This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

KAIS. KÖNLHOF BIBLIOTHEK
105.341-C
Neu-

VIENAC.

Google

Digitized by Google

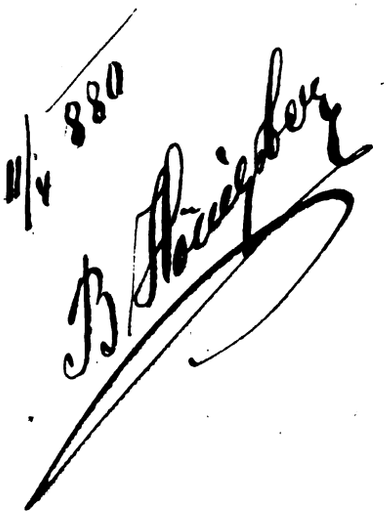

Österreichische Nationalbibliothek
+Z226828007

Digitized by Google

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

TEČAJ VII.

UREDJUJE GA AUGUST ŠENOA, A IZDAJE DIONIČKA TISKARA.

1875.

105341-C.

U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Cifre znače broj „Vienca“ u kom se članak nahodi, zaporke oko broja znače, da je sastavak u listku toga broja.

Pripovjedke.

a) izvorne.

Čuvida na glasu. Pripoviedka I. Trnskoga 1. 2. 3.
Očajnik Milivoj. Crtica iz krajiškog života od B. Budisavljevića 4. 5. 6.
Mladi gospodin. Pripovjedka A. Šenoe 7 do uključivo 26.
Crne niti. Roman od R. F. Jorgovanića 27 do uključivo 40.
Moj stric. Pripovjedka Dušana Lopašića 33.
Lice laže, krv ne laže. Pripovjedka Joze Gržetića 41 do 50.
Prepokraćena spavaća haljina. Humoreska I. Trnskoga, 44. 45.
Čuvaj se senjske ruke. Historička pripoviest A. Šenoe 46 do 52.

b) prevedene.

Kapetanova kći. Pripovjedka A. Puškina. 1 do uključivo 12.
Majka. Priča od Andersena, 9.
Tenesceov ortak. Crtica od Breet Harta, 14.
Mumija. Od Vincentia, 15. 16. 17. 18.
Ticianova ljubovnica. 19. 20. 21.
Židov. Pripovjedka Iv. Turgenjeva, 22. 23.
Rita. Crtica Edmunda Plauchuta, 24. 25. 26. 27.
Doprište poplave. Crtica od Breet Harta, 28. 29.
Otčeva zadnja želja. Evrejska legenda, 31. 32.
Indijska koliba. Pripoviest Bernardina de Saint Pierra 34 do 38.
Muževi gdje. Skaggs. Crtica od Breet Harta, 40 do 43

Pjesme.

a) izvorne.

Guš. A. Šenoa, 1.
Tražba. I. Zahar, 2.
Spomen-cviet. Gj. Arnold, 2.
Utjeha. Josip Šlintner, 2.
U smrečju. A. Palmović, 3.
Prijan i draga. P. Marković, 3.
Noćna rosa. A. Šenoa, 4.
Udes silnikov. I. Trnski, 5.
Dva soneta. A. Šenoa, 5.
Pjevačeva ljubav. Gj. Arnold, 6.
Tri vienca. Jovan Hranilović, 6.
Balša, zetski gospodar. A. Palmović, 7.
Tajna. R. F. Jorgovanić, 8.
Ljubavni san. R. F. Jorgovanić, 9.
Sjeta. Gj. Arnold, 10.
Krvavo križište. Fr. Žigrović, 11.
Lugarova kći. Gj. Arnold, 12.
Ivo i Jovo. I. Trnski, 12.
Pisma od četir grada, koja su bila na Muću. Narodna, 14.
Ivo i Mare. M. Turić, 15.
Pozdrav Dubrovniku. Proslov od Aug. Šenoe, 18.
Proslov na koncertu u korist umjetničkoga doma. Ivan Trnski, 19.
Kuga. F. Löv, 20.
Dvie romance. R. F. Jorgovanića, 21.
Proslov prigodom pjevačkog sastanka u Sisku. M. Lovrić, 21.
Posljednji uskočki gusar. A. Palmović, 22.
Srdcu si i Vienac smilja. Gj. Arnold. 22.
Majčin blagoslov. D. Lopašić, 23.
Francesco delle Barche. A. Šenoa, 24.
Trenkova vragolija. T. Maretić, 24.
Bez popa ništa. I. Trnski, 25.
Grof Juraj Zrinjski, ban hrvatski. B. Brlković, 26.
Hadum. Gj. Arnold 27.
Tomić-Mihovile. A. Palmović, 27.
Zorana. Ant. Kovačić, 29. 30.
Spokoji se dušo moja. M. Turić, 31.
Smrtna čaša. J. Hranilović, 31.
U šumi. I. Kukuljević, 32.
Dievin san. Gj. Arnold, 33.
Nadpis na topoli. T. Maretić, 34.
Munja od Gabele. A. Šenoa, 35.
Hercegovački ustaša. A. Palmović, 36.
Majčino mlieko. A. Šenoa, 37.
Biskupu Strossmajeru. A. Šenoa, 38.
Senjkinja. L. Vukelić, 38.
Do vidjenja. Gj. Arnold, 39.
Proslov kod koncerta za Hercegovce. V. Vežić, 39.
Ustaj pomagaj! L. Vukelić, 40.
Zdravo Marijo. Iv. Trnski, 41.
Dva Dujmovića. A. Šenoa, 42.
Na Sutli. Ant. Kovačić, 42.
Moli Boga za me. T. Maretić, 43.
Ljudeviti. Gj. Arnold, 43.
Popivka o porazu Turaka kod Siska. 43.
Tri hajduka. R. F. Jorgovanić, 44.

Digitized by Google

Svrzikapa. A. Palmović, 45.
Slovjenskim bogovom. Petar Marković, 46.
Molba. Iv, Zahar, 47.
Moj djavolak. T. Maretić, 47.
Brat i sestra. Gj. Arnold, 47.
Bačeni vienac. J. Hranilović, 48.

b) prevedene.

Lovac sreće. Prev. J. Hranilović, 2.
Mickievićevi krimski soneti. Prev. I. Trnski, 1. 9. 10.
Gavran. Spjevao Edgar Allar Poë, prev. Al. Tomić, 3.
Ljudevit XVII. Spjevao Viktor Hugo, prev. T. Maretić, 4.
Opaka mladež. Spjevao St. Milov, 7.
Stari gondoljer. Spj. Platen, prev. I. Trnski, 8.
Halkove večernje pjesme. Prev. Ivan Gostiša, 11.
Hero i Leandro. Spj. Schiller, prev. I. Trnski, 13.
Malomu zlatanu. Spj. Lermontov, prev. Maretić, 13.
Boljar Orša. Spj. Lermontov, prev. Maretić, 16. 17. 18.
Oproštaj Marije Stuartke. Spj. Beranger, prev. J. Hranilović, 20.
Očekivanje. Spj. Schiller, prev. B. Brleković, 23.
Omirove Odisice pjesma peta. Prev. Medo Pucić, 25. 26.
Mladost pjesnikova. Spjevao Prati, 27.
Vlas. Spj. Nekrasov, prev. Iv. Gostiša, 28.
Horacijeva poputnica. Prev. Maretić, 29.
Mihi est propositum in popina mori. Spj. Gualter Mapes, prev. Trnski, 30.
Mazepa. Spj. Lord Byron, prev. Trnski, 32. 33. 34. 35.
Ektor i Andromaka. Iz Ilijade, prev. M. Turić, 36.
Smrt Ivane d' Arc. Spj. Delavigne, prev. Maretić, 37.
Rognjeda. Spj. Ryleev, prev. Maretić, 40. 41.
Muza. Spj. Nekrasov, prev. B. Brleković, 45.
Požar Rima. Spjevao Hamerling, prev. T. Maretić, 49. 50.

Životopisi, nekrologi.

Ivan Sergejevjć Turgenjev, 1.
Pavao Josip Šafařik. Od T. Smičiklasa, 3. 4. 5.
John Stuart Mill. Od dr. B. Lorkovića, 6. 7. 8.
Arnošt Förchtgott-Tovačovski. Od L. Mrazovića, 11.
Kosta Trifković. (13.)
Dragojla Jarnevićeva. Od Iv. Trnskoga, 14.
Božidar Petranović. Od dra. Fr. Račkoga, 15.
Edo Zvonimir Asanger. (17.)
Medo grof Pucić. Od A. Šenoe, 22.
Dr. Edvin Henrik Kosta. 24.
Dva hrvatska glasbenika: Zajc i Koch. Od A. Šenoe, 25 do 32.
Mihovio Pavlinović. Od dra. K. Vojnovića, 27.
Dr. Vladoje Čačković. Od L. Mrazovića, 31.
Justus Liebig. Od dra. B. Šuleka, 36.
Michelangelo Buonaroti. Od Dušana Kotura-Borisavljevića, 38. 39.
Artur Grottger. 38.
Životopis Catulla, Tibulla i Propercija. Od A. Palmovića, 39.
Dr. Franjo Rački. Od L. Mrazovića. 42. 43.
Mića Ljubibratić. 43.
Pavao Skalić. Od Iv. Kukuljevića, 44 do 50.
Galba. Prevod po M. Beulé-u, 44. 45. 47.
Prof. Šime Ljubić. Od L. Mrazovića 50. 51. 52.
Vjekoslav Babukić. Od T. Smičiklasa, 52.

Poviest, mjestopis, putopis, narodopis.

Iz Slavonije. Od Mihovila Pavlinovića čl. I. 1., čl. II. 47.
Sarajevo. Od Vj. Klaića, 3.
Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku. Od J. J. Strossmajera, 4—7., 9—13.
Dubrovnik. Od dra. Fr. Račkoga, 10. 11. 12. 13.
Bar. Od L. Mrazovića, 13.
Hrvatske uspomene iz Dalmacije: Alka. Od Š. Milinovića, 16. 17. 18.
Bledsko jezero i bohinska dolina. Od L. Mrazovića 17.
Budva. Od L. Mrazovića, 18,
Gruž. Od L. Mrazovića, 19.
Bosiljevo. Od Radoslava Lopašića, 20, 21.
Istarski ribari. 20.
Iz Makarske u Imotski. Od L. Mrazovića, 24.
Karlov Tin. Od L. Mrazovića. 26.
Karlovac. Od Radoslava Lopašića, 28. 29. 30.
Krf. (30.)
Rieka. Od dra. Franje Račkoga, 34. 35.
Bakar. Od Adolfa Tkalčevića, 37. 38.
Cetinje. (39.)
Trsat grad. Od Iv. Kukuljevića, 41. 42.
Šipuška gradina. (43.)
Sokol grad u Srbiji. (44.)
Kostajnica. Od Fr. Dobrinskoga, 45.
Prošlost Dubrovnika. Od I. Aug. Kaznačića, 45.
Narodna nošnja kod Osieka, (47.)
Šabac u Srbiji. (50.)

Prirodoslovje.

Slap Savice u Kranjskoj. 5.
Misli raznih vjekova o podobi zemlje. Od Kirinskoga, 10. 11.
Ladina košarica. 12.
Karavane u arapskih pustinjah. Od Masijusa. 15.
Meteori. 16.
Petrolej ili kameno uglevlje. Od M. Kišpatića, 19. 20.
Postojnska špilja. 23.
Bolest na grožđju. 31.
Postanak i narav glasbe. Od dra. B. Šuleka, 31. 32.
Homiopati. Od dra. Josipa Derenčina, 33. 34. 35.
Špilja Samograd kod Perušića. Od Drag. Hirca, 36.
Kako se spužve vade. Od M. Kišpatića, 39.
Šuma i zdravlje naroda. Od dra. Čačkovića, 40.
O labudih. Od Paje Kremplera, 41.
Pauk-ptičar. Od M. Kišpatića, 44.
Sol. Od M. Kišpatića, 46. 47.
O znanstvenom iztraživanju prirode. Od Gj. Pilara 48. 49.

Digitized by Google

Književnost, kazalište, kritika.

Velebit, zabavnik hrvatske omladine. Kritika A. Šenoe, 1. 2. 3. 5.
Slavonska magjarština. Od dra. B. Šuleka, 2.
Narodno kazalište. Od A. Šenoe, 2—5. 7. 9. 10. 16 do 20. 24.
Narodno kazalište. Nova sezona. Drama. Od A. Šenoe, 41. 43. 44. 47.
Narodno kazalište. Nova sezona. Opera. Od F. Kocha, 42. 46. 51.
Prešernova svetkovina u Beču. (3.)
Kuhačev hrvatski katekizam glasbe. Kritika. 6.
Kritika brojčanog računstva Mařikova. 6.
Književne obznane. Od dra. Fr. Račkoga, 7. 19. 28. 36. 43.
Zabavna knjižnica II. Devedesetitri. Kritika A. Šenoe, 8.
Društvo za poviest i starine Jugoslavena. (8.)
Hrvatske dobrovoljačke predstave. (10.)
Desetgodišnjica Velebita u Beču, (10. 11.)
Sastanak starinara u Kijevu. Od dra. Fr. Račkoga, 12.
Hrvatske predstave u Dubrovniku. (13. 16. 19. 20.)
I opet zabavna knjižnica. (15.)
Hrvatska drama na sinjem moru. Od Save Rajkovića 18.
Hrvatski jezik na goričkom učiteljištu. (20.)
Jugoslavenska družtva u novom svietu. (20.)
Narodno pripoviedanje. Od Ivana Radetića, 22—25.
Assonance u našoj narodnoj pjesmi. Od Palmovića, 23.
Crtice o putovanju hrv. dramatskog družtva u Dubrovnik. Od Ivke Kraljeve, 24. 26. 27. 28.
Velebit u Beču. (26.)
Zaglavno izvješće odbora za izdavanje Preradovićevih djela. (28.)
Poetika Antuna Pechana. Kritika A. Šenoe, 30.
Put Šime Ljubića po Italiji. (32.)
Darovi za muzej. (33.)
Pamflet na Matiji Gubca. Od A. Šenoe. 34.
Slavenska družina u Bukureštu. 39.
Dobrovoljačke predstave u Osieku. (43.)
Godišnjica našega sveučilišta. 44.
Narodna biblioteka. Ljubišine pripoviesti. Od A. Kaznačića, 46.
Kazališno pitanje na saboru. (46.)
Sa sveučilišta. (46.)
Robinjica. Od kanonika Vodopića. Piše A. Kaznačić, 48.
Svečana sjednica jugosl. akademije. (48.)
Kako se u tudjini ocjenjuje rad našeg akademika Spire Brusine. (48.)

Umjetnost.

Crkva sv. Izaka u Petrogradu. 1.
Mramorni kip Apolla u Zagrebu. 7.
Pantheon u Parizu. 7.
Našim gospodjam. Od dra. Kršnjavoga, 9.
Kain ubija Abela. Od L. Mrazovića, 9.
Ivan Rendić u Firenci. (11. 50. 51.)
Posljednja husitska bitka. Od L. Mrazovića. 12.
Staro crkveno ruho. Od Iv. Tkalčića, (12.)
Uskrsni dar narodu. 13.
Darovnica za zgradu galerije. 14.
Stolna crkva sv. Vida u Pragu. 14.
Spomenik carice Katarine. 15.
Nov dar biskupa Strossmajera. Od dra. Kršnjavoga 15.
Rembrantovi bakrorezi u Zagrebu. (16.)
Spomenik Franu Kurelcu. (17.)
Nove umjetničke gradnje u Zagrebu. (17.)
Dar grofa Nugenta. (17.)
Hrvatski pjevački savez. 19.
Slavenska umjetnost. (19.)
Perkovčeva slika. (20.)
Prvi sastanak hrvatskih pjevačkih društva u Sisku. (21.)
Gčna. Marija Barabaševa. (22.)
Pravila saveza prvog hrv.-pjevačkog društva. 22.
Rejtan. Od L. Mrazovića, 23.
Bašibozuci vode hercegovačke djevojke. (28.)
Čermakov ranjeni Crnogorac. Od dra. Kršnjavoga, 29.
Obnova crkve sv. Marka u Zagrebu, (29.)
Postanak i narav glasbe. Od dra. Šuleka, 31. 32.
Ne rušimo starine. Od dra. Kršnjavoga, 35.
Perkovčev spomenik. (36.)
Palača za galeriju. (36.)
Crkveno odielo XIV. vieka. (39.)
Odkriće Perkovčeva spomenika. 40.
Matejkova slika za našu galeriju. (42.)
Magjarsko družtvo za domaći obrt. (47.)
Spomenik Perkovčev u Samoboru i Rendićeva škropionica. (51.)
F. Kikerec na Cetinju. (52.)
Crkva sv. Marka u Zagrebu. 52.

Slike.

a) Portreti.

Ivan Turgenjev. 1.
Pavao Jos. Šafařik. 3.
John Stuart Mill. 6.
Förchtgott-Tovačovski. 11.
Dragojla Jarnevićeva. 13.
Dr. Petranović. 14.
Grof Medo Pucić. 22.
Kosta Trifković. 23.
Dr. Kosta. 24.
Ivan Zajc. 25.
Franjo Koch-Kuhač 25.
Mihovil Pavlinović. 26.
Dr. Ljudevit Gaj. 29.
Dr. Vladoje Čačković. 30.
Petar Preradović. 31.
Justus Liebig. 36.
Michelangelo Buonarotti. 38.
Ivan Perkovac. 40.
Dr. Franjo Rački. 42.
Mića Ljubibratić. 43.
Pavao Skalić. 44.
Šime Ljubić. 49.
Ivan Gundulić. 52.

b) Gradovi, okolice.

Sarajevo. 3.
Slap Savice u Kranjskoj. 5.
Dubrovnik. 10.
Bar. 13.

Digitized by Google

Bleško jezero. 17.
Bohinska dolina. 18.
Budva. 18.
Gruž. 19.
Bosiljevo. 20.
Postojna u Kranjskoj. 21.
Iz postojnske špilje:
a) ulaz. 21.
b) okovani panj. 21.
c) plesna dvorana. 21.
d) palme. 21.
e) gora kalvarska. 22.
f) grob. 22.
Pad Cetine u Dalmaciji. 24.
Karlov Tin. 26.
Grad Karlovac. 27.
Krf. 30.
Rieka. 34.
Tvornica papira na Rječini. 34.
Trgovačka akademija na Rieci. 35.
Bakarski zaljev. 37.
Cetinje. 39.
Trsat 41.
Slap Radolne u Kranjskoj. 42.
Šipuška gradina. 43.
Sokol, grad u Srbiji. 44.
Kostajnički grad. 45.
Lokrum kod Dubrovnika. 48.
Šabac, grad u Srbiji. 50.

c) Arhitekture.

Crkva sv. Izaka u Petrogradu. 2.
Pantheon u Parizu. 7.
Stolna crkva sv. Vida u Pragu. 14.
Crkva sv. Marka u Zagrebu. 52.

d) Skulpture.

Apollo zagrebačkoga muzeja. 7.
Spomenik carice Katarine. 15.
Spomenik Perkovčev u Samoboru. 51.
Škropionica. Od I. Rendića. 51.

e) Nacrti i slike.

Pijmo braćo. Od Svobode, 1.
Prvi poljubac. Od F. Purkinja, 4.
Zadnji poljubac. Od F. Purkinja, 4.
Kain ubija Abela. Od Andrije Medulića Schiavona, 9.
Posljednja husitska bitka. Od Rubena, 12.
Rejtan. Od Matejka, 23.
Bašibozuci vode hercegovačke djevojke na pazar. Od Jar. Čermaka, 28.
Crnogorka s kozom. Od Jar. Čermaka, 33.
Turci otimlju kršćanku. Od Jar. Čermaka, ~~34~~ 35
Već je zrelo. 36.
Odvod u vojsku. Od Grottgera, 38.
Polazak na vojnu. Od Grottgera, 46.
Krštenje bugarskog kneza Borisa. Od Maiksnera. 49.
Smrt Smail-age Čengijića. Od Katzlera, 50.

f) Narodopisne.

Bugari. 8.
Hrvatska nošnja kod sinjske Alke. 16.
Istarski ribari 20.
Čička djevojka. 29.
Salaš u Hercegovini. 32.
Seljaci iz okolice spljetske. 40.
Berba u Dalmaciji. 41.
Narodna nošnja kod Osieka. 47.
Poturica bosanski. 48.
Harambaša dalmatinski. 50.

g) Prirodoslorne.

Ladina košarica. 11.
Pad meteora u Hrašćini. 16.
Meteor hrašćinski. 16.
Bolest na grožđju. 31.
Vadjenje spužva u Dalmaciji. 39.
Pauk-ptičar. 44.
U košutnjaku. 47.
Sokoli. 51.

Skladbe.

Pod prozorom. Četverospjev od Vj. Klaića. 2.
Budnica Trenkovih pandura. Priredio Fr. Koch. 17.
Zagrebu. Četverospjev od Jos. Vallingera. 30.

Osim toga u svakom broju **listak** sa manjimi umjetničkimi, književnimi i kritičkimi crtami te sa **bibliografijom**.

Naputak za knjigovežu. Radi slika u brojevih: 12, 14, 18, 28, 32, 34 i 46 nesmije se dotični listovi prošiti, nego samo uliepiti.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 1. **U Zagrebu 2. siečnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Guš.*

Spjevao A. Šenoa.

I.

Visoko na vrleti
Bjelasa se knežev stan,
Ko zviezda kroz noć svieti,
Jer ženi se Branko ban.

Ban slavno zemljom vlada,
I junak je, — znadu ga svi;
A pitaš li, tko mu je mlada?
Ta kneževa liepa kći.

Junaka trista za stolom
U jedan kliknulo glas,
Kad išla čašica kolom:
— „Oj sreća pratila vas!

Nek vječna ti bude vlada.
Jer prvi junak si ti;
A najljepša žena ti mlada,
Zorolika kneževa kći.“

Tad Branko podigo čašu:
— „Oj gospodo hvala baš vam
Za liepu zdravicu vašu;
Da najljepša, vjere mi, znam.

I banovinu dah svoju,
I zlaćeni štit vam dah,
Za vjerniju dievu koju
Od žene mi, ako tko zna.“

Al vesela družba dovrvi,
I u klik klikoše svi:

— „Ti, bane, junak si prvi,
I prva kneževa kći!“

Duboko u dolu čuje,
Tu zdravicu kovač mlad,
Pa bije gvoždje i kuje,
Da okuje čemer i jad.

I savi se gvoždje ko trska,
Sve drkće kuća i krov;
A suza kišica prska
Na kruti plameni kov.

— „Dà, ne ima ljepše ti žene,
Al vjernije ima l'? — Tko zna!
Oj bane, pitaj der mene,
Svu istinu rekoh ti ja.

Za mladicom glava ti ludi,
Tvoj ljubiti danas je red;
Al moje bijahu te grudi,
Moj usna nevinih med.

Dà moje — i zašto ne bi?
I u mene vruća je krv,
Po snagi sam ravan tebi,
A u grobu jest će nas crv.

Nas oboje smrtne uz trude
Tek samrtna rodila mat;
Tek slučajem žezlo njoj bude
A meni gvozdeni bat.

---

* Guš je, kako naš puk priča, zmija, što ima zlatnu krunu na glavi, te noćju cvieleć obilazi, pa se uvlači u staju, gdje blagu sve mlieko izsisa. Tako mi ga opisala stara seljakinja. *A. Š.*

Digitized by Google

Tu spasom se zaklela meni,
Pa slàgala — smrtan je grieh!
Ej ljudi vjerujte ženi — — —“
Tad kovač gurnuo mieh;

Visoko varnice kresnu,
Silovito padao bat;
Kovaču suza zabljesnu,
A duša mu? Bog će ga znat!

II.

Sa kneževa jezde grada
I ban i vitezi svi,
Uz bana banica mlada,
Divota kneževa kći.

Magloliki veo se vije
Kroz šume zeleni hlad,
Moj ban se banici smije,
Ta krasna je — ban je mlad.

Al njojzi smjehnut se ne da,
Ko kamen se mramori sva;
Sva blieda plašljivo gleda.
Ta šta ti je, banice? Šta?

Šta? Koliba kraj staze mala,
Pred kolibom mrkonja mlad;
On mahnu — sva družba tu stala:
Oj banice, težko ti sad!

— „Moj bane!“ mladić će reći:
„Dobar dan, i sretan ti put!
Veselim se banovoj sreći,
Al prije moraš me čut.“

— „Govori, garavi svate;
Usliših molbu ti rad,
Za narod sam banom i za te;
Govori, koj ti je jad?“

— Bje dieva iz gospodskog dvora,
U gori joj otčinski krov;
Ta podje, čim svanula zora,
Jedànput loviti lov.

Po šumskoj, vrletnoj kosi
Streloviti letio hat;
Sve dalje, dalje ju nosi,
Zaludu bilo ga zvat.

I ostade sama — i pade,
I plače — al kraj bje niem;
Ni odkuda glasa, ni nade,
Već mrazan ju hvatao driem.

Bez sviesti biedna se svija
U sumrtvom drkćući snu;
A eno — ljutica zmija
Po rosnome vlači se tlu.

Sad — sad na drvo se vinu,
Sad — planu joj oči kries,
I gleda dievu — i zinu,
Nad žrtvom nadnie se bies;

Sad baca se — žedna krvi, —
Na bieli djevice vrat — —
Al trenom glavu joj smrvi
Siloviti, gvozdeni bat.

Siromah mladić tu srete
Po slučaju otrovnu zvier,
I spasi nevoljno diete,
Ljepotu gospodsku kćer.

Na ledjih ju svojih doni
U starinski djedova dom;
Tu otac joj suze roni,
Veseleći zlatu se svom.

Mladiću je dao zlata,
Al ona — ah bože moj,
Ta ima li veća plata? —
I ljubav i život svoj.

Dà, tajno se njemu klela
Na duše svoje spas,
Bit njegvom sva i ciela,
Dok smrtni joj ne dodje čas.

I slàgala — sve bje šala —
Mladiću ukrala mir;
Gospodinu ruku dala,
S gospodinom slavila pir.

Mladiću gore rane,
Taj mladić mahnit i lud
Sad tebe pita, bane,
Izreci djevojci sud! —“

Al banici smjehnut se ne da,
Ko kamen se mramori sva;
Sva blieda mrtvo gleda;
Ta šta ti je, banice, šta?

— „Mladiću se je klela“,
Govorio ban svoj sud,
„A drugom se dala ciela,
To grieh je smrtan i blud:

Oj prokleta joj duša
Ma bila i banova kći;

Digitized by Google

Nek svatko dobro me sluša
Jer krune vriedna nij'.

Za majčinim ždenila mliekom,
Dok sudnji ne svane dan;
I zmijom se stvorila priekom,
I viekom ju minuo san.

Pa kazuj, gdje je živa?
Znaj, banov to je sud:
Nek padne glava kriva
Za nevjeru i blud. — —"

Ljepota banica bljednu,
Ko da joj je mrieti već;
A mladić ju glednu — glednu,
Pa tada će bann reć:

— Oj hvala ti na sudu,
Baš pravo si sudio sve;
Za grešnicu pitaš hudu?
Dà, živa je — — Ne znam gdje!"

A njoj da krunu od zlata:
— Nà, uzmi spomen taj;
Od čovjeka nepoznata,
Sam skovah ju rukom, znaj!

Uz sreću, jade i suze
Oj nosi ju svaki dan. — —"
I banica krunu uze
I ode ona i ban.

* * *

Visoko na vrleti
Razvaljen stoji stan;
Tud vran i sova leti,
Kad za brieg gine dan.

Al noćne sred tišine
Tko cvieli, stenje? Duh?
Pod krunom se zmija vine,
Kroz mrak se veruć gluh.

Sve traži majčino mlieko,
Sve plazi uz ubogi stan;
I plače za djelo prieko;
I čeka si sudnji dan.

To prokleta je duša,
I ljudi reć će ti svi:
U spodobi ide guša
Po svietu kneževa kći.

Čuvida na glasu.

Pripovieda I. T.

I.

U kipnoj ulici bieloga Zagreba grada sidjela gospodjica Bezimenka svojoj sobici u kutu. Bila to mudra glavica, umjela svašto pogoditi i svačemu, kad je trebalo, otisnuti kraj, kao da je u bob vračala; umjela je govoriti kao iz knjige, samo je bila odviše srameća poput neke moje mile rodjakinje, koja bi svaki čas porumenjela, il joj što najnedužnijega rekao, il ju na ulici srio, il ju u družtvu samo pogledao, a kamo li, kad bi joj na odlazku ruku pružio, da se porukujemo.

Vrlo je mučna stvar otresti se te stidljivosti. Koliko sam ja govorio nekoj svojoj presramežljivoj kumici Katici, neka se osokoli, neka mi se ljudski izjada, ne bi li joj mogao pomoći. Ali ona obori oči, pa ni besjede! Nije joj se dalo, a bila umno čeljade.

Tako i naša Bezimenka bila umnica, bila velika prijateljica samovanju. Žapala se od družtva, ne mogla na sebi podnositi tudjega pogleda, pa se radje zaklanjala u svoj kuteljak, dala se za knjigom, učila, pamtila, ili kutreć u se umovala i sudila, osnivala osnovu i priredjivala potku svojoj sreći.

Bože dragi, i kakvoj sreći! Naslućivala si dragoga, koji ne bi bio kakov kvarićud i bezobrazniković, već poštena hrvatska duša, pristajuć uz onu starinsku: Blago svomu uza svoga! Koji joj ni riečcom ne bi vriedjao djevojačke stidljivosti a kojemu ipak ne bi kratila slasti sa usana svojieh.

Taj sretnik i krasnik bio neki činovnik starinom plemić iz Kremena grada, pa ga ne ćemo pravim prezimenom zvati, niti ćemo kazati, da li je i u kom je odjelu visoke vlade ili pri banskom stolu, ili pak pri stolu sedmorice službovao; jer ne bismo radí, da mu se u trag udje. Zvat ćemo ga dakle Kremenskim po istom pravu, kojim se je naš Kurelac zvao starinom Bruvljanin.

Nije Kremenski izišao na glas, što je možda skucao koju pjesmicu i brz bio prigovoriti, kad je tko drugi šta boljega napisao, ili što je možda u „Obzoru" uporavio strelovite poslanice na postojalu vladu, glasovitije od Junijevih.

Kremenski se dostao dobra glasa marljivo i sdušević obavljajuć svoje poslove u uredu te idući za temeljitim znanjem u svojoj struci, pak se uzelo govoriti, da njegovo pero zlata vriedi, kada je obrazložiti kakvi poveći priedlog, pa makar i državnički spis. Izim toga u svoju sreću ne bje članom glumištnoga odbora, te se nije mogao svatko nanj blatom nabacivati. Ali je zato išao marljivije u glumište, nego li mnoga druga pogla-

*

Digitized by Google

vita, velemožna i presvietla gospoda, koja bi lakše od njega bila mogla prinositi, da se održi taj narodni zavod, a da ne bude nadoplaćivanja od zemlje.

Niti je Kremenski smio braću svoju, male plaćenike, nagovarati, ne bi li se češće nalazili u glumištu, nego li po gostionah, jer su dakako i glumci naginjali narodnoj stranci, a Plemenčiću bilo zabranilo u „vještici boasijskoj“ spominjati „mameluke“.

Izim toga imao Kremenski staricu majku, ne ćemo reći na vratu, već na srdcu, pa je svako popodne, došav iz ureda, s njom po gradu ili po Tuškancu popošetao i bilo u glumištu, bilo doma, s njom večer sprovodio.

Pa kako se je sriemsko-bosanski vladika dostao dičnoga imena prvoga sina domovine, tako gospodjice zagrebačke proglasiše Kremenskoga najboljim sinom svega Zagreba dapače od mila prozvaše ga „materinim zlatom“.

Da i djevojke propitkuju za mladiće i da si potajno dokazuju, kakov je taj i onaj, i za kojom mu oči zamiču, to je dakako, odkad sviet postoji, stvar jasna kao sunce.

Tako i Bezimenka znala za sve hvale „materina zlata“ i poznavala ga po stasu i uzrastu, pače po istih haljinah i po kosi, koja nit je bila crna, niti kovrčasta, niti baš kako treba ugladjena, već smedja i onako bezbrižice u nazad počešljana, da se je namah vidjelo: ta glavica ima drugoga posla, nego li da smišlja i udešuje kako će se nakinćuriti.

Govorkalo se po Zagrebu: da mu je još kosa crna i kovrčasta te po tenani uredjena i od mirisna ulja svietla, onda bi sve naše kćeri za „materinim zlatom“ poludile, ovako ostaše sve pri zdravoj pameti, te sude, da bi trebalo „materino zlato“ u ljekovit prašak pretvoriti, pa da bi miligram njegove dobrote i vrednoće dostajao izličit svakoga zagrebačkoga krasnika.

Samo Bezimenka nije tako mislila, nit bi bila dala, da se „materino zlato“ u prašak pretvara, nit ju je briga za to bila, hoće li se, ne će li se drugi zagrebački krasnici od bolesti vremenske izličiti.

Ona samo znala, da je Kremenski vriedan činovnik, da svoju majku pazi kao oko u glavi te da još nijedne djevojke ne ljubi, bar da za nikojom ne ide, a željela je svesrdice, da bude čedan i onakov, kakva ga si ona naslućivala.

Tako sve bilo, kad jednom Kremenski u glumištu zirnu onako nenaumice u ložu, gdje je sidjela Bezimenka i okom proučavala crte njegova lica. Susrete se pogled s pogledom a lice se Bezimenkino zažari, kao živ ugljen. Obodvoje najprvo oboriše oči nice, a onda obodvoje plaho zirnuše okolo po občinstvu, da li nije tko toga susretaja njihovih pogleda opazio. Ali u svu sreću nitko nije motrio u taj kobni čas ni Bezimenke ni Kremenskoga. Obadjoše očima sve lože i motrioce oko sebe te u isti čas eto im pogledâ opet na susretu i opet se zažari Bezimenkino lice. Tako se dogodilo i treći put, te opet porumenjela Bezimenka, ali i na Kremenskovu licu opazila živ žarak njegova uzhitaja.

Poslije trećega pogleda ukipila se Bezimenka u svojoj stolici poput svetice od kamena, nit što čula, nit što vidjela, samo je svejednako mislila, da je bar netko morao opaziti, što se je medju njom i Kremenskim sbilo, pa da će sjutra po cielom Zagrebu o tom puknuti glas, te joj s toga lica svejednako gorijahu, a ne smjela pogledati, da li Kremenski još na nju pozire.

Izilazeć iz glumišta opazi ga namah, gdje čeka u pridvorju i na domaku mu susretoše se opet dva munjevita pogleda i dva se obraza opet zažariše, nije se znalo, koji je od koga stidljiviji. I na dvoje oči ne dodje te noći san i iz prepunieh srdaca otiskivahu se svaki čas vreli uzdisaji, kao iz dvijuh parnih kotlina, samo što sviet nije čuo tolika sopota i buketa. Ali sila i snaga ognja bila za cielo ista.

Njih se dvoje dakle ljubilo tiho, potajno i tiem silnije...

I dugo, dugo sidjela Bezimenka svojoj sobici u kutu, duljili se dugi dani i duljile se duge noći i mjeseci i duge godine, aj oš s dragim ne bijaše progovorila.

II.

Bezimenka bila, kako znate, odviše srameća, ona u istinu nije mogla započeti, ma vam se to koliko čudno činilo, da se dvoje ljubi i po ciele godine ne progovori.

Kremenski vidio, na čem je: u njega bila mala plaća i starica majka, kojoj je trebala podvorba i bar svaku drugu godinu trošak za toplice. Tako nije moglo biti razgovora ob udobnijem stanu, a kamo li o ženitbi. A ni Bezimenkin otac bio i onako veliki gospodin, kako će taj da pozeti činovnika iz 10. dnevničkoga razreda? Ni mladić nije dakle mogao djevojkinu sreću na dušu uzimati, ni zaludjivat ju bogzna kakvim obećavanjem.

Medjutiem se izpraznilo mjesto višega razreda i Kremenski imao dobiti to mjesto. Došli dobri prijatelji i uzeli ga nagovarati, neka prosi gospodjicu Neznanovićevu, pak će za cielo dobiti, čemu se nada.

— Šta vi mislite, da ću se ja sâm prodati za takovu službu?

— Ne dao Bog! Ali je djevojka liepa, a prilika dobra.

— Pa zar djevojka znâ za taj hrdjavi poso?

— Dašto, pa je objeručke prihvatila.

— Sbilja? A tko da mi izhodi to blaženo mjestance, za kojim je posegla gospodjica Neznanovićeva?

— Ta njezin otac i drugi prijatelji.

— Ali ako ja ne ću?

— Onda ne ćeš dobiti ni mjesta.

— Koga biesa?

Digitized by Google

— Namaknut će možda koga iz vana, koji pristaje uz pogodbu. Ili ako se ne nadje takva sgoda, ocrnit će te, da se potajno dogovaraš s narodnjaci, pak je onda odzvonjelo tvomu pomaknuću.

— E pa dobro. Kažite onim, koji vas naslaše, da ja ne ću Neznanovićeve.

— Ta, prijatelju, mi se čudom čudimo: Neznanovićeva ima novčine.

— Neka ima.

— Ti se valjda niesi u kakvu sirotu zaljubio? Mi bar za to ne znamo.

— Ni ne treba, da se brinete za to.

— Ali, čovječe božji, danas se takovi objeti ne drže — najpače, gdje je toli očevidna šteta.

— Ja niesam nikomu ništa obećao.

— Pa tiem bolje, ne trebaš se ni pred kiem izpričivati.

— Ali ja ne ću da budem kukavica i nevjera.

— Bog s tobom, kakva nevjera, kad se niesi nikojoj zavjerio?

— Treba vjeru držati, kad se čovjek i ne zavjeri, osobito kad je takva prilika, da bi se zavjeriti imao, komu baš takvieh rieči treba. Ali što ja to vama govorim? Vi me i onako ne razumievate. Reći ću vam posljednju: Ja se ne dam u takve poslove, a vi, molim vas, okanite se svake brige za moju budućnost.

I razstadoše se dobri prijatelji s našim dakako nemalo uzkipljelim junakom. Nije bio vrstan povjerovati, da bi ga mogli ne pomaći, što ne će ponudjene mu djevojke. Dobar je Bog, ali su ipak vrazi jaki. A ti vrazi ne hćedoše mirovati, već poslaše svoje poruke i Kremenskovoj majci, neka si za Boga sleti sinka, da uzme Neznanovićevu ćerku, jer će drugčije postradati. Kazaše joj, da se on ludo tomu opire valjda nekoj sirotici za volju, u koju se je zagledao, ali kojoj se za cielo zavjerio nije.

Što je drugo znala dobra majka, već udariti namah na prava vrata?

— Dragi sinko! reče mu, kažu mi ljudi, da ne ćeš postati većim gospodinom, ako ne uzmeš Neznanovićeve kćeri. Djevojka je, vele, liepa i bogata, a za tobom hoće da poludi — to ne bi hrdjava prilika bila!

— Draga majko, ja ne mogu. Sve da mi je djevojka za volju, ja ne bih nikako uz to pristao, da po djevojci ono postanem, što me davno već ide.

— E pa liepo, hrano moja, a ti bar promisli, ne bi li ju mogao onda uzeti, kad te imenuju. Liepa je to sgoda, djevojka ti voli, a ja bi blažena bila videći te srećna i zadovoljna.

Ivan Sergijević Turgenjev.

— Ta, majko, ja sam srećan i zadovoljan uz vas!

— Ne grieši, sinko! Ja vjerujem, da sam ti draga i mila i Bog će ti naplatiti, što oko mene tetošiš — ali, sinko moj, mlado srdce ćezne i vene za drugim mladim srdcem, koje se svakoj željici namah odazivlje. Ja bih rada, da se ženiš.

— I ja, majko, ali ne ću Neznanovićeve.

— A ti uzmi drugu, samo neka je prema tebi.

— Ej da ju znate, majko!

— Pa ja bi ju i rada poznavati.

— Još niesam s njom ni rieči progovorio.

— Pa ti onda ni ne znaš, da li ti voli?

— Voli za cielo.

— Već ako ste si pisali.

— Ni slovca!

— Vi ste dakle samo očima govorili.

— Dà, majko!

— Pa koliko dugo to već traje?

— Već dvie godine!

— To je žalostna ljubav, sinko, — a čija je?

— Kći je velikoga gospodina — znate onog u kipnoj ulici, gospodjica Bezimenka.

Digitized by Google

— Ah, ona! Razumiem.

— Niesam smio zahtievati djevojke, dok ne dobijem veće plaće, da ju mogu hraniti i odievati, kako se je naučila. Ne znam i onako, hoće li joj to otcu pravo biti, i hoće li mi ju dati?

— A zašto je ne bi dao? Zateče ga majka, malne uvriedjena. Zar je niesi dostojan?

— Šta ja znam?, Možda ju je naumio, Bog zna, za kakva imućnika dati, ja sam mu po svoj prilici preubog.

— Da, da, sinko, danas se sve novcu klanja. Danas su Pongrac i Prister velikaši. Al okanimo se toga, smiem li ja s djevojkom govoriti?

— A kako ćete?

— Znaš. da joj je otac udovac i da je po vas dan u uredu. Valjda ću ja častna starica smjeti djevojci u pohode.

— Ali ako vas otac njezin zateče?

— Ta ne će me valjda niza skaline turiti?

I umiriv tiem sina si vidje starica, da mu nije nemilo, što je naumila. A majka oživljela i gotovo se pomladila, toliko bijaše sjeknula voljom, da sinovoj sreći u prilog radi.

III.

A gospodjica Bezimenka sidjela svojoj sobici u kutu, popogledala kroz okno prema iztoku na donji grad pod sobom, gdje se dimnjaci puše, a dim naginje, kuda vjetar duva; popomislila, koliko srećnih domaćica tuj na svom ognjištu banuje, i šije i čuva, i stvara i štedi, i brine se i veseli, a ona ovdje na klizkih parketih očeva udovačkoga pustoga stana za takovom srećom ni uzdahnuti ne smie. Dà, dà, otac joj je velik gospodin, kraljev činovnik, pa i ona mora za kraljeva činovnika, ili do smrti djevovati; mora srećna biti, dodje li i nedragi, dodje li i plješivac s naočali — samo nek je što odličniji činovnik ili vlastelin — ili bar odvjetnik. Niesu li to predsude?

Sjećam se ja dobro vremenâ, kad su naše plemkinje i bogatašice gotovo očajavale, što ne ima u Zagrebu posade i da bi lako bio sastavio čitavo poslanstvo djevojaka, koje bi ne tražeći nikakovih dnevnica išle u Beč moliti za posadu. A kad posada dodje, sbilja njih nekoliko podje za vojnike!

Takva je u novije doba jagma za mladimi činovnici, a koja je djevojka sramećа i gdje roditelji ne umiju prodavati svoju robu, ondje djevojka zasjedi i za koju godinu prozvav se dakako narodnim imenom „zasidjelice“ uzme uzdisati: Oh da sam pošla bar za koga trgovca!

Kanda trgovac, kanda svaki obrazovani gradjanin ne bi bio dobra prilika činovničkoj kćeri!

Ali Bezimenka shvaćaše svojski sve te napremice i ni s daleka ne mišljaše, da je ona od Bog zna kakova drugoga gradiva sagradjena, nego li koja gradjanska kći.

Ne sidjela ona zaman u svom kuteljku i ne čitala knjige, samo da joj prodje dan, već usvojavala svaku istinu i mudrinju, i na samoći razmišljala, kako bi se tiem ili onim okoristlti mogla. Samo da niesam toliko stidljiva, već da imam više obraza i srdca — ja bi ih već umjela ugnati u tjesnac.

To djevojka mišljaše a u to netko pokuca na vratih.

„Slobodno!“ reče Bezimenka, vrata se odškrinuše a u sobu stupi Kremenskova majka.

Bezimenka se podiže, porumenje i zadrkta — a onda razširiv ruke poteče starici u susret i saviv joj se oko vrata udari na njezinoj grudi silno plakati.

— Nemoj dušice, ja ne dodjoh, da te žalostim.

— Znam ja, vaš me sin ljubi.

— Pa zašto, diete, plačeš.

— Od radosti, što će mi to prvi put kazati sveta usta njegove majke, koju on toliko pazi.

— Srećna majka, koja to čuje i triput srećna majka, koja takovu čeljadetu smie kazati: moj te sin ljubi, ti vriediš njega, on vriedi tebe —! Kćeri moja, Bog te blagoslovio!

— Majko moja! nikad vam toga ne zaboravih.

— Neka, neka, diete! O tom se ne radi. Ali znaš li, kćeri moja, —

— Da ga slietaju, neka uzme Neznanovićevu, a on je ne će, sve sam to čula i čula sam, da ne će ni pomaka, ako ga ne može zavrieditі sâm, i čula sam, majko, da treba svjerovati, ako se čovjek i ne zavjeri.... Sve to ja znam i presretna sam!

— A što veli tvoj otac?

— On ne veli ništa. On misli, da mi je sudjeno gospodjom biti, jer sam gospodska kći. Našla se svakoj prilika, nać će se i meni. Dakako, njemu je do dobre prilike, to jest, do takvé, da budem odličnijom gospodjom, da se ne trebam ni zašto brinuti, već kakovo da mi se kroji odielo. A što moje srdce veli, zato nitko i ne pita —. On zamiera malim činovnikom, koji se žene osobito, kad djevojka ne ima svoga imetka. Ja mu nikako ne bih smjela reći, da bi pošla za vašega sina.

— To je žalostno, djeco, da vam je mladim toliko stradati. A ne bih li ja mogla progovoriti otcu?

— Za živa Boga ne! On bi vas vrstan bio uvriediti — a onda bi me Kremenski morao odnemariti. —

— A što ću da kažem sinu si?

— Da ću svjerovati, makar se niesam zavjerila. Idem smišljati, što ću i kako ću. Molit ću se gospodu Bogu, ne bil li pogodila, što je pravo, a ako mi vaša pomoć, majko draga, uztreba, javit ću vam se poštom.

— A ja ću ti se odazvati, zlato moje!

Digitized by Google

— Pozdravite nekoga — milo i drago; oh majko srdce mi hoće da pukne, kad mu to prvi put eto poručujem.

I izljubila djevojka staricu i izpratila ju niza skaline.

Odšulja se starica u svoj skromni stan.

A Bezimenka vratila se u svoju samotnu sobu i najprije suzam tihe sreće pustila mah, a onda uzela misliti i nagadjati ovo i ono, dok se nije domislila, što će.

Sada smiemo samo toliko kazati, da je uzela marljivo prevrtati i ponavljati sva zanimnija poglavlja svega kolikoga znanja, što ga je na svojoj samoći i dokolici dosle prikupiti vrstna bila.

(Dalje sliedi.)

Lovac sreće.

Alegorija. Pohrvatio J. H.

„Oj kud, oj kud uz šum i huk,
„Oj kud te goni jad? —
„Oj kud, oj kud — kô bliesk, kô grom
„Oj lovče brzaš mlad?“

„Oj kud, oj kud kroz vihor — mrak?
„Oj man' se puta man'.
„I pazi, paz', jer vrat ćeš ti
„I konjic skršit vran.“ —

To gorski duh mu crn i mrk
Iz šume kriknu nut,
Kô crna sjen već skoknu strm
Zapriečit lovcu put.

„Oj! u kraj, u kraj! bježi, bež!
„Da letim puta šir —
„Oj u kraj, u kraj! man' se, man',
„Još sad mi pusti mir“.

„Gle sreće, gle, gdje hrli tam,
„Na čelu zore cik.
„Gle krunu gdje mi nudja sad,
„Gle sjajan njezin lik.“

„Oj u kraj, u kraj! pušt' me, pušt',
„Ne mogu — ne ću stat.
„Na klisu mi ju valja stić,
„Ma skršio si vrat“.

„De goni, gon'! de bježi, bež!
„Konjicu deder vran!
„Ulovit nju mi valja prê,
„Neg bieli svane dan“.

I goni ga i ćera, glê,
A konjic leti lak,
Da s kopita mu iskra množ
U gusti pršti mrak.

„Oj moram tebe, srećo, stić
„Uz blažen posmjeh tvoj,
„Uz čaran tvoj i mamljiv zov,
„Ma zadnji čas je moj“.

I leti brz sve dalje, dalj'
Kroz tamnu, crnu noć,
Dok zorom će u bajan dol,
U bajan cvietnjak doć.

Tu ruža rud, tu bieli lier,
Tu cviećem posut put;
Al cviće sve uz divlji let
Polamo konjic ljut.

I bježi, bež' kô munja brz,
Kô gluh, kô sliep, kô niem;
Dok sreće ga zamamljiv lik
Nad gorski smami šljem.

I čuje huk i tresk i lom,
I čuje divlji ruk,
I praskat čû i varit dnom;
I tajni zvučat zvuk:

„Oj stani, stan'! oj lovče mlad!
„Oj man' se puta, man'!
„I pazi, paz' jer vrat ćeš ti
„I konjic skršit vran“

I sluša to uz rug i smieh:
„Ne poplaši me huk:
„Nit grozan lom nit greben strm
„Nit tajnog' duha zvuk“.

I bježi, bež' kroz gorski put
Kroz polje, dol i hum;
A sreća mu uz hitar skok
Već uzki gazi drum.

„Oj goni, gon' oj konju moj
„U zadnji, sretni srt“ . . .
Al puče most i surva se,
I lovca snadje smrt . . .

A sreće bajna, sjajna sjen
Kô zore zlatni cik
Nad ponorom svjetlucnu se,
I u zrak splinu lik.

Digitized by Google

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

I.

Stražmeštar tjelesne straže.

Byl by gvardii on zavtra ž kapitan.
Togo ne nadobno; pust' v armii poslužit.
Izrjadno skazano! Puskaj ego potužit....
.....
Da kto ego otec?

Knjažnin.

Moj otac Andrija Petrović Grinjev služaše za mladosti kod grofa Miniha i izidje premier-majorom god. 17°°. Iza toga življaše na svom simbirskom dobru, gdje se i oženi s djevojkom Avdotjom Vasiljevnom, kćerju siromašna plemića. Bijaše nas devetero djece. Sva mi braća i sestre pomriješe još za malih nogu. Mene zapisalo u semenovski puk za stražmeštra po milosti majora tjelesne straže kneza B., bližnjega nam rodjaka. Dopust mi trajaše dok ne dovršim nauke. Ne odgajahu nas u to doba, kako se danas odgaja. U petoj godini predaše me konjuhu Saveljiću u ruke, koga mi dadoše za pjestuna bud bijaše uviek triezan. Pod njegovim okom naučih do dvanaeste godine ruski čitati i pisati. Tada mi namaknu otac za učitelja Franceza, mosje Bopre, koga dobavi iz Moskve. Nikako ne bje po volji Saveljiću, što je onaj došao. „Hvala Bogu" — mrmljao bi sam sobom — „ta vidim ga, što je, umiveno, počešljano i nahranjeno diete. Kao da je sila bacati novac u vodu i najimati musje-a, kao da nema naših ljudi!"

Bopre bijaše u svojoj domovini friseurom, zatim u Pruskoj vojnikom, a zatim dodje u Rusiju pour etre „outchitel" ni ne znajuć pravo, što to znači. Znao je dobro dvoriti, ali je uza to bio vjetrogonja i razkalašenik do zla boga. Najveća mu slabost bila čeznuće za krasnim spolom, neriedko znao bi se dobaviti batina za svoje usluge, te bi ga svrbjelo po više dana. Kraj toga nije bio (kako bi on govorio) neprijatelj bocam t. j. rad je grcnuo preko mjere. Ali bud se u nas pilo vino samo za objedom i to po čašicu, naučio se borme moj Bopre ruskoj mjeri, pače uzeo je hvaliti većma nego francezku, jer da je tobože zdravija za želudac. Mi se s njim pogodismo, i sve da je bio po ugovoru dužan obučavati me u francezkom i njemačkom jeziku i u svih znanostih, ma on je radiji bio, učiti se od mene natucati ruski — i tako je od nas dvojice imao svaki svoj posao. Živili smo u najljepšoj slogi. Drugoga Mentora niesam si ni želio. Ali nas do skora sudbina razstavi, pa da čujete kako:

Bjeljarica Palaška, okrupna i kozičava djevojka, i jednooka kravarica Akulina kao iz dogovora bace se skupa jednom pred noge mojoj majci, tužeć se samo, da su sagriešile i plačuć izgovarahu se na musje-a, da ih je lude zaveo. Majci se nikako ne svidješe te šale, pa se potuži otcu. On to za čas razpravi. Odmah pozva hulju Franceza. Rekoše, da me baš sada uči. Otac podje u moju sobu. I imade što vidjeti. Bopre spavaše kao zaklan. A ja bijah u poslu. Valja znati, da su za mene nabavili zemljovid iz Moskve. Visio je na zidu, i nikomu ne rabljaše a meni davno zamicahu za njim oči, jer je bio od širokoga i krasnoga papira. Odlučih praviti si od njega zmajeve, te videć kako Bopre sladko spava, latih se posla. Batjuška banu baš tada, kada sam primjerivao repu zmajevskomu glavinu Dobre Nade. Videć otac, kako se vježbam u zemljopisu, uhvati me dobro za uho a za tim potrči k Bopre-u, probudi ga vrlo neoprezno, te na njega svakako: ovakviče, onakviče! Bopre, kako ga je to smelo, pokuša ustati, ali hoćeš da, siromah Francez bio pijan kao čep. Eto sto nevolja. Otac ga uhvati za vrat, pa s njim doli s kreveta, izriva ga iz sobe te još taj isti dan valjade Francezu izdirati iz naše kuće, a ništa ugodnijega Saveljiću. To je i konac momu uzgoju. Iza toga življah mlad, lud, raztjerujuć golubove i igrajuć se čeharde* s kućnom dječurlijom. I tako dodje šestnaesta godinica. Tada se promieni moja sudbina.

Bio jesenski dan, a moja majka kuhaše nešto od meda i ja oblizujuć se, gledah, kako pjena kipi. Otac pri oknu, te čita Dvorski Koledar, što ga dobivaše svake godine. Ta ga se knjiga silno dojimaše, nikada je ne bi čitao a da se ne bi nekako neobično uznemirio. Majka, poznavajuć na vlas sve njegove svike i obike, uviek gledaše, kako bi knjigu kamo daleko sakrila i tim načinom ne bi otac vidio Dvorskoga Koledara po više mjeseci. A za to, pošto bi ga slučajno gdjegod našao, ne puštaše ga već iz ruku po nekoliko ura. Tako ga daklem i sada čitaše, kadšto sažimaše rameni i šapćuć ponavljaše! „Gjeneral-poručik!.. On bijaše stražmeštrom u mojoj satniji!.. Vitez obiju ruskih redova!"... Napokon hiti koledar na mehkušac, duboko se zamisli a to ne slućaše ništa dobra.

Na jednoč okrene se k matuški: — Avdotja Vasiljevna, koliko je godina Petruši?

— Sada je u sedamnaestoj — odgovori matuška. Petruša se je rodio upravo one godine, kada je osliepilo oko Nastasji Gerasimovnoj i kada je....

— Dobro — prekinu otac — vrieme je dati ga u službu. Lahko je njemu skakati za djevojčicami i penjati se po golubinjacih.

Pomisliv majka, da će se skoro rastati sa mnom tako ju to dirnu, da joj je pala ožica u kastrolu i da su ju suze oblile. Usuprot ne da se kazati, kolik je bio moj zanos. Misleć kako ću služiti, mišljah o zlatnoj slobodici i o lagodnom petrogradskom životu. Pomišljah

* Čeharda = djetinja igra, gdje diete djetetu na ledja skače.

Digitized by Google

kako ću biti častnikom u tjelesnoj straži, veće si sreće ne mogah ni pomisliti.

Otac mi nije naučio odumljivati svoje naume ni oklievati, da ih ovrši. Dan, kad mi bude odlaziti, bude odredjen. U oči toga dana izjavi otac, da je naumio pisati momu budućemu poglavaru, te zaiska pera i papira.

— Ne zaboravi. Andro Petroviću, — reče majka — pozdraviti kneza B.; ta ja se nadam, da će ti biti blag i milostiv.

— Kake su to trice! — odgovori natmureni otac. Misliš li, da ću pisati knezu B.?

— Ta zar niesi rekao, da ćeš pisati poglavaru Petrušinu?

— Pa što onda?

— Zar nije poglavar Petrušin — knez B. Ta Petruša je zapisan u semenovski puk.

— Da zapisan! Pa što zato, ako je zapisan? Petruša ne ide u Petrograd. Što bi dobra naučio u Petrogradu? Razsipati i bezposličiti? Ne, neka služi u vojsci, neka metne na se poramenicu, neka malo pomiriši puščani prah, pa će biti vojnik, a ne danguba u gardi! Gdje mu je putni list? Ovamo mi ga daj.

Majka potraži moj putni list, što ga čuvaše u kovčežiću s košuljicom, u kojoj su me krstili, i pruži ga otcu drhćuć. Otac ga pozorno pročita, stavi preda se na stol i stane pisati.

Mučila me radoznalost. Kamo li me to šalju, kad već ne ću u Petrograd? Ne svedoh oka s očina pera, koje sa micaše podosta lagano. Pošto dokrajči, smota u isti smotak pismo i putni list te zapečati, skine naočale, pozove me k sebi i počne: — Na ti pismo Andriji Karloviću R., staromu momu drugu i prijatelju. Poći ćeš u Orenburg i tu ćeš služiti, on će ti biti poglavar.

Eto ti mojih sjajnih nada, gdje se ruše. Mjesto veseloga petrogradskoga života čeka me dosada u dalekoj daljini. Pred dva tri časka koli sam zanosljivo mislio o svojoj službi, a sad mi se eto ista ta služba pričinja biedom, nesrećom. Ali ko bi se prepirao s otcem. Drugi dan u jutro dodje pred kuću kibitka*; metnu u nju torbak, kovčežić s čajnom spravom, s kolači, žemljičkami i paštetami, sve to bijahu zadnji znaci domaćaga tetošenja. Roditelji me blagoslove. Otac reče: S Bogom Petre! Čuvaj tvrdu vjeru onomu, komu prisegneš, slušaj poglavare, ne otimaj se za njihovu ljubav, ne nudi se nikomu na usluge; opominji se poslovice: „čuvaj odielo, dok je novo, a poštenje dok si mlad.“ Majka sva u suzah prikriči mi, da si čuvam zdravlje, a Saveljića, da pazi na diete. Obuku me u zečji tulup** i lisičju šubu. Sjednem u kibitku sa Saveljićem, kibitka odjuri, a ja plači i uzdiši.

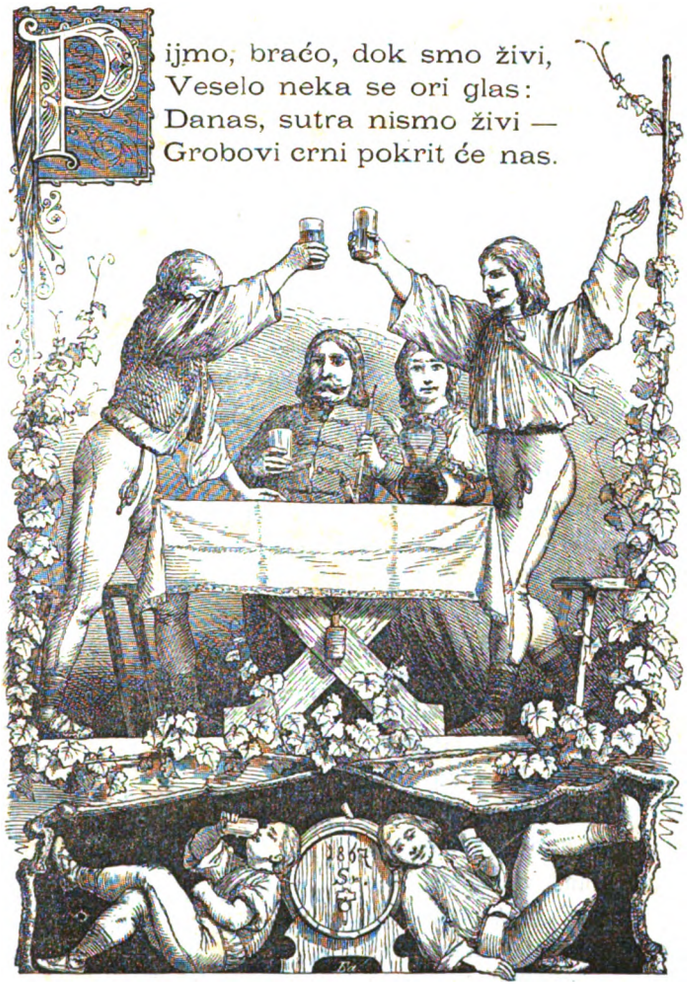

Iz sbirke ilustrovanih slavenskih pjesama od Karla Svobode.

Iste još noći dodjosmo u Simbirsk, tudier ostadoh cieli dan, da si nabavim potrebitih stvari, a to ostavih skrbi Saveljićevoj. Odsjedoh u gostionici. Saveljić drugi dan iza jutra zareda po štacunih. Dosadi mi gviriti s okna u blatnu ulicu, te uzeh bavrljati po svih odajah. Uljezavši u billardnicu, opazim visoka gospodina od kakovih trideset i pet godina, brci su mu crni, dugački, u košulji je, u ruci mu je billardna palica. u ustiju lula. Igra se s marqueurom, koji, kad dobije, izpija po čašu rakije, a kad izgubi valja mu puzati pod billard i to potrupačke. Stanem, pa gledam, kako igraju. Čim duže traje igra, sve se više puže potrupačke, dok marqueur na posliedku ne ostane pod billardom. Plemić onaj izlane nad njim nekoliko krupnih, te pozove mene, ne bih li htio igrati partiju. Odgovarah se, da niesam vješt. Moglo se vidjeti, kako mu se to učinilo čudnovatim. Pogleda me, kao da me sažaljuje, al napokon ipak stanemo razgovarati se. Doznah, da se zove Ivan Ivanović Zurjin, da je satnik husarskoga puka, da je sad u Simbirsku, gdje je novačenje, da stanuje u gostionici. Zurjin me pozove, da s njim objedujem, što je bog dao, na vojničku. Drage volje. Sjedosmo za stol

* Kibitka = nekaka ruska kola.

** Tulup = zimsko odielo.

Digitized by Google

Zurjin pijaše mnogo pa i mene nutkaše govoreć, da mi treba priučati se službi; pripoviedaše mi vojničke štokakve anekdote, da za malo niesam prsnuo od težkoga smieha, a kad ustadosmo iza stola, bijasmo jur pravi prijatelji. Tada se ponudi, da će me naučiti igrati billard. „To je“ — reče — vrlo potrebito za našega brata vojnika. Rat je na primjer, pa dodješ u kakovo mjestance, čim da se tada zabaviš? Ma od nevolje podješ u gostionicu, pa igraš billard; za to ti ele treba znati igrati se!“ Tiem me posvema osvjedoči i uvjeri, te se nastavim na učenje. Zurjin me u sav glas obodravaše, divljaše se kako liepo i brzo napredujem, i poslije malo vježbanja ponudi mi, da se s njim igram na novce, na grošić, ne dobitka radi, nego tek zato, da se ne igra badava, što je, kako on misli, prava ludorija. Pristadoh i na to, a Zurjin zapovjedi donesti punša, nagovori me, da pokušam, i opet veleć kako mi se treba službi priučiti; a bez punša kaka je vojnička služba! Poslušah ga. Produljismo igru. Što više srkah iz svoje čaše, bijah sve preganljiviji. Krugle stanu letjeti, ja se uzžestih, izružih marqueura, koji se vladaše ko nestašno derište. A vrieme prouji, ni sam ne znam kako. Zurjin pogleda uru, pusti palicu, te mi reče, da sam zaigrao sto rubalja. To me mrva smete. Novac mi bijaše u Saveljića. Stanem se izpričati, Zurjin ne dade: „Što za to. Ta ne tari si glave. Mogu ja i pričekati, a sad hajdemo k Arinuški.“

Što ću si? Dovrših dan tako bezputno, kako ga i odpočeh. Večerasmo kod Arinuške. Zurjin mi svaki čas prilievaše u čašu ponavljajuć, da se treba službi priučiti. Ustavši iza stola jedva me noge držahu, oko pol noći dade me Zurjin odvesti u gostionicu.

Saveljić me dočeka na predkućnih stubah. Uzdahnu videć jasno znakove, kako ću biti revan u službi. „Što ti se je to udesilo, gospodine?“ — upita žalostno. „Gdje si se to nakitio? Avaj, gospode Bože, tako niesi sgriešio, kako si živ!“ — Šuti stari grobe! — odgovorih basajuć, ti si valjda pijan.... u postelj me metni.

Probudih se drugi dan mamuran, glavobolja me sjećaše jučeranjih sgoda. Iz promišljanja trže me Saveljić, koji je unišao u sobu s čašom čaja „Rano, Petre Andrejiću, rano si se naučio pijančevati, — reče kimajuć glavom — u koga si se uvrgao? Ni otac ti ni djed ne bijahu popilice, a o materi ne ću ni da govorim: kako je na svietu, ne okusi nikakoga pića do kvasa.* A tko je svemu tomu kriv? Tko drugi nego prokleti onaj musje. Ta znao se je prikrasti ne jedan put k Antipjevnoj: „Madam, že vu pri vodky.“ Eto ti že vu pri! Dobru te je doduše naučio taj nikogović. A otcu je baš trebalo najimati ga, kao da ne bijaše drugih ljudi!“ Zastidih se. Obrnuh se k zidu i rekoh: Odlazi na polje, Saveljiću; ne će mi se piti čaja. Ali muka je bila Saveljića umiriti, kad bi stao komu u brk čitati. „Vidiš li, Petre Andrejiću, što znači opijati se. I glavica ti je težka, ni jesti ti se ne će. Pijanica nije ni za što... Da piješ rasola od krastavaca s medom, dobro bi bilo. Hoćeš, da ti donesem?

U taj čas unidje dječak te mi poda pismo od I. I. Zurjina. Otvorih ga i pročitah ove redke:

„Dragi Petre Andrejiću! budi tako dobar, pa mi pošlji po ovom dječaku sto rubalja, što si jučer zaigrao. Vrlo mi treba novca.

Na službu pripravni

Ivan Zurjin.“

Što ću sada? Pokazah se ravnodušan, okrenuh se k Saveljiću, koji bijaše pazitelj i moj i moga rublja i moga novca i zapovjedih mu, da uruči dječaku sto rubalja. „Kako? za što?“ upita Saveljić upropastiv se. — Ja sam mu dužan — odgovorih kao hladan svemogućnik. „Dužan“ kriknu Saveljić, sve se većma panjeć — „a kada si, se gospodine, toliko zadužio? Ne valja ti posao. Kako te volja, gospodine, ali ja ne dam novaca pa ne dam.“

Pomislih, ne nadgovorim li u taj toli odlučan čas tvrdoglavoga starca, poslije ću se težko i težko moći riešiti njegova upravljanja sa mnom; pogledam ga oholo i reknem! Ja sam tvoj gospodin, a ti si moj sluga. Novac je moj. Ja sam zaigrao, jerbo mi se hćelo. A tebe svjetujem, da ne mudruješ i da činiš, što ti se zapovieda.

Saveljića se toliko dojmiše moje rieči, da je pljesnuo rukom o ruku i odrvenio se. A što stojiš! — gnjevno se osjekoh. Saveljić zaplaka. „Batjuška Petre Andrejiću“ — zajeca a glas mu drhtaše — „nemoj da umrem od tuge. Poslušaj me, što ću ti starac kazati, piši toj hulji, da si se šalio, da u nas ne ima novaca od suviška. Sto rubalja! Bože milostivi! Reci mu, da su ti roditelji oštro zaprietili igrati se, do na orahe“.... Ne brbljaj — prekidoh ga ljutito — ovamo daj novac, ili ću te za vrat.

Saveljić me jako žalostno pogleda i podje, da donese novac Bijaše mi i samu žao kukava starca, nu hćedoh tada dovinuti se slobode i dokazati mu, da već niesam diete. Zurjin primi novac. Saveljić se užurba, da me odvede iz proklete gostionice. Javi mi, da su konji upregnuti. Nemirne saviesti i mučke se kajuć izvezoh se iz Simbirska, ne oprostiv se sa svojim učiteljem i ne misleć, da bi se ikada više mogao s njim sastati.

(Dalje sliedi.)

* Kvas = kiselasto nekakovo piće

Digitized by Google

Mickievićevi krmski soneti.

Pohrvatio I. T.

Čatirdah.

Drktúreć Moslim tvrde cjeliva ti stope,
Oj katarko nam krmska, Čatirdaše veli,
Ti munara si svïeta, gorâ car si smjeli,
Zemaljske nada stiene u oblak se pope.

Nebesom ti si stražar, niko s tla Evrope,
Čuvara poput rajskog medju arandjeli,
Potamnio ti plašt a od oblakâ bielih
Svijenom čalmom zviezde kriese se i tope.

Pripeklo li je sunce, il te magla ovi,
Il skakavci nalegli, ili Kavrin pali,
Ti Čatirdaše gluh si na sbilji i šali,

I medj svietom i nebom dragoman si novi,
Pod nogama ti zemlja, grom i ljudi mali,
Tek slušaš, prirodi li Višnji štogodj slovi!

Putnik.

Pod nogama je mojim zemlja puna krasa,
A nad mnom nebo jasno, preda mnom ljepota —;
Pa radšta srdce željno dalekih dragota
I davnijega radje sjeća mi se časa?

Oj Litvo! blažen većma po šumah ti basah,
Neg bajderskih kraj slavljâ, salgirskih krasota,
Veseliji se stazom po tresetu motah,
Neg ovud pokraj murvâ, zlatnih ananasa.

Daleko si mi vele, mili zavičaju,
Ah zašto uzdišem ti za njom neprestano,
Za onom, koju mladjan ljubljah toli rano?

U domovini dragoj, otetom mi raju,
Sve svjedoči joj milje moje vjerovano,
Al hoće l' me se ona sjećat na nom kraju?

POUKA.

Iz Slavonije.

Pisma Mihovila Pavlinovića.

1.

Požega 26. lipnja 1874.

Dragi Nikola!

Tvojoj prijateljskoj želji ne mogu da zadovoljim, opisujuć sve, što sam lipanjskih dana, obilazeć Slavoniju, vidio i u dušu smetnuo.

Ja sam ti pri ljepotah naše domovine, kao ludo diete pri jabukah: kad ih se dočepa, melje zlôćo na oba žrvnja, prepunja ruke i njedra; nit komu k sebi da, niti s kim razgovara; te mu se ne bi koja podkrala. I razlog je, da ljudsko srdce bude na neku ruku lakomo i zatvoreno uzrievajuć ljepote prirodne; jer ih na sâmi nekud voljnije zatiče, i življe mu se likuju pri žaru neprokazane ljubavi. Glej, kako se i travica mirisavka pokunji, upijajuć zornu rosu, da se opet sladje osmihne suncu na ogranku. Ne nadaj se dakle od mene obširnu opisu; a znam da tebi nije ni žao, kad se štogod zaštedi do bolje sgode.

Preuzv. se biskup spremao iz Djakova u Kaptol i u Jankovac. Dragovoljno sam primio ponudu, da mu budem suputnik. A kako, brajne, ne bih! Išao sam ti kô na pir, prvi put u slavonske brdine, željan, da vidim, je li baš i tamo doteklo Velebitskoga i Biokovskoga kamena.

Prošlih dana, već znaš, tako sam ti se promiranjem oblaporio, da netom konji opružiše kroz Mikanovce i kroz Andrijevce, s njiva, s livada, s pašnjaka, iz šuma, iz kuća, svaki pogled sretao prizora, izazivao uspomena. Što ćeš? Tu mi odavna naputice i napojnice; tuda se naživao hrvatske ljubavi; tamo se uticali i Jukić i Botić, pokojna im duša!

Kad nagazismo na čadorove Cigana skitalica, meokne su te ćuti u meni uzprednule. Toliko se toga smrada smèlo u ovu zemlju, da ti se ona mjestimice pretvara u pustaru, od koje kužne izpare praznovjerja i svakoga vražtva naliegaju na pitome naše župe.

Iz Dolaca, visokom šumom zastrtih, iz tih starih hajdučkih klanaca, četri naša žerava, kô četir vile, navezla na brodski val; odatle pogled na oba Posavja, tja do Motavice. Što s viših brda i življih oblaka, što s vedrine od vode, reklo bi se, da smo ti ga nad našim Primorjem. Ali prodje ta obmana, kad konji odigraše pod sjever.

Od Podvinja i Sibinja razastrli se vinogradi: vinske kolibe, šljivici i kolosjeci, rubom potoka, rînâ i vrbljaka, meću okvir slikam, koje sama Lado nagodi svomu ljubimcu Loziću. Amo ti se lasno domisliti veseloj ćudi Brodjana; i radšta hvaljene njihove prošetnje u vinograde. Dok se čaplja provire kroz te perivoje do Pribudovac-livada, potok Kikovac struže niz dolinu sibinjsku, koja upire u brda, da pramčioku obaraju vinoloze, a sjeveru i zapadu da puste šume. Kad se u toj pauzi naživasmo župničkoga gostoljubja, i konji pridahnuše, daj se druže k brdu, da za vidna spaneš u nova korita. Dva debela sata konji kolinčali, da nas uz

*

Digitized by Google

sklizku stazu izvuku na brda. Dà, brda jesu ali stiene niesu; pa je po brdu strpano granje, da jazi lokve i da stere put kroz glibuži. Sreća po nas, da je sunce odskočilo, a bura pohitila našim vilenjakom na susrete, pa se put zakorio: inače bilo bi sve do crne noći povuci i poteži.

Nakon Zavinja, izmedju gudurâ, sgodnih kotila vuku i hajduku, nakon Frkljevaca i Radanovaca, brdskih poselica Odvorci se razveli pod zapad, da kroz svoje glavice otvore pogled u polje, na rieku Orljavu, na župu Pleternicu i na grad Krndiju. Ala ti ga krupne šake, toga polja požežkoga! Izmedju Pleternice i Bukâ, prodjosmo mostinom preko udubljene Orljave; te, osovjem rudinastih brdina, kroz Vitovac i kroz Požegu. Od Požege naši laki žeravi, kô laki plivači na razvaljanoj jugovini, sulako prostrigoše poljske valove do Kaptola.

Grad Kaptol, prisloniv se uz pitoma prisoja, ljepotom položaja nadtječe se s Požegom; ko što su se junačtvom Božijaci iz njega i Krndije nadtjecali s požežkimi vitezovi. I Kutjevo šumami stoljetnicami danas pruža hrvatskomu narodu silnu glavnicu, da unapriedi svoju prosvjetu, o kojoj Isusovci u neko vrieme amo nastojahu. Ti ne mogoše u novije doba da se u Požegi održe; ko što ne će il ne mogu danas, ni u Zadru ni u Dubrovniku, da se pohrvate.

Nego, nije samo Turkom i Božijakom, i Isusovcem bila jaka stopa u polju požežkom; bilo je amo još golema gniezda u Velikoj. Naši lahki vozci krenuše postranjem njiva i vinograda, pa se naviše uz pitome luke. Tu se ko iz rukava motaju jarci, bjelasaju se kuće, krîle se vrbe, vrtovi se lije: iz hladovina proviruju mlinice; stùpe lupaju; voda odasvuda vrvi. Čudnu šalu ti ljudi višočani sbijaju bezazlenom Visočicom. Ne ima boljega gazde, koji ne bi imao svoje mlinice; ne ima okretnije stopanjice, koja ne bi tkala sukno u prodaju, i sama ga stùpala.

Kad si zapao u polje požežko, rekao bi, da si u Bosni na Kupresu: bieli haljetci i crni gunjci oku ti se nameću. Brižni naši šijaci! A nekmo li da gospoda još podpaze poculice čite, čitovate ko u dno Rame!?

Još se niesi načudio obilju i prirode i priproste obrtnosti u Velikoj, zaustavlja te brdo: oblilo se i osamilo, usred te prodoli, da joj gospoduje. Gospodstvo mu je od starine, svjedok mu gradina, koju s glave hita nebu pod oblake. U polju pod gradinom stoji crkva; a uz crkvu jednom sjedio liepi samostan franjevački: sad čami opali dvorac vlastelinski. Velička vlastela Stivanići, koncem šeštnaestoga vieka, krute borbe održaše proti Turčinu. Svetićeva zastava (god. 1765 do 1834) što danas visi uz sablju nad njegovim grobom, uz geslo: mrimo za viru, za kralja i za otačbinu, i tu svjedoči, da je najbolja krv hrvatska neprestano tekla proti zlotvoru vjere i slobode. U to spominjano doba Marije Terezije drugi zatočnik hrvatski, vojvoda Trenk, sabiraše s druge strane požežkoga polja, u Pleternicu, one pandure, što toliko i straha i muke zadadoše Švabam.

Dva biskupa, Mrnjavčević bosanski (g. 1645.) i Benlić biogradski (g. 1672.), nadjoše utočišta u Veličkom samostanu; i kosti njihove počivaju u toj crkvi. Različita vremena, različiti dogadjaji, sretni i nesretni, pred harnim potomstvom slievaju se u jednu cjelinu, da mu prikažu prošlost. Pod crkvom i pod gradinom Veličkom, slievaju se u Veličanku, s desne Božji zdenac, sa lieve Toplice, da pošto ožive i nadaje bašće, mlinice, stupe, njivami i sgonovi pohrle skupa u krilo Orljavi; da opet sa Savom pa s Dunavom zadju u ponore, što nam slikuju proždrljivost vremena. Tako ti se ta dva svieta, duše i tvari, uzastopce prate, spliću se i na izmjence se likuju.

Obrnusmo ledja zapadu i zanogi pakračkoj; ugnusmo se brdinam Papuku i Nevoljašu, pa krenusmo put Svinjca i Bila. Pošto omjerismo zaporinu, što je od utoka nabrekla, da se stvori zlaćenim jezerom okolo vlastelinske kolibe; pošto vidismo Toplice, udubosmo se u gluhi šumet, oživljen samim žuborom vratajuće vode.

I konji izmučeni, vukuć po kamenju, i naši baturi protreseni, jedva dočekaše Duboke. Tu se opet brda zakovitlala, i povaljena šuma pala u tu kotlinu, da se žrtvuje ognju i ljudskomu rukodjelu. Tu redi staklanu njemačka naselbina; kô što Niemac pepelar opet malo na više guca jadnu šumu, da bolje miesi raztaljeno staklo.

Sad se opet navij na sjever, i penji se na glasoviti Jankovac. Najmljeni kršljaci, sad iztegni kola preko bolvana, a sad nagni u prolokvine; čas zapni, čas skližni; pa nas milosrdje na nje, a možda još više briga za naše glave, razkrsti s kolima. Kad će kroz goru malko kô da se ugladi skrenulo na japage: tu je opet novih neprilika sa debelim listopadom.

U stećoj smo planini. O mìsno doba, na ivanjskom suncu, jedva ti se kadšto zraka življe svjetlosti podkrade kroz busove bukve bjelušice. Težko je u ovoj pustoj muklosti susretanje i s samotom svoje duše, i s utvarami svoje mašte; nekmo li s pogledom vučijim, ili s dočekom hajdučkim.

Dobri konji zastrigli ušima, kočijaš upeo oči u zjajuće gudure; napozrak, iz dalje mûti, pomalja se nekoliko glava. Brži poskok kremenih dorata naveo nas na četri taslaka; što je davno lugar podvalio za čuture (!?) „Il je pustahija, il je stražar? Upopriečio se, da nas možda osokoli i sprovede kroz ovu zanovetnu pustoš!“ Vitak i jedar izdanak blanuo se iz ogorjele panjine, da ju što prije u šumi nadomjesti. (!)

Niti što komu kažem, niti zašto koga pitam; nego pusti bah mah uobrazi, da nadalje odapinje na svoje

Digitized by Google

vidinaste tvorbe; i da srdce izazivlje na sukobe, na borbe, na ljubavi vidna i nevidna. To je život!

U toli bujnu životu, uz bukve stolaktice, koje svojom jedrinom razmahuju i duše pritapke; uz bukviće, što predu ko vrba u snoplju, leži dosta mrtvaca. Pod kolima, pod nogama, pucaju rebra pripalu stromju; pa još kadikad tutnjava iz daljine probere, te ježuri, prije nego ti pratilac obznani, da je zadnji lôm šumskoga gorostasa, koji ne će da padne bez žrtve. Taj starac krši štogod nedoresla sretne na prolomu.

Pošto se kroz te gluhe hladovine dobar sat izprebijasmo i sanjasmo, svak na svoju ruku, stalo se naglije strmoglaviti. U jedanput, kô da se nebo preokrenulo, i zapalo ga lapat u ove kotore. Izpod stotinjak gorskih koraka otvorilo se jezero; a gore okupile vrbom, topolom, brezom, jadikom pa savile se u kolo. Put sjeverozapada odvalila se gorska platna, da puste oduška u Podravinu. Nešto nas povuklo niz vodu, da na onom ždrielu malko odahnemo. Ali nakon jezera i livada propale klisure, pa voda stala niza nje vratolamati. Kad se u te dubine spustismo, pa zakoračismo preko gorskog mosteljka, da sjednemo pod stjenovito Stensko, od istoka s više nas voda zapljuskala, druga opet izpod nas zasukljala: kroz perje titrike i jadike, ôzgo posulo sûnčano trunje, a maglica se odozdo zanjihala. Digosmo glave, pa se kroz rosu prokradosmo na bregove. To je vilinski pozdrav, kojemu moja duša tad nadje, al moje pero sad ne nadje odpozdrava. S ruba oko još jednom poleti niz slap; a slap obšetala dûga, viestnica plodnosti, vedrine i veselja. Kad po jednu čašicu ispismo, da strunemo rosu sa srdca, krenemo uz vodu. Od sunca zalašćilo jezero; nad jezero propeo se kičer: na kičeru križ; a pod križem zja pećina. Kad nas zavojci i ljestve izniješe do pećine, prikaza nam se stećak i na stećkû žrtveniku: † Josip Janković godine 1862".

(Konac sliedi.)

Ivan Sergijević Turgenjev.

(Sa slikom.)

Ruska beletristika, navlaš romani i pripoviedke imaju osobit karakter, osobitu silu. Umotvori ruski primaju se nehotice duše tvoje, živa slika razvija ti se pred očima, slika na tanko, umjetnički izradjena; ti ju vidiš, osjećaš, ti ćutiš, da sve to istina biti mora, što si čitao. A gdje valja tražit tu tajnu? U naravi u istini. A zašto te se toliko dojima? Jer vidiš, da je to istinita, nemilosrdna kadkad premisa, koja te goni do neoboriva zaključka. Realizam vlada ruskom beletristikom, al ne onaj realizam, koj naprosto izrezuje sličice iz života, koj naprosto fotografiše samo narav, kako mu se slučajno namjeri, već sviestni promišljeni realizam, koj si je iztako velike ciljeve, koj je jak probuditi velik blagotvoran prevrat u svietu. Rus ne ljubi fraza, ne ljubi tlapnja, um mu je oštar, duša duboka. I kad je pošao tragom romantike ne može se otet toj oštrini, koja ti se nanudja kao začin u svakom ruskom umotvoru — u tom je posve protivan Poljaku, koj se prema svojoj naravi podaje idealizmu, misticizmu. Gogol iznio je taj smjer vještački pred sviet, poslije njega mnogi drugi — majstor, komu reć bi u Europi para ne ima, s kojim se u novom svietu samo Breet Hart natjecati može — jest Ivan Turgenjev, ponajslavniji pripoviedalac ruski, dà i evropski. Turgenjev ne pripada školi literarnoj, ni kolu književnika, on je samonikao, sebi slika i prilika, neizcrpivi izvor mu je narav, a opet nije samo kopista, slike mu imaju ideju, koja nije izrečena riečju, ali ti se opet jasna prikazuje po samom činu.

Vjekopis mu je kratak, bez velikog zapleta, bez romantičkih sgoda; promatrajuć život traje dane svoje, a njegovi spisi najznamenitije su prigode njegova života.

Ivan Turgenjev polazi od stare boljarske obitelji. Rodio se g. 1818. u orelskoj guberniji na imanju bogatog si otca Sergija po zvanju pukovnika. Tu je i probavio prve godine mladosti svoje. Učitelji bijahu mu skroz tudjinci, tek u sedamnaestoj godini počeo je osbiljnije čitati ruske knjige. G. 1834 podje na nauke na moskovsko, poslije petrogradsko sveučilište, a g. 1838. u Berlin, gdje je mnogo prijateljevao s Bakuninom.

U Berlinu osvoji ga njemačka filozofija — al samo na kratko, čovjeku skroz realisti dodijao abstraktni pravac. Turgenjev povrati se u rusku priestolnicu i budne činovnikom u ministarstvu nutrnjih poslova. Zrak ruskih bureaua nije njegovoj neobično djelatnoj duši prijao više, nego li duh filozofičkih dvorana njemačkih. Turgenjev okani se činovničtva, i bude književnikom dušom i tielom. Bielinski je tada izdavao „Sovremmenik". Turgenjev, prijatelj Puškinu, stao na puškinsku graditi stihove — slabe stihove, pisao i drame — slabe drame. I stavi se na novelistiku. Napisa naime za „Sovremmenik" g. 1846. malu pripoviedčicu „Kor i Kaliniću", a tih nekoliko malih listića bude temelj njegovoj velikoj slavi. Najednoč izadje do sele slabo poznati pisac na glas, neodoljiva sila istine i naravi očara sviet. Zatim podje u Pariz. Tu napisa cielo čislo crtica pod imenom „Zapisnici lovca". Divne te genreove slike prikazuju viernu priliku ruskoga kraja, ruskoga naroda, komu su iz duše prepisane. Kad su „Zapisci" izlazili u „Sovremmeniku" razliegala se slava Turgenjevljeva od usta do usta. Ruska cenzura nije u njih s prvine vidjela neg vješte sličice ruskoga života, nu kad poslije ugleda ciela sbirka sviet, prepade se cenzura nemalo, opaziv, da se tuj pod nevinim likom razpravljaju važna socijalna pitanja. Iste godine t. j. 1852. umre slavni Gogol i Turgenjev posveti mu članak u novinah, koj je državnu policiju nemilo dirnuo, te je pisca „Zapisaka lovca" prognala u orelsku guberniju. Tu je slavni pisac bora-

Digitized by Google

vio, loveći lov, motreći narav i dušu ruskoga naroda. Tek po smrti Nikolaja smio se povratit iz progonstva, nu na brzo ostavi Rusiju, preseli se u Njemačku a sada žive stalno u Parizu.

Poslije „Zapisaka“ teče iz majstorskog mu pera pripoviedka za pripoviedkom, slika za slikom, a u svakoj slici istina, život, narav do najtanje tančine. U našu knjigu uvede Turgenjeva vještačko pero našega Josipa Miškatovića, a navlastito „Vienac“ priobćio je veći dio Turgenjevljevih pripoviedaka. „Dvorjansko gniezdo“, „Rudjin“, „Mumu“, „Otci i djeca“, „Lear na selu“, „Fatalista“, „Proljetne vode“, „Pjevači“, „Živi kostur“ itd. sve je to poznato našemu obćinstvu, svim tim osladio se hrvatski čitalac, a naša će briga biti, da protumačimo hrvatski i najnovije njegove spise.

Diviti se mora čovjek vještini Turgenjevljeva pera. Kompozicija mu je priprosta, jasna, čin kadšto jednostavan al karakterističan razvija se toli naravski, da je svaki umni čitalac uvjeren, da se drugačije razvijati ne može, a sve je čin, nigdje fraza, nigdje refleksija, nigdje retorika. A kako cjelina tako i slike prirodne i karakteri pojedinih lica. Crta za crtom teče mu iz pera živo, oštro, ma ni jedna od majušnih al upravo karakterističnih crtica pokrajinskih ne ostaje u peru, ni jednog miga, ni jednog maha, nijedne slovke karakteristične pojedinih osoba ne će T. zaboraviti. Sila ljudi, plemenitih, zlobnih, pametnih, glupih, smiešnih, surovih, manitih, sentimentalnih, što nam ih iz svih vrsta ruskoga naroda prikazuje, prene se pred našima očima u život, te radi i govori plemenito, glupo, zlobno, mudro, manito, sentimentalno, pjesnik govori o njih neobičnom objektivnom prostodušnošću, a opet ne čuješ nigdje, da sam pjesnik govori. Upravo u tom realizmu stoji nedohitna sila Turgenjevljeva pera, koje ne samo Ruse, već sve narode naobraženog svieta zanosi.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Velebit.

Zabavnik hrvatske omladine.

Izdalo djačko družtvo „Velebit“ u Beču. U Zagrebu 1874.

O toj knjigi nije bilo, što znamo, u nijednom našem listu ocjene, a opet malo koja knjiga zaslužuje više, da se iznese o njoj pravedan sud pred sviet i to s više razloga. Obećasmo u svoje vrieme kritiku. Evo je. Kratka je dakako prema prostoru našega lista. Nu rieč kaže: „Na mladjih stoji sviet“, a s druge strane tuže se našinci, da nam mladež ništa ne radi, ne ima naraštaja. Da je taj ukor istinit, trebalo bi nam sdvojiti. Al nije, hvala bogu istina, najljepši svjedok tomu je knjiga, o kojoj govorimo, koju od srdca pozdravljamo. Naša mladež ne buči po programih i plakatih, radi tiše i mirnije, al zato i bolje — osobito mladež po stranih sveučilištih. Družtvo hrvatskih djaka „Velebit“ u Beču slavit će do godine svoju desetgodišnjicu, što je očit znak da je osnovano na zdravu temelju — na temelju bratinstva i rada: u zabavniku nudjaju vrli naši Velebićani svomu rodu plod svoga rada, a mi želimo, da bude svake godine takova ploda. Iztaknut nam valja prije svega, da su se najviše gg. Milan Grloci, pravnik, i Hugo Badalić, filozov brinuli, da ugleda knjiga sviet. Sad o samoj knjizi. „Velebit“ dieli se u četiri diela: I. Ljetopis družtva. II. Pjesme. III. Pripoviesti. IV. Poučni članci.

Ljetopis ponešto suhoparan, vidi se da je sastavljen po dosta mršavih zapisnicih; ima dapače vele zanimivih crtica u historiji „Velebita“, o kojih u zabavniku ni spomena ne ima. Al i taj je ljetopis u toliko dobar, da nam je nacrtao postanak i razvitak družtva, njegovu borbu sa raznimi elementi, u kojoj je četa hrvatska pobjedu održala. U II. dielu nalazimo na prvom mjestu Huga Badalića, dobra znanca štiocem „Vienca“, čovjeka, komu pjesma izvire upravo iz duše. Badalić uvrstio je u „Velebit“ tri pjesme: „Sliepac guslar i lovac“, „Dru Ljudevitu Gaju“, i „Bolnu djevojku“. Prva osnovana je dialogom, a slog naginje na narodne pjesme. Po sadržaju je to neka vrst budnice u slavu hrvatskoga imena. Badalić je narodnu pjesmu oponašao, a opet to nije pusta imitacija i smjesa stereotipnih fraza, kakove se robe načitasmo u našoj knjigi do sita. Karakter je pogodjen, misli teku liepo, al nam se čini, da u Badalića više sile ima, kad pjeva pravim umjetnim likom.

Druga pjesma, pjevana mjerilom daktilskim, jest slavospjev pokojnomu dru Ljudevitu Gaju, začetniku novijeg literarnog pokreta. Pjesnik slavi ga začetnikom te misli, koja je danas promienila ime, ali u istini opet živi i liepim plodom rodi te po tom crpi nadu u buduću sreću hrvatskoga naroda i u životnu silu narodne ideje. Pjesma je posmrtnica, s neke strane prigodnica, al po živom osjećanju, po krepkom izrazu misli dobiva svakako veću i trajniju cienu, no obične „suze na grobu“. „Bolna djevojka“ je dobra romanca. Motiv — djevojka, zapuštena od svog dragog umire — nije doduše nov, al po okviru božićne noći, i po kontrastu nastalom s toga postaje ta sličica zanimljivom. Ne treba nam spomenut, da je u Badalića i stih i jezik pravilan bez svakog neprirodnog previjanja i čičkanja figura.

Više pjesama — i to sve strogo liričnih — donosi nam Milan Grlović. Prva „Zeleni“ neka je vrst heroide, posvećena drugarici mladosti pjesnikove. Te-

Digitized by Google

žko je sliedit red misli toga sentimentalnog pjesmotvora. Uzrok tomu je, što pjesnik slaže suviše nesrodnih figura, te mu pjesma budne nerazumljivom, neprirodnom. Uzmite n. pr. odmah u prvoj kitici

A š njim tamne sjene će da straše
Sablastno (!) što dižu lica blieda
Iza kršnih gora čela sieda:
Jer je ljudem kletva od prirode
Zavidnošću (!) da im želje brode.

Tamne t. j. crne sjene — jer je svaka sjena crna — dižu se iza gora kao sablasti („sablastno“ = „gespenstig“ nije hrvatski) a tim su crnim sjenam lica blieda. Ima li sjena lice, pa recimo da ima, može li to lice bliedo biti? A što su sjene, pa zašto se dižu iza gora? Pa zašto je goram čelo siedo? Čudan sastav boja: crno, bliedo i siedo. Pa najednoč sa gore u more zavidnosti (a zašto ne zavisti?), gdje želje ljudske brode. A šta slična ima zavist i more, šta li ladje i ljudske želje itd.? Iz te mistike prelazi pjesnik kadkad u suhu prozu n. pr.

Kojekuda pusti tumarasmo
Bezsvjestni i slabi, biedni bjasmo.

Reći ćemo u kratko: Ne razumiemo te pjesme. Ne znamo, jesmo l' mi krivi ili pjesnik. Nit lik ni jezik pjesme nije pravilan n. pr. „Tisućstručno“ je barbarska, te se ne bi smjela ni u prozi rabiti. Srokovi „prirode“ i „brode, „sablasti“ i „slasti“, „tinja“ i „svetinja“ i t. d. ne valjaju.

Lovorike su, koliko razabrasmo, četiri soneta u slavu mladosti. I tu se krca slika na sliku, prelazi se iznebuške od jedne misli na drugu, a to u sonetu ne valja. Miso jedna, slika ciela i jasna glavni su uvjeti soneta. Šta znači n. pr.

Oj kolika tad je duši snaga,
Ti kad sineš cviećem milkovanja (!?)
I kad miso svaka joj se klanja,
Što se svrnu s dosadanjih traga.

ili što će reći n. pr.

Mladom svietu dobo draga, šumna,
Ah proletiš (valjda: prolićeš) često bez spoznanja,
A sa tvoga hitrog neimanja (!!!)
Oj prekasno dodje žalba umna.

U pjesmici „Velevlast“ je ciela miso nešto jasnija, al je mjestimice posve pogrešno. Čujte:

Suze | dvie u | njenom | oku | milom |
Kad | pjesmu | sladku | začu, | zasja- | le su
I | javile | bol du- | boku | silom,
Jer | pjesme | melem | i mač | srdcu | jesu.

Zadnje dvie pjesme „Netom“ i „Na razstanku“ bolje su od prijašnjih, manje rieči, više osjećaja, nu forma i tu nije pravilna.

Liričan pjesnik mora da prelije osjećaje, iz kojih je pjesma niknula, u istu tako, da se osjećaji ponavljaju u svakom, tko pjesmu pročita. Mi čitajući te spomenute pjesmice niesmo jaki bili reproducirat takovo čuvstvo. G. Grlović neka drži u pameti rieči Göthea:

Natur und Kunst, sie scheinen sich zu fliehen
Und haben sich, noch eh' man's glaubt, gefunden.

I Rikard Jorgovanić (Flieder) dobar vam je znanac. „Velebit“ ima od njega samo dvie lirične pjesmice: „Domovini“ i „moja pjesma“, dvie samo, ali valjane. „Domovina“ je himnus plamenit, živ. Žalost, koju ćuti pjesnik rad nesreće domovine, ćutimo i mi, pouzdanje u njezinu sreću, nadahnjuje i nas kao i pjesnika. A nije to samo „domorodna budnica“ od danas do sutra. Da ta pjesma korien u pravoj pjesničkoj duši ima, ćutit će se i za dva vieka. Moja pjesma jest pjesmica ljubavi, mala ali nježna, a misli i slike u njoj izvorne.

Krunoslav Kuten izpjevao je dvie pjesmice, recimo romance na narodnu „Čobanica i slavulj“ i Vida. Priedmeti mutatis mutandis niesu novi, al je karakter narodne pjesme dobro pogodjen, i stihovi teku uz to gladko. Samo ne bismo pristali uz prispodobu pjesnikovu:

(Djevojka) Sunu nebom strelimice
Ko sur oro kroz oblake.

Oro i djevojka! Tako, mislimo, ne bi narod nikad reko.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Našim prijateljem. Ostavismo za sobom g. 1874. godinu slavnu, jer je u njoj rieč slavnoga našega biskupa činom postala, jer je oživilo hrvatsko sveučilište. Poviest upisat će tu godinu, ubilježit ju dobom mira i ráda za hrvatski narod. Dà bog da, da nam i nova godina 1875. bude sretnom. Akademija, sveučilište, matica hrvatska, Kolo, učiteljska družba, sve se sprema na rad, a i naše novinarstvo povadja se za življim pokretom. I mi ćemo gledat, da nova godina ne bude bez našega zrna. Pozdravljamo u to ime svoje prijatelje, pozivljemo ih, da si pred narodom osvjetlaju svoje lice ko i prije. Književnike, književare i družtva jugoslavenska molimo, da nam pošlju svoja djela da ih možemo ocieniti, ili oglase, da ih možemo oglasiti. Svakako će to biti njihova korist. A druge naše prijatelje molimo, da nam pošlju zanimivih nacrta i svjetlopisa, o narodopisu, starinah, umjetninah, da ih uvrstimo u „Vienac“.

Narodno kazalište. Uslied novih promjena kod uprave kazališne podnesoše članovi opernog i dramatičnog odbora gg. Franjo pl. Žigrović, Ivan vitez Trnski, Dinko Blažić, Gjuro pl. Zlatarović, Janko Jurković, dr. Franjo Marković, dr. Plon, Josip Miškatović, August Šenoa, N. Herrenhäuser, i Milivoj Vezić preuzvišenomu g. banu ostavku na odbor-

Digitized by Google

ničtvu. Hoće li sabor jedanput vjekoviti provizorij zamieniti stalnom uredbom? Korien svemu zlu u našem kazalištu jest neprestana miena uprave, kako već opetovano iztakosmo.

— Opera „Ruys Blas“ od Marchettia pripravlja se marljivo, te ćemo imati priliku, čuti ju koj dan. O dramatičnih predstavah donosit ćemo od nove godine redovite ocjene. Radi smo znati, hoće li jednom Markovićev „Benko Bot“ izići pred občinstvo? Vriedno bi bilo, i vrieme bi bilo.

Novi hrvatski listovi. Od nove godine biti će nešto promjene u našem novinarstvu. „Pučki prijatelj“ preselit će se u Varaždin, te će ga uredjivat vrli rodoljub profesor Francelj. List taj imat će poglavito djelovat na puk gornje Hrvatske. U Zagrebu izlazit će pod uredničtvom g. Stražimira popularan gospodarski list za puk a za pouku občenita puka i nižeg gradjanstva „Hrvatska lipa“ pod uredničtvom Karla Jagića. U Vinkovcih počeo je neki Plavšić izdavat nekakav list pod imenom „Krajišnik“. Glavne su mu točke „ujedinjenje Jugoslavije“ i „obstanak c. kr. vojne Krajine“, koja već i ne postoji. To je po našem mnienju imala biti spletka nezagrebačka, al je izišla ludorija.

Nove knjige. G. Eugen Tomić, naš suradnik, izdati će sve svoje pripoviedke, ponajviše uvrštene u „Viencu“, u posebnom svezku. Občinstvo će to izdanje bez sumnje liepo pozdraviti. — Primorska tiskara razašilje V. i VI. svezčić svoje „Zabavne knjižnice“ t. j. nastavak i svršetak „Kantorčice“ od Světle. U VII. svezčiću izići će početak Viktor Hugova romana „1793“. Svakako će tiskarna dobro uraditi, kad bude taj roman u brzih svezčićih izdavala, jer su Hugovi spisi vrlo zanimljivi, te je čitaocu težko čekati.

Kazalište po svietu. Kritika tuži se veoma, da se za kazalište malo valjana piše u sadanje doba. I pravo se tuži. O Niemcih nije izim Wildbrandta, kojega je „Arria i Messalina“ pobjedu održala, ni vriedno govoriti. Nove im vesele igre vrlo su laka roba, a za ozbiljne drame priznaje i sam Gottschall, prvi kritik njemački, da se ti plodovi samo čitat, ni pošto gledat i slušat ne mogu. U plodnoj inače Francezkoj presahnulo je pravo dramatično vrelo iza sedanskog poraza i ravnatelji, ne imajući novih vrstnih plodova, iznose stare komade na pozorište. Sardou, taj inače toli slavljeni Sardou nije se mogao oteti toj občoj nevolji. Od nekoliko godina bila mu se vila iznevjerila. Latio se demokracije, da ju obruži, al uspjeh bijaše mu kratak, latio se bizarnih prizora iz dobe direktorija, ljudem to dosadilo, a ravnatelj kazališta sdvajao, latio se preljuba, da ga što življe iznese pred občinstvo — i propade. Občinstvo nasitilo se tih odurnih prizora. Ljut sa svoga neuspjeha ukloni se dramatični triumfator drugoga carstva u svoj seoski dvorac, da okaje kao pustinjak svoj grieh i da ga opere novom valjanom dramom. Sardou posegnu u srednji viek talijanski, pokloni se romantizmu Viktora Huga. — Sardou, koj je toli zdravo realistični pisati počeo — te napisa dramu pod imenom „Lahaire“ (mržnja). Da uspjeh sjajniji bude, kumovao je romantičnomu novorodjenčetu maëstro Jaques Offenbach, otac operette i novi ravnatelj kazališta „Gaite“, te je svojom rukom i glasbom nakitio „Mržnju“. Offenbach, kao dobar trgovac, znao je občinstvo svojim načinom podražiti. Glavnomu pokusu ne smjedoše ni novinari doći. Tri puta bje nova drama oglašena, tri puta odkazana radi „bolesti“ ovoga ili onoga glumca. Ciena miesta sve je više rasla. Loža za jednu predstavu stajala je 1000, a sjedalo 300 franaka. Napokon bude romantična „Mržnja“ prikazana i održa pobjedu nakon prikazanja od punih 6 sati. Od te pobjede ide po sudu hladnijih kritika velik dio slave Offenbacha, koj je za dekoracije i odielo sto i sto tisuća žrtvovao bio, da rehabilituje Sardou-a koj će za „Gaité“ odsad jamačno više toga napisati.

Slikarstvo. U Stokholmu udjoše u trag Rembrantovoj sliki od g. 1668. Prikazuje husitskoga vojevodu Jana Žižku, kako se kune, da će osvetiti smrt Jana Husa. Ima na slici do 11 osoba. — Vojtjeh Gerzon uz Matejku ponajbolji poljski slikar sgotavlja u Varšavi veliku historičnu sliku iz poviesti kralja Boleslava krivoustog. Izim toga sastavio je nacrt „Kopernik u Rimu“.

Novinarstvo u Parizu. Po sliedećih statističnih podatcih može se suditi, koliko se u Parizu piše, tiska i čita. U mjesecu studenom izlazila su u Parizu 754 časopisa i to: 53 vjerska, 63 pravnička, 10 povjestničkih, 56 zabavnih, 25 pedagogičnih, 53 časopisa za književnost, narodopis, bibliografiju i filologiju, 11 za slikarstvo, 2 za filozofiju, 8 za graditeljstvo, 5 za starine, 17 za glasbu, 8 kazališnih, 59 modnih, 78 obrtnih, 69 ljećničkih, 61 za stroge znanosti, 24 za vojničtvo i pomorstvo, 18 gospodarskih, 12 za utrkivanje i konjaničtvo, 19 razna smjera, 39 političnih dnevnika, a 11 političnih ćednika.

Dopisnica uredničtva.

— L. M. Vaša novela nije za nas, reći ćemo vam, zašto. Jeste li mislili, što ćete pisat, kad ste sjeli tu pričicu pisat? Jamačno nieste. Mogli bismo vam prišapnut, kako je vaša novela postala. U tminah vaše mašte verala se samo sanjka o nekakvoj nesretnoj ljubavi. Ta nejasna slutnja, pero, arak papira, nešta crnila bijahu početci vaše romantične novele, a prije svega nacrtaste kaligrafički naslov. Na što smiera vaša pričica? Gdje joj je misao? Djak opazi liepu djevojku. To je naravski. Liepa djevojka ima oči, recimo „kao zviezde“, ustne „kao koralj“, zubiće „kao biser“ .I to je naravski, premda vrlo poznato. Djak se zaljubi. I to je naravski. I djevojka. I to je naravski. Ruže cvatu, mjesec sije, slavulj pjeva. Sve naravski. Otac ne da djevojke, jer vaš junak nije po svoj prilici položio izpita zrelosti, pa nije zrio za otca obitelji. Sve naravski, al naravski nije, da od svega toga novela biti mora, a da mi toj noveli izliečimo slovničke i stilistične rane, pa da mi tu novelu tiskamo u „Viencu.“ Po tom ne možemo vam kazati, spava li u vašoj duši budući hrvatski Turgenjev, nu ako bi vam se opet htjelo novelisati, molim vas, prošećite se, šetnja pod vedrim nebom najbolji vam je liek za novelistične kandidate. Gledjite cviće, gledjite drveće, gledjite zvieri, gledjite ljude trieznim okom, oštrim okom — povirite u narav, pa ja kriv, ako ne spletete izvorui rukopis svoje novelete, kao što smo mi spalili njezin priepis.

— G. A. T. u D. Primismo „gavrane.“ Liepa hvala. Ne bi li šta za nas našli u Kraszevskom ili Grabowskom?

— G. dr. Č. Oprostite, što ne odgovaramo ustmeno. Veselimo se članku, što nam ga poslaste, i radujemo se budućim. Od srdca hvala.

Zabava: Guš — Čuvida na glasu — Lovac sreće — Kapetanova kći — Mickievićevi krmski sonetti. — **Pouka:** Iz Slavonije — Ivan Sergijević Turgenjev. — **Književnost i umjetnost:** — Velebit. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 2. **U Zagrebu 9. siečnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Tražba.

Spjevao I. Zahar.

Bila mlada, krasna
Kano cviet u zori,
Nevina i hitra
Srnica u gori —
Kada joj se dragi
S biela vrata skinu
I u vojsku ode
Branit otačbinu.
Nit joj mira danju,
Niti noću driema,
Zalud čeka mlada —
Nema dragog, nema.

Pušti krilat uzdah,
Neka vjetrom leti,
Neka dragom kaže,
Što mu ima rieti.
Vjeran leti zrakom
Poput biele vile —
O ne skršile ga
Nikad zemske sile!
Kob ga u vrt svede,
Gdjeno ruže rude,
Tu na ružu sjede,
Pa joj miris bude.

Pušti suzu mutnu,
Neka dragog nadje —
Čuvajte ju, zviezde,
Uvieke i svadje! —
Ah na putu vidje
Drugaricu rosu,
S njom u more pade
U školjku se prosu.
Tražeć bieli biser
Nadjoše ju ljudi —
Sad već sjajna resi
Caričine grudi!

Pušti nujnu dušu,
Neka traži sama
Svoga sudjenika,
Za kim žudno plama.
Nadje pusto polje,
Na njem dva, tri huma,
Kraj njih jedna duša
Bludi i smrt kuma.
Zagrle se sjene
U presladkoj sreći.
O tko raja traži,
Dušom će ga steći!

Čuvida na glasu.

Pripovieda I. T.

(Dalje.)

IV.

Čovjek je u nevolji dosjetljiv, a ljubeća djevojka nije samo dosjetljiva, već je i hitra i neumorna postignuti, što je naumila.

Bezimenka umovaše od prilike ovako:

Dà, dà, troje moram podšto, podto postignuti: moram izaći na glas presenetiv ih dostojanstvom, premogućstvom i duhovitošću; moram onda onomu zemljotresu, u kog je ruci Kremenskova sreća, zadati straha, da će zlo proći, ako li se drzne zapostaviti takova vrstnika bog zna komu miéeniku; moram napokon svoga rodjenog otca ugnati medju vatru i vodu, da mu ne bude druge, već dati me na vrat na nos za moga Kremenskoga.

Dà, dà, tuj je vjetar i tuj je gumno....

Dà, dà, al moj nesrećni stid, tuj treba obraza i srdca — ah, da mi je samo drugi obraz, srdce bi već bilo; da mi je krinka na obrazu — ha, što rekoh — krinka? — Zar ne će biti čuvidski (maškarski) ples? Dà, dà, ondje mogu s krinkom na obrazu junakovati: ako porumenim, ne će nitko vidjeti — mogu pustiti obiesti mah, mogu jezikom počiniti čuda, postignuti, što želim i uzgredice prvi put, ah prvi put reći Kremenskomu naustice, koliko ga ljubim. Mogu i podražit ga malo — oh radosti! I skoknu djevojka dva tri puta po sobi, pa nastavi opet:

I ti, zlosrećni barune, koji si na ovom svietu već dosta zla počinio, kog je otac moj već lane zamrzio u toplicah, i ti imaš tvoju odglumiti u mom romanu.

A tebi ću, sladki majčin jeziče, izvojštiti tvoje mjesto, tebi ću pjesmicu izpjevati, da će se odjekivati po svih ulicah bieloga Zagreba,

Tako Bezimenka redala svoje misli i potanko ih izpredala. Što je trebalo namaknuti i nadopuniti iz

Digitized by Google

knjige, marljivo je i vješto vadila i u glavicu utuvljala. Oboružavala se svakojakim oružjem, što znanjem, što doskočicami i za svaku priliku i nepriliku udešenim zanovietanjem.

Sad joj još trebao oklop, u kom će vojevati, to jest čuvidsko odielo i štit — to jest krinka, kojom će zaklanjati rumenilo stida i bljedilo straha, ako ju tko u tjesnac uždene.

A buduć visoka i vitka stasa i uzrasta trebao joj još samo bogat kov, biser i drago kamenje, što ga nikoja gospodja u Zagrebu poznavala ne bi, da dostojanstvom i premogućstvom zasja, kako će se svi pogledi na nju periti i sva usta od čuda zamnievati te propitkivati, koja je to velikašica?

Dala dakle dozvati k sebi krojača, da joj izmjeri i pobilježi sve mjere njezina stasa, tobože, da će si sama haljinu skrojiti; ali ona napismice naručila u najglasovitijega bečkoga krojača opravu od modre svile s bogatim nakitom po najnovijem dvorskom kroju, da ju do stanovitoga roka sgotovi i pošlje gospodji Kremenskovici. Digla na uložnicu od prištedjena novca dviesta stotinjaka i polovicu poslala namah bečkomu krojaču a drugu polovicu obećala poslati, čiem gotova oprava stigne.

A drugu poslanicu napisala nekoj mladoj bogatoj trgovkinji u Varaždin, s kojom se je u toplicah upoznala i o kojoj je znala, da ima dragocjeni pravi kov, štono doliči samo kakovoj knjeginji i da će joj ga za cielo za nekoliko dana posuditi; jer joj je bila vrlo omiljela i s njom se dapače posestrila. U toj poslanici napisa joj i nacrt pisma na svojega otca, što bi ga prijateljica imala prepisati, kakvim pečatom s grofovskom krunom zapečatiti i u Varaždinu na poštu predati.

Iste plesne cipele a izim toga crnu vlasulju s uvojci i crnu baršunastu polukrinku naručila iz Beča, da je nitko ni po naručku ne uzmogne odati.

Pošto je sve to tako udesila, napisa i pisamce gospodji Kremenskovici ovoga sadržaja:

„Mila majčice! Trebat će mi vaša pomoć u velike. Molim vas obadjite me sutra predpodne poslije devete, kad su već gospoda u svojih uredih. Oprostit ćete mi, što ne smiem ja do vas. Ni ne izlazim nikud iz kuće van s otcem, ili s kojom gospodjom, kojoj me otac povjeri. A i nije mi preko vašega praga stupiti, već vašom snahom.

Hoće li to Bog dati? Ne kazujte ovaj put ništa vašemu sinu, momu ne zavjerenu vjereniku. Do vieka vaša Bezimenka.“

I zovnula djevojku iz kuhinje, koja nije umjela čitati i opremila ju, da uturi pisamce u bližnju listovnicu iznad kamenitih vrata.

To se dakako sve obavilo do druge ure popodne, o koje doba velika gospoda dolaze iz ureda.

Onda se objedovalo, otac dašto namrgodio se, izustio jedva koju o silnom poslu a kad si je usahli birokratični stroj malo omastio i parni kotlić duha svojega malo vincem ugrijao, te kad se je već stala dimiti ne glava već mirisna havana i kad je vrela crna kava prvim srkom i usta zasladila i punu utrobicu ugrijala onda se birokratični oblaci razpršiše i otac razrieši:

— Jesi li, Bezimenko, čula, da Kremenskomu nude Neznanovićevu?

— Jesam, nešto mi je gospodja V. natuknula.

— On je lud; ne ima nikakova zakrilja, pa ne će bogate djevojke.

— S toga valjda, što mu se nudja?

— Nipošto, već što ljubi, kako vele, neku sirotu.

— Pa to je pošteno, što se ne će da iznevjeri svojoj sirotici.

— To su samo mladački zanosi. Kremenski je doduše vrstan činovnik, svi ga hvale, ali dok se dokopa bolje službe, mnogo će vode Savom proteći. Uzme li tu svoju sirotu, komu će se moći udvoriti? Tko će zanj pitati? Čiem će se izticati?

— Ta svojom vrstnoćom.

— Tâ samo vriedi pri razdjeljivanju posla u uredu.

— A kad bude službe dieliti?

— Onda će prijateljstvo, svakojaki kukavni obziri i bezobraznost pretegnuti, a vrstnik na cjedilu ostati.

— Ali će onda zagrmiti glas naroda i izticat se nepravda po novinah.

— Zar koga za to glava boli, kad su išto stalnije napremice? Onda po Kremenskoga još naopakije, velika će gospoda mislit, da je novinska graja njegovo maslo — pak neka onda čeka do sudnjega dana na pomaknuće.

— Dakle je Kremenskomu svakojako odzvonjelo?

— Ja ne bih dao ni pišiva boba za njegov napredak. Ali što si razbijamo glave o tome ludjaku? Ajdemo se, ćerko, prošetati.

I digoše se i odoše Ilicom šetati, jer nije bilo glasbe ni na Zrinjskovu ni na Jelačićevu trgu, da ju idu slušati i uzgredice nešto sladoleda pokusati.

Šeću se dakle Ilicom, pozdravljaju se sa znanci, mete se pločnik dugim opravami, njemčare Zagrebkinje da je Bogu plakati, da — da već i sami tudjinci tomu prigovaraju, dan prolazi, sunce zalazi, sumrak se hvata danas, kao juče — a turobna Klio sjedi u zakutku ne imajuć ništa drugo bilježit do li toga neponosa naših ljepotica.

Godinu dana i nekoliko mjeseci potla govorio je u Zagrebu slavno dočekani glasoviti učenjak Gneist ob istoj stvari i rekao je u načelnikovu domu, da je naginjanje za tudjinstvom i napor oko nauke tudjih jezika štetan i poguban po umni napredak; jer se pravo

Digitized by Google

umovati dâ samo na jednom, samo na materinskom eziku.

Usta mogu biti hitra i spretna govoriti — ali se ovdje (Gneist pokaza prstom na čelo) zaostaje.

Tomu uzroku pripisivaše nazadak aristokracije.

V.

Ne ćete valjda zamjeriti tomu zastranjaju; gdje zub boli, onamo jezik bježi. A morade dan minuti i moradoše nam znanci noć prospavati i sjutradan gospoda u ured otići. Medjutiem je gospodja Kremenskovica dobila listić i eto je, gdje kuca na vratih Bezimenkine sobice.

— U sobu, majko, na moje srdce, majko! odazva se djevojka tihu kucanju.

— Evo me, kćeri, da pomognem, ako mogu, odvrati starica, pošav drago djevojkinu zagrljaju u susret.

Izljubiše se. djevojka povede staricu do počivala, tuj ju posadi, sjede do nje i prihvativ ju objeručke za desnicu uze govoriti:

— Što sam smislila, ono ne mogu nikako bez vas izvesti. Moram izvojštiti spremnost mojega otca, da me dâ za vašega sina. Da kleknem predanj plakati, moje ga suze ne bi sklonule, da privolji. Ako li od drugud vjetar dune, bit će mekši. Tomu se bar nadam. On je dobar, al jedino tiem grieši, što svačiju sreću po svom mjerilu mjeri, a ne po ćudi čeljadeta, koga se tiče. Što kanim, ne mogu drugčije pokušati, već zaklonjena krinkom tajomice, da me nitko živ ne može prepoznati ni odati te na brzu ruku, da se otac nema kad domisliti. Bivala sam čuvidom na plesovih, povjeravao me otac ovoj ili onoj gospodji, pa se onda nije za me brinuo. Ne radim dakle, kako ne bih smjela, sve da on i dozna za to, da ga hoću iznenaditi ili podražiti. Al ovaj put ne smie on to ni s daleka poslutiti. U druge koje gospodje ne ima vjere, ni jedna ne bi mogla premučati, da sam ja to bila. Samo uz vas, draga majko, pod vašim okriljem mogu svoju sreću pokušati.

— Ali, sladka kćeri, ja ne bih rada, da bude tu kakve potvore ili zla glasa — i zlovolje otčeve. Ti si mlada, kćeri, ne zamjeri brižnoj majci.

— Ne zamieram, majko. Tomu sam se prigovoru nadala, ali se ne bojte. Nitko ne će sretniji biti od moga otca, kad vidi, kako sam zajedrila uprav u luku sreće. Ta vidite, majčice, da ja niesam baš ludo čeljade, pošto znadem, odkle će me sunce ogrijati. Jelte, majko, da ću srećna biti?

— Da što, da što — moj je Milan blažene duše čovjek, ali velike ribe proždiru male.

— I tomu, majko, mislim doskočiti, razvališe do duše čeljusti, da ga progutnu, ali ću im ja uturiti rašljasto drvo medju vilice, pak će im ribica umaknuti, a velike će ribe prodavati zijake.

— Ti si moja šmušenica i junačko srdce —

— Pod krinkom, majko.

— Ali pazi, da te ne ujede zmija.

— Znam ja, majko, tko vuka gadja, bistro valja da gleda. A da vas posvema umirim, ja ću tako nagoditi, da će me otac siliti, neka podjem za Milana. Ja ću vam dakle koji dan poslije plesa na glas dati, kad će trebati, da me Milan u otca prosi:

— E pa dobro, kad ti je samo u mene vjera, ja ću s tobom na ples.

— Ali materino zlato, htjedoh reći, moj budući visoki gospodar ne smie o tom ništa znati, dapače i on mora na ples. Kad gospoda odu, onda ću ja doći na kočiji po vas, odvest ćemo se najprije na željeznicu, a odanle na drugoj kočiji zavješene u svratište, gdje je naručena soba. Ondje ćemo se preodjeti, odanle se pod krinkom odvesti u redutu, onamo opet doći s plesa, zamesti trag si i odšuljati se kradom kući, da nitko živ ne uzmogne izpitati, tko smo i odkuda smo. Roba će moja doći poštom na vaše ruke. Što nam treba, vaša će služkinja odnieti u svratište „k caru“ u broj 6. i odanle opet donieti kući.

I drugo sve, do čega nije čitaocem stalo, da znadu, ugłavile dvie krasne dušice, koje se u prvi mah zavolješe i prozvaše „majkom“ i „kćerju“ a majka išla za tiem da bude kćeri svekrvom, a kćerka, da bude majci snahom. A kakve su, Bog im dao, ne mislim, da će se ikada okaniti tepanja sladkim imenima „majke“ i „kćerke.“

Pustimo ih nek snuju i kuju, kako najbolje znadu i umiedu i nek se liepo paze. Uz to im prošli dani i nedjelje dana a medjutiem dobio Bezimenkin otac ovo pismo iz Varaždina:

„Visoko štovani gospodine! Imam vam nešto vrlo važna kazati naustice, a bojim se što takva povjeriti pismu. Doć ću na čuvidski pokladni ples u Zagreb, nadjite se i vi u reduti, a poznat ćete me po opravi od modre svile i po crnoj baršunastoj krinci. O preosbiljnoj se stvari radi i odviše vas štujem, nego li da bi mogla s vami šalu sbijati. Ne izpitkujte, tko sam i što sam, morda ću vam nepoznanom većma moći u prilog biti. Poznajem vas od boravka u Varaždinskih toplicah i od onda sam vaša iskrena štovalica.“

Začudio se Bezimenkin otac, ali ipak ne kaza nikomu ništa o tom pismu. Na prebielom mirišećem listiću i na pečatu pisma vidjela se grofovska kruna.

Samo još onaj isti dan, kad je dobio pismo, upitao kćerku:

— Hoćeš li ti, Bezimenko, na čuvidski ples?

— Ne znam, otče, hoću li moći kakvo ljepše čuvidsko odielo na lahku ruku skucati. Ne bih rada mnogo potrošiti, a ne čujem, spremaju li se naši odličniji krugovi u čuvide.

— S kojom ćeš gospodjom, ako podješ?

— Možda s gospodjom V**, ali, ako se ne uzmognem ljudski učuviditi, onda radje i ne idem, bez krinke

*

Digitized by Google

ne ću — da me bog zna tko podražuje, a ja da se samo gnjevim i rumenim.

— Kako ti je volja. Ja ću svakojako ići.

— Ako možete doznati, kako će se tko odličniji udodoliti, nemojte zaboravitı, da mi kažete.

— Vidjet ću.

— Sve je ohladnjelo, omlitavilo, ne mislim, da će tamo pravoga kreševa biti.

— Bog zna!

— Možda koji harlekinski nespretni udarac, koji se više čuje, nego li žacne.

— Da, da, ali se čovjek mora opet pokazati, da ne bi rekli: boji se zanovietanja, ne umie nikojoj priskočiti.

Tako to i leglo a zakupniku svratišta „k caru“ došla medjutiem poslanica od iste ruke iz Varaždina uz pomol krune sedmerorožne, neka bi sobu pod brojem 6. na prvom podu pričuvao dviema visokim gospodjama.

U oči onoga dana, kad će biti ples, potužila se Bezimenka otcu, da joj nešto zub drmi, pa ako bol ne prestane, da ne će na ples.

— I bolje je, da ostaneš kod kuće, reče otac. Pa se nije o tom više ni govorilo.

VI.

U glumištnoj je dvorani sjajan čuvidski ples. Sva je dvorana i dvoranska galerija puna. Čuješ žamor i pijuk pretvarajućih se grlâ, i grohot i kikotanje, i cilik glasbe, i šušnjavu svilenih dugih opravâ i topot nogu.

Ima tuj svieta najviše iz činovničkog i trgovačkoga reda, a onda profesora, odvjetnika, častnika, liečnika i djaka, po gdjekoji vlastelin, nekoji odličniji glumci i i glumice, pjevači i pjevačice.

Čuvidâ ima dosta, ali prave zadirkujuće šale, uštipljivih oštroumnih dosjetaka ne ima.

Zaredalo se šetati, eto i naših dvijuh visokih gospodjâ, gdje se utisnuše u obrćući se kolobar.

Uze Bezimenka odmah podraživati hrvatskoga plavokosa povjestničara:

— Što ti ovdje radiš? Ne ima tuj traga Klovijevu kistu ni historičnim starinam. —

— Čekao sam tebe, reći će povjestničar.

— Previsoka sam, da me uzmeš pod umjetnu minijatiru, a odviše sam novovječna, nego da bi me moglo tebi podmetnuti pod kakvu starinu. I obrnula se čuvida od njega te zaokupila Temidina mićenika, dosjetkara na glasu, komu Hymen još nì do danas nije ciene obalio:

— Što tu stojiš kao puška bez kremena?

— Tuj li si, dušo, eto meni kremena, sad će biti vatre.

— Ja bih, do duše, rada nazvati se kremenom, ali to još niesam, pa će ti težko biti, o me varnicu iskresati.

— Iz crnih ti očiju i onako varnice sipaju.

— Nit sam crnooka, nit se bojim uroka.

— Činiš mi se liepa.

— I panj je liep obučen.

— U liepu ti je tielu liepa duša.

— I zmija je liepa, ali je zla.

— Što nije liepo gledati, to nije liepo ni ljubiti.

— Onda bi se mogli samo krasnici i krasotice ljubiti, a oni bi se drugi morali dakako mrziti.

— Zar ti misliš, liepa čuvido, da je Desdemona sbilja ljubila Arapina Otella?

— I koliko! I slava je poput ljepote neka prednost, s koje nam čovjek u volju udje. S toga je Desdemona sbilja ljubila slavnoga Otela.

— A što misliš, koja je većma ljubila Ljudevita XIV., Pompadurka, ili Mentenonka?

— Za cielo Mentenonka, koja je radila, da si kralj dobrotom i naroda ljubav steče. Tko udešuje dragomu slavu i sreću, zasvjedočava ljubav.

— U tebe je liepo žensko pregnuće; koliko mi se čini, ti bi se usudila i za Hinka VIII. poći, ne obziruć se na to, što je nekoliko svojih ženâ dao smaknuti.

— Zašto ne bi? I da ih je deset skončao, još bi se jedanaesta našla, koja bi se uzdavala u svoju snagu, da će njegovim srdcem zavladati.

— Bi li mi hćela kazati, jesi li udata?

— Da ti kažem: niesam, bilo bi to pola laž: a da ti rečem: jesam, ne bi bila ciela istina.

— Razumiem. Ti se udaješ.

— Koju niesam rekla, ona se nije mogla ni čuti.

— Ali ja ipak zavidim sreću tvomu vjereniku.

— Svaki je komad veći u tudjoj ruci.

— Ti si za cielo vrstna usrećiti i najsladokusnijega izbirača.

— Sladja smokva preko plota.

— Mudra si glavica. Valjda si i ti mene izmjerila od pete do glave. Kaži der mi, sunca ti, što misliš o meni?

— Iz mnogo si peći blagovao krušca. Kad sam te večeras upazila, onda si komponirao meditaciju u molu ob onoj: Težko drugu bez druga i slavuju bez luga.

— A kakvim ti se sad činim?

— Iksionom privezanim za vitlo vjetrenjače, bar se tako sad uza me u kolobaru krećeš a mučicu mučiš, što me ne možeš prepoznati.

— Boga ti, kaži mi moje vrline.

— Do duše nikomu nije napisano na čelu, što je u njem. Ipak ću ti kazati, što o tebi sudim. Drugi ima usta, a jezika nema, u tebe je obodvoje i još povrh toga dosta soli u glavi. Vesele si ćudi, a veselo srdce kudjelju prede. Šaljiv si, a šaljiva druga družina ljubi. Ti znaš, kad izgori slama, da će nestati miševa; ti znaš,

Digitized by Google

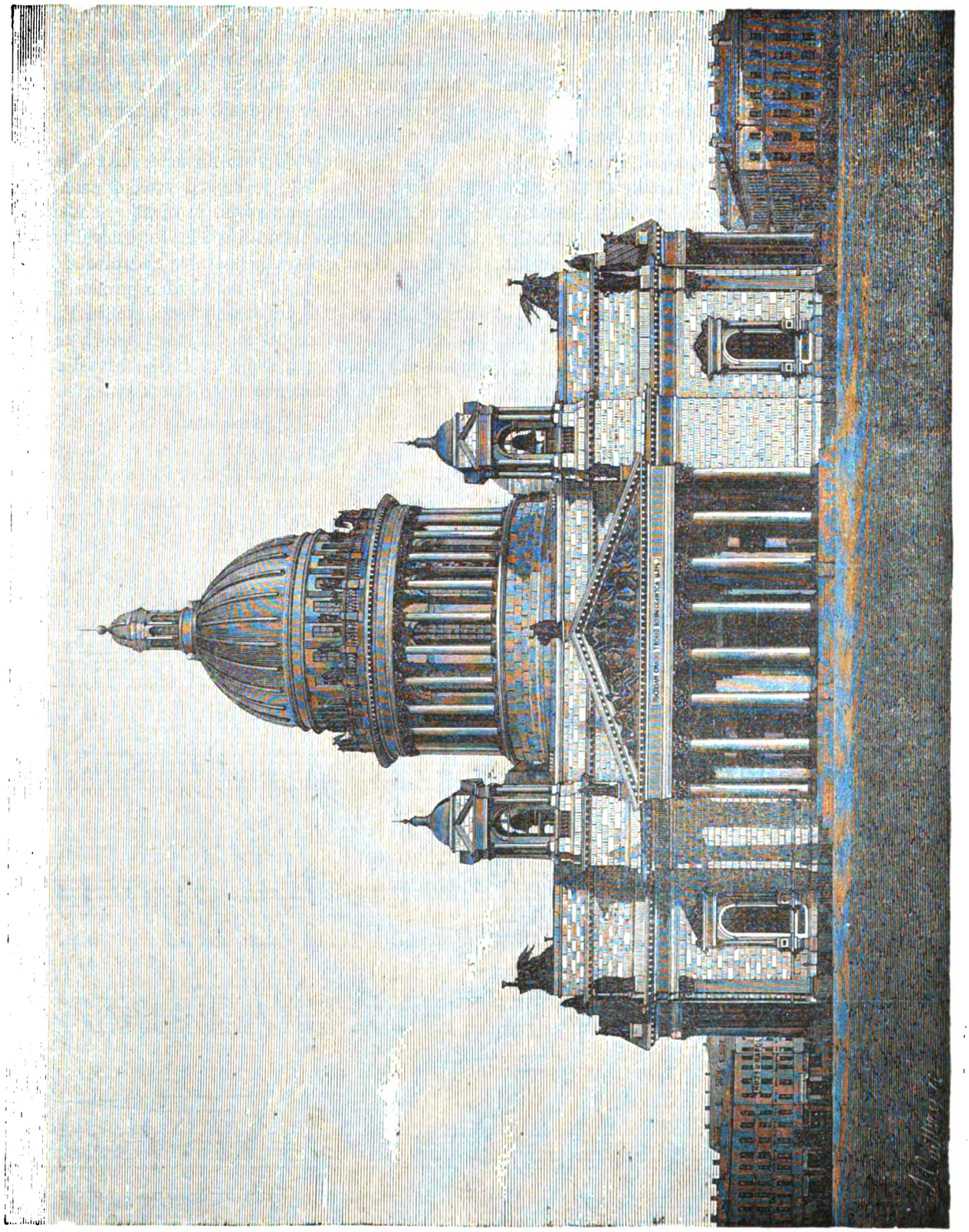

Crkva svetoga Izaka u Petrogradu.

Digitized by Google

kud već teta lija preko leda priedje, da se onud i topovi vozitì mogu. Ti ne misliš, da ćeš se ogrijati, ako nam kuća izgori. Takav si i svaka bi srećna bila, koja te dobije, a komu si prijatelj, onaj se tobom diči.

— Hvala Bogu, još će i u mom jošiku drenova batina narasti. A sad mi kaži moje mahne.

— Iz ove kože nikud nikamo, moram, kad sam već zabrazdila. Znaj dakle, tebi nije ruža mila, što je ruža, već što je cviet. U tebe su, kume, velike oči, a maleno srdce, mnogo ištež a malo daješ. U mnogo mlinova imaš red, a svagdje zakasniš. Koliko te tuj i tamo izčekivali i izgledali, mogao bi svaki hrvatski književnik, koji je to vrieme s tebe prodangubio, čitavu komediju napisati, a mi je još nemamo. Najgora ti je mahna, što ne vidiš, da ti svatovi pomiru, a ti ne ćeš da se ženiš.

— Hvala na batinah! Kako si me nakazila, ne će mi vjerovati, da sam mužko.

— Kaj se, brate dragoviću, i popravi se! Još imaš kad. Ali prvo nego se razstanemo, kaži mi, tko je onaj mladi gospodin?

— Ono ti je činovnik Kremenski. Vriedan mladić, vriedi, da ga dva sunca griju.

— Dvostruko vriedi, kad ti to veliš. Reci mu slobodno, da mi se mili njegov duhovit pogled. Ako dospiem, gledat ću, da progovorim s njim.

I tako popodji uza svoju pratilicu sad s ovim, sad s onim gospodinom naokolo, te se sa svakim uhvati u koštac, dok joj se protivnik ne bi zabunio, kao osudjena duša.

Za čas podje od usta do usta slava liepe čuvide, ne jedino s toga, što je liepo i zvonko samo hrvatski govorila te oštroumno svoje protivnike nadbijala, već što je bogatstvom nakita i odiela, te plemenitim načinom i veličanstvom cieloga pojava sve začaravala.

Jedni veljahu, to je domoljubna grofica B—, drugi nagadjahu, da je to još domoljubnija grofica E., a mnoge se naše gospodične prema bujnosti izraza te odličnice sramljahu siromaštva svoje kuhinjske hrvaštine.

A to je Bezimenka uzgredice i smierala.

(Konac sliedi.)

Pod prozorom.

Pjesma od Stanka Vraza.

Za četverospjev uglasbio Vj. Klaić.

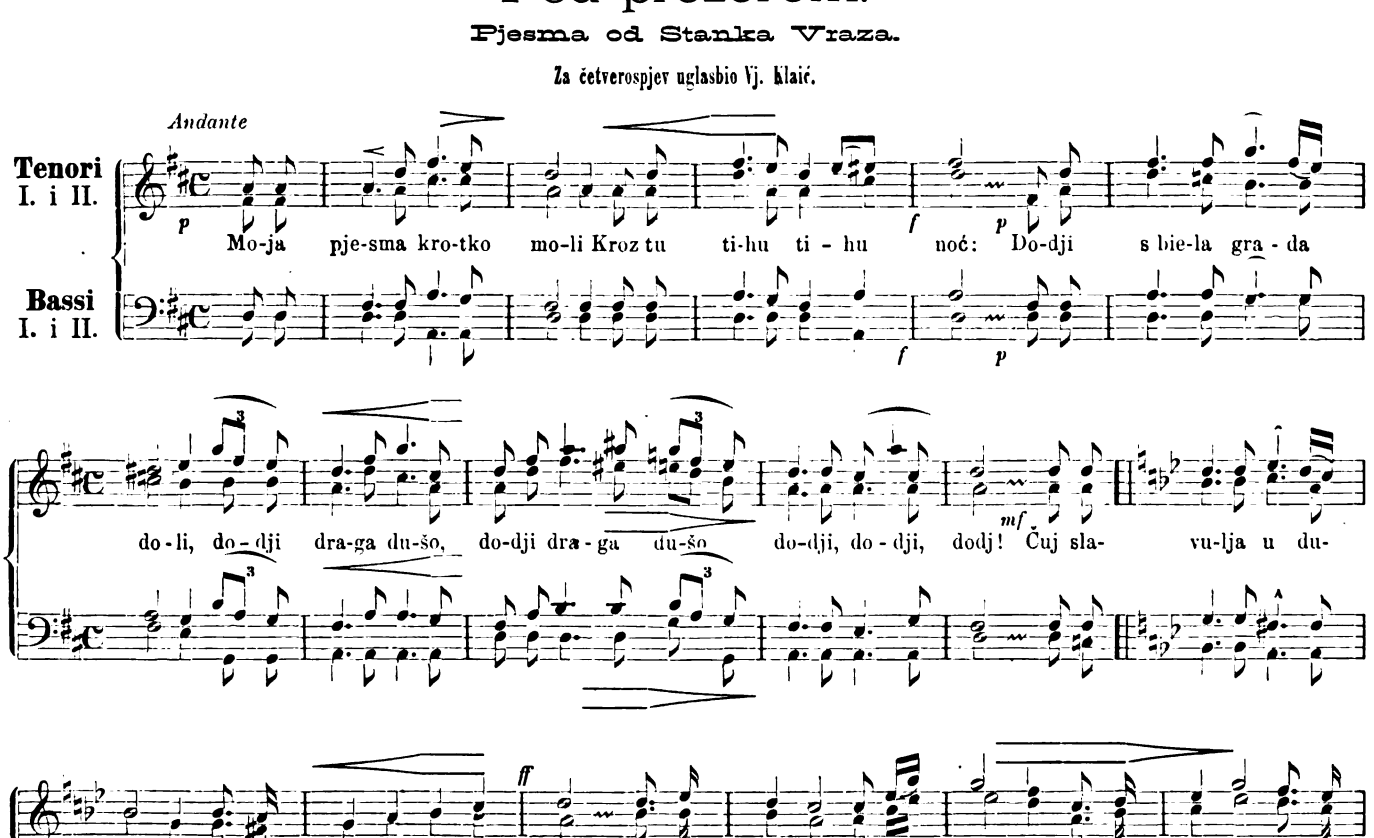

Digitized by Google

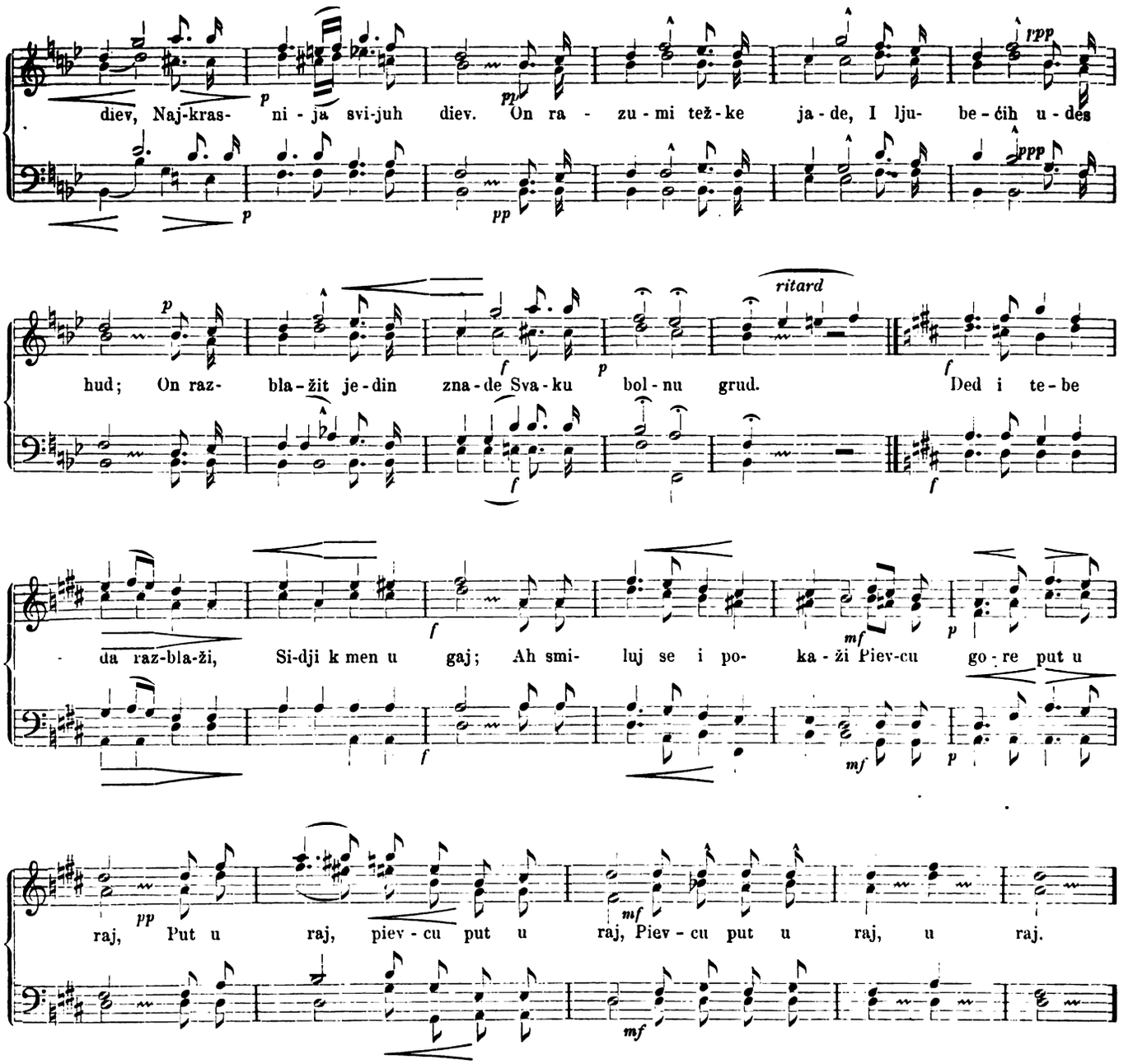

Spomen-cviet.

Spjevao Gj. Arnold.

Za večer znaš li, gdje ti ruka biela
Sa busa trgnu prvi ružin cviet?
Na moje grudi sretna si ga djela
Prišaptnuv tiho: „Tudi ne će mriet“!

Ko nježni brsljan na to mi se savi
Na burnu grud uz burni srdca jek;
Te usne ti na usta moja stavi
I reče glasno: „ljubit ću te viek“!

Ah divnim sjajem večernica planu
I planu cieli zlatni zviezda rod,
I momu srdcu nova sreća svanu
Ta rieči tvoje čuo neba svod!...

I minu davno večer, tvoja ljubav,
I srdca tvoga za me minu mar;
Al jošte čuvam onaj cvietak ubav,
Što tad mi dade ti, na ljuven dar.

Digitized by Google

I cjelov tvoj mi još naš na usnah gori,
Al gori samo kano paklen žig;
Jer ti mi biedom cielo žiće stvori —
Pa ode tad na stranca hola mig.

Ma ubrala i ljepše sada cviećе,
Da njime kitiš novi uzor svoj;
Gle, srdce mi te ipak mrzit ne će —
Već moli sve za sretan život tvoj!

Dà, sretna bila, dievo, preo groba,
I bajnim cviećem tvoj ti cvao put,
Daleko bila tebi ljudska zloba,
A blagoslov nek pada na tvoj skut!

Iznevjere l' te ipak tašte nade,
I omraze ti mladi viek i sviet —
Ah sjet' se časka milog, gdje mi dade
Uz prvi cjelov prvi ružin cviet!

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

II.
Vodj.

Storona l' moja storonuška,
Storona neznakomaja!
Čto ne sam li ja na tebja našel,
Čto ne dobryj li da menja konj savez:
Zavezla menja, dobrago molodca,
Pritkost, bodrost molodeckaja
I hmělinuška kabackaja.

Starinska pjesma.

Što sam putem promišljavao, nije bilo baš najugodnije. Moj gubitak po tadašnjoj vriednosti nije bio neznatan. Ne bijaše druge, nego priznati u dnu duše, da sam se ludo vladao u simbirskoj gostionici i ćućah se krivcem pred Saveljićem. Sve me to uznemirivaše. Starac sjetno neveselo sjedjaše, okrenuv se od mene mukom mučaše, te kadkad samo uzdahnu. Hćedoh se s njim na svaki način pomiriti, ali ne znadoh, kako bi počeo. Napokon mu rečem: — Ele, Saveljiću, pomirimo se. Vidim, da sam krivac. Jučer bijah lud, a danas te nepravedno uvriedih. Obećajem ti, da ću odsele biti pametniji i da ću te slušati. Ne srdi se daklem; pomirimo se.

— Eh, batjuška Petre Andrejiću! — odvratiti će on, duboko uzdahnuv. Srdim se sam na se; ja sam sâm svemu kriv. Za što te ostavljah sama u gostionici! Djavo me zaveo popoći do zvonarice posietiti kumu. Zadjoh kumi, bolje bi bilo, da sam sio u tamnicu. Al ne dao djavo mira! Kako ću doći gospodi na oči? Što će mi reći, kad čuju, da se je diete propilo i prokartalo?

Da utješim kukavna Saveljića, zavjerih mu se vjerom, da ne ću više bez njegove dozvole poharčiti ni jedne kopejke. On se malo po malo primiri, premda časomice mahaše glavom mrmljajuć sobom: Sto rubalja; malo borme!

Približavah se k odredjenomu mjestu. Oko mene svuda sumorne pustoši, ovdje ondje prerezani brdeljci i klanjci. Svuda snieg. Sunce naginjaše. Kibitka ide uzanim putem, hoću da rečem tragom, što ga utrše seljačke saonice. Na jednom uze kočiš razgledati okolicu i napokon okrene se k meni, skine kapu i reče: — Gospodaru, hoćeš li, da se vratimo?

— A za što?

Vrieme je nekako čudnovato; okreće vjetar, eno kako snieg diže.

— Pa onda?

— Pogledaj der onamo! (Kočiš pokaza bičem na istok).

— Ja ničesa ne vidim, do biele stepe i vedra neba.

— A onaj oblačak?

Opazih doista siv oblačak, za koji sam prije mislio, da je dalek brdeljak. Kočiš me uputi, da taj oblačak sluti na mećavu.

Slušah za tamošnje mećave, da znadu često i kola prevaliti. Saveljić a i kočiš uze svjetovati, da se vratimo. Ali se meni vjetar pričini neznatan; te se uznadah, da ću još za dobe doći do prve postaje i zapovjedih, da se dalje ide.

Kočiš potjera konje a sve pozirase na istok. Konji bježahu uzagrabce. Vjetar sve jači. Oblačak se premetnu u bielu oblačinu, koja se uze širiti i zastirati nebo. Krene sitan snieg. — a na jednom se uzeše usovi rušiti. Vjetar zahuči, navali vijavica. Što bi trenuo, tamno nebo bude snježnim morem. Sve izčeznu. — No gospodaru — kriknuti će kočiš — zlo; mećava!...

Pogledam iz kibitke: svuda mrak, a vjetar urla toli biesno, kao da hoće sve razkopati; mene i Saveljića zasu snieg, konji podju kasom i za koji čas stanu. — Za što ne ideš? upitah nestrpljivo kočiša. — Kako ću ići? — odvrati silazeć s kola; — ne znam ni gdje smo; puta nigdje, a svud okolo magla. — Stanem ga malo kano koriti. Saveljić ga stao braniti. — Bijaše ti slušati — govoraše gnjevno — pa se povratiti u gostionicu, srknuti malo čaja, pa počinuti do jutra; dotle bi bura minula, pa bismo mogli dalje. Pa kamo nagliš? Valjda ne ćeš na pir? — Saveljić je pravo govorio. Snieg jednako padaše. Oko kibitke pravi se usov. Konji još stoje, glave oboriše, te se česagod uplašiše. Kočiš hodaše oko konja, prigledajuć, što im je i slažuć ogla-

Digitized by Google

vnike. Saveljić mrmljaše, a ja se ozirah na sve strane, ne bih li gdjegod opazio barem znak kakova sela ili puta, ali od težke mećave ne mogoh ništa razabrati... Kad al na jednom opazim, gdje se nešto crni. — Ej, kočišu! — viknem — gledaj, što se ono tamo crni? Kočiš stane piljiti. — Sam bog neka zna, gospodaru, reče, sjedajuć na svoje mjesto; niesu kola, nije drvo a ipak se miče. Valjda da je vuk ili čovjek.

Zapovjedih, da se vozi prema nepoznatomu priedmetu, koji nam odmah stane ići u susret. Za dva časa sastadosmo se s čovjekom. — Ej, dobri čovječe, dovikne mu kočiš, — reci, ne znaš li puta?

— Put ide ovuda, odvrati putnik.

— Čuješ čovječe — rekoh mu ja — je li ti poznata ta okolica? Ne biš li me htio dovesti na noćište?

— Okolica mi je poznata — odgovori putnik — hvala bogu, prtina je progažena. Ali kakovo je vrieme: za čas ćeš zalutati s puta. Bolje će biti ovdje popostati i pričekati, dok se uvremeni i razvedri, tada ne ćemo zalutati.

Ta me hladnokrvnost osokoli. Odlučio sam već odati se volji božjoj te noćiti usred stepe, kad al putnik djipi na jednom u kola i reče kočijašu: — Hvala bogu, već niesmo daleko od sela, tjeraj desno! — A za što desno? — upitati će kočiš nezadovoljno. — Gdje vidiš put? pa kako misliš, da nije selo daleko? — reknem ja. — Tako, vjetar je odtuda pirnuo, a ja ućutih dim, za to mislim, da smo selu na domaku. — Njegova opreznost i tančina ćutila iznebuhi me. Zapovjedih kočišu, da tjera. Konji težko stupahu cjelcem. Kibitka tek da se micaše, naginjaše sad ovamo, sad onamo. Tako nekako pluta ladja burnim morem. Saveljić jecaše, gurkajuć me o bokove. Spustih rogozinu, zamotah se u šubu i zadriemah uljuljan hučanjem bure i nihanjem kibitke.

Prisnila mi se sanjka, koje ne ću nikada zaboraviti i koja mi se i dan danas pričinja proročkom, kada s njom prispodabljam neobične sgode svoga života. Čitalac oprostit će mi; ta svakako znade po izkustvu, da je čovjeku prirodjeno, odavati se praznovjerju.

Bilo mi je, ko kada se ćutila i duša primire, a istina spline s maštom u tamne prikaze prvosna. Činjaše mi se, bura jednako bjesni, a mi bludimo sniežnom pustinjom... Na jednom spetim vrata i unidjem u naš plemićki majur. Prva mi misao bila strah, ne će li se otac razieditи na me, gdje se vraćam pod krov roditeljski i ne će li to smatrati neposluhom. Nemiran i uzbunjen skočim sa kibitke, i imam što gledati: majka me susreće na pragu vrlo žalostna. — Polagano — veli mi — otac ti je na smrt bolestan i želi se s tobom razstati. — Sav u težkom strahu podjem za njom u spavaonicu. Gledam, odaja slabo razsvietljena, oko postelje stoje ljudi, svi tužni i neveseli. Tihoma kročim do postelje, matuška diže veo i govori: — Andro Petroviću, došao je Petruša, doznav, da si bolestan; blagoslovi ga. Kleknem i okomim oči na bônika. Ali? Mjesto otca vidim na jednom gdje leži crnobrad mužik te veselo pogleduje. To me smete, okrenem se k materi: — Što je to? Ta to nije otac. Kako da molim mužika za blagoslov? — Ništa za to, Petruša — odgovoriti će majka — to je tvoj poočim, poljubi ga u ruku, pa da te blagoslovi... Ne će mi se. Tada mužik skoči s postelje, maši se sjekire, te stane njom na sve strane udarati. Hoću, da bježim... a ne mogu; odaja je puna mrtvačkih lješina, spotaknem se o njih te padnem u krvavu mlaku... Strahoviti mužik ljubko me prizivlje govoreć: — ne boj se, dodji, da te blagoslovim... Osvoji me i užas i zabuna... U taj par se prenuh; konji stoje, a Saveljić me uhvati za ruku veleć: — izlazi, gospodine, stigli smo.

— Gdje smo? — upitam utiruć oči. — U svratištu. Bože pomozi, trknusmo upravo u stobor. Silazi, gospodine, brzo, pa se ogrij.

Sadjem sa kibitke. Bura još huči ali slabije. Bila tmina kano u rogu. Domaćin dočeka nas pri vratih, držeć pod kabanicom svjetiljku, te me uvede u malu, prilično čistu odaju, u njoj svjetlucaše luč. O zidu visila puška i visok kozački klobuk.

Domaćinu, rodom Jaičkomu kozaku, bilo kakovih 60 godina, ali bijaše još krepak i čil. Saveljić unese za mnom prtljagu, zamoli vatre, da pripravi čaj, koj mi se nikada ne učini toli potrebnim, kao baš sada. Domaćin podje za poslom.

— A gdje je kočiš? upitah Saveljića.

— Ovdje je, vaša blagorodnosti, oglasi se nešto iz vana. Zirnem vanka i opazim crnu bradu i do dva svietla oka. — Kako je, brate, niesi li ozebo? — Kako ne bih ozebo u kukavnom armjaku!* Imao sam tulup — čemu da tajim — založih ga u gostioničara, zima mi se ne činjaše ljutom. U taj čas unidje domaćin noseć kipući samovar; pozvah mužika na čašu čaja; mužik udje. Bio je osobita tiela. Moglo mu je biti četrdeset godina, bio je srednjega stasa, suhonjast i oširokih pleća. U crnoj mu bradi skrivaše se ovdje ondje po koja sieda vlas; žive mu oči samo titrahu. Lice mu odavaše neku znatnost, bijaše blago, ali kao i u drugih hrdjakoviča. Kosa mu bila na okrug ostrizena, odjeven bi prostim armjakom i tatarskimi hlačami. Podah mu čašu čaja, pokuša, natmuri se. — Vaša blagorodnosti, učinite mi milost, zapovjedite donesti čašu vina; čaja ne pije Kozak. Učinih mu rado po želji. Domaćin donese bocu i čašu, stupi k njemu, pogleda ga u lice: — Ehe! reče — ti opet kod nas! Od kuda, boga ti? — Moj kočiš migne očima i odsječe u kratko: — Letio sam po vrtu, kljuvao konoplju; baba se baci kamečkom i — otjera me. A kako vaši?

---

* Armjak = haljetak prostoga Rusa.

Digitized by Google

— Kako naši! — odvrati domaćin u alegoriji. Stali zvoniti na večernju, a popadija viče: pop je u gostiju a djavli pred crkvom. — Šuti, striko, reći će moja protuha — biti će daždica, biti će i gljiva; a bude li gljiva, bit će i kotarica; a za sada (opet mignu okom) sjekiru na ledja. Vaša blagorodnosti! u vaše zdravlje! Izustiv to, uze čašu, prekrsti se i izkapi ju na dušak. Za tiem mi se nakloni i izidje na polje.

Ja ni da bi riečce razumio od toga lopovskoga razgovora; nu poslije se dosinuh, da su se razgovarali o Jaičkoj vojni, koju netom umiriše nakon bune od g. 1772. Saveljić slušaše ali nekako nezadovoljno. Čas bi sumnjivo pogledao domaćina, a čas kočiša. Svratište, ili kako ondje vele umet, bijaše u zabiti, sred stepe daleko od ljudskih stanova i vrlo naličaše hajdučkomu gniezdu. Ali što ćeš? Niesam mogao ni misliti, da podjem dalje. Nemir me Saveljićev jako snenadjivaše. U to odlučih, gdje sam, da sam, noćiti i legnem na klup. Saveljić smisli sve na jedno, te leže kraj peći; domaćin se izvali na pod. Za čas sva izba zahrče, a ja usnem kao zaklan.

Probudiv se sutradan podosta kasno, opazih, da je bura utolila. Sunce sijaše. Snieg steraše se kao bieli plašt nepreglednom stepom. Konji bijahu već upregnuti. Platih domaćinu, što sam bio dužan, a on tražio toli umjerenu plaću, da se ća Saveljić nije htio prepirati i po svojoj navadi cjenkati se, te tako se jučeranje sumnje posve izpušiše Saveljiću iz glave. Pozvah kočiša, zahvalih mu, što mi je jučer pomogao, i rekoh Saveljiću, da mu dade napojnice jednu poltinu (pol rublja). Saveljić se namrgodi. — Da treba mu napojnice, pa još poltinu! A da je zašto, ne bi ni žalio; za to valjda, što si ga sinoć dovezao u gostionicu? Kako te volja, gospodine, al u nas nema suviše poltina. Samo daj svakomu napojnicu, pa ćeš do skora sam zube triebiti. Ne mogah se prepirati sa Saveljićem, jer on bijaše, kako sam mu obrekao, pravi, pravcati gospodar moga novca. A meni se dade na žao, gdje niesam mogao milo za drago vratiti čovjeku, koji ako me i nije trgnuo iz pogibelji, a ono svakako iz neprilike i nelagode. — Pa dobro, rekoh hladnokrvno, kad mu ne ćeš poltinu dati, a ti mu izvadi štogod od mojega ruha, pa mu podaj. Vrlo je slabo odjeven. Daj mu zečji tulup.

— Za boga, batjuška Petre Andrejiću! — uzdahnu Saveljić. — Što će mu tvoj zečji tulup? On će ga kuja zapiti u prvoj krčmi.

— To, starčiću, nije tvoja briga — reći će moj potukač, da li ću ga zapiti ili ne ću. Njegova mi blagorodnost daruje šubu sa svojih ledja: to je njegova gospodska volja: a ti, slugo, ne rječkaj se, već slušaj, što ti se veli.

— Bojiš li se boga, lopove! odvrati mu gnjevno Saveljić: — Vidiš, da diete još ni ne zna, što radi, a ti ga hoćeš, da oplieniš a sve radi njegove dobrote. Što će tebi gospodski tulup? Ne će ni moći na tvoja prostačka ledja.

— Idi ne mudruj — rekoh svomu striki; odmah donesi tulup.

— Gospodi vladika! zajeca Saveljić. — Zečji tulup a skoro nov novcat! Pa da je komu, a ono pijanici, adrapovcu!

Ipak je donio tulup. Mužičak ga stade na sebi ogledati. I doista, tulup, za koji sam već i ja prerasao, bijaše mu mrva uzak. Ali ga on na se nekako navuče i umota se unj, samo se na rukavima malo razpori. Saveljić malo da ne svisnu, čujuć, gdje konci pucaju. Protuha bijaše vrlo veseo, gdje sam ga toli liepo nadario. Sprovede me do kibitke i reče duboko se nakloniv: Velika vam hvala, vaša blagorodnosti! Gospod vam naplatio vase dobročinstvo. Nikad ne zaboravih vaše milosti. — On krene svojim putem, a ja krenem dalje, ne pazeć, što se Saveljić iedi i skorim zaboravim jučeranju mećavu, svoga kočiša i zečji tulup.

Pristasav u Orenberg, podjoh ustopice gjeneralu. A kad tamo, vidim visoku ljudesinu, malo pogurenu od starosti. Dugi mu vlasi bijahu sasvim siedi. Stara izlizana odora opominjaše te vremena Ane Ivanovne; rieči mu zanašahu jako na njemačku. Podam mu otčevo pismo. Kako mu spomenuh ime, pogleda me i reče: Pože moj! čini se, otaćna je bio Andro Petrović tvojih kotina; a gle, kakvog ima sata feć sina! Ah, frieme, frieme! — Razpečati list i stade čitati poluglasno, dodavajuć svoje primjetbe: — Milostivi gospodine Ivane Karloviću, nadam se da vaša preuzvišenost... — kakve su to ceremonije? Ej, kako mu se hoće! Takako, disciplina je prvo, nu zar se tako piše staromu komrat?... — vaša preuzvišenost nije zaboravila... hm... i ... kada ... za pokojnoga feldmaršala Min... u ratu... takodjer Karolinku.... Ehe, bruder! gle, on se sjeća starih vragolija. — Sada na posao... k vam ga šaljem... hm... držite ga ježevima rukavicama... Što je to ješefima rukavicama? To je valjda ruska rečenica... Što to znači držati ježevima rukavicama? — ponovi, obrnuv se k meni.

— To znači — odgovorih mu posve nedužno — ljubko se vladati, ne odviše oštro, davati više slobodice.

— Hm, razumiem... — ne dajte mu slobodice... valjda to znači držati ga ješefima rukavicama... Njegov putni list... A gdje je? A tu je... — Zapišite ga u semenovski... — Dobro, dobro, sve će biti... — Dopusti, da te bez ceremonija ogrlim i... stari prijatelj i drug — a! i ostala i ostala... No, batjuška — reče, pročitav pismo i metnuv na stran moj putni list — sve će biti: ti ćeš biti častnik i premješten ćeš biti u * * * puk i da ne tratiš vremena, poći ćeš odmah sutra u Bjelogorsku tvrdjavu, biti ćeš u komandi kapetana Mirova, dobričine i poštenjakovića. Tu ćeš biti u pravoj službi i priučit ćeš se disciplini. U Orenburgu ti

Digitized by Google

se ne treba baviti; zabave su opasne za mladića. A danas izvoli kod mene večerati.

Todore, sve to gore! pomislim u sebi: što mi sada vriedi, da sam mal ne već u materinoj utrobi bio stražmeštar tjelesne straže! Kuda me šalju? U * * * puk, u pust grad na medji kirgizko-kajzackih stepa!... Odvečerah kod Andrije Karlovića samotreć, on, njegov stari adjutant i ja. Oštra njemačka ekonomija vladaše njegovim stolom i mislim, da je bojazan, da ne bi kadšto vidjevao suvišna gosta za svojim stolom, bila podosta uzrokom, te me tako prešno šalje u garnizon. Drugi se dan rastadoh s gjeneralom i uputih se u odredjeno si mjesto.

(Dalje sliedi.)

Utjeha.

Spjevao Josip Šlinger.

Kad me munje udaraju,
Kad mi dušu tuča bije,
Kad mi pelin piti daju,
Kad me ljudi ostavljaju:
Vierna moja vila mi je.

Njojzi kažem srdce svoje,
Muke svoje, svoje rane,
Kažem, što mi smrvilo je
Duševne sve sile moje,
Što me bije, što me gane.

Tješiti me ona znade,
U srdce me bolno ljubi,
Širit srdce, čuvstva, nade,
Ćutim boli i naslade,
S osjećaja vaj se gubi.

Utisne mi cjelov novi,
Novi cjelov momu čelu
Čuvstvo, što u srdcu plovi,
Duh u misli mi ga cvi,
Čelo skuplja misô cielu.

Pa u usta mene vila
Iznenada tad cjelune,
Divnu silu u me slila,
Čuvstvo, miso silno svila:
Planu pjesni, srdca pune.

POUKA.

Iz Slavonije.

Pisma Mihovila Parlinovića.

(Konac.)

Svečane zadušnice svake godine vode u Jankovac Josipove nasljednike; a putnici svakog u boga ljeta, i u ljetu svakoga mjeseca blagodare ljubimcu prirode, koji je ovu ljepotu nagodio. Pravo svoje ćudi bijaše taj čovjek. Njemu je najdičnije bilo, što se u svojoj 75. godini mogao kazivati najstarijim poručnikom vojske austrijanske. Kad jednom loveć lov po šumi, nadje seljaka, gdje mu odvlači taslake, i zapita ga: čija je ovo šuma? seljak lovcu odvrati: — „Onoga ludoga grofa —“ Doista lud bijaše prostaku čovjek, koji zapusti vlastelinske dvorove i vesela družtva, da vrši što je sebi ona mlada Englezkinja u Jankovcu zaželila: „— Ovdje živiti, ljubiti i umrieti! —“

Silazeć sa te pećine, čuvar stasit i brkat, zažegao zublju. „Ako zapoviedaju gospoda u Maksimovu špilju?“ — „U Maksimovu špilju?!... Da vidimo!“ — Opet kroz šumu, penji se i pripinji se. Za zubljom unidjosmo na leto u mrtvu ledenicu: to ti je špilja Maksimova.

Maksim Bojanić iz Mrtovlaja, polja požeškoga, hajdukovao od 1850. do 1862. Bijaše strašilo spahijam, ponos šijakom; za koje je više krat i porez podmirivao. Zaludu četnici, zaludu cieli vojnički puk spremao se na razbojnika: svaka seljačka kolibica bila je Maksimu sbjeg. Kad bi poćera žešće zaokupila, Maksima bi ojednom nestalo: on je tad mirno spavao u svojoj špilji, u kojoj ih je samodrug mogao trista dočekati. To je hodalo po vilovnjačku. Nego proslavljeni Maksim propio se i razbludio se. Stao dodijavati zadrugarom snaše zloćudnice; pa ga djeverovi dali podpaziti. Iz četnika naš čuvar Ogulinac, pogodio pustahiju. Maksima već nije; ali njegova krvava uspomena u Jankovcu spliće se s uspomenom bezazlena vjedogonje J. Jankovića. Dvie su špilje uporeda; jedna, na pokoj mrtvim ostankom ljubitelja prirode; druga, na pričanje pustajinskih pustolovina; i obe te prošlost zaodieva svojom otajstvenom koprenom. Iz te javljaju ti se i kreću ti dušu, sad kao zraci blage svjetlosti, sad kao bljeskovi uža-

*

Digitized by Google

snih tmina, uspomene blage i užasne. Uz sjetni pogled na stećak samotnikov, uz piev slavuljev, uz ljesk tihe vode, uz romon vîra; pri njihu lelije, pri miru majčine dušice, pri rajskoj ljepoti prirode, bljesne hajdučki posmjeh, užas pohare, i blud i krv. Ipak samotnik i pustahija jankovački, oba su nešto srodna u duši imali; oba je mučilo neko vjedogonjstvo, koje jednog stvori vilovnjakom a drugog razbojnikom.

Sašav s pećinâ, opazismo, da dva izvora probijaju iz jednog kamena; ipak svaki na svoju ruku žamori, svaki kroz svoje brvance lazi, dok se opet oba ne sliju u jedan jarak, od kojega postaje tiho jezerce. Ne zna čovjek sam sve. što pri umjetnoj glasbi u duši ćuti, pa kako da bi on znao, što slikâ, što ljubavi, što misli, što zanosa i slutnje u dušu mu salieva gledanje, promiranje i razgovor s prirodom, kakva je u Jankovcu!? Za tragom svojih uzorâ može svud obijati hrvatski umjetnik; ali mu težko naći u domovini stope jankovačke.

Požega i bliža Podravina odaslale veselo družtvo na poklon i na razgovor visokomu gostu. Nije falilo ni tamburaša (tamburaši u Jankovcu!?). Okriepismo se i narazgovorismo se u dvorcu vlastelinskom. Pjevalo se, pa se i nazdravljalo. Mladi akademik jugoslavenski, žarovit i duhovit, ustao da pozdravi hrvatskog Mecena: iztaknuo plemenitost najdjelotvornije ljubavi u Hrvatskoj. Toj se ljubavi biskup odazvao i srdcem i dušom. Toj se mi i taj dan zavjetovasmo: i knjizi spomenici cio list naših želja predadosmo. Krasnih željâ i napitnicâ nije težko naći. gdje se god nadje poštenih Hrvata. Što je riedko danas naći, to je duša, koju krasota prirode podjari, da proključa i tegne prirodnomu svomu zavičaju. U Jankovcu se ta duša objavila. „Brate Miho, gle onaj cvietak, kako se nad vodu nazrio! Gle one sievke, kako na loboru po vodi seće! Glej, sirotu lepirče, kako leti od cvieta do cvieta. Gle jadike, kako pod lahorom trepti!“ Prisoje, granjem i resami zažarilo na svakoje sjaje; a osovje razlikim zelenilom odpozdravlja suncu. koje se naginje. Samotan slavuljak u u mûti prijuka, da ne bi svojim gigoćanjem mrsio velespjeva što ga sva priroda, u napun života, zapjeva svomu stvoritelju. „Mili Bože, kakav si ti, kad si trunje i mravinje ovakom ljepotom nadario!?...“

„Miho brate, ovo je pridvorje raju!“ „Ove i mnoge druge šetajuć po Jankovcu u srdce mi zadievaše biskup Strossmayer. Sve što mi je tad on govorio, ja sad ne znam. Jednu znam, da sam tad življe zaželio, da svi njegovu plemenitu dušu ljubimo; i da mu svedjer budu pri srdcu iskreni i njega dostojni prijatelji!

Nakon toga dana red mi je bio s biskupom se razstati, i dalji moj put pod noge. Ostao sam u Požegi, da povirim i u taj kut naše domovine.

Požega stoji dalje u Vučjaku, izpod briega Sokolovca; pa se razmeće na dva krila. I iztočno glavno krilo Arslanovci, i izvori Tekija, Kapavac i Mahmutovac, i nosivo raje bosanske po selih; i njihaljke i ljubakanje kroz cvieće po gradskih prozorih, i narodna nesviest, sve te spominje ti krupne ostanke turstva. Stražbenice, (Vrhovci) po brdinah, spominju okrutnost dušmanskih navala: Turski paše sjedijahu u Požegi od 1600 god. sve do 1687. Crkvice Trojstvo, s. Rok, s. Nepomuk, spominju strašne morije, i još strašnije povodnje potoka Vučjaka, kad olujami udari na grad i na polje. Sreća je za Požežane, da njihovo pitomo polje i njihovi brežuljci radjaju svačim, pa ih glad ne mori. Inače, osamljeni kao što su od svieta, spali bi na ponizoke grane. Ako se je uzdati Požežanom, da će ih po vrieme željeznica spojiti sa svietom, uzdati se i narodu, da će mu se oni spojiti duhom, gimnazijom i sirotištem, u kojih se diže kâ iz zemlje trava, hrvatski duh, naše krasne omladine.

Slavonska magjarština.

Neka slavonska vlastela bijahu odprije fanatični magjaromani, kojim je najuzvišenijim ciljem pred očima lebdilo pomagjarenje Slavonije.* Toga radi su na svojih imanjih naseljivali čitava sela od čistih ovejanih Magjara, da ovi šire naokolo svietle luče jedinospasonosne magjarštine. Tako su valjda postala sela Retfalu kod Osieka, Ladislav, Harastin i Korodj (Sz. Laszlo, Haraszti i Korogy). To je bilo i bitisalo. Dan danas ne ima više slavonskoga vlastelina, koji bi vjerovao. da će se Slavonija ikada više pomagjariti — ta svatko bi mu se u zube nasmijao.

Nego pomenute občine postoje i dan danas. pa da vidimo, kako su magjarski jezik po Slavoniji razširile. U tom ćemo se povesti za kažiputem, koji jamačno voli Magjarom nego nam. Mislim profesora Gavrila Szarvasa, koji je prošloga rujna obišao sva pomenuta sela, da vidi, kako mu braća žive i napreduju. O svom putu čitao je ovih dana osobitu razpravu u magjarskoj akademiji znanosti. On pripovieda, da se to slavonsko-magjarsko razriečje zbilja razlikuje koječim od obične magjarštine, n. pr. oštrim naglaskom, otezanjem posljednje slovke, nu osobito množinom slavonskih rieči tako, da više puta u cieloj izreki ne ima gotovo nijedne magjarske rieči. Oni na pr. govore: „Hajde ebbe a szokakába, igyónk egy okka pivót.“ („Hajdmo u onaj sokak, pit ćemo oku piva“).

Da bi se bio magjarski jezik preko onih občina razširio, tomu ne ima traga; da bi barem Slavonci onako

---

* Niesu oni sami tako mislili. Pokojni zagrebački gradjanin L—f, dakako velik magjaroman, pripoviedao je, kako je razgovarajuć se god. 1844. s banom H. izjavio svoje uvjerenje, da će za sto godina u Zagrebu sve magjarski govoriti. „Bog dao, gospodine — prihvati mudriji ban — al ja ne vjerujem!“

Digitized by Google

govorili, bila bi to takodjer utjeha, jer bi bilo prilike, da će za 50 godina jošte bolje magjarski govoriti; nu jao i pomagaj! onako govore puki Magjari. Ako to uztraje sto godina, što će biti od njih, osobito sada, pokle se je hrvatski narodni duh posvuda probudio i osviestio?

Nu ja ne jamčim, ne će li se naći magjarski filolog, koji će onda dokazivati, da je „pivo“ magjarska rieč, jer ju upotrebljavaju slavonski Magjari, a od njih su ju pozajmili Slavonci. Možda će tko kazati, da prećerujem; al eto mu dokaza iz iste sjednice magjarske akademije. Ponajbolji magjarski jezikoznanac Hunfalvy (tako se je prekrstio, a prije se je zvao njemačkim prezimenom) čitao je u toj sjednici razpravu o nekih starinskih riečih, medju njimi i o rieči „pristaldus,“ koja vrlo često dolazi u starih ugarskih pravnih spomenicih, pa izvan „ugarskoga globusa“ ne ima sumnje, da je to naša rieč pristav; al Hunfalvy pripovieda, kako tu rieč izvode Bel i Podhraczky od magjarskoga perestoldó, peroldú to jest rješavalac od pre (parnice, tužbe). Nego Hunfalvy primjećuje ipak sam, da je ta rieč slavenskoga porekla kao što i nador-ispany (nadvorni župan).

U ostalom nije ovo jedina pogreška magjarskih filologa: magjarski rječnik, što ga napisaše glasoviti magjarski filologi Cucor i Fogaraši, a izdade magjarska akademija, upravo vrvi od takovih ludorija. Ja ću samo nekoliko njih navesti, da odbijem od sebe prigovor sumnjičenja.

Lapat, Lapatka rekao bi čovjek da je to slavenska lopata, lopatka, jer isto znači. Jok vala! To je korjenita magjarska rieč od koriena lap, s dodatkom at. Slaže se doduše sa slavenskom lopatom, al ne može da dolazi od nje, jer u Slavena ne ima druge rieči osim lopate. (A lapat, lapacka, lapatka, lap, lapatljiv, lopar, loparac, loparica, lopatara, lopatica itd. zar to sve nije ništa?)

Kasza, misliš da je to naša kosa; a dà, to je korjenita magjarska rieč izvedena od koriena kasz, koji znači saviti, sagnuti. Taj se korien doduše ne upotrebljava, al mora da je bio u magjarskom jeziku, kad ima izvedenih od njega rieči. Magjarskoj kasza samo je slična slavenska kosa (Sense).

Kasa, znači što i naša kaša, al ne daj Bog da je s njom istovietna, već dolazi od hars-a, a korien hars znači hrskati. Ima doduše i u slavenskom jeziku kaša, nu to je posve druga.

Barazda, no to je bar naša brazda. Ne luduj! Ova rieč dolazi od bar-az-d-a, korien joj je zastarjela rieč bar, koja znači rezati, sjeći. Korien više ne rabi, al svakako mora da je obstojao, kad se upotrebljava izvedena od njega rieč.

Borona je takodjer slična hrvatskoj brana, al i ona dolazi od pomenute staromagjarske korjenike bar. Dapače od nje polieže i korjenita magjarska rieč

Beretve, koja se izgovara i borotva, a postala je od bar ili bor-ot-va, jer smo već kazali, da bor, bar znače rezati, a postala je odtuda borotva, kao što je i barazda. Pa naša britva? Eh ta je slična magjarskoj beretve.

Boroszlan znači biljku vazda zelena lišća. Mal da mi se nije izlanulo, da je to naš bršljan; nu gg. Cucor i Fogarasi znadu bolje, da je ta rieč postala od borozoló kao što je postalo, pereszlen od perezelö. A što će reći pereszlen? — Slučajno isto, što i naše prešljen (agršak, Wirtel), to jest ono kolašce dolje u vretena.

Komu se mili ovakva etimologija, neka se potrudi u „Magyar nyelv szótára,“ naći će toga ondje tuštu i tamu.

Meni je dalnje izpisivanje dosadilo. Ako je ovo ta znanost, koju su Magjari radi k nam presaditi — oslobodi nas Bože od nje.

B. Š.

Crkva svetoga Izaka u Petrogradu.

(Sa slikom.)

Petrograd, priestolnica Nove Rusije, primjeren je u svem veličini carevine. Spomenici i zdanja ogromna su, kolosalna, pa ako i ne imaju svog izvornog značaja, kao što tipične gradjevine stare „majke Moskve“ ako im se slog i povadja za uzori evropskog zapada i juga, to im je veličina udešena u razmjerjih većih od njihovih uzora, da te obara, udivljava, kad staneš gledati taj mikrokozam silnoga sjevernoga carstva.

Ponajznatniji spomenik Nikolajeve dobe jest hram sv. Izaka, crkva veličajna, dragocjena. Hram taj nije od obična kamena. Crni ga mramor odieva s vana, zeleni malakit, od koga ostala Evropa nosi sitan nakit, prikazuje se posvuda u nutri, dà silni korintički stupovi, što nose ogromnu kubu crkve, od suhoga su malakita, a uz malakit sievaju sve vrsti mramora i lapis lazuli. Nu ta dragocjenost najvećeg hrama petrogradskog ne umaljava njegova veličja, ako se i bogatstvo gradiva pojavljuje svuda, gdje izvorna arkitektonična misao prestaje. Hram sv. Izaka jest jedna najvećih crkava na svietu. Slog joj naginje na talijansku renaissancu, prekrasna kuba, stojeća na korintičkih stupovih sjeća te i rimskog Vatikana i parižkog Pantheona, al jednim karakterističkim biljegom razlikuje se sv. Izak od tih sgrada, pravim ruskim obilježjem — ogromnom najme pozlaćenom kubom.

Kuba ta jest i karakterističkim znakom Petrograda, kao što sv. Petar biljegom Rima. Na nekoliko ura daleko ljeska se zlatna kapa sv. Izaka kroz maglu; kad se primičeš Petrogradu, ništa jošte ne ćeš vidjeti

Digitized by Google

od carske priestolnice — do kube sv. Izaka. Taj veleliepi hram sagradio je Montferand, on je imao u velikom Petrogradu dosta miesta, da može svoju veličajnu sgradu razvijati na sve strane. Crkva sv. Izaka stoji o sebe, na jednoj strani mu je nevski prospekt na drugoj izakovski, tako da možeš odasvud razmatrati krasni peristil. Jedno jedino moglo bi se prigovoriti tomu krasnomu hramu a to da, ga je graditelj postavio na visoke stepenice, na tolike da je prema tomu visina crkve premalena. I u samoj crkvi sve je dragocjeno i veličajno, velike krasne slike ikonastasa i veliko stupovje od malahita, sva razredba i naprava uzhićuje oko čovječje.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Velebit.

Zabavnik hrvatske omladine.

Izdalo djačko družtvo „Velebit“ u Beču. U Zagrebu 1874.

(Dalje.)

Petar Marković izpjeva sitnicu — sonet pod imenom „Ljubav i znanost“. Pjesnik pita dragu, zašto tako bljedne? A ona mu odgovara, da ju je strah, da će ljubovnik, posvetiv se posve znanosti odnemariti ljubav, zaboraviti dragu. „Znanost nas uči“, veli na to pjesnik „ljubiti, što je liepo, a ima li tvojoj ljepoti para?“ Marković je shvatio, što znači sonet; miso mu je izvorna, pa ju je i jasno izveo, samo stih: „Pod tim suncem žit će milka hvoja“ nekako je nenaravan.

Andrija Palmović uvrsti „sonetni vienac“ to jest 14 spletenih soneta, kojih se početni stihovi i glavne misli u 15. sonetu (magistrale) stiču, a taj petnaesti sonet glasi:

Domovino, ime svetih osjećaja!
Želja će ti moja s kitom mira stati
U svoj mili zaklon, u njedarca ta ti,
Onako će stati — kako još ne staja!

Gledeć kud narodna neman se odvaja,
Neka već se nikad medju nas ne vrati,
Jer sotona otac sebičnost joj mati:
To će stražnji vapaj mojih bit vapaja.

Kad li blisneš divna svimi vrlinami
U nazočju krivih tvojih tužitelja,
Da se takav odmah trzne i posrami;

Lako da te više bezbožnik ucvielja?
Koj i kapu rado pred tobom bi skino,
Neporočna moja liepa domoviuo!

Čitalac vidi po toj pjesmi — namienjenoj domovini — glavnu misao, koju je pjesnik razpleo u 14 pjesmica. Da je Palmović čovjek, za koga valja rieč „est Deus in nobis, agitante calescimus illo“, ne treba dokazat, odkako je izpjevao krasnu pjesmu „Bosanski korabljar“. Malo koj pisac umio se je toliko zaglibiti u naše narodne pjesme kao što on; uhvatio ih je upravo za dušu, i prema duši udešava sve svoje pjesme. Drugi uhvatiše narodnu pjesmu tek za haljinu, te oponašaju bez razmišljaja stereotipne stihove, kao pobožnjak, koj izbrblja cielu litaniju ne misleći ni o bogu, ni o svetcih.

Palmović skovao se ovaj put u zapletene verige talijanske zvonjelice, pojav za njegov pravac dosta neobičan, nu izpod toga milostnog i nemilostivog lika tudjinskog probija nehotice duh pučkoga pieva. Palmović je tiem doista težkim zapletom dokazao, da je vještak jeziku, a i misli i slike su mu izvorne, nipošto domorodne fraze, na koje bi pjesnika zaplet srokova lako navest mogao. Jedno nam valja iztaknut: u „sonetnom vienca“ svakako je refleksija mah preotela.

Deset lepirica od Stjepana Sakača je deset sitnica „sans consequance“. Vraz i Niemčić izpjevaše mnogo tih sitnih pjesmica, pjesmica živih, punih osjećaja. Za njimi se povedoše mnogi lirici — osobito početnici, slaveći svoj privremeni uzor uz manje misli, manje osjećaja. S. Sakač najnoviji je od tih imitatora, al mu oponašanje nije osobito sretno. „Dolina“, „pastir“ „stado“, „nebeske knjige“, „oči“, „striele boga Lelja“, „suze“, „rane“ itd. po tih natuknicah skovane su „lepirice“. „Ist schon alles da gewesen“, veli Ben Akyba. Ali dà, nadjosmo posve izvornih slika n. pr.

Mač bijaste, mile
Zvjezdice vatrene,
Kad iz tame svieta
Podigoste mene.

ili:

Tada strogim putem
— Sudbom propisanim —
Stupah kano kamen
Srdcem očajanim.

Nu na žalost ne razumiemo, kako mogu zviezde čovjeka kao mač nabosti, i onako nabodena iz tame svieta podići. Ne shvaćamo ni to, kako može čovjek „po propisu“ koracati kao kamen „srdcem očajanim“. Ima li kamen srdce? Može li kamen hodati? Nije li ta slika „zeleni barjak od crvene svile?“

I pokojnoga Josipa Šlintnera nalazimo u „Velebitu“. Šteta, vječna šteta, da je to rano pregnutljivo, plemenito srdce prije reda u grob palo. Da mu je dulje življeti bilo, krasna li nam lirika od njega. Imali smo priliku pročitati pjesme zaostale iza njega. Mladić od 16 godina, pun žive mašte, nježna čuvstva, baveći se neumorno krasnom knjigom, radeći i onda bez prestanka, kad je ćutio, da je smrt uhvatila korien u njegovu tielu!

Digitized by Google

Milo je, žalostno je čitati pjesničke ostanke toga toli umnog mladića. Tu ćeš naići na umnu crticu, kojoj je ideja krasna, al nacrt nije savršen, ondje na nejasnu sliku, iz koje ipak plamen pjesničtva proviruje; al svuda se javlja bud tamna, žalobna miso ili slika, bud oštar žalac — sve priznaci bolestne duše u bolestnu tielu. Šlintner je najviše pjevao lirične pjesme, pa su mu te i bolje, epika mu je slabije išla za rukom. U „Velebitu“ ima od njega dvie pjesme: „Sjever i jela“ (alegorija) i „Majka i kći“ (romanca); dva epigrama i 8 iskrica. Prva tih pjesama sjeća te Heine-ova sloga, dočim je misao druge uz liepu umjetnu formu udešena prema narodnoj pjesmi. Prvi epigram „Prijatelju B.“ izvoran je. U „iskricah“ budi pjesnik liepim lakim, originalnim načinom narod, neka se uzda u svoju snagu, neka sam radi, jer će se samo tiem putem dovinuti sreće i slobode. „Radi, radi“ lozinka je Šlintnerova i u ostalih pjesmah izpjevanih na kraju groba i radeć je mladić izdahnuo.

Mirko Turić i štiocem „Vienca“ poznat, izpjevao je dvie pjesme u zabavniku. Prva poveća je „San“, druga manja „Lelju“. „San“ je neka vrst pjesničke vizije. Vila zove pjesnika nebu pod oblake, te mu pokazuje vesele kresove na Fruškoj gori, Kalniku, na Triglavu, na Bieloj gori, na Urvini planini. Na jednoč promieni se prizor. Pjesnik vidi grob Petra Svačića, Grobničko polje i grob palih godine 1845. na Markovu trgu. Po ovih premisa dolazi vila do zaključka, da se je domovina dočekala boljih dana, da joj je osvanula sreća, a pjesma svršava se apostrofom majki Slavi i hrvatskoj slogi. Iz pjesme proviruje pjesnički duh, sve se razvija jasno i gladko, nu nešta više zanosa hćelo bi se takovu priedmetu svakako. Još ćemo dvie rieči o „Snu“. Pjesnik hćede prikazat sjenu i svjetlo narodnjeg nam života, nu tu nije antiteza točno izvedena, ne odgovara svakomu svjetlu i sjena, te tako nije slika dosta oštra i jasna. Pjesnik je svoju viziju izpjevao narodnim epskim desetercem, samo zadnja apostrofa složena je lakim lirskim osmercem. Široko, lagano, epsko mjerilo ne pristaje živahnoj viziji, te privlači pjesnika k zemlji. — „Lelju“ je ljubovna pjesnica, koja naginje na dubrovačku.

Kolo velebitskih pjesnika završuje Ljudevit Varjačić pjesmami: „Slavulju“ i „Djačka“. Od životinja, kojim je bog dao kljun i krila, žalimo najviše najmiliju ptičicu — slavulja. Odkako je starina Mavro Vetranić u svom „Abrahamu“ izpjevao cieli ornitologični katalog, lovili su svi naši pravi i nepravi pjesnici tu sladku milopojku, da ju zatvore u svoje stihove. Najbolje joj se dovinuo Isusovac Kanižlić. Epizoda „kupanje slavulja“ u njegovoj dosta dugočasnoj „Rožaliji“ pravi je biser našega pjesničtva. U dubrovačkoj pastoralnoj poeziji ogluhnut ćeš od samih „slavića“. I Varjačić se digo lovit slavulja. Je l' ga ulovio? Pjesnik veli: Slavulju! Ti me sjećaš minulih dana, kad sam uz tebe s dragom pjevao. Pjevaj slavulju! Ti mi blažiš tugu, nesretan sam bez drage. Pjevaj slavulju! Sve će oživit, al prošli danci ne će. Pjevaj slavulju! Kad nesretnik umrem, sjedni na moj grob, pjevaj: Tu leži moj drug, koj je sada sretan. Pjevaj slavulju! — To je u kratko sok Varjačićeve pjesme. Nove misli, čini mi se, nije čitalac našo, sve je to sentimentalan zajam. I opet nesreća, vječna nesreća, i opet grob! Stare gusle! Zašto su svi pjesnici u prvih pjesmah nesretni? Zašto pjevaju o grobu? Jer — o životu ništa ne znaju. Stare Mathisonove gusle! Badava ćeš tomu tugovanju tražiti korien u srdcu, sve je to kazališna dekoracija. Ni forma nije dobra. Imala bi biti jambo-daktilična n. pr.

Oj | na što me | sjećaš moj | mili sla | vulju

itd., al je stih na mnogo nepravilan n. pr

Za života moga ti blažiš me svuda.
Samo iz žića ti ni sjeni povratka.
A rane izliečit pomoćnik star: grob
Na grob mi doleti i pjevaj svem svietu.

sve su to hromi stihovi. A što znači fraza:

Samo iz žića ti ni sjeni povratka,
Što jednom ogrli ju prošlosti led.?

To je bombast bez smisla. — „Djačka“ ima biti djačka budnica, izpjevana, da se pjeva. Ova je pjesma dakako zdravija; sve su to poznate fraze iz starih domorodnih pjesmica, al im je čislo dobro svršteno, pa zato se može pjesmica do kraja čitat. G. Varjačić pjeva suviše, ne u „Velebitu“ — drugdje, al ne ima mu nigdje pjesničke samoniklosti. To su Velebitove pjesme.

(Dalje sliedi.)

Narodno kazalište.

I.

„Sirotinjski odvjetnik“ — „Lukava oklada.“ — „Ćuška u kazalištu.“ Pisat o našem kazalištu posao je vele mučan. Težko je pogodit čistu istinu. Dobro oko prosudit će sliku lasno, ako je jasna, do najtanje tančine, al prosudit ovo kaleidoskopično mienjanje ne može ni najzdravije oko. K tomu vlada u nas silna ulična i kavanska kritika, koja se bez obzira zadieva u pojedine osobe, a odziv joj kadšto možeš čitati u dnevnih listovih. Kritike su te često slika i prilika školske svjedočbe. Samo kadšto zagrmi kraj te obične klasifikacije „dobro“, „vrlo dobro“, „izvrstno“ — koj pojači glas pun shakespearskih krupnina — pa mirna krajina. Kritik u nas na neki način mora da je patolog, jer stoji pred težkim bolestnikom — pred narodnim kazalištem, i tu bi dakako najpreča potreba bila, da baciš, kao pri umišljenom bolestniku sve medicinske bočice kroz prozor, što su ih razni organizatori propisali nesretnomu bolestniku; kritičaru je dapače teže, nego liečniku. Svaka bolest ima po jednu krizu, pa zatim krene ili na bolje ili na

Digitized by Google

gore, ali u našem kazalištu ima svake godine nekoliko kriza. Jadni bolestniče! tvoja bolest zove se organizacija, tvoju bolest treba tražit u živcih ili — — —. Našemu kazalištu, toj narodnoj svjetiljci ne staje ulja. Ne bi li se tkogodj našo da ti prilije ulja — makar i repičnog? Kad se svi evropski sistemi iztrošiše — zašto da se ne posegne za amerikanskim? — Nu dosta toga umovanja. Prepuštamo tajne kulisa bogovom, koji su radi u pustinji platnenog i papirnog svieta snovati rodoljubivim požrtvovanjem o sjajnijem prevratu Talijina hrama, ne virimo u nejasnu budućnost, kojoj će se možda rodit dosele nevidjeno sunce; gledajmo šta je sada, „uzmi pope što ti se daje!“ Zato velimo našim milim štilicam, da će naš kritičar samo kroničar biti, da će samo bilježiti, što je vidio.

Početkom mladog ljeta može posve epigramatički pisat. Romantičnog „sirotinjskog odvjetnika“ od Merissa — prikazaše ga o novoj godini — poznavaju naši čitaoci odprije. Razdioba te francezke drame I. Povjerena tajna II. Cromwel i t. d. dokazuje nam unapried romantični karakter drame, o kojoj je „Vienac“ već obširnije govorio. Ne treba neg koju, toju reći o prikazanju. — Junaka drame, odvjetnika Georges-a Trewora prikazao je opet g. Jovanović mirno, jasno — al opet živo, gdje je trebalo života. Lice Trewora otimlje i onako sav pozor občinstva, druga lica su površno crtana, sve samo stafaža osobi „odvjetnika.“ Vještina Jovanovićeva znala je zakloniti tu nevjerojatnu stranu svoje uloge.

Oliver Cronwell g. Mandrovića bijaše slika dobro promišljena, jasno prikazana prema poznatoj vještini vriednoga glumca. Druga mužka lica puka su stafaža. G. Ban (lord Aberdeen) radio je svoju ulogu kako tako karakterisat, al je pri tom pao u neki mefistofolizam. Jadan bijaše Gilbert Talbot g. Leskovića. Taj karakter po sebi je kukavan i kukavno je crtan. Al g. Leskovića da ste tekar vidjeli! Pravcata pokvarena fotografija kukavne uloge. Frazu „Ljubim vas!“ govorio je, kao da će reći: „gospodično, imam kijavicu!“ G. Ružić bio bi tu ulogu svakako bolje prikazao. dočim njegov Flavijo nije imao ništa grofovskog. Poslije duže bolesti vidjesmo opet gju. Ružičku kao Liliju. Pozdravljamo ju od srdca. S vještine njezine zaboravljamo kadšto i máne komada. Gja. Ružička prava je glumica. Izraz, pokret, živahnost sve to pokazuje nam vještakinju. Uz nju prikazala je gospoja Slavikova dostojno Trevorovu majku. Ukupno prikazanje u zadnjem činu bijaše nešto mlitavo; „narod“ ne bijaše dosta dramatičan.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Saborski odbor za narodno kazalište predao je osnovu zakonskog članka za konačno uredjenje hrvatskog kazališta odboru financijalnomu, koj će ga predložit saboru. Po tom članku sastojat će se uprava od intendanta zatim dramatičnog i opernog ravnatelja. Sva trojica imaju biti zemaljski činovnici. Odbora ne će biti. Statut o nutrnjem ustroju kazališta izradit će intendant, a vlada će ga potvrdit.

Repertoir narodnog hrvatskog kazališta 1. siečnja: „Sirotinjski odvjetnik“. 2. siečnja: „Brijač seviljski“. 3. sieč.: „Ćuška u kazalištu“, „On je gluh“ (novo). 5. sieč. „Rigoleto“. 6. siečnja: Heloise Paranquet od Dumartina (novo). 7. siečnja: Pomama za putovanjem. — Sav taj dramatični repertoir jest francuzki, samo prilično iztrošena gluma „Pomama za putovanjem“ pripada Korzeniovskomu. Dobro bi bilo, da se uvrsti već jednom koja poveća drama veće ciene. Šta radi n. pr. Skakespeare i t. d.?

Nove knjige. Fizika neba ili zviezdarstvo od C. A. Bakotića. Spljet 1874.

— O narodnim pjesmama od M. Alačevića. Spljet 1874.

— Izvješće II. hrvatske učiteljske skupštine. Zagreb, 1874.

— Dragoljub, beletristični koledar od Gj. Deželića, Zagreb 1875.

— Metričnjak, koledar od Fr. Šulera 1875.

— Geometrijsko oblikoslovje od Lj. Modeca. Zagreb 1875.

— Priegor s ljubavi, novela (iz Velebita) od M. Grlovića, Zagreb. 1875.

— Metrička mjera za puk od Lj. Tomšića. Zagreb. 1875.

Kazalište po svietu. Češki skladatelj Fibich izradjuje novu operu „Blanik“, kojoj je libreto napisala Eliška Krasnohorska. — Prošloga mjeseca prikazana bude u Pragu prvi put gluma „Dva susjeda“ od grofa Zdenka Kolovrata Krakovskog. Radjena je po Bandellovoj priči iz 15. vieka a crpljena iz talijanskog života. Gluma održala liepu pobjedu. Vele, da je i sastav i karakteristika vrlo dobra. — Antun Dvořak predao je češkomu kazalištu novu komičnu operu „Tvrde glave“, a poznati skladatelj Bendl novu operu „Pan Franc“.

Dopisnica uredničtva.

— Onoj gospodi, koja su nam pjesama poslala zagrebačkom poštom, pa ne će svojih prvienaca vidjet u našem listu, biti će jasno, da niesu za nas. Ne imamo kad svakomu odgovorit. Molimo samo, da gg. pjesnici plate barem poštarinu. Onomad dobismo 8 stihova, te moradosmo platit 8 novčića i pjesmu bacit u koš.

Zabava: Tražba — Čuvida na glasu — Pod prozorom — Spomen-cviet — Kapetanova kći — Utjeha. — **Pouka:** Iz Slavonije — Magjarština u Slavoniji — Crkva sv. Izaka u Petrogradu. — **Kujiževnost i umjetnost:** — Velebit — Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 3. **U Zagrebu 16. siečnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

U smrečju.

Spjevao A. Palmović.

Vi mirovitne smreke,
Vi pouzdane seke,
Sriedi vas bdije ljubavi andjel.
Prišapnite: čemu
Užego se njemu
Noćas u ruci svjetliji kandjel?*

Kud se skrene, proprti
I na spúst — i presrti** —
Dovolje jasni mjesec to kaže,
Dok dragih gdje dvoje,
Što ljudih se boje,
Oči — ko žive svjećice straže.

Nije dugo još — kako
Tu se mladenac plako,
S dragom na uviek — uviek se razsto.
Rad zlobnika zloga;
Za pravdena boga,
Zivkao: „Nasto! moja ah Nasto!“

I sad oči ga sniele
O tu smreku zapele
Gdje su se nać na domjenku znali.
I — leti — i leti —
Kud andjel mu svieti. —
Nešto se bieli — ona je? — šta li? —

Kad li bliže posili,
K njojzi ruke razkrili,
U dnu ga srdca nešto zazeblo:
Ko oblik obmrli
Jer strastno zagrli
Ovito bielo mašinom deblo.

Čuvida na glasu.

Pripovieda I. T.

(Konac.)

VII.

— Draga majko, vidite, dok puška ne pukne, čuti se ne može, prišaputnu Bezimenka tiho svojoj pratilici. Pukao je glas o našoj slavi, sad ćemo progovoriti s gospodinom Zemljotresom. I uhvati Kremenskova poglavara pod ruku:

— Presvietli! kako hvališ zdravlje?

— Najsjajnija, najdivotnija čuvido, kako mene ta sreća zapade, da me za moje zdravlje pitaš? — Vidiš, da se držim, hvala na pitanju.

— Ti se, presvietli, vazda držiš! Pa tako držeći nazireš bolje, što će doći — čini mi se, već si prešao preko zamrzle baruštine?

— Vidio sam vremenjače, gdje lete put juga, poče se smrzavati i ljut vjetar s noćaja u sav mah duvati, pak sam se presmicao preko prvoga leda.

---

* Kandjel (candella) svieća.

** Presrt, gdje se gora prevaljuje, dakle to, što i prieval.

Digitized by Google

— Dà dà — preko parketa. Ti si najmudriji hrvatski političar. Imaš dakako mnogo posla, i mnogo kinbe s tvojimi činovnici?

— Moram ih neprestance budan i oprezan nadgledati, vječni nepokoj — vječna briga trza mi živci, trepeće mi glasom.

— Dà, dà, nemaš nikad mira, pa i ne misliš na mir — ni na mirovinu.

— Držim se.

— Dašto držiš se, tebi pilići neotimlju hljeba iz ruku. Sbilja, čula sam, da imaš jedno prazno mjesto, hćela sam ti preporučiti nekoga moga štićenika iz Varaždinske žnpanije, on do duše nije bogzna kakov vještak, ali se dobro kliže po parketih, onako u bezpuće natuca nešto o ničesu i ništini; da mu rekneš od šale: eno leti po zraku četveronoga životinja dugih ušesa, on bi izišao, da vidi kud leti; već s toga rada bih ti ga svesrdice preporučila, kad bih znala, da ne ćeš imati neprilike.

— Ja se ne bojim nikakve neprilike, kad se uslugom mogu udvoriti toli domoljubnoj velikašici.

— Ti se samo rugaš velikaškomu domoljublju — a misliš: vraga je tebi do domovine stalo, ti si samo od nevolje obljubila hrvaštinu, jerbo je narodna stranka nadjačala.

— Varaš se; znam ja, da se već od malih nogu baviš našom knjigom, da si velika zaštitnica hrvatskim pjesnikom — ali, da se i liepo paziš sa svojimi rodjaci u Ugarskoj, pak si mogućna gospodja.

— Misliš dakle, presvietli, da bi mogao proturati moga štićenika? Samo ako ne ima koga vrednijega?

— Ima doduše jedan vrstan činovnik, komu bi se to mjesto moralo dati, ali je on malo prpošan, a i preporuka od toli visoke zakrilnice vriedi mnogo, te bi mogao tvoj mićenik tiem prije to mjesto dobiti, što bi Kremenski, to je onaj vrstan ali prpošan činovnik, ostao uz njega, da obavlja tegotniji posao, kao i dosele.

— Ali, presvietli, to bi ipak krivo bilo, da moj preporučenik bude predpostavljen Kremenskomu, koga toliko hvališ, pa da ovaj mjesto onoga još i radi. Ja se nikad ne bih usudila svoje preporuke zastupati, znaš, da narodnjaci u najveći jek zahtievaju samo vrstne i poštene činovnike. Pa da se ja u to upletem? Ne ću, ne ću — ni pod što! A ne bi pod živu glavu hćela da se po tom možda i ti klevete dostaneš. I prinievši usta do njegova uha reče mu još mudra čuvida šapućuć:

— Sad ti u visokih krugovih mnogo drže do velike neporočnosti, do neokaljanih ruku. Namah bi koja hulja gore doglasila, da ti je kakov neznanović tutnuo u ruke, ako ne cielu, bar polu tisućice. To je u najnovije doba najcrnja potvora, koju ni Sava, ni Drava ne može oprati. A za svaku najmanju stvar gore namah doznadu. Čula sam neku latinsku rečenicu, ne bih je pogodila — ne čuh je drugdje, već u Hrvatskoj.

— Valjda onu: „Hoc statim resciret palatinus“?

— Dà, dà, to je, čini mi se, ono staro plašilo šljivarskomu pregnuću, — ne ću ti dakle ni imenovati svoga štićenika, ne ću, da tebe i mene potvaraju, gdje bi se dakako samo tvomu prijateljstvu imala zahvaliti na prihvatu moje preporuke.

— Istina! —

— Ja ću dapače uhvatiti sgodu, da prekodravskim prijateljem naustice iztaknem tvoju nepristranost i nepristupnost, da ne gledaš na udvaranje i prilizivanje već samo na poštenje i vještinu, kakva je u toga tvoga činovnika, što ga hvališ —, kako se ono zove?

— Kremenski.

— A je li možda taj sretnik ovdje, da vidim takmaca, komu se moj štićenik ukloniti mora?

Ogledav se Zemljotres amo tamo po dvorani opazi Kremenskoga i reče svojoj čuvidi, a s nje ga omamljivaše miris:

— Eno ga, najkrasnija čuvido, pokraj trećega stupa, gdje govori s nekim književnikom. Onaj desno.

— Zanimno, duhovito lice — taj čovjek za cielo mnogo misli i vrlo oštro sudi?

— Kadkad i preoštro! I opet zadahnu ga izparaj pačulskoga mirisa.

— Čestitam ti, taj će čovjek još većma osvjetlati tvoje presvietlo lice.

— Odviše si milostiva, presvietla grofice —

— Što, zar me poznaš?

— Kako ne bih poznao?

— I ja poznam tebe. Čut će za to i Budim i Pešta.

I porukova se Bezimenka sa Zemljotresom milostivo i dostojanstveno, a dugo već na nju pazio i oko nje obilazio njezin otac.

To naša čuvida jedva i dočekala.

VIII.

— Dobro mi došao, topličkí znanče! Otac se pokloni i udvorice stupi joj uz lievi bok, da ju prati.

— Podjimo u onaj kut, da sjednemo. Ondje nas ne će nitko čuti. I odoše onamo i sjedoše.

— Ti si mi, presvietla čuvido, pisala —

— I molila te, da se nadješ ovdje. Istina. Ne trebaš se ništa bojati moje pratilice, ona ne razumie ni jedne besjede hrvatske. Gdje ti je kći?

— Ostala je kod kuće. Boli ju zub.

— Sbilja? Žao mi je, što je ne mogu vidjeti. U zoru već odlazim. Sjećaš li se baruna N. iz toplica?

— Kako se ne bih sjećao? Povodnik je bio mnogim neprilikam, a prava nesreća onoj vlasteoskoj udovici, kojoj je ćerku upravo do ludila dognao.

— A znaš li, čiem se izpričava?

— Čiem, za Boga?

— Da se je udovičinoj kćeri samo prividice udva-

Digitized by Google

rao, a da je u istinu ljubio tvoju kćer i da je samo htio Bezimenkinu ljubomornost uzbuditi.

— Kako je to mogao reći?

— Ta čuo si, da on sve čini, što zna, a ništa ne zna, što čini. On je dapače i dalje zabrazdio. Da se rieši udovičina slietanja, reče, da se je s Bezimenkom tajno zaručio —

— Taj je čovjek sâm paklenski vrag.

— Eto ga za koji dan u Zagreb. Veli, da će prositi — tvoju kćer.

— Trista mu jada, to mi još treba. To je gotova sramota, moje će se sirotče okameniti ili od srama propasti u crnu zemlju.

— Ti znaš, da se on ne žapa nikakova sredstva.

— Ako ju kuda pošljem — u rod?

— On će za njom.

— Ako rečem, da je bolestna, da je sve to izmišljeno, da su to puke laži?

— Laži su gospodske stvari — on im je navikao i njimi se hoće da rieši udovice. Udovica je osramoćena, njezina kći ljubi barona, a on ne će ništa da čuje o ženitbi. Novom sramotom tvoje kćeri rad bi se izporučiti.

— To je djavolski naum. Kako da ga osujetim?

— Mnogo sam mislila o tom, nema druge već da ga pretečeš. Treba na brzu ruku razglasiti, da ti se je kći s nekim drugim zaručila.

— Dà, to — ne bi bilo zlo. Ali s kiem?

— Bože moj, možda bi ti kći bolje od mene znala kazati, s kiem — ili da pitaš koga prijatelja pa da ga našlješ onomu, koga bi ti za zeta preporučio — ili u zadnju ruku, da izmisliš zetu ime a kad se pravi zet nadje, onda se može reći, da je prvašnje ime bila slagarska pogreška. Slagaru se mnogi poklizaj u grieh upisuje.

Bezimenkin se otac vidimice snuždio. Još se nije nikada postarao, kako bi zeta stekao. A sad da ga steče na brzu ruku? — Pa da bira onakva, kakov bi njemu po volji bio, a izbora ne ima, jer se još nijedan prijavio nije? Ili da dâ po novinah razglasiti: „Tuj i tuj ima liepa djevojka za udatbu, otac joj daje desetak tisuća miraza, prosci neka izvole svoje svjetlopisne slike priložiti. Ničije se ime ne će odati.“ Tà i do toga je već došlo na tom prometnom svietu.

— Nemoj očajavati, nać će se koji taj prosac. Ako ja čujem za koga poštenjaka, naputit ću ga k tebi. Pozdravi mi tvoju kćer, neka ne oklieva pristati, ako je prosac i malo prema njoj. Pa bio i mali činovnik, samo nek je ljudina, ljepše je, s ljudinom uzpinjati se, nego li s hrdjom s visa padati.

Razstade se kćerka s otcem, popodraži još ovoga i onoga i eto je napokon pred živom željom njezina srdca, pred suncem svoga života. Pratilica joj osjetila na ruci, da drkće mlado tielo, da jače bije živo srdce, pa da joj se valjda vedra duša zanosi blaženom voljom i sladkimi namjenami. Uzdahnuv reče djevojka:

— Materino zlato! sva su te usta puna, a prepune su te moje oči i moje srdce.

Začudi se Kremenski tomu pozdravu, ali se brzo snadje i odvrati:

— Liepa čuvido, ako sam, kako mi reče, materino zlato, onda se samo majci sjajukam, a ne znam, čiem bi mogao tvoje valjda vilovne oči i tvoje za cielo veliko srdce zapremiti?

— Blaženim pogledom.

— Dok srdce ne zaigra ne može oko zakriesiti.

— Al blaženi pogled polieže od liepe sreće, a ja želim tvoju sreću.

— Hvala ti na liepoj želji, ali zaludan ti trud.

— Svi mi se u velike klanjaju, samo me ti hladno odbijaš.

— Gdje velika zvona zvone, tuj se mala ne čuju.

— Ali baš ti si — meni velikan, ti si moje sunce.

— Da ti krinka ne zaklanja obraza, mogao bih vidjeti porugljiv posmjeh.

— Dapače obraz za krinkom lakše podnosi izustiti takovu istinu.

— Gle, gle, to nije šala, već ozbiljski lov.

— Lovac je, da lovi, a prepelica, da se čuva.

— Ne bojim se tvojih striela ni mrežâ.

— Ajdemo se okladiti, da si za osam danâ moj.

— Meni se je lako kladiti.

— Znâm, ljubiš djevojku, njoj si vieran, i kaniš čekati, dok ti ju dadu.

— Pa kad bi tako bilo?

— Onda sam ja okladu dobila; jer tvojoj dragoj nije do čekanja, ona ni pod što ne će da čeka, a kad ti vidiš, da je to strašna istina, eto te za osam dana u mom naručju!

— Pa zašto, da se kladimo?

— Evo ti dragocjena prstena, ako ne budeš moj, onda ga pokloni svojoj dragoj. Ako li ja dobijem okladu, onda će prsten i onako tebi ostati, a ti meni onda spremi zlatnu viticu, koja će mi biti najsladjim spomenom moje pobjede.

— Ali što bi mogla pomisliti moja sudjenica, kad vidi ovaj prsten?

— Kad ga vidi, ona će se nasmijati.

— Pa što onda?

— Onda sama ja opet dobila okladu.

— Dobro dakle, da vidimo! I pruži prst, a Bezimenka mu natače nanj dragocjeni prsten.

— Ali čuješ, materino zlato, da mi ni od koje druge noćas ne primiš prstena!

— Gle, gle, ti si i ljubomorna?

— Kako ne bi bila, kad te po okladi kanim uzeti? Pa da mi s nijednom ni slovca njemačkoga ne prosloviš! Vi ste, mlada gospodo, kriva, što nam se —, ali kaži der mi, koja je gospodja V.—?

*

Digitized by Google

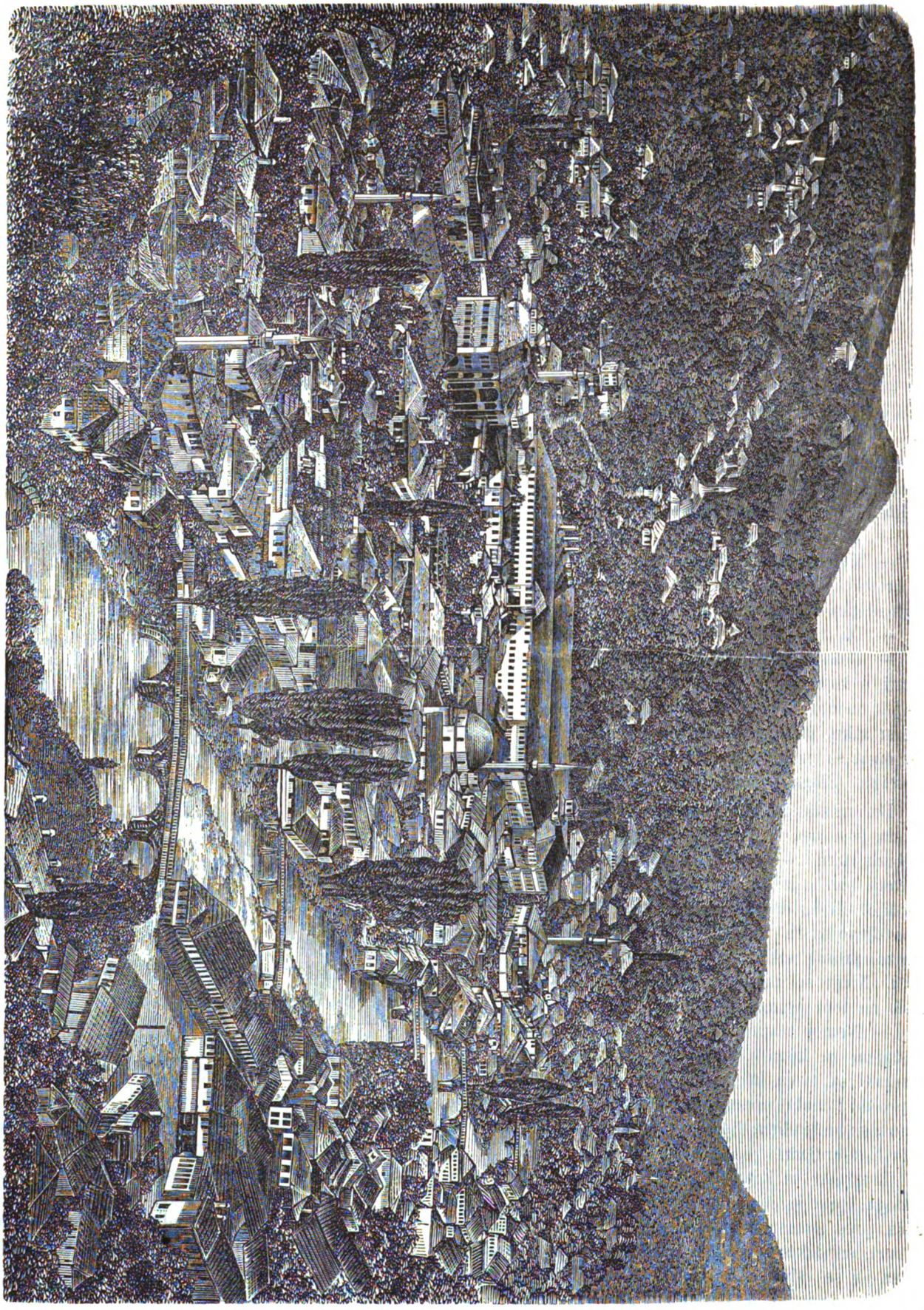

Sarajevo.

Digitized by Google

— Ona pod glasbištem u žutoj opravi s modrim nakitom.

— Hvala ti, dragi! Oprostiše se s njim čudne čuvide, porazgovoriše se za tiem još s gospodjom V.—, a onda iznenada izpadoše iz dvorane, sidjoše niza skaline, te doviknuše svoga kočiša.

Netko se odzad pope na kočiju i doveze se s njima do svratišta „k caru“, tuj vidje, da su obe čuvide ne snimiv krinke ušle u br. 6.

Poslije četvrt ure znalo se to u plesaćoj dvorani i ništa više.

IX.

Po dogovoru platiše zavješene gospodje, pošto se preodjedoše, svoj račun, služavka dodje i odnese robu, nestade gospodja iz svratišta rekavši, da će noćiti kod neke prijateljice, s kojom će sjutradan na željeznicu. Kremenskovica izprati Bezimenku do kuće, a medjutiem su gospoda u redutnoj dvorani propitkivala i nagadjala, tko bi to mogao biti?

Kremenski čuvši od matere, da Bezimenku zub boli i da ne će na ples te vidivši njezina otca sama, dapače zabunjena, pošto je s odličnom onom čuvidom govorio, nije prostodušan ni pomislio, da bi to mogla biti Bezimenka. I mudro ga pitala, koja je gospodja V.—, a Kremenski je znao, da je to Bezimenkina znanica. Što mu je čuvida rekla, da ga ljubi, držao to pokladnom šalom, a što mu je na ime oklade, da će njezin biti, prsten dala, mišljaše, da je to neka Bezimenkina prijateljica, koja ga po djevojkinu uputu kuša i podražuje a prsten svojoj družici namjenjuje nastojeć, da se mogu on i Bezimenka uzeti.

To misleć dodje Kremenski kući, o tom je dugo u postelji budan umovao, o tom je usnuv i sanjao.

Bezimenkin otac dodje sjetan kući te ni on nije mogao dugo dovinuti se sna; jer se je prvi put starao, da si nadje zeta i to — na brzu ruku.

I drugi odlični i neodlični posjetnici i posjetnice čuvidskoga plesa dugo si razbijahu šumne glavice o neznanoj čuvidi, neki smušenici i neke krasotice bavljahu se izim toga još i svojimi srdca mučicami. Mnogim još dugo u uhu zujila glasba — napokon sve usnulo a sjutradan u čistu sriedu dugo još driemao i tih i mamuran izilazio sav bieli Zagrob.

Predpodne došli neki radoznali gospodičići u svratište „k caru“ pitati, tko su bile one dvie gospodje u br. 6, al kad tamo, ne ima im ni traga ni glasa.

Kremenski, čiem se je probudio, pripoviedao majci, što mu se je na plesu sbilo, a ona se čudom čudila, te nagadjala ovo i ono, samo da se ne oda. Došav Kremenski u ured nadje ondje svoga poglavara te ovaj ga namah prizva k sebi i upita ga, što mu je ona odlična čuvida govorila.

— Šalu je sa mnom sbijala, uvjeravala me o svojoj milosti. Bio posljednji dan poklada.

— Dragi prijatelju, to vam je neka velikašica, vi ste sretan.

— Sumnjam, presvietli, sunce kad ga zaklanja oblak ne može grijati.

— Varate se, varate se vrlo; ja sam svemu ušao u trag. To vam je ovijana diplomatka. Hćela mi preporučiti nekoga svoga štićenika za prazno mjesto, a kad joj rekoh, da se vam jedinomu ne može nitko predpostaviti, namah odustade od preporuke i ne hćede mi ni imenovati svoga štićenika, samo da ne izvrgne svoga imena kojekakvim novinskim prigovorom. Mudra vam je to teta, ali sam i ja mudar, nije me mogla na tanak led navesti, ja sam joj namah rekao, da ste vi to mjesto zaslužio. Onda je namah za vas pitala i k vam potekla.

— Hvala, presvietli, što mi toliko u prilog bijaste.

— Tu ne treba nikakve hvale. Ali vidite, dobit ćete liepu plaću, uglednu čast — u istinu samo svojom zavredom; pa kad biste htio uzeti gospodičnu Neznanovićevu, eto vas djevojkinim bogatstvom na višku sreće i meni s daleka u — rodu.

— Oprostite, presvietli, žao mi je, što vam moram reći, da to ni pod što ne mogu.

— Hm, to je čudno, bar sam za cielo čuo, da se nieste nikojoj djevojci udvorivao. Ali kad ne možete, ja vam ne mogu zamjeriti i ne ću vas siliti. Mjesto je vaše. Ja ću za koji dan priedlog izraditi. Mislio sam, da ću vas usrećiti ponudiv vam ruku bogate rodjakinje — ali je vi ne ćete, to bilo, pa nije. Mi ostajemo ipak dobri prijatelji.

— Klanjam se vašoj velikodušnosti i žalim, što je tako moralo biti. Ali kad mjesto dobijem, onda ću istom smjeti govoriti —

— Dobro, dobro, dragi prijatelju, ja razumiem, možete po volji komu vam drago kazati, što sam vam obećao.

— Ni pod što na svietu. Dok ne bude izprave u mojoj ruci, niem sam kao riba.

I pokloni se i čudom se čudeć ode raditi. I kako je radio u čistu sriedu, tako je nastavio obavljati svoj posao i druge dane, koji su dolazili, budući vriednim činovnikom, kojemu ni radost ni žalost ne smeta vršiti svetu dužnost.

Dok je Kremenski tako radio te željan i čudan izgledao čas, kad će primiv izpravu moći obradovati majku i pokušati svoju sreću kod Bezimenkina otca te dok je sav Zagreb govorio o čuvidi na glasu, dotle se u njezinu domu sbivale čudne stvari.

Već u čistu sriedu za objedom pregnuo Bezimenkin otac te će kćeri ni pet ni šest, već:

— Ti se moraš skoro udati.

Digitized by Google

Prepade se Bezimenka i u istinu porumenje a jedva izmuca:

— Za ime božje, zar već?

— Dà, dà, što brže, to bolje.

— A zašto, dragi otče!

— Opasnost ti prieti. Onaj nesrećni baron, što ga od toplicâ poznaješ, razglasio je, da je s tobom potajno zaručen i dolazi, da te prosi.

— To nije istina. To je netko izmislio.

— Ja ti kažem. Ta se otrovna usta ne mogu drugčije zabušiti, nego da se za koji dan s drugim zaručiš.

— Jaoh meni, ali s kiem?

— S kiem ti drago, tko ti se mili?

— Ta valjda ne ću ja sebi muža prositi?

— Ja ću već koga k njemu naslati, samo mi kaži, koga hoćeš — izmedju onih, koji su prema tebi?

— Ta to je strašno, otče. Tko mene hoće, neka on našilja prosce k meni, ili neka sam dodje —

— Ti se u taj posao ne razumieš. Samo kaži, komu bi voljela?

— Otče, tuj izbora nema. To može samo jedan biti, komu bi ja voljela, a taj se mora sâm domisliti i sâm doći.

— Bezimenko, ja se ne šalim, što ćemo onda, ako se po onom čovjeku zla glasa dostaneš?

— A ti bar, otče, ne nudjaj me nikomu, već onako pred prijatelji samo reci, da bi poštenu činovniku — ti već znaš.

— Na tom ostalo. Već drugi dan došla gospodja V.— i izpitivala svoju štićenicu, kako joj se mili taj ili onaj, ali Bezimenka svejednako hladna i mučaljiva ne hćede ni o kom ništa ćuti. I druge gospodje dolazile, da pokušaju sreću, ali zahman.

U prvu subotu, koja je iza čiste sriede došla, dobi gospodja Kremenskovica sitno pisamce, glaseće ovako:

„Neka me Milan namah sjutra pismeno zaište u otca, ako mi ona čuvida na plesu nije preotela njegova srdca! Do vieka Vaša Bezimenka.“

Došlo pismo od ne nadana prosca, kojemu Bezimenkin otac nije ni po kom namignuti dao, da se osokoli. Otac se namrgodio, nije hćio ništa govoriti. Nije mu bilo pravo. Tužna je to nedjelja bila. Ni na četiri konja ne bi bio iz nujnika dobre rieči izvukao.

— U ponedjeljak poslije objeda baci pismo na stô pred Bekimenku rekav:

— To ti je jedini, koj te prosi. Bezimenka porumenje, ali se ni ne dotače pisma, već će iz tiha:

— A da li me od svoje volje prosi?

— Ja mu niesam rekao.

— A je li valjan čovjek?

— Ne bi bilo prigovora, samo da nije na toli nizku stepenu i neimalica.

— Ja ga još ne znam, ali čini mi se, da ima srdce.

— Ali kako ćeš uz mala činovnika životariti?

— Ako je vriedan, stisnut ću se s njim u kuteljak, ne će nam trebati dočekaća dvorana, gdje se samo moljci krile po bogatom posoblju, ja ne ću nikoga dočekivati, ja ću raditi —

— Dà, dà, to su tvoji ludi zanosi, i on je takov, al kad ne ima boljega, i kad je tolika sila, eto ti ga —

— Polako, dragi otče, ja još ni ne znam, tko je?

— Čitaj, do sjutra imaš kad promisliti. Sjutra se doveče morate zaručiti, a u sriedu se mora to u novinah objaviti.

Bezimenka uzela pismo, i otišla u svoju sobu.

Ne smiemo kazati, što je čuvida na glasu radila od pisma u svojoj sobi i kakvom se je srećom blažila i uznosila.

Sjutra dan reče otcu pri zajutarku:

— Kad nije boljega, a rekla bih, da ga ni ne ima, — ja idem za njega. Čula sam, da svoju majku liepo pazi, ne će ni meni zlo biti.

Čudno ju pogledao otac, ali eto, kad djevojka ne bi hćela — on bi ju morao još i nagoniti. Gotovo ga strah spopadao, da bi još taj jedini prosac mogao odstupiti, s toga reče brzo:

— Gledaj, da bude što večere, ja ću pozvati Kremenskòga —

— I njegovu majku, pridodade Bezimenka, a nikoga drugoga.

I tako bilo. Otac im sâm sastavio desnice. Kad je Milan svojoj blaženoj sudjenici hćio dati onaj dragocjeni prsten, nasmieši se Bezimenka i reče:

— Ja ne ću toga, već onaj drugi, onu jednostavnu viticu, tako sam se okladila. Začudio se Kremenski i stao se dosjećati, dade joj presretan viticu, tad izvadi iz žepa izpravu i pokaza ju svomu tastu, tastovo se lice stalo vedriti i — zet mu se militi.

— To mi je, reče Milan, ona čuvida na pokladnom plesu izhodila, da nije nje bilo, duše mi, ne bi bio mjesta dobio, jer niesam hćio uzeti nečiju rodjakinju. —

Malo što se nije tastu zareklo, da je Milan onda bio veliki ludjak.

A sreću majke „materina zlata“, koliko bismo radi, niesmo vrstni onako opisati, kako to mile majke uza srećnu djecu i suzom radostnicom i milujućom rukom i blaženim uzdisanjem tiho na vidik iznose.

U „Obzoru“ se drugi dan čitalo:

„Sinoć se zaručiše Bezimenka N. i Milan Kremenski.“

Čuj puče i narode! Čuvida na glasu izvojštila sebi ljudinu muža a majčinu jeziku slavu, da se na njem dâ liepo dosjetkariti i zadirkivati, to svemu liepomu svietu na znanje a mojim mladencem na zdravlje!

Digitized by Google

Gavran.

Spjevao Edgar Allan Poč. Preveo Al. Tomić.

Ležim noćju u pônoći,
Težko bolan, bez pomoći,
Te si kratim na tihoći
Liepom knjigom dugi čas.
Napokon me sanak shvati —
Tu ko ruka da na vratih,
Najedan put pokucala;
Kuca živo u sav glas.
Došo, mislim, prijatelj mi,
Kuca opet u sav glas,
Samo to i ništa već.

Prosinac bje, znadem jasno,
Sjećam ga se preužasno,
Spomen još mu nije sgasno;
Oko mene tmina svud.
Ljuta čežnja njedra žeže,
Zalud misli moje teže
Utješit se knjige umljem.
Težka bol mi stisla grud,
Bol za mrtvom Leonorom,
Ta mi težko stisla grud;
Ne vidim je nikad već.

Zavjese mi tu zašušte,
Uzgrnu se, pak se spušte,
Trni jedva dahnut ušte;
Doista se ne znam već.
Riešiti se groze hćedoh,
Pak se tješim, kano čedo:
Prijatelj ti eto dodje,
Ma i pônoć da je već —
Što je do tog, reć će: „zdravo,
Mà i pônoć da jé već!“
Samo to i ništa već.

Dignem ruku ponad lice,
Pak ću reći glasimice:
„Gospodaru, gospodjice,
Prosti, pak se javi der!
Prečuo sam, kuco l' jesi,
Pak ti kliknut ne udesih:
Daj unidji, slobodno je! —
Otvorim mu namah dver,
Ustupim mu, neka udje —
Ali zalud širim dver —
Vani tamno i ništ već.

Čekam — u noć gledjuć stojim,
Sâm se svojih misli bojim,
Bljednem, kad ih k jednu spojim,
Nitko tômu nije ùk. —

Oko mene grozna tama,
Grobnica je soba sama,
U to glas će: Leonoro!
Tminom tiho huknut hûk.
Jeka tminom odjekne ga
Ko što svaki drugi hûk,
Samo to i ništa već.

U sobu se namah vratih,
Al me veća groza shvati!
Kuca opet — ne na vratih,
Kuca jače nego pre...
Čuj, na prozor kuca neko,
Baš da vidim tko je, rekoh,
Znat sam željan vrlo jako;
Čudo možda to je, gle,
Smiri mi se srdce moje,
To će biti čudo, gle.
Vjetar to je i ništ' već.

Odpriet prozor bar ću smjeti,
Gusti mrak mi oko speti,
A crn gavran tad uleti
Težkim lietom u stan moj.
Bez pozdrava udje liepa,
Krili prah mi s vratâ stepa,
Kip vrh kojih stoji bieli,
Gle, tu nokat zabô svoj,
Baš u bieli kip mi otaj,
Zabô lievi nokat svoj:
Sleti, sjede i ništ već.

Smiešno mi se to činjaše:
Stoga li me strah bijaše?
Čudan stvor to, krilma maše
Prolazi me ipak trn.
Upitam ga: koje dobro?
Vjere niesi za smieh, pobro —
Ino sasma put tvoj sluti
I oblik ti garav, crn.
Ime svoje reci, kume,
Čudan ti mi svate crn,
Gavran veli: „nigda već“.

Od čuda se silna snebih
Čujuć oto reći sebi;
Samo od tog štono ne bih
Mudrijim baš ni za vlas.
Ne sgodi se to nikomu,
Da po njegvu gavran domu
Kao stari lieće znanac,
Širom lieće jedan čas,

Digitized by Google

Čas na bieli kip se sjedne,
Prhne opet za koj čas;
A ime mu: „nigda već“.

Ali gavran kô da ine
Nije nikad znô mudrine,
Do li rieči te jedine:
„Nigda već“ i to bje sve.
Već ni krilma ne micaše,
Oči na me upiraše,
Dok napokon ne zašaptnuh:
„Mnogi drug mi ode pre,
I ko vazda nade moje,
Ostavi me tako sve“.
Na to gavran: „nigda već“.

Žacnulo me, kad to reče,
I što duže, sve se veće
U dušu mi čudo meće:
Mudriji je no vas sviet!
Netko jadom vas utučen,
Nevoljom si ljutom skučen,
Uči sborit vran-gavrana,
Te sav znanja svoga cviet
Postavi mu rieč u jednu —
Sreće svoje u grob klet —
Rieč u jednu: nigda već.

Stari jadi srdce pale,
Nu se usne nasmijale,
Misleć, da l' će kud odtale,
Ako predanj dòtapam.
Stolac svoj si stavim k dverim,
Mislim, snivam, stope mjerim,
U srokove maštu slievam,
Te se pitam uz to sâm:
Čemu dodje ptić taj crni
I uz to se pitam sâm:
Što to znači: nigda već.

S bolju sjedlm tu u duši,
Mira nitko ne naruši,
Samo prsa jad mi guši,
Stegnuo ih gavran-vran.
Na uzglavlje glava pala,
A lampa me obasjala
I gavrana povrh kipa,
Kô da s njim je izklesan!
S kipom krasnim Paladinim
Gavran kô da j' izklesan.
I tu začuh: nigda već.

„Njen“ to glas bje! — Pridošeta
Iz onoga možda svieta,
Zrak napuniv vonjem cvieta?
Divan vonj je zraka tog.
Suze roneć snivam tako.
Nemoj ginut za njom jako,
Nemoj čežnja da te slomi,
Zaborav ti šalje Bog;
Nju zabudi, to je liek ti,
Dariva te tieme Bog!
Na to gavran: nigda već.

Proročino! ne plaši me,
Mà u djavla ideš ime,
Samo molim uvjeri me:
Duši daš li mir za dar?
Na tom mjestu punom žali,
Punom kletve i pečali,
Nesnosnih mi ljutih rana,
Molim liepo, reci bar:
Da l' ću lieka naći boli?
Liepo molim, reci bar.
Na to gavran: nigda već.

Proročino! ptiću vrani,
Stvore pakla prevejani!
Nebom, kamo odabrani
Dižu vierni pogled svoj,
Zaklinjem te i svom strašću
Duše, koja mrê za slašću
Budućega susretaja:
Reci, da li duh će moj
Sastat kad se s Leonorom?
Sadje l' s njom se duh kad moj?
Na to gavran: nigda već.

Zadnje tvoje slovo bje to!
Po zlu prošlo, zviere kleto,
Uzavri mi krvca eto!
Te u pakô sel' se dol!
Ni čas tuj se nemoj hrustit,
Nit' mi perca nemoj pustit,
Van iz moje sobe seli!
Ti u miru pust' mi bol!
Na to gavran: nigda već.

Tako gavran dosad sjedi,
I na mene sbiljan gledi,
Niti više probesjedi,
Samo okom sine rad.
Djavô crni, a kip bieli!
Lampe traci na me sveli
Lik mu garav; srdce moje
Da l' odoli tomu kad?
Umakne li sjeni otoj,
Da l' odoli srdce kad?
Nikad, nikad, nikad već!

Digitized by Google

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

III.

Tvrdjava.

My v Fortecii živem,
Hlěb jedim i vodu p'jem;
A kak ljutye vragi
Pridut k nam na pirogi,
Zadadim gostjam piruŝku:
Zarjadim kartečju puŝku.
Vojnička pjesma.

Bielogorska tvrdjava bijaše svojih četrdeset vrsta daleko od Orenburga. Put idjaše strmom obalom Jaika. Rieka još se ne bje smrznula, srebrni joj valovi sjetno padahu niz jednoličnu obalu, pokrivenu sniegom. Iza obale pukoše kirgizke stepe. Uglibih se u misli sjetne, nevesele. Životu u garnizonu radovao sam se slabo ili nikako. Stadoh pomišljati na kapetana Mironova, svoga budućega zapovjednika; to je, mišljah, ljutica, gnjevan starac, koji ništa ne zna do svoje službe, te je pripravan turiti me za kakvugod malenkost u zatvor, da ondje živem o kruhu i vodi. U to se stade unoćavati. Vozasmo se hajde de prilično brzo. Je li daleko do tvrdjave? — upitah svoga jamščika (poštarskoga slugu). „Nije“ odpovrnu mi. „Ta već se vidi“. — Ogledah se na sve strane, ne bi li opazio grozne bedeme, tornjiće i obkop; ali tek da opazih kukavno seoce, obkoljeno drvenom ogradom. Na jednoj strani bijahu tri, četiri plasta siena, na polak sniegom zasuta; na drugoj erlav mlin. A gdje je tvrdjava? — upitah čudom se čudeć. — „Ta eto je“ — odgovori jamščik, kazujuć na seoce i pri tih riečih i uljegosmo unj. Pri ulazu smotrih stari lievani top; ulice bijahu uzke i krivudaste; kućarice onizke i većim dielom pokrivene slamom. Rekoh jamščiku neka tjera do komendanta, i za čas stane kibitka pred drvenom kućaricom, sagradjenom na humku blizu crkvice takodjer drvene.

Nitko me ne srete. Podjoh u dvorište i otvorih vrata prednje sobe. Starac invalid sjedi na stolcu i krpi lakat svoje već zelenkaste kabanice. Rekoh mu, nek me prijavi, da sam došao. „Udji batjuška“ — odvrati invalid; „naši su kod kuće“. Uljegoh u čistu odajicu, urešenu na starinsku. U nuglu bijaše ormar s posudjem; o zidu visaše častnička povelja uokvirena u staklu; oko povelje nizahu se crljene sličice i to: „osvojenje Kistrina i Očakova“, takodjer vjerenje mlade i pokop mačka. Do prozora sjedjaše starica u tjelogrejki,* na glavi joj rubac. Ona razmataše konce, a držaše ih u razširenih ruku grbav staračko u častničkoj kabanici. „Što je dobra?“ — upita starica jednako u poslu. Odgovorih, da sam došao ovamo služiti i da tražim, kako mi je i dužnost, gospodina kapetana, i dorekav to obrnuh se grbavu starcu, misleć, da je to kapetan, ali domaćica zakrči mi govor, što

Pavao Josip Šafařik.

* Tělogrějka = žensko odielo bez rukava.

Digitized by Google

sam ga na pamet naučio. „Ivana Kuzmića nema kod kuće“ — reče; „otišao je na čast k otcu Gerasimu; nu zato ništa, ja sam mu žena. Sjedi, batjuška“. Za tim viknu djevojku i zapovjedi joj pozvati podčastnika. Jednooki staračko radoznalo me gledaše. „Smiem li pitati“ — reći će; „u kojem puku vi služite?“ Odazvah se njegovoj radoznalosti. „A smiem li pitati“ — nastavi, „zašto ste izvolili prieći iz garde u garnizon?“ Odvratih, da je tako htjelo poglavarstvo. „Valjda za neliepo vladanje u gardi?“ — opet će neutrudjeni izpitavalac. „Deder već umukni“ — reče kapetanovica; — „vidiš, da je mladjan sustao; briga njega za tebe... (ravno drži ruke...). A ti se, batjuška“ — nastavi, obrnuv se k meni — „ne ljuti, što su te bacili u naš zakutak. Niti si prvi, niti zadnji. Strpljen, spašen. Švabrin Aleksa Ivanić već je eto petu godinu kod nas radi umorstva. Bog sam znade, koji ga je grieh zaveo; pošao je iz grada s jednim poručnikom, uzeli su sa sobom mačeve, stali su jedan drugoga krvaviti, a Aleksa Ivanić je zaklao poručnika na očigled dvojice svjedoka! Ele djavo ne spava“.

U taj čas udje podčastnik, mlad i pristao kozak. „Maksimiću!“ — reče mu kapetanovica. — „Nadji gospodinu častniku stan“. — „Dobro, Vasilisa Jegorovna“ — odvrati podčastnik. — „Da odvedem njegovu blagorodnost k Ivanu Poležajevu?“ — „Zanovietaš, Maksimiću“ — reče kapetanovica: „kod Poležajeva i onako je tiesno, a on mi je kum. Odvedi gospodina častnika... kako vam je ime i kako se zovete po otcu, moj batjuška?“ — Petar Andrejić. — „Odvedi Petra Andreića k Semenu Kuzovu. On je hulja pustio svoga konja u moj vrt. A kako je inače, Maksimiću?“

— Sve je, hvala bogu, mirno, — odvrati kozak; samo što se je kapral Prohorov malo pokeckao s Justinom Pegulinovom za žbanju tople vode.

— Ivane Ignatijiću! — reče kapetanovica grbavomu starcu. „Razaberi, tko je prav, tko li kriv, Prohorov ili Justina. Oboje ćemo ih kazniti. A ti, Maksimiću, podji s bogom. Petre Andreiću, Maksimić će vas odvesti u vaš stan.“

Otidjoh. Podčastnik me dovede u kućaricu stojeću na obali, baš pri tvrdjavi. Polovicu kuće zapremaše obitelj Semena Kuzova, drugu polovicu odrediše za me. Bijaše to odajica dosta uredna, razdieljena na dvoje pregradom. Saveljić stade se u njoj razpremati; a ja pridjoh k prozoru da se razgledam. Preda mnom pukla sumorna stepa. Poprieko bijaše nekoliko kućarica; ulicom vrljaše nekoliko kokoši. Baka, stojeć pred kućom i držeć korito u ruku, vikaše svinje, koje joj se odzivahu veselo hrokćuć. Nuto, u kakovu kraju bjeh osudjen mladost mladovati! Dušu mi obuze neveselje; otidjoh od prozora i legoh spavati i bez večere, ne mareć za Saveljićeve opomene, koji me skrušeno nutkaše: „Gospodi vladika! zar ne ćeš ništa jesti? A što će kazati gospodja, ako diete oslabi?“

Sutra dan kako se stanem odievati, al se vrata otvore i k meni unidje mlad častnik onizak, lica osmagla i neliepa, ali neobično živa. „Oprostite“ — reče mi francezki — gdje dolazim bez ceremonija, da se s vami spoznam. Jučer doznah, da ste došli; i tako se uželih vidjeti već jednom čovječje lice, da niesam mogao jutra dočekati. I vi ćete to razumjeti, pošto proživete ovdje još koje vrieme.“ — Nagovieštah, da je to častnik, koga izpisaše iz garde radi dvoboja. Za čas se upoznasmo. Švabrin bijaše bistroum. Govor mu bio zanimiv i sladak. Radostno mi opisa obitelj komendantovu, družtvo i okolicu, kuda me zavela sudbina. Nasmijah se baš od srdca, kad dodje k meni upravo onaj invalid, koji jučer čiščaše kabanicu u prednjoj sobi komendantovoj, i kad me pozva u ime Vasilise Jegorovne k njim na objed. Švabrin se ponudi, da će sa mnom iči.

Silazeć k domu komendantovu, opazismo na malom pločniku dvadesetak starih invalida s dugom kosom, u trouglih klobucih. Poredaše se u front. Pred njimi stojaše kapetan živ i ovisok starac u kalpaku i haljetku. Kako nas smotri, dodje k nama i reče mi nekoliko ljubkih rieči, a za tim stade opet komandovati. Popostadosmo, da gledamo, gdje se vježbaju; ali on nas umoli, da idemo k Vasilisi Jegorovnoj i obeća, eto ga odmah za nama. „A ovdje“ — primetnu — „ne treba vam gledati“.

Vasilisa Jegorovna primi nas priprosto ali radostno, a sa mnom tako razgovaraše, kao da smo stari znanci. Invalid i Palaška prostirali stol. „Što je moj Ivan Kuzmić danas prionuo toliko učiti!“ — kaza komendantovica. „Palaška, zovi gospodina, da ide objedovati. A gdje je Maša?“ — Tada udje dieva kakih osamnaest godina, oblih lica, rumena, jasnih plavkastih pramova, liepo počešljanih, svietlih poput sunca. Tek ju prvi put pogledah, a već mi se vrlo sviknu. A Švabrin mi opisao Mašu, kapetanovu kćerku, nekakovom benom. Marija Ivanovna sjede u nugo i uze šiti. U to donesu šći (juha od kupusa). Vasilisa Jegorovoa ne videć još muža, pošlje opet Palašku po uj. „Reci gospodinu: gosti čekaju, šći će ohladiti; a učenje ti ne uteče, još ćeš se, hvala bogu, navikati“. — Za čas dodje kapetan, praćen grbavim starčićem. „Što je to, moj batjuška?“ — reče mu žena, „od kad je već jestojska na stolu, a tebe nikako dovikati“. — Ej, Vasiliso Jegorovna, — odgovori Ivan Kuzmić — imao sam i te kakova posla: učio sam soldatiće.

— Dobro, dobro! — reče kapetanica; ni vojnikom nije u ćud vježbanje a ni ti već ne umieš pravo vježbati. Da sjediš kod kuće i bogu se moliš, bolje bi bilo. „Mili gosti, izvolite, za stol“.

Sjedosmo objedovati. Vasilisa Jegorovna ni da bi časak ćutila nego me saletjela pitati: Tko da su mi

Digitized by Google

roditelji, jesu li u životu, gdje stanuju i kako su? Čuvši, da je u moga otca do tri sto kmetova, „blago njemu“ — reče, „kad je takov bogatun! A u nas, moj batjuška, jedina je Palaška djevojka; a živemo, hvala bogu po malo. Jedina nam nevolja: Maša, dieva za udaju, a gdje joj je prćija? — uzani češalj, vienac i dvie, tri kopejke (bože mi prosti griehe). Biti će sreća, nadje li se dobar čovjek; inače će ostati usidjelica“. — Pogledah Mariju Ivanovnu; sva je sirota porumenjela a nekoliko suzica kanu joj u tanjur. Smilila mi se, i za to požurih se. da promienim razgovor. Čuo sam — rekoh dosta nespretno — da se na vašu tvrdjavu spremaju Baškirci. „Gdje si to čuo, batjuška?“ — upita Ivan Kuzmić. — Tako su mi kazivali u Orenburgu — odgovorih. „Trice i kučine!“ — kaza komendant. „Mi davna ništa ne čujemo. Baškirci — plašivice, a i Kirgizcem smo osolili pamet. Ne boj se, ne će oni na nas; a ako baš udare, krenuti ću ih, da će ih deset godina svrbljeti“. — Ni vas nije strah — nastavih, okrenuv se kapetanovici — boraviti u tvrdjavi, na koju toliko vrebaju? — „Privika, dragi moj“ — odvrati mi. „Dvadeset je evo godinica, kako su nas ovamo premjestili iz puka i bože moj, koliko sam se bojala tih prokletih nehrišćana! Čim bih ih opazila i vidjela na njih risovinu, i čim bih čula, gdje vrište, vjeruj mi, dragoviću, kao da mi je srdce zamrlo! A sada, gdje sam jur privikla, niti se s mjesta ne ganem, kada nam dodju glasovi, da razbojnici obilaze oko tvrdjave.“

— Vasilisa je Jegorovna vrlo srčana dama — pristavi ozbiljno Švabrin. — Ivan Kuzmić može to zasvjedočiti.

— E bože, nije moja baka plašljiva, reče Ivan Kuzmić.

— A Marija Ivanovna, da li je i ona tako hrabrena kao vi? — upitah.

— Da li je Maša hrabrena? — odvrati njezina majka. Nije, Maša je strašljivica. Još ni sada ne može slušati pucnjave pušaka: umah zadrhće. A kad je, ima tomu dvie godine, Ivan Kuzmić na moje godovno namislio malo pucati iz našega topa, a moja golubica od težkoga straha u malo da nije zamakla na onaj sviet. Od tada i ne palimo više nesretnoga topa.

Ustadosmo od stola. Kapetan i kapetanovica spremiše se na počinak; ja otidjoh k Švabrinu, s kojim proboravih cieli večer.

(Dalje sliedi.)

Prijan i draga.

Spjevao P. M.

Jaoh, majko, hude sreće,
Ljuto li me srdce boli:
Moje zlato sjat mi ne će,
Prijatelju momu voli!

Prijan mene žarko ljubi,
Puna grud mu duše blage,
Život za me voljko gubi —
Tek ne dieli ljubav drage.

Moje zlato njemu voli
I, što sile smažu, sve bi
Činila mu, što ju moli —
Tek me ljubit hćela ne bi!

POUKA.

Pavao Josip Šafařik.

(Sa slikom.)

Duh oživljuje, a slovo samo ubija.

—s U prvoj polovici ovoga vieka postalo je i veliko slavensko pleme svojimi raznolikimi jezici i narječji, svojimi starimi spomenici i svimi svojimi osebinami zanimivim i znamenitim predmetom nauke svega učenoga svieta. Mnogi se Slaveni i Neslaveni prihvatiše oko toga posla, mnogi velikom učenošću razsvietliše tamne dobe slavenske poviesti, mnogi s ljubavlju proučiše jezik, pjesmu i običaje; al u nikoga nije do sele bilo toliko učenosti, da svjetlom kritike nikada neugasivim razsvietli najdavnije i najtamnije dobe slavenskoga života ko što u Šafařika; nikomu nije bilo to dano, da s neizmjernom učenosti sljubi i neizrecivu ljubav svega ogromnoga slavenskoga svieta, kako ga je ljubila liepa duša Šafařikova. — Njegov ćemo život pripoviedati.

Rodio se Pavao Josip 13. svibnja 1795. godine u malenom slovačkom selu Kobelarovu. Otac mu Pavao bio je protestantski pastor, a naš mu je Josip Pavao bio najmladji sin. Već djetetom pokazao je on osobiti dar za nauku. U 7. godini pokaza mu otac samo jednom cielu abecedu, a onda se on sâm toli brzo uvježbao u čitanju, da je u svojoj osmoj godini cielo sveto pismo po dva puta pročitao, te je i starijoj braći i sestri svo-

*

Digitized by Google

joj i družini domaćoj na izust kazivao. Zato ga i roditelji naumiše posvetiti visokim naukam, i poslaše ga g. 1805. na rožnavski gimnazij, te je već g. 1810. mladić, jedva mu bilo 15 godinâ, stupio na liceum u Kežmarku.

U Kežmarku proživi on punih pet godina stranom na liceu, stranom odgojiteljem u kući bogatoga gradjanina Goldbergera. Peterogodišnji boravak u Kežmarku — veli sam Šafařik — na podnožju najviših Karpatâ, u krugu mladenačkih jednomišljenjka i prijatelja, oduševljenih za krasotu i nauku, a uz plemenitoga im profesora Genersicha — sve je to dalo stalan smjer svemu njegovu životu. Premda je bio od slavenskoga porietla po otcu i materi, a i med samimi Slaveni uzrasao, nije do šestnaeste godine niti pravo znao materinskoga jezika i naroda svoga. Slučajno mu dodje rukû razpravica profesora Jungmanna iz Praga: „o jeziku materinskom i narodnoj naobrazbi," ter mu svom dušom i srdcem potrese. Ljubav je njegova počela i još više rasti, kad se je i sa učiteljske stolice svaki čas uzimalo grmiti na Slavene. Rektor Podkovnicki čovjek djetinjast od starosti i slabosti, ružeć i bez srama psujuć na svaki trag slavenski, osobito je palio srdce u Šafařika. Već god. 1814. izdade sbirku pjesama, kojoj naslov kaže, kakovo je bilo srdce u Šafařika: „Tatranska Muza s lyrom slovanskom". Počeo je sbirati i narodne pjesme, a i šiljao je prvience svoje muze u Hromadkov, češki časopis, koji je onda izlazio u Beču.

Neprimirljiva želja za naukami, kako sam veli, nije mu dala mirno stati u Kežmarku. Otac mu je želio, da se dade na teologiju, pak se tom namjerom odputi na slavno i onda osobito na glasu sveučilište u Jenu s ono malo novaca, što si ih je bio sam prištedio u Kežmarku. U Jeni otvorio se je Šafařiku istom novi sviet ogromnih al krasnih nauka, kako se liepo melodički i kritički uče, slušao je glasovite theologe, filozofe, filologe, historike pače i prirodoslovce. Najljepše to on sam izreče: „U Jeni mi je bio exilium corporis, paradisus animae t. j. progonstvo tielu, a raj duši. Ovdje si stekao doktorat filosofije god. 1819. Rado je Jenu spominjao i pod zadnje časove svoga života.

Al nije ga sama stroga nauka osvojila bila, već je prevodio i Aristofanove: Oblake i Schillerovu Mariu Stuart, što je istom poslije desetak godinâ izišlo tiskom u Pragu.

U ovo doba ide i njegovo prvo poznanstvo sa Fr. Palackim, koga u pjesničkoj poslanici — jer ga još niti vidio nije bio — nazivlje: O Ti, da Te najdostojnijim imenom zovem, Slavo i razkošje moje, domoljube ljubljenče, miljenče moj, a u toj poslanici već spominje o svojoj namišljenoj: „historiji slavenske književnosti svih narečja".

Vraćajuć se iz Jene, sretan je bio Šafařik u Pragu upoznati se s Dobrovskim, Hankom, Jungmanom i drugimi prvaci, a onda u Požunu s Palackim. Tuj probavi dvije krasne godine, budući odgojitelj u plemenitoj kući Kulnovoj, a obćeć s milimi drugovi, osobito s Palaskim. Idući u krasnu okolicu na zajedničke šetnje najmilije bilo im je razgovarati se o narodnih stvarih, i tako se složiše brzo, da napišu zajednički spis: o českom pjesništvu a na pose o prosodii, kojim poput hitre striele razoriše sav tadanji smjer pjesnika Českih. Digla se s toga strašna hajka od starijih književnika najviše zato, što se njih dvojica prispodobiše Pindarovu orlu letećemu prema suncu. Težko se je kada pokazalo, da bi tu prispodobu bila budućnost tako liepo opravdala.

U ovo vrieme ponudiše Šafařiku mnogo puta profesuru u Ugarskoj na raznih liceih, ali mrzio ga je onaj magjarski slavenskomu protivni duh, zato je volio poći na malu gimnaziju u Novom Sadu, gdje su mu uz profesuru ponudili direkciju.

(Dalje sliedi.)

Sarajevo.

(Sa slikom)

U nas Hrvata i Srba ne ima velikih gradova, kakovimi ostali narodi obiluju. Tomu nije kriva toliko neznatna kultura, koliko položaj naš na evropskom kontinentu. Pradjedovi naši posjedoše upravo najnepristupnije strane Evrope, te otegotiše tiem na duže vremena bujniji razvoj našega naroda.

Izmedju znatnijih gradova na slovjenskom jugu daleko je na glasu grad Sarajevo u ponosnoj nam Bosni. Ne samo da ga Bošnjaci smatraju prvim gradom Turske; pače i tudjinci tvrde, da je Sarajevo iza Carigrada najugledniji turski grad na kopnu.

Još u prvoj polovini 13. stoljeća podigoše Kotromanovići na vrelištu rieke Bosne grad, nazvan Vrhbosna. Tu bijaše kraljevsko svratište i biskupska stolica. Padom kraljevstva bosanskoga propade i Vrhbosna. Dvie godine kasnije (1465.) podigoše dva sata zapadnije bosanski plemići Sokolović i Zlatarović, koji se prvi poturčiše, od podrtina Vrhbosne i susjednoga Kotora nov grad. Kasnije dodje u te strane Usrefbeg (1511.), da Bosnom upravlja. On sagradi tik novoga grada na jednom brežuljku tvrdjavicu sa dvorom ili sarajem. Odatle dobi ta varoš ime Bosna-saraj ili Sarajevo. Malo po malo poče se narod bosanski ovamo seliti, te na obalah rieke Miljacke kuće graditi. Tako nastade glavni grad današnje Bosne: Sarajevo.

Grad Sarajevo uzdiže se 570 met. nad površje morsko, te se stere stranom u dubokoj dragi okolo rieke Miljacke, stranom po sjevernih goletih 1625 met. visoke planine Trebevića. Sa trijuh strana okružuju grad visoke gore i to Hum i planina Mrkavina na sjeveru, planina Borija na iztoku, a visoka planina Trebević na jugu. Prema zapadu pako prelazi dolina Miljacke u krasnu

Digitized by Google

ravninu, nazvanu Sarajevsko-polje. Ova ravnina zaprema kakovih 165 □ kil., te ju okružuju na jugu obronci Bjelaštice, sa zapada Igman, a sa sjevera Hum. Sred polja teče gizdava rieka Bosna, te prima kod Reljeva u se Miljacku.

Sarajevo obsiže kakova 23 □ kilom., i dieli se na grad ili tvrdjavu, te varoš. Grad ili tvrdjava na istočnoj strani naliči velikomu četverokutu, te je okružena zidinami, koje su medjutim na mnogih mjestih već razvaljene. U gradu imade 700—800 kuća i starih koliba, u kojih sami Turci stanuju. Izpod grada na zapadu stere se ravna varoš.

U dolnjoj varoši ima s jedne i druge strane Miljacke najviše nahrpanih kuća. Kuće ove tvore četiri glavne, uzporedno sa riekom od istoka prema zapadu tekuće ulice, koje su opet šestimi uzkimi ulicami od juga prema sjeveru presječene. Ulice su te dosta pravilne, dobro taracane, da se po njih u kočijah voziti može. Poprieène ulice postaju prema kraju grada sve nepravilnije i strmije, te imade ovdje samo razštrkanih kuća sa vrtovi. Ulice u varoši su prilično čiste, izuzev samo ne brojeni broj pasa, koji tu planduju. Tu ima pasa ranjenih i osakaćenih: jedan je bez ušiju, drugi bez nosa, treći bez oka itd. Psi se šire po svem gradu i to tako, da svaki kotar (mahala) svoje pse imade. Zaluta li koje pseto iz svoje mahale, to se sva pasjad diže nanj, te lavežu ne ima kraja ni konca. Premda su psi ovi veoma divlji, jer gospodara ne imaju, to ne napadaju ipak nikoga, van ako ih tko podraži. U ostalom su po grad i koristni, jer požderu sav gad i mrcine, kojimi bi se grad inače okužiti mogao.

Grad Sarajevo je sielom svijuh političkih oblasti u Bosni. Tu upravlja bosanski namjestnik (valija); tu imade šest evropejskih konzulata. Grad broji 5000 kuća, te se dieli na kotare ili mahale, kojih preko stotine imade. U svakoj mahali imade po jedna ili dvie džamije ili mošeje. Više mahala sačinjava obćinu vjersku (džemat), kojom upravlja knez (taksildar). Medju mahalami vriedna je spomena „Ašik mahala“, to jest „ljubovna ulica“ na iztočnoj strani grada. Taj kotar sastoji od krasnih bašća, posutih bielimi kućami. U jednoj javnoj bašći tik Miljacke sastaju se tu turski momci i djevojke, da šalu provode i da se zabave.

Izmedju javnih miesta najznatnija je čaršija t. j. trg. Čaršija je središtem trgovine i prometa u Sarajevu. Stere se sredinom grada na desnom briegu Miljacke, obsiže 50—60 ulica, te obuhvaća prostor od pol ure hoda. Ovdje se sastaje sav sviet, da kupuje i prodaje. Osobito na dan sajma znade ovamo toliko ljudi povrviti, da se uzkimi ulicami jedva prolaziti može. Tu imade Turaka, hrišćana i židova, gradskih ljudi i seljaka; sve to trguje, viče i rogobori, da se vika na daleko razlieže. Ali čim mujezin pravovjerne na molitvu pozovne, nestaje vike, te bučna čaršija kako da je posvema zaniemila.

Sarajevo se ponosi nekojimi liepimi i znatnimi sgradami. Najveća je sgrada vojnička kasarna, sagradjena od kamena. Visoka je dva kata, te mjeri u obsegu 130 koraka. Premda su ju god. 1858. tek dogradili, to je ipak mjestimice veoma slaba. Konak bosanskoga namjestnika, te sgrade stranih konsulata jesu takodjer znatne. Od ostalih javnih i privatnih sgrada spomena su vriedne džamije, kupke i bezestan. Bezestan je kuća, u kojoj se većinom sukno (bez) i platnenine prodavaju. Džamija i mošeja imade u Sarajevu veoma mnogo (oko 200). Medju ovimi jesu samo njih 80 od kamena sazidane. Razlika medju džamijom te mošejom je ta, što su džamije obično veće i ljepše, te što uz nje i škola imade. Najznamenitije džamije jesu „Careva“ i „Usref-begova“. Obje su sazidane od kamena, te imaju 48 do 60 met. visoke munare, nad kojimi se polumjesec vije. Veoma su u Sarajevu važne kupke, i to s toga, što se svaki pravovjerni Turčin kupati mora. Kupke se obično u rukuh privatnih ljudi, te veoma sgodno udešene. Osim spomenutih sgrada imade u Sarajevu mnogo kavana, u kojih se kava srče. Imade ljudi, koji 15—20 puti na dan kavu piju. Zato su i kavane, osobito ljeti, vazda prepunjene.

Sarajevo je u istinu grad krasan. Najljepše ga je vidjeti sa istočne strane. Popev se na briežuljak, što no pol sata istočno od grada leži, vidi čovjek krasnu panoramu. Tamo tik Miljacke u sred grada eto velika gromada kuća s mnogobrojnimi munarami džamija; na stranah desno i lievo džamije i kuće posred zelenih bašća; a prema zapadu puklo bujno polje Sarajevsko.

Grad Sarajevo nije samo liep, već i znamenit po trgovinu bosansku. Svi glavni putevi zemlje, i to veliki drumovi u Brod i Brčku na Savi, u Zvornik preko Tuzle, u Sjenicu preko Višegrada i dalje u Srbiju, u Trebinje preko Foče i Stolca, u Metković preko Mostara, u Livno, Bihač i Banjaluku preko Travnika, — svi ti drumovi sastaju se u Sarajevu. Buduć središtem drumova, važno je Sarajevo i u strategičnom obziru.

Sarajlija t. j. žitelja sarajevskih broji se po prilici 45.000 duša. Od ovih su 35.000 vjere muhamedanske, 5500 pravoslavnih, 500 katolici i 3000 židovi. Osim tih ima u gradu po 1000 cigana. Žitelji ovi jesu izključivo roda hrvatskoga i srbskoga. Pravih Turaka ne ima do nekoliko činovnika. Židovi su poriekla španjolskoga. Sarajlije su liepoga uzrasta, jakoga stasa i obloga pravilnoga lica. Premda su svi malo ne žitelji jednoga roda, to se ipak opaža velika razlika medju Muhamedanci i kršćani. Dočim su prvi prionuli sasvim uz orientalni život i običaje, ostadoše drugi vjerni staromu životu. Odatle se porodi, da se je Muhamedanac ne samo odielom i vjerom, već i dušom te tielom preobrazio malo ne u pravoga Turčina.

Digitized by Google

Sarajlije bave se trgovinom i obrti. Najbolji obrtnici jesu Muhamedanci, a najposleniji trgovci pravoslavni kršćani. Pravoslavni su trgovci kraj muhamedanskih plemića najbogatiji ljudi u gradu. Katolički kršćani bave se obrti (krznari, kovači, itd.) Najznatnije obrtnine Sarajeva jesu: puške kremenjače, sablje, noži, bakreno posudje, pamučna roba i veoma dobra koža. Velika i prevozna trgovina sva je u rukuh pravoslavnih i židova. O višoj duševnoj kulturi nema u Sarajevu ni spomena.* *H.*

* Obširnijih spisa grada Sarajeva ima u djelu Roskievićevu o Bosni, te u „Viencu“ od g. 1869. (tri slike od K. Božića).

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Velebit.

Zabavnik hrvatske omladine.

Izdalo djačko družtvo „Velebit“ u Beču. U Zagrebu 1874.

(Dalje.)

U trećem dielu „Velebita“ nalazimo dvie novele „Priegor s ljubavi“ od Milana Grlovića i „Pustolovine“ od Ilije Šumećanina (pseudonim), novele po svojoj naravi vrlo razlike, al vriedne, da se čitaju, a to je dosta. to je dapače mnogo, jer je naša izvorna novelistika dosta slabašno diete. Piše se doduše dosta, al samo jedna četvrtina toga ploda dolazi do svoga cilja, pod tiskarski stroj, tri četvrtine nalaze svoj grob u košu ovog ili onog uredničtva. Zašto? Ima u nas ljudi, koji ne pripisuju novelistici a u obće beletristici one važnosti, koju zbilja ima za razvitak naše knjige, koji pisanje beletristično smatraju tek zabavom, kojoj i ne treba znanja i nauka; mnogi od njih bili bi vrstni po koju zrelu novelu napisat, ali — ne imaju kad baviti se takovimi „sitnicami“. Ima i drugih, opet mislećih, da je novelisanje tek zabavica, kojoj ne treba znanja ni študija, ljudih željnih jeftinih lovor-vienaca. U njih je želja velika, a sila slaba, ali u prkos tomu pišu novela nekom vanrednom bjesnoćom. Uspjeh im je dakako nezreo, nenaravan, čin obično nesretna ljubav, a refleksije i opisi sjećaju te nehotice suzne romantike godinah, 1820—30. — sve u kratko fraza, koje je naše občinstvo sito i presito. S toga padaju i tri četvrtine naših novela u grob, kao nezrele jabuke sa drveta. Zdrava ideja, prava narav, pravi ljudi — jedini je recept prave novele, a toga nam se hoće, hoće silno. Ima zato u našoj poviesti, u našem sadanjem životu ne izcrpiva gradiva.

G. Milan Grlović nacrtao nam je svojim „Priegorom s ljubavi“ sliku iz sadanjega života. G. Grlović gradi više pjesama, nego li novela, al mu je pripoviedanje svakako bolje od pjevanja, po vremenu mogao bi dapače biti dobrim novelistom.

Pravo reći ima u „Priegoru s ljubavi„ dvie novele, jedna je na neki način okvir, druga je umetnuta te bi mogla i o sebe stajati, al je opet svezana sa prvom. Pozorište prve vlastelinski je dvorac križevačke županije. Uman i rodoljubiv vlastelin živi na svome dobarcu sa svojom vrlom ženom — Češkinjom. U kuću dolazi više znanaca, medju njima i mlad liečnik. Oči mu se otimlju za domaćicom, a ona — mal da ne krene s pravoga puta. Sestra joj, odaje tu tajnu mladu odvjetniku, a ovaj odluči spasit domaćicu, kako? U družtvu desi se drugi vlastelin Bjelančić. Njemu se povjeri odvjetnik. A Bjelančić? Pripovieda družtvu pripoviest iz svoga života. Bio pravnikom u Pragu. Došao u kuću českog književnika, u koga su dvie milokrvne sinovke bile. Srdce mladićevo upali se, zavoli stariju. Plah je, ne smie, da joj javi svoju ljubav. Svršiv napokon nauke i preboljev bolest, pohiti otcu, da mu odkrije sve. Al otac mu kaže, da mu je starija sinovka zaručnica drugog Hrvata, koj će do skora po nju doći. Mladomu pravniku puca srdce al ne hoteći djevojci i zemljaku kvariti sreće, ostavi Prag, podje u strani sviet, u boj, i povrati se miran u domovinu, gje se veseli sreći svoga davnoga uzora — liepe Pražkinje, koja je križevačkom vlastelinkom. Bjelančić je onaj pravnik — domaćica Vlasta — ona sinovka. Toliko požrtvovanje tronu mladog doktora, on se ostavi nečistih sanjarija i uze sestru Vlastinu. To je u kratko čin Grlovićeve novele, dosta široko razpredene. Misao po sebi je dosta zanimljiva, čin dobro razporedan i živo pripoviedan, nu zaplet je gdjegdje i to u glavnih točkah slabo svezan. Mladja sestra dokazuje bez otezanja odvjetniku, da doktor ljubi sestru — udatu ženu, a ona? Tko zna! Pitam, hoće li to mlada djevojka od stida smjeti o svojoj sestri izpoviediti ne bratu, ne rodjaku, već samo znancu? Ne vjerujem. Poštenjak odvjetnik hoće da spasi domaćicu i prijatelja. Kako? Naidje na Bjelančića, čovjeka njemu manje poznata. Povjeri mu tajnu. Može li prijatelj kuće toli indiskretan biti, strancu povjeriti toli pogibeljnu tajnu? Ne vjerujem. Pa kako je Bjelančića slučaj donio u kuću? To je po našem sudu Akilova peta Grlovićeve novele, pogreška dosta velika doduše, al oprostiva, kad su nam pred očima i domaće i strane novele, u kojih još većih griehova te vrsti ima.

Prije spomenusmo, da se „Priegor s ljubavi“ sastoji od dvie priče, od jedne križevačke i od jedne pražke. Obie pripovjedke kan da su u razno vrieme, raznim perom pisane. U križevačkoj kušao je pisac pisati realistički, humoristički, u pražkoj gubi mu se pero

Digitized by Google

u romantizam, u sentimentalnost. Mi smo svakako prijatelji realizma, al pražki dio Grlovićeve novele svakako je bolji, teče življe u jednoj cielini, i pripoviedanje i jezik je puno bolji. Križevački dio suviše je izprekidan. Sa težnje za realizmom pripovieda pisac sitnica posve suvišnih, karakteriše osobe, manje važne na široko. Šumar Tiburcijo Gljivarec je n. pr. dosta dobra humoristička figura, al bi se mogla posve izbrisati, a da se ništa ne opazi, a pisac je, opisujući ga potrošio nekoliko strana. I Turgenjev, najslavniji realista našega vremena karakteriše na tanko osobe, al manje važne u nekoliko rieči, jedincatim pridavnikom; i on opisuje sitnice, al samo karakteristične, potrebne za cielu sliku. Kraj svega toga zaslužuje „priegor s ljubavi" priznanja. Grlović ne prede svoje radnje dugimi monolozi i dialozi, ima tu punih, živahnih slika i grupa, ima i živih ljudi. Mužke glave crta dakako življe, smielije, ženskih se nekako plaši, zato su mu i ženski karakteri nešto nejasni, pri kraju mu jošte velimo, da je bolje osobe karakterisat činom nego li riečmi.

Najzad iztaknut ćemo nekoliko mána i jezičnih i drugih, nekojih velimo, jer za sve ne imamo mjesta.

— „Zagreb pričinio se ročištem," mjesto: „Zagreb činjaše mi se ročištem". Perfektivan glagolj tu ne valja.
— „Iz sebičnosti," mjesto: „sa sebičnosti".
— „Mrzi uniforme," mjesto: „mrzi na uniforme".
— „Djevojke oboriše oči na njega," mjesto: „djevojkam se otimale oči za njim". Oboriti se na koga znači „über Jemanden herfallen". Oboriti oči ili lice, znači „die Augen niederschlagen" n. pr. u nar. pjesmi „Sva tri nice oboriše lice".
— „Čovjek biran u jeziku," mjesto: „čovjek koj bire rieči".
— „Zalazilo bi se u dvorac na glavnom ulazu," mj.: „U dvorac ulazilo se glavnima vratima".
— „Kad se upravi skakajućim (!) korakom u vrt po Jurja," mjesto: „Skačuć krenu u vrt za Jurjem".
— „Lica bijaše dugoljasta, izvanredne bliedine," mj.: „lica bijaše dugoljasta, van reda blieda".
— „Nad svodom dvih vatrenih zviezda" jest slika nevaljana; gdje imaju zviezde svod?
— „Čuvaj se!" — Je l' tako kao i vi?" mjesto „Zar kao vi? „Je l" može se pitat samo, kad se može odgovoriti „jest".
— „Dobra duša lepršti medju najboljimi sredstvi" ne znači ništa.
— „Zapriečili su nas u razgovoru", mj.: „priečili su nam govoriti", ili „od gosti ne mogasmo govorit".
— „Tornjeva, kojih nigdje na svietu u tolikom broju naći ne možeš", mj.: „tornjeva, koliko ih nigdje naći ne možeš".
— „Zaboraviste nanj", mj.: „Zaboraviste ga".
— „Smiešuća se", mj.: „smiešeća se" od smiešiti.
— „Kad budu opazili" mj.: „kad opaze".
— „Izčeznu u zidinah" mj.: „ne stade je u kuću".
— „Sjećao na neki simbol," mj.: „sjećao nekog simbola" itd.

Toliko pabiraka o jeziku. Izim toga imao bi g. pisac paziti, da svoju novelu i u svih tančinah izradi pomno primjerenim slogom. Neke političke refleksije pisane su perom dnevnog političara; neke dosjetke ko n. pr. robski prievod njemačkih rieči „Spitzbub" = „šiljasti dječko" djetinske su; nekoji dialozi n. pr. u V. glavi sa Lotom prazni bez ikakve misli; ciele stavke posve suvišne n. pr. „I sad istom osjetih, da je prilično hladno. Zatvorim prozor i udaljim se;" nekoje opet nenaravske n. pr. „Sam Bjelančić sjede za ukusni stolić i nasloniv se čelom o ljevicu — — —". To je teatralno! itd.

Mi iztakosmo sve prigovore vriednomu piscu posve objektivno i prema našemu listu obširno, jer smo mislili, da je vriedno prigovarat toj radnji potanje, prigovorismo mu i za to, ne bi li se u budućoj noveli uklonio i tim mánam, da tako izidje djelo savršeno, i uvjereni smo, da ima u njega sile nešta savršena napisat, al kako rekosmo — neka se drži novele.

Vele zanimljive su „Pustolovine". Novela je to, i nije novela. Pročitaš li tu radnju, reći ćeš, zaklopiv knjigu: Proštio sam novelu. Razmišljaš li potanje, reći ćeš razmisliv sve: To su zapisci mlada doduše, ali izkusna čovjeka, pisani lakim feulletonističnim slogom, perom živim, sjajnim. Šteta, da se to pero tudji od hrvatske knjige! Pitaš li za nit, na koju se nižu „Pustolovine"? Mladu Hrvatu, koj je s političkog grieha zatvoren bio, preote prijatelj mu, rodom Talijan, varkom dragu. To je bilo u Beču. Mal da se mladić ne ubi. Mladi Hrvat bude tajnikom talijanskog velikaša i dodje s njim na Krf. Tu zavoli mladu plemkinju, i ona mu vrati ljubav al se roditelji nekako protivili. Gospodaru našeg junaka oboli u Italiji žena. Sva obitelj pohiti onamo, mladi Hrvat razstade se s dragom. Kod Ferare, na velikaševu imanju, u kazalištu lutaka, nadje neko vrieme za tim Hrvat svoju Emiliju, kao ženu doktora, onog nevjernog prijatelja, koj mu je prvu dragu preoteo bio. Da se osveti. Doktor ne sluteći ništa, primi ga u kuću, stavi prilikom neke svadje život za Hrvata na kocku. Emilija planu starom ljubavi, al Hrvat osvetio se plemenito, ostaviv i doktorovu kuću i liepu službu. Taj čin izprepleo je pisac velikimi epizodami, causerijom, pošalicom i opisi, al se opet domišljato vraća glavnomu činu. Nu taj genijalni nered, te česte stranputice ne vriedjaju čitaoca, jer su to zapisci i jer ih Ilija Sumećanin pripovieda živo, sjajno. Po svem vid š čovjeka umna, naobražena, dosjetljiva, koj umie slikati sjajnimi bojami, al i umie crtati ljude kakvi u istinu jesu neodoljivim humorom bez dosadnih refleksija. Epizode: svetkovina na Krfu, juriš Garibaldija na Marsalu i kazalište lutaka, upravo su krasne sličice. Molimo pisca, da se više puti, često puti oglasi hrvatskomu svietu. Grieh je, da ne pjeva ševa, gdje dosta vrabaca cvrkuće. (Konac sliedi.)

Digitized by Google

LISTAK.

Repertoir narodnog kazališta 16. siečnja: „Faust“. 17. sieč.: „Razsipnik“. 19. sieč.: „Don Juan“ (nova opera). 20. sieč.: „Hoće da vraguje“. 21. sieč.: „Marija Stuart“ (gčna Barabaševa). 23. sieč.: „Don Juan“. 24. sieč.: „Parižka sirotinja“ (novo).

Prešernova svetkovina u Beču. Daleko od rodnoga si kraja — u Beču — žive u nevolji kćerka slavnoga slovenskoga pjesnika Prešerna. Da joj se kako tako pomogne, priredi slovenska omladina zajedno sa hrvatskom mladeži dne 12. prosinca pr. g. sjajnu besedu u Beču, na koju se je mnogo Slavena skupilo bilo. Kao pjevači osvjetlali si lice osobito tenor Russ i bariton Ferjančić. Sborove pjevali Slovenci i Hrvati zajedno. Slovenac Ferjančić deklamovao je uz veliku pohvalu pjesmu: „Prešernovu oporuku“ od Stritara, a naš Hugo Badalić „Djeda i unuka“ od Preradovića. Ponajljepši dio besede bijaše gudanje vrloga našega vještaka Franje Krežme, koga je pratila sestra mu Anka. Slovenski neki list piše ovako: Najvećma se zaniesmo, kad izadjoše pred nas Franjo Krežma i sestra mu Anka. Igrali F-dur koncert od Vieuxtempsa za gusle i glasovir. Već vanjski im lik očarao je slušaoce. Franjo je dječak od 11 godina, duge kose, mladić upravo krasan, a kad je pustio gudalo po strunah, bio bi ga svatko poljubio. A sestra mu Anka je čaroban pojav. Nu badava govoriti, treba to gledati, slušati. Mal ne djeca — a gotovi vještaci! Hrvati i Slovenci mogu se njima upravo ponositi. Nu oboje stekoše si već prije liepo ime. Franjo dobio je lani prvu nagradu bečkog konzervatorija, a kad su u Zagrebu pri otvoraju sabora priredili koncert, bijahu svi listovi puni njihove slave. Hrvat g. Kolander vještak harmoniju i skladatelj uzhitio je takodjer občinstvo svojim „prognanikom“. Zabava bijaše upravo sjajna, sjajnija tim što ju hrvatska i slovenska mladež medjusobnim pobratimstvom završi.

Kazalište po svietu. Jules Verne očarao je svojimi romani cieli sviet. Na svih jezicih izlaze velika i mala izdanja njegovih spisa. Sad se ga latiše i dramatici, ljudi, koji vrebaju po svih romanih i pripoviestih za gradivom. Kako je našemu občinstvu poznato, napisao je Jules Verne sam priličnu komediju „Le voyage de monsieur Perichon“, al dramatizovanje svojih romana prepustio je drugim. Obično imadu takove radnje slabu cienu, budući nesamostalne; Verne doživio je donekle iznimku. Francuzki dramatik D'Ennery izradio je Verneov roman: „Put oko svieta u 80 dana“ dramatički, a ta gluma bude nedavno prikazana u Parižkom kazalištu Porte de St. Martin, te je občinstvo reć bi više zaniela, nego li izvor joj. Čin po sebi nije velik. Englezki konstabler ide u potjeru za čovjekom, o kom misli, da je zločinac, nu koj je poštenjak, te se je okladio, da će za 80 dana obići sav sviet. Redarnik ga tjera, al ga ne može nikako uhvatiti. Ni tu nije dramatična izradba osobite ciene, al scenerija i tehnika bijaše upravo čarobna. Gluma ima 5 čina, svaki čin 3 slike iz svih strana svieta. Da spomenemo glavne. Put kroz suezki kanal, palenje indijske udove u Kalkuti. Brodolom kod Bornea. Put od San Franciška u Kaliforniji i juriš Indijanaca na željeznički vlak. Put po moru na parnjači „Henriette“, kojoj sred pučine kotao pukne, — sve se to vidi na pozorištu, pače i živ slon. Teže zadaće nije tehnika nikad na pozorištu imala riešiti a i triezni francezki listovi hvale umjetnički sastav prizora Nu opet se zna, da to nije glavni zadatak dramatike. — Emil Augier svršio je za „Théatre français“ novu glumu „Les hommes serieux“ (ozbiljni ljudi). — Dramatični dioskuri Meilhac i Halevy, koji sve svoje librette i komedije zajedno izradjuju, staviše na pozorište novu glumu u 3 čina, pod imenom „La veuve“ (Udovica). Čin je neznatan. Tužna udovica vraća se u veseli život. Komedija nije doduše propala, al od propasti spasi ju jedino vješta tehnika pisaca.

Dopisnica uredničtva.

— I. P. u S. Poslaste nam nekoliko pjesmica, da ih ocjenimo, ne da ih tiskamo. Vaša je skromnost hvale vriedna, jer, čini nam se, da shvaćate zadatak našega lista. Evo vam suda. „Uzaludno čekanje“ nije nov motiv. Dieva sjedi pod lipom čekajući dragoga; dragi ide zbilja k njoj, al na putu navali iza grma razbojnik ili zavidnik i ubije ga. Djevojka čeka uzaludu. To slučajno, nemotivirano ubojstvo ne suvisi sa činom ciele pjesme, zato i nije uspjela.

Stih:

Tko to bi mogo sada biti?

suha je proza kao i onaj

„Za vrat ga pešću čvrsto stisnu“

Ne veli se „pjena suklja“, „sukljati“ može se samo o plamenu reći. „Prebire“ i „umire“, „mahne“ „izdahne“ i t. d. niesu srokovi. — Na groblju. Grobar, slavulj, mjesec, vjetric, grob dragoga, i do njega draga, koja cielu noć kleči to su predmieti, kojih smo sto puti čitali, takovim suznim slikam minula je moda. Čitajte Badalićev „Dragin stan“ u prošlom tečaju „Vienca.“ Tako se pjeva. — Mornar, koj pogiba na pučini i prije smrti sjeti se dragih i domovine opet nije ništa nova, i pjesma je spjevana običnimi frazami. U cielom ne ima ideje, a umrieti, kad se umrieti mora, nije nikakovo junačtvo. Čestitka djedu spada u čestitar. O toj sitnici ne ćemo sudit. — Pjesma Zrinjskomu bila bi se mogla tiskat prije 30 godina. Na sigetskih zidinah ne raste bršljan. To vam je blatno mjestance. Velik je anakronizam, kad velite da je Nikola Zrinjski „narodnim duhom disao“, Nikola Zrinjski bijaše junački general doduše, al o idejah, koje mu pripisujete nije ni sanjao. — Ne klonite medjutim duhom. Čitajte marljivo uzorne pjesme i teoriju. Pošljite nam i ostale pokuse svoje. Strpljen, spašen.

— R. Z. Novele vaše ne možemo primiti. Što vi pripoviedate gospodine moj, ne će ni živa duša vjerovati. Vi ste osobe svoje priče razredili kao dječarac drvene soldate, to niesu ljudi, to su lutke. Jeste li ikad čuli o psihologiji? A kako ih predstavljate čitaocu? Najprije jednu osobu, a kad ste tu obredili, drugu osobu, zatim treću itd. To vam je način kinezke drame, al nipošto evropske novele, koja u jedan put pune žive slike prikazati mora. A jezik? Kao da je prepisan iz kakove naredbe kojeg poreznoga ureda. U obće nije literatura igrarija i zato vas molimo, da nam pošljete budući plod svoga pera za pet godina dana.

Zabava: U smrečju — Čuvida na glasu — Gavran — Kapetanova kći — Prijan i draga. — **Pouka:** Pavao Josip Šafařik — Sarajevo. — **Književnost i umjetnost:** Velebit. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 4. **U Zagrebu 23. siečnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Očajnik Milivoj.

Crta iz krajiškoga života, piše Milutinov.

Podno starcu Kleku na sjevero-iztok štrlji u vis glavica, što šikarjem, što šumom obrasla, na vrhu joj podrte zidine davnoga Vitunj-grada. I ovaj je grad poput stotine inih duž Primorja i gornje Krajine spadao nekad slavnim mogućnikom, našim Frangepanom. Knjiga piše, da je pred kakovih četiri sto petnaest godina glavom Ivan Frangepan ondje stanovao, a kašnje skobila crna kob silno i bogato pleme... te mu danas „mru gradovi i njeh plemstvo trava krije".

Ponadesno se niže Vitunj-grada naselilo selo, Vitunjem ga zovu; naselac to većinom Gomirac, doseliv pred potrećim viekom iz Korjenice, a starinom — kažu — pravi Bošnjak, ta iz naše Bosne, nekad ponosne.

Med selom Vitunjem i med Vitunj-gradom na osovnoj strani osamice bila drvena kućica, ni velika, ni malena, po krajišku-gornju sagradjena: u sriedi ognjište, desno soba, lievo soba, iza lieve sobe uz malo prigradka kliet. Iza kuće bila blagu staja a oko nje sve do kuće plot i uz desni plot kolibica za garova, kućnoga čuvara. Pred kućom lipa, sveta slavenska lipa.

Ovuda me put nanese jednoga dana već u mrtvu jesen godine 51., a što sam toga dana doživio, dozvoli, krasna čitalice, da ti poviedam.

I.

Moglo je biti nešto za podnevom, kad sam iz Vitunja pram Turković-selu bio udesio i uza me lugar Janko N., dobar puškar, voljan hodac po gori.

— Ono vam je, gospodine, kuća pokojnoga Brace D., ondje ćemo počinuti, jer je stari Milivoj, otac pokojnikov, vičan dočekivati gospodu, pa bi mu se dalo na žao, da se ne svratite.

— A tko je taj stari Milivoj? upitam pratioca, prem sam o toj porodici već nešto bio čuknuo.

— On vam je bio kupnikom kod uprave, kad je naš ban u Ogulinu kapetanovao. Bio čovjek izvan reda vrstan, služben, vieran, pa ga gospoda ne hćela izpisati, prem mu je već skoro petdeset godina bilo. A volio mu ban, kolik ikomu. Ali vam kažem, bio je to desni čovjek, brz na posluhu, oštar na rieči, ljudi ga se bojali kao žive vatre, on nikoga, što no vele — ni vuka ni hajduka. A sad, sad je posve pao, satrla ga tuga i žalost, samo što se nije raztvorio.

— Čuo sam zanj, ali bolje, da ga ovaj put minemo — unesem se — šta bi čovjeku može biti u nedoba dodijavali.

— Ne za boga, pribrza lugar, k njemu su se, kažem li vam — vazda svraćala gospoda; to mu je sve, što još danas jadnik užije. A zaslužio je, da mu se još to nekoliko dana čemernoga života čim tim oblakša, osladi. I njegov je Braco bio oficir, starac pogiblje za častnikom. Gledate me, gospodine, tko li je taj Braco? Srednji to bio sin staroga Milivoja, a sam mu ban dao oficirstvo. Brace ne stalo a ostao otac sve pod suhe dane kô okresan dub. Povrh sve nesreće još i živa žalost u kući — al ne ću vam kazivati, presieče lugar, jer već bjesmo kući na domaku.

Nije mi više ni trebalo čuti a da po sve pute obidjem staroga Milivoja. Mi pred kuću a na pragu sjedi ženska dosta mladih, upalieh lica, utonulih očiu, ljulja glavom i tucka u krilu kamenom o kamen. „Zlato, makni se, Zlato" upade nešto glasnije moj lugar i šaptnu mi: to je Bracina udovica.

Izadje iz sobe čovjek srednje rasti, navorana čela, pognute siede glave, ogrnuo crn haljinac, opasao srednje ruke ćemer, na noguh mu natikače a na njima domaći opanci. Gologlav stade preda me, i uze, taruć si siede brkove, pozivat me, da u sobu stupim, onako skrojeno, mirno i ponizno, kako je to staromu našemu krajišniku da li prirodjeno ili priučeno, ne ću odmatati.

— Ja sam evo na novo primio štaciju, rekoh starcu, pa prolazeć selom, da vidim i čujem, što mi rade i

Digitized by Google

kakvi su ljudi, došao sam i k tebi, Milivoju, ne da pitam tko si, jer te svatko hvali, već da vidim, kako si, moj dragi starino.

— Hvala vam, gospodine, mutno se ozva Milivoj i ponovi: hvala, a ja udjem u sobu i za mnom on pa lugar. Čista, vidna soba, obieljena, u njoj postelja, bielom plahtom prestrta, niže nje isto tako druga, o zidu (kad mi se je već tako zareklo) dvie slike, dvie „ikone“ i to mati božja, pa sveti Nikola; med posteljom gornjom i oknom dvie jednocievke i tri male puške na kremen, lovski torbak i još nešto sprave za mali lov.

Sjedem na klupu do javorova stola, a stari se Milivoj postavi na drugi kraj stola, skrstiv na prsima ruke.

— Sjedi, starče, — doviknem mu — ne moj se sbog mene ni malo stezati. Toliko si vrstan bio mladjega svoga vieka, da ti je zlatan glas pa se ja veselim, što se mogu s tobom razgovoriti.

— Bog vas veselio i razgovorio! odvrati smjerno starac. A kad ste došli, gospodine, k nam?

— Ne ima ni desetak dana. I povedem rieč sve iz daleka o selu i seljanih, dok se starac ne uslobodi i ne uze voljkije odgovarati.

— Živerkamo, gospodine, ovo nas nešto gore više kuće hrani, a po samom polju slabo bismo prošli. Još bi se narod otimao nerodici, ali nas ubiše — starac popomuča — ratni griesi. Osamilo, osirotjelo, da što, kako nije pravih hranitelja. Izgiboše naši ljudi — uzdahnu starac — ostaše na domku jadne udovice i sire sirote, a težko siroti i na carevu dvoru.

Popokimne glavom nekoliko puta stari Milivoj a brk mu se siedi potresuje, ne znaš pravo, ustnice li na molitvu strepe ili na kletvu.

— Čuo sam, čuo, moj dobri Milivoju, i tebe je ljuta žalost ujela; ali nije ti, što no riek, tvoj nitko poginuo ni na skoku, ni u listu, već ako je bilo mrieti, a ono je bila slavna smrt na bojnom polju za našega cara i za bana, hrvatskoga bana. Slavom će se tvoje ime, tvoje pleme spominjati a rajska će dika sjati našim junakom, što no su išli braniti svoj prag i sveto svoje pravo — pokušam starca uznieti. I Milivoj drhtnu obrvami, brk si opet rukom tarnu pa me pogleda toplim, zahvalnim pogledom.

— Da mi toga nije, gospodine, ništa me na svietu ne bi već držalo. Al dodje naš ban, naše sunce žarko, i poviknu: „junaci! tko će sa mnom za našega cara i naš dom? Ta da sam imao devet glava i devet života, sve bih devet u banovo mile ruke položio. Meni staru, obnemoglu ne dadoše, al ja dadoh tri sokola moja — i bog je valjda tako sudio.

Dojmila me se duboko sjeta staroga Milivoja, zaželim baš od srdca saznati svu tugu njegovu. Znam opet naše ljude i kako im biva pri duši, kad opaze u starijih prave učesti. Te uzmem starinu sve na bliže slietati, neka bi mi svoje jade izpripoviedao. Donekle je oklievao, a kad se primakoh besjedom bodrijom, življom, starac zažmiri nekoliko puti očima, prekrsti noge, uplete na iveru prste i počme ovako:

II.

— Davno je, gospodine, što su moji stari u ovaj kraj prešli. Moj je djed živio kakovih devetdeset godina i on mi je pripoviedao, da je naše pleme došlo iz Bosne, kadno Turci-krvopije stali da nas posve zataru. Iz prva bjesmo se ustavili negdje oko Plješivice, a kašnje uzmaknemo u ove strane i gore na Ljubčini pod nešto krova glave zaklonimo. Ondje su življeli moji roditelji, a ja sam ondje odrasao. A življeli smo u skladu i miru, bila kuća, a uz pošten rad puna blagoslova, Angja moja rodila tri sina i jedinku kćerku. Kad je dika naša, ban Jelačić, u Oguliuu kapetanovao, tad mi se je bila našla jedinica. Služio sam tada kod uprave, a ban mi volio, bog mu na sva četiri kraja platio. Doznavši, da će kod moje knće biti krštenje, zovne me preda se i reče: „jesi li našao kuma maloj curi?“ Niesam, gospodine kapetane, još ništa upriličio. „A kad je krštenje?“ Radi bismo u nedjelju, odvratim. „Eh, u nedjelju uprav moram do Plaškoga, ali ništa za to, poslati ću mjesto sebe narednika Tomu, a moje će ime doći kao kumovsko u knjigu. Jesi li zadovoljan?“ Osmjehne se ban, da rečem, kapetan. Kako ne bih, sve vam vaše pjevalo! Odgovorim radostno. I donese naš narednik Tomo mojoj Andji liepih darova, a djetetu — Emilija joj dadosmo ime — tri dukata carska. — Tad su moja sva tri sina jedan bolje od drugoga bujala i rasla, da ih bijaše milota gledati. Najstariji, Pavao, momak već za svaku pomoć pri kućnom djelu; Samac, srednji, poldrugu godinu mladji, a najnejači Raco, koga je majka još za njegova djetinstva od milostna srdca „Bracom“ nazvala, pa mu tako i ja, i sva kuća i cielo selo govorilo.

Biti će sad nekako petnaest, šestnaest godina, kad su Turci medjašani opet bili pobješnjeli. Digne se naš puk, skočimo na oružje i Turke Kladušane tako izplatismo, da će im onaj dan i deveto koljeno mrko spominjati. A da vam je, gospodine, tad bilo viditi našega kapetana, kako se drži na konju, kako nas vodi, kako nas sokoli! Iz početka mislio bi, da će Turadija naše do cigloga pozobati; bješe ih devet puta više, a bies sam u nje uletio. Al ne ima tuj, tko bi Ogulincem odolio. „Složno, braćo, udri naši, Jelačić vas zove!“ viknu naš kapetan, kad se najgušći oblak na nas zavaljao, već s drugoga konja, a naši ljudi zakrilatiše voljom, sjeknuše snagom, planuše junačkim srdcem: gine Turad, kan da djeteljinu kosiš; izdiše jedan, vučki vije se, u smrtnoj muci pišti drugi, u krvi hropće treći, a četvrti daje pleći ali opet bolan zemlju ljubi. Porušismo bogme i nekoliko kuća, a kud naša ruka ne dosegla, prisvietliše naše „svjetlice“, kako im Turci rekoše, kivno prigovarajući, da se na „rakete“ tobož niesmo pogodili.

Digitized by Google

Uzpor to bješe turskomu bjesnilu, kako no ga znadu krajiške majke poteklići dati!

Pokopavši nešto malo svojih, stupimo na ovoj strani u redove a kapetan Joso progovori četi, svaka mu rieč vriedila zlatan grad. Još nam kašnje stigne pismena poruka našega pukovnika, iz koje nam liepo pročitaše, da su krajišnici prvi u carstvu junaci.

Vrativši se u Ogulin nastavim službovati kod uprave i služio sam skoro do pod starost. Il je bilo porez kupiti, ili ljude na djelo voditi u šumu il na cestu, il je bilo nepokornika pokoriti ili drugoga nečovjeka na red pritegnuti, mene su rado slali, a ja sam vršio svaku volju, svaku zapovied satnijske gospode. Nego tad sam bio u snazi! — A kad nam odazvaše Jelačića kapetana, onda sam, oprostite, gospodine, onda sam bogme zaplakao. I rekoh mu na razstanku: „Bog vam dao generaliju!“ A on me potrepti po ramenu: ja ne ću, kume, na te zaboraviti; gdje bio, da bio, uztreba li ti moje pomoći. javi se.

Malo za tiem umre moja Smilja i razboli se dobra moja Angja. Pobolievala je negdje jače, negdje manje, sedam godina i smirila se onda za uviek.

Sinovi ponarasli, trebalo majci zamjene. Jedne jeseni oženim Pavla i Samojla i u kući mi uza nje ostane sluga Primorac, desni čovjek; od oka su ljudi vriedni naši Primorci, u čem mu drago bilo. Primorac držao tako reći polovicu kuće, a Braco se kod mene školao u Ogulinu i onda ga uzmu u pisarnu. Poštane desetnikom, postane kupnikom, te ga oženim, a dobra ga gospoda na veliku moju molbu jedva nekako premjeste za lugara i smjeste pod Vitunj. U Vitunju imademo nešto zemljice, imali smo i nekakav stan, pa taj stan liepo presagradimo i načinimo evo ovu kuću, a staju dogradimo.

Izstupivši iz službe, pribijem se i ja ondje uz mojega najmladjega sina i veliko se obradujem, kad mu se nadju blizanci. On je hodao po vas dan za službom, a ja sam kod kuće nastojao u pomoć dobroj i plemenitoj Zlati, pravoj slici i prilici moga Brace. Starija su braća već imala djece, a mene je sunce ogrijalo, kad se našla dva na jednom ptića momu mjezimcu, Braci momu. Vrla majka pazila ih kao oko u glsvi, a meni se kućni posao sve u stare dane kao od šale motao pod rukom. U kući Brace moga prenesem ranu za Andjom, utješim se i za malom Smiljom. Liepo mi je bilo, gospodine, preliepo Ej tugo moja, uzdahne gorko starac i smrsne obrve.

Nastane tišina, jedini se lugar samo malo premakno na stolcu do peći i to tako oprezice, kano da je u crkvi, pa ne bi rad pomrsiti čije molitve.

U taj mah unidje Zlata, noseći svedjer dva kamena u rukama i počme pitati pritomjelim, polumuklim glasom, svrćući mutnim okom po sobi: ćaćo, kad će doći Braco, gdje su moji pilići? „Doći će, doći, Zlato, primiri se, i on i djeca. Hodi, dušo, sjedi, strpi se“. I primi ju za ruku pa ju izvede k ognjištu te posadi ondje, a ona se mirno podade i okrene opet kamenom o kamen tući, glavom ljuljajući.

— Evo, moj gospodine, ovo je moja žalost, živa žalost, živi grob. Oprostite, gospodine, ona ne zna za se: jadan li sam ja!

— Molim, dragi starče, pripoviedaj dalje, vjeruj da te jako žalim; pripoviedaj, želio bih čuti sve. I tebi će lakše biti.

— Još se, gospodine, nikomu niesam posve iztužio, a čini mi se, da sbilja lakše snosim bol i tugu, kad mogu dobroj duši jade izjadati.

III.

— Zateče nas u najboljem zdravlju, u najboljem zadovoljstvu zima pred onom kobnom godinom 48. Zahukali vjetrovi golostubom gorom, skorila se zemlja, smrznule se vode, muklom samotom metao snieg. U našoj kući spremna dosta kruha i mesa, dosta mrsnoga i postnoga smoka, podrum nije prazan a ni trap, za kućom ogreva dosta; ništa nam, što se bila javila zubata zima.

Moji unučići pošli već u šestu godinu, zdravi kao jabuke, veseli kao ptići u grmu, a jedan nam draži od drugoga. Sinovi moji s Ljubošine dolazili k nam uz Nikolj-dan, naše krstno ime, dolazili pred božić, donosili svakojakih milošta, a mi uzvraćali liepim uzdarjem. I danas mi je živo na pameti badnji danak. Došao Braco ranije iz službe, a djeca se mela oko ognjišta. Kad položismo badnjak na vatru, hoće oči da im od mila poskaču iz glave. A kad Zlata naša stade po kući sterati slamu, zaigraju se mališi kao janjčići. Bogu blagosivasmo, što nam je toliku radost udielio. I oni se vâljali po slami do u kasnu noć i dok ih nije prevario tvrd al sladak san. Na božić im već u zoru ne bijaše mira. Kad ja sio dieliti jabuke, kruške, orahe, lješnjake, svu mi ovu siedu glavu toliko puta izljubiše. I sav ih dan stâla radostna vika i šala i pjesma ona stara: božić, božić bata, na oboja vrata.

Moj je Braco bio najsretniji otac, gledajući svoje blizančiće, a Zlata tako isto, uživajuć s njime i s njima. Mogaše li meni dobri bogo biti milostiviji?

Pismen je bio moj Braco i to dobro pismen, pa su me više puta korila gospoda, što sam išao moliti, da ga za lugara prevrgnu. „Ta on bi mogao bio danas sjutra postati što i ja“ reče mi jednom kapetan. Ali moje želje dotle ne smjedoše. Istina je, školao sam ga i dobro je napredovao, ta bijaše mjezimče; vi znate, gospodine, što će to reći. Nego po koji put mi se ipak znala misao nanieti, bi li mene moglo dopasti još i to blaženstvo, da mi Braco postane častnikom.

*

Digitized by Google

Tako smo vam življeli u zdravlju i veselju i jaro nas proljeće obradovalo svakom mladinom u ovci i kozi, svakoga nam bilo obilja.

Kad se gora lišćem odjenula i ječmovi klasjem završili, pronese se glas, da je moga nezaboravnoga kapetana sam naš cesar banom učinio i da će ban doći k nam u pohode. Upute me kašnje ljudi, koji će dan doći a ja se obučem, kako je trebalo i povedem Duška i Dragutina, oba unučića, u sami Ogulin. Što li se je tuj radilo od gospode i od ostaloga svieta! Vojnici poredani, uz bubnje i svirale, štopovi se sjaju, popovi se jedni i drugi odjenuli u nove mantije. Na jednom se prosu rieč: eto bana! Zvona zvone, gruvaju mužari, vojnici stoje na počast, sva gospoda mala i velika na poklon. A sviet se sjatio, ne možeš ga okom opasati, mlade i djevojke kola igraju, djeca srnu, turaju se napried, nitko ne zna sebi mjesta naći. Obavi ban sve vojničko i zadje onda med narod, te u kolo. A naš sviet nagrne kao pčela k njemu, svatko voli viditi sokolovo oko i čuti gromku, milu mu rieč; u meni srdce

PRVI POLJUBAC.

Slika českog slikara K. Purkyně.

Digitized by Google

ne kuca već vrije. Izmotav se iz kola zamieša se ban medju nas starije ljude i svakoga će, što je s njim gdje služio, imenom zovnuti i svakoga za rod il za kuću, il za volj što dobra priupitati. Ljudstvu kaza, kako je red, da se svi sinovi jedne majke u jednom sboru nadju i o svojem dobru porazgovore; s toga da ćemo birati zastupnike u naš sabor, ali nek biramo samo ljudine, koji će znati i u samom gradu Zagrebu a na mudrom sboru služiti Krajini na korist i diku te namaknuti joj svaku polakšicu.

Zapazi nakon i mene i mahom mi ruku vrgne na rame; „nu kako je Milivoju, osiedio bogme, stari moj druže, sjećaš li se na me?“ Svietli bane, zaupim nemog pronieti rieči kroz suzu. A ne plačem ja sam, do mene jedno da bi suho oko. Radost kad čovjeka svlada, ima, brajne, niemu svoju suzu. „A čiji su to malići?“ zabita ban, jasno me gledajući. Moga Brace, svietli bane, — povratim se nešto, pa sam ih evo doveo, samo da vas okom svojim vide. Pravo, pravo, kucne me opet ban, segne u žep i svakomu malomu tisne u

ZADNJI POLJUBAC.

Slika českog slikara K. Purkyně.

Digitized by Google

kapicu po dva križaka. „Jesu li ti sva djeca živa?“ još se osjeti. Ja mu kazah za sinove i za moju Angju, i za Smilju malu. A on će nato: do božje se ne može, žao mi je, sto si stradao; ali mi otsajemo kumovi. Pozdravi tvoje sinove, i kaži im, nek budu banovi. „Hoću, gospodine gonerale, bog vam dao! I ostanem u onoj vrevi, jedva sam se od mila srdca razabrao. Pod noć unučiće kući odvedem i sve mojoj djeci, Braci i Zlati pripovjedim. Kad tamo i Braco stajao pred banom, te ban nahvalice pitao kapetana za njegovo vladanje, a ovaj ga do vrha pohvalio.

Za dva dana pače dodje u pohode Pavao, bivši tad prostim vojnikom i donese glas, da ga je pitao u samoj vrsti ban, čiji je, a zatim da je nešto s pukovnikom njemački probesjedio, njemu pako da je rekao: budi vrstan, kako ti je stari otac bio, dok je služio.

Ne prošla ni nedjelja dana, moj Pavao postane razvodnikom. Tako mi je sve na bolje išlo.

Rodila ljetina i mi uz pomoć moga Samca košanice pokosili, što je bilo žita dignuli, ovrhli, pospravili, pa ćemo za drugim, a u to zakola od usta do usta, kako se je naduo Magjar pa hoće, da nas poništi, da nas u svoj jaram upregne a naš ban da je Budimcu odkrojio: „Znadu me Turci-Kladušani, znadu na Podzvizdu Turci, u moju banovinu ne posiži nitko, jer će znati što je ban i kakva mu banovina“. Ne prošla nedjelja, dvie, a glasovi učestali: eto bana od megdana, da nas kupi i na vojsku diže. Potekoše ljudi u razgovor i jedan im klicaj: „zovne li ban, i hromica s njim na Košuta, tko li bio. Sa svoga se ne damo, dok je samo jedne duše u nas i jednoga ognja i ognjišta.

Naši su ljudi, gospodine, dobri, mirni, caru svomu vierni, ali okrene li tko na cara i carstvo te se još i na nas zaždene, naši su ljudi brzi otresti svaku bruku i oprieti se sve sbilje, gotovi su proliti krv.

Skočiše namah i tad, da što će: mi znamo, da svietli cesar na nas ne da, a Madjar hoće, da nam za vrat sjeda. Bočili smo se dosta puta s krvnikom Turčinom, koji nam htijaše oteti našu zemlju, a sad se našao Magjar, da ga zamieni; ali je ovo zemlja božja i naša. Tko se za njom polakomi, tomu ćemo sudit prieki sud, jer naš obraz i naše slavno ime tako zapovieda. Čemu nam ban, kad hoće da banuje nekakav Prekodravac? Kakva li bi to bila banovina, kakva kraljevina, da joj obiestni tudjinac nogom za vrat stupa!

Ne prestaše ljudi, već zakuhalo u nas već kao u kotlu, a kad stigao u Ogulin ban, već zlovolja ključe metala: a iz toga kotla bogme slab pazar, još gori napoj tudjinu.

(Dalje sliedi.)

Noćna rosa.

Spjevao V. Gj—ić.

I.

Tiha moja noći,
Pjestinjice svieta!
Ti otvaraš nježno
Šara perca cvieta.

Cvietak sladko mîri,
Prava je milina,
U samoći tvojoj
Cviet se voljko nina.

Tiha moja noći!
Ovamo sad kreni;
Kao cvietu perca
Otvor srdce meni;

Neka moje srdce
Sto pjesama diše,
Neka mi se pjesma
K zlatnim zviezdam njiše.

II.

U tebe su, noći,
Nježne meke ruke,
Pavuljice stereš
Za sve danje muke.

Ti pokrivaš svakog
Kao brižna majka.
Kroz san pričaš ljudem
Trista zlatnih bajka.

Ti zaklapaš oči,
Nosiš u raj ljude,
Svaki čovjek, noći,
S tebe pjesnik bude.

Kazuj meni bajke,
Nek su ko i java,
U snu nek se javi
Dika moja plava.

III.

Blago si ga meni,
Što te bog mi dao.
Mislim rosan biser
Na srdce mi pao;

Na to nujno srdce
Ko na ružu žednu,
Nov sad život mládi
Dušu moju biednu.

Digitized by Google

Pa se bogu molim,
Neka obraz liep ti,
Dok je meni živjet
U mom srdcu trepti.

Ne bojim se brige
Starih dana sada,
Dok je meni tebe,
Duša mi je mlada.

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

IV.

Dvoboj.

— In izvol', i stan' že v pozituru,
Posmotriš, prokolju kak ja tvoju figuru.
Knjažnin.

Minulo nekoliko nedjelja i moj život u Bielogorskoj tvrdjavi bude mi posve lagodan, te se na nj priučih. U domu komandantovu primahu me kao da sam im rodjakom. Muž i žena bijahu vrli poštenjakovići. Ivan Kuzmić, bivši od malih noguh vojnikom, postade kašnje častnikom; bijaše doduše ne ugladjen i prost, ali dobričina od oka. Žena njim vladaše, a to se slagaše s njegovom bezbrigom. Vasilijna Jegorovna pažaše na službene poslove kao i na szoje kućanske, te upravljaše tvrdjavom, kao svojom kućom. Marija Ivanovna prestade se u brzo mene žapati. Sprijateljismo se. Uvidih, da je umna i čuvstvena djevojka. Lagano se sljubih dobroj obitelji pa i Ivanu Ignatijiću, grbavomu garnizonskomu častniku, o kom bje smislio Švabrin, da žive u nedopuštenoj svezi s Vasilijnom Jegorovnom, a u tom ne bje ni trunka istine; nu Švabrina to ne uznemirivaše.

Načiniše me častnikom. Služba mi ne dotežčavaše. U blaženoj tvrdjavi ne bijaše smotre, ni vježbanja a ni stražarenja. Komandantu prohćelo bi se kadšto učiti svoje vojnike; ali zaludan mu trud, kad nikad niesu mogli pogoditi, koje je desna, koje lieva strana. U Švabrina bijaše nekoliko francezkih knjiga. Stadoh ih čitati i tako mi omili knjiga. Iza jutra znao bi se vježbati prevodeći, a kadšto i gradeći stihove. Objedovah skoro uviek kod komandanta, gdje bi za tiem proboravljao i ostatak dana, a pred večer dolazio je kadšto otac Gerasim sa ženom Akulinom Pamfiliom, koja bijaše prva lunjalica u cielom onom kraju. Sa Švabrinom se dakako sastajah svaki dan, ali čim sam duže snjim bivao, tiem mi manje prijahu njegovi razgovori. Svednevično njegovo podsmjehivanje obitelji komandantove nikako mi se ne ljubljaše, osobito uštipljive primjetbe o Mariji Ivanovnoj. Drugoga družtva nije bilo u tvrdjavi; a niesam ga ni željan bio. Baškirci ne burkahu se kako se pogovaralo. Mir carevaše u okolici naše tvrdjavice. Ali ne nadana zadjevica poruši naš domaći mir.

Već sam pripoviedao, da sam se bavio literaturom. Moji pokusi literarni bijahu za to vrieme upravo liepi, i Aleksander Petrović Sumarokov nekoliko godina poslije, hvalio ih je vrlo. Jednoč uspjeh napisati pjesmicu baš po mojoj volji. Znamo, da pjesnici kadšto traže, tko će im slušati pjesme, a pod izlikom, kao da pitaju za savjet. Tako i ja. Prepisav svoju pjesmicu, ponesem ju k Švabrinu, koji je jedini vrstan bio ocjeniti pjesnikov plod. Najprije malo ovo i ono pripomenuh, a za tiem izvadih iz žepa papir, te mu pročitah ove stihove:

Iz srdca si ljubav pudim,
Odnemarit sam ju rad.
Bježeć Mašu, vajmeh sudim,
Poodlanut će mi tad!

Ali oči, oči bajne,
Preda mnom se vrzu viek;
Od njih patim boli trajne,
Mira nemam ni za liek.

Patnje mučne, znadeš, da su,
Smiluj mi se, Mašo, oj!
Blaga bud' mi u tom času,
Kad me svlada pogled tvoj.

— No kako ti se vidi? — upitah Švabrina, a sve čekah, da će me pohvaliti i tiem dakako nagraditi. Ali kako se začudih, kad mi Švabrin, drugda učtiv, odsječe, da pjesma ne valja.

— Zašto ne valja? — upitah, tomeć ied.

— Za to — odvrati — jer to kan da su stihovi moga učitelja Vasilija Kirilića Tredjakovskoga, barem me jako sjeća njegovih ljubavnih kitica.

Tada mi uze papir i stade nemilosrdno suditi svakomu stihu i svakoj rieči, veoma ugrižljivo smijući se. To mi bude dosta, trgoh mu iz ruku papir i rekoh, da mu ne ću više, dok živ budem, pokazivati svojih diela. A Švabrin tu prietnju poprati smiehom. — Vidjeti ćemo — reče — kako ćeš ostati kod svoje rieči: pjesnikom treba slušatelja baš onako, kako treba Ivanu Kuzmiću kondirić rakije prije objeda. A tko je ta Maša, kojoj očituješ ljubovne jade? Valjda Marija Ivanovna?

— To tebe nije briga — odgovorih mu potmurice — tko je ta Maša. Ne treba mi više ni tvoga mnienja ni tvojih ociena.

— Oho! Nuto samoljubiva pjesnika i čedna ljubovnika! — nastavi Švabrin, sve me većma časomice dražeć; — ali čuj, da ti prikričim: želiš li uspjeti, svjetujem te, da ne počinješ pjesmicami.

Digitized by Google

— Što to znači, gospodine? Izvoli mi to razjasniti.

— Drage volje. To znači, želiš li, da bi Maša Mironovljeva k tebi u sumračju dolazila, da joj daruješ mjesto nježnih stihova dvoje nauhvice.

Krv mi uzavri. A zašto ti tako misliš o njoj? — upitah jedva jedvice pritomljujuć svoj gnjev.

— Za to — odgovori uz paklenjački kikot, jer poznam po izkustvu njezinu ćud i običaj.

— Lažeš, gnjusniče! — planuh i kriknuh — bezobrazno lažeš!

Švabrinu se promieni lice. — To te ne će samo tako uminuti — reče stisnuv mi ruku. — Ti ćeš mi zadovoljiti.

— Izvoli, kad te volja! odvratih veselo. U taj par bih ga raztrgao bio.

Odmah podjoh k Ivanu Ignatijiću i nadjoh ga, igla mu bila u ruci. Komandantica dala mu, da niže vrganje na konac, da se suše za zimu. — A, Petre Andrejiću! — viknu kako me spazi; — pohodiste nas! Što je dobra, ako bog da? smiem li pitati? U nekoliko rieči odrieših mu, da sam se posvadio s Aleksom Ivanićem i njega Ivana Ignatijića molim, da bi mi djeverovao. Ivan Ignatijić pazljivo me slušaše, škiljeć na me svojim jednim okom. — Izvolite reći — kaza za tim — da hoćete ubiti Aleksu Ivanića i da želite, da ja svjedočim. Je li tako, smiem li pitati?

— Jest, tako je.

— Oprostite, Petre Andrejiću! što ste to namislili! Pa se vi posvadili s Aleksom Ivanićem? Velika nesreća! On je vas pokarao, a vi njega izpsujte; on je vas u nos, a vi njega u uho — pa mir, bog; a mi ćemo vas već pomiriti. A zar je dobro djelo ubiti svoga bližnjega? smiem li pitati? Hajde dè, da vi njega udavite, ja sâm ne volim Alekseju Ivaniću. Ali ako on vas probode? Što će biti onda? Tko će biti ludji, smiem li pitati?

Umlje pametnoga poručnika mene se ne kosnu. Ostadoh pri svom. „Kako vas volja“ — reče Ivan Ignatijić; „radite, kako znate. A zašto, da ja tu budem vidokom? Čemu? Ljudi se krvare; pa zar je to riedkost, smiem li pitati? Hvala bogu, okusio sam se Šveda i Turčina. Svega sam se nagledao“.

Stadoh mu sad ovako sad onako tumačiti dužnost djevera, ali Ivan Ignatijić ne mogaše me nikako razumjeti. „Volja vas“ — reče. Kad se već i meni treba tudier miešati, a ja ću poći k Ivanu Kuzmiću i službeno mu javiti, da se u tvrdjavi kuje zločin, protivan državnomu interesu; a gospodin komandant učiniti će već što treba.

Uplaših se i uzeh moliti Ivana Ignatijića, da ne bi ništa govorio komandantu; i jedva mu se umolih, obeća mi, da ne će, a ja odoh od njega.

Večer boravih, po običaju, kod komandanta. Nastojah pokazati se veselim i ravnodušnim, da ne bude sumnje i dosadna upitkivanja što mi je; ali priznajem da niesam imao one hladnokrvnosti, kojom se obično i mal ne uviek hvastaju oni, koji su bili došli u škripac, u kojem sam i ja bio. Te večeri bijah nježan i i ćutljiv. Marija Ivanovna bijaše mi milija nego obično. Pomišljajuć, ne gledam li ju zadnji put, očima ju nekako kosnutljivo pogledavah. I Švabrin je došao. Pristrančim se za čas s njim i javim mu, što sam govorio s Ivanom Ignatijićem. „Što će nam djeverovi?“ kaza suhoparno: „lahko je i bez njih“. Dogovorismo se, da ćemo se ogledati sjutra iza plastova, koji bijahu u dnu tvrdjave i da ćemo se sastati o sedmoj uri u jutro. Razgovarasmo se, kako se činjaše toli prijateljski, da se je Ivan Ignatijić od veselja razkvocao. „Zao mir“ — reče mi zadovoljno, „ipak je bolji od dobre svadje“.

— Što, što, Ivane Ignatijiću? — upitati će komendantovica, koja u naglu prebiraše karte; niesam pravo razumjela.

Ivan Ignatijić opaziv, da niesam ne zadovoljan i opomenuv se svoga obećanja, smete se i ne znade, što li će odgovoriti. Švabrin ga preteče:

— Ivan Ignatijić — kaza Švabrin — pravi nas, što smo se izmirili.

— A s kim si se ti to, moj batjuška, posvadio?

— Okrupno se pokarasmo ja i Petar Andrejić.

— A za što?

— Gotovo za ništa: za pjesmicu, Vasilisa Jegorovna.

— Pa sbog pjesme se svaditi!... a kako se je to slučilo?

— Evo kako: Petar Andrejić sastavio je onomadne pjesmicu i danas ju zapjevao kod mene, a ja zapjevao onu svoju obljubljenu:

Kapitanskaja doč
Ne hodi guljat' v polnoč.

Rodi se prepirka. Petar Andrejić se malo razljuti; ali poslije uvidi, da je svakomu prosto pjevati, što hoće. I tako se svrši posao.

Bezsramnost Švabrinova mal da me ne uzmahnita; ali nitko do mene ne razumievaše njegovih surovih izprika ili barem nitko za njih ne maraše.

Od pjesama svrati se na pjesnike, i komendant primjeti, da su svi pjesnici bezputnici i pijanice, i prijateljski me svjetovaše, da se kanim pjesničtva, jer da se to ne slaže sa službom, i da to ne sluti na dobro.

Ne mogah obastati uz Švabrina. Na skoro se oprostih s komendantom i s njegovom obitelji; došav kući, ogledah sablju i rt joj, te legoh da spavam, zapovjediv Saveljiću, nek me probudi prije sedme ure.

Drugi dan u vrieme urečeno stojah već za plastovi, čekajuć svoga suparnika. Za koji čas eto i njega. „Mogli bi nas zateći“ — reče mi; „požurimo se“. Skidosmo kabanice, ostadosmo u košuljah i povadismo mačeve. Baš u taj čas dodje iznebuške Ivan Ignatijić i do pet invalida. Pozove nas ka komendantu. Težko nam bilo pokoriti se, ele nebilo druge: vojnici nas obkoliše

Digitized by Google

i podjosmo k tvrdjavi ustopce za Ivanom Ignatijićem, koji nas vodjaše veličanstveno, koracajuć vrlo dostojanstveno.

Udjosmo u komendantsku kuću. Ivan Ignatijić otvori vrata kliknuv uzvišenim glasom „Evo ih!“ Sastade nas Vasilisa Jegorovna. „Joj, moji batjuške! Što je to? kako, za što? u našoj tvrdjavi graditi ubojstva! Ivane Kuzmiću, odmah s njimi u zatvor! Petre Andrejiću! Alekso Ivaniću! dajte ovamo mačeve, dajte, dajte. Palaško, odnesi te mačeve u komoru. Petre Andrejiću! To mu se lje niesam od tebe nadala. Zar možeš dušom podnieti? Aleksa Ivanić je i tako izpisan iz garde radi ubojsta, on ne vjeruje ni u gospoda boga; ali za tebe mi je čudo; zar ćeš i ti biti kakov je on?“

Ivan Kuzmić se posve slagaše sa svojom ženom i pristavi: „Vasilisa Jegorovna pravo veli. Dvoboji su formalno zabranjeni u vojničkom artikulu“. U to uze Palaška naše mačeve i spravi ih u komoru. Ne mogah zatomiti smieha. Švabrin ostavi se sbilje. „Koliko vas godj štujem“ — reče hladno komandantovici — ne mogu da vam ne primetnem, da si vi kvarite svoj mir, gdje vam nije sile, sudeći nama sud. Ostavite to Ivanu Kuzmiću: to je njegov posao“. — Ej, moj batjuška! klikne komandantovica — zar niesu muž i žena jedna duša i jedno tielo? Ivane Kuzmiću! A što zievaš? Odmah ih stavi jednoga u jedan kut, a drugoga u drugi, o kruhu i vodi nek budu, da im jenja suludost, a otac Gerasim neka odčati na njih epitemiju, da mole boga, da im oprosti i da ne busaju pred svietom.

Ivan Kuzmić ne znade, što bi odlučio. Marija Ivanovna bje vrlo pobliedjela. Malo po malo bura utoli; komandantovica se primiri i ponuka nas, da se poljubimo. Palaška nam donese mačeve. Otidjosmo od komandanta, kako se činjaše, pomireni. Ivan Ignatijić nas sprovede. — Kako da se nieste stidili, rekoh mu srdito, prijavljivati komandantu, pošto ste mi obećali, da ne ćete ni pisnuti? — Tako mi svetoga boga, ja niesam ništa govorio Ivanu Kuzmiću — odgovori on; „Vasilisa Jegorovna sve je izpipala od mene. Ona je sve i uredila, a da komandant nije ništa znao. U ostalom, hvala bogu, da je tako prošlo“. Dorekav to, vrati se kući, a Švabrin i ja ostadosmo posamke. Naša stvar ne može se tako okončati — rekoh mu. „Dakako“ — odgovori Švabrin; „vi ćete mi svojom krvlju odgovarati za vašu drzovitost; ali će po svoj prilici za nama opet zavirkivati. Nekoliko dana valja nam se pritajivati. Do vidjenja!“ — I mi se razstadosmo, kano da nije ništa bilo.

Vrativ se ka komandantu, sjedoh po običaju do Marije Ivanovne. Ivana Kuzmića ne bijaše kod kuće; Vasilisa Jegovna zabavila se gospodarstvom. Razgovarasmo se poluglasno. Marija Ivanovna nježno me ukoravaše radi nemira, šta su ga svi patili sbog mojə svádje sa Švabrinom. „Malo da se ne onesviestih“ — reče ona — „kad nam dojaviše, da ste odlučili biti se na mačeve. Kako su mužkarci objestni! Za jednu rieč koju bi za nedjelju dana za cielo zaboravili, spremni su se sjeći i žrtvovati ne samo svoj život no i dušu pa i sreću onih, koji... Ali ja sam uvjerena, da vi nieste zametnuli svadje. Aleksa Ivanić je jamačno krivac.

— A po čem vi tako mislite, Marijo Ivanovna?

— Tako... on je prznica! Ne mili mi se taj Aleksa Ivanić. Vrlo mi je dosadan, i ni za što ne bi hćela biti mu dragom. To bi me mučilo.

— A što vi mislite, Marijo Ivanovna, da li ste mu u volji ili nieste?

Marija Ivanovna zapenta i porumenje. „Čini mi se — reče, „mislim, da jesam“.

— A za što vam se čini?

— Za to, jer me prosio.

— Prosio vas je! On vas prosio! A kada?

— Lani. Dva mjeseca prije, nego ste vi došao.

— A vi ne podjoste zanj?

— Ta vidite. Aleksa Ivanić svakako je pametan i iz dobre kuće, pa imade i odkuda življeti; ali kad pomislim, da bi mi se valjalo pred svimi s njim, kad budem pod viencem, poljubiti... Ni za što! Ni za kakovo blago!

Sad mi puče pred očima i mnogo toga mi se razjasni. Sada razumjeh ono zlobno peckanje, kojim ju Švabrin preda mnom posipavao. On je valjda opazio, da smo se zavoljeli i postara se, kako bi nas razdielio. Rieči, iz kojih je proizašla naša svadja učine mi se sada još gadnijimi, pošto uvidjeh, da to nije prosto i neprikladno ruganje, nego da je to smišljena kleveta. Uzavrie u meni još više želja, kazniti drzovitoga klevetnika, i težko čekah zgodan čas.

Ne čekah dugo. Sjutra dan, kad sam sjedio pjevajuć elegiju i grizkao pero domišljajuć se slike, Švabrin pokuca pod mojim prozorkom. Bacim pero, uzmem mač i izadjem. „Za što da oklievamo?“ — kaza mi Švabrin; ne će nam nitko smetati. Hajdemo k potoku. Tamo nas ne će nitko vidjeti“. Idemo i šutimo. Spustiv se po strmoj stazi, stanemo baš pri potoku i povadimo mačeve. Švabrin bijaše vještiji od mene, a ja bijah jači i smjeliji, i monsier Bopre, koji je nekoč bio vojnikovao, malo me je poučio mačevanju, što mi je dobro došlo. Švabrin ni ne mišljaše, da ću mu ja biti pogibeljan. Dugo ne mogasmo ni ja njega, ni on mene raniti; na posliedku, videć, da Švabrin malakše, živo se zaženem na nj i zatjeram ga mal ne upravo u potok. Na jednom čujem, gdje je zagrmilo moje ime. Ogledam se i opazim Saveljića, gdje trči stazom nizbrdice... U taj tren silno me ubolo u prsa izpod desnoga ramena; i bez sebe padnem na zemlju.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Ljudevit XVII.

Po francezkom od V. Hugo-na; pohrvatio Tom. Maretić.

I.

Otvoriše se zlatne dveri na nebesih;
Plaminja carstvo božje, te se kriesom kriesi,
Divoti se veseli sav nebeski krug;
Vesele angjeli se i svi blaženici,
Gdje prhnu mlada duša spram nebeskoj dici,
Gdje novi dolazi im drug.

Krasnoliko je diete, što od zemlje bježi; —
A gled mu veli, jad da na srdcu mu leži,
Niz blieda lica pramak mladcu pada plav;
Svečanih pjesni nebom ore milijuni,
Uz mučeničku nedužničkom krunom kruni
Nebeskieh dieva sbor ga sav.

II.

U oblacih se zvuk i poklik ori sladjan.
— „Veseli bog se tebi angjeoče mladjan;
„U krilo udji za sve vieke bogu svom;
„I slavitelji boga svi vi u visini,
Vi, angjeli i serafini,
„Poklônite se kralju mučeniku tom!“

„A gdje sam kraljevao?“ — pita sjena mlada;
„Žalostiv sužan bijah, ne kralj kroz viek svoj;
„U dnu sam jučer usnio mrka stara grada;
„A gdje sam kraljevao? rec mi, bože moj.
„Umoriše mi otca, da j' rugavet bila;
„Napajahu me žučju, kad me trla žedj,
„Sirotče ja sam; gdje je majka moja mila?
„Kad snivah tuj, nju vidjeh svedj“.

„Tvoj spasitelj te pozva — angjeli mu poju.
„Tvoj bog je uzeo sa zemlje dušu tvoju,
„Gdje slomiv krst potamnješe mu sjaj,
„Strahovitim gdje biesom ubiše si kralja,
„Gdje krvlju njegovom se kalja,
„Po grobnicah gdje ruje kraljskih narod taj!“

— „Dugačak život moj da l' svom se koncu vinu?
„Prevalio sam daklem jade i sva zla;
„A tamničar me ne će sutra u istinu
„Probudit veće iz tog blaženoga sna?
„Životu željah konac sužanj neprestance,
„Pomoći na posliedku pregnuo l' mi bog?
„Oj nije l' sanak to? Razlupo je l' mi lance?
„Života li se rieših svog?

„Jer biede moje težko da će tko vas znati!
„Donosio mi danak svaki tugu, vaj;
„Siroče bijah, uz me ne bje moja mati,
„Da suzice mi tare njezin posmješaj.
„Slabačka bijah vazda žrtva ljudskog kiva,
„Od stabla bjeh svog trgnut ko mlad ogranak,
„Te nikad ne znah, što l' mi duša bila kriva,
„U zibci sgriešit što bjeh jak.

„Pa ipak, čujte, sretnih dana, sretnih časa
„Opominjah se, i tad da sam imo prê;
„U snu sam slušo poklik slave, množtvo glasa,
„Sakupljo sviet se vesel, da mi služi sve.
„Na jednom ne sta svega, utonu u tamu;
„Budućnost vidjeh, gdje mi nosi tugu, jad;
„Dječarac bijah, od svih ostavljen si samu,
„I dušmana sam imo mlad!

„Zabaciše me medju stiene mrkle, zdene;
„Nabreklim mojim očma nije sjao dan;
„Angjelci braćo, s kojimi sad eto mene,
„Zasladit često znadoste mi san.
„Uvenuo mi život njihovih u šakah,
„Al zlikovcem je zloća sama otrov priek;
„Ne odvrz' glas mi ko što njina srdca paka,
„Milostiv, bože, bud im viek!“

Angjelci poju: „odpriesmo ti neba dveri,
„Na čelo ć'mo ti zviezdu stavit, nek treperi.
„Okrilatit ćeš kao sjajni heruvim.
„Uljuljat s nami ić' ćeš na sviet mlada ranka,
„Il blaženoga sred svog stanka
„Sunčanim sievom blistati ćeš nebom tim!“

III.

Krilatci prestadoše, mukom slušat stanu.
On očma poniče, od plača slab im jas;
Ućute dvori neba nit se iko ganu,
Kad zaori ovako vječni božji glas:

„Blistavila sam, kralju, ja te izbavio;
„Od priestolja si uzmako, u gvoždju bio.
„Moj sinko blagosloven bud.
„Sužanjstva kraljevskoga niesi barem pozno,
„Ni čelo kralju kako kruna tišti grozno,
„Prem tištio ti lanac grud.

„Težina žića pritisnu te kruto, diete.
„Do zibke sviet ti stajo, sad pun nade svete,
„Sad u srdcu si krijuć hin.
„Gospodin tvoj je muč'jo muke kao i ti,
„Ko tebi znali od trnja mu krunu sviti,
„Mjest' žezla dobi trst moj sin!“

Digitized by Google

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

I.

Osiek. Put iz Osieka u Beč. Priestolnica carevine.

Nedavno sam odmora radi, jedan dio Njemačke i to trkimice proputovao pa me neki osobiti razlozi nukaju, da put svoj makar i površno samo opišem.

Kada se sredinom Slavonije s juga na sjever putuje, najtežji je put do Osieka. Jedna jedina napravljena cesta spaja Savu sa Dravom, pa i ta je dosta loša. Od Broda do blizu Djakova bila je ta cesta negda dobra; sad, čini se, da je zapuštena. Razlog tomu valjda će biti neizvjestni odnošaj granice. G. vrhovni zapovjednik Mollinari liep je glas stekao u našem narodu. Ja ga molim, da ne dopusti, da ta toli nuždna cesta propadne; koliko je važno, da se cesta napravi, toliko je važno, da se dobro uzdržava, inače je sav trošak i sav trud uzalud. U naših okolnostih samo dvie godine treba zanemariti makar i najbolju cestu, i propala je. Od Djakova do Osieka dosta je loša ista cesta i premda se u novije doba nešto više na njoj radi, to ni s daleka ne dosiže, jer je ta cesta jako obterešena, ter se zimi tako pokvari, da ne možeš njom ni putovati. Madjari, na koje mislim ta cesta spada, imali bi se s vlastite koristi svoje više brinuti za nju. Njihove dvie želježnice, koje do Osieka dopiru, peštanska na ime i segedinska, ništa drugo niesu nego dva siska, kojima se sva roba, što se na osiečkom tržištu stiče, u Peštu odvlači. Čim su dakle ceste s južne strane u Slavoniji bolje, tiem će obilnije ti madjarski sisci svoju svrhu vršiti.

Na cielom ostalom putu po Njemačkoj, Francuzkoj i Italiji itd. ne razbije se i ne izmuči čovjek, koliko na rečenoj cesti. Osiek je poznata našemu svietu varoš. Ona po položaju svom trgovačko je miesto. Da se u tom pravcu razvije, neki se uvjeti izpuniti moraju. Žaliti je, da je tu grad (tvrdjava). On je od početka raztrojio varoš, koja je na četvero razdieljena. Ako je Osiek svoj narodni značaj izgubio, grad ponajviše je tomu kriv. U Austriji puno ima gradova, medju kojimi mnogo posve suvišnih. Naša osobito zemlja po položaju i zadatku svomu obiluje gradovi. Tu je Karlovac, Gradiška, Brod, Rača, Varadin, Osiek. Po mom mnienju svi su ti gradovi suvišni. Prva četiri ništa ni ne znače, nego što dvostruku štetu čine zemlji, jer prvo prieče trgovački razvitak dotičnih miesta, a drugo novac potreban za uzdržavanje tih gradova bolje bi bilo obratiti na nuždnije svrhe. Ni Osiek ne odgovara svojoj svrsi. Današnji projektili uništit će taj grad za tili čas. Nekoliko hiljada ljudi zatvorenih dulje vremena u toj tvrdjavi mora skapati od bolesti. Taj grad u ozbiljnih slučajevih prava je mišolovka za posadu. Što znači Varadin, ja ne znam. To znam, da dan danas grad onaj samo može biti prama svojoj svrsi, koj je jak veliku vojsku dulje vremena u sebi hraniti, ko što na priliku Verona, ili kod nas Komoran. Naši poslanici u delegacijah uviek bi morali nastojati, da se ti suvišni gradovi ukinu, a grad Osiek nikoga izabrati ne bi smio svojim povjerenikom na sabor, koj ne bi obrekao, da će raditi o tom, da Osiek prestane biti tvrdjavom. Istom kad se to postigne prestati će ono vječito trvenje osječko na štetu obću.

Grad Osiek ništa ne ima osobita. Položaj mu je posve prozaičan i ponešto nezdrav. Sreća, što u okolici ima dost nasada, štono zrak čisti. Voda mu posve ništ ne valja. O tom, kako bi se toj nuždi doskočilo, nitko ne misli, a ipak je izvjestno, da odtale mnoge bolesti i slabosti dolaze, odtale u vrieme pošasti neizmjerno mnogo žrtava. Toj bi se nuždi možebit pomoglo, kad bi se dravska voda shodnim i čistim putem u grad svela. Ta je slutnja tiem opravdana, što je i danas najbolja i najzdravija voda u zdencu kod agencije, t. j. voda dravska, ne pokvarena u svom tečaju. Ostali sviet u Osieku pije vodu pokvarenu i nezdravu, jerbo se ta voda većim dielom tiče kanala, kojimi smet otiče. Da je pameti i novca, toj bi se nevolji u Osieku lako doskočilo.

U novije doba stekao je grad dva vrlo liepa zavoda, koja ima zahvaliti kršćanskomu duhu priedja svojih. I sirotište i bolnicu stvorila je ljubav Krstova, to jest ljubav i milosrdje prama čovječanstvu, koje se u boli i nuždi nalazi. Tuj je jedini izvor svakomu dobru, kojim se sviet ponosi.

Grad Osiek po položaju svom namienjen je prometu i trgovini. U takvu se gradu rado razvijaju niže strasti a zaboravlja se često neumrli zadatak čovjeka. Zato je sveta dužnost oblasti, koja gradom vlada, pomisliti za vremena na onu vječitu istinu, da čovjek ne živi samo o kruhu i pilu, nego o svakoj rieči, koja iz ustiju božjih proizlazi. Pobrinuti se je oblasti za idealne svrhe gradjana i načine, kojimi se iste goje i njeguju.

Gornji grad silno se razvija. Tu se trgovina i promet stiču. Tuj je i sielo skoro svijuh oblasti. Oblast gradska ima se sjetiti, da tuj ne ima dostojne crkve. Ona crkva, koja obstoji, na žalost je i sramotu gradu. U gradu, kakav je Osiek, valja da crkva i vanjskim svojim obličjem i nutarnjim uresom božje veličanstvo, a i ujedno pobožnu i plemenitu ćud gradjanstva pokazuje. Ona će biti mjerilom, kojim će stranac suditi izobraženost i skrb gradjana za više idealne svrhe. Pohodio sam bolnicu u dolnjem gradu. Mogu po duši reći, da grad nije mogao izabrati nespretnijeg mjesta za bolnicu. Svi, koji su pri tom sudjelovali, velikoga su ukora vriedni. Sgrada stoji upravo sjevernim vjetrovom na udarcu. Začeljem svojim okrenula se je Dravi, odkle zimi od samih Karpata ljuti sjevernjaci velikom silom udaraju

*

Digitized by Google

I najzdravijim ljudem ne bi tuj probitačno bilo življeti, a kamo li bolestnikom.

Prije jedno 20 godina zidali su na sličnu mjestu u Kamenici odhranilište za vojničku djecu. Danas to odhranilište prazno stoji. Bog bi dao, da se to i našoj bolnici ne dogodi! Valja na svaki način sa sjeverne strane saditi drveće jako i visoko, ne bi li se vjetrovom odoljelo. Pred pročeljem na jugu množina je puteva, koji će ljeti silu božju praha nositi u bolnicu, što je i opet zdravlju vrlo škodljivo. Oblast se ima pobrinuti, da samo oni putevi obstoje, koji su bezuvjetno nuždni. Ti putevi imaju se ljeti pomnjivo polievati. Ostali se imaju zabraniti. Vlada je velike hvale vriedna, što je njegu bolestnika prepustila duvnam. Ne ima dvojbe, da su za tako djelo skroz i skroz religiozno najsposobniji redovnici i duvne. Dakako da su i redovnici i duvne ljudi, pak da se kadšto i kod njih nereda nadje, što površnomu svietu povoda daje, da na religiozne zavode više; ali izkustvo svih naroda i svih viekova je dokazalo, da su za njegu nemoćnih i bolestnika najsposobniji ljudi, koji bolestnika i nemoćnika smatraju bratom, Isusovom krvi posvećenim i skrbi bližnjega povjerenim. Mislim, da je najnovije izkustvo u kaznioni lepoglavskoj osramotilo one vikače, koji su prvašnju upravu grdno napadali i osudjivali. Njega sirotišta u dobrih je rukuh za sad; ali sam uvjeren, da će vlada i tuj jednom istim putem poći, kojim je kod bolnice pošla.

Poleg drugih idealnih svrha ima se u Osieku osobitom pomnjom njegovati narodni značaj; jerbo ga inače, što njemački grad, što trgovinski položaj osječki utamaniše. Prije 40—50 godina Osiek je u toliko hrvatski grad bio, da su se mnoge obitelji po imenu svojih utemeljitelja i otaca nazivale, na priliku: Ivokovi, Pavlovi, Derviševi itd. Danas je sve inače; danas u odličnijih kruzih i u družtvenih odnošajih jedva ćeš čuti koju hrvatsku rieč. Zato bi se imao grad i vlada osobitim načinom pobrinuti za škole. Viša gimnazija i realka obstoje; ali Bože moj, u kakih sgradah! To su vam ružne i posve primitivne, a vrhu toga nezdrave sgrade. Znam ja, što se na to odvraća: lahko je tebi govoriti i kritizirati, ali gdje je novaca? Ja odgovaram: Umna uprava naći će izvora za tu najprvu i najnuždniju potrebu. Nigdje se novac bolje i nuždnije ukamatiti neda, nego za dobar uzgoj djece. U djeci stoji bitni uvjet bolje budućnosti narodne. Djeca su nosioci ne samo imena nego i uspomene i slave naše. U dušu i sviest djece naše prenašamo mi najsvetije želje i težnje naše, pak nam se je pobrinuti, da djeca vriedni i dostojni zatočnici budu svega, što je Bog u dušu našu i u dušu naroda postavio. Škole, koje zidjemo, gradimo ne samo za nas, već i za buduća pokoljenja, ter ako je gdje opravdano činiti zajam i obteretiti budući naraštaj, to je opravdano kod škola i svega onoga, što na škole i njihovo oplemenjenje spada. Čini mi se, da poleg svega toga, još je prieka nužda, da se u Osieku čim prije podigne viša djevojačka učiona. Mogo je to učiniti grad Varaždin, ne vidim, za što ne bi to isto mogao učiniti grad Osiek? U Osieku je to jedino sredstvo, da ljepši spol, koj je toliko važan po obitelj i družtvo, privikne narodnomu jeziku i narodnomu običaju. Na posliedku čini mi se, da bi nuždno bilo, da naše zagrebačko glumišno družtvo od vremena do vremena i u Osiek dodje. To pravda zahtieva, jerbo se to družtvo iz naše državne blagajne ponajviše uzdržava. Osim toga nužda je prieka, da se u Osieku probudi i njeguje želja za plemenitijom narodnom zabavom. Kako sad stvari u Osieku stoje, dolaze tamo razna njemačka družtva, koja često puti ne samo, da tudje sviet od svoga naroda i zavičaja, nego mu još i dušu truju nemoralnimi komadi. Veli mi sviet, da se upravo ove godine predstavljaju komadi u Osieku, koji sve, što nami sveto biti ima, na ruglo stavljaju. Moj narode! Čuvaj se toga, kô vreloga gvoždja! Lahko je narod pokvariti i otrovati; ali je neizmjerno težko popraviti i preporoditi ga.

Kad iz Osieka u Njemačku kreneš, put ti je na Beč. Iz Osieka se u Beč dolazi za jedan dan, to jest od 6 uri jutrom, do jedanaest u večer. Kad bi bilo reda moglo bi se za nekoliko ura i ranije doći. U obće ne ima nujnije željeznice na svietu od one, koja iz Osieka u Beč ide. Kaže se, da je vrieme najskupocjenija stvar na svietu, i da njim valja lihvariti. Nigdje se na svietu ne trati zahman vrieme, kô na rečenoj željeznici. Tiče se to osobito nas Hrvata. Mi se caljizamo na toj željeznici, ko na dvokolih tarnicah. Iz Osieka do Zagreba još i hajde de, ali od Zagreba do Osieka od rana jutra pak do dva tri sata poslije pol noći. Čude se Magjari, da mi nikakve ljubavi prama njim ne imamo, a ne znaju, da se ljubav samo djelotvornom ljubavi stiče.

Zapuštenost se naše zemlje s gospodarskoga gledišta svakomu na svietu nameće očima; pak se je težko otresti misli, da se hotomice hoće, da propadnemo. Ja sam jednom prilikom tu zapuštenost jednomu vrlo visoko stojećemu Madjaru spočitovao, a on mi odvrati: vjerujte mi, da to ne biva hotomice; na što mu ja: gospodine moj, il hotomice il nehotice, mi, ako tako stvar dugo potraje, propadosmo, ter se u sličnih slučajevih držimo onoga: ex fructibus eorum cognoscetis eos". Medjutiem ovu stvar stavljamo na dušu naših peštanskih poslanika, osobito naprama novim financialnim predlogom, koji se spremaju.

(Dalje sliedi.)

Pavao Josip Šafařik.

(Dalje.)

Godine 1819. mjeseca svibnja javi Šafařiku novosadski biskup Petrović, da je patronat gimnazije novosadske njemu dao prvenstvo izmed svih kandidatâ, te

Digitized by Google

ga učinio ravnateljem, a službu ima nastupiti početkom sliedeće školske godine već mjeseca listopada. Mladić od dvadeset i četiri godine stupa na čelo s tolikim oduševljenjem, da je i ono ne malo doprinielo neizmjernim osnovam naučnim, za koje bi Šafařiku trebalo sretna života od sto godina. Skoro sve znamenitije osnove rodiše se u Novom Sadu.

Novi Sad stajao je početkom ovoga vieka u tursko europejskoj struji trgovine življe, nego što danas stoji; u znamenitih samostanih Fruške gore počivahu sanak blaženih dragocjeni rukopisni spomenici, kojih se ruka nijednoga naučnika jošte nije bila dotaknula, a novo probudjena ih je narodna sviest Šafařiku upravo u ruke utisnula. Samostanci očarani stojahu pred učenjakom, koji njihove svete starine tako liepo čita, pa ih mnogi put razveseli, kad im čita i tumači o staroj slavi njihova naroda; sve bi mu dali, pa makar i nije bio njihov. Našao je u Novom Sadu i starih poznanaca iz djačke dobe i književnikâ: Mušickoga, Atanackovića, Magaraševića, Hadžića, svi ga rado pomagahu. Našao si je tu i milu drugaricu života Juliju Ambrozi, koja ga je vierno u svih neprilikah života pomagala i u samih slavističnih naukah bila mu u pomoći.

Imao je tamo i neprilikâ s knjigami, kojih je mnogo puta čekao kao vrebac sunce, a one su iz vanjskoga svieta ciele mjesece putovale, više puta dobio je i drugih knjiga umjesto onih, koje si je bio naručio itd.

I pored tih neprilika radio je Šafařik divnih stvari, sabrao prije, a izdao sada zajedno s Benediktom sbirku slovačkih narodnih pjesama. A kako je već pronicao u slavenske jezike i njihove književnosti i uvidjao ogromne razlike izmed narječja i pismena med Slaveni, poda na njemačkom jeziku djelo: „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten (Ofen 1826.)“ da svim Slavenom bez razlike pismena i narječja u jednoj cielini podade poviest jezika i književnosti, jer samo njemačku knjigu mogoše onda svi čitati.

Još se poviest literature štampala, eto bure, koja je skoro Šafařika odniela s novosadske gimnazije. Sbog neke knjige, koju je bio napisao Magde, direktor karlovačke gimnazije, čovjek protestant, izadje kraljevski reskript, da se ćeraju svi protestanti s javnih zavodâ grčko orientalne crkve. Jedva spasiše dobri ljudi Šafařika, al morade stupiti sa ravnateljstva. Ostao je on na prosto profesorom.

Šafařik je time dosta izgubio, al volja za nauku prerasla je bila takove gubitke. Još dublje zaroni on po djelu Surovieckoga u davninu slavensku, te izdade djelo: „Ueber die Abkunft der Slawen (Ofen 1828). Sav učeni sviet obradova se tomu, da već jednom jedan slavenski učenjak, toliki poznavalac narječja, tako oštrouman, tako razsudan, a bez straha riešava ta pitanja svemu učenomu svietu. Neumrlu mu slavu proricahu njemački učenjaci, ako na dalje uzradi o starih sielih Slavena. Pa kako je sjajno to Šafařik kašnje riešio.

Da stariju slavensku poviest na sigurne osnove postavi uzeo Š. kupiti i pobirati od najstarijih vremena viesti o pojedinih mjestih. Stotine i hiljade imena balkanskog poluotoka i svih drugih slavenskih zemalja i država, a svagdje i bilježku, gdje im se spomen nalazi, ostavio je Šafařik u rukopisu u velikih foliantih; jer mu bolest razbi taj trudni rad. A imao bi bio od toga postati Atlas za poviest slavensku srednjega zieka. Koliki mi tuj trudi propadoše — piše sam — jako me to srdi, al za mene ima taj posao neizmjernu korist, jer samo ovim putem mogoh doći u poviesti i jeziku onamo, kamo drugačije nikada ne bi bio došao.

Od toga posla sbog ljute bolesti na očiju odvraćen, navrati se opet na historiju književnosti slavenske, da stvori jedno jedinstveno veliko djelo za učeni sviet. Najprije počme obradjivati književnu poviest južnih Slavena. „Moj geografični položaj traži od mene“, veli on, „da najprije saberem materijal za jezik i poviest južnih Slavena; a najveći Slavistè ne slute, koliko se je ovamo od 12. vieka na hrvatskom i srbskom jeziku napisalo i tiskalo“. Svećenstvo hrvatsko, a osobito naš Mikloušić, revno ga pomagahu, a tako i Slovenac Čop, Metelko i drugi. Godine 1832. bilo je djelo gotovo, a izašlo je istom poslije njegove smrti. Izdao ga je Jireček pod naslovom: Geschichte der südslawischen Literatur. Prag (1854—64.) u IV svezka.

Trideset godina proživio je Šafařik, sgotoviv već ovo djelo onako, kako ga je Jireček poslije njegove smrti izdao; nije ga sam izdao, jer nije sudio, da je djelo gotovo. Danas poslije četrnaest godina, hvalimo mi Bogu, da to djelo imamo, ne možemo biti bez otoga djela, koje je bilo gotovo prije, nego što je prviput zamočio pero naš Ljudevit Gaj, da nam upiše novu „ilirsku dobu“ u poviest našega naroda.

Kako je na visoko i na veliko bio zasnovao Šafařik oto svoje djelo: „poviesti književnosti slavenskih“ vidi se odatle, što mu je ova radnja za poviest književnu južnih Slavena bila samo materijal, premda je i taj materijal toli pun kritičnih, estetičnih i kulturno historičnih opazaka, da si i slabiji dusi po njih stvarati mogu slike literarnoga historičnoga razvoja.

Uviek su Šafařika odvodile opet nove želje, da udje u tajne prastaroga prosvjetnoga života, zato drugih dielova slavenskih književnosti nije dospio niti početi.

Pred staroslovenskim jezikom osobito pogledom na odnošaj njegov prema živim slavenskim narječjem, stajale su najumnije glave slavenskoga svieta, kô pred neriešivom zagonetkom. Tako zagonetan, a znamenit priedmet mamio je već svojom tajnovitošću veliki duh Šafařikov. „Naša stara cirilica“ piše g. 1830. još nam je uviek, što drugim egipatske hieroglife. Mislim, da sam

Digitized by Google

joj ipak našao ključ razumievanja. E! da bi imao sto ruku, ili da mi je sto godina živiti i raditi".

Staroslavenski jezik uzimahu Rusi za svoj stari ruski jezik, Srbi za stari srbski, a naši hrvatski glagoljaši učahu, da su pismena glagoljska od sv. Jeronima, koji da je bio sin našega naroda, a jezik staroslavenski da je stari hrvatski. Učeni ljudi: Durich, Dobrovski, Vostokov, Kalajdović, Kopitar razidjoše se na daleko u različita mnienja. Šafařik bi u znanstvenih pitanjih najprije nastojao svestrano izpitati stvar, al ju onda i odlučno braniti. On dodje do sigurna resultata, da su uzporedo sa slavenskim jezikom živila druga narječja slavenska, da im ono nije majka, već može biti stariji brat. Danas izgovara to mnienje sav učeni sviet.

„Divan je naš jezik" — veli u pismu od g. 1832. „živa narječja samo su sjena onoga, što su nekada bila. Narod, koji je u najdavnijoj davnini toliko osebnih narječja stvorio, valjda da je bio velik, silan i slobodan. Bilo je to doba, gdje je ciela sila naravi slobodno djelovala. U dalnjem razvoju izmjenjuju se narječja, al se iznova ne stvaraju. Jasan je za to primjer bugarski jezik, koji je kano starac prema mladiću u starom predknjiževnom jeziku. Al čovjek ljubi svoje djelo, voli vrtlu, koji je sam sadio, nego najljepšemu cvietnjaku u naravi, koji su stvorile sile njemu ne poznate".

Tu svoju glavnu misao kanio je razsvietliti razpravami, urešenimi mnogimi primjeri, gdje bi na temeljih povadjenih iz spomenika izašla poviest skoro svih narječja slavenskih. Počeo je sa srbskimi spomenici u djelu: „Serbische Lesekörner oder historisch-kritititische Beleuchtung der serbischen Mundart", gdje je nepobitnim načinom dokazao, da srbskomu jeziku ne treba tražiti vrelo u staroslavenskom. Ali žalibože i ovdje je samo znameniti početak njegovu namišljenomu veliku djelu.

Nije naš veliki Slavista samo gradio za ogromni hram slavenske nauke, nije bilo moguće, a da se ga ne taknu i narodna nastojanja Srba osobito u Novom Sadu, gdje ga je okružavalo toliko srdačnih prijatelja i toliko uglednih štovatelja.

Već od sto godina prije boravka Šafařikova u Novom Sadu uzimahu stari crkveni jezik pomiešan s ruskimi novotami za pravi stari srbski jezik, a prostonarodni da se je samo izrodio iz crkvenoga. Crkveni ljudi vjerovahu u to, kô u sveto pismo, a jezik im narodni bijaše kravarski i volovski. Šafařik im pokaza, da je njihov jezik dostojan premac staroslavenskomu, da njim i kraljevi njihovi u slavno nekada doba govorahu i kraljevahu. Njegova rieč važila je prema velikomu ugledu njegovu mnogo, pred njom je mnogi vikač pop sklopio glavu. Narodnim se jezikom počimalo pisati, a slavenosrbski sve više ode u zaborav.

Počelo se upravo mnogo pisati, al se ne zna čega je više bilo, da li slame ili pljeve. „Tko piše?" — pita Šafařik. — „Ili su mladići tek izašli izpod gimnazijalne stege, ili su pak sveučilištni djaci, koji na sveučilištu svoje nauke zanemare, a s njemačkoga svakakav smet prevode, pak zatajivši ime pisca pod svoje izdaju, ili pišu ljudi, koji niti po uzgoju niti po svojem zvanju nikakva pod bogom znanja za spisateljstvo ne imaju". Zato se odluči on u družtvu s Mušickim i Magaraševićem izdavati periodičan list, koji bi liepim izborom priedmeta i osbiljnim sadržajem pomogao oplemeniti ljepši smjer u literaturi. Tako posta: „Srbski ljetopis god. 1825."

Časopis sam po sebi nije mogao podpuno osigurati ovu krasnu misao, časopis može i propasti, zato zamisliše Šafařik, Hadžić, Mušicki i Magarašević osnovati književno družtvo, koje će izdavati „ljetopis" i druga dobra i koristna djela. Tako se rodi „matica srbska" već godine 1826. Po uzoru ove matice osnovaše kašnje sva slavenska plemena u Austriji svoje matice: Česi, Rusini, Hrvati, Slovenci, Slovaci, a izvan Austrije: lužički Srbi.

Šafařik se evo i u srbski život i knjigu uživio bio, a i poštovan je bio pače obožavan od učenih i ne učenih ljudi i preko granica austrijske carevine po svih srbskih stranah. U Hrvatskoj je u narodnom pogledu onda još vladala tamna noć, koje čudo, da je on cielim ugledom imena svoga pronosio u sviet ime srbsko, pa time za nekoliko godina potamnjivao ime hrvatsko, dok ga znanost hrvatska u novije vrieme nije proniela u sviet, a time i suzbila jednu tamnu stranu Šafařikovih nauka.

Premda je učenomu slavisti toliko poštovanja, toliko ljubavi izkazivao sav okružujući ga sviet, ipak je težko podnosio svoj boravak u Novom Sadu. Težke bolesti svališe ga nekoliko puta u velike nevolje; te je po više puta treptio u pogibelji života. Knjižarstvo ne uredjeno otegočivalo mu svaki rad, samo preko dobrih prijatelja iz Beča, Praga i Pešte mogao je dobivati knjige, kako ih je želio. Magjarizacija poče dizati glavu, da smrvi druge narodnosti; ode blaženo ono vrieme, gdje je latinski jezik bio veza izmed naobraženih ljudi bez razlike norodnosti; javiše si već i prvi znaci, da će mučenički život živiti, koji sviestno budu izpoviedali svoju, a ne magjarsku narodnost. Sve si to sabere Šafařik u jedno: Bježi što prije iz Novoga Sada, bježi iz Ugarske. Nudjali su mu profesuru na liceu u Požunu i Kežmarku, na oba su ga mjesta vezale tolike uspomene; al on volje na gore mjesto, na slabiju plaću, samo da ne ostane u Ugarskoj. Imao je na poziv državnoga savjetnika Köppe-a, koji ga je bio pohodio u Novom Sadu, da podje u Petrograd ruskoj akademiji s godišnjih 4000 rub. zajedno s Hankom i Čelakovskim, al ova se dvojica sustezahu a onda i poljski ustanak bio buknuo, te se ta stvar zamela.

Napokon smisli Šafařik i odluči poći u onu zemlju, za kojom mu je već odavna srdce ginulo u zemlju česku,

Digitized by Google

u Zlatni Prag. 10. listopada g. 1832. uzpiše Palackomu, neka mu pomoću rodoljubive gospode češke ma kakvu malu zaslužbicu pribavi. „Ja se ne bojim i najtrudnijega posla, samo da mogu za naš narod raditi“. Za tri nedjelje evo od Palackoga vesela odgovora, da mu zajamčuje godišnjih 360 for. za pet godina, al da piše odsele samo češki. Ta su gospoda češka bili prijatelji njegovi, koji su od skromnoga svoga prihoda mjesečno prinosili prijatelju, samo da im bude i radi u Pragu. Ta se je tajna čuvala za svega života Šafařikova, istom po njegovoj smrti doznalo se, da su to bili: Palacki, Jungman, Presl i dr. Njemu se je to sa svom nježnošću prijateljskom plaćalo iz nekakve tobožnje dotacije muzealne. Koli se veseliše dolazku prijatelji u Pragu i koli rado dadoše, neka svjedoči Jungman: Sada dakle pomoćju božjom iznesite plemeniti svoj život iz te nesretne zemlje, prenesite ga u naš ne upravo raj, ali ipak dobri kraj. S Vami nadam se, sinuti će nova zviezda našoj literaturi, daj mi Bože sreću, da joj vidim svjetlo, pak ću onda poput starca Simeona blagoslivljati posljednje dane života moga“.

Dne 11. travnja 1833. izadje Šafařik s obitelju iz Novoga-sada, iz grada, u kojem je punih 14 godina blagoslovno djelovao, te iza duga puta pohodivši uz put rod i prijatelje dospije dne 4. svibnja u Zlatni Prag. Ovdje počima treća doba njegova života.

(Konac sliedi.)

Prvi i zadnji poljubac.

(Sa slikom)

Karlo Purkyně, sin slavnoga fiziologa Franje Purkyně, bijaše jedan od najdarovitijih slikara českih. Njegov pravac je realističan, njegove radnje osnovane na prirodi, i zato se je on borio za svoga života proti onoj školi, koja umjetnost hoće da skuči u ukočene forme neke umjetničke dogmatike. Jedna od njegovih zadnjih radnja jest dvostruka slika, koju danas donosimo. Prvi i zadnji poljubac, početak i završetak zemaljskoga živovanja našega spasitelja. U prvoj slici grli nebesko čedo, sjedeć na krilu bogorodice usred ruža svoga prijatelja Ivana i poljubi ga, u drugoj stoji spas svieta u mrkom vrtu Getzemané sred čete prostih sluga sudbenih i tu ga poljubi izdajica Juda. Vrlo je sretna ideja slikara. On je prikazao dva živa kontrasta, koja opet jedno središte imaju — spasitelja naime svieta.

LISTAK.

Narodno kazalište. Narodno kazalište zagrebačko zanima zaista svakoga rodoljuba i kao gojilište umjetnosti, i kao jedan od onih mnogobrojnih zavoda, što su ih narodne ruke sazdale. Domorodna briga navlastito dičnoga našega pokojnika Ivana Dežmana gledala je zajedno sa nekoliko prijatelja, da se udari trajan temelj tomu zavodu, koj je ponajviše trpio od hira nekih pojedinaca, kako će to na vidjelo izići. Osnova Dežmanova i njegovih drugova nije plod vlastite fantazije, već uredba, udešena prema ostalim zemaljskim kazalištem, osnova je postala iza potankog razmišljanja i razglabanja. Nakon dvie godine dodje ova osnova u zadnjem četvrtu sata pred naš sabor, i bude vrlo sumarno riešena — t. j. zabačena. Vlada je izjavila bila, da ne može uzanj pristati, jer da ne ima novaca. Sabor dade vladi indemnitet za prošle dugove i prepusti joj neka uredi kazalište, kako joj drago.

Mi smo već bili odprije šutili o provizornoj uredbi, usljed koje se književni i glasbeni odbornici — ili umjetnički „ballast“ kako je neki činovnik u saboru izvolio literate okrstiti — zahvališe; mi ćemo za sada i šutit o dramatičnih aforizmih službenoga lista, dok ne vidimo kako li će vlada sve to urediti, jer ne sumnjamo, da je osnova već spremna za taj narodni zavod, koj zemlju na godinu 32.000 for. stoji. Ta nova uredba svakako će izići do skora na vidjelo, jer doznajemo, da će se i gospodarski odbornici zahvaliti. Nečemu se ipak čudimo, kako da vladin izvjestitelj u tom poslu nije označio saborskomu odboru konkretne točke, po kojih se kazalištem upravljati kani.

Novi listovi. U Senju počeo je izlaziti nov tjednik pod imenom „Radiša“ u tiskari H. Lustera, a u drugom broju javlja se, da će uredničtvo preuzeti poznati naš književnik Dragutin Jambrečak. U svom programu veli list, da je namienjen našemu puku a i posebnim interessom grada Senja. Ako „Radiša“ bude sliedio pravac, kako treba t. j. navlastito se obazirao na razna pitanja gornje krajine, onda mu je obstanak opravdan, za primorsku stranu Hrvatske izlazi onako u Kraljevici „Primorac“. Mi to nataknusmo, da svaki list udesi svoj program prema svojoj sferi.

— „Ladanjski gospodar“ zove se časopis, koji će ove godine početi izlaziti, i to svaki mjesec; puku je namienjen, al mu već naslova neće razumjeti osim kajkavca, jer je rieč „ladanjski“ provincializam, od izopačene rieči ladanje, pravo vladanje, dominium, Herrschaft, što se drugčije kaže imanje. Ladanje bi imalo značiti njemačko Land, nu mi to bolje označujemo riečju selo. Primorci kažu i „vanština“; dakle ich gehe aufs Land pravo se naški kaže idem na selo, a ne na ladanje, što je puki prievod rieči dominium i uvuklo se u kajkavštinu, dok je ovuda vladao latinski jezik. Ladanje je postalo od vladanje, kao što Ladislav od Vladislav, laški od vlaški, lastovit od vlastovit, las od vlas itd. Čini nam se dakle, da bi se mjesto „ladanjski gospodar“ imalo reći „seoski gospodar“, što bi jamačno svatko bolje razumio. Provincializmi su samo ondje shodni, gdje ne ima čiste svagdje poznate književne rieči i gdje je provincializam čisto slavenskoga porekla n. pr. cesta, dvorište (mjesto avlija); al nipošto onda kad je to kakva izkvarena rieč n. p. coprija (Zauberei), gorestajanje (Auferstehung, mjesto uzkrs) itd. Taj vrlo jeftini list uredjivat će g. župnik Šavor.

Nove knjige hrvatske. Srčanice, glasinke (soneti) u 4 razdiela od J. O. Sriemca. Novi Sad. Srbska narodna štamparija (Latinicom).

Digitized by Google

Zakon od 14. listopada 1874. ob ustrojstvu pučkih škola i preparandija u trojednoj kraljevini. U Zagrebu. Tisak dra. Ljudevita Gaja.

Prve posljedice zanovjetanja od F. F. U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare.

Katekizam glasbe. Iz njemačkoga preveo i opazkami providio Fr. Š. Koch. U Zagrebu tiskom Drag. Albrechta.

Čitanka za IV. razred gimnazije. Sastavio dr. Franjo Marković. U Zagrebu. Kod Lj. Gaja.

Poviest srednjega vieka od Fr. Kořinka. U Zagrebu. Kod Lj. Gaja.

Koledar Matice dalmatinske za god. 1875. U Zadru. Tiskom „Narodnoga lista".

Otačbina. Književnost, nauka, družtveni život. Svezka za januar 1875. Urednik Vladan Gjorgjević. U Beogradu. 1874. Sadržaj. Otačbina od Gj. Jakšića. Poeziji od M. Šapčanina. Seljaci pripoviest od Jakšića. Jelada i Jelini od St. Novakovića. Stevan Dušan, historijski roman od Vl. Gjorgjevića. Voda, od Sime Lozanića. Prokleti kum, novela od Ljubiše. Demokracija od Geršića. Kritika, politički, književni pregled. Mi ćemo se obširnije vratit na tu doista liepu knjigu.

Novo izdanje Vukovih narodnih pjesama. Zaista sto puti izjaviše listovi hrvatski i srbski želju, da se priredi novo izdanje znamenite sbirke „narodnih pjesama", što ih je pokojni Vuk Karadžić neizmjernim trudom po narodu sakupio. Znamenita ova sbirka narodnjega blaga rabi zaista svakomu, koj se bavi našom knjigom, a prve knjige ne mogu se više dobiti, jer su razgrabljene i velik dio mladjeg naraštaja zaludu radi dokopati se toga narodnjega blaga. Davna ta želja evo se izpunjava. Gja. Anka Karadžićeva izdala je u Beču poziv na predplatu na prve tri knjige narodnih pjesama, te pozivlje narod srbski i hrvatski, da se tomu pozivu odazove. Gja. Vukovica dala je u štampu prije svega 2. knjigu t. j. junačke pjesme. Slog, lik i artija bit će svakoj knjigi kao i kod prvoga izdanja, a tako isto i jeftina ciena od 2 fr. a. vr. Za o tim sliedit će I. i III. knjiga. Rok predbrojke traje do 15. veljače 1875. Predplatina imat će se u svoje vrieme poslat uz pouzeće. Popis predbrojnika ima se poslat gdji. Anki Karadžićevoj u Beč. (Landstrasse Marokanergasse. Nr 3.). IV. i V. knjiga može se dobiti uz cienu od 3 fr. po knjigu kod iste gospodje. Radujući se tomu podhvatu, pozivljemo sve rodoljube, neka ne kasne predbrojit se. Navlastito preporučamo ih mladjemu naraštaju.

Pet čaša. Pod ovim je naslovom izašla u srbskom beletrističkom listu „Javoru" od 10. (22.) prosinca 1874. pjesma od Bož. R., koja počima: „Tvojih loza, domovino, tvoji sinci piju vino, tvojoj žrtvi krvca naša, tvojoj sreći prva čaša!" Ova je pjesma tako liepa, a Bož. R. tako vrstan pjesnik, da se sâm proslavljeni pjesnik Petar Preradović nije stidio prisvojiti si njegove stihove, te je od rieči do rieči tu pjesmu prepisao, pak ju uvrstio u svoja cjelokupna djela... Šta? Preradović? To nije moguće! On nije mogao ukrasti pjesmu gosp. Bož. R—a 10. (22.) prosinca godine 1874., kad je već god. 1872. umro. Pače nije mogo ukrasti tu pjesmu, jer ju je već god. 1851. dakle 22. godine prije toga izdao u svojih „Novih pjesmah", to jest u vrieme, kad još ni „Javora", ni njegova pjesnika gosp. Bož. R—a nije na svietu bilo.

Al da se okanimo šale! Žao nam je vrlo, što tamo u Novom Sadu tako slabo poznavaju jednoga od najvećih pjesnika slavenskoga juga — Preradovića, te ih može Bož. R. prevariti, pak im pod svojim imenom ušuljati u list tudju pjesmu, koju je taj Bož. R. ukrao iz cjelokupne sbirke njegovih u krasnom izdanju izašlih pjesama god. 1873. (str. 135). Žao nam je to tim više, što nam je poznata inteligencija „Javorova" urednika g. dra. Ilije Ognjanovića, i što je „Javor" list, u koji pišu vrstni srbski pisci J. Bošković, dr. Jovan Jovanović, dr. Laza Kostić, dr. M. Polit i drugi.

Šta su bili glavni francuzki dramatici, novinari i romanopisci? Obično misli se — osobito u našem Zagrebu — da čovjek samo ono biti, samo ono raditi smije, zašto se je u školi pripravio. Učini li drugčije, prigovaraju mu često. Po toj logiki nebi moglo biti hrvatske literature, osobito beletrističke, jer se u nas bogataši ne posvećuju liepoj knjizi, a siromasi o samom beletrističkom pisanju življeti ne mogu. Časopis „Gaulois" pripovieda, kako je to u Francuzkoj. Aleksander Dumas bijaše pisarom kod javnog bilježnika. I. Scribe bio je prepisačem; Delaporte litografom; romanopisac Féval odvjetnikom; dramatik d' Ennery odvjetničkim pisarom; romanopisac Ponson de Terrail pomorskim činovnikom; romanopisac Paul de Kock, činovnikom trgovačkim; Henri Rochefort odpravnik gradske pisarne; E. Cormon knjigarom; dramatik Teophil Gautier pisarom; glasoviti Jules Janin, koga je francuzka akademija na temelju njegovih feuilletona i putopisa imenovala pravim članom bio je učiteljem latinskoga jezika, a Georges Sand, spisateljica romana, hranila se slikajući ružice i ptičice na burmutnicah i lepezah.

Umrli. U Beču Ljubos. Bedekovićka, kći uskrisitelja hrvatske knjige Lj. Gaja. Pokojnica radila je i za hrvatsku knjigu, prevodeći Zschokeove novele, od kojih je „Kreol" i „Budimski paša" štampom izašo. Pokojnica brojila je 31 godinu. — U Beču umre Arnošt Förchtgott Tovačovsky češki skladatelj dne 18. prosinca. Pokojnik bijaše kroz mnogo godina ravnateljem slavenskog pjevačkog družtva u Beču, a složio je uz to silu krasnih, karakterističnih sborova, što ih pjevaju sva slovjenska pjevačka družtva. — U Parizu preminu 6. prosinca pr. g. barun Gustav Wappers, ponajslavniji historični slikar belgički u 71. godini vieka svoga. Njegov kist stvori na glasu velike slike: „Karlo IX. strielja Hugenote", „Filip liepi na smrtnoj postelji", „Kristof Kolumbo", „Camoens u nevolji", „Juriš Turaka na otok Rodus". — Mjeseca studenog pr. g. preminula je čuvena englezka spisateljica Mrs. Marsch. Po svojih romanih izišla je na glas ne samo u svojoj domovini, već i po ostaloj Evropi.

— Dne 17. prosinca pr. g. umro je talijanski učenjak dr. Josip Valentinelli, prefekt Markove knjižnice u Mletcih. Znameniti ovaj, osobito starinam i kulturnoj poviesti evropskih naroda vješti pisac, velike si je zasluge steko za našu knjigu. Izdao je na ime: „Bibliografia dalmata, tratta da codici della Marciana", zatim: Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro, „i napokon u Kukuljevićevom „Arkivu": Esposizione di rapporti fra la republica Veneta e gli Slavi meridionali". Valentinelli bijaše članom jugoslavenske akademije zatim učenih zavoda u Beču i Monakovu.

Zabava: Očajnik Milivoj — Noćna rosa — Kapetanova kći — Ljudevit XVII. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku — Prvi i zadnji poljubac. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 5. **U Zagrebu 30. siečnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Udes silnikov.

Po istinskom dogodjaju oko g. 808—12.

Spjevao I. T.

Svetolikovu gle na grobu
Vlastela hrvatska se kupi
I lomeć ruke tuj žaobu
Dubini od dna muklo upi:

„Oj dobri kralju, mila krvi,
Dobrote tvoje kamo nesta?
Pomamio se sin ti prvi
I navikao na zla česta.

Kraljevat misli, a on jaoh
Krvoloči nam, na nas reži,
I istinu je mrzit stao,
A dvostručenje podlo vrieži.

I mrzi zakon, običaje,
Sirotam tvrd je, neblag puku,
I sbora vazda ohola je,
A neprijaznik žicâ zvuku.

Već u rog, u rog daj zatrubi
I lovi vas dan zvjerad plahu,
Uvrebat gledaj, ter ju ljubi,
Ma branila se, čiju snahu.

I danas na dan tvoje smrti
Na vrancu biesnu gorom leti
Sa sokolom si, s brzim hrti,
Sramoteć otca spomen sveti —“

Zagrmi u to zemlja muklo,
Potrese lies se i tvrd kamen,
Jer pokojniku srdce puklo,
A svietu Višnji dao znamen —

Sa trešnje konju lovačkomu
Odronila se hrid pod nogom,
Konjika nesta u tom lomu,
Strmoglav propa s konjem, s rogom.

I božja volja tako brže
Sudbinom krenu nevriedniku,
A tiem na priestol njegov vrže
Svetolikovu pravu sliku.

I slave kralja Tomislava,
Svetolikova drugog sina:
Slobode čuvar, štit bje práva,
A srećna po njem domovina!

Očajnik Milivoj.

Crta iz krajiškoga života, piše Milutinov.

(Dalje.)

— Dà, dodje ban, raznieti ga hćede od ljubavi sviet, smota se oko njega sve: „vodi nas, bane, sve naše uzdanje, kamo godj ti drago, ti naš, mi tvoji do zadnje kapi!“ Načetilo se ljudstvo u Ogulin, povrvljelo kao mravlje, poplinulo kao bujica. Stadoše mudri ljudi mirnije govoriti svietu o čem se radi, a mi u jedan vrisak: ne damo se pod ničije kopito, u vatru ćemo, u boj, tko je godj za boj. Bogoklonik manastira gomirskoga zadje medju nas i progovori jasno, do šta je došlo: mi ponovimo tvrdu vjeru i još tvrdju volju, ne dati se. I potekoše ljudi, potekoše žene, da božjemu ugledniku ruke izljube. Uzkipilo junačko srdce, nabrekle ratoborne

Digitized by Google

grudi, uznio se pod oblake vik: „Živio Jelačić ban!“ Žene i djevojke pjevaju: „bog poživi Jelačića bana,“ a domaća djeca: „i njegovu sablju od megdana!“

U to grmnu glas, da se izmed gospode vraća medju nas ban, a narod ponovi, što je koga grlo nosilo: „živio naš ban“. Tad progovori pusti Jelačić, da sve na ponoru Gjule i kod stare naše kule odjekivaše, ja i danas pamtim, kad je zagrmio:

„Junaci! Digao se sbilja tudjin i hoće, da mu budemo sluge. Niti hoće, da zna za našega cara i kralja, već on jedinac da bude gospodar do sinjega mora. Junaci! — sievnu banu oči — hćedoše vas Turci poturčiti, ali vi im odmazdiste, kako vam pristojaše. Danas hoće opet drugi, da nas skuče, da nas podjarme. Za mene živa, dok je ove glave na ramenu, dok je ove ćorde o bedrici, toga ne bude.

Tko je moj, tko je krajišnik — junak, na oružje, pa što bog da i sreća junačka. Ogulinci, od starine birani junaci, kad podje preko Drave, zovnut će vas ban. Živio naš svietli car, slava staroj našoj kraljevini!

I kô kad bura, puna biesa, zahuči niz golu lit Kleka, diže se bura, zagna se bura junačkom grudi svieta našega. Nanieli se sjedobradi starci: „i mene evo bane“; potekli golobradi mladići, „ja ću s tobom, bane“, a svakomu čovjeku odraslu iz očiju bliska munja, s čela bije grom; zapadne me nekako sreća do banova koljena, snizim se k zemlji i zavapim: tri su vita moja bora, tri su sina moja i ja otac njihov; zapoviedaj, bane, na prvi poklič četiri su tvoja ratoborca svaki spreman u boj ko na pir. Kucne me ban: „hvala, Milivoju, ti čuvaj kuću i pazi na mladinu, da poraste i pušci doraste, a tvoja tri sina moja su.

Ne znam vam reći, gospodine, kako sam dospio kući. Obuzelo me sladko ono lice moga nekad kapetana, a sad carskoga generala i našega bana, u dušu mi se utisnule njegove rieči, a svega me obavila ona radost, ono klikovanje ljudstva: ja sam valjda krilat dobrzao do našega stana. U glavi mi sjekle misli, u prsima kano da si tri vatre zapalio.

Zaspalu čeljad pustim na miru, Brace ne bijaše jošte kući. Prosnim, protanjam svu noć, kano da me je bola obujmila; samo što sam milo, sladko sanjao.

I očice se zamorio stari Milivoj spominjući onaj dan, te kao da ga polusan hvata, poposjedi tada tiho, samo kadkada mu trepavica odavala nutarnju uzrujanost.

Ostanem i sam kao prikovan, motreći divni taj zanos. Uz takov zanos i takvo pregnuće šta nije mogao učiniti ban? — Krasna li si i plemenita, krajiška vrla dušo; blago meni krajino, što sam tvoje orlove gore listak — mune i meni u jedan mah glavom.

IV.

— Svanjiva, zabieljeti će dan. Ustaj srdce, rodilo se sunce! tepa Zlata nejakomu Dušanu, što ga ona i otac obično Duškom ili Dušićem zovu. A male si očice protire, drugom rukom majku sagnuvši se k postelji oko vrata paše. Samo još malo, na pô ustiju šapće pospančić, spušta ruke s očiju i s majčina vrata i da će se k zidu okrenuti, a Dragutin ga začme s očeva naramka mazno dražiti: „ja sam već ustao, pa će meni Braco donieti kolača, i prsluk i malu pušku i sve“. „I meni će Braco sve donieti“ trgne se Dušan i okrene majku, još neodstupivšu, ručicama dragati, a na brata i ne gleda, jer mu se oči od sna krpe. Majka ga sad poizpravi, a on polagahno otegne zievajući lakte i uzpravi ruke, da ga se za jutrnja uranka ponamiluje. Čim ustao Dušan, spusti Braco k zemlji Dragutina, posadi svakoga blizančića na svoje koljeno i uzme ih po rudoj kosici ljubiti. Opet će Dragutin: „meni dva kolača, Braco!“ a Dušan zabrza; „i meni“ onaj „meni pušku“ ovaj „i meni modar prsluk i novu obuću“.

— Da, da, sve će vama Braco donieti, ozove se otac dragajući djecu, kojoj sladku željkovanju ne bi dugo kraja bilo, da im mati ne unese ručka. A tad se svaki radi dočepati poda i stane žurna potraga oko police za ručanom posudom, za „sdiekom“. Majka im utoči mlieka, udrobi za čas ječmenoga krušca i dade svakomu svoju obilježenu drvenu žlićicu, sbog koje je bilo dosta puta inata i suza, dokle ne obilježismo, čija je koja.

Sladkohrani malići pritisnu zalagati i ne sluteć, da će otac njihov danas krenuti na vojsku, dapače onako jutreni ne primietiše, da je danas preodjenut na narednikovu. Spremajući večerom što je trebalo za Bracu, kazasmo im, da on mora sjutra u Senj na službu (kamo je preko godine više puta i odilazio), pa obećasmo, da će im donieti svake milošte, kako su joj već navikli bili, kad bi otac u Senj odlazio.

— Ćaćo — ozvat će se Braco — pripazi mi, molim te, na puške, da ne zahrdjaju. Zapustiš li oružje mjesec dva, ode po kvaru. A kad budeš snažio, čuvaj, da ne bi možda na šešani pokojnoga moga djeda oštetio veza. — Lovskih pasa ne puštaj s lanca, mladi su jošte, pa bi se lahko mogli gdjegod zamesti, u gori izgubiti il kakvu lahkomcu u ruke dopasti.

— Paziti ću, sine, ne brini se, nekako mu težka srdca odvratim, a Zlata se nanese, da će zaplakavši saviti mu ruke oko vrata. „Pamet, ženo, i pravo srdce, ta doći ću ja, ako bog da, opet“ muklo reče Braco a blizančići se zaigraše „i donieti prsluk, kolača i svašta“.

U to hrupiše Pavao i Samojlo i njihove žene. Sokolovi moji ne dadoše, da ih pratimo, već se izljubismo i u malo krenuše tri vita bora moja niza stranu ravno k Ogulinu. Ne mogoh odoljeti, potečem za njima i na putu — križoputu dolje još jednom sva tri na svoju grud vinem. „Ne ćemo ti, ćaćo, biti na sramotu“ odrekoše sinovi vedra lica i zapjevaše, a ja ostanem ni živ ni mrtav, mrena mi se spusti na oči, sjednem do

Digitized by Google

nekakva grma i tek pred samo podne opet kući dodjem. Djeca se igraju, Zlata zaplakana, druge dvie snahe već se vratile na Ljubošinu. Hvala bogu, reknem, prekrstim se i podjem za domaćim poslom.

— Prve dvie čete krenule su bile već pred tiem u Italiju, u treću i četvrtu četu dospiju sva tri moja sina i podju u Magjarsku. Gospodine, i vučica zavije za vučići, kad ih s vida izgubi; kamo li ne bi čovjek — krštenik protužio za svojom krvi, za svojom djecom. Prvih dana bilo mi je težko, a Zlate prenikako umiriti. Sav razgovor bili blizanci. Oni nastavi po sobi starih hrbova, prinesi lûk (strelicu), pa gadjaj dokle se koji criep ne sruši, a onda ih stani cika: pogibe Turčin i ne znaj što bi od veselja. U kašnju se ruku spominjao više puta Magjar, pa onda ne bi mira dali, već da sieku Magjara. Pomeći naime po stolu kukuruznih klipova, pa drvenom sabljicom sieci glave tobož magjarske i plješti do mila u dlane, kad vrci ovaj ili onaj klipić; odrubiše tobož Košutovu glavu.

Još je nešto mirniji bio Dušan, ali Dragutinu nigdje mjesta naći. Kad bi ga majka uzela koriti, a on se na nju zaleti, poljubi joj njedra, pa se opet bacukni: ne moj, zlatna majko, ja bih mirovao, al mi srdce ne da.

Dohodile bi snahe, negdje jedna, negdje druga i pitale, nije li koje pismo došlo, a glasa ne bijaše, već što bi sviet pronosio ovo, ono, jako čudesno, u što čovjek tako lahko nije vjerovao.

Nakon se pojmim i tješeći Zlatu reknem joj liepo: pravo je, u redu je, da su otišli, a uz našega bana tko išao ne bi? Bolje je ljudini mrtva glava, nego li mrtav glas, a narod, koji bi se dao gaziti, bolje da ga i nije na svietu. — Što svim, to i našim, izpod božje nitko ne uteče.

Dokle se mi ovako jednom u večer spominjali, zovne netko s dvora moje ime. Otvorim i unidje neki podčastnik ogulinske satnije, s kojim sam se dobro znao od prije. Primiv me za ruku reče veselim glasom: meni jabuka, a tvomu Braci lajtmanija!

I obradujemo se, a mojoj se dobroj Zlati prvi smiešak na ustnice vrgne, kad joj podčastnik kroz šalu poviknuo: gospa lajtmanica, sad dajte cicvaru. Mali su već spavali i tek sjutra dan ih nekako uputimo, da je Braco postao častnikom. Nije nam pravo bilo do duše, što reče glasonoša, da ga je prevrglo k Banovcem, ali nas brzo onaj primiri, razloživši, da to ništa ne znači, te je banu na volju, čim bude kod Ogulinaca opet praznih častničkih miesta, vratiti ga ovamo.

Bila to prva noć iza Bracina odlazka, koje smo blago počinuli, prem ją baš one noći niesam spavao, kolik ni sad pred vami.

Desetak dana za tim dodje nam pismo. Evo ga gospodine! I segne Milivoj u njedra, u kojih bješe sva njegova radost pokopana. Iz stare podčastničke listnice izpukne omotak hartije a u njem dva pisma. Pruži mi ono manje, ja uzmem čitati:

Dobri moj roditelju!

Niesam ti pisao dosle, jer mi nije bilo kad. A sad ti evo javljam, da me naš svietli ban učinio poručnikom i to kod vlastite svoje 1. banske pukovnije, gdje se je upravo desilo prazno mjesto. Čuj kako je to bilo. Prešavši mi 11. rujna pokraj Varaždina Dravu, zaputimo ravno preko velike Kaniže, mimo Gavana jezera* do stolnoga Biograda, a Madjar se nigdje na odpor ne izmoli. Tek se 29. rujna sukobismo kod Velence nedaleko Pešte, s buntovnim generalom Mogom, i tuj se od 11. ure do pred podne do u mrku noć držasmo u koštacu. Prem je Magjarije bilo mnogo više nego li naših, mi se ne dadosmo, već im ljudski podprašimo pete; poraziti ih ne mogasmo, kako bi bili radi, jer se bijahu izpred nas zavukli u vinograde, a onda se ni pod koju ruku ne dadoše na čistac izmamiti. Vidivši naš ban, da tuj nije junačkoga perja, da se tako može svaka hrdja odklati i vidivši, da je unoćilo, zapovjedi neka ih za ovaj krat pustimo. Pred zoru se dakle, ne obaviv posla u redu, vratismo, al prvi put kad opet do sukoba dodje, da čuješ što će od njih biti. Naši ljudi vele, da gdje god se s njimi kucnemo, da ćemo ih ogrliti gvozdenom cievi a naši se ljudi dobro znadu. Oba su brata bila istoga dana sa mnom u vatri, i ništa nam se, hvala budi bogu, nije dogodilo. Moj gospodin četnik doglasio banu, kako sam s desetoricom ljudi oteo magjarsku zastavu, pogubio četi vodju, rarobio samoga zastavnika. Malo niesam u onom prvom zoru glavom platio, ali ne ima smrti do sudjene — Kad krenusmo preko Mure ovamo, dopade mi glas, da sam postao poručnikom, a jučer mi ban dade na dar zlatan resnik na sablju, koju mi je poklonio nadporučnik Vuk... Pozdravio sam se s braćom i prelazim na novo mjesto, odkle ću kašnje lahko moći prieći k Ogulincem. Još mi reče svietli ban: hvala ti sinko, što si se valjano ponio, u moju ćeš vlastitu pukovniju, niesu ni tamo lošiji junaci, biti će ti liepo.

Sva se naša vojska drži junački i kažem vam, biti će pokolja, biti krvava boja, dok prviput pravo ščepimo Magjare.

Ne mogu Ti reći, ćaćo, koliko se veselim danu, kad ću opet moći zagrliti Tebe, Zlatu moju i naše ptiće. Pazite za boga na djecu i ne dajte osobito Dragutinu maha, on je preživ, pa bi si lahko mogao natruniti zdravlje. Još im kaži, da će Braco — ako dobri budu, odpraviti — što je obećao.

Za sad Vam evo šaljem nekoliko troška (30 frt.) a kašnje ću moći i bolje. Zlato moja! ne budi za mnom skrbna, već mi veselo nastoj o kući i o miloj djeci našoj. Bog će dati, sve će dobro biti!

* Ovako su naši ljudi zvali Blato.

Digitized by Google

Slap Savice u Kranjskoj.

Digitized by Google

Ja Vas ljubim sve četvero od srdca i pozdravljam sav rod. Vaš

Raco D., poručnik.

Stari grad (ugarski) 8. listopada 1848.

Starac uzme pismo, poljubi ga i spravi opet uzdahnuv duboko u njedra. Pozamuknemo.

V.

— Danas je ovo pismo, gospodine, grdna moja rana, kolika je onda bila silna radost moja. Nije mala stvar, uzgojiti sina bogme na muci i na svakoj tegoti, pa ga čuti, doživljeti, da carsko zlato nosi. Srećnijega otca ne mogaše biti od mene. Ali je i to posljednji čas moje sreće bio.

Sedmi dan iza svete Petke vrati se neka čest našega ljudstva iz Magjarske u Ogulin; bila to slabo oružana, još slabije uvježbana, a brzo zamorena mladost i starost na kupu, pustio ih do potrebe ban. Naš se je sviet samo mramorio, kad uzeše pripoviedati, kako su ih iz zasjede, iz prevarke nalietali svaki čas buntovnici te kako su one, koji bi im živi ruku dopali, metali na muke, mrcvarili, plienili, na gvozdene klinove ih vješali, u vatru il vodu bacali. Istim carskim liečnikom niesu praštali, a što bi od naših sveštenika stvarali, ne smiem od božjega straha ni kazati. Gdje god bi se pridesilo, mamili bi naše u grad, govoreći im da smo tobož braća, u goste bi ih zvali; ali težko onomu, koji se je bolan na vjeru pustio. Otrovana jela i pila ne samo što bi zvanicam podmitali, već bi je i nedošljakom slali, u gostionah prodavali i svaku zloću dan i noć sumavali, da našieh što više potajice u grob sprave.

Ne žališ poći na junački odpor, ne mariš stati na strašno mjesto, ne haješ pasti pod boljim junakom. Sami pače rekoste, da je dično umrieti na ratnom polju, u krvavom boju; ali ovako gospodine, — ni Turci ne rade.

Sudite sami, kako mi je moglo biti pri duši, kad zaredaše one pripoviesti sve gušće i gušće, a od moje djece do mladoga ljeta glasa ni traga. Tužnijega krstnoga imena, tužnijega boga i božića lje doživio niesam. Zlata premrla od brige i straha, one druge dvie snahe dodijale propitkivajući svako toliko, nije li došlo pismo; samo djeca, blizanci se mali igrali i pjevali po vas dan: bože živi Jelačića bana i njegovu sablju od megdana!

Po božiću preko lani dobije moj kum Radojlo u Gomirju od svojih dvajuh sinova pismo. Stariji mu sin bješe pismen pa javljaše otcu, da su mnogo pretrpljeli, ali da su a uz diku — bana zdravi i veseli. Poviedaše kako su u isti Beč, časom buntovan i caru odmetan, silom provalili te Bečane na viernost i pokornost opet pritegnuli. A s Magjari da se svaki čas krešu, ali da se Košutovci, dok zamiete krajišnike, osobito Banovce i gornjake, izpred njih kupe i nevidom zamiču. U tom je pismu bilo i na me pozdravî od moga Samca i Pavla uz pitanje, da li sam njihovo pismo i u njem dar primio. Niesam, gospodine, izim onoga lista od Brace ni jedne viesti više dobio od djece i baš za to sam se jadan sve to većma nuždio. Snasi ni jednoj ne smjedoh izpovidjeti tuge i boli, njima se da pače ne dadoh žalostiti, tješeći ih, da će biti valjda pisma putem propala. Tako prodje mjesec i mjesec opet, a glasa ni odkle. Tad okrenem u sav mah slućeti, tugo moja, da ne bude dobra i strepio sam dan i noć, kan' da mi je srdce kazalo... dà srdce se moje bješe skorilo.

Milivoju se lice zamrači.

(Konac sliedi.)

Dva soneta.

Spjevao L.

I.

Knjiga svieta.

Posrknuo sam umlja breme cielo,
I rekoh: „Hvala na toj umnoj slavi!“
Na silnu mudrost silan pečat stavih,
Pa stadoh čitat tvoje divno čelo;

I čitah oči. Srdce mi se smelo,
I sinu zora vječitoj mi javi:
Dà, to je ljudstva nauk živi, pravi,
To prvo, slavno ruke božje djelo.

U vaših knjigah toga štili niste,
Ded gledjite u moje zlatne liste!
Ta svako pisme cvietak tu je ubav.
Tu knjigu sveza vječna, živa vjera,
Iz vječnoga ti teče pismo pera,
A cieloj knjigi jedna rieč tek — ljubav.

II.

Molitva ljubavi.

Oj ljubavi! Ti kaplja jesi rose,
Bez koje ruža samotnica gine,
U sedam boja sviet mi s tebe sine,
Životu prene mrtvo zemlje tlo se.

I car i prosjak tvoju milost prose,
Pred tvojim svjetlom carstvo noći mine;
Iz veriga se duša u vis vine,
A tvoja krila k zviezdama ju nose,

Digitized by Google

Do moga groba posestrimom budi!
Dà, ti me vodi, nukaj, ravnaj, sudi,
I u srdce mi sadi cvieće doviek.

Zlo življet da je? Bez tebe je gore;
Sav ljudski život mutno, mrtvo more,
A sanak sjenke svaki smrtan čovjek.

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

V.

Ljubav.

Ah ty, děvka, děvka krasnaja,
Ne hodi děvka moloda zamuž;
Ty sprosi, děvka, otca, materi,
Otca, materi, rodu plemeni;
Nakopi, děvka, uma-razuma,
Uma-razuma, pridanago.

Narodna pjesma.

Osviestiv se, ne mogah se nekoliko časova opomenuti, što je sa mnom bilo. Ležah u postelji u nepoznatoj odaji i oćutjeh, da sam vrlo slab. Preda mnom stojaše Saveljić držeć svieću. A netko pomno razmataše zavoje, kojimi sam bio stegnut oko grudi i oko ramena. Malo po malo razbistrio mi se vid. Sjetih se svoga dvoboja i dovinuh se, da sam ranjen. U taj čas škrinuše vrata. „Kako mu je?“ — začujem šapat i uzdrhtah. — Jednako je — odgovori Saveljić uzdahnuv — bez sviesti već evo peti dan. — Htjedoh obrnuti se, ali ne mogoh. Gdje sam? tko je tu? jedva jedvice prosborih. Marija Ivanovna pridje k mojoj postelji i nagnu se k meni. „Kako vam je?“ reče. „Hvala bogu — odgovorih slabim glasom. Da li ste vi to, Marija Ivanovna? Recite mi...“ ne mogoh dalje i umukoh. Saveljić uzdahnu. Radost mu se pokaza na licu. „Osviestio se, osviestio!“ — klicaše. „Hvala ti, bože! No, batjuška Petre Andrejiću! ala si me uplašio! već peti dan!“... Marija Ivanovna prekide ga. „Ne govori s njim mnogo, Saveljiću. Još je slab“. Djevojka izadje i tihoma zatvori vrata. Misli mi se miešahu. Bijah u kući komendantovoj; Marija Ivanovna pohadjaše me. Htjedoh štošta upitkivati Saveljića, ali starac kimaše glavom i zatisnu si uši. Od nevolje svedoh oči i sladko usnuh.

Probudiv se, pozvah Saveljića, a mjesto njega opazih pred sobom Mariju Ivanovnu; angjeoski joj glasak pozdravi me. Ne mogu izreći čuvstva, koje me tada osvoji. Latih ju za ruku, priliepih ju uz svoja usta, umivajuć ju toplimi suzami. Maša je ne izvijaše... i na jednom njezine ustnice dotakoše se moga lica i ja poćutjeh vruć i nježan cjelov. Kao da je tko u meni oganj zapalio. Mila i ljubezna Marija Ivanovna — rekoh joj — budi mi žena, pa da budemo sretni. — Ona se osjeti. „Za boga umirite se“ — reče, trgnuv svoju ruku. „Još je zlo“, rana vam se može otvoriti. Čuvajte se, barem radi mene“. Rekav to, izadje ostaviv me u milju i zanosu. Sreća mi se nasmieši. Maša biti će moja! jubi me! Ta me misao svega obuzimaše.

Od toga časa bijaše mi sve lakše. Vidaše me pukovnijski ranar, jer drugoga liečnika ne bijaše u tvrdjavi. Mladost i narav pospiešiše moj oporavak. Ciela obitelj komendantova pohadjaše me. Marija Ivanovna ni ne odlažaše od mene. Razumie se, da sam uvrebao sgodno vrieme, te sam joj dalje govorio o ljubavi, a Marija Ivanovna slušaše me strpljivije. Nežapimice priznade, da mi voli i reče, da će njezini roditelji svakako biti radi njezinoj srećici. „Ali promisli dobro“ — pristavi — „ne će li priečiti tvoji roditelji?“

Zamislih se. Da mi je majka nježna, ni dvojio niesam; ali poznavajuć kakov je otac i kako misli, osjetih se, da ga se moja ljubav baš ne će toliko dojmiti, i da će mu se ta ljubav pričinjati nesmotrenošću mladenačkom. Iskreno to priznah Mariji Ivanovnoj i odlučih ipak pisati otcu što mogu ljepše, moleć ga za roditeljski blagoslov. Pokazah pismo Mariji Ivanovnoj, koja reče, da je tako jasno i kosnutljivo, da ne treba ni sumnjati, da će uspjeti, te kako je bila mlada i pouzdatljiva, dopusti srdcu neka osjeća žar ljubavi.

Sa Švabrinim sam se pomirio prvih dana, kako sam se oporavio. Ivan Kuzmić, prigovarajuć mi za dvoboj, rekao bi: „Ej Petre Andrejiću! trebalo bi, da te posadim u zatvor, nu ti si i onako kažnjen. A Aleksa Ivanić sjedi eno u hambaru pod stražom, a njegovi mačevi su u Vasilise Jegorovne. Neka se kaje i razmišlja, što je učinio“. Bijah odviše sretan, a da mi srdce moglo kakvu zlobu ćutjeti. Stadoh moliti za Švabrina i dobričina komendant, dogovoriv se sa svojom ženom, odluči osloboditi ga. Švabrin dodje k meni; izjavi, da mu je vrlo žao, što se je medju nama dogodilo; priznade, da je bio dosta kriv i zamoli me, da zaboravim, što je prošlo. Bud bijah od naravi bezazlen, iskreno mu oprostih i našu svadju i ranu, koju sam od njega dobio. Njegova kleveta pričinjaše mi se kao žalost uvriedjenoga samoljublja i neuslišane ljubavi, te velikodušno izpričah svoga nesretnoga suparnika.

Do skora posve ozdravih te se preselih u svoj stan. Nestrpljivo očekivah odgovor na poslano pismo, ne nadajuć se mnogo, i sileći se prigušiti kobne slutnje. Vasilisi Jegorovnoj i njezinu mužu niesam još ništa kazivao; ali moj naumljaj ne bi ih iznenadio. Ni ja ni Marija Ivanovna ne skrivasmo od njih svojih čuvstva i bijasmo u napried uvjereni, da će im po volji biti.

Napokon jedno jutro, donese mi Saveljić pismo.

Digitized by Google

Mašim se bojazljivo za njim. Adresa bijaše napisana rukom batjuškinom. To me pripravi, da će nešto biti osobita, jerbo obično pisaše mi majka pisma, a on bi samo dodao nekoliko redaka. Dugo ne otvarah zamotka i čitah veličanstveni nadpis: „Sinu mojemu Petru Andrejeviću Grinjevu, u Orenburžkoj guberniji, u Bjelogorskoj tvrdjavi". Starah se, ne bi li po crtah pogodio, kake je volje bio otac, kada mi je pisao; napokon sumah otvoriti pismo i pročitav prve redke, opazih, da je sve bies odnio. U listu je ovo bilo:

„Moj sinko Petre! tvoj list, kojim nas moliš za naš roditeljski blagoslov i privolu na brak s Marijom Ivanovnom kćerju kapetana Mirpnova, primili smo 15. t. m. i ne samo da ti ne dam svoga blagoslova ni privole, nego sam naumio k tebi doći i svojim ti načinom izbiti iz glave nevaljanštine; kazniti ću te kao kakovo derište, sve da si već častnik; jerbo si dokazao, da još niesi vriedan mač pasati, koji ti dadoše za obranu domovine, a ne da dieliš dvoboje s takimi bitangami, kakav si sam. Odmah ću pisati Andriji Karloviću i moliti ga, da te premjesti iz Bielogorske tvrdjave kamo dalje, gdje će te minuti ludovet. Tvoja matuška čuvši za tvoj dvoboj i za to, da si ranjen, od tuge obnemože i sad leži logom u postelji. Što će biti od tebe? Molim boga, da se popraviš, premda se ne smiem nadati njegovoj velikoj milosti. Tvoj otac A. G."

Pročitav to pismo, svakojaka čuvstva osvoje mi dušu. Oštre rieči, kojimi batjuška nije tvrdovao, jako me ozlovoljiše. Kako nemarno spominjaše Mariju Ivanovnu, pričini mi se koliko neučtivo toliko i nepravedno. Misao, da će me premjestiti iz Bielogorske tvrdjave, punila me strahom i užasom, ali najvećma me ratuži viest da je majka bolestna. Razjedih se na Saveljića, ne sumnjajuć, da je on javno roditeljem sve o mom dvoboju izviestio. Koracajuć gore i doli uzahnom odajom, stanem preda nj, mrko ga okom omjerim i reknem: Kako mi se vidi, tebi nije dosta, da sam ja tvojom krivnjom bio ranjen i da sam cieli mjesec dana bio više mrtav nego živ, nego još hoćeš i majku da mi umoriš. Saveljića to potrese kao grom. „Avaj, gospodine" — reče mal ne plačuć — „što to govoriš? Jesam li ja kriv, da si ranjen! Bog je svjedok, da sam pohitio, da te svojom grudi zaklonim od mača Alekse Ivanića! Prokleta starost ne dade. A što sam ja učinio tvojoj matuški?" — Što si učinio? — odpovrnem. Tko te je molio, da me prijavljuješ? zar te je tko učinio špionom? — „Ja sam te tužio?" — odgovori Saveljić u suzah. „Gospodi Car Nebesnyj! Deder izvoli pročitati, što mi piše gospodin: vidjeti ćeš kako sam te tužio". Tada izvadi iz žepa pismo i ja ptočitam ovo:

„Stid da te je, stara psino; niesam li ti oštro zapovjedio, da mi pišeš za moga sina Petra Andrejevića kakov je? a ti ni ne mariš za to, te su drugi ljudi prinudjeni javiti mi njegove lopovštine. Tako li se vrši dužnost i gospodareva volja? Poslati ću te, staru psinu, pa ćeš svinje pasti, kad istinu tajiš i odviše maziš mladića. Čim primiš ovo, odmah da si mi pisao, kakova je zdravlja, za koje mi pišu, da je krenulo na bolje; i u koje je mjesto ranjen i da li su ga dobro izliečili?"

Bilo je kao na dlanu, da je Saveljić nedužan, da kako pri meni, i da sam ga navalice uvriedio koreć ga i sumnjajuć na nj. Umolim ga, da mi oprosti; nu starca ne mogaše to utješiti. „Eto, česa sam se dočekao" — ponavljaše; „eto, što sam zaslužio od svojih gospodara! Ja sam i stara psina i svinjar i uzrok, da si ranjen! Niesam, batjuška Petre Andrejiću, niesam! prokleti musjé svemu je kriv: on te je naučio metati se kopljem, a ipak se niesi mogao ugnuti šakam onoga zlikovca! Trebalo je najimati musjé i zaludu novac trošiti!"

Ali ko se je postarao, da moga otca izviesti o mom vladanju? General? On si nije mnogo glavu trô za mene; a Ivan Kuzmić ne smatraše potrebnim otcu doglasiti za moj dvoboj. Mišljah i mišljah, tko bi mogao biti. Stanem sumnjati na Švabrina. Njemu bi jedinomu koristilo to doglašenje, koje bi moglo učiniti, te bi me premjestili iz tvrdjave i tim bi se odielio od komendantove obitelji. Podjem, da sve kažem Mariji Ivanovnoj. Susrete me pred kućom. „Što vam je?" — upita me, čim me smotri. Kako ste pobliedjeli! — Svemu je kraj! — odvratim joj i dadem očino pismo. Pobliedje i ona. Pošto pročita, vrati mi drhćuć pismo i reče, a glas joj drhtaše: „Vidjeti je, da mi sudbina nije ... Vaši roditelji ne žele me kod sebe udomiti. Budi volja gospodnja! Bog bolje znade od nas, što nam treba. Što ćemo si, vi barem Petre Andrejiću, budite sretan ..." Ne će lje tako biti! — kliknem, lativ ju za ruku; ti me ljubiš; gotov sam sve učiniti. Poći ćemo i baciti se pred noge tvojim roditeljem; oni su priprosti a niesu tvrde oholice ... Oni će nas blagosloviti i mi ćemo se vjenčati ... a doći će vrieme, dobro znam, te ćemo se umoliti i momu otcu; mati će uz nas pristati i otac će mi oprostiti ... „Ne ću, Petre Andrejiću" — odvrati Maša — „ne ću poći za te, dok nas ne blagoslove i tvoji roditelji. Bez njihova blagoslova ne ćeš biti sretan. Pokorimo se volji božjoj. Nadješ li si sudjenicu, uzljubiš li drugu — prosto ti bilo, Petre Andrejiću; ja ću za vas oboje ..." Tada zaplače i ostavi me; hoću za njom da podjem u odaju, ali poćutim, da niesam kadar ni sam sobom vladati i vratim se kući.

Sjednem i uglibim se u misli, ali eto Saveljića, koji me trgnu iz zamišljenosti. „Na, gospodine" — reče, dajuć mi izpisan papir — „vidj, da li sam ja tužakalo svoga gospodina i da li ja hoću omraziti sina s otcem". Uzmem list iz ruku: bio je to odgovor Saveljićev na primljeno pismo. Evo ga od rieči do rieči:

„Gospodaru, Andro Petroviću, naš milostivi otče!

Primih vaš milostivi list, u kom se izvoliste na mene razgnjeviti, da me stid bude, što ne vršim gospodskih

Digitized by Google

naredba; a ja, ne stara psina, nego vierni vaš sluga, slušam, što mi gospoda zapoviedaju, uviek sam vam vierno služio i služeć vam posiedio sam. A za ranu Petra Andrejića ne pisah vam ništa, da vas navalice ne bih uplašio i kako čujem, gospodja, majka naša Avdotja Vasiljevna i onako pobolješkuje, kako se je preplašila, a za njezino zdravlje moliti ću boga. A Petar Andrejić ranjen je bio pod desno rame u prsa baš pod rebro i ležaše u kući komandantovoj, kamo ga donesosmo s obale, a liečio ga je ovdješni ranar Stjepan Paramonov; sad je Peter Andrejić, hvala bogu, zdrav, te vam ne mogu o njem nego dobro pisati. Zapovjednici, kako čujem, svi su njim zadovoljni; a Vasilisa Jegorovna voli mu kao mezimcu. A što mu se je udesila ta okazija, nije mu se mladjanu ni čuditi: u konja su četiri noge, pa se ipak spotakne. A što mi pišete, da ćete me poslat svinje pasti, vaša je gospodska volja. Klanjam vam se kmetski. Vaš vierni sluga

Arhip Saveljev".

Ne mogah, a da se nekoliko puti sladko ne nasmijem, čitajuć pisanje dobroga starine. Nikako mi se ne dade, da otcu pišem; a da bi se majka umirila, mišljah, da će zato dostati Saveljićev list.

Od toga časa promieni se moje živovanje. Marija Ivanovna gotovo i ne govoraše sa mnom, uviek gledajuć, kako da mi se ukloni. Dom komandantov dotuži mi. Malo po malo priviknuh sjediti sam samcat kod kuće. Vasilisa Jegorovna s prvine karaše me za to: ele videć poslije da me se to ne dojimlje, ostavi me u miru. S Ivanom Kuzmićem vidjevao bih se tek onda, kada bi to zahtievala služba. Sa Švabrinom se sastajah riedko kada, ali uviek ne rado, bud sam zamietio, da je zlobna podmuklica i to me od njega odvraćaše. Život mi poče dodijavati. Uglibih se u zamišljenost, a tomu prijaše samoća i neradinost. Ljubav još tinjaše u meni, ali i ona mi sve više dotežčavaše. Razbi mi se volja za čitanje i za književnost. Duh mi klonu. Pribojavah se, ili ću umom šenuti, ili ogreznuti u bezpuće. Nenadane sgode, za cieli moj život znamenite, dadoše momu duhu silan i blag pravac.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

Na prugi toj skoro do blizu Beča nije ništ vidjeti, što bi dušu uzhititi a srdce razigrati moglo. Varoš Pečuh liepo stoji; ali je grad nečist i gadan, ter se ni iz daleka Zagrebu, koji je u tom obziru upravo uzoran, prispodobiti ne može. Sa željeznice viditi je stolnu crkvu, koja je negda imala biti liepa i ukusna, sada je s vana i s nutra oštećena i izgrdjena, a nitko valjda o popravi i ne misli; jer se tomu hoće višja izobraženost, više znanje i želja stvoriti nešta, što i preko groba ostaje i nastojanju našemu više značenje podjeljuje. Pokojni Scitovsky nadahnut plemenitom namjenom, ali bez ikakve koristi i više svrhe podigao je 12 apoštola na južnoj strani iste crkve. Pročelje i apsida te crkve posve je zagradjena i sakrivena i 4 fortifikatorna tornja ne služe crkvi uresom. Magjari hvale i u zviezde kuju gornjo-subotičku crkvu. Ono što se od nje sa željeznice vidi, nedvojbenim je dokazom, da je ta hvala posve ne osnovana. I to je nesgoda putniku na toj željeznii, da se u Kaniži zlo i nečisto jede, a o mirnu počinku nigdje na putu ni govora nije. Nadmi se koliko te volja, odjeni se i pokri se čim ti je drago, prvobitno stanje i pomanjkanje prave kulture ne da se nikako sakriti. Ono nam se u sto i sto pojava i javnoga i skromnoga života prikazuje. Ja nalazim, da je Sennyey pravo imao, kad je o azijatskih odnošajih u Magjarskoj govorio. Ovo priznanje nije doduše dično, ali je koristno; jer ništ nije štetnije u životu narodnom, nego sebe samoga varati i precjenjivati. I tu je, ko svagdje, prvi zakon: „Nosce te ipsum". Činovnici na magjarskih željeznicah čestoput su nevježe skrajni. Posjetnici sveučilištne svečanosti u Zagrebu iz Osieka barem nastradaše se sa svojimi „Freikartami". Poznajem jednoga, koj je polag svoje proste cedulje više platio, nego se obično plaća. Ovake zloporabe valja u javnih listovih žigosati, jer se inače na obću štetu za vazda uvriežiše.

Kad iz Osieka u Njemačku putuješ, prva ti je postaja Beč. Beč i Latin i Niemac, zapadni i sjeverni Slovinac, Wien, Wienna, Wieden zovu. Samo mi južni Slaveni zovemo ga Bečom. Od nas su tu rieč po svoj prilici pozajmili Magjari. Odkale je to ime, i što upravo znači ne znam. Jedan mojih bosanskih prijatelja reče mi jednom; „Beč mi za to Bečom nazivamo, jer se je na nas, koji na jugu i istoku stojimo izbečio". Ako ta rieč u ustih naših sbilja naravni značaj Beča znamenuje, onda se zahman Beč na nas beči, jerbo svojeg zvanja ne pojmi. U obće njemački živalj u Austriji imao je dosad dobrih odvjetnika i sudaca, dobrih upravitelja i profesora, dobrih liečnika i umjetnika, ali nikakih upravo državnika. Što je dosad u Austriji državnika bilo, to je bilo slavjanske krvi. Ali se da kako u Ugarskoj drugčije stvar ima. Tuj državnici rastu kô gljive; tù je barem svaki treći čovjek pravi državnik. Odtale su u Ugarskoj solonovi upravo zakoni, odtale uzorna uprava i sudstvo, odtale cvatuće financije i ekonomija, odtale obći napredak i podpuno posvuda zadovoljstvo.

Digitized by Google

Il se dakle Beč bečio il ne bečio na nas, istočno pitanje je sad u posve sigurnih rukuh i uvjeti su sjajnoj budućnosti u Ugarskoj posve nedvojbeni.

Tko je vidio Beč negda, kad je još debelim pasom nutarnji grad od predgradja razdieljen bio, a sada ga, kad se je taj pas u sjajan prsten (Ring) pretvorio, posieti, taj će odmah ogromnu razliku opaziti. Negda je Beč bio prava slika i prilika provincialnoga grada, noviji istom razvitak povisi ga do časti prave metropole i pravoga priestolnoga grada. Divna mu okolica, i veličanstveni Dunaj uzvisuje ga viš Berlina, Pariza i Londona. Samo će Stambul, Napulj i Rim ljepši i ugodniji biti. Što se novih sgrada tiče, mnogo ih ima dakako liepih i ukusnih. Medju najljepše spada austrijski muzej, koj je kopija rimske kancelarije, koju je kardinal Riario sagradio po nacrtu Bramantievu iz kolosejevih četvoraka. Razlika je ipak izmedj rimske i bečke sgrade tolika, kolika izmedj originalne slike Raffajelove i kopije njezine učinjene Sasso ferratom. Ima medjutim u Beču dosta javnih i privatnih sgrada, koje ni malo niesu pošle za rukom, tako na priliku opera je vrlo lošo djelo. Priznak je značaja istočnog, koji u ringu bečkom prevlada, da pretjerava i affektira. Zato sam svomu prijatelju i pratiocu pravo dati morao, kad je tvrdio, da se je barrokizam iz ostale Europe sada preselio u Beč a odtale u Peštu, u Temišvar, i žalibože u naš Zagreb itd.

Dva sam dana samo u Beču boravio, i družtvu svomu jedino za ljubav posietio riznicu carsku. Ima tuj vrlo riedka i skupocjena kamenja; ali iskreno izpoviedam, da to kamenje pred menom velike ciene ne ima. Ono je proizvod sliepe sile naravne, u kojoj se doduše očituje moć i dobrota božja; ali ništa, što bi se čovjeku u zaslugu upisati moglo. Ciena je tomu kamenju posve konvencionalna. Umjetnina makar ona bila samo od opeke, od voska, od drva il kamena umnu i sviestnu čovjeku više vriedi, jer nosi na sebi sjajne tragove uma čovječjega i svjedok je kulture i izobraženosti ljudske. Ljepši spol rado se oko tih dragocienosti stiče; ali bi i on znati imao, da ljepota prava, osobito tada, kad je ogledalo vierno nutarnje ljepote i dobrote, više resi dragi kamen, nego on ljepotu. Ljepota je sama sobom i bez ikakvih uresa ljepota, a uresi i nakiti na praznoj i nevriednoj glavi samo satyru izazivaju.

Meni su zato mnogo draži bili časovi, koje sam u Bellvederu proveo.

Kad tko u sbirku napuljsku, rimsku, florentinsku itd. udje, pričini mu se, da se u onom javnom vrtu nalazi, u kom je negda florentinski neki knez množtvo grčkih i rimskih umotvorina sakupio i prijateljem svojim umjetnikom na užitak i pouku izložio. Čini ti se, da u toj otvorenoj akademiji slušaš učenoga Machiavella kako prijateljem svojim tumači Tita Livija; čini se, da tuj pozdravljaš zadubljena u koji grčki divotvor nedosižnoga Mihael-Angjela i genialnoga Leonarda da Vinci; čini se, da se tuj rukuješ sa divnim Rafaelom i njegovim prijateljem fra Bartolomejom; čini se, da se prijateljiš i da obćiš sa blaženimi dusi, koji su u tih galerijah sjajnu uspomenu i neumrla svoja djela ostavili. Ovaj put kako sam u galeriju Bellvedersku stupio, sretnim slučajem, odmah sam susreo Rafaelovu liepu vrtljarku (belle jardiniere); jerbo ju je netko skinuo, valjda da ju snimi. Čovjek se nježne duše divnomu tomu tvoru i nehotice do zemlje klanja, ne samo za to, da se majci božjoj, majci milosti i dobrote i božanstvenomu njezinu porodu pokloni, nego da i dostojno počasti onu genialnu dušu, koja je umjela otajstvo božje toli liepo i istinito shvatiti i izraziti. U svakoj slici nekim načinom i umjetnik živi. Kad fra Angjelikove majke božje i celestialne njegove angjele ugledaš, odmah ti se u njih čista, neporočna i zaista angjeoska duša toga dominikanca pred oči stavi. Kod Rafajelovih slika, kod njegovih mnogovrstnih madonna; kod njegove transfiguracije; kod njegove dispute itd. odmah ti se predstavi i njegov nježni, skladni, uzoriti, poletni i otajstveni duh, koj je, rek bi, iz samoga bića božjega svoje uzore i nacrte crpio, i na platno ili zid prenašao. Njegovo uzvišeno zvanje, čini se, da je početkom i dočetkom njegova života označeno. Rodio se taj divni mladić na dan najvišega otajstva božjega na veliki petak, a usnuo je poslije 37 godina na isti dan velikoga petka. U istom redu naći je uzornih slika iz svih škola talijanskih, tuj su dvie vrlo liepe slike Perruginieve, tu vam je na pose množtvo slika iz mletačke škole. Ticijan, Palma stariji, Paolo Veronese, Bonifacio, Tinteretto, svi su tuj u više liepih primiera. Samo se ne sjećam, da bi naišao na našega Karpaccia, koga ja držim jednim od najumnijih i najizvrstnijih slikara mletačke škole. Štogodj u mletačkoj galeriji od njega vidiš, divno je. On je najveći legendarni slikar svijuh vremena. A njegovo predstavljanje gospino u velikoj dvorani mletačkoj držim najizvrstnijom religioznom slikom u cieloj bogatoj mletačkoj sbirci. S druge su strane Nizozemci, na pose: liepi Rubensi, Van Dyki, Rembrandti itd. U gornjem spratu je njemačka škola vrlo obilno zastupana. Najljepša i najumjetnija je slika Dürerova, predstavljajuća sveto trojstvo i slavu nebesku. Dürer je Rafael njemački. O njem je Rafael, kad je njegov portrait na poklon dobio, rekao: ovaj bi njemački umjetnik sve nas nadmašio, da u tako povoljnih okolnostih živi, kô mi. Vriedno je posietiti i odjel novijih slika. Tu je zastupan sjajni Makart, nježni Kupellwieser, duboki i zaisto filosofički Fürich, umni i vrlo cienjeni Steinle itd. Kod Schölleina čuvenoga restaurateura vidio sam vrlo liepu sliku našega vrstnoga Čermaka, koja se i s najizvrstnijom nizozemskom slikom najbolje dobe nadtjecati može. Predstavlja sliepa prosjaka na mostu pražkom. (Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Pavao Josip Šafařik.

(Konac.)

Česka zemlja bila je u ono doba pod krutim tamnim absolutizmom, kad je Šafařik prispio u Zlatni Prag. Nekoliko se plemenitih rodoljuba trudili spisi svojimi pokazivati, da češki jezik žive i da ima snage uzdržati narod češki u životu, premda je sva sila državne vlasti o tom revno radila, da bude gorak život onim, koji živu, pišu i rade samo za češki narod. I sam Šafařik dodje umah pod oko policije. Pitali se ljudi od vlade: što je moglo skloniti novosadskoga profesora, da se u Pragu naseli, čiji kruh jede itd. Upitaše ga, a on im odgovori, al zato je svejedno oko zakona vierno bdilo nad našim slavistom. Kojekakvi potepuhi a i izaslanici ministra Sedlnickoga prekoračiše i po više puta sveti prag domaćnosti Šafařikove. Nekoliko godina takove biedne sjene sliediše svaku stopu njegovu, al njegov se veliki duh uzdrža u božanskom miru, ogrievaše ga sveti plamen radnje u nauci slavenskoj. Istom u posljednjem četvrtu života njegova, kad je i godina 1848. pokosila tolike liepe nade naroda slavenskih, ojačaše se one tamne sjene iz prvih godina života njegova u Pragu, stvoriše se svom svojom vražjom silom u duši njegovoj, da omame, potamne i razore ovaj silni slavenski duh.

Šafařik nije u Prag došao, da kô u kakvom Eldoradu zlatne dane uživa, već da radi, da najteže stvari izradi. Zajedno s Palackim osnuje osnovu: „Slavenskim starožitnostim“, koje bi imale razjasniti najstariju poviest Slavena do razširbe kršćanstva u prvom dielu, a u drugom bi se nacrtali običaji i život, vjera i jezik ove prve dobe slavenske poviesti. Dvije pune godine posveti Šafařik samo li tomu poslu, za cieli sviet kô da je obumro, a i u samoj obitelji svojoj bivši pustinjakom, koji se samo kad kada ukaže iz svoje knjigami pretrpane sobice.

Vierno je obitelj njegova sliedila njegovu oštru zapovied, da ga nitko živ ne smeta u njegovoj sobici. Sastajao bi se samo sa svojimi najboljimi prijatelji književnici, a i s njimi vodio bi se onda razgovor samo ob ovoj njegovoj radnji. Na jesen g. 1835. dodje već rukopis I. diela gotov cenzuri, a u ljetu g. 1836. troškom matice izadje već prvi svezčić, a sliedeće godine mjeseca rujna 1837. priedje cielo djelo u ruke učenoga svieta. Šafařik dobi nagrade za svaki tiskani arak 10 fr. Neopisiv je prvi dojam ovoga djela na češki narod, koji prvi svežčić za nekoliko dana razjagmi te ga je trebalo iznovice dati štampati; a sam upliv ovoga djela na historiografiju svih slavenskih naroda imade svoju znamenitu i veliki historiju, ono je ugalni kamen u historiografiji slavenskoj ovoga vieka. Ta ono je za sve vjekove riešilo pitanje o pradavnoj seobi Slavena u Europu, iza Šafařikova djela ne će to pitanje nikad više biti priedmetom izpitivanja.

Češki učeni kritik kaza g. 1838.: Šafařik se je odvažio na najtežu zadaću svega historijskoga iztraživanja, a riešio ju je neslućenim divnim uspjehom. Ako li je sudbina našemu češkomu narodu već dosudila, da u budućih vjekovih izčezne iz reda naroda, Šafařikovo djelo ne će ukobiti ista kob, ono će živiti, dok bude Slavena, dok bude poviesti.

Svi se susjedni narodi požuriše, da to djelo prevedu. U brzo izadje na ruskom, njemačkom, poljskom jeziku, a dielomice i na hrvatskom. Učene akademije slavenske, germanske, romanske, evropejske i amerikanske počastiše Šafařika članstvom.

Nije mogla niti austrijska vlada ostati gluha i sliepa prema tolikomu odlikovanju vanjskoga svieta, našla je napokon i ona takovu umniku zaslužbicu, dala mu censorstvo za beletrističnu i mješovitu literaturu s godišnjih četiri sto forinti.

Morao je učeni slavista taj teret primiti, jer je već tekla peta i posljednja godina one prijateljske podpore. Svakakvih prnjavih i tričavih sastavaka i do 1000 na broju imao je učeni slavista pročitati svake godine, samo da si zasluži svakdanji kruh. Preko deset godina nosio je on to težko breme.

Ovaj težki posao a i redakcija „Českého muzeuma“, koju je godine 1838. preuzeo od Palackoga, priečiše mnogo Šafařiku, da nije pristupio k drugomu dielu „Starožitnosti“, u kojem je bio namislio nacrtati život i običaje, vjeru, jezik, pismo, obrt i kulturu Slavena — u predkršćansko doba. — Šafařik brzo razabere sve potežkoće, i do skora uvidi, da je jedan ljudski život prekratak za takav posao, u kojem do njega još nitko nije osbiljno radio. Najveći dio njegovih radnja sve do njegove smrti smierao je samo tomu drugomu dielu. U „Muzejniku“ priobći više važnih članaka za razjasnjivanje mitologije slavenske.

Ovomu smjeru njegova rada ide i knjižica: „Slovansky narodopis“ (g. 1842.) sa zemljovidom, na kojem se vide granice i obseg nariečja slavenskih. Knjižica je mala, ali sadržajem zlatna, možebiti najpopularnije djelo Šafařikovo. Prvo izdanje raznesoše za nekoliko dana, a sada je četvrto izdanje od sina mu Vojtjeha. Svakomu nariečju kaže se u kratko poviest književnosti, glasovi podnarječja, naznačeni su mu važniji rječnici, gramatike i izdanja narodnih piesama.

Glavnoj si razpravi o prastarom Slavenstvu namieni Šafařik svoje u velike smišljeno djelo: etymologikon slavenski, za koji je već u Novom Sadu sabirao. To je imao biti rječnik korjena slavenskih jezika. U 10 godina danâ sabra silne hrpe gradiva. On prodje u to ime sve rječnike slavenske i susjednih naroda, filologijska izpitivanja inih jezika pače i u filozofijske nauke zahvati, da dobije samostalan sud o početcih i razvoju jezika. Pojedine dielove poda na ogled učenomu svietu, u časopisu Musejniku, al godina 1848 pretrže niti i o ovomu djelu.

Digitized by Google

Ne smiemo ovdje zaboraviti, da je naš slavista i pored izpitivanja pradavne dobe slavenske osobitim milinjem pogledao na balkanski poluotok. Već godine 1839. dade u 30 iztisaka natisnuti: „Monumenta illyrica, seu Slavorum gentis Illirici provincias incolentis omnis aevi documenta cyrillicis literis consignata (I. Diplomata, II. Inscriptiones, III. Specimina e codicibus) 47 str. 8. Ovo je bilo samo kazalo za njegov posao, a razaslao ga je i nekim slavenskim učenjakom, da ga svojimi prinosi podupru. I nova ukusnija slova dade u Pragu za to lievati, al je nešto toga izašlo tek god. 1851., a dosta jošte leži u rukopisu.

I českim starim spomenikom dade on svjetlo božje ugledati u djelu: „Aelteste Denkmäler der böhmischen Sprache“ (1840). „Rozbor staročeski literatury“ te je obranio od navala nekih učenih Niemaca slavni kraljodvorski rukopis, dao početke „staročeske gramatike“ itd. Težko bi nam bilo ovdje svu njegovu radnju za českí jezik i literaturu ocieniti, a nije nam to niti na misli, kad podajemo sliku života ovoga sveslavenskoga učenjaka i žarkoga ljubitelja svega slavenstva.

Zaronismo dobro daleko motreći naučni rad Šafařikov, ali progledajmo i odnošaje života njegova. Već godine 1836. bude pozvan za profesora slavenske filologije u Moskvu, al uživao je onda onu malu podporu od prijatelja (ili kako je on mislio — od muzea), a činilo mu se, da ga zahvalnost veže na milu zemlju Česku, te odbije. Godine 1840. navale iz Berlina, da primi tamo stolicu slavistike. Purkinje mu uzme dokazivati, kako je to mjesto važno za slavensku stvar, ako ne primi, da će i ta pomisao propasti, da će se Niemci kašnje može biti skanjivati, da osnuju u Berlinu stolicu za slavistiku, neka barem svoj dobri savjet dade, neka podje sam u Berlin. Šafařik sbilja podje na tolika nagovaranja u Berlin, al ne, da primi profesuru, već da dobroj stvari savjetom pomože. Kad se je i tamo tako neodlučnim pokazao, pomisliše, da mu možebiti premalo nude, a tajni ga savjetnik Schulze sleti: „Dakle tražite, molim Vas, koliko hoćete, mi ćemo Vam dati“. Šafařik dakako odbije sve, za samoga sebe nije tražio ništa, premda bi mu u Berlinu bili rado dali onoliko hiljada, koliko je stotina u ono vrieme dobivao u Pragu za težki i krvavi rad censorski. I ministri pruski i učenjaci težko se razstadoše sa Šafařikom, al on veseo ode na majke slave zemljište — u milu zemlju Česku.

Sad se i u Beču ponešto ugrijaše. Sam kancelar Metternich reče: Želim pod svaku cienu, da Šafařik ostane kod nas, unapried sam već sa svim zadovoljan, štogod mi grof Kolovrat predloži.“ Domišljahu se sada i katedri slavenskih jezika u Beču, al strah ih uze hvatati pred groznim panslavizmom. Koncem svibnja 1841. bude Šafařik imenovan izvanrednim čuvarom carske knjižnice u Pragu.

Prviput u mučnom svom životu dodje on sada u službu takovu, koja mu je stresla s glave barem glavne brige i skrbi za svakdanji život njegove obitelji, a otvorila mu tolike književne pomoći i rukopisna dragocjena djela. On se knjižnici sasvim posveti, ne hćede biti sinekura, zato mu mehanična neznanstvena radnja knjižnička osvoji mnogo zlatnoga vremena, koje znanost težko oplakuje.

G. 1845. posla mu berlinski dvor najviši red za zasluge u nauci — pour le merite. Čudan je s time slučaj, da je taj isti red prijatelja mu Kopitara resio.

Godine 1847. osnova carska vlada bečku akademiju znanosti, a med prvimi akademici nadje se i Šafařik. Već u prvih sjednicah steče si odlično poštovanje učenih Niemaca, obranivši sjajnim govorom Jakoba Grimma proti uavalam nekolicine Niemaca. Njegovim nastojanjem bude prva nagrada akademije od hiljadu dukata razpisana za sravnjujuću slavensku gramatiku, koju je kašnje steklo znamenito djelo Miklošićevo.

Odlikovan od cara čašću akadomika, vele cienjen od sudrugova u akademiji, pozivan po više puta u Rusiju i Njemačku steče Šafařik i toliko samosviesti, da se je sam stao zauzimati i kod namjestnika carskoga u českoj i kod ministra austrijskoga za nastavu, da dobije barem izvanrednu profesuru slavenske filologije na pražkom sveučilištu. I samomu svietlomu caru preda svoju molbu. Svi ga prijateljski primahu, a Šafařiku bijaše rajska slast, videći najljepši ideal života svoga — profesuru na sveučilištu — gdje će mu se sad nada oživotvoriti. Najuzvišviji ciljevi života sticahu se u jedno: živom rieči razširiti nauku slavistike, al ne u Moskvi, ni u Berlinu, niti u Beču, već samo i samo u Zlatnom Pragu. Pukoše već prve puške burne godine 1848., kad Šafařiku stigne željno izgledano imenovanje za izvanrednoga profesora slavistike na pražkom sveučilištu a bura ove godine lomeć i silno stabalje, polomi i tu liepu zelenu grančicu Šafařikovu, na koju si je toliko liepih nada za napredak slavistike nanizao bio.

Nije bilo moguće, da i njega ne shvati obćenito gibanje slavenskih naroda kad se je imenom njegovim ponosio svaki Slaven, a on na srdcu nosio sav slavenski sviet. Već prvih dana mjeseca travnja bude pozvan u Beč, da zastupa Slavenstvo, hćedoše ga i u ministarstvo za ministerialnoga savjetnika, al on radje primi mjesto glavnoga knjižničara u Pragu.

Medjutiem sazori misao med Slaveni sastaviti slavenski kongres u Pragu. Ban Jelačić sastane se u Beču sa Šafařikom, da o toj pomisli razpravljaju.

Posljednjih dana mjeseca svibnja uglednici slavenski udjoše u Prag. Šafařiku ponudiše predsjedničtvo svoga kongresa, on se zahvali, Palacki bude izabran, al zato je ipak duša u svih poslovih on bio, jer je samo on liepo i podpunoma govorio sve jezike slavenske.

U svečanoj sjednici 2. lipnja u sboru svih Slavena, kako ih božja ruka do onda nikada u sastanak sabrala

*

Digitized by Google

nije, pronesu se glasovi svih slavenskih jezika. Iza više govora diže se i Šafařik, da reče prvi javni govor, jednostavan ali pun svetoga čuvstva: Narodi se sastaju i viećaju o sebi i o nas Slavenih, o svojoj i o našoj budućnosti. Pa šta je njihova rieč o nas? Ne tajimo si toga, ako je i gorko. Oni vele, da smo nesposobni za slobodu, za viši politički život, a to samo zato, jer smo Slaveni. Ako se po njihovih mislih ne naobrazujemo, to jest, ako se ne poniemčimo, ne pomagjarimo i ne potalijančimo, zovu nas barbari. Hoćemo li se slavenski naobrazivati to smo već izdajice domovine, neprijatelji slobode. To dalje biti ne može. I za nas je prispio odlučan čas. Nevinost pred Bogom i saviešću ne vriedi više na sudištu svieta ovoga. Ili se očistimo čini pa dokažimo, da smo i pozvani slobodi ili se brž bolje izvrgnimo u Niemce, Magjare i Talijane, da ne budemo narodom na teret i porugu. Ili dospijmo dotle, da s ponosom budemo mogli govoriti: Ja sam Slaven! Ili prestanimo biti Sloveni. Tako od prilike besedjaše Šafařik. Ovaj mu dan bijaše kako sam reče — najveći svega života njegova. Buna zasnovana od neprijatelja Slavenstva razbi ovaj sbor, te počme doskora na sve strane reakcija. Šafařika prevari godina 1848., kao što je ljuto prevarila i mnoge druge plemenite ljude. Sam si dosudi, da za učenjaka nije burni politički život, već život čisto duhovan posvećen nauci i naobrazbi naroda.

Sve sile svoje stade odsele savijati oko knjižnice. Knjižnički veliki poslovi pomogoše razvitku one tužne bolesti posljednjih godina, a pozobaše nam i sve velike osnove za slavensku nauku.

Već početkom godine 1849. zahvali se na profesuri, da je obavljati ne može, a svi slute, da je Čelakovskomu hotio time ugoditi, koji je u Vratislavi uzdisao za domovinom, a za tri mjeseca već mogaše na stolicu slavistike Šafařikom izpražnjenu.

Još iste godine bude naš slavista pozvan u Beč u komisiju za pravničku tehničku terminologiju, a za nekoliko mjeseci prouči svu stariju pravnu terminologiju u Slavena. Svih pet odsieka: češki, hrvatsko-srbski, slovenski, poljski, rusinski ravnaše on, a u češkom se pusti i u potanji rad. Godine 1850. izadje djelo: „Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs“. Cielu godinu probavi u tih poslovih u Beču.

Sliedeće se godine opet okrene miljencem svojim spomenikom jugoslavenskim i izda: „Památky dřevního písemnictvi Jihoslovanův“ u kojih dade na svjetlo dosad nepoznate spomenike. A k ovom djelu pridruži drugo: „Památky hlaholského písemnictvi“ s predgovorom (od 60 strana), preobilnim o poviesti glagoljice.

Ovo pitanje osvoji odsele svega Šafařika. Moja je nesreća — reče on jednom — da upravo na mene nalieću ovakova strašna i skoro neriešiva pitanja. Nekoliko godina u više razprava s raznih gledišta prihvati pitanje o postanku glagoljice dok napokon u djelu „Ueber die Heimath und den Ursprung des Glagolitismus“ (1858.) prvi on sjajnimi dokazi ne utvrdi: glagoljicu obrete Ciril, a ne ćirilicu, koja potiče od učenika mu Klimenta. Iza toga njegova djela niše se jedan dio učenoga svieta sav uzrujan, dokazujući lievo i desno, al dokaza proti njemu neizmjerno malo. Drugi vierno sliede zastavu Šafařikovu.

Poslie godine 1852. uze teći predvečer Šafařikova života, sunce klone prema zapadu al nije jasno, zastiru ga oblaci tamni. Plemenitu česku braću privije u zadnje godine osobitim žarom svomu ćutljivomu srdcu, a njihova sudba stiže i njega. Mislio sam — veli žalostivo — u petdesetoj godini pravo početi raditi, a dotle samo kupiti material, sad vidim, da tamo moram prestati, gdje sam prije mislio istom početi. Mnogobrojni neznatni i nevriedni poslovi potrieše ga, kruti Bachov absolutizam i mnogo uhodarenje svakakvih stepihlebâ, progon češtine izpiše mu živu dušu i srdce. Pitahu se već i najbolji sinovi naroda českoga, nije li bolje, da se češki narod razpliva u tudjem narodu, nije li tako Višnji odsudio, samo da ne trpi tolike nevolje i progone. Šafařika stigoše i u obitelji nesreće, a neutješiva tuga svlada ga, sjajni njegov um razsvjetljujuć tolike godine sav slovenski i drugi učeni sviet, tamno pogledaše u sviet, svuda zlo, kuga, otrov, neprijatelji djecu mu truju i mnoga druga zla. Godine 1860. u jedan slabi časak skoči u Vltavu, al sretno bude izbavljen. Na tu viest zadrhta sav slavenski sviet. Još iste godine ode s cielom plaćom u mir. 26. lipnja god. 1861. ustane u saboru hrvatskom biskup Štrosmajer i javi visokomu saboru, da je prvi slavista ovoga vieka usnuo u vječni sanak, a sabor sav ustajom i uzklikom: slava mu! izreče glasom osjećaje svega hrvatskoga i slavenskoga svieta.

Slap Savice u Kranjskoj.

(Sa slikom)

Divna li je zemlja, ta slavenska sestra naša, ta malena Kranjska, divna zemlja — a u njoj ljudi živi, ljudi dobri. A ponajdivniji joj dio je sjeverna strana, koju Slovenci „Gorensko“ zovu. Tko može, neka ne žali novaca, neka zaviri u taj romantični zakutak slavenskoga gorja, živo će mu uzigrat srdce od divne prirodne krasote. Mnogo našinaca zalazi u taj kraj. Dr. Jambrečak opisao je u „Viencu“ bledsko jezero, Ivan Zahar Savicu. Prijatelji našega lista poznavaju tu divotu bar po pismu. Najbolje je putniku, komu su noge zdrave, krenuti pješice iz Krajna (Krainburg) na Železnike zatim preko Zorce (Zarg) u bohinjsku dolinu. Dolina leži u kotlini sred ogranaka Julskih alpa. Šume, livade, potoci, pitoma sela izmjenjuju se na toj liepoj idiličnoj slici, komu radini narod podaje još više života.

Digitized by Google

Od bohinske Bistrice doći ćeš medju jelovinom i smrekovinom do bohinskog jezera, zadnjeg utočišta slovenske slobode, što ga je Prešern u svom „Krstu pri Savici“ proslavio. Jezero pruža se medju gorjem, obasutim gustom crnogoricom i hrastovinom jednu uru u dužini. Kraj plavetne gladčine stoji na hridi crkva pod crvenim krovom. Ribar prevesti će te na čamcu preko jezera u sriedi, kojega protiče Savica, jedan trak hrvatske Save. S daleka čuješ tajni šum, a medju sumskim zelenilom vidiš srebrnu nit — slap Savice. Na drugom kraju čeka te zelena šuma. Penji se uzbrdo, pak ćeš vidjeti, kako se niza stienu i mahovinu srebropjena Savica baca i vodne iskre sipa. Na jednoč otvori se šuma, pred tom strši visoka strma hrid, a sa visine iz dva ždriela sipa se u kotlinu veličajni slap, brujeć, grmeć i na daleko svoje biserje sipajuć. Sunce izlazi nad slapom. Zlato i srebro prelieva se u vodi, a u zraku u tisuće sjajnih kapljica drkće šara duga nebeska. To je slap Savice.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Velebit.

Zabavnik hrvatske omladine.

Izdalo djačko družtvo „Velebit“ u Beču. U Zagrebu 1874.

(Konac.)

Zadnji dio „Velebita“ — t. j. pouka svakako je najbolje izradjena čest knjige. U nas piše ili bolje reći prepisuje se vrlo mnogo poučnih članaka. Nu roba, koja se pod tom firmom prodaje, ako otriebiš obične fraze, vrlo je suha, sliepljena od raznih ulomaka, a pročitaš li ju, reći ćeš u sto puti: Niesam ništa nova naučio. Članci „Velebitove pouke“ nasuprot izradjeni su revno i pomno.

U prvom sastavku „Kako je Gundulićeva Osmana popunio Sorkočević, a kako Mažuranić“ iztražuje Hugo Badalić, koj je od obajuh spomenutih pjesnika bolje pogodio prema cieloj radnji Osmanide izpjevati 14. i 15. pjevanje, kojega ne ima u ni jednom rukopisu Gundulićevu. Badalić prispodablja vrlo pomno jedan i drugi dopunak, te prosudjuje ga po samom sadržaju cielog eposa i po poviesti, a uspjeh njegova iztraživanja jest taj, da Mažuranića ide prvenstvo, o čem dakako nitko već s toga podvojiti ne će, koj pjesnički genij Mažuranićev i slabu pjesničku žicu Sorkočevića poznaje. Badalić pristaje uz Pavićevu hipotezu, da je Osman postao od dva razna eposa, kojih je Gundulić spojio, pri čem mu je 14. i 15. pjevanje ostalo nedovršeno, jer da je pjesnika prije smrt zatekla. Pavić je u svom akademičkom čitanju išo dapače dalje te natuknu mogućnost, da se je tudja ruka n. pr. Šiška Gundulića uplela u Osmanidu; Badaliću čini se to pitanje u obće riešeno prema Pavićevu mnienju, nam pako, da je Pavićeva hipoteza tek početak obilnije razprave ob „Osmanu“ jer mnogo ih ima, koji se s tim mnienjem ne slažu. Najkompetentniji sudac bio bi po našem mnienju dakako Ivan Mažuranić, jer je bistrim, pjesničkim okom „Osmanu“ u dušu zavirio. Nu o Pavićevoj hipotezi moći će se tek onda pravo suditi, kad bude natiskana. Kako spomenusmo, dodirnuo se Badalić i nagovieštanja, da li je ikad bilo 14. i 15. pjevanja. Ako i čovjek nije uvjeren o tom, da je „Osman“ postao od dva eposa, to će opet moći pristat uz misao, da 14. i 15. pjevanja Gundulić nikad izpjevao nije. „Osman“ ugleda prviput štampom sviet u našem vieku, dočim su skoro sva nam poznata djela njegova izišla štampom u XVII vieku, po čem se slutiti može, da je „Osman bio djelo nedovršeno. Moguće, da je Gundulić izradio cielo djelo a samo 14. i 15. pj. nije. Zna se, da mnogi pisci, nacrtav si cielu osnovu većega pjesmotvora, n. pr. drame izradjuju recimo prvi, drugi, četvrti i peti a iza toga tek treći čin, komu osobitu pomnju posvetiti kane. To je osobito moguće kod epizoda. A 14. i 15. pj. tiče se upravo epizode — Korevskoga i Sunčanice, koju je Gundulić osobito pomno izraditi, koju je poslije izradbe cieloga „Osmana“ bolje izvesti htio, al ga zaskočila smrt. To mnienje čini nam se naravsko. „Vienac“ će medjutim do skora obširno o tom govoriti.

Drugi članak pouke jest „Istra i istarski Hrvati“, narodopisna crtica od Branislava Brežkoga (pseudonim). Pisac je Istranin, koj je razmatrao svoj rodni kraj sa svih strana, zavirio puku u dušu, članak mu je neka vrst autokritike, pisana perom trieznim, razboritim bez pjesničkog nakita, bez jalovih fraza. Svuda se vidi cilj članka, odkriti istinu, ma i žalostna bila, staviti pravu diagnosu bolesti, jer se samo tako i za liek saznati može, u kratko svuda se vidi namjera: „Γνῶθι σαυτὸν“. Tu vidimo položaj zemlje, naravske joj plodove, život puka, crkvene, prosvjetne i političke odnošaje istarskih Hrvata. Kraj sve objektivnosti proviruje iz članka živo rodoljublje pisca. Takove su crte od velike koristi, one vriede više od 10 novinarskih članaka, vriede, da ih i „ozbiljni“ ljudi čitaju. Valjalo bi, da se o svakom kraju našega naroda takove crtice pišu.

Andrija Jagatić uvrstio je u „Velebit“ povjestnički članak „Zadnji sievak zviezde zrinsko-frankopanske“. Hrvatsko občinstvo poznaje pisca po crticah iz hrvatske poviesti u „Pučkom prijatelju“. Jagatić piše razgovietno, oštro i nadovezuje svojim crticam praktične refleksije prema rieči „historia vitae magistra“, što osobito dolikuje popularnomu pisanju. Članak mu je prvi plod bogate Račkove sbirke listina ob uroti zrinjskoj. Prema tomu izvoru nacrtao je Jagatić po-

Digitized by Google

najtragičniju katastrofu u poviesti hrvatskoga naroda, a shvatio ju je, kako ju Hrvat shvatiti mora. Ne bi li se i beletrističko pero hćelo posvetiti toj tragičnoj dobi?

Vele se naveselismo članku „Ime i ideja ilirska“ od Ivana Milčetića. Tu ima kritičnog talenta, ima logike, tu ima sile prikazati dobe naše knjige, našeg razvitka, kako je sve u istinu bilo — al ima i srdca, a takovoj literarno-historičkoj kritici hoće se i uma i srdca. Pisac ne sipa vitriola na pisce i literarne plodove, da udje u trag kemičkim počelom. Tako neka napreduje.

„Josip Šlintner“ je „životopisna crtica“ od Milana Podbielskoga. Šlintner bijaše mladić vele darovit, stabalce cvatuće punim cvietom, al ga oluja slomi. Vjekopisac pisao je dosta zanimljivo, al u nečem je pogriešio, njemu je skoro sve plodom, što je tek cviećem bilo.

Bolji je svakako članak „Franjo Turić Ličanin“ od Mirka Turića. U obće smo ljudi dosta nezahvalni. Imamo li valjanih vjekopisa i ocjena o Demetru, Rakovcu, Niemčiću, Stoosu, Gaju i dr.? Valjda zato što niesu napisali pol knjižnice? Al za nas vriede cielu knjižnicu. A kakov je i Turić, samouk, al umnik, al poštenjak. Sinovac mu spasio nas je nekako te sramote. Dobro je starca strica karakterisao — al premalo je govorio o njegovih pjesmotvorih.

Svršavamo ocjenu, niklu iz iskrena srdca. Bijaše možda duga, al ne bijaše preduga. Na mladjih stoj i sviet, njihov rád naša budućnost. Vele nas uzradova „Velebit“, a budući mu brat veselit će nas još više Želimo mu svaku sreću. *A. Š.*

Narodno kazalište.

I.

(Konac.)

(„Lukava oklada“. „Ćuška u kazalištu“. „Mariana“. „Trideset godina iz kartaševa života“. „Nevaljao čovjek“. „Mletački trgovac“. „Marija Stuart“.) Pisat kritike o našem kazalištu teže je, nego pisat diplomatičke note. Naše občinstvo? Bog bi ga znao! Kritizirajuć komade, moraš u nas nehotice kritizirat občinstvo. Ironički smieh kazališnih starosjedilaca i urnebes mile galerije obara svu Aristotelevu mudrost i estetiku — kritik je što i Kasandra. Šta Shakespeare, Moliére? Pyat i „grozomorni“ mu prizori, Nestroy i bečke mu budalaštine, to je ono — „tako valja, to je pravo“. Poznajem gospodina, dramatomana, koj grdi sve ludorije bečke do zla boga, al pri tom pljeska, pa se smije, da mu suze na oči lete. Šta ćete? Naši kazališni organizatori pozivlju se na logiku čina. Dobro. To je izum Napoleona III., koj je doživio Sedan. Kritik bori se dakle na malenu čamcu proti svim vjetrovom. Neka. Na nebu svietli mu zviezda. Al da govorimo prozom. Prije svega da obredimo u kratko komičnu, laku rolu. „Lukavu okladu“ od Sedaina vidjesmo dne 3. siečnja prvi i, ako bog da, zadnji put. Ljubomoran muž, lukava al poštena žena, koja ljubomor ad absurdum tjera, priedmet dakle dosta poznat, po Francezu vrlo ne francezki prikazan, strahovito dugočasan. Premda se naši glumci vrlo dobro ponieše, biti će nam jamačno zahvalni, ako o „lukavoj okladi“ dalje i ne govorimo.

„Ćuška u kazalištu“ jest laka francezka radnja, pravo reć lakrdija, na laku ruku spetljana, al uz to drastična, dosjetljiva, pa se može svake godine dva al ne više puti prikazat, jer će občinstvo prestat smijat se, uvidiv napokon, da je stvarca površna.

Glumilo se živahno, gladko, vrlo dobro. Lonjumeau g. Freudenreicha, Coquelet g. Rajkovića i Flanchard g. Jovanovića bijahu izvrstne humoristične slike, govor lahak, prirodan, a takovo i prikazivanje. Gdja Rajkovićka (Evgenija) napreduje znatno. Prijašnja plahost sve ju više ostavlja. — „Nevaljao čovjek“ (dne 11. siečnja) polazi iz pera I. Rosena. O vriednosti te komedije govorili smo već u „Viencu“, naravi tu ne treba tražit, osobe su razredjene kao figure na šahu, a svršetak vidi se na početku. Nu u repertoiru može ostat. Prije tri godine, mislimo, ugledala je ta komedija naše pozorište, prikazanje bijaše ove godine svakako bolje. I glumci velikih i malih uloga natjecali se složno, da bude predstava savršena. Robert g. Jovanovića bijaše slika živa, okretna — ta zna se, šta vriedi Jovanović. Gorski g. Rajkovića bijaše karakter oštro crtan i prikazan, g. R. svladao je neodoljivom komikom občinstvo. Pače i g. Ban govorio je dobro Milana. Ženske uloge prikazaše gje Bajzova, Ružičkova i Perisova, Jovanovićka, dakle prve naše sile bez prigovora. Svačije lice bilo vedro i veselo u kazalištu. Ljudi smijali se od srdca, al su za čudo malo pljeskali.

Sada nam je govorit o stvarih ozbiljnih. Nam će čitalice valjda oprostiti, da ne posegosmo za rubcem, jer nam je srdce ponešto tvrdje. A francuzke drame „Mariana“ i „Trideset godina iz kartaševa života“ pisane su sbilja za tanke marame tankoćudnih ljepotica. „Marijana“ kori pijanice, „Trideset godina“ kori kartaše, namjera je tu doduše sasvim moralna, ali su sredstva suviše drastična. U jednom i drugom komadu vidi se vješti zaplet Franceza, al borba u obće i pojedini afekti doćerani su do skrajnosti, čin je prepreden svimi mogućimi doskočicami, te je čovjeku, kao da je kroz 5 čina prikovan uz električnu bateriju.

Budimo kratki. Marijanu je gja Ružička majstorski prikazala. Svu borbu, muku, bol, očajanje, sve nemilosrdne prizore izticala je tolikim životom, tolikim naporom, da joj je fizična sila pri kraju klonula, što se je i pod crvenilom vidjelo. Bertranda prikazao je g. Mandrović zdravo, pravo i realistički, a g. Freudenreich crtao je Remia oštrim lopovskim humorom. Vještački je dopunio cjelinu g. Rajković kao Apiani.

Digitized by Google

U „kartašu“ bijaše prva mučenica gčna Perisova. Trideset godina muke za tri sata, je l' to kršćanski? A da ne bude striele sa vedra neba, bila bi muka trajala i pol vieka. Gčna je Perisova medjutim svu muku izvrstnim načinom svladala, i g. Mandrović kao grof Belaine. Predstava bijaše u svem dobra. Oba ova komada odavna niesu u modi, al našemu občinstvu, kako ne mari puno razmišljati, godi taj siloviti potres živaca. Nam ni malo. Napokon o komadih, kojih moda ubiti ne može. Poslije nekoliko godina (dne 14. siečnja) pojavi se diete Shakespearovo „Mletački trgovac“ na našem pozorištu. Literati niesu ga se smjeli dotaknut, jer je prievod loš, a sceničko uredjenje vrlo slabo. Mislilo se o boljem prievodu — al čemu te sanjarije? Tomu bi se hćelo pomoći literata, pa samo mi se literata manite! Al će i literati znati manuti se radnje za naše kazalište, pa živila naša dramatična literatura! Što da kažemo o predstavi „trgovca“? Pomislite si sliku a u njoj puno osoba. Glavne su osobe vještački crtane, ali jedna od Tintoretta, druga od Vatteaua, treća od Dürera, a manje osobe i štafažu naslikao bezimen umjetnik, koji trgovcem cimere pravi. To bijaše mletački trgovac. Zato šutimo o groznoj deklamaciji marokanskoga princa Fijana, ne dozivajmo iz groba sjene arangonskoga kneževića Leskovića, i Solarino (g. Stepić), Solanio (g. Lesić), Lorenco (g. Ban), Tubal (g. Anton) i dužd (g. Ružić) neka spavaju u miru, sve to bijahu odrezine Shakespereovih karaktera, ni jedan nije ni svoje lekcije umio.

G. Mandrović prikazao je Scheyloka, a to bijaše jedina jasna i živa glava u toj nejasnoj slici — jasna od početka do svršetka. Uloga Scheyloka prikazuje se od raznih glumaca na razan način. Nekoji popraćuju osvetljivu ćud silnim afektom, zloradim biesom, tako i Mandrović, drugi zaodievaju osvetljivost suhom hladnoćom, koja se tek u IV. činu pred sudištem gubi. Drugim načinom prikazanja ublažuje se gledaocu doista nemila zloćud Scheylocka.

Gja. Ružička (Porcija) zalazila je suviše u obični govor francezke komedije; duhovite rieči Shakespearove moraju se jasno govoriti, izreke pomno naglašivat, inače ne ima u govoru ni sile ni života. To valja navlastito u prizora pred sudištem. Dobro je g. Jovanović Bassanija deklamovao. Antonio g. Freudenreicha bijaše suviše hladan; govorio je doduše jasno i pravilno, al prizori, gdje je dočuo za nesreću, a navlastito veliki dramatični prekret pred sudištem ište više života. Gdična. Kraljeva (Jessiki) nije mogla pravo uhvatit svoje uloge; brzala je, brzala, samo da se Jessiki brzo izvine. Gospodin Plemenčić (Lancelot) bijaše posve tudj elemenat u toj drami. Njegovo prikazanje suviše je naginjalo na lakrdiju.

Iz sve predstave disalo je premalo Shakspereova duha, ciela predstava nije imala sklada. Znamo, da je to vrlo težak zadatak, al bude li više pokusa, drže li se epizodiste bolje na uzdi, mogu i takove predstave bolje biti.

Prievod i uredjenje kritizirat ne može našom zadaćom biti. „Trgovac“ mora se na novo prevesti i scenirati, a ako se nije čuo skoro nijedan pravilan stih, niesu glumci krivi, jer te nevaljale deseterce ne će ni najveći umjetnik dobro deklamovati.

Govorit nam je napokon o Schillerovoj „Mariji Stuartovoj“, koju nam je gdčna Marija Barabaševa kušala prikazat dne 22. siečnja. Mi smo već lani spomenuli, da u gčne Barabaševe pronicava duha, živa srdca, pravog umjetničkog zanosa i velike volje za dramatičnu umjetnost imade, a sve to tvrdimo i danas, nu kao što onda, velimo i danas, da je gčna Barabaševa mlada, da joj fizična sila i glas jošte nije razvijen, a taj uvjet tragičnoj junakinji ne da se ničim zamieniti, taj uvjet izpunjuje samo vrieme. Rekosmo, da će se gčna Barabaševa za jedno dvie, tri godine podpunoma razviti. Al ne prodje ni godina, i evo ona — ne znamo čijom pričinom — posegnu za silnom tragičnom ulogom, za Marijom Stuartovom. Po tom uvodu ne će valjda nitko tražiti, da ocienimo njezino prikazanje kao savršene glumice, već kao pokus, a upravo simpatija prema naravskomu daru mlade pitomice nuka nas, da govorimo čistu istinu.

Šta je Marija Stuartova? Žena po svojoj ćudi, živa, osjetljiva. Plamno joj srdce grijalo se o razkalašenom dvoru u Versalju i kad je stala kraljevati u Edinburgu, počeše ljubovne spletke, poče borba katolikinje proti Puritancem, Marija zavolila — i zakopala nekoliko muževa. Ona je dakle sve preživila, što žena preživljeti može. Nu do skora pade u drugi kontrast — u tamnicu Elizabete englezke, glavne joj neprijateljice i takmice ne samo po kruni, po ljepoti — već i po ljubovniku Leicesteru. Razjadjena, izmučena, uvriedjena čami u tamnici. Dobra namjera al zla kob sastavi ju sa Elizabetom i sva strast provali s nova iz razjadjene duše, i ljubovnik ju iznevjeri — a konac? Stratište.

Šta je gčna. Barabaševa? Djevojka od 15 godina, kojoj tielo nije posvema razvijeno, kojoj glas nije jošte došao do stalnosti, koja je duša živa, zanosljiva, nu koja je oćutila razmjerno malo onih osjećaja, koji u životu potresuju cieli naš organizam.

Može li po tih premisah prikazati gospodična Mariju Stuartovu, kako nam ju crta Schiller, kako nam ju prikazuje poviest, može li reproducirati sve silne afekte i prevrate Marijine duše? Ne može kraj najvećega dara; medju silnom voljom, medju živim zanosom s jedne strane a nejakom fizičnom moći gospodične ne ima omjera; a posljedica je neki nesklad, koj nas nemilo dira Šta više. Gospodična učila je tu ulogu od čuvena glumca. Svaka uloga mora se podpunoma shvatiti, duša uloge mora srasti sa dušom glumca, a glumac

Digitized by Google

oživljava karakter živom riečju, živim činom pred občinstvom. Samo umjetnici prvog reda ko što: Schröderova, Rachel, Dejazet, Kean, Garrick, Dawison, Devrient mogli su prikazat najraznije karaktere, početnici imaju tražit uloge prema svojoj naravi — jer će inače fizički smalaksati, bit će kao struna, koja se navija, te navija — pa pukne. Zato su vještačke doskočice učitelja proti naravi vrlo opasne, početnica hoće silom izprešati osjećaje njoj nepoznate ili učitelj zaklanja nestašicu neprirodnom fintom, i tako nastaje „manira". Gčna Barabáševa bijaše uzrujana, svi su živci igrali, da nešta stvori, a glas joj se silomice otimao za silom, al se prevrnuo. Pa k tomu još — od učitelja valjda — previjanje tiela, bacanje ruku itd. Gdje je mirno govorila n. pr. u 5 činu, djelo joj je uspjelo.

Mi ovo rekosmo, jer nam je vrlo stalo do napredka gospodične, jer ne ćemo, da zadje s početka svoga umjetnikovanja stranputice, da se poslije nikad ne povrati na pravi put. Čudimo se učitelju? Ta valjda je znao za Ofeliju, Juliju, Ivanu d' Arc, Emiliju Galloti, Luizu Müller.

Ob ostaloj predstavi reći ćemo malo. Ne bijaše dobra. Medju deklamovanjem glumaca nije bilo sklada, govorilo se u sve glasove. Burleigha imao je prikazat g. Freudenreich. Ponajbolje uspio je g. Jovanović kao Leicester u zadnjem činu. Melevilla prikazao je g. Leković, Hannu gčna Culifajeva (valjda za silu). Kad se te dvie osobe pojaviše, sklopismo oči.

—n—

LISTAK.

Narodno kazalište. Ob opernih predstavah donosit ćemo obširnije izvješće, za sad javljamo u kratko, da se pjeva Mozartov „Don Juan" — doduše prikraćen — ali u svem dobro. Občinstvo je navlastito odlikovalo gdju. Lesićku (donnu Elviru) i g. Novaka (Leporella). Glavnu ulogu (Don Juan) pjeva gosp. Kašman (mjestimice liepo), donnu Annu gčna Neugebauerova, gouverneura g. Chlostik, don Ottavia g. Grbić, Massetta g. Anton, a Zerlinu — gdčna. Culifajeva ml. Radi smo znati, što gospodična Kottasova radi? Da plaću vuče, znamo, al i ništa više. Koliko nam je poznato, engažovana je kano prima dona kod našega kazališta.

Kazalište u Varaždinu. Varaždinci sagradili su kazalište velikim troškom, Varaždin je grad u Hrvatskoj, u Varaždinu živu Hrvati. U Varaždinu je neki Niemac Šulc, ravnatelj slabe njemačke komedije, a kad bi hrvatski dobrovoljci hćeli prikazat u svom kazalištu, morali bi njemačkomu ravnatelju platit znatnu svotu. A taj Niemac Šulc postao je i gradskim kapelnikom i učiteljem glasbe. Zar su varaždinski gradjani zato gradili kazalište? Zar za to težkom mukom odplaćuju oni veliki dug? Zar se Hrvati zato muče, da stvaraju njemačkim doseljenikom sinekure? Budite snosljivi, budite kosmopolite, podvikuje nam se. Dedte čitajte njemačke listove ma koje struke, pa da vidite tu nadutost, taj prezir proti svemu, što nije njemačko. Mi da svakoga gladimo, a nas da svatko gazi? Takovu postupku ne ima rieči, mi ju bar badava tražimo u našem ježiku. Oni, kojih se to tiče, neka budu uvjereni, da ne ćemo mirovati, dok tomu bismarkovanju ne bude kraj. Sramota je to, velika sramota!

Druga knjiga Velebita. Dobismo iz Beča sliedeći poziv:

Hrvatska omladino! Misao zasnovana lani u hrvatskom družtvu „Velebitu", postala je tvorom: zabavnik hrvatske omladine darovasmo hrvatskomu svietu! Omladina je zasvjedočila stavnu volju za ozbiljnim radom, a hrvatsko občinstvo ljubezno je priznalo naše trude.

Podkriepljeno dakle tiem i smatrajuć svetom dužnošću uztrajati na tom putu, družtvo je „Velebit" i ove godine naumilo sa svih strana Hrvatstva sabrati rad omladine, te iz njega saviti vienac uzdarja hrvatskomu narodu.

S toga danas, hrvatska omladino, odbor za izdanje almanaka dospieva tebi s molbom i pozivom, da u onako liepu broju, kao lani, stupiš u redove hrvatskih radnika. Svakoga, tko je voljan rad svoj priposlat, umoljava podpisani odbor, da nam se do 1. ožujka o. g. prijavi zajedno s oznakom, kakve je struke prijavljena radnja. Rok pako, do koga će se prijavljeni rad poslati odboru, ustanovismo na 15. siečnja o. g.

Prijave se upravljaju na odbor za izdavanje „Velebita" zabavnika hrvatske omladine, Wien, III. Hotel Hungarija.

U Beču, 11. siečnja 1875.

H. Badalić, predsjednik odbora. Mirko Turić, tajnik. V. Nikolić, blagajnik. Odbornici: Tito Babić, pravnik, Nikola Fabijanić, medic., Adolfo Fodor, medic., Aurel Halper, pravnik, Ivan Joković, filos., Vojtjeh Košćal, filos., Stjepan Senz, filos.

Uredničtvo „Vienca" ne zna knjige, koju bi hrvmatskou narodu toplije preporučilo, nego li „Velebit".

Kazalište po svietu. Hrvatska pjevačica Irma Murska (Pukšecova) slavi u st. Louisu (u sjevernoj Americi) znamenite pobjede. Dala je tri koncerta. Amerikanci poludiše za njom, kako novine pišu.

— Njemačkomu dramatiku Wildbrandtu služi sreća slabo. Uslied previšnjeg naloga bude njegova najnovija tragedija: „Arria i Messalina" izbrisana iz repertoira bečkog dvorskog kazališta. Veliku Grillparzerovu nagradu (2000 fr.) ne će dobiti Wildbrandt, već Anzengruber za svoju pučku dramu „Hand und Herz" (Ruka i srdce), koju bečki listovi ne hvale osobito. — Ne bi li u nas nagrade trebalo za dramu ili bar za novo izdanje lakrdije „Hoće da vraguje"? Il smo sbilja dramatični gavani?

— U Berlinu umro je 30. prosinca pr. g. jedan od najvećih dramatičnih umjetnika Ljudevit Dessoir. Rodjen bje 1810. u Poznanju od izraelitičnih roditelja. Prikazivao je karakterne uloge u svih velikih dramah evropskoga repertoira.

Zabava: Udes silnikov — Očajnik Milivoj — Dva soneta — Kapetanova kći. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku — Pavao Josip Šafařik. — **Književnost i umjetnost:** Velebit. — Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 6. **U Zagrebu 6. veljače 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Pjevačeva ljubav.

Spjevao Gjuro Arnold.

Još u doba bajovno negdje pokraj Save
Dizo vam se bieli dvor posred zelen trave.
U njem bivo starac kralj lica tmurna, blieda,
Vlas mu bio srebrni, brada duga, sieda.
Mrzio si narod ciel, mrzio si pleme,
Sijao po zemlji svoj zlobe kleto sjeme;
Na silu si uzeo dievu roda prosta:
Tužna osta rodbina, plačuć dragi osta.
Zašto skrši sveti vez, štono ljubav stvori?
Zar ga pravde nije strah, što ga čeka gori?
Hćelo mu se ljubiti, kušat rajske slasti:
Gdje mu srdce zavehlo, dogorjele strasti...

Izpred dvora kraljeva livada se dulji,
U njoj poju sladjahno ševe i slavulji.
Ali ljepše pjeva tuj dragi, pjevač mladi,
Jutrom kadno rosica skromno cvieće hladi.
Često si na kraljevske sjajne dvore gledi,
Gdjeno čarna kraljica do prozora sjedi.
Tad mu pjesma zvonila žarčije i sladje,
Put da k nježnom srdašcu slušajuće nadje.
Valjda ju razumila, jer ju pomno sluša...
Jer joj suzna zenica, razigrana duša...

Minu dani strielimce... kraljica je tužna;
Uklanja se dvoranom, s mužem nije družna.
Kralj ju motri dnevice, lice mu se smuti:
Ko da srdca njezina gorku tajnu sluti — —

Bilo ljetne večeri: mjesečina sjala,
U dvoranu kraljevsku na okna se krala.
Tuj na zlatnoj stolici stari kralj se tmuri,
Uza nj sjedi kraljica i preda se zuri.
Netom kralj za ručicu hvati ženu svoju,
Pa joj šapnu turobno: „Pjevaj pjesmu koju,
Pjevaj mi ju mileno glasićem slavulja,
Da mi srdce zaigra, duša se uzljulja!...“

Kraljica se zamisli... do mala se sjeti;
Poput žice srebrne pjesmu zače pjeti:
„Navrh gore visoke ljubica vam cvala,
Svakim jutrom srebrna rosa na njoj sjala...
Posred doli duboke jaglac raso žuti,
Njega ona ljubila — ali šutom šuti...
Kada jur dojadile ljuvene joj boli,
Vjetric tihi zamoli, da ju nosi doli,
Gdjeno dragi bivao, pa si noći, danjom
Zlatne sanke snivao, uzdišući za njom.
Molbe bile zaludne — glavica joj modra
Klonula do zemljice tvrda, hladna odra.“
„Zar joj nije,“ pita kralj, „vjetric molbe čuo?“
„Trnje mu je branilo — trnje oštro, suho!..“
Tudi čarna kraljica svojom pjesmom stane,
Oko joj se zalilo, grud joj težko dane.
Siedi kralj ju motrio... nešt' mu dušom mune,
Pa ko biesan, pomaman iz dvorane sune.
Zašto ne hće sušiti njenih suza česme?
Zar je možda shvatio miso sitne pjesme?

Kad o tihom jutarcu bajna svanu zora,
Kralj se šeto zamišljen tajnom izbom dvora...
Sve kad misli smislio, zovne k sebi slugu,
Pa mu sbori prijatno kano svomu drugu:
„Ako jutrom začuješ pjesmu zvonit sjetno,
Namah žurno pohiti u polje mi cvjetno,
I pjevača dovedi u dvoranu sjajnu,
Da nam pjeva iz nova svoju pjesmu vajnu.
Ali da ga mladjahna zlosluti ne shvate,
Ovamo ćeš donieti do dvie kupe zlate.
Obie ćeš mi napunit medom žarka vina —
Da pjevača počastim poput svoga sina
Njegvo vino smješat ćeš s otrovom bez teka —
Nebi li mu ljubeznoj boli bilo lieka...
Ti si me razumio — vrši rieči moje!

Digitized by Google

Bude l' mi sve pò volji — obje kupe tvoje!“
Kralj se smije blaženo: pri srdcu mu lako —
Al pred vrati kraljica slovce čula svako,
Pa kad sluga tihomce sad u hodnik banu,
Ona pred njim divotna kano sunce svanu;
Skut mu hvati rukama, u oči mu gledi,
Šapćuć glasom drhtavim: „Mladi život štedi!“
Samo srdce kameno kamenih u grudih
Nebi joj uslišalo, što svom dušom žudi!
Ta bi krasna, čarobna ko rudeća zora,
Glas joj bajno zvonio ko zefiri s gora...

U dvorani prostranoj mladić pjesmu slaže,
Pjesmica mu žalobna kralja dira blaže.
Kraljica se snuždila suzom lica rosi — —
Ali evo podvorbe, sluga kupe nosi
Pune vinom plamenim... kralju daje jednu,
Drugu gostu mladjahnom — ali netom bliednu...
Kraljica uzdrktala — vrieme došlo kobno...
Stari kralj se nasmješi veleć gostu zlobno:
„Ne bi li ti ljuvenoj boli bilo lieka!...
U to kupe zveknule — grozna bila zveka...
Ali što se smutile netom kralju oči?
Zašto kao pomaman nà noge si skoči?
Zašto mu pocrnilo udilj bliedo lice?
Zašto li se srušio kao klada nice?
„Samo srdce kameno kamenih u grudih
Ne bi joj uslišalo, što svom dušom žudi!
Ta bi krasna, čarobna ko rudeća zora,
Glas joj bajno zvonio ko zefiri s gora...“
Pjevač mlad i kraljica k trupu kralja hrle,
Pali si u naručaj, pa se nad njim grle...

Očajnik Milivoj.

Crta iz krajiškoga života, piše Milutinov.

(Konac.)

— O Petrovu, kad već kosci i žetelice od prvoga rada počinuli — dodje neki Turkovićâ iz njihova sela, preboljev u bolovištu ranu, o šljaci s vojske kući i poruči po me. Sve mi nešto sapu ustavljalo, kad sam išao k njemu. Našav ga pod orahom kraj kuće, prinese mi diete tronožicu te prisjedem. „Milivoju, nije dobro“, počme Turković a mene žigne, kao da bi me rtom noža u srdce udario i odmah se po koljenu pljesnem. „Možda bog na bolje okrene bar u nekom dielu — nastavi sjetno vojak — jer Pavao se možda negdje nadje, ali Samca ti ne vele više gledati. Kod Kapolne u žestoku boju zaskočila bila iznebušice tri konjanika na našega kapetana, a tvoj Samac pohiti zakloniti poglavara svojom grudi i ustrieli prvoga protivnika a drugoga istom da će bajonetom, ali ovaj ga preteče zrnom iz male puške... promašio nije. Samac je kapetanov život spasio, izkupio — svojom glavom“.

— Mislio sam, da mi se ne će duša povratiti. Kroz maglu jošte razaberem, da je istoga podneva Pavao u sužanjstvo dopao. Pa bog zna... — I pade starcu brada na prsi a briznuše mu tople, krupne suze. Jedva sam ga od smilka mogao gledati, toliko me se ljuta njegova žalost bješe kosnula. U neke poslije segne Milivoj i za drugim pismom u njedra te mi ga pruži, protiruć drugom rukom oči zalite. Njemački je uporavak ovomu pismu glasio na četnika u penziji, S. M. u Ogulinu, predostojna starinu, koji je služivši u Banovini kod Pozvizda težkih rana dopao, te s njih u mir poći morao. Uzmem čitati:

Mnogo cienjeni gospodine četniče!

Kad no sam pred četiri godine kod Pozvizda (Godine 1835. na 17. listopada udariše naši na Turke Kladušane i tuj je pokojni ban, bivši satnikom u Ogulinu, odličnom hrabrošću i obzirnošću predvodio čitav ogulinski batalijun. A 9. srpnja 1845. prešao bješe Jelačić na čelu prve banske pukovnije bivši joj pukovnikom na prieko u bosanski kraj, da odmazdi Turkom Pozvizdanom, što su mu na našoj strani bili ustrielili krajišnika Savu Vujnovića. I tom je sgodom izginulo mnogo Turaka, poginu im pače sami zapovjednik Mujan Andanović, čuven s divlja junačtva Ali Aidarac itd.) uza Vas stojao i ne vidjenomu se do tad junačtvu pukovniku našega Jelačića divio, smjedoh pomišljati, da će Josip biti slavnim vojskovodjom, da će mu se ime pronositi svietom, kovati u zviezde. Ali tko bi meni onda bio rekao, da ću se još jednom ogrijati o suncu banove mile pažnje i da ću se pod njegovom zapoviedju još jedared a pod stare svoje dane poigrati u krvavom kolu pa s Magjarom?

Čim planu rat, učini me ban nadporučnikom i nadari povrh toga brojnu moju obitelj baš banskim darom. A rat se ovaj zapodio, kad mu se u nas nitko ni nadao nije. Ta čudna je s nami krajišnici: ogreznusmo u vječitu boju. Sviet se klanja našoj hrabrosti, ali naroda biva sve manje, a ono što ga je, malo ne puka siromaš. Ne spominjem borbe naše s Turci; dokle je njih i nas jednih uz druge, mira ne bude, bez boja mi ne življesmo. I Niemca se dohvatismo, Franceza i Talijana, jer bješe caru volja a državi korist. Ali bijaše li nužde Magjarom, zaratit se s nami? Mamni, nebesiti nabrusiše zub i skočiše na jednom, da se iznevjere caru, a našu da pogaze slobodu, da nam srdce izvade na nožu. Žao mi je, pravo da Vam rečem, što je do toga došlo. Gledajući zemlju i smeten, uzbunjen narod, valja

Digitized by Google

mi priznati, da je prava grehota, što lije dragocjenu krv; jer prokleti mu sliepci — vodje misle sagraditi na prečac zlatne kule u oblacih. Duša valja, nije prosti Magjar ni zečjega srdca. niti će biti krvoločan, kako se danas kaže, gdje se je razplansala biesna strast; sad je da što kasno taložiti, sad već uzmaka ne ima. Zagazismo u krv oboji i gdje god je na posegu, britkim se gvoždjem milujemo i ljubimo težkim olovom. Naši su Banovci dosle, ja ne znam koliko već puta bili u boju. Svaki je Banovac zmaj; ta kolik ičiji, njegov je ban.

Ali meni nije do toga, pred Vami, starim Banovcem, hvaliti naše ljude, niti mi je do toga, izpisivati Vam, što već i onako iz novina znate il sami razabirete. Što Vam pišem, drugi je tomu i to dvoj uzrok. Jedno sam — vazda to držim na pameti — dužan oglasiti se Vam, nezaboravnomu svomu nekad poglavaru i dobrotvoru, da znate te sam jošte na životu; a drugo me veže, što sam bojnomu drugu malo vrieme pred junačkom mu smrti obrekao, da ću doglasiti njegovu rodu, ako ga stigne junačka sudnja.

Znajte dakle, da sam živ, da sam srećno prebolio rane, što ih dopadoh u Budimu pred tri mjeseca i da se lagahno oporavljam, jer već evo svojom rukom mogu pisati. Puščano mi zrno bješe prešikalo desnu ruku, srećom mimo kosti — a oštra me posjeklica bješe zahvatila po glavi, te sam prem sasvim bez sviesti, nekim čudom prenesen u bolovište — spasio život.

Gòre prodje vierni moj drug, poručnik Raco D., koga nemila ruka na moje oči za naviek sa zemljom sastavi. Ali pošto će Vam valjda stalo biti do potanjih viesti o pokolju na budimskom briegu, evo da Vam koju tu nacrtam. Ne nadajte se skladnu, poredanu, točnu opisu; one strašne tišine, onoga meteža nitko dobrim redom ne bi znao pričati. A k tomu sam jošte slab, pa mi se mnogo toga promeće glavom, kano da sam samo u polusnu nešto nazirao.

Znano će Vam biti, da je buntovni general Görgei prvih dana svibnja mjeseca s 36 000 vojske bio obsio Budim, u koji smo mi 23. travnja smješteni. Cesarske je vojske u tvrdjavi svega skupa moglo biti 4—5000, a to po jedna četa 12., jedna 23. pukovnije, četnija Križoka i naš 3. bataljun, baterija i nešto draguna: sve pod zapoviedju generala Hencoga, od oka junaka, po izbor carevca, umna vojnika, plemenita poglavara i druga. Vidjasmo crne gomile neprijatelja, znadijasmo, da je njih sedam, osam puta više, nego li je nas; ali ipak ne dadosmo ni čuti, da bi im tvrdjavu ikad predali, ma nas ljuta glad pomorila ili pošast podavila. Buntovni vodja sbilja poruči našemu generalu, neka mu s dobra preda tvrdjavu, koje i onako održati nije jak, pa sve da u ludo žrtvuje čitavu posadu. General sporazuman s nami odpovidje, tko će ključe gradu, neka po nje dodje, a on i njegova hrabra četa da se predati ne će, dokle nas jednoga bude na životu.

Četiri su puta kušali Magjari i to 4., 16., 19. pa 20. svibnja, predobiti tvrdju i uljezti u grad; svaki put se vratiše krvavieh glava, prem je i na našoj strani ostajalo svaki put dosta pustih kapa. 20. svibnja za podnevom mene uprav dopalo na stražu a u kasnu noć pridodje drug moj, poručnik Raco D., Ogulinac rodom. Kod nas bješe postao častnikom, pa se je u svakoj sgodi kazao pravim ljudinom, a pred neprijateljem neustrašivim borcem. Zavolješe mu svi, sa mnom se pako pazio kao brat s bratom. Ne sluteći, da bi moglo doći već skoro do čega, gdje smo istom i to oštro suzbili buntovnike — sjednemo se liepo razgovarati. I tuj mi se iztuži vriedni moj drug, kako su mu dva brata u ogulinskoj četi a jednoga istoga podneva kod Kapolne poginula, te je on jedinac u stara otca, koga mi se ne mogaše nahvaliti, ostao. Sav se bješe razblažio kazujući za tim o supruzi svojoj, dragom si sudjenju, s božje strane ženi i majci, koja mu je rodila blizance, nada sve na svietu radost njegovu.

Za braću — reče — težko da će znati otac, da su poginula; ali bolje, da ne čuje, jer je mehka srdca, bar dok se on — Raco — kući ne vrati. Još mnogo toga spominjaše o rodnom si kraju. Povedemo rieč i o Magjarih, ali Raco bješe mnogo oštrijega srdca. „Ne praštam — sievnu mu oči — nevjeri ni na smrti svojoj; odmetnik je crn nečovjek, a tko gazi nas i našu krv, zar da tomu milom vraćamo.“ U kašnju se primiri i pruživ mi zapečaćen list prikriči, neka ga spravim, te ako bi on poginuo, da ga otcu njegovu, Milivoju D. pošaljem. A kad se u šali nabacih, da se ne zna, tko će prije na onaj sviet, zaleti se naglo: tebe ne će tane magjarsko, ti si im bolji prijatelj. Podraživ ga tiem prijateljevanjem, za koje nit znadu Magjari, ni taneta neprijateljska, zavezemo se u druge misli o našoj domovini i o slavnom banu dobrahno iza pol noći. Na jednom upade k nama podčastnik i krikne: izdaja, gospodine, eno već se neki penju uza zidove! Potečemo van, te s ono straže pram izdajnom mjestu i za tili časak zapodjene se boj. Dva puta je Raco sa mnom jurišao na velika vrata obližnje sgrade, da suzbijemo Magjare; treći put nas sreća posve iznevjeri. Na briegu se ostala posada već u sav mah puškarala i mi sami moradosmo uzmaći s malom hrpom preostale straže. Kad na trg, voljo božja, šta se je tuj radilo. Prem bješe odanilo, nisi mogao znati, tko na koga naliće, tko na koga puca, tko koga bode, sieče, kolje... Ali nešto jače na okupu mi se ne dadosmo ni za pedalj natrag i silno nam izgibe ljudstvo. Kao lav boraše se poručnik Raco, sabljom u ruci neprestance sokoljaše naše, sablja mu nekoliko puta glave valjala. U čas vidjeh, gdje je Magjar prinesao u njegove prsi — Raco i ja ne bijasmo sežanj razdaleko. Klonu mu desna ruka niz bedru a sablja za-

Digitized by Google

breča o kamenoj ploči. Vojnik neki tisnu mu ju u lievu ruku, a on mi dobaci munjevit pogled, jarnu ljude i zagnasmo se iznovice s najboljom momčadi napried. U taj par nikoše od nekle konjanici i naši se ljudi strašnim biesom oprieše na dvie strane. Ali Raco preko mrtvih toliko zemljaka kano da ne hćede ni sam živ. Konjanika pet šest zaleće se nanj i smotaše ga sabljami u tren k crnoj zemlji. A pješak se njihov nanese bajonetom i ja čuh, ležeći već i sam u polunesviesti — druga svoga posljednji hropljaj. Odklopiv oko vidjeh pače, gdje mu bajoneta iz hrabre grudi krvav vrutak mami. Po duši je reći, drugi se Magjar u isti par okosi, da ne bješe ljudsko djelo probadati mrtva protivnika. A dalje ne znam, što se je dogodilo, jer sam i sâm odmah za tiem usnuo u gluhoj nesviesti a med povaljanim snopljem poginule braće Banovaca.

Kako sam dospio u bolovište, nitko mi ne umjede kazati, ali su mi rane evo kako rekoh, krenule na bolje te Vam danas, gdje su se Magjari već opet iz Budima pokupiti morali, ovoliko mogu pisati. Naših je u Budimu ostalo što mrtvih, što ranjenih do blizu 2000, a toliko ih je zarobljenih. I Magjara nije manje izginulo od naših. Žežćega pokolja jedva je ovoga vieka gdje bilo. Hrabro naš, pusti naš general platio takodjer junački odpor junačkom svojom glavom.

Molim Vas, vrlo štovani gospodine četniče, podajte list miloga mi druga otcu njegovu Milivoju i kažite mu, koli je sin njegov dično poginuo.

Slavno će mu ime sbilja ostati, dokle bude slavne Banovine, a sam prejasni car uvažio je najmilostivije izvanrednu hrabrost njegovu, priznav mu mrtvu ratni krst zasluge.

Dok prizdravim bolje, pisat ću Vam može biti opet a za sad oprostite, bruji mi u glavi, jer mi se je spominjući kobne dane uzmutila duša.

U bolovištu dne 21. kolovoza 1849.

Vaš pokorni
Pajo K.,
nadporučnik.

John Stuart Mill.

VI.

Zamolio me bio Milivoj, da glasno čitam i ovaj list, a kad ga ja dočitao, njegove se oči s nova suzom zalile i kroz siedi se brk s obje strane otvorio jarak. Videći ga, gdje mu stare kosti podrhtuju, gdje se tielo grčevito ježi, okrenem toplo Milivoja nagovarati, neka se razabere i umolim ga, da prestane pripoviedati.

— Ne, gospodine, nemojte me prekidati, molim vas. Nekada sam za gô nož hvatao i mogo si me na sto muka vrći, da ne bih bio jauknuo — a sad, sad me skršila strašna žalost i duga starost. Ali je svakojako dobro vremena, što onoliko suza niesam prolio, a da sam bar svaki put plakati mogao, možda bi mi lakše bilo na srdcu. Ali niema, niema žalost, ona me je satrla. Da se gospod bog već jednom hoće, da smiluje!

— Oprostite, dobri gospodine, što sam pred vami uzeo djetinski ne ću više — dovrgne Milivoj videći valjda, da se je i moje oko zamaglilo.

„O ćaćo!“ ču se Zlatin glas, a starac ustane i na

Digitized by Google

skoro se vrati, pomenuvši, da joj ništa nije, samo da je vode piti hćela, a ona se — reče — žive stvari ne zna hvatati, već u gluhoj neznani onako traje...

Moj pratilac nije se micao s mjesta.

Milivoj nastavi:

— U našoj se crkvi u Gomirju, kad je ono preostale vojske kući došlo — držao spomen poginulim junakom. (Što ću vam kazivati, da se Zlata nikad časa nije tješila, da je toliko nedjelja iza crna glasa neprekidce probugarila. A za druge dvie snahe u velikoj mojoj tuzi ni znao niesam, žive li su, mrtve li su; uzdanje mi sve bješe vrli Primorac). U crkvi se nadjemo se svi: tri snahe moje i oba moja po Zlati uničića. Crkvu bila dubkom puna, a kad bogoduhi kaludjer slavne mrtve redom u molitvi stao spominjati, plaču i jecanju ne bje kraja. Ne dao vam bog, gospodine, doživljeti ovakova dana. Sveštenik zapoja: „vječnaja pamjat" a mi, što nas je ondje bilo, u glas zaridamo. Parahu mi srdce još i Bracini blizanci, kad se, čuvši i njegovo ime spomenuti, oko majke ojadjele obaviše, protuživ gorko: joj majko i naš je Braco umro! Tvrda bi litica proplakala bila.

Iza službe božje i koljiva odvezemo se kući, Zlata samo da bi tren prestala naricati. „Izumit ćeš se — ženska glavo, daj kostim mira, boga ne vriedjaj, smisli se na ovo našieh sirota". Uzalud sve. (Stigla nam bila i liepa pomoć od carstva ali tko bi na nju bio ma i pomislio). Kad smo kući došli, iznese Zlata Bracino odielo, pane po njem i da se zaguši. A blizanci drhćući kano prutići, poteku k njoj i stanu jedan za drugim kroz plač govoriti: „nemoj, draga majko, plakati, ja ću te hraniti." Ja ne znam, kako sam mogao taj dan preživljeti.

U selu našem udari k zimi pomor na djecu i pomre je mnogo; naši ptići ostanu do pod kraj zdravi zdravcati. Na jednom legne Dušan, za njim padne u postelju Dragutin; hude koze smotaju jednoga i drugoga. Dragutin je valjda bio slabiji i na njem žešća bola; treći dan izdahne kao ptičica. Dušanu se zaliepile oči od samih kozica i tanjajuć onako u vatri već za mrtva brata, na ovom stolu ležeća, dozivaše majku: „nemoj, majko draga, plakati, mi ćemo te hraniti". Ni za pô dana ne preživi brata. — Zlata cikne: „hranitelji moji!" i — padne u nesviest. — Ovdje se starcu razmaknu oči i ovo je dalje govorio već nekako ukočena, sledjena lica, na kojem užasnoj boli ne bješe više jasna izražaja.

Dodjem u noć s groblja, pokopavši i posljednju nadu moju, a Zlatu nadjem, gdje sjedi za ognjištem i tucka kamenom o kamen... Evo je i danas, gospodine, onakove... izim što je na tielu tanča te sve to više upada. Sveta je smrt — prevuče sdvojan starac rukom po čelu... hoće li se jednom smilovati bog... Ja čajam... Ja sam evo živi očajnik... mrem... a ne mogu da umrem.

Ni jedne rieči ne čuh više od starca Milivoja.

Unoćilo je, mi još sjedjasmo, ne znadosmo ustati; ali nitko od nas ne proslovi ni slovca.

Podjem napokon, stisnem starcu ukočenu, hladnu ruku, te nehotice pogladim Zlatu po glavi.

I pratiocu se momu bješe razboljela duša.

* * *

Zlata je proživljela još pol godine — i nju sahrani jadni Milivoj. Malo za tiem dotrajao, dočajao i on. Trudne kosti očajnikove počivaju eno pod crnom zemljom niže Vitunj-grada.

Tri vienca.

Spjevao Jovan Hranilović.

Opustjeli su sjajni dvori,
Po stienju korov pust se hvata,
Al' bilo doba u njih braćo
Kad sjaj se ljesko srebra, zlata.
I prošo da si cielim svietom,
Ne vidje nigdje takog čeda,
Zaprosio ju krasan vitez
Al' kralj ju otac nikom neda:
„Donesi vienca tri mi prije,
Tri svježa — onda neka ti je!

„Zaledilo je — ljuto ciči,
„Po zraku grumen sniežka vrca,
„Al' to je led, ah to je zima,
„Što na dnu mog' se skrknu srdca!
I vitez grmnu, sedla konja,
Po vrleti se strmoj penje,
I leti, leti biesan konjik
I ljuto stenje strmo stienje.
Al' hman se muči, hman se sprebi,
Lovorike ni vienca ne bi.

Digitized by Google

Iz dumače[1] jedanak[2] sreće!
Do briega put se vinu mali,
Na briegu cvate lovor zelen,
A srdce ti se momku tali.
I pomaman puteljkom gazi
Nerùkom hvata svete grane:
„Tri vienca tebi liepo čedo
I moje ti si divno lane!
Pod lovorom ga vila sluša:
„Baš krasan junak bog i duša!

„Oj stani! kud ćeš liep junače?
Nestrpljivo te draga čeka
Al' nikad ljubnut ti je ne ćeš
U usta plamna, pusta, meka;
Ne, ne ćeš liepi moj junače,
U propast vode ote dveri;
Oj mene ljubit slobodno ti,
Al' kraljevske se mani kćeri;
I k njoj kad dodješ kano k vatri
Povenut će ti vienca sva tri!

Al preču junak, jaše k dvorom,
Na oknu vidi liepo lane,
Daleko gled joj gorom sine
I dragog speti — oko plane;
U ruci vidi tri mu vienca
Povenula su, draga plače,
I junak zirnu: „Suho lišće
„Povenulo je!“ — nit se mače —
A kralj se smieši: „Tužan što si?
Ta vienca tri mi donio si!“

„Čuj: vienca tri su, ljubav tvoja
Ko zviezda stajna, vjerna, čista,
Obljubio si, pregnuo si
Ne smamila te vila ista!
Oj ljubi sinko vjerno, žarko,
Put neba vode ote dveri,
U toku mač ti nek ne hrdja,
I evo tebi moje kćeri!
I planu mladoj oči dvije,
U oku suza, biser li je?

I sjeknu, grmnu — zemlja stenje,
Zahuje vjetri, ljute zmije;
I puče dvorom tvrdo srdce
Tek spomen su im stiene dvije.
Uminuo je sjaj i slava,
Po stienju korov pust se hvata;
Tek kadšto bljesnu medju dračem
Pismena hrpa suvog' zlata.
„Od žića nam je pjesma veća
U vječnosti je stajna sreća.“

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

VI.

Pugačev.

Vy, molodye rebjata, poslušajte,
Čto my, starye, stariky, budem skazyvati.
Pjesma.

Prije nego stanem opisivati čudnovate sgode, koje sam sâm vidio, treba mi nešto reći, kakove je bila orenburžka gubernija na izmaku 1773. godine.

U toj širokoj i bogatoj guberniji stanovahu mnoga poludivlja plemena, koja od nedavna priznavahu vladu ruskih careva. Njihovi česti nemiri, nepriviklost zakonom i gradjanskomu životu, lahkoumost i surovost prikričivahu vladi, da na njih pomno pazi i drži u pokornosti. Tvrdjave bijahu sagradjene na sgodnih mjestih, a življahu u njih većinom Kozaci, koji vladahu od vajkada Jaičkimi obalami. Ali Jaički kozaci, kojim bijaše dužnost, da čuvaju ovu okolicu od pogibelji od nekoga vremena budu sami vladi pogibeljni. Godine 1772. rodi se buna u glavnom im gradiću. Uzrokom joj bijahu oštre naredbe generalnoga majora Traubenberga, da u vojsci bude nuždan red i pokornost. Posljedicom bijaše, da su Traubenberga varvarski umorili, svojevoljna promjena uprave a na poslijedku utišaj bune kartačom i okrutnimi kaznami.

To se je dogodilo malo prije moga dolazka u Bielogorsku tvrdjavu. Tad se je sve umirilo ili se je bar

[1] Dumača = dolina.
[2] Jedanak = najednom.

Digitized by Google

činilo, da je tako; vlada je brzo povjerovala lukavim buntovnikom, kada se počeše kajati što su učinili; ali su potajice kovali i rovali čekajuć samo sgodan čas, da se pobune.

Vraćam se k svojoj pripoviedci.

Jedne večeri (početkom listopada 1773. god.) sjedjah sam kod kuće slušajuć ujanje jesenskoga vjetra i gledajuć kroz okno oblake, gdje prolaze mimo mjeseca. Pozovu me u ime komendanta. Podjoh odmah. Pri komendantu vidjeh Švabrina Ivana Ignatijića i kozačkoga podčastnika. U odaji ne bijaše ni Vasilise Jegorovne, ni Marije Ivanovne. Komendant mi odzdravi, ali nekako zabrinuto. On zatvori vrata, posadi nas sve osim podčastnika, koji stojaše pri vratih, izvadi iz žepa papir i reče nam: „Gospodo častnici, znamenita novina! Čujte, što piše gjeneral.“ Natače očale i stade čitati:

„Gospodinu komendantu Bielogorske tvrdjave, kapetanu Mironovu. „Sekretno.

„Javljam vam ovim, da je prebjeglica iz straže, donski kozak i odpadnik, Jemelijan Pugačev, drzovito se prozvav imenom pokojnoga cara Petra III. sakupio oko sebe razbojničke čete, pobunio Jaičke stanovnike i i već osvojio i razorio nekoliko tvrdjava, harajuć svuda i ubijajuć. Radi toga, čim primite ovo, gospodine kapetane, odmah se latite posla te potražite spomenutoga zlikovca i usurpatora te ga, bude li moguće, i obezstrvite, ako navali na tvrdjavu, povjerenu vašoj skrbi.“

— Latite se posla! — reče komendant, skidajuć očale i smatajuć papir. Lahko je kazati. Zlikovac je svakako jak a u nas je jedva trista vojnika ne brojeć kozaka, koji su slabe uzdanice, ne budi ti na ukor rečeno, Maksimiću (kozak se nasmieši). Ništa zato, gospodo častnici! Budite točni, uredite straže i noćne dozore;* navale li, zatvorite vrata i izvedite vojnike. Ti, Maksimiću, dobro pazi na svoje kozake. Top treba progledati i dobro ga izčistiti. A što je prvo, sve neka bude tajna da ne bi nitko u tvrdjavi mogao doznati prije vremena.

Izusti ove zapoviedi Ivan Kuzmić, razpusti nas. Izadjem sa Švabrinom, razgovarajuć ob onom, što smo čuli. Što mišliš, kako će se to dokončati? — upitam ga. „Bog zna“ — odgovori „vidjeti ćemo. Za sada još ne vidim, da je šta osobita. Ako li“... Tada se zamisli i stane pjevucati francezki napjev.

U zalud naš oprez; saznade se u brzo u tvrdjavi, da se Pugačev diže. Ivan Kuzmić, sve da je vrlo štovao svoju ženu, ali ni za što na svietu ne bi joj prokazao tajne, službeno mu povjerene. Dobiv pismo od gjenerala, dosta vješto prevari Vasilisu Jegorovnu, da je otac Gerasim dobio iz Orenburga čudne glasove, pa ne će nikomu da ih kaže. Vasilisa Jegorovna sama odmah pohiti pohodit popadiju i po savjetu Ivana Kuzmića povede sobom i Mašu, da joj samoj ne bude dosadno.

Ivan Kuzmić, budući tako gospodarom u kući, odmah pošalje po nas a Palašku pritvori u komoru, da ne bi mogla prisluškivati.

Vrativ se Vasilisa Jegorovna kući, ne mogav ništa izpipati od popadije, saznade, da se je nešto viećalo kod Ivana Kuzmića, i da je Palaška bila pritvorena. Dosjeti se, da ju je muž prevario, pa ga uze pitati, što je to bilo. Nu Ivan Kuzmić bijaše pripravan odgovoriti. Ni malo se ne smete nego joj u kratko odrieši: „Čuješ, matuška, našim se bakam prohtjelo kuriti peći slamom; a buduć to može nesreću izleći, oštro sam zabranio bakam u napried peći slamom kuriti, a neka ih kure granjem i šipragom.“ — A za što si zatvorio Palašku? — upita komendantica. — Za što je kukavna djevojka sjedila u komori, dok se mi ne vratismo? — Ivan Kuzmić ne bje pripravan na to pitanje; zabuni se i odgovori nešto vrlo nesgrapna. Vasilisa Jegorovna videć, da joj muž ne će da kaže, prestade pitati i uze govoviti, kako je Akulina Pamfilovna na osobit način krastavce usolila i priredila. Cielu noć ne mogaše usnuti Vasilisa Jegorovna i nikako ne odgoneta, što bi to bilo, te joj muž za živu glavu ne će da obznani.

Vraćajuć se sutra dan od službe božje opazi Ivana Ignatijića, gdje vadi iz topa krpe, kamečke i kojekaki smet. „Što li imadu značiti te ubojne priprave?“ — pomisli komendantovica; „valjda se nadaju, da će Kirgizci udariti?“ Ali zar bi joj to tajio Ivan Kuzmić? Vikne Ivana Ignatijića naumiv svakako od njega izpipati tajnu, koja mučase njezinu znatiželju.

Vasilisa Jegorovna stade ga s prva pitati nešto, kako stoji gospodarstvo, poput sudca, koji saleti krivca najprije neznatnimi pitanji, ne bi li ga tako smeo. Za tim šuteć nekoliko časaka, duboko uzdahne i kimnu glavom te reče: „Gospodi bože moj! Opet novosti! Što će to biti?“

— E matuška! — odvrati Ivan Ignatijiću. Bog je milostiv: vojnika imamo prilično, praha mnogo, a top sam sad eto izčistio. Medjer ćemo odoljeti Pugačevu.

— „A tko je taj Pugačev?“ — upita komendantovica.

Sad se dosinu Ivan Ignatijić, da se je zarekao, i ugrize se za jezik. Ali već je bilo kasno. Vasilisa Jegorovna osokoli ga, te joj sve kaza, ali obećav prije, da ne će nikomu o tom pripoviedati.

Vasilisa Jegorovna ne krenu tvrdim svojim obećanjem, te ne reče nikomu ni rieči do popadiji i to tek za to, jer je njezina krava još pasla u stepi, te bi ju mogli zlotvori zaklati.

Do skora stanu svi govoriti o Pugačevu. Mnienja bijahu različita. Komendant posla podčastnika u susjedna sela i tvrdjave, da sve dobro izpita. Podčastnik vrati se za dva dana i objavi, da je vidio šestdeset

* dozor = la patrouille; u krajini se zvale te patrole obhodjami.

Digitized by Google

vrsta od tvrdjave u stepi silne plamene, gdje bukte, i da je čuo od Baškiraca, da je razbojnika kao lista i trave. U ostalom ne znadjaše on ništa pravo, jer da se je bojao dalje ići.

U tvrdjavi se medjutiem, Kozaci nekako burkahu, u svih se ulicah sabirahu na okupe te bi razgovarali ali tihoma, i čim bi se pokazao gdjegodj dragun ili vojnik iz garnizona, razišli bi se. Poslasmo k njim uhode. Julaj, okršteni Kalnik, doglasi komendantu znamenite glasove. Viesti podčastnika bijahu, kako Julaj reče, lažljive; pošto se je vratio lukuvi Kozak, pripovjedi svojim drugovom, da je bio medju buntovnici, ovi da su ga odveli pred svoga vodju, koji ga pripusti k sebi, i dugo se s njim razgovaraše. Komendant neoklievce stavi podčastnika pod stražu a Julaja odredi na njegovo mjesto. To Kozake vrlo uzlovolji. Mrmljahu posve javno i Ivan Ignatijić ovršitelj komendantove naredbe, čuo je svojim ušima, gdje su govorili: „Čekajte samo, garnizonski štakori!“ Komendant naumi već taj isti dan saslušati podčastnika, ele on već bješe pobjegao izpod straže; pomogoše mu po svoj prilici njegovi jednomišljenici.

Nova sgoda opet uznemiri komendanta. Uhvatiše Baškirca s buntovnimi pismi. Porad toga namisli opet komendant sakupiti svoje častnike, a Vasilisu Jegorovnu blagim načinom kamo pristraniti. I kako je Ivan Kuzmić bio odrješit, ne mogaše se dovinuti drugomu načinu do onomu, što ga je bio već jednom upriličio.

„Čuješ, Vasilisa Jegorovna“ — reče kašljucajuć. „Otac Gerasim, vele, da je opet dobio iz grada“ ... — Prodji se laži, Ivane Kuzmiću — prekinu ga komendantovica; ti ćeš, kako mi se čini, opet sakupiti vieće.. i bez mene savjetovati se o Jemelijanu Pugačevu; ama ne ćeš me nasaditi. — Ivan Kuzmić izvali oči. „No matuška“ — reče — „kad već sve znaš, a ti ostani pa slušaj, mi ćemo viećati i uz te.“ — Tako, tako, moj batjuška — odvrati ona; čemu da zanovietaš; pošalji po častnike.

Sakupismo se opet. Ivan Kuzmić pred svojom ženom pročita nam poziv Pugačeva, što ga je napisao neki polupismeni Kozak. Zlikovac javlja, da je sumao odmah navaliti na našu tvrdjavu, pozivaše Kozake i vojnike u svoju četu, a zapovjednike svjetovaše, da se ne protive, jer ih inače čeka njegova osveta. Poziv bijaše surov ali krepak, da se je grozno dojimao prostih ljudi.

— Gledaj lopova! — viknu komendantovica. „Kako smije svjetovati nas. Hoće da izadjemo preda nj i da položimo zastave k njegovim nogama! Ej' ničij sine! Zar ne zna, da mi već četrdesetu godinu služimo i da smo se svega nagledali? Bog zna, je li mu se koji zapovjednik pokorio?“

Čuje se — odgovori Ivan Kuzmić, da su već mnoge tvrdjave lopovu u šakah.

— Čini se, da je zbilja jak, opazi Švabrin.

— Ta sad ćemo doznati pravo, kako je silan — reče komendant. Vasiliso Jegorovna, daj mi ključ od podruma. Ivane Ignatijiću, dovedi Baškirca i zapovjedi Julaju, da donese nekoliko bičeva.

— Pričekaj malo, Ivane Kuzmiću — reče komendantovica, dižuć se sa stolca. Odvesti ću kamo god Mašu, samo da nije kod kuće, pa da ne čuje jauka, jer će se uplašiti. A i ja, da pravo kažem, nerado ga slušam. Ostanite zdravo!

Tortura se je nekoč toliko uvriežila u poslovih sudačkih, da joj dugo vremena nije ništa mogao nauditi blagotvorni ukaz, kojim bje dokinuta. Mišljahu, da je svakako potrebita priznaja okrivljenika, da ga osude — misao ne samo netemeljita, nego i posve protivna zdravomu pravničkomu smislu: jerbo, ako se niekanje krivčevo ne prima kao dokaz da je nedužan, tim se manje može primiti priznanje kao dokaz, da je kriv. U naše vrieme nitko ne dvoumljaše, da nije tortura potrebita, ni sudci ni krivci. Te tako, zapovied komendantova nikoga od nas ne iznebuši ni ne preplaši. Ivan Ignatijić podje po Baškirca, koji bijaše pod ključem u podrumu komendantovu, i za nekoliko časova dopratiše nesretnika u prednju sobu. Komendant zapovjedi, da ga upravo preda nj dovedu.

Baškirac jedva jedvice kroči preko praga (bio je u gvoždju) i, skinuv svoju visoku kapu, stade pri vratih. Pogledah ga i žacnuh se. Nikada ne ću zaboraviti toga čovjeka. Bijaše mu do sedamdeset godina. Ne imadjaše ni nosa ni ušiju. Glava mu bijaše obrijana, mjesto brade provirivaše nekoliko siedih dlaka; bijaše malen, suhonjav i sguren; no sitne oči svjetlomrcahu mu poput vatre. „Ehe!“ reče komendant. razaznav iz strašnih tih znakova, da je to jedan od buntovnika, kažnjenih god. 1741. „Stari je to vrijo, koji je već bio u naših zamkah. Niesi ti prvi put, znam, buntovnik, kad ti je tikva tako ostrugana. Dodji der bliže, pa reci, tko te je poslao?“

Stari Baškirac mučaše i niemo gledaše komendanta. „Ti mučiš?“ pristavi Ivan Kuzmić; „ili ne razumieš ruski baš ni rieči? Julaju, pitaj ga po vašem, ko ga je poslao u našu tvrdjavu?“

Julaj ponovi u tatarskom jeziku upit Ivana Kuzmića. Ali Baškirac opet niem, te ne odgovori ni crne ni biele.

— Sad ćeš mi govoriti Momci, skinite mu taj haljetak i namjestite mu ledja. A ti Julaju: ne žali!

Dva invalida stanu razodievati Baškirca. Na licu nesretnikovu pojavi se nepokoj i strah. Ogledaše se na sve strane poput zvierke, što ju uloviše djeca. A pošto ga jedan invalid sgrabi za ruke i digne na ledja, a Julaj uzeo bič i zamahnuo njim, zastenja Baškirac muklo, moleć tiem milost, i kimajuć glavom otvori usta, u kojih se micaše samo komadić jezika.

Digitized by Google

Kada se sjetim, da je to bilo za moga vieka, i kad se sjetim blagoga vladanja cara Aleksandra I., ne da mi se na ino, nego diviti se brzim uspjehom prosvjete i širenju uljudnosti. Mladiću! dodju li ti moje napiske u ruke, opomeni se, da su one promjene najbolje i najtrajnije, koje radja ugladjena ćud, a ipak silomice ne ruše, što im je na putu.

Sve nas trnci prodjoše. „No“ — kaza komendant; od toga ništa lje ne doznasmo. Julaju, odvedi Baškirca u podrum. A mi, gospodo, viećajmo.

Stadosmo razsudjivati, kako da stojimo, kad al na jednom banu u sobu Vasilisa Jegorovna, sva se usopila i preplašila.

— Što ti je? upita iznenadjeni komendant.

— Zlo, batjuška! — odgovori Vasilisa Jegorovna. Jutros osvojiše Nižneozernuju. Poslovač otca Gerasima baš je sada došao odanle. Vidio je, kako su ju pljačkali. Komendant i svi častnici obješeni su. Sve vojnici zasužnjiše. Bojim se, doći će i k nam ti hajduci.

Ne nadani glas vrlo me uzplahiri. Komendant nižneozerske tvrdjave, mirna i skromna duša, bijaše mi poznat; pred dva mjeseca vozio se iz Orenburga sa svojom mladom ženicom i odsio kod Ivana Kuzmića. Nižneozernaja bijaše od naše tvrdjave kakovih dvadeset i pet vrsta. Svaki čas mogasmo se nadati Pugačevu. Živo si uzeh na um, što će biti od Marije Ivanovne, i srdce kao da mi zamrie.

Čujte, Ivane Kuzmiću! — rekoh komendantu. Dužnost nam je braniti tvrdjavu do zadnjega kucaja srdca, toga ne treba ni spominjati. Ali pobrinimo se, da ženskinje ne postradaju. Da ih odpremimo u Orenburg, ako je drum još slobodan ili u koju podalju ali uzdanu tvrdjavu, kamo ne bi mogli doprieti razbojnici.

Ivan se Kuzmić obrnu k ženi i reče joj: „Čuješ, matuška, bilo bi sbilja dobro, da vas odpremimo kamo, dok mi ne svršimo s buntovnici“.

— Nikako! — kaza komendantovica. Gdje je tvrdjava, kamo kuglje ne bi prodrele? A zar nije Bielogorska tvrdjava uzdana? Hvala bogu, živemo u njoj dvadeset i drugo jur ljeto. Vidjesmo i Baškirce i Kirgize; dati će bog, obraniti ćemo se i od Pugačeva!

— Pa dobro, matuška, reče Kuzmić, a ti ostani, kad se uzdaš u našu tvrdjavu. A kako ćemo s Mašom? Kamo sreće, ako se obranimo, ili ako dobijemo pomoći; ali ako zlotvori osvoje tvrdjavu?

— E, tada... Pri tom uzdahnu Vasilisa Jegorovna i ućuti; vidjesmo da je vrlo uznemirena.

— Ne, Vasiliso Jegorovna, nastavi komendant, opaziv, kako su je se dojmile njegove rieči, može biti, prvi put u njegovu vieku. — Maša ovdje ne će ostati. Odpraviti ćemo ju u Orenburg k njezinoj kumi: tamo je dosta i vojnika i topova, a zid je od živca kamena. A i tebe svjetujem, da s njom podješ, već si starica, pa promisli, što će biti od tebe, navale li na tvrdjavu i osvoje li ju?

— Dobro — odvrati komendantovica — Maša neka otidje. A mene ni u snu ne nagovaraj, ja ne idem. Zar pod staru glavu, da se s tobom razstavljam, pa da me u tudjini smrt u grob povali? Skupa smo živjeli, skupa ćemo i umrieti.

— Pravo veliš — reče komendant. — Ali ne treba docniti. Odmah spremaj Mašu na put. Čim sutra zabieli, odmah ćemo ju odpraviti, dati ćemo joj pratnju, sve ako i nemamo odviše ljudi. A gdje je Maša?

— Kod Akuline Pamfilovne — odgovori komendantovica. Pozlilo joj se, kad je čula, da je Nižneozernaja predobljena; bojim se, da ne obnemogne. Gospodi vladyka, što smo dočekali!

Vasilisa Jegorovna podje spremati stvari za kćerin put. Viećanje se kod komendanta nastavi; no ja nit sam se u što miešao, nit sam što slušao. Marija Ivanovna dodje na večeru, blieda i zaplakana. Odvečera smo mučeć i ustadosmo iza stola prije nego obično; nazvav svim lahku noć, podjosmo svojim kućam. Ali ja sam navalice zaboravio svoj mač i vratih se ponj; slutio sam, da ću tako zateći Mariju Ivanovnu samu. Pa doista, ona me sastade pri vratih i uruči mi mač. „S bogom Petre Andrejiću!“ reče mi plačuć; „mene šilju u Orenburg. Da mi budete živ i zdrav, može biti, da će nam dati gospod, te ćemo se vidjeti, ako ne“... Tada zarida. Ja ju ogrlih. — S bogom, moj angjele — rekoh — s bogom moja miljenice, moja željenice! Bilo s mene što mu drago, vjeruj mi, da će posljednja moja miso biti na te i posljednja molitva za te! Maša jecaše, vinuv mi se uz grud. Vruće ju poljubih i odjurih iz sobe.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

Naravno je, da sam i stare i nove crkve pohodio. To su čovjeku, koji umjetnost ljubi, vierni znanci i prijatelji, koje svaki put, kad u Beč dodje, pohodi. Prvi posjet pristoji se sv. Stjepanu, okô koga se je sva varoš i od najstarjih vremena, do dan danas razvijala. Njega je vrlo točno opisao Lützov. On ima nešto sličnosti sa našim zagrebačkim sv. Stjepanom. I jedan i drugi je po svoj prilici u prvobitnom svom obliku bio hram romanskoga stroja. Portal bečki i sad je romanski i ona dva prednja zvonika romanske su dobe, i pod svojom današnjom gotičnom ljušturom na-

Digitized by Google

lazi se druga sastojeća se od pisana criepa romanske dobe. I našemu zagrebačkomu sv. Stjepanu pročelje je romansko. Razlika je medju jednim i drugim u tom da se u Beču iz svih sila o tom radi, da se sv. Stjepan preporodi i prvobitnoj svojoj ljepoti povrati. U nas u Zagrebu nitko i ne misli o tom, da oslobodi sv. Stjepana našega starih svojih prlja i oštetina. Molimo se Bogu a i dotičnomu svietu, da čim prije i s te strane naš zagrebački sv. Stjepan svomu bečkomu imenjaku sličan i priličan bude. I s vana se i s nutra u Beču u veliko izpravlja crkva prvostolna. Na oltare i ostale manje stvari još nije došao red. Neugodno je svakomu prijatelju umjetnosti vidjeti na dvoru iste crkve razne prikrpine, koje tamo ne spadaju, a kojih se liena i neumjestna udobnost kruto drži, kô pijan plota. Schmidt mi jednom reče, da je to njegov veliki križ. U tu vrst spadaju razne sakristije u posljednje vrieme prikrpane a i neki liepi kipovi i bas-reliefi, kojim bi mnogo bolje dolikovalo, da se u kakvomu muzeju čuvaju; nego što se tuj i kvare i crkve samo ruže. Izmedj ostalih takvih stvari nametnu mi se očima na sjevernoj strani iste crkve blizu apside kip sv. Ivana Kapistranskoga iz najgore dobe propale umjetnosti. Po svoj prilici to je mjesto, s kojega sv. Ivan polovicom XV. stoljeća križarsku vojnu propoviedao. Vriedan je doista i dostojan taj čin, da se dostojnim spomenikom proslavi i ovjekovieči; ali ne bi li to moglo i moralo biti spomenikom, koji bi slogu crkvenomu i zakonu ljepše umjetnosti odgovarao? Sadašnji spomenik šteti crkvu i ruga se nekim načinom staroj uspomeni, koju proslaviti namjerava.

Pohadjajuć stare crkve u Beču, običavam uviek pohoditi i liepu staru gotičku crkvu Majke božje pri stubah (Maria-Stiegen). Ova je crkva doista vriedna, da ju svaki posjetnik bečki pohodi. Vrlo je dobro sačuvana i prosta od oštetina i nevaljalih prikrpina, što je riedko. Kad sam u crkvu sa svojom družinom unišao, upravo se mnogobrojni puk sa svećenikom moljaše bogu, što je toj liepoj crkvi krasnim uresom i višjim životom bilo; a i nam je povoda dalo, da u skladu bratskom dušu k bogu uzdignemo, i na vječitome tom ognjištu srdce naše na plemenite misli i nakane razgrijemo. Ovaj put zavirih u crkvu Angustinsku pri carskom dvoru. U njoj se, ko što je poznato nalazi divni grobni spomenik od Kanove, vriedan i dostojan da se sto puti pohodi i prouči. Njemu sličnoga ni u Beču, a lahko ni u cielom carstvu nema. Umotvor taj bio je ovaj puti ponešto zastrt jer su crkvu popravljali. I to je liepa crkva gotička, nego podobro izkvarena. Njezinu svu vanjštinu vrieme je poharalo i zametnulo. Pročelje na zapadu zastro je carski muzej; začelje pako i južnu stranu negdašnji samostan Augustinski, a sada više crkveno odgojilište, sjevernu pako stranu dućani. Na sreću je toj crkvi, što se je u novije doba domogla liepoga i posve pristojnoga velikoga žrtvenika. Taj žrtvenik bio je pokojnim carem meksikanskim Maksom naručen za votivnu crkvu za 70 hiljada forinti; kad je oltar bio gotov, graditelj je Ferstel svečano prosvjedovao, da se taj oltar bez njegova znanja i odobrenja ne smjesti, jer je medju gotikom i gotikom razlika. Medjutim umre car Makso, umre i graditelj toga oltara, a sirota udovica u sto jada zbog oltara. U posljednje doba vidio sam ga kod vajara Meiksnera. Sad se je valjda sirotica brige riešila, jer je oltar kupljen i u crkvi augustinskoj smješten. To je vrlo liep gotički oltar, vrlo bogato urešen i mnogobrojnimi kipovi providjen. Upravo je našô najprikladnije za se mjesto. Šteta što nije nabavljen za crkvu našu prvostolnicu u Zagrebu. Mislim, da bi joj posve pristojao. Onda bi naši mogućnici u Zagrebu vidili, što je pravi gotički oltar, i što se crkvi zagrebačkoj pristoji.

Dakako da sam i bolje novije crkve pohodio, t. j. crkvu sv. Jelisave blizu južne i iztočne željeznice, crkvu kod Weissgerbera, crkvu Lazarista i u Fünfhausu i crkvu altlerchenfeldsku. O crkvah Schmitovih mogu reći, da su krasne. Prva mu je ipak najbolje za rukom pošla, to jest crkva Lazarista kod Mariahilfer-linije. Crkva kod Weissgerbera preveć je s nutra popisana i urešena. Fünfhaus je kupola gotička. Ona je prienos kupole mletačke „de la Salute“ u gotički slog. Vanjština te crkve zaista je imposantna; ali se bojim, da s nutra vanjskomu veličaju ni malo ne će odgovarati. Ogromna takva sgrada mogla se je samo izvesti pod uvjet, da ju s nutra grdni stupovi drže. Posljedica pako toga jest, da će nutarnji prostor crkve prema vanjštini biti premalen i preneznatan. Ćut, koja će čovjeka, kad u tu crkvu unidje, obuzeti, biti će po svoj prilici prievara To je barem moja slutnja, o kojoj, da li je temeljita, moći će se istom onda suditi, kad se djelo dovrši. Ornamentacija mi se pisana, u koliko se sad već prosuditi dade, ne svidja. Šmidt, čini mi se, da ljubi pretjeranost i boje odveć živahne. Crkva Altlerchenfeldska liepa je crkva romanskoga sloga. Ona na osobitu čast služi graditelju svomu Švajceru Mülleru, koji je žalibože mlad preminuo. U njem je umjetnost, osobito pako crkvena mnogo izgubila. Njegovo je djelo tiem veće hvale vriedno, čim je bio prvi pokušaj te vrsti i čim je imao podignuti crkvenu sgradu po drugom graditelju nacrtanu i izvedenu. Slikâ ima u toj crkvi preveć, za to je posjetniku, pà makar i učen i vješt čoviek bio, težko nit sliediti, koja misao sa mišlju, sliku sa slikom spaja. Fürich je s te strane crkvu opisao. U taj čas mi njegov opis pri ruci nije. U toj su crkvi mnogi bečki umjetnici priliku imali svoju umjetnost razvijati. Tu je radio Fürich, Kuppelwieser, Blas, Engert itd. Ja bi naš sviet, koji tu crkvu pohodi, upozorio na glavnu sliku u apsidi, koju ponešto glavni oltar zastire. Sastavak je od Füricha, a izveo ju Engert. Predstavlja slavu nebesku. Fürich je u svojih kombinacijah pravi mudrac kršćanski, koji duboko u tajne kršćanske istine prodire. Držim

Digitized by Google

tu sliku najboljom u cieloj crkvi. Tkogod tu crkvu pohodi, pun čuvstva velikoga zadovoljstva iz nje izlazi. To se je ne samo meni, nego i cielomu momu družtvu dogodilo. Tko dakle od našega svieta u Beč dodje, nek ne propusti tu liepu crkvu posjetiti.

Navratio sam se jednom sa svojim drugom i suputnikom i u tako zvani Volksgarten, da čujemo Straussa, koji je tada svirao. Tuj nadjosmo neobično množtvo svieta, a razlog tomu bijaše,, što su upravo taj dan, u tom vrtu Bečani slavili sjeveropoljce. Bečana se odmah kano pošast primi, kad ma tko na ulici stane i u ma kakav priedmet zjati počme. Za čas se tuj vreva ljudi skupi. A svatko si pomisliti može, koliko je tada ljudstva u vrtu biti moralo, kad je novinstvo bečkoj čeljadi natovarilo, da se tuj radi o plodu njemačke naobraženosti i austrijskoga ustava. U tom vrtu stanuje, ko što je poznato, Theseus od Kanove u hramu grčkom. Da taj grčki heros ne spada u vrst onih polubogova, koji imaju usta a ne govore, imaju uši a ne čuju, imaju noge i ruke a ne hodaju i ne rade, već bi odavna razorio taj hram i oprostio se svoga tamnovanja. Njemu bi mjesto u sjajnoj, prostranoj i otvorenoj izbi bilo. Umotvor talijanskoga Fidije pravi je dragulj, komu bi valjalo pristojni okvir i sjajni dvor posvetiti.

II.

Zlatni Prag.

Probaviv dva dana u Beču krenusmo put Zlatnoga Praga. Hvala bogu, da tuj nema ugarsko-hrvatskih željeznica, jer bi se sigurno najmanje dan i noć vozikali do Praga a ovako od jedne ure po podne dospjesmo u Prag oko devete ure na večer.

Zlatni Prag spada medju najljepše i najznamenitije gradove srednje Europe. U zlatnom Pragu zasnovano je bilo prvo sveučilište (1348.) a tek poslije otvorilo se je sveučilište u Beču (1365), i prvo njemačko sveučilište u Lipskom, (1409) u gradu i opet po Slavjanih osnovanu. Najnovija struja europejskih dogodjaja dosudi Pragu, po mom barem mnienju upravo svemirsku znamenitost.

U srdcu Europe složi i sdruži se poslije nečuvene sreće i mnogo pobjeda, njemački narod, koji je uviek za tiem težio, da granice svoje na sve strane razprostre, kojoj težnji su jur podlegli u staro doba mnoga slavenska plemena. Već Niemac Vidukind pisao je u X. vieku o toj težnji svoga naroda za podjarmljenje slovjenskoga plemena ove znamenite rieči: Niemci „vojuju za slavu i za veliko i prostrano carstvo, Slovjeni pako za slobodu i za konačno robstvo“.

Od prastarih pako vremena pak do dan danas očituje se od vremena do vremena u čovječanstvu instinktivnim, da tako reknem, načinom, težnja i želja sa jedne jedite točke cielim jednim kontinentom, pače cielim svietom po volji vladati. Taka misao obuze Makedonca Aleksandra velikoga, dok dobitnik ciele skoro Azije samomu sebi, to jest, svojoj razuzdanosti i razkošnosti ne podleže. Znamo, da se je veliki narod rimski, prvi i ne dostižan u politici i mudrosti svjetskoj, toj namisli, da cielim svietom zagospodi, podobro približio; ali mu se blizo luke brod slomi i država razori, čemu je većim dielom sama veličina carstva uzrokom bila; jerbo čim se je više razprostiralo carstvo, tiem se je više u središtu slabilo; čim je više pliena i bogatstva bilo, tim je više izčezavala kriepost i pravednost, bez kojih se ništa na ovom svietu stalna i uztrajna stvoriti ne može. Konstantin veliki prenese carstvo u Byzanc, da odatle barem jednim dielom Europe i Azijom vlada; ter zaisto, ako ima na svietu mjesta, s kojega bi se moglo i Azijom i Europom ujedno zavladati, to je novi Rim; ali carstvo brzo oslabi, iznemože i užasnim načinom podleže divljoj sili, koja mal da ne porazi cielu Europu. U naše doba tu staru namisao uzkrisi genialnim načinom najveći general, koga je igda sviet ugledao, to jest Napoleon Bonaparte: pak kako kukavno skonča na otoku sv. Jelene?

Do sada je promisao božja tu namisao smela, ko što je smela graditelje babilonske kule. U toj težnji i i namisli stoji velika bludnja, koja ipak, ko svaka bludnja nešto istine u sebi ima. Zadaća svakoga čovjeka, svake države, i cieloga čovječanstva, jest: vršiti istinu i pravdu na ovom svietu. To je kruh svakdanji, kojim se svako biće i svako družtvo hraniti ima, ako misli obstajati, uztrajati i koristiti. Buduć pako da je najviši cielj i najplemenitiji plod istine sloga i ljubav, zato svako družtvo i cielo čovječanstvo, ko što teži za istinom, tako isto teži za slogom i jedinstvom. Ovo što rekoh stoji u naravi čovječjoj, i u svetom evangjelju, koje sva otajstva ljudske naravi i ljudskoga družtva u sebi sadržaje. Ovo će se jedinstvo, osnovano na istini i pravdi, na medjusobnomu štovanju prije ili poslije u svietu ovršiti. Divji medjutim nagon pokvarene ljudske naravi pretvara to sveto i istinito čuvstvo u težnju za tyranijom i gospodstvom bez istine i pravde, bez medjusobnoga štovanja i ljubavi. Čovjek taj divji nagon prenaša u obitelj, u državu, u družtva, odtale neizmjerna zla u obitelji i u državi; odtale ona gore označena težnja, koja se naravi ljudskoj i promisli božjoj opire; zato ju ova smesti i osramotiti mora.

Ako me sve ne vara, njemački narod će stare one pokušaje za gospodstvom evropejskoga kontinenta ponoviti, što kad bi mu za rukom pošlo, prestade u Europi istina i pravda, prestade sloboda, neodvisnost i svaki napredak. Narod će njemački po svoj prilici u toj težnji zasegnuti jednom rukom za baltičkim, drugom za jadranskim i cielim stasom i obrazom putem Dunaja, koga već sad svojom riekom naziva, za crnim morem. Toj težnji imala bi se ciela Europa oprieti. Do sada ozbilnije priprave na taj vrlo važni odpor nije nigdje.

*

Digitized by Google

U Rusiju sav sviet oči upire, a ona, do jednoga samo neznatnoga znaka u Španjolskom pitanju ničim ne dokazuje, da bi živo osjećala, da se tu i o njoj, i o njezinom europejskom položaju radi. Latinsko pleme je u svojoj neslozi oslabljeno i iznemoglo. Najveći dio preteške i prevažne zadaće, da se toj opasnoj struji opre, zapada Austriju. Iskreno izpoviedam, da ni materialno, ni moralno stanje Austrije nije danas takovo, da bi važnoj svojoj zadaći u tom obziru odgovoriti moglo. Niemci i Madjari sami, koji danas kormilo u ruci imaju, ni voljom ni snagom niesu tomu dorasli. Tu se bezuvjetna nužda prikazuje, da i slavjanski živalj svom snagom uz taj zamašni posao pristane.

(Dalje sliedi.)

John Stuart Mill.

(Sa slikom)

Piše dr. Blaž Lorković.

I.

„Ako bi hćeli medju odličnimi umnici sadašnjosti kao sunarodnim glasovanjem jednomu jedinomu dosuditi lovoriku, to bi taj jedini jedva mogao biti tko drugi, nego Englez „John Stuart Mill“. Ovo izreče neki od njemačkih učenjaka o nedavno umrlom englezkom filozofu i narodnom ekonomu. I taj Niemac nije u svem krivo pisao, jer težko bi bilo naći u naše doba muža, koji bi se odlikovao toli sjajnimi umnimi darovi, koji bi bio toliko pozitivna uradio, a — što je vrlo mnogo i vrlo neobično — komu bi naobraženi sviet tako drage volje priznavao one vrline, kao I. Millu.

Upoznati hrvatski narod, sa takovim mužem, njegovim radom i pregnućem držim, da je koristno, jer prihvaćam onu misao Smilesovu, da poglavita korist od životopisa stoji u tom, što nam davaju plemenitih izgleda. „Dični stari naši uviek s nami živu u spomenicih života kao što i u djelih, koja stvoriše i koja svejednako živu; tako nam davaju izgledâ, iz kojih se svedjer možemo učiti, diviti im se i sliediti ih.“

J. St. Mill olahkoćuje sam crtanje svoga života; kao što je njegov zemljak sir Samuel Romily, tako je i on, napisao još za života svoj viekopis, te tako dao svakomu priliku, da zaviri u sve njegove sgode i dogodjaje, da mu prati sve borbe, patnje i radosti počam od prvoga djetinstva, kada je „počeo u trećoj godini učiti grčke rieči“ pa do onoga doba, kada je, budući propao kod izbora za parlamenat g. 1868. ponajviše daleko od doma u južnoj Francezkoj živio i ondje „pripravljao materijal za buduće knjige, o kojih ću više govoriti, kad izadju, ako to doživim“, kako sam reče, ali ne doživi toga.

John Stuart Mill rodio se 20. svibnja g. 1806. u Londonu, te bijaše najstariji sin Jamesa Milla. Otac mu bio izučio teologiju na sveučilištu u Edinburgu pa bi bio imao postati pastorom, ali ne hćede, „jer se njegovo uvjerenje ne slagaše sa dogmami škotske crkve.“ Nastaniv se stalno u Londonu uze raditi za razne novine, te odatlje nabavljati si sredstva za život. Napisa sijaset članaka u raznih novinah, a k tomu i samostalnih djela. Od ovih znamenita su: „History of Britisch India“ (u tri svezka izašlo u Londonu god. 1818.) pa onda: „Analysis of the phenomena of the human mind“ (Analiza pojavâ ljudskih misli; god. 1829.) James Mill bio je čovjek vanredne marljivosti, kako se odavlje vidi, jer ne samo da je svakdanjom radnjom za novine služio si kruh, nego pridospje napisati i velikih djela.

Premda je živio od pisanja novinskih članaka, ne samo da nije nikada ništa napisao proti svomu uvjerenju, nego je pače gledao, da u sve, štogodj iz njegova pera potiče, toliko umetne svoga uvjerenja, koliko su okolnosti najviše dopuštale.

James Mill znajuć, koliko vriedi dobar uzgoj, a poznavajuć kukavnost škola u Englezkoj, uze sam odgojivati sina Johna. J. St. Mill razlaže obširno prve korake o naobrazbi svojoj, koju otac njegov osnova na grčki i latinski klasicitet; već sa trećom godinom poče obuka u grčkom jeziku, a prva grčka knjiga, koju mu otac dade čitati, bijahu Aesopove basne, pa onda Ksenofonova Anabasis. Istom u osmoj godini poče obuka u latinskom jeziku, a do toga vremena bijaše pročitao cieloga Herodota, Ksenofonovu Kyropediju, neke životopise filozofa od Diogena, Laercija, jedan dio Lukiana, te neke govore Isokrata. Osim grčkoga podučavaše ga otac u toj dobi ponajviše u aritmetici; a uz to čitaše i sam razne spise, što su mu po otčevu izboru u ruke dospjeli, a medju timi najmiliji mu bijahu historični spisi Robertsona, Humea, Gibbona, i Watsonova poviest Filipa drugoga i trećega. Tako je mladi John pod neumornim nadzorom svoga otca, kojemu se tečajem vremena obitelj još i umnožala, temeljito proučio klasične jezike; sa svojim otcem čitaše poglavito takove grčke i latinske knjige, „koje je bilo vriedno čitati ne samo radi jezika, nego još više radi mislî.“ Uz to obzirni otac ne zaboravi ni drugih priedmeta: sin njegov nauči pod njegovim rukovodstvom naravoslovne i matematične discipline, poviest i osobito logiku, pa onda narodnu ekonomiju. Zanimivo je, što pripovieda o glasovitom englezkom narodnom ekonomu Ricardu; da nije njegova otca bilo, Ricardova djela sviet lje ne vidješe, jer je Rikard bio čovjek vrlo čedan, pa nije ni mislio izdati kakav spis. Da mladić zaviri dublje u zakone nauke narodnoga gospodarstva, uze mu otac najprije priobćivati glavna načela te znanosti, a za tim dade mu u ruke klasično Ricardovo djelo „On the principles of political economy and taxation“, pa istom, pošto je i ovo proučio, dozvolji mu, da čita svemu svietu poznatu narodnu ekonomiju Adama Smidta „Inquiry into the na-

Digitized by Google

ture and causes of the wealth of nations," a dopušteno mu bilo zato sada istom čitati toga otca nauke narodnoga gospodarstva — kako Adama Smitha mnogi zovu — „da uzmognem imajuć pred sobom vrstnije djelo Ricardovo, prosuditi površne nazore toga pisca (Adama Smitha) te da odkrijem pogreške Smithove i krive posliedke njegove."

Sa četrnaestom godinom prestade obuka pod nadzorom otčevim. Mladić podje iz Englezke na evropsko kopno, a povrativ se uze sâm nastavljati vlastito naobraženje. John Mill i sâm tvrdi, da će se možda gdjekojemu čitaocu čudno, pače nepraktično činiti, kako se je moglo dječaku od 3 ili 4 godine naprtiti, da uči grčki, a kasnije aritmetiku, latinski, itd., dočim se obično za nauku ovih priedmeta odabire kasnije, zrelije vrieme. Nu Mill priznaje, da je sâm izkusio, kako se to sve dade dosta lasno udesiti i „kako se kukavno troše mnoge dragocjene godine, u kojoj se školskoj mladeži ono malo grštine i latinštine utuvljuje." Sve se to dade kod svakoga djeteta izvesti, samo da tomu treba metode.

Pošav u četrnaestoj godini u sviet, zabavio se najduže u Francuzkoj i to kod otčeva prijatelja gjenerala Samuela Benthama, brata poznatoga englezkoga učenjaka I. Benthama. Boraveći kod tog naobraženoga čovjeka, namaknula mu se liepa prilika, da upozna karakter Francezâ, jer je kuća gjeneralova bila uviek otvorena, u nju dolazila množina ljudi, a medju njima bilo i učenjaka, literata, umjetnika i politika. Putujuć kroz Pariz gjeneralu Benthamu posjetio bi svakiput slavnoga francezkoga ekonoma I. B. Saya, toga čelik-republikanca, koji se ne hćede pokoriti ni silnomu Napoleonu. Mill se ne može dosta nahvaliti Saya kao čovjeka jednako učena i liberalna; u njegovoj kući upozna medju ostalimi i čuvenoga socijalistu grofa St. Simona, toga plemenitoga pretjeranca, o kom se pripovieda, da ga je sluga svakoga jutra morao buditi ovimi riečmi: „Ustanite gospodine grofe, jer imate još veliko djelo izvesti." St. Simon je na ime mislio, da je pozvan reorganizirati svekolike socijalne odnošaje čovječanstva. Mill primećuje, da onda, kada ga je vidio kod Saya, nije bio napisao ni filozofije nit izumio novoga sustava religije, nego da su ga smatrali vrlo duhovitim originalom.

Boravak u Francezkoj dojmio se mladoga Engleza vrlo povoljno. Vrativ se kući uze nastavljati svoje nauke. Tu je imao sgodu češće i na duže vremena obćiti sa glasovitimi tadanjimi učenjaci a medju timi najviše, osim već spomenutoga Rikarda, sa Hume-om i M. Benthamom. Uz to bavio se i pravoslovnimi naukami, čitao marljivo Lockea, pače sa Johnom Austinom studirao je poglavito rimsko pravo, „jer je moga otca mrzio onaj barbarski kaos, što ga zovu englezkim pravom". Nu jedva je bio započeo ozbiljno studirati institucije od Heinekciusa i jedan dio njegovih pandekta, kad ga otac upozori na Benthomovo djelo, kako ga je Dumont u svojoj knjizi „Traité de la Legislation" cielomu svietu protumačio. Čitanje ovoga spisa čini novu epohu u Millovu životu. „Načelo utiliteta — veli sam Mill — kako ga je Bentham shvaćao i u ova tri svezka izrazio, sačinjava posljednju kariku, koja skupi u jedno sve potrgane, fragmentarne dielove moga znanja i vjerovanja, ono dade mojim nazorom o stvarih jedinstvo. Sada stekoh nazore, vjeru, nauku, filozofiju (u najboljem smislu te rieči) i religiju, koju propoviedati i širiti smatrah glavnim zadatkom moga života." Mill je očevidno išao predaleko tvrdeć ovo; nu to stoji, da je obćenje sa Benthamom i čitanje njegovih spisa silno djelovalo na nj, čemu se nije ni malo čuditi, jer su spisi Jeremije Benthama u svoje vrieme probudili obću pozornost i svestrano uvaženje, koje im samo Niemci zaniekuju.[1]

God. 1823. mjeseca svibnja primi John St. po želji i nagovoru svoga otca službu kod iztočne kumpanije, u kojoj je probavio punih 35 godina, doklegodj niesu kumpaniju istočne Indije ukinuli. U početku nije mu ta služba mnogo nosila, a niti mu osobito prijala; ali joj brzo privikne, pače mu omili i to tim više, što je kraj te službe imao još dosta vremena, te mu se nije tebalo baviti pisanjem za novine. „Pisanje za novine, ako si hoćeš tim otvoriti trajno vrelo uzdržavanja, ne može se nikomu preporučiti, tkogod je kadar u viših granah literature ili misli štogod raditi, ne samo radi nesigurnosti sredstva, osobito ako je pisac savjestan čovjek, pa ne će da služi svakomu mnienju, nego i radi toga, što spisi, od kojih možeš življeti, niesu takovi, da bi mogli sami za sebe življeti, a najmanje su takovi, u koje bi mogao pisac najboljega, što ima i znade uložiti." Javna je služba takodjer J. S. Millu vrlo koristila za njegove teorije reformâ, što ih je proti nazorom o uredbah tadanjega vremena poticao i predlagao.

Imenovanjem njegovim za činovnika kod „India-House" počimlje i literarna radnja Millova; u početku samo u novinskih člancih a kasnije izdavaše i samostalna djela od velika zamašaja. Meni se čini rad J. St. Milla tako znamenitim, da držim nuždnim napose o njem govoriti, a ovdje nacrtati ću da tako reknem preostale vanjske dogodjaje njegova života. God. 1836. umre mu otac. John St. Mill priznaje, da sve što umie, i što je naučio, ima zahvaliti svomu otcu, njegovoj neumornoj brižljivosti oko sinovljeva naobraženja, njegovomu poticanju i umnomu napućivanju. Nije dakle čudo, da je smrt takova otca morala gorko raztužiti onakova sina. Da utiša bol, uze John St. Mill raditi još više, neumornije, i tako od toga vremena, pa do svoje ženitbe izdao je i više samostalnih djela neračunajuć ovamo množinu manjih članaka, naštampanih u nekih englezkih

[1] Spise Bemhtamove izvrstno je preveo i preradio Francez Dumont o kom je već bilo govora. „Vorks (djelo) of Jeremy Bentham" u 22 zvezka izda John Bawring g. 1813. u Edinburgu.

Digitized by Google

časopisih. God. 1857. oženi se John St. Mill sa vrlo umnom duhovitom udovom, s kojom proživi u slasti i radu sedam i po godina. „Nemam rieči, da ma u loših crtah označim, što je taj gubitak (smrt ženina) za mene bio što je sada? Ovo piše sam Mill, a jamačno malo će biti muževa, koji bi o svojoj ženi ne samo tolikim pietetom govorili, nego i tolikom ju hvalom obsipali. „Negovoreći o mogućem dojmu njenoga duha na moj, najvrednije ideje i crte u našoj zajedničkoj produkciji, koje su najvažnije rezultata postigle od nje, bijahu izlievi njenoga duha, dočim za sebe pri tom ne mogu tražiti većega djela, nego li kod svako ine misli, što sam ju kod prijašnjih pisaca našao te si tako prisvojio, da sam ju uvrstio u sistem mojih misli.“ Bit će jamačno u ovom koješta odviše živahna, ali iz ove vlastite izpoviesti vidi se, da je John St. Mill ne samo bio čovjek vrlo čedan, nego i vrlo nježan suprug; smrt ljubezne žene tako ga je razžalila, da je morao na neko vrieme otići iz Englezke, da u Francezkoj, toj njemu toli dragoj zemlji, nadje utjehe i melema svojoj boli.

G. 1856. postade načelnikom jednomu odsjeku oblasti, kod koje je već trideset godina neprekidno radio, najme kod istočno-indijske kumpanije. Te časti nije dugo obavljao; jer već dvie godine iza toga bude iztočno-indijska kumpanija, kao jedna grana uprave za Indiju, zaključkom parlamenta ukinuta. John St. Mill dobi za svoje tridesetpet godišnje službovanje „pristojnu odštetu“, službe mu javne već bilo dosta, pa s toga odbije ponudjenu mu po lordu Stanleyu čast savjetnika u ministarstvu za Indiju. Sada odluči Mill živjeti jedino svojim knjigam i svojim književnim radnjam; u ovo doba pada izdanje nekih važnih njegovih spisa, na koje neću zaboraviti. Tomu mirnomu životu ote ga poziv nekolicine birača iz „Westminstera“, da stupi kao kondidat za dolnju kuću englezkoga parlamenta, jer da će biti zaista izabran. Mill pristane nakon dužega oklievanja, ali ujedno očitova da neće ni krajcare potrošit u svrhu izbornu, niti se puštat u ikakovu agitaciju, da niti je voljan niti ima vremena zastupati lokalne interese svojih birača; a glede obće politike reče, da će zagovarati interese Irske, da će zahtievati, neka je pravo izborno dade i ženam itd. Ovo su bile same takove izjave, na temelju kojih morao bi bio i drugi kandidat propasti, a Mill održa ipak pobjedu nad svojim protivnikom — konzervativcem. Mill je kao i u svojih spisih tako i u parlamentu nazore svoje jednakom iskrenošću izjavljivao, ali i jednakom dosljednošću i logikom branio; u dolnjoj kući pristajaše uz radikalnu franciju liberalne stranke; nije govorio no onda, kad je mislio, da mu je dužnot nazore svoje izreći. Radnici i njihovi interesi, Irska i poboljšanje života materialnoga joj i socijalnoga života, pravo izborno žena, obće pravo glasovanja i drugi liberalni predlozi imadjahu u Millu uviek rječita i oštroumna zagovornika te iskrena prijatelja. On je bio uz Gladstona i Brighta najpopularnija osoba kod englezkoga radnika. God. 1868. bude parlamenat, koj je prihvatio zakon o reformi izbora, razpušten, a kod novih izbora propade J. St. Mill u svom prijašnjem izbornom kotaru. Konzervativci napnu sve sile, da liberalnoga Milla iztisnu; prijatelji ponudiše mu doduše da može biti izabran u drugih kotarih, al on odbije svaku ponudu, pa prione opet u većoj mjeri uz studija i pisanje, koje je kao zastupnik naroda morao ako ne obustaviti, a ono ograničiti. Od toga vremena ne vidimo ga više na polju javnoga djelovanja. Živio je ponajviše u južnoj Francezkoj, po koji put u godini svratio se u svoju domovinu; u neumornom tako rekuć radu zateče ga smrt prošle godine.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kuhačev hrvatski „katekizam glasbe“.

Davno izgledani te velikim trudom i doista nemalom vještinom u hrvaštinu pretočeni Lobeov „katekizam glasbe“ izišao je u Albrechtovoj štamparni na jedanaest araka i po u osmini i može se dobiti primjerak po 1 fr a. vr.

G. je Kuhač način i sredstva a osobito nazivlje naše narodne glasbe točno prije proučio, a onda se istom dao na pohraćivanje ove doduše nevelike, ali pri predavanju glasbe prieko nuždne knjižice. A i pri tom poslu nije onako radio, kako bi to njegova korist zahtievala, to jest da kakov, takov prievod i što prije na na svjetlo izadje. On je radio dugo i sviestno, po tri četiri puta izpravljao ono, što je već bio napisao, zavirivao u sve rječnike ne samo hrvatske i srbske, već i u ruske, češke i poljske, mnoge razprave ob ovom i onom glasbalu proučavao, te u svejednakom dogovoru s domaćimi vještaci i učenjaci dotjerivao svoju radnju do one vrednoće, kojom nam se ukazuje. Nije to dakle brzi plod ruke prometnice, već je upravo zlatno klasje uztrajnoga i domoljubnoga umjetničkoga nastojanja.

Kuhač nam je jedini glasbeni teoretik na jugu, nesamo poznat u domovini osobito po člancih u „Vencu“ i u „radu jugoslovjenske akademije“ već i po cielom Slavenstvu osobito u Českoj, poimence u „hudebnih listih“ i u „Světozoru“ mnogo hvaljeni zatočnik slavenske glasbe. Ako je itko, to je jedini Koch vrstan proprtiti put hrvatskoj glasbenoj teoriji, a to je on uzprkos kojekakvu prigovaranju nekih malodušnika evo i

Digitized by Google

učinio. Kuhačev nam glas što više jamči, da će se uz njegovo nazivlje i drugdje pristati.

Taj katekizam izradjen je po englezkom obrazu i doživio ja na njemačkom jeziku već petnaestu izdaju. Prievod je valjan, hrvatsko nazivlje, koliko sada suditi možemo, da jedva bolje biti može, tisak korektan u knjižica svakomu učitelju i učeniku glasbe tiem priličnija, što je sravnjivanje hrvatskoga nazivlja s tudjim po poglavljih udešeno i gdje je trebalo bilježkami opravdano.

Valjda je istina, a mislimo i ne može drugčije biti, nego, da će se u Hrvatskoj do skora sve znanosti i umjetnosti samo na hrvatskomu jeziku predavati, onda je dakako Kuhačev hrvatski „katekizam glasbe" dobro došao, i po njem bi imale sve glasbene učione hrvatsko predavanje započeti. Ali i svakomu učitelju, makar i ne bio vješt glasbi, treba Kuhačev katekizam, buduć je prva hrvatska knjiga, koja glasbu tumači, bez koje dakle ni pučki učitelj ne bi mogao pravo uzgredice kazati, ni što je kajda, kajdovnik itd.

Da se dakle g. Kuhač bar ponešto za svoj veliki trud nagradi, svjetovali bi, da se ta knjižica za sve učitelje po jednoj i drugoj visokoj vladi nabavi i razpokloni, a tko je rad na hrvatskom jeziku makar samo male kritike o glasbi ili operi pisati, taj će težko što natucati bez Kuhačeva katekizma.

Čestitamo preuzv. gospodinu Prandauu, koji je posvetu toga djela primio, i koga prevodilac imenuje glasbene umjetnosti uzdanjem, zakriljem i obranom. Ime će mu se za cielo spominjati, dok je hrvatske duše i hrvatske knjige.

Čusmo negdje, da je taj preuzv. gospodin bečkomu konzervatoriju dao 10 tisuća stotinjaka, da podupire naše umjetnike — —! Ne bi li se taj novac dao izvojštiti za naš budući glasbeni zavod?

Kritika.

Došlo nam je ruku „brojčano računstvo na temelju nove mjere i uteza. Po Dragutinu Schubertu sastavio Vjenceslav Zaboj Mařik. Drugo preradjeno izdanje. Po visokoj vladi preporučeno učenikom pučkih učiona, sa 13. slika. ciena 40 nov. Troškom spisateljevim.

G. je Mařik marljiv prevodilac ovakih učevnih pomagala. Dakako za stvarnu vrednoću knjige odgovara dotični njemački ili češki učenjak, čiji je izvornik. Ne kaže nam prevodilac, da li je Šubertov izvornik preporučen učenikom ili učiteljem pučkih učiona, ali ćemo valjda pogoditi, rečemo li, da je namienjen učiteljem, koji uz propisanu školsku knjigu djeci novu mjeru i težu razložiti, protumačiti imadu. Ako knjiga u svaku ruku treba učeniku, onda ju neka vlada izdâ i bit će bar za polovicu jeftinija! jer ne ima ni punih pet tiskanih araka, a ono nekoliko crta i kocaka, jednu posudu, (litrić) i dva uteza nije trebalo na naslovnom listu pod bog zna što ni izticati. Velimo po duši, da nam se knjiga čini predraga, hoćemo li, da ju sirotinja kupuje — a sirotinje ima u pučkih učionah puno više, nego li djece imućnih roditeljâ. Pa štampajte takove knjige na puno lošijem papiru, ali za boga nemojte, da ubogomu gradjaninu i seljaku dodija i omrzne — taj namet a po tom i školanje. G. je Mařik vriedan, da mu se mar i trud naplati, i neka mu vlada dopita gospodsku nagradu za svako djelo, kojim si osvjetla lice, al učevna pomagala nek se razpačavaju samo u najlaglju cienu.

Reći ćemo, da je sadržina valjana i da je knjižica, pošto će nove mjere i teže već 1. siečnjem b. g. valjati, pučkomu učitelju a možda i gdjekomu obrtniku vrlo nuždna. Po vladinu nalogu prihvaćeni su grčko-latinski nazivi, kako su ih Francezi ustanovili, ali je prevodilac dodao i hrvatske nazive, tako mu je za mjeru duljine metar = mjer, decimetar = mjerak, centimetar = mjerić, milimetar = mjerčić, dekametar = mjerčina, hektometar = mjerina, kilometar = mjeretina, miriameter = miriomjer, za mjeru posuda, litar = litrić, decilitar = litarak, centilitar = litrić, dekalitar = litarčina, hektolitar = litrina, mirialiter = litretina, za mjeru težine kilogram = tezetina, hektogram = tezina, dekagram = tez, decigram = tezak, centigram = tezić, miligram = težčić. Nam se čini, da će se hrvatski nazivi prije i lakše u nas udomaćiti, i da bi književnici imali oko toga nastojati. U svih naših koledarih za g. 1876. imala bi se nova mjera i teža razgovjetnije protumačiti i naši nazivi gradjanstvu i puku preporučiti.

Prevodilac je glagol rabiti gjekad krivo s 4. padežem priedmeta upotriebio, a taj glagol zahtieva prvi padež priedmeta a 3. osobe. Prislov: kao stavlja po njemačkom i ondje, gdje mu nije mjesta i gdje u hrvaštini stoji 7. padež mjesto drugoga nominativa. Tako bi onaj stavak: Od 1. siečnja 1876. rabit će se kod nas kao jedinica mjere za tjelesa kockovni metar imao glasiti: od 1. siečnja 1876. rabit će nam jedinicom mjere za telesa kockovni metar. Po njemačkom skrojen stavak: načinimo onda u sbroju izmedju slomaka i cielih desetičnu točku (machen wir einen Punkt) lako je bilo na hrvatsku protumačiti ovako: razstavimo onda u sbroju slomke od cielih desetičnom točkom. Mjesto: medjusobno množiti rekli bismo: Jedan drugim množiti. Kad je po pravilu drugi padež višebroja: znamenaka, ne znamo, zašto se piše: brojkâ, bačvâ. Enklitike: bi, se niesu često na pravom mjestu, tako u §. 14.: Ako li pako se ima desetičan slomak dieliti mjesto: ako li se pako itd. Tako i na strani 56. Još imamo prigovoriti krivoj porabi savršenoga i nesavršenoga glagola, tako bi stavak: Običan slomak pretvori se u desetični, ako brojnik dielimo

Digitized by Google

nazivnikom, imao glasiti: običan slomak pretvori se u desetičan, ako brojnik podielimo nazivnikom ili pako: običan slomak pretvara se u desetičan, ako ga dielimo nazivnikom. A može se i veznik: ako dionikom: podieliv i dieleć iztisnuti. Takvih ima i više. Ne valja ni ono: jednoimeni broj okrenuti (mj. pretvoriti) u višeimeni.

Toliko smo bar vlastni već sada zahtievati, da u knjigah, koje se školi preporučuju, ne bude takovih pogrešaka, a kamo li, da se krivo piše: podrazdieli, mj. podrazdjeli, dielitba, mj. djelitba, odsječemo mj. odsiečemo, sljedeći mj. sliedeći i takove druge.

Skrajnje je vrieme, da književničkoga posla neobavljamo na laku ruku.

LISTAK.

Repertoir hrvatskog kazališta 2. veljače: „Siromašni markez“ i „Don Juan“ u Wiessbadenu (novo). 4. veljače: „Don Juan“ (opera, prijam g. Zajca). 6 velj.: „Mentor u škripcu“. 7. velj.: „Seviljski brijač“. 8. velj.: „Razsipnik“. 9. velj.: „Lumpacijus Vagabundus“. 11. velj.: „Velikašica gradjanskog roda“. Uče se nove opere „Ruys Blas“ i „Favorita“. Hoćemo li skoro vidjeti Benka Botha od Markovića na našem pozorištu?

Nova slika od dra. Izidora Kršnjavoga. Preuzv. g. biskup Strossmayer, boraveći u Rimu, naručio je kod našeg slikara g. Kršnjavoga veliku alegoričnu sliku „Otvoraj hrvatskoga sveučilišta“. U tu svrhu doći će K. u Zagreb. I kod našeg slikara F. Kikereca naručio je slavni mecen slikotvor, nu nije nam javljeno kakov.

Izvješće hrvatskoga pjevačkoga družtva „Kola“ za god. 1874. U tom izvješću nalazimo prije svega zanimivu razpravu „Glasbena umjetnost i pjevačka udružba“, koju je Ivan Zahar čitao hrvatskim pjevačkim zadrugam dne 21. listopada 1874. t. j. o svečanom otvoraju našega sveučilišta. U izvješću odbora o djelovanju družtva nalazimo potanko opisan rad ciele godine. Valjano i marljivo je radilo „Kolo“ naše. Priredilo je šest redovitih koncerta, a 4 vanredna i to za postradale krajišnike, u Šestinah, u Petrinji, i u slavu svečanog otvoraja hrvatskog sveučilišta. Osobito zadnjim ovim koncertom prodičilo se „Kolo“ pred cielim svietom. Tom prigodom sastade se većina hrvatskih pjevačkih družtva, te bude zaključeno stvoriti hrvatski pjevački savez, koji će ovom godinom istinom stvoriti. Ujedno počelo se živo o tom raditi, da „Kolo“ dodje do svoje vlastite sgrade. God. 1874. bilo je nabavljeno za arkiv „Kola“ 29 novih skladba i to 19 od domaćih hrvatskih skladatelja, a 10 od drugih Slavena. Koncem god. 1874. imalo je „Kolo“ članova 12 utemeljitelja, 50 začastnih, 557 podupirućih, 52 izvršujuća, u svem 671 članova, liepo doista čislo. Prihoda imalo je družtvo god. 1874.: 3541 for. 61 nvč., a toliko i razhoda. Družtvena glavnica iznosi 3723 for, 81 nvč. Po ovih štatističkih datih vidi se najbolje, kako družtvo liepo napreduje. Mi mu želimo, da izvede što prije dvoje, savez pjevača i sgradu „Kola“.

Nov list. U Senju pojavio se za kratak čas drugi list i to ovaj put humoristično-satirički pod imenom „Vragoder“ a uredničtvom g. R. Lemaića. Mi svaki književni pojav rado pozdravljamo, al zaklinjemo Senjane neka ne rabe svoja dva lista, da se medju sobom izjedu. Štampa ima biti sredstvom kulture, al ne otrovom družtva.

Nove knjige. Geometrično oblikoslovje na temelju metričke mjere, od V. Mařika sa slikami. U Zagrebu kod L. Hartmana.

Trigonometrija ravna i sferična. Napisao dr. Matija Uhlíř. U Zagrebu.

Lagoritmičke table za srednje škole. U Pragu kod I. Gregra.

Rad jugoslavenske akademije. Knjiga XXIX. U Zagrebu. Dionička tiskara.

Odmetnik. Pripoviest od Antunovića. U Zagrebu. Dionička tiskara. (Pod štampom.)

Potpouri iz opere „Branković“ od Erkela. U Pešti kod Taborskog.

Sarheološke izložbe u Kijevu. Bilježke Stojana Novakovića. Biograd 1874.

Prohodanje po području pravnoga mudroslovja od N. Vanjorke. U Zadru 1874.

Iz slavenskih književnostih. Malorusi izdali su god. 1874. samo 12 književnih djela. Najznamenitija su ukrajinske pripoviedke: „Ribar, Panas Krut, Zaporožci“ od Nječujova i „historijske narodne pjesme“ izdane od Vlad. Antunovića. Lužički Srbi imali su g. 1874. šest časopisa i to: „Srbske noviny“, „Časopis matice srbske“ „Misionski posel“, „Katholski posel“, „Lužičan“, „Braniborski posel“. Od svoga postanka izdala je „lužička Matica“ preko 110.000 svezaka, ogromna svota za narodić toli maleu.

Novo djelo Viktora Hugona. Malo imade toli radinih i brzih književnika, ko što je starac Victor Hugo. Francezki listovi javljaju, da će do skora ugledati sviet novo djelo Hugonovo, nastavak velepjesme „Lègende des siècles“ (priča vjekova) pod imenom „Les quatre vents“ (Četiri vjetra) i to: 1. Vjetar drame. 2. Vjetar ode. 3. Vjetar satire. 4. Vjetar komedije. Prvi vjetar t. j. dio doniet će 3 nove drame u stihovih.

Nova komedija Goldonijeva. U Parmi našo se star rukopis „Sebičnjak s namjere“ to jest bez sumnje komedija Karla Goldonija, koju će čuveno dramatično družtvo Belloti Bon prikazati.

Pinakoplastika. Norvežki slikar Karlo Höck izumio je u Monakovu novu vrst slika — pinakoplastiku t. j. neku vrst slikanih basreliefa. Slike sastavljene su od tankih pločica pluta, bojadisanih i ljepom sastavljenih, a ravne su najboljoj slikariji uljenimi bojami izvedenoj. Höck je izložio 12 takovih slika, sve pokrajine iz Evrope i Amerike. Monakovski se vještaci čude krasoti tih novih umotvora.

Starine. Na brdu Eskvilinu u Rimu odkriše sgrade na mjestu, gdje su Mecenovi vrtovi stajali, u kojih su njekad Horac i Virgil svoje stihove gradili.

— Na istom Eskvilinu izkopalo se ne davno sedam mramornih kipova, medju ovima i veliko poprsje cara Komoda.

Zabava: Pjevačeva ljubav — Očajnik Milivoj — Tri vienca — Kapetanova kći. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku — John Stuart Mill. — **Književnost i umjetnost:** Kuhačev hrvatski „katekizam glasbe“ — Kritika. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 7. **U Zagrebu 13. veljače 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

I.

Visoko se krilila ševa.

Jutro je, ljeto je. Ravnica daleka, široka. Na istoku plamti rumena zora. O rujnom zanebju crta se riedka hrastova šumica, tanka šiba seoskog zdenca, šiljast, tanak toranj drvene crkvice — sve crno tvojemu oku, jer je rumenilo neba živo i žarko. Rumeno je nebo, al gledaj više, ružičasto je, gledaj više, žuto je, pa dalje bielo, a najzad plavetno, kao oko djevojačko. Na zapadu previja se kosa tamnog vrhovlja, nad vrhovljem lebdi sred bliede modrine mjesec, kao velika srebrna škuda.

Sred ravnice ide široki carski drum, a kraj njega medju vrtovi, šljivici, kupusnjaci, kuruzom i vrbinjem stoji — mjestance Breznica. Kućerci drveni, slamom pokriveni, plotovi trošni, staje klimave — nu bože moj! mjestance razsijano, kao da se je nehotice gospodinu bogu iz vreće prosulo, kad je lebdio nad ovom ravnicom, gradeći sviet. Al ne budi nikomu uvrede. Ima i u Breznici bielih vrana — ima bome i zidanih sgrada. Stoji tu crkva nekako izvrnuta, a do nje zvonik pod trbušastim klobukom; stoji kotarski sud pod novim krovom od crvena criepa, na kojem je bielim vapnom ubilježena godina 186*, stoji grbava krčma na jedan sprat. Prozori su joj kao i mišja škuljica, a vratima bi prošla i dva voza siena na jedan put. Na krčmi stoji mrljav cimer, gdje se je prije 40 godina mogao vidjeti lik, gdje se je moglo čitati ime „vojvode od Reichstadta“, stoji tih bielih vrana i više, a sve je to dika male Breznice.

Boga mi hladno je, ljudski te trese. Samo časak. Življe planuo istok, za šumicom izvi se rujna polutka, crvena ko krv. Zadrktat ćeš. Al u hip — u mig sinule tisuće zlatnih niti, skoči na nebo zlatno, jutrnje sunce. Da osliepiš. Kao pjena gine rumeni žar, sve jače i jače plávi se nebo, mila toplina grije ti krv. Zlatne niti titraju, drkću, propliću se granjem, živicom, travom. Sunčano zlato prosiplje se sjajnom gladčinom ribnjaka, udara u okna grbave krčme, vije se oko jabuke trbušastog zvonika, prodire granjem hrastove šumice, te vidiš šumica nije crna, zelena je. Liepo je, milo je, bože moj! Pšenici o brku treperi rana rosa poput dragulja, iz zelene djetelje dižu glavicu plavetni modrinjak, ljubičasti zvončići, rumeni divlji mak. Pčela sunuv iz košnice, leprši mirisnim zrakom i zadieva se o svaku šarenu žabicu. Iz šuplje jabuke šeće mravlja vojska, a podno jabuke ševrda sivi gušterčić; vrane viju se jatomice zrakom, strnadka pod kukmom skakuće uz živicu, a jadan šišmiš obija plaho zvonik, pa se zavuče u crkveno okance. Sunčani traci prosiplju se dalje na zapad, na šume vrhovlja, selo za selom nikne na vidiku, mjesec bljedne, mjesec gine sred plavetne vedrine, kao tanka korica leda sred velike vode.

Breznica budi se. Je l' to sbilja Breznica? Bog si ga zna. Nakraj sela stoji doduše drven stup, omazan bliedim crvenilom i bjelilom, a na njem hrdjava, limena pločica. Opraše ju kiša i snieg. Prije desetak godina valjda je tuj upisano bilo „Mjesto Breznica“; al oblast je mudra, čemu trošit crnila za kišu i snieg? Nek stoji ploča. I tako je dobro. Šta treba strancu znati za to mjestance? A domaći ljudi i onako znadu na pamet, gdje debeli poreznik novce pobire, a suhonjavi sudac batine dieli.

Breznica budi se. Garavi kovač podkiva konja pred kovačnicom kraj druma. Trgovac Židov vješa o dućanska vrata brezovu metlu, crven rubac i dvie kose; jato kudravih pasa razigralo se sred druma, al se brzo razleti. Dojure četveroprežna posavska kola; na zadnjem konju skakuće u sedlu mlad Posavac pod malim šeširom i puca bičem po zraku; kola puna biele ženskadije. Kola lete i lete, prah vitla se oblakom, a kraj ceste upire se u štap kranjski staklar, čudeći se posavskomu biesu. Podalje koraca ponosito pod puškom žandar, a pred njim klipsa odrpan ciganin sapetih ruku-

Digitized by Google

Ciganin gleda izpod oka liepe posavske zelenke i crljenke, krene rudastom glavom, pa će u pol smieha žandaru:

— Ej milostivi gospodine žandaru, da su konji naši, puna šaka brade!

Ali brkati žandar kan da i ne čuje ciganske šale, već tjera konjokradicu dalje.

Sve se budi, samo u jednoj kući spušteni su bieli zastori. Kod gospodina sudca. Milostiva gospodja sudinja, bljedjana Zagrebkinja, nije nikad vidjela, kako izlazi sunce van u kakovoj šarenoj knjizi u francuzkom zavodu. Milostiva sudinja, premda vrlo eterične naravi, hrče za bielimi zastori.

Naproti crkvi stoji stari, župni dvor. Naherio glavu na lievo, kao stidljiva djevojka. Pred dvorom malen je cvietnjak, ogradjen crvenimi ljetvami, a u njem cvate sila žutoga suncokreta. Iz vrata izidje čovuljak, ustavi se na vratnih stepenicah, uzdignu nos, dahnu dva tri puta kao zec, kad su mu brkovi rosni. Jutrnji miomiris godi čovjeku.

Kakov čovjek? Malešan je, dvie trećine tiela, jedna trećina kratke noge, nu gotov jazavac. Na širokih, ponešto zavinutih plećih stoji mu obla, debela glava. Velike ušnice poodmakle se od lubanje. Kosa mu je kratka, opora, sieda. Čelo široko, nizko, puno bora. Pod čelom strše mu guste oštre obrve, a pod obrvami žmirucaju do dva siva, drobna oka. Crvenkasti nos izvinuo se tik izpod čela, razkrilio se u šir, pa se zavija silno pri kraju. Dolnja mu usnica debela, gornja nit se ne vidi, dolje ima tri, gore ni jednog zuba. Obrijanim, kutastim licem povlači se sto i sto crta, osobito kad zažmurne, ili kad doljnjom usnicom zažvakne. Na čovjeku stoji smedj kaput, skutovi padaju mu do peta, a rukavi sižu preko kratkih, pri kraju debelih prsti. Preko sivih hlača obuo čizme. Sare su im svietle, kratke. al noge duge, široke ko medvedji papci. Na glavi stoji čovuljku crn. nizak, strahovito širok šešir; s prieda su mu krila zavinuta, s traga uzvinuta. Na zadnjem dugmetu kaputa visi o vrpci duhan-kesa, u jednoj mu ruci drenovača, u drugoj na dugu, višnjevu kamišu prosta ilova lula. Čovuljak tri puta žmirnuo i uzdahnuo kao zec. Za otim krenu laganim korakom put dvorišta župne kuće, pri čem mu se glava i duhan-kesa silno nihala. U dvorištu pred stajom skakutala i cvrkutala ciela vojska sivih vrebaca.

— Iš! otresnu se čovuljak na bezočne vrebce, mahnuv drenovačom. Cvrkućuć prhnu vrebačka četa u vis; čovuljak stao, zagrozio joj se drenovačom i podje dalje.

Drzovita konjska muha zvrnu mu u nos, pa odleti. Čovuljak zapanji se, mahnu rukom preko nosa i podje dalje u kuhinjski vrt.

Do plota čučila seljakinja djevojka, pa brala grašak. Čovuljak stavi se za nju i zatisnuv dva puta duhan u lulu, bocnu djevojku štapom u ledja. Mlada se prepa. Krenuv glavom, odkloni crveni rubac izpred očiu.

— A! Dobro vam jutro, gospodine mladi, nasmiehnu se crnooka djevica kroz biele zube. — Isuse, baš sam se od srdca preplašila, kako ste me drenovačom dirnuli medju lopatice.

— Hm! He! He! zamumlja kroz smieh čovuljak, izvadiv lulu iz ustiju, — he! he! Sram te bilo za taj tvoj strah. Čuješ li, Maro?

— Čujem gospodine mladi! odgovori crnooka, stiščuć prsti zeleni grašak.

— Bi l' se ti udala, Maro?

— E bome bi. Zašto ne bi?

— Hm! Bene! A za koga? Za koga, pitam te.

— Težko li za vas, gospodine mladi, udari djevojka u smieh, pljesnuv dlanima.

— Ludo! Stultitia feminini generis. Misliš li, da sam došao komare loviti? razsrdi se čovuljak, — a za koga poštenog mladića?

— E, kad bi ga imala, nasmieši se Mara, naheriv glavu i prebiruć grašak.

— Kad bi ga imala! Hm! hm! O ti podmukla naravi ženska! A oni crni brci? A onaj posavski šešir? A one vragolaste oči? Hm? Šta je to?

— To — to, zažari se djevojka svezav čvršće rubac, — to je Perica.

— Ecce, haecce! Hm! Perica! Slanina masculini generis, na kojoj se ta vrtoglavka feminini generis ulovila. Bene! Dakle ti bi se udala?

— Ala ste pravi! Što mi se siroti rugate? To bome nije pošteno od takvoga gospodina.

— Ludo! Duga kosa, kratka pamet! Dakle ti bi?

— A kako ne bi? Nije me majka rodila za staru partu. Al ja sirota, Perica siroma, to su daleki računi.

— Dakako daleki! odvrati čovuljak — dobro; Perica ti ne fali; pričekaj! — Terno! — S bogom!

Djevojka slegnu rameni, a čovuljak uputi se dalje. Na vrtnih vratih zaustavi se i viknu:

— Dakle za istinu, Maro? — Za Pericu?

— No bi — bi — bi! viknu Mara ljutita mašuć rukama.

— Dobro! zamrmlja starac i dignuv tri prsta nastavi: — Vidiš! — Terno! — Gradac! — Mara i Perica! Amen bog!

Polako klipsao čovuljak iz vrta preko ledine na cestu. Sred ceste skobi se „mladi gospodin“ sa malim dječakom. Dječarac nije imao na sebi nego dugu platnenu košulju. Oko pasa mu bio uzan remen, a na debeloj žutoj glavi stajao mu širok šešir.

— Hvaljen Isus! pozdravi malić starca, pogledav ga bistrim crnim okom.

— Na vieke hvaljen! zamrmlja čovuljak dignuv batinu. — Stani, Nikice, malo! Reci mi, Nikice, znaš li moliti „otče naš?“

— A bome znam, odvrati mališ junački, sklopiv ruke s traga.

Digitized by Google

— Pa daj, da čujemo!

Malić skinu sešir te izmoli za čas gospodnjevu molitvu, pa doda: — No, je l' dobro?

— Jest, Nikice, dobro! potapša ga čovuljak po ramenu. — Baš kao da si iz knjige čitao. Nà! primetnu, izvadiv iz žepa žemljičku, — evo ti, kad tako dobro znaš, jedi, Nikice!

— Hvala! zahvali se Nikica dubokim glasom i odleti bez traga sa žemljičkom.

Mladi gospodin dodje do nizke kućarice, stojeće kraj druma. Pod spletenim okvirom od gvozdene žice stajao na prozoru hljebac kruha. Tu bijaše pekar. Čovuljak se nagnu, pa zaviriv u okance zatrubi kroz nos:

— Dobro jutro bog daj, gospice!

Na vratih pekarnice pojavi se „gospica", visoka, debela ženska, sumornih očiu, nabubrena lica, kvrgasta nosa, gladko počešljane tamne kose. Imala je duge zlatne nauhvice, a o vratu niz debela koralja. Odjevena crnom suknjom, bielim zobunom, bočila lakte pred štacunom, pa će došljaka ovako pozdravit:

— Da bog da, dobro jutro, dušice moja, mladi gospodine moj! Pa kako ste spavali, i jeste li šta liepa sanjali?

— Spavao, gospice draga! odgovorio čovuljak tužno, zataknuv drenovaču u zemlju, spavao kao batina, a to je baš ono zlo.

— Kako zlo, dušice draga?

— Ja nikad ne sanjam ništa, kao da me je tko po glavi lupio, al noćas gore. Sanjao sam. —

— A dà? Sanjali? Pa šta?

— Ludo i preludo. U snu sam jednu čižmu obuo, a drugu svuko. Kako egipatski sanovnik jasno kaže, znači čizme obuti dobro, a čizme svući zlo. Sad nek mi pametan čovjek kaže, šta će ta konfuzija?

— Stavite, dušice draga, mladi gospodine, na Trst. Obući je broj 34 a svući 81, ambo solo. Ne fali, ne fali.

— Hm! Bene! Mislite na Trst? pogleda čovuljak pekaricu mudrim okom.

— Dà, dà, dušice draga. E! vidite, ja — sklopi pekarica važno ruke, — ja sam imala liep san. Strašan vam vjetar puhao, pak je srušio pčelinjak, za kojim se je dvoje dragih cjelivalo. Vjetar ima broj 30, pčelinjak 44, a cjelivati 50 — baš liepi brojevi je l' te? osobito 50, baš okrugli broj.

— Bome okrugli broj, kimnu čovuljak glavom; — vidite, kako ste sretni, vaša je glava puna preliepih numerica, a moja luda pamet prazna, kao crna tabla pred kotarskim sudom. Liepi ti vaši brojevi. Bi li smio, gospice, stavit i ja u kumpaniji dvie šestice?

— E, i drage volje, dušice draga, niesam ja škrta baba. Al na Trst, Trst je sretniji. Naš nesretni lutrijaš ima samo budimsku lutriju, a danas je predzadnji dan. Nevolja. Trebalo bi ići u Zagreb.

— Pa nek se poveze vaš dječko u Zagreb, ja ću platit priliku.

— Dobro!

— Evo, gospice, dvie šestice za lutriju, a dvie forinte za priliku. Je l' dobro?

— Dobro, posve dobro.

— Pa šta drugče nova, gospice draga, zapita čovuljak.

— E, sve po starom u Breznici. Poreznikova kći udaje se za šumara Novotnoga. Bog zna, kakva će to sreća biti.

— Bog zna, kimnu čovuljak. Sreća je velika ciganica!

— A dà, kad ste o ciganih govorili, cigani su na stupničkom sajmu našemu kovaču konja ukrali.

— Zelenka ili vranca?

— Zelenka.

— Šteta, šteta, kimnu čovuljak, liep konj. Vražji cigani.

— Pa dà, dosjeti se pekarica, pomislite si. Dorićeva Jaga udala se prošle nedjelje za opančara Andriju.

— Znam, potvrdi čovuljak.

— Šta znate? Ništa ne znate, dušice draga. Jaga udala se za Andriju. Andrija si kupio za svatbu u Zagrebu vezenu košulju. Veli se, kad žena uzme svatbenu košulju svoga muža, pa sveže joj rukave i sakrije košulju u postelju, da ju muž nikad rukom dirnuti ne će Pa čujte. Andrija u ponedjeljak pita za finu košulju. Ne ima je. Žena kan da ne zna. Muž misli, da ju Jaga izgubila, pa skoč, pa drž, pa — pa — batine. Eto vidite!

— A, a! Čudno! zakimnu čovuljak glavom.

— Da sbilja! A vaše zdravlje, gospodine mladi.

— Hm! Zlo! Gledo sam u šoštar-koledar. Kaže kišu, želudac me boli.

— Da vam skuham gamilice, gospodine mladi?

— Gamilice? opetova čovuljak hitro. Zatim izvadi iz džepa staklenku, ponese ju prema suncu i doda smiešeći se:

— To je moja gamilica, prava trnulovica, svakog jutra dvie žličice. I brzo stavi staklenku u žep.

Već je htio da podje, al se ustavi.

— Kako ste rekli, gospice? 33, 44 i 50 na Trst. Jel te?

— Dà, dà.

— Moram, moram još jedan terno pogoditi, stade čovuljak kamišem dokazivat. Četrdeset godina igram u lutriju i pogodio sam tri terna, a i četvrti terno moram, svakako moram.

— Pa zašto to? Već ste bome stari, mladi gospodine.

— Baš zato, baš zato, draga gospice; dà, dà, i kako star, ne imam kad čekati. Četvrti terno mora bit.

*

Digitized by Google

— Ali zašto, za boga, dušice draga? Hoćete li kuću gradit?

— Ludorija! Da prije umrem? Tko će pod stare dane kuću gradit?

— E?

— E, e! stade čovuljak silovito i glavom i drenovačom i kamišem mahati, — nije to za mene. Znam da su mi kotači već hrdjavi, i da sam skoro potrošio svoj dio smrtnoga života. Al za drugu glavu — —

— Gle, gle! uzprieči se debela pekarica radoznalo, — šta mi to govorite? Novine! Tajne! Da čujemo.

— Pa čujte. Prije jedno petnaest godina poslali me iz zagorske župe za kapelana na Odru. Ja Zagorac niesam poznavao ni mačka, kamo li krštenu dušu. S mojim župnikom bilo je malo šta govoriti. Bijaše čovjek mladji od mene, al i slabiji. Grijali ga, zamatali, kadili cieli dan; imao suhu bol. Na liepu si se sreću namjerio, mišljah si. Trebalo je po svoj župi obavljati službu božju, i pjevane i tihe mise, i izpovjedi i pričesti i prodike i pokope — nu sve — sve. A meni je blizu šestdeset godina bilo. Iduć jednom preko polja od bolestnika, koga sam pričestio bio, prehladio se ja. Morao sam gaziti vodu. Spopalo me i kruto me spopalo za kosti. Bacilo me u postelju. Liepe sreće. I župniku i kapelanu duša na jeziku. Moradosmo pozvati fratra iz Zagreba u pomoć, da nam stado ne bude bez pastira. Zvali za mene i doktora, bog mu prosti griehe. Mene u kostih trgalo, a on mi dao hladne obloge na glavu, i za svako uho pet pijavica. Medicine morao sam izpit šest polićnih flaša; sve se u meni počelo burkati, a ja se suši i ruši, da ne imaš šta vidjeti, ja suh, da niesi ni sjene od mene vidio. To me je srdilo. Radje izruči bogu dušu, Jankice, rekoh si, nego da ti doktor staru glavu izmrcvari i zdrave moždjane stavi na pipu. Kad je dakle moj doktor opet došao i vrlo se čudio, da ja bez obloga i pijavica u postelji sjedim pušeć lulu i pijuć vino, rekoh mu ni pet ni šest:

— Čast i poštenje vašoj mudrosti, gospodine doktore! Vi ste sigurno pročitali cielu biblioteku, vi znate i recepte pisat, i žilu puštat i roge stavljat, et caetera. To je sve liepo i hvale vriedno. Ali narav je narav, i bog nije čovjeku stavio okna na prsa, da doktor vidjeti može, kako se pluća, srdce, jetra i kako se svi ti kotači čovječjega tiela zovu, vrte i gdje je možebiti zapelo. Vi ste, gospodo doktori, lutrijaši, veliki lutrijaši. Nu to me moja luda pamet uči, da si ne ću dati rezati desnog kurjeg oka, kad me lievo uho zaboli. Zato ja vaših obloga i pijavica metati ne ću, zato sam sve medicinske boce bacio iz prozora, zato ću ja lulu pušiti, vino piti i meso jesti. Ako su moje gusle dogudile, neka bude božja volja. Ali vam se liepo preporučujem, evo četiri škude za vaš trud, i bog vam daj kod svakoga bolestnika bolju sreću, nego li kod mene. Sluga pokorni!

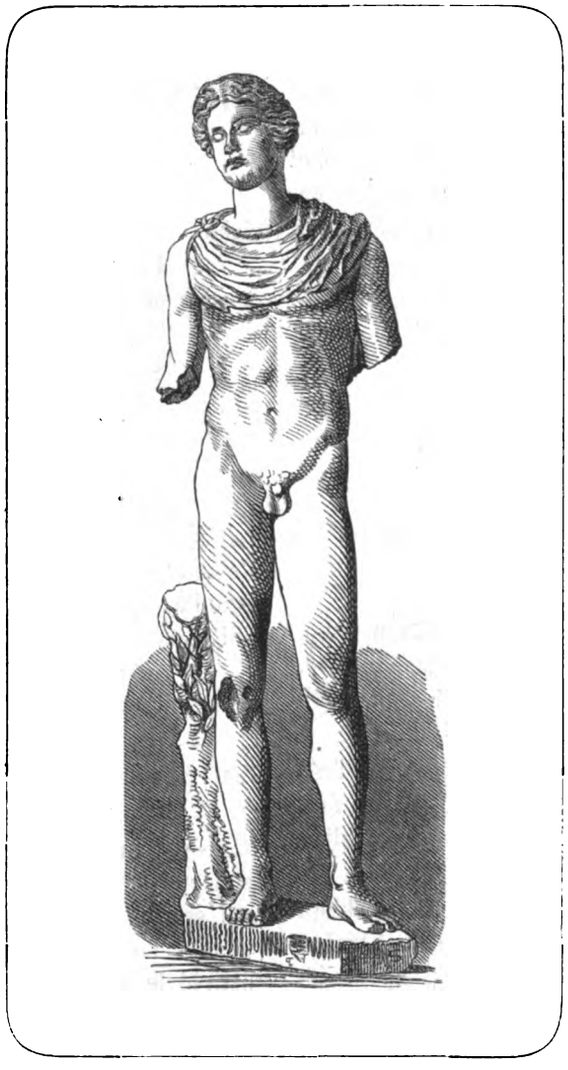

Apollo,

mramorni kip u zagrebačkom muzeju po fotografiji Fr. Standla.

Tako ja doktoru. Srdito se on nakašljao, nešto o magarcu mumljao, škude spustio u žep i izišav iz sobe silovito lupio vratima. Bene, rekoh, bar sam se te nevolje sretno riešio. Glava zdrava i želudac mi se oporavio od medicine, al kosti — al noge. Lazar, gospice, gotov Lazar. Ni maknut s postelje. Jedne nedjelje poslije večernice dodje mi u sobu Cilika, žena lugara Šogulića.

— Dobar dan, gospodine mladi.

— Da bog da, Ciliko. Što tebe nosi?

— Kako vaše zdravlje, gospodine mladi?

— Vidiš. Zlo Ciliko. Sve mi kopa po kostih. Vrlo zlo!

— U kostih, velite?

— Dà.

— E zato sam i došla. Ako bude božje pomoći i Marijine pripomoći, skakat ćete ko vjeverica.

— Ne misli, da sam bena. Kad se u staru jabuku zavuku crvi, s bogom i panj i grane.

Digitized by Google

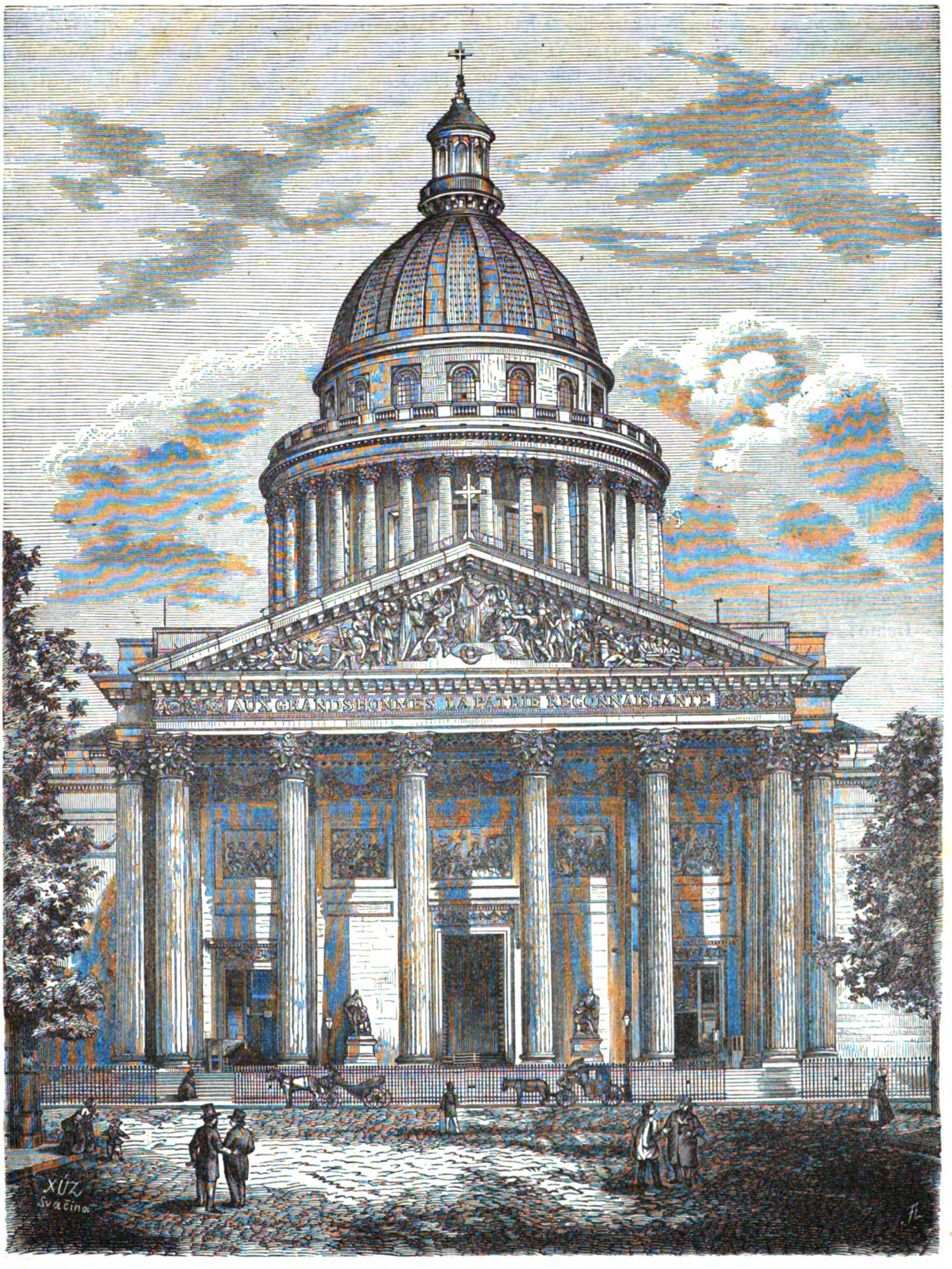

Pantheon u Parizu.

Digitized by Google

— Vi ste kao kakova baba, da oprostite, gospodine mladi. Dok je krvi, dotlje je i zdravlja, i kad se brava malko pokvari, popravit će ju bravar. Vi ste pošten gospodin, i žao mi vaše stare glave; boli me, da vas muka toliko trapi. Velim vam, da sam došla, da vam pomognem.

— Ti da mi pomogneš? Valjda kakvom takvom coprijom? Hvala ti na dobroj volji, ali ne ima tu medicine, kad nije ni mudrost g. doktora znala naći prave trave.

— Vidiš ti gospodina mladoga, razsrdila se Cilika, coprija? Jesam li vještica? Jeste li vidjeli, da imam mjesto noge kopito? Ne radim li sve, što mati crkva zapovieda? Mudrost! Dakako mudrost valja, al dobra je i prosta zdrava pamet. Kad su ljudi po šumah življeli, nije bilo ni vražjega doktora, a opet je bilo medicine. Ne ćete vi biti prvi, koga je Cila podigla s postelje. Pitajte špana iz Male Mlake, toga lazara da ste vidjeli! Ležao na postelji kao posječena stara vrba u grabi, a danas ulovio bi zeca trkimice za rep. Ja sam ga izliečila, ja; nà ovom svojom rukom, kojom se krstim. Uviek mi je hvala i dika bogu, ruka sretna bila.

— E, pa daj, što znaš, — odgovorio sam Cili, ako ne pomogne, odmoći ne će.

— Dobro! Ja ću vas „žučiti“. Stavit ću vam na nogu trave žučnjaka. Noge će oteć. Ništa zato. Trava će vam izvući svu zlu krv i bol. A vi zdravi. Ja kriva.

Što rekla, to učinila. Žučila me. Noge mi oticale, peklo me, da sam sve pjevao od boli.

— Ništa zato! reče Cila; — nek peče, to je zdravo. Velim vam, posramit ćete vjevericu.

— I sbilja. Za dva ćedna bio bi mogao zaigrati kolo. Ja, hvala bogu, zdrav kao dren.

— Na Cilo, rekoh, evo ti dvie škude za tvoju dobrotu.

— Ajà! gospodine mladi, odvrnu Cila, moja apateka je jeftina, ne stoji ništa.

— Ne sramoti pameti, Cilo! Doktor mi nije znao pomoći, pa sam mu dao četiri škude; valjda si ti dvie zaslužila, kad si me izliečila.

— Krivi su vam računi, gospodine mladi, nasmija se Cila. Doktoru se mora davati, jerbo je doktor. Pa ih ima i pametnih, al taj vaš, mislim, nekako je brzo preskočio škole, jer sam čula, da prije šest godina brijao i žile rezao po Zagrebu. Nu ja ni groša. Ja to činim za božju ljubav. Ja ni groša.

— E, dobro, rekoh, kad ne ćeš, neka ti bude. Pa hvala ti! Ali taj moj dug zapisao je bog u svoju knjigu, i bog mi je svjedok, ako bude prilike, vratit ću to tebi i tvojoj djeci.

(Dalje sliedi.)

Balša, zetski gospodar.

Spjevao A. Palmović.

„Tâ kleta Zeta, da bi prosjela se!
I progutala: budi mene, cara,
Bud Balšu onog, gdje no gospodara
Ne pozna Lazu; već da bude za se.
Tri vojske moje... moje tri sramote
Na tvrdu stolcu ne drmnuste njega,
A zlo ga Lazo triput veće po te,
Uzpostavi li carstvo posvem svega!“
To sbori care, — uza zloslut crnu
Na liepu kćerku mučan pogled svrnu.

„„Moj mili otče,““ kćerka će miljahno,
U koje misli bez traga se gubiš?
Zar kćerku svoju, koju toli ljubiš,
Tim mučnim gledom misliš da si plahno?
Izmrielom kuće slavnih Nemanića
On silni Dušan hoće da je isto,
I nije hrdja od hrdjakovića;
Već hrabar junak; a i momak pristô;
Nu, ako je i boju mnogo učen,
Od jedne vojske još će bit potučen!““

„„Ja imam crne knjige čarovnice,
Tko u njih samo jednu riečcu čitne
Pred očima mu novi sviet osvitne,
U druge odmah udarit će žice.
Na prvi sukob te ću poniet knjige,
Otvorit mu, i opet ih zatvorit,
A po tom s vojskom onako bez brige
Silovito se nà njega oborit!
Al pazit valja... što će kćerka reći,
Onako čini, — ne ćeš li podleći.““

„„Pohiti pisat mladim vitezovom,
Uzovi svom ih gospodskomu stolu,
I Balšu zovi, s njim da u tom kolu
Pod svojim želiš miriti se krovom.
Sve harno primi, njega ponajprije,
Na susret ja ću sama mu iziti
Pokazat u svem, kako mio mi je:
A to će njemu puno drago biti.
Još čelo stola, otče, ga posadi
Otmenijega kao — tako radi!““

Digitized by Google

„I kamen tvrdu ko podaje glavu,
Dok voda po njem lagodno žuberka:
Kud ne bi i ja, gdje mi tako kćerka
Ponavljat umie snagu uzmicavu“.
Odkazo otac, brže knjige sprema,
Sve knjige kiti, jednu ponajviše,
Na Balšu onu pazljivo posvema
Sa kćerkom slaže i tanašno piše.
O Gjurgjevu, kad putevi prisahnu,
Da dvoru cara Lazara se mahnu!

Zabieli danak trudno željkovani.
Polete konji s lakim kočijami!
Sa triput jačom pratnjom, katanami —
Najzadnji Balša poput sunca grani!
Al, čim sa kola na zemlju korači,
Ljepote drugo sunce ga zasjeni,
Pak sve na oči kapu da navlači,
Savladaše ga zaobaji njeni:
Jer tko će glas prot rajskom glasu smoći,
Ko maginje* tko crne podniet oči?!

Kod stola Balša sjetan, neveseo,
U jednoč čašu do na vršak puni,
Uočiv cara, malko se zabuni,
Prosborit nešto moli da bi smjeo:
„Sve pogodbe na stranu! — jedin udar
Pomirit, care, moguć me je s tobom. —
Gospodar moj si ti! i vele mudar
Od pobjednika jer me stvori robom“.
Car Lazar sluša — — čaša kuc o čašu:
„„Ti zet si moj! pak vodi kući snašu!““

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

VII.

Navala.

Golova moja, golovuška,
Golova poslužavaja!
Poslužila moja golovuška
Rovno tridcat' lět i tri goda itd.
Narodna pjesma.

Te noći ne spavah, niti se ne razodjeh. Sumih o osvitku odputiti se k vratam tvrdjave, kojimi je trebalo Mariji Ivanovnoj proći, da joj nazovem zadnji: s bogom. Poćutjeh u sebi, da sam se vrlo promienio; nemir duše ne bijaše ni s daleka tolik, kolika bijaše sumornost, koja me do nedavna osvajaše. Bijah doduše žalostan sa razstanka, ali se nečemu dobru nadah i nestrpljivo očekivah pogibelji, pun plemenite slavičnosti. Noć minu kao da je ni ne bje. Upravo htjedoh da izadjem iz kuće, al moja se vrata otvoriše, i pred menom se obrete kapral javljajuć, da su naši Kozaci noćas svi poizašli iz tvrdjave i poveli sa sobom silomice Julaja, a da oko tvrdjave obilaze nekakvi ljudi. Pomisliv, da Marija Ivanovna ne će moći uteći, sgrozih se; na brzu ruku zapovjedih štošta kapralu i odmah poletjeh komendantu.

Svitaše. Više letim nego hodim, al na jednom čujem, gdje me viču. Stanem. „Kamo ćete?“ reče Ivan Ignatijić stigav me. „Ivan Kuzmić je na bedemu, šalje me po vas.“ — Je li se otisnula Marija Ivanovna? — upitam, a srdce me zazebe. — „Nije mogla“ odgovori Ivan Ignatijić. „Pugačev je obsio put u Orenburg, tvrdjavu je obkolio. Zlo, Petre Andrejiću!“

Podjemo na beđem, od naravi čvrst i dobro ogradjen: a vrve stanovnici tvrdjave. Garnizon bje naoružan. Juče još bješe namjestili amo top. Komendant hodao oko malene svoje čete. Stepom ne daleko od nas jaše do dvadeset ljudi. Rekao bi, da su svi Kozaci, ali opazismo medju njimi i dva tri Baškirca, a lahko ih bje razpoznati po risjih kapah i po tobolcu. Komendant obišav vojsku, reče: „No junaci, postojmo danas na strašnom mjestu za caricu, našu majku, neka vidi cio sviet, da smo ljudine od oka i da smo vierni svojoj zakletvi.“ Vojnici urnebeske izjave svoju odanost. Švabrin stojaše do mene i gviraše u neprijatelja. Ljudi, što vrljahu stepom, opaziv, da se nešto u tvrdjavi kreće i diže, skupe se u hrpu i stanu razgovarati. Komendant zapovjedi Ivanu Ignatijiću da naperi top u tu hrpu i sam zapali fitilj. Kuglja zazuji i proletje nad njimi, ne nahudiv nikomu. Konjanici se raztrkaju kud koji, izgube nam se iz očiju, i stepa ostane prazna.

Tada dodje medju nas na bedem Vasilisa Jegorovna i s njom Maša, koja ne htjede biti bez majke. „Što je?“ upita komendantovica. Služi li vam sreća? Gdje je neprijatelj?“ — Nije daleko — odvrati Ivan Kuzmić.

---

* maginja, Meerkirsche.

Digitized by Google

Dat će bog, sve će dobro biti. A ti se, Mašo, bojiš? — „Ne bojim, se otče," — odgovori Marija Ivanovna; „ne će mi se biti samoj kod kuće." U taj par me pogleda i silomice mi se nasmieši. A ja stisnem držak svoga mača, sjetiv se, da sam ga sinoć od nje primio, kao da njim obranim svoju ljubeznicu. Srdce mi se razpali. Pomišljah, da sam njezin vitez. Željkovah, da joj dokažem, da sam vriedan njezina pouzdanja i nestrpljivo čekah odlučan čas.

Tad se pokaza iza brdeljka, koji bijaše od tvrdjave kakove pô vrste, drugi okup konjanika i za čas navrie u stepu sila ljudi, oružanih kopljem i lukovî. Medju njimi jahaše na bjelcu čovjek u crljenom kaftanu i s golom sabljom u ruci: to je bio Pugačev. Popostane, svi se oko njega sjatiše i četiri čovjeka, kako se mogaše razaznati na njegovu zapovied, odieliše se od drugih, i uzagrabce dojašiše pod našu tvrdjavu. Razabrasmo svoje izdajice. Jedan od njih držaše nad klobukom list; drugi imadjaše na kôcu nataknutu glavu Julaja, koju nam baci preko ograde. Glava kukavnoga Kalmika pade komendantu pred noge. Izdajice vikahu, što ih grlo nosi: ne pucajte u ludo, izadjite van k caru. Car je ovdje!"

„Dat ću ja vam!" zakriči Ivan Kuzmić. „Junaci, pucajte! Naši ih vojnici pozdraviše puškami. Kozak, u koga bijaše list, strese se i stropošta s konja, a drugi bježi. Pogledah Mariju Ivanovnu. Upropastila se videć krvavu glavu Julajevu, oglušila je od pucnjave. Komendnat zapovjedi kapralu, da donese list iz ruku ubijenoga kozaka. Kapral izadje i vrati se vodeć u povodu konja Kozakova. Preda komendantu list. Ivan Kuzmić pročita ga, a zatim ga razdere na sto komada. U to se spremahu, kako vidjesmo, buntovnici na posao. Na skoro stanu zujati kuglje oko naših ušiju, i nekoliko striela zatače se oko nas u zemlju. „Vasiliso Jegorovna!" — reče komendant. — Ovdje nije ženam posla; odvedi Mašu, vidiš, da nije sirota ni živa ni mrtva.

Vasilisa Jegorovna, koja do sada mučaše, pogleda u stepu, gdje se primicahu buntovnici tvrdjavi, zatim se obrne k mužu te mu reče: „Ivane Kuzmiću, život i smrt je u ruci božjoj. Blagoslovi Mašu. Mašo, podji k otcu."

Maša, blieda i preplašena, stupi k Ivanu Kuzmiću, pokleče i savi mu se pod noge. Stari ju komendant triput prekrsti; zatim ju pridigne i poljubi i reče joj promienjenim glasom: „No, Mašo, budi sretna! Moli se bogu. Bog te ne će ostaviti. Nadje li se dobar čovjek, bog vam nadobio ljubavi i sloge. Živite, kako sam ja živio s Vasilisom Jegorovnom. S bogom, Mašo! Vasilisa Jegorovna, odvedi ju brzo" (Maša mu se ovi oko vrata i zarida). — Poljubimo se i mi, reče komendantovica plačuć. S bogom, moj Ivane Kuzmiću. Oprosti, ako sam te kadgodj uvriedila; — „S bogom, s bogom matuška!" reče komendant, ogrliv svoju staricu. Ali dosta je! Žurite se kući; ako budeš mogla, preruši Mašu u safaran".[1] Komendantovica otidje sa kćerju. Gledah za Marijom Ivanovnom; ona se obazre i kimnu mi glavom. Tada se Ivan Kuzmić obrnu k nam i ni na što drugo ne gledaše do na neprijatelja. Buntovnici se sabraše oko svoga vodje i na jednom poskidaše se sa svojih konja. „Sada junaci, smjelo i krepko!" kaza komendant; „navaliti će"... U taj par stade krika i vika; buntovnici tvrdjavi, komendant ih pušti posve blizu a na jednom izpali top. Kartač zahvati baš u sredinu okupa. Buntovnici uzmakoše s obiju strana. Njihov vodja ostade samcat napried... Mahaše mačem i vidjesmo da ih vatreno sokoli... Krika i vika, utišav za čas, opet nasta. „No, djeco" reče komendant; „sada otvorite vrata, lupajte u bubanj. Djeco! napried, za mnom!"

Komendant, Ivan Ignatijić i ja, što bi trenuo, obretosmo se za bedemom; a preplašen garnizom ni makac. „Djeco, za što stojite?" kriknu Ivan Kuzmić. „Umrieti ovako ili onako, zahtieva služba!" Za čas udare na nas buntovnici i povrve u tvrdjavu. Bnbanj ućuti, garnizonci bace puške; klecnuše mi noge, ali se brzo sjunačim i uput podjem za buntovnici u tvrdjavu. Komendant, već ranjen u glavu, stoji medju zlikovci, koji zahtievaju, da im preda ključe. Pohitim mu u pomoć, ali nekoliko snažnih Kozaka sgrabi me i sveže, govoreć: Znati ćete vi već, carevi nepokornici! Potezahu nas po ulici a stanovnici izlažahu iz kuća noseć hljeb i sô. Crkveno zvono muklo zvonjaše. Na jednom zagrme u hrpi, da car čeka na trgu ulovljenike i da prima prisegu vjernosti. Narod se užurba na trg, a i nas povuku.

Pugačev sjedjaše u naslonjaču pred komendantovom kućom: Bijaše u liepu kozačkom kaftanu. Ovisok sobolji klobuk sa zlatnom perjanicom, nadnošaše se nad njegovim blistajućim očima. Lice mi se njegovo pričini poznato. Kozačke starešine bijahu oko njega. Otac Gerasim bliedeć i drhćuć, stojaše pred kućom s krstom u ruku i, kako se činjaše, moljaše za nesretnike. Na trgu za čas osove vješala. Pošto se približismo, Baškirci raztjeraju narod, i nas dovedu k Pugačevu. Crkveno zvono umukne i svjetina umukne, nastane tišina. „Koj je komendant?" upita usurpator. Naš podčastnik izadje iz hrpe i pokaza Ivanā Kuzmića. Pugačev izkliešti oči na starca i reče: „Kako si se usudio opirati se meni, svojemu caru?" Komendant, koji je od rane oslabio, sjekne posljednimi silami i odgovori oporno: „Ti niesi moj car, ti si lupež i nasilnik, čuješ li!" Pugačev se namršti i mahnu bielim rubcem. Nekoliko Kozaka ščepa staroga kapetana i potegnù ga k vješalom. Tik do vješala stojaše osakaćeni Baškirac, koga juče izpitivasmo. U ruku mu bijaše konopac i za čas opazim biednoga Ivana Kuzmića viseć. Tada privedu Ivana Ignatijića k Pugačevu. „Prisegni", reče Pugačev, „caru Petru Feodoro-

[1] Safaran = dugačko odielo seljakinja ruskih, sprieda ima niz putaca.

Digitized by Google

viću!“ — Ti niesi car — odvrati Ivan Ignatijić, ponavljajuć rieči svoga kapetana. — Ti si, strikane, lupež i nasilnik! — Pugačev mahnu opet rubcem i dobri poručnik obrete se na vješalih kraj svoga staroga poglavara.

Dodje red na mene. Oštro gledah Pugačeva gotov ponoviti rieči svojih hrabrih drugova. Al na svoje veliko čudo opazim usred buntovničkih starješina — Švabrina, oblo ošišana i u kozačkom kaftanu. On stupi k Pugačevu i šapne mu u uho nekoliko rieči. „Vješajte ga!“ rekne Pugačev ni ne pogledav me. Bace mi konopac na vrat. Stanem šaptati molitvu, iskreno se bogu kajuć za sve griehe i moleć ga za spasenje svih mojih milih i dragih. Pritisnu me uz vješala. „Ne boj se, ne boj“, govorahu mi krvnici kao da me hoće obodriti. Iznebuha čujem kriku: „Stan'te, nesreće, čekajte!“ ... Krvnici stanu. Pogledam, a Saveljić leži Pugačevu pred nogama. „Rodjeni otče!“ kaza kukavni staračac. „Zar ti se hoće pogubiti diete? Pusti ga, dobit ćeš zanj ucjenu; a za primjer i straha radi, objesi mene starca!“ Pugačev migne, a mene razvežu i puste. „Naš ti batjuška voli“ govorahu mi. Ne mogu reći, da sam se u taj čas veselio svomu izbavljaju; nu ne ću reći, ni da mi je bio nepovoljan. Čuvstva se u meni silno uzbune. — Opet me dovedu k nasilniku i prisile me kleknuti. Pugačev mi poda žilavu svoju ruku. „Ljubi ruku, ljubi ruku!“ govorahu oko mene. Nu ja bih bio volio ne znam kakvu kaznu, nego li se tako podlo poniziti. „Batjuška, Petre Andrejiću!“ šapnu mi Saveljić, stojeć iza mene i gurkajuć me. „Ne joguni! Što ti je za to? pljuni i poljubi lup..., poljubi ga u ruku“. Niti se ne ganuh. Pugačev reče smiešeć se: „Njegova je blagorodnost od radosti umom šenula. Dignite ga!“ Dignu me i ostave prosta. Stanem pa gledam, gdje još traje užasna komedija.

Stanovnici odpočeše prisizati. Stupahu jedan po jedan, poljubiv propelo i pokloniv se za tim silniku. Garnizonci bijahu takodjer tudier. Vojnički krojač podrezaše im tupimi škarami vlasi, a oni, stresav se, stupahu k Pugačevu, koji im svim oprosti te ih primi u svoju četu. Sve to trajaše kakove tri ure. Na posliedku ustane Pugačev sa stolice i podje praćen svojimi doglavnici. Dovedu mu bjelca, a na njem bodate uzde. Dva Kozaka uhvate ga izpod ruke i posade na sedlo. Pugačev kaza zatim otcu Gerasimu, da će kod njega objedovati. U taj čas stane krika žene. Nekoliko razbojnika izvuče Vasilisu Jegorovnu izbijenu i razodjevenu. Jedan od njih obuko se već u njezinu dušogrejku[1] Drugi razmetahu perine, kovčege, posudje za čaj, rublje i sve ruho. „Moji batjuške!“ kričaše kukavna starica. „Otci nerodjeni kao i rodjeni, odvedite me k Ivanu Kuzmiću“. Na jednom pogledala na vješala i prepozna svoga muža. „Lupeži!“ viknu kao mahnita. „Što ste učinili od njega? Blago moje, Ivane Kuzmiću, hrabra vojnička glavice; ne dirnuše te ni pruski bajoneti ni turske kuglje; niesi umro u častnom boju, nego te je dao objesiti kmet, prebjeglica! „Držite staru vješticu! — reče Pugačev. Tada ju mladi Kozak udari sabljom po glavi i ona pade mrtva na predkućne stube. Pugačev odjezdi; narod nagrnu za njim.

(Dalje sliedi.)

[1] Dušogrejka = prsluk Ruskinja, bez rukava.

Opaka mladež.

Spjevao Stjepan Milov.

Mladež gledat žao mi rano zrelu,
Mladež nemladoliku jurve, gdjeno
I mudrovat i junakovat hoće
Ljudine snagom.

Gdjeno, još golobrada, sbilji vieka
Nevična je dušom a ipak vazda
Strančari i zameće kavgu, sjeknuv
Prolaznim ognjem.

Ljepše bi joj dolikovalo sjetnoj
Poljem, šumom bazati bezposlice
Dok godj ne doraste nam ljepša, jača
Srdca pregnućem.

Koristi li vikati: daj slobodu,
Daj nam prava, nevoljam olakšice,
Kojih pravo ne skroji sieda glava,
Nekmo li nejač?

Doliči l' joj s uzora dizat graju,
Kog je sviet razorio, ter se bočit,
Ter se uzdi opirat naučenom
Psovke rugotom?

Ali eto sbilje vam, hore radu:
Muževnosti ne mladovalim odkud?
Skunjit će se, negda jurišaoci,
U tupe hrdje.

Digitized by Google

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

Prvi je napose na udarcu Prag i češki narod. Prag nekim načinom u samom imenu svom nosi izraženu providencialnu opredjelbu svoju. Na njem se kano na tvrdoj klisuri prvi vali neprijateljskih navala razbiti imaju. Odtale njegovo veliko znamenovanje. Zidovi dosadanji tvrdjave ruše se u Pragu i to punim pravom, jerbo manje tvrdjave niesu od nikakve skoro koristi. Tolika je medjutim strategička važnost Praga, da bi ga ja pretvorio u veliki, dobro utvrdjeni tabor, koji bi jak bio dulje vremena veliku vojsku sahraniti, što bi se takim načinom izvesti moglo i moralo, da naravnom razvitku grada u nijednom obziru ne škodi. Da kako, da to još ni iz daleka ne dosiže. Sav savcat češki narod imao bi se čim prije u pravednih svojih zahtjevih uzadovoljiti i tako u moralnu tvrdjavu obratiti, koja više vriedi nego ikaki obkoli i bedemi materialni. Narav je svu Česku tvrdjavom proti Njemačkoj učinila. A u valjanosti, postojanosti, vjernosti i junačtvu českoga naroda imali bi državnici austrijski čim prije podići čvrstu stienu, koja bi svakoj sili odoljeti kadra bila. Ono, što češki narod u ime svoga državnoga prava i u ime posebnoga svoga bitka zahtieva, toli je pravedno i toli je osnovano, toli odgovara naravnomu zadatku, zaslugam i vrlinam njegovim, da je čudo, što mu se to uzkratiti može. Još do danas ne svraćaju državnici austrijski ovoga pitanja, ko što se ne shvaća ni pitanje jugoslovinsko. Austriju čeka veliki zadatak u iztočnom pitanju. Jugoslovinstvo je sredstvo Bogom odredjeno, da se njim na svoju korist služi; pak ipak ostavlja ga razcjepkana i slaba. Ono, za čim i na jednoj i na drugoj strani slovjenski rodoljubi teže, tako odgovara najvažnijim svrham države, da bi državnici austrijski take težnje, da ih ne ima, svimi mogućimi sredstvi buditi i njegovati morali; pa ipak su te težnje često puti izopačene najcrnjim sumnjičenjem pa ipak su najplemenitiji rodoljubi i na jednoj i na drugoj strani često puti „krivi, što su živi.“

Na svaki pako način istina je, što gore rakoh, da su najnoviji dogodjaji u Europi Zlatnomu Pragu i cielomu českomu narodu neizmjernu važnost podielili. Ja rekoh gore, da grad Prag spada medju najljepše gradove u srednjoj Europi. Položaj Praga divan je. S njegova Hradčina, s njegova Višehrada čaroban je upravo vidik. Položaj mu je takav, da osim Napulja i Stambula u cieloj Europi ne ima grada, koji bi se ljepšim položajem ponositi mogao. Što se pako nutarnje njegove ljepote tiče, ja mu ne bih znao premca do Rima, Fiorence i Mletaka. Oštroumje, ozbiljnost, uztrajnost i umjetnička vjestina Čeha priskrbljela je gradu Pragu osobit značaj ljepote i klassičke vriednosti. Tu je do 70 od prilike tornjeva, izmedj kojih su mnogi pravi umjetnički spomenici. Kada il s Hradčina il s Višehrada oko na te tornje svratiš sveudilj ti se uvjeraj namiće, da tuj znamenit narod živi, koji kraj sto briga svagdanjega života, nikad s vida pustio nije više idealne svrhe, koje neumrlomu duhu čovječemu toliko dolikuju. Sto i sto je tu dvorova i velikih palača, jedna ljepša od druge. Ja se niesam dosta načuditi mogao ljepoti palače Klam-Gallaseve. Pred njom sam barem po ure, kô zapanjen, stajao. Ona je u najčistijem slogu renaissance sazidana (1701-12.) Nijedna palača u Beču niti starija niti novija š njom se prispodobiti ne može. Ta i ne izbrojene druge liepe sgrade u Pragu, probudile su u srdcu mom želju, da bi naši graditelji zagrebački u Prag išli učiti se, kakve sgrade gradu Zagrebu odgovaraju, a to tiem većma, što u Pragu ne samo velikih liepih sgrada ima; nego što je tu ne brojeno množtvo prostih gradjanskih kuća, koje u pravilnom posve slogu zidane pravu umjetničku vriednost imaju. Na Hradčinu se, na prečac dvoru nadbiskupskomu, nalazi palača, nekada plemenite obitelji grofova Črnina u florentinskoj renaissanci, u prvoj četvrti prošloga vieka, od samoga kamena zidana, toli liepa, da bi jedva ljepšu u Fiorenci našao. Vidik pako joj je toli liep, da se ljepši samo viš Bosfora i viš napuljskoga zaljeva naći može. Taj umjetnički značaj Praga prisilio je sviet, da i u ono doba, kad se je drugdje grdni barokkizam širio, bolje i pravilnije zidje. Zato je u Pragu razmjerno mnogo manje ružnih sgrada, nego drugdje.

Boraveći dva dana u Pragu pohodio sam dakako neke stare znance i prijatelje. Prevriedni starina Palacki i zet njegov Rieger ne bijahu kod kuće. Palacki je starorimskoga značaja muž. Sve, što je u narodu českom darova i vrlina, u njegovoj se duši snašlo i narodnoj obrani i koristi posvetilo. Njega narod češki punim pravom naziva „otcem otačbine“; jer ako je narod češki čudnovatim načinom u novije doba iz groba svoga uzkrsnuo, tomu je vrlo mnogo dopriniela poviest českoga naroda zlatnim perom Palackijevim pisana. Palacki kano zatočnik i branitelj svoga naroda slavi se u narodu českom; kano učenjak pako prve vrsti slavi sa on punim pravom i u ostalom svietu. Jednom su se novine magjarske ljuto žestile, što su se neki listovi pražki usudili prispodobiti Palackoga Deaku; a sviet veli: Deak je velik i zaslužan čovjek, ali medju njim i Palackim toliko je razlike, koliko izmedj Ugarske i Europe. Rieger je po svojoj vanrednoj darovitosti, rječitosti i znanju, po svom značaju i ugledu kano stvoren, da na kormilu sjedi. U državi, koja državnimi talenti ne obiluje, šteta je velika, ako ljudi daroviti, a na više državničko zvanje upućeni, praznuju. Kad se pomnjivo čita poviest francuzkoga prevrata na koncu prošloga stoljeća, ne mo-

Digitized by Google

žeš se oteti uvjeraju, da je revolucija izmedj ostalih uzroka poglavito i za to užasnim pravcem pošla, što su ljudi daroviti i značajni, po slabosti i nestalnosti vladaočevoj na nerad odsudjeni, mjesto ustupili slabićem i nevještakom, koje je struja strahovitih dogodjaja skupa s kraljem i s Francezkom u ponor bacila. Pohodio sam Ceithamnera, koji si je vještim svojim perom i neumornim radom slavno mjesto u publicistici stekao; a i biednika i stradalca Skřeyšovskoga, komu se je zdravlje posve oporavilo; koji zna i osjeća, da ako je častno za narod svoj djelovati, da je slavno zanj trpiti, i da se narodu i istini nikad veća usluga učiniti ne može, nego kad se vriednim i dostojnim načinom za nje pati i strada.

Značaj grada Praga jest ne samo neka sveta osbiljnost, nego i neka vrst svete melankolije, spojene sa nadom i radom, što se i u licu pražkih pobornika opaziti može. Njih jedan reče mi pred varoškom kućom: Vidite ovdje je poslije bjelohorske bitke dvie stotine glava prvaka naših palo, pak se mi ipak preporadjamo, ter onaj toranj pri ulazu u stari grad, koji je deset godina u znak našega konačnoga poraza na sebi te glave nosio, biti će jednom svjedokom našega konačnoga uzkrsnuća i naše pobjede. Ja mu iz sve duše odvratih: Amin i hvalimo bogu, da ta pobjeda nikomu na svietu ne će biti na štetu, ni sramotu, nego svim i svakomu na diku i korist.

Naši pražki prijatelji ne sude najbolje o položaju naših sadašnjih zastupnika u ugarskom saboru. Sviet u Slavoniji osobito iznemaže i izumire pod teretom javnih daća bez ikakvih puteva, bez ikakvoga prometa, bez načina, da svoje proizvode u novac pretvori itd., a narodni zastupnici nikad ne govore u Pešti o tom sonom osbiljnošću, koju stvar sama zahtieva.

(Dalje sliedi.)

John Stuart Mill.

Piše dr. Blaž Lorković.

(Dalje.)

II.

Kao što se je J. St. Mill u nejakoj jošte dobi pod nadzorom i upućivanjem svoga otca dao na nauke, tako je rano započela njegova radnja u knjizi. Prvih godina radio je izključivo za novine; pisaše članke u neke tadanje bolje englezke novine. G. 1822. — dakle u šestnaestoj godini dobe svoje — napisa Mill prviput dva članka za list „Traveller Evening Newspaper". Vlastnikom tomu listu bijaše dobropoznati narodni ekonom obrstar Torrens, a list sam „jedan od najznamenitijih organa liberalne politike". Novinskoj radnji Millovoj bijaše u to doba poglavitom zadaćom izticati i dokazivati važnost theorijâ Jeremije Benthama, po mogućnosti protumačiti misli toga umnika, kojega su u vlastitoj mu domovini „u zemlji konzervatizma" što krivo shvaćali, što nerazložno njegove nazore odbacivali, dočim su ga u južno-evropskih kao i u američkih zemljah držali najumnijim medju svimi iztraživaoci našega stoljeća u pitanjih socijalnih i državnih.

Jeremiju Benthama drže reprezentantom pravoga englezkoga duha, koji svagdje računa, sve sa gledišta praktično-razumnoga shvaća. Taj je filozof polazeć sa stanovišta sensualističnoga postavio načelo koristi (utilitas) svrhom svih ljudskih i drzavnih pregnuća. Samo ovo načelo koristi nije novo, već u starom vieku nalazimo ga izrečena u epikurejskom senzualizmu: „novo i posebno u teoriji Benthamovoj jest način i provedba, jest ona sasvim prema radosti ili boli udešena senzualistično-moralna aritmetika, koja hoće izračunati, kako da se kolicina dobrote umnoži, a kolicina zala umanji".

J. Bentham, da je sam tražio, ne bi bio mogao naći boljega, savjestnijega i uznešenijega tumača i zagovornika svojih misli, nego li je bio Mill. Mlad, vatren, za svoju dobu učen, postavio si bio ciljem „sviet reformirati"; idealista u plemenitom smislu držaše, da pojedincu ne može biti veće naslade niti dostojnijega cilja, no raditi oko boljka cieloga čovječanstva. Takov čovjek mogaše još najuspješnije braniti nazore svoga uzora Benthama proti onim protivnikom, koji su mu prije svega spočitovali senzualizam. Kod izdavanja Benthamova djela „Rationale of Judicial Evidence" ne samo, da je Mill pomagao izpravljati pogreške, nego je po vlastitoj želji piščevoj pročitav stvar popunio neke nedostatke, te sam pobijao prigovore, što no podigoše proti istomu; valja bo znati, da je Benthamovo djelo izašlo prije na sviet u francezkom prievodu, nego li u englezkom originalu. Mill veli ob ovom radu Benthamovom, „da sadržaje množinu njegovih (Benthamovih) najboljih misli, a medju pojedinostmi da su izvrstno iztaknuti nedostatci i mane tadanjih englezkih zakona, pri čem se nije ograničio na to, da juridički dokaže, nego je sve tu ilustrirao primjeri vadjenimi iz ciele parlamentarne prakse". Iz te knjige toliku je Mill crpio korist, da je sve, „štogod poteče kasnije iz moga pera, bilo kud bolje od onoga, što sam prije napisao".

Baveć se svojimi uredovnimi poslovi te pisanjem novinskih članaka nije ni jednoga dana zaboravio, da treba vlastitu nauku nastaviti. Osobitom pomnjom dade se na studija narodnoga gospodarstva; zajedno sa nekoliko jednomišljanika svakim bi danom čitali Ricardove, Bairleyove, Smithove te ine narodno-ekonomne spise. Od god. 1835. do 1840. uredjivaše list „London and Westminster Review", taj organ „filosofičnoga radikalizma", u njem napisa množinu članaka smierajućih tamo, da se upozori englezko občinstvo više na praktični dio radnje Benthamove, u koliko naglašuje u njoj potrebe i reforme pozitivnih državnih uredaba. —

*

Digitized by Google

Mill nije u ostalom radio u novinstvu samo zato, da zagovara nauku Benthamovu. Još prije nego li preuze uredničtvo gorespomenutoga lista, jednakom se živahnošću dade na pretresivanje političnih praktičnih pitanjâ. A tu, kako sam priznaje, — u političkih pitanjih — osobito ga upućivahu spisi i pisci socialistički, škole St. Simona, a medju ovimi najviše poznati August Comte. Mil bijaše ovejani, najiskreniji i možda najveći demokrat svoga vremena u Englezkoj, htio je sviet reformirati, ali pravcem St. Simonista ili kojega drugoga socijaliste nije pošao, premda mu učeni Roscher prigovara, da ga je ljubav prama demokraciji ovdje ondje „hart an die Gränze geführt". U koliko je ovaj prigovor opravdan ili ne, biti će prilike kasnije pomenuti, nu već ovdje treba mi iztaknuti, da je Mill hvalio namjene i ciljeve St. Simonove nauke, premda ni sam nije vjerovao — kako izpovieda — da bi se mogla izvesti, niti da bi ona socijalna mašinerija blagotvorno djelovala. Mill tvrdi ono, česa ne smie ni najkonzervativniji narodni ekonom zaniekati, da su oni nazori potaknuli sviet na dublje učenje socijalnih odnošaja te bili povodom, da su mnoge nevaljane i socijalne uredbe uklonjene.

Da je ovakova čovjeka srpanjski prevrat g. 1830. u Francezkoj uzplamtio, lasno ćeš dokučiti. Veliki prijatelj i štovatelj francezkoga naroda i želeć mu svako dobro, Mill nazrievaše u onoj revoluciji jedan korak, da se ostvare i njegovi ideali, s toga pohiti u Pariz, predstavi se Lafayettu; a vrativ se u Englezku, uze u povećih člancih razlagati stanje Francezke; ali ne zaboravi ni svoje domovine; najumniji članci ob općoj politici, trgovini, financijah i o financijalnom zakonarstvu, potekoše ponajviše od njega. Napose mnogo se bavio reformom izbornoga reda za doljnu kuću englezkoga parlamenta te je tako prije g. 1832. kao i poslije svom snagom dokazivao potrebu te reforme.

(Konac sliedi.)

Mramorni kip Apolla
u hrvatskom narodnom muzeju.

(Sa slikom)

Od znamenitih starina i umjetnina, koje su od nekoliko godina nabavljene bile, ponajznatnija je jamačno krasni kip Apolla od mramora, izkopan u ruševinah staroga Solina u Dalmaciji. Revnost g. čuvara Šime Ljubića, i patriotična briga jugoslovjenske akademije znanosti i umjetnosti priskrbiše Zagrebu taj ures, komu se dive i bečki vještaci, te bi rado dali znamenitu svotu, da im se taj kip odstupi. Učeni akademik g. Š. Ljubić uvrstio je prije tri godine u „Vienac" obširan opis Apollovova kipa, pobijajuć vješto krivo mnienje madjarskoga pisca Pulszkoga, koj je tvrdio, da to nije Apollo. Danas donosimo izvornu sliku po svjetlopisu akademičkog fotografa Fr. Standla. Apollo stoji kraj odsječene lovorike, tielo je skoro visoko kao u životu, na ramenih stoji bogu opleće, a vrh čela diadem. Šteta te se ne nadjoše ulomine ruku, da bi se kip podpuno sastaviti mogao. Tom prilikom javljamo, da ćemo i druge slične umjetnine muzeja priobćiti, već i skrbiti se, da prikažemo po najljepše primjerke Nugentove sbirke, koja će, kako čujemo, sa Trsata u Zagreb dopremljena biti.

Pantheon u Parizu.

(Sa slikom.)

Jedna od najznatnijih sgrada francezke metropole jest parižki pantheon, znamenit kao umjetnina, znamenit u poviesti francezkoj. Pantheon bio je izvorno crkva, posvećena sv. Genofevi, zaštitnici grada Pariza, a sagradjena 1757. po nacrtu graditelja Soufflota. Izvedena je u spodobi grčkoga krsta a u sriedi uzpinje se nad glavnom sgradom silna kuba. Kad je buknula god. 1789. francezka revolucija ne bijaše hram posvema dogradjen. Tada bude zaključeno, da se ima zvati „Pantheon français" te da ne ima služiti crkvom, već da bude posvećen slavnim muževom francezkim. Kipovi znamenitih ljudi bješe postavljeni u hram, a mrtvo im tielo sahranjeno u podzemnih hodnicih „Pantheona". Vajari i slikari francezki ukrasiše hram svojimi umotvorinami. Na pročelju bijaše napisano: „Aux grands hommes la patrie reconaissante" (velikim muževom zahvalna domovina). Dne 26. veljače 1806. dao je Napoleon I. odstranit napise prevratne dobe, te Pantheon bude opet crkvom. Nu g. 1830. za vrieme srpanjskog prevrata uslied koga pade Karlo X. posta ta sgrada opet grobnicom znamenitih muževa a na četirih stupih, na kojih počiva kuba, budu upisana imena muževa, koji padaše za srpanjskih dana. Tako stajaše hram sve do 6. prosinca 1852., na koj ga dan Napoleon III. povrati opet službi božjoj. Veliku štetu nanieše toj krasnoj sgradi njemačke bombe u posljednjem ratu. Prusi ostaviše i tu uspomenu svoje velike „kulturne missije."

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Književne obznane.

I.

Da čitatelji ovoga lista uzmognu pratiti razvoj naše nove književnosti, nastavit ćemo povremeno takav pregled njezinih plodova.

Posljednja za godinu 1874. a brojem XXIX. knjiga „Rada jugoslavenske akademije" (str. 224, ciena 1 fr. 50 nvč.) sadržaje tri razprave. Prva je akademika prof. dra. Šubića: „dinamnična teorija o plinih", koja obsiže dvie trećine ove knjige, a razpravlja ovo pitanje

Digitized by Google

prema najnovijem napredku znanosti. Dvie druge razprave jesu od akademika A. Vebera; prva: „obrana nekoliko barbarizama“ nastoji opravdati 20 rieči, koje su unišle u našu knjigu, a pokojnom Fr. Kurelcu činilo se, da ih, kano nevaljale, treba izbaciti. Druga je obširan vjekopis Franje Kurelca, u kojem se ne samo opisuje zanimiv život pokojnika, nego se ocjenjuje i radnja njegova. Na kraju knjige ima besjeda predsjednika Fr. Račkoga i izvještaji tajnika dra. P. Matkovića, što no su čitani u svetčanoj sjednici pr. god. napokon izvodi iz sjedničkih zapisnika. U dodatku su četiri kamenotisa za rajašnjaj Šubićeve razprave.

Naš akademik a sadanji srbski ministar prosvjete Stojan Novaković izdao je vrlo poučnu knjižicu „S a r h e o l o š k e i z l o ž b e u K i j e v u“. (U Beogradu 1874. str. 37.) To je njegov izvještaj na ministra prosvjete, koj ga bio na državni trošak poslao u Kijev. U uvodu crta Novaković djelovanje kongresa. U ostalom dielu knjižice donosi Novaković plod svojega boravljenja u Rusiji za srbske starine; dodje mu na ime do ruku knjiga, dosle nepoznata, štampana god. 1519. u srbskoj metropoliji Gračanici. Tiem je na vidik iznesena prije nepoznata štamparija srbska, dočim su do sada poznate bile samo one u Mletcih (1519.), Goraždu (1531.), Mileševu (1544.), Mrkšinoj crkvi (1562.) i Skadru 1563.). Na dalje opisuje Novaković rukopis, evangjelje pisano po smrti St. Despota s liepimi miniaturami. Zapis u tom rukopisu, koj je u toj knjižici preštampan, znamenit je za srbsku poviest. Iza toga opisano je evangjelje srbskoga velikoga župana Vuka, sina Stjepana Nemanje, iz vremena 1190. do 1200,, te su neki odlomci priobćeni iz ovoga znamenitoga spomenika. Napokon opisan je list evangjelja pisana knezu Miroslavu, sinu Javidinu, u XII. vieku. Ove srbske dragocienosti izloži kijevski vladika Ponfirij.

Prelazim na djela, koja su dvie „matice“ na našem jugu izdale. Preda mnom je knjiga 116. „l e t o p i s a m a t i c e s r b s k e“ za god. 1874. (Novi Sad 1874., ciena 80 nvč.) Ova knjiga imade sliedeće članke: Rat i ratno pravo u svezi s napretkom čovečanskim od Gliše Geršića. Planine po Homolju (u Srbiji) od I. Dragoševića. Pogled na današnje stanje naše muzike i bibliografije srpskih muzičkih dela od Dušana Gjermekova. Devojačko vaspitanje i ženske gimnazije u Rusiji s franc. preveo St. V. Popović. Spomenica hrišćanskim garantnim velikim silam o položaju i stradanju Hrišćanu u Bosni (Stara Gradiška 26. srp. 1873.) Luka Vukalović od J Nakićenovića. O sremskom sanidin-trahitu od prof. St. Nedeljkovića. Na kraju je poslovni diel „matice“. Od svih ovih članaka preporučujemo dotičnim krugovom našim članak Gjermekovljev, gdje se i o nastojanju našem oko glasbe i pjevanja s priznanjem govori. Ovom prilikom budi spomenuto i to, da je „matica“ srbska od svojega postanka god. 1826. do sada izdala osim 116 knjiga „ljetopisa“ još 15 većih i manjih djela. Ali ona je i najbogatija od svih slovjenskih zavoda toga imena, te upravlja s trimi zakladami, naime književnom (matičinom, Nakinom i Ristićevom) od 105.067 for. stipendijskom (Tekelijinom, Jovanovićevom i Kostićevom) od 378.730 for. i privremeno sa zakladom, koja je namienjena pravnoj akademiji, štono bi se u Novom Sadu imala podići. Prihod matičine zaklade iznosio je 1873. god. 4301 for. 15 nvč., koja je u književne svrhe upotriebljena. Iz stipendijske zaklade dieli „matica“ godišnje stipendije djakom, kojih je god. 1873/4. bilo 50 u Pešti, Beču, Gradcu, Zagrebu itd. „Matica“ razpisuje takodjer nagrade za književna djela i članke u ljetopisu; za djela razpisala (ljetopis str. 245—6) 9 a za članke 14 nagrada. Kako se iz ovoga priegleda vidi, srbska „matica“ imade liepih promicala prosvjete u ruci. Ali to nije po ćudi magjarskoj gospodi u Budim-Pešti; s toga je ministar nastave Trefort ne davno izdao naredbu, da se „matica“ iz Novoga Sada, gdje je već od 1863. god. preseli u Budim-Peštu; a to znači toliko, da se ona krene iz krila ovostranoga Srbstva t. j. da usahne. Magjarska indi vlada ne samo ne podupire prosvjetnih zavoda, koje si sami narodi nemagjarski dižu, nego je u najnovije vrieme digla državnu vlast proti slovačkoj i srpskoj matici.

Zagrebački članovi „s l o v e n s k e m a t i c e“ u Ljubljani dobiše ovih dana tri knjige njezine za god. 1874., naime: „l e t o p i s“ (str. 370), koj je uredio dr. E. H. Costa, za tiem „p r i r o d o z n a n s k i z e m l j e p i s“ od J. Jesenka (str. 399), i „z g o d o v i n u a u s t r i j s k o-o g r s k e m o n a r h i j e“ od J. Krsnika (str. 99). Letopis imade po običaju dva diela: u prvom crta se djelatnost matice od srpnja 1873. do srpnja 1874. Drugi diel je poučan i zabavan. Pouka sadržaje: razpravu D. Trstenjaka o slov. elementih u mletačkom narječju, odkle pisac zaključuje, da su stari Veneti bili Slovjeni; na dalje od istoga pisca priloge k poviesti Salašana, Japoda i Veneta; na dalje od J. Parapata regesta za kranjsku poviest (1239—1352.) i poviest Kočevja; onda primjere slovenskoga jezika u Ugarskoj od prof. Valjavca, rukopis zelenogorski i kraljevdvorski od Fr. Jaroslava, napokon o sjevernoj zori od dra. Križana. Za zabavu je L. G. Podgoričan poslovenio rusku pripoviedku „Mihael Čarnišenko“ od R. Kuleša. Druga knjiga „matice“, naime fizički zemljopis, izradjena je vješto po najnovijih i najboljih djelih te struke u njemačkoj, talijanskoj, francezkoj i englezkoj književnosti. Slovenska „matica“ imade sada 2291 člana, od kojih je 400 utemeljitelja. Zaklada matice iznosi 61.000 for., te je god. 1874. imala 5.028 for. 96 nvč. prihoda. Od svojega početka t. j. 4. veljače 1864., dakle u ovo deset godina, potrošila je „matica“ 46.166 for. 15 nvč. i izdala 8 knjiga ljetopisa i 19 svezaka inih djela te 4 snopića zemljovida. Zaista liep napredak!

Govoreći o radnji matice srbske i slovenske pada

Digitized by Google

nam i nehotice na um naša hrvatska, te nam se i ovo pitanje namiće: šta radi ona? je da li je sustavnu radnju zasnovala?

Budi mi dozvoljeno nanizati ovdje najnoviju svezku organa bugarskoga književnoga društva u Brajki: „Периодическо описание“ knj. IX. i X. (str. 208). Najznamenitija je razprava vrstnoga povjestnika harkovskoga profesora sveučilištnoga M. Drinova, rodom Bugarina: „načalo Samuilova-ta država“. I naš dr. Rački, pišući u „Radu“ o jugoslav. poviesti XI. vieka, osvrnuo se na Bugarsku pod carem Samuilom. O toj radnji primećuje urednik T. Pejov: „Tozi nov, prekrasen i ljubopiten za nas trud na pročutni južno-slovjenski istorik blgarskoto kn. družestvo misli da prievede i obnarodva v edna od sljed. knižki na per. spisanie“. Ova knjiga „per. spisanija“ ima po običaju osim razprava i nar. pjesama bugarskih, onda kritiku i knjigopis. U dodatku nastavlja se prievod Gogoljeve pripoviesti: Taras Bulba.

Kano malenu književnu novicu spominjemo koledar „Bošnjak“ (u Osieku str. 39), koj je bosanska redovnička mladež u Djakovu izdala za svoje zemljake. Osim koledara imade „Bošnjak“ život pape Pija IX. i J. J. Strossmayera s neliepimi slikami; onda dvie narodne pripoviedke, jednu narodnu pjesmu, domaći ljekar i svaštice. Neka duhovna mladež nastavi taj trud; ali preporučamo joj ljepše od ovogodišnjih drvoreza.

Spominjući slike u „Bošnjaku“ ne mogu oteti se opazke glede ilustrovanja spisa, koje je u nas zaredilo. Napredak je svakako u našoj knjizi, što se pojavlja želja za slike osobito u časopisih. Ali kakovih tuj ne ima drvoreza! Uzmite prvi broj „Bršljana“ lista za mladež. Tuj vam je već vignetta prava nakaza; a kakove su tek one dvie sličice! Ako imade u djeteta što naravna ukusa, ovaj se takovimi drvorezi ubija a kamo li da se uzgaja. Ja sam u obće proti ilustracijam, ako niesu liepe. Ni „Vienčeve“ mnogo ne vriede, osobito one, koje su kod nas izvedene; ali one su prave umotvorine, prispodobiv ih „Bršljanovim.“ Okanimo se ilustracija, dok ne imamo ukusnih.

Budi mi dozvoljeno u tom priegledu navesti dva djela pisana tudjim jezikom ali tičuća se našega naroda. Prvo je poviest otoka Krka (Notizie naturali e storiche sull' Isola di Veglia. Trieste 1874., fasc. I e II) od dra. I. Kubića, od koje leže pred menom dvie svezke (str. 96); drugo je poviest Kranjske (Geschichte Krains. Laibach 1874.), od koje je jedna svezka (st. 87) izašla; sadržavajuća najstariju poviest Kranjske do uključivo rimske dobe. Ali u obiju pisaca, uz ina svojstva ne ima narodnoga osjećaja, bez kojega poviest ne može biti „učiteljicom života“.

Dopustite mi, da svratim pozornost hrvatskoga občinstva na jedan pojav u ruskoj knjizi. Ruska književnost postaje svjetskom, te se stavlja o bok englezkoj i njemačkoj. Osim izvornih djela prevode Rusi sve, što je boljega u inih velikih književnostih. od kratka vremena izlaze u englezkom, njemačkom i francezkom jeziku znatnija učena djela svih naroda, to u matici to u prievodu. Ovomu se velikomu podhvatu pridruži i Rusija. Pod naslovom „meždu narodnaja naučnaja biblioteka“ izlaze s jedne strane prievodi znamenitih djela inostranih, s druge (ruski odjel) ruska izvorna djela. U prvom odsjeku izadje već sedam knjiga, a četiri se štampaju, u drugom već je pet knjiga naštampano. Ovdje spominjem djelo N. J. Kostomarova: istoričeskoe značenie ruskago narodnago pjesnotvorčestva, prof. Kapustina: meždunarodnyja otnošenija itd. Ruski odsjek nadzire c. akademija znanosti u Petrogradu, a rukovode prof. Butlerov, Kostomarov i Siečenov.

Ne možemo ovdje zašutjeti, da se u nas ne pazi toliko na rusku literaturu, koliko ova zaslužuje, pače ni toliko koliko u neslovjenskom svietu. A šta tek da reknemo o učenju ruskoga jezika? koliko mu se uči naša školska omladina? Pak onda govorimo o hrvatskoj, slovjenskoj itd. prosvjeti! A ugrezli smo izključivo ovdje u njemštinu, ondje u talijanštinu. *F. R.*

Narodno kazalište.

II.

„Heloise Paranquet“. — „Pariška sirotinja“. — „Siromašni markez“. — „Don Juan u Wiesbadenu“.

Tri francezka igrokaza i jedna njemačka komedijica; iza dvie neodlučne bitke, „Trgovca mletačkog“ i „Marije Stuartove“. Budi nam dozvoljeno dvie tri reći. Veli se, da treba obzirati se na svaku vrst občinstva, da i kazališnoj kesi treba zakrpe. O raznih obzirih prema občinstvu ne ćemo govoriti; ne samo mi, već sav umjetnički literarni sviet zabacio je od davna ovu frazu. Ne radi li se o pukoj spekulaciji, imade kazališno djelovanje prema občinstvu aktivno biti. Učiteljica ima voditi diete, a ne diete učiteljicu. Pa, bez zamjere rečeno, jedan je dio našega občinstva dječinski. Svjedoci tomu su nam česti i razni uzklici u gledalištu našega kazališta, da te kadkada oblije leden znoj. Nu putevi providnosti su često nepojmivi, i mi imamo prosuditi samo logiku čina. Za vrieme obsadnog stanja našega kazališta, vidjeli smo „Kućnu kapicu“, „Hoće da vraguje“; vidjeti ćemo i „Razsipnika“ i „Lumpacija Vagabunda“. Dobro. Katonskim mirom slušat ćemo nad našimi glavami urnebesni grohot, šapćući smjerno: „Des Lebens Unverstand mit Wehmuth zu geniessen ist Tugend und Begriff“. Ali — kad smo pojeli nekoliko zdjela te dramatične gužvare — sluti nam se o nekakvom pravu manje gromornog diela občinstva, da na ime zahtievati smie drugih tečnijih slasti. Ne agitiramo za Aischyla, ni Menander, Sofokle, Plautus i drugi „starovjerski“ ljudi niesu nam u pameti. Molimo ipak, da se na našem pozorištu kadkad prikazuje soli-

Digitized by Google

dnija roba. Nije to zadjevica, nije to samo radi občinstva, već radi glumaca, dà radi glumaca.

Priča se, da je neki indijanski bramin stojao pokore radi kroz petnaest godina na jednoj nozi, pa mu se druga s toga tako ukočila, da je poslije i nehotice samo na jednoj nozi stajati i skakati mogao. A tako i glumac. Dajte mu neprestano govoriti šarenim jargonom lakrdije ili lakim jezikom konverzacije, pa će mu u drami zapinjati jezik, dramatska noga mora mu se ukočiti, ili će mu koturn bar pretiesan biti. S toga nesklad u „Mletačkomu trgovcu". To je mimogred naše pokorno mnienje, nu nadajmo se, da će bolje biti, kad minu poklade.

Gojeći dakle tu sladku nadu, gledajmo, što je bilo. Dne 25. siečnja drugi put Heloise Paranquet od Armanda Duratina, diete Dumasovih ideja, priedmet dakako grieh proti šestoj zapoviedi. Mi ovdje ne možemo pravo prosuditi, da li novi francezki pisci dobro čine, dramatizujuć neprestano preljub, jer se sva njihova novija dramatika s veće strane tiem bavi. Možda nalaze tomu razlog u parižkom životu, možda imaju i Niemci razloga u svom svakdanjem životu, prevodeći na jagmu sve komade takove vrsti. Imamo li mi? Niesmo hipokrite, znamo, da smo ljudi griešni, da se u nas griješi na svaku ruku. Ali opet ne mislimo, da nam se ta opačina toliko puti prikazivati mora. Vele, da je župnik u svom posve poštenom selu, gdje nije bilo ni cigloga tata, neprestano propoviedao o kradji, dok nije cielo selo krasti počelo. Zato nam ne žigošite na pozorištu samo nevjernice. Ne ima li varalica, pijanica, izdajica, uhoda i kotarskih silnika? Kažu, da se timi dramami stavlja na ruglo nevjera, da im je svrha popraviti obiteljski život — dakle moralna. Al je dokazivanje toli obširno, toli živo i potanko izradjeno, da kraj toga živog obilja gledalac zaboravlja moralnu tezu pisca. Pà takova je „Heloise Paranquet". Po tom, što rekosmo, ne će valjda nitko tražiti, da ponovimo u ovom listu čin igrokaza, koj nas je s pozorišta nemilo dirnuo.

Oduran je n. pr. prizor, gdje otac svojoj nezakonitoj kćeri, nevinoj djevojci, grieh svoje mladosti izpovieditи mora, a ona naivno propitkuje dalje i dalje. A Heloise, glavno lice igrokaza! Koliko bezstidnosti, koliko, rekli bismo, bestialnosti! „C' est un chiffon" reko bi Francez. Ima takovih žena, al im nije na pozorištu mjesta. Šutimo dakle o samom komadu, kojemu je tehnika inače vrlo dobra. Prikazanje bijaše izvrstno. Šteta, da se toliko vještine potrošilo za „Heloise Paranquet". I manje sile niesu ovaj put ništa kvarile. Gčna. Perisova karakterisala je bezdušnu, osvetljivu nevjernicu kako valja; g. je Freudenreich dobro pogodio pošteni značaj starog vojnika i aristokrata grofa Sableuse. G. Mandrović riešio je svoju doista nelaku ulogu promišljeno bez prigovora, i na isti način zadovoljio nas je g. Jovanović kao Raoul. Osobite je hvale vriedan g. Rajković kao odvjetnik Avertin — to bijaše izvrstna charge-a. Gospodična Kraljeva dokazala je ovaj put, da znamenito napreduje. Prikazala nam je Kamillu živahno, vjerno i dražestno, al je trebalo nešto jasnije govorit. U obće bilo je sve skladno. Jedan jedini prigovor imamo iztaknuti, a to je krivi izgovor francezkih imena. Govorilo se: „Heloaz", „Heloize", „Heloi", „Heloa" i samo riedko kako treba „Heloïz".

„Parižka sirotinja" našemu je občinstvu a i čitaocem „Vienca" stara znanica. Govorili smo o njoj u svoje vrieme obširnije. Svi su bogataši crni vragovi, svi siromasi bieli angjeli, ta lažna izreka je jezgra dosadne „slike iz života" u 7 slika, koja je možebiti u svoje vrieme mogla razigrati „blouse" iz faubourg St. Antoine proti Julijskoj monarkiji i bogatoj buržoaziji, nu koja je i nam i revnim glumcem kroz tri sata dosadjivala, jer kraj svih doskočica ni običnog efekta — izim zadnjeg prizora — ne imade. Predstava bijaše dobra, samo je g. Ban površno govorio.

Siromašni markez od Dumanoira igrokaz je od mnogo godina poznat našemu občinstvu. Okretno pero francezkog pisca dramatizovalo je glasovitu pripoviest „Siromah plemić" od Conscience-a, koju su prijatelji „Vienca" u prošlom tečaju čitali. Koliko je Dumanoir vješt dramskoj tehnici, pozorišna ta slika, daleko je zaostala za novelističkim uzorom, a na prvi mah, po dugih dialozih i monolozih vidite, da je čin igrokaza crpljen iz druge novele. Lica ima čin malo, igrokaz bje prilično uvježban, predstava bijaše u obće dobra. Markeza de la Fresnaie prikazao je i ovaj put g. Freudenreich, promišljeno doduše, al suviše suznim načinom; on je odviše izticao sve skrajnosti te po sebi i onako sentimentalne uloge. Gčna Kraljeva prikazala je prvi put markeževu kćer. Gospodična shvatila je karakter Madelainin dobro i izniela ga na tanko, nu prigovorit nam je njezinoj prebrzoj deklamaciji. Brzajućim jezikom zameće gčna trag mnogoj upravo važnoj rieči, il naglašuje izreku krivo. Rigaud g. Rajkovića bijaše dobar, humorističan, kao i gospodja Godard gje. Bajzove, kojoj bi ipak preporučili manje drastičnu igru u takovih ulogah. Draguljara Dupperona govorio je g. Fijan kao kakav propoviedalac lagano — pobožno. Htio je nešto karakterisati, al crtanje bijaše mu pogrešno.

Don Juan u Wiessbadenu, šaljiva novinica od Trautmana u 1 činu pisana je očevidno za paradu prvog ljubovnika, grofa Alfonsa Faldernskog mlada aristokrata, koji ne ima pametnijeg posla nego tražit po svietu ljubavnih spletaka. Taj Don Juan ne propada u pako kao što u operi, već se poslije vrlo drastične lekcije opameti i oženi. U obće je komedija sagradjena na ponešto nevjerojatnom temelju, al je scenerija laka, živa i ponešto dosjetljiva.

Digitized by Google

G. Jovanović uhvatio je glavom ulogu dakako obječ-ručke, da pokaže i opet svoju znamenitu vještinu. Uz njega držali se junački gja Bajzova, gčna Kraljeva gg. Rajković i Plemenčić. Gčna Perisova, slabo pamteć ulogu. zapinjala je često, s toga česte stavke i nepravilan izgovor. —n—

LISTAK.

Nove knjige. Opis jugoslavenskih novaca od prof. Šime Ljubića, ravnatelja narodnog muzeja. Sa 20 u mjedu rezanih tabla i dve slike u drvorezu. U Zagrebu 1875. Mi smo u svoje vrieme oglasili to zbilja monumentalno djelo našega vriednoga akademika. Imali smo vidjeti ga na svoje oči i čuditi se obilju gradiva. Kako je djelo važno, doniet ćemo obširan opis.

Knjižnica Gajeva, ogled bibliografijskih studija, spisao i na sviet izdao Velimir Gaj. (S povjestnim uvodom i Gajevim likom) Zagreb Narodna tiskarna Gajeva. 1875. 14 tabaka u osmini. Ciena 1 fr. 50 n. Ova knjiga nije pust katalog i vriedna je, da ju čovjek pomnije progleda, jer ilustrira Gajevo djelovanje. Spisku, pomno izradjenomu dodana je autobiografija dr. Ljudevita Gajeva. Obilnije ćemo o tom u budućem broju.

Iz mudropojke „La divina Commedija“ od Dante Allighiera. Pakla — spiev I. Ponašio za pokus D. A. Parčić. U Spljetu 1875. Knjižica 6 listova za tumačem.

Novo zdanje velike opere u Parizu bilo je dne 5. siečnja svečano otvoreno. Bečani grozili se u svoje vrieme silno Francezom, da će bečka operna sgrada nadkriliti sve ostale po Evropi a navlastito parižku. Sad i sami Niemci priznavaju, da je sgrada parižka arcidjelo umjetnosti, o kojoj ćemo donieti obširniji opis. Program prve predstave bijaše sliedeći: Ouvertera k operi „Niema od Porticia“ od Aubera; drugi i treći čin opere „Židovka“ od Halevya; veliki finale iz „Hugenota“ od Meyerbeera, i drugi čin francezkog baleta „La hourse“. Izvedenje i prizori, veli se, bijahu upravo čarobni. Hćelo se pjevat i ulomaka iz Gounodova „Fausta“ i Tomasova „Hamleta“, ali prva pjevačica poručila je, da je promukla, premda se o tom dvoji. Napokon su sve primadone na svietu u tom jednake. Mi navedosmo program obširnije, jer je karakterističan, sve samo francezki glasbotvori. Dakle i Francezi snivaju nešto o narodnoj umjetnosti, o narodnoj glasbi, ti veliki Francezi! Nam je vrlo žao, da niesu svoga programa prije poslali u Zagreb, da ga prosude naši patroni kozmopolitične ili bolje reći germanske umjetnosti, vrlo nam je žao. Francezi bi se barem pameti naučili.

Sardouov „Rabagas“ u českom kazalištu. „Rabagas“ bijaše u pražkom kazalištu povodom žalostnih prizora. Mladočesi protestirali proti predstavi toga komada, jer da je to demonstracija proti njima naperena, nu staročesko ravnateljstvo nije popustilo, pa je bilo vike, krike, zviždanja, slamnatih vienaca, te je redarstvo moralo zatvoriti više osoba i glumci pobjegoše sa pozorišta. Kod nas je ta tendencijozna komedija mirno propala kod prve predstave, jer je to sbilja ruglo napereno proti svakomu narodnomu pokretu, i sva lica su puste karikature — jedini knez od Monaka (Napoleon III.) jest poštena i pametna glava.

Poljski muzej u Rapperswylu. Poljska emigracija, naročito grof Ladislav Plater, utemelji u Rapperswylu u Švajcarskoj narodni poljski muzej, koj se je u novije vrieme osobito podigao i to naročito ostavinom Leonarda Chodzka, konzervatora parižke Sorbonne, za kojom se je francuzka vlada zahman otimala. Ima tu do 6000 knjiga, tičućih se ponajviše Poljske, na tisuće rukopisa, autografa slika, mapa, novaca, medalja. Listine tiču se ponajviše odnošaja poljske države prema stranim vlastim, i spletakâ diobe Poljske. Vele zanimiva sbirka vriedi do 80.000 franaka, te je kupljena dobrovoljnimi prinesci.

Dopisnica uredničtva.

— Piscu „Ljubavi žene“. Izvolite nas pohoditi, da se dogovorimo o nekih promjenah, koje su svakako potrebite.

— Pjesniku „Prve zliedi“ u P. Valjda ste se već uvjerili, da smo vam želju na pol izpunili. One duže pjesme ne možemo žalibože tiskati. Ideja je premalena za toliko stihova. Kanite se običnih slika o cvieću, kanite se i mitologije, svih tih Lelja i strelica. Dubrovčani Menčetić, Držić, Lucić, Ranjina i dr. izbacili su već toliko ljubavnieh strelica, da je hrvatskomu Kupidu tul svakako prazan, te se drugog oružja latiti mora. Pošljite nam manjih pjesmica.

— Pjesniku „Junak na smrti“. Ne nalazimo tuj pjesničke ideje, nit ne ima u pojedinostih pjesničkog poleta. Stihovi se odmataju kao vuna od klupka.

— A. Dr. „Mladi brodar“. Ne može se o svačem pjevati. Ne ćemo govorit o jezičnih griesih, već vam samo velimo, da je „Mladi brodar“ nepravilna proza. N. pr.

No sin ne će majke da sluša,
Već on ode vozit se da kuša

„Na grobu majke“ nije bolja pjesma od prve. „Radost“ i „žalost“; „zgledam“ i „biedan“; „paziše“ i „uživaše“ niesu srokovi. Tu dakle ne ima ni pjesničke azbuke. Čitajte krasnu pjesmu Marka Bruerevića „U smrt majke“ (poslanica Sarkočeviću). Tako se pjeva o toj stvari.

— H. B. u B. Male su naše medje, al za vaš „poziv“ ima mjesta. Želimo vam dobar uspjeh. Sjetite se nas skoro, kako obrekoste, bit će nam drago. Isto recite svomu drugu M. T. Pisat ćemo vam obširnije za koje vrieme. Budite vrlo kritični, „c' est une chose d' honneur.“

Poziv odpravničtva. Broj predplatnika „Vienca“ narasao je na 1300. Tko želi predbrojit se, neka to čini što prije, jer ćemo prema broju predplatnika udesiti nakladu, a prvi brojevi ne će se moći dobiti kao ni prošle godine! Molimo, da se reklamacije uprave na poštu, a ne neposredno na odpravničtvo, da se vidi, gdje se koj broj izgubio. Odpravničtvo odpravlja redovito svaki broj.

Zabava: Mladi gospodin — Balša, zetski gospodar — Kapetanova kći — Opaka mladež. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet — John Stuart Mill — Mramorni kip Apollo — Pantheon u Parizu. — **Književnost i umjetnost:** Književne obznane — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 8. **U Zagrebu 20. veljače 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Reko sam vam, gospice draga, da je Šogulić, Cilin muž, bio lugar. Težka služba, pretežka. Vi znate, kako naš sviet rado ide u kvar, znate, da mu nije grieh noćju odpiliti hrastić ili bukvić. Uhvati ga, plienjaj ga, zapalit će ti i krov. Zato su i lugari obično nevaljanci, pa kradu i stišću oči kad drugi kradu. Al Šogulić, jok! Oko kao lija, noge kao hrt, uši kao konj — srdce pošteno, vrlo pošteno, u službi ko urica. Mamili ga, mitili ga, al toga mita ne ima, da Šogulića krene s pravoga puta. „Tko me hrani, toga služim, pošteno služim“, znao bi reći, „a ciganiti znači vragu služiti“. Dobro sam se s njim gledao, mnogu sam čašicu izpio pod njegovim krovom.

Jednog ljeta, bilo negdje oko Anina, kad je šuma gusta i zelena, počeli ljudi po šumah strahovito krast. Po noći znali odpiliti hrastiće, da se ne čuje, tik do zemlje i panj pokriti mahom i travom, kao da tu nije nikad ni stabla bilo. Al je to spetilo oštro oko Šogulićevo, jer je svako stabalce prebrojio bio. Tko to može biti? Domaći ljudi niesu. Ako i koju grančicu odkrhnu, ako su i siloviti, opet takovi cigani niesu. „Vidit ćemo“, reče Šogulić. „Znat ću ja, gdje je tiem lisicam jama“. Jedne noći, kad nije bilo mjesečine, napuni lugar svoju dvocievku, ne reče nikomu ništa, pa put šume. Srio sam ga za selom kod križnoga drva.

— Kamo Šoguliću? zapitam.

— Pst! Gospodine mladi! Idem tražit lisicu, koja nam hrastiće hara.

— Daj mira! opomenuh ga, ne vidiš prsta pred nosom, pa ideš loviti tate.

— To je baš dobro, nasmija se Šogulić. Pustite vi mene. Al ne recite nikomu ništa, ni mojoj Cili. Laku noć! Zatiem skoči preko živice.

Zvao sam ga. Badava. Došav kući, legnem u postelju. Već sam i driemati stao, al u jedan put pukne puška. Pa onda ništa. Potreslo me. Nije li to Šogulić? Al puška pukla jedan put, a Šogulić je imao dvocievku. Čudno. Da nije nesreće? Šta! Šogulić je pametna glava. Vidit ćemo u jutro. Smirim se, zaspim.

U jutro izidjoh pred župni dvor. Začudih se. Tu je stajao čovjek pred kućom, ondje stajao čovjek. Kod zdenca stojalo nekoliko žena kimajućih glavom, mašućih rukama. Sred sela namjerim se na Cilu. Išla je kao bez glave, blieda lica, crvenih očiju, kan da i nije spala, kan da je plakala. Nije imala na glavi ni poculice, već joj je jedna kita visila niz rame, a druga niz ledja. Bila i bosa. Kod svakoga se zaustavila, svakoga izpitivala klimajuć glavom, lomeć ruke. Došla i do mene.

— Šta je za pet rana božjih, Cilo? zapitah ju.

— Andrija! — Gdje mi je Andrija? odvrati pitanje drktavim glasom.

— A kad je otišo od kuće?

— Sinoć. Ciele noći nije ga bilo kod doma.

— O kojoj uri?

— O devetoj.

— Vidio sam ga baš o devetoj uri.

— Gdje, za boga? uhvati me Cila za ruku.

— Kod križnog drva za selom. Išo u šumu.

— U šu—mu? pogleda me Cila plaho, držeć me svejednako za ruku. Za otim pusti ruku, pa udri jecati: Bože, bože! Šta će to biti? Pomozi mi Marijo? šta će to biti?

Mene je ujelo za srdce. Da nije kakovo zlo? Kakva ono puška pukla? Bog zna. Podiglo se selo, podigla se i dva žandara, pak prema šumi. Pridružim se i ja. Podalje od hrpe išla Cila, sve klimajuć glavom, sve jecajuć: Andrijo gdje si? — Pomozi majko božja! — Andrijo, o moj Andrijo gdje si?

Dodjosmo do šume. Nije trebalo dalje ići. Kraj staze stajao glogov grm, a pod grmom ležao Andrija

Digitized by Google

— mrtav, i kraj njega dvocievka. Jedna mu ruka stojala na srdcu, a drugu zakopao bio u travu. Bliedo mu lice bilo namršteno.

— A joj! A joj! moj Andro! sruši se Cila razširenima rukama na mrtvaca, pa ga stala cjelivati i drmati: „A joj ja tužna neboga, šta sam ti, bože, sagriešila, te me toli težko karaš? A joj, Maro moja, diete, gdje ti je desna ruka, gdje ti je otac!

Da ti srdce pukne — zapenta čovuljak žmirkajuć, i staviv lulu na pekaričin prozor, izvadi modar rubac, da si obriše suze.

Odkinuli smo ženu od mrtvoga muža — nastavi čovuljak zapaliv s nova lulu, pa da vidimo, šta je. Ubili ga iz puške, s traga iz zasjede ti — ti razbojnici. Morali ga uvrebati. Zrno mu ušlo s traga kroz desna rebra baš u srdce, pa s bogom, jadni Andro! Dvocievka bila još puna. Ubojice pobjegli. Lopovi! udari čovuljak drenovačom u zemlju, — lopovi, pomislite, pobjegli bez traga i glasa. Da su ih bar uhvatili, da su ih bar objesili. Al dà! Odveli kojekakvih 10 bitanga na varmedju, tu su sjedili godinu dana, al kad se vidjelo, da ni jedan nije onaj pravi, pustili sve na slobodu, pa šta Cila od toga?

Čovuljku nekako klonula glava na lievo. Ušuti. Debela pekarica brisala si bielom keceljom suze, pa će onda kapelanu:

— Šta ste to učinili, pak mi to pripoviedali, vidite, da mi ide kiša na oči. Uboga Cilo! Nu kad je to bilo? Toga se ni babja pamet u selu ne sjeća. Al da vidite čudna historija, liepih li numera. Gotov kvaterno na Trst! Nu, bog i duša, vi nieste pri zdravoj pameti, gospodine mladi, te se kinite za preklanjski snieg. Kako vas ne bi želudac bolio, kad si burkate krv starimi historijami?

— Hm! zamumlja čovuljak ošinuv okom pekaricu, lako meni za moj želudac, al težko bilo siroti Cili. Stare historije, dà! Al me to peče. Odsiecite hrastu stablo, ostat će korien, i stara tuga grabi čovjeka za srdce. Cila kao da je poludila. Kako i ne bi za boga? Mala kućica i krpica vrta, to joj je sve bilo Kako se tiem hraniti? Imala je i kćer Maru; djevojčici bile dvie godine, kad sam na Odru došao. Nije to šala! A ja rekoh Cili:

— Cilo, čuj me! Budi pri sebi. Božja je volja sveta. Ja ću Andriji postavit liep krst, zaslužio ga je. Ali sad je na meni red. Ti si me žučila, ti me izbavila, a ja se zagovorio, da ću ti pomoći. Sirota si, pusti sad mene. Nà ti ovo, možeš si kupit dvie kravice. Nije daleko do Zagreba. Muzi, prodavaj mlieko u Zagrebu, bit će tebi i Mari dosta za silu. Pa se neboj. Tvoja Mara, moja briga. To neka čuje sveti bog!

Kupila kravice, živilo se, kako je bog dao. Dao sam i ja sirotinji od moga siromaštva. Ali molim vas, gdje siješ zob, ne će ti rasti cekini. Prošla godina, Cila ginula. Nije bilo života bez Andrije. Prošle dvie godine, zakopasmo Cilu kraj Andrije. Kuću, vrt i kravice prodao sam, novce uložio u štedionicu, malu Maru dao sam u selo čestitoj ženi. Poslije me poslali za kapelana ovamo u Breznicu. Uzeo sam malu Maricu sobom, dao ju Radićki na hranu, nek mi bude pod okom. Treba paziti na mlado bilje, treba. Ta vi znate, gospice draga, kakov je danas sviet.

— Znam, znam, budi bogu potuženo, kimnu pekarica važno.

— No pa ajde, nastavi čovuljak zadovoljno, ide Mara napried, ide. Dao sam ju školat. Umie čitat i pisat, umie plesti i vesti, umie kuhat i gospodarit. Dobra je, pametna je i pobožna — nu fina djevojka. Recite, da nije? osovi čovuljak glavu.

— Jest, jest! potvrdi pekarica.

— Sada služi u župnom dvoru, nek se bolje priuči gospodarstvu, nek zna, kako treba, kad bude svoja. Svoja! Vidite, to je ono. Osamnaest godina, molim vas, živa krv! Vrieme je. No vi to valjda znate?

— Kako ne bi znala? potvrdi pekarica.

— Udat ju! Za koga? Čiem? Za koga bi lako bilo. Pero je siromah al poštena glava, pa se to dvoje liepo slaže, kako vidim. Ali čiem — čiem? to je ona ciganska rieč. A ja moram, sveta mi je dužnost. Za to moram pogoditi četvrti terno. Star sam već, treba se žuriti. Igram na lutriju, igram, ali šta? Prije nego što sam došao na Odru, pogodio som tri terna, al sad kao da je nečista ruka pomiešala brojeve, ništa i opet ništa.

To me boli, vrlo boli. Stavio sam na Gradac. da vidimo, hoće li šta biti? Nije to za mene. Šta meni i treba, ali za mlade. Šta mislite, gospice draga, bi li doći moglo?

— A šta ste stavili?

— Osamnaest, sedam, i četrdeset.

— Na Gradac?

— Dà.

— E, niesu baš loše numerice, samo sedmica je ciganski broj. Kad ju stavim u Trst, ona izidje u Budimu, a stavim li ju na Budim, izidje u Gradcu.

— Da vidimo. Ne imam druge želje na ovom svietu, nego priskrbiti sirotu Maru, pak joj dati na taj težki put koju stotinu. Onda neka me slobodno zakopaju.

— Da bog da sreću, uzdahnu pekarica.

— Sada s bogom, gospice draga, mahnu čovuljak rukom, staviv lulu u žep; — baš smo se zdravo nabrbljali. Sad moram u školu. S bogom.

— Dobru zabavu? kimnu pekarica; bude li kakvih novina, kažite mi. Sad idem, da pošljem dječka u Zagreb.

Čovuljak bio se već udaljio za nekoliko koraka; al na jedan put stade, i krenuv glavom zapita:

— Kako ste rekli? 30, 44 i 51 u Trst?

— Petdeset, dušice draga, petdeset!

Digitized by Google

— A sedmica da je ciganski broj?
— Jest, ciganski!
— Hm! zamumlja čovuljak i podje prema školi.

II.

Janko Lugarić bijaše brezničkim kapelanom, ili kako narod kaže „gospodinom mladim“ O njem da vam pričam. Je l' pravo, nije li, ne znam. Ja mislim, da je vriedno. Ne bude li, vi sudci, ja krivac, moj je grieh.

„Gospodin mladi“ rodio se g. 1800. u drvenoj seljačkoj kući blizu Krapinskih toplica od roditelja koli toli imućnih. O prvih danih njegove mladosti nit znam, nit hoću, da vam što kažem. Janko je rasao bez obzira kao paprat u šumi, kao trnjina na živici. Šta ćete? Ta i sada driema jadnomu puku hrvatskomu na mnogo duša, a tek onda u ono tamno i burno doba, prije pol i više vieka! Dječak raso po malo, al se jačio van reda; koli je malešan bio, smogao je golima rukama usred sriede prelomiti jak kolac. Valjalo je promišljati, šta li će od Janka biti. S prvine mislilo se samo o plugu i brani, al kum Jankičin, pošten čižmar, reče njegovu otcu:

— Pustite plug i branu. Imate te dječurlije dosta pod krovom, pa nek to sije i ore, kad bude vrieme. Ima i druge poštene hrane po svietu. Tu vam je na primjer čižmarija. Gledajte mene, jesam li gladan ili žedan? Imam hvala bogu o čem življeti, a sve je to šilo priskrbilo. Janko je najstariji, Janko je moje kumče, dajte ga meni u školu. Nek bude čižmar.

— E, kad je tako, neka bude čižmar, potvrdi Jankov otac.

Janko preselio se kumu u nauku. Nije ga ni pitalo, a i njemu je bilo sve jedno. Svieta nije bio vidio van Krapinu, niti je slutio, da u čovjeka slobodne volje ima. Bijaše miran, dobroćudan, pa je tako sjedio koju godinicu na tronožcu svoga kuma pred staklenom krugljom.

Sve je to gladko išlo do njegove petnaeste godine. Kumu nije trebalo držati kalfe, nije trebalo ići po sajmovih, sve je to Janko mudro obavljao. Kum se ga nije mogao dosta nahvaliti, pače je govorio, da će ga osloboditi pred slavnim krapinskim cehom.

U ljetu o Alojzijevu je sajam u Zlataru. Kum nešto pobolievao, a kumici bilo težko ostaviti gospodarstvo, bila je i vrlo debela. E, pa neka ide Janko na sajam.

Skupio Janko robu, zaprego konje, pa u Zlatar na sajam. Kako su onda zagorski putevi bili vrlo neravni, puni mlaka, jama i i više toga, nije baš Janko išao kao striela, već onako korak po korak, da se konji ne usope.

Na pol puta od Toplica do Zlatara stajaše za ono doba kraj ceste podno briega kućarica. Tu bijaše krčma i kovačnica. Ovamo se svratio Janko, da nahrani konje, jer je trebalo prevaliti dobar komad puta, a sunce silno naginjalo na zapad. Nu u jedanput počeše iza brdina rasti crni oblaci, rasli sve više i više, i kao da će se nebo prosuti na zemlju, udri tuča, pa vjetar, pa kiša.

— Moj dragi! reče kovač virnuv iz okna, danas od Zlatara ne bude ništa. Valja tu prenoćiti.

Janka je to vrlo srdilo. Al kakva hasna? Sve bi pošlo po zlu. Ne znajući šta, sjeo u kovačnici na panj, stisnuo šake, i buljio u živi plamen ognjišta. Buljio Janko i brojio crvene iskrice, što no vrcahu od ognjišta.

U jedan put munu izpred plamena djevojka. Crvena rumen zadrkta sred mračne kovačnice na punom, zdravom licu, u crnih golubinjih očih, na sjajnih plavih uvojcih mladice.

Janko se potrese. Spustiv ruke, glednu djevojku ukočenim okom. Hćede, da koju rekne, al se rieč nije dala iz grla. Djevojke ne sta.

— Čija je ta djevojka? zapita kovačkog dječaka.
— Veronika? našega majstora kći.
— Veronika? kimnu Janko glavom, a koliko joj ima godina?
— Četrnaest bilo o Blaževu.

Janko ušuti. Sve je nešta gutao, sve rukom išao preko čela, sve popravljao ovratnjak. Napokon stisnu šake, skoči na noge i podje u sobu. Tu sjedjaše garavi majstor sa kćerju i družinom za večerom.

— Gospodaru! Što sam dužan? Da platim.
— No, no! Nije sile. Vrieme je sutra, kad krenete na put. Sjednite k nam.
— Hvala, odvrati Janko, sit sam vam i presit.
— Nieste ništa založili.
— Sit sam. Da platim. Idem večeras.
— Večeras! Po tom vremenu? Pomozi, bože!
— Večeras.
— Ta doći ćete dosta rano na sajam.
— Ne idem na sajam, idem kući.
— U Toplice? pogleda ga kovač bielo, pustiv žlicu na tanjur.
— K svomu otcu. Moram. Al ću se skoro vratiti.
— Po sajmu?
— Po sajmu. Šta me se tiče sajam? Moj račun.

Kovač sbroji, šta je bilo, Janko stavi četiri bakrena groša na stol, pa se oprosti:

— S bogom gospodaru! Laku noć Veroniko! Dok se vidimo.

U jedan hip nestalo ga iz sobe. Klimajuć glavom primieti kovač:

— Taj je dječko poludio.

Janko krenu natrag — put svojega doma. Kiša curila kao iz kabla, vjetar hujio gorom, a noć tamna ko u rogu. Janko tjerao konje ko pomaman. Izpod kopita pljuskala konjem voda, sieno se bilo napilo kišnice, Janko sjedio u mlaki, a sa kose ciedile mu se guste kaplje, al on ne mari, već tjera ko vrag uz brdo, niz

*

Digitized by Google

brdo, šumom, selom. Ne vidi ništa. Svietla okanca seoskih kuća letila mimo njega ko kriesnice, psi lajali nemilo, vjetar zavijao ko ranjena zvier i sbacio mu šešir s glave. Al on ne vidi ništa, ne čuje ništa, ne ćuti ništa. I dodje u svoje selo, pred svoju kuću. Čudo te si nije skrhao vrat. Skočiv s kola, baci konjem vodjice na ledja i lupnu silovito na kućna vrata.

— Tko je božji? ozva se iz nutra glas, otčev glas.

— Ja — Janko! — otvori, otče! iztisnu mladić bez daha.

Iz kuće sinu svjetlo, vrata zaškrinuše. Janko udje. Na pol obučen, drieman dignu otac luč, da vidi, što je.

— Za rane božje! Janko! prepa se otac, videći pred sobom sina gologlava, mokra, mrljava.

— Ja! odvrati Janko brzo.

— I niesi na sajmu? Pa što ćeš ovdje?

U to pridignu se na postelji i mati, taruć si rukama oči.

— Ne pitaj, otče. Čuj me.

— Šta je — šta je? Je l' kakovo zlo?

— Dobro je.

— Govori.

— Ženim se.

— Ti? probliedi starac od straha.

— Šta? zapita s postelje mati.

— Ženim se.

— Jesi li poludio? Jesi li pijan?

— Triezan, pametan. Ženim se. Uzet ću Veroniku, kćer kovača kraj ceste.

— Dječače! reče otac kroz jar, zataknuv luč za zid, jesam li tvoja bena? Ti, takov golobradac. Ženit se? Pa na što?

— To bog zna, al moram, moram. Vidio sam ju. Niesam mogao dalje. Tjeralo me natrag, da ti kažem, da se ženim.

Otac skoči, da posegne za mlatom u kutu, ali navali mati, da ne bude zla.

— Za milog boga nemoj! zaklinjala mati muža si, blieda i drkćuć kao šiba; ako je lud, tvoja je krv, a ludost je nesreća, al nije grieh.

— Pusti me, ženo, pusti me, da tomu zlosinu sdrobim kosti. Zla krv je u njem uzkipila, nečisti ga je duh spopao, reče stari Lugarić kroz gnjev, da su mu usnice igrale.

Janko je u to stajao niem, prikovan kao kamen, bulječ u zemlju prekrštenih ruku.

— Ta slušaj ga barem, otče, odvrati mati plahim okom svrnuv na sina, da čujemo, kako je to bilo, da se snadjemo i nesretno diete dozovemo pameti.

Otac sjednuv na klupu, spusti glavu na stisnute pesnice, mati, blieda, plaha, naslonila se na zid.

— Govori! iztisnu otac srdito.

— Reci pravo i zdravo, kako ti je to došlo! opomenu ga mati bojazljivo.

Janko slegnu rameni.

— E majko moja! Kako je došlo? Za to se i ja pitam. Onako — kao grom s neba. Znam li ja? Podjoh na sajam. Kod kovača nahranim konje. Došla godina. Niesam smio dalje. Sjedio sam u kovačnici, da gledam plamen. Mislio niesam baš ništa. Na plamenu pokaže se djevojka, mlada i liepa, joj! liepa, mamo, kao angjeo božji! — —

— Pa?

— Pa mi se zamaglilo i glava s bogom!

— A djevojka? zapita majka.

— Bijaše Veronika, kovačeva kći.

— A ti?

— Ja skočim, izplatim račun, i evo me k vam.

— I niesi ništa Veroniki reko?

— A ja! Kako i bi?

— Ni kovaču?

— Ni njemu.

— I ženit se hoćeš? nastavi majka u čudu.

— Dakako, potvrdi Janko, bog mi je svjedok!

— Ne dozivaj ime boga! lupi stari Lugarić šakom u stol. Misliš li, usijana glavo, da bog tvoje ludorije čuje. Dat ću ja tebi ženitbu. Odmah ćeš na sajam.

— Ne mogu, odgovori mirno Janko.

— Moraš, velim ti, kriknu otac.

— Režite me, sdrobite me, ne mogu. Tako je, nastavi Janko mirno.

Starac skoči; drkćuć od ljutosti dignu stisnute šake.

— Izpred očiu, sramoto mojega imena! kriknu muklo, izpred očiu, da te ne vidim, da si ne griešim duše tvojom krvi!

— Idi, odmah idi iz kuće! navali majka i gurnu sina si bojazljivo iz sobe.

Drugog jutra nadjoše konje u staji, kola sa robom, pod sušom. Janku ni traga ni glasa. Kum došao pitat, kakva je to u noći halabuka bila, pa kad je razumio, kako se Janku mieša, sve od prepasti glavinjao, pa zatim išao brojiti robu, a kumica prekrstiv se tri puta, reče:

— Občuvaj nas bog bolesti i svakoga zla.

Pitalo se amo, pitalo tamo, na koju, da je stranu bies Janka zanio — al ni sluha.

— Bože, bože! naricala majka, taruć si pregačom guste suze, a što sam ga jadna rodila, te se tako navrnuo na zlo? Da bi bar znala koj taj svoj grieh, rad koga mi je poslao dobri bog toliku pokoru!

— Muč, majko! reče stari Lugarić mirnije; nepitaj gospodina boga! Ogladnjet će ludi dječak, doći će, pa ženitba s bogom! Al da bude toj komediji kraj, pokvarit ću mu račun.

To rekavši zapregnu stari Lugarić konje, sjednu na kola, i pojuri put Zlatara. Nedaleko od sela tik ceste redaju se ovisoki brežuljci. Za ono vrieme pokrivala ih gusta hrastova šuma. Čim su Lugarićeva kola

Digitized by Google

Bugari.

Digitized by Google

zaružila cestom, pomoli se iz gustine šumske lice bliedo, omrljano, — lice Jankovo. Časak zirnu na cestu, al opaziv otca, skuči se opet. Poslije čuo se šušanj lišća, kao kad lisica juri šumom — ništa više.

Za nekoliko ura povrati se stari Lugarić kući. Bijaše vedar, veseo.

— Nu što si obavio? zapita ga žena plaho.

— Dobro, hvala bogu, dobro! lupnu se stari Lugarić debelimi prsti po trbuhu. Išao sam kovaču, kazao mu sve. Taj ti je bielo gledao, od čuda mu palo kladivo iz ruku. „Ta je l' taj —? A vidiš kakova budalaština takovu dječaku u moždjanih raste. I koji ga bies tentao? Al se vi, kume Lugariću, ne bojte! Moja se Vera onako buduće nedjelje udaje u Stubicu. To će bit dječaku medicina, kao da si ga mrzlom vodom polio. Sve će dobro bit, sve. A Veri ne ću ništa da kažem. I čemu? Ostanite kod nas na obiedu, pa onda idite mirne duše kući. Tako mi je govorio kovač, i vidiš, da će, hvala budi bogu, sve na dobro izići.

— Hvala bogu! šapnu žalostivo majka, samo da mi je diete već u kući.

Ali prošo dan, prošla dva, prošla i tri dana — o Janku ni uha ni sluha. Majka tiho kraj peći plakala, al joj muž govorio:

— Šta plačeš? Šuti! Doći će.

Nu ne dodje. Sad već i starca hvatala briga. Šuteć obilazio po kući, šuteć česao se za uhom. Bog zna, nije li kakvo zlo?

Četvrtog dana dotura se debela kumica bez sape u kuću, pa staviv ruku na prsa, spusti se silovito na klupu.

— Hvaljen bog! Hvaljen bog, kumice draga! reče Lugarićki. „Ah! kakva su to vremena! Kakva je to mladež. Ah! — uzdahnu klimajuć glavom — mal da niesam dušu pustila! Znamo gdje je — znamo — no taj vaš ludjak — taj vaš Janko!

— Gdje za boga? uhvati ju Lugarićka za ruku.

— Pustite me! Pustite, da vam sve na sitno kažem. Strašno, strašno! Znate li, što je vuk, ili medjed, ili, bože, prosti mi griehe, kosmati vukodlak? To vam je vaše nesretno diete, udari kuma u plač i nastavi: — Dajte mi čašicu šljivovice, da si okriepim dušu. Čisto mi se koža ježi.

— Al govorite za boga! zaklinjaše ju majka, podav joj čašicu šljivovice.

— Dà, dà! Naši su ga pastiri vidjeli. Gore na glavici u Crnom Lugu sjedi kuštrav, mrk, sjedi na hrastovu panju, zviera preda se u zemlju, kao da ju očima izkopati želi, sjedi kao panj na panju. Pomozi, bože i sveta Marijo! I rekoše pastiri, da su išli bliže i zvali ga imenom, a on da je digo glavu pa se otresnuo na njih: „Dajte mi kruha“! pa kad su mu dali, što je koji u torbi imao, Janko skoč, — no ko niema zvier, pa bjež u šumu bez traga. Strašno! Pomozi nam, sveta Barbaro! Sad znate, a ja idem; s bogom, kumice draga! Vidite kakva su to dan danas djeca. Al toga nije kod mene naučio; bio bi ga moj stari remenom. To je već u krvi. Imali ste ga bolje čuvati, imao je bolje paziti na prodiku. Radite, šta znate! S bogom! S bogom!

I polagano odklipsala jezičava kuma, a jadnoj majci kao da su tri oštra noža u srdcu sjedila.

Bila nedjelja, vedra, liepa nedjelja. Mlado sunce igralo veselo po zelenom granju, zelene livade bile zelenije od kaplje jutrošnjice; bieli leptir nestašno skakutao zrakom, ne sluteći, da će ga strelovita lasta letimice ugrabiti. Po nizkih brežuljcih nihalo se valovlje guste zelene kuruze, a iz prepletene vinove loze virile sjedoglave klieti. Bregovljem čulo se jutrnje zvonce i sa ove i sa one strane, a bielo odjevene snaše hitile bosonoge u crkvu noseći u ruci svoje sjajno osvjetlane čizme.

U kovačevoj krčmi kraj ceste bilo žurbe i krike i vike, bilo pozdrava, bilo i grdnje. Sve se komešalo, ko da je na samu nedjelju sajam. Al bijaše svatba, Verina svatba. Žuri se družina amo i tamo. To vari, to peče, to toči — sve na jagmu. Sad nà će se mladi povratit iz crkve — ruke poslu!

Na briegu nad krčmom stoji na pol izsječena šuma. Sred krčevine ostao jedan jedini hrast. Pod njim sjedi čovjek — šta li? Odrpan je, blied je, kudrav je. Kosa mu pala na čelo, koljenima podbočio lakte, laktima glavu. Vjetar mu razgalio prsi, a na vlasih mu sieva jutrnja rosa. Mirno sjedi kao kamen, sjedio je mozebit cielu noć. Očima pilji u crkvu, stojeću podalje na ovisoku brežuljku.

Eto svatova iz crkve! Prah se vije cestom, kola za kolima lete, gusle ciliču, svatovi ijuču, na klobucih se zeleni ružmarin. Na prvih kolih sjedila Vera. Sva se žari. Oko glave lepršaju mladoj crvene svilene vrpce, na tjemenu treperi joj srebrna kruna, a u ruci joj žuta naranča. Ej Vero! Sretna li Vero!

Eto svatova pred kućom! Čovjek na briegu se trznu. Munja ga je, reć bi, dirnula. Živa rumen prosula se licem, al u čas probliedi. Nu oči, oči igrale sred toga ružnoga lica ko dva živa ugljena.

Šta mu je? Ta svatovi su. Dà svatovska kola jure preko njegova srdca.

Svatovi ijuču! Dà al svaki ijuk prokletstvo je njegovu srdcu.

Sad su u kući. Čovjek nagnu glavu, da bolje čuje.

Čuj kako gusle veselo zvone, sad puno, sad tanko, sad brzo, sad lagano! Čuje ih on, al svako je gudalo nož, koji reže njegovo srdce.

Čuj kako veselo zvekeću, kako pucaju čaše, čuje ih on, ali sa svakom čašom puca i njegovo srdce.

Čuj kako kliču grlati gosti: „Bog poživio mlade!“ Čuje ih on, a čelo mu pade na koljena. Visoko se uzpeło sunce i upire žarke zrake u lubanju jadnika, al on

Digitized by Google

sjedi kao kamen; pada sunce na zapad sve dublje i dublje tonuć u žarku večernju rumen, al čovjek sjedi kao kamen.

I zapalo sunce. Lagano gine izpred ljudskoga oka i šuma i livada i crkva i selo, sve crno i tiho u šir svieta. Noć je. A čovjek sjedi kao kamen. U jedan put se strese. Probudi ga noćna rosa. Pogleda preda se. Gora i dolina sve crno, samo gdjegdje drkće iz daleka okna seoske kolibe crvena iskra. Al nebo je vedro. Na bliedom obzorju previja se oštra kosa crnoga gorja. Nad gorom lebdi sred vedrine dugačak, taman oblak obrubljen zlatom. Oblak leti dalje ko orijaška ptica, a iza njeg pomoli se sjajni mjesec.

Čovjek gleda, čovjek sluša. Sve je tiho. Odoše svatovi. I opet dignu čovjek svoje bliedo, ružno lice u vis, a o mjesečini zasinuše dvie debele suze.

Drugog jutra udje pastir u Lugarićkinu kuću, pa joj prišapnu.

— Izidjete, kumo! Pred vratima stoji Janko.

Stara izleti na polje. Mal da se ne sruši. Kakov li joj bijaše sin. Kan da su utopljenika izvadili iz vode.

— Majko, reče, pitaj otca, smiem li k njemu? Al bez krike, bez straha na dobru rieč! Draga majko, pitaj ga odmah!

Stara udje u kuću, pa se povrati za čas.

— Idi slobodno! zajeca stara.

Janko stane pred mrkog si otca.

— Uvriedio sam vas, otče! Oprostite mi! Bog mi je svjedok, nije pri tom zle misli bilo. Srdce mi je prejako. Sinoć izgubio sam Veru. Dobro. Budi božja volja. Nije mi bila sudjena. Al ovdje ne mogu ostat. Poludio bih, na moju dušu bih. Ne srdite se. Hoću da budem pošten čovjek, druge ljubit ne mogu. Nieste hćeli, da budem svoj. Dobro. Pustite me, da budem božji — da budem pop!

Starac se namrgodi, majka si pokrila lice rukama.

— Idi, odvrati starac gledjuć na stran, od mene ti prosto. Budi pošten. Majko, pripravi što treba. Sutra kreni u Zagreb.

Drugog dana išao Janko, noseć na plećih svežanj, put Zagreba.

(Dalje sliedi.)

Tajna.

Spjevao R. F. Jorgovanić.

Tiha i zamišljena
Cieli probavljaš dan
Kraj okna, i crna sjena
Slegla se nà tvoje bielo
Alabastrovo čelo,
Kada sniješ o pomoru san.

Cika i vika
Prolaznika
Tebe ne smuti,
Tebe ne smete.
Nebo l' se muti,
Gromovi lete
Po nebu trzajuć jako,
Zamišljena si svedjer jednako.

Krasne gospe i žarki mladići,
Uz okno prolazeć tvoje,
Veselo i smjelo glavu će dići,
Tvoje bi rado oko stići
No vidiv te — za te kô da se boje.

Veselo lice
Sklanjaju nice,
Pitajući se tajno:
Zašto li se muti oko ti sjajno?
No slutim na tajnu,
Dušu ti vajnu
I moja se duša muti
Kada na nj sluti.

Tiha je noć i rosa pada,
Kô da se zviezde trune.
Snu je kraljevat; ali ne svlada
Duše djevice jedne;
Grudi su pune,
Čemera ljuta
Napojene i po sto puta
Biedne.

Koprenu svija o bielo
Svoje čelo,
Pa srta u gluhu noć,
Nije plaha,
Te ne ima straha,
Kuda će proć.

Čuvaj se, djevice krasna,
Kô da će s neba otajstvena reći
Angjeli silazeći,
Noć je kasna
Puno groze, užasa, muke
Njene razastiru ruke.
I tvoje bi nevine grudi
Mogao stići udarac hudi.

Gluha, groze puna je noć,
Al ne pazi ona kuda će proć.

Što li se ono s gore
Sjaji i ljeska?

Digitized by Google

Krasne se rieči sbore,
Pjesme se vesele ore,
Čaša o čašu treska.

Visoki dvori, strme su dò njih staze,
Ali je nožke djevice lagano gaze.

Sa sjajnih okana,
Sad nježna lagana,
Sad bujnim veseljem vrijuća
Ori se svirka,
Napose opet se struna
Javlja sumora puna,
Kanda ju dirka
Ručica mrûća.

U to će djevica stati
Pred dvore,
Uzdižuć oči gore
Hoće da prati
Likove, štono se viju
Iza okana sjajnih,
Štono se kriju
Izpod koprena tajnih.

Tek što bi suzica mala
Niz obraze pala,
Iza okna se jasna
Dva lika javljaju krasna;
Jedno je djevojka mlada
Modra razbludna oka,
Mirtin joj vienac pada
Sa čela svietla, visoka.

Drugo je mladić.
Liepo li ga je gledat,
Kada će glavu nadić,
Kada će okom zaredat
Brojiti čare, krasote
Drage, za kojom pamet se ote.

Kalpak mu sklonjen na hero,
Sokola vito pero
Na njem se trese i vije,
Dok se toka o toku,
Te sablja o njegovom boku
Žamorom bije.

Dosta sam čito ù tvojem oku,
Dosta se glibio ù tvojem jadu,
Stanem li dalje čitat,
Duše otajnosti pitat,
Napisah još groznu baladu!

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

VIII.

Nezvanica.

Nezvanyj gost huže Tatarina.
Poslovica.

Trg opražnje. Ja ostadoh na istom mjestu, a glavom vrzahu mi se misli vrlo uzbunjene i neuredjene sa toli užasnih sgoda.

Najviše me mučaše, što niesam znao što je od Marije Ivanovne. Gdje je ona? je li mogla uteći? Je li joj sbjeg siguran?... Pun žalosti, uputih se u komendantovu kuću... Sve bijaše pusto; stolice, stolovi, kovčezi, sve to bijaše razlupano; posudje razbijeno; sve razbataljeno. Stadoh ljestati malom ljestvom, kojom se ulazilo u sobu, i prvi put, kako sam živ, stupih u odajicu Marije Ivanovne. Vidjeh joj postelju razlupanu; ormar bijaše razsječen i oplienjen; žižka još tinjaše pred svetitelji. Ogledalce jedino osta čitavo... A gdje je gospodarica te mirne djevojačke odajice? Užasna misao munu mi umom: nije li u šakah razbojničkih... uhvatih se za srdce... Čemerno zaplakah i viknuh svoju ljubeznicu. U taj čas čuknuh lagan šum, a iza ormara pomoli se Palaša, sva blieda.

— Ah, Petre Andrejiću! reče, pljesnùv rukama. — Što smo doživljeli, kakvih muka i nevolja!

— A Marija Ivanovna? upitah nestrpljivo. — Gdje je Marija Ivanovna?

— Gospodična je u životu, odvrati Palaša. Sakrili smo ju kod Akuline Pamfilovne.

— Kod popadije! — kriknuh i protrnuh. — Sveti bože! ta ondje je Pugačev.

Izletih umah iz sobe, eto me u tren na ulici, pa trči u kuću svećenikovu, ništa ne gledeć i ne ćuteć. A tu imadjah i šta ćuti: viču, grohoću se i pjevaju... Pugačev se častio sa svojim družtvom. Palaša se takodjer nadje uza me. Poslah ju, da tiho pozove Akulinu Pamfilovnu. Za čas dodje k meni popadija u dvorište, u rukuh joj prazna boca.

— Za ime božje! — Gdje je Marija Ivanovna? upitah uplašen.

— Leži golubica kod mene u postelji, ondje za pregradom, odgovori popadija. — Ali Petre Andrejiću! u malo, da ne bude zla, a hvala bogu, sve je dobro. Tek te sio lopov objedovati, a ona se sirota prenu i zajeca. A ja kao mrtva. On je čuo: — „Ko to kod tebe ste-

Digitized by Google

nje, starice?“ A ja lopovu u brk: moja sinovica, care; leži bolestna već eto drugu nedjelju. — A je li mlada tvoja sinovica? — Jest, care. — Ded mi pokaži, bako, svoju sinovicu! Srdce me zazebe, ali što ću da učinim? — Izvoli, care; djevojče ne može ustati i doći k tvojoj milosti. — Ništa zato, bako, ja idem sam, da ju vidim. — I podje lopov za pregradak i odvrnu zastor, te ju pogleda kragujskima očima — i sam bog ga iznese... A vjeruj mi, ja i moj čovjek mišljasmo, da nam je već odzvonjelo. Na svu sreću ne upozna ga moja golubica. Gospodi vladyka, što smo dočekali! Kukavni Ivan Kuzmić! tko bi mislio!... Pa Vasilisa Jegorovna, pa Ivan Ignatijić?... Pa kako su vas ominuli? A Švabrin, Aleksa Ivanić? Ostrigoše ga oblo, i sad se s njimi časti! Prevrtljiv je i šaren. Čim spomenuh bolnu sinovicu, a on kao da me htjede pogledom probosti, no ipak nije izdao, hvala mu i zato. — U taj čas razliježe se buka pijanica i glas otca Gerasima. Gosti zahtievahu vina; domaćina viknu ženu si. Popadija se zabrinu „Idite kući, Petre Andrejiću;“ kaza mi — ovdje vas ne treba, — lupeži pjevaju. Težko vam, ako im pijanim dopanete šaka. S bogom, Petre Andrejiću. Što bilo, bog nas ne ostavi.

Popadija ode. Malo umiren, vraćah se u stan. Prolazeć trgom, opazih nekoliko Baškiraca, gdje se guraju oko vješala i svlače obuću s obješenih; mal da ne uzkipljeh, al pomislih, da bi zaludno bilo, da ih zapriečim od toga posla. Tvrdjavom se skitahu razbojnici, plieneć častničke stanove. Svuda bijaše čuti bučanje pijanih buntovnika. Dodjoh kući. Saveljić me srete pred pragom. „Hvala bogu!“ poviče, kako me opazi. Mišljah, da su te opet ščepali razbojnici. — Ali batjuška, Petre Andrejiću! sve su nam lupeži porazgrabili; odielo, rublje, posudje — ništa niesu ostavili. Hvala bogu, kad su te samo živa pustili. A jesi li prepoznao, gospodine, njihova atamana?“

— Niesam; a tko je on?

— Zar se ne opominješ, batjuška, onoga popilice, koji ti je izmamio tulup u gostionici? Nov novcat zečji tulup; pa kako ga je, marše, razporio, natežuć ga na se!“

Presenetih se U istinu Pugačev bijaše sličan onomu momu kočišu kao jaje jajetu. Dovinuh se, on i Pugačev da su jedno te isto lice, i tada razumljeh, za što me je pomilovao. Ne mogah ino, nego se čuditi, kako se sgode čudno vežu jedna uz drugu: djetinji tulup oslobodio me konopca, i pijanice, koji se valjaše pijan po gostionicah, osvajaše poslije tvrdjave i potresaše carstvom!

„Ne će li ti se jesti?“ upita Saveljić po svojoj navadi. „Kod kuće ništa ne imamo; idem potražiti štogodj, da ti priredim.“

Ostavio me Saveljić sama, uglibih se u misli. Što da činim? Ostati u tvrdjavi, koja je sad razbojnikova ili stupiti u njegovu četu, to ne bi bilo pošteno. Dužnost zahtievaše, da budem ondje, gdje bi moja služba mogla domovini koristiti u tako kobnih dnevih... A ljubav me živo poticaše, da ostanem pri Mariji Ivanovnoj te da ju štitim i zakriljujem. Sve ako sam i vidio, da će se jamačno i to skorim stvari promieniti, nehotice bi ipak uzdrhtao, pomisliv, u koli je opasnom položaju.

Misli mi prekinu iz nenada nadošli Kozak, koji mi prijavi, da me veliki car k sebi zove. — A gdje je on? upitah spreman, da podjem.

„U komendantovoj kući“ odgovori Kozak. „Poslije objeda otišao je naš batjuška u kupku, a sada počiva. Po svem je vidjeti, da je pristao čovjek; kupao se je u hladnoj vodi... Kažu, da je pokazivao svoje carske znakove na grudih: jedno je bio dvoglav orao, a drugo njegov obraz.“

Mišljah, da nije baš potrebno riečkati se s Kozakom, te se s njim ustopice uputim u komendantovu kuću, misleć putem, kako ću se vidjeti s Pugačevim i pogadjah, za što me zove. Čitalac će se lahko dovinuti, da niesam tada bio baš posve hladnokrvan.

Stade se unoćavati, kada se obretoh kod kuće komendantove. Vješala sa svojim žrtvama grozno se crnjahu. Lješina kukavne komendantovice još ležaše pred kućom, gdje stražahu dva Kozaka. Kozak, koji me je doveo, otidje, da me javi, i odmah se vrativ, uvede me u sobu, gdje sam se sinoć tako nježno oprostio s Marijom Ivanovnom.

Neobičnu sliku uzrie mi oko. Za stolom, pokrivenim stolnjakom i punim boca i čaša sjedi Pugačev sa svojih deset kozačkih doglavnika, svi pod kapom i u šarenih košuljah; vince ih ugrijalo, obrazi im se crljene, oči blistaju. Medju njimi ne bje ni Švabrina, ni našega podčastnika, naših izdajica. „A, vaša blagorodnosti!“ kaza Pugačev, opaziv me. „Dobro došao, molim, samo k stolu.“ Drugovi mu se pomakoše. Sjednem u zastavu i mučim. Moj susjed Kozak, mlado i glavito momče, nali mi čašu prosta vina, a ja ni da bi okusio. Stanem radoznalo pregledati družtvo. Pugačev sjedi u pročelju, upro se o lakat te si gladi crnu bradu. Crte njegova lica, pravilne i prilično blage, ničesa divljega ne odaju. Često se osvrće k čovjeku od kakovih pedeset godina, nazivajuć ga sad grofom, sad Timofejićem a kadšto i djedjuškom. Svi se paze kao drugovi i ne počitaju baš osobito svoga vodju. Govore o jutrošnjoj navali, ob uspjehu bune i o budućih poslovih. Svaki se hvališe, izjavljuje svoje mnienje i nežapimice prigovara Pugačevu. Pa u tom čudnom vojnom vieću bje naumljeno poći na Orenburg: drzovitost do duše, ali u malo da niesu uspjeli. Navala bje odredjena na sutra dan. „Braćo“ reče Pugačev, „zapjevajmo za uspavanku onu moju obljubljenu pjesmicu. Čumakove počni!“ Moj susjed zapjeva tanko glasovito tugaljivu pjesmu, a svi prihvatiše za njim:

Digitized by Google

Ne šumori, dubravice majko,
Ne kidaj me u mišljenju mlada.
Sutra mi je mladu na sud ići
Pred krvnika, pred samoga cara.
Pitat će me car gospodin mrko:
„Reci, diete, reci, kmetov sine,
Da l' imadeš mnogo još drugova,
S kojimi si vjeru uhvatio,
S kojimi si po razbojih hodo?“ —
Kad me pitaš, da ti pravo kažem
Sve po redu, care pravoslavni.
Imao sam tek četiri druga:
Prvi drug mi noćnja pomrčina,
Drugi mi je bodež ubojiti,
Treći drug mi vitežki je konjic,
A četvrti napeti je luk mi;
Poslanici ljute su mi striele. —
Tad će reći care pravoslavni:
„Mudro sboriš, diete, kmetov sine,
Znadeš lagat, znadeš odgovarat!
Čudnim ću te ja darivat darom
Posred polja dašćarom visokom
Na dva stupa na balvanu tankom.“ —

Ne mogu reći, kako me se je dojmila ta prostonarodna pjesma, koju pjevahu ljudi, kojim je bilo sudjeno prije ili poslije na vješala. Grozoviti njihovi obrazi, krepki glasovi, sjetno pjevanje, a rieči i bez toga pune značenja — sve me to potresaše nekim pobožnim strahom.

Gosti izkapiše svaki još po čašu, ustadoše iza stola te se oprostiše s Pugačevim. Ja htjedoh za njimi, al mi Pugačev reče: „Sjedi, želim s tobom govoriti.“ Ostadosmo sami samcati.

Nekoliko časaka mučasmo obojica. Pugačev me motraše postrance; kadkad bi mignuo lievim okom, a u tom migu mogao si vidjeti nevaljanštinu i porugljivost. Na posliedku nasmija se toli srdačno, da sam se stao i ja sladko smijati, gledeć ga, ni sam ne znajuć, za što se smijem.

— Što je, vaša blagorodnosti? kaza mi. — Jesi li se uplašio, kada su ti moji momci bacili konopac na vrat? A visio bi na balvanu, da ne bude tvoga sluge. Prepoznah odmah staroga sjedoglavca. A jesi li mislio, blagorodni gospodine, da je onaj čovjek, koji te je nekoč izveo na drum, bio sam car? (Tada se načini ozbiljan i miran). Ti si mi mnogo natrunio, pristavi, ele ja sam te pomilovao, što si bio onako dobar, te si me obdario, kada sam bio prisiljen skrivati se od svojih neprijatelja. Bit ću ti milostiv i onda, kad se dokopam svoje carevine. Hoćeš li mi služiti, je li vjera tvrda?

Pitanje i drzovitost lopova tako mi se učini zanimiva, da mi se je nadalo i nehotice nasmijati se.

— Čemu se smiješ? upita me, namrčiv obraz. Zar ti ne vjeruješ, da sam ja car? Odgovaraj.

Zabunih se. Da klateža priznam carem, nikako ne mogah: to mi se činjaše neoprostivim malodušjem. A da mu u brk rečem, da je varalica, — to bijaše opasno; i ono, što sam bio gotov odsjeći pred cielim narodom, kad sam bio pod vješali, sad mi se pričini nekoristnim hvastanjem. Kolebah se. Pugačev namrčen čekaše odgovor. Napokon (i sada se jošte radostno opominjem toga časa) čuvstvo dužnosti svlada u meni čovječju slabost. Odvratih Pugačevu: Čuj, da ti kažem istinu. Sudi, mogu li te ja priznati carem? Pametan si, pa biš vidio, da se prečinjam.

— Pa tko sam ja, što misliš?

— Bog neka znade, nu bio ti tko mu drago, glavu nosiš u torbi.

Pugačev me oštro pogleda. „Ti daklem ne vjeruješ“ kaza, „da sam ja car Petar Fedorović? Pa dobro. A zar ne prati smjelicu sreća? Zar nije nekoč carevao Griška Otrepjev?[1] Misli za mene, što te volja, samo da me niesi ostavio. Što se brineš za drugoga? Tko je pop, taj popuje. Ako ti je vjera tvrda, učiniti ću te feldmaršalom ili knezom. Što misliš?“

— Ne mogu — odrieših mu. Ja sam plemić; prisegao sam carici; tebi ne mogu služiti. Želiš li mi sbilja dobra, a ti me pusti u Orenburg.

Pugačev se zamisli. „Pustim li te“, reče, „obećaješ li, da ne ćeš proti meni vojevati?“

— Kako bih ti mogao to obećati? — odgovorih. Sam znadeš, da to ne stoji do mene; zapovjede li mi ići na te — ići ću, da kako ću drugčije? Ti si sada sam zapovjednik, tražiš od svojih, da te slušaju. A kako bih ja mogao ostaviti službu, gdje me traže? Moja je glava u tvojoj vlasti: pustiš li me — hvala ti; kazniš li me — bog će ti suditi; a ja ti rekoh istinu.

Moja iskrenost zabuši Pugačeva. „Budi tako“ reče, potreptav me po ramenu. „Kada hoću da kaznim, kaznit ću; a kada hoću da milujem, milovati ću. Otvorene su ti četiri strane svieta, idi, kud te volja; radi, što hoćeš. Sutra dodji oprostit se sa mnom, a sada podji spavati; meni se već driema“.

Ostavih Pugačeva i podjoh na ulicu. Noć bijaše mirna i hladovita. Mjesec i zviezde liepo razsvjetljavahu trg i vješala. U tvrdjavi sve se je poumirilo. Samo u krčmi još sjaše oganj i ozvanjaše žamor pijanica. Pogledah kuću svećenikovu. Kapke i vrata bijahu zatvorene. Činjaše se, da i u njoj sve počiva.

Dodjoh u svoj stan i nadjoh Saveljića, gdje je sjetan, neveseo, što me nema. Rekav mu, da sam slobodan, vrlo ga obradovah. „Hvala ti, bože!“ reče, pa se prekrsti. „Čim se poodjutri, ostavit ćemo tvrdjavu i poći, kud nas oči vode. Pripravio sam ti nešto, ako hoćeš jesti, jedi, batjuška, pa počini do jutra bez brige kao u krilu Hristovu“. Poslušah njegov savjet i odvečerah vrlo tečno, što je bilo, za tim se izvalih na goli pôd, trudan i duševno i fizično.

(Dalje sliedi.)

[1] Griška Otrepjev ili prvi lažni Dmitar; vladaše 1605. do 1606.

Digitized by Google

Stari gondolier.

Spjevao grof Platen, pohrvatio I. T.

Palači na pragu,
Na stubah se gore,
Dokle pljuskâ more,
Sunča starac sied;
Kad ga stranac pita,
Misli će poredat,
Rado mu poviedat
Tužnih sgodâ slied:

Valjan mornar bijah,
Godinu al mnogu
Latit se ne mogu
Spretnog vesla svog:
Gondola mi hitra
Trune u noj suši,
Sve se krnji, ruši,
Ne dâ slave Bog.

Dvora tog gospodar
U sviet davno ode,
Zaman one sgode
Ustavljasmo njeg:
Otišo je jadan,
Bonaparte kada
Skrha iznenada
Skupne vlade stieg.

Bio je sredovjek
Na nom preokretu,
Živé l' još na svietu,
Sied će biti on.
Reče: volim drugdje
Tudjom slugom biti,
Nego da me kiti
Silnik mitu sklon.

Ostadosmo gledat,
Gdje nam crkve plienja,
Gdje nam zakon mienja,
Zavjet krši svoj,
Gdjéno Bucentavra
Sveg razlupat dade,
Te nas hinit stade,
Težke muke, joj!

Markova nam lava
S trga dô odvesti,
Da ga doma smjesti,
Rûg nam nanie svak,
Što je bilo slavna,
Ruši, ter sa zida,
S vrâtâ grb nam skida,
Ništi svaki znak.

Al živerkam, gledam
Zorom Mljetke divne,
Pa mi tielo živne,
Pa mi sjekne duh!
Ne dam se od dvora
Moga gospodara,
Dost mi njegva dara,
Njegov jedem kruh.

Mladosti se sjećam,
Kada duha vedra
U križ morem jedrah
I uz vihor ljut;
Bijuć Tunis, Turke
Kad mornarica nam
Zàdà onim stranam
Straha — zadnji put.

Srećna dana, vodju
Ema kad s daleka
I nas pridočeka
Dužd Reniero sâm!
Kad mi na um dodju
One slike mile,
Angjeli se krile
Kroz moj sjetan čâm.

POUKA.

John Stuart Mill.

Piše dr. Blaž Lorković.

(Konac.)

Uza sve svoje zvanične i novinske poslove nadje Mill vremena za daljnja studija. A rezultatom ovih pojavi se prva samostalna veća radnja njegova „System of Logic, ratiocinative and inductive“ (London g. 1843.) Radio ga je preko deset godina, u njem se razvija duboka učenost i neobično oštroumlje Millovo. Čuveno to djelo njegovo steče priznaju cieloga učenoga svieta; u Njemačkoj obljube „System logike“ napose naravoslovci, kojim je njegova živa, sve positivne znanosti obsizuća, sve pronicavajuća filozofija bila kud i kamo milija od šupljih fraza i golih formaliteta njemačke školske filozofije“. Glasoviti je Liebig svoje zemljake upozorio na veliku korist, koju će imati čitajuć induktivnu logiku. Mnogi su Milla upravo sbog ovoga induktivnoga pravca u logici sravnjivali sa poznatim filozofom Baco-m. Nu medju obima postoji razlika ne samo glede temeljitosti radnje, nego i glede karaktera, jer je Mill bio skroz pošten, odvažan i slobodouman muž. Ali ni u temeljnih mislih ne ima medju njimi srodnosti, ako se već hoće kakova naći, onda ju valja tražiti kod Hume-a a ne kod Bacona. — Od svih tadanjih učenih muževa još se najviše opaža traga spisovom ovdje jur spomenutoga Augusta Comtea. Mill je bio već u glavnom dovršio teoriju indukcije, kad mu stiže u ruke Comteov „Cours de Philosophie positive“. Nije se dakle ni mogao ovim spisom poslužiti, kad bi bio i hotio; nu ipak priznaje sâm Mill: „Imam Comte-u mnogo zahvaliti, da sam prepisujući kasnije pojedina poglavja ova mogao nadopuniti, njegova mi je knjiga doniela bitnih probitaka kod nekih dielova moje knjige, što ih je trebalo istom izraditi“. Ali koliko je Mill i cienio Comte-a te njegove spisove rado učio, u mnogih mislih nije se s njim slagao, osobito nije u pitanjih socijalnih.*

* Da bude čitatelj, dodje li mu kada u ruku logika ili koji ini spis Millov, podpuno shvaćao, evo u kratko glavnih načela Comteove nauke: U umnom razvitku ljudskom postoje tri stepena: teologični, metaphisični i stepen eksaktnih znanosti. Onaj

Digitized by Google

Mill sâm priznaje, da je sudeć po razprodaji njegova „Logika“ nadkrilila i najsmjelije mu nade; „razprava o toli abstraktnom priedmetu ne može se — kako ja mislim — nadati velikomu broju čitalaca. Tek o naučnih krugih dalo se je misliti, da će čitati tu knjigu; a i medju ovimi bijaše ih, barma u Englezkoj, vrlo malo, koji bi se upravo brinuli za slične priedmete. Ne ima sumnje, da je i navala njegova protivnika dra. Whewela pripomogla k tomu, da su ne samo učenjaci nego i ostali prosvietljeni ljudi po svietu na Millovu „logiku“ osobitu pozornost svraćali.

Veliku hvalu i priznaju steče Mill svojimi narodno-gospodarskimi spisi. God. 1844. ugleda sviet prvo njegovo djelo ove vrsti „Essays on some Unsettled Questions of Political Economy“, gdje razpravlja vrlo umno nekoliko znamenitih narodno-gospodarskih priedmeta, imenito o diobi dobitka u medjunarodnom prometu, o djelovanju potrebe na produkciju, o gospodarskih posljedicah plodnosti i neplodnosti, a napokon razlaže i metodu političke ekonomije. J. St. Mill upire se tako u ovom kao i u ostalih svojih narodno-gospodarskih spisovih s obzirom na osnovni smjer na temelj industrializma; ali nisu ga uzalud otac i drugi umnici već rano upućivali, da nauka Smithova sadržaje i mahna i nedostataka; iz ovoga kao iz potonjih ekonomičnih spisova vidi se, da se Mill razlikuje ne samo izradbom temeljnih načela nego još i više i daljnjim izvadjanjem tako od Smitha kao i od većine ostalih tadanjih učenih zastupnika industrijalnoga sustava; Mill je u nekih pitanjih narodno-gospodarskih posve originalan. Na pose u ovom djelu gotovo novi predmet razpravlja Mill govoreć o diobi dobitka u medjunarodnom prometu pa onda o važnosti potreba na produkciju; jedna i druga nauka u veliko djelovahu na cielu nauku narodnoga gospodarstva, jer ona prva, u kojoj se Mill oslanjao na svoga prijatelja Torrensa, prije u obće nije bila ni poznata, a onom drugom reformiraju se glavne misli nauke Smithove.

U ostalom spis ovaj, može se reći, bijaše predtečom glavnomu djelu narodno-ekonomičnomu: „Principles of Political Economy with some of their Appliccations to Social Philosophi“. Štampano bje u Londonu, početkom god. 1848., sliedeće godine izadje već drugo, a 1852. treće izdanje. Mjesto pohvale evo u kratko glavnih misli, koje on izriče te dokazuje u ovoj knjizi. Pobijajuć odlučno svako gospodstvo družtva nad pojedincem nadat se je ipak, da će doći vrieme, u kojem se družtvo naše ne bude dielilo tek u radnike i bezposlice. kada se bude pravilo „tko ne radi, ne smie ni jesti“, uporavljivalo ne samo na uboge, nego na sve jednako; kada dioba radnjom stečenih dobara ne bude, kao što sada biva, visila o slučaju roda, kada se ne bude držalo nemogućim, da se ljudi brinu i muče s toga, da plodove te muke uzmogne uživati cielo družtvo. Podpuna individualna sloboda mora da se svakomu prizna u radnji i u razredbi iste a zajedničko pravo vlastničtva na sirovih stvari zemlje, jednako učestvovanje svih kod blagodati sjedinjene radnje mora da se s onom slobodom svežu. Da bude ovakov socijalni preporod moguć, treba, da se promieni karakter ne samo nižih nego i viših, ne samo radnika nego i gospodara. Oba ova razreda neka se priuče raditi za plemenite ili svakako za obće i socijalne svrhe, a ne kao do sada jedino za svoje interese. Vrstnoće tomu bijaše, ima je i sada, a biti će je i u buduće u ljudskom družtvu, i ne će je nikada nestati. Uzgojem, privikom i njegovanjem ćudi može se i prost čovjek sklonuti, da za svoju zemlju kopa, ore ili prede, kao što je pripravan za svoju domovinu i vojevati. Istina, dovle može se doći tek lagano i neprekidnim napredkom kulturnim nu doći se može, jer zapreka ne stoji u bitnom uztroju čovječje naravi. Danas malo se pokazuje interesa za obće dobro ne s toga, što ga ne bi čovjek mogao osjećati, nego jer nitko nije vikao od zore do mraka misliti o drugoj nego samo o svojoj koristi itd.

Nije moja namjera ovdje pisati kritiku o narodnogospodarskih djelih J. St. Milla, no toliko se može reći, da Millova knjiga nastoji s jedne strane načela i pravila nauke narodnoga gospodarstva dubokom učenosti opravdati, a s druge strane puna je najplemenitijih pobuda. Kako godj su Niemci na nj nešto kivni, jer se

---

prvi već je prevaljen, ovaj drugi je prelazna epoka, u kojoj se naš viek još nalazi; jedina filozofija, koja ima za budućnost ljudstva znamenitost, jest pozitivna, filozofija eksaktnih znanosti, a ova ima tu posebnost, šte ne traži absolutne, nego tek relativnu istinu. Istom kad se odreknemo nade, da možemo upoznati absolutno biće stvari i posljednje uzroke svih pojava može započeti u istinu vriedno iztraživanje, koje se, pomoćju eksaktne metode svraća stvarim što no obstoje, pa iz tih stvari vadi znanost, a iz znanosti sistematično preradjenih filozofiju. — Još je važnije Comteovo stanovište glede načela morala, da se uzmogne Mill razumjeti. — Comte je žestok protivnik teologiji i metaphisici, u čem se sasma slaže sa pristašami materijalistične škole, nu njegova načela morála bitno razilkuju se od jednakih načela Hobbesa, Holbacha i ostalih. Dočim ovi podižu egoizam do načela, iz kojega nastoje izvesti i same krieposti, izumi Comte ime „Altruisme“, da uzmogne izreći, da je život za druge pravi temelj svakoj ćudorednosti. — Comte vrlo je naginjao komunizmu, a prijateljevaše dugo sa Saint Simonom, kasnje se odieli od ovoga, te podje vlastitim putem. Njegova nauka bude kao „pozitivizam“ razvijena u podpunu novu religiju, u kojoj se pokazuju veliki prirodoslovci i umnici kao svetci, dolazeći u koledaru. — Razumie se samo sobom, da triezni Mill, čovjek pronicava i oštra uma nije mogao sliediti Comtea takvimi stranputicami; ali on je vrlo dobro umio razabrati istinu od bludnje pa je onu svakomu te i Comteu priznavao i drage ju volje izticao.

Digitized by Google

nije osvrtao na njihovu literaturu, što mu nikako ni Roscher ne može oprostiti, ipak noviji ekonomi njihovi a i stariji u novijih spisovih svagdje odlično uvažuju nazore Millove. Djela ova pisana su vrlo jasno, temeljito, slog je elegantan, u svem tom Mill daleko nadkriljuje Adama Smitha. Ne će biti, nadam se. suvišno, spomenem li, da je kod trećega izdavanja, po vlastitom priznanju Millovom, mnogo radila i žena mu. Ono poglavje politične ekonomije, koje se najviše svieta dojmilo, „o vjerojatnoj budućnosti radničke klase“, poteče sasma od nje. Ona ga upozori, da knjiga ne može biti podpunom, bude li manjkalo to poglavje. „U strogo znanstveni dio politične ekonomije — veli Mill — nije se nimalo miešala, nu ipak njena je zasluga, što je ova knjiga proniknuta tonom, kojim se razlikuje od svakoga prijašnjega pisanja narodno-ekonomičnih djela, ma im se karakter znanstveni ne može zaniekati“.

Narodno-ekonomični spisovi raznesoše učenjačku slavu Millovu daleko preko medja njegove domovine, koju utvrdi krasna njegova knjiga „On Liberty“ (o slobodi), o kojoj poče raditi već g. 1854., a izdade ju g. 1859. Ovo je bez dvojbe jedna najvrstnijih knjiga, što je u našem vieku izašla, žali bože, sve do sada nije prema vriednosti ocienjena. Mjesto ocjene, koja i onako u tom članku ne može biti izcrpljena, navesti ću iz prvoga poglavja samo uvod: „Na mnienje ljudi ob onom, što je valjano ili prikorno, djeluju svi oni prerazličiti uzroci, koji se tiču njihovih želja, tičućih se čina drugih, a ovi su opet isto tako mnogobrojni, koliki su i razlozi, što no tvore njihove želje glede ma kakova priedmeta. Jedanput djeluje na to njihov (ljudski) razum, drugi put njihove predsude ili umisli (Einbildungen), često njihovo družtveno pregnuće, a riedko njihova družtvena protimba, njihova zavist ili ljubomornost, pretjeranost ili oholost; najčešće pako, njihove želje ili bojazni za vlastito dobro, opravdana ili neopravdana korist. Gdjegod jedan razred nadvisuje ostale, sastavlja se i razvija ćudoredna samosviest zemlje većom stranom prema predsudam i prema osjećanju premoći toga razreda. Ćudoredni zakon medju Špartancem i Helotom, medju crncem i gospodarom, medju vladarom i podanikom, medju odličnikom i prostačinom, medju mužem i ženom, većinom je porasao iz predsuda i osjećaja toga razreda: a ovako nastali nazori dojimlju se opet ćudorednog osjećanja medju članovi toga odličnoga razreda“. Da se slomi despotizam politične ili socijalne množine nad duševnom i materijalnom neodvisloščću pojedinaca, po mnienju Millovu ne ima drugoga lieka, nego da se utvrdi samostalan obstanak pojedincu. Misli u ovoj knjizi poredane su vrlo jednostavno, a jezik, kojim se izražuju, odlikuje se istom kriepošću — jednostavnošću, a Mill ne zaboravi primietiti, da je „On Liberty“ više, nego ikoje drugo zajedničko djelo njegovo i vrle mu žene.

Liepe je vriednosti Millovo djelce: „Thoughts on Parliamentary Reform (misli o reformi parlamenta) izdano g. 1859. Mill polazi sa stanovišta, da je pravi ideal države država sa sustavom reprezentativnim, a najsavršeniji je onaj sustav reprezentativni, koji se osniva na općem glasovanju. On zahtieva, kako već jednom rekosmo, da se i ženam dade pravo glasa, jer u obće traži, da ne samo vlastničtvo, nego da i znanje i valjan uzgoj ima pravo glasa. — Spis dvie godine kasnije izdan „Considerations on Representative Government“ sadržaje u kratko sve, što je Mill nakon višegodišnjega razmatranja i učenja najshodnijim pronašao, da se prihvati formom za narodni ustav.

Članke razne, što su bili amo tamo po novinah razštrkani sastavi u jednu knjigu, koja izadje g. 1859. sa napisom „Dissertations and Discussions political, philosophical and historical“. Tako tu kao i u kasnije izdanih spisovih priznaje Mill vrlinu utilitarne theorije Benthamove, koju neprestano hvali i preporuča. O pjesničtvu, glasbi i ostalih umjetnostih, koje Bentham prozva pukim luksusom duševnim, Mill sudi sasma drugčije priznavajuć veliku njihovu znamenitost socijalnu kao i shodnost, da se oplemeni ćut i misli.

Djelovanje Millovo u parlamentu spomenuto je bilo u kratko. Pošto je g. 1868. kod izbora za dolnju kuću propao, zadje opet u samoću, u južnu Francezku, gdje je pisao članke za novine, napose „For nightly Review“, izdao štampom djelce „Subjection of Women“ te sakupljivao gradju za nova djela, u čem ga zateče smrt.

Sve ovo, priznajem, malo je rečeno o J. St. Millu, znanstveni rad njegov i plemenite težnje zaslužuju obširniju ocjenu, moguće da će se i tomu naći vremena i prostora; dovršujuć pako ovaj članić ne mogu a da što toplije ne preporučim hrvatskoj mladeži, da čita spise Millove, i da joj neumorni rad njegov bude uzorom.

Bugari.

(Sa slikom.)

U današnjem našem listu prikazujemo čitavu skup pučana bugarskih i to vodeničarku, mladog gradjanina i seljačku obitelj. Za bugarsku našu braću, za najrevniji ogranak jugoslovjenskih plemena, koj se kraj nevolje turske, razvija sve jače ne samo u duševnom, no i materijalnom obziru, znade naše šire občinstvo dosta malo. Mi ćemo red slika narodopisnih i pokrajinskih izpod Balkana priobćivat, a vrli naš jedan prijatelj, osobit poznavalac bugarskoga života, opisat će nam pokret naroda bugarskoga u novije vrieme.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Zabavna knjižnica. II. dio. Devetdeset i tri. Roman, napisao Viktor Hugo. U Kraljevici 1875. Čest I. Primorska tiskarna nastavlja evo svoj rad za beletristiku, kako je to obećala bila. Svršiv u 6 svežčića „Kantorčicu“ od Karoline Světle prelazi na najnoviji roman slavnoga francezkog romantika Viktora Huga, na „Quatre vingt treize“ iz dobe prve francezke revolucije. Prvi ovaj svezčić opisuje nam pohod republikanske vojske u vendejske šume i prizor na moru kod otoka Jerney-a. Da je vriedno Viktora Huga prevoditi, svatko će rado dopustit, da l' ne bi probitačno bilo ponajprije drugi koj roman protumačit hrvatskim jezikom, drugo je pitanje. „Notre dame de Paris“ svakako je veći umotvor. Drama imamo doduše dosta prevedenih, imamo „Ernania“, „Silnika padovanskog“, „Lukreciju Borgiju“ i „Mariju Tudor“. Zadnje dvie niesu još tiskom ugledale svieta, a od neke literarne važnosti je samo prievod „Lukrecije“ izradjen po izvorniku od Fr. Cirakia. No priznati nam valja, da radje čitamo Hugenove romane i pjesme, a manje rado gledamo na pozorištu njegove drame. Hugo prikazuje silovite, grozovite kontraste, i zaodieva ih svimi doskočicami romantizma, i veličajna fantazija otimlje se često realnomu svietu. U romanu, u pjesmi lakše ćeš to pregorjeti, a piscu je tu lakše koj paradokson zaodjeti sjajnom frazom, smjelom refleksijom, al na pozorištu, gdje pred nas izlaze živi ljudi, prije se opaža nenarav.

Od romana Hugonovih imamo u srbskom, dosta slabom prievodu „Jadnike“ (Les misérables) od Mite Rakića (U Biogradu 1873.) I biogradski list „Vrieme“ — koji je medjutim prestao izlazit — donosio je u prievodu „Jadnike“. Izim toga čini nam se, da su u Biogradu prevedeni „Les travailleurs de la mer“.

Pisci bi naši morali zbilja više marit za francezku knjigu nego li za njemačku. Mnogo je srodnija našoj ćudi. Al na dvoje ima se pazit. Ponajprije treba pomno birat, šta da se prevede. Pisac, koji francuzke plodove hrvatskim jezikom protumačiti želi, mora da dobro poznaje literaturu. Prevoditi roman ili novelu, koja komu slučajno doleti na ruke, ne valja. To treba uvažiti kod svake strane literature. Šta će nam n. pr. nečisti Paul de Kock, grozoviti Ponson de Terrail? I dosta Dumasovih spisa ima, kojih nam baš ne treba. Nu ima zato dosta drugih pisaca: Chateaubriand, Musset, Sandeau, Merimé itd., kojih bi bilo bilo vriedno čitat hrvatski. I Viktora Huga je vriedno u prkos njegovoj ekscentričnosti, jer ima misli, ima ideja. Druga je dakako vele važna, kako da se pisci prevode. Nije tu dovoljno, da prevodiš pravilnim jezikom rieči. Valja, da se zaglibiš u dušu pisca, da bude prievod udešen prema značaju, mislim i osjećajem izvornika, da izpod pera prevodioca ne izlapi poezija. Pjesmotvore prevoditi može samo pjesnik, pripoviedke samo pripoviedalac. Inače eto ti proze od najljepšeg ploda pjesničkog. Presadjivajuć najljepši cviet na drugo zemljište, stresti će nevješta ruka najdivniji šar sa cvieta. Ima u nas dobrih prievoda, ima vještih prevodilaca, al ima žalibože i nemilosrdnih težaka, s kojih bi nevještine slava Omirova potamnjeti mogla. Osobito na pozorištu. Prievodi su kad kad surovi, nesgrapni, nevaljali do zla boga. Nu o tom volimo šutit, predaleko bi zašli, jer je zaludu pisat proti tomu vandalizmu.

Osobite vještine hoće se prevodiocu Hugonovih romana. Malo koji pisac evropski umie toli živo, toli zanosno, toli silovito pisat kao što Viktor Hugo. Iz njegovih redaka liže plamen — često neumjerene — fantazije. Prevodilac dakle Hugonovih spisa mora da je skroz i skroz vješt francezkomu i hrvatskomu jeziku, prevodilac mora da je jak reproducirati sve slike, misli i osjećaje Viktora Huga.

To hćedosmo natuknuti u obće, s toga gledišta valja nam prosudit i prievod najnovijeg romana.

Jezik prievoda čini nam se na mnogo prisiljen. Misli ne teku gladko i lako iz pera, da bi ih čitalac lako slediti mogao — u prievodu vidi se manira — prenavljanje — a uz to kadkada utekne prevodiocu dosta krupan grieh proti hrvatskomu slogu. Čemu to? Čemu čičkati, prenavljat se, previjat se? Pismom, slogom fiksiramo bud svoje bud tudje misli i rieči, zato moramo pisat kako mislimo i govorimo.

Da iztaknemo površno samo nekoliko prigovora.

Prevodilac veli „u županiji Astillé“? U Francezkoj ne ima županija. Trebalo je ostavit francezku rieč.

— „Njimi se promienio i stari pomjer (čehizam!) medju brojem vojnika i brojem podčastnika“. To bi prošlo u kakvom urednom spisu, al u romanu je hrapavo.

— „vlasi su se ježili s one množine ubojstva“. Vrlo nezgrapno.

— „Ta u zviedljivosti je reć bi ženska srdčanost“. Mjesto: „Ta žena je, reć bi, srdčana jer je radoznala“.

— „dvoje sladko spava poduprtih rusih glavica o majčina koljena“. Nespretno poredanje.

— „oprava joj sva podrapana“. Kajkavski.

— „Kako je star taj mucek“? Diete nije staro (germanizam). „Mucek“ kajkavski dialekt.

— „od onuda je porodila“ mj. „odanle“.

— „vlače“. Neobično.

— „dobra sam ženska i srdčan junak“(!) Žena može samo junakinjom biti.

— „Dojdem medju ljude“ mj. „Dolazim“.

— „Plovitba, mač i kralj“ mj: „more, mač i kralj“.

— „što je bio gentilhomme“. Zašto nije ta rieč prevedena?

— „Kormanuš“ (dialekt) mjesto „krmar“.

Digitized by Google

— „U pomanjkanju (In Ermangelung) drozda“! Germanizam.

— „Pasja vjera!“ dialekt.

— „Inglezi nikada ne uznapredovaše“. Jezik se zapliće.

Tu je nekoliko pogrešaka, ima toga i više, nu ne imamo ni gdje, ni kad izbrojiti ih. Vrlo bi dobro bilo, da se prievod izgladi, prije no dodje pod tisak.

Izim toga bismo želili, da se roman, kako je velik, tiska u većih odlomcih.

LISTAK.

Repertoir narodnoga kazališta. 17. veljače „Marija i Magdalena“ od Lindaua. 18. velj. „Mentor u škripcu“. 20. Opera. (Kakova?) 21. „Fedra“ (prijam gčne Perisove) 52. „Debora“ (drugi debut gdčne Barabaševe).

Narodno kazalište. Dne 16. veljače imala se pjevati Marchettieva opera „Ruy Blas“ pa nije se pjevala, premda je podpunoma uvježbana. Povod toj nevolji jest ćudljivost naše primadone, veleštovane gospodjice Kottasove, koja se je sbog nekih točaka ugovora oštro povadila sa upravom, te bila s toga odpuštena. Veleštovanoj toj gospodjici, koju smo dosele imali ugodnu priliku čuti samo u „Faustu“ i „Lukreciji“, pobirala je vrlo često i vrlo redovito svoju ne malu plaću, al je njezino pjevanje neredovito bilo „sbog slaba zdravlja“, te se je pače morala pozvati druga primadona, da kazališni râd nezapne. I gdčna Kottasova ozdravi odmah, kako joj je zamjenica engažovana bila. Htjelo se, da se prošlog tjedna pjeva „Lukrecija“, nu gdčni Kottasovoj svidjelo se, uzkratit nam tu zaista malenu slast, jer da se mora pripravljati za „Ruy Blasa“, a kad je imao biti glavni pokus te opere, izjavi veleštovana primadona, da ne će pjevati, ako uprava ne pristane na sve ono, što ona traži. Mi bi mogli navest, kako je gospodična o našem kazalištu govorila, al čin što ga pripoviedasmo po našem je mnienju dovoljan, da može čovjek ocieniti tanku ćud gospodične, koju bi n. pr. Talijani svojim osobitim načinom počastili. Pa gle! U milom našem Zagrebu ima vitezova, koji stavljaju „ubogu žrtvu“ kazališne uprave pod svoj štit, ima i patronessa, koje povladjuju striku naše mile primadone — tà radi se proti hrvatskomu kazalištu. Čim više pionira, koji su radi hrvatsko kazalište dići u lagum, tim bolje! Al govorimo bez šale. Nemila ta epizoda opet je jedna od mnogobrojnih nepovoljnih posljedica lanjskog ne nadanog razpusta opere u vrieme, kad se je već vježbati imalo. Odbor, kojemu neki ljudi pripisuju sve zlo, što su ga sami skrivili, morao je engažovati, šta je dobio, a vrieme bijaše za engagement vrlo nepovoljno. Naše se kazalište u nevrieme uviek organizuje, reorganizuje i dezorganizuje.

Tako je bilo lani, tako će biti, bojimo se, i buduće godine, a manjku nije kriva uprava, već oni, koji pričinom svojom osujećuju pravu organizaciju u pravo vrieme. Mi velimo samo to, da će i buduće godine nevolje biti.

Dramatične predstave na našem kazalištu. Na našem kazalištu počeše prijmovi naših prvih glumaca i tom prilikom prikazat će se i vrstniji komadi. Poslije Marije Magdalene od Lindaua prikazane na korist gje Bajzove vidit ćemo Racinovu „Fedru“ na korist gčne Perisove. Predstava biti će ovaj put svakako bolja, jer su se uloge mogle boljim silam povjerit nego prije nekoliko godina. G. Jovanović dati će za svoj prijam „Otela“ od Shakespeare-a po prievodu Petra Brani-a. A zašto ne po prievodu g. Ivana Trnskoga, koji je izim nekoliko prizora svršio prievod tragedije. Imali smo priliku zaviriti unj, prievod je sbilja krasan. Dakle zašto se ne radi po zaključku prijašnjeg odbora, koji je Otela povjerio g. Trnskomu? Vrlo se čudimo. Čujemo, da će se Shakespereova tragedija „Romeo i Julia“ i gluma „Ukroćena goropad“ prikazati. Tom prilikom dužnost nam iztaknuti, da se mjesto g. Brania svakako vrstan glumac engažovati mora, pa bi valjalo pobrinuti se za jedno dva valjana epizodista, jer je mučno razdieliti veće drame.

Nove knjige. Otačbina. Književnost, nauka, družtveni život. Urednik Vladan Gjorgjević. Svezka za februar. Biograd 1875. Sadržaj: Gjuragj Branković, studija od Čedomila Mijatovića. Stevan Dušan, istor. roman od Vladana Gjorgjevića. Rumunija i Rumuni od Nastasa Petrovića. Prokleti kum, pripoviest od Stj. Ljubiše. Vojnički razgovori od kapetana Gjurića. Pred gradom, pjesma od I. Posliednja Vila od Jules Sardeau. Lady Montagy-eva o Srbiji. Jesi l' čula? pjesma od Vladislava. Demokracija od Geršića. Pozorišni priegled od Vilovića. Književni priegled od A. Nikolića.

Družtvo za poviest i starine Jugoslavena. Skorih je dana bila skupština našega historičnoga družtva. Kao glavnu točku naglašujemo, da će za kratko izići XII. knjiga „Arkiva“ uredjena po presv. g. Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. O toj knjizi javit ćemo više, čim ugleda sviet. Mnogo važnija je točka o preustrojstvu družtva, koja bude ovom prilikom potaknuta. Da se izradi nov program bude izabran odbor od sliedećih lica: preč. gosp. dr. Fr. Račkoga, gg. Ivana Tkalčića, Tadije Smičiklasa i Vjekoslava Klaića. Program valjda će na skoro ugledati sviet. Ne znamo, što li će se uzet u tu novu osnovu, nu budi nam dozvoljeno ovdje natuknut nekoliko rieči. Jugoslavenska akademija znanosti ima svoj historični odsjek, ima i časopis „Rad“, u koj naši historici mogu uvršćivat svoje radnje. S toga bi, mislimo, probitačno bilo, da historično družtvo zajedno s arkeologičnim odsjekom narodnoga muzeja posveti svu pažnju starinam i povjestnim spomenikom naše domovine i susjednih jugoslavenskih zemalja. Program ne treba, da bude preobširan, te se može svesti na dvie točke. Redovito priobćit svietu uz strukovne opazke šta u našem muzeju ima, a za drugo brinuti se, da se sve važne starine u našoj domovini sačuvaju, i koliko je moguće pribave našemu muzeju. U njem ima toliko obilna i zanimiva gradiva, da nije pomisliti, da bi i neumorna revnost i radinost našega vriednoga čuvara Šime Ljubića za kraće vrieme uspjela sastavit katalog, koji je neobhodno nuždan, te bi se morao popratiti znanstvenim tumačem. S druge strane propadaju nam i raznose se u tudjinu mnogo važni spomenici. Čuvanje, sakupljanje, izkapanje, moralo bi se ravnat sistematički i evo drugog zadatka historičnog družtva.

Bugarska literatura. Blgarski kalendar za g. 1875. Beč kod Janka Kovačeva. Knjiga vrlo liepa.

Periodičesko Spisanie (X. knjiga). U Braili 1875.

Znanie, nepolitički časopis od Karavelova. U Bukureštu 1875.

Digitized by Google

Znamе (zastava) politički list. U Bukureštu.

Istočno vrieme, časopis. U Carigradu 1875.

Poljsko kazalište. U Poznanju gradi se poljsko kazalište, a ondje upravo silno treba takav umjetnički narodni zavod, proti silnoj i nasilnoj struji germanizacije. Gradnja uspieva medjutiem slabo. Kriva je tomu poljska aristokracija, koja se kazalištu silno protivi, jer da kvari mladež. Pa to danas, pa to pod pruskom silom? Da se djelo ipak kraju privede, kupi se danas po svih krajevih „Velike Poljske“ (Poznanja).

Rusko kazalište. Natječaji za izvorne ruske drame nalaze medju pisci vrlo malo odziva. G. 1872. bio je neki odeski gradjanin osnovao godišnju nagradu od 500 rubalja za jednu izvornu dramu. Nagradu ima podielit historično-filozofični fakultet u Odessi. Dosele je dva puta bio razpisan natječaj, al ni jedna radnja ne bje podnešena. U nas Hrvata postoji takodjer u to ime nekakova zaklada. Da se što većma obodravaju naši pisci, da se naš repertoir izvornimi radujami što većma obogati — ne razpisuje se sada nikakova nagrada. Pa zašto i bi? Za komedije zar? Ta šta mogu piskari narodu koristiti? Kakova hasna od komedije za napredak mile nam domovine?

Francezko kazalište. U Parizu obstoje 23 kazališta. Prošle godine bilo u njih prikazano 88 novih komada i to 22 vrlo dobra, a 66 srednjih i loših. Kod nas bi trebalo na godinu 365 sjajnih komada, pa bi občinstvo možebit zadovoljno bilo.

Englezko kazalište. Londonska kazališta hrane se ponajviše bajkami i pričicami. U ovaj par prikazuje se do 10 pantomima sve po pričicah, kao n. pr. Pepeljuga, crvena kapica, Aladin i čarobna svjetiljka. Scenerija je upravo bujna. Za ludorije troše se ogromne svote. Ljepota dekoracija, odiela, svjetla, ornamentike ne da se opisat. Vanski lik sama umjetnost, a duša ludorija. To je očita propast prave dramatične umjetnosti u zemlji, koja je rodila najvećeg dramatika. Ne možemo tom prilikom zašutiti misli, koja nam se upravo na same poklade nametnula bila. Na taj dan prikazuje se obično stara, iztrošena lakrdija „Lumpacius Vagabundus“. To je smiešna, nesmiljena tradicija, kao što nekad „Mlinar i njegovo diete“ na mrtvi god. Ne bi li bolje bilo, da koj naš pisac dramatizuje koju od preliepih narodnih pripoviedaka u stihovih? Priče te bi se mogle melodramatički prikazati na poklade. Po našem mnenju razvijala bi se iz toga osobita vrst izvorne dramatike, a te predstave imale bi svakako veću cienu, nego li englezke pantomime ili „Lumpacius Vagabundus“. Neka naši pisci pročitaju priče: Vila iz Molin grada, Pedalj-čovjek, Lakatbrade, staklena gora itd. Krasnih li predmeta!

Slovenski kipar u Americi. Ivan Ambrožić rodom iz Bleda u gornjoj Kranjskoj, mladi kipar, pošao bje prije nekoliko godina u Ameriku. U New-Yorku, Filadelfiji i Washingtonu učio se kiparstvu od prvih amerikanskih vještaka te umjetnosti. Sada boravi u Jowa City u českoj naselbini, te će se za kratko vrieme povratiti u svoju domovinu, da se ondje kao kipar stalno smjesti.

Velika riedkost. Glasovitomu englezkomu učenjaku Tomi Carlyslu hćedoše podieliti velekrst Bathovog reda, al ga učenjak odbi. Slavnomu englezkomu pjesniku Tennysonu hćedoše dati baruniju, i on je odbi. Drzovit li je taj literarni „ballast!“

Dopisnica uredničtva.

— Pjesniku pjesme „Na osamljenom grobu“. Štampamo iz vaše pjesme samo ovu kiticu:

Dragane! — Dragane! ustani gori —
Supruzi — djeci bar odgovori
Što da čine jadnici sad?
Zar da se klatare po tome svietu? —
Il za junačku smrt tvu odštetu
Trpe s manom i nadalje glad?

Pročitajte ovo dva tri puta, pa odgovorite: Može li se to štampati? Ovo je g. 1875. već šesta pjesma o grobu koju dobismo. Mi ne ljubimo „pompe funèbre“. Budimo živi.

— G. C. u G. Tražite obširan, pismen odgovor, to traže i drugi. Oprostite. Ljudi u Zagrebu imaju više posla nego gospoda u manjem gradiću. Naše je vrieme tako omjereno, da nam za privatno dopisivanje ne ostaje ni pol ure. To neka znadu i drugi.

— Pjesniku „Srdce mi gine“ u K. Vidit ćemo. Treba izpravka. Razvijajte misli, gradite stihove pravilnije. Pošaljite nam nešto proze. Što tražite, primila za Vas treća osoba iz K., pišite zato kući.

— „Biedna raja“. Biedno robovanje raje ponukalo vas je, da se utičete vilam, ne bi li vam duši odlanulo. Ponuka je svakako plemenita i svake hvale dostojna. Vjerujemo vašemu mladjahnomu zanosu, vjerujemo i to, da vam se iza vaše pjesme razjadjena duša nekako smirila. Nu pjesma, namienjena javnosti, treba da bude umotvor, bio joj povod slučajan, nenadan ili obćenit. Iz vaše pjesme sievne kadšto iskrica, početak joj je dosta živ al vaša pjesma ne ima uvjeta umotvora, vaša pjesma nije zviezda već samo kriesnica, koja sve niže i niže pada. Zato je ne ćemo priobćiti, nu pošljite nam drugih plodova.

— N. T. Poslaste nam „San“. Tražite „čim stroži sud“. Dobro je to i pametno. Naš sud? — Proza.

— Prijatelju u K. Sjetio si nas „ubaviesti Radišine“, gdje veli, da bi „Barun Ivica“ bolje pristao u pučki list. Čitali smo tu primjetbu. Mi bi bili prije odgovorili, da nas mnogo nepučkih čitalaca nije uvjerilo, da im je drago, što je „Ivica“ u „Viencu“ ugledao sviet. To nam rekoše razborita gospoda i naobražene gospodje. Je li „Radišin“ pisac čitao Auerbachove „Dorfnovellen?“ Dakle pripoviedka, koja govori o samih seljacih, pristaje samo u pučki list? Po tom bi novela, koja govori o ratu, pristala samo u „Militärzeitung“, koja govori o kakvom svećeniku samo u „Katolički list“, novela, gdje se opisuje kakov pojav prirode, samo u prirodoslovni list, pripoviest historična samo u „Arkiv“, pripoviest, gdje se opisuje bolest ili mahnitost, samo u medicinske novine. Ivica je uvršten u „Vienac“, ne bi li gospoda bar časak razmišljala o nevolji našega puka, puk znade za svoje rane, al gospodi, tim liečnikom puka, valja kadšto pokazat pravu diagnozu bolesti. Zato spada „Ivica“ u „Vienac“, „Radiša“ neka radi upućivati puk o ranah, koje si on sam izliečit umie bez gospodske pričine, t. j. neka se brine za domaću apateku.

Zabava: Mladi gospodin — Tajna — Kapetanova kći — Stari gondolier. — **Pouka:** John Stuart Mill — Bugari. — **Književnost i umjetnost:** Kritika. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 9. **U Zagrebu 27. veljače 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

III.

Od čižmarije do kapelanije! Težak put, dugačak put. Nije to šala, svući starog čovjeka, a obući novog čovjeka, kako sv. Pavao veli. Dvanaest punih godina, nije to šala. Al u Janka bijahu gvozdene mišice, bijaše i gvozdena volja; odkako ga je liepa kovačevica nehotice bila bacila u sviet. Osam punih godina posluživao fratre u zagrebačkom samostanu, motajući uz to staru ježovitsku gramatiku, četiri godine probavio medju zidinami „crne škole“ prebirući svete otce. Muka, velika muka, jer je Janku i glava od tvrda gvoždja bila. Jeste li kada vidjeli klesara, gdje sjedi kraj ceste i tankim dlietom dube škulju u ogroman kamen sve malo po malo? Takav bijaše Janko.

Često, dok su mu drugovi skakali po zelenom vrtlju sjemeništa, znao je malić sjediti sam u svojoj izbici za stolom. Pred njim stajaše starinska knjižurina od žuta papira žutom kožom vezana — Gregor, Origines, Ivan Zlatoust, Jerolim ili šta takova. Janko buljio i buljio u taj žuti papir, u žuta blieda pismena. Često bi mu se smrklo lice, često bi mladi bogoslov stisnuo usne, ili žmirnuo očima — a zatim prošao rukom preko čela, da vidi koliko da je svete vode ostalo u njegovu rešetu. Malo. Uzdahnuv uhvatio se Janko objema rukama za glavu, pa stiskao šakama glavu, stiskao nemilo, da vidi je l' sbilja toli tvrda. Tvrda ko kamen. Al sveti otci i pisana bogoslovija još kojekako — nu židovska gramatika! Od te ga ponajviše boljela glava. Hebrejska pismena bijahu mu tvrda opora.

— Ta Andro! reci mi po duši, je l' te židovske klince skovao kovač, te su toli tvrdi, upita jednom druga si, meni ne idu nikako u glavu.

— Kako komu, odgovori Andro; da nije možebit „defectus capitolii?“

Ljuto li se s te bodljike razljutio Janko. Stisnuv oči i usne odsječe drugu kroz zube:

— Ako je moja glava slamom pokrita, tvoja je daskami zabita. Ergo taceas, asine!

I Janko turi hevrejsku gramatiku u žep. Sišav u samotni vrt, popeo se kratkonogi svetac na gusto, granato stablo. Sjedeći na jakoj grani, zaklonjen zelenim lišćem, prebirao Janko glavurdajuć židovsku slovnicu, i mjesto šuškanja proljetnog vjetrića mogao si čuti otajstveno šaputanje „Alef, Beth, Gimel, Deth!“

Glava je, reć bi, Janku pod vedrim nebom vedrija bila, pa je tu, kako sam reče, „lako pukao židovske klince“. Nu svako svjetlo daje sjena, svaka prilika ima svoju nepriliku. Dok je on polagano „spravljao pod svoj krov“ staroevrejsku mudriju, cvrkutali mu nad glavom vrebci nemilice. Janku je to vrlo neugodno bilo. Opazio je naime, da se jezik tih bezočnih cvrkutalaca ne samo silno razlikuje od narječja proroka Ilije i Jeremije, da je dapače velikom zaprekom tajnomu mozganju mladog bogoslova. Tako zamrzi i na vrebce i na staru židovštinu i ne jedanput znao je reći:

— Da nije gospodin bog stvorio vrebca, znao bi ja vrlo dobro govorit sa kraljem Davidom — da je još živ, dakako!

Bez strasti i slasti proticala Janku ljeta u „crnoj školi“. Mučni put njegove nauke bijaše kao duga, dugačka cesta, kojoj na kraju vidiš seoski, crkveni toranj. Drugovi bijahu mu svi prijatelji, a ne prijatelji što no se veli, ravni, već onako od milosrdja, jer nije nikomu od njih na kraj pameti bilo dirnuti u malića, koji je imao i kratke noge i kratku pamet.

Ništa dakle nije mutilo njegova mira. Al jest, nešto je ipak silno uzdrmalo Jankove živce, silnije nego sveti otci, nego li židovska gramatika. Povod toj buri bijaše kazališna predstava.

Digitized by Google

Biskup, ljubljeni biskup Maksimilijan Vrhovac slavio je svoj imendan. Kako da ga i ne slave njegova djeca, „crni djaci?“ Divno li bijaše nakićena u oči slave dvorana sjemeništa zagrebačkoga. U kolo naokolo razvijali se po zidovih zeleni vienci. U sriedi na zidu stajaše slika vriednog hrvatskog biskupa, a pod njim dizao se stari rimski žrtvenik od dasaka, na kojem je buktio plamen, znak žive ljubavi. Već sjedjahu na mekanih stolcih i drvenih klupah glavom biskup i druga svietla i slavna gospoda. Sad nà će početi slava. Skladan slavospjev „crnih djaka“ pozdravi biskupa. Za pjesmom sliedila predstava. Izidje velikaš, vojnik, gradjanin, sudac, pop, slobodnjak, kmet — sve mladi bogoslovi pod krinkom. Svi se poredali kraj žrtvenika, svaki od njih govorio zanosite stihove latinske u slavu siedog pastira, svaki slavio plemenito srdce, silni um i čelik-dušu biskupa Maksimilijana. Najzad dodje i kratkonogi Janko — pod slikom djeteta. Premda je već svršavao dvanaestu školu, premda se Janko već dvie godine brijao, ipak je morao prikazat malog dječarca.

— Djeca su malena, rekoše mu drugovi, u tebe su Janko kratke noge, ti si najmanji izmedj nas, moraš dakle prikazat dječarca.

Navukoše mu frak svietle modre masti, crven prsluk, crne, kratke hlače i biele čarape, pa da tako slavi biskupa u ime nejake mladeži.

Janku klonula glava. Pogledav modri frak, stisnu oči i usne, stisnu šake, te se izvuče na kratkih noguh pred biskupa. Pred očima mu se maglilo od straha i kihavice, debeli znoj curio s njegova čela, i stisnuv veliku glavu u visoki zavratnjak fraka, stao se Janko biskupu klanjati do crne zemlje, kao čovjek, koji težkom mukom iz zdenca vodu vuče.

— Exellentissime! zamuca Janko i kihnu pri tom silovito.

— Exellentissime! kihnu Janko drugi put i stavi šaku na srdce.

— Bene! Bene! nasmija se biskup i ciela družina. „Dobro moje diete posve dobro“ potapša Vrhovac Janka po ramenu, „nijedan od tvojih drugova nije svoje uloge toli naravno prikazao kao što ti.

Premda su neki dosta ujedljivi drugovi tvrdili, da je rieč biskupova bila pjesnička slika, koju „ironijom“ zovemo, to se je Janko ne malo ponosio Vrhovčevom hvalom, dà on je svoj poklon u modrom fraku smatrao najslavnijim činom svoga života.

G. 1827. bude Janko božjim čovjekom, bude kapelanom u nekoj malenoj zagorskoj župi. Putem onamo svrati se svojoj kući, k materi udovici. Starica plakala od radosti.

Idući jednom kraj potoka sa mladim kapelanom, zapita ga majka:

— Nu, jesi li kada mislio o Veri?

Janko dignu kamečak, pusti ga u vodu i reče majki:

— Vidiš majko! To ti je meni Vera.

— Amen, sinko moj! pogladi ga majka.

Janko kapelanovao do svoje smrti, kapelanovao mal ne petdeset godina dana, što je svakako veliko čudo u našem vieku, gdje se čovjek uz malo sreće, ma i ne bilo puno pameti do velikoga gospodstva popeti može. Nu Janko nije nikad čeznuo za svjetskom slavom, ni za debelom župom, i makar ne bio velik filozof, mahnuo bi rukom veleć: „Prah i pepeo jesi i bit ćeš“, kad mu je tko spomenuo. da je ovaj ili onaj dosta nepoznati čovjek pred svietom stekao veliku slavu.

Kad niesi drzovit, kad niesi bezočan, pa se stisneš u svoj kut, biva s tobom, što se je i s Jankom sbivalo. Kroz pol vieka gotovo letio taj kratkonogi kapelančić kao lopta od jedne do druge župe velike biskupije zagrebačke iz Zagorja u Prigorje, iz Moslavine u Pokupsko, iz podravske vojne krajine u Posavinu. Ne bijaše Janko svadljivac ili ćudljivac, niesu ga zato bacali amo i tamo; bijaše dapače miran, pa kad ga je što peklo, zažmirnuo bi samo očima, zažvaknuo ustima i ništa više. Zato ga se i nije nitko bojao, zato su ga i turali amo i tamo bez obzira, da drugim mjesta bude. Zadnji medjaš samrtnog mu bivovanja bijaše Breznica, tu je probavio trinaest godina kao kapelan u miru, tu sam se i ja s njim upoznao

Jednom u proljeće dobih poštom posjetnicu brezničkog župnika, nek mu dodjem buduće nedjelje na objed, jer da će jedan njegov znanac mladu misu služiti. I sbilja podjoh u Breznicu. U klimavom župnom dvoru bila se skupila sila gosti: starih župnika, mladih kapelana, kotarskih birokrata, dugobrade vlastele, nabubrenih seoskih ljepotica i vrlo afektiranih gospodja pod ogromnim šinjonom. Klanjao sam se na lievo i na desno, izpio čašicu sljivovice, ponudio sudcu amerikansku smotku, dignuo vlastelinki nekoj vezeni rubac, što mi je pao bio pred noge, govorio o njemačkom ratu, o hrvatskom pjesničtvu, o jučeranjem mrazu, o saborskih izborih i o budućem vinu — nu o svem u jedan dušak, kako to već kod nas na selu biva, kad se skupi poveće družtvo.

Sred vreve gosti spetih čovuljka, koji je ruke u žepove zakopao bio. Kako mi se to lice činjaše vrlo neobično, uhvati mi se oko na čovuljku, pa ga ne skinuh s njega za cielog mi boravka u Breznici. Maličak vrtio se medju viencem seoskih krasotica, skačuć sad amo, sad tamo, da pogazi velikom nogom crni svileni rep milostive sudinje ili da se ukloni s puta debeloj vlastelinki. Na licu mu nagrešpanu javljao se — kako naši pjesnici vele — neki „sladogorki“ osmjeh, neki otajstveni strah, nalik strahu životinjice, kad zabludi u tudje jato ili dvorište. Gospodje su malo marile za tu malu zabludjelu ovcu, al se maličak gospodjam sve-

Digitized by Google

jednako i po sto puti klanjao, i klanjajuć se kroz ostanke zubi svojih šaputao:

— Küss die Hander!“ A to je i sve bilo, što je malić ugrabio bio od velike germanske kulture.

Baš sam čevrljao sa nekom vragolastom plavkom, vlasteoskom to kćerkom iz Posavine, kad je kratkonogi malić debelimi petami medju dugimi haljinami gospodja, reć bi, menuet igrao.

— Znam, reče mi, rudokosa gospodjica, skupiv pune, rumene usnice i dignuv svoj tupi nosić, znam, da slabo marite za nas seoske ružice i da je samo zagrebačka „Dvorana“ vaš raj.

— Oprostite gospodjice, odgovorih, ja nalazim raj u prirodi, a prirodu ćeš badava tražit na ulaštenom parketu.

— Fraza! Udvorna fraza! nasmija se plavka kroz biele zubiće. Vi moj, gospodine, pišete i knjige, pa zato imate i punu torbicu takovih bonbona. Al rado bih slušala vašu kritiku o nas, seoskih siroticah, kad se povratite u grad. Evo moje glave, da ovdje ne nalazite ništa vriedna vašemu oku.

— Hvala bogu! nasmijah se, te je vaša zlatokosa glavica moja. Baš mi je oko zapelo na nečem, čim mi se vrlo zabavlja.

— Da čujemo! nagnu plavka radoznalo glavicu.

— Molim vas, recite mi, tko li je onaj mali nagrešpani čovuljak, štono se bojazljivo vije u vrtlogu liepih gospodja.

Zažariv se, stisnu plavka usne i oči joj planuše poput munje.

— Hvala za tu ironiju, odvrati mala ujedljivo; nu posve mi je pravo. Dakle stari naš kapelančić, slavni lutrijaš je najinteresantnija glava, što ju ovdje nadjoste? Još vam jednom hvala na liepom nauku.

— Ironija? Oprostite; dosjetljivija ste, od moje namisli. Šta bi vriedio dan bez noći, šta li svjetlo bez sjene? Ja gledam jedno i drugo; i samo po tom kontrastu je svjetlo ljepše, dragocjenije. Gledajući vašu ljepotu, morao sam brže potražiti neliep kontrast, da vašu krasotu pravo omjeriti uzmognem — a taj kontrast je kapelančić.

— Eto vaših bonbona! strese plavka zlatne uvojke, s vami ne može čovjek izići na kraj. Nu želite li, da vas mojemu „kontrastu“ predstavim?

— Molim vas zato, gospodjice.

— Dobro. Nu molim vas, recite mi prije, kako vam je oko na kapelanu zapelo kraj toliko inih gosti?

— Slučajno, nehotice. Možebit ima neki nutrnji razlog tomu, što si ga za sada protumačiti ne znam. Nu svakako je to slika neobična, neskladna. Ta debela glava, te kratke noge, to nespretno ugibanje, klanjanje — sve je to toli neskladna cjelina, da te nekako zabušiti mora.

— Istina je, reče mala.

— I vjerujte mi, vanredni nesklad uvriedit će naše oko na prvi mig, skladnoj pako sliki dovinut će se oko tek po malo.

— To je sve istina, nastavi plavka, al vjerujte mi, da je naš kapelan neobičan čovjek. Nije samo sbog lika, već i sbog srdca, sbog duše. Nikad jošte ne vidjeh takova srdca, takove ćudi. Poznato mi je koješta iz njegove mladosti. U kući mojega strica, vlastelina u Posavini, govorilo se mnogo o tom čovjeku. Stric ga poznaje od davna, pa nam je čudnih pričica o njem kazivao.

— Ako vam nije dosadno, gospodjice, molim vas liepo, neka mi vaša liepa ustašca opetuju ono, što ste od strica čuli. Iza vaše pričice tekar predstavite me svojemu kontrastu.

— Vi biste valjda knjigu napisali?

— A zašto ne?

— Dobro. Podjimo u vrt; ondje se sve to lakše pripovieda, ovdje nam smetaju ljudi.

Podjosmo u vrt, sjednusmo na klup pod velik kesten i mala plavka pripoviedala mi jasno i glasno o mladom gospodinu sve, što sam na početku ove moje pripoviedke zabilježio.

Svršiv kazivanje svoje spusti plavka glavicu te me upita:

— Jeste li zadovoljni?

— Kako da niesam? I hvala vam, gospodjice. Što mi evo o Lugariću rekoste, potvrdjuje mi, da se moje oko nije varalo, tražeći nešta neobična u tom maliću.

— Vidite, odvrati mi djevojka, vi gradski ljudi gradite si sviet po svom varoškom običaju, medju svojimi tornjevi, kućami, na svojih parketih, a ovamo kod nas ima dosta toga, što bi spomena i pogleda vriedno bilo.

— To vidim u ovaj par, rekoh ja.

— Pustite šalu, štedite te bonbone za varoške djevojke. O poznajem i ja taj gradski jezik, pamtim ga iz djevojačkog zavoda. Nu da vam dalje kažem. Mara, štićenica našega kapelana zaista je vriedna djevojka. Umie dobro čitat i pisat, razumie se u gospodarstvo i radi vrlo liepo iglom. Skoro bih rekla, da je učena ko i naš učitelj. Bijaše neko vrieme na našem imanju, da bude gospodarstvu u pomoći. Jedno po podne dodje u moju sobu. Stajala je plaho do vrata, sve čupkajući svoju pregaču.

— Šta je Maro? zapitah ju.

Zažariv se reče mi seljanka:

— Oprostite, gospodično draga, te vam dolazim u nepriliku. Možebit je i ludo, što ću od vas tražiti.

— Traži slobodno, Maro!

*

Digitized by Google

— E kad ste toli dobra — i dobrota vidi vam se na licu — molim vas, dajte mi knjigu.

— Knjigu? Kakovu, Maro?

— Ma kakovu. Da čitam, da mi se duša razveseli.

— Dobro, dat ću ti! odvratih djevojci. Podjoh k svojemu stolu, te podah djevojci svezčić pripoviedaka, a ona mi se liepo zahvali, obećav, da će knjigu liepo čuvati, i čistu povratiti.

Za dva dana oko podne nadjoh Maru u vrtu. Sjedeć pod starim grabrom plakaše djevojka.

— Šta ti je za boga? začudih se.

— Vaša knjiga, odvrati Mara mahnuv rukom prema crvenoj knjižici, što je do nje u travi ležala.

— Pa kako te je knjiga uvriedila?

Djevojka poniknu glavom, al zatim dignu crne, sjajne oči, u kojih je suza treptila.

— Ne recite mi, da sam luda, progovori Mara, narav mi je takova, a za svoju narav ne može čovjek. Čitala sam te pripoviedke, i pročitala ih. Ne znam, da li se je sve to u istinu sbilo, što knjiga piše, al srdce me pri tom zaboljelo.

— A zašto, Maro?

— Niesu se dobili, reče seljakinja u pol glasa. Toliko se ljubili, toli pošteni i dobri bili, a opet se niesu dobili. Kažite i sami, je li to pravo, kažite gospodično draga.

Meni je čudno pri duši bilo; bijaše mi, da vam pravo kažem, ponešto na smieh, al opet ne hćedoh poštene djevojke vriedjat u srdce. Kažu, da je naš sviet neiskren. Nije istina, i sto puti velim, nije istina. To mi ženske bolje znamo od vas mudre gospode. Gazili, gulili, varali su naše ljude, pa se sviet odbio od gospode, i svoje srdce zatvorio u se. Al kad se hrvatska seljačka duša sastane sa blagim, dobrim gospodskim srdcem, ne ima ti vjernijeg prijatelja ili prijateljice. Izniet će vam svoje srdce na dlanu. Pri tom vidit ćete dakako često, da je to neuko, nespretno, ili kako se salonskim jezikom veli „naivno“. Al ne rugajte mu se ma i lakim posmjehom, jer će vam srdce zatvorit na vieke. Pritajiv svoj smieh, rekoh djevojci:

— Dušo Maro! Nije to istina, što knjiga piše. Moglo bi tako biti, jer u svietu sreće i nesreće ima. Sve to smislio čovjek, koji je knjigu napisao.

— A zašto je to tako tužno smislio?

— Velim ti, da u svietu i nesreće ima, pa je dobro čovjeku sretnu razmišljati o nesreći, koja bi nadoći mogla.

— Istina je, reče Mara, spustiv glavu. Znala sam doduše, da je Mara Peru zavolila, jer mi je debela pekarica prišapnula, što joj je „gospodin mladi“ o tom dokazao bio, nu gradeći se, kanda i ništa o toj ljubavi ne znam, zapitah djevojku:

— A šta se napokon ta žalostna historija tebe tiče? Ti si jošte svoja. Ti još stojiš kao ruža neubrana na grmu. Kako te i može boljeti srdce za tudju ljubav?

— E! trznu se Mara pa stade, poniknuv očima, gladiti pregaču.

— Oj! šta je to? skočih k djevojci i izpraviv joj lice, zavirim oštro u te crne oči: Djevojka nije se branila. Bijaše mirna ko janje. Velikim suznim okom gledala me čudno, vrlo čudno. Iz oka sinula mi ciela zagonetka njezina srdca. Oko se smiešilo i plakalo, oko sievalo kao blaženo, a opet javljala se izpod tih dugih finih trepavica tajna neka žalost. Da sam slikarica, ne bih radila drugo nego kušala pogoditi onaj divni pogled ljubeće djevojke. kojim razni protivni osjećaji u jedan put izlaze na vidjelo.

— Maro! rekoh joj oštro, govori istinu! Ti nekoga ljubiš, mladića ljubiš! Kazuj pravo! Govori istinu!

Neobičnim žarom planu djevojci oko, žarom sreće, blaženstva bez priznaka tuge.

— Dà. istina je, reče djevojka krepkim glasom, ljubim Pericu iz Breznice.

— Znala sam ja to! nasmijah se veselo, zato te boli srdce, što se mladi u toj knjizi niesu dobili. Ala si luda. Ta dobit ćeš ga! Kod tebe su to drugčiji računi. Al kako se to sbilo?

Mara časak šutila, nu kad sjedoh do nje pod grabar, poče, gledajući u krilo svoju izpovied:

— Istina je, gospodično, ljubim Petra, vrlo ga ljubim. Svoju krv bi dala za njega. Radio je više puti u župnom dvoru, vidjala sam ga često. Počeo me pomagat pri domaćem poslu i ne pozvan. Tako se upoznasmo. Al njegova je zadruga velika, imanje malo. Zadrugari ga nukaju, neka oženi djevojku, koja će kući donieti i brazde i groša. Ja toga ne imam, sirota sam, pusta sirotica, to je naša velika, prevelika nevolja. Po tih riečih potekoše guste suze u Marino krilo.

To vam je, gospodine moj, nesvršena idila, koju svakako svršiti i sretno svršiti treba.

Plavka se dignu i podav mi ručicu, reče:

— Sada budite moj kavalir. Vratimo se u župni dvor. Čujete li? Zvona zovu na mladu misu. Sad će provod krenuti u crkvu. Žurimo se, svakako sam rada, prije obreda predstaviti vas mojemu „kontrastu“, gospodinu mladomu.

I oboje pohitismo kroz vrt u župni dvor.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

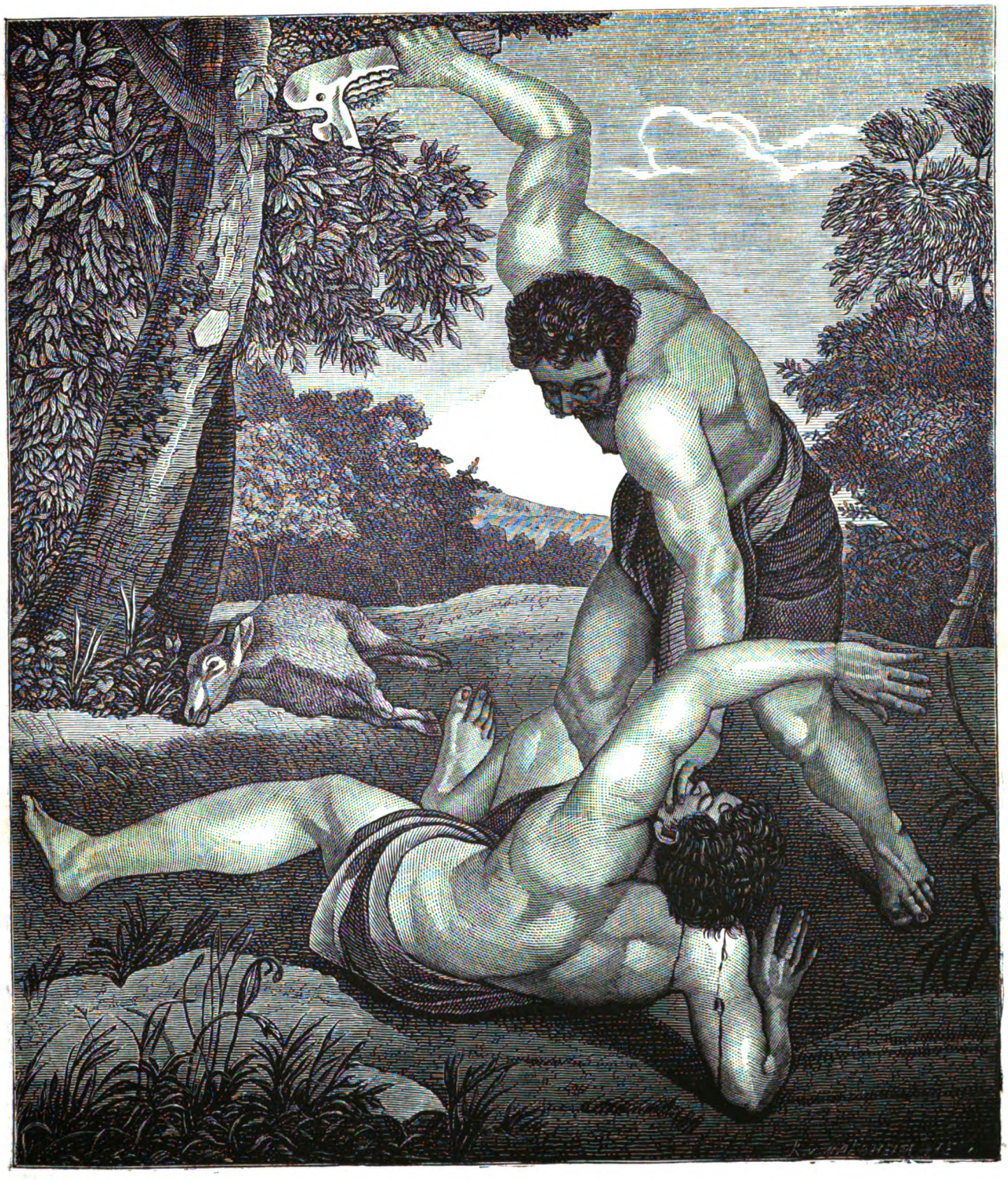

KAIN UBIJA ABELA.

Po slici od Andrije Medulića Schiavona.

Digitized by Google

Ljubavni san.

Ja ne znam više kako se to sbilo;
No znam, da kad se tvoje oko
Sa mojim sastade, tad bilo
Silovito mi uze kucat, krasna vilo,
I s radosti mi letnu duh visoko.

U drugome se netom nadjoh kraju,
Ne snivanom nit slućenom — pa neka,
Da kažem staru rieč u — raju
Obajan i očaran, tvojem sjaju
Poklonik vierni, iskreni do vieka.

Ko bliedi svanu mjesec zimske noći
Ti preda mnom nedòhitno otajna,
I tvoje oči slične crnoj noći,
U kojoj se je sladko plakat moći,
Odavale mi, da si vrlo vajna.

I snivah na to, da sam bio
Na moru biesnome i jarostnome,
Tražeći biser-zrna, ures mio,
I mnoge sam ti suze na nje slio,
Savijajući gjerdan vratu tvome.

I dadoh ti ga krasno nanizana
Na koljenih u sladkoj muci:
Ah, primi, primi!... djevice ga čista,
Još od suza se mojih sjajno blista —
No razsu gjerdan u tvojoj se ruci...

R. F. Jorgovanić.

Majka.*

Priča od Andersena.

Majka sjedjaše do svoga čedanca; bijaše žalostna, bojeći se bolna, da joj ne umre porod od srdca. Bliedo djetešce bilo sklopilo očice. Samo kadkad dahnulo diete, dahnulo težko, kan da uzdiše; a majka sve tužnijim okom gledala zlato svoje.

U to pokuca netko na vratih, i unidje sirota starica, ogrnuta velikim gunjem, jer vam gunj dobro grije, a ogreva je trebalo: ta bijaše ciča zima. Na polju svuda led i snieg, vjetar brijao nemilo, kan da ti lice iglicami bode.

Kako je starica od zime drkturila, a djetešce časak driemalo, podje majka, da nešta vina stavi u lončiću na peć, ne bi li ugrijala staricu. Starica sjedjaše zibljući diete, a do nje na stolcu mati, gledjuć bolestno diete, štono je težko disalo. Majka uhvati ga za ručicu.

— Reci mi za boga, starice, je l' te, i tebi se čini, da će mi ostati živo? upita žena. — Dobri bogo ne će mi otet mojega zlata?

Starica — bijaše to Smrt glavom — kimnu čudnovato, da niesi pravo znao, je l' dobro, je l' zlo. Jadna majka poniknu očima, a niz lica potekoše joj debele suze. — Glava joj klonu. Kako i ne bi? Tri dana, tri noći ne bje stisnula oka; i usnu, ali samo za časak. U tren prenu se od sna i zadrkta od ljute zime.

— Šta je to? zapitala, obazrev se po sobi. Al ni starici ni djetetu traga. Starica bje odniela diete. I eno u kutu drndala, zvrndala starinska ura; težki olovni utez spusti se do zemlje — lup! I ura stade.

Al jadna majka provaliv iz kuće, dozivala milo si diete.

Vani sred sniega sjedjaše gospa u crno zavita; ta će majci reći:

— U kući bila ti Smrt; vidjeh ju, gdje juri noseći diete tvoje; brza je, brža od vjetra, a što je otela ne vraća nikad.

— Bogom te kumim, reci, kuda je pošla? reče majka, kaži mi put, naći ću ju.

— Znam ja za put, reče crnoruha gospa; ali prije no ti reknem, kuda bi, valja, da mi odpjevaš sve pjesmice, što si ih nekad pjevala svomu djetetu. Mile su mi pjesme; ja sam Noć, vidjela sam suze tvoje, kadno si pjevala pjesme.

— Sve ću ih pjevat, sve do cigle! reče majka, al ne ustavljaj me za boga, da dostignem Smrt, da si nadjem zlato.

Ali Noć sjedjaše tiha i niema. Majka lomila ruke, majka pjevala, pjevajući plakala. I bilo pjesama, mnogo pjesama, al više je bilo suza. Tad će joj Noć:

— Kreni na desno u mrku smrekovu šumu; onamo je krenula i Smrt sa tvojim djetetom.

---

* Danci slavit će do skora 70godišnji rodjendan slavnog si zemljaka Andersena, pisca po svem svietu poznatih priča. Prievod prekrasne priče „Majka“ tiskat će se tom prilikom u svih evropskih jezicih, te će se to polyglotno izdanje uvrstit u album, što ga kane predati Andersenu. Umoliše nas, da i hrvatski prievod „Majke“ pošljemo u Kodanj, te će se priča preštampati iz „Vienca“ u Andersenov album. *Uredničtvo.*

Digitized by Google

Daleko, daleko sred šume križali se putevi. Jadna majka nije znala ni kuda, ni kamo. Kraj puta stajaše trn, bez lista i cvieta; ta kako i ne bi? Ljuta pritisnula zima, a gusto se inje hvatalo trna.

— Niesi li vidio, kako je prošla ovuda Smrt sa mojim čedom?

— Jesam, odvrnu trn, al ne ću ti kazat kuda, ako me ne ogriješ svojima grudima. Evo me bije led, ubija zima.

I pritisnu majka trn svojima prsima, pritisnu ga živo. A oštro se trnje zabode ljuto u majčine grudi i gustimi kapljami kanula iz njih rumena krv. A trn se olistao zelenim listom, trn cvatnuo cvietom, cvao cvietom sred hladne zimske noći: Toliko je žara u živom srdcu jadnice majke! I trn joj reče, kojim joj putem udariti treba.

Dodje majka do velika jezera, al tu ni traga ni ladji ni čamcu. Ne bje se dosta ukrutio led na jezeru, da je prenesu noge, ne bijaše jezero ni dosta plitko, da bi ga pregaziti mogla, a opet valjade joj prieći, da si nadje diete. Tad legnu na zemlju, da izkapi jezero; nu kako bi ga smrtan čovjek izpiti smio? Al jadna mati mišljaše, da bi moglo biti čudo od boga.

— Ne ćemo tako! reče jezero. Ded da vidimo, ne bi li se pogodili. Da znaš, radost mi je kupiti biser, a od postanka svoga ne vidjeh bisera ljepšega od jasnih i krasnih ti očiu: plači, plači, dok ti ne izkanu u mene oči, pa ću te poniet na drugi kraj velikomu cvjetnjaku gdje Smrt prebiva, ter goji cviće i drveće; svaki je cvietak, svako je stablo po jedan čovječji život.

— Ta ima li blaga, što ga bolna dala ne bih, da se dovinem porodu svojega srdca? reče majka kroz suze. I plakaše majka, plakaše, a krasne joj oči padoše jezeru na dno, gdjeno se prometnuše dragim biserom. Uznjiha jezero majku, i prenese ju njihom na drugi kraj, gdjeno je stajala kuća čudna duga na trista milja. Nije se znalo, da li je to brieg, a na njem puno špilja i dubrava, da li je to grdna daščara. Ali jadna mati ne mogaše je vidjeti, ta od plača izkanule joj oči.

— Gdje da nadjem Smrt, štono mi ugrabi čedo? upita majka.

— Još je ne ima amo! odvrati neka baba sjedoglava, štono je onuda obilazila pazeći cvjetnjak Smrti. „Al mi reci, odakle si se amo stvorila i tko te je pomogao?

— Dobri mi bog pomogao! reče. „Milosrdnik je bog od vieka, a i ti budi majci milostiva. Reci pravo, gdje li bi našla diete svoje?

— Ne poznajem ga, reče baka, a ti ga onako ne možeš vidjeti! — Mnogo je cvieća, mnogo stabala povenulo noćas; doć će smrt, presadit će ih. Valjda znaš, da svaki čovjek ima svoj cviet, svoje stablo života, a cviet i stablo mu je, baš kakav i on. Sve je to na oko ko i drugo bilje, al im kuca srdce. I dječija srdca kucaju. Idi, vidi, ne bi li po srdcu poznala diete svoje. Al što ćeš mi dati, ako ti reknem, šta još raditi valja?

— Što da ti dam, kad ništa ne imam? reče tužna mati. Nu ići ću za tebe do na kraj svieta.

— Ne imam šta ondje tražiti, odvrati baka, već ti meni daj svoju vran-kosu; i sama valjda znaš, da je liepa: i zaista mili mi se. Ti uzmi moju siedu; i ta valja nešta.

— I ništa više ne tražiš? reče mati. Evo ti je od srdca, uzmi! I dade mati krasnu si kosu, a baka njoj bielu, bjelcatu.

Za otim podjoše obje u veliki cvjetnjak Smrti, gdjeno divno rastijahu uzporedo cviće u drveće. Tu stajahu kitni jacinti pod staklenim zvonom i božuri, veliki ko i drvo. Tu raslo i vodno bilje, što bujno i svježe što slabo i mlohavo; zmije vodnice puzle po bilju, a raci vodenjaci stiskali mu tanko vlaće. Tu stajahu i uznosite palme, hrastovi i platani, tu peršin i cvatući tamjan. Svako stablo, svaki cviet imao svoje ime, svako stablo, svaki cviet bijaše po jedan čovječji život, a ljudi još svedjer življahu, taj u Kini, onaj navrh ledenoga mora, i tako sve širom svieta. Velika stabla stajahu u malenih loncih, tiesnih loncih, i reć bi lončići pući će od silnog korienja; bilo je tu i drobnih, slabašnih cvjetića u zemlji crnici, ogradjenih mahom, dobro paženih, bolje čuvanih. Ali tužna mati nadnese se nad svaki cvjetić, i ču, kako u svakom kuca čovječje srdce. Izmedju tisuća i tisuća prepozna srdašce svojega čeda.

— Evo ga! viknu pruživ ruke prema malenu šafranovu cvietu, što je slabašan bio naherio glavicu.

— Ne dodirni se cvieta! reče baka — već ti stani amo, pa dodje li Smrt — a namah će doći — ne daj da izčupa cvietak, pa joj se zagrozi, da ćeš počupat ostalo cviće: preplašit će se! Smrt mora, da jamči gospodu bogu za svaku biljku, pa ga ne smie izvadit prije reda, dok ne bude volja božja.

U to zahuji studen dvoranom, i sliepa mati ućuti, da je došla Smrt.

— Kako si našla put? zapita Smrt, i kako si bila brža od mene?

— Niesam li mati, odvrati žena.

I posegnu Smrt dugačkom rukom za cvjetićem; ali mati sklapala ruke okolo biljke, sklapala ih nježno i živo, da se ne dodirne listka. Smrt joj huknu na ruke, i jadna osjeti, da je to dah hladniji, studeniji od hladne zime. Biednoj malahnule ruke.

— Gle, ništa mi ne možeš! reče Smrt.

— Al može bog! odvrati žena.

Digitized by Google

— Ja i ne radim nego po volji božjoj! reče Smrt, Božja sam vrtlarica. Vadim sve božje cvieće i stabalje, pa ga presadjujem u veliki rajski perivoj, u neznanu krajinu. Al ne smiem, da ti kažem, kako ondje uspieva, i kako je u onom kraju!

— Vrati mi diete! moljaše majka kroz plač. U mig uhvati dva liepa cvieta, pa doviknu Smrti:

— Sve ću cvieće potrgat! Očajavam!

— Ne dodirni ga se! reče Smrt. Nesretna si, veliš, a hoćeš li, da i druga majka nesretna bude.

— Druga majka? upita jadna žena i pusti oba cvieta.

— Evo ti očiju! reče Smrt, izvadila sam ih iz jezera; sjajne su. Niesam znala, da su tvoje. Uzmi ih! Jasnije su, no prije; uzmi pa zaviri u onaj duboki zdenac. Reći ću ti ime obajuh cvjetova, što si izčupat hćela. I zaviri žena u zdenac; milota bijaše gledati prvu sliku; bijaše tuj život. blagoslov svieta od boga, svud sreća i radost. A drugi život? Bieda, nevolja! Tuga, nesreća.

— I jedno i drugo božja je volja, reče Smrt.

— A koji od oba je cviet nevolje, koji li sreće? upita ova.

— Toga ti kazati ne ću, odvrati Smrt; al to neka ti je znano: Jedan je cviet tvoga djeteta. Vidjela si sudbinu, budućnost svojega čeda.“ Tad kriknu majka od užasa.

— A koji je cviet moga djeteta? Oj kazuj mi, kazuj! Spasi nevino diete! Izbavi ga jada i nevolje! Nosi ga radje, nosi! Ponesi ga u carstvo božje! Ne mari za moje suze, za moje molbe, za sve, što sam jadna učinila.

— Ne razumiem te! reče Smrt. Hoćeš li, da ti povratim, diete, ili da ga ponesem u onaj neznani kraj?

Tada majka lomila ruke, pala na koljena i vapila od srdca:

— Ne slušaj me, bože mili, ne slušaj, što sam preko volje tvoje tražila. Tvoja volja uvieke najbolja. Ne slušaj me, bože moj!

I klonu jadnici glava na prsi.

A smrt poniela diete u onaj neznani kraj.

Mickievićevi krmski soneti.

Pohrvatio I. T.

(Dalje.)

Vratolom povrh propasti Džehud-Kalske.

Mirza.

Pomòl' se, pusti vodjke, pa odvrni lice
I povjer', jezdioče, razum konjskoj nozi,
Valjáno konjče! gledaj, dûb gdje mjeri grozi
I pazi, kuša, kud će upriet kopitice.

Ne pogledaj mi u glib strašne bezdanice,
Studenac Al-Kahirski ovo ti je skrozi,
Ni ruke ne pruž' nad glib, nema krila njozi,
Ni mislî ne uglibi poput kotve nice,

Jer misô-kotva bezdnu vuče drobnu ladju
U neizmjernu propast, mozag se zavrti,
Dubini nema kraja, nema ladji spasa!

Putnik.

Ja, Mirzo, zirnuh nice — kroz tu strašnu gradju,
Tuj vidjeh, što li vidjeh, kažem poslie smrti,
Jer živ to jezik kazat ne bi smogo glasa.

Gora Kikeneiska.

Mirza.

Daj zirni u dubinu, eno neba nice,
To more ti je — po njem ptića gle golema,
Gdje bielim svojim jedri, svojim krilma dviema
Razkrilio se širom mora polovice.

I leda ti se gora čini od te ptice,
Modrinom jedreć — to je oblak, neman niema,
Iz njezinih se grudî noć nam strašna sprema,
Sjevuca plamen žarki njezina iz lica:

To munja ti je! Stani! Eto razsjeline,
Preklisit mi ju treba cielom konja snagom,
Pripremi bič i pomoć ostrugâ oštrine;

Kad nestane me, gledaj onom stienom nagom,
Pak mune l' onud pero, moj to kalpak ti je,
Ne opaziš li ništa: za mnom puta nije!

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

IX.

Oproštaj.

Sladko bylo spoznavat'sja
Mně, prekrasnaja, s toboj;
Grustno, grustno, razstavat'sja
Grustno, budto by s dušoj.

Heraskov.

U cik zore probudi me bubanj. Podjoh na sborno mjesto. Tudier se redahu čete Pugačevljeve oko vješala, na kojih još višahu jučeranje žrtve. Kozaci bijahu na konjih, vojnici pod oružjem. Vijorahu zastave. Nekoliko topova, medju kojimi razabrah i naš, zievahu jurve. Svi se stanovnici obretoše tuj, čekajuć silnika. Pred komendantovom kućom držaše Kozak u povodu prekrasna bjelca kirgizke pasmine. Tražah očima truplo komandantičino. Malo su ga pristranili i pokrili hasurom. Napokon izadje Pugačev iz dvorišta. Narod poskida kape. Pugačev stane pred kućom, pa se sa svimi pozdravi. Neki mu starešina pruži mošnju punu bakrenjaka, i on stane pregršću sipati. Svjetina vičuć navali kupiti novac, te je tom sgodom bilo i krvavih glava. Pugačeva obkoliše doglavnici. Medju njimi bijaše i Švabrin. Pogledi nam se sukobiše; u mom pogledu mogaše čitati priezor te se odvrnu zlobno i porugljivo. Opazio me Pugačev medju svjetinom, kimnu mi glavom i pozva k sebi. „Čuj", reče mi. „Podji odmah u Orenburg i u moje ime objavi gubernatoru i svim generalom, neka me izgledaju za nedjelju dana. Svjetuj ih, neka me dočekaju u ljubavi i pokornosti; inače ne izmakoše ljutoj kazni. Sretno putovao, vaša blagorodnosti!" Za tim se obrne k narodu, pokaza Švabrina i reče: „Evo vam, djeco, novi komandir. U svem da ga slušate, a on će mi odgovarati za vas i za tvrdjavu". Čuvši te rieči, protrnuh: Švabrin poglavar tvrdjavi; Marija Ivanovna u njegovoj vlasti! Bože, što će od nje biti! Pugačev se mače izpred kuće. Dovedoše mu konja. Hitro skoči na sedlo, ne čekajuć Kozakâ, koji ga htjedoše na nj posaditi.

U taj čas vidjeh Saveljića, gdje stupa iz rulje upravo k Pugačevu, te mu pruža nekakvi papir. Ne mogah se dovinuti, što bi to bilo. „Što je to?" upita osbiljno Pugačev. — Pročitaj, pa ćeš vidjeti — odgovori Saveljić. Pugačev primi papir te ga pomno razgleda. „Što mi tako mudra pišeš?" reče napokon. „Naše svietle oči ne mogu tudier ništa razabrati. Gdje je moj prvi tajnik?"

Mlad máljo u kapralskom odielu stvori se za čas kod Pugačeva. „Glasno čitaj", reče mu silnik, uručiv mu papir. Bijah vrlo radoznao, što je to smislio moj staračac pisati Pugačevu. Tajnik stade gromovito čitati:

„Dva haljetka, prostiji i svileni prugasti, vriedi šest rubalja."

— Što to znači? — reče Pugačev namrgodiv se.

— Zapovjedi, da se dalje čita — kaza mirno Saveljić.

Tajnik nastavi:

„Kabanica od tankoga zelenoga sukna, vriedi sedam rubalja."

„Biele suknene hlače, vriede pet rubalja.

„Dvadeset košulja od holandezkoga platna, vriede deset rubalja."

„Boca s čajnim posudjem, vriedi dva rublja i pô...„

— A kakve su to trice? — prekinu Pugačev. Što je mene briga za boce, hlače i za košulje?

Saveljić uzdahnu i stade tumačiti.

— To je, batjuška, popis kako vidiš gospodskih stvari, što ih raznesoše lupeži...

— Kakvi lupeži? — upita grozotno Pugačev.

— Oprosti, zarekoh se, — odvrati Saveljić. Ne lupeži nego tvoji sinovi sve porazbacaše i povaljaše. Ne jedi se, ta u konja su četiri noge, pa se ipak spotakne. Zapovjedi, da se do konca pročita.

— Čitaj — kaza Pugačev. Tajnik nastavi:

„Pokrivač od sitca[1] jedan, a drugi liepi, vriedi četiri rublja."

„Šuba od lisje kože, četrdeset rubalja."

„I napokon zečji tulup, darovan tvojoj milosti u gostionici, 15 rubalja."

— Što još! — kriknu Pugačev, a oči mu se zakriesiše.

Priznajem, da sam se uzbojao za svoga biednoga starca. Hćede još tumačiti, ali mu Pugačev ne dade: „Kako si se usudio k meni dolaziti s takvimi tricami?" viknu i sgrabi papir tajniku iz ruku, te ga baci u lice Saveljiću. „Stara beno! Ako su vas oplienili, što za to! Moli radje boga, stari grobe, dan i noć za me i za moje sinove, što ne visiš ti i tvoj gospodin ovdje na vješalih, gdje i drugi nepokornici... Zečji tulup! Hoćeš li da dadem s tebe živa kožu oguliti i od nje načiniti tulupe?"

— Kako te volja — odgovori Saveljić; — ja sam sluga, pa sam dužan odgovarati za gospodinove stvari.

Pugačev se očevidno načini velikodušan. Obrne se i odjaši, ne rekav više ni riečce. Švabrin i doglavnici podju za njim. Četa krenu u redu iz tvrdjave. Narod podje odpratiti Pugačeva. Ostadoh na trgu sam sa Saveljićem. Moj staračko držaše u ruku svoj račun i pregledaše ga vrlo turobno. Videć on, gdje se dobro sla-

[1] Sitec = der Zitz; l' indienne.

Digitized by Google

žem s Pugačevim, namisli dobro to upotriebiti; ali mu se dobra nakana izjalovi. Stadoh ga malo koriti, što je bio tako nespretno revan i ne mogoh se uzdržati od smieha. „Smij se, gospodine“, odvrati Saveljić; „smij se; samo kad dodje vrieme, da iznovice odpočnemo gospodariti, vidjet ću, da li će ti onda biti do smieha“.

Pospieših u kuću svećenikovu, da vidim Mariju Ivanovnu. Popadija me iznenadi žalostnom viesti. Noćas se pojavi kod Marije Ivanovne jaka groznica. Ležala je u obeznanici i snatrila je. Popadija me uvede u njezinu sobu. Tihoma stupim k njezinoj postelji. Upropastih se, kako joj se je lice promienilo. Bolestnica me ne prepozna. Dugo stojah pri njoj, ne slušajuć ni otca Gerasima ni njegove žene, koji me, čini mi se, tješahu. Crne me misli obuzeše. Misleć na biednu, samohranu sirotu, ostavljenu usred zloradih buntovnika i na svoju osobnu slabost — to me žacaše. Švabrin, onaj Švabrin najvećma me uznemirivaše. Dokopao se je od silnika vlasti, te zapoviedao tvrdjavom, u kojoj stanovaše nesretna djevojka — nedužni priedmet njegove mržnje; mogao je daklem tri sta jada počiniti. Što sam mogao ja činiti? Kako bih joj pomogao? Kako bih je izbavio šaka hajdučkih?

Preticaše mi samo jedno: sve misli smislih na jednu, ustopice poći u Orenburg, ne bih li upriličio, da se što prije oslobodi Bjelogorska tvrdjava, pa da i sam pomažem pri tom, koliko se bude dalo. Oprostih se sa svećenikom i Akujinom Pamfilovnom, živo joj preporučujuć onu, koju već smatrah svojom ženicom. Stisnuh ruku biednoj djevojci, i orosih je suzami. „S bogom“ govoraše popadija, sprovodeć me, „s bogom Petre Andrejiću. Dati će bog, te ćemo se vidjeti, kad nam svanu ljepši dani. Ne zaboravljajte i češće nam pišite. Sirota Marija Ivanovna nema ni koga do vas, ko bi je tješio i štitio“.

Izašav na trg, stadoh časak, pogledah na vješala, oprostih se i s lješinama te krenuh iz tvrdjave prema Orenburgu; pratio me Saveljić, koji ne izbivaše kod mene.

Koracah zamišljen, kad na jednom čuknuh, gdje konji topću. Ogledah se i spazih Kozaka gdje jaši na konju, a drugi mu konj u povodu te ide za njim; Kozak mi maše, da stanem. Popostanem i koga vidim? — našega podčastnika. Kako me stiže, skide se sa svoga konja, pruži mi povod i onoga drugoga konja te mi reče: „Vaša blagorodnosti! Naš vam otac daruje evo konja i šubu sa svojih ljedja (uza sedlo bje privezan ovčji tulup). I još — pristavi mucajuć Kozak — daruje vam... poltinu (pô rublja)... a ja sam izgubio putem; oprostite milostivo“.

Saveljić ga mrko pogleda i pomrmlja: Dà izgubio si putem! A što ti zvekeće na njedrih? Bezdušniče! — Ne brini se — reče podčastnik, — za to, što mi zvekeće pri njedrih. Bog s tobom, starče. Ta to zvekeće uzda a ne poltina. — Dobro — rekoh, prekinuv riečkanje. Zahvali se u moje ime onomu, koji te je poslao, pa gledaj, da nadješ putem izgubljenu poltinu, neka ti bude na čašu rakije. — Liepo blagodarim, vaša blagorodnosti — odgovori Kozak skačuć na konja; — uviek ću se za vas bogu moliti. Rekav to, okrenu konja, držeć jednu ruku pri njedrih i za čas izčeznu nam iz očiju.

Ogrnuh se tulupom i sjedoh na konja, posadiv uza se Saveljića. — Eto vidiš, gospodine — reče starac, — niesam ga zaludu lupeža pecnuo onim računom; spomenuo se duše. Sve ako i ne vriedi to nesgrapno baškirsko kljuse i ovčji tulup ni polovice onoga, što su nam lupeži poodnesli i onoga, što si mu u gostionici ono dao; ipak će nam i to trebati; a zločest pas daje barem malo kakve takve vune.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

Za kratko vrieme boravka svoga u Pragu obratio sam svoj pozor osobito na crkvene spomenike starije i nove dobe. Medju spomenici te vrsti prvo mjesto zauzima stolna crkva sv. Vida na Hradčinu. Ona je gotična crkva, kojoj je temeljni kamen položen pod velikim češkim kraljem Karlom IV. dne 21. studenoga 1344. godine. Uz ovaj hram stajao je nekada sve do konca XIV. vieka stariji pod istim imenom sv. Vida, koj je knez Spitihěv II. god. 1060. sagradio bio u romanskom slogu. Jedan dio samo Karlove crkve to jest svetište i toranj dovršen je po prvobitnom nacrtu, koj je Francez Matija iz Arvasa učinio po uzoru najljepših francezkih gotičnih crkava. On je i zidanje hrama rukovodio do svoje smrti 1352. god. a nastavio ga Petar Parleř, po otcu Poljak. Zvonik poče se graditi 1402. god. a sva gradnja zape 1419. godine uslied husitskih ratova. Ja sam tu crkvu prije trideset od prilike godina vidio i instiktivnim načinom opazio, da medju starom sgradom i novijim prikrpinami neizmjerna razlika obstoji. Velim instinktivnim načinom, jer se u bogosloviji, žalibože ne uči estetika crkvena, premda u sgradah crkvenih srednjega vieka stoji najtemeljitija apologija kat. crkve.

Kad sam ušav sad u crkvu sv. Vida prispodobio ju sa onim, što je pred 30 godina bila, iskreno izpoviedam, da sam vanredno veselje ućutio, i tada upravo odlučio ove putne crte napisati i priobćiti. Sada se čisti i popravlja crkva u veliko, i nastavlja gradnja pod umnom upravom češkoga graditelja Krannera. Prije trideset godina nije na to nitko ni mislio, do jednoga jeditoga

Digitized by Google

tadašnjega kanonika Vaclava M. Pešine od Čechoroda. Ja sam imao prilike upoznati se s tiem mužem, českim književnikom i ravnateljem „dědictvi sv. Jána“, u Marijiskih kupkah (Marien-Bad). Tu sam spoznao i posvećenoga tadašnjega biskupa pražkoga Wildmanna. Čestoput bi ja obćio sa kanonikom Pešinom, a kadgod bi nas biskup zajedno ugledao, odmah bi rekao: ja ću se okladiti, da vam Pešina o našoj stolnoj crkvi govori. On i ne zna o ničem drugom govoriti, nego samo o stolnoj crkvi; samo kad ne bi njegovi govori puke sanjarije bile. I zaisto kanonik Pešina uviek bi o crkvi sv. Vida govorio i o načinu, kako bi se ona popraviti i dozidati mogla. On je čitav sustav izumio i dokazivao, kako bi se crkva za jedno 20 do 30 godina dozidati mogla, kad bi svaki Čeh u tu svrhu svaki mjesec samo jednu krajcaru žrtvovao, ostaviv, dakako onim, koje je bog obilnije blagoslovio, proste ruke. On je u tu svrhu smjestiti dao u crkvu škrinju, u koju je primjera radi, i da plemenitomu nagonu srdca svoga zadovolji, sâm svaki mjesec u stanovito vrieme, u svečanoj odori mjesto krajcare dukat svoj položio. U Pragu je svak živ toga čovjeka sanjarom proglasio i pretjerancem, koji misli ljude na tanak led dovesti; ali je Bog blagoslovio to revnovanje plemenitoga Pešine, i evo danas njegov san istinom i životom biva. Dne 29. svibnja 1859. stupi u život družtvo za dogradbu crkve sv. Vida; ali zaslužnomu Pešini, koj je upravo stvorio ovo družtvo, ne bi sudjeno doživljeti prve skupštine, dočim se prestavi nekoliko dana prije, na ime 7. r. mjeseca. I kruna priznade zasluge ovoga vanrednoga muža, podieliv mu vitežki red željezne krune, pà u povelji dotičnoj od 15. ožujka 1858. ističu se izrikom zasluge, „koje si steče za obnovu, ukrasu i dogradu hrama sv. Vida“. Pa i sada svatko u Pragu i Českoj, a bez dvojbe mnogi od onih takodjer, koji ga negda pogrdiše, blagosivlju ime i uspomenu njegovu. Primjer njegov i danas dobro djeluje i svaki priznaje, da je ono, što sad biva, plod sjemena, koga je on u zemlju bacio i znojem cieloga života svoga natapao.

Pri ulazu crkvenom nailazi se na kapelu sv. Vojtjeha. Tu pokleknusmo i sv. se Vojtjehu preporučismo. Kapela ta pod umjetničkim vidom ništ ne vriedi i bez dvojbe, da će i na nju red doći, da se drugom, ljepšom, i dostojnijom zamieni. U crkvi pomolismo se bogu takodjer na grobu sv. Ivana Nepomuka. Grob je taj od samoga srebra. Ciene, da važi 37 centi srebra, a vriedi do 200.000 fr. Ja mogu reći, da mi se ni taj grob nimalo ne svidja. Ja bi volio to srebro u novac pretvoriti i zavjetniku českoga naroda kameni spomenik u gotičnom slogu, koji ostaloj crkvi bolje prija, podignuti. I to će po svoj prilici biti. Bili smo i u kapeli sv. Vaclava, koja je vrlo liepa i nosi na sebi vidive još, a na mjestih i dobro sačuvane tragove slike na liepu. Ona bijaše po volji kr. Karla IV. i za njega živa god. 1366. svršena. Crkva sama popravlja i nastavlja se dičnim upravo načinom po zakonih prave umjetnosti i znanosti. Svetište jur je gotovo, a novi oltar glavni toli je liep i uzoran, da ne možeš oči s njega skinuti. Vrlo bih želio, da nadbiskup i kanonici zagrebački vide taj oltar, tad bi istom dokučili, što je pravi gotični oltar. Kako on silno dušu i srdce u vis diže! Onda bi uvidili, što se crkvi zagrebačkoj pristoji! Tu sam u južnoj jednoj kapeli vidio i oltar gotični staroga Achtermanna, koga sam u Rimu u njegovu Atelieru vidio. Taj vrli vajar napravio je taj oltar s puke pobožnosti i ljubavi umjetničke; ali za to je i prenio u nj i u mnogobrojne mu kipe i bas-reliefe čistu, neporočnu i svetu dušu svoju. Ja ne vjerujem, da je od vremena Luke de la Robbie išta u tom pravcu ljepšega i vrstnijega stvoreno. Tu ti sve duši i srdcu tako odgovara, da u njem i nehotice sveta i pobožna čuvstva radja. Kraj svega toga nije umjetnik svoga oltara nikomu prodati mogao, jer nije bio nijednoj crkvi namienjen. Trebalo je dakle naći prije crkvu, nego li kupca. I meni ga je umjetnik nudio, pa sam se vrlo radovao, što se je crkva našla u sv. Vidu i kupac t. j. nadbiskup pražki. Oltar crkvi dosta dobro dolikuje, samo mi se je činilo, da bi se morao naprama visini crkvenoj malo više podignuti.

U ostalom diže već vrli Kraner diljem ciele crkve i stupove, na kojih pobočne ladje počivati imaju. Još deset do petnaest godina pa će imati Česi stolnu crkvu, koja će se s najljepšimi crkvami u Europi punim pravom moći nadtjecati. Biti će im to živ i istiniti simbol njihove vjere u Boga, a nešto i njihovih državnih i narodnih prava i one samosvojnosti, za kojom težiti moraju. Narod, koji tolikom odvažnošću Bogu svomu spomenik diže, svoju budućnost i svoja prava pod božju zaštitu stavlja i punim pravom reći može: „Si Deus pro nobis, quis contra nos?“ Ako je Bog s nami, tko će proti nami?

Svaki pravi Hrvat kod ovakovih sgoda i nehotice na svoju domovinu i na svoj stolni grad i crkvu pomisli. Kada li će se kod nas pojaviti Pešina, da revnuje za kuću gospodnju i da ne miruje, dok se družtvo ne sklopi, koje bi se popravka stolne naše crkve odvažno, krepko i uzpješno latilo! Nedavno se je o tom nešto u katoličkom listu i u podlistku „Obzorovom“ pisalo; ali čini se, kô da u odlučnih upravo kruzih stvar nije najbolje primljena. Reklo se možebit: to su fantazije. Ja odgovaram: Pešini se je sto puti prije reći moglo, da su njegove nakane sanjarije, a te sanjarije, kako gore rekoh, sad istinom i životom bivaju. Mlitavosti i udobnosti ljudskoj vide se više puti i najprikladniji priedlozi neizvedivi; jerbo se ništa većega i slavnijega bez truda i napora na ovom svietu izvesti ne da. Sva djela odličnija bila su u početcih svojih sanjke; a svi ljudi, koje je poviest slavnom uspomenom ovjenčala, neko vrieme sanjari i nepraktični pretjeranci. Hoće se dakako većim podhvatom

*

Digitized by Google

novca i vremena, ali nada sve hoće se znanja i ljubavi. Ljubav osobito čudesa tvori. U ljubavi je i novca, i znanja i uspjeha; jerbo je u ljubavi pravoj sam Bog. „Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in illo. Bog je ljubav a tko u ljubavi ostaje, ostaje u Bogu, i Bog ostaje u njem.“ Reklo se možebit: odkale nam miliona, da stolnu crkvu čistimo i popravljamo? U gornjih riečih dovoljan je tomu odgovor. Reklo se to isto prije 30 godina u Pragu, pa ljubav i gorljivost jednog jedinoga čovjeka otvorila vrela, koja još i dan danas teku. Crkva stolna zagrebačka ima, kako čujem, dvadeset do trideset hiljada for. godišnjega prihoda. Posvetimo to, ako više smoći ne možemo, na očišćaj i popravak crkve tečajem 20, 30, 50 godina. Veća djela ne ovrše se u 2, 3 il 5 godina. Počmimo u Bogu, ali počmimo znanstveno i sustavno, pa kad dobri naš narod ugleda liepih stvari, koje se nabavljaju, uvjereni budimo, da će se podatno njegovo srdce na dare i poklone razgrijati. Ima mnogo ljudi, koji su sveučilište sanjkom proglasili, pak evo danas ono hvala Bogu, obstoji, obstoji žrtvami naroda našega, koji u dobroti svojoj slavu, koja njemu jedinomu pristoji, na pojedine ljude prenaša. Nuždno je, da se il Ferstel il Schmidt u Zagreb pozovu, i da se družtvo sklopi, koje bi stvar rukovodilo i da prvaci crkveni prionu uz sveti taj cielj. Reklo se je na posliedku, kako čujem, i to: što se to stranoga čovjeka tiče, ima on dost svojih briga, nek mete pred svojima vratima. Upravo se to isto prije 30 do 40 godina reklo slavnomu Montalambertu, koji je veliku knjigu o tom pisao; reklo se je to njemu i prijatelju njegovu Rio-u, i Viletu i Viktoru Hugi, i to većim možebit pravom nego piscu članka o stolnoj crkvi zagrebačkoj, koji je svećenik, dočim su svi gore spomenuti muževi svjetovnjaci. Reklo se, velim, to njima, ali glas istine i pravde, ma odkale zamnio, ne ostaje glas vapijućega u pustinji. I zaisto nastojanje tih muževa spasilo je hiljadu spomenika od propasti u Francuzkoj i otvorilo put k boljoj umjetničkoj budućnosti; i ako je francuzki narod po umjetnosti prvak, to ima zahvaliti Montalambertu, Rio-u itd. Stolna crkva zagrabačka i njezino stanje nijednomu Hrvatu nije tudja stvar, ko što ni prestolni grad i stanje njegovo nikomu nas tudje biti ne smie. Čim se više bude kultura u Zagrebu širila, tiem će se više u svih izobraženih kruzih osjećati nužda, da se stolna crkva popravi. U stolnoj svojoj crkvi zagrebačkoj smatrati će sav savcat narod symbol svoje vjere u Boga, ali ujedno i symbol svoga narodnoga ponosa, svoje cjelokupnosti i samosvojnosti; svih svojih prava i težnja, koje želi pod zaštitu božju staviti. Ako mi crkvenjaci zapustimo u tom obziru dužnost svoju, uvjeren sam, da će nas svjetski živalj preteći i nekim načinom osramotiti. Žurimo se dakle i držimo se onoga, što sveto pismo veli: „gloriam meam alteri non dabo.“

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Našim gospodjam!

Imam prijatelja vele izkusna, mudra, a pošto Vam pišem, milene čitalice, ne ću ni tajiti, da je i liep.

Taj moj prijatelj bijaše učiteljem na nekom višem djevojačkom učilištu.

Meni mladu pripoviedao je često kako valja s gospodjami obćiti. Pripoviedajući, kako valja djevojkam predavati, nikada ne bi propustio spomenuti, da je svakako nuždno u gladkih rukavicah popeti se na katedru.

A ja sad, stojeć evo na katedri, s koje stotinam ljepotica govorim, što da činim? Morao bih navuć bar dva para rukavica, jer ne kanim samo predavati, već Vas kanim i koriti, ako mi to dozvolite i ne zapišete u prevelik grieh. — Što da činim prije, da korim ili pripoviedam? — Prije svega valja mi paziti, da Vam ne dosadim.

Ne žacnite se rieči „predavanje“, razgovarati ćemo lih o Vaših poslovih i to liepo, mirno, bez zamjere, pa — malo.

Recite mi, milostne gospodjice i gospodje, nije li Vam se nikad čudno činilo, da Vam Vaše tkanine, Vaše liepo izvezeno cvieće, što ga započeto u tvornicah kupujete pak pomno izradjujete, da Vam sve te liepe tvorine od „žanilije“, šarene vune i svile nitko ne skuplja nit ih tko kupuje izim Vas samih, kad ne imate kad il volje namučiti se za kakav imendan? Nieste li se čudile, zašto se muzeji u Londonu, Beču, Pešti itd. jagme za poslovi naših seljanka, dočim Vaša vezena psetanca na jastucih Vaših divana svojim četverokut nima očima melankolično gledaju od nikoga ne paženi i ne cienjeni?

Ako marite protražiti uzrok tomu u prvi čas čudnomu pojavu, da čujemo nekoliko besjedica!

Dovinete li se razlogom te razlike, po vas, liepe moje čitalice, malo ugodne, tko zna, ne ćemo li napokon naći i lieka?

Jeste li zaljubljena, gospodjice? — Nieste mi dakako dužna odgovoriti — al ako jeste, što Vam se mili više na Vašem ljubovniku: zar što je pametan, liep, dosjetljiv? Il Vam je miliji za to, što je čuvstven, pun živa žara za Vas? Od stotine, odgovoriti će mi preko devedeset, da je to pitanje pogodilo pravu žicu.

Evo i mi umjetnici takovi smo. Nam nije do ničega toliko stalo, koliko do čuvstva, pojavilo se ono kano u Angjelika iz Fiesola ili sjajnimi sredstvi moderne tehnike.

Digitized by Google

Ta naivnost, to čuvstvo može se prikazati ne samo na umjetninah i umjetničkom obrtu. — Razumimo se. — Pitat ćete: kako se može sag s čuvstvom vesti? Evo ovako.

Umjetnica vezuć svoj ćilim, sklada boje po svom čuvstvu, izradjuje cviećе i urese onako, kako osjeća da je najljepše; čim naivnije izrazi, tim bolje, jer je tada čisto istinito. Protivno je takovu radu uzimati „Bazar“ ili kakav štampan nacrt, pak velikom strpljivošću oponašati tudje uzore vunom ili svilom. Kod takova posla ne ima ni čuvstva ni uma, već je to mekanična radnja, kojoj ne treba ništa do strpljivosti i — šarene vune.

Ne govorim li pravo? Uvidjate li, mile gospodje, da nije moguće raditi s čuvstvom, kad na onoj mreži brojite jamice pa onda onim nesretnim „Kreuzstich“om skladate likove, kojim nos ide poput stepenica, psiće, kojim je rep ko izprebijen![1]

Al Vas za boga molim, mile Hrvatice, ne uzimajte sentiment za sentimentalitet, čuvstvo za čuvstvovanje. Čovjek može naslikati i tikvu i božicu sa sentimentom, stvorit ćilim i lonac sa sentimentom, dapače sagradit sgradu sa sentimentom ali ne sa sentimentalitetom. Možete li pomisliti, sentimentalan lonac?

Ljudi često misle, da su n. pr. s čuvstvom stvorene samo one svetice, koje oči izprevraćaju te im se kakva suzica na oku rosi — kad velim „čuvstvo“, nemislim ob inom, već ob onoj čarobnoj neopisivoj iskri, koja umjetninu ma koje vrsti pravom umjetninom čini, iskru talenta, koga u Vas, liepe moje zemljakinje, ima obilja. Snaše na selu spasile su jedine taj talent, jer ih nije nitko u tom obziru odgajao, a Vi ste ga, gospodjice, zapretale, jer ste se se u školi vezti naučile. Ne velim, da u školi ne valja učiti se vezti, već da način, kojim to dan danas osobito u nas biva, ne valja baš ništa.

Zašto Vaše radnje ne valjaju? Zašto za Vaše radnje nitko ni ne mari? Zašto Vas, gospodje inteligentne, naobražene, pametne, fine, nadmašuju proste seljakinje svojimi radnjami? — Jer u Vaših radnjah, cienjene moje čitalice, ne govori ukus Vaš, mnienje Vaše, talent Vaš; jerbo u njih ne ima čuvstva. Vi oponašate izkipljeli, ne valjali način današnjega, moram primietiti, prostijega ukusa po Evropi, koja evo svimi silami radi, da tomu laži-ukusu trag zamete, tražeć pouku u prošlosti i zdravoj živoj tradiciji; a ta tradicija žive dan danas u Europi samo kod naših seljakinja — slava im!

Vi ste, moje gospodje i gospodjice, najbliže tomu vrelu, najlagje bi iz njeg crpiti mogle, nu vi ne činite toga, pače moram Vas koriti, što to vrelo mutite!

Jurve na posljednoj svjetskoj izložbi a onomadne i privatno, imao sam priliku opaziti u svoju žalost, da se u naš narodni obrt uvlače elementi pogubni, kadri za malo godina uništiti nam to narodno blago. I seljakinje počimlju nagadjati ures, što ga u gospodje učiteljice, kapetanice ili sudčevice vide, nu osobito kvari se prava boja, jer su seljakinje počele kupovat po dućanih već priredjenu i bojadisanu vunu. Te su boje obično anilinske[1], dobromu ukusu na nesreću u novije vrieme pronadjene, boje jeftine al neugodne, preživahne, neskladne, koje se ne slažu ni u kakav sklad, pače ga mute. Prije spomenutim, tako zvanim „fiinijim“ radnjam te su boje primjerenije, jer gdje ne valja radnja, neka i ne valja boja, ali su narodnomu obrtu baš pogubne. Takve boje u seljačkom sagu uz ostale priproste čine mi se ko da tko izvodi serenadu flautom i velikim bubnjem! — Seljakinje same bojadišuć vunu prostimi dosadašnjimi sredstvi u toj prostoti nalaze i nuždnu mjeru; dočepaju li se materiala nepoznata, neprikladna, nevaljala, materiala, koji im je ugodan što je jeftiniji pa živahniji, uz koji im manje radit treba: izgubiti će u skoro vesla, zaboravit dobru tradiciju; ne umijuć svladati nova sredstva izopačit će se u surovo i šareno. Turci već su do toga dospjeli — radnje su im posve nevaljale, dočim se još prije malo godina mogahu takmiti s najboljimi. Jeste li, gospodjice, u Beču u izložbi, jeste li sporedjivale indijske i prijske radnje s turskimi? Jeste li vidjele, što nas čeka? A znajte, da je pogibelj jurve pred vratima? Put u ponor i u propast jest vrlo kratak!

Hora je, da to bude drugčije — a na Vama je, moje čitaljice, da stvar podje na bolje?

Jesam li Vas osvjedočio?

Göthe veli doduše, da je suvišno gospodjam propoviedati istinu: „kad si govorio sat, izmučio pluća, baš si na mjestu, gdje si bio i s početka“; nu ja sam galantniji, ja toga ne vjerujem. Uvjeren sam doduše: da mnoge „milostive čitalice“ te moje rieči ne će dočitati ni do kraja; da učiteljice ne će s toga odmah spalit sve nevaljale uzore, te nabavit radnja pravoga domaćega ukusa za izgled; da ne će nijedna gospodja svjetovati seljakinje, neka rade od sad ko do sad; dvojim, da li će gospodje početi prilagodjivat narodne izume potrebam svojih salona, bojim se, da ne će nestat sagova posutih orijaškimi ružami, koje više naliče kupusu, u kratko uvjeren sam, da ovaj moj list ne će ama baš ništa koristiti, ne — ne, ta rekoh, da sam galantan, koristiti će i koliko! To je opet ironija! odvratit ćete mi — nije druge, valja zapeča titi list! *Dr. Kršnjavi.*

[1] Šteta, šta je i Fischbach, u svojoj sbirci nacrta naših tkanina, preveo narodne naše motive u taj kockasti styl slomljenih crta.

[1] Anilin je preparat od katrana, koji spojen raznim i vrstmi soli itd. daje vrlo živahne jeftine, brutalne boje.

Kain ubija Abela.

Slika Andrije Medulića Schiavona.

Nijedna palača nije me se toli silno dojmila, koliko palača Pitti u Fiorenzi, a nikad me nijedna slika nije toliko potresla, koliko Schiavonov Kain i Abel u rečenoj palači!

Digitized by Google

Palazzo Pitti je orijaški spomenik slave i sile slavne florentinske republike. Staneš li uz zidove njezine, pomislit ćeš, da si usred kršnog kamenika, silne komadine pećine uzpinju se jedna nad drugom na stotine stopa visine, jedna drugu nadmašujuć ogromnošću, ne izklesane, ne izgladjene, surove, kano da ih je u vis nanizao razbješnjeli vulkan. Udaljiš li se na dvie stotine koračaja od ove grdne klisurine, koliko ti se krasota namiće oku! Sad tekar razabireš najskladniji akord od najvećeg nesklada, najplemenitije forme arkitektonske procvale reć bi iz grube surove prirode. Orijaško djelo, kao piramide egipatske, ali umjetnina! — Ogroman kup kamenja, ali u njem diše živa, pjesnička duša velikoga Brunelescha. Ne ima na svietu priprostije, al ne ima ni veličajnije palače od onog arhitektonskog divotvora.

Tko bi mislio, motreć ovu sgradu, koja je podignuta ne za vjekove, nego za tisućljeća, koja naliči nedobitnoj tvrdji Titana, što no se tude ugniezdiše, da prkose bogovom i još silnijoj moći — vjekovom. Tko bi mislio, da ova vječna palača nije oružnica Vulkanova, već da čuva u sebi neprocjenjivo blago umjetnosti, — pitome, krotke plodove kista Rafaelova, Veronesova, Tizianova, Murillova, Van Dyckova, Rubensa i — Medulićeva.

U istinu, odlično je družtvo, u kom nalazimo našeg skromnog Šibenićanina Andriju Schiavona. Ali nije mu se stiditi u tome družtvu, on je poslije smrti postavljen u kolo, u koje za života nije smio stupiti svojom skromnom, priprostom hrvatskom ćudi.

Slika, koju svojim čitaocem u dobroj reprodukciji donosimo, jedna je od najboljih Andrijinih, jedna od najdragocjenijih umjetnina ove prekrasne gallerije, koja mimogred budi rečeno, ima u sebi (zajedno sa sdruženom galleria degli uffici) preko 2000 najizvrstnijih plodova svih slikarskih škola.

Reći mi je, da me nijedna slika nije toli potresla i osvojila, kao ova. Kain oborio je svoga brata Abela na zemlju, te zagrebav mu lievom rukom noktima u lice, desnicom je silno zamahnuo, da ga lalokom magarećom ubije. Krv je već oblila nevinu žrtvu od prvoga udarca, jauk, vrisak razliježe se po pustoj mrkoj okolici, al od nikle ne javlja se pomoć nevinoj žrtvi, — svud sva ti se narav uzkoleba, pusta, grdna samoća — krv ti stine u žilah! Vidiš strašni zamah, čuješ još zadnje jecanje, a za tiem sve tiho, sve mirno, mrak pokriva nebo, kao da i nebo hoće da stisne oči pred užasnim zlotvorom. Toli je živa ova put, svaka tu žilica igra, krv vrije izpod (osmedjele suncem) kože, — toli je varavo pokraćeno ovo oboreno i ono sagnuto tielo, da motreć dugo i oštro ovu sliku, u istinu te toliko svlada, da užasni čin, koji se tek pripravlja, vidiš već svršen, i strah te hvata, groza te obara.

Mnogo se je ob ovoj slici pisalo, nu svi se slažu u tom, da je ovo „opera tanto bella, e di così terribile colorito, che fa stupire“ (djelo toli krasno, i toli strašne boje, da se čovjek od čuda zapanji), kako veli Baldinucci. Po magarećoj laloci mnogi su mislili, da slika predstavlja Samsona, kako ubija Filistra. Nu bilo ovo ili ono, velik je bio majstor, iz čijeg je kista potekla ovakova slika. Pa čiji je bio, čiju li slavu glasa? Kao stotinu veleuma hrvatskih on je uzveličavao slavu tudjeg naroda, slavu nemilih Mletaka, koji skučiše pod mač svoj najkrasniji dio naše domovine, te mu izsisaše krv i mozag.

Preuzv. biskup Strossmajer, sakupljajuć galeriju slika, osobitom je pomnjom svakuda kupovao slike vrlog Medulića. Ima ih čini mi se u svem osamnaest, medju njima i takovih, koje bi istomu Tizianu na čast služile, kao što se dosta slika našeg Andrije prodaje po svietu pod Tiziana. On mu je bio bujnošću i životom kolorita posvema ravan, — a koncepcije jošte dublje, fantazije još razvezanije od velikog majstora mletačke škole, — al Andrija bijaše skroman, nikomu nametnik već tih u svojoj zabiti za života slabo uvažen, a tek po smrti slavljen i tražen. Često je stradao, često se s nevoljom borio, a bio bi postao prvim slikarom mletačkim, da nije bio — siromah Dalmatin. *L. M.*

Narodno kazalište.

III.

„Velikašica gradjanskog roda“. — „Marija i Magdalena“. — „Fedra“. Opera, jedno krilo naše dramatične vojske bori se sa velikom nevoljom, jer se je primadonna Kottasova izneverila zastavi, na koju je vezana bila. Drugo krilo, drama, drži se u tih nepovoljnih okolnostih dosta junački. To valja ovdje naglasit, jerbo drama sa operne nevolje manje oduška, manje vremena za vježbanje novih drama ima, pa se pravedna kritika na tu nepogodu svakako obzirati mora. Govorit nam je o prijmovih glavnih trih glumica našega kazališta gje Ružičke, Bajzove i gdčne Perisove. Prijam nije pravu umjetniku samo prilika, da dobije što više novaca, prijam je svetkovina umjetniku i obćinstvu, gdje nam se osobita umjetnička slast nudja, a mi onoga slavimo, koji nam je tu svetkovinu pripravio. Omiljela naša glumica gja Ružička ponudi nas Birchpfeifferovom „Velikašicom gradjanskog roda“. Gja Ružička je glumica, kojoj kritika mora izjaviti svaku hvalu. Revna je, pamti vazda ulogu svoju, zato ju može i svojski promisliti, zato govori pravim psihološkim naglasom, zato karakteriše izvrstno i ondje, gdje uloga nije posve prema njezinoj naravi. Svaka je uloga gje Ružičke živa cjelina. S prvine nekako smo se ljutili na nju. Zašto nam daje Birchpfeifferiadu, skrojenu po englezkom romanu? Domišljasmo se razlogu te predstave. Nije li gdju Ružičku na to navela neka zlobica, nije li hćela tom „Velikašicom“ osvetit svoj krasni spol, te tim hametom po tuć

Digitized by Google

jaki? „Lucy“ glavno lice te drame više je no žena, Lucy je angjeo, Lucy ljubi dosta kukavnog si muža kako samo angjeli ljubiti mogu. Ni traga tu ne ima ženskoj strasti, osjetljivosti, ljubomoru ni u čas, kad zna da joj je suparnica u sobi njezina muža. Mi krasni spol vrlo štujemo, al opet ne vjerujemo, da u tankih živcih žene ima toliko heroizma.

Žensko pero odaje se na prvi mah i po tom, što samo žene kuje u zviezde, a i po dugačkoj ekspoziciji. Premda bi nas naša vrla tragična junakinja više bila razveselila pravom pravcatom dramom veće ciene, to se umirismo i pomirismo s tom Birchpfeifferijadom, gledajući upravo vrstno prikazivanje naših glumaca. Rekli bismo, da je „velikašica“ bila najbolja predstava ove sezone. Da natuknemo nešto o radnji tog „igrokaza“. Bogati londonski trgovac Barmer (g. Rajković) i propali grof Hassington (g. Ban) ugovoriše, da će svoju djecu svezati, Barmer daje svoju kćer Lucy (gja Ružička), da postane aristokraticom, a grof svoga sina baroneta Durvila (g. Jovanović) da popravi gradjanskim novcem svoje staro pleme. Lucy ljubi baroneta, te ne zna za tu spekulaciju, nu mladi baronet ljubi potajno gospodju visoka roda, te piše Luciji prije vjenčanja, neka odustane od braka. Al stari grof uhvati to pismo, baronet bude vjenčan sa Lucijom. Misleći, da je Lucy pismo dobila, te da ga uzimlje samo sa ženske taštine, odbija baronet mladu si ženu načinom nemilim, te tako živu pod jednim krovom kan da si niesu muž i žena. Lucija ljubi ga, ljubi i onda, kad je njegovoj tajnoj ljubavi ušla u trag. Ona mu spasi poštenje, al uvriedjena želi se razvjenčati. Pričinom vrlog grofa Lansdala, prijatelja baronetova (g. Mandrović) i starog grofa razjasni se sve, muž i žena pomire se, i u kuću svrati se sreća. Spomenusmo, da je ciela predstava izvrstna bila, ni epizodiste niesu ovaj put kvarili harmonije. Prva hvala ide svakako gju Ružičku. Od prvog prizora, od nieme, težke patnje sve do svršetka, gdje je ljubavni žar ne odoljivom silom s nova planuo, iznosila je gja Ružička majstorski sve faze ljubavne borbe. Sve je bila promislila, al je i sve osjećala i mi s njome. Uz nju zasluživše svaku hvalu gg. Mandrović, Jovanović i Rajković — navlastito u zadnjem činu. Uloge g. Bana i gja Bajzove i Jovanovićke bijahu neznatne ali dakako dobro prikazane. Naši glumci potrošiše zaista više pomuje, nego taj komad vriedi. Prievod je pomno izpravljen.

Dne 17. veljače pojavi nam se na pozorištu prvi put na korist gje Bajzove „Marija i Magdalena“ od Pavla Lindaua. O tom dramatičnom plodu novije njemačke vile pisalo se u svoje vrieme mnogo. Jedni ga kovali u zviezde, što je naravski kraj slabe dramatične produkcije Niemaca, drugi nemilo navaljivali na pisca, što je opet naravski, jer Lindau u svom komadu šiba podmitljivu kritiku i borniranu plutokraciju. Radnja igrokaza je slika iz najnovijeg života, pojedina lica u njem ljudi su najnovijega kroja, sve zastupnici višega družtvenoga života koje njemačke priestolnice.

Po osobah može si čovjek sastavit odmah cieli čin. Knez (g. Mandrović) aristokrat, čovjek prosvećen zavoli slavnu glumicu (gju Ružičku), koju je otac, bornirani plutokrat (g. Rajković) iz kuće otjerao bio, misleći da je ona počinila sramotan čin, što ga je u istinu otčeva druga žena (gdja Bajzova) djevojkom skrivila bila. Prijatelj knežev, slikar (Jovanović) ljubi drugu kćerku bogataša (gčna Kraljeva). Napokon „post varios casus“ razjasni se sve, knez uzimlje glumicu, prijatelj mu uzimlje glumičinu sestru. Svi se vesele, svi se pomire i kraj je igrokazu.

Sastav komada sjeća te nehotice Bauernfelda, pače i Benedixa. Lica niesu individua, već zastupnici pojedinih socijalnih razreda. Nu svakako je Lindauova radnja bolja. Prizori su življi, istinitiji — izim sentimentalne deklamacije pri mjesečini skroz germanske naravi — a dialog naginje više na francezku komediju.

I ova predstava svake hvale vriedna. Prikazanje gje Bajzove i Ružičkove bijaše lako, naravno. I gčna Kraljeva dokaza, da je podpunoma većim ulogam dorasla. Na tanko izradjena i naravskim humorom začinjena slika bijaše bogataš g. Rajkovića i slikar g. Jovanovića, a g. Mandrović kao knez iznio je i finoću i iskrenost svoje uloge. Izvrstna epizoda bijaše kritičar Šelmann, g. Freudenreicha.

Nadasmo se, da će „Fedra“ na korist gčne Perisove izvrstna predstava biti, ta prve sile izidjoše na pozorište.Ponešto nas je nada prevarila. „Fedra“ ne bijaše harmonična dramatična slika, glumci su slabo pamtili svoje uloge, dakle tu ne može o pravom uspjehu ni govora biti u starofrancezkoj drami, gdje većina čina u retoričnoj sili stoji.

Fedra (gčna Perisova) pogadjala je pojedine afekte, osjećaje, al nije ih svagdje pogodila. Ljubavni bies preskočio je često u naivno govorkanje proti svakoj naravi. Ipolit g. Jovanovića bijašo suviše hladan, divni prizor u 2. činu, gdje izjavlja Ariciji ljubav, prošao je neopazice. K tomu je bilo brisano u njegovoj ulogi vrlo mnogo upravo karakterističnih stihova, koji tumače njegov značaj, a zadavaju govoru što više sile. Bez prigovora u svakom obziru bijaše Tezej g. Mandrovića, tu je bilo razbora, sile, karakteristike. Gja. Ružička deklamovala je pasivnu ulogu Aricije posve pravilno, a g. Rajković govorio je priču o Ipolitovoj smrti sjajno, pa ni ruka da se je makla! Gja. Bajzova (Enona) borila se silno sa svojom ulogom — stihovi bijahu izprekidani — dakle tu kritika za ovu predstavu šuti. Izmena (gčna Culifajeva st.) pokazala se „en negligé“, i mi smo toj mladoj Grkinji pri prvom pojavu želili od srdca laku noć. Molimo upravu, da nabavi nešta grčkog i rimskog odiela i dekoracija. Ovoj mixtum compositum upravo nas je razjario. —n—

Digitized by Google

LISTAK.

Repertoir narodnog kazališta. Dne 23. veljače: „Don Juan“. 25. velj.: „Recept od punica“, „Partija piketa“, „Englezki“. 27. veljače: „Krišpino i kuma“. 3. ožujka: „Otelo“ (novo). 7. ož.: „Velikašica“. 8. ož.: „Trovator“.

Nove knjige. Kratak sveobći zemljopis. Napisao Vjekoslav Klaić, gimn. učitelj. Ciena 40 nov. U Zagrebu 1875. Nakladom kr. sveučilišne knjižare. 87 strana u osmini.

Geometrijsko oblikoslovje za porabu pučkih i gradjanskih škola. Napisao Lj. Modec, učitelj na višjoj djevojačkoj učioni. Sa 118 slika. Ciena 40 nov. U Zagrebu 1874. Nakladom kr. sveučilištne knjižare.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U sjednici filologičko-historičkoga razreda dne 17. o. m. čitao je pravi član dr. Rački nastavak svojih iztraživanja o jugoslavenskoj poviesti XI. vieka, kojih su dielovi jurve u XXIV., XXV., XXVII. i XXVIII. knjizi „Rada“ objelodanjeni. U čitanom odlomku razlaže se stanje Hrvatske posljednjih deset godina njezine podpune državne samostalnosti t. j. poslije smrti Stjepana II. do podignuća Kolomana na hrvatski priestol.

Akademik najprije očitova, kako hrvatski povjestnik imade izpuniti onu prazninu, koju u izvorih nalazi i onda primjeti, da su dogadjaji, natuknuti u onih izvorih, do sada i zlo shvaćani i krivo poredani. Uzimalo se naime, da je Vladislav I. kralj ugarski u ime svoje sestre a Svinimirove supruge, posio jedan dio Hrvatske, naime od Drave do Gvozda, godine 1061.; da je tiem ugarska vlast odavle iztisnuta; pak Vladislavljevim nasljednikom Kolomanom već g. 1096. uzpostavljena, pače i na ostali dio Hrvatske čak do mora protegnuta; da je nov ustanak u Hrvatskoj Kolomana god. 1102. onamo izazvao, koj je krunitbom u primorskom Belgradu napokon svoju vlast utvrdio.

Naprotiv tomu razlaže dr. Rački, da je poslije Stjepana II. bio zakonitim kraljem hrvatskim Petar II., koj je po svoj prilici onaj isti Petar Svačić, koj je za Dimitra Svinimira bio hrvatskim banom, a bio je vjerojatno rodom iz kninske župe. Ugarski kralj Vladislav I. posjede u ime svoje sestre Jelene-Lepe panonsku Hrvatsku, nametne joj za kralja svojega sinovca Alma i htjede tim postići, da jedna loza Arpadovaca posjedne hrvatski priestol. Nu Almus ne bi priznan za kralja; a bilo mu, ako ne prije, godine 1065. ostaviti Hrvatsku, jer ga od one dobe nalazimo u Ugarskoj. Tiem je kralj Petar II. zavladao cielom hrvatskom kraljevinom.

Akademik dokazuje na dalje, da ugovor izmedju mletačkoga dužda V. Michielia i Kolomana ne bi uglavljen g. 1096. kako se misli, nego 1101. godine; pa da Koloman nije ni mogao prieći u Hrvatsku ni one godine (1096) a ni sliedećih sve do 1012. god. Ovo dokazuje iz dogodjaja nastalih u Ugarskoj i Mletačkoj. Jedini pozitivni podatak, na koj se ugarski povjestnici mogu pozvati za obranu svojega mnienja, jest jedan izraz sicilskoga suvremnoga pisca Gaufreda Malaterre (Historia sicula lib. IV. c. 24.) Rački je ovo mjesto bio već u „Radu“ knj. XIX., 83—5 ocienio, pa i sada misli, da ono ne može prevrnuti reda dogodjaja, koj je inače utvrdjen.

Izpraviv ovako i popuniv našu poviest onoga desetka, prikazuje nam se sada u sasvim drugom licu; pa i jedan dogodjaj teče iz drugoga sasvim naravski. Osim što je akademik uveo pragmatizam u ono razdoblje, iztaknu on plemenske osebine naprama narodnim, koje su u Hrvatskoj zamašne bile i koje su razvezane, čim su dinastični obziri stupili u drugi red. Spomenu takodjer, kako se tada posavska Hrvatska i u njoj Zagreb pomoli na površinu, i stade prednjačiti u onom novom poredku državnih odnošaja u našoj domovini.

Mladi Hrvati u Pragu. Mladež družtva „Slavije“ u Pragu, priredila je na spomen slavnoga maloruskog pjesnika Ševčenka dne 16. o. m. besedu. Tom se je prilikom deklamovalo, pjevalo i igralo u svih slovjenskih jezicih, pa i hrvatski. Pravnik g. Ivan Vončina udarao je na glasoviru varijacije o poznatoj hrvatskoj pjesmi: prvi pogled oka tvoga od Stankovića, te ga češki listovi hvale sbog izvrstne tehnike. Mladi Hrvati: Vončina, Mandić, Justi i Spinčić pjevahu nekoliko hrvatskih pjesama, koje su morali opetovati, a osim toga krasnoslovio je g. Spinčić neku hrvatsku pjesmu, koja da je prisutne duboko potresla. Evo kako čovjek umićem može prodičiti i sebe i svoj narod — mnogo više nego li praznom tlapnjom i hvastavim govorom.

Galerija slika biskupa Strossmayera. Poznato je, da je preuzvišeni gosp. biskup Strossmayer svoju dragocjenu galeriju slika poklonio našoj akademiji. Ta galerija nije do sele samo zato u Zagrebu smještena, što ne ima u glavnom gradu Hrvatske dvie tri sobe, kamo bi se skloniti moglo to umjetničko blago, za koje bi se u svakoj drugoj zemlji posebna palača gradila. Napokon je jugoslavenska akademija, budući upraviteljicom muzeja, dala sastaviti osnovu, kako bi se na tako zvanom „narodnom domu“, koji pripada muzeju, i gdje se sada nalazi arkeološki muzej i jugosl. akademija, sagradio drugi kat. Na taj način mogle bi se stvorit prostorije, kamo bi se provizorno smjestila galerija. A kad jednoč zemlja bude imala više novaca, da troši u svrhe umjetničke, ili ako se nadje veledušni kakav mecen, koji će sagraditi za galeriju posebnu palaču, moći će se te prostorije upotriebiti za muzej, koj će se do onoga vremena i onako raširiti. Gradnja drugoga kata ne će toliko stajati, da se trošak ne bi mogao namaknuti stranom iz zaklada muzealnih, stranom iz sredstva zemaljskih, a stranom darovi podupiratelja i ljubitelja umjetnosti. Nadajmo se, da će se ta osnova što prije stvoriti istinom.

Nove slike F. Kikereca. Naš vladika, zimujuć ove godine u Rimu, naručio je, kako onomadne javismo, i kod mladog Kikereca sliku za svoju Galeriju. Nacrt je svršen i doskora će naš nmjetnik dovršiti slikanje. Priedmet izvadjen je iz prvoga doba kršćanstva. Pripovieda se, da si je car Tiberij, trajući u samoći posljednje godine života na svojih villah na otoku Capri, začuvši o silnom uspjehu kršćanstva po svih stranah svieta, dao pokazati sliku Isusovu i zapovjedio, neka se preda nj dovedu živući još rodjaci Isusovi. Priedmet je posve nov, i koliko znamo, do sele ga se nijedan nije latio bio. Figure bit će u pol naravne veličine. — Još ovoga proljeća poći će g. Kikerec u Dalmaciju i Crnugoru, da onud čini studije za ciklus slika iz našega narodnoga života a za tiem će na neko vrieme doći i u Zagreb.

Zabava: Mladi gospodin — Ljubavni san — Majka — Mickievićevi krmski soneti — Kapetanova kći. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku. — **Književnost i umjetnost:** Našim gospodjam! — Kain ubija Abela — Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 10. **U Zagrebu 6. ožujka 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Kad se povratismo u župni dvor, već je polazio svečani provod put crkve. Sa dvora vijale se hrvatske zastavice o jutrnjem suncu, zeleno granje bijaše s obje strane puta do crkve u zemlju zataknuto. U bielo odjevene seljakinje gurkale se na sve kraje, da vide mladoga misnika, zvona zvonila u sav glas, mužari za crkvom grmili, da su drvene kućarice kao od straha drktale. U to zaori i seoska svirka. Mali bubanj drobnog ćelavog krojača zaruži strahovito, a za njim složiše se bombardon trbušastog pekara, flauta kotarskog pisara, i trublja crvenog listonoše u neobičan sklad. Mišljah, da je to koračnica perzijskog šaha, dok mi znanci ne dokazaše, da je to sbor iz opere „Traviate“, što ga je vješta ruka domaćeg učitelja navlaš za tu svetkovinu promienila bila koračnicom. Plavka opaziv, da mi je ta neobična harmonija potresla sve živce, zažari se malko, pa će kroz šalu:

— Ako ste vještak glasbi, oprostite brezničkoj bandi. Malena je, ali hrabra. Po neobičnoj sili trubalja možete suditi, da u tih svirača zdravih pluća, mnogo zanosa a još više dobre volje imade.

— Vjerujte, gospodjice, odvratih, da ja tu dobru volju, ili ako hoćete, taj bakantični zanos vaših vriednih umjetnika vrlo cienim, samo se čudim neobičnoj ideji skladatelja, koji je dao, da mali bubanj grmi introdukciju koračnici iz „Traviate“.

— Ne tražite za to računa od skladatelja. Ćelavi krojač, naš bubnjar, čovjek je svoje glave. „Ja sam prvi“ to mu je geslo, zato je u Breznici svakoj skladbi, bila to polka, četvorka ili mrtvačka koračnica početak — mali bubanj, pa da dodje sam Meyerbeer ili Rossini amo ravnati naš orkestar, opet bi počeo — mali bubanj. To je dakle karakteristika brezničke svirke. Nu eto zakasnismo, nastavi moja drugarica, provod već je krenuo iz dvora, a „gospodin mladi“ ima posla kod službe. Mogu vas dakle tekar poslije obreda predstavit svomu „kontrastu“.

Po mladoj misi povratismo se župnikovu dvoru. Gosti šetali prije objeda po vrtu i dvorištu. Starija gospoda stojeći na okupu razlagala si silovitim mahanjem politiku. Gospodje i gospodjice, vodajući se pod rukom, šaputale i hahakale, a mlada gospoda previjala se uz krasotice, pentajući suhoparno o vremenu ili kujuć vrlo hiperbolične prispodobe, koje valjda bijahu povodom djevojačkomu smiehu.

Podalje od te šumne vreve vitlao se dim kroz granje voćaka. Pod vedrim nebom vrtili seljaci na drvenih ražnjih janjce i odojke, da je plamen silno prskao.

— Evo prilike! povuče me plavka na onu stranu.

I sbilja. Naheriv široki šešir, složiv straga ruke, gledao je „gospodin mladi“ vrlo pozorno, kako se siromah janjac vrti oko sebe, kako mu se kora cakli o drkćućem plamenu.

— Gospodine mladi! Gospodine mladi! viknu moja drugarica zvonkim glasom.

— A! Küss die Hander! krenu malić glavom.

— Evo! nastavi plavka, evo gospodina iz Zagreba, rad se je s vami upoznati. Gospodin N. N., gospodin Janko Lugarić, naš domaći kapelan.

Domaći kapelan sagnu svoje dugačko tielo kao na poklon na lievo, nasmieši se „sladogorko“ i pokazav mi prstom janjca, progovori:

— Liepo se peče.

— Osobito mi je drago, sastati se s vami, velečastni, promucah nešto zabunjen sa toga neobičnog dočeka.

— Bene, bene! zamrmlja kapelan. Liepo vrieme, vrlo liepo! a pri tom si je utirao modrim rubcem znoj sa čela.

Plavki je taj epigramatični prizor vrlo godio, jer sam iz zakutka smiešećih joj se usana razabirao silu

Digitized by Google

tajne zlobe i osvete. Kopajuć nožicami po travi i naheriv zlobnu glavicu gledala nas, ma ni riečce da je govorila. „Gospodin mladi“ motrio čas mene, čas pečenog janjca blagim, reć bi, pogledom — a ja, ne znajući šta, stajah kao prikovan.

Od te nevolje spasi me domaćin, breznički župnik, viknuv dubokim basom sa prozora:

— Milostive gospodje! Gospodo! Izvolite!

Sve družtvo pohiti u palaču župnoga dvora, gdje je odugačak prostrt stol očekivao goste. Kako je u nas kraj svega našega siromaštva običaj, redala se oko stola ciela šuma zelenih butilja; medju tovarom raznih slastica uzpinjala se ogromna kita cvieća, dar milokrvnih brezničkih djevica, i tri torte, dvie u spodobi kinezkih piramida, a jedna u spodobi misne knjige, na kojoj je stajao kalež od sećera.

Mladomisnik sjede čelo stola, a do njega starica majka mu blaženih, suznih očiju. Sjedoše i drugi. Ja se zavukoh u zakutak za jednu od kinezkih piramida, ne bi li mogo bolje čevrljati sa svojimi susjedi, sa dražestnom plavkom s jedne, sa „gospodinom mladim“ s druge strane i ne bi li me u tom zakloništu minula gorka čaša, jer mi Danica — tako se zvaše posavska ljepotica — obeća, „da će me čuvati.“

Da vam pravo kažem, u ono doba otimale mi se oči silno za Danicom, a i njoj ne bijaše, reć bi, moje susjedstvo nemilo. Nu kraj sve simpatije ovaj put sve mi oči više naginjale na onu stranu, gdje je kratkonogi kapelan mučeć lovio žlicom frigana jetarca iz mastne francezke juhe.

— Dobar glad, velečastni! započeh konverzaciju.

— Hm! nagnu kapelan glavu, pa opet zadubi svoje oči u pladanj.

— Liepo li služi vrieme mladomisniku! nastavih ja.

— Liepo, odvrati on, al se bojim, da će se promieniti. Pietlovi pjevaju.

— Nadajmo se, da će uztrajati. Da vam natočim čašicu velečastni?

— Bene, reče mi kapelan podav mi čašu, pa zatim kucnuv se sa mnom doda „Bog!“

Ućutih ne znajući, kako da mu razvežem jezik. Žlice i vilice klepetale, čaše zveketale, pokadšto čuo se ljubavni „žubor“ stidljiva mladića, pokadšto kašljucanje debela vlastelina. Janko je više mario za krastavce, janjetinu, kolače, nego li za mene. Samo je pozorno motrio u šaren papir umotane bonbone, što pred njim stajahu. Uze bonbon sa sličicom i pokazao mi ga reče:

— Liep kipac! a zatim turi bonbon u žep, i tako po jedan poslije svakog jela.

Al u to počeše zdravice. „Ravnatelj stola“, debeli kotarski pristav duge brade i kratka čela nazdravi mladomisnika. Znojeći se silno odmatao je siromah klupko vrlo zapletenih perioda o moralnom zadatku čovjeka, pa dodje napokon sretno do logičke posljedice svoje dissertacije:

— Pijmo braćo!

— Živio! zagrmi dvoranom, čaše zveknule a iz bližnje sobe zatutnji bubanj malog krojača kao početak svečanog „tuša“.

„Gospodin mladi“, komu je bieli ubrus na prsih stajao kao oklop, dignu se iznenada, natoči čašu, i pobrzav ko jazavac k mladomisniku kucnu se s njime, rekav:

— Bog! Servus collega! Zatim povrati se mirno na svoje mjesto.

Od tog hipa kretao se Jankičin jezik sve življe i življe. Bud mu igralo sa burnih trubljaja brezničke svirke junačko srdce, bud mu zveket čaša ili ciceronski zanos „stola ravnatelja“ drmao stare živce, Janko smiešeći se iza svake zdravice kimnuo glavom.

— Bene! reče Janko iza svakog trubljaja pljesnuv dlanima:

— Optime! Eximie! a za tiem bubnjao debelimi prsti po stolu, puckajuć jezikom.

— Baš mi je drago, velečastni, te sam došao u to liepo, veselo družtvo, nadovezah brzo.

— He! he! stisnu starac desno oko, stara je rieč:

Bielo meso, crno vino,
To je braćo, kruto fino!

— Dakako!

— Pa šta? osovi se starac, onaj naš bubnjar, ono je vrag! Rrrrrrr! Kao da mačak na tavanu po kuruzi skače. Eximie!

— A je l' i kod vaše mlade mise veselo bilo?

— E nego! potvrdi kapelan, anno vigesimo septimo — dvadeset i sedme — kad je pokojni Franjo vladao. Nije bilo doduše kinezke torte, al zato vina na vedrice. Al šta? gdje ste bili? In illo tempore — to spada u stoljetni koledar.

— Blago vama, gospodine mladi, uplela se Danica, te možete po stoljetnom koledaru brojiti.

— Hm! reče starac, taj koledar je samo za mužkarce, gospoje bi ga spalile, da i mogu po njem brojiti.

— Ala ste zlobni, odvrati plavka, niesam mislila, da vam je jezik toli bodljikav.

— Kadkad! Na kvatre! pokloni se Janko, pa iztrusi čašu.

Tako čevrljasmo sve življe i življe, dok se napokon ne pobratismo, a Danica nam svjedočila.

U to se prepah iznenada. Suhonjava gospodja poreznikova, motreći goste lornjetom, podviknu mi kroz nos s drugog kraja stola.

— Dà čujemo vaš sud, gospodine Zagrebčanine. Vi u gradu bar ste kritični ljudi.

— Izvolite, milostiva?

— Valjda ste bili kod današnje pjevane mise. Nu

Digitized by Google

šta velite? Nije li naše pjevačko družtvo „Ševa“ prekrasno pjevalo?

— Niesam doduše vještak, al koliko pamtim i suditi mogu — izvrstno.

— Ta liepa harmonija!

— Svakako.

— Taj sigurni takt.

— Zaista.

— Od sada vam ne ću ni cigle vjerovat, prišapnu mi plavka.

— Eximie! potvrdi Janko.

— Vidite, gospodine sudče, okrenu se poreznikovnica prema susjedu, vi ste do nogu potučeni. Vi sudite, da su basi za pol glasa previsoko pjevali, a tenori za čitavu notu prenizko, da su tenori suviše brzali, a basi suviše zavlačili. Sad ste čuli kompetantan sud.

— Istina je, pokloni se sudac.

— Eximie, uzdahnu kapelan.

— Hvala na zagrebačkoj kritici, prišapnu mi Danica.

— Sve je dobro i liepo bilo, progovori flegmatični fratar Didak iz Samobora prematajuć svoje palce, samo da je naš Janko prije izpio priesno jaje.

— Priesno jaje? čulo se u čudu sa svih strana.

— Dà, nastavi ravnodušno Didak, jer se žica tankoga mu tenora pri kraju prekinula, te je Janko mjesto „Ite missa“ — „Miserere“ pjevao.

U taj par kan da me je grom ošinuo. Janko trgnu se na noge, lice osulo se tamnim rumenilom — a Janko bijaše posve triezan — usnice mu drktale, guste se obrve skupile i naježile. Silovito lupi šakama po stolu, da su čaše sve poskakivale, a kinezka se piramida srušila na komade. Iztisnuv mukao, užasan glas zaleti se šakama na Didaka, oboriv sve, što mu je bilo na putu.

— Da ga sdrobim! stenjao Janko!

Družtvo uplašeno, razleti se u sve kuteve dvorane, al u to Didak uhvati sretnu sgodu, pa skoči na vrata i niz stube u dvorište. Janko za njim. Izletiv na hodnik, opazi u svome jaru otvorena vratašca. Misleći, da je tuj unišao Didak, unidje i Janko u taj otvor. Al pandur Jure, čovjek bistrook, skoči pa zabravi za „gosponidom mladim“ vratašca.

— Šta radite za boga? progovori mlada Posavkinja panduru — ta tuda se ide u peć. Zatvorili ste gospodina mladoga u čadjavu škulju.

— Pustite, gospodično, odvrati pandur vrlo lukavo, vi toga, bez zamjere rečeno, ne razumiete. Znam, da to nije kapelica, već zatvor — peć ili kotarska buturnica — sve jedno. U takovoj škuljici ohladi brzo vruća krv. Bio sam, hvala bogu, deset godina kod regimente i služim dvadeset godina pandurom.

Medjutiem čusmo iz peći muklo neko mrmljanje. Za jedan čas otvorih vrata, a pred nas izidje Janko, čela crna, čadjava. Bijaše tih i krotak. Nasmiešiv se sladogorko, poda mi ruku, pa će mirnim glasom:

— Servus, brate! Ala sam luda! Moj tenor ima kijavicu. Tekar u tom purgatoriju dosjetih se, da sam preksinoć nazebo. Imao sam sbilja izpiti priesno jaje. Ali šta, da je čovjeku uviek pamet pri ruci!

Do mala zaboraviše gosti tu burnu epizodu i slava svrši se slavno i veselo. Na razstanku obećah Danici, da ću ju svakako pohodit u njezinu dvorcu, jer sam bio odlučio probavit desetak dana u Breznici kod nekog svog rodjaka. Zalazio sam često u župnikov dvor, pohodio sam ne jedanput novog pobratima si Janka.

Niesam se dosta nagledati mogao Jankova stana. Bijaše to sobica nevelika, stojeća prema vrtu, obieljena, sudeć po tamno žutih zidinah i paučini na stropu prije jedno 6 do 7 godina. Domaći župnik, čovjek čist i redan, kušao je silom il milom, da se Jankova soba bar svake godine o uskrsu obieli. Badava. Sa tog pokusa nastala bi svaki put diplomatična raznmirica, koja najzad buknu živim plamenom.

— Pustite me! reko bi Janko, ne zabadajte u mene! Što sam vam kriv? Ni jednoj ptici nije drago, kad joj dirneš u gniezdo. Sve to stoji onako liepo i skladno na svom mjestu, čemu to maknuti, čemu si brige zadavati? Pa moje stare oči ne podnose te bjeline. I molim vas! Nieste li vidjeli, da kod velike gospode stoje tapete sto i više i godina, a ovo su moje tapete — biele — žute — sve jedno! Pustite me na miru.

Inače bila Jankova soba posve čista. Na uzkoj, tankonogoj postelji stajaše čitavo brdo jastuka i perinja pod pokrivalom od modra katuna, osutim žutimi cvietići. Nad posteljom visio dobar bakrorez Maksimilijana, Vrhovca biskupa zagrebačkoga, a pod njim neka čovječja spodoba od ruke dosta nepoznata umjetnika. Niesam mogao razabrati, šta to biti ima, jer kosa i brada toga umotvora kan da je bila polivena čokoladom, a haljina tintom, al mi napokon Janko razjasni, da te nejasne crte i boje prikazuju njega glavom bivšim mladim kapelanom, tri mjeseca iza one slavne kazališne predstave. Naproti postelji klimao „staklen“ ormar, omazan crnom bojom. Za staklom bielila se dva vrčića od majolike, tri šarene čašice, ovelika kupa sa nadpisom „Živila domovina!“, srdce od voštanice, sve darovi za Jankov imendan. Bila tu i hrpica svih mogućih bakrenih groša i krajcara, kojih je Janko kapelanujući preživio bio. Na ormaru širila se njegova knjižnica: „Historija o četiri zadnjih poslovih čovjeka“ od krapinskoga župnika Fučka, „Izbor različitih dugovanj“ i stoljetni koledar od stenjevačkog župnika Mikloušića, „Nugae“ latinske pošalice i pričice štampane u Trnavi 1739., više primjeraka „pravog egipatskog sanovnika“ i više starih šematizama biskupije zagrebačke. Izim toga opazih hrpu zlatnim papirom vezanih korica, pa zaviriv u nje, uvjerih se, da su to sve hrvatske i latinske pjesme, što ih je pokojni Pavo Štoos

*

Digitized by Google

za svoga života spjevao bio. Zavirih i pod ormar, i ne malo se tu začudih. Tu ležaše gomila svih mogućih hrvatskih časopisa. „Arkiva“ ne razrezanih, „Nevena“, „Danica“ smotanih, pače i Gajevih „Horvatsko-slavonsko-dalmatinskih novina“ od 1835., na kojih je jošte nerazliepljeni napis: „G. Janku Lugariću, kapelanu“, stajao. Silna gomila, al je ni živa duša pročitala nije. Na malenu stolu stajaše breviar, o zidu nad njim propelo, kraj vrata zdjelica svete vode, a u kutu širila se velika ilova peć, a na peći vrlo neumjetna slika božice Diane. Ta peć je vrlo zanimiva bila. Na njoj bilo simetrično poredano do dvadeset zečjih skokova, vrh peći stršila dva jelenja roga a pod njima daščica, na kojoj je vrlo nespretno bilo napisano „Prepovied lova“. Kraj peći stajalo šest para osvjetlanih čižama i visio jedan par debelih rukavica od krzna. Dà, mal da ne zaboravih, na jedinom prozoru stajala drvena gajba u prilici crkvice, a u njoj skakutao kanarinac. Po zidovih mogao si vidjeti sto i više sličica bez okvira, pribijenih malimi čavlići: sliku, kako zvieri zakapaju lovca, ženske mode od god. 1830., cara Napoleona kod Marenga, grofa Nugenta, kako sa crvenimi Topolovčani ulazi u Zagreb, smrt svete Agate, sliku Carigrada, Jelačića bana, te mnogo toga sve po prieko. Takov bijaše Jankičin stan.

Jednog jutra udjoh u tu sobu. Na stolici pred posteljom sjedjaše Janko — ko kamen. Jednu čižmu obuo bio, a drugu držaše rukama buljeć nepomično u jednu točku.

— Dobro jutro, brate Janko! pozdravih ga živo.

Al on ni da bi trenuo okom.

— Jesi l' čuo? Dobro jutro! zaviknem staviv mu ruku na rame. Kapelan trznu se i pusti čizmu na zemlju.

— A! Servus! zamrlja smiešeći se.

— Šta tu radiš Janko?

— Ništa.

— Šta gledaš?

— Ništa.

— O čem misliš?

— Baš o ničem.

— Kako to?

— E! tako.

— Pa kako ti je?

— Dobro, predobro! da ne može bolje.

— Zašto?

— Jer o ničem ne mislim.

— Niesam te pravo razumio.

— Jer o ničem ne mislim, rekoh ti! opetova Janko jasno. Kad ovako sjedim sam, kad je sve okolo mene tiho, čini mi se, da sav sviet spava, da i ja spavam. Gledam i gledam i ne vidim pred sobom nego malu, maljucnu piknjicu u zraku, piknja se vrti i vrti, a ja, ja ne mislim ništa; onda sam blažen, brate, blažen.

— Al reci mi, Janko, šta će ti ta gomila ne otvorenih novina?

— Vrlo si smiešan, nasmija se Janko, niesmo li Hrvati? Ne moramo li podupirat domaće novinstvo? Vidiš, ja sam se predbrojio na sve hrvatske novine od njihova postanka, al ih ne čitam. Molim te, sada o Kini, sada o Francezkoj, sada kako svilu gojiti treba. Mnogo je toga, premnogo; od tog bi me zabolila glava, zato ih ne čitam. Al dà, nešta sam čitao. Znaš li, da se nedavno naš car mal nije utopio na moru?

— Naš car? Utopio? Idi molim te!

— Duše mi, jest. Čekaj, da ti pokažem. Janko digne se, izvadi iza ogledalca papir, u koji mu je britva zamotana bila.

— Nà, čitaj! poda mi papir. Prije mjesec dana dao sam si naoštriti britvu, pa mi ju zamotali u taj papir.

Uzeh, da čitam. Bijaše to odrpina starih zagrebačkih novina, gdje se pripovieda kako je bura navalila na parobrod Marijanu, u kojem se car vozio u Mletke.

— Bog te vidio Janko, ta tomu ima više od dvadeset godina, to su stare novine.

— A! A! Tako? Dobro! Dobro! Daj da zamotam britvu! odvrati Janko lakonično.

— Pa čuj me, šta će ti ove šarene sličice po zidovih?

— Pusti! Dobro je to. Treba mi numerica za lutriju, silno mi ih treba. Al sam nesretan, spavam, spavam, brate, ko puh i ništa ne sanjam. Vidiš, te mi slike pomažu. Ležeć u postelji gledam, gledam sliku i usnem, a slika mi se pokaže u snu. Eto ti numerica! Preklani na Miholje snilo mi se n. pr. da me je veliki Napoleon načinio župnikom u Carigradu, jer sam cielu večer gledao sliku Napoleona i Carigrada. To je ludo, je l' da jeste? Al, brate, numerice!

— Aha župnikom! Što se babi htilo to se babi snilo. Oprosti mi, što sam radoznal ko žena, al mi reci, zašto niesi župnikom postao?

— E zato me pitao i pokojni kardinal Haulik, kad je prije deset godina dielio u Breznici svetu potvrdu.

— A ti? Šta reče ti?

— Rekoh: Eminentissime! Prije mi se govorilo, da sam za župnika premalen, premlad, a poslije mi se opet reklo, da sam premalen, prestar. Valjda niesam pazio na pravu sgodu, valjda sam pravi čas prespao. Pa čemu župnikom, molim te? Gdje to stoji, da ja župnikom biti moram? Šta mi treba, dao mi je gospod bog. Je l' pravo, da od njega više tražim?

— Čuješ, Janko, rekoh kapelanu, vidiš, ti tu imaš sve, što je pokojni Stoos napisao. Ja imam puno knjiga i pišem knjiga, ja i čitam puno knjiga, al Stoosovih pjesamah ne imam. Ti onako toga ne čitaš. Daj ti to meni, brate Janko.

— A jà! Ne dam! postavi se Janko pred hrpicu

Digitized by Google

Dubrovnik.

Digitized by Google

pozlaćenih korica i oči mu planuše neobično, „ne dam dok sam živ!“

— Zašto?

— Znaš li ti, da sam Štoosu deset godina bio kapelanom? Znaš li ti, da me je naučio Stoos kako svoje ljubiti valja, kako Hrvat samo Hrvat biti može? Znaš li, šta je bio Pavao Stoos? Nà, viknu starac zanešen uhvativ sa stola čašu čiste vode i dignuv ju prema suncu, — na gledaj, kako je ta voda čista, takav ti je bio moj pokojni Pavao.

Kapelan zažari se neobično, jutarnje sunce, prodirući kroz prozor, igralo oko siede mu glave i sievalo u suzi, što no se iztisnula bila iz starčeva oka. Mašuć kratkima rukama stade starac kroz suze vikati Stoosove stihove:

Anda vu morje vre vekivečno
Kapnulo jedno leto nam srećno!

A oduševljen starčevom deklamacijom, poče kanarinac na prozoru cijukati, cvrkutati, tralalikati.

— Zlata su vriedne te pjesmice, reče stari kapelan vrgav ruku na pozlaćene korice, zlata!“ Za otim klonuv na stolac spusti glavu na prsa.

(Dalje sliedi.)

Sjeta.

Ah dolino tiha, kud zelen sad tvoja?
Kud cvieća ti bajnog šareni sag?
I lahorno lišće sa topolnih hvoja?
Potòčića bistrog romonak blag?

Milòskladni kuda ti sborak slavulja?
Kud toplog ti vjetra šaptavi struj?
I miris, što zraka na krilih se ljulja?
Jednòlik li marnih pčelica bruj?

Ah dolino pusta, kud blaženi treni:
Kad sretoh ju tuj još mladjan i lud,
Pa s bajnosti lica i očiju njenih
Uzrujâ se srce, plane mi grud?

Kud sunašce rajske mi ljubvi te skloni?
Kud odjuri divni prošlosti čas? —
Dà uminu sve sve i samo još zvoni
U bolnoj mi duši ljubovce glas...

Al skoro će Vesnine ružice nicat,
I potočnog čut se valovja zvuk,
Slavuljeva sbori će pjesmice klicat,
Odàgnati zime studeni muk.

Ti s nova ćeš sinut milote odielom,
Ah ljubavi prve tihotni stan;
Al prošlosti ne ćeš mi prikriti velom,
Ni duše mi zlatni razpršit san.

S tog zaman mi tvoji svi čarobni krasi,
I zaman mi bujnost, zaman mi cviet,
Kad ljubavne sreće uminuše časi —
Kad njojzi mi bilo mladjahnoj mriet!

Gj. A.

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

X.
Obsiedanje grada.

Zanjav luga i gory
S veršiny, kak orel, brosal na grad on vzory.
Za stanom povelél svorudit' kaskat,
I v' nem, peruny skryv, v noči privest' pod grad.
Heraskov.

Približujuć se k Orenburgu spazismo silu tamničara, glave im bijahu obrijane; a lica su im nakazila krvnička kliešta. Radjahu oko tvrdjave, pod okom garnizonskih invalida. Jedni razvožahu u tačkah smet, drugi kopahu lopatami zemlju, a na bedemu popravljahu zidari zid. Pri vratih ustaviše nas stražari i potražiše od nas putne listove. Al čim rekoh stražmeštru, da idem iz Bjelogorske tvrdjave, povede me umah u kuću generalovu.

Nadjoh ga u vrtu. Pregledaše jabuke, kojim je bio vjetar malo naudio, te ih brižno zavijaše toplom slamom; pomagaše mu stari vrtlar. Na licu si mu vidio, da je miran, zdrav i blaga srdca. Poveseli mi se, te me stade pitati za strašne sgode, koje sam bio vidio. Pripovjedih mu sve. Starac me slušaše pomno i odrezivaše medju tim suhe grančice. „Siromah Mironov!“ reče, pošto sam dovršio svoju kobnu pripoviest. „Žao mi ga je; bijaše dobar častnik, a madame Mironov, dobra dama, kako je vješto znala gljive nasoliti! A kako Maša,

Digitized by Google

kapetanova kći?“ Odgovorih, da je ostala u tvrdjavi kod popadije. „Joj, joj!“ primetnu general. „Zlo je to, zlo. Tko će se pouzdati u disciplinu tih razbojnika? Što će biti od sirote djevojke?“ Odgovorih, da Bjelogorska tvrdjava nije daleko, a da njegova preuzvišenost ne će po svoj prilici oklievati, te će poslati vojsku, da oslobodi biedne stanovnike. General kimnu glavom nekako nepovjerice. „Vidjeti ćemo, vidjeti“, reče. „Biti će vremena i o tom se porazgovoriti. Izvoli doći k meni na čašu čaja, danas ćemo mi častnici viećati. Moći ćeš nas dobro obaviestiti o tom nikogoviću Pugačevu i o njegovoj vojsci. A sada idi, pa počini“.

Podjoh u stan, što mi ga naznačiše, gdje je Saveljić već stao gospodariti, te nestrpljivo čekah odredjeno vrieme. Lahko će se čitalac dovinuti, da niesam ominuo doći na viećanje, gdje su se imale razpravljati stvari, koje su se mnogo dojimale moje sudbine. U odredjen čas nadjoh se kod generala.

Zatekoh kod njega nekoga gradskoga činovnika, mislim ravnatelja poreznoga ureda; bijaše to trunteljast starac u skupu kaftanu. I on me uze pitati za sudbinu Ivana Kuzmića, koga nazivaše kumom, te bi mi svaki čas prekidao rieč dopunjujuć svojimi primjetbami, koje ako ga i ne odavahu za vještaka u vojničkih stvarih, ali odavahu bistroumlje. Medjutim sakupiše se i ostali zvanici. Pošto su svi posjedali, i pošto je svaki dobio čašu čaja, stade general jasno i na široko razlagati, čemu ih je pozvao. „Sada nam je, gospodo“, reče, „riešiti, kako ćemo se boriti s buntovnikom, da li ćemo navaliti na njih ili se samo braniti od njih? Jedno i drugo može biti dobro, a može biti i zlo. Navalimo li, imamo više nade, da ćemo iztriebiti neprijatelja; budemo li se samo branili, biti ćemo sigurniji... S toga ćemo pobirati glasove, kako zakon donosi t. j. počamši od mladjih po službi. Gospodine zastavniče!“ pristavi, obrativ se k meni, „izvolite nam razjasniti svoje mnenje.“

Ustadoh i opisav u kratko Pugačeva i njegovu četu, zajamčih im, da usurpator ne može nikako odoljeti pravilnomu oružju.

Moje mnienje prihvatiše činovnici neblagoumice. Mišljahu, da sam smion i prenagao mladić. Nastade roptanje i ja čuh, gdje neko reče poluglasno: još mlieko sisa. General se obrnu k meni i reče nasmješice! Prvi su glasovi u vojnih savjetih obično za navalu, takov je red. A sada dalje da kupimo glasove. Gospodine savjetniče, recite nam svoje mnienje!“

Starčić u dragocjenu kaftanu brzo izpi svoju treću čašu dobrano rumom osladjenu i odgovori gjeneralu: Mislim, vaša preuzvišnosti, da ne treba ni navaljivati ni braniti se.

— Kako to, gospodine savjetniče? — upita gjeneral u čudu, — Drugih nam načina taktika ne daje do obranu ili navalu...

— Preuzvišeni gospodine, a mi ćemo mitom.

— Ehe, vi vrlo mudro mislite, i mi ćemo upotriebiti vaš savjet. Možemo obećati za glavu nikogovićevu... sedamdeset — dapače sto rubalja... iz sekretne blagajnice...

— A tada, prekinu ga porezni ravnatelj, ne bio ja, koji sam, nego bio kirgizki krmak, ako nam te hrdje ne predadu svoga atamana u lisičinah i u okovih.

— Mi ćemo se o tom još porazgovoriti, odvrati gjeneral. — Ali svakako valja da radimo kao vojnici. Gospodo glasujte, kako je zakonito red.

Sva mnienja protivljahu se mojemu. Svi činovnici govorahu, da se u vojsku ne mogu pouzdati, da je uspjeh nesiguran, da treba biti na oprezu i o tomu sličnom. Svi mnijahu, da je pametnije biti s topovi iza čvrstih kamenih zidova, nego li na prostom polju ogledati se. Na posliedku general, sašlušav sva mnienja, strese pepeo iz lule i reče ovako:

— Moja gospodo! dužan sam vam izjaviti, da se ja posvema slažem s mnienjem gospodina zastavnika: jerbo je to mnienje osnovano na pravilih zdrave taktike, koja uviek voli navalu nego obranu.

Tada stade i uze puniti lulu. Moje samoljublje slavljaše sada slavlje. Strieljah očima po činovnicih, koji medju sobom nezadovoljno i uzbunjeno šurovahu ovo i ono.

— No, moja gospodo! opet će general, pustiv gust dim iz lule i podjedno duboko uzdahnuv, ne mogu na se naprtiti toliku odgovornost, kada se govori, kako bi trebalo občuvati pokrajine, koji mi je povjerilo njezino carsko veličanstvo, premilostiva moja carica. S toga pristajem uz većinu glasova, koja drži, da je pametnije i sigurnije čekati u gradu obsiedanje, i neprijatelja streljivom odbijati i (ako se bude moglo) junačkimi provalami.

Sada činovnici mene nasmješljivo pogledaše. Vieće se razidje. Upravo sažalih slaboga poštenjaka, gdje je poslušao proti svojoj vlastitoj uvjeri savjet nevježa i neznalica.

Nekoliko dana nakon toga znamenitoga viećanja doznadosmo, da Pugačev ide na Orenburg, kako je bio obećao. Vidjeh vojsku buntovničku sa vrh gradskoga zida. Činjaše mi se, da se je podeseterostručila od zadnjega obsiedanja, komu sam bio vidokom. Imadjahu sobom i streljiva, što ga je pobrao Pugačev u pokorenih mu jur tvrdjavicah. Opomenuv se, što se je u vieću odredilo, predvidjeh, da ću dugo biti u Orenburgu zatvoren i u malo da ne zaplakah od sjete.

Ne ću opisivati orenburžkoga obsiedanja, to spada u historiju, a ne u obiteljske zapiske. Reći ću u kratko, da je to obsiedanje bilo žalostno po biedno stanovništvo, koje je imalo trpljeti jad i svakojake nevolje, a sve radi nepameti mjestnoga poglavarstva. Lahko se dade misliti, kako je bilo življeti u Orenburgu. Svi tužno čekahu konac svoje sudbine, svi kukahu od sku-

Digitized by Google

poče, koja bijaše užasna. Stanovnici se već priučiše kugljam, koje se sipahu na njihove kuće, pače ih ni navale Pugačevljeve ne zanimahu uploške. Umirah od dosade. Vrieme prolažaše. Ne dobivah pisama iz Bjelogorske tvrdjave. Svi putevi bijahu zapriečeni. Razstanak s Marijom Ivanovnom sve mi većma doteščavaše. Mučaše me i to, što niesam znao, što je od nje. Jedinom mi zabavom bijaše jašenje. Dobrotom Pugačeva imadjah dobro konjče, koje sam slabo hranio i na njem bi svednevice izlazio izvan grada, da se nadstreljujem s Pugačevljevimi dobrovoljci. Obično bi me nadstrelili siti i pijani lupeži. Mršavo gradsko konjaničtvo ne mogaše im odoljeti. Kadkada bi izlazili na bojište naši gladni pješaci, ali kako bijaše dubok snieg ne mogahu mnogo nauditi raztrkanim dobrovoljcem. Badava gudjahu topovi na bedemih. Eto takovo bijaše naše ratovanje! I to nazivahu orenburžki častnici opreznošću i razborom!

Jednoč mi podje za rukom raztjerati nekako ogustu hrpu i nagazih na Kozaka, koji je zaostao iza svojih drugova; htjedoh ga posjeći svojom turskom sabljom, al on skide kapu i povika: „Zdravo, Petre Andrejiću! Kako je?“

Pogledah bolje i upoznah našega podčastnika. Ne mogu reći, koliko mu se poveseljeh. Zdravo, Maksimiću! — rekoh mu. Jesi li davno pošao iz Bjelogorske?

— Onomadne, batjuška Petre Andrejiću; tek se jučer vratih. Imam listić za vas.

— Gdje je? — viknuh i sav uzplamtjeh.

— U mene je, odgovori Maksimić, staviv ruku na njedra. Obećah Palaši, da ću vam ga, bilo kako mu drago uručiti. On mi predade smotan papirić i odmah odleti. Otvorih pisamce i drhćuć pročitah ove redke:

„Bogu se je svidjelo, da me u jedan mah liši otca i matere: sad ne imam na svietu ni rodjaka ni zakrilnika. Utičem se k Vam, znajuć, kako mi vazda željaste dobra i kako ste gotov pomoći svakomu. Molim se bogu, da bi Vam ovo pismo u ruke došlo. Maksimić obreče, da će Vam ga svakako predati. Palaši reče Maksimić, da Vas često vidi izlaziti iz grada, i da se baš ništa ne čuvate, te da ne mislite na one, koji za Vas plačuć boga mole. Dugo logom ležah bolestna, a čim se oporavih, Aleksa Ivanović, koji sada kod nas zapovieda mjesto pokojnoga batjuške, prisili otca Gerasima, da me njemu preda, grozeć mu se inače Pugačevim. Živem u našoj kući, pod stražom. Aleksa Ivanović sili me, da za nj podjem. Govori mi, da mi je on spasio život, jer da je zabašurio prievaru Akuline Pamfilovne, koja je rekla, da sam ja njezina sinovica. A ja bih voljela umrieti, nego biti ženom takovu čovjeku, kakav je Aleksa Ivanović. Jako mi je surov, i grozi mi se, ako ne promislim i ne pristanem, da će me odvesti u tabor k lupežu, a od Vas da će ono biti, što s Lizavetom Harlovljevom. Umolih se Aleksu Ivaniću, da mi dozvoli razmisliti se. Pristade, da će me čekati još tri dana, a ne podjem li tada za nj, reče, da me više ne će štediti. Batjuška, Petre Andrejiću, vi ste mi jedini zakrilnik; pobrinite se za mene sirotu. Molite generala i sve zapovjednike, da bi nam što prije poslali pomoći, pa dodjite i sam, ako možete.

Ostajem Vam pokorna biedna sirota

Marija Mirova.

Pročitav to pismo, u malo da umom ne šenuh. Poletjeh u grad, nemilosrdno boduć kukakvno konjče. Putem promišljavah, kako bih izbavio sirotu djevojku, ele ničemu ne mogah se domisliti. Pristasav u grad, krenuh ustopice k gjeneralu i u tinji čas eto me kod njega.

Gjeneral šetaše sobom, pijuć lulu. Opaziv me, popostade. Sva je prilika, da ga je moje lice uzplahirilo. Zabrinuto me gledaše, čemu li sam došao. — Vaša preuzvišenosti, rekoh — dolazim k vam, kao k svomu rodjenomu otcu; za ime božje ne odbijajte mi prošnje. Radi se o sreći cieloga moga života.

— Što dobra, batjuška? upita u čudu starac. — Što ti mogu učiniti? govori!

— Vaša preuzvišenosti! Dozvolite mi uzeti sa sobom satniju vojnika i pô stotine kozaka, te me pošljite, da obranim Bjelogorsku tvrdjavu.

Gjeneral me omjeri okom i pomisli, da sam poludio. (Pa se nije mnogo prevario.)

— Kako to? Obraniti Bjelogorsku tvrdjavu? reče napokon.

— Jamčim vam, da ću uspjeti, odgovorih uzplamtjev. Samo me pustite.

— Ne pustim te, dječače, — reče mašuć glavom. Pošto biste se odaljili od glavne vojske, neprijatelj zapriečio bi vam dovoz živeža, te bi vas na posliedku do noge potukao. Zapriečio bi vam živež.

Prepadoh se, čujuć, gdje razpravlja, i odmah ga prekidoh. — Kći kapetana Mironova, kazah mu, piše mi i moli pomoći; Švabrin ju sili, da za nj podje.

— O, taj Švabrin je veliki Schelm, a dodje li meni u šake, za 24 sata ćemo ga strieljati! A za sada valja se strpiti...

— Strpiti se! — kriknuh, te se zabezeknuh. — A on će se dotle vjenčati s Marijom Ivanovnom!

— O! kaza gjeneral. — To nije nesreća; bolje joj je, da bude dan, dva, Švabrinovom ženom, barem će ju moći braniti; a kada ga ustrielimo, dati će bog, biti će i mladoženja. Umiljate udovice ne ostaju usidjelice; to jest, hćedoh reći, da si mlada udovica prije nadje muža, nego djevojka.

— Radiji sam umrieti — rekoh mahnitajuć — nego ju ustupiti Švabrinu!

— No, no, no! — reče starac — Sada mi puče pred očima, ta ti si se zaljubio u Mariju Ivanovnu. To je drugo! Tužni mladiću! Ali ti ne mogu dati satnije vojnika i pô stotine Kozaka. Ta bi ekspedicija bila bezumna; a ja ne bi mogao za nju odgovarati.

Digitized by Google

Klonu mi glava; sdvajah. Iznebuha munu mi glavom misao, što sam bio namislio, vidjet će čitalac u sliedećoj glavi, kako vele stari romaniste.

XI.

Burno doba.

V tu poru lev byl syt, hot' s rodu on svirěp
„Začěm požalovat' izvol v moj vertep?
Sprasil on laskovo.

A. Sumarokov.

Ostavih gjenerala i odbrzah u svoj stan. Saveljić me dočeka svojim običnim: Zar ti se hoće, gospodine pazariti s pijanimi razbojnici? Doliči li to plemiću? Nemaš pravo; obezstrviti ćeš se. Da ideš na Turčina ili Šveda, hajde dè, ali na koga ideš — bože mi oprosti griehe!

Prekidoh ga, upitav, koliko još imam novca? — Ne brini se" odgovori on nekako zadovoljno. Razbojnici razbatalili su sve kano biesni, ali sam ja dobro sakrio novac. Dorekav to, izvadi iz žepa odugu mošnjicu, punu srebra. — Medjer Saveljiću, rekoh mu, daj mi sada polovicu, a ostalo čuvaj. Idem u Bjelogorsku tvrdjavu.

— Batjuška, Petre Andrejiću — kaza dobričina drhtimice. Za volju božju, kako ćeš sada na put, a razbojnici su ga zakrčili. Štedi barem svoje roditelje, ako sebe ne ćeš. Kamo ćeš? Zašto? Pričekaj malo; doći će vojska pa će pohvatati lopove; a tada idi slobodno širom bieloga svieta.

No što naumih, naumih. — Sada je kasno mudrovati, odvratih starcu. Drugčije nije, nego idem. Ne žalosti se, Saveljiću; dati će bog, te ćemo se vidjeti! A sada ne tvrduj. Kupuj, što bude trebalo. Imaš novca. Ne vratim li se za tri dana...

— Što misliš, gospodine, prekide me Saveljić — da ću ja tebe sama pustiti? O tom ni ne sanjaj. Kad si već sumao poći, a ja ću makar i pješke za tobom; ostavit te ne ću. Da ja bez tebe ovdje sam budem? Ta niesam poludio. Kako te volja, gospodine, ali ja te ne ostavih.

Znao sam, da se sa Saveljićem ne da prepirati, te mu dozvolih, da se sprema na put. Za pô sata sjedoh na svoga dobroga konja, a Saveljić na mršavo i tromo kljuse, koje mu je poklonio neki gradjanin, ne mogav ga više hraniti. Dojašiv do gradskih vrata, stražari nas pustiše i mi izadjosmo iz Orenburga.

Stade se unoćavati. Put me nosio mimo sela Brdjanskoga, stana Pugačevljeva. Pravi put bio sniegom zameten; ali cielom stepom bijaše vidjeti konjskih tragova. Jašah uzagrabce. Saveljić mogaše jedva iz daleka za mnom pristajati, te mi časomice dovikivaše: — Polakše, gospodine, za boga, polakše. Prokleto kljuse ne može za tvojim konjem vitezom. Kamo hitiš? Kao da ćeš na pir... Petre Andrejiću, batjuška Petre Andrejiću!... Gospodi Vladyka! u propast hrli plemče.

Na skoro zasjaše nam ognji. Dohvatismo se dubodolina, pravih tvrdjava sela. Saveljić jednako pristajaše uzàman vičuć. Ponadah se, da ću sretno obići selo, kad al opazih u sumraku blizu pred sobom pet seljaka s kukami: bijaše to prednja straža Pugačevljeva tabora. Povikaše, da stanem. Kako niesam znao lozinke, hćedoh im lukavo umaći, ele jedan od njih uhvati konja za oglavnik. Trgoh sablju, te njom mužika po glavi; klobuk ga spasi, nu ipak pusti oglavnik iz ruku. Drugi se poplaše, te se razlete kud koji; okoristih se tiem časom, podbodem konja pa bjež.

Kako se stalo unoćavati, mogao bih izmaknuti svakoj opasnosti, al kad se ogledam, nema Saveljića za mnom. Biedni starac ne mogaše na svom šepavom konju uteći lupežem. Što da činim? Pričekam ga nekoliko časaka te se zbilja uvjerih, da su ga ulovili, obrnem konja, pa podjem, ne bi li ga izbavio.

Dojašiv do dubodoline, čujem još iz daleka lelek staroga Saveljića. Potjeram konja i za čas obretem se opet medju seljaci, koji su me bili ustavili pred nekoliko časova. Saveljić bijaše medju njimi. Bacali starca s kljuseta i hoće da ga svežu. Poraduju se, čim me opaze. Vičuć nasrnu na me i što bi trenuo, sruše me s konja. Jedan, po svoj prilici glavar te straže, obznani nam, da nas vodi k caru. „A naš batjuška" pristavi, „zapovjedit će ili da vas objesimo ili bacimo u uzu, od kud ne vidjeste više sunca". Ne opirah se ni ja ni Saveljić i stražari nas povedu klikćuć od veselja.

Priedjosmo dubodolinu i eto nas u selu. U svih izbah plamsahu ognji. Krika i vika svuda. Na ulici susretosmo silu naroda, ele nitko nas u tmini ne spazi i ne prepozna u meni orenburžkoga častnika. Dovedoše nas do izbe, koja bijaše u uglu razskrstice. Pri vratih bijaše nekoliko lagava i dva topa. „Eto dvor", reče neki mužik, „idem, da vas najavim". Udje u izbu. Pogledah Saveljića, starac se krstio i čatio u sebi molitvu. Dugo čekah napokon se vrati mužik i kaza mi: „Ulazi; batjuška je rekao, da častnik k njemu dodje".

Udjoh u izbu ili u dvor, kako ju nazivaju seljaci. Razsvjetljavahu ju dvie svieće lojanice; stiene bijahu prevučene zlatnim papirom; u ostalom klupe, stol, umivaonica, ručnik na čavlu, vilice u nuglu i široko zjalo puno lonaca — sve to bijaše kao u drugoj izbi. Pugačev se posadio pod slike, u crljenu kaftanu i ovisoku klobuku, ozbiljno se podbočio. Oko njega bijaše nekoliko mu doglavnika, koji su se načinili kao i on. Bilo je vidjeti, da je viest o dolazku orenburžkoga častnika u njih uzročila radoznalost, i da su se navalice pripravili, kako će me veličanstveno dočekati. Pugačev me prepozna, čim me pogleda. Pritvorena mu ozbiljnost izčeznu. „A, vaša blagorodnosti!" reče mi živo uzkliknuv. „Kako živeš? Ako bog da?" Odgovorih, da sam pošao za svojim poslom, a njegovi ljudi da su me ustavili. „A za kakvim poslom?" upita. Ne znadjah, što bih mu

Digitized by Google

odgovorio. Misleć Pugačev, da mi se ne će govoriti, gdje toliki slušaju, obrnu se k svojim drugovom i reče im, neka izadju. Svi ga poslušaše do dvojice koji se ni ne ganuše s mjesta. „Govori slobodno i pred njima“ kaza Pugačev; njim ja ništa ne tajim. Okomih oči na silnikove ljubimce. Jedan njih, slab i grlav starac, sjedobrad, ne imadjaše na sebi ništa znamenita do modre vrpce preko ledja na sivom armjaku[1]. Ali nikada ne ću zaboraviti njegova druga. Taj bijaše visok, jedar i širokih pleća , od kakovih četrdeset i pet godina. Gusta crljena brada, blistajuće oči, nos bez nozdrva i crljenkaste pjege po obrazu, sve to činjaše ga nekako neobična. Bijaše u crvenoj košulji, u kirgizkom haljetku i kozačkih hlačah. Prvi (tako doznah kašnje), bijaše kapral prebjeglica, Bjeloborodov; drugi Atanasij Sokolov (nazvan Hlopuša), prognanik, a tri put je već pobjegao iz sibirskih rudnika. Čuvstva me silno uznemirivahu, a još više družtvo, u kom se tako iznebuha obretoh. Pugačev me osokoli svojim pitanjem, da kažem, za što sam krenuo iz Orenburga.

Čudna mi miso u glavi munu; pričini mi se, da mi providnost, privedši me opet k Pugačevu, daje sgodu, da svoju namjeru istinom učinim. Ne promisliv još pravo odgovorim Pugačevu:

— Pošao sam u Bjelogorsku tvrdjavu osloboditi sirotu, koja ondje muke muči.

Oči Pugačevljeve sievnuše. — Tko od mojih ljudi smie mučiti sirotu? kriknu. Pa da je do neba, momu sudu taj ne uteče. Govori, tko je krivac?

— Švabrin — odgovorih. On je osužnjio djevojku, koju si ti vidio bolestnu kod popadije, hoće silom, da se njom oženi.

— Naučiti ću ja Švabrina! kaza srdito Pugačev. Znati će, kako treba mučiti i vriedjati narod. Objesiti ću ga.

— Dozvoli mi nekoliko rieči — reče Hlopuša promuklo. — Ti si načinio Švabrina komendantom u tvrdjavi, a sad hoćeš, da ga objesiš. Uvriedio si Kozake, što si pokapetanio plemića, sada bar ne plaši plemiće, te ih ne kazni od prve pritužbe.

— Ni oprostiti, ni pomilovati! kaza starac s modrom vrpcom. Nije sila kazniti Švabrina; a ne bi bilo s gorega upitati gospodina častnika, za što je izvolio potužiti se. Ako te ne pripoznaje carem, zašto te moli za pravicu; ako te pripoznaje, zašto je sve do dana današnjega sjedio u Orenburgu s tvojimi neprijatelji? Zapovjedi, da ga odvedemo u sudište i da zapalimo oganj, izpovjedit će njegova milost, da su ga poslali k nam Orenburžki zapovjednici.

(Dalje sliedi.)

[1] Armjak = odielo prostoga Rusa.

Mickievićevi krmski soneti.

Pohrvatio I. T.

(Konac.)

Gradine balaklavske.

Ti gradovi, u razsap strovaljeni sada,
Bijahu nakit, straža nezahvalna Krma,
Sad grebenje su grdno povrh brda strma,
Gdje gmiže gujski gad i ljudi gori gada.

Tu jošte grb se vidi povrh veže grada
I napis još se čita kroz to lišće grma,
Al glas vlastele driema bez daha i mrma
Ko crvak uvit u list s loze vinograda.

Tuj Grk klesaše dlietom stuplje u okruge,
Mongoli opirahu s' italskoj drzkoći,
Tuj Mečki hodočastnik propjevô je noći;

Sad jastrieb širi crne kreljuti si duge,
Te kao gdjeno kuga mori u bjesnoći,
Vijôrê se od krila vječni stiezi tuge!

Ajudah.

Milota mi je zirnut s Ajudaha stiene,
Gdje grdnog valovlja se pjênê crne čete,
I propinju se, tištu, srebrom sniega sviete,
Milijunskim se kriesom na suncu šarênê.

Navaliv na grebenje šúmê razbijene,
I kitskoj slične vojsci brieg jurišat lete,
Predobiv si ga slavno, povratka se sjete,
Po žalu puste koralj, biser drage ciene.

Baš takvo ti je srdce, pjevaoče mladi!
U strasti često navre, sviet jurišat radi,
Al dirnuv žice, gnjev se slegne, viek ti slâdî;

I sladkim spominjanjem odjeknu ti žice,
Pa rodu svomu namreš pjesme bezsmrtnice,
Vrgavat će ti vieci vience na grob nice.

Digitized by Google

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

Vraćajuć se sa Hradčina navratismo se u tako zvani Belvedere, odkle se naužismo divnoga doisto vidika na Vltavu i dolnji grad. Bellvedere je liepa sgrada u slogu italijske renaissance. U velikoj njezinoj dvorani nalaze se slike, dosta dobre na liepu, tičuće se poviesti českoga naroda. Na tom je ljetnjaku kralj češki Rudolf drugi sa slavnim zvjezdarom Tiho de Brahe čestoputi zviezde motrio. Uzlazeć i silazeć sa Hradčina prodjoh kraj spomenika Radeckova po modelu od kipara Maxa a nacrtu od Rubena. Meni se taj spomenik ni malo ne svidja. Slavnoga generala nose vojnici na štitu. Meni se taj način prikazanja ni sa moralnoga ni sa estetičnoga gledišta ne mili. Pohodismo i gospinu crkvu pred Tynem, koja je gradjena za kralja Karla IV. i negda Husitom služila. I ona je gotičnoga sloga. Šteta velika, što je ta liepa crkva posve obzidana. Pročelje baš nije ni vidjeti. Do njega se kroz uzke neke ulice i koridore provlačiti moraš. S nutra glavne crte i samo tielo je ne oštećeno; ostalo sve, što se uresom i detaillom zove, grdnim je načinom izkvareno. Samo je propoviedaonica vrlo liepo i ukusno gotično djelo od drva, komu sam slično vidio u Monakovskoj stolnoj crkvi. U tih propoviedaonicah sve je sustavno i organično, dočim sam u novih gotičnih propoviedaonicah opazio anorganičnim posve načinom nametnuti široki obod, koji bi imao tobož priečiti, da se glas u vis ne gubi, kô da se to organičnim načinom ne bi postići moglo.

Poslije kako promotrismo varošku kuću, liepu noviju gotičnu sgradu, sa još ljepšimi ostanci staro-gotičnimi i poslije kako posietismo muzej, koji je u najboljem redu, — sbirka osobito mineralogična i zoologična vrlo su bogate i vrlo liepo uredjene — uputismo se na Višehrad. Odtale je neizrecivo liep vidik na zlatni Prag, osobito sa njegovih bedema. Tu pohodismo crkvu, koja je takodjer negda gotična bila, a sad je tako izkvarena, da se staroj gotici jedva nešta tragova u pobočnih ladjah opaziti može. Znamenito i vrlo liepo je groblje na Višehradu. Tu nadjosmo grobove neumrloga Čeha Hanke, i drugih uskrisitelja i posvetitelja českoga naroda i zavapismo iz dna duše: „neka počivaju u svetom miru!“ Hvala vam i slava neuvela na trudu za narodni preporod i prosvjetu! Bog vam ga stostruko naplatio; dao Bog hiljadili se u slovjenskom narodu muževi, koji, vašim slavnim primjerom zaneseni, djela neumrla tvore! Položaj toga groblja na Višehradskom visu toli je liep, da se s njim samo najljepše na svietu groblje, to jest sveti Miniato u Firenci prispodobiti može. Čujem da se i u Zagrebu misli na osnovanje ljepšega groblja. To je pravo. To zahtieva vjera, to zahtieva ljubav prama našim pokojnikom, to zahtieva i korist narodna, jerbo se mladost ničim bolje na slavna djela potaknuti ne može, nego kad vidi, kako se zaslužni i slavni muževi i poslije groba u spomenicih svojih štuju i slave. U okolici zngrebačkoj ima položaja rek bih stvorenih upravo za liepo i uzorno groblje. Posietismo na Višehradu i prijatelja Štulca za sada prepošta Višehradskoga, ali ga kod kuće ne nadjosmo. Vriedni taj svećenik zidje od samoga kamena pravu palaču, praepoštiju sa vrlo liepom kapelom u domu samom. Ostali kanonici Višehradski obitavaju dolje tik obale vltavske, ter je nedokučivo, kako se ta gospoda zimi u nepogodno vrieme na strmi vis Višehradski penju. Valjda u takovo vrieme bogomolju svoju u domovih svojih obavljaju. Večeri povratismo se k zelenoj zviezdi, svratištu našemu, da se na sutradašnji odlazak spremimo. Oko 10 ura medjutim eto ti k meni moga staroga prijatelja prepošta Štulca. Dobio kasno moju kartu, pak ne mogao srdcu odoljeti da me ne vidi. Štulc je uzoran svećenik, vrli češki pisac i revni domorodac. Prava je slast s njim sboriti i govoriti. Prije desetak godina probavismo 4 nedjelje skupa u Parizu, s knezom Gjurom Ljubomirskim. On mi pripoviedaše, kako je Gjuro siroma u naručaju njegovu u Krakovu davno preminuo; a ja njemu, kako me je isti prije dvie od prilike godine u Beču pohodio, našav kod mene Petra Preradovića i kako se hvalio, da je staromu svojemu zlu, kataru želudskomu liek u neslanom od mekinja hljebu našao; a evo danas ni njega ni Petra Preradovića ne ima. Pripoviedaše mi Štulc, kako prepoštiju gradi zajmom, koji se iz dohodaka prepoštskih za 25 godina namiriti mora, dodavši: da sad i kamate i amortizaciju iz svojih dohodaka namiruje, i da opet više dohodka ima, nego mu predšastnici imahu. Tako bog blagosiva dobro djelo. Ja bi s prijateljem do jutra ostao, da niesam s razhlade bolovao i da mi nije bilo sutradan odputovati, a onako se oko pol noći razstasmo obećavši on meni, da će me pohoditi, a ja njemu, da ću odsele, ako u Prag dodjem kod njega u liepom njegovu dvoru odsjesti. Štulc ostavi i taj put u duši mojoj uzornu sliku valjanoga svećenika, koji samo zvanju svomu i idealnim svrham živi. Ja sliku prava svećenika držim najljepšom slikom ovoga svieta; ali je ujedno i to istina, da ne ima ništ nujnijega i bljutavijega do svećenika, koji samo za ekonomiju i svjetske probitke živi; koji muči i zieva, kad se o učenosti i umjetnosti govori; a jezik mu se istom razveže, kad se radi o tom, kako se zemnjaci sade, kako se duhan čuva, i koli se sladko pije dobro pivo.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Misli starih vjekova o podobi zemlje.

Piše S. S. Kirinski.

U svakom učevnom zavodu našega vremena posvećuje se prirodoslovju jedno od prvih miesta i nastoji se o njegovu naučavanju onom ozbiljnom revnošću, što ga ide s pretežnoga mu dojma na čovječji život. Tiem su se uvrle barem glavne stvari ove znanosti, kao što je oblik zemlje i dnevni opažaji na nebu, toli živo u sve slojeve današnjega svieta, da je o njih pravo upućen i naš najneuputniji djak seoski. Da je tomu negda drugčije bilo, razumieva se već s toga, što je svaka znanost imala svoj skromni početak ter je trebalo vremena i vremena, dok se je malo po malo razvila i usavršila te dospjela do one visine, na kojoj je dan danas. Od svih znanosti imalo je možda prirodoslovlje savladati najveće potežkoće potekle od praznovjeraca, obmame ljudskih osjetila i prebujne fantazije nekih naroda u obće, a njihovih duševnih velikana na pose. Kroz vjekove i vjekove odgovarahu ovi potonji na svako prirodoslovno pitanje fantazijom, a ne plodom svoga iztraživanja i motrenja, jedinim načinom, kojim se čovjek istini doviti može. Kamo ih to zavede, i kakve se smiešne misli porodiše o spodobi zemlje i dnevnih pojavih na nebu u davnoj i nedavnoj prošlosti, toli je zanimivo i poučno, da se nadamo ugoditi čitaocu „Vienca“, prosborimo li koju o tom na ovom mjestu.

Obće je poznato, da su stari Heleni (Grci) kumovali svakoj znanosti i umjetnosti, dakle i onoj strani prirodoslovlja, nazvanoj „matematičnim zemljopisom“. U iskonu (prastaro doba) mišljaše taj narod, da je sredozemno more i njegove okoline opet nekim morem oblivene zemlje sav savcati „Sviet“, a to je prva misao o obliku i veličini zemlje, na koju u poviesti nailazimo. Kaldejci, narod na Eufratu, koji se u mnogo bavljahu astronomijom i mathematikom, učahu poslije, da je zemlja neki veliki okrugljasti kolut, u sredini zdjelasto izdubljen i nalik plovećemu po vodi čunu. Po ovom se nauku povedoše i stari Heleni, a to sve do doba Heraklita efežkoga, kao što Diogen laertski u svojih spisovih tvrdi.

Malo se od toga razlikuje, što je učio sofista Leukipp (500 god. prije Isukrsta) a uzanj i sveti otci Jeronim, Augustin i Jovan zlatoust: da je naime zemlja okrugla, ozgo ravna, ozdol pako poput kube (Kuppel) izdubljena a ljudi da živu na gornjoj okrugloj ravnici. Drugi su opet sofiste nastojali dokazati, da naša zemlja nije ništa drugo, van pilj (Pyramide) od više strana vrhom dolje obrnut, neki opet da je valjak (Cilinder) stojeć okomce u vasmiru (prostraništu svieta), gdjekoji pako, da je kocka, itd.; ali nijedan od učenjaka ne hćede kazati, na čem su ova tjelesa posadjena.

Hesiod i Epikur trudijahu se dokazati, da je zemlja ravan kolut a nebo izdubljena od biljura kruglja, poklapajuć zemlju onako, kao pekva krušac. U Omirovo doba bijaše ovaj nauk obćenit, jer sliepi taj pjesnik opisujuć umjetnine, što ih načini Hefajstos na Akilejevu štitu, veli: „Tuj vam je zemaljska okružina sa čvrstim iznad nje razapetim svodom, na kojem ozdol u kolih po oblacih jure Helios (sunce) i Selene (mjesec), Hyade (zviezde daždice) i Plejade (vlašići), velika sila Orionova i medjedica, koja gledajuć uviek u Oriona, jedina od svih zviezda nikada ne zaroni u hladoviti ocean.

Na ovu se spodobu nadovezuje nekakav nejasan opis oceana, o kom se kaže, da je neizmjerna voda tekelija oblievajuć zemlju okolo na okolo, a ne mirujuće more. Svakog jutra uzadje Helios iz istočne strane oceana, projuri na svojih kolih biljurnim svodom, što ga mi nebom zovemo, i to kad višim kad nižim oblukom, prema tomu kako su kad dani dulji ili kraći (tuj je očevidno da je uzrok i posljedak promienjen) te sidje u veče u zapadnu stranu oceana; od ovdje se uputi on u zlatnom čunu — divnoj umjetnini Hefajstovoj — preko sjevernoga pola opet k istoku, da se iza sladkog noćnog počinka opet na isti put dade. Sestre Ore, krasotice od svih krasotica, brinu se za toga za konje mu — 4 bjelca — napoje jih Nektarom i nahrane ih Ambroziom; kad Helios na kola skoči, božica Aurora (Eos) otvori mu vrata nebeska, a čim se pri tom poslu pomole ružičasti joj prstići na vanjštinu, zarudi svietu s njihova silnoga svjetla zora jutrnja. A koli je bilo težko konji sunce vozećimi vladati, izkusio je Faeton nesrećni sin Helionov. Ovaj, u nekoju zemaljsku krasoticu zaljubljeni mladić hćede dragoj svojoj pokazati se junakom, pa stade otca moliti neka mu dopusti na mjesto njega sunčana kola voditi. Uplašeni s toga nauma otac uzme sina odvraćati od ne promišljene nakane grozno mu opisujuć divlju neukrotivost i bjesnoću sunčanih konja i očitu pogibiju, koja ga, tomu težkomu poslu nedorasla mladića čeka. Nu sve odvraćanje bijaše zaludno, jer otac ne mogaše na dugo odoljeti molbam i suzam razmaženoga sinčića, al uz dozvolu poduči ga otac u najprečem, što mu trebaše znati, da srećno svoj zadatak obavi. Prodje noć i presrećni Faeton dade se na put. Izprva išlo sve liepo i dobro, jer se mladić vladaše po otčevu uputu, al kad provaliv dobar komad puta, pogleda s neba na zemlju i opazi, gdje draga uprla oči unj, zaboravi Faeton, obmamljen ljubavlju i taštinom sve opomene otca svoga te ošine konje živo. Ovi opaziv umah, da ne vojkaju jake kao dosada ruke, pobjesne i otmu tako mah, da ih gonič ne mogaše, uz prkos svemu naprezanju svojih sila, obuzdati. Pobješnjeli konji pojure sa suncem sad k sjeveru sad k jugu, sad k nebu sad k zemlji tako. da se sav vasmir napuni strahom i trepetom. Od sunčane žege postane do to doba plodna Sahara u Africi pustinjom, ljudi ove zemlje pocrne, more i sve ostale vode zavriju, svi bogovi zemlje i vode podignu strašnu viku, zahtievajući od

Digitized by Google

Jupitra, neka stradanje od svieta odkloni. Ovaj razjaren s nereda silnoga, što ga počini ludi mladenac, ubije ga svojom strielom, srušiv ga u rieku Eridan (Po); sestre mu Helijade, tražeć tielo brata jedinca po svem svietu nadju ga napokon na obali Poda, gdje su nad njim toli dugo gorke suze prolievale, dok im se olympski bog ne smilova i u johe ih ne pretvori. Dragu njegovu pako, koja zrijaše dan na dan od zore do večeri u milo joj sunce, misleć tužna, da ga još njezin dragi Faeton ravna, pretvori Jupiter s milosrdja u suncokret, u onaj cviet naime, koj od to doba uvjek svoju čašku (glavu) za suncem okreće.

Ovo putovanje sunca sjeća nas onoga učenoga školnika bavarskoga, koj, protumačiv svojoj djeci kretanje sunca, pridoda tomu, kako se sunce noćju vraća opet k svomu izhodištu, i da mi to s toga viditi ne možemo, što sunce ob noć putuje.

Pythagoras (rodj. 584. pr. I.) govoraše doduše, da zemlja mora biti kruglja, a učeni i mnogo svieta proputovavši Aristoteles (rodj. 384. pr. I.) potvrdjuje to i fizikalnimi razlozi evo ovako: „Voda traži neprestance najniže i središtu zemlje najbliže mjesto, ne može zato na nikojem mjestu većma stršiti nego na drugom, buduć bi se voda s viših miesta slievala na nižja a tim se pako izjednačila. Kad je dakle more svojom površinom svagdje jednako daleko od središta zemlje, to polieže od tuda, što je zemlja kruglja, jer su u same nje sve površine točke ravno daleko od središta njena". Kako je god taj dokaz u jednu ruku istinit i oštrouman, ipak mu ima prigovora; Aristoteles gradi naime ovoj dokaz na nečem — središtu — o čem samo veli da ga ima, ali baš to mu je trebalo prije da dokaže.

Nauk, da je zemlja kruglja urodi koječim, a tako i naukom o antipodih (protunožci); ali baš taj naravni posljedak probudi kao njemu, tako i njegovim širiteljem i braniteljem mnogo neprijatelja. Lukrecij (rodj. 95. pr. I.) podsmjehava se tomu dosta ujedljivo, a čuveni Plutarch ruga se filozofom, spočitavajuć im, da se ne mogu okaniti svojih budalaština, već bi ovim za volju rad, da ljudi na drugoj strani zemlje tumaraju kao pijani, a idu tako na krivo, da se čovjek k čovjeku nogami približuje a glavom razilazi, a pri tom da svi pužu i plaze kao molci i gušteri.

U ovom shvaćanju ima bar mrvice pameti, jer mnogi su mislili, da su antipodi ljudi, koji na glavi idu a nogami po zraku mlate. Pojmovi „gore" i „dolje" bili su skroz i skroz pomućeni i uviek namienjeni na položaj prepirateljâ, kao da kobnoga „dolje" antipodi ni ne imaju pod svojimi nogami i kao da na tako ogrómnoj kruglji poput naše zemlje ono „dolje" može što drugo biti, van pravac prama središtu. Ljudi se odkane dakle misli, da je zemlja kruglja i već u IV. stoljeću poslije Isukrsta prisvoje kršćanski vjeroučitelji ovu stvar kao vjerozakonsku. Pripovieda se, da je u 8. stoljeću neki Virgil vladika solnogradski, svetčano svrgnut sa svoje stolice i lišen svakog dostojanstva i svieh dohodaka, što je nesrećnik zagovarao nauk o kruglji zemaljskoj i antipodih, dakle izpoviedao nešto, što se je u ono doba držalo laži.

A i drugi čudnovati oblici pripisivahu se zemlji. Po nauku šivanaca (Schiawaiten) u istočnoj Indiji, nosi zemlju slon boga Šive na svojih ledjih i stoji uviek na tri noge, kako će izmjenice jednom nogom počivati; spusti li dakle slon četvrtu nogu na zemlju a odigne li jednu već iznemoglu nogu na počinak, to je posve naravno, da se tom prigodom zemlja malo uzljulja i tako postane potres. Višnuvci pako (Vischnuiten) uče, da Višnuova žaba kornjača nosi žemlju na hrbtu si; ali ni ni ovi ni oni ne kažu, što je pod slonom i žabom kornjačom. Najpoetičnije i istini najbliže jest ono, što o tom Brahmanci (Brachmaiten) pričaju; po nauku njihovu, sjedi Brahma, najviši bog njihove trojice (Brahma, Višnu i Šiva, t. j. stvoritelj, uzdržavatelj i razoritelj, odkako je sviet svorio, počivajuć na listu svetoga lokvaja (Lotos), a zemlja je samo zrno od pieska pod njegovom nogom.

Kad su si stari zemlju nekakvom pločom mislili, to je naravno, da su gledali ne bi li saznali i za središte te ploče. Jevrejci ga nadjoše u Jerusolimu gradu. jer prorok Ezehiel pjeva: „Ovako veli Gospod: ovo je Jerusalim grad, koga sam podîgô usred neznabožaca, a okolo njega zemlje". (Pogl. V. stih 5.). To bijaše dovoljnim i neporušivim dokazom, da je Jerusolim središtem zemlje, koja nalikovaše stolu na sedam noga; šteta što su i Jevrejci zaboravili kazati, na čem ove noge stoje.

(Konac sliedi.)

Dubrovnik.

(Sa slikom.)

I.

Polovicom lipnja 1873. god. zaputih se iz Spljeta u Dubrovnik. Poslije podne toga dana zaplovi parobrod u ostrovlje nekadanje slobodne obćine dubrovačke. S lieva proteže se poluotok Pelješac, s desna otoci Krkar i Mljet, a medju obima pomalja se iz daleka Lastovo. Kod otočića Olipa zalazi parobrod u šipanski tjesnac, ploveć izmedj otoka Šipana i vrletna kopna; zaplovi za tiem uz otočić Rudu u lopudski tjesnac, kroz koj, ostaviv na desno Lopud i Koločep, projuri u liepu i prostranu luku dubrovačku, u Gruž.

Na ulazu ove morske drage utiče u nju s lieva „Rieka", u svojem kratkom, do 2 tal. milje, tečaju brodiva, do 60—70 hvati široka a izviruća u prociepu veoma romantične doline. Ovu dolinu kano i gružku dragu obkoljuju liepe ville dubrovačke vlastele, kojih čar uveličuje prekrasna južna vegetacija sa šumami

Digitized by Google

uljika i tavno-zelenih čempresa. Gruž, maleno selo, ima 450 stanovnika, može se dubrovačkim predgradjem smatrati, koje u putniku izaziva mnogo veće nade, nego li ih Dubrovnik svojom veličinom podmiriti može.

Iz Gruža preveze te vožčik u tili čas u Dubrovnik na liepoj cesti, koju je francezki maršal vojvoda Marmont (1807.) sagradio. Sa najviše tačke (vista) ove ceste otvara se s jedne strane bezkonačno, ni jednim otokom ne zastrto more, s druge sielo davne jugoslovjenske slobodne občine. Sadanji Dubrovnik ne broji više od 5500 stanovnika a sva politična občina imade jedva 9000 žitelja. Grad leži na poluotoku, a s visa gledan predstavlja se kano u koritu, na podnožju planine sv. Srgja i visoke morske hridi. Dubravi, kojoj ima zahvaliti svoje ime, sada ne ima traga; dočim planine nekada šumom zarasle sada su goliet, a zelen u vrtovih i vinogradih na podnožju te krši nikla je rukom i znojem ljudskim.

Dubrovnik, kano što se iz priložene slike takodjer razabire, vanjskim je licem nalik sredovječnoj primorskoj tvrdjavi. Sa kopna opasan je dvojakimi zidinami, medju kojima ponamješteni su okrugli bastioni i četverouglaste kule. Iz ovoga pojasa ističe se iz sredine na sjevero-iztoku golema Menčetićeva kula, opasana dvojakim platnom. Sa mora brane tvrdjavu dva čvrsta gradića: na sjevero-zapadu gradić sv. Lovra, na iztoku „Ravelin“. Prvi uzpinje se tik mora na strmoj hridi, odkle gospodi nad morem. Ovdje bi kasteo sagradjen već polovicom XI. vieka, da brani grad od mletačkoga brodovlja; ali sadanji je mladji. Spomena je vriedan nadpis nad vratima gradića: „Non bene pro toto libertas venditur auro (sloboda vriedi više od svega zlata)“, koj pokazuje, koliko su stari Dubrovčani umjeli cieniti slobodu i političku neodvisnost. Ravelin, koj je imao s druge strane priečiti ulaz, bijaše sagradjen g. 1539. po nacrtu talijanskoga graditelja Dorie. Sve ove obranbene gradjevine, kako su sada, a podignute od golema klesana kamena, bijahu dozidane u XV. i XVI. vieku t. j. izmedju 1459. i 1570. godine. Ono doba primaknuo se bio Turčin k primorju, Dubrovnik bijaše onoj sudbini izložen, koja zateče Srbiju, Bosnu i velik diel hrvatsko-dalm. primorja; stariji obranbeni sustav vidio mu se preslab naprama takovu neprijatelju, s toga izmieni ga novim, koj je i neodvisnost njegovu preživio. Vještaci drže, da je Dukrovnik zanimiv i s te strane t. j., da se obranbeni sustav XV. i XVI. malo gdje, kano što ondje, tako čisto do danas sačuvao.

Izvan gradskoga platna imadu dvie predvaroši: s gruške strane Pile, naprotiv Ploče. Pile, mnogo veće od drugoga, sa 1600 stanovnika, sastoji se skoro od samih ljetovnika i dvoraca, koji daju Dubrovniku neko velegradsko lice. Ovdje je takodjer dubrovačko najprostranije šetalište, nasadjeno drvećem, medju kojim se dvie gorostasne Paulomae imperiales iztiču. Odanle prikazuje se oku prekrasan vidik na pučinu morsku.

Unidjimo u grad kroz pilanska vrata. Odavle pak do ribarskih vrata, kroz koja se izlazi na Ploče, provlači se najširа i najljepša, do 400 koraka dugačka ulica (stradone), koja dieli grad u dvie skoro jednake polovice. To je dubrovački corso, kojemu uzporedice teče još jedna uzka ulica, skopčana s njim kroz druge omanje. Odanle uzpinje se grad na obje strane uzbrdice sve do zidina. Osim ovih dviju glavnih vrata, na zapadu i istoku, kojima se corso završuje, imadu dvoja manja u malenu luku dubrovačku, koju štite gat (molo) i bedemi. Ovaj diel predstavlja naša slika, na kojoj se vidi tvrdja sv. Margarete, koju je graditelj Saporosso Matteuci u XVI. vieku sagradio; a povoda joj dao turško-mletački rat (1570.), za kojega su se Dubrovčani bojali neprijateljske provale. Tu je bio i arsenal republike. Tudjer kod Sorkočevićeve palače i Petro-Lovrine crkve pokazuje se mjesto, gdje je galija s moćmi sv. Petra, Andrije i Lovre u XI. vieku doplovila. Veli se, da je nekada more prodiralo u ono korito, gdje je sada corso, što nije vjerojatno.

Tko unidje u Dubrovnik s punom glavom njegove davnine, taj će se u fisionomiji njegovih sgrada prevariti. Mjesto sredovječnih ili čak bizantinsko-istočnih, mjesto romanskih ili čak gotskih gradjevina nalazi on sgrade ili baroke ili u renaissance-slogu. Kakav je Dubrovnik sada, on naliči, uz malu iznimku, sjajno utvrdjenu gradu iz XVII. vieka. A tko stane tražiti gradu obrazac u inostranstvu, taj će ga samo lasno naći u istodobnih talijanskih napose mletačkih gradovih. Taj obrazac pritisnut je na licu inih takodjer starih gradova istočne obale jadranskoga mora. Ali znatna je ipak u tom obziru razlika izmedju Dubrovnika s jedne a Zadra i Spljeta s druge strane. Kano što je Dubrovnik uz sve oponašanje talijanskoga javnoga života, sve svoje uredbe nadahnuo svojim duhom, tako nije ni u njegovom spoljašnom architektonskom značaju izražen onaj rekli bismo, podanički talijanski duh, kano što se on u dalmatinskih gradovih očevidno prikazuje. I u gradjevinah dubrovačkih pokazuje se neka osebnost, kano što se ona odsieva i u pjesničtvu ove jugoslavenske Atine. Mene se bar tako dojmilo vanjsko lice dubrovačkih ulica, imenito corsa, kada sam ih nekoliko puta prošao; a mislim, da se ne varam u svojem sudu.

Što nas vanjsko lice Dubrovnika prenosi u XVII. stoljeće, to nam poviest njegova umie protumačiti. Stariji na ime Dubrovnik s veće je strane propao u velikom potresu dne 6. travnja 1667. god. Iza toga grad bi „ponovljen“, pà gradjevine iznovice podignute u slogu one dobe. Od onoga se doba ne mogaše grad nikada više pravo oporaviti, niti doći do predjašnje dobrobiti. Dubrovnik je u svojem razvoju popostao; on se mal ne okamenio. Od propasti republike malo se što u nutr-

Digitized by Google

njem gradu promienilo. Što je u tom obziru života, to se na Pile preneslo. Dubrovnik „ponovljen“ iza godine 1667. nije ni mogao dobiti drugoga lica u gradjevinah. Tada je i u Italiji architektura padala i odstupiv od jednostavnije krasote zaniela se za fantastičnimi, pretrpanimi i blistavimi oblici. (Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

IV.

„Debora“ — „Klobučar i opančar“ — „Otelo“.

Prosudit nam je tri dramatične predstave, tri ploda Mosenthala, Hoppa i Shakespearea. Divne li doduše kombinacije! Ima neka vrst sigre za djecu, gdje se od tri kamečka može sastavit ciela slika, na jednom je kamečku glava, na drugom tielo, na trećem noge. Ti kameni mogu se izmieniti od raznih figura, pa od te permutacije i kombinacije postaje karikatura. Takova tri kamečka, uzeta od tri razne slike, prikazuju nam tri komada ubilježena na čelu ovoga člančića. Glava: sentimentalno lice, pod zelenim štajerskim šeširom; tielo: bajazzo zarubljen krznom one životinje, koju je prorok Muhamed zabranio svojim sljedbenikom; noge: belvederskog Apolla. Ne ima sumnje, da si čovjek od takove slasti mora pokvariti želudac.

Govorimo najprije o „Klobučaru i opančaru“ prema logiki onog nevidivog duha, koji lebdi nad platnenimi oblaci našeg pozorišta. Zašto? Jer je u „Klobučaru i opančaru“ bilo najviše občinstva. Unidjoh prošle nedjelje u kazalište, kad je već puno bilo. Po ložah sjedjahu fine gospoje i gospodjice, cviet ženske mladeži, u sjedalih sjedjahu vriedni gradjani sa svojimi ženami, jezgra našega glavnoga grada; u parteru tiskala se sveučilištna mladež, cviet naše budućnosti, a visoko na galeriji skupilo se niže gradjanstvo, poštenjaci iz predgrada, da se i oni naužiju malo duševne slasti. Sve je sjalo, sve se blistalo. Mile li pače poetične slike! Zašto ti ljudi dodjoše u kazalište? Shakespereov Hamlet kaže, da je pozorište ogledalo svojega vieka. Dakle se je to liepo naše občinstvo prošle nedjelje imalo gledat u zrcalu. Hvala liepa i na zdravlje!

Oprosti mi sjeno pokojnog Nestroja, ako sam ti ikad prigovorio! Oprosti! Tvoj „Lumpacius Vagabundus“ je ideal drame prema „Opančaru i klobučaru“. Ludorija, glupost, prostota, menažerija, mužkarac hineći u kratkih suknjah stidljivost djevice, bik i vepar od papira, pijanka, prostačke grdnje, kojih se stidimo opetovat u našem listu, od tih kukavnih krpetina skrpan je taj galimatijas, to je duševna hrana našim kćerim, našim mladićem, našemu gradjanstvu! I mi se hoćemo smijati, od srdca smijati, nu paprenoj dosjetki, zdravomu humoru, al sa takvog moralnog kankana mamurne megere ježi se čovjeku koža — i naše občinstvo — nedjeljno občinstvo je psikalo. Živilo! Javno mnienje prosvjedovalo je proti takovoj rugobi. Nu još većma nas je groza hvatala, kad je naša prva tragedica — — naša Partenija, Mejrima, Aricija, Desdemona u tom vrzinom kolu dosadnu njemačku popievku „o cjelovu“ pjevala! Nije li to mogla učiniti i gdčna Travenova ili — pardon! Gčna Culifajeva pjeva Zerlinu, gčna C. je solistica u operi! Kako bi ona? — Pardon! Moral svega toga škandala bila bi neka gospoda mogla čuti na izlazu kazališta poslije predstave. Naša nam estetična ćud ne dopušta, da ponovimo sve silovite izraze, koje smo tom prilikom čuli. Šta imamo od opere, viču mnogi našinci? Recimo: Ništa. Šta od „Klobučara i opančara?“ Manje nego ništa, škandal.

Prelazimo na ozbiljniji dio oglašenog repertoira. „Otela“ nam ne dosudiše bozi, rad „neprevidivih zapreka“ bje predstava te slavne tragedije odgodjena na duže vremena. Mi tu odluku uprave hvalimo. Bile zapreke kakove godj naravi, izvjestno je, da „Otelo“ jošte uvježban nije. Molimo samo, da bude što više pokusa, a žalimo, što se ne će prikazati po prievodu I. Trnskoga, koji je u istinu prekrasan i lako govorljiv.

Govorit nam je samo o predstavi „Debora“, u kojoj je gčna Barabaševa drugi put izašla pred občinstvo. Značaj „Debore“ mnogo je bliži naravi gdjice Barabaševe, nego li „Marija Stuartova“, premda i tu miesta ima, gdje se sila strasti zajedno sa punom silom glasa javiti mora. Nu ovaj put prikazala nam se gčna Barabaševa posve drugčije, nego prvi put. Ne stegnuta neprirodnom manirom, krećuć se u kolu svoje naravi, svojih osjećaja, iznosila se gčna Barabaševa pred naše oči prizor za prizorom krepko, živo, naravski, rieč za riečju razliegala se glasno i jasno, „Debora“ gčne Barabaševe bijaše prava dramatična slika, crtana slogom lapidarnim. Mi, sudeći samo po onom, što smo vidjeli, prigovorismo gdčni Barabaševoj u „Mariji Stuartovoj“, gdje je valjalo prigovoriti, nu s druge strane nam je vrlo milo, da ju možemo ovaj put pohvalit, milije tim, jer se jasno potvrdilo, da je u gospodične znamenit, samonikao, samotvoran dramatičan talenat, a za jedno dvie tri godine biti će gčna i vrstna dramatična glumica. Prigovor, da je gčna tu ulogu učila od učitelja, ne vriedi ništa. Oštro oko, tanko uho ne će se dati zavarati od tako zvane „dresure“ već će umjeti prosuditi, u koga ima naravske sile, u koga li ne ima. Gospodičnu Barabaševu je narav obilno nadarila. Put umjetnosti posut je cviećem, al je i trnjem, neka ne klone duhom,

Digitized by Google

nek ne mari za krpice i spletke. Sudeći po njezinu zanosu shvatila je svrhu umjetnice, ta svrha budi joj vazda pred očima, pa će dobro biti. Za sad prigovorili bismo njezinoj deklamaciji samo jedno. Neka se okani onih dubokih jecaja i uzdisaja iza svake izreke.

Ob ostalih glumcih ne treba nam govorit, ta poznajemo i njih i „Deboru“, samo nam je spomenuti, da je g. Fijan ulogu staroga židova dobro prikazao i da je gja Vormastini (židovka) nekako kaldejski govorila.

—*n*—

LISTAK.

Desetgodišnjica „Velebita“ u Beču. Dne 2. ožujka slavila je hrvatska akademična zadruga „Velebit“ u Beču svoj desetgodišnji obstanak svečano, a prijatelji naši javit će nam jamačno više toga o toj slavi. Ne možemo ipak, da koju ne reknemo o toj vrloj naselbini hrvatskih mladenaca „in partibus infidelium“. „Velebit“ je diete plemenitog zanosa, rodoljubivog revnovanja, medjusobne hrvatske ljubavi, koja ide zatim, da se narod, domovina osvjetla, proslavi, „Velebit“ je našoj omladini liep svjedok, šta li može uraditi živo bratsko kolo, kad je razborite misli, plamenog srdca, kad je rad osbiljan. Priznat nam je na žalost, da se je kod nas već mnogo stvorilo družtva, da se je u tih družtvih mnogo liepih rieči prosipalo, al kad onamo — voda se razplinula u piesak. Najprije silan plamen, potlje — dim, najprije silan zanos, potlje stranputice, krivudice, spletke, — mućak i nekoliko suhih zapisnika. „Velebit“ je sretnije prošao, pa je i proživio deset godina. Zašto? Jer ga oduševljava bratska ljubav, jer tu ne ima majušnih obzira i spletaka, jer tu ne nazire svatko u svojoj privatnoj slavici slavu domovine, a u svakoj nanešenoj mu uvredici propast Hrvatske. Velebićani su vojnici ravni i zdravi, mladići oduševljeni, proniknuti pravim, živim domoljubjem, iz kola „Velebita“ izašlo je mnogo ljudi učitelja i književnika, koji danas dobro rade za narod, a radeći zanj spominju milo ovaj sveti, rodoljubivi zavjet iz dobe, kada su Velebićani bili. Vriedno je, da sav hrvatski omladak slavi Velebitovu slavu, a proslavit će ga najbolje, povede li se za primjerom braće svoje Velebićana, kojim od srdca dovikujemo „Živili!“ Hrvatska mladeži! Raznih ima ćudi, raznih misli, al u srdcu svakog mladića mora vazda plamtit plam plemenitog zanosa, ljubav domovine, u glavi svakog hrvatskog mladića mora živjeti misao i mar, da nam narod pred svietom svjetliji, u domu sretniji bude. Fraza ne stvara bezsmrtnih djela, složna srdca, složne duše, složne misli i ruke pretvorit će kamen hljebom. Zato pustite omraze, zadjevice, proslavite „Velebit“, stvorite u Zagrebu bratinsko kolo, kakovo je „Velebit“ u Beču!

Hrvatske dobrovoljačke predstave. Dobrovoljačke predstave bijahu početak staroga hrvatskog kazališta u Dubrovniku, gdje su književne družine prikazivale na trgu pred kneževim dvorom komedije i drame, dobrovoljci udariše temelj i novomu hrvatskomu kazalištu u vrieme ilirskoga pokreta. Malo je bilo miesta u našoj domovini, gdje nije bilo dobrovoljačkih kazališnih predstava. „Danica ilirska“ i „Narodne novine“ pripoviedaju nam vrlo zanosnim slogom o vještini dobrovoljaca i sbilja bi vriedno bilo napisat poviest te dobrovoljačke dramatike, jer je bila znamenit faktor u našem narodnjem pokretu. Da spomenemo jednu, dosad ne priobćenu crticu. U pokojnoj ličkoj ili otočkoj regimenti — ne sjećamo se pravo — prikazali neki zanešeni mladi Iliri i Ilirke komadić od „slavnoga“ Kotzebua i to u tako zvanom „Regimentsmagazinu“. Nekoliko dana iza toga prijavi se nekoliko „charga“ raportu i tu izjaviše želju, da će osnovat stalan hrvatski teater. Šta su regimentski paše odgovorili na tu „panslavističnu“ željicu? Uboge „charge“ dobiše obrisač „in der Regimentssprache“. Dobrovoljački pokret usnuo je dakako od davna i naši Karlovčani zapustili dramatiku. U najnovije vrieme pojavilo se opet nekoliko dobrovoljačkih pokusa. Rodoljubi u Vinici pripraviše liepu predstavu, u Makarskoj u Dalmaciji priredjuje tamošnja čitaonica predstave, a u Bjelovaru odvažiše se g. odvjetnici Arnold i dr. Filip, urediti u novoj hrvatskoj čitaonici dobrovoljačko kazalište, da bude kraj njemčukanju i slavnomu „Bolzenvereinu“. Želimo od srdca, da primjer vriednih tih rodoljuba sliede i druga mjesta. Vrieme je, jer kod nas vlada u najnovije doba glede umjetnosti njemačka rieč: „Beim Teufel ist der Spiritus, das Phlegma ist geblieben!“ A šta rade mili naši Varaždinci i njihovo dragocjeno kazalište? Zemaljska vlada, čujemo, učiniti će kraj Bismarkovoj svirci, a kazališnim predstavam? Kušajte, gospodo, razpisat natječaj za domaće družtvo, dobit ćete ga. Ti dosadanji natječaji za njemačke i „hrvatske“ predstave niesu nego farizejstvo. Kušajte osbiljno, mi vam ne vjerujemo.

Kazalište po svietu. Za sezonu 1875/76 pripravljaju se u Petrogradu, Kijevu i Moskvi sliedeće nove ruske opere: „Angelo“ od Kuja; „Kovač Vakula“ od Čejkovskog i Muzorskog i „Marijin gaj“ od Gallera. Hrvatska je nabavila Lisinskove opere „Ljubav i zloba“ i „Porina“ od g. A. Štrige, ako se ne varamo, za 6000 fr. — a te opere driemaju u arkivu, „car tel est notre plaisir!“ Naša umjetnost razvija se naočice. — U Italiji pjevat će se sliedeće nove opere: „Gustav Vaza“ od Marchettia i „La Lega od Josea u Milanu; „La Gitana“ od Pisania u Turinu; „La Selvaggia“ od Shire u Mletcih; „Giulio Sabino“ od Platania u Palermu; „Dolores“ od Manzochia i „Luigi XI.“ od Fumagallia u Firenci.

Duždina palača u Mletcih. Ponajljepšoj sgradi Italije, duždinoj palači treba korenita popravka. Dosad se trošilo 11000 lira na godinu, al je to neznatna svota. Talijanska vlada, da spasi taj velevažni spomenik dat će palaču posve popravit troškom od 570000 lira. Čudni ljudi ti Talijani, za staro kamenje potrošit će pol milijuna. Mi smo pametniji, kod nas ne troši se za umjetničke „fantazije“ ništa.

Priča o babilonskoj kuli. Znameniti orientalista Georges Shmit odkrio je već odprije na asirskih pločah britanskog muzeja „priču o potopu svieta“, sada je našao pripoviest o gradnji babilonske kule, čije se ruševine još danas vide u Birs el Nimrud. Londonski „Athenaeum“ ističe osobitu važnost toga odkrića za staru aziatsku poviest.

Zabava: Mladi gospodin — Sjeta — Kapetanova kći — Mickievićevi krmski soneti. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku — Misli starih vjekova o podobi zemlje — Dubrovnik. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **Agust Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 11. **U Zagrebu 13. ožujka 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Janko bijaše dobro pažen u kući moga rodjaka, te bi se često u nju svratio, navlastito za moga boravka u Breznici. Kuća ta je razizemna, drvena, al čvrsta, pokrivena criepom i čisto obieljena. Stoji podalje od crkve nakraj sela i pokraj puta. Pred njom zelenio se vrtljić, a u njem dvie tri guste murve, dvie tri tanahne breskve. U tom vrtljiću, ogradjenom gustom živicom cvao liljan, cvale ruže, karanfil, bosiljak, širio se i bodljikavi, debeli kaktus. Najmilije mjestance u tom vrtlju bijaše mi sjenica, stisnuta u kutu. Silan trs pružio se uz kuću i razvijao svoje tanke, dugačke grane kao krov nad sjenicom. S prieda proplitao se na tetivici plavetni slak kao mreža spletena od vilinje ruke. U samoj sjenici stajaše priprost drven stol, a do njega dva debela hrastova panja, što ih je plavka „idiličnimi fotelji“ okrstila bila. Za tihe, ljetne noći, znali smo ja i Janko tu sjediti koju toju debelu uru, brbljajuć, pušeć, srčuć staro vino do mile volje i sto puti dozivao sam si tu u pamet rieči Horacijeve: „Ovaj mi je zakutak na svem svietu najviše omilio.“ Tomu momu zanosu bit će ponešto razlog, da sam, sjedeć na idiličnih foteljih, sa plavkom razpravljao velè važnih poslova manje prozaične naravi, nu svakako je sjenica i bez tih „pourparlers d' amour“, bila upravo rajski zakutak osobito za ljetne noći. Kroz tanku mrežu slaka plavilo se jasno noćno nebo, iskrile se srebrne zvjezdice kao ptičje oči, zlatna mjesečina drktala na bielom ljiljanu, na rumenoj ruži, na živom tamnom crvenilu kaktusova kaleža, a divna mirodija plivala iz duše cvieća širom zemlje božje. O jasnoj vedrini neba vidio si kao crne „silhouette“ tanke nepomične grane drveća, trbušasti toranj crkve i slamnate krovove seoskih koliba. Pred nama na stolu titrala svieća, ljeskalo se u velikoj boci rujno vince. Kadkad bi koji noćni leptir bubnuo u svieću, kadkad munuo izpred nas plavetnim nebom koj plahi šismiš. Sve bilo tiho, tihano. Samo se kadšto prenula oda sna starinska ura na brezničkom tornju, samo kadšto zalajao kakav kudronja na drugom kraju sela, pa onda opet sve tiho, tihano, kan da ne žive ništa do zlat nih zvjezdica, kan da ne diše ništa do ljiljana i ružica.

Za toga noćnoga milja pio gospodin mladi kraj mene vino, pio lulu i pričao mi mnogo i mnogo o svom životu, a ja ga slušao pobožno, bio bi ga slušao do zore, da nas niesu drzoviti pietli sjetili počinka. Janko govorio je dakako osebnim nekim jezikom, gutajuć rieči, miešajuć misli kao karte i zalazeć stranputice, a kod svake važnije izreke lupio bi šakom u stol, iztrusio bi punu čašu vina. Premda mi je pamet svagda dobra uzdanica, morat ću mu kazivanje zabilježiti svojimi riečmi, u kojih ni s daleka ne ima krepkoće i jedrine, al ni čudnih logičnih parenteza Jankova jezika.

— Brate, reče mi jednoč u sjenici, ne znam, što me toliko izpituješ, a nit marim znati zašto. Ne znam, zašto čovjek, idući putem, digne neznatan kamen, pa pita, kako je kamenu ime. Sve jedno. Ti znaš tko sam i što sam, sve imaš pred sobom na dlanu. Od duše sam ti govorio čistu istinu, ko što si sada sipam čisto vino u svoju čašu, i nadam se, da mi sve vjeruješ — —

Po ovih riečih osovi kapelan glavu i staviv lulu na stol pogleda me okom oštrim, pronicavim.

— Brate Janko, odvra tihmu, sve si mi pravo i liepo rekao, sve bi se to i tiskati dalo, nu jedno mi nikako ne ide u glavu.

— Šta to? skupi starac obrve.

— Nekakav sam ti nevjerovani Tomo. Oprosti, al ja mislim, da je taj tvoj „egipatski sanovnik“ velika laž, i da si tom ciganskom lutrijom badava mučiš stare moždjane.

— Koliko ti je godina? zapita me starac oštro.

— Bit će trideset.

Digitized by Google

— Trideset? Nije ni čudo, da ne vjeruješ. Šta bi to, šta bi to onakovi! Koliko si puti pokosio svoju bradu? Šta bi to! Varoška mudrija! Dakako! Drugčije bi ti svirao, da ti pripoviedam za svoja tri terna. Al šta tu i bacam biser pred — Bez zamjere, mladi brate!

— Bacaj, bacaj biser! Ded! uvjeri me! Kazuj kako je bilo.

— Da ti kažem? zapita me Janko oštro, sbilja? E, duga je to historija.

— Ništa zato.

— Budi, odsječe Janko, prošav rukom preko glave te iztrusiv punu čašu završi: Budi po tvojem! Čuj!

IV.

Do Save, baš naproti selu Oborovu, stoji za savskim nasipom medju drvećem crkvica sv. Bartola, malena ali stara, drvena ali jaka. Spada pod župu veleševačku, a ne ima od nje ni četvrt ure do starog gospodskog dvora u Orlih. Na Bartolovo u ranu jesen velika se tu slavi od starine slava, kakove nigdje ni u Hrvatskoj, ni širom cieloga božjega svieta nikad vidjeti ne ćeš.

Posavci naši, imajući široke, bujne livade, na glasu su konjari, pa su im staje pune, a punije bile u ono sretno doba, prije trideset godina, kad se sbilo, što ću vam kazat.

Posavski konj nije visok, nije vitak i gladak, al je jak, mišičast, plećast. a van reda vragoljast. Kad konjic crljenko stoji zapregnut pred dugačkimi posavskimi koli, malo ti on pita za put ili drum, za jame ili grabe, toga za njega ne ima. Mudro sievne konjic očima, strese rudastu grivu, digne nozdrve, pa skokom bez biča i vodjica zagrebe i grebe, kud je zemlja božja široka i ravna, kao da si strielu zaprego pred kola. Usopi li se, uplaši li se od kakova grma pri mjesečini, ne treba mu biča. Posavac mu šapne:

— Crljenko oj! il pucne samo jezikom, a konjic strese grivu i udri na novo u sviet. Ako si varoško diete i tankih živaca, dobro sberi kosti, kad si sio na posavska kola. Od početka do kraja tvojega puta bit će ti duša na jeziku.

Pa tek kad je konjic slobodan, kad ga ništa ne veže, ej, da ga vidiš! Preko zelene ravnice leti mahnitac, ni da bi se kopitom dodirnuo zemlje. Griva i rep vijore u vjetru, titraju o suncu. Leti, leti. sad — sad se prebaci nagnuv šiju i leti na drugu stranu, sad — stane. Stoji ko kamen, striže ušima, gledne velikima crnima očima u nebo, zahrže veselo i opet poput munje preskakuje ograde, živice, mlake, dok mu ne zviždne malen dječarac pod malim posavskim klobukom. Tada će konjic stati. Laganim korakom, poniknute glave šeće crljenko do dječarca, koji ga čeka prekrštenih ruku. Pred malićem se ustavi, naheri glavu, pogleda ga velikim sjajnim okom, a dječarac pogladi konja, poklopi ga brzo i jaše korak po korak tralaličuć uz vrbinje u svoje selo, u svoje široko dvorište. Takav ti je posavski konj.

Posavac ljubi toga svoga druga, pazi ga, miluje ga. Zato je i od starine u jesen kod priproste crkvice velika slava, jer Posavci čine na taj dan svetomu Bartolu zavjet za svoje konje, da ih ne snadje kakovo zlo.

Tako je bila vazda, tako i prije trideset godina na Bartolovo. Dan je baš liepo služio. Nebo bijaše sjajno, svietlo, ni oblačka ne bješe vidjeti na njem. Sunčano zlato sipalo se na široke livade, na riedke voćnjake, na jasne zelene šumice i titralo po malih valovih mirne, na tom mjestu široke Save. Po putevih brzao posavski sviet, u bielo odjeven, svetomu Bartolu, da ne zakasni misi. Po drumu letila laka vlasteoska kolca, kotrljala se starinska župnička kočija, cvileć i krieštec, a od Oborova otisnuo se upravo brod; sve to na njem vrvi, sve se na njem bieli, kao da je jato golubova palo na ladju. Brod sieče lako, lagano pozlaćeuu vodu, pa se dotisne sretno do savskog nasipa blizu svetoga Bartola. I u staroj gospodskej kuriji u Orlih sve je živo. Dim se vitla k suncu nad sivi drveni krov. Pred kućom stoji domaćin, debeo gospodin silnih prosjedih brkova, pa dočekuje goste. Sad si otire rubcem znoj sa čela, sad igra pečatnikom o debelom srebrnom lancu, sad tjera kokoši i mačke, sad se klanja gostom do crne zemlje. Kroz šljivik biele se haljine vlasteoskih krasotica, što amo u goste dodjoše. Gospoda svjetska i duhovna zabavljaju se kod kugljane. Baš se smiju od srdca. Zašto. Trbušasti oborovački župnik razkračio debele krakove, skupio duge skutove, te baca silovitim mahom kruglju u čunje, al ne pogodi ni ciglog. Debeli znoj mu teče niz crljeno, ugojeno lice.

A da vidite tu nalogu ljudstva oko crkvice, ni jabuka nebi pala na zemlju. Sve je bielo, sve načičkano, sve se to gura i tura bez reda i obreda. Da vidiš djevojke. Suknje su im tanane, protkane modrimi i crvenimi cvjetići, „kiklenak“ svezan pod grudima modrimi svilenimi gajtani, o vratu visi im deset nizova bisera od žutoga stakla; nogavice im šarene, kosa gladko počešljana skupila se niz ledja u jednu kitu, prepletenu crvenom vrpcom. Mladići, ljudi jaki, plećati, zavinutih brčića gizdaju se nemalo crvenim prslukom, na kojem se ljeska niz bielih dugmeta poput lješnika. Niz pleća pada im čoha od biela darovca, a na glavu naherili nizak, šiljast šešir uzvinutih krila.

Starci zaokupili pune bačve, bake pitaju se za zdravlje, grde susjede, pečenari nudjaju kraj plamena promuklim grlom mastna rebarca, sliepac gudi sjetno na konjskoj struni, vičuć pronicavim grlom kroz nos:

„Darujte me, milujte me!“

Sve se to tiska, huji i bruji, vri i kipi oko malene crkvice — al u tren umuknu žamor. Zvonce zanjiha se

Digitized by Google

njihom laganim; tanki mu glasak razliegao se širokom ravnicom. Već je župnik ušao u crkvicu, ušao i vlastelin i ostali gosti.

— U kraj ljudi! Procesija ide! zaori glas siedog zvonara, a sviet razmaknu se mirno na dvie strane.

Lagano, al sve u redu prolazio provod, trista posavskih, dugačkih kola. Pred svakima kolima zapregnuta su do četir živa konja, a u grivu upleteni su im debeli, voštani dupliri. Prednje konje vode mladi Posavci, noseći osbiljna lica voštanice, a na zadnjem konju jaše snažan mladić odkrivene glave. Kola puncata su mlade slame, a na njoj sjede bake prebiruć svetu krunicu, sjede žene i djevojke, pjevajuć svete pjesme. Sve je to čisto, sve vedro, sve mlad snieg, sve vedro nebo. Tri puta obilaze kola okolo crkvice, tri puta zavjetuju Posavci sv. Bartolu svoje konjice.

Za te svečane tišine stajaše podalje pod drvetom hrpica mladih seljaka, a medj njima jedan crnook junak, jaka al pravilna lica, visok kao jela, širokih prsiu. Oko mu izpod dugih trepavica sievalo kao živ ugljen, usne pod brci podrezanimi bijahu stisnute, a glavu je visoko nosio, nek se zna na čijih ramenih stoji. Držeći ruke u žepovih motrio je mladić svjetinu neobičnim ponosom i odgovorio bi drugovom kratko, odrezano, lako smiešeći se, sve gledajući pred sebe. Po seširu i haljini vidjelo se, da to nije Posavac, kao što njegovi drugovi, već Turopoljac. I u istinu mladić zvao se Mato Čunčić, jedinac seljačke plemenite obitelji Čunčića iz Lomnice.

— No Mato! progovori mlad Posavac, vesela lica, stojeći do njeg, pripoviedaj nam, koliko si funti gospodske soli pojeo sa tvojim gospodinom komešem na požunskom saboru.

— Hm! nasmjehnu se Mato izpod brka, dà gospodski sam jeo, kao i gospoda, al sol sam donio vam; jer je, kako vidim, kod vas ne ima.

— Pa ti čovjek plemenit, ti jedan Čunčić hćio si ići kao sluga sa komešem? upita ga drugi.

— Bolje komešu sluga, nego li ciganinu gospodar, odvrati porugljivo Mato — vi ste, čini mi se, Lekeničani, turopoljski kmetovi?

— Pa koji je bies tvoje plemenito gospodstvo donio u ovaj kraj? Zapita ga veseljak.

— Hm! slegnu Mato rameni, moja gospodska volja.

— Jesi l' došao na konju? zapita ga drugi Posavac.

— Posvietila sveta Lucija tvojoj pameti, ošinu veseljak posavskog si druga. Lomničanin pa na konju! Prije bi sveti Gjuro iz naše kapelice na drvenom konju preplivao preko Save, nego li Lomničanin na živom kljusetu doklipsao do svetog Bartola.

Turopoljac sve šutio, grizuć usne, sve lupkajuć lievom nogom po zemlji.

— Pa zašto su Lomničani toli slabi husari? zabadao mladji Posavac dalje.

— Ti toga ne znaš?

— I ne znam.

— Pa kazuj mi, šta je?

— Znaš, poče veseljak izpod oka mignuv na Matu, Lomničani imali jedincatog konja, sve sama rebra. Lomničani napili se mošta, pa dali i konjicu piti, i bome konj opio se, srušio se; Lomničani misle, da je mrtav. Da ne podje sve po zlu, skinuli mu kožu. Al da vidiš čuda. Konj se raztrieznio, skočio i odletio bez kože. Liepi konjari! Šta!

— Ha, ha, ha! udariše Posavci u grohotan smieh.

Mato trznu se, oko mu planu, pa će veseljaku:

— Čuješ li, kukavice, veži si jezik za svoj plot, pusti Lomničane na miru, i pazi, da ti nečisti jezik ne operem u Savi. Broj ti svoje štuke i somove za rana, jer svetoga mi Bartola, mogla bi te odnieti voda.

— Oj Mato, materino zlato! zapanji se tobož veseljak, zar si kod gospode u Požunu zaboravio šalu, te ti za svaku krpicu uzkipi plemenita krv. Pa šta si došao amo, i pošto si došao?

— Ne pitaj za sjekiru, kad ne znaš, gdje joj je držak. Jedva si vidio savski most, zato pusti požunsku gospodu na miru. Što sam došao? Jer mi se hćelo. Pošto sam došao —

— Valjda, da si nadješ mladu?

— Pa našo bi ih deset, da mi se hoće.

— A dà! Misli li tvoje plemenito gospodstvo, da kod nas kruške na vrbi rastu? Ne ima te djevojke posavske, koja bi za tebe pošla.

— Ne ima? Da vidimo za okladu, planu Mato, za deset polića vina.

— Starog?

— Starog, potvrdi Mato. Prva, koja mi se oku namjeri, moja će biti. Tako mi plemenštine!

— Da vidimo.

— Kako se zove ona crnooka? upita Mato, što no na kolih sjedi?

— Jaga Marićeva iz Strmca, odgovori veseljak.

— Dobro! Jaga će mojom ženom biti, odreza Mato, il ne dao mi bog nikad žene. Poštenog mi imena!

Mladić uhvati djevojku oštro na oko. Jaga raztvori velike sjajne oči, pogleda mladića i spustiv glavu sklopi ruke, kao da moli, ali kad kola zakrenuše za crkvicu munu joj oko izpod dugih trepavica na mladog Matu, koji je stajao kao stup upiruć oči u Jagu.

— Da vidimo, Mato, plemenito zlato, je l' u tebe te moći! podboči se veseljak.

— Da vidimo! odgovori Mato otresito, zapiši to za tvoje veliko uho. Na poklade biti će Jaga moja žena.

— Dadne li bog zdravlje, napit ćemo se na svatbi tvojoj vina, ako istina bude! reče veseljakov drug.

— Vidit ćemo, rekoše sliepci! zakrenu veseljak očima, staviv goruću gubu na punu lulu.

*

Digitized by Google

— S bogom! odreza Mato i uhvativ se objema rukama za pojas, protisnu se izmedju svjetine, zajaši konja i pojuri svojoj kući.

Čunčićeva plemenita kuća stajaše u Lomnici nedaleko od stare crkvice svetih trih Kralja. Bijaše drvena, jaka, al u dvorištu bilo sve puno mlaka i blata, premda su Čunčići i kako dobro stajali, pa se tu moglo reći: „Blata ko novaca“ ili „Novaca ko blata!“ Nu nije bilo prave gospodarice, jer su Matinoj majci ruke već slabašne bile.

Pred kućom sjedjaše stari Čunčić, biel kao ovca u škurom zobunu, platnenih gaća, pod širokim šeširom, držeći ruke na koljenih. Lice bijaše mu skroz žuto, boginjavo, podrezani brkovi bieli a nad dugoljastim nosom buljila u sviet do dva blieda modra oka.

— Dobar dan otče! pozdravi Mato otca si.

— Da bog da, sinko! nasmija se boginjavi starac, gle, tebe je taj sveti Bartol brzo blagoslovio, valjda niesi vidio ni vukovinskog tornja.

— A kako niesam, odvrati Mato, i vukovinski i veleševački toranj i „konjsku procesiju“. Vidite ćaćko, donio sam mami i dielak proštenja! Po tih riečih izvadi Mato iz torbe kolač od licitara.

— Istina, nasmija se starac opet, pa kako sviet ondje bavi, je li kako rodilo?

— Ne znam, niesam ni pitao, slegnu Mato rameni.

— Ni pitao? Aj, aj! Daj da ti vidim oči, nadnese starac ruku nad svoje oči; bome triezan, od proštenja triezan! Šta je to Mato?

— Ni kaplje mi nije bilo na jeziku.

— Ni kaplje! Kakva je to budalaština? Kakov si ti svetac?

Mato naturi šešir na čelo, sjednu do otca i izvadiv lulu iz sare stade vatru kresati.

— Otče! započe zaklopiv lulu, je l' vrieme pametnu reć?

— Pametnih rieči nije nikad dost, kao ni božje kišice.

— E dobro! Vidite, kad sbrojim na prste, koliko brojim godina, reko bih, da je račun pun i da se zidje komora.

— Tako! Tako! kimnu starac veselo.

— Mama ne može na sve, dosta se sirota natežala božjega dana. Treba i prije groba počinka, u svakom tjednu ima jedna nedjelja.

— Tako! Tako! kimnu opet starac, daj tjeraj samo dalje!

— Žena. To je ono, to je moja briga. Snaha, je l' te vam treba.

— To jest tebi, reče starac.

— Meni. Budi tako. Dugo već mislim o tom.

Tako, tako! Nek ti bude! Ima ih hvala bogu ko drača — pa za Matu Čunčića! Snubi! Samo nek je poštena, plemenita i da donese svoje, jer u kući nikad dosta nije.

— Hm! puhnu Mato dim iz lule, našao sam ju.

— Tako, tako, kimao starac sve življe. Pa šta, pa gdje? Iz Lukavca?

— A jà! tamo dalje, mahnu Mato prema Posavini.

— Iz Vukovine?

— Dalje.

— Iz Buševaca?

— Dalje.

— Ta valjda nije u Turskoj?

— Iz Strmca — Marićeva Jaga.

— Iz Strmca? začudi se starac. Čuješ li, napij se vode. Vruća ti je krv. Liepoga proštenja! Iz Strmca! Znaš li, da si plemenit, znaš li, šta je plemenština?

— Hm! odvrati Mato gledjuć u zemlju, znam. Ali je nekako došlo, da moram.

— Ali su Strmčani neplemeniti?

— Znam, al vam velim otče, nekako je došlo, da moram.

Starac pogleda sina, pa se glavurdajuć vukao u sobu, gdje je majka tkuć sjedila za stanom.

— Majko! reče starac mahnuv palcem za rame, Mati se mieša. Hoće, da se ženi iz Strmca. Čuješ li? Gdje ima u Strmcu plemenski list u kojoj kući? A?

— Pomozi majko božja! prekrsti se starica, pri čem joj čun na zemlju pade. — Mato — naš Mato! — Čunčićev Mato? Valjda mu se mieša od proštenja. Ta kuća bi se srušila, da dodje neplemenita snaha pod ovaj krov.

— Tako, tako, kimnu starac.

U taj par pojavi se na vratih Mato. Upiruć se jednom rukom u vratnice, prebaciv desnu nogu preko lieve, slušaše mirno kako se otac i majka žeste.

— Dobar večer majko! progovori mirno, glasno; šta se tu srdite na mene.

— I pita nesretni sin, probrblja stara Čunčićka dignuv čun, pita zašto se srdim? Liepoga mi veselja od tebe? To si se dakle u svietu naučio? Snahu kmeticu da mi dovedeš u kuću? Razsvieti mu sveta Lucija pamet! Da te nije tkogodj ureko? Da ti prelievam uroke?

— Pustite majko uroke, reče Mato, ne boli me glava. Znam, da to nije naš običaj uzimati djevojku neplemenitu — —

— I nije, potvrdi otac.

— Bog mi se smiluj! razžesti se stara, ta ne bi smjela s tom svojom nesretnom snahom proći kroz selo, niti na sajam, niti na proštenje; svi bi plemeniti ljudi na me prstom pokazivali. I što bi rekla naša gospoda?

— Tako, tako, promuca žešće stari Čunčić, naša gospoda što bi rekla? Jedinac bogatoga Čunčića pa ne plemenitu. Ti znaš, što je pravica, to je pravica. Tako je medju nami od starine. Grieh je svoje stare pravice

Digitized by Google

gaziti nogama, svoj plemenski list skvrniti blatom, jer je na njem kraljevo ime i kraljev pečat. Krv je krv — i plemenita krv je čista, ne valja je miešati, jer ne će biti ni voda ni vino. Ima hvala bogu plemićkih parta dosta od Odre do Lekenika, od Rakitovca do Kravarskog. Biraj, brzo biraj, da se ne osuši stara Čunčićeva grana! Al posavskim curam daj mira. I pravo ne znam gdje si tu budalaštinu pobrao.

— Pomisli, nesretni sine, nastavi majka, tu nebi ni našla u selu tvojoj djeci kume, a tvojoj mladoj ne bi hćela ni jedna susjeda uzajmiti ni kokošjeg jaja.

— Tako, tako! potvrdi stari Čunčić.

Mato se nekako trznu. Osoviv glavu podje lagano do stola, stojećeg kraj majke, u kojem je bilo urezano ime Isusovo.

Staviv desnu ruku na stol poče govoriti polagano ali jasno i krepko:

— Pustite meni, da govorim. Reći ću vam cielu istinu, kao što ju kažem na izpoviedi župniku, i ovo ime Isusovo neka mi je svjedok, da ne lažem. Pri svetom Bartolu počeli posavski dječaci zadirkivat u mene i u moju plemenštinu. Sreća po njih, da je to sveto mjesto bilo, jer inače, poštenog mi imena, bili bi se napili Save. Rekoše mi, da ja niesam taj junak, da predobijem posavsku djevojku. Kuhalo već prije u meni, al sad je uzkipilo. Okladih se, zakleh se na plemenštinu svoju, da ću predobit djevojku, koju prvu u procesiji spetim. Spetih Maričevu Jagu. Zavjerih se pred dječaci na plemenštinu svoju, da će Jaga o pokladah mojom ženom biti. Je li vam to dost? Ludo je bilo, istina. Niti ne poznajem Jage, ni srdce mi ne zna ništa o njoj. Al nesretna krv zamutila mi mozag i ja se zakleh pred svjedoci tako. A znate li, što je zakletva, što je pošteno ime, što je plemenština, znate li vi, da sam Mato Čunčić, čovjek svoje glave. Pa hoćete li? nastavi Mato plamenima očima, da bude vaš sin, vaš jedinac cieloj Posavini na ruglo? Ne, zakopajte me radje u crnu zemlju. Oprostite mi, da vam tako govorim. Nije liepo, znam. Al moram, moram — progovori Mato muklim glasom stisnuv šake pred oči. Je l' moja sreća il nesreća, sudjeno mi je. I neka se radje osuši Čunčićeva loza i neka nam radje vjetar odnese plemenski list, tako mi imena Isusovog, Jaga mora moja biti!

Stari Čunčić stajaše za toga govora poniknute glavė. Podrezani mu se brci neprestano micali amo tamo, a očima starac žmirkao, ne znajući, šta da kaže. Starica majka gladila si pregaču sve žešće i žešće jednom rukom, drugom hvatajuć niti na stanu.

— Liepe rieči, liepe rieči! uzjari se majka, reci ti sve gladko i sladko, liepe rieči, ali ružna snaha!

— Ne, ne i sto puti ne! zakriešti starac, lupiv šakom po stolu, makar se ti posvetio, ja velim — nikad, nikad!

— Pokarao me bog, dignu Mato ruku, nije možebit pravo, što radim, ali tako mi duše; tako će biti, i neće drugčije!

(Dalje sliedi.)

Krvavo križište.

Spjevao F. Ž. Pretočki.

Već pramaljeće svanu, zima minu,
I sunca oganj novim žarom sinu,
Te majku zemlju podobro već grije;
Da silom žara cviet uz cviet se vije.

I svakom grmku s nova listak zelen,
Po luzih tihih srna, uz nju jelen,
Već sastaju se veselo u jatu,
I cvatu polja, livadice cvatu.

I ptičâ sbor na zelenoj se grani,
Da pjeva svoju, veselo nastani,
I pjevajući jedno drugo snubi,
I igrajuć se jedno drugo ljubi.

Što žive, sve to pljeska, radost javlja,
Sve proljetnom se snagom oporavlja,
Ta isti crv se stazom skromno javi,
Stvorenicu da božju i on slavi.

Al zašto cvieće na novo ti cvate,
U svoja gniezda ptice da se vrate,
I zašto crvak veselo se javi,
Što žive, želi, Boga da nam slavi? —

Jer njima polja, livade i luzi,
Ma našli se u sreći ili tuzi,
U svemu uviek utjeha jedina,
Taj liepi sviet im mila domovina.

Nu što na razkršću je eno tamo,
Negibivo i osamljeno, samo,
Od kama kano tvrdo usadjena,
Ko polunoćne slike tamna sjena?

Nit gleda desno, niti lievo gleda,
I nit se napried niti natrag ne da,
Posumnjat ćeš na stare ruševine,
Na staru sjajnost, kojoj vrieme mine.

Digitized by Google

Da l' nije magla gusto u kup pala,
Pod kojim tuj se smrt potajit znala,
Ta uviek budna sila željna pliena,
Kôj sviet taj nije neg što moru pjena?

Oj nije, nije slika od kamena,
Nit polunoćnih duhova to sjena,
Nit nije magla, nije sjajnost pala,
Nit samrt, što se tuj potajit znala.

Već slika to je muža umorena,
Od ljute kobi šibom udarena,
Koj ravno, lavu verigama spetu,
Po tudjemu se jadan bije svietu.

I komu tudje, kamo godjer gane,
I komu tudje, kamo godjer stane,
O jao svakom, koga tudje hrani,
Znaj, tudja ruka slabo štiti, brani.

Tudjinstvo nam je razkršće bez nada,
Jest krvno vrelo, mučeničtvo jada,
Tudjinstva put nas širom svieta vodi,
A prave sreće ipak ne izhodi.

Bez konca ti su putevi i kraja,
Već osim gdje ih silna vječnost spaja,
Iz koje putniku se vratit nije,
Dok tudja zemlja kosti ne prikrije.

Života zviezdom dom nam budi jasnom,
U smrti budi zemljicom nam lasnom,
O ne daj bože: da nam zemlje sini,
Plien budu priekih zala u tudjini!

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

Logika staroga lupeža čini mi se osvjedočivom. Prodjoše me trni cielim tielom, čim pomislih, u čijih sam šakah. Pugačev zamieti, koli sam se uzplahirio. — Ehe, vaša blagorodnost! reče mi namigujuć, čini mi se, da moj feldmaršal ima pravo. Što misliš?

Obodrih se iznovice, pošto se Pugačev nasmieši. Mirno odvratih, da sam u njegovoj vlasti i da može od mene činiti, što ga je vojla.

— Dobro, kaza Pugačev. Sada nam reci, kako vaš grad stoji.

— Hvala bogu — odvratih, nikad bolje.

— Nikad bolje? ponovi Pugačev. — A narod umire od gladi!

Silnik je rekao istinu, ele mene vezaše prisega, te ga stadoh uvjeravati, da su sve to samo pusti glasovi, i da je u Orenburgu dosta živeža.

— Zar ne vidiš, reče starac, da ti u oči laže? Svi prebjeglice jednoglasno dokazuju, da je u Orenburgu glad i kuga, i da jedu već lješine, a njegova milost uvjerava, da je svega dosta. Ako već hoćeš Švabrina da objesiš, a ti objesi s njim i ovoga mladića, pa ne će biti ni jednomu krivo.

Rieči zlokobnoga starca, kao da se dojmiše sbilja Pugačeva. Al sreća i bog, te Hlopuša stane protusloviti svomu drugu. „Ej Naumiću“, reče mu. „Ti bi samo klao i davio. Kakvi si ti junak? Gledaj, kakva ti je duša. Već si jednom nogom u grobu, pa još želiš druge ubijati. Zar je još malo krvi na tvojoj duši?“

— Gle, gle, kako si ti pravedan! klikne Bjeloborodov. I ti si tobože sada srdca žalostiva!

— Dakako, odgovori Hlopuša, i ja sam grešnik i ova je ruka (tada stisne šaku i zasukav rukav, razgali rutavu ruku) okrvavljena hrišćanskom krvlju. Nu ja ubijah neprijatelja, a ne gosta; na široku polju i osojšumi, a ne kod kuće u zapećku; sjekirom i sabljom a ne babjim brbljanjem.

Starac se odvrnu i pronjunjori: „odrpani nos!...“

— Što šapćeš, siedi grobe? — zakriči Hlopuša. Dati ću ja tebi odrpani nos; čekaj samo, doći će i na tebe red; dati će bog i ti ćeš onjušiti kliešta... A dotle pazi, da ti ne počupam to brade!

— Gospodo gjenerali! — ozbiljno će Pugačev; zar se hoćete prepirati? Ne bi bilo zlo, da svi orenburžki psi driemaju; ali je zlo, da naši vižli jedan drugoga grizu. Pomirite se.

Hlopuša i Bjeloborodov ni da bi pisnuli, nego se mrko pogledaju. Uvidjeh potrebu, da bi se razgovor promienio, koji bi se mogao po mene svršiti neugodno; obrnuh se k Pugačevu i rekoh mu vesela lica: Ah, gotovo sam zaboravio zahvaliti ti za konja i za tulup. Bez toga ne bih mogao do grada doći i na putu bih se smrznuo.

Lukavost moja uspje. Pugačev se udobrio. „Dug je ugodan, pošto se izplati“, reče mi namigujuć. „Reci mi sada, što ti imaš s tom djevojkom, koju Švabrin vriedja? Nije li ona tvoja draga? a?“

Digitized by Google

— Ona je moja zaručnica — odvratih Pugačevu, opaziv na njem prijaznu promjenu i ne misleć, da je nuždno u bah udariti.

— Tvoja zaručnica! kliknu Pugačev. Čemu mi niesi prije rekao? Oženio bih te njom, pa bi pirovali kod tebe! Zatim se obrne k Bjeloborodovu: — Čuj feldmaršale! Mi smo prijatelji s njegovom blagorodnosti; nego sad da sjednemo, pa da večeramo; jutro je pametnije od večera. Sjutra ćemo vidjeti, što ćemo od njega.

Rad sam bio, da se zahvalim za ponudjenu počast, nu niesam mogao. Dvie mlade kozakinje, kćeri gospodareve, pokriju stol bielim stolnjakom, donesu kruha, ribje juhe, nekoliko boca s vinom i za čas sjednem za stol s Pugačevim i s njegovimi strašnimi drugovi.

Pijanka, kojoj bijah nesretnim vidokom, potraja do neko doba noći. Napokon svlada ih sve vino. Pugačev zadriema na svom mjestu, njegovi drugovi poustanu i mignu mi, da ga ostavim. Izadjem skupa s njimi. Hlopuša zapovjedi stražaru, da me odvede u drugu izbu, gdje nadjoh Saveljića; tudier me s njim pritvoriše. Starac se je tako bio čudio svemu, što se sbivaše, da me nije ništa pitao. On leže te dugo uzdisaše; na posliedku zahrka; ja se uglibih u razmišljanja, koja mi ciele noći ne dadoše spavati.

U jutro pozvaše me u ime Pugačeva. Podjoh k njemu. Tik do vrata bijaše kibitka, a pod nju upreženo šest tatarskih konja. Narod grnjaše na ulicu. U dvorištu sretoh Pugačeva: bio je odjeven na putničku, u šubi i kirgizkoj kapi. Jučeranji drugovi okružiše ga vladajuć se osbiljno, a to se silno protivljaše svemu onomu, što sam sinoć bio vidio. Pugačev se veselo sa mnom pozdravi i reče mi, da sjednem s njim u kibitku.

Posjedasmo. „U Bjelogorsku tvrdjavu!“ reče Pugačev široku Tatarinu, što ravnaše konji. Srdce se uzkucalo u meni. Konji krenu, zvonce zvekne, kibitka poleće...

— Stoj! stoj! — zaori meni vrlo poznat glas — i opazih Saveljića, gdje trči za nami. Pugačev zapovjedi stati. — Batjuška, Petre Andrejiću! kričaše starac. Ne ostavljaj me starca medju tim razbojn.... — A, sjedoglavče! reče Pugačev. Opet dao bog, te se vidimo. Sjedaj u kola.

— Hvala, care, hvala otče rodjeni! govoraše Saveljić posadjujuć se. Bog ti dao zdravû biti sto godina, gdje si se na mene stara ogledao i upokojio me. Uviek ću za te boga moliti, a više ne ću spominjati zečjega tulupa.

Taj zečji tulup mogao bi napokon do krvi razieditì Pugačeva. Na svu sreću silnik preču starčevo mrmljanje. Konji polete; svjetina vrvljaše ulicom i duboko se klanjaše. Pugačev kimaše glavom na jednu i na drugu stranu. Za koj časak izvezosmo se iz sela, a konji kasahu gladkom cestom.

Lahko je pogoditi, što sam tada ćutio. Za uru, dvie sastati mi se je s onom, za koju sam jur mislio, da je za me izgubljena. Pomišljah na časak našega sastanka... Mišljah i ob onom čovjeku, u čijih šakah bijaše moja sudbina, i koji bijaše sa mnom spojen tajnovitim nekim vezom sgoda. Opomenuh se naglosti i krvavih diela onoga, koji se je bio nastavio biti izbaviteljem moje ljubeznice! Pugačev ne znadjaše, da je ona kći kapetana Mironova; zloradi Švabrin bi mu mogao sve prokazati; Pugačev bi mogao nalunjati istinu i drugčije... Što će tada Marija Ivanovna? Prodju me trnci, kosa mi se naježi...

Na jednom prekinu Pugačev moja razmišljanja, obrativ se k meni te me upitav:

— Na što se je izvoljela zamisliti vaša blagorodnost?

— Kako se ne bih zamislio — odgovorih mu. Ja sam častnik i plemić; jučer se borah s tvojimi, a danas sam s tobom u istoj kibitki i sreća cieloga moga života u tvojih je ruku.

— Pa što za to? upita Pugačev. Bojiš li se?

Odgovorih, da se ne samo nadam, da će me obraniti, nego da će mi i pomoći, gdje bude trebalo, pošto me je već jednom bio pomilovao.

— Pravo veliš! kaza silnik. Vidio si, kako su te moji sinci mrko gledali, a starac ne odustao od svoga, da ti niesi na ime uhoda, pa da te treba mučiti i za tim objesiti; ali ja niesam dao, pristavi tišim glasom, da Saveljić i Tatarin ne bi mogli čuti — sjeti se svoje čaše vina i zečjega tulupa. Vidiš dakle, da niesam takov krvopija, kako govore za me tvoja braća.

Na um mi dodje osvojenje Bjelogorske tvrdjave; nu ne mišljah, da je nuždno protusloviti mu, te ne odvratih ni rieči.

— Što kazuju za me u Orenburgu? upita Pugačev poslije kratke stanke.

— Govore, da je težko s tobom; ta pokazao si, tko si.

Na licu silnikovu zamietih zadovoljnost i samoljublje. „E nego!“ odpovrnu veselo: „Vojujem, kud me volja. Znadu li u Orenburgu za poraz pod Juzejevom? Četrdeset gjenerala poubijano, četiri čete ulovljene. Što misliš, bi li se sa mnom mogao ogledati pruski kralj?

Činjaše mi se zanimivo, kako se lupež hvasta. — E ja ne znam, valjda sam znaš, da li bi uspio s Fridrikom.

— A kako ne bi? Vaši su mi generali već u ruku, koji su njega znali potući. Do sada je moje oružje bilo sretno. Počekaj malo, te ćeš vidjeti, kako ću na Moskvu.

— Ti dakle misliš na Moskvu?

Silnik se malo zamisli i odgovori poluglasno:

— Bog zna. Kolotečina je moja uzka; slobode imam malo. Moji sinci šaraju i pletu. Oni su tati. Va-

Digitized by Google

lja mi na oprezu biti; kod prve nesreće mogli bi mi glave doći.

— To, to! — kazah Pugačevu. Ne bi li bolje bilo ostaviti ih za vremena i uteći se milosrdju carice?

Pugačev se trpko nasmije. „Ne“, odgovori; „kasno mi se je kajati. Meni nema pomilovanja. Kako sam počeo, raditi ću dalje. Tko zna, ne ću li uspjeti? Zar se nije Griška Otrepjev zacario u Moskvi?“

— A ne znaš li, kako je svršio? Baciše ga s prozora, sasjekoše ga i sažegoše, njegovim pepelom napuniše top i izpališe!

— Čuj, — reče Pugačev nekako divlje oduševljen. — Da ti kažem priču, koju mi djetetu pričaše stara Kalmička. Upitao jednom orao vran gavrana: reci, vran gavrane, kako to, da ti živeš na bielom svietu do tri sto godina, a ja jedva trideset i tri? — E, batjuška, reći će gavran; ti srčeš živu krv, a ja se pitam strvinom. Orao pomisli: hajde de, da pokušamo, i ja ću se tim hraniti. Dobro. Polete suri oro i vran gavran. Čim opaziše lipsala konja, spustiše se nanj. Gavran uze kljuvati i hvaliti. Suri oro kljune jednom, kljune drugom, zalepeta krili i reče gavranu: ne ćemo, brate, bolje je jedanput nasrkati se žive krvi, nego tri sto godina hraniti se strvinom; a onda što bog da! — Jesi li čuo?

— Liepa je priča — odvratih. Ali živjeti od ubojstva i deračine znači meni kljuvati strvinu.

Pugačev me začudjen pogleda i ne kaza ni crne ni biele. Obojica umukosmo, i stadosmo koješta razmišljati. Tatarin zapjeva sjetnu pjesmu; Saveljić driemaše. Kibitka lećaše sniežnom prtinom... Na jednom spetih seoce na obali Jaika s drvenom ogradom i zvonikom — i za četvrt ure udjosmo u Bjelogorsku tvrdjavu.

(Dalje sliedi.)

Halkove večernje pjesme.

Po českom pohrvatio Iv. G—a.

1.

Milotom granu proljeće,
Čeznutljiv svatko bio,
Sve vrvilo je na polje
Jer sanak minu tijo.

Gnjezdašca zebe zapuste,
A dom svoj djeca širom,
Šareno cvieće poljana
Divote diše mirom.

Pjevulje sitne ptičice,
Iz grana list se vine;
U grudih, srdcu mladencem
Već pupolj milka sine.

2.

Bajoslovnim bjeh vitezom
I gizdav hodah svietom sve,
Da divnu gospu ugledam,
Što cvate poput ružice.

I vele, čim je speti tko,
Tog huda sudba stigne već,
Il da ga kámom satvori
Il srdcu krvca ne će teć.

I smislim tadar u sebi,
Da ne će sudba stići sve!
Pa glednem, ali za grieh taj
Pjesnikom gospa stvori me.

3.

Umukno drevnog gaja šum,
I jedva listić diše,
I ptica sniva krasan san
Sve mirnije, sve tiše.

Već osu nebo zviezda množ,
A krajem sve je mirno,
U grudi samo udje bol,
U dušu jad je zirno.

Po krasnom cvieću sieva sjaj,
O suncu rosa trepti,
Oj bože! a ta rosa gle,
Za mojim očma hlepti.

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

III.

Draždjani.

Sutra dan odputovasmo u Draždjane. Željeznica u Draždjane vodi putem Saske Švajce, koja je van reda liepa i zanimiva. Iz Praga do Draždjana dolazi se za nekoliko ura.

Draždjani, glavni grad Saske sa 120.000 stanovnika, doisto su dražestni i ugodni. U njih bi se čovjek lahko udomio. Cielomu mojemu družtvu omiliše Draždjani, a i ja velim, da sa svake ruke spadaju u vrst najljepših, najbogatijih i najudobnijih gradova u cieloj Njemačkoj. Mi odsjedosmo u svratištu „Belle vue“ odkle se vidik otvara na Labu, kojom množtvo parobroda i ostalih ladja plovi. Živahni taj promet gledati, vrlo je ugodno. Meni pri tom pogledu dodje na um naša Drava. Da su se oni mnogi milijuni, koji se troše na poljepšanje Pešte, uložili u očišćivanje i uredjivanje dravsko, Drava bi do Maribora brodivom postala, i cielim svojim tečajem danas sutra sliku živahne i prometne Labe predstavljala. Tom prilikom dodjoše mi takodjer na um mnoge magjarske željeznice, ko n. pr. ona od Dombovara do Žakanja, koje na sadanjih svojih mjestih praznuju, dočim da ih prenesu u Slavoniju od Zemuna

Digitized by Google

do Karlovca, probitak njihov bio bi velik i za Ugarsku i za Hrvatsku. Narav se, hvala Bogu, siliti ne da, jer se inače novac u tutanj troši, i više puti u samo bezdno hrli.

Ovaj dan poslije objeda samo površno pogledasmo varoš i mimogred posietismo crkvu kat. sv. Jadvige, i Brühlovu terassu, najljepše i najmilije šetalište draždjansko, ležeće na lievoj obali Labe, s koje se vrlo liep vidik na novu varoš otvara.

Sutrašnji dan posietismo sbirku draždjansku, koja spada medju najbogatije sbirke ovoga svieta, svakako je prva u Njemačkoj i broji preko 1500 slika. Sgrada, u kojoj su sbirke smještene, osim tako zvanoga starijega Zvingera u rokoko-slogu, novija je, gradjena čuvenim u cielom svietu graditeljem Semperom. Sudi se u obće, da je to najljepša i najizvrstnija sgrada novijega vremena u slogu klasične renaissance. Mislim, da će svaki, koji tu sgradu vidi, rado priznati, da je pravi remek; samo mi je jedno opaziti. Nosi ta sgrada u polovini svojoj kupolu. Ta kupola prvo sama po sebi je neznatna, za drugo, na nikakov način ne spada na sgradu te vrsti i za to i cielu harmoniju kvari. Po svoj prilici, pokazala se je nužda kad je dozidana bila, da se slikam veća svjetlost pribavi, i tada se morala pošto po to kuba ostaloj sgradi prikrpati, što je za galeriju samu dobro, za sgradu pako po mom mnienju zlo. Gradi se u Draždjanih i novo glumište i to po istom graditelju u istom slogu, sgrada će ta biti izvrstna, daleko ljepša od bečke „opere“.

Sama sbirka u cieloj je Europi slavljena i višeputi opisana. U putne crte samo osobite opazke spadaju. Tu je sbirku većom stranom nabavio kralj saski August III. Sto je najljepših slika nabavljeno iz modeneske galerije za sto tisuć cekina. Dobro primjećuje učeni Hübner u svom francezkom opisu sbirke draždjanske, da danas ni za deset put veću cienu ne bi moguće bilo te slike nabavit; 60 do 70 slika nabavljeno je iz pražke galerije za 50 hiljada talira, čijom štetom lahko je dokučiti, ko što je lahko dokučiti, čijom štetom ne stade silnih umjetnina od zaplienjenih dobara dviju slavnih hrvatskih obitelji, Zrinskoga i Frangepana. Čudnovata su bila vremena prošloga vieka. U malo, da nije taj velikodušni kralj dobio Madonnu da Foligno, najdragocjeniji ures sbirke vatikanske za 4000 škuda; a božanstvenu sliku sv. Cecilie u Bolonji za 15 hiljada cekina. Toli se je malo tada cienio Rafael. Sada te slike ne bi se za nikakov novac nabaviti mogle. Galerija draždjanska mnogo je novca stajala, i mnogim razsipnost kraljeva nije u volji bila; pak ipak osim neizmjerne moralne koristi, koju galerija čini, nikad se nije novac bolje i koristnije uložiti mogao. Da se sračuna novac, što su ga stranci polazeć te sbirke u Draždjanih potrošili, vidilo bi se, da je glavnica uložena ne samo obilne kamate nosila, nego i da se je već više puti sva izplatila. Najdragocjeniji ures draždjanske galerije jest: Rafaelova majka božja Sikstova zvana (madona sixtina), kupljena Augustom III. za 20 hiljada cekina u Piacenci. Slika danas vriedi to, što je negda za svu galeriju potrošeno. Slika je zaista divna i božanstvena. Majku božju oblaci nose. Na njezinu licu vidi se doduše da je stvor čovječji; ali osobitom milošću u najužje općenje i srodstvo sa presvetim trojstvom uzvišeno. Svaki pojedini kip je sam u sebi chef-d' oeuvre, kad bi se ondje birati moglo, gdje sve na nedosižnoj visini stoji, ja bi kip Sixtov najizvrstnijim proglasio. Njemu u toj struci nigdje na svietu prispodobe nije, nego u sv. Franji na slici Rafajelovoj Madonna da Foligno. Za dva angjela na dolnjoj strani Madonne Sixtove, misliš da ih nije slikar slikao, nego da su sbilja onaj čas s neba samoga sišli. U istoj galeriji nahodi se Holbeinova madona baselska sa glavarom iste varoši, i njegovom suprugom i djecom. Niemci kad pred tom slikom sve svoje superlative izcrpe, onda ju na posliedku ravnom proglase Rafaelovoj slici; a ja velim, premda je Holbeinova slika krasna i izvrstna, ipak je medju jednom i drugom tolika razlika, da se u istinu reći može, Rafaelova slika pisana je u nebu; a Holbeinova pravljena na zemlji. Galerija draždjanska ima mnogo Ticiana, a medju njimi je najvrstnija Ticianova slika, u poviesti umjetničkoj poznata pod imenom „il Christo della Moneta“. Zloća i himbenost Farizeja, koji novac Isusu daje, ne može se istinitijim načinom izraziti, nego što je tu izražena. Netko je još u doba Ticianovo, po svoj prilici, Polidoro sam, pokušao snimiti tu sliku; ali je medju izvornikom i snimkom neizmjerna razlika. Ta je slika ko i ostale Ticianove spadala u broj onih sto slika, što su iz Modene nabavljene. Ima ista galerija mnogo Corregia. Izmedj ostalih i najljepše Corregievo djelo: poklon pastira, poznato u poviesti pod imenom „noć Corregieva“. Izvrstno djelo, koga se dosta nagledati ne možeš. Slika je ova bog zna koliko puti bila snimljena. Najljepša kopija, koju sam ja vidio, jest od Pompeja Battonia. Tu je i čuvena Mandalina Corregieva, koju su jednom iz galerije ukrali, ali poslije dugoga vremena i velikoga truda i opet našli. Djelo vrlo liepo, ali bi Mandalinu prije okrstio kakvom starom božicom, nego kršćanskom pokornicom. Corregio daleko bi veći slikar bio, da se je znao čuvati nenaravnih položaja u pojedinih svojih kipovih. Valjda je tiem svoje anatomično znanje pokazati htio. To je hrid, na kojoj su mnogi već umjetnici nasjeli. Još je vriedno spomenuti dvanaest ponjavaca (tapisseria) 6 nizozemske škole a 6 Rafaelovih nalazećih se u kupoli. Rafaelovi arrazzi pravo su čudo ljepote i izvrstnosti. Prikazuju dogadjaje iz poviesti apoštola Petra i Pavla.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Misli starih vjekova o podobi zemlje.

Piše S. S. Kirinski.

(Konac.)

U prvo doba kršćanstva povadjali se ljudi za tiem mnienjem. Pobijalo se sve, što se nije slagalo s tim mnienjem; tako primjerice veli rhetor Lactancij učeć u IV. vieku u Nikomediji, da je najsmješnija bludnja misliti, da ima na svietu ljudi, kojim su stope vrh glave, a prediela, gdje sve, što kod nas raste gore, — drva, žita, itd. — kod njih raste dolje, dočim kiša im i snieg gore padaju, — gdje more gore dno ima a dolje otvoreno visi u zrak pa ipak iz korita dolje ne pane. I isti Elini, u umjetnostih i gdjekojoj znanosti pretežniji od nas, ne mogoše se, glede oblika zemlje, doviti zdravoj misli; i njima bila zemlja neka ravnica a oko nje ocean; i oni tražijahu središte iste na njezinoj površini, al ne znajući ni motriti ni mjeriti, pustiše Jupitru, da taj posao mjesto njih obavi. Ovaj odpravi dakle s najskrajnjih strana zemlje dva orla, koji letijahu jednakom brzinom jedan drugomu na susret te se sastadoše u Delphi-u, kao središtu zemlje; od to doba imalo je ovo mjesto na uspomenu pupak u pečatu, te su gradjani njegovi hranili i pokazivali svietu oba neumrla orla nekoliko vjekova. Zato i zvahu Rimljani isti Delphi: „Umbilicus orbis terrarum".

Po ovakovih je pojmovih bila zemlja vrlo malena, kao što „sviet" prastarih vjekova i nije ni bio neizmjerno velik, nego dosta malen. U ono doba imaše zemlja svoju medju ondje, gdje Herkules u znak, da je bio na skrajnjem njezinom kraju, posadi glasovite u svakom starom zemljopisu pamenute stupove Calpu i Abylu (sada Tariffe i Ximiera); prama istoku bijaše Colchis (Imerija) krajem zemlje, prama jugu neki ognjeni pojas, a prama sjeveru tako zvani ledeni pojas. Premda ne bijaše moguće od ovih pojasa dalje putovati ipak govorahu stari Heleni o nekom narodu s one strane ledenoga pojasa, a to bijahu mudri, bogobojazni i bogu mili Hyperborejci u današnjoj Pruskoj i Litavskoj.

I ona prostorina, koju nebom zovemo, bila je staromu vieku prostor veoma malen i tiesan. „Na visinah, gdje bogovi boguju" pjevahu ne umrli helinski pjesnici; nù sielo tih bogova nije bilo baš odveć visoko, jer Giganti udarajuć jurišem na nebo, natovariše brda Ossu i Pelion na Olymp i ljestve, te bijahu dosta dugačke. A iz druge priče doznajemo za još jednu im misao o toj stvari. Kad jednom Hefajstos stade Junoni udvoravati se, pograbi ga razjareni suprug Jupiter, te baci bezobraznika na zemlju; ovaj letio je cio bogovjetni dan, dok je, padnuv napokon na otok Lemnos, slomio si stegno. Da su stari Heleni znali za zakon o prostom padanju tjelesa, čovjek bi morao reći, da u toj misli imade, što se barem daljine sunca od zemlje tiče, nešto istine; jer kada koja stvar 24 sata pada, prevaljuje 4,665.600 zemljopisnih milja, a to je dakako hiljadu i hiljadu puta više nego ukupna visina brdâ: Osa, Peliona, Olympa. I sbilja još u Keplerovo doba i sve do glasovitoga astronoma Halleya mislilo se, da sunce i nije dalje od zemlje, već onoliko, koliko gore spomenuh. Pošto pako stari Heleni o brzini padanja tjelesa niesu ništa znali, to su s toga mislili, da je nebo njihovih bogova od prilike toli visoko, koliko 5—6 naših, jedan na drugi stavljenih zvonika. A i sunce i mjesec bili su im toli blizu, da je čovjek iz zemlje Hyperboreaca mogao dobro vidjeti gore i planine u mjesecu, dočim je ljeti sunce toli nizko obzorje okružavalo, da bi ga bio čovjek mogao rukom uhvatiti, da se nije bojao, opeći se. Priedjeli polarni pokazuju sbilja ovaj faenomen, što svjedoči, da su stari Heleni došli bili do 66 stupnja sjeverne širine.

Promislimo li to dobro, moramo se čudom čuditi, kako se ljudi nekada niesu mogli doviti pravomu sudu, jer istini u trag ući, nije ovdje trebalo silnog naprezanja uma. Da je naime zemlja nekakva ploča poklopljena biljurnim svodom, to bi čovjek dugo putujuć došao jednom na kraj njezin; nadalje su stari Heleni bili već primietili, da motreći s morske obale k luci približujući se brod, opazi najprije vrhove jamborâ, za tiem jambore same, onda jedra, a najzad truplo broda, što sve ne bi moglo biti, da je zemlja neka ravnica, a ne kruglja.

Ovo je u istini toli neshvatljivo, da ne možemo razabrati, kako stari Heleni toli oštroumni ljudi, ne mogahu se tomu dosjetiti, i odtuda izvesti pravi oblik zemlje; a i oni, kojim to podje za rukom, kao primjerice Thales, Pythagoras, Eudoxus itd. ne postigoše ništa. Tekar u V. stoljeću dokaže mathematik Kleomedes, da je zemlja kruglja: 1. jer je dnevna i noćna jednač na različitih mjestih zemlje različita, 2. jer se jedne te iste zviezde ne vidjevaju svuda na zemlji, i 3. jer to i najglasovitiji filozofi uče. Ovaj potonji razlog ne vriedi mu mnogo, buduć su filozofi počam od Epikura pa sve do Hegela učili bog zna šta ne; nego prva dva razloga valjaju, nu ipak prodje više od hiljade godina u sredovječnoj tmini, dok sviet stade vjerovati, da je zemlja kruglja pokretna; još god. 1533. morade ovaj nauk Galilej pred sudom opozvati, a razlogom proti njegovu mnienju navelo se samo, da je Jeruzolim središte zemlje. Isto je tako valjan i neoboriv dokaz Lichtenbergerova školnika o nekretanju kao ovaj gornji o kretanju sunca. Kad su seljaci branili kretanje sunca tim, što je Jozua rekô: „Ustavi se sunce! odvrati im mudri školnik: „Do tog doba sunce je istinabog obilazilo zemlju, ali se od onog časa ne miče više, jer Jozua nije nikada poslije reko: „Sunce idi opet!""

Osim drugih dokaza, okrugljasti oblik zemlje potvrdjujućih, ide ovamo i to, što svaki put, kad se god zemlja obrodi, koledar na brodu ima jedan dan manje u računu nego koledar na kopnu. Već na prvom Mage-

Digitized by Google

haensovu putu, kojim po njegovoj smrti (na otoku Malan 51. travnja 1521.) upravljaše Sebastian del Cano, a kad i ovaj umre (na otoku Zubuu) Antonio Pingafetta, brojahu brodari pri doplovu u luku sv. Lukara dan 7. srpnja, dočim ostali sviet imadjaše 8. srpnja. Uzrok je tomu, što sunce provaljuje svake ure 15°, dakle za 24 sata 360°, zato i mora putnik, oploviv zemlju za jedan dan u svom računu zaostati, t. j. manje brojiti.

Kad su dakle ljudi staroga vieka naslućivali okrugljasti oblik zemlje, to se posve naravno porodi u njih i želja, ne bi li kako saznali, kolika je.

U kolu mathematika i astronoma onog doba jedan je od najslavnijih Helinjanin Eratosthenes (rodj. 276., † 192. pr. l.). Buduć zvjezdoznanac umio je taj učenjak dobro nebo mjeriti po stupnjevih i njihovih djelovih. Živo osvjedočen, da je zemlja kruglja a nebo joj poredno, ne popožali on ni truda ni troška izračunati i veličinu njezinu.

Eratostenes opazi, da sunce o podne najduljega dana u Syene (Afrika), stoji ljudem tako okomce nad glavom, da im sjena upravo pod stope pada, t. j. da ne imaju sjene. Gvozdena, okomce posadjena palica (Gnomon) ne pokaže ni najmanje sjene, t. j. o podne najduljega dana.

Ovakova palica, okomce posadjena istoga dana i iste ure u Aleksandriji, gdje Erastothenes bijaše bibliothekarom, zasjeni sjenom mjereć $^2/_{50}$ cieloga okruga, ili po današnjem računu $7^1/_5$ stupnjeva. Ovaj iznosak činjaše razliku zemljopisne širine Syenske i Aleksandrijske. Prvo mjesto bijaše pod $23^1/_2$ stupnjem sjeverne širine, a drugo od njega za 7°, 15^{I} dalje k sjeveru, ležaše dakle pod 30° 41^{I} sjeverne širine.

Da su bila oba mjesta pod jednim meridijanom, našlo bi se bilo na dlaku, kolika je zemlja, ali tomu žalibože ne bijaše tako, jer Syene ležaše do 2° iztočno od Aleksandrije, dakle je bila mjerena linija dulja nego što bi imala biti. Tomu uzprkos pokaže se ipak čisto mala pogreška. Misirski je štadium dugačak od prilike 570 stopa (43 na 1 milju od 24.000 stopa); ovakovih se štadija nabrojilo od Aleksandrije do Syene 5000, što čini 250.000 štadija iliti 5.813 zemljopisnih milja kao mjera zemlje na aequatoru, dakle samo za 413 milja više. Pomislimo li na oskudna astronomična pomagala i na ne valjala pomagala i na ne valjala mjerila tadašnjega vremena, priznat ćemo, da je ovaj višak posve malen.

Osim ove mjere stupnja znademo i o drugoj mjeri one dobe.

Posidonius, rodom iz Syrije, filozof i pobratim Cicerona, nazvan svjetlom vieka svoga, uzme motriti zviezdu Canopus u zviježdju (Sternbild) Argo s otoka Rhodus, gdje ista, kad se Rodjanom pokaže, toli nizko u obzorju stoji, da joj je visina nemjeriva.

Motreć Posidonius istu zviezdu u Alexandriji nadje on, da je za $^1/_{48}$ cieloga okruga iliti $7^1/_2$° nad obzorjem Od Rhodusa pak do Aleksandrije ima 5000 helenskih stadija, od kojih ide 44 na zemljopisnu milju; po tom je mjera zemlje na aequatoru 5454 milja, dakle samo 54 milja više.

U barbarstvu sredovječnoga vieka izgubi se ono poznavanje zemlje po obliku joj i veličini za rana, i ne na zapadu, već na istoku pokaže se opet prvo nastojanje oko zemljoznanstva.

Naredbom Chalifa Al Mamuna bude (god. 827. poslije I.) u pustari Singar blizu arapskoga mora, mjeren prvi put iza 1000 god., 2° dugačak komad meridijana; mjernici nadjoše za duljinu jednoga stupnja $56^1/_2$ arabskih milja, kojih ide $3^7/_9$ na 1 zemljop. milju. Po ovoj bi mjeri imala zemlja samo 4000 milja, bila bi dakle mnoga manja nego što sbilja jest.

Na koncu neka nam bude dozvoljeno upoznati naše štioce na kratko s najstarijom astronomičnom mjerom o kojoj nam poviest pripovieda. — Isusovac Gobil, koji u sredini prošloga vieka boravljaše za dugo u Kitaji kao vjerovjestnik, pripovieda, da je po nekom starom u ruke mu došlom kitajskom rukopisu, kitajski car Tschu-Kong god. 1000 pr. I., dakle za Kodrusa u Atini i Davida u Jerusalimu, mjerio visinu sunca u obih solsticijih (suncovratih). Mjerište bijaše grad Loyang, ili kako se sad zove, Honan-Fu u pokrajini Honan, tako zvanom vrtu kitajskom, kojoj je glavni grad Kai-fong-fu. Gnomon njegov bijaše 8 kitajskih stopa iznad vodoravnog podanka (Basis) visok, a sjena toga mjerila poslije korekcije (sbog polumjera sunčevog i refrakcije) 1·54 kitajskih stopa ob ljetnom a 13·12^{I} ob zimnom solsticiju. Uzmemo li obje ove strane pravokutnog trokuta u račun, lasno ćemo naći onaj kut, što ga čine skrajne točke obih katheda (sjena) sa suncem, a tako opet, da je solsticijalna visina sunčeva ljeti 79°, 6^{I} 20^{II} a zimi 31° 22^{I} 20^{II}. Od tuda polieže, da je polutna razlika ovih brojeva t. j. 23° 52^{I} 0^{II} nakrivost ekliptike, a polutna suma njihova ili 55° 14^{I} 20^{II} da je aequatorialna visina mjerišta (t. j. mjesto gdje se mjera obavlja), dakle i njegov nadopunak (compliment) na 90° ili 34° 45^{I} 40^{II} da je polarna (stožernična) visina grada Honan-fu-a.

Učenjaci našega vieka posumnjaše vrlo o Gaubilovoj pripoviedci i vjerovnosti ove starodrevne mjere, jer nakrivost ekliptike, što ju Tschu-Kong izračuna, mnogo je veća od one, što ju račun našeg doba pokazuje. Ali ne samo da je stožernična visina grada Honan-Fu po mjeri istih vjerovjestnika, ona ista koju je i Tschu-Kong našao, nego je sada i dobro poznato, da nakrivost ekliptike od 3000 godina neprestance pada.

Uzrok ovoga pojava uči više siloslovje u svojoj matematičnoj analyzi. S dojma planetâ našeg sunčanog sustava na sunčevu ekliptiku približuje se ova aequatoru sve bolje i bolje, a to približivanje čini, kako najnovija iztraživanja pokazuju, u jednom stoljeću 48·368 sekunda.

*

Digitized by Google

Prosti nam račun pokazuje, da se je nakrivost ekliptike od god. 1100 pr. I. umanjila za $0^0\ 22^I\ 58^{II}$. Pribrojimo li ovo onim $23^0\ 28^I\ 18^{II}$ kao današnjoj nakrivosti ekliptike, dobit ćemo $23^0\ 51^I\ 16^{II}$, dakle samo 44^{II} manje nego je gnomonom nadjeno, što je, uzmemo li hrdjavštinu toga orudja na um, razlika tako majucna, da se ne možeš dosta načuditi pazki i brižljivosti, kojom bi napomnnuta mjera obavljena.

Dubrovnik.

(Dalje.)

II.

Spljet i Dubrovnik postali su jednakim načinom. Kada je hrvatski narod na razvalinah rimskoga svieta zavladao Dalmacijom: romanski su se gradjani iz Solina preselili u Spljet, a epidaurijski zasnovali novu postojbinu na morskoj strmini, odkle je grad svoje ime dobio. Ali nova epidaurijska naselbina bješe tako sa kopna župami zahumskom i trebinjskom stisnuta, da su još polovicom X. vieka dubrovački vinogradi izvan gradskih zidina ležali u području onih župa, te je toga radi gradjanstvo onim županom godišnji danak plaćalo.

Arnošt Förchtgott-Tovačovsky.

Svojim položajem bješe Dubrovnik upućen na more. Gradjanstvo je to razumjelo, te se brodarstvu i trgovini posvema posvetilo; pa je u tom uspjelo u toliko, da se je dubrovačko brodovlje već u XI. vieku i u inostranstvu visoko cienilo. Godine su 1032. dubrovački brodovi pomagali grčkoj mornarici, kojoj je patricij Nikifor zapovjedio, tjerati Saracene s ilirskih i grčkih obala; a poslije 50 godina (1081.) prevozili su oni normansku vojsku Gviskarda Roberta iz Brindisa pod Drač.

U to doba stade se dubrovačka oblast širiti, dočim je Dubrovčanom pošlo za rukom dobiti od zahumskih župana Župu, Gruž, Rieku, Zaton i otoke Koločep, Lopud i Šipan. Al sada se slovenske obitelji iz tih krajeva započele seliti u grad, te se romanska Ragusa stala prelievati u hrvatsko-srbski Dubrovnik.

Kolik je od prilike bio Dubrovnik još koncem XI. vieka, vidi se iz nacrta one dobe, koj nam se je srećom sačuvao.[2] Po tom nacrtu bio je grad tada sa sviju strana obkoljen morem, samo na sjevero-iztoku uzkim jezičcem sdružen s kopnom. U dolinu, gdje je sada najljepši diel grada, prodiralo je plitko more (blato, palude),[3] tako da su se kuće samo na onu strminu uzpinjale. Grad bijaše opasan zidinami, koje su 11 kula presiecale; pa i poprieko bile su podignute zidine, koje su grad u dvie pole dielile: na stariju (Lave. Lausa) i na mladju, koja se dolinom k moru protezala (Posterula, sada Pustierna). Preko onoga blata vodio je most, koj je koncem XI. vieka skapčao gradsku tvrdjavu s Budinovom kulom. U gradu vide se tri crkve: sv. Stjepana, sazidana još koncem VII. vieka, sv. Marije, sazidana u IX. i sv. Vlasija, sazidana u X. vieku. Okoliš je obrašćen gustom dubravom a predgradjem ne ima još traga.

Od doba, u koje je dubrovačka oblast razširena, stade i grad rasti. Izvan gradskih zidina podigoše se predgradja Pile i Ploče, a početkom XII. vieka (1117.) Prieko i Pelinje. Nove su kule za sigurnost grada dizane a stare zamienjene boljimi po drugom sustavu; tako je bilo god. 1266., kada su se Dubrovčani bojali, da će srbski kralj Stjepan Uroš udariti na grad. Isto tako podizane su sjajne crkve; tako je god. 1192. započela gradnja stolne crkve sv. Marije, g. 1235. crkva sv. Franje na Pilah, god. 1250. samostan s crkvom sv. Dominika, sagradjen troškom bosanskih trgovaca itd.

Na vanjskom licu grada jamačno bijahu izraženi spoljašni odnošaji ove obćine. Dubrovnik uživajući podpunu nutrnju samoupravu, priznavao je u prvo doba vrhovnu vlast iztočno-rimske carevine. Nu od XI. vieka otimali su se za nj Mletčani, kano što za cielu iztočnu obalu jadranskoga mora, te je on od god. 1205. stalno došao u dodir s onom kraljicom Adrije u tom, što je odanle svoje knezove dobivao; pa taj odnošaj trajaše sve do 1358. god. U to doba razviše se u Dubrovniku

[1] Lausa, Rausa (Ragusa) od Λαῦ strmina.

[2] U rukopisu franjevačke knjižnice u Dubrovniku.

[3] U posljednjem broju „Vienca“ na str. 158 valja rieči: „što nije vjerojatno“, po mojem rukopisu: „što nije nevjerojatno“ izpraviti.

Digitized by Google

državne i javne uredbe nalične mletačkim. Naš Dubrovnik postade u malom hrvatsko-srbskimi Mletci.

Nesreća sbivša se koncem XIII. vieka dade povoda, da se je Dubrovnik obnovio. Dne 15. kolovoza 1296. g. izgori na ime veći dio grada tako, da su se stanovnici u bližnja sela, neke obitelji pače u Pulju (Apulia) izselile. Tadanji knez Marin Mauroceno sazove dne 23. rujna veliko i malo vieće; tu bude zaključeno, da se grad po novoj pravilnijoj osnovi uzpostavi, u koje je ime jedan jedini vlastelin, Lovro „Volussus“, 40.000 perpera poklonio. U ono doba bješe i Menčetićeva kula sagradjena (1318), bjehu i druge tvrdjave s morske strane dogradjene proti genovezkomu onuda plovećemu neprijateljskomu brodovlju.

Ali kano što brodarstvo, trgovina i blagostanje Dubrovnika uspievaše najvećma poslije god. 1358., koje se rieši mletačkoga skrbničtva, tako se od onoga vremena grad osobito dizao i poljepšavao. Viek XV. i XVI. najslavnije su razdoblje u dubrovačkoj poviesti. Dubrovački brodovi plovili su po svih morih i putovali čak u Ameriku; a koliko ih bilo, može se odanle nagovieštati, što ih je 300 služilo caru Karlu V. Iztočna pako trgovina bijaše velikim dielom u rukuh dubrovačkih. Dubrovačka vlastela, ostaviv obrt svojim sugradjanom pučanom, bavila se izključivo trgovinom, primajuć na svojih brodovih trgove sa zapada i odpremajuć ih na istok, te obratno. Od domaćih obrtnina bilo je dubrovačko sukno na glasu, kojega su tvornice koncem XV. vieka zavedene, te se ono u vrieme Karla IX. (1560 do 74.) čak u Francezku izvažalo. Svilene i vunene tkanine, kojih je tvornicu Nikola Lukarić god. 1530. prvi zaveo, nalazile su takodjer dobru prodaju. A poznato je, da su Dubrovčani zapremili bili i trgovinu na balkanskom poluotoku, ovdje imali svoje naselbine i konsulate, uzeli u zakup zlatne i srebrne rudnike, kupovali sirovine, a razprodavali tkanine i obrtnine. Čiem se Dubrovniku otvorila vrela bogatstvu, nastaše potrebe ugodnijega i udobnijega života; a duh onaj, koj je na zapadu preporodio u XV. i XVI. vieku nauke i umjetnosti, smio je pokucati na njegova vrata. Dovoljno je poznato, kako su u to doba nikli u Dubrovniku pisci i učenjaci: pjesnici, bogoslovi, filozofi, matematici, prirodoslovci u razmjerno velikom broju, tako da se malo koj grad zapadne Evrope može u tom obziru takmiti s našim Dubrovnikom pogledom na

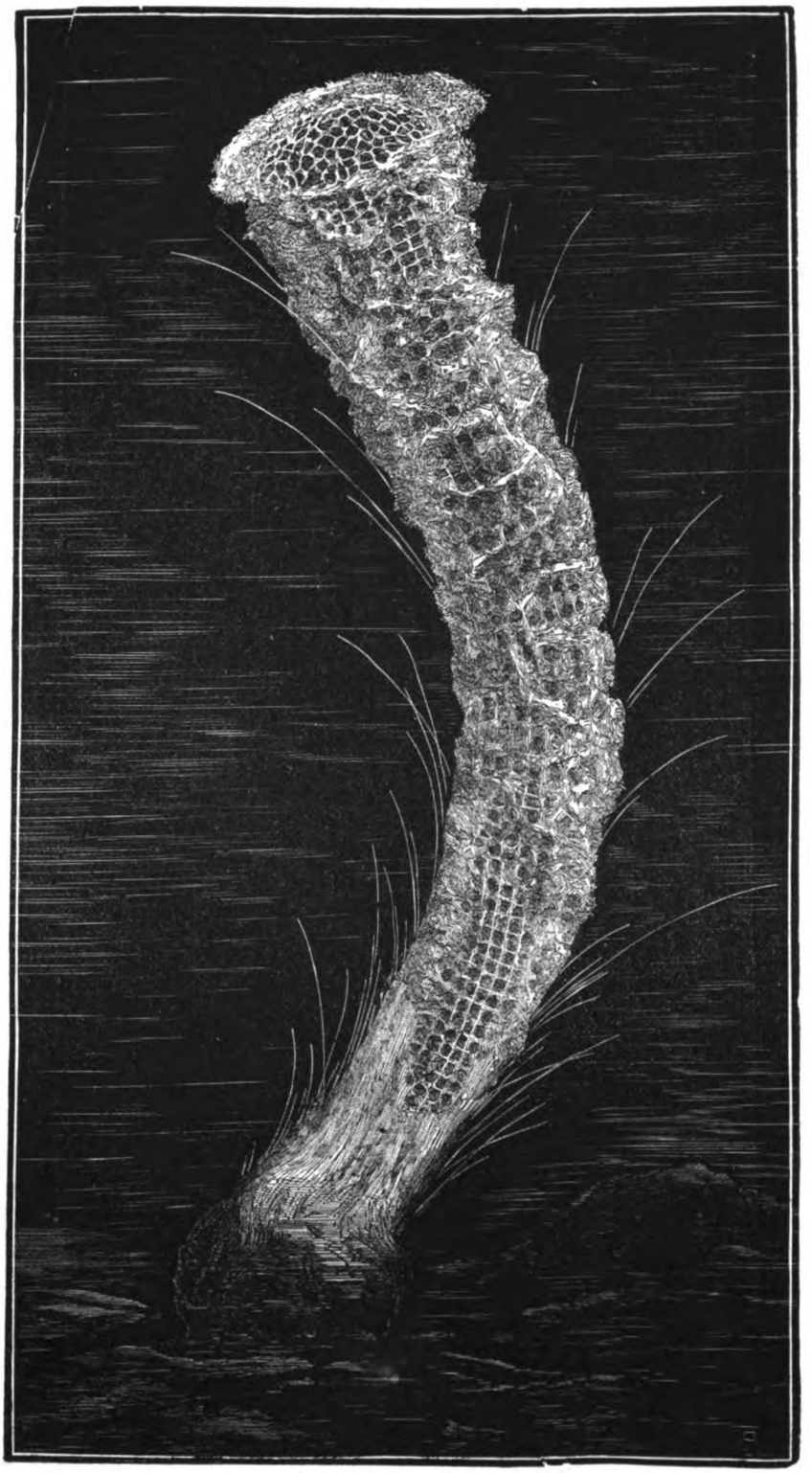

Ladina košarica *(Euplectella aspergillum)*.

Digitized by Google

njegovu veličinu, broj pučanstva, i prostor njegove oblasti.

U to doba procvjetanja našega Dubrovnika dostigao je i broj njegova pučanstva svoj vrhunac. Koncem XVI. vieka brojilo se u Dubrovniku 10.000 ognjišta ili najmanje 30.000 stanovnika. Ovoliki žitelji ne bi bili mogli življeti u području sadanjega grada, te ne ima sumnje, kano što i ostanci potvrdjuju, da su dubrovačka predgradja Pile i Ploče tada mnogo veća bila, i da se je grad na obje strane mnogo dalje protezao. Ulice bijahu, kano što su i dan danas riedkom iznimkom uzke; a neke od njih tako uzke, „da plemkinje — kano što suvremeni pisac opaža — kada su se u njih susretale, jedva se jedna drugoj ukloniti mogla s onom svojom širokom odjećom i s onimi kolobari (sada krinoline) okô nogu na haljinah njihovih". Sve ulice bijahu liepim kamenom popločene; ulica izmedju dominikanskoga samostana i stolne crkve nadkrivena; kuće od četverouglasto izklesana kamenja sagradjene; u okolišu prekrasni vrtovi s liepimi villami, na morskoj obali vlasteoske palače. Sve ovo činilo je Dubrovnik toli liepim gradom, da ga rečeni pisac prispodablja s Genovom i Napuljem. Iz ove hrpe kuća izticali su se zvonici i kube sa mnogobrojnih hramova i samostana; tà koncem XVI. vieka imaše Dubrovnik 47 crkava, dvie opatije i 8 samostana.

U ovom razdoblju izvedene su u Dubrovniku najznatnije gradjevine. G. 1435. dne 25. lipnja dovršen je veličanstven vodovod, koj iz doline šumetske providja grad dobrom i zdravom vodom, a dne 27. siečnja 1438. god. dogradjene su obje fontane. Graditelj bijaše Napuljac Onofrio Giordani Delaclava. Ovaj vodovod daje i sadanjemu Dubrovniku ne samo uharno i obilno piće, kakovim se ni jedan grad Dalmacije ne može ponositi, nego i velebno lice, koje nas sjeća na podhvatljiv duh starih Rimljana. Zahvalno gradjanstvo, koje je znalo, što je tim vodovodom privriedilo sebi i potomstvu, oviečilo je ime graditelja na fontani kod zapadnih vrata liepim nadpisom.

Plivajući Dubrovnik u blagostanju odluči sagraditi nov prikladan dvor svojemu knezu. Osnovni kamen postavljen je god. 1388. dakle poslije kako su mletački knezovi prestali vladati i kako su domaća vlastela počela kneževski stolac zasjedati. Dovršen bi nakon 36 godina t. j. 1424. god. a stajaše 40.000 cekina, zaista velika svota za ono doba. Ali već god. 1435. dne 10. kolovoza izgori jedan diel toga dvora, koj bješe ipak umah dogradjen i popravljen po rečenom graditelju Onofriu Giordaniu.[4] Veliki potres god. 1667. nije toga dvora razrušio, ali ga mnogo oštetio, čim mu pade drugi sprat, koj nije kašnje dogradjen. Pročelje dvora, kakovo je sada, bješe u „Viencu" god. 1874. br. 30. priobćeno, kamo upućujem čitatelja. U sadanjem stanju svojem imade kneževski dvor lice gradjevina kasnije talijanske renaissance. U pročelju imade triem sa svodom unakrst, nošen na pet stupova, učinjenih od krkarskoga kamena. U tom triemu imade na okolo kamenih stolica, na kojih su dubrovački viećnici kod prigodnih svečanosti sjedili. Dvie su umotvorine u tom triemu spomena vriedne: caritá nad vratima ovoga imena, naslikana u talijanskom slogu, i glavica stupa s izrezanim tako zvanim alchymistom iz XV. vieka. Nad arkadami u sredini pročelja jest veliki trostruki prozor a sa strane po jedan; gornja im čest nakićena rezbarijami. Nad velikim osrednjim prozorom stoji u izdubku sv. Vlasij, zaštitnik grada i republike, koji se u Dubrovniku, kano sv. Marko u Mletcih, vidi na svih javnih mjestih. Najstariji kip toga zaštitnika sačuvao se nad vratima, kroz koja se na Ploče prolazi. Radnja je veoma liepa u romanskom slogu. Dvorište s arkadami odgovara sasma stroju ciele palače. Ovdje su dva priedmeta, koji zaslužuju pozornost ne s umjetničkoga ali s povjestničkoga gledišta, naime poprsje Mihajla Prazatta, kojemu je vieće taj spomenik 1637. za njegove zasluge podiglo; onda ogroman kip Rolanda, koj je nekada na trgu stajao i držao velik stup, na kojem se zastava sv. Vlasija vijala. Neugodno me dirnulo, što taj znak dubrovačke neodvisnosti sada u kutu leži. Ne bi li mu rodoljubno gradsko zastupstvo dostojnije mjesto našlo? U nutrnjih prostorih kneževskoga dvora malo se od stare sgrade sačuvalo. Dvorana velikoga vieća izgori za francezke vladavine. Ali dvie zanimive slike sačuvaše se: kršćenje hristovo, koja sjeća na padovansku školu XV. vieka, i Venera s Martom ili Diana s Endymionom mletačke škole XVI. vieka. Ali kada i ne bi ova palača s gradjevnoga gledišta toli zanimiva bila, ona bi podobna bila probuditi duboke osjećaje u svakom gledaocu našega roda. U tom bo dvoru sakupljahu se vrhovne oblasti ove male republike, naime veliko, malo i umoljeno vieće; a knez je u njem i stanovao. Knez, koji se posljednjih vjekova svaki mjesec mienjao, nije nikada ostavljao dvora bez pratnje viećnika, tajnika, kancilera, 24 crveno odjevenih stražnika i glasbe. Odjeća mu bješe: crven plašt, crna od baršuna vrpca (stolone) na lievoj strani toge, crvene koljenke i cipele. Crvena boja usvojena je jamačno iz Carigrada. Ovakova odjeća posljednjega dubrovačkoga kneza Gjorgjića čuva se sada u novom dubrovačkom muzeju.

(Dalje sliedi.)

[4] Ranjina veli, da je slavni graditelj Šibeničanin Juraj Matijević popravio taj dvor god. 1464. u predjašnjem slogu. Moguće, da je i Matijević poslije 30 god. sbilja radio na dvoru kneževskom.

Arnošt Förchtgott Tovačovsky.

(Sa slikom.)

Dne 18. prosinca minule godine umre u Beču slavni češki skladatelj, ravnatelj „slavenskoga pjevačkoga sbora u Beču", profesor A. Förchtgott. U Českoj bile su nje-

Digitized by Google

gove skladbe uz Križkovskove najobljubljenije, najpopularnije, a i u hrvatskih gradovih, gdje samo postoji pjevačko družtvo, njegovi su se liepi sborovi izvodili, i svedj bijahu odlikovani burnim povladjivanjem. Obilazeć po Česih, Slovacih, Malorusih on je pokupio narodno pjevanje u najumiljatije potpourije, a kud ne mogaše proći sâm kao n. pr. po naših južnih krajevih, odtud si je dao pjevati, i za čudo, kako ih je umio udesiti vierno, pogadjajuć i najtanju nuancu ovih duboko ćućenih pjesama. U tom narodnom duhu nikoše mu i izvorne skladbe, te s toga i prodjoše brzo u narod, kao što nježna „přijde jaro“, čuvstvena „vlasti“ i „ruže“, junačka „orle“ i „husitska“ i dr. Sve su to originalni, karakteristični tvorovi, puni dramatične živosti i novih ideja.

Kad je ono g. 1867. Preradović izpjevao pjesan:

Bože živi, blagoslovi
Srdaca nam plamenište

bijaše to poglavito na želju Tovačovskoga, koj je želio nešto hrvatskoga uglasbiti. Preradović pošalje mu vlastoručno pisanu pjesmu i on ju uglasbi. Kad je doskora iza toga g. 1870. pjesma Preradovićeva u br. 5. „Vienca“ štampana, neki karlovački rodoljubi razpisaše nagradu od 15 dukata za najljepši napjev. Na tom umjetničkom mejdanu ne bude istina Tovačovskomu dopitan vienac, jer su sudije više uvažavali nježnu igračku melodije, nego li veličajni stil himne; nu njegov se je napjev uviek najradje pjevao i vazda je imponirao svojom ozbiljnosti, koja podpuno odgovara dubokoj misli pjesnikovoj. Isti Preradović slušajuć na koncertu slav. pjev. družtva pjevati ovu pjesmu bijaše upravo zanesen, i stisnuv ruku Tovačovskoga, zahvali mu se srdačno i zasvjedoči mu, da je u toj skladbi sav izljev njegove duše.

Pokojnik rodio se je g. 1825. u Tovačovu (odatle mu umjetničko ime) u Moravskoj od otca glasbenika, koj ga je za rana u glasbi podučavao. Kašnje ostavi on dom, te svršiv gimnaziju ode g. 1851. na bečko sveučilište učit prava. Tu mu ponajviše omiliše jugoslavenski narodni napjevi, te on ne mogao se dalje svomu zvanju tudjiti, ostavi nakon dvie godine prava i baci se posvema na glasbu. On bude učiteljem pjevanja, a i sam svojim preugodnim baritonom svagda je u većih umjetničkih produkcijah sudjelovao, pjevao je pače i na dvoru i u Miramaru na naročiti poziv previše obitelji. Naročito umio je kao nitko pojmiti melankoliju balade i duboku ozbiljnost oratorija.

Ponajviše njegovim nastojanjem bude 1862. ustrojeno u Beču slovensko pjevačko družtvo i on mu bude ravnateljem. Svojom vanrednom ljubežljivosti i prijaznosti umio je on u taj krug povući u Beču boraveće Čehe, Slovence i Hrvate, te je družtvo često pod njegovim mahalom slavilo velike trinmfe u muzikalnom, a Slavenom neprijatnom Beču. Na koncerte družtvene vazda su dolazili svi ljubitelji glasbe i vazda su odlazili zadovoljni.

Velika mu je zasluga, što je, postavši meštrom kora u kapeli carskoga ruskoga poslanstva, slavensko pjevanje umio tude dostojno urediti, te za te zasluge dostane ruski red sv. Ane.

Prsobolja, koja ga se rano dojmila, otimaše mu pomalo zvonki glas, koj je tim postajao melankolično sanjarski. Al doskora ne mogaše više pjevati. Da su mu novčani odnošaji dopuštali za vremena tražiti lieka svojoj bolji možda ga još mnogo godina ne bismo bili izgubili; nu naporan rad, nigda ne mirujuća revnost pospješavala je konac, koga žalibože od nekoliko godina svatko žalostnim srdcem predvidjaše. Kad ga bolest baci u krevet, obori se na nj' još i gola nevolja.

Prijatalji njegovi razaslaše na sve strane pozive, da se priteče u pomoć bolestnomu učitelju. Našlo se dosta odziva i u Hrvatskoj. Plemeniti Karlovčani na poticaj g. Ž. požuriše se prirediti njemu na korist koncert; — nu smrt bijaše žurnija. Dne 18. prosinca stiže glas o preranoj mu smrti!

U njem gubi slavenska glasba jednoga od najboljih svojih tvoraca, a Slaveni u Beču glasbeno središte i vrstna od nekoliko godina vodju. Preliepi sborovi trajan su mu spomenik u svem Slavenstvu!!

LISTAK.

Ladina košarica (Euplectella aspergillum). Obećali smo u svoje vrieme, da ćemo donositi slika iz našega narodnoga muzeja. Do sad smo donosili samo iz arkeološkog odjela, a danas evo jedan od najljepših, najzanimivijih priedmeta prirodoslovnog kabineta, što ga je g. Brusina našemu muzeju poklonio. Jest to vrsta spužve od Filipinskih ostrova. Opis doniet ćemo u sliedećem broju, jer nam je današnji list drugim materijalom zapremljen, koj ne mogasmo odgoditi.

Narodno kazalište. U dramatičnom repertoiru zadnjega vremena imamo zabilježit dva nova komada: „Casanova“ i „Pitomac jezuite“ igrokaz prikazan na korist darovite i revne glumice gčne. Ivke Kraljeve. O tih komadih, kao i „Zapiscih vraga“ govorit ćemo na drugom mjestu obilnije. Izim toga ponovili se, ocienjeni u ovom listu komadi: „Marija i Magdalena“ i „Velikašica gradjanskoga roda“ bez prigovora dakako. Operno družtvo oporavilo se nekako od primadonske krize, te se pjeva izmjenice: „Brijač seviljski“, „Don Juan“, „Rigoletto“, i „Trovator“, posljednja opera osobito dobrim uspjehom. Osobito odlikovala se tnj gčna Neugebauerova kao Leonora. Sada se, kako čujemo, vježba „Ruy Blas“ i „Strielac vilenjak“ (Der Freuschütze), od Webera. „Strielac“ čini nam se za naše okolnosti vrlo težkom operom, jer za prvo mnogo proze ima, a za drugo

Digitized by Google

je partija basa (Gašpar) vratolomna. Da vidimo. Od klasičnih drama pripravlja se Shakespeare-ova tragedija „Romeo i Julija“.

Dobrovoljačke predstave. Naknadno valja nam javiti, da se davaju dobrovoljačke predstave u Otočcu i Senju, a sada skupilo se družtvo dobrovoljaca i u Velikoj Gorici. A šta Križevci, Koprivnica, Bakar, Petrinja, Požega — — i dakako Varaždin? A dà, Varaždin spada u sferu Bismarkova kola! Preporučamo kr. zem. vladi i navlastito vladinu povjereniku Jovanu Jurkoviću uvodni članak u gradačkoj „Tagespost“, gdje se „furor germanicus Varasdinensis!“ u podpunoj mjeri nalazi. Takove sramote niesmo skoro u novije doba doživljeli. Radi smo znatni, hoće li se Varaždinci graditi i nadalje kao južni „Schleswig-Holstein“ ili će kao Hrvati prosvjedovati proti pamfletu gradačke „Tagespost“.

Sgrada narodnog glasbenog zavoda. U zadnjoj skupštini glasbenog zavoda zaključeno je definitivno, da se ima započeti u Gundulićevoj ulici gradnja kuće glasbenoga zavoda. Sgrada biti će na dva sprata sa ukusnim pročeljem, a u prvom spratu biti će velika dvorana. Do mjeseca studenoga t. g. biti će sgrada svršena. Ne bi li se tu moglo dati prilike domaćim umjetnikom, da nam urese dvoranu, ili ćemo opet vidjeti užasne freske kao u sabornici?

Desetgodišnjica „Velebita“. Već smo u posljednjem broju javili o toj svetkovini hrvatskih djaka u Beču. Sada imamo više podataka. Slava se slavila dne 2. ožujka u salonu Zillingerova hotela. Bilo je tu gosti svih slavenskih družtva, Rusa, Rusina, Poljaka, Čeha, Slovaka, al najviše Slovenaca od družtva „Slovenije“ i Srba od družtva „Zore“. Zabavu pohodiše i dalmatinski i istarski odličnjaci Mihovil Pavlinović, dr. Klaić, dr. Monti, Dinko Vitezić i hrvatski književnik Kostrenčić. Piev ravnao je vrli hrvatski konzervatorista Kolander Varaždinac (negermanski nota bene). U sboru pjevali Slovenci sa Hrvati. Početak programa bijaše Zajčev sbor „Piev hrvatskih djaka“. Druga pjesma bijaše „Slovenska dežela“. Predsjednik g. Hugo Badalić govorio je svečani govor o razvitku Velebita, a Zagrebčanin Vladimir Nikolić pozdravio je dalmatinske goste, koji se liepo odazvaše. Zatim redali se izmjenice sborovi „Tam gdje stoji“ od Lisinskoga, „U boj“ od Zajca, „S večer“ od Ipavca i zdravice. G. Kiseljak govorio je Bogovićevu pjesmu „Spaija i seljak“. Velebićani pozdraviše sva slavenska družtva, koja se redomice zahvališe. Ta upravo krasna zabava prošla je najboljim redom. Svi gosti (bilo ih 200) bijahu upravo uzhićeni. Poljak neki reče predsjedniku Velebita na odlazku „Ah kako je to u vas krasno i liepo!“ Kako čujemo prijavilo se mnogo Slovenaca, da stupi u Velebit.

Po tom se vidi, koliko životne sile u „Velebitu“ imade. Al još jednu. Vrli i daroviti predsjednik, čovjek energičan, Hugo Badalić podje po svom zvanju iz Beča u Zagreb. Treba birat drugoga, valja birati pametno, čovjeka odvažna, sviestna, ozbiljna, koji mari družtvo podizati, koji je kadar zastupati Hrvatstvo pred stranim svietom. Tu se hoće značaja, odlučna značaja, to nije šala, niti može predsjedničtvo biti cilj vrtoglavoj ambiciji. Ne ćemo vriednim našim Velebićanom nametati svoga savjeta, al ih opet molimo, da si biraju glavu, koja se vazda pokazala čistom, pravom hrvatskom dušom, kojoj slava i procvat domovine više vriedi, no osobna slavica ili tvrdoglavost. Sapienti sat!

Nove knjige. „Različiti spisi Mihovila Pavlinovića god. 1869—74. U Zadru. Tiskom „Narodnog lista“. 1875. 662. strane u osmini. (Skup članaka političkih, naravopisnih i litearrnih s veće strane u narodnom listu tiskanih.) Biti će više govora o toj knjizi.

„Šestdeset učenja iz primaljstva za primalje od A. Kuzmanića. U Zadru 1875. Nakladom Špire Artarle. Dodan je i rječnik ljekarskoga nazivlja. Ciena 2 for. Više o toj knjizi, čim ju primimo.

Pogled u prasviet i u historiju Života na zemljinoj površini. Na predplatu ove knjige pozivlje revna knjižara braće Jovanovića u Pančevu. Ciena knjizi biti će samo 50 novčića, a prijavit se može svatko do konca ožujka (po starom) kod iste knjižare.

O čovjeku (zdravoslovje). Na predplatu ove knjige, namienjene navlastito učiteljem pučkih učiona pozivlje Miša Fručković narodni učitelj. Ciena biti će 30 nov. Predplatnici neka se najave do konca ožujka 1875. kod knjižare braće Jovanovića u Pančevu.

Flora kneževine Srbije. Po analitičnoj metodi složio dr. Josip Pančić, profesor na visokoj školi u Beogradu. Tisak državne štamparije str. 798 u osmini. Ova je knjiga osobito namienjena mladeži, ali pošto je u njem opisano sve do sad poznato bilje u Srbiji, doć će ona dobro i učenjaku. Morda bi bolje bilo, da g. pisac nije knjigu pisao srbski, dočim su do danas skoro sva botanična djela sačuvala latinštinu, da time budu svemu svietu pristupnija.

Koncert „Kola“. Danas priredjuje vrlo naše pjevačko družtvo „Kolo“ opet koncert u gradjanskoj streljani. Program je sliedeći: „Na moru“ sbor od Jenka; „Frankopanka“ sbor od Zajca; „Chausonette“ pjesma za sopran od Rotschilda (pjeva gdčna Milesova.) „Smir“ sbor od Tragija; „Putnikov san“ solo za violončel od Richarda; „Spas brodara“ sbor od Eisenhutha. — Budućeg mjeseca pripravit će „Kolo“ velik koncert na korist družtvene sgrade, u kojem će se prviput pjevati velika kantata „Dolazak Hrvata“ (glasba od Iv. Zajca, rieči A. Šenoe).

Ivan Rendić u Fiorenci. Piše nam prijatelj iz Firence, da mladi kipar Rendić, poznat našemu občinstvu po svojih liepih radnjah, svršava sada spomenik Perkovčev, koji će se jamačno negdje u mjesecu lipnju moći postaviti. Dobismo od mladog umjetnika fotografiju njegove najnovije radnje, škropionice naime za svetu vodu. Ideja je posve izvorna: angjeo sagnuv se drži obima rukama veliku posudu, u kojoj ima da bude voda, pobožnomu puku, da se njome poškropi i krsti. Hoće li se naći koji god ljubitelj u nas toli zapuštene crkvene umjetnosti, da ovo djelo od Rendića naruči za koju domaću crkvu. Ovakova bi umjetnina i u našoj prvostolnoj crkvi vrlo dobro stojala, pa i u obnovljenoj Markovoj crkvi. — Doskora će naš Rendić doći u Zagreb, da se stalno ovdje smjesti. Da vidimo, hoće li mu naša zemlja davat dovoljno posla?

Pitanje. Ima li u našoj domovini miesta, gdje izušćen glas više puta odjekuje?

Gdje ima takav „echo“ i koliko putah se odjek čuje?

Pišem hrvatsku akustiku, pa želim u njoj napomenuti takva mjesta: zato molim uljudno odgovor.

Dr. B. Šulek.

Zabava: Mladi gospodin — Krvavo križište — Kapetanova kći — Halkove večernje pjesme. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku — Misli starih vjekova o podobi zemlje — Dubrovnik — Arnošt Förchtgott-Tovačovsky. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 12. **U Zagrebu 20. ožujka 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Dne 12. ožujka 1875. prestavi se u vječni pokoj u Karlovcu u 63. godini vieka

DRAGOILA JARNEVIĆEVA,

RODOM IZ KARLOVCA.

Vierna kći hrvatska radila je od mladosti do kasnih dana svojih o prosvjeti, slobodi, napredku roda svoga jednakim žarom. Uzhićena s narodnjega osvitka u prvoj poli ovoga vieka prista i ona u kolo buditelja narodnjih, i pokloni nam mnogu liepu pjesmicu, mnogu zanimljivu pripoviedku, te je u novoj dobi naše književnosti jedina Hrvatica, koja je samoniklih plodova liepe knjige sastavljala. Dao bog, povelo se mnogo hrvatskih kćeri za tom plemenitom dušom.

Vječna joj pamet u narodu!

Lugareva kći.

Lovca dva, mladjahna druga,
Svaki baš danak vam nov
Krugom blagòbajna luga
Love pod okladu lov.

Divljad na okolo gone,
Ne će da miruju tren,
Tekar dok sunašce tone,
Nose na konak si plien —

Tihotnog luga na kraju
Toči se potoka liev:
Vali mu srebrom se sjaju,
Tajni si mrmore piev...

Blizu do potočnog žala
Nešto je bieloga zriet —
Koljeba to vam je mala:
Pred njom milovidi cviet.

Ali u koljebi sjaje
Lierak još stidan i tih:
U njem svi čari se taje —
To vam lugareva kći.

K njojzi se ù večer slieću
Lovca dva, mladjahna — znam —
Plien joj pred nožice meću,
Njenog za srdašca plam.

Djevica s posmjehom mednim
Primala dvojice dar,
Ali je volila s jednim
Srdca si dieliti har — —

Dugo večeras ih nema,
Gine i sunašcu trak;
Cvieće jur tihotno driema
Mirisom probija zrak.

Dolje na potočnom žalu
Stoji lugareva kći,
Sgleda u mirnom se valu,
Žamorak sluša mu tih.

Digitized by Google

Ovdje na dragoga muče
Čeka uz čeznju i rev...
Netom gromoliko puče
Diljke ubojita ciev.

Dieva se trgnu i sluša
Lugom oreći se jek...
Plaha joj drktala duša,
Usnice šaptahu riek:

„Da li je oro il srna?
Zec li brzònog i plah
Sgodjen od olovna zrna
Posljednji dahnuo dah?“

Misli sve misli pa trne,
Užasan shvati ju slut,
Kano pomamljena srne
Lugu na uzahni put.

Hoće, da vidi je l' srna
Zec li brzònog i plah
S godjen od olovna zrna
Posljednji diše dah...

Divljad ne ućuti rane,
Mirno je nà okô svud
Samrtno pogodi tane —
Lovca vam mladjahnu grud.

Zašto potamnjeo mladu
Bieli života već dan?
Zašto li vječnom u hladu
Vječni mu snivati san?

Djevica s posmjehom mednim
Primala dvojice dar,
Ali je volila s jednim
Srdca si dieliti har.

Krvav sad na zemlji leži,
Žiću ponestao slied,
Drug mu pak luta i bježi
Lugom očajan i blied...

Zvonašce na pokoj zvoni,
Glasa proz bajni se mir,
Draga nad dragom si roni
Suzâ neprešušan vir...

Gj. A.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Težko bijaše Matinim roditeljem slušati takove rieči. Niesu znali, šta da rade. Starac obilazio po sobi, sve kopajuć rukama po žepovih, a majka spustiv glavu na ruke udari u plač. Mato, gledajuć nevoljne si starce, skupi obrve, stisnu šake na oči, pa izidje iz kuće. Sred dvorišta stade, ne znajući, šta da radi. U jedan put zažari mu se lice, oči mu zasievnuše, i osovi ponosito glavu, kao da je težko breme sbacio s ramena i nesta ga iznenada.

Dva dana iza toga jezdio Mato na konju duž savske obale. Poniknute glave koracao konjic uzkom stazom, poniknute glave sjedjaše Mato na konju. Težke li ga osvajale misli, brze misli kao brzi valovi rieke Save. Podne bilo se dobrano odmaklo. Nebo bijaše bliedo, plavetno, a nakraj vidika žuto. Tamno-zelena savska voda tekla lagano uz nizko šiberje, uz visoku zemljenu sip, samo oko vodenica sievala voda poput srebra. Mato jašuć savskim nasipom sve se više primicao selu Strmcu. Mjestance stoji kraj puta za nasipom. Duž puta redale se nizke, zelene murve, kvrgaste vrbe; dvorišta bijahu ogradjena pleterom, a sred njih dizale se drvene kuće na jedan sprat. Kako je naginjalo na večer, bijaše selo mirno, samo se čuo kroz mir otajstveni šum Save. Kraj puta pod vrbom sjedjaše pastir; skidao koru sa vrbove grane. Mato zaustavi konja.

— Čuli me dječače, zapita Mato pastira, reci mi gdje je Marićeva kuća?

— E, ona četvrta u selu, gdje uzlazi put na nasip.

— Jesu li Maričevi kod kuće? Je li Jaga kod kuće?

— Šta ja znam, odvrati pastir, al evo ide Jaga iz mlina, ta će vam to najbolje reći. Zatim ode dječak.

Mladić krenu glavom. Sbilja. Po nasipu idjaše Jaga, noseći košaru. Noge bijahu joj bose, rukavi zasukani. Koracaše sve brzo i brže, ne mareći kako joj vjetric poigrava haljinom, maramom. Mato spusti se s konja. Držeći uzdu, čekaše djevojku, koja se s nasipa spuštala put svojega sela.

— Dobar večer Jago! pozdravi ju Mato.

— Da bog da! odvrati djevojka idući dalje.

— Čuj djevojko! Da ti dvie, tri reknem.

— Šta je dobra, Mato? izpravi Jaga glavu.

— Poznaješ li me?

— A dà! Čunčićev ste Mato iz Lomnice.

— Dobro je. Bi l' ti meni onako pametno rekla, da l' se imam ženit?

Digitized by Google

— Težko je na to pitanje pametno odgovorit. Od mene vam prosto.

— A koju da uzmem?

— Šta se to mene tiče? pogleda ga djevojka velikima crnima očima. Eno vam puno plemenštine po vašem kraju. Laku noć Mato! Preša mi je.

— Stani. Ne valja ti odgovor. Razumi me dobro. Bi l' ti hćela za mene poći? No reci, po duši reci! doda Mato ljubkije.

Djevojka se trgnu. Uzmaknuv korak uhvati Matu na oko.

— Jeste li čuli, kume, reče srdito, vaš jezik nije triezan. Mislite li, da sam luda? Ako vam je do šale, u vašem je selu dosta ženskoga svieta.

— Nije meni do šale. Okladio sam se na proštenje da ćeš mi ti, upravo ti ženom biti.

Krv skoči djevojci na lice, oči joj planuše.

— Vi ste luda, jeste li čuli, luda ste. To li je vaše poštenje? Za okladu! Mislite li, da je posavska djevojka zrela jabuka, da vam u krilo padne? Vaši su računi šuplji orasi. Kladite se, dragi kume, za svoje plemićke djevojke. Hvala vam na vašem gospodstvu, mene ostavite na miru. Laku noć!

Djevojka disaše silno, mogao si, reć bi, čuti kucaj njezina srdca. Mahnuv rukom potrči svojoj kući, a Mato ostade sam. Namrštiv čelo poklopi konja i odjuri o mjesečini kao striela. Kod kuće čekala ga nevolja. Majka mu stala izbrajati sve djevojke iz plemićkih sela, koje bi mu pristajale.

— Ne nabrajajte majko, ne mučite si jezika, odsječe Mato pokazav na glavu, iz toga kamena ne ćete izkresati iskre.

Starci dali velik duplir u lomuičku crkvu, ne bi li se Mato riešio nečistog duha, pa stali vrkat i gospodu na sina, ne bi li ga naučili pameti.

— Hvala vašemu gospodstvu na nauku, odvrati Mato komešu, volja je jaka i plemenština je jaka. Volja je moja, i plemenština je moja. Zarekoh se, i Jaga mora moja biti, pa došo na mene i ban i sva svietla gospoda.

Od toga dana niesu ni otac ni mati govorili s Matom. Jelo ga je to i kako.

— No, reče otac majci jednom pred Matom, majko, priredi mi sutra sve za put, idem u Zagreb. Povest ću svoga finoga sinka u ludnicu. Možebit će patri naći medicinu za posavsku budalaštinu.

Mato skoči ljutit na noge, i lupiv vratima ode od kuće. Išao je bez glave cestom i dodje do Odre. Tu zadje židovu u krčmu.

— Mjericu rakije! viknu, sjedajuć za stol. Upiruć glavu u šake buljio u stol, pio rakiju.

— Još mjericu, viknu za kratko. Trgovac Židov nekako sa strane pogleda dječaka, al mu natoči iz velike boce drugu mjericu. I tu posrknu Mato. Lice mu se rumenilo, oči mu stajale u glavi mrtve, nepomične, a usta mu zievala. Kadkad javio bi mu se na usnah porugljiv smieh, kadkad bi lupio šakom u stol, a u oku pojavi mu se velika suza.

Najednoč zadrkta, osovi se na noge, baci srebrnu deseticu na stol i ostaviv šešir, provali iz krčme. Kramar zapanji se, i pogledav za mladićem, kimnu glavom.

Bijaše noć, hladna jesenska noć. Nebom se gonile gomile oblaka, sad zastiruć, sad odkrivajuć mjesec. Ravnicom duvao hladan vjetar, i svakim dahom sipalo se s drveća suho lišće. Mato brzao kući, sve teturajući, sve zapinjući. Noge mu bijahu težke ko mlinski kamen, glava mu buktila plamenom, a prsa ko da će mu bies raznieti.

— Jago, Jago, Jagice! mucaše jadnik, dà, dà, dà, — moja, a ma baš moja, ha, ha, ha! Čujete li?

Vreli mu znoj kipio na čelu, srdce mu letilo kao ura, a prsi mu se nadimale silno. I silno duhnu vjetar. Na čelu mu se znoj sledio, mrzla voda curila mu s tiela, prsa mu se stezala, a nešta ga bolo u rebra. Mladić se strese, poleti nekoliko koraka i sruši se blizu lomničke crkvice na hladnu zemlju. Tu je i prespao cielu noć. Za rana ponesoše ga susjedi kući. Bijaše bez sebe, silovita vrućica hvatala mladića. Pluća mu se zapalila. Stari boginjavi Čunčić sjedjaše ko kamen kraj postelje. Gledao pred sebe. Da poludi. Mati obilazila po kući sve jaučuć i plačuć, sve tražeći sve moguće ljekove. A snažni mladić bacao se po postelji, krieštеć i kričeć. Lice mu bijaše rumeno kao ruža, žilice na sliepih očih drktale, čelo mu gorilo, ko bielo gvoždje.

— U Savu! U Savu! ruknu, za njom, za Jagom! Utopiste ju, jer je neplemenita! — Na vam vaš list — vaš plemenski list! U Savu! Jago, Jago! udari za tiem u plač — dodji, dodji, na moje ruke! Oh tvoje, velike, crne oči peku — peku. Joj kako mi prže srdce! Otče naš, koji jesi na nebesih! Haha! haha! Za tiem zapjeva glasno:

„Oj divojko, dušo draga!“

A kraj prozora stajaše majka, otiruć si gorke, guste suze.

Od dana do dana išlo Mati zdravlje na gore. Ili je buncao iz vrućice, ili ležao blied ko snieg, nepomičan kao kamen, il je driemao lagano nemirno. Na ponuku župnika pozvaše ranarnika. Taj vriedni Eskulapov učenik nataknu vrlo obzirno očale na debeli nos, pogleda Matu, opipa mu bilo, pa izjavi napokon, da je mladić sbilja bolestan. Zapovjedi stavljat mu obloge, prepisa mu i nekakav liek, te utješi napokon starce, da će Mati svakako dobro biti, ako mu bolest na dobro okrene. Ne znam je l' znanost ranarnika, il može biti još većma jaka narav mladića bila, zdravlje Matino popravljalo se malo po malo, i debeli ranarnik došao drugiput

*

Digitized by Google

u Čunčićevu kuću, reče osobitim nekim ponosom starcem:

— No vidite, dragi ljudi, niesam li vam reko, da će Mato ozdraviti, krene li mu bolest na bolje. Zatim okrenuv se prisutnomu župniku doda važno: „Morbus habebat radicem in sanguine. Krv i bolest, bolest i krv".

Napokon ostavi vrućica Matu posvema. Ležaše mirno, strpljivo gladeć kadšto suhima rukama pokrivač. Oči bijahu mu mutne, sumrtve, lica blieda, upala, samo se vidio na lievom trag crven ko ružica, a vedje bile modraste. Starica majka ni da se je makla od postelje.

Jednog po podne, kad je sunce probijalo kroz male prozore, pristupi stari, boginjavi otac k postelji svoga sina, i stavi mu ruku na čelo; majka držala sinku si podglavak, da mu glava bolje stoji. Uzdahnuv i raztvoriv velike tamne oči primi Mato otca za ruku i progovori slabim glasom:

— Otče! Majko! Zlo me snašlo — veliko zlo. Nije li to ruka božja? Oprostite mi tu svoju težku žalost — te velike brige, što ste ih imali radi mene. Bog mi je svjedok, da mi to tišti srdce kao kamen. Vidite, moja glava, moja nesretna glava svemu je kriva. Tako je prije bilo — sada je druga nevolja, prije glava — sada srdce. Ne ljutite se, al šta mogu ja — nije to više moja volja. Kad sam se lud zavjerio, da mora Jaga mojom ženom biti, bila je to samo moja tvrda glava, moja gospodska — smijte se samo — volja, za srdce niesam ni pitao. Mislio sam, a mislim i sad, što tko rekne pred poštenimi ljudi, da se to poreći ne smie. Al se od onda sve promienilo. Vidio sam Jagu drugi put, vidio kod njezine kuće. I premda se pošteno otresnula na me, kad joj rekoh, što je moja volja, ipak mi je to njezino lice zašlo u srdce duboko, pa se više iz njega ne da. Izvadite mi srdce, izvadili ste i Jagu, pustite mi srdce, a ne dajte djevojke, umrieti ću. Zato vas molim boga radi, ne kidajte mi više srdca. Ako ste radi

Posljednja hr

Po slici ravnatelja bečke

Digitized by Google

sitska bitka.

kademije J. Ch. Rubena.

sačuvati u životu svoga jedinca, dajte mu, što mu srdce ište, i ne pitajte za plemenitu ili neplemenitu krv. Mladiću klonu glava na podglavak, molećim okom gledao je svoje starce.

— Hm! počesa se stari Čunčić za uhom, velika je to stvar — velika stvar.

— Velika ste vi luda, velika luda! ozva se kapelan Janko Lugarić, koji se je ušuljao, i na vratih cieli razgovor slušao bio. Držeći rukama lulu i drenovaču popodje dalje. — Moj dragi Čunčiću, nastavi, glava vam se puši od velike magle. Znate li vi moj dragi, što je to srdce? Ne znate, sto puti velim vam, ne znate. Recite mu sto puti „Stani!“ a srdce svejednako kuc, kuc! ne pita za vaše ludorije. Mislite li vi, de se ime iz srdca izrezati dade, kao crv iz jabuke? A dà! Stara je rieč „Što je srdcu milo, i bogu je drago!“ Pa šta? Umri vam jedini sin, umrite vi i vaša žena, šta vam je vaš plemenski list? Ništa. Suh je listak, što ga je vjetar odnio sa stabla. Kakva vam hasna od svega toga? Šupalj bob. Žalost, suze, grob — dà grob. Opametite se, kume! Nije drugčije! Pustite meni. Ja ću Marićevim reći, šta je i kako je, pa dajte, neka Mato uzme Jagu. Bolje i to, nego da vam se Čunčićeva grana posve osuši.

— No daj, otče, daj! reče stara staviv ruku mužu si na rame. Sudjeno je! Radje imati neplemenitu snahu, nego ne imati ni snahe ni sina. Daj!

— E kad se svi zaletiste na me kao ose, i kad naš „gospodin mladi“ misli, da sam velika luda, reče starac skupiv čelo i uzvinuv brke, neka bude od mene, neka mu bude Jaga žena. Tako. Je l' vam pravo? zapita starac baciv šešir na stol i nasmija se lukavo.

— Amen! nasmieši se Janko lupiv se po trbuhu; starica pogladila sinku si čelo i stisnu glavu u njegov podglavak, Mati sievnule velike oči plamom neobičnim, a ruke prekrstiv na prsih ležaše miran, sretan.

Digitized by Google

O božiću tiskao se posavski sviet oko veleševačke crkve. Djevojke stajahu na okupu, hahačuć, gurkajuć se u rebra, pljeskajuć dlanovi. Na proti njim banili se mladići birajuć okom, kojoj da djevojki dadu božićnicu. Al iz crkve izidje crnomanjast mladić, bijaše blied nu liep.

— Gle Matu Čunčića! šaptahu mladići, šta toga plemenitog gosta amo nosi?

Mato podje lagano prema djevojkam. Tu stajaše i Jaga. Opaziv mladića zažari se ko božur i sklopi duge svilolike trepavice. Mato izvadi iz žepa crvenu liepu jabuku.

— Jago! reče — danas je božić, danas nam se narodio kralj nebeski. I moje se je srdce preporodilo poslije pokore za moj težki grieh. Ti si me ono na nasipu pošteno ošinula rad moje oklade. Al danas, bog i duša, ne ide za okladu, već za srdce. Nà ti božićnice, pa reci, je l' ti pravo? I Mato ponudi joj jabuku.

Jaga gledaše preda se u zemlju, dok je Mato govorio, a kad je svršio, poglednu samo jabuku i za tiem izpod oka svoju drugaricu. Ali u tom tajnom, pitajućem oku bijaše toliko sreće, iz toga oka plamtio odgovor na niemo pitanje. I kad joj drugarica, smiešeći se, hitro kimnu, posegnu Jaga plaho, uhvati jabuku i pritisnu ju grudima, gledjuć velikima crnima očima Matu dugo, dugo.

— Je l' pravo? zapita mladić drugi put.

— Kad je božja volja, pravo je Mato! Bog vam dao sretan božić na tom mladom ljetu, vam i vašim starim.

Posavske babe sklapale ruke i krstile se s toga prizora i neka plemićka žena iz Vukovine, koja se je ondje desila, reče, da to niesu čisti poslovi, i da od toga ne će biti blagoslova.

Mladi Posavci srdili se ne malo, osobito onaj veseljak od konjskoga prošćenja.

— Gledaj vražjeg dječaka! Otimlje našu djevojku, a ja k tomu izgubih deset polića staroga vina. E, sviet ide na komade.

S daleka kraj crkve gledao taj prizor i „gospodin mladi", a uz njega Matina mati. Kapelan sve klimao glavom, sve smiešio se, pa napokon reče staroj Čunićki:

— Vidite kumo, bog je dobar, a srdce nije repa.

* * *

Dodjoše poklade, poklade biele i vesele. Širom hrvatskoga naroda gudi se, piruje se bez kraja, bez konca. Od svake božićnice veseli svatovi. Čunčićeva plemićka kuća sve se rušila od radosti. Svatovi doveli mladence Matu i Jagu iz Strmca u otčevu kuću. I za čudo svi svatovi ostali zdravi, svim ostale kosti ciele, premda su sane letile po savskom nasipu, kao da ih vragovi voze, premda se „gospoda svatovi" njihala na sanah kao pšenica od silovita vjetra. Kićeni duše mi svatovi, al bome i nakićeni. Već se sterala po ravnici tiha zimska noć. Sa jasnoga neba sipala se mjesečina po pustom bielom sniegu. Nije bilo vidjet ni ceste ni staze, ni jame ni živice. Na drveću caklilo se srebrno inje, sa krova, sniegom pokrivenog, visile ledene svieće, a iz mnogih okana blieštilo crveno svjetlo, kao da plamooka crna neman pod bielim runom bulji u pustu zimsku noć. Pa da ste ušli u veliku sobu Čunčićeve kuće. U jednom kutu sipa velika ilova peć po sobi vrućinu, da će čovjeku slabiću omamiti glavu. Al dà, naš se sviet te zamaglice ne boji. Za pećju prede mačak, a oko nje smjestila se djeca iz cieloga sela, pa navlače kudravog „bundaša". U drugom kutu na bačvah sjede oborovački gudači. Brkonja jedan pili po basu, da mu sve znoj sa čela vrca, a drug mu reže gudalom gusle, driemljuć i nagibljuć težku glavu. Za dugačkim stolom na klupah sjede stari, a medj njima „gospodin mladi". Vrčići zvekeću, pečenje dimi se, a pogača lomi se na sve strane. Starci gledju kako mladi igraju, starci klimaju glavom, pljeskaju rukama, lupaju nogama pod stolom. Samo občinski pandur, brkonja dugoljasta lica, ošišan poput fratra stisnuo se u kut, spustio glavu na prsa — i driema, a njemu kao poglavaru nije to nitko pisao u grieh. A usred sobe! To da vidiš. Svatovi — ili kako si sami vele — „gospoda svatovi" igraju kolo Liepo ih je gledat. Na svakom stoji plavetna dolama sa srebrnimi dugmeti, svatko naherio na glavi kučmu kapu. Visoke im čizme sievaju, ostruge zvekeću, svakomu se vije o pojasu crvena, svilena marama, svakomu o boku igra široka, okovana sabljica.

Veselo kolo ej, veselo! vodi ga „gospodin gospodar", suh vragoljak šiljasta nosa. Ciliču gusle, brunda bas, igra kolo naokolo. Djevojke drobno prebiru noge, tielo stoji im kano svieća, oči im gledju u zemlju, lice im se žari ko plamen, a koralj na prsih skakuće, drkće. Igra kolo naokolo, a „gospoda" u kolu prebacuju noge, zvekeću ostrugami, čas se sagiblju, čas se izprave, čas drobno koracaju, čas skaču ko pomamni. Ciliču gusle, brunda bas, zvekeću ostruge, zvekeću čaše, a mlada pod srebernim viencem, izkićena svilenimi vrpcami ide pokorno od gosta do gosta, ljubi ga u usta, daje mu kiticu ružmarina, a svaki ju gost dariva srebernom škudom. U to stade kolo.

— Gledaj ti nje! pristupi „gospodin gospodar" (kum) k stolu — Hvala svetim trim kraljem, liepe mi gospodarice od te „mlade gospe". Ona liepo obire skorup, a nam ostavlja sirutku. Mi se tu vrtimo u kolu žedni gladni, kao zec na ražnju, a ona dieli poljubce za tvrde škude.

— Oj, gospodjo mlada! nasmija se djever za ledjima šaljivdžije, — ne zaboravite našeg občinskog pandura. Ako i dremuca, zasadite mu ružmarin.

— Zasadite, viknu kum, imat će ružmarin i ružicu, ružmarin na srdcu, a ružicu na nosu.

Digitized by Google

— Ne bi li vi „gospodine gospodaru“ kapljicu gucnuli, ponudi Janko, smiešeći se, kuma vrčićem. — Kad se kolo vrti, dobro ga je mazati.

— I bi, viknu kum kroz smieh, turnuv kučmu s lievog na desno uho, vražji ti oborovački gudači tjeraju me svojom notom, kao hajkaši zeca batinom i duša mi se osušila kao brazda bez kišice. Da poškropim svoju suhu zemlju. U zdravlje mladih. Sunce im godilo, polje im rodilo, blago se plodilo, ne bio im kuružnjak bez klipa, bačva bez vina, zibka bez sina, preslica bez lana, bog blagoslovio im kuću do smrtnoga dana! I kum izkapi vrčić na dušak.

— Amen! reče kapelan, žmirnuv zadovoljno, zatim se okrenu staromu Čunčiću. Vidite, kume, sve je dobro od boga, a njegova je volja sveta. Njegova je ruka čudotvorna, po njoj mogu se sastati gore, po njoj se sastalo i to dvoje mladih. I hvala bogu, te je tako.

— Dao bog sreću! kimnu stari Čunčić, samo da si vidim sina od svoga sina i ne žalim umrieti.

U taj par zaciliknuše gusle jače. Jujučuć uhvati se iz nova kolo, zaredi jedan — dva — tri puta — i stade. Kao munje zabljesnuše gole sablje svatovske. Luč zataknuta kraj prozora plamsaše čudno. Svjetlilo odbijalo se na lica veselih svatova, na lice mladice Jage. Nevjesta stajaše sred kola stidna, poniknutih očiu, kojih niesi vidio od dugih trepavica. Svjetlilo drktalo na rumenih svilenih vrpcah, na staklenom biserju oko vrata, na titrenkah srebrnog vienca. Plaho stajala mlada, stišćuć ruke na svojih grudih. Al u to zabode kum sablju u Jagin vienac, zabode sablju i skinu vienac sa Jagine glave, pa ga baci u vis. Nad Jaginom glavom sjajne se križale sablje, zazvoniše gusle, zazveknuše ostruge, kolo letilo — letilo ko burna vijavica. U to priskočiše žene, uhvatiše Jagu, i staviše joj na glavu „poculicu“, biljeg pokorne ljubeće žene. A Jaga svrnu velikim žarkim okom na Matu, koji no stajaše do vrata prekrštenih ruku, gledajući Jagu, samo Jagu.

Sa tornja kucalo tihom noći polnoć. Pietlovi glasno kukurikali. O zlatnoj se mjesečini ljeskale po sniegu tisuće alema. Iz kuće izidje baka — Matina mati. Pogleda na nebo, u oku joj se ljeskala suza. Starica sklopila drktavice ruke i šapnula u noćni mir!

— Bože blagoslovi djecu!

(Dalje sliedi.)

Ivo i Jovo.*

Ivo i Jovo: razlika koja?
Jedno i drugo našeg je kroja,
Istomu vikli majčinu slovu
Ivo i Jovo braćom se zovu,
Majčici, čedu, miloj si ženi
Tepaju istim sladkim imeni,
Zajedno živu, mučicu muče,
Tudjoj se himbi, mržnji se uče,
Zajedno stoje, zajedno hode,
Putem se druže, riekami brode,
Miluju istu zemljicu crnu,
Na dragi grob ju hladjanu grnu,
Njihovom istom pjesmom se ore
Dolovi, gore, rieke i more,
U četi istoj bore se, ginu,
Istu će vazda dielit sudbinu!
Razlika ipak ima vam jedna,
Nesloge uzrok, trvenja biedna,
Žali ju knjiga, pametni ljudi,
Jedan joj Bog naš na nebu sudi,
Razlika čudna sićušne vrsti:
Ivo se križa, Jovo se krsti!

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje.)

XII.

Sirota djevojka.

Kak u našej u jablonjki
Ni verhuški nět, ni otrostoček;
Kak u našej u knjaginuški
Ni otca nětu ni materi.
Snarjadit' — to ee nekomu,
Blagoslovit' — to ee nekomu.
Svatovska pjesma

Kibitka krenu prama kući komendantskoj. Narod prepozna Pugačeva i nagrnu za nama. Švabrin srete silnika pred kućom Bijaše odjeven na kozačku i pustio bradu. Izdajica pomože Pugačevu iz kibitke, izjavljujuć podlo svoju radost i odanost. Opaziv mene, nadje se u zapari, pruži mi ruku govoreć: — I ti si naš? Jesi li od davna? — Odvrnuh se od njega i ne odvrativ mu ništa.

Srdce me zazebe, kad stupismo u dobro poznatu mi sobu, u kojoj još visaše na stieni diploma pokojnoga komendanta, kao žalostna nadgrobnica prošlosti. Puga-

* Medju Preradovićevimi pjesničkimi nacrti nadjoh na dva tri mjesta naslov: „Ivo i Jovo“, ali pod naslovom nigdje ni riečce o domišljaju, koji mu je za cielo munjom sievnuo u glavi, a pokojnik nije dotekao, da ga izprede. Ni naustice nije mi nikada napomenuo, čemu se je domislio, zabilježiv taj naslov. Bilo u spomen pobratimske pažnje, što mi se je mililo dosjećati njegovim mislim i tako eto postadoše ti redci. *I. T.*

Digitized by Google

čev se posadi na sjedalo, na kom bi često driemao Ivan Kuzmić, uspavkavan tepanjem svoje žene. Švabrin mu donese rakije. Pugačev izpi čašicu i reče mu, pokazav na mene: — Ponudi i njegovoj blagorodnosti; Švabrin pristupi i k meni s tanjuričem, nu ja se i opet od njega odvrnuh. On bijaše kao na iglah. Nagovieštaše, da Pugačev nije njim zadovoljan. Njega se žapaše, mene pogledaše nepouzdatljivo. On izviesti Pugačeva, kako stoji tvrdjava, obznani mu, što se govori za neprijateljsku vojsku i o tomu sličnom; na jednom upitat će ga silnik: — Reci, brate, kakvu ti djevojku imaš pod stražom? Pokaži mi ju.

Švabrin pobliedje kao mrtvac. Care, reče drhtimice... Care, nije ona pod stražom... bolestna je... leži u sobici.

— K njoj me vodi, kaza Pugačev ustavši sa sjedala. A Švabrin ne mogaše nikud ni kamo već ga odvede u sobicu Marije Ivanovne. Podjoh za njima.

Švabrin se ustavi na stubah. — Care! reče. — Vi ste vlastni zahtievati od mene, što vas volja, ali ne dozvolite tudjincu ulaziti u ložnicu moje žene.

Uzdrhtah. — Zar si se oženio? rekoh Švabrinu, gotov da ga raztrgam.

— Samo mir! pretrže me Pugačev. To je moj posao. A ti pristavi, okrenuv se k Švabrinu — ne lisiči i ne ubijaj se: bila ona tvoja žena ili ne bila, ja ću k njoj povesti, koga hoću. Vaša blagorodnosti, hajde za menom.

Pri vratih sobice stade opet Švabrin i reče šušljetajuć: — Care, uvjeravam vas, da je u velikoj vrućici i eto već treći dan, kako snatri.

— Otvaraj — kaza Pugačev.

Švabrin stade tražiti ključ po žepovih te reče, da ga nije ponio. Pugačev lupi nogom o vrata; ključanica pade, vrata se otvore i mi uljegosmo.

Kako pogledah, tako zamrieh. Na podu, u seljačkom podrapanom odielu sjedjaše Marija Ivanovna, blieda, boležljiva, s raztrkanom kosom. Pred njom bijaše vrč vode i bokunić kruha. Čim me opazi, zadrhta i ciknu. Što je tad od mene bivalo — ne sjećam se.

Pugačev pogleda Švabrina, nasmieši se trpko i reče mu! — Valjan je tvoj lazaret! Za tim stupi k Mariji Ivanovnoj: — Reci mi, golubice, za što te kazni tvoj muž? što si mu skrivila?

— Moj muž! — ponovi ona. Nije ono moj muž. Nikada ja njegova žena! Volila bih umrieti, pa ću i umrieti, ako me ne izbave.

Pugačev izkliešti oči na Švabrina. — Pa ti si se usudio mene varati! Znaš li, hrdjo, što si zaslužio?

Švabrin se baci ne koljena... U taj čas priezor zatre u meni svako čuvstvo mržnje i srdbje. Grustimice gledah plemića, gdje se valja pod nogama kozaku prebjeglici. Pugačev se udobri. — Neka ti bude za sada — reče Švabrinu, — ali znaj, čim prvi put što skriviš, i ovo će ti se uračunati. Za tim se obrnu k Mariji Ivanovnoj i kaza joj blago: — Izlazi, ljepoto djevojko; slobodna si. Ja sam car.

Marija Ivanovna zirnu na nj i sjeti se, da je to ubojica njezinih roditelja. Sakri si lice objema rukama i pade, a ja dopadoh k njoj. Baš tada uljeze u sobu vrlo smjelo stara moja poznanica Palaša i uze tetošiti oko svoje gospodarice. Pugačev izadje iz sobe, i nas troje uljegosmo u gostinsku sobu.

— No, vaša blagorodnosti! — reče smiešeć se Pugačev. — Evo ti liepe djevojke! Što misliš, kako bi bilo, da pošljemo po popa, da te vjenča sa svojom sinovicom? Mene kumi, a Švabrina djeveri; da pjevamo i da se veselimo!

Eto jada, komu sam se nadao. Čuvši Švabrin ponudu Pugačeva, viknu kao da je pomahnitao. — Care, ja sam kriv, gdje sam vas prevario, ali i Grinjev laže. Ta djevojka nije svećenikova sinovica; ona je kći kapetana Mironova, kojega kazniste, osvojiv ovu tvrdjavu.

Pugačev me omjeri vatrenim očima. — Zar tako?

— Švabrin je rekao istinu — odgovorih oporo.

— Pa zašto mi toga ne kaza? primetnu Pugačev. a lice mu se natmuri.

— Sam sudi — odvratih mu, — da li sam mogao pri tvojih ljudih izustiti, da je kći Mironovljeva u životu. Ta raztrgali bi ju. Ništa je nebi spasilo!

— Pravo si rekao, reče smiešeć se Pugačev. — One moje popilice ne bi poštedjele biedne djevojke. Dobro je učinila kumica popadija, te ih je prevarila.

— Čuj — opet ću ja, videć ga udobrovoljena. Kako da te nazivljem, ne znam, a i ne želim znati... Ali bog vidi, da bih ti se i životom rado odužio, za to, što si mi učinio. Ti si mi dobročinitelj. Dokrajči svoje dobročinstvo, ta me pusti sa sirotom, kuda nam bog put pokaže. A mi ćemo, bio ti, gdje mu drago, dnevice moliti boga za spasenje tvoje griešne duše...

To se kosnulo Pugačeva. — Pa neka ti bude! Kad kaznim, kazniti ću; kad milujem, milovati ću: to mi je običaj. Povedi sa sobom svoju ljepoticu, kamo te volja, a bog vam nadobio ljubavi i srećice!

Tada se obrnu Švabrinu i zapovjedi mu, da mi napiše putovnicu u sve gradiće i tvrdjave njemu pokorne. Švabrin, sasvim poražen, panji se. Pugačev podje razgledati tvrdjavu. Švabrin ga sprovadjaše, a ja ostadoh, da se spremim tobože na put.

Dotrčah k sobici. Vrata bijahu zatvorena. Pokucah. — Ko je? — upita Palaša. Oglasih se. Ljubki glasić Marije Ivanovne ozva se iz nutra. — Pričekajte, Andro Petroviću, dok se preodjenem. Idite k Akulini Pamfilovnoj, eto me odmah za vami.

Poslušah ju i podjoh u dom otca Gerasima. I on i popadija doletiše mi u susret. Saveljić ih već o svem izviestio. — Zdravo, Petre Andrejiću, reče popadija. — Dao bog, te se eto opet vidimo. Kako je? Mi vas se

Digitized by Google

sjećasmo svaki dan. A što sve nije pretrpljela bez vas Marija Ivanovna, moja golubica!... Recite mi, brate, kako ste se sprijateljili s Pugačevim. Kako vas nije smaknuo? Hvala lupežu i na tom. — Dosta, bako — prekinu otac Gerasim, ne brbljaj toliko. Ne valja, gdje se mnogo govori. Batjuška, Petre Andrejiću! izvolite uljesti. Davno se, davno ne vidjesmo.

Popadija me ugosti, što je bog dao i govoraše bez pretrga. Pripoviedaše mi, kako ih je Švabrin prisilio, da mu predadu Mariju Ivanovnu; kako je Marija Ivanovna plakala, ne htjevši se s njimi razstati; kako je s Marijom Ivanovnom obćila preko Palaše (djevojka okretna, koja i podčastnika sili plesati, kako ona svira); kako je svjetovala Mariju Ivanovnu, da mi piše pismo itd. Za tiem pripovjedih ja njoj svoju historiju. Pop i popadija križahu se, čuvši, da Pugačev zna za njihovu prievaru. — Bog budi s nama! govoraše Akulina Pamfilovna. — Odkloni od nas, bože, oblačinu gromonosnu. Aleksa Ivanić prava je guska! U taj čas otvoriše se vrata, a u sobu udje Marija Ivanovna, blago se smiešeć. Prerušila se iz seljačkoga odiela u svoje jednostavno i liepo.

Stisnuh joj ruku, i dugo ne smogoh ni riečce, oboje mučasmo. Domaćin i domaćica opaze, da nam nije do njih, te nas ostave same. Sve jade zaboravismo. Govorasmo, a ne mogosmo se nagovoriti. Marija Ivanovna pripovjedi mi sve, što joj se je prikojasilo, odkako je tvrdjava osvojena; opisa mi svu strahotu svoga stanja i sve muke, na koje ju metao onaj ogavni Švabrin. Sjetismo se i predjašnjih, sretnih dneva... Oboje zaplakasmo... Na posliedku stadoh joj razjasnjivati svoje namjere. Ne bijaše joj moguće ostati više u tvrdjavi pokorenoj Pugačevu i upravljanoj Švabrinom. Na Orenburg, koji trpljaše sve nevolje obsiedanja, ne bijaše ni pomisliti. Na svietu ne imadjaše sirota rodjaka. Ponudih joj, da podje u selo k mojim roditeljem. S prvine se ustručavaše, poznavala je od prije osornost moga otca i to ju žacaše. Umirih ju. Znao sam, da će otac moj smatrati dužnošću i čašću, primiti pod svoj krov kćer zaslužnoga vojnika, koji je umro za domovinu. Draga Marijo Ivanovna, ja te već smatram svojom ženom. Čudne su nas sgode svezale vezom nerazdruživim. Ništa na svietu ne može nas razstaviti. Marija Ivanovna posluša me blagoumce, bez usiljena žapanja i bez dosadnih prigovora. Čutjela je i sama, da joj je udes s mojim spojen. Ali mi ponovi, da ne će biti mojom ženom, ne privole li i moji roditelji. Ne prigovorih joj ništa. Poljubismo se vruće, iskreno i tako se sve medju nama uredi.

Za čas mi donese podčastnik putovnicu, podpisanu Pugačevim i pozva me k njemu u njegovo ime. Zatekoh ga gotova na put. Ne mogu reći, što li sam ćutio, razstajuć se s tim strašnim čovjekom, izrodom i zlikovcem svemu svietu, samo ne meni. Nu zašto da ne kažem istine? U taj me čas nešto silovito k njemu privlačilo. Živo poželjeh, trgnuti ga iz sredine lupeža, kojim on starješevaše, i glavu mu spasiti, dok je još vremena. Švabrin a i narod, koji se tiskaše oko nas, zaprieči me, te mu ne izrekoh svega, česa mi srdce bijaše puno.

Razstadosmo se prijateljski. Opaziv Pugačev Akulinu Pamfilovnu, zagrozi joj se prstom i mignu; za tiem sjede u kibitku, zapovjedi voziti k Brdu; pošto se konji maknuše, još mi jednom povika iz kibitke: — S bogom vaša blagorodnosti! Dati će bog, te ćemo se vidjeti. — Da, vidjesmo se, ali su se vremena vrlo promienila!...

Pugačev se odveze. Dugo gledah u bielu stepu, kojom plutaše njegova kibitka. Narod se razidje. Švabrin se sakri. Vratih se u kuću svećenikovu. Sve bijaše spremljeno za put, a ja ne hćedoh duže otezati. Sve naše blago bijaše u komendantskih kolih. Za čas upregoše jamščiki konje. Marija Ivanovna podje oprostit se s grobovi svojih roditelja, sahranjenih iza crkve. Hćedoh ju odpratit, ali me zamoli, da ju pustim samu. Za nekoliko časova vrati se, roseć lišce tihimi suzami. Kola nas već čekahu. Otac Gerasim i njegova žena izadjoše pred kuću. U kibitku sjede nas troje: Marija Ivanovna, Palaša i ja. Saveljić sjede uz kočiša. — S bogom, Marijo Ivanovna, moja golubice, s bogom, Petre Andrejiću, naš sokole sivi! — dovikivaše popadija — Sretno putovali, dao vam bog sreću! Odvezosmo se. Kod prozora komendantske kuće pripazih Švabrina. Na licu mu ne vidjeh ništa do crne zlobe. Ne hćedoh triumfirati nad skršenim neprijateljem, te okrenuh se licem na drugu stranu. Na posliedku ostavismo iza sebe vrata tvrdjave i Bjelogorsku tvrdjavu za uviek...

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje.)

Istog dana poslije objeda provezosmo se kroz svu i južnu staru, i sjevernu novu varoš, a na posliedku ustavismo se nešto u vrtu kraljevskom, koji u staroj varoši na jugoistočnoj strani stoji. Ulice su posvuda oširoke, zdrave, pune liepih i starih i novih sgrada. Naprema kraljevskomu dvoru naidjosmo na petdeset do sto novih ljetnjaka, jedan ljepši od drugoga. U samom vrtu nadjosmo neobično množtvo svieta, jer su se sutra dan u liepih sjenicah prodavati imale ra-

Digitized by Google

zne stvari za ne znam kakvu humanitarnu svrhu. U Draždjanih je običaj, da takvom prilikom najodličnije gospodjice i mlade gospodje razne priedmete prodavaju. Liep zaista običaj, jer se tiem načinom najplemenitije čuvstvo u srdcu čovječjem goji, to jest, čuvstvo dobrotvornosti. U polovici toga vrta nalazi se ljetnjak kraljev, a u tomu ljetnjaku dvie sbirke. Jedna razi zemlje zove se starinarski muzej. U njem se razne starine iz crkva katoličkih, koje su protestantom u ruke pale, nahode. Ne bi nikoga svjetovati mogao, da tu sbirku pohodi, jer u njoj ništ ne ima, što bi vriedno bilo vidjeti. A drugo čini se, da čuvar toga museja upotrebljuje svoje zvanje, da uzmogne neoprezne posjetnike globiti. Čudno je, da se je takva šta u samoj kraljevskoj kući uvriežiti moglo. Musej u gornjem spratu zove se „Riečetov musej". Taj je vriedan, da se posieti. U njem su svi modeli vajara Riečela izloženi. Najznamenitiji je spomenik Luterov u Vormsu. Luter stoji na visokom podnožju; u lievoj drži bibliju, a desnu je šaku takvim obrazom i položajem na nju stavio, da očevidno kaže: ovo, i samo ovo je slovo božje, i da se sav sviet koji se tomu diktatu ne bi podvrgao, na poprište izaziva. Na podnožju se nalaze 4 kipa, Huss, Wiklef, Savonarola, četvrti mi je izpao iz pameti. Djelo nije loše u estetičnom obziru; ali ne ima u njem istine i nutarnjega sklada. Biblija je zaista slovo božje, ali slovo mrtvo, koje istom u ustih i po ustih čovječjih istinom postaje. Što Luter u spomenutom spomeniku toli svečano istinom proglašuje, samo je njegovo subjektivno mnienje, i ništa drugo. Da je moguće, da svih 5 kipova udilj kamenitih, čudom božjim ožive, prva bi stvar bila ljuta i užasna borba o sv. pismu i njegovom tumačenju. Modeli spomenika Šillerova i Göteova iz Vajmara vrlo su liepi.

Sutrašnji dan, što ga još u Draždjanih sprovedosmo, bila je nedjelja, pak nam je naravno prva briga bila, da crkve pohodimo. Oko jedanaest sati prisustvovasmo u crkvi svete Jadvige katoličkoj službi božjoj, prodika bijaše vrlo liepa. Na velikoj misi muzika i pjevanje bijaše vanredno liepo. Jedno samo nije mi se u toj crkvi mililo, a to je stroga neka policija. Tko se je domašio klupa, taj ostade u miru; nas ostale kraljevi službenici strpaše bod kor. Toj je strogosti povod morao biti neugodan kakav dogodjaj, ali ona sjegurno ne ide u dom božji. Poslije naše službe božje, otidjosmo ja i moj suputnik u crkvu sv. križa, da prisustvujemo slovinskoj službi božjoj. Znano je, da od 150.000 lužičkih Srba u Njemačkoj, njih do 80.000 stanuje u Draždjanih i obližnjoj Saskoj. Diele se u katolike i luterane. U crkvi sv. Jadvige vide se izpovjedaonice za Slovene Srbe. Imaju tu kadšto i katolici svoju prodiku. U crkvi sv. križa, najvećoj u Draždjanih, nadjosmo pastora pri oltaru, kako štije neke odlomke iz svetoga pisma. Po dovršenu čitanju okrene se puku, opomene ga, da pristupi k oltaru na izpovied, dakako općenitu, koju pastor sam u ime ciele općine čini. Tom prilikom reče pastor slovo toli osbiljno i rječito, da bi željeti bilo, da se rieč božja u nas svagdje toliko štuje, i da se svaki kat. propovjednik tako sviestno i točno pripravi za prodiku. Moj drug je nešto više, ja sam tek smisao razumio. Puk je u crkvi bio srednje klasse a tip mu još sa sviem slovinski. Nekog vriednoga starinu vidio sam pri oltaru, koji je širokim češljem u zatiljku vlasi svoje isto tako spojio, kao što je to i kod nas do nedavno bilo, a gdješto još i dan danas biva. Poslije prodike pjevali su se psalmi Davidovi, a mi buduć se je medjutiem pastor u sakrištiju povratio, k njemu. Rekosmo mu, da smo Sloveni, da smo došli rieč slovinsku u sried njemačkog svieta slušati. Ja ga odmah upitah: recite mi, hoće l' se ovo pleme od poplave njemačke sačuvati? On mi posve odlučno odgovori: da hoće, i izbroji nam na tanko sve njegovo crkveno i književno nastojanje i radnje, i to ne samo protestantička nego i sa velikim štovanjem i kat. diela. Da pako utvrdi, da će se Lužičani saski uzdržati, reče nam: „kad je Luter prije 300 godina čuo, da su „Wendi" reformaciju prigrlili, tada odmah odredi, da im se biblija u njihov jezik prevede". Neki se tada toj nakani protivljahu veleći: „nije to nuždno, jer za 20 godina nestalo je cigloga Wenda. Pak nadoda naš vrli pastor, „i hvala bogu to se proročanstvo još dan danas nije izpunilo; paće broj našega naroda od dana do dana raste; imamo danas liepu literaturu, znamo i osjećamo, što i u ostalom slovinskom svietu biva;" pak, buduć smo mu kazali, da smo Hrvati „Znamo", nastavi, „da Hrvati imadu biskupa, koj svoj narod iskreno ljubi i njegov napredak po mogućnosti promiče". Razstadosmo se prijateljski i bratski ko što se pristoji.

Crkava osobitih u Draždjanih ne ima. Katolička crkva je i sve protestantske su manje više baroke. Jednu sam jedinu gotičnu crkvu vidio, sada protestantsku, prije dakako katoličku. Zovu ju dvorskom. Izvana je liepa. Snutra izštećena, i to naravno, jer prvo: prem su protestanti neku vrst oltara zadržali, odmah se opazi, da tu prave, žive i istinite žrtve ne ima. Sve je i u vanjskih svojih znacih hladno. A drugo: protestanti bogomolje svoje nekim načinom pretvaraju u opere i koncertne dvorane tiem, što u više spratova prave lože za posjetnike smieštaju.

IV.

Berlin.

Poslije dvodnevnoga boravka u Draždjanih krenusmo treći dan put Berlina. Ko što je put iz Praga do Draždjana liep i ugodan; tako je put od Draždjana do Berlina nujan i nemio. Sve sama ravnica nujna, jednolika. Stvar samo tiem podnosljiva, što tu raden i okretan narod prebiva, i milina je bila gledati, kako plo-

Digitized by Google

dine svoje sprema i njive svoje obradjuje. Monotoniju prebijaju i česti gajevi umjetnim načinom gojeni. Ravnica ta ne ima vodâ, zato je vidjeti naših vjetrenjača, koje takodjer u ravnih tih prostorih dost dobro oku ugadjaju.

U pjeskovitoj takoj ravnini i nedvojbenom negdašnjem jezerskom tlu leži Berlin sa svojom mutnom i nečistom Sprevom. Ko što Draždjane tako i Berlin osnovaše negda Slaveni. Berlin, koj je god. 1651. imao jedva 6.500, a početkom ovoga stoljeća (1803.) tek 103.000 stanovnika, sada je ogromna varoš, središte učenosti i izobraženosti njemačke, trgovine i obrtnosti svjetske. Berlin vanredno naglo raste, osobito od kad je postao stožerom i središtem njemačkoga carstva. Za malo će Berlin brojiti jedan miliun duša. Sad već dopire do blizu devet sto hiljada. Ja sam opisujuć Prag rekao, da je liep i u strategičnom obziru vrlo znamenit. O Berlinu se ni jedno ni drugo, po mom barem sudu, reći ne može. Što se posljednjega tiče, Berlin je posve otvorena varoš, koja se proti neprijatelju niti braniti ne bi mogla. Pače položaj naravni Berlina je takov, da se ni ne bi nikad u tvrdo mjesto pretvoriti mogao. U posljednjem francuzko-njemačkom ratu očevidno su Niemci pravo imali, jer su svoju neodvisnost branili. Ovo mnienje je skoro obće, premda bi se, — buduć su dogodjaji rat neizbježivim učinili, — još pitati imalo, tko je dogadjajem onaj pravac dao, da su se u boj i pokolj izvrgnuti morali. Bilo tomu medjutim kako mu drago, izvjestno je, da se postupak Niemaca poslije Sedana ničim opravdati ne da. Čini se, da ni sama Njemačka ne može mirno probaviti ono, što je po svojih pobjedah progutala. Odtale ona grčevita trzavica, koju u Njemačkoj vidimo; odtale osobiti neki pojavi u državnom njezinom životu, kojim u poviesti pametara ne ima. Pita se, kako da nije Njemačka u vlastitom svom interesu poslije Sedana druge uvjete svoje odštete i sigurnosti tražila? Ja sam si na to pitanje odgovorio: jerbo se nije mogla stare i prirodjene svoje težnje za razprostranjenjem svoga gospodstva odreći; jerbo nije mogla javnomu mnienju odoljeti. Sjećam se dobe prvih navala francuzkih kako je stari Blücher i njegova stranka zubima, tako rekuć škripala od ljutine, što tada nije francuzka razkomadana na korist Pruske i Njemačke. Medjutim kad se Berlin, to središte sviuh silah državnih, materialnih i moralnih, vidi i opazi, kako se ni jedan čas proti neprijateljskim navalam braniti ne može, lako ćete dokučiti, kako su Prusi težiti morali, da ono u okrajcih svoje države nadomjeste, što im je narav u središtu njihovu posve uzkratila. Kraj svega toga uvjeren sam, da bi za budućnost same Njemačke mnogo probitačnije bilo, da su Niemci poslije Sedana druge materialne uvjete one odštete i one sigurnosti tražili, na koju su sveto pravo imali i da niesu zaboravili, da se uvjeti moralne sjegurnosti, koja bi se tiem postigla, ničim na svietu zamieniti ne dadu.

Što se pako ljepote tiče, dašto, da je grad Berlin o modernom smislu liep grad. Tu je petdeset i osam krasnih trgova. Tu je 480 širokih prostranih i liepo uredjenih ulica. Tu je 700 javnih sgrada velikim dielom dobro i ukusno sagradjenih. Tu je sila privatnih kuća, od kojih se mnoge sa najljepšimi sgradami ovoga svieta takmiti mogu. Berlin je središte najviše umne naobraženosti. Sgrade posvećene znanosti i umjetnosti i najljepše su i najudobnije možebit na svietu. Ali kraj svega toga Berlin nije u sebi liep grad. Njegove pravilne ulice, i sgrade jedna drugoj većom stranom slične, kô da su ponavljanje i nekim načinom karakteristika one monotonije, u kojoj grad leži. Nikakav umjetni rad ne može nadomjestiti sliku liepe naravi. Niemci prispodabljaju Berlin Beču, i vele da je Berlin daleko ljepši, ali se ljuto varaju, jer liepi Dunaj i krasna bečka okolica podjeljuju Beču vječitu prednost.

(Dalje sliedi.)

Dubrovnik.

(Dalje.)

Od državnih sgrada uz kneževski dvor najznatnija je carinara (dogana, sponza), sagradjena na predjašnjem mjestu staroga kneževskoga dvora na kraju glavne ulice kod vrata vodećih na Ploče. Spoljašnje lice predstavlja nam veliku palaču s triemom u slogu renaissance i s velikimi prozori u mletačkom slogu. Gradnja započè god. 1516. a završi se nakon četiriju godina (1520.) uz trošak od 7600 dukata. Po slogu je to gradjevna mješavina: triem s arkadami i punimi obluci, a prvi sprat u mletačkom slogu; ali ta raznolikost toli je skladna, da se dubrovačka carinara dojima gledaoca mnogo ugodnije od mnogih po jednolikom kalupu sagradjenih palača. Još je krasnije dvorište: pravilna pačetvorina, $11^1/_3$ hvata dugačka a 6 hvati široka, s arkadami razi zemlje i u prvom spratu. Pa i ovdje se graditelju htjelo raznolikosti; dočim razi zemlje arkade sastavljaju okrugli a na prvom spratu rtasti lukovi i dočim ovdje dva luka odgovaraju jednomu razi zemlje. Ovdje su stupovi omašni, osmo-uglasti, s jednostavnom ali liepo razčlankovanom glavicom, niču kano iz zemlje bez svake podnoži, te su u mnogom nalični onim u duždinom dvoru u Mletcih. Iz dvorišta vode vrata u skladišta; a u prvom katu iz arkada u dvorane.

Ova krasna palača imaše dvojaku svrhu: narodnogospodarsku, financijalnu, i prosvjetnu. Ostaviv prvu s vida, valja glede druge opaziti, da su dvorane služile za glumište i za književne sborove. Poznato je, da se vila glumica, čim je zaredila zapadno-evropske gradove, za rana i u naš Dubrovnik doselila i da su ju posebne družine dvorile, koje su si različita imena nadievale: „družina orlovi, pomet, razbornieh, hrabrenieh, nedo-

*

Digitized by Google

bitnieh“ itd. One bi glumile u vlasteoskih dvorovih, pače na trgu „pri dvorom“, ali najsvečanije u carinarskoj dvorani. Osim ove davala je ona i drugu zabavu. U XVI. vieku imao je Dubrovnik svoju akademiju, kojoj su tada na ures bili Sava Bobalić, Lucijan Getaldić, Božidar Tudisi, Miša Monaldi, Ivan Amalti itd. Članovi sastajali bi se u odredjene dane u onoj dvorani i tuj čitali svoje pjesmotvore i razprave; a obćina, ljubeća nauku, uresila je ove dvorove njezine, kako to Nikola Gučetić s pohvalom pripominje.

Kneževski dvor iz XV. i carinara iz XVI. vieka jesu dvie jedine znatne državne sgrade, koje su se od razdoblja prije god. 1667. sačuvale.

Od mnogobrojnih davnih crkava dubrovačkih rečeni je potres veći dio poharao i porušio. Stolna crkva sv. Marije, sagradjena koncem XI. vieka, bila je, po opisu iz prve polovice XV. vieka, prava rotunda od klesana kamena, s triemom na okolo, koj su stupovi sastavljali. Ulaza bila su tri: jedan glavni a dva pobočna. Iz nutra bijaše stupovljem u dva krila razdieljena, a stiene sa slikami na liepu iz sgoda staroga i novoga zavjeta. Velika šteta, što je ova crkva prigodom onoga potresa propala; jer bi ona bila jedan od najstarijih gradjevnih spomenika na slavenskom jugu. Sadanja stolna crkva, koje se kuba na našoj slici vidi, bi poslije god. 1667. gradjena i god. 1713. dovršena; graditeljem joj bješe Angelo Bianchi. Ona je sagradjena u slogu kasnije renaissance, dosta ugledna kubovna gradjevina, prostrana i dosta liepih oblika. Ali ako se i nije ništa sačuvalo od staroga hrama, ostale su neke znamenitosti njegove, spadajuće u ono prvo razdoblje. Ovamo idu: riedak „altare portatile“ i moćnik. Prvi spomenik je vriedan s umjetničkoga i historičkoga pogleda. Imade sliku iz flandreske škole, koja predstavlja poklon sv. triju kralja; tehnika joj veoma sjajna, te se ova slika može od poznatih starijih slikara one škole najvjerovatnije Hansu Hemlingu (tal. Memelino) pripisati. Ovaj oltarić uzeli bi dubrovački poslanici sa sobom, kada su Turčinu godišnji danak nosili, koj su već u drugoj polovici XV. vieka počeli davati. Kako je taj umotvor flandreske škole došao u Dubrovnik, ne zna se; ali misli se da preko Napulja, s kojim je Dubrovnik trgovao, a Napulj opet s flandreskimi gradovi. Moćnik opisà kan. Stjepan Skurla, na kojega upućujem čitatelja. Budi mi ipak dozvoljeno primietiti, da tuj imade za poviest umjetnosti znamenitih priedmeta, kano što je sûd bizantinsko-iztočnoga oblika, gdje se glava sv. Vlasija čuva itd.

Sadanja crkva sv. Vlasije, pokle stara iz XIV. vieka u potresu propadè, sagradjena je početkom XVIII. vieka (1713) u jednakom slogu sa stolnom. Od starije dobe sačuvane su crkve: dominikanska i franjevačka, prem su i one mnogo stradale od vremena a još više od ljudske neumjeće. Dominikanski samostan, ne daleko od pločanskih vrata, dielomice tvrdjami zakriven, bješe i prvobitno sastavni diel obranbena sustava dubrovačkoga, tako da je i on mogao za branik služiti. Crkva i samostan bjehu u prvoj polovici XIV. vieka (1302—1348.) sagradjeni; ali kašnje dogradjeni i popravljeni, imenito u XV. vieku po graditelju Paškalu Michieliu († 1485.), koj je u crkvi sahranjen. Najzanimiviji diel sgrade jest hodnik okô dvorišta, sastavljen od pomiešanih romanskih i gotičnih oblika. Predstavlja četverokut ponešto nepravilan i obkoljen arkadami, koje nose svod u nakrst, rebra počivaju na stupovih, a medju ovimi su dvostruki prozori. Nakiti u lišću prislanjaju se na gotički slog. Ne manje zanimiva su pobočna vrata, koja su se najčišće još od svih dielova prvobitne sgrade sačuvala. Imade u crkvi pet slika, za poviest umjetnosti dosta vriednih. Ovamo spadaju dva triptiha na dvima pobočnim oltarima, sa slikami sv. Nikole, Ivana, Jakova i Mandaljene na jednom, a na drugom sv. Pavla i Vlasija, sv. Tome A. i Augustina te bogorodice; onda dvie madone i jedna slika u pet poljana. Podobe su na pozlaćenom polju i na drvu a slikari bjehu ili Dubrovčani ili Talijani jakinski ili puljski. gdje su se u XV. vieku izvodile ovakove umotvorine, koje se po slogu na bizantinske prislanjaju. U toj crkvi jest takodjer slika obitelji knezova Pučića, koja se velikomu Tizianu pripisuje, i koju je ista obitelj dala bila u novije vrieme popraviti. I poznati krst srbskoga kralja Stjepana Uroša IV. s nadpisom cirilskim čuva se u sakristani ove crkve. Od znamenitijih umotvorina jest veliko propelo s Ivanom i bogorodicom sa strane, nad slavolukom crkve, slika, koja se već godine 1315. spominje.

Crkva sv. Franje sa samostanom ne ima, osim romanskoga zvonika, velike vriednosti umjetničke. Samostan je početkom XIV. vieka sagradjen (1317); ali je god. 1667. mnogo pretrpio. Jedini hodnik okô dvorišta sa starimi nadpisi iz XIV. i XV. vieka sačuvao se dosta dobro, a sagradi ga Baranin Mihajlo Petrab u kasnijem romanskom slogu. Osobito je zanimiva ona množina raznolikih fantastičnih glavica, koje sjećaju na slične umotvorine XII. i XIII. vieka u zapadnoj Evropi.

Tim je izcrpljen onaj malen niz starih dubrovačkih spomenika iz razdoblja prije 1667. god. Ove godine 6. travnja na veliku sriedu pokopan je stari Dubrovnik: katastrofa je bez svake predteče rano izmedju 5. i 6. ure naglo nahrupila, te preko 5.000 ljudi pod ruševinami kuća i sgrada pokopala; a medju njimi bijahu knez Šime Getaldić i više viećnika, koji su se tada upravo u dvoru desili. Pà i ta nevolja ne ostà sama: oštar vjetar razduhà velik požar, more stade brodove na kraj bacati; dva dana kašnje (8. travnja) prodrie okolišnja svjetina u zabunjeni grad, da oplieni, što je potres, požar i vjetar ostavio bio. Što je živo ostalo, izašlo pred grad, gdje se je utaborilo. Od kuća ostalo samo nekoliko njih blizu lazareta, koje su nam do danas sačuvale da-

Digitized by Google

vnije lice onoga diela Dubrovnika. Ove su kuće u staro-mletačkom slogu sagradjene. Taj potres, koj je u manjoj mjeri osam dana trajao, ćutio se uz svu iztočnu obalu jadranskoga mora; ali nigdje nije toliko biesnio, koliko u Dubrovniku, za tiem u Budvi. On je ne samo architektonsko lice Dubrovnika promienio, nego mu je i žiće podsjekao. Vlada i gradjanstvo dubrovačko nastojali su doduše umah zacieliti rane, koje taj potres zadade. Domaćimi žrtvami, podporom rimske stolice i zapadne Europe stade se nov grad dizati, ali predjašnje se stanje nije nikada više uzpostavilo. Broj žiteljstva pao je užasno; g. 1724. nije ga više od 7000 bilo; tiem je jenjalo i brodarstvo i trgovina; usahnula dva glavna vrela blagostanja. „Obnovljen" grad „jedva je sačuvao čast staroga Dubrovnika s imenom njegovim", kano što je nadbiskup Rajmundo Gallani u pismu od 20. listopada r. g. opazio.

(Konac sliedi.)

Ladina košarica.

Slika je u predjašnjem broju.

Čudom sam se začudio, kad mi, stojeć kraj školske table moj pokojni učitelj prvi put reče, da spužva, koju u ruci držim, i kojom ploču brišem, ni više ni manje nije, nego prava pravcata životinja. U tinji čas kao da me je ujela, spustih ju iz ruke, a hrbtom proletiše me srsi. Tako će se, znam, mnoga čitalica začuditi, kad joj reknem, da ovaj reć bi od staklenih vlakanaca satkani rukavčić, ova od sladora spletena košarica nije drugo, van jedna vrsta spužve, dakle prava živa životinja!

Nu ne stidite se s neznanja! Ne ima tomu dugo, da su se i prirodoslovci našli u čudu, obrev najednoč g. 1842. u moru med Filipinskimi otoci ovu čudnovate spodobe spužvu. Prvi exemplar bude za više tisuća forinti nabavljen za britički muzej i smatrao se je za prirodoslovni unicum. Nu doskora donesoše brodari iz Indije više toga, i tiem pade dakako ona prva vriednost. God. 1868. dobio je čuvar zoologične sbirke našega muzeja g. Brusina jedan exemplar na dar od gospodina A. Drobea, utemeljitelja dubrovačkoga muzeja, komu ga donesoše dubrovački mornari, a gosp. Brusina pokloni ga našemu muzeju, prije nego je bečki kabinet imao ovu prekrasnu životinju. Naša slika predočuje u polovici naravske veličine eksemplar našeg muzeja.

Prirodoslovci razdielili su u svojih knjigah prirodu na tri diela, na tri, kako kažu, carstva: životinjsko, bilinsko i rudno. Prva dva carstva obsižu tjelesa organična, a posljednje anorganična. Nu priroda ne da se u sistem, ne ravna se po učenjačkom šablonu, ne dieli se u odsjeke i poglavja — ona je jedno jedino carstvo, carstvo prirode, u kom ne ima skoka ni oštrih granica, gdje se ne da reći: evo tu svršuje prvo, a počimlje drugo poglavje, ovo je zadnja biljka, a ovo je prva životinja; — nego priroda od najnižih organizama polazi po malo do viših i svršuje najvišimi. Ni prirodoslovci niesu još na čistu, što je organično, što anorganično, a po gotovo ne mogu točno definirati, što je životinja a što je biljka. Ima životinja ili biljaka, koje prirodoslovce obeznadjuju jer ne znaju pravo, kamo da ih uvrste. Ima stvorova, koji žive, rastu, hrane se i razplodjuju, a svojataju ih i botanici i zoolozi.

I o spužvah se je dugo vremena mislilo, da su gljive, dakle biljke, nu napokon se složiše u tom, da su životinje, premda životinje najniže vrsti. One ne imaju posebnih organa života, nego su bezobrični komad sluzi, prepleten nekim vlaknatim ili pako kremenastim pletivom, a po cieloj toj sluzi razširen su organi za kretanje, za osjet, za hranu, za plodjenje. Na površini imadu manje i veće šupljine. Nadunuv se ulazi voda i s njom fina hrana na nebrojene veoma tanane šupljice unutar, a stiščuć se, izlazi na velike pore sekrecija i jaja. Čim je spužva starija, tim čvršće priraštuje morskomu tlu, tim biva veća, tim jača njezina okostnica, — ako ćemo tako nazvati onu, sad vlaknatu, sad gubastu, sad kremenitu tvar, oko koje se sluzno tielo životinje nahodi.

Od svih spužva najobičnija i svakomu poznata jest obična spužva umivaća. Kad ju ribar odkine od stiene, on ponajprije onu sluz, t. j. životinju čvrsto izažme, tad preostalo vlakno osuši i tek onda dolazi nama u porabu. Tko bi živ rekao, da je ona pruživa spužva, kojom se umivamo istoga roda sa krhkom, kremenastom euplectellom? Pa opet su si obe bližnji rodjaci. I na obalah Dalmacije ima spužva, koje su nepunjene sitnimi kremenitimi iglicami, kotvicami, zvjezdicami, kvačicami i drugimi nebrojenimi ornamentalnimi stvarmi. Takov spljet iglica i zvjezdica i okanaca jest i naša Ladina košarica. Što na slici vidimo, nije životinja, nego je samo prekrasni kostur životinje, koja je kao sluznati dljen oko njega življela.

Tko dodje u naš narodni muzej, neka ne prepusti pogledati ovaj, kako slavni Owen veli, najljepši i prereidki proizvod naravi.

Ako dobro zaviriš u ovo pletivo opazit ćeš unutri životinju nametnika raka, koj se je još za svoje mladosti kroz kojegod okance uvukao u živu euplectellu, a narasav kašnje, ne mogao izaći, te tu sada stoluje kao zakleti kraljević u staklenoj palači.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Sastanak starinara u Kijevu.

Ovaj list bio je u svoje vrieme donio program za arheološki kongres u Kijevu, koj se prošle godine od 2. do 22. kolovoza po starom ondje držao, a bio je treći u Rusiji. Mislim, da ne će našim čitateljem neugodan biti ovaj kratki opis toga starinarskoga sastanka.

Sastalo se do 180 gostî u Kievu tom prigodom; bilo je dakako najviše Rusa; od Slavena bilo je najviše Čeha, Poljaka, iz Srbije Stojan Novaković, iz Hrvatske dr. V. Jagić, kano zastupnik jugoslavenske akademije, pače iz Francezke poznati slavenofili dr. L. Leger i Alfred Rambaud, iz Ugarske prof. Fl. Rómer. Častni predsjednik bio je veliki vojvoda Konstantin Nikolajević, pravi predsjednik gr. Alexej Uvarov, tajnik Vladimir B. Antonović, profesor na kievskom sveučilištu.

Na tri načina nastojao kongres unaprieditî arheologiju: živom riečju, arheološkimi izleti i arheološkom izložbom.

Sjednice držane su u sgradi sv. vladimirskoga sveučilišta. Skupštinu otvorio je knez Vladimir M. Dondukov-Korsakov, gubernator kijevske, podolske i volinske gubernije, za njim pozdravio goste u ime grada načelnik gradski knez Pavao P. Demidov, onda je rektor kievskoga sveučilišta Nikola Bunge proslovio. Napokon predsjednik kongresa gr. A. Uvarov protumači osnovu kongresa i program postavljenih pitanja. U svojem slovu osvrnuo se je učeni predsjednik na potrebu arheoloških predavanja na sveučilištih, primietiv, da valja arheologiju od historije odieliti, odsjeći archeologiji posebnu i njoj vlastitu metodu te uvesti ju kano posebnu nauku na sva sveučilišta. Onda se predsjednik osvrnuo na znamenitost Kieva za starine ruske, te punim pravom opazi, da ne ima u Rusiji u tom pogledu grada toli znamenita. Ali Kiev je znamenit još i kao književno središte južne Rusije; u njem bo osim sveučilišta i glasovite duhovne akademije imade arheografska komisija, koja izdaje historične i arheološke spomenike. Ova izdavanja nacrtao je za tiem prof. I. M. Sreznjevski u kratkoj besjedi; čiem bje skupna glavna sjednica dovršena.

Kongres podielio se u sedam odsjeka, koji su svoje posebne strukovne sjednice držali. U prvom odsjeku razpravljahu se obća arheološka pitanja, u drugom značajni biljezi grobnih mogila prvih naseljenika Rusije, u trećem spomenici umjetnosti, u četvrtom život domaći i javni, u petom život crkveni, u šestom spomenici pisma i jezika, napokon u sedmom starine istočne, klasične, bizantijske i zapadno-evropske. Sjednice držale su se na dan dva puta: od 12—3 po podne, i od 6—9 u večer.

Navest ćemo ovdje sadržinu samo nekih razprava, da čitatelji doznadu, o čem se je razpravljalo.

Čitalo se u odsječnih sjednicah o svih onih priedmetih, koji su gore navedeni. O starinah tako zvane predhistorijske dobe čitao: profesor Samokvasov iz Varšave, razjasniv netom u poltavskoj guberniji nadjene starine predhistorijske dobe, na ime mamutovu kost i kameno orudje; te odanle izvodio, da je već u oči ledena razdoblja čovjek živio na ukrajinskih ravnicah. On je razpravljao takodjer o gradinah (gradištih) u Rusiji. Ne manje zanimiva bijaše razprava gr. A. Uvarova o oružju iz kamene dobe, koje je ne davno nadjeno kod Jaroslava, ne daleko od Volge. Dr. Ivanovski čitao je o mogilih u novgorodskoj i petrogradskoj guberniji, te je svoju razpravu začinio pokazujući ondje nadjene starine u naravi ili nacrtu. O mogilah razpravljali su takodjer: rečeni tajnik prof. Antonović, prof. Pavinski i izaslanik učenoga družtva u Poznanju Sig. Dzialowski; drugi o mogilah razkopanih u Poljskoj, a treći o mogilah u velikoj vojvodini poznanjskoj. — O prosvjetnom stanju poganskih Slavena i o vjeri njihovoj govorio je petrogradski sveučilištni profesor Orest Miler razpravljajući o ruskih pučkih pričah i pripoviedkah (byline i dumy); za tiem Golovacki, koj se obazreo takodjer na mitologiju najsrodnijega Slavenom plemena, Litvana. U stariju rusku poviest zasiecaše razprava prof. Kostomarova o vojenih družinah kod Rusa. Za poviest slov. pisma zanimiva bijaše razprava prof. J. J. Sreznevskoga o glagolskom rukopisu kievsko-pečerske lavre. Ne manje vriednosti za historiju slavenske umjetnosti bijaše čitanje učenoga kievskoga protojereja Lebedinceva o kievskoj crkvi sv. Sofije iz XI. vieka, sagradjene ruskim knezom Jaroslavom, te o mozaicih i o slikah na liepu iz onoga vieka, koje su se u njoj sačuvale. Od stranih izaslanika spominjemo našega Jagića, koj je izviestio o rukopisih, koje je naša akademija poslala na izložbu; za tiem Stojana Novakovića, koj je dao sliku o razviću iztočno slavenske civilizacije do navale Turaka, po srbskih starinah XIV. i XV. vieka; na dalje dra. L. Legera o glagolskih odlomcih turonske knjižnice u Francuskoj; dra. B. Dudika o mogilah u Moravskoj, dra. Wankla iz Moravske o predhistoričnih ondje u Byči-Skalě nadjenih starinah, Jos. Kolara iz Praga o českoj bibliji, koja se u Moskvi našla itd. Razpravljalo se nadalje o bizantinskom slogu, o razvalinah demetrijeva hrama na krimskoj obali, o historijskoj topografiji Krima po Strabonu, o novgorodskom pravu, o tamnijih mjestih slova o Igorevu polku itd.

Čitalo i razpravljalo se ruskim jezikom; ali bi dozvoljeno upotriebitî i druga slavenska narječja. Tako je Stojan Novaković čitao srbski, Dzialowski poljski, Kolar češki. Čitanje poljsko bi nekom demonstracijom primljeno burnim pljeskanjem, te se bratu Poljaku odazvao Rus prof. Grigorović jezikom poljskim. Ne bi li nauka

Digitized by Google

izpunila onaj jaz, koj je poviest otvorila izmedju ruskoga i poljskoga naroda na obiju štetu!

Vrieme ne zapremljeno sjednicami upotriebili su za razgledavanje starina u Kievu i drugih znamenitosti ove davne „majke sve Rusije“. Tudjer je rečena crkva sv. Sofije iz XI. vieka s pomenutimi umotvorinami i grobnim spomenikom kneza Jaroslava; crkva spaso-preobraženska iste dobe sa starimi slikami na liepu, kojih imade i u jednako staroj kirilovskoj crkvi. Od svih kijevskih znamenitosti najznamenitija jest pečerska lavra t. j. samostan sagradjen na špiljah, u kojih su nekada življeli redovnici i pustinjaci, a medj njimi i prvi ruski ljetopisac Nestor. Ovdje je tako rekuć prvi temelj ruskoj prosveti postavljen. Kažu, da se jedva rimske katakombe mogu s ovimi ruskimi „peščerami“ prispodobiti, u kojih ne bi sielo mrtvim, nego živim ljudem.

Od izleta bijaše najznamenitiji onaj u Hatno, 40 vrsta daleko od Kieva. Ovdje su arheologe čekale na novo otvorene tri mogile, pa se u pritomnosti njihovoj dalje kopalo i nadjene starine na licu mjesta tumačile. Osim toga plovili su arheologi na ruskih parobrodih riekom Dnjeprom i pregledali „gradišta“, koja se na obalah ove rieke opazuju, i od kojih historično znamenito je gradište „Višehorod“, nekada grad kijevskih knezova, koj se već god. 945. spominje.

Kano što ovi izleti, tako je i izložba priredjena bila za praktični diel ovoga sastanka. Ona je razporedjena bila u dvie ogromne dvorane, spadajuće na knjižnicu sveučilišta sv. Vladimira. Priedmeti bjehu razdieljeni u tri glavne skupine, u tri odjelka: u prvom crkvene starine, u drugom predhistorijske, u trećem rukopisi i prvotiski. Za pregled ovih izložaka bi tiskom izdan: „Указатель выставкы“ na 152 str.

Prvi odjeljak imaše 495 brojeva, medju kojimi znamenit je diptih iz V. stoljeća, sviećnjak iz XII. vieka itd. Ovdje su izloženi bili takodjer fotografski snimci naših fruškogorskih starina iz Hopova, Vrdnika, Remete, Krušedola, Bešenova, sve plod putovanja gr. Uvarova god. 1873. Ovdje su bili takodjer neki snimci naših zagrebačkih crkvenih starina, kano diptiha iz riznice prvostolne crkve, oltarske ploče solinske našega muzeja. Drugi odjelak bijaše osobito bogat, dočim je iz kamene dobe bilo 159, iz mjedene i željezne dobe čak 1053 priedmeta. Gradja uzeta je iz ruskih kurgana i mogila; a bijaše po gubernijah, dakle geografski razdieljena. Najviše kurgana izkopali su gr. A. Uvarov, Samokvasov i Ivanovski. Treći odjelak brojio je 250 brojeva, ponajviše rukopisa, i to ćirilskih i glagolskih, od kojih posljednih je neke naša akademija izložila. Tuj je bilo evangjelja iz XII. i XIII. vieka s miniaturami, saltjer iz god. 1220., naša krmčaja od 1362. god., sbirka rukopisa iz Biograda do XIV. vieka itd.

Da su arkeolozi uz ovu duševnu našli i tjelesnu zabavu u gostoljubivoj Rusiji, i kod ruskih boljara, ne treba istom spominjati. Samo šteta, što Hrvatska nije izaslala više zastupnika, čega ne bi smjela više propustiti kod ni jedne takove sgode. Ovakovi sastanci nesamo zamiću koristne odnošaje, nego i kraćim od svake knjige putem razriešuju naučne zadatke. *F. R.*

Posljednja husitska bitka.

(Sa slikom.)

Kad je crkveni sabor u Kostnici dne 6. srpnja 1145. spalio na lomači meštra Jana Husa a kašnje i druga mu Jerolima Pražkoga, i pošto bje car Šišman prekršio zadanu poštenu rieč sigurna provoda — digoše se nanj silne čete u dolinah českih. Pod vodstvom jednookog vodje Jana Žižke z Trocnova pobiše Husite carsku vojsku od 100.000 vojnika najprije kod Praga zatim kod Njemačkog Broda. Nakon njegove smrti poveseli se car, da će lahko smotati „krivovjerce“, al se prevariše. Duh Žižkov živio je i nadalje. Njegov nasljednik Prokop veliki nebrojeno puti razbi vojske njemačke, koje su razbojnički upadale u česku zemlju, te napokon sâm sa svojom šakom junaka provali u Njemačku harajuć i paleć sela i gradove, „da odmazdi lomaču kostničku“. Bojazan od pobjedonosnih osvetnika bijaše već tolika, da je svaka vojska okrenula ledja, čim bi ugledala šaku Husita.

Nu što ne mogaše učiniti vanjska sila, to učini domaći razdor. Od svega početka bijahu se sljedbenici Husovi razdielili u dvie stranke. Jedna stranka sa sielom u Pragu nazva se Kaleževci, te bijaše za monarhiju i za vjerske reforme. U stranki toj stajaše aristokracija i gradjanstvo pod vodstvom Nikole z Husinca. Druga stranka, seljačka, pod vodstvom Žižke, a kašnje Prokopa, bijaše demokratična, te se zvaše „Taborini“. Tu priedje dakle borba s crkvenoga na političnо i socijalno polje.

Kad bje već vanjski protivnik klonuo i iznemogao, tad stari ovaj razdor buknu očitim ratom. Dva dušmanska tabora, feudalni i demokratični ustaše jedan na drugi, i nastade užasni gradjanski rat. Nakon više poboja, gdje se je sreća sad jednoj, sad drugoj stranci priklanjala, dodje napokon i do odlučne bitke. Obie se vojske sastaše, gospodska, sa 22.000 ljudi pod vodstvom Diviša Bořeka Miletinskoga, a seljačka pod Prokopom od 18.000 ljudi. Kod miestâ Lipanâ i Hřiba utaboriše se čelo o čelo, te se utvrdiše za svojimi vozovi. Gospodskih vozova bilo je jedanaest redova, a seljačkih šest redova. Radilo se je poglavito o tom, tko će svoga protivnika iztisnuti iz utvrde kolne. Da to postigne, upotriebi jedan od vodja gospodskih, Nikola Krhlebec, varku. On navali sa svojimi četami s obe strane medju redove vozova, te boreć se jedan čas, stade uzmicati i namamio Taborane za sobom u poćeru. Kad jih tako

Digitized by Google

izmami na polje iz utvrde njihove, i oni se podobro odmakoše od svojih vozova, udare iznenada na njih gospodski konjanici i nemilo jih pomlate. Sad prestade bitka a nasta divlji pokolj, koji je trajao dan i noć i prestao drugi dan zorom, kad bijahu i posljednji dušmani poubijani, a uhvaćenici u suše zatvoreni i na stotine slamom spaljeni. Protivnici niesu štedili života ni ženam ni djeci ni starcem, koji bijahu po običaju, kao u doba seobe naroda pohitili sa muževi u boj, vozeć sa sobom svu svoju imovinu. Prokop veliki pade i s njim do 13.000 junaka. Malo ih se spasi biegom ili slučajno — sigurno nitko smilovanjem neprijatelja.

Posljednji Husite na bojištu! — to je priedmet slici umjetnikovoj. Malicom figura karakterisao je slikar misao svoje slike. Tu zdvojna mati lomi ruke i i krije obraz. Tu stara, u boju okorjela žena, razpletene kose stišćuć pest naslanja se na nju prkoseć smrti. Tu dječak s oružjem zamislio se, reć bi gleda budućnost. Tu mladić, koj je svoje strelice izbacio i mnogu dušmansku grud prostrielio, — nepomičan izčekuje kob. Tu leži mrtav starac svećenik, siede brade, sa strelicom u srcu, a u ruci stišće grčevito kalež, kojega je propovjednikom bio i borio se, iz koga je umiruće pričešćao, dok i sam ne izciedi zadnju kaplju na izdišuće uvehle usne. Ovdje razvalila se stara kola, a okolo njih trupine ubijenih Taborita, koji su ih branili, — zastava još se tužno vije, ali nad njihovim grobom. U zadku traje još boj. Ali nije više to boj, to je klanje, ubijanje, utamanjivanje iznemoglih junaka. Kuće plamte plamenom, gusti dim pokriva nebo.

Ovako je umjetnik bivši profesor pražke a sad ravnatelj bečke akademije J. Ch. Ruben, živo predočio užasni ovaj pomor. Sve su pojedinosti tipične, vierne, karakteristične. Sućut nas svlada nad udesom nesretnika, — ali i žalost u srcu; jur kod Lipanâ stojao je Čeh proti Čehu, rieke se proliše bratske krvi. I opet jedan od stotine žalostnih primiera slavenske nesloge i vjekovitog razdora! *L. M.*

LISTAK.

Sprovod Dragoile Jarnevićeve. Grana za granom vene na stablu, koje se počelo liepo zeleniti i bujno razvijati u prvo doba našega književnoga i političkoga razvitka u trećem desetku ovoga vieka. Zatočnik za zatočnikom pada u grob, pa ako i novije pleme radi na drugom temelju, ako se narodna knjiga silnije razgranjuje, temeljitije napreduje, to je uspomena starih zatočnika tim slavnija, jer su oni začetnici pokreta, jer su borbu počeli, borba je sada lakša. Upravo po tom momentu zaslužuju mnogi pisci one dobe veću važnost u kulturnoj poviesti našega naroda, veću važnost, nego bi zaslužili po absolutnoj cieni svoje radnje. Vriedna zatočnica one dobe, duša plemenita puna žarke ljubavi za domovinu, jedina samostalna književnica novije dobe — jer druge su tek prevodilice — Dragoila Jarnevićeva pade dne 14. ožujka u svom rodnom mjestu Karlovcu u grob. U 4 sata po podne ponesoše ju iz njezine kuće iza oružane put groblja u Dubovac. Može se reći, da ju je izpratio na posljednji počinak sav grad. Mladež, učitelji, gradsko poglavarstvo, saborski zastupnici, vriedne karlovačke kćeri, sva inteligencija i gradjanstvo — sve se to skupilo oko ostanaka vriedne hrvatske starice, u kojoj je srdce mlado ostalo sve do zadnjega trena života. Sva ta vojska izkazala je čast hrvatskoj kćeri, koja je perom, srdcem i sborom radila za svoj narod. Za sada možemo samo javiti, da je pokojnica skupila svoje spise i uredila ih, nu čusmo da je odredila, da se smiju tek deset godina iza njezine smrti izdati. Obširnije viesti o tom doniet ćemo naknadno. Jedno nas je tom prilikom bolilo i vrlo bolilo. Izim Karlovčana nije bilo književnika ni družtva kod toga sprovoda. Velika je to žalost, da se duševna radnja toli malo cieni. Nije li ta starica zaslužila, da joj bar književnici izkažu veću počast? Štujmo se, ljubimo se, bar mi književnici medju sobom, ta mnogoj gospodi čini se literatura samo igrarijom, pa ne haju za književnike.

Staro crkveno ruho. Kad je ono jesenas prolazio preuzv. biskup Strossmayer preko Zagreba u Italiju, namjeri se slučajno u crkvi sv. Ivana u Novoj vesi, gdje bi se najmanje nadao bio, na staro crkveno ruho iz 16. vieka. Dvie su to kazule po običaju sa križem na ledjih, a u tome križu vezeni su svilom i zlatom likovi djevice Marije i nekih svetaca uz liepu ornamentiku. Žalibože bijahu kazule već prirezane, jer su u 16. vieku rabile mnogo dulje kazule nego sada, a i prsa su već izginula, valjda posve iztrošena. Uz dozvolu kaptola odstupi g. župnik novoveški V. Švec ovo ruho nj. preuzvišenosti biskupu, a ovaj mu sada u zamjenu opremi iz Rima dvie kazule najkrasnije nove radnje. Sličnog crkvenog ruha imade i po zemlji našoj, osobito u starih crkvah mnogo: stare kazule, (osobito ako su duge) pluviali, zastave, stare čipke na oltarih itd. Sve te stvari već su starinom postale neporabne, te obično ih župnik baci ili spali. A u ovih starinah ima često velike vriednosti za kulturnu poviest hrvatsku. Uzmimo samo primjer: nije li od velike znamenitosti, kad se u Bosnoj nadje odora, koja je radjena po uzoru prve taljanske renaissance 14. vieka? Ne svjedoči li to o znatnom kulturnom stepenu te zemlje za ono vrieme, i o duševnom savezu sa prvom, za ono vrieme kulturnom zemljom, Italijom? Mi dakle upozorujemo naše svećenstvo na ovakove starine. Ako što takova nadje, neka podnipošto ne uništuje ni ne prodaje, nego neka stvar pokaže komu god vještaku, koj će ju znati procieniti, te tako dragocjenost spasiti našoj zemlji, koja je i onako na glasu sa barbarstva.

Dopisnica uredničtva.

— „Dieva na samrti“ u B. Ovo ne možemo tiskati. Priedmet sto puti opjevan, a od vas ne dotjeran do cjeline. Pošljite nam više toga, da vidimo.

Nekrolog. **Zabava:** Lugareva kći — Mladi gospodin — Ivo i Jovo — Kapetanova kći. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet — Dubrovnik — Ladina košarica. — **Književnost i umjetnost:** Sastanak starinara u Kijevu — Posljednja husitska bitka. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 13. U Zagrebu 27. ožujka 1875. God. VII.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

USKRSNI DAR NARODU.

Na uskrs, gdje se raduje i malo i veliko, gdje kršćanski sviet slavi slavu duševne slobode, na uskrs iznenadi hrvatsku zemlju nov, krasan dar. Ruka blagosovna, koja je uzkrisila našu akademiju znanosti, ruka, koja je udarila temelj sveučilištu hrvatskomu, ruka, koja nosi pred narodom sjajnu luč prosvjete, ruka slavnoga našega biskupa

Josipa Jurja Strossmajera

namieni rodu hrvatskomu na uskrs pisanicu od 40.000 for., da se podigne liepa palača u gradu Zagrebu, u koju će se smjestiti znamenita sbirka slika, koju je slavni naš dobrotvor naroda već odprije poklonio bio akademiji znanosti. Mi taj čin bilježimo ne tražeći daljnjih rieči hvale i slave, koje nikad ne bi jake bile označiti rodoljublje Strossmajerovo. Taj dar je nov kamen na medjašu one dobe kulturne naše poviesti, kojoj je začetnik prvi sin našega naroda.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Godina i pol proteče od veselih svatova u Lomnici. Negdje oko Filipova dodje jednog dana komisija od županije na Mlaku, gdje se vlastelin i seljaci plemići povadili bili radi medje. Županijska gospoda odkrojiv svakomu, šta je pravo, sjedoše u gospodskom dvoru za stol, da jedu i piju. Sparina bijaše velika, vino vrlo jeftino, nije se dakle ni malo pazilo na mjeru, nit su se gospoda mučila malimi čašicami. Kapelan Janko Lugarić dodje istog dana slučajno na Mlaku, da utješi bolestnika, a gospoda, opaziv ga u selu, niesu mu dala da se povrati kući žedan i gladan, već je morao, hoćeš ne ćeš, pristati u njihovo kolo. Prošlo podne i pilo se, došlo po podne i pilo se, došla večer i opet se pilo, jer je, kako rekoh, sparina velika bila. „Mladi gospodin“ bio je inače prijatelj veselu družtvu, al opaziv, da već zvjezdice vire kroz prozor, a da se silne boce na stolu nikako prazniti ne će, poznavajuć izim toga slabe si živce, odšulja se lagano iz sobe. U tren opaziše gospoda tu izdaju, i s toga podiže se za Jankom silna hajka. Al se gospoda ljuto prevariše. Janko bježeć putem, začu kroz noćnu tišinu, da lov na njega love. Zato skupi skutove, potisnu brže, pa je tako bježao ne mareći, što mu je grana kraj puta šešir sbacila bila. Nu življe zagrabili lovci, vičuć kroz noć, što im je grlo dalo: „Janko Jankice, crna izdajice, stani!“ Budući tako u nemilu škripcu, učini kapelan, što i mudra lija čini, kad su joj lovci krvnici za tragom. Skoči s puta preko živice u kuruzu, i tu se stisnu pod visoke vlatove, da

Digitized by Google

ga nije vidio ni mjesec ni zviezde, nekmo li nakićene gospodske glave. Gospoda letila urličuć putem dalje, a Janko smijući se od srdca verao se gologlav kuruzom, i udario poljem put svojega doma. Prešav preko guste djeteljine, zaustavi se iznenada kao od čuda.

Sred ravna polja stajala mala drvena crkvica, posvećena „ranjenomu Isusu". Stara je, siva je, izpucana na sve strane, bit će joj dviesta i više godina. Tornjić navrh krova bio se silno naherio, a staklu na okancih od davna ni traga. Oko crkvice stajaše šest širokih drevnih lipa, a oko lipa nizka ograda od hrastovih dasaka. Noć bijaše tiha, mirna, nebo bliedo plavetno, jedva gdjegdje drktala zvjezdica. Sred neba ljeskao se zlatni mjesec, a širom vedrine lebdili tanani bieli oblačići kao pavuljice. Zlatna mjesečina sipala se poljem na sjajni biser noćne rosice, na šiljasti tornjić stare crkvice, na vrhove granatih lipa, a podno lipa sterala se otajstvena sjena, po kojoj su žive iskrice, sjajne kriesnice čudno skakutale. Al pod sjenom starih lipa bielila se čudna prilika, je l' ženska, je l' duh? Bog zna.

Janko prodje rukom preko očiu, da vidi ne vara li ga očinji vid, il varava mjesečina il rumeno vince. Pogleda dva, tri puta, al sbilja biela žena sjedi pod lipom. Nakašljav se junački uputi se čovuljak laganim korakom put crkvice, jer, ma te rodila i majka kraljevića Marka, zadrktat će ti junačko srdce, opaziš li sred tihe noći, sred pusta polja a kraj stare crkve bielu žensku. Stisnuv šake, nagnuv debelu glavu išao Janko i dovuče se do blizu lipe.

Sbilja! Bijaše to žena, seljakinja. Sjedeći na goloj zemlji bila se naslonila na debelo stablo. Ruke joj ležale u krilu, a bliedo lice okrenula prema mjesecu. U crnom, suznom oku sievala čarobna mjesečina. Janko sagnuv dugačko tielo, nadnese ruku nad oči, da bolje vidi šta je. Je l' moguće? Istina je, živa, živcata Jaga. Na prvi šušanj trave prepa se žena.

— Hvaljen Isus! pozdravi ju kapelan skrstiv ruke na ledjih, Jago! Šta tu za boga radiš?

Žena, prepoznav kapelana, spusti glavu na koljena, pa stade gorko, pregorko plakati.

— Šta ti je? ponovi kapelan tihim glasom.

Jaga sve jecala, ništa ne odgovarala. Napokon okrenu bliedo lice prema kapelanu, i pogledav ga okom toli tužnim, da bi ti srdce puklo, progovori:

— Šta mi je? Zlo mi je, vrlo zlo; da ne može gore. Glava će mi pući, srdce će mi pući, i ne znam šta bi, tužna sirota?

— Ali govori jasno, da se razumiemo.

— Jeste li bili, gospodine mladi, nastavi žena, na mojoj svatbi u Lomnici? Jeste, pamtite to i predobro. Je l' veselo bilo, je l'? Ah i kako, sve se od radosti rušilo! A sad — bože moj, bože moj, zajeca Jaga.

— Ali — ali — per amorem dei — sada, šta je sada? I kako si ti Jaga Čunčićka sred puste noći došla iz Lomnice ranjenomu Isusu?

— Bilo mi je dobro, nastavi žena kroz plač, i sama niesam znala, kako sam ja kukavna toliku sreću zaslužila. Moj Mato je duša od čovjeka, to bog zna. Ako je svoje glave, ako je žive krvi, neka je, al srdce, gospodine mladi, srdce mu je suho zlato bilo. Nije on znao nego za moju volju, nije mario nego za moju radost, pa kako on, tako i starci. Luda moja pamet ne bi našla ni zle riečce, kojom bi me stari Čunčići uvriedili bili, dà stara mi reče ne jedan put: „Ako i niesi plemenita, moja si kći, a srdce ti valja; i to je plemenština". I ljudi u selu se priučili, ajde, na mladu Čunčićku. Tako prodje pol godine ko u raju, prodje ciela godina mirno. Poslije me počeli starci nekako čudno, brižljivo, a Mato nekako žalostivo gledati. Niesam znala, šta je, al sam šutila. „Jago" reče mi jednom Matina mati, „moliš li ti boga?" „Kako ne bi majko?" — „Jesi li se kakovomu svetcu zavjetovala, a niesi zavjeta ovršila?" „Ja ne znam za nikakov zavjet." — „Ta niesi li neplodna?" — Sad mi puče medju očima. To li je ta njihova žalost. „Bog mi je svjedok," rekoh starici, da si želim porod od srdca, i sto puti sam boga molila, da me blagoslovi, i da Mati za ljubav vratim zdravu, živu Matinu priliku. Al dosele nije bilo blagoslova. Jesam li ja kriva? Jesam i ja grešnica, ko godj i druge žene, al sam se svaki put po duši izpoviedala župniku. Uzdajmo se u boga, draga majko, bog ne plaća svake subote, al mi duša kaže, da će me blagoslovit." Neko vrieme prošlo mirno, al jednog dana pohodi mi punicu kuma iz Lukavca, baka vele brbljava. Došav iz vrta, začuh kako kuma s majkom u kući govori i često moje ime spominje. Znam da nije liepo prisluškivati, al ne mogoh se nikako oteti srdcu, pa stanem uz prozor tako, da me žene niesu vidjeti mogle, da čujem, šta se tu dobra ili zla o meni prede. „E, to vam je ono, kumice draga!" reče kuma punici, „vaš je Mato na krivo mjesto stao, pa se na zlo namjerio. Jaga, Jaga vam je draga, al ima možebit u sebi vraga. Ja, oprosti mi bog griehe, na nikoga zlo ne govorim, al ne bih rekla ni tri, da tu nije mrva čarolije bilo, te je za taj grieh vašoj snahi krilo pusto". — „E, kumo" odgovori punica, ne ćemo tako. Ima toga više u svietu. Jedna ima desetero djece, druga za svega vieka ni jednoga, i jedna i druga je dobra kršćanka. Jedna jabuka rodi svake godine, da joj se svijaju grane, a druga svake druge godine jedva jednu. Eto, tako je; božja je volja. Strpimo". — „Gdje vam je pamet", zanovetala kuma dalje, „znam ja, što gospoda o tom govore, znam, što priča ciela plemenita občina, a svi zajedno imaju zaista više pameti u glavi nego vi sami. Kako je mogla, pitaju ljudi, neplemenita premamiti plemića? A? Na to mi odgovorite! Nečisti poslovi, občuvaj nas bog nečistog duha. Bog je prokleo Jagi krilo, a od nje nikad poroda". Kuma naklapala još i dalje,

Digitized by Google

al meni se od stida i srama nije dalo više slušati, meni je hćelo srdce pući. Pobjegoh u vrt i sakrih od tuge lice u zelenu travu. Od onog dana ostavila me moja sreća. Punica povjerovala blebetuši kumi, a stari Čunčić povjerovao mojoj punici. Ja da ne ću nikad roditi djeteta, jer da se plemenita i neplemenita krv miešati ne smie. Krivo me starci gledali, za silu mi samo govorili, svuda mi se uklanjali, kan da sam živa kuga u kući. Da sam ga začarala! Bože moj! Jesam li mu izvadila srdce zlim okom? Ta vazda sam ga milo gledala, a i onda, kad sam ga od sebe tjerala. Pa šta je i došao k meni siroti djevojci. I da niesam plemenita? Ta jesam li kriva, što me je majka takovu rodila. Da mi je drag? Koja hasna srdcu reći: Nemoj! kad ne sluša. A ne daj mi bog nikad sreće, ako mi srdce pri tom nije čisto bilo. Tako sam vam, gospodine mladi, življela ko na žeravici, al trpila sam, mirno sam trpila ni kriva ni dužna, misleći, da imam u svietu dušu, kojoj moje srdce više vriedi nego babji jezici, misleći, da će me Mato braniti. — — — Tu klonu Jagi glava na prsa, guste joj suze tekle niz obraze, a sirotica si silovito stiskala ruke.

— Moj Mato, nastavi, kao da je to ime iz srdca izniela, moj Mato i on se je od mene odbio. S prvine me je dakako branio i tješio, dà starci čuli od njega po koju oštru rieč. Al majka mu šaptala i šaptala, vrkala ga i huckala, i kao što kapljice ma po malo probiju kamen, tako su rieči puničine probile Matino srdce. Mato me nije branio, nije tješio, dà Mato mi nije više govorio. Mrko me je gledao, kadkad se samo otresnuo na me, kadkad je kroz zube iztisnuo kletvu, da sam sve drktala. Al sam šutila i plakala. Mato počeo piti. Cielu uru znao je sjedit za stolom, i mrkim okom buljit u vrč vina. Poslije zalazio i u krčmu, odakle bi se pijan vratio kući. A starci su mene zato karali, ja da sam kriva, ja! Ta krv bi mu svoju dala! Večeras pod mrak uze šešir, reče otcu i majci „S bogom“ pa podje put krčme. Ne znam, kako je to na me došlo, al nekako se skupim, pa ga dočekam pred kućom. — Mato! rekoh mu, Mato! kamo ideš? — Šta se to tebe tiče, odreza mi grubo. — Mato! ti si pošao u krčmu. — Pa dà, u krčmu. — Ne idi, boga ti, Mato! Ne imaš li kod kuće vina? — Imam, al idem da tebe ne vidim. — Mene? Oh bože! što sam ti skrivila? — Pa ona pita, nasmija zlorado Mato, — srdce si mi pojela, život si mi otrovala, priliepila si mi se kao kuga. — Ne grieši duše, jesam li ja mamila? Jesam li ja kucala na tvoja vrata? — I rugat mi se hoćeš nesrećo? planuo Mato, koji se već kod kuće napio bio, rugat meni, za tvoje pusto, od boga prokleto krilo. Čekaj! Kao biesna zvier zaleti se na mene i udari me šakom u čelo, te se bez sviest sruših. Kad mi se sviest povratila, nije nikoga bilo u dvorištu. Još jednom pogledah tu kuću, gdje se moja sreća rodila i propala. Nešto me spopalo, tjeralo i bježala sam, bježala preko polja, preko luga, a ovdje pod ranjenim Isusom iznemogoh, ovdje sred noći prinesoh ranjenomu spasitelju žrtvu, svoje gorke suze, svoje ranjeno srdce.

— Hm! hm! nagnu se kapelan, obrisav si plavetnim rubcem čelo i oči, pa šta ćeš? Kamo ćeš?

— Šta znam ja sirota? Ne imam otca ni matere. A vratit se braći u kuću? Nikad! Sramota bi me ubila. Kamo? — U sviet — u sviet! Kamo godj, makar kao prosta služkinja! Jaga spusti pri tom glavu na koljena a kapelan stajaše pred njom ne znajući, šta da radi. Pri mjesečini mogao si vidjeti, kako je skupio obrve, valjda da traži kakovu pametnu misao. Polagano dizala mlada žena glavu, gledjuć ne pomičnim okom čovuljka. Iz bliedog joj lica mogao si čitati preveliku bol njezina srdca.

— Dà, reče mirno, meni u ovom kraju života ne ima. Moj Mato, moj Mato ranio me usred srdca, pa je sve propalo.

— Još nešta! Budalaštine! dosjeti se Janko, prostota je istinabog dignuti ruku na ženu, al ti velim Jago, da je u Mate srdce kako treba, i ako je zlo učinio, drugi su tomu krivi i tudja budalaština je kriva; hajde sa mnom!

— Kamo? zapita ga žena, staviv ruku na srdce.

— Natrag u Lomnicu.

— Ne ću! branila se Jaga rukom, ni za živu glavu.

— Hajde velim ti, ne napastuj boga, srdio se starac, misliš li ti, da sam se ja badava znojio i letio amo tamo; da sam težkom mukom taj obruč skovao, a sad da ne bude nikakove hasne? A jà! Velim ti, da je Mato dobar čovjek, al su ga bockali i na zlo naputili. Dragi ti bože moj! kakvi smo mi ljudi! Ludi smo, a ne ljudi. I tu mrvicu smrtnoga života kvari jedan drugomu, a da bi zašto? Hodi Jago, hodi. Bog kaže, da ćeš ostavit otca i majku, pa ići za svojim mužem, i da moraš mužu vierna biti. Nosi još koje vrieme svoj krst i bog ce te blagosloviti.

Žena se dignu i podje poniknute glave za gologlavim kapelanom prema Lomnici.

Čudno je igrala mjesečina oko debele, gole glave kratkonogog kapelana, koji se je poput jazavca pomicao preko ravnice, čudno igrala mjesečina oko bielih haljina mlade žene, koja je polagano, plaho išla za tragom malenog vodje. Dodjoše do Lomnice, do Čunčićeve kuće. Kapelan okrenu se Jagi.

— Počekaj me tu dok te ne zovnem.

Kroz okno titrala svieća. Janko umiriv kudronju pred kućom, pokuca na vratih, i unidje. Za stolom sjedjahu starci, sjedjaše mrk, zlovoljan Mato.

— Hvaljen Isus i dobar večer, pozdravi Janko ukućane.

— Na vieke! ozvali se ljudi nekako u čudu, nekako u neprilici.

*

Digitized by Google

— Vi „gospodine mladi?“ zapita majka nadnesav ruku nad oči.

— Ja, nakašlja se Janko ozbiljno i popodje prema stolu. — Nešta sam kasno došao; ništa zato. Bavio sam se ovuda za poslom, pa svratih se amo, da vidim, što radite i jeste li zdravi?

— Zdravi, hvala bogu! odvrnu otac nekako pod silu.

— Al ne vidim Jage! zapita Janko na oko čudeći se, — gdje je Jaga? Za poslom, šta li? U kasnu noć!

— Ne znamo! — reče u pol glasa majka, bojazljivo poglednuv sina, koji bje čelo spustio na sgrčene šake. — Otišla je od kuće, a ne zna se kamo.

— Dà, ostavila nas, mene ostavila, — reče Mato gorko, lupiv šakom u stol, — ostavila onako, kao praznu čašu, kad ste ju izpili.

— A nieste je našli? zapita kapelan.

— Niesmo je tražili, zamuca stari Čunčić.

— Tako! zakima kapelan glavom, staviv obie ruke na stol: — tako! A vi ste kršćani? A? Vi ste ljudi? A? Turci, pogani, manikeji, lude, šuplje glave! Gdje vam je duša, gdje? U dimnjaku se suši sa slaninom! Mislite li, kad sveta mati crkva sveže muža i ženu, da se mlada duša dade odpuhnuti u sviet kao pavuljica sniega? Je l' se Jaga možebit potepla? Nije. Znam, da je poštena. Al vi, vi pasoglavci imate jezik kao oštar kljun, pa ste kljuvali i kljuvali po tom mladom srdcu, da je sdvajala, pa se dala u sviet, neka ju nosi, kao što vjetar nosi cviet. A zašto? Da je začarala Matu. Jeste li ju vidjeli, da jaše na metli po zraku, il nieste je vidjeli, kako se škropi svetom vodom i krsti desnom rukom? Budale! Jesu li sve ženske vještice, koje se po svietu udavaju. Vidite, nije l' vam vrana izpila mozag? Pa da ne rodi odmah djece, ne rodi zato, jer nije plemenite krvi, a Mato plemenit? I opet budale, budalissime! Ne nosi li vam divlja kruška ploda, ako ste na nju ciepili plemenitu šibu? Nosi, i kakvih debelih krušaka nosi, al ne prve godine, već po vremenu. Šta se priečite proti božjoj volji? U svetom pismu čita se, da je Sara pod siedu kosu porodila sina, a gledajte našeg milostivog cara. To je bar prvi „plemenitaš“ i milostiva carica od starijeg je plemstva nego li vi, pa ne imaju djece. A gledajte našeg gospodina velikog župana. Oženio je trgovačku kćer. Prve godine ništa, druge godine ništa, treće godine puf! dvojke! Sram vas bilo i sto puti vas sram bilo za ovu grehotu i da mi se nieste pokazali u crkvi, jer vaše molitve gospodin bog ne sluša, kad tu nutri ne nosite srdca već mlinski kamen!

— Istina je! Istina! skoči Mato na noge lupiv šakom u stol, kao da je tiskano, tako ste govorili, gospodine mladi; srdce mi kaže, da je Jaga prava, a mi da smo krivi.

— Jaga prava? naruga se kapelan, a ti, fini tiću, šakom po njoj! I to je štampano bilo, al kako vrag štampa.

Mati skočila od sramote krv u lica. Glava mu klonula, stajao je kao panj. Stari Čunčić sagnuo glavu, kao da ga je netko batinom po plećih lupio, a mati od sramote gledala kroz prozor.

— Babje priče su krive, gospodine mladi, viknu sdvojno Mato, šta ćete? Kad vam se to svaki dan zadievalo i zadievalo u mene. Bilo mi je, da poludim i poludio sam. Al bog mi prosti taj grieh, idem da potražim Jagu; moram ju naći makar razkopao cielo Turovopolje, pa onda neka mi dodje kuma ili susjeda, da ju blagoslovim mlatom. S bogom!“ I Mato htjede, da provali iz kuće.

— Stani! obustavi ga kapelan i izidje na časak iz sobe.

Za malo otvoriše se vrata i unidje kapelan vodeći za ruku Jagu, plahu, zaplakanu.

— Nà ti je! odreza Janko.

Mato se potrese. Skočiv u vis razširi ruke, i kao gvoždje ih savi oko mlade si žene.

— Jago! Jagice! kliknu Mato, ne dam, ter te ne dam, makar po tebe došla turska vojska!“ Žena privinuv se mužu, pogleda ga okom velikim, sjajnim, u kojem se ljuta bol prelievala u neizmjernu sreću.

— Majko! viknu stari Čunčić svojoj ženi, šta tu stojiš i plačeš! Brže donesi vina za mladog gospodina i večeru za Jagicu, ta znaš, da sirotica nije večerala!

* * *

Deset mjeseci iza te noći, krstio Janko u lomničkoj crkvici mužko diete, sinčića Mate Čunčića. Poslije krsta jelo se, pilo se, da su se grede na kući zibale.

Stari Čunčić stajao sred sobe držeći u naručju unučića. Brci igrali starcu čudnovato. Pred njim skakutao mali kapelan pljeskajuć dlanima, a sunce sjalo kroz prozor na djeda, na unuka, i sunce se od milja smijalo.

— No, nasmija se kapelan, ne nosi li divljaka debelih krušaka?

— Nosi bome, nasmieši se stari Čunčić ludo.

— Gledajte majko, reče kapelan starici, prava Čunčićeva krv, kao da mu u nosu stoji plemenski list; još da ima podrezane brkove, mislio bi čovjek, da je to vaš muž.

A joj! A joj! zavrti starica glavom, — meni se čini, da vam danas, mladi gospodine, nekakva čarobija ide po glavi.

Baš je bio Mato poljubio Jagu u čelo, kad se na jednom otvoriše vrata i u sobu unidje ženska, žuta, šiljasta lica, malih sivih očiju, kuma iz Lukavca.

— I te nam je vještice trebalo, šapnu majka.

— Dobar dan, dobar dan, nasmješi se kuma sladko, baš sam došla, da se nagledam te mile radosti i da donesem Jagici pogaču.

Kapelan podje flegmatički u kut, uhvati vrč vode te ga iztrese na lukavačku pogačaricu, viknuv:

— Šic, mačko! a mila kuma ode bez traga.

* * *

Digitized by Google

— To mi je prvi terno, reče mi Janko iztrusiv u brezničkoj sjenici punu čašicu. Stavio sam 24 jer Bartolovo pada na 24 augusta, za tiem 18, jer je Jagi bilo 18 godina i 30 jer se je Matin sin rodio 30 svibnja. Te sam brojeve stavio i dobio na lutriji 200 fr.

— A što si uradio? zapitam ga.

— Meni baš novaca nije trebalo, odvrati Janko, uzajmio sam ih seljaku iz Mlake, komu je kuća izgorjela bila.

— Je l' ti ih vratio?

— Niesam ih nikad tražio, nit ne ću, sada su ljudi pomrli, a na pismu ne imam ništa.

(Dalje sliedi.)

Hera i Leandro.

Spjevao Šiler, pohrvatio I. T.

Od sunčanog sjajuć žara
Eno do dva grada stara
Sčelila se na obali,
Dardanelske uza stiene
Medj njima se penju, pjene
Helesponta sinji vali.
Ču li, gdje se more pope,
Gdjeno stienje bučeć bije?
Azju trže od Evrope,
Uplašilo milka nije.

Kol' Leandra, Heru toli
Srdce isti čas zaboli
A od striele božka Ljelja,
Hera krasna kano Heba,
On je lovac, zvieri vreba,
Čilošću joj živa želja.
Mrzili se otci ljuto,
Ne dali im, da se ljube,
Milje im se uzpregnuto
Nad propasti nadnie rube.

Na nom klisu grada Sesta,
Na koj jedva igda presta
Helesponta gnjev jurišat,
Ondje sama sjetna sjedi,
Na Abídos dika gledi,
Gdje se dragom bilo stišat.
Ah do onog tamo žala
Nema mosta, nema ladje
Kud bi s njim se sastajala,
Ali ljubav put taj nadje.

Labirinta iz zabiti
Vòdê milka čvrste niti;
Njim omudri tupa glava;
On u jaram zvieri stika,
Do dva biesna spregnu bika,
Alemov ih u plug sdava.
I Stiks — rieka devet traka —
Pregalici blaga biva,
Te iz crnih Pluta šaka
Ote zlato ljubav živa.

I Leandra želje vruće,
Uzburkaše na pregnuće
Svladat mora bibavicu.
Čim potavni danak bieli,
Povjeri se plivač smjeli
Burnog mora mrku licu,
S valovljem se krepko bori,
Prosieca ga, k dragoj smiera,
Gdje na triemu zublja gori,
Kud ju liepa vrgla Hera.

I u milu prigrljaju
Živci mu se povraćaju
Iznemogli mučnim plovom,
Od sto slasti stoput većom
Nagradi ga ljubav srećom,
Ojači ga snagom novom,
Dok ga zora ne probudi
Iz liepe ga pognav sgode
Od topline bielih grudi
U zden objam hladne vode.

Trijest tako nedjelja je
Prošlo uz te zagrljaje
Kradimice i posamce,
Kao pirni noćleg sveti,
Da i bozi zavidê ti
Mlada srdca i pomamce.
Niesi, niesi blažen bio,
Ne ote li rajskog ploda
Na strašnome mjestu smio
Uz kraj crnih pakla vódâ.

Danice im, večernice
Mio sjajak izmjenice
Često sinu, al njih dvoje
Ne opazi, list da pada,
Da iz ledna noćaj-grada
Zima nosi groze svoje.
Samo srećni opaziše,
Da se dulji noć im sneći,
Da se kraći danak piše,
Hvaleć bogu na toj sreći.

Tezulja će nebom doći
Izjednačit dane, noći,
S klisurskoga grada Hera
Izčekomce gledat stane,
Gdjeno bielce te sunčane
Na dno svoda Helij tjera.
More baš se utišalo,
Zrcalom se gladkim čini,
A ni vjetra da bi malo
Opazila u daljini.

Srebrnoj se po bistrini
Igraju ti tud dupini,
Natječu se, skaču, lete,
Povorkami mrko sivim
Iz dna mora plovom živim
Tetisine dodju čete.
Jedini su to svjedoci
Milka tajnog liepoj sreći,
Od njih ne će dočut otci,
Hekata im ne dâ reći.

Gleda Hera sa svog žala,
Divnosti se radovala,
Liepu moru rekla ovu:
„Liepi bože, krivo kažu,
Potvaram ih, svi da lažu,
Nevjernim te koji zovu:
Varavo je ljudsko pleme,
Okrutna je otcu duša,
Tvoja blagost smiruje me,
Tvoja milost mene sluša.

Na toj pustoj klisurini
Morala bi na samini
Plakat, vehnut dugo dosta,
Al mi dragog ti na plećih
Nosiš mojoj liepoj sreći,
Ne treba mu ladje, mosta.
Grozna li ti zja dubina
Valovlje ti strah nam zadâ,
Al te milka tog žestina
I junačtvo njegvo svlada.

Digitized by Google

I tebe nam, boga vodi
Erosova striela sgodi,
Kad u napun jedro diete
Bjegala je Hela s bratom
Jašuć na svom ovnu zlatom,
Preko vode da prelete.
Razigrav se s nje ljepote
Iz svog bezdna segnu čudno,
Te ju s hrbta ovnu ote,
Povuče ju s' sobom u dno.

Božica je s bogom mlada
Vodenoga posred grada
Bezsmrtnica vazda živa;
Milostnu ju vazda cienim
Dragim ovdje progonjenim,
Po njoj smjelac spašen biva.
Krasna Hèlo, božice nam
Blaga, nježna, dobra, mila,
Dragoga mi ovim stienam
Daj dovedi zdrava, čila".

I već tavnit uze more,
Hera brže na triem gore
Zublju vrže upaljenu,
Da ga puti i slobodi,
Da ga kroz mrak noći vodi,
Naručju ga vodi njenu.
Zujnu, šumnu iz daljine,
Stà se more svud lelijat,
Mjesec, zviezde zastru tmine,
S noćaja se uz vijat.

Mrak se skrknu povrh mora
Iz oblaka crnih dvora
Obori se dažd bujicom,
Munja sievne, vihor potla
Sune iz svih hridskih grotla
I zavrti vrtavicom
U vir jedan more cielo
Na lik bezdna, paklu srodna,
Zieva strašno pakla ždrielo,
Grozni vrtlog, moru do dna.

„Jaoh meni!" klikne taki,
„Smiluj mi se, Zevsu jaki!
Što sirota, vaj, učinih:
Ako mene bozi čuše,
Predade se hrabre duše
Dragi vihra svoj ljutini!
Moru vikla lete jata
U klisursko zaklonište;
Ladja vihru uvježbata
Brž' u zaton koj se tište.

Ah za cielo strašnoj vodi
Povjerit se uslobodi,
Bog ga jaki okrilati.
Zakleo se razstajući,
Makar kuda teklo pući,
Da će mrtav k meni znati.
Ruke mu se u tom trenu
Očajano s vihrom bore,
U čeljust ga razvaljenu
Uzbunjeno gutnu more.

Jaoh, more, hineć hinom
Prevari me svôm tišinom,
Zrcalo si bilo ravno,
Tihano si bilo polje,
Dok on skoči hrabre volje
Lagalo ti u kukavno.
Sad iz tvoje bibavice
Nije njemu natrag puta,
Izdajnički, nemilice
Zloba ti ga mota ljuta".

I ta strašna vihra srda
Dìže nebu vode brda,
Grdan nahrup razbije se
Pjeneć pjenom o te stiene;
Ladje već su razbijene,
Koje, jaoh, tuj se dese.
Vjetar zublju utrnuo,
Nema putu smjera prava,
Ne zna gdje bi pristanuo,
Pusti li ga víra strava.

Pak se moli Afroditi,
Neka strašni vihor miti,
Ne bi l' jenjo silom mnogom,
Ljutim vjetrom vjeru daje,
Da žrtvovat gotova je
Njim sa zlatnim bika rogom.
Božice je u dubini
Svakog boga još na visu
Zaklinjala: „Daj razplini
Vode brda, — strašna li su!

Čuj mi jauk, te iz tvoga
Dodji dvora zelenoga
Levkotejo sveta, blaga,
Koja no si često puti,
Vaj mornara brza čuti,
Od propasti spasila ga,
Daj dobaci prievjes sveti
Tajom tkan i čudne moći,
Neka u vis njim poleti
Iz čeljusti toj bjesnoći".

I utolit vjetrovi će
I već rujna zora sviće,
Pomalja se sunca zlato,
More svomu u niz briegu
Povraća se već u legu,
Dan se smieši umiljato,
Valovlje se sliežuć nice
Tihim plakom na brieg baca
I pod Sestom igrimice
Prigna kraju, gle, mrtvaca.

Pri nogu je dragoj svojoj
I mrtvacem svjerovo joj,
U prvi ga pogled spozna.
Nit lelekat tužna uze,
Niti proli jedne suze
S očajanja piljeć grozna!
Bezutješce zirne u dno,
Zirne nebu u vedrinu,
Tad na lice bliedo, trudno,
Plemenit joj žarak sinu.

„Znâm vas, vlasti čudnovate,
Što vas ide, zahtievate
Neumitce, strašno, strogo!
Viek svoj izvih, tuj doslužih,
Al se liepe sreće užih,
Nit doživljet ljepše mogoh!
Službi ti se u tvom hramu
Ja posvetit živa znadoh,
Sad me žrtvom nà ti samu,
Kraljice mi vela, Lado!"

Odjećom se krileć bielom
Vinu s triema svojim tielom,
U more se Hera hiti,
Bog kroz morske kraje svoje
Vâljâ mrtvih dragih dvoje,
Sam će njima grobom biti;
Zadovoljan odvrluda,
Drag je plien mu, što je preče:
Neizcrpna iz svog suda
Sipa rieku, viek da teče.

Digitized by Google

Kapetanova kći.

Napisao A. Puškin, preveo s ruskoga M.

(Dalje i konac.)

XIII.

Tamnica.

Ne gněvatjes', sudar': po dolgu moemu,
Ja dolžen sej že čas otpravit' vas v tjurmu
— Izvol'te, ja gotov; no ja v takoj nadeždě
Čto dělo objasnit' dozvolite mně prežde.
Knjažnin.

Pošto se tako iznebuške obretoh s milom mi djevojkom, rad koje me još jutros misli uznemirivahu, ne vjerovah sam sebi, i mišljah, nije li sve to, što mi se je dogodilo, pusti sanak. Marija Ivanovna gledaše zamišljeno sad na me, sad na cestu; ni ona, kako se činjaše, ne mogaše se pravo osviestiti. Mučasmo. Srdca nam odveć bijahu izmučena. Za kratko vrieme eto nas u bližnjoj tvrdjavi, takodjer pokornoj Pugačevu. Ovdje promienismo konje. Kako ih brzo zapregahu i kako me učtivo sretaše bradati Kozak, odredjen komendantom od Pugačeva, uvidjeh, da me primaju kao dvorskoga ljubimca, što sam imao takodjer zahvaliti govorljivu jamščiku, koji nas je vozio.

Odpravismo se dalje. Unoćavaše se. Približismo se gradiću, u kom bijaše velik odio vojske, koji idjaše spojiti se sa silnikom, tako nam je barem rekao bradati komendant. Ustaviše nas stražari. Viknuše: tko je? a jamščik zagrmi: „carev kum sa svojom ženom". Kad al na jednom obkoli nas sila konjanika vičuć, što ih grlo nosi. — Izlazi djavolji kume! — reče mi brkati njihov vodja. — Već ćeš dobiti svoje, ti i tvoja žena!

Izadjoh iz kibitke i zahtievah, da me odvedu k svomu načelniku. Vojnici prestadoše vikati, čim opaziše, da sam častnik. Vodja konjanički odvede me k majoru. Saveljić pristajaše za menom, govoreć tihoma: — Eto ti careva kuma! Iz vatre u oganj... Gospodi vladyka! kako će se to svršiti? Kibitka podje polahko za nami.

Za pet časova dodjosmo do kuće sjajno razsvietljene. Vodja konjanički ostavi me pri straži i podje, da me najavi. Odmah se vrati, javiv mi, da se ne će njegovoj visokoj blagorodnosti mene primiti, i da je zapovjedio, da me u zatvor odvedu, a ženu k njemu da puste.

— Što? — kriknuh kao biesan. Zar je poludio?

— Ne znam, vaša blagorodnosti — odpovrnu vodja konjanički. Samo je njegova visoka blagorodnost zapovjedila odvesti vas u zatvor, a njezinu blagorodnost k sebi pustiti. Tako je, vaša blagorodnosti.

Pobrzah u kuću. Stražari me ne htjedoše ustavljati i ja banuh u sobu, gdje je do šest častnika igralo bank. Major bacao karte. Ali kako se začudih, pošto ga dobro pogledah i prepoznah Ivana Ivanovića Zurjina, koji me je nekoč bez britve obrijao u simbirskoj gostionici!

— Je li moguće — viknuh. Ivane Ivaniću, jesi li ti to?

— O, o, o, Petre Andrejiću! Što te je doneslo? Od kuda? Zdravo, brate! Hajde, ako hoćeš, kartati se.

— Hvala. Odredi mi radje stan.

— Kakov stan? Ostani kod mene.

— Ne mogu, niesam sâm.

— Pa dovedi i druga.

— Nemam druga, nego svoju... gospodju.

— Gospodju! A gdje si se na nju namjerio? Ehe, brate! (Doustiv to Zurjin, tako zviznu, da su svi stali grohotati se, a ja se zabezeknuh.)

— No — pristavi Zurjin, neka bude. Imat ćeš stan. Žali bože... Proveselili bi se po staroj navadi... Ej, mališu! Za što ne vode ovamo kumicu Pugačevljevu? zar se ne da? Reci joj, neka se ne žapa, ima liepoga gospodina.

— Što ti to veliš? — upitah Zurjina. Kakova kumica Pugačevljeva? To je kći pokojnoga kapetana Mironova. Oslobodih ju iz sužanjstva, pa ju sada vodim u očin dom, gdje ću ju i ostaviti.

— Kako! Bože moj, što je to? A što su mi za te javili?

— Sve ću ti poslije kazivati. A sada, boga ti, umiri sirotu djevojku, koju su preplašili tvoji konjanici.

Zurjin se namah dignu. Sam izadje na ulicu, da se izpriča Mariji Ivanovnoj radi zlosretnoga nesporazumka, i zapovjedi stražaru, da joj nadje dobar i liep stan u gradu. Ja ostadoh kod njega na noćištu.

Odvečerasmo, i pošto ostadosmo òsamke ja i Zurjin, stadoh mu pripoviedati svoje sgode. Zurjin me slušaše vrlo pažljivo. Kada dokrajčih, kimnu glavom i reče: — Sve je, brate, liepo, samo je jedno neliepo; koji te bies naveo, te si se oženio? Ja, častnik od oka, ne ću da te varam; vjeruj mi, ženitba je ludost. Vozakat ćeš se sa ženom a dječici tašunati? Ej, trice i kučine! Nego da čuješ, što ću ti reći: razkrsti se s kapetanovom kćeri. Očistio sam i osigurao put u Simbirsk. Sutra ženu odpravi k tvojim roditeljem; a ti ostani kod mene u mojoj četi. Ne treba ti se vraćati u Orenburg. Pasti ćeš u šake buntovničke opet, a jedva si ih se riešio. Tako će te minuti ljubavna ludovet sama po sebi; i sve će biti dobro.

Premda mi njegova ponuda nije bila baš posve po volji, ćutio sam ipak, da poštenje i dužnost od mene traži biti u vojsci caričinoj. Sve misli smislih na posliedku na jednu: odpraviti Mariju Ivanovnu u selo, i ostati u Zurjinovoj četi.

Saveljić dodje, da me razodjene, i ja ga uputih, da se sutra spremi na put s Marijom Ivanovnom. Mrva

Digitized by Google

se suprotnu. — Što, gospodine? Kako bih ja tebe ostavio? Tko će s tobom biti? Što će reći tvoji roditelji?

Poznavajuć opornost moga starčića, htjedoh ga predobiti uljudnošću i iskrenošću. — Prijatelju, Arhipe Saveljiću! rekoh mu. Ne odbijaj mi prošnje, budi mi dobročincem, ovdje mi ne će trebati dvorbe, a nešto bi me svedj uznemirivalo, da Marija Ivanovna odputuje bez tebe. Služeć nju, služit ćeš i mene, jer sam tvrdo naumio njom se ženiti, čim samo vrieme dozvoli.

Tada Saveljić pljesnu rukama, začudiv se u velike. — Ženiti se! — ponovi. Diete hoće da se ženi! A što će reći batjuška i matuška?

— Pristati će, pristati jamačno, odgovorih, čim upoznadu Mariju Ivanovnu. I u tebe se uzdam. Batjuška i matuška tebi će vjerovati; ti ćeš biti naš hodataj, je l' de?

Starca se to kosnu. — Oh, batjuška, Petre Andrejiću! Ako si i malo rano pomislio na ženitbu, ali je Marija Ivanovna toli dobra gospodična, da bi grieh bio zanemariti sgodu. Neka ti bude! Odpratiti ću ju, angjelka božjega, i prikričati ću tvojim roditeljem, da takvoj mladoj ne treba ni prćije.

Zahvalih Saveljiću i legoh spavati u istoj sobi sa Zurjinim. Kako sam bio uznemiren i razdragan, razkvocah se, te stadoh razgovarati se sa Zurjinim, koji me s početka slušaše; ali malo po malo rieči mu budu sve rjedje i nerazumljivije; napokon, mjesto da mi odgovori na pitanje, zahrka i zviznu. Zamukoh i ja, te zaspim kao i on.

Drugi dan u jutro dodjoh k Mariji Ivanovnoj. Priobćih joj svoj naumljaj. Právila ga i pristala uza nj. Četi Zurjinovoj bijaše već taj dan stupati iz grada. Nije se dalo otezati. Razstadoh se s Marijom Ivanovnom, preporučiv ju Saveljiću, i predav joj pismo za moje roditelje. Marija Ivanovna zaplače: — S bogom, Petre Andrejiću; da li ćemo se vidjeti ili ne ćemo, to bog znade; ele ja vas ne ću nikada zaboraviti; ti jedini do moga groba prebivat ćeš u mom srdcu. Ništa joj ne mogah odgovoriti. Ljudi se načičkaše oko nas. Ne htjedoh, da vide čuvstva, koja me mučahu. Napokon se ona odveze. Povratih se k Zurjinu, sjetan i mučaljiv. Htjede me udobrovoljiti; mišljah kako ću se razvaganiti: proboravismo dan šumno i veselo; pred večer izadjosmo u boj.

Bijaše to koncem veljače. Zima, koja je prieči la vojnu, jenjavaše, a naši se gjenerali spremahu na složan posao. Pugačev jednako bijaše pod Orenburgom. Medju tim udružavahu se čete i sa svih strana primicahu na razbojnike. Pobunjena sela, kako bi opazila naše vojske, namah bi se pokoravala; lupežki čopori uzmicahu. Sve to slućaše, da će se vojna brzo i sretno svršiti.

Na skoro knez Golicyn pod tvrdjavom Tatišćevom potuče Pugačeva, razagna njegove čete, oslobodi Orenburg i to bijaše smrtni udarac cieloj buntovničkoj vojsci. Zurjina odrediše, da pazi na čopore nemirnih Baškiraca, koji bi se rastrkali prije, nego bi ih mi vidjeli. Proljeće nas nadje u tatarskom seocu. Rieke nabujaše a putevi se ne mogaše ići. Tješila nas u dosadi misao, kako ćemo skoro biti gotovi s nepriličnom vojnom, s razbojnici i lupeži.

No Pugačeva ne uhitiše. Pokaza se u sibirskih krajevih; tudier sakupi nove čete i poče opet svoj posao. U brzo se razširi glas o njegovu uspjehu. Doznasmo, da je razorio sibirske tvrdjave. Nu viest, da je i Kazanj osvojen, i da silnik ide i na Moskvu, uplaši poglavare tvrdjava, koji do sada lagodice bezposličahu misleć, da su skršili prezrena buntovnika. Zurjinu zapovjediše prieći Volgu.

Ne ću opisivati našega puta i svršetka vojne. Reći ću u kratko, da je nevolja dosegla do vrha. Uprava bijaše svuda zapriečena. Čete Pugačevljeve harahu svuda; načelnici pojedinih četa samovoljno kažnjahu i milovahu; stanje ciele okolice, u kojoj bjesnjaše požar, bijaše grozovito... Ne daj, bože, nikomu vidjeti rusku bunu bez smisla i milosrdja!

Pugačeva prizajmio Ivan Ivanović Miheljson. Ne bilo dugo i mi doznasmo, da je Pugačev do noge potučen. Napokon dodje Zurjinu viest, da je silnik uhićen, a k jednu i zapovied, da stane. Vojna se je svršila. Na posliedku mogah poći k svojim roditeljem! Misao, kako ću ogrliti i vidjeti Mariju Ivanovnu, o kojoj ne imadjah glasa ni poglasja, punjaše me zanosom. Skakah kao diete. Zurjin se smijaše i sažimaše ramenima: — I tebe ne uputih! Ženiš se — a ludo ćeš propasti.

Medju tim žalostno čuvstvo mućaše mi radost; misao na zlikovca, oškropljena krvlju toliko nedužnih žrtava, i na kazan, koja ga čeka, nekako me uznemirivaše: Jemelja, Jemelja! mišljah sam sobom, za što se niesi nabô na mač ili se bacio pod kartaču? Ništa boljega ne bi bio mogao smisliti! Misao nanj bijaše u meni nerazlučivo spojena s uspomenom, da mi je poklonio život, i da je izbavio moju dragu iz šaka ogavnoga Švabrina.

Zurjin mi podielio odpust. Za nekoliko dana bijaše mi sastati se sa svojimi roditelji i vidjeti svoju Mariju Ivanovnu... Ali iznebuške dodje nesgoda, kojoj se ni u snu ne nadah.

Onoga dana, koji bijaše odredjen, da odputujem, marljivo se spremah, i kad upravo htjedoh sjesti na kola, dodje Zurjin k meni u sobu neobično zabrinut, s pismom u ruku. Nešto me pecne u srdce. Prestraših se, ni sâm ne znajuć za što. Odpravi na polje moga poslužnika, te mi reče, da ima sa mnom posla. Što? — upitah bojazljivo. — Mala neprilika, odgovori, pružajuć mi pismo. — Čitaj, što šam baš sada primio. — Stadoh čitati u sebi: bila je to potajna zapovied svim pojedinim načelnikom, da me uhvate, gdjegodj me nadju, i da me

Digitized by Google

neokljevce pod stražom odprate u Kazanj u iztražnu komisiju, koja se je sastala radi Pugačeva.

U malo da mi list ne pade iz ruku. — Što ćemo? reče Zurjin. — Dužnost mi je pokoriti se zapoviedi. Sva je prilika, da je glas o tvom druženju s Pugačevim došao kako vladi do ušiju. Nadam se, da to ne će imati zlih posljedica, i da ćeš se oprati pred komisijom. Ne kloni duhom, te se odmah odpravljaj Saviest mi bijaše čista, suda se ne bojah; nu misao, kako mi sada treba odgadjati čas milomu sastanku, može biti na više mjeseci — ta me misao uznemirivaše. Kola već čekahu. Zurjin se sa mnom prijateljski oprosti. Posade me u kola. Uza me sjednu dva husara s golimi sabljami i ja se odvezem širokom cestom.

XIV.

Sud.

Mirskaja molva —
Morskaja volna.

Poslovica.

Bio sam uvjeren, da je svemu uzrokom to, što sam navalice otišao iz Orenburga. Lahko bi se mogao opravdati; čarkanje naime ne samo da nije bilo zabranjeno, nego ga i podpomagahu. Okriviti bi me mogli radi prenaglosti a ne radi nepokornosti. Nu da sam prijateljevao s Pugačevim, to može dokazati više vidoka; i takovo prijateljevanje moglo se je pričiniti ako ne inače, a ono svakako vrlo sumnjivo. Cielim putem mozgah i mozgah o pitanjih, koja me čekahu; mislih, kako ću odgovarati i pregnut sudu reći pravu pravcatu istinu, smatrajuć ovaj način opravdanja najjednostavnijim a i najpouzdatljivijim.

Stigoh u Kazanj, opustošen i pogorio. Mjesto kuća bijahu na ulicah hrpe kamenja, i ugljenja, i zidovi bez krova i bez prozora. Takov je trag ostavljao Pugačev! Dovezoše me u tvrdjavu, koja je ostala čitava sred pogorjela grada. Husari predadoše me častniku straže. Ovaj zapovjedi dozvati kovača. Okovaše mi noge u gvoždje. Za tim me odvedoše u tamnicu i ostaviše me sama samcata u tiesnoj i tamnoj komorici s golimi zidovi i okancem, prepletenim željeznom rešetkom.

Takov početak ne slućaše ništa dobra. Nu ne izgubih ni hrabrosti ni nade. Utočiste bijaše mi ona utjeha svih nesretnika: i oćutiv u prvotač sladost molitve, izlivše se iz čistoga no uzbunjenoga srca, mirno usnuh, ne brineć se, što li će me zadesiti.

Drugi dan probudi me tamnički stražar, javiv mi, da me zovu u komisiju. Dva vojnika povedoše me preko dvorišta u komendantovu kuću, stadoše pred prednjom sobom i pustiše me u nutar.

Udjoh u široku dvoranu. Za stolom, pokrivenim papirí sjedjahu dva čovjeka: vremešan gjeneral, oštra i hladna lica i mladi kapetan garde, od kakih dvadeset i osam godina, veoma uljudan i govorljiv. Pri prozoru za svojim stolom sjedjaše tajnik s perom za uhom, da bilježi moje izjave. Izpit odpočne. Upitaju me, kako se zovem i čim se bavim. Gjeneral se dovinu, niesam li sin Andrije Petrovića Grinjeva? Pošto odgovorih, da je tako, pristavi gjeneral surovo: — Žali bože, te takov poštenjak ima sina hrdjakovića! Rekoh za tiem, da se nadam, te ću iskrenim pripoviedanjem istine, razpršiti sve osvade, bile kake mu drago. Moja mu se odrješitost ne svidje. — Ne žesti se, brate — reče mi natmurice, — ta vidjesmo mi i drugčijih!

Tada me upita mladi kapetan: kakva me je namjera namjerila i kada, te sam stupio u službu Pugačevljevu i za kakve me je poslove upotrebljivao?

Odvratih neveselo, da ja, častnik i plemić, niesam mogao stupiti ni u kakvu službu Pugačevljevu, i da niesam od njega primao poruka.

— Pa kako to — reći će izpitivalac, — da ga je silnik poštedio jedinoga plemića i častnika, a sve da mu je drugove razbojnički poubijao? Kako to, da jedini taj plemić i častnik prijateljski gostuje s buntovnici, prima od glavnoga razbojnika darove, šubu, konja i poltinu? Od kuda polazi tako čudnovato šurovanje, i na čem se osniva, ako ne na izdaji ili barem na ružnoj i prestupnoj kukavštini?

Duboko me žacnuše rieči kapetanove, te se stadoh vatreno opravdavati. Pripovidjeh, kaka je počelo moje prijateljevanje s Pugačevim u stepi, za ljute mećave; kako me je, osvojiv Bjelogorsku tvrdjavu, prepoznao i pomilovao. Rekoh, istina je, da sam zlo učinio, te sam od njega primio tulup i konja; no da sam branio Bjelogorsku tvrdjavu od zlikovca do zadnjega časka. Na posliedku prizvah se na svoga gjenerala, koji bi mogao posvjedočiti za moju srčanost, kad su obsjedali Orenburg.

Oštri starac uze sa stola otvoreno pismo i stade ga na glas čitati:

— Na upit vaše preuzvišenosti, kako se je umiešao Grinjev u sadašnju bunu i udružio se sa silnikom proti svojoj službi vojničkoj i proti zakletvi, imam čast ovo obznaniti: isti taj zastavnik Grinjev služaše u Orenburgu od početka listopada prošle t. j. 1773. do 24. veljače ove godine, i taj dan nestade ga iz grada i više ga ne bje u mojoj komandi. A čuo sam od prebjeglica, da je bio kod Pugačeva slobodan, i da je s njim otišao u Bjelogorsku tvrdjavu, gdje je prije služio. Što se tiče njegova vladanja mogu"... tada prekide čitanje i reče mi grubo: Što ćeš sad reći na to, kako ćeš se opravdati?

Htjedoh nastaviti, kako sam počeo i razložiti svoju svezu s Marijom Ivanovnom onako iskreno kao i drugo. Al na jednom munu mi nešto u pameti, da toga ne govorim za živu glavu. Sjetih se, imenujem li nju, da će ju komisija pozvati na odgovor, i misao, uplesti njezino ime medju gnjusne izjave zlotvora, te ju s njimi dovesti

Digitized by Google

na sud — ta strašna misao tako me satr, da sam se smeo i zabunio.

Moji sudije, činilo se, počeli su slušati moje odgovore blago, a ta im moja zabuna sada svrati pozornost iznovice na me. Kapetan zahtievaše, da odgovaram sudu pred svojim glavnim obtužiteljem. General zapovjedi dozvati jučerašnjega lopova. Obrnuh se hitro k vratam, čekajuć svoga obtužitelja. Za nekoliko časova zazveknuše okovi, vrata se otvoriše i uljeze — Švabrin. Zapanjih se, vidjevši, kako se je promienio... Bijaše strahovito mršav i blied. Kosa, prije crna kao ugljen, sasvim mu posiedjela; dugačka brada bila mu smrskana. On ponovi svoje osvade slabim ali smjelim glasom. Reče, da me je Pugačev naslao uhodom u Orenburg; da sam svaki dan izlazio tobože na puškaranje, a samo za to, da bih ga mogao pismeno izviestiti o svem, što se je radilo u gradu; da sam se na posliedku javno predao u službu Pugačevu, s njim glavinjao iz tvrdjave u tvrdjavu, nastojeć ponajviše o tom, kako bih obestrvio svoje drugove — izdajice, da bih se tako dočepao njihovih miesta i pobirao nagrade, što ih je silnik podjeljivao. Do kraja slušah ga muče i jedno mi bijaše po volji: ime Marije Ivanovne nije izustio gnjusni zlotvor, ili za to, da se ne osramoti odav onu, koja ga je prezirice odnemarila; ili za to, što ga slično momu čuvstvo nukaše, da šuti o njoj — ele ime kćeri Bjelogorskoga kapetana nije bilo izušćeno pred komisijom. Tiem se još boljma ukriepih u svojoj namjeri i kad me sudije upitaše: čim mogu oprovrći Švabrinove izjave, odgovorih, da ostajem pri svom prvom očitovanju i da ne znam ništa više spomenuti za svoje opravdanje. General zapovjedi, da nas izvedu. Izadjosmo skupa ja i Švabrin. Mirno pogledah Švabrina, ali mu ni riečce ne rekoh. On se zlobno nasmija, i pridigav svoje okove, požuri se i stignu me. Mene opet odvedoše u tamnicu, i od toga časa više me ni ne pozivahu na sasluh.

Nit sam bio svjedokom nit vidokom svemu, čim mi još valja upoznati čitaoca; nu tako često o tom mi pripoviedahu, da su mi se i najsitnije malice u pamet upilile, te mi se čini, kao da sam svemu tomu neopazice prisustvovao.

Moji roditelji primiše Mariju Ivanovnu onom iskrenom dočekljivošću, kojom se odlikovahu ljudi staroga kova. Oni vidješe u tom božju blagodat, gdje su mogli pod svoj krov primiti i zakriljivati sirotu. Do skora iskreno se uz nju pribiše, jer niesi mogao poznavati Mariju Ivanovnu, a da ju ne bi bio ljubio. Moja ljubav ne činjaše se više otcu pustom ludoveti, a majka samo željkovaše, da bi se njezin Petruša vjenčao s milom kapetanovom kćerkom.

Glas, da su me zatvorili, ošinu nemilice cielu obitelj. Marija Ivanovna pripoviedaše mojim roditeljem tako odrješito o mom neobičnom poznanstvu s Pugačevim, da ih je to ne samo uznemirivalo, nego često i sililo nasmijati se baš od srdca. Batjuška ne htjede nikako vjerovati, da bih i ja bio umiešan u gadnoj buni, kojoj bijaše cielj survati priestô i iztriebiti plemstvo. Stade oštro pitati Saveljića. Starac ne tajaše, da je gospodičić gostovao kod Jemeljke Pugačeva, i da ga je zlikovac ljubio, nu kunijaše se, da nije nikad ni posanjao o kakvoj izdaji. Stari se roditelji umiriše i stadoše čekati prijatnije glasove. Marija Ivanovna bijaše tiem jako preplašena, no mučaše; bila je obdarena riedkom čednošću i opreznošću.

Minu nekoliko tjedana... Na jednom dobi batjuška list iz Petrograda od našega rodjaka, kneza **. Knez mu pisao o meni. Poslije običnoga uvoda objavio mu je, da su se sumnje o mojem sudjelovanju pri buntovničkih namjerah pokazale na moju nesreću posve osnovane; da bi me imala stići zaslužena kazna, no da se je carica, imajuć na umu zasluge i vremešnost otca, premislila, te pomilovala odmetnika sina, te oslobodiv ga smrti, dala ga poslati daleko u Sibiriju na dosmrtno stanovanje.

Ta ne nadana viest gotovo da ne ubi moga otca. Ostavila ga predjašnja žilavost, a žalost (obično do sada niema) izlievaše se u grke tužnjave. — Kako! Sin moj sudjelovaše u namjerah zlikovčevih! Jaki bože, što sam dočekao! Carica ga oslobodila smrti! Pa zar mi je tim lakše? Nije smrt strašna: šukundjed moj prestavio se na sudačkoj stolici, ostajuć kod onoga, što bijaše svetinjom njegove saviesti; otac je moj zaglavio na strašnom mjestu s Volynskim i Hruščevim. Al plemić, pa zakletvom krenuti, udružiti se s razbojnici, potukači!... Sramota i bruka našemu rodu!... Od njegova zdvajanja prestravljena majka ne smjede mu naočice plakati, te gledaše, da mu vrati predjašnju bodrost, govoreć, kako su glasovi nepouzdatljivi i kako je ljudsko mnienje nesigurno. Otac bijaše neutješljiv.

Najveće muke mučila je Marija Ivanovna. Buduć uvjerena, da bih se bio mogao oprati, da sam samo htio, nagovieštaše istinu i sebe smatraše krivcem moje nesreće. Nikomu ne dade vidjeti svojih suza i muka, te neprestance samo smišljaše načine, kako bi me izbavila.

Jedne večeri sjedjaše otac u naslonjaču listajuć „Dvorski koledar“ ali misli vrzahu mu se daleko, i koledar ga se ne dojimaše kao obično. Zvijuckaše starinski marš. Majka muče vezijaše fufajku* a suze se kradijahu na njezin posao. Kad na jednom Marija Ivanovna, koja je sjela uz nju, reče, da imade prešna posla u Petrogradu i moli ju, da joj dade pomoći za put. Majku to vrlo raztuži. — A što ćeš u Petrogradu? upita ju. — Zar ćeš nas i ti, Marijo Ivanovna, ostaviti? Marija Ivanovna odgovori, da sreća ili nesreća njezina budućega života stoji u tom putu, gdje ide pitati za-

* Fufajka = oplećak.

Digitized by Google

krilja i pomoći mogućih ljudi, kao kći čovjeka, koji je umro radi svoje viernosti.

Otac moj obori glavu; svaka rieč, koja mu napominjaše tobožnji priestupak sina, bijaše mu žuhka i činjaše mu se iedkim priekorom. — Pa idi, matjuška! reče joj, uzdahnuv. — Ne ćemo priečiti tvojoj sreći. Bože ti daj za vojna dobra čovjeka, a ne hulju, izdajicu. Batjuška se dignu i izadje iz sobe.

Marija Ivanovna ostavši osamke s matuškom, razjasni joj dielomice svoje naumljaje. Matuška ju plačuć ogrli, i moljaše boga, da joj namišljeno uspije. Mariji Ivanovnoj spremiše poputninu i za nekoliko dana uputi se s vjernom Palašom i starim Saveljićem, koji, kako je od mene bio silomice razstavljen, barem se tiem tješaše, što dvori moju nazivnu nevjestu.

Marija Ivanovna prispje u Sofiju i doznav, da cieli dvor boravi u Carskom Selu, sumà tudier stati. Žena smotritelja odmah poče s njom razgovarati; obznani joj, da je kći dvorskoga ložipeće, te joj razgali sve tajne dvorkoga života. Pripovjedi joj, u koju uru obično carica ustaje, pije kafu i ide na šetnju; koji su tada velikaši bili pri njoj, što je izvoljela jučer govoriti za svojim stolom, koga je večeras primila; — riečju, razgovor Ane Vlasjevne imaše nekoliko strana poviestnih zapisaka, te bi bio dragocjen za potomstvo. Marija Ivanovna slušaše ju pomno. Podjoše njih dvie u vrt. Ana Vlasjevna pripovjedi joj poviest svakoga drvoreda i svakoga mostića, te pošto su se našetale, vratiše se iz vrta posve zadovoljna jedna s drugom.

Drugi dan u rano jutro probudi se Marija Ivanovna, obuče se i tiho se ukrade u vrt. Jutro bijaše da ne može ljepše, sunce obasjavaše vrhunce lipa, požućelih jur od svježega povjetarca jesenskoga. Široko jezero mirovaše. Probude se i labudi te izplivaju svečano izpod grmećaka oko obale. Marija Ivanovna popošeta oko ubava gaja, u kom su ne davno dignuli spomenik u slavu pobieda kneza Petra Aleksandrovića Rumjanceva. Iznebuške bielo psetance englezke pasmine lanu, i skoči pred nju; Marija se Ivanovna malo ustraši i stane. U taj par čuje ženski umiljati glas: „Ne bojte se, ne će ugrizti“, i opazi, damu, gdje sjedi na klupčici spram spomenika. Marija Ivanovna sjede na drugi kraj klupi. Dama ju postrance gledaše, a i Mariji Ivanovnoj ote se takodjer nekoliko pogleda na nju, te ju je mogla razgledati od pete do glave. Dama bijaše u bielom jutrnjem odielu, u noćnoj kapi i u dušegrejki. Mogaše joj biti kakovih četrdeset godina. Njezino lice punano i rumeno odavaše dostojanstvo i mirnoću, a plave oči i lagan smiešak bijahu ne izrečene dražesti. Dama prva prekide mučanje.

— Vi po svoj prilici nieste odavde? kazat će dama.

— Dakako da niesam; jučer sam istom došla iz provincije.

— Došli ste sa svojimi rodjaci?

— Niesam. Sama sam došla.

— Sama! Pa tako mlada!

— Ne imam ni otca, ni matere.

— Vi ste dakle sirota, valjda imate ovdje posla.

— Dakako. Došla sam moliti milosti u carice.

— Po svoj prilici potužiti ćete se na nepravdu ili uvredu?

— Ne ću. Milost sam došla moliti, a ne pravicu.

— Dozvolite mi pitati, tko ste vi?

— Ja sam kći kapetana Mironova.

— Kapetana Mironova? Dakle onoga, koji kapetanovaše u jednoj od orenburžkih tvrdjava?

— Baš onoga.

Marija Ivanovna vidje, da se je to kosnulo dame.

— Oprostite, reče ova još umiljatije — što se miešam u vaše poslove; ja sam dvorska gospodja, razjasnite, u čem stoji vaša molba; može biti, te bih vam mogla pomoći.

Marija Ivanovna ustade i uljudno joj zahvali na dobroti. Na ne znanoj dami sve prijaše srdcu svačijemu i odavaše pouzdatljivost. Marija Ivanovna izvadi iz žepa smotan papir i pruži ga ne znanoj zakrilnici, koja ga stade u sebi čitati.

S prvine čitaše pozorno i blago, nu iznebuške se njezino lice promieni — i Marija Ivanovna koja ne svede oka s nje, prestraši se, gdje joj je lice najednoč toli oštro, a pred čas bijaše toli milo i mirno.

— Vi molite za Grinjeva — reče dama mrtvosrdice. — Carica mu ne može oprostiti. On se je pribio uz usurpatora ne radi neznanja i lahkoumlja, nego jer je nitkov i nevaljanac.

— Ah, krivica! kriknu Marija Ivanovna.

— Kakova krivica? reče dama ljutito.

— Krivica, do boga krivica! Ja znam sve, pa ću vam kazati. On se je radi mene predao svemu onomu, što sad pati. I što se nije opravdao na sudu, to je samo zato, jer ne hćede mene uplitati. — Tada ona sve živimi bojami izpripovidje, što već znade moj čitalac.

— Dama ju sasluša pazljivo. — Gdje stanujete? upita za tiem, te čuvši, da stanuje kod Ane Vlasjevne, pristavi smiešeći se: — A znam. S bogom, ne govorite nikomu, da smo se sastale. Nadam se, da ne ćete dugo čekati odgovora na svoje pismo.

Dorekav to, ustade, i zamače u tajnovitu aleju, a Marija Ivanovna vrati se k Ani Vlasjevnoj, puna liepih nada.

Domaćica ju prekori, što je otišla toli rano na šetnju, škodljivu tobože zdravlju mlade djevojke. Za tiem donese samovar, i za čašom čaja stade na široko razpredati govor o dvoru, kad al najednoč dvorska kočija stane pred kućom i izadje lakaj javljajuć, da carica zove k sebi kćer Mironovljevu.

Ana se Vlasjevna prepade i zabrinu. — Joj, gospodi — kriknu. Carica vas zove u dvor. Kako je ona

*

Digitized by Google

za vas doznala? A kako ćete vi pred caricu? Vi, kako mi se čini, ne znate ni hoditi na dvorsku... Ne bih li vas ja vodila? Nu mogu vam ipak nešta prikričati. Pa u putnom odielu ćete pred nju? Da pošaljem k babici po njezin žuti nakit? Lakaj kaza, da bi carici drago bilo, da Marija Ivanovna dodje sama i onako, kako ju on nadje. Ne bilo druge, te Marija Ivanovna sjede u kočiju i poveze se u dvorac, praćena savjeti i blagoslovi Ane Vlasjevne.

Marija Ivanovna poćutje u napried riešenje naše sudbine; srdce joj silno kucaše i tiskaše se. Za nekoliko časova stade kočija pred dvorcem. Marija Ivanovna drhtimice uze ljestati stubami. Vrata se otvoriše pred njom širom. Podje dugačkim redom praznih, prekrasnih soba; lakej pokazivaše put. Dosavši napokon i do zatvorenih vrata reče, da ju ide najaviti, te ju ostavi samu.

Misao, da će vidjeti caricu licem u lice tako ju prestravi, da su joj gotovo klecnule noge. Za čas se otvoriše vrata ona ujleze u caričinu toilettnu sobu.

Carica sjedjaše za svojom toilettom. Nekoliko dvorkinjica bijaše oko nje i učtivo pustiše Mariju Ivanovnu. Carica se umiljato k njoj obrnu i Marija Ivanovna vidje, da je to ona dama, s kojom je tako prostoumce razgovarala pred nekoliko časova. Carica ju pozove k sebi i reče joj smiešeć se: — Drago mi je, te mogu učiniti, što sam obećala, i molbu vam izvršiti. Vaš je posao riešen. Uvjerena sam, da vam je ženik nedužan. Evo pismo, izvoljite ga odnesti svomu budućemu svekru.

Marija Ivanovna primi pismo; ruka joj drhtaše, zaplaka, pade nogam caričinim, koja ju pridigne i poljubi. Carica se s njom porazgovori. — Znam — reče da nieste bogata, no ja sam dužnica kćeri kapetana Mironova. Neka vas ne žaca budućnost. Ja ću se pobrinuti, te ne ćete stradati.

Pomilovav biednu sirotu, liepo ju odpravi. Marija Ivanovna odveze se u istoj kočiji, u kojoj je bila došla. Ana Vlasjevna, koja nestrpljivo čekaše, da se vrati, saletje ju koješta pitati, a Marija Ivanovna tek da odgovaraše. Ako i nije bila Ana Vlasjevna zadovoljna njezinim vladanjem, nu ne mogav se boljemu nadati od provincijalne tobože žapavosti, velikodušno joj oprosti. U taj isti dan spremi sa Marija Ivanovna opet u selo, ne bijaše radoznala, da bi se ogledala po Petrogradu...

Zaglavak.

Ovdje prestaju zapisci Petra Andrejića Grinjeva. Iz obiteljskih pripoviedanja znade se, da su ga oslobodili koncem god. 1774. poznatom poveljom; da je vidio, gdje su smaknuli Pugačeva, koji ga je prepoznao i glavom mu kimnuo, koju za čas mrtvu i krvavu pokazaše narodu. U brzo poslije toga oženi se Petar Andrejević s Marijom Ivanovnom. Podmladci mu živu u Simbirskoj guberniji. Trideset vrsta od * * * ima selo, kojim vlada desetero vlastele. U jednom plemićkom domu pokazuju pismo carice Katarine II., što ga je sama napisala, u staklu i okviriću. Napisano je otcu Petru Andrejiću; u njem piše opravdanje njegova sina i hvali um i srdce kćeri kapetana Mironova.

Malomu zlatanu.

Spjevao Lermontov, pohrvatio — tić.

Tugaljiv kada um o mladosti mi sniva,
I potajice želja kad me snadje živa,
Miloliko oj diete, gledat znam te tad...
Da znadeš samo, kako sam ti rad!
Dragovat znam te, kad se smiešiš na me,
Bistrooko si diete, zlatne imaš prame
I glas romonit. Istinu mi veli sviet,
Pukovjetna si ona. — Brz je dnevom let!
Promieniše siroti težke patnje lica,
Al lišca toga crte jesu svednevice
U grudi mojoj; očiju joj žarki plam
I sad još vidju. Da l' me ljubiš, reć da znam,
Ljubakanja si moga može biti sito?
U oči da te ljubim — morda mrziš i to?
Obražčić tvoj mord' žeže suze moje žar?
Ded rec' mi diete, al me ne raztuži bar.
Pripovidjeti nemoj njojzi da joj time
Nemilak il strah ljuti srdca se ne prime.
Još nešto da mi rečeš. Kad se hvata noć
Te s njom pred svetom slikom svetu moliš moć,
Šaputat kad ti stane molitvicu koju,
Prekrstiti se krstom učeć ruku tvoju,
Namjenjujuć ju za rod il za znanca kog,
I ti se moliš, da blagòdat da im bog,
Da l' još te za kog, reci, molit boga puti?
— Vedrina čelu morda joj se tada muti —
Spomenuv ime, kog ne tuvi već ti um...
Zaboravi ga, to je ime prazan šum!
Oj ne bi l' bog dô, da te spomen njegov mine,
Pametcom li ti slučimice kadgodj sine,
Promišljati kad staneš djetinji si viek
Spomeni ga se, al' ne kun' ga, diete, tek!

Digitized by Google

POUKA.

Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku.

(Dalje i konac.)

Odsjedosmo pod lipikom (unter den Linden) na iztočnom Berlina okrajku sa sjeverne strane u najvećem berlinskom svratištu „Rimu“ zvanom. Tu si upravo u središtu grada. Samo nekoliko stotina koračaja od sveučilišta, od „opere“, od carske kuće i kuće nasljednika carskoga, od otočca Spreve, na kom je carski dvor na kom su muzeji itd. Najveća je vreva ljudstva „unter den Linden“ iduci od Brandenburžskih dveri, to jest od zapada na istok do carskoga dvora prolaziš najljepšom i najživahnijom ulicom, i doći ćeš do najznamenitijega trga Brandenburžskih dveri sličnih Athenskim propylejem, pet otvorenih svodišta, počivajućih na doričkih stupovih. I carev i nasljednikov stan, i veliki musej na otoku Spreve grčke su sgrade, što je znak, da se jednom u Berlinu vrlo grecizovalo.

Ima ljudi, koji se ljepoti tih sgrada dost načuditi ne mogu. Ja od svoje strane rado priznajem, da su to liepe sgrade ali ipak opaziti moram: da je grčki genij osobité naravi bio; stvorio je on doduše i u znanju i u umjetnosti vječitih ideala, koji malenomu grčkomu narodu na vječitu slavu služi: da se je sva rimska, a dobrim dielom i sva današnja kultura razvila iz zametaka i sjemena grčkoga duha. Ali ne može se sve, što su Grci za se i za svoje okolnosti i za svoj puk i za svoju Atinu stvorili i na drugih mjestih oponašati. Što bi bilo, da danas tkogodj htjedne stare grčke tragike i komike na bečkom il berlinskom glumištu po njihovu izvoru ponavljati? A to valja i o njihovih sgradah. Arhitektura bila im je vrlo nježna, divno urešena i zaisto uzorna; ali bijaše obično omjerena manjim omjerom. Takvih liepih grčkih sgrada i kadkad cielih vidjeti je u južnoj Italiji, na pose pako u Pompeju. Ali prenesi te sgrade iz južne Italije, ili iz same Grčke u Beč, u Berlin, u Petrograd, pak ćeš odmah opaziti, da im tuj nije mjesta, i da tuj svu svoju prvobitnu ljepotu gube. Svaki graditelj mora paziti, gdje gradi. Naravna okolica, brdo il ravnina, rieke i gajevi pače i isto podnebje i zrak isti cjeloviti su nekim načinom dio sgrade, ter joj liepim okvirom i relievom služiti imaju. I rimske sgrade u zametu svom su grčke, ali u mondialni svoj jezik i formu prenešene. Praktični duh Rimljana osjetio

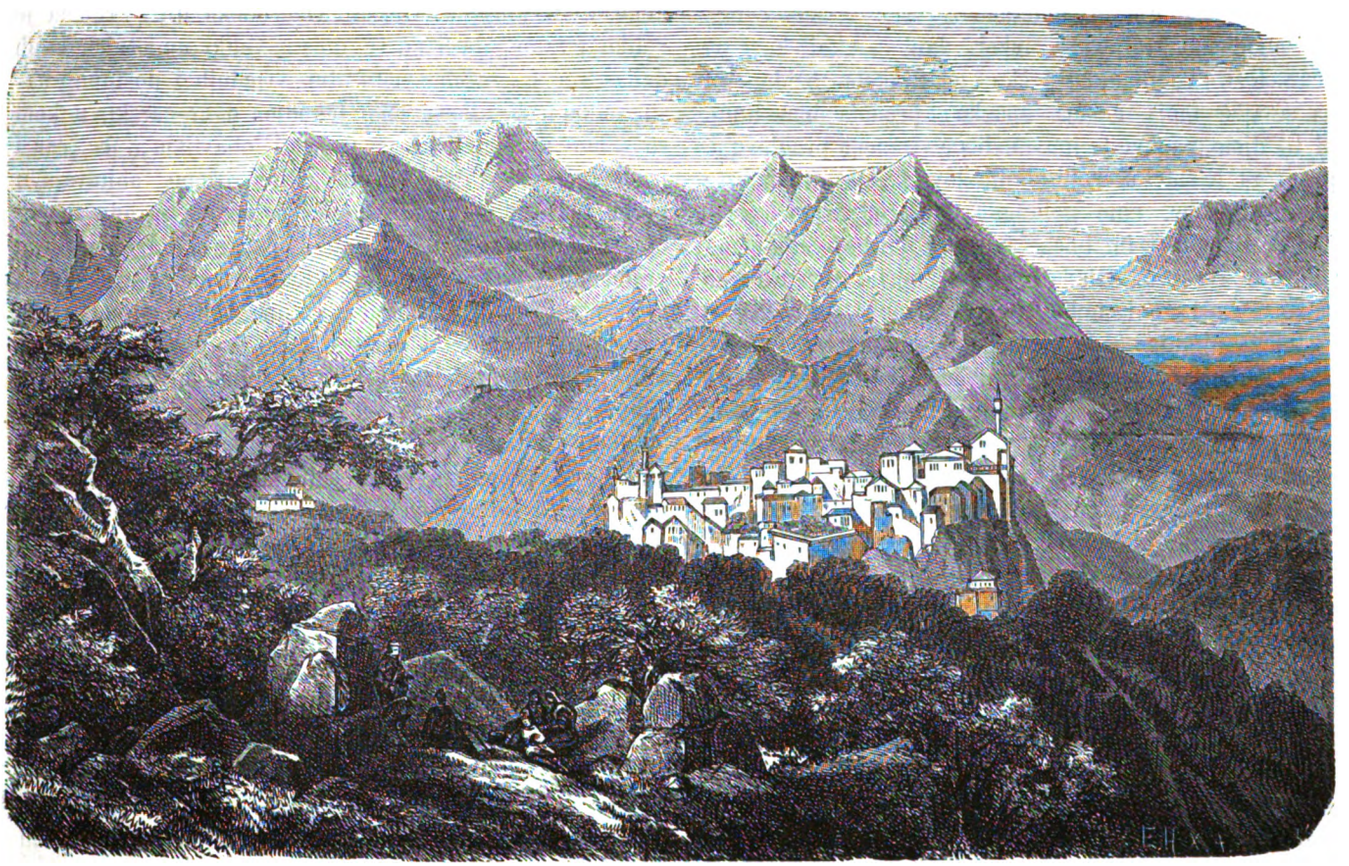

Bar.

Digitized by Google

je dobro, da bi sgrada, koja je u Atini divna bila u Rimu svu svoju divotu izgubila. Čini se, da ovo, što rekoh, i u Berlinu sad osjećaju, zato u novije doba zidju vrlo dobro i vrlo pravilno i to s veće strane slogom renaissance.

I u Berlinu smo samo dva dana boravili. Moje družtvo pohodilo je operu, ja sam bio bolježljiv. Slučajno su čuli pjevati Hrvaticu Mallingerovu. Pjeva vrlo liepo i vrlo dobro predstavlja. Ta ženska glava sreću je svoju polučila hrvatskom darežljivošću. Što je sad u Berlinu, nitko joj zamjeriti ne može, jer svatko za boljim teži; ali je velikoga ukora vriedna, što se je svoga naroda odrekla, i što bar kadšto u Zagreb ne dodje, da se svojim dobrotvorom oduži.

Pohodismo kraljevski muzej, koji carskoj kući na prečac leži. To je djelo grčko, od Šinkela sazidano. I toga se tiče moja gornja opazka; premda ima ljudi, koji to djelo najizvrstnijim novijega vremena proglašuju, i prem ga Niemci u svojih djelih zovu: „Das erhabenste Bauwerk Berlins, eine gelungene Reproduktion griechischer Baukunst im höchsten Sinne“ itd. I valja samo uz gornju rezervu. Gleda li se sa poprečne strane to predvorje sa 18 ogromnih joničkih stupova, nehotice ti se nameće pitanje: jeda li su Grci igda uz tolike stube u svoj peristil penjati se morali? jeda li je igdje njihovo graciosno predvorje toli ogromne dimenzije imalo? Kad si tko grčko predvorje tako predstavi, onda mu odmah pane na um, da su Grci i orientalni narodi veći dio dana vani probavili. Grčko dakle predvorje uviek je bilo živo i gibko. Tuj si u svako vrieme od rana jutra, do kasne večeri vidio raznih sborova grčkih, živahnih, okretnih. Svega toga na sjeveru nije. I u Berlinu unilazi se i izilazi u stanovite ure u muzej, ali kakvim hladnim i umjerenim korakom? Većom pako stranom taj je peristil prazan i mrtav. Eto s čega od prilike mislim, da se od prevelikoga grecizovanja u većih varoših čuvati imamo. Sbirka muzejalna spada medju lošije u Europi, što nije ni čudo, jer je najmladja. I bečka, i draždjanska i monakovska starije su i daleko bogatije. Ima u toj sbirci mnogo slika okrštenih Rafaelom, kraj kojih bi se imao stavit velik znak pitanja. Dvie su samo po mojem sudu bez dvojbe Rafaelove, i to jedna poznata u poviesti umjetnosti pod imenom „Madonna dal duca di terra nuova“. Bogorodica drži božje čedo u krilu, koje s desne strane prima od malenoga sv. Ivana vrpcu sa „ecce agnus dei“. S lieve strane angjelak sa strahopočitanjem čin taj promatra. U zadku je liepo polje. Slika je dakako izvrstna, ali ne spada u vrst najboljih Rafaelovih slika. Bolja je druga poznata pod imenom: „Madona di collona“. Bogorodica je odvratila lievom knjigu, u kojoj je tek čitala, pak gleda onom nježnošću, onom božanstvenom ljubavju čedo svoje, koja je svakoj kršćanskoj majci uzorom postati imala. Isus pako sinovskim pouzdanjem lievom grli majku prihvativ desnom njedra majčina, što je symbol one ljubavi i dobrote, kojom je cielo pokolenje čovječje prigrlio.

Pohodili smo i novi muzej, u kom smo veliko množtvo modernih slika vidili. Mogu reći, da me je prizor tih mnogobrojnih slika vrlo razžalostio. Nigdje prave poezije, nigdje pravih ideala, koji bi dušu i srdce čovječje u viši i ljepši sviet uznieli. Većom je stranom lahkoumnost, da ne reknem frivolnost, zavladala. Medju tolikimi slikami samo tri religiosne, i to kakve? Pade mi tu na um ono klasičko: „aetas parentum pejor avis, dedit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem“. I doista bi o umjetnosti našega vremena sdvojio, da niesam u Monakovu imao prilike viditi slike Korneliusa, Kaulbacha, Hessa, Overboeka itd. Premda je veliko pitanje, da li će ti, doisto veliki umjetnici, kojih danas već na ovom svietu nije, vriednih i dostojnih nasljednika naći. Posietismo takodjer dvor carski, u kom se samo diplomatičke svečanosti obavljaju, jer car i nasljednik priestolja, ko što je jur rečeno, obitavaju u svojih privatnih kućah. Carska palača je sgrada raznih epoka počam od XVI. vieka, pak sve do današnjega vremena. Ulaz na zapadnoj strani je snimak slavoluka Septimia Severa, nad kojem se diže velika kuba, carska kapela, od Stüllera i Šadova. Sgrada, premda nije klasična, ipak je veličanstvena. Dvorane su velike i vrlo skupocjeno urešene. Malen provodič tumači sve u dvoru. Ja takova tumačenja ne mogu podnieti; zato obično il napried il nazad za jednu sobu idem. U dvoranah se tih nalaze i bitke novije, napose ona kod Königsgräca. Naš tumač ne propusti opaziti, da se je ta slika drugamo preniela, kad je car naš Berlin pohodio. Versaille je u tom obziru izvrstan. U Versaillu nalazi se u slikah i kipovih sva poviest francezka od početka njezina do sadašnjega vremena. Francez, da svoju djecu poduči u poviesti svoga naroda, i da mu pokaže njegove najslavnije sinove, ništ drugo ne treba, nego s njima dva put na nedjelju poći u Versaillske dvorane, da slike i kipove vierno tumači. Francezka je još uz to sretna, da ima poviest francezke divnom jasnošću i temeljitošću pisanu za svoju unučad pokojnim Guizotom. Tu dakle poviest u ruke, pak s djecom u Versailles, eto ti najboljega predavanja povjestnice! Mene u berlinskih dvoranah ništa nije osobito zanimalo najmanje pako pripoviedanje tumača, koliko zlata i srebra koji svietnjak u sebi nosi; koliko koja vaza stoji, što je sviet velikim čudom slušao. Meni je jedno samo u pameti ostalo. Kad dodjosmo do konca dvorana, nadjosmo neku vrst kapele i u njoj vrlo liepu sliku od Palme starijega, uzašašće naime gospino. Slika je po svoj prilici prije poznate Ticianove assumpte pravljena, jerbo u sastavku svom naliči Ticianovoj. Možebit se je Tician Palminom slikom nadahnuo. Slika je, kako velju, vrlo liepa i ja bi ju više cienio od Ticianove. Naš tumač kad je izpripoviedao, tko je? i kada? sliku poklonio, nadoda:

Digitized by Google

ta slika samo privremeno ovdje stoji; ter će se zamieniti drugom pristojnijom, što njegovi protestantički slušaoci drage volje primiše. Čudni li su ti ljudi!

Sgrade, koje su mi se još u Berlinu nametnule očima, sliedeće su: Novi muzej, još ne dogradjen, prekrasna to sgrada u slogu renaissance. Jedno mi se ne mili, što se u sgradu ulazi sa dvie strane visokimi stubami, koje do prvoga sprata od prilike dopiru. Medju najljepše novije sgrade u Berlinu spada varoška kuća u slogu romanskom od Vösemanna. Što mi je u toj sgradi u oči palo, jest: da je sva, osim podloge, od pečene zemlje tako, da su i najnježniji detailli i uresi, na priliku na prozorih i vratih na obodih i na naborih, svi od opeke. Ima varoška kuća toranj 84 m. visok, s koga je vrlo liep vidik na Berlin i okolicu. I tako zvana galerija pod lipami, djelo je Vösemanna, takodjer cielo od pečene zemlje. Ta galerija nešto je manja od čuvene galerije Viktora Emanuela u Milanu; ali je, po mom mom sudu, ljepša od sestre svoje milanske. Pod staklenom tom ulicom i kubom sastaje se sve do pol noći odlični sviet berlinski. I u Monakovu našao sam najljepših sgrada u svih im detaillih, pače i u kipovih im i bas-relievih od terra cotte. Sličnih starih sgrada vidio sam samo u Ferrari. Crkve u Berlinu vrlo su loše. Čini se, da protestantizam nije jak išta znamenitijega u tom pravcu proizvesti. Berlinska tako zvana „Hofkirche“ na najljepšem mjestu, to jest carskom trgu, upravo je ružno djelo. Misle ju skorim zamieniti drugom crkvom. Kat. crkva u Berlinu posvećena sv. Jadvigi slaba je kopija rimskoga pantheona. Židovska synagoga u Berlinu spada medju najljepše sgrade te vrsti. Gradjena je slogom mauričkim po arhitektu Knoblauchu. S izvana i s nutra je to djelo izvrstno i veličanstveno. S nutra je umni graditelj nasljedovao Alhambru. Osobito bogato je urešeno centralno mjesto, na kom se škrinja zavjeta nalazi. Kad se pri večernjoj službi razsvietli bogomolja, misliš da si se u vilinske dvore preselio. Ova je sgrada sjegurno najljepša synagoga na ovom svietu.

Jedno me je svaki put, kad sam Berlin pohodio, neugodno dirnulo, a to je: mutna i gadna Spreva, i otvoreni po cielom Berlinu potočići, koji smet u Sprevu nose. Za čudo je, kako tolik grad već odavna nije ozbiljno mislio, kako bi se toj ogromnoj grdobi, koja lice berlinsko toliko ruži i zdravlje Berlinaca toliko kvari, konac učinio. Ja sam cielim ovim putovanjem nazebom obolio; pak sam u Berlinu liečnika kućnoga zvati morao, da se s njim posavjetujem. Čovjek je mlad, ali vrlo uman i razborit bio. Govoreći s njime upitam ga, kako se o zdravlju i o čistoći Berlina ozbiljno ne misli? Odgovori mi, da se već od dvadeset od prilike godina o tom govori; da su liečnici berlinski mnogo i mnogo puti berlinsko poglavarstvo upozorili na štetu i kvar, koja se tim načinom pučanstvu nanosi; da su dokazali, da su statističnimi dati potvrdili, da kod svake pošasti dvostruko više djece u Berlinu umre, nego u jednakih okolnostih u drugih mjestih. Ja sam tu sporost stranom barem pripisavao prirodjenoj njemačkoj štednosti i obziru, gdje se o poduzeću radi, koje će 15 do 20 milijuna talira progutati. Ja sam tu njemačku opreznost hvalio, s obzirom na onu neizmjernu lahkoumnost, kojom neki narodi u nezrele, ne smišljene, suvišne i tašte svrhe miliune i miliune bacaju, dočim zemlji najbitniji uvjeti ekonomičnoga napredka manjkaju, i dočim siromašni puk pod teretom javnih daća skoro iznemaže. Moj liečnik medjutim tvrdi, da je u Berlinu tomu nehajstvu većim dielom to krivo: što zastupnici gradski, bojeć se kod novih izbora za svoja zastupnička mjesta, koja ponajviše srednje gradjanstvo dieli, ne smiju glasovat za zamašnije izdatke, premda su u duši svojoj uvjereni, da su ti izdatci nuždni i koristni. Gneist mi medjutim onomad reče, da je stvar jurve dozrela, i da će se skorim istinom stvoriti. Sjetih se pri tom nehotice našega Zagreba i plemenitog nastojanja našega vrloga doktora Čačkovića.

Za kratki čas našega boravka u Berlinu niesmo mogli posietiti ni Potsdama, ni Sanssoucia, ni Mon bijona itd. nego ipak pohodismo zoologijski vrt, koji će biti, ko skoro svi ostali berlinski zavodi najprvlji u Europi. On leži na zapadnoj strani Berlina i unj se ulazi kroz zvjerinjak. (Thiergarten). To je vrlo liep gaj, a sličnih mu gajeva i nasada mnogo imade oko Berlina. Ti gajevi liepo rese Berlin i njegovu položaju posve odgovaraju, jer da ih ne ima, imali bi Berlinci kod najmanjega vjetra sav svoj okolišni piesak u svojih širokih ulicah. Koliko to zdravlju škodi, dokučit će svatko, koji je igda prvim proljećem u Pešti bio, u koju proljetni vjetrovi silu pieska iz okolice unašaju. Rekoh prije, da je zoologijski vrt berlinski vrlo bogat i izvrstan. O tom se ne samo učenjak i vrstnjak, nego i svaki laik, posjetnik lahko uvjeri, a berlinska vlada u toj struci barem nije štedna, pače upravo razsipna, što joj na hvalu služi, jer ako darežljivim biti valja, prije svega treba biti ondje, gdje se radi o kulturi i umnom napredku naroda. Za svaku vrst životinja tu su posebne sgrade, kupališta, jezera, prostori, jedno ljepše od drugoga. Tu sam prviput u svom životu vidio nekoliko morskih pasa. Gadna zvier, koja po vodi kano munja plovi a proždrljivu glavu svoju često iz vode ističe, da plien uhiti. Pravi krvolok morski. Tu sam, ko i u „Jardin des Plantes“ u Parizu vidio dva biela jelena, kojih mi do stotine imademo. Mililo mi se, što učitelji i učiteljice svoju djecu u taj vrt vode pouke radi. Kolika je tu vreva, vika i cik djece! Djeca najvole zabavljati se oko majmuna. Meni je pako ta životinja osobito u nekih svojih vrstih odurna, jer je karikatura čovječja. Odurna mi je osobito, odkad saznadoh, da ima ljudi, koji čovjeka otro-

Digitized by Google

kom ili praunukom majmunovim učiniše. Stari rimski mudrac reče: „Nihil tam absurdum, quod non defenderit aliquis philosophorum“.

V.

Bamberg i Monakov.

Poslije dvodnevnoga boravka u Berlinu krenusmo put Bamberga. U lipskom kolodvoru ležećem na jugo-zapadu Berlina, kojim valja u Bamberg poći, nadjosmo neobično množtvo svieta, jerbo je u Lipskom bio sajam. Kolodvor malen, da ga svaka provincijalna varoš većega imade, a ovamo na pročelju napisano: „Es wird von Taschendieben gewarnt“, lako je dakle pomisliti koliko su putnici u toj vrevi ljudi za svoje novce u brigi biti morali. Put iz Berlina u Bamberg ide uz Wittenberg gdje je Luter svoje 93 these na crkvu augustinsku pribio, pozivljuć smjelim i dosele ne čuvenim načinom svakoga na dvoboj, koji bi mu se protiviti htio. Sa željeznice vidi se njegov kip, podignut na pročelju iste crkve. Samostan u kom je prebivao, sad je kasarna. U Lipsko, kraj koga se prolazi, niesmo se svraćali. Ja sam već nekoliko put u njem bio. Jedanput sa pokojnim svojim prijateljem Matom Topalovićem ter se i sad živo sjećam jednog dogodjaja. Gledali mi naime crkvu jednu oko poldneva, kad nikoga u njoj ne bje. Vrata od tornja otvorena a moj Mato meni: „hajdemo na toranj, da Lipsko i okolicu razgledamo“. Ja ne hćedoh, a moj prijatelj pope se na toranj sam. Odem u grad, povratim se poslije duga vremena kući, a mog Mate nikad. Ja zabrinut, počnem ga tražiti, idem i k crkvi, a kad ja tamo, al moj prijatelj na vrh tornja s jedne ballustrade viče i zaklinje sviet, da ga oslobodi, jer da je zatvoren. U nuždi siromah čak se i kamenčići dolje nabacivao, ne bi l' samo pozornost na se svratio. Odmah se dosjetim jadu, pak potečem k crkvenjaku, da otvori crkvu i vrata na tornju, koja je isti, ne znajuć, da se je itko na toranj popeo, zatvorio, dok je moj Mato razgledavao Lipsko. Bože moj! koliko smo se mi tomu dogodjaju, koga je pokojnik toli humorističnim načinom pripoviedati znao, smijali.

Bamberg je vrlo liepa varoš u južnoj Njemačkoj, sa 30 od prilike hiljada ljudi. Stoji na pet ugodnih brežuljaka, a dieli ga u dvie pole mala rieka Rejnica (Regnitz). Slavjansko to ime nedvojbeni je znak, da su tu negda Slavjani obitavali. U Niemaca je posiovica: „da je Nürnberg moj, ja bi ga u Bambergu pozobao“. Meni je do toga bilo, da vidim stolnu crkvu bamberžku, ljubimicu svoju. Okô 9 urâ jutrom podjosmo k crkvi, koja na najljepšem i najvišjem brežuljku stoji. Iz doljnje varoši dva su uzlaza k crkvi, jedan južni, drugi sjeverni. Mi prvim podjosmo i poslije četvrt ure popesmo se na humac, gdje crkva stoji. Ustavismo se na istočnoj strani, koja je po svoj prilici najstarija i najljepša. S te strane pogled na istočnu apsidu i dva istočna tornja upravo je divan. Čovjek tu i nehotice kano zapanjen pol ure stoji i ne skida oči s tih ljepota. Učenjak dr. Dragutin Lützov u svom djelu „Die Meisterwerke der Kirchenbaukunst“ o toj crkvi na strani 135. ovako govori: „der romanische Styl hat in Deutschland kein zweites Monument aufzuweisen, welches diese Würde und Grossartigkeit der Gesamtlage mit einem ähnlichen Reichtume architektonischen und plastischen Schmuckes vereinigte“. Naše se stoljeće ruga sredovječnosti, a ja bi se glavom okladio, da naše vrieme ne bi kadro bilo, podignuti spomenika sličnih bamberžkoj, mogućkoj, bolonjkoj, florentinskoj itd. crkvi. Sad kad se radi o popravi starih spomenika, koliko je mlitavosti i koliko neodlučnosti! U staro su doba ljudi bili svježiji, odlučniji i podhvatniji, nego li danas. Crkva u Bambergu osnovana je carem Hinkom II., sadanja sgrada bi započeta koncem XII. a prema koncu XIII. vieka dovršena. Ima tri ulaza: dva na istočnoj apsidi, a treći glavniji na sjevernoj strani. Na apsidu iztočnu penje se od prilike na 18 stuba. Mi udjosmo u crkvu sa južno-iztočne strane. Ulaz taj ide u jednu od pobočnih ladja, i prem tu zaustavljaju čovjeka raznovrstne ljepote, ipak mu je najpreče hrliti u sredinu crkvenu, da odtale na sve strane prozrije. Bože moj! Kakva divna i samosvojna misao kretala je glavom, koja je tu crkvu stvorila! Crkva ima tri ladje. Srednja ladja je 45 a svaka pobočna 25 stopa široka. Ciela crkva duga je 335, a široka 97 stopa. Prema tomu je i visina. Crkva ne ima pročelja u strogom smislu, nego dva kora, uzimajuć tu rieč ne u našem, nego u znanstvenom, architekturalnom smilu, t. j. imade dvie apside; dva velika oltara, jedan istočni, a drugi zapadni. Na te se kore i oltare penje na 18 stuba, dvostrukim pravcem sa juga i sa sjevera. Istočni veliki oltar služi svečanoj službi biskupskoj, zapadni službi kaptolskoj. Taj stroj ko što je nov i samorodan, tako je i neizmjerno veličanstven i dražestan. Kako to sve srdce čovječje uzdiže i na neumrle njegove zadaće sjeća! To je zaista pravi i istiniti symbol one ladje evangjelske, koja čovjeka usred uzburkane pučine ovoga svieta sigurnim posve načinom u luku mira i blaženstva vodi. Crkva je posve čista i prozorna. Ne ima tu nikakovih tudjih, inorodnih prnja i prikrpina. Zasluga je to neumrloga kralja bavarskoga Ljudevita, koj je godine 1828. do 1837. dao hram u prvobitnu čistoću njegovu povratiti i sve ukloniti, što na slog ne spada. Budući pako, da u tom ima spasonosna opomena za Zagreb i njegovu prvostolnu crkvu, evo, što o tom spomenuti Lützov na str. 130. svoga djela piše: „Im Laufe der letzten Jahrhunderte hatten sich eine Fülle zum Theile prachtvoller Spätrenaissance- und Rococo-Monumente in der Kirche angesammelt. Jetzt befinden sich in den Haupträumen nur noch eine kleine Anzahl mittelalterlicher Kunstwerke nebst einigen modernen, welche neuerdings im Style des Mittelalters für den Dom gearbeitet wurden. Das

Digitized by Google

Uebrige ist bei der in den zwanziger Jahren durch König Ludwig I. angeordneten Restauration theils bei Seite gestellt, theils ganz entfernt worden". Ogromna je to crkva, pak je u njoj samo šest oltara, sad pomislimo, što znače oni silni oltari u našoj stolnoj crkvi zagrebačkoj! Dok smo mi u polovini crkve stajali i na sve se strane obazirali, eto ti svećenika idućeg na sv. misu. Kad čovjek u stranom svietu slučajno naidje na sv. misu odmah mu se u grudih srdce razigra i ohrabri, jer si veli: Evo mi brata, koji me krvlju svojom ojačuje i posvećuje! Evo mi vječitoga dobrotvora, koji mi u smrti svojoj zalog neumrloga života i nove snage pruža. Misa se govoraše u južno-zapadnoj grobnici kanoničkoj. Ja sam osobiti uzrok imao zahvalnim se Bogu ukazati, jer sam cieloga puta bolovao, a sad se oporavljati počeo. Poslije mise povratismo se i opet u crkvu i stadosmo pojedine stvari promatrati. U koru zapadnom, koji se Petrov kor zove, znamenit je spomenik iz XI. stoljeća godignut na čast biskupu Suitgeru, koji je papom pod imenom Klementa II. postao, koji ovdje počiva. Na oltaru u južnoj pobočnoj ladji nalazi se križ od slonove kosti, o kom vele, da ga je car Hinko II. iz Jerosolima donio i god. 1008. poklonio. U istinu je pako djelo vrlo liepo iz poznije dobe romanskoga sloga. U istočnom koru, na sjevernoj strani nalaze se vrlo liepi kipovi majke božje, angjela Gabriela, sybille itd. vrlo liepi iz najbolje dobe romanske. Najljepši spomenik u cieloj crkvi jest grobnik cara Hinka II. i njegove supruge Kunigunde. Vajar, koji ga je napravio, (1499—1513.) zvao se je Tillmann Riemenschneider iz Würzburga, koji tiem svojim djelom zaslužuje, da se uzporedi Adamu Kraftu, i Petru Wischeru. Na ploči gornjoj toga spomenika leže car i carica, kipovi izvrstni. Bas-reliefa pako ima šest, od kojih jedan kulturno-povjestno znamenovanje ima. Prikazuje naime caricu, kako se proti sumnji preljuba brani, iduć bez oštete na živom uglevlju. Dok sam oko toga spomenika boravio, pridje k meni neka žena i upita me nešto, što ja niesam mogao razumjeti. Moj drug i suputnik s kojim je poslije razgovarala, reče mi, da me je pitati htjela, jeda li sam ja jedan od progonjenih biskupa njemačkih, što je s toga slutila, jer je na mojoj ruci prsten opazila. Kazivala je, kako dan i noć plače i Isusa moli, da crkvi svojoj mir i slobodu povrati. Još mi je samo napomenuti, da se u južnoj pobočnoj kapeli posvećenoj sv. Antunu nalazi vrlo liepa oltarna slika od Matije Grünwalda, suparnika neumrloga Hansa Dürera. Kor iztočni zove se Gregurov kor. I u njem je sila božja liepih spomenika, koje bi samo velika knjiga opisati mogla. Pod tim korom je grobnica biskupska iz dvanaestoga stoljeća. Djelo vrlo liepo i zanimivo.

Probaviv dvie ure u crkvi izadjosmo, ter stadosmo crkvu s vana promatrati. Ne zna se, da li je crkva s nutra il s vana ljepša. Ima crkva, ko što gore rekoh, dvie apside i 5. toranja. Apsida je istočna starija i izvrstnija nego zapadna, koja svojimi tornji podobro naginje na dobu gotičnu il da bolje reknem na smjesu dvajuh slogova romanskoga i gotičnoga. Na sjevernoj strani je treći portal veći od ostalih dvajuh. Lahko, da se taj portal samo kod osobitih svečanosti otvara.

Crkvi na prečac stoji liepa kraljevska palača, u kojoj sad stanuje udovica pokojnoga kralja grčkoga Ottona. Nije mogla ta visoka gospodja ljepše stanovište izabrati. Vraćajuć se sjevernim putem doma naidjesmo na obalu Rejnice i opazismo uzduž obale toli liepim i upravo pittoreskim načinom postavljene domove i njihove triemove, da sličnoga ugodnoga prizora nigdje vidio niesam do Mletaka kad se kanalom velikim, ili u Fiorenci, kad se obalom rieke Arnoa pogleda. Dokle god živio budem, nikad mi ugodna slika crkve bamberžke iz duše izčeznuti ne će.

Poslije objeda krenusmo put Monakova.

Monakov je do nedavna bio priličan osrednjemu provincialnomu gradu. Sada je prava priestolnica i jedan od najljepših gradova u Njemačkoj. Sve to imade grad Monakov zahvaliti jednomu jedinomu čovjeku, to jest pokojnomu bralju Ljudevitu. Sve, što je Monakov, po njem jest, kud god se u gradu okom kreneš svagdje na sjajne tragove rada njegova naidješ. Ulica najljepša Ljudevitova od tako zvane loggie zidane poput loggie Orkanjove u Fiorenci, pa prema sjeveru do dverih triumfalnih, njegovo je djelo. Njegovi ne brojeni spomenici, njegovo sveučilište i politehnika, njegove pinakoteke, gliptoteka i bibliohteka, njegove mnoge liepe crkve itd. On je već nasljednikom skupio oko sebe najznamenitije umjetnike Korneliusa, Švantalera, Hessa, Snorra, Kaulbacha itd. i stvarao djela neumrle vriednosti. On je i u Rimu oko sebe skupljao bolje njemačke umjetnike: Overbeka, Steinlea, Flaca itd. i podupirao ih živo. On je čovjek vječite slave. Pravo su imali umjetnici, što su ga već za života neuvelim viencem ovjenčali i na pročelju pinakoteke i u mjednom spomeniku, koga mu usred ulice Ljudevitove podigoše. On je pokazao, što jedan jedini čovjek može, kad se sa sretnim vanjskim spoji plemenita i uzvišena duša. Nije dakako ni pokojnik bez mana bio, a tko je bez njih? kad jedan od najvećih ljudi, kojih je igda pod nebom bilo, Sv. Pavao vapije: „infelix ego, quis me liberabit de corpore mortis huius?" tko će me osloboditi od smrtonosne pohote moje? Ali te male sjene ne mogu nikako zasloniti sjajnu svjetlost života njegova, jer je bio čovjek, koj je svoj narod iskreno ljubio, i sve sile svoje njegovoj slavi posvetio, i doisto zaslužio, da ga ne samo Niemci, nego vas sviet štuje, uzveličaje i po mogućnosti nasljeduje. Veći dio čovječanstva pod teretom svagdanjih briga i nevolja stenjuć, neima kad misliti o idealih i uzvišene stvari stvarati, za to su oni, koje je Bog ma kojim načinom uzvisio i obilnim blagom blagoslovio. Bog od nas ništ ne treba.

Digitized by Google

Njemu mi ništ dodati ništ oduzeti ne možemo. Sebe je on zamienio narodom, koga je mogućnikom i bogatirom osobitim načinom preporučio. Meni se ne može na ino, nego da to samomu sebi i svećenikom često ponavljam. Svećenik i po zvanju, koje obavlja, i po nauku, koje pripovieda, i po činih, koje vrši, i po položaju, koji u u narodu zauzima, upućen je, da se svakoj naprednoj i idealnoj težnji na čelo stavi. Kleveće se proti vjeri, da je nazadna, dočim ona upravo svako plemenito nastojanje najbolje podupire i pod zaštitu najprvo ljudske sviesti, poštenja i značaja a na posliedku i božje pravde i milosti stavlja. Ali je do svećenika životom i primjerom dokazati, da je tomu tako i ne dopustit, da se mlohavosti i trulosti njihove oružje proti Bogu i vjeri kuje. Neizmjernoga ukora vriedan je svećenik, koji na svietnjak postavljen ne svietli, koji ne samo ne radi i ne gradi, nego i ono, što mu je uzdržati i uzčuvati, razgradjuje i zapušća.

Ja sam samo dva dana boravio u Monakovu i zato niesam posietio nego stvari najpreče i srdcu momu najmilije. Progledav podobro varoš, koju sam medjutim i odprije poznavao, pohodih ponajprvu staru pinakoteku. Sgrada je to vrlo liepa, slogom renaissance, architektom Klenceom, god. 1836. pod Ljudevitom sazidana. Na južnoj strani stoje 54 kipa čuvenih umjetnika od Švantalera. Ima u njoj 150 slika. Staro-njemačka je i nizozemska škola osobito dobro zastupana. Ima tu divnih slika od Van Eyka kano što poklon mudraca iztočnih, navještaj bogorodice, prikazanje u hramu, sv. Luka slikajući gospu itd. Te slike su od velike vriednosti i pravi biseri. Dva brata Van Eyka Huberto i Ivan imaju se uvrstit medju najveće umjetnike svijuh vremena i svijuh škola. Ivan Van Eyk (1445). prvi je uljem slikati počeo. Od njega se tomu priučio Vlah Antonello da Mechina i prenio taj važni obret u Italiju. Što se finoće i nježnosti tiče, nitko se sa Van Eyki takmiti ne može. Dosta je pogledati njegovu sv. Ceciliju. Meni je drago, da imam malu jednu sliku, obilježenu monogramom Van Eykovim. U Monakovskoj sbirci i ostale su škole, navlastito pako i talijanske, podobro zastupane. Pogreškom držim, što mjesto običnih imena, slike talijanske nose imena obiteljska svojih umjetnika. Na priliku Ticijanove slike dolaze pod imenom Vecellia, Paula Voronesa pod imenom Cogliari, Tintorettove pod imenom Robustia itd., što smetnju poroditi može kod posjetnika, koji niesu posve vješti poviesti umjetničkoj. Pinakoteka Monakovska ima vrlo liepih i nedvojbenih Rafajela. Majka božja poznata u poviesti pod imenom „Madonna di casa“ Tempi, jedna je od ljepših Rafajelovih slika. Majka božja drži božanstveno djetešce u naručju svom i tolikom ga nježnošću i žestinom priljubila srdcu svomu, da bi rekao, da bi ga rad u srdcu i duši svojoj sahraniti od neprijatelja njegovih, i odvratiti od njega gorki kalež, koji mu je valjalo po volji otca vječitoga za spas svieta izpiti. Majka božja poznata pod imenom Madonna di casa Canigiani najizvrstnija je pyramidalna figura, koju umjetnici toliko ljube. Sv. Josip na vrhu pyramide naslonio se na štap, i s velikom pozornošću gleda kako s lieve strane Sv. Ivan sa krila Sv. Jelisave Isusu daje vrpcu „Agnus dei“, a Isus ob desnu sa krila Majke svoje klečeće i u ruci knjigu držeće prima vrpcu iz rukuh Ivanovih. Izvrstnija od ove Rafajelove slike slika je druga Rafajelova u istoj pinakoteci pod Imenom Madona de la tenda. Tu su tri kipa, Majka božja Isus i Ivan. Sva tri toli izvrstna i divna, da se u umjetnosti jedva više dospjeti može.

Kad se tri četiri ure probavi u toli bogatoj sbirci, toliko se svak umori, da nije kadar više na ništa paziti, zato odgodismo na drugi dan posjet nove pinakoteke, a taj dan pogledasmo vanjsko lice Monakova i posietismo crkve neke i glavno Monakovsko groblje. Medju novije ljepše crkve monakovske spada crkva sv. Ljudevita u Ljudevitovoj ulici. Zidana (1829—42.) slogom romanskim po Gärtneru. Ima na pročelju dva tornja visoka 71 m. Pokrivena musivnim načinom, to jest, pisanim crïepom, što bi se i u nas lahko uvesti moglo, da je obrta; ne mogu se pako ljepši ni stalniji krovovi ni pomisliti od te vrsti krovova. Crkva ima 3 ladje. Sve je u nutri prema zakonom umjetničkim skladno, niti ikomu na svietu pada na um oštetiti i oružiti crkvu gradeć više oltara. U toj se crkvi nalazi u glavnoj apsidi Korneliusa posljednji sud, vrlo liepo i izvrstno djelo, pristojno velikomu i pobožnomu duhu Korneliusovu. I ostale slike na liepu njegovi su većom stranom nacrti izvedeni njegovimi učenici, Hermana, Stürmera itd.

Vidismo tom prilikom i liepe dveri dobitnice (Siegesthor) i vidismo liepo sveučilište. Kako su sretni ti njemački mladići, koje i vanjska slika sgrada, koje pohadjaju, sjeća nježnosti, ugladjenosti duše i više kulturne svrhe. Dok smo na ovom svietu, i dok ovo umrlo tielo na sebi nosimo, dotle dojimlje nas se i vanjski sviet. Zato sgrade, u koje mladež na nauke šaljemo, valja da su ne samo zdrave, nego da su liepe i umjetne. Tiem biva, da mladež postaje ne samo učenom, nego ujedno i čednom, ugladjenom, umjerenom i u cielom vanjskom vladanju milom i ljubežljivom.

Pohodismo taj put i basiliku sv. Bonifacije. To je vrlo liep snimak staro-rimskih basilika iz VI. i VII. stoljeća, sagradjen Zieblandom god. 1835—50. Ima naravno svoje predvorje. Ima pet ladja. Srednja je ladja visoka 26 a ostale 14 metara. Ima 66 stupova monolitha, to jest od jednoga komada. Podnožja i glavice tih stupova jesu od mermera. Krov je iz nutra poput starih basilika otvoren. Tu je život sv. Bonifacia slikan na liepu po Hessu vrlo vještački. U toj crkvi s desne strane pri ulazu leži pokojni kralj i veliki dobrotvor naroda svoga Ljudevit I. sa suprugom Teresom. Tomu će se grobu svaka poštena duša duboko pokloniti. Ja

Digitized by Google

sam ga sa počitanja prama velikomu pokojniku poljubio. Te stare basilike imaju nešto mystičnoga, što svetim otajstvom vrlo liepo odgovara. Glede monakovske basilike sv. Bonifacija ipak mi je opaziti, da bi ja volio, da je pokojni Ljudevit i njegov graditelj posve stare basilike rimske VI. stoljeća nasljedovao, što kod apside ovdje učinjeno nije. U starih na ime basilikah, na priliku u sv. Lovri u Rimu, pri apsidi uzilaziš na kor i glavni oltar na jedno 18 do 20 stuba, a ujedno razi zemlje silaziš i opet toliko stuba u podzemnu tako zvanu konfessiju. U Bonifacijevoj basilici toga ne ima, nego je apsida u jednoj visini sa ostalom crkvom, poput apside od prilike u sv. Pavlu u Rimu. Da je prastari običaj zadržan, bio bi pokojni Ljudevit u konfessiji vriedno i dostojno sebe i svoje slave počivalište našao, dočim sad, meni se barem tako čini, tolik čovjek neprimjerno u nekoj zabiti leži.

Istim mahom pohodismo u predgradju „Au“ crkvu Auer-Kirche ili Maria Hilfer-Kirche. Crkva je to gotična, većom stranom zidana opekom, gradio ju (1830—9) Ohlmüller. Ja sam kod te crkve, koja će od prilike 300.000 stajati, odmah pomislio na Osiek. Osiek, ako iole dobre volje bude, lahko si može sličnu crkvu sagraditi. U njoj je 16 vrlo liepo pisanih gotičnih prozora po nacrtu Hessovu. U njoj je put križni vrlo izvrstan od pečene zemlje po Švanthalerovih narisih. Sve je u toj crkvi harmonično i skladno. Jednu je znamenitu pogrešku učinio graditelj, što je toranj naslonio na krov, mjesto da ga je o sebe postavio.

Istom sgodom vidismo i Bavariju izlivenu Müllerom po modelu Schwanthalerovu i tako zvanu Ruhmeshalle po Klenzovu nacrtu (1853). Moj drug i suputnik popeo se na nju, da uživa vidik na varoš i okolične Alpe. I ja sam sa družinom gore pošao, al sam se zapare radi natrag povratio. Vrlo znamenita stvar, koju taj put još vidismo, jest monakovsko groblje. Groblje je spomenik ljubavi i štovanja, što ga milim pokojnikom svojim dižemo. Groblje je mjerilo naše tanke, plemenite i obrazovane ćudi; jerbo samo divlji i odurni narod pokojnike svoje zanemariti može. Groblje je monakovsko vrlo liepo. Ono je nasljedak i snimak nekim načinom groblja sv. Lovre u Rimu. Tu je vrlo liepih spomenika. Tolik je tu red, da svatko pokojniku svomu lahko doći može. Naokolo stoje svodišta ili arkade, gdje se najodličniji spomenici i na zidovih krasne slike na liepu nahode. Vidi se i tu duh pokojnoga Ljudevita i umjetnika, njegovih prijatelja. Ja da niesam bio toli umoran, potražio bi bio grob pokojnoga Möhlera. Njegova sam djela u mladosti s velikim oduševljenjem čitao. Na pose, njegovu symboliku, njegovu patristiku, njegovo djelo o jedinstvu crkve, koje se takmiti može sa istoimenim djelom Cyprianovim. U groblju naidjosmo na grob djevojke, koja je, kako vele, umrla sušicom s toga, što joj je sav životnji sok u kosu prelazio, u koju se je sve do zemlje mogla zaviti. Na spomeniku vidila se duga do zemlje i izvaredno gusta kosa. U groblju monakovskom ima velikih izba i prostorija, u koje se svaki mrtvac bez razlike postavlja, da tu neko vrieme probavi. Na prstu imade svaki brzojav, da se opazi, ako oživi i prstom makne. Vrlo dobra naredba, da se preprieči pokapanje prividno mrtvih. Mi smo do 30 takovih mrtvaca vidjeli u raznih sobah. Jedni su bili liepo urešeni, drugi su prosto ležali, ali je svud red i čistoća vladala. Dobro je kadšto i smrti u oči pogledati; jerbo bi se čovjek inače lahko pooholio i za svojom pohotom zanio. Dobro je, da čovjek kadšto zaviri i u groblje, gdje mu se veli: „Što si, bili smo, što smo, biti ćeš. Kod takve prilike čovjeku i nehotice na um dodju one mudre i poučne izreke svetoga pisma, da je ovaj sviet samo san, da se više imamo brinuti za dušu nego za tielo, da je smrt prilična tatu, koji noćju dolazi i kad se ne nadamo itd. Groblje bi imalo biti svagdje čisto i dobro uredjeno. Na to bi svećenici i občine imali u nas veću pozornost obraćati, nego do sada. Ja već od više godina opominjem u mjestu gdje stanujem i svećenike i občinare, da se bolje brinu za svoje groblje, da ga očiste i urede, ali žalibože do sad badava.

Sutradan bila je nedjelja, zato smo na velikoj misi u stolnoj crkvi bili. Crkva je bila dubkom puna a sviet vrlo pobožan, što se i nas kosnulo, jer takovom prilikom rek bi. da se duša o duši ràzgrije i živo istina onih svetih rieči osjeti: „Gdje je dvoje, troje u ime moje sabrano, tu sam ja u sredini njihovoj. Kor mi se i pjevanje više mililo, nego u Draždjanih.

Crkvu stolnu zove puk Marijinom crkvom (Frauenkirche). Ona je gotičnoga sloga iz polovice 15. stoljeća (1468—94). Sva je s vana i s nutra od pečene zemlje. Ima na pročelju dva tornja, visoka 109 metara. Toliko je i crkva duga. Ima tri ladje iste veličine i množinu vrlo liepih spomenika. I ona je u novije doba pomnjom i pričinom kralja Ljudevita od tudjih prikrpina očišćena. Šteta, što tornjevi ne imaju svojieh gotičnih vršaka, već nekakve tursko-persijske čalme, što Niemci zovu: „Birnenhelme, das Wahrzeichen von München“.

Taj dan pohodismo i novu pinakotheku, dogradjenu po Voitovu nacrtu god. 1853. Tu ima slikâ novijih slikara iza početka našega stoljeća. Mene su najviše zanimale slike poznatih slikara. Veličanstveno je Kaulbahovo „razorenje Jerusalema“. U Overboekovoj Mariji i Jelisavi nalaziš vrlo umno nasljedovanje Rafaelovo. Njegova Italija i Germanija i njegova Rimljanka slike su izvrstne za svakoga, koji u slikah traži istinu i naravitost. Schnorrovi prizori iz Niebelunga i Gallaito, monak hraneć siromaka, slike su u toj sbirci prve vrsti. Sbirka je u obće velika utjeha ljubitelju umjetnosti, jedne se samo brige otresti ne može, a ta je: da li će ti vriedni slikari, koje te slike predstavljaju svojih dostojnih nasljednika naći. Ono, što sam u tom obziru u Berlinu

*

Digitized by Google

vidio, te što i sam o tom znadem, ne dopušta mi, da posve odlučno odgovorim: hoće. Ovo naše materialistično doba ne prija nikako pravoj poeziji i idealnomu shvaćanju stvari. Posietili smo taj dan i tako zvani Nimfenburg, ljetište kraljevsko. I kraljevska palača i vrt prevariše našu nadu. Najljepše je još tu jezero i na njem množ bielih labudova. Te se je nedjelje otvorila pučka zabava na Terezijskoj livadi (Theresienwiese), koja leži gradu na južnom zapadu. Probavismo na toj zabavi dobru uru. Tu je bila sila božja svieta nižih razreda, pravi naš prosti sajam u jesensko doba, kad se i za svadbe i za zimu mnogo kupuje. Tu se kuva, peče, vari. Tu se po zemlji jede, pije, smije, šali. Tu se svira, igra, pleše. Tu se svakojake jestojke, poslastice i robe nude i kude, prodavaju i kupuju. Tu harlekini svake vrsti na svoje predstave puk mame, vabe, privlače, siluju. Tu je, rieč u jednu, prava slika i prilika pučke vreve i pučkoga života. Pravi umjetnik psiholog imao bi tu učiti dušu čovječju, njezine strasti i načine, kojimi se očituje. Ta se zabava meni i momu družtvu vrlo milila.

Na prečac toj sjenokoši, stoji vela gospa „Bavaria“ Meni se činilo, da je osobitim zadovoljstvom motrila tu zabavu, to veselje i sreću pučku, ko da s nekim ponosom veli: „Ova pučka sreća moj je ponos, jer je moje djelo.“ Na što bi joj ja odvratio: „Moja Bavarijo, raduj se, dok je vremena, jer kad se posvema preobraziš u Germaniju, ne vjerujem, da ćeš imati često povoda takvoj radosti“. Do sad je barem izkustvom dokazano, da su manje države n. pr. Belgija, Švicerska i Norvežka itd. sretnije i zadovoljnije, nego velike. Najveća je medjutiem nevolja, kad zla kob odsudi malen narod na savez sa velikim, što ga višeput bez ikakvoga svog probitka sunovrati u vrtlog velikoga troška i razsipa. Takov narod gine, i valja mu osobite mudrosti i opreznosti da sa sviem ne izgine.

Još mi je samo na jednu stvar oprezne učiniti našince, koji bi Monakov pohodili. U Maksimilianovoj ulici dugačkoj 1600 koračaja, nailazi se u istočnom pravcu na liep prostor. S lieve strane toga prostora je vladin dvor (Regierungsgebäude). Jedna od najljepših sgrada u Monakovu, sva od pečene zemlje. Ta je sgrada vriedna, da ju naši ljudi, koji u Monakov dodju, prouče. Svi uresi, sve base i glavice, svi kipovi su od terracotte. Slične bi se sgrade i u nas u Zagrebu i Osieku dizati mogle.

Taj dan sam se slučajno na ulici sastao sa Gregoroviusom, koji je vrlo učeno i vrlo obširno djelo u osam svezaka o sredovječnom Rimu izdao. Prvo mu pitanje bijaše: „Jeste l' čitali moju Lukreciju Borgiu, i šta velite o njoj?“ Ja mu odgovorih, da jesam, i pohvalim djelo, ko što se pohvaliti mora; ali da niesmo na ulici bili, bio bi mu neke moje opazke priobćio.

Ovim dovršujem ove putne crtice, koje na brzu ruku napisah, još samo jedno nadodajuć, da mi je vrlo žao bilo, što niesam na svom povratku barem dva dana mogao u Solnogradu i liepoj mu okolici probaviti.

Dubrovnik.

(Konac.)

III.

Kada su god. 1796/7 Francezi posjeli jonske otoke, predvidjali su dubrovački rodoljubi, odkle prieti republici pogibelj. U svojoj bojazni niesu se doista prevarili. Malo za tiem dodje u Dubrovnik francezki povjerenik s dva broda ratna, tražeći od republike zajam u iznosu od jednog milijuna livres-a (81 livr. = 80 franaka). Uplašeno vieće dade, što se je uz grožnju tražilo; a tiem bi stanje financija u Dubrovniku znatno poremećeno. Zajam ne bi nikada vraćen. A ni ono susretanje nije spasilo Dubrovnika. Kada je požunskim mirom od 26. prosinca 1805. Dalmacija prešla u vlast Napoleona I., kucnuo je posljednji čas dubrovačkoj republici. Pošto su Francezi posjeli Dalmaciju, spremali su se Rusi iz Krfa na Boku i Konavlje; pà su odlučili bili posjesti i Dubrovnik. Vieće, bojeći se Franceza, uloži prosvjed, hoteći uzčuvati svoju neutralnost. Ali ni to nije pomoglo: francezka vojska pod silnikom, da iztjera Ruse iz Kotora, posjedè Dubrovnik dne 27. svibnja 1806. General Lauriston nastojaše doduše proglasom hrvatskim, francezkim i taljanskim umiriti občinu, da je francezka vojska samo s vojničkih obzira privremeno grad posjela, tè da njegova samostalnost ostaje netaknuta. Uz ovu nevolju prispije umah druga. Dne 17. lipnja ukaza se pred gradom odjel ruske vojske od 3000 momaka; kojim se pridružiše Bokelji i Crnogorci, ukupno do 13 hiljada momaka; tè se utabori na sljemenu gore Srgja, koja gradom gospodi, dočim se odjel ruske mornarice usidri gradu u oči izmedju Lokruma i sv. Jakova. Lauriston imaše samo 500 vojnika na obranu grada, koji su njegove tvrdje i zidine posjeli. Sa Srgja bacao neprijatelj bombe u grad, a sa Žarkovice topovi ga udarao, dočim su neuredne čete harale okoliš, imenito predgradja Pile i Ploče. Do 666 kuća popljačkano je i vatrom poharano; počinjena šteta računa se na 14—18 milijuna franaka. Tek dolazkom veće francezke vojske pod generalom Molitorom dne 6. srpnja 1806. ostavi neprijatelj okolicu dubrovačku. Ali kakvo bi sada lice gradu! Što je požrtvovnost gradjanstva poslije 1667. godine podigla bila, to je god. 1806. malo ne sve propalo. Dubrovačka predgradja nose još i sada nesumnjivih znakova ove druge i posljednje velike katastrofe, koje nije ni politična samostalnost preživljeti mogla. Badava je vieće kušalo pridobiti gjenerala Molitora: carskom odlukom od 31. siečnja 1808. prestà samostalnost slobodne dubrovačke republike, koje zemljište bi odlukom od 15.

Digitized by Google

listopada g. 1809. novoj ilirskoj kraljevini pridruženo. Iz francezke vlasti priedje Dubrovnik dne 29. siečnja 1814. u austrijsku.

Tako je Dubrovnik prestao biti glavom male slobodne obćine, koju je kroz više stoljeća umio obraniti od pohlepnih silnih susjeda vještinom udivljenja dostojnom. Sada je Dubrovnik postao okružnim gradom Dalmacije i česticom velike države. Grad stane žiteljstvom i blagostanjem naglo padati: broj pučanstva, koj je još 1800. god. iznosio 15.000 stanovnika pade do danas izpod polovice; a još u nepovoljnijem razmjeru snizi se brodarstvo, koje je prije francezkoga osvajanja brojilo do 360 brodova. Jednaka sudbina postiže cviet dubrovačkoga stanovničtva — vlastelu. Ona je krmilarom bila te malene državice, pribravši u svoje ruke vlast i imetak; ali je takodjer umom i požrtvovnosti prednjačila ostalomu žiteljstvu. Vlastelstvo se god. 1802. sastojalo iz 20 porodica, od kojih bijahu 17 starodavne, a tri od onih gradjanskih, koje su poslije potresa god. 1667. pribrojene bile starim vlasteoskim porodicam. Ove su porodice preživljele samostalnost Dubrovnika: Bunići, Bonde, Božidarići, Kabožići, Crievići, Getaldi, Gjorgjići, Gučetići, Gradići, Natali, Pučići, Saračići, Sorkočevići i Zamanje, te su nakon aneksije k Austriji uvrštene u nasljedno plemstvo austrijsko.

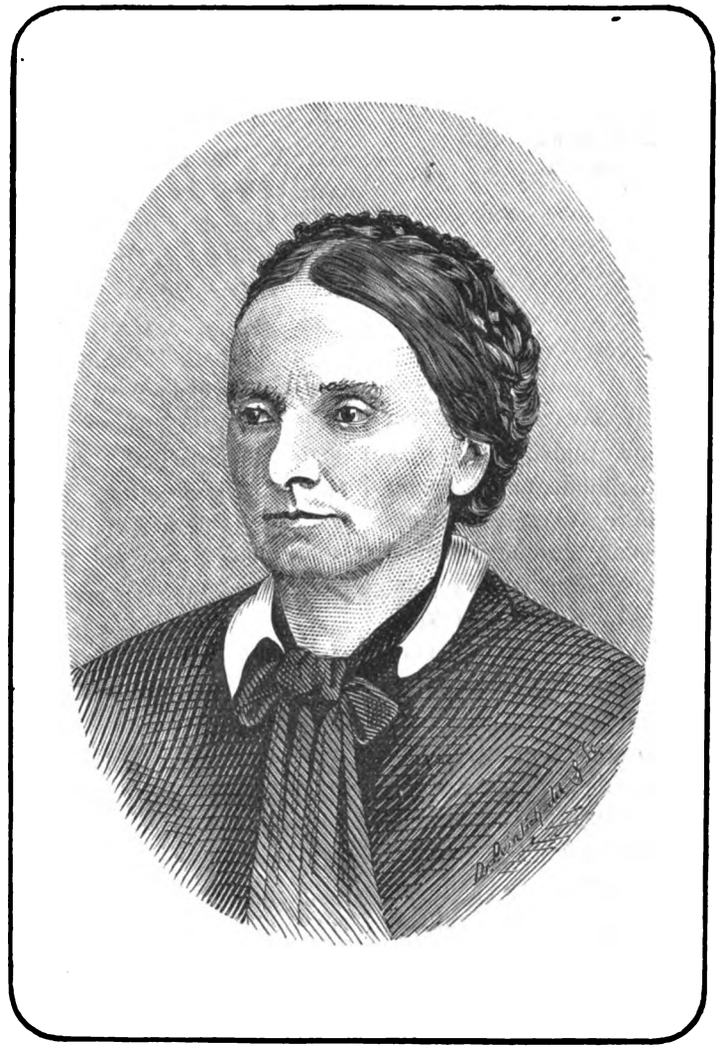

Dragoila Jarnevićeva.

Kano što Mletci na zapadnoj, tako Dubrovnik na iztočnoj obali jadranskoga mora jest grad prošlosti. On danas živi jedino o uspomeni davnih vjekova. Ali tragovi slavnije prošlosti ostali su toli duboko urezani na Dubrovniku, da ih tečaj posljednjih 67 godina nije mogao izbrisati. Prošetaš li se glavnom ulicom (stradone) i zakreneš li od carinare pred sadanji okružni ured uz crkve sv. Vlasije i s. Marije, ne ćeš naći onoga prometa, koj je nekada oživljao taj glavni diel grada; ne ćeš se sastati s viećnici dubrovačkimi: ali sgrade, od kojih su neke opisane u tom nacrtu, gradjanstvo i žiteljstvo sjećat će te, da si na mjestu, koje je nekada slobodno bilo. Ovaj pečat odaje sav sbor i tvor dubrovačkoga stanovničtva. Jezik, kojim se Dubrovčanin i danas služi u obitelji i u javnosti, jest jezik hrvatski. Ne ima tuj one primjese tudjinštine, koju je mletačko gospodstvo ostavilo u dalmatinskih gradovih. S te strane Dubrovnik je grad najnarodniji od svih naših miesta, kojih se je zapadna prosvjeta dotaknula. Dubrovnik jest jedina primorska točka, koja se umjela čista sačuvati, gdje se pače talijanština prelila u hrvaštinu. U tom smie se Dubrovnik upravo ponositi. Pa i ponašanje dubrovačkoga gradjana, pače seljaka, sjeća na nekadanju neodvisnost njegove otačbine. Ugladjenost u kretanju, čistoća u odielu, neko dostojanstvo u držanju obaštinili su od slobodnih svojih otaca. Upravo me zateklo, kada sam Konavljane i Župljane motrio na dubrovačkih ulicah, te uzporedio ih sa seljaci iz okolice zadarske i spljetske.

Dubrovčanin može oplakivati sudbinu svojega zavičaja, ako ga s gore sv. Srgja motri. To isto imao bi činiti Mlečanin, ako gleda na grad laguna sa zvonika sv. Marka.

U dubrovačkom kneževskom dvoru ne će nikada više sjediti vieće, koje bi razpravljalo poslove neodvisne obćine od Pelješca do Sutorine. Sreća bijaše po južno Slovenstvo, što je sloboda našla utočište na tom malenom prostoru, kada joj od Drave i Dunava do crnoga mora bilo sakriti lice crnom koprenom. Ova sloboda rodi i uzgoji naše prvake, bez kojih bila bi nam prošlost bez utjehe i ponosa. U tom obziru Dubrovnik je svoju zadaću riešio, svoju ulogu doigrao — i to koli

Digitized by Google

častno! Ali bilo bi malodušno misliti, da Dubrovniku ne ima budućnosti. Dubrovnik čeka liepa budućnost, ne više dubrovačka nego jugoslovenska. Čiem se na obzorju dubrovačkoga zaledja pokaže „krst častni i sloboda zlatna“, prestati će ona nesvjestica, u koju je Dubrovnik iza god. 1806. pao; uzkrisit će on, ako i u drugom licu. Dotle neka naši rodoljubi u Dubrovniku ne puste ugasiti one iskre, koja im sadanjost grije, da zaplamti u budućnosti. Zlatne su rieči, koje je naš neumrli P. Preradović još god. 1849. upravio bio Dubrovniku:

„Preporadjaj djecu izrodjenu,
pod krila ju primi slavskog duha;
ter joj ogrij krvcu oledjenu,
zavikni joj na obadva uha:
da je vrieme slavskom sad vremenu,
da Slavjanin bez slavjanskog kruha
gladan uviek siromah će biti —
tudji hljebac malo kog nasiti!“

—*a*—

Bar.

(Sa slikom.)

Kad čovjek na parobrodu Lloydovu proplovi svu obalu dalmatinsku, te mine izpod Budve posljednju austrijsku točku, prekrasnu tvrdjicu Bodera, pukne mu pred očima divna obala arbanaska. Odmah iza rta Dubovice zieva prostran i veoma čaroban zaljev. Tu dolaziš ponajprije u mali zatok, gdje su dva sela, doljnje i gornje Zagradje (Spiza). Na strmom klisu posadila se tvrdja Nehar sa turskom posadom. Ona brani prolaz iz Crnegore do mora u zatok zagradski. Mali ovaj zatok i tvrdjica nad njime u zadnje je vrieme postao zanimiv time, što su Crnogorci, kako im treba za privoz oružja luke na moru jadranskom, zahtievali već češće od Turaka, da im tu luku odstupe, a u zadnjem ju ratu pokušase i oteti. Zagradje stoji na tromedji. Od sjevera medjaš mu je kraj Paštrovića spadajući k Dalmaciji, a od istoka Crnogorska nahija Crnička. Od Smilove Uljice na austrijskoj granici ide krasan zidani drum preko Bara u Skadar. Na drugom kraju zatoka razvalio se i razsuo negdašnji samostan Haj. Tu počima pravi zaljev barski, zasižuć od prilike jednu morsku milju u kopno arbanasko. Nuz zaljev stoje turski magazini i oblasti; jer promet odavle prolazi u Skadar i u Drinsko polje. Sam grad Bar (Antivari) stoji poldrug sat od obale, a iz zaljeva vide se samo vršci od tornjeva. Okolina mu je rajska: masline, čempresi i vinogradi prikriliše sav kraj do mora. Na bližih brežuljcih razsijane su biele kućarice, ljetnici i klieti barske, a u zadku diže se planina Sutorina.

Grad je nečist i neprijatan — kao svagdje gdje stanuju Turci. Znamenitih sgrada ima vrlo malo. Katolici imadu crkvu sv. Nikole, a turska džamija jest negdašnja stolna crkva nadbiskupije barske sv. Todora. Iznad pročelja još i sad stoji ogroman kameniti krst. Turci su već češće kušali skinuti ga, nu nije im uz njihova primitivna tehnička sredstva nigda pošlo za rukom. Posljednji, koj je kušao sbaciti sa džamije krst, pade s krova, slomi si nogu i ruku, te još i sada kljast i šepav prosjači po Baru, živa opomena svakomu, koji bi na novo pokušao svetogrdje ponoviti. Križ na džamiji turskoj dobar je znak, da je gospodstvo nevjernika samo za vremena, i da će u krasnih ovih priedjelih doskora opet zavladati krst, gdje se sada polumjesec bavi.

Bar sagradjen je nasuprot italskomu gradu Baru (odatle mu ime: anti — Bar). Ima do 5000 stanovnika, najviše katolika, do 1200 muhamedanaca i 800 pravoslavnih. Po narodnosti svi su Hrvati osim 400 Škipetara. Obje ove narodnosti upravo se kod Bara razmedjuju, dočim prama jugu počimlju Škipetari, a na jugu i iztoku stanuju Hrvati i Srbi.

Za Bar niesu se toliko Škipetari, koliko Hrvati i Srbi s jedne, a Grci, kašnje Mletčani i Turci s druge strane otimali. Nekada gospodovao je tude grčki živalj, i Bar je pripadao sve do XII. vieka istočno-rimskoj carevini i njezinoj themi (župi) dračkoj, samo koncem X. vieka bude pridružen na kratko vrieme velikoj državi bugarskoj a početkom XI. vieka zetskoj kneževini. Kako se srbska država polovicom XII. vieka okriepi te se stade širiti na sve strane, zahvati ona takodjer područje Drine i Bojane. Osnovatelj srbske države Stjepan Nemanja (1159—1195.) osvoji uza Skadar, Drinast, Svač, Olgun i Kotor takodjer „grad slavni Bar“. Od to doba bijaše sudbina Bara uzko svezana uza sudbinu srbskoga naroda i njegove države. Kad su poslije smrti cara Stjepana Dušana (1356.) srbski velikaši u pojedinih zemljah zavladali, postade Balša gospodarom Zete, pod koju spadaše Skadar i Bar, i ostade kod te obitelji sve do god. 1450. Tad se Bar predade u zaštitu mletačke republike, da ga ona brani od Turčina, koji je poslije kosovske bitke i u one strane provaljivati počeo. God. 1571. u kolovozu pade Bar pod Turčina, kukavštinom mletačkoga vojvode Alesandra Donata, koji grad sa posadom od 800 momaka predade Ahmet-paši, prepadši se, što je Olgun osvojen. U miru sklopljenu dne 7. ožujka 1573. izmed Mletaka i Turčina, ustupljen je Bar Turčinu — i nikad se već ne vrati u gospodstvo krsta.

Veće od političnoga, imao je Bar u prošlosti znamenovanje crkveno, dočim je iz razorene Duklje (kod sadanje Podgorice) prenesena bila onamo nadbiskupska stolica, koja se već prije g. 1067. ondje spominje. Pod barsku metropoliju spadale su sve biskupije davne doljnje Dalmacije (t. j. izpod Dubrovnika) i Bosne s gornjom Arbanaskom. Ova stolica ostade do danas u Baru; ali ne u starodavnom ugledu i sjaju. Slavni Vinko

Digitized by Google

Zmajević bio je takodjer barskim nadbiskupom (1701. do 1713.).

Bar će po svojem položaju zauzeti opet ugledno mjesto na balkanskom poluotoku, čim nestane iz Europe polumjeseca, te se na slavenskom jugu stvori neodvisna, kršćanska država. *L. M.*

LISTAK.

Kosta Trifković.

(† Kosta Trifković.) Srbsko občinstvo slabo poznaje hrvatsku, a hrvatsko slabo srbsku knjigu, premda je istim jezikom pisana. Samo pisci jednog i drugog ogranka našega naroda poznavaju medju sobom svoje spise. Taj pojav je svakako „unicum“ u kulturnoj poviesti evropskih naroda. A pitate li za razlog? Srbi pišu i tiskaju knjige ćirilicom, Hrvati latinicom, azbuka je zid medju nama. Al zato, hvala bogu, ne govore Srbi ćirilicom a Hrvati latinicom — već jezikom — istim jezikom i sretnu li se ta dva naroda sborom, pao je zid, medju jednim i drugim govorom ne ima razlike ni za mrvu. Ponajbolje ćeš to opaziti na pozorištu. Hrvatski glumac govori srbskomu občinstvu jezikom posve razumljivim, srbski glumac govori hrvatskomu občinstvu bez tumača. I dramatski pisac hrvatski znanac je srbskog pozorišta, a srbski dramatik znanac hrvatskog občinstva. Takov znanac, mio znanac prijatelja zagrebačkog kazališta bijaše i srbski dramatik Kosta Trifković, koga prije malo dana snadje prerana smrt. Svaki Zagrebčanin poznaje „Francezko-pruski rat“, poznaje „Školskog nadzornika“ i glumu „Čestitam“. Ne jedanput — i to za tužnih dana nedavne prošlosti razigrala je živa, samonikla „vis comica“ Koste Trifkovića snuždena srdca hrvatska, smijasmo se, od srdca se nasmijasmo. Na prvi mah si vidio, da figure njegovih komedija niesu lutke, već ljudi živi, da ih je tvorni duh njihova roditelja izvadio iz svieta, iz života i zaodjenuo humorom naravskim. Vriedno je, da u kratko nacrtamo život miloga nam znanca, da ga se sjetimo u čas, gdje nam je smrt otela jednog od prvih dramatskih pisaca na slavenskom jugu.

Kosta Trifković rodio se u Novom Sadu god. 1843. Svršiv 6 gimnazijskih razreda što u rodnom si mjestu, što u Vinkovcih i Pešti odluči ostavit nauke te posvetit se mornarstvu. Neodoljiva neka čežnja gonila ga je u sviet. Probaviv dvie godine u mornarskoj akademiji na Rieci, podje na trgovački brod, pohodi Krf, Carigrad i Odesu. Al u brzo opaziv, da mu slabo tielo ne smie odoljeti burnomu moru, povrati se na kopno i svrši gimnaziju na Rieci. Iza toga prionu uz pravne nauke. Trogodište pravno obavi u Požunu, Debrecinu i Košicah. God. 1867. budne perovodjom kod varoškog suda u Pešti, g. 1868. podbilježnikom, 1869. velikim bilježnikom, 1870. senatorom a g. 1872. odvjetnikom poglavarstva novosadskog. Kao činovnik i odvjetnik bijaše Trifković revan, svjestan, umnik i čovjekoljub. Je li sretan bio? Često se je tužio svojim prijateljem, da je promašio cilj svoga života, da mu je prava zadaća imala biti književnost i dramatična umjetnost. Strašno je takovo živovanje, kletva manjih naroda, koji niesu jaki umnim svojim radnikom vratit za hranu duha i srdca koricu svakdanjeg hljeba, pa se moraju pisci dati prikovati uz drugo zvanje, i težati u čas, kad ih duša goni na više ciljeve. Tu se u malom ponavlja sto i sto puti priča o prikovanom Prometeju.

Uza svu muku zvaničnoga posla radio je Trifković revno o knjizi. Počeo je doduše kasno raditi, g. 1870., al je za čudo brzo izišo na glas. Trifković posvetio je svoje pero dramatici, navlastito komediji. Sastavio je u svem 12 dramatičnih radnja i to 9 izvornih, i 3 preradjene i to sliedeće: 1. „Milo za drago“, komedija po njemačkom. 2. „Francezko-pruski rat“ izvorna komedija. 3. „Pola vina, pola vode“, izv. komedija. 4. „Dositelj Obradović“, izvor. slika iz života. 5. „Čestitam“ izvorna komedija. 6. „Na badnji dan“, dramolet. 7. „Školski nadzornik“, izvor. komedija. 8. „Tjera opoziciju“, izvorna komedija. 9. „Mila“, šala po njemačkom. 10. „Izbiračica“, izvorna komedija, 11. „Ni brigeša“, komedija po talijanskom, 12. „Ljubavno pismo“, izvorna komedija.

Izim toga priobćio je u „Javoru“ dvie pripoviedke „Ivančin grob“ i „Mletačke tamnice“, a mnogo vrstnih kazališnih kritika novosadskog „Pozorišta“ poteklo je iz njegova pera.

Kazališne radnje razne su vriednosti, nu veći dio pokazuje vanrednu komičnu silu i vještinu prikazivati čovječji život, kakov jest. Kad čovjek pomisli koliko toga da je Trifković izradio u tri godine (1870—73.), uvaži li se, da je brojio tek 32 godine, to se može omjeriti, koliko da je naša dramatska knjiga s njegove smrti izgubila. Trifković je navlastito revno radio, da se novosadsko pozorište većma razvije, a njemu se ima zahvatiti, da izlazi „Javor“, najbolji srbski beletristični list.

Prije dvie godine dana zametne se u njegovih prsih zamet smrti, a od tog časa ginuo sve većma i većma, radeći svejednako revno, dok napokon shrvan od bolesti ne podje u Italiju, da si traži lieka, gdje nadje žalibože dne 3. ožujka 1875. smrt, ostaviv iza sebe ženu i diete. Vječna mu pamet!

Sgrada za galeriju slika. Na čelu našega lista javismo narodu o novom daru našega slavnoga mecena, biskupa Strossmayera. Sgrada za galeriju slika biti će podignuta, kako čusmo, na plateau-u Strossmayerova šetališta. Zemljište dati će u tu svrhu občina grada Zagreba. Zgrada biti će osnovana slogom talijanske renaissance po ideji našega umjetnika dra. Kršnjavog. Od šetališta uzlazit će se širokimi stepeni do galerije. Usred zgrade biti će dvorište staklom pokriveno za mramorne kipove a sa strane naokolo dvorane za slike. U svoje vrieme doniet ćemo sliku sgrade i opis same galerije od ruke, kojoj imamo na toj krasnoj zbirci zahvalit.

Hrvatska matica. Nastojanjem novoimenovana rumskoga podžupana Budisava Budisavljevića Priedorskoga prijavilo se opet iz kotara brinjskoga 11 zakladnika i 23 prinosnika a nz njih još jedan zakladnik dr. Ivan Banjavčić odvjetnik iz Karlovca — dakle s onimi, što ih je prije upisao, 124 matičara. To je doista dično, a kako za književni tako će se brinuti taj odličnik i za svaki drugi napredak svoje podžupanije, kojoj mi svesrdice čestitamo.

Jugoslavenska akademija. Dne 20. ožujka t. g. čitao je pravi član Josip Torbar u javnoj sjednici jugoslavenske akademije nekrolog akademika i prirodoslovca Živka Vu-

Digitized by Google

kasovića, u kojem je nacrtao život i rád vrlog tog pokojnika. Sjednicu pohodi i pokrovitelj akademije preuzvišeni g. Josip Juraj Strossmajer, koji je, vraćajući se iz Rima, nekoliko dana boravio u Zagrebu.

Hrvatske predstave u Dubrovniku. Poglavarstvo dubrovačko zatražilo je, neka dramatično družtvo zagrebačko dodje u Dubrovnik, da priredi predstavu za svečani doček Nj. veličanstva kralja, i da dade izim toga 10—15 predstava. Koliko nam je poznato, ovršit će se želja naših dubrovačkih rodoljuba — mora se dapače ovršiti. Poslije nekoliko stotina godina orit će se opet domaći glasovi sa pozorišta slavnoga grada, gdje je kolievka stare hrvatske knjige, stare hrvatske dramatike, gdjeno družine domaće prikazivahu „pred dvorom“ drame Lucićeve, Čubranovićeve, Palmotićeve itd. Ne nalazimo rieči svojoj radosti, koja nam je s te viesti razigrala srdce. Te predstave bit će u našoj kulturnoj poviesti znamenite, spona staroga i novoga vieka. Koliko smo čuli, poći će 24 osobe u našu staru Atinu, koje bi družtvo prikazalo 6 drama i 9 komedija.

Nove knjige. Rad jugosl. akademije. Knj. XXX. Tisak dioničke tiskare, na prodaju u knjižari L. Hartmana, str. 220. Sadržaj: O ženskih karakterih u naših narodnih pjesmah, od J. Jurkovića. — Ustroj i gojitba cviećа od I. Šlossera. — O kmetstvu po srbskom običajnom pravu od B. Petranovića. — Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI. vieku od Fr. Račkoga. — Uzroci oledjivanja sad jedne sad druge zemaljske polutke od Gj. Pilara. — Dr. B. Petranović, nekrolog od dra. Račkoga. — Novije publikacije o Koperniku od J. Torbara. — Izvodi iz zapisnika, imenik članova, popis poklonjenih knjiga.

Korizmene propovjedi, što ih je u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi god. 1871. i 1874. kazao Adolfo Veber, kanonik zagrebački a posvetio biskupu Ivanu Kralju. Tisak dioničke tiskare str. 140. U svemu ima 14 propoviedi, koje našemu svećenstvu a i piscem srdačno preporučamo; jer će u njih naći liep i ugladjen, a nuz to čil i obilan jezik. Pravopis piščev jest nešto neobičan.

Djedova aritmetika. Napisao francuzki John Macé, prevela Marija Fabkovićka. U Zagrebu. Tiskom Dragutina Albrechta. 1875. 81. strana u osmini.

Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i više djevojačke škole priredio Ivan Filipović. U Zagrebu. Nakladom knjižare Lav. Hartmana 1875. 90. strana u osmini.

Poviest austro-ugarske monarkije od Vjekoslava Klaića. Zagreb. 1875. Nakladom Lavoslava Hartmana.

Dubrovnik. Zabavnik štionice dubrovačke. IV. godište, uredio I. Bunić. III. snopić. U Dubrovniku. Nakladom i tiskom Dragutina Prettnera. 1875. Sadržaj: 1. Nebožja komedija (Konac.) 2. Kradja i prekradja, pripoviedka od Stj. Ljubiše. 3. Pomorčeva ljuba od I. Sundečića. 4. Apologija Sokrata od Platona preveo Peričić.

Dubrovnik IV. snopić (pod tiskom) doniet će: Narodne pitalice po V. Vrčeviću. Gražina od Mickievića preveo Stojan Novaković.

Narodna biblioteka izlazeća u Dubrovniku doniet će u IV. knjizi: Pjesme Antuna Kaznačića.

„Pravnički valčik“. Skladba Gjure Eisenhutha. U Zagrebu 1875. Kajde. Nakladom skladatelja. Kamenotisak Dr. Albrechta.

Pravo. Pravničko-upravni list. Svezak 23. Zadar 1875. Sadržaj: 1. Ihering, borba za pravo. 2. Predbilježba založnog prava na temelju vjerovnog prepisa. 3. Nepouzdanje. 4. Vrčević: Seoska osuda na smrt novoga vukodlaka. 5. Kuzmanić. Sudsko ljekarstvo.

Boka kotorska. Pod tiem imenom izdati će kotorska čitaonica zabavnik ćirilicom i latinicom. Urednik J. Sundečić pozivlje književnike, neka pošlju što više prinosa, a obćinstvo što više predbrojnika. Budi ovaj podhvat svakomu preporučen.

Grčko i rimsko bajoslovlje. U kratko napisao dr. Eugen Netolička, pohrvatio Dragutin Jagić. Sa 34 drvoreza. Ciena 90 novč. U Zagrebu 1875. Nakladom kr. sveučilišne knjižare Albrechta i Fiedlera. 89 strana u osmini.

Otačbina. Svezka za Mart 1875. urednik Vladan Gjorgjević. U Biogradu, državna štamparija. Sadržaj: 1. Biela kućica, pripoviest od Jakšića. 2. Gjuragj Branković, študija od Čedomila Mijatovića. 3. Prokleti kum, priča od S. Ljubiše. 4. Lužički Srbi i njihova književnost od B. Jovanovića. 5. Roga, humoreska od Glušića. 6. Rumunija od N. Petrovića. 7. Stevan Dušan, roman Vl. Gjorgjevića. 8. Strategija i taktika od Gjurića. 9. Oj prograni! od Kućanskog. 10. Kosmetici od S. Petrovića — Književni priegled. Pozorišni priegled. Politička kronika. Bibliografija.

Zabavna čitaonica. Svezak VIII. Devetdeset i tri, roman od Viktora Huga. (nastavak). U Kraljevici, tiskom i nakladom primorske tiskare 1875. Ciena 10 nov.

Vienčeve pripoviedke u stranoj literaturi. „Slovenski narod“ donosio je u prievodu pripoviedku „Prijan Lovro“, koja je lani u češkom prievodu izašla u „Obrazih života“. Glavna agentura novina u Beču obratila se na uredničtvo „Vienca“, da joj pošlje „Vienčevih“ pripoviedaka na njemačkom prievodu, koje će biti uvrštene u njemačke beletristične listove. E pur si muove.

Hrvatsko planinsko družtvo. Gg. akademici Lj. Vukotinović, Josip Torbar i dr. Gj. Pilar podnesoše prije nekog vremena kr. zemalj. vladi pravila za osnovanje „hrvatskog planinskog družtva“ (Gebirgstouristenverein) a vlada je prije nekoliko dana potvrdila pravila. Svrha družtva jest „obćenito poznavanje zemlje i domaće prirode a imenito laznja po gorah i planinah“. Družtvo priredit će sastanke i zajednička putovanja, predavanja, izdavat će putnička djela o našoj domovini, sastavit će tlovida i vidika naše domovine i pobrinut će se, da se izvježbaju valjani vodje za laznje. Slična družtva postoje i po drugih zemljah, te su urodila dobrim plodom, a osobito u našoj domovini, punoj krasnih i zanimljivih pokrajina, ima dosta prilike, da se takovo družtvo razvija.

Slika Dragoile Jarnevićeve. U današnjem broju donosimo sliku Dragoile Jarnevićeve, a vjekopis sliedit će u budućem broju.

☛ **Poziv na predplatu!** Ovim brojem ističe prvo četvrtgodište „Vienca“. Pozivljemo gg. predplatnike, da čiem prije obnove predplatninu. Što obećasmo, ovršit ćemo, jer se je uredničtvo pobrinulo za obilno gradivo, a tiskara za dobre slike i krasnu premiju.

☛ **Današnji broj „Vienca“ izlazi na tri arka.**

Uskrsni dar narodu. **Zabava:** Mladi gospodin — Hera i Leandro — Kapetanova kći — Malomu zlatanu. — **Pouka:** Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku — Dubrovnik — Bar. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 14. **U Zagrebu 3. travnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Darovnica za sgradu galerije.

U Djakovu dne 26. ožujka 1875.

Presvietli i prečastni gospodine predsjedniče jugosl. akademije!

Hrvatskomu narodu pošlo je u naše dane za rukom podići naukom dva hrama: akademiju i sveučilište. Sada je do životne snage ovih dvaju zavoda, da se razvijaju i usavršuju, te nauke ne samo goje prema potrebi i osebini narodnoj, nego i preliju u sve slojeve našega naroda.

Ali ako želimo, da nam se narodne sile sustavno i svestrano razvijaju, da se ne samo um naroda razsvietli nego i srdce i ćud oplemeni, ne smiemo zaboraviti na umjetnosti. Znajući iz promatranja naravi ljudske i iz poviesti razvitka toli ukupnoga čovječanstva koli pojedinih naroda, kako se znanosti i umjetnosti uzajamno popunjuju, držao sam si za dužnost obje po svojih silah uzporedice u našem narodu podupirati. Imenito sakupljao sam tečajem mnogih godina ne manjim trudom nego li troškom umjetnine u nakani, da moja sbirka postane dobrom cieloga naroda i osnovom galerije, koja se može s vremenom polagano popunjavati. Ja sam ovu sbirku umjetnina poklonio slavnoj jugoslavenskoj akademiji, koju scienim na to pozvanom, da uzme i umjetnosti pod svoje okrilje, dok ih poseban zavod ne preuzme u doba naprednijega razvitka naše narodne prosvjete.

Bio sam doduše odlučio, da se moja sbirka umjetnina tek poslije smrti moje predade slavnoj akademiji. Ali s više razloga, a ponajviše s onoga, da se čim prije postigne svrha, koju imadem pred očima, sada želim, da se moja sbirka bezodvlačno prenese u Zagreb, gdje će ona služiti ne samo za ogled prijateljem umjetnosti i za širenje boljega ukusa u narodu nego i za podporu sveučilištu, koje ne bi smjelo na dugo bez stolice za poviest umjetnosti ostati. A uz nastavu crpi i viši obrt ne malenu korist iz sbirke umjetnina. U kratko: nadam se, da će sbirka umjetnina na polju umjetnosti pokrenuti u našoj domovini nove misli, kano što ih akademija na polju znanosti pokrenu.

Znajući ipak, da slavna akademija ne ima gdje moje sbirke smjestiti a da njezina novčana sredstva jedva joj dostavaju za naučne svrhe, odlučih i ovdje priteći u pomoć, te darujem četrdeset tisuća forinti za sgradu, u kojoj bi se galerija, a i sama akademija, ako joj je to po volji, smjestiti imala.

Imajući slavna akademija ovu pripomoć, na koju može od danas računati, ne će joj, nadam se, težko biti, namaknuti ostalo, što još treba, da si sagradi primjerenu kuću. Smie se imenito nadati, da će slavno zastupstvo našega glavnoga grada, kojemu je od takovih zavoda najveća i slava i korist, pokloniti gradilište na prikladnu mjestu i da će visoka kr. zemaljska vlada obzirom na to, što je sbirka umjetnina namienjena prosvjeti upravo tako kano što sbirke narodnoga muzeja, pripomoći iz zemaljskih sredstava; da će napokon, bude li potrebito, i naši imućnici pružiti svoju darežljivu ruku, koje niesu nigdje uzkraćivali, gdje se o promicanju prosvjete u našoj domovini radilo.

Sve ostalo polažem, gospodine predsjedniče, u Vaše ruke i akademije naše. Do Vas sada stoji, da se čim prije podigne pristanište umjetnosti; pa da tiem podhvatom zaokružimo kolo naših nastojanja oko narodne prosvjete. Ne dajmo se malodušno zavarati, kano da ledja naša ne mogu tolika bremena podnesti, ili da nije još došlo vrieme dizati hrama umjetnostim. Izkustvo, stečeno od dobe našega književnoga i narodnoga preporodjaja, bodri nas i zajamčuje nam uspjeh ovoj novoj zamisli, kojom se smiera samo popuniti zavode, sto no ih je naš narod za svoju prosvjetu u toli kratko vrieme vlastitom snagom svojom podigao.

U ostalom ne treba Vas istom uvjeriti, da može naša akademija kod izvadjanja toga novoga podhvata sveudilj računati na svjet i pripomoć svojega pokrovitelja, kojega se čašću ponosim.

Sa odličnim štovanjem

JOSIP JURAJ STROSSMAYER v. r.,
biskup i pokrovitelj akademije.

Digitized by Google

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

V.

Pripoviedao mi Janko i o drugom ternu, a po njegovu kazivanju pripoviedat ću vam i ja.

Do biskupa Maksimilijana Vrhovca nije se znalo u Zagrebu, šta je divan ili „canapé“. Starina biskup dao si prvi divan dopremit iz Beča. Bijaše to klupa bielo omazana, imajuća naslon i četiri tanke noge, nadjevena kravjom dlakom a obučena zelenom svilom. Dobri Zagrebčani, poznati protivnici svakoj novotariji, gledali taj novi pojav kulture plahim okom, te se nekako žacali sjesti na taj „stolac za dva čovjeka“, jer im se to činilo ludo prema starovjerskoj logici „Svoj na svom“. Shvaćali su oni, kako čovjek medju dva stolca pasti može, al da bi dva čovjeka na jednom stolcu sjediti mogla, nije im nikako išlo u glavu. Vrhovac, čovjek uman, odvažan, uz to fin aristokrat malo je mario za tu čudnu opoziciju, i kako se naši Hrvati priučili bili krumpiru, artičokam itd., tako se napokon priučiše biskupovu „canapé-u“. Al do skora bude „stolac za dva čovjeka“ izvorom užasne razmirice, zapleta dugotrajnih i žestokih, napokon je glavom car morao suditi sud o biskupovu „stolcu za dva čovjeka“. Nije to šala, već živa istina.

U pokupskom kraju stajahu ne daleko od sebe dva aristokratička grada — grad Bukovac, svojina baruna Bukovačkih, zidan usred perivoja, novijim slogom na gradištu starog drvenog dvora, i grad Malinovac, prava sredovječna tvrdjava sa četiri tvrde kule, opasana dubokom jamom. U Malinovcu vladaše od davnine stara porodica hrvatskih grofova Malinovića. Malinovićem nije bilo ni na kraj pameti ukloniti stare kule i zasuti duboke jame, gdje su žabe znale slagati pjesme večernice. Nije tomu bio razlog konzervatizam, jer kraj sve svoje gospodske ćudi marili grofovi za novotarije, osobito odkad je jedan od njihovih pradjedova prije revolucije na versaljskom dvoru potratio bio 40.000 škuda. Čini se, da se poslije Malinovići niesu iznevjerili raztrošnomu kavalirstvu svoga „versaljskoga“ pradjeda, brinuli se oni više za englezke konje, talijanske pjevačice i francezke karte, nego li za stoku, žitnice i vinograde, i tako je bogato vrelo malinovačke gospoštine sve slabije teklo, samo je stari grad stajao tvrd, nepromienjen, štovanja vriedan svjedok treznije davnine.

Premda su te dvie, od starine susjedne obitelji življele svaka na svoj način, premda im se djeca i po ćudi i po uzgoju vrlo razlikovala, to ipak u svoj Hrvatskoj nije bilo većih prijatelja od Bukovačkih i Malinovića, govorilo se dapače, da su to dvie grane na jednom stablu. U Vrhovčevo doba vladaše u Bukovcu gradu gospodin barun Ladislav Bukovački sa viernom si drugaricom Amalijom iz plemena valonskih grofova Saint Quentin. U baruna Ladislava bijaše kraj sve silne trbušine neobično mnogo razbora i oštra uma. Bio to čovjek zdrav, žilav, iskren bez obzira, nevješt dvorskomu klanjanju, Hrvat stare žice, al uz to aristokrat, aristokrat od ošišane glave do podkovanih petnjaka, — od koga su podanici primali mnogo dobra al i mnogo batina — u kratko barun Ladislav bijaše smjesa kršćanske ljubavi i aristokratične sile, svetoga pisma i sredovječnih privilegija. Za barunovim stolom jelo se iz srebrnih zdjela, al je barun sam znao hraniti konje; barun nosio je košulje od najfinijeg holandezkog platna al si je sam krpao hlače, barun imao cielu sbirku riedkih lula od stive, al si je znao kadkad puniti lulu iz španove duhan-kese, kadkad pušit i višnjevo lišće. Na badnjak morali sluge po dragocjenih perzijskih sagovih prosuti slamu, a stari barun je bajao kao koj njegov podanik u nizkoj kolibi. Odnio li vuk seljaku ovcu, barun mu dade ovcu iz svoga stada, nu zakasnio li seljak na robotu za pol ure, dobio je „in facie loci“ pet batina; izgori li seljaku stara drvena kuća, barun mu sagradi novu od opeka, nu nadje li barun seljačku gusku u svojoj pšenici, ubi ju iz puške. Barun sagradi i liepu školu, pa ju svečano posveti, a radosti seljaka ni kraja ni konca. Poslije mjesec dana dodjoše svi kuće gospodari na grad, te izjaviše gospodinu barunu, da će sami plaćati učitelja, al samo djeca da ne moraju polaziti škole, jer ih treba na paši. Barun dade im liep komad zemlje za občinski pašnjak, postavi im o svom trošku občinskog pastira i držao je sve kuće gospodare osam dana u tamnoj kuli svoga grada o suhom hljebu, neka se nauče pameti. Barunica Amalija imala je vrlo malo svoje volje. Uzgojena u belgijskom samostanu naučila se za rana krotit živu si francezku ćud, koja bi riedko kada sinula iz velikih, crnih očiju. Kći valonskog grofa i stroga pukovnika austro-belgijske regimente Saint Julien i ujedno pitomica strogog samostana priučila se miru, pobožnosti, strogosti i redu, a to joj je i ostalo, kad se je udala za baruna Bukovačkog, za onda vojničkog častnika. Pokoravajuć se drugu svojega života, priljubila se ta blieda, suha Valonka uz njega toliko, da se je prometnula po vremenu Hrvaticom prisvojiv sve običaje naše zemlje. Jedan jedini biljeg njezine domovine nije moglo izbrisat ni vrieme, ni život, to jest vanrednu neku etiketu, omjereno neko dostojanstvo, što ga imaju samo ljudi „de famille et de bon sens“. Barun Ladislav pogriešio je ne jedan put proti tomu dostojanstvu, a barunica bi ga, stisnuv usne, svaki put ukorila:

— Mais, monsieur le baron, c' est enfin une bêtise!

Digitized by Google

Al veća grešnica proti etiketi bijaše u gospodskom dvoru mlada barunovica Kamila, jedinica bukovačka, diete dakako, al vragoljanka bez otčevih feudalnih predsuda, bez majčine etikete. U Kamile bijaše tielo jako, zdravo, lice puno, rumeno, glavica umna, — sve baština starog hrvatskog plemena, a crne oči živa dva ugljena, tielo okretno, gracijozno, jezik lahak, dosjetljiv — sve baština francezke majke. Barunovica rasla sred zelenih gajeva i livada kao šumski cviet, a njezina vika i krika ozivala se gospodskim dvorom, englezkim perivojem, šumom, stajom, kokošnjakom. Na starog grbavog učitelja, rodom Franceza, znala se nabacivat čičkom, i dok je mentor obzirno skidao bodljive zelene krugljige sa dugačkih skutova crne haljine, skakutala Kamila oko njeg, hahačuć i plještući rukama. Barun Ladislav sve je pucao od smieha pri tom neobičnom prizoru, a barunica, grizuć si usne, rekla bi:

— Camille! vous êtes un enfant terrible!

— Ma chére mama, nasmijala se Kamilla, gladeć majci lice, „dites donc „čičak!“ — Kad je na to stari učitelj dignuo šiljasti nos, izbuljio sive oči i reko: „Š—š—š—i—šśák!“ odgovorila bi mu vragolasta barunovica kroz smieh:

— Š—š—š—i—šśák! A votre santé! Na zdravlje! monsieur le gouverneur!

Drugčiji bijahu Malinovići. Grof Tomo Malinović ljubio je za mladosti svoje makao, šampanjsko vino, englezke hrtove, francezki balet i lov na vukove. Nu poslije uhvatiše ga — dosta rano — nemile uloge i njegovu putovanju odzvonilo — baletu ni traga. Oženiv u Zagrebu Karolinu, prohrvaćenu kćer imućna trgovca, rodom Niemca, posvećivao je grof ostatak živovanja svoga šahu, čitanju „konfessija“ I. I. Rousseau-a, domaće apoteke i augsburžkih novina, u kojih je osobitom pomnjom prebirao dopise iz Kine, Indije i južne Afrike. Gospoja grofica bijaše dobra gospodarica, ali silna aristokratica — kako i ne bi? Ta bila je gradjanskog roda. Bojala se ona doduše, da ju sviet ne smatra pravom groficom, i hoteći zakloniti neplemenito svoje porieklo, metala na sebe svietle svilene haljine, debele zlatne lance, nojevo perje i briseljske čipke. Grof bio bi zaista toj paradi koješta prigovorio, da ga niesu mučile uloge, samo kad je jednom na plesu dosta bezočan kavalir upitao bio groficu porugljivo: „Što stoji rif te zelene svile u dućanu vašega otca, gospojo grofice?“ potužila se Karolina plačuć svomu mužu, al joj on prostodušno oogovori: „Pravo je reko, vidi se da ima kavalirsko oko. Čemu ta maškarada? Grofice, molim vas, budite mi već jednom groficom!“ Malinovići imali više djece, al im sva pomriješe izim jednog jedinog — izim mladog grofa Karla. U Karlu, premda majčinu mezimcu, nije se opazila ni kapljica majčine krvi. Fini taj objestni mladić, gladka, bjeloputna lica, crne zavijene kose i velikih modrih očiju bijaše na dlaku nalik na zapravšene al poštovanja vriedne slike, štono visijahu u širokoj „palači“ grada Malinovca, i za malih već nogu pojavi se u njem osobito živahna ćud, kad je lovačkim zanosom iz dječačke puške strieljao sve biele kokoši u kokošinjaku, kad je neobičnom zvjedljivosti poput prirodoslovca davio zrnjem „cuculi di Levante“ sve zlatne ribice u ribnjaku malinovačkog perivoja.

— Voilá des allures aristocratiques malgré sa mére! reče jednom stari grof barunici Amaliji za partijom vista, nasmijav se od srdca.

— No, oprosti mi brate, primieti ravnodušno barun, ja bi toga dječaka stavio u klade.

— Vidi ti se, barune, da niesi nikad u Parizu bio, namrči se grof; takove vragolije očiti su znaci gospodske prosvećene glave.

— Dobar apetit! završi barun, taruć si nos.

Takovi bijahu ti velikaški susjedi i veliki prijatelji i to baš od srdca. Ne bih reko, da je medjusobna ljubav ili simpatija bila korien tomu prijateljevanju, jer grof i barun, grofica i barunica bijahu vrlo različne ćudi. Nu što ćete? Bukovcu bijaše na svietu najbliže mjesto Malinovac, jedino mjesto za vremena vratolomnih cesta, do kojega se iz Bukovca doći moglo bez pogibelji života. Što susjedstvo, što tradicija obiuh obitelji, što kumstvo, što navika svezaše medju tima porodicama prijateljski savez, da se je napokon kći valovskih boljara, nekdanjih dvoranika Karla smjeloga, posestrila na hrvatskom zemljištu sa kćerju njemačkoga trgovca iz Zagreba. Javan biljeg toga pobratimstva i posestrimstva bijahu večernji sastanci — „soireés fixes“ kako ih grof okrsti — gdje se susjedi sastajahu sad u Malinovcu, sad u Bukovcu, ponajviše dakako u Malinovsu, jer je grof od silnih uloga malo kada mogao izići iz svoje tvrdjave. Mjesto sastanka bijaše lieva kula malinovačkog grada, na francezku uredjeno svetilište staroga grofa. Po zidovih visili francezki bakropisi iz prošloga vieka: Amor i Psihe, Diana i Akteon, kraljica Marija Antoaneta sa dauphinom, zatim karikatura gospodina Voltaire-a, kako ga rogati djavo vodi za perčin u pako. Pokućstvo obučeno crvenim damaskom bijaše urešeno umjetno rezanimi spuževi, cviećem i arabeskami po načinu „roccoco“, a na mramornom kaminu stajaše Kinez od tuča noseći na glavi uru. U sred sobe visijaše svjetiljka od umjetnih staklenih ruža a na njoj šest voštanih svieća, kojim je nestalno svjetlo igralo na starih tapetah od plavetne svile.

Do kamina u naslonjaču sjedio obično stari grof. Premda je malo kada izlazio, bilo mu odielo vazda salonsko: Plavetan frak sa žutimi dugmeti, uzke crne hlače, svjetle izrezane cipele, biel ovratnik, silne cjevkaste jačice, crn prsluk, a iz lievog žepa istoga visio o lancu velik pečatnik sa grbom grofova Malinovića. Oblo lice grofa, premda pomno obrijano, odavalo kraj

*

Digitized by Google

Digitized by Google

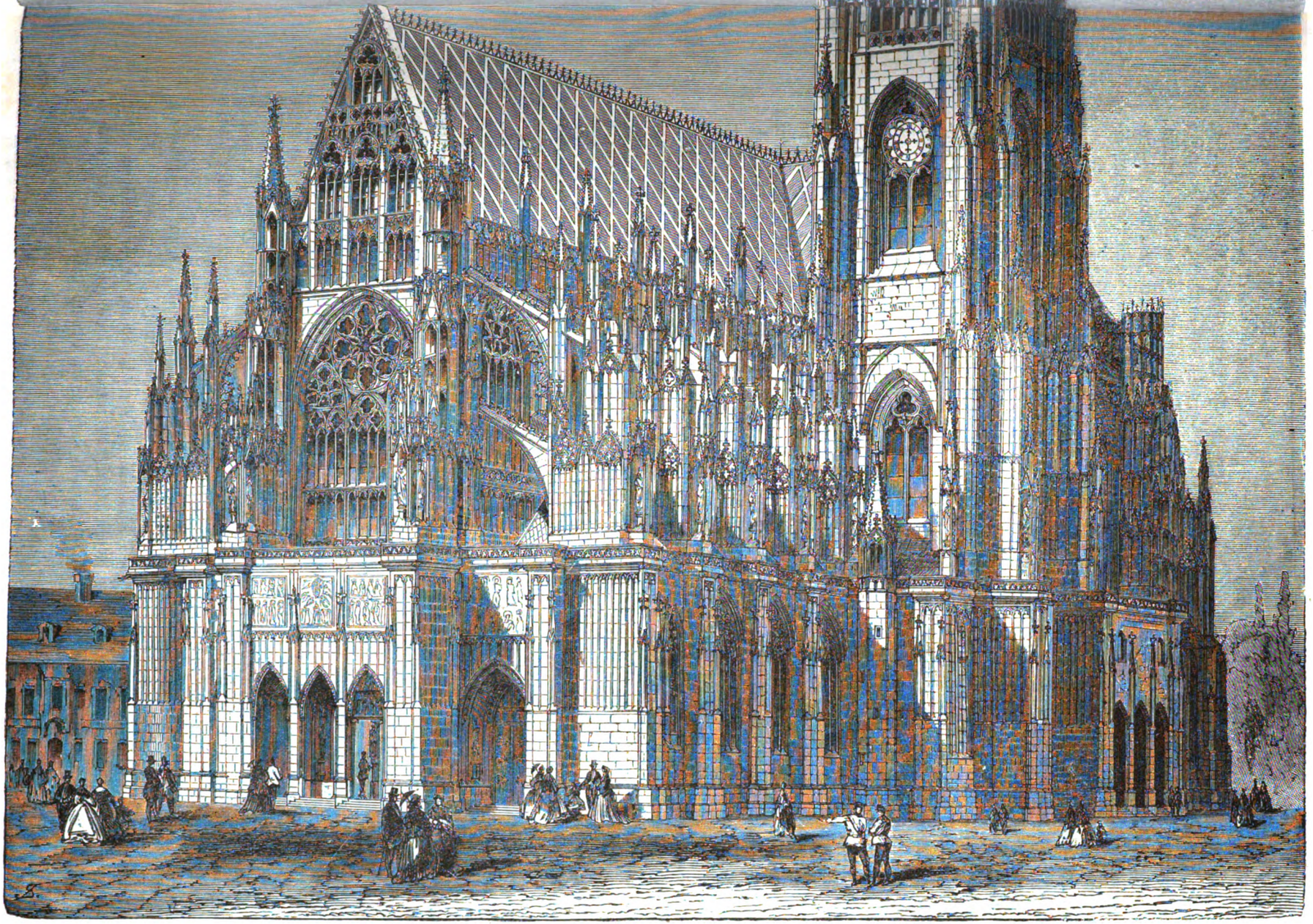

Stolna crkva sv. Vida u Pragu,

nakon dogradnje po osnovi Krannerovoj.

Digitized by Google

svih francezkih navika, tip hrvatski, modre oči plamsahu još i sad pod visokim čelom neobičnim plamenom, a crna prosieda kosa savijala se umjetno oko bliedog, ponešto sumornog lica. Grof bijaše „spiritus agens“ ili, da hrvatski govorim, duša toga družtvanca. Vadeći po starom običaju bonbone iz kutijice od slonove kosti, da okriepi suho grlo, govoraše polagano, al jasno, odrješito, i sve ga je vrlo pobožno slušalo. Naproti njemu sjedio poniknute glave barun, čovjek debela trbuha, debela nosa, debele ošišane glave, brkat, odjeven hrvatski. Žive, tamne oči igrale mu pod gustimi obrvami, motreći kadkad grofa, sliedeći kadkad dim, koji se lagano vijao iz njegove lule, srebrom okovane. Da ne bude te lule, bio bi čovjek rekao: Eto ti hrvatskog jujunaka iz dobe Nikole Zrinjskoga. Grofica, gospoja puna lica, plave kose, koja bijaše svezana modrom vrpcom, sjedjaše mirno, prekrstiv ruke na krilu, ukočenim okom gledjuć vatru u kaminu, smiešeći se kadkad upravo u nevrieme. Premda joj sin prilično velik bijaše, odievala se uviek sjajnimi svietlimi haljinami, dočim na barunici niesi vidio nego sivo, ljubičasto ili crno odielo. Djece dakako nije nikada bilo na tih sastancih.

. S prvine se malko govorkalo o domaćih poslovih, o djeci, zatim se prešlo na politiku, na Napoleona dakako, a gospodje medjutim prebirale na rešeto sve moguće i buduće ženitbe medju aristokracijom. Za uvodom — „polonaise parlée“ reko bi grof — dodje na stol čokolada, samo je barun dobio križku domaćeg sira — „grace speciale“ krstio ga grof — a za čokoladom sliedio tarok u četvero. Kadkad je grof svirao flautu, kadkad prebirala barunica glasovir — i napokon se veselo družtvo razišlo.

Jednog dana dodje grofu i barunu poziv od biskupa Vrhovca, neka dodju na ples u biskupske dvorove. Biskup priredio je taj ples, ne varam li se, u slavu kraljevskoga povjerenika Majlata, koji je po kraljevoj zapoviedi prekosavsku Hrvatsku, pod Napoleonom francezku, poslije austrijsku, opet stavio pod bansku vlast. Kako je svečanost vrlo sjajna i važna bila, trebalo je poći u Zagreb i grof Malinović reče svojoj podagri „hoćeš, ne ćeš, moraš“. Susjedi uputiše se dakle sa svojimi gospojami u glavni grad, da budu dionici te rodoljubive slave. Slava bijaše u istinu velika. Razsvjeta, serenada, dà u starom kazalištu prikazali u slavu toga dana hrvatski igrokaz „Huta pri Savi“. A tekar ples kod biskupa! Grofica uzdisala pod svojimi svilenimi vrpcami, smaragdi i cviećem neprestano: „Charmant! amusant! Extraordinaire!“, a grof joj prišapnu, stisnuv usne „Ordinär!“ Nu i ta velika slava minu na veliku žalost zagrebačkih ljepotica i natražnjaka „Vierzigera“, koji su radili izvinuti Prekosavje banskomu žezlu i Hrvatskoj kraljevini.

Grofica i barunica dogovoriše se, da će poslije plesa poći zajedno u pohode biskupu — kako to ištu pravila etikete. Bile utanačile i to, da se ne će bog zna kako nakititi, jer je biskup napokon svet čovjek, koji malo mari za svjetsku taštinu. Al kad je vrieme bilo, da sjednu u kočiju, namršti se nekako Amalija. Ona je bila održala rieč, bila se obukla priprosto, alj grofica se proti dogovoru načičkala cviećem, vrpcami, čipkami, atlasom, kao da će u svatove.

— Perfide! zamrmlja barunica, jer sve što je bila prava aristokratica, nije smjela obuzdat uvriedjene taštine, kojoj se i zrela i razborita žena oteti ne može.

Dodjoše u biskupov dvor, dodjoše pred biskupa, Slavni starac dočeka ih ljubezno. Biskup sjednu na lievu stranu divana, a grofica zaleti se brzo, te se spusti nekim smiešnim ponosom na divan kraj Vrhovca, mahnuv barunici lepezom, nek sjedne na stolac.

Barunici skoči krv na blieda lica, oko joj sievnu munjom, a vedje počeše joj drktat od ljutine. Šta? Ona, plemenita kći slavnih grofova Saint Quentinskih da sjedi na stolcu, a trgovačka kći zagrebačka na divanu, na odličnu mjestu kraj biskupa? Horreur! Dok je vriedni starac igrao sa diamantovim krstom na svojih prsih, brbljala grofica same hiperbole i superlative o divoti njegova plesa, a Valonka je šutila grizuć si usne.

— Moram vam se duboko zahvaliti. preuzvišeni gospodine biskupe, čevrljala grofica, na toj preliepoj zabavi. Bijah uzhićena! Sve samo izabrano družtvo, sve aristokracija! Sve samih grofova i grofica, baruna i barunica malo, vrlo malo. Nu ja sam gledala, da uresim grofovski vašu divnu zabavu, naručih najljepšu toiletu, samo da ne osramotim svoga grofa i da ne zaostanem za barunicami, i drugimi, premda je u Zagrebu težko dobiti fine robe.“ Grofica je zanešena dalje govorila, biskup se je smiešio, a barunica Bukovačka, probljednuv na smrt, osovi se u tren na noge, pokloni se duboko Vrhovcu i reče glasom oštrim, epigramatičkim:

— Preuzvišeni! Velik dio slave, koju doživismo ide i vas, i svaki gost otmena i odlična roda umjet će cieniti, kako se na vašem plesu — izuzev nekoliko nespretnih lica — sticala plemenština, finoća, ugladjenost i bon ton. Dozvolite, da vam izjavim, koliko vam se divim s toga u ime svega pravoga plemstva, i da se preporučim vašoj milosti!“ Po tih riečih izidje barunica brzim korakom iz sobe, omjeriv prezirno groficu, te pojuri u svojoj kočiji kući.

Grofica ostavljena od drugarice, slomi od ljutosti svoju lepezu, pa odrezav biskupu!

— Službenica! izjuri iz dvora, pa je jurila pješice put svoga stana, ne mareći, kako joj duboko zagrebačko blato nemilo šara bielu atlasnu haljinu.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Pisma*

od četiri grada, koja su bila na Muću.

Svaki junak svoju pismu piva,
Štogod može lipše, ter pripiva
Svome mistu otačbine stare
Ili druge banovine zvane.
Al zapiva slipac od Kotara,
Pismu prvlje došast Isusova,
Ter kaže nam sve gradove stare
Sad za koje ljudi znat ne mare.
Uvrh Muća blizu Neorića,
Gdi Milina, hladna voda teče,
Od starine onde grad bijaše
Imenom se Sutin zoviaše.[1]
Od istoka Sutina planina,
Po njoj raste lipa bukovina;
Po visini ozgar od Zelova[2]
Lipa gora raste javorova.
Od podne je ozdol grabovina
Odivena Mosećka planina;[3]
Od zapada polje Setonija,[4]
A po sridi voda mu Zmijevac.[5]
Više polja druga teče voda,
Jer se Rada zvaše od naroda,
Iz kamena teče priko ploča,
Sada joj se govori Radača.[6]
Po polju je bilica šenica,[7]
Na okolo voće i lozica;[8]
Sve je onda bilo uredjeno,
Kano jedan bostan odgojeno.
Nigdi onda sela ne bijaše.
Već u gradu svaki pribivaše;
Posrid grada voda tecijaše,
Milina se onda zovijaše.[9]
Kad Rimljanom Solin harač dade,
Tad Primorje sve im se pridade;
Od Popova čak do Krke vode
Rimski cesar podloži narode.
Ali Sutin osvojti nemore,
Na tvrdu je mistu iza gore,[10]
Setoniju i Petrovopolje,
Svu Cetinu i Imotu ravnu.
Grad poglavni u Duvnu poznaju,
Koga Dalmin tada zovijahu,
Rad koga je Dalmacija prozvana,
A prija je Ilirija zvana.[11]

[1] Od staroga koriena tin = glib: i sada je po Sutini na kiši glibavo. Muć je na zapadu, a Neorić na podnevu od Sutine.

[2] Zelovo je k sjeveroistoku ura hoda daleko od iste Sutine.

[3] Moseć planina uprav podnezapadno.

[4] Sadašnje polje mućko od Dobreća do Postinja.

[5] Na Muću gornjem odmah izpod župničke crkve od zapada.

[6] Niže crkve donjega Muća sa zapadne strane.

[7] I sada je na glasu pšenica Mućka.

[8] Sva sjeverna strana od Sutine do Postinja plemenito je zemljište za voće i loze.

[9] S istoka sadašnje crkvice sv. Ilije. Ako baš onda po sriedi tekla ta voda, ondašnji se Sutin morao pružiti k zapadu do Dobreć-vode.

[10] Od Klisa do Sutine pa sve naokolo do i preko Svilaje bile u staro vrieme, a baš do nedavna, guste i visoke gore i dubrave a bile bi i sada da se djelom a ne praznom riečju i pisarijom brane od haranja, izkapanja panjeva i kozâ.

[11] Isti Jure Jeličić na svrhi pjesme bilježi, da je Ilo, sin Erkula i Melite ćeri Nusita kralja od Karsa, sagradio Solin na 2770. po stvorenju svieta a 2429. prije došašća Isusova, i da se zato Solin zvaše Ilemide, a po tom i Ilirija sva njegova vladavina. Kaže suviše, da je Solin u okolo bio velik sedam miljâ; da je bio od Obrâ (Avarâ) razoren 639. po Is.; i da su kasnije u

* Godine 1814. dao je neki Jure Jeličić, pridjevkom Lovreković, iz Podglavice, Muća Gornjega, tiskati tu pjesmu, a tiskarnica i mjesto nije spomenuto.

Je li starinska pučka pjesma ili od njega samoga izpjevana, uprav se ne zna. Buduć udara ikavštinom i spominje stvari mjestne, držim da ju je Jeličić izpjevao ili koj drugi iz ove okolice po predaji, po osobnom poznavanju.

Ta pjesma ugodila je preko mjere ne samo Mućanom nego i po svoj okolici spljetskoj, tako da nju svaki gleda i čuva kao oči u glavi, bila ona tiskana ili rukom pisana, i ne da je iz ruke. S tog uzroka zaludu sam ju tražio duge dvie godine, i jedva me dobra namjera namjerila na naučna i uljudna čovjeka, koji mi je odmah dragovoljno poslužio.

Nju mjestni pjevači, a i tako su pjevanju slabi, ne znadu svu na pamet; ali ipak nekakvim ju ponosom uviek spominju.

Kratkimi opazkami po nešto razjašnjenu gdjegdje ponapravljenu evo je dajem opet na sviet, ne radi pjesničke ljepote nego radi njezine važnosti po sebi.

Na Muću gornjem 1875. *Pop M. J. Granić.*

Po želji vriednoga rodoljuba Granića, koji je poglavito revnovao, da bude našemu muzeju „Branimirov kamen“ sačuvan, iznosimo taj literarni „curiosum“ na sviet, ne radi pjesničke ciene, ili povjestničke istine već radi stare predaje o topografiji i navlastito jer se tradicija stare „hrvaštine“ u njoj sačuvala. Ikavštinu ostavili smo, kakva je bila u izvoru. *Op. Ur.*

Digitized by Google

Od Sutine čete četovahu,[12]
Tere čest' u Solin dolazahu;
Robe oni Solin i Kaštela
I solinska sva ostala sela.
Dodje tužba rimskomu cesaru
Po imenu Avgust' Oktavjanu
Od Solina i grada Trogira
I Pecije Poljičkoga grada.[13]
Gospodine, živit nemoremo
Od zuluma sutinskih hajduka;[14]
Robe, siku, biju i kolju nas,
Ter ne smimo izać iz gradova
Još nas psuju kako nevirnike,[15]
Jere smo se tebi poklonili;
I zovu nas pogrdni Latini,
I da jesmo nevirni Rimljani.[16]
Već tako ti Jova, boga tvoga,
I tako ti Kastor' i Poluksa,
Koji će te čuvati na moru,
A mi ćemo za te njih moliti.[17]
Dodji s vojskom priko sinja mora,
I donesi strile i lukove,
Bojna koplja i oštre kadare
Da sutinska sila se satare.
Kad je cesar riči razumio,
On se diže iz Rima biloga,
K Solinu je zdravo dojidrio;
Pak je silnu vojsku sakupio:
Od Neretve doli do Trsata.[18]
Kod Zadra je vojsku pribrojio,
Pak otidje s vojskom u Kotare.[19]
Prominu je tvrdu obsidnuo:
Tu se mnoga krvca prolivaše,
Ali cesar osvoji Prominu.[20]
Tu ostavi vojsku od Kotarâ
Da čuvaju Prominskoga grada;
On otidje uz Petrovopolje,
Pak je Sinod bili razorio.[21]
I svega ga ognjem sažegao,
Pak gromilu za uvik ostavio;
Zašto se je cesar spomenuo,
Da je onde krvca prolivena,
I sva rimska vojska izsičena,[22]
Kojom Gabin tada upravljaše.
Onde je tad mrtvih ostanulo
Dvi hiljade vojske talijanske,
Za petdeset mladih barjaktarâ,
Četrdeset i više vojvodâ.
Kad je daklen Sinod razorio,
Idje s vojskom na bilu Sutinu.
Sutinska ga vojska dočekala[23]
Na srid polja kod Zmijevca vode.
Onde su se vojske udarile,
Tu se lome kopja i kadare,
Tu praskaju strile i lukovi,
Tu junaci mlogi izgiboše.
Rimljanom je gora srića bila,
I cesara rane dopadoše,
Iz praće ga kamen udario
U kolino, gdino nije mesa.[24]
Zove k sebi Slavilija Lavra,[25]
Na svoje ga misto postavio,
I njemu je cesar besidio:
Drži moju na okupu vojsku.
Tad cesara u kočije meću,[26]

njem stajali mali kralji arvacki. (Nešto bajka, nešto predaja. O. ur.).

[12] To četovanje znamenuje, da je narod svejednako mrzio na izvanjsko rimsko gospodovanje, a još većma na one, koji su mu se podvrgli, bilo od straha, bilo od narodnje izdaje.

[13] T. j. Epecija, lat. Epetium, štono je bila u okolini sadašnje Zrnovice i Postrane.

[14] U staro vrieme bili su hajduci junaci, četnici i pravi osvetnici narodne izdaje.

[15] Nevjernik i jest svaki naroda svoga odmetnik i izdajica, i koj tudjinu voli nego svomu.

[16] Borba je dakle bila izmedju dva naroda; a nije jednaka, akoprem i poganska.

[17] Puh! i tudje bogove moliti, a protiva narodu svomu. Takovi su i sadašnji odmetnici, oni bi i vraga izazvali na pomoć; a on radostno u svoju torbu trpa i jedne i druge. Pohlepni tudjin to jedva i čeka, na svoju a ni na čiju drugu korist. Gori su od njega, koji ga zovu, da njegovom pomoći svoje ruke umoče u krv braće svoje.

[18] To ti je braću ne ljubiti a tudjina imat za gospodara, pa u gospodarovu korist udarati na braću.

[19] Hoće pučka predaja, da je još prije cesarev kakav vojskovodja pokušao udrit na Sutin od strane Klisa, a da su ga Sutinjani junački dočekali u busijah u kitnoj gori Kočinoj, sada Kočino brdo, i svu mu vojsku hametom potukli.

[20] Prominjani dakle sami se branili kao kasnije i Sinodjani, a da su jedni i drugi i svi ostali skočili na noge junačke, niti bi tvrda Promina propala niti Sinod ostao razoren, niti Rimljanom bilo daljnjeg puta na Sutin i na ostale zagorske strane.

[21] Po svakoj prilici, gdjeno je sada Baljina glavica blizu Gradca.

[22] I s toga se vidi, da su Rimljani više puta uzalud nasrtali na junačko Zagorje.

[23] Silna li je ta sutinska vojska bila, kad je mogla slavodobitnu rimsku vojsku na sred polja dočekati i junački razbiti!

[24] I sada se kaže mjesto, odkle ga mladi junak kamenom iz praće udario. To je kuk iza sadanje crkve sv. Petra a povrh starodavnog grobišta iste crkve na Muću Gornjem.

[25] U Latinskom jeziku rieč Slaviljo nema koriena, te se po sebi izdaje kao slavjansko ime, jamačno kakova primorskog Dalmatinca. Strabo piše Statilio.

[26] Dakle su ceste kolovozne bile u Dalmaciji još prije, gdje i jošter niesu Rimljani ni zavladali.

Digitized by Google

Prate njega bijelu Solinu;
Pod Solinom on se ubrodio
I bijelom Rimu odjidrio.
Na Muću je vojska ostanula,
Tere čeka, dok se cesar vrati:
Lito prodje, a cesar ne dodje.[27]
Kada li je blizu jesen bila
Slaviljo je kulu sagradio
Na srid ravna polja pram Prosiku,[28]
Gdi će junak zimu zimovati
I gdi će se branit od Arvatâ.[29]
Ako li ti meni ne viruješ,
Ti otidji crkvi nasrid Muća,
Vidit hoćeš stinu napisanu,[30]
Koja kaže, kako i ja i pišem.
Još tri grada vojska sagradila,
Nek se vide iz bijele kule.
Najveća je na vodi Zmijevcu,[31]
Gdi je stala vojska cesarova,
I onde je crkva sagradjena
Na poštenje Kastor' i Poluca,[32]
Koji bihu od mora bogovi:
Sagradi ju Visanine Pere.[33]
Grad Zmijevac njega su sazvali,
Oli jer je kula od istoka
Što Latini reku originale;
Arvati ga prozvaše Origjija.[34]
Drugi grade na Moseć planini;
Baš je misto kano konjska klišta,
Kliština mu zato i ostade[35]
Ime vazda, nigda ne pristade.

Treći grade u dnu polja ravna
Na visokim stinam od sivera;
Postinje mu je ime ostanulo,[36]
I ono je kula stražbenica.
Još su straže kulu sagradile
Na glavici usrid Radunića;
Onde stahu Školjarski vojnici
Da čuvaju stražu od Agorja.
Agorani na nju udariše,
A Školjari tužni vapiahu:
„Ajmeh bidan sad sam poginuo!"
S toga mistu osta Bidnić ime.[37]
Rimska vojska zimovala tute:
Kada li je na proliće bilo
Dodje cesar iz bieloga Rima
S triest hiljad' crne lacmanije.
Lipo cesar vojsku razredio:
Po srid polja rimska i solinska;
Na Radošić vojsku od Neretve;[38]
Od sivera meće Kotarane;
Po Moseću vojska od Trogira
Od Gizdavca ter do Klište grada;[39]
Po Gizdavcu mladjane Klisane
I od grada Pecije vojnike;
A Visani u svakoj su vojsci,
Jer se zvahu virni cesarovci,
Prvi su se Rimu poklonili
I najprvi njemu harač dali.
Sve je polje vojska pritisnula,
Oko polja strane i dubrave;
Konj do konja, junak do junaka,
Čadorovi jedan do drugoga.
Tu je vojska lito litovala,
Satr vojska po polju šenicu,
Oko polja voće i lozicu,
A livade konji popasoše,
Po planinam goru izsikoše
Pak od gore čine meterize,
Ako na njih dodju Dalmatini
Da se mogu njima obraniti. —
Kad vidiše Sutinska gospoda,
Da toj sili odolit ne mogu,
Rimljanom se oni pridadoše
I brez boja i brez krvce crne.[40]
Ovo se je onda dogodilo,

[27] A što su vojska sutinska i junačke čete gornje Dalmacije za toliko vremena pusto plandovale te niesu na vojsku jur pobiedjenu složno naskočile? Stara nesloga i neuprava!

[28] U polju sadašnjega Muća Donjega, a Prosik je na Moseću. Sudeć po gradinah imala je prostor od tvrdjavice a ne od proste kule. Tute se nalazi i mozaik od bielih stjenčicâ.

[29] Puk po Dalmaciji svuda jednako pripovieda, da je ova od starine hrvatska (Jelićić piše Arvat, arvatska, a ja sam tako ostavio).

[30] Sad je nema, niti tko znade, što se od nje uradilo.

[31] Sve je sada izkopano i razneseno i tek se vidi na mjestih koj biljeg i malo temelja: ali sudeć po prostoru sadašnje Orgjije i po ostancih gradina tvrdjavica ova bila vrlo velika.

[32] Napis te crkve bio je uzidan na sadašnjoj crkvi Muća Donjega, ali i toga napisa već nema, a da ga je bilo svjedoči i Lovrić.

[33] Visani bili uviek na glasu graditelji.

[34] Puk govori da se potok prozvao Zmijevac od množtva zmija, što se onuda leglo: a grad dobio od iste vode svoje ime.

[35] U dnu polja i podnezapadno Donjega Muća na strmoj glavici a na tvrdom mjestu: i sad se vidi, kako je čudo ta tvrdjava zapasivala svojim obzidom.

[36] Ova je tamo niže za milju puta a sa sjeverne strane i jednako na sgodnom i tvrdom mjestu.

[37] Ova je na sjeveroistoku od Postinja.

[38] Radošić je s istočne strane od Sutine k Sinju.

[39] Gizdavac leži podno Moseća a s podnevne strane.

[40] Sva je prilika, da je za dugo ostala vojska u spomenutih tvrdjavicah i poslije nego su se Sutinjani predali i to sudeć po množini criepova, opekâ, grobova i liepo udjelanih ploča i stiena i mozaikom nakićenih podova. Jamačno i do same rimske u Dalmaciji propasti.

Digitized by Google

Kad je rimsko do Dunaja bilo,
Ovo biše onda malo prija
Neg se Isus na svit porodija.
A zašto se Muć polje zazvalo,
Kad se prija Setonija zvalo,
A tako mi svedjer biti zdravo,
Kazat ću ti odmah i to pravo.
Kadno vojska od sivera dodje
Od našega arvackog naroda,[41]
Ter Rimljane oni izsikoše
I gradove bile razoriše,
Setonija ostala je pusta
I gorica po njojzi narasla.
A bijaše gora na zbuljake[42]
I u gori zviri svakojake:
Kad Latini Sinj grad naseliše
Tere na Muć u lov odlazili
Mući goru zvahu na zbuljake[43]
I zato se Muć polje zazvalo.

[41] Obri ili Avari i Goti u svojoj nagloj poplavi povukoše sobom mnoge Slavjane: ali oni niti su bili Hrvati niti Slavjani.

[42] Na gomile, na busove, gdje gusta, a gdje riedka.

[43] To nikako ne stoji. Latini bi rekli cumulos ili acervos, pravi Talijani mucchi, a samo Mletčići mucci; a u vrieme Mletčića niti je na Muću bilo pusto, niti u gori zvieri svakojake. Biti će ovo Jure Jeličić po svojoj pameti mudrovao, a u svom se mudrovanju prevario. I nema ti mučnije stvari nego svakomu imenovanju u puku podati točno i nekrivo tumačenje. Tomu poslu niesu ni drugi dorasli, a kamo li naš Jure!

Tenesee-ov ortak.

Crta od Breet Harta, s englezkoga preveo Rojc.

Ne mislim, da mu se je ikada znalo za pravo ime. Nu to nam nije u družtvu ni malo smetalo, jer se je u Sandy-Baru g. 1854. i onako većina ljudi prekrstila bila. Ti nadimci poticahu bud od razne odjeće kao „Dungaree Jack“ (Janko smetnjak) bud od neobične kakove navike, kako n. pr. nadimak „Saleratus Bill“ (slani Bill) nadjenuše čovjeku, koji je sa svojim svakdanjim hljebom van reda mnogo soli lizao; bud od kakove nesrećne máne jezika, kakovu je imao „gvozdeni pirat“, čovuljak blag, ni najmanje opasan, koji si steče toli grozan pridivak, jer je nesrećom rieč „pyrit“ (kremen) izgovarao pogrešno „pirat“. Možda je to bio početak surove neke heraldike, nu prije bi rekao, da je to nazivlje poteklo odatle, što si pravo ime čovjeka tek od njega samog saznati mogao, ako li mu se u obće hćelo, kazati ga. — „Vi se zovete Clifford? Je l' tako? reče Boston neizmjernim priezirom neznatnu došljaku, „pakô već je prepun takovih Clifforda!“ Na to predstavi drugovom toga jadnika, komu ime u istinu Clifford bijaše, kao „Jay-bird Charley-a“ (Karla Šojku) i sa te nestašne domisli ostao čovjeku za svega života nadimak „šojka.“

Nu da se vratimo Teneseeovu ortaku, koga niesmo ni kad poznali pod drugim imenom. Da je kada tada živio, da ga je sbilja bilo na svietu, da je svoj čovjek bio, doznasmo tek poslije. Čini se, da je g. 1853. ostavio Poker Flat, da podje u San Francisko, potražit si — kako reče — ženu. Ali nikad ne dodje dalje od Stocktona. Tu ga očarala mlada ženska, što je u krčmi posluživala goste, gdje je i on ručavao. Nekog joj jutra reče riečcu, s koje se mlada milostno nasmjehnu, te baciv mu ponešto koketno pladanj narezanoga kruha u to pošteno, ozbiljno lice, pobjegnu u kuhinju. On pohiti za njom, te se za kratko pojavi pun kruha i pobjede. Tjedan dana iza toga vjenčali se pred mirovnim sudcem i vratili se u Poker Flat. Znam, da bi se od te epizode dalo više toga sačiniti, nu volim pričati, kako je običaj pričat u Sandy Baru — po krčmah i rudnicih — gdje obilje humora preotimlje mah svakomu čuvstvu.

Slabo se šta znade o sreći novovjenčanika; razlog je možda tomu, što je Tenesee, živući za onda sa svojim ortakom, nekog dana prišapnuo mladoj ženi riečcu na svoj račun, na što se ona — kako sviet veli — nasmjehnu prilično milostivo, te se vrlo čedno udalji — ovaj put sve do Marysvylle-a, kamo za njom podje i Tenesee i gdje se oboje zajedno udomiše bez pomoći mirovnoga sudca. Teneseeov ortak preboli gubitak žene si po svom običaju mirno i osbiljno. Nu nemalo začudi se sviet, kad se jednog dneva Tenesee povrati iz Marysville-a bez žene svoga ortaka — bila se najme nasmjehnula drugomu i otišla s drugim — a prvi ga pozdravi njegov drug rukujući se od srdca s njime. Svjetina, sakupljena da vidi, kako će se ta dva ortaka radi žene strieljati, razidje se vrlo nemilo dirnuta. Možda bi se ta zlovolja pojavila bila u nekoliko krpica, ali Teneseeov ortak pokaza svietu čudnovatim pogledom, da mu takov humor ni malo nije po ćudi. Bijaše on u istinu pri svakom praktičnom poslu čovjek osbiljan i nepomičan, a to je ljudem osobito neugodno bilo navlaš kod kakova nesporazumka.

Medjutim se javno mnienje u Baru sve više dizalo proti Tenesee-u. Znalo se, da je kartaš, sumnjalo se, da krade. Ta se sumnja odbijala i na Tenesee-ova ortaka. Prijateljevanju sa Tenesee-om i onomu što je prije pripoviedano bilo, moglo je biti razlogom medjusobno ortačtvo u zlodjelih. Napokon zatekoše Tenesee-a na

Digitized by Google

činu. Nekog dne srio nekoga stranca na putu do mjestanca „Crveni pas“. Tek poslije pripoviedao je stranac, kako ga je Tenesee zabavljao zanimivimi pričicami i pošalicami, pa napokon iznenada završio svoj govor vrlo nelogičnimi riečmi.

— Sada, mladče, molim vas za vaš nož, vaše male puške i za vaše novce. Vidite, to oružje moglo bi vam bit neprilično u „Crvenom psu“, a novci mogli bi navest zle ljude na veliku napast. Mislim, da idete u San Francisko. Gledat ću, da vas ondje posietim“. Valja mi reći, da je u Tenesee-a bilo humora pri najopasnijih poslovih.

To mu bijaše zadnje junačtvo. „Crveni pas“ i Sandy Bar složili se, da uhite razbojnika. Lovili lov na Tenesee-a, kao na medjeda — njegovu sliku i priliku. Kad se mreža oko njega sve većma sapinjala, pokuša činom očajanim, da izmakne; izbaciv na ime samokres na svoje progonitelje pred arkadami, pohiti prema medjedovu-ponoru; al ponoru na ždrielu zakrči mu put čovuljak, sjedeć na sivu konju. Časak gledahu se mučke. Obojica bijahu ljudi neustrašivi, svoji i slobodni; obojica pravi tip ljudi, što bi ga sedamnaesti viek bio okrstio „heroiskim“, a devetnaesti ga zove bezbrižnim.

— Kakvimi kartami igrate? pitam vas; progovori Tenesee mirno.

— Dvama adutima i jednim kecom — odgovori stranac opet mirno, iznesav dvie male puške i jedan nož.

— Kad je tako, ne igram, reče Tenesee i podje, baciv svoj nekoristni samokres, sa svojim dobitnikom.

Bijaše topla noć. Hladni vjetric, koj bi obično pirnuo, čim je sunce sjelo za briegove osute trnjinom, poštedi danas Sandy Bar. Uzkim prodolom širio se zadušni vonj smrekove smole, a trulo drvlje, nanešeno na obalu rieke, disaše dahom kužnim, nezdravim. Jošte se ne bje smirila u selu silna, grozničava strast, zavladala danju. Niz rieku titrahu nestalne luči amo, tamo, nu mrka kaljava voda ne odbijaše im svjetla. Izpred tamnoga omorja sievahu nepomično okna starog, prvog sprata nad poštarskim uredom, a šećući ulicom sviet mogao je lasno kroz prozore ne zastrte razabrati lica ljudi, koji su u taj čas viećali o sudbini Tenesee-ovoj. A nada svimi, oštro orisana o tamnom nebu uzpinjala se Sierra, visoka, mirna, ovjenčana tihimi zviezdami.

Izpit Tenesee-ov obaviše dostojno, kako dolikuje sudcu i poroti, koja je donekle ćutila, da je uhit i obtužba ponešto nepravilna. Sud sandy-barski bijaše neumoljiv, al ne bijaše osvetljiv. Razdraženost i osobna strast, razigrana neobičnim lovom, slegoše se pred sudom; imajući Tenesee-a u svojih šakah, bijahu voljni strpljivo slušati svaku mu obranu, budući uvjereni, da se i onako ne će moći obraniti. Po sviesti svojoj dozvoliše mu rado svaku moguću polakšicu. Sjegurni, da ga po običnačelih objesiti valja, dopustiše, da se taj nehajni drznik brani slobodnije, nego je, sudeći po svem, i sam tražio. Činjaše se, da sudca mori veća briga, nego li obtuženika, koji se je, inače bezbrižan, zlorado veselio, kako sudca mori odgovornost, koju mu je obtuženik naprtio bio.

— Ne igram u toj vašoj igri! — odgovorio bi na svako pitanje smiešeći se dobroćudno. Sudcu, koji ga je uhitio bio — ponešto se na žao dalo, što jutros nije Tenesee-a s mjesta ustrielio, ali za čas prenu se od te ljudske slabosti, nedostojne savjestnu sudcu. Netom se začu, da netko kuca na vratih, pa kada prijaviše Tenesee-ova ortaka, koji da želi braniti obtuženika, zaključiše jednoglasno, da smie unići. Možda se nadali mladji članovi od njega kakovoj pomoći, jer im se cieli taj postupak činio van reda neugodnim.

Ortak Tenesee-ov ne bijaše ni najmanje ugledan čovjek. Kratak i širok, četverouglasta od žege izpržena, preko naravi crvena lica, odjeven širokim platnenim haljincem, mornarskimi hlačami zaprljanimi crvenicom zemljom, bijaše to pojav u istinu vrlo čudnovat, te mu se pače u tih okolnostih podsmiehnuše porotnici. Kad se je sagnuo, da položi kraj sebe težku vreću, štono je sobom donio bio, mogao si jasno razabrati, po zamotcih i nadpisih, da su krpice, kojimi su mu hlače izkrpane bile, s prvine služile za manje častno pokrivalo. Uza sve to popodje dostojanstveno napried; stisnu nekako pod silu ljubezno svakomu ruku, otre si ozbiljno, reć bi drveno lice crvenim rubcem, stavi težku ruku na stol, da se sabere, te progovori sudcu ovako:

— Prolazio sam ovuda, zače kao na izpriku — pa pomislim, ded zavirimo malko, kako stoje poslovi Tenesea — moga druga. Noć je sparna. Ne sjećam se takova vremena u Baru.

Ušuti; nu hoteći produžiti svoje metereologične opazke, lati se opet rubca i stao si otirati lice.

— Imate li štogodj reći na obranu tuženika? zapita ga napokon sudac.

— To je ono! viknu Teneseeov ortak, kao da mu je s tih rieči odlanulo. Ja Teneseeov ortak, poznavajući ga pune četiri godine u vodi i na suhom, u sreći i nesreći, dolazim amo. Njegovi putevi ne bijahu vazda i moji, ali ne ima vam u toga mladića ni jedne misli, ne ima ni jedne osnove, a da ja niesam za nju znao. A vi me pitate, pitate me — pouzdano. oko u oko — pitate me, — znate li što godj u njegovu obranu? a ja vam velim, velim vam — pouzdano, oko u oko — što da tko znade o svom ortaku?

— Je li to sve, što znate? — zapita ga sudac nestrpljivo, ćuteći možda, da je opasna sućut osvojila stroge sudce.

— To vam je tako — nastavi Temesee-ov ortak. Nije to moja, reći što proti njemu. Pa ded, da vidimo, kako stoji stvar? Evo, Tenesee-u treba novaca, treba mu ih silno, ne će mu se tražit ih od staroga si druga. Dobro, što radi dakle Tenesee? Vreba na stranca, i

*

Digitized by Google

uhvati stranca. A vi vrebate na njega, i uhvatite njega; čast je na obih stranah ista. Pitam ja dakle vas, pametnoga čovjeka, i vas sve, gospodo, pametne ljude, nije li tako?

— Tuženiče, — progovori sudac zakrčiv mu rieč, imate li zašto pitati toga čovjeka?

— Ne ima! ne ima! — nastavi Tenesee-ov ortak brzo. Tu igru sâm igram. Glavno je kod svega to: Tenesee, evo, malo se je krupno i skupo poigrao s nekim strancem, a u vašem kotaru. Koliko dakle valja platiti? Taj bi rekao više; onaj bi rekao manje. Evo sedamnaest stotina dolarâ surova zlata i jedan sat — sve što imam — pa, nieste li namireni? I prije no se ruka mogla maknuti, da mu to prieči, već je iztresao na stol sve, što je bilo u vreći.

Časak mu bijaše život u pogibelji. Jedan, dva li porotnika skočiše na noge, nekoliko njih mahnu se oružja i da ne bude sudčeve zabrane bili bi ga „jednoglasno“ bacili iz prozora. Tenesee se smijaše. A Tenesee-ov drug kano da ne vidi i ne čuje te buke, uhvati tu priliku, da si opet otare lice crvenom maramom.

Kad se buka primiri, i kad čovjeku dokazaše silnimi figurami i vještom retorikom, da se Tenesee-ov zločin novcem izmiriti ne da, uosbilji i raztuži mu se tek lice, a ljudi stojeći do njega opaziše, da mu je ruka na stolu malko drhtala. Časak razmišljao, zatim poče polagano trpati zlato u vreću, kao da još ne shvaća plemenitog pravdoljublja, koje je nadahnjivalo sudce i kao da se čudom čudi, da odbiše njegovu ponudu. Zatim se obrati prama sudcu veleći: — Ovo sam igrao sâm, posve sâm, i bez svoga druga. Na to se pokloni porotnikom pa da ode, al ga sudac zovnu. „Ako imate štogodj reći Tenesee-u, bilo bi dobro da mu to sada kažete.“ Sad se prvi put sretoše oči tuženika i čudnog mu branitelja. Tenesee nasmjehnuv se, pokaza svoje biele zube, te mu poda ruku veleći. „Zlo si igrao, stari druže!“ Tenesee-ov drug stisne mu ruku, te rekav, „Upravo sam došao, da vidim kako poslovi stoje“, spusti ruku i dodavši da „je sparna noć“ opet si otare lice svojom maramom, te ne progovoriv više ni cigle, ode. Za svoga života već se ne vidješe ta dva čovjeka. Lynch-sudac bijaše možda praznovjerac, slabić, možda slaba glava — al podmitljiv ne bijaše. Zato ukloni nečuvena pogrda, nuditi sudca mitom, svaku dvojbu o sudbini Tenesee-a. U prvi čik zore povedoše ga na glavicu Marley, gdje ga snadje zla sreća.

Kako je Tenesee sve to podnosio hladne krvi, kako je povjerenstvo sigurnosti sve liepo i dobro pripravilo bilo, sve je to točno opisao urednik lista u gradiću „Crveni pas“ pa je dodao shodan moral i primjer budućim zlotvorom, na što učtivo svraćam pozor čitalaca.

Ali divote ljetnjega jutra, blagog sklada zemlje, zraka i neba, novog života gajeva i humova, preporodjene uzvišene prirode i onog divnog mira širom božjega svieta ne spomenu list, ta to i ne spada u propovied o družtvenom moralu. A ipak su iza toga nejunačkoga, ludoga čina, kojim jedan život i svu mu snagu i dužnost iztjeraše iz one nagrde, viseće u zraku — ipak su iza toga čina ptice milo pjevale, ipak je cvieće cvalo, sunce sjalo milo jasno ko i prije, i možda je mjesto „Crveni pas“ učinilo pravo.

Tenesee-ova ortaka ne bijaše u hrpi ljudi, koja se tiskala oko kobnog drvenog stupa. Nu razilazeć se opazi sviet, kako stoje kraj puteljka priprosta kolca.

Primaknuv se bliže, prepoznaše s mjesta poštovanu magaricu „Jenny“ i dvokolice — vlastničtvo Teneseeova ortaka — na kojih je vozio blato iz svoga rudnika. Ne daleko od te čudne predprege sjedjaše joj pod javorom i gospodar, taruć si znoj s lica.

Zapitan odgovori, da je došao po truplo „preminuloga“, „ako od povjerenstva ne bude prigovora proti tomu“. On da se ne želi „prenagliti“; da može „čekati“. Danas da ništa ne radi; pa kad gospoda svrše posao s „preminulim“, da će ga on uzeti. „Ako je tkogodj ovdje“, doda ozbiljnim svojim načinom, tko bi želio prisustvovati pogrebu, neka dodje. Bud da je u Sandy Baru u obće bilo mnogo humora, bud da je sviet gonio bolji kakov nagon — dvie trećine skupljenog ljudstva primiše poziv Tenesee-ova ortaka.

Bilo je već podne, kadno predadoše trup Tenesee-ov njegovu ortaku. Kad se kolca primicala kobnomu stupu mogao si opaziti na njih prostu, odugačku škrinju, — očevidno sabitu od dasaka iz rudnika — do polovice napunjenu korom i iglicami omorike. Kola bijahu takodjer nakićena vrbovimi granami i javorovim cvietom. Kad bje trup Tenesee-ov položen u škrinju, Tenesee-ov ga drug pokri tkaninom namočenom katranom, te tužno ozbiljno sjednuv na prednji dio kola, složio noge na rudo i potjera malu oslicu. Kolca se polagahno micahu onim častnim korakom, kojim je „Jenny“ vazda koracala i u manje svečanih časovih. Ljudi — i radoznali i od šale, ali svi dobroga humora povlačili se uz kolca, koji napried, koji podalje od toga častnoga pogreba. Nu, bud što se je staza suzila, bud s nekog čudnog počitanja, ljudi se poredali po dva i dva, kada kolca malo dalje poodmakoše, te koracali pravilnim korakom, i vladali se kao kod obična pogreba. Jack Folinsbee, trubljaše s prvine savinuv ruke poput trublje pred ustima žalobnu poputnicu, al naskoro zamuknu, opaziv da nitko za tu šalu ne mari — i ne budući valjda pravi humorista, da se zadovolji sâm svojom dosjetkom.

Put je išao medjedovim ponorom, — sve naoko da je bilo sjenom i mrtvačkim ruhom. Crvenike (Rotholzbaum), kojim je korenje duboko u crveno tlo zakopano bilo, stojahu poredane kano povorka kraj ceste, te sagnute im k zemlji grane, čudnovato blagosivljahu prolazeći mrtvački sanduk. Zapanjen od čuda i uzburkana srdca sjedjaše upravno kraj staze u paprati zec, gleda-

Digitized by Google

jući gdje prohod prolazi. Vjeverice žurile se, da si priprave sjegurno mjesto na viših granah, odakle je bilo bolje vidjeti, a modre svrake široko razviše krila leteć pred njima kano glasnici — sve do predgradja sandy-barskoga, do osamljene kolibice Tenesee-ova ortaka.

Da smo baš i ugodnijom kojom sgodom promotrili bili tu kućicu, ne bi nam se bila milila. Okoliš pust, lice kući prosto, razklimano, zrak nezdrav, kako ga nalaziš u svakom rudarskom selu Kalifornije, sve to povećavalo grozu mrtvačku. Nekoliko koračaja od kolibe bijaše ogradjeno malo mjestance, koje za kratkog trajanja bračne sreće Tenesee-ovog ortaka služaše vrtom, sada bijaše obrašteno gustom paprati. Što nam se činjaše nekako obradjenim vrtom, ne bijaše van zemlja, bačena iz novo izkopana groba.

Kolica stadoše pred ogradom; odbiv svaku pripomoć, prikazujuć jednako pouzdano mirno lice, nakrca si Tenesee-ov ortak surovu škrinju na ledja te ju bez svake pomoći položi u neduboki grob. Zatim pribi na nju dasku, koja joj je imala biti pokrovom; popev se na nizki hum nabacane zemlje, skide klobuk, te polagahno otiraše si lice svojim rubcem. Hrpa sakupljenih ljudi znala je, da je to priprava za govor, te zato se ponamjesti amo, tamo na kamenje i panjeve, pozorno izčekujuć rieč.

„Kad je čovjek“, tiho započe Tenesee-ov ortak, „sav dan okolo lietao, što je najbolje da učini? Nu, da dodje kući. Pa ako sam ne može, što može da učini njegov najbolji prijatelj? Nu, da ga kući ponese! I evo Tenesee je landao slobodan po svietu, a mi ga nosimo kući sa njegova putovanja“. Za časak umuknu, dignu kus bjelutka, te taruć njim svoj rukav, nastavi: „Nije to prvi put, da sam ga ja naprtio na svoja ledja, kako ste sada vidjeli. Nije to prvi put, da ga donesoh do ove kolibe, kad si sam nije pomoći znao; nije to prvi put, da smo ga ja i „Jinny“ čekali na onom brežuljku, podigli ga i tako kući ponieli, kad nije mogao ni govoriti ni prepoznati mene. A sada je to zadnji put, što —“ zamuknu i povuče bjelutkom nježno po rukavu — „vidite zlo je po njegova druga. A sada je gospodo“, dodade iznenada, podignuv dugačku lopatu, „sprovod dovršen; i hvala vam, od mene i od Tenesee-a, što se potrudiste amo!“

Odbijajući svaku pomoć, zače zasipavati grob, okrenuv ljudem ledja, koji se iza kratkoga razmišljanja malo po malo razidjoše. Stignuv na vrh humka, kojino dalje zaklanja vidik na Sandy-Bar, okrenuše se nekoji, te im se pričini, kano da Teneseeov drug sjedi na grobu, dovršiv svoj posao, držeći lopatu medju koljeni, a krijući lice crvenim svojim rubcem. Drugi pako tvrdili, da mu je i lice crveno ko i rubac, pa se na tu daljinu nije moglo vidjeti, šta je.

Kad se smiriše uzrujana srdca ljudi ne zaboraviše na Tenesee-ova ortaka. Tajna iztraga rieši ga svake sumnje, da je ikako Tenesee-ov sukrivac bio, samo se slutilo, da nije posve zdrave pameti. Sandy-Bar kano da mu je dužnost, posjećivaše ga i učini mu mnogo možda surovih ali dobromišljenih dobročinstva. Ali od onoga dana njegovo čelik-zdravlje te vanredna snaga naočice ginula; te kad zače kišno doba, i kad se pomiljaše maljušna sitna travica iz kamene gomile groba Tenesee-ova, oborilo ga na postelju,

Jedne noći kad se omorike uz kolibicu silno uznjihale od bure, i tankimi prsti na krov kucale, a dolje kad je šum i bruk nabujale rieke bučio, podigne Tenesee-ov drug glavu sa podglavka govoreći. „Vrieme je da idemo po Tenesee-a; moram „Jinny zapreći pred kola.“ i bio bi se dignuo s postelje, da ga čuvar njegov ne suzdrža. Boreći se s njime jošte nastavi čudno buncati. „Evo, sada, hitro, „Jinny,“ — hitro, stara starice. Kako je tamno! Pazi stazu, — i na njega takodjer stara bako. Kadkada — znaš — kad se ljudski napije, legne usred ceste. Hajde ravno k omoriki na vrhu briega. Evo — rekoh ti! — evo ga, — dolazi ovim putem, — posve sam, triezan sjajnoga lica, Tenesee! Druže!“

Tako se nadjoše.

POUKA.

Vjekopis Dragojile Jarnevićeve.

Napisao I. T.

Dragojila Jarnevićeva rodi se na 4. siečnja g. 1812. u Karlovcu. Roditelji joj imadjahu kuću izvan tvrdjave nedaleko od kupskoga mosta u glavnoj ulici, kojom drum vodi u Zagreb, a bavljahu se malom trgovinom.

Uza slast majčina mlieka, uz milost njezine pažnje umiljavala i svikavala joj se hrvatska besjeda duši i srdcu, a težka ju žalost snadje, kad joj potla u učioni zabraniše hrvatski govoriti, kad ju po koji put progovorivšu hrvatski i kazniše, kad joj nakon i njemački molitvenik turiše u ruke, neka se i svomu stvoritelju ne moli na majčinu jeziku. Boljelo to djevojku, ali ne bješe nitko u njoj uzbudio hrvatskoga ponosa, te pregarala očiti progon miloga glasa misleći, da to mora tako biti, da bez njemštine ne ima uljudbe.

Uza to umrie joj brižnji otac a mati uz veliko gospodarstvo i šestero djece ne mogaše toliko paziti na uzgoj kćeri, koj dakako bijaše povjeren učiteljem, a ovi nastojahu samo oko svoje koristi, kako je to sama pokojnica zabilježila. Izim toga gospodovaše u tvrdjavi vojničtvo, stolovaše dapače ondje i glavno zapovjedni-

Digitized by Google

čtvo gornje krajine, te tako se stade u odličnijih družtvih gniezditi niemstvo, u istom karlovačkom samostanu i na tamošnjoj gimnaziji njegovala se njemačka knjiga. Spominjem samo O. Avrelija Hermana, učenoga Niemca iz Bavarske, koji je g. 1826. nagovorio onda još mladjahnoga Ljudevita Gaja, neka svoju povjestnu crticu o krapinskih gradinah po bilježkah O. Klenskoga izdâ na njemačkom jeziku. Onda je Dragojili Jarnevićevoj bilo 14 godina.

Nemojmo se dakle čuditi, što se je umna djevojka dala na čitanje njemačkih spisova. Čitala ih bez ikakva uzgojnoga sustava, bez izbora, čitala je uz najogavnije Klaurenijade i Šilerove slobodoumne divote. Sva sreća bijaše, što je jake duše bila, te se odvraćala od ogavnosti a tiem silnije prianjala uz ljepotu i dobrotu. To svjedoče najkrasnije pjesme njemačkih velikana, što ih je Dragojila bila prepisala a mnoge ih i na izust znala.

I podala se djevojka zanosu i idealom a u sbilji svieta nazirala hrdjavštinu i kukavštinu, njezini zahtjevi kakov da bude čovjek ovoga svieta, uzpeše se visoko nad oblake — „zamuti se“ piše ona sama — „nekakov kaos u mom duhu i tjeraše me neprestance amo, tamo bezpokojnu nujnu, neveselu. Zadjevojčiv se, mjesto da se radujem bielu svietu i mladim godinam stisnuh se u svoj kuteljak i mučih muku pitajuć dušu i srdce, zašto ne će u slogu sa ostalim živućim svietom? Neko me čeznuće spopade, a ne znadjah, za čim čeznem i tako prodjoše godine“.

U toj duševnoj nelagodi, sjedeć i gvireć u knjige do kasno u noć, podražujuć osjetljivo srdce uzornom srećom a tudjeć se od svieta, pa možda najvećma s nedostatka kretnje na čistom božjem zraku obnemogne djevojka tielom i stade se liečiti. Liečnici joj napokon reku, neka ide u drugu koju zemlju, gdje je čistiji zrak.

Zaputi dakle g. 1839. s nekom znanicom u Gradac i ondje uze malo ogledati se po liepoj prirodi. Došeta se tako jednom i na vrh gradskoga briega, tako zvanoga Šlosberga te dospije puteljkom pod onaj zvonik, s kojega svakoga jutra i večera ono zvono, rekao bih, svoj okolici domumljuje, da zakon bdije, dočim dan iza dana dolazi i prolazi.

Opazi Dragojila po pristupnoj nutrašnjoj stieni zvonika mnoga upisana imena i pobilježene dane kad se je koji njih pod zvonikom desio. Već tri mjeseca ne bje čula ni rieči hrvatske, a na toj stieni opazi i uze čitati ove hrvatske redke:

Zdrav mi svaki bratac bio,
Koj je godier roda moga,
Kom' je jezik ovaj mio,
Koji me je razumio,
Sva mu sreća došla od boga!

Pripovidje mi kašnje, da joj se je taj pozdrav u velike kosnuo srdca, da joj se je sva milina majčina tepanja iz prvoga djetinstva na jednom u duši oglasila, i premda do onda nije pokušala napisati ni jednoga hrvatskoga stiha, da nije mogla odoljeti srdcu, već lativ se olovke da je pohitjela odazvat se ne znanomu pjesniku.

Odziv taj, napisan pod gore navedene redke, glasio je ovako:

Ilirkinja 'e ovdi jedna,
Koja jezik ovaj razmi,
Premda ona tebe ne zna,
Vendar joj je kruto drago,
Da je našla ove rieči,
Kojim srdce svoje lieči.

Ilirkinja iz Karlovca.

Valja znati, da smo onda boravili u Gradcu ja i moj drug Edo pl. Grgurić, onda pokojni Ljudevit Šplajt i još nekolicina Hrvata na ondješnjem sveučilištu i dočim je grof Janko Drašković u Zagrebu uzeo pozivati hrvatsku vlastelu: Oršiće, Sermaže, Bakače, Festetiče, Pejačeviće, ostale Draškoviće, oba baruna Kulmera i Raucha, za tiem častna starca Haulika, velikoga župana Zdenčaja i uz Gaja sve tadašnje ilirske književnike na narodna posiela, i dočim su tadašnja komtesa Sidonija Frdödi i baronica Condé pače i Danilo Farkaš i Henrik Mikšić (dvopjevom iz Belizara) hrvatskomu jeziku pjesmom put krčili u visoka družtva, napisasmo mi mladići na našu skromnu zastavu „napredak knjige“ te ja i Davorin Trstenjak obćeć sa vrlim Muršecem i revno dopisujuć si sa Stankom Vrazem, koji je onda boravio u Zagrebu, razigrasmo se na književnom polju i liepo drugovasmo, pače svakoga mladoga Hrvata i Slovenca na književni rad nagovarasmo. Moj prvi prievod Šilerove pjesme o zvonu, druge izvornice, Trstenjakove Ljeljinke i druge pjesmice izidjoše onda u „Danici“. I potlašnjega profesora Macuna prikupismo u naše kole.

Drugujući liepo — zajedno obilažasmo i liepe gradačke okolice, zajedno se nadjosmo i na gradskom briegu, gdjeno ja — nešto nagnan nešto drage volje — napisah onaj pozdrav svakomu našincu pohodniku onoga zvonika.

Jedno jutro dotrča k meni ili Trstenjak ili Šplajt te mi reče, da ima na „Šlosbergu“ odziv našemu pozdravu i to od ženske ruke. Mi poteci gore vidjeti i na koju zastavu zaprisegosmo, nije bilo nikakvo čudo, što smo gotovu hajku podigli, da nepoznanoj Karlovčanki u trag udjemo.

Ne bilo dugo, a Šplajt dobi pismo iz Karlovca i u njem drugo, da ga dostavi Dragojili Jarnevićevoj, za koju nije znao, da je u Gradcu. Napita nekako, gdje joj je stan, i sluteći ili ne sluteći, da je to naša nepoznanka, natukne nešto ob onom pozdravu i odzivu, a

Digitized by Google

ona se smijuckajuć odade. Čuh od Šplajta, da je umna ženska glava, da je dapače nekakove njemačke pjesme napisala i da se ne kani udavati, jer joj je bilo već 27 godina i jerbo bijaše bolježljiva. Pomislim, ne bi li mogla ta djevojka uz našu zastavu pristati te s toga zamolim Šplajta, neka ju pita, smiem li ju posietiti. Ona dozvoli i tako se sastadoh sa sjetnom bolestnicom, kojoj nije nikakov smjer pred očima lebdio, kojoj se bijaše zamjerio sviet i viek i koja mišljaše, da nije ničemu drugomu, ves da sudi propalomu svietu. Uzmem ju izdaleka odvraćati od tieh nazora i nagovarati, neka se posveti domovini i nek prione uz materinski jezik. Sjetnica se preporodi, i kako sama piše, „jasno joj postade čeznuće, štono ju uznemirivaše i tjeraše danom i noćju neprestance od mjesta do mjesta". Omili joj domovina i stade dušom i srdcem ljubiti i cieniti zanemareni materinski jezik. Dadoh joj slovnicu i rječnik te narodne poslovice, upućivah ju, što će i kako će te izpravljah joj prve pokuse. „Želja za domovinom" u „Danici" br. 31. g. 1839. bijaše prvi pojav njezina preporodjaja i doista liep priklik uz naš tadašnji pokret. Pjesma sliedjaše za pjesmom, a ja ju upućivah, neka prouči estetiku i neka se onda dade na pripoviedanje. Trže se iz svoga bezsmjernoga tumaranja, uze se marljivo učiti te uz posao i napor razvedravaše se duh njezin i domovini bude spašena plemenita duša. „Još za malo" piše sama „i usnula bi bila duševna snaga u vječnih borbah sa fizičnim silami.

Kad vidje, da joj pjesme ne idu baš za rukom, uze se liepo izpričivati, da slavulj samo proljećem pjeva, a da je njezino proljeće davno već minulo.

Iz Gradca ode u Trst i odanle u Mletke, ne toliko da se posvema oporavi, već da odoli živoj želji za južnom divotom. Ondje se odličnije obitelji gotovo otimahu za nju, neka grofica hćede uglaviti s njom ugovor na 6 godina, da joj odgoji kćeri, neki ju englezki lord nagovaraše, neka ide s njegovim kćerma, koje joj prevolješe najprije u Aleksandriju, pa onda u Englezku. Jedva mi podje za rukom nagovorit ju, neka se svomu zdravlju i domovini za volju vrati kući i tako poslije 14 mjeseci nadje se u krugu svojih, koji ju proslavljenu milo dočekaše.

Imala brata Josipa, svećenika, te neko vrieme proboravi kod matere u Karlovcu, dok je ova življela, neko opet kod brata. Al umrie joj i majka i brat, te proživiv još neko vrieme sa udovom sestrom u roditeljskoj kući, prodadu sestre svoj posjed u Karlovcu i podiele novce.

Znâm i vidio sam, gdje je Dragojila Jarnevićeva neko vrieme podučavala odličnije karlovačke djevojke u svojoj kući i gdje im je preporučivala ljubav domovine i materinskoga jezika.

Izim pobratima Šplajta odlikovao našu pjesnikinju pohodom u Karlovcu pokojni barun Kušlan, Žužel, tadašnji dubovački kapelan A. Veber, i svaki onud putujući književnik.

Dvaput je po više mjeseci proboravljala u mojem domu, bilo je neko vrieme i u Bistrici, svake druge ili treće godine po nekoliko nedjelja u Lešću ili u banovačkih toplicah, jednom u ovih s pokojnim Gjurom Augustinovićom i uploške rado je putovala. U zadnju ruku pribila se i smirila uza svoju nećakinju suprugu pekara Cesarca u Karlovcu, koju je sama odgojila, i doživljela je ondje starica svoje dane medju knjigami časopisi i svojimi spisovi, pažena i liepo dodvorena.

U kući ljubila je veliki red, čistoću i štedljivost, bila je vrlo vješta svakomu domaćemu poslu i obavljala ga spretno. Mrzila je svaku i najmanju nepristojnost a sgražala se i bježala, kad je opazila, da su gospoda udarila u pijanku.

Književnoj radnji podala se je svom dušom i kad joj je zdravlje iole služilo, nije prestala smišljati, izpredati, predjelavati i na kraj izgoniti, koliko je bolje mogla. Pjesme joj izprvice izpravljah ja, koliko sam sâm znao i mogao, jer mi je bilo istom 20 godina a jeziku tekar počesmo udarati pravac. U pismih joj razlagah slovnička pače i pravopisna pravila a svjetovah ju neka si sama ustanovi neki etični smjerovni pravac svojim radnjam. Žalim, što se godinu dvie za tiem nedoraslim držah, da prekrajam i izpravljam njezine pripoviedke i što uploške ne mogah nastaviti obširno dopisivanje; jer bi mi uz moj službeni posao bilo zapremalo malne svaku dokolicu drugomu radu. S toga se svidjelo nekomu, da mi u grieh upiše, što tobože ne doćerah posla na kraj, kojeg se uz toliki trud podhvatih. Da li to mogah i do koje bi se visine doćeraja odgovornost na me s valiti smjela, to nije izpitivao.

Bilo nam se je svakomu pojedince boriti i učiti, a samo tko nije obavljao druge službe, i koji je bio s kim zajedno u većem gradu, mogao se je takve odgovornosti podhvatiti.

Žalim i to, što se je morala potužiti na nekoga starijega književnika, koji da je svakomu drugomu piscu dakle i njoj zamierao, što se je dala na književni posao. Ne mogu se dosjetiti. tko bi to mogao biti. ali znam, da nas je većina živo osjećala oskudicu pravih marnika.

I urednici listova, kojim je svoje pripoviedke šiljala, ne hćedoše se podhvatiti težkoga i delikatnoga posla upute i prigovora, te se je i na njih tužila, a bila je vrlo vredovne ćudi. Al ne zamierajmo to pokojnici.

Ona je uzprkos slabu zdravlju, uzprkos sviem nepovoljam pa i nsšoj opravdanoj ili ne opravdanoj nepomoći živo prionula uz knjigu, posebice dala se je na pisanje pripoviedaka i pokušala je dapače sastaviti dvie drame. Živa ju želja uznosila, da ičim unapriedi svoj narod, svoju milu domovinu!

Povodnik joj bijah književnu radu te glavni prija-

Digitized by Google

telj i pobratim, s toga će me svatko riešiti dužnosti, da joj sudim umotvorom.

Ove joj pjesme ugledaše sviet: „želja za domovinom“, „domovini“ (iz Trsta), „cvietak prijateljstva“ (u Mletcih) i „kraj jeseni“ (u Mletcih) sve četiri g. 1839.; „moje cvieće“ (1840.), „molba na proljeće“, „moj sanak“ i „cviet za njegovu sliku“ (1842.), „nova žetva“ i „vještica“ (1843.), „moj ljubovnik“ (1845.), „banu Jelačiću“ (1850.).

Drame su „Veronika Desinićeva“ i „Marija, kraljica ugarska“ jedna i druga u 5 činâ i pisana stihovi.

Pripoviedke su ove: „Domorodne poviesti“ (god. 1842.), „prevareni zaručnici“ (1853.), „prijateljice“ i „sudbina“ (g. 1854.), „prsten“ i „ljepota djevojka“ (g. 1858.), „plemić i seljan“ (1860.), „Marija Margareta“ (g. 1862.), „tudje spletke“ (1864.), „u vojničkoj krajini“, „pepelari“, „ljubav i prijateljstvo“ i roman „dva pira“.

Bit će toga i više, što će se valjda naći u ostavštini.

Domoljubja svetim negda te čuvstvom
Razplamah i nagnah težati polje,
Gdje uspjeha klasje riedko nam zori
I malo kad slave cviet nam procvate,
A gusta se širi zamjere drača,
Na putu nam niče zavisti trnje.
Pred istine vrati, kuda nam ode,
Na grobu ti hladnom sjetna me, sbiljna
Domoljubju tvomu evo svjedokom,
Svjedokom i duše uznosu svetu,
I priegora snazi, napora volji:
Oddužila dug si narodu svomu!
I zlatom na groba ploči ti pišem:
Hrvatice tvojim disale duhom!

Stolna crkva sv. Vida u Pragu.

(Sa slikom.)

K putopisu od ruke sviuh znane: „Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Česku“, donosimo evo sliku prvostolne pražke crkve, kakova će biti, kad se dogradi. U broju 9. ovogodišnjega „Vienca“ opisuje se ovaj prekrasni spomenik gotički, u kom je pohranište najdragocjenijih uspomena naroda českog, on nam prikazuje uzor divne uztrajnosti starca Pešine iz Čehoroda, koji je neumornim revnovanjem tečajem mnogo godina do toga dotjerao, da se ova, na što prije nitko nije ni mislio, i sbilja izvodi, t. j. da se crkva dogradjuje i prvobitnomu liku povrati, kako ju je naumio bio car Karlo IV. i kako ju osnova slavni arhitekt Matija iz Arrasa. Koliko bi nama trebalo vrline i zanosa Pešinova, da se popravi stolna crkva zagrebačka!

Upućujuć čitaoca na putopis, spomenut nam je samo nekoliko rieči o graditelju Josipu Kranneru, koj je izradio osnovu za popravak. Rodi se u Pragu god. 1801. te izuči za mladosti kiparstvo. Prvi posao, kojim si je glas stekao, bijaše spomenik caru Franji u slogu gotičkom na „Vltavskom nabrežju“ u Pragu g. 1848. Po naručbi cara austrijskoga izradi g. 1852. u slavu junačke temišvarske posade za magjarske bune prekrasan spomen, a g. 1855. povjeri mu nadvojvoda, kašnje car meksikanski Maksimilian gradnju votivne crkve u Beču, koja će doskora posve svršena biti. God. 1861. izradi na molbu svetovidskoga družtva, koje pod predsjedničtvom grofa Franje Thuna vodi gradnje, osnovu za dogradnju, po kojoj se sada marljivo radi. Kad se posao svrši, kako naša slika prikazuje, biti će to jedna od najljepših gotičkih crkva srednje Europe.

LISTAK.

Nove knjige. Zabavna knjižnica. svezak IX. Devetdeset i tri, roman od Viktora Huge. (nastavak.) U Kraljevici. 1875. Svežčići izlaze dosta brzo, a tako i valja. Junačkomu Zadraninu (?) branitelju gospoje prevodilice odazvat ćemo se u budućem broju.

Naša zemlja ili dvanaest razgovora sa djedom. Po slov. spisih priredio Lj. Tomšić. U Zagrebu kod Dragutina Albrehta 1875.

Djela Mat. Ant. Relkovića: životopis Esopov, 196 Esopovih i 59 Fedrovih basna; čudoredne pripoviedke Pilpay, bramine i 500 izreka toga mudraca (dosad ne štampano) i Satir. G. gimnazijalni profesor M. Senekovič u Vinkovcih pozivlje hrvatsko občinstvo na predplatu na sabrana djela vriednoga starine Relkovića. Izlazit će počam od uzkrsa u mjesečnih svezcih od 3 tiskana tabaka po 40 novč. Cielo djelo imat će 30 tabaka i biti će mu dodan lik i vjekopis Relkovićev. Čisti dohodak namienjen je podpori siromašnih djaka u Hrvatskoj i Slavoniji. Predplatnici neka se prijave izdavatelju do 20. ožujka. Nam je samo pohvaliti taj rodoljubivi podhvat i preporučit ga što toplije svemu narodu.

Petar Preradović Gedichte, treu (ni „treu“ ni „frei“ Ur.) nach dem Kroatischen, übersetzt von H. S. Essek 1875. I. Frank. 43 strane u dvanaestini.

Preštampavanje naših članaka i viesti. Razni listovi preštampavaju iz Vienca viesti kujiževne i umjetničke, članke, zadarski „Zemljak“ izvolio je dapače preštampati cielu prevedenu pripoviest „Kapetanska kći“ ne pitavši uredničtva „Vienčeva,“ a viesti priobćuju se pa se ne veli da su vadjene iz „Vienca.“ Molimo da se u buduće izvor naznači, jer tako radi solidno novinarstvo svega svieta. Što se pripoviesti i većih sastavaka tiče, valja svakako upitat uredničtvo, jer bi komu moglo doći na um, preštampat cieli broj „Vienca“ te izdati pod drugim imenom kao drugi list.

Darovnica za sgradu galerije. — **Zabava:** Mladi gospodin — Pisma — Tenesee-ov ortak. — **Pouka:** Vjekopis Dragoile Jarnevićeve — Stolna crkva sv. Vida u Pragu. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 15. **U Zagrebu 10. travnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Ivo i Mara.

Spjevao Turić.

Svud kamen goli, samo gdjegdje smilje
I kúša* stručak izpod stiene viri,
A strme u vis klisure se šiljê,
U nizu bezdno strašnu čeljust širi,
Na rubu bezdna drven krst vam strši,
Da netko božji ondje jadno svrši.

A uz krst, glete, privilo se eno
Čeljade lica uvehla i blieda,
Ljepota negda, zdravlje zavidjeno,
A bôna sada ukipljena bieda
U bezdno zuri, vrletnoj na stieni
Bolestnica se kamenom kameni.

Dà, uz krst sjedi, žalno zuri nice,
Iz bezdna kanda nešto pogledî si
Izvući gramzi, a niz bliedo lice
Otiskuju se suze, duša visi
O krstu samo, nad propast se jadna
Tolike nadnie, usta šapću hladna:

„Ah Ive, dušo, zašto bar ti malu
Uzkratih sreću, da si živ to znao,
Da ljubljah tebe, pa da sbijah šalu
Zaželjev smilja struk nad bezdnom, jaoh,
Za kojim segnut ti brzonog srnu
I u tu propast obori se crnu.

Ah kriva ja sam, kriva što ti kratih
Svojatat srdce, štono bjaše tvoje,
I kriva, na cviet što ti pogled svratih,
Koj oči moje tad občarao je:
Zaželjeh cviet a tebe vaj izgubih,
Ah ja te, ja te, Ive sladki, ubih".

I tako plače, tako se kameni,
Svednevce ondje zuri u dubinu,
A smilj se žûtî vrletnoj na stieni,
Koj cvatuć skrivlje težku joj sudbinu,
Dok najzad smilj i Mara kamen-dika
Ne soriše se na grud pokojnika.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Iza toga ne nadanog prizora povratiše se susjedi svojim kućam, ne zajedno, kako su došli bili, već svaka obitelj o sebe.

Drugi dan primi grofica sliedeće pismo:

A madame la comtesse Malinović, née Mayer
à Malinovac.

Gospodjo grofice!

Otmjene osobe, kojim je korien u slavnoj, plemenitoj obitelji, ne mogu se nikada oteti svojim socijalnim dužnostim, koje su tim veće, čim je pleme slavnije. Ponajsvetija im je dužnost uzčuvati svom pomnjom čisto ime i dostojanstvo slavnih si pradjedova i proti vlastitoj slaboći i proti zadjevicam drugih neplemenitih osoba, u obće vazda pred očima imati devizu „Noblesse oblige". Znano Vam je, ma chère, da lozu vučem od grofova Saint Quentinskih. Nije mi ni na kraj pameti pitati Vas, da l' Vam je poznata poviest Karla smjeloga, vojvode burgundskoga, nit me je volja pričati Vam o genealogiji svoga roda, uvjeravam Vas samo na poštenu rieč, da mi je pleme staro i slavno i da moji pradje-

* Kuš ili kadulja = salvia montana.

Digitized by Google

dovi niesu nikada rifom platno mjerili. Po tom ćete lasno shvatiti, da i mene vežu dužnosti i obziri, o kojih sam prije govorila, obziri, kojih niesam ni onda smetnula s uma, kad me razne okolnosti s Vama sastaviše, kad me snosljiva ćud ponuka, da sa slavnog imena Malinović zaboravim dućan zagrebačkog trgovca Mayera. Ne čudim se, grofice, da se Vi tih načela ne držite, nit Vam ne pišem u grieh, da malo cienite moju socijalnu žrtvu za Vas, ne čudim se, velju, jer Vam zakoni višeg svieta niesu, ni ne mogu biti poznati. S toga oprostih Vam sto i sto povreda etikete, odbijajuć ih na neznanje Vašega gradjanskoga poriekla. Al iza skandaloznog prizora u biskupovu gradu, gdje se drznuste prisvojiti si nekakovo prvenstvo, ne mogu, da Vas ne sjetim grofice, da Vam ženitba doduše dozvoljava staviti grofovski grb na Vašu kočiju, posjetnice i marame, al da nije ni najmanje promienila Vaše obične plebejske krvi. Sa toga skandala prenuh se u svoj prijašnji ponos, ciela perspektiva slavne prošlosti grofova Saint Quentinskih otvara mi se opet, i griešila bih proti svomu ponosu, da i najmanjom prilikom dostojanstvo svoje obitelji stavim na kocku, i da sa neke slaboće žrtvujem slavu djedova Vašim pogrdam, kojimi se odzivate mojoj snosljivosti. Jedini put, kojim se u buduće uvriedam ukloniti mogu i moram, gospodjo grofice, nalazim samo u tom, da se svaka od nas povrati u svoje kolo, te da zaboravimo, da smo se ikada poznavale, a za tu prijazan moli Vas uz odlično počitanje

Amélie baronesse Bukovački de Bukovac,
née comtesse de Saint Quentin.

Na tu diplomatičnu notu stignu barunici drugog dana sliedeći odgovor:

A madam Barones Ameli Bukovacsky
à Bukovacz

Chair Barones! (dva puta podvučeno)

Primila sam Vaše barunsko (dva puta podvučeno) al i grubo pismo i odgovaram Vam odmah, da si možebit ne uvrtite u glavu, da ste me desarmirali. Nipošto, chair Barones. Ja grofica de Malinovacz — dà grofica (četiri puta podvučeno) veoma sam zdrava, a apetit mi je, da ne može biti bolji, pa ako se možebit Vam razlila žuč — kako mi se po vašem pismu čini, meni, hvala bogu, nije. Nota bene! Noćas sam deset sati mirno spavala. Ako moj otac ima platnarski dućan — dobro, al zato je ipak pošten čovjek. On mjeri rifom platno, a Vaš gospodin barun krpa si iglom hlače. Ne želim saznati starinsku historiju Vaših baba i prababa, jer napokon svi polazimo od Adama i Eve, kako sveto pismo kaže. A sada je l' Vam pravo il nije, chair Barones, velim Vam, te velim, da sam grofica, dà, grofica, a vi samo barunica, i uviek je bolje ići s nižega na više, nego s višega na niže. Ja Vas boga mi ne ću pitati, smiem li nosit grofovsku krunu na kočiji, marami i posjetnici, baš ću ju nositi i punctum. Nu da svršim Vašu starinsku historiju, taj lanjski snieg, reći ću Vam, da mi nieste mogli izkazat veće ljubavi, nego odkazat mi svoje prijateljstvo, kojega sam i onako sita i presita bila. Nije Vam ni trebalo moliti me, da Vas ne polazim. Ne bojte se. Javila sam svojoj komorkinji, da za Vas niesam nikada kod kuće. Šilo za ognjilo. A sad je, mislim, toga dost, draga barunice i samo barunice. Primite izraz moje osobite naklonosti.

Charlot komtes Malynovych
de Malynovacz.

P. S. Vi se ljutite radi divana kod biskupa, a kako ste me Vi ostavili bez kočije, te sam morala blato gaziti? Moja biela atlasna haljina posve je izkvarena. Sram Vas bilo. Nota bene! Ja sam svojim slugam dala praviti frak, a na dugmetih grofovsku krunu. Dedte, kušajte Vi! Ako se Vam perspektiv otvara i ja sam si ga naručila, vrlo fino staklo, pa se ne imate čim hvaliti. La même.

Kako su oba pisma, svako svojim slogom i pravopisom, bila pisana perom vrlo oštrim, razvrgnulo se staro prijateljstvo medju Bukovcem i Malinovcem do kraja. Mužki članovi obijuh porodica, grof i barun niesu na prvi mah pristali uz svoje nježne, al i vrlo razdražene drugarice, čemu se ni najmanje čuditi ne treba, jer ponešto hladniji razbor jakoga spola nije u tom „divanskom pitanju“ nalazio dovoljno razloga, da se zametne diplomatična borba i da sbog takove malice prestane iznenada „prijateljska čokolada“. Sa toga raznoga mnienja liepoga i neliepoga spola bilo u Bukovcu kao i u Malinovcu dosta dramatičnih prizora, kojih ne bi bilo sgodno iznositi pred sviet, pače je to upravo ne moguće, jer bi jedva i fantazija življa, nego je moja, smjela vierno prikazat cielu živu istinu te toli delikatne razprave. Dopuštam, da bi se u obiteljskom arkivu Bukovačkih mogli naći zapisci barunice Amelije — jer je sbilja točno bilježila svoje doživljaje — a u zapiscih po koja življa bilježka o tom nesretnom razdoru, nu mislim, da će čitaoci, poznavajući mužku i žensku ćud, vjerovat rieči mojoj i bez drugih dokaza.

Barun Ladislav pušio je ravnodušno dugu lulu, prisloniv se ledjima peći, dok mu je barunica dokazivala cielu razmiricu patosom francezke tragedije.

— Napokon je ciela stvar velika budalaština, odazove se barun, puhnuv silu dima kroz nos.

Grof Tomo, razumiv, da je žena njegova poslala paprenu poslanicu u Bukovac — valjda mu je grofičino pero poznato bilo — stisnu oči i gurnuv podnožku nogom viknu:

— Puh! Encore un faux pas! Radi biskupova divana ode moja partija. I poslaste joj pismo! Znate li,

Digitized by Google

da je to strašno? Da ste mi ga barem dali čitati, da vam izpravim pravopis i neke okrupne fraze. Vi ste nervozni, nervozni kažem vam preko svake mjere! Sirota barunica poludit će od vašeg lapidarnog sloga!"

Nu žene su žene i njihovo je carstvo svieta. Neopazice vladaju mužem, vladaju najviše u čaš, kad bradata polovica čovječanstva najviše iztiče svoje gospodstvo. Načela ženske strategije osnovane su na slabosti muževa, pa su zato sigurna, i ženski jezik sad blag sad silovit, sad tužan, sad ljubak, sad oštar, sad sladak — taj ženski jezik strahovito je oružje, i nije majka rodila toga Cicerona ili Demostena, koji bi se sa ma kojom ženom takmiti smio.

S toga nije ni čudo, da je Amalija francezkim žarom razpirila plamen u flegmatičnih inače grudih baruna bukovačkog, kojega se osobito nemilo dojimala plebejska ona fraza „o krpanju hlača". A nije ni čudo, da su Karolinine gorke suze i glasni prikori svladali staroga grofa, pri čem je podagra grofici osobito na pomoći bila. U kratko muževi pristaše napokon dušom i tielom uza svoje žene. Šteta te nije bilo za ono doba u Zagrebu novina, da otisnu silnu onu polemiku, koja se je sve to žešće razvijala medju grofom i barunom. Barun sipao iz Bukovca latinske gromove, a grof iz Malinovca francezke striele, a te ubojite poslanice, vierno prepisane, služile su duže vremena susjednoj aristokraciji nemalom zabavom. Napokon naoštri barun Ladislav svoje pero, te sastavi prepokorno pismo caru Franji, blage uspomene, neka premilostivo odluči, kojoj da gospoji pripada prvenstvo na biskupovu divanu, da l' udatoj barunici a rodjenoj grofici, ili udatoj grofici, rodjenoj gradjanki. Kažu ljudi, da je barun Ladislav bio upleo mnogo zanimivih refleksija, kojih zalibože ne možemo priobćiti. Čini se, da se to vrlo delikatno pitanje prvenstva nije dalo riešit ni u Beču, jer se barun nije dočekao odgovora. Napokon se žestoka polemika svršila time, da je barun dao zazidati sve prozore svoga grada, iz kojih se Malinovac vidjeti mogao a i grof zatvori sve prozore, stojeće prema Bukovcu.

Koliko se je neprijateljstvo uvriežilo bilo u srdcu obiuh ovih obitelji, dokazuje ponajbolje sliedeća posve istinita crtica:

Iz Zagreba moglo se kočijom doći u Bukovac i Malinovac samo nasipom dosta uzkim, toli uzkim, da su se dvie kočije, iduće jedna proti drugoj, jedva minuti mogle. Nekim zlim slučajem vozila se grofica u Zagreb a barunica iz Zagreba, zlim slučajem srele se kočije baš na nasipu.

Barunica opaziv grofičinu kočiju, doviknu svomu kočijašu:

— Andro, da mi se niesi uklonio grofičinoj ekipaži!

— Hoću li, vaša milosti, zatjerati rudo malinovačkim konjem u prsa?

— Ti stani, pa ni makac dalje! zapovjedi barunica razdraženim glasom i zavuče se u zakutak svoje kočije.

— Dobro! kimnu kočijaš, pritegnu vodjice i kočija stade.

Grofičin kočijaš tjerao vilovite konje bez obzira, dok ne opazi, da sried nasipa stoji bukovačka kočija kao prikovana. Silovito trgnu vodjice, zaustavi konje, pa će uz kletvu svomu kolegi:

— A šta vraga stojiš Andro? S puta!

— A jà! odvrati Andro flegmatično pušeć lulu.

— Ta koga biesa radiš?

— Ništa, odgovori Andro.

— Ta bog daj, osliepio, ne vidiš li, da ti se ne mogu ukloniti, ako se ti meni ne ukloniš?

— Vidim, vidim.

— A znaš li, da milostiva grofica putuje u Zagreb.

— Zna-am, zievnu Andro.

— Hoću li valjda zatjerat konja niz nasip u vodu, da si vrat skrhamo?

— Kako te godjer volja.

— Jesi li pijan?

— Ni kapljice niesam vidio.

— Pa ne ćeš li s puta?

— Ne ću!

— Uf! planu grofičin kočijaš biesom, da te — —!

Grofica dignu se u kočiji, da vidi šta je, a kočijaš mašuć bičem, protumači joj smisao čudnovatog dialoga sa Androm. Grofičino lice planu živim rumenilom. Pretrgnuv silomice lančić svoje ure, reče drkćućim glasom:

— Dobro. Ja ne ću u Zagreb, al ne će ni ona u Bukovac. Marko ti stoj, pa ni makac dalje. Je si l', čuo?

Te rieči nekako neobično dirnuše Marka, jer je sa strane žmirnuo na gospodaricu, a iz brižnog mu oka virila neka bojazan za grofičinu pamet. Nu vičan slušat bez prigovora sve zapoviedi, krenu glavom, zataknu bič u saru, zapali lulu, i mahnuv lulom za sebe namignu svomu kolegi Andriji i dodirnu se lievim kažiprstom čela u znak, da se je vrlo zabrinuo za glavu svoje gospodarice, našto mu Andrija sličnom pantominom izjavi istu brigu za barunicu. Tako su kočije mirno stajale jedna drugoj naprema sebi uru, dvie, tri, četiri ure. Barunica, sjedeć u kočiji čitala vrlo pomno koledar za buduću godinu, što ga je u Zagrebu kupila bila, a grofica plela nekom neobičnom žestinom čarapu. Mislim, da bi se te dvie ljute neprijateljice i mrkle noći dočekale bile, da se niesu stada nasipom vraćala kući, s čega i baruničini i grofičini konji čudnovato skakutati počeli. Andrija i Marko uvidiv, da je to „force majeure", gdje svaka subordinacija prestaje, potjeraše bez pitanja konje toli vješto, da se nije znalo, da li se je grofica barunici, ili barunica grofici uklonila.

Tu sam epizodu samo zato spomenuo, da se vidi, kako nije ni vrieme, najbolji liečnik u takovoj prilici,

*

Digitized by Google

jako bilo, primirit razigranu dušu tih plemenitih susieda.

Minule godine i godine, grofica se debljala, a barunica se sušila, grofu sve više dodijavala podagra, barunu trbušina. Mladoga grofa poslaše u Beč u plemićku ugarsku gardu, a barunovicu poslali roditelji u Zagreb nekoj aristokratičnoj rodjakinji, neka nauči „savoir vivre“.

Jednog dana čudila se grofica, što joj ne ima muža kod kuće. Unidje u njegovu sobu. U naslonjaču kraj kamina sjedjaše grof Tomo. Na zemlji kraj njega ležala bonboniera, a bonboni razsuti po sagu. Grofica pogleda bolje, zavrisnu užasno. Grč u srdcu ubio grofa.

Težko li se kosnu glas ob otčevoj smrti Karla, al se i težkim srdcem odkinu od slasti carske priestolnice. I nije to šala. O ugarskoj gardi, o vojničtvu, o dvorskih plesovih nije moglo biti ni govora. Valjalo je povratit se u pokupsku tvrdjavu, gospodarit, pomagati majku, valjalo je napokon i oženit se, da ne izumre slavno pleme Malinovića.

Sviet je nekako zvjedljivo izčekivao taj prekret u Karovu životu, nagovieštalo se pače u viših družtvih, da od svega toga ne će biti dobra, jer da je ta ugarska garda staroga grofa silu novaca stajala, jer da je „laki um“, koji malo mari za aritmetiku, stara baština grofova Malinovića.

Al se sviet ovaj put prevario. Karlo bijaše licem i vladanjem tip svoje porodice. Široko suoblo čelo, gustu, crnu kosu, tamne modre oči, pune žive vatre, fino rezani nos, pune usne, oblo lice, bielu pùt, široka prsa, sve si to mogao vidjeti na starih slikah malinovačke dvorane, sve si to vidio i na Karlu. Tielo mu bijaše razvijeno po svih zakonih anatomije, a malena ruka smogla je jednim tiskom obuzdat biesna konja, jednim udarcem izbit protivniku sablju iz ruke, jednim mahom plesačicu preniet preko dvorane. Koracao je lako, al sigurno cielom nogom, kao svi ljudi, u kojih ima i duševne i fizične snage. U družtvu govorio je smiešeći se ponosito, pa je dugimi trepavicami zaklanjao oči. Al kad bi mu se srdce razigralo, kad bi dignuo glavu, zasievnuše mu se oči, i bilo ti je, kan da ti je munja srdce opržila. Bečke gospodje, kako su ga dobro poznavale, nadjenuše mu ime „hrvatski Antinous“, i rado ga gledalo u družtvu, jer je govorio naravski, kratko, dosjetljivo ne mareći za tiskane katekizme udvornosti, koji su boljarsku mladež upućivali, kako li se mladić „de famille“ vladati, kako li govoriti ima. Sve te vrline pribaviše mladiću mnogo prijatelja i prijateljica, al još više dugova. Karlo bilježio si je točno sav svoj trošak, da se opravda pred svojim otcem i u tih zapiscih mogao si čitati stalne rubrike: Za konja jahača toliko, za šampanjsko vino, za balet, za makao, za izgubljenu okladu, za kamelije, za „liaison“ itd. Summa summarum toliko dukata. „Po tom računu, presvietli otče“, znao je staromu grofu pisati, „vidit ćeš, da se niesam iznevjerio tradicijam obitelji Malinović, i da se vierno držim tvoga načela „Noblesse oblige!“

Dr. Božidar Petranović.

Grof Tomo požalio je ne jedanput, da je svomu sinu to načelo plemstva toli materialistično tumačio, al Karlova krv bila potekla otčevom strujom, mekane nježne ruke gurale ga neopazice u labirinat slasti i strasti, a otčeve opomene ne bijahu jake odoljeti zaglušnomu živovanju mladoga gardiste. Mladić bio bi pojeo i otčinstvo i materinstvo, da ne bude otčeve smrti. Sva mu

Digitized by Google

se duša potresla i kao što se niemcu kad i kad od silna potresa povrati jezik, tako se sa otčeve smrti povratila prava zdrava pamet, hladni razbor, vrlina, koju mu, reć bi, namre pokojni djed, zagrebački trgovac Mayer.

Jednog po podne — minulo bje mjesec dana iza grofove smrti — udje Karlo u sobu svoje majke. Poljubiv ju u ruku, spusti se u naslonjač, te progovori prebaciv noge, ovako!

— Chére mama! Oprostite, što vam možda u nevrieme dodjoh na posve ozbiljan razgovor i molim vas liepo da me strpljivo slušate.

— Govori sinko! odvrati grofica ljubezno.

— Hvala, grofice majko, na vašoj dobroti. Vjerujte mi, da je pokojni cher papa bio predobar, premehak otac, a ja čitav nevaljalac. Pomislite, grofice majko, vaš lakoumni sin potratio je, budući gardistom, četvrtinu svega imutka grofova Malinovića ne računajuć, da mi je mila majka bez otčeva znanja od svoga otčinstva poslala koju tisućicu.

— Ah, ta to nije ni spomena vriedno, nasmija se majka ljubezno.

— Jest vriedno, chére mama! Dapače nuždno je. Jer, pitajmo se hladno, računajmo, kamo bi to napokon došlo bilo? Ja sam hvala bogu mlad i zdrav od glave do pete, i ako ne bude osobite nesreće, imam proživljeti na ovoj zemlji još liepo čislo godinica. Nalazeći se u sjajnom kolu carske priestolnice trošio sam ludo, trošio sam svake godine više, moji dugovi rasli poput geometrične progresije. A logična posljedica moje zdrave mladosti, moje lude razsipnosti? Financijalna propast slavne kuće grofova Malinovića. Dà, majko, prosjaci, goli prosjaci bili bi Malinovići! Ne bi li to smiešno, ne bi li to užasno bilo? Prostak, koji se je ne nadanom srećom dočepao bogatstva, pa ga iznosi pred sviet, nije veća karikatura od velikaša, koji je s vlastite krivnje na ništa spao, pa se još diči praznom gospoštinom. Il da živeim od male si poručničke plaćice i silnih dugova, ili da — — sramotim slavno si, pošteno ime? Ta prije bi si zrnom iz puške probio lubanju.

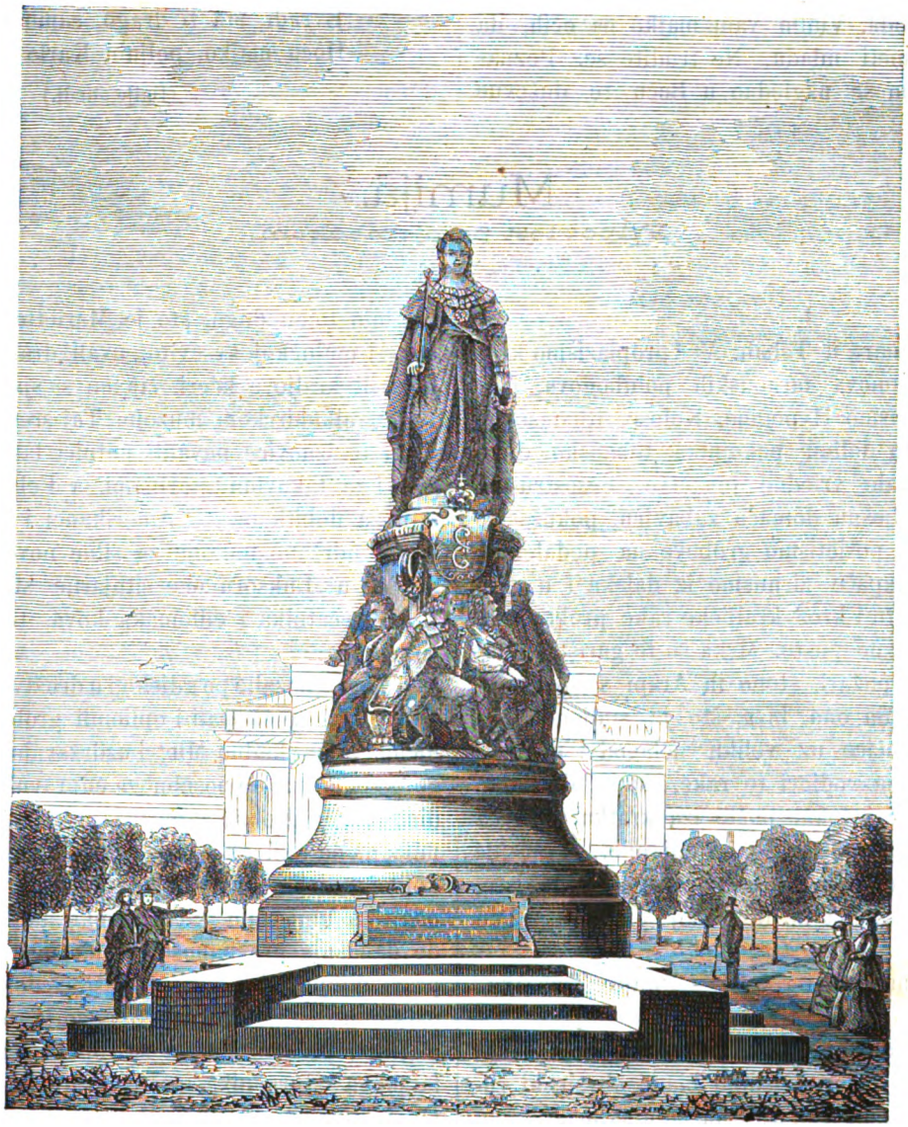

Spomenik carice Katarine u Petrogradu.

— Bon, bon! zakrči mu grofica nestrpljivo rieč, al šta će mi napokon to tvoje kajanje?

— Oprostite, grofice majko! Ne prekidajte me dok ne svršim. Hoću, da razložim u kratko program budućega si života. Kajanje mi nije posljedica sentimentalna hira, već uvjerenje, da je bilo zlo, a mora biti bolje. Glavni posao pripada dakle razumu. Otčeva smrt kosnula me se živo, kao da se je nebo provalilo nad mojom mladom glavom. Al biesna oluja očisti zrak, otčeva smrt očisti mi pamet. Došav amo, upitah se: Šta si? Zašto si na svietu? Po pravici imao bi si odgovoriti: Ništa i za ništa. Al ja si odgovorih „Aristokrat si“. Aristokrat, grofice majko, dolazi od tudje rieči „aristos“, a to znači „najbolji“. Ti si sinja kukavica, odgovorih

Digitized by Google

si, a imao bi biti u svom kraju najbolji svojim imetkom, imenom, znanjem, dušom, gospodarstvom no u kratko uzorom u svojem kraju. I biti ćeš najbolji, rekoh si napokon, moraš biti. To mi je program, chére mama, toga ću se vierno držat.

— Ti dakle kaniš postati svetcem? upita ga majka u čudu.

— Nipošto, pametnim čovjekom i kavalirom.

— A kaniš li se ženit?

— Dakako. Šta je čovjek bez žene? Zvono bez klatna, drvo bez ploda. Vidim vam majko na očih, da mi već birate u pameti mladu. Ne trudite se. Poznajem žene. Dosta sam se nagledao u Beču te duševne maškarade. Sto puti prokleo sam te žarke oči, ta biela njedra i crnu kosu, kad za tim divnim zaklonom ne nadjoh srdca. Zasitih se. Meni se hoće srdca, iskrena poštena srdca. To vam je prvi uvjet mojega života. O tom načelu razbit će se sve vaše domišljate namjere. Ta nije li vas otac zato uzeo? Sam ću birat bez kombinacije i diplomacije. Pustite me da vidim. Sad sam svršio dignu se Karlo i pokloni se majci.

— Ti si osobit čudak Karlo, reče majka.

— Jesam majko, jer sam svoj čovjek.

— E radi, šta ti drago, samo ostani moj!

— Hoću majko, poljubi Karlo majku u ruku.

(Dalje sliedi.)

Mumija.

Pripoviest po njemačkom.

Preveo —i.

I.

Svibanjska je omara u Tebah. Već proplazismo kroz divske okostnice hramova faraonskih polubogova. Već na lievoj obali obadjosmo Hypogeje, Kolose, Rhamseion, ulicu Sfinksâ i pustu dolinu pokojnikâ tebanske dinastije, zasvjedočiv hvale vriedno junačtvo. Sesostru za volju pokušasmo ondješnu domaću zabavicu, pokušasmo četveronožke plaziti, posietismo grobove na podalekom zapadnom kraju, dapače zirnusmo iz daleka i u majmunsko groblje, pošto i kroz kraljičke rake prolutasmo. U tieh je rakah strašno pusto. Mrka su to garišta, opustošena podzemnimi požari, štono ih Arapi često unapredjuju; jer misle, da ono biva, što je sudjeno. Nečemu se čudjah. Naočice uz veliku nelagod i nedraga srdca pokazivahu nam vodioci te rake, kano da su to kakve proklete špilje i tekar pošto iza kratka boravka iz njih izmiljesmo, razvedriše se ti ljudi opet. Vraćajuć se u Medinet-Abu upitah ja našega tumača Batistu, koji je uzrok onoj nigda ne opaženoj plahosti naših vodilaca?

Batista se nasmjehnu i reče: — Pitajte Temsaha.

— A tko je taj Temsah?

— Stari Mogrebinac, koji je trideset godina ovdje kopao blago i komu je danas jedino blago abysinski ćoravi osao, odvrati tumač čudnovatim sabirskim sborom.

— Gdje stoji taj jadnik?

Batista pruži ruku put Luksora i reče:

— Eno ondje kod obeliska.

Goleti libijskih klisurina odsjajivahu ljubičastim večernjim grimizom, kadno prignasmo kraju pod Luksorom.

U divotnu ljetniku francezkoga konzularnoga odpravnika tik do hrama dočeka nas ljubezan domaćin liepim objedom. Udarilo govoriti o kopanju, o starinah, mumijah i takvih stvarih, ma i ne činilo se to u prilog sladokusju. Ne bilo tomu dugo, što je Mariette našao na ulazu biban-el-mulučkoj krševitoj uvali dragocjenu mumiju kraljice ili kraljeve kćeri, čijemu se sjajnomu kovu sve divilo u alkahirskom muzeju. Taj srećan slučaj bio povodom, te iznovice navalili putnici lakomi za takovim blagom i za takovimi starinami, a Felasi se gotovo pomamili za dobitkom. — Amerikanci i Englezi pokupovaše dobro održane mumije za silne novce pa uz to poskuplješe u Luksoru one sitnjarije staklenih kipaca, kukaca, pečatnika i odlomaka kova, te pozlaćenih mumijskih noga.

Često požalio po gdjekoji u družtvu za prošlosti, kadno još ne bješe prekopali i oplienili grobova. Zavidjeli srednjemu vieku, kadno Mletci uzdržavahu u Alkahiri za svoju gospodu alkimiste posebnoga odpravnika, koji je svake godine iz ovih grobnika opremao Mlečićem pune ladje mumija, da od njih gotove živaći prašak. Onda dobivao svatko koliko je hćio, mumija, da njimi ukrasi svoje starinarske odaje, a umjetnim patvaranjem starinâ nije se doćeralo do današnje previjanosti. Danas pako, kuku lele, samo pravi milijunaši i stručni vještaci dokapaju se prave ne patvorene robe. Zapodjeli govoriti o rakah kraljičkih i o grdnu požaru, kojim su opustošene. Upitah konzularskoga odpravnika, zašto Arapi zaziru od tieh raka? On mi odgovori, kao i Batista: pitajte Temsaha. Poželjeli svi, a udvorni domaćin poslao namah po Mogrebinca. Nadjoše jadnika uz vierna si četveronožca pokraj crljena obeliska, gdje su mi rekli, da boravi. Za čudo mršava oslina bila privezana za orijaško uho jednoga granitnih kolosâ, prislonjenih uz izdubena vrata Rhamsova prigradka. Malo za tiem udje šklecav čovječuljak u vrt gdje mî domaćinovi gosti srčuć crnu arapsku varenicu lagodice palijasmo žućkasto lišće sirijsko.

Čudak to bio, taj Mogrebinac, što ga Arapi „Temsahom“, to će reći, krokodilom prozvaše. Zašto mu taj

Digitized by Google

nadimak nadjenuše? Bili u njega zubi prednjaci bieli kao snieg u proturenoj, poput njuške izrasloj vilici, što je možda povodom bilo tomu nadimku. Svega svoga vieka kopao je Temsah mumije i uz taj posao postade sam mumijom. Za godine mu se nije znalo, kao ni kakovoj mumiji, svakojako bijaše prastarovjek; staklenkaste oči izbuljio poput mumije, u koje su oči od ocakline; razgalio prsi i bijaše golokrak, a prsi i krakovi pocrnjeli od sunca, kao u mumije. Komad modre čohe omotao oko glave, mrljast, bio šalvan opasao oko boka, u uha pozadio crljene staklene koralje kosočetvorne... to vam je bio Temsah. Divna li večera! Četruni i arapski čemini mirisahu, grlice gugutahu po osjetnicah, vjetric lavoraše po paomah, veliki zlatni divor-kukci gamizahu po travi, a visoko na visini kružaše piljug, nezamjetna pjegica, misaoca u neizmjernosti.

Temsah izbuljio oči u družtvo, kanda se taj čas budi iz tisućgodišnjega sna. Izustiše čarobnu bjesedu: „bakšiš“pa kanda ga je Bog nadahnuo. Batista mu u dvie tri rieči kaza, do čega je družtvu stalo, čašicom rakije predobiše ga po gotovo i uze pripoviedati, čega se je sjećao iz davnih dana svoje mladosti. Prekidce, smiešno rukama i cielim tielom tumačeć svoje besjede pripoviedaše Mogrebinac, Batista nam kazivaše po naški, je evo pričam za njim, kako sam što utuvio, ti, prijazni čitaoče, slušaj!

II.

Bilo to pred dvadeset i pet godina, kadno Mohamed-Ali još ne bješe državnim monopolom proglasio okorišćivanje prekapanjem grobnica u Ponilju. Medju svimi prometnici thebanskim, bavećim se neslavnom prodajom ostanaka, što ih je i samo vrieme poštedilo, bio je najglasovitiji neki Rosas, rodom Grk, koji je izprvice švedskomu konzulu nabavljao te izkopine.

Rosas prodavao je prave i patvorene starine uploške, a mumije posebice. U njegovoj sbirci mumija bilo bogata i zamamljiva izbora. Grkov stan dolikovao posvema njegovoj robi, bila to mala kućica u pristranku pješčane brine tik sive klisure, naprema jednomu onih mnogobrojnih ulaza u Hypogeje, gdje su sahranjene bile kraljevske pokojnice triuh posljednih thebanskih dinastija u granitnih hramićih. Onda se još nailazilo na čudovišta u rakah kraljičkih, reče Temsah, a oči mu se goropadno zakriesiše. Rosas je volio svojim mumijam kanda im je rodjeni otac, on je volio milordskomu zlatu svesrdice, i vrtoglavice, ali uz pravi pravcati fetišizam obožavaše svoju jedinicu kćerku Psilu. Za svježu, sladjahnu ljepotu svoje petnaestgodišnje Psile dao bi bio stari Grk odragomašćene dragote svieh tritisućgodišnjih faraonskih kćeri i milostnicâ, štono su ih groboderi svieh naroda počam od Kambizovih vremena iz ponilskih pokojišta pootimali. Ali Psiline dragote i vriedjahu u svaku ruku, da im se na pobožničku klanjaš. Nožica pepeljuge s ljubavi pobješnjela Rodopa jedva bi bila stala u Psilinu papuču, biserom izvezenu. Rofre Ari, prva druga velikoga Sesostra, bila bi zavidila omamnim dragotam milokipna tiela Psilina a Bathianti, mjezimica sjedoglava Faraona, sporediv ju s mladom Grkinjom, ne bi joj se mogla dokriliti čarom nesravnjive vječne ljepote, o kojoj priča traboljka papyrska.

Ali Rosas i čuvaše svoj biser, jer je poznavao sviet i ljubitelje bisera na svietu i jer je znao, koliko su lukavi, mudri i hrabri prijatelji bisera. Izim srećna otca mogao se još jedan čovjek pohvaliti, da je vidio Psilino krasno lice, a taj jedan čovjek, pripoviedahu Felasi, vidiv to lice izišao je „melbus“, te će reći, on je poludio. Siromah Aslan! I kako se je taj „Aslan“, taj lovac hijenâ, zagledao u Psilino lice? Nitko živ to nije znao, i njemu se samu pričini, da mu se je to samo snilo. A što veljahu, da je ludovao, da je mahnitao, to je on u istinu samo ljubio tiho, jako, strašno. Kad bi Kum-el-Bagratjani opazili čovjeka, gdje po čitave sate stoji na sunčanoj žezi, rekli bi jedan drugomu:

— Gle, eno Aslan, el melbus.

— A taj zlosrećnik upanjio se te zaboravio sviet i sebe, malo što niesu jastrebovi držeć da je to stojeći mrtvac, nanj posjedali, da mu izkljuju oči. Nadjoše li gončin osala na putu od pristaništa „Sykomorâ“ do „zvekećućih idolâ“ na tlieh sgureno čeljade, gdje je uturilo glavu u pržinu, namah udariše u smieh i po vikaše:

— Ej, Aslane, što pripoviedaju krtice?

Crnac, radeći na polju a opaziv u daljini, gdje neki poderanac niz visoka žita tumara, zamumljao bi:

— Što li je Aslanu, lovcu hijena, da mu je puška već toli davno zaniemljela?

Te sadjoše li Kurnaškinje večerom do svete rieke, noseć svoje hrganje na smedjem pleću, eto opet gdje se „Melbus“ sam samcat zavalio u visoki šaš.

— Siromah Aslan! — šaputnula bi jedna drugoj zaimljući vodu — on čeka, dok doplovi zlatna ladja i na njoj srebrobiela gospa, što će ih dovući modra riba.

Tko je htio vidjeti Rosovu sbirku, morao je ući u njegovu kuću, gdje ga je Temsah — bivši Grkov sluga — dočekao i uzkim hodnikom uputio. Tiem se je hodnikom dolazilo do prostrane, ovisoke rotunde, na koje su zidovih egipatski slikari na liepu neku crtu iz narodnoga života živimi bojami naslikali. Pripoviedaju Arapi, da su u toj rotundi tražioci starinâ našli preliep sarkofag od alabastra štono se u ružičasto lelija, i bogato izdjelan, ali prazan. Kao u grobnici velikoga Sesostra tako su i ovdje dusi čuvari kraljevsku mumiju uklonili obezčašćenju i dublje ju u brieg unieli. Čudom se čudili, što je taj sarkofag bio pomno zaključan, s toga si je Rosas usadio u glavu, da mumija iz toga sarkofaga još negdje obstoji i da ju naći mora. Ta ga je miso to-

Digitized by Google

liko zaokupila, da je silne novce u kopanje zatrašao, ali sve uzalud. Medjutim samotovaše Psila poput kakve prekrasne ptice u kavezu, uza staru Nubljanku, svoju dojkinju. Kad i kad došao bi k njoj Rosas i donio bi joj kakav čudan nakit, kad su ga njegvi ljudi izkopali. Na djetinsku se radovaše Psila koji časak, ali čim ode otac, bacila bi dobiven nakit u spremicu, gdje se je nalazila množina takvih prekrasnih i već zaboravljenih stvari. Zar da se kiti, ili da se u miomirisu kupa, da dragotom svojom sine? Čemu? Ta nitko je ne vidi — i mišljaše driemajuć na grimiznu uzglavlju, da će svietu ostati vječitom tajnom. Često plakaše dugo i ljuto, a Nnbljanka Ipsa sjetiv se svoje mladosti pristade plakati uz liepu djevojku, koju je svojim mliekom dojila. Čemu joj santali i aloje, zlatne igračke i cvieće od dragoga kamenja, kad joj je onaj prekrasan cviet na dnu srdca uzeo polagačko venuti a o korienu toga cvieta održava se ženski život.

Medjutim stade Rosov posao izmetati velik dobitak. U grobničkoj rotundi sjedjaše na kordovanskom prostiraču čovječuljak sa zvjezdoznanačkom bradom u srebrobielom kaftanu i čekaše odlična kupca. Naokolo stajahu drage njegove mumije u šarenih ljesovih od sykomorovine i kedrovine poput fantastičnih lutaka, kojimi se je tobože nekada igralo nestalo titansko pokoljenje. Neke onako nepomične činjahu se žive, bolno se smiešahu, oči im se od kristala caklijahu, kanda su još vlažne; druge opet pokojno unazadiv glavu i uvelih trepavica nalikovahu na bogomoljke usnule od truda. Ove ovdje biesno bekeljeć se pozlaćenim licem izticahu poput utvarâ mrkosjajna izkrivljena uda kroz pukotine ljesova, one ondje strahovito razvaliv oči, nalikovahu na prieteće se Harpije, kojim se mrljasta žuta kosa čuvidnim zamršajem niz grudi zavijaše. Eto tu i ondje zemljanih vazâ i zaklopaca nalikih na pasju, kragujsku i čagaljsku glavu, u kojih se nalažahu utrobe mumijâ. Eno po podu svakojakih odlomaka, majatna posudja i drugih stvari manje vrednoće, a što je Rosas imao dragocjena, to je pohranio u svojoj kućici.

Jedno jutro dovede vodilac odlična sredovjeka putnika do Assassifove brine, gdje je Rosas nadgledao svoje ljude, koji izkapahu mumije. Tudjinac, dobrahno vješt arapskomu jeziku pitaše za Grka a ovaj baš izmataše jednu lutku iz tritisućogodišnjih povoja. Rosas se činjaše vrlo veseo. Današnja kopnja bila izdašna, a evo po svoj prilici silnoga zlata u putnika kupca, koji se po vidu činjaše prebogat a rodom za cielo Englez.

Do Grkove kuća bila čitava ura hoda. Pošav s putnikom onamo izvadi Grk iz pojasa dragocjenu sapinjaču, što ju je danas sam snimio s vrata neke mumije.

— Kakov se čini ovaj ures vašoj preuzvišenosti? upita Grk tudjinca.

— Čudno krasan! odvrati Englez pomno motreć sapinjaču. Bio to ovelik, prekrasan smaragd obavit viencem bielo ocakljenih nilskih ruža.

Smiešeć se reče Grk:

— Prevješti to bijahu zlatari one dobe! Vaše gospodstvo nije za cielo ništa takova vidjelo ni u Barakata ni u Mahasinu u Alkahiri? Ja bar sudim tako.

— Za cielo, niesam, reći će putnik, što zahtievate za taj nakit?

— Već sam ga prodao, odvrati Rosas, ili da pravo rečem, poklonio sam ga.

Englez nadje se u čudu.

— Vaše gospodstvo dvojbi, prigovori mu Rosas, dakako tko bi vjerovao, da će stari Rosas takovu dragotu pokloniti? Zar ne sudi i vaše gospodstvo tako? Pa ipak sam ga poklonio, ta je sapinjača Psilina.

— A tko je ta Psila?

Starčevo oko sievnulo.

— Moja kći! odvrati Grk al težko bi bilo oponiet ponosni glas, kojim je on to pronio.

— A — u vas dakle ima ljepotica ćerka? primieti smiešeći se putnik.

Zasinu mrki obraz Grkov, zarosi mu se oko.

— Ona mi je očinji vid, ona mi je podpora starosti! zamumlja starac, glas mu se tresao a suze mu navališe na oči.

— Šarmuta, jalah, šarmuta! (poderanče) zavikala u taj čas rulja goropadnih smedjih dječaka, obliećuć čovjeka, koji je od Deir el Medine niza stranu išao.

Na kukavnom suhonji izderana crljena košulja, na golih mu prsijuh sunce užeženo modrasto žutom bojom, na glavi mu mrljast, žut obavitak, o ramenu zamazani torbačić od ne učinjene kravje kože, a čudaku u ruci zahrdjala diljka, žicom i uzicami kukavno povezana i sbijena.

Taj čovjek prodje tik mimo stranca i pogleda ga mrko i zapretljivo. Englez se gotovo prepade i upita Grka:

— Tko je to?

— Sirota Melbus, Aslan, lovac hijenâ, odvrati Rosas.

— Strašna li je pogleda! zamumlja Englez i nehotice sjeti se „zla oka“.

Udjoše u samotan stan Grkov. Namjerice pogleda stranac na oblo okance u dubini koridora, uz koj je trebalo proći, da možeš ući u rotundu. Gustu zavjesu kradimice malo privinulo a dva velika crna oka munuše znalično na obraz strančev.

— To je Psila! pomisli Englez, a kakve su u nje oči?

A u taj par ne pade mu na um zlo oko...

Na svršetku ovoga poglavlja reći ćemo još, da se Englez nije mogao dosta nadiviti dragocjenoj Grkovoj

Digitized by Google

sbirci, ali da se ipak nije pogodio, već da je obećao opet doći.

Psila zaijukala od radosti dobiv od otca dragocjenu sapinjaču. Grku se činilo, da svoje kćerke nije nikad vidio srećnije... a milolika Psila nije ni sama znala, zašto joj se je ugrijalo srdce. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Karavane u arapskih pustinjah.

Slika iz prirode, pohrvatio T. M.

„Om el Bel“ — mati deva — tako se zove arapski vrletna visočina Nedjd usred arapskoga poluotoka. I pravo je, da se tako zove. Valja znati, da je Nedjd prava domovina, prava mati devam. Tudier križaju stepami stada ne brojena; od pamtivieka pa do dana današnjega dolazi silan sviet u Nedjd po deve, a ta zemlja ima vazda izobila tih životinja. U davnoj se je davnini dovinuo jur Beduin, što mu dieva vriedi još prije, nego se je poklonio zakonu Muhamedovu, pjevaše pjesme, pripoviedaše priče, smišljaše poslovice a u slavu svojoj devi. Sila je arapskih knjiga starodavnih, koje pišu, kakove je naravi deva i kako li ju treba gojiti; ta i same njemačke priče o zvjerinju znadu dosta bajati o toj čudnovatoj tudjoj životinji. Koran veli, da je bog stvorio devu od iste grude zemlje, od koje i Adama, a veli i to, da deva prati pravovierna Arapina na drugi sviet, kako ga i zemljom prati. Da nema Arapin paoma i deva, samo bi mu nebo bilo pusto i prazno, na kom vidi, bilo zvjezdano, bilo oblačno tek slike karavana ne putu. Deva je obrela studenac Zenzem, za koji se odavna nije znalo, a to je onaj studenac, što ga angjeli stvoriše, te ne umrie Hagar od žedje — na tom istom mjestu podigla se kašnje Meka. Bježeć svetac u Medinu, jedina ga je spasla od ljutih progonitelja, a nije ni čudo, kad je samo jednom počivala; tudier budne poslije prva mošea. Posljednju svoju objavu naviesti svetitelj sa svoje deve; a na devi, na kojoj ne bje ni jedne pjege, uzpe se u raj. Ta je životinja Arapinu ponajveće blago; ona mu je ponajplemenitija žrtva; ko se drzne devu ubiti, taj se nadaj sigurnoj smrti; osveti uteći ne će. Ubijene deve radi poklaše se Bakhri i Taghlebiti i klahu se cieli viek; a ne bi čovjek ni žalio, da niesu bili isto pleme. Kralja Kuleiba smakoše prvoga, što je ubio mirnu devu na paši. Arapkinja se ne zna ljepše umiliti svomu mužu, nego kada mu tepa: „Devo moja!“ kada joj muž umre, nariče jadna: „Devo doma moga, ko li će me sada štititi, ko li od zla braniti?“ — Nije deva Arapinu robinja, koja mu daje sve i sva; on je nju pobratimio i poočimio, on ju toliko štuje, da s njom moli, s njom se pere i vrši druge obrede. Sa svojom devom dieli Arapin jelo i pilo, posao i dokolicu, radost i žalost, život i smrt, deva je Arapinu zakletva kao što mu je nebo i zemlja.

Kada se odevi deva, tada se veseli ciela obitelj, svi radostni cikću: „Diete nam se rodilo!“ Odevi li se devče u pustinji na putu, pozdravlja ga Beduin, te ga grli i ljubi od milja: za tiem ga metne pomno na mater, poslije nekoliko ura može devče već za materom pristajati. Vrlo su čudnovate mlade deve. Ponajprije ti se oči otmu na njihova usta i na njihovu glavu, pa ti se čini, da si vidio takovu glavu u kraguja. Nespretne su mlade deve na svojih dugačkih krakovih, a i vrlo su vragoljaste. Zamietiti možeš na njih grbu, ali žuljeva ne vidiš jošte; niesu ti žuljevi znaci robstva kao što nije ni grba, veće su ti žuljevi devi naravni vanjkušci kada hodi, a i kada počiva. Pošto mine devčetu četvrta godina, ukrote ga, konopcem mu privežu prednje noge sa glavom, te ga sad ovako sad onako prinudjuju, da klekne ili da ustane. Pošto ga u to upute, ne odustaje veće dok žive od tegobnih tereta i puteva pustinjami, bud živuć život nomadski, bud noseć tovare te tako spajajuć iztok sa zapadom. Svak vidi, koliko vriedi deva, koliki joj je odredjaj.

A sada da kažemo koju o karavanah.

Ponoć je minula, nebom zarudje prvi tračak jutra, što ga Beduini zovu „vučjim repom“. Na piesku vidiš kroz tminu hrid do hridi, niesu to hridi već su to karavane. Pored deva eno Beduinâ u odugih plaštovih, odrešuju uzlove s nogu svojim devam, znadu da je hora putovati. Što je najljepšega narav stvorila i ruka čovječja načinila, to stoji tu u svežnjih i kovčezih. Ne možeš se sit nagledati velecjene robe, što je tu pred tobom. Evo ti indijske svile, angorskih šalova, bruskoga baršuna, mosulskoga pamuka, eto ti opet damascenskih sabalja, perzijskih mačeva, arapskih pilica, eno ti ondje kapskih perjanicah i indijske slonove kosti, bahreinskoga bisera, mirisava ulja, gumije, tamjana, mirhe, šipka, datulje, atlasa — sve što tu vidiš, to će deve prenositi od Senegala do Mogadora, od Bagdada do Meke, od Djide do Kaira, od Tombusta do Aleksandrije. Svaka životinja nosi svojih 4 do 6 centi, a to joj natovare oko grbe. U prvotač deva kao da se čudi, gdje na nju prte tolik tovar, ali pošto joj naprtiše, trgne se amo tamo, za tim se polagano digne na prednje noge, onda tobože oprezice na stražnje a napokon se digne sasvim. Pretereti li ju gospodar, ljuto cikne neboga i ciči, dok joj trha ne olakša. Zato ju nazivlje Arapin „vičućim brodom“, devin mu se cik srdca dojimlje. Ne će li gospodar da joj tada bremena smanji, stane je cika iznovice, ali slabija, ne usliša li je gospodar ni tada, uzdahne nekoliko puti, a ako po tom umukne, umukla je za uviek, više se ne će dići s tla. Zalud ju sili gospodar, zalud joj tepa

Digitized by Google

te ju grli, zalud ju mori glad i žedj — ne miče se s mjesta, svoju smrt čeka. Za dvie ure spremna je karavana na put Pošto zaječi signal, pošto privezaše devu do deve, deset od prilike do dvadeset sastavlja ih ketar (lanac), tada krenu. Deva ima po više stotina, težko ih je pregledati, za njimi se piesak vitla. Prehodnik[1] je karavani mršavo Arapče na mazgi, na ramenu mu visi šara diljka. Pored deva idu gončini[2] jedno su mučaljivi, maču vješti crnci, a drugo su razgovorni sinovi pustinje. Na jednoj devi jaše trgovac, držeć ruke na maču i na sabji, na drugoj sjedi pobožni hodočastnik u Kabu, na trećoj je flegmatično Ture s visokim fesom, na četvrtoj sjedi Francuz, komu je na devi nelagodno, vrpolji se na njoj ovamo onamo, eno dalje pod prievjesi radoznalih žena, po dvie sjede na jednoj devi u košarah, da se ne prevale. Oko ciele karavane jašu Beduini na malih žilavih konjih ili na laganih dromedarih. Prate karavanu. Pred njimi je siedi Šeih. Poigravaju konje, pucaju, smiju se a perjanice na dugih im kopljih vijore zrakom kao i crna im kosa.

Pomolilo se sunce, pustinjom se razasuo sjaj njegovih trakova. Karavana se obraća pram netom granula sunca te pozdravlja boga velikoga, pozdravlja ga i moli mu se tiho i svečano, kako je tiha i svečana narav. Ništa ne čuješ do promukla glasa gončina i do zvonaca, što ih nose deve o vratu. Već je sunce povisoko odskočilo; traci mu se zemljom liju i prelievaju. Gončin stupa pored svoje deve, sniva o izvor-vodi bajnoj, o palmah sa zlatnimi jabukami, sniva o zmajevih i viljenacih, kojim su u krilu rubini i drago kamenje, ili o tom sniva ili pripovieda devi svoje doživljaje, pripovieda joj, kako je mladovao, ludovao, veseli se svojoj slušateljici, koja mu svaku sluša naćuljenih ušiju. Da potakne svoju devu, da bude uztrajnija i hrabrija, govori joj o njezinih slavnih pradjedovih, priča joj o putevih, koje je prevalila, baje joj, kako su se njezini pradjedovi liepo slagali s njegovimi, proriče joj, kako će imati silu potomaka. Za tiem ju hvali, da je najbolja na svietu, puše joj dimove duhana u nozdrve, obriče joj, da će se do mala vjenčati, zove ju svojim bratom, a pjeva joj ljubezne i bajne pjesme. Kako Beduin pjeva tanko glasovito, stiskuje slušajuća životinja čeljusti, škrguće zubi, okreće glavu spram pjevača, te mu zahvalno ruku liže. Zaboravila je, što je prepatila, te onako težko natovarena prti neizmjernim pieskom a za volju svomu gospodaru. Čini se gotovo nevjerojatno, koli je narav otančala sluh devi za piev i za glasbu, te koli to devi pomaže, da bude jača i uztrajnija, da može putovati tolikimi pustinjami, gdje bi inače svaka druga životinja skapala pod teretom, a tegobe pustinje do mala bi ju satrle.

[1] Prehodnik je primjerice ovan, koji vodi stado, ovdje je Beduin, koji vodi karavanu.

[2] Gončin se zove, koji tjera kakovo blago = der Thiertreiber.

Uzme li deva postajati i nemirnom biti, razgnjevi se na nju vatreni Arapin, psuje ju i ruži: ovakvice, onakvice. Grdi ju, da je kučka, Židov, Nazarejac, nevjernik, prekoruje ju, da je zaboravila na svoga dobročinitelja, koji ju je nakitio i zàpis[1] joj kupio, da ju učuva od „huda pogleda“ i drugih uroka. Nu nikada se nije plemenit Arapin toli zaboravio, da bi svoju devu tukao. Njegovu riečcu sluša kolosalna životinja, a ako riečca ne dostaje, nježno ju dirne Arapin sa sedla nogom o vrat, ili se je štapom takne, te joj tiem označi, kojim joj putem ići, samo gdjeke deve zauzdao Arapin, a i za te veli poslovica, da bi i miš mogao njimi upravljati, da prime uzdu. I tako ide deva gotovo sasvim po svojoj volji, a tko se tomu ne će čuditi, uzme li na um, kako sigurno stupa pod onolikim teretom, ili ako je ne oterećena, kako uzagrabce leti pustinjom? Konja treba neprestano da imaš na oku, njega uzplahiri svako povjetarce, svaki listić kada šušne, a deva? — Ona je stoična, ne bojeć se ničesa, nikakove promjene ni nepogode.

Sunce se je osovilo na nebu i kako se je razžeglo, hoće da spali i čovjeka i životinju, a nije ni čudo, — sada je podne. Beduini se ogrnuli u svoje burnuse, samo vidiš, gdje im oči svjetlomrču, mirno čuče na svojih konjih i dromedarih, prebaciše sablju i koplje preko oblučja.[2] Gončini se umorili stupajuć uz deve, pripoviedaoci umukoše, sviralice se ne ozvanjaju. Devam pod nogama škripi piesak, to je jedini zvuk, što ga sada čuješ u pustinji, čuje Beduin tu škripnju te mu se čini, da čuje iz daleka gdje slap buči. Uzalud ti motriti na sve strane, života ne zamieti. Nigdje drveta, nigdje grma, nigdje strništa ni na njem kakvih takvih vlàti. Po svem vidiš, da ljudska noga nije kročila u tu pustinju za drugo nego da iz nje čim prije izadje i da pristasa, gdje ljudi stanuju. Eno mogila i okostnica, truleža i gada svakojaka — sve to svjedoči, koliko li je stotina i tisuća putnika tudier zaglavilo. Jastrieb strvinaš lagano vesla zrakom, nazorice šakal vreba iza bregova od pieska, jedan i drugi čeka, ne će li ostati koja lješina iza karavane. — Karavana gine od žedji, ni u jednom miehu nema već ni kapi vode, deva ju svu izsisala, što je bilo u spužvastoj spravnici želudca, za to joj jezik hoće da izgori. Pet je već dana, a karavana ne vidje studenca, ne vidje rieke, do mala će uginuti i ljudi i životinje, ne namjere li se na kakovu vodu. Da hoće bura dognati oblačina crnih, da striele pootvaraju vode nebeske — blago li ga njim, barem bi se napili, pa da i sami ljuti lavovi stanu urlati, poveselili bi se putnici, znali bi, da niesu daleko od ljudi i ljudskih stanova.

A kakvi je ono bljesak? Mašalah! To je zrcalenje.

[1] Zàpis = das Amulet.

[2] Oblûčje = der Sattelknopf.

Digitized by Google

Eto rieke, eto valovita mora, eno vitih stabala i liepih im krošanja; eno zidina i vijorastih zastava, mirnih kolibica i prisojnih[1] vrtova — sve se vidi, što samo može čovjek izmisliti, kada snatri, kada mu moždjani boluju. Djini su spleli od zraka i od pare taj čar, od koga nema opasnijega. Težko i pretežko putnikom, koji povjeruju tim zamamljivim prikazam, koji hoće da se napiju vode iz tih varavih rieka. Ko krene prema kladencem, do kojih misli za čas stići, taj neka znade da ide u carstvo smrti, od kuda se više nè povrati. Karavana šapće tihu molitvicu te se dalje miče ali bez nade.

Žedj je sve to ljuća, kada dahneš, kao da bi srknuo vatru požarnicu. Gdjeke deve grozno vrište, posrću i drhću, posvema su obnemogle. Kao da znadu, što ih čeka, izvališe se u piesak, te svojim mirnim okom prate karavanu, koja dalje ide, i glede na okolo, ne će li tko doći, te im pomoći. Vjera brani Arapinu devu ubiti, dodje li ipak do sile, te mu treba njezina mesa, da ne umre od gladi, može ju zaklati, ali mu valja pobožno moliti, da mu se oprosti. Ali nuto jastrebova i šakala, zagrajali eto i gavrani lepećuć krilma o tielo, eto i njih, da razkomadaju nesretni plien prije, nego se i sa životom razstane. Putnici idu sve to dalje, a nitko i ne vidi, gdje zaostaje sirota žena obnemogla od žedji. Deve su joj poginule. Koji su zaostali, zaludu se trude dostići karavanu, do mala posvema obnemognu, panu na piesak, prevuku burnus na glavu, obrnu lice prema Meki te moleći čekaju samrtni sanak, koji ih ovoji za uviek, ali tek pošte se namučiše muka žestokih. Tako umru u pustinji, nema crne zemljice, da im groba dade, nema ruke da ih sahrani, za nekoliko im dana raznese samum ostanke širom pustinje. Takova sudbina čeka mnoga i mnoge, koji tuda pute putuju.

Sunce se je smirilo. Putnike prate crne sjene po tom žutom piesku, kao da ih prate smrtne sablasti. Kad al u tren digne glavu Šeihov dromedar, razširi nozdrve, te ga stane njiska. Eto vode! eto vode! Još je rieka daleko koju uru, a životinja srče vlagu zračne rieke, i to je bezdvojben znak, da su vodi na domaku.

Dromedar skače u propanj. te poteci prema vodi, a za njim bjež čitava karavana. Svako oko ognjem sieva, a umorenimi udi mune električna vatra. Sad su već u dolini oaze. Paoma se u vis diže, a pod njom se razgranatila metljika, pod kojom se krije pustinjska jarebica, medju travom i rogozom odaje se žuboriti potočić. Tako se spasla karavana.

Deve se napojiše i gončini viči: „Krri“ a deve poliegaj na zemlju. Kako su prije brzo ustajale, tako sada i liežu. Ponajprije klekne deva na koljeno prve a za tim druge prednje noge, onda se pusti, kako je je godj obterećena na žuljevite sglobove, po tom prite-

[1] Prisojan vrt je primjenice takov, koji je prema suncu, te ga ovo cio dan grije.

gne zadnje noge prema prednjim te se pusti sasvim na zemlju, nu to ide sve oprezno i polagano, dok se ne naredi deva, kako joj je najsgodnije. Dok one tako leže na sedam žuljeva kao na sedam vanjkušića, mogu ih raztovariti, teret s njih razvežu te ga stave na zemlju desno i lievo devi, onda se deva diže izmedju svoga bremena i ide na pašu. Ne traži ona bog zna što, zadovoljna je i trnjakom, a zubi su joj oštri, te će pregrizti i najčvršće grančice kao vlat šeničnu.

Tek se stali Beduini i deve im odmarati, a sunce hoće da se smiri; žari se žarom poput rubina te zaodieva grimizom strahovitu ali ipak veličajnu pustinju. Sad će nà zaći, sad će se nà spustiti škuro sumračje. Porazapeše čadorje. Ognji pucketaju, oko njih posjedali Arapi; spotiču vatru, da bolje gori, da ljepše svietli u crnu noć. Liepo li je pogledati, kako se je poredala karavana: deva do deve, kup do kupa. Na paomu se naslonio crnac, ne miče se, kao da si ga stesao od mramora. Ako se je zamislio, i ima na što, misli na svoju domaju, na svoju kolibicu ukraj rieke, na zelenu travu, na šumornu šumu, gdje se legu jaguari i tigri. I deve kao da su se zamislile te gvire svojim velikim svietlim očima u oganj; do njih poliegali gončini sanak boraviti.

Hoće li se gončinom spavati, ali se ne će Beduinom; poredali se ovi oko svoga ognja, igraju se, šale se, piju dugačke lule, pričaju i čavrljaju. Ne da se na san ni onim tamo raznolikim putnikom: onim Arapom, Turkom, Fežanom, Židovom i Francezom, dok onako slušaju starog drviša, koji im priča iz „tisuć i jedne noći“, ili slušaju nekoga impvovizatora, koji takodjer s njimi putuje, ili nekoga pustinjskoga Harira, koji pjesme pjeva a prati ga zveket rababe; slušaju pjesmu za pjesmom uzamance, viču mu, da se sve ori „Mašalah“ a to sve sokoli pjevača, te im pjeva nove pjesme, nove napjeve.

Eto tako i ponoći. Bajna se mjesečina razlieva tom scenom; čudno blišti svjetlo mjesečevo na bielih stienah čadorja, na tih bielih sabljah demeskinjah, na toj vatri, što u čadorih dogorieva ili tinja, ali ognji pred čadorjem liepo gore. Dobro to vidi šakal, zato samo muklo laje; ali se ne usudjuje u mirnu karavanu. Bludi li tiem pješčanim oceanom koji „brod pustinje“, neka amo dodje, te se spasi. Zato plamsaju ti ognji. Sve je već poliegalo, sve već sniva, tek Šeih bdije i njegov tribus.

Bljednu zviezde, na zreniku gasne Kanop i Orion, a karavana se opet na put sprema. Tako ide dan za danom, noćni hlad za dnevnom omarom, dok konačno ne dospiju putnici u zelene njive Felaha. Sunce se primiruje na zapadu i u njegovu se zlatu pomilaju kršne piramide i goli obronci mokatamski; medju njimi vijuga se veličajni Nil; stari saracenski grad Kahira, „Majka svietu“ pružio se sa silnimi svojimi zvonici i cvkvami, sa svojimi ne brojenimi mošeami i palačami. Karavana je stigla kamo je željela. Ladjice na Nilu već čekaju,

*

Digitized by Google

da doprimu blago, da ga dovezu do mora, koje će ga prevesti u Evropu, na pazare svjetskih gradova, u kneževske dvore, u znanstvene muzeje te u industrijalne tvornice.

Pravo nazivlje Beduin devu: „brodom pustinje“; ali je još pravije, kada rečemo, da je deva u istinu prenosilja i prevodilja trgovine, i prosvjete čitavih naroda iz jedne zemlje u drugu. Jedina deva spaja one vruće pojase, koje dieli bezvodni ocean; niesu ti pojasi više osamljeni, neprielazni otoci, niesu „disiecta membra magnae matris“, veće su to živi članovi u službi svjetske prosvjete. I tako je to ponajgrdje živinče ponajkoristnije; ponajčednije to stvorenje pozvano je, da radi u svjetskoj prosvjeti. Umno veli Karlo Ritter: „Deva je, odkako je stvorena, posrednica medju kontinentalnimi narodi i odredjena je, da mirno sbližava te narode, da upriliči obćenje medju istokom i zapadom, kako je ladja, djelo čovječjih ruku, sprijateljila narode na raznih morskih obalah“.

Božidar Petranović,

pravi član jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.*

(Sa slikom.)

Jedan od najzaslužnijih muževa za prosvjetu našega naroda s one strane Velebita iza našega duševnoga preporoda jest dr. Božidar Petranović.

Božidar rodio se u Šibeniku u Dalmaciji dne 18. veljače 1809. god. Dovršivši u rodnom mjestu pučku učionu izučio je gimnazij u Sriemskih Karlovcih, filosofični tečaj na gradačkom a prava na bečkom sveučilištu. Stroge izpite iz prava položio je u Padovi, gdje je god. 1833. doktorom postao.

Nova književna struja u srbskom narodu, koju su Dositije Obradović i Vuk Karadžić potakli, zahvati mladoga Petranovića, dok je učio u Karlovcih, gdje i u Novom Sadu usredotoči se književni život u prvih desetinah ovoga vieka. Da slavistična iztraživanja Dobrovskoga i Kopitara niesu mladomu Petranoviću ostala ne opažena, to potvrdjuju njegovi prvi književni plodovi. Petranović je god. 1832. stupio prvi put na polje književnosti, te ga nije do svoje smrti prestao obradjivati. Prvo njegovo djelce bijaše pisano talijanski, ali s podpunom slovenskom samosviesti.

Ljudevit Gaj počè naš narod ovkraj Velebita buditi svojimi novinami, kojih je prvi broj izašao dne 6. pros. 1834., a to isto činio je Petranović zasnovav onkraj Velebita svoj organ „Ljubitelj prosvieštenja“, koj je god. 1836—41. uredjivao. Najljepši i najpoučniji prilozi polaze iz Petranovićeva pera, koje ostà mu vjerno, kada je uredničtvo predao Gjorgji Nikolaeviću. Petranović je u jeziku sliedio u glavnom Vuka, a u pravopisu obazirao se na starije predaje.

Zanimiva je učena prepirka o djelih Obradovićevih izmedju B. Petranovića i zemljaka mu Nikole Tomasea, koja se je god. 1845—46. vodila. U to doba obavješćivao je Petranović u raznih književnih časopisih talijanski i njemački narod o naših književnih trudih i nastojanjih.

Prekret god. 1848. prenio je Petranovića na drugo polje, kojega se obradjivanjem kašnje najradje bavio. Kada su u Hrvatskoj i Slavoniji a donekle i u Dalmaciji otvorena vrata pisara i sudnica hrvatskomu jeziku, te je nastala potreba, da se i jezik tim okolnostim prilagodi: naš Petranović bijaše jedan od prvih naših rodoljuba, koj je stao prevoditi i pisati, da se jezik za javan život priugotovi. On bijaše pozvan u onaj odbor za pravoslovno nazivlje, koj je ministar za pravosudje odpisom od 14. travnja 1849. sastavio bio. On je preveo austrijski zakonik i prevodio zakone i naredbe za „sbornik“. On vrativši se malo kašnje u Dalmaciju zasnova pravoslovni list „Pravdonošu“, koj je dne 1. ožujka 1851. god. stao izlaziti. On je upravo u ono doba izmedju 1850. i 1860. godine, kada su se mnogi junačine od 1848. god. bili u kut povukli, neprestano radio na polju književnom i tiem budio sviest narodnu. U doba najgoropadnije absolutije izdà Petranović god. 1848. „historiju književnosti“, da „podstakne i razvije umove učeće se mladeži naše, da sveti u njoj oganj i ljubav k pravom izobraženju i prosvjeti uže...“

Kada je poslije listopadske povelje nastao nov pokret: izvede Petranović misao, koju zače već g. 1849.; zasnova naime u Zadru „maticu dalmatinsku“, koja bi se na posebne potrebe naše prekovelebitske braće obazirala. Matica je dne 27. rujna 1862. stupila u život izabrav si Petranovića svojim predsjednikom. On je za ovo družtvo ne samo pisao nego i toli revno djelovao, da je pod njegovim 12godišnjim mudrim upravljanjem glavnicu od 771 for. 20 novč. na 27.943 for. 90 novč. podiglo. Od povećih radnja književnih, koje je Petranović u to vrieme izdao, zaslužuje spomen njegova razprava o Bogomilih u Bosni, za koju ga je srbsko učeno družtvo nagradilo svotom od 50 dukata.

Sbog ovih književnih zasluga naša je akademija znanosti dra. B. Petranovića u svojoj prvoj skupštini dne 25. srpnja 1867. imenovala svojim pravim članom. Petranović nije prestao podpomagati taj naš učeni zavod svojim perom; dočim je svake godine poslao za „Rad“ koju razpravu iz historije jugoslavenskoga prava. Jedna razprava: „o kmetstvu“ izadje poslije njegove smrti u XXX. knj. „Rada“.

Petranović bijaše u obće slaba zdravlja, a da ga oporavi bješe se lanjsko ljeto uputio u Mletke. Ovdje ga dne 12. rujna stiže nemila smrt u 65. godini života.

Petranović bijaše iskren prijatelj svomu narodu. Godina 1848. povuče i njega na političko poprište; pa

* Obširniji vjekopis od dra. Fr. Račkoga u Radu knj. XXX., 179—193.

Digitized by Google

je i tada, prem je po naravi volio miran i tih život, branio prava svojega naroda. Jedna se još crta imade u značaju našega Petranovića iztaknuti; a ta je, da je on, prem vjere pravoslavne, jednako ljubio i drugu polovicu hrvatskoga ili srbskoga naroda. Ni vjera ni pismo niesu mu smetali, da jednako podupire težnje Hrvata i Srba. U svojoj besjedi na biralištu u Kninu dne 6. srpnja 1848. proslovi Petranović ove liepe rieči: „Mi smo Hrvati, pa nam valja narodnost našu i jezik čuvati kano zjenicu oka i nju do posljednje kapi krvi braniti. Braćo moja, hrišćani i kršćani! svi smo sinovi jednog otca, koji je na nebu; svi smo prava jednokrvna braća. Ljubimo se i poštujmo zamjenito a ne progonimo se poradi zakona".

Dalmacija je u Petranoviću izgubila jednoga od svojih prvaka; naš narod jednoga od najneumornijih radnika na polju prosvjete.

Spomenik carice Katarine.

(Sa slikom)

Prošle godine odkriven je u Petrogradu spomenik, štono ga, dozvolom carevom podiže gradska občina carici Katarini II. Skromna knjeginja Anhaltska, koja je nakon smrti svoga muža g. 1726. zasjela ruski priestol, te na njem trideset i četiri godine vladala sad sretno, sad kobno, — velika Katarina gleda sad sa veličanstvena podnožja na glavni grad, koj joj se prostro izpod skuta.

Spomenik jest u istinu impozantan. Silni narod ruski, toli orijaški svojim prostranstvom, imade i u svom značaju neku gigantnu crtu, te mu sve izilazi nekako ogromno, veličajno! Spomenik složen je od četiri diela: četvere skaline odozdol, tad liepo udešen panj, zatim okruglo u četvero podieljeno stablo sa figurami, napokon na vrh vrška visoki struk carice. Kip caričin i ostalih figura jest od mjeda, dočim su troje postave od crvena, siva i crna mramora.

Carica stoji ravno, carski plašt spustio se niz vitki stas do polovice stabla, u lievoj ruci drži lovorvienac, a u desnici joj žezlo. Okolo stabla na četiri strane okružuju veliku caricu suvremenici njezini u nadživotnoj veličini: s prieda, gledeć kao i carica uz Nevski prošpekt, desno Suvarov, lievo maršal Rumjancov, a u sredini svemogući Potemkin (čitaj: Patjomkin); — izpod carice desno grofinja Daškova sa knjigom na koljenu, pokraj nje pjesnik Državin; odtraga licem prema Alexandrovu kazalištu grof Orlov i admiral Čičakov; — lievo izpod carice njezin glavni graditelj Becki i nasljednik Potemkinov u vladi Bezborodko. Iznad ovih figura kano na bojnomu štitu stoluje ponosna Katarina.

Zastupstvo gradsko zaključi g. 1873. podići ovaj spomenik carici, kojoj Petrograd zahvaljuje velik dio današnjega svoga sjaja, te evo i sada njoj upravo zahvaljuje jedan od najkrasnijih spomenika. Deset godina radio je oko njega profesor Mikešin, te ga napokon troškom od preko pol milijuna rubalja dovrsio. Napis na spomeniku govori: „Carici Katarini II., za vladanja Alexandra II. — 1873."

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Nov dar biskupa Strossmajera.

Svi poveći a i mnogi manji gradovi Europe imadu već umjetničko-obrtnih muzeja, nasljedujuć primjer praktičnih Ingleza, koji su najprije uvidili, od kolike su materialne hasne takovi zavodi.

Temelj im je sbirka uzornih umjetnina u najširem smislu.

U našem muzeju ima znamenita sbirka grčkoga posudja i narodnih tkanina. To je početak našem obrtnomu muzeju.

Ali je to tek početak, sada valja ne samo popunjivat sbirke, što ih imamo, već zametnuti temelj sbirkam inih struka umjetničkog obrta.

Biskup Strossmajer dokazao je kako u tom to ne visi toliko o novcu već o volji, kako se i malim novcem liepih rezultata postići može.

Preuzvišeni gospodin nabavio je prilikom dražbe ostavine glasovitoga slikara Fortuny-a za budući naš obrtni muzej nekoliko velezanimivih priedmeta.

Spominjem ponajprije španjolsko-maurijsku zdjelu sa glazurom sjajnom poput kova. — Starogrčko posudje našega muzeja liepa je škola umjetnomu lončarstvu, što se oblika tiče, samo ju valja shodno upotrebljivati, nu lončarski proizvodi ne mogu se samo oblikom već i laštilom razvijati do važnosti umjetnine. — Zdjela, koju je biskup kupio, osobito je zanimiva po laštilu svom. — U Španiji žive samo još jedna jedita obitelj, koja je uzčuvala tradiciju osebne glazure iz dobe arapske vlade u Španiji. Proizvodi te obitelji skupo se plaćaju i u svakom se muzeju bar po jedan komad nalazi. Pošto je zdjela po preuzv. gospodinu nabavljena malo oštećena, podje mu za rukom kupiti za stotinu franaka za naš muzej velezanimivu umjetninu, liep popunak sbirke lončarskih obrtnina.

Druga po biskupu kupljena umjetnina pripada kožarstvu. — U srednjem vieku pravilo se prekrasnih tapeta od kože. Dan danas je u Francezkoj i Braziliji ta grana obrta na novo uskrsnula. — Uzori iz srednjega vieka služe uzorom svakomu obrtniku, koji u

Digitized by Google

toj struci što uzraditi želi. — Preuzvišeni gospodin nabavio je za sto franaka nekoliko komada te štampane kože iz raznih epoha, liepih, starih primjeraka, tako da će i u nas biti prilike naći izgleda kožarom, koji žele umiećem povećati cienu svojim tvorinam. — Ono nekoliko komada kože malen je početak ali je dragocjen, jer je to zametak novoj sbirci, koja će se imati narodnimi proizvodi i u toj struci popuniti.

Zanimiv komad dodje biskupu nekim osobito sretnim slučajem za samo petdeset franaka u ruke, slučajem običnim na takovih dražbah. — To je komad staro-arapskog sanduka, što ga je pokojni Fortuny sam iz Istoka donio, radi riedke ljepote i izvrstne tehnike uresa. — Sav je komad urešen preliepom intarsijom od slonove kosti i drva. Podje li nam za rukom zemlji otvoriti izvor dohodka, pobudiv toli lahak, liep i dobro plaćen, obrt intarsiature, taj će nam sbilja uzorni komad od osobite hasne biti.

Preuzvišeni gospodin sa velike ljubavi za svoj narod pobrinuo se ne bi li otvorio put još jednoj grani obrta, grani, kojoj je u nas osobito dobra prilika, a to je pletenje sagova i to tako zvanih „arazza“ ili „gobelina“, koje najplemenitijom vrsti sagova nazvati moramo. — Arazzo reć bi nije više umjetnički obrt već umjetnost. Sam Rafael sastavio je za tu vrst pletiva najljepše svoje kompozicije

Gobelini su sagovi (ćilimi), koji u pletivo prenose slike — kao što u glasbi kajda dobiva oseban značaj glasbilom, kojim se svira. Gobelin daje slici, koju oponaša, značaj osobito dekorativan izražujuć svojom tehnikom jasnije načelo ravnine, kojoj za ures služiti ima.

Do prije stotinu godina cienili su i sastavljali „arazze“. Propašću umjetnosti nestade i te plemenite vrsti obrta, uskrsnućem umjetnosti evo dan danas i opet se diže i ta divna joj posestrima. U Parizu i Rimu tvore opet gobeline, posvuda skupljaju stare te ih velikom pomnjom popravljaju. Svi muzeji broje gobeline u najskupocjenije si blago.

Preuzvišeni gospodin biskup poznavajući osobitu vještinu naših ženskinja u pletenju sagova, znajuć koliko se tu radnje sile troši na nevaljale stvari, nada se, da će nam za rukom poći utemeljiti u Zagrebu tvornicu gobelina. Od kolike bi to po nas koristi bilo, svatko će lahko pojmiti, kad mu kažem, da se za dobar gobelin deset do dvadeset tisuća forinti plaća, da se gobelini vrlo rado kupuju a da malo tvornica ima, gdje se sačinjavaju.

Prema važnosti te grane potrošio je preuzvišeni gospodin poveću svotu za to. Nabavio je srećom za tisuću franaka dva preliepa arazza iz šestnaestoga stoljeća, dakle iz najljepše dobe. Ti će se sagovi i posvema popraviti; popravljanje trajati će preko godine dana, a stajati sedam do osam tisuća franaka. Kad se poprave, vrieditи će svaki komad sam 20 do 25.000 franaka. — Preuzvišeni gospodin kani taj dragocjeni poklon ravno u Zagreb poslati, nadajuć se, da će mu do toga vremena već i galerija smještena biti.

U isti namjer, da utemelji nove grane industrije, kupio je biskup za 200 franaka preliepu željeznu bocu ukovanim srebrom i zlatom (Touchirarbeit). U Levanti vrše tu liepu industriju, a u najnovije vrieme i u Španiji. Radnju je lahko naučiti, a dobro se posvud plaća. Dvie su španjolske fabrike na svjetskoj izložbi tom vršću robe liepih uspjeha postigle i mnogo novaca zaslužile. Svi su muzeji kupovali primjeraka, da tomu liepomu obrtu pomognu.

Nadamo se tvrdo, da će i taj dar preuzvišenoga gospodina uroditi osobitim plodom.

Kod Fortunijeve dražbe kupio je biskup nadalje sbirku od više stotina starih bakro- i drvoreza, sve ornamenta, koji će obrtnikom služiti na nauku, kad umjetničko družtvo svoju obrtnu školu otvori.

Tri bakropisa Rembrantova, osam bakroreza Španjolca Goye kupio je preuzvišeni gospodin, jer su za tehniku „aquaforte“, koju sam „bakropisom“ okrstio, vrlo poučne, te će ne samo umjetniku te struke od koristi biti, već i svim, koji će učiti poviest umjetnosti. Jedanaest bakropisa nije mnogo, ali biskup će namaknuti poveću sbirku bakroreza, pa će to nekoliko komada uz ono što već ima i ono što će imati liepo mjesto naći.

Rembrantovi su bakropisi riedka i skupocjena stvar a biskupu podje za rukom za 100 franaka pribaviti liep, malen odtisak. Spomenuti mi je jošte vele zanimivu knjigu, kupljenu po biskupu kod te dražbe, i to: „Nürnberger Chronik“ od godine 1493. sa puno drvoreza od Wolgemutha učitelja Albrechta Dürera. Knjiga je riedka a za pouku budućim našim drvorezcem toliko važna, koliko i učenikom poviesti umjetnosti.

Evo nabrojio sam u kratko priedmete, koji sačinjavaju nov dar prikazan preuzvišenim gosp. biskupom narodu.

Sve u svem potrošio je vladika četiri tisuće forinti pa koliko je toga time postignuo?? Sam jedan arazzo izplatiti će trostruko sav trošak! — A plodovi? Ti stoje do onoga, komu je poklon namienjen. Nije dosta riečmi se samo našemu Mecenu zahvaliti; svatko neka tomu doprinosi i pripomaže po mogućnosti, da njegove plemenite pomisli postanu životom tako da ne žali sjemena, što ga je posio, jer je na kamen palo, već da se razveseli liepim cvietom i obilnim plodom, kojim je urodilo.

U Rimu 1875.

Dr. Kršnjavi.

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. Naše dramatično družtvo radi koliko se u obće zahtievati može. U zadnje vrieme vidjesmo nove komade: „Casanova“, „Pitomac jezuite“, „Otelo“, „Novi plemić“, „Dušmani kapetana“, dramatične plodove dakako vrlo različne vriednosti, o kojih ćemo na drugom mjestu obširnije govorit. Radnja drame tim većma je hvale vriedna, jer se naša opera nalazi u sto i sto neprilika i bolesti. Velik dio te nevolje, ima se dakako u grieh upisati „sjajnoj zviezdi u kruni Kalliope“, gospodjici Kottasovoj, koja je, hvala bogu, ostavila Zagreb. Tvrdoglavost te gospodjice naniela je našemu kazalištu štetu od nekoliko tisuća forinti, osujetiv predstavu opere „Ruy Blas“. Od Don Juana ne čusmo nove opere. Čujemo i to, da nekoliko pjevača kani ostaviti zagrebačko pozorište. Mislimo, da je skrajnje vrieme, da se odgovori na pitanje: Šta sada? Skoro polovica travnja je minula, a jošte vlada načelo „laisser faire“. U toj nesretnoj kunktatorskoj politici stoji zamet propasti našega kazališta. Kod nas umuje se ovako: Valja čekati, dok se ne uredi kazalište i donle ne će biti priprava, a za tiem se organizuje u zadnji čas, sezona počinje, ne ima potrebnog osoblja, ne ima komada, ne ima opera, pa udri telegrafisati i uteći se kojemu godj agentu. Može li tu napredka biti? Taj nesretni „circulus vitiosus“ ubija od nekoliko godina naše kazalište. Mi velimo ovako: Il će ostati opera i drama, ili će ostati samo drama, a opera će se razpustiti. Pridrži li se opera, to je sada vrieme engažovat nove članove za buduću sezonu, a ne tražiti ih tekar u kolovozu, gdje su svi pjevači engažovani. A sada će biti i jeftiniji, nego u nuždi. Razpusti li se opera, to će dramatično osoblje imati više posla, trebalo bi ga dakle popuniti, i to sada, da se uzmogne pripravit do početka sezone dosta novih komada. Bilo ovako il onako, treba na svaki način radnje i priprave sada, i upravo sada. To natuknusmo posve objektivno, bojeći se, da ne doživimo od našeg kazališta ono, što je kralj Numa doživio od Sibille.

Nove knjige. Dr. Vjekoslava Pokornoga prirodopis životinjstva sa slikami. Za niže razrede srednjih učiona. X. izdanje pohrvatio i prema potrebi hrvatskih učiona dopunio Ž. V. (Živko Vukasović). Drugo umnoženo i popravljeno hrvatsko izdanje sa 506 slika. U Zagrebu 1875. Nakladom kr. dalm. hrv. slav. zem. vlade. Tiskom Dragutina Albrechta u Zagrebu. 341 strana u velikoj 8mini. Knjiga je vrlo liepo izvedena.

Nikole Tommasea kršćanske molitve hrvatski od Ivana Fiamina. U Kraljevici 1875. Nakladom i tiskom primorske tiskarne. Izišlo je dvoje izdanje, pučko po 1 for., sjajno po 3 for. Preporučamo tu knjigu radi sadržaja i liepog jezika osobito našim majkam i kćerim, neka radje govore bogu materinjim jezikom, a ne talijanskim i njemačkim.

Narodni prijatelj ili mali revizor naših svrha. Na predbrojku za ovo dielce pozivlje Jovan Šarić (Kuti, Erceg novi, Boka kotorska). Sadržaj biti će mu: 1. O naših dužnostih. 2. O narodnjem osjećanju. 3. Materinski jezik itd.

Bunjevačka i šokačka vila, koja je pet punih godina izlazila pod uredničtvom vriednoga i vrloga rodoljuba Ivana Antunovića u Kalači, te budila neumorno sviest zapuštenih žalibože Hrvata u dolnjoj Ugarskoj, prestaje radi bolesti i nemoći urednika. G. Antunović na razstanku pozivlje narod neka prione uz drugo glasilo „Subotički glasnik“, i mi preporučamo taj list što toplije, a vriednomu starini g. Antunoviću budi hvala i dika za njegov mar i rad, jer, ako je koji list plamtio žarom plemenitim, osjećanjem iskrenim za napredak naroda, to je zaista „Bunjevačka vila“.

I opet „Zabavna knjižnica“. Kadno dobismo prvi svezak „Zabavne knjižnice“, što ju izdaje revna primorska tiskara, rekosmo si „Eto baš pametne misli!“ te ju od srdca pozdravismo u „Vienca“. Al upravo ta radost, ta sretna misao ponuka nas, da zavirimo pomnije u te vrlo koristne svežčiće, da izdavatelje prijateljski svjetujemo, bude li prilike, jer znamo, da je mnogi liepi podhvat u nas spao na ništa, bud s nehajstva, bud s premale pomnje. Želeći „zabavnoj knjižnici“ dug život, želimo i to da bude u svem savršena, i ako je posvuda u svietu običaj ocieniti koje književno djelo, to je taj običaj opravdan i u nas, dapače potreban, ne bi li po vremenu dobro bolje bilo, ne bi li se tiem načinom u prvi mah izčupao kukolj, koji tamani svaku malu, osobito mladu književnost. I mi bi mogli svaku našu knjižicu na prosto kovat u zviezde, ne pročitav ni redka, kovat u zviezde samo jer je hrvatska. Al to nije zadaća „Vienca“, doba patriarkalne hvale minula je, hvala bogu, našoj knjizi. Pročitav prvi svežčić prievoda Hugova romana „Devetdeset i tri“ iztaknusmo u nekoliko rieči, kako želimo, da bude prievod nešto gladji, da se osobito Viktoru Hugu posveti što veća pomnja, te prigovorismo nekim riečim i izrekam, koje naginju na dialekt. To se nekomu na žao dalo, pa se taj gospodin R—ć (?) iz Zadra (?) digo, da u „Primorcu“ obrani prievod Hugova romana, a glavni razlog toj obrani nalazi taj tobožnji zadarski junak u tom, da n. pr. i u noveli „Mladi gospodin“ nalazi rieči i fraza, vadjenih iz kajkavskog narječja. Javna je tajna, da Hugov roman prevodi gospodja Nehrvatica, al velika prijateljica hrvatskoj knjizi. Tobožnji Zadranin po svoj prilici je čovjek junak, koji je mislio da apologijom mora obraniti gospodju. Tolika nježnost je svake hvale vriedna, al i mi smo ljudi nježne ćudi, te ne ćemo skinuti koprene sa nježnog lica gospodje prevodilice. Al zato ćemo g. R—ć ipak dvie, tri prišaptnuti. Neka ne misli g. R—ć, da nam je Vukov rječnik, što je kalifu Omaru koran bio. Sačuvaj bog! Vuk je uvrstio u svoj rječnik samo one rieči, što ih je čuo, a u narodu ima mnogo više rieči, nego ih je Vuk čuo. Dedte uzmite Vukov njemačko-srbski riečnik, pa tražite ovu ili onu rieč, tražite sto rieči, pa ne ćete ih naći. Mi mislimo, da je temelj književnog jezika štokavština, i da ga popunjivati valja riečmi iz kajkavskoga i čakavskoga narječja, ako su te rieči po svom korienu razumljive i štokavcu, i ako u štokavštini u obće za koj pojam rieči ne ima, il samo tudja rieč ima. Prema tomu čiste i srbski pisci jezik od turskih rieči. Rieči „ulica“, „most“, „ručnik“, „peć“ iztisnule su i iztisnut će posvema tudjinke „sokak“, „ćuprija“, „peškir“, „furuna“ (a sve te rieči ima i Vuk), al zato ne će rieči „cucek“, „mucek“, „pucek“, „verek“, „sfundati“, „drgeznuti“, „skezmati“, „požirak“, „mrtučljivost“, „manguvanje“ ući u književni jezik, jer bi napokon došli do takve mješanice: „Preko ćuprije išla pucek u crikav, imala je na sobi plavi jaket, crveni fertun, a na niz ledja padale joj debele kečke, al odanle dotrčao djuvedjia i dregeznuo pucu“ itd.

Pisac „Mladoga gospodina“ i „Zlatarova zlata“ uzeo je rieči iz dialekta, al samo takovih, da će ih i štokavac razumieti, uzeo ih je navlaš, a zašto, mudri gospodine

Digitized by Google

R—ću? Jer u njegovoj noveli kajkavci govore. Jezik je štokavski, al govor ima karakter, kolorit kajkavskoga puka. A to je težko, pretežko, i samo tako valja pisat pripoviedke iz narodnjega života. Il je pisac imao pisat govor Turopoljca slogom šumadinskim ili hercegovačkim? Neka prouči taj tobožnji Zadranin u „Zlatarevu zlatu“ govor zagrebačkih žena 16. vieka, kolorit govora je kajkavski al jezik štokavski, neka prouči pripoviest i govor haramije Miloša Radaka, govor i karakter je posve štokavski. Neka čita Ljubišine i Vrčevićeve pripoviesti, koli karakteristične! Al se u Bačkoj tako ne govori, već u Boki u Hercegovini.

Nu pitam, treba li u Vendeji, treba li parižkim granatirom kajkavskog ili čakavskog narječja ili kolorita? Jesu li to Turopoljci, Medjimurci, Boduli ili Kirci? Ne treba i posve je suvišno uplitat rieči à la „mucek“. Tu valja pisat štokavštinom posve čistom. Ali nije se naš prigovor ticao samo dialektičnih umetaka, nego i sloga u obće. Pročitali smo, hvala bogu, dosta knjiga na raznih jezicih, pa znamo, što je gladko, jasno, lako čitljivo, al prievod romana „Devetdeset i tri“ čita se težko. Čitajte n. pr., da spomenem samo neke prievode Trnskove, Miškatovićeve, Jurkovićeve i Vezićeve. Tako se prevodi, to teče, pliva gladko i sladko, to se dojima srdca. Nu da vidimo, kakove je dialektizme našao tobožnji Zadranin u „Mladom gospodinu“.

„Zdenac“ da je dialekt. Tu rieč ne govori samo sav kajkavski puk, već je mogao Zadranin naći u Parčićevu rječniku (U Zadru 1874.) na str. 989 „Zdenac = fonte, pozzo“. U istoj knjizi mogao je naći i rieč „malić“ svakomu štokavcu razumljivu. Potapšati da je dialekt? Tu rieč čuo je pisac novele u tom smislu od krajiške djevojke. „Hvala, zahvali se Nikica“ veli Zadranin bolje bi se reklo: Hvala! odgovori Nikica“. A ne zna li taj mudri R—ć, da je to opetovanje prema naravi našega jezika? Ne zna li da je pisac tom frazom hotio označiti, da se je dječak ne samo riečju već i kretnjom zahvalio? Divne logike, oštra li oka!

„Radoznal“ Zadraninu ne valja. Zar se ne veli: „rad sam znati“, pa kad se može od „ne znam“ skovati „neznalica“, od „sve znam“ „sveznalac“, zašto ne bi od „rad sam znati“ „radoznal“ i „radoznalac“? premda je i zvjedljiv dobra rieč. Vuk za „neugierig“ ne ima rieči.

„Burkati“ da ne valja, da je dialekt, jer te rieči ne ima Vuk. Nije li nikad mudri Zadranin u štokavštini čuo o „uzburkanom moru?“ Pa kad se je more uzburkalo, mora se valjda i burkati. I da je taj Zadranin, zbilja iz Zadra, ko što nije, bio bi on tu rieč našao kod svojih zemljaka Stullia, Voltiggia, Parčića, koji niesu kajkavci.

Spetiti, veli R—ć, da je dialekt, da je zagorska rieč. Tu rieč uveo je u novije vrieme naš dični pjesnik Trnski, koji nije Zagorac, a čuo ju je u Krajini, i rieč „petiti“ u tom smislu ima i Parčić u svom rječniku, a i taj nije Zagorac.

Poculica, da se ne smie pisat, jer toga u Vuku ne ima, premda je pisac htio opisat nošnju, kakova se u kajkavskom kraju vidi. Stare Senjanke nosile na glavi „tumban“ a ni toga ne ima Vuk, jer nije vidio ni poculice ni tumbana. Nu poculicu tumači i Dalmatinac Parčić sa „cuffia“, „benda da donna“. Za poculicu znadu i štokavski Požežani.

Konji se usopili jest opet Zadraninu dialekt, toga Vuk ne ima, Vuk da bi reko „da se konji ne umore“. Tobožnji Zadranin neka pogleda str. 700 Vukova rječnika, pa će naći: Sopiti = keuchen, naći će i sopiljka = Art grosser Flöte. U Parčića naći će Sopila = strumento di fiato. Sopiti = respirare deficilmente. Da je Vuk rieč usopiti se = den Athem verlieren, čuo, bio bi ju jamačno zabilježio, i ne bi bio reko „da se ne more“ jer to znači „matt werden“.

Godina veli Zadranin nije književna rieč, Vuk to smatra dialektom, jer se rieč samo u Hrvatskoj rabi. „Godina“ rabi se medjutim i u Dalmaciji, kako se iz Parčića i Stullia razabrati može, a Vuk ne smatra tu rieč dialektom, jer u njegovu njemačko-srbskom rječniku stoji bez opazke: Wetter = vrieme, godina. R—ć dakle hotomice ne govori istine.

Ni uha ni sluha, jest fraza rabljena medju pukom kajkavskim, al joj je lik posve štokavski i smisao razumljiv. Ako Zadranin R—ć, koji za čudo i njemačke fraze navodi, veli, da je to slično njemačkomu „ich bin ohr“, to ne razumie ni hrvatski ni njemački, jer „ni uha ni sluha“ znači „Nirgends hörte man etwas von ihm“, a „ich bin ganz ohr“ znači posve nešta drugog. Gdje je tu kakova sličnost?

Gusle zvone, čini se R—ć krivo, gusle da ne mogu zvoniti. Zvon znači „der Ton“ u obće, tako ga tumače i Stulli i Parčić, a zvoniti znači „tönen“, mandar un suono, kako opet Parčić i Stulli tumače. Cilikati, ciukati, guditi jest potanja oznaka višjega ili nižega zvuka. A kad se u obće govori, može se posve pravilno reći „gusle zvone“.

Nu sad je dosta, čitaoci neka mi oproste, što sam toliko o tom lažizadraninu napisao, al morao sam, da se vidi, kakovim li se oružjem služe ljudi, kad ih čovjek pošto po to ne kuje po starom običaju u zviezde, i kako se to nadimlje i nabacuje, a onamo sve je šuplje.

Mi cienimo genij Viktora Huga, divimo se vanrednoj sili njegova pera, i nije nam ni na kraj pameti tražiti od g. R—ća pouke o francezkom jeziku, il o slavnom jernejskom romansieru. Mi znamo, da je samo van reda vješto pero jako Hugove romane protumačiti hrvatskim jezikom, pero vješto svim najtanjim tančinam našega jezika, pa nam se daje na žao, da prievod toli vrstna djela nije savršen, kako bi to revnost, trud i umna namisao primorske tiskare zaslužila. Za „Vienac“ neka g. R—ća ne boli glava. Proti nikomu nije „Vienac“ toli strog, koli proti samomu sebi, a ljudi vještiji od nepoznatog junaka R—ća i njegove štićenice priznavaju, da „Vienac“ osobito pomno pazi na jezik. Al nitko nas ne će od naše tvrde odluke odvratiti, od naše književne dužnosti, donositi naime pravednu kritiku o domaćih književnih pojavih, nitko, najmanje pako bradati, pseudozadarski „mucek“, koji bi se imao sjetiti rieči slavnoga francezkoga pjesnika: Comparaison n'est pas raison.

Dopisnica uredničtva.

— „Kuga“, ovdje. Vaša balada nije nam posve jasna. Pohodite nas. Ne plašite se. Dogovor je brži od dopisivanja.

— „Majčin blagoslov“ u K. Strpite se. Treba mnogo popravka, da stvar dobije formu. Gdje je obećana proza.

Zabava: Ivo i Mara — Mladi gospodin — Mumija. — **Pouka:** Karavane u arapskih pustinjah — Božidar Petranović — Spomenik carice Katarine. — **Književnost i umjetnost:** Nov dar biskupa Strossmajera. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Senoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 16. **U Zagrebu 17. travnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Valja priznat, da se Karlo nije iznjeverio svomu programu. Okaniv se bečkih hira i slasti, prianjao je svom snagom uz gospodarstvo na čudo svih susieda. Da se priuči i teoriji novoga si znanja, pisa prijatelju od ugarske garde, grofu Csáky-u, neka mu pošlje praktičnu gospodarsku knjigu, kojoj označi ujedno i naslov. Za četiri nedjelje dobi knjigu i sliedeće pismo od prijatelja:

Cher ami!

Kad mi poštar tvoje pismo predade, mišljah, da mi pišeš po 12. butilja bordeaux-a ili po prepeličara. Nu skinuv pečat, imao sam šta čitati. Moj Charles, ponajbolji plesač, jahač, kartaš, ljubovnik gnoji tamo negdje blizu Turske svoje oranice. Horreur! Da sam iole sentimentalan, ronio bih gorke suze za tobom. Reci mi, ima li u toj domovini Trenkovih pandura i rukavica? Kad sam tu novinu na zadnjoj večernjoj zabavi knjeginje Lichtensteinove dojavio gospojam, bilo je smieha bez kraja i konca i vragolasta markezica de Roqueville sastavi idilu „Hrvatski Antinous za plugom“. Morbleu! Vi Hrvati čudni ste svatovi. Zašto smo na svietu? Qu' on mange son bien. Ja, moj dragane, znam o svojih imanjih samo toliko, da svakako nad ekvatorom i to na iztočnoj polutki zemlje stoje, a za drugo me ne boli glava, jerbo svoje cekine vrlo redovito dobivam. Kažu mi, da će me car imenovati poručnikom husarske regimente cesarevića Nikolaja, pa poslat za vojničkog attaché-a austrijskomu poslaničtvu u Pariz. Sve sasvim po mojoj ćudi i volji. Nu svakako ću ti o tom pisati prije svoga polazka. Prilažem ti crveno pisamce od barunice K. Odkad tebe ne ima, stvorila se jadna živom elegijom, uzdiše, ne govori i svaki ju čas popada nesvjestica. Čitaj, vidi, koliko si zla počinio, i ako uzmogneš odbiti koji časak od svojih gospodarskih studija javi se barunici pismeno. Adieu! Tvoj Šandor.

Karlo stavi prijateljev odgovor u listnicu, savi baruničivo pisamce, te si tom mirisavom poslanicom ljubavi, i ne pročitav je, zapali cigaru. Cigara gorila je vrlo dobro, očit znak, da je u srdcu gospoje barunice — nipošto udovice — bar za sada mnogo žara bilo.

Kraj ozbiljnih nauka, kraj revnoga gospodarstva nije Karlo zaboravio, da je velikaš, da je kavalir. U njegovoj staji stajahu najljepši konji arapske i englezke pasmine, Karlo lovio je lov na vukove, lisice, šljuke i patke, Karlo letio je uza svirku kao munja po laštenom parketu plesne dvorane, rubio sreberne glavice šampanjskih butilja, Karlo umio je dosjetkami razigravati cielo družtvo, al je mladi grof Malinović imao i sbirku liepih slika, bogatu knjižnicu, praktične gospodarske sgrade, punu staju svajcarskih krava, cielo jato holandezkih krmaka. Svatko se je čudio, kako je Karlo umio spajati pravo kavalirstvo i dobro gospodarstvo, kako je on, čovjek slobodnjak, stajao na čelu aristokracije, koja je mnogo zazirala od prevratnih ideja novoga vieka. Karlo bijaše u istinu „aristos“ t. j. najbolji u svakom obziru i svatko mu se duboko klanjao. Pače i sam barun Bukovački znao je ne jedan put reći: „Ja ne ću da znam za Malinoviće, jer nas ljuto uvriediše, daleko im kuća; al što je pravo, pravo je: Mladi Karlo je čovjek od oka, kavalir bez prigovora, gospodar kako valja“.

Pravi aristokrat dà! reko si svatko, al gdje mu je aristokratica? pitao se svatko, jerbo Karlo nije nimalo tajio, da se ženiti kani. Vrebalo i snovalo se na sve strane, ne bi li ušao u mrežu. Karlo je gledao, slušao i šutio. Ženitbe se sklapaju na nebu, veli sveto pismo, al u ono doba sklapale se velikaške ženitbe i kod stare grofice Amadé u Zagrebu, gospoje vrlo mudre, koja je umjela neopazice u svom salonu svezat dvie — ljubeće se i ne ljubeće se duše. Stara grofica imala je potanke zapisnike o svih djevojkah, udovicah, mladićih i udovcih

Digitized by Google

hrvatske aristokracije, i poznavajući sva lica u dušu, znajući, koliko im vriedi imetak, umjela je oštrim okom sastavljati mlade pare, koji su se vrlo dobro popunjivali.

Bilo mjeseca siečnja, a na prvu nedjelju poklada. Prozori dvora grofice Amadé u staroj kazališnoj ulici sievahu punim svjetlom i po kući orila se glasna svirka. Stara grofica bila je skupila na ples svu hrvatsku aristokraciju.

Crvena dvorana u grofičinu dvoru bijaše urešena velikimi ogledali od mletačkog stakla. U sviećnjacih plamtile mirisave voštanice, a plameni se umnažali bez kraja u mletačkom staklu. Baš se svrši poloneza. Svirka umuknu. Dvoranom vrvio odlični sviet poput mrava sve svečanim umjetnim korakom, klanjajući se na desno i lievo vrlo dostojno, sve točno po propisu gospodina „maitre de plaisir“ — il kako mi danas demokratični govorimo „učitelja plesa“. Nojevo perje, visoki zlatni češlji, sjajne titranke od brillanta, atlas, svila, ruže, kamelije, husarsko zlatom izvezeno odielo, bieli vojnički i crni civilni frakovi, sjajne generalske zviezde, i plavetne i tamne oči, crna bujna kosa, zlatoliki uvojci i prosjede vlasulje sve se to miešalo i premitalo u sto raznih boja o svjetlilu mirisavih voštanica, sve to šuškalo, žamorilo šaptalo i zveketalo sjajnom dvoranom.

Sjedeć na divanu pod najvećim zrcalom primala je domaćica poklone svojih gosti. Premda pristara — i kosa i zubi bijahu joj krivi — odievala se grofica Amadée vrlo koketno. Danas obukla atlasnu haljinu od višnjeve boje, vrlo izrezanu i kratkih rukava, a urešenu širokimi brusiljskimi čipkami. Na glavi te puncate, male gospodje vidio si visok zlatan češalj obložen biserom, a niz sliepe joj oči titrali kratki crni uvojci, umotvor parižkog vlasuljara. Smiešeći se vrlo milostivo promatrala grofica osovljene glave kroz lorgnetu bučno družtvo. Do grofice stajaše djevojka od jedno osamnaest godina, visoka, vitka i opet puna, kao da je umotvor Pavla Veroneza ostavio svoj okvir. Crte finog joj lica, punih ramena, grudi i oblih ruku savijahu se u jedan milen sklad. Pùt djevojci bijaše gladka sjajna poput bljedjane ruže, samo na licu rumenio se lahak pridah zore.

Sjajna crna kosa djevojke, od tjemena niz nevisoko čelo gladko počešljana, razvijala se u duge uvojke, prepletene bielim biserom, a na lievoj strani žarila se u kosi tamna, crvena kamelija. Tanke obrve previjale se za čudo pravilno nad crnima velikima očima, u kojih se kriesila vječna iskra poput brillanta, a rumen finih ustnica takmila se sa dugimi nauhvicami od koralja. Uz gibko, liepo tielo djevojke priljubila se haljina od tanke biele tkanine, kratka života, kratkih rukava a dugih skutova, izvezenih cviećem od sreberne žice. Iza tkanih, dugih rukavica od biele svile probijala ruzičasta pùt, a sitne nožice zaklanjale biele atlasne cipelice, vezane unakrst. Djevojka bacila shawl, tanan poput paučine na glavu, na ramena, a sred toga okvira prikazivala se ta fina glava kao Dianino lice sred lakih prozirnih oblaka. Depajuć nožicama nestašno njihaše se gibko joj tielo poput cvieta o proljetnom vjetriću, iz maljušnih jamica nakraj malih ustnica pomiljao se vječni posmjeh, biljeg nevinog blaženstva, a sjajne oči sievnule sad amo, sad tamo, pojimajuć sav sjaj, svu radost veselog družtva, u tih očih plamtila jasna vatra bez stalna smjera i cilja, znak one dobe, gdje ne ima uzdisanja ni umovanja, gdje se mlada duša otimlje za nejasnom slutnjom, gdje se misli vrte samo u brzom kolu, gdje mlado srdce poskakuje samo po mjerilu vesele svirke. Ta djevojka bijaše Kamilla barunica Bukovačka. Radostnim okom gledaše domaćica svoju štićenicu i prišapnu napokon svomu susjedu, dragunskomu majoru:

— Gledajte, koliko je liepa! Un vrai bijou de beautè! Ah mladost! da mladost! Šteta, te ne može barunica vidjet svoje kćeri. Bolestna je i ja sam Kamili garde de dame.

— U istinu, grofice, progovori major navlaš glasno, preliepa je barunovica. Ne mislim, da bi tko poreko, da je Kamilla kraljica vaše čarobne slave, ma ni glasoviti izbirač, grof Karlo Malinović!

Karlo, govorkajuć blizu sa nekoliko častnika, krene brzo glavom i pokloniv se domaćici, reče:

— Grof Karlo Malinović priznaje prvenstvo barunovice Bukovačke, te se klanje duboko njezinoj ljepoti kao god i drugi kavaliri, a da to priznanje bude očito, molim gospoju groficu, neka mi — malgré certaines circonstances — dozvoli tu milost, da smiem povesti kraljicu naših ljepotica na sliedeći contre danse!

Domaćica mu dozvoli traženu milost, kimnuv prijazno a barunovica, zažariv se silno sa tolike hvale, pokloni se duboko i poda Karlu ruku.

— Nezna se pravo, šta je to dvoje mladih govorilo, jer se od silna žamora nije čula ni cigla. Male zvjedljive švigarice, brbljavi gizdelini a osobito mile majke nadobudnih kćeri ljutile se nemalo, da se upravo ništa nije čulo.

Contre danse se svrši. U odaljenoj sobi sjedila za stolom četa mladih kavalira pušeć amerikanske cigare, srčuć iz tananih čaša zlatnu kapljicu „udove Clicot“. Husarski poručnik barun Rubinazzi, plav, suh čovjek šiljasta lica i nosa zatiskivaše, na pol ležeć na divanu, svoje ostruge u fin, francezki sag pod stolom, dok je mladi barun Radić, dignuv čašu zanešeno govorio:

Dà gospodo! Prva zdravica ide kraljicu plesa — barunovicu Kamilu Bukovačku. Nije li ona najljepša, najfinija, najvrlija plemkinja ne samo ovdje u toj kući, već u čitavoj zemlji?

— Ma foi! jest, potvrdi jednako zanešeno mladi bogati plemić Slavetić, i ponosim se ne malo, da sam u družtvu na imanju grofice Amadé pio šampanjsko

Digitized by Google

vino iz njezine cipelice, a pilo je iz nje cielo odlično družtvo.

— Živila! zagrmi čitavo družtvo.

Rubinazzi nasmjehnuv se zlorado, progovori mirno:

— Vi si dakle, gospodo, nadjoste ideal? Čestitam vam na vašoj bujnoj fantaziji i čudim se samo, da nieste toj novoj Šeseradi prišili nekoliko rajskih nadimaka iz „tisuć i jedne noći“. Ja sudim drugčije. Ideal, po mojoj misli, jest skup svih vrlina, savršenstvo pod likom žive osobe, ako u obće živih ideala ima. Oprostite, da barunovicu Kamilu ne mogu smatrati uzorom. Liepa je doduše, i pametna možebit. Ali valja svrnuti okom i na dušu, na srdce. Duša savršena mora da je poput kristalna ogledala, a hukne li tkogodj na nju, zamuti se ogledalo, ne staje ideala. Ne pitajte me za očite dokaze, ti su samo potrebni odvjetnikom za kakovu parnicu, al kad prosudit valja značaj koje osobe, dovoljna je kombinacija nekih vanjskih znakova. Kamilla, budući ovdje bez pazke otca i majke — otimlje se blagoj ruci grofice Amadé, pa se vlada slobodno, vrlo slobodno i baca zlatne mreže svoje koketerije na sve strane načinom vrlo popularnim. Velim samo „koketerija“, za više ne mogu jamčit — premda mi duša naslućuje možda i — nu ogledalo nije čisto, Kamila nije ideal“.

Karlo stajaše za toga govora pod vratima. Kad Rubinazzi svrši, pristupi mladi grof k stolu. Probliedjelo lice drktalo neobično; očima piljio u husara. Napokon reče jasnim, drkćućim glasom:

— Barunu Rubinazziu daje se, kako vidim na žao, što ne vidi svoga kozjeg lica u duši barunovice Kamille, rad koje je već mnogo zagrebačkog blata pregazio. Ne znam, je li gospodin poručnik junak od oka, al od barunovice morade sramotno uzmaći. Medj poštenim svietom je običaj, da i pobiedjenik priznaje vrlinu pobjeditelja, osobito medj svietom, koji nosi zlatni biljeg poštenja o lievom boku. Znam to dobro, jer sam ga i ja nosio. Al grdna je kukavština, skrajnje nepoštenje osvećivat se zaledjice otrovnom klevetom i radi neuspjeha osvećivat se ženi, žigosati ono griehom, što je upravo znakom slobodne, nevine duše. Gospodine barune! Ja grof Malinović, sin starog hrvatskog plemena, očitujem pred ovom gospodom, da je barunovica Kamilla najčestitija djevojka, kojoj ne ima ni najmanjeg prigovora, očitujem, da ste vi najpodlija kukavica, nevriedna carskoga porte-epée-a.

Husar skoči kao da ga je guja ujela, žuto mu lice zali se tamnim rumenilom i nehotice segnu za lievim bokom, kan da mu sablja za pojasom stoji. Družtvo uplaši se silno, a iz prevaljenih boca i čaša tekla zlatna krv „udove Clicot“ na fini francezki sag.

— Grofe! zakriešti husar plamtećih očiju, za tu sramotu dat ćete mi račun.

— Hoću, odgovori Karlo mirno. Kada?

— U utorak.

— Sutra!

— Dobro. Gdje?

— U biskupovu perivoju, o desetoj uri u jutro.

— Kakvim oružjem?

— Po vašoj volji.

— Na sablje.

— Dobro.

— Laku noć gospodo, izmuca husar i ode bez traga, a mladi plemići dizahu pune čaše, vičuć iz svega glasa:

— Živio grof Malinović!

Za jedan čas raznio se po salonih grofice Amadé glas o pozivu baruna Rubinazzia i odzivu grofa Karla, koji s mjesta ostavi dvor pokloniv se u dvie rieči domaćici. Veselju bijaše kraj. Svakoga osvajaše nekakov strah, sve pristajaše uz junaka Karla, al se znalo da je Rubinazzi osobit vještak sablji.

Drugog dana u 7. sati dobi Karlo sliedeće pismo:

Grofe!

Vi hoćete da se bijete sa poručnikom Rubinazziem radi mene. Ciele noći ne stisnuh oka. Glava mi je gorila, otimala sam se, otimala, al neodoljiva moć tisnu mi pero u ruku. Možda nije pravo što radim, al morala sam. Zaklinjem Vas grofe, ne bijte se. Rubinazzi će vas ubit, radi mene ubit. Da mi je samo naći put iz toga labirinta, al ne imam misli; glava mi gori, da poludim. Zaklinjem vas, ne bijte se. Sažgite ovo pismo.

C. B.

Karlo posla po grofičinu slugi sliedeći odgovor na bielu listiću.

„Tout pour vous, sauve l' honneur“.[1]

Charles.

Nije još bilo deset ura, kad je Karlova kočija stala pred maksimirskom šumom. Grof, mladi Slavetić i liečnik zadjoše u gustu hrastovinu. Na maloj cjelini nadjoše Rubinazzia i dragunskog majora.

— Gospodo, reče Karlo izvadiv uru, ima još petnaest minuta do 10 ura, al pošto smo svi na okupu, mogli bismo odmah početi, da se posao prije svrši.

— Dobro, reče Rubinazzi sbaciv uniformu i košulju, Karlo uradi isto, djeveri izmieniše oružje, liečnik izvadi iz toka povoje, svilaču, strojeve i namjesti sve pod starim hrastom.

— Izvolite, gospodo! reče major.

Sunce igralo po suhom granju hrastove šume, po nedubokom sniegu. Karlo i Rubinazzi postaviše se jedan naprema drugomu na tri koraka.

— Na prvu krv? zapita Rubinazzi kušajuć oštricu sablje.

— Ne, odgovori Karlo, dok jedan ne iznemogne posve.

— Dobro. Attention!

[1] Sve za vas izim poštenja.

*

Digitized by Google

Prekrstiše sablje. Husar mahnu prema prsima, Karlo odbi ga mirno, husar ponovi navalu, al Karlo uhvati udarac na držak svoje sablje. Rubinazziu zažari se lice. Nagnuv se navali sabljom prema Karlovu srdcu i na lievoj strani mladića pojavi se krv, al u tren bljesnu o suncu Karlova sablja i pade nemilice na lice baruna, koji se poledjice sruši na zemlju.

— Dosta! viknuše djeveri. Liečnik priskoči barunu.

— Nije baš zlo, reče liečnik, sablja odrubi samo komadić nosa i prepolovi obie ustnice. Ni jedan važan organ nije ozliedjen. A da vidimo, šta je vam grofe?

— Pustite, odgovori Karlo omatajuć si maramom ruku, barun je promašio cilj t. j. moje srdce, sablja prodje medju tielom i lievim laktom, pa mi malo zašla u kožu. Nije ništa. Brinite se samo za baruna, a vi, gospodine majore, recite mu nek u buduće ne dira u naše hrvatske djevojke! — Obukav zatim haljine, pokloni sa grof i pojuri sa prijateljem u Zagreb.

— Sada brate, s bogom! reče u Zagrebu djeveru si, „idem ravno u Malinovac. Evo ti moje posjetnice; predat ćeš ju grofici Amadé.

Jedno pet dana poslije dvoboja sjedjaše mladi grof u svojoj sobi, u kuli grada Malinovca na naslonjaču pokojnog si otca. Lieva ruka bijaše mu omotana crnom svilenom maramom, desnicom držaše Kamilino pismo. Netko pokuca na vratih.

— Slobodno, prenu se grof sakriv pismo u njedra. Vrata se brzo otvoriše, a u sobu udje debeli barun Bukovački. Karlo prohliediv od čuda podje prema barunu.

— Ostajte na mjestu, dragi grofe, progovori barun dobroćudno, sjednuv na stolac, ostajte, molim vas. Oprostite, što sam sio, noge me ostavile. Šta ćete? Starost!

— Vrlo mi je drago vidjeti vas u mojoj kući, odvrnu Karlo spustiv se opet na naslonjač.

— Vi se bez dvojbe čudite, da sam amo došo. Je l' tako? Jest duše mi, vidim vam vaše čudo na nosu. Da vam dakle kažem. Sve znam, sve sam čuo. Rubinazzi je razbojnik, a moja Kamila djevojka, da joj ne ima para. Boga mi vaši stolci poda mnom pucaju. Da, ne ima joj para. Ali ste tomu furlanskomu barunu pošteno zaliepili gubicu. Proći će ga volja zadievat se u hrvatske djevojke. Hvala vam, baš od srdca hvala u moje i baruničino ime. Ponieli ste se, kao valjan hrvatski plemić. Zato sam došao, da se kao otac zahvalim i kao majka. Ništarija! Tako obružit moje diete. Ima medju nami koja toja kvačica, al to su drugi računi Hvala vam, od srdca vam hvala! po tih riečih stisnu barun mladiću silovito ruku.

— Oprostite, gospodine barune, da te velike hvale ne primam, jer je niesam zaslužio.

— Biesa je nieste zaslužili. Nije li tekla i vaša krv?

Jest, al ja sam kao kavalir vršio svoju dužnost, ja bi to bio učinio i za poštenu gradjansku djevojku. Nu osobito mi je milo, da mi je sreća dala upravo vaše čestito ime obranit.

— Hvala, baš liepa hvala. Izvrstan ste čovjek.

— Gospodine barune, reče Karlo mekšim glasom, dozvolite, da vas tom prilikom za nešta umolim. Reći ćete možda, da sam čovjek sebičan — — —

— Ništa, ništa! govorite samo.

— Naše se obitelji zlo gledaju, a ipak smo susjedi. Ne ću izpitivat povoda tomu neprijateljstvu, al kažem vam, da je to nesreća, da u toj mržnji ne ima pameti. Otresimo se starih predsuda! Ja sam, kako vidite, svoje gospodarstvo popravio, i imetak mi ide opet na bolje. Nu sad mi valja brinuti se, da ne izumre Malinovićevo pleme, valja mi se oženit. Barune, budimo prijatelji, barune dajte mi svoju Kamilu!

— Kamilu? — Kamilu, rekoste? izbulji Bukovački oči, dignuv se. Nikada grofe, nikada!

— Nikada? prenu se grof, a zašto to staro neprijateljstvo?

— Vi ste, dragi grofe, čovjek bez prigovora, ali po onom što se dogodilo medju Malinovcem i Bukovcem, ne možete nikada mojim zetom biti.

— Al ja vam velim, da moram biti, pošto poto, jer je to uvjet moje sreće.

— Nikad!

— Moram, makar pod silu!

— A jà! Kušajte! nasmija se barun na odlazku, a sada s bogom i još jednom hvala za vaše junačtvo. Žao mi je al ne može biti. S bogom!

(Dalje sliedi.)

Boljar Orša.*

Pjesan Mihajla Lermontova, pohrvatio Tomislav Maretić.

Spiev I.

Mihajlo boljar, Orša zvan,
Stanovao u Moskvi stan.
Grozovit Ivan, Moskvi car,
Podielio mu carski dar;
Sa svog mu prsta prsten dô,
Dragocjen bio dar je to,
I jošte šubu sobolinu,
Sa svojih ledja što ju skinu;

* Kušajuć prevesti ovu pjesan sjevernoga velikana, pridržao sam sklad izvornika, kako će to umjelac umah i opaziti. Prikričat mi je samo toliko, da sam u prievodu izpremiešao ženske slikove s mužkimi, a to je učinjeno za to, da si posao olakšam, ne misleći, da ću tiem odvojiti bog zna koliko od izvornika, a bilo bi vrlo mučno u ovolikoj pjesmi provesti s kraja na kraj lih mužke slikove, kakovi su u izvorniku. Komu je iole poznata narav ruske

Digitized by Google

Poljubio ga car je Ivan
— Baš uskrs bio, danak divan —
Obećav dat mu — rieč mu jaka —
Koliko hoće zaselaka,
Uz koljeno svom caru do viek
Nek žive kao pošten čovjek.
Al Orša bio sjetan, mrk,
Dosadio mu dvorski trk;
Od zlovolje si u tom gradu
Štipucat znao siedu bradu.
Živovat ne htje tako veće,
Jedànput cara riečmi sleće:
„Uželjeh ti se, care moj,
Domaje svoje, pust me k njoj;
Života mi je toga dosti,
Već dovro mi je baš do kosti.
Sijaset imaš služinčadi,
Oj pust' me, da me minu jadi.
Na žalu Dnjepra domak moj je,
Zadržiš li me ljeto još,
Obùrvat će mi dom se loš.
Dozvoli poć mi k Dnjepru vodi,
Da umrem ondje, gdje se rodih!" ...
Povratio se u dom svoj,
I tamnih soba silan broj
Posrebrio, pozlat'jo oj;
Od skupog kova sja se sve,
U nuglu svakom sliku gle —
Gdjegodj se širi pod i prag
Do svilenog je saga sag.
Al ljepši carskih dara svih
Od boga dar je — mlada kći;
Veselje mu je mislit tek
Jedinici o svojoj viek.
Vesela mladovaše mladost;
Ljepota b'jaše, otcu radost,
Budućnosti bijaše cviet,
I prošlih dana spomen svet!
Baš tako zene breza mlada
Kraj razvalina stara grada.
Zelena uz grob kad šumori
I milim lišćem kada sbori,
Tad grobni stećak star i siv
Pričinit zna se, kanda j' živ! ...
Zapodio se poljem mrak,
Prozorkom jednim bije trak,
Boljarev dom je, baš paluca
Ko zviezda s neba kad svjetluca.
Pozatvorana vrata sva su,
Širokim dvorom mir se razsu.
Al težkih ključa čudan zvuk
Zvekuca samo proz taj muk.
K vratašcam stražar star koraca,
Nebesa zirnu, sav se žaca:
„Oblačine se grozne crne" —
Prekrstio se, a sav trne.
Staračac siedi još će reć:
„S olujom munjâ eto već:
U oblacih je mjesec blied
U rasi[1] kao kale[2] sied.
A vijor uji — biesan li je,
Oj zlata sad da imat mi je,
Konjica ponajboljeg, vrana.
Al puste rieči — što to velju?
Gdje tako ludu želim želju!" —
Staračac tako mrmljajući
Koješta misleć podje kući.
Daleko za njim čuješ jasno
Zveketat ključe ... Jur je kasno,
U dvoru sve je tamno, ti'o,
Svjetluca tek prozorak mio.
Domari u snu jedva svi.
Gospodar sjetni jedva spi
U sobi svojoj milenoj
Na postelji si svilenoj.
U svietnjaku je pô još svieće,
Dogorjet tako brzo ne će;
Svjetluca svieća Orši starcu,
Razsvjetljuje mu svaku stvarcu.
Nad njime slike nadnose se,
Odiela liepa sve ih rese.
Neobičan im očma sjaj —
Sporedit s čim ćeš pogled taj?
Mrtvaci, misli, da ga glede,
Od straha grudi mu se lede.
A on još bdije, bojske muči;
Unoćalo se. Rieka huči,
S olujom kiša sąd se kumi
I curkom curi, da sve šumi.
Carevat stala mrkla tama —
Boljara svlada strah i čama!
S Poljakom, s Tatarom se bio,
Na strašnom mjestu krv si lio;
Podnosit mogo carev gled,
Izvršiti mu zapovied.
Al sve to nij' ga moglo strt
Nit uplašit ga bieda, smrt.
Zatomit hoteć sad si tugu,
Pozove Sokola si slugu.
I reče Orša: „sjeta, jad
Osvojiše me tužna sad.
No ti da slugo sjedneš odje,
Te sumorica da me prodje,
Iz zlatne dobe štogodj pričaj,
Jer slušat priče moj je svičaj.
Radoznalo ću slušat ja,
Domoći mi se nije sna."
Govorljiv Sokô na klup sjeda,
Razagnat starcu sjetu gleda.
„Življaše nekoč, b'jaše davna,
„Glasovit car sred carstva slavna.
„Imaše krasne dvore, bože,
„Da ljepših nema, ni bit može.
„Velebnijih ne b'jaše nikad,
„Nit više će ih biti ikad.
„Životu bje mu radost smjer;
„Ljepota u njeg cvala kćer.
„Slabačak care vazda driema,
„A kći — pod nebom takve nema!
„Čuvaše ju ko alem svoj,
„Da ne vidi je mladić koji.
„I nikom vidjet nij' je moći
„Do bielu danu, crnoj noći.
„Lavorić cigli, kad bi pirno,
„Cjelivat bi ju mogo mirno.
„Svednevce ipak tri put bar
„Pohadjat išo kćer si car.
„Jedared bje mu želja živa,
„Da vidi kako kći mu sniva.
„Ponese sobom zlatne ključe,
„Te svilene si bječve svuče,
„Dokrade se do kule te,
„Jedinica gdje kći mu bje! ...
„Otvoriv car u nutra kroči; —
„Al što mu vide carske oči:
„U sladkom snu je njegva kći,
„Al do nje mladi konjuh spi.
„Razgnjevio se care grozno,
„U gnjevu suda nije pozno;
„Povezat dâ ih u čas tinji —
„I proguto ih val je sinji" ...
Ušutio tad sluga mukom —
I ko da mu je boj za rukom

[1] Rãsa = gornje odielo kaludjersko.

[2] Kâle veli se od milosti mjesto kaludjer.

akcentuacije, znade, da je Rusom mnogo lakše služiti se mužkimi slikovi, jer je u njih sila božja rieči od dva i više slogova s naglasom na zadnjem slogu, česa u nas dakako ne ima. Meni je samo do toga bilo, da u hrvatskom ruhu izvedem plod Lermontovljeve vile pred hrvatski sviet, ne hoteći se usiljivati samimi mužkimi slikovi i tiem lahko povrieditи koju misao. Toliko o prievodu, za koji dobro znam, da će vještak štošta naći, što bi se moglo reći oslastnije i gladje. *Prevodilac.*

Digitized by Google

Sad sretno pošo — pa se smije,
Već svjetiljku mu ruke drže.
Lagacko k svojoj kćeri kroči,
Što l' radi, da mu vide oči.
Otežčale su starcu stope,
Te jedva da se ljestvom pope.
A svieća, kako drhće vas,
Ugasnut, misliš, svak će čas.
Zagviri: baka u kuteljku
Izvalila se na posteljku.
Pjestunica je, tvrdo spava,
I čudno joj se niše glava.
Popostao i baku gledne
A nà srdce mu slutnja sjedne. —
Polahko stupa, al se starka
Od svjetla prenu za čas jarka.
Prekrstiv svetijem se krstom
Iznovce uspe u snu čvrstom.
Ko prije, baka tvrdo spava
I čudno joj se niše glava.
Al smieh od Orše pomno krije.
Uzdahnuv od srdca baš, muči,
A vani vijor jošte huči.
„Otidji" boljar sluzi reče
I mahnu rukom — „drugo veče
Pripovidit ćeš sve po redu
Do konca tužnog cara biedu".
Ko nà nebo kad oblak hrupi,
Boljaru lik se nabra, skupi;
Ugreznuo u crne misli,
Iznovcê jadi grud mu stisli.
Nad glavom nova zla mu blude.
Ta pozna sviet, ta pozna ljude.
Već tugâ srdce puno mu je,
Nit dobru on već ne vjeruje;
A odkud nevjera ta njemu? —
Jer nekoč vjerovaše svemu!
Sjedoglav sve još sile sabra
I poput mladca skoči hrabra,
Kabanicu tad na se vrže,
Popostô boljar baš pri dveri,
U sobu koja vode kćeri.
Nasluškuje staračac siedi
I reče: „kći mu zlata vriedi!
Ej Sokole, ej gujski sine,
Naučit ću te, da te mine
Lakrdije s boljarem sbijat,
Naočcê pako se uvijat!"
Al čuj der... da l' ga vara sluh...
Govorit čuje... nije gluh!...

Prvi glas.

Arsenijo, kud nagliš toli!
Koliko li ti draga voli,
Kad tebe nema, sve ju boli!...

Drugi glas.

Oj tješ' se!... čemu plač i bô —
Ta sretniji je l' od nas tko?
Odvesti ću te u svoj kraj,
Koj nama dvoma bit će raj.
Cjelivat ne ćeš tad me roba
U neprijazno noćno doba. —
Opominješ se, k otcu tvome
Kad kaludjer je donio me,
A otac dô mu punu kesu.
Od tog mi dneva dnevi jesu
Dugački; ne b'jah viek i sjetan.
Al čujući ti sladjan piev,
Angjelskih očju vidjev siev,
Sumavah ne bit više robom,
Odavde pobjeć, ali s tobom!...
U šumu onu često zadjoh,
Drugova u njoj divnih nadjoh.
Ne boje ti se momci mriet,
Nit jedan zakon nij' im svet,
Svim boj je — nebo, a mir — pako.
Upozno sam se s njimi lahko,
Al ti si moja — ta dakako!...
Šaputat presta glas i muknu.
Proz vrata Orša nešta čuknu,
Nasluškuje... to cjeliv vesne...
Uzplamti sav — o vrata tresne,
Mahnitat zla ga sili kob —
Pred ljubovnički stade sglob...
Boljaru kleca noga nut,
Okomi na kćer pogled ljut,
I pogledi im sukobe se.
Pomàganja se tad raznese,
A u čas opet sleže sve se.
Nazorcê da je tko tuj bio,
Za cielo tad bi pomislio,
Da dva su glasa, dvoje prsi.
Prolećeli bi svega srsi,
Kad još bi čuo u taj par,
Gdje nešto pade nà sag šar.
U isti mah, u isti čas
Dvorànom Oršin ori glas;
Jedanak[1] slugû svak povrvi,
Jer svaki gleda biti prvi;
Dokopaše[2] ga sluge zli
Mladića jednog oni svi.
Ne sbori mladić, niem je, ćuti,
A konopac se ko zmaj ljuti
Okò njeg mota, sav je blied,
A svako mu je udo led.
Očajstvo njemu okom vrca,
I čuj mu kucaj mlada srdca.
Odvedoše ga sluge nut,
Da ne bje koraka im čut.
Boljara sluge ostaviše,
Tek Sokô s njim je, nitko više.
Tad gledne boljar odajicu,
Nit drhće, nit je blied u licu;
Zaključa tri put ključanicu,
Od starosti je zahrdjala.
Trepetat starcu ruka stala...
K prozorku tad će mirno poć,
A vani još je gluha noć.
Kroz prozor starac zirne, muči,
Valovit Dnjepar hukom huči.
Boljaru razlieva se žuč,
Strelohitro tad baci ključ,
Pustimcê pade u sred vala,
I rieka ga je progutala.
Učiniv boljar, što je htio
Dozove slugu vjernu ti'o:
„Valovite ti eno vode",
Nakloniv mu se sluga ode.
Ne minula ni časa dva,
Umirila se kuća sva.
Domari u snu već su svi,
Gospodar sjetni jedva spi.

(Dalje sliedi.)

[1] Jedànak = odmah.
[2] Dokòpati koga = zgrabiti ga.

Mumija.

Pripoviest po njemačkom.

Preveo —i.

III.

Sjutradan se našao Englez opet u Grkovu stanu. Ogledao je svaku ljepoticu mumijskoga harema i divio se svakoj, ali se ne skanio pogadjati ni za koju! To tako trajalo neko vrieme a Britanac dolazio svaki bogovjetni dan. Malo po malo poznavali ga svi Kurnašani

Digitized by Google

a Felahinjam zamicahu oči uz mio smiešak za stasitim, poput mramora bjeloputnim, uglednim „Inklicem“ tanahno obražena obraza i „podatne“ ruke, kakono obikoše o njem govoriti.

I sbilja hvaljahu Felasi preko vrha podatljivost toga tudjinca bogataša, najpače udari Temsah pripoviedajuć o njem u hvalu od neba do zemlje, jer je valjda kopač Mogrebinac iz milordova žepa izkopao mnogo lisićje oko.

Uz tu hvalu ne hćede pristati samo jedan jedini njihov zemljak, a to je bio Aslan, el melbus.

Aslan mrzio tudjinca ljuto, do zla boga, kao što su „Parije“ vikli mrziti. A zašto? udarilo u pitatbu po svieh felaških selih.

Jedno veče, već u sumrak pratio Temsah lorda M... iz Medinet-Abua put Luksora. Na križanju, gdje se putem od „idola“ do pristaništa prelazi preko esneškoga druma, nadjoše okašnjeli poderanca bogca, gdje se je čučnuo i sgurio kraj puta. Britanac izvadi iz žepa cekin i dobaci ga čučaocu. U jedan mah skoči taj čovjek na noge, udari u mukli rozgot, te baciv cekin Englezu u obraz, zakrenu ponosito koracajuć poprieko u polja. Izmače se Englezu vrlo čudaći uzklik „oh“ engleskoga zanosa, a vještim grabcem umače lisičje oko Temzahu u žep te oba nastaviše put. U isti mah puče puška i zrno prozuja nad Englezovom glavom. To im ipak bješe dozlogrdilo. Temzahu ponajpače nije bilo pravo, da mu ludi Aslan za prava boga ubije podatna darivaoca, te s toga uzbuči ljude u obližnjem selu te poteci za ubicom u poćeru. Za koji ga čas uloviše i dovedoše pred lorda M...

— Komu si namienio ono zrno? upita Englez jadnika uz veliku mirnoću.

— Tebi! odvrati lakonično Aslan.

— A s čega si dokon da me skončaš?

— Jer te mrzim! ciknu Aslan i sievnu očima.

— Ti me mrziš, nastavi Englez smiešeć se, a što sam ti kriv?

Lovac hijena udari u biesan rozgot:

— Ti si efrit (zloduh)!

Felasi namah uzstupiše poziruć plaho na Engleza a ovaj reče sam sobom: siromah melbus! a za tiem se obrnu Aslanu:

— Dakle s toga niesi htio primiti moj dar, što sam ja tobože efrit?

Aslan se sgrozio cielim tielom. Po plemenitu licu lordovu munu smiešak te reče jadniku milosrdice:

— Ajde, kud hoćeš; skočio si, da smakneš efrita, a efrit evo poklanja ti život i slobodu.

Tko zna? Možda je Aslan pravo rekao, da je lord M... pravi zloduh nekomu... Ali nemojmo pretjecati sgode.

Koji dan iza toga negdje oko podne zabavio se Rosas poslom u Biban-el-Muluku a Psila i Ipsa bijahu same. Netko pobrza samotnim kamenitim nogostupom, kojim se ide od Deir el Medine uz klisuru do kraljičkih rakâ. Nije to bilo prvi put, da se je taj netko tud popinjao, kada Grka nije bilo kod kuće, i da je iz daleka pozirao na Grkov stan, odkuda mu s rešetke krilnoga prozora vijoraše bio rubac, privezan s vana. Eno i taj put biela rubca na prozoru. Da nije to kakov znak?

Sto od prilike koračaja imao je putnik još do Grkova stana prevaliti, kad iznebušce stade i uzvinu modar prievjes, kojim se je bramio od odsjajivanja sunčanih zraka; pričini mu se, da se je iza neke grdne granitne stiene pomolila mrka glava. Ili je to bio onaj mrki jastrieb, što sjedjaše driemljuć na sivoj stieni nepomičan, kano da je od kamena izklesan? Muklom tišinom zaniemljela okolica, od nikud ne čuješ ni glaska, ni daška, niti isti čvrčak, prijatelj pustinjskoj omari, ne začvrča. Sve mučaše mukom, sve se činjaše pusto, kao groblje. Žarko zasljepljujuće svjetlo sievaše kroz stienje puklo od prevelike žege... časak popostade onaj netko nepomičan... Iznebušce i strelimke munu preko nogostupa gušter zacakliv se, kanda je od tuča... Ah, zamumlja putnik, dobra je to kob, kako nagadjaju Arapi, prievjes je kriv, te se oko varaknulo.

Stranac udje u Grkovu kuću. Jedva je nekoliko puti koraknuo koridorom, kadno predanj nešto pade... bila to velika jagorčika (Purpurblume)... stranac se sagnu, prihvati cviet i prinie ga milo k ustima... Na oblom oknu zašušta zavjesa, svjetloliko žensko lice sinu izmedju nabora zavjese a bielim prstićem naznačljivo dirnu se usana... U taj par zakriešta netko ludim kikotom s ulaza, stranac se plaho ogleda zakloniv cviet pod njedrište haljine... poderanac odskaka put kamenite pustoši u zapadnoj dolini... u taj tren stupi u hodnik Rosas i pozdravi iznenadjena lorda M... al ovaj zaboravi odzdraviti. A nestalo ženskoga lica na oknu.

Pošto je Englez to veče otišao iz mumijske dvorane, uze radostan Grk trti dlan o dlan. Pogodili se. Milord dade za ljepotnu mumiju pohranjenu u dva liesa toliko zlata, koliko je potezala.

Za jedan sat eto lorda M... u Luksoru. Kad se ničijeg izdajničkog oka nije bojao, izvadi cviet iz njedrišta, a iz čudne čašice toga cvieta izmilje smotan bieli listić, na kom je bila samo jedna besjeda: „bukra“ to će reći: sjutra!

IV.

Tužan to bio dan sviem felaškim selom na oba briega velike rieke od Abu-Hamuda do Karye. Pukao glas, da će lord M... krenuti iz Luksora, došla tobože takova pisma, da je „Inklic“ podatne ruke morao na brzu ruku kući. — Ali ne će sâm zaputiti — najljepša će Grkova mumija s njim. Kraj Sycomere eno englezove gospodske dahabije (ladje), spremna je već, da zajedri i to večeras, jer je lordu M... stalo do hitnje,

Digitized by Google

pa je nakanio i po noći putovati. Oko podne sgrnuše se silni Felasi, da vide prenosbu mumije u ladju i da pozdrave posljednji put svoga dobročinitelja. Na šarenu kljunu ladje sjedjaše „reis“ (zapovjednik ladje) nepomičan poput pagodskoga kipa, samo prstima premećuć biser svoje brojanice. Bio to liep, mlad čovjek u modru kaftanu i prebielu turbanu, milogledna, mudra oka. Zvao se Manzur. Na čistu krovu ležalo dvanaest mornara, mjedastih i nepogodi vičnih dječaka, kartahu se oblimi kartami za hrpicu srebrobielih školjčica, na kartah mogao si vidjeti sunce, mjesec i zviezde.

Al eto, gdje Rosas dohiće na svojoj oslini.

Žurno sjaha i pope se na ladju, gdje je s mladim „reisom“ nekoliko rieči progovorio. Manzur odpravi mornara u odajicu, te ovaj donie za čas malu spremicu, putnu ljekarnu lorda M..., koga je u stanu Grkovu uhvatila ljuta groznica, te je sam Rosas, jer Temsaha nije nitko mogao naći, odskakao po tu spremicu, u kojoj se je nalazio prieki liek od groznice. Al eno Grka opet na oslini, dragocjena mu je spremica pod pazuhom, potjerao oslinu kasom, morao hićeti, jer su najmljeni nosioci valjda već u njegovu stanu, da prenesu prodanu mumiju.

Pretecimo kasajuću oslinu.

Čim je Rosas po spremicu odjahao, otvori Nubljanka Ipsa mala vrata kući na zadku te nešto zagunduri a u isti čas niče iz zemlje Temsah, koga prije nitko nije mogao naći, Nubljanka mu čudno i otajstveno rukom mahnu, a onda nestade obodvoga u Grkovu stanu. U rotundi čekao Britanac, a nije ga groznica hvatala, premda se je neki čudni nemir opažao na njegovu bliedu licu. Iznebušce eto na uvratinah kao svjetla u crnu okviru tankovite ženskinje umotane u snieg i nježni dašak bielih prievjesâ. Englez uhvati se objeručke za lievu stranu, i tiho — tihano zašaputa: Psilo! zavješena djevojka prinese polagano prst na usta i odvrluda nesigurnom nogom do ljepotnoga mumijskoga liesa, gdjeno neka smedja pokojnica počivaše. U taj tren udjoše u rotundu Ipsa i Temsah. Englez im mignu, njih dvoje pristupi k liesu i podiže zaklop... Što se je sad sbivalo, bijaše fantastično, strahovito nedjelo crne čarobije... možda ga čitalac i naslućuje, u ovaj par bilo dosta kazati, da su malo za tiem došli nosioci po mumiju i kad su saklopljen lies podigli na čila ramena, da je već bilo nestalo one zavješene ženskinje.

Jedva nosioci iznesoše lies iz Grkove kuće, odklisa za njima još dvoje čeljadi, ženskinja crno zavješena pošav za liesom te ne daleko zaostajuć iza nosilaca, i mužkać, svatko će već znati, da je to Temsah, zastraniv u klanac zapadne doline. — Malo za tiem doklisa do otvorenih Grkovih vrata i strelimke munu u hodnik neko strašilo, neki divljak. Taj drzovit pregalac počasi jedva časak u Grkovu stanu... i eto ga već na pragu, gdje udari u biesno hrzanje i kikotanje, te se biesan zagica uzbrdice put Kurnata.

Grk srete nosioce mumije na po puta, lordu M... odlahnulo, premda se je još slab činio, ali mu ipak nije trebalo lieka od groznice.

Već nastade suton, kad su došli do pristaništa. Lord se M. zahvali milo i drago najuglednijim arapskim šeihom iz obližnjih sela, koji dodjoše, da se s njim oproste, iztresav velikodušno punu kesu zlata u prihvatne desnice vriednih prvaka.

Već mornari prihvatiše oko liesa, da ga uznesu na ladju, kad na jednom eto Aslana, gdje bjesomučnom snagom provali kroz svjetinu i očajanim skokom klisnu na lies, da su mornari pod umnoženim teretom poposrnuli. Noktî se prihvativ za lies, ciknu strahovitim glasom: Psilo!

— El melbus! zamumljaše Felasi i prepadši se uzstupiše.

Grozota je bila pogledati Aslana... velike mu oči šibahu iz šupljina poput očiju kakve nemani. Mahnitost nakazila mu lice, a iz golieh mu noguh curjela krv. Uzalud skočiše mornari, da mahnita maknu s liesa... Lovac hijena prihvaćaše se sve većom snagom za lies popoškrinuv zubi i muklo zajecav po koji put, kao ogladnjelo zviere, kad skoči ma tko, da mu otme komad.

Nijedan Arapin ne smjede prihvatit se ludjaka nešto s nejunačtva nešto s prirodjena straha od mahnitosti. Lord M... pobliedio poput krede a težkom mukom nastojaše, da se dokopa sviesti. Rosas osviesti se prvi i reče ljutitim drhćućim glasom:

— Zar ne ima ovdje žive duše, koja bi se uslobodila pokoriti toga mahnitca.

Sve umuknu mukom.

Već Grk htio da reče: udrite! ali mu rieč nehotice zape u grlu, kadno „melbus“ udariv u plač iznovice zajeca: — Psilo, Psilo! Čudnovato! Iznebuha žacnu Grka to ludjakovo jecanje u sred srdca, pričini mu se, da će ondje pući najtajnija mu žilica života, ponehari otimaše se nekomu tavnu nerazgovietnu osjećanju, suze mu udariše na oči a nije znao, zašto. Iz te bibavice trže se Grk čuvši jasne, treskovite besjede: Deset cekina dam onomu, tko nas rieši toga ludjaka! Kliknuo to Englez motreći pazljivo starca Grka i spetiv mu na licu biljege kosnuća, kog se je imao bojati. U tinji čas uzdiže se deset puti desetero mišica... ali Aslan čuvši besjede lordove trgnu obrazom strelimke onamo, odkud je glas došao i prije, nego li se ga ikoji pregalac dotače, skokom panterskim klisnu na lorda M... i objeručke sčepa ga oko vrata.

Sve se prestravilo a u isti mah planu i puče puška, Aslanova prostrieljena ruka klonu i on pokleče od boli na jedno koljeno te zajauknu strašno a pošto mu je jaučuć grlo iznemoglo uze grčevito jecati, dok mu glas posvema ne zamrie. A Britanac stajaše osovce blied,

Digitized by Google

studen i miran spustiv ruku, u kojoj mu se samokres dimljaše... Popomotriv polagano prestravljene gledaoce mahnu rukom... i na krmi zavijori ponosna englezka bielocrljena zastava, uzmahana večernjim povjetarcem. Za četvrt sata kašnje odjedri dahabija poput sviestne pobjednice uz veliki urucieški otok. Za malo zamrie u daljini jednoglasna popievka veslećih mornara i svega nestade, kao kakve prikaze...

Kasno u noć vratio se stari Rosas u svoj stan. Ginuo od želje, da vidi Psilu, jer ga spopade čudna slutnja: da li se nije njegovu zlatu štogodj dogodilo? Od straha, od velikoga straha pobrzao starac. Udje u kuću... Čudna li je u njoj samoća, strašna tišina, dosadljiv muk... Odškrinu tajna vrata u spavaću sobu svoje drage kćeri, ruka mu zadrhta, kanda ga hvata groznica. Koraknu napried i stade se znojiti... nema nikoga tuj... i nema nikoga na zadku; obeznaniv se skoči u mumijsku dvoranu... smedje lutke mirovahu svejednako u svojih ljesovih... al što je to? u što zadjede starac nogom na podu? Čini mu se tielo... prestravi se starac, sagnu se nice i prinie lampaš te spoznade... liepu mumiju, što ju je juče prodao Englezu! Sad mu istom puče medju očima strašno, poražljivo... stade shvaćati mahnitanje Aslanovo... mumija, što ju odveze Englez, bila je Psila, očinji mu vid, podpora njegove starosti::: Kanda ga je vihar slomio zanieмljeRosas i onesviestiv se obori se na tla. Jadni jadniče! Nestade Psile, Ipse i Temzaha.

(Dalje sliedi.)

Hrvatska nošnja kod sinjske alke.

POUKA.

Hrvatske uspomene iz Dalmacije.

(Četvrti dio.)

Piše Š. Milinović.

I.

Sinjska alka.

(Sa slikom.)

Sredovječnim viteškim obduljam ili turnirom ima jošte tragova po svoj Evropi, te se na stanovite dane takve obdulje još i danas udešuju.

U našem narodu nije se viteštvo nikad razvilo do posebna stališa, kako to bijaše u zemljah zapadne Evrope, ipak je ono postojalo. Četovanje i hajdukovanje na Turke, počam od 15. vieka pa do dana današnjega, može se slobodno u svaku ruku sporediti s junakovanjem Španjolca Cida Campeadora, i sa vitezovanjem križara. Naše vitezove i narodne junake nije ujedinjavala stališka posebnost i viteški porod, nego plemenita misao pobratimstva, pobratim je pobratimu prvi pomoćnik u svakoj nevolji, nerazdružni drug u svetoj narodnoj borbi. Najdivnije, najuznositije pjesme izavroše iz toga mednoga vrutka. Dok su vitezovi srednje Evrope nosili na grudih lik svoje „gospodje“, i gledajuć u taj lik bodrili se i sokolili u boju, — koli je uzvišenija bodrilica bila našim junakom posestrima vila! Ona ih svjetovala prije odlučna boja, a u čas borbe ona im hitroumna domišljanka odavala slabosti protivnikove.

Da budeš vitezom, da postaneš junakom, valjalo je mnogu kušnju preboriti. Najprije trebalo je službovati i vježbati se kod kojega poznatoga junaka, a tad je valjalo izvesti kakovo junačtvo u boju ili pako u obduljah, gdje se junaci nadmetahu. U naših narodnih pjesmah ima sila božja primjera kako se junaci natjecahu, sad gadjajuć kopljem ili strielom u jabuku, sad nadmećuć se buzdovanom, sad utrkujuć se na konjih preko brdina i dolova. Pobjednika dopade velika slava i napokon ruka ljubovce, kojoj je svojim junačtvom srdce predobio. U narodnoj pjesmi: „Svatovi Jure Crnojevića“, opisuje se obdulja u Mletcih, a o svatovih Sibinjanin-Jauka pjeva Kačić:

Kada li se vinca ponapiše,
Sure zetu igru zametnuše,
Iznesoše na koplju jabuku,
Ter su njemu tiho besjedili:
Striljaj Janko na koplju jabuku,
Ako li je ustrilit ne moreš,
Nit ćeš otić, ni odniti glavu,
Nit odvesti ljepotu djevojku...
Pak se skoči na konja viteza
Ter poleti kano soko sivi
I ustrili na koplju jabuku,
Oslobodi od napasti Janka.

Onaj ratoborni pregalački i viteški duh obvladao

Digitized by Google

je svimi slojevi života, izveo je nečuvena junačtva a narod ga ovjekovječio svojimi pjesmami, koje još i sad isti duh u njem podjaruju i budan drže — i dokle god bude Turaka, biti će i toga budnoga duha!

Sredovječnih obdulja održalo se bilo u Dalmaciji do nedavno više, tako naročito utrkivanje i gadjanje kopljem u Zadru, Makarskoj i Imotskom. Nu dokidoše ove igre, jamačno zato, što su obnavljale razne narodne uspomene, a jedina se je uzdržala jošte alka u Sinju. Cetinjani bili su od vajkada na glasu junaci, pa još i sad ne ima u svoj Dalmaciji toli odvažna, bistra, junačkoga naroda, kakvi su cetinski Hrvati.

Cetinjani jesu svi junaci
I na boju slični i jednaci,
Viteški su vazda vojevali,
Težke jade Turkom zadavali.

Narodna pjesma uzčuvala nam je imena nekih cetinskih junaka: Vučković-Bože, Surić-Frana, harambaše Janković-Nikole, Grabovca Antuna, Gulić-Ivana, Ugričić- fra Stipana i Vučković- fra Pavla, kakova već ničija ne radja majka, jer kud mu je besjeda ili oko dopiralo, tuda živi oganj srdca obimaše.

Najprije ću razložiti poviest i spomen sinjske alke, a tad ću ju potanko opisati.

II.

Poviest sinjske alke.

U rukopisu arkiva sinjskog samostana stoji upisano: „Turci poslije kako obaviše obsjednuće, bijući bez prestanka grad (Sinj) sedam dana, to jest od 8. kolovoza po vas dan do 14. istoga po vas dan, udesiše najstrahovitiji juriš na post Velike Gospojine. I buduć je sva sila na grad navalila a bilo ih je osamdeset i veće hiljada vojnika a bez božje pomoći spasa ne bijaše, to fratri, djeca, žene i ostala čeljad, koja za boj ne bijahu, u crkvi pred onom prilikom kroz plač i suze prošahu milost, da ih ne pusti u ruke neprijatelja. I Bog po milosti naše prevelike pomoćnice smilova se i toliku kriepost i jakost braniteljem dade, da u tri obilate ure najžešćega juriša živiem ognjem Turkom odolješe i junački svu tursku silu otiskoše, a bile su ih samo četiri stotine! Pa kadno sutra dan turski zapovjednik zapovidje žešće na grad jurišati, ne bi li branitelj osjetio sav njegov gnjev, snagu i hitrinu, onda ova naša odvjetnica postavi u njihovo srdce toliki strah, nesklad i neposluh, da udilj, na buljuke vraćajući se s juriša, počeše tako bježat, da ih nitko nije mogao ustaviti. I tako na dan njezina slavnog uzašašća na nebesa osta taj grad oslobodjen od tolike sile i obćenitoga neprijatelja svete vjere".

Taj je rat bio g. 1715., a u arkivu zabilježio je gori navedeno učeni fratar Petar Filipović, koji je sve svojima očima, kako sam veli, čuo i vidio. Kad su sinjski fratri g. 1678. iz Rame u Sinj pribjegli, sve im bogatstvo i baština, što ju sobom ponesoše, bijaše čudnovata prilika Gospina, koja se velikom pobožnošću i sada u sinjskoj crkvi štuje. Na uspomenu spomenutoga velikoga slavodobića, običavali su sve do nazad malo godina dolaziti u Sinj iz svih zadarskih i cetinskih sela i župnici i glavari, a uz njih velika množina naroda pod vlastitom zastavom na dan 15. kolovoza ili Gospojinu, da na obćenitoj toj posvema narodnoj svetkovini najprije molitvom i pjesmom hvalu prinesu Gospi na čudnovatom izbavljaju. Prije podne sva ta duga povorka zastava i naroda kreće se u obhodu, te tuj i u crkvi klanja se svetoj prilici i zasvjedočuje i dan danas toliku čast i pobožnost, da je onomu odveć mučno vjerovati, tko nije sâm vidio. Budući prilika iz Bosne donesena, a slavodobitje onda nad Turci stečeno na daleko na glas izašlo, te se to i prozvao sinjski rat, to Bošnjaci i sada u velikom broju čak iz najdaljih miesta na Gospojinu dohode na hodočašće, i onu priliku svojom zovu, a stavno se nadaju, da će ih od Turaka izbaviti i slika se onda opet u Ramu prenieti. I naš Kačić opjevao je ovaj sinjski rat.

Koliko je taj rat bio znamenit, vidi se iz mnogih ondašnjih opisivanja, a najbolje iz raznih slika, koje nam taj boj predočavaju. U Spljetu namjeri se u nekoj kući o. Ante Zorica na jednu takvu u kraj vrženu sliku, te budući čovjek učen i razuman, poznade, što predočava pak ju kupi i sinjskoj gimnaziji darova. Slika je do šest stopa duga i do tri visoka. Naslikan je vas ondašnji grad Sinj sa tvrdimi miri (zidovi), poviš njega slika gospina u velikom sjaju, gdje sina si Isusa moli za obranu grada. Odasvud naokolo živi oganj iz topova i lumbarada na grad siplje, i nebrojena turska vojska sa svimi tajnimi spravami na grad juriša. Na bedenih grada gledaš uz malo posade mletačke zanosite junake Cetinjane, gdje mačevi i drugim bojnim oružjem dočikaju Turke i niz bedene ih sunovratice poturuju. Prve mire već osvojili Turci i zastave na njih posadili, te ih preveliko množtvo grne napried s golimi ćordami. U susret najvećoj navali, kojoj rek bi nije moguće odoljeti, vidiš, kako napried stupa najznamenitiji čovjek, što ga je igda Cetina imala, fra Pava Vučković; u lievoj nosi uzdignuto svetotajstvo, a u desnoj goli mač, te zamahujuć kanda viče: Za mnom, hrabri Cetinjani, gledajte, kako će moj mač kositi Turad! i svak unj upro oči i za njim potekoše hrabri Cetinjani, ne bi li izagnali iz grada Turke. Oko njega se kupe njegovi, drugi već udaraju i Turčin tuj i tamo uzmiče, a on je duša svemu. To toliko, što mu glasa ne čuješ, a ostalo sve dobro pojmiš. Izim gospine slike ništa nije ljepše naslikano do toga pregnuća Vučkovićeva.

Naprema gradu kraj jedne glavice, kud se ne može topovim zrnom dobaciti, na prebogatih sagovih sjedi oholo zapoviedajući paša paleć lulu te nadzire jurišanje. Oko njega pobočnici očekivaju zapoviedi, drugi na

Digitized by Google

čilih konjih trču, nove čete na juriš prevodeći. Arapi drže za uzde djikajuće i propinjuće se pastuhe, a onamo dalje nekoliko zasužnjenih Cetinjana gledaju snuždeno na grad. Nije mogao slikar živahnije i točnije naslikati vas taj dogodjaj, nego li je učinio, te ničije pero ne može bolje opisati dogodjaja, nego li ga slika sama predočava. Osim ove napomenute ima u manjem obsegu napenjgana slika predočavajuća tursko jurišanje na Sinj i pojavljaj majke božje nad Sinjem u župničkoj crkvi u Omišu nad vrati u sakreštiji, a druga u Filipinskoj crkvi u Brelih. Svakako ova pobjeda pod Sinjem obradovala je cielu Dalmaciju, kao što je obsada svuda veliki strah zadavala. Da bude onda Turčin prodro oviem klancem, možda bi još i sada po gradovih nad sinjim morem stolovali turski paše.

Na uspomenu pak toli znamenita dogodjaja osim što se obvezaše svi glavari cetinski i zagorski na veliku gospojinu sa izabranimi četami i pod barjaci dohoditi u Sinj na obhod (processione), ustanoviše jošter svake godine isti dan potla podne trčati junačku alku, ne bi li se tako Cetinjani veselo spominjali staroga junačtva i k jednu budan i živ ostajao ponos junakovanja od pokolenja do pokolenja.

Mletačkoj se vladi ova igra milila rad političnih smjerova, za to je nagonila providure, častnike i srdare cetinske, neka svakiput nazočni budu pri igri i neka alkarom diele nagrade. Providur je davao četiri aršina finoga grimiza i podvorbu u svojoj palači svim alkarom. Okružni kolunel (pukovnik), srdari i srdarski namjestnici poklanjahu takodjer iste vrsti grimiza za nagradu, dva aršina prvi, ostali svaki po jedan aršin.

Spomenuti kolunel, koji je stalno prebivao u gradu u vrieme mletačke i prve austrijske vlade, bijaše takodjer alkarski vojvoda. Kadno prestade mletačko a nastupi austrijsko vladanje, onda mjesto spomenutih darova i podvorbe bude doznačeno osam stotina lira dalmatinskih iz zemaljske zaklade. Od one svote kupovali četri aršina crljenoga grimiza osim onih običnih darova okolišnih častnika, a onomu, što bi preostalo, nadodavali bi alkari jošter štogodj, te bi se tako podvorba i užina priugotavljala, da se ne pometne stari običaj.

God. 1805. zauzevši Francuzi Dalmaciju, te mrzeći naše narodne običaje, zabraniše izabiranje kralja, gdje se je to uobičajilo, obustaviše takodjer izplatu nagrade, opredieljene za alku, dapače ju prezirice i zabraniše, jer opaziše u njoj duh narodnje samosviesti. S toga se Sinjani jako zlosrdnuše, tiem više, što i okolišni častnici nešto s bojazni, a nešto, da ugode vladi, prestadoše davati obične darove tudjeć se od narodna običaja. Vlada odstrani takodjer i kolunela, po čem prestade biti i naravni vojvoda alkarâ. S toga Sinjani stvoriše običaj, koga se i danas drže, te si uzeše svake godine izabirati izmedju najodličnijih i najuglednijih Sinjana starješinu ili vojvodu. — God. 1813. Austrianci opet zauzeše Dalmaciju, a Sinjani obnoviše stari običaj trčati alku, i to ponajviše nastojanjem velikoga rodoljuba Križana Buljana, koga je ime častno i slavno i sada u ustih svakoga Cetinjana. Sva je cetinska krajina njega uprav obožavala, te što bi on rekao, svak je njega kao otca slušao. Njegova je dakle najviše zasluga, ako je opet alka oživila, jer ne samo, što je imućnije Sinjane i Cetinjane uzbudio, nego je sâm, rodoljjubljem nadahnut, nadomirivao troškove. kojih ne bi mogli od drugud smoći.

Godine 1818., kadno car i kralj Franjo I. posieti Dalmaciju sa cesaricom Karolinom i velikom pratnjom od 72 osobe, boravljaše u Sinju u dva tri navratka do pet šest dana. Sinjani ga prevelikim veseljem dočekaše i rek bi, da se je malo gdje zadovolnijim činio, nego li uprav u Sinju. On je i svu okolicu što na konju što u kočijah, jedino u družtvu Sinjana, obašao, kojih mu iskrenost i očitost vrlo prijaše, te ih je s toga najljubaznije primao. Isto se hvalilo na carici. Pak i sada živu Sinjkinje, koje poviedaju, kako ih je posvema na prosto primala i s njima se o svačem razgovarala i za sve propitkivala, kako je narodnu njihovu odjeću puno hvalila i vrlo im preporučivala, da ju nigda ne pobace, jer da im je to najljepši i najpristojniji ures. Pred dvorom njihovih Veličanstva najodličniji Cetinjani i Sinjani i najljepše Sinjkinje i Cetinjanke igrahu narodno kolo i pjevahu narodne pjesme, što je vrlo po volji bilo i caru i carici, te su neke djevojke k sebi prizvali i carski ih nadarili.

Onda bijaše načelnikom sinjskim spomenuti Buljan, uz njegovo nastojanje prikazaše Sinjani caru i carici najsjajniju alku, koju su oba Veličanstva milo gledala i taj običaj liepo pohvalila. A dobitniku Frani Tripalu darova njegovo Veličanstvo preliepi i dragocjeni prsten s dragim kamenjem. Taj prsten je sada u vlasti njegova vrloga, rodoljubnoga sina, Petra viteza Tripala, koji ga najvećom svetinjom smatra i čuva. Kad se je slavni car Franjo povratio u Beč, naredio je, neka se u prilog obstojanju alke svake godine iz zemaljske zaklade dobitniku izplaćuje po sto fiorina (stotinjaka). Cieneći visoko carsko odobravanje narodnoga običaja i na ustanovi svakogodišnjega dara harni Sinjani prenesoše g. 1820. trkanje alke na rodjeni dan njegova Veličanstva. Po nastojanju nezaboravnoga namjestnika Mamule nadodade njegovo Veličanstvo naš sadašnji kralj na prvašnju jednu i drugu stotinu fiorina, neka se iz iste zaklade dobitniku svake godine na dar daje.

Od nekoliko godina pako opredielila je občina u polju golem ciepac občinskoga pašnika (muše) u korist uzgoja dobrih konja. Sinjani su više puta drugim odličnijim prihodnikom alku prikazivali, tako g. 1838. kralju saksonskomu, koji dobitnika Ivana Lovrića obdari

*

Digitized by Google

zlatnim dobnjakom (satom) i skupocjenim lančićem, a g. 1872. Nadvojvodi Albrechtu. Pak se nadamo, da će Sinjani i za vojvodovanja mladog rodoljuba Petra Tripala tomu narodnomu običaju uzvisiti vrednoću i dično obnoviti te tako potomstvu uzčuvati slavnu uspomenu junačtva starih Cetinjana.

(Dalje sliedi.)

---

viši duh. U Grčkoj i u maloj Aziji pričalo se, da kamenje pada uz muuju i grmljavinu, te ga nazivahu ceraunia, broncia. Ta se vjera na mnogo miesta do dana današnjega sačuvala. Rimljani smatrali su padanje kamenja zlim znamenom, te pisci često spominju iza velike koje nesreće, da je prije toga padalo kamenje.

Čovjek mora se čuditi Kinezom, kako su oni već onda pravo shvaćali taj pojav. God. 905. pr. Is. javlja

Pad meteora u Hrašćini 26. svibnja 1751.

Meteori.

Sa dvie slike.

Tko nije već čuo o meteorih, o „kamenju i željezu, što pada s neba?“

Da kamenje s neba pada, to se je znalo već za davne davnine i često su to kamenje poštivali kao svetinju kakovu, nazivajuć ga baethylijami t. j. kamenjem s dušom, jer se je mislilo, da u njih ima neki

ceremoniar carev o kamenoj kiši kod Hoang-Lie: „Na taj način padalo je kamenje često i pod prijašnjimi dinastijami, te nije nitko mislio, da bi to moglo na sreću ili nesreću slutiti — a niti se nije vriedno tomu čuditi“. — U Arabiji kovali su od meteornoga gvoždja sablje, koje su tobož junaka činile nedobitnim. Veli se, da su prve dimiskinje od takova gvoždja kovane.

U srednjem se vieku o tom zanimljivom pojavu nije mnogo razmišljalo; nu ima ipak barem viesti o nekih

Digitized by Google

meteorih. God. 1482. pade u Elsasu „uz silan prasak“ meteor od 260 funti. Car Maksimilijan dade ga u crkvu u Ensisheimu objesiti uz točan opis, kad i gdje da je pao. Još uviek smatrao se je takov pojav zlim znamenom, te se je s toga g. 1671., kad je u Njemačkoj (u Ortenau-u) pao kamen „od deset funti, nalik pasjoj glavi bez ušiju“, pisalo i govorilo, da je to dokaz božjega gnjeva i sigurno znamenje kamenitoga srdca Turaka i njihova pasjega krvničtva, kojim prolievaju krv kršćansku.

Najznameniti ja i najpodpunija viest iz starijega vremena, koja se je o tom pojavu sačuvala, jesu zapisci o meteoru, koji je u Hrašćini (izmedj sv. Ivana i Novoga Marofa) g. 1751. pao. Imamo ne samo točan protokol, sastavljen nakon šest tjedana pred nadbiskupskim konsistorijem u Zagrebu podpisan od sedam svjedoka, nego se je sačuvao čak i nacrt od očevidaca, pa se i isti meteor čuva u sbirci c. kr. prirodoslovnog kabineta u Beču.

Kad se je po Zagrebu raznio glas, da su u Hrašćini pala dva kamena s neba, naloži biskup Klobušicki svomu vikaru Vuku Kukuljeviću, da on o tom povede strogu i potanku iztragu. Ovaj izašalje kanonike zagrebačke Josipa Pogledića i Gjuru Malenića, da pozovu sve svjedoke i da ih saslušaju. Župnik hrašćinski Gjuro Maršić izpovieda suglasno sa ostalimi svjedoci: Mijom Kolarom, kapelanom, te seljaci Mijom Koturnašem, Pavlom i Ivanom Prelogom, Žužom Prelogovom i Janjom Sekovanićevom — „da je dne 26. svibnja god. 1751. oko 6 sati na veče opazio na nebu goruću kruglju, koja, puknuv uz velik prasak i pucnjavu jaču od gruvaja mužara na dvoje, stade silnim štropotom padati na zemlju. puštajuć za sobom ognjen trag, poput sapletena lanca. On opazi, kako je komad te kruglje pao na susjednu livadu, odakle ga je on iz zemlje dao izkopati i u župni dvor donieti“. Komad težio je 70 funti.[1] Biskup Klobušicki posla meteor caru Franji, koj ga preda mineralogičnomu kabinetu, gdje se i sad još nalazi. Pojav taj vidio se na široko i daleko, te ća u Sigetu, gdje ga dva vojnička častnika opaziše i nacrtaše. Naša slika prikazuje pojav sa ognjenim tragom, koji se je više časaka na nebu vidio, po starom nacrtu sigetskih častnika, a druga vieran snimak paloga meteorita, koj se nalazi u min. kabinetu u Beču.

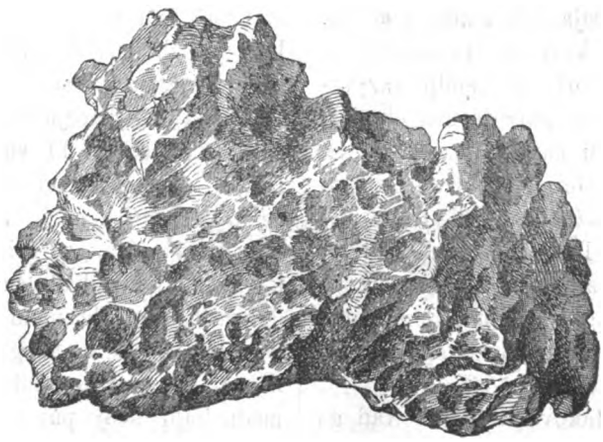

Meteor hrašćinski.

Pa tko bi mislio, da prirodoslovci uza sve to mnogobrojno i nedvojbeno svjedočanstvo ipak niesu vjerovali sve do konca prošloga vieka, da je padanje kamenja moguće, jer da se tobož protivi zakonom prirodnim! Abbé Stütz, ravnatelj bečkoga prirod. kabineta, koji je zapisnike o hrašćinskom pojavu dao štampati, piše g. 1790: „da je to gvoždje s neba palo, to mogu vjerovati samo nevještaci prirodoslovja, pače to su mogli još g. 1751. i u Njemačkoj (!) kraj nejasnog poznavanja prirodoslovja i prirodopisa vjerovati inače naobraženi ljudi, — nu u naše prosvietljeno doba bila bi neoprostna lahkoumnost u takove bajke htjeti vjerovati“. Tako mišljahu mnogi, i kad je godine 1790. 300 očevidaca potvrdilo pred francezkom akademijom sličan pojav u Juillac-u, proglasi akademija gradonačelnika i sve ostale budalami, jer da je takav pojav ne moguć, budući protunaravan. Uslied toga nije smio nitko više te „bajke“ tvrditi, pa da mu je baš kamen i na glavu pao.

Čeh Chladny uze prvi braniti svoje uvjerenje. Putnik Pallas bje u Sibiriji u Krasnojarskom naišao na ogromnu, 1600 funti težku grudu gvoždja, koju su Kozaci kao s neba palu svetinju poštivali. Palašu se to činjaše vrlo čudnovato, s toga posla grudu u Petrograd. Chladny uztvrdi g. 1794., da je to gvoždje sbilja s neba palo, i da se je takova što već češće dogodilo. Da je itko drugi takova šta rekao, — ali bijaše prirodoslovac!! Sad započe hajka. Niemac Liechtenberg piše: „pročitav spis Chladnoga bilo mi je pri duši, kao da mi je u istinu s vedra neba takav kamen na glavu pao“, te veli: „kamo sreće, da takova šta nije nikad napisano“. Mnogi, koji su takove meteore donle čuvali, postidiše se i pobacaše ih.

Nu nebo se ne postidi! Dva mjeseca odkako izidje spis Chladnoga navali kraj Siene u Italiji prava kamena kiša. Kamenje padaše zujeći i zviždući na očigled tisuće ljudi. Hamilton mišljaše, da dolazi od Vezuva, koj je slučajno 18 sati prije rigao bio. Sliedeće godine pade u Englezkoj 56 funti težka komadina. Tu ne bijaše već izlazka. U Englezkoj i Njemačkoj pridružiše se mnogi Chladnomu, dozivljuć opet u pamet izpravu zagrebačku. U Francuzkoj ne hćedoše toga još nikako vjerovati, a u Švajcarskoj navaljivahu braća de Luc žestoko na Chladnoga. Jedan od njih napisa: „da vidim na svoje oči, gdje mi takav kamen pada pred noge, ja bih i opet rekao:

[1] Cieli protokol štampan je u razpravi akademika Jos. Torbara u VIII. knjizi „Rada“ jugoslav. akademije godine 1868.

Digitized by Google

istina je, vidio sam, ali ipak ne vjerujem!“ Drugi ga opet potvarahu, da hoće sav svjetski red da poremeti.

Godine 1803. pobudi veliku pozornost kamena kiša u l'Aiglu u Normandiji. Dne 26. travnja po podne ukaže se na nebu žarka kruglja, te uz pet minuta trajući štropot pade dvie do tri tisuće komada gvoždja, najveći od 17 funti žviždajući na zemlju. S početka se novine načelniku grada rugale, nu nakon dva mjeseca izašalje ministar prosvjete prirodoslovca Biota na mjesto. Taj potvrdi posvema pripoviedanje očevidaca, i tako morade i akademija vjerovati. Kad su „dokazali Francezi“, da kamenje s neba pada, nije se smjelo više dvojiti.

Sad započe iztraživanje i izpitivanje sastavina i uzroka toga pojava. Kako je pojav opisan u zagrebačkoj izpravi, tako se dogadja svaki put, samo što je dojam različan prema tomu, padne li meteor danju ili noćju. Imamo silu opisa, kako su ljudi začuli dugotrajni prasak, kao podaleko puškaranje, te onda opazili silu kamenja, koje na zemlju pada, kako su napokon odmah kopali i našli usijane komade gvoždja. Ognjene kruglje dolaze velikom hitrinom, promjerno 12 milja u jednoj sekundi i čim se približe zemlji razprasnu se obično tolikom silom, da se potrese sva okolica, te padnu na zemlju. Kad padnu na zemlju, sasma su usijano vrući i to samo na površini, a s nutra pako posve hladni. Iza sebe ostavljaju često žarki trag, koj znade po više časova potrajati. Padajući usijani meteori počiniše već i nesreće, upaliv slamne krovove i ubiv po gdjekoga, kao god. 1650. jednog fratra u Milanu, god. 1511. jednog fratra u Cremoni, 1674. dva švedska mornara na brodu. itd.

U istinu je čudna stvar takov meteor! Kad ga nadju, paze ga svom njegom. Za skup novac kupljen, počiva u prirodoslovnih sbirkah medju svojimi crnimi drugovi, svatko mu se čudi i divi i ne znajuć kud je on jednoč daleko putovao po svemiru, kamo čovjek nikad koraknuo nije. Prirodoslovci ih pile, bruse, glade, natapaju, raztvaraju do zadnje čestice, mjere i prispodabljaju, tako da sad već od prilike znamo, oda šta su, ali od kuda dolaze? — o tom ćemo kašnje pitat astronome.

Što su dakle? Meteoriti niesu jednaki; jedni su kameni ili zemljani, drugi imaju u sebi stopljena željeza, treći su većim dielom ili posvema od željeza, s toga se razlikuju kamenci (Meteorsteine) i željeznjaci (Meteoresen).

S vana su jedni i drugi crni. S nutra se vidi, da se padajuć niesu topili, nego da je samo vanjska površina usijana bila. Oblik je vrlo nepravilan. Kamenci imadu u sebi male krugljice. Ne ima nijedne rude, koja bi im posvema nalikovala, pa opet kemično iztraživanje pokazuje, da sastoje od istih tvari, od kojih i kora zemaljska: od vapna, ilovače, gvoždja, kremena itd. Kemik dakle nije u njih našao ništa nova. Što je sa željeznjaci? Njih su ljudi od vajkada rabili. Eskimovi prave od njih noževe, u južnoj Americi nadjoše kod jednoga kovača velik komad meteornoga željeza, 1500 funti težka, koj mu je rabio za nakovalo.

Po čem se dakle razaznaje meteorno gvoždje, ako ga čovjek ne vidi padati? Dva su tomu znaka. U njem ima uviek nešto nikela — ako li se to gvoždje na jednoj strani izbrusi, pa se nakvasi kiselinom, pokazuje čudnovate pisove, ravne crte, koje se križaju, te po svom obretniku zovu Widmanstedtove figure. Najviše meteornoga gvoždja razpoznano je na taj način a da ga nije nitko vidio padati. Humbold nadje u Meksiku grudu od 40.000 funti. U meteorih ne ima nikakovih novih počela, koja ne bismo nahodili i na zemlji. ali su ta počela inače sastavljena, inače složena, nego bivaju na zemlji. Čistoga gvoždja ne nahodimo na zemlji, dočim željeznjaci često sadržaju sasma čisto gvoždje. U tom stoji ujedno i dokaz, da meteori niesu zemaljskoga poriekla.

Odakle nam dakle ti gosti? Gdje im je domovina? O tom su si dakako već mnogi glavu razbijali. Izbacuju ih naši vulkani, — rekoše jedni. Nu izbacine naših vulkana ne sadržavaju ni gvoždja, niti takova kamenja, te ne bacaju vrlo visoko. — Dolaze iz mjesečnih vulkana. Ti bi vulkani morali ne moguću snagu imati. — Nastaše od atmosferičnih oborina. O tom ne će ni da čuju kemici. Dolaze dakle iz prostranoga bezkrajnoga svemira? Tako je. Vratimo se opet k vatrenim krugljam, iz kojih nam kamenje pada. One dolaze tolikom brzinom kao planeti, dolaze iz svemira. Nu ima vatrenih kruglja, koje se ne razprsnu, nego našom atmosferom mirno prolaze, te sievajuć jasno, nastavljaju svoj put u svemiru i ne taknuv se krute zemlje. Ne ima dvojbe, da i te vatrene kruglje niesu ino nego meteoriti, koji ostaše predaleko od zemlje, a da ih ona nije mogla pritegnuti. Svatko je već opazio tako zvano „kresanje zviezda“. Ovo kresanje nije ništa drugo nego padanje meteora. Meteoriti imadu u svemiru svoj put kao i kometi, te se kreću po istih zakonih.

Meteorit je dakle ugasla vatrena kruglja, ugasla zviezda kresavica. On bijaše, kako se u novije vrieme misli, čestica kometa, koj se je zemlji odviše približio. Čim je čestica doprla u zemaljsku atmosferu, usijala joj se površina od žestoka trvenja, prouzročena naglim padom. Ne budući tako sretan, kao njegovi drugovi, koji su za dobe izmakli rep, prikuči se odviše zemlji, ona ga privuče i — sad leži začadjen i nepomičan u muzealnom ormaru, odakle će se težko ikad više povratiti u prostore svemirske.

Kresavicâ ima neizmjerno mnogo, a vrlo ih malo na zemlju padne. Ipak se svake godine po dva puta opaža padanje mnogobrojnih meteorita, i kad se uvaži, da mnogo njih padne u more, mnogo njih u zapuštene

Digitized by Google

priedjele, odakle nam nikakove viesti ne dopiru, to se može punim pravom uzeti, kako Chladni veli, da na godinu 7—800 meteorita na zemlju padne. Coulvier-Gravier pače misli, da ih na milione svake godine na zemlju pada. Na taj bi se način meteoriti morali tečajem mnogo godina znatno umanjiti? Mnogi vele, da ne bi. Jer i kometi niesu ništa drugo, kako smo naglasili, no skup kresavica. Nu je sve to samo puko nagadjanje.

Nauka o meteorih vrlo je prostrana, i možemo se radovati, da je naš viek kao u mnogom drugom, tako i u tom došao do pravoga nazora. Nu ne valja zaboraviti, da su već stari uza svoje jednostavno shvaćanje naslućivali i naklapali istinu. Plutarh piše: „Kresanje zviezda po mnienju nekih fizika nije izljev eterične vatre, koja se tek u zraku upali i opet utrne, nego je to pad nebeskih tjelesa, koja su izgubila svoj zamašaj, te su popadala ne samo na zemlju, nego i u more, gdje ih dakako ne nadjemo". Diogenes Apolonski veli: „Sa vidivimi zviezdami kreću se u svemiru i nevidive, koje s toga ne imadu ni imena. One često padaju na zemlju i ugasnu, kao što je kod Aegos-Potamosa pala još goruća zviezda od kamena".

Tek malo po malo ulazi čovjek u trag tajnam naravi, a najteže pojavom toli riedkim kao što je ovaj. Riedko je tko tako sretan, da vidi na svoje oči ovaj pojav, a svagda dolazi on iznenada. Tek nepomični kamen možemo upitati, kako je tamo gore, što je milijun godina onud radio. Pa što nam on odgovara?

Da tamo nije tako neprijazno i strano, kako bi tkogod mislio; jer je i vani u svemiru sve od iste tvari, kao na našoj zemlji. Meteorit nam donaša gvoždja, koga imamo u krvi — kremena, od kog su naše gore sagradjene — ugljena, koj je temeljem životinjskomu i bilinskomu životu. Meteorit nam dakle donosi prijateljski pozdrav s one strane bezkrajnoga svieta, uvjeravajuć nas, da su sve zviezde u svemiru, sa svim, što je na njih i oko njih, — naša vriedna rodbina!

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

Drama.

„Casanova". — „Jezuita i njegov pitomac". — „Markez Villemer". — „Novi plemić". — „Kapetanovi dušmani". — „Glumičine zaruke".

Uvjeren sam, mile čitalice, da ovaj moj člančić smatrate pokorom, velikom pokorom, a mene grešnikom, velikim grešnikom, jer sam toliko vremena šutio o kazalištu, jer sam počinio grieh proti duhu dramatike — nu jer da sam lien bio. Ako je pokora ono, što nerado činimo, a činit moramo, to je ovaj člančić pokora, nu svakako poričem, da sam lien, da sam grešnik. Kad čovjek prolazi kraj kakove ruševine, hvata ga strah, da mu koja razvaljena kula ne padne na glavu, pa bježi, što bolje može. Tako je meni pri duši, kad prolazim kraj našega kazališta, i jerbo svaki dan kraj našeg vilinskog hrama prolazim, hvata me svaki dan neki strah, a ja od straha šutim. Često pita se čovjek, zašto ta kazališna zagonetka, koja se bori vječnimi krizami, koja se oživljava samo električnimi udarci? Čini mi se, da vidim bolestnika, privezana postelji silom, a kraj njega stoji koristan liek, al ga ljudi krate bolestniku. Jedini odgovor na tu zagonetku jest stara rieč: „Nihil sapientiae odiosius acumine nimio". Premudrost!!! Naše kazalište ima do dvie ruke, do dvie noge, jednu zdravu ruku, a jednu bolestnu, jednu zdravu nogu, jednu bolestnu, operu i dramu — za ostale česti toga tiela ne pitamo. Misle neki, da treba bolestno tielo liečit samotokom, drugi repičnim uljem, a treći govore pače po amputaciji bolestne ruke i noge — te se vesele novoj drvenoj nozi — opereti, nu od svega toga može čovjeka glava zabolit osobito, kad nije austrijski doktor, i mi držeći se turskog načela „Što bilo, da bilo!" marimo samo za funkcije zdrave ruke, zdrave noge. Ne pitamo za patologični savez svih uda toga tiela, premda znamo, da je to velika lakoumnost, al se najzad čovjek i tomu priuči, budući uvjeren, da napokon sve svoju krizu — makar i smrtnu — imati mora, pa se napokon odlučiti mora, zakopat ili ne zakopat. Dok se Hrvat brine, dokazuje, dok se srdi, ne ima pogibelji, al kad se pojavi nebriga i ujedljivi posmjeh, zlo je, vrlo zlo. Čini nam se, da se takov posmjeh na licu našega kazališnoga občinstva već javlja.

Priedjimo na dramatičnu statistiku. Shakespereova „Otela" pustimo za ovaj put, kod druge predstave biti će više prilike o njem govorit. Dužni smo to Shakespereovoj slavi, avonski labud ne spada u jato tih sitnih francezkih i njemačkih ptica, koje ćemo u kratko obrediti.

„Casanova" (dne 3. ožujka prvi put prikazan) jest dramatizovani ulomak poznatih zapisaka pustolova Casanove. Pustolov, zatvoren u mletačkoj tvrdjavici sbija puste šale sa gouverneurom, nekim ludim kavalirom, sa ključarom i stražarom, uskoči iz tvrdjavice, dodje na maskeradu, povrati se krišom u svoj zatvor i jer se komedija svršiti mora, bude pustolov oslobodjen dekretom republike. Stvarca je dobro zapletena, živi prizori dobro razporedani premda dosta neprirodni, al na kraju će komedije pitalo se občinstvo: Pa šta? A u tom naivnom pitanju občinstva ima puno istine. Tko se je toj komediji dva puta nasmijao, ne će je treći put gledat, jer je napokon plitka, i dekret senata — taj papirnati

Digitized by Google

deus ex machina — ne prima nas se ni najmanje, pošto smo vidjeli, da se kapetan Casanova i bez njega osloboditi može. U takovih komadih naši su glumci — bez šale — majstori. To se je i ovaj put vidjelo. Jovanović (Casanova) bijaše pravi humoristični perpetuum mobile, a gouverneur g. Mandrovića figura drastična, oštro crtana. G. Ban (kavalir) shvatio je svoju zadaću prilično — ali pamet — pamet!! Pun dobroćudna humora bio je invalid g. Rajkovića. Ženske uloge (gja Ružička i gdčna Perisova) dosta su pasivne i rješavaju se lako. Karlina gčne Kraljeve pisana je perom ponešto slobodnim, i gčna ju tako i prikazala, da je krvca gospodjici za pol stupnja hladnija bila, bili bismo rekli: „Karlini ne ima prigovora".

„Jezuita i njegov pitomac", radnja francezka (a nipošto od A. Schreibera njemačkog prevodioca) prikazan bje 11. ožujka na korist vrle naše glumice gdčne Ivke Kraljeve. Vragolasti dječak Charles baron Carbonet (Gčna Kraljeva) srdce je komedije, koja lažne svetce žigosati ima. Pisac posvetio je tomu licu svu svoju domišljatost, te je naravski pogriešio proti naravi, jer nije lako vjerovat, da je dječak od šestnaest godina jak sklonuti Isusovca, da baci crnu haljinu i da se u prkos svim zaprekam oženi, takovo reć bi diete jedva smie razkinuti finu al gvozdenu spletku sebičnih rodjaka, koji su radi uklonit ga u svećenike, da mu ugrabe lašnje otčinstvo. S toga su ostali karakteri komedije slabo crtani, sve samo uzgredne figure, da se mali barunić dovine većoj slavi. Nitko ne će gospodični Kraljevoj pisat u grieh, što si je izabrala upravo taj komad, jer se nije mogla oteti ženskoj a navlaš glumičinoj ćudi, koja ne zazire od „parade". Munjevna osjetljivost njezinih živaca, žar njezine krvi, gibkost tiela i hitrina njezina uma ne bi zaista bila našla boljeg zaklona nego li je uloga barunskog malića, kojom je kroz dvie i pol ure razigravala srdca Zagrebčana, i ako je gospodična, riešena zapreka ženskog odiela, koraknula kadšto preko medje, koju su odmjerila pravila umjetnosti, ne bijaše to promišljena glumačka doskočica, već prevelik zanos. Uz Karla trudio se osobitim vještinom g. Jovanović (Rafael d' Arbaut), da protumači zagonetni karakter Isusovca, koji se u jedan hip prometne ljubovnikom i kavalirom, a g. Freudenreich govorio je ulogu starog barona živo, naravski. Gja. Ružička (ljubavnica Angelina) i gja Bajzova (barunica spletkarica) poniele se dobro prema neznatnim ulogam, a vrtljar Lepée g. Rajkovića bijaše tip dobro proučen. Gospodinu Banu preporučamo hrvatski naglasak, a g. Ružiću učenje uloge, jer mu se jezik u prvih prizorih strašno zaplitao.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

G. Sime Ljubić revni čuvar našega narodnoga muzeja dobio je u znak priznanja za svoje monumentalno djelo „Opis jugoslavenskih novaca" od Nj. c. kr. Veličanstva veliku zlatnu medalju za znanost i umjetnost (pro litteris et artibus). Mi mu čestitamo od srdca, jer je tiem djelom osvjetlao i sebi i narodu lice i u numismatici obćoj izpunio prazno do sele mjesto, pošto su dosadanje bilježke o jugoslavenskih novcih s veće strane netočne bile. Preporučujuć svakomu imućnijemu našincu to djelo što toplije, želimo samo, da nam g. Ljubić i slavonske, dalmatinske i dubrovačke novce opiše, kako to g. Ljubić i sam želi. Tu ne možemo ne spomenuti, da se je ušlo u trag obširnoj listini u našem zemaljskom arkivu, iz koje se razabire, da su stari slavonski novci kraljevski i banski (moneta regis pro Sclavonia, moneta banalis) kovani upravo u Zagrebu, te su u listini spomenuti i pjenezari, koji su ih kovali. Sada i znamo, što znači „Denarius zagrabiensis" u starih spomenicih.

Hrvatsko dramatično družtvo u Dubrovniku. Naše dramatično družtvo krenut će ipak u Dubrovnik, gdje će prvu večer prikazivati u velikom gradskom kazalištu pred licem Nj. Veličanstva kralja. U svem biti će 15 hrvatskih predstava, sve najboljih komada. Od izvornih prikazat će se „Mejrima" drama Dubrovčanina Matije Bana. Ob uspjehu predstava donosit ćemo potanje viesti. Želimo našim vriednim glumcem sretan put. Neka skupe sve svoje sile, svu pomnju, sav zanos, da sebi i narodu osvjetlaju lice na onom mjestu, gdje Gundulić, Palmotić, Gjorgjić i drugi ugledaše sviet. A gradu Dubrovniku, njegovoj vlasteli i puku dovikujemo od srdca: „Živili! i tri puta živili!" što ponosito iznose pred svietlo carsko lice hrvatsku starinu.

Rembrandtovi bakrorezi u Zagrebu. U prošlom broju našega lista javio je g. dr. Kršnjavi iz Rima, da je naš slavni Mecen kupio iz sbirke slikara Fortunya u Rimu bakrorez od slavnoga Rembrandta. Drago nam je javit, da u Zagrebu već više tih bakroreza ima. Ne ima dvojbe, da će se više toga naći u Valvazorovoj sbirci u nadbiskupskoj knjižnici, nu sada možemo reć, da smo u gospodina Ivana Tkalčića vidjeli 5 Rembrandtovih bakroreza i to vrlo krasnih sa oznakom „f. Rembrandt" a medju njimi „sv. Pavla pustinjaka", prekrasnu glavu starca. G. Tkalčić, revan rodoljub, poklonio je već svoju numizmatičnu sbirku narodnomu muzeju, te mu kani i ostaviti zanimivu knjižnicu i sbirku slika. Ugledao se svatko u njega. — Izim toga imade g. dr. Frank, domobranski liečnik u Zagrebu bakrenu izvornu maticu od Rembrandtove ruke. Slika prikazuje samog umjetnika.

Dopisnica uredničtva.

— P. u Senju. Strpljen spašen! Obćeniti odgovor ne tiče se vas. Ne bi li malo proze? Lakše se pliva. Pa će po vremenu i dobri stihovi doći. Čovjek ne živi samo o hljebu, pisac ne samo o stihovih.

Zabava: Mladi gospodin — Boljar Orša — Mumija. — **Pouka:** Hrvatske uspomene iz Dalmacije — Meteori. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 17. **U Zagrebu 24. travnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Bijaše burna zimska noć. Na jasnom plavetnom nebu drktale zviezde ko zlatni kristali, a puni mjesec sipao svoje svjetlo humovi i dolinami, koje je pokrio visok snieg, visok, da niesi vidio ni živice ni ograde, ni staze ni ceste. Iz biele pustinje provirivale na obronku humova crne seoske kućarice, po suhom drveću caklilo se o mjesečini inje. Od časa do časa dunu mrazan vjetar, zadievajuć se zviždom u granje, sipajuć inje po zraku poput alema. Ljudskoj stopi ni traga, ljudskomu glasu ni glasa. Na samotnu brdeljku sred te zabitne brežuljaste krajine, daleko od selaca, razsijanih po humovih, stajala drvena klimava crkva, vriedna starica jedva jaka nosit maleno zvono, a jedva dvadeset koraka od nje dizala se vrlo sumnjiva drvena sgrada na jedan sprat, bez sumje župni dvor svetoga Mihajla. Prozoročići župnoga dvora kriesili se u noć crvenim plamenom, gust, crn dim vitlao se iz dimnjaka, u toj kući bilo je dakle jošte živih ljudi. U istinu U najvećoj na prosto obieljenoj sobi žarila se grdna peć, iz koje bi ona tri biblijska mladića jedva ciela izašla bila. U sobi je bilo malo šta vidjeti. Star staklen ormar, a u njem čaša, boca, vilica i noževa. Kraj vrata o klinu visio ubrus i ključ od pivnice, o zidu stara puška i nejasna slika svetoga Mihajla, zadimljena baština kojega pavlinskog samostana. Sred sobe stajaše stol, pokriven seljačkim ubrusom, a na njem butina, zelen vrč vina, križka domaćeg sira, dvie glave luka, i grdan hljeb kuruznog kruha. Za stolom sjedjahu na prostih stolcih tri čovjeka, jedan odebeo gospodin, ćelav, domaći župnik Imbro Gašić, na proti njemu čovuljak, kapelan Janko Lugarić, a u sriedi muž dobroćudan u plavetnu zobunu, komu je lice vrlo naličilo na kvrgastu vrbu; taj „tertius aliquis“ bijaše vriedni zvonar Miško. Družtvance se kartalo; velike tarokove karte otimale sav pozor gospode u toliko, da su malo marili za siloviti urnebes sjevera, koji je vratima i prozori nemilice drmao, karte ih toliko osvajale, da niesi čuo ni rieči, ni glaska, van da je koji mišić pod ormarom kopao.

I župnika i kapelana bijaše lice vrlo flegmatično, poniknutih očiju gledahu karte, premda im je debeo znoj na čelu sievao, nu zvonarevo lice svakim se časom nemilo mienjalo, kao da ga trbuh boli; jadnik Miško radio je silom skupit sve svoje misli, da pogodi što je „dječak“, što li „kralj“, a navlastito, da pogodi rimske brojeve taroka, što je tiem mučnije bilo, jer župni toranj sv. Mihajla nije imao ure, dakle ni rimskih brojeva. Baš odpoče nova partija. Župnik promieša karte, kapelan predignu, i kad su razdieljene bile, razvije se sliedeći zanimivi dialog:

— Tri, reče kapelan, puhnuv dim iz lule.

— Dobro, skunji se Miško, skupiv obrve.

— Dva, nakašlja se župnik.

— Sam, odpuhnu kapelan silu dima, deset taroka! Pagat ultimo!

— Contra! razjari se župnik.

— Tarok! lupi kapelan šakom po stolu.

— Tarok! odvrati župnik lupnuv isto tako po stolu i lup, lup! grmilo to bez kraja. Bolni Miško, žmirnuv kod svakog udarca, bacio plahim pogledom svoju kartu svaki put iz prikrajka. Jedan put ošinu ga gnjevno oko župnikovo; Miško stao drktati; drugiput ošinu ga oko, Miško se zažari.

— Puf! lupi kapelan škizom po „dvadeset i jedinici“ Miškovoj, — Puf! Pagat ultimo!

— Miško, ti si strašan magarac! skoči župnik biesan na noge.

— Pijte! završi kapelan mirno. Župnik i zvonar izkapiše punu čašu, jer se nije igralo za novce, već je svaki pobiedjenik morao izpiti čašu vina.

Digitized by Google

Živući u toj pustinji, zasuti visokim sniegom, odkinuti mećavom od ostaloga svieta, prikraćivala si gospoda tarokom kratke zimske dane i duge zimske noći i hranila se suhim mesom, jer od sniega ni puta ni staze. Po tjedan dana ne vidješe pod svojimi prozori ni živa stvora do nekoliko gladnih vukova. Nova partija odpoče; u jedan put čuo se kroz buru krik.

— Netko kriknu! dignu se župnik.

— Hm! i meni se vidi, odgovori kapelan mirno.

— Sad po drugi put! skoči župnik k prozoru.

— Bit će vuk! odvrati kapelan.

— Dà, vuk! potvrdi Miško.

— Kakov vražji vuk! razsrdi se župnik. — Čujete li praporce?

— Čujemo. odvrati kapelan.

— Imaju li vuci praporce? planu župnik. Gledaj, Miško, šta je?

Miško se vukao dosta lagano na tavan. da gleda iz škulje tko je. Bura hujila, a kroz buru veselo zvonili praporci.

— Je l' puška puna? zapita župnik kapelana.

— Jest? odgovori Janko.

— A ključevi od crkve na svom mjestu?

— Jesu, al su crkvena vrata slaba.

U ovaj par doleti Miško u sobu. Obrve mu se bile naježile, lice pobliedile. Mašuć rukama i glavurdajuć stade mucati.

— Dà — dà — dà! — Evo ih! — Raaazbojnici! Tri — tri! — uzdahnu napokon težko. U to stalo lupati silovito na vratima. Župnik skinu pušku, Janko stavi lulu mirno na stol, zasuče rukave i stade blizu vrata.

— Bene! reče, „neka dodju!“ Sve silnije lupalo na kućnih vratih. Mišku bijaše pri duši kao mišu u stupici, oko koje obilazi mačak. Župnik otvori prozor, navinu kokot; pred kućom opazi saone, dva konja i tri oružana čovjeka.

— Tko je božji? zapita starac.

Al ne ima odgovora. Župnik namjeri, puška planu u noć, a mukloj tutnjavi odazva se grohotan smieh.

— Gdje je prah? Gdje olovo? zapita starac zabunjen.

— Ne znam, odgovori Janko mirno.

— Idem ga tražit! zaviknu Miško živahno. a u jedan hip ne sta ga iz sobe. Silovitim štropotom padoše od sjekire kućna vrata. Težki koraci topotali po stepenicah. Jankovo oko sievnu poput risa, usne mu drktahu čudnovato. Jadni župnik stajaše kraj otvorena prozora, zinuv, držeći praznu pušku u rukuh. U taj hip otvoriše se vrata. Od silnog propuha utrnu se slabi plamen lojanice, al u sobi bijaše svjetlo od sjajne mjesečine. Tri silna, oružana čovjeka po crnimi krinkami pojaviše se na pragu. Kapelan stisnu oči i uzmaknu za dva koraka. Po kući čula se vika ženskih glasova.

— Tko ste vi? zapita prvi čovjek kapelana.

— Janko Lugarić, kapelan svetoga Mihalja, odvrnu čovuljak nestalnim glasom i zaleti se na silnike.

— Dajte! viknu prvi čovjek drugovom. Drugi silnik skoči za kapelana i čučnuv turnu glavu medju Jankove noge. Zatim skoči i noseć kapelana na ramenih provali iz sobe.

— Laku noć, gospodine župniče! nasmija se prvi čovjek i izidje. Silnici zamotaše Janka u šubu, posadiše ga na sanice i stisnuv ga ljudski medju se, potjeraše konje visokim sniegom niz brdo u jarak.

— Bog mu dao duši lako! uzdahnu Miško vireć iz tavanskog okna.

Poput striele letile sanice jarugom. Bura urlala kao ranjena zvier. Mjesec blieštio nebom kao da ga je pokrio led. Na obronku nad jarugom stajaše vuk, naćuliv zvjedljive uši, šta li tu biva. Dalje letile sanice, Janko jedva i disao od silne bure, od krute zime, od četirih gvozdenih šaka, što no ga nemilo sapinjahu. Šta je to? Šta je to? pitaše se jadnik, „šta je to?“ pitaše nemile drugove, al mjesto odgovora, čuo je samo riečce „Ho! Hi!“ kojima je kočijaš bodrio konje. Tako se išlo puna dva sata. Najednoč pojavi se sred sjajne zimske noći ize brežuljaka tvrd grad sa četiri kule. Svi prozori bijahu razsvietljeni, a rumeno svjetlo steralo se daleko po sniegu. Kočijaš potjera konje prema gradu. Štropotom prevališe kola gradski most i udjoše vratima. Prangija puknu. Niz stube doletiše sluge noseći srebrne sviećnjake, i pokloniv se duboko, povedoše kapelana u prvi sprat. Velika vrata otvoriše se širom, a Janko stajaše na pragu velike, sjajne dvorane. Janko zinu, bilo mu je, da će osliepiti. Uz svod dvorane vijahu se zeleni vienci. Medju crvenimi tapetami padahu kraj visokih prozora bieli zastori od fine tkanine do taraca od bielih i modrih mramornih kocaka, a medju prozori visijahu slike starih hrvatskih junaka. Sa svoda, sa zidova blieštile stotine plamtećih voštanica u svjetiljnacih od kristala. U sriedi stajaše dugačak stol, pokriven bielim damaskom. a na njem zdjele, pladnji, košare od suhoga srebra. sve pune slastica, voća, divjačine, stajaše u pozlaćenih kondirih i svježe cvieće, duga vojska šampanjskih boca. brušenih čaša. Na kraju dvorane opazi Janko uzvišeno mjesto, pokriveno sagovi, na kojem je stajao bielim ubrusom pokriven stolčić, a na njem srebrno razpelo. četiri voštane svieće i knjiga. Dva, tri puta stisnuo Janko oči, da vidi, je l' to san ili java. Mozag mu stao vrtiti. Prešav rukom preko čela, upita se:

— Šta je to? Šta je to? al odnikud odgovora. Janko bijaše u toj dvorani sam samcat.

Bijaše mu sred te sjajne samoće težko pri duši. U to puče druga prangija i potrese kapelana silovito. Za otim čuo se ne jasan žamor. Vrata za Jankom otvorila se i polaganim, svečanim korakom ulazila povorka otmjenih ljudi sve dva po dva. Ponajprije liep mladić, u crno odjeven a uz njega djevojka, odjevena u bielo

Digitized by Google

pod mrtovim viencem. Za njima plemići, častnici, gospoje, gospodjice, a najzad pristara debela gospoja u crnoj svilenoj haljini. Janko ne znajući, šta da radi, klanjao se povorci neprestance, al došljaci kan da su za njega malo marili, kan da ga ni vidjeli niesu. Napokon uvidi kapelan, da je onaj mladić na čelu provoda grof Karlo Malinović, uvidi, da se po svoj prilici nalazi u gradu Malinovcu. Povorka razredi se na obie strane stolčića sa srebrnim propelom. Grof Karlo izvadi iz žepa samokres, napuni ga zrnom na oči družtva, i položiv ga na stol podje do kapelana, uhvati ga pod ruku, te ga povede do sred kola.

— Oprostite, velečastni, progovori Karlo mirno, te se u toli kasno doba noći utekoh vašoj dobroti. Ali poznavajući vaše dobro srdce, nadam se, da ćete mi oprostiti, što vam dosadih, saznate li o čem se radi. Nadam se, da vam ta kratka šetnja nije nahudila?

— O molim, gospodine grofe, kihnu kapelan, dapače — no — mala kijavica, al — kao da i nije ništa — vjerujte — ništa!

— Vrlo mi je žao, što ste nazebli, i ako je tomu kriva nespretnost mojih slugu, pitat ću ih oštro za račun. Nu sada da govorim o vrlo važnom razlogu vašega po mene toli častnoga pohoda.

— Pohoda? izmuca Janko stisnuv oči — dà, dà, sigurno častnoga pohoda.

— Imam vas za nešto umoliti, velečastni gospodine! progovori Karlo vrlo jasno.

— Izvolite, izvolite, gospodine grofe, pokloni se kapelan, a pri tom pojavi se na njegovu licu smjesa nejasnih slutnja i osjećaja.

— Moja molba, velečastni, mora se ovršiti, nastavi Karlo oštrije igrajuć sa samokresom na stolu, „m o r a!“

— I — i — izvolite! zažari se kapelan kopajuć rukama po žepovih.

— Dobro. Moja gospodo! moje gospoje: okrenu se Karlo prema družtvu, dozvolite mi, da vam dokažem nekoliko rieči, da vam bude sve podpunoma jasno, jer vidim na vašem licu neki nemir, vidim neku bojazan, a to je i posve naravski. Pozvao sam vas, odlične glave, na svetkovinu u Malinovac, grad mojih djedova. Vi se u velikom broju ljubezno odazvaste mojemu pozivu u prkos zimskoj nepogodi. Hvala vam, od srdca vam hvala. A znate li kakova se svetkovina slavi u Malinovcu? Ponajveća, što ju taj grad doživljeti može — vjenčanje grofa Karla Malinovića, jedinog potomka stare slavne hrvatske obitelji sa baronessom Kamillom Bukovačkom, vriednom kćeri vriednih djedova, koju sam oteo iz otčevih dvorova — —“

Čudan žamor, tajno šaputanje razliegalo se dvoranom, a Janko se lecnu, kao da ga je tko ubo u rebra.

— Reći ću vam u kratko, kako je bilo, nastavi Karlo mirno. Poznato vam je, kakovo je ljuto neprijateljstvo razdvajalo od više godina Malinovac i Bukovac, dva susjedna grada, dvie susjedne obitelji, kojih je od vjekova vezala ljubav, sloga i mir. Neprijateljstvo, niklo iz malena povoda, planulo je živom strasti, i ukruti se mržnjom, krutom poput tvrdoga gvoždja. Žalost je to i nesreća, koje obilnije razabirati ne ću, jer se tiče častnih, milih glava jedne i druge obitelji. Nu nadodje slučaj, štovani gostovi moji, slučaj bar po mene sretan, slučaj reko bih od boga, sa kojega niče u momu srdcu nada, da će se kruta mržnja raztopiti, da će zavladati staro iskreno prijateljstvo, da će se obitelji sljubiti življe no prije. Sila, koja je toliko čudo stvorila, jest — ljubav, ljubav djece bukovačke i malinovačke medju sobom, toli silna, kolika je bila mržnja roditelja. Baronesu Kamilu, koja evo pred vami stoji pod mrtovim viencem, uvriedi pred svietom zlopak jezik, a ja kaznih klevetnika desnicom rukom, plemićkom sabljom. Jesam li smio drugčije raditi? I moja krv poteče. Jesam li ju smio štediti? Iz te krvi niknu naša ljubav, tajna s prvine i samim ljubovnikom, nu kad zaprosih Kamilu od baruna, kad me barun odbi, planu osjećaj živim plamenom i zakleh se, da Kamila mojom biti mora, zakleh se pred barunom. Jesam li smio uzmaknuti? A ona? Zahvali mi se nježnim, stidnim pismom na junačkoj obrani, al poznavajući sviet i ljudsku dušu, razumih, da iza te stidne hvale viri živo ljubeće srdce. Jesam li smio ne ljubiti je, jesam li smio mirovati, saznavši potajno, koliko je suza za me proteklo, koliko je muka sirotica rad mene premučila?

Evo pred vama baronese Kamile, gledajte milinu njezina lica, onaj rumeni, stidjivi žar na njezinu obrazu, gledajte sve to, mili gosti, koji znate, kako sva zemlja slavi vrline Kamiline, pa recite mi, jesam li ljubljen od nje smio ne ljubiti je? jesam li smio mirovati, kad ju htjedoše udat za stranca, za dvorskog komornika, starca od 60 godina? Sve to saznadoh po prijateljici Kamilinoj i kad se je kobni po nju čas sve bliže primicao, kad je djevojka stala sdvajati, odlučih spasiti ju bez volje i proti volji njezinih roditelja. — —“

— Per amorem dei! To je strašno! glavurdao Janko, kopajuć po žepovih.

— Dà, nastavi grof, poslah po prijateljici Kamili pismo, neka ne klone duhom, neka sliepim, nerazboritim posluhom ne uguši svoga srdca, neka si ne truje života na vieke sliedeći starca izkipjela — ona prava slika cvatuće mladosti. Mnogo je trebalo nagovora, mnogo je bilo odpora, strašne borbe — ali narav, srdce održa pobjedu. Po dogovoru sa prijateljicom, vriednom gospodjom i rodjakinjom Kamile, koja je zaman kušala omekšati srdce roditelja, provezoh se danas o podne kraj Bukovca. Nedaleko od grada stadoh. Prijateljica dovede Kamilu, drkćuću, sdvojnu, sretnu, zaplakanu, liepu žrtvu pustih predsuda. Digoh ju u kočiju, a za njom udje i rodjakinja i sretan dovedoh ju amo u dvor mojih otaca, u kolievku moga plemena. Zakoni vele, da

*

Digitized by Google

sam otmičar, duša mi veli, da sam spasitelj, zakoni svieta me mogu osuditi, ali vječni, istinski zakon srdca odobrava moj čin, a vas mile goste i prijatelje pozvah ovamo, da budete svjedoci moga čina, da dokažete svietu, što li je prava, živa istina, i zaklinjem vas evo pred bogom, pred svojimi djedovi, pred svojom majkom, koja primi Kamilu kao dragu kćercu, zaklinjem vas, recite mi, jesam li pravo uradio, jesam li ogriešio dušu? Zaklinjem vas, sudite mi sud!

— Pravo, pravo! klikoše gosti u jedan glas.

— Na zdravlje! šapnu Janko skiskujuć oči, na liepog se vraga namjerih!

(Dalje sliedi.)

Budnica Trenkovih pandura*

po glasbovanju bosanskih cigana u kajde stavio i za glasovir priredio

Franjo Š. Kuhač.

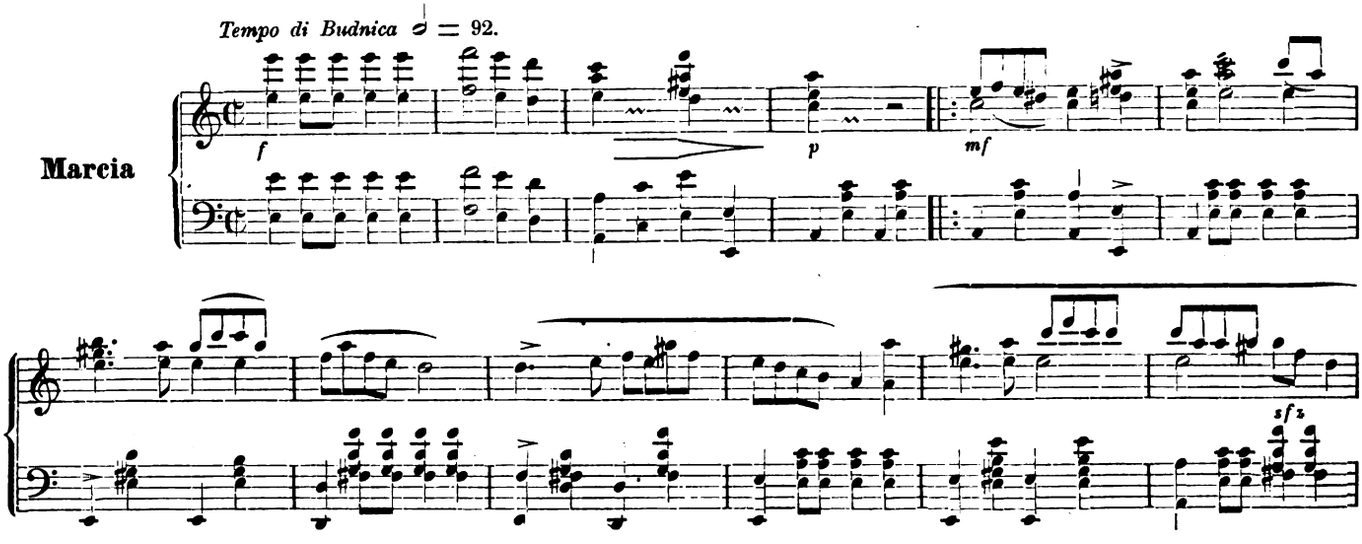

* G. 1867. čuo sam ja ovu koračnicu u turskom Brodu od petorice Cigana, koji mi rekoše, da je to budnica Trenkovih pandura. Ne uzdajuć se u rieč Cigana i vrativ se u slavonsku krajinu upitam nekoga narednika brodske pukovnijske svirke, da li pozna taj glasbotvor, a on mi odvrati, kako doduše on i njegovi drugovi sude, da je to turska glasba, ali kako je po narodu zavladala miso, da je to ona budnica, uz koju se Trenkovi panduri na ratištu u Njemačkoj pojaviše.

Premda imademo u velike razloga vjerovati predavanju našega naroda, osobito što se tiče Trenkovih pandura jer i danas ima još pogdjekoji junak živ životom, koji je nekoč u Trenkovoj četi vojevao, — to bi mi ipak milo bilo i drugo svjedočanstvo.

Po mom sudu mogli bismo baš iz same Njemačke dostati se kakova izvjestna glasa, bud su ondje naše pandure svojski na um uzimali, kojekakve crtice o njihovu životu pobilježili dapače pojedine naslikati dali, te s toga mislim, da bi naši djaci i učenjaci u Njemačkoj mogli po knjižnicah iztraživati, da li ima gdjegodj rukopisnih kajda, kojimi su možda pobilježeni pokusi svirke Trenkovih pandura. Ja se tomu tiem više nadam, što glasoviti njemački glasbotvorac Robert Schumann broj 5. svoga op. 85. (objelodanjen po Schubertu u Lipsiku) naročito zove hrvatskom koračnicom (Kroatenmarsch), koja svjedoči, da takovi glasovi ne mogu biti ni u njemačkom uhu ni u njemačkoj tradiciji, jer joj se melodije njemačkog jezika sasvim protive. Zato mnijem, da ne ću daleko zamašiti, ako kažem, da je Schumann istu koračnicu ili u kakvom starom rukopisu našao, ili ju od pučkih glasbara, recimo od lužičkih Srba, uzeo, koji su ju opet od Trenkovih pandura naučili. Istina je, da Schumannov „Kroatenmarsch“ nije baš sasvim nalik našoj koračnici, ali svaki će — sravniv ta dva marša — odmah opaziti, da su iz istoga vrela crpljena. Obret kajdopisa svirke Trenkovih pandura vriedio bi poviesti naše umjetnosti u velike već s toga, jer sviet drži, da je tako zvana „turska svirka“ sbilja turski izum, dočim je ipak dokazano, da je baš Trenku prvomu na um palo, da uza svirku na vojsku kreće. Isti starovjeki, sad već pokojni biogradski ravnatelj svirke Josip Šlezinger, koji je dobro poznavao srbsku glasbu, i koj reče, da tu budnicu dugo već poznaje, sudijaše, da je to „persijska“ a drugi rekoše, da je to magjarska „glasba“. Ja ne pristajem ni uz jedno, ni uz drugo. Sabrao sam 20—30 turskih koračnica, pa po njih mogu reći, da je ova budnica posve drugoga značaja, a nalazim izim toga u njoj onaj osobiti zakon, kojeg se drži slavenski narod pri stvaranju svojih napjeva.

Molim dakle, neka gospoda našinci ne smetnu s uma ovaj poziv onako brzo, kao sve dosadašnje razprave o narodnoj glasbi i neka i drugi hrvatski i srbski listovi upozore naše zemljake u Njemačkoj na ovaj broj „Vienca“.

Fr. Š. Kuhač.

Digitized by Google

Bleško jezero.

Digitized by Google

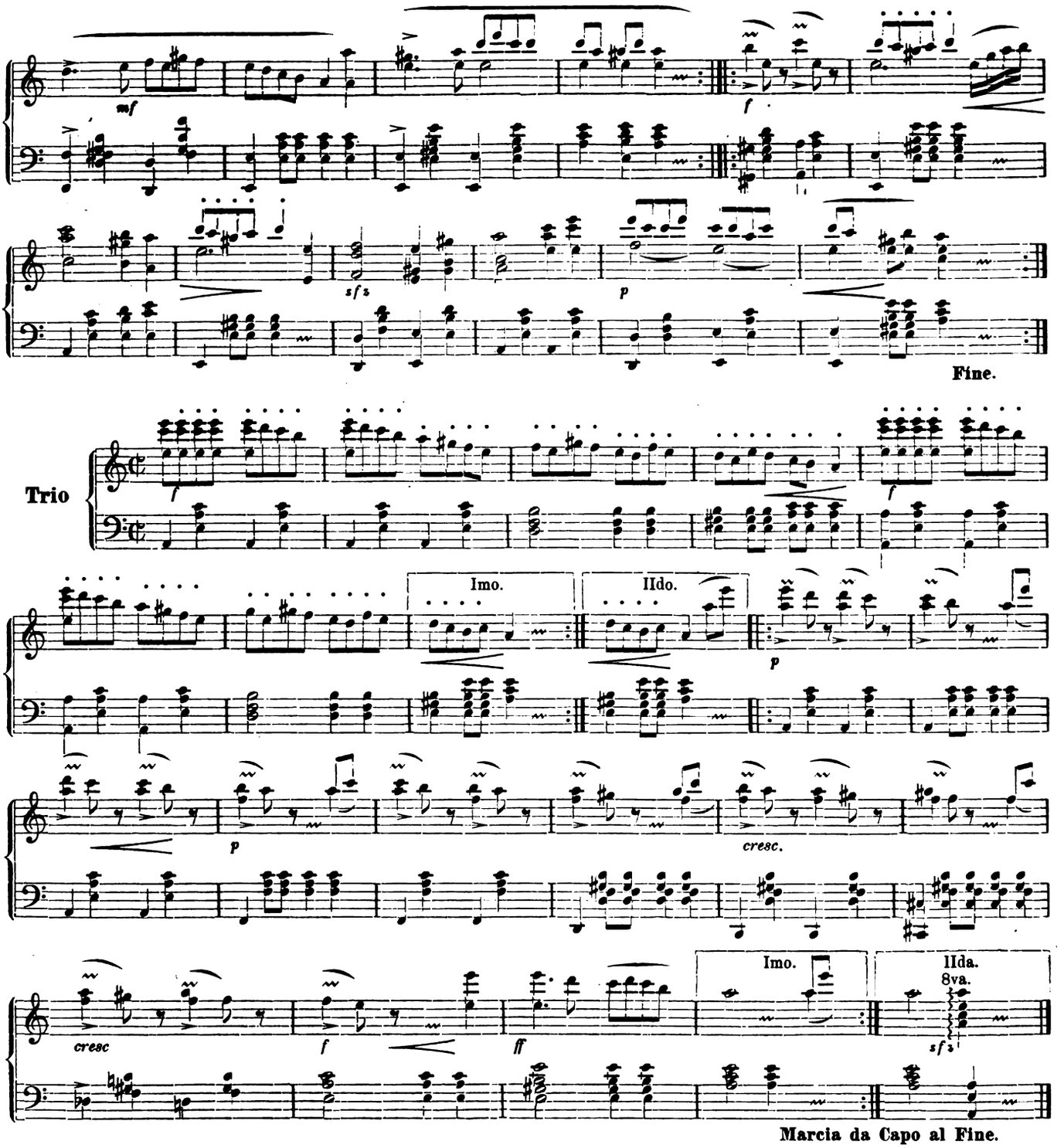

Mumija.

Pripoviest po njemačkom.

Preveo —i.

(Dalje.)

V.

Godine minuše; Mohamed-Ali pretvori trženje starinami u državnu samoprodaju; što nadjoše u sbirkah prodavalaca, to sve i zaplieniše, izvoz preko Aleksandrije zabraniše, samo iz Sueza mogla se po koja starina dobiti. Sjajni posao, što ga je naočice svemu svietu

Digitized by Google

i uz veliku korist obavljao Grk Rosas, pretvori se u kriomčarenje a napokon spade Grk na donje grane i uze cincariti kipići, nakitom, papyrnim trubaljkami i drugim sitnarijami. Tako ostadoše Grku samo neke mumije, kojim je najvolio i koje je od podkraljeva opravnika zaklonio. One mu bijahu jedine i vierne družice na pustoj i tužnoj samoći. Imao doduše Grk još jednoga plačidruga, koji je dane i noći uzanj proboravljao, a to bijaše kljasti Aslan, koga je zrno iz Englezova samokresa onako nakazilo. Od onda, kad se je dogodila ona strašna prekreta, bijaše lovac hijenâ bogatomu prodavaocu mumija najbolji prijatelj. Grk pojimaše Aslanovo mahnitanje, te mu se jadnik vrlo smilio. Melbus mu se gotovo pričini svetcem, koji se je posvetio tiem, što je toliko ljubio Psilu. U Grkovoj kući ostalo sve onako, kako je bilo onaj dan, kad je Psila pobjegla. Nijedne stvari ne makoše s mjesta, na svilenu uzglavju, gdje je liepa Grkinja počivala, kanda se još razpoznavao utisak mladolika nježna obražčića; još stajaše dugovrati ibrik pun ruževice do srebrnog umivala, eno kadila od čakanine i na njem hrpica pepela od sažežene aloje, eno u kutu zlatom izvezene papuče a gle ondje u okapini od sige bizantinske slike matere božje od ocakline i bisera, kojoj se davno već nitko nije molio. U spremnjaku od bakamovine eno još svega nakita Psilina izim jednoga jedinoga, što ga je uza se poniela. To je bila ona divotna sapinjača sa smaragdom u vincu nilskih ružâ, posljednji dar od njezina otca. Dugo nije mogao Rosas pregnuti, da opet ulazi u sobe, što ih je nezahvalnica napustila. Jednom trgne se prekoračiti prag njezina boravišta, od toga trenutka uze jenjavati srdobôni gnjev u njegovu srdcu topeć se od miline tužnih uspomena. Dugo, dugo sjedjaše starac i čudne slike mimolažahu njegovoj duši na pogledu; Psilu vidje, gdje djetinji, gdje se smije, čavrlja, gdje se kupa, kiti, gdje kleči pred biser-slikom... Izmaće li se Rosas tim sladkim uspomenam, to je za cielo kutrio u se u zaklonitoj mumijskoj dvorani i od težka nepokoja uzdisao uza svoga plačidruga Aslana.

Eno ih druga uz druga, gdje muče mukom dugo, dugo, a na jednom progovore oba k jednu i govore samo o Psili, a umuknu opet samo onda, kad im jecajuć zapne bjeseda u grlu. Tako življahu mnogo godina, jedan drugomu u nevolji drug i pomoćnik, dà lakše prekuže ovaj viek.

Jednom bijaše Rosas sam u rotundi. Bila noć; a on već više dana izgledao druga svoje samoće, al Aslanu nigdje ni traga ni glasa. Grk pitao u Kurnahu za jadnika. Nitko mu ne znade kazati, kuda je dospio. Ali ga nestalo, te nestalo. Što li mu se je moglo dogoditi? Svašto nagadjaše starac sanjajući. Najednom zagrmi strašno, sva se gora potrese uz užasnu prasku i lomljavu. Eleknu se Rosas i skoči na noge. Sorilo se opet silno stienje izprebušeno grobnicami, kao pčelino satje stanicami, zasulo ruševinom malne svu Grkovu rotundu a k jednu provalilo na gornjem kraju tavni podzemni hodnik. Neka se tajna slutnja pojavila u Grkovoj duši, a sâm se u čudu nadje, što je ostao živ. Zar da se još kakovu čudu nadâ. Neka ga tajna moć povlačila u onaj novi hodnik. Pope se uz ruševine i poslije 20 koračaja eto ga u drugoj visokoj grobnici, ili rotundi, a iz te rotunde eno izrovanih hodnika na sve krajeve briega; sila božja mumija svakojake vrsti, svakojaka oblika leži po tlieh ili prislonjena uza stiene ili provirujuć izvjedljivo iz izdubenih okapina a zadušljiv vonj natrona i pakline okužavaše zrak.

U sredini eno ljepotna liesa od vjekovite sikomorovine, kanda ga je tko hiteći ondje ostavio. Čudne vidiš na njem hieroglife, gdje vrve umjetno ucrtane medju žarkošareno cvieće i zlatosjajne prilike. Sva je prilika, da je to lies kakve previsoke gospodje, koji je silom lišen sarkofaga. Bje li tomu povod svećenička mržnja, ili grabežljivost crkvoderâ ptolomejskoga Egipata?

Biesan prinese Rosas svoj lampaš k liesu. Da nije to ona tajnovita mumija, koju je Grk već tolike godine iztraživao? Svaka žilica njegova propala tiela zaigra, duša mu živnu, ponada se...

Već se sagnu, da drhćućim rukama odklopi lies, u taj tren zadjede nogom o čovječje tielo pokraj liesa, priuie svjetilku licu toga tiela i sgroziv se spoznade Aslana, koji se ne činjaše živ. Kako li je melbus u to dosle ne pronadjeno pokojište dospio?

Ali šta je starcu stalo do toga, kako je Aslan tuj dopao? Ta eto mu ljepotna, čudna liesa, pa još zatvorena!... Rosas prihvati i noktima, ne bi li izvadio drveni svornjak. Poli ga studen znoj, od napora i zaduhe spopade ga suh kašalj i uze mu parati grudi, u taj par odvali se pokrovac... odvrnu i drugi pokrov od ljepenke i uzkliknuv pokleče starac pred otvorenim liesom.

Dugo čučaše Grk pola onesviešten, napokon podiže se i uze gledati te gledati... gledaše niemom neizkazanom zamamom na bliedu licu, izišav u čas za mnogo godina mladji. Pri crljenkastu svjetlu svoje svjetiljke gviriaše starac u spokojnu žensku mumiju, koja bijaše za čudo dobro održana i svježa, kanda ju je vještak istom juče melemom od aloje, mrče, sladke korice i metlice odragomastio. Nadzemaljska, omamljujuća ljepota sievase s mladjahna lica, mrke oči od ocakline činjahu se crnimi dijamanti, bogata pozlata blistaše s čela, obilati pramovi, cakleć se od crnine, umjetno spleteni ležahu poput spavajućih gujâ na bogatu kovu, na tom oklopu grudi. Gle dragocjenih narukvica na jedrih ruku a na prozirnih prstićih sjajna prstenja, oko vrata sjevucajućih nizova bisera i dragoga kamenja!

Lagodice podav se u mirisno ruho poput nježne nevjeste izilazilo joj tielo vitkasto i punahno u deseterostrukih, hieroglifami izšaranih povojih, kojimi je bila malne sva obavijena. Još se smiešila milinjem oko

Digitized by Google

ustašca, smiešila se samosviestnom ljepotom i snagom, kojoj nitko nije mogao odoljeti; odragomastilac, slikar, pozlatilac, pisalac hieroglifâ — svi se natjecali, da tisućam godinâ održe prividni život te kraljevske mumije. Za cielo zahtievao kralj, obožavalac i drug te divote, da vječita i nepromjenljiva uztraje njezina ljepota, kao šte će uztrajati taj hram od granita.

Za tom eto divotom oteše se Grkove oči tajnovitom, omamljivom snagom, jer čim dulje starac u liepu pokojnicu gviriaše, tiem čudnovatijom pričinom, jasnotom i živošću izilažaše to umiljato lice naliko na Psilino, smiešeć mu se svejednako. Suze mu potekoše niz lice, kanda je sišao s uma, zagrli mumiju i stade ju cjelivati. Zar se je kakov milosrdni džin (duh) pretvorio u podobu pobjeglice, da uboga starca tješi? Kako može čeljade na čeljade toliko nalikovati?

— Aslane, Aslane! uze Grk vikati u uho nesretniku ležećemu pokraj liesa, jer starcu mal ne puče srdce od radosti, te ne hćede, da bude sam, poželje govoriti, pohvalit se, poželje čuti koju... al se nesretnik ne miče.

— Psilo! kliknu starac, da je poput groma zaječalo po svodovlju. Eto čuda! Melbus pomače se i razvali oči. Živ je, zaijuka Rosas. I u istinu ne mogaše zamrli odoljeti tomu sladkomu imenu. Još jednom zazva starac kćerino ime, Aslanu i poslednja žilica života zuknu, on se prenu... — Zar živem? Upita slabim glasom melbus, ne vjerujuć sam sebi i podiže se na noge.

— Gle Psile! kliknu starac, a oči mu zasvietliše. I Aslan uze gledati, te gledaše i gledaše, dok mu na oči ne udariše suze... — Velik je Alah! zamumlja napokon Aslan, te obodvojica zaplakaše pak se ogrliše. U malo ćemo rieči kazati kako je Aslan u te hypogeje dospio. Klatareć se po zapadnoj dolini poteče onomdne za čagljem, koji mu za neku stienu umače. Aslan uze odgrtati ruševine, da do čagljeva zaklonka dodje. Pri tom poslu naidje na ulaz, kroz koji je morao četveronožke puzati. Za malo razširi se taj prokop i s desna i lieva ukazaše mu se novi prokopi. Aslan ne smjede dalje, da kuda ne zatumara, odkud ne bi mogao izaći, te se s toga vrati i nakani sjutradan sa svjetiljkom doći. Tako i bilo — Aslan udje i svietleć si, uze po prokopih bazati ne bojeć se sad, da će zatumarati, jer imajući uza se svjetiljku i znajući čarobne besjede, što ih je u Kurnahu od nekoga kopaoca blaga naučio, mišljaše, da će pravi put lahko pogoditi.

Za malo zakrenu hrabri putnik u drugi prokop; opet naidje na drugi hodnik, a onda na rotundu, odkud prokopi na sve strane vodijahu. Malo popočasi a onda udje u drugi prokop... i tako sve dalje... Koliko je dugo Aslan tako tumarao, ni sam ne znadiaše, samo se sjećaše, da se je umorio i da nije znao naći izlaza. Zahman izusti čarobne besjede, stiene ga ne čuše nit se smilovaše njegovu jadikovanju. Kao mnogi drugi pregalac u tebanskih pokojištih, sahrani se Aslan živ u tih prokopih! Svjetiljka mu davno utrnula, a on svejednako tumaraše po mraku, dok se napokon od gladi i umora ne obori na tle. Tako ga Rosas nadje pokraj liesa krasotice mumije.

VI.

Malo prije, nego li je Rosas u kraljičkih rakah naišao na tu čudnovatu mumiju, dodje troje putujuće čeljadi u Alkahiru, dvoje bijahu mladenci, koji dodjoše da medene nedjelje proborave putujući po Ponilju, dočim je onaj treći putnik, boležljiv neki odličnik, prevaliv kojih petdeset godina, poradi svoga slaba zdravlja ostao u Alkahiri. Oboje mladenaca, kći i zet onoga staroga odličnika, odlikovahu se onom plemenitom, izboritom ljepotom, kojom se englezka aristokracija u velike diči. Alabastrova bljedoća gospodjina preljepotna lišca zlatnom kosom zaokvirena sudaraše se s tanahnim nešto premekim obrazom njezina druga. Činjaše se, da je jedno drugomu jako u volji, a mlada ledica radovaše se poput vesela djeteta putovanju po Ponilju.

Što mislite, liepe čitalice, ne bi li vam prijalo takovo putovanje poslije vjenčanja? Ne bi li vam se to činilo dragotnom oazom u životu, kao što je Ponilje oaza medju dviema pustarama.

Uz vodu žuberkajuć napreduje polagano šarena ladjica, udaraju vesla po rieci, neka odjekuje vječnom tužaljkom a na kordovanskom prostiraču, meku poput svile, lagodi gospodja te ladje, liepa sretnica. Sve je naokolo veliko, bezskrajno, skladno; rieka i bregovi, nebo i pustinja nižu se slika do slike u zlatan lanac sanova. Sad se Nil zario u srebrosjajno klisurje, sad opet tiho valjajuć se obuhvatio zelena ostrva; sad se šumeć uzeo uzpinjati na uvratine propalih čudesa od hramova, sad se opet razplinuo u tiho jezero i teče izpod paoma, — sad vjetrom uzbiban pjeneć se skače preko grimiznih stiena slapova sunovratce, sad opet mirno plâčê cvatuća polja i luke.

Svagdje je pako i vazda iste veličine, svagdje i vazda živ, svagdje ga i vazda sunce grije. Željno se i drago povodi srdce za samosviestnim pokojem okolice i sreći domjenka eto tisuće novih vidokrugâ. Još bi jednom rad putovati po toj dolini čudesâ saviv se do nogu draginih, kao Faraon do nogu Taje, ljubavju ovjenčane kraljice! Želje, misli i nade procvatu tuj poput velikoga bujnoga cvieća ostrva Phile na jasno caklećem se piesku, a toli bogat, toli bezkrajan i bezbrižan čini se život na toj prastaroj zemlji.

U rujnu proljetnu zoru puče jednom glas po Tebah, da je dan prije omrkla u Luksoru velika dahabija od dvanaest vesala. Na njoj se nalazio onaj liepi mladi sglob. Po običaju putnika, koji je ovdje zakonom postao, trebalo je najprije poći u ruševine i hypogeje na lievom

Digitized by Google

briegu, te tako pojuri plemenita vlastela najprije put Kurnaha.

Selu na zapadu nedaleko od ulice Sfinksâ naidjoše naši putnici na nekolicinu Felaha, koji na oči nadzorniku a u račun paše kopahu starine. Ti ljudi izkopaše desetak mumija i poredaše ih u jedan red. Jedni nastaviše kopanje, a drugi uzeše odmatati povoje sa mumija, te razkapati po utrobah, paklinom napunjenih, ne bi li našli kojega kukca ili drugi koj nakit, zatiem stadoše otresati povoje, hieroglifami izšarane, dočim rulja smedjih, golišavih vražićaka ijukaše, te se po natronskoj prašini koprcaše. Vrgoše neke ljepše mumije u kraj; to videć zaželje mlada gospodja uz druga čudesa i jednu tieh mumija kupiti, da ju pod glavnu trofeju sretna ponilskoga putovanja kući odnese.

Britanac pristade dakako namah uza želju svoje drage Arabelle, te o tom poslu uze propitkivati u svoga vodioca, ali ovaj ne hćede pravo odgovoriti na oči podkraljevskomu nadzorniku. Zaputiv zatiem put Kolosa povratiše se na taj posao, a Cicerone uztvrdi, da se pokraj obstojeće oštre zabrane te trgovine ne bi mogla nigdje dobiti dobro održana mumija, van u jedinoga Grka, koj se zove Rosas, i koj je negda imao najbogatije sbirke te ruke, ali Bog zna, pripomenu Cicerone, da li je starac još živ, prije nekoliko dana sorio se dio kraljičkih raka, od onda nije nijedan Kurnašanin vidio starca.

Cielu nedjelju dana obilazili putnici veleljepje tebanskih ruševina, sjutra dan će krenuti. Medjutiem se opet pojavio Rosas u Kurnahu a Arapi poviedahu na sva usta, da je samo nekim čudom spašen. Tako se dogodilo, te su naši putnici još posljednji dan uglavili posietit Grka, ne bi li u njega nabavili koju mumiju. Za uru hoda dopirlaše do opušćele Grkove kuće, u koju se već davno nijedan prihodnik nije svraćao. Pristadoše uz ponuku vodiočevu i udjoše u rotundu, gdje je starac, kako vodilac reče, najradje boravio, ali uzalud tražahu Grka, u rotundi ne nadjoše žive duše...

Vodilac opazi u postranskom prokopu, gdje nešto odanle svjetlomrca. Udjoše u taj prokop i poslije nekoliko koračaja eto ih na ulazu grobnomu hramu, odkle se uzeše diviti čudnu prizoru.

Pred otvorenim veleljepnim mumijskim liesom sjedjahu pri svjetlu svjetiljke Rosas i Aslan ukipiv se i zavezav se u neku zanositu pobožnost... a u liesu eno mumijskoga čudovišta, gdje se pobožnicima milo smieši...

Časak popostadoše prihodnici, zagledav se u čudnu prikazu, tada zovnu vodilac Grka imenom. Mladi Britanac koraknu k mumiji, ali mu Aslan zakrči pristup svojom kljastom rukom čudno uzmahnuv, tobože, da je spreman pokojnicu braniti svojim životom. Mlada gospodja vrisnu, a vodilac utješi ju: siromah melbus, ne bojte se!

Rosas mahnu prihodnikom na poglavarsku, nek idu za njim a on podje prvi. Nehotice pokori se Englez, ali prije još zirnu na otajstvenu pokojnicu u sikomorovu liesu, a tomu se pogledu odazva Aslan ljutim zapretom.

Za malo poizidjoše svi iz te grobnice izim Aslana. Grk odvede strance u svoj toli pusti i zanemareni dom, da bi morao misliti: toga praga nije godine i godine ljudska noga prekoračila.

Tuj na bielom danu mogao istom Grk popogledati svoje prihodnike. Dočim je Cicerone nekadašnjemu prodavaocu mumija tumačio, što bi stranac rad, bijaše starac izbuljio svoje oči u mladu velikašicu i buljaše sve većma i strašnije uprv pogled u veleljepnu sapinjaču, što ju je liepa velikašica nosila povrh grudi Nešto ga tomu kovu otajstveno privlačilo i svu mu dušu zaokupljalo. Što li je tumač govorio, ne ču ni slovca, bijaše oniemio, osliepio, zamro prema svemu ostalomu izim sapinjače na grudih mlade lede —

Nestrpljiv, što mu ništa ne odgovara, kliknu tumač jače:

— Mašalah, prijatelju, vaša mi se ušesa čine rešetom, a moje besjede vodom u rešetu — zar me ne čujete? Što vam se to sni?

Starac ne pazeć na ujedljive rieči Arapove podiže se polagano poput automata, činjaše se, da od sgurena kržljava čovječuljka raste ljudeskara, pruži ruku i dotaknuv se prstom sapinjače upita muklim glasom:

— Od koga dobiste taj nakit?

Englezkinja uzmače plaho tomu dodiru i vrže ruku preko grudî u nakrst, a uzčudi se u velike, kad joj tumač protumači, što Grk pita.

— Od moga otca — odvrati zatiem pokoravajuć se nehotice Grkovu pomrkivanju.

— Tko vam je otac? nastavi Grk pitati istim glasom.

— Lord M..., odvrati gospodja Arabella.

Ciknu starac zadušljivo, spusti uza se obnemogle ruke i zaže za časak oči, kano da će se onesviestiti, uze klamitati poput opojena slabića... ali se iznebuha trže i prihvativ grčevito mladu gospodju za ruku uze ju zaklinjući moliti:

— Tako vam majke vaše, tko je dao tu sapinjaču vašemu otcu?

— Ženska glava, koja je s njim došla iz daleke zemlje, odgovori mladi Britanac na mjesto svoje gospodje našav se u veliku čudu s uzrujanosti Grkove.

— Iz koje zemlje? upita drhćuć starac.

— Iz Ponilja.

— A vi poznavaste tu žensku glavu? prošaputa Grk kao kroz san.

— Ne poznavasmo, odvrati Britanac, ona je već davno umrla.

Rosas zajeca tiho, poniče glavom, i kanda ga je zrno usred srdca shvatilo, smota se ničice.

Digitized by Google

Na sapinjači bio ljepotan smaragd, koliki se malo gdje nalazi, a oko njega vienac nilskih ruža od biele ocakline.

— Hodžo, reći će vodja mladomu velikašu, mrak se hvata, krenut nam je, za koji čas niknut će iz zemlje biele prikaze, da čuvaju svoje blago.

Časovi minuše. Uz onesvieštena Grka klečaše Aslan prisloniv glavu uz njegove grudi, gdjeno još tiho udaraše bilo.

— Živ je! zamumlja melbus i za malo podiže se starac, smućenim, plahim okom zirnu oko sebe i objeručke zakloniv si obraz zajeca: Umrla je!

(Konac sliedi.)

Boljar Orša.

Pjesan Mihajla Lermontova, pohrvatio Tomislav Maretić.

(Dalje)

Spiev II.*

U manastir se kupi puk
Žamorkom da sve stoji huk.
U dvoru sluge rogobore,
Sjevucaju im koplja, gorê.
Čudovište su kape njine,
Od guste sve su dabrovine;
Kinžali su im svim za pasom,
Odsievaju ko sunce jasom.
Medjù njimi je konjušnik,
Mladovječnost mu kaže lik,
Kraj bielca tudier stoji svoga
Konjica liepog, vitežkoga;
Ne miruje ni časak konj,
Grmečak trave, što je do nj,
Nestrpljiv težkom nogom bije,
Gdje lupi, tuj se trava svije.
Konjicu se bjelasa griva,
S vjetricem igra, zrakom pliva.
Dosadila mu tol'ka stiska,
Od dosade si uzde grizka;
Lagana ospe pjena bielca,
Bjeluca poput sniega cielca.
Odčatila se služba časna,
Zazvonjela su zvona glasna,
Zaječi pjesma, kano trublja,
Dugàčak ide provod zublja;
Sprovadjaju svi kaludjeri
Svog igumana proz te dveri
Do kobnog stola onog ća,
Gdje otac sveti sad će na
Po zakonu izustit sud
Nad glavom griešnom za grieh hud!
Umirila se rulja sva,
Do stiene još su stola dva,
I stolice su tuj u luku,
Rukotvor kaludjerskih ruku.
Proz velja okna žarko sunce
Svjetlućom prodire podpunce,
Na staklu iskri ti se sjajno,
Po podu titra liepo, bajno.
Rezbarijami sitnim stiena
Bijaše vješto okićena.
Svetolik mnogi lik na vratih,
Okò svakog se okvir zlati.
Starina rukom nepodobnom
Po svodu onizkome sobnom
Sad slikâ sliku... žali bože
Gdje trati vrieme, koje može
Bogomolji upriličiti —
Iz ruke, starče, kist taj hiti!...

Na mehku stolcu Orša sjedi,
Izvalio se, niemo gledi.
Plemenit brk mu, brada titra,
Jer proz njih bije zraka hitra
Srebrolik, misliš, vlas mu svak,
Kad posebri ih sunčan trak.
Boljaru kose sied je pram.
Lavorić njim se igra sam.
Ugasnuliem gledom tamo
Na vrata zirne kadkad samo.
Lupara prsti, sve se čuje,
Toliko čekat težko mu je.
Sirôtu na kraj sobe gledji,
Okrenuo se Orši ledji.
Odiela robskog na njem kup,
Arsenija je to uz stup.
U obraz glednite mu mlad,
Pa rec'te, da l' ga mori jad,
Da l' muku muči, koja sleti,
Kad zadnji časak ljudem prieti?
Ravnodušan li lik mu veli,
Prkosit da je, da bit želi?
Dokazat, da ga nije strah?
Osvetiti se, ko to zna?
Il može bit ga kini grozno,
Što sad je istom mišlju spozno.
U lancu bića, sad on mnije,
Da l' suvišan li kolut nije.
Na plavo nebo gledne muče,
Ljepota neba gled mu vuče;
Oblačke sve je okom prebro,
Nebesa pokrov kao srebro,
Gdje po voljici hite, nagle,
Razbijajuć si putem magle.
Namotrio još proz okance,
Gdje lasta leti neprestance;
Za ptiće podaje se brizi,
U visu sad je, sad u nizi,
U gniezdo svoje sad se skriva,
U žarkih tracih sad se sliva.
Siromah sad se sjeti i on,
Da sviet je bio stan mu sion,
Dok nije pozno plama strasti,
Življaše tad u slasti, lasti.
Plamenak u oku mu sievne,
Kad suza nema, da ih lievne;
Nasmiešio se, i smieh taj
Zatomit znao tugu, vaj!
Plemenit Orša začu topot,
Razumljiv nij' mu dalek ropot;
Otvoriše se za čas dveri...
Gle igumana s kaludjeri.
Visoki su im svim klobúci,
Dugačke svieće im u ruci,

---

* U I. spievu ove pjesme umetni na strani 253. u prvom razdjelu iza 19. stiha ova dva:

Litvanci gdje se silni roje,
Već mahom, travom obrasó je

Na str. 253. u drugom razdjelu iza 14. stiha:

Konjica liepa, osedlana.

Na str. 253. u drugom razdjelu metni u 33. stihu mjesto besjede jedva ove dvie: već su: na strani 254. u prvom razdjelu redak 2. i sve do 21. izključivo premjesti iza 40. na istoj strani; napokon izpravi i popuni na str. 254. u drugom razdjelu 18. stih ovako:

Dugački; nikad ne bjeh sretan,
Mučaljiv bijah viek i sjetan.

Digitized by Google

Hegúmen prvi, biel ko snieg,
Težina ljeta tišti njeg.
Četr'st jurve starcu ljeta,
Sljepoća ne da gledat svieta;
Bistoum još je, vedra lica
Ko pred četr'est godinica.
U ruci jednoj štap mu čvrst,
U drugoj nosi sveti krst,
Do dragog kama na njem kam,
Pokraj njih alem sipa plam.
Od viljevskog mu zuba štap,
Hegúmen tapa, čut mu tap.
I štap mu biel, i brada sieda,
Al bjelje što je, reć se ne da.
Prekrstio se, sio tad,
„Dovedite mi sužnja sad".
A za tim kaludjera pozva
Imence jednog, taj se ozva,
Zlopògledja je, mrk i ljut,
Ugasla mu je dobra ćut.
Boljaru šapnu rieči tri,
Tihomce, da ne znadu svi,
Hegúmen siedi. Orša pak
Ni rieči ne smognu mu čak.
Tek liečak kimnu glavom mukom,
Tad igumane mahnu rukom.
A kaludjer ne b'jaše lien
Prikričat sužnju u taj tren,
Te okrivljenu tad će reć,
Od davna tomu vješt je već:
„Dovedoše te, sinko kukav,
„Ludjaka, strasti i duh lukav,
„Koj na svakoga ima zub,
„Na tvog života skrajnji rub.
„Za cielog griešio si vieka,
„Al zadnjem griehu nij' ti lieka.
„Oprostit ne može ga niko;
„Milostiv bog je samo viko
„Opraštat, ali ga se boj,
„Izpòvjed' pred njim grieh nam svoj!

Arsenij.

Ti želiš moju izpoviest
Sad čuti, čuj me, ne ću plest.
Al ne znam, kako sam ti živ,
Obiediše l' me, da sam kriv.
Za djela znaš mi, čemu sborit?
A dušu mogu l' ti otvorit?
No ako možeš, grud mi buši,
U nutra gledj pa rec' po duši,
Svjedočit može l' što u grudi,
Da grešnik sam il zlotvor hudi.
Kroz ovo trošno odijelo
Sramotu ćuti sve mi tielo;
Obukla me je ljudska zloba
U ove tralje, kao roba.
Al mladjan život tek mi buji
I u meni krv ljudska struji.
Al da ti kažem, starče sliepi,
Oj vidjoh, da si lik joj liepi,
Da o njem snivat možeš san,
Hegúmen star i svet si hman,
I ti bi, čini mi se bar,
Sagriešio sve tako star.
Prezirce bi se dao klet,
A blaženik bi bio svet,
S veseljem trpjo bi sramotu
I moje muke — za ljepotu!...

Orša.

Spoménut jošte nju mi smiješ?
Da žuč mi puna nije, mniješ?
Pred očima mi puče starû,
Odgajio sam guju šaru!...
Soihljebnik* si bio moj,
Al život to će platit tvoj!
Što srdce njeno uze plamtjet,
Nikogodiću, to ćeš pamtjet;
Za osvetom mi duša viče,
Nevaljal robe, nahodniče!...

Arsenij.

Pravdokaža si, ne znam nì sam,
Da l' živ mi otac, mati, či' sam...
Govoriti mi ljudi znadu,
Da djetetom sam u tvom gradu
Već bio, poslije toga si me
Uručjo monahom sa svime.
Medj zidinami rastah tada,
Obukoše me haljom mlada.
Za svete rieči: „otac, mati"
To ne dali mi nikad znati.
Dakako, ti si starče htio,
O riečih tih da ne b' ni snio.
Al zalud bilo to ti, starče,
Prosborit tiem ih željah žarče.
U drugih vidjeh roditelje.
Domaju, braću, prijatelje,
A ne vidjeh baš nikog svoga
Medj zidi samostana toga.
Bar ne će ljuti krvnik znat,
Nit čij sam sin, nit čij sam brat.
Okaljat krvlju ime ne ću
Nit obrukat ga u tom vieću.
Ja bijah, jesam i mrêm rob!...

* Soihljebnik, prijatelj, koji s kiem sô i hljeb jede.

— Ne uplaši se, otče sveti,
Što ovdje sad ti mislim rieti.
I tebe grobak čeka tvoj...
Tek razlika nam danak koj.
Ti u nebo ćeš — ja u pako!
Putànja jedna nam dakako.
Od kako mladjan živem viek,
Slobodu ćutjeh dvaput tek,
Sad zadnji put. — Još bijah vaš,
Bogoduh bijah, kako znaš,
Časoslov čatah jednom prašan,
Al naumljaj mi munu strašan,
Da vidim polja, lûke, gaj,
Je l' zemlja, što se veli, raj.
Da saznam, da l' se ljudi rode,
Rad robstva ili rad slobode!
U jedne noći doba gluho,
Kad slušalo vam grome uho,
Pobliedjelo vam svakom lice,
Pred oltar popadaste nice,
Otidjoh iz tih stiena grobnih
Uz strašan bliesak munja kobnih.
Odielo bacih i s njim strah
Te nojcu pozdravljah tu ja.
Zaboravjo sam, što sam strado,
Oluju bratio sam rado,
Zanosljiv bjeh li tad i lud:
S olujom hćedoh — bilo kud.
Oblačine pogledah okom,
Ulovit htjedoh munju skokom!
Utekoh u dalj samostanu,
A srdašcu mi tada lanu.
S olujom, s vihrî krasno, žurno
Udružih svoje srdce burno!...

Iguman.

Govorit o tom nije triebe,
Ne pozvasmo bo zato tebe!
Rad druge tužiše te zloće,
A zakon pravdu samo hoće.
Prokàži drugove nam svoje,
Ubilce, kieh se ljudi boje;
Grozoti čina nij im mjere,
Zaklon'jo mrak ih, krvca pere.
I s njimi — kamo stid ti licu?
Odvesti htjede nesretnicu!

Arsenij.

Ej sveti otče, — to ti reć?
Ta to će sa mnom u grob leć.
Te tajne izdat ne ću lje,
I dotle ću ju čuvat sve,
Dok zadnji ne kucne mi sat,
Da zemlju imam ostavljat.

*

Digitized by Google

A šutjeti ću, ko sad šutim
Ma željezom me žego ljutim.
Trenutak tada dodje l' koj,
Da tajnu izdam, rekav: „joj"
Izbaciti ću jezik svoj!...

Kaludjer.

Al jer si, ludo, sad prkosit?
Ta skoro će te smrt pokosit.
Tvrdoglav još si, što ne b' trebo.
Za grobom ima pako nebo,
Vjekovitost u svakom vlada!

Arsenij.

No čuj, da san ti kažem sada,
Što jučer snivah. Žamor čuh,
(A nije varao me sluh)
Miline puno govorenje
I sjajnog oka vidjeh zrienje,
Iznebuške se prenuh, skočih,
Da govor čujem, vidim oči....
Al, vajmeh, nadjoh ih u grudi,
Baš na srdcu ko pečat hudi.
Ko svetstvo ja ih čuvam kako,
I gode mi i žegu jako...
I nebo su mi a i pako!
Kad sjetim ih se, njin sam plien,
Tad život — ništ' je, vječnost — tren!

Iguman.

Ne huli boga, jednom stani!
I kaj se, na zemlju tuj pani,
Okani se hulenja tog,
Sanjarije zle kazni bog!
Pomoli mu se...

Arsenij.

Hman ti trud!
Ne reci, da mi božji sud
Dosudjuje sad eto grob,
Kad ljudi kobe zlu mi kob!
No ja ću umriet, al smrt ota
Produljit ne će njim života.
Doklêgodj jošte budem diso
Pokorit im se nij' mi misô.
A krvca, što ću prolit prav,
Veseljak mladjan, čil i zdrav —
Ta mladenačka krvca vruća
Otopit ne će srdca mruća.
Bez spomenika grob moj mali
— Ma sviet ko svetce sve ih hvali,
Ni jednom ne će biti mjesto,
Sa kojeg u nebo bi ljesto.
Ni mrtvački moj ne će sjen
Otvorit raj im zatvoren!...
Ne bojim ja se prekosvieta,
Tu spava, vele, muka kleta,
Tišina vlada, vječan hlad.
Al umriet ipak niesam rad!
Ta znadeš, što su mladi danci,
Što znači mladost, njeni sanci?
Il nikad morda niesi znao
Ni mrzit, niti ljubit plaho?
Ne našlo srdce mira nidje
Kad sunce vidjeh, polja vidjeh
S visoka tornja crkve naše,
Kog uzduh svjež i oštar paše,
Gnjezdašce gdje si malo gradi
Golubak sitni, liepi, mladi
Iz ne poznanih došav strana,
Iz svoga nikud ne će stana.
Dosadio ti sviet je liep,
Sjedoglav jer si, star i sliep,
Poželjet ništa ne znaš više...
Jur sve te sile ostaviše;
Dugačak živio si viek,
A ja — ja počeh živjet tek!...

Hegumen usta s mjesta ljutit,
Zapovidje mladiću ćutit.
I svi se ljute na okolo,
Gdje mladić stoji tako 'holo,
Sudbine gdje se ništ' ne boji,
Gdje mirno a ne bojske stoji.
Šaputat kaludjeri stanu,
Te „mučimo ga" gdjeki lanu.
Mladića ništa to ne prieči,
Da ne sluša im mirno rieči.
Ne mari ništ, kad huče vali
Bez vesla čamac na obali,
Oluja kud ga biesna baci,
Sunčani gdje ga toče traci...
Razdanjuje se. Svud je mir.
Valovit Dnjepra rieke vir
Magluština je obuzela
Srebrenasta baš poput vela.
Proz velo to se bor do bora
Na obroncima crnih gora
U rieci gleda iz daljine,
Odakle ti se crni čine.
Izà tih šuma vidjeti je,
Oblačić gdje se po koj vije;
Izà njeg zorica se rudi,
Ko vatra gori, tminu pudi.
Na samostanu krsti sjaju,
Kad zore traci zatitraju,
Vatroliki i živi, čisti
Ko mladca, dieve obraz isti,
Obasjaše si sievom zlata
I crkvu, zvonik i ta vrata.
Tugaljiv eno zvon je čut,
U crkvu vrve otci nut;
Iz kadila se puši kâd,
Zapojat monasi će tad...
Iznebuške k njim sluga banu,
Tri igumanu rieči šanu —
Probliedi igumane star
Te rekne: „gdje je tamničar?
Upitati ga namah idi,
Pogub'jo nije l' ključ, nek vidi!"
Ustopce eto tamničara,
Koj reče — tuga ga umara —
Da u njega su ključi svi,
Zakrivio da ništ nij',
Obhrva žalost samostance,
Potrče vičuć uzamance:
„Bjegunac gdje je, te ga nema?"
Sve ori širom dalnjeg triema.
U samostansku uzu trče,
Pred očma im se u njoj smrče,
Nagadjat stali ovo, ono,
A srdce im je gnjevno, bôno!...
Razgledat stanu sve s početka:
Prozorak slupan i rešetka,
Na piesku vide tamničkome
Od više ljudi stope bome.
Starokovni tuj kinžal leži
Na piesku, al još ljuto reži.
I vide poljski pojas skup
Upleten, smotan u grd skup;
Uz grane breze kraj okanca
Privezalo ga poput lanca.
Za tragom podju sada na,
Do Dnjepra sve idjahu ća,
I tuj na prudu pripaziše
Jedarce ladje, gdje se niše.
Na trsti, nuto čuda silna,
Komadić visi pasa svilna;
Lavorić njim se poigrao,
U vodu jedan kraj mu pao.
„Gle uteče nam! — Mladca tog
„Pomogli ljudi a ne bog!...
„Al gdje je našo prijatelja
„Ubilac taki, zlica velja?" —
Sborahu tako svi tihoma
Od Dnjepra vraćajuć se doma.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Hrvatske uspomene iz Dalmacije.

Pišе Š. Milinović.

(Dalje.)

III.

Opis Alke.

Alka se trči na široku putu, štono vodi iz Sinja niz polje cetinsko. S desna i s lieva skrošnjio se bujni drvored, odakle preliepi pogled puknuo na ravno polje cetinsko, i gdje se slegne na veliku gospu dne 15. kolovoza silna svjetina s bliza i s daleka. Dodje tu svieta od Vrlike i Knina, te ća izpod Velebita, trgovaca iz Šibenika i Spljeta, sve je tu polje Cetinsko, a ponajviše junačkih Imoćana, desi se tuj i sve polje Livanjsko i Banjalučko, Travničko i Duvanjsko, da s braćom veselo obnove slavu poraza turskoga i da si okriepe srdce skoroj borbi za slobodu. Preko puta, do dva hvata visoko, prevučeno je s jedne strane na drugu uže, a o tom užetu visi alka, al tako, da je nije težko skinuti. Alka jest gvozdeni kolobar (obručić, kolce, prsten) od 5 palaca u promjeru, a u tom kolobaru drugi manji kolobarčić, koj je trima kracima spojen s većim.

Alkari obuku se u prastaro hrvatsko odielo, dolame od modre kadife a srebrenimi sponami okovano, (vidi našu sliku), što se igda sjajnije, gizdavije i bogatije može. Na glavi im samur-kalpak sa gizdavimi bielimi perjanicami, čizme i mamuze, o bedru britka ćorda, u ruci im dugačko koplje, a dvie kubure o hunkošu obješene. Konj što bolji i ljepši, to veća slava junaku, a oprava mu bogata, sputna i uresna po starom hrvatskom običaju. Svaki alkar ima uza se gizdava momka, koj će ga služiti, i koj treba da je na narodnu cetinsku obučen što ponosnije i gizdavije može, sa narodnim pusatom i svečanim nakitom; ako li je trka vanredno sjajna, tad ima alkar uza se kuma, obučena sjajno i bogato, koj jezdi uza nj i u svem ga zastupa.

Svaki, koj se je rodio u obćini cetinskoj, bio seljak ili varošanin, može trčati alku, ako je neporočna života, a izključeni su svi oni, koji su se okaljali kakovim sramotnim činom ili se bave kakovim nizkim i kaljužnim zanatom.

Na urečeni sat i u svoj spravi i nakitu, skupljaju se svi alkari, njihovi kumovi i momci, najprije u dvor Alaj-Čauša. Zatiem u liepu redu jezdeći dodju pred dvor „vojvode“ ili upravitelja alke, kod koga se imadu naći njegovi pobočnici, barjaktar, svirka, jedek, to jest konj pratnje, koji je najdivnije urešen i od dva gizdava momka čuvan, buzdohanari, koji nose dva buzdohana, i štitonoša, komu je štit u ruci.

Vojvoda najprije sve alkare i njihove kumove prima u svoj dvor na podvorbu, a sluge iznose podvorbu momkom čuvajućim konje. Zatim svi uzjašu na dobre konje, a vojvoda sa svojimi pobočnici pregleda alkare i njihove konje, je li sve u redu i u najboljoj opravi, te nadje li alkara, ili mu konja, kuma ili momka, da nije u najboljoj odori i ponosu, onaj čas ga nemilice i bez prigovora izturuje, niti bi mu se za taj put ikakovi utok primio.

Po tom se liepim redom upute na mjesto trkanja; najprije harambaša pred momci, za tiem glasba, pak štitonoša i buzdohanari i jedek, onda barjaktar i čuvari mu, pak dva a dva alkara a uza nje njihovi kumovi, u sriedi vojvoda sa pobočnici, a najposljednji Alaj-Čauš.

Medjutiem se na posebna sjedala sakupili svi poglavari i uglednici pak i sudije i bilježnici, koji će suditi, tko je dobitnikom ostao. S desna i s lieva od puta sleglo se množtvo domaćeg i stranog svieta, pogdjekud pjevajuć i igrajuć.

Alkari ponajprije projezde kraj poglavara te ih kopljem pozdravljaju, a tad se upute svikolici na mjesto do tri stotine koračaja daleko od alke, odkle trka započima. Tu se poredaju po dobi ili po dogovoru, pak tad redom, razigrav konje, lete trkimice prema alki, te ju gadjaju kopljem. Tko pogodi u sriedi obručića, te ga ponese na koplju, toga kličuć svjetina pozdravlja i računaju mu se tri broja. Tko pogodi izmed nutrnjeg i vanjskog obručića odozgor, broje mu se dva broja, a tko odozdol samo jedan. Tako trče redom izmjenice po tri puta i tko u ta tri puta najveći broj pogodjaja (shvaćaja) privriedi, taj je ostao dobitnikom. Imadu li dvojica jednak broj, tad ona dvojica dotle trče, dokle jedan svlada.

Zatim prate dobitnika u provodu uza svirku, a pred njim se nosi narodna zastava, a puk ga veselo pozdravlja. Tada svi na konjih pred sudci i oblastmi položiv koplja stanu, a vojvoda svesrdice pozdravi i nagradi dobitnika, te u kratko progovori o postanku igre, i o junačtvu starih Sinjana i Cetinjana, koli su se hrabro s neprijateljem borili, nečuvenim junačtvom svu tursku silu iz Cetine izagnali. Pak napomenuv tako, dodje li vrieme, da treba svakomu istim junačtvom potrčati u pomoć cvielećoj braći u Bosni, i njih iz težkog sužanjstva izbaviti, završi govor kličuć: „Živio naš viteški kralj!“ na što se vas puk istim klikovanjem odazove.

Zatim se istim redom, kojim su i došli, povraćaju, samo što dobitnika do dvora doprate, kojemu se potla svi na podvorbu sakupe. Sutra dan je iza toga običaja gostba, na koju se osim alkara pozivaju i poglavari vojnički, gradjanski i duhovni.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

Bleško jezero i bohinska dolina.

(Sa slikom)

Divna li je zemlja susjedna nam Kranjska! Nije ni tolika, kolike su tri slavonske županije, a brojem pučanstva jedva ih nadmašuje. Ali na toj miloj, maloj zemljici nakupila je majka priroda toliko krasota, tu se je, reć bi, iztrošila. Ne treba tančine prirodoslovca, da udješ u trag dražestim ovim — dosta je nešto zdrava smisla za krasote prirodne, da shvatiš i ćutiš nježnost, veličanstvo i razkoš, kojom ukrasi priroda domovinu naše braće Slovenaca.

Zelene bujne prodolice, kao usred Alpa, — umilna, romantična jezera, kakovih još samo u Švajcarskoj i sjevernoj Italiji imade, — visoke planine veličajna i fantastična oblika, odozdo opasane gustom gorom, a na vrščih goletne, — plodne prodolice pa opet kamene bezkrajne ravnice, prave pustinje, gdje na milje ne vidiš ni da bi stabalca, kojimi kadikad zaurla silna bura, koja obara stoljetne dubove kao djetinju igračku, — vodopadi, bujice, ponori, čudnovate špilje, podzemne rieke i jezera, — priroda ne ima gotovo dražesti i čara, počam od nježnog pa do strahovitog, kojim nije obilno nadarila liepu Kranjsku.

Mi ćemo našim čitateljem tečajem ove godine donositi čudesne slike Kraša, špilje postojinske, jezera Cirkničkog, Idrije i Jame, slapa Radolne. U br. 5. ovogodišnjega „Vienca“ imali su čitatelji izvor Savice, a danas donosimo zenicu Kranjske bledsko jezero, u budućem pako broju sliedit će bohinska dolina.

God. 1873. donio je naš list u br. 37. i sliedećih obširan opis toga jezera iz pera g. Drag. Jambrečaka, koj je i u njegovih „Izletih“ otisnut.

Željeznicom odvezosmo se iz Ljubljane preko Kranja do postaje Radolce (Radmansdorf), gdje se je toga dana slavila svečanost Prešernova. Poslije svečanosti krenu čitava povorka put bledskoga jezera. Nakon hoda od poldrug sata stigosmo na vrh briega te prvi put nazriesmo jezero. Vidik je u istinu nenadan. Nitko živ ne bi izgledao toli pitomu, uljudnu okolicu usred kršnog Krasa. Zelenom obalom modrog jezera redaju se izmjenice livade i šumice, iz kojih se pomilaju biele čiste kućice. Usred jezera stoji otočić silnimi dubovi obrašćen, a na vrhu mu crkvica. S desne na skutu strme hridine leži selo Bled sa župnom crkvom, a na vršku obali stoji kupalište. Sve to zaokružuju i obuzimlju pitomi zeleni brežuljci, a iza brežuljaka planine, a nada sve proviruje kralj kranjskih bregova, starac Triglav!

Kakova je zemlja, takovi su i ljudi. Ta nije svejedno, odraste li čovjek usred kraja liepa i uzvišena, ili usred jednolična i dosadna. Puk je tuj krasna stasa, liepa obraza, neobično čist i pobožan. Medju djevojkami ima pravih krasota, pravilna lica kao usred rimske Campagne. Kosu glade skromno za uho te ju po običaju slavenskom pletu u dvie kite. Jezero je čisto kano vedar dan i ako ga ne uzmuti povjetarce, vidi se do tri hvata dubine na dno, na kom se njihaju raznovrstne tanane trave i mahovine.

U takovu raju mora da niče pjesma. Bledjani vazda pjevaju, a pjesma im je jednostavna ali srdačna. Tko ne pozna pjesmice:

Otok bleški, kinč nebeski
Kranjske zemlje ti,
Venci z raja te obdaja,
Vse se veseli.

ili onu drugu:

Na jezeru bliž Triglava
Čolnić plava sem ter tje

O crkvici na otoku ima pričica: Sva dolina bijaše gusta dubrava, a usred nje stajao kip majke božje. Jednog dana privedoše objestni pastiri svoje ovce, da obližu kip i u taj čas sve propade u dobinu i tako posta jezero, a u sred jezera pomoli se kip Marije. Za pomirbu sagradiše stanovnici crkvicu. Otočić je malen ali ljubak, baš kako se slaže sa jezerom, koje je od prilike pol sata dugačko, a četvrt sata široko. Kamene skaline idu od obale uz brdo do crkvice. U sred crkve visi uže od zvonca, kojim svaki putnik pozvoni, jer se veli, da se sve želje, koje pobožnik u onaj čas goji, izpunjuju po zagovoru Marije. To se zvonce razliega dolinom toli krotko i milozvuko, da i nehotice potiče dušu na pobožnost.

Osim toga čuju pravi Bledjani na velike svetkovine iz tiha jezera zvonce, i vjeruju tvrdo, da na dnu jezera stoji crkvica. —

Dočim se je isti dan veći dio putnika vratio natrag u Ljubljanu, ostade nas desetak Hrvata preko noći u Bledu, te rano u jutro krenusmo na više sata udaljeno jezero Bohinsko na podnožju Triglava. Dobro sagradjena cesta ide uz najromantičniji kraj, sad strmo iznad pjenušave Savice, sad opet medju visokimi jelami i smrekami, izmedj oštrih grebena Krasa, sad preko zelenih alpinskih livada, na kojih obitavaju miliuni pčelica. Ima četir sata dobre vožnje do sela Bistrice. Tu stadosmo te se tečnimi pastrvami okriepismo, kojimi potok Bistrica i Bohinsko jezero svake vrsti i crvenimi i modrimi obiluje — a tad potjerasmo dalje do jezera.

Jezero bohinsko dugačko je jednu uru, a nešto preko četvrt ure široko. S desna i s lieva zatvaraju ga dvie vrletne gole planine. Dojam posve je različan od umilnog bledskog jezera. Tišina tu vlada, plaha samoća, a vršci sivkastih planina uzpinju se niemi, otajstveni sred ove puste zabiti. Tad puče na obali puška. Sve se planine potresoše, a za kratak čas začu se silna grmljavina i rogobor, kao da je gdjegod u blizini silna kanonada — to je jeka u tom labirintu planina. Tajnu sjetu razbija ti tek srebren tračak, što ga s daleka u jednom zakutku opažaš i o kom ti naš brodar veli, da je izvor

Digitized by Google

Savice. Još pol ure valja se voziti, a tad stigneš tekar na krasnu, zelenu livadu, pokrivenu najnježnijim cviećem, koje cvate u nas u svibnju i mekom kao svila travom, a po njoj stotine krava, koje plaho zaviruju na varošku nepoznatu gospodu. Pa preko te livade uz brdo penji se i penji preko grana i korienja, preko stabalja i krši sve do vrška, gdje stoji spomenik nadvojvodi Ivanu, tomu dobrotvoru kranjske zemlje, gdje nam se ukaza u svem svojem veličanstvu vodopad Savice, (vidi sliku u br. 5.), pošto smo pol sata prije čuli glasan tutanj i buku. Okomita stiena, gola golcata otvorila reć bi čeljust, te izbacuje debelu rieku, koja se tu sunovraća na 35 hvati dubine u basin, poškrapajući čitavu okolicu tananom kišicom.

Visoko iznad izvora Savice proteže se golo, šest sati dugačko kamenito polje, pusto i užasno kao mrtvo more. Tu ima osam pod zemljom spojenih jezera, a posljednje jezero ponire u dubinu, te nakon podzemna putovanja izlazi iz ove pećine Sava, gotova, čitava kao Minerva iz glave Jupitrove.

Ono malo truda i neprilike, što okusismo penjući se gorjem k Savici, bje nam tim veličajnim prizorom nagradjeno. Sjedosmo na malom plateau-u hridine nasuprot vodopadu i založismo ono hrane, što smo sa sobom ponieli bili, a vodu si iz samog vodopada donašasmo. Ako dvadeset koraka daleko od vodopada pružiš čašu u vis, za kratko će se do vrha napuniti sitnom kišom — to je duša od vode!!

Ništa nam nije u tom mirnom užitku smetalo, do li nekoliko drzovitih koza, koje su jatomice dolazile, da nas protjeraju sa liepog mjestanca, koje si bjesmo odabrali, kao da nam svoga zavidnoga skrovišta ne priuštaju. Moradosmo složno kamenjem udariti, da raztjeramo nasilnoga dušmanina.

Vratismo se, još jednoč oprostiv se sa starcem sjedoglavcem Triglavom, i svatko je od nas jamačno odlučio, čim uzmogne pohititi amo, u ovaj neoskvrnuti djevičanski kraj.

LISTAK.

Edo Zvonimir Asanger.

Dne 18. travnja t. g. preminu u Karlovcu u 38. godini vieka svoga Edo Asanger, hrvatski pisac. Pokojnik bijaše sin karlovačkog gradjanina, tesara Asangera, čovjek vrlo darovit, velik domoljub i naobražen. Svršiv gimnaziju, bude primljen u jozefinsku lječničku akademiju, nu medecina mu nije ni malo prijala, tim više pako učenje slavenskih, francezkoga i talijanskoga jezika i književnosti. G. 1859. stupi kao dobrovoljac k pukovini nadvojvode Sigismunda i kao takov dobi u bitki kod Magente srebernu kolajnu hrabrosti, poslije bijaše nekoliko godina sa svojom pukovinom u Zlatnom Pragu, gdje je mnogo obćio sa českimi književnici, učeći revno česku, poljsku i francezku literaturu. Literarno obćenje i učenje bijaše osobito zazorno njegovim poglavarom, a pokojnik, bivši tada stražmeštar, naužio se dosta gorkih dana. Poslije ga odpustiše od vojske i Asanger povrati se u svoj grad, gdje dobi mjesto pisarsko kod gradskog poglavarstva, al ga skoro morade ostaviti, kad zavlada Hrvatskom silovita vladavina. Prilikom obnove karlovačkog poglavarstva, dobi vladin povjerenik zapovied od vlade, da Asangera izključi iz svake kandidacije. Od ovog dana sve do svoje smrti radio je pokojnik u pisarni g. odvjetnika dra. Vjekoslava Gvozdanovića. Asanger pojavio se najprije pod imenom „Asan aga“ g. 1858. u „Narodnih novinah“, gdje je prevodio Puškinove pjesmice. Poslije priobćio je u „Glasonoši“, „Naše gore listu“, „Viencu“ dobrih prievoda iz slavenskih i francezkih jezika, i u kazališnom repertoiru imade više francezkih komada, dobro pohrvaćenih po E. Asangeru, izim toga dopisivao je i u „Pozor“. Pokojnik služio je svojom smjelosti i rječitosti narodnoj stranci kod saborskih izbora, a navlastito znao je agitirati za razpačanje hrvatskih knjiga i časopisa. Liepi uspjeh dobrovoljačkih predstava u Karlovcu ima se s velike strane njemu u zaslugu upisati. Asanger posvećivao je osobitu pomnju učenju hrvatskoga jezika, te si je hodajuć po narodu po primjeru Kurelčevu pomno bilježio rieči i fraze. Posljednja književna radnja mu bijaše prievod Turgenjevljeve pripoviedke „Otci i djeca“ u V. tečaju „Vienca“. Pokojnik bijaše po svom organizmu slab, al duhom van reda jak, oštrouman a rodoljub bez obzira. Nesrećan slučaj navrnu toga umnoga mladića na nauku, koja mu ne bijaše po ćudi, a to je upravo nesreća cieloga mu života. Kada zavlada u našoj domovini mirnije doba, padao taj čovjek sve u veću zaborav, a naši ljudi po starom hrvatskom običaju tražili samo mane na čovjeku, u koga je mnogo vrlina bilo i da ne bude vriedne mu rodbine i rodoljuba dra. Gvozdanovića, Asanger bi bio postradao. Nu mi prijatelji, koji smo poznavali njegovo vrlo srdce, bistri um i njegovo znatno naobraženje, velimo, da je i od hrvatskoga naroda zaslužio medalju, mi mu od srdca velimo: Vječna ti pamet, čestita dušo!

Hrvatska matica. Dne 18. travnja imao je književni odbor „Matice hrvatske“ sjednicu. U pogledu izdavanja novih diela bude zaključeno odmah dati u štampu: „Antologiju pjesničtva hrvatskog i srbskog“ od A. Šenoe, za tim prievod čuvenih romana Julesa Verne-a „Od zemlje do mjeseca“ i „put okolo mjeseca“, koje će knjige članovi „Matice“ ove godine dobiti. „Matica“ izhodila je pravo prievodu od parižkog nakladatelja Hezela, a hrvatsko izdanje biti će ukrašeno istimi krasnimi slikami, ko što i sjajno izdanje francezko. Slika biti će u svem 80. U istoj sjednici bude nagrada Draškovićeve zaklade od 800 for. g. dru. Boguslavu Šuleku za treći dio popularne fizike (optika i akustika) dosudjena. Priedlog tajnikov, da se Kačićev „Ugodni razgovor naroda slovinskoga“ (zadnje izdanje je posve razgrabljeno) na novo izdade troškom zaklade za izdavanje pučkih spisa, bude odgodjen do buduće sjednice, u kojoj će se viećati i o predlogu g. Fr. Kuhača-Kocha, da se sastavi i izdade podpuna sbirka svih na-

Digitized by Google

rodnih pjesama puka hrvatskoga. Napokon bude zaključeno, da se izjavi g. podžupanu Budislavu Budisavljeviću osobita hvala, što je domoljubnom revnosti namaknuo družtvu toliko novih članova. Narod pozvat će se osebnim proglasom, da u što većem broju pristupi družtvu i tom prilikom biti će imenovani i „Matičini“ povjerenici.

Dalmatinska Matica izabrala je za svoga predsjednika čuvenog rodoljuba g. dra. Mihovila Klaića na mjesto pokojnoga dra. Božidara Petranovića.

Gospoje Vizjakova i Mallingerova kane, kako se pogovara, pohodit Zagreb i pjevati na korist sgrade glasbenoga zavoda. Čudimo se toj viesti, al je po njezinu izvoru sudeć, istinita. Il je Zagreb izišo na veći glas, il je pjevačicam niži glas, ili kane doći u pomoć našim pjevačicam.

Marija Jelenska. Poznata glumica gčna. Irma Jelenska, naša zemljakinja, bila je do sele engažovana u bečkom dvorskom kazalištu, gdje je nedavno u Mosenthalovoj drami „Der Sonnwendkof“ ne malu slavu stekla. Nu gospodična odlučila je ostavit to pozorište, jer joj ne davaju dosta valjanih uloga. Poslije prikazala je u bečkom gradskom kazalištu „Jeane Eyre“, i uspjela je posvema, sada debutira u Gradcu. A u Zagrebu?

Spomenik Franu Kurelcu. Naš mladi kipar Ivan Rendić u Fiorenci sgotovio je model za nadgrobni spomenik pokojnomu akadémiku Kurelcu, te nam je poslao fotografiju od njega. Ova je osnova vanredno liepa te odaje, kao i onomad spomenuta škropionica, da je na mladoga umjetnika boravak u Rimu znamenito uticao. Nebrojeni uzori stare umjetnosti podaše blagotvoran smjer njegovu vanrednomu talentu. Osnova jest prem stroga i plemenita sloga ipak nježne pomisli i meko, lagahno izvedena. Na onizku obelisku stoji žara, pokrivena rubcem. Na postavi sjedi vila, te crta lik pokojnikov u kamen. Žalibože gotov je već jednostavan nu liep spomenik, koga je akademija naručila za pokojnog si člana, koji će se doskora i postaviti. Tako će ova liepa osnova, kao i mnoge druge, ostati neizvedena, il se bar ne će izvesti za grob onoga, komu ga je umjetnik namienio. Nu koliko još ima naših velikana, kojim grob jedva označuje neznatni stećak!! Doć će vrieme, kada budu narod resio grobove njihove dostojnim spomenikom. Nije još ugasnula misao o prenosu tiela Preradovićeva u materinsku zemlju!!

Nove knjige. Uzroci oledjivanja sad jedne sad druge zemaljske polutke od dr. Gjure Pilara. Tisak dioničke tiskare str. 42.

Selske pripoviesti napisao Petar Bučar. Na sviet izdalo družtvo sv. Jeronima. Zagreb. Tisak Dioničke tiskare. 1875. 91. str. u osmini. Sadržaj: Mjesečina će ga odati. Srnjak i srna. Babje pripoviedanje. Bi li na pašu, bi li u školu. Ova liepa knjižica upravo je dotiskana u dioničkoj tiskari. Imat ćemo prilike više o njoj govorit.

Pjesan u slavu Nj. Vel. caru i kralju Franji Josipu I. kad prvi put pohodi svoju viernu Dalmaciju. Spjevao kan. makarski Josip Bezić. Tisak dioničke tiskare.

Profesor dr. Frischauf. U periodičnom djelu: „Jahrbuch des österr. Touristen-Vereines“ izišao je u svezku za 1875. od poznatog profesora Frischaufa kratak putopis pod imenom: „Bergtouren im kroatischen Grenzlande“. On je prošle godine sa dva ogulinska profesora Magdićem i Ratkovićem proputovao sav hrvatski Kras, pohodio Plitvička jezera, popeo se na Plešivicu, obašao Liku i krsni Velebit, segnuo će u Dalmaciju do Knina, te se napokon iz Zadra vratio preko Trsta kući. — Prof. Frischauf jest jedan od najznamenitijih penjalaca gorskih u našoj monarkiji. On je obašao svekolike Alpe, nadivio se divlje-čarobnim jezerom švicarskim, umilnim jezerom Lombardije; ne ima ni vrška ni vrleti, kamo se on nije popeo, — pa opet veli, da je u hrvatskih gorah našao užitka i donle ne poznane naslade. U svom putopisu nagovara svoje zemljake, da polaze hrvatske gore, i potiče i nas Hrvate, da se za prirodne krasote više zanimamo, te da prije njih upoznamo, a onda tek da se veremo po Švicarskoj, Solnogradskoj i Lombardiji. Saznav, da se je u Zagrebu sastalo planinsko družtvo, vrlo se obradova i potičuć ga na ustrajnost veli, da takovo družtvo može biti znatnim kulturnim elementom u Hrvatskoj. Ovih duhovskih praznika sprema on iz Gradca družtvo, koje će pod njegovim vodstvom prelaziti preko velike Kapele do Ogulina.

Nove umjetničke gradnje u Zagrebu. Gradsko naše zastupstvo zaključilo je napokon, da se „plateau“ na južnom šetalištu dade za galerijsku sgradu. S prvine opiralo se mnogo ljudi tomu, al uvjereni smo, kad se liepa sgrada jugoslavenske akademije u slogu renaissance podigne na kraju našega južnog šetališta, da će svatko reći: Dobro je. Nacrt izradit će čuveni arhitekt gospodin Šmidt, ravnatelj gradnja crkve svetoga Stjepana u Beču. Koliko razumismo od sina gospodina Šmidta, koji boravi u Zagrebu, ima dovoljno prostora na plateau-u, da se sgrada podpuno razviti može. Oko iste biti će smještene arkade, a nad njimi biti će na sgradi izveden hodnik, odakle će Zagrebčani imati ljepši vidik nego li sada. Spomenuti već arkitekt preuzeo je pregradnju župne crkve sv. Marka u Zagrebu. Ta crkva sada nemilo skrpana i načičkana, promienit će se s vana i s nutra posve prema pravilom umjetnosti. Šmidt popravit će ju slogom rane, negermanske gotike. Svi drveni oltari odstranit će se, a mjesto njih postavit će se samo tri žrtvenika od mramora. Prozori od šarenog stakla biti će po Šmidtu sastavljeni prema ornamentiki naše narodnje nošnje i Šmidt veli, da kani u obće stvorit djelo posve izvorno prema značaju našega naroda i zemlje. Gradnja trajat će 10 godina. Treća sgrada koja će se svakako još ove godine graditi, jest kuća narodnoga glasbenog zavoda, u Gundulićevoj ulici. Naš list doniet će slike svih tih spomenutih sgrada.

Dar presv. g. grofa Artura Nugenta. Presvietli g. grof Nugent poklonio je našemu narodnomu muzeju prekrasnu sliku svoga pokojnoga otca maršala grofa Nugenta. Izvor je slikan po Amerlingu, a snimili ga slikari de Rin i Cancio. Presvietli g. grof kani, kako čujemo, kod svoga dvora u Zagrebu kraj kamenih vrata podignuti pavilon, kamo će smjestiti sve slike i starine, što se sada nalaze na Trsatu, Kaštelu i u Bosiljevu. Mi smo vidjeli trsatsku i kaštelsku sbirku i moramo reći, da je vrlo bogata, jer se ne sastoji od nekoliko običnih slika, već ima tu nekoliko velikih soba, punih izvrstnih radnja mletačke, fiorentinske, flandrijske i staronjemačke škole. Starine s veće su strane grčke i rimske (stranom iz Pompeja, stranom iz Dalmacije) i to: veliki mitologični kipovi i puno basreliefa, posuda itd. Galerija bit će dakako i obćinstvu otvorena, a presv. g. grofu unapried izričemo hvalu na tolikoj plemenitoj namisli.

Zabava: Mladi gospodin — Budnica Trenkovih pandura — Mumija — Boljar Orša. — **Pouka:** Hrvatske uspomene iz Dalmacije — Bleško jezero i bohinska dolina — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 18. **U Zagrebu 1. svibnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Pozdrav Dubrovniku.

Spjevao A. Šenoa, u dubrovačkom kazalištu govorio dne 25. travnja 1875. Adam Mandrović.

Uz čudnu bojaz noga amo stupa,
I plahim krokom tvrdo tlo si ište,
A oko gleda širom sjajnog skupa,
Ko da je našlo drevno svetilište;
Sve pita duša: „Kamo l' zadjoh živa?
Medj kakov puk? U kakov čudan kraj?
Al burno joj se srdce odaziva:
Tà Dubrovnik je to, slovinski raj!

Dà Dubrovnik! taj biser sinjeg mora,
Gdje sokolovi saviše si gniezda;
Sred mrke noći sjajna Sinaj-gora,
Sred mutnog neba prehodnica zviezda;
Pod slavnim stiegom svetoga gdje Vlaha
Ponosito se ljuljo bogat brod,
Gdje izpod trusa, urnebesa, praha
Ko fenič ptica uzdigo se rod.

Nad ovim hramom slavne lebde sjene:
Jedjupkinja, Pavlimir, Captislava;
Tu čuješ uzdah plačne Madaljene,
Tu velepjesan kralja Vladislava.
Hrvaština tu prvom pjesmom cvala,
I divan miris sipo širom cviet;
Tu velikane rodi zemlja mala,
I veličini divio se sviet.

A sad gdje narod slavi Kralja, Kneza.
Po dugoj šutnji poslje lieta trista.
I opet Taliji se rieč razveza,
I opeta se javlja vila ista,
Da hrvatskim vam sbori opet slovom,
Ko što ju čuo nekad knežev dvor,
Da starim plamom, prilikom vam novom
Davnine sjeća dični slavni sbor!

Oj Dubrovčani, družbo plemenita,
Na brzih krilih laki brod nas doni,
Iz Hrvatske od silnog Velebita
U vaše dvore srdce nas dogoni,
Da s vašim slavljem srdce radost dieli,
Da s vama klikne: „Živi kralj i knez!“
Dà, po nas narod pozdravlja vas cieli:
Oj živio nam vječni, bratski vez.

Oj Dubrovniče, sveto rodu mjesto,
Zelenio se sretan, slavan viekom!
I nikad svietom dičan glas ti presto,
Oj hrani djecu zdravim svojim mliekom;
Prednjači rodu! klikuje ti vila,
Medj zviezdami ti prva zviezda sjaj!
Iz tvoje slave niknu naša sila,
Oj Dubrovniče, cvjetaj, rasti, traj!

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

— Jeste li čuli, barunovice? progovori mekim glasom Karlo, staviv ruku na rame Kamilino, koja je žarkim licem, poniknute glave i prekrštenih ruku stajala sred kola, „jeste li čuli stostruki odziv odličnog družtva, kako sav sviet odobrava što smo učinili? Oj molim vas, liepo vas molim, govorite i vi, recite im rieč, dokažite im, da vas je amo dovela slobodna volja — da vas je dovelo srdce vaše. Molim vas, govorite, mila prijateljice moja!

Časak stajaše djevojka niema kao kip od kamena,

Digitized by Google

i svačije oko zapinjaše na stidljivom licu barunovice. Al u tren probliedi djevojka i opet se zažari. Spustiv ruke, osovi ponosito glavu, stidljivu blagoću lica zamieni neobična odvažnost, velikimi suzami orošene oči planuše živim plamenom i jasnim glasom reče djevojka junački:

— Dà, htjedoše me prodati izkipljelu, boležljivu starcu, u koga jedva duše ima; htjedoše na vieke privezat mladi moj život uz sumrtvu okostnicu, koju sam mrzila — ne, koju sam prezirala. A zašto? Jer sam ljubila, jer ljubim mladoga grofa Malinovića, koji je skinuo ljagu sa moje časti, koji je za me lievao krv, koga ljubim — jer ga hoću — moram ljubiti. Nabrajali mi stare svadje i razmirice, al moje srdce ne pita za ono, što je bilo, već pita za ono što jest i što želi. Znam, da sam sgriešila ne slušajući glas roditelja svojih i rado ću trpit svaku pokoru — svaku — al nikada robstva, nikada ne ću biti služkinjom mrzkoga starca, koji mi ne može dati van srebra i zlata, van šareni grb, nikada ne ću da budem sjajnom lutkom u drktavoj ruci sumrtva muža, a ruglom čitavog svieta. Kći sam, al sam i plemkinja, imam snage, imam volje. Savijala sam se ko sgažen crv, sabirala svu svoju silu, sve svoje suze — badava. Prigibala sam koljena svoja, vapeći: Milost! — Badava. Pa kad se primicao dan propasti moje, kad mi je bio nož na prsih, uzavri mi krv, uzjari se srdce, uzvrti se pamet, i od očajanja kliknuh dahom cieloga mi života: Ti, koji si me jednom obranio, jednom spasio, spasi me — brani me — uzmi me! Dà uzmi me!“ zavapi djevojka plamtećih očiju i privinu se živo uz Karlove grudi, gledjuć blažena i preblažena Karla — i samo Karla.

Kapelan motrio je taj prizor vrlo pozorno, kopajuć svejednako po žepovih. Pri zadnjih riečih stisnu oči, i iztisnuv dvie debele suze, šapnu: Bože! Bože! Al su ljudi ludi! Bože! Bože! Daj im zdrave pameti.

Za šutnje cieloga družtva izadje u kolo sva zaplakana stara grofica i pristupi Kamili, koja se pred njom spusti na koljena. Položiv ruke na djevičinu glavu, reče kroz plač:

— Kamilo, draga Kamilo! Bog vas blagoslovio! Draga barunovice, primam vas za svoju kćer. One stare historije velika su budalaština, pa sam ih zaboravila. Kad moj Karlo samo vas hoće, budite sretni. Bog vas blagoslovio! A ti, grofe, sinko moj! budi pametan, jer ćeš vriednu ženu dobiti. Bog vas blagoslovio oboje!

— Hvala, grofice majko! zahvali se grof — a sad — okrenu se prema kapelanu, — da vama, velečastni, izjavim svoju molbu, koju ste valjda i sami pogodili.

— Hm, ja? odgovori kapelan pod silu junački, ja niesam ništa pogodio, jer niesam o ničem mislio.

— Ipak, ipak, nastavi Karlo življe, valjda znate, zašto sam ja, mladoženja, vas, svećenika, učtivo pozvao u svoju kuću?

— Pozvali — učtivo? — davio se Janko — učtivo dà, onako, hoćeš ne ćeš, kao i gospodjicu Kamilu, premda onako — pozvali bez dogovora.

— U kratko, zakrči mu Karlo rieč, molim vas, da nas vjenčate.

— Al to, illustrissime, nije moguće. Rapina, id est otmica — rapina manifesta, pred cielim svietom, kao razbojnik — bez povrede vaše milosti — premda u grofovskoj kočiji, jer milostiva barunovica još ne ima punih lieta. Impedimentum, illustrissime, impedimentum, vi znate što sveta mati crkva kaže pa onda articuli diaetales de rapina.

Sve jedno, velečastni! za sve to ja odgovaram, ja grof Malinović! reče Karlo odrješito igrajući se življe samokresom; ja mislim, kad je moja volja i Kamilina, i kad nas vi blagoslovite, da je posao valjan i pred bogom i pred svietom. A ja vam rekoh — da se to vjenčanje obaviti mora, čuste li? Mora, jer prije ne ćete živ iz ove kuće, tako mi poštenja!

— Hm, Mora, mora, mora! razsrdi se Janko, hoćete li da vam onako od srdca kažem svoje misli, illustrissime? Pro primo: Ova inače svake hvale vriedna barunovica Kamilla, damicella minorennis živila je u kući svojih roditelja, a vi ste ju bez povrede vaše milosti, kao kakov razbojnik oteli, ergo — razbojstvo. Pro secundo: Igrao sam posve mirno kod sv. Mihajla sa župnikom i zvonarom taroka, a vaši su me ljudi kao kakovi hajduci oteli — ergo, razbojstvo. Pro tertio: Silite me vi coram publico, u vašem tvrdom gradu, medju vašom finom družinom, koja je trag na mojih laktih i ledjih ostavila, silite me, rekoh, držeći pun pištolj, da vas vjenčam sa ovom inače hvale vriednom djevicom proti očitoj volji njenih roditelja, silite me, kao kakav turski harambaša — ergo vis manifesta — javna sila. Vi ste dakle, illustrissime, bez povrede vaše milosti, ne samo trostruki grubijan, ne samo trostruki grešnik — već recte et stricte trostruki razbojnik. Ali ne mislite zato, da sam ja zec, i da ćete milostivo svoju grofovsku sačmu na moju kapelansku kožu iztresti. Sram bi vas moglo biti. Lako se vama smijati s punimi puškami, a težko si ga meni s golimi rukama. Nu ja bih vam nabrojio cielu litaniju, koje sigurno ne biste stavili za ogledalo, i ne bih vas vjenčao, makar me izpržili kao svetoga Lovrinca, da ne znam, da ste pošten i valjan čovjek, i vaša zaručnica da je valjana i poštena, da ne znam, da su vaši i njezini starci bili — bez povrede grofovske i barunske njihove milosti — budale — budale — no — no — no — stultissimis stultis stultitiores! Zato vam velim: Sram vas bilo, i neka vas voda nosi. Bacite taj ludi samokries! Dajte brže prstenje, da vas vjenčam, a biskup i ban neka rade, što im drago. Mene ubiti ne će, a čega bi se vi bojali? — vi grof, velik gospodin? Samo gledajte, da bude matrimonium non solum ratum — sed etiam consumatum!

Digitized by Google

Mladi podpisaše ženitbeni ugovor, podpisaše ga i svjedoci, i da bude testimonium legale — podpisa ga i veliki sudac županije zagrebačke, koji je inače na taj dan za čudo zaboravio bio. da je velikim sudcem. Kapelan pope se junački do stolčića, prebaci štolu, Kamila i Karlo klekoše pred Jankom i kada u dvorištu grada Malinovca zagrmiše tri prangije, zvala se Kamila groficom Malinovićkom.

Cielo družtvo udari glasovito klicati, a Janko sišav sa oltara, zakopa ruke u žep, i staviv se pred Karla reče:

— Dobro! Dobro! Ali što sada?

— Sada velečastni, nasmija se Karlo, sjednite do majke čelo stola, da odrubimo onim staklenim harambašam na stolu srebrne glave u slavu mojega pira.

— Bene! kimnu kapelan.

Nikad ne vidje Malinovac tolike radosti. Parižki uvojci grofice Amadé skakutali od veselja i neobičan, reć bi, rajski posmjeh lebdio oko zavinutog nosa stare velikašice. Karlovoj majci tekle sjajne suze niz lica, a mladoj gospodi tekla zlatna šampanjska pjenjušica u grlo. Stara si gospoda gladila trbuh, a mlade plemenite gospodjice, gledjuć divnu Kamilu zvjedljivim okom, šuškale i šaputale u pol smieha, da i onim starim hrvatskim junakom po zidovih — i njima se žarilo lice o svjetlilu svatovskog kriesa, i njima se otimao radostan posmjeh, gdje je slavnom dvoranom brujilo kolo veselih svatova. A mali kapelan? Zaboravio i strahoviti škripac, zaboravio siloviti, razbojnički poziv, pa je radio silom uvjeriti se, da li te srebroglave boce taje zbilja u sebi šampanjsku krv, i da li je u svih bocah vino jednako.

— Revera, reče puckajuć jezikom grofu, illustrissime, na svatbi u Kani galilejskoj nije to židovsko vino toli gladko i sladko biti moglo, kao što ova zlatna i prezlatna kapljica. Sad znam, zašto vi onako čudno goste pozivljete, zašto se onako sa samokresom igrate, kad svaki dan to suho zlato pijete. Illustrissime, vi — vi — vi ste — salva reverentia — vražji čovjek, duše mi vražji čovjek. Vidite meni je lako pri duši onako — onako, da bi odmah poletio u zrak, stade kapelan mahati laktima, „a pred očima prskaju mi zlatne zvjezdice! Hi, hi, hi!“ nastavi Janko stisnuv lievo oko i pišuć kažiprstom po zraku. „Samo jedno ne mili mi se nikako. Šta će vam ti tanki stakleni napršnjaci? To je luda moda! Kad mi Hrvati pijemo, mora da je čaša duboka i široka. Ja pijem po starom običaju“. Natočiv si običnu čašu šampanjcem, zagrmi Janko:

— Silentium! i poče ponešto zanosnim glasom govoriti:

Hrabri vitez, Gjuragj sveti
Na svom konju brzo leti,
A mi pijmo brže bolje,
Jer smo kruto dobre volje.
Et laetitia unde venit?
Drago nam bje grofa ženit
Ex abrupto kao striela
Cum praeclara damicella
Sine dispensatione!
Ali neka čaše zvone
I za grofa i baruna.
Kliknimo sad srdca puna:
Prava ljubav nije kvar,
Živio nam mladi par!

Pjesnički zanos govornika uhvati vesele goste. Visoko se uzdigoše uz burno klicanje tanke šampanjske čaše kao zlatni cvjetovi, sjajne voštanice drktale živim plamenom a uz gruvanje prangija orilo se dugo i dugo:

Živio nam mladi par!

Po sniegu se sterala mjesečina, na žarkih prozorih prolietale sjene, prozor za prozorom potavni, a sred zimske, vedre noći stajaše crn, ponosit — stari Malinovac.

U rano jutro drugoga dne doleti na grad čovjek iz sela bez daha.

— Gdje je gospodin grof, gdje gospodin grof? upita zabunjen.

— Šta bi ti s njegovom milosti? odvrati mu sluga.

— Povedite me, kume, gospodinu grofu. Moram s njime govoriti, moram.

Sluga zadje u sobu, al povrativ se za čas povede seljaka pred Karla.

— Šta je dobra, Mate? zapita grof.

— Zlo je, vaša milosti! odvrnu seljak, vrlo zlo. Moj rodjak Šime, sluga u Bukovcu dokaza mi sve. Jučer je letio stari barun s puškom po gradu i oko grada, i da ne bude barunice, bio bi došo amo da vas ubije. A sada —

— Govori! Govori! nutkao ga grof dignuv se brzo.

— Sada — pomozi bože — vodi barun cielu vojsku na vas — i da će sve spaliti.

— Jesi li poludio?

— Vjere niesam. Diže vam kmetove, slobodnjake, vozi topove. Svi vam imaju puške, sablje, kose, mlate. Šime je doletio k nam u selo, i neka se čuvamo, i vi da se čuvate, vaša milosti! Kažem vam, ciela vojska, kao da Turci idu. Joj, joj! Šta će to biti?“ Karlo grizkajuć brk, razmišljao časak, zatim reče odrješito:

— Dobro. Ne kazuj nikomu u gradu ništa. Poteci u selo. Svi kmetovi nek dodju u grad, a ima li tko puške, neka ju ponese. Ti ćeš ostati van grada, pa dojavljivat mi šta bude. Poslije ću ti kazat kako. Sad ajde brže“. Zatim pozove Karlo slugu:

— Idi, moli goste, neka dodju u veliku dvoranu na zajutrak, svi nek dodju, al dà, mlade gospe grofice ne zovi.

Za jedno pol ure napunilo se dvorište grada Malinovca seljaka pod puškom, a velika dvorana gosti, koji u čudu gledahu iz prozora, šta tu biva. I gospoje dodjoše, na brzu ruku odjevene, premda je dosta rano

*

Digitized by Google

bilo, dodje vrlo drieman i kapelan Janko. U jedan put stupi grof Karlo u dvoranu.

— Mon cher comte! saleti ga grofica Amadé pod velikom kapom, šta je to? Pourquoi ce trouble?

— Amice comes! uhvati ga veliki sudac za ruku, kakva je to vojska? Zar se je opet našao nekakov Matija Gubec?

— Oslobodi nas, bože! kopao kapelan u strahu po žepovih. To — to — bi strašno bilo.

— Ne bojte se, mili gosti moji. odgovori Karlo mirno, ne ide nikakov seljački kralj. Moj štovani tast barun Bukovački diže vojsku na mene. Hoće da me obsjedne, hoće da mi otme Kamilu.

— Dieu! vrisnu grofica Amadé, padnuv bez sviesti na stolac.

— Puf, promumlja kapelan, „fuimus Troes!“

— Ne bojte se, gospodo! Ja Kamile ne dam, branit ću ju makar krvi svojom. Prijatelju kapelane, idite k mojoj majci; recite joj, neka ostane kod Kamile. Ljudi u dvorištu moji su kmetovi, gospodo, moja vojska. Brate Slavetiću! sadji u dvorište. Neka se digne most, neka se zatvore gradska vrata — —

— I vi se, gospodine grofe, kanite sbilja braniti? zapita veliki sudac.

— Dakako! Dakako! viknuše častnici i mladi plemići u jedan glas. „Point d'honneur!“

— Do zadnje kapi! odgovori Karlo.

Sa te junačke odluke počele gospoje i gospodjice sdvajati. Bliede, ponešto razčešljane obilazile po sobi lomeći ruke, plačuć i naričuć.

— Vous êtes furieux! zakriešti grofica Amadé osviestiv se.

— Oprostite, moje gospoje, reče Karlo, ja tražim posluh. Proglašujem u ovaj par ratni zakon. Gospodina velikoga sudca molim, neka čuva krasni spol, da ne bude subordinacija povriedjena.

— Invalid? je l? upita sudac, flegmatički grijući se kraj peći. Sada ste čule, moje gospodje!

— A vi, moja gospodo, okrenu se grof častnikom i plemićem, mislim, da ćete mi na pomoći biti.

— Hoćemo, hoćemo!

— Ima u gradu pušaka, konja, svega. Razredite svoju četu, al molim vas, štedite krv. Znam ja svoga tasta. Tvrde je glave čovjek i ne će brzo popustiti, al ćemo njegov juriš odbit.

— Hoćemo, hoćemo!

— Ivane, reče grof slugi, idi, neka se u jamu napusti voda, potok nije smrzo.

— A medjutiem izvolite gospodo založiti i kriepiti se kojom kapljicom.

Za pol ure bijaše jama oko grada puna vode, most dignut, vrata zatvorena a kmetovi razdjeljeni pod vodstvom Slavetića i jednog krajiškog nadporučnika po raznih priedjelih prostranoga grada. Al bilo je i skrajnje vrieme. S daleka čulo se u jedan put muklo bubnjanje, glasno urlikanje. Malinovac stajaše podno briega na kraju ravnice, pa se je sa kule moglo sve vidjeti, što biva u selu. što li na cesti za selom. I sbilja. Na jednom pojavi se s bukovačke strane čudna četa, razredjena posve po vojnih pravilih. Napried jezdijahu na vrlo sumnjivih konjih dva čovjeka u plavetnom odielu slobodnjaka iz dobe francezkoga rata pod visokom čakom, na kojoj se je njihala perjanica visoka i vita ko jela. Podalje od njih zibao se na zelenku debeo gospodin pod kučmom kapom, odjeven kožunom — po svoj prilici generalissimus — velemožni gospodin barun Lacko Bukovački, za njim gazila snieg pješadija, do četiri sta seljaka pod puškami i kosami. Kraj čete koracao pristar čovjek, lupajuć strahovito po staru, crkvenu bubnju i budeć ratoborne misli u glavi čudnovate vojske. Za tiem glavnim vojem vukla četiri konja dva dugačka gvozdena topa iz dobe turskih ratova, za turskim topničtvom sliedila troja kola, a za kolima trideset plavetnih slobodnjaka na konjih. Valja priznati, da se je na toj četi dosta junačtva i ponosa vidjelo, i premda junakom ne bijahu poznate tančine vojničkog reda i sklada, to su ipak nekim heroičkim priezirom gazili snieg. Osobite hvale vriedno bijaše kićeno konjaničtvo, koje je umjelo snažnom šakom obuzdat hire ili oštrom mamuzom raztjerat melankoliju ratovanju neviklih konja.

— Gledajte, nasmija se konjanički kapetan, gledjuć kroz durbin iz prozora grada, nije to boga mi šala. Barun digo je sve vrsti oružane sile na noge junačke, da nas obkoli: pješake, konjanike i topdžije. Rad sam znati, tko da je glavar njegova genijskog sbora, valjda štovani špan grada Bukovca.

— Dakle, primieti kapelan, koji se je u dvoranu povratio bio, dodirnuv se kapetanova rukava, dakle vi, gospodine kapetane, mislite, da će barun sbilja oštro pucati — onako prahom i olovom?

— Težko li grahom, nasmija se veliki sudac stojeći do peći.

— Des fusils, des canons! Mon dieu! Je m'en meure, uzdahnu grofica Amadé, sjedeć u naslonjaču.

Vojska baruna Bukovačkog ne krenu prema gradu, već zadje u selo, i tu se nastani. Malinovačke kmetice jaukale i naricale, al kakva im hasna? Valjade napokon šutiti. U vrieme rata ne pita se mnogo za ženske suze. Za jedan čas doklipsa na kljusetu od sela gustim perivojem plavetan slobodnjak, noseći na vrhu sablje pismo. Obustaviv konja pred gradom, viknu, što mu je grlo dalo:

— Gdje je njegova milost, grof Malinović? Imam pismo za njega.

Krajiški častnik spusti iz prozora kamen na uzici i viknu slobodnjaku:

— Priveži pismo, budalo, trista ti kijameta, pa čekaj!

Digitized by Google

Slobodnjak priveza pismo, krajišnik potegnu uzicu, i preda pismo Karlu. Pismo pisalo ovako:

Grofe, ili rectius razbojniče!

Povratite mi barunovicu. Turčine, dajte mi diete! Inače spalih vam, bog i duša, to razbojničko gniezdo, a vas ću na miehe derati!

Br. L. d. B.

Karlo napisa sliedeći odgovor:

Barune, rectius taste!

U mom gradu ne ima barunovice, već samo grofica Malinovićka. Te vam ne dam, jer je pred bogom i svietom moja žena. Tako je i nije drugčije. Uz odlično štovanje Vaš zet

Gf. K. de M.

Krajišnik priveza pismo na kamen, baci ga iz prozora, slobodnjak nataknu ga na sablju i odjuri perivojem.

Za malo vremena zaruži iz sela crkveni bubanj strahovito u znak, da je barun Bukovački odlučio predobit Malinovac oružanom rukom.

— Rad sam znati, nasmija se u dvorani konjanički kapetan, kako će se barun služit svojimi husari proti tvrdim zidinam. Da vidimo toga novog Napoleona.

— To bog zna! odvrati kapelan, sjedeć za stolom i čupajuć sa groficom Amadé od starog platna svilaču za buduce ranjenike.

U taj par zaori u gradu lovački rog. Slavetić i mladi krajišnik zapovjedili, da kmetovi napune puške drobnom sačmom. Bubanj iz sela zagrmi življe. Pred gradom pružio se gust perivoj, u kojem stajahu mitologični kipovi od pjeskovca i kinezka kućica, na lievo pako gospodarske sgrade, na desno osamljen drven mlin medju suhimi vrbami, a za gradom brieg, pokriven šumom, a sada dakako i sniegom. Sam grad pako, dosta tvrdo zidan imao je samo prema perivoju jedna velika vrata, a ta bijahu zatvorena. Moglo se dakle navaliti samo s lica. Barun, premda vrlo razjaren, uvidi oštrim strategičnim okom, da tu ne ima okolišanja već čelo u čelo, a prije svega da treba čuvati vrata, jer na drugu stranu nije nitko iz grada mogo.

Sunce je vrlo veselo sjalo po sniegu, kad se je barunova vojska digla iz sela. Srednji voj to jest barun sa sto petdeset pješaka, dvadeset konjanika i dva topa išao je ravno prema perivoju, desno krilo to jest 100 momaka krenulo gospodarstvenim sgradam, a lievo krilo, to jest sto pješaka, deset konjanika i troja kola puna suhog mesa, jaja, slanine, luka i rakije zaokupi drveni mlin. Petdeset momaka čuvalo ženske u selu, da kakvom rogobornom diverzijom s ledja ne osujete ratne osnove baruna. Desno i lievo krilo napredova žurnim korakom i osvoji svoje mjesto, što je tim laglje bilo, jer im se ne namjeri neprijatelj, do li kudravog pseta u mlinu, a po gospodarskih sgradah, iz kojih je Karlo sve blago dopremio u grad, nekoliko vrlo suhih mačaka, pa je posve naravski bilo, da takovi protivnici niesu jaki bili zaustavljat žestoku navalu barunove vojske. Desno krilo ponamjesti se po stajah i hambarih, a lievo zakloni svukoliku hranu vojske u drveni mlin i naloži pred njim ogromnu vatru, da si malo ogrije ozeble kosti. Polaganije pomicala se glavna vojska. Nišan bijaše joj tvrdi Malinovac i trebalo osvojit ga upravo navalom. Barun, poznavajući himbu neprijatelja, skupio je sav oprez mudra vojskovodje, a njegova četa umjela je tu mudrost u velike cienit, sliedeć polagano i obzirno vodju. Življe tutnjio bubanj, u gradu razredili se grofovi kmetovi kod puškarnica, Kamila ležala u svojoj sobi na divanu plačuć, groficu Amadé i ostali krasni spol hvatala drktavica, kapelan žmirucao nestrpljivo, veliki sudac grijao se, a mladež i častnici kucali se šampanjskimi čašami.

— Stante! zapovjedi barun svojoj vojsci jedno petdeset koraka pred perivojem, bojeći se, ne vreba li neprijatelj za ogradom u zasjedi. „Naperite topove dječaci!“

Martin, barunov kmet, vrlo vješt toj umjetnosti, jer je najbolje u selu umio paliti prangije na uskrs, namjeri topove na ulaz perivoja. Zapaliv sumpornu žicu na dugoj ljetvi primaknu ju topu. Grom grmnu.

Konji pod junačkimi slobodnjaci stali biesno skakutati. Topić od 150 godina nevikao tomu urnebesu odskoknu, kan da se sam sebe plaši, a zrno zabode se pred perivojem u duboki snieg.

— Budalo! razsrdi se barun, crven dovrh nosa, daj drugi! Bubanj zaruži silovito. Martin prignu ljetvu.

— Pucaj! zagrmi barun. Martin opali, a gvozdeno zrno munu gromom u perivoj, pokrha grane i odkinu kamenomu kipu boga Pana rogatu glavu.

Po gradu zaori cika i vriska ženskih glasova, čepovi šampanjskih boca pucahu veselo, častnici smijahu se grohotom, a kapelan, skrstiv s traga ruke i gledjuć iz prozora, opazi vrlo mirno:

— Boga mi, oštro pucaju, eto tomu poganskomu bogu ode glava. Ali gledajte, gledajte, kako ti bezjaci kod mlina sjedeć oko vatre piju i urliču. Joj, joj šteta, da ne imamo i mi topova.

— Ta ima prangija! opazi veliki sudac kod peći.

— Jeste li poludili? vrisnu stara Amadeovka, kojoj se bila parižka vlasulja pomakla na nos.

— Spectabilis! odvrnu kapelan mudro, prangije ili mužari dobra su artiljerija za berbu, al nipošto za rat, gdje se oštro puca. Ali — ali! — dosjeti se mali, staviv kažiprst na nos. Šta sam ja vidio u dvorištu! Gospodine kapetane, bog vas poživio, izkapi čovuljak pol boce šampanjca. — Ajte sa mnom dolje; ta imamo hvala bogu artiljeriju! I sbilja ostaviše kapelan i kapetan dvoranu.

Digitized by Google

Klicanje seljaka i tutanj bubnja dokazivao je očito, da je srednja četa, ohrabrena smrću poganskog boga, sve više napredovala, a još većma hrabrilo ju urlikanje pijanih drugova kod mlina. Al iznenada zagrmi sa grada grom, munja bljesnu iz puškarnice o zimskom suncu i razli se gustom plohom na pijano lievo krilo barunove vojske. Konjaničtvo se uzbuni, vatra se ugasi, konji se razletiše, a pješadija stade od prepasti nemilo kričati. Nu za čudo nitko ne bijaše ranjen, već ciela četa mokra, kao mokra kokoš.

Dosjetljivost kapelana stvori strahovito oružje. Bistro mu oko bješe zamietilo, da u dvorištu silna štrcaljka stoji, te ju sasu, izpaliv prangiju, na lievo barunovo krilo.

(Dalje sliedi.)

Boljar Orša.

Pjesan Mihajla Lermontova, pohrvatio Tomislav Maretić.

(Konac.)

Spiev III.

Svud ciča vlada. A iz sniega
Duboka Dnjeprova duž briega
Proviruje tek gdjegdje panj
Ko sablast, pogledaš li na nj.
Maglovit, tmuran dan se gleda
U staklo prozirnoga leda.
Upuho snieg je usovine;
K ležaju zejo plah se vine
Kradomce, život mu je drag,
Namotriti je za njim trag.
Kad spavaju već ljudi svi,
Zatulit kadkad znadu psi,
Kad vuci u dvor, u tor čij
Iz šume banu, da što kolju;
Tišina li je na tom polju,
Zamietiti je, kako gazi
Krvolok vuk po sniežnoj stazi,
Škrgutanje je čut sred česte,
A mrklo veče vidiš s ceste
Svjetlucat do sto očju mrakom
Ko svieća sto svjetlućom jakom...
Tek noći dan se bieli ote;
Ne bojeći se zimske slote,
Plemenit Orša zove kmete,
Da uza nj svaki se obrete,
Da ogledaju konje, mače.
Prenosit zemljom glas se zače,
Litvanac da se, susjed ljut,
Pobunio u jedan put,
Nad Ruskom hoće da se bani.
Skoroteče su razaslani,
Da idu u sve pokrajine
Boljare zvat i ljude njine,
Sred polja da se nadju bojna.
Na konja sjede Orša gojna
I rukom mahnu; kao grom
Na konju svaki leti svom.
Vjerenice im, djeca cviele,
Prekrstiv se, od njih se diele.
Strelimke gradska vrata priedju,
Pred svimi j' Orša, njega gledju;
Ne krsti vam se, ko da j' kan
Il nekrst da je musulman.
Mučaljiv očima je zirno
Još jednom terem,* gdje je mirno
Bezbrižce do sad vio viek,
Gdje vjetar sada žive tek,
U nutra svaki čas se šulja,
Bez ključa dver se slaba ljulja,
Ko mati kada ljulja zibku.
Sad terem stan je sniegu sipku.

Posvema rat još nije strven,
Iza njeg slied je svuda crven,
Na polju leže konji vrani
I koplja, mači razbacani.
Preko njih jaše konjik mlad,
Ko nešta naći da je rad.
Sad pognuo bi glavu svoju
Do grive konju, učnu boju,
Osovio bi sad se nà.
Al ko je? nije Rus! a nije Ljah —
Prem na njemu se poljsko ruho
Bjelasa kao srebro suho,
Prem poljski mač mu balčak krije,
Njim konja tucka — Poljak nije!
Nu osmaglo od sunca čelo
I oči, u kojih se srelo
U bitci često svjetlo s mrakom,
Ne odaju l' ga junakom?
Svjedoči, da je Tatar bar,
Mladovjek nije, nij' ni star.
Razmotrite mu crte lične,
Kim riedko igdje nać je slične;
Živoće njegvo lice puno,
Na kojem bliesak sad je muno
I čudna miso, tužna vrlo,
Odsievnula je u njem hrlo.

Ogledalo je lice to,
Gdje dobro vidiš a i zlo, —
Od žića jad mu duži, veći,
Uzdahnut čuj ga, to ćeš reći.
Sred dôca humak se je dizo.
Razgranat'jo se, u vis sizo
Nad njime visok, zelen hrast,
Koj širieć nad njim svoju vlast
Sa hvojami ga obuzeo,
Ko šator crni da si spleo.
Zabiesnio je tuj i presto
Strahovit boj. A sad je mjesto
Gdje leže, dôca sred zelena
Tjelesa mrtva izsječena.
I snieg, koj krvce mnogo popi.
Polahko gdjegdje sad se topi.
Na hrastu — ljeta mu je tri sto —
Izdubilo je koru čisto
Te tudier vidiš, gdje se ruji
Crljena krvca, ko da buji
Junaku sad iz rane opet.
A konjik će se na hum popet.
S konjica svog se skide lahko.
Dvoumcê sbori sobom 'vako:
„Il mrtav il je živ za cielo
Baš ovdje... o hrast taj si tielo
Ko mahnit upro starac sied —
Al opazio moj ga gled.
Obkolio ga dušman jest,
Pokraj njeg slugu bilo šest.
Ej mnogo, Litvo, mnogo zla
Stojaše tebe glava tá!...
Proz hrpu gledah iz daljine
Čudesa, što mu ruke čine.
Zamahnuó tri put mač u zrak
I spustio ga — vazda pak,
Kad njim bi starac mahno više,
Potekla krv hi poput kiše.
Nu tri put mahno, više ne!
Jer više nije mogo lje,
Uteći htio — zahman sve!...

* Terem = das Erkerzimmer, la chambre en saillie.

Digitized by Google

Tad čuknu konjik jecaj bôn,
I podje gledat: to je on!
Naklonio je boljar glavu
I dignuo ju, svu krvavu.
Slabačkim glasom reć će nà:
„Prepoznah tebe taj čas ja!
Odielo to, ni dnevi ljuti
Promienit oka ne mogu ti,
Još isti mu je pogled, mig,
Još čelu isti ti je žig,
Kog zloća ti je ostavila.
Arsenijo! — gdje neka sila
Izvalit će me u grob sad
Tvog smieha ćutim onaj slad,
Koj podjedno je gujski jad!
Razabirem ti i glas baš
Prem hinjen, a ne jurve naš,
Možèbit da si htio tako,
Da tudjin ne b' te spozno lahko.
Al naumljaj ti dobro znam
I zašt' si amo došo sam.
Domòvini sam pravi sin,
Odavat očma ne ću hin.
Ti želiš, izdajice kleti,
Sad vidjet, nije l' strah me mrieti,
I čuti me, ne vičem li: jao...
Života, znaj, mi nije žao,
Tek žao mi je, žao mnogo,
Osvetit gdje se niesam mogo,
Dok ruka još mi bila jača,
A sad ne mogu dići mača.
Omastio sam rukê svoje
Gle krvlju, al mi žao to je,
Gdje na njih nij ni kapi tvoje!"...
— „Zaborav', starče, što je bilo!...
I gledji grud mi, tielo čilo,
U ranah nije grud mi ota,
Al nju mi zmija — tuga mota!
Osvetiše te, starče davno,
Ko da si sam se, liepo, slavno.
Umolit daj se, pa mi kaži,
Arsenij gdje da kćer ti traži?
Od dušmanskoga mača bo,
I cjeliva, ma bio ko,
Arsenij hoće, da ju spase,
Jer zakletve mu tako glase!" —
— „Poleti daklem odmah k njoj
U stari onaj stanak moj,
Nit spi, nit jede, čeka, čeka,
Da dragi dodje iz daleka!
Pohiti namah... smrtni čas
Već moj je blizu — ne će vas
Starina otac priečit već!"
Još htjede nešto boljar reć,
Al jezik mu se tada sgrči,
Na rukuh svaki prst se skvrči,
Kad mahnut htjede, u taj tren
Smrtonosni ga obli sjen
Po čelu poput pruge crne.
Ka zemlji lice svoje svrne,
Protegnuo se, dah mu stinu
A duša prhnu u visinu!
Arsenij do njeg tada stane,
Raztvoriti mu htjede dlane,
Sa zemlje glavu njegvu dignu.
Iz očju, kojim kada mignu,
Čudnovat oganj svjetlomrcnu,
Sad do dvie bistre suze vrcnu.
Umiriše mu sve se crte
Al smrću sada su mu strte,
Sad na njih nije onog plama,
Tajnovite su, ko smrt sama.
Mrtvacu tom žalostiv mladić
Baš čelo glave će se nadić.
Oprostio je starcu sve,
Al ovaj njemu nije, ne!
Razgalio mu kaftan mrva
Da vidi, što to starca shrva;
Na grudih mu je rana tušta,
Već slabo koja krvcu pušta,
Brazgotine im krvav slied,
Do jedne druga napored.
Još gdjeka žila mu treperi,
Po treperu tom mladić mjeri,
Koliki navor strasti hudih
Bijaše nekoč u toj grudi.
Ugasnuo mu očma sjaj,
A još je strujo navor taj!...

Primiriti se sunce htjede,
Arsenij na konjica sjede,
Podbode konja ostrugom,
Zajuri mladić kao grom.
Tek s polja se je kobnog gano,
Odvojio je već dobrano,
Široke luge, drage, klance
Prelietao je uzamance,
Duboki cielac vatrom sieva,
Kad s traci sjajnimi se slieva.
Opriečio se pred njim sad
Grozovit crne šume hlad.
U njezin eto stupa šir,
Tišina svud je, mukli mir.
Tek kadkada na panju nizku
Na blizu čujuć konja njisku
Golovran tica, stepe kralj,
Odleti al u malen dalj,
O grani krvav čisti kljun,
Da krvi ne bude za trun.
Kurjačina se urlaj gadni
Raznese u taj prostor hladni;
Hrpimce bježe stepom gladni,
Na razbojište kobno hite!...
Omorike i breze vite
Nadvijaju se nad putànju
A inje visi im o granju
Ko kite kakve. Kad klobukom
O drvo zadjene il rukom,
Srebrolik eto u taj mah
Kabanicu mu ospe prah...
Baš ništa nema, da ga tješi,
Ko striela konjic hitro spieši,
Toliku biegu nije učan,
Putovat put mu takov mučan.
Uklatio se konjic već,
I grud mu puši se ko peć.
Kud ostrugom se mladić djenu,
Obuče vranca u krv, pjenu.
Na domaku je... Kuća mala
Pomolila se posred žala.
Planina za njim crna osta,
Već okom vidi selo dosta.
Zemunica mu čednih gle,
Već suše vidi, dvore sve.
U prijaznom je kupu tom
Ko avet kaka Oršin dom!...
Unići sad će u dvor tužan;
Al ko da glad il uzduh kužan
Satariso ga... S konja skoči,
Jedanak u dvor pusti kroči...
Dvoranu nadje djece punu;
Medju njih ko da vatra munu,
Od strančeva se strâ razbježe
I u čas taj se buka sleže.
Sve prestravi ih stranac blied
I očju njegvih vatren gled.
Unidje u dom, sve je tavno,
Pritvor'jo neko kapke davno,
Škripuca pokućje i pod,
Odjekuje mu muklo hod.
Proz kapka veljeg otvorine
Zlatolik gdjeki tračak sine
Na peći ostavljajuć pruge,
Široke li su a i duge.
Arsenij proz mrak ljestvu spazi,
I čim ju spazi, umah lazi
Po stupajima ljestve drevne.
Pred očma vidjelo mu sievne,
Prozorak vidje u taj tren,
Od davna već je otvoren,
Od sniega, mraza se je smrzo,
Odkravit da se ne će brzo.

Digitized by Google

Ta mjesta su mu dobra znana!
Na lievo dver je — zaključana.
Starovjek kračun vrata mrtvih
Crljena ko krv rdja brtvi.
Izvuče nožić iza pasa,
Ne dangubeći niti časa,
U ključanicu nožić turnu,
Odključa dver se, još ju gurnu,
U sobu djevojačku mah
Arsenij kroči, krok mu plah.
Drhtimcê na grud ruke slaže,
A oči — druge oči traže,
Šaputa bolan: zdravo diko, —
Odvratit na gled, na rieč niko!
Medju tiem postelj mladić smotri:
Ko juče il pred sata do tri
Tunieskalo se njem, da draga
Uživala se sanka blaga
Krevetcu na tom tiho, mirno.
Približio se, bolje zirno
Na izčipkanu postelj bielu,
U prahu sva je, gle, debelu.
Do prievjesa je pauk sjeo
U paučinu, što je spreo.
Proz okno sada u toj sobi
Zlatolik nuto tračak probi,
Na cvjetnom sagu iskre drobi.
Obor'jo mladić glavu, oči...
Potrese nešt' ga, hitro skoči,
I kriknu, ko na guju netom
Sad svojom da je stao petom.
I volio bi za sav viek
Od misli brži otrov priek
Da preljuti u nj lievne tiek!...
Gromádcu grdu kosti bielu
I lubanju bez očju, cielu
Sa smieškom niemim, sladkim prê,
Na podu tužan mladić zre!
Dugačke vitice i plave
Ne davna ures pleći, glave
Raztrkale se uz te kosti,
Priliepile se gdjegdje dosti.
Gdje srdce kucalo mamèno
Ognjicem milka užeženo,
Tu sada vidje gladne crve,
Stanare grobne, gdjeno vrve!
„Nut to je, što sam ljub'jo ja,
Bez duše hladni otaj prah,
I srdcem ljubljah ju i ustî,
A sada će ju grobak pusti
Obujmiti i grlit, uh!
Preobraziv se njezin duh
Odlebdio je u svet kraj.
Namjenjuje mi čudan vaj
Života njezina svršetak,
Preminula je ko mlad cvietak,
Da l' mirno ili jadeć jade,
I kad i kako — bog sam znade.
Posinio me stari vrag,
Svjedoči to taj kostur nag;
Milostnik cigli ja bjeh njen
A sad je kostur nagrdjen!
Razbijač bjeh i zlica bjeh,
Al kazni manji moj je grieh.
Na zemlji i na ovom svietu
Poćutjesmo sudbinu kletu...
Grozovit onaj zadnji čas
Razdvojio nas za viek vas!
Oj da mi sveta koja vlast
Nadobit pregne rajsku slast.
Ja, svim se kunem, ne bi ušo.
Dok nebesnika ne bi kušo:
Je l' tudier raj moj medju sveci.
Oj rec' mi, svetitelju, reci;
Istinit bože, tko da kasni,
Povrat' mi smieh njen, pogled jasni,
Ustašca njena vrat' mi rujna
I sladjan glas ko mečta bujna.
Bar jedan zvuk mi njegov daj,
Jer bez nje što je sviet i raj? —
Tek mrtva slova, premda bajna
Bez božtva crkva veličajna!...
„Sad pretiče mi jedno samo,
Da bludim, ni sam ne znam kamo;
Ta jedno mjesto, ko i drugo,
Tu prah je, nje već nije dugo:
Otići ću u nepovrat
Nit cielji znadem, nit ću znat.
Inokosan ću posvud gresti,
Oluja će mi trag zamesti!..."

Mumija.

Pripoviest po njemačkom.

Preveo —i.

(Konac.)

Dan po dan minu od onda, kadno mladenci posietiše Grka, minu već davno i onaj dan, kad su imali put svoj nastaviti a eno još svejednako pokraj Luksora Englozove dahabije i na njoj dvanaest vesala, gdje se ni ne miču. Na mladom se sglobu opažala čudna promjena, koju nitko nije mogao pojmiti. Po vas dan sjedjaše mileda u odajici nilske korablje i plakaše, a milord tumaraše poput bezpokojna sjena iz onoga svieta po prisojnih klisurskih dragah tebanskoga grobnika. Svako bogovjetno jutro hajde u Grkov stan i ondje ostani velik dio dana. Kadšto već sjen libijskih gora bješe zasjenio tebansku dolinu, a Engleza još nema od Grka. Leda Arabella ne mogaše u prvi mah pojmiti, što je njezinu drugu, da ne će iz Luksora i da tomu svejednako nove izprike izumljuje, a to ju tajnovito izgovaranje dan po dan tiem većma vriedjaše, što ju je njezin sudjenik malo po malo posve zanemario. Dosle ljubezan pazilac uze tvrdokorno i pomrkujući mučati, kad bi mu Arabela štogodj kroz plač spočitovala. Kad već nije bilo druge, dojavi mileda svomu otcu u Alkahiri, što je i kako je, ne bi li k njoj došao — ali i odanle stigoše crni glasovi; lord M... obolio na smrt i ne mogaše k svojoj kćeri.

Napokon doznade nevoljnica, da joj muž ide svaki dan Grku, s toga si tužna nadje vodju i podje za nevjernikom. U prvi mah hćede samo da čeka pred Grkovim stanom dok joj muž izadje, ali pošto do neko doba uzalud čekaše, udje s vodjom u hodnik, u rotundu i u onaj grobni hramić.

Pri svjetlu svjetiljke sjedjahu tuj Rosas, Aslan i Englez uz lies mumijske krasotice, tri zanesenika za vječnom joj ljepotom. Nijedan te trojice ne bijaše jak svrnuti pogled s divotna lica pokojnice a čudan ih čar toga lica obmamljivaše svejednako. I Englezov zanos bio tih,

Digitized by Google

kao da je neka tajnovita kob zamrežila mu dušu, ne dalo mu se razstat s mumijom, toli iznenadljivo nalikujućom na divotnu Psilu, koja je negda občarala Arabelina otca.

Arabella hćede baš zovnuti imenom svoga druga, kad ju on opazi i toli strašno pogleda, da je uplašena uzstupila. Leda Arabella još ne bje naslutila strašne tajne, koja joj sudjenika nevidljivimi sponami sapinjaše, još ne poznavaše onoga zloduha, koji obuze nesretnika, a taj zloduh bijaše mahnita ljubav, s koje pogibaše za ljepotnom mnmijom. Al onaj pogled, onaj strašan pogled, prostrieliv mladoj velikašici srdce usred sriede, prekrasne mumije pa da je i on izišao „melbus“. — Prestravili se arabski Ciceroni i ne hćeli u kraljičke grobnice, da ne pomahnitaju, a putnici morali lisičjim očima navaljivati na taj strah, kad su znalični hćeli, da onamo idu. Neki takov putnik, po zvanju prebogati bogataš, koji je mahnitao za hieroglifami i uz to se mogao pohvaliti velikom vještinom razabiranja takovih hieroglifa, nadje sretan pri noguh krasne pokojnice vjekopisnu papyrsku trubaljku, kakva se je odragomašćenim odličnicam poput putnoga lista za vječnost u lies metala. Tomu Gavanu rojile se po glavi Gavanske mušice, ne bi li te čarolije pročitao. Dugo sjedeć i znojeć se,

Bohinska dolina.

obaviesti ju u čas, na čem je, strahovito sluteć i pojimljuć ne izusti ni besjede, već zakloniv lice rukama obrnu se i odljuma iz grobnice, tiho pokoravajuć se, a za njom krenu vodja te plaho ogledav se na tri zanesenika izmumlja: Alah nas sačuvao sotone kamenovana!

Dok se je to sbivalo, sjedjahu Rosas i Aslan svejednako ukipljeni i nepomični, nit o čem drugom mišljahu, nit što drugo slušahu, nit koga gledahu, van jedino divotnu pokojnicu, čijoj se čarobnoj zamami predadoše.

Od tog časa podje glas od usta do usta, da je mladoga englezkoga bega obujmio zao duh u prilici dugo razbijajuć si tutanju izkljuca napokon dobrovoljac Champollionove vještine ovu jezgru:

Bila je ta ljepotica nekakva Doriha rodom iz Mitilene. Za vladanja Faraonca Seta iz 19. diospolitske dinastije dodje Doriha robinjom u Tebe i tuj postade svojom ne izkazanom dragotom i vještinom veselicom i uznosilicom starcu vladaocu pod kraj njegova vieka a kraljevaše Seti petdeset i jednu godinu. Ta krasotica prestavi se mladovjeka a za nagradu dade ju Faraonac u kraljičku grobnicu sahraniti.

Tako se čudnovatim načinom dalo protumačiti, zašto je ta mumija bila nalika na Psilu, jer je Rosas bio

Digitized by Google

Mitilenac a neka Mitilenka bila Psili majkom. Na tom putnom listu za vječnost bio udaren pečat spomenutoga vladaoca. Tri tisuće i tri stotine godina minuše od onda, kad je Doriha vjekovala i lastovala. Zar nije mogla biti Doriha istoga roda i plemena, kojeg je bio Rosas ili žena mu?

Možda je klica nalikosti vjekovita, kao i misao, pred kojom tisuće godine nestaju poput kapljicâ vode. Pa što su onda častne pergamene Montmorencijâ i Vettinâ prema starini porodice Grka Mitilenca.

Bilo to, kako mu drago, Dorihine dragote bijahu vječite... s tieh dragotâ sišao mladi Britanac s uma. Čim se je doznalo za tu ljepotnu mumiju, hćedoše ju odpravnici Mohamed-Alijini u njegovo ime osvojiti, ali Britanac potajice izkupio svoju dragu za veliki novac, od koga dakako liep dio zapade i opravnike.

Sad se je samo radilo o tom, da s njom potajice umakne onim drugim dvama ljubovnicima, Rosi i Aslanu, koji niesu znali, da je Britanac kupio mumiju. Nije štedio zlata, a upriličio je sve, kako mišljaše, da valja. Starca Grka i nerazdružna mu druga Aslana odpremio uz nekakvu izliku u Luksor i tom sgodom udje Dorihin obožavalac sa svojimi najmljenici u hypogeje. Već oni podigoše lies na ramena i koraknuše napried, kad se iznebuha prikaza na ulazu u katakombe „melbus". Bio grozovit na pogledu, mahnit mu bies sievaše iz očiju. Poput tigra skoči na smjela otmičara i u isti mah probode ga svojim nožem a zavika strašnim glasom: „Psilo!" Uz bjesomučan rozgot iztrže zublju nekomu zapanjenu najmljeniku i baci ju na gomilu mumija, a onda bezsvjestan smota se nice.

Malo se za tiem uze potresati brieg, kanda hoće, da se razpukne, nastade strašna buka, začu se strašan krik, a onda se sve utišalo, samo lakom plamen buknu i uze poput mora svojim valovljem navaljivati u sve prokope u sve grobnice zahvativ tuj tisuće i tisuće u prtene povoje obavijenih pokojnica.

Dva mjeseca trajaše taj požar i svaki dan razpuče se tuj il ondje hridina i prietiaše propašću felaskim selom. Nitko se nije usudio približiti paklu, gdjeno zli dusi uzeše gospodovati, kako to Arapi tvrdiahu. Poslije te strašne sgode postadoše ona groblja prokletinjom i strahotom svakomu Felahu, koj se u njihove podzemne prokopine lake ruke ne dâ. Danas nema ondje ništa, što bi putniku trebalo da vidi. Sve je pusto i prazno garište, netopiri onud po mraku strahotno unakrstice letucaju, zmije se onud po tlieh vijugaju i pocikuju, čagalj dolazi onamo prenoćivati, gdje su negda kraljičke mumije počivale.

Nekoliko dana iza te strašne sgode plinu gizdava dahabija niz vodu vjekovitoga Nila, na zadnjem kraju palube bila britanska zastava ali u crno zavita. A sunce egipatsko nije nikada ljepše granulo, Ponilje nije nikada bogatije, bujnije ni skladnije izilazilo.

Na pozlaćenu kljunu dahabije sjedjaše zapovjednik joj, vidion krasnik, tuga mu se vidi na umiljatu licu. To je Mansur, koji je nekad po Nilu vozio lorda M... a danas vozi toga englezkoga odličnika kćerku Arabellu, njegovu jedinicu, al ne živu, već mrtvu...

Smotala ju upala mozga za nekoliko dana poslije smrti njezina sudjenika.

Eno je na odru u crno zavješenoj dvoranici dahabije, eno je bliede, mrzle, za uviek usnule. Vrgli ju u mumijski lies od čedrovine, englezki konzularni opravnik dao ju odragomastiti, da održana dodje otcu u Alkahiru, koji ništa nije znao za nesgode tebanske. Do pokojnice sjedi Grk Rosas — na narozanu čelu vidiš, da nešto misli, iz zamrla oka sieva iskra... vozi Grk svomu nekadašnjemu kupcu i zagovorniku, presvietlomu lordu... toli krasnu mumiju, kakvu si starinar samo poželjeti može. Zar nije Grk dužnik lordov? Zar mu nije dao toliko zlata za jednu mumiju, koliko je ta mumija potezala, i nije li mu napokon te mumije ostavio?... To se sve vrze po glavi starcu Grku i žalobit smiešak munu po njegovu uvehlu licu...

Kadšto se popne na palubu i pilji u daljinu, ne bi li opazio ljiljkastih vršića munara velikoga grada iza paomika Ibrahim-paše, a onda opet sadje k pokojnici, da mu bez nje ne bude dug čas.

Jedno veče opazi napokon, gdje se zabielje i zacaklje čudno svjetlo, Mohamed-Alijina mošeja sa visokoga Mokatama... i starac se Grk razmahao, a oko mu sievnulo. Od Elfijskih vrata eno zaputila čudna povorka preko Eskebiela do Zegova svratišta. Prvi ide ponikle glave Manzur, za njim nose četiri mornara crno zavješen i čudno našaran, zatvoren lies, a za liesom ide malešak starčić biele brade, kroči sigurno a u ruci mu tamarindova palica.

Zapitaše, gdje li je Lord M... Njegovo gospodstvo hladuje na verandi, ima već nekoliko dana što se oporavlja.

Nekoliko trenutaka iza toga uciepi se Mansur pred lordom bolestnikom, oči oborio nice, čelo mu se tugom naoblačilo...

— Kakve mi glasove donosite, Mansuru, iz Tebâ? Manzur múkom mûčî, a lord M... probliedi i zamigoli. — Je li kakva nesreća? nastavi pitati sluteć i najgore, kazujte!

U to staklena vrata verande zazvečaše, starac se pomoli na ulazu, a dva čovjeka unieše mumijski lies te ga postaviše, kud im Grk pokaza, pred prepala se lorda.

— Čemu to? kliknu lord M...

— Evo tvoje mumije! zakriešta Rosas strašno te priskočiv sgrabi poklopac, podiže ga i prehiti na drugi kraj.

— Arabello, kćerko moja! zavapi Englez srdobonim glasom. Grozovitim kikotom odazva se Grk jauku razcvieljena otca.

Digitized by Google

— Poznaš li taj nakit? zakriešta opet starac i prinie pred oči ustrašenomu lordu kobnu sapinjaču sa smaragdom i nilskim ružami od biele ocakline...

— Rosas! zavapi lord muklo...

— Dà, taj sam, zakriešta opet Grk, oko za oko, zub za zub, diete za diete, lorde M..., nas dvojica ne dugujemo jedan drugomu ništa!

To rekav odjuri Grk na staklena vrata a lord pokleče uza svoju dragu kćerku.

To vam je konac. Od tog časa nije nitko više vidio Grka. Lord M... umrie tri mjeseca kašnje na Malti, kud je svoju milu pokojnicu dopratio. Temsah osvanu jednom opet u Tebah, još poderaniji i siromašniji nego li je prije bio. Dozlogrdilo mu kopanje blaga, te ukrao negdje osla, ta uz njega kužio onakov, kakva ga nadjosmo.

Tebanski Felasi pripoviedaju i danas o čarobitoj mumiji, o „melbus"-u, ob „Inklicu" i starom Grku svakojake čudne priče, a tiem gledaju izpričati krivovjerski strah od kraljičkih grobnica.

POUKA.

Budva.

(Sa slikom.)

Uputiš li se cestom, što iz Kotora ide južno na podnožju Lovćena (5240′) izmedj visokih planina, stići ćeš nakon sata dobre vožnje u Budvu. Okolina, kojom prolaziš jest plodna i ravna te se jednim imenom zove Grbalj ili Župa. Kao oaza u tom krševitom svietu pruža se zeleno Soljosko i Mrčevo polje. S desne ti ostaju Bojkovići i Lazarevići, a s lieve Ljubanovići i Tujkovići.

Nasuprot Stanjevićem pružio se u more poluostrov gole hridi a na tom jeziku posadila se Budva, obkoljena starimi mletačkimi zidinami, koje more već stotine godine liže. Budvanski poluostrov i brdine Stanjevačke čine naravnu luku, od tri kraja dobro zaklonjenu, kojoj jamačno Budva ima pripisati svoj postanak. Pokraj grada, nasuprot velikoj luci stoji maleno pristanište za barčice.

Budva jest sjedište sudbenoga kotara do blizu 5.000 duša, a sama občina budvanska broji do 2.500 stanovnika. Iz grada se izlazi na dvoja vrata, na jedna u malenu luku, a na druga u veliku luku i na cestu, što ide u Kotor. — U gradu neima nikakovih znamenitih gradjevina. Ulice su kano što u svih dalmatinskih, na mletačku sagradjenih gradovih uzke i nepravilne. Stanovnici živu koje od mora, koje od trgovine sa susjednom Crnom Gorom.

Na južnoj strani grada strši strma gola hrid iz mora, a na njoj sjedi kasteo sv. Stefanije. Tik do ove hridi priključuju se zidine gradske. Malko se dalje otisnuo u more prijatni zeleni, prem kršni otočić sv. Nikole (ili dieve Marije). Ima mu u obsegu dvie talijanske milje. Klisure mu se strmo u more spušćaju, a u njezinih pukotinah prebiva sila golubova (columba Livia). Na podnožju toga otočića jest groblje budvansko.

Svrneš li dalje okom na posljednje najjužnije pobrdje dalmatinsko, opazit ćeš na jednom rtu kulu Boškovića, a iza nje tromedje dalmatinsko-tursko-crnogorsko a još dalje vrhove barske. Priedjel ovaj stoji od prilike pod istim stepenom širine kao i Rim. Južna vegetacija svuda se otima sa krševitim Krasom, te sad pobjedjuje sivkasta krš, a sad bujna zelen masline, naranče, smokve glušice. Čitava panorama najjužnijeg dalmatinskog pobrdja vanredno je slikovna i dražestna.

Još koju o sgodah i nesgodah Budve. Njena se poviest gubi u davnoj davnini. Već u 4. stoljeću prije Isukrsta bijaše poznata grčkim brodarom, te ju već Plinij i Ptolomej navode medju ilirskimi gradovi. Kad su Hrvati i Srbi posjeli ovaj dio balkanskoga poluotoka, spade Budva na dukljansku župu, koja se je kašnje Zetom prozvala. U 9. vieku bijaše izložena napadanju Saracenskih gusara, koji i nju i Kotor razoriše.

Nakon propasti srbske države, kojoj je i Zeta spadala, ne mogaše se ni Budva dugo održati. God. 1420. predade se mletačkoj republici, pod kojom ostade 150 godina. Godine 1571. predade ju mletački načelnik Agustino Pasqualigo Turčinu. Nu kada mletački proveditore u Kotoru, Zacharia Salomone nadodje s vojskom pred Budvu, ostavi ju mala turska posada, a Mletčani ju i opet zauzeše.

Mletčani tad razmakoše tvrdjavu, prem se Budva ne može tako lasno braniti, jer glavica „Spas" posvema nad njom gospodi. Još jednom, najme g. 1686. obsjedoše Turci Budvu pod skadarskim pašom Sulejmanom, ali ih mletački vojvoda Cornaro junački suzbije.

Kad je g. 1797. prestala republika mletačka i s njom talijansko gospodstvo u Dalmaciji, posjedoše Budvu Crnogorci, al ju brzo ostaviše, čim se je hrvatski general Rukavina približio gradu. Za tiem dodje i Budva pod vlast francezku, dok ju Crnogorci dne 13. rujna 1813. na novo ne osvojiše, izagnavši malenu francezku posadu pomoću budvanskih pandura. S ostalom Dalmacijom pripade Budva domu Habsburžkomu, kojemu će u osobi hrvatskoga kralja Franje Josipa I. poklonstvo svoje podaničke viernosti do koji dan prikazati.

L. M.

---

*

Digitized by Google

Hrvatske uspomene iz Dalmacije.

Piše Š. Milinović.

(Konac.)

IV.

Zadarska i Makarska alka.

Vriedno je još spomenuti, kako su se do nedavno obdržavale alke i u drugih mjestih u Dalmaciji.

Tri vrste obdulja ili alka bijahu u Dalmaciji u običaju, koje su sada osim sinjske sve zanemarene ili zabranjene. Prva se je trkala na konjih i ova je uviek najsjajnija bivala, jer bi vitez na konju trčuć najviše slobode i okretnosti na vidik iznosio, te koji bi ponajviše puti kopljem u alku pogodio, taj bi dakako dobitnikom bio. Takve su junačke igre u običaju bile u Zadru, Makarskoj, Imotskom i Sinju a sviem je povodom bila kakva narodna uspomena. Druga se je trčala pješice i bješe ušla u običaj u Spljetu, Šibeniku i Skradinu, i njoj bijaše povod narodan a trkaocem narodna odjeća poglavitim uvjetom. Treća je bila „moreska“, na kojoj je množtvo mladića u narodnoj odjeći prikazivalo mačem u ruci rat na isto toliku vojsku crnaca ili Turaka, koji bi dakako gubili. Ta se bitka izvodila umjetno i po mjeri (taktu), i to ponajviše u Spljetu, Zadru, Šibeniku i Korčuli. Još su mnogi živi u Spljetu i Šibeniku, koji su ju igrali, jer nema tomu triest godina, što je prestala. Čujmo najprije, kako je alka u Zadru započela.

Budva

Po smrti Ljudevita I. 1382. prionuše Zadrani dušom i tielom uz Hrvate i hrvatsku bunu, na čelu joj bijaše isti biskup zadarski Petar Matafaris sa Ivanom od Paližne i Ivanom banom. Kraljice Jelisava i Marija udušiše u krvi bunu u Zadru. Po izdajničkoj smrti Karla Dračkoga sin mu Ladislav Napuljski bje pozvan na priestolje hrvatsko. On dodje g. 1403. u Zadar, držeći ga gradom, koji je sasviem hrvatski ćutio i na čelo hrvatskoga pokreta stupio. Sad siluju Zadrane, nek se odrode a svi su ih vjekovi najuže združivali s Hrvatskom!

U Zadru dočekaše Ladislava s velikim veseljem Zadrani isti, i hrvatske velmože; s toga se on u Zadru u crkvi sv. Krševana, uz najveći uzhit „kraljem hrvatskim“ okruni. Nego Ladislav ne znade se tim prilaganjem i hrvatskim zanosom okoristiti. Poče sa svojimi puljizi kruto, opako i mrzko vladati, što je najprije Zadranom a onda sviem Hrvatom do zla boga dodijalo. Po tom Sigismundova stranka rastla i Hrvati se počeli s njim izmirivati. Videći Ladislav, da mu stranka rad njegove bezumnosti slabi, nanese najveću sramotu Zadranom i inim Dalmatincem, jer ih proda Mletačkoj. Zadrani, nešto s mržnje rad postupanja Ladislavljeva, a nešto uzprkos Sigismundu, koga su iz sve duše mrzili, hineći volju za nevolju, ukazaše se radostni, što opet dolaze pod vlast mletačku, jer bi se oni radje makar komu bili predali nego li Sigismundu, koji je toliko zla počinio Hrvatom i Zadranom rad njihovih čuvstvâ hrvatskih. U uspomenu dakle toga pripadaja pod vlast mletačku g. 1409. ustanoviše igru alke. Kadno pako Mletčani počeše Zadru obećane i zajamčene sloboštine krnjiti i uztezati, onda Zadrani g. 1458. preustrojiše alku sasviem na narodnu ili hrvatsku.

Zadrani dakle od to doba izticanjem hrvatskoga osjećanja i narodnoga ponosa uzeše trčati alku po na-

Digitized by Google

činu, koji je sada Sinjanom u običaju, te su toliku zanositost na vidik iznosili, i toliko na sprave i odiela trošili, da je g. 1770. trebalo zakonom opredieliti te troškove. Alku su trčali u „calle Carriera ili Carriera“ od „correre“ trčati[1] te se i sada istim imenom zove. Zametnuv taj običaj po koji put samo za malo izvodili su Zadrani tu junačku igru sve do godine 1820.

Kao što se je alka ustanovila u zasvjedočaj radosti, što je Zadar g. 1409. Mletačkoj pripao, tako se je g. 1818. trčala pred carem i kraljem Franjom I. u dokaz još većeg veselja, što je Zadar izpao iz lavskih čeljusti, i opet nakon tolikoga vremena došao pod vlast hrvatskog kralja. Onda se je dakako sasviem scienilo i radostno očekivalo, da će se Dalmacija što prije sa Hrvatskom sdružiti; zato su Zadrani onda pred carem toliko izticali svoje Hrvatstvo. Zadrani su u svojoj narodnoj odjeći, kaže nam Talianac Lago (Mem. sulla Dalm. V. I. pag. 350) — in nazional costume — alku trčali, te caru tim očito izjavili očito, da su Hrvati, da se što prije sa Hrvatskom združiti žele. Zadrani se onda dobro spominjahu, kakva ih je sretnija prošlost sa Hrvatskom spajala, te su i hrvatskim čuvstvom opojeniji bili nego li danas. Nesretna nastupivša politička spljetkarenja pomutiše bistre pojmove, po tom od najnarodnijega grada postade Zadar igraća kocka političnih hitrolija. Ali sve, što se čini i što se je postiglo, nenarav je i plod pomrkivanja i zatrašivanje u doba nesviesti. Duh hrvatski bješe u Zadru osobito od vremena Krešimirova zavladao i sve drugo nadmašio, te ga može samo hitrolija za koje vrieme ušutkati, ali nikako udušiti, dične uspomene, sveto pravo i svestrano shvaćanje prave koristi moraju ga opet uzbuditi.

almaciji.

U Imotskom trčala se alka velikom zanesenostju sve do okolo g. 1840. Imoćanin je po naravi svojoj živ kremen, okretan, čvrst, hitar, hrabren, ponosit hrvatskim plemenom i tolikimi pobjedami, zato mu i alka bijaše mila, a on srećan, kad ju je trčao. Još mnogi živu, koji su posljednju alku u Imotskom trčali. Pak imadu pravo stariji Imoćani koreć mladji naraštaj, što su povedši se za nazovi prosvjetom zanemarili stari narodni običaj, a privoljeli nekim lakrdijam, kojih ne ćemo, da se zovu naše.

I u Makarskoj se je najsjajnije alka trčala. Makarsko primorje spada medju najznamenitije priedjele naše hrvatske domovine. Tu žive narod, komu na prikladnosti i junačtvu, na razboritosti i poštenju, pa ni na hrvatskom ponosu ne ćeš naći vrstnika. A i kako ćeš, kad ga krepki biokovski i čisti zrak sinjega mora budna i čvrsta odgaja? U Makarskom primorju rodilo se je množtvo učenih i vrlih muževa, a da se ne bude rodio nitko drugi već samo naš neumrli Kačić, dosta bi mu bilo slave. Dobro se znâ, da je makarsko svećenstvo prošlih vremena bilo najizučenije u svoj Dalmaciji.

I primorkinje su onoga kraja svakom ljepotom i dobrotom na glasu. A ljube pjesmu i u pjesmi slavu junačtva.

Ne ima dakle biti nikomu za čudo, što se je odavna u Makarskoj junačka alka započela trčati i to toliko svečanim načinom kao nigdje. Makarska je alka i s toga najznamenitija, jer je jedina bila, koju su vitezovi

[1] Lago. Mem. sulla Dalmazia V. I. pag. 272.

Digitized by Google

iz sve Dalmacije mogli trčati, što se drugdje nije dopuštalo. Kako je primorac prijatelj slogi i dočekljiv, raztu-rile bi se knjige pozivnice po svoj zemlji, te su dolazili Spljećani, Kašteljani, Omišani, Imoćani, Sinjani, Vrgorčani, Neretvani i drugi Dalmatinci, da se na junačkoj borbi složno ogledaju, i nadmeću. Ta je alka i s narodnoga gledišta bila najznamenitija, jer se u Makarskoj sakupljahu najugledniji muževi iz sve srednje Dalmacije, te si povjeravahu tuge i jade, i sve boli srdca svjetujuć se, kako bi se moglo pomoći. Tu se dogovaralo i odlučivalo, kako će najbolje odbijati tadašnje turske nasrtaje i viećalo se i uglavljivalo, kako se valja braniti od zavidne mletačke vlade, koja je na svaki duševni pokret našega naroda vrebala te ga u začetku radila ugušiti. Na tih je sastancih i dogovorih često puta iskra narodna vrcnula i svom Dalmacijom sievnula. Oj! koliko je puta na tih sborovih pjesnik Kačić svojim umom budio narodnu samosviest, iz sve duše preporučujući bratinsku slogu a u svojih pjesmah ovjekoviečio dičnost junačkog srdca i pregnuća. U Makarskoj je i prva buna zasnovana i buknula proti Francezom.

Svaki će ti Makaranin s osobitim ponosom pokazati prstom u tri visoka, debela i za čudo razgranjena briesta uz grad kraj mora, uzrastla na fratarskom mandraću pod osinj kojih često i često puta skupljahu se na sbor stari primorci. Oj! koliko puta sačuvaše pod tiem povjestničkim briestima vjeru i narodnost od himbe i lukavštine tudjinske? Po staroj se navadi i sada primorci tuj u sbor sakupljaju, a znamenit je bio sbor g. 1848. Po tajnom nagovoru nekih pridošlih prekomoraca počeše se neki za njimi povoditi i na bana Jelačića himbene laži pronosit. To se poput munje po primorju razglasilo, pak iznenada, u tili čas, kao iz oblaka padoše oružani primorci pod brieste. Tuj na sav glas uglaviše i proglasiše viernost svomu kralju i hrvatsko-dalmatinskomu banu Jelačiću; tko god uz tu odluku ne pristane, imade mu se onoga časa glava odrubiti bez razlike osobe ili stališa. Takovi se onda prikazaše naši primorci.

Najznamenitija se alka trčala g. 1781, a najposljednja g. 1832. u čast domorodnomu sinu Pavlu Mioši-ću, kad je prvi put biskupom spljetsko-makarskim u Makarsku prispio.

Alke su bile povodom i gdjekadašnjemu prenuću naših vilâ. Na sinjskih se je alkah više liepih pjesama izpjevalo, koje sam čuo, gdje ih Sinjani pjevaju po ulicah, ali mi nijedna ne dodje ruke, da ju mogu objelodaniti. Ali se namjerih na jednu knjižicu, koja opisuje makarsku alku a ovaj joj je naslov: „Striljanje alke. Dvi pisme složene i prikazane na čast i poštenje gospode makarske. u Mletcih g. 1782.“ Ove ću dvie pjesme od rieči do rieči pripisati i na kraju priložiti, ne rad vriednosti književne, jer te im nema, već ako bi baš prostora u „Viencu“ preteklo, da obe ili barem polovicu prve uvrstite, u potvrdu moga poviedanja; neka vide Dalmatini, kako su još za onih nepogodnih vremena naši predji u slogu potjecali i hrvatskim se imenom ponosili.*

Što neki odnemariše te narodne zabave, običaje, igre, i nošnju te isti jezik hrvatski, gdje se nije do nazad dvaestak godina talijanski ni pisnuti znalo, to su dakako najkrivlji učenici povraćajući se sa stranih sveučilišta a opojiv se tudjinskim duhom i zamrziv na sve, što nije talijansko ili velikogradjansko, kanda će mnogobrojni puk naš i isto srednje gradjanstvo ikada pokrenuti napried na bečku ili padovansku!

---

* Žalimo, što nemamo više prostora, te s toga evo samo pjesme druge.

Pjesma o alki.

Na hiljadu i sedam stotina,
Osamdeset i jedna godina,
Na dvadeset još i pet Aprila,
Uranila prije zore vila.
Podvikujuć zvaše s Biokove
Od Makarske mlade vitezove:
Na noge se, sivi sokolovi,
Eto k vami po moru brodovi.
Dojedrit će tute do dvi ure
Knez od Hvara, Balbi Providure.
A od Splita velika vlastela,
I junaci od bielih Kastela.
Svak svog konja iz podruma vadi,
Eto k vami Omišani mladi;
A po kopnu, eto vam Sinjana;
Na noge se, eto Imoćana.
Svi ti idju, da očima vide,
Istinite jesu li beside;
Jer su čuli, da jeste junaci
Na oružju, kano i Poljaci.
Njim junačtva naša pokažite,
Pred fratarski manastir hodite,
Alku će te ondekar smirati,
I ko Sekul jabuku striljati.
Pak kad vide, neka nas poznadu
I pohvalu dostojnu nam dadu.
Neka kažu, neka nas proglase,
Da pred vami svi odstupe na se.
Kad to začu Tomičiću Frane,
I viteže mlad Kojiću Zane,
Dugaš Ante, i s njim Marko Tuta,
I Trziću Rade, zmija ljuta,
Majstorović Mate, Kačić Kleme,
Kojeg'no je od starine pleme,
Ivićević, Ivanišev Grgo,
Svih ih devet sve po redu vrgo;
Svoje brze konje posidoše
Pred fratarski manastir odoše,
Slidjahu ih izvanjska vlastela
I glavari od primorskih sela.
Klemente je Ivaniševiću
Medju svima kô ruža u cviću,
On je glavar i vodjak za diku,
S golom sabljom na konju veliku,
A drugog mu držahu kô lava,
Do četiri sluge, nek je slava,
Na kom čultan sa zlatom bijaše,
A odora sva kô sunce sjaše.
Vodjahu ga gole držeć mače,
A on zviždi od sile i skače.
Alesandro pak prid njim idjaše,
Trubljom trubi, a na konju jaše.
Tamburla im dade knez od Hvara,
Da prid svima zvoni i udara.
Kad prid bili monastir pridjoše,
Namišćenu tu alku nadjoše.

Digitized by Google

Svijuh glavar tada se obraća,
Družbi reče: hod'te do mandraća;
Nek vam sluge kopja nose s prida
Krajem dóca i fratarskog zida.
Od mandraća i prastarog brista
Trčat ćete do ovoga mista.
Neka zemlja strese se i sjéčî,
Kad tamburin udre i zazveči.
Konjma vašim razljutite zube,
Onda trčte kad trublje zatrube;
Svak po redu kako se pristoji,
Slišajte me, vitezovi moji.
Zatim sgleda tri silna junaka,
Do dva naša, jedan od Mletaka,
Pak zazovnu onda Piera Titu,
Nek prostire velud, svilu, svitu
Prid plemiće i prid vitezove,
Prid gospodu i mlade knezove,
Kolunela Niku Nonkovića
I prid Balbu mletačkog plemića
I prid Petra Nikolića kneza,
Od starine silnoga viteza.
Pak ih poče ponizno moliti
I ovako njima govoriti:
Kolunele, Nonkoviću Niko,
Sve krajine poštenje i diko!
S knezom hvarskim, svitlim gospodinom,
Sidi s desne s Balbi vlastelinom;
A s live će knez Nikolić sisti,
Poznajem vas da ste ljudi čisti,
I glavari sva tri izvrstiti,
Vi imate danas sudci biti.
Što prid vami razastrto stoji
Znam: dat ćete, komu se pristoji,
Buduć da sam vas, obra i naša,
Oprostit će, znam, dobrota vaša.
Stani i ti Jakove Marini,
Piši p u n t e, tko veće učini;
Svakom pravo neka nije škoda,
Jer si i ti gospodskoga roda.
Mili Bože, velikoga čuda,
Gdi svak gleda naokolo svuda;
Markjo Balbi providur od mista
S live strane, s njim gospode trista.
Kad sidoše na pristolju sudci,
Trknu s kopljem Tomičić u ruci,
Prvi snimi svim alku za diku
Na djogotu konju priveliku.
Za njim leti Kojić kano srna
Ol' kakono iz lumbarda zrna,
Vranac mu je dobar, trče ljuto,
Alku smiri junački i kruto.
A za njim se Dugašu otišće,
I on smiri usred alko višće:
Pohvališe njega usta svaka,
I gospoda ista od Mletaka.
Pak poleti za njim onog puta
Na zelenku konju Marko Tuta,
Strilja, sasvim da je ruka liva,
Jer junacim ka i desna biva.
Rade Trzić za Tutom je peti,
Na gizdavu on konju poleti,
Stisnuo se biše kono soko,
Alku smiri, gdi mu sgleda oko.
Majstorović Mate ter se trže,
Sasvîm da mu konj i pini i hrže,
Kopljem alku smiri tako čisto,
Gdi se hoće, i gdi joj je misto.
Sedmi trknu Klemente Kačiću,
Leti junak na konju vrančiću,
I ustrili alku u srid sride,
Ter je nosi da je sudci vide.
Ivićević na konju zaigra,
Alku smiri, leteći ko tigra.
A djoginu na nos pina skače
Kô dupinu iz mora kad izskače.
A deveti Ivaniševiću
Grgo leti kô vrli plemiću,
Sinu, sgrmi, a zemlja se strese,
Alku smiri, na koplju odnese.
Imadiše konja kô labuta.
Trčali su po redu tri puta;
Veselje je, ne može se više,
Jer svi alku dobro pogodiše.
To gledajuć izvanjska vlastela
Zavapiše: pamet nam se smela,
Ne umimo hvalit vas zadosti
Ni izkazat vaše hrabrenosti.
Bolje nam je mučat neg' reć malo,
Oj Makarska, diko i pohvalo,
Kad porodi take vitezove
I junake prave sokolove.
A Josafat niki Franka-Vila,
To gledajuć proplaka od mila,
Zareče se: pisat ću do Pulje,
Makarani ko vrh vode ulje.
Svi junaci po svitu su voda
Ovi ulje vrhu svi naroda,
Kad s Mardulje voziše Splićani
Tko uveze nego Makarani?
Tko uteče, tko li im odskoči?
Neka dojde, neka zasvidoči.
Tko odvrže kamenom s ramena?
Slavnijega tko li je imena?
To izreče; a sudci pozvaše,
Ter Kačiću Klemi velud daše,
Kojić-Zani svilu plemenitu,
A Trziću Radi lipu svitu.
Da bijaše još obdilje više,
Svim bi dali, jer dostojni biše,
Buduć da su vitežki smirali,
Svak ih slavi, uzdiže i hvali.
Vratiše se k Makarskoj na zada,
Razjašiše konje po srid grada,
Pak se časte i čine šemluke,
Svi prid njima skidaju klobuke.
Što ja vidih, to sam vam i kaza:
Makarani svitlog su obraza.
Oprostite ne umidem bolje,
Ko zna lipše, široko mu polje.
Skazalo je moje slabo znanje
Sve istinu, ni više ni manje,
Ne bojim se s tog prikoren biti
Od onizih, koji budu štiti.
S čim ostajem na zapovid vašu,
Niti pitam, kano niki, čašu,
Nego da mi svi dobro želite,
I što rekoh malo: oprоštite.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Hrvatska drama na sinjem moru.

Putna pisma „Vienca" od Save Rajkovića.

I.

Još prije trista godina orila se naša drama po slavnih gradovih naše Dalmacije, ali na jednoč kao da je umuknula i činilo se, za uviek oniemila. Al božica Talija podžeže poslije dugih vjekova iznova plam u srdcih naroda, punih ljubavi za domovinu. Zagrebačka vlada prihvati bratsku molbu naše braće Dalmatinaca, svietli ban posla ljubimca naroda, hrvatsko dramatsko družtvo, da ponese braći bratski pozdrav, da pozdravi kralja hrvatskom rieči sred Dubrovnika, koji nam je dalek putem a bliz srdcu. Vanrednim zanosom pozdravi naše družtvo glas, da ima i opet izići pred onaj narod, me-

Digitized by Google

dju kojim je prije nekoliko viekova cvala hrvatska drama, a ne malo uzradovaše se i Zagrebčani, čuvši, da si ima njihovo gojenče osvjetlati lice pred dalekom braćom. Za tri dana priredismo sve na put i u nedjelju dne 18. travnja oprostismo se od Zagrebčana glumom: „Jezuita i njegov pitomac". „Sretno pošli! Sretno se vratili!" orilo se poslije predstave po kazalištu, i ne mogu da izrečem, koliko me milo dirnuše ti zaneseni pozdravljaji.

Dne 19. travnja bijaše sve družtvo na okupu u stanici južne željeznice. Svatko se veselio putu, veselio Dalmaciji. Kolodvor napuni se občinstvom, a u pol osam krenu na parovozu čitavo družtvo put Trsta uz živo klicanje: „Živili! Sretno pošli!" Veselo letio naš vlak medju štajerskimi brdinami kraj Save, dok u $1^1/_2$ sata ne stigosmo u krševito gnjezdo u Zidani most, gdje se okriepismo. Zašav u liepu Kranjsku dodjosmo u $3^1/_4$ do Ljubljane. Prevaliv iza sv. Petra četiri prodora, opazismo, da se pomalo smrkava, a za Nabrezinom puče nam iznenada pred očima sinje naše more. Već je i tamno bilo, kad u 10 sati stigosmo u Trst. Smjestiv se u jednom svratištu, razgleda družtvo luku i novi spomenik cara Maksimilijana. Šteta, te ne mogosmo pohoditi kazališta, jer je prekasno bilo. Koliko sam vidio, prikazali su iste večeri Götheova „Fausta" i pjevali „Martu". U kavani nagovarali nas naši ljudi, tršćanski trgovci, da dademo na povratku nekoliko predstava.

Drugoga dana u jutro razgledasmo Trst. Po svih ulicah vidio si članove zagrebačkog kazališta, a gospoje nakitiše si po tršćanskom običaju prsa cviećem. U 10 sati krenusmo na „Vorwärtsu" parobrodu Lloyda iz tršćanske luke. Dan bijaše krasan, sunce toplo, more mirno i gladko, da je divota, a ladja pomicala duž kraja ponosito; svi gledasmo zdravi i veseli u to sjajno sinje more, i samo jednu gospoju našega družtva spopa morska bolest. Na ladji vozilo se s nama mnogo trgovaca iz Dubrovnika. Idjasmo duž istarske obale, kraj otočića, varošica, kraj grada Rovinja. Galebovi lebdeć u zraku vitlaju se oko parobroda, i tako se mienja divotan prizor za prizorom. Baš dodjosmo do Pulja, a ja svršavam ove redke uz pozdrav cieloga družtva.

II.

Otisnusmo se od Pulja. Znameniti taj pomorski grad bijaše vas razsvietljen, u luci stajaše šuma ratnih brodova, a po mirnom zrcalu mora prelievalo se noćju sjajno svjetilo. Od Pulja zadjosmo u debelo more, hrleć tihom pučinom pomicao se brod kroz mrklu noć, a nas osvoji sanak. U rano jutro izidjosmo na brod. Da vidite divote! Sunce, prodiruć bielom maglom razlievalo se sinjimi talasi, podalje letile ribarske barke, a oko nas skakali dupini veselo. Gledjuć te divne, nama nove prizore stignusmo u $^1/_2 2$ u stari „kameni" Zadar, koji se malo po malo poljepšava. Ima tu dakako mnogo tjesnine i starine, al vele, da je vrlo jeftino i udobno ovdje živjeti. Brzo pojurismo u grad, i tu provedosmo 3 sata, veruć se po tiesnih ulicah. Najmilije nam bijaše čuti opet materinski naš jezik. Vrieme je još jednako liepo, sunce sija, toplota je vrlo velika, a cielo družtvo kreće se veselo dalje. Tako putovasmo sve dalje i dalje po mirnom moru, dok kasno u noć oko 1 sat stigosmo u stari slavni grad Šibenik. Velika je šteta što nismo po danu došli jer bi vriedno bilo opisati ovu staru varoš, punu samih starih zidina. Cieli je Šibenik jošt u svečanom ruhu, koje je bilo spremno za doček Njegovog Veličanstva. Noć bje liepa, ali bez vodje nemogosmo po tjesnih ulicah ići bojeći se da se ne izgubimo, te se tako vratimo na ladju.

Pozdrav svima! Kad dodjemo u Dubrovnik javit ću više.

LISTAK.

Hrv. pjev. družtvo „Kolo" latilo se gradnje „umjetničkoga doma" u Zagrebu za njegovanje svijuh struka liepih umjetnosti, te će za dobavu glavnice sastaviti dioničarsko družtvo, koje će se još ove godine sastati. Pobližji nacrt podhvata i same sgrade izraditi će ad hoc izabrani odbor već budućega tjedna, te ćemo njegov izradak i mi priobćiti. Za predradnje odredilo je hrv. pjev. družtvo „Kolo" svotu od 2000 for., što ju već prije više godina u tu svrhu bijaše sabralo, te će odsele svake godine na korist umjetničkomu domu priredjivati jedan svečani koncert. Prvi takov koncert biti će već dne 3. svibnja u redutnoj dvorani s tombolom i plesom. Program koncerta sadržaje nove umotvore i kompozicije naših pjesnika g. I. T. i g. A. Š. kao takodjer skladatelja g. Iv. pl. Zajca. Na koncertu sudjelovati će skoro sve naše umjetničke sile, tako da će nam se prikazati što najboljeg imamo. Cieli program glasi ovako:

1. Napravnik „Vlasta" overtura za cieli orkestar; 2. A F. Tovačovsky „Straža na Višegradu" za mužki sbor; 3. Proslov od I. T. govorit će gdčna. Marija Barabaševa; 4. F. Mendlsohn oktet za četiri gusle, 2 viole i 2 violončella; 5. Gj. Eisenhut „Seljanka" pjesma za sopran uz orkestar, pjevat će gja. Lesićeva; 6. Iv pl. Zajc „Dolazak Hrvata" rieči od A. Š., hrvatska glasbena slika za mužki sbor uz tenor-, bariton- i bass-solo i uz pratnju cieloga orkestra, sola će pjevati gg. Grbić, Kašman i Šiffer.

Iz naklonosti prema družtvu sudjelovati će kod ovoga koncerta gja. M. Lesićeva, gdčna M. Barabaševa, prof. glasb. zavoda g. Iv. Oertl, g. E. Simm, g. V. Daliba, zatim g. Fr. Grbić, g. I. Kašman, g. Iv. Milaković, više gosp. dilettanta, neki članovi orkestra narodnog zem. kazališta; napokon sudjeluje glasba g. Gj. Eisenhuta i sbor hrv. pjev. družtva „Kola".

Zabava: Pozdrav Dubrovniku — Mladi gospodin — Boljar Orša — Mumija. — **Pouka:** Budva — Hrvatske uspomene iz Dalmacije — **Književnost i umjetnost:** Hrvatska drama na sinjem moru. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 19. **U Zagrebu 8. svibnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Proslov

na prvom koncertu u korist gradnje umjetničkoga doma u Zagrebu.

Spjevao I. T., krasnoslovila M. Barabaševa.

Života svagdanjega zemskim potrebicam
Nadobljuju se brižno prilike i lasti;
Uz Lukulske nam gostbe obilje, užitak,
Uz nektar tudje loze i vještine tudje
U svilu, grimiz kip od puti odievamo,
I gradimo si sjajna puti boravišta,
Udešujemo sgodu nebrizi i driemu,
Naručujemo žicom udobna prespala,
Na pare krilih voljko jurimo po svietu,
Počivalom su mekim povjerene kosti,
I sav je promet, pokret, rieke su i more
U podvorbu nam puti, njezinu probitku —
I puti žrtvuju se blaga milijuni.

Al poletu nam duha, srdca nam uznieću
Ne dadu gospodari niti stotog diela —
Ne dadu nikad duhu, kolik daju tielu,
Ne dadu nikad srdcu, koli probavniku —:
Zavirit nemoj, sinko, u ljepote knjigu,
Već radje svega vieka zuri u račune,
Ne krili mi se nigda nebu nad oblake,
Prizemljast stvor si samo, njuškaj tud po nizu,
Za punu samo sdjelu, za korist si mari,
Slobode krila, ponos — za groš zacincari.

Ovako cincarski nas svjetovao sviet
I postao je gadne pljenitbe si plien;
Hrvati žapnuli se, ne imali srdca
Obogaćeti prekonoć o tudjoj muci
I dok je druge zloguk zatekao prasak
Darivasmo od svoje zavrede i truda
Sve mali dar po darak, sliedeć roda diku, —
I sasdasmo si sami dvore svemu znanju
I motrioci svieta u čudu se našli,
A isti sinak prvi majke domovine
U bogata se svoja opet maši njedra
I, gdjeno gornjem gradu dverca su vidiku,
Vidiku ljepotnomu na tri svieta strane,
Sagradit hram će ondje kista umjetninam
A zasjati će jugu naše dike dika!

Al samim umjetnikom nema boriliśta,
Umieću samu nema dostojnoga doma,
Da gudba naša u njem ponosno zagudi,
Da jasnije nam skladna razliežе se pjesma,
Da duša ondje voljna mahne krilma voljko,
Da srdca ondje krasno razblaži umieće,
Hrvati da se ondje osjećamo dični!

I Hrvat — vidim eto na svakome licu —
I Hrvat — sjeknu voljom, takov dom da ima!

I to je, svietla lica, onaj sveti smjer,
U kojeg brzi postig iznosimo pred vas
Umieća našeg skromna proljeće i cvieće!
O dajte duhu, srdcu, što preteče tielu,
O dajte darak mali, da ne boli nikog,
O daj ga svaki Hrvat, gdje nas igdje ima,
Pa sabrat će se opet sveta zadušbina,
A mala žrtva bit će velika vam slava,
Umieće vašim će ju unukom doglasit!

Digitized by Google

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Ta striela sa vedra neba na lievom krilu slavne vojske obustavi za jedan čas glavnu četu, koja je poneŝto duhom klonula, videći, kako konjanici bezobzirce bježe od mlina hvatajuć se obima rukama za grivu uzplašenih konja, od kojih se neki, sbaciv gospodara husara u snieg, zaletiše kao biesni u glavnu četu. Al ne klonu duhom gospodin barun, razumiv pustu doskočicu sdvojnih obsadjenika. Nije ni u grieh pisao svojim junakom od mlina općenitu smutnju, dozivljući si u pamet priču o englezkom maršalu, koji je u bitci kod Waterlooa mirno stajao pod kišobranom i to na mjestu, kuda je najviše taneta zujilo, koji, kad mu se radi kišobrana narugaše, odgovori posve mirno: „Ja tu stojim, da se dam od zrna ubit, ako uztreba, nipošto pako da pokisnem“. I barun je umovao: „Moji junaci ne boje se ni topa ni puške, al za štrcaljku se niesu pogodili“.

Barun uzmaknu sa svojom četom za jedno sto koračaja, da bjegunce posakupi, da klonule duhom osokoli pa da tako složnimi silami na Malinovac udari. Za toga pravilnoga uzmicanja spustiše se na zadnjoj strani grada dva čovjeka iz prozora užetom na zemlju, ne opažena od neprijatelja — i to mudri Mato i rodjak mu Šime. Obojica šapnuv si nekoliko rieči, kimnuše glavom, te se razidjoše. Mato krenu prema mlinu. Tu se zadje pod kotače, zaturi smotak u otvor, a za smotak priveza dugu žicu, koju je lako sniegom pokrio, za tiem izdube u sniegu jamu, pa se zavuče unj kao lisica. Šime nasuprot podje ravno k stajam, gdje se je lievo krilo utaborilo bilo.

Vinom ugrijani seljaci pozdraviše ga neobičnim klicanjem, a on im protumači, kako ga grofovi kmetovi uhvatiše, i kako se je sretno izbavio, izvukav se na desnoj strani grada kroz razvaljen prozor, iz kojega se vrlo lako na hrast doći može, a po hrastu na zemlju. Seljaci neka se ništa ne boje, on da će ih istim putem povesti u grad.

Barun je tu osnovu posve odobrio, a neobična jarost i zima dodavala mu još više hrabrosti. Malinovac mora pasti! to mu bijaše tvrda odluka, a jedino sredstvo — sveobći juriš.

— Dječaci, počinite, kako znate, reče barun, sutra zorom gostit ćemo se na gradu Malinovcu. Da znate! Ja i moja četa idemo s topovi kroz perivoj ravno na gradska vrata. Vi od mlina uzmite ljestve pa se penjite na gradski zid, a vi momci na desnoj strani popnite se po noći na hrastove kod razvaljenog prozora. Šime će vas voditi; kad vam on iz prozora zviždne, provalite u prozor! — Tako razredi barun mudro svoju vojsku. Malo po malo zašutilo sve. Mutna, tamna noć spusti se na zemlju, samo je bilo vidjeti, da su ljudi u Malinovcu budni, jer je sav razsvietljen bio.

Pred zoru drugoga jutra vidjelo se, kako se ljudi pred perivojem jate, što pješke što na konjih. Jedna četa krenu na lievo, te dodje duž ograde perivoja za kratak čas do mlina. U brzo osvoji mlin. Glavna četa žurila se glavnim ulazom u perivoj, gdje je Martin dva topa namjestio bio. Junaci desnoga krila porazmjestiše se ko hruštovi po hrastovih kraj razvaljenog prozora. Šime zavuče se ko vjeverica u prozor, rekav: Braćo, kad zviždnem, provalite brzo!

— Martine, daj! — reče u pol glasa barun, jesi li sve valjano priredio?

— Jesam vaša milosti! odvrati Martin ponosito, do ždriela napunio sam manji topić, koji eno podalje stoji. Zapalit ću ga sumpornom žicom, da ne bude zla.

— Dobro! pali!

Martin zapali žicu. U jedan hip sjevnu polumrakom vatrena nit. Topić skoknu, plamen planu i strahovitim urnebesom razleti se od silna baruta prepuni top na komade. Komadine gvoždja raztresnuše po perivoju debelo stabalje, kamene kipove i probiše krov kinezkoj kolibi.

— Trista mu! — — kriknu barun ljutit, magarče, pali drugi top. Pješaci konjanici napried! Bubnjaru, bubnjaj! Napried!

I opet sinu žica, ali iz većeg topa grmnu težko gvozdeno zrno baš u gradska vrata i probi štropotom gvozdenu ploču. Bubanj zatutnji, uz paklenu kriku „Dajte dječaci!“ pojurili pješaci i konjanici prema gradu, dok je Martin s nova nabijao top. Silovitije grmnu drugi put top, al iz otvorenog prozora grada odazva mu se pucnjava šampanjskih čepova.

— Dajte, dječaci! Udrite! — razliegala se vika perivojem.

— Udrite! vikala četa kod mlina noseći prema gradu duge ljestve.

— Udrite! vikaše i desno krilo po hrastovih.

Kad se je crveno sunce pojavljalo na istoku, sve je mravom vrvilo na grad.

Al u taj par otvoriše se prozori gornjega sprata. Slavetić, krajiški častnik, i konjanički kapetan pojaviše se, držeći puške dvocievke. Puška za puškom planu iz prozora, puška za puškom ubi po konja slobodnjačkog, a konjanik svali se u snieg — nu hvala bogu zdrav i čitav. Već bje lieva četa prislonila ljestve, već se pješaci popinjali uz grad. Al kao da se je pako provalio na sviet, potrese se zemlja urnebesom, strahovit plamen sievnu i prazni drveni mlin, butine, rakija, kruh, sve poletilo nebu pod oblake. Lieva četa poskakala, popadala od straha s ljestava što na zemlju, što u vodu gradske jame, konjaničtvo razleti se bez obzira, a pješaci bjegali, što

Digitized by Google

su im noge dale. Na desnoj strani zviždnu Šime iz razvaljenoga prozora.

— Napred dječaci! vikali junaci po hrastovih, pa da će provalit na prozor, al u taj par stade kapelan Janko iz prozora na hrastove iz štrcaljke strahovite slapove sipati, da su junaci popadali u snieg kao hruštovi sa stabla kad ga snažna ruka trese. Još je u sriedi grmio top, a pješadija tisnula se ka gradu, al iz prozora pivnice stadoše iznenada puške sipati sačmu u listance biesnih barunovaca, pa je bilo joj i pomagaj bez kraja i konca, pa je bilo bjeganja bez obzira, a i glasoviti bubanj vojske podje po zlu, jer mu je vješta ruka krajišnika zrnom probila pasju kožu.

Hroma, mokra, izprebijena, bez bubnja, bez konja, bez rakije i mesa skupi se jadna barunova vojska tekar u selu, tužan primjer oholosti ljudske. Nu ako je i do nogu, i osobito na noguh potučena bila, to je za kršćansku, miroljubivu dušu ipak velika utjeha, da u toj strahovitoj sječi nije bilo mrtvaca, do nekoliko mršavih kobila, puklog turskog topa, i mrmljavog crkvenog bubnja. S toga je i posve naravski, da junački branitelji grada niesu marili pobirati plien po bojištu, jer čemu bi im napokon nekoliko pušaka ptičarka, nekoliko čaka bez perjanica i nekoliko perjanica bez čaka služila bilo? K tomu je imao barun jošte na okupu do 400 ljudi oružanih, a u gradu nije bilo van 150 glava zajedno sa krasoticami i brojeći u krasotice u staru groficu Amadé. Barun nije znao za šalu, a krasotice ne vriede u takovu slučaju ni za rezervu. Stanovnici grada slavili medjutim svoju pobjedu u velikoj dvorani rumenim vinom, mladež se je grohotom smijala, a Janko lupkajuć kratkimi prsti po trbuhu i skakućuć nestašno deklamovao neprestance glasoviti heksameter:

Kudribus inflexis omnes perfugere in koprivje

I grofica Amadé dignu zanesena čašu, rekav:

— Charles vous êtes un diable, mais aussi Charlesmagne!

— Et caetera graeca! doda veliki sudac, grijući se kod peći.

— No a što sam ja? upita Janko, „ja mislim, da sam barem „Fourirschütz“ toga španjolskoga generala Šarlamanja?

Stari barun uvjerio se je temeljito, da njegov način ratovanja nije podnipošto shodan, navlastito da nije probitačno konjaničtvom jurišati na tvrde zidine. Ne mislim, da ratna poviest sviuh vjekova znade za drugi slučaj takova u istinu smiona juriša konjanika. Nu očiti poraz barunove vojske, o kojem ni sam dvojio nije kao ni njegovi hromi pješaci i bezkonji konjanici, taj očiti poraz nije nipošto umekšao njegova srdca prema kćeri i zetu, starac plamtio je dapače živim plamenom, čujuć kako Malinovčani slave svoju pobjedu pucajuć iz prangija, šampanjskih boca i pjevajuć glasovite pjesme. Da ga nije osvajala sliepa strast, bio bi uvidio, da se može čovjek kubureć sred sniega pred tvrdim gradom dobaviti kijavice, i ako se je možebit ugledao bio u Hanibala ili Napoleona — jer se je barun rado hvalio svojim vojničtvom — to je morao priznati, da je cilj Hanibalova prielaza preko Alpa i Napoleonova osvojenja Moskve svakako znamenitiji bio, nego li obsade malinovačke. U toliko se je ipak opametio, da se je okanio svake ofenzive, te vojskom svojom radio odkinuti Malinovac od ostaloga svieta, i pokoriti bud gladom i žedjom tvrdokornike.

Obodriv na novo svoju dosta malodušnu vojsku zavuče se u gospodarske sgrade, na desnoj strani, namjesti top u perivoju iz nova pred vratima grada. Straže na konju i pješice obilazile marljivo oko grada, da nitko iz njega izaći ne može, al se straže vrlo mudro čuvale primaći blizu gradskim zidinam, da im tako i konji i listanci zdravi ostanu. Stari barun sjedio je medjutim u toploj sobi malinovačkog špana, pušeć dugu lulu, pišuć svojoj Ameliji i čitajuć stoljetni koledar, što ga je na španovoj polici našao bio. Taj novi način obsade bijaše Malinovčanom vrlo pogibeljan. Niesu se oni bojali ni glada ni žedje. Malinovačka pivnica bijaše puna izvrstna vina, a zdenac sred gradskog dvorišta pun dobre, čiste vode; malinovački dimnjaci bijahu puni suhoga mesa, kobasica, a spremnice pune mûke, sočiva, kupusa, repe i jaja, s te strane nije dakle straha bilo, al nadodje druga nevolja, na koju prije nitko živ pomislio nije.

Zima bude od dana do dana oštrija, a u gradu ne stajalo je ogreva. Na sto hvati bukovih drva stajaše doduše za gospodsku porabu — ali van grada blizu staja, a to zemljište držao je u svojoj vlasti barun. Štogodj je bilo u gradu starih ormara, klupa, ljetnih prozora, sve izgori u silnih pećih grada Malinovca, al napokon ne stade i toga, prostranim gradom nasta zima, zlovolja i kijavica. Navlastito rogoborio je krasni spol, a na čelu mu stara grofica Amadé. Bez vatre nije bilo kave, a šta je krasni spol bez kave? S toga bijaše na sve strane čuti prietnja, prikora i ukora. Uz ljepotice pristade i veliki sudac, koji ne mogaše življeti bez tople juhe. Vojnički častnici zabrinuše se, što li će reći njihovi poglavari, te ih toliko vremena u Zagrebu ne ima. Kišuć, crvena nosa, zamotana kabanicom, obilazila je grofica Amadé dvoranom potičući gospodje na odpor, sudac puhao mrka lica u šake, a Janko je zamotan kožunom mirno obilazio po velikih triemovih grada, grizuć kamiš duge si lule i čekajuć, što li će bog dati. Samo kadkad po objedu igrao Janko partiju taroka sa sudcem i konjaničkim kapetanom.

Petog dana u jutro planu tajna vatra živim plamenom. Suznih očiju, zažarena lica, zaključiše gospodje, da niesu voljne trpiti nevolje, i neka se predade grad. Sudac podupirao ih je živo, pozivljući se na svoju sudačku vlast. Kmetovom dosadilo čamiti bezposlice u starinskom gradu,

*

Digitized by Google

daleko od žena i djece si. Karlo, mladi plemići i častnici opirahu se sramotnoj predaji, a jadna Kamila, bojeći se gnjevnoga otca, drktala i plakala je bez kraja i konca. Sve se miešalo i komešalo, sve se mutilo i bunilo, a nitko nije znao, što bi.

— Slavna gospodo! progovori Janko u jedan put, staviv lulu na stol, dozvolite i meni dvie, tri rieči.

— Da čujemo!

— Vi znate, da sam pop, nastavi Janko, da sam apoštol, a naš spasitelj reče apoštolom, neka idu loviti ljude. Dozvolite i meni, da sliedim taj apoštolski primjer, da pokušam uloviti gospodina baruna, koji je — sit venia verbo — Dagon i Belzebub, al je opet čovjek.

Svi gledahu u čudu mirnoga kapelana.

— Ne čudite se, odvrati kapelan, pustite me, da idem po baruna. Skrajnje je vrieme. Milostive gospoje ne imaju kavice, a poglaviti gospodin veliki sudac ne ima juhe.

Za jedno četvrt ure zaori na malinovačkoj kuli rog. Most se spusti, gradska vrata se otvoriše, a iz njih izadje Mato, noseći bielu zastavu, a za njim u kožunu pod kučmom, pušeć lulu kapelan Janko Lugarić. I opet se zatvoriše vrata i opet se pridiže most. Laganim korakom išao Janko kroz snieg do barunova stana.

— Je l' gospodin barun u sobi? zapita oružanog seljaka pred vratima.

— Jest, odgovori straža. Janko pokuca na vrata, i kad mu se krupan glas odazove unidje u sobu, ostaviv svoga zastavnika pred kućom. Barun sjedjaše na postelji, pušeć lulu.

— Tkó ste vi? otresnu se barun.

— Janko Lugarić, kapelan sv. Mihalja na službu vaše milosti.

— Pa odakle idete?

— Upravo iz Malinovca, i ja sam branio grad i dolazim pod bielom zastavom.

— Iz Malin — dakle i vi ste takov razbojnik?

— Kapelan, molim, samo kapelan.

— Pa pošto ste, bezobrazniče, ovamo došli, i kakova ste posla imali u Malinovcu?

— Mene su ukrali po noći, da vjenčam mladog grofa sa vašom gospodjicom kćerkom. I vjenčao sam ih hvala bogu.

— Vjenčali — vjenčali! skoči barun ljutit na noge, proti zakonu, griešna dušo.

— Istina je, proti zakonu, sed matrimonium est ratum, et probabiliter consumatum.

— O! O! O! obilazio barun biesan po sobi, vi — vi razbojniče!

— Bene, izvolite dalje!

— Ja ću vas pameti naučiti. Kosti ću vam slomiti.

— Bene, izvolite dalje!

— Staviti vas u klade, tužiti biskupu, vi crna himbena dušo!

— Bene, izvolite dalje.

— Dalje? razljuti se barun još većma, dalje ću vam svim zakrenuti poganskom glavom.

— Jeste li gotovi, vaša milosti? Dajte meni sada govoriti, poslije možete učiniti sve, što ste rekli, al sad me slušajte, došao sam pod bielom zastavom.

Barun baci se ljutit na postelju, dimeć silovito iz lule, a Janko složiv straga ruke i staviv se pred postelju uze ovako govoriti:

— Ako me pitate, vaša milosti, zašto sam vas pohodio u tom taboru, reći ću vam pravo zdravo hrvatski: Došao sam, da vas naučim pameti, da svučete staroga i obučete novoga čovjeka, kako sveti Pavao piše. Kod velike gospode moralo bi biti i velike pameti, a kod vas baš barunska pamet, nu — salvo respectu — vašoj pameti ne bi trebalo u taj par velike vage, i sa ono soli, što ju sad u glavi imate, jedva bi mogla kuharica posoliti juhu —

— O trista —! dignu se barun.

— Sveti Antun veli, da je poniznost najbolja medicina, budite ponizni, legnite i slušajte mirno. Pitajmo se, zašto ste vi došli pred ovaj grad sa svojimi lumbardami i slobodnjaci kao Holofernes sa poganskom armadom pred Betuliju? Zato što je vaša kći išla za mladim grofom bez vašega znanja. Išla je zato, jer joj je mladi grof srdcu drag, a bez vašega znanja zato, jer ste ju htjeli dati nekakvu jektikavcu Švabi, u koga ni zubi ni vlasi ne ima, a ne mladu poštenjaku Hrvatu. Šarafite vi, milostivi gospodine, svoju gospodsku mudrost kako hoćete, ali stara rieč pravo veli: Nije blago ni srebro ni zlato, već je blago što je srdcu drago. Gospod bog zapovieda, da djeca slušaju otca i mater, al bog nam zapovjedio, da se ljubimo, jer je on prava ljubav i njegov zakon je zakon ljubavi, a prije svega moraju roditelji djecu ljubiti i ne smiju im šta mrzkoga zapoviedati. A može li šta mržeg biti nego ljubit pod moraš, i mislite li vi, da je to samo prazna parada, kad sluga božji pred oltarom pita: Ljubiš li toga poštenoga čovjeka? A vi silite svoju krv, da pred bogom lažuć kaže: „Ljubim!“ i da se krivo zakune? A zašto? Radi zlatnoga teleta? Nisu li takovi roditelji zaslužili, da ih progutne zemlja, kao Datana i Abirona? Mladi su istina pogriešili, ali krv nije voda, nit vaša gospodska krv nije ružično ulje, i kralj David pravo veli: Svi polazimo od slabih griešnih ljudi — slabost nam je baština. Bog zna kakvi ste vi tekar bili budući mladim oficirom? A zašto je nieste hćeli dati grofu? Radi ženske oholosti, ludosti. Po oholosti pali su angjeli i postali vrazi, a vrag je prvu ženu opet premamio na oholost. Ja barun, ti grof, ja špan, ti ban? Kakve su to ludorije? Ja čovjek ti čovjek, ja pošten ti pošten, bio car ili kramar. I zato je bilo vriedno da dodjete s vojskom na taj mirni kraj kao skakavci na — Egipat, da dodjete kao generalissimus razbojnika?

Digitized by Google

Gruž (Gravosa) u Dalmaciji.

Digitized by Google

Molim vas obucite nova čovjeka, i blagosovitè djecu. Ako su djeca pogriešila, bome ste si deset puti više dušu ogriešili, a znate li da sveto pismo veli: Potentes potenter tormenta patientur, po čem vidite, da ima i grofova i baruna u paklu. Bolje je, da si sad omekšate to kruto srdce, jer kad Lucifer zatrubi svoju strahovitu notu, bit će prekasno. Sada je jošte kada popravit se. Sv. Tomo, doctor angelicus, piše, da se je strašni razbojnik Dismas u jednom hipu pokajao, pa je došao bez očistilišta u nebo. Popravite se i vi tako, milostivi gospodine, i imat ćete raj već i na zemlji. Dixi. Sad znate pošto sam došo! uzdahnu kapelan i stade kresati vatru, da si zapali lulu.

Barun bio je na početku govora lego, sada skoči na noge, stane tik pred kapelanom, i držeć kamiš s traga izprieči trbušinu, naheri glavu i pogleda kapelana u čudu, al ovaj će mirno:

— Nu ja mislim, da smo se dosta naigrali soldata i vi ste odnieli dielak svojega proštenja! Izvolite sa mnom, g. barune!

— Vi — vi — vi ste kapelan i velik grubijan! Znate li to, znate li to? odvrati mu barun i još jednom pogledav čovuljka oštro, nasmija se grohotom vičuć: „Čujete a—a—a—mice! Vi ste vražji čovjek!“

— Molim, božji čovjek, odvrati kapelan netrenuv okom, izvolite sa mnom!

— Jeste li poludili? ne ću i sto puti ne ću, sve ću vas podavit, i nikad ne ću oprostit tim bezbožnikom! Nikad.

Janko stavi svoju lulu mirno na stol, sbaci kožun i zasukav rukave reče:

— E znate, milostivi barune, kad ne pomažu ni apoštoli ni sveti oci, to će ovi moji buzdovani“, i pri tom dignu jake si šake, „ja ću vas naučiti pameti!“

Janko zaleti se na baruna, a ovaj jedva je mogao uzmaknut u drugi kut sobe, zabušen od te nenadane navale, al se brzo osviesti i skoči prema Janku.

— A! čujete velečastni Turčine! to ćete mi skupo platiti. Slomit ću vam rebra.

Janko dignu mirno šake, da dočeka protivnika, a barun stisnuv šake zaustavi se pred kapelanom. Tako gledajući se oštro stajahu te dvie vriedne glave kao nekad rimski gladiatori prije borbe.

— Znate li šta? dosjeti se kapelan nečemu.

— Znam, da ću vas bacit napolje, odvrati barun.

— Nemojte tako. Evo taroka, reče kapelan i izvadiv iz žepa smotak karta stavi ga na stol, „igrajmo taroka za okladu, bit će to dvoboj bez batina. Dobijete li vi, mora se grad predat, a od mene radite, što vas volja, dobijem li ja, morate izpit čašu u zdravlje mladih, poći sa mnom u grad i blagoslovit novi savez.

Barun se nekako zabušio, al napokon udari uz smieh šakom u stol.

— E neka vas voda nosi, hoću. Ali ako dobijem, joj si ga vam! Nu kako ćemo igrat, ne ima trećega?

— Igrat ćemo u dva, za trećega neka stoje karte na strani.

— Dobro, sjednimo.

I sjedoše za stol. Barun napuni dvie čaše vinom, kapelan promiešav karte razdieli ih. Barunu se silno vedrilo lice, oči sievale mu čudno. Kapelanu se smrknulo lice, naježile obrve, karte bijahu mu vrlo slabe. Za trećega ležahu karte na strani. Partija odpoče. Barun, gledjuć zloradim okom kapelana, lupao je nemilice po stolu, a Janku curio debeo znoj s čela i vidjelo se, kako mu svaki živac lica od straha drkće.

Igrači šutili, sve je manje bilo karta, sve je jače lupao barun. Sad će se igra svršit. Ni jedan, ni drugi nije disao. Sada pasti će zadnje karte — kapelan se zažari, dignuv se na kratke noge držaše zadnju kartu u zraku, da će udarit. Barun baci pagata, a Janko zamahnuv silovito zakriešti:

— S bogom vaša glava! Uhvatio sam vam pagata!

— O ja bena, bena, bena! lupao se barun po čelu, niesam brojio taroka. Vi ste sotona, vi ste —

— Bene, bene, izvolite pit, pa onda u grad!

— E pa neka ih vodi, i neka ih bog poživi, viknu barun izprazniv čašu.

Barunova vojska vrati se u Bukovac, a vodja podje sa kapelanom u Malinovac, gdje su ljudi izvalili od čuda oči. Blagosloviv poslije paprene prodike mlade, posla starac kočiju po svoju Ameliju, koja je drage zaboravila burgundske pradjedove. Kad je na večer za punim stolom od radosti klicalo družtvo, kad je Kamila sjedila blažena i niema držeći ruku svoje majke, zapita iznenada barun:

— A kojemu biesu je ušlo u glavu, pucat na moju vojsku iz štrcaljke?

— Taj vodeni kanonir bio sam ja, pokloni se Janko.

— To sam si mislio.

— Et kudribus inflexis omnes perfugere in koprivje, deklamovao kapelan.

Drugog jutra doveze četveroprežna kočija kapelana pred župni dvor sv. Mihalja. Župnik kamenio se od čuda. Janko stavi dvie šampanjske butilje i cedulju na stol, rekav:

— Evo vam dvie boce zlatne tinte, gospodine župniče, zapišite u knjigu, da sam grofa Malinovića vjenčao sa barunovicom Bukovačkom. Ja idem u postelju.

Janko stavio u lutriju broj 18, dobu Kamile, broj 20, jer je 20. veljače bila glavna bitka, i broj 1, jerbo pagat nosi jedinicu. I Janko dobi terno od 300 fr.

— A na što si novce potrošio? upitam ga.

— Kod nas se gradila škola, meni nije trebalo novaca, dao sam dobitak za školu.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Ticianova ljubovnica.

Prievod —b—

Šumica okolo Mestra bijaše više puti opjevana kano ljubovni raj, kano posvećeno zemljište poštenja. Ovo je bilo mjesto ubojitih dvoboja, koje su mladi mletački plemići, ne pazeći na težke kazni, izborili. Ovo je bilo mjesto ljubovnih sastanaka odličnoga svieta mletačkoga: ovo je bio Hesperidski vrt, koga su dražesti morali ljubovnici prečesto oplakati u samostanskih zidinah i u tiesnih tamnicah sudovne palače. Šumica ova. boschetto zvana, nije bila drugo, nego gusto grmovlje, nad kojim su se dizali pojedini skupi golemih hrastova i pinjola: bila je široka osam stotina koračaja, duga pol ure hoda, a ležala je uz obalu laguna, sjeverno od gradića Mestra prama kopnu. Niz se ljetnika poredao šumici na južnom ratu. U samoj šumici ne bijaše nikakvih sgrada. Ne bijaše tu niti hramova, niti pavilona, pače niti umjetnih puteva. Tajni puteljci, koji su vodili iz jednoga u drugi od onih velikih i liepih travnika, koji niesu bili slučajno u grmlje zarasli, bijahu ponajviše tako tiesni, da je njimi jedva dvoje ljudi uzporedo prolaziti moglo. Mogao si jedva dvadeset koračaja proći, a da nisi morao previjati hvoja i grana. Ovaj zeleni zahodnjak, koga je svetost čuvala mletačka vlast, stajaše na posvećenom zemljištu. Ovdje su siromašni utemeljitelji Jadranske kraljice, tjerani od kopna prama zamuljenim lagunskim otokom, izvojevali zadnju bitku proti svomu pobjedonosnomu neprijatelju. Ovdje su oni bili udarili svoje čedne kućarice, i uza slab plod kušali obradjivati ono zemljište, koje je sada bilo u grmlje zaraslo. Bijaše prava sreća za ponosne rastuće Mletke, kad je na ovom mjestu počela malo po malo prolistavati šuma, osobito što duž ciele lagunske obale ne uspieva stabarje, ter je od onoga vremena republikansko vieće osobitim načinom štitilo tu rastuću šumicu.

Na jednom malenom travniku te šumice, koji je ležao na jednom tiesnom duboko u zemlju prodirućem zatoku, a koga je jur davno nestalo, stajahu neke večeri mjeseca svibnja g. 1514. dva čovjeka, koji su preko zatoka, pazljivo gledali na tamno-crvenkasto lagunsko more. Oba su oboružana dugimi štileti i kratkimi trombuni (puškami), a zamotana u duge crne plašte. Jednomu je od njih moglo biti okolo trideset godina, lica jako osbiljna, a oka strašno mrka. Drugi je bio vitkiji, okretniji. Ovoga je lice sve do gornje ustnice bilo pokriveno krabuljom od crne svile, od koje niesi mogao ništa viditi nego dva plamteća crna oka i tanahna usta uz kratku kovrčastu bradu, koja mu je resila okrugli obradak. Nezakrabuljenik je nosio po mletačkom načinu kratko ostrizenu kosu, a drug mu duge tamnosmedje vitice, koje su mu medjutim bile dielomice sakrivene pod ovratnikom crna plašta. Gondola te dvojice vitezova ljuljala se nekoliko petdeset koračaja odanle. Dva gromotna momka, osbiljna lica i držanja, kakovo nije obično gondolierom, sjedjahu na izvrstno sagradjenoj, crno pomazanoj ladjici. Vesla drže u ruci, kano da su svaki čas pripravni, odtisnuti po zapoviedi.

Kraban se okrenu prama svomu pratiocu, i reče ugodnim glasom i veoma čistim zanosom, koji pokazuje, da nije bio Mletčanin:

— Signore! Dopustite mi, da vam kažem, da nikako ne razumiem vaše logike.

— Vi nieste, čini mi se, od moje logike još ni rieči čuli — odgovori ovaj mirno i studeno.

— Nieste li malo prije rekli — nastavi kraban — da mi ne biste mogli kazati, kako će vieće desetorice suditi ob onom očitom zločinu?

— Da, signore, toga vam i ne mogu kazati.

Kraban mahnu nestrpljivo rukom, i odgovori:

— Ta uprav to protuslovi svemu onomu, što ste dosada govorili i radili. Kad sam malo prije s mojom gondolom stigao vašu, pak u nju stupio, rekoste mi posve otvoreno, da idete u trag istim ljudem, kojim i ja. Kad sam vas zapitao, ne radite li možda po nalogu vieća desetorice, odgovoriste mi, da radite. Dopustiste mi, da vas pratim, i poslaste svoga prijatelja s mojom gondolom natrag u Mletke. Vi ste dakle sebe priznali za slugu vlasti, vi ste izdali tajnu svoga naloga, koga ne ćete moći možda ni izvesti, čim ste mjesto svoga prijatelja uzeli tudjinca za pratioca, koga nakane ne možete nikako znati; pače vi ste, kano što se vidi, dobrano i dalje pošli. Odkada je slugam vlasti dozvoljeno, priznati, da su sluge, pa skinuti krabulju? Vi ste sebe sasvim u moje ruke predali... Pa pošto ste toli daleko pošli, sad ste toli nelogični, ter se uztežete, razjasniti mi nešto. To ne bi vašega grieha proti strašnim zakonom vieća ni za las povećalo...

— Stvari i okolnosti, signore, imadu svoju vlastitu logiku — odvrati Mletčanin — a dosad niesam na njoj ništa promienio. Kod mene je sve u redu, ali kod vas vidim velikih bludnja. Ja se niesam, gospodine, ni malo predao u vaše ruke.

— Nieste? Želite li, da pokušam, hoće li vas naći panduri po mojem opisu vašega lica?

— Zašto ne? — odgovori činovnik. — Ja ću vam dapače i svoje ime kazati. Zovem se Ordelaffi Tradenigo. Moja je obitelj već od prvih godina ustrojene republike zabilježena u zlatnoj knjigi.

Kraban kano da se začudio, pak ponovi nekoliko puta ime Tradenigo, kano da ne može dokučiti, kako se član tako plemenite obitelji može poniziti do sluge, uhode, pandura vlasti.

— Vaše plemenito ime ne će vam ništa koristiti,

Digitized by Google

gospodine Ordelaffi — reče kraban — čim dokažem, da ste svoju dužnost sramotno nogama pogazili.

— Kako ćete to dokazati — zapita Mletčanin studeno — ako vas probodem i u ovom mulju zakopam?

Kraban uzmaknu. Tada trgnuv svoj mač, viknu:

— Lupežu, ti si se prevario, ako misliš, da ćeš vojvodu Alfonsa ferrarskoga kao janje zaklati u ovom zakutku.

Mletčanin skinu s glave crnu kapu i pokleče na desno koljeno.

— Kad se svietlost vaša sama izdaje, ne smiem zašutiti, da sam, ima tomu ura, čim ste vi stigli u Mletke, dobio od republike ovu pouzdanicu kano njezin poslanik kod vaše svietlosti.

Vojvoda primi pouzdanicu mletačkoga vieća i skinu svoju krabulju, izpod koje se pokaza veoma liep, mlad čovjek. Časovita mu se uzrujanost brzo slegnu, pa smijuć se pruži vojvoda ruku još uviek uporno i osbiljno klečećemu plemiću, da ga podigne.

— Na čudnovatiji i smješniji način nije mi se ni jedan poslanik prijavio — reče vojvoda ferrarski.

— Ali ni vaša svietlost nije nikada igrala tako čudnovate uloge, kano što je uloga levente, koji je tako drzovit, te se smie ogledati sa svimi mletačkimi b r a v i.

— Ja više držim do vašega dužda i njegova vieća nego da bih se bojao, da bi oni mogli doći na tu ne čuvenu misao, dati ubiti vladara, koji je s najnedužnijom nakanom ovoga svieta došao u priestolnicu republike.

— Tko govori o vladi? To bi bio smrtni grieh za svakoga Mletčanina, samo i pomisliti, da bi se bravi i vieće mogli poslužiti drugim čim, nego li krvnici. Ja niesam ni najmanje šibao na vladu, kad sam rekao, da je bila velika nesmotrenost vaše svietlosti bez obrane uvući se u Mletke prije, nego li ubaviesti dužda o svojem dolazku. Kad spomenem brava, onda ne običajem istoga dana spomenuti vlade, da ne bih koga doveo na misao, da mislim na kakov savez medju njimi. Ja sam hotio samo natuknuti, da bi se koji bravo mogao upoznati u osobu svietlosti vaše. Stranci imadu u Mletkah najviše neprijatelja, jer ne će, da se prilagode našim običajem i zakonom.

— Hvala vam, vriedni Ordelaffi — odgovori vojvoda. — Vi ste se toli vješto izvukli iz škripca, da moram mnogo držati do vašega uma. U ostalom ne treba da se ogradjujete ili izlika izpredate, a da odgovorite na moje pitanje: Kako ćete dugo boraviti kod mene?

— Veliko štovanje, koje vieće goji prama vašoj svietlosti, zahtieva, da vas poslanik republike toli dugo prati, dok vam se bude svidjalo boraviti na mletačkom području.

— I vi ste, gospodine Tradenigo, nakanili svuda priečiti me uljudno, ter mi po mudrom nalogu vaše tajne vlade račune pomrsivati, kad bi hotio u vašem neprispodobivo slobodnom području išto drugo raditi, nego li grad pregledati! viknu vojvoda nestrpljivo

— Vaša je svietlost ovdje uprav onako slobodna, kano i u Ferrari — primieti Ordelaffi sa štovanjem. Poslanici niesu se još nikada drznuli biti mentori vladarom, a što se mene tiče, preveć sam ponosit, nego da čeznem za nesigurnom slavom. Ja sam vam kano vitez na službu, ter ću s najvećim veseljem i život svoj na kocku metnuti, ako se ono, što ste nakanili uraditi ne bi bez mača obaviti dalo.

Vojvoda se malko zamisli, pogleda nešto mrko, pa reče:

— Kad ste me ovdje u Mletcih i pod krabuljom razpoznali, to ćete valjda znati, zašto sam došao na vaše zemljište. Budite mi kano vitez iskren: je li Laura Čenčeva jur prispjela u Mletke?

— Nije, milostivi gospodaru.

— Mislite li, da će Tician, slikar, dobiti od vieća dozvolu, da oženi gospodjicu Čenčevu?

— Tician je plemenitog roda, a njegova ga umjetnost uzvisuje na mjesto, na kojem ne stoji niti najstariji plemić — zašto da se tako slavan muž, kano što je Tician, ne bi smatrao vriednim ruke gospodjice Laure Čenčeve?

— Ali Tician, koji je Lauru oteo iz kuće njezina otca u Ferrari, sramoti joj obitelj; slikar je uvriedio poštenje vašega poslanika na mojem dvoru, on je najvrednijemu gradjaninu oteo zaručenu vjerenicu... Zar da sve to prodje onako bez kazni?

— Ženitba je jur gore stvari popravila, milostivi gospodaru — reče Ordelaffi Tadenigo nešto posmješno. — Andrija Donato, zaručnik Laurin može se tješiti, ne budući jedini, koga je kano suljuba nadvladao naš veliki umjetnik.

— Htjedoste li reći, da je Tician i nad menom stekao pobjedu kod Laure Čenčeve? — zapita Alfonso s plamtećim licem. — Moram primietiti, da se vi, uza svu vještinu vaših gadnih uhoda, jako varate.

Tradenigo slegnu ledjima.

— Mnogi će ljudi misliti — odgovori za tim uljudno — da vas ne bi bilo ovdje, kad ne biste u svojih prsijuh gojili nježnih ćućenja za otetu damu. Ja ne mogu misliti, da je vojvoda ferrarski samo za to došao u Mletke, da objesi parnicu Ticianu Večelliju porad nesmotrenosti njegove.

Alfonso šuti mrko.

— Budite samo časak iskreni, vriedni Tradenigo, — reče onda vojvoda. — Mislite li, da bi se dužd zauzeo za stvar po mojoj želji, kad bih pošao k njemu, te mu odkrio izdajstvo Ticianovo?

— Dužd će svakako samo po svojoj domisli raditi, milostivi gospodaru.

Digitized by Google

— Ali zar vi ništa ne držite do vašega vladarskoga susjeda? Ne vriedi li moja rieč više, nego li rieč slikarova?

— Što želite vaša svietlosti? ako smiem pitati.

— Što želim? Bacite Ticiana u jednu od svojih mnogih tamnica, dok se stvar uredi... Kažite mi mjesto, gdje se skriva Laura Čenčeva, da s njom samo nekoliko rieči progovorim, te joj njezinu ne čuvenu zaslieplienost dokažem.

Tradenigo šuti.

— Kažite svomu vieću u moje ime, da bih volio svoje medjaše za uru daleko u zemlju povući, nego li viditi gospodjicu u Ticianovih rukuh! — viknu Alfonso strastveno.

— Počekajmo do sutra jutro, vaša visosti, — odvrati Mletčanin, oživivši iznenada svoj pogled. — Ponovite li još jednom svoju ponudu, ne jamčim, da vam ne će vlast po želji vašoj pokloniti glavu nesretnoga Ticiana.

— Ne radi se o sutra, nego o sada, gospodine, — reče Alfenso. Odgovorite kano pošten vitez: kamo je slikar povukao djevojku? Vidim vam na licu, da dobro znate, gdje se taj nezahvalnik, taj izdajica skriva!

— Vojvodo, vi se varate! Ja ne znam, što vi želite saznati. Ali, gledajte preko laguna... Vidite li gondolu, koja prama boschettu plovi? Moj prijašnji pratilac, koga sam poslao javit, da sam vas našao, biti će za nekoliko minuta ovdje... On će bit saznao za mjesto, gdje boravi Tician, pak onda stoji sve do toga, je li mu dopušteno govorit, ili nije.

Alfonso je mumljajuć kleo nepristupnu moć, koja mu se je nevidivo, al osjetlivo svaki čas protivila, te dočekao dolazećega plemića s njegovim zakrabuljenim, dobro oružanim pratiocem, mrko.

— Dopustite, vojvodo, da vam pokažem svoga bratučeda plemenitog Andriju Donata — reče poslanik.

Plemić skide krabulju i pokaza bliedo, mrko lice.

— A ovo je neki gospodin — bez imena — doda Ordelaffi, pokazujuć drugoga došljaka, koji ne skide krabulje.

Vojvoda uze točnije motriti krabana. To bijaše čovjek neobično liepa uzrasta, komu se je vitki stas plaštem od crne svile više izticao, nego li skrivao. Vrat mu je biel kano snieg, a nekoliko izpod kape plovećih vitica nadtiče se crninom i lieskom sa svilom od plašta.

— Dakle to je jedan od vaših strahovitih bezimevića? — zapita vojvoda kano u čudu. — Čudno mi se čini, da vaši mudri starci povjeruju tajne ljudem, koji su toli mladi, koli je, čini se, vaš vitez. Budući, da mladi gospodin ne skida krabulje, to će on po svoj prilici isto toliko govoriti, koliko i ždriela vaših lavova od tuča.

— Ja ću govoriti, kad dodje moje vrieme — odvrati kraban malne tihim glasom. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Petrolej ili kameno ulje.

Piše M. Kišpatić.

Jedne nedjelje poslije službe božje stajaše sviet kod kolodvora i gledao prolazeći vlak, a medj svietom nalazio se glasoviti englezki mjernik George Stephenson i Buckland, geolog stare škole.

— Imam vas nešto pitati, reći će Stephenson Buklandu. — Ne biste l' mi znao reći, kakva sila giblje ovaj vlak?

— E da, reći će on, mislim, da ju giblje vaša debela makina.

— Ali tko tjera makinu?

— Sigurno kakav upravitelj parostroja iz Newcastla.

— A što mislite o sunčanom svjetlu?

— Kako vi to mislite? upita u čudu Buckland.

— Vidite, vlaka vam ne tjera niti parostroj, niti kakav Newkakastlac, već sunčano svjetlo, koje se je kroz tisuće godina nakupljalo na zemlji — svjetlo, što su ga biline u se usisale, da mogu plinovit ugljik za vrieme svoga rasta u krutu stvar pretvoriti i u sebi sačuvati — svjetlo, koje je sakriveno u kamenom ugljevlju ležalo pokopano u zemlji stotine tisuća i milijuna godina, pa se sada oslobodilo, da služi ljudem pri njegovih umnih podhvatih, kao što evo i u ovoj makini.

Divna je to istina! Pa tko bi rekao, da i naše svjetiljke, u kojih kameno ulje gori, sjaju sunčanim svjetlom, da nam po sobah noćju svietli ono isto svjetlo, koje je sunce šiljalo na zemlju prije nekoliko milijuna godina na našu zemlju. A sbilja je tako. U našoj zemlji leže pokopane neizmjerne množine kamena ugljena, koji je postao od bilja, što je pred milijuni godina na zemlji raslo. Sve to bilje ne bi uspjelo i rastlo, da nije sunčanog svjetla, jer bez svjetla nije ni života. Svjetlo uvuklo i sakrilo se u biljki, pomagalo joj rasti i živiti. Biljka padala na zemlju, na njoj porasla nova biljka i tako se jedna na drugoj gomilala, da su stvorile debele slojeve, kojih opet mulj i kamenje pokriše i pokopaše. Od tih nagomilanih bilina postalo je s vremenom kameno ugljevlje, a iz njega se izciedilo kameno ulje. Sunčano svjetlo, što je u ulju skriveno, oslobađja se u svjetiljki svoga robstva, pa nam poslije toliko godina opet sjaji i svietli.

Dok je od biljaka postao kameni ugljen, a iz njega se izciedio petroleum, trebalo je tisuća i milijuna godina. Sbiralo se to, dok još čovjeka na svietu nije bilo.

Digitized by Google

Zemlja je bila dugo već vremena razdieljena u kopno i vodu, a ipak je trebalo milijuna godina, dok su se prve biljke na kopnu pojavile. Tek za kameno-ugljene dobe pojavile se biline na zemlji u velikoj množini i bujnosti. Bilo je te prije jedno devet milijuna godina, kako Bischof računa. Zemaljska kora bila je za onda još tanka, tako, da je iz zemlje prodirala toplina i grijala zrak. Razlike izmedju ljeta i zime jošte nije bilo. Po čitavoj zemlji vladalo je vječno ljeto. Znamo to odtle, što nalazimo u zemlji zakopane iste biline na sjeveru kao i na jugu. Ovdje, gdje je danas Europa, protezali su se onda dugoljasti otoci, izmedju kojih se je širilo toplo more. Zemlja bijaše močvarna i vlažna. Velike rieke bez pravog korita križale se zemljom i širokim ušćem izticale u more. U velikih močvarah uspievale su bujno biline, kojih je danas ne stalo. Čudne se onda širile šume, danas im nigdje sličnih ne ima. Nije tu bilo jošte našega listnatoga drveća ili crnogorice ili južnih palma. Bilo je to sitno grmlje ili velike biljke, kojih jošte nije cviet resio. Po ustrojstvu toga bilja vidjeti je, da niesu mogle podnašati zime ni suše. U tih šumah nije bilo mnogo razna bilja, od sjevera do juga bilo sve tužno, jednoliko. Svuda je pusto i prazno. Čovjeku, sisavcem i pticam nije bilo traga ni glasa na zemlji, samo nekoliko guštera i žaba povlačilo se po močvarah a po bilju hodalo samo nekoliko pauka, štipavaca i drugih buba. Zrak je bio gust i pun vodenih para i ugljične kiseline.

Trajala je ta kamena doba, kako neki zemljoznanci računaju, preko milijun godina. Lahko je pomisliti, kolika je množina bilja za toga vremena morala ponarasti. Mnogo je dakako toga bilja na zraku i u vodi potrunulo, ali se veći dio u zemlji sačuvao. Samo ono porušeno bilje, na koje je došao mulj, te tako zapriečio, da do njega nije mogao zrak dopirati, nije iztrulo, nego se stalo lagano pretvarati u ugljen. Čitava bilina sastoji se od tri tvari — oprostite, da vas tiem mučim, jer me bez toga ne ćete moći razumjeti — i to od ugljika, vodika i kisika. Čim dulje leže biline pod zemljom, tiem više gube vodika i kisika, a ugljik preostaje i tvori tvrd ugljen. Da se je to tako sbivalo imade stotina dokaza u zemlji. Ugljen se nije tvorio samo za kameno-ugljene dobe, nego i mnogo kasnije. Sve mladje naslage ugljena imadu mnogo više vodika i kisika u sebi nego starije ugljevje, pa je ono više smedje nego crne boje. — Osim vodika i kisika izlazi u zakopanih bilinah i nešto ugljika sa vodikom. Ovaj ugljični vodik ili se izgubi kao plin ili ostane u zemlji sgušten, te postane jedanput petroleum i nafta, a drugi put se okruti u smolinu, zemljani vosak itd. Nitko dakako nije mogao vidjeti, da li to u naravi tako biva, ali čovjek našao je srodstva, kojimi je to nepobitno dokazao. Ako se u zatvorenoj posudi, u koju ne može zrak ulaziti, stave biline, pa se griju, to će se u posudi nakupiti ugljični vodik kao plin, a od bilina će postati ugljen sličan kamenomu ugljenu. Što čovjek tude toplinom u kratko vrieme proizvadja, to je narav dugim vremenom i laganim razstavljanjem postigla. Pritisak i toplina izvukla je iz ugljena kameno ulje i smolinu. Mladje, mrko ugljevje imade najviše smolnatih tvari u sebi, a čim je ugljevje starije, tim je manje u njem i smole. Toplina iz središta zemlje i onda pritisak nad ugljevljem naslaganoga kamenja iztiska u starijem ugljenu više smolnatih tvari nego u mladjem. Još sada nalazimo neke slojeve kamena ugljevja pune ulja, a iz drugih opet izvire kameno ulje u sitnih kapljicah kao kiša. Nu ponajviše se kameno ulje ne nalazi u samom ugljevju, iz koga je nastalo, ono je većinom napojilo pješčane naslage, koje leže pod kamenim ugljenom, pa odatle ili samo iztiče, ili se umjetno kopa.

Kameno ulje i slične mu tvorine bile su čovjeku već od vajkada poznate. Već kod gradnje gradova Babilona i Ninive pravili su ljudi od kamena ulja tvrdu smolinu, i njom se pri gradjenju služili. Grčki pisac Herodot pripovieda za dva izvora na otoku Zante, iz kojih iztiče kameno ulje, i to tim više, čim se bolje iz njih grabi. Još su na glasu od staroga vieka gorući izvori kamena ulja na poluotoku Apscheron na Kaspičnom moru. Narod je tu vječnu vatru ogradjivao hramovi i nosio žrtve bogovom vatre. No danas već ne ima oveće pokrajine, gdje se ne bi kameno ugljevlje našlo.

Malo je bilinskih proizvoda, koji bi u svietu za toli kratko vrieme toliko prevrnuli odnošaje, koliko petrolej. Oko godine 1860. dizala se silna graja medju trgovačkim svietom u Evropi toga novoga naseljenika. Sve dotle se u tvornicah u velike izradjivao loj, stearin, vosak, parafin, ulje i sve se za skup novac prodavalo. Al u to stupi na pozornicu svieta moćan protivnik, koji se je u deset godina uvukao u najzabitnije krajeve i najniže kolibe, razsvietlio nam ulice i radionice, te tako omogućio dulji rad i promet. Silan novac otišao je za petrolej u Ameriku, a to sve na štetu našim tvorničarom, pa nije čudo, da se je na novo ulje digla tolika graja. Sve novine a ponajviše englezke ozloglašivahu, što su mogle i znale novu robu. Tako pišu jedne novine od god. 1862. po englezku ujedljivim načinom: „Čitava atlantična i great-westernska željeznica smrdi danas kao kakova gadna parafinska svjetiljka, pa ako se u skoro ne pronadje kakav liek od toga kuživa, to ćemo već po njuhu lahko poznati u družtvu Amerikanca kao moškatnjaka. Kola ili brod, na kom se je jednom petrolej vozio, ne može se više upotriebiti za prenašanje hranivih stvari. Pa kolika je tek opasnost ako se petrolej na brodu zapali. Na otvorenom moru još i koje kako, ali da se to dogodi na Temsi, prije bi izgorili svi brodovi i sam London, nego što bi se vatra ugasiti mogla.“

Ali badava je bila sva ta vika, jer je korist, što

Digitized by Google

ju sviet od kamenog ulja ima, veća, nego li bi čovjek pomišljao — s takovim takmacem bilo badava boriti se. Borba s kamenim uljem bar je u toliko koristila, da su oblasti stale brinuti se, gdje i kako će se ono stovarivati, da se što manje nesreće dogodi.

Prava trgovina i proizvadjanje kamenog ugljevja počelo je u Americi prije jedno 16 godina. 12. kolovoz 1859. najvažnijim je danom u trgovini kamenog ulja. Taj dan izkopaše u sjevernoj Americi, u državi Pensilvaniji prvi bogati izvor petroleja. Iz toga izvora iztekoše s početka na dan 2 a kašnje i četiri hiljade litara ulja. Vrelo je to doduše za nekoliko mjeseci usahlo, al poduzetni Amerikanci od tada niesu mogli mirovati. Sve se je dalo samo na kopanje petroleja. Već za godinu dana bilo je preko dvie hiljade zdenaca. Gdjetko bijaše sretan; već je pri 70. stopi dubljine došao do ulja, drugomu je trebalo kopati 400—500 stopa, a treći nije ni došao do ulja. Amerikanske novine donašale su svakim danom priče, za koje bi čovjek prije pomislio, da su iz pripoviedke „tisuć i jedna noć“, nego li istinski dogodjaji našega vieka. Najsiromašniji ljudi, koji su se na svom zemljištu jedva kruhom mogli hraniti, postali su preko noći milijunaši. Kopali jamu na svom zemljištu, a iz nje izticalo dan na dan ulja u vriednosti od koje tisuće forinti. Drugi opet potrošili su sav svoj imetak kopajući ulje, dok napokon niesu postali prosjaci, jer do ulja ne doprieše, tako, da su morali nadničarenjem životariti. Zemljišta, koja su danas samo nekoliko forinta vriedila, stojala su sutra nekoliko stotina tisuća, samo da se je došlo do kamenog ulja. Da navedem samo jedan primjer izmedju stotine.

U Kanadi blizu Enniskillena stoji dubok zdenac, koga je neki John Shaw nekoliko mjeseci dan i noć vrtao. Sav svoj imetak bio je potrošio na kopanje zdenca, ali badava, ulju nije bilo ni traga, dočim su zdenci njegovih susjeda preticali uljem. Bio je već postao skroz siromašan čovjek. Novca nije više imao, odielo i obuća mu se poderala, tako, da na zimu nije mogao više raditi. Bilo je to svršetkom siečnja 1862. Nije znao drugo, nego poći bližnjemu čižmaru, da si obuću na vjeru kupi. Čižmar je znao, da je propao, pa mu čižama ne hćede dati. Schaw dodje sdvojan kući, pa odluči samo još jednom pokušati sreću. Nagne još zadnji put vrtati, zdenac najvećom silom. Ne potraje dugo, al' pod svrdlom mu stade nešto šumiti kao voda i — evo provri ulje. Prodje 5 časova, prodje 10, a za 15 napuni se zdenac do vrška uljem. Ulje nagne i preko zdenca izticati; za čas je bila velika posuda puna. Shaw je skrštao i lamao ruke, gledajući kako mu eto ulje potokom odtiče, a on ga ustavljati ne može. Možete misliti, kakvo ga je čustvo osvojilo, kada je vidio, da je na jednom postao najbogatijim čovjekom u okolici. Ta viest razniela se poput munje medju naseljenici. Sve doletilo Shawu, da mu čestita na sreći, pa i sam čižmar došao da ponudi Shawu sve, što mu uztreba. Kameno ulje teklo je s početka tolikom silom i brzinom, da ga nije bilo moguće izmjeriti. Tek kasnije, kada je tok postao pravilniji, izračunalo se je, da je u poldrug časa izteklo 160 litara. Po najnižoj cieni računano izteklo je iz zdenca kamenog ulja u jednom satu u vriednosti od 80 fr., u 24 sata na 2000 for. a u godini dana, ako ne računamo nedjelje, kada se nije grabilo, na 600.000 for. No uzalud bilo Schawu sve blago i bogatstvo, kada ne potraja sreća ni godinu dana. Kada se je jednom u zdenac spuštao, da očisti ciev, stade ga para dušiti, a on brzo dade znak, da ga iz zdenca povuku. Ali prekasno; omamljen nije se mogao više držati na lancu, nego je pao u zdenac i u ulju se ugušio.

Taj isti pojav ponavljao se stotine puti na sve strane. Iz zemlje izticalo ljudem bogatstvo u tolikoj množini, da niesu znali, što bi s njim počeli. Posudja nije se moglo dosta nasmagati. Ciena ulju pala je toliko, da je bilo jeftinije od posudja. Mnogi su stojali sdvojni kod svojih zdenaca, jadikujući za silnim blagom, što im badava u potocih odtiče. Potoci su bili višeputa na milje daleko pokriveni kamenim uljem. Često se je takovo ulje i zapalilo, čitava okolica stvorila se jednom vatrom. Kamogod je ulje doprlo, sve je izgorilo, gradovi, sela, sve se pretvorilo pustinjami. Od toga se nije moći obraniti. Pa tako širila se uz bogatsvo s druge strane nesreća i nevolja.

(Dalje sliedi.)

Gruž.

(Sa slikom)

Glé pobliže zatvara se more
I prostrani skutac si napravlja
Gruž prostrani, glasovitu luku.
M. Pucić: Cvjeta.

Nuza svoje zidine imade Dubrovnik tek maleno pristanište, u kom se mogu zakloniti barčice i maleni brodići ribarski, nu ne mogu pristati brodovi, koji s daleka mora nose trgovinu. Prava luka dubrovačka jest pol ure udaljeni Gruž (Gravosa). Prostran je to zaljev, okružen ovisokimi bregovi, na kojih buji vruća južna vegetacija. Tankovrhi tamnozeleni čempresi, krošnjate srebroliste masline, živahne pozlaćene naranče, prikriše ovaj čaroliki kraj, a izmedju njih bjelucaju se umilni ljetovnici dubrovačke vlastele; a med njima „kao labud medju golubovi“ posadio se samostan dominikanski sa crkvom sv. Križa, sagradjen u XV. vieku. U taj se je samostan god. 1527. za vrieme velike kuge u Dubrovniku zaklonio bio knez i vieće, — pa i dan danas u zelenih gajevih Gruža Dubrovčani traže utočište od sumorne ljetne žege.

Čar ovoga priedjela znatno podiže rieka Rieka (Humla, Ombla), koja pol milje daleko od luke gružke

*

Digitized by Google

u procjepu vrletnih planina iz kršne stiene izvire, silna i ogromna, već rodjen gorostas, o kom dubrovački pjesnik pjeva čudnovati distichon:

Danubio et Nilo non vilior Ombla fuisset
Si modo progressus posset habere suos.

(Ni za Dunavom ni za Nilom nebi zaostala Rieka, tek da može svojim tragom dalje slieditì). U kratkome toku od pol milje naraste ona 60 do 70 hvati široka, al tu ju prije reda proždire zavidno more, kao zaziruć od veličine i snage njene.

Obale Rieke prema Gružu živa su opreka krotkim, bujnim brežuljkom Gruža. S desne i s lieve vrletne stiene, na kojih poput drača niču kaktusi, agave i glušice (aloe). S druge opeta strane, na vidiku bajnih otoka Lopuda, Koločepa i Šipana leži Trsteno sa svojimi bistrimi izvori i onimi kolosalnimi javori (platani), kojim do libanonskih cedrova jedva ćeš ravna naći.

Raznolikošću oblika, čarom vegetacije može se ovaj kraj slobodno mjeriti sa obalami Sorrenta i ponosne ligurske Riviere! Fantazija Claude-Loraina i Salvatora Rose ovud bi nalazila obilna gradiva. Grčko je tu nebo i more, i biljka i klisura, — pak ista paoma i pinija po gdje i gdje sune pod oblake opominjuć te na klasičnu zemlju Pallas-Athene!

Tekar polovicom XI. vieka ustupi Stjepan Vojslav, veliki župan Zete, Huma i Trebinja, mletačkoj republici Gruž i susjednu Rieku. Od toga se vremena podiže i Dubrovnik toli silno. Brodovi se posagradiše i razidjoše širom biela svieta, raznosećì svuda zastavu svetoga Vlaha, a donosećì kući trgovinu i bogatstvo. Nakon pada republike pade dakako i trgovina dubrovačka i njezino glavno sielo — Gruž. Po gotovo postrada Gruž početkom ovoga vieka od ruske vojske i saveznika im Crnogoraca. Popaliv sav grad i opustošiv okolinu, ne poštediše borme ni Gruža. Do 30 dubrovačkih brodova bude što spaljeno što odvedeno. Gruž je opustjeo. Što tu danas biva, tek je sjena nekadašnjega života i vreve. Koli bolno zvuči Kazalijeva balada (vidi Zlatku):

Gdje je tvojieh trista drieva
Slavni Gružu moj?
Gdje veselje nekieh dneva
Gdje neukroćen goj?

Gdje je žamor, gdje je vika
Gdje je vrveć, puk?
Ah na žalim tvim se šika
Neprobudjen muk!

Na briezim se čempres tmasti
Zeleni se bor
I bieli se od prošasti
Kakav holi dvor.

Sve j' dospjelo! Tva su djeca
Ko pred vjetrom lis'
Spomena te još narieca —
Mrtca grobni spis!

Znak ostavljen nam si sada
Za vremena tiek,
Da što živo bi nekada
Ne budi nam viek!

Nu Gruž će iz mrtvila i opet oživjeti, u njegovu će se preliepu luku i opeta sleći šuma jarbola, njegvi hrabri mornari, kojim slava jošter utrnula nije, niti će ikada utrnuti, jedrit će opet ponosno na svojih brodovih, pod zaštitom i okriljem sv. Vlaha, a na kljunu noseć sreću Pracatova guštera. S Gružem podić će se i stari slavni Dubrovnik a zasjat će Hrvatom na obzorju njegovu i opeta zviezda prehodnica, čim se u Trebinju skrše rogovi krnja mjeseca!

L. M.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Hrvatski pjevački savez.

Prigodom otvoraja hrv. sveučilišta Franje Josipa I. pozvalo je pjevačko družtvo „Kolo“ sva pjevačka družtva u Hrvatskoj, da dodju prisustvovati ovoj velikoj svetkovini, kojom se je posvetio najviši hram znanosti u našoj domovini i da pomognu hrvatskom pjesmom uzveličati novu duševnu pobjedu naroda. Pjevačka družtva odazvaše se radostno tomu pozivu, pohitiv velikim brojem u Zagreb, te vam je još u dobroj uspomeni koliko pomogoše do dostojne proslave onih znamenitih dneva.

Ovom sgodom ustanoviše sakupljena družtva medju sobom privremeni pjevački savez, obrekav si ujedno, da će se opeta skoro sastati i sklopiti konačnu zajednicu svijuh hrv. pjevačkih družtva. Eto im sgode o duhovih ove godine, kadno će sisačko pjevačko družtvo „Danica“ slaviti posvetu svoje nove zastave. Tom sgodom sastat će se do 12 postojećih hrv. pjev. družtva u Sisku, gdje će prisustvovati posveti zastave i urediti definitivni pjevački savez. Posietiti će svoju hrvatsku braću i slovenski „Sokol“ iz Ljubljane, koji je i prošle godine počastio našu sveučilištnu svetkovinu svojim pohodom.

Pjevački savez imade zadaću zajedničkimi silami podupirati razvitak i napredak svakoga pojedinoga družtva i podizati nova pjevačka družtva, koja će pjesmom, glasbom, deklamacijom, narodnimi zabavami itd. uzbudjivati estetično čuvstvo i narodnu samosviest u našoj domovini. U savezu imati će svako družtvo više snage te će složnimi silami mnogo uspješnije moći djelovati, nego li što bijaše do sele kadro, dok je bilo osamljeno te išlo svako svojim smjerom. — Sadanji privremeni

Digitized by Google

pjevački savez broji sliedeća družtva: „Kolo“ iz Zagreba. „Zoru“ iz Karlovca, „Slavulja“ iz Petrinje, „Danicu“ iz Siska, „Zvono“ iz Križevca, „Davor“ iz Broda. „Sokola“ iz Gline, „Sokola“ iz Kostajnice, „Liru“ iz Vel. Gorice i „Tamburicu“ iz Gjurgjevca. Upravu vodi središnji odbor, sastojeći od 16 članova raznih saveznih družtva su sjedištem u Zagrebu. Odboru podnose sva pojedina pjevačka družtva polugodišnja izvješća o svome radu i o cielom svome stanju, te dobivaju naputke za dalje postupanje. Poglavitom skrblju smatra si odbor nabavljati i sabirati izvorne hrvatske skladbe, koje popomoćju svijuh družtva putem litografije izdaje i tako narodnu pjesmu brzo i svestrano širi. Bliža družtva medju sobom posjećuju se te u koncertih pomažu početnim družtvom, koja još ne razpolažu tolikimi silami, kakve ih glasbena umjetnost za prvi svoj pojav iziskuje. A kada se slavi koja narodna svetkovina, onda eto na okupu svijuh pjevača, složnih kao da su jedno tielo. Nakon stanovitih perioda imadu se svakolika svezana družtva sastajati sad na jednom, sad na drugom mjestu domovine, gdje se dogovaraju o svojih stvarih i ujedno tom sgodom slave pjevačku svečanost. Tako namjeravaju družtva jedne godine sastati se u Slavoniji, onda opet u krajini, u Primorju, zatim u obće u raznih hrvatskih gradovih i mjestih, te misle posietiti i posestrimu Dalmaciju, Sloveniju itd. Kod takovih sastanaka i svetkovina ne samo da će se usavršivati svako pojedino družtvo i njihova sveza, nego, što najviše vriedi, raznieti će se u sve krajeve hrvatske narodni ponos, narodno osjećanje, ljubav za domovinom i svim time ukriepiti jedinstvo u narodu, koji nam je bez ovakova srdčanoga veza toli razdružen, kano da jedan kraj drugomu nije srodan, nego neprijazan i zavidan tudjin sa tudjimi svojimi čuvstvi, nazori, običaji i napokon — interessi.

Ovogodišnja pjevačka svečanost priredjuje se u velikoj mjeri, a i naša pjevačka družtva nastoje svom snagom, da što ljepše svojom slavom ugode starodavnomu Sisku i njegovoj okolici. Za razne svečanosti gradi se posebna arena, 17° u dužini a 6° u širini, u kojoj će se davati veliki koncert i sjajan ples na popodjenom i u salon pretvorenom prostoru. Kod koncerta sudjelovati će do 150 pjevača i glasbenici iz Zagreba, Karlovca i Siska. Već u oči duhova dolazit će gostovi u svečarski grad, gdje će ih na kolodvoru dočekivati sisačka „Danica“. Sutradan zorom navieštivati će zvuk glasbe i gruvanje topova slavu dana. U 11 satih ima biti svečana služba božja i posveta zastave „Danice“. U večer istoga dana davat će se koncert, u kom će sva pjevačka družtva zajednički pjevati „hymnu pjevačkomu savezu“ od Iv. pl. Zajca, zatim uz pratnju orkestra „Kdo je mar?“ od B. Ipavca i „Iztočnu zoru“ od Iv. pl. Zajca, a sisačko družtvo „Danica“ na pose „Popievku“ od Ivana Trnskoga, složenu po svome kapelniku Prohaski. Ostali dio programa izpunjuju: ouverture, proslov i jedan solo na violoncellu uz pratnju gusala, što će ga izvesti g. Jos. Eisenhut. Iza koncerta sliedi ples. U ponedjeljak sastat će se pjevačka družtva na dogovor ob ustrojenju definitivnog pjevačkog saveza. Tu će sašlušati izvješća o dosadanjem djelovanju priv. pjev, saveza, riešiti će nekoliko podnesenih priedloga o saveznih poslovih i napokon razpravljati pravila saveza. U podne banket, a na večer obhod po gradu i oprostna zabava. Jutrom u utorak izpratiti će opet „Danica“ svoje gostove na kolodvor, te će se svaki po dovršenoj slavi vratiti svomu svagdanjemu poslu.

Po zadaći ovdje razloženoj i po djelih, što će ih izvoditi hrv. pjev. savez, brojimo ga medju faktore narodnjega napredka, vriedne svakoga uvažaja, koji svojimi sredstvi i svojimi putevi zaista mnogo može doprinieti boljku svoje domovine. U to ime želimo mu najbolji uspjeh.

Književne obznane.

II.

Opet je izašla knjiga (XXX.) „Rada“ jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (str. 1—220, ciena 1 fr. 50 nč.), koja se častno svojom raznolikosti prislanja uza svoje predšastnice. Razprava akademika J. Jurkovića „o ženskih karakterih u naših narodnih pjesmah“ spada u red ne obilan naših iztraživanja o narodnih pjesmah i o mišljenju i osjećajih našega naroda, koje je on u taj svoj proizvod uložio. Starije družtvene uredbe našega naroda razpravlja pokojni dor. Božidar Petranović u članku „o kmetstvu po srbskom uobičajenom pravu, po ustanovah Dušanova zakona i po dalmatinskih gradskih statutih“. Dr. Fr. Rački nastavlja u ovoj knjizi svoja iztraživanja „o borbi južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. vieku“. Ovdje se u XII. članku riše borba grčko-romanska za balkanski poluotok i crtaju njezine posljedice za srbski narod. U XIII. članku crta se stanje Hrvatske poslije smrti kralja Dimitra Svinimira, borba stranaka poslije smrti Stjepana II., i odnošaji naše domovine naprama Ugarskoj iza 1091. godine. Neodvisnost Hrvatske naliči gasećoj se svjetiljci, koje je domaće povjetarce utrnulo. U tom dielu poviesti imade dosta pouke za naš narod. U nekrologu posvećenu pokojnomu akademiku dru. B. Petranoviću crta dr. Fr. Rački zasluge ovoga viernoga sina našega naroda, koje si je on stekao radeći skoro 50 godina za prosvjetu njegovu. Tri su prirodoslovne razprave u toj knjizi: dra. J. Šlossera o cvieću, njegovu ustroju i gojenju — dra. Gj. Pilara o uzrocih oledjivanja sad jedne sada druge zemaljske polutke — i J. Torbara o novijih publikacijah o slavnom Koperniku. Razprava dr. Pilara zaslužuje osebitu pažnju, jer razpravlja pitanje, koje nauka nije do danas riešila; pa zato ona rado prihvaća svaki prilog, koj ga razjasnjuje.

Digitized by Google

Iz imenika članova na kraju knjige vidi se, da naša akademija broji sada 8 počastnih, 22 prava i 27 dopisujućih članova, dakle ukupno 57 akademika.

Izišao je II. diel razprave Davorina Terstenjaka: „Slovenski elementi u Venetščini“ (u Ljubljani str. 1—153), u kojoj trudi se dokazati iz rieči mletačkoga narječja, da su stari „Venetae“ bili Sloveni. Ovomu se mnienju pridružio u novije doba prof. Contzen, kojega sud preštampan je na kraju Terstenjakove knjižice. Svakako bi vriedno bilo, da slovenski filolozi ociene trud slovenskoga pisca.

Svraćamo pozornost naših književnika na čitanje J. Jirečka, koje je on držao dne 17. prosinca pr. g. u českom učenom družtvu. Jireček ocienio je neke pjesme, koje su u novije doba pod imenom narodnih izašle iz slovenskoga juga i kojim se s neke strane duboka starina pripisivala. Ovamo ide: o bugarskom caru Ašenu I., koje je G. S. Rakovski priobćio; na dalje pjesme mitoložke, koje je Miloš Milojević tobož u staroj Srbiji pokupio; napokon Stjepana Verkovića: „Veda Slovena, blgarski narodni pesni ot predistorično i predhristiansko doba“. Sve ove pjesme: Rakovskoga, Milojevića i Verkovića, drži J. Jireček za dosta nespretne patvorine nadriknjižke, kojimi se je na povjerljivost neukih ljudi spekuliralo. Vrkovićeve bugarske pjesme o Orfeju, Alexandru vel. itd. pjevane su tobož u rodopskoj okolici. U njih spominju se Višnu-bog, Ogne-bog itd. kano što u Milojevićevih Svaroh, Radhost, Perun, Veles, Porevit, Svevid, Triglav itd., koje je varalica iz novijih mitoložkih spisa lahkoumno pocrpio. U nas imade toliko obilje narodnih pjesama, imade još pune ruke truda oko njihova izučanja, da bi nas trebalo poštediti takovimi nespretnimi patvorinami.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 24. travnja pojavila se napokon na našem pozorištu prvi put Weberova opera „Strielac vilenjak“ (der Freischütz), znamenito muzikalno djelo, puno karakteristične glasbe al ujedno i liepih, nježnih melodija. Niemci vele, da je to „narodna njemačka glasba“, a jedan ovdješnji list izticao je osobito, da se tu čuje „njemačko čuvstvovanje i prezanje, njemačka čežnja i težnja“, da je ta opera „prav zdrav uzor njemačkoga osjećanja“. Mi ne marimo za taj epiteton, jer toliko pameti pripisujemo svakomu, da se od Hrvata ne će očekivati, da se ugrijemo za kakov umotvor, jer je njemački, mi ga cienimo jer je umotvor. Mi cienimo Rafaela, Murilla, Dürera, Matejka, Čermaka kao i Andriju Medulića, posljednjeg dakako osobito, jer je Hrvat bio, mi se divimo Rossiniu, Veberu, Auberu, Gounodu, Mozartu jednako, mi slavimo Shakesperea, Moliera, Göthea, Danteа, Puškina i Mickiewicza jednako, al gojimo takodjer „une sympathie speciale“, za Gundulića i Preradovića, jer je te ljude naška majka rodila. Da niesmo zato Kinezi ili Huroni, vidjelo se upravo kod zadnje predstave „Strielca vilenjaka“, što ga je naše občinstvo vrlo prijazno pozdravilo i to jerbo je to djelo zbilja krasno i poetično, nipošto pako s razloga, što kip Karla Marije Vebera stoji u germanskoj Valhalli. To htjedosmo prije svega ozbiljski konstatovat, jer ne ljubimo stranih umjetno pretopljenih osjećaja.

Mi zagovaramo hrvatsku operu u Zagrebu upravo zato, jer nam jedino ona može dovesti na pozoriste glasbene umotvore i romanske, germanske i slavenske, jer niti smo voljni slušati samo: Trovatora, Lukreciju i Luciju, nit samo Vilenjaka, Čarobnu frulu i Tanhäusera. Nečega ipak ne možemo prešutiti. Ako je Veber umio izjaviti glasbom, kako Niemci osjećaju, što doželjkuju, za čim teže, to je po običnoj zdravoj logici moguće i to, da se nadje kakov Hrvat, koji će glasbom izjaviti, kako Hrvati čuvstvuju, što žele itd. a sada će i protivnici „narodne glasbe“ morati vjerovati, da je narodna glasba moguća.

Naš Zajc radio je svom pomnjom, da opera uspie i uspjela je zbilja, nije dakako u svih najtanjih tančinah, al pomislimo, da je to prva predstava bila, da je opera van reda težka. Jedino g. Grbić (Max) bješe promuko, a sbor bijaše vrlo slab. Živahni liepi lovački sbor u 3. činu minu bez traga.

Pohvalit nam je osobito gju Lesićku, koja je Anicu osobitom vještinom pjevala, kao godj i g. Chlostik Gašpara. Gčna Neugebauerova (Agata) tumačila je svoju partiju pravim osjećajem, al pri tom opazismo neku plahost navlastito u 2. činu. U toj operi ima i proze, kao što u svih starijih operah. I na velikih kazališth govore operni pjevači prozu slabo, zato ne ćemo mnogo govoriti o lakoničkoj deklamaciji u „Strielcu“, nu prepokorno pitamo, ima li tkogodj, koj našim pjevačem i glumcem dokazuje, kako rieči naglašivati valja, jer u toj operi čusmo i českih i slovenskih naglasaka. Pardon! Zaboravismo, da je literatura iz hrama naše Talije izključena. Dekoraciju u „vučjoj jami“ naslikao je naš slikar d' Andrea vrlo vješto, al je bilo suviše vatrenih prskavaca osobito za naše drveno kazalište. Vrlo originalno bijaše odielo g. Leskovića (Samiel = djavo). Kaput kao husarska uniforma, šešir kao Rinaldo Rinaldini, kabanica kao šerežanin. Samiel je demon, nije bajazzo. Napokon neka nam se rieši sliedeća zagonetka. Čin vilenjaka pada u 16. viek, o zidu visila slika prapradjeda Kuna, koji je po tom živio negdje sredinom 15. vieka, kad se još nije znalo za Ameriku, a taj Kuno ima na prsih mehikanski red „di Santa Marija de Guadelupe“, koji je osnovan za vremena posljednjeg mehikanskog carstva. Molimo za odgovor.

Nove knjige. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. Knjiga XII. Uredio Ivan Kukuljević Sakcinski. Izdan troškom družtva za jugoslavensku povjestnicu i starine. U Zagrebu, tiskom Dragutina Albrechta 1875. 336 strana u 8mini sa slikom Ivana Izolania, generala Hrvata u tridesetgodišnjem ratu. Sadržaj: 1. Borba Hrvata u tridesetoljetnjem ratu od Iv. Kukuljevića. 2. Prinesci za poviest književnosti hrvatske od Iv. Kukuljevića (Dopisi medju Baričevićem, Mikloušićem, Kristianovićem, Šafařikom, i Kopitarom). 3. Odgovor dru. Račkomu na ocjenu diplomatičnog sbornika od I. K. S. 4. Opisivanje znatnih stvari, koje se nalaze u manastiru Vrdniku (Ravanici) u Fruškoj gori od Milutina Ratkovića. 5. Odgovor na pitanja družtva starina od A. Bogetića (iz Slavonije), od G. Križnika (iz Kranjske),

Digitized by Google

od Valetića (iz Vetova). 6. Tragovi rimske naselbine u Trnavi od Lj. Hrvojića. 7. Starine u gradu Zagrebu i njegovoj okolici od I. K. S. 8. Naputak o čuvanju starina. 9. Pitanja družtva. 10. Dodatak: Marina Sanuda: odnošaji republike mletačke prema južnim Slavenom. 11. Kazalo svih 12 knjiga „Arkiva".

Otačbina. Književnost, nauka, družtveni život. Svezka za april. 1875. Vlasnik i urednik Vladan Gjorgjević. U državnoj štampariji 1875. Sadržaj: 1. Vasa Rešpekt, roman od Jaše Ignjatovića. 2. Gjuraj Branković, studije od Čedomila Mijatovića. 3. Prokleti kum, pripoviest od S. Ljubiše. 4. Rumunija i Rumuni od Nastasa Petrovića. 5. Milan pripoviedka od g. 1848. od Gj. Jakšića. 6. Demokracija od G. Geršića. 7. Zloslutni broj, pripoviedka od Milovana Glisića. 8. Stevan Dušan, roman od Vladana Gjorgjevića. 9. O novim crnogorskim zakonima od Bogišića. 10. Kosmetici s higienskog gledišta od Steve Petrovića. 11. Glavni pojmovi o vojsci od D. Gjurića. 12. Pred dvadeset i sedam godina, crta izvojne historije od J. Stefanovića Vilovskog. 14. Zlatni novci Milutina, Dušana, Vukašina i Lazara od St. Novakovića. Književni priegled. Kazališni priegled. Politička kronika. Bibliografija.

Srbske narodne pjesme skupio ih i na sviet izidao Vuk. Stef. Karadžić. Knjiga druga, u kojoj su pjesme junačke najstarije. Novo izdanje. U Beču. Naklada Ane udovice V. S. Karadžića 1875. U 8mini 644. strana.

Ljetopis Matice srbske 1874. II. Urednik Jovan Bošković. Knjiga 117. U Novom Sada 1875. Srbska narodna zadružna štamparija braće Jovanovića u Pančevu. — Sadržaj: Milan Jovanović: Pogled u historiju higiene. — V. Vujić: Estetični odnošaji vještine ka prirodi po Černiševskom sa primjetbami od dr. Laze Kostića. — Gliša Geršić: Rat i ratno pravo — I. Ruvarac: povjestna slova o knezu Lazaru, Stevanu Brankoviću i Stevanu Štiljanoviću. — Gj. Rajković: Gradja za historiju štamparija u Srba. — Dr. I. Turoman: Slovnica latinska A. Vebera (kritika.) — Skupština Matice — Razpis nagrada.

Prirodopis rudstva sa slikami. Od Pokornoga pohrvatio Ž. Vukasović. Knjiga se dobiva u odjelu za bogoštovje i nastavu uz cienu od 70 novč. Dobiva se osim toga u knjižarah Fiedlerovoj i Hartmanovoj u Zagrebu.

Novo izdanje I. II. i III. knjige **„Srbskieh narodnieh pjesama"** koje je skupio i na sviet izdao Vuk Stef. Karadjić. Dajem oviem na znanje, da je II. knjiga sadržavajuća junačke pjesme najstarijih vremena, izišla na sviet, i da je sada razašiljem.

Za one čitatelje, koji niesu vični ćirilici, dodat je na čelu knjige uzporedni priegled alfabetični ne samo s latinicom nego i sa svimi jezicima evropejskimi.

Ujedno javljam, da je rok prenumeracije na sve tri knjige ovieh pjesama produžen uslied mnogobrojnoga zahtievanja do 1. kolovoza t. g., tako, da si svatko još može do toga roka nabaviti II. knjigu po prenumerantsku cienu od 2 for. (ali poštarinu sam da plaća) i prenumerirati se na I. i III. knjigu, obje zajedno za 3 for., a posebno za 2 for. a. vr.

U Beču 20. travnja 1875.

Ana udova Vuka Stef. Karadjića,
Landstrasse, Marokkanergasse No. 3 in Wien.

Književni poziv! Ima već tomu petnaest godina, da ne štedeći truda ni troška dadoh se na sakupljanje narodnih pjesama ter božijom pomoćju dotjerah već do preko dviesta ne izdanih!

Napose pak sakupih blizu stotine što vrlo rastrkano izdanih a što nikad jošter ne izdanih o našem narodnom zatočniku „Marku Kraljeviću" i to najviše po Primorju Makarskom i po obližnjih kotarih, koji su svedjer obilata ne izcrpljena ruda našeg narodnog pjesmotvaranja. To blago sobom ponieše naši bosanski uskoci, kad se primorju utekoše te vjerno pas pasu do danas predade i uzčuva.

Preklani obratih se putem novina na sve rodoljube osobito župnike, znance i prijatelje da me u mučnom i zamašnom podhvatu pomognu jer sam rad izaći što podpuniji. Utaman čekah na suradnike i pomogače! ni cigla pjesma ne umnoži tim putem moje sbirke, koja medju tim svedjer raste!

Braćo i Rodoljubi! Nemojte se obzirati na ličnost moju rodu nepoznatu, nego se obzirajte na moje ugodno i narodu koristno djelo.

Tebi mladeži slovinskoj a napose dalmatinskoj osobito obraćam ove moje rieči, na mladjih svet ostaje, od tebe više nego iz sadašnjeg naraštaja narod izčekiva svoje preporodjenje.

Drugim ću putem objelodaniti i imenik Markove sbirke a i druge moje, neka se znade na koju smo. I varijante vrlo su koristne. — Ime će se svakog suradnika, ako se nadje, tiskati nad poslanom pjesmom.

Bjeh se obratio svojom lanjskom „Razpravom o narodnim pjesmam" i na naše književne zavode — akademiju — Učeno družtvo — Matice — poradi pjesme a rad sam da djelo izadje obim slovima. Sada se opet na nje obraćam molbom, da mi pomognu sbirke u sviet turiti na korist roda i znanosti. Ja korist cielu iz prodaje njima poklanjam a ostavljam na dobru volju, da mi dadu novčanu pomoć za daljne buduće radnje rodu na korist i diku.

Obraćam se napokon i na sva častna uredničtva sviuh jugoslavjanskih novina žarkom molbom, da ovaj moj poziv u svojih novinah objelodane, neka se što dalje prorazšíri.

Iz zavičaja Marka Marulića — iz hrvatskog Spljeta na 22. travnja 1875.

Miroslav Alačević,
narodni učitelj.

(Odobravamo i preporučamo podhvat g. Alačevića od srdca. Skrajnje je vrieme, da se sila narodnih pjesama dosle ne zabilježenih na zapadu izdade na sviet, ko što je Vuk izdao istočne pjesme. G. Alačević bit će razumio iz našeg lista, da je i „Hrvatska Matica" potakla to pitanje. Neka se g. Alačević njoj uteče. O. Ur.)

Odlikovanje g. Ljubiću. Tajnik crnogorskog senata javio je pismom g. prof. Ljubiću, čuvaru našega muzeja, da je Nj. svjetlost knez crnogorski primio njegovo znamenito djelo „Opis jugoslavenskih novaca" osobitim zadovoljstvom, te podielio čuvenomu našemu akademiku veliki krst reda kneza Danila za neodvisnost Crne Gore. I papa mu se zahvali osobitim pismom, te uvrsti to djelo u vatikansku knjižnicu. — Krajiška vlada nabavila je 17 primjeraka istoga djela za srednja učilišta krajiška. Da li je i naša zem. vlada štogod slična učinila, nije nam poznato. Ovih dana otišao je g. profesor u Italiju, naročito, da pregleda sbirke rimskih starina u Rimu i Napulju, i da vidi, kojim se načinom izkapaju starine u Pompejih i Herkulanu i koje opreze valja imati prigodom takova izkapanja. G. profesor kani dva mjeseca provesti na putu.

Ferd. Kikerec. Vrli naš zemljak, mladi slikar Kikerec odputio se ovih dana iz Rima, gdje je već dvie godine boravio, put Mletaka, odakle će do koj dan krenuti u Dalmaciju, da tamo prouči hrvatske obraze, nošnju, život i obi-

Digitized by Google

čaje, te da ih po mogućtvu što više snimi. Krasni priedjeli, kojimi Dalmacija obiluje, izvorni ne pokvareni kršni onaj narod dat će mu dovoljna gradiva za slike. Malo slikara prošlo je onim krajem, pak i to malo bijahu stranci, koji se ne usudiše dalje od obale. Našemu Kikercu, uvjereni smo, otvorit će se sva vrata hrvatskih rodoljuba u Dalmaciji i on će imat sgode dosta i naputka obilno, da sve pregledje i u svaku sliednju zaviri. Suvišno bi bilo preporučivat ga, kamo goder dodje.

Ivan Rendić. Mladi kipar Rendić u Firenci radi po naručbi Nj. Preuzv. biskupa Strossmayera veliko poprsje Andrije Medulića Schiavona po portraitu, štono ima u galeriji degli ufici u Firenci. Čujemo da i vrli Šibenčani kane svome zemljaku povjeriti izradbu spomenika, što ga namisliše podići Nikoli Tomaseu. Pokojni Tomaseo bijaše velik prijatelj i zaštitnik Rendićev, pak će ovaj posao poteći iz zahvalna i oduševljena srdca.

Naše dramatično družtvo u Dubrovniku. Dne 23. travnja prispjelo je naše dramatično družtvo sretno u Dubrovnik, te je bilo dočekano velikim slavljem. Dne 25. travnja bijaše prva hrvatska predstava, prije koje je naš revni Adam Mandrović pozdravio Dubrovčane proslovom, koji je natiskan na čelu predjašnjega broja. Sudeći po brzojavkah, koje stigoše „Obzoru“ i uredniku „Vienca“ uzhitila je ta prva predstava dubrovačko občinstvo, i protivnici našega jezika moradoše priznati, da je naše družtvo izvrstno, što ovdje zapisujemo na znanje zagrebačkih Bismarkovaca, kojim je i najludja njemačka ludorija milija od dobre hrvatske predstave. Nije nam javljeno, koji je komad prikazan bio, nu naš dopisnik g. Savo Rajković pripoviedat će o tom više. Repertoir — zagrebački dnevnici niesu točno priobćili, sliedeći je po prilici: Otelo, Mejrima, Ljudevit XI. Velikašica gradjanskog roda, Divljan, Cvrčak, Donna Diana, Skupac, Milion, Rukavica i lepeza, Zapisci vraga, Lokot, Partija piketa, Brzojav, Don Juan u Visbadenu, Muž u stupici, Liek od punica itd. Na povratku prikazat će naše družtvo nekoliko komada u Zadru.

Slavenska umjetnost. U Beču izloženo bijaše u Schönbrunskoj kući 38 slika poljskih slikara, medju kojima i slika slavnoga Matejka: Sigmund I. kralj poljski i njegov dvor, koja svukoliku pozornost na sebe svraća. U bečkome Künstlerhausu svekolike ne brojene slike njemačke potamnjuje slika Čermakova, koju ćemo, budući da je svojina biskupa Strossmayera, doskora vidjeti u Zagrebu, te koja predstavlja ranjena starca Crnogorca, koga drugovi nose iz boja a susretaju tugujuće žene. Matejko razvio je u svojoj slici sav sjaj i bogatstvo dvora poljskoga. U poviesti poljskoj niesu toliko slavljena junačka djela, koliko sjajnost i bogatsvo dvora. Čermakova slika jest prava opreka Matejkovu sjaju. Samoniklo divlje junačtvo, duboka bol, melankolična osbiljnost! U ova su dva umjetnika reprezentirane značajne crte dvaju slavenskih plemena, poljskog i českog. Već od davne davnine reklo se: „Co Polak to pan, co Čeh to hetman“. Česi, taj slavenski „antemurale“ vazda su oružjem u ruci odbijali navale lakomog zapada, dočim je Poljak sprovodio dane u obilju i razbludi. Dan danas, gdje umjetnost u Njemačkoj posvema propada, gubeć se u satiri, laskanju, frivolnosti — koli radostnu protimbu opažamo u nježnoj, idealnoj zanesenosti ovih dvaju slavenskih majstora! U Matejku i Čermaku imadu Slaveni dva slikara prvoga reda, te se može reći, da je po njih slavenska umjetnost dostigla svoj vršak. U svom radu niesu oni osamljeni. Valjani im se učenici pridružuju: Jos. Brandt, Malecki, Jarom. Šmit, Svoboda i mnogi drugi, kojim priznanja ne može ni Niemac uzkratiti. Dakako da o Čermaku i Matejku samo zavideć moraju priznati, da im premca med sobom ne nalaze.

Kolportaža njemačkog literarnog smeta. Prava poplava njemačkih knjiga pod imenom kulturnih ili historičkih romana, karakternih i moralnih slika navalila je na Hrvatsku osobito na naš mili Zagreb, te domaći ljudi, zamamljeni kojom sličicom, troše u ludo svoje novce. Nakladnici u Beču, Pešti, Berlinu i Hamburgu hrane u svojoj službi cielu vojsku književnih poslužnika, kojim je zadaća miesit i peći najstrašnije budalaštine u formi romana, krparije pune gluposti, neistine i nemorala, a takov se smet tura na istok medju nenemjačke narode, to je sredstvo germanske civilizacije. Kad se takova šta pripovieda našincu, nasmjehnut će se, pa će reći: „Ta stvar nije toli loša, ta gledajte samo liepe slike, vi toga ne imate“ (kao da su „kipci“ duševna hrana). Na taj način ima u nas na tisuće iztisaka kukavnih romana „Jesuiten in Frak“, „das schvarze Cabinet“, „Izabella und ihre Liebhaber“ itd.

Nu čujmo što sami Niemci o tom pripoviedaju. Berlinski „Börsenblatt für den deutschen Colportage-Buchhandel“ piše u svom prvom broju ovako: „Najužasniji zločini i opačine, bludni gnjusni prizori, prepleteni otajstvenim čarom i površno svezani sa nevjerovnim činom pripoviesti jezgra su takovu kramarskomu romanu, koji u mnogih obiteljih, osobito kod siromašnijeg svieta, prelazi od sina na unuka, pošto ga je colporteur otcu na njegovu štetu naprtio bio. Takova krparija po više je godina jedino štivo ciele obitelji, pače cieloga susjedstva, a krive, opake misli romana smatra rodbina svetim pismom. U jednom od najnovijih takovih romana svidjelo se piscu slaviti najgrdnije opačine i zločine prosta razbojnika i ubojice te prikazat taj skup svega zločinstva narodu kao nešta slavna i uzvišena.“ Tako Niemac piše — Niemac, a šta bi mi Hrvati imali reći, kojim se takovom ciganijom otimlje novac, našoj djeci truje duša i ubija hrvatsko srdce?

Dramatička zadruga u Parizu. U Parizu postoji od g. 1829. zadruga dramatičnih pisaca i skladatelja osnovana po Scribe-u. S prvine imala je 25 članova, sada ih broji 749. Od ovih steče si jedno 12 silan imetak dramom, a jedno 40 živari u nevolji, ostali dobro prolaze. 153 članova steče si krst začastne legije, pet ih pripada francezkom Intistutu (konzevatoriju) i to: Bazin, Gounod, David, Malli i Rober, a sedam akademiji znanosti i to: Jules Sandeau, Augier, Doncel, Legouvé, Viktor Hugo, Octave Feuillet, Alaksander Dumas. Gospoja ima u zadrugi 17. — Koliko bi godina morao hrvatski pisac, pišuć drame, živjeti, da si zasluži sol za svoj svakdanji hljeb?

Alexander Dumas sin postao je nedavno članom francezke akademije. U prvom svom govoru reče, da ne valja vodit mlade djevojke u kazalište, jer da tim trpi dramatično pjesništvo. To veli pisac drame „La dame aux camelias“. Kod nas ne treba toga opreza, mi smo u estetskom obziru toliko napredovali, da nam se ne treba bojati za spas nježnih mladih duša. Ta kod nas prikazuje se samo „Klobučar i opančar“, koga bi Aristotel jamačno pohvalio — da je živ.

Zabava: Proslov — Mladi gospodin — Ticianova ljubeznica. — **Pouka:** Petrolej ili kameno ulje — Gruž. — **Književnost i umjetnost:** Hrvatski pjevački savez — Književne obznane. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 20. **U Zagrebu 15. svibnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Godine 1838. pojavio se u Zagrebu iznenada mlad čovjek po imenu Ernest Zaborsky. Lice bijaše mu oštro, bliedo, kosa duga, crna, oči tamne, sumorne. Bijaše visok, vita stasa, širokih prsiju, malenih nogu, uzkih, finih ruku. Hodao je sigurno, lako, govorio je glasom zvonkim i jasnim, vladao se kavalirski, a odievao se točno po parižkom modnom žurnalu. Zaborsky? Zaborsky? Šta je taj čovjek? Gdje mu je obitelj, gdje li domovina? pitale se zagrebačke gospodje i gospodjice. Al na sve to ipitkivanje nije bilo odgovora. Ernest nije nikad govorio o svojoj obitelji ili domovini, Ernest je u obće vrlo malo govorio, a nikad se nije smiešio. Dakle živa zagonetka! Znalo se, da nije Hrvat, jer nije ni riečce umio hrvatski, nagadjalo se, da je iz gornje Ugarske, jer je obično govorio njemački magjarskim a kadšto madjarsko-slovačkim prizvukom. Umio je mladić izim toga i francezki, englezki i latinski. Ernest je trošio kavalirski, plaćao gotovim novcem. Poštarski činovnici potvrdiše, da početkom svakog četvrt godišta dobiva redovito pismo sa 60 carskih dukata, al on sam nije nikomu pisao. Kraj sve mladosti svoje bijaše Ernest vrlo uman i ozbiljan čovjek, u družtvu dosjetljiv, pače ujedljiv. Gospoje zaključiše dakako u jedan glas, da je Ernest „interessantan“ čovjek, dà pozivahu ga u družtva. Za ono doba stade u Zagrebu ključati narodni pokret, zagrebačka družtva razdieliše, u dvoje se u pristaše Magjara i prijatelje Slavena. Ernest, ne mareći za politiku polazio je i ilirske i magjarske obitelji bez obzira. Najviše se zabavljao Ernest naukom i guslami. Mladić počeo je slušati prava na zagrebačkoj akademiji. Profesori čudili se njegovu veleumu. Zapletena pravila verbecijanskog bludišta, gomilu razsijanih zakonskih članaka prisvoji si mladić brzo, lako. Živi mu duh, dobra mu pamet umiela je od toga sredovječnog mozaika sastavit jednu cjelinu, koju je umno i sjajno po svojoj volji braniti i pobijati znao. Neki profesori, bud vještaci maljušnim advokatskim doskočicam, bud okamenjeni verbecijanski dogmatici plašili se kritičnog talenta Ernesta Zaborskoga.

Mladić stanovao je u kući zagrebačkog odvjetnika u jurjevskoj ulici a u sobi maloj prema šumi Tuškancu. Prema gospodaru bijaše vrlo prijazan, al je malo, vrlo malo govorio, o svojoj obitelji pako ni riečce. Večerom sjedio je Zaborsky u svojoj sobici za knjižurinami, razglabajuć pravde prošlih vjekova, a poslije pod noć sklopio bi knjige, skinuo gusle sa zida, pa je gudio, gudio do kasno u noći. Mozartovi, Beethovenovi glasovi letili preko tanahnih žica, samo kadkad ozivala se pod kraj čudna, neobična pjesma ni njemačka, ni magjarska, ni talijanska, pjesma sjetna, nevesela, kao gorska jeka, što no mine i gine medju šumskim vrhovljem.

— Kakva je to pjesma Erneste? upita ga jednom prijatelj Hrvat, „nekako je slična hrvatskoj!“

— Kakva? slegnu Ernest rameni, e! Fantazija! Fantazija! — i stavi gusle na klin.

— A gdje si tu pjesmu čuo? upita ga opet prijatelj.

— Ondje! Ondje! mahnu Ernest neveselo rukom, al ti velim, fantazija je. Ne pitaj me.

Zagrebački se sviet ipak priučio napokon Ernestu. Nitko nije više pitao, čije da je gore list. Ljudi vidjeli, da je fin, ljubezan čovjek, ljudi znali, da je uman, revan mladić i neodoljivo ćutanje Ernestovo ušutka za godinu dana sve jezike. Zagrebačke gospoje niesu imale ni razloga nagadjati, nije li to sjetno oko toga čudnoga stranca zapelo na kojoj zagrebačkoj kćeri. Pronicave oči mladića gledahu svaku jednakim pogledom, jasni mu glas zvonio vazda jednako, ni življe ni slabije, pa ako su žene i oštrovide, opet su nestrpljive, i bilo je dosta preklapat o drugih zagrebačkih mladićih.

Uz toga nepoznatoga mladića privinu se neki Vi-

Digitized by Google

ktor Bojčević, sin zagorskog vlastelina, plav, suh dugoljan, prilično dugih brkova i kratke pameti. Viktor reć bi namitao se Ernestu. Zaborsky se s prvine otimao Viktorovu laskanju i prijateljevanju, jer nije znao, što da govori s njime. Poslije se priviknu nanj, pače ga je rado vidjao uza se. Sviet se je tomu čudio. Ernest i Viktor, triezan umnik i prazan gizdelin!

Nu nije to nikakvo čudo. Uman čovjek prima često prijatelja maloumnika, nalazeći u njem neku vrst duševnog roba, koji se lako iznevjeriti ne će, a i častoljublje ljudi inače posve pametnih traži često svakdanju hvalu. Viktoru nije u ostalom ni malo stalo bilo do duševnih vrlina njegova prijatelja, pače ne bijaše mu ni na kraj pameti, da se koristi Ernestovim znanjem.

— Ne muči se, sladki sinko! govoraše Viktoru njegova majka; čemu toliko knjiga? Ta ti si plemić, imaš grofovskih rodjaka, imaš i dva imanja, s toga moraš postati velikim gospodinom; timi štampanimi ludorijami neka se popovi muče.

I Viktor se je, kako profesori potvrdiše, vierno držao načela svoje majke. Nu ipak mu je godilo pokazivat se u družtvih zajedno sa umnim i liepim Ernestom, kojeg je osobito radi fine parižke mode obožavao i poglavito se s toga otimao za njegovo prijateljstvo.

Jednog po podne sjedjaše Viktor, pušeć čibuk, na divanu u Ernestovoj sobi. Zaborsky se na pol naslonio na otvoreni prozor premećuć listove stare knjižurine.

— Erneste! zapita Viktor, reci der mi, odakle si dobio taj modri shwal od atlasa sa ružičastimi piknjicami? Divne li mode! Mlada naša gospoda razbijaju si o tom glavu, a ja sam se sa grofom Šandorom okladio, da ću takav shwal najdulje za mjesec dana imati. Reci mi adressu.

— Uzplahirila se gospoda radi ružičastih piknjica? A? krenu Ernest mirno glavom, zar ne imaju drugog posla? Dobio sam ga iz Beča po nekom trgovcu. Al adresse ti ne treba, i okladu ćeš dobiti. Evo ti shwala! završi Ernest, skinuv ovratnik s vrata.

— Erneste! skoči Viktor, duše mi, tebi ne ima para. Ti si kavalir po parižkoj modi i Sokrates u jedanput. Da sam Ilirac viknuo bi ti „Živio!“ Dà, a propos! Pomisli groznu nesreću, koja me stigla. Krojač — šta krojač? — sotona — pokvario mi je plavetni frak — rukavi preuzki — kuga ga odniela. Za streljanu bio bi dosta dobar — ali u kazino nikako, nikako!

Ernest ne reče ni rieči. Viktor, puhnuv silu dima iz lule, pogleda oštro čudnog prijatelja.

— Erneste, progovori, molim te, baci tu vražju knjigu. Poludit ćeš. Mene već zaboli glava, kad vidim, da čovjek mnogo čita. Baci tu knjigu. Šta će k biesu taj processus ex radicalitate, ili articulus de vidualitate? Radi ko što ja! Majka mi kaže, ne muči se sinko, danas sutra ne fali ti velika sudčija. A otac je jošte mudriji. Znaš li ti, da me je deset purana izvuklo iz filozofije u jus? Ala ih se je negdje taj filozofički profesor najeo. To je praktična filozofija. Neka i tvoj otac tako uradi. Dà, čuješ, jesi li mi prijatelj?

— Ta jesam, odgovori Ernest, pa šta?

— Šta? reče Viktor pošav Zaborskomu i staviv mu ruku na rame. — Ako jesi, a ti mi odgovori. Gdje ti je otac? Odakle si, čovječe? Čemu to pritajivat? Čemu stidit se svojih roditelja?

Ernest se trznu, čelo mu se smrknu. Dignuv iznenada glavu, pogleda brbljavca oštro i reče:

— Ti znaš, da o tih stvarih nikad ne govorim. Ja te niesam nikad pitao za tvoga otca, za tvoju kuću. Nemoj ni ti mene. To te se ne tiče, Viktore. Zadnji put ti velim, ne pitaj me nikad za to, ili mi ne dodji više pred oči.

— E, e! Dobro, ti začarani kraljeviću, pokunji se Viktor, kad ne ćeš ti, ne ću ni ja! Vrag bi te znao, kakov si.

— Šuti, velim ti.

— Bene, evo šutim i idem. Nekako si mi danas kiseo. Znam, da ćeš večeras opet gudit svoju fantaziju. Dobar apetit i laku noć.

Pri tih rieči naturi Viktor šešir na glavu pa izidje lienim korakom iz sobe.

Ernest, ne mareći za odlazak Viktorov, podupirao si laktima glavu i buljio dugo u noć, samo kadkad mu se izvinuo uzdah:

— Gdje ti je otac? Gdje ti je otac?

Ernest svrši prava, i Viktor ih svrši, Ernest revovanjem, Viktor pomoćju svoga otca. Mladi Zaborsky počeo s mjesta vježbati se kod svoga gospodara — odvjetnika, Viktor nasuprot praznovao u družtvih zagrebačkih po naputku svoje majke, koja mu reče, neka se sada malko naužije svieta, jer da se je po školah dosta namučio muke, a buduća velika sudčija da će mu dosta briga zadavati. Stari Marić, gospodar Ernestov, nije se mogao dosta nahvalit mladića, koji je medjutim i cenzuru t. j. odvjetnički izpit položio bio.

— Ne znam, znao je Marić reći prijateljem, odakle je Zaborsky izpukao sva ta ta učena citata. I ja sam hvala bogu i kako učio corpus juris u svoje vrieme, al taj mladić je vrag. Čega ja ne nalazim ni sa svojimi starimi očali, to će on prostim okom upetit na prvi mah. Odkako vršim svoju advokatsku praksu, vidio sam dosta valjanih ljudi, al toli bistre glave, što je Ernestova, niesam vidio. Pamtite, gospodo, što vam kažem, taj mladi Zaborsky potući će sve zagrebačke odvjetnike, a ime će mu se spominjati i van naše domovine.

U to doba govorilo se mnogo o parnici medju bogatim trgovcem Ž. i njegovim sinovcem. Trgovac čovjek vrlo ugledan i prijatelj sa svom velikom gospodom, iznese poslije smrti brata svoga oporuku, po kojoj je on postao glavnim baštinikom, a sinu pokojnikovu namienjen bje tek neznatan dio imetka. Ljudi si govorili ko-

Digitized by Google

ješta, da to ne može čist posao biti, i da je Ž. varalica, nu kako je bogat bio, koko je imao najboljeg odvjetnika i silnih prijatelja, nije se ni jedan odvjetnik našao, da brani mladića, i sviet ga je žalio, al sviet je i šutio.

Ernest podje mladiću i ponudi se za branitelja. Zagrebčani, čuvši za to smionstvo, proricali Zaborskomu, da će ga ta parnica zakopati, jer da je trgovac Ž. toli silan protivnik, da će mladog advokata smrviti. I sam Marić reče:

— Amice Erneste! Nieste mudro uradili. Vi ste se tu zapleli u mrežu, iz koje se izkopati ne ćete. Nije dobro sa velikom gospodom miešati se. Pazite za boga!

— Pustite me samo, odgovori Ernest, nije me strah.

(Dalje sliedi.)

Kuga.

Po narodnoj priči spjevao P. Lv.

Već zvonar oglasio noći je pô
A majka još zaspala nije;
Što turobno gleda u crno tlo?
Ah bolan joj sinko još bdije.

Na postelji leži već noć i dan,
Ni plače niti se smieši;
Udiljce ga muči strašan san,
A majka ga ljubezna tješi.

„Ah majčice, majčice draga gle!
Tam očima gleda me žena.“ —
„Ne, nije to žena, moj sinko, ne
Bjelasa se pred tobom stiena.“ —

„Poljubi me sinko, poljubi ded,
Daj cjelov mi — hoćeš li? kaži!...“
„Čuj, majčice mila, onamo gled,
Gdje od mene cjelov sad traži.“ —

„Umiri se, sinko, umiri sad,
To vjetric je — ništ' ti ne može.“
Tu majka očutila grozan hlad:
„O čuvaj mi djetešce, bože!“

Na svjetiljci blista svieće se blist,
Ter tamnu sad razsvietli sobu,
Na postelji leži angjelak čist
I miran je kano u grobu.

„Oj daj der mi cjelov, dragi daj,
Poljubi u lice me sinko;
Tad blaženo bit ćeš — diete, znaj,
Ko bratac tvoj maleni Dinko!“ —

„Poljubiti opet će žena me zla!“ —
„Ta sanjaš mi, djetešce drago!“ —
„Oj liep si i krasan si, cjelov, dà,
Ja ukrah ti, meni je blago!“ —

I čuo se cjelov i krik i hak:
„Gle... ljubi me... majčice... brani!“
A trenom se ugasi svieće trak —
U sobi je tamno ko vani.

Do postelje skočila majka tad
Iz lišca joj krvca bježi — —
Samotuješ majko na svietu sad;
Tvoj sinak u grobu leži! — — —

Ticianova ljubovnica.

Prievod —b—

(Dalje.)

Vojvoda sluhnu, pa pograbi bez okolišanja ruku zakrabuljenoga plemića.

— Tebe poznam — viknu. Barem tvoga glasa ne čujem danas prvi put. Tko si? Skini krabulju!

Ordelaffi Tradenigo pristupi brzo vojvodi i odtisnu ga nježno.

— Vi zaboravljate, visosti, da na ovom zemljištu ne imate ništa zapoviedati.

— Osigurajte me barem, da poznate toga mladića i da je Mletčanin...

— Toga ne možemo učiniti — odgovori Andrija Donato. Tko je ikad saznao, tko su bezimenovići? Kažu, da su jednom takova gospodina našli probodena na piazetti, al on si bješe drzovito prisvojio tu čast, pak i pade žrtvom svoje drzosti... U kratko, milostivi gospodaru, mi toliko malo poznamo gospodina, koga su nam dali za pratioca, koliko i vaša svjetlost.

— Smiem li pitati, što imate kazati nam, pače vriednomu gospodinu Tradenigu, koji je kod mene preuzeo dužnost poslanika.

Andrija Donato pogleda Tradeniga, kano da ga pita. Ovaj mignu poput munje na bezimenoga slugu desetorice, a Donato slegnu ledjima.

— Moj nalog nije nikakva tajna, reče Donato. Imam

*

Digitized by Google

zapovied, da vašoj visosti budem na službu i posluh, ter imam samo to pravo, da vas opomenem, ako bi od neznanja imali pogriešiti gdje proti našim običajem i zakonom.

— A kad bi hotio, da samo svoje mnienje slušam, da se za vaše običaje ništa ne brinem, pa makar i pogriešio, pače skrhao sve, što mi na put stane! što onda? viknu Alfonso ferrarski žestoko. Vi biste me onda sa svojim uviek se smiešećim licem bez okolišanja proglasili svojim zarobljenikom.

Bezimenović kano da se je jako uzrujao.

— Sačuvao Bože — zamrmlja Andrija Donato — da počinite kakvo zlo, a hiru za volju.

— Hiru? Ne rekoste li tako, viteže? — upita vojvoda ljutito. Vi ste na smrt zaljubljeni, vi ste toliko zaljubljeni, da niti o svojih djelih ne možete suditi..... Dobro! Pak sada neki izdajnički prijatelj zavara vašu ljubovnicu, otme ju, pače možda se uprav sada s njom vjenča... D e m o n i o!

Lupnu nogom po tlih.

— Kažite mi, gdje je slikar? — nastavi biesno. Tako mi boga, da stoji sada pred menom, kako vi, probo bi ga, pa da doleti sam krilati lav sa stupa pred svetim Markom, da ga svojima krilima zaštiti.

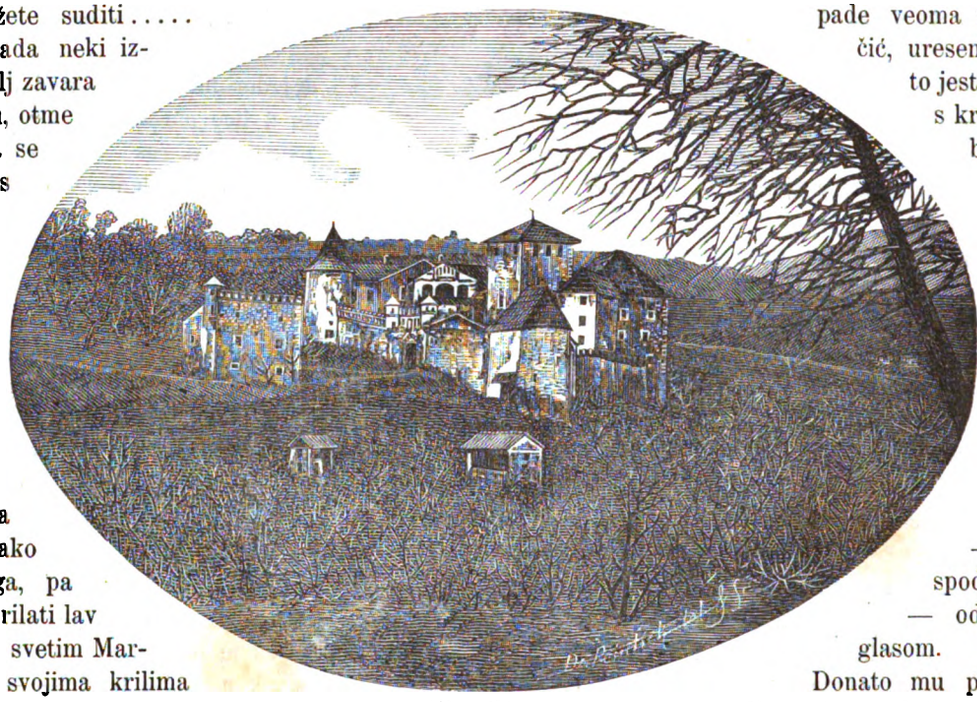

Bosiljevo.

Andrija se Donato okrenu, nakloniv se duboko, prama krabanu.

— Dopuštate li, gospodine, da svietli vojvoda saznade, gdje je sada Tician de Cadora? — zapita ga Andrija.

Bezimenović to dozvoli naklonom.

— Molim vas, gospodo, trgnite mačeve, — reče Donato, komu je bliedim licem nešto crvenila munulo. Ne ćemo doduše nikoga napadati, ali visoka vlast ne će htjeti, nadam se, da se dademo na ražanj nataknuti, ne braneći se nimalo. Vriedna gospodo, pozor na krabulje!

Donato metne na sebe krabulju, pak pomognu vojvodi, kad si je nikako nije mogao privezati.

— Mi Mletčani znamo bolje baratati s krabuljami, nego s vlastitim svojim licem — uze se smijati Ordelaffi.

— Pače i kažu — prihvati Alfonso — da ste vi toliko privikli, svoje vlastito lice upotrebljavati krabuljom, da napokon ni ne možete razlikovati jedno od drugoga.

— Još jedno! — reče Donato, okrenuv se k bezimenoviću — Vi nieste još bili tako dobri, uručiti mi znak, da pristajete na ovu pustolovinu.

— Evo vam ga, gospodine — šapnu kraban.

Izvadi izpod plašta umjetno izvezenu rukavicu žensku, i pruži ju vitezu, koji ga je u čudu motrio.

— Što da radim s rukavicom? — viknu Andrija. — Novčić treba da dobijem, kano što sami dobro znate.

— Novčić ćete naći u rukavici — glasio je slabim glasom izrečeni odgovor.

Donato iztrese rukavicu, a na tla pade veoma malen zlatan novčić, uresen kornom, (corno) to jest duždovom kapom s krilatimi lavi — to bijaše pouzdanica odličnih tajnih slugâ desetoričina vieća.

Kad je vojvoda ferrarski opazio rukavicu, ostade zasupnut, te kano da ne može očiju od nje maći.

— Molim vas, gospodine, pokažite mi, — odgovori drhtavim glasom.

Donato mu pokaza rukavicu, ali mu je ne dade.

— Jesu li vračari vaši viećnici? — zapita uzrujani Alfonso. Moj gospodine bezimenoviću, kako dolazite do ove rukavice? A da, morao bih znati, da vi ne imate za me odgovora.

— Je li to rukavica otete gospodjice? — upita kraban, koji je uviek veoma tiho govorio.

— Rukavica nije Laure Čenčeve, već neke druge dame, koja mi je jako draga...

— Smiem li pogadjati, vojvodo? — zapita Ordelaffi. Samo ako je signora Laura Eustachiova nosila rukavicu, može se protumačiti, zašto je ovaj sjajni miris na vas toliko silno djelovao.

— Bilo bi dobro, da se u Mletkah, gdje je mnogo toga zabranjeno, zabrani i pogadjanje — reče Alfonso zlovoljno. Vam bi se onda, gospodine poslaniče, jedna neuljudnost prištedila. Ne tajim, rukavica je plemenite dame Eustachiove, ali što je vam do toga stalo, ako

Digitized by Google

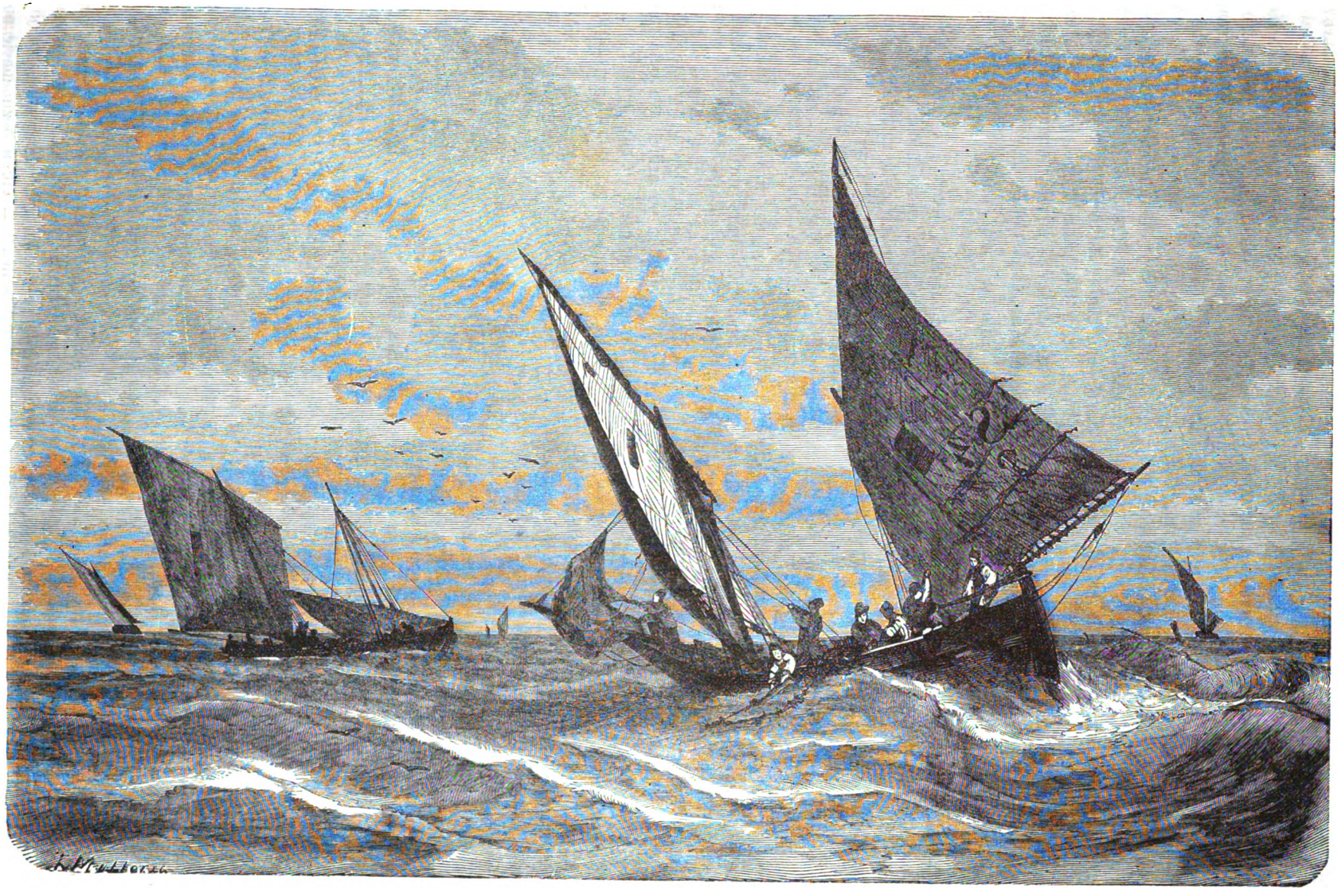

Istarski ribari.

Digitized by Google

ne znate, kako je došla u lavske pandje vieća. Al ujedno tvrdim, da nitko, bio tko mu drago, ne smie imati zaloga, kakov dame samo onomu poklanjaju, koji njihovim srdcem vlada.

— Možda ima vieće srdce vaše dame... nasmieši se Ordelaffi.

— U nevrieme se šalite... — zamrmlja vojvoda, Andrija Donato, ja vam nalažem, da mi date rukavicu, ili se spremajte, da se na vitežku namah ovdje za nju borite na smrtno ime.

S divljom vatrom u oku pograbi balčak od svoje sablje.

Kraban se približi Donatu, i šapnu mu nešto u uho.

— Evo — reče Andrija, pružajuć vojvodi rukavicu — primite svoj zalog, ali dopustite mi primietiti, da Laura Čenčeva ima podpuno pravo, što se je radje dala oteti od našega Ticiana, nego da ljubi vojvodu, koji je pripravan, da se za rukavicu njezine liepe takmice ako uztreba dade i ubiti.

— Napried, Ordelaffi Tradenigo, — zapovjedi vojvoda.

Plemić skinu svoj klobuk, ter nakloniv se, krenu tajnim puteljkom kroz gušćaru boschetta. Medjuto se je toliko smračilo, da su razsvietljeni prozori ljetnika, koji su s jedne strane okružavali šumicu, činili neprekinutim pásom svjetla.

Ordelaffi se sigurno zaputi pravcem prama nekomu ljetniku, komu je doljnji kat bio taman, dočim su gornji prozori plamtili svjetlom u noć.

— Ukućani, kano da ne očekuju ništa dobra — zamumlja Alfonso, približujuć se sa svojimi drugovi pazljivo rečenomu ljetniku. Uprav sam sada čuo zveket mača, i vidio ondje nekoliko tamnih sjena... Kano da su oružanici obkolili ljetnik...

— Ne bih rekao — šapnu Andrija Donato. Valjda ste vidjeli jedno od onih mnogih družtvanaca, koja običavaju na večer zabavljati serenadom svoje u boschettu stanujuće gospoje i prijatelje.

— Je li to Ticianov ljetnik? zapita vojvoda za kratkom stankom.

— O, vaša visosti, samo se bogate obitelji mogu, već porad neobične ciene svetoga zemljišta, ovdje nastaniti, a Tician Večelli, potroši sve, što si zasluži — odvrati Donato. — Ovaj je ljetnik bogatoga Petra Aretina, Ticianova prijatelja, i ja sam siguran, da ćemo ga s njegovom damom ovdje i nigdje drugdje naći, ako je u obće krenuo u Mletke. Ili imate li vi što proti tomu reći, šutljivi gospodine?

Kraban se bijaše, jednom rukom držeći si čelo, naslonio na stablo, ter je težko disao.

— Jeste li bolestni, gospodine?

— Oporavljam se jurve... odgovori sluga vieća slabim i tihim glasom.

— Biste li nam kazali način, kako da dodjemo u ovaj ljetnik, a da nas ne dočekaju na kubure? — reče Ordelaffi, potresujuć krabana za rame.

— Da me se nieste taknuli! — zastenja bezimenović. Zapoviedam vam, gospodine Tradenigo i gospodine Donato, pokucajte i zapovjedite stanarom ljetnika u ime vlasti republike, da namah otvore, ako im je život drag.

— Cospetto! Niesam luda, prijatelju — odvrati Ordelaffi. Kaniš li učiniti, da si mi, ja i Donato, noćas zavriedimo izgon? Tako ne čuvene zapoviedi, kano što je ova, koju si ti sada kazao, preveć su uzvišene za ljude naše vrsti, te ju mi moramo ponizno prepustiti neposrednomu slugi vieća, kakov si ti.

— Gdje je kućni vratar? — zapita vojvoda nestrpljivo.

— Kod ulaza u ljetnik, ne ima dvojbe, ali ovaj je sa strane vrta, pa vidite, dočim niesmo došli na gondoli, da moramo prieći preko zida, ako hoćemo da u vrt dodjemo.

— Budi s mjesta, vriedni vitezi — skoči i uhvati se za željezne šibe, kojimi je bio zid načičkan. Za čas kleknu na zidu.

Oba viteza podjoše vojvodinim tragom skoro isto toli okretno. Ali bezimenović pokuša uzalud rukama doprieti do željeznih šiba.

— Ako želite za nami doći, kažite svojima nogama, neka izvoli upotriebiti po prilici dva puta toliko snage, koliko dosad — primieti Donato porugljivo.

— Da nieste pošli bez mene! — zahropota povjerenik vieća.

— Ne radi se tu o hodu, već o skoku, mio Caro!

— Ja vam zapoviedam, da me uza se povedete — reče bezimenović drhtavim glasom. — Bolestan sam, snaga me je izdala... Bez vaše pomoći ne ću moći preko zida... O glavi ćete si raditi, ako se ne pokorite.

— Sačuvaj bože, gospodine — reče Donato. — Kad biste barem toli dobri bili, da se razjasnite: barem ja sam, o tom možete biti uvjereni, uviek najpokorniji sluga vlasti, koju vi zastupate. Evo vam kraja od moga pojasa; primite ga čvrsto, ne bojte se, da će se pojas prekinuti, od dobre je arabske svile.

S Tradenigovom pomoću povukoše na zid slugu vieća, koji priedje težkom mukom preko željeznih šiba, pak u vrt.

— To je nešto posve nova — zamumlja Ordelaffi. Koliko ja znadem, nijedan glumar nije toli okretan, koli pouzdanici vieća...: a nas prati vitez, koga treba kano kakvu gospodju dizati, nositi, voditi.

Kad su se stranci provlačili kroz gusto grmlje taksa i oleandara, udari zaglušena glasba iz razizemlja, a liepo žensko grlo zapjeva pjesmu.

— To je ona! — viknu bezimenović postavši.

Digitized by Google

— Da, to je ona — Laura Čenčeva... opetova vojvoda. Njezin bih glas razpoznao medju hiljadami. Ali gdje ste čuli pjevati tu gospodjicu?

— Hola! — ozva se hrapav glas, a taj glas bijaše nekoga bogato na istočnu odjevenoga crnca, koji kano vratar na put stade tudjincem. Tko ste?

— Ne pitaj, robe... Dolazimo u ime vlasti — reče Donato zapoviedajućim glasom.

Plašljivi Afrikanac pusti štap na tla, i prekrsti ponizno ruke na prsijuh. Pusti inostrance unutar, niti ne pokušav javiti svojim gospodarom njihov dolazak.

Alfonso ferrarski podje za glasom lutnje, koji je prekinuto odjekivao, te dodje s drugovi u otvoren triem, iz koga se je ulazilo u malenu dvoranu, gdje se je nekoliko gospodja i vitezova na koncert skupilo. Triem je bio toli slabo razsvietljen, da družtvo nije inostranaca malne niti opazilo.

Prilično velik stol stoji na kraju dvorane, pokriven velikim perzijskim sagom žive boje, po kojem je na ploštini prostrt poput sniega bieli augsburžki tronitaš. Nasred stola stoji kano na kantiru tvorilo mletačkoga broda, načinjena od svietla čestimice ocakljenoga kova, sa zastavami i stjegovi, komu iz boka teče sad crno sad bielo vino. Pred svakim je gostom zlatan postavak, komu su okrajci nakićeni voćem i cviećem.

Na čelu je dama od kojih dvadeset godina, koja pokraj sredine stola sjedi na turskom divanu. Svjetlosmedja kovrčasta kosa okružuje joj ružičasto lice, koje razsvjetljuju dvie plamne škure oči. Ružičasta odjeća nabranih i širokih prorezanih rukava, koji odkrivahu prekrasnu ruku sve do rsmena, i koja je razsipno urešena čipkami, obuhvaća bujno joj tielo, a na glavi joj kano turban razkošno sjedi vienac od bielih i crvenih ružicâ.

Toj je dami po boku na divanu naslonjena mladja djevojka istočnim načinom podvitih nogu. Ova je ljepotica sitna, uzkih ramena, neobično nježnih ruku i blieda lica, nešto nalik na smjeloga orla. Crne joj oči sievaju čarobno al i strašno: cieli se sviet dubokih strasti vidi u njenu pogledu, tako, da ti se kano čarobna istina pokazuje sve ono, što pjesnici pjevaju o moći liepih očiju. Ova liepa djevojka, kojoj preko usnica prelieće poput munje dražestan posmjeh, ima težke naušnice i narukvice sa sjajnim nakitom od dragulja. Zamotana je u neku vrst svilenoga plašta, koji mjesto dugih ima prorezane rukave, te koji ju svojimi širokimi tamnimi i bielimi ošvi još čudnovatije iztiču. U kosi te krasotice gori mandaličino cviećе i diamantova zrnca.

Da se popuni broj dražestnica, sjedjaše na drugoj strani divana puna, bujna, dražestna ljepotica plave kose i svietlih modrih očiju. Ova u bielo odjevena dama, koja je za ures imala samo neizmjerno dragocjenu ogrlicu od bisera, a na glavi malen vjenčić od ljerova, bijaše očevidno germanskoga ili nizozemskoga roda.

Vojvoda poznavaše samo ružičastu damu i dvojicu od nazočnih vitezova.

Jedno od njih bijaše Tician, slikar. Sjedio je na velikoj, postavljenoj stolici bez naslona, ter kano da puca od sreće i veselja. Ovomu umjetniku, koji je bio odjeven zobuncem od crne svile i plaštem od crnoga baršuna, a ovjenčan viencem od ružica, moglo je biti trideset i četiri godine — umna, bradata glavica, puna vatre i snage. Puhao je prekinuto u neku dva pedlja dugu flautu sa surlom na donjem kraju.

Susjed njegov gleda osbiljno, malne i sjetno izpod gusta lovor-vienca, koji mu resi kraljevsko čelo. Onaj vitez, koji je divno prebirao lutnju i komu su crne, plamne oči čudno igrale, bijaše osobiti prijatelj velikoga slikara, Ariosto, pjesnik, kojega je slava cielu Italiju napunila.

Jedra, vremešna čovjeka, puna i oštra lica, pokaza i imenova Tradenigo motrećemu vojvodi Alfonsu kiparom Jakovom Sansovinom. Do njega sjedjaše vitki, ljubko se smješeći gazda, vitez Petar Aretino, koji je pozorno gledao samo na čelu od stola sjedeću gospodu.

To je mlad čovjek kratke kose i brade, osbiljna, malne ohola lica, i sigurna malne ukočena, pronicava oka. Nosi tamnu suknenu odjeću španjolskoga kroja, oko vrata ima zlatan lanac s medaljonom, a na desnoj ruci plamteći prsten od briljanta. On je jedini bio u družtvu bez vienca na glavi.

Na drugoj strani toga osbiljnoga čovjeka sjedi čudnovat kip sa svjetlo-crnom kapom od janjećega krzna na ostriženoj glavi, i s dugom, do prsiju dopirućom, liepom modro-crnom bradom.

Bogato odjeveni poslužnici i poslužnice, ove podsukanih na način nimfa suknjica, raznašahu dolazeći i odilazeći voće i hladna pila.

Ogroman bakren svetionik, kakovi se u Antverpenu izvrstno prave, razkriljivaše nad stolom svoja umjetno prepletena ramena, a okolo dvorane gorahu svjetiljke od papira raznih boja, koje su čudno razsvjetljivale slike na zidu, pokazujuće slavlje Bacha i Venere.

Ariosto ustade, udari u strune svoje lutnje, te će zapjevati.

— Duše mi — reče stolu na kraju sjedeći gospodin — ako i jesi velik pjesnik, niesi večeras još ništa improvizirao.

Ariosto se nakloni toli duboko, koliko je mogao od lutnje i stola, pa zapita:

— O čem zapovieda moj gospodin, da mu pjevam pjesmu?

— Blex! — odgovori ovaj s plamnim okom, nakloniv se prama ružicami ovjenčanoj dami: Angelica, sorella dell' Argalia, bellissima a maraviglia si fa portare per arte magica in Levante!

Pljesak.

Digitized by Google

— Ali prije dopusti, da na brabantsku uvedemo stihove kojom kapi vina — reče načelnik, dignuv kupu u koju su gospodje bacile ružična lišća. Živile gospodje, pjesnici i umjetnici, pak ako se gradjani i seljaci pridruže mojoj napitnici, onda neka se pošteni vladari i gospodari postaraju za časti i dostojanstva. Tako niesmo na nikoga zaboravili!

— Zaboravili ste spomenuti izdanika, kojim će Alfonso d' Este na zdravlje piti! — reče ulazeć vojvoda jakim glasom, pograbiv jednom rukom balčak, a drugom skinuv si krabulju?

Bezimenović priskoči i stade medju zasupnute goste i vojvodu, koga kano da je molbenim kretom hotio odvrnuti od krvave zadjevice. Osbiljno i mirno stupiše u dvoranu Ordelaffi Tradenigo i Andrija Donato, ne taknuvši se svojih krabulja — čudnovata opreka prema sjajnomu družtvu.

(Konac sliedi.)

Oproštaj Marije Stuartke.

Spjevao Beranger, preveo Jovan Hranilović.

Francijo! zemljo s bogom mi cvjetna,
Ljubiti tebe harna ću viek,
Mladosti moje zibko ti sretna,
Bez tebe život — smrt mi je tek!

Tebe odabrah očinom milom,
Iz tebe eto gone me silom,
Čuj mi još zadnji oproštaj bôni,
Spomen ti na me nikad ne kloni,
Zamiče kopno, vjetric već duje,
Niti mi gospod uzdahe čuje,
Niti je digo lagane vale,
Da me na tvoje povrate žale.

Francijo! zemljo s bogom mi cvjetna,
Ljubiti tebe harna ću viek,
Mladosti moje zibko ti sretna,
Bez tebe život — smrt mi je tek!

Dok sam na oči puka mi mila
Bielog' iz cvieća vience si vila,
On mi zamiero sjajnost tek krune
Više neg draži mladosti pune,
Koje si sve uz prestolja sreće
Škotska mi nikad vratiti ne će.
Niti mi srdce vladati žudi
Osim u miloj Franciji tudi.

Francijo! zemljo s bogom mi cvjetna,
Ljubiti tebe harna ću viek,
Mladosti moje zibko ti sretna,
Bez tebe život — smrt mi je tek!

Ljubav i slava, čar i divota
Riesili dane moga života,
Kaledon surov truni mi sreću,
Radosti dani beztragom lieću,
Tihanom grozom srdce mi trne,
Predvidjam dane kobi si crne,
U snu me strašne sletiše sjene,
Stratište vidim krvno za mene.

Francijo! zemljo s bogom mi cvjetna,
Ljubiti tebe harna ću viek,
Mladosti moje zibko ti sretna,
Bez tebe život — smrt mi je tek!

Francijo! makar štogodj me srete,
Na te će mislit Stuartâ diete,
Pa kô i danas suze ti toči,
Na te i onda svrnut će oči,
Sbogom! već ladja odmiče hitra,
Zviezda sa drugog neba mi titra,
Nojca mi hladna oku već ote
Obala tvojih čare, divote.

Francijo! zemljo s bogom mi cvjetna,
Ljubiti tebe harna ću viek,
Mladosti moje zibko ti sretna,
Bez tebe život — smrt mi je tek!

POUKA.

Petrolej ili kameno ulje.

Piše M. Kišpatić.

(Konac.)

Pokrajine najbogatije kamenim uljem u sjevernoj Americi jesu Alabama, Georgija, Tenesse, Kentucky, Virginija, Maryland, Ohio i Pensilvanija. U iztočne krajeve Europe mnogo se dovaža i troši kamena ulja iz Azije. Najviše se proizvadja u birmanskom carstvu. Samo kod mjesta Jamanghoung na lievoj obali rieke Iravaddi ima 520 zdenaca, koji davaju na godinu 1,820.000 litara ulja, a čitava država proizvadja na godinu 120 milijuna litara. Ni Kina ne zaostaje za mnogo. A i sama Europa imade toliko kamena ulja u zemlji skrivena, koliko bi

Digitized by Google

joj za njenu potrebu trebalo. Ali danas joj se je još badava natjecati sa mnogo bogatijom Amerikom. U Europi se još ne da proizvesti toliko ulja po onu cjenu, kakva je u Americi, s toga mora za sada svaki podhvatnik kod nas jošte propasti. Valja nam dakle čekati do boljih vremena. U Elsasu su kopajuć 150 stopa pod zemljom došli do pješčanika, koji je skroz napojen kamenim uljem, tako da se je nadati, da će se po vremenu bar jedan dio Europe odatle obskrbljivati moći uljem. U Galiciji već su od davna nalazili kamena ulja, ali se je vrlo malo izradjivalo i prodavalo. Tek kako je amerikansko ulje izišlo na glas, počeše i u Galiciji pomišljati o umnijem izradjivanju ulja. Nu svi pokusi ostadoše do danas dosta jalovi. Slojevi, pod kojimi se u Galiciji ulje nalazi, mnogo su čvršći i tvrdji nego u Americi, s toga je vrtanje težje i mnogo skuplje. Podhvatnici u Galiciji napuštaju industriju petroleja, pa se obraćaju na kopanje zemljana voska — ozokerita, koji je sličan kamenu ulju po postanku i sastavu. Taj vosak je dosta mehkan i ponajviše smedje boje. On se danas po austrijskih tvornicah u veliko pretaplje i čisti. Tim postupkom postaje ozokerit mjedene ili bielo žute boje kao najfiniji pčelin vosak, od koga se onda ničim ne razlikuje, s toga i upotrebljuju ga u iste svrhe kao i pčelin vosak. — U Hanoveranskoj kod Lehrte i Sehnde i u Italiji kod Parme iztiče toliko kameno ulje, da se njim trguje. I kod nas po Hrvatskoj poznato je nekoliko miesta, gdje nam ulje iztiče. Tako se u Medjumurju u piesku nakuplja dosta čisto ulje, da ga je moći za gorivo upotriebiti. Isto tako izvire iz zemlje kod Petrova sela, a kopaju ga kod Raića, onda i Baćin-dolu u Slavoniji i kod Mikloške u Moslavini. Valjala bi nam obratiti malo više pozornosti na te izvore, možda bi nam oni mogli danas sutra podići narodnu blagobit i promet.

Kameno se ulje riedko kada nalazi, kako sam već prije spomenuo, u slojevih kamenog ugljevja. Ono lahko iz njega iztiče, pa izpuni u zemlji šupljine i pukotine ili šupljikave slojeve drugoga kamenja Doći do kamena ulja u šupljinah zavisi od sreće i slučaja. Ote šupljine pojavljuju se već u dubljini od 70 stopa, dočim se pokraj njih mora po nekoliko stotina stopa kopati, dok se do ulja dodje. Ako se nedaleko od jednoga zdenca kopa drugi nešto dublji, to će prvi brzo usahnuti, dočim će drugi preticati uljem. Pokraj ulja nalazi se u slojevih i lako upaljivih plinova i vode. Pri kopanju nagnu plinovi velikom silom letiti van i uza se visoko nositi ulje u zrak. Zovu taj pojav u Americi disanjem zemlje. Ako se nad uljem nalazi voda, valja ju najprije sisaljkami izvući, a onda se stane ulje samo dizati. U slabijih se zdencih upotrebljuju velike sisaljke sa parnimi strojevi, koje ulje brže izvlače.

Surov i ne izradjen petrolej je smedje, zelenkaste ili tamno žute boje, pa je riedko kada prozračan. Od vode je mnogo laglji, s toga na njoj pliva. On je smjesa od jedno desetak raznih vrsti ulja, ali sva ta ulja sastoje ipak samo od ugljika i vodika. Neka ota ulja izhlapljuju vrlo lahko, a druga težko. Lahko izhlapljiva ulja veoma su opasna, jer se lahko zapaljuju. Kameno ulje ne može se onako, kako iz zemlje iztiče, odmah u trgovinu uvesti, jer se lahko zapaljuje i neugodno smrdi, nego se mora najprije u tvornicah očistiti, ili kako to u trgovačkom svietu zovu, rafinirati. U tvornicah imadu velike željezne zatvorene kotlove, iz kojih idu cievi kroz hladnu vodu — upravo tako kao kad se peče rakija. Stane li se kotao sa uljem lagano grijati, počmu najprije izticati najhlapivija ulja. Najprije izadje kerasolen i benzin. Kerasolen se zapali već iz daleka od plamena. Benzinom vade mastne ljage iz odiela a i ulje iz uljevitoga sjemenja. Poslije toga stanu izlaziti iz posude razna goriva ulja, medju kojimi je najvažniji petrolej. On je sada prožirne vodene ili ponešto žućkaste boje, a ako se krozanj na svjetlo gleda, onda plavkasto svjetluca. Svaku posudu kamenog ulja prije nego što priedje u trgovinu moraju pregledati državni činovnici, da se osvjedoče, da li je ulje lahko zapaljivo, jer takvo onda ne puštaju u trgovinu. — Poslije čista kamena ulja stane iz kotla izticati teže i gušće ulje, koje rado upotrebljuju za mazanje strojeva. Kada i to izadje, ostane na dnu u kotlu otvrdjela smolina ili asfalt, koju upotrebljuju za gradjenje cesta i podova.

Najvažnija uporaba kamenog ulja je za razsvjetu. Svjetiljke, u kojih petrolej gori, moraju posebna ustroja biti. Najglavniji je pri tom stakleni tuljak. Na mjestu, gdje plamen gori, ima tuljak biti napupčen, a zgora stisnut, da što više zraka provlači. Kada zapalimo stien, počme se kameno ulje, što ga je stien usisao, pretvarati u paru i spajati sa kisikom, koji iz zraka do plamena dodje. Ovo spajanje zovemo u običnom životu gorenjem.

Kameno ulje sastoji, kako sam već prije spomenuo, od ugljika i vodika. Vodik se pri gorućem stienu vrlo lahko spaja sa kisikom i izgara vrlo vrućim ali skoro nevidljivim plamenom. U tom vodikovu plamenu plivaju sitne krugljice ugljika, koje takodjer sa kisikom izgaraju i jasno svietle. Da sav ugljik izgori, mora prolaziti tuljkom što više zraka; ako je zraka premalo, onda ostaje ugljik ne izgoren i hvata se kao čadja stakla.

Razsvjetljivanje kamenim uljem udomilo se danas u sve kuće, radionice, urede i tvornice, pa se ipak ne može toliko ulja potrošiti, koliko ga samo u Americi proizvadjaju. S toga nije čudo, da su već danas počeli premišljavati, ne bi li se kameno ulje dalo još i za druge svrhe upotriebiti kao n. pr. za kuhanje i loženje. Zna se, da je plamen od ulja mnogo vrući nego od ugljena, pa nije nevjerojatno, da će se u skoro željeznice i brodovi ložiti kamenim uljem mjesto ugljevjem. Brodovi, koji na daleko putuju, moraju veći dio prostorija zapremiti ugljenom, što se ne bi moralo uči-

Digitized by Google

niti, kada bi se stroj uljem grijao. Malo je koga, tko još nije vidio malih sprema za kuhanje, u kojih se petrolejom loži, a čudo je, da još niesu smislili peći za ulje.

Korist, što ju je kameno ulje u sviet unielo, neizmjerno je velika. Čovjek ne bi povjerovao, da je mogla toli neznatna stvar kao kameno ulje toliki promet u svietu pokrenuti. Narod je u sjevernoj Americi postao kamenim uljem bogat i napredan. Bog zna, bili se zapodio i onako uztrajno vodio krvav boj za oslobodjaj robova, da se nije narod uljem obogatio i osviestio. Novi izvori kamenog ulja stvoriše u sjevernoj Americi nove gradove i digoše toli živ promet, kakova ga nigdje više ne vidimo. Za laglje izvažanje i prodavanje ulja stvoriše se u Americi u kratko vrieme nebrojene željeznice, prokopi i brzojavi. Tisuće brodova stadoše se baviti samo prevažanjem ulja iz Amerike u Europu. Za čišćenje ulja stvorio se neizmjeran broj tvornica, u kojih su tisuće i tisuće ljudi našli liepe zasluge. I najsiromašnija koliba može si za malen novac nabaviti dobru razsvjetu, pokraj koje danas milijuni marljivih radnika i po noći rade, da samo sebe i obitelj obskrbe. A koliko se opet milijuna ljudi pri jeftinom svjetlu naobražuje i uči! Nije još bilo proizvoda, koji bi toliko blagotvorno uticao u sve grane čovječjega roda koliko petrolej, — tomu slična primjera ne nalazim u povjestnici narodâ.

Promet se je i trgovina sa kamenim uljem zadnjih godina toliko razvila, da je vriedno o tom još koju prosboriti. Kameno se ulje odprema iz Amerike u jednakih modro bojadisanih bačvah, u koje stane na dvie i pol cente ulja, pa tako putuje po čitavom svietu. Godine 1860. izvezlo se iz sjedinenih država kamena ulja 6 milijuna litara, a god. 1868. već 397 mil., god. 1871. izvezlo se 624 mil. a danas iznosi izvoz do 900 milijuna litara Ovi brojevi pokazuju jasno, kakvimi se je ogromnimi koraci razvijalo proizvadjanje ulja. Do danas imade sjeverna Amerika blizu do 4000 zdenaca, iz kojih se ulje grabi. Najvažnija su stovarišta petroleja u Europi Bremen, London i Hamburg. U njih se uvaža sada svaku godinu na milijune centi kamena ulja. Po vriednosti zauzimlje kameno ulje četvrto mjesto u svjetskoj trgovini; pred njim dolazi samo pamuk, riža i duhan.

Bosiljevo.

(Sa slikom.)

U našoj domovini prilično je poznato .Bosiljevo stranom po svojoj starini, stranom pako po svojih stanovnicih, koji se razilaze po svih krajih Hrvatske i Slavonije, radeći kao težaci na drumovih, željeznicah i kod ratarstva.

Bosiljevo kao mjesto dosta je neznatno, pače mjesta toga imena niti neima, izim što se stari grad tako zove, a već najbliže kuće do grada imadu svoja posebna imena. Ali pod imenom Bosiljeva poznata je čitava župa Bosiljevačka brojeća do 6000 duša; pače i pučanstvo obližnjih župa, Lešćanske i Lipske u biskupiji Senjskoj, a stranom i žitelji iz župe Novogradske i Lukovdolske poznati su indje ponajviše pod imenom Bosiljevaca.

Zemljište Bosiljevačko je većom stranom krševito, ravnice imade nešto uz Kupu, a što ima polja za oranje, nalazi se na oplazu bregova ili po prodolih izmedju krša. Zemljište ovo prosiecaju od Kupe do Dobre planine Družac i Prives, na svojih vrščih obrasle nizkom šumom, koje priedjel Bosiljevački diele na dvie strane, od kojih je ona prama sjevero-istoku veća, pitomija i napučenija, dočim kraj prama jugu i zapadu jako je zapušten, pa šumom i šikarom obrastao. Upravo kod samoga Bosiljeva iza grada i župne crkve razstavlja se planina Družačka od Privesa, a na tom prostoru uzdižu se dva samostojna brda Gradiško, okrunjeno na svojom vršku liepom crkvom Bogorodice i drugo niže, na koje se dolje na podnožju naslanjaju zidine staroga grada Bosiljevačkoga. Ova brda sa gradom i crkvom davaju Bosiljevačkoj okolini posebnu plastiku, po kojoj se Bosiljevo već u daljini razpoznaje.

Grad Bosiljevački sazidan je na udobnom i liepom mjestu na stieni, izpod koje probija studenac, a nuz koju prolazi cesta od Kranjske do Generalskog stola na željeznicu i do toplica u Lešću. Nedaleko od grada vijuga se po strmoj hridi takodje i stara cesta negda po cesaru Karlu VI. radi prometa i trgovine od Karlovca do morske obale probijena, sada pako gotovo sasvim zapuštena, tako da je po njoj jedva moguć prolaz samo do Karlovca, a od Bosiljeva dalje starom cestom ne može se putovati. Položaj grada nije ovisok, ali je vidik iz njega na obližnju dolinu, na načičkana sela, bujne livade i obradjena polja dosta prostran i čaroban. Gradu nasuprot preko velike vlasteoske livade, koju natapa potok izlazeći iz gradskoga vrela, predočuje se župna crkva u gotičnom slogu započeta, ali žalibože još uviek ne dočeta, a odtraga stoje novi dvori po grofu Nugentu sagradjeni sa četiri tornja na povisokom mjestu u Steljniku, u kojih bijahu prije smješteni javni uredi.

Grad je ovelik i sastoji od dva poveća razdjela starijeg i novijeg i četiri tornja, od kojih je onaj u dvorištu na četverokut sagradjen, najveći i najstariji. U prijašnja feudalna vremena služio je za tamnicu i stražarnicu. Krilo gradsko sazidano nad stienom starije jest od onoga, što se uz brdo popinje, a najstarija je ona strana grada, tik koje se nalázi u posebnom tornju crkvica sv. Ane. Na toj strani bili su bez dvojbe u davnini stanovi, ali sada je tu sve porušeno i zasuto. Na tom mjestu našlo se je prije petnaest godina tesanoga kamena sa rezbarijami u romanskom i iztočnom slogu, nekoliko mužara i drugih manjih stvari. Kakovih inih spomenika iz davnije prošlosti ne ima u gradu,

Digitized by Google

osim što je u tramu velike dvorane gradskoga krila nad stienom usječeno godište 1646. Ovaj priedjel grada zvahu posljednji Frankopani Gjuraj i Krištof u svojih listinah novim gradom, po čem se može suditi, da ga je podigao ili barem popravio i uredio ili njihov otac general Karlovački Vuk, ili da su oni to sami učinili. Premda je sgrada dosta velika i omašna, tako da ti se Bosiljevo prikazuje jednim od najvećih gradova u Hrvatskoj, ipak u njem ima malo valjanih soba i pregradaka, zapremajući kojekakvi ogromni a nesgrapni zidovi i nespretni kutovi gotovo sav nutarnji prostor. Vanjsko platno grada i zidovi tečajem vremena sasvim potamniše od zraka i drugih nepogoda te obrastoše bršljanom i drugim zelenilom, a i čitava stabla po mirih se u vis penju, po čemu dobiva grad sliku prave sredovječne starine. Pokojni maršal grof Nugent, poznati štovatelj starina, učinio je u posljednje doba svoga života koješta za uredjenje i uzdržanje Bosiljeva. U samom gradu ne ima ništa znamenita; knjižnica ostavša iza pokojnoga maršala tiče se ponajviše vojničkih struka i poviesti njegove obitelji, koja se je iz Englezke u Austriju doselila. Arkiva sa kakovimi starijimi pismi ne ima.

Sada da koju progovorimo o poviesti ovih krajeva, premda su nam podatci za tu ciel riedki i nedostatni. Da su Bosiljevački priedjeli od vajkada naseljeni, dokazuje jedan veliki čovječjim rukama naneseni zemljani humak kod sela Hrsine, pak onda pogansko groblje kod župne crkve u Otoku na izljevu potoka Ribnjaka u Dobru, gdje se je našlo osim zemljanih posuda i svakojako orudje poimence sjekire, čekići od kamena i koješta. Ima ih, koji nalaze izpod brda Družca tragova rimske ceste, što je spajala rimsku Ljubljanu Aemonu sa starom Modrušom (Moerusiom). Da je pako za dobe rimskoga vladanja bosiljevački kraj, osobito Prikupje naseljeno bilo, imade dovoljno dokaza u ostancih rimskih, nadjenih kod sela Vinice pri Kupi na Kranjskoj.[1]

Za srednje doba ne ima dugo Bosiljevu spomena u domaćih izvorih. Najprije spominje g. 1334. Ivan arcidjakon u svojem statutu biskupije zagrebačke župu sv. Mavra „in Bozilo“, jedinu toga svetca u Hrvatskoj kao obstojeću u nadjakonatu Goričkom, a u kotaru Podgorskom. Uzgred navodi se u Ivanovom sborniku župna crkva sv. Bogorodice na Gradcu, koja je stajala ili na brdu Gradišću tik Bosiljeva, ili pako u selu Gradišću u župi Lipskoj, gdje je takodjer bila nekoč crkva. Ne ćemo pogriešiti, ako uztvrdimo, da je na Gradišću osim grada bio i najstariji kršćanski hram na Bosiljevu; sadašnja crkva u slogu renesanse obnovljena je početkom prošloga stoljeća liepo i ukusno. Na dva zvona u crkvi gradiškoj imadu stari gotični napisi najkašnje iz početka XIV. vieka, koje dosada nitko točno proštiti nije mogao poglavito s toga, što su zvona u obliku cilindra surovo lievana, a pismena niesu dosta izražena i izgladjena.

Kao što su Bosiljevački priedjeli u crkvrenom obziru spojeni bili sa kotarom podgorskim, tako su isto bili podčinjeni i županiji podgorskoj, koja se je prostirala po prigorju jastrebarskom i u prikupju počam od Ozlja sve do Bosiljeva, i do medja obstojavše županije modruške, a kao posljednji podgorski župan spominje se g. 1345. Dragan, sin Radošev u izvornoj listini nalazećoj se kod pisca ovih redaka. Iza kako je pako kralj Ludovik ugarsko-hrvatski oko g. 1350. sve malo po malo i u posavskoj Hrvatskoj uveo institut germansko-zapadnih grofija (comitatus), spojeno je Bosiljevo sa razširenom županijom zagrebačkom. Dok nije bio sasvim oteo mah feudalizam u Hrvatskoj, spojeni su bili Bosiljevčani u posebnoj plemenskoj občini kao pleme ili bratstvo sa posebnim poglavarstvom, vlastitimi zakoni, navadami i občinskim pečatom, onako, kao što još nedavna sačinjavahu občinu naši Turopoljci, Draganićani i Cvetkovčani i kao što je još danas mnogo pleme u Hercegovini i Albaniji manje ili više neodvisno od državne vlasti u bratstvu žive. G. 1461. spominje se u listini glagoljskoj, kojom tadašnji župnik Matija Grebčić daruje jedno selište u Hrsini monastiru sv. Nikole u Gvozdu (pod Kapelom), pleme Bosiljevačko i starješina Nikola Višnić.[2] Kad je god. 1466. uveden knez Martin Frankopan u trg (oppidum) Lipu na Dobri, koj mu bješe sa različitimi imanji kralj Matija poklonio, prisustvovahu medju ostalimi plemići Bosiljevački Stjepan, Ilija Fabianić i Grde Zandalić.[3] G. 1479. darova knez Anž Frankopan plemiću bosiljevačkomu Ambrozu, sinu Balše, za viernu službu i prolitu krv imanja Iščevo (Jaškovo) i Semeništje u području grada svoga na Dobri (Novigrad)[4] a opet g. 1496. isti knez Anž Ambrozu Arbanasu zvanomu od Bosiljeva, (kasnije prozvanomu Arbanasiću, kojega potomci nalaze se sada u Turovu polju) imanje Žakanje i dva selišta u Prautini u području grada Ribnika.[5] Medju svjedoci, koji su g. 1496. radi prava Pavlinskoga monastira u Zlatu (na Petrovoj gori u bivšoj I. banskoj pukovniji) na crkvenu desetinu saslušani, navode se iz medju ostalih Stjepan Svarački, plemić od Bosiljeva i pl. Juraj Bosiljevački.[6] Sada ne ima plemenskoj občini, a ni plemićem traga ni glasa.

Stara občina bosiljevačka graničila je od zapada i sjevera sa negdašnjom knežijom Metličkom uzduž rieke Kupe, od sjevera i istoka sa plemenskom občinom Dobrom (sada Novigrad) i trgom Lipom, od istoka i juga s negdašnjimi občinami sv. Ivanskom (na potoku Globornici blizu Generalskog stola) i Tolićkom; napokon gra-

[1] Mittheil. d. hist. Vereines für Krain za g. 1856.

[2] Kukuljević: acta croatica str. 91.

[3] Neo registr. acta u zem. arkivu. Fasc. 1645, br. 13

[4] Izvornik na pergameni u mojoj sbirci.

[5] Star. priepis u mojoj sbirci.

[6] Acta monasterii Kamensko u zem. arkivu.

*

Digitized by Google

ničila je prama jugu i zapadu sa tadašnjom županijom Modruškom, koja je obsizala obližnja župna mjesta Grabrk i Lukovdol (Severin). Tolići sa Zubčani i Babinagorom (priedjeli iza Lešća na krajiškoj strani) pak Bosiljevo bile su posljednje obćine i župe prama Modrušam, čineći granicu medju županijom i biskupijom zagrebačkom i krbavsko-modruškom, te dieleći tako zvanu Slavoniju od ostale Hrvatske.

Nije izvjestno, komu je pripadao prije četrnaestoga vieka grad i vlastelinstvo Bosiljevačko, da li je bilo plemensko kao što su to izvorno bili mnogi gradovi u obćinah hrvatskih sve do poznije doba, onako kao što je i danas grad Lukavec Turopoljski, ili je bilo Bosiljevo državno i kraljevsko, ili napokon možebit svojina Templara. Da su ovi posljednji bili gospodari u Bosiljevu, nagadja se po tom, što je tamo kopanjem nadjen kameniti križ onoga tupoga lika, kakovim su se služili Templari u našem narodu prozvani Božjaci. Premda su Božjaci posjedovali silna imanja po Hrvatskoj, a jošte više darovnicami iza kralja Bele IV. takovih zadobili, to ipak ne dolazi nigdje u poznatih spomenicih zabilježen kakov njihov posjed u Bosiljevu, ako su pako tu i bili, stajahu valjda na jur pomenutom brdu Gradišću, o kojem se priča, da su na njem imali nekoji fratri kloštar i crkvu.

Prvi izvjestni vlastnici imanja Bosiljevačkoga bijahu glasoviti u našoj poviesti krčki knezovi, kasnije prozvani Frankopani. God. 1340. pozivlje kralj Karol kneza krčkoga i modruškoga Dujma sina Miroslavljeva, kojega bješe takodjer imenovao županom požežkim, da dade crkvi zagrebačkoj desetinu polag uredbe, što ju bješe ustanovio prijašnji biskup zagrebački Ladislav, tada već imenovan arcibiskupom Kološkim.[7] Kako tada još krčki knezovi ne imadjahu drugih imanja u biskupiji zagrebačkoj osim Bosiljeva, ovaj se poziv drugoga kraja niti ne može ticati.

Bosiljevo dopalo je krčke knezove po svoj prilici zajedno sa gradom i županijom drežničkom, koju bješe kralj Karol Dujmiću sinu Miroslava, sina starijeg Dujma, još na izmaku trinaestoga vieka obrekao i g. 1323. posebnom poveljom potvrdio.[8] Poslije toga spominje se Bosiljevo češće uz Drežnik i s njim spojene gradove Tržac i Furjan na Korani. Savkolik posjed Frankopanski ostao je u kupu sve do smrti silnoga Nikole Frankopana, bana hrvatskoga; nakon toga pako razdieliše medju sobom g. 1449. njegovi tada još živući sinovi, njih sedam na broju: Nikola, Stjepan, Bartol, Dujam, Martin, Sigismund i Ivan i ovih stričević Gjuragj gradove, varoše i posjedovanja u Hrvatskoj svečanim načinom pred biskupom krbavskim Vidom Korčulaninom, senjskim biskupom Andrijom Dračanom i Franjom biskupom krčkim. Ugovorom sklopljenim u Modrušah obvezaše se braća, da će se medjusobno proti navalam turskim pomagati i braniti i štititi ujedno kršćanstvo.[9] Pri ovoj diobi zapane Tržac sa mjestom Brinjskim i sa gradom Jalovikom i Sokolom, te varošem Bišćem Bartola Frankopana, koj još dobi uz ostalu braću jednu čest vladanja u gradu Senju i na otoku Krku. Bosiljevo nije u ugovoru napose navedeno, kao što niesu niti mnoga ina imanja izkazana, u kojih posjedu bijahu tada već Frankopani, ali je svakako sačinjavalo sa poglavitim tada gradom Tržcem jedno vladanje, i ima se tu razumievati. Već u listini župnika Grebčića od g. 1461. navodi se jedino knez Bartol vlastnikom dobra Bosiljevačkoga. Bartolov sin Nikola, ostavši bez mužkoga odvjetka prozvao se po Tržcu okolo god. 1490. knezom Tržačkim (comes de Thersacz), njegovi sinovci Vuk i Krsto, sinovi Anžovi, pisahu se doista samo knezovi Brinjski, ali već Krstov sin Nikola primi opet pridjevak Tržački, pridržav ovaj nazov za stalno ova grana Frankopana do izumrća posljednjega svoga potomka, nesretnoga markeza Franje Krištofa.[10]

Medjutim dok je živio Nikola sin Bartolov, upravljao je on imanji Tržačke grane.

Naši su predji, kako je iz poviesti poznato, i prije muhačkoga poraza češće nagibali na austrijansku stranu, nadajući se od tuda ozbiljnoj i uspješnoj pomoći u borbi sa Turčinom. Već je cesar Fridrik našao nekoliko pristaša u Hrvatskoj, a tek iza smrti kralja Matije nadje se velika stranka medju velmožami u Hrvatskoj, koji su volili imati kraljem cesara Maximiliana nego li slaboga Vladislava Českoga. Medju poglavite pristaše Maximilianove brojahu se knezovi Frankopani, a naročito bio je njegov privrženik knez Nikola Tržački. Valjda povodom tiem osvojio je bio tadašnji ban hrvatski Ladislav Egervarski oružanom rukom više gradova Nikolinih, načiniv u njih vlastniku mnogo štete i nametnuv podanikom ogromne i neobičajne terete, sbog čega se potuži g. 1490. Tržački novomu kralju Vladislavu, koj uslied toga naloži banu najstrožije, da imade oduzete gradove, medju kojimi bilo je bez dvojbe i Bosiljevo, zakonitomu vlastniku povratiti.[11]

U grozovitoj bitci Udbinskoj g. 1493., u kojoj pogibe cviet hrvatskoga naroda i koja je od toli strahovitih posljedica bila za kasnija vremena našoj domovini, borio se uz ostale velikaše Hrvatske i Nikola Tržački, te pane u sužanjstvo tursko, odkuda ga izbavi velikimi žrtvami njegova vierna supruga Jelisava Peteva, prodavši u tu svrhu grad Samobor. G. 1513. spominje se Nikola vlastnikom Tržca, Drežnika, Furjana i Bo-

[7] Codex ecclesiae Zagr. u kap. arkivu.
[8] Neo reg. acta u zem. arkivu, f. 1589. b. 2.
[9] Neo reg. acta, fasc. 1646. br. 7.
[10] Frankopansko rodoslovje od god. 1573. u neo reg. acta, fasc. 1645., Nr. 33, i iz drugih pisama Frankopanskih i „Acta croatica".
[11] Neo reg. acta, fasc. 18, Nr. 92.

Digitized by Google

siljeva, a osam godina kašnje (g. 1521.) branio je on pred sudom proti slunjskim knezovom Jurju i Matiji pravo svoje i svojih sinovaca, Brinjskih knezova Krste i Vuka, kojih otac Anž spominje se tada kao jur mrtav, na imanja Cetin, Kladušu, Krstinju i Hotes (danas Pazarište u ličkom okružju)[12], a živio je Nikola još i god. 1531., darovavši tada plemiću Martinu Lovinčiću, pobjegavšemu pred turskom silom iz Lovinca u Lici, imanje i selišta u Radovcu na Kupi, koj posjed bijaše nekoč g. 1461. Katarina udova Stjepana Frankopana darovala manastiru sv. Nikole u Gvozdu (pri Modrušah), pa je zatim poslije razora kloštra po Turcih postao ošastnim te na Frankopane opet dospio.[13] Po negdašnjih svojih vlastnicih zove se to selo i danas Fratrovci, a ostanci negdašnjega stana fratarskoga i crkve sv. Vida znadu se i sada.

Po smrti Nikolinoj baštinili su njegova imanja sinovci mu Krsto i Vuk, izmedju kojih bijaše osobito posljednji čovjek prevrtljive ćudi, goropadan i veoma pohlepan za blagom ne štedeći ni imanja svojih bližnjih rodjaka, tako da se je Stjepan Frankopan Ozaljski g. 1546. štajerskim stališem tužio, da on više trpi otimačinom Vuka, nego li turskim zulumom.[14] Čini se, da su i ova braća podielila medju sobom imanja, i da je uslied diobe zapalo Bosiljevo Vuka, koj je za života većom stranom u Bosiljevu stanovao. Vuk oženi se sa Katarinom Bočkajevom Rasinjskom iza smrti prvoga joj muža Mihajla Emrefia, i dodje po tom do posjeda i uprave grada i imanja Krapinskoga. U tom svojstvu nastojao je, da se što više obogati, htjevši si prisvojiti imetak svojih pastorkinja kćerih Emrefiovih, naročito najstarije Katice, koja se bješe g. 1536. zaručila sa Lukom Sekeljem, baronom od Ormuža, ali je Vuk ženitbu prepriečio, zatvoriv djevojku u gradu. Poslije ipak ju oženi Sekelj, i podigne g. 1537. parnicu pred kraljevskim dvorskim sudom proti Vuku radi nasilja učinjena njegovoj ženi. Kad je pako došao izaslanik kaptola zagrebački prebendar Andrija Koroški sa pozivom u Bosiljevo, počini Vuk na rečenom prebendaru i njegovih pratiocih takovo opako i gadno djelo, da nas mrzi opisati ga, ali ga radi karakteristike one žalostne dobe kao znak pokvarenosti mnogih tadašnjih velikaša i osobite divlje ćudi ovoga razkalašenoga člana inače proslavljene obitelji Frankopana spominjemo. Našavši naime Andrija Koroški Vuka Frankopana na velikih vratih grada Bosiljeva, na Valentinovo g. 1537., i predavši mu pozivnicu, tako se razljuti gospodar grada, da je htio izaslanika kaptolskoga namah sabljom posjeći, i kad to prepriečiše dva prisutna umjerenija plemića, dade ga gola svući po svom krvniku, na sram tiela lokot mu postaviti, pa zatim javno pred gradom u nazočnosti svjetine izšibati i izmlatiti. Isto tako mrcvario je Frankopan i oba pratioca Andrijeva, plemića Pavla Odrjanića, službenika Sekeljeva, i Mihalja gradjanina Dubovačkoga, koj je posljednji služio kao vodj na putu. Odrjanića izbiše batinami i krbači, a zatim bačen je u tamnicu, gdje ga povaljena sasvim gola na veliki kamen čitav dan i noć polievahu mrzlom vodom. Ovaj grozan i okrutan postupak ogorčio je čitavu zemlju a i samoga kralja Ferdinanda, kojega bješe Vuk tada i lično uvriedio, izjavivši se u srditosti, da je njegov zakoniti kralj Ivan Zapolja, akoprem je u izbornom saboru u Cetinu g. 1527. sa svojim bratom Krstom osobno prisustvovao i podpisao vlastoručno izbornu listinu za Ferdinanda.

Vuka odsudi g. 1539. kraljevski sud kao izdajicu veličanstva na gubitak glave i imetka, ali ova odsuda, kao što gotovo sve slične ostaše tada ne izvedene, i tako bezzakonju i nasilju od strani jačega širom se vrata otvoriše. Kazan bude mu napokon oproštena, i jedini posljedak svega bio je taj, da je grad Krapina ostao zakonitim baštinikom.[15]

Najmilija zabava Vukova bijaše četovanje i ratovanje, a kao junak bio je na velikom glasu, vas svoj viek sprovodeći u borbi sa Turčinom. G. 1528. borio se uza svoga brata Krstu u velikoj bitci kod Udbinje, dovedši tamo 300 svojih oružanih momaka. God. 1536. ponudi svoju službu mletačkoj vladi, na kojoj se ipak tadašnji dužd mletački Andrija Gritti pismeno zahvali; a sa carem i kraljem Ferdinandom na toliko se smiri, da je pošao za njega i za njegova brata Karla god. 1546. u saksonski rat, u kojem je i poginuo.[16]

Vuk ne ostavi mužkoga poroda, a jedina mu kći Jelisava uda se za vlastelina kalničkoga Ivana Alapića, a kasnije za Josipa Dornberga, krajiškoga zapovjednika. Bosiljevo sa Tržcem, Furjanom i Drežnikom pripade sada njegovu sinovcu Nikoli sinu Krstinu, a nakon smrti ovoga njegovim sinovom Stjepanu i Gašparu. Nikola se oženi sa Dorom Frankopanovom Slunjskom, udovom kneza Stjepana Blagajskoga i poslije Leonarda Grubera, vlastnika ruda samoborskih i polovice grada Samobora, kojom je sada Nikola upravljao. G. 1559. pogodio se je Frankopan sa svojim pastorkom Krstom Gruberom radi uživanja Samobora, htjevši mu založiti svoje gradove Bosiljevo, Drežnik, Tržac i Furjan, proti čemu pako prosvjedovaše pred kaptolom zagrebačkim vlastita njegova djeca Štefan i Gašpar, Uršula i Klara.[17]

Znatnih je bilo u to doba neprilika kod pobiranja crkvene desetine po svoj Hrvatskoj, a tako i u Bosiljevu. Desetina ota bijaše pako polag „kladirne ladanja bosiljevskoga“ od g. 1518., dosta teretna, jer se je davala

[12] Neo reg. acta, fasc. 1645, br. 20.
[13] Extractus actorum claustri s. Nicolai. U zem. arkivu.
[14] Pratobevera: Was hat Steiermark für Kroatien in der Türkennoth gethan.
[15] Neo reg. acta, fasc. 1645, br. 21.
[16] Kukuljević: Poviest grada Brinja.
[17] Kap. Arkiv.

Digitized by Google

od pšenice svaka četvrta kopa, a od vina svako deseto vedro, dočim u obližnjem Ribniku „ništa više ne gre nego oda vsakoga kmeta po šest soldini.“[18] Kasnije niesu kaptolci po arcidjakonatu goričkom sami pobirali desetine, već su takovu u zakup davali. G. 1549. i 1550. uzeo je bio desetinu bosiljevačku u zakup tamošnji župnik Petrovinski, pošto je takovu kroz više godina zaplienio bio Vuk Frankopan, a iza njega sinovac mu Nikola, kojemu posljednjemu naloži pod 15. ožujkom 1551. kralj Ferdinand, da desetinu vrati kaptolu, inače da ju ima (već g. 1552.) ban Nikola Zrinjski silom utjerati. Ovomu se nalogu Tržački knezovi pokoriše, a u napredak oni sami primahu u zakup desetinu bosiljevačku, za koju se pogodi Juraj Frankopan Tržački, g. 1595. platiti kaptolu godišnjih 150 fr. ugarskih. Ovakovi slučaji upravo nas mogu ponukati, da se prigodom izvida o pravu na desetinu strogo i temeljito prouči i razluči podavanje zemljištno od crkvenoga, koje su mnoga vlastela u zakupu držali. (Konac sliedi.)

[18] Izvorni hrvatski popis glagolskim pismom nalazi se u pismohrani kaptola zagrebačkoga.

Istarski ribari.

(Sa slikom)

Prolazeć istarskom obalom, nailaziš na sela, gdje ne vidiš van djecu, žene i starce. A gdje su vam muževi? pita ponajprije svaki stranac, prolazeći onuda. Jamačno gdje ima toliko čile, vedre djece, mora da bude i muževa!

Muževi su na moru. Jedni su odjedrili na široko, daleko more, put Amerike, Indije, Englezke, Rusije, odakle se više puti po dvie i tri godine ne vraćaju k svojoj obitelji. Drugi su bliže svomu domu, ali kao pravi dvoživci, po vas dan tumaraju morem loveć ribe, a znadu kadikad ostati i po više dana, te odploviti sve do Dalmacije i do obala talijanskih. Zanat im je lovit ribe, i dok niesu nakrcali punu barčicu, ne vraćaju se kući na počinak. Njihova im je brgica druga kolievka majčina.

Spremi se njih u družtvu po tri i više, sve sami vedri, omašni ljudine, izgorjelih lica, mrkih obrvica, žilava vrata, te kad se nadaju po kojekakvih znamenih i predsudah, da će biti obilna lova, tad se na svojih trbušastih brgicah, vodeć u povodu čamce za uhvaćeni plien, otiskuju u more i razviju šarena jedra. Na jedro običavaju naši primorski i dalmatinski ribari ribati samo kad kane hitati udicom, sdrucavicom i sličnimi udičnimi spravami, nu nigda mrežom; jer to vazda biva na vesla. Naši pak Istrani naučiše od obližnjih Taljana, osobito Mlečića i Ćozota (stanovnika Chiogje) ribati na jedro sa mrežom. Ova je mreža pletena od jakih užeta, ter se poteže po dnu morskom, grabeć putem ne samo svu ribu, nego deruć hranu i uništavajuć sjeme ribe. Ovakovo ribarenje uništuje ribu, pak je u svakoj dobro uredjenoj zemlji strogo zabranjeno; nu kod nas se unatoč tomu baš ništa ne čini, te istarski ribari dolaze proti svakom pravu već i na iste naše obale, te uništuju ribu. U Kvarneru se opaža, da ribe sve to više nestaje, a tomu niesu krivi parobrodi, kako predsuda raznosi, nego ovaj naopaki način ribarenja.

Istarskog ćeš ribara s daleka razaznati po crvenoj kapi, koja se rudi u sunčanom žaru, po trbušastih brgicah, na kojih u družtvu šibaju morem, te po šarenih jedrih, koja se daleko šarene.

O narodnom ribarenju naročito u okolici dubrovačkoj napisao je ravnatelj kotorske gimnazije g. Luko Zore vrlo liep članak u X. knjizi „Arkiva za povjestnicu jugoslavensku“, na koj čitatelje upućujemo. *F.*

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

Drama.

II.

(Konac.)

Novi plemić (prikazan 1. travnja) jest u izvoru fina komedija od Görnera, koja na ruglo meće tako zvane „novo frigane“ plemiće, djecu gradjanskoga roda, kojim je iznenada s neba pao plemički list. Priedmet nije nov, ta već Molière napisao je komediju „Le bourgeois gentilhomme“, a poslije njega ima sto gluma iste vrsti. Zanimiv može takov komad postati samo vještom tehnikom, dobrimi epizodami i karakternimi ulogami. Görnerov komad je dosta dobro izradjen, manje uloge prilično crtane, a i čin nije posve nevjerovan. Na oglasu čitali smo: „preveo“, al je to više nego prievod. Novi plemić je posve preradjen, od fine komedije postala je lakrdija. Ne znamo zašto. Slika je postala pod perom prevodioca drastična, a u ustih naših glumaca, obodrenih pljeskanjem občinstva, još drastičnija.

Osbiljno i promišljeno prikazao je g. Rajković trgovca Bezarića, g. Jovanović Vjerovića, i g. Mandrović Palkovića. Gja Jovanovićka bila bi prikazala vrlo humorističnu sliku, da prievod ne naginje na lakrdiju.

Kapetanovi dušmani, francezka komedija prikazana prvi put 4. travnja stoji na vrlo slaboj petlji. Ciela spletka osniva se na okolnosti, da neki mornarski častnik Villedieu (g. Ban) nije mogao kroz 4 čina predat smrtovnice svoga druga i muža junakinje komada Berte de Laubriac (gja. Ružička), i tekar u 4. činu mu

Digitized by Google

to sretno za rukom podje i Berta polazi za slikara Morina (g. Jovanović) kojega je kroz 4 čina ljubila al opet se plašila ljubavi, jer da bi se prvi muž povratiti mogao. Zapreka Villedieuovu razjašnjenju bijaše stari kapetan Copernette, strašan neprijatelj mornarom, kojih za živu glavu ne pušta u kuću. Medjutim ima dakako kojekakvih ljubavnih i psiholoških parada o vjernosti, dužnosti, nekoliko drastičnih prizora itd. Borba je silovita, zapreka maljušna, pače nevjerovna. S toga može gledalac cielu komediju smatrati upravo samo komedijom, a gdje u drami prestaje iluzija mora i interes prestati. Naši glumci, naročito g. Mandrović mučili se svojski, ali občinstvo nije se moglo sprijateljiti s „dušmani kapetana“, koji su dne 4. travnja prvi i valjda zadnji put ugledali bili zagrebačko pozorište.

Ni „Glumičine zaruke“ od I. Korzeniowskoga, komedija prikazana dne 8. travnja ne doživi bolje sreće. Cedulja te komedije je velika, čin malen. Korzeniowski napisao ja silu toga, al većina njegove dramatične djece driema u kazališnih arkivih, ili životari po zakutnih kazalištih malih poljskih gradića. I „glumičine zaruke“, komedija sastavljena od dramaturgijskih prodika, pretjeranih deklamacija i nekakve maškerade dramatične ne prikazuje nam ideju važnu, zanimivu, već kapricu, koja nam se po sastavu djetinjastom čini. G. Rajković i gdja Ružička skupiše sve sile, da stvar posve ne propadne.

Zadnja dramatična novina prije polazka družtva u Dubrovnik bijaše „Seoska škola“, od Talijana Rikarda Castellvechi-a, prikazana dne 11. travnja, gluma posve politične naravi. Mnogi, sliedeći Götheovu izreku: „Politisch Lied, garstig Lied“, niesu pristali uz to djelo znamenitog talijanskog pisca. Mi niesmo poklonici te teorije, a ne znam, koliko bi ostalo od najnovije njemačke beletristike, da ju čovjek stane mjeriti rifom Götheovim. Gotovo ništa. Ideje, koje potresuju u jedan čas narod, mogu biti toli uzvišene, borba toli plemenita, da zaslužuju dramatičnu izradbu, i takova drama, ma odjevena u lik svoga vremena, vriedit će i poslije po uzvišenoj ideji. Tiem načinom krenula je sva nova talijanska drama. Kamo sreće, da imamo mi više takovih dramatičnih izvornika, gradiva bi bilo i suviše.

Stari učitelj Salvoni g. Rajković je talijanski rodoljub, on želi jedinstvo i slobodu svoje domovine. Prema tomu podučava i djecu, izim toga priučava ih istini, ćudorednosti, a pri tom pomaže ga kći Klara (gja Ružička) i mladi liečnik Rucieri (g. Jovanović). Nu četa natražnjaka Don Caligula (g. Plemenčić), ljekarnik Rosolio (Ružić) i trgovac Risotto (Fijan) rade o tom, da liše starca kruha. Uz tu borbu političnu teče i ljubavna. Konstancija udovica i kći grofa Aldobrandija (g. Freudenreich) tihog rodoljuba, sastala se s lječnikom, nekadanjim ljubovnikom, koga je zaboravila bila. Rucieri pomiri se s Konstancijom, ali srdce pripada Klari. Poslije Solferina bude Italija svoja, Salvoni po grofici nadaren dobi opet učiteljstvo, a doktor Klaru. „Slobodna Italija“ jest dakako nekakova „dea ex machina“, al s toga nije čin po sebi nevjerovan, jer je katastrofa s jedne strane historična i jer su i glavne osobe drame o tom radile, da dodje do te katastrofe.

Predstava bijaše jedna od najboljih u toj sezoni. Gg. Rajković, Freudenreich, Plemenčić, Jovanović i gčna Perisova zaslužiše svaku hvalu, a i manjim ulogam nije bilo prigovora.

LISTAK.

Jugoslavenska akademija. U sjednici filologično-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî, držanoj dne 5. svibnja, čitao je pravi član Armin Pavić razpravu: „Ivan Tomić Mrnavić te Antun i Faustin Vrančić“. Spomenuvši literaturu, što je imao o Mrnaviću, reče akademik, da mu najvećma poslužiše velikom pripravnosti na porabu ustupljeni istodobni spomenici Ljubićem sabrani, kojimi bi moguće, te je o Mrnaviću mogao dodati novih viesti, a i u dosadašnju gradnju o tom priedmetu uvesti sistematičan red i pregled. Mrnavić rodi se g. 1579. u Šibeniku od siromašnih i preziranih rodítelja. Rad svoje marljivosti i darovitosti bude g. 1602. primljen kao alumnus u sv. Nazarensku kuću u Rimu. Brigom ježuvita posta Mrnavić u velikom boju medju katoličkim i protestanskim svietom i u oštrom sukobu medju Pavlom V. i Mlečani gorljiv pristaša Rimski, pak s toga i bijaše s one strane obsipavan velikim odlikovanjem a s ove susretahu ga isto takim preziranjem. Živući u Italiji za ono vrieme stagnacije svakoga duševnoga napredka, nije u Mrnavića bilo toliko genije, da bi se bio vinuo iznad kruga oko sebe, ali u ovom krugu prigrlio je zadaću književnika tolikom revnošću, da ga s te strane ide velika hvala. Poslenost Mrnavića tolika je, da mu život njegov možemo podieliti u četiri dobe: 1. Mrnavić u Šibeniku, 2. Mrnavić u Rimu, 3. Mrnavić kanonik u Šibeniku, 4. Mrnavić opet u Rimu. U drugu dobu padaju Mrnavićeve radnje: De Illyrico Caesaribusque illyricis (1603); u treću: Život blažene divice kćeri Bele kralja Ugarskoga i Hrvatskoga (1612), Žalosnoskazje Krispa cesara (1614), Oratio habita in funere Fausti Verantii (1617), Vita Berislavi (1620); u četvrtu: Oratio in adventu F. Molini (1623.), Život Magdalene Budrišića (1626.), Iztumačenje nauka kršćanskoga i protuženje pokornika radi smrti Isusove (1627), Unica gentis Aureliae Valeriae Nobilitas (1628), Sacra columba capituli Romanicensis ab imposturis vindicata (1629), Regiae Sanctitatis Illyricanae foecunditas (1630). Osmanščica 1631), Indicia vetustatis et nobilitatis familiae Marciae vulgo Marnavitiae (1632) S. Felix episcopus Spalatensi urbi vindicatus (1634), Della venerabile serva di dio Magdalena Budrisich (1635), Pro sacris ecclesiarum ornamentis et donariis (1635.) Vita beati Augustini (1637), Za rukopisno djelo: Discorso sopra il priorato della Vrana ne zna se kada bi sastavljeno. Spominju se još dva djela Mrnavićeva: „Vinea Domini in Illyrico“ i „Acta Marceli pontificis“. Svim ovim djelom jest svrha: slava asketičnoga

Digitized by Google

života, pri čem je hvale dostojno, što pisac svojim načinom slavi svetce i mučenike rodom Ilire i Hrvate. Jedina „vita Berislavi“ izlazi iz toga kruga, nu radi toga djela pada na pisca sumnja, da je u njem okrao spise Vrančićeve. (Tu akademik u kratko radi saveza spominje život i djela Antuna Vrančića, koji je takodjer pisao „vita Berislavi“ tako i život i djela Antunova sinovca Faustina, koji je g. 1517 uzeo Mrnavića u svoju službu.) Sadržaj, te mnogo elegantnija latinština vitae Berislavi nego što je u ostalih Mrnavićevih spisih govore mnogo u prilog one tvrdnje, nn ima opet razloga uzimati, da Mrnavić nije barem onako bezstidno uzeo Vrančićevo djelo pod svoje ime, kao što o njem Fortis tvrdi. Jedan taki razlog jest osobitost piščeva, s kojom se u tom djelu sretamo, što želi, da bude rodjak Berislavića. Ta osobitost slavohlepna muža postaje u kašnjih njegovih djelih mahnita, a u „Osmanšćici“ i u „Indicia vetustatis gentis Marciae“ prava bjesnoća: pisac hoće da u njegovih žilah teče krv Nemanjića, Matije Korvina, Jurja Skenderberga, čak i Rimskih Marcia! I u Osmanšćici lebdi pjesniku svrha vjerska a ne umjetnička. U toj tragediji nema od dramatičnosti ništa drugo nego forma dialožka, nu napram suvremenim Dubrovačkim dramam, odlikuje se ljepšim priedmetom, koji joj je sadržajem. Taj priedmet je onaj isti, koji je sadržajem Gundulićevu Osmanu. Za čudo je, što Gundulića epos i ta drama Mrnavićeva ne padaju iste godine, a vidjeti je, da jedan pjesnik nije za drugoga znao. Osobito nam je žaliti, što nam se od Mrnavićevih radnja oko štampanja glagolskih knjiga u Rimu nije ništa sačuvalo; njegovo nastojanje u tom poslu bijaše veoma znamenito! Umro je Mrnavić u Rimu g. 1639. Gdje je zakopan, to se ne zna. Za čudo je, što se to ne zna, kada znamo, kako ga za života odlikovahu: bijaše kanonik Šibenički, rimski protonotar, papinski legat, zagrebački kanonik, reformator ilirskih knjiga, rimski počastni gradjanin, biskup bosanski.

Dramatično družtvo u Dubrovniku. Uzdajući se u obećanje našega dopisnika, čekasmo, dok nam stignu viesti o djelovanju našega družtva u Dubrovniku, medjutim nas je nada prevarila, ne dobismo o tom nikakovih glasova, kao što ni naši dnevni drugovi, ni u zadarskom „Narodnom listu“ ne nalazimo viesti. To je u istinu vrlo žalostno, to je neoprostivo. Stvar, vrlo važna stvar prolazi mukom, a s čije krivnje? Svakako ima te krivnje i u Zagrebu. Ljudi, koji s tim posla imaju, zaziru od literata, kao paklenih duhova, a ipak je trebalo nekakvog paklenika poslati sa družtvom, da iznese pred sviet važnost hrvatskih predstava u tom slavnom gradu. Nu naše kazalište može živjet bez literata, vele neki. Bilo im na duši. Iz privatnih viesti razabiremo, da su dosada prikazani bili komadi „Zapisci vraga“, „Brzojav“, „Liek od punica“, „Skupac“, „Milijun“, „Bogomoljci“, čujemo i to, da se predstave van reda mile. Poslije prve predstave, u kojoj je Adam Mandrović govorio proslov, priobćen u predzadnjem broju ovoga lista, dobi urednik „Vienca“ sliedeću brzojavku:

> Občina dubrovačka, čuvši sinoć s uzhićenjem „pozdrav Dubrovniku“ na ime svega pučanstva zahvaljuje srdačno pjesniku, uzdižuć k nebu ruke, da se „bratski vez“ što prije izpuni. Pucić, načelnik.

Koliko nam je drago, da su naši Dubrovčani toli uzhićeni, toliko žalimo, da će sviet od toga vrlo malo znati. To je neoprostiva, neomjeriva pogreška. Sapienti sat.

Perkovčeva slika. Od nekoliko godina stoji medju svjetlopisi akademičkog fotografa g. Standla u Ilici izložena velika fotografična slika pokojnoga Ivana Perkovca, vrlo vješto izradjena. Prolazeći često kraj nje žalili smo ne jedanput, da slika na suncu stoji, s čega bi se i pokvariti mogla. Žao nam je bilo tim više, jer je to jedina dobra i velika slika toga poštenjaka i rodoljuba, koji se može zvati začetnikom novije naše žurnalistike, komu je fino pero toliko vriedilo u borbi političkoj, koliko sablja dimiskinja na junačkom mejdanu. — Čujemo, da su neki privatni štovatelji pokojnikovi van Zagreba radi tu sliku nabaviti za sebe. To ne smie da bude. Velikoj Perkovčevoj slici ima samo jedno mjesto — i to u našem narodnom muzeju. Zato molimo našu akademiju znanosti, neka svom silom nastoji, da se spomenuta slika za muzej nabavi. Perkovac je to častno mjesto zaslužio — i kako zaslužio! — Ne bi li vriedno bilo u muzej smjestiti sliku pokojnoga Demetra, Niemčića, Gaja, Kurelca itd?

Hrvatski jezik na goričkom učiteljištu. U goričkoj „Soči“, vrlo dobro uredjivanom slovenskom listu, od 29. pr. mj. čitamo radostnu viest, da je najnovijom ministarskom naredbom na učiteljištu u Gorici uz talijanski i slovenski stvoren i hrvatski odjel, na kojem će se svi priedmeti izim glasbe i gombanja predavati na hrvatskom jeziku. Jedva na jedvine jade počimlje se i istarskim Hrvatom danak bieliti. „Naša sloga“ u Trstu junački brani Hrvatstvo Istrana i mnogu mučicu zadaje Talijomanom ili šarenjakom, kako ih ona krsti; a mi ne bismo nigda smjeli zaboraviti, da u Istri ima do 140.000 Hrvata i preko 30.000 Slovenaca te da su tri istarska kotara spadala negda hrvatskomu primorju: labinski, pogradski i volovski. Hrvata i Slovenaca ima u Istri tri puta više, nego li Talijana, treba dakle tamo našu inteligenciju dizati, podpomagati „našu slogu“ predbrojkom (2 stot. za cielu godinu zajedno s poštarinom), da može svoj dični posao nastaviti, a osobito, koliko tko može, prinositi svake godine „bratovštini hrvatskih ljudi u Istri“, da mogu i siromašni hrvatski mladići iz Istre polaziti gimnazije. Što bi Madjari radili, da oni imadu toliku rodjenu braću u susjednoj zemlji?!

Jugoslavenska družtva u novom svietu. U novom svietu osnivaju Hrvati i Srbi zabavne i poučne zadruge, gdje u liepoj slogi i miru žive, ne mareći za polemiku, koja se je razvila na Savi, pod Velebitom i Fruškom Gorom. Jezgru tih zadruga sačinjavaju dakako Dalmatinci. U gradu S. Francisco u Kaliforniji postoji „Narodna čitaonica“ na kojoj se vije hrvatska trobojnica, a u peruvanskom gradu Calao „Dobrotvorno družtvo“. Sada se je u New Orleansu sastalo: „Sjedinjeno slovinsko družtvo dobročinstva“, koje je izdalo u Chicagu pravila tiskana našim jezikom. Novo družtvo imade vrlo mnogo članova. Ravnatelji su mu: Ivan Radović, Antun Fučić, Krsto Vukasović, Mihajlo Drašković i Joko Radamanović. Dobro bi bilo, da i naši zemljaci u Buenos-Ayres i Rio de Janeiro sklope takove zadruge; znamo, da ih mnogo imade. — Medju ostalimi žive ondje i naš vrli Andro Crnadak, carski mjernik brasiljskih željeznica, i vjeran predbrojnik „Vienca“. Pozdravljamo ga ovimi redci. Ne bi li nas on kojim opisom razveselio, ne bi li u Brasiliji našo štogodj za etnografsku ili prirodoslovnu sbirku našeg muzeja ili važnija djela za našu knjižnicu?

Zabava: Mladi gospodin — Kuga — Ticianova ljubovnica — Oproštaj Marije Stuartke. — **Pouka:** Petrolej ili kameno ulje — Bosiljevo — Istarski ribari. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 21. **U Zagrebu 22. svibnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Dvie romance R. F. Jorgovanića.

Uzdah.

Romanca.

Na grudima mu ruže tri,
Ne, ruže, nè,
Na grudima mu rane tri,
Od kojih mrê.
Nad brdine i cvjetan gaj,
Ko tihi zvon,
Uzvinuo se uzdisaj,
Kog posla on.

Tihomce prodje uzdah sviet,
Dok nadje grad,
U gradu opet o tom cviet,
Vilòvit, mlad.
I šapnu njemu jednu, dvie,
Ko tihi zvon,
Ni kazô još mu nije sve, —
Već svènu on . . .

Djevojka kraj mora.

Romanca.

Uz silno more čempres viti
Milototom klis osamljen kiti,
Pod čempresom djevojče sjedi,
I suze roneć more gledi.

Do djevojčine nožke sitne
Uzbujale dvie ruže kitne,
Al djevojčine suze žare,
I ruže će povenut jare.

„Nu djevojčice, mirtin cviete,
Odà šta tvoje suze lete?
Dvie ruže, ukras klisa toga,
Povèhle s žara suzinoga . . .“

„Oj, da sam silno ovo more
Grozotom bi se digla gore,
Potopila ja ljude sve bi —
Tek jednoga, ah, jednog ne bi!“

„Nu djevojka sam, kaplja rose,
Što vjetrovi ju svietom nose,
I olujina silna lieta
Sred otrovnog me spusti cvieta“.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Zaborsky zadubio se svom silom u tu vratolomnu parnicu ne slušajući prietnja, nagovora, savjeta. „Ravnim putem ću poći i do kraja ću doći“ odgovorio bi svakomu. Trgovac Ž. i odvjetnik mu obijali dnevice vrata sudaca, te se pogovaralo, da je u kući neke gospode padala silna zlatna kiša, nu drugi sudci bijahu stari Hrvati i poštenjaci i zlatni ključ nije nikako mogao otvoriti njihovih vrata. Sam branjenik Ernestov klonuo nekako duhom od samog šaputanja i pogovaranja.

— Gospodine Zaborsky, reče jednom mladić, odkako se zapodjela ta nesretna parnica radi mojega otčinstva, ne imam ni časka mira. Tetke, kumovi, rodjaci zalieću se u mene kao ose. Pa šta ćete, moj nesretni stric ima novaca, silu novaca, a ja ništa. On će mititi na sve krajeve, a ja ću propasti; troškovi parnice izjest će ono malo otčinstva, što me je zapalo. Šta ću onda? Ne bi li bolje bilo, da pustimo parnicu?

— Ne bi, mladi gospodine! odgovori Zaborsky

Digitized by Google

ozbiljno. „Tko vam reče, da ćete radi parnice izgubiti dio vašega otčinstva? Tetke vaše varaju se. Ako dobijete parnicu, kako se nadam, platit ćete mi trošak, jer ćete biti bogataš; izgubijete li parnicu, ne zahtievam od vas ni pare, mladi gospodine! A sada pustite me, da radim. Parnicu moram dobiti.“

Branjenik se čudio, slegnuo rameni i otišo.

Za kratko vrieme pokuca netko na Ernestova vrata.

— Slobodno! odazva se mladi odvjetnik dignuv glavu.

U sobu unidje Viktor Bojčević, pod naherenim bielim cilindrom, mirišuć od finog parfuma.

— Zdravo, Erneste, zdravo! progovori Viktor kroz smieh, spustiv se lieno na divan. „Pun posla je l'? A propos! Tvoje zlatno vrelo iz Beča je presahnulo. Kažu ljudi, da već od dva mjeseca ne dobivaš cekina.

— Ne dobivam, a šta se to tebe tiče? Šuti o tom.

— Ništa, ništa, govorio sam samo po prilici, mimogred. Ništa, ništa. Valja raditi. Dakako. Šta ćeš, i novaca sticati. Erneste!“ nastavi Viktor prebaciv poslije stanke noge, „mislim, da me smatraš pravim prijateljem, ili barem znadeš, da moje prijateljstvo nije poteklo iz kakova sebična povoda, meni ne treba od tebe ništa tražit, jer sam bogat i samostalan. Dopusti mi zato, da ti kao pravi prijatelj velim, da si svoju karieru nesretno odpočeo. Ti si uman, ali si prežestok. Ona nesretna parnica —

Ernest bio je Viktora sve mirnom dušom slušao, al pri tih riečih složi pisma, i viknu skočiv na noge:

— Viktore, kani se babjih priča. Znam odkle taj vjetar duva. Ti mi ne ćeš biti učiteljem. Jesi l' čuo?

— Vidiš li, da sam pravo govorio, da si prežestok. Ja ti se ne ću namitati za cenzora, al kad mlad odvjetnik korakne u život, treba mu se svakako obratiti na onu stranu, gdje više koristi, sile i novca ima.

— A pravo? a pravica? zapita Ernest, a dužnost branit potlačeni sviet?

— To je sve liepo rečeno, ali i vrlo nepraktično; tà molim te i sam glasoviti Cicero nije bio takov idealista, već praktičan odvjetnik. Ti početnik, jedinac digo si se na silna, imućna čovjeka, koji silne koneksije ima, ti se, brate, boriš proti cieloj vojsci, koja će te bez traga odpuhnuti.

— Viktore! mislio sam, da si plemenitiji čovjek.

— Ja sam plemenit, kako to moj plemićki list dokazuje, i s toga ne treba mi se mučiti, da budem plemenitiji. Nu šutimo o tom; reci mi, kako stoji parnica? Ima li nade, da će sin oboriti strica i kakovim sredstvom kaniš —

— Ne izpituj me, sve je to za sada tajna, koje ti povjeriti ne ću, ne smiem, jer se tiče moga branjenika. Toliko ću ti reći, da će sin pobjedu održati, a kad se parnica svrši, saznat ćeš sredstva i sam.

— A tako! nasmija se Viktor, dobro. Nu čuj, što ću ti reći. Mladi Ž. nije ti ni brat, ni kum, ti ne imaš dakle osobnog razloga brinuti se za njegovu sreću. Uvjeren sam, da si primio parnicu, jer si u obće odvjetnik i jerbo tvoja dosjetljiva glava rado riešava pravničke zagonetke, i napokon, budimo iskreni, da stečeš koju svoticu, ako li kakvim sretnim slučajem parnicu dobiješ.

— Tu ne ima sretnog slučaja, tu ima samo zakon i pravo, a ako mi mladi Ž. nije kum ni brat, to je čovjek, koga prevariše, podlo prevariše.

— Quod demonstrandum est. Razumiem tvoj dialekt“, reče Viktor mirno, zatim izvadiv iz džepa smotak, stavi ga na stol, „vidim da sam slab govornik, neka govori ovo za mene. Da ti kažem dvie tri ozbiljne bez fraze. Znam, da ti je težko ostaviti parnicu. Dobro, tjeraj ju dalje onako na izliku, pa ju izgubi. Tvojoj slavi ne će to biti od štete. Stric je bogataš ima najizkusnijeg odvjetnika, ima silnih koneksija, sinovac je mladić bez imetka, ti si početnik. Sviet se dakle ne će ni malo čuditi, ako izgubiš parnicu, a ne će ni slutit, da je tvojom vlastitom pričinom izgubljena. Stric ti po meni šalje ovaj smotak, trista komada desetača summa summarum tri tisuće forinti srebra, a od tebe ne traži drugoga jamstva nego poštenu rieč. Budi pametan radi tako — ili vječni boj na smrt. Sad vidiš, da sam ti prijatelj.

Za ovoga govora stajaše Zaborsky niem, blied stiščuć rukom pretinac pisaćeg stola, oči kao da će mu skočit iz glave, jasno se vidjelo, kako mu drkću žilice na čelu. Al kad završi Viktor svoj govor, skoči mladi odvjetnik i sgrabiv smotak baci ga svom silom mešetaru u lice vrisnuv:

— Meni? — meni? — To! — Filou! — Nosi se iz moje sobe!

Viktor skoči, dignu smotak i prije nego se Zaborsky zaletio u njega umaknu na vrata viknuv:

— Bene! Sve po tvojoj gospodskoj volji, domine neznanoviću. Dok se vidimo.

Za nekoliko dana povedoše panduri slugu pokojnoga Ž. u težkih lancih u tamnicu; gradski jedan pisar ubi se iz samokresa, a peti dan iza toga uhvati gradski kastelan u Dugih selih kod Zagreba bogatog baštinika, koji je u kočiji bježao iz Hrvatske. Sviet se je snebivao ne znajuć kako da tu zagonetku rieši. Stvar medjutim izidje na vidjelo. Prije smrti pokojnoga Ž., udovca bavio se oko njega samo brat i sluga, sinu niesu dali ni blizu.

Zaborsky razgledav oporuku i znajući, da je pokojni Ž. bio čovjek točan pače cjepidlaka, čudio se površnosti sloga, čudio se, kako je Ž. čovjek pristar, koji je najmanje stvarce točno zapisivao, oporuku tek sastavio kratko vrieme prije svoje smrti, čudio se tim više, jer je u rukuh pokojnikova sina bio spisak od ruke

Digitized by Google

otca, gdje mu je bio točno zabilježio sve svoje dužnike, od kojih će po njegovoj smrti sve svoje dugove utjerati, te je na kraju dodao: „moj sin saznati će iz moje oporuke, komu da dug oprostiti ima“. U oporuci o dužnicih ni traga. Pokojnik Ž., čovjek pobožan, ne ostavi crkvi ništa. A svjedoci? Sluga, gradski pisar, čovjek zloglasan i sebičan, trgovački pomoćnik Ž-a i star čižmar, s kojim je pokojnik za života vrlo malo obćio. Od mnogobrojnih svojih uglednih prijatelja nije pokojnik nijednoga zvao za svjedoka. Pokojnik ljubljaše sina iskreno, brata si slabo, pokojnik bijaše čovjek strog i da je sina htio prikratit s važna razloga bio bi to naveo bio u oporuci. Trgovački pomoćnik počeo je silno trošiti na način vrlo lahkouman, pisar kupio si vinograd, a čižmar nosio kabanicu pokojnika. Sin žalostan htio je svaku i najmanju o zadnjih časovih svoga otca saznati, al se sluga sinu ugibao, pače odmah i kuću ostavio, u kojoj je deset godina služio. Pa k tomu ponuda od 3000 fr.! Po toj kombinacji zaključio je mladi odvjetnik, da se je tu sbio zločin. Kroz nedelju dana ne mogaše usnuti; ležeći na postelji mozgao i mozgao mladić, kako se mogla oporuka izkriviti, kako li bi se moglo dokazati, tko da ju je hotomice izkrivio. I dosjeti se putu, koji ga je izveo iz toga bludišta.

Ernest sudeći, da je stari čižmar od svih svjedoka oporuke najpošteniji i najmanje previjan, odluči primiti se njega i po njem ući tajni u trag. Odvjetnik ne hćede to učiniti sam glavom, već po gradskom župniku, jer je čižmar bio ujedno i zvonar sv. Marka, te u svem pokoran crkvenjakom. Ernest podje dakle župniku, čovjeku poštenjaku i izpriča mu, kako se tu po prilici radi o veliku zločinu. Župnik prista uz molbu mladog odvjetnika, te dade s mjesta pozvat čižmara a Ernestu reče, neka se ukloni u drugu sobu, gdje će sve rieči čižmara potanko čuti, a da ga ne vidi. „Zvonar govoriti će meni slobodnije.“ Starac čižmar dodje.

— Čujete, Ivane, reče mu župnik, imam vas za nešto pitati, a vi mi odgovorite po duši.

— Šta izvolieva vaša milost? odgovori starac u čudu.

— Vi ste bili svjedokom, kad je pokojni Ž. pravio oporuku?

— Jesam.

— Tko vas je k tomu zvao?

— Došao. je k meni gradski pisar Jeličić, te mi reče, neka brže bolje podjem s njime. Sjedio sam baš za objedom. Nu on mi ne dade, da svršim objed, već me odvuče sa sobom, niesam ni sam znao kamo. Dodjosmo u kuću trgovca Ž., koja do moje stoji.

— Jeste vi, Ivane, ikad u toj kući bili?

— Nikad; ja sam sa pokojnim Ž. i malo govorio, samo „Dobro jutro!“ i „lahku noć!“ „Sretan božić“, i „felix aleluja!“ kako to dobri susjedi čine.

— Pa šta je onda bilo?

— Dodjosmo do sobe bolestnika. Pisar pokuca na vrata, koja su zaključana bila. Sluga odključa vrata, i kad udjosmo, brzo ih opet zaključa. U sobi bilo mračno, zastori bili spušteni, a na stolu gorila samo jedna svieća. Izim mene i pisara bijaše u sobi sluga, komis gospodina Ž. i brat gospodara.

— A šta je bolestnik reko?

— Ništa. Postelja mu stajala u tamnom kutu na kraju sobe, a mi smo sjedili pri vratih. Kod glave postelje stajao je sluga, držeći uzglavlje, na kojem je počivala blieda glava bolestnika. Svi šutili, i meni je težko pri duši bilo, jer je u sobi bilo sparno i dušno.

— Zar vam nije nitko ništa govorio?

— Jest; brat bolestnika reče mi, da nas je njegov nesretni brat pozvao za svjedoke kod oporuke, sam da je vrlo slab i da ne može pravo govoriti, al da je prije već pisaru reko, kako sve napisati treba. Zatim izvadi pisar pismo, pa nam ga je brzo, vrlo brzo pročita, a iza toga upita bolestnika, je li to, što je pročitao prava njegova oporuka? Bolestnik ne reče ništa samo kimnu dva puta glavom. „Evo gospodo!“ reče pisar, „gospodin Ž. potvrdio je oporuku“. Mi svi podpisasmo, i ja prvi. Poslije toga izvede me pisar pred kućna vrata. Za uru raznio se glas po gradu, da je bogati Ž. umro.

— A ništa više ne znate, zapita župnik.

Čižmar je časak šutio, poslije progovori plaho:

— To jest — — drugog dana donese mi pisar 300 fr. od baštinika i liepu kabanicu pokojnika; pisar obeća mi, da će magistrat zvonaru plaću povećat i neka ne govorim ob oporuci. Nu kad ste me, prečastni gospodine, uhvatili za dušu, rekoh vam sve, jer mislim, da to nije nikakvo zlo.

Župnik odpusti zvonara, a odvjetnik, uvjeren da je tu sbilja počinjena prievara, zahvali se svećeniku, pohrli sudu, da podžupanu i gradskomu sudcu dokaže stvar, te zamoli, da se sluga pokojnikov, koji da je po svoj prilici uz baštinika najveći krivac, odmah zatvori i strogo izpita. Tako i bude. Sluga je tajio i tajio. Po tadanjem sudskom običaju kušao ga sud umekšati batinami — „benevolentia“ bijaše nježno ime toga krupnoga sredstva — nu sluga je opet tajio, tek kad je sud drugu benevolentiu odredio, izpovjedi sluga sve. Sina niesu pustili otcu, on sam da je po naputku pokojnikova brata ukrao oporuku iz ormara, dok je bolestnik spavao, a brat da ju je sažgao. Baštinik da je novcem predobio za se gradskog pisara te po njem dao sastavit novu oporuku, i kad je trgovac Ž. umro, da su na brzu ruku sazvali svjedoke, lakoumnog komisa i glupog zvonara, koji da ne znaju za tajnu. Svjedoke da niesu pustili k postelji, a pisar da je krivu oporuku pred mrtvacem čitao a on sam — sluga — da je pod uzglavjem držao glavu mrtvog gospodara i pomicao ju, kao da mrtvac privoljuje. Soba da je sumračna bila, a pri titrajućoj svieći, da se oko vara, te mrtvaca držiš živim.

*

Digitized by Google

Parnica se svrši. Brat i sluga pokojnikov budu odsudjeni na tamnicu, pisar se ubi; sin dobi baštinu i Ernest obilnu nagradu. Slava mu se orila po svem gradu po svoj zemlji. Nakon tri mjeseca pobježe bogati trgovac Ž, podmitiv kastelana, iz tamnice u Švajcarsku. Sud već nije pitao za njega. Ernest Zaborsky imao je pune ruke posla. Znamenita parnica bijaše izvorom njegove slave — al i nesreće. (Dalje sliedi.)

Proslov

što ga je spjevao i govorio Milutin J. Lovrić

prigodom velikoga koncerta u slavu I. hrv. pjevačkoga sastanka i posvete barjaka pjev. družtva „Danice“ 16. svibnja 1875. u Sisku.

Gdje lakim tiekom bistra teče Kupa
I Savi hladnoj u zagrljaj pada,
Na našu zemlju bratska noga stupa,
Da usred Siska našega smo grada,
Iz praha svoje nekadanje slave
Što eto opet podigo se nov
I braću svoju — prijatelje prave —
Što bratski danas pod svoj prima krov.

Slovenskih vidim ovdje sokolova,
Hrvatska braća skupila se hrabra,
A srce pita od kud sreća ova,
I braću našu što oko nas sabra?
Da l' dušman na nas možda vreba hudi?
U sveti tada hajdmo, braćo, boj!
Nek' vidi, da smo junaci i ljudi
I uviek spremni za dom umriet svoj.

Ne ima toga, raduj nam se grade!
Ti nekadanji Panonije cvietu —
I Ljutovit, gdje spremô Frankom jade
Hrvatâ slavu pronio po svietu
I Bakač ban gdje slavni, više puta
U boj je srtô za vjeru i dom,
Gdje razbi silu Hasan paše ljuta,
Slobodu zlatu spasi rodu svom.

Dà, rode, nova sviće tebi zora,
Na pravoj stazi ti napredka hodi
I sjekni snagom, nadošla je hora,
A dični nek te stieg prosvjeti vodi.
I barjak, što ga posvetismo netom,
Nek' pravac daje i „Danici“ nam,
Nek' grudi naše žari vatrom svetom
I pjesmom širi rodoljubja plam.

K toj slavi našoj dohrlila braća
I složna pjesma ori se do neba,
A sloga da nam uztraje i jača
Još barjak zajednički treba.
Nad Siskom gradom zapjevala vila,
Oj čujte, čujte, njezin divni glas:
U savez bratski složno, braćo mila,
Hrvatskom domu na slavu i spas.

Ticianova ljubovnica.

Prievod —b—

(Konac.)

Tician, čim spoznade vojvodu, skoči brzo na noge, i poleti sa svietlim mačem u ruci onamo, gdje je sjedila poluonesviešćena ružičasta dama, za kojom se s buktećim okom i srditim odvažnim licem postavi na obranu.

— Ha! — reče, sad mislim, da poznam ćud onoga, koji je dosle nastojao kititi se titierkom kano najplemenitiji sin Ferrare. Natrag, vojvodo Alfonso! Kad se ne stidite u družtvu pandura provaliti u kuću viteza, ne smiete se čuditi, ako se s vami kano s ovimi momci postupa.

— Večelli, umiri se, viknu Tradenigo na opomenu. Mogao bi se napram ovim plemićem pokajati za grdnje.

— Ordelaffi! viknu Petar Aretino, pružajuć ruku odličnomu slugi vieća. Nadam se, da nieste nakanili igrati uloge silesijâ vilenjaka, koga pratite. Svakako znajte, da ćemo hrabro braniti napadnutu ljepoticu.

Ružičasta se dama razabra, i odvažno pristupi ferrarskomu vojvodi.

— Ne treba mačeva — reče veličanstveno. Srdce je Alfonsa d' Este toli plemenito, da će me sačuvati od biesne strasti, kojom se je za čas dao nadvladati Vojvodo, možete li kazati, da vam je Laura Čenčeva budi riečju, budi pogledom pokazala, da vas ljubi, da vam je dala i najmanje nade, zvati ju nekoč svojom?

Digitized by Google

Alfonso razširi ruke!

— O bellissima — viknu, kleknuv na jedno koljeno — ta uprav to je, što me tjera na sdvojnost. Jedna utješna rieč, jedan ljubežljiv milosrdan pogled dao bi mi snage, da vaš gubitak uzporedim s gubitkom cieloga moga zemaljskoga blaženstva ...

— Ustanite vojvodo, reče Laura Čenčeva. Ne griešite riečmi, koje vam prišapćuje neprijatelj istine. Ne štujte kumira, već se povratite kraljici svoga srdca. Ne možete li po svojoj boli porad gubitka dame, čije srdce nije bilo nikad vaše, prosuditi duboku žalost, koja bjesni u grudih one, koja ima pred bogom i ljudi najsvetije pravo na vaše srdce? Tko je Laura Čenčeva, da pred njom ustupi Laura Eustachiova, vaša ljubovnica i zaručnica? Poljubite njezinu rukavicu, koju na klobuku nosite, i pružite mi ruku kano prijatelj, a ne kano progonitelj ... Ne ćete li, onda znajte, vojvodo, da će vam se pokazati, kako smiete loviti slobodnu kćer Mletaka, kano da je šnmska košuta.

— Govori samo o sebi, božanska Lauro, a ostavi umrle u miru. Tvoje oko naviešća drugu, ljepšu pjesmu blaženstva, nego što je Laure Eustachiove.

— Ha! lažljivče! — viknu bezimenović, skinuvši krabulju, i pokaza bliedo lice mlade ženske. — Ovdje stojim u odori, koja sramoti stidljivost moga spola; odrekoh se svog dobroga glasa, da podjem za tobom, ne da te prisilim k meni se vratiti, već da te uzdržim od zločina, što si nakanio počiniti.

Zasupnut uzmaknu vojvoda.

— Ti li ovdje? — zapita s buktečim okom, dočim je rukom i nehotice hvatao za balčakom od svoga mača.

Osbiljni, bradati čovjek s kapom od janjećeg krzna, koji je stajao tik vojvode, pograbi ga za rame.

— Tko si ti? zamrmlja Alfonso, koji se je kamenio s bezobzirnosti, kojom je inostranac prama njemu postupao.

— Ja sam čovjek, koji hoće, da te sačuva od sramote, trgnuti mač na žensku — odgovori iztočnjak. Ako ti je stalo do moga imena, znaj, da je vladar kano i ti, koji te se je taknuo. Ja sam Ahmed Geraj, gospodar Kersonesa, ogranak Bathu-Khanov.

Alfonso ga izmjeri oholim, divljim pogledom.

— Nevjernik, barbarac vriedan je drug kršćanskim izdajicam! — odgovori ovaj.

— Ne stajte mu na put, plemeniti inostranče, — viknu Laura Eustachiova — da svoju bjesnoću na meni izkali. Neka Alfonso ferrarski, koji se usudjuje o izdajicah govoriti, oštricom svoga mača na meni dovrši izdajstvo. Smrt, koju mi još sada može zadati, pošto je ranio moje srdce, ne će biti ni najmanje težka Jao meni, Alfonso! Ne samo, što si se od mene zaklatio, već si me i za uviek ostavio ... Ja hoću, da umrem, ali prije nego izdahnem posljednji uzdah, pomrsit ću tvoje osnove, nevjerniče! Vi vitezi vlasti, ja vam zapoviedam, da uhvatite onu damu, Lauru Čenčevu.

Ordelaffi Tradenigo reče nešto potajno Andriji Donati. Ovaj izvadi srebrnu pištaljku, te se razleže pronicav pisak. Nekoliko časova zatiem začu se štropot brzih koraka, po mramornom podu od trieina, a deset po prilici crno odjevenih ljudi stupiše pod krabuljom u dvoranu.

— Tko zapovieda ovdje? — zapita vodja.

— Ja, — odvrati Andrija Donato strastveno. Odvedite onu damu ... pokaza Lauru Čenčevu.

— Toga ne će biti, dok njezin otmica žive! reče vojvoda, razabrav se od zabune.

Skoči na Ticiana, koji mu se opre mačem.

— Ej! gospodo, stanite! viknu načelnik stola, koji je do sad bio posve miran. Ako se je ovdje već boriti, to moraju stranke biti barem jednake. Natrag, vojvodo! Slikar ima zobunac, koji nije tako jak, kano zobunac, što se vam izpod gornje odjeće svietli.

Osbiljni gospodin trgnu neobično dug mač, i naperi ga vojvodi na prsa.

— Treba li ovoga vitaza uhvatiti? — zapita vodja pandurâ, sabljom pokazujuć čovjeka u španjolskoj odori.

— Uhvatite ga — zapovjedi Donato. A primite ujedno i Ticiana Večella. Proč s ta tri zarobljenika!

— Svjetovao bih vas, da ne započimate, čega ne biste nikada mogli dobro dočeti. — reče gospodin s dugim mačem, dižuć se ponosno. Ne ću da se opirem zakonom i naredbam mletačke republike. Ali prije nego li im se pokorim, moram jasno viditi, da se ne dogodi kakva zabluda, koja se kod običnih ovdje krabulja može posve lako sbiti. Veoma sam dobro ubaviešćen, da ljudi, kojim republika podjeljuje kadšto ne ograničenu moć, običavaju nositi zapoviedi u žepu. Ima li tko od vas pri sebi takovu zapovied, po kojoj se ja imam zatvoriti, neka mi ju pokaže.

— Tko ste? — zapita ga Andrija Donato oštro.

— Kazat ću vam u uho.

— Ne imam s nikim tajnâ! odvrati povjerenik vlasti uzmaknuvši.

— Kako vas volja, gospodine! Moje se je ime jur više puta javno imenovalo, a i vaša ga je vlast valjda jur čula ... Ja sam car Karlo peti.

Te su rieči djelovale kano grom.

Tradenigo i Donato pokloniše se i nehotice i skinuše svoje kape i krabulje. Alfonso ferrarski ostade kano ukočen.

— Činite svoju dužnost, moja gospodo — reče car, a posmjeh proleti njegovim osbiljnim licem. — Ali kažite svojemu vieću, da ne dolikuje, mirna putnika priečiti u nakani, dati se slikati od najboljega slikara ne samo republike, nego i ciele Italije.

Alfonso odkri glavu i pristupi caru.

Digitized by Google

— Dobar večer, nećače, — reče car s posmjehom. — Čini se, da se ne starate mnogo, kako ćete vierno i sigurno izpuniti svoje ugovore.

Car pokaza jako uzrujanu Lauru Eustochiovu.

— Vaš je prigovor samo na polak pravedan, veličanstvo, — odvrati vojvoda malne zastidjen. Najprije se o tom radi, da se ovomu slikaru, u koga sam se ja sasma pouzdavao, otme žrtva njegove zavodljivosti.

— Čini mi se, da bi Tician isto o vas mogao kazati, moj dragoviću.

— Vieće, koje ga dade hvatati — a bez moga sudjelovanja, bit će bolje ubavieštено, nego li vaše veličanstvo!

— Što me hvataju, gospodine vojvodo, reče Tisian krepko, imam bez dvojbe pripisati onomu vitezu. Andrija Donato isto mi je toli, koli i vi, takmac u ljubavi prama Lauri Čenčevoj.

— Uvjeravam vas — primieti Andrija Donato studeno, da takove stvari, kano što je ljubav prama vašoj odabranoj ljepotici, ne ima u mom srdcu.

— Onda je to osveta, Donato!

— Na to neka vieće odgovori — odvrati Donato. — Pozivam vas, Ticiane, da si metnete krabulju na lice i da se pokorite slugam vieća. Jur svita.

— Istina, a sove i šišmiši idu spavat — poruga se Tician. Pozivam se na cara, da me proti pravu nedužna bacaju u ždrielo lavu.

— Ne kloni duhom, slikaru! Mjesto Daniela naći će se Habakuk u lavskoj jami, — našali se car.

Tician metnu krabulju, i bude odveden. Drugi dio pandura sprovede Lauru Čenčevu, koja se je bila zamotala u kukulj s gustom koprenom.

— Zapoviedam onim, koji su ovdje nazočni, da šute ob onom, što se je dogodilo! — viknu Andrija Donato.

— Gospodine, ja sigurno ne ću izdati, da je car Karlo peti noćas ovdje bio i s vama se upoznao! — reče vladar studeno i porugljivo.

Za nekoliko se časova začu pljusak vesala od dvie gondole, koje su na razne strane letile u lagune.

— Što mislite, vojvodo — zapita Karlo V. Nieste li dužni, da ovoj dražestnoj i nesretnoj dami kano vitez u prilog budete.

Alfonso šuti.

— Vrpce, koje nosi Laura Eustochiova, imaju srebro na modru, nastavi car. Pak sbilja, ne imate li na svojoj kapi modro-srebernu rukavicu. Nebih želio, gospodine, da moram o svom netjaku zlo misliti. Čovjek se more iznjeveriti dami, ali ne mora biti nepošten; ali ako nosi iste boje, kano vi, onda ne uvidjam, kako ne bi morao uza nju pristati.

Vojvoda, zabunjen, posegnu za kapom, kano da hoće da rukavicu Laure Eustochiove ondanle strgne i na tla baci. Ali se brzo predomisli, i poda ruku svojoj plačućoj ljubovnici.

— Dopustite, signoro, reče Alfonso studeno, da vas odpratim u vašu palaču u Ferari. Ovdje ste najmanje na svom mjestu.

Okrenu se k caru, i pokloni mu se duboko, a ovaj mu vesela lica pruži ruku.

Nadam se, da ću vas skoro pohoditi, netjače, reče Karlo, pak onda bože daj, da starija ljubav stupi u svoje nedvojbeno pravo.

Ordelaffi ostavi dvoranu s odlazećim parom.

— No, sestro Marijo, — reče car onoj plavokosi, koja je mirno i osbiljno motrila te pogibeljne dogodjaje, kako ti se dopada onaj, koga su ti opisivali izvorom ljubežljivosti?

— Nadam se, vaše veličanstvo, da me nieste nakanili označiti kano treću i zadnju ferrarskoga vojvode obožavanu damu, dogovori kneginja s dostojanstvom.

— Rieči su slobodne, primieti Karlo, s očevidnom radošću — taruć si nježne ruke. Jedan krvnik manje, pak je i izbor laglji i muka manja. Nije li tako, Marijo?

Knjeginja, koju je i proti njezinoj volji bio car namienio ugarskomu kralju, ne reče ništa.

Družtvo se razidje na počinak.

Ali car pozva k sebi viteza Aretina.

— Gospodine gazdo! — reče — gdje je ostala slika Laure Čenčeve? Mislim, da bi bilo u prilog siromašnomu slikaru, da ju meni uručite.

Petar otvori ormar u zidu, i izvadi sliku, napetu na sjajnu okviru. To bijaše slika Laure Čenčeve, koja se ogrće šubom, da prikrije bujno se iztičuća prsa.

Car dade skinuti sliku s okvira, smota ju sam svojom rukom, i dade ju slugi.

— Čuvaj ju dobro, Ivane — reče holandezki. Veće blago nije još bilo povjereno tvojima rukama.

Aretinova gondola pristade uza stube od ljetnika, car, praćen od svoga nizozemskoga sluge, stupi u nju, pa se dade odvesti u grad, nad kojim je uprav sunce u svem svojem sjaju izlazilo.

Cesareva gondola pristade uza stube od mitnice. Car, za kojim je išao sluga, pope se do velikog pročelja od palače. Pred njom su stražili sjevero-njemački najmljenici u bogatih odjećah i pod težkim oružjem. Vojnici pustiše cara do triema, gdje su stražili Peloponezci u turskoj nošnji. Nijedna vrata ne bijahu ovdje zatvorena. Glava republike bijaše danju i noćju u svako vrieme na službu, pak i najneznatnijemu, koji bi došao zamolit njegovu pomoć. Tek u nutarnjih sobah obkoli cara straža od četiri šuteća crnca s trgnutimi mačevi. Odvedoše ga u prednju sobu duždovu, gdje je na velikoj naslonjači nepomičan sjedio Andrija Donato u dubokih mislih.

Plemić skoči na noge, i pozdravi cara.

— Vodite me k svomu gospodaru, gospodine.

Digitized by Google

— Vaše veličanstvo! Vaš mi zahtjev zadaje bol, odgovori vitez. Njegova visost sjedi uprav sada u malom vieću, koji sudi ob otmici Laure Čenčeve.

— Onda uprav dolazim u vrieme — primieti car. Prijavite me mogućemu gospodaru.

— Milostivi gospodaru, ne usudjujem se, poslušnut vas.

— No, onda mi pokažite samo vrata od sobe, gdje su gospoda sakupljena, ostalo ću rado na sebe uzeti.

— Muley-u, reče Donato Aethiopcu, pokaži viećnicu.

Crnac podje napried, i rtom od sabje pokaza tamnocrveni zastor od baršuna, bogato izvezen zlatom. Karlo V. pograbi jedan okrajak i zamumlja:

— Ako nije u Augsburgu, onda zaista ne znam, gdje se dolazi do toli dragocjena latka. Kad ljudi ovdje tako skupo unovčuju čast viećnika, rado bih čuo, koliko bi smjeli izvući iz moći i veličanstva careva.

Preziran posmjeh zaigra oko ustiju vladaru, koji potisnu zastor, i otvori brzo vrata.

Stupi u četverouglastu po prilici deset koračaja prostranu sobu, kojoj su prozori bili gusto zastrti, proti amo tamo prodirućemu svietlu dana. Težak, pozlaćen svetionik visaše sa svoda do crveno prostrta stola, kod koga su sjedila četiri čovjeka u tihu i duboku razgovoru. Sva četvorica bijahu starci s važnom siedom bradom. Nijedan ne pokaza, da se čudi, kad je car unišao. Samo se čudnovato pogledaše medju sobom i ostaše nepomični na mjestih.

— Dobro jutro, gospodo — reče car. Po svoj ste prilici dugu noć probdili, to ne ću da vas bunim u obavljanju vaših posala. Dolazim najprije za to, da pozdravim svoga nećaka i prijatelja dužda. To ste jamačno vi, Loredano.

Okrenu se načelniku, koji mjesto odgovora samo kimne glavom.

— Sudite po žalosti, — reče dužd, gledajuć cara svojim velikim crnim slabim okom, što vas u ime republike niesam mogao dočekati s dužnom odlikom. Ali vi znate, da ne mogu što drugo raditi dok me zove dužnost, koju ste mi tim naložili, što ste se prijavili onim, koji ste po božjoj milosti i na radost svieta.

— Ja sam vojnik — odgovori Karlo V. nestrpljivo, a niesam prijatelj taštih dugih govora. Žalim vas, moja dobra gospodo, jer vas vaše ceremonije, čini se, jako tište. U ostalom, vi me poznajete, kano što vidim, pa tim sam posve zadovoljan.

— Nam nije to dosta, reče dužd bolno. Kako stojimo napram vam...

— Položaj nije po vas osobito loš. Vi sjedite, a ja stojim ovdje, primieti Karlo ne bez oštrine.

— Kažite, tko ste, molimo, kažite svoje ime i čast, reče dužd. Ta vidite, da ne možemo ništa drugo uraditi, dok se to predbježno pitanje ne rieši...

— Ne bih bio mislio — viknu car, a licem mu proleti kod njega jako neobičan posmjeh, da se krilati lav svetoga Marka toli težko kreće. Blex! Zašto ima četiri noge i dva krila povrh toga! Ali neka bude, da ovaj put budem sam svojim telalom: ja sam Karlo V., car svetoga rimskoga carstva, kralj španjolski... Italiju, Nizozemsku, Lotaringiju i tako dalje valjda ne ćete tražiti da spomenem.

Starci se brzo digoše i uvrstiše, dužd im na desnom krilu pred stolom, oborenih glava. Dužd zemoli za milost, da smie zagrliti cara, a viećnici mu poljubiše ruku, zatim ga sjedoše na desnu duždu.

— Najprije vas molim — reče car, da jutros ne govorite o državnih poslovih! Vaši brodovi stoje bez koristi u sicilijanskih lukah, pak ne bi bilo s gorega, da opomenete svoje častnike, neka ne zaborave, da ne imaju samo sa Španjolci posla, već da ja mogu namignuti svojim Nižozemcem, neka se dobro ogledaju u sredozemnom moru! Well, morao bih vas osvjedočiti, da moji brodovi umiju bolje držati red, nego vaše galere... Ne sklapate li neprestano tajnih prijateljskih ugovora s neviernimi psi, s Tunezi i gusari? Ne tjeraju li vaše galere svakoga nemletačkoga broda tim vukovom u ždriela, da se samo mletačka zastava vije na sredozemnom moru? Morat ću vaše ratne brodove, koji tako grieše, dati dovesti u Algeziras, da im momčad preslušam i kaznim.

— Naši se častnici ne dadu hvatati, vaše veličanstvo! primieti dužd u kratko. Umieće je, doći im haka.

— Mislite li, netjače? — zapita car buktećim okom. Ja mislim, kad bih ovamo došao i čekao, dok oni kući stignu, da bi mi težko utekli. More vaših strašnih laguna — nastavi car smiešeći se — ne bi mojim valonskim konjanikom jamačno zalilo čižama.

— Milostivi gospodaru! Makaruni se najbolje tiem kušaju, što ih jedeš! — odvrati dužd fino se smiešeći. — Ako su naši častnici što nesmotrena uradili, neka se tužba proti njima digne. Molim za oprost, što proti izraženoj želji vašega veličanstva na državne poslove šibam.

— Dobro! Što se mojih privatnih poslova tiče, lako ih je navesti. Došao sam na zemlju republike, da se dadem slikati.

Mletčići oboriše glavu.

— Sad vam je palo na pamet, dati mi slikara uhvatiti i zatvoriti. Je li mi slobodno pitati, kad ćete ga pustiti na slobodu?

— Vaša visosti! Razprava o slikarevu zločinu tekar je evo započela.

— Zločin! to mi je sasma novo. Valjda ne mislite drugoga slikara nego li Ticiana?

— Kad ga već sami imenujete, milostivi gospodaru, to očitujem, da se o Ticianu radi. On je najvredniji, da slika junaka i gospodara, kakov je car Karlo.

Digitized by Google

— Hvala vam u Ticianovo ime — reče car, postastajuć sve to življi. — Ne ću zaista pokušat, da obustavim tiek vaše pravice. Ali kad pomislim, kako se ona polagano kreće, ne mogu doista na ino, nego iskreno požaliti vašega prvoga slikara. Što ćete s njim? Valjda nieste nakanili o glavi mu raditi...

— I odličniji su već ljudi za manje zločine, nego li se Tician biedi, prognani, ili na smrt odsudjeni — primieti dužd osbiljno.

— Netjače — reče car ustajuć, mislim, da prilično dobro poznam taj tobožnji Ticianov zločin. Ne smie li se Mletčanin zaljubiti, a da vam ne mora računa dati?

— Vi se šalite, vaša visosti! Tko bi se usudio ćuti i misli čovjeka metnuti pod iztragu? To pripada samo bogu. Nu kad se te misli i ćuti očituju, onda smo za nje odgovorni republici. Ako hoće tko da udvorava i svoju pažnju pokazuje kakovoj plemenitoj Mletčanki, mora najprije ona biti s tiem sporazumna. Ali dama ne smie privoliti bez dozvole svojih roditelja i rodjaka, a ovi ne smiju bez osobite dozvole vieća ništa odrediti, što sa proteže na buduću udaju plemkinje. Sve plemenite obitelji bdiju nad koraci pojedinih članova, a na obće dobro... A ima li Tician dozvolu našega poslanika na ferrarskom dvoru, Tebalda Čenča, da smie udvoravati njegovoj kćeri? Pa se ne samo to dogodilo, već je Tician Lauru Čenčevu i oteo, ter tako za vieke osramotio pleme, kojemu dama spada.

— Well! odgovori car. — Moram vam kazati, da i ja razumiem nešto o poštenjn. Tician je oteo djevojku, da ju spasi od sramote... Otac joj je bio namienio čast, da bude jedna od ljubovnica ferrarskoga vojvode...

Dužd potresa smiešeći se siedom glavom.

— Mogući care! — reče. Dva su mrava našla kap meda iz ulišta divljih pčela. Ne mogući se pogoditi za kap, umoči u nju jedan mrav svoju nogu, digne med, i dodje s drugim mravom k lavu. Ovaj posla k njim osu, da razvidi, o čem se radi. Zatim dodju dva medjeda, te se stanu otimati za ulište pčela. Osa poleti brzo k lavu, te mu reče: Pošalji me opet, da mjesto tebe sud odkrojim. Ne ću, odgovori lav, sada vidim i sam, o čem se radi, pak i stranke poznam. On digne šapu i ubije jednog medjeda.

— Istina, istina — zamrmlja car u sebi.

— Sudac cieloga kršćanskoga svieta slabo pristaje za mletačkoga odvjetnika — nastavi dužd osbiljno. Vladaru milijuna manjka jedno svojstvo: ne umie lagati. Ako se priznaje Ticianova opačina, to za nas, koji zakona ne tvorimo, već ih samo izvršamo, ne može odsuda biti dvojbena. Slikar nije smio počiniti zločina, da preprieči drugi, samo mogući. Uprav prije, nego li što je vaše veličanstvo ovamo stupilo, bili smo nakanili izreći osudu: doživotni progon, ili zatvor dotle, dok se ne bi zaboravilo na otmicu Laure Čenčeve.

— A koliko vremena, mislite, trebaju ljudi, da tu stvar zaborave.

— Ne znam, ali pamet im je jako dobra, sire!

Za časak sve zašuti.

— Proždenite slikara. On će k meni doći, pak se po svoj prilici ne će mnogo za vas starati, — primieti car.

— Vaša visosti! Za Mletčanina ne ima života izvan Mletaka. Da proždenemo Ticiana, to bi on sigurno zavidio Ovidovoj boli i žalosti.

Na tornju sv. Marka odbi deset sati. To bijaše oko pet sati u jutro.

Dužd ustade.

— Dužnost me zove — reče, nakloniv se sa štovanjem. — Desetorica se je sakupila.

— Vi ćete suditi Ticianu?

— Jest, vaše veličanstvo.

— Vodite me u vieće desetorice, netjače — reče Karlo kratko i žestoko.

— Car je, koji traži dozvolu, koja još nije nijednomu umrlomu dana.

Tri mogućnika, uzamši cara u sredinu, podjoše polagano i šuteći iz sobe u dvoranu vieća sedmorice. Po carevoj želji uze sam dužd u ruku sliku Laure Čenčeve i podje naprvo, da prijavi cara.

Otvori se dvorana, koja kano da nije imala nikakvih prozora. Mnogo svieća gori na stolu, pri kom sjede desetorica u crnom odielu s krabuljami na licu. Svi ustadoše, kad je car unišao.

Ne rekav ni rieči, dade dužd sliku Laure Čenčeve bližnjemu viećniku. Slika zareda iz ruke u ruku, gledana uza šapat i čudo.

— Sad mi je nešto zapitati gospodo — reče car, zvonkim glasom. Bi li bio tko od nazočnih pokraj dražestih, koje se vide na slici, u svojoj mladosti siguran, da ne će počiniti kakve ludosti? Ruku na srdce... Odgovarajte!

Desetorica šuti.

— Sudili ste Ticianu! — reče car i izadje iz dvorane.

Kad je car prispio u Aretinov ljetnik, izadje mu na susret Tician žalostna lica.

— Gdje je tvoja dama? — zapita ga car ogledavajuć se živo.

— U pradu u palači Čenčevoj, — odvrati Tician.

— Je si li se razgovarao s njom?

— Jesam, vaše veličanstvo.

— S kakvim mi to licem kažeš, slikaru? Ne bi li čovjek morao reći, da si svoju vjerenicu na vieke izgubio?

— Ja sam ju izgubio, gospodaru — viknu Tician strastveno i bolno. Ona je zaručnica Andrije Donata. Dali su joj na izbor: ili će ići u samostan, ili, i udavši se za lukavoga Donata, mene osloboditi tamnice od petnaest godina. Ona izabra posljednje.

Digitized by Google

— Ah, ti punički lopovi! — To je bilo sve, što je odgovorio car, koji je u sebi za čas zaboravio, da je car.

Oslobodjenoj svoje takmice podje signori Lauri Eustachiovoj jako brzo za rukom opet steći ljubav Alfonsa ferrarskoga, koji je malo za tiem, što je Karlo V. ostavio Italiju, Ticiana opet na svoj dvor pozvao.

POUKA.

Bosiljevo.

(Konac.)

Mnogo je u stranah Bosiljevačkih dodijavala i zatirala narod prijašnjih vjekova zlosretna goropad turska, harajući i pustošeći više od dva stoljeća ove priedjele. Počam od god. 1408. čestokrat su turski čopori naroda iz obližnje Kranjske i Hrvatske u sužanjstvo.[21] God. 1471. opet na same duhove napadnu turski čopori na ovu stranu prama Vinici. G. 1522. porobiše Turci na samu cvjetnicu Kranjsku oko Krasa, Ribnice i Kočevja; za njimi podje u potjeru kranjski zemaljski kapetan Josip Lamberg preko Kupe do Bosiljeva i dalje, ali ih uhvatiti ne mogaše, i Lamberg vrati se s vojskom

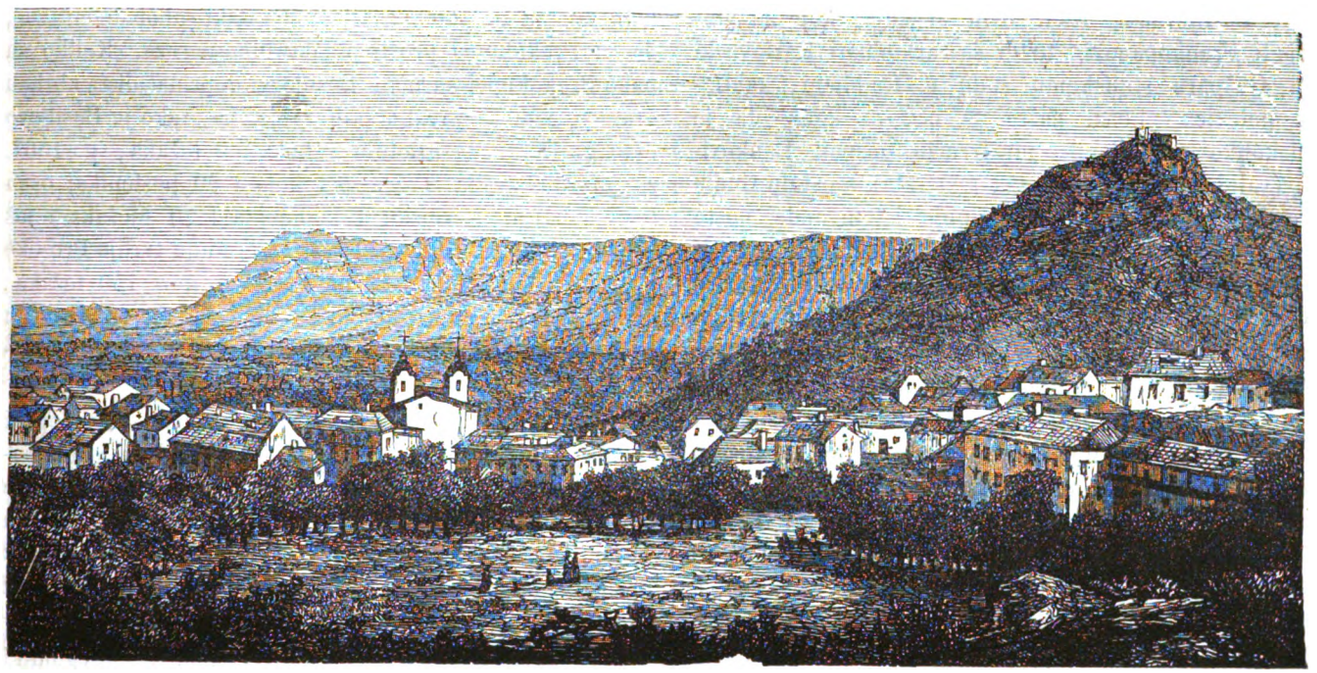

Postojna u Kranjskoj.

preko Tovunja, Lešća, Lipe na Bosiljevo, pregaziv Kupu kod Vinice, Poljana i Podbrežja navaljivali u Kranjsku, strahoviti zulum počinjajuć, kuda su godj kopita njihovih konja dopirala.[19] Grozan bijaše napadaj g. 1431., kadno Turci 8000 momaka jaki preko ovih priedjela navališe u Metlički kraj, sažgav crkve i sela, poklav ljudstvo i porobiv sve, što se je samo ponieti dalo.[20] Jošte užasnije bilo je krvoproliće o duhovih g. 1469., koje godine 10.000 Turaka udari preko ovih strana i prošav Kupu, utabori se kod Metlike, odkuda ti zulumčari kojih četrnaest dana sav okoliš nemilice harahu, poubijav starce i djecu, popaliv crkve i sela, te odvedši preko 60.000 baš iz Bosiljeva u Kranjsku. Napokon god. 1543. pohara velika turska vojska Bosiljevo, Ribnik, Novigrad, Metliku, Krupu, Semič, ali ju na povratku uhvatiše u Gackoj hrvatski vitezovi Petar Keglević, knez Juraj Senjski, knez Blagajski i Vuk Tržački te hametom poraziše Turke.[22] Takovih četovanja turskih bilo je i prije i kašnje bez broja. Spominjemo samo jošte okršaj naše vojske i Turaka godine 1582. na pogledu Vinice blizu Kupe, u kojoj je potučena karlovačka posada toliko, da je jedva živ utekao vodja Keglević. Još iste godine mjeseca prosinca udari kojih osam stotina Turaka na Bosiljevo. Kad o tom došla viest u Karlovac, spremi se na Turke kapetan arhibuzira ge-

[19] Hammer: Geschichte d. Osmanischen Reiches. Dio II. Mittheilung d. hist. Vereins in Krain. Jahrg. 1860.

[20] Valvazor knj. XI., str. 389.

[21] Valvazor XV., str. 369.

[22] Valvazor knj. III. Tomašićeva kron. u Ark. knj. IX.

Digitized by Google

neralovih Adam Eihelburg sa tri krila svojih konjanika i još drugih 200 husara i razbije pomoćju Bosiljevačkoga kneza Gašpara Frankopana Turke, ali za nekoliko dana pomoli se ta goropad opet, zovući naše nekoliko puta na mejdan. Nahrupiše turski konjanici prama Kupi robeći Pribanjce, Vinicu i druga mjesta po obližnjoj Kranjskoj, ostaviv svoje pješake pod Bosiljevom. Ovaj čopor turski stiže napokon Eihelburg i uhvati se s njimi tući; u prvoj vatri izbijeni su nemilice Turci, ali poslije dospiju nekako naši u zasjedu, obkoli njih jaka sila od 3000 Turaka, i tu postradaše mnogi hrvatski i kranjski vitezovi; izgibe i kapetan Eihelberg, a ostali biegom svoj život izbaviše. Nego i Turci znatnimi žrtvami ovu pobjedu platiše; u ovih kreševih poginulo ih do tri stotine, a dvie sto zarobljenika zatvoriše naši u grad Bosiljevački. Radi ovih sužanja, koje su uhitili ljudi Frankopanovi, tužili su arkibuziri Karlovački kneza Gašpara stališkomu sudu u Ljubljani, zahtievajuć polovicu pliena, našto se očitova knez, da je on nekoliko zarobljenika jur izručio gospoji Lenkovićevoj (valjda suprugi kasnijega generala), a ostalo roblje da će dieliti sa Karlovačkimi vojnici istom onda, pošto i oni njemu dadu dio od ugrabljenoga ljudstva i konja.[23] Jošte dva puta, koliko nadjosmo zabilježeno, dotužiše Turci Bosiljevu: godine 1602. kadno ta neman sve po sniegu dotrča preko Tounja do Lešća i Bosiljeva, popaliv sela i zarobiv do sto osoba, i god. 1645., kadno požgaše Smoljake pri Karlovcu i Bosiljevo.[24]

Kao što je čitavu našu kraljevinu četovanje tursko i vječno ratovanje s njimi upropastilo i uništilo, tako su i Bosiljevački priedjeli grozno postradali u to najnestašnije doba naše kobne prošlosti. Narod velikom česti odveden je u robstvo ili je turskim mačem posječen, a ono što je ostalo živo, zaklonilo se velikim dielom u sjegurnije krajeve preko Kupe i Save. Izmedju župa u Bosiljevačkom kraju obstojaše neprekidno samo ona sv. Mavra u Bosiljevu, dočim Tolićka (sv. Ivana na Globornici), sv. Lenarta u Liplju, navedene u popisu od g. 1505., pak Lipska sv. Nikole, postojavša još god. 1574., u to vrieme prestaše. Koli je malo prvobitnoga pučanstva u Bosiljevu danas, vidi se iz jur pomenute kladirne desetinske od g. 1518., gdje su redom nabrojeni svi obvezanici, a od ovih ima sada samo još nekoliko porodica u Bosiljevu, poimence Šibeniki, Požege, Blažići, Drkosi, Sudetići, Hrbolići, Petki, Bernardići. Staro slobodno plemstvo tečajem vremena sasvim izčeznu, a čitavo ljudstvo bude skučeno pod jaram kmetstva, te ga je istom poslije turskih vremena još jače pritiskivala vlastela. Napredka nije moglo biti u ničem, a najmanje u gospodarstvu, jer je narodu valjalo za obranu vlastitoga života izmienit plug i motiku sa sabljom i puškom i vječnu stražu stražit proti azijatskomu nekrstu. Tragovi ovoga nesretnoga stanja žalibože i danas svuda se vide.

Čitavo Prekokupje uslied turskih nasrtaja toli osiromaši, da nije već polovicom šestnaestoga vieka moglo podavati nikakovih državnih danaka, i zato se u odnosnih popisih o porezu niti ne navadja. Medjutim dužnost je bila i tada tamošnjemu pučanstvu, da vojuje na Turčina i da pomaže kod popravka i gradnje pograničnih tvrdjava osobito Karlovca, koga tada osnivahu. G. 1578. zamoliše pače hrvatski stališi kralja, da rieši sve plemiće uz Kupu podavanja „kraljevske dike“ (poreza), pošto oni i onako uviek na straži stoje radi obrane ostanaka kraljevine (reliquiarum regni). Zakonskim člankom 10. od g. 1600. zaključi hrvatski sabor definitivno, da su Prekokupci prosti od davanja poreza. Koliko su pako Prekokupci naročito Bosiljevci doprinašali za obranu granice, vidi se iz saborskih zapisnika, tako je Bosiljevo dalo g. 1562. za gradnju 1 kola i 8 težaka, g. 1567. za utvrdu grada Tržca pet kola i 50 poslenika, osim toga u narodnu vojsku 4 konjanika i 20 pješaka i još k tomu dimnice 10 fr. g. 1573. za gradnju tvrdje Preseke na rieci Glini i Petrovca na Petrovoj gori 150 težaka; god. 1574. za popravak mosta kod Slunja, za utvrdu trga Slunjskoga i tvrdje Turnja (pri Karlovcu) sto težaka i 20 kola.[25]

Oko god. 1580. povukoše se Tržački Frankopani sasvim u Bosiljevo i obližnji Črnomalj u Kranjskoj, pošto je već prije toga nakon dugotrajne očajane i hrabre borbe njihove pogranične gradove Drežnik, Tržac i Furjan Turčin osvojio, a Brinj carska vojska zauzela bila. Iz Bosiljeva nastaviše oni borbu sa muslomani uz nestalnu sreću, ali vazda s jednakim odličnim junačtvom.

U nesreću domovine počela je nemila kob progoniti i Frankopansku obitelj. Ozaljska grana te porodice izumre g. 1575. posljednjim Stjepanom Ozaljskim sinom Ferdinanda, a unukom Bernardinovim, toli nesretnim, da je bio po gotovu s uma sišao; još prije toga prestavi se s ovoga svieta u najljepšoj muževnoj dobi slavni vitez Franjo Frankopan Slunjski, sin Jurjev, posljednji potomak ote glasovite loze. Ostavinu Ozaljskoga baštiniše Krsto, Juraj i Nikola Zrinski, po svojoj materi Katarini, supruzi Sigetskoga Leonide Nikole Zrinskoga, ali pošto je Gašpar Tržački, sin Nikolin na temelju rodbinskoga prava podigao pravdu radi nasljedstva, nagodiše se Zrinski s njime g. 1580., odstupivši mu imanja Novigrad na Dobri, Zvečaj, Severin i Novi u Primorju. I na imanja Slunjskoga prijavi Gašpar svoje pravo, ne mogav ipak uspjeti svojom tražbinom, akoprem je sabor hrvatski g. 1573. njegovu stvar kralju preporučio i zagovarao. Slunjske gradove Slunj, Cetin, Kladušu, Kr-

[23] Valvazor, Vitezovićeva kronika i Mittheil. d. h. Vereins in Krain za g. 1863. str. 6.

[24] Vitezovićeva kronika i Croatia plorans.

[25] Saborski zapisnici u zem. arkivu.

Digitized by Google

stinju, Goru, Letovanić zapremi carska vojska, a do skoro veći njihov dio osvojiše Turci. Gašparu se Frankopanu poslije na žao dalo, da je toli malo dobio od starinskih imanja svoje obitelji, te nezadovoljan ugovorom, stane tražiti i ostala imanja, napastujuć Zrinske u mirnom posjedovanju istih. Razmirica sbog toga trajaše medju Gašparom Frankopanom i njegovimi sinovi Jurjem, Nikolom i Vukom s jedne, te medju knezovi Zrinovići s druge strani do trideset godina, a medjusobna trvenja izvadjahu na javnu sablazan i na veliku štetu obojice paraca, te zator njihovih podanika tolikom žestinom, da bih pomislio: eto još onda trajahu vremena bezpravja i prava jačega u podpunom smislu. Osobito natezao se sa knezovi Zrinskimi Juraj Tržački, iza kako se je povratio nakon smrti otčeve g. 1589. u Bosiljevo iz Ljubljane, (gdje je kod svojeg rodjaka Krištofa Auersperga na naucih boravio,) i pošto je upravu obiteljskih imanja preuzeo za sebe i za svoju braću, od kojih bio je tada Nikola istom 6. godinu navršio.[26]

Zrinski vratiše Frankopanom šilo za ognjilo. Već g. 1589. prosvjedova Jure Zrinski po Petru Baljardiću, upravitelju Ozlja, pred kaptolom zagrebačkim proti zakupu Novoggrada na Dobri na Vuka Auersperga, s kojim se bješe Katarina Lenkovićka, udova Gašpara Frankopana a kći čuvenoga krajiškoga generala Ivana Lenkovića već pogodila, i ovaj Novigrad jur držao, a za razlog u prosvjedu navodi Zrinski ne obziruć se na svetčano sklopljenu diobnu nagodbu, da je taj grad prava Ozaljskih Frankopana, i da je po nasljedstvu na Zrinske dospio.[27] G. 1590. zahtievao je Jure Zrinski sudbeno povratak prije ustupljenih imanja pod izlikom, da Frankopani ne zadovoljavaju uvjetom ugovora, zadirkujuć u mirni posjed ostalih nasliedjenih imanja i ne štiteći Zrinske od kraljevskoga fiska, kako se bjehu obvezali. Nasuprot odgovori izaslaniku kaptolskomu popu Andriji Radoviću Jure Tržački u Bosiljevu, da ne mari držati se ugovora, koj da je unatoč pravu obitelji Frankopanske sklopljen, da zadobljena imanja ne kani odstupiti, a da će i ostala tražit, jer su ista ostavljena Zrinskim samo za čuvanje dok Turci na nje navaljuju.[28] Kad je ponarasao Juraj Frankopan, znao je on i krupnije stvari izvadjati. G. 1598. ugrabi njegov kastelan severinski Ivan Osojnički silu goveda, jaradi i ovaca Zrinskovim slobodnjakom iz Prilišća u pustom mjestu Kamenskom, a godine kašnje otme Frankopanski službenik Vuk Lovinčić Zrinskovim kmetovom iznad grada Bakra na javnoj cesti pokraj sela Zdihova oružanom rukom više konja i robe; isto tako posvoji si Juraj blago slobodnjaka Priliškoga Matije Šimunovića, što ga uhvati na brdu Kmeti zvanom pri Novomgradu. Iste godine nahrupi sam Jure sa svojimi plemenitimi službenici Vukom i Petrom Lovinčići te Andrijom Cvitanovićem i otme Prilišćanom konje, a takovih otimačina i nasilja na ljude Zrinskove bilo je češće.[29] Dakako da je sbog ovih bezakonja iskao Zrinski pravdu, i napokon se pogode Zrinski i Tržački na dan pred Blaževo g. 1691. u mjestu Prilišću pred izabranimi porotnici, medju kojimi bijahu tadašnji podban i župan Zagrebački Krsto Mrnjavčić, nadmeštar kraljevina Gašpar Petričević, podžupani Franjo Medošić, Ivan Pogledić i Tomo Severšić, žup. sudci Pavel Šćitarjevački, Brnardo Severšić, bilježnik Ivan Šašinovački, te susjedi plemići Nikola i Tomo Mogorčić, Ladislav Govorković i Stjepan Šoštarić, da će vratiti oteta goveda i ovce, naknaditi počinjene štete a to sve na dan 2. ožujka na opredieljenom mjestu pri porušenom kastelišću i crkvi sv. Jurja na Vukovoj gorici. Medje gradova Novog na Dobri i Bosiljeva da će poštovati onako, kako su ustanovljene u nagodbi sklopljenoj pred žup. sudom za života Gašpara Frankopana; napose što se tiče Prilišćana, da će im prosta biti paša po briegu Kmeti zvanom. Blaga niti novaca ne postavi ipak Juraj Frankopan kako je ugovoreno, a kad je podbanu sa žup. častnici valjalo nagodbu ovršiti, opro se je tomu Juraj po dva puta oružanom rukom. Prvi put nije dopustio Frankopan sudbenim izaslanikom niti približiti se Bosiljevu, prosvjedujuć proti ovrhi po svojem slugi Petru Protulipcu, koj je vrata gradska zatvorio. Kad se pako o Jakovlju g. 1602. sudci porotnici u družtvu više inih plemića poimence Nikole Baldaka Topličkoga, Petra Otmića od Klokoča, Gaše Ajtića od Buzete, Krsta Tomašića od Belaja i Nikole Mogorića od Like gradu Bosiljevu domaknuše, uzjaši Jure konja, i sastavši se sa izaslanici na javnom drumu pred gradom, svetčano im izjavi, da se on njim ne pokorava, da njih nije vlastan izašiljati na ovrhu palatin ugarski, arkibiskup Kaločki Martin Heteški, i da se prieporna stvar imade razviditi i razsuditi pred nadležnim banskim stolom. Kad zatim izaslanici popodjoše malko bliže prama gradu, podignu proti njim službenik Frankopanski Martin Skoblić u nazočju kneževom sablju, i u tili čas izleti iz grada veliko množtvo oružanih sluga, podložnika i dapače četa carskih oklopnika iz Karlovca, kojim je tada zapoviedao Juraj Frankopan, te stane u jedan mah pucnjava iz pušaka i topova. Toga se izaslanici poplaše i pobjegnu u Prilišće. Ob ovom sukobu izviestio je podban Mrnjavčić sabor hrvatski, a odgovor Frankopanov, što ga je na konju sjedeći izustio, nalazi se, jedini u hrvatskom izvorniku, zabilježen u saborskom zapisniku. Primjera ovakovih da su kao u ovom slučaju u carskoj službi nalazeći se vojnici na krajini, osobito kad su im zapoviedali Niemci, umješavali se nepovlastno u poslove gradjanskih vlasti, i kadšto osujećavali odredbe kralje-

[26] Neo reg. acta, fasc. 315, br. 17 i 18.

[27] Neo reg. acta, fasc. 317. br. 12.

[28] Neo reg. acta, fasc. 313, br. 4.

[29] Neo reg. acta, fasc. 313, br. 14., 16., 17. i 51.

Digitized by Google

vinskih sudova, bilo je i odviše prije i kašnje toga u našoj domovini.

Povodom ovoga odpora Frankopanova, naloži kralj Rudolfo, da se imade vojskom zauzeti grad Bosiljevački i ostali gradovi, te predati Zrinskomu na uživanje toli dugo, dok Frankopan ne namiri tražbine, čemu je pako ovaj sada doskoro i zadovoljio, te se odustalo od vojničkoga brakia. Medjutim čim preminu Jure Zrinski, poče opet Frankopan uznemirivati njegovu udovu grofinju Stubenbergovu osobito u posjedu primorskih imanja, tako da mu se je kralj g. 1603. opet prietio vojničkom obsadom.[30]

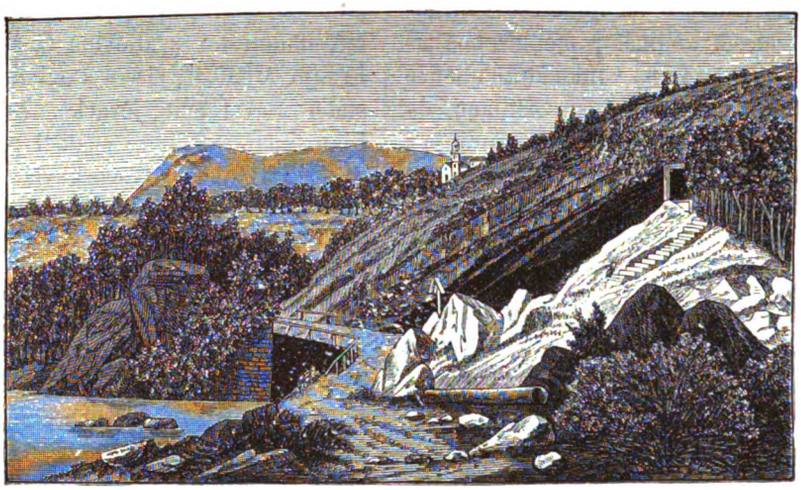

Iz postojnske špilje: Ulaz.

Godine 1612. počinili su ljudi kneza Nikole i Vuka Frankopana, mladje braće Jurjeve, na novo znatne štete u kotaru grada Ribnika, i kad takvu niesu htjeli Frankopani uslied pukle odsude platiti, dospješe pod zapljenu Bosiljevački kmetovi u Pavlakovoj (sada Vukovoj) Gorici, koje ipak opet osvoji Nikola, povedši sa sobom trabante i službenike svoje, plemiće Stjepana Vulakovića, Ivana Severinskoga Čižmešu, Jurja Brajšića, Martina Mihačevića Čubretića, Petra literata Gretića, Grubišu Stojkovića i više drugih. Kako su se onda sudbeni poslovi još više raztezali nego danas, a naši djedovi bili pedantični pravdaši, u ovoj stvari opet je sudjeno na novom ročištu u Vukovoj Gorici, kod kojega prisustvovahu osim dvaju podžupana Severšića i Črnkovačkoga, župnika Karlovačkoga Mihovila Pulčevića više žup. sudaca i nekoliko plemića.[31] Prkos i zazor trajao je medju ove dvie proslavljene obitelji na uštrb i žalost otačbine naše sada manjom sada većom žestinom i nadalje i svršio je istom zarukom Katarine Frankopanove, kćeri generala Vuka, sa banom Petrom Zrinskim, ili da još bolje označimo, tekar tragičnom smrti posljednjega hrvatskoga Frankopana i bana Petra u Bečkom Novom Mjestu.

Iz postojnske špilje: Okovani panj.

Pošto su knezovi Frankopani u prošasta ratna vremena velika i prostrana svoja imanja po bivšoj vojničkoj krajini i po sadanjoj turskoj Hrvatskoj odpustili stranom na vojnički erar, stranom Turčinu, valjalo im je svu brigu uložiti, da što bolje urede preostavša imanja, i da na njih nadoknade proriedjeno pučanstvo novimi naseljenici. U opustjela sela bosiljevačka naleglo je svršetkom šestnaestoga vieka iz priedjela, koje Turci zauzeše ili poharaše, dosta svjetine, a po sadašnjem njihovu imenu Bosanci, Klokočki, Bišćani, Blagajci, Vitunjski, i Skradski, te po inih imenih znade se i danas, odkle im djedovi ovamo prispješe. Kakove je pako primjese došlo medju pučanstvo Bosiljevačko s vremenom, može se razabrati i po tom, što su Bosiljevčani ženili kadšto i Turkinje. Tako je plemić Ivan Mamić ženio g. 1670. pokrštenu Katunu (valjda Katu), koja se Turkinjom zvala Žiža, a još g. 1691. rodilo se diete činovnika vlastelskoga Ivana Karniona, iz braka sa Turkinjom Anom Fajel.[32]

A i nekoje znatnije hrvatske plemićke obitelji, bježeće pred turskom silom iz svojih zavičaja, potražiše utočišta u ovih krajevih. Tako osim jur pomenute obitelji Lovinčića doseli se u Protulipu i Vodenu dragu prastara obi-

[30] Neo reg. acta, fasc. 313, br. 19, fasc. 314, br. 35 i fasc. 317, br. 8, 12 i 13.

[31] Neo reg. acta, fasc. 318, br. 37 i 38.

[32] Krstne matice župe bosiljevačke.

Digitized by Google

telj Mogornića iz Like, gdje još danas stoje podrtine grada Mogorića, u Doljna sela nad Kupom obitelj Klasnića (sada prosti seljaci) od Klasnićgrada u Petrinjskom okružju, u Lešće negda moguća i razgranjena porodica Tomašića, kojih predju literatu Stjepanu Tomašiću kralj Matija g. 1481. potvrdi posjed na rieci Korani. Ova posljednja obitelj bila je još g. 1630. u vlastničtvu grada Belaja pri Karlovcu, a iz nje potekao po svoj prilici hrvatski kronista Ivan Tomašić. Plemića Tomašića ima i sada u Lešću do dvadeset kuća, veoma su osiromašili, i jako okukavili. Na glasu bile su i obitelji Babonosića i Skoblića iz Like, po kojoj posljednjoj prozvano je selo Skoblić-brdo pri Bosiljevu.

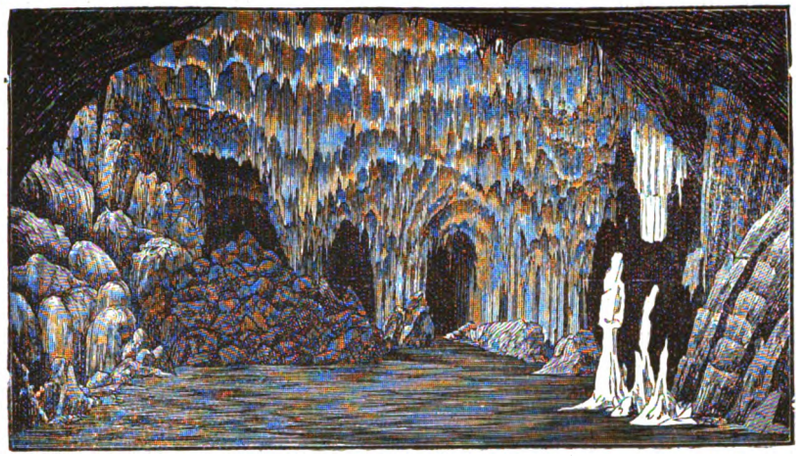

Iz postojnske špilje: Plesna dvorana.

Velevažan dogodjaj za našu domovinu sbio se je na dospietku šestnaestoga vieka naselbom pravoslavnih i katoličkih uskoka iz zemalja, koje su Turci bili posjeli. Osim onih uskoka, što se polovicom sada pomenutoga vieka naseliše u Senj, u Žumberak i u priedjele obstojavše varaždinske krajine, nije bilo dugo nikakovih većih naselbina po Hrvatskoj; u današnju hrvatsku krajinu doprieše oni istom kašnje na svršetku šestnaestoga i tečajem sedamnaestoga vieka, iza kako je podignut Karlovac, uredjena obrana granice, te i ukroćena prva bjesnoća turska ponajviše mišicom staro-jedioca Hrvata.

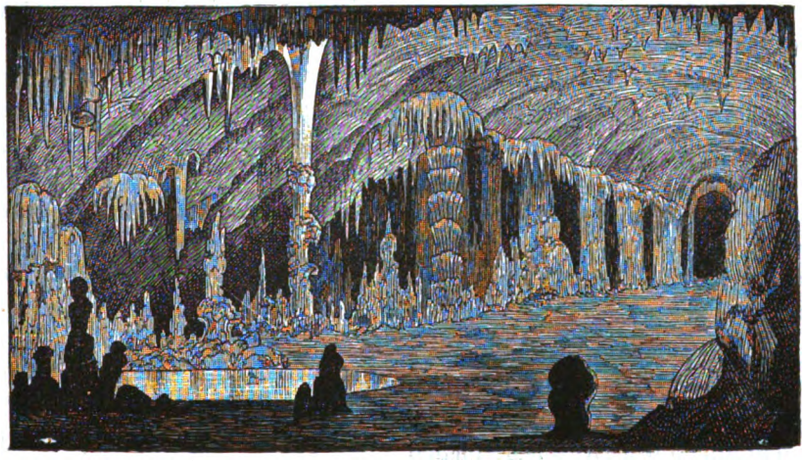

Iz postojnske špilje: Palme.

Za knezove Zrinjske i Frankopane znade se, da su oni uskoke, kad bi dolazili u one strane, pomagali i rado naseljivali, te se njimi vojujući rado posluživali, a žalibože da su s njimi kadšto poduzimali i stvari nevaljale i ne dopuštene. Već za starijeg Vuka Frankopana, kojega glavno djelovanje jur u kratkom nacrtasmo, veli Stjepan Frankopan Ozaljski, u pritužbi god. 1546., da uskoke napušta na njegovo imanje na plačkanje.

Prva seoba pravoslavnih u Gomirje desila se g. 1600., a naseljenike primiše braća Juraj, Nikola i Vuk Frankopani po nagovoru Karlovačkoga generala Jurja Lenkovića i po poruci tadašnjega vrhovnoga upravitelja Krajine nadvojvode Ferdinanda, kasnijeg cesara. Lenković dovede naseljenike iz Korjenice, u tada sasvim pusto pod Severin spadajuće Gomirje, za koje je bilo kasinje i opet pravde medju Frankopani i Jurjem Zrinskim, tvrdeći ovaj posljednji, da se kaštel Gomirski nalazi u području tada već razorenoga grada Vitunja.[33]

Manastir Gomirski sagradiše god. 1601. došavša tri kaludjera Axentij Branković, Bisareono Vučković i Mardarij Orlović. U isto vrieme naseliše uskoci Drežnicu, Moravice, Vrbovsko, Ponikve, pa preko Kupe Marindol i Bojance u pristojalištih Zrinsko-Frankopanskih gradova Bosiljeva, Severina, Vitunja, Modruša, Tounjske Peći i Janjca (podrtine toga grada nalaze se kod Generalskog stola na jednom brdu) God. 1632. dodjoše u ta mjesta novi naseljenici,[34] a medje zemljišta dade im g. 1649. odkazati uz godišnji danak od 100 fr. general Vuk Frankopan po svojih službenicih Nikoli Klasniću, Nikoli Poglediću i Nikoli Babonosiću u nazočnosti kneza Gojmirskoga Cvitka Stipanovića i vojvoda Bogoja Ognjanovića i Radovana Stipanovića, kao zastupnika „i osta-

[33] Izvorno hrvatsko izvješće sudca Bernarda Severšića u zem. arkivu fasc. 1650. br. 35.

[34] Vitezovićeva kronika; Kušan: Geschichte des Oguliner Regiments. Izvorno hrvatsko izvješće sudca Brnarda Se-

Digitized by Google

loga puka Vlaških sinov, Gojmerčanov, Vrbovčanov i Moravičanov".[35]

Najznamenitiji od svih Tržačkih Frankopana bijahu ban Nikola i njegov mladji brat Vuk Krsto, koj je jedini izmedju Hrvata osim dvajuh Lenkovića, preselivših se na Kranjsku, povišen na tada veoma odličnu i prevažnu čast velikoga generala i zapovjednika sve hrvatske i primorske krajine. Ban Nikola bio je čovjek žestoke krvi, svadljiv, kadšto nasilan, nije se žapao zamjerit saboru i stališem, koji ga g. 1621. osobito nastojanjem glavnih njegovih protivnika, knezova Erdöda, prisiliše na odstup banstva, ali je bio Nikola takodjer muž umno nadaren, patriotičan, darežljiv prema crkvam i sirotinji, a uz to slavni vitez i vojvoda izkazav se u mnogo ratnih prigoda odličnim junačtvom, ostavivši svojemu harnomu narodu oporukom vječnu spomen utemeljajem zavoda za uzgoj učeće se mladeži (današnji kr. konvikt u Zagrebu). Nikola nije zaboravio ni na Bosiljevo, gdje je većim dielom svoje dane osobito iza odstupa od banstva sprovodio, poklonivši znatne svote za crkve sv. Mavra i Bogorodice na Gradišću, koja zadužbina izplaćena je istom poslije zauzeća Bosiljeva po kr. fisku. Poštenjem, ugledom i junačtvom nije ni malo za Nikolom zaostao brat mu Vuk, samo što je ovaj bio mudriji i oprezniji, a o Vuku u obće kod svih suvremenika, koji ga poznavahu, pronio se bio jedan glas, da od njega nikada nije bilo hrabrijega, odlučnijega i razboritijega vojvode i poglavara nad Krajinom, te kad se je g. 1652. u 74. godini svoga vieka iz ovoga svieta prestavio, zaplakala je, kako Vitezović pripovieda, nad tolikim gubitkom čitava Krajina i savkolik hrvatski narod.

Zavist njemačka nije dala kašnje nikad više ni jednomu Hrvatu popeti se do velike generalije u Karlovcu, bojeći se Niemci, ne bi li se možebit zanio čitav narod za kakovim Vuku sličnim otačbenikom i ne bi li interesi njemačke klike time postradali. Ob ovoj bojazni i o nastojanju naših narodnih protivnika imade u sačuvanih spomenicih dosta traga, a upravo u tom leži poglaviti uzrok, što su naše dvie sgolnjo hrvatske, stieg hrvatski uviek u vis držeće, glasovite obitelji stranputice zavedene grozno postradale.

O životu i boravljenju Nikole i Vuka u Bosiljevu imademo u listinah dosta tragova. Da sve ne iznosimo, navesti ćemo, da oba kneza god. 1604. podieliše Vuku Lovinčiću i njegovu polubratu Jurju Klasniću imanje Žubrince; g. 1607. darovaše braća Jurju Dabieviću imanje Šalković u držanju grada Novog.[36] G. 1644. potvrdi posjed Novogradskomu kloštru pri moru Nikola Frankopan. (Datum v gradu Bosiljevu na 14. julia).[37] Izmedju darovnica Vukovih sinova Gašpara, Jurja i Franje Krsta zanimiva je jedna od 27. srpnja 1658., kojom dadoše knez Juraj, podgeneral Karlovački i markez Franjo Frangepan svojemu vojvodi Vuku Mandiću zato, što dovede hrišćane Uzorčane iz Turske (Valachi Uzorchavenses ex Turcia), u kršćanstvo 4 kmeta u Otoku pri Troš Mariji uz obećanje, da će mu još štogodj darovati, kad dovede čitavu svoju krv na njihovo zemljište.

Obitelj Mandića vele je zaslužna za krajišku i kršćansku stvar. Otac Vukov Manojlo bio je vojvoda u Kamenskom pri Karlovcu, i izveo je pod podgeneralom Jurjem Frankopanom 90 kuća uskočkih iz Turske, koji se naseliše oko Otočca. Sam Manojlo posjekao je svojom rukom 24 Turčina a medju njim harambaše. G. 1673. kad je cesar Leopold njegovu sinu za zasluge darovao pusti dvor Gomiljak, vinograd Tihovlje i selo Podrebarje pri Bosiljevu, bilo je Manojlu 90 godina.[38] Mandići posjedovali su i imanje Hrčić kod Kupe, koje je od mnogo godina vlastničtvo obitelji pisca ovih redaka.

Iza smrti Gašpara i Jurja Frankopana sinovaca Vukovih, osta cieli držatak prekokupski i primorski najmladjemu njihovu bratu, nesretnomu Franji Krsti. Taj izvanredno daroviti mladić gorio je plemićkim zanosom i ambicijom; uz to je bio valjano naobražen i pjesničkoga duha. Njegove nedavna pronadjene i tiskom objelodanjene pjesme u bosiljevačko-brajskom narječju, pune su uzleta poetičnoga i jamačno jedan od najboljih proizvoda kajkavsko-čakavske starije knjige.

Krsto poslije više vjekova potraži savez sa rimskimi Frankopani, i primi prvi naslov rimskoga markeza, kako se je on dosljedno počam od g. 1658. pisao. Rado se je bavio u inostranstvu, i putovao g. 1662. opetovano u Rim, gdje si nadje vjerenicu u plemkinji mletačkoj Juliji de Naro, rodbini čuvenoga kard. Barberinia, koja je bila po svojoj ljepoti i miloti daleko na glasu. Franjo Krsto služio je od dječačtva na krajini postavši kapetanom ogulinskim, zatim glavarom Senja i primorja i vicegeneralom u Karlovcu. Nešto političke okolnosti, nešto nanešene njemu i rodu uvrede, nešto zaveden po svojoj sestri Katarini i šuru Petru Zrinjskomu, zaplete se u okletvu i pobunu proti državi i cesaru Leopoldu, te postade najžešćim izmedju urotnika. Priprave za ustanak većom stranom obavio je Krsto s eneržijom i bezobzirnosti. Dogovori glede ustanka vodjahu se ponajviše u Bosiljevu, budući udaljenom od svakoga nadzora; Orfeo Frangepan, rodjak Krstin, valjda potekavši iz loze videmskih Frankopana, nosio je glasove izmedju Čakovca i Bosiljeva, kad su čelovodje ustanka bili razstavljeni. U Bosiljevu nadjena su mnoga

veršića od god. 1602. u zem. arkivu, fasc. 35. Moje bilježke.

[35] Izvorna nagodba u mojoj sbirci.

[36] Obe listine u mojoj sbirci u starih prepisih.

[37] Izvorni list medju pismi novljanskoga pavlinskoga manastira u zem. pismohrani.

[38] Neo reg. acta, fasc. 674, br. 14.

Digitized by Google

pisma okletnike žigošuća i hrvatski izvornik spominjuća za kraljevski dvor poljski, koja je probudila prigodom iztrage toliki zazor proti urotnikom. Daljnji udes urote i pogubljaj bana Petra Zrinjskoga i Krste krvničkim mačem u bečkom Novom Mjestu god. 1671. većom stranom je poznat, a zanimat će naše štovane čitalice čuti, kako je u oči gorke smrti najvećma jadikovao Frankopan, što mu se je tako mladjahnu dieliti od svoje žarko ljubljene vjerenice, pisavši joj u Italiju, kamo se ona uklonula bila, oprostni list pun žalosti, čemera i sdvojenja sbog toli užasnoga razstanka i tolike nesreće. Kako pako i Julija nije niti u daljini svoga supruga zaboravila, dokazuje nam njezina smjerna molba na mletačkoga poslanika u Udini, da joj dozvoli poslati dva čovjeka u Kanižu, kako da doznade za miloga supruga, i za njegov udes, te njezina razcviljenim srdcem pisana molba na kneza Lobkovica, ne bi li joj dao glas o preljubljenom suprugu i ne bi li mu se smilovao.[39]

Strahota, što se počinjalo na imanjih Zrinjsko-Frankopanskih iza kako je pobuna odkrita. Osim velikoga genenerala Josipa Herbersteina najviše su grabili njegovi prvi doglavnici grof Ernest Paradeiser i grof Sauran, koj se posljednji na Bosiljevo nameči. Na Bosiljevu nadjoše liepih konja, kočija, oružja, vina, žitka; i sve to u tili čas raznesoše. Hrištjani iz Doljnih Moravica, Gomirja i Vrbovskoga sliedjahu karlovačku soldatesku, te porobiše po divljačku gorski kotar, naročito Skrad i Turanj (Brod-Moravice) i razoriše selo Raduč (more hostili et tyranico). Paradeiseru je kašnje dokazano, da je od ugrabljenog imetka preko 15.000 fr. vriednosti za sebe spravio. Kraljevski fiskus imao je muke, dok je sasvim oglobljena imanja mogao primiti; kasnije ih je ravnala kr. požunska komora, kojoj je predsjednikom bio arcibiskup bečki grof Leopold Kolonić, a glavnim punomoćnikom Grgur Pavišić. Upraviteljem Bosiljeva i Severina postavi komora Jurja Kukuljevića, koj se g. 1674. spominje kao vlastnik imanja Steljnika.

Na Bosiljevo i na ostala Frankopanska imanja prijavi se množtvo zvanih i ne pozvanih baštenika. Sofija Forgačeva, udova Jurja Frakopana zamoli povratak imanja Brežca u Štajerskoj, koje bješe takodjer zaplienjeno premda ga je ona kupila bila od Krste Frankopana; ujedno i 10.000 fr. za pogreb pokojnoga si muža. Suprug njezine kćeri Marije Julijane grof Ferdinand Traun zahtievaše nasljedstvo svih imanja Tržačkih, ali ga odbiše, pozvavši se na ugarsko-hrvatski zak. članak 31. od g. 1599., koj braniaše strancem držati imanja po Ugarskoj i Hrvatskoj; navedoše zastupnici erara u odputi i taj razlog, da je kralj Bela darovao imanja tobože samo mužkomu koljenu. I pukovnik Franjo Oršić mnogo je izticao svoje zasluge pri ugušivanju ustanka, moleći barem jedan dio Bosiljeva. Najbezobrazniji od sviuh molitelja bijahu pako braća Ferdinand, Vilhelm, Juraj, Sigismund, Ivan, Adam i Karlo Veikhard Purgstali, tražeći imanja Bosiljevo, Severin i Svarču pod izlikom, da će ovimi imanji moći zaokružiti svoje u Kranjskoj s onaj kraj Kupe ležeće imanje Vinicu.

Bosiljevo dobi napokon darovnicom od 9. travnja 1683. za zasluge i za neku tražbinu uz neznatan doplatak ban hrvatski Nikola Erdödi, doista jedan od glavnih protivnika Zrinsko-Frankopanske kuće medju hrvatskimi velikaši, ali inače iskren i čestit Hrvat, koj je najviše pomogao, da se osujetiše opasni osnutci Herbersteinovi a svoj gorljivi patriotizam pokaza u ova težka i čemerna vremena i u pismu od 25. svibnja 1670. gdje zagrebačkoga biskupa Borkovića zaklinje, da „sada ili nigdar treba za patriju stati“.[40]

Erdödi nije dobio čitava Bosiljeva, kako ga držahu Frankopani Herberstein odtrgne silom sela preko rieke Dobre: Popovo selo, Batinovo selo, Dubravu, Prekumce, Erdelj, Goričane, kuće na Globornici i 30 kuća u Ponikvah te Hrelin, pak i mnoga zemljišta vlasteoska medju Dobrom i Mrežnicom.[41] Kašnje oteše još karlovački vojnici mlin i ribariju na potoku Bistracu, prisvojivši si takodjer šume Cetin, Kučaj, Tisovac, Šimrakovicu, Trator i Lipovu goru, od kojih zemljišta povraćen je kašnje Bosiljevu neznatan dio.[42] Vojeno vieće gradačko svjetovalo je pače g. 1670. cesara Leopolda, da čitavo Prekokupje razstavi za uviek od ostale gradjanske Hrvatske, jer da je upravo tu gniezdo i središte urote.[43]

Nekoliko kmetova u Protulipi prodaše povjerenici g. 1679. vlastelinu lipskomu Vuku Mihačeviću, velikomu zastavniku karlovačke vojske za 1550 fr., a g. 1682. prodana su Jurju Kukuljeviću i njegovoj supruzi Dori Mogorički 24 kmetska i slobodnjačka selišta i dvor u Potoku, koj je nekoč držao Franje Plasman, upravitelj imanja markeza Frankopana i kašnje častnik u hrvatskoj tjelesnoj gardi kneza Saksonskoga, obstojavšoj tada u Draždjanih na kneževu dvoru.

U ovo vrieme ništa se spomena vriedna dogodilo nije u ovih stranah osim pobune Bosiljevaca, Severinaca i ostalih Prekokupčana proti kraljevinskim izaslanikom prigodom, kad g. 1696. stališi odlučiše uvesti državni porez i u ovih priedjelih. Bosiljevci ustaše na oružje i odtjeraše povjerenike, te s tog uzroka držana je 3. svibnja rečene godine banska konferencija u Zagrebu, u kojoj je zaključeno silom pritjerati Prekokupce na plaćanje.

Ban Nikola Erdödi preminu g. 1693., ostavivši jedinca sina imenom takodjer Nikolu, kojega pokosi smrt

[39] Izprave o uroti Zrinjsko-Frankopanskoj strana 73, 145, 218, 271, 296, 327, 553.

[40] Izprave o uroti, str. 260.

[41] neo reg. acta, fasc. 1000, broj 39.

[42] Extractum gravaninun stališa hrvatskih prigodom komisije g. 1767. radi arondiranje krajine u zem. arkivu.

[43] Izprave o uroti, str. 268.

Digitized by Google

g. 1706. u cvietu mladosti u Gradcu, gdje je stajao na naucih. Po otcu dobio je bio mladi Nikola silan imetak i gradove Želin, Okić, Kerestinac, Bosiljevo, zidani gradić Moravče, dvie kurije u Ladomiru, Cesargrad, Belec i Vinicu. U isto vrieme umre bez odvjetka i nećak Nikolin Franjo Erdödi, vlastnik Ludbrega, te da je mladji Nikola poživio, zapalo bi ga i ovo koristno imanje, ali ovako ostalo je Franjinoj udovici Mariji Kristini Wogensbergovoj, koja ga založi banu Adamu Baćanu.[44] Nikolina imanja dospiju ponajviše na ostalu porodicu grofova Erdöda, dočim Bosiljevo nasliedi Nikolina jedinica Ana Barbara, udavša se oko g. 1710. (g. 1707. bila je još djevojkom) za grofa Dizma Andriju Auersperga. Ovaj je još živio g. 1740. a poslije njegove smrti pripalo je Bosiljevo Nikoli i Karolu Auerspergu. Karlo založi Bosiljevo god. 1757. najprije Ignjatu Vojkoviću, i proda ga zatim g. 1759. njegovoj supruzi Ani Mariji de Poczi uz prosvjed tadašnjega vlastelina Severinskoga grofa i generala Krištofa Oršića,[45] koj bješe Bosiljevo silom zauzeo, ali ga je morao skoro izpremiti. Iza toga došlo je imanje Bosiljevačko još po drugi put na Auersperge, od kojih ga g. 1820. kupi pokojni grof i maršal Nugent. Ne zaboravljeni ovaj prijatelj našega naroda bavio se rado na Bosiljevu sve do svoje smrti, koja ga zateče u starom gradu 2. kolovoza 1862. Sada je Bosiljevo vlastnost njegova sina c. kr. pukovnika grofa Artura Nugenta.

Jošte da koju rečemo i o puku Bosiljevačkom. Bosiljevci ljudi su okretni i vješti, hitri i domišljati, ali kadšto i nemarni, neumjereni i premalo ozbiljni. Obično su dosta štedljivi, tim više pako troše o stanovitih sgodah, svadbah i o većih praznicih.

Govor je njihov najčišći izmedju svih kekavaca i najbliži štokavskomu, te nekim načinom vez medju sva tri narječja hrvatska i prielaz od jednoga na drugo. Osobito imade mnogo tragova čakavštini, naročito u sastavljenih riečih zač, poč, nač. Vukovčani na Lujzinskoj cesti, za koje se ne zna, da se odkuda naseliše i sva je prilika, da su starosjedioci, i danas su čisti Čakavci i govorom i naglaskom. Po porieklu razlikuje se po nešto Bosiljevac od Severinca, koj je već više pomiešan sa življem slovenskim, i od Brajca u Ribničkom kotaru, kojega govor naliči onomu u hrvatskom Prigorju kod Jastrebarskoga. Primjeri Bosiljevačkoga govora sačuvani su u „Sireni Adrianskoga mora“ Petra Zrinskoga i u erotičnih, lirskih i prigodnih pjesmah Krste Frankopana, a još bolje u mnogih listinah i pismih Zrinsko-Frankopanskih.

U Bosiljevaca je odielo koje i u seljana karlovačke okolice, osobito na krajiškoj strani: hlače, zobunac i halja od bieloga sukna, pak na noguh opanci ili čizmice, a ljeti nose samo robu prtenu od domaćega platna. Odkako se Bosiljevci bave po svietu sitnom trgovinom (kramarijom) dolazi kod mužkaraca sve to više u običaj varoško odielo od kupljene tkanine. Ženske nose ljeti i zimi bielo ruho, ali se slabo pašu; zimi imaju krzna (kožuh), kojih je koža izvana bielo strojena.

Pored sve bistroće i vještine narod je ipak u okolici Bosiljevačkoj dosta siromašan nešto uslied tiesnoga prostora i kamenita i neplodna tla, na kojem prebiva, ne imajući niti dovoljno oranica, a kamo li livada i šume, a nešto sbog nehajstva za rad na domaćem zemljištu, imajući tamošnji narod preveliku volju razilazit se okolo po zaslugah. Nekoč je u tom pogledu bolje bilo. U Bosiljevačkih priedjelih vidit je svuda, osobito na prostoru izmedju grada Steljnika i Lujzinske ceste na stotine jutara negda oranice, i stari se slogovi jošte poznadu, a danas je sve pustara, što je znak, da je naš narod iza turske provale u natražke pošao i odviknuo ratarskoj poslenosti. Nadajmo se, da će i u tom pogledu na bolje okrenuti se uz napredujuću kulturu pomoćju sviestne i sdušne uprave i valjane školske obuke.

Radoslav Lopašić.

[44] Neo reg. acta, fasc. 61, br. 4.
[45] Neo reg. acta, fasc. 29, br. 7 i 15.

Postojnska špilja.

(Sa slikami.)

Gore su prolistale, bielim cvietom zamirisali vrtovi i voćnjaci, toplo, vedro sunce veselo sjaje i poziva svakog iz dvorova u zelenu narav, lasta, slavulj, zeba nakon duga, težka izčekivanja dočekale se zelenih dvorova te prebiru radostnu pjesmicu: eto ljeta, eto duhova!!

Svatko hrli, da se nadiše, da se razvedri, da oživi u čarobnih dvorovih prirode. Jedni idu u susjedne gore, drugi polaze k svojim znancem na selo, a mnoge zanosi želja i preko granice liepe nam domovine. Još prije malo godina mogaše samo koji imućnik viditi Trst ili tja Mletke, — sad pako može i siroma čovjek sa zabavnim vlakom u kratko vrieme od pet dana viditi sinje more i vjerenicu jadransku, biele Mletke. Iza neopisive divote, što ju čovjek osjeti, kad prvi put s visa Občine iznad Trsta pogleda umiljati zaljev tršćanski sa dražestnim Miramarom, kad pogleda hrvatsku Učku i vijugaste obale Istre, te na daleko, bezkrajno more — iza te divote težko je još štogodj naći, što bi vrstno bilo u velike zanieti putnika — do jedine špilje postojnske, u koju se putnici na povratku iz Mletaka i Trsta svraćaju na duhovski ponedjeljak. Jedno je prema drugomu kao vedro veličanstvo sunčanoga dana prema tihoj, otajstvenoj blagoći zvjezdovite noći.

U današnjem našem listu donosimo čitateljem sliku mjesta Postojne, sa četiri prizora iz divotne one špilje, kojoj do Fingalskih špilja u Škotskoj ne ima ravne u svietu. To je jedan od najljepših uresa susjedne nam Kranjske.

Digitized by Google

Postojna leži na pol puta izmedju Ljubljane i Trsta u zelenoj dolini ili bolje rekav u prostranoj kotlini, sa svih strana bregovi okruženoj. Tik iznad mjesta podiže se „Sović-breg“ šiljat, čunjast poput velika mravinjaka. Na vrh vrška imadu razvaline staroga grada, koj se je u XVI. vieku junački branio od napadajućeg Turčina, a u utrobi toga briega jest od sige prostrana špilja, taj divotni samograd, kao što narod naš takove špilje najdoličnije imenuje, jer se te divote sbilja same grade.

Kako već u 16. br. „Vienca“ od g. 1873. naše čitateljstvo uputismo, siga je ugljeno kiselo vapno, što ga voda probijajuć kroz naslage stienja raztvori, pobere i u takovih špiljah, kapljicami polagano izturuje te ili na svodu izhlapljujuć od ozgo dolje nanizuje ili ne imajuć kad na svodu izhlapiti na pod špilje kapljicu na kapljicu nastavlja i tuj izhlapljujuć odozdo gore zidje. A može to ustinivanje raztvorena vapna i na svodu i na podu špilje k jednu bivati, te se jedna samotvorina s drugom napokon sastaviti i slití. Tako postaju svieće, šiljci, stupovi, ploče, zavjese i svakojake druge prilike. Tako po prilici postaju zimi one ledene svieće po krovovih, kad se snieg uzme obdan po malo taliti i sa strehe kapati, a poslije sunčanoga zahoda opet većma zastudi, te se ona kapljevina uzme smrzavati. Samo što su te ledene svieće prozirne poput stakla i što brže postaju, dočim se svieće i svi ostali tvorovi od sige svojom bjelinom i kadšto čudnim šarom diče, te vrlo polagano postaju; jer se je proračunalo, da treba kojih 2125 godina, dok se spomenutim prokapljivanjem nabere samo jedna kubična stopa sige.

Al uzmimo, da to postajanje sige prema okolnostim i brže biva, svakojako je trebalo tisuće i tisuće godina, dok se je samograd postojnski onakov divotan sâm sagradio.

Udjimo u taj samograd!

Ulicom od lipa ide se iz Postojne uzbrdice pokraj Pivke do ulaza u pećinu. Tu se je razkolila strma stiena i otvorila ponor u koj se bučno ruši Pivka, da časak kašnje u pećini u velikom hramu opet izavre. Na briegu iznad ovog ponora stoje vratašca, na koja se ulazi u pećinu (vidi sliku), tamnu i hladnu kao svako podzemlje, a tihu i pustu kao pustaru. Ovaj put na duhovski ponedjeljak dakako bijaše drugačije. Vesela buka od tisućâ posjetnika odjekivala je špiljom ili bolje rekav špiljami, koje bijahu nebrojenimi svićami sjajno razsvietljene, a gdje inače samo klokunja i romoni potočić i monotono prokapljuje kap za kapju, tuda se danas razliježe bučna glasba i odjekuje vesela pjevanka. Drugda motreć sablasti od bielih prozračnih stiena, na pola razsvietljenih po kojom bakljom, ne mož se pravo otresti nekog potajnog užasa i bojazni, da ćeš uzprkos puteva i ograda, uzprkos vješta provodiča zabasati u tom labirintu špilja, hodnika, provala i priedora, te izginuti u strašnoj tmini ni znan ni vidjen, da će ti sav vapaj i pomagaj tek odmnjeti i razbiti se o klisurah. Ovaj put dakako ne stade te bojazni u krugu vesele družine, bez straha hodaš drug uz druga špiljami, kao razsvietljenimi dvoranami, stretaš znance i neznance, ili ti veselo kakovo družtvance prednjači, ili se za tobom koj sretan sglob podpazuške voda nigdje niesi sâm, svuda se čuje žamor i vreva polaznika, svaki priedmet vidiš čisto i jasno, ako bi štogodj sam pregledao, eto se čudaći „ah!“ izvine iz zvonka grla i ti pristupiš liepoj čudilici i više očiju više vidi, prilike se nadopunjuju, tančine i krasote razabiru, većma se divotam diviš, i usred tih igraćih čudovišta prirode razigraš se zanosom i zavezeš se u vilinski sviet.

Ponajprije dolazi se u veliki hram, veličanstven svod, sa sviju strana okružen ogromnimi stienami, po strani mu teče Pivka, naravni se most od kamena prebacio preko nje, sa crne joj se vode odsievaju baklje i svieće, — prizor, kako si ga ni fantazija Danteova ne može predstaviti užasnije i veličanstvenije. U velikoj crkvi stoji spomenik cara Ferdinanda, do kojeg se može doći uza stienu sagradjenom galerijom.

Iduć dalje Ferdinandovom pećinom (tako se zove prva polovica špilje) dolaziš do okovana panja, do lava, krstionice, sjeverne luči, stolice sv. Petra, — sve tvorbe od sige, kojim se hoće mnogo fantazije, da razabereš one forme, na koje te ime napućuje. Koli je različan oblik, toli je različna i boja; crvena, siva, sura, pak biela i žuta.

Na uzka vrata ulaziš u plesnu dvoranu (vidi sliku) dugački a uzak pladanj, gdje puk uz svirku glasbe pleše. Tad dolaziš do dviuh sestara, do tornja pižkoga, do želve, sove, do orgulja, palma, (vidi sliku) ter do zvona. To je velika pećina, o koju kad lupneš batom od drveta, odzvanja poput zvona. Prošav još kraj mumija i kraj cipresa dolaziš do groba Isusova (vidi sliku). Tu se razdvaja put. Dočim se na lievo ide u špilje, koje nose ime Franje Josipa i Jelisave, dolazi se na desno u špilje nadvojvode Ivana. Obično grne sviet na lievo, te obašav okolo na okolo vraća se na desnu ruku. Špilje Franje Josipa i Jelisave, tek nedavno odkrivene spadaju medju najzanimljivije u Postojni svojimi bizarnimi formami, te čistimi sigami. Na najdaljem kraju, dokle se je dosad moglo doprieti, podigla se gora kalvarijska (vidi sliku) o kojoj učenjaci tvrde, da je soritbom postala i da je najdivotniji prizor u tom čudnom samogradu, gdje je i pokojni dr. Kosta, kako sam u svojoj knjižici o toj špilji kaže, svaki put na nove krasote nailazio. Stalagmiti popinju se jedan uz drugi kao puk na Golgotu tja do vrška, gdje je oltar. Mašta utvara si od stalagmita ili nakapinâ sige po toj brini mrtvačke glave, utvara si starce sa siedom bradom, svetce i svećenike, pa i čovjeka, koj na hrbtu nosi ženu.

Digitized by Google

Na povratku hodajuć i ogledajuć se po špiljah nadvojvode Ivana nailazimo opet na sto različitih zanimljivih formacija. Tu je kuhinja, tu gotična crkva, tu vrt pun cipressa i pinija, tu lisica, tu turska sablja, tu opet biela prozirna, tanahna zavjesa od crvene boje a suro obrubljena visi u bogatih naborih. Ta zavjesa i cvjetaća braskva u Ferdinandovoj pećini najnaličnije su priedmetima, kojih ime nose.

Nakon dva sata obilazka vratiš se opet u velik hram, gdje opet klokunja Pivka, odlikujuća se svojom crnom vodom i svojim golišavim proteusom, koji živi samo u ovoj i u još nekih susjednih špiljah od sige. Odavle izadješ opet na bieli dan.

Gotovo ti se čini nevjerojatno, da li sbilja sunce sjaje, — tako ti se je priučilo oko na onu tminu.

L. M.

LISTAK.

Prvi sastanak hrvatskih pjevačkih družtva u Sisku. Dana 16. i 17. svibnja doživio je staroslavni Sisak liepu slavu. Kako je prošle jeseni za vrieme svetkovine sveučilišne dogovoreno bilo, sastaše se na Duhove hrvatski pjevači sa svih strana, da se prvi put na okupu bratski pozdrave i u jedno kolo uhvate, i da uz to kumuju zastavi sisačke pjevačke zadruge „Danice“. Važnost pjevačkoga saveza razložio je vriedni tajnik našega „Kola“ g. dr. Kontak u 19. broju „Vienca“. Ovdje nam je samo u kratko nacrtati, kako se prva slava slavila. U subotu dne 15 svibnja na večer ponese parovoz pjevače zagrebačkog „Kola“ i karlovačke „Zore“ put Siska. Na prvoj postaji pozdravi velikogorička pjevačka zadruga „Lira“ putnike Zajčevom pjesmom, te pridruži se „Kolu“. Uz pjevanje došlo se do blizu Siska. S daleka plamtio grad kroz noć u tisuće sjajnih iskara, i kad vlak udje u kolodvor zaori sisačka glasba vatrogasaca, uzplamtiše baklje i lampioni sisački, glasno zagrmi iz grla došljaka i domaćina „Živili!“ Zagrebačko „Kolo“ izpjeva pozdrav Gjure Eisenhuta, a iza srdačnog pozdrava krenu povorka pjevača uz svirku kao vatrena zmija, pod krilima zastave „Kola“ i „Danice“ u stari grad Sisak, koji je sievao poput dana. I na okancu najmanje kolibe blistala iskra radosti, i od gospodske palače do zadnje sisačke kućarice vijala se hrvatska trobojnica, a bistra Kupa žarila od plamena hrvatske radosti. U rano jutro orilo se Siskom gruvanje topova, glasna svirka. Prema podnevu krenuše uz glasbu na kolodvor pod svojimi zastavami pjevačka družtva: sisačka „Danica“, zagrebačko „Kolo“, petrinjski „Slavulj“, glinski „Sokol“, kostajnički „Sokol“, brodski „Davor“, karlovačka „Zora“, velikogorička „Lira“, i deputacije samoborske „Jeke“, gjurgjevačke „Tamburice“ i bjelovarske „Dvojnice“. Vlakom prispješe iz Zagreba pjevači ljubljanskog „Sokola“ pod zastavom, izaslanstvo hrvatskog „Sokola“ u svom odielu i sila stranih gostiu, a s njima dodje i vrla karlovačka glasba. Provod krenuo praćen silnom svjetinom put župne crkve, gdje se je pjevala svečana misa. Medjutim bude pred drvenom, ukusnom arenom sastavljen zelenilom ukrašen žrtvenik. Domobranci i vatrogasci razrediše se u kolo, i poslije mise dodjoše pjevačka družtva, glasbe, kume gja Liebermanova i Batušićeva i 16 u bielo odjevenih sisačkih gospodjica pred arenu.

Svećenici odpjevaše crkvenu pjesmu i blagosloviše novu prekrasnu zastavu „Danice“. Zastava je ta od težke modre svile, obrubljena zlatnimi resami, na jednoj strani lebdi vila, izvezena svilom, a nad njom trepti od zlata danica zviezda, a povrh toga izvezeno je zlatnimi slovi ime „Danica“; na drugoj strani stoji sisački grb: grad sa dva tornja, a nad njim je zlatom izvezeno ime: „Sisak“. Zastava ima tri vrpce, ponajbogatiju od pokroviteljice i vriedne rodoljubke Magdalene Novakove, zatim vrpce od kume gje. Liebernove i Batušićevo. Na vrpcah izvezen je grb trojednice, imena kuma, godina i geslo: „U pjesmi nam slava“. Zastavnik spusti barjak. Kume, družice, gradski načelnik, predsjednici družtva, gg. Zajc i Eisenhut zabiše klince u novu zastavu, a „Danica“ zapjeva pjesmu. G. Pavlica, predsjednik „Danice“, digne zastavu i preda ju poslije kratka srdačna govora zastavniku, sva družtva zapjevaše hrvatsku himnu. Svirka zasvira, narod klicaše, topovi gruvahu, zastave lepršahu, a nad svim tiem sievalo zlatno sunce. Nu bilo je, da ti poskoči srdce od radosti. Po podne vozili se gosti na parobrodu „Kupi“ do Capraga, a na večer bio svečan koncert u areni. Arena bijaše obilno ukrašena zelenilom, trobojnicami, grbovi, slikami bana Mažuranica, biskupa Strossmayera, banova Nikole i Petra Zrinskoga. Za pjevače bilo udešeno vrlo spretno pozorište, koje je poslije služilo i za ples. U svem bijaše koncert vrlo skladan i savršen. Eisenhutova izvrstna ouvertura „Slava“ svirana po zagrebačkom, karlovačkom i sisačkom orkestru bude živo pozdravljena, kao i Zajčeva nova himna i „Istočna zora“, Ipavčev „Gdo je mar“, gdje su gg. Grbić i Kašman od zagrebačke opere, i g. Šifer solo pjevali. Proslov sastavio i govorio je g. Milutin Lovrić. U današnjem ga broju priobćujemo. Po koncertu sliedio je ples do zore.

Dne 17. svibnja u jutro sastaše se sva družtva u dvorani gradske viećnice. Podpredsjednik „Kola“ g. Zahar pozdravi skupštinu pjevača kratkim, srdačnim govorom, iztaknuv cilj pjevačkog saveza, iza toga pročita g. dr. Kontak zanimivu razpravu „o značaju umjetnosti za narodni život i o važnosti umjetničkog udruživanja“. Nakon toga povedena bje razprava o pravilih pjevačkoga saveza i o izboru definitivnog odbora. Pravila priobćit ćemo naknadno. O podne bijaše u areni svečani banket, pri kojem je svirala karlovačku glasba. Prvu zdravicu nazdravi kralju grad. načelnik g. Lovrić, predsjednik „Danice“ g. Pavlica pozdravi goste, predsjednik ljubljanskog „Sokola“ Nolli hrvatske pjevače, nazdravljen bude svjetli ban Mažuranić i slavni biskup Strossmajer, te dojavljena im zdravica brzojavom, dr. Fon pozdravi savez u ime hrvatskog „Sokola“, g. zastupnik V. Kotur slogu i napredak, g. Milutin Lovrić domovinu, A. Šenoa zastupnika i načelnika kao i cieli Sisak, dr. Kontak slobodu, narodnost i dom a g. Strober skladatelja Ivana Zajca. Zatim bude pročitano mnogo brzojava iz Beča (od Velebita), Praga, Ljubljane, Zagreba, Samobora, Trsta, Broda, Gline, Petrinje, Munkača itd. te svi primljeni živahnim klicanjem. Drugi svečani dan svršio se tombolom u areni.

Svršavajuć ovaj kratki opis velimo: Slava gradu Sisku

Digitized by Google

na toli liepu dočeku, na toli rodoljubivu požrtvovanju, hvala g. zastupniku Vasi Koturu, načelniku g. Lovriću, odbornikom g. Pavlici i M. Lovriću, hvala rodoljubivim Sišćankam. Dnevi 16. i 17. svibnja biti će nezaboravni u poviesti naše umjetnosti, a ponajveću slavu pri tom steče grad Sisak. Slava mu!

Hrvatske predstave u Gospiću. Maleni Gospić može se punim pravom pohvalit, da nije zadnji medju hrvatskimi gradovi. Družtvo „Gospićka sloga“ skupilo je liepo čislo odličnih članova, te daje pod ravnanjem vriednog našeg pjesnika L. Vukelića predstave u našem jeziku s vrlo dobrim uspjehom. Od nove godine prikazani bješe komadi: „Smetenjaci“, „Dva pobratima“, „Otac i sin“, „Školski nadzornik“, „Čestitam“, „Crna kraljica“. U svibnju prikazuju se: „Ljubomorne žene“, „Ucjena“, „Stjepko Šubić“ i „Noblesse oblige“. Ne možemo dosta pohvalit takovo revnovanje. Osnivajmo svuda dobrovoljačka kazališna, pjevačka i gimnastična družtva. Socijalni život razvijat će se bujnije i bit ćemo plemenitiji. Pijanke ne spasavaju naroda i kad se samo pije u slavu domovine, zabolit će domovinu glava. Slava i dika malenomu Gospiću! Ne bi li Osječani, Varaždinci i drugi, vriednim Gospićanom išli u školu?

Jugoslavenska akademija. Dne 19. svibnja čitao je u sjednici historičko-filozofičkoga razreda naše akademije naš vriedni književnik Ivan Tkalčić razpravu: „Borba hrvatskoga naroda za anžuvinsku kuću proti Arpadovcu Andriji III.“ Razprava je tim zanimivija, što je osnovana na izvorih dosele na mnogo nepoznatih. Iza toga uputit će se Tkalčić u Dalmaciju, kamo ga šilje o svom trošku jugoslavenska akademija, da prouči historičke spomenike.

Nov pravnički list. Družtvo hrvatskih pravnika prenulo se u život, a mi ga pozdravljamo od srdca, jer su mu članovi najbolji teoretični i praktični pravnici naše domovine, i jer to družtvo u nas, gdje naš sabor ima pravo legislative u juridičnih i administrativnih poslovih, može i mora postati važnim faktorom u razvoju naše domovine, jerbo je zvano vještimi razpravami pripravljat materijal za zakonarsku radnju, što se od dnevne žurnalistike zahtievati ne može. Dne 15. svibnja otvori gosp. Franjo Šmidt, predsjednik kr. sudb. stola liepim govorom prvu glavnu skupštinu družtva, a iza toga pročita g. dr. Napoleon Špun kr. državni nadodvjetnik razpravu „ob ubroju kazneno pravnom“. Organ družtva po imenu „Mjesečnik“ izlazit će počam od 1. svibnja t. g. u mjesečnih svezcih u velikoj osmimi na dva arka. List donosit će teorične razprave iz svih grana dvžavne znanosti, praktičnih slučajeva, osuda, kritike i viesti. Godišnja mu je ciena 8 fr. a. vr. Rukopisi šalju se tajniku družtva dru. Bl. Lorkoviću. Nadamo se, da ne će ni jedan pravnik propustiti, predbrojit se na taj velevažni list. Mi ćemo priobćivat sadržaj svakoga svezka.

Klanjalice Njegovu Veličanstvu. Vriedno bi bilo izbrojiti, kolike su hrvatske pjesme klanjalice Njegovu Veličanstvu u ruke dospjele na putu po Dalmaciji. Iza mnogih drugih dobismo posljednje dvie s otoka Krka, dva i sadržinom i oblikom liepa soneta dovikujuća visokomu putniku: Stani, svietla kruno, evo i ovdje Hrvata, željnih ti zasvjedočiti podaničku viernost radostnim uzklikom i hrvatskom pjesmom. Daj i ti obezbiedi i osiguraj napredak Hrvatstvu ondje, odkle ti se javlja!

Nove knjige. Daniel O' Conell sa slikom. Napisao J. R. Tisak Albrechta, ciena 20 nč.

Louise Lateau. Preveo župnik iz Vrabča Ivan Kuček. Tisak Albrechta.

Doštampana je u „Dioničkoj tiskari“ u Zagrebu XXXI. knjiga „Rada“ jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Evo joj sadržaja: 1. O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja. Od S. Ljubića. 2. Slavonija u malakologičnom pogledu. Napisao Fran Erjavec. 3. O klasifikaciji u biljarstvu. Od Lj. Vukotinovića. 4. O metafori našega jezika. Od J. Jurkovića. 5. Prilozi k historiji dubrovačke književnosti od Armina Pavića. 6. Borba južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. vieku. Od dra. Fr. Račkoga. 7. Živko Vukasović od Josipa Torbara.

Nadalje se tiskaju u istoj tiskarni.

Stari hrvatski pisci. Knjiga 7. Ukupna djela Maroja Držića, za tisak priredjena po Franji Petračiću.

Vetera monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. II. pars. Ovo je drugi dio spomenika, sabranih po Theineru u rimskih arkivih. Preuzv. g. biskup Stossmayer kupio je taj velevažni rukopis i poklonio ga našoj akademiji.

Otačbina. Svezka za maj. Urednik Vladan Gjorgjević, u Biogradu u državnoj štampariji 160. str. u 8mini. Sadržaj: 1. Vasa Rešpekt, roman od Jaše Ignjatovića. — 2. Gjuragj Branković, studija od Čedomila Mijatovića. 3. Prokleti kum, pripoviest St. Ljubiše. 4. Rumunija i Rumuni od Nastasa Petrovića. 5. Stevan Dušan roman od Vladana Gjorgjevića, 6. Ajduk Veljko od I. Miškovića. 7. Demokracija od G. Gršića. 8. Svjetlost i život od Lj. Milkovića. 9. Na Sentomašu, balada od Kraćanskog. 10. Kosmetici od Save Petrovića. 11. Predio s onu stranu Šara od kap. Mih. Ilića. 12. Glas magjarskog professora o Srbiji. 13. Vojna udruženja od Jov. Miškovića. 14. Književni pregled, politička kronika, bibliografija.

Računanje protivnimi olinami i brojčane jednačbe. Za gradjanske i više djevojačke škole kao i za učiteljske pripravnike i samouke priredio Franjo Klaić. U Zagrebu 1875. Nakladom Lav. Hartmana, 84. strane u osmini.

Kazališno družtvo g. Pelleša daje predstave u Virovitici, te će zatim krenut u Koprivnicu, a najposlije u Varaždin. Broji 7 ženskih i 10 mužkih članova, imade dobar repertoir i liepu garderobu. Nadamo, da varaždinsko zastupstvo neće naći razloga odbiti g. Peleša, ko što je možebit imalo razloga Iličića, koji imade mnogo slabije družtvo.

Pozorište. Kazališni nedjelnik „Pozorište“ u Novom Sadu, vrlo vješto redigovan Antunom Hadžićem priobćio je netiskanu do sele komediju Trifkovićevu „Pola vina, pola vode“ i dramolet „Na badnji dan“, a u zadnjem broju počeo je prievod Shakespererove tragedije „Romeo i Julija“ od dr. Laze Kostića.

Matica srbska izdala je tiskom izvješće o vanrednoj svojoj glavnoj skupštini u Novom Sadu na 5/17. pr. mj. i po toj skupštini prihvaćenu predstavku na ministra Trefora, ne bi li odustao od naredbe, da se matica mora preseliti u Budim-Peštu. Razlozi su valjani, a značilo bi sbilja uništiti maticu, ne dadu li joj ostati u Novom Sadu.

Česko kazalište. Pražki sabor dozvolio je svotu od 300.000 forinti, da se uzmogne dogradit veliko česko kazalište na Vltavi. Svota ova izplatit će se u četiri godišnja obroka. — U jesen pjevat će se u českom kazalištu nova izvorna opera „Záviš od Falkensteina“ od Roskošnoga.

Slavenska opera u tudjinstvu. Ogarev, ravnatelj ruske opere u Moskvi, pripravlja u parižkom kazalištu „Theatre Italien“ više predstava izvornih ruskih opera. Sada se pjeva: „Ruska svatba u XVII. vieku“ opera od Dučova. Družtvo broji 30 osoba za solopiev i 150 komparsista. Poslije toga pohodit će Ogarev Beč.

*

Digitized by Google

Kazalište po svietu. Intendant dvorskog kazališta u Monakovu barun Parfall pripravlja dosad ne vidjenu predstavu i to Aristofanovu komediju „Βάτραχοι“ (Žabe). Za sborove sastavlja se osobita glasba. Terenca, Plauta, Euripida i Sofokla prikazaše već na više pozorišta novoga vieka, Aristofana nikada. — U Théatre Châtelet u Parizu prikazaše nedavno prviput „Cromwell“ dramu od Séjoura stvar dosta slabu, nu občinstvo bijaše van reda zanešeno, kad je englezki protektor na daskah odbio krunu kraljevsku, i mal da nije došlo do šaka medju republikanci i monarkisti.

Najnovije djelo Viktora Huga. Stari pjesnik Victor Hugo pripravlja na otoku Guernsey-u svezak novih pjesama pod imenom „Franci i Germani“. Niemci već bruse svoja pera, da to djelo „unište“ i prevedu.

Najstariji rukopis sv. pisma. Znameniti egiptolog profesor Brugsch, putujući sa velevojvodom od Meklenburga Zvierina, nadje u manastiru na brdu Sinai devet, dosele nepoznatih djelova najstarijeg rukopisa sv. pisma (Codex sinaiticus).

Čudnovata predstava. Dne 8. travnja t. g. doživilo je londonsko kazalište Drury-Lane čudnu predstavu. Cielo se občinstvo sastojalo od samih kazališnih ravnatelja, glumaca, glumica, pjevačica, plesačica i literata. Glasoviti talijanski traged Salvini boravi najme sa svojom družinom u Londonu, te daje dramatične predstave. Preko četrdeset englezkih kazališnih družtva umoli umjetnika, neka dade njima jednu predstavu. I sbilja. Dne 7. travnja u 2 sata po podne bude prikazana tragedija „Otelo“. 40 ravnatelja i 600 glumaca i glumica pljeskalo je slavnomu Salviniju bez kraja i konca. Kadgodj bi se crnac pojavio na pozorištu, diglo se cielo občinstvo u znak počasti. Poslije predstave sipalo se na pozorište cvieće poput kiše, a prvi umjetnici londonski predadoše Salviniju lovor-vienac.

Starine. U Oglaju (Aquileja) nadjoše ostanke znamenitog rimskog cirkusa iz rimske dobe. Dolnje zidine te grdne sgrade — široka je 44 bečka hvata — odkrivene su posvema. Obod sgrade je suobal kao i circus maximus u Rimu. Dužina cirkusa iznosila je 156 hvati. Za sada kopa se dalje te je nade, da će cieli sastav cirkusa ugledat opet sviet.

Umrli. Dne 23. ožujka umro u Stuttgartu čuveni učenjak Kr. Donner u 75. godini svojoj. Preveo je na njemački jezik Sofokla, Aishila, Plauta i druge stare dramatike. — U Firenci umro talijanski skladatelj opera Karlo Romani (rodjen u Napulju g. 1823). a u Lüttichu skladatelj Louis Mèhul (rodjen 1790. u Givet). Najpoznatija od njegovih skladba jest opera „Josip i braća mu“. — U Parizu preminu znamenita spisateljica Virginija Aucelot u 84. godini. Iz njezina pera poteče mnogo drama za „Théatre francais“ i velik broj romana. Bijaše i dobra slikarica, a u njezinu salonu stvarali se članovi francezke akademije. Novosadski „Javor“ javlja, da je preminula Marija Milutinovićka „Punktatorska“, žena slavnoga pjesnika Sime Milutinovića Sarajlije, žena u svakom obziru originalna kao što i drug njezina života, a poznata po svem Jugoslavenstvu pod imenom „Punktatorka“. U prvoj knjizi diela Jakova Ignjatovića, što ju je prošle godine „Matica srbska“ izdala, imade dobra karakterna crta pjesnika „Srbijanke“ i njegove „Punktatorke“ i mi preporučamo svojim čitateljem tu zanimljivu knjigu. Ovdje spomenut ćemo u kratko nekoliko podataka po „Javorovu“ nekrologu, što ga g. Rajković napisa. „Punktatorska“ rodi se g. 1810. u Budimu od srbske obitelji Popovića. Prionuv za mlada uz knjigu, nadje vrla učitelja Luku Georgijevića, srbskoga lirika, a njoj se ima zahvaliti, što se je mnogo njegovih pjesama sačuvalo. I pokojni Vuk pazio je Mariju osobito. U kući Marijinih roditelja sastajalo se za onda liepo kolo srbskih književnika, Marija bijaše dušom toga družtva. Tu se razpravljali i ocjenivali književni plodovi i sastavci po časopisih. Poglavitim priedmetom bijaše Milutinovićeva „Srbijanka“, kita junačkih pjesama, štampana u Lipskom. Pjesnik je u toj knjizi ostavio mnogo stihova nedočetih, te je njihovo mjesto označio piknjami, a Marija popunjivala i tumačila je te nedopjevane stihove na veliko čudo samoga pjesnika, koji ju s toga i okrsti „punktatorkom“, te ju oženi g. 1838. Bijaše valjana mati, umna samostalna žena. G. 1847 umre joj u Biogradu muž. Marija primi se advokatskog posla i to samo zato, da može sirotinju bezplatno pred sudom braniti, premda je od države dobivala samo 200 fr. mirovine. Uz to imala je u kući djovojačku školu, da se bar kako tako prehrani, i da si uzmogne nabaviti knjiga i časopisa, jer je do svoje smrti marljivo učila domaću knjigu. Napisala je i životopis pokojnog si muža i ostavila jedinca sina Dragutina, koji na nauci boravi u Njemačkoj. Vječna pamet toj neobičnoj, vriednoj ženi.

Dopisnica uredničtva.

— Piscu otvorenog pisma u jednom senjskom listu. Vi g. pišče! kao praktičan gospodar tražite od urednika ovoga lista, neka vam naznačim vrstu sjemenja, koje je prije 30 godina kod Lomnice oko Filipova poćeralo toli silne vlatove, da se je kapelan Lugarić t. j. „mladi gospodin“ u noveli A. Šenoe mogao sakrit pod kuruzu, kad ga je pijana komisija tjerala, kako to u 13. broju „Vienca“ stoji. Znamo, da se gospodari više bave koledarom nego li hrvatski noveliste, nu ovaj put se je gospodin gospodar prevario, a novelista zavirio je dobro u koledar. U 12. broju „Vienca“ na str. 182 pripovieda se, da su se o pokladah, dakle negdje u veljači — slavili svatovi, a u 13. broju str. 193 veli se, da se je pol drugu godinu iza toga — poslije sparnoga dana — sakrio kapelan o Filipovu pod kuruzu. To je dakle moralo biti mjeseca kolovoza prije 30 godina. G. ekonomički interpelant neka zaviri u koledar pa će vidjeti, da je dne 23. kolovoza takodjer Filipovo, čega valjda njegovo gospodsko oko nije spetilo, pa će gospodin pisac, kao praktičan gospodar valjda znati, da u kolovozu visokih vlatova ima, i ne će zahtievati od hrvatskog noveliste, da mu na svoj trošak šalje sjemenja, kojega dosta u svom kuružnjaku ima. Ako li je možebit uredničtvu senjskoga lista pofalilo kuruze, kupit će je „Vienac“ na zagrebačkom sajmu i poslat dva polića budućom poštom u Senj. I novelista ima do dva oka u glavi, imade u svojoj knjižnici i koledara, zna da po danu sunce, a po noći mjesec svietli.

☛ **Današnji broj „Vienca“ izlazi na dva i pol arka.**

Zabava: Dvie romance F. R. Jorgovanića — Mladi gospodin — Proslov — Ticianova ljubovnica. — **Pouka:** Bosiljevo — Postonjska špilja. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 22. **U Zagrebu 29. svibnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Posljednji uskočki gusar.

Bit će tomu bliže godinica do sto.
Od gusarâ jedin samo ja sam osto.
Družbo moja! zovem; — nitko se ne javlja. —
Znadem, sinko, znadem kud im kosti trunu, —
Poznam i u more pognjurenu krunu
Mletačkoga svieta slavonosna splavja,
Kako li se Mujo, Lah i cesar nač'ko,
Dok je utro naše ročište junačko.

Glave, vrle glave, bez zamjene pale,
Poizžgane ladje velike i male!
Vi bi glave biele prekupile Mletke;
Što bi stojni Beč i Stambul ga nasmago
Vi bi ladje carsko zagrabile blago,
Jedva nas je bilo na vam na desetke,
Praćenu uz samu mornaricu ratnu
Pootesmo robu svilenu i zlatnu.

Kud si se zavezla, tanana katarko,
Ne bi ti ni sveti pomogao Marko!
Jer, sve da si hitra morska lastavica,
Uskočki te galeb časkoma saleti,
Pandžami pritegnu kakovoj vrleti,
Utrobu ti iznie, dušmane posmica:
Jednim bi s Venjerom u krvi zahropit;
Drugim u dubinah morskih se potopit.

Kud ćeš tjeran zvjèra od Muhamedovca?
Simo cesar ne dâ kruha, kamo novca.
Lah na punih ladjah bogatstvom se njiše.
Što ćeš, već od sile napadnuti silu?
Tam od kršna Klisa, k Bagu, senjskom Bilu
I sve diljem morske posjednuti skrîše,
S debelim pak plienom vječnu u borenju
Veselo ijukat kamenomu Senju!

Kako u mrak naša izžde karabina:
Tako oči pustog zasievnuše sina,
Kad o bielu vratu žudjene si gospe
Blažen si odahnu, mučaljiv ju pito
Kakav će joj darak drago biti mito
Ljubav i za vjeru, da pred njome prospe?
Što se njoj ne sljubi, birale si druge;
Ostalo med carske dielilo se sluge.

Kamo ljepše sreće! u noć tihu, kasnu,
Zagrljeni čim i dragi nà pò zasnu,
I bezbrižno trudni driemlju gondolieri,
Divno ti je bilo nenadom se naći,
Gondolu privrebat, lukavo obaći,
Gospodske na izbor otimati kćeri,
Da se uče puste ljubovnoga hara,
Plaho milovanje ponosna gusara.

Ali čemu bolan da to sad nabrajam?
Niesam brè medj babe došao na sajam.
Što je bilo — prošlo — kao da si snio. —
Još ću strašnog mora povjeriti buri
Pjesmu o junaku Senjaninu Juri,
Neka cieli sviet zna: što je uskok bio!
Po tom ću ti skoro u svetomu mûku
Drugom ladjom jedrit, a u drugu luku. —

Andrija Palmović.

Digitized by Google

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Sve je mladića slavilo, mnogo stranaka uteklo se njegovoj vještini, Ernest mogao je življeti udobno, Ernest morao je u skoro postati imućnim čovjekom. Kraj svega ne bijaše mu lice veselo. Bio je vazdan zamišljen. Gledjući jednu točku pred sobom znao je dugo vremena sjedit nepomično, samo kad si ga oštrije motrio mogao si opaziti, da mu se oko kadkad razvedrilo, čelo kadkad zamračilo, a najzad se prenuo, prošao rukom preko čela, ustao i otišao, ne pozdraviv nikoga. Pozivahu ga više u družtva no prije, al ih je on sve manje polazio. Običavao je šetati sam samcat po gori zagrebačkoj. Sviet se tomu čudio, sviet je pitao: Zašto sve to? Čudio se tim više, jer se je znalo, da se Ernestu otimlje srdce za Klarom, kćerkom bogatoga odvjetnika Marića, bivšega mu principala, a djevojka da mu ljubav vraća. Stari Marić vidjao je Ernesta vrlo rado u svojoj kući, i kad mu prijatelji natuknuše kroz šalu, kako taj mudri Ernest na svietu ne vidi nikoga do Klare, odgovori Marić ravnodušno:

— Ne tajim, da mi je mladi Zaborsky vrlo omilio, jer pošten je, pametan i revan čovjek, i da vam pravo kažem, ne želim si boljega zeta, jer ne bi lako bilo naći boljega. Vidim ja dobro, da se mojoj Klarici od nekog vremena glavica mieša, i da na svako pitanje nelogično odgovara, da mi mjesto vina ulje u čašu sipa, svako jelo pokvari — i znam kakova je to bolest. Nu žao mi je, da je taj Ernest čovjek toli plahe naravi, pa s daleka obilazi. Vrieme bi bilo, da mi kaže: Spectabilis, eto tako i tako, i ako vam je s voljom, kupit ću prstenje za se i za Klaricu. Ja bi Ernestu u kratko odgovorio: kupite u ime božje, meni je pravo. Ne znam, koji mu je bies, te se toliko boji, valjda ne misli, da ću ga ja za ruku prositi.

Na jedan put čulo se, da je Zaborsky po poslu išao u Beč, ne rekav nikomu, kakvi su to poslovi, ni samomu Mariću. Stari odvjetnik primi samo malo pisamce, kojim mu je za svoj odlazak javio, i da će se skoro povratiti. I sbilja se povrati nu većma zabunjen nego prije. Bijaše razdražen, osjetljiv, a oči mu plamtile, kao da ga vrućica hvata.

Dva dana iza njegova povratka bijaše u zagrebačkoj streljani svečan ples. Dodje i Marić sa gospodjom si i Klaricom, dodje na veliko čudo svieta i Zaborsky, na oko veseo, sretan, vedar. Strielci pucali u nišan na svjećice, glasba je živahno svirala, a Zaborsky vrtio se sa Klaricom u veselom kolu plesača živahno, strastveno, kao da oko njega svieta ne ima. Viktor Bojčević gledao je iz prikrajka taj ples, nu opaziv Ernesta, ostavi ne vidjen dvoranu.

— E, reče neki debeli gradski senator, sjedeć sa Maričem za bocom bukovačkog vina, amice, meni se čini, da je toga tvoga Zaborskog ostavio strah. Nadam se, da ću u skoro biti u tvojoj kući debeli kum.

— I hoćeš, ako bog da, nasmija se Marić, ne znam, ima li u našem Zagrebu čovjeka, komu bi ta čast bolje pristajala, jer se s tvojim senatorskim trbuhom ne može nitko mjeriti.

Pri kraju plesa oprosti se Zaborsky s Klarom.

— Gospodjice Klaro, reče mekanim glasom, stisnuv djevojci ruku, dakle naš ugovor valja? Za dva dana?

— Valja, odgovori mu Klara u pol glasa, gledjuć ga velikima, sjajnima očima, a za dva dana s bogom Erneste!

— S bogom Klaro, do sretnijeg vidjenja! pokloni se mladi odvjetnik izprativ djevojku do kočije.

Za dva dana stupi u Maričevu sobu Zaborsky, u crno odjeven.

— Vaš sluga gvspodine Mariću, pozdravi mladić starca ponešto plaho.

— Servus, servus amice Zaborsky, dignu se Marić od pisaćeg stola, te mahnuv rukom, reče ponešto smeten: — Izvolite, sjednite!

— Poznajem vas, gospodine Mariću, kano čovjeka praktična i iskusna, u koga je bistro oko. Po tom bit ćete opazili, da ne štujem samo vašu vriednu kuću, već da mi je osobito omilila vaša vriedna kćerka, gospodjica Klarica. Niesam toga ni tajio pred svietom, jer nije mi potrebno bilo. Znam za stalno, da i ona meni voli. Čovjek sam, kako i sami znate, svoj, jak hraniti obitelj. Molim vas ne uzkratite mi svoje sreće, dajte mi Klaricu.

— Nieste li ništa čuli po gradu, amice Zaborsky, zapita ga Marić, dignuv glavu i popraviv si očale.

— Niesam, ne obćim s nikim. A šta da sam imao čuti?

Odvjetnik podje k pisaćemu stolu, uze papir i poda ga mladiću.

— Čitajte! reče osbiljno, taj vam se sastavak raznosi u sto priepisa po čitavom gradu.

Zaborsky stade čitati, bljednuti, drktati, znoj mu skočio na čelo, oči kao da će mu skočiti iz glave. Pročita papir. List pade na zemlju, a mladić spusti glavu i pokri si rukama lice, dočim je starac pred njim stajao skrštenih ruku, motreći mladića okom, punim sućuti i žalosti.

Za ono doba bijaše u Zagrebu malo „duševne hrane“ i zabave, a ljudi bili ipak zvjedljivi ko što i danas, nu interes za javni život, za narodni pokret ne bijaše probudjen, kukavne njemačke novinice pričale pod okom nesmiljene cenzure samo o uredovnih svečanostih, tuči,

Digitized by Google

groznih nesrećah, živilo se u Zagrebu kraj punih zdiela i boca kao što u blaženoj Abderi, i da bude kakove takove zabave, zabavljao se sviet privatnim škandalom, i u našem glavnom, blatnom gradu postojala je vazda četa lakoumnih bezposlica, zlobnih gizdelina — sve zagrebačkih sinova, koji su poslije svakog plesa u sviet turili pisane „paškvile“, u kojih se nevaljalimi njemačkimi stihovi svaka gospodja, svaka djevojka stavljala na ruglo, gdje se je u blato bacalo poštenje, stid, mir, vjera — bijahu to pravi plodovi „zlatne dobe“, za koje nije vladao duh sveti.

I papir u rukuh Ernesta bijaše „paškvil“ o plesu u streljani.

„Na zadnjem plesu u streljani“ tako stajalo u paškvilu, „potvrdila se priča, da se kukavica zavlači u tudje gnjezdo. Milo je bilo gledat, kako se je g. Z—y vrtio oko gospodične Kl—re, ili ako hoćete, gčna Kl—ra oko g. Z—og, i kako se čuje, sve se vrti oko toga, da si g. Z. pod mantillom gčne Kl—re, svoje buduće drugarice, steče za svoje lice pošteno ime, ili barem poštenu krinku. Dà, g. Z. uzet će kćer g. M—ća. Na čijoj strani je profit? Na njezinoj ili njegovoj? Fina gospodična reći će možebit na njezinoj — ta ona to mora znati, a zna zašto! — — — Nu drugi ljudi vele, profit je na njegovoj strani. Jer čujmo: gospodična je mlada — da li je ličena nismo izpitali — pa joj se može taj grieh oprostiti; gospodična je od plemenite obitelji, gospodična je i vrlo bogata, a to je izprika za sve. Ali g. Z? Ali g. Z? Odakle je on? Drage volje platit ćemo svakomu, tko nam rieši tu zagonetku bocu šampanjca. Možda ga je vrana u kljunu doniela u Zagreb! Tko mu je otac i majka? Možda je to sam zaboravio, il je na putu izgubio plemićki i putni list. Vriedno bi bilo, da ga gradski kapetan za to pita. Mi hvala bogu znamo šta smo i odakle smo. G. Z. ne ima kod nas ni za dva prsta zemlje možebit ima kakovo veliko imanje — u mjesecu. Bar je dobivao do sada od ne poznane vile cekina — a sad ih ne dobiva, tomu je kriva gospodična Kl—ra. Ništa zato. Gospodinu Z. je to, koliko ga poznajemo, sve jedno. Ne poznana vila taracala mu je dosle kratki i vrlo laki život cekini, a Kl—ra taracati će tvrdimi škudami svoga otca g. Z. mnogo teži i duži put cieloga života. A oko toga vrti se poglavito pamet gospodina Z., i zato se je on strastveno vrtio oko gčne Kl—re, kao da se vrti oko vreće, pune škuda. Gdčna Kl—ra ne će mladomu Z. samo ženom biti, već i kumom, jer će se tom prilikom prekrstit poštenim čovjekom. Profit je dakle svakako na njegovoj strani. Quod erat demonstrandum. G. Ma—ć mudro čini, da drži svoga budućeg zeta za skute, jer je vrieme, pa bi se možda druga našla, koja ne samo škudami, već cekini krsti.

— Znate li, zapita Marić mladića, da se u Zagrebu ne govori, nego o tom „paškvilu“, da ljudi na mene pokazuju prstom?

— Ne znam — ništa ne znam! zajeca muklim glasom Ernest.

— Vi tražite od mene Klaru, čemu sam se već dugo vremena nadao. Kažite mi prije svega, šta ćete odgovorit na taj paškvil?

— Recite ime čovjeka, koji je tu rugobu napisao, i ubit ću ga — odgovoriti neću ništa.

— Ništa? Oprostite mi, Zaborsky. Dok se nieste odlučili spojiti se sa mojom obitelju, niesam imao prava, pitat vas, čiji ste, i odakle ste; ali danas tražite Klaru, a Klarinu otcu pripada valjda pravo pitat, komu će povjeriti svoju kćer.

Mladić spusti ruke s lica i dignu glavu. Lice bijaše mu bliedo, žuto ko u grobu.

— Pravo imate, gospodine Mariću! Mišljah, da me ne ćete pitat zato, jer znate kakav sam, jer znate da sam pošten, da nešta vriedim, jer mišljah, da čovjeka samo po tom ocieniti valja. Nu vi pitate, po običaju ostaloga svieta i za krstni i za plemićki list. To je vaše pravo, a ja ću vam po duši odgovoriti. Ja ne imam otca ni majke, ja ne znam pravo, tko mi je otac, tko li majka — ja sam nahod bez imena i plemena, ja ne mogu ništa odgovorit na paškvil. Koliko pamtim od prvog svojeg djetinstva, nalažah se u nahodištu, u zavodu gdje se prehranjuju djeca, kojim se ne zna za otca i majku. Znam i to, da su me bolje pazili i dvorili od druge djece, da sam dobio kadšto od ne vidjene ruke liepu haljinicu ili drugi kakov darak, al izim stare mrke paziteljke, izim suhog učitelja i djece ne vidjeh nikog, a niesam ni pitao za nikog. Djeca u nahodištu uzgojivaju se kao stado po šabloni, nipošto po ćudi, po naravi. Znao sam, što je toplota, što li zima, što glad, što žedja, što bolest, što da je sladko ili kiselo, al niesam znao, što je ljubav, što je cjelov, što je brat, što li sestra, što li je majčino i otčevo ime. Rastjah i dorastoh do 9 godine. Umio sam dobro čitati pisat i računati, rekoše mi, neka se podpišem „Ernest Zaborsky“ jer to da mi je ime.

Pisao sam to ime ne misleći ništa, pisao ga kao svaku drugu rieč. Iznenada obolih vrlo opasno. Rekoše mi poslije, da je svatko mislio, da ne ću preboljeti bolesti, nu, kako su me prvi doktori liečili, a nije obični liečnik zavoda, ozdravih napokon. Liečnici rekoše, da mi valja promieniti zrak, nahod promieniti zrak! Kamo? Nu kod mene je drugčije bilo. Jednog jutra digoše me u ne poznanu gospodsku kočiju, u kojoj je neki stari sluga u livreji sa velikimi srebrnimi dugmeti sjedio. Vozio sam se dugo, vrlo dugo — mislim tri, četiri dana — kroz mnogo raznih miesta, kojim niesam mogo saznati imena. Starac me gladio, pripoviedao mi svašta, zabavljao me koječim, nu kad ga upitah, gdje da jesmo, kamo da idemo i tko li ga je poslao, nije htio nikako odgovoriti. Nu toliko sada znam, da smo se vozili po gornjoj Ugarskoj, po slovačkoj krajini. Dodjosmo napo-

*

Digitized by Google

kon u prekrasan gorski kraj, u divan perivoj, sred kojega se bieljahu veliki gospodski dv orovi. Povedoše me u dvore. Ne mogah se načudit i toj gospodskoj krasoti, tim velikim dvoranam, punim svile, mramora, ogledala i kadife. Al sve to bijaše pusto, nigdje žive duše. Bilo mi je, kao da sam u začaranu dvorcu, o kojem nam pričaju djetinje bajke. Meni pripraviše sobicu razi zemlje, u kojoj me onaj sivi starac dvorio, baš kao da sam mu gospodar. S njim sam skakao po perivoju, s njim lovio ribe, s njim penjao se na gore, on me je učio pucati iz puške i šta ja znam. Tu naučih, obćeći sa seoskim svietom, slovački govoriti. Bijah sretan i presretan. Šta mislite? Dosele zatvoren u tih pustih, obieljenih soba nahodišta, medju djecom, u kojih nije bilo čuvstva, jer se nije marilo buditi njihovo driemajuće srdce, ne videći prijazna lica, nu rob — a sada, bože moj! u širokoj, zelenoj naravi, pod vedrim nebom, med šarenim cviećem, pažen i ljubljen od prijaznog, dobroćudnog starca, bez stege, bez brige, bez straha! Kolika razlika! Ćutio sam, kako mi krvca brže teče, kako mi srdce življe kuca, bilo mi je, kan da mi krila rastu. Čuo sam kako drugi ljudi govore o svom otcu, o svojoj majci; slušao sam u seoskoj crkvi slovačkog župnika propoviedati, kako treba ljubiti otca i majku, pa upitah sivog starca, gje je moj otac, moja majka?

Medo Pucić.

— Umrli, odgovori i ne htjede dalje o tom govorit.

Prošao mjesec, prošla dva, tri mjeseca, a ja vam ozdravih u tom gorju podpunoma. Bijah zdrav kao dren. Zaboravih jadan, da sam ikada drugčije živio, ne bijaše mi ni na kraj pameti, da ću ikad ostaviti taj gorski raj. Nu jednog dana rekoše mi, da mi valja ostaviti dvorac i perivoj i sivog starca, da moram u grad u školu. Bilo mi je, da sdvojim. Zavukoh se u šumu i tu sam sjedeć na pećini plakao, dugo plakao, dok starac sluga po mene ne dodje, te me u dvorac ne povede. Nu nije se bilo šalit; drugi se dan doveze pred vrata dvorca kočija, pa da podjemo u grad. Niesam napokon ništa misliti mogao, niesam ništa vidio, ni čuo, samo mi srdce pucalo, što mi je ostaviti liepu slobodicu. I u istinu. Ako sam ikad na zemlji, to sam samo ona tri mjeseca sretan bio pod karpatskimi gorami. Najteže mi dakako bilo odkinuti se od starca, a bilo bome i njemu; obojica plakasmo kao djeca, nu za čudo ne htjede mi reći, kako da mu je prezime, kako li njegovu gospodaru, kako li se zove dvorac, a bijaše uviek uz mene, da toga niesam mogao izpitati od drugoga. Da mi od toga moga prijatelja ostane bar nekakova uspomena, odrezah nožicama ne opažen od dugačkog kaputa jedno od velikih, sjajnih dugmeta sa grbom i sakrih ga u žep. Ne povratih se dakako u nahodište, a to me je nekako tješilo. Povezoše me u Peštu, u velik privatan zavod. Al šta da vam dosadjujem dugim pričanjem. U zavodu izučio sam gimnaziju i filozofiju, učio sam strane jezike, mačevati, plivati, plesat, udarati na glasoviru, nu bio sam upravo gospodski odhranjen. Dobivah na velike blagdane i poklona, al ne rekoše mi od koga, znao sam, da me badava u zavodu ne drže, al ne mogoh saznati, tko da za mene plaća, a upravo o tom sam najviše mozgao i mozgao, s toga najviše trpio: moje vlastito ime bijaše mi najveća zagonetka na svietu. Kad svrših nauke s osobitim uspjehom, čestitao mi ravnatelj zavoda; reče, da me čeka liepa budućnost. Šta sam ja mislio o budućnosti? meni je samo prošlost u pameti bila, sve sam se pitao, kako sam postao, od koga sam postao.

Ravnatelj mi reče, neka putujem u Beč, u Njemačku, u Italiju, a zatim neka idem u Zagreb, da slušam prava na akademiji zagrebačkoj. Dade mi znatnu svotu

Digitized by Google

novaca, rekav, da sve to želi moj dobrotvor, koji će mi redovito u Zagreb šiljati novaca.

— A tko je moj dobrotvor? zapitah ga.

— Ne mogu da vam to kažem, jer i sam ne znam, odgovori mi ravnatelj.

Ljutio sam se i kako, svagdje ista nesretna zagonetka! Kad moji drugovi čuše, da idem na put viknuše: „Ele si sretan, mladi Slovače!“ Bili me okrstili Slovakom, jer sam vrlo rado igrao na glasoviru slovačku, pastirsku pjesmu, koju sam naučio za vremena moje sreće u karpatskom perivoju. Pitao sam se ne jedanput, zašto me šilju u Zagreb u Hrvatsku, u taj ne znani, divlji sviet, al moja pamet nije znala odgovora. Proputovao sam Njemačku, proputovao Italiju, svagdje nadjoh divote, krasote, znanja, umjetnosti — al nigdje mira, nigdje. Crv mi je jeo srdce. Ne jedan put stavih se pred ogledalo, pitajuć: „Tko si?“ Al preda mnom stajaše slika, kao star portret, o kom ne znamo čiji je. Dodjoh u Zagreb, a što je poslije bilo, znate i sami. Radio sam, revnovao znajući, da po obitelji ne imam vriednosti, hoteći, da budem po vlastitoj zasluzi pošten, vriedan čovjek. Budući u Zagrebu dobivao sam iz Beča redovito svake četvrt godine pismo sa 60 carskih dukata. Na pečatu bijaše zviezda, a pod zamotom bijaše na bielu listu upisano samo vrieme za koje mi se novci šalju bez daljnega znaka, bez podpisa. Ljutio sam se, plakao sam se. Jednom povratih pismo, al mi dodje brzo natrag. Ovaj put bje upisano: „Uzmi, to je bila želja pokojne ti majke“. Da znate, koliko sam plakao onog dana od radosti od žalosti. Sto puti sam čitao tu riečcu „majka“, sto puti sam poljubio tu riečcu. Od onog dana prevrnula mi se duša, umekšalo mi se srdce. Dà srdce mi je bilo kao zemlja, koju napaja poslije duge suše blagoslovna kišica, i kao sto cvjetova iz zemlje niknulo u mom srdcu sto osjećaja, ta znao sam, da sam imao majku, da mi je majka dobro želila!“

Iz postojnske špilje: Gora kalvarska.

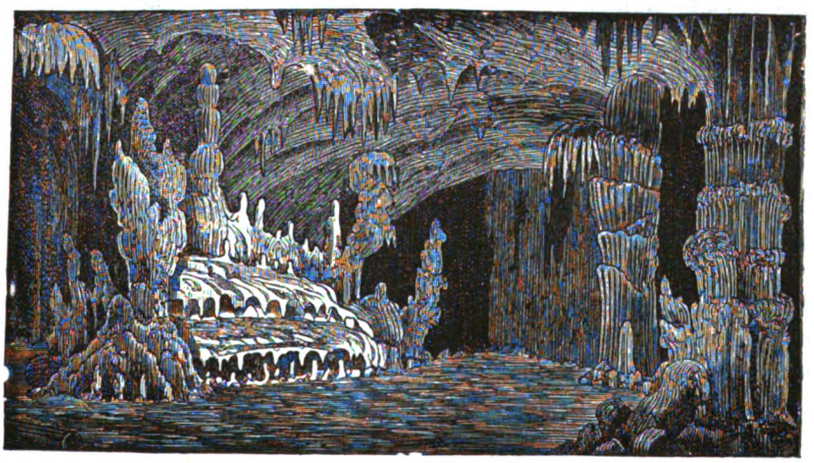

Iz postojnske špilje: Grob.

Taj glas dodavao mi je više hrabrosti, mislio sam, da sam dobio neko pravo prisloniti se uz drugu obitelj. Položiv cenzuru, dobih uz dukate sliedeće rieči: „Optime, eximie! Do skora saznat ćeš više“. Ohrabrih se još većma. Za neko vrieme nadodje parnica radi baštine pokojnog Ž. Primih ju. Radio sam sa zanosom, s nekom inšpiracijom kao osvetnik prevarenog, pogaženog sina. Tko je mogao tu uvredu bolje ćutit nego ja, sam pogažen, sam prevaren. Već prije te parnice niesam za čudo dobio već pol godine pisma iz Beča; nešta me je to uznemirivalo, al radio sam dalje. Zasluge sam imao, a svakako hćedoh posao doćerati na kraj. Dobih pravednu parnicu, pošto me je varalica zalud kušao predobiti na svoju ruku po nepoštenjaku Bojčeviću. Sviet me je slavio. Sada, mišljah, imam pravo tražiti, da budem primljen u obitelj, i pokazivao sam javno, da mi je vaša Klara omilila. Dugo sakrivao sam to čuvstvo u svojih grudih, sada ga odkrih i djevojka prista. Nu ne hćedoh zaprosit je prije, dok ne saznadem, čiji sam, jer mi se obećalo bilo, da ću sve saznat. Kako? Čekao sam, da mi dodje glas iz Beča. Badava. Hćedoh da poludim. Ležeć jedan put sdvojan na svojoj postelji, munu mi čudna misao glavom. Skočih, da otvorim svoj kovčeg. Izbacih sve, što je u njem bilo, nadjoh u kutu papirić, a u njem veliko sjajno dugme sa grofovskim grbom, što sam ga djetetom odparao bio s kaputa sta-

Digitized by Google

roga sluge. Starac je morao biti u službi moga dobrotvora, a grb svakako biljeg moga dobrotvora, koji svakako u Beču stanovati mora, jer odanle mi novaca šalje. Odlučih poći tim tragom, jer mi se kombinacija činila sigurnom. Podjoh, kako znate u Beč i ako uztreba dalje. Došav u Beč, potražih heraldičku knjigu, opitah se kod graveura i saznadoh, da je znak na mojem dugmetu grb grofova L. Pohitih u palaču spomenutog grofa u nutarnjem gradu. Pred vratima štajaše vratar u crno odjeven. Pogledah dugmeta vratara. Zbilja isti grb.

— Koga tražite? zapita me vratar.

— Tražim koga od grofova L.

— Moj dragi gospodine, odvrati vratar ravnodušno, grofova L. ne ima više. Zadnji te obitelji pao je prije nekoliko mjeseci na lovu s konja, pa si je skrhao vrat.

— A ne ima braće ili sestara?

— Ne ima?

— A koga je zapao imetak?

— Dalekog rodjaka, baruna Č. Grof je umro bez oporuke.

Dà. mišljah, od dana smrti grofa L. niesam već dobio ni pisma ni novaca iz Beča.

(Dalje sliedi.)

Srdcu si.

Što gramziš svedjer srdce moje biedno?
Ta na što tvoji toli plamni žari?
Zar jošte snivaš ljuven danak stari?
Zar ljubavi još tražiš vrelo medno?

U dušu sam joj već odavna gledno,
Al zamrli su za te sladki hari;
I tko još drugi za te tužno mari —
Gdje njeno srdne za tebe je ledno.

Dà ledno — ledno!... a ti pitaš: zašto?
Jer ne znaš sretat laskavim ju riekom,
Jer ne znaš hvalit lieposti joj viekom;

Jer mitit ne znaš njeno srdce tašto.
Ah šuti srdce! skoro bit će bolje —
Kad nad tobom jur zahladi se polje.

Vienac smilja.

Od naškog cvieća, smilja, što ne vene,
Svih za te nekoč vienac divna sklada;
Ti odnemari vienac, mene mlada,
Sad drugog voliš — da te mrzim? — ne, ne!

Već ako vjerom on ti jednom krene,
I gasne sievak varavih ti nada;
A ti mi staneš bliedit, ginut s jada —
Der tad se sjeti biedna, tužna mene!

Iz prašine tad digni vienac smjeran
Od smilja, što u sretno ubrah doba,
I gledji kako živi... kako sbori:

On još ti, dievo, kao nekoč vjeran,
On još te poput tiha štuje roba,
On istim žarom za tebe još gori!

Gj. A.

Židov.

Od Ivana Turgenjeva. Preveo Al. T.

... — Pripoviedajte nam štogod, pukovniče, — pozvasmo Nikolu Iljića.

Pukovnik se nasmieši, odbi nekoliko silnih dimova kroz brkove, pogleda nas i zamisli se. Ljubljasmo i štovasmo svi Nikolu Iljića rad dobrote mu, zdrava razbora i blagosti prama nam mladićem. Bijaše visoka uzrasta, plećat i krupan; crnomanjasto mu lice, iskreni, bistri pogled, nježni posmjeh, muževni i zvučni glas omiliše svakomu i stekoše mu u brzo prijateljstvo svih znanaca.

— Poslušajte dakle — započe svoju pripoviedku. — Dogodjaj, o kom sam naumio pripoviedati vam, slučio se je trinaeste godine pod Gdanskim. Služio sam tada u E—skoj kirazirskoj pukovniji i bio baš imenovan zastavnikom. Ratovi i bitke ugodan su posao, stvar liepa — ali obsiedanje veoma je dosadno. Sjedjasmo često puti cio božji dan u taboru pod šatorom na zemlji ili na slami, te se kartasmo od jutra do mraka. Jedina dosada prinukala bi nas, da idemo gledat, kako lieću bombe i granate. Francezi navaljivahu izprva na nas iz grada, ali brzo prestadoše. Jezditi u okolici po živež mrzilo nas takodjer: jednom riečju spopala nas grozna čama. Minula mi tada stopram osamnaesta godina; bijah zdrav, sama krv i mlieko, mišljah poigrati se s Francezi, a medjutim... nu pojmite... medjutim sam se dugočasio u taboru. Od duga časa počeo sam se kartati. Jedne noći iza velika gubitka dobih pred zoru znatnu svotu novaca. Umoran, pospan izadjoh na svjež zrak i sjedoh na zemlju. Jutro bilo prekrasno; dugi redovi šatorâ našega učvršćenoga tabora izčezavahu u magli; gledao sam u daljinu i usnuo sjedeć. Prigušeno kašljanje probudi me; otvorim oči i spazim pred sobom četrdesetgodišnjega po prilici Židova u dugu, sivu kaftanu,

Digitized by Google

u cipelah i crnoj kapici. Taj Židov, imenom Hiršel, imao uviek nekakva posla u našem logoru, donašao nam vina, hrane i drugih stvari; bijaše malen, mršav, plašljiv, kose crvene — neprestano žmigaše malima, takodjer crvenima očima, nosa bijaše duga, grbava i kašljaše neprestance.

Stade pred menom ponizno klanjati se.

— Što hoćeš? — upitam ga.

— Došao sam pitati, da li ne bih mogao čimgod...

— Ne trebam te; idi mi s očiju.

— Kako zapoviedate... kako vas je volja... Mislio sam, da bih možebit mogao čimgod...

— Dosadan si mi; idi mi s očiju, velim ti.

— Dozvolite, da vašemu blagorodju čestitam na dobitku.

— A odkle ti to znadeš?

— O znam ja već... Velik dobitak... velik... o jako velik...

Hiršel razsirio prste i poklimao glavom.

— Pa što je do toga, rekoh ljutito, na što su mi ovdje novci?

— O ne govorite tako, vaše bladorodje. Novci — krasna stvar; uviek su potrebni; za novce može se sve dobiti, vaše blagorodje, sve! sve! Zapovjedite samo faktoru, on će vam sve priskrbiti, sve, sve!

— Dobro! dobro! Židove!

— Aj! aj! reče Hiršel; — vaše blagorodje ne vjeruje mi... aj... aj... aj... Židov zažmirio očima i klimaše polagano glavom. Znam, što bi si gospodin častnik želio... znam!

— Doista znadeš?

— Toli krasna, vaše blagorodje, toli krasna!... Hiršel opet zažmirio očima i naškubio ustnice. — Zapoviedajte, vaše blagorodje!... vidjeti ćete sami... što bih vam sada pripoviedao, vi ćete slušati, ali ne ćete vjerovati... radje zapovjedite, da vam ju pokažem.

Gledao sam šuteć na Židova.

— No, dobro dakle, dobro; pokazati ću vam ju... Hiršel se nasmija i popljeska me lagano po ramenu, nu namah odskoči, kano da ga je guja ujela.

— A kapara, vaše blagorodje?

— Ti ćeš me prevariti, ili ćeš mi dovesti kakvugod nakazu.

— Aj, vaj, što to govorite? reče Židov neobičnim uzhitom, mašuć rukama. Kako bi to bilo možno. Pak mi dajte udariti pet stotina... četiri sto petdeset batina, nadoveza brzo. — Ali vi zapoviedajte!

U to baš podignu jedan mojih drugova konac plahte i zovnu me imenom. Ustadoh brzo i bacih Židovu dukat.

— Dakle na večer, na večer — šaptaše Židov.

Priznati mi je, gospodo, da sam veoma nestrpljivo očekivao večer. Taj dan navališe na nas Francezi; naša pukovnija bijaše u bitki! Nastade večer, svi posjedosmo oko ognja... vojnici kuhahu kašu. Započe razgovor. Ležao sam na plaštu, pio čaj i slušao pripoviedanje drugova. Pozvaše me kartati se, ne hćedoh. Malo po malo odoše častnici u šatore; vatre stadoše gasnuti; vojnici se takodjer razidjoše, ili usnuše na mjestu; sve se smirilo. Ostadoh ležeć. Sluga mi sjedjaše kraj ognja i driemaše. Odtjerah ga, u brzo smiri se cio logor. Straža idjašo okolo. Straže se promienile. Ležah svejednako i očekivah nešto. Na nebu zasjale zviezde. Nastala noć. Dugo sam gledao na gasnuće vatre. Napokon ugasnu posljednji oganj.

— Prokleti Židov, prevario me, — pomislih i htjedoh ustati.

Okrenuh se: za mnom stajaše Hiršel. Bijaše veoma blied, zamucao se i šaptaše!

— Izvolite — poći — u svoj šator.

Ustadoh i podjoh za njim. Židov se pogrbio i koracaše oprezno po mokroj, nizkoj travi. Opazih na strani nepomičnu, zaogrnutu osobu. Židov mahnu joj rukom, a ona se približila k njemu. Šaptnuo joj nešto, obratio se k meni, poklimao nekoliko puta glavom, pak sve troje udjosmo u šator.

Težko sam dihao.

— Gledjite, vaše blagorodje, ona je ovdje, šaptaše Židov. — Boji se malko; nu rekao sam joj, da je gospodin častnik čovjek dobar, prekrasan... A ti se neboj, dodade glasno, ne boj se!

Zaogrnuta osoba ne ganu se. Bijah u velikoj neprilici i ne znadoh, što bih govorio. Hiršel stajaše takodjer na mjestu i mahaše nekako čudnovato rukama.

— Idi van! — rekoh mu.

Hiršel posluša me nekako nerado.

Pristupih k zaogrnutoj osobi i skidoh joj s glave mrku maramu. U Gdanskom gorilo, pri crvenom pomičnom i slabom svjetlu udaljena požara smotrih bliedo lice mlade Židovke. Presenetila me njena krasota. Stajao sam pred njom i gledao ju šuteć. Ona ne podignu očiju. Začujem lagan šušanj i obazrem se. Hiršel pomolio oprezno glavu u šator. Mahnuh mu ljutito rukom — i on se udalji.

— Kako ti je ime? — upitah ju konačno.

— Sara, — odvrati i u taj hip zasjaše tminom zjenice velikih joj očiju i mali bieli zubići.

Pograbih dva kožna uzglavnika, bacih ih na zemlju, i zamolih ju, da sjedne. Ona snimi plašt i sjede. Bješe se zaodjenula kratkim, zelenim, s prieda otvorenim zobuncem sa srebernimi, okruglimi puceti i širokimi rukavi. Guste, crne vlasi pokrivahu joj glavu. Sio sam uz nju i uzeo ju za mrku, malu ručicu. Otimala se malko; gledala me plašljivo i dihala težko. Milile se oku momu iztočne crte njena lica — i silno stisnuh joj hladne, drhćuće prste.

— Umieš li ruski?

— Umiem... malo.

Digitized by Google

— Ljubiš li Ruse?

— Jest, ljubim.

— Dakle i mene ljubiš?

— I vas ljubim.

Htjedoh ju ogrliti, nu ona se hitro okrenu.

— Nipošto, nipošto, smilujte se, gospodine smilujte se.

— A ti me bar pogledji.

Ona upre u me crne, bistre oči, ali ih namah sklopi i zarumeni se.

Poljubih joj vatrenu ruku. Ona me pogleda smrknuto i nasmija se.

— Čemu se smiješ?

Sakrila si lice rukama i nasmija se još većma.

Hiršel se pomoli na ulazu i zagrozi joj se. Ona umuknu.

— Idi van! šaptnuh mu kroz zube. — Gadiš mi se.

Hiršel ne htjede otići.

Izvadih iz škrinje šaku dukata, dadoh mu ih i bacih ga iz šatora.

— Gospodine, daj i meni, — reče Sara.

— Vrgoh joj nekoliko dukata u krilo; ona ih pograbi hitro kao mačka.

— Ali sada ću te poljubiti.

— Ah nipošto, smilujte se, — šaptaše uplašeno prosećim glasom.

— Česa bojiš se?

— Ah, bojim se.

— Dosta je toga.

— Nipošto, smilujte se.

Pogleda me strašljivo, nagnula glavu malko na stranu i prekrižila ruke. Niesam je više uznemirivao.

— Ako hoćeš — evo amo, — reče nakon kratke šutnje i pruži ruku mojima ustima. Poljubio sam ju nehotice. Sara se opet nasmijala. Ljutio sam se, ne znajuć, što bih imao činiti. — Ala si ludov, pomislih. Obrnuh se k njoj.

— Čuj me, Saro, ja te ljubim.

— Znadem.

— Ti znadeš? Pa neljutiš še? A ljubiš li i ti mene?

Sara zavrtila glavom.

— Ne tako, odgovori, kao što se pristoji.

— Pokažite se, — reče mi.

Nagnuo sam se k njoj. Sara mi stavila ruke na ramena, počela promatrati moje lice, žmigala očima i smiešila se... Ne mogah se uzdržati i poljubih ju hitro u lice. Ona podiže se i jednim skokom bijaše šatoru na izlazu.

— Ala si divlja.

Ona mučaše i ne ganu se s mjesta.

— Hodi k meni.

— Ne ću, gospodine. S bogom! Drugi put.

— Hiršelova kudrava glava pomoli se opet na ulazu. Šaptnuo joj dvie rieči; ona se sagnula i izčezla iz šatora.

Iztrčah iz šatora za njom, nu ne smotrih više ni nje ni Hiršela.

Cielu noć ne mogoh usnuti.

Sutradan sjedjasmo kod našega satnika; kartao sam se, ali ne s voljom. U šator stupi moj sluga.

— Netko vas traži, vaše blagorodje.

— Tko me traži?

— Židov.

— Valjda Hiršel! — pomislim. Počekam, dok se igra svrši, zatim ustanem i odem. U istinu opazim Hiršela.

— Jeste li zadovoljni, vaše blagorodje? upita me, prijazno se smijuć.

— Ah ti!... (pukovnik se oglednu)... mislim, da ovdje nema gospodja... u ostalom svejedno. — Ah ti, dragane moj, odgovorih mu, ti me još izsmjehavaš?

— A zašto bih vas izsmjehavao?

— Što? ti još pitaš?

— Aj, aj! gospodine častniče, kakovi ste to, — reče koreć me Hiršel, ali ne prestade smijati se. — Djevojka je mlada, plaha... Vi ste ju prestrašili, doista, prestrašili.

— Krasne mi plahosti? a zašto je uzela novce?

— Zašto ne bi uzela, kad joj se daju?

— Čuj, Hiršele, kad opet dodje, ne ću je uvrieditи... samo ti ne pomaljaj više svoje lude brade u moj šator i ostavi nas u miru; čuješ li?

Hiršelu se zakriesile oči.

— Nu što? mili li vam se?

— Dà, mili mi se.

— Krasota! takove krasote nema nigdje. Hoćete li mi dati novaca?

— Evo nà, uzmi. Nu čuj me: ugovor vriedi više od novca. Dovedi mi ju, pa idi k vragu. Odpratiti ću ju sâm ka kući.

— To nije možno! — reče brzo Hiršel. — Aj, aj, to nije nikako možno. Hoditi ću okolo vašega šatora, vaše blagorodje; udaljiti ću se malko... vaše blagorodje, voljan sam poslužiti vas... udaljiti ću se malko. Jeste li zadovoljni?

— Dobro dakle. Nu dovedi mi ju sigurno, čuješ li?

— Jest to, krasotica, gospodine častniče, što? vaše blagorodje, to je krasota, što?

Hiršel se nagnuo i gledaše mi u oči.

— Krasna je.

— Dajte mi dakle dukat...

Dadoh mu dukat, na što se razstadosmo. Minu napokon dan i nastala noć. Dugo sam sjedio samotan u svom šatoru. Vani bijaše tamno. U gradu odbila dva sata. Počeo sam već proklinjati Židova... najednoč unidje u šator Sara, sama samcata. Skočim i ogrlim ju... dotaknem se ustima njena lica. Bijaše hladno kao led.

Digitized by Google

Jedva razaznah joj crte. Posadih ju, bacih se pred njom na koljena, primih ju za ruke, doticavah joj se tiela... Ona mučaše, ne micaše se, i plakaše silno, glasno i gorko. Zaman nastojah umiriti ju. Ona jecaše gorko. Dragao sam ju, brisao joj suze; ona se nije protivila tomu, nije mi odgovarala na pitanja, nego plakaše, plakaše glasno. Bijah ganut; ustadoh i izadjoh iz šatora.

Hiršel se pojavi pred menom, kao da je iz zemlje izniknuo.

— Hiršel, rekoh mu, evo ti obećanih novaca. Odvedi Saru.

Židov pohiti k njoj. Ona prestade plakati i uhvati ga za ruku.

— S bogom, Saro! rekoh joj. Bog te čuvao, s bogom! Možebit se negdje drugdje vidimo.

Hiršel šuteć naklonio mi se. Sara sagnula se, uhvatila me za ruku, i pritisla ju k svojima ustima; okrenuo sam se.

Pet do šest dana mislio sam neprestano na svoju Židovku. Hiršel ne dodje, niti ga je itko vidio u logoru. Spavao sam dosta zlo; sveudilj titrahu preda mnom velike, vlažne oči, duge trepavice; moje ustne ne mogahu zaboraviti, kako su se dotakle bile onoga gladkoga, svježega lica. Bio sam s odjelom vojske poslan po živež u neko daleko selo. Dok su moji vojnici plienili po kućah, stajah na ulici, ne sišav s konja. Najednoč sgrabi me neko za nogu.

— Za boga, Sara!

Bijaše blieda i veoma uzrujana.

— Gospodine častniče, gospodine... pomozite, spasite! vojnici nas vriedjaju... Gospodine častniče...

Poznade me i zarumeni se.

— Zar ti ovdje stanuješ?

— Jest, ovdje.

— Gdje?

Sara mi pokaza malu, staru kućicu. Na dvoru te kuće natezaše se gadna, razpušćene kose Židovka, da otme iz ruku moga dugonje stražmeštra Siljavke prase i tri kokoši. Smijuć se podigao stražmeštar plien svoj viš glave; kokoši se uzkokotale, prase cvililo... Druga dva kirasira tovarili na konje sieno, slamu, vreće s brašnom. Iz kuće čule se maloruske psovke i pogrde. Povikah na svoje vojnike i zapovjedih im, neka puštaju Židove na miru, i da im ništa ne uzmu. Vojnici poslušaše; stražmeštar baci se na svoju kobilu i izadje sa mnom na ulicu.

— No, rekoh Sari, jesi li sa mnom zadovoljna?

Pogleda me smiešeći se.

— Gdje si bila cielo vrieme?

Sklopila oči.

— Doći ću vam sutra.

— Na večer?

— Ne, gospodine, u jutro.

— Dodji dakle zaisto i ne prevari me.

— Nipošto... ne ću vas prevariti.

— Gledao sam pohlepno za njom. Danju činjaše mi se još krasnijom. Sjećam se, da me je osobito presenetila jantarova mast njena lica i modrast liesak crnih vlasih... Sagnuh se s konja i silno joj stisnuh malu ručicu.

— S bogom, Saro... Dodji dakle sigurno.

— Doći ću.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Narodno pripoviedanje.

Prva mu perioda.

Napisao profesor Ivan Radetić.

Govoreći o narodnih pripoviedkah, ne mislimo tiem one, koje šaljivi ljudi gdjekada u zabavu izmišljaju. Narodne pripoviedke zovu se one, koje su iz naroda potekle, i kojim se kao narodnim pjesmam za ime sastavljača ne znade. Prije su se narodne pripoviedke držale za stvar prostu i svakoga uvažavanja nedostojnu; nu odkako se je za naše dobe u svakoj struci počelo oko prave i ozbiljne znanosti nastojati, od tada su i narodne pripoviedke postale priedmetom ozbiljna i svestrana razmatranja. Danas je dokazano, da je narodno pričanje jedno te isto izpod Djavalagirija i Himalaje do visočina škotskih i otoka britskih; da se dakle u naših narodnih pripoviedkah odziva ono isto mišljenje, kojemu se izvor sačuvao i kod inih raznih naroda. Kao što svako znanstveno iztraživanje traži početak i izvor onomu priedmetu, kojim se bavi, tako se i o narodnih pripoviedkah zametnulo prije svega pitanje, odkle narodom pričanje i s kojega se uzroka ovo toli divno medju sobom sudara?

Glasoviti orientalista Th. Benfej drži, da je pravi izvor narodnomu pripoviedanju u Indiji naročito u buddhističnoj nauci, i da se je ono od ovud u historično vrieme preko Evrope i malne preko cieloga svieta razišlo, a to stranom ustmenim predavanjem, stranom književnim saobćivanjem, kao što svjedoči indijanska pančatantra. Ustmenim predavanjem je malo toga, misli on, prije desetog vieka u Europu došlo. U 10. vieku zamienjeno je ustmeno predavanje literarnim, i ovo je putem persijskih i arabskih prievoda preko izlamitskih carstva razšireno po Aziji, Africi i Europi. Još ranije i daljnjije širenje toga bijaše u Kini i Tibetu, odkud je k Mongolom došlo (sr. prev. panč. Lipsia 1859. I. 23.)

Za mnienjem Benfey-evim povadja se i naš Jagić,

Digitized by Google

koji u svojoj historiji hrvatskosrbske književnosti mnoge naše narodne pripoviedke u paralelu stavlja sa indijanskimi pripoviedkami istoga sadržaja; tako sravnjuje indičku priču u pančatantri pod naslovom „začarani sin brahmanov“ sa našom pripoviedkom „zmija mladoženja“ (sr. Vuk: sbirku narodnih prip. br. 9 i 10 i nar. pjesme II. br. 12 i 13), kojoj je glavni smisao, kako se čovjek može nekom čarobnom silom pretvoriti u zmiju, ili se čak rodio zmijom; ali da može i svući kožu i ako bi mu tko taj svlak spalio, ostat će čovjek, ili će poginuti, ili će za tiem neka bieda stići onu ženu, s kojom je od prije živio. — Drugi primjer znamenite srodnosti nalazi on u našoj priči „nemušti jezik“ (Vuk. sbirka br. 3), u kojoj je glavna misao, da čovjek razumie govor životinjski. Ovakih je priča doista puno svuda po Aziji i Evropi, ali se samo nekoje situacije izbliže toli znatno podudaraju, da im se mora priznati nekakav zajednički izvor. Ove karakteristične situacije jesu: čovjek, koji ima dar razumievanja životinjskoga jezika, čuje nekakav razgovor izmedju životinja u nazočnosti svoje žene te se nasmije, a žena to vidi i hoće da zna, zašto se je muž smijao. Kako će on odoljeti želji žene svoje? u tom ima mnogo varijanta, ali je vrlo obična ta, da čovjek i opet sluša drugi razgovor životinja, u kojem se njemu spočituje slabost, što popušta ženi, te će ju on za to proćerati ili batinom izlupati. U uvodu se obično još i to kaže, kako je čovjek došao do onoga čudnoga dara; udieli mu ga neka životinja kao uzdarje od zahvalnosti, što ju je spasio. Na ovakovih motivih gradjena priča dolazi već i u indijskoj književnosti, a nalazi se takodjer s nekojimi varijacijami i u arabskoj 1001 noći kao i u latinskom sborniku „gesta Romanorum“.

Nadalje navadja Jagić narodnu pripoviedku „Usud“ (V. br. 13), kojoj je glavna misao kako je jedan čovjek (brat) sretan, jer se u sretan čas rodio, a drugi nesretan, jer mu bi sudjeno, da ostane za uviek siromašan i kako ide da sreću po svietu traži i što sve uz put vidi i čuje. I ovoj pripoviedci ima mnogo paralela, a osobito joj je srodna čak u indijskoj pančatantri priča pod naslovom: „Siromašni Somilaka“. — I našim pripoviedkam „djavo i šegrt“ (V. br. 6) i „zla žena“ (br. 37) nalaze se slični motivi u indijskih pričah. Prvoj je smisao, kako je neki šegrt izučio zanat djavolski te se poslije naćerivao sa djavlom, pretvarajući se u kojekakve životinje, dok je najposlije i nadmudrio te svladao majstora. — Druga je odveć obćenite misli, koja se u mnogih variacijah ukazuje; nu posvuda se redovito pripovieda, kako je muž mjesto žene izvukao iz bunara djavla, i taj mu je zahvalan, što ga je oslobodio od toli hude žene, te mu poda vlast, da ga izgoni kao kakav glasoviti liečnik iz onih ljudi, u koje bi uljegao. Ali najposlije, da bi se vidjelo, kako je isti djavo od zle žene u strahu, izagna čovjek djavla i odanle, odakle ga po ugovoru ne bi smio izgoniti i to se čovjek poslužio prievarom te uplašio djavla, da zla žena dolazi.

Isto je tako i sa bosanskom pripoviedkom „dram jezika“ (u Kolu VI. str. 12), u kojoj se glavni motiv o zalogu ili obkladi za komad čovječjega mesa, koje bi se imalo iz živa čovjeka izrezati, temelji na religioznoj predstavi buddhizma, u kojem požrtvovanje samoga sebe veliko značenje ima. Napokon i pripoviedka o „divljanu“ (V. br. 38) sjeća nas na grčkoga Poliphema t. j. gorostasa, s jedim okom, kojega nekoji neznatan čovjek šiljastim drvetom osliepi i tako mu iz pećine, u koju je zabasao izbjegne. Ova je priča poznata svim arskim narodom.

Ako se uza sve ovo jošte sjetimo na našu „pepeljugu“ njem. „Aschenbrödel“ našu pravdu i krivdu“ (br. 16), „zlatnu jabuku i devet paunica“ (br. 4) itd., koje sve imadu sličnih motiva i u istočnom pričanju, onda se i sbilja može pomisliti, da gore navedenomu Benfejevu mnienju ne ima prigovora.

Akoprem se ne da tajiti. da su mnoge indičke priče preko orientskih literatura u Evropu dospjele, opet ne sliedi iz toga, da bi to o svihkolikih bajkah valjati moglo. Prije svega nastaje pitanje, kako da se protumači srodnost naših priča sa škotskimi, koje je Campbell g. 1860. sakupio i izdao; a ipak se znade, da stanovnici škotski nigda u nikakvu niti materijalnom niti duševnom spoju sa Slaveni u historično vrieme ne stojahu. K tomu se znade, da se i mnoge starogrčke priče sa indijanskimi već sudaraju, pa kako da su one toli rano iz Indije potekle? Ovi i slični tomu razlozi potakli su mnoge učenjake, koji su s početka uz Benfeya pristajali, da od njegova mnienja odstupe; pače i sam Benfey bijaše prisiljen, preinačiti svoju teoriju, ustanovivši za nekoje bajke 7. viek onim vremenom, kad su ove iz Indije preko istoka u Europu putovale. Današnji dan ima malo učenjaka, koji bi uz Benfeya pristajali, za to se je čuditi, što kod nas Jagić a uz njega Daničić toli živo ovoj teoriji naginju, dočim se ona tiem prije zabaciti smie, što imade i drugo tumačenje, po kojem se sigurnijim putem do izvora pripoviedaka doći može. U tom su nam voditelji braća Grimmi, koji su prvi osobitu pažnju narodnim pripoviedkam posvetili.

„Što pjevaju, veli W. Grimm, pjesme predhistoričnoga vremena, a isto valja i za pripripoviedke, već postanak i propast svieta, neprestano kretanje gorostasnih i neprijaznih sila? To su borbe elemenata medju sobom, neba i podzemlja, ljeta i zime, dana i noći, koje se naprotiv opet u ćudorednom pogledu odzivaju u blagoslovu i prokletstvu, u ljubavi i zlobi, u veselju i žalosti. Ova opreka medju spoljašnjimi strahovitimi i iz tiha djelujućimi prirodnimi silami ili u pogledu ćudorednom medju surovom silom i okretnom lukavošću izrazuje se u „mitih sa divovi i patuljci“ (sr. Sage v. Po-

Digitized by Google

liphem Berlin 1857. st. 29). U istom smislu izrazuje se W. Grimm u svojem djelu pod naslovom Kinder- und Hausmärchen 3. Aufl. Göttingen 1856. pag. 409; a isto tako i brat mu Jak. Grimm (sr. predg. Pentamerona u njem prievodu pag. VIII. itd.)

Po Grimmu su dakle narodne pripoviedke ostanci potekavši iz zajedničkoga života arskih naroda,* u kojem su oni prirodu i njene sile kao bogove štovali. Današnji je dan ta istina dokazana, da izvorno niti je mitologija bila religiozna, niti religija mitologična, nego s vremenom da je religiozno značenje mnogih mitologičnih slika i priča dobilo. Kao siguran posljedak dojakošnjih mitologijskih iztraživanja može se reći, da gotovo svi miti, o kojih se dosada dokazalo, da su zajednički za sve Arijce ili Indoevropljane, izhode konačno na nešto u prirodi smotrena, na svoj tobožnji prvi izvor. U tome se svi današnji mitolozi slažu; ali koji baš pojav prirode valjalo bi smatrati neposrednim povodom najstarijoj mitologiji, o tom se mnienja učenih ljudi razlikuju: jedni na čelu im znameniti oksfortski profesor Müller izvode početak mitologije od sunca — to je sučani, solarni sustav; — drugi, većina ih Niemci, poimence Kun, Švarc, nahode izvor u zraku i oblacih — to je zračni meteorni sustav.

Nu bilo kako mu drago, to stoji, da su ljudi odmetnuvši se od pravoga boga nova božtva sebi stvarati počeli. U prvom svojem stanju ćutio se čovjek od naravi odvisnim; on je poznavao njezino veličanstvo, njene sile, blagotvorne i škodljive učinke; nu ne poznavši zakone, po kojih da si sve to raztumači, morao je istu prirodu životom obdariti te svekolike pojave i priedmete djelujućimi i čuvstvujućimi bići smatrati. — Da si bar ponešto predstavimo postajanje mita u djetinjem stanju indoevropskoga pranaroda, svratit nam je pozornost na djetinstvo pojedinca čovjeka. Po svagdašnjem izkustvu nahodi diete svuda oko sebe sve sama živa bića, koja djeluju i čuvstvuju, ono će palicu kao konja tući i gladiti; zadjenut će nogom o stolicu i umah lupati po njoj, što je skrivila, a do skora ju miriti i tješiti. Diete osjeća po sebi, da prije nego će koji čin izvesti, treba mu pregnuća i odluke; zato će i u svakoga bezživotnoga priedmeta, koji vidi da djeluje, predpostavljati pregnuće i odluku nekakova u njem sakrivena duha. Tako se pripovieda za divlje narode, da su božansku čast izkazivali evropskomu nožu, da ublaže skriveni u njem duh, za koji mišljahu, da je ranio jednoga od njihovih ljudi. Pomislimo, da su se i nekada ljudi u djetinskom svojem stanju onako prama prirodi vladali. Sunce izlazilo, a oni si ga predstavljali, kako se trudno uzpinje strmom stazom u vis; oblaci se vukli, a oni mislili, da se bore i gone po nebu; na zapadu sunca ukazivao se mjesec, a odatle mislili, da djevojka luna čezne za stidljivim mladićem suncem; iz jutra sunce popijalo rosu, odatle pomisao, da se njih dvoje bore, te jedno drugomu smrt zadaje. Evo od prilike prvog stadija u postajanju mita.

K tomu dolazi tako zvana apercepcija, to jest gledanje pojedinih pojava prirode pobudjuje u čovječjoj duši uspomenu na slične sgode iz njegova života, te one s ovimi izjednačuje; n. p. tutnjava groma prikaza se vojniku zvukom vojničke trublje ili topotom božanstvenih konja, pastiru rikom krave itd. Ovako se rodi iz jednoga pojava množtvo raznolikih mita, koji već ovdje u savršeniji stepen stupaju, a to je takozvani antropomorfizam t. j. onaj stepen mitologične savršenosti, u kojem se naravni pojavi slikom i prilikom ljudi predočavaju. Nu dok se do toga došlo, valjalo je od prvog stepena, gdje se narav u svojoj prirodnoj slici ukazivala, prevaliti jošte i drugi stepen t. j. teriomorfizam a to je predočavanje naravskih pojava slikom životinja. Narodne bajke nose na sebi još uviek tragove ovog postupnoga mitologičnoga razvitka; zato bi ih po ovom pravcu i valjalo razmatrati. Pa kao što smo vikli, kad želimo upoznati postanak živoga kojega jezika, ovog ponajprije svadjati na njegove starije izumrle oblike, koje u spomenicih nalazimo, te ove sa inimi jezici sravnjivati, isto tako valja i sa bajkami raditi. Najprije treba ih lišiti novije primjese pa onda svesti do prvotnih motiva, što se opet lahko putem sravnjivanja polučiti dade. Samo se sobom razumie, da je pravo razširivanje i razplodjivanje priča tek onda nastupiti moglo, kad se je zajednički prvotni arski jezik u više grana razplinuo. Dok je rieč svojim izvornim značenjem razumljiva bila, ne mogaše dakako podati osnov mitologičnoj predstavi; istom kad njezin prvobitni na vidljive priedmete spadajući smisao potamni, postade ona povodom mitologijskoga pričanja. Ovako su nam najnovija iztraživanja dokazala, da je grčki Zeus i latinski Jupiter istovjetan sa staroindianskim Djaus. Nu pošto je ovoj rieči u staroindičkom jeziku ostalo njezino pravo značenje imena apelativnoga — nebo, dan, t. j. uviek razumljivo; zato tamo nije nigda dotjerala do onako izrazita mitologična karaktera, kao u Grka ili Rimljana, gdje je rieč primajuć nove oblike svoj pravi smisao izgubila, te ovako raznim mitologičnim pričam povoda dala. Zato se može sa svom sigurnošću reći, da je jezik svojim metaforičnim izražajem najuspješniji razploditelj mitologičnih predstava.

Kao ostanci dakle mitologičnih predstava potekavših iz zajedničke domovine sačuvale su se narodne pripo-

* Danas je obće poznato, da je tako zvano arsko pleme u davno predhistorično vrieme sačinjalo jednu narodnu cjelinu, koja je negdje u Aziji življela, te jedan jezik, jednu religiju i umotvorine imala. Ovo se pleme nije u više loza razdielilo, te se iz Azije, ostavivši ondje indijsko-parsijski ogranak, naseli u Europi razdieliv se u narod grčki, keltički, germanski i slovenski. Svaka se je od ovih loza opet posebice cjepkala i granala, dok nije postalo sadašnje bogatstvo jezika i naroda.

Digitized by Google

viedke, koje su tečajem vremena, dojimanjem ili pritruhom jezika kao i inih faktora različitu promjenu pretrpile. U nekoga se naroda u tom pogledu više originalnosti sačuvalo, u nekoga manje, prem se jezgra prvotnih nazora po svuda lahko uvidja; uslied toga i dolazi to divno sudaranje u narodnom pripoviedanju. Pa kao što je današnji dan dokazano, da je staroindijanski sanskritski jezik najvjernije sačuvao sliku onoga jezika, kojim su negda svi narodi spadajući u arsko koljeno u svojoj zajedničkoj domovini govorili; tako je i to istina, da su indijske vede (t. j. svete knjige) najvjernije ogledalo tako zvanoga pramitusa indoevropskoga koljena. Zato se ni ne može reći, da je narodno pričanje iz Indije poteklo, već je sve to poteklo iz zajedničkoga negda života.

Istina je, sve pripoviedke, što ih današnji dan u narodu nalazimo, nemaju već one originalnosti, koja im od prije pripada; ali uza sve to može se i opet reći, da se u nekih pripoviedkah mitusu lakše u trag ulazi, nego li u drugih. Prema tomu razlučuje Vuk u svojoj sbirci narodne pripoviedke u mužke i ženske. Ženske su pripoviedke, veli on, one, u kojima se pripoviedaju kojekakva čudesa, što ne može biti, a mužke su one, u kojima nema čudesa, nego ono što se pripovieda, rekao bi čovjek, da je zaista moglo biti. Mužke su mu pripoviedke u njegovoj knjizi po broju ove: 25. Djevojka cara nadmudrila; 41. Jedna gobela u kao, a druga iz kala; 44. Laž za obkladu; 45. Kralj i čobanin; 46. Ko umie, njemu dvie; 47. Dva novca; 48. Sve sve, ali zanat; ostale su sve ženske. Isto tako i Grim razlikuje dvoje vrsti pripoviedaka: prve su mu tako zvane gatke (Märchen), a druge priče ili pripoviedke (Sagen); ona je više poetična, a ova više lokalna i historična.

Već je u naravi ljudskoj osnovano, da ono, što si čuo pripoviedati, da se je negda sbilo, rado svojim okolnostim prilagodjuješ, pa to isto valja i za narodne pripoviedke. Kad su se narodi u novih zemljah nastanili, počeli su prastari mitus, što su ga sa sobom iz zajedničke domovine ponieli, pojedinim mjestom i historičnim osobam prilagodjivati. Tim putem bijaše mitus historizovan — pomladjen; bajka ili gatka pretvori se u historičnu pripoviedku. U ovoj ustupa mitično značenje više osobnomu, značajnomu; motivi djelovanja dostaju se sve to više etične naravi.

I ovdje valja razlučiti običnu lokalnu priču od tako zvane junačke priče (Heldensage), kao što su n. p. naše priče o Kraljeviću Marku i inih junacih. — I junačka priča nije drugo, van pomladjeni historizovani mitus, ili inače talog bogovske priče, slabi obris starijega mitusa. Junaci, što nam se u tih pričah ukazuju, samo su razvijenija klica starog narodnog vjerovanja u bogove ili prirodne sile. Prava junačka priča sastoji od dva življa, historičnog i bajoslovnog. Može se reći: poviest je tielo priče, a duh mitus; oživljavajuća sila je u duhu; zato su se i historični dogodjaji mitusu podvrgli. Nu kao što nema u junačkoj priči čiste historije, tako nema ui čistog mitusa, osobito današnji dan gdje se već kroz toliko viekova povodni mitus zamutio.

U najnovije vrieme pokušao je glasoviti ruski bajoslovac Orest Miler u svojem „opyt istoričeskago obozrenija ruskoj slovesnosti“ I. p. 144. i d. porazdieliti ruske bajke po nekom sustavu, a to su ostali učenjaci primili za mjerilo bajkam inih naroda. Osobito se zatim poveo dr. Gr. Krek u svojem djelu „Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie“ sr. i njegovo najnovije djelo „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“. Zato mislim ne će biti s gorega, ako slavno čitateljstvo s ovom razdjelbom u kratko upoznamo.

Na čelu svih bajka stoje one, koje su osobito značaja mitičnoga. Broj ovih jest ne samo u Slavena, već i ostalih arskih naroda tolik, da se i tu mora razlika pobliže ustanoviti. Ponajprije ističu se onakove bajke, koje boj medju svjetlošću i tminom sasma fizično ukazuju. Ovim se pridružuju onakve, u kojih se bogovi iliti prirodni pojavi više abstraktno shvaćaju. Ovdje se borba svjetlosti i tmine predočava povorkom raznih dogodjaja; ali ova razlika nije toli velika, a da se ovamo spadajuće bajke ne bi mogle smatrati varijacijami nekoje koncepcije.

(Dalje sliedi.)

Medo Pucić.

(Sa slikom)

Dubrovnik, staro sielo slobode, pravo ognjište stare hrvatske knjige prepatio je u zadnja tri vieka mnogo nesreće od ljudi i od naravi. Sloboda te stare republike bje zakopana g. 1806, nu mnogo prije počela je malaksavati pjesnička mu slava, pjesnika bivalo je sve manje, pjesmotvori sve slabiji, a književni život preselio se u trećem desetku našega vieka na sjever, k Savi. Nu svjetlo narodnjega prosnutka sinu opet u slavnom gradu kraj sinjega mora, te se skupi liepo kolo vrlih Dubrovčana, da zajedno sa prekovelebitskom braćom rade o domaćoj prosvjeti i knjizi. Dično mjesto u tom kolu i u našoj novijoj pjesničkoj literaturi ide Meda (Orsata) iz prastaroga koljena Pucića, knezova Zagorskih, kojih je poviest svezana sa sgodami republike dubrovačke. Donosimo danas njegovu sliku i ovu crtu o njegovu životu, pri čem upotriebismo podatke životopisa iz „Slawische Blätter“ što ga je sastavio sadanji urednik „Vienca“ g. 1865. na temelju autentičnih viesti. Medo Pucić rodio se dne 12. ožujka 1821. u Dubrovniku od otca, vriedna starca, bivšega velevićnika dubrovačke republike. Pleme Pucića (Pozza) polazi iz Hercegovine, preseli se poslije u Kotor i već u IX. vieku odanle u Dubrovnik. Obitelj

Digitized by Google

Pucića dala je republiki tečajem vjekova liepo čislo vladara, državnika, diplomata i pisaca. G. 1684. podieli joj car Leopold I čast kneževsku (grofovsku).

Kao svi mladi Dalmatinci podje Pucić na nauke u Italiju, te svrši gimnaziju u Mletcih i poče učiti prava na sveučilištu paduvanskom, gdje se je upoznao sa slavnim Ivanom Kollárom, pjesnikom „Slavy dcery". Da nastavi nauke, podje 1843. u Beč. Ovdje se upozna s Karlom Ljudevitom, vojvodom od Luke, koji ga imenova svojim komornikom. Pucić izdade g. 1844. u Beču „Antologiju starih dubrovačkih pjesnika" (Vetranića, Čubranovića, Dimitrića itd.)

Pucić bavio se već na paduvanskom sveučilištu pjesničtvom hrvatskim, nu ujedno počeo je već sada o tom raditi, da protumači slavenske pjesme talijanskim jezikom, te je preveo jedan dio Kraljodvorskog rukopisa i Gundulićevu Osmanidu. Pucić radio je revno za Gajevu ilirsku „Danicu" i „Zoru dalmatinsku", g. 1848. boraveći u Zagrebu izdade sbirku pjesama pod imenom „Talijanke". Iza burne političke dobe povrati se g. 1849. u svoj zavičaj, gdje je zajedno s Matijom Banom, Augustom Kaznačićem i drugima počeo izdavati godišnjak: „Dubrovnik, cviet narodnoga književtva". Taj časopis bijaše za ono doba bez sumnje najbolji na slavenskom jugu, te se osobito tim odlikovao, što su svi plodovi, uvršteni u nj, imali pravu književnu vriednost, te ju imaju još i dan danas. Pucić je za nj revno radio u svakoj struci. Jednako su zanimivi i vrstni članci iz poviesti književnosti (o Bruereviću, Buniću), članci iz državne poviesti (Statut mlietski) kao i prievodi pjesmotvora Mickievića, Zaleskoga, Puškina, Omira, Berangera. Za kratko vrieme (g. 1851.) zakopa žalibože literarna „batramiomachia" o pravopisu taj krasni godišnjak. Odsada je Pucić putovao svake godine po Evropi (Francezkoj, Ruskoj, Italiji), al je uz to i revno radio o knjizi. Njegovom ponukom napisa talijanski učenjak de Rubertis razpravu: „Delle colonie Slave nel regno di Napoli" (o naselbinah jugoslavenskih u južnoj Italiji). Pucić sam izda g. 1856. u Zadru hrvatski prievod Platonovoga djela „Simposion". G. 1858. izdade u Biogradu: „Srbske spomenike od 1395—1433" izvadjene iz dubrovačkih arkiva, t. j. dopise dubrovačke republike sa srbskimi vladari. Hoteći Talijane upoznati sa proizvodi slavenske literature, izdade g. 1860. talijanski prievod Mickievićevih predavanja o naših narodnih pjesmah, i razpravu Bodnjanskoga o slavenskom narodnom pjesničtvu. G. 1862., kad opet poče bujnija književna radnja, izda Pucić u Karlovcu sbirku svojih pjesama „Piesni", a g. 1863. epsko-lirsku pjesmu „Cvijeta" iz zadnje dobe dubrovačke republike. G. 1870. bude naš pjesnik pozvan za odhranitelja srbskog kneza Milana, a kad ovaj bude proglašen punoljetnim, povrati se Pucić u Dubrovnik i podje napokon u Pariz, gdje sada većim dielom prebiva i kadšto polazi Dubrovnik, Zagreb i Beč. Pucić bavi se i sada neprestano knjigom, navlastito prevodi Omirovu Odiseju, od koje su tri pjevanja već tiskana (u Dubrovniku i Nevenu). Pjevanje 5. 6. i 7., što nam ih vrli pjesnik ustupi za svoga zadnjega boravka u Zagrebu, priobćit ćemo ove godine u „Viencu".

Medo Pucić je vrlo zanimiv pojav u našem literarnom svietu. U novijem našem književnom pokretu za dobe ilirske opažaju se s prvine dvie glavne struje. Dočim je jedna strana pjesnika smatrala oponašanje starih Dubrovčana savršenim pjesničtvom, sliedila je druga samo narodne pjesme, zaziruć od umjetne forme. Hćelo se genija Mažuranićeva da preliepo spoji ova dva kontrasta. Uz njega digoše se — dakako u svojoj struci — Preradović, Trnski, Blažek, Niemčić, Vraz, učeći strane literature, otresav se stare manire. Medo Pucić, premda Dubrovčanin, osobit poznavalac starine dubrovačke, nije sliedio starih pjesnika rodnoga si grada, već je učio pjesnike Talijane, Poljake, Ruse, Niemce, Dubrovčane i narodne pjesme, i s toga su plodovi njegove vile samonikli — osobito u lirici nježni, puni osjećaja. Tko pročita njegove sonete i druge pjesme n. pr. Pašinicu, uvjerit će se o tom, a i „Cvieta" ima krasnih liričnih momenata. Odiseju prevodi Pucić desetercem narodnih junačkih pjesama, jer misli, da je to pravi lik eposa u našem jeziku. Sastavci mu iz književne poviesti osobito su poučni. Nije to samo izključiva analiza ovoga ili onoga pisca, već ima tu podataka iz kulturne, državne poviesti, iz obiteljskog života prošlih vjekova tako, da se našima očima prikazuje živa slika dobe i čovjeka, koja nam ujedno tumači i njegova djela. A upravo tim pravcem idu svi literarni povjestnici novijeg doba. Izim toga služi nam Medo Pucić primjerom, koliko da se čovjek beletrista baviti mora učenjem obće svjetske literature, jer samostalno razmatranje tudjih uzora najboljom je ponukom za vlastiti, savršeni rad, najbolji liek od površnosti i plitkosti. A knez Medo Pucić u istinu je čovjek vještak općoj literaturi, čovjek u svojoj struci naobražen, kakovih malo imade u našem narodu.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 20. svibnja čusmo „post tot discrimina rerum" prvi put operu „Ruy Blas" od F. Marchetti-a. Libreto sastavljen je po istoimenoj drami Viktora Huga od Karla D' Ormevilla, a na hrvatski jezik preveo ga Eugen Tomić. Ta opera zadala je našemu dramatičkomu zavodu a i občinstvu dosta jada i štete, ta upravo „Ruy Blas" bijaše neposrednim povodom strastvene Kottasiade. Govoreći po duši, moramo izpovieditи, da Marchettievo lirično diete nije toliko borbe zaslužilo, i mislimo, da se tom operom nije naš operni repertoir ni najmanje

Digitized by Google

povećao. „Ruy Blas“, čini nam se, nije nego melodičan mozaik raznih talijanskih opera, kadkad se oživlju vrlo trivijalni glasovi, mnogo trivijalniji nego ono „La donna è mobile“, kadkad zagrmi savkoliki glasbeni bombast s pozorišta i orkestra, al badava — ne prima se to srdca, ne prima se to duše, ne čujemo izvornih, milih melodija, makar i ne zahtievali od takovih glasbotvora karakteristične muzike, koja nam je svakako milija od tralalikanja. „Ruy Blas“ pjevat će se tri, četiri puta pred punom kućom i zatim će živariti na našem pozorištu. Izplatit se ne će nikako — a partitura stoji razmjerno silu novaca. Šta je moral te bajke? Najbolji odgovor na to jest Gounodov „Faust“, koji je doduše mnogo novaca stajao, al se je i izplatio. Neka nam se oprosti, navedemo li u umjetničkom referatu vrlo prozaičnu prispodobu; prozaična je, al je, mislimo, dobra. Ima ljudi štedljivih tako zvanih „dobrih gospodara“, koji običavaju kupovat za haljine „vrlo jeftino“ sukno, samo, da se ne potroši mnogo novaca. Nu motreći te „dobre gospodare“, uvjerit ćemo se, da hodaju u jeftinih haljinah vazda odrpani i moraju svake pol godine nabaviti novu „jeftinu“ haljinu, uvjerit ćemo se, da su mnogo mudriji oni „razsipnici“, koji kupuju skupo ali vrlo dobro sukno, od kojega mogu liepe haljine nositi tri, četiri i više godina. Naši pradjedovi nosili su kabanicu i 40 godina, jer je roba zlata vriedila. Tako vam je i u umjetnosti, i u njoj valja obće ekonomično načelo: Čim se više ulaže novaca, tim se više dobiva, čim je gradivo bolje, tim duže traje. Staro, čisto vino drži se mnogo godina kao zlato, magjarska pjenušnica pokvari se za kratko vrieme. Mi govorimo tu posve prozaički, jer se literatom obično nabacuje, da su loši gospodari; mi to natuknusmo, metnuv s uma neomjerivi višji probitak, za razvitak naroda koji se ne može mjeriti po cieniku žita ili kuruze, mi to velimo upravo povodom predstave „Ruy Blasa“ na svršetku sezone, scieneći, da ne treba višeg, mnogim možebit nepomnjivog umovanja, jer se to i priprostim razborom shvatiti može. Ostavite zato, zaklinjemo vas, buduće sezone operne, prolazne sitnice à la „Ruy Blas“, „Crispino i kuma“ itd., dajte nam buduće sezone „Roberta“, „Romea i Juliju“, „Don Karla“, „Niemu od Portičija“, „Židovku“, dajte nam i koju operu od Moniuška, jer smo napokon ipak slavenskoga plemena, vi ćete više dobiti, i mi ćemo više dobiti, vaš trud će vam se izplatiti, a mi ćemo ga rado platiti i biti će više prave umjetnosti na pozorištu, manje prašine u kazališnom arkivu. Mislimo, da bi vriedno bilo, te posve objektivne opazke uvažiti u ovaj čas, gdje će gg. Grbić, Kašman, Novak i gospodična Neugebauerova, kako čujemo, ostaviti našu operu, te će ih zamieniti nove sile iz Praga, koje će i onako morati nove opere uvježbati. Ne znamo, je li pravedno bilo, odpustiti gčnu Neugebauerovu, koja se sve bolje razvija i koja je prilikom Kottasiade upravo spasila našu operu od propasti. Svakako je to velika neharnost od strane uprave i bog zna, hoće li joj zamjenica bolja biti. „Ruy Blas“ bio je za prvu predstavu vrlo dobro pjevan. Gčna Neugebauerova, gja. Lesićka, gg. Grbić, Kašman i Chlostik stekoše veliku hvalu občinstva, i zasluživše ju. Sborovi — osobito ženski — bijahu slabi. Na to svraćamo pozornost uprave za buduću sezonu. Ne možemo zašutiti jedne — upravo strašne pogreške. Čin Ruy Blasa pada u 17. vlek, u libretu stoji: „Ruj Blas u livreju unide“. i g. Grbić (Ruy Blas) unidje sbilja u livreji — u dugom smedjem kaputu grofovskog sluge XIX. vieka. Šteta, te nije imao na glavi cilinder sa kokardom.

Gčna Marija Barabaševa. Čitaoci „Vienca“ pamte, kako smo branili gospodjicu Barabaševu, t. j. njezin talenat, čitaoci znadu, kako smo ju opomenuli u kritici „Marije Stuartove“, neka ide umjerenim korakom, kako smo ju hvalili u „Debori“. Po toj objektivnosti imamo, čini nam se, pravo reći gospodični iskrenu rieč. A to i hoćemo, srdio se tko mu drago. Gospodična Barabaševa tražila je s prvine. da dobije mjesečnu plaću od 120 for. Krivo je učinila. Kazališna uprava ili bolje reći g. referent in theatralibus s prvine ne htjedoše joj dati više od 70 for. na mjesec kroz tri godine. Krivo su učinili. A sada? Gčna Barabaševa hoće, da se posveti njemačkomu kazalištu, uprava traži, da gospodična povrati podporu, što je od zemlje dobila. A šta ima od toga narod, domaća umjetnost? Ništa. Na čijoj je strani pravo? Na nijednoj. Govorimo hladno. Gčna B. ne može tražiti tolike plaće, jer nije savršena umjetnica — jer je početnica. Njoj treba mjesec dana za ulogu, koju će izvježbana glumica za 8 dana naučiti. Gospodična B. ne ima prava tražiti tolike plaće, jer joj je zemlja dala podporu za nauk, kojim joj je osnovana ciela budućnost. Uprava kazališna i vladin referent ne imaju prava tražit, da gčna B. služi kroz tri godine za 70 for., i ne pravi ugovora. Ako su početnice n. pr. gja Ružička prije 6—7 godina dobile s prvine 70 for., to je 70 fr. onda više vriedilo nego li danas. Dakle šta? Dajte gčni B. prve godine 70, druge godine 90, treće 100 for. To je naš savjet. Svadjom, taštinom, absolutizmom, gospodskimi hiri nije služeno domaćoj umjetnosti. Tu se hoće razbora, hladne krvi, tu valja imat pred očima patriotičnu svrhu. Jer umjetnost je umjetnost gospodo, pa reklo se što mu drago! Nadamo se od vis. kr. zem. vlade, da će preko volje pojedinaca stvar, kako valja, izravnati, nadamo se, da u gčne Barabaševe ima više rodoljubja, nego u kekavske plemenitašice Jelenske iz Križevaca, koja je radi 60 for. postala — vatrenom Srbkinjom.

Hrvatsko dramatično družtvo povratilo se dne 22. t. m. sretno i zdravo u Zagreb. Prošlog ponedjeljka bijaše prva predstava iza povratka iz Dubrovnika. Prikazaše „Novog plemića“. Čim se je zastor digo, udari občinstvo u gromovito pljeskanje, koje je nekoliko časova trajalo. Cielo družtvo morade izići na pozorište i bude burno pozdravljeno. Naši glumci ne mogu se dosta nahvaliti, kolikom su ljubavi dočekani bili od Dubrovčana. G. Mandrović dobio je na polazku za uspomenu krasan, zlatan sat, a gja Ružička i gčna Kraljeva dragocjen nakit od zlata. Mi ćemo doniet potanki opis djelovanja družtva u Dubrovniku.

Danica koledar svetojeronimskoga družtva tiska se u 10 hiljada primjeraka, jer se mnogo pita za tu vrlo koristnu knjižicu. Tko bi bio g. 1835. — u doba, kad su naklade brojile 200—300 iztisaka — reko, da će se za 40 godina štampat hrvatska knjižica u 10000 primjeraka? I mi se tomu vrlo čudimo, čitajuć svaki dan, da Hrvata ne ima. Vriedno bi bilo pitati Dalmatince, da li ne ima hrvatskoga naroda, Dalmatinci govore vrlo glasno i jasno. To se bar čulo o kraljevu putovanju.

Kako nam „Soča“ iz pouzdana vrela javlja, poslovenio je čuveni slovenski pjesnik V.-Koseski dva diela Dante-ove „commediae divinae“ a sad prevodi treći, t. j. „raj“. „Soča“ zaklinje pjesnika, neka brže izdaje ona dva diela, da će Slovenci po tom dostati se puno većega štovanja, osobito u Talijana! Ne bi li se i u nas o tom i o prievodu drugih klasičnih djelâ štogodj misliti i svojski uporaviti dalo? — Da koji Mecen pozove našega duhovita Vukelića, neka koji takvim prievodom osvjetla svoj i Mecenov obraz!!!

Mihovil Pavlinović. Vrli dalmatinski rodoljub, dr. Mijo Pavlinović, boravio je skorih dana u Zagrebu, vraća-

Digitized by Google

juć̀i se u Dalmaciju: „Vienac“ doniet će još ove godine vrlo zanimivih putnih crta iz njegova pera.

Ivan Bošković. Novosadski „Javor“ javlja, da je g. Ivan Bošković, urednik „Ljetopisa“ i bibliotekar Matice srbske, imenovan knjižničarom narodne biblioteke i čuvarom muzeja u Biogradu. Predšastnik bijaše mu čuveni književnik g. dr. Stojan Novaković, sadanji ministar prosvjete kneževine srbske.

Laube o dramatičnoj školi. Kod nas došli su neki ljudi do uvjerenja, da kazalište preustrojiti ne treba, da ni ne treba dramatične škole za pomladak. Živariti, krpariti to je budućnost našega kazališta, misle neki, a pomladak pobrat ćemo, gdje ga nadjemo. Mi o važnosti dramatske škole ne ćemo sami govorit — nemo in patria propheta, al ćemo natuknuti, što Heinrich Laube u svojoj knjizi „Das Wiener Stadttheater“ veli, a bar Laube-u mora se u tom vjerovati. Veli on: „Ne ima sumnje, da za naše kazalište propada mnogo talenata, jer ne nalaze nauke, upute, pažnje. To već uvidja sav sviet. Sada se radi revno o tom, da se osnuje u Beču kazališna škola, a to je koristna posljedica obćega uvjerenja. Takovom školom nije dakako sve postignuto, takovo učilište je samo početna škola, gdje se pitomci priuče tek početom umjetnosti. Na pozorištu dotjeruje se do pravoga savršenstva“. Natuknuv, da svakomu umjetniku, slikaru, glasbeniku, kiparu treba naobrazbe, pita Laube, kako da se može samo i pomisliti, da dramatičnomu umjetniku ne treba nauke i naobrazbe, njemu, koji toliko poteźkoća svladati ima. Ponajglavnija zadaća takvog dramatskog učilišta, veli on, jest izpitati, da li u početniku sbilja dara od naravi ima, i odstranit ga smjesta, ako ga neima, da se ljudi nesposobni ne uvuku na pozorište. Tako po prilici umuje Laube o njemačkom kazalištu, gdje na stotine, na tisuće glumaca ima, gdje se lako birati može, al je to sve lako shvatljivo, sve razumljivo, kad se dramatika smatra umjetnošću. A za nas ima u Laubeovih riečih stostruka istina, jer mi ne imamo mnogo birati. Osnujte dramatičnu školu u Zagrebu, dà Zagrebu, imat ćete pomladka, sve Malingerice, Vizjakove, Jelenske, Barabaševe ostat će kod kuće, jer se onda neće davat štipendija za tudjinstvo.

Parižka izložba slika. Parižki „Salon“ (to jest: izložba slika) bio je otvoren dne 1. svibnja u „Champs Elyseés“. Ima u njem 2019 slika uljenih, 803 nacrta i akvarela, 230 bakro- i ocjelopisa, 620 kiparskih radnja. Doré izložio je ogromnu sliku: Dante i Virgil u paklu, Goupil: modnu damu iz vremena direktorija; Corot: Kolo vila o zapadu sunca.

Glasba u Londonu. Časopis „The musical Directory“ donosi sliedeću glasbenu statistiku za g. 1874. Prošle godine bilo je u Londonu 650 koncerta, 200 opernih predstava. Koncertnih dvorana ima u Londonu 107, učitelja glasbe 2000. Glasbina je tiskom izašlo 3500 i to: 1000 pjesama, 200 dueta, 1200 skladba za glasovir, 250 skladba za ples, 200 crkvenih napjeva i izim toga kojekakvih sitnica.

Starine u Pompeju. U Pompeju izkopaše nedavno znamenitu umjetninu: sliku na zidu, koja prikazuje svećenika Laokona, kako ga Virgil u svojoj Eneidi opisuje. Boje su posve dobro sačuvane, te će se slika moći prenieti u napuljski muzej.

Pravila saveza hrv. pjev. družtva.

Odsjek I.

Ime, svrha i ustanove o nabavi platila za trošak saveza.

§. 1.

Ime zajednici hrv. pjev. družtva biti će: „Hrv. pjevački savez“.

§. 2.

Svrha je ovomu savezu zajedničkimi silami saveznih družtva promicati narodnu glasbenu umjetnost prema štatutom pjevačkih družtva, medjusobno podupirati zadaću svakoga pojedinoga saveznoga družtva, te podizati i podpomagati nova hrv. pjev. družtva u domovini.

§. 3.

Trošak ograničuje se na centralne, upravne i ine iz svrhe zajednice izviruće (§. 2.) potrebe.

Sredstva za centralne upravne troškove doprinositi će svako savezno družtvo iz svoje družtvene blagajne.

Godišnji iznos dieli se na dva razreda, od kojih prvi plaća podpuni iznos, a drugi polovicu.

Visinu prinosa ustanovljuje pjevački sastanak za vrieme od dana zaključka do budućega pjev. sastanka.

Svakomu saveznomu družtvu ostaje prosto izjaviti se, u koji razred godišnjih iznosa stupiti hoće. Centralni odbor moći će pako siromašnija ili početna družtva od prinosa posve ili dielomice osloboditi.

Odsjek II.

O članovih.

§. 4.

Članovi pjev. saveza jesu izvršujući članovi i odbornici pojedinih zakonito odobrenih hrvat. pjev. družtava u trojednoj kraljevini.

§. 5.

Svako pjev. družtvo, koje želi pristupiti u savez, mora izhoditi privolju glavne skupštine svoga družtva i centralnomu odboru pismenom izpravom prijaviti svoj pristup.

Odsjek III.

Uprava.

§. 6.

Savezom upravlja cent. odbor, sastojeći od zastupnika svakoga saveznoga družtva, što ih bira pjevački sastanak za cielo upravno vrieme do budućega sastanka.

Centralni odbor prebiva i postoji u Zagrebu.

Šest članova cent. odbora mora se izabrati iz broja članova hrv. pjev. družtva „Kola“ stanujućih u Zagrebu, ostali odbornici pako iz broja inih saveznih družtva, i to po dva člana iz družtva I. razreda, a po jedan član iz ostalih družtva.

Izabrani odbor bira iz svoje sredine predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika. Posljednja trojica moraju stanovati u sjedištu odbora.

Centralni odbor vlastan je zaključivati ako je prisutno pet odbornika osim predsjednika ili njegova zamjenika.

§. 7.

Sjednički priedlozi priobćivati će se svim odbornikom i ujedno naznačiti dan sjednice. Sjednice same imadu se

Digitized by Google

držati u Zagrebu, na kojih će moći vanjski odbornici ili osobno prisustvovati, ili pismeno svoja vota priposlati. Kod glasovanja odlučuje većina ustmenih i pismenih glasova.

§. 8.

Na poziv cent. odbora držat će se izmjenice u gradovih ležećih u obsegu hrv. pjev. saveza pjevački sastanci, s kojimi su spojene pjevačke svetkovine.

Na pjev. sastancih glasuju samo oni pjevači, koji su najmanje tri mjeseca pred pjev. sastankom kod saveznoga vieća prijavljeni.

§. 9.

U glavnoj skupštiini

1. polaže cent. odbor svoje izvješće o stanju i djelovanju saveza,
2. izabire se novi centralni odbor,
3. mienjaju se pravila,
4. rješavaju se priedlozi odbora ili pojedinih članova.

Za valjan zaključak potrebno je, da su barem tri družtva zastupana; o promjeni pravila treba većina od dvie trećine, o svih drugih pitanjih samo polovična većina glasova.

Odsjek IV.

Izstup, razlaz.

§. 10.

Svako družtvo, koje hoće iz saveza izstupiti, mora to prijaviti po svomu odboru centralnoj upravi pismenom izpravom, jer će se inače sveudilj smatrati članom pjevačkog saveza.

Sastanak pjevački može pojedino družtvo iz saveza izključiti.

U obih slučajevih ne vraća se izostalomu družtvu uplaćeni prinosak.

Ako se savez razpadne, zajednička se imovina razdieli medju pojedina savezna družtva po razmjerju doprinašanja troškova u vrieme razlaza.

Dopisnica uredničtva.

— S. M. Nisam vaše pjesme bacio, a da je pročitao niesam. Dobar ste antokritik, „pjesma nije mi se svidjela“. Molim vas, što znači to:

Zar me jošte dosta m e d n a
U s t a tvoja ne s d r o b i š e.

Lav, tigar, vuk, krokodil može ustima, rectius zubi žrtvu sdrobiti, ali „medna usta“ nesmiljene djevojke ne imaju zaista toli ljudožderskog teka. Indijska božica, zaštitnica „Thugova“, tajnih ubojica, nasladjuje se na takav način. Velite „nek ti sahne kamen srdce“. Sahnuti, venuti, može samo živ stvor, kamen nikad! U ostalom se ipak varate. Vi mislite, da će nam „sadržaj vaše pjesme potresti dušu i srdce“. Jok gospodine! Nas potresuje „Lear“ Shakespeareov, „Ahasver“ Hammerlingov, „Ugolino“ Danteov al vaša ljubovna osveta nipošto. Medju groznim i ružnim velika je razlika. Pa zašto tako pišete, u koju svrhu? Ukrotite se, pišite dalje, pa pošljite više.

— C. u Vukovaru. „Onamo“ je parafraza Sundečićeve pjesme. Izvornik je na daleko krepči. Razumiemo vas podpunoma, al upravo zato, i jer je to samo parafraza ne možemo pjesme tiskati. Stanite na svoje noge; čini nam se, da u vas sile imade.

— I. K. u V. Primismo već drugi put prepis istih pjesama. Da je u vas dara, ne ima sumnje. Ali budite svoji. Ne prepisujte cvieća, zviezda, vjetrića i lahorića iz tudjih pjesama već iz naravi. Ne budite suviše idilični. „Mustafa II.“ dokazuje, da ima u vas i krepčine. Pošljite više, pošljite i svoju prozu, ne plašite se, ne srdite se. Iskrena rieč gorak liek, lažna rieč sladak otrov.

— Pjesniku bana Berislavića i Jelačića. Suviše prigodne pjesme. Ne plašite se zato. Ne pišite samo u sonetih, težak je to posao. Vi kadšto naginjete na sentimentalnost. Budite naravski. Radite samo dalje, ne ima u svakoj školjki bisera, al uvjereni smo, da bi za kratko vrieme mogli medju vašimi školjkami naići na biserčić. Pošljite dalje.

— M. K. na R. „Preradoviću“ i „Gundulićevu grobu“ ne možemo tiskati. „Zviezde“ ćemo po svoj prilici upotrebit, ali pošljite nam izvornik.

— Prevodiocu Šillerova „Očekivanja“. Eto vas opet! Drago nam je, jer znate, što za vas mislimo. Pohodite nas svakako. Bili ste se nekako otudjili. A zašto? Možda uvriedjeni? Pjesnik ne može istinom nikad uvriedjen biti, jer je viestnik istine. Ne mislimo tako o vas; žao nam je bilo, al opet niesmo nametnici, ni krtovi. Znamo, što nam je svrha, a svrha je ozbiljna. Ima više uvriedjenih duša — il lako uvriedljivih, jer da čovjek ne priznaje, da su savršeni ili ne pogrešivi. Tko je savršen? Treći se vesele „Vienčevim“ prigovorom, jer da je to voda na njihov mlin. Vjerujte, da ideja čini vojnika junakom, ako je i vojska malena. Pohodite dakle nas, da vas prijateljski pozdravimo.

— Pjesniku „Goranke“. Suviše cvieća, lahora, klasja! Gjurgjic i bršljan ne mogu se slagat u jednoj kitici. U svem premalo samoniklosti, al dara ima. Nikako ne pristaje onaj stih, kako je vaš ideal sišo s gore, da medju cviećem šije. Pošljite više.

— Piscu pripoviedke „Moj stric“. Mutatis mutandis ugledat će sviet. Dopuštate li, da se vaša migrena prevede na češki jezik? Odgovorite! I pjesme ćemo upotriebiti.

— Dr. D. u K. Hvala za „Homeopate“. Priobćit ćemo ih al težko u jedanput, svaki broj mora imat razna štiva, a vaša razprava zapremila bi više od jednog arka. Prepolovit ćemo Homeopate. Za ono drugo javit ćemo vam pismeno.

— Tajniku odbora za Perkovčev spomenik. Izvolite nam javit, na koji dan će se spomenik odkriti, da se možemo točno ravnati.

— G. V. Primismo glasbine. Hvala vam. Priobćit ćemo ih u svoje vrieme.

— S. I. R. u Senju. U današnjem broju vidite, da se ono nije zabacilo. Slog stoji od duže vremena, tek sada imadosmo prilike, uvrstit ga. Prijatelju D. recite, da će budućom poštom dobiti članke.

Zabava: Posljednji uskočki gusar — Mladi gospodin — Srdcu si — Vienac smilja — Židov. — **Pouka:** Narodno pripoviedanje — Medo Pucić. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 23. **U Zagrebu 5. lipnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Majčin blagoslov.

Spjevao D. L.

I sunce zašlo — poć je prije noći
Put bielog svieta, u tudjinske kraje —
Preblažen, komu nikad nije poći,
Jer ne zna srdca ponajveće vaje
Napustit kuću, gdje mu zibka stala,
Dječaku gdje se razcvjetalo milje,
I gdje ga majka smiešeć obimala,
Nadastrv brižna čarno nanj okrilje.
I sunce zašlo — mišljah, nikad više —
Kad klekoh pred te, nije lieka boli,
Već nikad tebe oči ne vidiše —
A slabu srdcu tko će da odoli?
Odielit se je od miline, slasti,
Jedincate, što i jadniku zrije!
Al sretan onaj, komu je u vlasti,
Na majke grudih da si srdce sgrije;
Ublažit hćedoh tugu riečcom mnogom,
Al u grlu mi muka rieči davi,
Izustih jedva tiho: Majko, s bogom!
I tielo mi se pred te častnu savi
Cjelivah skute, tu svetinju moju,
Porosih suzom — tužna to bje slika! —
Zatomit hćede duša muku svoju,
Al mučica joj odveć bje velika.
Ti, majko, diže drhtave si ruke,
Da blagoslovom obaspeš si sina,
Oj tko da pojmi taj čas grozne muke
Nutrine svete srdca materina!
Oj sinko dragi — glas tvoj zamnie milo —
Ta čemu suze, razstat mi se s tobom,
Il sad il potla — viekom tako bilo,
Ta ciela zemlja velikim je grobom;
I čemu suze, podji, sinko, s bogom,
Sprovodit ću te uzdisaji svietom,
I čuvat njima, slabom da si nogom —
Ne kročiš na trn, već da ideš cvietom;
Strahòta duši majke svake ti je,
Kad mora gledat diete, gdje se bori,
Iznemaže i s boli suze lije,
Ko ugljen živ, ta bol na duši gori.
I ti, moj sine, ne umače biedi,
Kog zemlja rodi, Golgotu imade,
Na kojoj tužne vieka dne presjedi,
Strahotom nebo kad uzbukćet znade
I hrašće skrši, klisurine svali.
Ta spas nam svieta trpljeti je moro,
Sudbina to je, da svaki nas žali:
Što mala radost dolazi nam sporo!
Dà, sinko, sviet taj podlik ti je hudi,
Ko pseto liže ruku, što ga bije,
Podragat ti ga nemoj, nemil budi,
Ugrize tog bo, koj ga dragat htije.
A svjetska sreća — krhko tek je staklo,
Jer nikog nema na tom pustom svietu,
Da ne bi mu se satrlo, izmaklo,
Dok on se nado svoga srdca cvietu.
S tog pamti, diete, za srećom ne leti,
Nagradit će te zmijin otrov za to;
Al kada nadješ zviezdu, koja svieti
Divotnije neg istog sunca zlato,
Kad dušu nadješ, koja tvoju ljubi,
Ko ruža svjetlo, uzrok svog života,
Za takvu slobodno i glavu gubi,
Ta mriet je za nju najsladja dragota.
Zaputi, sine dragi, u sviet sada,
Provadjat tvoje molitvom ću pute,
Zaputi, sine, moje njege slada
Pogriešati ćeš, to mi grudi slute,
Razastat se je s tobom majci gorko,
Jer samotovat jadnica će stara;
A ti ga štiti, majko čudotvorko,
Da grom ga s neba ne može da shara.

Digitized by Google

I tuj me tješit sladkom rieči presta,
I ljubnu mene, tielom žar se proli,
I jednim mahom mojeg jada nesta,
I nesta k jednu razstanka mi boli.
Tvoj blagoslov mi pomirna je duga,
Što nebo resi iza nepogoda,
Da svietu kaže zalog svetog kruga,
Kog ljubav ljudstvu za utjehu poda;
Tvoj blagoslov mi ruža jest Jeriha,
Ljepota, o koj ne zna se da vene;
Tvoj blagoslov mi rosica je tiha,
Što suhe biljke opet živnut krene!

Oj s bogom, majko, svetice mi častna!
Sad poći mi je u tudj sviet je lako;
Oj s bogom, majko, usta su ti vlastna
Pretvorit pako u raj, raj u pako!
I sunce zašlo — meni bilo poći
Put bielog svieta u tudjinske kraje,
Al mirno gledah u skut mrke noći,
Tvoj blagoslov mi, majko, nebom sjaje.
I sunce zašlo, al nije do vieka,
Jer majka žarko, grijuće je sunce,
Umir' se, srdce, još te radost čeka,
Pozlatit opet zora će vrhunce!

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Taj ne nadani glas kanu poput otrova u ranu moga života. Oh u sudbine ima kadšto mnogo zlobe. Baš u vrieme, kad je imala grofova ruka skinut koprenu s tajne moga života, uništi ju sudbina. Kraj svega toga ne klonuh duhom. Sjetih se onog perivoja u karpatskih gorah. Ne bi li ondje mogao u trag ući tajni? Opitav se za imena grofovih imanja, saznah, da jedno stoji u gemerskoj županiji. Imao je i drugih po doljnoj Ugarskoj i Slavoniji, al pod karpatskimi gorami samo jedno. S mjesta sjedoh na kola. Ne znam, ima li gorih muka, od onih, što ih očutih na tom dugačkom, dosadnom putu. Želja moja letila poput munje, a kola moja išla poput spuža. Napokon se iza smrekove šume pojavi imanje Jesenice. Dà! Isti dvor, isti perivoj, ista stara crkvica sa drvenim krovom — dà ono divno pozorište mladih mojih dana stajaše pred mojima očima. Proplakah, tà kako i ne bi? Uputih se u dvorac. Pitao sam za starca slugu. Pogledav me čudnim okom, reče neka stara krezuba baba: „A, à! Znam, za Janka pitate gospodine? Dobra duša, dobra duša! Prije petnaest godina pokopasmo ga na groblju tik velikoga krsta. I ne vidi se njegovu grobu trag. Ja mu palim na mrtvi dan svjećicu. A tko će poslije mene. Ta tko ga je i poznavao? Župnik i ja stara sirota? Lahka mu zemlja!“

Podjoh k župniku. Bijaše to onaj isti svećenik Slovak od jedno 60 i više godina, čovjek dobar, ljubezan, smiešeći se vazda poput nevina djeteta. Taj smieh grijao i razsvjetljivao je kao sunce njegov siromašni, drveni župni dvor.

S prvine, kad sam magjarski govorio, gledao me nekako sumnjivo, nu kad sam okrenuo na slovačku i latinsku rieč, razvezao mu se jezik. Upitah ga, da li mu je ime „Zaborsky“ poznato.

Starac osovi glavu i omjeriv me okom odgovori:

— Jest. Dobro se ga sjećam. Al šta vi za to ime pitate?

— Pitam, jer o tom, što ćete mi kazati, visi spasenje jedne duše.

— Ne razumiem vas, gospodine.

— Jeste li, gospodine župniče, čuli za Ernesta Zaborskog?

— Dakako. Krstio sam ga.

— Vi? — klikoh, a sva mi krv skoči u glavu.

— Dvojite li o tom? zapita me starac. Zatim podje k starinskomu ormaru, izvadi otrcanu knjigu i otvoriv ju, pokaza mi prstom mjesto, gdje je upisano bilo: „Ljeta gospodnjega 18.. a dne 23. rujna bio je kršćen u župnoj crkvi sv. Martina u Jesenicah Ernest Zaborsky, sin nepoznatih roditelja po meni Mihajlu Kubinji-u mjestnomu župniku. Kum bijaše mu Janko Palarik, sluga g. grofa L.“

Stvorih se kamenom. Čim se dublje zakopah u tajnu svoga života, tim veće zagonetke namitahu se mojoj glavi, a sada najstrašnija najgroznija. Prva viest o mom životu, i nadgrobnica momu životu! Oh ta bio bih dao krv srdca svoga, nek ju učenjaci izpitaju, nek mi kažu, čiji sam!

— Nu oprostite, reče stari Slovak, zatvoriv knjigu, — ja sam vam kazao, što ste tražili, ali sad vi, molim vas, meni recite, zašto pitate za Ernesta Zaborskoga?

— Zašto? Jer sam ja taj Ernest Zaborsky.

— Vi — — —? začudi se starac uzmaknuv nekoliko koraka — Vi da ste Ernest Zaborsky?

— Dà, ja g. župniče, ja sam taj nesretni sin, ne poznatih roditelja. Evo mojih papira, gledajte sami. Na to predadoh starcu sve svoje svjedočbe. Nataknuv očale progleda župnik sva pisma. Zatim reče staviv papire i očale na stol, mekanim glasom:

— Vjerujem sada, da ste Ernest Zaborsky. Bio bih vam vjerovao i bez svjedočbe, bez te diplome, jer zaista nitko ne ima razloga otimat se za vašu nesreću.

Digitized by Google

Nu što rekoh? Vi ste sada možebit u svojoj novoj domovini sretan, ugledan čovjek?

— Sretan ja? Oj gospodine župniče, ne rugajte mi se. Ta nije li prva sreća čovjeka, da žive u kolu svojih milih, nije li najveća sreća ljubiti svoje? Ne taru me brige za svakdanji hljeb; nevidiva ruka pripravila mi je put poštenu životu, a i ja niesam gubio vremena. Al uz to jela mi je otrovna zmija moje srdce, tà niesam znao tko sam. A upravo sada nadà mi se sgoda, da me ljubav privede opet k životu, u kolo vriedne obitelji, al pred kućom te obitelji stoji strašilo i pita me zloradim posmjehom: Tko si? Gospodine župniče, zaklinjem vas bogom i spasom, recite mi, ne znate li ništa više o mom postanku?" Tako govorah starcu dokazav mu sav svoj život, držeć ga za ruku.

— Znam više, odvrati tronut, sjednite. U nekoliko rieči saznat ćete sve, gospodine Zaborsky. Bit će tomu godina, koliko ih upravo vi brojite, baš 23. rujna po podne, kad stari Janko Palarik, najpouzdaniji sluga grofa L. donese u ovu sobu novorodjenče. Reče mi, da ga je našao u šumi za gradom, i da mu se je smililo, jer je toli liepo. On da će ga uzeti, a ja neka ga krstim. Reče mi i to, neka mu se dade ime Ernest, a prezime nek se zapiše „Zaborsky" po našem slovačkom kraju vrlo obično. Pohvalih Janka rad tolikog milosrdja i učinih, kako mi reče.

Poslije ne čuh ništa za diete, van da su ga dali na selo u gori dojilji. Niesam ni pitao. Malo vremena postajalo, al grofu L., gospodaru ješeničkomu umrla sestra Ernestina, djevojka dobra i preliepa. Grof L., zadnji potomak slavne, bogate obitelji ljubio je sestru van reda. Duže vremena nije se Ernestina pokazivala pred svietom, na jednoč pozvaše me, da ju sahranim u raki na gradu Jesenicah. Grof L. htio je, da poludi. Bludio je po šumah kao bez sebe. Ja sam ga kojekako tješio, te se kašnje umirio. Ne imajući u toj gorskoj zabiti boljega razgovora, pozivao je mene često u dvorac. Govorasmo od srdca, govorasmo slovački, jer je obitelj L. od davnine slovačka. Sada ju broje dakako u Magjare. „Tót nem ember" veli Magjar, pa kako bi mogao grof Slovakom biti. Jednom u večer sjedjasmo u gradu za velikim stolom pijući tokajsko vino. Vidio sam, da mi je grof rad nešta dokazati, al nije pravo smio. Napokon reče, iztrusiv čašu vina: Župniče! Nešta mi peče dušu. Kazat ću vam šta, al mi se zavjerite, da ne ćete nikomu o tom ni riečce kazat, dok bude grofova L. Zavjerih mu se. Ono diete „Ernest Zaborsky" što ste ga krstili, sin je moje sestre Ernestine i mladog šumara Zaborskog, koji se je prije pol godine ubio iz puške, te ga nadjoše razmrskane glave u šumi pod „Jelenjom pećinom". Moja sestra, zaboraviv svoj grofovski grb, ludovala za mladim šumarom. I bio je preliep, prefin mladić, sin pastorov, al nekakov sanjar. Dogodilo se. Diete ugledalo sviet. Ja i sva rodbina da pobjesnimo. Šumara otjerasmo. Grofica i slovački šumar! Ubio se u šumi, a Ernestina ginula i ginula, o lieku ni govora. Kad je bila na umoru, pozvala me k sebi i moradoh joj se zakleti, da ne ću napustiti djeteta, koje sam u nahodište poslao bio, da ću se zanj brinut kao otac. I umre. A vjere mi hoću se brinut. Tajit ću stvar od svieta, jer je sramota, al krv nije voda i prisega nije lula duhana. To vam hćedoh reći, da mi odlane". To mi izpričao grof. Kašnje mi reče, da ste u peštanskom zavodu, poslije dugog vremena opet, da vas je poslao dalje u Hrvatsku, jer da je to za tajnu dosta daleko. Reče mi, da ste valjan čovjek i kad je zadnji put ovdje bio, prišapnu mi, da se je predomislio, da ću vam sve kazat, učinit vas svojim fiškalom i poklonit imanje u Banatu. Nu povrativ se u Beč zaglavi iznenada prije, nego je svoju volju ovršit mogao. Ja vam to sve dokazah, jer me već ne veže rieč. Grofova L. ne ima više. Žalim vas od srdca, gospodine Zaborsky, jer ste nesretni, jer ste pošten čovjek. Bog vas blagosovio na tom putu, punom trnja. Nosite strpljivo svoj krst, i ja vas blagosivljem.", završi starac kroz plač. Sudite sami, gospodine Mariću, kako mi je pri duši bilo, pomislite sami, kako je u mom srdcu bjesnilo. Saznadoh za otca, za majku, saznadoh, da sam posljedica njihova grieha, razlog njihovoj smrti. Al opet sam sretan bio. Ta bar sam čuo za ime otca i majke si, čuo da su me ljubili, bar sam mogao poljubiti grudicu one zemlje, pod kojom su počivale kosti milih, nesretnih mojih roditelja. Starac župnik povede me grobu moga otca kraj vrata groblja, povede me u raku grofova L. gdje je stajala hrastova škrinja, a u njoj kosti moje majke. Na škrinji ležaše uveo vienac. Uzeh od njega nekoliko listića, a sad ih nosim na srdcu. Izljubih starcu župniku ruke, i povratih se amo. Znajući čiji sam prikupih nešto snage i zaprosih ruku vaše kćeri. Sad znate, gospodine Mariću, tko sam i šta sam, sad znate, da na taj podli spis odgovoriti ne mogu, a da ne okaljam svetu uspomenu nesretnih si roditelja, sad znate, da sam pošten, iskren čovjek, al da sam — kopile, sad znate, da li vaša Klarica mojom ženom biti može. Sudite mi sud. Molim vas, odmah! Odmah!"

Jeste li čuli, amice Zaborsky, vi te nesreće nieste zaslužili, jer ste pošten i prepošten. K vragu" nastavi starac obrisav si opet očale, „ima u svietu toliko hulja, koje se svimi mogućimi papiri legitimirati mogu, pa baš vas, takova poštenjaka ne smije čovjek pitat za krstni list. Da vam sudim! K vragu! Recite mi gdje je u corpusu taj paragraf, gdje? No, no, no — ne mojte vi misliti, da sam kakav švabski mudrijaš, koji će vam nabrajati deset rieči, a u nijednoj srdca ne ima. Ne ima kod mene: Bi li, ne bi li? „Kad bi", i „da bi", jer su to same ciganjske rieči. Ja sam Hrvat, stari pravi Hrvat, ja velim „dà" ili „ne" sine apellatione. Zato vam velim, evo moje poštene rieči: moja kći, moja Klarica

*

Digitized by Google

biti će vašom ženom. Ne mojte se zahvaljivat, to je tako i nije drugćije. Ali pita se: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? Nekako se mrgodite. Ne bojte se ciganije. Graja i vika po gradu radi toga paškvila velika je. Žena mi se snebiva svaki čas. Zagrebačkim jezikom ne ima para, kraj njih bi svi brusari ostali siromasi. Pustimo da se vika malo umiri. Qui habet tempus, habet vitam. Šutimo. Vi mi liepo podjite na put, ja ću medjutim vaše poslove obavljati i medjutim svojoj ženi malo tamjana paliti. Pišite više puti, a mojoj ženi pošljite kakov francezki shwal, to je najbolji vizikatorium na ženska usta. Pa kad se sve liepo umiri, pisat ću: Erneste! Zrak je čist! Erneste! Na juriš! Sad s bogom, dragi amice!“ i zagrliv mladića, obrisa Marić i opet očale. Mladić izidje tronut. Kraj skalina stajaše Klara zaplakana. Šuteć gledaše mladića, a u očih bijaše joj trista suza, trista jada.

— Ne plačite Klaro! reče Zaborsky, „pobiedismo, idem na put. Kad se povratim, bit ćete mojom ženom. Pišite mi.“

Djevojka ga pogleda u čudu. Zaborsky ju poljubi, a Klara zadrkta i zaplaka od radosti kad je Ernest izišo iz kuće.

Zaborski podje putovat. Al nije mu se dalo vrludat svietom. U brzo svrati se u zakutak karpatskih gora — u Jesenice, da kraj groba milih si roditelja u kući starca župnika dočeka čas svoga spasenja — svoje sreće. Življaše poput pustinjaka, čitajući, bludeći po šumah. Klari je pisao redovito, a ona mu odgovarala u malo rieči, u mnogo osjećaja. Samo je šutila o svojoj majci. I stari Marić pisao mu često, al sve ob odvjetničkih poslovih. Samo pri kraju svakoga pisma dodao bi: „Klara je zdrava i dakako nestrpljiva. Oprema se marljivo šiva i na skoro ću vam pisati „Skupite se amo u Zagreb“. Zrak se znamenito čisti. Al donle da mi nieste došli. Strpljen, spašen!“

To je trajalo tri mjeseca. Četvrtog mjeseca ne bijaše pisma ni od Klare ni od Marića. Ernest pisao dva, tri, deset puti i Mariću i Klari, al ne bijaše odgovora. Prodje četvrti mjesec, prodje peti, dodje šesti mjesec. Ni glasa. Ernest da sdvoji. Već se htjede uputit u Hrvatsku, al opet odustao, jer mu je Marić jasno pisao u zadnjem pismu. „Bilo što mu drago, vi se dragi Erneste ne bojte, al mi ne dodjite nikako, dok vas ne pozovem“. Napokon pisa mladomu Ž., trgovcu, komu je sav imetak spasio bio, neka mu za boga javi, šta da je s Marićem. Za tri nedjelje primi suhoparno trgovačko pismo: „Poglaviti gospodine! Pošto moga principala u Zagrebu ne ima, čast mi je obaviestit Vas u njegovo ime, da je odvjetnik Marić prije četiri mjeseca na upali pluća umro, a njegova se obitelj preselila u Zagorje. Za tvrdku Ž. F. W., poslovodja.“

Kosta Trifković.

Taj glas ošinu Ernesta kao grom iz vedra neba. Za pol ure sjede na kola, da se povrati u Zagreb. Nakon dosadna puta opazi i opet toranj sv. Kralja. Tjerala ga nepojmiva sila, bud strah, bud briga, bud ljubav — Ernest toga nije ni sam znao. Bilo je prilično tamno, kad mu kola udjoše u vratolomne ulice zagrebačke. Riedke svjetiljke titrahu po gradu, nebo bijaše

Digitized by Google

Rejtan.

Digitized by Google

sivo — sve kao poslije sprovoda. Ernest uputi se kući trgovca Ž.

— Je li gospodar kod kuće? zapita slugu.

— Nije, pošao je u Beč i Prag kupovat robu, odgovori sluga.

— Je l' poslovodja kod kuće?

— Jest, baš se zatvara dućan.

Zaborsky upita poslovodju, kamo da je gja. Marićka sa kćerju pošla. Poslovodja, ne poznavajući odvjetnika, reče mu ime zagorskog imanja. Bijaše blizu Klanjca.

Odvjetnik sjednu na kola i reče kočijašu neka tjera put Zagorja. Drugog dana stiže na imanje. Skočiv s kola pohiti ravno u zidani bieli dvor, stojeći do ceste. Popev se na skaline, pokuca na vrata ne pitavši nikoga.

— Slobodno odazva se ženski glas.

Zaborsky otvori vrata. Na divanu sjedjaše pletuć gospodja Marićka — sama. Opaziv došljaka porumenje, probliedi i dignu se naglo na noge.

— Vi, gospodine Zaborsky? upita ga čudnim glasom.

— Ja milostiva gospodjo! odgovori odvjetnik poljubiv ju u ruku. — Zašto mi nieste prije javili strašnu nesreću, koja vas je snašla? Dodjoh, da s vama oplakujem vriednog, poštenog si prijatelja, da vam ponudim svoju brigu, svoju pomoć, svoju — — —"

— Hvala, gospodine Zaborsky, odvrati Marićka mirno, sve sam sama uredila. Mišljasmo, da ste ondje u svojoj postojbini zaokupljeni drugim važnim poslom. Ne hćedosmo vam smetati. Ali molim, izvolite sjesti.

— Drugim važnim poslom? — Oprostite ne razumiem vas milostiva" odvrati u čudu Ernest.

— Dà, pokojnik umre iznenada, nu vi ste, čini mi se, zdravi? odvrati gospodja ravnodušno, kao da nije čula Ernestova pitanja.

Zaborsky sjedjaše časak niem, ne znajući, što da rekne. Napokon iztisnu mukom:

— A gospodjica Klara?

— U Mletcih je.

— U Mletcih? — Klara? — —

— A dà, zaboravila sam", nastavi gospodja pletuć. „Prije četrnaest dana udala se Klara za gospodina Bojčevića. Vi ga valjda poznajete? Sada podjoše mladi u Mletke". Ernest se dignu. Držeći se rukom naslona stolice, buljio je kao lud u gospodju Marićku. Lice bijaše mu bliedo poput sniega, a debeo znoj pojavio mu se na čelu. Usne drktahu mu silovito, sve mu se lice bilo izobrazilo.

— Gospodjo! — reče bez glasa — gospodjo! Zašto vi sa mnom sbijate toli groznu šalu. Gospodjo! — Ne znam, koji vam je pakleni duh prišapnuo te zlobne rieči, koje mi se kroz šalu strahotom čine.

— Gospodine! — dignu se Marićka uvriedjena, nije mi do šale. Rekoh vam cielu istinu. Samo Vam se čudim, kako možete ovako govoriti vi, koji ste toliko vremena šutili, koji na pisma moje kćeri nieste ništa odgovorili, koji ste drugdje tražili, što vas je ovdje čekalo, vi, stran, ne poznata roda čovjek, koji mal nieste odkinuli srdce kćeri od majke, od mene, koja sam stara poštena plemkinja?

— Gospodjo! kriknu Ernest hvatajuć objema rukama stolac, — gospodjo! Ne mojte, da poludim. Odgovarajte mi — —

— Niesam vam dužna odgovora, vam najmanje. Ne treba mi vaše pomoći. Stvar je svršena. Klara je gospodja Bojčevićka. Medju vami ne ima daljnjega razgovora. Vaša službenica, gospodine Zaborsky.

Pokloniv se izadje gospodja iz sobe.

(Dalje sliedi.)

Očekivanje.

Spjevao Friedrich Schiller, pohrvatio B. B.

Ne čujem li škripu vrata,
Zavornice nij' li cviel?
Nije; vjetar šušteć hvata
O topòle list se biel.

O zeleni se svode daj uresi,
Krasotu bujnu primiti ćeš sad!
Sjenovit, grane, dvor sagradite si,
Tihovit krij ju čarne noći hlad!
Vjetricu ljubki, san si sada stresi,
Tetóši njenih jagodica slad,
Kad brzkajući lahke noge tielo
Tol milo ljubve nosit će na sielo.

Tiho! što to guštom hiti,
Šušteć u trk diže skut?
Nije; strah tek ubojiti
S grma pticu pogna nut.

Ugasi zublju, dane! Noći, hodi
Duhòvita uz miljahan si muk!
Obastri velom grimiznim nas ôdi,
Tajnovit granâ sad nas ovij luk,
Vidòka ljubve čaru sluh ne godi,
Svjedoku svjetla drzku nije uk;
Mučaljiv Hesper motreć tiho snije
Ko pouzdanik nad njim tek da bdije

Digitized by Google

Zar ne zove s dalja tiho
Kao žuboreći glas?
Nije; labud tek uznjiho
Ribnjakom je kruglen pâs.

Harmonična mi rieka uhom zvoni,
Vodòmet pada ugodan uz struj
Na zapada se cjelov cvietak skloni,
Nasladjuju se bića sva sad, čuj.
Užitku kima breskva, grozdak oni,
Za listom što se bujno širi tuj;
I zrak s množinom mirisa si svojih
Sa vrućih lica plamen pije mojih.

Nè čujem li korak sade?
Listnat zar ne šušti svod?
Nije; tamo s drva pade
Samu sebi težak plod.

Plamènit isti pogled dneva mrije
U sladkoj smrti, bljedne već mu šar;
U sumračju se divnu čaške tije
Već otvaraju, njegov mrzeć žar.

Tihoma mjesec nad sviet lik si vije
Mir velu, tihu stvara se u tvar;
Na svakom čaru razpasan je pâs,
Ljepòtu svaku zrijem ù taj čas.

Ne titra li nešta biela?
Svilne halje nij' li sjaj?
Nije; sjen se triema svela
Tamni o zid taksov taj.

Hlepteće srdce, s taštimi ne sladi
Već slikami si igre! Prazna vaj
Ta ruka, što ju ogrliti radi,
Razgalit grudi buket ne će taj
Ni sreće sjen. Da živoj svojoj Ladi,
Nje ruci nježnoj radujem se, daj!
Sjenovit plašta tek mi njena kraj —
Životom prazan san će biti, znaj.

Tiho, ko s nebeskog kruga,
Došao mu sreće čas,
Krišom dodje, te joj druga
Cjelovâ joj prenu sas.

Židov.

Od Ivana Turgenjeva. Preveo Al. T.

(Konac.)

Drugi dan ustadoh vrlo rano, obukoh se i izidjoh iz šatora. Jutro bilo prekrasno: sunce upravo izašlo, na svakoj travki treptio vlažan grimiz. Uzpnem se na visok obkop i sjednem na kraj ograde. Podamnom raztvorio zjalo oproman top. Gledao sam raztreseno u okolo. Najedanput opazim jedno sto koračaja daleko sgrbljenu osobu u sivu kaftanu. Spoznadem Hiršela. Stajaše dugo na jednom mjestu, ni ne maknuv se, najedanput stupi na stranu, obazre se pozorno i plašljivo... sjedne, izpruži oprezno vrat i opet se obazre te prisluškivaše. Stanem pozorno motriti svako njegovo gibanje. Turio ruku u njedra, izvadio komad papira i olovku, te stao nešto pisati ili risati. Hiršel prekidaše na čas svoj rad, drhtaše kao zec, razgledaše se pozorno po okolici, kao da bi risao naš logor. Ne jedanput skrio bi svoj papir, zakriesio očima, srkao u se zrak i opet latio se posla. Napokon sio Židov na travu, izuo cipelu i skrio u nju papir; no prije nego li je ustati mogao, pomoli se iza obkopa jedno deset koračaja od njega kosmata glava stražmeštra Siljavke, te se polagano podiže sa zemlje i cielo, dugo, nesgrapno mu tielo. Židov bijaše s ledji k njemu okrenut. Siljavka približi mu se hitro i stavi mu na rame svoju silnu ruku. Hiršel se strese. Zadrhta kao prut na vodi i jauknu bolnim, zečjim glasom Siljavka povika grozno na njega i sgrabi ga za vrat.

Niesam im razumio razgovora, ali sdvojno ponašanje Židovo, njegov proseći pogled poduči me, o čem se tu radi. Dvaput baci se Židov stražmeštru pred noge, segnuv rukom u žep, izvadi poderanu, šarenu maramu, razveza uzao i izvadi dukat. Siljavka primi dostojanstveno dar, ali ne pusti Žida. Hiršel uzmače mu se i stade bježati; stražmeštar spusti se za njim. Židov bježaše u istinu brzo, noge mu, obuvene modrimi šlapami, premitahu se vrlo hitro. Nu Siljavka dostignu brzo Židova, koji sjede; on ga podiže, uze na ruke i nosiaše ga ravno n logor. Digoh se i podjoh mu u susret.

— Ah! vaše blagorodje! vikaše Siljavka — nosim vam uhodu!... Pod obkopi uhvatio sam silnoga Malorusa. Prestani koprcati se, vražji Židove! Kakov si, gledji, da te ne zagušim!

Nesretni Hiršel upiraše se slabo rukama o prsa Siljavkova i mahaše nogama... Oči sklapahu mu se grčevito.

— Što to znači? upitah Siljavku.

— Izvolite mu snimiti cipelu s desne noge — ja ne mogu, pak ćete viditi. On držaše svejednako Židova na rukuh.

Svučem cipelu, izvadim brižno zamotan papir, raztvorim ga i uočim točan nacrt našega logora. S krajeva

Digitized by Google

bijaše mnogo opazaka, napisanih sitnim, židovskim pismom. Siljavka postavi medjutim Židova na noge.

Židov otvori oči i opaziv me, baci se preda mnom na koljena.

Šuteć pokazah mu papir.

— Što je to ovdje?

— To sam ja samo tako — gospodine častniče — To sam ja tako — tako... Ne mogaše dalje govoriti.

— Ti si uhoda.

Nije me razumio, mrmljaše rieči bez saveza, i obuhvaćaše moja koljena.

— Ti si špijon?

— Aj! viknu slabim glasom i strese glavom. — Kako bi to možno bilo? Ja — nikad; doista ne. Nije možno: ja sam sam pripravan... ja namah... dati ću novaca — platiti ću, — šapnu i zaklopi oči.

Kapa spuzla mu u zatiljak; crvene, razčupane sa studena znoja mokre vlasi visjahu mu preko čela, usta mu pomodrila i grčevito se tresla, obrve se s užasa stezale, lice pobliedilo.

Vojnici nas obkolili. Mislio sam izprva valjano prestrašiti Hiršela i zapovjediti Siljavki, da šuti, nu sad, pošto je dogodjaj taj sveobće poznat postao, bilo mi je o tom javiti glavnomu zapovjedničtvu.

— Odvedi ga ka generalu — rekoh stražmeštru.

— Gospodine častniče, vaše blagorodje! — kričaše sdvojnim glasom Židov; ja sam nevin; zapovjedite, da me puste, zapovjedite...

— Odlučiti će njegova jasnost, reče Siljavka. — Podjimo.

— Vaše blagorodje! vikaše za mnom Židov. — Smilujte se!

Dojmio me se njegov jauk. Pospieših koračaje.

Naš general, rodom Niemac, bijaše pošten i dobar, nu svoju službu vršio je strogo.

Unidjem u generalovu malu, na brzu ruku načinjenu kućicu, i priobćim mu, što me je ponukalo pohoditi ga. Znao sam svu strogost vojničkog zakona, pa za to ne izustih rieči „uhoda“, nego nastojah predočiti mu svu stvar neznatnom, o kojoj nije vriedno ni govoriti. Ali na nesreću Hiršelovu bijaše generalu preče vršiti svoju dužnost, nego li koga žaliti.

— Vi ste neizkusan mladić, — reče mi general. — Vi ste u vojničkih poslovih još neizkusan. Stvar, o kojoj mi javiste, veoma je važna... A gdje je taj čovjek, koga su uhvatili? Onaj Židov? Pa gdje je? Izadjoh iz sobe i zapovjedih, da uvedu Židova.

— Tako je, reče general, obrativ se k meni — a gdje je nacrt, našast u toga čovjeka?

Dadem mu papir. General ga raztvori, stisne oči i svora čelo.

— To je čudnovato — reče polagano. — Tko ga je uhvatio?

— Ja, vaša jasnosti! — reče glasno Siljavka.

— Dobro! dobro!... No, moj dragane, kako ćeš se opravdati?

— Va... va... vaša jasnosti... — cvokotaše zubi Hiršel; — ja... smilujte se... vaša jasnosti... ja sam nevin... pitajte, vaša jasnosti, gospodina častnika... Ja sam faktor, vaša jasnosti, pošten faktor.

— Valja ga saslušati — reče general poluglasno, poklimav važno glavom. — Dakle govori!

— Ja sam nevin, vaša jasnosti, ja sam nevin.

— Tko da to vjeruje? zatečen si pri činu.

— Dopustite, da vas uvjerim, vaša jasnosti, ja sam nevin.

— Ti si narisao logor? Ti si francezka uhoda!

— Ja niesam, — povika naglo Hiršel; — ja niesam, vaša jasnosti.

General pogleda Siljavku.

— On laže, vaša jasnosti. Sâm gospodin častnik izvadio mu je iz cipele papir.

General svrnu očima na me. Moradoh poklimati glavom.

— Ti si, dragane, francezka uhoda...

— Niesam... niesam... šaptaše drhćućim glasom Židov.

— Jesi li već i prije nosio neprijatelju kakovih viesti? Priznaj...

— Kako bi to bilo možno!

— Ti me ne prevari. Ti si uhoda!

Židov sklopi oči, skrenu glavom i podiže krajeve svoga kaftana.

— Objesite ga, — reče glasno general, pošto je jedan čas mučao; tako veli zakon. Gdje je gospodin Feodor Schlikelmann?

Pohitiše po Schlikelmanna, pobočnika generalova. Hiršel pozelenio, otvorio usta i izbuljio oči. Pojavio se pobočnik. General izdao mu neke zapoviedi. U to pomolio se i pisar. Dva, tri častnika stupiše u sobu.

— Smilujte se, vaša jasnosti, — rekoh generalu njemački, koliko sam umio; — pustite ga...

— Vi ste mlad čovjek, — odvrati mi ruski, — rekoh vam, da ste neizkusan, i zato zahtievam, da šutite i da me ne uznemirujete više.

Jaučuć baci se Hiršel generalu pred noge.

— Vaša jasnosti, smilujte se, ne ću više toga činiti, ne ću... imam ženu... vaša jasnosti... i kćer... smilujte se...

— Što da činim!

— Kriv sam, vaša jasnosti, doista sam kriv... učinio sam to prvi put, vaša jasnosti, vjerujte mi!

— Drugih papira nije se našlo u njega?

— Prvi put sam se dao na to, vaša jasnosti... žena... djeca... smilujte se...

— Nu ti si uhoda!

— Žena... vaša jasnosti... djeca...

General bijaše ganut, ali mu ne mogaše pomoći.

Digitized by Google

— Po zakonu objesite Židova, — reče polagano, i vidilo mu se na licu, da je prisiljen svoja nježnija čuvstva žrtvovati neumoljnoj dužnosti; — objesite ga! Feodore Karliću, molim vas, napišite o tom dogodjaju raport, koji...

Hiršel se najednoč grozno promienio. Mjesto obične, židovskoj naravi prirodjene plašljivosti, pojavi mu se na licu užasna, smrtna borba. Kidaše se kao uhvaćena zvier, otvorio usta, hripnuo muklo, pa skakaše, mahajuć grčevito rukama. Na noguh bijaše mu samo jedna cipela, drugu mu zaboraviše obuti... kaftan se raztvorio... kapa spala s glave.

Svi se uzdrhtasmo; general mučaše.

— Vaša jasnosti, — rekoh opet; — oprostite tomu nesretniku.

— Nije možno. Tako veli zakon, — reče ljutito general, nu vidilo mu se, da je ganut; — za primjer drugim.

— Za boga...

— Gospodine zastavniče, izvolite otići na svoje mjesto, — reče strogo general i pokaza mi rukom prama vratima.

Poklonih se i izidjoh iz sobe.

Budući da niesam imao nikakove straže, ustavim se blizu generalove kuće.

Za nekoliko časova pomoli se Hiršel, praćen Siljavkom i trojicom vojnika. Nesretni Židov bijaše polumrtav, i jedva dizaše noge. Siljavka prodje kraj mene, iduć u logor, i vrati se brzo s užetom. Na prostih, nu ne zlih, vojničkih licih pojavila se vanredna sućut. Kad je Židov opazio uže, zalama rukama, sjedne na zemlju i zastenja. Šuteć obkoliše ga vojnici i smrknuto oboriše oči k zemlji. Približim se k Hiršelu, i reknem mu rieč; on zaplaka kao diete, ali me ni ne pogleda. Mahnem rukom, otidjem u svoj šator, bacim sobom o sag i — sklopim oči...

Najednoč dotrča neko sa štropotom u šator. Podignem glavu — i smotrim Saru; lice bilo joj bliedo. Baci se preda me i uhvati me za ruke.

— Podjimo, podjimo, podjimo, — opetovaše, i malo što se ne zaguši.

— Kamo? zašto? ostati ćemo ovdje.

— K otcu... k otcu... brzo... spasi ga... spasi

— Ka kakvomu otcu?

— K momu otcu, hoće da ga objese.

— Što! zar je možebit Hiršel...

— Moj otac! sve ću ti kašnje kazati, — nastavi, lomeć sdvojno ruke; — podjimo samo... podjimo...

— Stani! — rekoh joj; — a kamo da idemo? Vojnici ne će me poslušati.

Sara povukla me za sobom... Priznajem, da mi se je vrtilo po glavi.

— Čuj, Saro, — reknem joj, — čemu da bježimo tamo? Biti će bolje, odem li opet k generalu; podji sa mnom; možda ga namolimo.

Sara zaustavi se na jedan put i pogleda me uplašeno.

— Poslušaj me, Saro. Ja ne mogu pomilovati otca tvoga, ali general može. Podjimo k njemu.

— A medjutim će ga objesiti, — zastenja Sara.

Ogledah se. Blizu nas stajaše pisar.

— Ivanove! povikah nanj; — bježi tamo k njim, i zapovjedi im, da počekaju; reci, da sam otišao k generalu moliti za milost.

— Idem.

Ivanov se udalji.

Ne pustiše nas k generalu. Zalud sam molio, dokazivao, napokon baš i kleo... zalud si Sara trgala vlasi s glave i molila stražu: ne htjedoše nas pustiti unutra.

Sara pogleda plaho uokolo, sgrabi se obima rukama za glavu i bježaše skokom preko polja k otcu. Potrčah za njom. Svi gledahu u čudu za nami. Dobježasmo k vojakom. Oni stajahu u okolo, i čujte gospodo, smijahu se nesretnomu Hiršelu. Povičem ljutito na nje. Hiršel nas opazi i baci se kćeri oko vrata. Sara ogrli ga grčevito.

Nesretnik mišljaše, da je pomilovan... Stade već zahvaljivati mi se... odvratim se od njega...

— Vaše blagorodje, — vikaše stisnuv si ruke. — Zar nisam pomilovan?

Mučah.

— Ne?

— Ne.

— Vaše blagorodje, — zajeca; — pogledajte, vaše blagorodje, pogledajte... ta djevojka ovdje... znajte... jest moja kći.

— Znam, — odgovorim i opet se odkrenem.

— Vaše blagorodje, — kričaše; — ne udaljih se od vašega šatora! Ja ne bih za ništa na svietu...

Umuknu i sklopi na čas oči... — Htjedoh od vas novaca, vaše blagorodje, priznati mi je, novaca... ali za ništa na svietu...

Šutio sam. Hiršel mi se gadio, a i ona, njegova drugarica.

— Ali sad, ako me spasite — šaptaše Židov, — zapovjediti ću... razumiete li?... na sve ću pristati...

Tresao se kao list od jasike i ogledao se brižno. Sara, šuteć, grlila ga je strastveno.

K nam pristupi pobočnik.

— Gospodine zastavniče, reče mi, njegova jasnost zapovjedila mi, odvesti vas u zatvor. A vi — rukom pokaza vojnikom na Židova — namah ga objesite!

Siljavka približi se k Židovu.

— Teodore Karloviću, rekoh pobočniku (prišlo s njim pet vojnika) — Zapovjedite bar, da odnesu tu nesretnu djevojku.

Digitized by Google

— Učiniti ću.

Ona jedva da je dihala. Hiršel šaptaše joj nešto, šaptaše židovskim jezikom.

Težkom mukom iztrgoše vojnici Saru iz otčeva naručja i odnesoše ju oprezno jedno dvadeset koračaja dalje. Nu ona im se naglo iztrže iz ruku i poteče k Hiršelu...

Siljavka ju zaustavi. Sara ga rinu na stranu; lice joj pocrvenilo, oči se zasjale, i izpružila ruku.

— Budite dakle prokleti, vikaše njemački — prokleti, tri put prokleti, vi i cielo vaše mrzko pleme, snašla vas nevolja, neplodnost, silovita i sramotna smrt! Otvorila se zemlja pod vašima nogama, vi bezbožni, bezćutni, krvoželni psi...

Glava klonu joj nazad.. i ona se sruši na tle... Digoše ju i odnesoše..

Vojnici uzese Hiršela izpod ramena. Sad sam pojmio, zašto se smijahu vojnici Hiršelu, kad sam sa Sarom k njim iz logora trčao. Bijaše u istinu veoma smiešan, ne gledeć na sdvojan mu položaj. Muka nastajućega razstanka sa životom očitovaše se u nesretnoga Židova tako čudnovatim, gnjusnim kobacanjem, skakanjem, krikom, da smo se svi smijali, prem nam nije bilo do smieha. Jadnik umiraše od straha.

— Joj! joj, joj! kričaše; joj.. počekajte! očitovati ću mnogo toga. Gospodine stražmeštre, vi me znate. Ja sam faktor, pošten faktor. Ne vješajte me, počekajte još časak, jedan mali časak. Pustite me; ja sam siromašni Židov. Saro... gdje je Sara? O, ja znam, ona je u gospodina poručnika (bog zna, zašto me je tako ostavio?) Gospodine poručniče! Ne ću se udaljiti od šatora. (Vojnici pograbiše Hiršela... on kriknu grozno, i iztrže im se iz ruku.) Vaša jasnosti! smilujte se nesretnomu otcu! Dati ću vam deset dukata, petnaest dati ću, vaša jasnosti!... (Pritisnuše ga uz brezu.) Nemojte, ne! Smilujte se! gospodine poručniče! Vaša jasnosti! Gospodine generale i glavni vojvodo!

Vrgoše Židovu konopac oko vrata... sklopio sam oči i pobjegao.

Sprovedoh dvie nedjelje u zatvoru. Rekoše mi, da je udova nesretnoga Hiršela došla bila po odjeću pokojnikovu. General zapovjedio dati joj sto rubalja. Sare niesam više vidio. Bijah ranjen; odnesli me u bolnicu, i prije nego sam ozdravio, predalo se Gdansko — a ja stigoh svoju pukovniju stopram na obali Rajne.

POUKA.

Narodno pripoviedanje.

Napisao profesor Ivan Radetić.

(Dalje.)

Prema tomu stoje na prvom mjestu narodne priče, koje nam predočavaju prirodne elemente u medjusobnoj borbi, po neki način fizično-mitičnoga sadržaja. — Tu dolazi zmaj ili zmija olujom, koja svjetlost hoće da proždre, ali ju mladić koji oslobadja. Svjetlost se ukazuje kao nešto sjajna n. pr. zlatna jabuka, zlatoruni ovan, zlatna ptica, konj zlatne grive ili svinja zlatne šćetine i t. d., gdje nas zlato kao tvar svjetla na sunce sjeća. Za ovom ganja mladić plemenita roda, obično kraljev sin ili drugi koji potekavši od kakve strašne životinje. Ovamo spadaju medju ostalim i priče o gorostasih i patuljcih, kao divovi, palčaci, itd. Više antropomorfički predstavlja se svjetlost u slici sjajne cvatuće djevice, koju mladić iz ždriela zmajeva oslobadja (sr. grč. minotaura i ine tomu nalične priče kod ostalih naroda). Oslobodjaj svjetlosti od tmine ukazuje se i u otmici djevojačkoj (sr. u nas običaj djevojačkog otimanja, koje se krasno odziva u narodnoj epici, sr. i grč. Ilijadu). Mjesto djevojke otimlje mladić gdjekada ugrabljenu majku, sestru, ili otac kćerku itd. — Ovamo spada i to, kad sjajna djevica bude čarolijom kakve vračarice kao demonske sile u kamen pretvorena i tako boravi dugotrajni sanak; dok ju koji mladić sudbinom potaknut ne probudi (sr. niže navedenu priču od Valj). Pogibelj, kojoj je svjetlost tobože pred tminom izvržena, predstavlja nam se i ondje, gdje maćuha svoju pastorku proganja (sr. pepeljugu, Aschenputtel, cendrillon) — ili gdje zla sestra bratu si o životu radi i obratno; gdje mu ženu ocrnjuje itd. Sve ove bajke izpremiešane su sa pojedinimi motivi iz socijalnoga života; mnoge su sasvim modernizovane; u mnogih su razne bajke u jednu stopljene; a sve to je prvotni smisao na toliko potamnilo, da je i težko današnji dan ovomu u trag ući.

U drugu vrst spadaju one bajke, koje nam pripoviedaju o tri brata: bio je jedan otac, imao je tri sina. Prva dva su obično pametna, jer posjeduju sve one prednosti, kojimi ljudi u svagdanjem životu svoje interese podmiriti znadu; treći pako i najmladji lud je, jer mu te prednosti manjkaju. Bajka u tom slučaju pristaje vazda uz moralno pravo, koje je konačno uviek na strani najmladjega brata. U ovih bajkah vlada više etični momenat. One niesu toliko za religiozno mitično poznavanje, koliko za ethologiju koristne, t. j. njimi može se ponešto osvietliti moralno stanje, običaji prava i način života u predhistorično vrieme. Mnoge ovakove bajke predstavljaju nam ideju sudbine kao naplate po smrti, što je osobito živo izraženo u personifikacijl naših sudjenica ili rodjenica, grčko-lat. moira i parca, skand. norna itd., koje se takodjer u trojakom broju ukazuju.

Digitized by Google

Treću vrst sačinjavaju tako zvane životinjske bajke, koje dakako od basana razlučiti valja. U ovih je, kao što je već rečeno, glavna misao, da čovjek razumie govor životinjski. (sr. gore navedeni nemušti jezik V. br. 3.) Prvi bijaša I. Grimm, koji je pri razmatranju poznatog njemačkog eposa pod naslovom „Reinhart Fuchs“ pozornost svratio na ovu vrst priča. Po njegovu mnienju ne ima u cieloj traditionalnoj književnosti ništa, što bi moglo shodnije i obširnije srodnost prastarih naroda dokazati, kao što ovakove priče dokazuju. One su po cielom svietu razširene; pa ako Renfey u uvodu Pančatantre neobičnom učenošću indičko porieklo ovih priča dokazuje, to je po mnienju Grimmovu još uviek netemeljito. Jer ako se ove indičke bajke sa evropskimi i sudaraju, iz toga opet ne sliedi, da su ove od onih potekle, kao što se ni o indo-evrepejskih jezicih ne može reći, da su od sanskritskog proizašli, prem se s njim u mnogom divno sudaraju. Obično se misli, da su se u ovih pričah sačuvali ostanci negdašnjih družtvenih napremica: ali pogledom na to, što su se životinje negda smatrale slikami bogova, kojim se je dužno štovanje izkazivalo, valja pomisliti, da se u njih kao i u ostalih granah tradicionalne književnosti izrazuje poetično motrenje prirode, i to iz pastirske i lovačke prirode, koju su arski narodi većinom proživili. Tu je čovjek živuć u neprestanom doticaju i obćenju sa životinjami lasno upoznao njihove mane i prednosti; zato im je s jedne strane čovječja čuvstva, misli, ćućenja, pače i isti jezik pripisivao, a s druge strane ih je za viša bića upoznao te im znatnu ulogu u mitičnih predstavah dosudio.

Da se napokon uviditi može, kako se mogu pojedine priče svesti do mitičnih elemenata, koji se u njih nalaze, neka mi bude dozvoljeno sliedećim primjerom u kratko razložiti.

Valjavec navadja u svojoj sbirci na str. 56. priču pod naslovom „zločesta vila“, kojoj je sadržaj od prilike ovaj: Jedna grofica porodila kćerku i pozvala sve vile u gostbu. Vile dodjoše liepo nakićene i donesoše svaka po jedan liepi dar; samo jedna izmedju njih bijaše zla, ta donese škatuljicu, u kojoj bijaše napisano, da će se djevojka naužiti velike ljepote i dobrote i napokon izginuti. Pa se to i sbude. Kad je djevojka ponarasla i već bila za udaju spremna, dodje ona vila i udari ju šibikom; a ona se sa svim, što ju okružavaše, pretvori u kamen. Jednom podje neki car u lov i tu zabludivši nabasa na okamenjelu djevojku, koja stajaše za udaju spremna. Car ju poljubi i ona na to oživi; a što je oko nje kameno bilo, to car šibikom udario i u život probudio.

Ovoj priči nalična je i ona „vila u Molin-gradu“, a dolazi i kod Niemaca pod imenom „Dornröschen“ te nije ni romanskim narodom ne poznata. Što je u ovoj priči pridodano, što li izkićeno, to se lasno uvidja. Medju ostalim je i djelovanje vila novija primjesa. Mjesto vila imale bi ovdje biti prije sudjenice, koje se višeput sa vilami zamjenjuju. Kao što nam novija iztraživanja potvrdjuju, osnovna je misao ove priče sliedeća: gromovnik bog (kod Slavena Perun) potaknut svojom zlom naravi,* hoće, da prirodu uništi; nu tomu se protivi nepromjenljivi zakon sudbine, kojemu se po poganskih nazorih moraju i bogovi pokoravati; za to ne može on, van da dielomice svoju volju izpuni. On dosudjuje krasoti prirodi odma pri njenu porodu t. j. proljeću, da u bujnom svojem razcvjetu upade u duboki san, ili da se pretvori u kamen; ali kao dobri bog opet ju probudjuje, pošto se s njome bračno spaja te ju nebeskom mokrinom (poljubcem) natapa, da tako plod u svojoj utrobi začme. Dočim ovako bog sunčani, koji je istovjetan sa gromovnikom, začaranu djevicu prirodu poljubcem oživljuje, udara ostalo, što je oko nje, gromom, da se u život probudi — Spavajuća dakle ili okamenjena priroda u zimi to je povodni mitus ovoj bajci. Da je tomu i sbilja tako, ne treba se mnogo domišljati; čim se znade, da nije i onako ništa neobična, kad se reče, kako priroda u zimi spava ili se okamenila. Dokazom za ovaj nazor može se smatrati medju ostalim i taj karakteričtični izraz našega naroda „babini ukovi“ takodjer „babja zima“, t. j. vrieme, kad na svršetku ožujka i početkom travnja udari snieg. „Pripoviedaju“, veli Vuk u svom rječniku, „da je nekakva baba utjerala jariće u planinu, pa dunuo sjever i udario snieg, a ona rekla: „prc Marcu, ne bojim te se; moji jarići petorožčići. Na to se razsrdi Mart, pa uzajmivši u Februarija nekoliko dana, navali sa sniegom i mrazom, te se smrzne i okameni i baba i njezini jarići pa zato se to vrieme zove još i babini jarci, kozlići, pozajmenici.“ itd. Da se nadalje šibikom, koja dolazi u ovoj priči, ne razumieva drugo, van grom ili striela boga gromovnika, kojom on prirodu udara te ju u kamen pretvara, to se dade iz mnogih okolnosti naslućivati. Medju ostalim potvrdjuje to i jedna češka pjesma iz Kollarove sbirke, koju Hanuš u svojem djelu navadja. (sr. Die Wissenschaft des slav. Mythus, str. 260.)

Bouh Parom za oblakami
Uvidj to zahněvany
Tresk! zahřmj jej do čela
Hned ji s dečkom zkameněla

U kakvom pako savezu stoje pojedine biline sa nazorom o bogu i njegovih vlastitostih, o tom sr. Grim. Deutsche Mithologie, gdje se medju inim napominje na strani 1155. i to, kako šipak (Dornrose) imade tu snagu,

* Valja znati, da se parsično dualistično načelo o dobru i zlu bogu ukazuje po svuda u narodnih mitologijah, pa zato se više manje i svakomu bogu dvojaka narav dobra i zla pripisuje. Osobito valja to za slovjensku mitologiju; zato se ovdje i ukazuje bog Perun bielim i crnim bogom t. j. dobrim i zlim.

*

Digitized by Google

da može uspavati onoga, koji se na njeg nabode. — Istim gromom, kojim bog gromovnik prirodu umrtvuje, uvadja ju opet u život prvim proljetnim gromom; to nam potvrdjuje ruska narodna pavjera, po kojoj se zemlja ne raztvara i ne odkriva prije prvog groma u proljeću, kad Perun na svojoj gromovnoj kolesnici na nebo uzide.

Dakako da je sve ovo izvedeno ovdje samo u glavnom nacrtu. Za pobliži razjasnjaj trebalo bi obširnijega dokazivanja; nu to bi nas predaleko vodilo. Ovo je navedeno jedino primjerom, da se vidi, koliko je narodno pričanje za mitologiju zavriedilo.

Ovako dakle razmatrajuć narodne bajke tražimo u njih one umotvorine, koje nam se javljaju ogledalom duha i pravca narodnog iz one davne dobe, do koje ne dopiru nikakvi historični spomenici; zato ih i zovemo predhistorične bajke. To je njihova prva perioda, koja je trajala sve dotle, dok niesu pojedini narodi poprimili kršćansku vjeru. U poganštini čuvala se je bajka kao kakova svetinja, pa zato se je i nabožan smisao, što se nalazi u njoj, u svojoj originalnosti sačuvao. Uvedbom kršćanstva stupile su narodne pripoviedke u novu fazu svojega razvitka, jer su njimi pokrenuli razni kršćanski uplivi i iste literature osobito istočne, tako da se današnji dan one ni ne ukazuju drugčije, van kao tvorovi narodne fantazije, koja je s jedne strane podkriepljena uplivom kršćanske nauke, a s druge strane izpremiešana različitimi pričami, koje su osobito iz iztoka potekle. To je druga perioda narodnog pričanja, koju ćemo u sliedećem članku razmatrati.

Druga perioda.

Kao što je kod pojedinca čovjeka težak svaki prielaz iz jednoga stanja u drugo, pače s početka i nesnosljiv, tako je bilo i kod pojedinih naroda, kad su ovi iz poganštine u kršćansko stanje pristupili. Poganski narodi već odprije bijahu navikli na svoje stare običaje, zakone, prava i obrede, pa sve to da se na jednom prekine i zaboravi to ne bijaše moguće. Zato je mudro postupala katolička crkva, što je bila s početka popustljiva i trpljela, da se ovdje ondje poganština sa kršćanstvom mieša; a to je i uzrok, što se mnogi današnji običaji tičući se pojedinih svetaca u godini mogu smatrati kao ostanci iz poganskog života. Dakako da se uz takve okolnosti moralo preinačiti isto narodno pripoviedanje. Ta pogansko praznovjerje uzmicalo je istina pred novom kršćanskom naukom, al i ova se onom prilagodjivala. Kršćanska stvar sad se ukazala u poganskoj slici, sad opet kršćanskom slikom poganska stvar zaodjenuta. Stari bogovi n. pr. bijahu naprama pravom bogu nemoćna bića, koja se ukazivahu u slici neprijaznih zlih sila; uslied toga različite bajke o djavolih, vješticah, duhovih, bjesovih itd., mnogi opet mitični motivi budu preneseni na kršćanske svetce, tako sveti Juraj i sv. Mihovil zamieniše se sa junakom, koji zmaja ubija. Bog i sv. Petar putuju po svietu, da bdiju nad gostoljubivim dočekom, kao što su negda hodali po svietu Jupiter, Merkur i ostali bogovi. Ovako su postale kršćanske legende, koje niesu ino van stare narodne pripoviedke u kršćanskoj formi.

Krsćanske legende bijahu još u početku kršćanstva poznate; nu tečajem srednjega vieka još su više pomnožene i po svietu razširene. Mnogo su tomu i iztočne priče pripomogle, a ove je zapad u vrieme križarskih vojna ponajbolje mogao upoznati. Ta na iztoku i u Grčkoj bijaše za bajanje već od prije obradjeno i razmaknuto zemljište. Iztočani rado pripoviedaju, a još radje, slušaju što drugi pripovieda. Njihovo podneblje, način života, razpaljena mašta, težnja za čudnovitim, pače isti ustroj jezika kao i raznoliki običaji, sve je to bajku na iztoku promicalo i širilo. Zato, kad su se križari povratili kući, donieli su sobom ne samo ono, što su sami vidjeli i doživili, već i ono, što su tamo od drugih pripoviedati čuli; a oni su na iztoku rado pripoviedali, što su o zapadu znali. Pa da stvar tim čudnija bude i neobičnija, valjalo je mnogo fantastičkog nakita i izmišljotine: staro pričanje bijaše obnovljeno, pripoviedanje grčkih pjesnika i povjestnika razšireno; u kratko novo sa starim, iztočno sa zapadnim bijaše pomiešano tako, da je narodno pripoviedanje iz temelja pokrenuto dobilo sasvim novu sliku. Ovako se je divnim načinom sukobio iztok sa zapadom, te se nije ni čuditi, što su se mnoge pripoviedke medjusobnim doticajem po svietu razišle. Što dakle Benfey kaže glede pripoviedaka u obće, to valja za nihovu drugu periodu, u kojoj se narodna pripoviedka pretvara s jedne strane u kršćansku legendu, a s druge strane mieša se sa iztočnimi nazori, s kojimi se je zapad preko križarskih vojna upoznao.

Jagić napominje na str. 105. svoje historije hrv. srb. književnosti, kako se iz naših fratarskih knjiga osobito bosanskih liepo dade razabrati, što i kako se je nekoč pripoviedalo narodu. „Sveštenici, veli on, nastojahu svaku nauku zasladiti kojom pričicom, što bješe čas iz knjiga izvadjena, čas dosjetljivo izmišljena te se nekoje izmedju njih odlikovahu tolikom živosti, da ih je narod lahko i rado pamtio i dalje pripoviedao sa svojimi pridjevci. Evo vam dakle jedno bogato vrelo narodnoga pripoviedanja. Ovakva izvora biti će valjda sve one narodne pripoviedke, koje idu nato da potvrde nekoju nauku vjere krsćanske, n. pr. u Vukovoj zbirci br. 21. Kaludjer i četiri grješnika, gdje se pripovieda kakova kazna stiže one, koji umrieše u griesih bez izpoviedi. Za dokaz ima upravo o tom priedmetu mnogo veoma drastičnih priča („prilike“) u bosanskoj knjizi fra. Stipana Jajčanina od g. 1721. pod naslovom: Izpovied karstianska. Ako su se te stvari narodu čak na izpoviedi pripoviedale, kao što ova knjiga doka-

Digitized by Google

zuje, tko će reći da se niesu mnogomu duboko u pamet utisnule, te i odatle posta uz pomoć fantazije narodne gotova pripoviedka. Još je starije djelo fratra Posilovića s naslovom „Cviet ot kriposti, prvo izdanje od g. 1647, što ga je sam pisac prozvao kompilacijom iz raznih latinskih knjiga. I u njem ima dosta priča, koje su tiem znamenitije, što im se izvori navode, kaže se na ime čas iz biblije, čas iz svetih otaca, i za tim: iz knjiga „u kojih se govori ot stvari rimskih", to je dakle iz poznate sredovječne latinske sbirke: gesta Romanorum; iz knjiga, koje govore „ot Aleksandra Velikoga" dakle iz latinske Aleksandride; iz knjiga „trojanskih", za cielo takodjer po redakciji latinskoj; napokon je upleteno u ostalo pripoviedanje vrlo mnogo basana. Ne bi li se podpuno shvatila važnost ovakovih knjiga, gdje se radi o izvoru narodnih priča, valja nam i to na um uzeti, da su one u svoje doba mnogo čitane bile, jer su pisane za narod, čistom narodnom prozom 16. do 17. vieka, a štampane bosančicom, koju je nekoč čitala sva kolika Bosna, Hercegovina, velik dio Dalmacije a valjda dalje na iztok, što je god našega naroda."

Izbilja čak u našoj staroj hrvatsko-srbskoj književnosti imade mnogo sbornika, u kojih se nalaze raznolike stvari. „Sbornici, veli Novaković u svojoj historiji srbske književnosti str. 94. drugo izd., zauzimaju u staroj književnosti vrlo važno mjesto, jer oni u ona vremena zastupaju ono što mi danas imamo u enciklopedijama, časopisima i godišnjacima. Kad još nije bilo štampe, kad se za pojedine knjige davalo onoliko novaca, za koliko se danas mogu dobiti ciele biblijoteke, kad pravih biblijoteka nije bilo, a saobraštaj je svake vrsti stajao na najnižem stupnju usavršenja, doviše se ljudi da u jednu knjigu upisuju, što bi god od kud doznali ili pročitali — i tako su postali sbornici. U njih su stari kaludjeri upisivali što su gdje, putujući od manastira do manastira i od grada do grada, liepo našli u raznim knjigama, ili što im je putnik monah pročitao i pokazao. U prvi mah su oni bili za cielo samo crkvenoga sadržaja. Sa prostranoga ako i jednolikoga polja vizantijske bogoslovske književnosti upisivali su tamo čas besedu, čas legendu, čas komad katihizisa. Ali se brzo pozna kako je sgodno razmači ove granice pa upisivati druge stvari. Tako unutra dodjoše ljekovi, izreke, priče obične, čaranja i bajanja, komadi jeretičkih knjiga i običaja, i razne bilježke i zapiske itd.

I sam Jagić iznaša na vidjelo u „Prilozih k hist. knjiž." dva rukopisa, jedan glagoljski iz Slavonije, drugi cirilski iz Dubrovnika najraznolikijeg sadržaja: „To su pravi pravcati, veli on, literarni kalejdoskopi. — Nekoji su komadi ovih rukopisa samo priepisi današnjih starobugarskih ili crkvenoslovenskih tekstova; nešto je opet kasnija ruka, s latinskog i talijanskog jezika prevodila. Ono je prvo za cielo mnogo važnije; onamo i spadaju (misli on) u Prilozih naštampane priče o Avramu, o Adamu i Isusu, o pohodu Marije u pakao, o dvanaest Petáka, napokon o mudrom Akiru itd".

Već iz ovoga dade se razabrati, da su se i naši književnici povadjali za onim vrelom, iz kojega je svakolika Europa u srednjem vieku svoje priče crpila i na njih zabavnu romantičnu poeziju gradila. Nu koje je to vrelo?

U srednjem su vieku po svih evropskih literaturah kružile neke pripoviedke različitoga sadržaja junačkog i romantičnog. Njih je bilo i u byzantinskoj književnosti, i odtud su one k nam došle. Na prvom mjestu stoji ovdje indijansko književno djelo navedeno više puta pod imenom Pančatantre. Ovo je djelo po svoj prilici plod kulturnoga nastojanja budhita, pisano prvotno u sanskritskom t. j. staroindijanskom jeziku, a sastavljeno u pet knjiga sadržavajući sbirku indijskih pripoviedaka. Od ovud su potekle i arabske pripoviedke: „tisuće i jedan dan i tisuće i jedna noć". Iz staroindijskog prevedena je pančatantra u 6. vieku na perzijski jezik, u 8. v. na arabski dobivši ime Kaliha va Dimno. Sa arabskoga prevedena je u 11. v. na grčki pod imenom: Stephantes i Ichnilates, pod kojim imenom dolazi i u našoj starijoj književnosti. Putem djela srednjega vieka, koje nosi naslov „de disciplina clericali" od P. Alfonse razturane su mnoge priče po zapadu, odkle su poslije ušle u znameniti sbornik srednjega vieka poznat pod imenom gesta Romanorum, a od tud su ih opet poprimili potonji talijanski noveliste. Iz grčkoga teksta prevadjali su i naši stariji književnici u srednjem vieku. Jedan takvi prievod izdao je Gj. Daničić u starinah jugosl. ak. knj. II. str. 260, gdje ima više priča pod naslovom „O Sefanitu i Ihnilatu". Stvar se obično zadržavala, a imena su se mienjala i eto tu već vidimo, kakvim je putem gradja iz udaljenih indijskih priča mogla doprieti do naše narodne priče. Pet pripoviedaka iz Pančatantre preveo je s originala Dubrovčanin Petar Budman i naštampao ih u Dubrovniku zabavniku štivnice dubrovačke za 1866.

Osim pančatantre bilo je na iztoku i drugih priča, koje su već odprije ondje ne samo ustmeno predavane, već i pismom uvršćene . Ovakove priče smatrale su se kao obćenita baština davnoga grčko-iztočnoga svieta, te su kao uspomena njegove stare slave i potonje propasti u idejah kršćanskih prešle većinom preko literature byzantinske u iztočnu i zapadnu Europu, gdje su u pojedinih književnostih znatno mjesto zauzele. Ovakve pripoviedke poznate su i nam: kao o Aleksandru velikom i trojanskom ratu; zatim arabska priča o Sinagripu, byzatinska o krasnom Devgeniju onda o Barlaamu i Josafatu. — Sve ove napominje Jagić dosta obširno u svojoj historiji. Pa da se s njimi slavno čitateljstvo ponešto upozna, to ne će biti s gorega, ako i o njih koju tu u kratko rečemo.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

Rejtan.

(Sa slikom od Ivana Matejke.)

Kraljevina Poljska bijaše pod slabom vladom Augusta III. kao razpala, trula gradja, koja se je mogla podržavati samo neslogom zavidnih susieda, a ne vlastitom snagom ili gradjanskom krieposti. Pravo svakog plemića, da proti zaključku sabora uloži svoj liberum veto, pravo oružane konfederacije učiniše sav ugled državni iluzornim. Svjestnomu gradjanstvu, koje bi odisalo duhom jedinstva, koje bi shvaćalo svoju zadaću, ne bijaše ni traga, a seljak stenjuć pod silničtvom plemstva pade u divljačstvo i glupost. K tomu bio se priepor medju dissidenti gotovo izvrgnuo gradjanskim ratom, razdiruć i ovo prividno kraljestvo i ne bijaše težak posao Rusiji, Austriji i Pruskoj razkinuti trulo tielo. Tako se rečene vlasti dogovoriše dne 5 Kolovoza 1772. prvi put, da podiele Poljsku, uslied čega svaka od pomenutih vlasti odkide komad, koj nuza nju graniči.

Da se ovomu plienu dade neka sjena prava, bude u travnju 1773. sazvan na zahtievanje vlasti poljski sabor. To se sbudne po dogovoru sa najvažnijimi poljskimi velikaši, koji bijahu stranom zastrašeni, većim pako dielom podmićeni, — na način toli nezakonit, da veći dio najpoznatijih izkušanih rodoljuba nije ni pozvan, dočim su poklisari i velikaši otetih priedjela, na zahtjev dotičnih vlasti izključeni. Ono malo senatora i poklisara, što se je na dan otvora skupilo u sabor, bijahu gotovo same kreature ruske i austrijske, a na čelu im grof Poninjski. Ti ljudi stvoriše tako zvanu konfederaciju, neku vrst velikaške oligarhije, po ustavu dozvoljene u slučajevih skrajne državne pogibelji. Takvim načinom mogli su poslanici trijuh vlasti, osobito ruski poslanik, knez Repnin, najlakše vladati saborom.

Ova konfederacija imenova tada prodajnoga Poninjskoga državnim maršalom poljskim, a kneza Mihaela Radzivilla maršalom litvinskim. Proti tomu izboru, kao i proti cieloj podkupljenoj konfederaciji prosvjedovahu neki rodoljubivi poklisari, koji su se uzprkos svim spletkam u sabor proturali, a nada sve oštro i postojano kastelan Tadeaš Rejtan poklisar novohradečki, koj je već prije odbio ponudu Poninjskovu, štono je uzalud kušao ušutkati mitom junačkoga kastelana. Rejtan izjavi, kako je poziv razaslan, da se saboruje, a nije, da se bira konfederacija, a on da izabranih maršala ne prtznaje. Na taj način potaknu pomoćju još nekih litavskih poklisara, osobito nekoga Korsaka, burnu debatu, koja je dvie noći trajala, ne bi li se zaključak otegnuo i osujetio. Nu kad se njegov glas razbio na prodanih dušah, kad svi napokon, osim njegovih pristaša, uzavrieše i pohitiše da odu, stavi se on na vrata sabornice, na kojih su stražu stražili ruski granadiri, te opetova do skrajnosti razdražen svoj protest proti konfederaciji, proti novoizabranim maršalom i proti svim daljnim zaključkom i posljedicam, koje bi odatle protekle. Po viestih nekih historika baci se Rejtan napokon pred vrata dvorane, te razgaliv prsi vapijaše, neka ga probodu, da ne vidi sramotu svoje prodane domovine.

Ovaj prizor odabrao je slavni poljski slikar Matejko, priedmetom zanimljivoj slici, koja se je najprije na izložbi parižkoj god. 1867. u veliko milila, te ju je car austrijski za svotu od 45.000 for. nabavio za belvedersku galeriju u Beču. Mi ćemo u svoje vrieme o Matejku i njegovoj školi obširnije progovoriti, a danas donosimo jednu od njegovih slika. Po drvorezu može se dakako samo slabo sudit o slici, u kojoj je isto tako majstorski bajni sklad boja, kao što je genijalna kompozicija.

Da protumačimo osobe ove slike. Najbliže uz Rejtana, koj na zemlji leži, rukama o čelo podbočenima, jest vojvoda Branicki, uza nj u vezenoj crvenoj uniformi koči se bezdušni Poninjski, pokazujuć rukom na ruske granatire, da odvedu Rejtana. U bieloj francezkoj odjeći, zaustavljajuć plaho lievom rukom Poninjskoga zamislio se genoral topničtva Felix Potocki. Izmed njih dvoje proturuje nos biskup vilenski Massalski, najpodliji sluga silovitih susieda. Za provaljenim foteljom sjedi novi maršal knez Radzivill, a nad njim vidi se glava Rejtanova prijatelja Korsaka. Impozantna je figura starog vojvode kijevskoga Potockoga, koji je provalio fotelj, te sav uzdrman gleda na užasni prizor. Odvrnuv se od prizora, a ruku s težkim prstenom položiv na prsi, umiruje si prodanu sviest primas poljski i krunski veliki komornik Josip Ponjatovski, brat kraljev. Kraj njega mirno i nepomično sjedi veliki kancelar Litavski, Mihael Čartoriski, koga su smatrali donekle rodoljubom, jer je trebalo vrlo mnogo novaca, da ga podmite, više nego za ikoga drugoga. Za njima posljednji kralj poljski Stanislav August Ponjatovski stoji i tu prava kukavica na slici, ko što i u poviesti. Spuštenih ruku i glave, očiju bez ikakva uznosa, čela bez ikakve eneržije, stoji tu kao panj, ne misleć valjda ništa, — prava slika i prilika nemoći državne.

Nad njim u diplomatičnoj loži vidi se ružna figura ruskog poklisara kneza Repnina, gdje sjedi med svojimi zloglasnimi poljskimi ljubeznicami groficom Grabovskom i Lubomirskom. O stieni visi portret ruske carice Katarine II. Medju ostalimi figurami vidi se i jedan zanesena lica mladić, koj vadi mač iz korice, — jamačno simbol osvete, koja čeka izdajice.

Junak slike Matjejkove, Rejtan, kašnje poludi sa nesreće i sramote svoje domovine, te se skonča jamačno s istim čuvstvom, s kojim Kato od Utike, g. 1780. u 49. godini. *L. M.*

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Assonançe u našoj narodnoj poeziji.

Napisao A. Palmović.

„Assonançe“, ili ne dotjerani slikovi, kao i vrsti pjesničtva „romançe“, kojim pripadaju, čine se u svom prvobitnom i pravom obliku tudje našim pjevidrugom.

Kao što se talas mora, slap rieke, žubor potoka svaki svojim glasom javlja, o kakove već litice udara; ili u koje lagodje pada: tako isto i svaka vrst pjesničtva imade neku osebitost gledom na nutarnju sadržinu (Inhalt) i vanjski oblik (Form), što opredjeljuje značajku njezinu.

Niesam naum ovaj čas na tanko razpredati: kakav bi imao biti nutarnji lik, ili sadržina romançe; samo ono mnienje: da se tobož romanca i balada jedino vanjskim oblikom razlikuju, držim ne opravdanim i na lahku ruku izrečenim.

Po tom bi svaka pjesan, koja nosi onakav splet sličnoredacâ, kakav nosi sonet, odmah bila sonet; što odrješito niečemo, dok znademo bitnu nutarnju razliku medju sonetom i na primjer idilom, ili pjesmom prigodnicom itd. Ja sam pače u formi soneta čitao dobru romancu.

Zaziruć ponajveć ne romanskih naroda pjesnici od assonança; a rabeći pravilne slikove, imadoše uviek, i danas imadu, i to vrstniji, na umu nutarnju sadržinu. To biva ne samo u romanci, nego i u modernoj elegiji i odi.

Tko će mene, budi drugoga osvjedočiti, da se Bogovićeva balada „spaija i seljak“ i Vrazom prevedena romanca „savjet“ jedino vanjskom odjećom luče?

„Alltagsdichteri“, da ih tako s Herderom prozovem, mniju, da je jabuka i naranča jedno te isto. S toga varaju se razsudnici, ako misle, da se ne dâ praecizna razlika naći izmedju balade i romance, osvrćuć se poprieko na sve, što se komu svidjelo okrstiti baladom i romancom.

Nu priedjimo na stvar i na vanjski oblik romancin!

Niemci, u svemu oponašaoci, počeše i romance graditi s assonancami, ali im više manje hramlju radi toga, što im jezik, po naravi tvrd, nije za to. Oni težko slažu assonance i sama već alliteracija, i tâ je riedka u njih.

Da vidimo kako je u nas? Smiedu li se naši pjesnici uklanjati romancam sa assonancami, kao, recimo, španjolskomu osebunjku? Vriedjaju li one sklad jezika i jesu li protivne duhu narodnjemu? — Nipošto, jer su srodnice našim narodnim pjesmam.

Hoćemo li na svoju njivu presaditi koju inostranu vrst pjesamstva, iznajprije izpitat nam je naše domaće tlo, ili srdce, u kom se radjaju svi naši osjećaji, zatim naše obzorje, ili zanos, 'kamo se uzvijaju sve naše plemenite misli i prodiru naši osjećaji. A gdje ćemo to drugdje naći, ako ne u narodnoj pjesmi: u tom ue prekidnom udešavanju (Stimmung) i ciliku srdca i duše narodnje?

I nuto baš u naših nježnih, ljubovnih, tako zvanih, ženskih, a poredje u junačkih narodnih pjesmah, kao i u poslovicah naidješ skoro na svakom listu na assonance.

Evo ih! — Četverac sa četvercem:

„Da j' u Marka svoja majka.“
„Vidiš Maco, vidiš zlato.“
„A men' Janko svejednako.“
„Lice vara; srdce valja.“ (Poslov.)

Četverac sa šestercem:

Zumbul momče, karanfil djevojče.
Kad prokune, do neba se čuje!
Jeste crna; al je milokrvna.

Žalostno mu za kalpakom cvieće,
Kad mu klapče u bešiki plače.

Već rodila devet djevojaka:
— — — — — — — — —
Koju bosu; koju razpojasu;
Koju žednu; koju majke željnu

Šesterac sa šestercem:

Sîdiš mi na srdci, ko ptica na grmci. (Jačke)
Svega sela ovce; a kneževo zvonce. (Poslov.)

Osmerac sa osmercem:

Lîpi moji vinogradi,
Kadi kopa mili, dragi. (Jač.)

Lîpo moje ravno polje,
Kadi dragi s blagom ore. (Jač.)

Pao je na nizke grane,
A sa svoje lude glave. (Poslov.)

Deseterac sa desetercem:

Kad poljubi staro, oženjeno,
Neka si mu (lice) gorko i čemerno.

Dvanaesterac sa dvanaestercem:

Ne projde ni ura, niti jedan hipac,
Da si ne b' mislila na te, rudi klinčac. (Jač.)

Draži mi je stokrat mog miloga pogled,
Neg moje matere večera i objed. (Jač.)

Imade i ovakav obrazac, gdje se medju dva daktila umetne trohej:

Rajole — šeće Kosana
Rajole — posried Posavja.

Prema tomu sliedu i pristizavanju assonancâ ja bi se usudio predložiti, nipošto udariti ove kanone našoj romanci:

1. Gdje je prva i treća vrstica šesterac, druga i četvrta — neka je četverac sa assoncami.

Digitized by Google

2. Gdje je prva i treća vrstica šesterac,
druga i četvrta — može bit šesterac, ili peterac sa assoncami.
3. Gdje je prva i treća vrstica osmerac —
druga i četvrta — budi četverac, ili peterac sa asson.
4. Gdje je prva i treća vrstica deseterac, (koj bi se imao uzimati u više junačkih komadih),
neka ga druga i četvrta — ublaži osmercem, budi sedmercem sa assoncami.
5. Trohej stavljen medju dva daktila, čini mi se posvem shodan za tu vrst pjesničtva, osobito ondje, gdje se izrazuju veselija i meklja čuvstva.

Taj obrazac sa assonancami dodje u drugu i četvrtu vrsticu; a u prvoj i trećoj dobro će stajat stih adonski: daktil sa trohejem.

Ota pravila niesam stavio kao neoboriva, nego sam htio samo neku uputu preporučiti pjesnikom u gradjenju romancâ sa assonancami, dokle koja vrstnija glava o tom više i korektnije ne progovori.

LISTAK.

Kosta Trifković. U današnjem broju donosimo sliku, srbskog dramatskog pisca Koste Trifkovića. Životopis priobćismo u br. 13. „Vienca".

Gčna. Barabaševa ostavlja Zagreb valjda za vieke, te polazi u Beč.

Gčna. Jelenska engažovana je kao prva tragična glumica u velikom kazalištu u Frankfurtu, gdje je bila kod prve predstave burno pozdravljena. Frankfurćani hvale osobito obilje osjećaja i živo prikazivanje Jelenske, „što je u nas vrlo riedko" veli jedan frankfurski list. Mi to Niemcem podpunoma vjerujemo. U Njemkinje ne ima nikad toliko čuvstva.

Pregled iz slavenske književnosti. Rusi. Vasilje Nikola Gerbelj stekao si je u ruskoj književnosti znamenito ime kao prevodilac pjesničkih diela stranih naroda. Izdao je u ruskom prievodu sva djela Schillera, Shakspearea i Byrona. Osobito je znamenito njegovo djelo „Poezija Slavjan", izbor najboljih narodnih i umjetnih pjesama slavenskih u ruskom prievodu, što ga je priobćio prije dvie godine. (U „Vencu" ocienio je to djelo g. dr. V. Jagić). Prije malo vremena izdao je novo djelo „Englezki pjesnici" sa životopisi i slikami. U toj vrlo obširnoj knjizi ima pjesama od 34 glavna pjesnika, a na čelu joj stoji poviest književnosti englezke. — Hlebnikov izdao je u Varšavi znamenito rusko djelo: „Pravo i država i njihov medjusobni omjer". Ditjatin počeo je u Petrogradu izdavati pravničko djelo: „Uredba i uprava gradova ruskih u 18. vieku". — Od putopisne biblioteke Jakubovića izišo je 4. svezak i to put po gornjoj i srednjoj Italiji.

— Česi. Fr. Šembeva profesor u Budjejovicih, poznat po svom vrstnom djelu „Poviest naroda starovjekih" počeo je sada izdavat „poviest naroda klassičnih", (Grka i Rimljana) na českom jeziku.

— Lužičani. Srbsko lužičko protestantsko družtvo izdalo je knjigu „Biblični putnik" od popa Konika. Izim toga izišle su dvie pobožne knjige: „Knjiga proroka" i „Prst božji" od Joniša i dr. Kaliha. — Najveću hvalu zaslužuje vrli zabavnik „Lužičan" uredjivan po J. E. Smoleřu, koji se može zvati ognjište književnoga rada kod lužičkih Srba.

Umělecka beseda u Pragu. Znamenito literarno-umjetničko družtvo „Umělecka beseda" imenovalo je začastnimi članovi: slavnog našeg mecena biskupa Strossmajera, slavnog ruskog pisca Ivana Turgenjeva, českoga pisca Mareka i moravskog skladatelja Křižkovskog. — U istoj sjednici predavao je dobri naš znanac I. K. Jireček razpravu „O razvitku Bugara", a napokon bude zaključeno, da se energički postupa proti sramotnomu vladanju kazališne uprave, koja zabacuje izvorne dramatične plodove, izključuje sve literate, te hrani občinstvo budalaštinami i nemoralnimi komadi, tako da o umjetničkom pravcu zavoda govora biti ne može.

Česka matica. Slovačke „Narodne Noviny" javljaju malne u svakom listu pristup mnogih Slovaka k „českoj matici".

Matejkova nova slika. Glasoviti poljski slikar Matejko naslikao je opet novu sliku, ovaj put nabožnoga sloga, naime blagoviest ili navještaj blažene djevice Marije.

Visoko vieće za liepe umjetnosti. U francezkom ministarstvu prosvjete postoji već odprije posebni odsjek za umjetnosti. Sad donosi parižki „Journal officiel" dekret predsjednika republike, kojim se ovomu ministarstvu pridjeljuje još posebno vieće za liepe umjetnosti, koje će kod vlade zastupati interesse umjetnosti isto tako, kao što zastupa školsko vieće interesse školske. Osim činovnika umjetničkog odsjeka u ministarstvu, bit će članovi ovog odbora: ravnatelji svih muzeja, svih umjetničkih i glasbenih škola, načelnik parižki (Senski prefekt), sekretar akademije umjetnosti, dva člana akademije nadpisa, jedan član akademije znanosti te dvanaest umjetnika i to šest slikara, dva kipara, dva graditelja, jedan bakropisac i jedan glasbenik, — napokon osam privatnika, koji su poznati kao ljubitelji i poznavatelji umjetnosti. — U nas bi se ljudi dakako smijali, da komu udje u glavu uztvrditi, da se umjetnička referada prenese iz političnoga u nastavni odjel, kamo po svojoj naravi spada, te da se tako najuzvišeniji i najplemenitiji interessi povjere rukam nježnim, koje ocjenjuju važnost umjetnosti za život naroda.

Za gradnju muzeja, al ne u Zagrebu, već u njemačkom gradiću Gothi, dozvolio je saborić malene državice Koburg-Gotha svotu od 120.000 maraka, ostalu potrebnu svotu od 282.000 mar. nabavit će knez zajmom. A kod nas? Kod nas se ljudi ne mogu složiti ni radi zemljišta za sgradu, koju im hoće drugi da gradi.

Svečanost Ariostova. Dne 23. svibnja bila je u Ferrari svečanost rodjendana Ariostova. Ujedno je odkriven spomenik, podignut slavnomu, naprije prokletomu, kašnje blaženomu fra. Savonarólli, hrabromu zatočniku republike florentinske. Kraljević Umberto i njegova supruga prisustvovali su svečanostim.

Zabava: Majcin blagoslov — Mladi gospodin — Očekivanje — Židov. — **Pouka:** Narodno pripoviedanje — Rejtan. — **Književnost i umjetnost:** Assonance u našoj narodnoj poeziji. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare" u Zagrebu.**

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 24. **U Zagrebu 12. lipnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Francescho delle Barche.

(G. 1346.)

Put luke morske narod grne;
Tu stoji starac brade biele,
Pokrivaju ga svite crne;
Al iz oka mu ližu striele,
I striele zrakom pest mu piše.
Sad podigo se starac više:

„Gdje, grmnu, gdje je stari Zadar? —
Nek nosi lance, tko je rob,
Al tko je koplje podić kadar,
Slobodu traži ili grob!
Slobodu!? — vajme šta sam reko?
Zar znate, što će reć sloboda?
Vi? — Nikad! Vi ste pleme meko
Snuboku svakom, što se proda.
Tko od vas smije podić lice?
Tko reći glasno da je svoj?
Dà, kukavne ste kukavice,
Tek robskih duša prazan broj.
Oj, da ste ko što vaši otci,
Što razigrali brze plavi,
— Ti drevni zidi im svjedoci —
Gdje vjerni staroj, svojoj slavi
Na duždev popeli se brod,
Ko ljuti zmaj, ko striela žarka;
Sa ladje strgli barjak Marka.
Dà, junački to bješe rod,
Nad kojim sjao sveti Šime.
Al danas? Gdje je Zadru ime?
I čemu grad, i čemu luka?
I čemu znoj, i čemu muka?
Sve pod vlast skuči signorija,
Svih mletački nas sgrabi lav;
Pod lancem klonu vaša šija,
I robom vam je narod sav.
Po svih se stranah biješ svieta,
Po moru, kopnu liješ krv;
To znadu Bizanc, Rodus, Kreta,
A niesi nego živa strv.
Tudjincu mrzkom dižeš vlast,
Tudjincu kùpiš slavu, čast,
Tudjincu grabiš biser, zlato,
A tebi koja plaća zato?
Dà, vješala i lanci, nehar;
Tudjinac danas Zadru sudi.
Zar nije vrhom puncat pehar?
Vi da ste? — Nieste, nieste ljudi!“

Al ko što sparnim, dušnim mirom
Sa crnog neba pukne tries,
Zagrmio je narod širom,
I svako srdce spopa bies.
„Ne, niesmo, starče, kukavice,
Otaca naših gledji lice.
Nek proklet bude krilaš lav,
Oj na noge se, tko je zdrav!“

Na kuse ode Markov stieg,
I vojska pada kao snoplje,
General u brz krenu bieg;
Sav Zadar mač je, štit i koplje.
Utopi narod ladje svoje,
Nek dodje blizu, junak tko je!

* * *

Uzavri krvca Dandul-dužda,
Uzavri cielo velje vieće:
„Okivat lancem psa je nužda,
U Zadru sgazit gad i smeće;
Ko nekad četa od križara
Brodovodja nek Gjustinjàn
Uništi Zadar i pohara,

Digitized by Google

Nek crni Zadru dodje dan!“
Strelovite već ladje lete
Ko morske zmije siekuć val,
Krvoždne iz ladja čete
Na zadarski se penju žal.
„San Marco!“ svud se krajem ori,
Po ljestvah gmiže Mletčić hud.
Badava — Jalov mu je trud!
Ko zmaj se tvrdi Zadar bori.
Sa kula leti striela, kamen,
Kipuća voda, smola, plamen;
A ljestva puca kao trska,
Sunovratice Mletčić pada
U grdne jame izpod grada,
Pol vojske kamen dažd mu smrska.

Jadovit ciknu admirale
Od težka jada i sramote:
„Dvie tisuće mi danas pale,
A ti se smiješ, vraži skote!“
Nu kad je danu došla veče,
Nepoznat vojnik vodji reče:
— „Brodovodjo, baš zla ti sreća,
Sva vojska dala Zadru pleća;
Dvie tisuće ti pale glava,
Republiki ti ode slava.
I bit će gore — tvrd je Zadar,
Osvojiti ga niesi kadar.
Nu ako te je volja, ja ću;
Koliku daješ za to plaću?
— Ti? Čiji jesi čudni sin?
I kakve smisli, reci, varke?
— Ja? Franjo delle Barche
I rodjeni sam Zadranin.
— Cekina tisuć primi sad,
A tisuć, padne l' Zadar grad!“

Francesco trpa za pás plaću,
I gradi noću čudan stroj,
— Bez krvi nek se bije boj —
Orijašku od gvoždja praću.
Navini stroj i baca kamen,
Obara kule, sipa plamen.
Čim nebom svane mlada zora,
Buntovnik Zadar pasti mora.
Navinu stroj — i onog hipa
Silovit kamen kulu satre,
Navinu stroj — i plamen sipa,
A gradom buknu neman vatre.
„Vaj! grad nam gori!“ Zvona zvone.
„Pomozi bože!“ Zadar klone.
„San Marco!“ svud se krajem ori,
Admiral klikće: „Zadar gori!“
Navinu stroj — al u taj čas
Strahovit vrisnu zrakom glas.
Franceska spopa silna praća,
Silovitim ga mahom šinu
Ko slabo perce u visinu:
A u grad pade on i plaća.
Sred trga smrvljen tvorac varke
Francesco leži delle Barche.
Tad skupi starac narod cieli.
Pred izdajnikom mrtvim veli:
„Taj smisli propast zavičaju,
Sa zida gledo sam ga ja;
Taj kriv je našoj biedi, vaju,
Zaludu bila himba sva.
Našinac, čovjek Zadranin!
Na majku digo ruku sin;
Al pest ga sgrabi vječnog suda
Ko taj — nek pade svaki Juda.

* * *

Od stràve Mletčić razpe jedra,
Brodovlje bježi bez obzira,
I opet sjalo s neba vedra
Slobode sunce, sreće, mira.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

Ernest bio se srušio na divan. Tu je cielu uru plakao, plakao kao da mu živo srdce režu. Zatim izidje naglo, i sjednuv na kola odveze se brzo. Oči bijahu mu nabrekle, po lubanji mu lupalo kao čekićem. Kao kamen sjedjaše na kolih, kao čovjek koga vode pod krvnikov nož. Mislio, mislio i ničemu se ne domisli.

— Vi, koji ste toliko vremena šutili!“ opetova sto puti Maričkine rieči. „Šta će to reći? Šta će to reći?“ Badava.

Ernest dodje u Zagreb. „Tko da mi razjasni tu djavolsku zagonetku?“ pitao se po sto puti. Napokon se nečemu dosjeti. Pokojni Marić imao je kao svaki odvjetnik svoju desnu ruku, a to bijaše pisar Nikola, rodom graničar. Marić ga smatrao više svojim rodjakom, a pred Nikolom nije bilo nikakove tajne. Zaborsky potraži Nikolu u njegovu stanu pod krovom u nekoj klimavoj kući laške ulice. U malo rieči reče starcu pošto je došo. Stari graničar obrisa si plavetnim rubcem nos, zasuka brkove i reče stisnuv oči:

— To vam je, gospodine moj, govorio sam sâm

Digitized by Google

sebi, od prilike ciganija, kako kažu. Ta vi znate, da stari Marić, laka mu zemljica, nije bez mene kihnuo. Znao je on na koga se je objesio, i da starkelja Nikola nije vrbov klin. Sva sam ja pisma primao i otvarao, sve mi je kazao. Znam kako je vas pazio, gospodine Zaborsky, znam, da vas je naša Klarica onako iza plota gledala, i da je dahnula, kako je uzdahnula opaziv vas, da je dahnula, velju, u hladnu Savu, Sava voda bila bi uzkipila od prepunog joj srdašca. Kad je vas iz Zagreba ne stalo bilo, ko rose izpred sunca, hej koliko je tuj bilo plača! Starac bijaše na vašoj strani, al Marićka jok! Bože moj, ma nadžak baba, velju vam, od koje sotona ne bi odnio čitave rogove. Pala rad vas medju starcem i staricom po koja krupna, al napokon kan da će se baka omekšat. Dolazila od vas pisma, a ja odpremao odgovore. U to bacilo Marića na postelju. Buncao koješta, bnncao dva tri dana, pa onda — onda — eh gospodine, da ti srdce puca — odnesoše ga, zakopaše ga. Eh gospodine! Nu da vam kažem. Medjuto zalazio u kuću neki ridjan, Bojčević, kako li mu ime. Ma prepilio bi ga, gospodine. Pa to ti baje i laje, i priča Klarici po vas dan a ona ništa i opet ništa. Stara nekako milostivo gledala ridjana, a meni — e — da ga prelomim u sred sriede. Jedva opjevali starca, al eto ti se Bojčević razbaca po kući i pretražio sve listove Marićeve. Sad je on primao pisma — i vaša, a Klarica se služavki tužila da od vas ne ima pisma. Ja dušu u se, pa da vidimo. Klarica je i vama pisala, a stara Marićka dala Klarina pisma Bojčeviću, nek ih nosi na poštu. Al dà! Jednog dana nadjoh u kancelariji u košu Klarino pismo, što ga je vama pisala bila. Pa čujte dalje. Jednoč plakala djevojka silno. Ja pitaj služavku: Reci, Marice, šta se je tvoja frajla težko razplakala, koji su joj jadi? — E znate, reče mi Marice, koliko sam onako sa strane čula, dobio je gospodin Bojčević pismo iz Magjarske, da se gospodin Zaborsky ondje ženi. — O trista mu! viknuh, Zaborsky! poštena ta brada? E, reče Marica, kad je pismo pokazao. — Znate l', gospodine Zaborsky, da sam vas onda pošteno izgrdio pred Maricom. Oprostite, po tom, što ste mi kazivali, vidim, da su to druge gusle. Lopov taj Bojčević. E da mi ga je!" i pri tom stisnu šake svoje nemilo. Zatim nastavi: „Bio sam načuknuo, kako stara Marićka svakom prilikom zagorskog onog ridjana kuje u zviezde, jer Bojčević obilazio oko nje kao mačak. Nu tek kad je ono na vas izišlo, da uzimljete Magjaricu. Pomozi bogorodice! Ne pamtim sva imena, što vam ih je stara prišila, al pamtim, da nijedno nije pošteno bilo. Ljutila se tobože na vas, da ste se prevjerili, al po njezinu glasu sam poznao, da je tomu i kako rada, i da bi vas za tu vašu nevjeru poljubila. Klara se vrlo žalostila, Klara se razsrdila na vas, jer je vrlo nagle ćudi. Poslije podjoše mati i kći na imanje u Zagorje — i Bojčević za njima. Slutio sam, zašto. Marić ostavio velik imetak, pa je ridjanu voda išla na usta. Ja sam si tražio drugu zaslugu, a oni neka rade, što ih volja. Kad, bit će tomu četrnaest dana, eto ti k meni Marice, pa mi priča da je Klara pošla za Bojčevića. Krstio sam se. Da je to stari Marić vidio! Vidite, kakov je sviet. Gdje danas poštenja, gdje obraza? A vas onako izigrali. Trista — — Ciganija, prosta ciganija! Jadni gospodine Zaborsky! vjerujte, da mi je težko, kan da su mene izigrali!" Starac Niko stisnuo usne, stisnuo oči, a na oči mu skočile dvie debele suze.

Zaborsky slušao starca sjedeć za stolom, podupiruć laktom glavu, bulјeć pred sebe kao omamljen. Kadkad skočila mu krv na lica, kadkad pala jasna kapljica na liepu bradu, kadkad drhtnula njegova usta — al u tih očih, u tih bliedih licih mogao si vidjeti težku, veliku žalost, koja se neda omjeriti ni rieču ni suzom, žalost duboka kao more, težka kao gora, za koju znade samo srdce, koje je tu žalost poćutilo.

— Hvala Nikola, reče Zaborsky mirno, dignuv se, hvala! Tako je! Klara je gospojom Bojčevićkom. Dakako! Ne govorimo više o tom. Bože daj! bila sretna! Mene više vidjeti ne će. Za jedno vas molim. Idem, ne znam kamo. Al ne ću dalako, pisat ću vam, gdje sam. A vi meni pišite kadšto kako je Klari. Hoćete li?

— Hoću, dragi spectabilis!

— E, pa s bogom Nikola!

— S bogom, gospodine Zaborsky!

Zagrebčani niesu znali, kamo je dospio Zaborsky.

* * *

Minulo nekoliko godina. Nikola odpremio Ernestu sliedeće pisamce. „Spectabilis domine! Duša me boli za Klaru, težko li se jadnica kaje. Sad je izišlo, kakav je to čovjek taj Bojčević. Šta čovjek? — hulja je! Pije po ciele noći. Povlači se sa najprostijimi ženami. Karte mu nikada iz ruku. Kod kuće i ne govori s Klarom. Bije ju, grdi ju, jer je rad, da ona sav svoj imetak prepiše na njega, al Klara ne će. Veli, da imetak mora čuvati za svoju kćer, a on da bi sve prokartao. Blieda je i propala. Ne znam, šta će to biti? Dobro nikako. Do skora javit će vam više, al i ovo, što vam rekoh, suviše je. A sada pozdravlja vas vaš pokorni sluga Nikola Milanović, fiškalski pisar.

Pod večer nekog mutnog dana — malo dana iza onog pisma — sjedjaše u kaptolskoj pivari kraj krvavog mosta u Zagrebu šareno družtvo. Za ono doba zvala se pivara „Malheur-Kafeehaus". U tom nizkom presvodjenom prostoru bijaše sparno, mračno, da si jedva mogao razpoznati lica. U sriedi visila mala uljenica, u skrajnjem kutu driemao kraj svojih boca krčmar, a na okolo oko malih bojadisanih stolova sjedilo čudno izpremješano družtvo, pušeć lulu, pijuć vino, crnu kavu, čaj i rum. Ponajveće družtvo bilo se skupilo oko stola blizu vrata. Četiri čovjeka igrala tu „pol dvanaest" a jedno šest ljudi gledalo igrače. Pred igrači na stolu

*

Digitized by Google

stajala lojanica, četiri čašice šljivovice i kup dvadesetica, talira i cekina. Prvi igrač, koji je banku davao, bijaše suh visok čovjek, sive kratke kose, dugih brkova. Sjedeć pod visokim slamnatim šeširom, miešao je bankir — umirovljeni husarski major — dugimi prsti karte, mirno gledjuć u stol. Drugi igrač — debeo žitar — čovjek mrkoputan razgaljene košulje znojio se osobitom rezignacijom plaćajuć il dobivajuć, a da nije riečce progovorio. Treći — malen trbonjast Švaba, činovnik generalkomande — brbljao neprestance, čas žmireć jednim okom u svoje karte — ili kako se veli „gustirajuć“, čas kopajuć po žepovih prsluka, da nadje još koju cvanciku — a četvrti bijaše Bojčević, sada nabubrena crvena lica, mutnih očiu, pod zelenim štajerskim šeširom. Govorio je malo, a grizo si ljutit brkove. Uz njega sjedjaše malen čovjek šiljasta nosa pod cilindrom, držeć medju nogama kišobran, profesor matematike. Na svaku kartu Bojčevićevu stavio bi deseticu, a kad ju izgubi, nakašljao bi se matematik svaki put. Bankir razdieli karte. Bojčević dobi kralja.

— Petdeset forinti, viknu živahno Bojčević, a matematik stavi polagano deseticu.

— Molim gdje su novci, zapita bankir Bojčevića, ne dajem kredita.

— Ne imam ih, odvrati ovaj, al ova ura valja zato i baci zlatnu uru na stol.

— Pol dvanaest!“ reče bankir odkriv svoju kartu, a vi? — Samo deset. Dajte i uru i vaš prsten molim. Dvostruko se plaća.“ Bojčević probliediv dade uru i prsten.

Za Bojčevićevim stolom pojavi se u sumraku čovjek blied, duge crne brade, a šešir bio natisnuo na nos. Taj čovjek bijaše Ernest Zaborsky. Bankir opet razdieli karte. Bojčević dobi opet kralja.

— Do trista djavola!“ viknu Bojčević. „U dvorištu stoje mi kola i dva bjelca. Ja ih stavljam i velim „Va banque!“ Primate li kapetane?

— Primam!“ odvrati kapetan mirno „gospodo vi ste svjedoci!“ Matematik stavi deseticu delikatno na stol. Bankir dade na kralja kartu — dječka. Gledaoci stisnuše glave. Bankir dade drugu kartu — kec.

— Troppo! reče kapetan mirno, a Bojčević lupi šakom po stolu, da su cekini zvonili. Rumenim žarom zali se Bojčevićevo lice.

— Znate l’ šta, kriknu promuklim grlom: Dajte mi još jednu kartu. Znam da ljubite žene. E pa ja stavljam svoju ženu!“ Al u taj par pade silna šaka na lice Bojčevićevo, koji se pod stol sruši. Svieća se prevali. Gostovi razletili se uzplahireni, bankir stavi ruke na kup svoga srebra. Nu u tom velikom metežu bilo ne stalo Zaborskog iz sobe. Ljudi tražili krivca al nigdje mu traga.

* * *

I opet minulo mnogo godina. Već je bila prošla g. 1848. a našom domovinom zavladali Niemci. Jednog proljetnog dana išao poštarski sluga u povećem selu za Karlovcem prema krčmi.

— Je li gospodin fiškal kod vas? zapita poštar djevojku, koja je pred kućom guske hranila. Djevojka potvrdi glavom, da jest. Poštar unidje u kuću. U kutu velike, obieljene sobe sjedjaše za velikim stolom čovjek ogrnut kožunom pod kučmom kapom. Kosa i brada bijaše mu biela poput sniega, lice naduveno žuto, kao naranča, žutkasto bijaše mu i bielo na mutnih, mamurnih očih. Čovjek je pušio lulu, a pred njim stajaše velika boca vina, crnilo i piesak. Uz njega sjedjahu dva seljaka, stariji i mladji. Čovjek u kutu pisao je marljivo po papiru. Napokon ga pospe pieskom, smota ga, obrisa pero u kosu. Predav starijemu seljaku papir reče:

— Na Miško, evo ti inštancije, pa ju nosi g. sudcu. Moraju ti sina pustit iz vojske.

— Hvala, vaša milosti, gospodine fiškale. A što smo dužni za vašu dobrotu?

— Četiri groša, reče fiškal mirno, i to vino plati

Dr. Ervin Henrik Kosta.

Digitized by Google

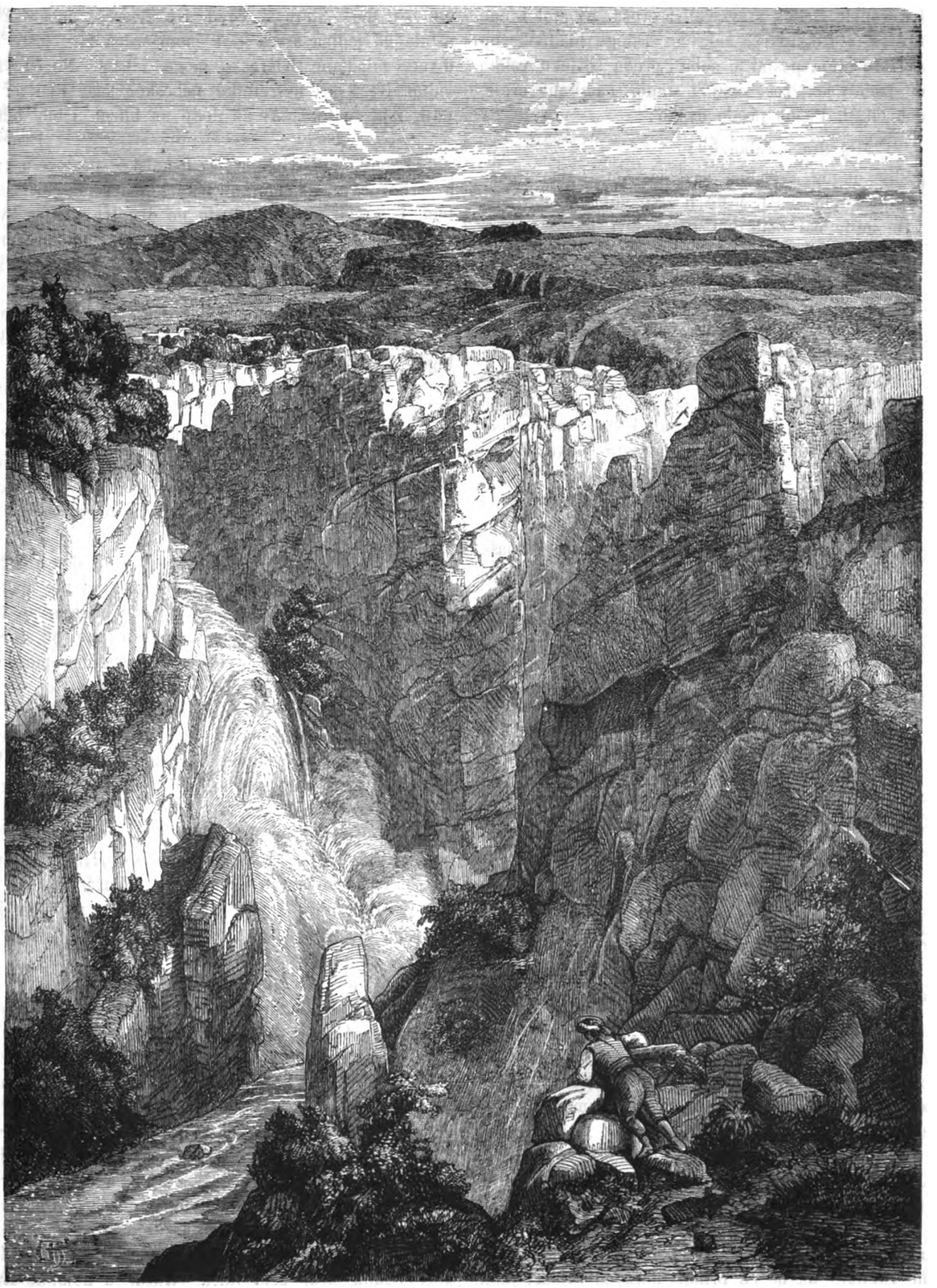

Pad Cetine u Dalmaciji.

Digitized by Google

krčmaru vani!“ Seljak stavi četiri groša na stol i ode pokloniv se, a fiškal strpa bakrenu zaslugu hladnokrvno u žep. U to stupi poštar u sobu i preda čovjeku veliko pismo. „Dobro je“, reče ovaj, i stade, nataknuv očale, polagano čitati. Pismo pisalo ovako:

Moj dragi Zaborsky!

Poslije dugog vremena saznala sam, kamo ste se sakrili. Niesam ni znala, jeste li živi, odkako je Nikola umro. On mi je bar znao reći, da ste živi, da ste zdravi, al više mi ne hćede reći, al i to bijaše mi utjehom u prevelikoj mojoj žalosti. Dà, kunem vam se, težke sam dane na tom svietu preživila, odkako nas je mlade paklena spletka razstavila bila. Bog mi je svjedok, da niesam kriva. Nesretnik onaj, koji me je prevario za sreću moga života, mučio me i bio kao robinju, jer mu niesam htjela u pandje predat svoj imetak, jer sam ga htjela sačuvat svomu djetetu. Premda bogata, živila sam kao služavka, nu mirno sam trpila grozne muke. Al me bog oslobodi. Bojčević umro je poslije nekoliko godina od pijanstva, od delirija. Uredih se liepo, oporavih se, i sva briga bijaše mi odsad uzgojivati moju jedinicu. Vas sam posvuda dala tražit — badava. Nu kratka bijaše moja radost. Prije pol godine uze mi bog moje liepo, krasno diete. Čudim se, te sam ostala živa. Oh Erneste! koliko sam suza prolila, toliko suza, koliko u onaj nesretni čas, kad me oblagaše, da ste mi se iznevjerili! — — Sad sam sama na ovom svietu, sama, bez pomoći, bez prijatelja, žena imućna, al i pristara. Jedina mi je utjeha, da sam vama ušla u trag. Dodjite Erneste! Dielite bar sa mnom, sa svojom ženom stare dane, kad nam nije zla sreća dala, da zajedno sretni mladujemo. Dodjite. Znam, čula sam, da vas nevolja bije. Dodjite! Ili ako niesam vriedna boravit s vama pod jednim krovom, pustite, da s vama dielim svoje bogatstvo, s vami na daleko, jer sam napokon — ja jadna kriva vašoj strašnoj nesreći. Dodjite ili bar odgovorite. To očekuje od vas Klara.

Zaborsky stavi lulu na stol, i upriev glavu o ruku gledaše čas u vis. Zatim prodje rukavom preko očiu i izkapiv naglo čašu vina uze pisati odgovor:

Klaro!

Znam, da niesi kriva, od davna znam. Ne govorimo o tom. Tako se sbilo. Klaro! Ja sam star, biel, nesretan, al nesreća ukrutila se u mojoj duši kamenom. Nosim ju kao grbavac svoju grbu do groba. I ti si nesretna. Rad tvoje nesreće zaboravih svoju, bol sa tvoje nesreće jedino me drži još u tom životu. Zoveš me, nudjaš me zlatom. Pridrži si zlato, ne treba mi ga. Ne ću ni doći. Pitaš li zašto? Zakleo sam se, da ću se odkinuti od tog svieta, koji me nije htio priznati svojim članom, zakleo, da ne ću primit dara od svieta, koji mi je satro sreću. Rádom služim si u ovom zakutku koji grošić, da živem, a živem jer si još ti u životu. Ne zovi me! Stara si. Sred sve nesreće moga života ostala mi jedina sreća — u mom srdcu žive jošte slika divne, mladjane Klare — moga ideala. Ne ću da te vidim. Ne kvari nesretniku nebeskog sna. Piši mi više puti, i ja ću tebi. Al ne dodji mi blizu. Ubio bih se.

Ernest.

Zaborsky obavljao svoje „fiškalske“ poslove u krčmi, a stanovao je u komorici neke klimave daščare za selom. U krčmi sjedio je često po dva tri sata sa svojim jedinim znancem — kapelanom Jankom Lugarićem. Tu mu je i pripovjedio o svom životu, jer mu se je činilo, da je Janko čovjek od srdca.

— Sad znaš! puhnu Zaborsky dim kroz nos, izpričav mu priče. Jesi li vidio onaj suhi hrast na kraju luga. Raztreskan je, crn je. Ne prodje koja bura, a da ga striela ne ošine. Taj ti je hrast Ernest Zaborsky, dà Ernest Zaborsky.

Zaborsky je često pisao Klari i ona njemu. Svoj posao zapuštao je sve više. „Ne imam kad“, znao bi reć, „treba Klari pisat!“ Jednog dana zovnu kapelana k sebi u sobu, jer da mu ima nešta važna reći. Janko podje za njim.

— Janko, reče naheriv kapu, sjedi der amo! Da ti kažem. Evo mi piše Klara. Kad ja od nje ništa ne ću, a ona roda ne ima nigdje, pa je bogata, to bi od srdca rada, da sve njezino imanje ostane po smrti za kakovu dobru svrhu. Ja neka joj sastavim oporuku po mojoj volji. To da je jedina molba, koju joj svakako izpuniti moram. A ima se o čem pravit oporuka. Dvie kuće u Zagrebu, jedna u Varaždinu, veliko imanje i dosta gotovine. Nu Janko! nastavi Zaborsky puhnuv silu dima kroz nos, sad si čuo. Sad kaži ti svoju kao pametan čovjek.

Taruć si palcem kvrgasti nos, stade Janko vrlo ozbiljno razmišljat, a uz to mumljao „Hm!“ a Zaborsky bi mu se odazvao flegmatično „Hm!“

— Hm, poče Janko, ti znaš Erneste najbolje, kako je težko djeci bez otca i majke.

— Znam, znam!

— Vidiš, čitao sam u nekom starom koledaru, kako po drugih zemljah imaju kuće za djecu, kojim se ne zna ni za otca ni za majku. Liepo bi bilo, da takova šta imamo u Zagrebu. Neka ostavi Klara imetak za takovu kuću. Tako hoćemo! — viknu Janko lupiv šakom po stolu.

— Tako hoćemo! viknu Ernest zagrliv kapelana. Zaborsky sastavi oporuku i posla ju Klari. Za jedno sedam mjeseci umre Klara Bojčevićka i ostavi na veliko čudo svieta sve svoje bogatstvo za zagrebačko nahodište. Zaborsky bludio po selu kao izgubljena ovca, niem, zamišljen. Jeo nije skoro ništa, hranio se rakijom. Jedne noći buknu kraj sela vatra. Kuća, u kojoj je Ernest stanovao, izgori do temelja, Zaborsky stajaše niem do požara buljeć mutnima očima u plamen. Od svega svoga

Digitized by Google

imetka nije spasio nego bundu i debelu knjigu — Tripartitum Verbecianum. Odsada nije imao stalni stan. Spavao je na stolu u krčmi, pod mostom, u šumi, po stajah i sjenicih vukuć za sobom bundu i Verbecija. Jednom u kasnu jesen doleti krčmarov dječak kapelanu, nek brže dodje staromu fiškalu. Lugarić pobrza na kratkih noguh. U kutu krčmarove staje nadje Zaborskog, gdje leži ogrnut bundom, a pod glavom mu Verbecijeva knjižurina. Opaziv Janka raztvori svoje velike oči, i pogledav prijatelja čudno poda mu lednu ruku.

— S bogom Janko! šapnu, „idem svojoj Klari. Sad ću ju vidjet!“ To rekav zamota se bolje, okrenu se k zidu i izdahnu. Janko stajaše pred mrtvacem plačuć kao diete.

— Na to, — reče Janko, stavio sam u lutriju, 26, jer je Ernest 26 listopada umro; 15, jer je 15. svibnja njegov rodjen dan; i 7, jer smo 7. srpnja sastavili oporuku. Dobih terno, treći terno!

— A na što si novce potrošio?

— Stavio sam Ernestu prekrasan spomenik od mramora. Nek si ga ima siromah.

(Dalje sliedi.)

Trenkova vragolija.

Po narodnom pričanju spjevao Tomislav Maretić.

Kakva buka tudier stoji,
Da se proći svatko boji
Gorom Krndijom? —
Vatru l' gora sipat poče?
Tutnji l', puca l' grom?
Vile li se tudier roče? —

— Iz te gore jošte mamen
Nikad sukljo nije plamen;
Noć je kao dan,
Noćni putnik nebom plije;
Vilam nij' tu stan,
Nikad tu ih bilo nije...

Trenk to mesom ovnovinom,
Pa i vinom rujevinom
Časti družbu sad, —
Ta pandure ubojite,
Nek im je u slad,
Nek se božjom kapljom kite!

S tog se pjeva i žamori,
Ta po cieloj otoj gori
Silan stoji jek.
Puna, braco, šaka brade,
Čaša stoji zvek,
Čij dom mrsi, nek se znade!

Kvase, kvase suha grla...
Al im bačva sahne vrla...
— Dvanajsti je sat.
Polegoše na tlo tvrdo,
Svak zapremio hvat,
Svi porasli kao brdo.

Dosta svaki grcnu, popi;
U čas oči svima sklopi
Rujevine kap.
Trenk se šulja sve polahko;
Čuti mu je tap —
Nešto smišlja svakojako.

Do svakog je puška puna,
Ništ ne smeta to baruna,
Svaku diže s tla.
Oko svake mota nešto,
Dok taneta sva
Povadio nije vješto.

Nij' ga nitko opazio;
Učinivši što je htio
Nàdà mu se smieh;
Te će i on sada leći
Uz pandure te.
Tko j' vragolan od njeg veći!

Spavati se Trenku ne da,
Te on okom samo gleda
Da l' je zore cik.
I čim zora rumen sipnu,
Klikti njegov klik;
A svak pandur od sna djipnu.

„Danas nam je put putovat,
Al ću stat vam prê na dohvat,
Da se strieljat dam.
Sumali ste doć mi glave
— Da vas bude sram —
Kukavice jeste prave!“

„„Vidimo te živa, zdrava
Na ramenih još ti glava,
Ne manjka joj vlas. —
Obro si nas sve u horu,
S tobom eto nas
I u vodu i u goru!!““

„„Ta barune ne budali,
Lanuli smo to u šali. —
Da si oro siv,
Da su krila ti narasla.
Ne bi osto živ,
Krila tiela ne b' ti spasla!““

„Niesam orlom, utvom lahkom,
Al što druge smakne smakom
Ne nosi mi smrt;
Sablja pruska, šarka puška,
Bajoneta rt,
Niti koja ruka mužka!“

„„Prodj' se vraga, njegva traga.
Ako ti je glava draga,
Mio život tvoj.
Al kad hoćeš, puške amo,
Mirno tu nam stoj,
Vidi, da l' te ubit znamo!““

— Barun stoji, kapu heri,
Ljuti pandur pušku peri —
Blisnu puške... tres! —
Al se barun zdravcat smije!
„„Koji to je bies?
Čista posla tudier nije!

„„Il te štiti snaga vilâ,
Il paklenih pomoć sila —
Nije pravi groš.
Ne izdale puške šare
Nikada nas još —
Al nam posli tu se kvare.

Digitized by Google

Rita.

Putne uspomene.

Napisao Edmond Plauchut, preveo T. M.

Davno je već, kako se je razbio belgijski brod Rubens o stienje, koje okružuje Boa-Vistu; na tom brodu polažah u iztočnu Indiju. Dvie ladjice jedva spasiše momčad, koje bijaše do šestnaest duša; primio nas mulat, koji je u toj portugalskoj naselbini obavljao poslove englezkoga vicekonzula.

Nevolja vam bijaše, da ne može gora. Na Boa-Visti pomoći ni od korova; zemljište je to siromašno, jalovo i pusto, a strašne groznice hoće sviet da utamane. Ja se zavezoh na ladjici da potražim pomoći u Porto-Prayi de San-Yago, tako se zove priestolnica tužnoga arhipelaga kapvertskoga. Sa mnom bijaše do šest crnih urodjenika sa zapadne obale afričke. Osam dana plóvljasmo s glavom u torbi, a tada nas istom pomože sreća, dodjosmo, kamo smo htjeli; nije nas stigla nikakva nepogoda na putu, uzme li se na um burno brodarenje za tiem crna momčad te čamac bez palube na debelu moru atlanskom. Sutradan kako sam bio pristasao u San-Yago, i već se spoznah s Franciscom Cardozzom de Mello; bio je to mlad čovjek, poštenjak i vrličina od oka; on mi uput budne i zakrilnikom. Minu nekoliko dana a de Mello nakrca brod portugalski, te posla po moje drugove, koje sam bio ostavio na otočiću, pa da onda krenemo u Lisabon.

Upravo hočemo da zaplovimo, kad al gdje je mladi Šved imenice Kristijan, prvienac na Rubensu? Nema ga, te nema. To nas iznenadi, a kako i ne će, kad je dobro znao, u koju ćemo uru za cielo na put. Vrlo povoljni vjetar dunu, a kapetan Funchalov odjedri ne htijući gotovo ni slušati, kada ga zaokupih moliti da pričeka još koju minutu. Zabrinuh se, kuda li se je to dio Šved, a nije ni čudo, gdje sam u velike volio mladomu odbjeglici. Odgojiše Kristijana u jednom od ponajboljih zavoda u Bruselju, govorio je mnogo jezika, bio je uploške jedini na cielom brodu, s kim si se mogao liepo i ugodno porazgovoriti. U koji se čas razbio Rubens zasvjedoči mi tvrdo svoje prijateljstvo, na što nikako i nikada ne mogu zaboraviti. Polazeći u San-Yago, snovah, kako ću mu liepo vratiti milo za drago, domognem li se kakva broda te mu tako upriličim povraćaj u Europu.

Ja došao u Francezku, a o Kristijanu dugo i dugo glasa ni poglasja ni u Štokholm, gdje se je rodio, ni u Antverpen gdje stanovahu njegovi. Pred nekoliko nedjelja poštom mi ruku dopade smotak, a na njem biljega od San-Vicenta, jednoga od otočja kapvertskoga. Tu je luka, gdje stoje paroplovi, koji će u Braziliju, ili koji se iz nje vraćaju. Bio je smotak od Kristijana, eto, što piše u njem.

I.

Boa-Vista, dne 30. rujna 1871.

Da li me se još sjećate? Pamtite li jošte, kako vas je mornarski prvienac zovnuo sa čamca, u koj skoknu kapetan i ciela momčad, kako vas je, velju, zovnuo dvie tri sekunde prije nego će Rubens izčeznuti u valovlje morsko? Kako vas je posadio na kormilo prestravljeni kormilar, svi bi na vas za cielo bili zaboravili i vi biste jamačno poginuli, da ne bude mene, koji vas viknuh u čas, kada vam je nevolja do živa došla. Vam ću takodjer prvomu razgaliti razloge, čemu li sam jedini ostao od sve momčadi na ovom golom stienju, koje se zove otok Boa-Vista.

U mojih sgodah i nesgodah ima silu ljubavne ludosti; ele obraz mi podnosi, te se ne stidim izpovidjeti, kako sam se skrštenih ruku predao pûtu moralne razvaganjenosti. Ljubav, kakova je moja bila, jača je od svakoga umovanja, pošto se je burom uzburkala u mladu mi srdcu od dvadeset godinica. Kada sam ostavljao Europu, znate, da sam bio mladić. Naglo vam se posve preobrazih; tek udisah povjetarce toplih strana, kamo dospjesmo, pošto nam se Rubens skršio; tek mi noge stupiše na vruću pržinu Boa-Viste, noge, koje dosle stupahu mrzlim sniegom moje domovine — i ja vam od toga časa muž te muž; duša mi se odgalila životu, odgalila se ljubavi baš onako, kako se proljeti odgaljuje narav i kako se raduje prvim cjelivom sunčevim.

Ono veče, kada uročismo svoj odlazak za sutra dan u jutro, na onom brodu, koji bi nas imao sve zajedno odvesti u Evropu, ja već zasnovah, ludo zasnovah, da ne ću s vami. U oči polazku mučio sam trista muka nastojeći, da budem nasmješljiv, kao i drugi, koji su bili oko mene. Ne učtivi mornari flamonski, koji su obično slabo govorljivi, sada se borme razrakoliše kao i crnci, s kojimi boravljasmo, od kako nam se je bio brod razbio. Čim vi dodjoste sa San-Yaga, svi se razvedriše i udobriše, sve da su ih dosle onako nemilice kinile nelagodi: pozaboraviše tada na sve, kako im je bilo. Ako su se radovali, imali su i za što. Ta nieste li im vi dovezli ladju, na koju samo sjedaj, pa hajde u Europu, k svojim? Kakova je tu, bože, bilo grlenja, kakova uzhitaja, kakova veselja?! Od mlada im se ruke privadile na težke poslove; sladje su im bile strašne oluje morske od slabih lavora na kopnu, sada nebozi stadoše uzdisati za maglovitim nebom svoga sjevera, žarko tropsko sunce budne im užasno, to žarko sunce, koje ih slabljaše i koje iznošaše na vidik trošno im crljeno odielo puno mrlja, puno krpa. Može biti ste me vidjeli kako sam draga srca grlio na brodu one, koji mi omilješe i uzdražaše na putu, od kako odplovismo

Digitized by Google

iz Antverpena. Tako sam si mislio nepokoj zabašuriti. Ne htjedoh vas ni riečcom razgovoriti bojeći se, ne bi ste li se stali domišljati, koja li mi je nevolja tugovati. O pônoći, kada sam mnio, da svi spavaju, polagano se digoh sa pieska, s te naše postelje, na kojoj dar mar već od mjesec dana ležasmo; ja se prikučih, ugušujući dah, mjestancu, gdje vi spavaste; jedna vam ruka na pô bila otvorena; ja ju stiskoh srdačno. Tihomice vam nazvah „s bogom“, a za tim umah skoči iz toga stana te poleti kao budala u sred otoka.

Bjegao sam cielu božju noć glavom bez obzira a sve pržinom ne mjerenom. Nebo bijaše veličajno, osuto sjajnimi zviezdami; u zraku ni da bi šušnjica — svuda veličanstveni otajstveni mir kao u svakoj pustinji. U četiri se ure jutrom nadjoh ždrielu mrtvoga vatrometa na vrhuncu; tu stadoh. Da je za mnom u potoč pošao bio koji mornar, svakako bih ga spetio, tako sam bio visoko. Do mala granu i sunce, te za čas obasja gromadu lave, baš gdje se ja desih, pržina mi razgali, kako je bila siva, svu svoju golotu; dalje puče preda mnom iskarajuć se more, koje me oda svuda bilo obkolilo poput lazurna prstena.

Minule i četiri ure, a ja ne skinuh oka sa pravca, za koji mišljah, da njim ide vaš brod. Kad al iznebuške zapazih sjeverno prema iztoku sitnu bjelkastu točku kako se miče; zapazih i neku glavinu, koja mi se učini gromoradnom pticom primorkinjom. Prepoznah vaš Funchal, gdje leti smiono i koketno. Časomice se pri bližiyaše kopnu, kao da je htio skršiti se o nj; nekoliko mi puti izčeznu iz oka, zamaknuv iza bielih stiena, napokon dodje do rta, obidje grebene, gdje se je razbio Rubens, i to mi se obilaženje činilo čudom ne vidjenim; od tada mi ga oko više ne uzrie.

Kako da vam opišem, koli je to kosnutljivo po me? Zaduboh se, u kakovih li sam sada prilikah i neprilikah, te borme vidjeh, da sam u strašnu škripcu. Ciela moja svojta u Evropi tonjaše tonimice u tuzi i žalosti; tek mi je dvadeseta godinica, a ni od kuda mi pomoći, ni od kuda zakrilja; nadjoh se na pješčanu otoku u debeiu oceanu, a sred naroda većinom crnačkoga plemena. Tudier prevoljeh ženi, mal ne djetetu, koja bijaše od mene toli različita svojim stališem, plemenom i krvi, kako se samo vatra može razlikovati od vode.

Kada vi boravljaste u Porto-Prayi de San-Yago te gledaste domoći se broda, ja vam vidjeh prvi put onu, koja menom posvemašice zacareva. Opominjete li se Juana da Silva de las Montes y d' Oliveira, toga mulata, tvrdice, snatrioca, živoga okostnika, koji nas je primio kao vicekonzul englezki? Na Boa-Visti ne bijaše belgijskoga konzula i da Silva uze mjesto njega vicekonzulovati. Zakrilio nas do duše, ali više radi štokakvih snova nego radi ljubavi; ponada se naći u Rubensovih odlomčinah, što ih danomice bacahu valovi na obalu, lihvarsku naplatu za svoje troškove gosteći šestnaest nasadjenika. Namjestio nas u zabataljenoj kući, u koju svi božji vjetrovi duvahu; goruć nam piesak bio mehkom posteljom, a kukavni zalogaji jestojskom; htjedosmo li kruha: eno nam kukuruza, pečena pri ognju na crljenih opekah; mesa ni zagrizti, vina ni grcnuti; glavno nam jestivo bila riba, koju lovljasmo posudjenimi mrežami, kada bi sunce živim ognjem peklo. Otok bijaše siromašan do zla boga; to je provirivalo iz svega; a mi primaj sve te nevolje — i ne mrmljaj.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Crtice o putovanju hrvatskoga dramatskoga družtva u Dubrovnik.

Piše Ivka Kraljeva.

Put hrvatskoga dramatskoga družtva na poziv naših vrlih Dubrovčana, bijaše po nas ne malo zanimiv, a od velike ciene za cieli hrvatski narod s ove i s one strane Velebita. Svi znamo, kako se je u Dalmaciju uvukla taljanština, koja je svom silom pregnula, da uništi hrvatski jezik, hrvatsku samostalnost; taljanština je crv, koji je radio zdravo srdce kršne nam braće otrovati otrovom tudjinstva, odkinuti ga od našega srdca, od hrvatske majke. Nu junačka srdca naše braće za Velebitom odbijahu ih krepko i odvažno. To je dokazala Dalmacija i ovaj put pred svietlim kraljem te je znala uz sav pritisak talijanaša glasno izjaviti, da su oni Hrvati, da u njihovih žilah teče krv hrvatska, da su narod svoj, komu tudja ruka ne će utisnuti žig robstva i lako skinuti biljeg njegove slobode i slave. Znadu bo i oni, da im od tudje ruke ne ima pomoći, već prije odmoći, znadu, da samo putem Hrvatstva do cilja žudjenoga doći mogu.

S toga Dalmaciji slava!

Hrvatski narod koliko je razciepan, ipak je duhom spojen, a to, samo to može ga učiniti velikim. Taj duševni spoj pokazao se sada još većma, kada je hrvatska drama na zahtjev naše braće krenula put slavnog Dubrovnika, hrvatske nekoč republike, koja je dò dan danas uzčuvala biljeg Hrvatstva.

Znamenit je to korak koga će morat i poviest naše umjetnosti spominjati, jer tim se približismo za stepen više onoj divnoj ideji: „savezu bratskomu“. Hrvatska drama prihvatila je drage volje taj poziv, jer joj bijaše na pameti sjajna prošlost Dubrovnika, čvrst zna-

Digitized by Google

čaj istoga, sjećala se je predobro, kako se je trudila tudjinska ruka, da u srdcu krepkih Dubrovčana uništi svaki trag ljubavi za milom domovinom, za zlatnom slobodom. Pa ipak je morala ta ruka ovdje stati, jer joj se slavni Dubrovčanin nije pokorio, jer mu je srdce bilo odano domovini. A osim toga ima Dubrovčanin toliko prekrasnih spomenika negdašnje svoje veličine i slave. Svako mjestance sjeća ga junačkih i slavnih diela svih njegovih pradjedova, sjeća ga vrlih pjesnika, koji narod proslaviše, umjetnika, kojih je ime slovilo po svem svietu — pak za to moglo se već u napred slutiti, da će hrvatska drama ondje naći samo iskrenu braću i bratinski doček.

Tako i bi!

Jutrom 19. travnja 1875. krenu hrvatska drama pod upraviteljstvom gos. Adama Mandrovića na zagrebački kolodvor, praćena od mnogih vrlih Zagrebčana. Riešiv se (mi članovi hrvatske drame), prtljage, poredasmo se tako po vagonih, da nas čim više na okupu ostane. Zažviždnu stroj, a mi odjurismo put Trsta uz mahanje rubaca i milo pozdravljanje naših Zagrebčana. Družtvo bijaše veselo i oduševljeno, imajuć pred očima krasnu svrhu i cilj svoga putovanja. Dan bijaše krasan, vrieme da ne trebaš ljepše, što je svakako po putujuće vrlo ugodno. Uz domjenak i šalu prispjesmo u Ljubljanu. Došav u Kranjsku, opazismo, kako se malo po malo zelene gore promjenjuju u kras, kojeg se grane kroz cielu Dalmaciju vuku. Sat ili nešta više prije našega dolazka u Trst, puče nam pred očima velika, gladka, sjajna ravnica, naše sinje more. Sve malo po malo pokazivalo nam se jasnije, dok oko 9. ure ne prispjesmo u Trst.

Večer bijaše krasna, more tiho i mirno. Silan broj ladja kretao je u luku, a i ribari vraćahu se sa lovom na svojih čamcih kući.

Na nekoliko časaka ukazao nam se i grad Miramare, tih, miran i osamljen, odkad mu gospodara Maximilijana obori silovita smrt.

Razgledav se po luci, podjosmo u grad i odsjedosmo u svratištu: „a buon pastore“. Drugi dan jutrom pogledasmo si grad, spomenik cara Maximilijana i što je bilo moguće za kratko vrieme progledati, jer u pol deset sati ukrcasmo se na Lloydov parobrod „Vorwärts“. Liepo bijaše vidjeti luku punu brodova, kojih jarboli činjahu cielu šumu. Čovjek, koj to prvi put gleda, koj uz to ljubi čovječansto i ljudsku umjetnost, povjerovao bi skoro u svemogućnost čovjeka.

Zvonce zazvoni po treći put, i mi se za koji čas ljuljasmo po moru, i sve više gubio nam se Trst pred očima, a napokon ga posvema nestade.

S jedne strane širilo nam se tiho more pred očima u svojoj zelenkasto plavetnoj boji, s druge strane vuklo se gorje krasa.

Sunce stajaše prilično visoko na nebu, te se ljeskalo i odsievalo u moru. Činjaše ti se, da vidiš tisuću sunaca. A put, što ga je brod ostavljao za sobom, siekuć valove, bijaše vidjeti kao goruća lava ili tekuće zlato. Kadkada pojavila se na pučini po koja ladja, koja nam se pričinjala sa bielimi jadri kao bjelokril sivuč (Seemöve).

Kopnom pako mienjala se sela sa trgovišti, gradovi sa vilami, razvaline sa dvorovi, cvatuće šume i polja sa pustim kršom.

Čovjek ne treba da bude romantičan, pa se ipak mora diviti krasoti prirode.

U večer oko osam sati stigosmo u Pulj. Tu se izkrcasmo, jer je parobrod dulje od sata stajao. Nekoji se odputiše k večeri, a nekoji gradom. Vidjesmo i ostanke glasovitoga rimskoga amphitheatra.

Minu vrieme stanke, a mi opet krenusmo na brod. Noć bijaše mirna, zvjezdice titrale milo na plavetnom nebu, a jedan dio družtva boravio je na palubi broda.

Drugog dana u dva i pol, stigosmo u Zadar, parobrod stade, a mi poskočismo u grad.

Grad je sagradjen na zemljištu, koje s tri strane more plače, a na istočnoj strani svezan je s kopnom. Položaj po tom nije najsretniji, jer s jedne strane širi se more, a s druge strane podigo se kršni Velebit.

U samom gradu imade liep perivoj, koji je po svoj prilici u novije doba nasadjen, ili bar uredjen tako, da svakomu tudjincu u oči pada.

Osim toga imade i novo kazalište, premda maleno, ali sagradjeno po najnovijem slogu. U ovom inače vrlo mirnom gradu, vrvio je sada sviet, ljudi letili po ulicah amo, tamo, činili sve moguće, da što sjajnije dočekaju našega kralja; nu opazih i dosta Taljomana, a srdce me zazeblo, gledajući te odmetnike roda našega.

Vozeć se još uviek uz obalu, vidjesmo sve gradove sjajno nakićene, svagdje se barjaci vili, cviećem i sagovi bile se nakitile kuće, po lukah stajahu slavoluci i pavilloni, gdje se običavao car izkrcati.

Odieliv se od Zadra prodjosmo polag starog Biograda (Zaravechia), slavne nekad priestolnice hrvatskih vladalaca.

U zavoju kopna stoji Skradin, znamenit s blizine slapova Krke. Njemu nasuprot više prema moru stoji Šibenik, dražestno mjestance na brdašcu, razredjeno poput amphitheatra. More čini tamo neku vrst bassina (tako zvani šibenički kanal). U zadku grada uzdižu se dvie glavice, kojih su vrhovi ovjenčani tvrdjicami, sada gotovimi ruševinami. Šibenik proizvadja najbolje dalmatinsko vino, tako zvani „Marascino“.

U Šibenik dodjosmo noću, te s toga nije mi bilo moguće opisati više, van što spomenuh. Odtisnuv se od Šibenika prispjesmo u Trogir (Traù) jutrom dne 22. Trogir sa svojimi tvrdjicami i razvalinami prikazuje sliku najdražestnijeg grada, što ga samo čovjek pomisliti može. Okolica mu je prekrasna. Marljivost stanovnika pretvorila je okoliš u pravi raj. Milo je oku gle-

Digitized by Google

dati šumice maslina i bademova, vinograde mienjajuće se ugljevitimi stienami, sve te to veseli, sve ti stvara krasnu naravsku sliku. Za gradom na povisokih brežuljcih pomaljaju ti se kamenite kućarice sa vrtovi, u kojih po koj jeremita marljivo kopa i sadi za vlastitu obskrbu. Po strmih klisurah pako veselo poskakuje stado koza, i ko zračna glasba dopire ti do ušiju svirka pastira.

Trogir stoji na poluotoku te svezan je sa otokom Bua mostom, koji se dade dignuti, da mogu pod njim prolaziti brodovi.

Mimo Trogira proletismo te doplovismo morskom pučinom do Spljeta, gdje je parobrod dva sata stajao. S mora čini se Spljet kao da je sagradjen u polukrugu, veličanstvena doista divna slika. Grad dieli se u tri diela; u stari grad, koj je sazdan unutar Dukljanove palače; u novi grad i u predgradje.

Do sada pratilo nas je uviek liepo vrieme, sunce grijalo nas svojimi traci, a dupini (delfini) skakahu veselo po moru. Godilo nam je takvo vrieme, te mišljasmo, da ćemo bez bure prispjeti u Dubrovnik. Mnogi dapače od nas poželio si od objesti vidjeti malu buru, dakako bez pogibelji. I gle! Po podne 22. travnja poče se nebo mračiti, a u noći zače bura. Da ti je bilo naše vidjeti, kako jedan sio kraj stroja, drugi na palubi bulji u valovje morsko, treći povalio se u salonu. Smiešan bijaše to prizor! Najbolje bilo onim, koji su spavali te od svega toga ne osjećahu ništa. Ali u jutro kad se i ovi probudiše, a bura svejednako bjesnila, ne bijaše više razlike. Svim mučno i mučno, svakoga spopa morska bolest. Kod svakoga izčeznu prijašnje veselje, a pretjerana želja vidjeti buru, promieni se u molitvu, da čim prije prestane i da nas sunce svojimi traci opet ogrije (makar pocrnili kao crnci u Africi).

Ali uzalud molbe, zalud jadikovke! Kao pravedna kazan dosadanje obiesti uztrajala bura, te mi skakasmo bacani amo tamo po moru. Napokon smiri se more, a mi prispjesmo tekar večerom 23. oko 8 sati u Dubrovnik. Stupiv na kopno, minu nas muka i nevolja. Po uglovih bieše objavio naš dolazak posebnimi oglasi vrli načelnik grada, veleštovani grof Rafael Pucić. Zato nas dočekaše vrli Dubrovčani velikim uzhitom. Radost i veselje mogao si čitati na svačijem licu, i bilo je vidjeti, da je hrvatsko družtvo željno očekivano.

Velikom udvornošću i veseljem primiše nas odbornici i narod, te nas sprovadjahu u grad. U gradu odsjedosmo u hotelu „Miramar“ koji nam je bio za sada cilj. Tu nas je čekala večera, živo doželjena od svih, jer smo sa silne poezije bure vrlo prozaično ogladnjeli bili. (Dalje sliedi.)

Dr. Ervin Henrik Kosta.

(Sa slikom.)

„Hrvatsko je sveučilište i naše!“ Prvi put izustiše usta zastupnika Slovenaca ovakovu misao dušev-noga zajedinstva medju dva bratinska, tečajem vjekova otudjena plemena, prigodom otvora hrv. sveučilišta izusti ih dr. Kosta svečanom sgodom pred tisuć svjedoka sa svih krajeva svieta, — u čas, kad su sve oči uprte bile u onu dvoranu gdje se je za naš narod vršio epokalni čin prosvjetni. Tisuće grla zaori na ove rieči oduševljenim „živio!“ a tisuć tisuća srdaca pridruži im se ovkraj i onkraj malene Sutle koja u onaj čas kao da je vrelom svojim usahnula! Vrli Kosta, koj je ove rieči izrekao, danas već nije medju živimi. Dne 28. šiečnja ove godine, jedva tri mjeseca iza onog znamenitog dana ote ga smrt našoj braći Slovencem a i nama.

Javljajuć razcviljena srdca žalostnu novinu o njegovoj smrti, obećasmo donieti njegovu sliku. Izpunjujuć danas svoje obećanje dodajemo ujedno kratki nacrt njegova života, sve nastojanje nije pošlo za rukom preko ovdješnjih naših slovenskih prijatelja dobiti potanjih podataka o životu i djelovanju pokojnikovu.

Kosta se rodio 18. listopada 1832. u Novom Mjestu u Kranjskoj.[1] Otac bijaše mu poznati njemački književnik dr. Andrija Costa, koj i svoga sina posve u njemačkom duhu odgoji. Svršiv gimnaziju u Ljubljani a sveučilište u Gradcu postade g. 1853. doktorom filozofije a g. 1855. doktorom prava.

Godine 1857. pozove ga grof Tun, bivši onda ministar nastave, u Beč, nagovarajuć ga, da se na ondješnjem sveučilištu pripravi za profesora na sveuištu Krakovskom, nu Kosta ne primi te ponude, nego se vrati u Ljubljanu, te se posveti odvjetničtvu.

Kad je god. 1860. nastao pokret medju svimi narodi monarkije, započeše i neki slovenski rodoljubi, na čelu im dr. Bleiweis, pobudjivati gotovo usnulu sviest narodnu u braće nam Slovenaca. Koli sjajan uspjeh postigoše, pokazuju nam jasno današnji književni napredak, i razvijena narodna sviest Slovenaca. U redovih vrlih ovih radnika na polju narodnom opazismo iznenada i dr. Kostu, o kom prije bijaše vazda rieč, da je pravi korjeniti Niemac, i koga duhovite i veoma oštroumne razprave pravničke, povjestničke, književne i umjetničke bijasmo vični nahoditi u njemačkih časopisih i knjigah.

Toli uman i učen čovjek bijaše velika dobit za narodnu stranku. Odmah g. 1860. bijaše on medju prvimi, koji su utemeljili „slovensku maticu“, g. 1862. bude izabran starostom „južnoga Sokola“, a već godine 1864. steče si toliko priznanje med Slovenci, da bude u kotaru Postonjskom mal ne jednoglasno izabran za narodnoga zastupnika, a još iste godine i zastupnikom u gradsko vieće Ljubljansko te načelnikom grada Ljubljane. U saboru, u kom za onda bijahu narodnjaci u manjimi pridruži se on odlučno stranki narodnoj, a

[1] U jednom ovdješnjem listu bijaše pogrešno rečeno, da se je rodio g. 1830. u Ljubljani. Op. Ur.

*

Digitized by Google

kao načelnik nije nikad ni časka oklievao, da svako nastojanje slovensko podupre svomkolikom energijom.

Nije čudo da njegova radinost bijaše trn u oku svim protivnikom naše narodne stvari, te oni uprše svu snagu, da ga obore s mjesta načelničkoga. To im u istinu na najperfidniji način podje za rukom. Bijaše g. 1867. naručena ulična demonstracija, koju ondašnji zemaljski predsjednik i kod nas dobro poznati Konrad von Eybesfeld, uze za povod, da razpusti ljubljansko gradsko zastupstvo i da dra. Kostu liši načelničtva.

Iza toga postade Kosta god. 1869. dne 1. studena odvjetnikom; nu tiem se ipak ne odreče radnje na polju političnom. U saboru Kranjskom bijaše on jedan od najznamenitijih članova, te bude odatle g. 1870. izabran u bečki rajhsrat. Njegovo djelovanje bijaše ogorčeno mnogim nepravednim prigovaranjem od strane vlastitih zemljaka. Njemačka manija nazovi-liberalizma nadje doskora klanjalaca medju Slovenci, a redovi stranke narodne, kojim je više nego igda trebalo sloge proti navaljajućemu Niemstvu, stadoše se razdirati mržnjom, priezorom, klevetom, psovkom, prepiruć se o kozinu repu. Uzprkos svomu njemačkomu odgoju, Kosta ne samo da se ne pridruži ovoj stranki „mladih“ Slovenaca, nego dosljedno i odlučno pobijaše krivi temelj tobožnje kulturne borbe i pomamu mladjeg naraštaja za modernim njemačkim slobodnjačtvom: „Ko što su Niemci svagda tobož rad prosvjete i kršćanstva podjarmljivali Slavene, tako danas pod izlikom slobode a pod vodstvom židovstva nastoje poniemčiti ih“. Nije čudo, da su u ovoj žalostnoj borbi unutar vlastite stranke najvećemu napadanju izloženi bili prvaci obiju stranaka. Gorko se je dr. Kosta na ovaj razkol tužio prigodom posljednjeg svoga boravka u Zagrebu, razcviljenim srdcem odkrivao je on rane političkim i osobnim prijateljem u Hrvatskoj i govorio, koli bi nuždno bilo, da i Hrvati pokušaju posredovati, te da privedu zavadjenu braću opet u jedan tabor. Jedina nada spasenja nas obaju, bijaše u njegovih očiju književna i politična sdružitba Slovenaca sa Hrvati — idea, koja žalibože imade još vrlo mnogo protivnika i u patriotičnih inače redovih slovenske mladeži.

Brzo iza svoga boravka u Zagrebu, vrativ se sa putovanja po njemačkoj snadje ga nagla smrt. On umre okolo 9 sati u večer dne 28. siečnja o. g. u najkrepčoj, muževnoj dobi a ne doživlje radostnoga časa pomirbe i sloge u taboru narodnom. Al ova pomirba, koja na radost svih Slavena a nad grobom vriednoga dr. Koste nedavno činom postade, jest ujedno i najljepši spomenik revnomu pokojniku.

Dr. Kosta bijaše čovjek neobično i svestrano naobražen i veoma sposoban, osobito za radinost parlamentarnu, bijaše vješt govornik, — njegovi govori ne bijahu nigda dugački, umarajući, nego jedri i sbijeni. Rieč je njegova umjela prema potrebi bud uvjeriti, bud zanieti bud uzplamtiti a Niemcem bijaše često čašom čemera. Gorke bijahu istine nesmiljene potvore, koje im je njihovim jezikom a u njihovu saboru znao odčitati isto tako smjelo kao i duhovito.

Literarno djelovanje dr. Koste ponajviše pada u korist književnosti njemačkoj, a samo novije književnosti slovenskoj. Evo njegovih znatnijih djela i razprava: „Postonjska jama;“ god. 1859. „Vodnikov spomenik“, popis o životu pjesnika i njegovih djelih. U časopisu „Lausitzer Magazin“ sv. 38 ima razprava pod imenom: „Die Ehre in Allgemeinen und bei den ältesten Völkern. Eine juridische und rechtshistorische Abhandlung“; god. 1857: die Literatur des österr. Kaiserstaates von 1. Jänner 1853. bis Ende Dezember 1854. und die Krains insbesondere, god 1865.: „die Gefänggnissreform“; god. 1860: „die gewerbliehen Aushilfs und Vorschuss-Credit-Vereine in Oesterreich: Uredjivao je i ponajviše sam pisao od g. 1862—67: „Mittheilungen der juristischen Gesellschaft in Laibach. God. 1858: „Bibliographie der Rechtsgeschichte“; god. 1855: Encyclopädische Einleitung in ein System der Gesellschaftswissenschaft“ god. 1869. „bibliografija slovenska“; god. 1868: o dvoboju. Počam od god. 1872. uredjivao je ljetopis matice slovenske. Osim toga ima mnogo razprava juridičnih u „Haimerls Magazin“, „Gerichtszeitung“, „Mitheilungen des Nürnberger Gewerbemuseums“ i u drugih pravoslovnih umjetničkih i književnih listovih.

Sbog svoje učenosti i velikih zasluga obnašaše on častna mjesta malne u svih slovenskih družtvih: bijaše predsjednikom Matice slovenske, prvi starosta Južnoga Sokola, podpredsjednik Gospodarskog družtva, političnoga družtva Slovenije, ljubljanske čitaonice i dr. Bijaše začastnim članom bečkoga geografičnog družtva, geologičnoga družtva i agrarnoga kongressa u Beču, u gornjoj Lužici akademije Leopoldsko-Karlovske. I mnogobrojna odlikovanja s najvišjeg mjesta ne izostaše; car mu austrijski podieli vitežki red Franje Josipa, car Maksimilian podieli mu red meksikanski de Guadelouppe, a papa red Grgura Vel.

Slovenci gube u njem znamenitu silu u svojoj narodnoj borbi, — a Slaveni neumorna zagovornika jedinstva i uzajamnosti.

Iz Makarske u Imotski.

Ulomak iz ovećega putopisa po Dalmaciji.

(Sa slikom vodopada Cetine.)

Već u oči svetoga Lovre bijaše se na Makarskom trgu skupila množina sajmara, dopremiv svakovrstnu robu, a najviše žita, drva, bačva i lonaca. Nu prekonoć sleže se tolika svjetina, da je Makarska u punom smi-

Digitized by Google

slu besjede bila prepuna prihodnika. Desilo se tuj sve Primorje ttja do Neretve i do Omiša, ter vaskolik Brač i Hvar. Na hitrih svojih barčicah doploviše amo i okolišna gospoda. Ladjice su to uzane i elegantne na četiri i na šest vesala, med kojima vidjeh jednu vrloga doktora T. M. iz Pučišća pod imenom „sloga Zrinsko-Frankopanska.“

Istu večer bijaše u čitaonici zabava s plesom. Nadjoh na zelenom stolu: Obzor, Vienac, Napredak, Pučki prijatelj, i druge neke zagrebačke listove, kojih već od davna na svom putu ne čitah. Al sam ih se brzo okanio, čim se u plesnoj dvorani, izkićenoj trobojnicami, sabra liepa kita vedoljubka makarskih. Više sam tu čuo hrvatskih rieči, nego u mnogom družtvu zagrebačkom, U mom putničkom odielu niesam ni snivao o plesu, prem me je želja vukla i znanci nagovarali, da i ja skočim u kolo. Otimao sam se i izpričavao, dokle se je dalo, al kad napokon jedna krasna djevojčica dodje, te se sa mnom engažova za jednu četvorku, tu sam dakako rado popustio, a valjda bi se našlo malo junaka, koji bi takovoj i tolikoj ljubežljivosti umjeli odoljeti. Od tog sam časa baš junački plesao sa srdačnimi, crnookimi, tankostrukimi Primorkinjami.[1] Nije mi se bilo lasno dieliti od novih srdačnih znanica. Al nije bilo druge, — bijaše jedan sat po pônoći, osedlan konj čekao me pred vratima, valjalo je polaziti put Imotskoga. Ne zažev onu noć oka, popeh se izmučen na konja, da na njem probavim punih 12 sati. U tamnoj noći oprostih se sa svojimi znanci pred vratima kuće i krenuh sa vodjom uzpinjat se uz vrletno Biokovo. Put vodi od prilike dva i pol sata blizu mora, uzpinjuć se sve više i više, dok se ne dodje do vrletne visine, na rub okomne stiene, izpod koje se vijuga more u pogibeljnu Struju. Medjutim bijaše se već ponešto zadanilo, i pogled bijaše u polutámi upravo čaroban. Uz more zeleni lugovi maslina, a po moru kao po srebru plovi u daljini Brač i Hvar. Prihvatih se za stanac kamen i nadnieh glavu, da zirnem niz onu strminu u Struju. Strašna u istinu pogleda! Mnogoput se je već zimi desilo, da je bura uhvatila čovjeka i konja i svalila ga u strašni ponor niz te krvave stiene, — u to živo ždrielo pakla!

Malko iznad ovog ruba od ponora otvara se u stieni prosjek nazvan Dubca kao vrata, na koja ulaziš iz primorja u zagorje. Ne trebaš se nego okrenut pak vidiš dva najrazličnija prizora na svietu. Tu modro more, koje se srebrom svjetluca, a tamo ti se na podnožju prostire sivkasto kameno polje, sa gdjekojom malenom oazom zeleni. Tu prestaje put, valja sjahati s konja, te s njime u povodu preko stienja i kamenja silaziti oprezice u dolinu. U dolini pasu koze i ovce, po pukotinah i ponikvicah stienja, gdje se je iole zemlje prikupilo, obrstê svaki zametak vegetacije. Pastiru nema nigdje ni traga ni glasa, koze se plaše stranaca i razbjegavaju se naokolo zamičuć za golu stienu, odakle kadikad znalično proviruju. Najednoč pukne puška, začuje se jeka, konj trzne glavom i opet je sve tiho i čuje se samo topot konjskog kopita. Izmedju golih hridi i stiena verat nam se je dobru uru, časimice zapadneš u uzani klanac, u kom osim komadića neba iznad sebe ne vidiš van strmu sivu i crvenkastu klisuru 20 i 30 hvati visoku, na koju se ni koza popeti ne može. Klanac vijuga se sad simo sad tamo, ne vidiš izpred sebe nego nekoliko hvati staze, a s oba boka samo vrlet, te tu i tamo tamnu špilju, u kojoj stoluje guja i druga gamad.

Iza svakoga zavoja možeš na kakvu opasnost naići. Ne vidiš cilja, gdje bi imao izaći, u svog se provodiča moraš posvema pouzdati, a on gleda mrko preda se i čvrst korak upire u oštar kamen.

Odlane ti duši, kad iz tog neprijatnog „Prosjeka“ izadješ na svjetli božji dan u malenu zelenu podolicu, a u njoj ugledaš izvor žive bistre vode. Od ovog izvora opet ti se je uzpinjati na brdo, te za dobar sat stigneš u selo Zadvarje, štono se, okruženo mladimi grabrići i hrastići prostire do nogu staroj turskoj ruševini. Gdje je voda izprala stienu, te naniela po koju šačicu zemlje u koju guduru i poniknu, tu je radina ruka ogradila i zasadila malko sočiva i povrća. S lieva izmedju strmih, dapače osovnih stiena probila si je korito Cetina, a do nje po boku planine Zadvarske pruža se oklisak vinograda. Na daleko i sprieda i straga kud ti oko segne, ništa nego pusta golet! Mukli ti bûk javlja, da je ovdje osred mrtvila nešto života. Ovaj bûk dolazi od vodopada Cetine, koj je nekoliko časaka od sela udaljen. Mali me dječak vodio donle. Sve jači i jači bivao šum i šobot, dokle ga najprije odozgo s briega upazih, a napokon mu i do podnožja sadjoh. Prodrievši izmedju klisurja i prošumiv kroz pećine skače Cetina, da se oslobodi svoje kamenite tamnice, niza skale u novu strugu duboku 15—20 hvati, te se skačuć razbija u svietao bieli oblak sićušnih kapljica.

Pričinja ti se, kao da rieka naučna na svoju staru strugu, još jedan čas srće ravno istim pravcem, a tada najednoč svomkolikom svojom bogatom vodom, natječuć se val sa valom strmoglavljuje se u duboki ponor opet medju nove pećine, i stiene, medju kojima se vere i vijuga, klokunja i šumi svedjer otimljuć se kamenim sponam sve do Omiša, gdje ju more prima u svoje naručje. Posve je različan vodopad Cetine od vodopada Krke blizu Skradina.[2] Dočim onaj u stotinu većih i manjih pramenova izmedju grmlja i drvlja, sad se stječuć,

[1] Priedjel od Makarske do Neretve zove se „par exellence“ Primorje, prem se u opreci prema Zagorju svakolika obala Dalmatinska zove Primorjem.

[2] Opisao ga u br. 5. „Vienca“ od prošle godine naš vrli suradnik Š. Milinović. O. ur.

Digitized by Google

sad raztječuć poput kakove pitome kaskade silazi u dolinu, — dotle se ovaj obara uz gromot i buku u zatvorenu strugu medju gluhe hridi od sivog i smedjeg vapnenca.

Nagledav se toga divljeg prizora u neprijatnoj pustoj okolini krenuh dalje onim kamenitim poljem, koje se zove Žeževica, te nakon $1^1/_2$ jašenja stignem u Grabovac okolo podne. Nadjoh tu župnika don Ivana Vrdoljaka, koj me veoma prijatno primi, i stane me izpitivati o svačem, što se je u svietu sbivalo. On tu živi u zdravoj pustinji, riedko kad koj stranac ovud prodje, riedko mu kad i kakove novine dopanu ruku, — iz svoje župe on ne bijaše već mnogo godina izašao. Koliko bih god rado bio govorio sa vriednim starcem, bijah ipak toliko obnemogao od putnoga napora i sumorne ljetne žege, da sam se svalio na jedan krevet i onaj čas usnuo. Oko 1. sat probudi me stidimice moj župnik i pozove me k stolu. Bijaše sam skuhao riže i spekao komad janjetinje, ja ne oklievah te se uz bocu domaće kapljice ljudski okriepih.

Oko 4 sata po podne krenuh dalje put Imotskoga, za koj s najvećim užasom dočuh, da ima donle debelih 5 ura. Sad uzbrdo sad nizbrdo prohodeć i stazom i putem, sad susrećuć pastiricu, gdje prede, sad prolazeć kraj pastira, koj melankolično prebire svoju frulu, popeh se pod večer na jedno brdo, odakle zapazih u dolini, reć bi na podnožju istog briega Imotski. Opaziv ga, odlane mi pri srdcu, mislio sam, da sam za pol ure ondje. Nu žalostna izkustva! Još mi nekoliko puta pomoli se i zamače Imotski, još se nekoliko puta moradoh popeti na koje brdo i opet oprezice s njega silaziti, i sve što ja bliže, a ono se Imotski dalje odmiče. Dobra sam još dva sata jašio prije no preko mosta — — stigoh u mjesto, gdje bijaše već sve usnulo. Konj klecaše od umora i moradoh ga pod kraj mal ne vući za sobom. Noge bijahu mi od jašenja ukočene, hrbat i rebra polomljena.

Ne imadjah kad niti razodjet se, već čim se onako poluživ doteturah u sobu namah odjeven kakav sam bio bacih se na krevet. — Tek drugi dan o podne probudih se od mrtvosna. *L. M.*

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

Drama.

(Otelo.) Veliki Britanac Shakespeare zaključio je vrata sezone. Dne 8. lipnja prikazaše drugi put „Otela“ najsavršeniju tragediju avonskog labuda, a to nije šala, to dokazuje velik napredak našega kazališta. Obećasmo sud o predstavi, — evo nas! — Prije svega da govorimo o literarnoj strani, o prievodu. Preveo ga je gosp. Petar Brani, vještija ruka izpravila je taj prievod, ali upravo, jer se je prievod popraviti morao, vidi se, da je prievod vrlo slab. Mi smo o tih prievodih šutili, al na koncu sezone moramo koju o tom spomenuti. Kod nas, mislimo, doći će skoro do toga, da će se razpisat jeftinba, tko li će ovaj ili onaj komad jeftinije prevesti. Svatko zna, da se mi s tim barbarskim načinom ne slažemo, ne samo s neoborivog razloga, da se prievodu klasična komada i vješta pera i pomnje hoće, već radi štednje. Kod nas prevodi svatko. Čudimo se, da se taj posao nije povjerio dnevničarom. Nu znate li, da vi tiem tovarite u kazališnu knjižnicu silesiju papira, koji ne vriedi ni lule duhana? Znate li, da se takvom nevještačkom radnjom satire finoća, poezija izvornika? Znate li, da ćete sav taj smet za godinu, za dvie morati baciti u peć? Znate li da to silu novaca stoji? Hvala na štednji i gospodarstvu! Literati neka izprave loše prievode. Hvala liepa, literati neka izprave u diletantskoj radnji od 20—30 tabaka gramatiku, sintaksu, fraze, poeziju, stihove, srokove — pače i pravopis. Hvala liepa! Takovu se poslu hoće osam i više dana. Literati dakle da gube vrieme za posao suvišan Treba znati, kakvi su to prievodi; poznajemo ih dobro. Hoće li jednom kraj biti tomu barbarstvu! Brany je inače vješt hrvatskomu jeziku, al prievod Otela je slab, površan, na brzu ruku radjen. Na mnogo mjesta preveden je s daleka smisao, nipošto misao. Stihovi ne teku gladko, već štropoću kroz 5 čina. Glumac ih nije kadar deklamovat kako valja. Nu dosta za sada, dosta, jer smo siti toga pisanja, samo u kratko velimo, da je grieh za ništa trošiti novac naroda.

Sada o predstavi — o drugoj predstavi. Već prije spomenusmo, da Englezi smatraju „The tragedie of Othello, the Moore of Venise“ (sastavljenu po talijanskoj noveli Giralda Cintia) najsavršenijom Shakespeareovom tragedijom. Što je dakle genijalnoga pjesnika najviše truda stajalo, stajat će i glumca zaista mnogo i premnogo muke, i prema tomu mora se u nas kritika udesiti, jer predstava u nas nije resultat psiholoških študija, literarnoga naputka — a toga se hoće takvim komadom — prestava može samo biti uspjeh sretna pogadjanja. To budi rečeno bez šale i zlobe, jer Shakespeare-a suviše štujemo. U omjer bijaše predstava dostojna, razredba prema jasnomu, jednostavnomu razvitku drame skladna. Vidjelo se kod svakoga glumca, da ima osbiljne volje, prave revnosti, i s toga nije mogla predstava po zlu poći. Jedini g. Lesković (Lodovico) bijaše gorka koštica u toj gorkoj naranči. Čovjek bi mogao poluditi, slušajući to flegmatično brbljanje. Zovu Otela „dramom ljubomorstva. Čemu ta šablona? Crnac nije personifikacija ljubomorsta. Konflikt je posve jasan. Otelo,

Digitized by Google

strastveni, razdraženi sin Afrike, neukrocen nježnim uzgojem, viko vječitoj buri rata, i Desdemona, blaga, nježna djevica, uzor iskrenosti i stidljivosti, dobrote i mira, fina kći gospodske kuće, to su dva ekstrema. Konflikt stoji dakle već u njihovoj naravi. Ljubav — moguća kod Desdemone i Otela — jest onaj medium, koji sastavlja te dvie protivne duše, i čim se ta spona, koja stvara harmoniju prevrne, prestaje sklad i mora nastati katastrofa. Jago, čovjek pun duha, čovjek bez srdca, uvriedjen s tobožnjeg preljuba, željan osvete, jer je zaostao u časti za Kassijem, raztvara tu disharmoniju, on je ponukom prekretu, te se čuvstvo ljubavi izvrgne u duši naivnog crnca strašću — ljubomorstvom. Shakespeare crtao je sve to toli istinski, toli jasno, da daljnjega komentara ni ne treba. Kako su to naši glumci shvatili? Vriedni naš Jovanović prikazao je crnca. Valja imati na umu, da je uloga Otela vrlo naporna, da je Jovanović, junački ljubavnik, prviput morao ostaviti gladku stazu patetične deklamacije, te latit se orijaškog značaja. On je to smio učiniti. U glavnom pogodio je Jovanović karakter dobro, pogodio je dvie glavne faze — čuvstvo ljubavi i strast ljubomorstva. Dokaz tomu je jasno, mirno kazivanje pred duždom. Prvi dio uloge bio je dobro prikazan. Čuvstvo je poput blagog, stalnog svjetla sunca, strast poput divljeg, nestalnog svjetla munje, čuvstvo može trajat neprestano, strast se može samo povraćati, neprekidno trajati ne može, jer to prema organizmu čovjeka nije moguće. Jovanovićeva strast pako trajala je neprekidno, ne bijaše to potres od časa do časa, bies ljubomorstva jenjao je samo ondje, gdje to pjesnik propisuje. U pojedinih prizorih uzdrmao nas je Jovanović silno, nu kadkad nestade mu sa neprestane žestine jasna rieč. Nu kraj svega toga valja imati na umu, da se je prviput pokušao u stranoj struci i da je prikazao Otela.

Desdemona? Gja Ružička? Ima pjevačica, koje točno svaku notu pjevaju, nu slušajući ih nije naše srdce posve zadovoljno. Zašto? Ne ima pravog zvona, ne ima poezije, a Desdemona je skroz poetičan karakter. Je li Desdemona gje Ružičke bila ona djevičanska mučenica ljubavi, onaj nježni nerazbornom rukom uništeni cvietak, kako ga je Shakespeare zamislio? Nije posve. Desdemona gje Ružičke bijaše korektna, al ponešto koketna. Otelova žena puna je naravi.

Šta o Jagu mislimo, rekosmo prije. Često ga glumci prikazuju ko živog vraga, te vidiš na prvi mah po maski lopova. To je karikatura. Ne treba tu šaputanja, previjanja i djavolskog hahakanja. Jago, ne mari za nikoga na svietu van za sebe, i zato se ne plaši ni jednoga sredstva, da poluči svoju svrhu. Gosp. Mandrović uklanjao se djavolskomu ekstremu i bio je posve naravan, izvrstan, nu bojeći se karikature mefistofelske, pao je kadšto u govor čuvstven, koji se je primio srdca, bijaše kadkada dobroćudan čovjek. A to je previše. Jago je samo suh čovjek, njegovo oružje je umna sila, njegovo oštroumno razlaganje uvjerava crnca, nipošto hinjeno čuvstvo. To je naše mnienje o glavnih trih ulogah. O manjih ulogah govorit ćemo u kratko. G. Rajković prikazao je Brabancija, a g. Freudenreich dužda, dostojno. G. Ban nije Kassija posve shvatio. Poručnik je čovjek slabe glave, al je mletački kavalier srednjega vieka. G. Ban bučio je kadkada gromornim patosom. A uniforma njegova! Crvene hlače, crvene čižme, crveni nakit na haljini, a šešir sa perom namieštao je svaki čas na drugu stranu. Po dućanih prodavaju se šarene slike iz raznih drama i opera, i gospodin Ban bijaše tako šaren. Gja. Bajzova prikazala je Emiliju. Mislimo, da ju ta uloga ne ide. U zadnjem činu imalo je prikazivanje biti življe. Leskoviću neka se u buduće ne da uloga Shakespeare-ovih drama, Lesković i Shakespeare niesu si prijatelji. To vidjesmo već u „trgovcu mletačkom". U svem bijaše predstava dostojna, buduće sezone biti će bolja, al valja, da se pojedine uloge oštrije izrade. Navlastito mora da bude deklamacija jasnija, pravilnija. Posve jasno deklamovao je samo g. Mandrović. Dužnost nam je, dieleći se za čas od naših vriednih glumaca, izjavit im podpunu hvalu. Za ove težke, šarene sezone držalo se dramatsko družtvo upravo junački.

LISTAK.

Narodno kazalište. Opera. Ne možemo mukom minuti zadnjih dvih predstava naše opere. Spominjemo ih ne toliko da budemo vierni stastitici ove sezone, ima i važnijih razloga. U predzadnjoj predstavi pjevala se opera „Krispino i kuma" izvrstno. Medju čini pjevao je g. Nolli, nekoliko arija za bariton iz „Trovatora". Občinstvo pozdravilo ga je burno, pljeskalo liepomu pjevanju, i bacilo mu cvieća. Zašto? Kako? Tko je g. Nolli? G. Nolli — da iztaknemo njegov curiculum vitae — jest slovenski rodoljub, inteligentan čovjek, ravnatelj slovenskog kazališta u Ljubljani, ima vrlo liepo grlo za bariton, kažu, da je k tomu izvrstan komik i govori hrvatski. Kad je g. Kašman izjavio, da u Zagrebu ostati ne će, pisalo se g. Nolli-u neka pjeva u nas na pokus, poslalo mu se tri partije, došao u Zagreb da pjeva, ali rekoše mu, da je to suvišno. Zašto? Jer da je g. Schwarz našao u Pragu baritonistu — koga znanci ne hvale osobito — i taj baritonista da je engažovan. Težkom mukom dozvoliše Nolli-u pjevati ono nekoliko arija, a pjevao ih je preliepo. Sad pitamo, čemu sve to? Neki čovjek pozvao goste, pa im dao mrvicu marcipana na pokus, i kad svi gosti rekoše „Ala dobra marcipana!" baci domaćin marcipan kroz prozor i stavi pred goste veliku zdjelu žganaca. Ne će li se šta takova dogoditi kod naše opere početkom sezone? Zadnja operna predstava (3. lipnja) bijaše „Ruy Blas". U toj predstavi oprostiše se od nas gg. Grbić, Kašman, Novak i gčna Neugebauerova.

Digitized by Google

Natuknuv da se je pjevalo izvrstno, i da je bilo vienaca i cvieća, ne možemo da ne reknemo o tih članovih nekoliko rieči. Žao nam je, vrlo žao svih, svi bijahu upravo vrstne sile, ljudi simpatični. Kašman je Hrvat, Grbić se pohrvatio, Novaku se neće u komičnoj struci lako zamjenik naći — a gčna Neugebauerova, na pozorištu revna pjevačica, a van kazališta svakoga poštovanja vriedna osoba, dokazala je upravo u zadnjoj predstavi, da joj i glas i igra napreduje. Neki Bečlija, bivši prisutan kod te predstavè reče „Čujte vaša primadona je izvrstna; niesam mislio naći takovu pjevačicu u Zagrebu". A nju hoće, da odpuste, jer da je g. Švarc našao pjevačicu, po koju se ga nije poslalo, dočim pjevačica, radi koje je poslan bio, ne će da dodje u Zagreb. Nu nadamo se tvrdo, da će kr. zemalj. vlada pridržati vrlu, u skrajnjoj nevolji nalazeću se primadonu, kojoj ima uprava zahvaliti, da joj je deficit za 2.000—3.000 fr. manji. G. Grbiću i Kašmanu želimo svaku sreću, želimo i nadamo se, da će se povratit. Velika je bila pogreška, da se je odpustilo Ravertu, koji je hotio za 100 fr. ostati. Imali bi za 280 fr. i Grbića i Ravertu, a sada, čujemo, ne imamo ni jednog tenora. Mi smo se borili u svoje vrieme zato — zaludu! Pogriešili smo. Imali smo šutiti, Raverta bio bi ostao. Imali smo šutiti jer — jer, tà jer smo literati.

Nove knjige pod tiskom. U dioničkoj tiskari zagrebačkoj tiskaju se sada :

— Majmuni ili opice od prof. Kišpatića. Troškom svetojerolimskog družtva.

— Akustika (dio popularne fizike) od dra. Boguslava Šuleka.

— Rad jugoslav. akademije. Knjiga XXXII.

Nove knjige i časopisi. Borba južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. vieku. Napisao dr. Fr. Rački (pretiskano iz „Rada"). U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare. 333 strana u 8mini.

— Djela Mat. Ant. Relkovića. Svezak I. Na sviet izdao Mart. Seneković. U Vinkovcih. Brzotiskom N. Plavšića 1875, 48 strana u osmini. (Životopis Esopov i 17 esopovih basana.)

— „Mjesečnik" pravničkoga družtva u Zagrebu. Godina I. Br. 1. Uredjuje dr. Blaž Lorković. Dionička tiskara. U Zagrebu 1875. 36. str. u osmini. Godišnja ciena 8 for. a. vr. Sadržaj: 1. Govor predsjednika pravničkoga družtva. 2. Ob ubroju kazneno pravnom od dra. Napoleona Špuna. 3. Zakonska osnova o mjestnih sudovih i bagatelnom postupku od dra. Šandora Brešćenskog. 4. Kazneno-pravni slučaj od Š. 5. Mjenbeni slučaj od dr. V. 6. Izvješće o radu pravničkog družtva. 7. Svatovska i bratska pogibija od Vuka Vrčevića. 7. Viestnik.

— Ruy Blas. Lirička drama u 4 čina od Karla d' Ormevilla, glasba od F. Marchettia. Pohrvatio I. E. Tomić. U Zagrebu. Tiskom Dr. Albrechta 1875. 79 str. u 16tini.

— Stenografička čitanka polag sustava Gabelsberger-Magdićeva sastavio Ant. I. Bezenšek, stud. phil. učitelj stenografije. U Zagrebu. Tiskarski zavod Drag. Albrechta 1875. 36 str. u 8mini.

— Pjesme Laze Kostića. Knjiga II. U Novom Sadu. Srbska narodna štamparija 1875. 240 str. u 16-ini.

— „Bratstvo". Časopis. Izlazi nedjeljno jedanput. U Zemunu 1875. Urednik Nikola Marković. Štamparija I. K. Soprona.

Dubrovačko pjevačko družtvo „Sloga" za pravoslavno crkveno pjevanje pristupilo je savezu hrvatskih pjevačkih družtva. Živilo!

Bibliothek slavischer Poesien in deutscher Uebersetzung, redigirt von J. Wenzig. Od toga djela izišo je u Pragu kod Urbanka prvi svezak i to prievod českih narodnih pjesama. Sliedeći svezci donosit će moravske, slovačke, hrvatske, bugarske i ruske narodne pjesme. Wenzigovo ime jamči za vriednost djela.

Priegled iz slavenske književnosti. Česk. Družtvo muzeja kraljevine Češke imalo je 20. svibnja svoju glavnu skupštinu. Iz razprave se vidi kolikom revnosti to družtvo radi. Djelovanje njegovo nacrtat ćemo u kratko. Od starih ljetopisa priobćilo je družtvo u najnovije vrieme Ljetopis Kosmasa, Annales pragenses, annales Bohemicae, ljetopis Jarlocha, kroniku samostana ždarskoga i kroniku Dalimila. — Troškom grofa Klama Martinica izići će „Zemske desky" (zemljišni zapisci) do god. 1500. — Profesor Kořistka priobćio je pomoćju družtva orografičnu mapu kraljevine Češke, Ant. Frič monografiju o čeških ribah u sloju kredovom. Na predlog dr. Franje Palackoga bude zaključeno, da se svi češki arkivi sistematički iztraže, a u tu svrhu radit će zajedno i muzej, arkeologično družtvo i zemaljski arkiv. (Ne bi li se o tom radilo osbiljnije u nas? O. ur.) Arkeologični odsjek izdao je priegled svih starina českoga muzeja. — Lj. Prohazka predavao je o kodeksu crkvenih glasbina francezkoga skladatelja (g. 1544.,) što no je nadjen bio nedavno u českoj crkvi u Kostelcu. — Napokon bude priobćeno izvješće o djelih, što ih je Matica češka priobćila god. 1874. i to: Životopis Jungmannov od prof. Zelenoga. — Poviest naroda českoga (1. svezak II. diela) od Fr. Palackoga, od kojeg će monumentalnog djela izići ove godine drugi svezak. — Teorija o krivih crtah drugog stupnja od dr. Emila i Eduarda Weyre. — Mapa okolice pražke. — Treći svezak „Poviesti grada Praga" od V. Tomka.

— Poljaci. Bełcikowski izdao je dva nova djela: „Kazimierz Brodinski", povjestnu studiju, zatim dramu: „Kmita i Bónarovna". Kazimir Chlędkowski nastavio svoje putopisne crtice po Italiji, u najnovijem svezku opisuje Alpe. Arnošt Buława priobćio je drugi svezak svojih spisa i to dramatičnu sliku: „Ivana Grey". Od pripoviesti Dzierzkowskoga izišo drugi svezak. — Mladi poljski pisci Belzon, Grudzinski, Komórowski pripravljaju u Lavovu „Antologiju pjesnika poljskih" počamši od vremena Kochanowskoga do najnovije dobe. I Bartoszewicz oglašuje slično djelo pod naslovom „Kitica arcidiela pjesničkih".

Kazalište u Englezkoj. U Englezkoj, Škotskoj i Irskoj imade u svem 228 kazališta i to u Londonu 47, u Liwerpoolu 7, u Glasgowu 4, i u Edinburgu 4, sedam gradova ima po tri, a u devetnaest gradova po dva kazališta. Na svih ovih kazalištih prikazala se tečajem prošle godine 122 nova komada (25 drama, 12 lakrdija, 20 pantomima, 27 burleska, 20 vaudevilla, 17 opereta i 1 opera). Na svih kazalištih ima 2000 glumaca. — U slavu velikana Vilima Shakesperea podići će se u Strafordu na Avonu veliko kazalište spojeno sa dramatičnom školom. Englezom, Francezom, Niemcem, velikim kulturnim narodom treba dramatičnih učilišta, nam Hrvatom ni pošto. Čemu? Mi smo providencijalni ljudi, mi imamo umjetnika na stotine.

Zabava: Francesco delle Barche — Mladi gospodin — Trenkova vragolija — Rita. — **Pouka:** Crtice o putovanju hrv. dramat. družtva u Dubrovnik — Dr. Ervin Henrik Kosta — Iz Makarske u Imotski. — **Književnost i umjetnost:** Nar. kazal. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 25. **U Zagrebu 19. lipnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Bez popa ništa.

Spjevao I. T.

„Boli me, majko, mora me mori,
Nikakva lieka, pomoći nema,
Po svećenika poslat ne spori,
Da ti se kćerka umoru sprema.“
Tako dika Kata,
A strah majku hvata.

Po svećenika ne šalje mati,
Susjed je liečnik, s onkraj je puta:
„Dodjte, pomozte, kćerka mi pati,
Jadnu ju smrt već spopade ljuta —
Ne dajte joj Kate,
Ako Boga znate!“

Liečnik pobrza, lak je poskočit,
Mladih je ljeta, vitka života,
Svu je vještinu rad zasvjedočit,
Vještak je dašto, Kata krasota;
Blago si vještaku
A pri poslu taku!

Prihvati ruku, ruka je liepa,
Nježna je, meka, silno joj dršće,
Hvata se čela, oka joj sliepa,
Hvata se lakše, hvata se čvršće,
Štošta pitat ima,
Mudro glavom kima.

Često svednevce k bolestnoj hoda,
Brižljiv se čini, izgleda krizu —
Djevojka snatri, snatreć se oda,
Liečnik joj tajnu slušao blizu;
Što se sbilo za tim,
Vidjeti vam kratim.

„Spasa joj nema, predraga mamo,
Ne može tako bola utolit,
Po svećenika brže pošljite samo
Dajte nas — vjenčat, tad će prebolit.“
To se reklo mami,
Konac znate sami.

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Dalje.)

— To su ti, mladi brate, moja tri terna!“ reče kapelan flegmatički, pogladiv se rukom po koljenu. „K biesu! Samo da mi je pogodit četvrti, taj četvrti! Sad bi mi ga najviše trebalo. Prije ej! Brate, kao ptica u zraku. Sada mi je duša privezana za tu djevojku — za Maru. Težko, da će biti od te mûke pogače. Bojim se. Prekapam svoj egipatski sanovnik, ma i ništa ne sanjao. Kombiniram. Stavljam po njem na Gradac, na Budim, na Trst. Badava, sve badava. Sve izlaze toli ludi brojevi — toli ludi, da bi čovjek od toga poludio. Sve mislim, da je prava istina ona rieč „Do tri puta bog pomaže!“ Bojim se jako. Ali“, nastavi Janko poslije kratkog časa, „istina je i to, da djeteljina kadšto četiri pera ima. Pa zašto ne bih pogodio četvrti terno? Kad su mladi tako dobri — tako dobri. Bože moj! Ja sam, hvala bogu, zadovoljan sa onom koricom, što mi je sreća odkrojila, al često sam mislio, zašto se ta ljudska sreća ne važe na jednake dielove, a ne jednomu puna vreća, drugomu prazan žep? E šta ćemo, kad je tako! Božja je volja i njegova je volja vazda sveta.

Digitized by Google

Možebit — možebit — nu s bogom! Laku noć!“ Janko se oprostio od mene. Gledao sam dugo za tim čudnim čovuljkom, kako polaganim korakom klipsa o mjesečini prema župnomu dvoru, mumljajuć pjesmicu. Mjesec plamtio življe, liljan i ruža disali sladje, slak drktao o večernjem vjetricu, a kroz noć iz mjestanca čuo se mili tužaljivi piev slavulja, toli čudan, kao da je slavulj prisluškivao, kao da tihoj noći pripovieda priču o životu malenog kapelana.

Jednog jutra dojuri Janko k debeloj pekarici. Bijaše van reda razigran. S daleka mahao svojom drenovačom, duhan-kesa o dugmetu njihala se neobičnom brzinom. Došao do pekaričine kuće, zaustavi se, dahnu dva, tri puta i sjednu napokon na klup.

— Dobro jutro! Dobro jutro gospodine mladi! Šta je? Šta je za boga? zapita u čudu debela pekarica, podbočiv se laktima. „Da ne ima po travi još rane rose, rekla bih, da idete od proštenja. Baš ste mi, kao da vas vrućica hrve.

— Fui! odvrati kapelan, i fui velim vam, gospice draga! Tko je to vidio, tko bi to vjerovao? Sav je sviet poludio, jer su svi računi krivi. Kazivao sam vam za onaj moj san. Liep san, bože moj, kao da sam ga svojima rukama pipao. Ja stavih — i eto ništa, baš ništa! Mjesto 25 izišlo 52, mjesto 10 izišlo 11, a mjesto 6, kojemu gleda rep u vis, izišlo 9, komu rep ide dolje. Toli blizu, pa opet ništa. Nije li to budalaština? Ja sve mislim, da je tiskar natiskao krive brojeve.

— E gospodine mladi! odgovori zlorado pekarica, odtjerav keceljom bezobrazna odojčića, pravo vam budi! Nieste mi dali, da s vami stavim, pa nieste dobili ni šuplje pare. Zavist je grieh.

— Zar je to radi mene? Radi mene? razžesti se kapelan, lupnuv šakama po koljenih, niesam li vam rekao, da je to radi mladih? Vi ste zavidna baba — vi, dà, vi! — Al znate što sam učinio?

— Što?

— Spalio sam egipatski sanovnik.

— Spalili? pljesnu pekarica od čuda dlanima, tà jeste l'? — Pomozi sveta Lucijo!

— Ni trunka ne ima ga više. Ali“ nastavi Janko, staviv svoj debeli kažiprst na nos, „ali — hi hi! Našao sam ja sigurnije sredstvo. Čujte gospice! Uzeo sam suhu tikvu. U tikvu stavio sam 90 koštica, a na svaku košticu upisao sam po jedan broj. A šta velite? Hà hà! To je ovdje niklo u toj staroj glavi. Ja uzmi tikvicu, promiešaj ju dobro, pa iztresi tri koštice na stol, bože moj! liepa tri broja! Dà vam kažem broj — — stani!“ viknu kapelan lupiv se rukom po ustih. „Mal da niesam blesnuo, pa brojeve odao. Ti su moji, čuste li moji?“

— Zar iz tikve? nasmija se pekarica od srdca, držeći objema rukama trbušinu, zar iz tikve? Ha, ha, ha!“

— No, smijte se vi smijte! namrgodi se Janko, „da vidimo, tko će se na posliedku smijati.

— Pa vi ne ćete da kažete brojeve?

— Jok! gospice draga! Ne ću.

— Dobro! Dobro! Doći ćete vi po sanovnik k meni. Al vam ga ne dam, ter ne dam, lupi pekarica šakom po dlanu.

— Ne molim vam se. Ne treba mi ga.

— Dakle u tikvi raste mudrost?

— U tikvi.

— Bog vam ju blagoslovio. Meni ne treba te robe.

— Kiselo grožđje! A?

— Budalaština! A?

— Budalastoj glavi — dà!

— Mislite li vi, da je vaša srebrom okovana?

— Duga kosa, kratka pamet.

— U tikvi.! Jeste li čuli? Pišite po doktora.

— Ne po Niemčića, da vam pod jezikom reže žilicu.

Oboje razidjoše se srditi.

Kroz duže vremena opazilo se, da je Janko nemiran. Sve žešće puhao je dim kroz nos, sve brže hodao je sam po polju lupajuć drenovačom nemilo po grmlju kraj puta; oči neprestance stiskao, a kad je u crkvi pjevao, drktalo mu grlo neobično. Nije se znalo, je l' to bojazan, je l' strah, je l' kakva čudna slutnja, dà mnogi mislili, da se mladomu gospodinu mieša. Iduć od bolestnika prehladi se kapelan. Ljuta ga kihavica spopala. Lugarić da sdvoji. Omotao si je vrat i glavu, dao si usred proljeća naložiti peć, i tako sjedjaše 14 dana neponičan u svojoj sobi na stolcu, pušeć dugu lulu, ne govoreći ništa, lupkajuć nogom i pjevuljeć kroz zube:

— Hm! — Hm! — Hm! hm! hm! — Hm!

Nu ta pjesmica nije nipošto vesela bila. Jednog po podne pohodi učitelj starca u toj čadjavoj, sparnoj sobici.

— Kako je zdravlje? zapita učitelj kapelana.

— E znate, odgovori ovaj neveselo, ni crno ni bielo. Znojim se strašno!

— Ta kako se ne ćete znojiti, kad s vana sunce pripiče, a s nutra se peć žari. Ja sam hvala bogu suh, nu mal da mi nije kaplja pala, kad sam ušo u vašu sobu.

— Mlada krv! Mlada krv! primieti kapelan tužno. „Samo mi ne daj bože umrieti prije 25. svibnja.

— Zašto baš 25. svibnja?

— E znate, dragi učitelju, to je onako — znate, onako. Samo da me ostavi nesretna kijavica!

Za koji dan oporavio se Janko. Iduć jednom iz crkve, naidje na Peru pred vratima.

— No kako Pero? zapita kapelan.

— E hvala na pitanju, gospodine mladi, odvrati Pero skinuv šešir i počesav se za uhom, dobro, kad bi bolje bilo.

Digitized by Google

— A, a, nasmija se kapelan, ono „bolje“ je žensko, je l'?

— I to bi moglo biti.

— Mara? A?

— E bože moj! svaka ptica svoje gniezdo traži.

— Dobro! Dobro! Pero! Dobro! Dobro! Ne boj se zato, samo moli boga da ne umrem prije dvadeset i petoga. Sve će dobro biti. S bogom!

— Laku noć gospodine mladi! Hvala na dobroj rieči. Laku noć.

— Osvanu i dvadeset i peti dan mjeseca svibnja, a kapelan bijaše živ i zdrav. Ljudi mu se čudili. Bijaše sbunjen, smeten. Nit je mogao šta jesti, ni piti, nit mu se hćelo pušiti. Izišo na ulicu bez šešira, pjevao i bubnjao po zemlji.

Sreli ga seljaci pa da ga za nešto upitaju.

— Sutra, sutra, sutra, danas me pustite na miru! odgovori im kapelan.

Krojač mu htio mjeriti novu haljinu.

— Sutra, sutra! otresnuo se kapelančić na krojača.

Po podne dodje pošta iz Zagreba. Kapelan ju dočeka.

— Numere, viknu poštaru, numere dajte!

— Evo gospodine mladi! preda mladi poštar papir. Brzo uhvati ga Janko, nataknu na nos očale, pristupi k svjetiljki. Krv mu udarila u lica, ruke mu drktale.

— Dvadeset, čitaše na glas, bene! četrrrdeset i dva! Melius! i — i — i boga mi, boga mi šestdeset i sedam — sedam — sedam! Optime! Optime! vikaše kapelan. „Gospodine poštaru, molim vas čitajte ove brojeve, u vas su mladje oči! Molim Vas!“ Poštar uze papir i stade glasno čitati:

— Dvadeset, četrdeset i dva i šestdeset i sedam!

— Sbilja?

— E dà, crno na bielom!

— Optime! Optime! Živili Pero i Mara, klicaše Janko mašuć rukama, te izleti iz dućana.

Na putu sretnu slovačkog drotara. Kao munja zaleti se Janko u njega, i zagrliv ga viknu:

— Optime! Amice! Evo ti forinte, pa se napij! Za otim odleti kapelan.

Brzim korakom dodje do pekaričine kućice. Silno pokuca na prozor.

— Šta je? zakriešti pekarica iz nutra, tko je?

— Ja — čuste li — ja!

— Vi, gospodine mladi? Čudim se.

— A! Nà! Tikva je pomogla! Blažena moja tikvica. Terno, četvrti terno! Šest sto forinti! Jeste li čuli, gospice draga? Sad nek se uzmu, odmah neka se uzmu.

— A, à! prekrsti se od čuda pekarica, ta tko bi bio reko bez sanov — — —“ Al već ne bijaše tu kapelana. Bezobzirce letio je prema župnomu dvoru, uz stube, n župnikovu sobu.

— Gospodine župniče, smijaše se starac kroz suze visoko držeć bieli papirić, — buduće nedjelje oglasite Peru i Maru! Žene se! Dà! Dobio sam na lutriji 600 forinti. Neka budu mladim.

— E, vi se šalite, gospodine mladi, odvrati mu župnik.

— Šalim? Šalim? Na stolu mi leži potvrdica — risconto, da sam ih stavio. Sad ćete vidjeti.“ Kapelan poleti u svoju sobu. Zapali svieću, pogleda na stol. Ništa. Pogleda pod stol, pod ormare, pod postelje, svuda! Al ništa! ništa!

— Baro! Baro! viknu blied i van sebe kapelan.

Stara krezuba služkinja pojavi se na pragu.

— Šta zapoviedate gospodine mladi?

— Jesi li pospremila jutros?

— Jesam.

— A gdje je ona mala modra ceduljica, što je na stolu ležala?

— Ložila sam vašu peć, pa kad niesam vidjela drugog papira, podpalila sam njom drva. Ta i onako ne vriedi ništa. Vi toga biesa imate pun ormar.“

Kapelan bljednu, zinu i sruši se na stolac. Do pol noći čulo se iz njegove sobe gorko jecanje.

(Konac sliedi.)

Omirove Odisice pjesma peta.

Ponašio Medo Pucić.

Sa postelje slavnoga Tituna
Već ustade zora da zasija
Umrlima jednom i bezsmrtnim
Kad u vieće bogovi se skupe,
Megju njima velegroman Zevse,
Čigova je tu najveća sila;
Stade njima Atina da zbori,
A spominje Odisjeve jade
Brižna što je u vilinom domu:
„Oče, Zevse i vi blaženici,
„Kojino ste bogovi bezsmrtni,
„Već nijedan ne će kralj da bude
„Dobar, krotak i naravi blage
„Nego surov svak i nepravedan
„Pokle nema nikog u narodu
„Da spomene božjeg Odisija
„Otčinskijem što vladaše srdcem,
„A on sada svake pati muke
„Na otoku kod Kalipse vile,
„Što na silu tu ga zaustavlja,

*

Digitized by Google

„Nit on može kući da otide,
„Nema plavi, vesla, ni družine,
„Da ga voze široplećim morem.
„Jošte sada hoće da ubiju
„U povratku jedinca mu sina,
„Koji pogje za očinim glasom
„Slavni u Pil i u božju Špartu.
A njoj Zevse, koj oblake zbija:
„Šta to šćerce s usna ti ispade?
„Zar nijesi sama odlučila
„Kadano se vrati Odisije
„Da svakom se osvetiti bude?
„Pa i sada, pošto ti je volja,
„Jilemaha pomnjom ti provedi,
„Da se doma bez napasti vrati,
„A u tvome brodu prosioci
„Natražice nek se jopet vrnu.
Onda milom sinu Jermijunu:
„Jermijune, moj glasniče stavni,
„Hajde, kaži toj rudici vili
„Stanovitu odluku bogova,
„Da se biedan Odisije krene
„Bez da bi ga doma ko proveo
„Il bog bio il umrli čovjek
„Nego samac na složenoj splati
„Dvadest dana nek se mukom muči
„Dok prispije plodnu u Skeriju
„K Fejičanim božje ćudi ljudma;
„Oni će ga kano boga častit,
„Prevest će ga na očinu milu
„I hoće ga liepo obdariti
„Gvožgjem, zlatom i haljinom skupom,
„Koli ne bi ni sam Odisije
„Da je zdravo s Troje doma pošo
„Sobom dognô svoga pliena dio.
„Ovako je njemu osugjeno,
„Da s' on vrati, prijatelje nagje,
„Biele dvore i očinu zemlju.
Kad to poču glasnik Argubica
Odmah sebi na noge priveže
Te bezsmrtne od zlata opanke,
Kojeno ga kano vjetar nose
Pro pučine, pro bezsvršne zemlje;
Šipku fata, kojom si po volji
Ljudske oči zaklapa i budi,
S njom u ruci Argubica lèti
I doleti mahom u Pjeriju,
Tu s etira niz more se spusti
I valovim ko galeb se nosi,
Što na skutu uzbunjena mora
Ribu lovi, često krila kvasi,
Tako silno on prebrodi more,
Kad li stigne na daleki otok
Iz sinjega uzdiže se mora
Kopnom ide do duboke spile,
Gdje prebiva rudica ta vila,
I tute je nagje i sukobi.
Tu veliki oganj plamtijaše
Od mirisnog kedra i somine
Zakadio otok na daleko:
Sladkim glasom vila prepjevaše
Platno tkaše zlatnijem sovjelom
A od šume spila se zelenî
Johom, janjom, mirisnim čempresom;
Širokrile gnježgjahu se tice
Sova, kraguj, jezičasta vrana,
Štono ljubi svako morsko gjelo:
Mlada loza po dubokoj spili
Izvija se i groždjem se kiti
A četiri bistra vode vrela
Redom jedna prama drugoj teče
I okolo mekana livada
Procapćela ljubicom i akom
Pa se tamo hoće i bezsmrtnik
Vidu čudit i veselit dušom
Te s' učudi, kako tu prispije
Siloviti glasnik Argubica,
No pošto se čuda načudio
Odmah ugje u duboku spilu.
Spozna njega, netom ga ugleda
Ta najkrasnja božica Kalipsa
(Ne mogu se bogovi bezsmrtni
Megju sobom nikad ne spoznati
Baš komu je i najdalje kuća.)
Al tu nije slavnog Odisija.
On bo sjedi kraj mora i plače
Kako z davna što se obiknuo
Mučit dušu kukom i lelekom,
Burno more gledat i plakati,
No preslavna božica Kalipsa
Stade pitat glasnog Jermijuna
Posadiv ga na priestolje sjajno:
„Jermijune, šta ti meni dogje
„Zlatoštapče mili i počasni?
„Nikad prije pohagjô me niesi!
„Kaži šta ćeš; meni jeste volja
„Izvršiti štogod uzmog budem
„Što li bi se izvršiti dalo.
„Ugj u nutra, da te gozbom častim.
To rekavši, božica iznese
Trpezicu amorosijom kitnu
I naspe mu nektara rumena,
Jede, pije glasnik Argubica
Kad dojede, oslobodi srdce,
I ovako rieč joj progovori:
„Ta zašto me o dolazku pitaš
„Mene boga, sama ti božica?
„No kad hoćeš, istinu ću reći:

Digitized by Google

„Preko volje k tebi šlje me Zevse,
„Ta ko ć' i kad voljan prelećeti
„Nedospjetno ovo slano more
„Pa nit ima ljudskijeh gradova,
„Nit se iggje bogove proslavlja
„Svetilištem slavnih stožrtvica?
„Ali volju kozogojca Zevsa
„Bog nijedan ne smie pregorjeti
„Niti puštit da u bah udarih
„On ti veli: ovgjeka je s tobom
„Najtužniji od svieh vitezova,
„Štono izpod Prijamova grada
„Boriše se desetero ljeta
„A desetog razoriše grada
„I očini svojoj s' okrenuše
„Al Atinu putem uvriediše
„Te im ona suprotiv uzbuni
„Zle vihore i golemo more;
„Tu im dobra sva pogine vojska,
„Val i vjetar njega ovgje smetne;
„On ti veli: najbrže g' opravi,
„Nije njemu ovgjek osugjeno,
„Da pogine daleko od svojte,
„Nego jeste njemu osugjeno,
„Da ugleda jopet prijatelje
„Biele dvore i očinu zemlju.
Užasni se na glasove take
Najslavnija božica Kalipsa
Brzom rieči na njega navali:
„Ala jeste bogovi opaki
„I tugjega zavidljivci dobra!
„Božicama zašta zavigjate,
„Da očito s čovjekom zalegnu,
„Kojega si za muža izberu?
„Tako njegda rujnoprstoj zori
„Kadano si uze Orijuna
„Zavidiste lakoživi bozi
„Dok ne udre nanj mekanom strielom
„Zlatosedla čista Artemida
„U Ortigji te ga ne ubije;
„I rudici tako Dimitriji
„Jasijunu kada se smilovâ
„Zaljubi ga i uzanj polegne
„Na njivici triždi izoranoj
„Ne da Zevse, da ostade tajno,
„Žarkom munjom njega on umori!
„A sad jopet meni zavigjate,
„Što je sa mnom taj umrli čovjek
„Prem da sam ga sama ja spasila
„Kad kolumbe jedva se držaše
„Pošto Zevse na crnome moru
„Žarkom munjom brzu plav mu skrši,
„Tu izgine sva mu dobra vojska,
„Njega vjetar i vao doćera
„I ja milo primih ga, sahranih,
„Obrekoh se bezsmrtnim ga stvorit
„Cieli život starosti g' oprostit —;
„Ali pošto Zevsinu odluku
„Bog nijedan nikako ne smije
„Nit prekršit niti zabaviti,
„Zdravo bio i srećno išao
„Kud gogj on ga sili i kaže mu,
„Uzburkanim da putuje morem,
„Al ja sama nikud ga ne spravljam
„Nit je meni lagje nit vozara,
„Da ga nose široplećim morem,
„No mu svjeta ne ću uskratiti
„Nit sakriti kako bi mogao
„Zdravo doći do rodne si zemlje.
Veli njojzi glasnik Argubica:
„Ti g' opravi, Zevsin gnjev odvrati,
„Da se na te kivan ne raspali.
To rekavši Argubica odê
A čestita božica Kalipsa
Kad Zevsinu zapovied posluša
K veledušnu pogje Odisiji
I nagje ga da kraj mora sjedi,
Ne će ni oko da se suza progje,
Za povratkom cieli dan tuguje
A vila mu jurve omrzjela;
Pa još obnoć silom u pećini
Uz nju voljnu preko volje leži,
Ali obdan kraj mora na stieni
On se trga, muči se i stenje
Burno more kroza plač razglêda,
Tu ondara uzanj se ustavi
I veli mu božica Kalipsa:
„Nesretniče, ne kukaj mi veće,
„Ne ćeš ovgje mladost da iztrošiš,
„Dobre volje ja te eto puštam
„A ti hajde, dugo drvje sieci,
„Splatu gvožgjem sastavi široku,
„Visoko joj daščaru nasadi,
„Da crnijem odvezeš se morem,
„A ja ću ti potrebu namirit
„Vode, hljeba, crvenike vina,
„Glad od sebe kako da oćeraš
„I haljinu na te ću navući
„I s legja ti poslat dobra vjetra,
„Da se zdravo u očinu vratiš,
„Ako to ti bogovi dopuste,
„Koji bolje znadu i kmetuju.
Preplaši se od takoga zbora
Mnogotrpan božji Odisije
I letuštim odvraća joj riečim:
„Ti zanago božice mi spravljaš
„Nešto drugo a ne moj povratak
„Kad mi veliš, daščarom da brodim

Digitized by Google

„Silne, trudne valove strahoćne,
„Što nesmiju same prebroditi
„Obostrano uglagjene plavi
„Zevsinijem nadarene vjetrom!
„Pro volje ti u brod ja ne idem
„Doklegod se, božice, ne skloniš,
„Da mi veljom zakuneš se kletvom
„Kako n'jedno meni zlo ne spravljaš".
Nasmija se na njegove rieči
Veleslavna božica Kalipsa
Pa rukom ga pogladi i reče:
„Ala ti si zloban i lukavac
„Kada smiješ taku rieč izvući!
„Neka dakle zemlja ovo čuje
„I nad zemljom visoka nebesa
„I pod zemljom sama Stigja voda
„Što 'e najteža i najveća kletva
„Blaženijem svijem bogovima:
„Ja ti sada n'jedno zlo ne spravljam
„Paček ono žudim i svjetujem,
„Što bi sama sebe svjetovala
„Kad bi meni do nesreće bilo
„Pravedna je eto moja misô
„A srdce mi u prsima bije
„Ne gvozdeno nego milosrdno.„
Kak to reče najslavnja božica
Preda njim se lagana uputi
A on za njom božičinim tragom
Do u spilu čovjek i božica.
On zasjede na priestolje ono
S kog ustao bijaše Jermijun
A vila mu jestojsku predstavi
Jelo, piće, čim se hrane ljudi
Pa i sama predanj se posadi
Te odmah joj sluškinje posluže
Amvrosiju i božiji nektar
Pa se maše jezbine gotove
A kad žegju i glad umiriše
Riječ reče božica preslavna:
„Bogorode, Laertovi sine,
„Zar već ideš u očinu zemlju
„K milom domu? na zdravlje ti bilo!
„No da ti je samo prosumnjeti,
„Koje su ti muke osugjene
„Prije nego u očinu stigneš,
„Zanago bi ovgje ti ostao,
„Ove dvore sa mnom počuvao
„I bezsmrtnik sam bi postanuo
„Makar da se uželio jesi
„Svoje žene te se vazdan moriš!
„Ja ne mislim da bi ljepša bila
„Prama meni stasom i uzrastom,
„Ne smie se bezsmrtnim umrli
„Uzporedit tielom i obrazom."
Odvraća joj lukav Odisije:
„Ne srdi se, božice prečasna,
„Ja znam dobro mudru Pinelopku
„I koliko od tebe je hugja
„Veličinom, obrazom i licem,
„Ona bo je umrlica žena
„Ti bezsmrtna i bez starja vila,
„Ipak volim i vazdan se morim
„Doma poći, vigjet dan povratka,
„Pa da jopet koji od bogova
„Crnijem me usprogoni morem
„Sve ću podniet, tvrda mi je duša
„I tako sam dosta pretrpio,
„Borio se morem i ljudima,
„Prek onoga neka i to progje."

(Konac sliedi.)

Rita.

Putne uspomene.

Napisao Edmond Plauchut, preveo T. M.

(Dalje.)

Jedan me dan poslaše moji plačidruzi k da Silvi, misleći, da će od njega dobiti kakve takve odjeće, koje nam je trebalo. Govorah englezki; stadoh mu tumačiti, u kakvoj su mi nevolji drugovi i više mu jadah njihove jade nego li svoje. Za cielo nieste zaboravili toga čovjeka. Vicekonzul bijaše šest stopa u visinu, sied, žut i toli suh, da je izilazio suha trska te trska. Kazivahu, da mu je šestdeset godina, ja bih mu ih bio odmjerio osamdeset. Pružio se na mehkušac od kinezke trske, zievao i do kraja slušao što ja molim; nakon svega toga žalostivo prousti, da nam nikako ne može više učiniti od onoga, što nam je već bio učinio.

— Ja sam bolestan — pronjunjori, žena mi umire — da ste ga vidjeli zievnuti — četrdeset imam duša u kući, i jedno jedino čeljade uma criança ostade mi zdravo od tih groznica, koje sada haraju i pustoše Boa-Vistu.

Da bih na svoje oči vidio, kako nam ne može pomoći, milostivo se dignu, te mi reče, da bacim oko u počivalište. Bila to sóba tik njegove; iz nje slušah, dok se nas dvojica razgovarasmo, žalobne jecaje. — Vidite! — prosbori otvoriv vrata, i to tako, da mu niesi mogao odgovoriti.

Ukipih se, vidjev taj prizor. Na nekoliko rogoza,

Digitized by Google

koje bijahu dar mar sobnim podom porazbacane, ležaše logom do dvanaestero čeljadi bliede i suhe; četiri ili pet gotovo nagih mališa kao da već izdisahu, toli bijahu mršavi. Činilo mi se, da će sve te bolestnike pozobati močvarne groznice, koje ljetimice biesne u tih stranah od srpnja do konca prosinca. Posoblja bje malo: stol, na zidu propelo a povrh propela suha palmova grančica. Posred te sobe stoji ljepota mlada dieva. Jedro joj lice od zdravlja; dugački joj se crni pramovi prosuše niz gola ramena; crnim svojim očima ta mironosnica pita boletnike, što im treba. U koji mah speti tudjinca pri da Silvi, prebaci na ledja 'odug pamučni plašt, a za tim si sakri lice, kako tamo običaju čedne djevojke; vidjeh ju, kako se je uglibila u žalostnu sliku, koja pred nami puče, kao da si ju salio. — Da li ćete mi vjerovati? Dopuštate li, da se može ikoja strast zarinuti u srdce poput mača? Ja sam to izkusio, a moja će vam poviest to dokazati. — Ma da se je i još brže ogrnula bila u svoj plašt, a ja bih joj, bora mi, ipak bio lice zapazio. Od toga mi maha oči ne vidješe nikoga do nje. Zanesen, turoban, kosnut prečuh svaku, što mi vicekonzul bumbaraše u uho, da opravda svoju tvrdost. Izidjoh iz konzulata ne znajuć, ni gdje mi je glava; samo se domišljah razlogu, kako bih do mala opet mogao u tu kuću.

Mornare ubijaše dosada i bezposlica, a da se je kako oslobode, naumiše upriličiti upravo taj dan ples crnim djevojkam otočankam. Skupiše se pod nekom zabataljenom sušom, koja bijaše sa svih strana otvorena vjetrovom. Ništa priprostijega od te svečanosti; stolicami nam bijahu daske na dva kamena; orkestrom dva crnca, koji udarahu crniem rukama o veliki bubanj ili lupkarahu krajevi svojih nokata o tri strune, koje su bile umjetnički potegnute lupinom prepolovljena kokosa; mjesec nam svietljaše; a da bi se imali i čim osladiti, bilo je tu komadića sladorovca u osušenoj misirači. Baroka! Malne na svih plesačica bijaše biela odjeća s rojtami, bile su bosonoge, lica crna poput ebanovine, ali crta pravilnih. Posvakidanje im odievanje nije ipak smiešno; dugačke su na njih modre haljinice i veoma široki canezon, povrh koga prebacuju pamučni plašt. Sve ako su i bile tako odjevene, ipak začaraše momčad Rubensovu, a valja znati, da su momci i njih začarali, jer ples potraje do gluho doba noći. Kad al iznebuške prepoznah crnicu iz konzulata medju bakami, kojih se nekoliko shrpilo te mučeć čučalo i zievalo u plesače. Mahnuh joj, da izidje iz toli ugrijana zraka od težke plesnjave, i za čas, dva, nadjoh se s njom posamke te se požurih upitati ju, kako li je ime onoj, koje se lik neprestance preda mnom vrzao, skrenuo se ovamo, okrenuo se onamo. — Rita, odpovrnu mi. Prokljuvah takodjer, da se je rodila u Porto-Prayi de san-Yago, i da nije ni kći da Salvina, ni rodjakinja njegova.

Sutradan ju opazih, gdje izilazi iz kukavne kolibe, pokrivene suhim palmovim granjem; ta je koliba bila hram. Licem joj se pomiluju plemenite crte evropskih lica; visoka je i vitka a lagacki njen krok dozva mi u pamet kročenje žena Jevrejkinja. Vrlo me obneveselje, što je mrke kože. Od kuda je ta žena, kojega je roda, kojega li plemena? Njena ramena, vrat, ledja, sve to svjetlomrče poput mjedi florentinske. Na njoj ima i zlata. Sulamita u pjesmi pjesama bila je negdje toli liepa; kao što ta, koju je Salomun bio nazvao najljepšom krasoticom, mogla bi i Rita reći: „Ja sam crna, ali miljušna..., Ne budi ti žao, gdje sam crna, sunce se u me zagledalo.“

Vi mogaste krenuti u domovinu, a ja vas sumah ostaviti, samo da se oženim s Ritom; te ja sutradan opet k vicekonzulu da Silvi. Kako sam bjeloput — a to je svojstvo, za koje još niesam posumnjao, da je bez povlastica — nije me smio odviše kiselo primiti; po svom običaju dočeka me ravnodušice, ne misleći, da je u tom posjetu šta znatna, ne pogadjajuć razloga, koji me k njemu vodi. Ja željah samo jednu: govoriti mu ob onoj, koju ljubljah te čuti što li će on na to, a za tim mu odkriti svoju ljubav čim dodje vesela sgoda. U čudu se nadjoh gdje me vicekonzul nekako pomno motri, a ne vidi u mojih očiju, ne vidi u mom zabunjenom vladanju onoga, česa bijah pun puncat, te se dovija, što željom od njega želim. Svom srećom budne mi slučaj na ruku. Dozlogrdjeh mu molbom, da bi pomogao nekomu od naših biednih mornara te mi surovo i hrapavo odreza, da se u napredak obraćam na Ritu, kada mi što slična uztreba, da jedina Rita znade, kako se komu može pomoći, da joj je on predao, odkako je obolio, svu svoju vlast i da će odobriti sve, kako se nas dvoje dogovorimo. — Rita? — rekoh mu nekako čudimice, je li to upravo ona mlada djevojka, koju vidjeh jučer gdje tetoši oko vaših bolestnika?

— Jest.

— Ali ja slabo umiem portugalski, pa se bojim, da me ne bude razumjela, budem li joj što rekao, govoreć kao i s vami, englezki.

— Umirite se. Amerikanci dolaze ljetimice na Boa-vistu po sô i kozju kožu, i kako tada s njimi imamo posla, uputismo se svi na otoku u njihov jezik. Narav nas je, istina, ucrnjela, ali nam je to nadomjestila, davši nam dar jezika.

— Gospodine vicekonzule, znade li tko na otoku francezki?

— Nitko, pače ne ima ni francezkoga vicekonzula na Boa-Visti.

Pomisao, koju držah veoma sretnom munu mi mozgom. Hoće li vam se taj jezik učiti od mene?

Gdje bi stari gorila naučio francezki? Prodjite se toga. Vi biste mogli sutra odploviti — što vam i želim — a zar mi je sile trti si glavu poslom, koga i onako niesam vrstan svladati... Ne biste li vi hćeli ostati na

Digitized by Google

kapvertskom arhipelagu učiteljujući? Ni ne doustiv toga žalobito se nasmieši, a kosti mu se i brada potresu, kako vjetar zna potresti kestenom. Biti ćete siguran, da ne ćete imati takmaca... a kada poumru svi otočani, ne će biti ni jednoga učenika.

— A zašto ne bih? — odvratih mu, ne davši se zaplesti pustimi ponudami, misleći osbiljno, kako li ću se sam hraniti i od zla braniti.

Vicekonzul ni crne ni biele; zapali bahijsku smotku, a sve me mjereć od glave do pete i nekako se može biti čudeć; a imao se i čemu čuditi, ta nije li imao pred sobom ludu? Samo mi bje očito, da me ne sokoli u mom naumljaju. A to bi u ostalom bio zločin. Mene je doduše mogla ominuti pošast one dobe, ali za osam mjeseci imale su se vratiti kiše a s njimi i groznice, a s groznicami učestati svakojake boli. Ako si Europljanin, te si slučajno sasma privikao na blagi zrak europski, svakako će pogiblj biti po te većom, nego li po one, koji su ovdje rodjeni, te koji izčekomce čekaju ranu smrt. Koji li je neodoljivi vez, što ne da stanovnikom ostaviti tu zemlju bez drveća, bez cvieća; gdje sunce sja, ali iza njeg smrt klica, a svuda drugdje, gdje to blago, bože svietlo sija, klica život, klica zelen, livade i hladovite šume? A kakov je imao biti moj život u napredak, ostanem li pri svom naumu? Kako sam bio odieljen od Europe već od davna, ne mogah se nadati, da ću išta dočuti o svojih i o domovini osim ako ne doplovi koja američka ladja po kukavne proizvode ovoga otoka, ili ako ne hiti bura koga neizkusnoga kapetana ob iste one grebene, o kojih se je razbio Rubens.

— Koga ste se biesa zamislili? zabumbara stari konzul. Idite i nadjite Ritu.

Ja odoh; niti me je uzlovoljila surovost da Silvina, niti loše nade, koje mi duh saleće; ne bih bio ućutio sladosti milka, kada bi mi i to mogl o srdcem potresti. Ne mišljah više ni na šta ina, do li na onu divotnicu, koju vidjeh jučer; ja sam dotle, mišljah, živ životom, dok me Rita ljubi; ne imadjah druge cielji, do li spojiti njezinu sudbinu sa svojom. Sve su sgrade u ovom archipelagu zidane à la moresque t. j. posred stana im je širok četverougli prostor, koji je obkoljen zidovi sgrade i okružen drvenim hodnikom, a taj je uploške visok koliko i prvi sprat. Vrata salona, jedaće i spavaće sobe otvaraju se na shodu, kojim gotovo neprestance domaćine trče; tuj žene danju rade, tuj se pod veće kriepe svježim zrakom, a djeca gola kao od majke rodjena leže po rogozinah igrajuć se po ciele ure. Ukućani i robovi — valja znati, da je ovih vrlo mnogo u portugalskih naselbinah — živu raztrkani u prizemlju s konji, sa psi i s drugimi kućnimi životinjami. A što su kuće urodjenika, te ne imaju više od jednoga sprata; izvana su japnom pobieljene; hoćeš li vidjeti što je nevolja, a ti zaviri u njih. Kako je temperatura jednako visoka spavaju na progaženu tlu, ogrnuv se vunenim pokrovom izradjenim na obali afrikanskoj. Obitelji, koje živu u jednospratnih kućah, većinom su stari crnci, pooslobodjeni robovi. U gdjekojoj kućarici čudom ćeš se začuditi, kada ti oči zamaknu na piano, na elegantno posoblje, na evropsku odjeću, na liepo vino i na još po koju dragocienost; to je nevjerno more izbacalo na žal ovoga otoka, pri kom se toli često krše brodovi. Vidiš li u koje crnice dijamant, gdje blista na crnu joj prstu, a ono mi znaj, da ga je skinula s prsta kojemu utopljeniku; komu ga nije mogla uput skinuti, a ona si ga je liepo neokljevce odpilila. Da ne ima ribarenja, koje je uploške vrlo obilato, i da ne ima toga poizbacanoga blaga, ne bi može biti ni cigle duše bilo na Boa-Visti.

Zatekoh Ritu, gdje dieli gladnim kozam svježe lišće kukuruzovo, našla se tuj i crnica čučeć, koju sam jučer izpitkivao. U koji me mah spazi, skoči k meni, uhvati mi ruke te ih pritisnu na svoje nepodobne ustne, kako je ondje robska navada. Porumenjeh do ušiju, videć gdje mi se tako klanja sirota žena i gdje me je prepoznala. — Gdje si se ti, Nora, upoznala s tim tudjincem? upitat će ju gospodarica.

Prečuh tiho šaputanje crničino, ali govoraše toli okretno i toli prevraćaše očima pogledajuć na me, da sam mogao biti siguran, da je o svem obaviestila svoju gospodaricu, što smo nas dvoje sinoć govorili. Rita me dugo motraše; pogled joj bio grčevit, začudjen, gotovo upitljiv. Ja se od čuda kamenjah. Upita me, što je dobra, a ja nekoliko časaka ni da bi riečce. — Da, Silva me je uvjerio, — smogoh napokon, da ćete drage volje sve nas njegovati, nas biedne nasadjenike, a ponajpače jednoga, koga onomadne saleće groznice; ta vi njegujete sve ukućane ovoga doma i svim vi sestrujete.

— Srdcem i dušom rada, odpovrnu mi ona priprosto.

Zatim se odmah dignu i odvede me Norom praćena u malu izbicu, gdje je nesumnjimice gotovila ljekove. Znala je, česa li treba postradalu mornaru; zajedno priedjosmo kućom, ne bi li se na što na to namjerili, što bi po Europejca nasadjenika prekoristno bilo a stanovniku Boe-Viste ne vriedi ni pare. Kad al iznebuške reče djevojka: — Da li vam je sve to povladio vicekonzul, te možete u mene tražiti što vam treba?

— Svakako. Sve je vicekonzulu pravo, što vi činite, tek vam poručuje, kad ste već toli darežljiva, da radi nas ne razkopate ciele kuće.

Nasmieši se tiho, porugljivice se nasmieši, te milo prosbori: — Koli šte vi liep, sve ću vam učiniti, koliko iole mogu.

— Ja ne tražim ničesa za se, a ponajmanje da me odlikujete. Ni na što se ne tužim, ni za što vas ne molim... Ali dà, Rito, dozvolite mi biti vidokom svih dobrih diela, što ih vi ovdje činite. Nadobite mi tu milost, i evo vam moje vjere tvrde, da mi nikada ne će biti

Digitized by Google

lakše boriti se s neimaštinom, boriti se s nevoljom i dosadom nego li vas gledajući.

— A zašto da me gledite? upita me zabunjeno i prostoumice se učudiv, kao da tobože ne razumie, koliko li vriedi po me moja prošnja. Tiem si ne promieniste brašna maniočkoga ni kukuruze, koje vam je jesti, u bieli kruh; niti si promieniste vode bljutavice u vodu bistricu. Ljubi li vam se ipak gledati nevolje ovoga doma, te si tako mislite vrieme prikratiti, a vi dolazite, pravo mi je. U mene je nekoliko dobrih engleskih i portugalskih knjiga; hoćete li ih? Vi ne ćete valjda dugo boraviti na otoku; ali bili dugo kako bili, ele ja ću biti sretna u čem li vam pomognem, te vam nevolje budu lakše.

Ja kao da umom šenuh, skočih pa ljubi te ljubi ručice divnomu stvoretu; ona govoreći, bacaše udilj suzne oči spram nebu, baš kao da mi hćede reći, gdje li mi valja tražiti pomoći u onom, u čem bi mi mogla poslužiti. Oćućeh, kako mi se suze odronjuju, oćućeh, kako sam joj gotov izpovidjeti, što u meni gori. Ali se ipak uzpregoh, jer mi se činjaše bezumnim, kako bi Rita mogla vjerovati, da ju ja ljubim onako sam od sebe. Pošto pretrča cieli stan, pošto uze knjige i što joj je trebalo za moje drugove, hćedoh joj još jednom reći, da ju ljubim; ama glas mi umuknu na ustnicah, a pogled, kojim me mlada ženica glednu naglo me ostaviv, svjedočaše, da ona znade za sva mi čuvstva. Ali je taj pogled bio toli leden i toli navalice hićen, da sam od da Silve otišao plačuć kao diete.

Sve do onoga dana, kada vi podjoste, dolažah u konzulovu kuću smiono i drzko, kakvi već jesu ljudi moje dobe. Budući, da sam mogao doći istom poslije podne, sjedoh na pržinu do sinjega mora, te čekah željene ure. Ne bojte se, da se niesam tako posadio, kako bi lakše pozirao u stanak moje dike. Samo bi na koj tren pogledao u valovlje, koje mi se lomljaše pod nogama, a onda bih opet gvirio u njezin stan; slušah, kako talasi huče, kada tresnu o obalu, pa kao da čuh jeku pomiešanu tužnjavom, jecanjem i gnjevom, česa mi je svega srdce bilo puno puncato. Ta zar niesam imao razloga biti nesretan? Rita se dovila, da ju ljubim, ali njezin pogledjaj bijaše onaj, koji i prije. Po sto puti ju hćedoh upitati, čemu li sam joj nedrag, po sto puti bi mi izmakla. Naumih, kud puklo, da puklo, sve izpripoviedati da Silvi, nadajuć se, da će me štititi ili barem práviti; kad al vidjeh jedra Funchalova, a vi dolazite sa San-Yaga.

Kako prokljuvah, da ste došli odvesti nas u Evropu, a ja trči konzulu. Trebalo je već jednom znati, ne časiv ni cigloga časa, ne prieči li štogod, da ja i Rita budemo svoji. Budem li se mogao dobru ponadati, namislih, pustit vas ploviti u Europu i bez mene, u ime božje; doznam li za protivno, naumih što prije na brod i ljubav svoju zakopati u zaborav.

Čim Rita čuknu škripu moga koracanja tankimi daskami, vidjeh ju, gdje mi trči u susret. Začudih se, a imadjah i zašto, pošto zamietih, kako joj liepim licem titra ona ne rečena ljubkost, koje me je toli osvojila, kada ju prvi put vidjeh. — Poznata mi je, reče, dobra viest, netom se baš zahvalih djevici nebeskoj, gdje vam je nadobila, te ćete sutra put Europe.

Ja kao stiena. Mislite li, kliknuh, da sam sretan, što odlazim?

— Pa kako da ne budete sretan. Što li sve liepa i divna ne govore za vaše krajeve. Tvrde mi, da su tamo sve žene biele i slobodne. Koli je negdje blaženo stanovati u takovoj zemlji! Ali ne zamjerite ipak ništa našemu otoku, kada kući dodjete; — tu je nekoliko sirota, ali dočekljivih. Namjeri li vas kadgodj namjera te opet mornarom dodjete na otok naš, a vi nas dodjite pohoditi. Uvjerena sam, da će vam da Silva od veselja prijateljski opet stisnuti ruku.

— Što je meni do da Silve? Da li ćete se vi, Rito, poveseljeti momu dolazku?

— Dakako, dakako... to vam sada mogu reći, kada odlazite,... ali mi se čini, pristavi turobno, budete li izbivali godine i godine, može biti me ovdje više ne zadesiste. Groznice me ne će za uviek poštedjeti. A bude li tako, obećajte mi, da ćete koraknuti na groblje u onu sivkastu pješčaru, gdje me budu zakopali.

— Kraju takva misao, Rito; vi ćete za me življeti, kao što i ja za vas mislim življeti. Ja ne odlazim, ja vas ljubim; razumiete li me? Bude li vam s voljom, bit ćete mi ženom. I to sutra, kada otidju moji drugovi, moliti ću da Silvu za vašu ruku.

— Ja da vam budem ženom? Viknu mladica nekako strašno; ta to ne može biti!

— Ne može, veliki bože, a za što?

— Ne znate li vi, tko sam ja?... Putujte u ime božje! ne izpitkujte me, mi se ne možemo uzeti.

Upropastih se. Hćedoh nastaviti razgovor, a ona grozno jecaše, i sve da sam ju čvrsto držao, uteče mi ostaviv me sama, i kao gromom ošinuta. Ne znam, koli sam dugo ostao tako zabezeknut, kad al me prenu žalostiv i bolan glas, koji mrmoraše portugalski: Que faz ahi, o senhor? (Što radite tu, gospodine?)

Bila je to stara crnica Nora, koju vidjevah kraj Rite. Napisah brže bolje olovcetom nekoliko rieči na komadić papira, te ju umolih, da to odnese svojoj gospodarici. Rita no ama,... (Rita nije gospodarica) odpovrnu mi. — Pogledah ju biesno, razjareno i bio bih ju udario, da nije bila žena. — Oh! uzdahnu žalostna lica, kao da se srdi, gdje sam ju zlo razumio, eu sou humilde criada (pokorna sam služavka). Radi Rite se ne dostajem ukora ni batine.

— Dakle joj odnesi ovo, ako ju ljubiš, ali ne predaji nikomu toga papirića do li njoj samoj... Zakuni mi se!

Digitized by Google

Nora se prekrsti i zakle, kako ja htjedoh. U pismu je bilo: „Rito, ja ne odlazim. Ostati ću, te ću vas snubiti i svladjivati prepone, koje bi se protivile našim naumljajem. Tako vam imena božjega, ne prokažite nikomu te tajne do sutra. Kristijan."

Rekao sam vam, prije nego će umaći Funchal iza vidokruga, kako mi puče pred očima čitava nevolja bez izlazka, u koju sâm trgnuh. Čim brod zaminu, valjalo mi odmah k da Silvi; ali kako ću predanj? kako li ću izpričati čudnovati svoj boravljaj na Boa-Visti. Stanem li mu govoriti kako je bjeloputnik prevolio crnici, ne ću li tiem gnjev u njem užditi? Kažem li mu, da je ta miljenica Rita, koju sam namislio uzeti, ne će li tiem provaliti grozno neprijateljstvo? Ta to je oteti tvrdu starcu njegovo blago, dušu njegova doma, angjela čuvara njegovih bolestnika, ženu, kojoj je bilo majkovati njegovoj sirotčadi, pošto pravu majku ne davno izgubiše. Niesam smio ni na čas zaboraviti, da je da Silva vicekonzul i da me je vlastan zatvoriti, i držati me u tamnici, dok dodje koji brod; tomu je čovjeku trebalo samo riečcu, te bi me zapovjednik kojega ratnoga broda englezkoga odveo u Evropu i predao me oblasti kao odbjeglicu od zastave, pod kojom u more zaplovih. Tu je svakako trebalo raditi vrlo oprezno. Da vam kažem, kako sam napokon sve misli na jednu smislio: ne ću dati ma i malo da posumnja da Silva, što li mi je u srdcu; neka me drži mladim vjetrogonjom, potukačem, a ja ću već ponizno i preponizno gledati steći pouzdatljivost onoga, u čijih ruku bijaše Rita; gledati ću ući mu u volju te mu pomagati, da se domogne vlasti do Amerike i tako mišljah, da ću mu biti desnom rukom, te mi ne će moći ništa odbiti. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Narodno pripoviedanje.

Napisao profesor Ivan Radetić.

(Konac.)

Prva je tako zvana aleksandrida; to je roman veoma fantastičan, izkićen, o životu, veličini, hrabrosti i mudrosti Aleksandra velikoga, macedonskoga kralja. Putem grčke i latinske književnosti priedje ova pripoviedka u sve literature iztočnih i zapadnih naroda sredovječne Europe. Najstariji lat. prievod jest od nekoga Julije Valerije. U 10. v. donese archipresbiter Leo grčki tekst iz Carigrada u Napulj (912—944), i odtud se razširi po zapadnoj Evropi. U francezki jez. prevede ju svećenik Alberich Besanconski; po ovom izradjen je njemački prievod od popa Lambrechta. U 12. v. sastavi život Aleksandra latinskim jezikom u stihovih neki Philippus Gualther ab Jusulis de Castellione, odkud je spisana Aleksandrina češka. Koji je prvi grčki tekst sastavio, to se ne zna. Nagadjalo se sad na ovoga sad na onoga, nu ponajviše misli se na nekog pseudo-Kalistena i to zato, jer je Kalisten (r. oko 360—328 pr. kr.), koji je pratio Aleksandra u Indiju, mnoga historična djela napisao, pa zato se misli, da je i ovo.

Medju slovenskimi narodi ima mnogo životopisa Aleksandra velikoga, koji se svi diele na dvie polovice: jedni udjoše u literature slovenske preko njemačkog ili latinskog zapada — to je aleksandrida češka i poljska: — drugi neposredno iz teksta grčkoga, to je prievod južnoslovenski, koji je svakako u početku naše književnosti morao već gotov biti. Njegovi priepisi dopiru ća do 18. vieka, i to kao tekstovi roda srbskoga i ruskoga. U našoj književnosti imademo dvoju aleksandridu; jednu crkvenu, a drugu narodnu tako zvanu rudničku nalazeću se u knjižnici kneza Lobkovica. Ova je pisana bosanskom ćirilicom, a staročakavskim narječjem; što je dokaz, da se domovina ovoga teksta ima tražiti negdje u Dalmaciji ili zapadnoj Bosni.

Druga je pripoviedka takodjer s historičnom osnovom „o trojanskom ratu". Što se o tom srednjem vieku po Europi pripoviedalo, ne bijaše uzeto iz klasičnih pjesama Homirovih ili Virgilijevih, već iz nekakova pseudo-Dareta i pseudo-Diktysa. To su dvie apokrifne pripoviedke, koje su u srednjem vieku vrlo mnogo čitali i mnogo iz njih crpili. Ova pripoviedka istina nije tako fantastični izkićena kao ona o Aleksandru, niti se je možda ikada narodnoga pričanja dojmila; ali da je i ona priedmetom književnosti bila, o tom ne ima ni dvojbe. Medju ostalim dolazi ona i u nekom glagolskom sborniku, gdje je po svoj prilici s latinskoga prevedena. Pisana je narječjem čakavskim kao i ona prva.

Kao što je našemu narodu poznat Aleksandro, tako znade on i mnogo pripoviedati o rimskom caru Konstantinu, Dioklecijanu i Trojanu, prem se ne može znati, da li su književnim putem ova imena do naroda doprla. Za cara Konstantina imade nar. pjesma u Vukovoj sbirci II. br. 18. „kako je našao častne krste; nu taj priedmet dolazi vrlo često i u starih rukopisih. Kad su Slaveni na jug došli i naselili one zemlje, kuda se je nekoč protezala silna vlast Aleksandra velikoga i Konstantina, prigrliše imena ovih junaka u narodno spominjanje. Ne ima sumnje, da se u prvo doba o njih mnogo pjevalo po narodu, ali užasna turska katastrofa potamni, do slabih preostavših tragova, i uspomenu i pjesme predidućih vremena. Zanimivo je, što stari srbski ljetopisi cara Konstantina upravo u rodbinsku svezu dovode s Nemanjom, te kažu, da je bio pradjed njegov. Isto tako spominje se naš narod i careva rimskih Dioklecijana i Trajana. O prvom kaže Vuk

Digitized by Google

u svojem rječniku: „U Crnoj-gori i onuda po okolini pripovieda se, da je car Dukljan u viru pod veziroviem mostom svezan u sindjir, koji jednako glodje, i u oči božića taman da ga preglodje i sviet da uželi, a ciganin svaki po jednom udari maljem u nakovanj te ga pritvrde.“ O drugom pako veli: „Pripovieda se, da je bio nekakav kralj Trojan, koji je svaku noć išao u Sriem te ljubio nekakvu ženu ili djevojku; za to je išao noću što danju nije smio od sunca, da se ne raztopi. Kad bi došao svojoj ljubaznici, potakli bi konjem zob, pa kad bi konji zob pozobali, i pietli zapjevali, on bi pošao natrag i do sunca bi došao u svoj grad. Jednom muž ili brat njegove ljubaznice povadi sviem pietlima jezike, da ne mogu pjevati, a konjma u zobnice naspe pijesak. Kad se kralju učini, da bi već bilo vrieme ići, a pietli još ne pjevaju, on zapita svojega slugu, jesu li konji pozobali zob, a sluga mu odgovori, da niesu još (jer je samo pipao rukama odozdo), i tako se zadnevi; kad već vidi, što je, on uzjaše na konja, pa pobjegne k svojemu gradu, ali ga u putu stigne sunce; onda on brže bolje sjaše s konja, pa uteče pod plast i sakrije se od sunca; ali njegovom nesrećom naidju goveda, te razvuku plast, i ondje ga sunce raztopi“.

Ako se s ovimi sravne jošte i nar. prip. u Vuka br. 40. i nar. pj. II. 17., po kojoj car Dukljan skače u duboko more, da bi izvadio jabuku sv. Jovana, onda nar. prip. br. 39., po kojoj su u cara Trojana kozje uši itd., to se onda vidi, da je ovdje narod na historične osobe prenio mitologične motive, po kojih izlazi na vidjelo nekakav zao duh, koji bojeći se svjetla živi u tmini i krijući se po svietu, hoda poput naših vukodlaka ili crnih elfa u germanskom narodu.

Priča o caru Sinogripu ili o njegovu ministru premudromu Arkiru dolazi u arabskoj sbirci 1001 noć. U našoj književnoj poviesti nalazi se u glag. i ciril. rukopisu, što ga izda Jagić u „Prilozih“. Smisao je priči taj, kako se dvojica natječu u mudrosti: jedan stavlja mudra pitanja, a drugi još mudrije odgovara. Osobito je u tom mudar Akir. On mjesto cara svoga odgovara na sve zadatke i zagonetke egipatskog Faraona. Najznatniji je zadatak Faraonov, da mu sagradi dvorove, koji niesu ni na nebu ni na zemlji (sr. isti motiv u našoj narodnoj prip. „čardak ni na nebu ni na zemlji“). Mudro se dosjetiv premudri Arkir, kako će Farauna na ruglo staviti: on uvježba dva noja, da ponesu dva dječaka u vis, koji kad se digoše visoko, povikaše onim dolje: „nosite nam kamenja; umah ćemo početi graditi, samo još na to čekamo.“

Priča o prekrasnom Deogeniju ima karakter narodno-kršćansko-bizantinskoga eposa, kojim se slavi borba imedju pravovjernih Grka i krivovjernih Saracena. I ova priča morala je dosta rano iz grčkoga originala u slovjenski prievod ući, premda se slovjenski tekst osim u kasnu priepisu ruskom dosada nije našao. Sadržaj ove priče jest sliedeći: U neke pobožne carice (grčke) bila tri sina i jedna kći; u posljednju zaljubi se neki arabski car Amir, te ju silom odvede. Na to mati pošalje svoja tri sina, da joj kćer potraže i natrag dovedu. Po običnom pripoviedanju bijaše najmladji brat, koj je cara svladao i sestru odveo. Car ne mogavši odoljeti njenoj ljepoti, dade se krstiti, te se vjenča s njom; Iz toga braka rodi se krasni Deogenij, koji je za čudo brzo rasto i silnim junačinom postao, tako, da je mnoge neprijatelje svladao. Medju ostalim pobiedio je Stratiga, te se sa njegovom kćeri vjenčao.

Vrlo popularno i poznato djelo po Europi u srednjem vieku bijaše bizantinsko-kršćanski roman Barlaam i Josafat, koji je iz grčkoga originala i u naš stariji jezik preveden, te se nalazi u rukopisu 16. vieka. Smisao ove pripoviedke jest taj, da mudri pustinjak Barlaam želi u kršćanskoj vjeri poučiti indijskoga carevića Josafata, kojemu se bješe najavio trgovcem, koji nosi dragi kamen na prodaju, da tim lakše dobie pristup do njegove palače, u kojoj ga je otac zatvorena držao. Da bi mu dakle pojedine nauke što razgovjetnije protumačio, služi se radi prispodobe svakojakimi pričami, iž kojih je mogao crpiti shodan moral. Osim pomenutih priča imade još i drugih, koje su amo tamo po knjižnicah u raznih rukopisih sadržane, i koje jugoslavenska akademija polagano na vidik iznaša. Medju ostalimi vriedno je napomenuti, jošte jednu priču pod naslovom: vidunija Tundala (visio Tundali), koja je u zapadnoj Europi u 12. v. latinskim jezikom napisana, a sadržaj joj je, kako je neki vitez irski Tondal vidio muke u paklu i radosti u raju. Ovu pripoviedku imademo prevedenu na narodni naš jezik u rukopisu 16. v. pod naslovom „vrtal Petra Lucića“ itd.

Iztaknuvši ovako sve one priče, koje su iz raznih literatura potekle i na toliko se pučke tradicije dojmile, da su pojedini motivi iz toga narodu u pameti ostali, preostaje jošte, da konačno kažemo, kako je i obratno bilo, t. j., kako su pojedini motivi iz tradicije narodnje put i u knjigu prokrčili.

Ovaj proces nigdje se lakše ne opaža kao u proizvodih sredovječne tako zvane apokrifne književnosti. Ovo nije drugo, već lažne knjige, koje su nastale u ono doba, kada su narodni vjerozakonski sustavi propašću prednjoazijskih država izgubili svoj samostalni značaj, te se razplinuli u mjeri raznolikih mitologičnih predstava, tako, da su sve znatnije osobe sv. pisma preobražene te istovjetne mitologijskimi osobami postale. Motivi dakle bijahu uzeti iz biblije, te s jedne strane fantastično izkićeni, a s druge strane da budu prostomu puku pristupniji, narodnimi reminiscencijami ponajviše mitičnoga i etičnoga sadržaja izprepleteni. Ovako se nauka krsćanska poganštini više primakla i narod se lakše od nje odvraćati mogao. Sve su to različite vje-

Digitized by Google

rozakonske sljedbe znale uvažiti, a medju ovimi se ponajviše odlikovahu bugarski bogomili. Što današnji dan imenom socijalnih demokrata razumievamo, to bijaše u srednjem vieku sekta bogomilska, koja je nastala u Bugarskoj za vladanja Petra od 927. do 968. godine. Ova je sekta odricala svu hierarhiju, odricala je i sva načela družtvenog uredjaja, koji onda bijaše u životu. Ona je učila ljude, da ne slušaju vlastelu, huljila je bogate i korila boljare, proglašivala za bogomrzke one, koji rade caru, a nagovarala kmetove, da ne rade svojim gospodarom. Ona je odsudjivala ženitbu, jedenje mesa i svega, što od životinja postaje, kao mlieko, jaja, sir itd.; odbacivala je stari zavjet izuzam psalme, nije poštovala ikone, niti je imala crkve; držala je, da je od boga samo ono, što je dobro i duhovno, a sve zemaljsko i vidljivo da je od djavola. Nadalje nije vjerovala u kršćenje, niti u častni krst, niti u potonje uskrsnuće tiela, a od svetog pisma najviše je štovala novi zakon.

Ivan pl. Zajc.

Ova kriva vjera, da se što lakše u puk prenese, bude privezana narodnim predavanjem i praznovjerjem. Zato već i bugarski pisac Kozma, koji je živio u 10. vieku, prigovara bogomilom, da oni zabacivši predavanje crkve „spljetaju neke basne“ za podkrepu svoje nauke. I sbilja u narodnoj bugarskoj skazki sačuvala se jedna pučka pripoviest „o stvorenju svieta“, koja je iz apokrifa potekla i koja kao što nam Rački u Radu ak. knj. X. str. 252, priobćio, ovako glasi: „U početku ne bijaše ljudi niti zemlje; svuda bijaše voda; bijaše sam bog i djavol, koji su živjeli svuda zajedno“. Ovdje se dakle izrazuje nauka bogomilska o dvih vječnih počelih, dobra i zla. Taj se dualizam izrazuje i u stvaranju svieta, jer ako i jest ovo potaknuto bogom, koj da je jednom kazao djavolu: „ded stvorimo sviet i ljude“, to je i djavol sudjelovao kod stvaranja, jer je on uronivši pod vodu iznio malo zemlje. Ali i ovdje se izrazuje opreka medju dobrim i zlim počelom, po što djavol dva puta ne htjede uroniv reći: „božjom i mojom silom“ kako mu bog kaza, nego „mojom i božjom silom“. „Ovu zemlju stavi bog nad vodu i učini komad zemlje“; ali to se djavlu dalo na žao, te lukavo nagovori boga neka se legnu spavati, a zamisli tada boga u vodu baciti. Bog se pričini kano da spava, djavol ga nosi prama vodi na tri strane, ali svagdje zemlja narasla; jer je tiem hodom djavo križ učinio i zemlju bogom blagoslovio. Djavol razljućen otide; tada stvori bog angjele, a vrag jarca. Bog pošalje angjela „vojna“ k djavolu; ovaj dojaše na jarcu, ali izsmijan od angjela odmah odbjegne čudeći se, kako se bog ne može domisliti, da križem preprieči množanje zemlje, radi čega bio ga na sviet pozvao. Svagdje se dakle izrazuje dualistična misao o suparnosti obiju počela. Bog stvori doduše čovjeka od blata; ali ljudi počeše veoma umirati, na štobog zovne djavla, da u družtvu živi. Djavo se skloni pod uvjetom, da mrtvi budu njemu a živi bogu. Taj je savez izmedju boga i djavla trajao četiri tisuće godina t. j. tečajem staroga zavjeta. Nu pošto je djavlu više ljudi no bogu u dio padalo, posavjetova se bog kod Abrama, Mojsije i Josipa, kako bi onaj savez prekinuo.

Digitized by Google

Napokon sam djavo očitova, da bog ne može onoga saveza prekršiti, ali da može njegov sin, ako samo učini, da se rodi od nekoga duha a ne kano što se drugi ljudi radjaju". Tako je bilo; bog učini kitu od bosiljka, legne se, metnuv si ju pod pazuho, saželi, da „se sin rodi od duha božjega"; posla ovu kitu po angjelu Gabrielu „blagočestivoj Mariji, sestri Jordanovoj", koja pomirisav kitu zanese; „ali ne rodi običnim načinom, jer se Isukrst rodi od duha božjega" i izadje kroz rupu, koju je Jordan bio sulicom učinio nad sisom svoje sestre. U toj dakle pripoviedki prolazi nebesko tielo sina božjega kroz prsa, mjesto kroz ušesa Marije. Sada se zametne boj izmedju Isukrsta i djavla; a ovaj, videći kako se razpada onaj savez učinjen s bogom, zavede Židove, da ubiju Isukrsta".

Franjo Ž. Koch-Kuhač.

U takove su pripoviedke umjeli bogomili odjenuti svoju nauku, te ju pristupnom učiniti. Naravska je stvar, da je ova nauka prostomu puku prijala, te oda svuda pristaša dobivala; a to je i uzrok, što je ona dnevice rasla, te se i preko granica bugarskih medju srbski i hrvatski narod razplodila; paće poznato je, da je u 12. i 13. vieku našla veliku zaštitu kod istih banova bosanskih, te je znameniti Kulin ban sa cielom obitelju i sa 10.000 kršćana novu ovu vjeru prigrlio. Kao što su dakle Bugari sjevero-zapadnoj svojoj braći naime Hrvatom i Srbom pravu književnost Simeunove dobe izručili, tako su i drugu baštinu na nje prenieli; a to je heresija bogomilska i tim u savezu stojeća literatura, koja se je onda po narodu širiti počela. Kakve su sve knjige bogomili pojedince imali, to se pravo ne može dokazati, jer su te knjige tečajem vremena buduć nevaljane uništene. Nu novijim iztraživanjem ipak je dokazano, da je već u 10. i 12. vieku uza strogo crkvenu i pravovjernu književnost razvila se još neka druga krivovjerna iliti heretična književnost bugarska. To ne bijahu samo prave heretične bogomilske knjige, u kojih bi se razlagala načela njihove nauke; nego kako je nauci bogomilskoj u prilog išlo, bijahu na starobugarski jezik prevedene lažne knjige, kojim su motivi, kao što je već rečeno, po najviše iz biblije izvadjeni.

Na čelu ove sljedbe stojaše pop Jeremija inače ozvan Bogomil, od kojeg sljedba i ime nosi. Kao što su nam novija iztraživanja na vidik izniela, pisao je pop Jeremija mnoge legendarne priče o životu Isukrsta, Bogorodice i angjela itd.; a to sve je pomiešano sa narodnimi gatkami o nekakvih tresavicah i nežitih. To bijahu stvorovi hude naravi poput naših vještica i vukodlaka. Tresavice nam predstavljaju u živoj slici po jednu nevolju, koja napada na čovjeka; ele Jeremija umiešav situacije biblične načini ih kćermi Irudovimi, od kojih danas još živi narodno pričanje u Ruskoj pod imenom lihoradka, a po svoj prilici bit će tomu traga i u našeg naroda, jer je rieč tresavica dosta poznata. O nežitih čuva se uspomena u nekom rukopisu srbskoga roda, gdje se pripovieda, kako zli duh nežit dolazi u sukob s dobrom silom (kršćanskom), koja ga konačno svlada i upropašćuje. — „U tom, veli Jagić (hist. knj. str. 85), sačuvan je neki ma i neznatni trag narodnoga vjerovanja, koje je u staro doba podjedno i sadr-

Digitized by Google

žinom narodne poezije. Mi vidimo u tome nov dokaz, kako se je bogomilstvo vješto umjelo posluživati narodnimi elementi, da tim jače narod k svojoj nauci privuče.“

Pa i sbilja kako su bogomili elemente narodnoga vjerovanja znali pomiešati s kršćanskom naukom, pokazuju mnoge biblične priče, koje su iz početka sastavljene po grčkoj apokrifnoj književnosti, a kašnje su u bugarski, a preko njega u naš narod ušle kao narodno pričanje. Tako se n. pr. u pogodinskom nomokanonu iz 14. vieka, u kojem se napominju sva apokrifna djela popa Jeremije, medju ostalim nalazi i priča o Solomoni cesari i o kitovrase (kentaur) basni i koštuni. To je krug priča o kralju Salamunu, koji je i našem narodu dobro poznat. Narodne pripoviedke u Vukovoj sbirci br. 42. jedna gobela u kao, a druga iz kala i br. 41. djevojka, udovica i puštenica, u kojih se ime Salamunovo napominje stoje bezdvojbeno s tim u savezu, te se ne može ni misliti drugčije, van da su iz apokrifne književnosti u narodno predavanje ušle. — Medju omiljelimi motivi našega pobožnog narodnog pričanja spada pohod pravednika u pakao i ogledanje raznih paklenih muka. Već je gore napomenuta priča o irskom kralju Tundalu, koja je iz zapadne Evrope i u našu literaturu došla. Nu puno je važnije, što naš narod mnogo pripovieda i pjeva o pohodu b. d. Marije u pakao, sr. nar. pj. V. br. 4. II. ognjena Marija u paklu; onda herceg pj. u Petran. br. 312. sestre sv. Petra, br. 313. sv. Petar i majka mu, ili br. 315. griešna udovica u paklu itd.; sve same varijacije o jednoj te istoj glavnoj temi, kojoj je izvor u jednom apokrifu pod naslovom: po mukam hoždenije bogorodici, a ove je smisao, kako bogorodica ište od arkangjela Mihajla, neka bi joj otvorio pakao i pokazao sve muke paklene, i tko je kako mučen i zašto. Isto tako nalazi se medju apokrifi i pripoviedka o dvanaest Petaka, kako ih valja čuvati. Milićević pripovieda u svojoj razpravi „Život Srba seljaka“ (Glasnik knj. 5. 1867. str. 90.), da narod u Srbiji gotovo svuda svetkuje preko godine nekih dvanaest velikih petaka, a Vuk piše u rječniku pod rieč „nedjelja“, da se u našemu narodu smatra nedjelja kao kakva sveta žena, te se i veli: sveta Petka Nedjeljina majka. — Medju apokrifi dolazi nadalje i legenda o Avramu, kako je idole na osliću prodavao, pa kako se oslić poplašio, te stresav idole i satro ih. — Sve se ove priče nalaze u našoj starijoj cirilskoj i glagolskoj književnosti; pače u istom glagolskom rukopisu, što nam ga Jagić u „Prilozih“ priobćio, dolazi odlomak teksta pod naslovom: „Čtenie ot sinov izrailovih“, u kom se nalaze pripoviedke, štono se pripisuju popu Jeremiji, kao: o krstnom drvetu; o glavi Adamovoj; o Isukrstu kako je plugom orao; kako su ga zapopili; kako ga je car Probo drugom ozvao. Sve to su po svoj prilici puki prievodi sa grčkoga teksta tek uz kojekakve varijacije i dodatke, u kojih je skrivena tendencija nauke bogomilske.

Napokon vriedi napomenuti jošte dvie pripoviedke od koliko česti bi stvoren Adam i Besjede triju svetitelja. Ove su sastavljene u dialogičnoj formi kao pitanje i odgovor, te se mogu smatrati kao vrelo mnogim našim zagonetkam. Tako se n. pr. zagonetka u „Vili“ pod br. 558. „zlatni stupci vodu zastupili, odtud lovci zeca natjeraše, zec uteče, lovci izginuše? Odgovor: Kad je Mojsije bježeći od Faraona prešao preko mora, a Faraon s vojskom propao u more“, nalazi u jednom članku pod naslovom „razumnik“, koji je preštampan iz jednog srbskog rukopisa 15. vieka. Ona glasi ovako: v'pros': čto jest' dr'vên' ključ a vodna zasovna, a zajec uteče, a lovêc' pogibe? razum': dr'vên ključ Moiseov' žezl', a vodna zasovna čer'mnoje more, a zajec byst Moisij, a lovec' Faraon'. Moisej prêide po suhǫ, udariv' žezlom' v' more, i s' stavi se more o Faraonieh', i o silêh' jego pogiboše. Tako se i o Adamu mnogo i danas kod našega naroda goneta, sr. zag. u bos. prijat. knj. II. Koji je taj, koji je jednom rukom četvrti dio sviêta umorio? Odgovor, Kain; ili u „Vili“ od g. 1867. br. 379.: što se ne rodi umre, a što se rodi umre? Odgovor: Adam i Hristos itd.

Ovo je historično doba narodnih zagonetaka. Kad bismo ove pobliže razmatrati htjeli, morali bi i kod njih kao kod narodnih priča razlučiti predhištorično doba od historičnog; a to isto valja i za narodne poslovice. Ta ne ima dvojbe, da s jedne strane kratki lapidarni slog, koji je vazda u narodnih poslovicah narodom za lahko pamćenje služio; a s druge strane smjelost u prispodabljanju i naivnost predstave u pojedinih zagonetkah veliku starinu predpostavlja. Tko nevidi n. pr. u toj zagonetki: jedna čaša masla, svemu svietu dosta, ili visi kotao dvanaest viedara, prve nazore o suncu i mjesecu? — Nu to bi nas daleko vodilo. Ovdje smo iztaknuli narodne pripoviedke kao najglavniju stranu tradicionalne književnosti jedino zato, da na tom temelju možemo i naše narodno pjesničtvo upoznati; a to će nam biti zadaća za posebni članak.

Dva hrvatska glasbenika

(Sa dviema slikama.)

Civilizatorni pokret svakoga naroda ima jedan te isti cilj, da se naime narod iz sebe složno na sve strane, u svih strukah razvija i usavrši prema općenitim zakonom svieta, da u svem žive svojim životom. Uvjeti, temeljni zakoni života kulturnoga za sve su jednaki, po njih postaje narod članom skladnoga kola u svem

Digitized by Google

svietu, nu s druge strane ima taj život naroda opet karakterističnih znakova, različnih od drugih naroda, ima oseban način, kojim obća kulturna načela izlaze na sviet. Ti znakovi, taj način izražavaju individualitet pojedinih naroda što slabije, što jače prema ćudi, prema poviesti prema domovini, prema podneblju. Razlikost tih kulturnih pojava ima dakako svoj izvor u naravi, jer ako su temeljni zakoni o svoj prirodi jedni te isti, to se opet pojavljuju na sto na tisuće raznih načina. Svuda je n. pr. jezik ljudski sredstvom, da se izraze misli, u glavnom imaju i svi jezici ista temeljna pravila, a opet ima na stotine jezika na svietu. Jezik je znak individualiteta. Svuda imade pjesnika, koji iznose zanosite misli svoga roda pred sviet. Oni to čine po temeljnih zakonih poezije, al razlika medju indijskimi Vedami i medju skandinavskom Eddom, medju arabskimi gazelami i troubodourskom poezijom znamenita je. Davnina znade za kinezku, peruansku, indijsku, grčku dramatiku, te drame nastale bez ikakvog medjusobnog saveza imaju slične temeljne zakone, al opet su medj sobom različne, te izražavaju individualitet naroda. Jela ima korien, stablo, lišće, sve to ima i palma, al opet je jela jelom, palma palmom. A što je u naravi, to je u životu naroda, u kulturi, u znanosti i umjetnosti!

Pa čemu sve to abstraktno umovanje na čelu članka, u kojem kanimo pisat o životu dvajuh hrvatskih glasbenika? Upravo jer su ti glasbenici — svaki u svojoj struci — hrvatski, jer idu za nečim, što se narodna glasba zove, jer su ta dva čovjeka odvaživ se na vele težak rad, shvatila, da se općeniti zakoni umjetnosti individualizovati mogu po ćudi, po značaju, po osjećanju naroda. Znam, da će mnogi našinac, mnogi „vještak“ — a te robe ima u nas na vagane — skupiti svoje usne, da će mu se izpod brkova pojavit „olimpičan“ posmjeh, kad čuje rieč „narodna glasba“, misleći, da je tu „contradictio in adjecto“. Tim mudrijašem navest ću primjer. U nekoj bečkoj izložbi skupio se sav pozor na dvie slike, na slike Poljaka Matjejka i Čeha Čermaka. I same njemačke novine priznaše, da se drugo i nije gledalo, jer se te slike za čudo razlikuju od drugih. Zašto? Je l' crtanje neprirodno? Nije. Je l' sastav boja neskladan? Nije. Je l' perspectiva loša? Nije. Sve majstorski! Šta dakle? Zašto su neobične? Jer su slavenske. A tako vam je i u glasbi. Slikar izrazuje ideju bojom, kipar kamenom ili mjedom, pjesnik riečju, glasbenik zvukom. Dà, ima narodna glasba, makar se naši zagrebački mudraci stavili na visoke pete, vičuć: umjetnost ne poznaje narodnosti!“ Pa odakle u nas taj glupi smieh, to lažno mudrovanje, te predsude? Jer u nas još ne ima dosta kulture, pa s toga premalo samosviesti, premalo ponosa. Jer ima na stablu našega naroda mnogo toga, što se „philoxera vastatrix“ zove. U nas deklamuje se strahovito o napredku, a ta zanešena vika nije drugo, nego onaj praporac iz sv. pisma. Mi Hrvati — i u obće Jugoslaveni — do kraja smo konzervativni, do kraja malodušni prema sebi, prema vlastitoj snagi. Mi se svakog domaćeg ploda nekako plašimo, od svakog samoniklog pojava zaziremo i to zato, jer u nas još nije prodrla uvjera o važnosti našega zajedničkog kulturnog zadatka, jer smo razkrojeni na sve strane svieta naučili klanjati se samo tudjim bogovom, jer smo, da prozaično govorimo, prodavali tudjincu za šuplju paru bujnu svoju pšenicu, a kupovali od njega za tovar zlata hljebčić kruha. A kraj svih tih nevolja, kraj mnogih kukavština oziva se u srdcu iskrenog rodoljuba glas: E pur si muove.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U sjednici filologično-historičnoga razreda dne 9. o. m. predao je pravi član dr. Fr. Rački sliedeće spomenike, popративši ih s potrebitimi razjašnjaji:

a) Pismen spomenik iz dobe hrvatskoga kralja Krešimira II., t. j. rukopis zagrebačke nadbiskupske knjižnice, pisan na koži u velikom listu, imade 267 listova. Pismo je dvojako: obično latinsko i lombarsko-benevetansko, prvim je pisan sav rukopis, osim posljednih 9 listova. Ali ovi listovi jesu odlomak većega rukopisa, kojega je do 108 listova nestalo. Iz pripiska u ovom drugom dielu a na 229 listu rukopisa doznajemo da je taj drugi diel pisan bio u Spljetu po djakonu Maju za spljetskoga nadbiskupa i hrvatsko-dalmatinskoga prvostolnika Pavla. Prema ovim podatkom izvodi akademik, da je taj spomenik spisan izmedju 1014. i 1030. godine. Prvi, veći diel, pisan običnim latinskim pismom, još je stariji, te ga akademik po znakovih paleografskih, postavlja u X. viek. Oba ova diela, kako se iz kože, formata itd. vidi, sastavljala su od nekada jedan rukopis, koji je bio veći nego li je sada. Ovo se i tiem potvrdjuje, što je poslije Majova rukopisa dodana istim longobardski-beneventanskim pismom „vita marie egiptiace“, koje ne ima u prvom dielu rukopisa, čim je drugi pisac taj nedostatak htio dopuniti. Inače prvi diel jest passionale, drugi saltjer s homilijskim tumačem. Akademik navodi iz listina, kako je u Hrvatskoj i Dalmaciji u XI. vieku bilo više takovih rukopisa. Pismo je liepo, početna su pismena velika i ukrašena bojami a sve to svjedoči, da je pismena vještina u našoj domovini stajala u ono doba na stepenu ne niže nego li drugdje u zapadnoj Evropi. Ovaj indi spomenik znamenit je za kulturnu historiju našega naroda u doba njegove podpune samostalnosti.

b) Pismo prvovjenčanoga srbskoga kralja Stjepana na papu Honoria III. god. 1220. Ovo pismo crpljeno je iz regesta Honoria III. u vatikanskom arkivu, te nije bilo do sad poznato. Ono potvrdjuje i dopunjuje viesti Tome arcidjakona i životopisca sv. Save o krunitbi Stjepana, da je naime ovaj krunjen bio krunom, koju je izhodio kod pape Honoria III. Akademik svratio je po-

Digitized by Google

zornost na one pogreške u srbskih i ruskih pisaca, koje će ovo pismo ispraviti.

c) Izprave za razjašnjenje seljačke bune u Hrvatskoj god. 1573. Ove su izprave crpljene iz zagrebačkoga nadbiskupskoga, iz zemaljskoga i vatikanskoga arkiva te iz sbirke rukopisa u knjižnici jugoslavenske akademije. Do sada imade ih preko 30, a osim jedne niesu bile tiskane. Akademik je pročitao neke odlomke iz listova, koje ja tadašnji ban Juraj Drašković pisao kralju Maksimilijanu II. i nadvojvodi Karlu neposredno prije bune i pokle bi ova ugušena. Ne manje znamenite su izprave, koje potvrdjuju neobuzdano nasilje višega hrvatskoga plemstva proti svojim podanikom, koji su tiem izazvani bili na odpor.

d) Prepiske i dopise izmedju krajiških oblasti hrvatskih i turskih od XVI.—XVII. vieka. Imade ih do 200 iz kaptolskog arkiva, rukopisne sbirke akademične i jedne sukromne sbirke. Pisani su većim dielom bosanskom cirilicom, a sve hrvatskim jezikom. Imade dopisa bosanskih paša, begova, spahija, hrvatskih banova, zagrebačkih biskupa i kanonika, krajiških zapovjednika, kapetana itd. Ove izprave razjasnit će mirne odnošaje izmedju Bosne i Hrvatske, a pogledom na jezik veoma su zanimive.

U prilog napredku seljaka naumilo je slovensko političko družtvo „Soča“, koje već sedmu godinu obstoji, udesiti proljetos seljačke sastanke po svoj goričkoj grofiji, na kojih bi vještaci prosto i razgovietno upućivali seljake, kako valja pokrenuti svakom strukom gospodarstva u napried. Ne bi li se u nas duša našla — — —!

Literarna bilanca u Francezkoj. List „Liberté“ donosi sliedeće štatističke podatke o literarnoj radnji god. 1874. u Francezkoj. Tečajem god. 1874. bilo je tiskano 11.917 diela, ne računajuć amo časopise. K tomu valja dodati 2196 drvoreza, bakropisa i zemljovida i 3841 glasbina, što u svem čini 17.954 tiskanina. God. 1869. bilo ih je 17.394, g. 1870. samo 8831, g. 1871. do 10.659, a god. 1873. već 11.530. Od svakoga djela ide narodnu knjižnicu jedan primjerak. Od g. 1853—1873. dobila je ta knjižnica na taj način 300.000 iztisaka. Po tom računu producira Francezka za vrieme od 100 godina ogromnu svotu od pol drugog miliuna diela. — Časopisa izlazilo je god. 1874. do 754 u samom gradu Parizu i to izmedj ovih: 53 bogoslovna, 63 pravnička, 10 za poviest i zemljopis, 56 beletrističnih, 25 pedagogičnih, 53 za književnost, filozofiju, jezikoslovje, etnografiju i bibliografiju, 11 za slikarstvo, 2 za fotografije, 8 za graditeljstvo, 5 za starinarstvo, 17 za glasbu, 8 za kazalište, 61 za mode, 78 za tehnologiju, 69 za medicinu, 47 za razne znanosti, 23 za pomorstvo i vojničtvo, 18 za gospodarstvo, 12 za konjarstvo. Političnih dnevnika ima 37, a političnih „revue-“a 11.

Kazalište po svietu. Alfred Tennyson, englezki „poeta laureatus“ izdao je, kako „Athenaeum“ javlja, dramu pod imenom „Mary“. Radio je o tom djelu mnogo godina. — U parižkom kazalištu „Odéon“ slavio je nedavno pjesnik Porte Riche veliko slavlje sa svojim novim igrokazom: Drama za Filipa II.

— Za vrieme drugoga carstva bilo je opazit u francezkoj dramatiki dva smjera. S jedne strane radili Dumas, Sardou, Feuillet, Augier o socijalnoj drami i komediji, socijalnu razvratnost družtva načinom često predrastičnim — bar za nas. S druge strane širila se po pozorištih predgrada bez daljnjeg umjetničnog i etičnog cilja féerija i opereta, zalazeći na vrlo sumnjive stranputice. Od sedanske bitke nastao u tom nekakov prekret, neka ozbiljnija reakcija. Veliki francezki narod — što ga Niemci vrlo rado nesnosljivim, površnim krste, gdje dan danas ne ima nesnosnijeg naroda od Niemaca — francezki narod diže iz ruševina glavu slavno, radi ozbiljno, da se tomu sviet upravo diviti mora. Tako i u dramatici. Socijalna komedija dakako održat će vazda svoje mjesto, nu uz nju javljaju se pokusi, da se klasična tragedija u stihovih uzpostavi koju je već pokojni Pousard uzkrisiti htio. (Charlotte Corday, Les lions amoureux, Lucréce i dr.) Poslije nekoliko pokusa raznih početnika održa neki mladić Henri de Bornier prije nekoliko mjeseci sjajnu pobjedu na prvom pozorištu francezkom. Njegova drama u stihovih „La fille de Roland“ uspjela je u „Comedie française“ upravo sjajno. Uz važan čin, sjajne stihove, i obilje pjesničtva po načinu Corneille-a i Racina ima u toj drami prave zdrave karakteristike. Čin je crpljen iz poviesti Karla velikog, a junakinja je Berta, kći slavnog junaka Rolanda, koji je izdajom viteza Ganelona kod Roncevala u ratu na Saracene poginuo. Ko što u Corneilovu „Cidu“ sastavlja ljubav kćer Rolandovu sa sinom izdajice s tom razlikom, da ljubav Chimenu i slavnog Cida sveže, nu u ovoj drami ljubovnike nesreća razstavlja čim izidje na vidjelo, tko su im roditelji bili. Ne bi li se naša uprava pobrinula za tu dramu, ta „Ljudevit XI.“ Kazimira Delavigne-a uspio je kod nas osobito.

Bakrorezi. Prošloga su se mjeseca prodavali bakrorezi i bakropisi iz sbirke nedavno preminuloga g. De la Motte Fouquet u Kolonji. Sbirka bijaše na glasu i ljubitelji umjetnosti natjecali su se, da ugrabe najbolje stvari. Da čitatelji dobiju pojam o skupocienosti ovakovih bakroreza, navodimo evo nekoliko primiera. Prodan je Berghemov bakropis: „tri krave“ za 700 talira, Rembradtov bakropis: „portret“ za 300 talira, „mlin“ za 206 tal. Bakropisi Van Dyckovi prošli su takodjer veoma skupo n. pr. vlastiti portret 510 tal. Isus sa pastirskim štapom 395 tal. itd. Jedan rez Rafaelove sikstinske madone od Müllera prodan je za 631 talira.

Novi Pompeji. Parižki listovi donose viest, da je neki Francez naišao na obali portugalskoj na tragove potonula feničko-kartažkoga grada Kaktobriksa. Grad je potonuo u 5. vieku poslije Is. i bijaše dugo pod vlasti rimskom; ali život rimski nije u one krajeve atlantskoga oceana nikad pravo dopro. S toga ima nade, da se je tu sačuvalo uspomena kartažkih i feničkih. Dosad naišli su na mnogo rimskih novaca, te nemramorne zidine, pol njem. milje duge. Starinari ufaju se, da će im se u Kaktobriksu otvoriti zlatna žila starina. Ovo je u nekoliko godina već drugo znamenito odkriće (kao što je poznato, izkapanje na razvalinah Troje iznosi veoma zanimivih starina na vidik).

Starine. U Pompeju naidjoše nedavno opet na znamenite starine i to u malenoj kući nekog M. Memmia, kako se sudit može po pečatu, nadjenom u kući. Starine nalazile se u drvenoj škrinji. U toj škrinji nadjoše: dva Lava i dva Penata (domaća boga) od mjedi, malen kip krilatog Harpokrata od srebra, mjedene uzde, srebrne žlice, mnogo rezanih dragulja, posudu od jantara, Venerin kip od biela mramora sa finimi zlatnimi narukvicami, kip žene od bojadisane pečene zemlje, i grčku amforu sa slikami.

Zabava: Bez popa ništa — Mladi gospodin — Omirove Odisice pjesma peta — Rita. — **Pouka:** Narodno pripoviedanje — Dva hrvatska glasbenika. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 26. **U Zagrebu 26. lipnja 1875.** **God. VII.**

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Dne 18. lipnja 1875. preminu u mladoj muževnoj dobi nakon dugotrajnih muka

Dr. VLADOJE ČAČKOVIĆ VRHOVINSKI

čelik duša, rodoljub ne samo riečju već i činom, podpora i prijatelj nemoćnih, čovjek nesebičan, sdušan brižnik svojemu zvanju, dika hrvatskog lječničtva, revan radnik u našoj knjizi, suradnik našega lista.

Zagrebčani izpratiše u silnom broju ostanke toga vrloga muža, koga je za života svaki čovjek i za najvećeg bjesnila političkih stranaka visoko cienio.

Vječna mu pamet!

Grof Juraj Zrinjski,

ban hrvatski.

(1626. god.)

General Mansfeld desavskom u boju
Po Vallensteinu poražen već bio;
Razmaho zublju rat krvavu svoju,
Koj trijest lieta krvcu svedjer lio
Europom cielom, narode i ciele
Na prosjački je biedni sagno štap,
Te krvce zadnju izpio im kap,
U grobu kosti skvrnuo im biele!

U Ugarsku se Mansfeld diže žurno,
Da s Bethlemom se složi, koj u vrieme
Grozòvito i toli kobno, burno
Po Ferdinanda drugog, gordo tjeme
Ovjenčat krunom zlatnom drznuo se,
Magjari, Turci jer mu bjahu štit.
Hrvati da se za njih podju bit,
Po poslanicih oba sada prose.

Al zalud bilo; staroj svojoj kruni
Hrvati svedjer vjerni sinci bjahu,
Prem odtud sreća im se kadšto truni,
Prolievat krvcu vazda za nju znahu.
I ovog puta vjerom oni sami
Ne krenuše, ko narod tada mnog,
Već za vladara oni žele svog
Vojevat, prem ih mitom drugi mami.

Sam Juraj Zrinjski, banom što bijaše,
Na borbu kliče braću svoju milu
I britki mač si i on junak paše,
U njihovu će da se bori krilu.
Junakom pravim proslavi se često,
Kad s Turčinom je mnogi bio boj,
Poružit nije rod si mogo svoj,
Kôm slavan glas još danas nije presto!

Digitized by Google

I priedje vojska Dravu. S Esterhazom
Sjedinio se Zrinjski, da se bije
S Magjari, Turci, krvi gazi stazom,
Te lovor-vienac želi da si svije.
I ù to doba Vallenstein će doći,
Da s Mansfeldom se opet sretne tuj;
Zagrme topi, ciči striela zuj,
A bog nek znade, tko će svladat moći!

Grof Zrinjski jutro spremajuć se neko
Na borbu s drugom Forgačem si skoči
I trgnuv mač iz koricâ mu reko:
„Zaludu danas Turčin nek se boči
O snagu svoju, dobre sam ti volje,
Obarat ću ih kano krhki klas,
U krvci ću ti ogreznuti vas,
Nek znadu, kako Juraj Zrinjski kolje!“

I zače borba, sva se zemlja trese,
Sa demeskinjom sablja s' ljuta ljubi,
Svim oči s biesa ratnoga se kriese
I grme topi, mnogi žiće gubi;
A najveć Zrinjski mačem svojim srazi,
Za odličnim se pašom tisnu nut,
Sa trupla glavu odrubi mu ljut,
Te s njom u tabor preo mrtvih gazi.

Pred Vallenšteina s posmjehom ju sunu:
„Nu gledaj kako kaznim dušmanine
Vladara; svakom bit će tako, krunu
Koj carsku s glave želi mu da vine —“
A Vallenšteinu, prijatelj što pravi
Ne bjaše nikad carev, mrknu lik:
„„Dost glava takvih vidjeh pobjednik!““
On Jurja Zrinjskog na to ljutit zdravi.

„Jest, vidje, al ih ruka tvoja nije
Odrubila, neg tvoji tek vojaci!“
Srdovit ruj po licu ti se lije
Sa gnjeva Vallenšteinu, baci
Munjevit pogled, pa ko stiena bliedi,
Zelèni tada, drkće, trne sav;
Al muči — mni, da rugu zaborav
Ne dolikuje, da se svetit vriedi.

I razvedri se tmurno njegvo lice
I ruku pruži Zrinjskom, te ga moli,
Da pusti male takve zadjevice,
Na objed s njime neka poći voli.
I Zrinjski podje, ne zna varke tudje,
Po svojoj junak drugom sudi ćud
Ne ćuteć sumnje nikoje mu grud,
I k Vallenšteinu s drugimi još udje.

Pohite sluge dvorit gospodara.
A Vallenštein im nešto šaptnu; hrlo
Povratili se s vrči vinca stara,
Gospoda da im pokvase si grlo.
Tu Vallenštein će kupu dignut vina:
„Junaku slava, živi Zrinjski knez!
Daj sklopimo sad bratinski si vez;
Od tvojih nigdje vrlijih ti čina!“

I kliču gosti; sluge svakog nose
Po izbor jela: „„Takve povrtnice““ —
Gosdodar sbori — „„jošte ne vid'lo se,
Ko jabukam im rujno eto lice,
Ta kušaj samo, kako dobre su ti;
Jer reć se ne da. Uzmi, kneže, daj!““
I uzo knez, al snašao ga vaj,
Pred očima mu brzo ti se smuti!

I Vallenstein se njegvu smijo vaju;
„Sad znam te „huljo“, rikne na to kneže —
Gdje uzeh, što mi ruke tvoje daju!
Tvoj otrov za viek sad mi jezik veže.
Sramote tvoje ne će glasit moći!
Al gosti — — ovi — — tebe znadu — bar,
Nek čuvat im se tebe budne mar!
Al za mnom i ti sada moraš poći!

I trgnu mač, al desnica mu klonu
I noga klecnu, nauznak se svali,
Ne s mača turskog, neg što vjeru onu,
Hrvati koju svud nazrievat znali,
Oskvrnut nije sumničenjem mogo!
Za vjernost dobi otrova ti jed!
To tudjinski je, koj nam nude, med!
S njih već nas jada dostignulo mnogo!

Mladi gospodin.

Pripovieda A. Šenoa.

(Konac.)

Poslije nesretnog onog dana promienio se Janko Lugarić posvema. U selu nije ga bilo vidjeti, van da je po svom zvanju morao ići kojemu bolestniku. Pekarica je zvonara sto puti pitala za mladog gospodina, al joj zvonar odgovori:

— A šta me pitate, gospice draga. Odkako mu je ta luda ženska bacila u peć onu plavetnu ceduljicu, mladi vam je gospodin kao da si ga lupio po glavi. Suh je, blied je, ne brije se, ne dolazi župnikovu stolu, već objeduje i večerava sam u svojoj čadjavoj sobici,

Digitized by Google

pa šta? Ta to bi kokoš pojela i popila. Samo tek da kapljicu gucne i mrvicu ogrizne. Tako vam sjedi vas božji dan, puši svoju lulu i trese iz tikve koštice na stol, baca ih opet u tikvu i trese opet na stol, broji, broji koštice, glavinja i plače, gospice draga — plače, kao da mu ploha iz očiu ide. Soba mu stoji od onog dana ne uredjena, ne pospremljena, jer ne da, da mu čija duša — osobito ženska dirne u njegove stvari. Više puti govori: „Po ženi je došlo zlo na sviet!“ Mare se boji, boji se strahovito, te joj se uklanja kao vrag tamjanu. A dà! Nekako mu se mieša, bog ga občuvao. Čujte samo. Neki dan za rana, bila je baš nedjelja, dodje mladi gospodin prije mene u crkvu. Otvorio u sakristiji sve ormare i obuko se sam u crkveno ruho — al čujte u crno! Tko je to vidio? u nedjelju mrtvačka misa! Kad mu rekoh, da je uhvatio krivo odielo, jer da je danas nedjelja, gdje ne ima pokojnim dušam spomena, odvrati mi: Pa obuci mi drugo ruho, premda je napokon sve jedno, meni je sve crno na svietu. A jeste li vi onda, gospice draga, bili u crkvi kod propoviedi?

— Niesam, odvrati pekarica, bila sam onaj dan baš u Zagrebu.

— E, vidite, šteta, velika šteta. Ljudi ne slušaju rado prodike našega mladoga gospodina. Star je, slab je, jezik mu je težak, pa se ni pravo ne razumie, što govori. Al onog dana da ste ga čuli. Nije se bio pripravio. Govorio je onako na pamet, kako mu je došlo. Ja sam vam se, duše mi, krstio i pitao: Odkuda tomu čovjeku na jedanput toliko rieči? jer ih je sipao kao iz rukava. Govorio je iz svetoga pisma, ob onom zrnu, što je palo na kamen, pa ne ima ploda. I kao što to izgubljeno zrnce na kamenu leži, tako vam je i čovjek, koji u svietu stoji i ništa ne radi. „Jer smo tu“, reče „da dobro činimo, i da nam duša miriši, kao ruža u vrtu od krieposti“. I reče dalje, da je naš život velika, debela knjiga, gdje prst božji zapisuje sve što činimo i dobro i zlo, a kad umreš zna ti se račun, kakov si bio. Govorio je i o tom, koliko godina stoji sviet, koliko se ljudi rodilo, koliko umrlo, i kako se brzo umire, kako je život kratak i kako je to ludo i bezbožno, kad si brat bratu za ništa truje kratki život, kako kršćeni ljudi reže na sebe kao niema zvier, mjesto da se ljube i grle, kako božji zakon kaže. Pa napokon reče, da se ljubimo od srdca, da se pazimo ko braća, da jedan uz drugoga složno stoji, kao zviezde na nebu, i da svaki čovjek zloban, hladan i sebičan, nije nego bodljikav i gadan drač, koji kvari ljubav, sreću i mir. Ja vam svega toga ne znam na pamet, al znam, da su ga svi ljudi slušali pobožno, da se nije ni duša makla, pa kad su siromahu starcu pri kraju suze došle, bome nije bilo suha oka u crkvi. Nije doduše govorio učeno, al onako od srdca, da ga je svatko razumio. Nu vrlo se bojim za njega, od one prodike nekako je vrlo slab, i jedva se može pridić od svoga stolca, a manje vam puši i to je kod njega zlo, jer bez lule nikuda. Bio sam jutros kod njega, al nije mogao u crkvu. Slabo i čuje i samo se kadkad onako žalostno nasmjehne. Bojim se za njega. Nu sad, gospice, s bogom. Moram u crkvu.

Glas o četvrtom nesretnom ternu raznio se po svoj okolici. Pitalo se kako i zašto, pa se i čulo da je luda baba sažgala u peći sreću dvoje mladih, koju je mladi gospodin osnovati htio. Navlaš je ona posavska plavka, s kojom sam kod mlade mise toli živahno govorio, na tanko izpričala cielu poviest barunici L. udovi i vrlo bogatoj vlastelinki, koja je živila na svom imanju blizu Breznice. Barunica bila je izgubila u talijanskom ratu svoga muža, krajiškog pukovnika. a poslije joj umre i sin. Bijaše to čudna gospa, vazda ozbiljna, vazda u crno odjevena. al žena pametna, dobroćudna i kad bi god dočula za čiju nesreću ili smrt, skočile joj suze na oči. Kad joj je moja plavka na tanko izbrojila, kako je mali Janko sve svoje grošiće trošio samo za to, da bude po njem na svietu dvoje sretnih ljudi i kako je nesretan slučaj u oči gotove sreće sve pokvario. kako kapelana žalost ubija i kako mu život naočice gine, tisnula meka barunica svoju vezenu maramu od batista pred oči i pobježe u drugu sobu. I plavki je čudno pri duši bilo. Sjedeć sama u prvoj sobi, nije znala, kako da utješi barunicu, jer je tu napokon malo utjehe bilo. Prošlo pet časova, prošlo i deset minuta, četvrt ure — napokon dignu se plavka da vidi, što barunica radi, al se ova pojavi na pragu.

— Draga prijateljice! reče barunica, molim vas za jedno prijateljstvo!

— Zapoviedajte, barunice gospo!

— Vi ćete se i onako vratit preko Breznice. Uzmite taj list i predajte ga kapelanu Lugariću. Bit će mu za utjehu.

— Hoću, barunice gospo! Idem ovaj čas.

Plavka sjednu na kola i za malo vremena dodje do župnog dvora u Breznici.

Plavka pojuri uza stube.

— Gdje je mladi gospodin? zapita brzo slugu, stojećega na hodniku.

— U svojoj sobi. Evo druga vrata!

Plavka, nagnuv glavicu, pokuca na vratih, pokuca drugi, treći put, al ne bijaše odgovora. Napokon uhvati junački kvaku i otvori vrata. Bijaše po podne letnjeg dana. Kroz pritvorene zelene ljetne prozore probijali pojedini traci sunca u sumračnu zadimljenu sobicu. Prašci i dim iz lule vijali se o suncu, a sunčano zlato titralo oko starog kapelana, koji je u kutu kraj peći sjedio na staru, klimavu naslonjaču, pušeć lulu. Na stolu stajaše tikva i razbacane koštice. U istinu Janko Lugarić bijaše suh i blied. Skučen. niem, zurio pred sebe kao kip od kamena. samo po dimovih lule vidio si, da je živ. Njemu do nogu sjedjaše biela mačka, mijuć si šapom

*

Digitized by Google

lice. Oko nje skakutao droban, šaren mačić uzdignuta repa, čas prebiruć noge, čas bacajuć se za pavuljicom, što je lebdila na sunčanom zlatu, čas popinjuć se na sare mladoga gospodina. Plavka ustavi se časak na vratih, zatim podje i pozdravi kapelana zvonkim glasom.

— Dobar dan, gospodine mladi!

Starac krenu glavom, pusti dim iz lule i pogledav djevojku ukočenima očima, iztisnu:

— Hm?

— Tà ja sam, ja! progovori plavka glasnije, ta znate, vaš „posavski vražić!“

— A! nasmjehnu se Janko ludo, à! — vražić! — Küss die Hander!

— A kako vaše zdravlje? Dobro, je l'?

— E! mahnu starac rukom, ne fali, kad bi dobro bilo. Stare kosti — stare kosti!

— A znate li, zašto sam vas pohodila?

— Ne — ne znam, odmuca kapelan.

— Donesoh vam ovo pismo od barunice L. Čitajte! Starac uze pismo, razmota ga, al iz pisma izpade nekoliko papira. Mačić priskoči, šinu šapom papir u vis.

— Šic maco! reče mlada nagnuv zlatnu glavicu i dignu papir — à — nije to igračka za mačku. Evo držite, gospodine mladi!

Kapelan pogleda pismo, al ga preda smiešeći se djevojci i reče:

— Molim vas, gospodično, čitajte vi. Oči su mi slabe. Vi ste mladi.

Mihovil Pavlinović.

Plavka podje k prozoru i pročita na glas sliedeće:

Velečastni gospodine!

Čula sam za vašu nesreću. Stajala me je dosta žalosti, al nije sve propalo. Pustite, da ja osamljena nesretnica zamienim sreću. Vaš se terno nije izgubio. Prilažem evo 500 fr. u bankah, moleći Vas, da to predate Mari i neka se odmah udade za Peru, al vas na poštenu rieč molim, da ne kažete mladoj od koga. Ja imam i suviše i ne treba svietu sve dokazati. Još jednu. Tražim valjana, poštena špana za moje gospodarstvo. Čujem, da je Pero pošten mladić. Čim se oženi, bit će mojim španom. Primite pozdrav od svoje

pokorne službenice barunice L.

S prvine prignuo starac glavu, da bolje čuje, poslije ju dignu. Oči mu se raztvarahu sve više. Lula pade na zemlju. Mačić zavuče se pod postelju. Starac uhvati naslone stolca, upre se jače i podignu se bulјeć u djevojku. Kad ova dočita pismo, primi se starac za glavu, i spustiv brzo ruke, pobra papiriće, koji su na zemlju pali bili. Pet novih banka po sto forinti.

— O! — O! — Ho! Ho! Ho! Tà terno frajlice! Terno! stade starac pljeskati rukama, smijuć se i plačuć u jedan mah. „E!“ nastavi obrisav si rukavom oči, „e! Do biesa i sanovnik i tikva, pa nek živi dobra duša. Bog ju blagoslovio, bog!“ Iznemogav pade kapelan u naslonjač. Uzdahnuv govoraše, neprestano klimajuć glavom djevojci:

— O gospodično, gospodično vaša su usta zlatna, a baruničino srdce je od dragog kamena. Bog vas blagoslovio, koji sipate u ranjeno srdce ljudsko rosu nebesku.

Oprostiv se sa starcem, izšulja se plavka lagano iz sobe, a pratio ju starčev posmjeh, pratilo ju njegvo suzno oko, iz kojeg je ciela duša sievala.

Drugog dana dao kapelan pozvat pred sebe župnika, Peru i Maru. Bijaše van reda slab al nemiran, razigran. Mladi niesu znali, šta je to, al je znao župnik.

— Dodjite bliže djeco! reče kapelan slabim glasom. — Nešta vam imam reći. Bili ste nesretni, jer ste se ljubili, jer se nieste dobiti mogli. Srdce vas je bolilo, znam. Sad je tomu kraj! Ima andjela na nebu, ima ih i na zemlji. Vidite, takova andjela poslao vam je dobri bog. Nà Maro uzmi ovo, dosta ti je za udaju. I ova knjižica je tvoja. Šestdeset forinti dobit ćeš zato u zagrebačkoj štedionici. To ti je otčinstvo. A od mene nastavi kapelan, izvadiv staru kesicu iz njedara, evo ti pet tvrdih škuda. Ti Pero poći ćeš za špana gdji. barunici. Liepo joj se javi. Uzmite se, uzmite se djeco moja. Ljubite se do smrti, jer je to jedina sreća na svietu. Budite pošteni i pobožni, a za drugoga brinite se samo, kad mu možete dati pomoći u nesreći. Ne tražite previše blaga, jer vam je sreća sklizava ko led. A takva neka vam budu i djeca, ako ih bog dade. Moji su računi gotovi, na mojoj uri već

Digitized by Google

je blizu pol noći. S bogom, moja djeco, molite za vašeg ne poznatog andjela i za mene, starog prijatelja. Ja sam ti reko, Maro, da će terno doći. Vidiš, sad je došao. No, no s bogom, djeco. Bog vas blagoslovio. Idite. Za danas je dosta!

Mladi izljubiv starcu ruke odoše iz sobe. Tko zna, tko može mjerit, kako im je pri duši bilo, saznavšim iz ustiju umirućeg si prijatelja glas o budućoj sreći. Nikad ne treba srdcu više sile, no kad su si radost i žalost u njem susjede. Kad je kapelan ostao sa župnikom na samu reče mu:

— Amice župniče! Moji se konci trgaju; korien moga života trune. Poznajem sam sebe dobro. Molim te boga radi, pazi mlade. Učinio sam bogu svet zavjet, da ću Maru učinit sretnom, jer me je njezina majka izbavila iz velike nevolje, gdje je već doktorska mudrost bila izgubila pamet. Gledaj, da budu pošteni. Nešta sam ti dao da me pokopaš. Ovo malo siromaštva što je u toj sobici, daj mladim, a knjige od mojega dragoga Stoosa nek budu tebi. Dà — mal niesam zaboravio. Krčmaru dugujem dvie crne kave i mjericu piva, a postolaru podglavke za par čizama. To plati. A sad mi daj božju poputbinu.

Dugo se jošte kapelan šalio sa župnikom napokon reče:

— Meni se driema! Laku noć!

Malo za tim zaspi Janko Lugarić sladko. Ćutio je kroz san, da mu je tielo težko, a sanjao je san krasan.

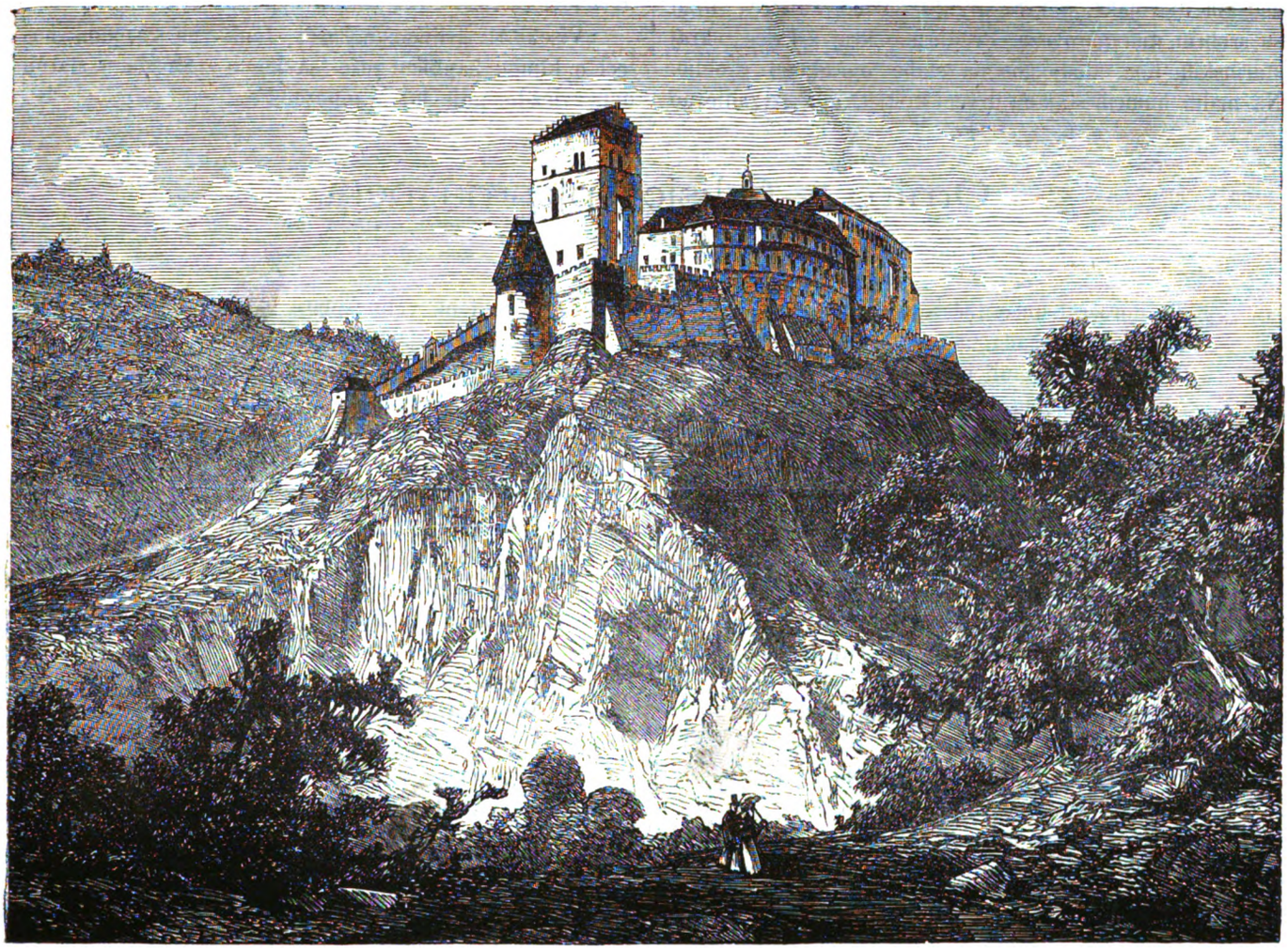

Karlov Tin.

Gledao je u snu kako zalazi sunce, kako Mara i Pero sjede pred svojom kućom, a oko njih skakuću djeca, a oko njih cvate rumena ruža, a nad njima biela jabuka.

Drugog jutra udje župnik za rana u sobu Jankovu. Sunce je sjalo veselo. Kroz prozor zelenilo se bujno drveće, vrebci skakutali po prozoru cvrkućuć. Po sobi djipao mačić turajuć šapom komadić papira. A Janko? Sjedio na naslonjaču nagnute na stran glave, desna mu ruka počivala na koljenu, a lievom spuštenom držaše lulu.

Digitized by Google

Na licu mu lebdio blažen posmjeh, al na čelu stajao leden znoj. Zaklopiv mrtvacu oči, šapnu župnik:

— Počivaj u miru božjem!

* * *

Minula godina, minule dvie. Plavka bude mojom ženicom. Podjosmo jednom na brezničko groblje da pohodimo grob njezine majke. Bijaše tiha, bistra večer. Nad vrhovljem jošte se žarili zadnji tragovi sunca. Crkva i kuće mjestanca stajahu sred zelenila kao kvočka sa svojimi pilići. Iza živica čuo se lagani sjetni piev seoskih djevojaka, a kroz granje zelene šumice vitlao se srebrni dim parovoza. Prodjosmo kraj crkvice, kraj starinskih lipa, dodjosmo na slabo ogradjeno groblje. Na malih humcih stajahu drveni krstići, gdje se zadievao vjetrić u uveo vienac na krstu, zadnji darak ljubavi. Kukci i skakavci zujili po sitku po travi, a na iztoku blisnu sad jedna sad druga zlatna iskra — zviezda nebeska. Zaustavismo se pred jednim krstom. Bijaše visok crno omazan, a na njem bielom bojom našaran kalež i rieči „Janko Lugarić". Na grobu mu cvala biela ruža, a o ruži drktala sjajna kapljica večernje rose.

— Što čitaš iz te kapljice? Zapitah si ženu.

— Blaženi ljudi dobra srdca, jer njihovo je carstvo nebesko, odgovori moja plavka, privinuv se k meni.

Visoko se krilila ševa nad Jankovim grobom, noseći o kljunu kapljicu rose. A kamo? Možda u zlatnu onu zviezdu, gdje joj je gniezdo!

Omirove Odisice pjesma peta.

Ponašio Medo Pucić.

(Konac.)

To doreče, sunce već zapade
I tamnina napada na zemlju
Te u spilu oni uljegoše
Ali kako jutrom porogjena
Objavi se rujnoprsta zora
Odmah usta božji Odisije
Te navuče plaštac i dolamu,
Vila bielu veliku haljinu
Milovidnu i tanahnu vrlo.
Bok opaše liepim zlatîm pasom
A koprenom glavu posakrije
Pa napokon stade sve spravljati,
Da opravi božjeg Odisija,
Najpre velju sjekiru mu dade
Rukačicu, gvozdenu i oštru
S maslinovim izgjelanim držkom,
Pa mu dade presvijetlu bradvu,
Odvede ga do na kraj otoka,
Gjeno raste visoka dubrava,
Joha, jablan i do neba jela
Suhe, tvrde, da je vozit lakše,
Pa pošto je njemu pokazala
Gje se gora najveć pomamila
Kući s' vrati božica preslavna
A on osta, da dubravu sieče
I u brzo rabotu zgotovi,
Svali u sve dvadeset stabara,
Očisti ih, vješto ih ostruže,
Dovede ih svijeh na mjerilo;
Tad mu svrdlo božica donese
A on svijeh isvrdla, sastavi
I čavlima prebije, napravi,
Te u što bi vještak sagradio
Dno široke trgovačke plavi
U to i on velju splatu zgradi
I dašćaru visoku podigne.
Tvrdijem je konopcima sveže,
Pokrije je dugačkijem šticam.
Pa jedrilo udre s prekrsnicom
I krmilo, štono splatom vlada,
Okiti ga osvud vrbovinom,
Od valova da b' ga obranio.
Uspe u brod težku sovrnjinu
A najslavnja božica Kalipsa
Platno dade, da okroji jedro.
On viješto jedro si načini
I gumine čela i konopce;
Vagom rine splav u božje more
I sve svrši u četiri dana
A petoga s otoka ga spravi
Najslavnija božica Kalipsa;
Mirisno mu odielo navuče.
Umije ga, mješinu mu naspe
Rujnim vinom, drugu većU vodom
Te u koš mu putninu naprti
Svakojakog na požudu jela
I topao zdrav mu vjetar dade.
Obradova božji s' Odisije
Dobru vjetru i odrieši jedro
A kormilom sjedeć vješt' upravlja
Nit na vegje san mu ne napade
Dok ugledne vrh sebe vlašiće
I najkasnjeg zapada Boota
I tu mešku, koju zovu kolom,
Što se vrti prama štapovima
A u moru nikad se ne kupa.
Nauči ga božica Kalipsa.
S njom da brodi svegj na lievu ruku

Digitized by Google

Ta on tako sedamnaest dana
Brodiaše po morskoj pučini,
Osamnaestog eto šumna brda
Kano štitak na sinjemu moru
Blizu mu je Fejičanska zemlja.
No baš onda zemljotresac silni
Vraćajuć se s Etijopskog kraja
Ugleda ga. gje se morem vozi,
Sa visoke solimske planine
Pa na njega ljuto se nasrdi
Klima glavom i sam sobom veli:
„Ta zanago Bogovi izmjeniše,
„Dokle ja se s Etijopcim bavih,
„Odisiji drugak odlučiše,
„Gle, blizu je fejičanske zemlje,
„Gje je osud da s' od mnoge strese
„Teške muke, što mu još ostaje,
„A ja velim: nek se još pomuči."
Kak to reče, oblake sakupi,
Troje zubac u ruke si stisne,
More zbuni, vihrove razigrâ
I oluju od sve što je vjetar',
Maglom zemlju i more poklopi,
S nebesa se strmoglavî noć.
Tak istočnjak skoči i južina,
Studen sjever i zapadnjak silan
Podigoše valove ogromne.
Tek oslabi ondar Odisiji
I koljeno i srdašce milo,
Jecajući veljoj duši veli:
„Kuku lele, šta će sad od mene?
„Strah me, pravo božica mi reče,
„Da mi treba pre no doma dogjem
„Mnogijem se izmučiti mukam;
„Eto, sve mi sad se to dogagja.
„Kakvom, Zevse, to široko nebo
„Tamom pokri, i uzbuni more
„I oluju svih vjetara sagna?
„Nad mnome je strašna pogibija!
„Oj triš srećni i četrkrat bili,
„Koji negda Danjani izginuše
„Izpred Troje na har Atrevića.
„Da j' i meni bilo ondar pasti,
„Svom usudu glavu pokloniti,
„Kad na meni ta gvozdena koplja
„Udariše u skupu Trojanci
„Kod mrcine Pileova sina,
„Barem bi mi slavili Ahejci
„Zadušnice i pjevali m' ime
„A sad mi je jadnom smrti umriet!"
Tek izreče a ogromni vao
Iz visa se na njega strovali,
Strašno drne i zavrne splatom,
Iz splate ga daleko izbaci
A krmilo trgne mu iz ruka,
U sred sriede jedrilo prelomi,
Svih vjetara strašna mješavina
Čak odpluta jedro i lantina.
Junak dugo pod vodom se muči
E ne može gore da iznjori
Od navale velikih valova
I haljina još ga otežala,
Što darova božica Kalipsa;
Al napokon jednom kad ispluta
Grku s usta izriga slanicu,
Što mu s vlasi obilno se slieva,
No i taki prem izmučen, jadan
Ne će da se još okani splate
Nego silom udre na valove,
Dofati je ter uskoči u nju
Izmaknuv se samrtnomu času;
A more ju strahovito goni
Po pučini tamo i ovamo,
Ko što sjever jeseni po polju
Ćera trnje a trnje se spliće
Tako more posvud goni splatu,
Sad zapadnjak sjeveru je pušta,
A sad jugu istočnjak je meće
Dok ugleda Kadmova je šćerca
Levkotija Ino ljepopeta,
Koja negda umrlica glasna
Sad na moru božju čast uživa,
Ražali se ona nad skitačem,
Nad bolesnim jadnim Odisijom
I ko njorac iz mora izleti
Sjede na splav čavlim nabijenu
Pa prozbori: „što si, nesrećniče,
„Zemljotresca tako Posiduna
„Raspalio, da te sve zlo mori?
„Al da j' i lud pogubit te ne će;
„Ti svakako sada me poslušaj,
„Kako vigju da budala niesi.
„Svuci halju, vjetrim splatu pusti,
„U pučinu na ruke zaplivaj,
„Ne bi l' stigô tu fejičku zemlju
„Gjeno ti je uteć osugjeno;
„Nà ti ovaj neumrli pojas,
„Ispod prsa njime se potpaši,
„Nije tebi smrtne pogibelji,
„A kad rukom zemljicu dosegneš
„Otpaši ga, u more ga baci
„Dalje kraja, drukče svrnuv lice."
To izrekši pojas mu predade
A božica jopeta zanjorî
I ko njorac u vao se smieša
Te je crno posakrije more,
Brižan osta božji Odisije
Te stenjajuć vrloj duši veli:

Digitized by Google

„Kuku lele, zar besmrtnik koji
„Jopet novu prievaru mi kuje
„Kad mi kaže da ostavim splatu?
„Ja nikako poslušat ga ne ću,
„Jedva okom kraj daleki vidim,
„Gje mi reče, da mi je izbjeći,
„Ovo mi se pak najbolje čini.
„Dok mi daske u sastavu stoje
„Dotle i ja na njima ću ostat
„I ustrpjen podnosit ću jada,
„A kad more raskrši mi splatu
„Tad zaplivaj, i druge mi nije."
Još on tako misli i razloži,
Zemljotresac Posidun navali,
Golem, strašan, zao, ogroman vao,
Te ko vjetar kadno silom puhne
Svu raznosi hrpu suha lišća,
Raznosi je tamo i ovamo,
Tako vao duge daske skrši:
Jednu ipak Odisij prekroči
Ko jahača da uzjaše konja
Svuče halju, što mu vila dade.
Pojas odmah pod prsa prepaše,
Pa u more natrbuške pade,
Ruke širi, hoće da zaplije,
A gleda ga silni zemljotresac,
Glavom klima i sam sebi veli:
„Tako mi se sad pučinom skitaj,
„Svakakvijeh namuči se jada
„Dok ne stigneš k bogohranom puku,
„Premda ufam ni tamo se ne ćeš
„Oprostiti tuge i nevolje."
Onda šćera ljepogrive konje
Do u Egu, gje je dom mu slavni,
Ali tada Zevsinica Atina
Nešto drugo u sebi namisli,
Svakom vjetru ona put preprieči,
Ukroti ih svijeh i utiši,
Samo brza sjevera potakne,
Da sve morske valove poravni
Dok ne stigne bogorod Odisij
K Jejičanskom ljuboveslom puku
Izbjegao smrti i nevolji.
Za dva dana i za dvije noći
Širokim je morem on lutao,
Nove jade slutilo mu srdce,
Ali kada treći dan dovede
I osvane ljepokosa gora,
Vjetar pade, tiha vedrost stade,
Blizu sebe on ugleda zemlju
Bistrim okom s vrh visoka vala,
Kako ono raduju se gjeca
Kad im mili roditelj ozdravi,
Što je dugo bolan bolovao,
Omrazni ga duhovi napali,
A bogovi pak se smilovali,
Od bolesti njega izbavili,
Tako sad se vesela objavi
Odisiji zemlja i dubrava;
Plivajući nogom on upire,
Ne bi li se zemlje dotaknuo,
A kad dogje ljucki glas da čuje,
Buku čuje morskijeh grebêna,
Buči more, o kraju se lomi,
Strašno riga, slapom sve zakriva,
Nigje nije luke ni utoka,
Sve bregovi, klisure i stiene.
Oslabi mu srdce i koljeno.
Pa stenjajuć vrloj duši veli:
„Kuku lele, kad mi dade, Zevse,
„Da ugledam nenadanu zemlju,
„Da sve ove valove prebrazdim,
„Sad mi nije ni kuda ni kamo,
„Da isplivam iz siedoga mora,
„Šiljasto je posvud tu kamenje,
„Oko stiena mukło talas bije,
„Nada glavom tanahna klisura,
„Preduboko odasvuda more,
„Nigje nije na dvie noge stati,
„Izbavit se iz tolike muke,
„Da kad bi se gjegod izvukao,
„Na pužljivu da ne udrem stienu,
„Ne zgrabi me jopet kruti vao
„Pa mi u bah svi napori moji;
„A da jopet u more zaplijem,
„Dokle srećom gjegogj ne naigjem
„Morsku luku i obalu nisku,
„Strah me, vihar hoće me zamesti,
„Odrinut me u to ribje more
„Stenjajućeg s pretežkoga srdca
„Pa bi mogô bog još naćerati
„Velikoga na me morskog kita,
„Množ ih goji slavna Amfitrita
„A dobro sam jurve naučio,
„Ljubi li me slavni zemljotresac".
Dok on tako misli i razlaže
Vrli vao na tvrd brieg ga snese,
Kožu ć' odriet i kosti će stući,
Ali pamet onda mu nadahne
Modrooka božica Atina,
Objeručke on zagrli stienu,
I stenjajuć na njoj se uzdrži
Dokle strašni talas se ne svali,
Tad se spasi, ali u zavratku
Isti talas udre na nj i lupne,
Daleko ga u more zanese;
Ko hobota kad j' odciepiš s rupe
Na tracima piljak joj se sliepi,

Digitized by Google

Tak i njemu s junačkieh ruka
Osta koža pri ljuti odrta
A valovi poklope ga silni
Te bi tada i preko usuda
Poginuo jadan Odisije,
No g' osviesti modrooka Atina
Kako će se izbavit valova,
Kojino se o krajini lome;
On odpliva odalje od kraja
I sve gleda, hoće l' gjegogj naći
Morsku luku i obalu nisku,
A kad jednom plivajući stigne
Do na ušća ljepoteke rieke,
Najsgodnije tu nagleda mjesto,
Malo hridi, posvud zavjetrina,
Vidi utok pa ga dušom moli:
„Slušaj kralju, kojigoder bio,
„K teb' utičem i vrlo te molim
„Bježeć s mora Posidunov gnijev,
„Ta i sami bogovi bezsmrtni
„Časte čojka, što im se dotuče
„Ko ja što ti sad utoku dogjem,
„Mnogomučan pred noge ti padam,
„Deder, kralju, meni se ti smiluj,
„Eto velim, tvoj sam bogomoljac."
Tako kliče, te odmah rijeka
Pred njim svoju maticu umiri
I uzdrži valove srdite
I tišinu blagu mu napravi
I na svomu ušću ga izbavi,
A on oba sakupi koljena
I junačke obedvije ruke,
More mu je izmučilo srdce,
Nadulo mu odasvuda tielo,
Slievalo se s usti i nozdrva,
On ostade bez daha i glasa,
Težko ga je umor osvojio;
Ali pošto tadara odahne
I u srdce duh mu se povrati
Božičina on raspaše pasa,
Opusti ga maticom u more,
Te niz vodu talas ga odnese,
Ino odmah rukom ga prigrabi.
Iz rijeke on u ševar sjede
I gojnicu pocjelova zemlju,
Pa stenjajuć vrloj duši veli:
„Kuku lele, gdje ću, kuda li ću?
„Da pri vodi noćcu ja prenoćim,
„Zla će slana i rosna mi magla
„Izmučiti oslabljenu dušu,
„A zibrina jutrom s rieke duva;
„Da u gustu pogjem velju šumu
„Zaspati ću u spleteno grmlje
„Pa kad umor i studen mi dade,
„Da sladosni osvoji me sanak,
„Boj se, zvjerad da me ne raskine".
Svaku misli, pa na jedno smisli,
U dubravu on pospieši ući
I kraj vode na vidiku nagje,
Gje dva busa usporedo rastu.
Uz divljaku maslina pitoma,
Pa nit vlažan vjetar ih probija,
Nit ih ikad žarko sunce peče,
Niti kiša kroz njih ne propada,
Toli gusto zapletena rastu,
Odisije izpod njih s' uvuče,
Te visoku sebi posteljinu
Svojom rukom mahom tu načini,
A tu bješe taka hrpa šušnja,
Da i zimi u najljućem ciču
Dvojicu bi trojicu pokrila;
Ugledav je vrlo se razigra
Mnogostradan božji Odisije,
Leže u nju, šušanj na se sgrne,
Kako onaj što na kraj livade,
Gje mu niko u susjedstvu nije,
Sprema glavnju u pepeo crni,
Da ognju mu ostade sjemena,
Nit m' ustreba odkud pripaljivat,
Tako i on u šušanj se skrije;
Na oči mu naspe san Atina,
Da što brže počine od truda
I zaklopi trepavice male.

Rita.

Putne uspomene.

Napisao Edmond Plauchut, preveo T. M.

(Dalje.)

Kako me vicekonzul uoči, gdje k njemu idem, dignu se sa stolice kao da ga je hitnulo odskočilo; kao pravi pravcati Portugalac, Kreol saleće me namah naglimi apostrofami sa svimi svetci i sveticami katoličkoga raja Jésus, santa Maria, José, kriknu, upropastiv se i izvaliv oči na me, što ja vidim? — A za tiem se provrže poganinom, prevrnu jezik i kriknu englezki: Tako vam Jupitra, da li ste vi to glavom, gospodine Kristijane? — Nora se čudi i krsti; Rita se ne usudjuje ni pogledati me. Učini mi se, kao da djevojka plače, kada ju

Digitized by Google

bolje pogledah; vidjev joj oči mokre, klonuh duhom. Oćućeh kako mi se snovi i kovi tale u toj tuzi, kako se tali snieg o suncu.

Pošto se da Silva po običaju uflegmio, ironično me upita, da li sam za sbilja nakanio učiti crnce francezki. Činilo mu se vjerojatnijim, da sam se zavadio sa starim svojim kapetanom, pa da sam se pribojavao, ne će li me možda vriedjati ili kiniti, te da za to ne hćedoh kući. Mogah se liečak izpričati, što ne hćedoh sa zapovjednikom, komu se onako ludo brod o stienje razbio. Ja se zabunih, a on pristavi: — Ako vam se ljubi na Boa-Visti, što je čudo božje, ako vam je milo na ovoj grudi zemlje, koju more neprestano kvasi, dobro, ne ću dati da od gladi umrete. Pripoviedat ćete mi često o Evropi, ne bih li ju bolje poznavao. Eto ti, Rito, sad možeš iz tako liepa zagodja učiti francezki za slabo troška, a ja sam za to već star, prestar. Potraži u kući kakvo takvo mjesto, gdje će se posaditi ta biela ptičica ulovljena u krljetci Boa-Viste; stanovati će ovdje, ako se ne boji groznica; pri mom će stolu jesti rižu, ako se ne boji sniziti se, te sidjeti za istim stolom s mulatom, — ali je to slobodan mulat i vicekonzul njezina veličanstva kraljice englezke, senhor Kristijan!

Dovinuh se, koli godi mulatovu ponosu, te može pomoći bjeloputniku. Samoljublje eto budnije i koliko jače od tvrdosti. Ne naklonih mu se i ne zahvalih mu, ako je i bio namjestnik kraljice englezke. Čujući ga tako govoriti poćućeh se bodrijim, a bio sam pred dva, tri časa posve klonuo duhom; iskreno i veselo odgovorih da Silvi, da niesam ostavio ekskapetana Rubensova, što bih se možda bojao, da će me zlostaviti; veće sam ga ostavio, što ja niesam čovjek, koji bi mogao uvredu trpljeti. Niesam ostavio svojih drugova, neka odu bez mene ni rad česa drugoga nego što mi više ne bi dali na more, čim bi čuli, kako nam se jednom brod nasadio. Kada se ukrcah u Antverpenu u more, bijah ubožar kao i sada i još k tomu breme svojim ostarjelim roditeljem; kada se praštah s njimi, zakleh se, da ne ću prije k njim natrag, dok se ne okućim i ne pomognem u tudjini, u kojoj naselbini. Kada me je slučaj ovamo nanio, a ja ću tu i ostati. Sada sam na putanji u Ameriku, na pô puta u sjedinjene države, na pô puta u tu divnu zemlju, gdje ću, mogu reći, jamačno doći do svoje cielji, bud sam mladi preginjač i smjelica. Čekam daklem sgodu, da mogu na put — a u istinu je ne željah toli brzo; a dotle sam vaš, monsieur le consul, vaš na svaku službu; nego mi dajte umah kakova posla.

Kako ja to dorekoh, a da Silva kliknu, ili da me bog pomaže ili vrag. Kaza mi, da se njegov susjed, vicekonzul američki danomice nada iz Lisabona veliku brodu, Camoënsu. Kako dodje do Boa-Viste, prodati će se taj brod. A jer se formalnostim prodaje hoće mnogo piskaranja, reče, da se nada u svoga kolege nadobiti mi posla i sklonuti ga, da mi dolari liepo naplati moj posao, da bih tiem lakše i povoljnije mogao u Novi Sviet, ako li baš niesam naum ostati na njegovu otoku.

Mišljah, sve je to liepo i dobro, ali što da odvratim. Prije nego na put krene zlosrećnica ladja, mišljah da ću dotle može biti postati nuždan da Silvi. A činjaše mi se, da to ne će ni težko biti, pošto je da Silva nemaran i bolešljiv. — Dok dodje Camoëns, odpovrnuh mu vatreno, ne bi li bilo dobro, da se uputim duboko u Boa-Vistu i da podjem na obliže otočje pa nakupujem u vaše ime soli i kozjih koža?

On kao da bje gotov primiti moju ponudu, kad al eto Rite, koja je do sada slušala, što nas dva govorimo; stupi k vicekonzulu i reče mu nešta živo portugalski. Niesam do duše toliko razumio portugalski, da bih mogao pravo znati, što li je djevojka rekla, ali mi budne kao na dlanu, da ga je odgovarala, neka ne primi moje ponude. Vicekonzul ne zna, što bi, ćuti kako je vičan, a Rita iznovice slieće. Napokon razumjeh kako je rekla da Silvi, kako može u službu primiti takova dječaka, kakov sam ja, a za to bi se mogao do mala ljuto pokajati. Kada ja niesam sa svojimi drugovi na Rubensu krenuo u Evropu, — dokrajči, tko može jamčiti, da ću biti voljan odjedriti na Camoënsu?

Sada se tek nesumnjimice nečemu domisli da Silva, a kako se je Riti lice promienilo, vidjeh da je razumjela, koli je nerazborito radila, ali bje prekasno. Vicekonzul me namah okom omjeri i vidje u mom pogledjaju, koli ponizno milosti molim u Rite, i u taj mah prometnu mu se u sigurnost. Oćućeh, da mi je krinka skinuta i priznajem, da sam bio tiem zadovoljan, jer pretvoricom niesam nikako mogao biti; narav mi toga ne podnošaše.

— Oprostite, monsieur le consul, što vam niesam u oči iskreno sborio. Ja ljubim Ritu, i za to odbjegoh od svojih.

Da Silva pobliedi te sam ga se i nehotimice upla šio; okrene se spram mene i htjede me udariti, kad al ga molećke Rita ustavi i medju nas stane.

— Budite oprostljiv ovomu mladiću, ovomu djetetu, senhor da Silva! Recite mu, što li me sve ne dieli od Evropljanina, u njega je mladenačkih zanositih čuvstva, te je na to zaboravio ili se nije ni sjetio. Neka znade, da sam mu radija sreći, te sam vam evo rekla, što sam znala, nego li da sam šutjela.

Gdje bi trebalo, da se vicekonzul umiri, a on se još jače raziedi i uzmahnita, pošto me stade Rita zagovarati; bio blied, pa pozelenje; iz velikih crnih mu očiju, koje su od groznice duboko bile utonule kao da će striela u me; segnu za mnom svojimi mršavimi prsti, nalikimi na prsti okostnika i bio bi me raztrgao, da se nije pobojao, da bih ja bio jači, kada bi se pograbili u koštac.

Digitized by Google

— Noro! viknu kao biesan, idi po oružnike, neka ščepaju ovoga otmičara djevojaka, pa neka ga u tamnicu bace... Niesam li ja marše, koji sam ga vidio liepa i mila, a ne dovinuh se, čemu li me ta bitanga danomice pohadja? Pa sam još mislio zatvoriti hijenu skupa s kozom! Srećne li te, Rito, što taj Kristijan ne ima ladje, ta oteo bi te bio i odvezao u Evropu, kako su nekoč španjolski klateži otimali crnce i crnice te ih u svojih kolonijah u roblje prodavali... Ti si, Rito, velecjen kam... on je znao za to, dočim te je htio oteti. Koli sam pametno učinio, te se pouzdao u te! Da si napokon i ljubila toga čovjeka poput sgrušana mlieka, ne bi bilo dugo i ja bih to opazio. Tvoj bi zavodnik umro u tamnici, a tebe bih okovao u gvoždje, poveo bih te do afričke obale i prodao te kojemu prostomu crncu, samo da si izkalim srdce na tvojoj prietvornosti. A što cmizdriš? Da li bi ti ljubila toga zaljubljenoga smolka? Ne bi ne, kad si ga eto smela, a mene siliš, da ga odpravim. Bojiš li se moga gnjeva? Umiri se. Kada mi taj čovjek iznikne iz očiju, udobrovoljiti ću se, ali neka odlazi, ili ću ga ubiti! Brod, na koji čekam, umah će sobom odvesti gospodina Kristijana, a ja ću se tek sjećati te bezumne sgode, da se mogu po kadšto nasmijati. Ako si se ti donzella voljna udavati, a ti čekaj dok ti umre stari gospodar, jer ja te ne dam do li za krunu englezku; pitaj toga golotrbu, da li ju ima u torbaku. Moja te žena, koja mi je nedavno umrla, ljubljaše kao od srdca kćerku, da li bi njoj bilo drago vidjeti te, gdje nam dom ostavljaš? Ne mislim. Čim si tugovanje dokrajčim, i čim mi se dječica oporave od groznice, čim mi sunce obasja vrata, zajedno ćemo gledati, ne bude li kako moguće ljepši ti udes nadobiti nego da budeš mornaru ženom.

Čuvši Rita zadnje te rieči pogleda konzula, kao da se dosinjuje njegovoj domisli; velike oči djevojčine bijahu upitljive, strašne i divne; da Silva kao da toga ne zamieti, ili ne hćede zamietiti. Kroči k svojoj robinjici, poljubi ju u čelo, a sve na me biesno gledaše. Da niesam opazio na Ritinu licu kako se otima, ne mogu vam reći, kamo bi me bila mahnitost zaniela.

U taj par dodje drhtimice stara crnica, a za njom dva crnca sa zahrdjalim sabljama. Nebogim, grozničavim crncem valjade, hoćeš, ne ćeš, ustati iz svojih kreveta, da me svežu. To je bila „oružana sila“, kako ju smiešno nazva da Silva; Nora nije mogla više nikoga naći od petnaest plaćenika, koji su obična posada na Boa-Visti. Upitam ponosice, da li će me ta dva mrka grozničavca svezati te me zatvoriti. — Pošljite, odkuda su došli, rekoh da Silvi, te nesretnike, jer ću ja samo mahnuti rukom, a oni će pasti na zemlju, neka me se samo taknu. Naznačite mi kuću vicekonzula američkoga, poći ću k njemu, da me zakrili; odbije li me, a ja ću ribariti i tiem se hraniti, dok dodje Camoëns. Ja mogu pregorjeti neimaštinu, ali ne mogu nasilja. Da dokrajčim, ja niesam ni Belžanin, ni Englez ni Portugalac; ja sam Šved, te vam ne priznajem prava nada mnom. Okrenuh se za tiem prama Riti te joj rekoh, da me ljuto boli, gdje vidim, kako mi je ljubav nerazumljena i prezrena. — Kako ste oporo o meni govorili da Silvi, dodam gnjevno, to mi ljubav ugašuje. Budite dakle ili ljubovcom ili ženom tomu čovjeku, ne marim, on vas je i vriedan!

Još ja pravo ni ne doustih te apostrofe, kad al uzdrhta i pobliedi; pritrčim da ju pridržim; mišljah, da će pasti, ali joj se lice za čas razvedri, a oči joj sievnuse novim sievom. — Da li taj čovjek ne zna, tko sam ja? Pazite, kliknu, obrnuv se k meni tužno i dignu rukav svoje odjeće nekako zlosrdice. Stavi prst na žilu gole svoje ruke.

— Ne znam ništa, promrmljah motreći joj divnu ruku, kako sva sieva od ljepote, koja me je već toli živo osvojila.

— Ne mogu medjer vašom biti, jer je u mojih žilah crna krv, a u vaših je crljena krvca, slobodna krvca; razumiete li? To ne može biti, pošto sam ja kći roba sa San-Yaga a i sama sam robinja. Ja sam evo ovoga starca, koji mene oslobodi, dok ne umre, a u vas ne ima zlata, da me izkupite...

— Pa vi njegova!

— Moju je majku zaveo neki bjeloputnik te ona porodi diete robče, a to sam robče ja. Mogu li ja, koja niesam ni slobodna, samo jedan čas dati vam vjerovati, da vas ljubim ili da ću vas ljubiti? Volim smrt, tisuć puti ju volim, nego da se griešim tolikim zločinom!

— Oprostite mi, odvratih uznesen baciv joj se pred noge, što niesam u prvotač razumio vaše hladnoće. Ljubim vas jače, nego ikad i klečeći vas molim jače, nego ikad, da me ljubite. Nadajte se... Znadem za svoju pogrešku, te ću svakako nastojati, da vam nadobim slobodu. Za tiem se obrnuh prama da Silvi, te mu odsjekoh: Možete me prisiliti na odlazak, možete me predati momčadi Camoënsa da me odvedu, ali ću se ja vratiti na Boa-Vistu, čim stečem toliko, da budem svoj i čim se obogatim, da vam otmem ovo diete. A vi pazite na nju, gospodine, sve do dana, dok je ja ne proglasim slobodnom. Ne zaboravite ni na čas, da ćete mi za nju odgovarati svojim životom.

Odoh od vicekonzula. Da niesam bio na nj toli žestoko udario i tim ga utjerao u tjesnac, za cielo mu ne bih bio živ izišao iz šaka.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Crtice o putovanju hrvatskoga dramatskoga družtva u Dubrovnik.

Piše Ivka Kraljeva.

(Dalje.)

Za večerom upoznasmo se pobliže sa dubrovačkom gospodom, kod te sgode, moglo se je opaziti, da netko manjka, koji bi s početka imao družtvo zastupati tako, da bi prisutni bili odmah uvidjeli, da ne stoje samo glumci pred njimi, trebalo je, da je hrvatska vlada poslala u sam Dubrovnik svojega kojega činovnika, jer naše predstave u Dubrovniku imale su veću važnost, nego obično prikazivanje. Corpus bio je tuj, ali trebalo je i poslanika vlade! — Gospodin Adam Mandrović kao ravnatelj družtva upravljaše sve uzorno, ali ne bijaše ga kod representacije, jer se je svojom neumornom marljivosti sam brinuo za skupocjenu kazališnu garderobu. S naše strane nije bilo dakle representacije, kao što zahtievaju stroga pravila „takta".

Poslije večere vodio nas nekakov Cicerone u naše stanove. Sladko li snivasmo utrudjeni morskim putovanjem!

Drugog dana u jutro verasmo se po uzkih ulicah Dubrovnika. O podne nadjosmo se svi u svratištu „Miramare" na table d' hôte-u. U nedjelju 25. travnja, bijaše prva predstava „Zapisnici vraga". Burnim zanosom primilo nas je dubrovačko občinstvo. Pozdrav Dubrovniku sborio je g. Adam Mandrović prije predstave. Ovaj pozdrav bijaše tolikim uzhitom primljen, da je usred pjesme grmilo pljeskanje občinstva a na svršetku iste ne bijaše burnomu klicanju kraja ni konca. Huka i buka, krika i vika trajala je medj občinstvom.

Poslije predstave sastasmo se sa više gospode dubrovačke. Tu je bio i glava svečanog odbora grof Niko Pucić, brat načelnikov, poznat kao vatren rodoljub, koji svom dušom ljubi hrvatsku domovinu, pa s toga se i najviše brinuo za dolazak hrv. drame u Dubrovnik. Starao se je takodjer i za boljak družtva, odlikovao nas je svuda svojom prisutnošću i u gradu i kod pojedinih izšeta u Trstenovo, u Župu, na Rieku itd. Zabavljao nas je onom finoćom, koja je plemićem njegove vrsti prirodjena, a uz to iskrenom srdačnošću poštena Hrvata.

Tu ti je bio i veseli, iskreni doktor Mišetić, koji s uzhita i oduševljenja za hrvatsko dramatsko družtvo svakomu udvoravao, koji je od onog malog, što ima, (kako sam prizna) polovicu darovao samo da uzmogne hrvatska drama doći u Dubrovnik, jer je unapried znao koristne posljedice te narodne misije.

To je pravi patriotizam, kad čovjek ne misli o svojoj osobi, već radi samo o koristi domovine. A u tom nam dokazaše sjajan primjer grof Niko Pucić i doktor Mišetić. Živili!!

Tu bijaše i gosp. profesor N. N., koji nas je počastio i pozdravio oduševljenim govorom družtvo, na pose g. Adama Mandrovića kao glavu našu; a poslije toga pjesnika proslova.

Nazdravljeno bude i hrvatskomu banu Ivanu Mažuraniću, koji je uslišio molbu Dubrovčana. Na tu zdravicu digoše se svi i gromoviti „živio" zaori sa ustiju svijuh. Radosti i veselju ne bje ni kraja ni konca!!

Medju ostalimi vrlimi Dubrovčani spomenut mi je jošte gospodina Selaka, velikog domorodca, g. Dobrotu i Komnenovića, koji ne štedjahu vremena ni troška, da nam boravak u Dubrovniku oslade, a s ovimi natjecahu se gg. Šarić, conte Gučetić i Rešetar, koji nas svojim ljubezljivošću i požrtvovnosti obasipavahu. Gosp. doktor N ... i g. Klaić bijahu takodjer tihi obožavatelji hrv. drame. Svoj kolikoj gospodi budi izrečena najdublja hvala!!

Druga predstava bijaše „Recept proti punicam" i „Brzojav". U prvoj glumi omiliše občinstvu osobito gospodja Bajza-Slavik kao Leoncija, i gospodin Plemenčić kao don Cleto, jedino su Dubrovčani žalili, što im je ta komedija poznata već od prije; nu gluma „Telegram" nadje više odziva u občinstvu, te gg. Rajković i Plemenčić te gdja Ružička-Strozzi, koji su izvrstno glumili, budu od občinstva više puti izazvani.

Opisujuć predstave naše drame u Dubrovniku, moram pripomenuti, da ne bilježim nikakove kritike, već jedino očitujem ovim putem mnienje vrlih Dubrovčana posve objektivno. Mislim pako, da valja spomenuti, kako se je pojedina predstava dojmila dubrovačkog občinstva, i kako je koj član u pojedinih predstavah na isto djelovao.

U utorak 27. travnja predstavljao se „Skupac". U naslovnoj ulozi stupio je na pozorište g. nadredatelj Freudenreuch. Občinstvo ga pozdravi pljeskanjem, što je trajalo za ciele predstave. A igrao je je kako valja, posve naravski. Uz njega se junački držao g. Plemenčić, koji je sa svoje originalnosti uviek občinstvo silno razigravao. Vjerno ih pako podpomagala gospoja — Bajza-Slavik. Medjutim približavao se dan careva dolazka, a i mi pripravljasmo se marljivo za svečanu predstavu. U petak oglase oglasi svečanu predstavu „Milion"; poslije podne bijasmo kod spuštanja nove dubrovačke ladje u more. Krasna bijaše to svečanost, kojoj je i samo njegovo veličanstvo prisustvovalo. Krasan pavillion za kralja bijaše sagradjen na obali, obastrt bielim i crvenim pošom, a na vrhu mu ponosno se vijala hrvatska trobojnica. U blizini stajala je careva ladja, na kojoj sviraše glasba, a na jarbolih stajahu mornari u vojničkom redu mašuć svojimi kapami i vičuć: „živio naš kralj"! Njegovo veličanstvo sjedilo je u Pavillonu gledajuć, kako se ruše stupovi, na kojih bijaše sagradjena „nova Du-

Digitized by Google

brovčanka", koje drugarice plove različitimi mori, i ona novakinja hoće da se sdruži kao dieva sa svojim zaručnikom — morem, pa zato ju i nakitili vienci i cviećem. Zadnji stup pade, ladja se maknu, i gle, — poletila u krilo svoga zaručnika. U isti čas zaori silni „hura" a vjetric raznosio glasove na sve strane svieta. Topovi riču, a narod kliče: „Živio naš kralj, živio dom!" — Ladja pako ponosno leti veličanstvenim morem kao ptica, koja se je riešila zatvora. Leti, leti ladjo i kojim god krajem svieta proletiš, diči se svojim porieklom i onimi rukami, koje te sagradiše, sjećaj se zemljišta na kojem si nikla.

Puk se razidje svojim putem, zadovoljna srdca vraćao se svatko, a mi podjosmo kući, da se latimo posla za predstavu Milion. Predstava ova, jedina od sviuh nije uspjela. Odboru ne bijaše dakako taj neuspjeh po volji; odbor je mislio, da je valjalo izabrati dva pomanja komada, kao što to svagdje biva kod takovih sgoda. I bolji bi komad od „Miliona" stigao taj isti udes premda je dosta dobar, ali spada u vrst onih franceskih plodova, kod kojih slušatelj ne smie posvetiti pozor ničemu drugomu, nego li samoj glumi. Njegovo veličanstvo, komu bijaše sva pozornost posvećena, prisustvovaše kod prvog čina. Sjajno razsvietljeno kazalište bijaše dubkom puno. Gospodje po ložah bijahu u sjajno odjevene kao što to zahtievaju pravila „etiquette".

Sutradan bijaše sjajna razsvieta grada. Ulice, osim jedne osobito krasne, sve su uzke, te s toga idjaše i njegovo veličanstvo kralj svuda pješice, praćen uzhitnim klicanjem svoga naroda. Kuće bijahu nakićene sagovi, cviećem i transparenti; a slavoluci stajahu na ulazu u grad. Dubrovčanke posipavahu puteve, kuda kralj prolazaše, cviećem. Mi stojasmo na balkonu kazališnom i zaneseni od obće bure klicasmo i mi: „Živio nam hrvatski kralj!"

(Dalje sliedi.)

Dva hrvatska glasbenika

(Dalje.)

Iza g. 1860., kako se narod opet dignuo poslije duge njemačke pauze življemu radu, razvijalo se u svih strukah znanja i umieća veliko revnovanje. Radilo se neobičnim zanosom, da se nadoknadi ono, što se je kroz toliko vremena zanemarilo bilo. Biskup je Strossmayer kumom toga preporoda. Rieči: akademija znanosti, sveučilište, muzej, konzervatorij, kazalište, pjevačko družtvo, uredjenje arkiva, galerija slika, velika knjižnica padoše kao iskre u hrvatska srdca, i živahna fantazija hrvatska gledaše, kako s mjesta niču iz zemlje zlatni dvorovi. Svatko je vidio novo doba hrvatskoga kulturnoga života. Dà, i došlo je novo doba, kojim se ponosit možemo, vrieme, za kojega se pokazalo, što su sangvinični inače Hrvati jaki uraditi, kad stoji na čelu pokreta duševnoga genij, kakov je biskup djakovački. Šta više! Hrvati se priučili trajnijemu radu, svatko radi u svojoj struci, pjesničko doba ilirske enciklopedije minulo je, mnoga od liepih onih misli danas je živom istinom, i ako se po koja nada još nije izpunila, dat će bog, svladat ćemo i te predsude. Počelo se razmišljati, da se razvija i dramatična i glasbena umjetnost. O dramatičnoj ne ćemo za sad da govorimo. To pitanje čini nam se kao uredjenje Save od Rugvice do Zagreba, o kojem se već od Josipa II. radi. U glasbi valjalo je nastavit onaj ràd, što ga je naš Lisinski i Livadić toli dično započeo bio. Vrlo naše „Kolo" počelo se liepo širiti, al je i tvorne sile trebalo. I takve se sile nadjoše, dva Hrvata, jedan Riečanin i jedan Osječanin, Zajc i Koch. Koch je silnim naporom, velikimi materijalnimi žrtvami skupio gradivo naše narodne glasbe i proučio joj teoriju; Zajc pako, čovjek žive fantazije, pun zanosa i tvorne sile, k tomu iskren rodoljub izišao je prije na glas pred talijanskim i njemačkim svietom, nu on je te tudje lovore zabacio i svratio se u svoju domovinu, u malenu Hrvatsku, da nam svojom silom razigra srdca. Zajc i Koch su dakle praksa i teorija, svaki u svojoj struci samonikao.

Mislim, da je vriedno u ovom listu u kratko nacrtati život i rád tih dvaju muževa, mislim, da zaslužuju to javno priznanje, ma i predsuda i tudjinstvo na njih režalo. Svatko brani svoje, sramota bi po nas bila, da mi toga ne činimo.

Ivan Zajc rodio se na Rieci — dakle na hrvatskom zemljištu — g. 1834. Otac Ivan, rodom iz okolice pražke, bijaše kapelnikom austrijske pukovine Meyer. G. 1835. podje mu otac sa pukovinom u Zadar, al se već sliedeće godine povrati na Rieku, gdje je postao ravnateljem gradske glasbe. Uz otca si počeo je mladi Ivan baviti se od malih nogu glasbom, te je brzo napredovao. U svojoj šestoj godini gudio je već javno na riečkom pozorištu na guslah variacije od Janse u a dur, a na glasoviru igrao je Herzov rondo po Rossinievoj operi „Mosé". Premda je to otcu vrlo godilo, to nije ni s daleka mislio, posvetit sina si glasbenoj umjetnosti, hoteći silom, da bude Ivan po vremenu odvjetnikom, pa ga posla u škole. Znao je stari Zajc, da je put glasbenika pun trnja, a ljubeći vrlo svoga jedinca, nije htio, da sin izkusi svu gorkoću zvanja, što ju je otac pretrpljeti morao. Nu mladi Ivan sliedeći nagon duše svoje stao je krišom skladati pomanje komade. U 12. godini, budući već u gimnaziji, složi se sa nekim svojim suučenikom, koji je gradio stihove, i ta dva dječaka dogovoriše se, da će sastavit operu Mariju Tereziju. Prijatelj napisa libreto, a Ivan glasbu. Mladić dakako nije znao za kontrapunkt i instrumentaciju, al u prkos tomu priredi operu za glasovir i fisharmoniku. O tom dakako otac nije ništa znao, al uhvati napokon „Mariju Tereziju". Našav se s toga u čudu, poboja se ipak, da će glasba odbiti Ivana od nauke, i stavi dječačku operu

Digitized by Google

pod ključ. To je Ivana vrlo bolilo. Ne mogući živjeti bez glasbe šarao je mladić po svojih zadaćah note. Profesori Rubeša i Morassi govorili otcu, da je šteta, što radi silom zatomiti naravski dar sina. Otac popusti. Ivan svrši gimnazij i bude g. 1849. primljen za pitomca u milanski konzervatorij, gdje je učio pod ravnateljem L. Rossiem.

(Dalje sliedi.)

Karlov Tin.

(Sa slikom.)

Bijaše to o duhovskih praznicih, kadno me prijatelji na sveučilištu pražkom težkom mukom nagovoriše, da zajedno s njima posietim opustjelu kraljevsku gradinu Karlov Tin.* Na same duhove sastadosmo se rano na zapadnom kolodvoru u pražkom predgradju Smihovu, te pohitismo sa još mnogo Pražana i Pražanka na obalu bistre Beroune. Nakon dva sata vožnje stigosmo onamo. Ne daleko od kolodvora izpod briega stoji seoce, u kom jedina gostiona nekakvo lice ima. Na vratima stoji debela gazdarica, te broji goste, ocjenjujuć onako na oko dubljinu njihova glada, koliko bi prema tomu računu betlehemskom krvoločnosti pomorila nedužnih trojačkih gušćica. Polovicu nadošlih sigurno ne ubraja u račun; jer Čeh, osobito ako si priušti toli „skupocjen“ izšet sa svojom obitelji, poniet će sigurno u rogožaru nešto mrzla mesa i kruha ili kolača (dolki), koji su vriedni nadomjestit mu sve drugo, samo ne — pivo. A piva on će iztrusiti koji vrč.

Svi putnici krenuše izdubenom u stieni cestom popinjat se na Tin. I mi dakako za njima. Gdje se put uvija naidjosmo na prve gradske zidine i na vrata izpod četverougla turnja. Nu ni traga stražaru. Vrata su širom otvorena. Podjosmo dalje izmed stiena i zidine, te napokon dodjosmo do zatvorenih vrata. Niesmo imali ni časa pogledati ta gvoždjem obijena te zviezdami i mjeseci urešena vrata, kadno ih već udvorni vratar širom otvori. Niesu se ta vrata svagda tako spremno otvarala. Mnogi su na njih nemilo kucali, mnogi vrat pred njima skrhali. Karlo IV. davši sagraditi ovu gradinu (1348—57,) po Matiji od Arrasa (koj je gradio i prekrasnu prvostolnu crkvu u Pragu), bio se je obilno pobrinuo za njenu sigurnost. Tin stojao je na brigi posebnog gradskog grofa, koj se je odabirao med najodanijimi velikaši. Prvi od njih bijaše njegov vlastiti brat, a iza njega grofovi Kolovrat, Sternberg, Brka z Douba, Slavata, Turn, Martinic i drugi uglednici kraljevine. Za stražu bilo je svaki dan opredieljeno dvadeset kmetova (predialaca), koji su pod prietnjom, da će ih inače pogubiti, morali dan i noć stražiti i na vratih i svaki sat vikati na sve strane u dolinu: „daleko od grada, daleko, da te ne stigne nevolja iznenada!“ Osim toga bijahu dvadeset i dva vazala obvezana pri najmanjoj pogibelji sa svojimi ljudmi doći u grad na obranu.

Udjosmo u dvor. Okol naokolo sgrade, tornjevi, prohodi sa izklesanimi u kamen grbovi, — negda stanovi grofova i velikaša. Sada tu stranom stanuju činovnici vlastelinstva, a stranom gospodari tude vjetar, kiša, snieg, pa sove, šišmiši i drugi te vrste nasljednici negdašnjega sjaja.

Odavle ulazi se izpod ovisokih svodova u pravi kraljevski dvor. Pet spratova posadilo jedan na drugi. U prvom su spratu staje, u drugom dvoranstvo u trećem prostrana crkva sv. Nikole. U četvrtom su katu sobe kraljevske, predsoblje, soba za audiencije, spavaća soba, te napokon toranj sa pogledom po dolini Beroune. Još su tu sobe za kanonike, te kapelice i crkvice, u kojih je Karlo pod konac svoga života klečeć i posteć boravio.

U trećem dvoru, na najvišem mjestu, jest orijaški četverougli toranj, okružen kulami i zidinami. Odozdol su tamne pivnice, gdje je bilo mučilište. U trećem katu bilo je svetište Češke kraljevine. Tu su se čuvale krunske insignije: kruna, žezlo i jabuka. Deset ključanica i devet lokota na četverih gvozdenih vratih valjalo je odbraviti i otvoriti da udješ u kapelu svetoga Križa, gdje su se dragocienosti čuvale. Osim toga bila su vrata zapečaćena velikim saborskim pečatom, i trebalo je posebni zaključak sabora, da se ovaj pečat razkine, — a to je bivalo samo onda, kad se je krunio novi kralj. Svekolike stiene ove kapele obložene su izgladjenimi češkimi dragulji, ametisti, ahati, karneoli, a izmed njih vide se tragovi zlatu i srebru. Odozgor vide se stare slike kraljeva. Sredinom kapele ide sedam stopa visoka ograda od kovana pozlaćena gvoždja, negda obložena samimi dragulji, od kojih se je jedan jedini krizopras još spasio. Svod je modar kao nebo, te zlatnimi zviezdami pokriven. Prozori bili su obloženi prozirnim, tanko izbrušenim kamenjem. U zidu iza velikog oltara jest uduben prostor, gdje su se čuvale insignije, te u 17 škrinja najvažnije državne izprave. Na zidu bile su posude sa znamenitimi relikvijami, koje su s vremenom na polje izvučene valjda ne toliko sbog svetih moći, koliko sbog svietlih posuda.

Kad je vodja otvorio skrovište, svi se gosti natisnuše, da vide — prazninu, koja je negda čuvala simbol državne samostalnosti i slave. Dugo su dugo gledali, mnogomu kanuše i suze niz oko; dok napokon provodič, koj je to već stoput vidio, nezazveketa ključevi, te nas tako ne otjera i ne zaklopi za nama težke gvozdene rešetke.

Vriedno je još posietiti zdenac, u golom kršu izduben 170 stopa duboko. Pred stotinu godinu skoči sa nesretne ljubavi u taj zdenac liepa Evica, kći učitelja Budnjanskoga, i od tog vremena voda, donle izvrstna,

* Niemci ga zovu Karlstein.

Digitized by Google

dobila je tek po — suzah. Nu ja sam ju pio i pili smo ju svi, te niesmo te primjese opazili. Voda je hladna kao led a bistra kao kristal. Težko je iz te dubine vodu vaditi. Ima ogromno drveno kolo, u kom mogu troje uzporedo stati, te tako ušav unutra gaze svedj napred, te tako okreću kolo i vuku uže iz dubljine sa težkom gvozdenom vedricom.

Kako je došlo do toga, da grad bude tako zapušten? Kao i sa ostalimi starimi gradovi po svietu. Dočim je Karlo svoj Tin proglasio svetinjom te istoj svojoj ženi zabranio pristup, pretvori ga njegov sin Vaclav u lovački dvorac. Po smrti Vaclava biesnio je husitski rat zemljom, i napokon dodje Sigmund Korybut za upravitelja u zemlju, te bude u Pragu velikim slavljem primljen. Kad ga je valjalo kruniti, ne ima krune. Pražani dakle zaključe, da će ju bez dozvole sabora iz Tina oteti. S toga spreme vojsku od 24.000, sa četiri puške, pet metala i 40 dvokuča, te stanu obsiedati grad. Češki kronista Hajek opisuje onu obsadu veoma živahno i šaljivo:

„Proti kamenju, koje su Pražani bacali, pokriše oni u gradu krovove i zidove pleterom, svežnjevi od hrastovih grana i suhimi govedjimi kožami; s toga ne mogahu obsjednici provaliti nijednoga svoda, niti prodriet nijednoga zida svojimi kamenitimi krugljami, prem su vrlo marljivo pucali.

„Tad bacahu metali mrcine i gnjus iz pražkih kloaka, koj su u bačvah dopremili, da smradom ubiju one, koji su u gradu. Nu oni imadjahu živog vapna i borovice, te posipavahu smrad. Mnogim ipak izpadoše zubi od smrdeža, a drugim se razklimaše. Nu ljeti, kad je bilo za 14 dana primirje, donesoše iz pražkih apoteka ljekove, te opet učvrstiše zube.“

„Kad se je primirje svršilo stadoše, jedni živo obsjedati, a drugi još življe braniti se. Uhvatiše jednog od obsjednika, te ga objesiše užetom na onaj toranj, kamo su obsjednici najpače pucali, a u ruku mu staviše lisičji rep, da tjera kruglje, koje budu dolazile, kao muhe mahalom. To učiniše Pražanom na sramotu, i da obustave oštro pucanje. Tako je nevoljan visio sav dan na tornju, a na večer mu se smilovaše, te ga skidoše“.

„Tad bude opet učinjeno primirje, a Pražani pozvaše nekoliko od branitelja na četiri dana, na dan sv. Vaclava, Mihalja, Jerolima i Remigija u svoj tabor u goste. Premda su u tvrdji stradali, hvalisali su se ipak ovi pred Pražani, kako obilno imadu kruha, mesa, te friške divljači i riba, tako da će lasno tri godine izdržati obsadu. Neki su im povjerovali, te izgubiše volju obsjedati morda svu zimu. Nakon gostbe zahvališe za dobru poslugu te se vratiše u grad. Sad nastade u taboru svadja. Veći dio govorio je, da ne hasni obsjedati grad, koj ima svega dosti, a mnogi su držali, da ima u pećini tajnih izlaza, kuda si donose hranu. Napokon bude zaključeno uztrajati do Martinja. A onda neka obsieda, ko mu drago!

„Obkoljeni su sve to znali i bilo im je drago. Na dan svih svetih opet učiniše primirje, da se ne puca ni s jedne ni s druge strane. Dan iza toga zatraže obkoljenici za razgovor, i kad im bude dozvoljen, umoliše još jedan dan primirje, jer da imadu svatbu. Kad dodje dan, stane glasba udarati, svirale i bubnjevi zamnješe, premda niesu imali ni zaručnika ni zaručnice, ni kruha, ni mesa ni vina ni rublja, a borme ni volje za ples. Kad sve to čuše i vidiše u taboru, postadose zlovoljni i govorahu: oni su tamo veseli, a mi ovdje zebemo i svoj posao kod kuće zanemarujemo. Tko će tu dulje boraviti? U gradu imadu svega u obilju“.

„U Karlovu Tinu nije već bilo ništa za jesti, nego jedan jedini jarac, koj je po dvorištu trčao. Toga zaklaše, razčetvoriše, te jednu stražnju četvrt raniše, kao da je ustrieljena, zatim izvukoše srnine dlake iz sedla, te meso njome posuše i vodji ga Pražana poslaše, koji bijaše po zanatu krojač i zvao se Ivan Hedviker. Glasnik, koj meso donese, zahvali u ime gradskog gospodara te gospode i gospodja u gradu, što su im dopustili svečanost tako mirno užiti, a u zahvalu šalju četvrt ubijene srne. Krojač začudi se jako, odkle su uzeli divljač, a ostali rekoše: naše obsjedanje je uzalud. Oni su se već prije hvalili, da imadu svega dosta, a sad se vidi, da niesu lagali. Neima dvojbe, da iz tvrdje ima tajnih izlaza, i da jih ne ćemo nigda predobiti“.

„Spremiše svoje stvari i odoše, a branitelji grada vrlo su se radovali, da ih je posljednji jarac spasio od tolike pogibelji i preplašio toliko tisuća neprijatelja“.

Tako pripovieda Hajek. Od tog vremena ostade vječna poruga za krojače — prč. U ostalom ova je obsada u istinu bila krvava. Za vrieme obsade bude 11.000 hitaca iztureno, a med ovimi 1822 bačve gnjusa a 13 bačava ognjene smole. Naš nam je prevodič pokazao više kamenitih kruglja, koje su za vrieme obsade na prozore unišle.

Ferdinand II. prenese krunu, dragocienosti i arkive u Prag, te dokine gradskog grofa. Napokon založi stari ovaj grad i proda ga grofu Kolovratu. Kašnje priedje u vlastnost zavoda plemićkih gospodja u Pragu, čiji je i sada. — —

Pregledav ovako grad vratismo se debeloj krčmarici, te oprasmo dobrim plzenjskim pivom historičnu prašinu s grla i založismo trojačkih bataka, a na večer se vratismo kući. Onim, koji su me nagovorili, da posietim Karlov Tin, još sam i sad zahvalan na tome.

M.

Digitized by Google

LISTAK.

Slika Pavlinovićeva. U današnjem broju donosimo sliku Mihovila Pavlinovića, dičnog branitelja hrvaštine u Dalmaciji. Vjekopis priobćit ćemo poslije, jer ovaj put od ostalog gradiva ne ima mjesta.

Velebit u Beču. Primismo radostan glas o hrvatskom družtvu „Velebitu“ u Beču. Piše nam prijatelj, da ta vrla zadruga pod svojim predsjednikom g. Nikolićem revno i složno radi. Kod svakog sastanka čita se kakova razprava. Druga knjiga „Velebita“ ne će se ove godine izdati, već buduće. Bečko redarstvo posvećuje našoj hrvatskoj mladeži osobitu pažnju, pri čem opaziti valja, da povod toj pažnji nije ni pošto sentimentalna prijazan. Gotovo ništa se ne smie govorit, o politici ni pisnut. Kad su jednom Slovenci pohodili Velebićane, zapita povjerenik redarstva, kako su smjeli doći Slovenci na sastanak. Dne 15. lipnja priredio je „Akademicky spolek“ obću zabavu za sva slavenska akademička družtva. Samo je glasbe i pjevanja bilo. Od Velebićana igrao je Kolander na harmoniju a Havliček i Košćal na glasoviru, te si stekoše obćenitu pohvalu. I tu se policija silno brinula za omladinu slavensku. Proslov bje zabranjen i silno izprekrižan. Zastave, grbovi, vrpce, zdravice, sve je zabranjeno bilo. Zabava dakako bijaše mrtva. Radi smo znati, da li toli oštra cenzura vlada proti prusofilskim buršom, al dà taj se „kulturni narod“ duhovitije zabavlja — pivom. Čudimo se, te policija bečka nije zahtievala, da se tekst slavenskih pjesama prevede na njemački jezik, il da nije izdana zapovied, da slavenski djaci smiju pjevati samo „mumljajući sbor“ bez rieči.

Matilda Mallingerova. Nevjerna naša zemljakinja, primadona Mallingerova gostovala je nedavno u Beču. Pjevala je u operah „Lohengrin“ od Wagnera, „Faust“ od Gounoda, i „Vesele žene vindsorske“ od Nikolaja. Svi kritici kažu, da je zviezda Mallingerove bljednuti počela. Još i sad vidi se vještačko prikazivanje, al joj grlo ne može ni u visinu ni u nizinu. Mallingerova je u najljepšoj dobi svojoj „živa podrtina“, laskami monakovskoga dvora baci se M. samo na Wagnerove opere, koje će kadkad i najjaču silu ubiti. I Mallingerici bude tako, od Wagnerskih napora malakše joj grlo, gine joj slava. Mi niesmo nipošto zlobni i zloradi, al pravo reći, treba konštatovat, da neka nemeza postoji. Ne sumnjamo, da će se jednom M. povratit u Zagreb, da će se opet dobrom Hrvaticom gradit. Možebit će se i njezin muž barun Schimmelpfennig, prije čovjek praznih žepova prometnuti vatrenim Slavenom. Za sad Mallingerova ne prima „radi principa“ nikakova Hrvata, ona, koja je za podporu hrvatske pragove obijala.

Mladi mornar ili put brodom iz Senja u Trst. Crta iz života pomorca Hrvata. Napisao B. Babić, ravnatelj nautičke škole u Bakru. U Kraljevici. Tiskom primorske tiskarne. 1875. Str. 82 u osmini. Malo koja hrvatska knjiga razveselila nas je toliko, koliko djelce vrloga Krčanina Babića, te mu zato od srdca hvala. Misao je izvorna, svrha osobito koristna, a knjiga je sastavljena velikom revnosti i vještinom. U spodobi pripoviedčice navodi Babić sve pomorske izraze hrvatske, i to većinom rabljene od Budve do Istre, a ponešto i na Savi. Pisac ih je s veće strane sam pobilježio, nu upotriebio je i Kazalievu sbirku. Na kraju dodan je rječnik pomorskih izraza.

Djelo preštampano iz „Primorca“ ima dvojaku vriednost. Prvo će služit hrvatskim mornarom, da se otresu talijanske mješanice, a za književnika je važno u leksikalnom obziru. Budi svakomu našincu što bolje preporučeno.

Radiša prestao. Senjski „Radiša“ javlja u posljednjem broju, da prestaje, jer da su tiskarski troškovi prema broju predplatnika preveliki. Šteta, te se naši provincijalni listovi ne mogu održati.

Rukopis Palmotićeve drame. Novosadski „Javor“ javlja, da ima u Boki mlad katolički župnik iz Perasta, koji je skupio liepu sbirku rukopisa i medju ostalim i rukopis Palmotićeve drame „Danica“. Rukopis je datovan od 16. veljače 1692. a bilježka na kraju veli, ta je ta drama prikazana 6. veljače 1694. pred mletačkim duždom Morosinijem. Drama ima proslov „Rieka Sava“. Priepis je od ruke Perašćanina Julije Balovića. Drama je u ostalom poznata. Vidi Pavića „Istoriju dubrovačke drame“.

Otačbina. Svezka za Jun 1875. Urednik Vladan Gjorgjević. U Beogradu. Sadržaj 1. Umjetnikova sinovica, pripoviest M. Šapčanina. 2. Rumunija i Rumuni od N. Petrovića. 3. Vasa rešpekt, roman od I. Ignatovića. 4. Stevan Dušan, roman od Vl. Gjorgjevića. 5. Membrane ćelija rastu po fizičnom zakonu od M. Radanovića. 6. Stari popa Tihomil od Gj. Jakšića. 7. Atmosfera od Lozanića. 8. Svjetlost i život od Miljkovića. 9. Solun Rjesova, vojn. geog. crta od N. Ilića. 10. Kako je vojska danas uredjena od Gjurića. 11. Geološke crtice o Srbiji od A. Popovića 12. Glas magjarskoga profesora o Srbiji od B. Jovanovića. 13. Vojna udruženja od Miškovića. 14. Novi Mesija. Pozorišni priegled. Bibliografija.

Poviest Bugarske. Vrlo daroviti mladi češki pisac Konstatin Jos. Jireček, koji je prošlog ljeta pohodio bio slavenski jug, izdao je upravo prvi svezak svoje „poviesti naroda bugarskoga“ po izvorih. U prvom svezku opisuje zemlju Bugarsku gore, vode, rieke nadovezujuć svuda historičke opazke. Drugo poglavje radi o Trako-Ilirih, prasjediocih zemlje. Jireček je sviestan revan radnik, a djelo vrlo jeftino (40 novč. svezak). Preporučamo ga prijateljem domaće poviesti.

Umjetnost. U crkvi sv. Marije u Casselu (departement du Nord u Francezkoj) udjoše u trag dosele ne poznatoj slici od ruke Rubensove, koja je dosad prahom i mrljami pokrita bila. Slika predstavlja sv. Franju od Asissia, kako mu se prikazuje mati božja.

Umrli. U Poznanju umro je znameniti poljski pisac Dragutin Liebelt. Bavio se poglavito matematikom i filozofijom. — Dne 9. t. m. preminula je Pavlina Wilkonska rodom iz Poznanja čuvena radi krasnih svojih pripoviesti.

Poziv na predplatu.

Ovim brojem svršava se prvo polugodište „Vienca“. Pozivamo uljudno mnogobrojne prijatelje našega lista, da nam budu i odsele vierni, da što prije obnove predplatu. A mi ćemo vjerni ostati svomu pravcu. Za što zanimivije gradivo već se pobrinusmo, ko što i za liepe slike.

Uredničtvo „Vienca“.

Nekrolog. — **Zabava:** Grof Juraj Zrinski — Mladi gospodin — Omirove Odisice pjesma peta — Rita. — **Pouka:** Crtice o putovanju hrv. dramat. družtva u Dubrovnik — Dva hrvatska glasbenika — Karlov Tin. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 3. srpnja 1875.

Br. 27. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Hadum.

Spjevao Gj. Arnold.

Već bregove, doli i gajeve krije
Velom otajstvenim divotna noć;
Tišinom se milenom sladjahno lije
Pjesme slavuljeve čarobna moć.

A srebrni potoci prodoljem tuže,
Mirisom ružičnim odiše zrak;
Vjekòvitim obzorjem zvjezdice kruže,
Mjesec po zemljici stere si trak.

Po svietu široku, što tajno je, vidi,
Dragih prisluškuje tihotni sbor,
Dom carev obsjajuje zidan na hridi,
Pašin li griešni i razkošni dvor.

U ložnicah sjajnih krasotice sniju,
Sanak ih nosi u zavičaj blag;
Jur očice jedne si rodbinu zriju,
Druga baš kroči na otčinski prag...

Al zalud su oti vam zlaćeni sanci,
Ne sviće dotle slobode vam dan,
Od željeza tudi dok kuju se lanci —
Ne svlada dokle i haduma san!

I jao si biednoj da pokuša smjelo
Pobjeć, gdje buči pod prozorom val;
Za časak bi njezino dražestno tielo
Resilo samotni, kameni žal.

Da, jao sirotici, hadum bo stoji
Budan pred vrati ko zlokobni duh,
Pa časove sporo tekuće si broji —
Broji naprezajuć oštar si sluh.

O pasu mu bodež, o diljku se sloni,
Pogled mu tajna zasjenjuje bol;
A krilata miso u prošlost mu roni —
Roni u blaženu rodjaja dol...

Tu seoce tiho i noći i danjom,
Srdcu mu mio tu prebire rod;
On malen sa sestricom igra se manjom,
Djetinjih šala mu ugadja god...

Al netom sa družbom grabežljivom banu
Paša, nad glavom im upali krov,
Tren otcu i majci im samrtni svanu —
Odnielo djecu u zavičaj nov...

Al ne, ne, ta davno — ah davno to bilo...
Pašin od djeteta postade rob;
Za sestricu ne zna ni lišce joj milo —
Ostalo krije sve hladjahni grob.

To tajna, što oko mu kadkada muti,
Tajna, što srce mu toči ko crv;
I čini, da sada ko janješce šuti,
Sada mu biesom uzpaljuje krv — —

I hadum od žalobnih misli se prenu,
U hodnik zaroni plahi si gled;
Al netom, gdje krade se, opazi ženu,
Žurna gdje kroka pospješuje red.

On smilit se ne zna, gdje dužnost je stroža
Nego li srdca mu dobroga sud;
„Bieg!“ zavapi hiteć i oštarje noža
Rinu u smjele krasotice grud.

Digitized by Google

I prignu se hrlo, da truplo joj nježno
Baci u morskoga valovja skut —
Zar znao joj lice pod koprenom sniežno,
Drhtnu bo kao na vodici prut?

Zar vidio kada joj očice blage,
Štono ukočiv se gledale njeg?
Zar u njega bilo i ljubavne snage,
Cjelov jer tisnu na usna joj snieg?

A na to se sdvojan sa prozora vinu,
Spusti u mora se mutnoga vir...
I vali se slože... čudnovito sinu...
Haremom niemi zavladao mir.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

I.

Ubojstvo.

Pa da su još toli crna djela —
Ženska ih je ruka plela.

Sydon.

Na slavonskoj smo ravnici. Kud se ogledaš, svuda šuma, svuda valovito vrhovlje hrastovo, samo uzka cesta, vijuća se od juga k sjeveru, ravnicu presieca. Na toj cesti stoji drven dom, sur kao orao, visoka daščena krova, malenih prozora i široka ulaza, da bi dvoja kola mogla u jedan mah njime proći. Iza doma je dvorište sa zdencom, nagnute, slamom pokrite staje, a oko svega toga vije se pleteni plot.

Sivi oblaci razastrli se jesenskim nebom, i čine, da je noć tim tamnija. Kadikad kane krupna kaplja kiše na požućelo lišće drveća i drveće zadrhće i zašušne. Daleko u šumi na osušenom panju ćukne sova, a namah za tim odazove joj se u sasma drugom kraju pas, lisica li, tankim oduljenim vijanjem.

Mora da je bila lisica, jer se urnebesnom krikom digli psi, koji su stražili staje, sa svojih ložišta, i razbjegli se lajući te stekćući na sve strane.

U domu i stajah odavno je sve pozaspalo; umorni sluge i služkinje hrču na slami i sniju o blaženstvu raja, samo jednim oknom gornjega kata i to posljednjim drvena doma, premda je zakrito zelenom zavjesom, krade se tračak svjetla u tamnu noć.

Čim se psi razidjoše, ukrade se iz konjske staje čovjek, zavit u dugu sivu kabanicu, pod kojom je sakrivao svjetiljku; na glavi mu je širok crn šešir, kojemu se obod nizko sa strana spuštio preko čela, dočim mu je ostalo lice sakrivala krinka, izrezana od crna papira. Čovjek taj, koliko se dalo razabrati iz njegova kreta, bijaše vitak i visok.

Odmah iza njega šuljao se opet čovjek, odjeven kao i on, samo da je tjesnije zavio oko sebe kabanicu, buduć mu svjetiljka nije smetala. Bio je mnogo niži od prvoga i znatno krupniji.

Kad prispješe do doma, stane viši i šapne nižemu: — Sad oprezno i tiho, što tiše možeš na prstih, inače smo propali.

Niži kimnu glavom i podje za svojim vodjom, koji ga povede, razastrv na čas kabanicu, da plamen svjetiljke razjasni uglove, o koje su se tapajući zadievali, uzkimi stubami.

Kadkad prsne daska, šušne kabanica, ali se nitko ne javi. Ne čuveni, ne opaženi došuljaju se obojica u sprat. Sad razvrne viši sasma kabanicu i svjetiljka sievne po tamnom spratu, kažuć, gdje su koja vrata.

— Ha! treća... promuklo šapne viši i mahnuv rukom nižemu na oprez, dokrade se na prstih do trećih vrata; nagne prisluškivati. Iza vrata čulo se hrkanje.

Niži ostade na izlazu sprata. Viši mu mahnu rukom neka se približi.

— Mene je strah, odvrati šaptom niži i sagne zamišljeno glavu.

Viši ostavi vrata i prišav k nižemu, uhvati ga za rame: — Ludo! sve je sigurno, njega je uhvatio težak san, ona ga je obmamila pilom... Ključevi su naši... puške prazne, sve je sigurno, i tvoje tri tisuće, ludo! izmrmlja mu u uho.

— Tri tisuće, strese se niži i dade se povesti za ruku do vrata.

Sad pruži viši nižemu svjetiljku, te stane iz kabanice vaditi razne ključeve, kratke i duge, dok ne nadje ovelik ključ. Drhćućom rukom rine ga u ključanicu, okrene dva puta što tiše njime i vrata se otvore.

Manji se opet trgne, ali, kao uvidiv, da bi bilo prekasno, stavi se za vodju.

Soba, kojoj stajahu na ulazu, bila je malena i uzka. Na stienah visjele u nakrst puške i pištolje, a pod njima handjari i bodeži. U desnom uglu sobe stajao je pisaći stol, na kom su ležale poredane knjige svake veličine, i po papiru, koji je bio na svaku prilieplјen, sudeći, bile su to kontovne knjige. Izpod pisaćega stola stajala je velika željezna škrinja.

U lievom uglu sobe nasuprot stolu bio je širok krevet, a na njem ležala ogromna ljudesina, visokih prsiju, velike okrugle glave, svietlih, do kože ostriženih

Digitized by Google

vlasi. Male oči bile zaklopljene, i kako se visoka prsa silno nadimala, čulo se užasno hrkanje.

Razgledav se plaho, udjoše obojica u sobu. Manji stavi svjetiljku na pisaći stol i svjetlo joj obasja čudno ljudesinu, koja je nepomično ležala, izpuštajući vruću sapu na široka usta.

— Ali sad oprezno! opomene viši, te stane na sve strane razmatrati krevet. Trgnuv se, kao da se je nečemu domislio, uhvati ljudesinu izpod glave, i pomakne ju nešto k stieni. Ljudesina se ne makne. Za tiem baci kabanicu na tle, stane uzmicati uzglavlje, a kad ga je odmaknuo, podigne pri vrhu perinu, i zaroni rukom u dno kreveta.

Kao da je grom udario u kuću, trgne se ljudesina i skočiv, krikne hrapavim glasom: tko je?

Manji stojeći medjutim do svjetiljke, pobježe poput zeca iz sobe, veći odskoči, izvadi žurno iz žepa bodež, i urine ga svom mogućom snagom ljudesini u prsa upravo prema srdcu.

Ljudesina zahropće, prevali se preko kreveta na tle, stane nogama i rukama udarati, da se je kuća potresla, i smiri se za pet časaka, trzajuć svimi udi. Širokom strujom razlievala se krv po tielu, a od ovuda po podu u škulje i pukotine dasaka.

* * *

U posljednjoj sobi, iz koje se medju zavjesom krao tračak svjetla u tamu noći, ležala je na crvenom divanu žena, sakrivajući lice bielim jastukom. Bila je posve odjevena, kao da je došla od zabave, na njoj bila smedja svilena odjeća, koja se je sjajno prelievala na plamenu velike uljene svjetiljke, stojeće na stolu pred divanom. U crnih vlasih gospodje, blistala se igla s dragim kamenom, i na ruci, koja joj se je spustila niz divan, sievali biseri i alemi.

Svaki čas prodje gospodju drhtavica tielom, ali ona ne podiže lica od jastuka. Bieli joj, viti, vrat postajao sve bljedjim, i za tren proli se po njem tamna, prolazna rumen.

I disala je težko gospodja, pa ipak ne podigne glave.

Krevet njezin stajao je razkriven, pokrit najbjelijom bjelinom, pred njim ležalo je medjedovo runo i kraj toga sitno izvezene papučice, na stoliću uz krevet biserila se u brušenoj čaši, pomiešana sokom četruna, hladna voda, nad sam krevet spuštale se spokojno modre zavjese — i uza sve to ležala je gospodja sakrivajuć lice u jastuk na tvrdom divanu.

Na jednom se razda mukom noći užasan krik, hripanje... stiene se stresu, kan da je nešto težka palo...

— Eto ih! kliknu uplašeno gospodja i skoči poput ranjene srne sa divana. Ustavši na noge, obuze ju nesvjestica, da se je morala rukama oprieti o stol. Težka svila slež̀e se šušteć po njezinu vitkom, visokom, strojnom tielu, crni prami zavijeni dosad oko njezine glave, razidju se i razprše u pol niz ramena joj, u pol niz oble, pune grudi.

Bliedo joj, oštroga, rimskoga reza lice svane poput alabastra na svjetlu, i crne, velike oči zaiskre se strahom i užasom izpod dugih, savijenih obrva.

Osviestiv se uhvati žurno svjetiljku, i pohiti na vrata, odakle se čuo krik. Prodje dvima sobama i stane pred uzkimi vrati. Ruka joj zadrhće, i svjetiljka bi joj bila izpala iz ruke, da je nije stavila na obližnji stol.

— Tko je? upita ona jasnim ali od straha drhćućim glasom kroz vrata.

Nešto zaštropoće, začuše se koraci, snažna ruka uhvati kvaku, i otvori na silu vrata.

Krasan, mlad čovjek, visoka uzrasta, jakih mišica, obla, plemenita lica stane pred začudivšom se gospodjom.

— Ja sam, sve je riešeno... progovori mladac gospodji i pokaže joj rukom na ukočeno truplo ljudesine.

Gospodja pogleda onamo, sgrozi se, kao da će zemlja pod njom pući i uhvati se za mladića.

— Je l' posve mrtav? upita ona zaklanjajuć jednom rukom krasno lice.

— Posve.

— I morao si ga ubit, bože moj!

— Morao, inače bi on mene... tvoje pilo djelovalo je premalo.

Mladić povede obnemoglu gospodju do fotelja i smjesti ju nanj. Jedva ju smjesti, skoči ona na noge: što misliš, da sam kukavica? ja sam zavela s tobom djelo, ja ću ga i s tobom svršiti, reče ona odrješito i stane hrabro nad krvavi trup. — Dobro si ga pogodio, okrene se k mladiću, pogledav ga smjelim okom i cielo njezino tielo izpravi se drzovitim ponosom.

— Gdje je Ilija? upita ona.

— Pobjegao je, odvrati mladić, čim se je taj probudio, ali ne ima straha od njega, ne će izdat, samo mu valja što prije pogodjene tri hiljade uručit. Kako se čovjek tek poslije čina pravom domisli, nastavi mladić pregledajuć na svjetiljci papire, koji su ležali na stolu, čemu smo ga i trebali? Sve sam obavio sâm. Ni svietlit nije mi htio, luda! Izvrgli smo se pogibelji, da nas danas sutra, kako je glup, ne oda.

— Pa šta kaniš učinit? opet će gospodja plaho.

— Zagrozit ću mu se, prvi on, drugi ja na vješala. A sad na posao.

Mladić stupi preko trupa, skine sa postelje jastuke, perine, slamnjaču, te izvadi iz dna kreveta četverokutnu srebrnu kutiju. Kutija bila je zatvorena, i gospodja mu namah pruži nožić, kojim ju je ne malom mukom razkinuo.

U kutiji bilo je više pretinaca, u najvećem poprieko ležao je krupan ključ na sitno i raznoliko izrezana krila. U manjih pretincih bilo je prstenja, dragocjenih igala i više manjih ključeva. Sve to povadi mladić i

*

Digitized by Google

turi u žep, velikim pako ključem pokuša otvorit željeznu škrinju, koja je stajala pod pisaćim stolom.

Gospodja mu je, sagnuvši se na koljena, svietlila; kadkada ogleda se ona na trup i sgrozi se, da je staklo svjetiljke u njenoj ruci zazvonjelo.

Dugo je mladić preokretao ključem, dok nešto ne škrine, i vrata škrinje ne skoče u vis. Pohlepno segne on rukom u dno škrinje, oči mu se zaiskre, kad osjeti pod prsti u vrećice natrpani novac.

— Niesam li dobro kazala? upita ga gospodja, kušajuć sama vidjeti, što li se skriva u škrinji, nu groza, koja joj ledeni znoj izćera na čelo, prisili ju, da se opet ogleda na trup... i opet zazvoni svjetiljka...

Mladić izvuče najprije vrećicu veličine duhan kese. „Tisuć dukata", bilo je napisano na cedulji, što je bila na nju prilieplјena, i mladić stavi kesu u svileno krilo gospodje.

Zatim izvuče drugu, treću, četvrtu, petu, jednu veću od druge, u većih bio je srebren novac, škude i taliri. Sve to stavi on u krilo gospodje, koja je to breme lahko pridržavala.

Posljednje, što je izvadio, bile su banke, svezane u snopiće.

— Škrtica! izmrmlja, pošto je škrinju do kraja izpraznio mladić, škrtica, nije znao sam uživati, pa će drugi, hahaha! Koli čudno odjeknu taj smieh od stiena, kao da je zaječao iz same grudi krvava gospodara.

— Imadeš li štogodj, u što bi sve to zamotao? obrati se sada dovršiv posao, mladić prema gospodji, koja se nije mogla ustati od silna tereta novca. Svjetiljka stajala je kraj nje i sipala luč na bliedo joj lice i zlatan novac, na bujna mladića i ukočeni, orijaški trup. Krv, što se razlila po tlu, pisala čudna slova zmijskih zavoja, pravda će sastaviti od tih slova rieč: osveta.

Na pitanje mladićevo položi gospodja vrećice na stran, uzme jastuk, strese iz njega perje u krevet i sasipav u njega sav novac, predade ga mladiću. Ubojica htjede, da se opet zamota u kabanicu, nu budući je bila sva krvava, morade ju pustit, zato stavi jastuk pod pazuho i htjede se razstati s gospodjom, ali mu u tren sine misao glavom.

Stavi jastuk kraj sebe, te izvadiv iz žepa uže stane gospodji, koja ga je odmah razumjela, vezati ruke, a kad je te svezao, noge, tako, da je morala ležati kraj ubijenog.

— Bit će te strah, ali se ne boj, ne maknu se taj više nikad, reče joj mladić, i poljubiv ju u čelo prebaci nogom svjetiljku, da se je na tisuć knmada razbila. Tim ga ne stade u noći.

— Pazi! tvoja i moja je sreća... izlane još za njim gospodja i onesviesti se.

Da se je razvedrilo nebo i sinuo mjesec na prozor, pa da ti je bilo pogledati na nje, kako ukočeni uzporedo leže, zaista bi bio rekao: nut djavla, ružnoga otca zlobe i zločina, čemu je pao uzanj andjeo krasote?

(Dalje sliedi.)

Mladost pjesnikova.

Prievod iz Prati-a.

Ptičici, što no pod nebom
Lieće na lakim krilim,
Srčući tiho pita se
Rosicom, zrakom milim,
Sličan je pjesnik blaženi,
Poput je kaplje mlad,
Prebire žice vesele,
Srdce mu kuca sad.

Pjesme ljepoti nevine
Iz mlade duše pjeva,
Vjetarce, krasne ružice,
Sjajne si zviezde snieva,
Privržen vjeri, kojoj se
Djetetom zakle još,
Vjeruje krotka, štogod mu
Ne shvati razum loš.

Tako ti svetom radosti
Svaku milinu resi,
Biesni ga straše valovi,
Straše ga urnebesi,
Naviko jer je slaviti
Ubavih dieva goj,
Nježnosti sladke matere,
Zavičaj rodni svoj.

Nikada ne će svrnuti
Zenice čedne svoje
Na suze tužna leleka,
Crnu što zemlju poje,
Pri tome vječnom posmjehu
Prijatan duh vam taj
Usred će zime snievati
Proljetnih dana raj.

Što bi mu podlo jecanje
Skrhana što li slava,
Ne zna im pa ni za ime
Krasna je duša prava,
Dom ti mu ona sobica,
Gdjeno si nevin, svet
Nebeskog prepun uhvanja
Ugodi pjesmi liet.

Jaoh mu, ako omraza
Dušmanska suzu jidnu
Salije u sred skutića
Cvjetiću mladu stidnu!
Zlaćeni danak osviće
Pod lišćem onim skrit,
Nemojte njeg mi grditi,
Mogô bi jadan mrit.

Ako li srdce ćutljivo
S uvrede kakve žali,
Jednoč za razlog žestok će
Pitat vas dječak mali,
Mnogih sbog nada milenih
Usnulih, dok bje mlad,
Što no se nigda ne budê.
Jer ih je satrô jad:

Digitized by Google

Grad Karlovac.

Digitized by Google

Zastiruć crnom koprenom
Žihvane blage slike
Dvojbit on će do boga,
Krivit će sviet u nike,
To će se srdce skončati
Svladano vječnim snom;
Vi ćete ludi, nemili,
Smijat se koncu tom'.

Poštujte danke nevine
Sokola toga siva,
Štono za progon ne znajuć
Prognan se tuda skriva,
I njem po klancih, dolovih
Valjat će kadgod stat,
Slana bo njemu ledena
Siedu će kosu prat.

Ljubit će takvim uzhitom
Nesita svoga žara,
Ponosno, tiho, jedino,
Ravna mu nij' drugara,
Bude l' mu tud potucat se
Pekljavi uza sviet,
Onaj će plamen žestoki
Ne vidjen gasnut, mriet.

Vrh te će duše mienit se
Klonule kad il divne
Laskanje slave ponosne,
Tamnilo smrti kivne,
Usilni neki glasovi
Čut će se na vas mah,
Ljuti mu eda uduše
Slobodnog uma dah.

Pjevaj de, pjevaj tihane
Vjetriće, dieva gizde,
Samotne pjevaj glavice,
Potočić, biser-zvizde,
Srdcu ti pjesma godila,
Slaviću mladi moj,
Ne kreći s tvoje grančice,
Ne vidjen ondje poj!

Pjevajuć živi slobodan
Samac u liepom hladu,
Ako ti življet pokojno
Nemili ljudi dadu;
Tako te mirna veselio
Sladkoga milka svik...
Srdašcu ljubav slikao
Nebeski svaki lik.

Pop B. G.

Rita.

Putne uspomene.

Napisao Edmond Planchut, preveo T. M.

(Konac)

II.

Camoëns osta samo osam dana, i zaputi bez mene. Kako se sastadoh s vicekonzulom američkim d'Oliveirom, nadà mi se sreća, te mi prevolje. Budući je mrzio na da Silvu i prezirao ga — čim je manje na kojem otoku zapovjednika, tiem se naravno i manje slažu — obeća mi svoju pomoć i zakrilje, ali da mu budem tajnikom, dok se on rieši svoga broda, dok ga začavli ili proda. Revno sam mu pomagao, kada je prodavao Camoënsa, a znao sam, koli je to bilo nezakonito; a on si umio steći od Sjedinjenih Država američkih exequatur, koji ga na Boa-Visti obrani ne samo od portugalskih zakona nego i od zakona cieloga svieta. — Deset je godina — reče mi jednom — kako sam ostavio Lisabon, pa se u nj i ne mislim više vratiti. A da li je smio i mogao? Za to me glava ne boljaše. Liepe se sreće domogao; znao mi je često pokazivati nekako se smiešno ponoseći, kovčeg pun bielih piastra i zlatnih unca meksikanskih. Kako li se je on dočepao tolikoga blaga, pošto je amo došao gotovo prosjakom? Toga dugo niesam znao; kada je pred nekoliko godina krišem ostavio kapvertski arhipelag, doznadoh, da je vicekonsul d' Oliveira liepo obogatio a sve na izliku zakonito; ali je to u istinu bilo divno upriličivano kriomčarenje.

Može biti ćete me pitati, kako li se može stanovnik daleke kolonije i ne otvoriv mošnje, buduć vicekonsulom, domoći znatna imutka. Ništa lakšega, ako čovjek, koji se toga podhvati, ima u Evropi svojih ljudi, i to pametnih. Ovi uzmu ponajprije kupovati u Englezkoj staro oglobje ladjarsko, a toga je tudier dosti. Tu se blanja, vješto masti i smoli, te to oglobje obnove. Kada dodju iz Englezke u koju luku evropskoga kopna, osiguraju tuj stari, otrcani brod kao da je nov na dvie do tri sto tisuća franaka, a ta je svota četiri pet puti veća od one, za koju kupiše oglobje, što ga poslije tako vješto slupaše, da su prevarili osiguraonicu. Pošto dovrše tu formalnost, nadju si spretna kapetana, koji brže bolje s brodom u debelo more. Čim se dohvati kapvertskoga otočja — slučajno uzimljem ovo otočje, kako bih uzeo karolinske otoke, kanarske ili Sandwich — a u brod iznebuške po želji stane voda uticati. Da ne utone brod, napnu jadra prema bližnjemu sidrištu, mislimo uviek na Boa-Vistu. Vicekonzul već u napried znade, što će biti, te čeka na hitac sa broda, a onda očituje, kako već treba, da se više ne može na tom brodu broditi. Tada ga začavle, prodadu ga, a kad u Europi prime akte uredno sastavljene, kako je brod začavlen i prodan, valja im namiriti, koliko je ngovoreno, dvie, tri sto tisuć franaka, a iznos prodaje na Boa-Visti vazda je smiešan kao i na drugih siromašnih otocih, gdje nema pravih kupaca. Ali tiem nije sve gotovo. Pozačepljuju dobrosrećne luknje, te krenu put koje druge luke u Ameriku i tu otrcani brod prodadu po drugi put.

Dobro znajte, da niesam sumnjao o d'Oliveirinih šarenih poslovih. Liepu mi sobu dao u svojoj kući. Vi ne ćete ni misliti, koli sam bio razdragan, što sam se mogao nastaniti kao da sam u svom; imadjah stol pun knjiga, imadjah papira, pera, liepu postelju nakrivenu

Digitized by Google

bielim suknom. Jedan mi prozor gledaše na Ocean; liepo li je bilo pogledati, gdje se krše strašni valovi o stienju oko otoka. Grebeni, koji počimlju već kod obale, protegoše se četiri do pet milja u pučinu morsku. Kada se vjetrovi u njih uženu, grozne li lomnjave valova. Stupovi od vode, prozirni lukovi, tada se u zrak dižu, jedva ih oko prati, dok se na posliedku ne razaspu u kišu alemovu. Divan je to prizor, osobito kada sunce granjiva ili se smiruje, te koso upire svoje zrake o tu vodu u zraku. Mnogo sam i mnogo ura potratio učeći portugalski. Pod večer bih se znao igrati s djecom; u d'Oliveire ih bilo petero, sva ljepušna, ali blieda, boležljiva, slaba. Otac im se triput ženio. Nije to prevršivanje; ima tu podosta žena, koje su se tri ili četiri put udavale. Tu se sviet slabo smrti boji; ako i je u tom toli nezdravom kraju toli biesna. Umre li komu njegovo sudjenje, nekoliko dana ljuće žali nego li se u nas žali; ali je ta žalost mal ne od petka do subote. A čemu i plakati one, koji se danas prestaviše, kada će nas već može biti sutra smrt s njimi razstaviti?

Madame d' Oliveira bijaše slabačka kreolka, ali mila, da ne bi gotovo ni vjerovao. Kako me je k njoj privlačila neka naravska simpatija, kako da joj ne odkrijem tajne, zašto li boravim na otoku? Njoj se pričini velikom ludoveti, gdje mogu Ritu tako ljubiti. Ako je i bila srdca dobrostiva, ama je u nje bila hladna ljubav bližnjega kao i u drugih kreolka. Marianna d' Oliveira mišljaše, Rita ne može biti vriedna, da bih joj mogao biti toliko odan i da bih toliko za nju pregarao. Govorah joj, koli me ljubi, koli je nježna, koli je uzvišenih čuvstva ta moja božica; gospodja mi d' Oliveira ne mogaše ni u čem prigovoriti, jer je vidjela, da istinu govorim, ali ipak ostade pri svom. — Otac zlosrećne Rite bijaše Evropljanin kako je i vaš muž, govorah joj iedovito; čemu daklem sporediti kćer Evropljanina i crnice s divljom Afrikinjom? Ali donna Marianna ipak toga ne právljaše, sve da je bila onoliko dobra, kako vrlo malo žena njezina značaja i sve da je bila onakvih kršćanskih nazora, po kojih je i radila, što je i od drugih tražila. Ali čemu da se čudimo predsudam, koje su toli drevne kao i kolonije?

Bilo jednom oko pô noći, a ja svedj kod knjige; napokon htjedoh leći, kad al čuknem, gdje netko lagano kroči pod mojim prozorom i u taj tren pade kamečak na pod moje sobe. Kako je tada već bilo zavrućilo na Boa-Visti ostavih otvoren prozor, koji gledaše na morsku obalu. Skoknem i dignem bjelutak, a to na njem papirić privezan tanahnim crnim vlasom. Pročitah ovo: „Monsieur Christian, zlo po vas, velika pogibio. Bježite sa Boa-Viste, čim vam sgoda dodje. Rita vas ljubi. Tako vam boga velikoga, bježite u Ameriku ili bar na koji bližnji otok. Biti ću vaša, ostanete li pri svojih sadanjih čuvstvih prama robinjici djevojci dok umre da Silva. Uklonite se, konzul vam radi o glavi. Uzmite na um, da se tudjincu valja svačesa bojati u zemlji, u ko joj nema ni zakona ni pravice.“

Kako bih mogao bjegati sa Boa-Viste i to upravo onda, kada sam eto doznao, da me ljubi draga? Tko bi branio moju miljenicu od da Silve, koji ju mogaše prisiliti, da mu bude ljubom ili ženom? Kletvom se zakleh, ako nema pravde ni pravice na kapvertskom otočju, da ću ju ja već uvesti i to onakvu, kakva je u Americi.

Kada se liepo uvremeni, kada kiše presahnu, tada ovdje nestane i groznica, kao da ih je tko bajanjem oćerao. Iznenada uočih na otoku živost, te niesam mogao ni dvojbiti, da su groznico prestale. Tušta i tama oporavljelih se bolestnika izilažaše iz svojih stanova željni odahnuti i osunčati se. Jedni stanovnici stali ribariti, drugi uzeli rovati po rudnicih a treći prionuli sijati kukuruz po rjedjanih dolinicah, u kojih je nešto zemlje težanice. Dva kilometra od Boa-Viste na starom dobru nekoga liečnika opazih ponosnih kokosnika, naranča, pamučnika i liepih sladorovaca. Kada opazih ne nadano toliku tropsku bujnost, uočih nešta ne vidjena. Na toj daklem vrleti ipak se nešto zeleni i raste, na vrleti, za koju mišljah, da je vječiti ugar! Pa mi govorili jošte, da na daleko nije toli liepo; da na otoku Mayu, koji je najbliži Boa-Visti, ima tek jedna jedina gromoradna tamarinda. Madame d' Oliveira pripoviedala mi, da je jednom pošla u svetčare na Mayo, pa da je vidjela cielu malu koloniju portugalsku, gdje se mirno šeće pod tim jedinim golemim drvetom; bila je to kolonija, koju je onamo sudbina hitila. Vidjela je i slabušnih kreola portugalskih, crnica u bielo obučenih, ljudi u gradskom odielu, činovnika u sjajnih odorah, gdje se zadovoljno šeću kao da su u Bois de Boulogne ili u Hyde-Parku.

D' Oliveira imao dva konja viteza, na kojih nikada ne jašaše, te me ovlasti već prvi dan, da se mogu kadšto po volji na njih projašiti. Vrlo mi se svidješe te plemenite životinje, zmajevite arapske bedevije; uviek bi samo lećele pržinom ili kasale strmenicami. Dobro mi dodjoše tanki njihovi kraci te često jašah u prošetnju niz strmo gore. Budući sam htio dobro poznavati cieli otok, kakvi je s nutra, prikričah d' Oliveiri, da se odviše ne čudi, zaostanem li kada poduže na svojih prošetnjah. Čim vidjeh kakvo zemljište, za koje mišljah, da bi se dalo umilovati, potražio bih ne ima li na blizu vode tekućice; pa ako je ma i gdje podaleko bilo kakvih močvara, a ja ne bih mirovao, dok ne bih posadio kakova sjemenja intertropikalnoga ili sjemenja iz južne Evrope.

Podjoh jednom u prošetnju otoku na sjever, te kilometar od mora naidjoh na divlju dolinu, uzku, pravi pakleni jaz, posred koga se lava razbila. A gdje je stiena malo napukla, odtuda tecijaše vodena žica, bistra i hladna. Čim še približih, a to izleće ptica safirova

Digitized by Google

perja te mi nad glavom zacijuka. Drugi dan spazih cielo jate divljih biseraka. Na tom jedinom mjestu, koliki je bio otok, opazih ptica, a to mi bje sigurnim znakom, da je mjesto vrlo zdravo. Proboravih nekoliko dana na tom šarom samotnom mjestu, u toj zavjetrini. Nekoliko metara na okolo poiztrgah nešto ljuknasta kamenja, koje pokrivaše plodnu zemlju. Posadih nešta sladorovca i posijah nekoliko zrna od pamučnika. Posijah i sjemenja velikoga kokosa i to upravo ondje, gdje naumih izdubsti zemlju, da tako dovabim vode iz vrela i upriličim bunarić; mišljah, ne će biti s gorega, samo neka sunce i nebo oživi to sjemenje, pak će biti tudier liepa oaza. Obećavah si, kako ću već za mjesec dana vidjeti, gdje sjemenje niče iz zemlje, a bude li sreće i uspjeha, mišljah, kako li ću se marljivo latiti posla. Nadah se naći na otoku bezposlene čeljadi, crnaca, klateža, koji će za nekoliko pregršti brašna razbijati kamenu lavu, koja je bila toli debela, da je vrlo priečila težati zemlju. Pomišljah i to ne bez razloga, da se sve te krševite doline mogu obraditi, koje nastadoše od gromoradnih provala zemlje. Ali ljudi manjka; treba znati da na 215 četvornih lieua, koliki je kapvertski arhipelag, dolazi samo deset tisuća stanovnika, pa ćeš se manje začuditi pustoši i suši, koju tudier vidiš. Valjalo bi do u more svesti silu žljebova, da izteku vode neteklice, tada bi se ta zemlja divno promienila. Tako vam ja mozgah i mozgah, podavah se tim sanjkam, a nada me kriepila, da ću osigurati obstanak svoj i Ritin.

Jedne ožujske večeri izidjoh samcat pješke hoteći se prošetati do obale. Dopusti li mi sparina, naumih poći te gledati rodjaj mjesečev iza mora, gledati ga sa obale, koja je od Boa-Viste kakova dva kilometra. Oko sedme ure naglo se unoća, kako se već unoćuje pod tropi. Dobrano se zamračilo, a k tomu se još pridruži tanka magla. Jedino se još mogah ravnati po fosfornom sjevkanju valovja, koje se talasalo mrmoreći milo i pravilno. Šećući sve mišljah na svoju dragu Ritu; već je mjesec dana, kako je ne mogah vidjeti ni ja ni itko drugi pa ni madame d' Oliveira, koja mi je obrekla govoriti joj u moje ime. Na jednom se bojske upitah, nije li mi ljubav Ritom klonula. Srdce mi odgovori, da jednako obožava onu uzoritu ljepotu, koja je prva užegla u njem ljubav. Kako se opomenuh prvoga nepokoja, tako utonuh u razdraganost, iz koje izronjivah, samo da opet mogu u nju dublje uroniti. Iznebuške si stadoh spočitavati podlost i govoriti, da su to puste sanjarije. Što da uradim? D' Oliveira i mlada mu ženica pomagali bi mi okućivati se i obradjivati polja, bez bojazni bi mi posudili novca koliko bi mi trebalo, da si nabavim zemljište, koje si obrah, ali kako da Ritu udomim, ostanem li na Boa-Visti? Tušta novca moglo bi sklonuti da Silvu, da mi dade svoju robinju, a u mene bilo samo nekoliko dolara, s kojimi jedva mogah tavoriti nekoliko dana. Misleći tako na svoju neimaštinu, biesno lupah nogom o piesak. Bježah kao mahni tac; sada me svega osu pjena valovja, koje mi se kidaše pod nogama, a sada glavinjah tamnom pustinjom od pržine; pošto se razabrah, krenuh umoran i jadan prama vršku, na koj svakako htjedoh prispjeti.

Napokon ga se dohvatih. Stadoh se lagano penjati po strmenici, kojoj na vrhu prama iztoči zamietih bliedo i magleno svjetlo mjesečevo. Poda mnom se kršahu klisi i skotrljavahu se oreći se u more; pričini mi se, da je na blizu stado koza, koje često vidjeh u toj okolici. Mnogo putih se razgovarah s kozopašom; bio stari rob da Silvin, biedni crnac, koji se danju žežaše na suncu a noćju na mrazu zebaše. Viknuh ga, da mu dadem po običaju malo duhana. Ni od kuda glasa; začudih se, gdje ne čujem hrapava odziva biednoga pastira. Valjda spava, pomislih te zagledav se u velebni rodjaj mjesečev i zaboravih za čas na nj.

Ne bje ni pet časaka, kako se zasja more i obala od srebrenjasta trakova mjeseca, koji izronjivaše iz talasa, kad al petdeset koračaja od mene blisnu nešto i gromom tresnu, i ja u isti hip oćutjeh na lievom si ramenu, gdje me ljuto zabolje. Bila je to rana; smrče mi se pred očima. Ne znam, kako li bje, te se ne sruših. Samo znam, da sam skoknuo prama onomu mjestu, odkuda sam vidio bliesak. Ne mogu toli brzo napisati, koli sam se brzo obreo posred preplašenih koza, a kako im se sjene gibahu, tako crno crtahu pržinu, koju osvjetljivaše mjesec. Jedna od tih siena učini mi se oštrijom i jačom od svih drugih, kad al ja bliže, a to kozopaša malne posve gô, kao od majke rodjen. Ja da ga strgam — al iza sebe čuh strašnu kletvu i težko hripanje. To je bio da Silva, pa da vam istinu rečem, to me ne iznenadi. Vidim ga biednika, gdje iz puške trgnuo kundak, hoće njim na me kao kakvim buzdovanom, da mi glavu razlupa. Ugnuh se udarcu, a za tim mahnit više gnjevom nego li bolom pograbih popojaske svoga groznoga zlotvora. Digoh ga od zemlje kao perce, zavrtih ga dva puta nad sobom i napokon ga survah u bezdanicu, deset koračaja preda mnom. Silni jecaj, ljuta pomaganja. Potrčim prema ponoru, a lako bi i sam u nj pao za svojim zlotvorom, kad al oćućeh, da su mi sile klonule. Padoh nekomu u ruke, koj me liepo pridrža. Prije nego svedoh oči, zamotrih staroga kozopašu, gdje se milo prama meni nagnuo i gdje u me gviri. Sirota se rob neusudi ubaviestiti me o mojoj pogibli, samo me sažaljivaše i pomagaše mi, kako je znao i mogao.

Petnaest dana iza toga, sjećam se, baš se je unoćavalo a ja popočuh pri ulazu u svoju sobu šušnjavu odiela, šaputanje i lagano koracanje. Otvorih oči onako slab i grozničav od rane. Upazih Ritu, gdje ju vodi madame d' Oliveira i gdje drhtimice stupa k mojoj postelji. Te dvie žene stave prst na usta. Neka se ne gibljem Kako madame d' Oliveira prijatno mignu, a Rita se lagano k meni nagnu, svojimi ustnicami tače mi čelo a za tim

Digitized by Google

si sakri liepo lice pod plavi plašt, te mi milo zašaputa: — Ozdravite, Kristijane; bog i duša vaša sam žena; da Silva je umro.

* * *

Eto vam pripoviedke, kako sam ju mogao napisati u svom domku pokraj svoje drage žene, koja čisti plod moga pamučnika i pokraj svoje dječice, koja su bjelja od mnoge evropske; igraju se u hladu naših kokosnika, koji su gotovo njihove dobe. Trudjasmo se, pa obhrvasmo hrdjavštinu, otesmo se smrti, učuvasmo se močvarnih groznica; uživljesmo smioni sanak, što mi ga ljubav dala usnuti.

POUKA.

Crtice o putovanju hrvatskoga dramatskoga družtva u Dubrovnik.

Piše Ivka Kraljeva.

(Dalje.)

U nedjelju dne 2. svibnja glumio se Ljudevit XI. U toj predstavi odlikovao se osobito g. Mandrović, te ga je občinstvo poslije trećeg čina do četiri puta uzamance izazvalo. Kazalište bijaše ovaj put slabije posiećeno, kao i kod šeste predstave, koja se glumila 3. svibnja. Prikazala se naime „Zaušnica u kazalištu“. U tom komadu izazvaše naši Dubrovčani više puti g. Freudenreicha, kao Lonjumeau-a u komičnoj ulozi i g. Jovanovića u ulozi Artura Flanchard-a. Na dan predstave Ljudevita XI. bude priredjen prvi izšet na Lokrum za članove hrvatske drame, komu prisustvovasmo svi, koji ne imadosmo posla kod večernje predstave. Preplovismo tako zvani dubrovački kanal, te izkrcav se na otoku uzpesmo se uz brdo na kasteo lokrumski, odkuda promatrasmo krasni okoliš, divno pozorište naravi. Sa jedne strane vidiš stari Dubrovnik kao u magli; okolo pako izmjenjuju ti se brdeljci sa gorami, divovi nadvisuju patuljke.

S druge strane širi se more pred očima gledaoca, čovjek stoji zapanjen na zemlji i ne maknuv okom, gleda na sjajno sunce, koje sve većma tone u more, da se od svieta oprosti; čini mu se majkom na umoru praštajućom se od svoga djeteta.

U tom času, znam, da je svatko poželio imati kod sebe svoga prijatelja ili prijateljicu svoju, da sve to vidi, da se divi tolikoj ljepoti, tolikoj krasoti naravi.

Malo po malo prispjesmo u dvor cara Maksimilijana, najmilije mu boravište, kao što to i pjesma ,svjedoči, izpjevana njim a nalazeća se u knjizi na stolu u velikoj dvorani, u koju knjigu posjetitelji svoja imena upisuju.

Razgledav se amo tamo podjosmo veseli kući t. j. u kazalište.

U utorak dne 4. svibnja glumila se drama „Mati i sin“. Glavna uloga jest — majke generalice Mansfeldove, koju je krasno odglumila gospoja Bajza-Slavik. S tog i više puti bude odlikovana, sbog plemenite vatre, sbog elegançe i finoće čuvstva, kojom je ona tu napornu ulogu odigrala. Prama njoj osobito vladalo se občinstvo nježnim štovanjem, jer u njoj štovahu ne samo valjanu glumicu, nego i osobu, koja već više od 18 godina marljivo djeluje kod hrv. drame u Zagrebu, dakle svakojako zaslužnu gospodju.

Nju revno podupirahu u tom komadu g. Jovanović i gospodična Perisova glumeća dražestnu Francisku, koja sa svojim sladkim medjedom, tobožnjim si suprugom g. Rajkovićem vrlo omilješe; pa i mene zapala čast, da budem medju prizorima pljeskom odlikovana.

Osma predstava dne 6. svibnja bijaše „Liepa mlinarica“ i „Školski nadzornik“. U prvoj glumi uzhitio je občinstvo naravnim predstavljanjem mlinara Jeana, tog srdačnog mladca, g. Ban, pa zato i bude više puti izazvan, kao što i gospodična Culifajeva, jer je učinila, što je više mogla, te je mlinaricu dobro kraju dovela. „Školskim nadzornikom“, poznatim već od prije, zabavljalo se dubrovačko občinstvo ugodno, te glumci glavnih uloga bijahu poslije svakog prizora živahno pozdravljeni. Kazalište bijaše ovaj put dobro posiećeno.

Sedmog svibnja ne bijaše predstave, s toga bude ciela drama pozvana od svečanog odbora na izšet. Izšetasmo na „Rieku“. More čini ondje neku vrst rieke, u sredini koje nalazi se otočić obrašćen šašem, te je radi svojih močvara i bara pogibeljan nevještu gondolieru. Ovaj priedjel nazivlju Dubrovčani Riekom.

Prispjev do tog otočića, izkrcasmo se pokraj nekog starog mlina, koji kao i cieli maleni priedjel pregledasmo, o kom je najvažnije spomenuti nekakav bassin, što ga čini voda na podnožju brda, i od koga dalje malen slap postaje. Za tu vodu ne zna se odkud izvire samo se toliko zna, da se još nije nijedan ronilac usudio roniti, a do dna, vele, da nije moguće doći.

Tamo kraj mlina vidjesmo i razvalinu neke kapelice, te u kamenje iste upisasmo svoja imena na uspomenu krasnog nam boravka u Dalmaciji. Tu je bio grof Niko Pucić, kapetan Klaić, g. Selak i druga gospoda, koja su nas svojimi domišljaji i zabavami cielo vrieme ugodno zabavljala. Hvala im srdačna od sviuh nas, na tolikoj dobroti, kojom su se za nas brinuli. Poslije veselo sprovedena dana uputi se cielo družtvo u svratište „Miramare“ na večeru.

Drugi dan, t. j. u subotu 8. svibnja glumila se „gospoja saint Tropez“.

Naslovnu ulogu odigrala je svom vještinom gospodična Perisova, pa zato bude ona kao i g. Adam Man-

Digitized by Google

drović kao „Maurice“ poslije svakog prizora skoro burnim pljeskanjem odlikovan. Gospodin Ban kao intrigant iznenadio je občinstvo, koje je bilo vično gledati ga kao mladjahnoga ljubovnika, pa sada najednom vidjelo ga namrštena lica, strašna pogleda. Nu on držao se je hrabro i u ulozi ovakove vrsti i više puti bude mu rieč zakrčena burnim odobravanjem. Sutradan stajalo nas više gospodja pred Thaljinim hramom, kad najednom uputi se k nama više gospodja dubrovačkih, te čestitahu nama, naime gospodični Perisovoj na vrlom sinoćnjem predstavljanju. Tko je u Dubrovniku nekoliko ćedana živio, uvidjet će, šta to znači, kad se jedna dubrovačka gospodja potrudila sa uzhitom pružiti ruku glumici.

Kod nas je jošte duševni život ženâ na dosta nizkom stepenu, a — — — Nu, ne ćemo biti nezahvalni. Poslije podne dobila je gospodična Perisova krasnu i ogromnu kitu cvieća, a i mi, nekoje druge od istih gospodja, bijasmo nadarene sličnim darom.

Nu, to bijahu jedine gospodje, koje se na takav nježni način sjetiše hrvatske drame.

U nedjelju krenu opet jedan dio hrvatske drame na Lokrum. Vozeć se preko po sata na barci izkrcasmo se i prispjesmo do nekog kamenitog križa, koga postaviše Dubrovčani na spomen svojim zemljakom, poginulim kod explozije nekog broda. Tu zaglavi mnogo Hrvata a i nekoliko Zagrebčana, o čem se družtvo samo osvjedoči, pročitav poznata imena na križu.

Šećuć se šumom maslina i čempresa i lugovi ružmarina, nadjosmo si liepo mjestance, gdjeno posjedasmo u krug. Dubrovčani, na čelu kojih stajahu gg. trgovci Dobrota i Komnenović, trudjahu se, da družtvo čim više zabave i razvesele. A to im podje za rukom.

Pa kako ne bi?! —

Čovjek gledajući vesela lica, na kojih sjaje iskrenost, srdačnost, radost i veselje, mora da bude veselim. A kad okom zaokoliš po mirišućih šumah i luzih, kad pomisliš, da se i tu nalaze — srdca hrvatska, — da je i to hrvatski kraj, miljem ti se napunjuje grud, sladka te čuvstva obimlju, ter hvališ Višnjemu, koj je stvorio toli krasnu narav, i hvališ majci, što ti je bila Hrvatica, te što i u tebi gori srce za — Hrvatstvom, za hrvatskom domovinom! A milenoj toj majci nazdravljalo se višeputi, kao i hrvatskoj braći i milim Zagrebčanom biser-pjenjušicom i žeštokim dalmatincem, a gromoviti „živio“ pratio je svaku zdravicu.

Kad se mračiti stalo, podiže se družtvo i krenu na barku te odpliva opet morem u mili Dubrovnik, zadovoljno i veselo sa ugodno sprovedenog dana. Istu večer predstavljao se: „Mali parižki uličar“ (potepuh). Gospodja Jovanovićka u naslovnoj ulozi vještom rutinom natjerala je občinstvo tako na smieh, da bude mnogo puti izazivana. Takodjer omilio občinstvu u tom komadu g. Freudenreich kao stari general.

Premda komad star, kazalište bilo je dubkom puno, jer je bila nedjelja.

U ponedeljak 10. svibnja glumio se „Othello“. Gosp. Jovanović prvi ljubovnik naše drame stupio je na pozorište u ulogi mljetačkog crnca i stekao si obću ljubav.

Mnienje dubrovačkog občinstva o gospodinu Jovanoviću kao Othello bijaše ovo: Gospodin Jovanović jest čovjek osobitog talenta, osoba za ljubovnika, kako se traži; lice njegovo, da je takvo kao što si glumac željeti može, jedino u času zanesenosti glasom u visinu zakreće, a glas mu tad postaje nešta nejasan.

Nu gosp. Jovanović igrao je izvanrednom vještinom. Tako tanko karakterisao je on Othella, tako dobro izrazivao bol njegove duše, a na posliedku, dostojno Shakespeareova junaka svršio osvetu, te je i sam poginuo. Gosp. Jovanović mnogo puti bude odlikovan od občinstva kao što i g. Mandrović glumeći Jaga. Občinstvo cielo divilo se Jagu, od svijuh strana primljaše čestitku na vrstnoj igri. Jagov karakter, kako je svakomu čitaocu englezkog velikana poznato, vrlo je podao, dakle već sam po sebi izrod čovječanskog značaja; kad bi ga gosp. Mandrović bio malo pretjerivao, kao što intrigani ponajviše rade, propao bi bio Jago, jer bi time estetičke granice promašio. A najpodliji značaj mora ipak ostati unutar estetičnih granica jer prekoračiv iste postaje nam više nego odurnim.

Gospodin Mandrović igrao je pako Jaga rek bi savršeno.

Za Jagom odlikovala se Desdemona gospodja Ružička-Štrozzieva i gospodja Bajza-Slavik ulogom Emilije.

(Dalje sliedi.)

Dva hrvatska glasbenika

(Dalje.)

Zajc bavio se je učeći glasbu 6 godina u Milanu, te je neobično brzo napredovao, skladajući uz to pomanje glasbotvore. Odmah prve godine (1850/1,), bude odlikovan drugom nagradom, a kod koncerta milanskog konzervatorija 1852. steče arija sastavljena po Zajcu veliku pohvalu, mladić dobi srebrnu kolajnu — prvu nagradu, koje ga je priznanje zapalo svake godine do svršetka nauke. Kod mnogo javnih prilikah pjevale se i svirale Zajčeve skladbe i svakom prilikom pozdravi ga občinstvo videći u njem budućeg talijanskog skladatelja, nu se milanska nada prevarila, jer je Zajc ostao Hrvat. G. 1855. dade ravnatelj Rossi svojim učenikom libreto pod imenom „La Tirolese“, pozvav ih, neka svaki od njih na te rieči sastavi operu i to za tri mjeseca. Zajc mladić živ, koji je medjutim do 89 većih i manjih skladba sastavio bio, lati se posla, i kad su profesori konzervatorija izpitali bili glasbu svih učenika, izjaviše da je Zajčeva skladba najbolja. Dne 4. svibnja

Digitized by Google

1855. bude ta prva prava opera Zajčeva pjevana u kazalištu milanskog konzervatorija pod ravnanjem mladoga skladatelja. Slušatelji odlikovahu darovitog glasbenika osobito. Kod te prilike imao je Zajc prvi put izkusiti, što da znači kazališna spletka. Po libretu „La Tirolese“ bio je nekoliko godina prije sastavio stariji neki skladatelj glasbu, al mu opera propade. Libreto bijaše njegova svojina, i kad je čuo, da je Zajčeva skladba uspjela, i da občinstvo zahtieva da se opetuje, izjavi ovaj vlastnik libreta, da zabranjuje daljne predstave i odbi ponudu tadanjeg austrijskog namjestničtva, koje je libreto za 1.000 franaka odkupiti htjelo. Težkom mukom sklonuše ga napokon na to, da je barem 5 predstava Zajčeve opere dozvolio.

S toga nije mogao Zajc novu svoju skladbu dati pjevati na drugih kazalištih niti prodati ju ravnateljem, koji su ju naručili bili.

Iste godine dobi Zajc diplomu skladatelja i absulutorij, da je sve glasbene nauke odlično svršio. Ravnatelj Rossi, videći koliko dara u mladoga glasbenika ima, dogovori se s carskim namjestničtvom, da se Zajc namjesti za zamjenika ravnatelja opere u velikom kazalištu „della Scala“ u Milanu, al Zajc ne primi toga mjesta, jer ga je obitelj zaklinjala neka se povrati kući. G. 1854. bio umro otac a malo za tim preminu mati. Da uredi imetak, a poglavito, da se pobrine za budućnost osamljene, mladjane sestre povrati se Zajc u domovinu, nadajući se ipak, da će se moći povratit u Milan i nastaviti svoje djelovanje. Ne znajući ipak komu da povjeri sestru, i umoljen od svojih zemljaka, neka ne ostavi domovine, odluči mladi skladatelj ne vratit se u Italiju, a grad Rieka imenova ga ravnateljem kazališnog orkestra i gradske glasbe. Budući ravnateljem imao je Zajc kada posvetit se posvema skladanju i do g. 1862. naraso je broj njegovih skladba na 152, a medju njima tri opere „Amelija“, „Zaručnica mesinska“ i „Adelija“. Za boravka Zajčeva na Rieci odluči se i njegova budućnost, u njegovoj duši pojaviše se prvi znaci budućeg mu umjetničkog pravca. Stojeći na svom zemljištu, na onom zemljištu, koje Talijani i Madjari zaludu svojataju, na zemljištu hrvatskom, pojaviše se u Zajčevu srdcu, koje je dosele kucalo po talijanskom taktu, prvi hrvatski glasovi.

Uz spomenute već opere i druge glasbotvore talijanskog značaja skladao je Zajc „Kolo“, „Hrvatsku četvorku“, „Crnogorsku četvorku“, dakle skladbe slavenskoga značaja i tu se ima tražit zamet sadašnjega mu djelovanja.

God. 1861. izjavi milanski konzervatorij, da je opera „Amelija“ vriedna, da bude pjevana po svih kazalištih i 24. travnja te godine odpjevaše ju sbilja na riečkom pozorištu. Riečani uzhićeni sa uspjeha svoga sina slavili ga tom prilikom pjesmami, vienci i serenadom. Nu odmah iza toga slavja snadje Zajca težka bolest, koja je trajala punih 8 mjeseci. Preboliv bolest opazi mladi skladatelj, da ima na Rieci malo prilike razvijati svoj talenat, jer niti je bilo ondje stalna kazališta, niti konzervatorija, želja i tvorno pregnuće nukahu ga poći u veći sviet. U tu svrhu podje Zajc mjeseca listopada 1862. u Beč. Zajc pohodi Salvia, za onda ravnatelja carske opere, koji ga doduše prijateljski primi, al mu reče, da je vrlo mučno prikazat operu, koja još nije po Njemačkoj izišla na glas. Zajc s toga ponešto klonu duhom, al ne odusta od svoje tvrde odluke. Tom prilikom upozna se sa Lehmanom ravnateljem bečkog „Karl-Theater“. Lehman pozva skladatelja neka sastavi komičnu operetu u tri čina, koja je vrst glasbe Zajcu posve ne poznata bila. Zajc je marljivo polazio „Quai-Theater“, gdje se za ono doba pod ravnateljstvom Karla Treumanna pjevale operete od Offenbacha i Riečanina Suppé-a, i upoznav se sa naravi operete, sastavi „La Festa da Ballo“, nu svršiv ju oboli opasno, i kad se je poslije pol godine opet digo, bio je već Lehman napustio „Karl-Theater“, gdje je vladalo podpuno razsulo. I opet mu propade nada, težka briga osvoji glasbenika, jer nije znao, kako da odoli tolikim preponam. Tu mu priskoči u pomoć zemljak, skladatelj Suppé, koji si je svojimi glasbinami u Beču liepo ime stekao bio. Suppé upozna Zajca sa Treumannom, a ovaj sklopi sa Zajcem ugovor na više godina, da mu bude skladateljem za operete. Zajc priskrbi si libreto i dao se odmah na rad, al tek što bi počeo skladbu, izgori jedne noći Treumannovo kazalište do temelja. I po drugi put prevari ga nada. Misleći, da ga je sreća posve izdala, htio je mladi skladatelj da sdvoji, al u to mu dodje glas od Treumanna, da je preuzeo „Karltheater“ i da su svi ugovori, za izgorjelo kazalište sklopljeni, podpuno valjani. Od sada je Zajc revno skladao operete. Ta vrst glasbe ne prija doduše hrvatskomu duhu, al valja da te radnje navedemo, jer je upravo po njih Zajc izišao na glas, i jer su se Hrvati upravo po tom glasu dosjetili, da Zajca pozovu u Zagreb. Čudne doista kobi! Hrvat, Riečanin morao je preko Beča u glavni grad Hrvatske. Dne 15. prosinca 1863. bude prviput pjevana Zajčeva opereta „Momci na brod!“ i burno primljena po bečkom občinstvu. Odmah iza toga sliedile su operete: „Fitzliputzli“, „Lazaroni“, „Mračnjaci“, „Boysiska vještica“, „U Meku“, „Sonambula“, „Otmica Sabinjanka“, „Sastanak u Švajci“, „Župni sud“, „U novi sviet“, „Djevojački sni“, „Dva brata dvie sestre“, „Strielac od Pottensteina“, „Majstor Puff“. Većina tih opereta bila je pjevana ne samo po bečkih kazalištih nego i po Njemačkoj, Českoj, Poljskoj, Italiji, Austriji, a dakako i u Hrvatskoj. U svih tih skladbah vidi se živa, bujna fantazija Zajčeva i neobična mu plodnost. Šteta što je Zajc naišo kadkad na vrlo hrdjave libretiste, koji mu izradiše rieči nedosjetljive, bez dramatskog efekta. Tih lažipjesnika ima u Beču na stotine.

*

Digitized by Google

Boraveći u Beču sasta se Zajc sa bivšim si učenikom Ivanom Dežmanom, slušateljem medicine, komu je na Rieci učiteljem gusala bio, a Dežman uvede u Zajčevu kuću Franjo Markovića, Augusta Šenou, Mirka Bedekovića, Ivana Zahara poslije i Ladislava Mrazovića. K Zajcu znao je doći i biskup Strossmayer i jedan put Matilda Mallingerova — za ono doba još vatrena Hrvatica. Hrvati življahu za ono doba u Beču vrlo složno, navlastito u mladom za onda Velebitu. I „Slavenska Beseda" bude u ono vrieme osnovana, te je bilo koncerta, zabava, dogovora sastanaka. Mallingerova, stanujući u skromnu stanu na Landstrasse, bila bi svakoga iztjerala na vrata, koji bi bio samo riečcu reko na Hrvatsku. Jednom imala je pjevat u slavenskom koncertu u dvorani „Gartenbaugesellschaft" ariju iz opere „Marino Falieri". „Gospodine!" reče ona sadanjemu uredniku „Vienca", „ja neću da pjevam talijanski, molim vas, prevedite mi tu ariju na hrvatski jezik, nek se zna, da se i na našem jeziku sladko pjevati dade". I nije bilo druge. Mallingerova sjela za glasovir, a sadanji urednik „Vienca" prevodio iz talijanskuga ariju „Preko groba plaha moja noga bludi". Za ovo doba bijahu u Beču i i Stanković Dane, Pejaković, Jurković, Turelli, Makanec, Jambrečak, Kontak, Dubrovčanin Blaž Bogdan, Bogišić, Andro Crnadak itd. Ja to spominjem samo za karakteristiku one dobe, da označim kolo Hrvata za onda boravećih u Beču, s kojimi se je Zajc manje više sastajao, i po kojih je hrvatska tradicija u njem budna ostala.

Zajc, obćeći sa svojimi zemljaci počeo je sastavljati kompozicije karaktera slavenskoga, navlaš za bečko pjevačko družtvo. Za ono doba sastavi obće poznate krasne sborove „U boj" (pjesma od Fr. Markovića), „Večer na Savi" (pjesma od Iv. Zahara), divni sbor „Istočna zora" (pjesma od Iv. Zahara), posvećen hrvatskomu pjevačkomu družtvu „Kolo", „Kad" (pjesma od Preradovića). Za Besedu bečku sastavi „Slavensku četvorku" i „Hrvatski mazur". Ovimi radnjami stupio je Zajc, napustiv talijansku i operetnu kosmopolitičnu glasbu, na novo, na svoje hrvatsko zemljište, od onog doba možemo ga računat u svoje glasbenike, jer su mu sborovi nadahnuti duhom domaćim živo razigravali srdca hrvatska.

Dodje g. 1870. Narodno kazalište hrvatsko bilo je već proživilo 10 punih godina. Premda se je taj zavod razmjerno brzo razvijao, nije u svem radu bilo stalna pravca, a nije ga ni biti moglo. Deset godina je kratko vrieme za takav zavod. Bilo je tu sila, ali sam zavod bijaše prema obćinstvu pasivan t. j. djelovanje ravnalo se s neke strane prema želji obćinstva. Na našem pozorištu mogao si gledat klasične tragedije, drame, slike iz života, melodrame, fine komedije, lakrdije i operete, mogao si vidjeti sve vrsti drame, za koje poetika zna — izim opere. To bijaše mnogo, dapače suviše. Razuman čovjek, iole vješt dramatiki morat će unapried priznati, da se uz jedno družtvo sve te dramatične vrsti ne mogu jednako gojiti, da ova ili ona vrst zaostati mora. A tako je i bilo. Predstave klasičnih drama bijahu razmjerno slabije, u finih komedijah ne bijaše potrebna sklada, lakrdija i opereta, opereta i lakrdija bijaše reć bi svakdanji kruh našega kazališta, a to dakako nevalja jer je taj pravac i jednostran i jer nije bilo „diobe posla".

K tomu dakako trpila je i iluzija, taj glavni uvjet kazališnoga uspjeha. Kad čovjek vidi danas konobaricom jučeranju kraljicu, kad prvi komik, stereotipna figura ima sutra prikazat kakvog ozbiljnog vojvodu, kad je tragična junakinja Jelenska morala u opereti „Deset djevojaka" koracat pod puškom i kacigom, a prvi junak g. Mandrović prikazati i pjevati „Geiera" u „Veselih djacih", tu je dakako obćinstvo zaboravilo iluziju i imalo pred očima samo poznatog glumca. Za intendanture presv. g. Žigrovića u vrlo nepovoljnih političnih okolnostih krenu naše kazalište drugim pravcem. Kritika zahtjevala je, da se ukloni opereta i lakrdija, kritika je svakako suviše zahtjevala, prebrzo promjenu tražila. Opereta imala je nekoliko valjanih sila: Lesićku, Grbića, Kašmana, tu je dakle bio zamet operi. Odlučeno bude, — dakako ne na sva usta — da se po malo opereta ukloni, da se uvede opera, ozbiljna drama i fina komedija, i to da se čini po malo, neopazice, te da se napokon operno družtvo odieli od dramatskoga. Taj postupak bijaše prirodan. Al valjalo je mislit i na ravnatelja opere. Premda se u nas mnogo mudruje, premda se nema nikad pouzdanja u vlastitu snagu, u domaće sile, bude to pitanje brzo riešeno. „Zajc mora doći u Zagreb", bijaše prva rieč. Stajalo je to dosta truda i dopisivanja. Presv. g. Žigrović s jedne strane, Dežman, Perkovac, Trnski, Marković, Šenoa s druge potjeraše tu stvar što perom, što govorom, što dopisivanjem i napokon održaše pobjedu. Početkom godine 1870. dodje Ivan Zajc sbilja u Zagreb.

(Dalje sliedi.)

Mihovio Pavlinović.

Životopis nacrtao dr. K. V....ć.

Čovjek, koji je zauzeo prvo mjesto u književnom i političnom pokretu posestrime Dalmacije zove se Mihovio Pavlinović. Rodio se u krševitoj i romantičnoj Podgori, blizu Makarske, na župnom primorju dne 28. siečnja 1831. Protivnici naroda, kojih je mrzilo zvati ga pravim njegovim imenom, govorahu mu u vrieme najljuće narodne borbe „il romito di Podgora" „Podgorski pustinjak". I sbilja Mihovio Pavlinović, uz burne dogadjaje svoga plodnoga života, ostao je čelik značaj, nepromjenljiv zatočnik prava i knjige, živ kremen biokovske planine, toga zapleća vilovite Podgore.

Digitized by Google

Za rana metnuše maloga Miha u Makarsku na nauke, gdje zapade na magareću klupu iza crne table (bijaše na crnoj klupi namaljan biel magarac sa velikima ušima) pošto nije znao ni pisnuti talijanskim tad naukovnim jezikom. Doći će vrieme, kad će taj zajašit hrvatskoga halata, a sad ga i sjedio na magarećoj talijanskoj klupi! Pa kamo bi drugodje biokovski djak?

Proturiv kojekako treću i četvrtu godinu normalke morskim kupanjem, loveć ptice i jašuć pustopašne konje, bude poslan u klerike u spljetsko sjemenište. Tamo u zatvoru dodijalo malomu jogunici te se ne htio vrnuti u sjemenište. Na dvoru uz prijateljstvo malog varošanika Luke Botića dao maha starim zabavam, i nadostavio topove, trke i nišane, da se digla ciela oluja na toga pustaiju, koji je treće godine opet morao u sjemenište.

Sad je red došao na latinski i na talijanski jezik: ta ga dva zaniela da je već ciele noći čitao Manzoni-a, Ariosta, Tassa, Danta, Segneri-a, Vergilia i veći dio spisatelja latinskih i talijanskih. Proza talijanska i latinska, ter stihovi talijanski išli kao iz rukava. U šestoj i u sedmoj došao red na historiju, na govorničtvo i na filozofiju. Naosob proguta Gioberti-a, Galuppi-a, Cantù-a. U nekoliko nedjelja obnoć nauči se francezki, pa je sio štiti Massilona, Bossueta i Fenelona. U osmoj došao red na grčki: za osam mjeseci uči se njega sama do sedam sati najmanje svaki dan, pa da čita brez rječnika i Omira i Herodota, u ono doba kad se je u dalmatinskih gimnazijah jedva znalo dobro čitati grčki jezik pri svršetku osmoga razreda.

U to od 5. do 8. razreda sastade se kolo seminarskih prijatelja, od kojih su prvi: Botić, Nodilo, Perišić, Čelan, Vežić, Glavinić. Ljubić, Puljas itd. a svaki od njih kašnje zauze svoje liepo mjesto u književnome iliti u političnome pokretu svoje domovine, koja bijaše tada mletačka prikrpina. Sa mnom se letimice upoznade Mihovio u drugome i u trećemu razredu, al se nas dva znanca razstadosmo i zaboravismo, jer ja podjoh u Dubrovnik, da tamo nastavim svoje nauke. Kad nakon šestnaest godina, budući jur odvjetnik u Spljetu, stadoh da razpravljam u književnom dalmatinskom listu godine 1860. o uredbi tabularskih knjiga i kako da se za onda ne bi mogle vodit hrvatskim jezikom, puče s Biokova puška Podgorskoga pustinjaka: on usta da dugačkim listom pobija zaboravljena saučenika, koji se znojaše za šest debelieh ura sa rječnikom u ruci, da ga razumie. Od tadar nas dva znanca postadosmo desna prijatelja i pobratima: nikad tako složne misli uz toliku razliku ćudi.

U Zadru Pavlinović bivši bogoslovac poče učiti slavensko narječje staro i novo svjetom i pomoći nezaboravnoga Brčića, prebirući narodne pjesme, rječnik i sve sbirke Vukove. Uz to prispjeli novi omišljaji i nove potrebe: dade se na učenje njemštine, da uzmogne razumiti Schillera i Kanta: učio Mihovio po sedam sati na dan, i nauči se.

Glas o krvi hrvatskoj, prolivenoj po ugarskih poljanah, na obranu narodne samostalnosti, kosnu se još god. 1849. srdca vatrenog Primorca, te je on bio počeo okupljati družinu, bodreć na nauk i na rad, da u svoje vrieme preporode zanemareni narod u Dalmaciji. Ime je tomu bratstvu bilo „Regimenta Neboj se“ a zastava „Bog i Narod“. Razidje se mala četa za reakcije god. 1850—1860. ne zaboraviv nikad zastave ni zavjeta, ni medjusobne bratske ljubavi. Ali kad u Zagrebu banska konferencija pozovnu na okup jednokrvnu braću izpod Velebita, mladi pukovnik u odielu podgorskog župnika skoči na noge u sred crne zime, obleti kotare, Krku i Cetinu, pa okupi opet staru regimentu, razvi staru zastavu, nadje joj viernih mladih vojnika, pak hajde da se kolievka hrvatska oslobadja talijanštine. O malo se razstavilo, da Mihovio nije udario posvem drugim putem godine 1852., kad još bogoslovac srbskiem pjesmami zanesen a poniemčivanjem Bachovim preplašen, sa Botićem i sa nekoliko odličnijih drugova bio se odlučio, da putuje kroz Bosnu u slobodnu Srbiju. Nego suze majke udovice i ljubav za misničtvo u zadnji čas razstanka odvratiše ga od te namisli, koju je tad sam izvršio i ne čuvene patnje s nje pretrpio oplakani pjesnik „Pobratimstva“ i „Biedne Mare“. Pošto mu dozlogrdi zadarski zatvor i suhoparno učiteljsko predavanje, pustiše Mihu rado sa nekoliko pobratima seminarskih buntovnika, da dovrši nauke u Makarskoj kod dobrih Franjevaca. Ni ondje nije Miho mirovao; učeć sastavi uz staro novo kolo samostanskih prijatelja, mladih odličnika Puratića, Tomića, Šuštića, Čavka, Šalinovića, koji se jednako okolo zastave „Bog i narod“ okupiše, te joj geslo promieniše jasnijim Strossmajera „Sve za vjeru i za domovinu“.

Došav do svećenstva, Pavlinović da se priuči bolje životu i jeziku narodnomu, da bude samostalniji, g. 1855. prigrli župnikovanje, te poče služiti službu božju staroslavensku, koje se od tad uviek drži. Nakon malo mjeseci župnikovanja u malih Drašnicah poglavita u Primorju Podgora diže se listom, da ga izmoli za župnika. Miho župnik u svom rodnom mjestu htjede da reformira, da uči, da gradi, da pute krči. To nanj diglo mnoge bure i svećenske i pučke i sudbene. Nego pravica i odlučnost, prijanjanje poštenijih, nepriekorno življenje, uzhitno propoviedanje po biskupiji, stekoše mu pobjedu.

U to puče godina 1860. i prvi izbori 1861. Puk od Betine do Neretve već pročuo za Dum Miju (ovim imenom svak ga poznaje i zove u Dalmaciji): al mu se krupni i mogući takmaci nametnuše na izboru u Vrgorcu, a ljuta protimba političke vlasti, kod koje je još za krimskog rata Pavlinović bio ubilježen kao „panslavist“. Nu poštenje, znanje, odlučnost, žarka besjeda i na izbornom polju nadvladaše. Don Miho, u oči izbora uzdajuć se u same donjoprimorske birače, bude sutra dan većinom odabran za zastupnika.

Digitized by Google

U saboru dalmatinskom, kad je sve talijanštinom disalo, Pavlinović malne sam odmah podiže hrvatski glas, i razvi hrvatski barjak uz dvanaest drugova neustrašivo. Da navikne družinu i prijatelje hrvatskomu govoru Don Mijo doćera svoj pravi apostolat do skrajnosti ne davajući ni sebi, ni prijateljem, ni dušmanom mira, ni odmora. U saboru i u klubu, po kućah i po kavanah, po gostionah i po dvoranah, sa Lapenovci i sa Bajamontovci, sa činovnici i sa odvjetnici, po moru i po kopnu, s mladjimi i sa starijimi prodire Don Mijo hrvaštinom, hoćeš li ne ćeš li, i svatko mora da s njime govori hrvatski pa bio on i Puljiz. Ova svakdašnja, dapače svakčasna borba Pavlinovića sa talijanštinom pomagala je silno pobjedu hrvatske rieči i misli u Dalmaciji. U tom smislu, izim Sav. Brčića (riedkog činovnika i riedkog rodoljuba) Ljubiše, i Dubrovčanâ, svi ljudi naobraženog svjetovnjačkoga stališa, koji se s onu stranu Velebita posvetiše radu narodnomu, a u kulturi bijahu potalijančeni, njemu imaju dosta zahvaliti za svoj narodni preporod.

Dnevne razprave naćerale ga na dnevnička pitanja, te je počeo braniti narodna načela, često pišuć u „Narodnom listu“ i u „Koledaru“ „Matice dalmatinske“ članke, koji su se nekim s prva činili opori i čudnovati, a nekoji su stali nazirat ih uzorom hrvatskoga pisanja. Govorilo se tadar po Dalmaciji da Pavlinović tvrdo i nerazumljivo piše: ali Don Mijo svakom omekša, netom se svak stade bolje učiti, po njegovih uzorih, hrvatskomu jeziku. Kako smo mi do njega dorasli, tako se i on k nam sagibao.

Putevi kroz posavsku Hrvatsku u Srbiju, u Crnogoru, sastajanje po saborih, razbistrili mu pojmove, raztvorili mu političnо i književno obzorje, i sveli ga na program hrvatski. Svako njegovo slovo, svako njegovo djelo disalo je hrvatskom mišlju, kojoj je obširniji izraz dao u govoru na slavi Imotske čitaonice g. 1870.[1] Do tada Pavlinović nije imao dušmana no u talijanaškom taboru: sad ih se počelo pomaljati i u nadri-narodnome. Nakon prvoga razpusta sabora dalmatinskoga Pavlinović nije nipošto smio biti izabran, pa tako ovaj dobi zadovoljštinu dvostruka izbora. Netom svrši se duga i dosadna kriminalna iztraga zagodom, vrli odvjetnik Moretti, Trogiranin, odreče se zastupničtva i kotari spjetski, trogirski, omiški odabraše opet Don Mihu zastupnikom. Malo za tim izabra ga i Djakovo u hrvatski sabor, gdje odjeknu nakon stoljeća prvi hrvatski glas izpod Velebita, vapijući za sjedinbom jednokrvne braće.

Nakon nove dobe Lapenova konsulata, kad se je taj junak vratio iz Beča, da u saboru po novih izborih muti Dalmaciju godine 1867., Pavlinović mu sa zastupničke klupe očita osmrtnicu, s koje se Lapenna više ne oporavi, u sabornici diže se strašna bura, koja pretrgne govor zastupnikov i svrši samovoljnim uništajem njegova izbora. U toj prigodi prijatelji za sjajnom časti odlučiše litografovati njegvu sliku, pod koju bje napisan dan 26. „Veljače 1867.“ nezaboravne godovine uništaja njegova izbora. Nego birači Crnogorsko- Primorsko- Neretvanski ni za živu glavu ne htjedoše izdati svoga Don Miju, i eto njega opet po četvrti put u sabor.

Medjutim vladavina Giskrina spusti se po Wagneru i Alesaniu na Dalmaciju; pa birokracija dalmatinska ne mogav nikad zaboraviti udarac, što Alesaniu njezinu ljubimcu zadade Pavlinović kod ovjerovljaja njegova izbora sinjskoga, g. 1864.,[2] osnova, kako bi metnula na cielu podgorsku župu kriminalnu iztragu radi javnoga nasilja i tobožnje bune pokušane pri nekoj sudbenoj komisiji, da tako jamačno ulovi i toga krvnika talijanštine i birokracije dalmatinske. Znajuć, da ta župa ne činjaše bez župnikn ništa, a da je lako navijati paragrafe, bje zametnuta iztraga, vojska se čekala u kuće, a medjutiem se poglaviti ljudi hvatali, izpitivali i u tvrde tamnice pod gvoždjem zatvarali, a svakomu prišapnuše na uho rieč: „samo jedno slovce, da vas je don Mijo nagovorio, pa ste slobodan“.

Preko ciele jeseni i sve zime protegle se te muke, svakojaki glasovi se prosipali. Ali svak živ i malo i veliko, i žene i majke u jedan glas: „nek nas popale, nek se prosjedne sva Podgora, ali njega ne ćemo izdati“. Tolike muke uz taku vjernost uzdrmaše Pavlinoviću zdravlje. Kad u ogromnoj razpravi obranih okrivljenike, koje pravedni sud spljetski proglasi nevinimi, ciela me Podgora svečano dočeka kod svoga župnika.

U to vrieme slovinski kaptol sv. Jeronima u Rimu začuv za djelovanje Pavlinovićevo, imenova ga svojim počastnim članom.

Godine 1870. zdravlje i narodne potrebe ukloniše Pavlinovića sa župe, i on proboraviv u Zadru okolo dvie godine, preokrenu Nazionale u Narodni list, i ekonomično ga preurediv i spasiv, te priredivši za tisak dosadašnje spise, od kojih nakon Radiše izidjoše Pjesme i besjede, i Različiti spisi, odreče se konačno svoje župe, ostavljajuć njoj crkvu napravljenu, dvorove župničke sagradjene, pute prokrčene, učionu uredjenu i luku započetu, i to sve, izim ove zadnje, bez ikakve od ikle pomoći, nego samim skladom svojih župljanâ. Pavlinović ostavio je svojoj župi još nešto, a to su četiri hrvatska svećenika od njega samoga izučena i njegovim ugledom odgojena. On bje pri izravnih izborih g. 1873. izabran poslanikom na carevinsko vieće od svojih makarsko-primorskih, vrgorskih, neretvanskih i imotskih birača, gdje još sjedi i svakom prigodom brani hrvatskim jezikom u brk Niemcem prava crkve i

[1] Pjesme i besjede — Mihovila Pavlinovića god. 1860. do 1872. Zadar. Tiskom narodnoga lista 1873.

[2] Pjesme i besjede — s. 242.

Digitized by Google

naroda svoga, iznašajuć plodove nauka, koje on neprestano njegovaše uz sve marljivo župnikovanje. U ono je vrieme sakupio 5000 rieči, koje pokloni za veliki hrvatski rječnik jugoslavenskoj akademiji, i veliku sbirku „Narodnih pjesama“. Njegov znanstveno-rječiti govor u carevinskom vieću pri pretresivanju konfesionalnih zakonâ zasluži mu odlikovanje od strane preuzvišenoga biskupa Strossmayera, koji ga počastnim prisjednikom duhovnog stola imenova.

Lani proputova svu Bosnu i Hercegovinu, a književni i ini plod njegova rodoljubnog hodočašća pobrat će Hrvatska u svoje vrieme.

Mihovio Pavlinović čovjek je čelična značaja, iskren, otvoren, riedak prijatelj a tvrd mlat protivnikom, ugladjen i surov, idealan i realan u činu, kao njegov Biokov obično osbiljan i kršan, a kadšto ravan i šaljiv kao pravi primorac. Svojom izvanrednom govorničkom vještinom, dubokom uvjerom i živim primjerom silno zna djelovati, a kadar je na izbornom polju i u saborskom klubu tako vješto osnovati i hitro izvesti shvaćeni plan, kao što napisati knjigu i izpjevati pjesmu.

Kao književnika svak ga broji medju prve hrvatske spisatelje, a u govorničkom štilu nema mu para. On je znao osvojit vlastitosti zapadne kulture, kao još nitko izmedju nas, te ih pretvoriti hrvatskim sokom, a da ne ostane traga tudjinštini. Pučki dogovor i znanstvenu razpravu umie istom vještinom na kraj dovesti. Neki mu niječu dar pjesnički. Pavlinović ima po naravi i uzgoju pjesničku dušu, pjesnički polet. Priznajemo, da je on malokad popularan pjesnik, a radi bi obzirom na na naše sadanje potrebštine da jest. Ali ta struka vrlo liepo cvate u Dalmaciji. Pavlinović je znanstven i filosofičan pjesnik one škole, koju je u Italiji zasnovao neumrli Leopardi, kako je to dokazao u Ognjišaru i u Poslanicah. Historično pjesništvo majstorski je pokušao u Kotarih. A i pučke pjesme „Slava neretvanska“, „Sabori makarski“, „Izbori u Beč,“ već pjeva narod po Primorju i po Neretvi.

Mihovio Pavlinović ima mnogo viernieh prijatelja i privrženika, a ima i ljutih neprijateljâ: ove i one najviše ti on steko svojom hrvatskom misijom u Dalmaciji. Hrvatska misao ne ima s one strane Velebita dičnijega ni oduševljenijega zatočnika do njega.

LISTAK.

Naš naslov. Kad smo početkom ove godine promienili oblik našega lista, odabrasmo u brzini naslov, koj nimalo nije odgovarao ukusu i ljepoti lista. Od onog vremena sa mnogo strana naši nam prijatelji prigovarahu sasma temeljito, da ih svagda, čim primu u ruke naš list, neugodno u oči dira neukusni preveliki i pretežki mu naslov. Brižni svagda za poljepšanje lista umolismo dakle vrlog nam prijatelja i suradnika u Rimu, slikara dr J. Kršnjavoga, da nam nacrta naslov za „Vienac“ i ukusan naslov, što nam on, prem poslovi obterećen, ipak dragovoljno obreče i evo djelo već izpuni. Ugodit ćemo jamačno svim kolikim čitateljem, ako za volju ukusa i ljepote, poremetimo jednoličnost ovoga tečaja.

Slika Karlovca. Današnji broj lista donosi grad Karlovac. Radi ostalog gradiva moći ćemo poviest Karlovca tek naknadno donieti.

F. Kikerec, mladi naš slikar, proboraviv mjesec dana u Mletcih, gdje je učinio više portreta i raznih studija, uputio se preko Trsta u Zadar. U Zadru učinio je medju ostalimi i portret narodnog zastupnika Ljubića i dvijuh krasnih Zadranka. Iz Zadra pošao je u Spljet. Odakle će se dalje Dalmacijom odputiti u Crnu goru. U jednom pismu, koje nam stiže od njega iz Spljeta, razlaže nam glavnu svrhu svoga putovanja, a to je, da svojim očima vidi one krajeve, u kojih igra epos „smrt Čengić-Age“. Na temelju ondje sabranih studija kani on više prizora iz prekrasnog toga pjesmotvora illustrovati pa i slikati. Sa svoga putovanja obećaje i nama pošiljati izvornih nacrta, — pa se ufamo, da će svoju rieč održati.

Koncerti Karlotte Patti. Ovih dana dala je u Zagrebu čuvena pjevačica Karlotta Patti sestra operne pjevačice Adeline — uz nekoliko umjetnika dva koncerta. Ne treba nam spomenuti, da je pjevačica uzhitila cielo obćinstvo. Na oglasih čitali smo, da je prihod drugoga koncerta dielomice posvećen „umjetničkomu domu“, i da će „Kolo“ pjevat „Dolazak Hrvata“. Mi smo se čudili hrvatskomu rodoljublju talijanske pjevačice. Kad tamo niti je „Kolo“ pjevalo, niti je „umjetnički dom“ dobio od koncerta ni zrna pieska, sve je to bilo velik bubanj nespretne reklame, o kojoj Karlota nije ništa znala. Koliko smo zahvalni kazališnoj upravi na umjetničkoj slasti, toliko ju molimo u interesu dobrog glasa Zagreba i Hrvatske neka u buduće ne pusti, da domaći agenti zabadaju prste u takov podhvat, jer je bilo prije koncerta vrlo dramatičnih i drastičnih prizora. Bez agenta najbolje.

Nove knjige. „Zur Geschichte der kirchlichen Union in der croatischen Militergränze“. Studie nach den Acten des Archivs der ehemaligen ungarischen Hofkanzlei. Von Prof. J. H. Scwicker. Ovo djelo sadržaje, kako su stanovnici sadašnjega Žumberka u prošlom vieku (do g. 1769.) prešli sa grčko-istočne vjere na katoličku, pridržav slavenske obrede (unijati).

— Načela narodne ekonomije po N. G. Černiševskom, preveo Svetozar Marković. Svezka 1. U Zemunu 1875.

Književnost Slavena. Česi. Koliko godj se germanska bujica silno diže ne više pod licumjernom frazom „kozmopolitizma“ i „obće kulturne missije“, već upravo pod geslom Krupovih topova, kojimi bi Niemci htjeli smrvit sve što nije germansko, a osobito što je slavensko, ipak se duševna radnja Slavena sve to bujnije i bujnije razvija. U Austriji rade dakako najviše Česi, a ta radinost siže u sve struke literarnoga djelovanja počam od znanstvene razprave do male majušne pjesmarice. Mi dakako poglavito svraćamo pozor na beletristiku prema naravi našega lista. Od listovâ beletrističkih vriedno je, da se spomene veliki

Digitized by Google

illustrovani „Světozor“ dr. Fr. Skreyšovskoga (sa Bazarom). Gradivo je toga lista obilato, navlastito ima mnogo viesti o literaturi i umjetnosti. Slike „Světozora“ ravne su onim francezkih i njemačkih velikih listova. „Světozor“ donosi i puno slika iz naših krajeva, „Lumir“ (urednik Svatopluk Čech) odlikuje se vješto biranom beletrističnom sadržinom. U „Lumiru“ priobćivao je pokojni Halek svoje posljednje radnje, priliepe karakterne pripoviedke, u „Lumiru“ pojavilo se nekoliko vrlo darovitih pjesnika, ko što Svatopluk Čech (po našem mnienju najbolji od mladih pjesnika). Vrhlicky, Antal Stašek. U tom listu priobćio je nedavno K. J. Jireček karakternu sliku „Dositej Obradović“ a Kapper „Lazariadu“. „Osvěta“ mjesečnik, vrlo vješto uredjivan Václavom Vlčekom po svojoj je sadržini više ozbiljan, te je skupio ponajbolje starije i mladje sile, medju kojimi se osobito dr. Durdik odlikuje. U zadnjih svezcih donosi „Osvěta“ zanimive crte iz Srbije od J. K. Jirečka, koje se odlikuju samostalnom kritikom. To su tri glavna beletristična lista izmedju sile drugih, koja prepuručamo našincem, vještim českomu jeziku. — Izim toga izlazi u svezcih mnogo sbirka beletrističnih. Spomenut ćemo ovdje: Žensku biblioteku, uredjivanu Sofijom Podlipskom, od koje su dosele izišla 32 svezka. U njoj ima estetičnih, pedagogičnih, kulturno-historičnih razprava, romana, pjesama. Glavna suradnica je češka pjesnikinja Eliška Krasnohorska. Knjižnica sveobća priobćuje dramatična, novelistična i estetična djela (Durdikovu sveobću estetiku). Osvěta lidu (Prosvjeta puka) donosi popularnih članaka iz poviesti, prirode, politike, narodnog gospodarstva. Od biblioteke pedogogičke izišlo dosele 17 vrlo praktičnih svezaka.

Spomena su vriedne sbirke: Knjižnica poviesti českih gradova. Biblioteka historička (članci Gindely-a, Jirečka, Tieftrunka.) Biblioteka putopisna. Spomenici arkeologični. Gospodar novoga vieka. (16 svezaka). Biblioteka narodna (dosele 35 knjiga u kojih izlaze sabrani spisi starijih i novih pisaca). Biblioteka uzornih domaćih i stranih romana. Jeftina narodna knjižnica (dosele izašla 104 svežčića po 10 novč. sve vrstne izvorne novele za gradjanstvo). Poezija svega svieta (dosele izišlo od te krasne sbirke 11 knjiga i to: Byron, Petofi, Lermontov, Lonfellow, srbske ženske pjesme, Sakuntala od Kalidasa, Heine [Buch der Lieder], bugarske narodne pjesme) itd. Biblioteka opera (59 svezaka). Kazališna biblioteka (138 svezaka). Biblioteka za dobrovoljačka pozorišta (100 svezaka). Kazališni sviet (Izbor svih klasičnih drama svih naroda). Knjižnica mladeži itd. To su sbirke, a koliko se tekar izdaje drugih knjiga. Ne priobćismo te podatke samo od zabave. Naši hrvatski književnici, nakladatelji i tiskari naći će u tom popisu mnogu praktičnu misao za sebe.

— Poljaci. Kod Ungera u Varšavi izlaze na sviet djela znamenitog poljskog noveliste Šišmana Kaczkovskog i to u zadnjem svezku pripoviedke: „Kato“ i „Bracia s' lubni“. Znameniti romanopisac Kraszewski izdao je u Poznanju novo historično djelo: „Poljska za trih dioba“. Djelo osnovano je na novo pronadjenih izvorih. U Lavovu pripravlja se novo izdanje djela ukrajinskog pjesnika Bogdana Zaleskoga, koji je ponešto poznat hrvatskomu občinstvu po prievodu kneza Meda Pucića u „Dubrovniku“. Grof Tarnowski kupio je nedavno izvorni rukopis glasovite Mickiewiczeve pjesme „Pan Tadeusz“ za znamenitu cienu od 10.000 fr.

— Rusi. A Jurjev preveo na ruski jezik španjolsku dramu „L' estella de Sevilla“, (Zviezda seviljska) od Lope de Vega, te je dodao kritičnu razpravu o životu i radnji toga preplodnoga dramatika. — Pisemki izdao je novu veselu igru „Prosvješćenoje vremjà“ (Prosvećeno vrieme). — Grof Lav Tolstoj, poznat sa svojih noveliščnih radnja, priobćio je u Moskvi nov roman „Anna Kerenina“. Nakladatelj platio mu za to djelo 20.000 rubalja. — Od Andrije Pečerskoga izašla je knjiga „V ljesah (U šumah) a nastavak zvati će se „Na gorah“. Pod timi imeni crta pisac pod likom pripoviedke staroruski život, a osobitu brigu posvetio običajem „razkolnika“.

Francezka ocjena Bogišićeva djela. Vrli slavista professor Louis Leger u Parizu prati velikom pomnjom literarne pojave u našoj domovini, navlastito radnju naše Akademije, te priobćuje francezkomu občinstvu ocjenu o pojedinih djelih. U 49. broju čuvenog časopisa „Revue politique et littérair“ donosi pod naslovom „M. Bogisich et le droit slave“ izvješće o Bogišićevoj knjizi o običajnom pravu južnih Slavena, koja je troškom naše Akademije ugledala sviet. Učeni francezki pisac opisuje prije svega cielo djelovanje našega akademika u Beču, Zagrebu, u Odessi i Cetinju. Zatim razlaže važnost skupljenog gradiva za obću znanost i prelazi na sastav samoga gradiva, te navodi podatke o „zadruzi“, da francezki čitalac može po prilici prosudit bogatstvo izvora. Pri kraju čestita učenomu piscu riečmi, što ih je Voltaire pisao Montesquieu-u „Une portion du genre humain avait perdu ses titres“; vous les avez retrouves et vous les lui avez rendus.

Poljsko kazalište u Poznanju. Dne 22. lipnja o. g. otvoreno je pred množtvom občinstva narodno poljsko kazalište u Poznanju u Pruskoj. Iza svečane ouverture diže se zastor i na pozorište stupiše odbornici, ravnateljstvo, umjetnici i graditelj Hebanovski. Predsjednik odbora Bninski pozdravi sakupljeno občinstvo, potičnć na slogu i uztrajnost i preporučujuć ovaj novi hram umjetnosti, koji je tolikimi narodnimi žrtvami podignut, osobito njegi i podpori krasnoga spola. Tad se je davala Korzenjovskova komedija: „brk i perčin“, a na koncu živa slika, predstavljajuć obranu Tremblovla, koji je junačtvom jedne hrabre Poljakinje spašen.

Istoričeskija pjesni maloruskago naroda. Pod ovim je naslovom Antonović Dragomanov u Kijevu izdao i opazkami popratio prvi svezak junačkih pjesama, što no se pjevaju kod Malorusa. Do sad ne bijaše valjane sbirke ovih prekrasnih pjesama, te je njihova publikacija od znatna zamašaja za arkeologiju i mitologiju slavensku. Bilo bi od osobita interesa prispodabljat ih sa hrvatskimi i srbskimi narodnimi pjesmami, pak će se naći i onaj melankoilčni, tugaljivi razpoložaj, koji Magjari svojatoju kao neku vanrednu karakteristiku svojih pjesama. Isto su se tako ponosili sa svojom karakterističnom glasbom dokle im znameniti glasbenici (i sam Magjar Liszt) ne dokazaše, da je to slavenska, i to maloruska glasba. Kao što jezik, kao što običaje, kao što sav družtveni i državni život, tako uzajmiše Magjari od Slavena i glasbu i pjesme. Novom će se ovom publikacijom to jamačno opetovano potvrditi.

Zabava: Hadum — Crne niti — Mladost pjesnikova — Rita. — **Pouka:** Crtice o putovanju hrv. dramat. družtva u Dubrovnik — Dva hrvatska glasbenika — Mihovio Pavlinović. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 10. srpnja 1875.

Br. 28. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Tomić-Mihovile.

Balada.

Dalko se čuje Barakovac gora:
Gdje se vide davna odpočîla
Silnog hajdučine, mrkonje vuka,
Tomić-Mihovila.

Stogodna hreka na mahovoj stelji
Lulu pije, lievi brk si gladi:
Ne bude dobra; već kojemu tomu —
Kojekakvi jadi. —

Da li se zakleo doć mu do glave
S preko mora crni Arapine?
On zar, u Feme krčmarice pijuć,
Da se za to brine?

Liepa mu Orka crveniku služi,
Preda nj' stavlja ovnujskoga mesa,
Obilna plaća joj dopala rukû:
Zlata puna kesa.

Ču li djevojko, zapodjede Arap,
Skiti ruho, pak da pobjegnemo!
— Od kuda lieću zlatòkrile utve
Tamo — tamo ćemo . . .

Sav ću od žive izgorjeti želje
A za žarkim pieskom svoga doma,
Umroh za svetimi vrelî i hladom
Uzgoritih pôma!

— Mudro se dosjeti, pjani neznanče,
Kuda pamet, kamo li ti oči,
Kud bi moj sudjeni, da mi je za te
Arapina poći? —

Hoćeš li, ne ćeš, tu pitanja ne ima;
Da se kriješ nebu pod oblake,
Sva te ne iztrže mudrost iz ove
Uzdanice šake!

— Ala si kukavan, mladi moj hrâbro,
To ja rekoh tek na oči nêne;
Evo ću kriom u goru se odkrast
Dodji iza mene.

Metnut ću na se i svilu i zlato,
Kucat ću u sitnu tamburicu,
Njezin gdje počuješ glas — tu me nadješ
Svoju zaručnicu. —

Zadje djevojka u zelenu goru,
Žice dira, tanen glas izvija:
Davori! davori! moj Arapine,
Prevari te zmija.

Pravo okrenu, još pravije dodje
Komu željno pošla namjerniku:
Speti na sjedalu Miju hajduka
Gustu u bukvîku.

Čudom se čudio Mijat hajduče:
— Sveti bože! tog ni čuh, ni vidjeh,
Niti me ikad na tih visinah
Takva što obidje.

Krasna djevojka! ko carevna da je,
Glas joj ko i tamburica zuči,
Što li ju donielo — ili je makla
S menom da hajduči?

Digitized by Google

Vjera li? — jeknu iz hajdučkog grla;
— Vjera! vjera! u djevojke sveta,
S njom ti svoj svojega traži, pak bilo
Preko biela svieta.

Zdravo mi da si, haramijo gorska!
Izbavi me nevolje i pakla!
Tako te vierno poslužila puška!
Hrdja te ne smakla!

Skini de s vrata mi tog Arapina,
Koj pod silu dragom otimlje me,
Grozi se, da će me nekad u svoje
Dalko odvest pleme.

Rekoh mu poći za tambure glasom.
Nu! nu! — počuj — eno ga gdje tapa —
Još ću zaigrat al pjevat ne mogu,
Ostavlja me sapa. —

— Zlo si zaputio, gromko će Mijat,
Ovud li je djedovina tvoja? —
Dobit ćeš hurijâ nà drugom svietu
Za čas i bez broja.

Pak mi on peri „nepromašu pušku".
Puče pusta... ko da drmnù striela!
Svali se Arap s probušenim srdcem
Dno duboka ždriela.

Hvala! i triputa hvala! junače,
Progovara utješena Orka,
Kako sam sada sva sretna: što nisam
Crna prekomorka.

Već me ti uzmi za vjernu ljubovcu,
Milo mi je s takovim junakom!
S tobom ću svikud — ko danica sviezda
Svojim za mladjakom!...

Kako si, djevojko! nevierna dragom.
Mrtav pade Arap, s te ljepote
I ja bi mogo past, — bježʼ! da još ruke
Ne okaljam o te.

„Barakovac", gora u Bosni, obilata bukovinom, gdje kažu odpočila glasovitoga harambaše Tomić-Mihovila, koj da je ubio dvoglava Arapa. — To je naroda; a drugo je moje.

„Orka" ime u našem narodu zabilježio M. Stojanović pod kraj „poslovica".

„Zlatokrila utva" neka patka, koja po Vuku u Arabiji žive, a u narodnih se pjesmah često spominje.

„Moj hrâbro" ili junače (nar. pjesma).

„Nêno, nano", tepajući majko.

„Davori! davori!" čekaj, čekaj! (Vuk).

U toj baladi trudio sam se pokazati, kako bi se balada imala vjenčavati s narodnom pjesmom.

A. Palmović.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

II.

Krivci.

Oblaci, koji su za noći zakrivali nebo, razplinuše se jutrom. Svanu krasan jesenski dan. U daljini slegle se nad vrhovlje šuma biele magle, i ptice, spomenuv se proljetnih cvjetova, zapjevaju na novo, sjedeć na vršku posušena stabalja. Vrane i svrake, vrebci i strnadke kretahu se zrakom jatomice, i zelena žuna pokuca glasno, da se je daleko orilo, na šuplja debla.

Družina drvenog doma ne probudi se uzprkos krasnomu jutru dugo. Prvi skoči na noge kočijaš, i bilo je to u pol sedam sati, gdje bi inače uranio u pol pet. Izašav na dvorište začudi se, kako još nikoga ne ima na dvoru, ili su već svi izašli na polje?

Udje u družinsku sobu, a kad tamo biroši, kravari, služkinje i sama njegova svietlost gospodin špan drieмlje što na posteljah, što na klupah.

— Momci, na noge! poviče kočijaš, zar vam je jučeranje vino na toliko smutilo glavu, da ne znate izlazi li sunce ili mjesec? i prevrne jednog slugu zajedno sa klupom na kojoj je ležao.

Ovaj se preseneti i stane iz svega mukloga grla kleti kočijaša, konje, kola uzde te isti bič: „da ti se pretvorio u zmiju", na što se i ostali probude.

— A gdje je gospodin, zar ga još nije bilo vani? upita biroš, iztegnuv se tako, da mu je kukma dirnula strop.

— Sbilja, kako to da ga još ne ima dolje? upitaju svi, jer je gospodin drvenog doma običavao ustat u četiri sata te probudit palicom i vodom svekoliku služinčad.

Od straha, da ih gospodar ne zateče, pohiti družina na dvorište svaki za svojim poslom.

Digitized by Google

Ista kuharica spavala danas daleko dulje nego li obično, nju probudi tek dvadeset i treći kukuriek pietla, kojega je imala zatvorena na pitanje u kuhinji.

Dignuv se, prekriži se, izmoli sedam zdravih Marija, šest otčenaša, četiri vjere božje, a sve to naužiže vatru, postavi zatim mlieko na vatru, i kad se je medjutim vatra ugasila prekune svoga najmilijega svetca, svetoga Alojzija, jer se je njezin prvi, a žalibože i posljednji dragi zvao „Lojza".

— A gdje je danas gospodja? opita se kuharica kad je i kafu pristavila, ta trebalo je prostrt stol, nasjeći sladora.

Kimajući sumnjivo glavom zadje ona u sprat, nu što ima vidjeti? gospodarova vrata širom otvorena, a iz sobe se čuje stenanje. Ona brže na vrata, kad zagleda na tlu u krvi ogreznula gospodara, a kraj njega užeti spetu, bliedu, stenjajuću gospodju.

— Za pet rana božjih! kriknu služavka, kako još nijedan pietao kriknuo nije, lomeći ruke, ljudi u pomoć! u pomoć! gospodar i gospodarica razsječeni su na dvoje, u pomoć! vuci izjeli im srdce... krv!... krv!... u pomoć!

Kratkima nogama preskoči špan, začuvši kriku, sve po pet stuba i stane kao ognjem poliven kraj kuharice.

— Razbojnici! razbojnici! gospodar je ubijen! stane opet on vikati, i na njegovu viku saleti se u jedan čas družina od biruša počamši pa do pastira.

Sve se stane čuditi te vikat: razbojnici!

Treseć se na tielu, udje špan prvi u sobu.

— Ta razrieši me jedanput, joj... zajeca gospodja, otvarajuć oči.

— Vi ste još živa ostala? hvala trojedinomu bogu, cikne od radosti špan i razrieši žurno uzlove, kojimi su bile sapete ruke i noge krasne gospodje, nu ona ne uzmogne dići se od slabine i umora. Sad se osviesti i kuharica, te priskoči klikom veselja k gospodarici, uzdigne ju objeručke nespretnom španu izpod nosa na noge, i posadi ju na fotelj, na koj ju je jučer bio posadio visoki mladić.

— Oh... oh... moje ruke, moje noge... jecaše gospodja spuštajuć glavu od boli sad na desno, sad na lievo, sad na burno njišuće se grudi.

— Tko je bio, tko je to učinio? usmjeli se pitat vierna kuharica.

— Razbojnici, strašni crni razbojnici, a nikoga... nikoga, da nas obrani, svi ste spavali kao navlaš... oh...

Ostala družina sakupi se oko trupa silnoga gospodara, i položi ga, otiruć mu krv sa tiela na razrovani krevet.

— Bože moj, što je čovjek? jučer div a sada nepomična trupina, uzdahne žalostan kočijaš, eto, tako je, nastavi, nisam li ja reko, da vazda netko straži, hajduk Pero krvavi je vuk —

— Hajduk Pero... Pero... crn, opet će slabim glasom gospodja, sve nam je ugrabio, novac, zlato... oh... gledajte moje ruke, moje noge...

Družina se okrene gospodji, i vidiv, kako su joj ruke natekle i pomodrile, počme bjesniti: za njim, još danas visjet će na šljivi, kako je mogao dobru gospodaricu na takove muke stavit?

Družina je u obće veoma ljubila gospodaricu, ona joj se znala priljubit milimi riečmi, darovi, a napose jučer dala joj je više no obično piti.

— I da ga nitko čuo nije, barem ja ne spavam tvrdo, pa niesam ništa čula, primieti kuharica, donesav hladne obloge za izranjene ruke gospodje.

— Eh, lukavac je Pero, odvrati joj krupnonogi, ušati biroš, a razkoljenih ustnica, nije on uzalud ukrao popu usred noći sa nosa očale.

U to vrieme raznosila se narodom šala, da je hajduk Pero obrekao popu, kad bude spavao, ukrast sa nosa očale i obriti mu glavu.

Za toga pojavi se na vratih visoki mladić. Na njem je bilo sivo lovačko odielo, o ramenu visjela mu puška i torba sa strane, a zadrhće na svem tielu i probliedi, stisne ustnice i čelo smrči, kad pogleda u sobu.

— Kakova to vika, gdje je gospodin? upita muklim glasom, ne videći tobože od družine, što se je sbilo.

— Evo, ovo je, gledajte ga, posietio ga hajduk Pero, ubo ga u samo srdce, razbio kasu i razgrabio sve, štogod je bilo cjenoga, odvrati mu družina i razstupi, neka šumar vidi sâm na svoje oči.

Šumar približi se k postelji, sklopi ruke i puška mu izpade sa ramena.

— Pa gdje ste vi bili, zar vas nijedan nije znao priskočit u pomoć, oj, vi kukavice, vi podle sluge, dadoste ubit moga dobroga gospodara, mojega prijatelja, vi vuci, vi zmajevi, ne dao vam bog nikad vidjeti sunca, oj, oj mojega dobroga gospodara!... Koj me je bies odnio jučer, stane sve žešće vikati, u šumu, koji djavo, da ostavim gospodara bez obrane, pa tko bi bio znao, da ste vi takove podle kukavice, satro vas grom sve u jedan mah! Gdje je lugar, gdje je Ilija? zovite lugara ovamo, da stavimo ostavljena gospodara na odar, a vi se torujajte bezsramnici, da ne okaljate ružnim pogledom častnu lješinu.

Sluge se razidju poput jastrebom uplašenih vrebaca, zastidjeno nakloniv glavu, da pozovu Iliju lugara, a viernu ljevicu šumara, samo ostadoše kuharica, špan i kočijaš pri gospodji.

Sad unidje Ilija, nizak, odebeo čovjek, široka čela debelih ustnica, sitnih, nestalnih sivih očiju. Na stubah morade mu družina pripoviedat grozan čin, i, došav u sobu, dade si ga opet uz težko uzdisanje pripoviedat od špana i kuharice, koji se medjutim skoro povadiše, hoteći jedan drugoga preteći pripoviedanjem.

*

Digitized by Google

Kad mu razjasniše zločin, te pokazaše duboku ranu u grudi gospodina, baci se on jaučuć i plačuć na koljena i stane cjelivati noge i ruke pokojnika. — I nitko ga nije znao obraniti, o, da ja niesam morao u šumu, da sam kod kuće ostao, ne bi se plemenita krv moga gospodara razlila podom, već bi razbojnička glava otišla po netragu.

Kuharica i špan odvedu gospodju u njezinu sobu, gdje klone obnemogla i onesviešćena na ložište, štono ju noćju uzalud zvalo na pokojan počinak.

Ilija i šumar stanu opremati gospodara. Kočijaš donese vode, da ga umije, a špan pohiti, ostavivši gospodju, k sudu, da prijavi zločin.

Nijedan od hrvatskih krajeva ne osjenjivaju toli guste šume, kao Slavoniju, i nijedan od njih ne slovi sa toli slavnih i smjelih hajduka.

Šume se riede i hajduci propadaju. Tu, ondje čuješ, da se je koji digo, porobio popa ili Žida, a zatim uhvate ga, ili ga nestaje u mraku zaboravnosti.

U ono vrieme pojavio se bio neki hajduk Pero, koj je, počiniv dva, tri krvava čina, naveo grozu i uzaš na sav kraj. Uz drhat i klecanje pripoviedala se njegova razbojstva, i za malo naniza bojazljivi narod čitavi vienac strašnih pripoviedaka, kojim je hajduk Pero bio junakom.

Pripoviedalo se, da je zašo u ponoći nekomu bogatomu mlinaru i zatražio od njega novca, pa kad mu ga ovaj nije htio dati, da mu je uhvatio sina za vlasi i položio njegovu glavu na stol, mahnuv iznad nje handžarom.

Mlinar se naravno skruši, te izvadi posljednju škudu, što ju je sakrivao na dnu škrinje.

Isto se tako pripoviedalo, da je hajduk Pero naišao na nekog župnika, te zahtievao od njega neka mu prosti griehe bez izpoviedi i neka ga pričesti.

Nekomu popu opet pošalje glase, da će u večer doći u njegov dvor pir slavit, neka priredi mnogo pečenja i staroga vina, a ne bude li svega dosta, da će ga na vrh vrha tornjeva objesit za noge.

Pop bude pametan i priredi svega dosta; dade sobe nakititi cviećem, a pod postrti sagovi, da hajduci mehko hode, i Pero ne uztraži od njega više sa silnog udovoljstva, no sto dukata.

Pop odvrati uz drhtavicu i klepetanje zubi, da ne ima više doli osam, pa da mu kožu skine. Pero je promjenljive ćudi, zadovoljstvo ga mine, i on zapovjedi družbi, da obriju popovu glavu, i da mu upravo toliko odrežu od šiljata nosa, što bi pokrio dukat.

Na to bi ljudi primjećali, da je svakako bolje bilo popu, da bude obrite glave i da izgubi suvišni šiljak nosa, no da su ga objesili na vrh vrha tornjeva, pa još k tome za noge.

Još se i mnoge druge sitnice pronosile o Peri po šumah i livadah, po selih i trgovištih, ali su to sami takovi bili čini, kojih je tisuć i tisuć hajduka prije Pere počinilo, te će ih počinit i poslije njega.

Govorilo se n. pr. da je izljubio vlastelinske kćeri, pokrstio Židove, pozatvarao sudce u tamnice, a izpustio utamničene, kumovao bogatimi dari siromašnoj djeci, i mnogočesa obična u hajdučkome životu.

Izašav tako Pero na glas, bude od svjetine smatran povodnikom svakoga zla čina, koji se na daleko sbio; koje onda čudo, da je i družina drvenoga doma svalila na njega krivnju ubojstva, počinjenog na njezinu gospodaru.

(Dalje sliedi.)

Vlas.

Spjevao Nekrasov, pohrvatio J. C.

U suroj suknji, vrata naga,
Kostrušavih vlasi, blied,
Tumara nujan kô bez traga
Ujo Vlaše — starac sied.

Na grudih ikona mu blišti:
Darak moli svud za božji dom,
Uz okove ga halja tišti,
— Žig na čelu nosi svom. —

O željeznoj mu vrpci visi
Štap u ruku, slab i dug...
Uvriež'jo ljudstvu spomen zli si,
Da ga griešni kini rug.

Bogoborac je bio ljuti,
Skončao si ženi viek;
Konjokradica — tati su ti
Suvrst bili njemu tek.

U susjeda i zadnju koru
Pokra — a na svoje zlo
Ni trunka jadnom ne dô stvoru,
Ma da ljuti glad ga trô.

Bogatce varô i sirote,
Svakom znao spremit grob.
Ta ćud mu ne zna do strahote...
Al' zla i njeg čeka kob.

Razbol'jo Vlas se; zà liek pita —
Al' zar ikom za nj je mar,
Kom' duša blaga ne bje sita,
Koj je svakom snovô kvar?

Sve zlo, pa gore; ništ' ne hasni.
Tiekom ljeta propa sav;
Ogradit bogu domak krasni
Obreko je, budne l' zdrav.

Da nešta vidje, sviet sad sbori;
Da je vid'jo, snatreć san,
Gdje smak se svieta pred njim stvori,
Koj li griešne čeka dan.

Digitized by Google

Gdje vrazi kine sviet taj kleti,
Vještică ga bode bies...
Kad crnca netom grozna speti,
Hvati oči plamni kries.

Gle krokodili, zmije, gmazi,
Pište, reže, sikću sve...
Tek što si grešnik stanak spasi,
Već ga spone stegnu zle.

Gromovit tutanj tu se ori,
Vonj jadnike duši hud,
Grozota i strah duše mori,
Zmaj se krilat bani tud,

Na nizu dugu nanizani,
Plamna liže oni tla...
Na ploči griesi napisani —
Spazi Vlas ih na svoj strah.

Izbrojiše sva djela njemu...
Za sad ta ću mukom prieć!
Jer stare bake bi o svemu
Bolje svoju znale reć...

Kad Vlaše groznu vidje tminu,
Zavjet čini bogu svet...
I čuga gospod — gnjev ga minu,
Još ga posla u taj sviet.

Imutak ubožaru dieli,
Sam mu osta goli kam,
Posvet'jo bogu život cieli,
Ne bi l' sazdat mogo hram.

Od časa Vlaše tog glavinja,
— Trideset je ljeta sad —
Svud sitnih pita milostinja —
Zavjet vršit viek je rad.

Silovita se snaga vrieži
U bogoduh njegov čin:
I pohlepu on gadnu bježi
I grehotu, zlobni hin.

U vječnoj skrbi samo žive.
S mutna oka zrije bol,
Pohodit znade stepe, njive,
Selo, grad i čarni dol.

U nikoj zemlji ciel mu nije:
Sve od majke Moskve bje,
Gdje Ural led i vihor bije.
I gdje Neva caruje.

Svud riečcom blagom svete vjere,
Sve za darkom kupi dar,
Do Arhangova on se vere,
Ukrajinu priedje star.

Sa knjigom hodi — sama gle ga
Kako sobom sborit zna...
Zveketat čujte gvoždje s njega,
Pokročit hoće l' korak, dva.

Uzstrpljiv stupa uz led čvrsti,
I uz ljetni sparni žar,
Te kumi svakog, koj se krsti,
Da mu dade sitan dar.

I daju, daju ugodnici...
Čine bogu sladki dug
I božji ničiu žrtvenici
Zemljom cielom u okrug...

Doprište poplave.

Crta od Bret Hartea, pohrvatio M. R.

Kad mine plima, onda ti se istom prikazuje široka baruština dedlowska pusta i nevesela. Tužno ti je pogledati na onu spužvastu dubinu, na one guste kaljuže, crne poput crnila, te na one krivudaste jaruge, koje se kroz blato poput jegulja vijugaju put pučine morske. Tako te se dojimaju i oni riedki čuperci zelene trave, sa kržljavim vlaćem, zaudarajući po amfibijah i ne ugadjajuć ti mokrinom. Pa ako si voljan podati se zanosu — premda te na to ne nuka ravna jednolikost baruštine dedlowske — biti će ti niz naplavljena drvlja žalostnim dokazom, da je ovuda netom bjesnila poplava i bit će ti povodom tužnoj pomisli, da će se i opet vratiti; a te oblačne pomisli ne mogu razvedriti ni žarke sunčane zrake, štono u ovaj par uproše u baruštinu. Čini ti se, da su i oni zeleniji palučci tom bojazni potišteni, te im se ne će, da odlučno pokušaju probujiti i procvasti sve dok se konačno ne izbave svoga neprijatelja. Na gorku plodu kržljavih grmeljaka kupine opažaš, da mu narav naginje na sladkoću, ali da je stinuo i okiselio; jerbo se nepromišljeno i redovito natapa množinom studene vode.

Pa i glasovi, kojimi dedlowska baruština iznosi na javu svoju osobitost, sjetni su i žalobiti. Ta se sjeta opisati ne da, kad čovjek čuje mukli grobni glas bukačâ, kriešt vivaka, gâk prolećućih morskih pataka, čavrljanje brbljavih kržulja, oštri klik poplašenoga ždrala, te promucani spočitni vrisak prosenaka. A ni vanjština tieh tugaljivih ptica ne bijaše ni milovida ni liepa. Doista ne bijaše liepoga vida niti modra čaplja stojeća duboko u vodi, kano da ne mari za nazebu i očevidne joj posljedice, kad si tako noge smoči; niti nujni škvorak ni turobna šljuka, štôno čini se, da žele drugovati čaplji mozgajućoj o samoubojstvu; niti bezćutni zimorod — taj ornitoložki Marij — kako se razogledava pustim krajem; niti crni gavran, koj neprestance preko baruštine amo i tamo prolieće, kano da kani izvidjeti, da li se je voda razplinula, te je zle volje uvidjajući napokon, da mu je sav trud uzaludan, da ipak ne može odlučno govoriti. Dà, jasno je, da se pusta dedlowska baruština i istih ptica neugodno dojima, te da stariji naraštaj dobu selenja uz neku olakšicu i zadovoljstvo a mladji uz razkalašenu obiest izgleda.

Ako li je dedlowska baruština već za osjeke nevesela, treba ju vidjeti, kad zalije plima, obilata i biesna. Kada vlažni zrak povrh studenoga blistavoga površja uzme mrzlinom sukljati te onim, koji prama moru gledju, kano druga kakva plima u lice udarati; kad samo po ocjelastoj modrini razpoznaješ glibove i vijugaste jarke; kad se velika školjkami ponakićena debla paloga drveća opet dignu te napried pojure zagoneći se na pustošnom svom i bezsmjernom putu sad amo sad tamo i ne uz-

Digitized by Google

napredovavši nakon jenjale plime ili klonula dana ništa bliže k svojoj cielji, nego li ukleti Žid u priči; kad se bjelopere patke tiho podignu, a za sobom ni lelija ni strieke na blistavoj površini ne zametnu; kada s plimom i guste magluštine navale zastirući odozdo modro nebo upravo kano što se je po nizu i zelen već izgubila; kad brodari, zabludjeli u magli, beznadice veslaju, te se najednom nečesa uplaše, a kažu, da su se to povodkinje vile prsti dirnule ladje, ili kad se trznu od čuperka trave, štono plovi vodom kano razpletena kosa koga utopljenika, kad napokon po tih znacih uvidjaju, da su zatumarali na dedlowsku baruštinu, gdje im je prenočiti noć tmastu, mrku, — tada istom može vidok reći, da zna, što je bara dedlowska, kad ju poplavi plima.

Dajte, da vam pričam sgodu, koja je tiesno spojena s tiem prizorom, te koje se svaki put sjetim, kad se godj uputim loviti lov na dedlowskoj baruštini. I u novinah spomenuta je u kratko; ali ja sam ju čuo iz ustiju iste osobe, kojoj se je pridesila. Ne mogu se ni nadati, da ću pogoditi i ono živo čuvstvovanje i onaj osebiti način ženskoga pripoviedanja, jer pričala mi ju žena, ali ću nastojati, ne bi li vam barem sadržaj što vjernije izkazao.

Življela je na dugom pjeskovitom poluotoku, što bijaše jugo-zapadnom medjom bujnoga zaljeva, a ležaše u sriedi medju velikom dedlowskom baruštinom i dosta znamenitom riekom, koja tri milje niže u zaljev tihoga oceana utiče. Dom joj bijaše malena koliba, dvie do tri stope iznad bare na jakih panjevih uzdignuta, a od ostalih naselbina na briegu rieke bijaše do milju i pol odaljena. Muž joj bijaše drvar — a taj se posao u tom kraju naplaćuje, jer tuj marljivo sieku i prevoze gorivo i gradju.

Bijaše to rano u proljeće, kad joj muž upotriebi plimu te na plavi preveze tovar drva do nižega kraja zaljeva. Stojeći pod vrati male svoje kolibe, dok se je praštala od muža, opazi na jugoiztoku tamnu točku, pa se i sjetila, kako joj je muž rekao svojim pomoćnikom neka se žure, ne bi li prije stigli dolje, nego li uzbjesni bura, što se je na jugoistoku spremala. Te iste noći tako je bučio i zviždao vijor, kako ona toga još ne bješe doživljela. A i ista rieka izkorienila je velika stabla i koliba se drmala baš kao zibka njezina čeda.

Nu koliko je godj šumila bura oko njene kolibe, ona se ne uzbuni, ta znala je, da je onaj, komu se je povjerila, sâm jakom si rukom sabio triemove i klinove, pa da je on ne bi bio ostavio, kad bi joj se iole bojao. To pa domaće dužnosti i briga za malo bolježljivo joj čedo odvratiše ju od neugodnih mislî na buru, tek je naravno, da je pomislila, da li se je on samo sretno već sklonio ondje dolje u Utopiji. Ali kad bješe izašla, da nahrani perad i da prigleda kravici, opazi, da je voda već dokučila nizku ogradu malenoga vrta, te je mogla jasno čuti udaranje valova o južne žale, premda bijase više milja daleko. Pomisli, da bi bilo dobro, da ima koga, s kim da se o tom porazgovori, pa da nije bilo toli daleko i burno, i da put nije toli pogibeljan, bila bi s čedom u naručju pohrlila do Ryckman-ovih, najbližih joj susieda. Ali opet, vidite, mogao se je on medjutim vratiti sav pokisao i umoran, a ne bi bilo nikoga, da ga dvori; a možda bi bio i djetetu nahudio taj put, pošto je već bilo nahladjeno, te je i kašljucalo.

Ali ove noći, sama ne zna zašto, nikako joj se nije dalo leći, pa niti joj se driemalo. Bura je bila utolila, ali je ona udilj sjedila te sjedila, dapače je kušala i čitati. Ne znam, je li čitala bibliju ili kakov svjetski roman, ali valjda posljednje, jer joj se sve rieči u jedno splinuše, te toli ludi i nerazumni darmar izadjoše, da je napokon položila knjigu u kraj, te se radje nadvinula nad onu mnogo dražu joj knjižicu, što no je ležala pred njom u kolievci i kojoj početni list bijaše jošte biel i čist, pa je pokušala čitati tuj o tajnovitoj djetinjoj budućnosti. Tako zibajući diete mislila je o svem i svačem, ali san joj se udilj jošte ne dao na oči.

Bijaše oko pol noći, kad se napokon posve odjevena leže. Koliko je dugo spavala, ne može da se sjeti, nu prenula se oda sna, oćutivši neko strašno stezanje u vratu, pa se našla, gdje stoji u sred sobe, grleći svoje čedo, te da je „nešto govorila“. Diete je vriskalo i plakalo, za to se ona uzšetala gore i dolje, ne bi li ga umirila. Al kad začu, da netko na vratih grebe, plaho ih otvori, te joj odlanu, videći, da je to tek stari njihov pas Perko, koji dobahta u sobu sav mokar. Rado bi bila poglednula van, ne u taštoj nadi, da joj se muž već vraća, nego da vidi, kako je vani, ali je vjetar toli silno trgao vrati, da ih je jedva mogla suzdržati. Iza toga poposidje časak, zatiem popodje časak gore i dolje, pa za tiem opet časak popoleže. Ležeći tik uza stienu male svoje kolibice pričini joj se, kano da čuje, gdje se nešto polagahno i tiho o daščaru tare, kano da je granje. Za tim začu opet tihano gutkanje, „kano što čedo čini, kad sisa“; za tiem opet začu klokot i žubor, tako, da se napokon na postelji izpravi. Dignuv se, opazi opet, da nešto od stražnjih vrata prama sriedi sobe plazi. Ne bijaše mnogo šire od njezina maloga prsta, na skoro pako razširi se do širine ciela dlana, a zatim se razgamiza cielim podom. Bijaše to voda.

Pohrli k prednjim vratam, otvori ih širom, pa zagleda samu vodu. Pohrli k otražnjim vratam, otvori ih širom, pa zagleda samu vodu. Pohrli do prostranoga okna, otvorivši ga — opet zagleda samu vodu. Tada se sjeti, da je čula od svoga muža, da nije pogibelji od plime, ta bo pravilno pada, pa se može i čas osjeke točno proračunati, da on pače voli življeti kraj zaljeva, nego li blizu rieke, koja svoje brjegove svaki čas poplavljuje. Nu bijaše li to plima? Za to pohrli opet k otražnjim vratam, te baci u vodu komad drveta. Voda ga odnese prama zaljevu. Sad zagrabi šakom vode, te ju

Digitized by Google

hrlo primakne na usta. Bijaše svježa, sladka. Bijaše to rieka, a ne plima!

Ali ona, — o hvaljen budi milostivi bože! niti klonu niti pade; bijaše joj — blagoslovljen budi spasitelju naš, jer samo njegova ju ruka u toj nevolji ohrabri i ojača — činjaše joj se, da se je straha riešila kao kad odjeću svuče, a i drhtavica prestade, što ju je bila spopala. Ni sada, ni poslije za svih kušnja te grozne noći sviest je ne ostavi.

Postelju si povuče u sred sobe, stavi na nju stol a na stol kolievku. Voda joj je već sizala preko gježanja, a kuća se dva tri puta toli silno uzdrma, da se sva vrata širom raztvoriše. Tada začu opet ono isto šuškanje i trenje o stienu, pogleda van, te sgleda veliko izkorienjeno drvo, što je prije stojalo ondje gore na pašnjaku kraj ceste, a sada ga voda amo doplavila. U svu sreću zapinjaše dugim si korienjem o nieko tlo, te nije moglo onom brzinom ploviti, kojom je voda derala. Pa da se je onako svom silom zalećelo u kolibu, ne bi ju bili ni jaki triemovi ni klinovi uzdržali, da se ne sruši. Pas skoči na to kvrgavo drvo pa se stisnu pokraj korienja drhtajući i tužno cvieleći. Tračak nade sine joj u duši. Sa postelje uze debeli gunj, zamota u nj čedo i pregazi vodu do vratâ. Čim je drvo opet šenulo širinom prema kolibi, da se je ova sva stresla i zaškripala, skoči ona na deblo. Uz božju pomoć uspje, te se čvrsto namjesti na klizkom drvetu. Prihvativ se jednom rukom korienja držaše u drugoj cvieleće diete. Tad zaškrinu nešto kod prednjih vratâ, te se cielo pročelje kuće, što ju je baš ostavila, sruši napried, — upravo kano što se goveda spuštaju na koljena prije, nego posve legnu, — a istoga časa crljenika (Rothholzbaum) sa živim svojim teretom krugom zakruži, te odplovi u mrklu noć.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Crtice o putovanju hrvatskoga dramatskoga družtva u Dubrovnik.

Piše Ivka Kraljeva.

(Konac.)

Dne 11. svibnja bijaše za hrvatsko dramatično družtvo priredjen po svečanom odboru izšet u Trstenovo, kojemu se pridruži i mnogo vrlih Dubrovčana. Jutrom u 6 sati krenusmo na put. Jedan dio družtva udario pješice, drugi se opet vozio do luke, gdje se svi ukrcasmo osim g. grofa Nike Pucića, koji nas je čekao na svojoj vili, stojećoj na obali mora, mimo koje imadjasmo proći. Jedan čamac odplovi pred nami morem po g. grofa, koji doploviv do nas, bude pozdravljen burnim „živio“. Plovismo pokraj krasnih otoka, pokraj mjesta, gdje se glas po dva tri puta odazivlje, pokraj toliko strmih stiena, za koje misliš, da će sad nà srušit se na tebe. Puk tuda prolazeći, krsti se i pripovieda mnogo groznih priča, koje je od djedova svojih baštinio, i koje su poznate nama pod imenom narodnih pripoviedaka. Pune su poezije ove prekrasne pripoviesti i pjesme, pune živahne mašte, što jasno pokazuje, kolik silan talenat driema u našem puku.

Probudite ga, gospodo pobornici i zatočnici naroda hrvatskoga, probudite ga, pa će vam cieli narod hvaliti, i tuj, samo tuj, gospodo, možete ubrati hrvatske, neuvehle lovor-vience!!

Kao što je puk darovit bujnom poezijom, nije se ipak glasbom toli — bujno razvio, kako se vidi iz njegovih jednostavnih napieva. Ovi se — sastoje u tom, da se jedan ili dva glasa tremolirajuć vuku kroz cieli napjev, što nam se činjaše kao elegična tužaljka jadnika. Ali ipak u tih jednostavnih glasovih nalazi se neko milje, koje bi valjalo samo izraditi, pa eto ti krasne karakterne glasbe. Ovim putem, gospodo skladatelji, valjalo bi vama kročiti, i puk dičio bi se ne samo vami, nego i izvornom, karakternom, narodnom glasbom!

U ovih tužaljkah označuje se ondašnji puk, jerbo imade takodjer zašto tužiti. Gnjeten i davljen od tudjinaca, kažnjen je jošte neplodnom naravi; ali je zato obdaren marljivošću i duhom, te premda materialno siromah, bogat je duhom! Nu on ne misli toliko na bogatstvo duha, njemu je preče uzdržavanje obitelji, uzdržavanje sama sebe, pa s toga on tuguje u pjesmah svojih, koje i u tebi radjaju tužno čuvstvo i neko sažaljenje pobudjuju rad nesreće puka, rad nesreće braće tvoje.

Duša mu zahvaća sve krasne naravske slike, kao što i mi zahvaćasmo božanstven i upravo poetičan kraj, kojega nie smo ni kadri opisati. Sretni bijasmo što nas je zapala sreća gledati ovaj krasni dio naravi!

Ljuljajuć se skoro dva sata na gladkom ogledalu morskom prispjesmo oko 10 sati u Trstenovo (Canosa), zvano tako radi mnogobrojnih trstenika, što ondje rastu. Preko pó sata penjasmo se uz brdo, dok ne prispjesmo u sjene silnih platana, gdje se pripravljao objed. Dok se isti sgotavljao tumarasmo šumicami i lugovi, gorami i dolinami, te se napokon nadjosmo svi zajedno kod ručka. Tu se krasno zabavljasmo, jer se bila skupila sama iskrena braća.

Župnik i njegov kapelan počastiše nas svojim posjetom, te bijahu veseli, kao i gospoda grof Pucić, kapetan Klaić, Natalić, Flori, Mišetić, Pretner, Selak, Komnenović i druga gospoda, s kojimi se i mi zajedno veseljasmo. Gosp. Freudenreich spjevao je za objeda

Digitized by Google

liepu prigodnu pjesmicu, koju vrli Dubrovčani dadoše tiskati.

Ova je pjesma za onog od veće vriednosti, koji prisustvovaše ovoj zabavi. Medju nebrojenimi zdravicami sj etiše se kao uviek pjesnika pjesme — „Pozdrav Dubrovniku". Puk stajao je blizu nas, i gledao naše igre. U liepoj zabavi ovakvoj prodje cieli popodne; već zače suton kad krenusmo na polazak. Vjetar duvao je prekrasno, a mi pjevasmo veseli na čamcih narodne pjesme.

More bijaše posve crno vidjeti, samo o pjeni ljeskali se svietleći traci bljedolika mjeseca. More činjaše mi se kao podzemaljska rieka Styx, a mi duše, koje plovimo u vječnu zaborav, gdje nas čekaše — ne Cerberus, ne podnipošto, već kola sa brzimi konji, da nas povezu kući na lahki počinak.

Drugi dan dne 12. svibnja glumila se „Velikašica gradjanskoga roda". Gospodja Ružička-Strozzi glumila je prekrasno velikašicu, a poslije prizora sa pjevanjem udari cielo občinstvo u nedokončiv, gromovit pljesak. Osim nje krasno predstavljahu gg. Mandrović i Jovanović, prvi kao Olivier, potonji kao Horace Darvil. Gospodin Ban, bude kao stari grof Hassington radi svoga mnogostručnog talenta takodjer odlikovan kao i g. Rajković u ulozi Timotea Barmera, dobroćudna starca, koga predstavljaše, da ne možeš bolje. Komad u cjelini odigran bijaše takov, da si skladniji poželiti ne možeš.

13. predstava i to 13. svibnja bijaše „Don Juan u Wiesbadenu" i „Lokot". U prvom komadu izazvan bude g. Jovanović i drugi. U drugoj glumi odlikovan bje g. Plemenčić kao crnac Mungo, kojega živahnost i okretnost sa komičnim pjevanjem občinstvu vrlo omilje. G. Plemenčić stekao si je veliku simpatiju dubrovačkog občinstva i svi ga kao vještaka u njegovoj struci pohvališe. Izazvan bijaše nebrojeno puti.

U petak dne 14. svibnja bijaše opet priredjen izšet u Lokrum od vrlih Dubrovčana, komu prisustvovaše veći dio naše drame. Tu se opet zabavljalo, pjevalo i nazdravljalo svim zatočnikom naroda hrvatskoga. I u onaj čas gledao ši vrle nam Dubrovčane, kao rek bi stare branitelje republike svoje, toli oduševljene, toli vatreno govorahu za bratsku zajednicu, za zajedničku hrvatsku kraljevinu! Razstav se, da se opet skoro vidimo, odplovismo svaki svojoj kući.

U subotu 15. svibnja glumio se „Divljan". Gosp. Jovanović predstavljaše Marcela s najljepšim čuvstvom, upravo „krasno!" Gdja. Bajza-Slavik pako uzhićeno i dostojno groficu. G. Mandrović glumljaše prirodjenim mirom umjetnika, ulogu starog Pierra; g. Ban bijaše originalan kao kancelar pa s toga takodjer pljeskom odlikovan. G. Culifaj bijaše veoma u volji občinstvu u ulogi Margot.

Kakov bijaše „Divljan?" To znate sami, mili Zagrebčani.

O meni samo to: zapala i mene čast, da čim stupih na pozornicu budem pljeskom dočekana. Ne mogu još sad razumjeti ona čuvstva, koja su mi taj tren zavladala srdcem, milje, koje tad poćutih ne da se opisati. kad pomislih, da je meni jednoj od mladjih članova tolika čast u dio pala.

Ali iz svega to razabrah, da me taj čin silno obodrio na dalnji rad, da se posvetim svom dušom krasnomu umieću i miloj si hrvatskoj domovini.

U nedjelju 16. svibnja bilo je družtvo pozvano u Župu od vrlih trgovaca gg. Dobrote i Komnenovića; u ponedjeljak pako na dan oprostne predstave odlikova g. grof Niko Pucić nekolicinu nas pozivom na izšet takodjer u Župu. Prviput bijasmo kraj vodopada, drugiput pako kraj mora i u mlinu, koj je krasan, velik.

Župa jest toli krasan priedjel, da putnici, koji veći dio svieta proputovaše, tvrdjahu, da ne ima ni u Švicarskoj toli liepog mjesta. Vozeć se, s jedne strane krševito je mjesto načičkano samimi goletmi, na drugom pako mjestu bujna zelen. Tu ti rastu divlje alve i kaktusi itd. med kamenjem, te šire mirisan cviet. Pod okom širi se veličanstveno more, ali za čas prieči nam pogled na isto golemi u vis stršeći klis i mi tumarasmo većinom kao kakovim klancem, nad kojim se tuj i tamo kućarice biele. Mnogo razvalina nalazi se po ovih strminah, koje nas sjećaju prošle slave. Tu ti se oku ukazuje zid obraščen mahom, sa posebnimi svodovi, tamo opet liep vrt novovječnog sloga; ovdje star, okršen panj, tamo mlada šuma maslinova; i sve se to čudnovito dojimlje mislećega čovjeka.

Vesela, divna, rek bi, božanstvena čuvstva miešaju se sa žalostnimi. On ih se rješava koracajuć dolinom, trsjem i zelenim poljem, srdce mu biva sve više zadovoljno. Tako, kano što se slike vanjskog svieta mienjaju pred fizičnima očima, tako se mienjaju čuvstva porodjena slikami vanjskog svieta pred očima duševnima. Doista svaki je od nas ćutio što više što manje ove faze na taj dan.

Izišlim iz tog klanjca, prostrla nam se pred očima krasna dolina, bujno zelena, a dalje opet modri se more okružujuć malen otočić, sred kog se bieli selo. Na jugo-iztočnoj strani vijuga se duž briega put do turske medje, a na vršku briega stoji tvrdja, sada vlastničtvo porte. Nauživ se onaj dan krasne zabave, i nagledav se divotne naravi, podjosmo kući k posljednjoj predstavi. Dan prije t. j. u samo nedjelju glumila se „Mejrima" kao oprostna predstava. Predstava ova bijaše danas u korist zaklade učionske i podupiranja bolestnika dubrovačkog radničkog družtva. Drama ova potekla iz vješta pera Dubrovčanina Matije Bana, dakle rodjena Dubrovčanka nije mogla biti drugčije primljena van sjajno. Gdja Ružička-Strozzi liepo je prikazala Mejrimu i zato bijaše za ciele predstave praćena burnim odobravanjem. Isto tako i drugi glumci većih uloga.

Digitized by Google

Ova predstava imala je biti oprostnom, ali na obći zahtjev bijaše još u ponedeljak zadnja predstava i to: „Telegram“ i „Lokot“.

Htjelo se još dubrovačkom občinstvu za posljednji put veselo od — družtva razstat. G. Plemenčić bude živim pljeskanjem dočekan, čim je na pozornicu stupio. Poslije prve glume pozvani budu svi glumci na pozorište; tudier budu pozdravljeni burnim pljeskom i cviećem, u toliko, da nam je jedva moguće bilo sve ove darove pobrati.

Mi bijasmo i veseli i žalostni, i na smieh i na plač spremni. Veselilo nas odlikovanje vrlih Dubrovčana, žalostio nas pako razstanak. Težko nam se činjaše razstati se od milog občinstva, koje nije htjelo ostaviti hram Thalijin, od mile braće hrvatske, kojih srdca ćute kao i naša, od vrlih hrvatskih rodoljuba.

Poslije zadnje predstave nadjosmo se svi u vrtu svratišta „Miramare“, gdje je nam za ljubav glasba svirala, gdje se ognjeni prskavci u vis puštahu. Gosp. načelnik Rafael grof Pucić počastio nas svojom prisutnošću. Svi Dubrovčani, koji su se s nama bavili za našega boravka i s kojimi se upoznasmo, sakupiše se oko nas.

Vrt bijaše sad razsvietljen, zrakoplov, koji bude u zrak pušten, poleti prama sjevero-zapadu, kao da nam hoće pokazati sutrašnji put! Visoko je letio, dok nam posve ne uminu.

Zdravice redom sliedile i još jednom nazdravilo se braći hrvatskoj i njihovim ondje zastupnikom, naime hrvatskoj drami. Na tu zdravicu zaori iz tisuće grla „živio!“, koj kao sbor odleti u oblake, neka se čuje hrvatski glas širom svieta.

Uz glasbu odpratiše nas vrli Dubrovčani kući, i mi se bacismo bogu Morfeju u krilo, da nas sutra jače vječnom suncu povrati.

Jutro sliedećeg dneva prodje, dok smo pospremali prtljagu u kovčege, vrlo brzo. O podne skupismo se u hotelu „Miramare“ na objed. Pred istim nadariše gg. grofovi Pucići g. Mandrovića zlatnom urom, gju Ružičku-Štrozzi i mene pred svima zlatnimi gjerdani, kako ih nose krasne Župljanke. I doista ljepši dar ne treba ti želiti, jer kad ga godj pogledaš, sjeća te krasno probavljenih dneva u miloj nam posestrimi. Ostali članovi bijahu takodjer obdareni liepimi uspomenami.

Poslije objeda vratismo se kući i oprostiv se sa domaćicami, krenusmo put mora.

Dubrovčani pratili nas do luke, tu se oprostismo od vrlih srdaca, ganuti i jedni i drugi, tješeć se nadom, da ćemo se opet jednoč vidjeti.

Uviek ćemo se sjećati milih nam i krasnih dneva, koje ondje sprovedosmo, nikad ne ćemo zaboraviti one ljubavi i srdačnosti, kojom nas vrli Dubrovčani odlikovaše. Za kratko ono vrieme svezala nas bratska ljubav, i mi, opraštajuć se, šaputasmo rieči Preradovićeve:

„Gdje se bratski srdca slože,
Tu razstanka pravog ni“

Brod krenu a mi s njim odplovismo, zaputismo od jednog kraja hrvatske domovine u drugi kraj, iz kršna Dubrovnika u bieli Zagreb!

Sa velikanom hrvatskim, našim Preradom kličemo Vam:

Na polazku svome s bogom!
S bogom zemljo dalmatinska!
S bogom, braćo Dalmatinci!
Ljubav čista i bratinska
Vama pozdrav šalje sad!

Dva hrvatska glasbenika

(Dalje.)

Dne 24. veljače 1870. ravnao je Ivan Zajc prvi put u zagrebačkom kazalištu pjevanu predstavu i to svoju dražestnu operetu „Sonambula“. Burno pozdravi občinstvo domaćeg skladatelja, što si ga je hrvatski narod od tudjinstva opet osvojio bio. Franjo Marković pozdravi ga govorom, te mu predade dragocjenu šibku ravnalicu, Trnski mu izpjeva vatrenu pjesmu, koja je u tisuće iztisaka po kazalištu letila, po nekoliko časova grmilo je „Živio Zajc!“ Bijaše to prizor zanosit, preliep, kakov samo biti može, kad plamen bukne u srdce Hrvata, plamen koji kadšto žalibože samo tinja kao iskra. Dne 24. veljače 1870. rodi se stalna opera zagrebačka. Ljudi, koji su radili o tom, da se Zajc stalno nastani u Zagrebu, niesu mislili namaknuti našemu kazalištu samo ravnatelja operete, već se je upravo mislilo na operu, a iz te opere da se po vremenu razvije i domaća opera, toli liepo započeta genialnim Vatroslavom Lisinskim. Zagrebčani smijali se dakako s prvine misli „U Zagrebu stalna opera na hrvatskom jeziku!“ a najviše smijali se ljudi, koji dan danas misle, da su oni hrvatsko kazalište. Uprava kazališna radila je po stalnoj osnovi, prema jasnoj namisli. Zajc vježbao je najprije sile u lakoj glasbi, u opereti, te ih uz to uzgajao za težu borbu — za veliku operu. Već Zajčeva „Vještica boysijska“ bijaše priprava za to.

Napokon došlo se do Verdijeva „Trovatora“, gdje je g. A. Štriga pjevao grofa Lunu i njegova gospodja Leonoru. Uprava popuni cielo operno družtvo i sbor, koji bude od drame posve odieljen i eto ti stalne opere na hrvatskom jeziku. A je li ta opera potrebita? Tako pitaju mnogi. Ne bi li se tekst i njemački ili taljanski pjevati mogo? viču zagrebački filistri. Mi smo već više puti odgovorili, u „Viencu“ svoje mnenje izjavili, nu dobro će biti, da i opet odgovorimo tim ljudem bez hrvatskoga srdca. Mi pitamo: A zašto njemački, zašto talijanski? Zašto da nam tudjinci za nekoliko predstava odnesu silne novce iz zemlje? Zašto da Hrvati ne goje dramatične glasbe? Je li opereta i lakrdija, ta skupa

Digitized by Google

dramatična karikatura koristnija po obrazovanje naroda nego li umjetnička glasba? Al dà! Ta to nije izvorna opera, već talijanska, francezka, njemačka. Dà, al samo iz stalne zagrebačke opere može se po vremenu razvijati izvorna hrvatska opera. Nije li nam i izvorni repertoir drame slab? Pa da zato zovemo Niemce i Talijane, da nam drame prikazuju? Nije li njemačka pozornica kći francezkog kazališta? Timi pitanji odgovaramo na pitanja zagrebačkih Feaka. Mladi smo za boga. Strpljenja treba, a tudjinstva nam ne treba — jer ga ne trpimo, jer smo Hrvati, jer nas ni malo briga ne tare, je li naše kazalište nekolicini došljaka ili odmetnika po volji ili nije. Komu nije po volji, što je hrvatsko, nek se seli iz Hrvatske. Mi smo i onako preudvorni ljudi. Zajc — zajedno i ravnatelj glasbenog zavoda — radio je do sele na kazalištu neumorno kroz 5 godina u prkos mnogim nevoljam kulisnim. Vježbajuć svoju pjevačku vojsku priredi Zajc tečajem tih godina tri izvorne opere „Mislava“ (libreto od Markovića) a i „bana Legeta“ (rieči od Dežmana) glasbotvore Zajčeve, zatim poslije 25 godina „Ljubav i zlobu“ od Lisinskoga; zatim tudjinke: Trovatore, Ernani, Rigoletto, Krišpino i kuma, Brijač seviljski, Ruy Blas, Lukrecija, Marta, Faust, Ciganka, Crni domino, Prodana nevjesta, Strielac vilenjak, Don Juan. Dakle 18 opera izidje na pozorište revnovanjem Zajčevim. Liepa li repertoira, da se naše kazalište svake godine ne organizuje, ili reorganizuje ili desorganizuje. To je Zajc uradio za naše kazalište, premda se tu grizkalo, rovalo i kopalo, premda se kadkad pojaviše vandalske, bezdušne navale, koje svaki umjetnički zanos ubiti moraju. Ali sreća po čovjeka, komu je vila iskru u srdce usadila, da je jak ne čuti, ne vidjeti pojedine spletkare, imajući pred očima višu, kulturnu svrhu. Uz ovu kazališnu radnju, sastavio je Zajc tečajem svoga boravka u Zagrebu mnogo glasbotvora većinu za naša pjevačka družtva.

Evo u kratko popisa novijih mu kompozicija:

1. Strossmayerova misa. 2. Noćni stražari (slavenski sbor). 3. Gdje si dome moj? (Pjesma od Cirakia.) Tenor solo. 4. Bože živi! (od Preradovića. Sbor.) 4. Hrvatska ouvertura. 5. Jugoslavenski kvartet za gudala. 6. Pozdrav brodara (od Varjačića. Bariton solo). 7. Srdce moje tuži (Tenor solo, pj. od Zahara). 8. Mornarska (od Trnskoga. Sbor). 9. Ban Leget (od Dežmana. Opera). 10. Mislav (od Markovića. Opera). 11. Slava Mrazoviću (poputnica). 12. Davorija (od Frankopana. Sbor). 13. U slavu Strossmayera. (Poputnica). 14. Djačka (od Varjačića. Sbor). 15. Izpod sunca (od Varjačića. Sbor.) 16. Jugoslavenska ouvertura. 17. Pozdrav Strossmayeru. (Kantata). 18. Noćni čar. (Tropjev). 19. Crnogorska kantata. 20. Pozdrav banu Mažuraniću. (Kantata). 21. Živila Hrvatska! (od A. Šenoe. Sbor). 22. Dobri bože. (Sbor). 23. Nadgrobnica Dežmanu. (Sbor). 24. Mjesečina (glasbena slika). 25. Šumski čar. (Sbor). 26. Oj djevo oj! (Crnogorski sbor). 27. Srdcu (lirični sbor). 28. Učiteljska himna (od I. Zahara). 29. Poputnica „Kola“ (od Varjačića). 30. Bosanske djevice. (Četveropiev). 31. Domovini. (Sbor). 32. Večer kraj mora (glasbena slika). 33. 13 psalam Davidov (oratorij.) 34. U slavu sabora 1874. (Kantata). 35. Djačka (od Fr. Žigrovića). 36. Primorčica (glasbena slika). 37. Uhvaćeni Amor. (Opereta). 38. Vilini dvorovi (malodram za sveučilištnu svečanost.) 39. Misa (istom prigodom). 40. Piev hrvatskih djaka (od A. Šenoé prilikom sveučilištne slave). 41. Dolazak Hrvata (od A. Šenoe. Kantata.) 42. Poputnice za razna pjevačka družtva. 43. Himna za posvetu barjaka sisačke „Danice“ (od Zahara). 44. Himna dubrovačkog radničkog družtva (od Meda Pucića). 45. Hrvatska napitnica (od Varjačića. Sbor). 46. Vir (od A. Šenoe. Romanca) i t. d. Broj Zajčevih kompozicija iznosi 376.

(Dalje sliedi.)

Karlovac.

(Vidi sliku u br. 27.)

U redu hrvatskih gradova stajao je vazda Karlovac na važnom i odličnom mjestu. Nije samo Karlovac za prošastih vremena slovio neoborivim braništem na hrvatskoj krajini, odkale je uspješno uzbijana kroz stoljeća turska sila, već je poznato, da je u našoj domovini izišao Karlovac još prošloga vieka na glas kao poglavito mjesto, odkale je pokrenuta trgovina medju Pokupljem i hrvatskim morem. Koliki su pako Karlovčani vazda bili rodoljubi. što su oni zavriedili za našu narodnu stvar za vrieme našega duševnoga preporoda, koliko su za to žrtvovali, kakovimi se oni pokazaše zatočnici hrvatske sviesti i hrvatskoga prava u doba najljuće biede i najvećega pritiska — to je svemu rodu dovoljno znano, i svatko živ rado to spominje a spomen te narodne vrline nikad se zaboraviti ne će.

U posljednjem broju „Vienca“ donesen je lik Karlovca po uljenoj slici, koja je snimljena sa sjeverozapadne strane,[1] a ovaj put ćemo nastojati čitatelja upoznati sa sadašnjim Karlovcem i njegovom prošlosti.

Što se činilo nekoč daleko, sada je željeznica blizu primakla i svezala. Putujuć iz Zagreba u Karlovac većom stranom ravninom uzduž ogranaka okićke planine, koja putem liepom i raznolikom podobom svoga šljemena oku osobito ugadja, stigneš prije, nego li dva sata minu, u kupsku dolinu, opasanu s juga nizkom Dubovačkom gorom obraslom šumami, a na gori nazriet ćeš

[1] Žalimo, što ne mogosmo upotriebiti fotografiju, koju je vješto izradio i sa slikami gradova Dubovca, Ribnika i Severina za naš list priposlao g. baron Ljudevit Vraniczani-Dobrinović u Karlovcu. Mi ćemo se timi fotografijami poslužiti, te već sada rodoljubivu baronu naše priznanje izrazujemo.

Digitized by Google

već s daleka dvie njene glavice. Na jednoj se osovio stari frankopanski grad Dubovac, a na drugoj pako stoji hrpa gospodskih kuća na Svarči. Za tili čas opaziš pred sobom i varoš karlovački, kojega su kuće nanizane uzduž zavoja Kupe, a iz gomile kuća proviruju dva ovelika zvonika župnih crkvah katoličke i pravoslavne.

Karlovac stoji na poluotoku, što ga više suticaja svoga sačinjavaju rieke Kupa i Korana, u koju posljednju se ulieva nedaleko od grada i Mriežnica. Varoš dieli se na dvoje, i to na tvrdjavu ili grad i na predgradje. Tvrdja okružena je bedenom (Bastion) i obkopi te ju paše kamenit zid. U tvrdju je ulaz na tri strani preko mostova nad obkopi kroz utvrdjena vrata. Sada je tvrdja razpuštena i svaka utvrda suvišna. Pred gradom prostire se uz obalu Kupe na sjevernoj strani predgradje, gdje je bilo sve do nedavno skladište žitne trgovine. Tu se do g. 1861. u stotina hambara prodavalo žito, dolazeće iz Slavonije i Banata, te se vozilo Lujzinskom i Josipovom cestom do mora na Rieku i u Senj, u Kranjsku i gornju Krajinu. Nekoč sve su vrvile ladje po Kupi, a sada odkad dadoše željeznice trgovini drugi pravac, malo kada ćeš koju opazit.

Središte Karlovca jest u tvrdji, gdje se nalaze obe župne crkve, katolička i pravoslavna, gradska viećnica, mali gimnazij, franjevački manastir, generalija, oružana, vojarna i mnoga druga vojnička sdanja, ali privatne kuće u predgradju mnogo su ljepše i ukusnije, te je samo šteta, da su gradjene većom česti od drva, pošto sbog blizine tvrdje nije dopuščala vojna uprava, da se dižu kuće od tvrda gradiva. Tik Karlovca na cesti, što u negdašnju slunjsku krajinu vodi, nalazi se selo Rakovac sa velikim umjetnim mlinom na čigre braće Pongraca iz Zagreba, i nešto dalje liepa, nova sgrada velike realke, koju krajiška uprava uzdržava. Preko Kupe na njenoj lievoj obali odmah do mosta pruža se mjesto Banija, prozvano tako, što je uviek pod bana spadalo, dočim je Karlovac bio podčinjen za prijašnje dobe krajiškim generalom. Na Baniji, koja je administrativno odieljena od grada Karlovca, nastao je u novije doba uslied blizine željezničkoga kolodvora i povoljnoga položaja osobito živahan promet.

Najinteresantniji je priedjel Karlovački prastaro predgradje Dubovac sa starodavnim gradom istoga imena. Dubovac je Karlovčanom najmilije zabavište, kamo zalaze oni jatomice ljeti i jeseni, kad su sborovi pri župnoj crkvi majke božje sniežne, koja je sazidana o boku dubovačke gore pod starim gradom i starinskom negda župnom crkvom sv. Mihovila. Od davna spominje se u Dubovcu pivara, a tu je bila još netom gradjanska streljana; pod kosom dubovačkom na oplazu briega smještena su takodjer groblja karlovačka svijuh vjera, načičkana mnogobrojnimi spomenici, medju kojimi jest najznamenitiji onaj karlovačkoga vladike Lukijana Mušickoga, proslavljenoga srbskoga pjesnika, velikoga prijatelja i zatočnika svemu kolikomu rodu našemu.

Osobito je divan i dražestan pogled sa dubovačkog brda (naročito kad se na triem velike kule gradske popneš) na prostranu riekom Kupom natapanu okolinu sve do Okićke gore i petrinjsko-pokupskih brda, i na mnogobrojna mjesta posadjena usred šuma i šikarja, iz kojih vire crkveni zvonici kao bieli labudovi. Kada se ozreš po okolici na zapadnoj strani u oči ti pada starinska župna crkva sv. Križa u Završju na visokom brdu, kad malo dalje okom kreneš prema sjeveru, bjelasaju ti se na nizkoj i vinovom lozom nasadjenoj glavici zidine crkve i manastira Svetičkoga, gdje su još prije kakovih dvie sto i petdeset godina hrvatski popi glagoljali, a poslije boravili Paulini, koje je narod naš zvao bielimi fratri. Jednakim pravcem prama Zagrebu pruža se nizka i ubava gora Draganička sa crkvom sv. Jurja na Šipku, izpod koje prostrla se starinska plemenska hrvatska občina draganička, kojoj je pravice potvrdio kralj Bela IV. Dalje prama istoku viri iz dubrava i šikarja Rečica, gdje je prije kakovih četrdeset godina boravio rodoljubivi grof Janko Drašković i sakupljao hrvatske rodoljube na razgovore, a ovamo bliže do Karlovca na rieci Kupi bieli se Kamensko, nekada glasovit monastir Paulinski utemeljen jur god. 1404. po Frankopanih, dok su još vlastnici bili ogromnoga imanja Stjeničnjačkoga u današnjem banskom okružju. Kamensku majku božju štuje okolišno pučanstvo veoma, sakupljajuć se višeputi u velikom broju na tamošnjih proštenjih. Vidik dubovački zatvara s jedne strane visoko brdo Martinšćak, na kojem stoji prastara jur po zagrebačkom kronisti arcidjakonu Ivanu spominjana crkva sv. Martina, i brdo Vinica, u kojem se kopa crni kamen osobite vrstnoće , naličan mramoru.

U obće sav okoliš karlovački kao što i veći diel naše domovine pun je naravskog čara i dragote, a obiluje sretnimi i žalostnimi uspomenami naše kobne prošlosti.

Sama zenica čitave okolice, grad Karlovac, nije stari varoš, pače je jedan od mladjih u našoj domovini, ali je Karlovac po svojem položaju, po svojoj zadaći, kojoj bješe namienjen, po sgodah, koje su se sbijale u njem, te po onoj opreci političnoj, koja je uticajem bečke vlade i njemačkih generala u Karlovcu njegovana i poticana gledom na odnošaj Hrvatske prama ugarskoj državi i ugarsko-hrvatskomu ustavu, bio u našoj poviesti zanimiva točka. Upravo glede toga odnošaja objelodanjeno je u novije doba mnogo dokaza, a jošte će ih više na vidjelo doći, kad se prouče spisi bečkih i gradačkih arkiva, gdje je sahranjen odnosni material.

Na onom prostoru, gdje danas stoji grad Karlovac, bile su još prije tri sto godina sve same bare i močvare. Ako je bilo gdje kakovih kuća i obradjena polja, to su te kuće bile uz Kupu onuda, kuda se sada pruža

Digitized by Google

priedjel predgradja zvan židovski varoš, a oranice prostirahu se od židovskoga varoša prama Dubovcu.

Što je Karlovac podignut, uzrokom su neprestane navale turske, od kojih da se obrani Hrvatska i bližnje austrijske pokrajine, sagradjena je tvrdja karlovačka, kao što je jur prije skrbljeno bilo za namještaj stalne vojske na krajini. Već pri izboru Ferdinanda kraljem hrvatskim g. 1527. u Cetinu nazvaše naši djedovi domovinu svoju samo ostanci stare kraljevine i opisaše u groznih slikah kukavno njeno stanje. Godinu za tiem pade i tvrdo Jajce, posljednja ograda na medji Hrvatskoj. Devet godina kašnje osvoje Turci posljednji hrvatski grad u Dalmaciji Klis nakon hrabrene obrane po Petru Kružiću. Pokle Turci pomoćju bosanskih poturica još u mnogih drugih kreševih i bitkah, koje svekolike i po nas pravedna Klio zlatnimi slovi upisa u knjigu spomenicu na čast i slavu roda našega, utamaniše moć hrvatsku, i osvojise a stranom i porušiše gradove negda dične i slavne Bihać, Jajce, Zrinj, Vrbas, Udbinju i Krupu, te jezgru hrvatske zemlje Liku i Krbavu i sav priedjel do Kupe i Korane posjedoše, okrenuvši stanovnike tih pokrajina ili pod mač, ili pako prisilivši je mukom i progonstvom da se poturče ili da ostave mili zavičaj pradjedova i da si u stranih zemljah potraže novih prebivališta, gdje se žalibože iznevjeriše kašnje i rodu i jeziku svojih otaca — iza takovih dakle nesreća i patnja nije čudo, što naši predji utekoše pod zakrilje mogućnijih susjeda, koje doduše jošte ne bijaše pritisla turska poplavica, ali im se je bojat bilo, da će poslije konačnoga poraza hrvatskoga kraljevstva sablja janjičarska okriepljena možda i hrvatskom mišicom kao što već prije srbskom i bosanskom početi i na nje žešće udarati, i da će i oni postradati s turskoga zuluma.

Ako je bilo u Hrvatskoj već mnogo godina zlo i naopako, nastaše ipak njeni najcrniji dani istom od onog časa odkako turska vlast postavi pašom u Bosni ljutoga poturicu Ferhata. Bojat se bilo da će svu zemlju poraziti, kako je udarao silno i neumorno na sve strani. Od g. 1566 pak od g. 1580 osvojiše Turci sve poglavite gradove u kasnijoj krajini Karlovačkoj, Klokoč i Cetin, Bužim i Cazin, Plaški i Krstinju, Zrinjsko mjesto Gvozdansko, gdje su bile srebrne rude i napokon sam Šubićki zavičaj grad Zrinj. G. 1576. pogibe na Radonji kod Budačkoga sa mnogimi doglavnici Hrvati i Kranjci general Herbard Auersperg, a mjeseca ožujka 1578. zauzmu Turci Metliku i pokolju u tamošnjoj okolici do 2000 naroda. Istina da ih na povratku hrvatski i slovenski seljaci hametom potukoše, ali se ta goropad vrati iste jošte godine u mnogo većem broju opet ovamo pod Dubovac, gdje ju smlati tadašnji zapovjednik krajiški Ivan Ferenberg.

Ovakovi dogodjaji prinukaše vladu kralja Rudolfa, koji je tada u Zlatnom Pragu boravio, da ozbiljno pomisli oko bolje uredbe vojske po Krajini. Osobito se starao zato arkivojvoda Karlo, stric carev a sin cesara Ferdinanda, kojemu bješe njegov otac pri diobi svojih zemalja predao upravu Štajerske, Koruške, Kranjske i Goričke. Dakako da je Karlo nastojao spraviti Hrvatsku u što tješnji odnošaj sa svojimi austrijskimi zemljami, čemu se Hrvati dovoljno oprieti ne mogoše. Petnaestim zakonskim člankom od godine 1578. povjere Hrvati i Ugri sve sami Karolu hrvatsku krajinu kao vjekovitu generaliju pod uvjetom, da se nadvojvodi valja u svih važnijih poslovih sporazumjeti sa hrvatskim banom, i da ničim ne povriedi i ne oskvrni prava i slobode kraljevstva hrvatskoga.

Vidivši Karlo, da Turci poglavito za to tako lako prelaze u njegove najsljednje države, što neima na granici nikakova tvrda bedema, od kuda bi ih bili kadri suzbijati kršćani, namisli osnovati radi uspješnije obrane novu i poveću tvrdju u Hrvatskoj, u kojoj da sjedi poglavar krajine i u njoj da se stiču pokrajinske vojske, oboružavaju i obskrbljuju hranom i džebanom.

Karlo proputovavši god. 1577. Hrvatsku izabere najprikladnijim mjestom za osnutak tvrdje ravnicu, prostiruću se izpod Dubovačke gore kod izljeva rieke Korane u Kupu. Četiri poveće rieke, koje tu na blizu jedna do druge teku i priedjel sa tri strane oblievaju, otegoćuju prielaz na današnje karlovačko okolište. Ako čovjek pomisli, kakva je to bila muka nekoč prelaziti rieke, dok ne bijaše toliko mostova, a niti toliko vještine i umića u napravljanju splava, koliko je ima dan danas, pa ako se uvaži, da prama turskoj strani iza Karlovca teku uspored dvie rieke Korana i Mriežnica, to je Karlo obzirom na način, kako vojevahu tadašnji krajiški i bosanski Turci, i prema vrstnoći i spodobi njihovih bojnih strojeva, našao za tvrdju dosta shodan položaj, što i kasniji dogodjaji dokazaše; jer Turci niesu za svega svoga vojevanja i četovanja Karlovca nikada pravo niti obkolili a kamo li ga osvojili.

Zemljište na kojem je trebalo nam tvrdju graditi, bila je svojina dubovačkoga grada, i Karlo kupi Dubovac za 14.000 ugarskih forinti od knezova Zrinjskih, koji ga nasliediše od ozaljskih Frankopana. Ugovor je načinjen istom g. 1582. u Beču pred palatinovim namjestnikom i glavovitim ugarsko-hrvatskim povjestnikom Nikolom Istvanfijom. Zrinjski prodaše Dubovac, da se obrane i občuvaju kraljevine Hrvatska i Slavonija uz naročiti uvjet, da prodano žemljište ostane i nadalje čest kraljevine Hrvatske i pod kraljevskom vlasti kralja Rudolfa. Od strane Hrvatske prisustvovahu kod predaje Dubovca kao kraljevski povjerenici štilac zagrebačkog kaptola Krsta Mikulić pak bilježnik kraljevine Ivan Petričević i Mihalj Vurnovečki.

Gradnja Karlovca počela je, kako Valvazor pripovieda[1], 10 srpnja 1579. Po glasu povelje cesara Rudolfa

[1] Ehre d. Herzogth. Krains IV. Band XII. Buch.

Digitized by Google

Digitized by Google

Bašibozuci vode hercegovačke dj

(Slika Jarosla

Tisak dioničke tiskare u Zagrebu.

Digitized by Google

ijevojke na pazar u Jedren (1863).

ava Čermaka.)

Digitized by Google

Digitized by Google

izdane Karlovačkim naseljenikom započelo je pako zidanje 13. srpnja, ne spominjujuć godine na uspomenu toga dana podieli cesar pravo posebnoga sajma. Polag Hurtera[2] počela je gradnja takodjer istoga dana na Margaretinje, ali za jednu godinu prije naime g. 1578., a temelj grada da je položen na 900 turskih glavah, koji iste godine 25. svibnja pogiboše pod Dubovcem.

[2] Hurter: Geschichte Ferdinand II. I. Buch, pag. 370.

Osnovači mišljahu, da će ovo tvrdju učinit osobito nepredobivom. Ako uvažimo da ugarski i hrvatski povjestnici gradnju Karlovca još za jednu godinu napried stavljaju, naime na g. 1577., a da se datum Hurterov, koj je glede svojih podataka točan i saviestan, slaže sa gori navedenom poveljom Karlovačkom, to ćemo sa sigurnoštju moći obilježiti g. 1578. kao godinu osnutka Karlovačke tvrdje. Karlovac će dakle za tri godine na 13. srpnja 1878. doživit tristogodišnjicu obstanka svoga.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Književne obznane.

III.

Prem je u tom listu naveden sadržaj netom izašle XXXI. knjige „Rada jugoslavenske akademije“ (str. 252, ciena 1 for. 50 nvč.): ne će ipak biti s gorega, ako se u ovom pregledu osvrnemo na taj najnoviji trud naše akademije. Za poznavanje krasote i obilja našega jezika akademik J. Jurković priloži razpravu „o metafori našega jezika“. „Poput ogromnoga saga — veli akademik — pronielo se je svom osnovom jezika u svakojakih šarah krasno cvieće slikovnoga govora, a medju njim se ističe navlastito metafora i množinom i ljepotom svojom“. To je akademik u ovoj razpravi primjeri potvrdio i razjasnio. Za poviest naše književnosti akademik A. Pavić priloži razpravu o starijoj književnosti dubrovačkoj, najpače o Zlatarićevu prievodu Sofoklove Elektre. Ova razprava razpiri vihar u onih krugovih, koji su navikli sve hvaliti, što je naša starija književnost proizvela. Moguće je, da je sud našega akademika ovdje i ondje preoštar, pa da on prestrogo upotrebljava današnje mjerilo na starije doba. Ali Pavićeva kritička iztraživanja svake su hvale vriedna; te svjedoče, da je historija naše književnosti izišla iz povoja, u koje bjehu ju ovila nešto nezrelost nešto neopravdano rodoljubje. Ako i je dokazano, da se dubrovačka knjiga razvila na suncu onodobne talijanske, pa da nije ove dostigla, da Zlatarić nije svagdje grčkoga izvornika shvatio: tiem se ipak ni Dubrovčanom ni Zlatariću ne odriče ni slava ni zasluga, koje si stekoše za naš narod i prosvjetu njegovu. U dvih razpravah razjasnjuje se davna i srednja poviest naše zemlje. Akademik Sime Ljubić navodi upravitelje Dalmacije za rimskoga vladanja ponajviše po nadpisih, koje je Mommsen ne davno priobćio u velikom sborniku: „corpus inscriptionum lat.“ Akademik dr. Fr. Rački završuje svoja iztraživanja „o borbi južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. vieku“. U ovoj knjizi „Rada“ razpravlja se poviest bugarska i srbska poslije 1085. god. Ovdje su prvi put za bugarsku poviest upotriebljeni zanimivi listovi exarha Teofilakta, i prvi put iztaknut upliv križarskih vojna na južno Slovenstvo. Na kraju crta se stanje južnoga Slovenstva koncem XI. vieka, te se ističu posljedice za nj od saveza Hrvatske s Ugarskom. Ovo posljednje imali bi proučiti i naši politici. Dvie razprave tiču se prirodnih nauka: ona Ljudevita Vukotinovića o klasifikaciji u biljarstvu jest obćenite naravi; druga Fr. Erjavca: Slavonija u malakologičnom pogledu jest liep prilog za poznavanje naše domovine u prirodnom smjeru. Napokon akademik Josip Torbar izrazio je u svojem nekrologu žalostnu sućut akademije na gubitku vriednoga člana Živka Vukasovića. Rieči njegove o značaju pokojnoga Živka našle, bog daj, odziva u dobi, koja se tom krieposti odviše ne odlikuje. I tako se i ova knjiga „Rada“ vriedno prislanja na svoje predšastnice to svojim sadržajem to svojim obiljem u svakoj struci, koju naša akademija njeguje. Ova radnja našega učenoga zavoda može nas tješiti u onoj mlitavosti, koja je na našem književnom polju zavladala.

Prem „sv. II. Letopisa matice srbske“ za god. 1874. spada na prošlu godinu; ali pošto je ne davno izašla i u ruke nam prispjela, možemo se u tom priegledu i na nju osvrnuti. To je već 117. knjiga ovoga organa srbske matice. U toj su knjizi dva izvorna priloga: jedan arhimandrita J. Ruvarca, slova o knezu Lazaru, despotu Stefanu Brankoviću i knezu Stefanu Štiljanoviću, koja je on izpisao iz rukopisa karlovačke patrijaršijske knjižnice; drugi Gj. Rajkovića: gradja za istoriju štamparija u Srba, gdje se navodi nastojanje karlovačkih metropolita poslije 1730. god. oko osnivanja narodne srbske tiskare. Ovamo ide „i pogled na istoriju igijene“ od dra. Milana Jovanovića, u toliko što na kraju navodi dotičnu srbsku književnost poslije 1786. god. Jovanović je jedan od riedkih liečnika na slovenskom jugu, koj ovu struku obradjuju i koj je jeziku vješt. Ostali članci ili su prievod ili kompilacija. Ovamo ide: „rat i ratno pravo“ od Gliše Geršića; onamo pako: „estetički odnošaji veštine k prirodi“, što V. Vujić prevede iz ruskoga.

Ne davno dodje mi u ruke: „Manuale del regno di Dalmazia per l' anno 1875.“, koj sastavi L. Mašek (Zara 1875. str. 305). I taj godišnjak sasta-

Digitized by Google

vljen je prema onim prošlih godina; a naučan mu diel obogaćen novimi članci. Naš Špiro Brusina priloži: „Cenno sugli studi naturali in Dalmazia“. Sam izdavatelj priobći: „Degli onori dovuti ai provveditori generali“ po izpravah zadarskoga arkiva; na dalje: „i sindaci Diedo e Guistiniani a Ragusa“ (u XVI. vieku). Imade na dalje liep članak: „nummografia cattarese“ (str. 53—87), u kojem se o kotorskih pjenezih razpravlja obširnije nō igdje drugdje. Tuj se na kraju navode takodjer mletački knezovi kotorski poslije 1420. god., i providuri poslije 1480. god. U drugom članku: „i privilegi di Cattaro“ (str. 155—165) navode se povelje kotarske. Imade još članaka od Alačevića, Battaglinia, Sundečića i Vrzana. I tako taj „Manuale“ prilaže svake godine više po koje dragocjeno zrnce za poznavanje naše posestrime Dalmacije, za što smo neumornomu savjetniku Mašeku osobito zahvalni.

Izadje napose otištena razprava prof. J. H. Schwickera: Zur Geschichte der Kirchlichen Union in der kroatischen Militärgränze (Wien 1870.), posvećena karlovačkomu vladici Teofanu Živkoviću. Ova razprava sastavljena je po izpravah, koje su u arkivu ratnoga ministarstva u Beču, i kojih je pisac 19 na kraju priložio. Priedmet zasiže glavno u doba M. Terezije, kad se je mislilo, da se stanovnici naše krajine grčke-istočne ne sjedinjene crkve imadu privesti na uniju u interesu ne samo vjere nego i države. Odanle nastala su ona trvenja, koja Schwicker opisuje.

Od prigodnih spisa, koji su za putovanja hrvatskoga kralja u Dalmaciji, izašli, spomena je dostojan: „Memorie di Zara“ od kanonika C. F. Bianchia (Zara 1875. p. 62). Ovdje se navode nadpisi rimski, zadarski, te odanle zaključuje na stanje grada za Rimljana; na dalje govori o znamenitoj crkvi sv. Donata, koju pisac drži za nekadanji poganski hram, koj je kašnje pretvoren bio u kršćansku crkvu sv. Trojice, a napokon sv. Donata. Iz poviesti srednjega vieka pripovieda se, kako je Zadar god. 1202. razoren bio od Mletčana. Spis je inače jasno sastavljen; ali se pisac svagdje ugiba i spomeni Hrvatstva. On priznaje kraljeve ugarske, ali da su oni kano hrvatski kraljevi uticali u Dalmaciju — takovu se priznanju prečastni autonomaš dosljedno uklanja.

Poznati putnik po balkanskom poluotoku F. Kanitz izdao je nedavno u Lipsku I. knjigu djela: „Donau-Bulgarien und der Balkan (str. 329). Ova knjiga je osobito za nas velevriedna, jer nas upoznaje s velikim dielom postojbine srodna nam bugarskoga naroda na ime s Bugarskom predbalkanskom. Taj prvi diel razpravlja u dvie knjige „o državnih i družtvenih odnošajih bugarskoga naroda“, i o priedjelu izmedju Nišave, Dunava, Loma i Timoka. Historijske crte u knjizi puka su kompilacija, pa s te strane za Slovene ne toliko vriedna; tiem je zanimivije, što se piše o narodu i o zemlji, jer tuj pisac riše svoje utiske i svoje izkustvo. Djelo razsvjetljuje 10 liepo izvedenih drvoreza po nacrtih samoga putnika. Na kraju dodan je priegledan zemljovid predbalkanske Bugarske, kojemu ima se prigovoriti, što mjestna imena niesu napisana kako ih narod bugarski izgovara. Niemci se ne mogu nikako priviknuti na to, da slovenska imena pišu onako, kako ih je narod okrstio.

Ne mogu završiti toga književnoga priegleda, a da ne spomenem najnovije radnje našega neumornoga Fr. Miklošića, koja glasi: „Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. Wien 1875). Ova se radnja prislanja na prediduće, kojim je svim zadatak, da iztraže one življe u jeziku slovenskom, koji su unj unišli bilo doticajem s inimi narodi, bilo dodirom s drugim kulturnim životom. U toj razpravi iztražuje glasoviti slavista, odkuda je Slovenstvo uzajmilo rieči za kršćanske misli i izraze. Posljedak iztraživanja jest taj, da je tim riečim domovina većim dielom Panonija, odkud su se razišle po cielom Slovenstvu od Adrije do Urala. pa da su mnoge nastale pod uplivom njemačke crkve, koja je prva stala kršćansku vjeru propoviedati panonskim Slovenom. Ovaj posljedak potvrdjuje onu misao, koju Miklošić glasno zastupa, da su slovenski apoštoli, braća Ciril i Metod, najprije u Panoniji blagoviest propoviedali i u jeziku panonskih Slovena crkvene knjige sastavili. Putem ovih knjiga prešle su one rieči k Čehom, Slovencem, Hrvatom i Poljakom s jedne, a k Srbom, Bugarom i Rusom s druge strane. I ova se radnja, kao što sve Miklošićeve, odlikuje točnošću i temeljitosti. A ona pobija koješta, što se do sada držalo nepobitno. Tako Miklošić drži, da kano što je sedmodnevni tjedan od Grka i Rimljana prešao k Niemcem, tako je on od ovih prešao k Slavenom, i to najprije k panonskim. U dnevnih imenih ne ima nikakove uspomene na poganstvo, te im se red označuje brojevi (вторьникъ, четвръткъ, петъкъ). Kolęda za „Božić“ drži Miklošić, da je prešlo ne iz poganske nego iz „festum calendarum“, koj se početkom godine svetkovao; rusalija (duhovo) uzajmljeno mu od grč. ῥουσάλια, lat. rosalia itd. Ova razprava jest znatan prilog za kulturnu historiju cieloga Slovjenstva, koja se svagdje kano jedna cjelina predstavlja, gdie ga je velika ideja obuhvatila.

LISTAK.

Zaglavno izvješće odbora za izdanje Preradovićevih diela. Na čelu 6. broja časopisa „Vienca“ od g. 1873. pozvaše književnici Dr. Franjo Rački, Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski, Ivan vitez Trnski, dr. Fr. Marković, dr. Ivan Dežman i August Šenoa hrvatski narod, neka se sjeti slavnoga pjesnika Petra Preradovića, neka pruži ruku pomo-

Digitized by Google

ćnicu ostanku toga slavnoga muža, koji je divnimi pjesmotvori razigravao srdca hrvatska, koji je bio za svietlih i crnih dana viernim blagovjestnikom hrvatskoga naroda, koji shrvan od ne nadane smrti ne ostavi djeci drugoga blaga do svojih pjesama. Pomozi narode, rekoše književnici, gradi Preradu i sebi spomenik, oduži se Petrovoj slavi pomažuć njegove mladice. Daj narode da savijemo sve Preradovićeve pjesme u jedan vienac. I pomože narod, maleni narod hrvatski uviek darežljiv za svoje svjetinje. — Uz pomoć roda izadje preliepa knjiga — sve pokojnikove pjesme u jednom, nakupi se dobitka, a korist da bude djeci. Odbor nije mirovao, neka udaća bude što veća, navlaš revnovao je naš nezaboravni drug dr. Ivan Dežman, koga medjutim nemila smrt obori u crnu zemlju. Djelo je svršeno, odbor učinio je svoje obodren povjerenjem roda. Al jedno valja mu svršiti, valja narodu kazat, što se je radilo, kako se gospodarilo, što se potrošilo, što li djeci privriedilo. Da to svatko saznade, evo računa:

I. Prihod.

1. Dobrovoljni prinesci	5.607	fr. 2	n.
2. Prihod za prodane knjige			
a. 732 komada sjajnih	4.611	„ 60	„
b. 362 kom. tvrdovezana	2.063	„ 40	„
c. 267 kom. broširanih	1.335	„ —	„
	13.617	fr. 2	n.
3. Zaliha knjiga:			
a. 31 kom. sjajnih	195	fr. 30	n.
b. 45 kom. tvrdih	156	„ 50	„
c. 2505 kom. broširanih	12.525	„ —	„
Sav dakle prihod čini	26.593	fr. 82	n.

II. Potrošak.

1. Tiskarski troškovi	6.135	fr. 25	n.
2. Vez	1.549	„ 29	„
3. Najamnina	90	„ —	„
4. Oglasi	4	„ 14	„
5. Poštarina i odpravak	71	„ 14	„
6. Nagrada odpravniku	100	„ —	„
7. Biljegovina	1	„ 16	„
Sav potrošak	7.950	fr. 99	n.
Sravni li se prihod od	26.593	fr. 82	n.
sa potroškom od	7.950	„ 99	n.
pokazuje se višak od	18.641.	fr. 83.	n.

i to 5.666 fr. 3 nov. u gotovini i 12.976 fr. 89 nov. u knjigah.

III. Izkaz knjiga.

Knjiga tiskano je 4.000 komada.

1. Razprodan je	1.361	kom.
2. U zalihi ima	2.581	„
3. Poklonjeno	16	„
4. Povraćena	4	„
5. Oblastim poslana	4	„
6. Radi manjkavosti nerabiv	31	„
7. Izginula	3	„
U svem	4.000	kom.

Zaključiv svoje poslovanje i račune, predao je odbor cielu tu imovinu uz račune u upravu sl. sirotinskog odbora gr. Zagreba putem darovnice, tako, da je više spomenuta gotovina položena u ruke sirotinske oblasti, zaliha pako knjiga na prodaju predana „Matici hrvatskoj“ koja će imati sirotinskoj oblasti položit točan račun. Vlastničtvo toga iznosa pripada djeci pokojnoga Petra Preradovića i to Milici, Dušanu, Milanu i Zoliji na jednake djelove. Pokojnikovoj pako udovi Emi pl. Preradovićevoj pripada doživotni kamatni prihod od jedne petine cieloga iznosa. Pošto je tako odbor riešio svoju zadaću, narodu i oblasti položio račun o svom radu i imovinu osigurao djeci slavnoga hrvatskoga pjesnika, zaključuje ovim danom svoje djelovanje i opraštajuć se nakon tri godine dana sa hrvatskim rodom, izjavljuje još jednom hvalu svim onim plemenitim dušam, koje dokazaše, da hrvatski narod umie odužiti se slavnoj uspomeni velepjesnika Preradovića.

Molimo sva naša uredničtva, da taj račun uvrste u svoj list.

U Zagrebu 1. srpnja 1875.

Odbor za izdavanje Preradovićevih djela.

Dr. *Fr. Rački*, predsjednik odbora. — *August Šenoa*, tajnik odbora.

*Bašibozuci vode hercegovačke djevojke na pazar u Jedren.** Na parižkoj izložbi g. 1867 pobudi vanrednu pozornost mladi češki slikar Jaroslav Čermak i njegova ovelika slika, predstavljajuća užasni prizor iz ustanka hercegovačkoga 1863. Kritika uvrsti ga namah med prve slikare današnjega vremena, pak i isti Niemci, koji svoje ljute protivštine proti svemu, što je slavensko, vazda na javu iznose, ovaj put prionuše uz obćeniti sud. Časopis „Silesija“ priobćujuć ob ovoj slici obširnu i vrlo duhovitu kritiku ovako govori o slikaru samom: „Ne ću da diram u slavu velikih umjetnika novoga slikarstva, a Corneliusa i Kaulbacha na čelu (sad su već oba mrtva Ur.), ako otvoreno rečem, da je ovo jedna od najvažnijih slika nove slikarske škole. Smjelim korakom popeo se umjetnik ovdje na visinu, gdje raste pravi lovor genija slikarskih; i on posegnu rukom za viencem neumrlosti i već mu je čelo njime ovjenčano“. Slika ova bude nabavljena za kraljevski muzej u Bruselju, uz cienu 20.000 fr; nu prije nego što će biti smještena onamo, obadje ona sve znamenitije gradove evropejske, te bude zimi g. 1869. izložena i u bečkom „Künstlerhause“. Boraveć za ono vrieme u Beču naš pjesnik Ognj. Utješenović-Ostrožinski oduševljeno opisa u našem listu (Vienac 1870. broj 9.) divni taj umotvor, koji ga potaknu i na pjesmotvor „roblje“, pravi pendent k slavnoj mu pjesmi: jeka od Balkana.

Jeste l' voljni gledat naše jade,
Velje jade na prostoru malom:
Pristupite ovoj slici divnoj;
Suzama je ona naslikana,
Suzama ću vam je tumačiti;
I ona će sama besjediti
O golemu roda moga jadu,
I vama je ronit suze gorke:
Nikada vam s uma saći ne će!

Vrieme je sumorno i mračno, kao da se približuje oluja i posve dolikuje jadu povezanog roblja. Šest djevojaka prate dva bašibozuka. Jedan od njih krupna ogorjela lica sjedi „podvitieh nogu“ držeć u desnici čibuk, a lievu naslonio na dugačku pušku, pa gviri na tužne djevojke, kao jastrieb na jato golubova. Njegov drug (jamačno lik samoga slikara) naslonio se na rub pećine i gleda na pročelje.

* Slika k današnjemu našemu broju, može se razapeti na karton i staviti u okvir. Posebni otisci na nešto debljem papiru dobivaju se u odpravničtvu za 20. novč.

Digitized by Google

Sredinu slike zauzima tužna kita zarobljenih djevojaka. Divna struka a plemenita lica, napunjena dubokom duševnom boli. Jedna stoji povisoko, malko na stienu naslonjena, ruke joj konopcem povezane, kao da se ipak k molitvi sklapaju. Glava joj je uzdignuta, oči joj pune gorke boli, gledaju u prazno; odrekav se već svake nade, da će joj stići oslobodjenje s rezignacijom izčekuje gorku si kob. Kakva glava, kakvo oko! Sjaj mučenički obasjava divnu priliku djevičansku. Čovjek bi kleknuo, te bi joj se molio, ljubio bi joj svezanu ručicu i suzama bi ju polievao od žalosti a opet bi se mašio mača, da udre hrabro na čitav sviet sbog ove ljepote, — i klonuv napokon iznemogao njoj do nogu, rinuo bi joj nož u grudi, da ju oslobodi sramote!

Njenu drugaricu oborila je žalost, poput liljana prekinuta olujom. Glavica joj klonula na grudi, oči joj gasnu ona ne može odoljeti težkoj boli. — Na desno je druga grupa. Na razvaljenoj zidini leži umorna treća dieva razbludna stasa i uzrasta. Od umora joj klonule ruke i noge i hoće da zaspi. Četvrta se družica nagnula nada nju. Iznad njih dvie mladjahne djevojčice sačinjavaju arhitektonični savez izmed prve dvie grupe. To su još djeca i tielom i duhom. Jedna je zaspala, druga se zamislila, kao od znatiželje, što će da bude od nje.

Nikad ne vidjeh ovakove slike — tako završuje kritik „Silesije“ — koja bi me se toli silno bila dojmila i kojoj sili upravo odoljeti nije. Ova je slika prava tragedija a slikar je tu i pjesnik i povjestnik ujedno. U toj slici čitaš poviest petstogodišnjega zuluma na istoku kršćanskom, poviest prokletstva i gospodstva turskoga.

Nove knjige. Rad jugosl. akademije. Knjiga XXXII, netom izadje izpod tiska dioničke tiskare. Evo joj sadržaja: O Krčelicu i njegovih Annuah, od M. Mesića. — Municipija u hrvatskoj državi za narodne dinastije od M. Brašnića. — O kompoziciji Gundulićeva Osmana od A. Pavića. — Razgloba i hipsometrija slavonskoga gorja od P. Matkovića. — Kritički pregled na djela o slavenskom pravu od J. Hanjela. — Izvodi iz zapisnika. Knjiga se dobiva u knjižari Lav. Hartmana u Zagrebu za f. 1. 50.

Uputa k srbsko-hrvatskom i talijanskom razgovaranju. Napisao dr. L. C. Pavišić. Štamparija J. Vodičke u Zadru str. 384. u osmini. Dobiva se izključivo kod gimnazijalnoga professora Josipa Ribolia u Zadru uz cienu od f. 2. 50. poštom. Tko naruči 10 komada dobiva ih za 22. fr. Žalimo, što g. pisac nije rabio čisti književni jezik, kojim pišu danas svi pisci hrvatski i srbski, nego se je držao lokalne ikavštine dalmatinske.

Slovo na čast spomen-svečanosti Gutenberga i petgodišnjice tipografičnoga družtva, slavljene 27. lipnja go. 1875. u Zagrebu, prosborio ga Dragutin Lihl. U Zagrebu 1875. Tisak L. Hartmana.

Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu. Br. 2. Redaktor dr. B. Lorković 1875. Dionička tiskara. Sadržina: dr. L. Šram: Nekoliko rieči o zakonu od 21. studenog 1874. ob ustroju sudova I. molbe. — Dr. Fr. Vrbanić: Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene statistike. — O zastari „quaerelae inofficiosi testamenti“. — Gradjansko-pravni slučaj. — Rad hrvatskoga sabora 1872—1875. — Vjestnik.

Die Kaiserreise in Dalmatien. Von Dr. E. Schatzmayer. Zara Druk von Vodička. Knjiga ima povjestnih i zemljopisnih crtica.

Zabavna knjižnica. Svezak XII. Devetdeset i tri, roman od Viktora Huga. U Kraljevici. Tisak primorske tiskare 1875.

Najnovija slika Čermakova, predstavljajuć ranjenoga, Crnogorca, koga drugovi nose iz boja te susretaju žene Crnogorske, stigla je ovih dana u Zagreb, te se može svaku nedjelju i četvrtak viditi u dvorani jugoslavenske akademije (u narodnom domu). Sliku ovu naručio je kod slavnoga českoga slikara naš biskup Strossmajer, te će odmah ostati u Zagrebu, čim je nade, da će se doskora započet moći gradnja galerije, gdje će ona često mjesto medju umjetninami svih majstora i svih vjekova zauzimati. Obašav Pariz, Prag i Beč svuda je kritika ovu sliku pratila neizrečenom pohvalom, pače udivljenjem: — to je valjda najbolje djelo Čermakovo. Mi ćemo iz vještačkoga pera donieti potanki opis ove slike, a za danas preporučamo svim i svakomu, da ne propusti sgode, te da si ovu vanrednu umotvorinu pomno razgleda.

Michelangelova 400godišnjica svetkovat će se u rodnom gradu Firenci od 10. do 15. rujna o. g. Uz svetkovinu trajat će i izložba njegovih diela. Sve slike, nacrti, kipovi, koji su po svem svietu raztreseni, bit će tu bud u kopijah, bud u fotografijah, bud u sadrenih snimcih smješteni, a gradjevine njegove bit će prikazane viernimi modeli. Ova će izložba biti vanredno zanimiva, jer će svekoliko djelovanje velikoga majstora renaissance predstaviti u jedan mah.

O bibliothekah i arkivih. Taljanski ministar prosvjete pozvao je sve predstojnike javnih knjižnica u Rim, da uz njihov savjet sastavi obćeniti reglement za bibliotheke. Kod nas se još sveudilj misli, da je sav zanat bibliotekara dobro ponamjestiti knjige, da može svaku naći, ako bi ju tkogod uztražio. Al da znate, i to nije lasan posao, — akoprem nije jedini niti glavni! — Bečka akademija znanosti imenovala je svojim dopisujućim članom arkivara financijalnog ministarstva u Beču. — Dočim drugdje već arkivari uzgrednih manje važnih arkiva bivaju akademici, kod nas — — —

Berlinski muzej. Pruska vlada odredila je svotu od 40.000 talira na jednu godinu, da se sve znamenite talijanske umjetnine 15. i 16. vieka saliju u sadru i smjeste u berlinski muzej. U tu svrhu razaslani su već po svoj Italiji povjerenici, da započnu svoj trudni posao. Snimit će će se sve, što je iole znamenito, pa makar kako koliko bilo. Tako će n. pr. i ogromni Coleonijev spomenik u Mletcih preliti u sadro. Na taj će način berlinski muzej do mala imati najpodpuniju sbirku skulptura staroga vremena i renaisance u sadro snimljenih. A tko kod nas misli na potrebu takvih sbirka? Kod nas bi se ljudi jamačno nasmijali takvim fantazijam usijanih glava.

Prva dva broja drugog polugodišta razaslasmo svim dosadanjim predplatnikom. Trećega broja (29.) ne će dobiti van oni, koji se predplate za vremena. Budući ćemo prema tomu nakladu urediti, to upozorujemo svekolike predplatnike, da se naknadno valjda ne će moći dobiti brojevi.

Odpravničtvo.

Zabava: Tomić-Mihovile — Crne niti — Vlas — Doprište poplave. — **Pouka:** Crtice o putovanju hrv. dramat. družtva u Dubrovnik — Dva hrvatska glasbenika — Karlovac. — **Književnost i umjetnost:** Književne obznane. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 17. srpnja 1875.

Br. 29. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Zorana.

Spjevao Antun Kovačić.

I.

Drkće Evropa. Groze ju biju
Divlje oluje strahom šumeće.
Podvrže Balkan kršno joj pleće,
Po njem da krvi potoci liju.

Kraljevi silni jedva su sjena
Hrabrosti slavnih svojih otâcâ.
Junak se na mač djedovski baca,
Plašeć se boja slab kano žena!

Surova rulja naroda hrli,
Pali i ruši, kolje i smrti!
Reko bi, istu zemlju zavrti
Grozne na grudi da si ju grli!

Zadnju u dvorih sjajnih i velih
Natače kupu Valentin care,
Zadnje joj zirka zlaćane žare —
Traži tišinu — sboriti želi...

Turobnim oko sieva mu sievom,
Na mutnu kano zviezdi zreniku;
Lica u bliedom drktulje liku —
Podiže glas — al ljenkastim klievom:

„Vodje vi hrabri, danas što amo
Dodjoste nà klik mojih boljara,
Znajte mi, takav od pametara
Udes Evropu nigda ne lamô.

Atila silni bič čovječanstva
Kuda na konju vižlastu leti —
Zemlje se tresu, padaju svieti,
Uzdišu brižno višnja božanstva;

Kraljevi naši, velmože naše —
Meki vam ljudi, vidite sami.
Ljutica sablja čami u čami,
Orudje hrdjâ, nekoč što sjaše!

Razkoše danci, razkoše časi
Ćedan na ćedan lagodno teku —
— Kad li oluje začuju jeku:
Dede nas, care, spasi — te — spasi!

„Bič čovječanstva“ pustom na polju
Surovim mesom, konja i sebe
Gosti, da s groze duša te zebe! —
Kraj njega Huni narode kolju!

Naš kada junak nà boj se sprema,
Šašolji mila oko mu vrata. —
Rukama oblim ruke mu hvata, —
Sladkog mu s očju ne goni driema...

Hunskog junaka konju na čilu
Žena ko strašna nakaza prati,
Oči joj šilje — ubojne rati,
Ljutice striele nosi u krilu!

Junak nam kreće svoje od ljube;
Nà oči suze mutne mu kipe,
Zove sve žića lastovne hipe —
U nje si misli žalostne dube.

Hun niti misli, Hun niti znade,
Da l' mu bijaše ikad što sladka,
Striele van jed, van oštrica gladka —
Pod njom kad krstu duša se krade.

Digitized by Google

Tamne kad noći sjednu na goru,
Zemljicom kada krvca ne teče,
Budne junake ne vidi veče,
Ne vide oni svićuću zoru.

Hunski na konju junak se skuči,
Tmine mu mile kano i svjetlo;
Smrću u ruci to mu porietlo,
Bezsanim biti — mati ga uči.

Sveti nam hrami: garišta pusta,
Otčinski grobi razori, jazi.
Diete si istom majčica mazi —
Pandjami Hun mu zaniemi usta!

Atili vragu garavu, ružnu
Prohtje se — netom — kraljevne milne
Honorje! — pô države silne —
Miraz mu rodu smradnu i kužnu!

Naše na okup carstvo sve stalo.
Hunska je neman za čas uzmakla.
Evo gdje opet hrli iz pakla,
Ništoš i propast riga joj zjalo!

Junaci, čujte mrki i kruti!
Posljednju dižem zlaćanu kupu,
S vami u zadnju tresnut ću lupu —
Sjutra u krvi bude nam pluti!

Što je junačtva, naroda što je —
Neka na hunsku neman povrvi —
Pa il utopit u nje se krvi,
Ili obranit domove svoje.“

Niti junaci kliknuše glasni,
Niti im sablje kliknuše britke,
Niti im ruke pljesnuše vitke.
Obrazi mrknuše — dò sada jasni.

Mukom mučahu piljeći u stô,
Brade guljahu crne i siede;
Žile im dosad vruće — se lédê,
Okolo srdca tamno im, pusto.

Atila silni bič čovječanstva
Kuda na konju vižlastu leti —
Zemlje se tresu, padaju svieti,
Uzdišu brižno višnja božanstva!

Drkće Evropa, carevi drkću,
Kraljevi drkću, drkću junaci;
Zemlje se tresu; sunačni traci
Kada i sievnu — opeta mrknu!

Ne drktnu ipak Zorana mlada,
Zorana divna hrvatske krvi;
— Talica Rima, kada joj smrvi
Djedove i zid Pestrima grada. —

„Nije to zadnja kupa, oj care!
Čuj me i ti — i snažni vi ljudi,
Udes mi nekad dosudi hudi —
Ostavit kraje otčinske, stare. —

Spjehotu otca Tatram na gorah
Zaklaše kruti tvoji junaci;
Majka pred lica vodjam se baci:
Sve nas odveli s garišta dvora...

Četiri sina rodila majka,
Tvome u carstvu vele orjaše:
Dušmanska krvca šala im bjaše,
Pokolj i smrt im — vesela bajka. —

Posmica sve ih oštrica bojna
Zà krunu tvoju, za tvoje zemlje.
Spomen al davno, davno im driemlje —
Samo ih ja još naričem sdvojna!

Rod mi daleko tamo za Tatri.
Spominje jedva svog se Hrvatstva,
Nema mu jakog u pomoć bratstva —
Gori u hladu duboko snatri...

Propali starci vodje mu prvi,
Poklana mnoga čeljad mu zdrava;
Sad što se rodi samo da spava —
Slaba je uma, mlitave krvi!

Veliki care, napuni kupu,
Meni zakun' se pred slavnom svitom —
Što ću ti reć — da uzdan si pri tom —
Da mi se nadaš Atile trupu!

Davno mi živa misao munu —
Poći u tabor strašnoga kana,
Poći do groznog njegova stana —
Uništit njega — svetit se Hunu!

Kuda i kako? — ne pitaj, care;
Atila smače četir mi brata,
Njega će sestra — braće Hrvatâ —
Tako mi moje postojbe stare!

Ali zakuni rimska se silo,
Ako li bude povratku hore,
Da ćeš u moje pustit me gore
Pustit u majke Hrvatske krilo!...

Digitized by Google

Mrzko vam da mi pleme Hrvatâ
Ne ćeš u ljute verige kovat,
Ne ćeš ga gušit — mitom ga trovat...
To se zakuni; to mi je plata!“

Niti junaci kliknuše glasni,
Niti im sablje zveknuše britke,
Niti im ruke pljesnuše vitke —
Al im se lice vedri i jasni.

Careve sive sievnuše oči,
Radostno drhtnu staro mu tielo,
Vedrit se stalo oblačno čelo,
Smisli, — sa zlatna sjedala skoči:

„Znademo, kćerce, davne davnine,
Dičnu ti lozu, poviest života.
Znamo, da mat' se uda za Gota —
Znamo, da divske rodila sine.

Naša si, nema hvalam ti mjere,
Niesi po krvi, već po ljepoti,
Niesi po vlasti, već po miloti —
— Tako otaca stare mi vjere —

Kunem se slavnom pred svitom,
Kunem se Martom, kunem Kvirinom,
Kunem se Jovom Kapitulinom,
Kunem se crnim — sionim Ditom:

Sazdat ću nove pestrimske dvore,
Ti ćeš Hrvatom divna kraljevat,
Rimska će lira slavu ti pjevat,
S radosti listat tatranske gore!

Dižem u vise zlaćenu čašu:
Vodi, Diano, krasnu tu ženu —
K „božjemu biću, sudrugu njenu;
Apolo da štiti Zoranu našu!“ —

Zaore burno klicanjem dvori;
Mnogoga hvata ledena strava,
Mnogomu čudom kimnula glava,
Mnogomu lice plamsa i gori.

Atila, silni bič čovječanstva,
Kuda na konju vižlatom leti —
Zemlje se tresu, padaju svieti,
Uzdišu brižno višnja božanstva!

(Konac sliedi.)

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

III.

S u d.

Oj, vi sudci, varavo vam oko tek
Vanjštinu, ah, lažnu motri cio viek.
Beer.

Drugi dan stanu pred drvenim domom troja kola, jedna kočija i dvoja štajerska kolca. U kočiji sjedio sâm veliki sudac, visok čovjek, omašna trbuha i tubava nosa. Štetinjasti bieli brci zavili mu se u polukrug preko ustnica, te su mu podavali vojničku strogost i odvažnost. Vriedno tielo velikog sudca bilo je zavito krznenom bundom zarubljenom lisičinom, koje je vlastnicu veliki sudac sam izvolio ustrieliti prošle zime iz karabina.

U drugih kolcih sjedio je pristav, mrk dugonja, dugih crvenih brkova, koje je, kad bi se udobrovoljio, zafrkao preko šiljatih ušiu. Do njega vježbenik i ranar, mladi dobri ljudi svietla obla obraza, dakako ne od udobna života.

U trećih kolih sjedjaše pisar, drhćući starac s naočali, prisežnici, seoski sudac i dva žandara s naperenimi bajoneti.

Čim kola stadoše doleti k njima šumar te Ilija. Šumar pomogne nakloniv se duboko velikom sudcu saći sa kola, da si ne ozledi noge. — I djavola, moraste si baš sada dati ubit gospodara, kad najviše posla imadem, no ništa za to, mi ćemo brzo uhitit krivca, reče ovaj, stojeć na tvrdom tlu.

— Magnifice, mene nije bilo prošle noći kod kuće, bio sam daleko u šumi s Ilijom. Eh, da sam bio, ne bi ga bili ubili, ne bi, šake mi moje! reče šumar i povede sudca, opisujuć u brzo zločinstvo u kuću; Ilija poprati ostale.

— Magnifice, gospodji svezao ruke i noge, da je sva pomodrila, govorio šumar uzlazeć za sudcem po stubah.

— Šta kažete? gospodji, stane ovaj, nije li to ona mlada visoka, liepa, ne?

— Pravo ste rekli, magnifice!

— A — a, pokima sudac glavom, i skinuv kučmu kapu uredi si malenim češljem vlasi i brkove, dà, iste oči otare si on rubcem, da budu svjetlije, da jasnije vide.

— Sirota, mogu misliti, koliko se plašila, no čekaj, čekaj, razbojniče, pokazat ćemo ti mi,... sirota, valja ju utješiti.

Malo zatim sjedio je veliki sudac, pristav sa praktikantom i „doktorom“ u sobi gospodje, veliki sudac dakako na divanu kraj nje. Veliki sudac izvoli po koji put

*

Digitized by Google

njezinu ručicu uzet u svoju, nizko sagnuti glavu i uzdahnuti: vi jadnice, da barem za vas niesu imali pomilovanja?

Gospodja mu se na to zahvali, sretne udvorno sjajnim okom njegovo oko, veleći: kad se sam gospodin sudac blagoizvoli za me brinuti, sigurno će krivci pasti u ruke pravde.

Praktikant i doktor šaptali si medjutim nešto u uho, i na licih obojice pojavi se smieh radostne mladosti.

Odtuda povede gospodja sudbeno osoblje na mjesto zločina. Ubijeni je već ležao na odru u velikoj sobi.

— Izvolite, slavna gospodo, sami pogledati, stane gospodja u sred sobe, tu je ležao na ovom krevetu, i na njem ga prorazi razbojnički nož, u samo srdce, gospodo, grozno . . . odavle se sruši na tla, i na taj štropot doletih u sobu. Izvolite gledat krv, evo po cieloj sobi, grozno . . . Lupeži! stanem vikati iz svega grla, što ste učinili; prijavit ću vas sudu, poznam vas, na vješalih izpustit ćete crne duše.

— Pa jeste li, krasna gospodjo, prepoznali kojega od njih? prihvati rieč sudac, motreći svietle oči razžešćene gospodje.

— Niesam na žalost svoju, lica im bijahu krinkom zaklonjena, jedan je bio malen, a drugi visok vitak kao hrast, čovjek kao gora.

— Nitko drugi — Pero, izmrmlja sudac, dalje, dalje, tužna gospodjo.

— Čim sam to izrekla, nastavi ova, uhvati me visoki za ruke, baci me na tla, šapne nešto manjemu, i ovaj mi sveže ruke i noge konopcem, kako ste izvoljela vidjeti, slavna gospodo.

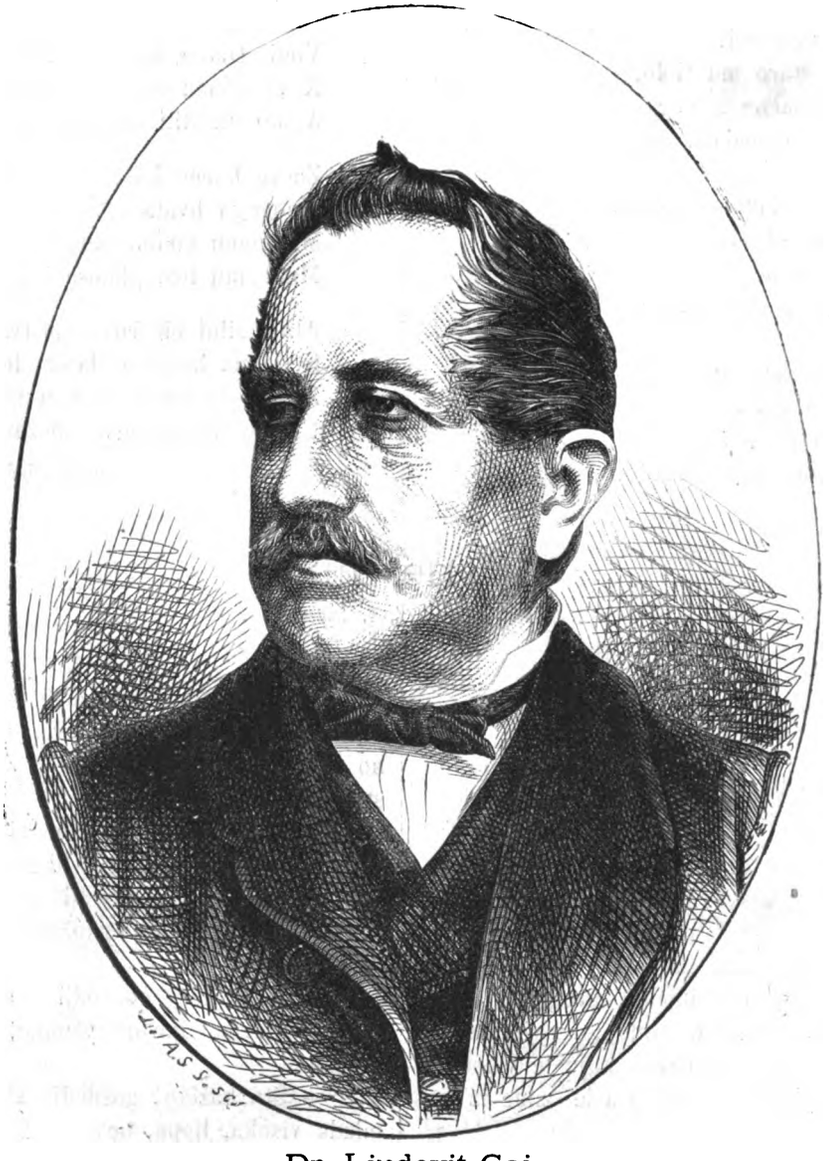

Dr. Ljudevit Gaj.

— Nu, nu? zažmiri pristav.

— Ele prostačine, dometne sudac. Praktikant se smijucnuo u kutu.

— Da ste ih tek onda vidjeli! Željeznimi batinami razbiše škrinju i pograbiše sve što je god u njoj vriedna bilo; izvoljite vidjet, škrinja je prazna.

— Re vera, prazna potvrdi sudac, pristav zafrče preko ušiu crvene brkove. — Molim, milostiva, zapita on, kako vi znate, da su ga upravo na krevetu proboli, a da je onda tek pao na zemlju? in rebus juridicis valja i to znati.

Gospodja trgnu u natrag glavom, i savi obrve: — Znate . . . znate, ja sam tako zaključila, odgovori ona smeteno.

— To je barem jasno, otrese se sudac ljutim glasom na pristava, ecce, krv na krevetu, ergo — logičnim načinom morali ga lupeži najprije na postelji ubost.

— Recte dictum, ali in rebus juridicis, izpriča se, trzajuć rameni pristav.

— Meni je ciela stvar posve jasna, nastavi veliki sudac prateći svoje dokazivanje glavom i rukama — Object je konstatovan. Da je počinjen zločin umorstva, dokazuje nam lješina gospodara. Glede te točke dakle ne ima sumnje, a vi, dragi doktore, iztažite dubljinu i širinu rane, naglasiv osobito okolnost, da je nož zaboden u srdce, koje je moralo kucati, po čem je naravski smrt slieditи morala. Vi, gospodine pristave, diktujte g. vježbeniku zapisnik. Ponajprije izpovied gospodarice, šumara i služinčadi. Pretražite kuću, ima li možebit gdje godj sakrivenih dragocienosti i ubilježite mnienje doktora".

Pristav slegnu rameni, vježbenik naoštri gušće pero,

Digitized by Google

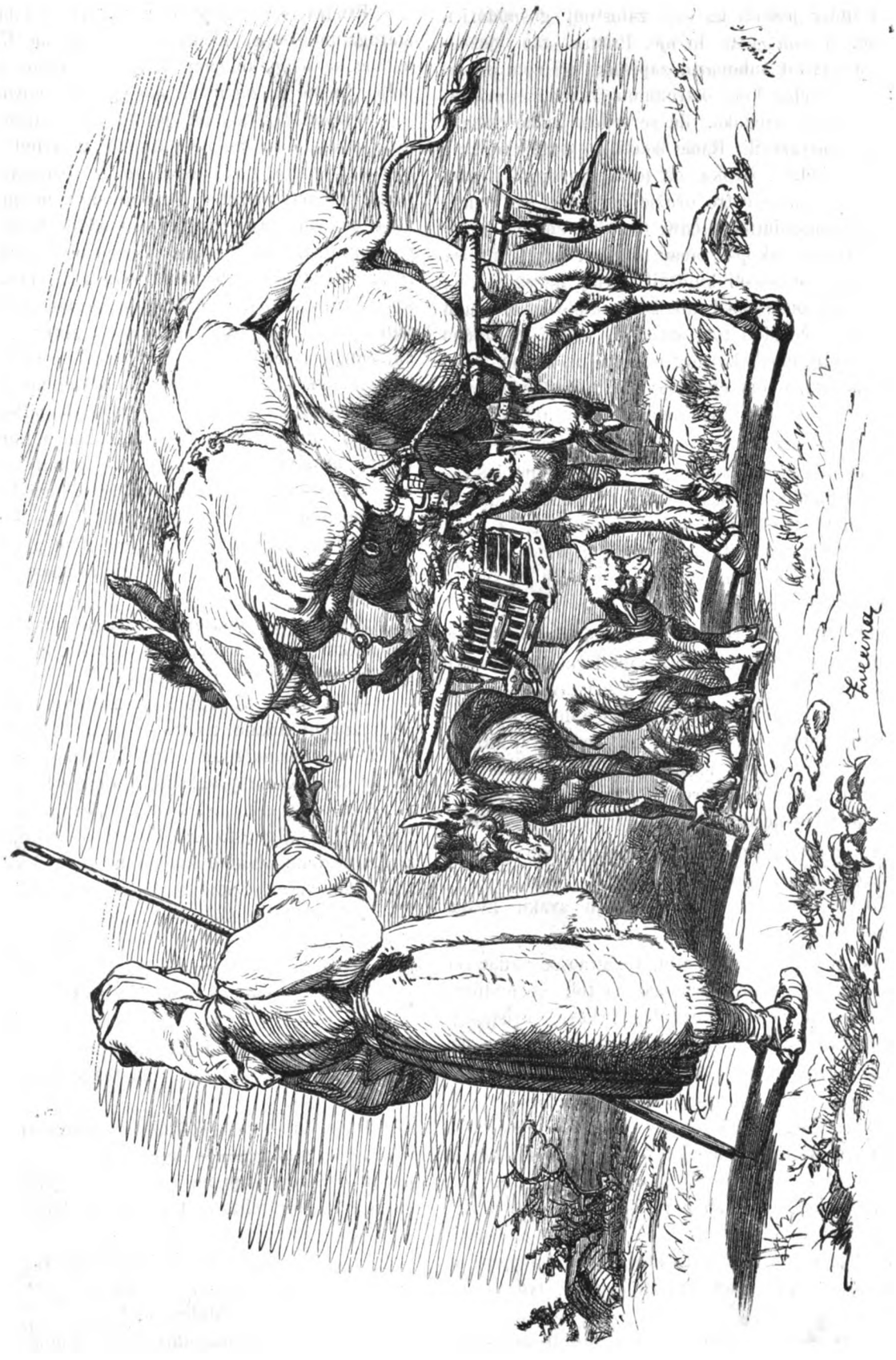

Čička djevojka (Istranka).

Digitized by Google

ranarnik razgali mrtvacu prsa, a stari bilježnik uputi se sa seoskim sudcem, da pretraži kuću.

Veliki sudac ponudi na oko žalostnoj gospodarici, neka sjedne, a sam sjede do nje. Pristav stao vježbeniku u pero kazivat suhoparni zapisnik, pri čem je veliki sudac čas dodao koju oštroumnu frazu, čas prikratio izpit pojedinih svjedoka, da se srdce tužne domaćice još većma ne razcvili. Ranar izjavi, da je rana toliko i toliko linija duboka i široka, da je medju onim i ovim rebrom bilo zabodeno oštro oružje do srdca, po čem je smrt pokojnika absolutno slieditи morala. Po tom veleučenom očitovanju zakopči ranar mrtvacu prsluk i opra si ruke, i pošto je seoski bilježnik javio, da se u kući ništa našlo nije, posu vježbenik zapisnik pieskom, i tako se svrši sretno očevid o tom zlodjelu, ako i ne točno po pedantičnih propisih karnog postupnika a ono onim lakoničnim mirom, onom epigramatičnom kratkoćom, kojom se mnogi sudci odlikuju, kad im je slučaj toli jasan, ko što ovaj put.

Gospoda bila sasma zadovoljna tim uspjehom, još zadovoljnija kad služkinja dojavi, da je objed na stolu, sad pohrle svikolici, razširujuć požudno nozdrve, a pred svimi veliki sudac uz pratnju gospodje u jedionicu. Ponajzadovoljnija bijaše domaćica, kojoj je duša za sve te iztrage na mukah bila.

Gospoda posjednu za stol i zavezu živi razgovor. Na pokojnika, koji je kraj njih u sobi ležao, zaboraviše umah kod juhe. Poslije mesa izaberu pristava za ravnatelja stola, a ovaj nazdravi najprije kuće domaćicu i poželi joj mnogo godina sa sudcem, na što se ovaj kitnimi riečmi iz najdublje dubine srdca zahvali, i poljubi pridieljenoj si, drugarici bolnu ruku. „Da znate koliko me duša boli rad vaše nesreće!“

— Vi ste preljubezni, hvala vam na plemenitom učešću, bane ona uz žalostiv posmjeh.

— Nikako ne, vaši čari zaslužuju svaku hvalu, opravda se sudac.

Kad slastice donieše na stol, razigrao se sudac već u toliko, da je svoje lice približio na toli gospodjinu, da je ona osjetila na svojih ustnica brkove. Pristav je medjutim zafrkao svoje brke za uši izbuljiv crvene oči na domaćicu; femina est filia diaboli, mrmljao on za se.

Mladi praktikant šalio se s bilježnikom dražeć ga nekom Katom, koju da on tobože svaki dan posjećuje.

— Kunem vam se vinom, što sam ga izpio, branio se starac — ako —

— Pretvorilo se namah u rakiju, uleti mu u rieč praktikant.

— Ako je išta istine, Kata amo, Kata tamo, ja ne poznam nikakove Kate, van onu škiljavu, šepavu, što mi rublje pere.

— To, to. Ma dà, to je baš ona, saleti ga doktor smijuć se glasno, jest upravo onu, uze doktor govoriti: vele da ste ju poljubili kod zdenca, kad su ljudi bili pri večernici.

Pristav, koj je upravo razmišljao, s kim da nazdravi staroga bilježnika, začuv da ga nekom Katom draže, ustane na noge, koje mu, kako se je činilo, niesu baš najbolje služile, te začne na nos govoriti govor:

Gospodo! svakomu je od vas smireno oko i srdce, id est, da sami ne putujete trnavimi stazami čemernoga svieta, podieljena vam je drugarica, kako si ju samo zaželjeti možete, nu gospodo? molim posluh — moje oči vide ovdje gosta, koji od nestrpljivosti, da se i njemu drugarica pridieli, glavom pokimava, kao da će reći: evo zaboravili na mene. Nije tako. Dominationes, ja sam si dugo razbijao glavu, gdje da nadjem najljepšu djevojku za našega vriednoga pisara, aliter scribam, i poslije dugoga razmišljanja namjerim se na krasnu Katu, kojoj je on, kako se čini, već odavna upravio plamene svoga junačkoga srdca — tu zakašlje bilježnik, a praktikant i ranar sakriju od smieha lica u ubruse — ergo slavno družtvo, ja mislim, da će svima vama po volji biti, ako po onom: suum, cuique našega bilježnika nazdravim s onim, što mu je srdcu priraslo — naime s Katom. Pristav dahnu i nastavi uzvišenim glasom: Bog poživi tisuć i tisuć godina u slozi, i ljubavi, obilju Jocana s Katom, bog je poživi!

Praktikant i doktor mal da ne pukoše od smieha; bilježniku ne bje druge, no zahvaliti se, što on nekolicinom izmrmljanih rieči obavi.

— Evo, pa vi tajite? a znade već cieli sviet, opet će dražiti praktikant, na što se starac razsrdi, da je čašu za čašom ulievao u se i silno se napio. Svršilo se tiem, da je praktikanta proglasio zatajenim hajdukom Perom, vičući iz svega grla, neka ga žandari sapnu u okove, naravno da su ovi mjesto praktikanta sapeli bilježnika i odvezli ga težkom mukom kući u njegovu drvenu kućaricu.

Pod večer razidje se bučno i veselo sudbeno osoblje, zaključiv s temeljitih razloga, da je Pero počinio zločin. Na oprostu poljubi tri put uporedo veliki sudac bolnu ručicu suzne gospodje, to isto htjede učiniti i pristav, al se nogama zaplete i padne.

Na pragu sobe pričeka gospodju šumar.

— Nikakove sumnje? upita on.

— Nikakove, odvrati ona težko dišući i povede ga sobom u sobu.

Drugi dan bude pokojnik uz veliko naricanje gospodje i svekolike služinčadi, a napose šumara i lugara, — pokopan u dalekom župnom groblju. Gospodja dade staviti na svježi grob veliki krst s napisom, koj je ovako glasio:

Ovdje počiva
MARTIN RÖSSLER,
rodio se 5. ožujka 1814. — ubijen 7. studenog 1861.
Molite se Bogu,
da pravedna kazan stigne
ubojicu.

Digitized by Google

Grob taj postade u narodu zlokobnim, nekoji htjedoše čuti stenjanje, koje da izlazi iz njegovih dubina, drugi opet tvrdili, da su kasnom noći uzanj prolazeći vidjeli, kako se ogromna pest pomalja uporedo s krstom, i kažiprst kazivao je na bieli napis.

Naroda se kosne ubojstvo, seljaci razbjesne se na tobožnjega krivca hajduka Peru i povedu na njega skorih dana poslije ubojstva hajku. Sud ih oboruža puškami i handjari. Tri dana trajaše pogon; četvrti saznadu seljaci — a bilo je nekojih medju njimi, koji su dobro poznavali Peru i njegove tragove — da Pero običava za noći posjećivati neku krčmaricu, koja da mu je, kako veljahu, bila dragom.

Najlukaviji stanu nedaleko krčme stražit. Oko jedanaest sati noći spaze čovjeka, gdje se, držeći u ruci pušku, iz šume krade do krčme. Prije nego je ušao ogleda se pazljivo na sve strane. Sad obkole seljaci sa svih strana krčmu, jedni stanu na vrata, drugi na prozore, čekajuć, hoće li tko zapalit svieću, ali je nitko ne zapali, tek tiho šaptanje čulo se iznutra. To pomuti seljakom glave, mal da ne pobjegoše natrag, nu jedan od njih bivši vojnik ponudi se, da će, nadje li se još tkogodj, unići. Seljaci stanu neodlučni. Jedni predložili, da se kuća zapali, drugi da se u sobu strielja, kad iznenada svane medju njimi šumar i lugar Ilija.

— Mi ćemo s tobom, ponude se oni, navijajuć puške.

Nekadanji vojnik pljesne rukama i navali na vrata, koja medjutim niesu bila zaključana, od tuda podje tamnim spratom do sobe, u kojoj je, kako mu je poznato bilo, stanovala krčmarica. Lugar i šumar šuljali se tik iza njegovih ledja.

— Naperite puške, zapovjedi vojnik, te udje trgnuvši naglo vratima u sobu.

U tamnom kutu sobe jeknu ženski glas a podalje skoči na noge čovjek — Pero — i dosegne sa stola pušku, no u taj tren pograbi ga za ramena vojnik i baci ga, kolik je god ogroman bio, na zemlju.

Lugar i šumar priskočiše na pomoć i stanu dozivati seljake. Seljaci donesu užeta i lance i sapnu Peru toli silno, da nije mogao jezikom maknut, reć bi odjenuše ga u okove.

Sad da vidiš seljake! Urnebesnom krikom navale u pivnicu, zaposjednu lagve i stanu piti, što je god moglo teći njihovim gutom. Živio Pero s krčmaricom! Živila uspomena Rez — Rek — Rek — Rössler ne mogaše nijedan izgovoriti.

Do poldneva drugoga dana napijali se seljaci. Jedni se svale iza lagva, drugi ostanu, hoteći izaći iz pivnice, na stubah ležati, ostali odoše kući, te izbiju čizmami svoje žene. Nekoji se ća i pobiše, tvrdeći: pa ti ćeš mene — kujo, možda ti — evo ti — na ti — čekaj malo — pljusk, pljusk, dok crvena krvca ne poteče niz glave; onda se stanu ljubiti u usta, grliti kao prijatelji, koji se još tisuć godina poslije smrti razstati ne će.

Drugo jutro osvane hajduk Pero u tamnici. Zapodjenuše veliku iztragu. Tu se najave župnici, vlastela, krčmari da posvjedoče: jest u istinu je to Pero, koji je meni ovo ili ono učinio. Najglavnija točka kod iztrage, bilo je ubojstvo Rösslera, nu gle čuda — skrušeni Pero priznade sve zločine, što su mu ih godjer pripisivali, samo ovaj ne htjede.

— Ako sve priznaš možda te spasimo od vješala, nagovarao ga sudac, ali tvrdokorni hajduk, svejednako odvraća:

— Tako mi boga, koji mi je dosudio paklene muke, niesam ga ubio, te niesam!

Našav se sud u čudu pozove gospodju, neka ogleda hajduka, je l' to isti, koj ju je bacio na tla i svezao. U svili i kadifi, zlatom dragim kamenom narešena, lašteć se poput ptice od toka, čarna i dražestna doveze se gospodja na sud.

Veliki sudac dade donieti fotelj, na koj se morade gospodja posaditi, — pa tko da tolikoj uljudnosti odoli!

Speta u težke verige dovedu pred nju Pera.

— Je l' to onaj, koj vas je, milostiva gospodjo, svezao, kad ste dohrlili na kriku vašeg gospodara u sobu? upita sad svečanim glasom sudac.

Gospodja ustane sa fotelja i približiv se sasvime mirno hajduku, stane ga motrit i mjerit sa svih strana. Pero je medjutim hladno upirao oči u nju.

— Jest, onaj isti je, evo brazgotine na ruci, prisječen kažiprst, ista veličina, samo glas — jesi ti hajduk Pero? upita gospodja, da čuje tobože njegov glas.

— Jesam, gospodjo, kako pred tobom stojim, odgovori muklim, težkim glasom hajduk.

— On je glavom, slavna gospodo, izrazi se žurno gospodja i sjede sgražajuć se natrag na fotelj.

— Bi li mogli svoju izreku prisegom potvrditi? zapita pristav i brci, koje je malo prije bio zasukao u vis, spanu dolje.

Gospodja zadrhta obori oči u tle, — bi, ali ja niesam još nikad prisizala, u ostalom, ako uztreba, odgovori ona tiho.

— Ženo, ti lažeš! Bog će te strašno pokarat! zagrmi u to hajduk, hoteći grožnjom podići ruke prema njoj, ali mu toga okovi ne dadoše, na što ga jedan stražar gurne šakom za toliku drzost.

Podvornik donese propelo, svieće i dvie kubure i sve to stavi na malen stolić kraj stiene, propelo u sredinu, svieće uzanj, a kuburu stavi unakrst prema prisežnici. Čudno drhtaše bliedi plamečak svieća na svjetlu dana, još bljedje bilo je lice gospodje i kad se je ova njima, šumeći bogatom svilom približila, kan da će se svieće ugasit.

„Kunem se bogom svemogućim“, stane mladji pristav govorit formulu prisege.

— Kunem se bogom svemogućim, opetova gospodja uzdižuć desnicu u vis.

Digitized by Google

— Ženo, lažeš! Bog će te strašno pokarat, zagrmi opet hajduk i strese okovi, da su glasno zazvonili, nu gospodja se ne dade smesti, drhćućim doduše glasom, zapinjuć gdjegdje, težko dišući, probljedjivajuć poput voska, izreče ona prisegu, da je to onaj isti, koji je ubio Rösslera, ugrabio blago i nju užetom svezao.

— Lagala si, kao djavo, zagrmi po treći put hajduk, kad su zamrle zadnje rieči prisege, te skoči biesno prema njoj, nu stropošta se od silnih okova na tle, da su okna jeknula, stiene zadrhtale.

Od užasna zveka te strašne kletve, kao da su svi živci krasnoga tiela popustili, klone gospodja i pade u naručje velikoga sudca; duge crne trepavice poklope joj žestoke oči i uho sudca začu silni kucaj njezina srdca, koje se je pod toli krasnima, bujnima grudima sakrivalo — — — (Dalje sliedi.)

Horacijeva poputnica

ladji, na kojoj se zaveze Vergilij u to sinje more jedreć put Atine.

Pohrvatio T. Maretić.

(Metrum Asclepiadeum secundum.)

— — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑
— — — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑

Ladjo, silna te vodila
Cipru božica, s njom braća Helenina,
Do dvie zviezde trakovite;
Otac vihrova sam u pomoć bio ti
Dunuv Japigom povoljnim;
Ladjo, nosi mi svedj zdrava Vergilija
Do u krajeve atinske;
Ladjo, čuvaj mi mog srdca polovinu.
Ćudi bio l' je željezne,
Koji loman i slab brod u silovito
More otisnu najprije.
Nije bilo ga strah žestokog Afrika[1]
S Akviloni[2] boreća se,
Nota,[3] Hijada[4] taj nije se pobojo.
Nij nad Notom siledjije,
Treba l' miriti val, dići l' stubokom ga.
Kakve l' smrti se poboja,
Komu ne kanu kap suzice iz oka
Videć nemani banit se
Il pomoliti klis akrokeravnski se?
Zalud od mora razstavi
Zemlju premudri bog, da se ne sastanu,
Kada ladjice plivaju
Drzko vodami još — zaman je zabrana.
Ljudsko pleme drzovito
Srtat onamo zna, kud mu zabraniše.
Drzki Japetov[5] podmladak[6]
Ognja dade nam žar al i prevrtljivost.
Kako sa neba dobismo
Oganj kradeni taj, eto ti muka nam,
Eto bolesti svakakve,
Eto zimnica množ, ljude da pomori,
Smrtca pospješi korake.
U zrak Dedal se ća krilima uzkrili
Kako niko još nikada.
I u Aheron sam posegnu Herkule.
Ni čut ne ćemo: ne da se,
Već zaputiti put rad bi i ù nebo.
Srdit grešnici znamo se,
Kada grehove bog gromovi dostiže.

[1] Africus sc. ventus = južnozapadni vjetar.
[2] Aquilo = sjevernjak.
[3] Notus = jug.
[4] Hyades = sedam zviezda, navjestnica oluje.
[5] Japetus je bio gigant, otac Atlantu, Prometeju i Epimeteju.
[6] Podmladak = potomstvo, omladina.

Doprište poplave.

Crta od Bret Hartea, pohrvatio M. R.

(Konac.)

Uza svu uzrujanost i pogibelj, uza svu brigu, kojom je mirila plačuće diete, uza sve urlanje bure, uz nesigurnost svoga položaja ipak se svejednako obaziraše na ostavljenu kolibu, koju bješe povodanj krenuo. Spominjala se pa se čudila kako je mogla u taj čas toli ludo pomisliti, da je žalila, što nije obukla drugoga odiela, te što nije diete u najbolje haljinice odjela; pa se zače moliti Bogu, ne bi li kolibu poštedio, da joj bar on bude imao gdje počinuti kad se vrati, pa da mu ne bude sve toliko pusto, žalostno; al — kako da on ikada uzmogne doznati, što je od nje i njegova čeda? Uz ovu misao savi joj se tuga oko srdca. Ali sada joj bijaše drugo činiti, a ne mučiti se takovim mislima, jer kad bi godj dugo korienje njene plavi udarilo o kakovu

Digitized by Google

zapreku, malo što se ne prevrnu, te ju već i dva puta okvasila crna voda. Pas, koji se bješe već zabunio lutajući po drvetu amo tamo, te cvieleći, napokon pokliznu u vodu kad se drvo takovim jednim udarcem opet bješe uzdrmalo. Neko vrieme plivao je uz nju, te je ona pokušala pomoći mu, ne bi li se opet uzpeo na drvo, ali pas bio „toli nespretan“ i nepitom, te mu ne mogla pomoći. Napokon ga izgubi za uviek iz vida. Tako ostade ona sama s čedom. Luč, koja je nekoliko časova jošte tinjala u osamljenoj kolibici ugasnu iznenada. Sada već nije znala, kuda ju drvo nosi. Sjenati joj se orisi bielih sipina slabo prikazivahu kroz mrak, a po njih je sudila, da ju drvo nosi istim pravcem, kojim teče rieka. Valjda bješe nastalo doba medju plimom i osjekom a činilo joj se, da je dospjela u vir, što je nastao od sudara plime sa valovi rieke. Ako za koji čas ne nastane osjeka, eto onda gotove pogibelji, da ju rieka ne trgne sa sobom, pa da ju ne odnese na otvorenu pučinu morsku, ako ju prije ne sgnječi riekom plutajuće silno drvlje. Izbjegne li ovoj pogibelji, te ako ju osjeka u zaljev odnese, mogla se je nadati, da će gdjegodj zapeti o drveće na podgorju poluotoka, da ondje dočeka dan. Kadkad joj se pričini, kan da čuje sa briega rieke glasove i viku, te mûkanje goveda i blejanje ovaca. Poslije opet uvidi, da se je prevarila, pa da to tek čuje udaranje svoga srdca. U to i opazi, koli se je ukočila u svom sgurenom položaju, da se je jedva mogla maknuti, a čedo je jaukalo na grudih toliko, da je onda istom opazila, kako joj je mlieko za čas presahnulo. S toga se toliko uplaši, da je zagrnuv glavu u plašt, prviput gorko zaplakala.

Kad opet uzdignu glavu, dopiraše joj udaranje valova s traga; po tom uvidi, da se je njena plav opet okrenula. Zagrabi malo vode, da si ohladi suho grlo; bijaše slana, slana ko njene suze. Bila joj to utjeha, jer se je po tom uvjerila, da plovi s osjekom. Vjetar bješe utòlio, a taj se je grozni mûk tužno dojmi. Voda se oko grana velikoga drveta njezina utočišta jedva malo kruželjila, te sve oko nje bijaše tiho, mirno, mrko. Sborila je čedu, tek da čuje sama sebe govoriti, nije li i oniemila. Tada pomisli, — bijaše čudno, ali ona ne mogaše inače, — kako je to morala biti užasna noć, kad je Noeov brod lebdio visinami azijatskimi, kad bje svaki glas prirode izagnan sa svieta. Pomisli takodjer na brodare, koji se slomljenoga jarbola hvataju i na uboge žene, koje se utekoše na slabe plavi, a okrutno ih more do na smrt šiba. Pokuša zahvaliti bogu, što ju je toga sačuvao, te podignu oči sa čeda, što no bijaše zadriemalo ledenim snom. Iznenada na istoku sred tmine sjevucnu sjajno svjetlo, te sjevucalo i blistalo, i blistalo i sjevucalo. Srdce joj zaigra uz hladno lice čeda. Bijaše to svjetionica sagradjena na ždrielu zaljeva. Dok se je jošte tomu čudila, makne se drvo, malo postranice, plovne jošte časak napried, pa onda stane tiho i mirno. Zaroni ruku, te osjeti, kako voda osieca. Drvo se bilo korienjem zaglibilo u dno, a sudeći po položaju onoga svjetla, te po pravcu, odakle dopire buka valova, ustavilo se drvo na dedlowskoj baruštini.

Da nije bilo sbog čeda, što no je plakalo i kašljalo, da joj se nije presušilo mlieko, to sveto, čisto vrelo, bila bi se osjetila utješenom i spašenom. Možda bijaše to uzrokom, da su joj sve misli bile tako nujne i turobne. Kad je već osjeka u velike mah otela, poleti kraj nje veliko jato gačućih i krieštajućih pataka. Tada dolete prosenke lepršajući krili i tugaljivo pištajući. Okruživši više puta drvo, napokon se kano sivi oblak bez svakoga straha na nj spuste. Za tiem doprhne nad nju čaplja, te napokon stane nedaleko nje tankimi nogami u vodu. Nu najčudnovatija bijaše biela ptica, veća od goluba, — slična pelikanu, ali ne pelikan, — što ju je svejednako oblietala. Napokon se i ona spusti na korien drveta, upravo više njena ramena. Ova pruži ruku, te ju pogladi po vratu, a ptica ipak ne odleti. Toliko je dugo ostala tuj, da je već kanila pokazati ju djetetu, ne bi li se malo poveselilo. Učiniv to, opazi, da joj je diete ukočeno, ledeno, te da su mu se izpod čvrsto zaklopljenih vedja pojavile modre pružice. S toga se toli prepade, da glasno uzkliče, te se onesviesti.

Dà, to bijaše najgorji časak; a možda opet niti ne toliko, bar za nju ne. Jer čim se opeta osviesti već sunce žarko sjalo, a voda se bila posve razbjegla. Oko sebe čula je žamor ljudskih glasova te stara jedna Indijanka pjevala je indijsku „ljuljanku“ njihajući se sad na jednu sad na drugu stranu, sjedeći pred vatrom naloženom do baruštine, kraj koje je i ona uboga spašena žena i majka, slaba i umorna ležala. Prva joj misao bijaše o čedu, te hćede upravo da za nj pita, kad joj mlada Indijanka, budući valjda i sama majkom, pogodi želju, te joj donese maloga „movića“[1] blieda ali živa u čudno spletenoj onakovoj kolievci, u kakovoj je i Indijankino počivalo. Uboga žena od radosti zajedno se i smijala i plakala i klicala, te se i mlada i stara Indijanka nakesiše pokazujući biele zube i sievajući crnim očima, te stara reče: „Posve zdrav mali mović“, „bieloga muža eto za tinji čas“, a ona bi ih bila poljubila u ta crna lica sa svoga veselja. Tada joj pripoviedaše, da su po bari sabirale kupine u svoje čudnolike košare, pa da su iz daleka na drvetu opazile pršeći zrakom skut njena odiela, te da stara Indijanka nikako nije mogla odoljeti želji za novom haljom. Tako da su pošle onamo, te našle „bielu“ ženu i diete. Kako valjda nagadjate ona tu odjeću pokloni Indijanki, te kad je on napokon dojurio k njoj, od straha za nju izlazeći deset godina stariji, opet se ućuti toli slabom, da ju moradoše do čamca nositi. Jer, vidite, on nije ništa znao o poplavi, dok ne srete u Utopiji Indijance, te po njihovih

[1] Čedo indijanskim jezikom.

Digitized by Google

znakovih ne razabra, da je ona uboga žena. koju oni spasiše, njegova supruga. Za sliedeće pline dotura on ono drvo natrag kući, premda ne bijaše one muke vriedno, te iztesa drugi dom, a gradeći ga upotriebi ono staro drvo za podporne stupove, te tu novu kuću nazva po njoj „Marijinim brodom!“ Sami se za cielo dosjetiste, da je ovu novu kuću podigao povrh dopriŝta poplave. A to vam je sve.

Nije to možda baš mnogo, ako pomislimo na podmukli značaj dedlowske baruštine. Nu bilo vam proći njom za nizke vode ili preploviti ju za visoke plime, ili zabludjeti u njenoj gustoj magluštini, kano što se je meni desilo, pa ćete od prilike shvaćati sgodu Marijinu te razumjeti koliko je liepo življeti povrh dopriŝta najviše poplave.

POUKA.

Karlovac.

(Dalje.)

Mučna i naporna bijaše gradnja tvrdje karlovačke. Močvarno tlo medju trima riekama otežčavalo je radnju. Najviše je pako poslenikom smetao nedostatak zdrave vode, s čega većinu gradećih radnika uhvati groznica. Bojat se bilo, da će Turci, kojim bijaše ta gradnja veoma zazorna, iz nenada nahrupiti, i izsjeći poslenike. Da se to ne dogodi, postaviše vojničke straže. Zapovjednik bijaše im ostarjeli senjski kapetan, a inače junak na glasu Ivan Ferenberg, koji si je bio u više sgoda a i netom osvjetlao lice poraziv Turke hametom pod Dubovcem.[4] Njegova je ratna vještina i odlično junačtvo mnogo doprimoglo, da se je gradnja tvrdje bez zapreke u malo godina mogla dovršiti; jer Turci ne smjedoše ni blizu, bojeći se Ferenberga kao živoga ognja. Dok se je Karlovac gradio posadiše vojsku na Petrovoj gori, Stenišnjaku i u Kneji na Kupi.

Glavni majstor kod podizanja Karlovca bio je neki Matija Gombon; Alojzio Jurašić napravio je most preko Kupe na ladjah, a Niko Šibenić kršio je kamen pod Ozljem.

Na tvrdjavi radila je sila božja poslenika. Najviše ih dala Kranjska, a iz prekokupskih strana Hrvatske bilo ih je 200, isto toliko iz Koruške, iz okružja celjskoga pako 400. A i sve uznike iz austrijskih nasljednih zemalja, koji ne bijahu težko sagriešili, dopremiše do nove tvrdjave, da na njoj rabotaju. Iztrošena i obnemogla Hrvatska, premda imaše u isto vrieme sama na svoj trošak Koprivnicu, Brezt, Topusko i više drugih gradova utvrditi, a znatnu je vojsku uzdržavala na krajini, učinila je sve, što je mogla, pošto je Karlo god. 1579. po svojih poslanicih Jakovu Sekelu barunu Ormužkom i Jurju Kolausu zaiskao stališe za pripomoć. Stališi odrediše, da sve okolišno žiteljstvo ima pripomagati kod gradnje. Svakoj kući (ognju) valjalo je dati po šest ručnih težaka i troja kola. Istim Prekokupcem, koji najviše onevoljiše turskim četovanjem, valjalo je posebnu dimnicu plaćati za Karlovac i njihova ognjišta popisana su tada posebnim kraljevskim pouzdanikom.[5] Osim toga najmiše hrvatski stališi na svoj trošak više stotina težaka vještih kopanju šanceva (Schanzknechte).[6] Darovaše sav potrebiti lies za gradnju iz obližnjih šuma i učiniše u obće pri početku gradnje i dalje kroz više godina kod podizanja dvorova generalovih i kuća za stanbinu vojnika, sve, što je u njihovih silah bilo, makar i niesu bili zadovoljni sa mjestom, koje je Karlo za tvrdju odabrao, mnijući, da bi za osnutak tvrdje priličniji bio položaj u Kneji u pristojaliŝtih grada Stenišnjaka, kako to u Brukskom sastanku predložiše njihovi izaslanici Drašković, Petev, Forgač i Kružić.

Sama tvrdja bila je za prvu potrebu gotova, kako Valvazor izvješćuje, jur mjeseca rujna 1580; tim je pako bilo još više posla kod nutarnje njene uredbe, i dok se je sve ono nabavljalo, što je trebalo tvrdji, za koju tada držahu, da je od velike važnosti i da se na njoj imade sva vještina upotriebiti, koja se donle znala u pogledu podizanja utvrdjenih miesta.[7] Obkopi i bedemi kasnije su izvedeni, isto tako kopane su kasnije jame oko grada, kako se to vidi iz zapisnika hrvatskih sabora od god. 1582. Za branik i vrata prama turskoj strani upotriebiše ponajviše gradivo od zapuštena Pavlinskog kloštra kamenskoga.

G. 1584. počeše gradit stanovac most preko Kupe, a tu ponajvećma radili su težaci iz Prekokupja pod nadzorom tadašnjega žup. sudca Andrije Despotovića, kojega smaknuše nekoji razuzdani vojnici karlovački[8].

Na podizanje Karlovca potrošeno je svega skupa do 845.000 fr., što je zaista velik novac za ono vrieme.[9] U tu svotu ubrojen je prilog rimskoga pape, koj je kroz

[4] Ob ovoj bitci izašla je g. 1578. kod štampara Manlia, koj je i Vramčevu kroniku tiskao, spis pod naslovom: Sig der Türk. Niederlage durch den Ritter Hansen Ferenberger, Lieutenant an der Chrabat mit Morgranizen. Jedan primjerak nalazi se u knjižnici ljubljanskog historičnoga družtva.

[5] Articuli dom. stat. in congreg. generali dominica misericordiae in civ. Reg monti grec. celebrata a. 1579. U zem. arkivu.

[6] Hurter: Band. I. pag. 370.

[7] Hurter: Band I. pag. 370.

[8] Saborski zapisnici.

[9] Engel: Geschichte d. Ung. Reiches.

Digitized by Google

više godina za obranu krajine davao po 60.000 for., a računani su prilozi drugih evropskih vladara i njemačkih knezova, te i ono, što su pojedinci platili kao što vlastel Barbo, imavši pod kazan položiti 12.000 fr.[10] Štajerska dade za zidanje Karlovca 200.000 for., Koruška 100.000 fr. i Kranjska 50.000 for.[11]

Pored svega toga troška bijahu pako kuće napravljene samo od drva i pletera i ilovačom izmazane; pače niti generalova palača nije se glede gradiva što više odlikovala.

Novoj tvrdji nadjenuše ime prema imenu njezina osnovatelja arkivojvode Karla latinski Carolostadium, njemački Karlstadt. a naš ju narod dosljedno prozva Karlovcem, pod kojim posljednjim imenom dolazi navedena u većini istodobnih latinskih spisova; prvi put godine 1580.

Pošto je bio eto Karlovac gotov nakon radnje od kakovih deset godina, trebalo ga je urediti pogledom na njegovu zadaću i napučiti.

Prvi naseljenici dodjoše iz obližnjega Dubovca, preséliv se tamošnji stanovnici iza požara u udobniji i sigurniji Karlovac.[12] I vojska legne odmah u Karlovac; najprije dodjoše u posadu četiri stotine Hrastovičana, pošto je varoš hrastovačka uslied zaključka Brukskoga sabora razorena, što bi se bilo dogodilo i gradu Hrastovičanskomu, da se niesu potužili sbog toga stališi hrvatski kralju Rudolfu, koji se izjaviše, da je porušaj Hrastovice zator Hrvatske. Osim toga dodje u tvrdju sto konjanika pod vodstvom Gašpara Alapića i nekoliko strielaca. Budući su u ono doba vojnici, osobito oni, koji služahu u tvrdjah, bili oženjeni, a vojnici sa svojimi obitelji u Karlovac dolažahu, to se je broj ljudstva u novoj tvrdjavi za malo godina znatno pomnožao.

Naseljenikom u Karlovcu podieli Karlo bivši kraljev namjestnik u Hrvatskoj krajini koristne povlasti i slobode podobne obodriti u njih duh vojnički. Povlastice ove potvrdio je na molbu karlovačkih žitelja kralj Rudolf u Pragu 24. svibnja 1581. posebnom poveljom, u kojoj se naglasuje, da ju izdaje vladalac kao kralj ugarsko-hrvatski a da povelja ne smie da bude na uštrb zakonom i običajem kraljevinâ Ugarske i Hrvatske, što je za ono doba u toliko od važnosti, jer si stališi štajerski i kranjski čestokrat prisvajahu Krajinu, a Karlo im je u tom nastojanju za rukom išao.[13]

Poveljom dozvoljena su Karlovcu u svrhu promaknuća prometa i trgovine dva sajma, jedan na imendan Karlov 28. siečnja, drugi na 13. srpnja, na Margaretinje u spomen, kad je počela gradnja tvrdje. Osim toga odredjeni su nedjeljni sajmovi.

Poveljom stekoše svikolici stanovnici jednaka prava i dužnosti; na red u kućah i vani valjalo im je paziti i držati se strogo vojnih propisa. Pred gradom ne bijaše dozvoljeno nikomu kuće graditi, voćare i vrtlove nasadjivati i jame kopati, jer bi to sve bilo na štetu tvrdjavi.

Karlo sazida crkvu sv. Trojice u gradu i postavi gradjanom župnika.

Za daljnje uzdržavanje tvrdje postara se Karlo još prije svoje smrti, koja ga zateče 10. svibnja 1590., doznačiv dohodak od mitnica u svojih pokrajinah.[14]

Poglavarom tvrdje i zapovjednikom krajiške vojske postavi Karlo već pomenutoga Ivana Ferenberga. On je bio prvi krajiški general, koj je stajao većim dielom na jednom mjestu i to u Karlovcu, dočim su prije njega svi tako zvani krajiški zapovjednici boravili ili u Ljubljani ili pako na svojih imanjih u Štajerskoj i Kranjskoj, odkle su i rodom bili. Poslije Ferenberga imahu svi potlašnji generali stalno sielo u Karlovcu, sve do g. 1787., kad se zapoviedajući general baron Vins vlastitim nagonom u Zagreb preseli. Veliki generali sve hrvatske i primorske krajine, (tako se sami pisahu) imahu u rukuh veliku moć i snagu, koja je nadmašivala onu tadašnjih banova hrvatskih. Njihova plaća iznosila je godimice 10.192 fr., osim toga uživahu oni dohodke od imanja dubovačkoga, i dobivahu najveći dio sužanja i svega, što je vojska zakolila za četovanja i u ratu. Prvi njegovi doglavnici bijahu veliki kapetani karlovački, žumberžki pak senjski; posljednji bijaše poglavar primorskih pokrajina. Karlovački veliki kapetan bio je zajedno namjestnik vrhovnoga zapovjednika i imaše naslov podgenerala. Vojske bilo je u Karlovcu kad više kad manje prema potrebi. Poslije kako je Kaniža pala u turske šake, opredieljena je posada karlovačka sa 700 konjanika i 1000 pješaka.[15] Najodličniji u vojsci bijahu arkibuziri, ili oklopnici na konju, koji sačinjavahu tjelesnu stražu generalovu. U toj četi, jakoj g. 1657. i kašnje sto momaka, služahu sve po izbor plemići hrvatski; husara bile su dvie kumpanije svaka od 50 konjika. Ovi nošahu koplja, koja poslije izmieniše karabinami. Nadalje bilo je još u Karlovcu tako zvane njemačke vojske, (g. 1690. bilo ih 254.) koja imaše samo ime njemačko, ali vojnici bijahu sgoljnji Hrvati i jedva da se koj Slovenac medju nje umiešao;[16] pače isto dvor-

[10] Pukovnik Maretić u časopisu Croaciji, koj je u Zagrebu izlazio.

[11] Hurter ibidem p. 370.

[12] Memoriale eccl. et parochiae Dubovacensis.

[13] Ta povelja tiskana je kod Krčelića: „Notitiae preliminares hist. Cr. Sl. Dalm.“ Zatim u „Jura Regni Cr. Sl. Dalm. od Kukuljevića“.

[14] Hurter: Band I, pag. 371.

[15] Hurter ibidem pag. 370.

[16] Za tako zvane „teutsche Knechte“ kaže Valvazor u VII. knjizi svojega djela: Ehre des Herz. Krain. „Sie haben den Vorzug, dass man sie teutsche Knechte nennet, aber doch keine Teutsche, sondern Chrabaten seyend“. A general Auersperg, koj je sam umio dobro hrvatski pisati, izvješćuje g. 1690. bojnomu vieću:

*

Digitized by Google

sko bojno vieće bilo je g. 1605. prinuždeno zaključiti, da se na krajini uklone njemački konjanici, pa da se uvedu hrvatski haramije, jer da prvi niesu ni zašto, valja li udariti na Turčina.[17] Premda su stališi nasljednih austrijskih pokrajina imali od više careva povlast, da s obzirom na prinos tih zemalja za krajinu mogu predlagati cesaru za naimenovanje velikoga generala i više častnike, a manje službe mogoše po volji popuniti svojimi zemljaci, to je ipak na krajini kroz sva vremena služilo mnogo Hrvata u vojsci, u visokih i odličnih častih, i ovi bijahu barem u vojničkih stvarih mjerodavni. U redu karlovačkih visokih vojničkih častnika nalazimo imena najsjajnijih hrvatskih obitelji: Zrinske, Frankopane, Erdöde, Kegleviće, Berislaviće, Budačke, Vojkoviće, Gregoriance, Jelačiće, Mogoriće, Križaniće, i još mnoge druge, koje sve ovdje ne možemo spomenuti. Samo do generalije nije se mogao, kako jur na drugom mjestu spomenusmo, toli lahko popeti Hrvat; to mjesto dobio je izmedju Hrvata jedini Vuk Frankopan i on težkom mukom poslije mnogogodišnje osobito odlične službe.

I gradjani karlovački bijahu svi vojnici, tako zvani venturini poput današnjih domobranaca, te su bili držani u vrieme nužde i nevolje latit se oružja. Kako se iz popisa od g. 1657. vidi, bili su u tu četu popisani svi gradjani bez razlike; ponajviše bilo je medju njimi trgovaca i obrtnika, i po obiteljskih imenih sudeć, većina ih je bila krvi hrvatske.

Karlovačka vojska došla je na glas svojim viteškim držanjem u bojevih sa Turci na hrvatskoj krajini. Ako su i bile zidine i bedemi karlovački tvrdom ogradom proti turskoj napasti i oslonom svakomu vojnomu gibanju, a utočištem i zaklonom u slučaju, kad bi Turčin nadmagao, a to su bili tadašnji Karlovčani, kita hrvatskih a po nešto i slovenskih junaka, živim oklopom od hrabrih prsiu i žestokih šaka, koji Turkom trista jada zadavahu na Krajini. Odkako je podignut Karlovac nije bilo na daleko po svoj Krajini boja ili okršaja, gdje ne bi bili karlovački junaci pomagali. Tako vojevahu Karlovčani pod slavnim Andrijom Auerspergom u boju sisačkom (22. lipnja 1593.) i pod Petrinjom; pod generalom Jurjem Lenkovićem pod Petrinjom, Kostajnicom i pače u Dalmaciji, gdje osvojiše grad Klis. U sisačkoj bitci ponesao se uz bana Tomu Erdöda osobito hrabro general Andrija Auersperg sa svojimi Karlovčani na lievom krilu. Najvećma se odlikovaše karlovački puškari, oborivši ubojitu vatru na turske konjanike, kojoj ovi odoljeti ne mogoše. Šest dana poslije bitke (28. lipnja) uljeze Auersperg uz veliko veselje i slavlje u Karlovac, gdjeno je je slušao misu zahvalnicu. Pri ulazu u grad nošahu glavu Hasanovu i Mehmet bega Svorničkoga, i šest turskih stjegova uz gruvanje mužara i veselo klikovanje puka.[18]

Razmjerno malena vojska karlovačka mogla bi bila s obzirom, da je bila prilično dobro ustrojena, a da je proniknula iz srdca naroda, koj je bio gnjevan na Turčina, i gorio osvetiti se mrzkomu svomu zatorniku i tlačitelju, mnogo više učiniti za izbavu nesretnoga našega naroda izpod iga turskoga i osvojiti zemljište stare naše kraljevine, da niesu oni, kojim je bio povjeren udes naroda našega, spletkarili, i neodlučnu politiku tjerali, kao da su bili zavidni našoj sreći, kakavoj našoj jakosti i samostalnosti. Svuda nas raztrgaše samo da ne budemo jaki okriepiti našu staru slobodu i mogući sladku jabuku pobjede mirno uživati.

Sve do dobe generalovanja Vuka Frankopana i grofa Herbersteina bilo je vojevanje na Krajini značaja defenzivna, a poglavita mu svrha bijaše obraniti i čuvati od turskoga četovanja austrijske pokrajine; a Hrvatsku, čini se, da žrtvovaše, da služi samo ratištem.

Kao što je bio zametak Karlovca od velike važnosti i koristi za Hrvatsku pogledom na nevolju od Turaka, postao je on ipak izvorom gorkih jada, koje naši djedi podnesoše. Nigdje niti u Ugarskoj niti u Hrvatskoj nije se prkosilo ugarskim i hrvatskim ustavnim uredbam, koliko u Karlovcu. Mnogim gjeneralom Karlovačkim, da kako rodjenim Niemcem, bio je hrvatski ustav i sve što je nosilo biljeg Hrvatstva, zazorno i pravi trn u peti. Gjeneral grof Rabata hotio je ne samo, da se nijedan Hrvat ne namjesti častnikom na Krajini, već je pače g. 1712. predložio vojnomu vieću, da se zabrani njemačkim častnikom i vojnikom (tu se razumievaju i Slovenci) ženiti se Hrvaticami. Mjesto da, uočiv prave koristi vladara i naroda, sakupiše svoje sile sa pomoćju, koju im mogaše pružiti pučanstvo na Krajini, ako i siromašno i vječnim ratovanjem iznemoglo ali ipak za borbu s muslomanstvom uviek spremno i oduševljeno, i da se kakova odlučna i teža posla late za osjeguranje hrvatske Krajine, najmilija je zabava bila nekojim gjeneralom umješavati se u poslove tadašnje gradjanske Hrvatske, i tamošnji narod na različiti način mučiti i pljačkati. Razuzdana i drzovita karlovačka posada zalazila je kadšto u obližnje dvore, i uzimala po volji hranu i vino, i činila drugačiji zulum. Kapetan Žumberački baron Ernest Rudolf Paradeiser bio je osobito goropadan, taj je opljačkao sve na okolo, čega se je dočepati mogao kao u neprijateljskoj zemlji. I Draganićani vječno se tužahu na konjanike karlovačke, da im popasoše sve livade. Na nasilje karlovačke vojske pravedno se tužahu Hrvati na saboru i pred kraljem, napominjući, da nadilaze isto tursko barbarstvo. Takov nemili postupak ogorči napokon hrvatsko boljarstvo i prinuka ga na očiti odpor, koj se na posljedku izrazi u pobuni

„Die teutsche Mannschaft Musketiere seien den Nahmen nach teutsch, worunter aber ausser wenigen Offiziren meistens Croathen". (Acta Bucarana u zem. arkivu. fasc. 18).

[17] Hurter Band V. pag. 15.

[18] Valvazor Buch IV, pag. 63.

Digitized by Google

bana Petra Zrinskoga i Krištofa Frankopana, kojim dodijaše „karlovački žabari i nimški plundraši.“

Ne mareći na ovom mjestu spominjati svakolika vojevanja i sva junačna djela karlovačke vojske, što je ona počinila na različitih mjestih, navesti ćemo samo one ratne dogodjaje, koji se sbiše u Karlovcu i njegovoj bližnjoj okolici.

Posljednjih godina paševanja Feradova u Bosni bio je zamuknuo valjda uslied dobivenih zapoviedi miroljubiva sultana Murada zveket bojnoga oružja u Hrvatskoj, ali pod njegovim nasljednikom Hasanom zakuha se i opet baš u Hrvatskoj žestoki višegodišnji rat s Osmanlijami, koj uzburka čitavo kršćanstvo.

Hasan otvori vojnu g. 1591. i nastavi ju jednakom smjelosti sliedećih godina. Sam se cesar Rudolfo prepane s Hasanove žestine, naredi po čitavoj Ugarskoj i Hrvatskoj zvoniti tako zvano tursko zvono na ustanak proti Turčinu i pošalje u Hrvatsku vojsku pod čelovodstvom Karla od Burgova, sina nadvojvode Ferdinanda, ali tu vojsku potukoše Turci u bitci pred samim Karlovcem 27. rujna 1592.[19] Turci iznenada banuše i posjekoše do četiri hiljade ljudstva, što se je bilo sakupilo pred zidinami grada iz Kranjske, Štajerske i Koruške; samo nekolicina zakloniše se u tvrdju i spasiše život.

God. 1594. mjeseca lipnja hrupe Turci sa petnaest tisuća vojske pod Karlovac i stanu ga jurišati. Junačtvo karlovačke posade pod zapovjednikom Auerspergom, uz kapetane Sigismunda Posedarskoga i Lamberga, hrvatske poglavice i častnike Matiju Oršića, Gregorianca, Ratkaja, Ivana Vojkovića osujeti svaki napadaj, i napokon otjeraše obkoljenici napastnike od gradskih bedema, sasvim tim, da se bio puščani prah od vlage toli skvario, da je puška nosila jedva na trideset koračaja. Neprijatelj pobježe na Petrovugoru, a vojvode ojačaše posadu gradsku tisućom haramija t. j. hrvatskih narodnih vojnika.[20] Jedan turski čopor pomoli se jogunasto god. 1598. opet pod Karlovcem. Karlovčani ih suzbiju i odtisnu se za njimi u potjeru a na čelu sam tadašnji gjeneral Juraj Lenković, grof Blagajski i više druge odlične gospode. Ali ovi Turci bijahu samo zamamljivci, jer tjerajući ih naši do Zvečaja, namjere se tu na 5000 tisuća turske vojske; ele se tu našim zlo gadjalo, i mnogi izmedju njih poimence Stjepan Blagajski, Gera, Sig. Lamberg izgubiše glave, a mnogi dopadoše u tursko sužanjstvo.[21] G. 1601. dok su Karlovčani po Turskoj robili, dodje turska vojska pred grad, hoteći ga na sav mah zauzeti, ali odoše bez obzira, kad ih naši zaokupiše pod vodjom Ivanom Galenbergom.

Istom kad je sreća poslužila knezu Vuku Frankopanu uzpeti se na generalsku čast, napredovala je kršćanska stvar odlučno na krajini. On se odiči kao što prije njega nijedan krajiški general uznositimi junačkimi djeli, postavši na daleko Turkom strah i trepet. U vojevanju pomagahu mu kao hrabri i vješti vojskovodje njegovi sinovi Juraj i Gašpar, oba podgenerali, pak zet mu Petar Zrinski. Odmah prve godine, kad je Vuk za podgenerala u Karlovac stignuo (g. 1627.), razbije on Turke pod samim gradom. God. 1634. u prosincu, pošto je Vuk već velikim generalom bio, napadne njegov sin Gašpar Izačić i potuče u Zavaljskom polju Derviš Agu Hudugarića, koj tu i pogibe; drugu tursku vojsku, koja se pod vodstvom Duralije na Karlovac spremaše, i već Koranu prešla bila, razbije Gašpar ne daleko Karlovca i uhvati Duraliju živa. G. 1642. osvoji Gašpar grad Perušić i razori ga sve do osnove. Ravnim načinom ovjenča svoje junačko čelo i njegov svak Petar Zrinski, dok je na Krajini bio velikim kapetanom Žumberačkim i Ogulinskim i poslije podgeneralom. Iz osvete za toliki poraz i stradanje od naših zaletivahu se Turci više nego ikad prije u manjih četah kao ljuti zulumčari u kršćanske priedjele, dodijavajući im do zla boga. God. 1641. porobiše Turci Kladušani svu okolicu karlovačku ća do Rečice, i upališe kašnje selo Smoljake na Dobri blizu Karlovca. Da ih sbog toga kazni i dalnji zulum preprieči, pošalje general Vuk kneza Petra Zrinskoga s vojskom na Bihać, ali naši stigoše Turke već na putu kod Rakovačke crkve pod delipašom Badankovićem, glavarom grada Krupe, i tu se zametne žestoki boj, u kojem Badankovića, starinom hrvatskoga plemića, koj se je poturčio, smakne mačem mladi junak Ivan Križanić. Turci ovaj put opet ljuto postradaše; pogibe ih u kreševu više od dvie stotine, a više od 100 zarobljenika dovede slavodobitno Zrinski u Karlovac, gdje ga tast i sav puk radostno dočeka.[22]

G. 1656. bješe se nešto uzrujali Turci sve uzduž po krajini počamši od Požege, Kostajnice, Novoga pa tja do Like i Krbave, i sakupiv se njih nekoliko hiljada pod vodstvom zapovjednika bihaćkoga Mustajbega i Ibrahim bega od Požege, počeše na sve strani krstovu zemju pljačkati i paliti; Mustajbeg doleti sa svojimi čopori pače do napogled Karlovca pod Križanić toranj (sada prosto Turanj) na deračinu, nu u zao čas, jer ga tu na 5. rujna dočeka general Juraj Frankopan sa Karlovčani i drugimi Hrvatjani. U bitci potučeni su Turci odlučno, a Juraj uhvati živa Mustajbega, više begova, i dvadeset i jednoga agu kao što i silu druge turadije.

To je posljednja veća bitka, koja se je blizu Karlovca dogodila; bilo je na Krajini jošte mnogih okršaja, i sretnih i nesretnih vojevanja, kao što je poraz Alipaše Čengića kod Jurjevih stiena u Gackoj (g. 1663). kojim se je opet proslavio Petar Zrinjski, i osvojba Like

[19] Hurter Buch III. pag. 150.
[20] Valvazor. Maretić.
[21] Valvazor, Vitezovićeva kronika.
[22] Rattkaj G.: Memoria regum et banorum. Vitezovićeva kronika.

Digitized by Google

i Krbave Karlovačkom vojskom, ali ob ovih dogodjajih pripoviedat će poviest naše junačke krajine, te ih mi ovdje ne ćemo spominjati.

(Konac sliedi.)

Čermakov ranjeni Crnogorac.

Napisao dr. I. Kršnjavi.

U Zagrebu je izložena a bakropisom pomnožana* najnovija slika Jaroslava Čermaka, koja je u Parizu, Pragu i Beču veliko priznanje stekla. — To će reći, više nego obično priznanje, jer da je Čermak Niemac, a njegova slika crpljena iz njemačkoga života, pretvorilo bi se to nerado priznanje ekstazom a valjda bi i Francezi, koji su nepristraniji, u svih liepih kritikah te slike latili se bili još veće trublje, da su imali proslaviti zemljaka si. — Bilo kako bilo i Niemci i Francezi priznati moradoše, da je Čermakova slika, slika prvoga reda, jedna od najboljih ovoga vieka — sretni mi, da opet možemo reći hvala biskupu uza to, da je slika — naša.

Ne ću zaokupiti u napried ničijega mnienja, svaki našinac imati će prilike bar u liepu bakropisu viditi i naužiti se tog umotvora, stupimo predanj bez obzira na ono, što su ini o toj slici rekli.

Biju se krst častni i polumjesec. Starac junak, vojvoda na čelu svoje čete ranjen je. Dočim mu drugovi bojni nastavljaju žestoko bitku, da si vodju osvete, nosi nekoliko junaka častnog starca vodju u zaklon, da odpočine od umora i težkih rana. Silazeć sa pećina sureću nosioci četu žena i djevojaka, koja podje, da svojoj braći, sinovom i muževom donese praha i olova. Budući uviek smrti i pogibelji oko u oko, i djevojke se pojunače. Nije dakle jauk i lelek izraz ujihove žalosti, već žaloban pogled oka iz dna srdca i nov zavjet braniti otačbinu i osvećivati se Turčinu. Videć ranjenog si vojvodu liepe Crnogorke, s desna i s lieva od njega, klanjajuć se pozdravljaju ga, okom zahvaljujn se starcu, izkazujuć mu ljubav i počitanje izriču mu sućut i žalost. Starac im se okom zahvaljuje. — Ta svi misle jednako, svi žele isto, svaki znade, o čem se radi, svaki svakomu u srdce gleda, — čemu rieči?! — A tko je krasan mladić za starcem? Ranjena mu ruka zavijena, pogled mrk, ne vjerujem, da je više u životu Turčin, koji ga je ranio! —

Gdje se taj čin sbio? Je li je kakova epizoda iz narodne pjesme? pitahu neki kritici te nabacivahu Čermaku, da slika „annekdotu“ dočim bi mogao slikat „historične“ slike.

To je osuda nepravedna i bez temeljitog znanja.

Historička slika nije izključivo ona, koja nam prikazuje kakav sbivši se čin. U historične slike brojimo punim pravom i religiozne slike i allegoriju. Imati ćemo dakle historičnu sliku širom definicijom označiti Slikar, predstavljajuć slikanim prizorom koju plemenitu ideju, načinio je „historičnu“ sliku. — Ne pita se tu, je li se je taj prizor povjestno tako sbio — to su pitanja na koja historični „genre“ odgovarati ima. Historična slika ima zadovoljiti unutarnjimi uvjeti estetičnim zahtjevom harmonije, karakterističnosti, energije i zahtjevom štila i to svakomu od ovih zahtieva istom mjerom, dočim je za historični genre zahtjev karakteristike prvi i najglavniji. — Prispodobimo primjerice Rafaelovu „disputu“ s kojom novijom „historičnom“ slikom, recimo Paul Delaroche-a, pak ćemo imati dovoljan razjašnjaj za izrečenu definiciju.

Ne znam je li je slikar sviestno odabrao baš za biskupa Štrosmajera sadržaj slici, ako nije a to ga je čuvstvo pravo vodilo, jer je Čermakove slike ideja rieč koju je biskup uviek savjestno vršio, a to jest: „Sve za vjeru i domovinu“. Svi ti junaci i junakinje, što čine, što misle, što osjećaju inog već plemenite pomisli vjere i rodoljublja? — Slika indi, koja nam predstavlja prizor, u kom se svakim izrazom, svakom crtom tumače toli uzvišene ideje, što je drugo već „historična“? — Da je uza to izvanrednom vještinom slikana, da je puna slikovnih krasota, što se sjedinbe svjetla, razdjelbe boje i ljepote motiva tiče toliko, da čovjeku srdce igra kad ju gleda, — zar da ju to otisne sa visine historične slike per excellence? — Prošla su vremena gdje su za historičnu sliku smatrali i priznali samo onu, na kojoj bi se bez gaća Trojanci i Grci jakarili, vremena gdje su historičnom slikom priznali samo onu, koja bijaše grdna u bojah i detinjastom nevaljalom tehnikom slikana!

Ti imenice njemački veliki slikari zadovoljili su se nacrtom, pa rekli, da im je samo do duševnog izraza stalo. Dobro. A zar nije bolje kad ima jednog i drugog a uza to i više? Čermakova slika, budi pravo rečeno, bolja je nego i koja Corneliusova u Monakovskoj gliptoteki, jer je bolje slikana a isto tako liepo risana, ako nije još finija. Neka tko kaže ma kog slikara, koji bi onog starca na toli težak način skraćenog bolje ne samo slikati već i crtati umio, nek imenuje čovjeka, koji bi onu staricu s lieva većim sentimentom i boljom tehnikom izradio. Ono djevojče, što upozoruje drugarice, koji se uz stienu veru, neka se obazru, nije li tip, kakovog ga čitava Njemačka škola ljepšeg stvorila nije!? — Čast i poštenje energiji Corneliusovoj, čuvstvenosti Overbekovoj i finoći crtanja Kaulbachova, — luda bi bila bojazan izreći ravno i očito da u Čermaka ima sva tri svojstva sjedinjena. Čermak je rodom Čeh. Učio je slikariju kod Galaita glasovitog belgijskog slikara. — Priviput se je odlikovao, kad je svojimi „Husiti“ pobio tad prvog Njemačkog slikara Lessinga, koji je isti priedmet slikao i uz Čermaka izložio bio. „Es ist nicht zu leugnen“ počimale su tad sve njemačke kritike, pak sbilja

* Vidi o tom naš današnji poziv čitateljem.

Digitized by Google

ne bijaše moguće ni najpristranijemu piscu tajiti, da je Čermak suzbio sjajno svog takmaca. „Obezčašćena crnogorska zaručnica“ bijaše mu druga preliepa slika. Iza nekoliko radnja, od kojih samo „Sastanak crnogorski“ po fotografiji poznajem, izložio je Čermak „Bašibozuke vodeće ulovljene Hercegovke“, koje čitatelji „Vienca“ po drvorezu poznaju iz zadnjega broja. Bijaše to veleliepa slika ali u njoj manje dramatike, nego u inih slikah. — Najnovija naša slika najbolje je djelo Čermakovo, jer se u njoj sjaju sve prednosti Čermakova velikog talenta i znanja.

LISTAK.

Gajeva slika. Današnji broj donosi Gajevu sliku. Već g. 1872. bio je Vienac donio Gajev životopis, a u jednom od budućih brojeva priobćit ćemo karakternu sliku o Gaju od prof. Tadije Smičiklasa.

Čička djevojka. (Sa slikom.) Glasoviti risar češki Zvěřina osobitom je ljubavi boravio u priedjelih hrvatskoga Krasa, te je slike onih priedjela i ljudi priobćivao u svih boljih ilustrovanih časopisih. Mi doniesmo lanjske godine br. 13. sliku pastirice hercegovačke od njegove ruke, a danas donosimo viernu i karakterističnu škicu djevojčice čičke, koja sa natovarenim magarčićem ide u Trst na pijacu. — Na putu izmedju Rieke i Trsta na podnožju Učke gore leže sela: Lipa, Golac, Jelšana, Starada, Brgod, Skalnica, Mune, Žejane i Lanišće. U tih kamenitih priedjelih, stanuje hrvatsko pučanstvo, koga svi okolni stanovnici, a navlastito Tršćani nazivlju „Čiči“. Pusto neplodno zemljište slabo ih hrani, te malne izključivo živu od paljenja ugljevja koga tad na svojih malih magarčićih donose pet sati daleko na trg u Trst. Osim toga prodavaju živad i koze, koju na pola mrtvu i izmučenu dovlače „grdim putem“ preko krši i strmina u Trst. — Često se razilaze po susjednoj Kranjskoj i Hrvatskoj na šumsku radnju te ih svud znadu kao ugljenare. — Oni govore jezikom hrvatskim, nu već podobro natežu na slovensku, a i mnoga im se talijanska u jezik uvukla. S toga im podrugljivo vele, da govore jezikom čičibirskim. — Da ne ima njih, Trst bi mnogo izgubio od svoje zanimivosti i originalnosti. Oni su skroz liepi i čvrsti ljudi, — ali nečisti zanat ugljenarski mnogo im odmaže prirodnoj ljepoti. Oni su vrlo posleni i ustrpljivi, a skromnost postala im je poslovicom.

Nove knjige. Grčko-hrvatski rječnik za škole. U Zagrebu tiskom L. Hartmana 1875. 936 strana u velikoj osmini. Ovo je prvi grčko-hrvatski rječnik. Izradjen je po Schenkelovu leksiku. Izradio ga je pokojni ravnatelj Kostić do rieči „τοιοῦτος“. Popravio i priveo ga do kraja slova „τ“ g. Franjo Maiksner, sveučilišni profesor. Ostala pismena do kraja sastavio je g. Fran Petračić, ravnatelj zagrebačke gimnazije. Knjiga je vrlo liepa i navlastito ju preporučamo g. Cariću nadzorniku dalmatinskih škola, koga duša boli, što ne ima više hrvatskih školskih knjiga. Rodoljubivomu srdcu g. Carića odlanut će nešta, a on će jamačno pohitit, da uvede tu knjigu u dalmatinske škole. Za koji mjesec doživit će i veselje, ugledat veliki latinsko-hrvatski riečnik, što ga sastavlja vješto pero našega vrloga Frana Petračića.

— „Stari pisci hrvatski.“ Izdaje jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga VII. Djela Marina Držića. 31 tabak. U dioničkoj tiskari u Zagrebu.

— „Odmetnik“, povjestna pripoviedka od Ivana Antunovića, kaločkoga kanonika. 293 str. U dioničkoj tiskari u Zagrebu.

— Tjelovježba u pučkoj školi. Naputak za učitelje, kako metodično mogu poučavati u prostih vježbah u. koliko se one u školi izvesti dadu. Izradio Andrija Hajdenak, učitelj glavnih učiona. Ciena 40 novč. U Zagrebu 1875. Tisak Lavoslava Hartmana. 56 strana u osmini. Ovo je prva knjiga te struke na hrvatskom jeziku i zato ju pozdravljamo i preporučamo svim prijateljem tjelovježbe, navlastito „Hrvatskim sokolom“. Drago nam je, da će sada moći prestati njemčukanje po vježbalištu a trud g. pisca nuka nas i našoj vatrogasnoj četi doviknuti: Gdje vam je hrvatska komanda? Zaviriv u knjigu uvjerismo se, da je pisana jezikom čistim i pravilnim, što je tim vrednije hvale, jer ima dosta knjižica u nas, koje se ne mogu tim pohvaliti.

— Djetinji vrtić, zabavne pripoviesti dobroj djeci. Napisao ih i sabrao Ljudevit Tomšić, učitelj glavne učione u Zagrebu. I. svezak. U Zagrebu. Tiskom Lavoslava Hartmana 1875. 128 strana u 12ini. Sa slikom biskupa Strossmajera. U toj knjižici ima 50 sastavaka i to ponajviše pričica, basna, smješica za manju djecu. Misao je posve dobra. Pisac neka gleda navlastito izabrat narodne pripoviedke, koje su prema pravcu samoga djela. Knjiga je vriedna preporuke.

— „Budi pobožan“ molitvenik sa pjesmami za mladež. U Senju 1875. Tiskom A. Luster. Ciena 1 for. a. vr.

— Djela Mat. Ant. Relkovića. II. svezak na sviet izdao Mart. Senekovié, prof. na gimn. vinkovačkom. U Vinkovcih. Brzotiskom nar. tisk. N. Plavšića. 1875. 3 štampana arka. (Sadržaj Esopove basne).

F. Kikerec, učinio je za zastavu dobrovoljačkoga vatrogasnoga družtva u Požegi liepu sliku sv. Florijana.

Obnova crkve sv. Marka u Zagrebu. Po naručbi gradskog zastupstva i vrlog gradskog župnika g. Pogledića dovršio je slavni bečki arhitekt Schmidt osnove, po kojih će se crkva sv. Marka restaurirati i popraviti. Osnove su već stigle u Zagreb i mogu se viditi u gradskoj viećnici. Mi ćemo doskora donieti sliku nove façade uz priedlog Schmidtov, kako i kojim bi se redom imali popravci izvesti. Naš prvostolni kaptol, koji sa popravkom naše katedrale još uviek oklieva, mogao bi takodjer misliti o tom pitanju, jer je on i svojim položajem i svojim preimućstvom prvi zvan bio stavit se na čelo svakomu nastojanju na polju crkvene umjetnosti. Nadajmo se, da će se i tu doskora započeti ozbiljno pomišljati na restauraciju.

Novinarska reklama i oglasi u Americi. Novinarstvo razgranjuje se svakim danom sve više i više, pače više nego geometričnom progressijom. Svaka struka, svako znanje, svaki obćeniti hir ima svoje novine, pače i skupljači poštarskih biljega imaju svoj organ. Kolike razlike medju starimi rimskimi zapisci i današnjom žurnalistikom? Novine, prije samo dnevna zabava radoznalih ljudih, dan danas su moć, koja drma svietom — i evangjelje uma, slobode napredka i crna knjiga varke, himbe, nasilja. Nu sve novinstvo starog svieta spada na ništa, kad se osvrneš na žurnalistiku novoga svieta. G. 1873. izložio je neki Amerikanac na bečkoj izložbi od svakih novina, izlazećih u Uniji po je-

Digitized by Google

dan list, pa su izažle ciele knjižurine. Kako i ne bi? U sjevero-amerikanskih državah izlazi 8.000 novina u svih mogućih formatih, u svih jezicih, pače dialektom Indijanaca i staro-keltičkim jezikom. A odakle amerikanskoj štampi tolika sila? Od reklame, od oglasa. U sjevernoj republici troši se 40,500.000 franaka na godinu za oglase. Jedini list „Državne novine“ dobivaju na godinu 9 milijuna franaka, a „New York Times“ 7 milijuna fr. Pojedini tvorničari troše na godinu ogromne svote za oglasarinu n. pr. kuća Stewads 2,000.000 fr. Bebitova tvornica svile 1,115.000 fr., a Barnum najveća varalica svoga vieka preko 2 milijuna. Novine imaju po cieloj zemlji svoje oglasne pisarne. M. Rovell izdao je lani u New Yorku u jednoj knjizi popis svih amerikanskih novina. Ta debela knjižurina u velikoj osmini dielila se badava, jer bijaše tek reklama za oglasnu pisarnu Rovellovu. Ima dakako raznih novina, nu sve se silno razlikuju od evropejskih. Vidio sam n. pr. amerikanski list. Na čelu mu stajaše oglas, da će „večeras biti muzika u toj i u toj pivari, gdje će se točit dobro pivo i prodavati izvrstni žganci.“ Zatim sliedio ulomak prievoda Dumasova „Monte Krista“, zatim popis svih evropskih državnih dugova, izvješće o krvavoj izbornoj gunguli, slavospjev nekomu postolaru radi izvrstne robe, kanibalska polemika proti predsjedniku republike i ciena žita, a sve to na prvoj strani lista.

Ima novina, koje primaju predplatinu in natura n. pr. hvat drva, šest para cipela ili teleću pečenku. Ima ljudi, koji rediguju ateističan list, a uz to prodavaju šibice po ulici, ima urednika, koji vode polemiku revolverom i bokserom. Amerikanci sastavljaju oglase na vrlo dosjetliv način. Netko smisli na pr. vrlo kukavan liek za zube, nazva ga Sozodont (rieč, kako mi velimo, morska). Ta neobična rieč bude ogromnimi izkrivljenimi pismeni štampana kao oglas u novinah, prilieplјena po željeznicah, parobrodih, podrtinah, uglovih, šumah, plotovih i Kolumbo „Sozodonta“ posta za nekoliko godina bogatim čovjekom. I logični savez tih oglasa jest kadikad neobičan. Na početku nekog oglasa veli se „da se je professor Tyudoll proslavio svojom saborskom adresom“ a završetak toga prevažnoga uvoda glasi: da je Ezaja Brown u Washington-Streetu preuzeo od doktora Agamennona Shmidta skladište masti za kurja oka, koja je toli vrstna, da je s nje nosorogu u menažeriji na jedanput svih žuljeva ne stalo.“ Tako nalazimo u nekom oglasu. „Da je biser carice ruske toli sjajan, koliko mastilo za čižme nekog trgovca“. I nove knjige oglašuju se čudnim načinom. Na prvoj strani lista tiska se n. pr. početak nova romana, pa kad dodješ do najpikantnijeg mjesta, prestaje pripoviedka, a oglas ti veli da si možeš cieli roman kod ovog ili onog knjižara vrlo jeftino kupit. Oglašivat po novinah svoju robu, postalo je absolutno potrebom. Po svem svietu poznate tvornice imadu svaki dan svoj oglas u većih listovih. Uz to tjeraju novine reklamu na osobit način. Glavni takmaci u tom su „New York Herald“ i „New York Tribune“. „Herald“ donio je opis pobjede Engleza kod Magdale u Abisiniji prije, nego li je englezka vlada o tom dobila glas, „Tribuna“ doniela je (za cienu od 3.000 dollara zlata) potanki brzojavni opis bitke kod Gravellota, dočim su u Berlinu o tom imali viest od nekolíko redaka. Nu što učini pobiedjeni Herald? Posla svoga suradnika Stanleya u Afriku, da potraži kod izvora Nila izgubljenog učenjaka Livingstona. I Stanley ga nadje. Kolika pobjeda!

Ali uz to hara štampa u Americi nemilice i upropašćuje na tisuće ljudi. Ima tu u novinstvu, navlastito u oglasih ciela vojska razbojnika i kradikesa, i jao si ga slaboumniku, koji udje u njihove zamke! Tu se oglašuju lutrije, kod kojih se nikad ništ ne vuče, dionice na željeznice, koje se ne će nikada graditi, „krasne“ zemlje na prodaju, gdje ne ima nego goli krš, posrednice za ženitbu, koje deset puti umiju izmamiti taksu, dionice na tvornice, banke, agenture za službe, kolonizaciju, kojih svih u obće na svietu ne ima. Svaki takov oglas je zasjeda, za kojim vreba varalica, da ti iztrgne kesu, osobito, ako si Evropejac, koji bi rad postati amerikanskim milijunašem.

Našim čitateljem!

Već koncem prošle godine pomišljasmo na to, kako bi moguće bilo, da svojim cjelogodišnjim predplatnikom dademo na koncu godine dostojan dar. Mi to i obećasmo.

Čim doznadosmo, da je svršena i da je na putu u Zagreb Čermakova slika **ranjenog Crnogorca,** odlučismo se odmah obratiti na nakladnika umjetnina Goulipa u Parizu, ne bi li nam on od prekrasnog bakropisa ove slike odstupio neki broj exemplara. Posredovanjem samog umjetnika i „češke umělecke besede“ u Pragu podje nam za rukom dobiti 300 komada pomenutog veleliepog bakropisa uz razmjerno neznatnu cienu od dva forinta, dočim ista slika u trgovini stoji 25 franaka, što iznosi u našem novcu od prilike 10 forinti.

Mi dakle ovim pozivamo svekolike naše predplatnike, koji bi sliku želili uz malenu cienu od 2 forinta imati, da nam se najkašnje do 20. kolovoza prijave, i dotičnu svotu na naše odpravničtvo pošalju. Prije svega imadu prvenstvo godišnjaci t. j. oni, koji su za cielu godinu unapried predplatili; jer jedino njima obećasmo premiju. Ostali predplatnici (polu- i četvrtgodišnji) dobit će sliku samo onda, ako od godišnjaka štogod preostane i to onim redom, kojim se prijave.

Mislimo da ćemo svojim predplatnikom ugoditi ovakovim darom, kojim se svaki gospodski dvor uresiti može. Bakropis može se viditi u odpravničtvu našeg lista.

Tko dakle kani sliku imati, neka se čim prije prijavi i pošalje odpravničtvu svotu od 2 for. pak će sliku do konca rujna dobiti.

Uredničtvo „Vienca“.

Zabava: Zorana — Crne niti — Horacijeva poputnica — Doprište poplave. — **Pouka:** Karlovac — Čermakov ranjeni Crnogorac **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 24. srpnja 1875.

Br. 30. | Izlazi svake subote na dva arka — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Zorana.

Spjevao Antun Kovačić.

(Konac.)

II.

Panon'jo zemljo ravna i bujna!
Što li mi danas zastenja muklo,
Zastenja muklo, smrče se nujna,
Srdašce kanda s boli ti puklo!

Vrisak konjica hitrih i ljutih,
Strašila ljudskih kikot i graja,
Bič li ti božji obzorje muti?
Nad tobom eter Fojbosov smaja?

Sunce s visine žagri i prži.
Vjetrovi uje, prašinu nose;
Konjanik hunski vraga je brži,
Burom se dižu Hunkinje bose.

Taborom stoji divljačka vreva,
Svjetina grne, nemani grde;
Nekomu ždrielo strahotno zieva,
Nekom se ježe grive ko srde!

Atila bič i strašilo svieta
S pohlepe burne sieva i mrca;
Nečisti tajni demon ga slieta —
Užiže baklju na dnu mu srdca!

Tielom mu mutni valjaju vali
Tigarske krvi bukćući teku;
Hijensko oko munjami pali —
Reko bi, liet će ustavit vieku!

Trista zvjezdara popada nice,
Trista konjika čupa si vlasi,
Trista ih nožem nagrdi lice —
Dokle se „božji bič“ ne ogl\si:

„Treba da pseta padate nizka,
Treba da brizne krvca pod nožim —
Dodje sa sjajnieh zviezda huriska —
Pred vama grlit s bičem se božim!

Mudri zvjezdari i čarobnici,
Znate nebesâ svakoju tajnu:
Kažite silni obseg mi dici —
Doznali svieti snagu mi bajnu!

Gledajte sunce koli je drzko,
Silniji mojih traci mu plamni!
Do njeg da mogu, svega bi smrsko —
S toga nek danas žarko potamni!

Vojvode, starci, što vas je zdravih,
Lubanje mrtvih naspite vinom!
Svaki se opij, svud nek se slavi
Svatba mi dična drage milinom!

Danas vesel'te s', nizki vi skoti,
Neka se pjeva, neka se ori:
Da se od straha zemlja ta poti,
Svietom da strepe vladarski dvori!

Sutra će dahnut posljednjim dahom;
— Eto me na smak cieloga svieta!
Sve da se stvori pepelom, prahom —
Nije l' to „biču božjemu“ méta?

Džinova poput kriknuše Huni;
Atila strašan sličan je mraku,
Zorana uza nj žalobnoj luni —
Tiho joj svjetlo drkće po zraku.

Digitized by Google

Ognje si strašne lože zvjezdari,
A čarobnici mumljaju, hriplju,
Plamen uzbukti, nebo se žari,
Dim se uzvitla, iskre se siplju.

Tvorivom tajnim posiplju plamen:
Skrkne se mrak a širi se zapah;
Suncu potamni posljednji pramen —
Mala ko piknja u tmini tapa. —

Vikom divljaka ori se polje:
„Sunce pred „bičem božjim“ se krije!“
Atila jaše pakostne volje,
Nebu i zemlji ruga se, smije...

„Nosite mesa, nosite vina,
Nosite čijem kralj vam se kiti:
Nosite četir glave iz tminâ
Iz njih će danas Atila piti!

Rajskoj huriski deder tumači:
Četiri glave u nas da ima,
Četiri brata, grozni im mači!
Radje ih gledam od slave Rima!

Rimskomu carstvu bili orjaši,
Ali su hrabri više još mnili:
Atila da ih junak se plaši,
Doć da će glave njegovoj sili!

Zvjerski bijaše pokolj u boju,
Pô su mi vojske pobili oni;
Odviš se uzdav hrabrost u svoju —
Kliknuše: „Gdje je? U nj se zagoni!“

Bič ali božji švignuo ljuto,
Četiri glave srubi orjašem —
Od njiju jedne kupe — vam nuto,
Kupa nam dika stolu je našem!

Bili junaci, odsele ne će,
Glave im čaša moga su stola:
Često ju Huni izpiše veće,
Neka i danas okolo kola!“

Zorana svetim buknula gnjevom,
Brzo ju druga misao stiša:
Danas ćeš bit junakinjom dievom —
Narodom u spas, svrha je viša!

Podiže sjajne k Atili oči,
I po tumaču smjerno ga prosi:
Ona da vince sladko mu toči,
Sladjano vince sladkomu gosi.

Danas da bude robkinja njemu —
Pred kim se neba drmaju poli,
Koji gospodar svietu je svemu —
Služit mu danas — Zorana moli.

Atila s čuda usnice krivi,
Smiešno i divlje na nju se ceri:
„Očma odoljet tko će ti živi?
Toči nam — toči, bogovska kćeri!“

„Više te molim“ — zažagri dieva —
„Iz kupe da se napiješ moje;
Gledji ju zlatnu, koli se sieva —
Šalju ju bozi ù ruke tvoje!“

Graknuše Huni, gavrani vrani.
Dieva im vino vesela toči;
Nišu se divlji, grozni i pjani,
Težka im glava, krvave oči...

Vesela ona dvori ih vinom,
Često se uzpnu labudje grudi —
Uzdah se vine grudî dubinom;
Lice joj bljedne, opet joj rudi...

U kupe siplje sladjana žara,
Otrova, meda kaplje se pjene;
Atila srče božjega dara,
Lubanje čaše, Huni hijene!

Drelje se poput gladjanih zvieri,
Krvca im mutnim valovljem buči:
„Divna si, divna nebeska — kćeri,
Nebo te tako služiti uči!“

Grakću i kriešte nemani Huni.
Zorana oganj prestala točit.
Pijani vina, otrova puni —
Svi se počeše liegat i kočit...

Negda zemljotres, eto ga lutke;
Atila sav se zapjeni rutav.
Razkreči uda, spusti se šutke —
Otegne papke, bljedjan i žutav...

Panon'jom vranac konjic poleti,
Iz ralja curi krvava pjena...
„Ne bojte ih se puci i svieti —
— Uništi Hune hrvatska — žena!“

Božjom joj oko iskricom bije,
Srdce ko listak jasikov titra,
Dušom do Tatra krasnom se vije,
Devet preleće gora će hitra!

Digitized by Google

Dahne Evropa. Narodi njeni
Smrviše Huna ostatke slabe.
Djevojci spomen mrkne u sjeni, —
Svojom Germani krste ju, grabe!

* * *

Dugih nam trista projuri goda.
Panon'ja krasna pukla do mora —
U njoj vam liepa, junačkog roda —
Zvana Evropom s tatranskih gora.

S Avara kada uzdrhta ljutih,
Ljućih od hunske divljačke mase:
Petero braće na jug se puti:
— Oni Evropu — divovi — spase:..

— Zato l' im mati suznoga oka
Danas Evropu žalostna gleda?
Vremena duga za duga toka —
Nikad joj pravo njeno se ne da!? —

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

IV.

List.

U brdovitom priedjelu Hrvatske viju se dva niza brdina od zapada prema iztoku uzporedo, dok se ne izgube u cvjetnoj ravnici; imedju brdina teče bistar potočić, izviruć na zapadnoj strani. Mjestimice suzile ga kamenite brdine u toliko, da se bukom diže u vis, kao da hoće šumom svojih valova krutim silnikom naviestiti rat, nu kao što silnici odporom svojih robova bivaju još krući, spuštaju brda kadikad na ruglo potočiću sa svojih grbina suvišno kamenje i strovaljuju ga uz gromovit smieh u samu njegovu do dna čistu strugu, od česa potočić sdvojno zamrmori, da je nadaleko i široko čuti. Grlice i golubovi, koji se njegovom rosom napajaju i njegovim valom umivaju siva krila, tješe ga i taže sa tankih grančica borova grmlja umiljatim gugutanjem, al ne sluša toga potočić — polu zastidjen polu biesan baca se preko crna gdje gdje na vrhu mahom obrasla kamenja dalje, dok se ne smiri medju uljudnijimi humci. Gdje se brdine najvećma razišle, — a tu se potočić već ublažio, razilazeć se na dva na tri hvata široko, — biele se na dvama nasuprot si stojećima humcima dva vlastelinska dvorca.

Sjeverni dvorac stoji znatno više od južnoga, te je veći i drevniji, sa njegovih dvanaest prozora gornjega kata moći je razgledati preko crvena krova južnoga dvorca ravnicu, koja se iza njega stere i na njoj selo crkvu i nedavno obieljeni toranj.

Po uzkoj stazi tamne hrastove šume, porasle iza sjeverna dvorca, šeće se mladić od kakovih devetnaest godina, držeći u ruci knjigu. On je visok, vrlo vitak i slabašan, oblo mu je lice prijazno, bliedo, te odaje da je nedavno bolovao, a oči su mu tamne i zalite nekom turobnošću. Odjeven je u tanko, smedje, vrlo prostrano odielo, po čem još suši izilazi.

Sunce začelo se već klanjati k zapadu i gdjekoji njegov tračak probije kroz hrastovo lišće i zažari lice blieda mladića. Pošetao se nekoliko puta stazom, sjedne na jedan prevaljeni panj i poprati okom sunce do njegova podpuna zalazka. Čim se je zamračivati stalo i zrak postajao hladnijim, ustane mladić i podje prema dvorcu. Na vrata ograde, koja dieli šumu od dvorca udje on u dvorište, nu zagledav tamo tudju kočiju, stane neodlučan, bi li napried pošao ili se povratio.

Iz dvorca izadje u pratnji pristara al čvrsta čovjeka bogato odjevena gospodja od kakovih trideset i pet godina, nu ipak mladolika, i skoči nekom vještinom u kočiju, porukovav se i oprostiv se zvonkim glasom od svoga pratioca.

Kučiš pucne bičem, iza nekoliko časova zaštropoće kočija na mostu potočića, uzvijajuć se od tuda prema južnomu dvorcu.

— Što je bila Koviljevićka kod tebe? obrati se sada mladić k čovjeku, koj je gospodju izpratio i sada okom sljedovao njezinu kočiju.

— Ništa osobita, sinko, odvrati ovaj, došla mi se tužit, da su moji volovi ušli u njezin vinograd i počinili mnogo kvara.

— Gle, gle, začudi se mladić, — a nije prije nikada bila kod tebe?

— Nikada.

— Jesi li ju štogodj bliže upitao za njezine okolnosti?

— Nu dakako da jesam, kimne stariji glavom, ali — ali ne će ništa da pravo kaže. Čim sam dirnuo u to, odmah joj se smrče čelo i stane me opetovano molit, neka ukorim pastire. Kazala mi doduše, da je iz Slavonije, da joj je muž za rana umro i da je s toga ovamo pribjegla, jer su ondje vrlo surovi ljudi. Više niesam izpipao.

— Vele ljudi, primjeti mladić, da je u Slavoniji živjela s nekim Niemcem, koj da joj nije bio mužem i da su toga ubili.

— Bog bi ju znao, trgne stariji ramenom i oči mu se zakriese, jer je upravo smotrio otajstvenu gospodju, kako ulazi u svoj dvorac. — Nije ružna, izmrmlja on ostaviv mladića i krene prema stajam niže dvorca.

*

Digitized by Google

Mladić udje u dvor, popne se polagano stubami u gornji kat i zakrene na desno u sobu. Soba, u koju udje, vrlo je malena, jedna postelja, jedan stolić do nje, dva slamnata stolca, stakleni ormar natrpan starimi, razderanimi knjigami, jedno zrcalo zlatna, ali vrlo oštećena okvira — to joj je posoblje, i da nije dobrahno sačuvanih tapeta na stienah, činila bi se sobica priprostom.

Mladić baci knjigu na stolić, uzdahne dva puta težko i podje k prozoru, razgrne biele zavjese, i nasloni se na nj. Uzdahnuv opet zaustavi pogled na predzadnjem prozoru lievoga krila južnoga dvorca, iz kojega je probijalo svjetlo u sumrak.

Najednom stane netko u svjetlu do prozora i mladić zadrhće i podigne više glavu, kadno u taj tren nestane svjetla u sobi te i lik stojeći do prozora zamrkne.

I opet uzdahne mladić, kao da ga nešta silno uzrujava. Još dugo poslije ostade on na prozoru; zviezdu za zviezdom pozdravi vlažnim, prijatnim okom, dok se cielo nebo ne zašareni od svietlih iskara. Kad se je već unoćalo, ostavi mladić prozor, i baci se na obližnji stolac, zakloniv lice rukama. Grudi mu se težko nadimale od nutarnje tjeskobe, ruke zadrhtavale na licu, a njegovom dušom titrao mlad, krasan djevičanski lik...

Dr. Vladoj Čačković.

Tri dana pred tiem pošeta se mladić ranim jutrom prema potoku. Svidje mu se prieći preko mosta i zavrludat šikarjem uzduž obale. Stane na nekoj čistini, da gleda, kako se ribice griju na suncu, a kad se je toga nagledao, podje dalje. Najednom začuje tik obale čvrčanje mladih ptica. Polagano i oprezno odšulja se onamo, od kuda je čuo čvrčanje, tuj se začudi opaziv kroz grmlje mladu djevojku naslonjenu na stablo stare vrbe. Od čuda se snebiva i razmatra djevojku. Moglo joj je biti četrnaest godina. Mlado, strojno tielo, bilo joj u najbujnijem razvoju. Lice oblo i bielo, niže očiju nježno zarumenjelo, oči svietle, sive, modre li, vlasi plave a ustne sitne, razilazeć se blaženim smieškom nevine mladosti. Djevojka podigla malko glavu i motrila gniezdo na obližnjem grmu, a u gniezdu šest sivih ptičica. U to doleti stara ptica, i male podignu kriku, otvarajuć što šire žute kljunove, nahraniv jedno, odleti opet stara. Djevojka pogledje na tle i podigne ručicom nekakva crva; badajuć obzirno po travi približi se ona gniezdu i pokuša pružiti crva pticam, ali ne dosegne gniezda. To budne preobilan razlog mladiću, da pozdravi djevojku i da joj ponudi pomoć. — Ah! cikne ona tanko, spaziv mladoga stranca i zastidjev se htjedne pobjeći:

— Ne bojte se ništa, gospodjice, ptičice biti će vam zahvalne, suzdrzi ju mladić, i dohvativ granu, na kojoj je bilo gniezdo, sagne ju toli nizko, da ga je mogla djevojka doseć.

Čas stane ona neodlučna i plaha, nu uvidiv, da je stranac veoma prijazan čovjek, koga se ne treba bojati, pruži ona crva jednoj ptičici. Ova otvori širom kljun i proguta ga požudno. Tiha radost proleti na to preko lica djevojkina nu za čas kao da ju opet obuze strah, zahvali se tiho šaptnuv: hvala, i odbrza u najgušće grmlje.

Mladić ostade poražen. Drugi dan probavi on cielo predpodne blizu gniezda, ali se djevojka više ne pojavi. To je bunilo njegove grudi, ta djevojka titrala se sada njegovom dušom, zamirućom od sladkih, nejasnih želja...

Čim su kola stala, skoči Koviljevićka na tle ne pričekav kočiša, da joj pomogne saći. U to dohramlje sa svjetiljkom u ruci stara, mrzka baba i pripovjedi, da je prispio list.

— List? začudi se gospodja.

— Jest, milostiva, list, sav zamrljan i krupno zapečaćen.

Gospodja pohiti žurnimi nožicami uza stube sagom zastrte u sobu. — Gdje je list? zapita ona još na pragu sobe.

— Evo ga na stolu, odgovore u isti mah dva ženska grla.

Soba, u koju udje gospodja, prostrana je, napunjena finim posobjem; do okna stoji glasovir, na stienah vise sjajna ogledala i slike, u sred sobe je okrugao crvenim sagom zastrt stol, nad kojim visi staklen luster, okolo stola namješteni bogato izrezani stolci, na kojih sjede

Digitized by Google

sada dvie djevojke jedna do druge, obje kćeri gospodja Koviljevićke, starijoj biti će devetnaest godina, njeno je lice dugoljasto, oštro, bliedo, oči su joj crne, žestoke, uploške nalikuje licem i strukom majci, pred njom je raztvoren roman Montepinov, koga je, dok ne dodje majka, strastveno čitala. Mladju smo plavojku već opisali. Ona je zamišljena plela čarapu.

Kako je svjetiljka stojeća na sred stola obasjavala lica obijuh djevojaka, činila se starija mnogo čarobitijom, žestina duše, reć bi, bacala je neodoljive striele iz njezinih očiju.

Gospodja sbaci sa sebe šešir i mantillu, te spustiv se nasuprot djevojkam na fotelj, razkide drhćućima rukama zavitak lista. Eto, što je bilo u njem napisano velikimi razkidanimi slovi:

Földvar 7. svibnja 1864.

Čujem, da ste si kupili imanje, i da ste sada bogata vlastelinka — preporučujem vam, da se oženite za kakvoga baruna, to bi još ljepše bilo. Vašega nekadanjega prijatelja, čini se, želite sasma zaboraviti — neka, neka! — samo mu pošljite novca, ali više, nego ste mu zadnjiputa poslali, barem dviesta, trista for. Žene i karte troše mnogo, da sam bio solidniji mogao sam i ja kupiti imanje — onako gdje blizu vas, pak bi se onda svaki večer gledali iz tamne daljine na durbin, nu moje bi imanje svakako bilo manje. Još jedanput: novca, bez novca ne da se disati, jer znate inače, gospodjo vlastelinko, — — ovdje su nedavno vješali neku ženskinju, da vam istinu kažem, vrlo vam je nalikovala — novca! premilostiva! Ne zaboravite nikad, da nas crne niti zajedno vežu. — —

Vaš nekadanji ljubimac

Gjorgje Majdanović.

Dočitav list, strese se gospodja grozničavo, lice joj probliedi kao mramor, mišice oko ustiju drktnu, oči izskoče — vode, šaptne ona tiho. Djevojke skoče uplašene sa stolca, Irma starija, opipa majci čelo, a Olga mladja pohiti po vodu.

K r f.

— Što ti je, majko? upita, jedva dišuć Irma, al ne dobi odgovora, gospodja pade glavom na stol. — Hitro vode, majka će nam umrieti, vikne sada Irma. Poput lastavice doleti Olga s peharom u ruci i poškropi majku. Minu dva tri časa i gospodja se digne kao iz težka sna. — Ništa, djeco, šaptne ona, te pograbivši sgrčenom rukom list podje, pridržavajuć se jedva na nogama, u svoju spavaću sobu.

Djevojke htjedoše ju sliedit, ali im ona mahne, neka ostanu. Došav do postelje, oslabi gospodja toli, da

Digitized by Google

se je kao mrtva pred njom srušila, tek poslije četvrt sata, osviesti se opet, i prvo, što je učinila, spali list na žigici. Zadnje iskre, što su iz pepela svjetlomrcale, pogazi nogom, pa koli je dražestna bila ta noga!

V.

Poviest Maglajâ.

Sjevernim dvorcem gospodarili su od vajkada plemići Maglaji, svi po redu hrvatske dobričine. Jedan je namirao drugomu posjed, dok ne dopade u ruke Ivanu Maglaju, kojega su čitatelji prepoznali otcem bliedoga mladića.

Ivan Maglaj rodio se 1818. godine od roditelja, koji su bili dobroćudni, kao svi njihovi predji, nu nešto ih smamilo, da mladoga Ivana odgoje nečemu boljemu. Pošalju ga za rana u zavode, gdje se protura mukom kroz nekoliko škola, roditelji troše sve više, a on sve manje uči, dok se sam ne izjavi, da ne će dalje učiti, da šta će njemu slovnice i katekizmi, kad ima doma svježa zraka, hitre konje, tusta pečenja. Dakako da su roditelji sdvajali, Ivan bijaše jedinac, bolježliva mu sestra umrie u petnaestoj godini, uprav onda, kad se imala vjenčati s nekim siromašnim aristokratom, ali ne preostade drugo, nego poslati kola i dovesti prokšena sinčića kući. Otac Ivanov bude ipak toli pametan, da ga malko uputi u gospodarstvo, čemu je on mnogo volje pokazivao. Dvie, tri godine probavi Ivan medju seljaci, kad dopane slučajem u odličnu družtvo i namjeri se na neku čarobitu kontesu. Ivan plane namah i zaljubi se u nju do smrti. Čim dodje kući, povjeri tajnu majci, a ova naslućujući, da imade ipak nešta finijeg u njezinu sinku, pripravi čitave mreže, kojimi bi se krasna kontesa Ivanu pripela. Dugo se to motalo, ali uzalud, kontesa ljubila nekog vojničkog častnika i nazivala Ivana po francezki: ce bâ ton, ce garot! Svršetak tomu bio, da se je Ivan imao odreći ljubavi i zatražit drugu djevojku, na što on kao lud stane na konju letit preko gora i dolina. Napokon utihne bol. Ivan dobije opet tek, obljubi dapače vino, prolazeć selom stane zadirkivati u djevojke, jednom rieči kontese nestade sretno iz njegove glave.

Prodje opet nekoliko godina i mati umre. Tim nestade gospodarice u kući, i otac prisili sina, da traži djevojku. Ivan slegne ramenima, dade zapreći ogromnu kočiju i odveze se nekom staroni vlastelinu iza sedmoga brda. Vlastelin imao kćerku, malu oblu djevojčicu, rumenu, kao što su kraljevčice jabuke, koja je cieli dan kikotala, jesi li joj kazao, da se grmljavina približava.

Starac primi uljudno mladića, dade mu sobu, podvori ga starim vinom i mladim pečenjem, pokaže mu cielo gospodarstvo, dà i iste srebrne uzde dade sa tavana donieti, neka vidi mladi Maglaj', komu je došao.

Ivan probavi dva dana tamo, treći, kad je Pavla otišla po nešto u kuhinju, umoli on starca, bi li mu htio dati kćer za ženu Starac se zabezekne, ali kad Ivan isto opetuje, pruži mu snažnu desnicu i proplače od radosti. Pol godine iza toga obaviše svatbu, godinu dana iza toga ubije se Ivanov otac, skočiv sa kola, kad su se konji poplašili.

Sad se Ivan ozbiljno lati gospodarstva i podâ po ćudi svojih predja. Kadikad doduše znalo se pojavljivati što osobita, Ivan spremi najfinije odielo, turi u žep, što je god bilo kod kuće novca, te zaputi u Beč ili Peštu, odkuda se poderan, suh, bez pare novca povrati za koj mjesec dana.

Njegova žena ne usudi se pitati ga, gdje je bio, što je radio, već bi svaki puta, kad bi ju kakov strah spopao, dala u kućnoj kapelici odslužiti misu na blagoslov obitelji. Ivan se dakako tomu naruga, ali što ćeš, ženu i molitvenik stvorio je Bog u isti čas.

Ivan rodi sa ženom dva dječaka i dvie djevojke, djevojke umru namah nekoliko mjesecih iza poroda, i tradicija je kazala, da se u obitelji Maglaja ne drže djevojke To bude nova briga za Ivana. Kako je dosad skoro cieli dan sprovodio na polju ili u šumi, dolažaše sada često medju dječake, da se zabavlja njihovim obiestnim smiehom. Često puta zavali se na kanape, te baci dječarcem slastice, neka se za nje potuku, naravski da je stariji uviek održao pobjedu, i za to ga većma obljubi, pa je i ovaj više nalikovao njemu, dočim se je mladji uvrgao u majku.

Što je više Ivan kod kuće bavio, sve to više dosadjivala mu žena — ona postade poslije prvoga poroda od bujne djevojčice cendrava žena, koja se je od svake mušice plašila — kad bi ona onako tiho, skloniv glavu, jecajuć od glavobolje prohodila sobama, znao se on naljutiti i poslati ju medju opatice. — Šta cviliš, šta cvi—liš? kao da pijavice nosiš za ušesi, znao se on izderati na nju. Nu žena mu se ne obazre na to, već tiem tiša postajala, ljubila neizmjerno djecu, kad je s njom bila na samu, i ne obćila s nikim izim župnika, komu se je izpovjedila, s njim bi vazda govorila o svetoj Katarini — i izim neke stare babe, nadzornice kuhinjske regimente, kojoj bi se uviek tužila, da ju glava boli.

Kad sinčići ponarastoše, posla ih otac u škole, stariji Ljudevit zdrav, crnomanjast dječak, neobično obiestan i surov, zasvjedoči veliki dar, dočim je mladji, krotkiji Marko učio težko, nu marljivo.

Kad je Ljudevitu bilo sedamnaest godina, umre mu majka jedne noći od silne glavobolje. Djeca prispješe na odar majke. Marko se hćede raztopiti od boli dočim je Ljudevit niemo buljio na ukočenu, sgrčenu ženicu.

Tri dana, dok mu je žena ležala na odru, opijao se Ivan Maglaj do ludila, a dan kad su ju pokopali — do nesviesti. Sve to vrieme udarao se po glavi i nazivao se: maršetom. Kad se iztriezni, proplaka, i obeća pred

Digitized by Google

služinčadi i djecom: moram joj stavit liepi spomenik, zaslužila je, dobra duša; i zbilja naruči iz Beča krasan mramorni spomenik, u koj su bile uklesane krieposti ženske.

Za malo razvedri se Ivan opet, lati se gospodarstva, naruči makine, budne popustljiviji prema služinčadi tako, da su govorili ljudi, kakova je bila pokojna za životaa, takav je on sada. Dječaci medjutim napredovali sve većma, Ljudevit pošao u Bonu učit filosofiju, dočim se je mladji marljivošću proturivao kroz gimnaziju.

Marko razvijao se liepo dušom i tielom, od njega postade mio, čedan, dobroćudan i često veseo mladić, sve svojstva njegove pokojne majke, dok se nije udala. Otac ga dade na obskrbu jednoj bogoljubnoj obitelji, gdje je ta svojstva neoskvrnuta sačuvao. Osim toga bila je u njega velika želja za čitanjem. Iz početka čitao je pjesme i pripoviedke, poslije se dade na poviest, prirodoslovje, filozofiju, te ubere od svake te nauke nešto, što mu je duh okrilatilo, usmjelilo i ojačalo.

Pošto svrši gimnaziju, pošalje ga otac u Beč, da uči pravo. Dvie godine sprovede ovdje čedno kao dosle, i sve zamame velikogradskoga života razbiše se o njegovoj postojanosti. Njegovi drugovi nazivali ga djevojčicom, pa je i bilo nešto djevojačkoga u njega. Njegovo gladko lice, koje su riedke jedva vidljive pahulje obasule, krotak, povjerljiv te iskren pogled, veseo smieh činjahu ga vrlo različna od njegovih bujnu mladost uživajućih drugova. Isto odielo bilo je u njega priprosto i jednostavno skrojeno, nu uza sve to pokazivala se na njem neka energija u odlučnom trenutku, sila značaja, pojimanje u istinu fina i liepa. U djevojačkom družtvu vladao se čedno, i mladje djevojčice zaljubljivalo se unj jedna za drugom.

U trećem tečaju prava oboli na jedanputa začetkom proljeća na prsima. Upita liečnike za savjet, a ovi mu preporuče ladanjski zrak. Takova vidimo ga sada kod kuće.

(Dalje sliedi.)

„Zagrebu“.

Spjevao A. Šenoa.

Uglasbio

Josip Vallinger.

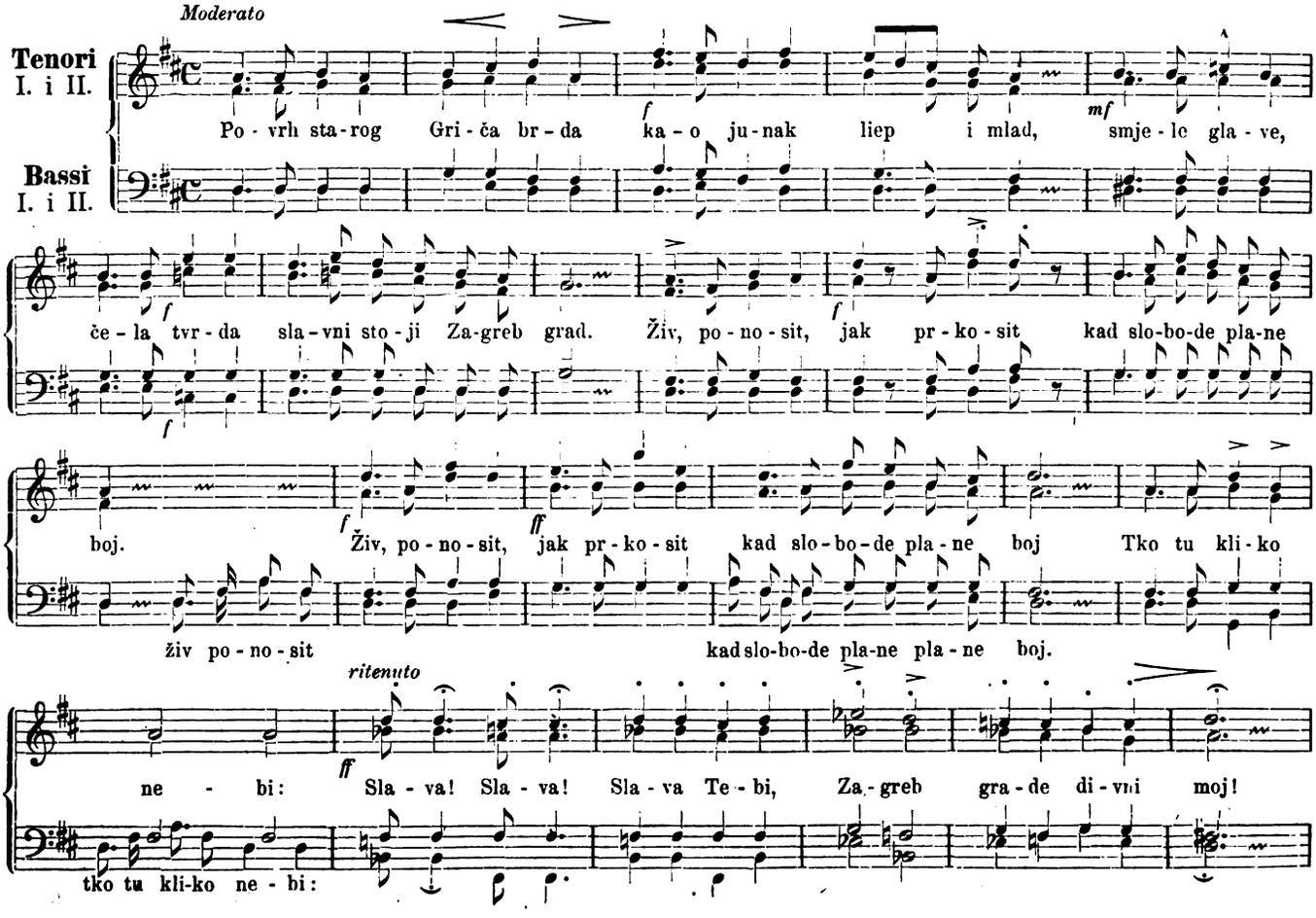

Digitized by Google

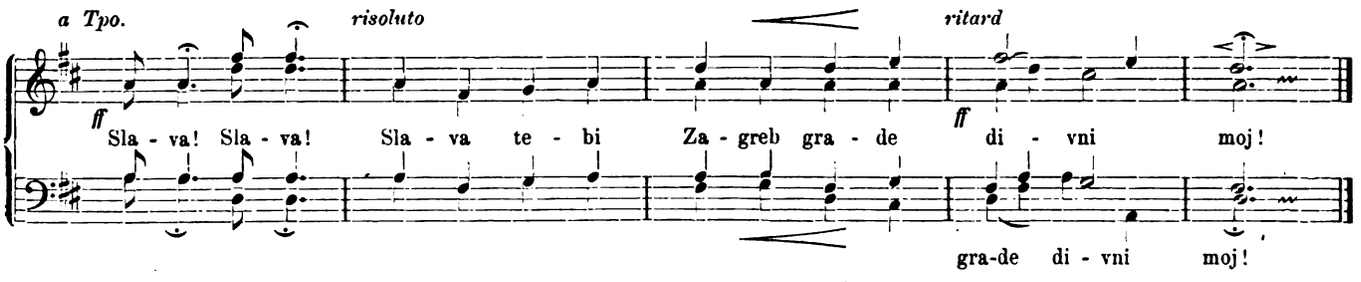

„Mihi est propositum in popina mori.“

Spjevao Gualter Mapes, pohrvatio I. T.

Dodje l' kada po me smrt,
Ne će nać me s knjigom,
Već će ona mene nać
S čašom razbibrigom,
Andjelâ će pjevat sbor
Posmješnim si migom:
„Prostio mu griehe Bog,
Pije nedostigom“.

Plamti uz taj vinca plam
I duha mi svieća,
Tja nad zviezde leti duh,
S andjeli da vieća,
Krčmo, kad je čista kap,
Puna li si cvieća:
Nakitim se onda bar,
Napojim umieća.

Svakomu nam dragi Bog
Dade darak jedan,
Meni dade pjesme slast,
Kada niesam žedan;
Kada mi je prazan vrč,
Malo što sam vriedan,
Žednjeti i triezan bit
To je posô biedan.

Kakova je vinca kap,
Takova mi pjesan,
Je li bila dobra čast,
Onda sam ti biesan,
Pjesma mi je, kad je post,
Nesmisao priesan,
Puče l' mrkoj boci čep,
I Ovid je skresan.

Manite se vilâ, sna,
I još koječesa,
U krčmi je peru mom
Vilovnoga biesa!
Okićkog mi uspi još,
Eto namah kriesa,
I Apola eto tuj,
Čut ćete čudesa!

POUKA.

Karlovac.

(Konac.)

Sada da koju progovorimo o potlašnjih dogodjajih i o razvitku grada, kao što i o životu i zanimanju njegovih stanovnika. Često se Karlovcu već u prvo doba nesreća dogadjala. G. 1594. pogori čitav grad, ali nešto državnom podporom, a nešto darovi pojedinih imućnih i odličnih osoba na skoro pomogoše se gradjani i sazidaše nove kuće. Spominje se, da je Marija nadvojvodkinja austrijanska prikazala pogorielcem tisuću dukata, a nadvojvoda Ferdinando 35.000 for. G. 1604. užeže se opet Karlovac i veliki ga dio izgori.[23] Mnogo je stradao grad potresom, poplavami i kugom. Kuga bjesnivša g. 1625. u srednjoj Evropi, dotakla se i Karlovca; mnogo goropadnije bjesnila je pako g. 1645. i 1646., podavivši silni narod u tvrdji i u čitavoj okolici; Metlika je kugom tada sasvim opustjela. Potresi ote godine oštetiše jako bedeme i zidine gradske. Na porušinah sagradiše dvanaest povećih čardaka, a dvoja gradska vrata podigoše sasvim iz nova. Na Kupi, Korani i Mriežnici odnesla bijaše velika voda sve mostove, te je valjalo sve iznovice pograditi, u koju svrhu dadoše kranjski stališi potrebiti trošak. Karlovcu bilo je osobito u prilog, što je vojna uprava na domaku prve polovice sedamnaestoga vieka dala učvrstiti Kamensko i Križanić-turanj, koja mjesta smatrahu tada ujedno sa Tounjem predstražami tvrdje karlovačke. Ovakov osjeguraj Karlovca bio je tim više nuždan; jer Turci za generalovanja Jurja Lenkovića razmaknuše svoju vlast sve do na pogled tvrdje tako, da je sav prostor preko Korane pod njihovim igom stenjao. Cesar Leopold dade g. 1657. dogotoviti obkope i sgrade u tvrdji, potrošivši na to 41.500 for. Kako je tada tvrdja uredjena, ostala je uz malu iznimku sve do današnje dobe.

Pored sve nesreće varoš je sve to više napredovao. Pred tvrdjom (u predgradju) bilo je kuća već g. 1615. jer se spominje, da su tada Turci Novljani i Kostajničani te kuću upalili. Polovicom 17. vieka obstojaše jur

[23] Maretić, Valvazor.

Digitized by Google

veći dio današnjega. Kugom i drugimi bolestmi smaljeni broj žiteljstva nadopuniše novi naseljenici, koji dolažahu neprestance iz obližnjih miesta. G. 1645. naseli oblast tri sto njemačkih obitelji. To su bili po svoj prilici zarobljenici, uhvaćeni u sjevernoj Njemačkoj za rata švedskoga, a potomci ovih naseljenika poznati su bili u Karlovcu još pred kakovih petdeset godina po imenu Šveda, premda tada ne govorahu više niti švedski niti njemački već hrvatski.

Time, što je Karlovac postao poslije osnutka glavnim obskrbilištem za cielu gornju Krajinu, odkud dobivahu vojnici novac, hranu i sukno, bila je gradskim stanovnikom upriličena sgoda razviti obrt i pokrenuti trgovinom. Najprije došli su na glas vještinom i radinosti trgovci i korabljaši, trgujući žitom, solju i grahom, stanovnici židovskog varoša, koje obližnji Gažani, zanatom većim dielom lončari i poljodjelci, sbog njihove okretnosti u trgovanju nazvaše Židovi a po tom, kako se u Karlovcu priča, da je prozvan taj priedjel predgradja židovskim varošem. Pošto nije nikada u starije doba veći broj Židova prebivao u Karlovcu, a ne može se pomisliti, da je po njih nadjenuto ime predgradju, to valja, da je naziv „židovski varoš“ onako postao, kako pričanje kaže. U prvoj polovici sedamnaestoga vieka bilo je u Karlovcu trgovaca, prodavajućih raznu robu u veliko, i različitih obrtnika, spojenih po duhu onoga vremena u družbe ili cehove. Zrinski, Frankopani i sva vlastela u okolici karlovačkoj kao što i gjenerali, naročito grof Herbard Auersperg (1654—1668.) kupovahu robu i potrebite stvari za svoje kuće u karlovačkih dućanih, ponajviše od trgovca Bartola Fridrigia, koj imaše najviše zalihe. Izmedju cehova najstariji je lončarski; njihovu bratovštinu „tiela Isusova“ sa službom kod oltara sv. Jurja u župnoj crkvi potvrdi papa Kliment IX. g. 1668.[24] Obrtnici, koji se u Karlovcu najprije pojaviše, bijahu kovači, puškari, zlatari, zidari, bravari, mesari, krojači i pekari, sve takovi zanati, koji mogahu uz obzir na potrebu krajiške vojske i karlovačke posade imati obilno posla i zaslužbe. Već prvih godina nakon osnutka Karlovca došao je na glas karlovački arkibusir imenom Dominik Tomašić, praveći bisquit, koj trajaše 25 godina. Mnogo je Karlovcu i to pomoglo, što je on stajao, kao što tada nijedan grad u Hrvatskoj, u poštovnom savezu sa ostalim svietom preko Metlike i Ljubljane, kamo je pošta svakoga ćedna odilazila i opet se vraćala. Pošte niesu pako u prijašnje doba služile samo za odašiljanje pisama i novčanih pošiljaka, već su one bile i poglavito sredstvo za putovanja, budući je onda skoro svuda sa poštom spojena bila i gostiona sa stanbinom za putnike, a gostione bijahu u ono doba veoma riedke i po ostalih u sretnijih odnošajih stojećih evropskih pokrajinah, a kamo li u Hrvatskoj, o kojoj pjeva rodoljubivi Vitezović:

U cieloj toj zemlji krčme si ne nadješ
Stan i dobru volju, kamo godjer zadješ.[25]

Što je više napredovao Karlovac, tim je sve više propadalo Novo mjesto u Kranjskoj, gdje je bilo prije osnutka Karlovca glavno skladište za krajišku vojsku.

Razvitak trgovine i obrta promieni sve po malo značaj i zanimanje starih Karlovčana, koji se tečajem vremena većim dielom riešiše vojničtva, postavši pravimi vlastnici svojih kuća i zemljišta, te slobodni vlastitim radom i umiećem živući gradjani. Dakako da su i povlasti, podieljene prvim naseljenikom prema nastavšoj potrebi znatno izgubile prvobitno svoje znamenovanje i važnost, a to na korist individualne slobode i općega napredka ukupnoga gradjanstva. Već na početku sedamnaestoga vieka razpolagahu Karlovčani svojim nepokretnim dobrom u tvrdji sasma poput pravih vlastnika. Da se je pako posjed kuća u tvrdji cienio, dokazom je to, što već onda medju vlastnici kuća u tvrdji opažamo mnoge odlične velikaške i plemićke obitelji. Tako imahu svoje kuće Zrinski, Frankopani, Erdödi, Patačići, Mihačevići i isto tako posjedovahu kuće njemački plemići: Paradeiseri, Petazi, Strassoldo, Molitori, Zehthali, Melzbachi, Portneri, Verguci itd. U obće sva obližnja vlastela nastojavahu si nabaviti u sigurnom Karlovcu kuće. Stanovi podignuti pred tvrdjavom bili su ili plemićki, ili pako bijahu podignuti u pristojalištu grada dubovačkoga, kojega vlastela bijahu gjenerali karlovački. Sudstvo na prostoru pred tvrdjom pristojalo je vršiti sudcem kraljevine hrvatske, ali upravo sbog toga izlegoše se višeput svadje i prepirke, koje su gotovo uviek riešene na štetu kraljevine.

Najznatniji dogodjaj, koj se Karlovca živo kosnuo, bijaše pobuna bana Petra Zrinskoga i njegovih drugova. Zrinjani imahu sve na okolo Karlovca velika i prostrana svoja dobra kano ti Ozalj i Ribnik. U ortačtvu Zrinskoga bio je njegov svak Krsto Frankopan, bogati vlastel Bosiljeva, Severina, Novograda i Zvečaja. Pošto su bili Zrinski Dubovac prodali, sakupiše oni sav svoj manji posjed u imanju svaračkom, gdje Petar Zrinski sagradi na udobnom mjestu iz nova oveliki i dobro utvrdjeni grad, za zidanje kojega podieliše mu stališi hrvatski pomoć, odredivši, da imadu kmetovi obližnjih vlastela robotati na utvrdi Svarče. Bez dvojbe da je Zrinski, sazidav toli čvrsto Svarču, pred očima imao poglavito Karlovac, kojemu je htio na blizu biti. Makar da je Zrinski i od prije osvetljive namjere prama bečkoj vladi gojio i snovao na veliko o budućnosti svoje obitelji, to težko da bi bio toli silno uzplamtio gnjevom i očito ustao na vladu, da mu nije jedan dogodjaj sasvim dušu uznepokojio. General Herbard Auersperg

[24] Starinski sa izvornikom papinske bule istodobni hrvatski prievod nalazi se u sbirci piščevoj.

[25] Hurter, B. I., p. 375. Valvazor I. dio str. 178.

Digitized by Google

umrie 5. ožujka g. 1668., a generaliju zaište sada kod dvora i u cesara Petar Zrinski, koj je bio dugotrajnom i odličnom službom na krajini medju molitelji najzasluženiji, ali nešto pretjerana državnička opreznost, a ponajviše zavist' i zloba službenika, koji okružavahu inače bezazlena cesara Leopolda, izhodiše, da Zrinski nije dobio generalije, već ju dobi i opet njemački plemić, štajerski grof Ivan Josip Herberstein, koj je netom bio stekao zasluga tiem, što je bivši podgeneralom u varaždinskoj krajini ukrotio pravoslavne uskoke, koji bjehu pod velikim knezom Osmokručem na oružje ustali, i zaplienio njihove povlastice. Radi ove nepravde potužio se je je Zrinski još u tamnici u bečkom Novom mjestu god. 1671. Zrinski još većma uzplamti na Niemce, pošto se oholi i prkosni Herberstein počeo miešati i u banske poslove, te štete počinjao na Zrinskovih imanjih. Započetu okletvu i ustanak ne mogaše obustaviti naknadno naimenovanje Krste Frankopana velikim kapetanom Senja i primorske krajine, koju službu uslied odkrivene urote Frankopan nikad nije nastupio.

Na Karlovac osobito vrebahu ustaši nastojeći, da ga na svaki način zadobiju. Krsto Frankopan sjedio je zimi g. 1670. u Novom gradu pri Karlovcu, i odanle poticao privrženike na rad i pripravu za ustanak, a pazio je osobito na dogodjaje u obližnjem Karlovcu, uzdajući se na svoje prijatelje medju tamošnjimi hrvatskimi častnici. Već pod 13. ožujkom god. 1671. izvješćuje vojno vieće gradačko caru, da ban Zrinski kani udariti na Karlovac, i da će Turci izletiti na Plaški, pa kad se bude vojska iz Karlovca spremala tamo na pomoć, da će ju ban napasti iza ledja. Glasi su dopirali iz Bosne, da će Petrinju obsjesti Ćehaja iz Banjaluke, a da će veliki vezir s glavnom vojskom udariti na Karlovac i to čim prije, samo dok snieg okopni. Pronio se bio glas takodjer da je Zrinski po svojem kapetanu Bukovačkom sa turskom vladom ugovorio, da može slobodno postaviti tri paše u Hrvatskoj i to u Karlovcu, Senju i Koprivnici. Čuvši sve ovo Herberstein, zahtjevaše, da se Karlovac bolje obskrbi municijom, i da mu se pošalje u pomoć što više vojske i nekoliko kumpanija draguna. U Karlovac dospije na skoro 500 momaka pukovnije Leseove i pukovnija Porcia.

Čega se je Frankopan u pismu od 9. ožujka, odaslanom kap. Čolniću najviše bojao, da će se „plundraši (njemački vojnici) prvo spraviti, nego li po glavi udarimo našim suprotivnikom", to se je sbilja i dogodilo. Čim je pobuna bila očita, krene se Herberstein na dobivenu zapoviest sa karlovačkom vojskom, koja je svakolika kralju vierna ostala, i sa hrvatskim plemstvom pod vodstvom Nikole Erdöda, potlašnjega bana, prama Zagrebu, raztjera privrženike Zrinskove iz Brezovice, gdje sabor držahu, očisti čitavu Posavinu od ustaša i potjera vodje u Čakovac. Poslije zaposjede Herberstein vojskom Zrinskove i Frankopanove gradove u Prekokopju i Primorju. Osbiljno se samo uzprotivi kaštel Brod na Kupi, koj jurišem osvojiše, a svukoliku posadu posjekoše. Zaposjednute gradove oplieniše zapovjednici karlovačke vojske grof Ivan Ernest Paradeiser, veliki kapetan žumberački i baron Sauer, zastavnik, na grozan način. Nikada nije bilo bolje sgode popustiti uzde karlovačkomu žiteljstvu i pomamit ga za tudjim blagom, nego li za vrieme ove nesretne urote. Dozvolom vojnoga vieća gradačkoga napusti Herberstein karlovačku soldatesku 7. travnja na Svarču, koja tamošnji grad do temelja razori.[26] Što je bilo vina na Svarči, to izpiše vojnici, i odvezoše žitak. Kmetove u Svarči, Novomgradu i Zvečaju upotriebio je baron Sauer stranom na svoju korist, stranom na korist velikoga gjenerala. Kašnje utjelovljena su imanja Zvečaj i Svarča generaliji, a Novigrad dobi za svoje zasluge Herberstein, koj si je bio takodjer prisvojio dvie kuće u Karlovcu, ali ih je poslije morao predati komori.[27] Novigrad pokloni kašnje redu maltezkomu, kojega je član bio.

Od podrtina Svaračkih sazida Herberstein g. 1686. generaliju sa prostranimi štalami za generalske konje. Osim toga sagradi on od gradiva Svaračkoga i novci nakupljenimi na imanjih okletnika crkvu sv. Josipa i glavnu stražarnicu kod gradskih vrata sa visokim tornjem[28] U crkvi sv. Josipa pogreben je Herberstein (g. 1690.), ali je grobna ploča, pošto je g. 1832 crkva porušena, prenešena u samostan franciškanski. Podignućem tolikih povećih sgrada dobi Karlovac lik uredjenog grada, pa zato pripovieda Valvazor, pišući svoju knjigu „Čast Kranjske" oko g. 1685., da je Karlovac dosta velik grad, da ima trge prostrane a ulice uredjene, a osobito da je krasna i gorostasna rezidencija generalova (sadašnja generalija). Samo se tuži Valvazor na vrućinu karlovačku i na oskudicu vode, veleći, da je u gradu samo jedan zdenac (onaj na trgu sv. trojice), ali da je voda nezdrava, s kojega razloga ljudi vino piju, kojega imade u okolici u izobilju.

Herberstein jako je podigao generaliju karlovačku. G. 1671. spojena je sa generalijom i kapetanija senjska. Nikada nije bila sila i moć karlovačkih zapovjednika tolika, koliko u ovo žalostno doba poraza i zatora dviju najznamenitijih obitelji hrvatskih, kojih gubitak nije ni do sada hrvatski narod prežalio, a niti će ih tako brzo zaboraviti moći, znajući, da je njihovom propastju posljednja zraka nezavisnosti hrvatske za dugo potamnila, a sviest narodna ostala potištena i kod najboljih hrvatskih porodica, koje žalibože u napredak sve ino više

[26] Izprave o uroti bana Petra Zrinskoga i kneza Frankopana. Pag. 69, 73, 82, 129, 141, 200.

[27] Izvješće podž. Prašinskoga o konfiskaciji Zrinsko-Frankopanskih imanja u zem. arkivu.

[28] Valjda je tada sagradjen zvonik župne crkve sv. trojice, koj je izprva služio za stražaru.

Digitized by Google

osjećahu, nego ljubav prama majčinu jeziku i tužnoj si domovini.

Herberstein osvoji svojimi hrvatskimi četami Liku i Krbavu, podvrže ih carskoj vlasti i razširi medje karlovačke krajine od prilike onako, kako su do g. 1790. obstojale. Dok je tako moć generalova sve veća bivala, grad je znatno napredovao, navlastito za rečenoga generala. Čestim naseljivanjem umnoži se žiteljstvo, a grad se poveća. Njemački živalj, koj se bio došašćem tolikih njemačkih obitelji u grad uvriežio, izčezne sve po malo, odkako se mnogi Krajišnici i Kranjci radi trgovine i prometa u Karlovcu nastaniše.

Upravo kad se je grad najljepše počeo razvijati, zadesiše ga dvie goleme nesreće, kuga i požar, ubitačne po napredak grada i po blagostanje njegova žiteljstva. Kuga bjesnijaše velikom žestinom počam od 1. rujna pa do posljednjega studenoga 1691., dakle podpuna tri mjeseca, pomorivši silu božju naroda. Iz te dobe potiče po zavjetu sagradjeni kip Bogorodice na nutarnjem trgu i crkva sniežne majke božje na Dubovcu, do koje ide iz grada na uspomenu kuge prohod na 5. kolovoza svake godine.[29]

Požar se dogodi na 12. travnja g. 1692. u tvrdji. Oganj bukne u generaliji (bio je tada generalom vojvoda Croiy), ter spali čitav grad izuzam samo nekoliko kuća kod uznice (profozije), koja i sama bude žrtvom plamena. Po zavjetu sazidaše Karlovčani iste godine crkvu svetog Floriana u predgradju.

Dugo se grad ne mogaše oporaviti iza ovih nesreća, i više je godina izteklo, dok se iz pepela podigoše samo javne sgrade, a kamo li kuće gradjana.

Mi smo već naveli, da je osnovatelj arkivojvoda Karlo župu karlovačku utemeljio. Osim katoličkih svećenika namjestiše stališi austrijskih zemalja, koji bijahu tada većinom Luterani, i luterske propoviedaoce. Evangjelja i knjige štampane u Virtenberžkoj za sljedbenike nove vjere hrvatskim jezikom a slovi glagoljskimi, ćirilskimi i latinskimi, razpačaše luterani ponajvećma iz Karlovca, zadobivši time i u Hrvatskoj osobito u ozaljskih i ribničkih stranah privrženika novoj vjeri. Iz Karlovca šiljahu te knjige pače i u Ljubljanu. Medju propoviedaoci, koji su u Karlovcu novu vjeru navješćali, spominju Bartola Kniffla i Bartola Simpliciusa, koji su 1591. u Ljubljanu pozvani. Novu vjeru prigrli izmedju hrvatskih svećenika Petar Lukić, rodom iz Ozlja, koj je morao uzmaknuti u Kranjsku, gdje se kašnje u Krupi kod Metlike-bavio polazeć odanle hrvatske svoje vjernike. Još g. 1645. imahu Luterani u Karlovcu vlastitu svoju crkvu. Katolički popi u Karlovcu kao što i u cieloj okolici bijahu do polovice sedamnaestoga vieka častni glagoljaši, koji misu slavenskim jezikom služahu i hrvatskim (glagoljskim) pismom pisahu. Takov je glagoljaš bio u Karlovcu pop Šimun Stanić, podpisavši se glagoljski g. 1653. na misalu od g. 1631., koj se danas u knjižnici zagrebačkoga sjemeništa čuva. Svjetovni popi bili su župnici u gradu sve do dobe biskupa zagrebačkoga Petra Petretića, a zadnji svjetski župnik bio je Nikola Tribinac, koj moraše, premda je bio latinac, tobože sbog neznanja jezika župljana karlovačkih (jer je tu bilo više narodnosti), izručiti župu franciškanom iz Bosne došavšim. Ovi preuzmu župu nastojanjem vel. g-enerala Herbarda Auersperga g. 1657. sasvim; dvie godine za tiem sagradiše si fratri samostan; prvi gvardijan bio je otac Bonifacij Dubrovčanin; župnik Tribinac postade kanonikom zagrebačkim.

Župnici nutarnjega grada podigoše na današnjem fratarskom vrtu crkvu sv. Antuna, a tu je stajalo i dugo vremena pokopalište. Radi te crkve bilo je neprestance sve do njezine propasti (g. 1738) zadjevica medju župnici karlovačkimi i dubrovačkimi, pod koje posljednje spadaše predgradje, u kojem sagradiše topnici poslije kuge od g. 1691. crkvu sv. Barbare.

Za duševnu obuku i naobrazbu gradjana karlovačkih skrbilo se s početka slabo. Svjetovni župnici, a kašnje i franciškani podučavahu djecu samo u prvih elementih čitanja i pisanja. Na poziv vlade dodjoše g. 1765. u Karlovac piariste, te počeše učiteljevati na viših i nižih učionah. God. 1780. počeše piariste gradit školu, ali premda je sgrada bila na mjestu današnje oružnice već gotova, to oni ipak sbog pomanjkanja pokućtva ostanu kao i prije u kasarni, dok g. 1784. na 12. svibnja car Josip, prispjevši u Karlovac, ne zapovjedi, da valja na prostoru stare oružane i škole piarista podignuti novu veliku oružanu, koja i danas stoji. Cesar Josip II., koj je Karlovac tri puta pohodio, povjeri škole gimnazijske i normalne frančiškanom.

U drugoj polovici osamnaestoga vieka utemeljena je karlovačka pravoslavna eparhija. Jur vladike Ljubotina i Jakšić pisahu se biskupi ne sjedinjenih u stranah karlovačkih i senjskih, ali posebna eparhija karlovačka oživotvorena je i tako prozvana istom g. 1771., pokle bje ukinuto vladičtvo kostajničko, i pošto je banska krajina spojena pod jednim vladikom sa gornjom krajinom. Vladike karlovački stanovahu izprva u manastiru Gomirskom, poslije iza kako je vladika Danilo Jakšić sagradio dvore u Plaškom, u tom mjestu, a samo Mušicki i Jovanović stalno se smjestiše u Karlovac.

G. 1784. na 12. travnja položio je temeljni kamen za crkvu iztočnog obreda sv. Nikole vladika Jovan Jovanović. Već g. 1769. imahu pravoslavni popa, a god. 1782. i crkvu u privatnoj kući, ali ta im bješe po nalogu kr. ugarskoga vieća zatvorena, nu poslije bude im opet dopušteno, da si liturgiju obavljaju izvan područja gradskog. G. 1783. odlučiše crkvu graditi, što je napokon dozvoljeno, akoprem ni tada ne bijaše u Karlovcu

[29] Archivium conv. franciscanorum Carolostad. i Liber memorabilium parochiae Dubovac. Rkps.

Digitized by Google

po smislu Josipova edikta o toleranciji dovoljan broj pravoslavnih za sastav crkvene občine. Imademo ovdje opaziti, da je Karlovac bio jedini municipij u Hrvatskoj i Slavoniji, koji nije proti rečenomu ediktu prosvjedovao. I u tom pokazaše stari Karlovčani, koliko im je bio mio sav rod bez razlike vjere i kako oni znadjahu ocienit položaj i zadatak trgovačkoga grada.[27]

Od kako su uvedene u Krajini reforme po knezu Hildenburgshausenu (g. 1747.), bili su gradjani karlovački sasvim slobodni od vojničke dužnosti. Magistrat vojnički uveden je 6. pros. 1763.; prvi načelnik bio je trgovac Ivan Gutterer. Sliedeće zatim godine spojeno je predgradje, židovski varoš, Gaza i Mura sa područjem gradskim pod jednu občinsku vlast. Kraljica Marija Terezija, sdruživši opet Primorje sa kraljevinom Hrvatskom, podigne ujedno i Karlovac na čast slobodnoga i kraljevskoga grada, i priklopi ga novo ustrojenoj severinskoj županiji. Kraljevski povjerenici kod svečane predaje grada iz vojničke u civilnu upravu bijahu Josip Maylath, gubernator primorja i veliki župan severinski, pa poznati rodoljub Nikola Škrlec, savjetnik kod hrv. slav. dalm. namj. vieća. Magistrat obnovljen je prvi put g. 1778., a gradskim sudcem bje izabran već pomenuti Ivan Gutterer.

Ovakove promjene učinjene u upravi bijahu zaista kadre povoljno djelovati na grad i žiteljstvo, premda je jošte uslied prijašnje vojničke uprave bilo koješta preostalo, što je smetalo napredku, i premda je gradjanstvo s početka neugodno osjećalo plaćanje poreza, od kojega bijaše prije sasvim prosto. Značaj se je tvrdje sve više gubio, odkako je iza g. 1766. umanjena posadna vojska, naročito konjaničtvo. Nakon osvojbe Slavonije, stalo se je brodarstvo na Kupi i Savi sve više razvijati, a Karlovac je od toga izmedju svih gradova na obali rieka Kupe i Save najviše znao crpiti koristi, imajući množtvo ladja, sagradjenih u Karlovcu. Dok su ratovi izmedju austrijskoga carstva i Turske trajali, obskrbljivali su Karlovčani našu vojsku žitom i hranom, dakako uz velik pogibelj, ali i uza znatan dobitak. Za vrieme posljednjega rata turskoga (g. 1788—90.) na toliko ojačaše i obogatiše trgovci i ladjari karlovački, da su oni sami za svu carsku vojsku dobavljali žito, a tako isto i za narod u krajini, koj je tada uslied loših žetava veoma stradao. Karlovčani razvažahu takodjer bojne sprave i džebanu na ratišta, a samoj državi pozajmiše za vojne podhvate nekoliko hiljada forinti. Ploveć velikimi ladjami po Kupi znatno podigoše izvoz duhana do mora, pomogavši tako u materijalnom obziru mnogo i Ugarskoj. Na koliki je stepen dospjela tada trgovačka odvažnost Karlovčana, pokazao je karlovački trgovac Valentin Golnar, koji sagradiv u Karlovcu dvie poveće ladje i natovariv je domaćimi proizvodi, odtisne se prvi izmedju sviju Ugrina i Hrvata niz Dunav crnim morem do Carigrada, i sretno prispije s jednom ladjom u carigradsku luku, dočim je drugu ladju ostavio Turkom pri gvozdenih vratih. Iz Carigrada jošte je izletio na istoj ladji i prodro u arkipelag. Akoprem bijahu sada Karlovčani po zanimanju trgovci i obrtnici, to ipak nije bio u njih utrnuo starinski žar junačtva i požrtvovanja za domovinu; kad je jednom g. 1789. glas puknuo, da se je sa znatnom vojskom digao paša Skadarski, i jur domaknuo do Korane, podigoše se vrli Karlovčani na noge junačke, hvatiše se oružja i sakupiše se u vojničke čete, budući pripravni ogledati se sa dušmanom.[28]

Izmedju trgovca bijahu u to doba najvećma na glasu Ivan Gutterer, Ivan Kalan i Matija Perinčić, koji imadjahu trgovačkih saveza na daleko po Evropi, a pače i u Aziji, dobivajući neposredno robu iz dotičnih skladišta. Znamenita bijaše u Karlovcu prolazna trgovina sa svakojakim žitom, ponajviše pšenicom i kukuruzom, solju, liesom, daskami, dugami, duhanom u listu i voskom (medom), uljem, suhimi ribami i kolonialnom robom. Premda je izvoz žita za rata turskoga (1788—90) bio zabranjen, to je ipak samo kroz pol godine prošlo u prijateljske talijanske pokrajine 90.000 vagana uz propustnice, koje su dobivene težkom mukom iz Beča. Od same mjere ostalo je Karlovcu koristi 4000 for., plaćajuć od vagana pristojbu od 1 kr.[29]

U veliku korist bijahu Karlovcu ceste, koje su na razne strane prokrčene. Prvu cestu prema moru zvanu Karolinu sagradio ju je cesar Karlo VI. Josipova cesta na Senj sgotovljena je g. 1770—80. troškom od 388.000 for., cesta u Banovinu sazidana je g. 1787. Najvećma uzkrisi trgovinu karlovačku veličanstvena nova cesta, koja Karlovac s Primorjom skapča. Njezin je umni tvorac glasoviti, u boju kod Asperna (g. 1809.) slavno pali general Filip Vukasović. Ta se cesta dogotovi g. 1812. troškom družtva od šest velikaša ugarsko-hrvatskih i austrijanskih.

G. 1809. bude Karlovac sa cielim obližnjim priedjelom do Save odstupljen francezkomu carstvu; već 28. studenoga iste godine dodje u grad francezki general Delzon sa 5000 vojnika, a njega je sliedio maršal Marmont 26. prosinca. Karlovac postade poglavitim mjestom i sielom oblasti onog diela Hrvatske, što je bio pripao Francezom.

Mjeseca kolovoza 1813. prodju Francezi iz Karlovca; 20. kolovoza zauzmu Austrijanci grad. Karlovac osta do g. 1821. spojen sa Ilirijom; spomenute godine

[27] Engel Staatskunde u. Gesch. v. Dalmat., Croat. und Slav. pag. 284.

[28] Representatio deput. civ. Carolostad. Joannis Kovachich, jud. et Mich. Loppasich, fisci ad inclitos status et ordines Hungariae a. 1790. Rkps.

[29] Engel: Staatskunde und Geschichte von Dalm. Croat. und Slav. pag. 284.

Digitized by Google

zagrli ga opet majka domovina, kao svoje hudom kobi izgubljeno pa povraćeno diete.

Za dobe našega narodnoga preporoda i borbe proti magjarskoj supremaciji, Karlovac je dično prednjačio ostalim gradovom naše domovine, svedjer pobijajući nečiste i pogubne smjerove narodnih protivnika, i stieg hrvatske narodnosti i neodvisnosti u vis držeći a budući pisac dogodjaja u našoj domovini od g. 1830. do 1848. znati će mnogi plemeniti čin žarkoga karlovačkoga rodoljublja pripoviedati. Grof Janko Drašković, vladika Luka Mušicki i otac pisca ovih redaka gradski sudac i načelnik Mirko Lopašić, koj je posljednjl izdao više prigodnih rodoljubivih pjesama u karlovačkom narječju bijahu prvi navjestitelji nove narodne dobe u Karlovcu. Matija Šporer sa Mirkom Ivaniševićem izdao je prvi hrvatski almanak u Karlovcu, a isti Šporer počeo je sa Mihanovićem izdavati još prije g. 1820. hrvatske novine u Beču. Karlovačka čitaonica najstariji je narodni zavod u čitavoj zemlji. Kad je Gaj svoj rad započeo, poduprieše ga u njegovu plemenitu podhvatu obilato i krepko, materialno i duševno vrli rodoljubi Karlovčani, u kojih kolu nalažahu se tada ponajbolji zatočnici i pobornici naše narodne stvari: Ambroz i Nikola Vranicani, Dragutin Kušljan, Ljudevit Šplajt, Dane Stanisavljević, Maksim Prica i još drugi. Ivan Mažuranić nastupi prvu javnu službu u Karlovcu, gdje je izpjevao divnu pjesmu Čengić Age.

Nije po gotovo bilo do g. 1848. a i kašnje u čitavoj našoj domovini nigdje podhvata niti stvari narodne, u koju ne bili rodoljubi karlovački, ako ju niesu sami potaknuli, krepko uticali, i pri tom častnu ulogu imali, a kad je Josip Jelačić bivši pukovnikom zimi g. 1847. dojašio u Karlovac prateći hrabre svoje Banovčane odilazeće u rat taljanski, koli bijahu jur oduševljena za njega srdca sviju patriota i puka karlovačkoga, a ova ljubav prama njegovoj osobi razprostre se u malo vrieme po čiťavoj zemlji i obuhvati vaskoliki narod i uzvisi Jelačića na bansko mjesto.

Za sve ovo vrieme bijahu materialni odnošaji grada povoljni, i grad je napredovao, makar da mu je vojna vlast još uviek dosta smetala, sve dotle, dok nije napravkom željeznica krenula trgovina robom iz Ugarske i Slavonije drugim nenaravskim pravcem izlazom u Trstu. Kad se je g. 1861. dogotovila pruga željeznička od Zidanoga mosta do Siska, podsječene su životne žile svakomu većemu trgovačkomu podhvatu u Karlovcu, i tamošnjemu gradjanu ostade još jedino nada u budućnost, koja će imati priskrbiti domaćoj trgovini i prometu naravske puteve, kakovi bi bili regulacija Kupe i željeznička pruga od Zemuna do mora, koja je jedina kadra podignuti blagobit ne samo milomu našemu rodnomu mjestu, već i čitavoj našoj otačbini.

Ovako, kako sada biva u Karlovcu, ne bi smjelo na dugo ostati; a čim je bila ljepša i ugodnija prošlost karlovačka, tim je nesnosnija i nesgodnija sadašnja poslena mlitavost i materijalna bieda i oskudica, prema onom kako je nekoč slavni pjesnik rekao:

Nessun maggior dolore, che ricordarsi del tempo felice nella miseria. *Dante.*

Radoslav Lopašić.

Dva hrvatska glasbenika

(Dalje.)

Drugi na glasu glasbenik, kojega lik priobćismo jest Franjo Žav. Koch-Kuhač rodom Osječanin, čovjek van reda radin, odvažan, zatočnik domaće umjetnosti u prkos svoj viki protivnika. Šta je je on doživio i radio, neka razabere štilac iz crtica, kojih je sam zabilježio i uredniku „Vienca“ priobćio. Čujmo ga.

Velecienjeni gospodine uredniče!

Po više puti izvoliste me umoliti, da Vam priobćim za „Vienac“ o svojoj osobi biografičnih crtica. Koliko mi taj poziv s jedne strane laska, toliko mi valja s druge strane izpovjediti, da mu se nerado odazivljem, jer ako je za prvo već po sebi nečedno kad sam trubiš u sviet, što si uradio, to ti se nameće napokon neprilika, da moraš pred sobom skinuti šešir. (Kako Garibaldi reče, kad mu htjedoše podignuti kip). Nu budući uvjereni, da ste priobćujuć naše vjekopise pregnuli za višim ciljem, da ne želite samo nam živućim umjetnikom paliti tamjan, uvjeren i o tom, da je kraj rovanja neprijatelja slavenske glasbe od prieke nužde, da narod steče u nas što više pouzdanja, mislim da mi je dužnost odazvati se vašemu pozivu, gospodine uredniče, a dužnost treba ovršit bud s voljom bud proti vlastitoj volji.

Da brzo dodjem do one dobe, gdje počeh radit samoniklo, mogu — kako mislim — mûkom minuti godine svoje mladosti, svojih nauka, pošto je o tom i onako pisano bilo u Časopisih: „Naše gore list“ (1863), „Ország tükre“ (1863), „Dragoljub“ (1877), „Vidov dan“ (1869), „Observations sur l' histoire des Slaves“ (1870), „Obzor“ (1871), „Narodne novine“ (1873), „Hudebny listy“ (1874), i „Světozor“ (1874). Ako u tih spomenutih listovih i malo podataka ima o mučnom putu, što mi ga je prevalit valjalo, to mogu obširnije opisivanje već s toga tajiti od svieta, jer mladež ne bi vjerovala neumornoj mojoj revnosti, a stariji bi ljudi rekli, da si sam kujem hvalu i slavu, da izbrojim sve što sam naučio. A i novaci umjetnosti malo bi našli ponuke i hrabrosti, da im stanem pričati, kako sam se borio, boriti morao.

G. 1854. budi mi početkom mojih crtica, u to doba bo bio sam odlučio posvetit se posvema teoriji glasbe, navlastito pako izpitivanju jugoslavenske narodne glasbe. Koliko se ta odluka u mojoj duši utvrdila, onda odluka, a od mladih mojih dana već tiha želja, razumjet ćete,

Digitized by Google

kad vam kažem, da mi je nekoliko magjarskih velikaša ponudilo znamenitu podporu, obvežem li se, da ću na peštanskom konzervatoriju započete nauke na korist magjarske narodne glasbe nastavit kod dra. Marxa u Berlinu, kad vam kažem, da svjedočbe od peštanskog učiteljišta zato ne hćedoh primit, jer je bilo upisano, da sam po narodnosti Magjar. Pošto je svaki diplom na pojedino ime litografisan bio, to ravnateljstvo na moj prosvjed nije moglo učiniti drugo, nego rieči „nemzetségre nézve magyar“ zamieniti izpravkom „horvát“.

Počeo sam ponajprije potiho skupljati narodne pjesme, plesove i drugo mojemu iztraživanju potrebno gradivo, učio sam marljivo strane jezike, ter putovao ponajprije po domovini a poslije po susjednih slavenskih pokrajiuah. Po više godina nije ni duša sanjala o mojoj namjeri, nu niesam ja svoga posla skrivao rad čega drugoga, već samo zato, jer bi se uz tadanje odnošaje umjetničkim riečim „Slavenska narodna glasba“ odazvala bila poruga i smieh, jer se niesam jošte uvjerio bio, da li naša narodna glasba temeljem višeg umjetničkog razvoja služiti može.

Rad Lisinskoga i Stankovića lebdio mi doduše uviek pred očima, njihovo me je djelovanje vazda poticalo, ali ni u jednoga ni u drugoga ne nadjoh dovoljno jamstva za teoretično učenje, pošto nije ni jedan ni drugi stečeno izkustvo o slavenskoj glasbi tumačio ili zabilježio riečju. Poslije, kad mi za rukom podje analizom ući u trag mnogoj tajni, ili pravije mnogomu pravilu narodne naše glasbe, naučih i oba ova muža sve većma cieniti, uvjeriv se, da su oni — ma bili i glede glasbene forme sami oponašatelji — ipak slovenski mislili, i da su mnogo toga, makar samo opetujući motive naše narodne glasbe, predivno pogodili. Po smrti Lisinskovoj kraj slabog zdravlja Stankovića, kraj starosti Livadića i Šlezingera bila bi ideja slavenske glasbe, ako i ne posvema zaspala, a ono za dugo vremena zadriemala bila, da ju niesam riečju i perom neprestance budio, da niesam poticao svoje prijatelje, da pregnu i oni tu ideju stvoriti istinom. Ne treba mi na široko pričati, koliku me je truda stajalo nasnubiti pristaša za razvoj narodne glasbe. Al podje mi za rukom prekrstit nekoliko lica, koja prema svojoj muzikalnoj naobrazbi zazirahu od slavenske glasbe, koja se poslije prometnuše zatočnici te ideje. Žalim u istinu, da mi nije bilo prilike upućivati gospodu Avramovića i Mihajlovića, dva znamenita glasbena talenta, jer bi ih jamačno za našu stvar predobio bio. Ne velim, da sam se tada samo ja brinuo o razvoju slavenske glasbe; g. Albert Štriga u Zagrebu bijaše takodjer revnim zagovornikom, ali puko nagovaranje nije imalo toliko sile, koliko izticanje znanstvenih dokaza, da u našoj narodnoj glasbi ima života, da se može dotjerati umjetnički. U koliko sam izpitivajnem uspio da to dokažem svietu, ne mogu sam suditi, al znam, da su se uslied moga dokazivanja muževi poimence knez Medo Pucić, Ivan Kukuljević, Ivan Trnski, Iv. Perkovac, dr. Rački, dr. Marković, prof. Šrabec i Starè zanieli za našu glasbu ter brinuli, da se skupe u jedno kolo sile, kolikogodj ih imamo.

I tako skupiše se gg. Zajc, Grbić, Eisenhut, Milaković i dr. Ali i naši stariji glasbenici: Livadić, Šlesinger, Katinelli, Padovec, Rusan odobriše moj pravac i tako se umnoži svakim danom čislo prijatelja narodne glasbe, jer niesu se samo sa mnom natjecala gg. Strmić, Žličař, Hladaček, Jenko, Dimić, Pač i Švarc, već doživismo pokusa od Humela, Lichteneggera, Oertla, Kviatkovskog, Hlavača, Brave, Maksimovića, Truhelke, Like, Laforesta, Milovuka, Bizare i Veseloga.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Poetika. Nauk o pjesničtvu za učiteljske pripravnike i učitelje. Sastavio Anton Pechan, učitelj na petrinjskom učiteljištu. U Zagrebu 1874. Ta knjižica ugledala je već lanjske godine sviet. Drugo gradivo zapremilo nam je list, te ne mogosmo o njoj izreći svoj sud, kako smo obećali bili. Govorit ćemo o njoj sada u kratko, jer je svakako vriedno izpitati, vriedi li, i to poglavito s razloga, jer je to dielce namienjeno budućim učiteljem naroda, kako sam pisac veli. Da nam je poetika vrlo potrebna, ne ima sumnje. Po naših se učilištih uči hrvatska književnost, predaje se nauk o pjesničtvu ali samo na ulomke, naša mladež dakle ne ima djela u rukuh, u kojem je poetika sustavno crtana. A i kandidati pjesničtva, koji se tek popeše na olimpijskog konja krilaša ne imaju pravoga kažiputa. Poetika doduše ne stvara pjesnika, al pjesnički talenat bez znanja zakona pjesničke umjetnosti, jest zlato sakriveno pod kamenom, jest nelašten dragulj. Odavna uvidješe naši ljudi potrebu poetike na našem jeziku. Već prije 23 godine izdala je Matica ilirska Sladovićevu „Uputu u pjesmenu umjetnost“ knjižicu od 72 str. Sam pisac reče: „Mislim, da će ipak ovo djelce učitelju od ma kakve polakšice biti. Sudcem pako velim da je ovo polje do sad ne orano“. Uzme li se na um, da je knjižica pisana prije 23 godine, uvaži li se stara hrvatska: „Bolje išta, nego ništa“ to je pokojni Mane pravo govorio, jer mu je knjižica dakako površna, definicije netočne. Nu koliko se je medjutim radilo u evropskoj literaturi o estetici, poetici? Kolika li je promjena medju hrvatskim literarnim životom od g. 1851 i onim od g. 1874. Pechanova knjižica sa 52 strane epigramatične teorije ne pokazuje te velike razlike. Ta je knjiga pisana k tomu za škole. U nas se tiska mnogo takovih

Digitized by Google

knjiga prije, nego li se zna, jesu li vriedne, da se uvedu u škole, prije nego li ih tko prosudi.

Premda prijatelji književnoj slobodi, niesmo prijatelji takovoj fabrikaciji, jer se po tom uvlače slabe knjige u naša učilišta. Mi bi preporučili kr. zemalj. vladi, da se u obće ne uvede knjiga, van za koju je prije predložena osnova, i koja je prije prosudjena po više vještaka, da ne bude pristranosti. Pechanova knjižica je vrlo kratka, što bi vrlo dobro bilo, da je jasna. Nu ona je prema gradivu prekratka, za to i nejasna. Razdieljena je u troje I. O slogu II. O pjesničtvu u obće III. O vrstih pjesničtva. Izim toga dodao je pisac primjere za pojedine vrsti. Ne mislimo, da je probitačno bilo na prvom mjestu poetike govorit o slogu. Slog je način izraza, jest pojedino svojstvo, a prije svega valja znati, što je poezija, što je umjetnost, što su glavna po čela pjesničtva, što li liepo što li uzvišeno. O tom ne ima skoro ništa u knjižnici. Pisac je brzo prokliznuo kraj tih najvažnijih pitanja, koje pisac poetike nikako minuti ne smie, te dolazi do slika, pri čem je zaboravio razliku medju slikom i figurom. U ostalom je taj dio prema ostalomu gradivu dosta dobro izradjen. Poglavje „stihotvorstvo“ najslabije je u cieloj knjižici. Ono, što pisac veli: „U stihotvorstvu uzimaju se sve naglašene slovke za duge, a sve nenaglašene za kratke“ ne znači ništa. Duga slovka može samo duga biti a kratka samo kratka. U ostalom nije dužina i kratkoća slovke temeljem našega stiha već naglasak, jer se samo na taj način ritmične pjesme graditi mogu. Da li je koja slovka kratka ili duga važno je samo za vrst stihova i za sastavljanje proklitika i enklitika. N. pr.

Ŭ nā | ručju si majka sina grije

Ovo je jambičan stih. Zašto? Predlog „U“ jest kratak, a prva slovka sliedeće rieči po naravi duga. Po tom je druga slovka jača od prve, te sliedi „thesis“ zatim „arsis“, dakle jambičan stih. Da stih glasi:

Nă srd | cu si majka sina grije,

bio bi trohaičan, jer je druga slovka kratka, te ju predlog privlači (arsis i thesis) pa se početak stiha govori: Nàsrdcu si.

Prije dakako nije se toliko pazilo na čistoću stiha, ali uzmeš li stare pravilnije stihove, uzmeš li osobite ženske narodne pjesme sa daktiličnim taktom, to ćeš se uvjeriti, da je temelj našemu stihu naglas, pri čem valja uzeti na um ne samo štokavske već i kajkavske i čakavske narodne pjesme. N. pr.

1. Trla | baba | lan
2. Čuješ li | Kato | čuješ li | zlato
3. Cvjetala | ruža | rumena
4. Djevoj | čice | naran | čice
   Čija | li si | ti?
5. Ča mi | tako | cviluješ | stara | majko | Iva | nova. itd.

Pisac navodi odmah iza toga spondej, (— —):

Već je ono ka dlan isti ravno.

Ovaj stih ima trohaičan ritam, i „ka dlan“ nije nego trohaična, ako hoćete — stopica. Kako se slaže s tim spondejem teorija pisca, „da se samo naglašena slovka za dugu uzimlje?“ Po našem smjernom mnienju neima spondeja u našem jeziku, pa ga i ne treba.

Pisac traži silom i primjer za anapest (⏑ ⏑ —) misli ga naći u stihu:

Daleko za gorom za pećinom velom.

U toj vrstici ne ima anapestu ni traga, jer je jambo-daktiličan te se čita:

Da | leko za | gorom za | pećinom | velom.

Na isti način nije anapestičan već jambo-daktiličan stih Trnskoga:

Po | kaži mi | žurne | napredka | stope.

Pisac našao jambičnih alektandrinaca u Maruliću Karnautiću i Zlatariću, koji niesu ni snivali o jambu. Karnautić je u obće ponajgori stihotvorac medju starimi pjesnici, kojim sa nepravilni alektandrinci ipak u glavnom trohaične naravi, ali im stihove valja čitat čakavskim naglasom n. pr.

Dike | ter hva | lenja || presve | toj | Ju | diti
Smina || nje stvo | renja || hoću | govo | riti

Pisac pogriešio je glede metrike poglavito za to, jer je uzeo tudje šablone, a nanj naše pjesničtvo navlačio. Nu taj grieh je oprostiv, jer se je uzprkos obilnoj našoj pjesničkoj literaturi tek od nekoliko godina počelo ozbiljnije mislit o našoj metrici.

Prelazimo na vrsti pjesničtva. Tu nam je prije svega spomenut, da nije pisac naveo ma kod nijedne vrsti strogu jasnu definiciju, što je za školsku knjigu svakako potrebno. Mjesto da n. pr. kaže „Pjesnička pripoviest jest prikazanje obširnijega dogodjaja, koji je jak sadržinom svojom osvojiti i uznieti nam osjećanje“ veli pisac posve nekorektno: „Ona pripovieda u ritmičkom obliku dogodjaje i čine iz života pojedinih osoba (!!) jednostavnim i lahkim jezikom“. Dakle je pjesnička pripoviedka popularnim slogom pisan životopis? Ni glede razdiobe ne možemo se slagati s piscem. G. Pechan dieli prije svega pjesničtvo na narodno i umjetno. Gdje je koja vrst pjesme nastala, važno je kod razdiobe pojedinih vrsti. Reći će se n. pr. „Junačka pjesan narodna“ i „junačka pjesan umjetna“, „svjetska pjesan narodna“, „svjetska pjesma umjetna.“ Glavna razdioba ima se udesiti po bivstvu pjesme, a tu poznajemo liriku, epiku i dramatiku. Ne možemo ni odobravati, da pisac govori o svih manjih pjesničkih vrstih a poslije tek o epopeji. Junačke pjesme (epos) definira pjesnik opet ne spretno. „Čengić aga“ Mažuranićev mu je narodan epos, premda je umjetan pjesmotvor; Čubranovićeva „Jedjupka“ mu je romantičan epos, premda nespada ni u epiku. O baladi veli pisac, da je zamršena grozna sadržaja, a svršetak

Digitized by Google

da je silovit i strašan. Za taj zakon niesmo dosele znali i ne znamo odakle ga je pisac crpio.

Roman i novela veoma su važne vrsti pjesničtva, al ih je pisac obavio u 7 redaka, dočim o paraboli pol strane piše.

I tu nadjosmo novu dogmu, da novela „opisuje životne dogodjaje dvoje ljudi“, zašto ne trijuh?

O lirici nalazimo u knjizi mrvu više od naslova pojedinih lirskih vrsti. Lirika po tom ne će nikomu jasna biti. U kratko bi mogao pisac spomenuti romanske i istočne forme: Sonet, ritornel, sestinu, gazelu, tercinu, glossu, rondeau, madrigal, triolet, stancu, kanconu. A svemu tomu već ne ima ni traga. Napokon moramo primjetiti, da Relkovićev „Satir“ nije satira, niti Sundečićeva „Vršidba“ kantata, kako pisac misli.

Pod rubrikom „Dramatika“ ne će učenik saznati, što je „tragičnost“, što li „komika“, i to bi ipak vriedno bilo. Pisac definira komediju ovako: „Njen je sadržaj veseo isto tako i svršetak“. To nije nikakva definicija. To može valjati o romanu, noveli, eposu, baladi, priči, basni, pjesničkoj pripoviedci. Nadalje veli pisac „da komedija smatra život s površne, zemaljske strane“. Tim opet nije ništa rečeno. Zar smatraju i Molierove karakterne komedije život s površne strane. U ostalom ne spominje pisac karakterne, spletarske i fantastične komedije.

Satirska i pastirska igra posve mu je nepoznata.

Za dramu (senso stritto) veli pisac, da nekako leži (zašto ne stoji ili nehoda? medju tragedijom i komedijom), da je čin osbiljan a svršetak sretan, pa je zaboravio kazati najpoglavitije, kakovo da je gradivo drami. Vrsti pjevane drame zabilježene su samo u nekoliko redaka.

Mi smo knjižicu samo mimogred glosirali, jer obširnijoj kritici ne ima mjesta. Žalimo, što ne mogosmo izreći boljeg suda, al sbilja ne možemo, jer je namienjena školi. Iz tog dosta površnog dielca ne će učenik razabrat, što je pjesničtvo, kakovo je? G. pisac morao bi drugo izdanje skroz preradit, ta gradiva i pomoćnih knjiga ima hvala bogu dosta. *Š.*

LISTAK.

Dr. Vladoje Čačković. K današnjoj slici nedavno preminuloga rodoljuba dr. Čačkovića doniet ćemo sliedeći put neke kratke životopisne podatke.

Krf. (Sa slikom.) Sjedneš li u Trstu na onu ladju, štono tičuć se samo nekih točaka Dalmacije ide put Carigrada, stići ćeš nakon vožnje od dva dana na zeleni ostrov Feakâ. Prošikav dalmatinskim otočjem, te pristanuv još jednoč u Budvi, krećeš dalje kraj strmih, divljih obala arbanaskih. Na izlazku iz mora jadranskoga ukazuje ti se pun bujne zeleni prvi i najveći od jonskih otoka Krf (Korfu, stara Korcyra). Nasuprot klisurastom kopnu razredio se uzduž obale, okružen bujnimi gajevi maslina i naranđža grad Krf. Ladja obadje predbriežje, te udje u staru luku Alkinoa, u onu istu luku, u koju, vraćajuć se iz domovine, htjede unići Odisej, al mu gnjevni Poseidon pretvori ladju u klisuru. Evo je pred tobom, — na njoj se posadila malešna crkvica. Nasuprot leži Monte Deka, a dalje motreć niz obalu u sjeni paoma čarobni Benize. Iznad grada jest kasteo, koj je često hrvatska krv u Mljetačkoj dakako vojsci obranila od navale Turaka. Oštro se pruža u more, okružen sgradami, stienami i negdašnjimi vrtovi Alkinojevimi. — Grad je dosta neznatan, (kakovih 24.000 stanovn.) te osim liepe okolice i preugodna podneblja ne ima ništa, što bi stranca onamo vuklo. Ipak dolazi onamo mnogo sjevernjaka zimovati, da pod južnim suncem u vazda zelenih gajevih nadju lieka poremećenomu zdravlju. — Odkad je prestala nad otokom vlast englezka mnogo se čini za udobnost i poljepšavanje grada. Priobćiv više slika s obale jadranskoga mora donosimo i ovu najjužniju točku.

Fotografijski album o carevu putu po Dalmaciji. Svjetlopisni zavod Androvića i Goldsteina u Zadru poziva k predbrojci na sbirku fotografija, koje će predočivati dolazke i poglavite svetkovine, kojimi su u Dalmaciji dočekali kralja i cara. Bit će u svem od prilike 24 svezka sa hrvatskim, talijanskim i njemačkim izjašnjujućim tekstom. Ciena je svezku 80 nč. bez poštarine. Čim započme izdavanje, izaći će jedna svezka svakog polumjeseca. Tko se želi predbrojiti, neka to prijavi izravno kod izdavatelja. Mi ovo poduzeće svesrdno preporučujemo, samo bismo primetnuli, da se gg. izdavatelji ne bi imali ograničiti samo na svečanosti, nego da snimlju i najzanimivije i žalibog nama sasvim slabo poznate priedjele prekrasne Dalmacije. Takovo će djelo naći i u Hrvatskoj dosta kupaca.

Učilište za dramatične pjesnike. U Parizu ima više učilišta za glumce, što je dobro i koristno. Nu sada podigoše učilište i za dramatične pjesnike. Profesori na toj vrlo neobičnoj školi biti će Dumas, Dennery, Sardou, Augier itd. imena poznata svemu svietu. Kandidat pozorišne slave naučit će tu, kako komad smisliti, nacrtati, razdieliti, zaplesti, razvesti, i efektom začiniti valja, naučit će u obće sve tajne dramatične radnje uz jedan dakako uvjet — ako u njega ima u obće pjesničkog duha.

Životopis Viktora Huga. Nestor francezkoga pjesničtva Viktor Hugo izdat će za kratko svoj životopis u tri svezka. Karakteristična, samonikla osoba Hugova po sebi je vriedna obćega pozora. Nu Viktor Hugo nije samo pjesnikovao, on je kroz mnogo vremena bio svjedokom i dionikom silnih promiena u Francezkoj. Njegov će dakle životopis biti važan pojav evropske literature.

Heloise Abailard na pozorištu. Glasoviti državnik i akademik A de Rémusat, koji je nedavno u Parizu preminuo, ostavi rukopis drame, u kojoj se prikazuje glasovita svemu svietu priča ljubovnika Abelarda i Heloize. Radi se o tom, da se djelo tiska i prikaže na pozorištu.

Zabava: Zorana — Crne niti — Zagrebu — Mihi est propositum in popina mori. — **Pouka:** Karlovac — Dva hrvatska glasbenika. — **Književnost i umjetnost:** Kritika. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „**dioničke tiskare**“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 31. srpnja 1875.

Br. 31. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

VI.

Posjet.

deš sa mnom?

Marko pogledje otca; bijaše na njem svetčano crno odielo, crna mu brada uredjena, oko vrata brižnije omotan rubac i cipele finije, nego li drugda.

— Kamo?

— Koviljevićki.

— Što ćeš kod nje?

— Razgovorit se radi medja i obavit ujedno posjet.

Marko se malko zamisli, idem, odvrati i pohiti u sobu da se uredi; Ivan Maglaj spusti se medjutim niz brdo, izpravljajuć se neprestano i gdje bi god na odielu spazio ma i najsitniju dlačicu, otro bi ju namah. Često uzdiže glavu prema Koviljevićkinu dvorcu, i pogladi svaki put iza toga crnu bradu i nešto svjetlije brkove.

Staromu Maglaju bijaše tada četerdeset i šest godina — doba, u kojem se mužkarci još uviek hvale zdravljem i čilošću — ipak su godine mnogo toga napisale na njegovu čelu; u vlasih mu se i bradi javljale srebrne niti, u očima umor, tielo mu se nešto pognulo i prsti na rukama stali sušiti se. Maglaj se nije običavao opirati tomu dostarivanju, nu sad, gdje je polazio na posjet otajstvenoj Koviljevićki, kao da je htio izpraviti stas, izgladit čelo.

Kod mosta dostigne ga sin. Uzlazeći brdom ne progovori nijedan, zamišljeni koracahu uporedo; sin je snivao o plahoj djevojci, a otac — otac o žestokom, omamljujućem pogledu, kojim ga je Koviljevićka srela, osim toga sjećao se on njene toli mehke ručice i sitne nožke, koja se slučajno njegovu oku razgrnula, kad je gospodja skočila u kočiju.

Domalo udjoše u dvorac. Na skalinah sjedila stara baba, čisteć šalatu.

— Je li kod kuće gospodja? upita ju stari Maglaj.

Baba zaže oči, podignu glavu i kihnu poput stare mačke.

— Nije ne — ah, što sam rekla — ostavlja me pamet, starost, gospodine, starost, nu vidi ti kokoš, hoće joj se šalate, iš! — —

— Je l' kod kuće gospodja, pitam te babo? opet će Maglaj.

— Dakako, da jest, gospodine, riedki su to dani, kad se gospoda kamo odvezu, dakako da jest, u vrtu je sada kod vrela, gospodine, u vrtu — nastavi baba brbljati.

Otac i sin krenu u vrt iza dvorca. Bio to nekoč vrt, zasadjen za razkoš i šetnju gospodara; jele, borovi, tuje, ruže, čemini rasli pokraj staza na okupu, napajajuć zrak raznolikim mirisom. Na kraju vrta vidio se hrastik, iza kojega se brdo spuštalo u ravnicu. Razgledav se svuda vrtom krenu obojica onamo. Pod starim hrastom poraslim na gromadi kamenja spaze oni Koviljevićku sa kćerima, gdje sjede na klupi sbijenoj od brezovih grana. Mati i starija kći bijahu u razgovoru, motreć ravnicu, razastrtu poput zelena saga pred njima, dočim je Olga uvezivala slova u rubce. Pod njima iz kamena izviralo vrelo, i spuštalo se naglo šumeć i mrmoreć niz brdo u ravnicu.

— Netko ide, šaptne Olga, čim se Maglaji približiše. Koviljevićka pogledje prema njim — ah, gospodin Maglaj, klikne ona, skočiv sa klupe — sa gospodičićem, liepo, liepo, od kuda meni tolika čast?

Digitized by Google

— Molim, nikakova čast, usuprot — priskoči smiešeći se sladko Maglaj i pruži obje ruke gospodji. Marko skine šešir, pozdravi majku i kćeri, izmrmljav nešto tiho; namah mu oko zape na Olgi, koja ni glave ne podiže.

Gospodja povede Maglaja do klupe i ponudi mu, neka se sjedne, na što se Irma i Olga ustanu.

— Poznajete, djeco, gospodu? obrati se sada Koviljevićka kćerima, gospodin Maglaj, naš susjed, njegov gospodin sin, ne imam čast znati njegovo zanimanje —

— Studiosus juris, pravnik — prihvati Maglaj.

— No dakle, mladi učenjak — gospodja sjedne opet, a do nje Maglaj. Marko se na novo poklonio djevojkam i stao smeten kraj otca.

— Majko, mi ćemo medjutim u dolinu, dok se ti porazgovoriš s gospodinom, znam da bi smetale.

— Nipošto, nasmija se Maglaj.

— Neka idu, neka, mladi će gospodin biti toli dobar, te će ih popratit, obrati se Koviljevićka k Marku na vrlo uljudan način. Marko pogledje na Olgu, i njezine grudi zadrhću pod bielim, zelenimi prugami protkanim odielom, kao nerado podje on s djevojkami. Ove zakrenu kraj vrela i tokom ovoga niz šumu.

— Biele ptice golubice — la — la! zapjeva zvučnim glasom Irma poskakujuć dolje — zar nije liepo vrelo, mladi gospodine — molim ime —

— Marko, odgovori ovaj, zarumeniv se, Olga, koja je hitro pošla napried, ogleda se na njega te poleti dalje.

Liepi Marko — la — la — la!
Ljubi žarko — da — da — da —

zapjeva opet Irma, je l' istina? obrati se ona i stane, dok ne bude Marko uporedo s njom, ona naperi svoje oči ravno u njegove.

— Ne bi mi pravo pripievali, odvrati on.

— Tko zna, nasmija se čarobna Irma, pjesma kaže tako, a vi vjerujete u pjesme, ne?

— Mnoge govore istinu.

— Irma — Irma — vidite tomu ne ima rime, čekajte:

Liepi Marko
Ljubi Irmu žarko — hahaha!

Razkošan smieh razleže se šumom i zajeknu poput sirenskoga klika u Markovu uhu; njega začara, prem ne uzmuti nikoje čuvstvo, taj vitki, lahko se pregibljujući stas, razigrano oko, nad čelom razčupane kose, nabujale grudi, smjelom, neuzpregnutom drzošću napojeni glas, sitna nožka, pomaljajuća se svak čas izpod tamnoga odiela — čarobna djevojka, pomisli on. Olge bijaše već daleko dolje u grmlju nestalo.

— Vi ste vesele ćudi, primjeti Marko, gledeć u lice Irme.

— Djevojka sam i vi morate biti veseo, jer ste mladić, hajde poskočimo malko! Irma poleti, da se je suknja za njom vijala, i Marka obuzme njezina obiest.

Na mjestu, gdje se je vrelo zadievalo o velik širokim mahom obrašteni kamen, te prskajuć preko njega razilazilo se na dvie strane, stane Irma.

— Ja sam se umorila, uzdahne ona tuj — bliedo joj lice bijaše se zarumenilo jarkim rumencem — i pokuša skočit na kamen, ali se nesretno pomaknu i ovlaži cipelice. Marko priskoči brže i pomože joj rukom na kamen. — Bravo, vi umiete poslužit vašu caricu, zar ne? Marko, hoćete li, da vam budem caricom, ja ću vas imenovat svojim vitezom — Irma udari Marka lagano po desnom obrazu, vi bi htjeli?

— Mogu si laskati toli krasnoj carici.

— O, vi laskavče mali, vidite, koli sam smjela, na jednoj nogi stojim na kamenu vidite — vidite — sad ću past, i hitro skoči Irma dolje uhvativ se Marku za ruku. — Znajte Marko, ako hoćete biti mojim vitezom, morate biti smjeliji, zašto se rumenite, zašto se stidite, to se ne pristoji mladiću, mladić mora onako, Irma uzperi rukom i pokaže na sokola, što se ne obuzdanim lietom vijao nebu pod oblake. I taj vaš ovratnik, kako ste ga to svezali, kao, kao... ne znam što. Irma podigne ruke, da su joj rukavi preko lakta spali, i ruke zasjale se poput mramora na rumenom plamenu svjetiljke, sgrabi prstići Markov ovratnik, razveže ga, sveže, opet razveže, dok ga ne napravi po volji, medjutim treptale joj oči, i smieh, koji je, reć bi, ubadao Miroslava u srdce, ljuljao se razkošno s jednoga kraja njezinih ustnica do drugoga.

— Zahvaljujem, ljubim ruku, nakloni se Marko.

— Vi uljudni mladiću, nà, ruku možete poljubiti, tuj pruži Irma ruku prema Markovu licu i dirne mu gornju ustnicu kažiputom, ali ju odmah uz glasan smieh natrag povuče.

Sad zamukne Marko sasvim, ne zato, što mu ne bi godila bezobzirna radost, već zato, što je to bila prva djevojka, koja se je tako prema njemu ponašala; drugi bi se bio na njegovu mjestu razuzdao, njega obuzme neka stega, izviruća iz čednoga mu srdca, tihe, krotke ćudi. Nešto je igralo u njem, nešto opet posve drugoga polievalo tu igru hladnom vodom. Silazeć dalje, približe se oni čistini, na kojoj je sjedila Olga kraj grma kupina od njih odvrnuta lica. Glava bijaše joj nizko sagnuta na prsi i jedva da se ruke micale, kako je ušivavala imena u rubce.

— Zašto nas je ostavila gospodična? — Ne zove li se Olga?

— Jest, Olga.

— Zar je ona stidljiva? upita Marko, i osjeti u taj par, koli je ta rieč čudna prema Irmi; tihi, ironičan smieh zavije se na to pitanje njoj oko ustnica poput gušterova repa.

— Stidljiva kao duvna, nije baš ni čudo, bavila je do proljetos medju njimi.

Digitized by Google

— Kako to? Marko stane, da ih Olga ne začuje.

— Bila je na nauci tamo, znate, običaj je, da nas mlade djevojke onamo šalju, da se naučimo lagati, pretvarati se, i ja sam tamo probavila dvie godine, ali o bože, sve sam duvne razduvnila, tu uzbaci Irma glavu i njezine se vlasi razsuše na sve strane, jedan diel udari Marka po licu i poklizne preko njegova ramena dolje.

— I vi ste ipak iskrena ostala, gospodjice? upita uz čedan smieh Marko.

— No znate, odvrati sada glasno ova, ja umiem i ljuto lagati, pretvarat se bolje od predstavljačice, ali prema vam — prema vam — Irma pogleda Marka u oči milo poput golubice.

Kad se sasma približiše Olgi, stavši iza nje, ogleda se tekar ona i zapita tihim, klonutim glasom: Gdje ste bili toli dugo?

— Mi smo bili daleko, daleko, odvrati joj sestra; sjednuv uz nju, i govorili smo mnogo, mnogo o tebi.

— O meni? ružičasta lišca Olgina probliede na tren, a zatiem se još većma zarumene.

— Jest o tebi. Pripoviedala sam gospodinu Marku, da si ti bila kod duvna, i da si se gotovo sama poduvnila, dok se ne zaljubi u nekog vojničkog častnika, koj je svaki dan dolazio u vašu crkvu.

— Irmo, kako možeš tako lagati, gospodin će misliti, da je sbilja istina...

— Neka, neka se znade istina, što je na tom zla?

— Irmo, ti mene sramotiš, mal da ne proplače Olga, njezin je glas drhtao, njene ustnice, njene djevičanske grudi, — ja si ne dam tako govoriti, makar da si ti moja sestra, reče nešto odrješitije, sgrabi rubce, turi konac te iglu u žep, i krene natrag uzbrdice, gledeć u stranu.

— Ne luduj, sestrice! krikne za njom Irma, hotjev ju zadržati, — gospodin nije diete, da će vjerovati, ali Olge već ne stade u grmlju. — Evo, obrati se sada Irma k Marku, koj je do nje stojao i pratio okom lik Olge, dok ne izginu, — došla u sviet medju ljude i vlada se još uviek, kao da očekiva rajski vienac. Marko, zar nije to ludo?

Zašto? odvrati Marko, ona je mlada djevojka, to jest vrlo mlada, a čuvstva sakrivaju se još uviek pod koprenom nevinosti, tiho, čedno odgojena med kćerma čednosti, naravski, da ne može poteći strujom, kojom teče djevojka, obasuta od djetinstva laskanjem i bujnimi riečmi.

— Ah, Marko! cikne Irma kroz smieh, ja sam nedavno čitala roman od... od... ne znam od koga, bio je englezki, kojemu je junak upravo tako, baš na vlas tako govorio... koprena nevinosti, čekajte i... čistoća duše, nieste vi tako rekli?

Marko se smete, takova ironija poremeti mu sva načela, koja je bio nakan navesti u obranu Olge. — Vi mi se rugate, reče on žalostno i pogledje u ravnicu. Sunce sjedalo na kraj kraja zelene ravni i ožarivalo polja, selo, crkvu, toranj, kojemu se pozlaćen križ sjajno zablistavao.

— Gledajte, gospodjice, koli se krasno od tuda vidi zapad sunca, primieti Marko, topeć se u večernjem čaru.

— Ah, krasno! uzdahne čuvstveno Irma i ustane gledat, — krasno, da bi čovjek na koljena pao i zahvalio višnjemu na tolikoj dobroti.

— I vi se meni svedjer rugate?

— Ne rugam, zašto? vaša čuvstva snivaju pod koprenom nevinosti, te ja niesam kadra razdrieti tu koprenu. Molim vas Marko, jeste li vi ikada bili zaljubljeni?

— Irma, Olga! razleže se u taj par sa brda Koviljevićkin glas. — Gospodin Maglaj odilazi!...

To bude povodom, da Marko ne odgovori na pitanje, a Irma više ne zapita. Obojica krenu uzbrdice i stignu do brezove klupe čas kasnije od Olge.

Maglaj se upravo opraštao. Po govoru, po licu i kretu sudeć, činilo se, da se Maglaj i Koviljevićka veoma sbližiše.

— Nadam se, da ćemo se često vidjeti, vi bi lako skoknuli svaki dan k meni, vidite, koli sam samotna, zapuštena, govorila ona Maglaju na oprostu. Ovaj se duboko pokloni, poljubi veoma nježno ruku gospodje i ode sa svojim sinom, koj se još jednom ogleda na Olgu, nu činilo se, da ova nije željna njegova pogleda, tiha, ko prije sjede ona namah na klupu da nastavi djelo.

— Čovjek ne bi mislio, koli je to fina, uljudna gospodja, reče otac sinu na mostu s velikim zadovoljstvom. Ti si bio s djevojkama, kakove su?

Marko trgnu rameni, kao što bi svaki sin na ovakovo pitanje otca — mile mi se, osobito starija.

— Starija je živahnija, mislio sam namah.

— Dà, otče! Otac i sin udju duboko zamišljeni u svoje sobe.

VII.

Sestre.

Jedanaest je sati noći, Koviljevićka ostavila kćeri i legla spavat. Triputa trgne se ona iza sna i triputa zazove pomoć, stiskivajuć se k stieni, jedan put trgne rukom i prebaci sa stolića svjetiljku, da se je na tisuć komada razlupala, kao ona, kojom je nekoč svietlila visokomu mladiću pri porobi Rösslerova blaga.

Djevojke bijahu svaka u svojoj sobi. Olga stajaše dugo kod prozora motreć zviezde, često zadubi se u tminu i zagledje se u Maglajev dvorac. Na jednom zaiskri se suza u njezinu oku, ona ju brže otare rubcem, opet navali druga, dok se čitavi niz tog čistog bisera djevice ne spusti niz probliedjelo joj lice. Kad se suze smiriše, zapali ona na novo svjetiljku, koju je bila sat prije utrnula i stavi ju na ormar, na kojem je stajalo zrcalo. Ona se nagne nad zrcalo... dugo, dugo motrijaše ona

*

Digitized by Google

svoje lice, bliedeće sve to većma... ta ja sam ružna, kako bi me mogao zavoliti!... šapne na jednom i zagleda se u sitnu bradavicu na lievoj strani lica, ja sam ružna... a on liep, kao mladi soko... bože!

Irma ležaše medjutim mirno u sobi pokraj Olgine, na mehko nastrtom krevetu, ona je uživala lagodu odpočivanja. Ona razmišljavaše prekidce o sto sitnjarija, ipak se najčešće svrati njena misao na Marka, kakvi je to stidni dječak, govorila ona u sebi, taj bi valjao za izpovjednika starih djevica. Njegove crte napominjahu joj lice, prem vrlo različno od njegova, što ju progonilo svimi ulicami Rima, kamo je pratila neku poluludu groficu sa desetgodišnjom kćerkom kao gouvernanta.

Irma i Olga bijahu nezakonite kćeri Rösslerove. Prve godine probave one u šumi, kraj nebrižne majke, i otca bolujućega na vodenoj bolesti. Rössler brinjaše se veoma za nje, te ih pošalje poslije šeste godine u zavod k duvnam. Što je i kakova je Olga ondje postala, vidjesmo već, Irma po svojoj objestnoj ćudi ne uzmogne ondje uztrajati, već pobuni nekoliko družica, počini nekoliko nepristojnosti, dok ju otac ne pozove kući. Nu ni ovdje ne uzmogne ona više ostati. Budući četrnaestgodišnja djevojčica, vješta franceštini izprosi se ona nekoj grofici u Madjarsku za pazilicu njezine kćerce.

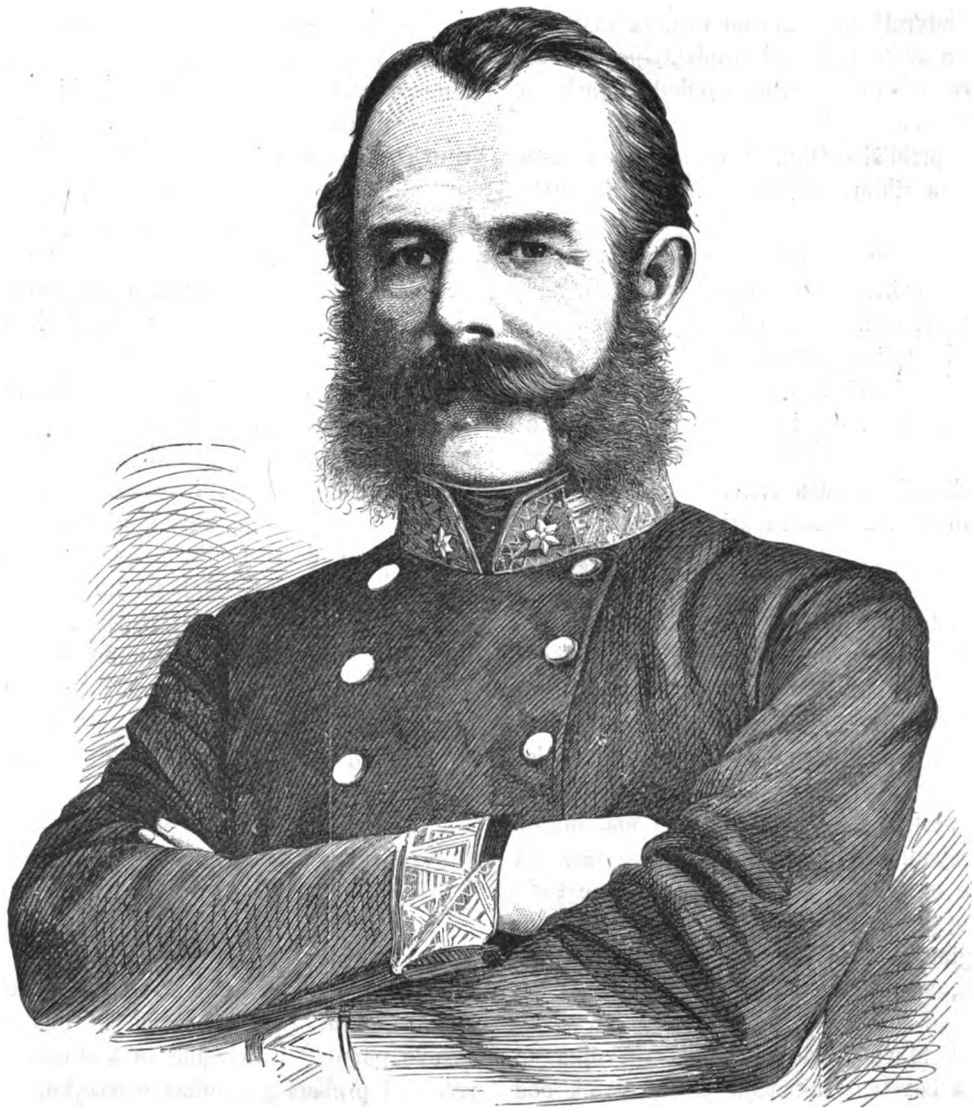

Petar Preradović.

Godinu dana provede Irma kod grofice, kad ova oboli na prsiju, a liečnici ju svjetovaše, neka ide u Italiju. Irma morade ju pratiti. Poslije trudna puta stigoše kojekako u Rim i smjeste se ondje u via babuina, blizu španjskog trga. Od tuda izilažahu svaki dan dva puta na šetnju na „Monte Pincio“, najljepše zimsko šetalište, što ga smisliti možeš. Čim bi grofica radi osobite navale boli morala kod kuće ostati, ode Irma sa malom Ilkom razgledati Rim, pogledju sv. Petar, Pantheon, Kapitol, forum romanum, carske palače, coloseum, kuda su Irmu neprestano sliedile oči mladića; medju timi bijaše Engleza, Rusa, dva Talijana i jedan plavokosi German. Gdje bi se godj Irma pojavila, privlačivaše k sebi bujnu mladost, da se poput ladja na sirenske pozive utope u njezinu čaru.

Uza sve to vladala se Irma dosta čedno, čim bi tko bliže stao, srela bi ga tolikim priezorom, da je isti večer ostavio Rim.

Nekog dana udje ona sa Ilkom u Pantheon, veličanstvo toga hrama, nekad predsoblje na veliko zasnovanom kupalištu, osvoji joj dušu posvema, groza, strah obuze ju kad pogleda na svod, kojemu je kroz otvor, nazvan „oko“, ulazila široka, zlatna struja sunčanih trakova, od toga ona ni ne opazi, tko je u crkvi.

Obašav Pantheon na okolo stane kod jednostavnoga

Digitized by Google

groba Rafaela Sanzia. Slabi plamečak svjetiljke, što je nad njegovim grobom, titrao je tiho i slabašno... njoj bude još čudnije pri duši, turoba, koje nije skoro nikad

čitat latinski napis groba, dvie tri rieči pročita mukom, dok se ne umori, najednom se ogleda, i spazi kraj sebe čovjeka srednjega uzrasta, obla ali zunimiva lica, pla-

Bolest na groždju.

osjetila — onaj čas, kad ovo čuvstvo obuzimlje druge djevojke, obuzimaše Irmu gnjev — zaroni duboko u njezino srdce.

Ona sjedne na podnožje obližnjeg oltara i pokuša

vih svietlih vlasih, kako tamnim i izkusnim očima njoj upravo u podbradak gledje. U prvi mah svikne joj se taj čovjek, bijaše one elegancije u njega, koja odavaše naobrazbu te izkustvo stečene putovanjem i druženjem

Digitized by Google

s finim svietom. Najprije stane razmišljati, kojega da je plemena taj čovjek, Englez nikako ne, zato bijaše njegovo tielo previtko i živo, ni Francez, ni Talijan, Niemac podnipošto, zato mu bijaše oko preoštro i zlobno, bit će Poljak ili ća Rus, pomisli ona. Što bi bilo, da je Hrvat, dosjeti se najednom i nasmije se. Kao da je taj smieh razumio stranac, raztvori malko usta, da se je ukusno zasukani brk podigo u vis.

To bijaše Irmi dosta, ona se ustane, uhvati Ilku, koja se medjutiem igrala s velikim mačkom crkvenjaka, za ruku, te izadje iz crkve i krene kraj Tibra preko „piazze di popolo“ kući. Jedva ona kod ruskog hotela, stoji isti onaj čovjek na drugoj strani ulice pred dućanom starinara slika. Ovo ju malko uzmuti, hitrimi koraci, uzbaciv glavu, pohiti ona u stan.

Drugi dan sretne ona istog čovjeka na monte Pincio. Triputa podje on kraj klupe, na kojoj se ona sa groficom sunčala, te svaki put zagleda se on u njezin podbradak. To ju na novo uzruja, tko je taj čovjek? zaželi ona znati, pa koli me čudno gledje!

Od sada se svagdje s istim strancem sastane, išla ona na san Onofrio gledat madonu Leonarda ili u Galeriju Corsini, išla u sv. Petar ili u podrtine karakalinih kupelji, i svagdje zagleda se stranac u njezin podbradak.

Neke nedjelje ode ona sama na Kapitol. Tko stoji pod kipom Marc Aurela? stranac, te gledje upravo, reć bi drzovito pouzdano u njezino lice.

Ona ode u muzej, razgledav pijana Baka i nježni mozaik golubica, udje u sobu kapitolinske Venere. U sobi bijahu dva Engleza, jedan starac i jedan mladić okrećući krasno tielo mramorne božice. Irma pričini se, da bi nepristojno bilo, da dulje ovdje ostane, okrene se, hoće na vrata, a na ulazu stranac, smiešeć se zlobnim smiehom.

— Drzovito! šapne ona izlazeć i spusti strielu srdjbe iz crnoga oka.

Sva uzrujana, drhćuća dodje kući, kad nadje na stolu malen listić, zapečaćen ružom sa dva lista, okrene ga, a na listu:

Mademoiselle
Irma Rössler.
Par bonté. Rome.

Strastveno raztrgne Irma zavoj i stane čitati list pisan francezkim jezikom. Evo ga hrvatski.

Čarobna neznanko!

Od onoga para, kad Vas zagledah divnu i u misli pogruženu na skalinah oltaru, oboliše težkom boli moja čuvstva. Silna ih spopala želja krilit se za vama, i obujimat Vas oko vita struka, oh, da je tim čuvstvam dozvoljeno, one bi Vas odavno bile nježno prigrlile na moje grudi, u koje su Vaše oči više vatre sasule, nego li je sunce u dubine mora od prvog izlazka pa do sada! Zašto sam Vas morao vidjeti? Čemu? nije li mi dosta gorak ovaj prokleti život! Al ne gubi nade, rekoh si, dan za danom bludih šumnimi ulicami Rima, samo da Vas, divoto, vidim. Blažen bijah, kad Vas ugledaše moje oči, blažen bijah, dok sam se osjećao u Vašoj blizini, al šta je to! Vaša ruka još ne dirnu moje, dà, ni jedan milostiv pogled još ne pozdravi moje suzno oko. Nastojah, da se s Vama upoznam, al zalud, Vi me izbjegavate, kao da čitate zlobu, a ne neizmjernu, kao nebo, veliku ljubav na mom licu. Stanem sdvajati... Tiberovi valovi plove tiho, i u njihovih dubinah bit će tišina... Tako se latih zadnjeg sredstva, naumih Vam pisati i kazati Vam sve — sve. Smilujte se, dok ne utrne zadnja nada; često razmišljah, toli krasna, mora da je i dobra, samo pod takovim grudima može se sakrivat najbolje srdce svieta, koga ja godine i godine zalud tražim pod hladom sjevera i žarom juga. Smilujte se, zaklinjem Vas još jednom, ako Vam je život jednog nesretnika drag, i dozvolite, da Vas prekosutra u pol dvanaest pričekam u galeriji „Borghese“ u zadnjoj sobici goublina. Vaš rob L. M.

U prvi mah, razljuti se Irma na list — nije to bio prvi takove vrsti, koje su joj šiljali mladići, planuvši za njom — poslije se skruši. Njoj omili stranac, zato se pusti čuvstvi za njim, sažali ga ća, vidiš ljubi te silno, ta odkuda bi njemu takove rieči „Tiberovi valovi plove tiho...“ Onom znatiželjnošću, kojom je višnji samo žene obdario, poželi ona znati, pa tko je taj čovjek?

U njoj započne borba, bi li onamo išla ili ne, i ta borba trajaše sve do urečene ure, zadnjeg časa odluči se ipak, da ne ide. Bit će još dosta prilike, pomisli ona.

Mine dan, minu dva, mine tjedan, Irma ovamo, Irma onamo, ali stranca nigdje za njom.

Trinaesti dan iza toga dobije opet listić. Ona ga s grozom otvori i nadje samo ove rieči u njem napisane:

Vi ste me ubili — — —

Irma se strese od straha, nije li taj čovjek možda poludio, te se u istinu utopio, kad ga nigdje, baš nigdje ne ima. Ona se stane kajati, sažiljivati stranca — tri noći redom sanjaše o njem, kako blied pred nju dolazi, a niz čelo viju mu se krvave kapi — te odluči, ako li ga igdje opet sastane, sama progovorit. Napokon ju obuzme želja za njim, njoj se pričini, da ga ljubi, i da ga je ljubila od početka... njezino lice probliedi, ona postade zamišljena... al nigdje više ne srete se sa svojim — idealom.

Dva mjeseca provede jošte Irma tužno u Rimu, a onda povrati se natrag s groficom u Madjarsku.

Medjutim bude ubijen njezin otac, kojega ona ne dospije ni mrtva vidjeti, mati preseli joj se iz Slavonije u Hrvatsku i kupi tamo imanje. Irmi svikne se mjesto, te ostane kod majke i sestre, povrativši se od duvna — tako ju vidimo sad, gdje razmišlja o zagonetnom strancu.

(Dalje sliedi)

Digitized by Google

Spokoji se dušo moja!

Spjevao Mirko Turić.

Pjevaj, pjevaj, dušo moja,
Raduj der se sebi, svietu.
Čemu ti je mladost tvoja,
Zar da veneš u svom cvietu?
Proljeće je — ta sve cvate —
Radosti zar nema za te?!

Zašto kloneš krilom jakim,
Što ti truje mlade dane?
Šta te peče žarom takim,
Da ti skoro život sane?
Tužna si mi, bolna si mi,
Druzi medju veselimi!

Ruža ti je, veliš, cvala:
Prva ljubav srdca moga,
Al' je drugom sreća dala,
Te ju ubra s puta tvoga.
A trn osta — žalac ljuti
U srdcu ti — spomen kruti.

Ti ne tuguj s toga, dušo,
Ne prezaj za pustom sjenom.
Tvoje jade dost sam slušo
S boli srdca ne vidjenom —
Ruža vene, ruža cvate,
Te procvast će jedna za te.

Dosad niesi lučit znala,
Što je dobro, što li zlo je;
Od kad ta je sjena pala,
Strasti muče grudi tvoje —
Pa na one misliš dane,
Gdje su bile ne poznane.

Što je vjetar sinjem moru,
A oluja bilju suhu,
To su strasti božjem stvoru:
Kriepe snagu ljudskom duhu.
Ta kad bura more bije,
U njemu se dûga sije.

Život, vele, nije taki,
Kako misle mladi ljudi,
Nego tuga, jadi svaki,
Samo kadkad zora rudi.
A to mi te dušo buni
I cviet nada tvojih truni.

Nu — cviet cvate svak u dobi
Ne plašeć se mraza, gràda;
Pa se ni ti neboj kobi,
Svom se snagom raduj mlada —
Često k cvieću zmija legne,
Ipak ruka za njim segne.

„Ah! al' niesu to svi jadi,
Što me mladu muče, kine;
O životu tvom se radi,
Daj se sjeti domovine.
Domovina šta je tvoja,
Šta je jadna majka moja?

„To je grdna moja rana,
Najveća mi to je tuga,
S kê mi mrzne sunce dana,
A cviet vene usred luga —
Domovina majka tvoja,
Radost, ljubav, žalost moja!"

Ah, doista takve jade
Težko može itko nosit,
Al' junaku ne valjade
Skrstit ruke, milost prosit,
Nego plamnut jarom lava,
Da obrani svoja prava.

Jer sramota mužu tajno
Trpit, mučat, a nepregnut,
Misleć: koje biće bajno
Da pomoć će, jad se legnut.
Plani jarom osvetnika,
Svetim gnjevom pravednika!

Stoj mi stalno na braniku
Svoga prava, doma svoga:
Ne sdvoj, jere pravedniku
Najjači je štit u boga.
Ta sramota jest junaku
Sdvojit braneć pravdu jaku!

Daj, spokoji s' dušo moja,
Znaj pregorit bol i veću,
Jaka budi snaga tvoja,
Sama u sebi traži sreću.
Tko u sebi nema sreće,
Drugi mu je dati ne će.

Otčeva zadnja želja.

Legenda.

Iz evrejskoga preveo F. Lv.

Starac Azrijel ležaše na umoru. Lice mu bijaše bliedo i upalo, ustnice drhtahu, a krv mu nepravilno tecijaše u žilah. Na čelo mu navali hladan znoj — znak da se život primiče kraju. Kraj starca bolestnika sjedjaše dobri mu sin Baruch. Desnicom držaše ohladnjele ruke umirućeg si otca, željan ih razgrijati tisućom cjelova.

Oko postelje stajahu častni starci obćine hevrejske, držeći u rukuh zapaljene voštanice, pripravni da bježećoj duši razsvietle put u nebo.* Starac uzdisaše sve teže i teže. Oči mu se zaklopiše i svi već mišljahu, da je usnuo, kad al eto Azrijel opet otvori oči. Polagano podignu glavu, pa se uzpravi. Iz lica mu sjaše dostojanstvo, kano praocu Jakovu, kadno je blagoslovio sinove. Svi se prisutni udaljiše osim sina. Ljubeznim

* Taj običaj vlada još dan danas u Izraelitâ; nu uz tu razliku, da se ne biraju izključivo starci, već svaki, koj je navršio 13. godinu.

Digitized by Google

okom pogleda sinka. K ovomu se ljubeznim pogledom obrne starac:

„Dragi sine moj! suze, koje na mojoj smrtnoj postelji prolievaš, ne propustiv su danak naravi, kojino svako diete svojim roditeljem plaćati mora! — Takovi su znaci nutrnje žalosti više nego pravedni — s toga neka teku te suze, ti nevaravi svjedoci prijaznosti duše. Nu u ovakovih časih ne treba prevelikim tužakanjem izazivati previšnjega boga, kojino sve udešuje za naše dobro!

Umiri se dakle, sine! ohrabri se! Premda idem putem kud svi smrtnici, premda se s tobom razstajem, ipak umirem sladkom sviesti, da sam za te učinio sve, što je meni, tvomu otcu zapoviedala čast i dužnost. Ne ostavljam ti baš veliko blago, koje bi te bogatim učiniti moglo — ali sam ti već za rana namakao blago vjere, koja nikakova oluja nepogoda nije jaka uništiti; a to, da mi bude ime u tebi živjelo u časti, i da se s blagoslovom spomene u ustih potomstva; pouzdano se dakle preporučam bogu, gledajuć mirno u oči dolazećoj smrti. Nu prije nego obnemognem, molit mi se je s otcem Jakovom: U tebe se nadam, o bože, da mi ne ćeš uzkratiti pomoći, da uzmognem jedinca si na dvie baštine upozoriti. — A sada, Baruche, slušaj rieči umirućeg si otca:

Po žalostnom izkustvu poznajem taštine ovoga svieta. Često zidah na oblaku kule, često se otimah za vrhom liepa vidika, ali kad te bujne slike s bliza promotrih, ne bijahu ništa van zračne, maštom naslikane prikaze, koje se svakim dahom zraka drugom slikom prikazuju. To je sreća čovječja. Nu mnogo nestašnijim od sreće čovječje, nadjoh, da je pouzdanje u samoga čovjeka. Prevelika množina znanaca, kojih mi namaknu danas bogatstvo, uminut će sutra, kada sunce moje sreće potamni poput pčelâ na jordanskoj poljani izsisavših sav med iz cvieta. Novac, kojemu se svjetina klanja kao zlatnomu teletu u pustinji, ne bje nikad ciljem moga truda. Bud je potrebno zlo naučih se ga već rano štediti, ne dopustivši ipak da me skupcem zovu; nu ti ćeš plod moga poštenoga truda i bez mojih opomena upotriebiti znati, — o tom dalje ni rieči. Al tu mi opomenu pamti: Ne pouzdavaj se jako u ljude; dobro si pogledaj čovjeka, komu si nakan povjeriti svoje blago.

Ako bi te — bože sačuvaj — kob zaniela u strane zemlje, gdje ne bi bilo toli brzo prilike poslati podpore svojim, to ti novce predaj prvomu, na kog se putem namjeriš; ma i ne bio baš čovjek najbolje ćudi — ne boj se, jamačno će to predati, samo sigurnosti radi valja ti sastaviti ovakovo pismo: Sliedeću svotu predao sam danas nosiocu ovoga lista, da ju predade mojim; u ime svoga truda neka im dade toliko, koliko je njega volja.

Učiniš li to, sine, biti ćeš siguran. Ma i imao taj čovjek razbojničku dušu, ma čeznuo za novcem, — tiem bolje! tiem će prije u zamku!

To ti je moja prva ostavština.

Što? ti se čudiš? ti ne možeš shvatiti smisla tih rieči? — s toga se sliepo pokoravaj; u takovih se časih čovjek nerado šali, a kad mene ne bude, vidit ćeš cielu istinu. A sada k drugoj ostavštini".

Starac tu prestade. Izmučiv se dugim govorom spusti se opet na postelju. Dugo ležaše tako ne prosloviv ni slova. Baruch mišljaše, da mu je otcu već zadnji čas kucnuo; ali se ovaj opet podignu:

„Sinko!" reče, „premda mi nije težko razstati se s djetetom ukrašenim tolikimi vrlinami, to me ipak pečali još jedna misao, koje ti ne mogu zašutiti. Ne srdi se dakle, sine moj, ako ti sada pogrešku spomenem, koja ti potamnjuje sve tvoje vrline, i radi koje niesam imao mirne noći. Tà predobro mi je poznata tvoja krv, koja s najmanjega povoda plane, uzkipi i uzavrije. Naglost ruje u vlastitih utrobah, ljepotu pretvara u nakazu, a prerano nas strovaljuje u grob! S toga, moj Baruche, prisegni ovdje, tako ti smrtne postelje svoga otca i tako ti pepela svoje majke, da ćeš tu strast već u zametku uništititi; i ako bi te ikada napao bies srdjbe — htijuć te navest na zločin, sjećaj se zadnje opomene umirućeg si otca — i siguran ćeš biti od nepogode!

A sada diete poljubi si otca zadnji put; — hladno mi je — to su grozote — glasnici smrti... mrači mi se pred očima... ne vidim više, sine... zapalite voštanice... vrieme je.

Sve je na okolo mirno. Ništa se ne čuje van tiha molitva staraca i težko disanje bolestnika. Još jedan časak, još jedanput zategne ustnicama, još se čuju rieči „bog je naš, pravi bog" — uzdah — i starac pusti poštenu dušu!

Siromašni Baruche! Jedinac si bio u roditelja! Majku ti ugrabi prerana smrt, a otac ti evo za njom sliedi. Sam si na svietu. Osamljena stiena sred pučine morske! Al si mlad, žilav ko čedar vrh Libana! Zaludu se trudi bura da ga izkorieni — zaludu — o njem se razbiše bure valovi!

Od smrti Azrijelove prodje godina dana. Baruch obslužavaše schivo, schloschim, i godinu kadischa.*

* Schivo znači toliko, koliko kajanje i obavlja se tiem, da sinovi, braća i žena u obće svi bližnji rodjaci koji su navršili 13. godinu, 8 dana u kući na podu sidjeti moraju. Schloschim znači trideset (dana), za kojih se bližnji rodjaci umrloga svakoga veselja kaniti moraju. Mužkarci si ne smjedoše obrijati bradu, niti dolaziti u gostionu, a još manje u kakovo veselo družtvo. Osim toga ima dok traje schloschim još drugih običaja. N. pr. postelja, u kojoj je mrtvac ležao moraše 30 dana na miru stajati, jer se je mislilo, da se mrtvac poslije ovoga vremena vrati u postelju, da gleda je li je sve na miru. Kadisch znači svet, ovdje svetu

Digitized by Google

Za njega bje to vrieme tužno bez ikakova veselja; ali se i kod njega pojavi vječna promjena naravi; plemena se radjaju, plemena se smrću uništuju; — krasni mladić nadje medju stidljivimi kćermi Izraela djevojku, koja ga toli očara, da ju smatraše Rebekom, vriednu, da mu otčinsku kuću novim miljem zaodjene.

Sada svanuše krasni dani željene sreće. Činjaše se, da mu jasno nebo najsladjih nadâ lebdi nad glavom: — krasna i ljubezna Debora — ljubovca mu — budne mu ženom. S njom se povrati sreća pod njegov krov, bogatstvo mu priticaše sa svih strana, i prije nego se je mjesec dvanaest puta promienio, izpuni mu se želja njegova srdca: da je sretan bio prvorodjenomu sinu nadjenuti ime pokojnoga otca. Tim navrši najveću sreću zemsku, ljuljajuć se na moru najredjih slasti, koje su ikada zapale smrtnika.

Oj čovječe smrtniče! Danas jošte počivaš pod mirnim krovom i snivaš o sutrašnjoj zori; danas ti jošte svietli sunce sreće, danas se jošte raduješ krasnomu danu ali sutra — sutra će tmasti oblaci ugrabiti svjetlo tvojim očima, sutra će bjesnit oluja nad tvojom glavom i udarit grom. Sudbina je nepromjenljiva, njoj se ne može oteti ni krunjena glava! — A ti Baruche? Sretan si jošte uz angjeoskog si sina i ljubeznu ženu, blaženo snivaš o svojoj i svojih sreći — ali i ti si smrtan čovjek, ni ti se ne možeš oteti sudbini! Vidim te već razstavljena od žene i djeteta, vidim te već, gdje jadan čamiš u tudjem robstvu! — — — — — — —

Gluho je doba noći. Sve je na oko mirno, svuda tamno. Baruch spava u ložnici sa svojom ženom i djetetom. Sladko spava, sladko uzdiše. Ali gle! Polagano se otvaraju vrata — ha — gle! divljih lica! Mnogo ih je! ko biesan skoči jedan na Barucha i trgne ga iza sna, drugi premeće po sobi i grabi blago, — gle trojicu gdje zlostavljaju Deboru i diete, a ona plače nad mužem i djetetom! Ali nije to dosta. Da Baruku kalež jada do vrška napune, iztrgoše ga iz krila plačuće žene, — i zapaliv krov baciše ga svezana na kola i tjerahu konje gorom i dolinom. Baruch onesviestiv se ležaše dugo bez sebe. Probudiv se, vidje, da je prikovan za ladju. Znadjaše sada, što je i što ga čeka. Bijaše sluga, još gore — bijaše rob! Od toga vremena bilo mu je sve gore i gore. Osudjen na robstvo morao je gladovati i žedjati, a raditi — da su mu žile popucati htjele. Vrieme bijaše tužno! — ali u toj nevolji ne čû se ipak nijedna tužba iz pobožnih mu ustiju; sveta vjera otaca, koja se je u njegovu srdcu ukorienila, bila mu je tieh dana jedinom utjehom, da nije podlegao bolim. Ali imalo je i gore biti!

Vozeć se tako morem, spazi gdje naglo potamni nebo. Strašan se podiže vjetar, bacajuć ladju čas na previsoki brieg, čas pako u duboki ponor. Od šiljastih grebena provirućih iz mora tisuć puti prietila im smrt. Sav napor, da se burom tjerani putnici spase, bijaše zaludan, — striela tresnu — još jedan udarac i strašnim praskom potonu ladja. Sve proguta neizmjerno ždrielo zievajućega ponora. Poslije tužne vike sdvajajućih boraca zavlada mrtva tišina. Kletnici izdahnuše — strašna ih stiže kazna njihovih grieha!

Al gdje je naš težko izkušani Baruch? zar i on posta plienom bjesnećeg valovja? — zar nad nami sliepi slučaj vlada, koj sve grabi — bilo dobro i zlo? — Ne, šapće nam glas vjere — nije. Moć je svevišnjega boga, koji otčinskom blagošću udesom svakoga upravlja. Ako je providnosti lahko bilo pô milijuna Hevrejaca suhom nogom prevesti preko mora, dočim se je tiran sa svom vojskom utopio, kakovo li je onda čudo, da se je naš Baruch spasio pomoću boga?

Držeći se plivajuće daske, bude silnim valom bačen na brieg. Tu ležaše po više sati mokar, onemogao s gladi i žedje. Napokon se pomoli sunce i ugrije smrzle žile, a on se podigne. Klecajućima nogama stupaše napried. Dodje do male kućice. Vrata bijahu otvorena, a on stupi na prag. U siromašnoj sobici bilo više ljudi. „Smilujte se“, reče, „siromaku brodolomcu; dajte mu malo kruha i hladne vodice, a bog će vam tisuć puti naplatit.“

„Boga ti, ne znani jadniče“, odgovoriše ljudi, „ajde u kuću. Najedi se kruha i napij se vodice, sve što ti dati možemo“. A on pristupi dobrim ljudem, najede se i napije. Bijahu ti ljudi ribari, hraneći se na malenom otoku ribarstvom. Bijahu siromaci ali im srdce milosrdno kucaše za boli siromaka brodolomca. Baruch lezaše na slami u kolu dobrih ribara. Niz lica mu tecijahu suze zahvalnice; htio je govoriti — ali nije mogao.

Dobre ga duše tješile, u koliko su mogle. „Baš nismo bogataši“, rekoše mu, „ali rad nam i dobra volja ipak toliko daje, da ne oskudievamo. Ostani dakle kod nas, dobri stranče, dok te svemogući opet dovede u kolo tvoje obitelji, — uz marljivost bo i radinost ne će ti manjkati onoga, što je najpotrebitije“. Duboko dirnut tom dobrotom, zahvaliv se još jedanput tim dobrim dušam, podao se Baruch svojoj nesreći.

(Konac sliedi.)

molitvu, koju su sinovi triput na dan moliti morali. Prva godina od otčeve smrti, bijaše sinu godina kadischa, prem ga je samo 11 mjeseci uzastopce molio. Ova je molitva najsvetija dužnost djetetu.

Prevodilac.

Digitized by Google

Smrtna čaša.

Spjevao Jovan Hranilović.

Pô noći je — sjetno gori
Mjesečeva blieda zraka;
Miruj srdce! — već se spušta
Na te kopren vječnog mraka,
Moja noga već se kreće
Hladnoj smrti na susreće.

Smrtna čaša već je puna,
S česa li me strah da hvata?
Još trenutak, već odškrinuh
Vječnog' carstva smrtna vrata
Nagoh samo, pak me nije,
K zviezdam mi se duša vije.

Još da zirnem plavo nebo:
Oj dugo ste, zviezde male,
Na mog žića lomnoj stazi
Kao nada zlatne sjale,
Nad smrtnim mi sjate logom,
Zlatne zviezde, s bogom, s bogom!

Zamiče mi jošter oko
I po tebi, pusti sviete,
Zadnji put te danas zirka
Suzniem okom tvoje diete,
Tvoga mi je trnja dosti,
Na počitak spuštam kosti.

Amo te — oj smrtna čašo!
Ljeska ti se zlatna pjena,
Stani — drhćem — oko mene
Kô da lebdi čudna sjena,
Moja ljubo, ah ta pusti
U duhovâ kraj me pûsti!

Duvali su lomni vjetri,
Siecali su munje kriesi,
Povio se sunčan oblak,
Zlatan, divan po nebesih:
Moje zlato, moje čedo,
Ja sam tekar tebe gledo.

A ti si me, kruto diete,
Hladnim svojim ledom bila,
Do polak mi smrtnu čašu
Ledom svojim napunila:
Priezora mi tvoga dosti,
Moja ljubo, Bog ti prosti!

Mladosti mi zlatne snove
Već oluja biesna rasu,
Ote meni lovor-vienac,
Otrovom mi čašu nasu,
Iz krila me vili trže
I na rub me grobu vrže.

Amo čašo! — s bogom sviete,
S bogom ljubo, zviezdo zlata ...
Jednom nagoh, ruke savih
Hladnoj smrti oko vrata,
Mog je žića zviezda mala
Već u krilo noći pala.

Drhće rumen zlatne zore,
U nebeskom pjeva kolu
Sbor andjela — blažen usnuh,
Pri božjem se obreh stolu,
Bog na čelu sud mi čita,
Oko njega sjajna svita:

„Dovio si vieka niesi
„Niti znojem, niti mukom,
„Ni lovora niesi steko
„Zaslužnom si, trudnom rukom;
„Još ti umriet ne poručih,
„Nit ugasih tvoje luči.

„Ne privriedi ništa sebi,
„Za užitak što bi trebo,
„Zadužbinu samo vratit
„Voljno ti je vječno nebo,
„Što privriedit umio si
„To užívaj, to si nosi!“

* * *

Drhće rumen zlatne zore,
Smrtan znoj si tarem s čela,
Minuo me strašan sanak,
U krilu sam danka biela:
Bože! daj, da smrt pretečem,
Lovor-vienac da si stečem!

POUKA.

Postanak i narav glasbe.

I. O tonovih.

Što će reći „t o n?“ Isto zvono uviek zvoni istim glasom, makar kako dugo zvonio, samo što će taj glas biti sad jači sad slablji, prema tomu, zvoniš li jako ili polako. Al dva zvona zvuče svako drugim zvekom, i to manji zvon tanjim, veći krupnijim.

Darni napete žice glasovira, ili harpe, ili cimbala — koliko jih god ima, svaka će drugčije zazvečati.

Pa slušaj istom pjevajućega čovjeka: koliko tu čuješ različitih glasova, dok jednu pjesmicu izpjeva! A kolika opet razlikost glasova, kad istu pjesmu pjeva diete i odrasli čovjek! Diete pieva tankovito, al opet ne svako jednako, nego jedno tankovitije od drugoga; momak pjeva krupno, al takodjer jedan krupnije od drugoga.

Ove razlike glasa zovu se u svih evropskih jezicih t o n o v i, a ima jih veliko množtvo. Nu koliko jih god bilo, opet tu ima reda, te se dadu svi tonovi liepo poredati, kako ćemo poslije vidjeti, a ovdje ću odgovoriti samo na pitanje:

Odkuda tonovi? Zašto svaka žica nezveči jednako? Zašto se tanka žica tanko glasne, kad ju darneš ili zagudiš, a krupnija krupno? Zašto se ista žica drugim glasom glasne, prema tomu, je li više ili manje napeta, je li dugačka ili skraćena?

Mnogi će pomisliti, da se na ova pitanja nemože potanko odgovoriti: al su bogme učenjaci poslje dugovječna iztraživanja do dlake odgovorili, pa evo toga odgovora.

Kazao sam i dokazao već od prije, da ves (Schall) postaje od brza trepeta pružnih stvari, a svi su trepovi iste dobe, to jest, kad zatrepti kakvo vesilo (Schallmittel),

Digitized by Google

svakomu njegovomu trepu hoće se jednako vrieme: jedan trep traje toliko koliko i drugi. Al dobro pamti, da ovdje govorim o trepovih treptećega tiela, pa nemoj misliti, da su trepovi jednaki i u različnih tjelesa; dapače su vrlo različiti, jedno tielo trepće brzo, drugo polaganije — pa uprav ova razlika brzine trepeta mati je tona.

Da me bolje razumieš, pogledaj bas, koji ima debele i dugačke žice, te se može njihov trepet najlaglje motriti. Toga radi odabrat ćemo najdeblju žicu i popustiti ju toliko, da nečuješ nikakva glasa, kad ju darneš.

Nu ako nečuješ glasa, kad ju trgneš, a ono vidiš, kako trepti, to jest kako se brzo amo tamo maše, dapače ako si ju jako popustio, možeš baš i prebrojiti, koliko puta je zatreptila uz jedan časak.

Sada napni malko više istu žicu, pa ju drmni ili trgni: eto već brže trepti i težko je prebrojiti koliko je puta za časak trepnula. Zategni žicu jošte više — sada već slabo i razbireš trepet, nego čuješ nekakav, ako i slabi mukli, vesak. Kad još bolje žicu napneš, ona će trgnuta jošte brže zatreptiti i tanjim se glasom oglasiti.

Odavde razabiremo, da žica niti nezazuji, dok stanovitom brzinom netrepti, pa što brže trepti, to joj je glas tankovitiji. Više napeta žica trepti brže, jer je onda pružnija; isto tako tanja i kraća žica (jer je laglja) brže trepti od deblje i dulje, a to znamo takodjer, da što je brži trepet, to se tanjim glasom odzivlje trepteće tielo. Dakle tankost i krupnost glasa, to jest ton kojim se koje vesilo glasi, visi o brzini njegova trepćenja; čim promieniš tu brzinu, promieniš i ton, prema brzini trepeta oglasi se vesilo tanjim ili krupnijim tonom. Drugimi riečmi govoreć: broj trepovah, što jih kakvo trepteće tielo za jedan časak načini, odlučuje njegov ton. Kaži mi koliko puta kakva stvar zatrepti za jedan časak, a ja ću ti kazati, kakvim se tonom oglasi. To je pravilo obćenito. Kad se dvie stvari jednakim tonom glase, možeš biti uvjeren, da i jednakom brzinom trepte; a kad čuješ dva tona, od kojih je jedan tanji, to je ovaj sigurno plod bržega trepetanja.

Ako dakle želiš potanko poznati visinu kojega tona, a ti prebroj njegove trepove uz jedan časak. „Nu kako ću prebrojiti trepove koje stvari, kad ova tako brzo trepti, da moje oko niti nerazbire njezina trepeta, nego mu se čini, da stvar miruje?“

Trepopis. Ovako će mnogi prigovoriti, te pomisliti, da se od njega zahtieva nemoguća stvar, kad se ište, da nabroji na broj, koliko puta je uz jedan časak kakvo vesilo zatreptilo. Al su se domišljati naučnjaci opet domislili načinu, kako će doznati taj broj trepova. Evo kako!

U ugadjaću viljušku (Stimmgabel) utakni malen šiljak, a do njega postavi začadjen listak papira i dobnjak, koji bilježi časke. Onda udari viljušku da zazvekne: ona počne trepćeti i svoje trepćenje pisati, t. j. onim šiljkom ili percem trepove na začadjenoj hartiji bilježiti, kao što bilježi i dobnjak časke. Toga radi se papir sve dalje pomiče, a kad mine koji časak, pogledaj listak papira, pa ćeš na njem naći onakvu reckavicu, kako slika pokazuje. Prebroj kvačice što jih ima medju z i z', pa ćeš znati, koliko puta je viljuška zatreptila uz jedan časak.

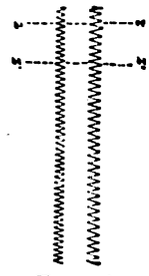

Trepopis.

Ista ova sprava može se i onako udesiti, kako prikazuje dolnja slika. Slovo *a* kaže ugadjaču (šibku ili viljušku) s percem. Čadjami posut papir obavit je oko valjka D, a gudalom se po šibci (ili viljušci) zagudi, neka trepti; ujedno se ručicom povrh A valjak okreće. Ovu spravu izumio je Duhamel, a ja sam ju prozvao trepopisom (Methode der Tonschrift), jer piše trepove, i podjedno

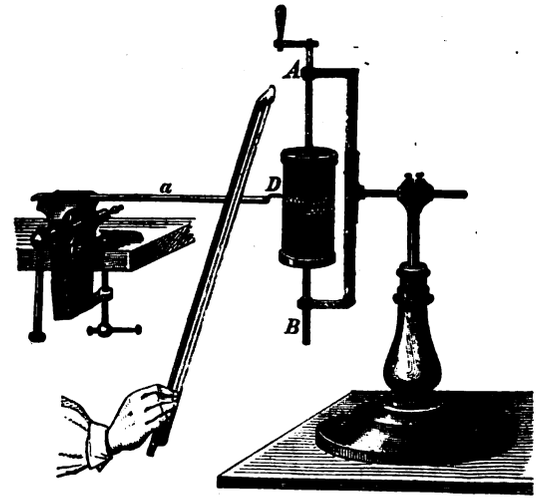

dokazuje očevidno ono, što sam već toliko puta kazao, da je svaki vesak plod brza trepeta.

Sirena. Ima jošt i drugi stroj, kojim se broje trepovi veska i zove se sirena, zato što i pod vodom zveči. Na njezinoj slici vidiš naokolo izprobušenu ploču ili kotač *C*, ležeći na šupljem bubnju *M*, kojemu je gornje dno takodjer onako izprobušeno. Kod *D* se namjesti mieh, kojim se puše u bubanj *M*: sgušćen zrak navaljuje kroz njegove rupice na ploču *C*, ter izpadajuć kroz bušotine van, okreće ploču. Kadgod izleti zrak iz rupe, porodi se val zraka.

Kad ploču polako okrećeš, čuje se samo šum stroja, nego kad se brzo vrti, to jest kad se radja puno valovah, zameće se odtuda vesak, i stroj se vesne, a čim ga brže vrtiš, tim tanje pišti, oli upravo ciči.

Da se može doznati, koliko valova treba za jedan časak, da bi se koji ton oglasio: toga radi ima na

*

Digitized by Google

stroju kod JJ brojilo (gledaj I. knjigu Prirodnoga zakonika na strani 367 i 368), koje potanko kaže, koliko puta se je ploča zavrtila. Ako ploča *C* ima 20 rupica, to postaje kod svakog okreta 20 trepova ili titraja,

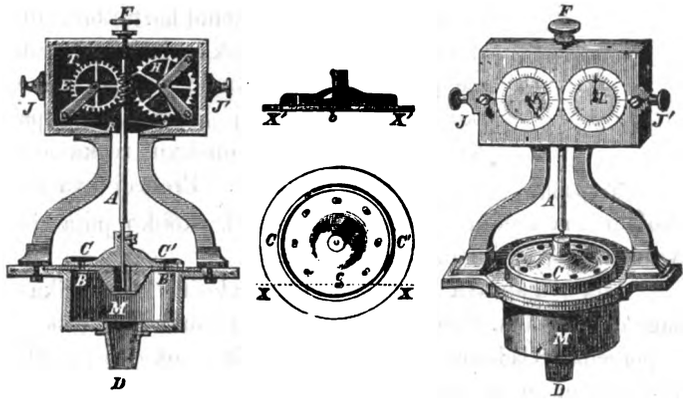

Sirena.

koji se po zraku dalje šire. Ako dakle brojilo kaže, da se je ploča za 1 časak 100 putah zavrtila, to čini 2000 trepova — toliko jih trebaše onomu tonu, što si ga čuo za okretanja sirene.

Ovim strojem se je još i to dokazalo, da trepovi moraju biti posve jednaki, to jest rupice ploče *C* moraju biti sasvim jednako razdaleke, da se izvede jedan te isti glas, inače se čuje više glasova nejasnih.

Broj trepova potrebitih vesku.

1) Najkrupniji ton. Kazao sam već, kad vesilo polagano trepti, da nečujemo nikakva vesa. Pita se sada: koliko puta mora vesilo za jedan časak zatreptiti, da se kakov vesak čuje?

Na ovo pitanje našli su učenjaci odgovor pomoću svakojakih strojeva. Oni uvježbaše, da se vesu, da ga možemo čuti, hoće 16 trepova, to jest da za 1 časak 16 puta zatrepti amo tamo. Nu ovo nije još pravi glas ili ton, nego mukla vrka i hrestanje, koje se samo oštrim uhom razabire. Ovaj najdublji i najkrupniji vesak izvodi se 32 stope dugačkom sviralom, kakvu imaju velike orgulje. Glasbari iliti muzikaši zovu ovaj ton subcontra *C* i bilježe ga ovako $\underline{\underline{C}}$. Pravi jasni ton čuje se stoprv uz jedno 20 cielih trepova za čas.

2) Najtanji ton. Već smo prije naučili, da se vesilo glâsî sve tanjim glasom, čim brže trepti. Al i ovdje ima medja, samo ne jednaka za svakoga; jer kao što mnogi vidi dalje od ostalih, onako ima i ljudih, koji još i ono čuju, čega drugi nezamjećuje. Čovjek osobito oštra sluha čuje jošte tanahni glas, što no postaje od 24.000 cielih trepova u jedan časak. Obično se čuje, kad što zatrepti 22.000 puta za 1 časak; nu stari ljudi jedva čuju ton, koji postaje od 16.000 trepova.

Prema tomu može se uzeti, da su medje našega sluha 16 i 25.000 trepova za časak. Ovo je neizmjerno velik broj trepova, da običan um niti nedokučuje, kako bi koja stvar tako brzo mogla treptiti, da za jedan hip zatrepti 20.000 puta. Nu strpi se samo, ima toga i više. Prirodoznanci dokazuju, da toplina i svjetlo postaju takodjer samo trepćenjem njeke nevidive stvari, koju zovu eter (Aether): da se toplina osjeti, tomu se hoće barem 65 bilijuna trepova (Jedan biliun to će reći miliun miliuna). A da se vidi svjetlo, treba da eter zatrepti barem 400 biliuna za jedan časak.

Nu o tom ćemo obilatije besjediti, kada dodjemo do nauka o svjetlu: ovdje sam to samo uzgred napomenuo, da priučim štioca velikim brojevom, kakvih u običnom životu neima, te nam se čini, kad prvi put čujemo ovakve brojeve, da je to sve nemoguće. Nego da proučiš potanko prirodoznanstvo, uvjerio bi se ob istinitosti ovakvih brojeva i vidio bi, kako su ljudi smiešni, kad mjere našom običnom mjerom i običnimi brojevi veličanstvena djela božje prirode, zaboravljajuć, da je sviet tolik, te ga čovjek svojim slabim umom, a kamo-li okom, nemože premjeriti: pa kud i kamo će mu zakone osjeći i dokazati, da u svietu nemože ništa drugčije bivati, nego što smo vikli do sada misliti.

II. Glasbena ljestvica.

Osmica. Okreći sirenu, naslikanu na 59. strani, koja ima dva reda rupica, i to u jednom redu njih 24, u drugom 48. Očevidno je, da zaokrenuv jedan put sirenom dobit ćeš od prvašnjega reda 24 trepa, a od drugoga 48, to jest jedan put više. Poklopi sad jedan red rupica, sada drugi, pa zavrti sirenu tako brzo da se glasne. Recimo, da si ploču sirene zavrtio za jedan časak 10 puta: to bi onda onaj prvi red rupicah izvio 240 trepova, a drugi red njih 480. Hoćeš li svagda isti glas čuti? Doista nećeš; jer smo već gore naučili, što su trepovi brži, da je glas sve tanji. Prema tomu ćeš dobiti od ovih 48 rupica glas jedan put tanji od onoga, što si ga izvio iz 24 rupice. (Samo se kaže, da si jedan i drugi red istom brzinom okretao.)

Nego ako je glas od 48 rupica i tanji, opet je srodan onomu drugomu. O tom ćeš se uvjeriti, kad odklopiš oba reda rupica i zavrtiš sirenom: onda će ti se učiniti, da čuješ samo jedan glas; samo oštro slušajuć opaziš dva glasa — tako su oba stopljena. Rekao bi, da je glas onih 48 rupica samo tanko ponavljanje onoga drugoga glasa.

Što sam evo kazao za ova dva glasa ili tona, valja i za svako dvoje glasova, od kojih je jedan izveden jedan put većim brojem trepova; n. pr. 50 i 100, 60 i 120 itd. Kadgod čuješ zasebice ili zajedno ovakva dva glasa, svagda ti uho kaže, da su to srodni glasovi. Ovakva dva glasa zovu se jedan prema drugomu osmica ili osmina (oktava). Zašto se tako zovu, doznat ćeš malo niže.

Digitized by Google

Glasovi se neponavljaju onako samo jedan put, nego do deset putah: to jest trepet se može podeseterostručiti, ima dakle deset osminah.

Kazao sam na prvašnjoj strani, da se sa 16 trepova za jedan časak izvija najkrupniji glas, koji se zove subkontra *C*, a bilježi se ovako $\underline{\underline{C}}$: dakle je glas izvit sa 32 trepa osmina tomu glasu, i zato se zove contra *C*, to je najkrupniji glas basa i piše se ovako $\underline{C}$. Ovaj ima opet osmicu izvitu sa 64 trepa, koja se bilježi na prosto *C*, a zove se *veliki C*. Sliedeća osmina izvija se jedan put većim množtvom trepova naime 128, a zove se *mali c*, koji ima opet osminu od 256 trepova, a ta se zove *nadbrisani c* ili $\overline{c}$. Kad vesilo trepti jedan put većom brzinom, to jest sa 512 trepova za časak, to je *dva puta brisani c* ili $\overline{\overline{c}}$, kojemu je osmina tri puta brisani $\overline{\overline{\overline{c}}}$ izvita opet jedan put većim množtvom trepova, naime 1024. Sliedeća je *osmina četiri puta brisani c* ili $\overline{\overline{\overline{\overline{c}}}}$, kojoj se hoće 2048 trepova, a najviša i najtanja je osmina *pet puta brisani c* ili $\overline{\overline{\overline{\overline{\overline{c}}}}}$ sa 4096 trepova izvita. Mnogi bilježe i ovako te osmine $C_{,,}$ C, C c' c'' c''' c'''' c'''''. Gdjekoji dokazuju, da onaj najkrupniji *C* nepostaje od 16 trepova nego od $16^1/_2$, a prema tomu ima njegova osmica 33 itd. trepa. Nu ovo je tako neznatna razlika, da je uho jedva opaža.

(Konac sliedi.)

Dva hrvatska glasbenika

(Dalje.)

Gradivo za izpitivanje jugoslavenske glasbe, što sam ga skupio bio, može se u istinu smatrati obilnim prema našim okolnostim. Dieli se u dvoje: U prvom dielu skupljena je praktična glasba našega naroda i domaćih skladatelja; u drugom pako skupljeno je gradivo za poviest umjetnosti južnih Slavena. Obie te sbirke poslah g. 1873. na bečku izložbu, gdjeno stekoh kolajnu. G. 1872. i 1873. predložih hrvatskomu saboru, da se moja sbirka narodnih napjeva izdade, nu sabor ne pristade na moj priedlog, dà, neki izmedju gospode zastupnika izvolio je o mojoj radnji šale sbijati i narugati se našoj narodnoj glasbi. Ima ljudi u nas, koji nikad ozbiljno i temeljito razmišljali niesu, od kolike da je važnosti umjetnost po civilizaciju naroda, a navlastito koliko vriedi glasba za Slavene — a ti ljudi opet misle, da im pripada pravo suditi i odlučiti ob umjetnosti u našoj domovini. (Što je gospodin Kuhač ovdje rekao, živa je istina. Upravo s te rane boluje u nas ponajviše domaća umjetnost. Ne ima našemu umjetničkomu napredku većeg neprijatelja od umišljenog auktoriteta. Op. ured.) Nu ne ću više da o tom poslu slažem tužaljke, nit me je volja i opet iznieti moje pjesme, al umjetničko mi uvjerenje veli, da se prošla kultura kojega naroda bez točnog poznanja umjetničke mu prošlosti uz prkos svim političnim listinam prosuditi ne može i narodnost da mu se može uzčuvati tek uz pomno razvijanje narodnoga pjesničtva i glasbe, jer razvitak i napredak ne visi samo o valjanih političnih i pravnih zakonih.

Ne bi baš od nikakve štete bilo, da se zastupstvo naroda brine pri kraju svoje azbuke za glasbu, bilo to nekoliko godina prije, bilo poslije, nitko ne bi smio tajiti istinu, da glasba za nijedno pleme ovoga svieta nije toli važno, koliko za Slavene. Mnogi od vaših poštovanih čitalaca mislit će možda, da je ta izreka puka fraza, nu pismo urednika „Hudební listy“, tiskano u br. 27 „Obzora“ (1875) ponukat će ih možda, da pripišu mojim riečim nešta istine. A ipak bio sam poslao u Prag tek malen ulomak mojih studija o slavenskoj umjetnosti. Pivoda pisa mi „molim da ono, što sam tražio, nikako sami ne prepišete, već prepisati date, jer pošto nitko od nas kadar nije učiniti ono, što vi pripravljate (poviest najme slavenske glasbe), valja da štedite vrieme i snagu“. — Dobri naš Pivoda nije ni slutio, da samo poslije danjeg težanja dopisivati mogu o glasbenih poslovih sa ruskimi, českimi, poljskimi i njemačkimi umjetnici i učenjaci, da poviest svoje glasbe tek u noći pisati mogu. Na taj način ne štedi se moje vrieme, koje bih mogao posvetiti studiju umjetničke znanosti ili bar slavenskog naroda, ali neka, i tako je dobro, jerbo se čini, da je Slavenom sudjeno, da još koje vrieme zaostaju za ostalimi narodi, i za taj slučaj ne će mi se poslije moći prigovarati, da sam bezposličio.

Predlozi moji budu od stranog svieta s veće strane liepo pozdravljeni. Tako sam prije više godina predložio bio, kako je štiocem „Vienca“ znano, neka se odjelu za bogoštovje i nastavu pridieli i nekoliko umjetnika kao izvjestitelja, da se na taj način stvori vrhovna umjetnička oblast, ali u nas za taj priedlog nije nitko mario. Ali niesu se Franeczi rugali takovoj ideji, već osnovaše g. 1875. takovo umjetničko sudište. Nije mi ni na kraj pameti tvrditi, da su Francezi tu misao crpili iz „Vienca“, već ih je ponukalo uvjerenje, da što takova treba. Nu dosta je to, da smo mi tu ideju nekoliko godina prije iztakli. Kod nas bi valjalo, da svaki pisac izdade svoju knjigu pod tudjim glasovitim imenom, ili da se nova ideja kradomice potisne u tudji sviet, a da se tek poslije kao tudj, valjan obret prisvoji. Veliki su to jadi, ali samo takovim bi se putem uspjeti moglo. Da ne govorim šale, dokazat ću štiocem sliedećom pričicom.

God. 1869. bio sam predložio, neka se moll=priemetom vulgo moll=glasovrstim davaju osebne proznake i to A— moll— scali (a, h, d, e, f, gis, a) jedan „gis“, a D=moll=scali „be“ i „cis“, g=moll=scali „be“, „es“, „fis“ itd. jer je po mojem mnienju pametnije i sigurnije imati 24 razne proznake, te svaki priedmet točno

Digitized by Google

označiti bez obzira na posljednji najdublji glas glasbotvora, koji nije pouzdan, bez obzira na akord, što ga svatko ne shvaća — nego imati samo 12 proznaka, a da vazda uz to kazat moraš: „ili“ „ili“ t. j. „c—dur“ ili „a=moll“.

Pošto je taj novi priedlog po njemačkih glasbenicih prihvaćen bio, to ga upotriebih prviput u Hektorovićevih pjesmah, izdanih g. 1874. po „Jugoslavenskoj akademiji“ u V. knjizi „Rada“. Dogodi se, te osoba vješta glasbi zaviri preda mnom u knjigu, pa je, kako sam i mislio, nemilo prigovarala toj novotariji. Ne čudeći se tomu ni najmanje odlučih odmah da izkušam toga gospodina, i razloživ mu stvar rekoh, da je neki Francez predložio taj novi način proznaka, te da ga ne samo Francezi već i Niemci preporučuju. Ova doskočica, koja se ne može nazvati pustom laži (jer je napokon nešta istine u tom) čudno se dojmi vještaka. Predomisliv se malko, reče:

„U istinu stvar je mnogo važnija nego li se u prvi mah pomisliti može, niesmo doduše naučni na te proznake, al ćemo se po vremenu sviknuti?“ Zatim nastavi osobitim nekim zanosom: „— badava, Francezi su prvi ljudi, njihovu oštroumlju nije nitko doraso.“

(Konac sliedi.)

Dr. Vladoj Čačković.

(Sa slikom.)

Slici nedavno preminulog nam suradnika vrlog dr. Čačkovića, što ju priobćismo u prošlom broju dodajemo ovo nekoliko životopisnih podataka. Rodio se g. 1836. u Varaždinu. Otac mu Josip plemeniti Čačković bijaše poznat rodoljub, majka mu Ivana grofica Šmidegg. — Č. bijaše slabašne naravi, al je uza sve to gimnazij svršio sa vrstnim uspjehom. Bijaše to u doba kad je nad Hrvatskom ležala težka mora absolutizma i kad se je savkoliki duševni život povukao s javnoga polja u obitelj i u prijateljski krug. Godine 1857. podje u Beč učiti medicinu. Tu je probavio sve do g. 1862, kad no steče doktorski grad.

Iste godine oženio se u Beču sa gčnom. Josefinom Grollerovom, za koju mu prva briga i nastojanje bijaše, da ju obrati u pravu Hrvaticu. Tako je i bilo. U kući navlastito s djecom uvjek govorilo se je hrvatski.

G. 1863. dodje u Zagreb za sudb. liečnika, te postade tu gradskim fizikom. Ozbiljan, bljedolik vršio je on svoju čovjekoljubnu dužnost onom krotkoćom, onim dragim srdcem kako ga riedko vrlo riedko nalaziš. U samotnoj ubožkoj kolibici nije on samo povijao rane nesretnika, neg ih je i milom rieči i blagotvornom rukom umio tješiti. Malo godina prodje i Čačković bijaše najobljubljenijim, najpopularnijim liečnikom u Zagrebu. Doskora postade i primarnim liečnikom na kirurgičnom odjelu zemaljske bolnice.

Al sve to nije priečilo, da g. 1868., kad je na bansku stolicu sio Rauch ne bude Čačković skinut sa fizikata grada Zagreba — trebalo je namjestit kreaturu! Nu prem da ne bijaše više fizikom ipak je sve hrlilo k njemu. Plačuć dolažaše k njemu sirotinja moleć lieka, i nikad nije preko njegovih usta prešla jedna samo osorna ili vriedjajuća rieč — on bijaše pravi andjeo tješitelj i pomoćnik.

Osim u poslove svoga zvanja nije se miešao u nikakove javne poslove, ne s toga, kao da ga briga nije — svaki patriotični podhvat našao je u njega obilne podpore, — nego što mišljaše, da je svakoj radnji na javnome polju temeljem i uvjetom na valjanoj podlozi osnovana obitelj. Osnovati uglednu obitelj, steći štovanje i ljubav svih sugradjana, a napokon stvoriti si materijalne uvjete neodvisnosti. — to mu bijaše prvom brigom, a željno je izgledao čas, kad i on bude mogao stupiti na javno poprište.

Al žalibože drugačije bijaše dosudjeno. Iduć g. 1871. mjeseca svibnja k bolestniku, prehladi se znatno, al ne mareći za to vršio je sveudilj svoju dužnost, dok dne 27. srpnja ne obleže. Upala porebrice porodi mu znatan eksudat, koj mu već ne dade posvema ozdraviti. Od tog doba bijaše on za svoje bolestnike izgubljen. Iz Šestina, kamo se ja preselio bio, da se malko oporavi, dade se dovesti u Zegreb, gdje su se baš u ono vrieme obavljali izbori za sabor. Slab, jedva hodajuć dovuče se do birališta i predade svoj glas za kandidata narodne stranke Antuna Jakića.

Čim je obolio odmah se pobrinu za vriedna nasljednika, u kom je punim pravom nalazio sve svoje vrline, a to bijaše dr. Ivan Dežman. Njega preporučivaše svud i svagda i mnoga vrlina, koju oplakujemo gubitkom dr. Dežmana, potiče iz vrela plemenita srdca Čačkovićeva. Nikad ni u snu nije mogao nitko pomisliti, a najmanje sam Čačković, da će preživljeti Dežmana, čila i zdrava kao gorsku krš, pa da je moguće bilo, rado bi bio svoj život dao, da spasi život vrlog si prijatelja.

Iduć g. 1872. u Varaždin na novo se prehladi i od tog se vremena nije više oporavio. Da je išto bilo kadro spasiti mu život, on bi ga bio spasio svojim čuvanjem i trieznim životom. Al njegov i onako slabi ustroj ne mogaše odoljeti težkoj bolesti. Dvie godine ljetovao je u Samoboru, toj hrvatskoj Švajci. Vrieme svoje protrajao je ponajviše pišuć zdravoslovne članke u hrvatske listove, „Vienac“ i „Obzor“. Organizacija zdravstva u cieloj zemlji, a naročito poboljšanje zdravlja u Zagrebu bijahu ciljevi, za koje je neumorno radio. Članak „zdrava voda — dobro zdravlje“ u ovogodišnjem Obzoru uvjeri svakoga o potrebi vodovoda. I naše uredničtvo imade iz njegova pera više članaka, koji će, ako dopusti ostali materijal, još ove godine tiskani biti u „Viencu“.

Sve mu misli, sve nastojanje, često naporan i ubitačan razgovor kretahu se o dobru zemlje i naroda, u

Digitized by Google

kom je svaki duševni i materijalni napredak pratio najvećim interesom. Nadajuć se još svendilj, da će se barem ponešto oporaviti, težio je za tiem, da postane tajnikom kod zdravstvenog odsjeka zemaljske vlade. Al smrt mu pomrsi račune. Dne 18. lipnja izdahne svoju blagu dušu. Zagreb mu izkaza posljednju čast. izprativ ga do groba suznih očiju. Sirotinja, koja u njem već davno bijaše izgubila tješitelja, blagoslivljaše uspomenu nezaboravnog prijatelja, — gradjani jednog od najvaljanijih sugradjana, — Hrvati jednog od najvrstnijih sinova.

Ni na samrtnoj postelji ne iznevjeri se on svomu cilju. U oporuci ostavi svoju veliku knjižnicu, te rukopise hrv. sveučilištu, koje u njem gubi predestinirana profesora. Iza njega ostaje četvero djece (dva sina i dvie kćerke), kojim ostavi liep imetak. U oporuci svojoj potanko je odredio ob uzgoju svoje djece, — a prva od svih odredaba jest, da budu odgojena u izključivom hrvatskom duhu, i da se u kući vazda ima hrvatski govoriti. Sve nastojanje ima se uprieti u to, da i tjelesni uzgoj i duševna naobrazba djece bude odgovarala plemenitu rodu i recimo — imenu i spomenu plemenita otca!

Bolest na groždju.

(Sa slikom.)

Stari stoički filozofi pa i današnji zdravoslovci vazda nam prodiču, da je prvo pravilo zdravlja: živi naravno. Nu u istinu narav baš ne jamči za zdravlje. Ta i životinje i biljke budu bolestne, osobito pako životinje, kojih ubijamo i jedemo i biljke, koje nam za hranu služe, već su izkvarene civilizacijom, te manje ili više bolestne. Evo nam govedja kuga harači već više godina domovinu, pošast na kokoši, na konje nije riedka. Bolest se ukazuje na krumpiru, na repi, na grašku, pače isto plemenito groždje s velike strane naše domovine pogiba od tako zvane pepeline, luga, kriptogama, ušenca i kako sve okrstiše tu pošast božje kapljice. Naše primorje, negda vinorodno (Vinodol), danas tek znade pripoviedati o svojoj „vodici“. Dalmacija ne daje danas ni polovice, što je davala prije nego se je pojavila ta nevolja. Pak i već i u naših gornjih predjelih Hrvatske ukazuje se ta bolest i širi dalje i dalje. Španjolska, Francezka i Italija, te najvinorodnije zemlje, ljuto su stradale od pepeline, i tek po malo počimlju se oporavljati.

O toj se bolesti mnogo pisalo, mnogo se je iztraživalo pod mikroskopom, nu još joj se nije moglo doskočiti. Dr. Berkeley, znameniti botanik Englezki odkri prvi na bolestnih jagodah neku vrst gljive, koju okrsti oïdium Tuckeri.

Ova se gljiva ukazuje nakon toplih vlažnih dana na trsu kao prašak od pepela. Pod mikroskopom ukazuje se taj prašak kao pletivo tankih niti. To je početak buduće gljive. Te se niti razgranjuju na sve strane (slika A.), sadržavajuć prozirnu tekućinu, u kojoj pliva neko žuto zrnje, te se prostiru po rozgvi, po listu i po groždju. Bolest se ponajprije po tom pokazuje, da stanice požute, tad poškure, sok se pomuti i ustine, te napokon bud samo groždje, bud i cieli trs pogine.

Lišće, ako ga bolest za mlada uhvati, stisne se i posuši, dočim starije odolieva obično do berbe. Na bolestnih jagodah vide se izpod gljive male škure pjege, to su izumrle stanice (sl. B). One bivaju sve veće, te napokon prikriju cielu jagodu (sl. C). Koža postaje tim vrlo krhka i lasno razpuca, tako da rane često do središta dopiru, te se jagoda po suhu vremenu posuši, a po vlažnu sagnjije. Izpucane jagode dadu se kadikad i jesti, nu ne imadu punoće ni zdrava teka. Ako je groždje već bilo dosta veliko, kad ga je bolest snašla, odolieva ponešto, nu ako ga zahvati mlada, ususi se posve i odpadne (sl. D).

Ako je veoma vruće, razgranaju se gljive bujno poput stabla (sl. E). U tih granah ima prozirna tekućina sa zrnjem koja se napokon uzdigne u najgornje ogranke, (sl. F.), koji uslied toga nabreknu, utvrdnu, te do sjemena dozriju, sijuć novi život po susjedstvu. Ako je vlažno vrieme, uhvate za jedan dan korien i razširuju se neizmjerno naglo. Od vrhova tih nametnika pružaju se bieli obli zaperci (sl. G.) te čine nove samostalne biljke. Sjeme raznese vjetar na sve strane, te jedan trs natepe za kratko vrieme cieli vinograd.

Talijanski prirodoslovac pronašao je, da ovaj strašni nametnik nosi žućkasti plod (sl. H) sa više stotina sjemenih zrna, koja pod mikroskopom pokazuju lik kao slika pod l. Francezki botanik Martins dokazao je, da isti ovaj nametnik žive i na drugom bilju, naročito na sočivu.

Pravog radikalnog lieka niesu jošte pronašli, osim sumpora. Ako se bolestni trs dobro popraši finom sumpornom prašinom u toplih dnevih svibnja, lipnja i srpnja, uništuje sumpor parasita a ne škodi trsu. Francezi su i Taljani na taj način svoje vinograde i vinarstvo spasili. Berba naplaćuje i sumpor i trud.

Tek se je vinarstvo ovog jednog dušmanina ponešto riešilo, već mu prieti drugi, mnogo pogibeljniji i to: trsov ušenac. Tako se svi vinopije moramo bojati, ne će li naskoro doći vrieme, gdje će premalo vina roditi za našu žedju. Onda će pivu ciena poskočiti.

Digitized by Google

LISTAK.

Petar Preradović (sa slikom.) U današnjem broju donosimo sliku našega Petra Preradovića, da nastavimo čislo slika naših pisaca i umjetnika. Životopis Preradovićev iz pera I. T. priobćio je „Vienac“ g. 1873., te upućujemo naše štioce nanj kao i na razpravu dr. Fr. Markovića o Preradovićevih pjesmah.

Preuzv. biskup Strossmajer vraćajuć se iz Weidlinga kraj Beča, gdje je mjesec dana boravio na ljetovniku dra. Izidora Kršnjavoga, navrnuo se prošle nedjelje i u Zagreb. Kao svagda, tako je i ovaj put njegovo prisustvo urodilo mnogostrukimi plodovi. Uza se donio je osnovu gallerije, koja će se na platou južnog šetališta još ove godine početi graditi svotom od 40.000 for., koju je onomad u tu svrhu poklonio. Uz Nj. Preuzv. boravio je ovdje i naš vrli suradnik dr. I. Kršnjavi.

Ivana Kostrenčića, dosad pristava carske dvorske knjižnice u Beču, imenovao je svietli ban knjižničarom sdružene sveučilištne i muzealne knjižnice. Koliko je trebalo napora, da se dodje do toga! Nadamo se, da ćemo doživjeti još i to, da će se sve zagrebačke knjižnice spojit u jednu.

Špiro Brusina, pristav narodnog muzeja, vratio se je ovih dana iz Dalmacije, odakle je sa sobom donio u 65 škrinja mineralogičnu sbirku, što no ju je zemlja za 17.000 for. za naš narodni muzej kupila od prof. Lanze u Spljetu. Isti g. profesor dodao je k prodanoj sbirci i svoju prebogatu strukovnu knjižnicu. — Osim toga donio je g. Brusina sbirku srebrnih i bakrenih novaca republike dubrovačke.

Statistika narodnoga kazališta. Od uprave narodnoga kazališta dobismo sliedeće godišnje izvješće:

Na narodnom zemaljskom kazalištu u Zagrebu prikazano je polag izkaza sastavljenih po ravnatelju drame g. Adamu Mandroviću i ravnatelju opere g. Ivanu pl. Zajcu, tečajem zimske saisone od 1. listopada 1874. do 8. lipnja 1875. svega skupa 160 predstava, i to 90 dramatičnih i 70 opernih, a osim toga bilo je još do konca lipnja t. g. 6 koncerta i 1 dobrovoljačka predstava dramatična.

U pomenutih 90 dramatičnih predstava prikazano je 106 komada, a medju timi 27 noviteta i to:

tragedija	5	noviteta	1
drama	10	„	1
igrokaza	28	„	10
slika iz života . . .	3	„	1
melodrama	1	„	—
alegorija	1	„	1
veselih igra	51	„	12
glume	3	„	—
komedije	2	„	1
lakrdije	2	„	—
	106		27

U Dubrovniku prikazalo je dramatično družtvo od 25. travnja do 17. svibnja 1875. u 16 predstava 20 komada, i to: tragedije 3, igrokaza 4 i veselih igra 13.

Od 4. kolovoza 1874. do 8. lipnja 1875. držalo je dramatsko družtvo 324 pokusa, i to: 28 čitaćih, 37 razporednih i 259 glavnih pokusa.

U spomenutih 70 opernih predstava pjevano je 9 opera, i to: 5 novih i 4 jur poznatih. Od novih: „Lucrecia Borgia“ 8 put, „Seviljski brijač“ 11 put, „Don Juan“ 10 put, „Strielac vilenjak“ 6 put, „Ruy Blas“ 4 put. Od jur poznatih: „Faust“ 8 put, „Rigoletto“ 11 put, „Krispino i kuma“ 6 put, „Trovator“ 3 put, Quodlibeta 3.

Za buduću saisonu engažovani su za operu kao solisti i solistice:

Gdčna Irma Ferenczy kao primadona coloraturna i dramatična; Emilija Daneš kao primadona dramatična; gja. Matilda Lesić kao mezzo-sopranistica i altistica; g. Lovrenz Dalfy kao prvi tenor; g. Josip Chlostik kao prvi basso duboki; g. Vinko Kinsky kao prvi bariton: g. Ivan Novak kao basso buffo; g. Vaclav Anton kao drugi bariton.

U Zagrebu dne 16. srpnja 1875.

Kazališna uprava.

Priobćujemo ovaj put ove statistične službene podatke. Opazke glede prošle sezone i za buduću, koje će ujedno biti nekim komentarom te statistike, sliedit će u jednom od budućih brojeva.

Nove knjige. „Zabavna knjižnica II. dio. Devetdeset i tri. Roman od Viktora Huga. Svezak XIII. U Kraljevici. Tisak i naklada primorske tiskare 1875.

— Poviest bugarskoga naroda. Vrli češki pisac Konstantin Jos. Jireček izdao je na češkom jeziku 1. svežčić „Poviesti bugarskoga naroda“. U ovom dielu priča o prasjediocih, o naseljivanju Slavena u Bugarskoj, o njihovoj mitologiji. Mi to djelo preporučamo što toplije, jer je g. Jireček pisac vrlo solidan, kako se to ne samo po ovoj poviesti, već i po vele zanimivih putopisih iz Srbije u češkoj „Osvěti“ vidi.

Književna djela Mihovila Pavlinovića dobivaju se u dioničkoj tiskari u Zagrebu i to: Pjesme i besjede (333 str.) za 1 fr. Različiti spisi od g. 1869.—74. (700 str.) za 1 fr. 50 nv. Tko pošalje novce odmah s naručbom, dostaviti će mu se knjige franko.

Roman nagradjen po parižkoj akademiji. Francezka akademija znanosti i umjetnosti nagradila je trima tisućama franaka nov roman „Fromont jeune et Risler aîné“ od Alfonsa Daudota.

Kazalište. U draždjanskom kazalištu bila je nova tragedija „Marino Faliero“ od Murad-Effendia (rodjenog Zagrebčanina) sjajno primljena.

Novo izdanje Shakesperea sa slikami. U Londonu pripravlja se sjajno izdanje „Shakespereovih drama“ sa slikami. Slike sastavlja glasoviti francezki slikar Doré. Tko je vidio prekrasne karakteristične nacrte Doré-a za sveto pismo, don Quixota, Esopove basne, tko s druge strane poznaje obilje karakteristike Shakespeare-ove, može misliti, kolike će umjetničke vriednosti biti to novo djelo.

Školski programi. Umoljavamo sva ravnateljstva svihkolikih srednjih učilišta u našoj domovini, da nam po jedan exemplar svojih školskih programa pošalju.

Dopisnica uredničtva.

— Prijatelju u B. Hvala na poslanici. Pošaljite samo Ektora i Andromaku. Bit će nam dobro došli.

Zabava: Crne niti — Spokoji se dušo moja — Otčeva zadnja želja — Smrtna čaša. — **Pouka:** Postanak i narav glasbe — Dva hrvatska glasbenika — Dr. Vladoj Čačković — Bolest na grožđju. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 7. kolovoza 1875.

Br. 32. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

U šumi.

Spjevao I. K. S.

Kad bolju očutiš pregorke tuge,
Kad ljudska te muči i zloba i strast;
Oj bježi u šumu, u zelene luge,
Te legni u hladak pod stoljetni hrast.

Tud vjetric lahori uz titranje lista,
I ptice žubore uz poskočni liet,
I s neba te vreba vedrina prečista,
I novi se pred tobom raztvara sviet.

A duša ti bolna rajski liek pije,
I žudjeni mir ti se krade u grud,
I duh ti se maštom nad oblaci vije
A bajna samoća kruži te svud.

Što sudba na zemlji dobra doni,
To živo ti lebdi pred umom svak čas,
Čarobite harpe, kad o vjetru zvoni,
I sladke ti ljubavi odziva se glas.

Što život u družtvu nesnosnim ti tvori,
U zabiti šumskoj od toga si prost;
Tu jedini s tobom glas prirode sbori,
Do sreće bar kratke otvara se most.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

VIII.

Marko i Olga.

Odsada posieti Maglaj skoro svaki drugi dan Koviljevićeve, Marko bi ga vazda pratio. Zabavljaše se uz malu iznimku izključivo s majkom, kadkada svidi mu se pošalit se s Irmom.

— Vi svaki dan ljepšom bivate, znao joj reći.

— Ta vi ste prestar, da još možete razabirat ljepotu, odvrati mu uštipljivo ova.

— Gle ti nju, ja sam prestar, hahaha, zakikota Maglaj. Olgi bi često kazao, kad bi ju našao zamišljenu pri poslu: Radi, radi golubice, ja bi bio sretan, da imam takovu kćercu. Olga se tiho nasmieši sagne glavu još niže.

Evo, na koj bi se način zabavljali Koviljevićka i Maglaj. Oba sjede u salonu — djevojaka ne ima u sobi — ona udobno nasloniv se na fotelj kod prozora, a on naprema njoj na stolcu.

— Čujete, Maglaju! začne ona i zagleda se u jarak.

— Smiem li pitati, milostiva, što ste htjela reći — tu podigne Maglaj visoko guste obrve.

— A dakako, da smiete.

Maglaj udari u rozgot — no dakle ja vas pitam, što ste htjela reći?

— Ništa, odvrati hladno gospodja.

Digitized by Google

— Ljubim ruku.

— Evo je, gospodja mu pruži ruku, a on ju sladko poljubi.

— Gospodine Maglaju, vi imate šiljat nos.

— Zašto gospodjo — Maglaj se smete i njegovo lice postane ozbiljnim.

— Zato, jer ste me s njim uboli u ruku.

— Onda sam vas nespretno poljubio.

— Izvolite spretnije pokušat.

Maglaj primi nježno Koviljevićkinu ruku i dirne ju jedva ustnicami.

— Bravo, sad ste pogodili, ali vi imate ipak šiljat nos.

Maglaj se još većma smieša i postane nemiran.

— Ali ništa zato, opet će gospodja, on mi se mili, ja volim šiljate nosove.

— Volite, to mi je drago, Maglaj se opet razveseli.

— Čujete, Maglaju, nastavi iza kratke stanke gospodja, nasloniv se dražestno jednom rukom na bok fotelja, što vriedi više: konj ili vol?

— Krava, milostiva.

— Ta idite s bogom, tko vas pita za kravu, što vriedi više konj ili vol.

— A, tako! Maglaj se zamisli.

— No?

— Vol, milostiva.

— Mislite? onda ću prodati konje i kupiti volove, ovi što ih imadem i onako ne dospievaju svikud.

— Gospodjo nè! skoči Maglaj, dobro je imati konje i volove, kao što ... nu evo n. pr. noć je samo onda liepa, kad se pomole i mjesec i zviezde, tu se Maglaj radostno nasmije, ta se prispodoba očito samomu njemu milila.

— Ala ste poetičan — ali mali smušenjak, reče gospodja i dozvoli Maglaju, da joj još jednom ruku poljubi.

Marko se međutim zabavljao u vrtu ili kojoj drugoj sobi s Irmom, koliko je god nastojao, da se približi Olgi, ne podje mu za rukom, ona bi se namah odstranila i prihvatila iglu.

Često morade on Irmi čitati Heine-a; jednom ga umoli, da joj čita Schnabelevopskoga. Iz početka teklo to liepo, dok ne dočita do poglavlja, gdje se Schnabelevopski upozna u kazalištu s liepom Holandezkinjom, što li je, što mu baci slastice od jabuka na glavu, tu se Marko stane smijati i zarumenjivat se, da nije mogao dalje. Irma mu iztrgne knjigu iz ruke, i nastavi sama čitati na glas. Osobito se milila Irmi ona pjesma, koja se svršuje s onimi poznatimi stihovi:

Die Kleine gleicht ganz der Geliebten
Besonders wenn sie lacht,
Sie hat dieselben Augen,
Die mich so elend gemacht.

Irma prisili Marka, da tu pjesmu na pamet nauči, i da ju njoj deklamuje.

Nekog jasnog jutra zaputi Marko k onomu mjestu, gdje je Olgu prvi puta zagledao. Zašto me ona izbjegava? pitao se on putem, jesam li ja bio drzovit, kad sam joj ondje progovorio? ili sam joj nesimpatičan? bit će to; ta ona se upravo kao s mržnje od mene zastranjuje ... Marko uzdahne, nešto mu stisne prsi, glava mu se smuti ... On stane razmišljati, na koj da se način izmiri s Olgom ili da ju barem upita za razlog, čemu je ona takova?

Tužan, zamišljen dodje na ono mjesto, od kuda je Olga motrila ptičice; vrbino lišće drhće od tihog, jutarnjeg povjetarca i strese gdjekoju kap rose, koja se sjajno zablista, padajuć u travu. Cvieće zene i sladak, meden miris, izilazi iz njegova krila, u grmlju ciju̇u sjenice, a potok žubori tiho, prolazeć lagano kraj šašom obraštene obale; nebo je jasno, kao da se raztapa u sunčanom žaru, zrak svjež, hladan, reć bi, drhće od radosti ...

Marko pogleda gniezdo, ali ptica ne ima, morale su nedavno izprhnut, i njega osvoji tužno željkovanje, kao da tamo negdje iza devetoga mora njegova zviezda propada ... on se nasloni upravo onako, kako se naslonila Olga na vrbu, i njemu zadrhću grudi ... sve mirnije stane razmišljat o Olgi, jasna kao jutarnja rosa svane ona u njegovoj duši ... oh, milinje, sladko, nježno, kakovo još nikad osjećao nije, zastruji njegovim tielom ...

Najednom začuje šuštanje grmlja — nečije stope — opet mir ... on podigne glavu te stane prisluškivati ... tiho mirno ... lišće drhće na povjetarcu, ptica kljuje crva na grani ... Opet zašušti, stope se pomaknu bliže njemu — Marko zamre — iz grmlja izadje Olga u tankom jutarnjem odielu, njezinimi obrazi kao da plovi krvca ruža, oči joj se sjaju jutarnjom svježinom, u zlatnih vlasih svjetluca se rosa poput alema, njezine su cipelice vlažne od cvieća ... Ne opaziv Marka, kojemu je pristao dah, gledne ona gore k gniezdu, okrene se zatim i — krikne tankim glasom.

— Olga! klikne Marko i pohrli k njoj, vi ste došla gledati ptice, al su nas već odavno ostavile, vidite, gniezdo je prazno.

— Ah! ...

— Ne bojte se, kamo ćete, što se bojite?

Olga stane i obori glavu.

— Ja sam mislila, da ne ću nikoga naći, a kad tamo ... vi Marko ... progovori ona šapćućim glasom.

— Ništa zato, ja vam ne ću smetati, ako želite, ja ću otić.

— O, ne — ne.

Olga uhvati se rukom za čelo te šaptne: — ali ja moram ići, i nakloniv se Marku, odbrza u grmlje. Marko ostade zamišljen, čas — dva, tad se trgne i pohiti za djevojkom. Doskora ju stiže pod starim hrastom, kojemu su suhe grane stršile na stranu kao rogovi.

Digitized by Google

— Gospodično... Olgo... molim vas...

Olga se ogleda i stane poniknute glave.

— Dozvolite, moljaše ju Marko, da vas nešto pitam.

— Pitajte. Ne branim, ja ću vam drage volje odgovoriti.

— Ja sam, da vam istinu kažem, opazio nešto, što me veoma boli.

— Da vas boli? ja ne razumiem, što bi to moglo biti?

— Ja sam od prvoga trenutka, nastavi Marko drkćućim glasom, kad sam vas zagledao, osjetio osobito nagnuće, simpatiju za vama, vi ste mi se toli milom, dobrom pričinila, da sam zaželio vaše prijateljstvo, a vi... vi... mene izbjegavate kao čovjeka, koga se bojite, koga vi ne scienite vriednim svoje povjere... reć bi, zazirete od mene.

Tanko odielo uzbiba se na Olginih grudih, ona se uznemiri, čas se zarumenje, čas probliedje, hćede nešto šaptnuti, ali joj rieč zape u grlu.

— Ako je tako, nasmjehnu se Marko gorkim smiehom, ja bi vas najprije pitao, koj je tomu povod, a zatiem bi vas liepo, liepo molio da mi prostite... vjerujte mi, Olgo, ja prekrasno o vas mislim.

Sad se i Olga nasmjehne, ne očekivano blaženstvo nevine duše javilo se u tom smiešku, nježno, kao drhtaj ruže pri prvom pozdravu sunčanog traka.

— Vi me nieste nimalo razumjeli, odvrati ona tiho, uprv plaho svoje oči u Markove, da ih tiem brže obori. Možda sam ja ono isto osjećala, što ste vi napomenuli, i meni je bilo neizrecivo ugodno, kad ste vi mene prviput toli prijazno pozdravili, meni se namah činilo, da ste vi dobar mladić, koj se ne ruga djevojkam.

— Olgo! zar bi mogli takova šta povjerovat? Zar ne opaziste, da sam drktao u vašoj blizini, da sam uz bojazan uzdizao do vas oči, nadajuć se, da će utješna iskra vašega sjajnoga oka pozdraviti moje tihe nade, Olgo! — Marko primi bojazljivo Olginu ruku i ona mu je ne uztegnu, — više ja osjećam, više za vas, nego li bi smio, ja sam uznemiren danju i noćju, otimlju mi se uzdisaji za vami, san donosi mi vašu sliku, te sam toli sretan, da vam bar u snu smiem koju progovoriti... recite jednu rieč... Marku zape glas u grlu od navale čuvstva, sladak, silno uzrujavajući žar proniknu ga, svaka žilica u njem oživlje, bliedo mu se lice zarumenje, oči zaiskriše ljubavlju, nježnim zaniećem — krasan bijaše pogledat kako tu stoji u polusjeni pred nevinom djevojčicom, do koje su prvi put dostrujili očaravajući zvuci ljubavi... Olgine grudi zadrhtavale sve većma, oči njezine zalievale se srećom, zahvalnošću, ustne joj kao da su nešto šaputale, ali od bojazni tiho i nejasno... andjeli samo razumievahu rieči, koje lebdijahu na tih usnah, jedino se dalo razabrati ime Marko, a to je ime tolikom milinom izustila, da je odavalo sve tajne njezina srdca.

— Ja vas ljubim! klikne zanosno Marko i stisne žestoko Olginu ruku.

— Marko! zaječi opet sa Olginih ustna kao sa srebrne žice i ona vrati stiskac, pogledav povjerljivo i uzdano u Markove oči, raj ljubavi obaspe ga svim najsladjim i najljepšim iz tih očiju... kao da je žarko cvieće istoka otvorilo svoje kaleže, te izpustilo iz njih omamljujući miris, od kojega se Markovo srdce raztapalo poput rose.

Malo poslije izprati on Olgu do kuće, u njihovih razgovorih čule se samo rieči poezije: rosa, zviezda, nebo, cviet, ljubav i druge takove, izušćene sladošću mladenačke sreće.

— Ja se nadam, da ću vaše podpuno prijateljstvo steći, reče Marko doprativ ju sasma blizu dvorca, držeći njenu ručicu u svojoj.

Olga odgovori pogledom, na koj mal da ju ne zagrli Marko. U to se razda sa prozora dvorca tanak, razkošan smieh, Marko i Olga pogledju onamo i spaze na oknu Irmu, gdje im se smije, njezini vlasi ne bijahu još uredjeni, te se razpadahu niz alabastrova ramena, drhćuć razkošno uz njezin smieh, njene svietle oči blistahu ironijom i poraze mlada prijatelja.

— Doskora, šaptne Olga i pobrza u kuću, Marko pogleda za njom, pogleda na prozor, nakloni se kavalirski i podje niz brdo.

IX.

Javlja se novi gost.

Maglaj i sin sjedjahu kod večere u sobi šuteć, gdjekad svidi se podvorkinji, ženskinji od kakovih trideset godina, još uviek liepih crta i očiju, za koju se pogovaralo, da ju gospodar osobito miluje, prekinut šutnju, i upitat za što. Maglaj bijaše danas osobito zle volje, čelo mu namršteno, zato je i njoj otresito odgovarao, da se je ta ženskinja sva skrušila.

— Jesi pospremila postelje, vikne na jednom Maglaj služkinji, koja se je uprav spremala, da ode.

— Jesam, odvrati ova.

— Ako niesi bolje, nego jučer, možeš se jutrom tornjati, još me i danas rebra bole, izmrmlja Maglaj i natoči si do vrha čašu.

Podvornica se izpriča, i uvjeri gospodara, da je danas postelja bolje napravljena i ostavi poniknute glave sobu. „Danas je pauka pozobao“, govorila ona odilazeć.

Marko je medjutim razmišljao o Olgi, budući u sladkih snih ni ne opazi, kako mu je otac namrgodjen.

— Znaš li, da će se Lujo vratit? upita ga otac, izprazniv čašu.

— Ne znam.

— Bolje, da se i ne vraća.

— Zašto, otče?

— Evo, vidi sam! Maglaj izvadi iz haljine umrljan list i predade ga sinu. Ovaj ga uze težkom mukom či-

*

Digitized by Google

tati, nekoje su rieči bile u njem toli naglo pisane, da ih nije bilo moći razabrat, druge polu izkrižane, ni interpunkcija nije bilo, a zadnji redci kratkoga lista bijahu upravo razbrisani. List glasijaše:

Trst, 30. svibnja 1864.

Dragi otče!

Javljam Ti, da se vraćam — dosad sam boravio u Italiji, vrlo liepo ondje — osobito slike, palače, djevojke, priroda — prosti, što niesam pisao — niesam imao vremena. Ja ću ovih dana prispjet kući, priredite mi sobu — da je dobro uredjena — konja valjda imate, na kom bi se dalo jašiti, je li još Rob živ? ja ću često u lov. Što radi Marko, kako mi se čini u Beču, valjda se je već malko osokolio, Beč je dobra škola, šteta bi bila, da taj dječak plašljivcem ostane. Što radiš ti? — hoće li rodit ljetos vinogradi? Priredite mi dobroga vina, ja sam na dobro navikao. Ima li tko zanimiv u susjedstvu? Župnik dolazi dakako još uviek k vam? Uredite mi liepo sobu. S bogom otče! u brzini vaš najzahvalniji sin

Ljudevit Maglaj.

— Nu što kažeš na to? upita Maglaj, kad Marko dočita list.

— Naglilo mu se valjda, izpriča ovaj brata.

— Trista...! naglilo! kad se otcu piše, onda se ne nagli. Pet godina niesmo se vidjeli, znaš koliko sam listova dobio medjutim od njega? tri, velim ti, tri! Prije dvie godine drugi, pak da se onda ne ljutim! Tako se vraća otčinska briga, zato su meni siedi vlasi porasli? No čekaj, ja ću ti pokazati!

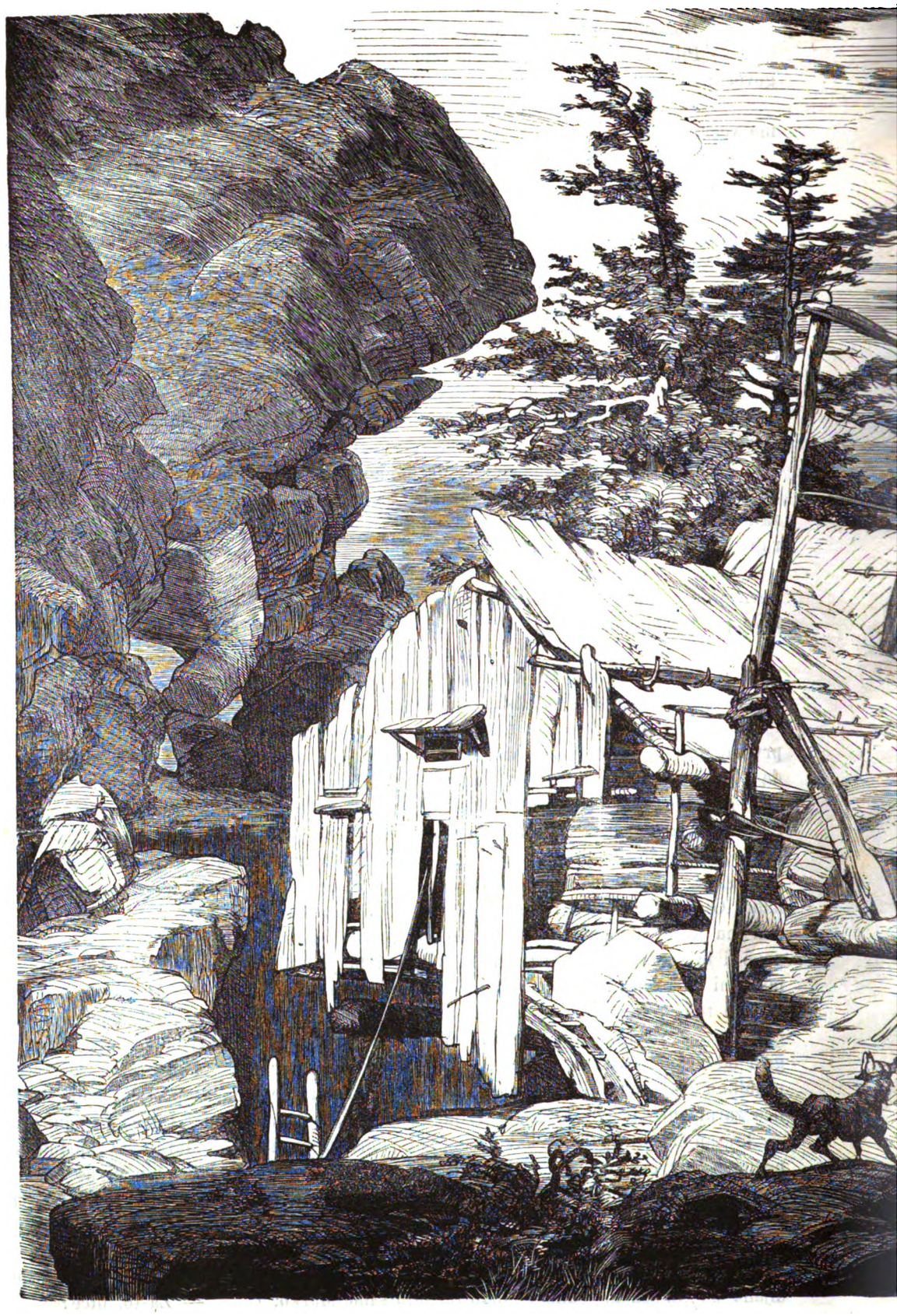

Salaš u Herceg

Digitized by Google

Zimovini. (Nacrt F. Zvěřine.)

udari Maglaj šakom po stolu, priredite mi liepu sobu, gledaj ti njega, samo si naruči kao u krčmi, na štalu ću ja njemu kazat, sinko moj, na štalu, ako ti nije pravo, a ti hodi u Pariz ili Kečkemet ili kuda te volja, valjda imate konja, koj bi za moje veličanstvo bio dostojan, znaš, da mi je ovdje, skoči Maglaj sa stolca uzdignutim šakama, znaš ovako bi ja njega, makar da mi je rodjeni sin — tu pograbi Maglaj živoga primjera radi svoju glavu i podrma ju triput.

— Ne moj se žestiti, otče, Lujo kao sin, koj se sasma uvrgao u otčevu narav, ne piše isto tako rado listove, kao ni ti, pa što je na tom zloga? umolio te, da mu dadeš prirediti sobu, pita te za konja, znaš da rado jaše, a kada dodje, nadomjestit će pažnjom sve ono, što je do sada propustio, stade ga šaljivo ublaživati Marko.

Ali se još dugo Maglaj ne smiri, biesan stade koracati sobom, zamahivajuć rukama, tresuć glavom, razvaljujuć oči, dok ne otvori prozor. Vlažna, hladna noć navali na otvoreni prozor u sobu i ohladi njegovo uznojeno čelo. Na nebu vidjele se jedva jedvice zviezde zaklonjene tankom maglom, u jarku šumio potočić i neka vodena ptica ozivala se jarku iz šaša. Tri prozora Koviljevićkina dvorca bijahu sjajno razsvietljena, stvarajuć pred sobom preko trave i grmlja tri duge, žute pruge.

Maglaj se nasloni na prozor i turi glavu u noć. Noćni mûk utaloži buku, nastalu u njegovoj glavi. Dugo stajaše tako bulјeć u tamnu daljinu, i misli sve redomice nestajale iz njegove glave, zapo-

Digitized by Google

djenute listom sinovim. Najednom mu se pričini, kao da dopiru do njegova uha zvuci glasovira... posluša bolje, i sbilja, kod Koviljevićevih skladaše netko bučne akorde. Maglaj se sjeti Koviljevićke, i namah mu nešta zaigra u srdcu kao negda u bujnoj mladosti, dok bijaše zaljubljen u komtesu, pričini mu se, da Koviljevićka nalikuje na komtesu i njega obuze želja, za srećom na zalazku dneva njegovih... osjeti se samotnim, pustim, zaboravljenim, tà od vlastite djece, a tamo krasna žena, razkoš! Koli blažen osjeti se on, utvoriv si u mašti, da mu glava počiva na njezinoj grudi i da joj gledje u žarke oči, da prstima šuška u njezinoj kosi, da ju grli, da ju pritište k sebi, izpunjen sladkimi žudnjami, žar mladosti zastruji opet njegovimi žilami.

Maglaj pomisli: što bi bilo, da ja nju zamolim za ženu, gospodarstvo bi sjedinili, djevojke kojekako odpravili, poudali, ta zašto ne? niesam ja toli star, da budem smiešnim ženikom, moje je tielo još uviek čilo, ja ne osjećam nikakovih slabosti, a moja djeca? Marko ne će pisnut, a Lujo — Maglaj se opet strese, pravi gnjev napuni njegove grudi — ta Lujo, on će mi se rugati, sam bies nosi ga sada doma.

Na novo uzrujan ostavi Maglaj nakon dugog razmišljanja prozor i ode leći. I opet stane razmišljati o Koviljevićki, dok napokon nju i sina i cieli život ne posla k vragu!

Ćedan dana iza toga osvane izbilja Ljudevit Maglaj na dvorcu svoga otca sa lukavim slugom Jankom, koj ga je posvuda pratio. Čim skoči sin iz kola, obuhvati ga otac i poljubi ga tri puta u lice, šapćuć: dragi sinko. Namah ga povede u kuću i pokaže mu dvie sobe, koje bijaše za njega priredio, najbolje posoblje, najljepše slike bijahu u sobi, zatim ga odvede u staju i pokaza mu bielca, kojega kupi prije tri dana od... skoga grofa, naloži slugi, da dovede psa za mladoga gospodina, i toga psa kupi on od istoga grofa za šestdeset forinti, krasnog ugladjenog prepeličara hrdjave boje.

— Nu, pa jesi li zadovoljan? vidiš koliko te otac ljubi, zapita Maglaj smiešeć se radostno sinu, obučenu u odielo najnovijeg kroja, da se je otac uz njega činio njegovim dvoranikom.

— Dobro je, izmrmlja Ljudevit i pogladi si brčić.

— A kako ti? upita ovaj brata, stojavšega dosad u čudu kraj njega.

— Bio sam nešto obolio, te sam morao kući, odgovori Marko i pogleda si brata s počitovanjem.

— Gle i narasao je veći od mene, opet će Ljudevit, ali je još svejednako isti kako mi se čini, trebalo bi ga malo opremiti u Francezku, Italiju.

— Ej, gospodine mladi, da znate kako je tamo liepo javi se Janko, prekrstiv ruke po gospodski iza ledja, te mjereć očima proste sluge Maglajeve, i vi bi odmah onamo, pa da znate kakove su vam tamo djevojčice šaptne on Marku u uho, smijuć se lukavo.

U slavlje sinova povratka, dade Maglaj prirediti sjajnu večeru i stavi pred sina tri vrsti vina: evo, izvoli si odabrat, reče mu, svako deset godina staro.

Ljudevit pokuša od svakoga kusom poznavaoca, i odabere najbjelje.

— I novost neku imadem ti kazat, reče Maglaj pri večeri sinu, koj je propitkivao sa svakojake sitnjarije, novost, dobili smo liepe susjede, da kažem, susjedice.

— Koga biesa? začudi se Ljudevit, otirući ukusno usta ubrusom, omašćena tustom kopunovinom.

— Jest, liepe susjedice, majku sa dviema kćerima, vidiš tamo prieko.

— Da čujem ime, uzdigne glavu Ljudevit.

— Koviljevićeve. Sad poćme Maglaj na dugo i široko pripoviedati, tko su Koviljevićeve, odkuda su, kako su ovamo došle, kako su liepe i zabavne i bog te, — kažem ti, ti ćeš se namah zaljubiti u Irmu, dovrši starac.

— Irma? smrkne se Ljudevit i pogleda zamišljeno u stranu, molim te kako si kazao prezime? upita on iza kratke stanke.

— Koviljević, liepo ime, odvrati mu otac sa zadovoljstvom.

Poslije razigra se Ljudevit u toliko, da je počeo otcu pripoviedat o čudesih Italije, a to samimi biranimi riečmi i neprekidce, a ovaj sluša, čudi se i kuje sina u zviezde. Napokon se ipak usudi primietiti, zašto da mu sin toli dugo nije pisao, pa toli na kratko.

— Ne ima ti čovjek vremena na putu, drugdje ti je pamet, da zaboraviš na dom i domovinu, izpriča se Ljudevit.

— Dakako, dakako, potvrdi mu otac, tko će mislit u onakovih gradovih na selo.

Marko primieti, da si je brata jedva prepoznao, koliko se je promienio.

— A ti si još svejednako mučaljiv, zamišljen dječarac, odvrati mu Ljudevit. Marko porumenje i dade mu se na žao. — Lahko tebi, pomisli on, koj imadeš novca, koliko si zaželjeti možeš.

Oko jedenaeste spremi se Ljudevit u postelju — kao opatica — izpričao se on, al morate znati, da sam se na putu umorio. Janko morade s njim u istu sobu. Dok je sluga sozuvao svoga gospodara, vodio se ovaj razgovor.

— Ti ćeš sutra osedlati konja u sedam sati, pazi marše, kako me to sozuvaš?

Janko izpusti Ljudevitovu nogu. — Gospodine ja niesam marše.

— Nego što si?

— Ja sam sluga gospodina Ljudevita Maglaja, doktora filozofije, bogataša, etcetera, etcetera.

— Moj Janko, ti si ipak marše.

— Gospodine, niesam, jer da sam ja, onda bi i vi nešto malo morali biti, per dio, da bi!

Digitized by Google

Ljudevit sozuje si brzo sam cipelu i udari njom slugu po glavi.

— Gle ti njega! on ne će da je marše, pa se još usudjuje mene u svoj rod ubrajati, toga niesam nigdje od tebe čuo, to ti je valjda hrvatsko vino smutilo glavu.

Ivan se počeše malko iza ušesa, namrgodi lice, i malo zatim nasmije se — gospodine ja sam marše, reče on, al ćete mi za to dati jednu cigaru.

— Tamo su na ormaru, uzmi si dvie, ali mi ne smieš ovdje pušiti.

Ivan uzme iz zamotka dvie cigare i izadje iz sobe, upitav prije, treba li ga još čemu gospodar, ovaj mu odvrati: marše, ne trebam. Malo zatim spavaše tvrdim snom Ljudevit Maglaj, i snilo mu se, da se vozi na gondoli mletačkim kanali, uz čarobnu Talijanku. Njegov sluga sjedjaše do jutra na pragu kuće a oko njega sluge i služkinje izbuljenih očiju i otvorenih ustiju, slušajuć njegove sgode i nesgode, koje je doživio uz mladoga gospodina putem kroz Francezku i Italiju.

Čudnoga sgodopisa! (Dalje sliedi.)

Otčeva zadnja želja.

Legenda.

Iz evrejskoga preveo F. Lv.

(Konac.)

Ovdje proživi mnogo godinâ, namičuć si trudom i mukom jedva ono što mu je svagdanji život najpotrebitije hilo; a kad se je noćju umoran i izmučen poslovi bacio na svoju slamu, i kad je oko njega sve ležalo u snu, tad mu vruće suze tecijahu niz lica. Pred njegovom ugrijanom maštom stajala je slika nesretne Debore, kako sama sa svojim čedom ostavljena uzalud pruža ruke za pomoćju, koju nigdje ne dobiva.

I tako se dogodi jedne mutne jesenske večeri. Naš je Baruch opet mnogo o svojih promišljavao, al napokon zatvori oči, a blagi san dodje ublažit mu uzrujanu maštu.

Činjaše mu se ko da vidi bliedo lice umrlog si otca, gdje mu smiešeći se glavom prijazno klima. Prikaza mu se sve više i više približavaše, hladna groza poteče mu žilima, prsa mu se nadimahu, da je jedva dihati mogao.

Tad mu se pričini ko da je iz angjeoskih ustiu čuo ovu utjehu:

„Ne plaši se, sine! Duh ti dragoga otca sve znade! Ti si djetinskim požrtvovanjem podnosio veliku kušnju, koju ti dosudilo božanstvo. S toga znaj, moj sine! Dani su tvoje tuge već pri kraju, ti ćeš opet svoje vidjeti u najvećem veselju. Ali sada pazljivo slušaj moje rieči, i točno izvrši moju zapovied. — — — Čim se u jutro probudiš, poteci na morsku obalu, uprav pod onaj hrast, gdjeno za najveće žege svaki dan objeduješ, — ondje kopaj, naći ćeš sigurno blago, koje će biti temeljem tvojoj budućoj sreći. Čim si ga pako u ruke dobio, pošlji veći dio po kakovom slugi svojoj ženi. Ova sa svojim djetetom biedno živi. Ti pako ostani ovdje. Ostalim novcem počmi kakovu trgovinu. Trgovina će ti za rukom uspjet, i za kratko vrieme bit ćeš bogatašem. Premda ćeš ti sada velikim i uglednim postati, to se ti ipak sjećaj svete vjere svojih otaca, u kojoj si odhranjen i odgojen bio; kad pako uzhtieš slati novce, ne zaboravi, što sam ti za taj slučaj reko.

Nagli štropot probudi spavajućega Barucha. Začudiv se otvori oči i pogleda oko sebe. Ne vidje ništa — bijaše san! — Sad poče o tom promišljavati, što je vidio u snu. Činjaše mu se san samo snom; ali sjetivši se onoga, što mu je otac u snu kazao, nije ipak oklievao sliedit njegov savjet. Naglo se podiže iz postelje. Za kratko vrieme vidimo ga već, gdje radi na onom mjestu. Dugo je vremena kopao. Sunce bješe čvrsto pripeklo. Našega Barucha oblije znoj — ali on kopa, te kopa. Ruke su ga već boljele, da je težko radio, i već htjede odložit orudje; al još jedan udarac — i gledj! zemlja se odroni, a pred njim stajaše tovar suha suvcata zlata. Baruch kleknu, a moleći se zahvalio bogu na njegovoj dobroti. Bijaše bo odsada bogat, bogat ko nikad prije!

Tko poznaje srdce muža supruga, koj je razstavljen od sirote žene i djeteta, tko poznaje srdce otca, koj je već odavna ostavio svoje u težkoj brigi i nevolji ljutoj — razumit će, što je Baruchu sada prva briga bila.

Tražećeg uz obalu neuztrpljivo kakovu ladju, namjeri ga namjera na priliku, koje je ravnim putem u njegov grad išla. Sad mu je valjalo naći čovjeka, koj bi ženi predao novce. Izmedju sile onih, koji mu se za to nudjahu, odabra nekoga trgovca iz svoga rodnoga grada. Premda je znao, da je to lukav i sebičan čovjek, ipak mu preda blago. Sjetiv se otca i njegova naloga uruči mu još ovo pismo:

Po prijaznosti poslanika podje mi za rukom tebi, draga ženo, poslije dugog razstanka poslati 5000 zlatnih novaca u 10 zamotaka, a u svakom zamotku po 500 komada; budući pako, da se je poslanik dobre volje primio te brige, budi mu od mene slobodno: neka ti dade od novaca toliko, koliko je njega volja.

Tako preda lukavomu trgovcu novce s listom, a ladja uputi se dalje. Baruch ostade na otoku.

Digitized by Google

Ali gle! čega se sjetismo sada? Baruchove žene! Gdje nam ostaje tužna, od muža odieljena Debora? gdje je, što li radi?

Znamo, da su nečovječni razbojnici tužnoj zapalili kuću. Sve što joj od kradje preostalo postade plienom bjesnećega plama, stan sâm do temelja razoren, nije joj davao zaklona, kamo da ukloni glavu — a k tomu još dodje bjesnoća surove prostačine, koja joj je nestala muža potvorila palikućom, grozeć joj se smrću u plamenu. Tako se je sirota Debora nalazila na kraj propasti, od svijuh laskajućih se prijatelja ostavljena i ne poznana. Ne budući vična življeti o dobročinstvu ljudi, gladovala je sa svojim čedom svednevice, voljna prije poginuti, nego li življeti po svjetu rodjaka svojih ob udovičkoj milostinji. Od dobrih roditelja odgojenu i vještu ručnomu poslu vidjeli ju ljudi, gdje često do kasno doba noći sjedi kraj šivaćeg stola, gdjeno ju tužnu oblievahu vruće suze za njezinim Baruchom.

Od svega svieta zaboravljena živila je sa svojim jedinim čedom i s uspomenom svoga dobroga muža. Tako joj mladi sin ponaraste pod majčinom brigom rad svemu dobru, te si po pobožnu mu srdcu slutiti mogao, da će mladac viernom podporom biti majčinoj starosti. — Ali što pomažu takove sladke nade, kad joj zoru njezina života već za rana pocrniše oblaci, kad joj bez muža sav sviet potamnje? Šestnaest dugih, dugih godina stenjaše u svojoj sobici — a još ni cika nade! Jedina nada bila joj je grob — tužna utjeha svijuh onih, koji su se s ovim svietom pomirili.

Neke kišovite jesenske večeri sjedjaše ko obično u svojoj sobici. Diete joj spavaše, a ona duboko zamišljena obori oči na zemlju. Tad najednom začu veselu viku, ne mogav ipak razabrati, što to znači. Vrata se otvoriše širom a množina susjeda doleti u sobu. „List“, viknuše, „Deboro, list iz daleke tudjine, list od tvoga Barucha. On živi! evo ti sretnoga glasnika, evo svjedoka one viesti“.

Kod rieči list sruši se sirota na zemlju. Smrtna joj blied pokri jadom nakaženo lice; ženi drhtaše cielo tielo. Pomoćju jakih ljekova povrati joj se napokon sviest, i pročitav list, ronila je rieku suzâ. Pogledav niemo na nebo ogrli čas list, čas sina svoga. Svi se oko nje plakahu, svi bijahu ganuti žalostnim prizorom.

Živo se veselje napokon utaloži.

Poslije nekoliko časaka mogla je sirota Debora opet koju progovoriti. Dočim se je sada sa svojimi prijatelji i znanci veselila, stupi iznenada trgovac pred nju i predade joj dvadeset žutakâ, veleći uz pakleni posmjeh: „Doista gospodin mi je Baruch predao 5000 takovih novaca, al je pri tom toli dobar bio, za moj trud ustupit mi pravo, da novaca toliko uručim, koliko je mene volja. S toga ti evo dajem dvadeset žutakâ, i mislim, da je siromašnoj ženi sasvim dovoljno, dok joj se muž povrati“. Tim uze list, pročita osobitim naglaskom mjesto: „neka ti dade on toliko novaca, koliko je njega volja, i metnuv ga u žep ode iz sobe.

Izbuljenima očima stajahu svi susjedi naokolo, ne mogavši dokučiti svrhu toga čudnovatoga ugovora. Nikako ne mogaše shvatiti, kako je pametni Baruch mogao povjeriti blago ovakovu poznatomu sebičnjaku i hulji, kojega su lopovštine poznate bile na daleko i široko? Još manje pako pojmiše, kako mu je na um palo, da predatak svote skupčevoj volji prepušta? Ali misleć amo tamo, ipak ne mogoše skupca uhvatiti, imadjaše bo pismo crno na bielom; u kratko — mrtvo slovo govorilo je za njega! —

Laži ne odolievaju vazda istini. Sviet nam daje primjera, gdje mudrost svoju duševnu snagu upotriebi nad zlim, da zlo osramoćeno ono povratiti mora, što je nepravednim načinom steklo. Evo i ovaj će nas primjer o tom uvjeriti; imat ćemo naskoro priliku vidjeti, što može jedna pametna rieč.

Sviet je kleo trgovca, grdio Barucha i silio Deboru, da sbog toga podigne tužbu.

I sbilja dodje ta čudnovata pravda pred rabinsko sudište.* Tu bijaše medju ostalimi učenjaci rabin glavnim sudcem. Bijaše to čovjek, pred kojega duševnim gledom i najlukavije spletke ležahu otvorene poput malena jezerca pred okom putnika. Iz njegova oka sievaše više znanje, uslied kojega se uz božje posredovanje i najzapletenije parnice riešiti mogao.

Soba sudišta napuni se silom gledalaca, koji su svi pozornim uhom slušali pravdu. Na klupi tuženika vidimo lukavoga skupca, gdje se veseli već unapried svojoj pobjedi; prezirno gledaše sakupljenu svjetinu, misleći, da se smisao ugovora ne može na drugi način tumačiti, nego njemu u prilog.

Poslije dugoga vremena pročita se cieli ugovor. Kod riečih „neka ti dade od novaca toliko, koliko je njega volja“, vidjaše se neka neprilika na licu gledalaca.

Odsuda se već prigibaše na stran obtuženika, i već se ovaj sa zlovolje svih gledalaca udaljiti htjede, kadno se dignu siedi rabin i progovori svetčanim glasom: „Blagoslovljeno budi nam ime božje, koji veličajan sjedi u krugu sudaca, i koji svjetlom zakona razsvjetljuje njihovu pamet“. Obrnu se zatim k občinstvu i reče ovako: „Ne bojte se dragi, pravo je na strani Deborinoj. Polag ugovora pripada joj 4980 zlatnih novaca; te slušajte: upravo u tih riečih „neka ti dade od novaca toliko, koliko je **njega** volja“ raza-

* Valja ovdje napomenuti, da su u staro doba, dapače u nekih mjestih Poljske još danas rabini sudci. Kako je poznato, moraju svi rabini Talmud znati. U Talmudu ima jedan odio zvan Mischnom. Taj se dieli na šest redova (sedarim). Četvrti red zove se Nesikin, gradjansko i kazneno pravo.

Digitized by Google

bire se visoka mudrost predatelja. Naglasak pada na „njega“. Dakle što je njega volja, valja mu predati Debori. Njega je pako volja zadržati si 4980 žutaka, a tih mora po ugovoru predati Debori; ostalih dvadeset žutaka može sebi pridržat“.

Gromovit pljesak pratio je mudru rieč izkusnoga rabina, dočim skupca nesta u množtvu.

Prva ostavština otčeva izpunila se posvema.

Opet prodjoše tri godine. Zviezda Baruchove sreće sjajila se svakim danom više. Kud je god išao, svedj bijaše nad njim božji blagoslov. Sa sviju mu je strana priticalo bogatstvo, da si poslije burne prošlosti utemelji blagu budućnost.

Bijaše već prošlo osamnaest punih godina. Baruch putujuć po dalekih krajevih svieta potucaše se od nemila do nedraga; ali dodje opet vrieme, gdje mu je bilo uz krasnu si Deboru i ljubljenoga sina kušati slasti.

O tom promišljavajući bio je upravo na putu da u svoj rodni grad ide.

Upravo se je zamračilo; crnimi krili pokrila je noć Baruchov rodni grad Heoron. A muž, drkćuć od radosti, ne hćede ne nadanim dolazkom upropastiti život svoje Debore, već se posluži mrakom, da ju tako promatra. Plahim srdcem približi se sada sjajnoj kući, gdje je Debora stanovala. Tihomice se približi prozoru Deborine sobe i pogleda kroza nj — al grozna li pogleda! Njegova se žena Debora nježno grlila s mladićem, komu je cjelov tisućami cjelova vraćala. Tad mu se naglo uzpiri divlji plamen ljubomora, vruća mu krv uzavri u žilah, strašno zaokrene očima; mišice mu drhtahu grozničavo, i ne mogavši se već svladati maši se noža. Već je htio da izvede najgrozovitiji zločin, kadno ga iz toga biesnoga driema probudi prisega na smrtnoj postelji otca. Činjase mu se ko da mu je razsvietljeni duh pokojnikov njom ruke svezo; — ko da se je iz težkog sna probudio, hćede se jadan udaljiti, kad začuje ovo: „Sve je istina, sine! Tvoja djetinska utjeha ko svježi zrak dojima se boli razjadjena srdca; ali što mi to sve koristi? Dok samo njegov list, a ne njega samoga grudima si priviti mogu, dotle uza sav imetak nije za mene svieta, dotle ne ima melema, koji bi mi goruće rane ublažiti mogao“.

Rieka suza uguši zadnje joj rieči, a kadno je uz pripomoć sinovu za njegov život vruću molitvu izmolila, ne mogaše već Baruch svomu srdcu odoljeti. Naglo stupi u sobu. Valjda znate, što se sada sbilo. Baruch privi se uz grudi svoje Debore i kraj sina roniaše udiljce suze radostnice.

I druga je ostavština otčeva liepim plodom urodila.

Mazepa.

Spjevao lord Byron, pohrvatio I. T.

I.

Poltave minu grozan dan,
Iznevjerila sreća Šveda,
Potučen svud je, razagnan,
Ne mogši napried da se reda.
Kolebajuć se ratna slava
Na vagalu si sreće uzkom
Prevagnula je caru ruskom,
A Moskva opet mirna spava —
Dok kašnje grdji kobi mah
Nadobio joj veći strah
Te nasilnik se jači smrvi
Sramote ljagom, riekom krvi —
Uz jači mah i grdji slom
Jedincu propast, svietu grom!

II.

Sudbine kockom, s težkom ranom
Dragutin bježi noćju, danom,
Niz luke, polja, kroz hlad drvlju,
Obliven svojom, tudjom krvlju.
Zanj sila svieta poginula,
Al priekorna se nije čula,
Da lahka uma zače rat,
Prem nemoćnim ga mogli znat.
Ustrielilo mu konja, Gieta
Ustupio mu svog i šteta —
Zaglavio pa i konj skapa,
Uz predug put ga izda sapa.

Gdje debeo se tavni lug,
Gdje vidiš ruskog ognja krug,
Obkolile ih ruske čete,
Bijaše kralju tuj se leć.
Oj zašto lovor glavu smete,
Za koju narod dâ se sjeć?

Naslonio se na tvrd panj,
I ljute muke došle nanj,
Zabride rane, trnu uda,
I zrak je mutan, mraz je svuda;
Od groznice mu težka bieda,
Da odmori se, usnut ne dâ.
Postradat mu je, gnjev ga mori,
Po kraljevski će da pregori;
Premučat težke muke voli
I snažnom voljom da preboli,
Pokorila se njemu muka
Pokornost sliedeć njegva puka.

III.

Toliki vodje! Sad ih šaka
Izašla mala onaj dan,
Al vierna njemu grud je svaka;
Svak dieli s njime šumski stan,
Polegli na tle tužni druzi
Pri kralju svome, konju, sluzi,
Pogibelj čini ravne tude
Životinje i složne ljude.

Mazepa jedin star i tmast
Naidje na star, šupalj hrast,
Glasovit hetman Ukrajine
Oholio se usred tmine,
Podvorio si konja prije,
Počivo koji vas dan nije,
Podastrv stelju, oko bistro
I prašinu mu s grive iztro,
I bud je trave onud blize,
Veseli se, gdje žustro grize;
Jer bojao se sve do sade,
Da konju mu se biljke gade,
Po kojih noćna magla pade.
Al gospodara poput svoga

Digitized by Google

Ne prebirao hrane, loga,
Privikljiv konj je, žive krvi,
Gdje trebalo je, vazda prvi.
I čvrstih nogu, brz i lak
Ko Tatarin je žestok čak,
Poznade glas mu, čuje klik,
Med tisućami poslušnik
Poleti namah, gdje je on,
U noćni za njim tone ton,
Kad uzagrabce sve već bjega,
Ko srna mirno sliedi njega,
Dok zarumeni neba sklon.

IV.

Mazepa, leže svi ko snoplje,
Prislonio si uz hrast koplje,
Kabanici si mjesto nadje,
Samokres maglen još obadje,
Da l' na valjici praha ima
Da l' kremen mu se možda klima,
Izilazi li sablja, čvrsto sve,
I podpašaj mu da l' se tre,
Iz torbe za tiem izvadio
Glasovit starac obrok cio,
Što ostalo mu slabe hrane,
I kralju, družbi nudit stane
Podatljiv više po toj slici,
Neg časteć mnogi raztrošnici.
Dragutin uze milo toli,
A ne odo se, da ga boli,
I silom kralj se šali, smieši,
Nadjača muke, mûk svoj drieši:
„Junaka medju vama sviema
Junačnijega, boljeg nema,
Ne hvalio se nitko manje,
Ne borio se nitko ljuće,
Mazepa samo tako žanje,
Nit ičij konj će u boj vruće,
Aleksandra nam odkad nije,
Bucefala mu odkad nesta,
Ni skitskoj slavi nema mjesta,
Mazepa kuda poljem brije".
A starac hetman brzo stepo:
„Ne spominjo se vražji bahat!
Ni škola u koj učah jahat!"
A kralj će: „Kako to Mazepo?
Govori, jerbo jašeš liepo".
Mazepa reče: „Dug to sbor,
Daleko nam je spasu dvor,
Podnosit još je mnogu biedu,
Progonitelji za nam ćedu,
Jer deset puti njih je više
I jedva gdje se ustaviše,
Dok onkraj Dnjepra konji naši
Ne zabržu na bujnoj paši.
A i ti, kralju, trebaš sna,
Dozvol', da mogu stražit ja
Dok tvoji prospê". Šved mu sbori:
„A ja te prosim, daj govori!
Pripoviedaj mi priču tu,
Da dovinem se možda snu,
Jer na oči mi jošte nema,
Ni nade samo sladka driema".

„Ah, kralju, nadom sladkog sna
Davnina mi se budi sva:
Bijaše meni dvaest ljeta,
A godinica minu peta,
Što Kažimiru kralju već
Pažòvah, dječak ne misleć.
Bijase vještak mnogu znanstvu,
Ne vršnjak vašem veličanstvu;
Nit ikad zače vojne koje,
Da opet otme zemlje svoje,
Da varšavskoga ne bi sbora,
Pokojnijega nigdje dvora!
Zadavale mu nešto brige
I gospodje i liepe knjige
I s njih ga nadje mnogi jad,
Od nevolje bi u boj tad,
Al čim se visok gnjev mu snizi,
Već drugoj voli dragoj, knjizi.
Začeše onda igre vele,
Da Varšovci se provesele
Junaka videć naraštaj,
Ljepota kov i dvora sjaj.
Pjesnici kralja onom sgodom
Okrstiše vam Salomonom,
Inòum jedan ne hće to
O kralju tome sudeć zlo,
Napiso o njem rugalicu,
Da ne dâ drugo stid na licu.
Na dvoru sve je igri vičnо,
Poredat redke znadu slično,
Pjevuljeć tako ja se klikom
Okrstih „Tirsom očajnikom".

Tolika gdje su već gospoda,
I nadvornik je višeg roda;
Ko rude što su srebrom, soli,
Imetkom obilan je toli,
Ko s neba poslan se oholi;
Velikaš bio časću, zlatom,
Ko malo koji dvoru na tom,
Te s toga gledo u kov sjajni
U rodovnik si veličajni,
Zabunio se um mu zdrav,
Udubio se u to sav,
Te drži zavredom si to.
Al ženi mu je san to gô,
Jer ljeta njegvih njoj je pô.
Dogrdilo joj velikaštvo,
Te želi, traži drugo vraštvo
I uzdišući roni suze,
A po tom bies joj kriepost uze,
Pak snatreć, mižuć uz milinu,
Uz varšovačku omladinu,
Uz igre, pjesmu, vatren ples
Nakučio joj sgodu bies,
Uz koju mnoge gospoje
Vragolijom se opoje,
Gospode čelo nakite
Visinom kite granite,
Prem ne vidi je nitko na nas
I nikom jošte sve do danas
Ne bjaše nakit takov mio,
Pa makar njega vriedan bio!

V.

Već sedamdeset ljeta brojim,
Mladićem bijah i te kojim,
Ma ni star, ni mlad ne ženjeni
Ne bjaše ravan vrstnik meni,
Ni vitez, prostak a kamo li,
Goropadnio nije toli,
Jer bijah jak i mlad i hrô
Ne bliedilo se lice to,
I hrapav kud sam sad i divlji,
Tad bijah mio, vedar, življi;
A za tiem vrieme, briga, boj
Izrovaše i obraz moj,
Po ćudi bića moga pozna
Već nije znanca, koj me pozna,
Promienih ćud si mnogo prije,
Dok siede kose bilo nije,
Al godine mi, kako znate,
Junačtvo, snagu jedva krate,
Jer drugčje noćas ne bi mogo
Poviedati vam ovdje mnogo,
Ni noćit ovog posred liesja,
Ni zviezda gdje nam kroz mrak ne sja.
Al dajte, da vam slikam Rezu,
Ta čini mi se staru knezu,
Kestenić za taj da se skriva,
Toliko mi je slika živa.
Al slaba rieč mi, slabe slike,
Da crtam dragosti tolike:
Azijatske li oči svrne,
Ko mrak su ovaj mrke, crne,
Ko kad se plamen turske luči
Sa poljskom našom krvi sluči,
A sjao iz njih mio sjaj,

Digitized by Google

Ko mjesečine odsjevljaj
Kad upre u crn lelij rieke
I tali se u svjetla strieke;
Sva mila, ipak žarka, sladka,
Ko svetica je, kad ju muče,
Uzhitljiv pogled u vis badka,
Ko sreće da joj zora puče.

I jezerom je ljetnim čelo,
Gdje ogleda se sunce vrelo,
Kad valom vjetar ne ponjiha,
Već zrcalom je voda tiha.
A lice, usta — dost je, molim!
Zavoljeh Rezu, još joj volim!
I iste, tko je nalik na me,

Bud dobar, opak, hrani plane.
Ta milujemo gnjevni pače
I starim još nam na um skače
Dragota davna i milina, —
Bijaše moja to sudbina.

(Nastavit će se.)

POUKA.

Postanak i narav glasbe.

(Konac.)

Medju osmicami ima doduše veliko množtvo različitih tonova, jer se svakim trepom više il manje glas ponešto mienja; al nisu svi ti glasovi glasbeni, muzikalni, ne ugadjaju svi uhu, nego samo njih šest, koji zbilja rabe u glasbi: ako dakle pribrojiš i one dvie osmice, medju kojima leže, ima jih skupa osam, dakle osmak, pa sada ćeš se i sam dosjetiti, zašto se posljednji ton zove osmica, jer je zbilja osmi (octavus). Prema tomu se ostali tonovi zovu prvica (prima), drugovica (sekunda), trećica (terza), četvrtica (quarta), petica (quinta), šestica (sexta), sedmica (septima).

Ljestvica. Pitat ćeš: zašto se u muziki upotrebljava samo ovih osam tonova, a ne i ostali glasovi, koji se mogu izviti?

Mnogi će pomisliti, da je to samo slučaj, ili samo navada; al nije, već tomu ima drugi razlog, naime razmjer (proporcija) trepova. Kao što se razlikuje prvica od osmice tim, što u ove druge ima jedan put više trepova nego u prvice: slična razmjerja ima i medju trepovi ostalih tonova, svakomu se hoće za polovinu, četvrt, osminu itd. više ili manje trepova.

Ovo potvrdjuje poznata nam već sirena. Napravi na njezinom kotaču 8 redova rupica, tako da budu u prvom redu 24 rupice, u drugom 27, u trećem 30, u četvrtom 32, u petom 36, u šestom 40, u sedmom 45, u osmom 48 rupica. Vrteć pločom odklapaj jedan red za drugim, pa ćeš čuti zasobce svih osam tonova, svaki drugčije, al opet svi više manje skladni ili barem glasbeni. Pa da napraviš u kojem redu više ili manje rupica nego što je gore kazano, ne bi već dobio muzikalna tona.

Kako je sve to više rupica u jednom redu, sve to više izvija se trepova, zato biva i ton postupce sve to tanji, kao da ideš po ljestvi (lojtri) ozdol gore. Zato se skup ovako poredanih tonova, to jest takav osmak glasova, zove glasbena ljestvica (Scala, Tonleiter).

Pamtiti treba, da ovako ima u svakom osmaku po osam onako postupce rastućih tonova, pa su jim trepovi u istom razmjerju prama prvici, u kojem i u navedenoj gore osmini. Zato se prvica zove i temeljak (Tonica, Grundton), jer medju njom i ostalimi tonovi ima proporcija, koja se ovimi brojevi označuje:

1 *2* *3* *4* *5* *6* *7* *8*
1 : $^9/_8$: $^5/_4$: $^4/_3$: $^3/_2$: $^5/_3$: $^{15}/_8$: 2, ili jasnije:
1 : $1^1/_8$: $1^1/_4$: $1^1/_3$: $1^1/_2$: $1^2/_3$: $1^7/_8$: 2.

Poznajuć broj trepova temeljaku, lasno možeš izračunati, koliko puta uz časak zatrepti njegova susjeda. Tako n. pr. *veliki C* zatrepti 64 puta: ako želiš znati, koliko puta zatrepti za jedan časak *C*-ev susjed (koj se zove *D*), a ti umnoži naveden broj tako, da se dobije od njega $^9/_8$, i to je 72. (Jer $^8/_8$ (osam osmina) je 64, ako dakle dodaš devetu osminu, naime 8, dobit ćeš 72, to jest $^9/_8$ prama 64). 2 puta 64 čini 128, to je dakle osmina od velikoga *C* naime mali *c*. Da gore navedene brojeve $^9/_8$, $^5/_4$, $^4/_3$, $^3/_2$, $^5/_3$ itd. bolje razumieš, pamti, da će oni reći: n. pr. $^9/_8$, da glas pod brojem *2* zatrepti 9 puta dok ton pod brojem *1* zatrepti 8 puta; da ton pod brojem *3* zatrepti 5 puta dok broj 1 četiri puta itd.

I ovaj račun valja za svaki osmak. Prema tomu, ako ima mali *c* 128 trepova, imaju jih ostali tonovi njegova osmaka evo ovoliko:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
128	144	168	$170^2/_3$	192	$213^1/_3$	240	256
C	D	E	F	G	A	H	c

I ovdje vidiš, da je broj 256 jedan put veći od 128, kao što i u svakoga drugoga osmaka. U istom razmjerju raste broj trepova i ostalim osmakom.

Al ne mora biti temeljakom baš samo *c*, već tim može biti svaki ton osmaka, dakle i *d*, *e*, *f* itd. Ovdje moram jošte pomenuti, da se svaki ton osmaka zove osobitim slovom, i to u osmaku, kojemu je *c* temeljak, onako, kako vidiš pod brojevi gore nanizanimi. Kad bi pako bio temeljakom *a*, sliedeći tonovi tog osmaka zvali bi se ovako: *a*, *h*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *a*. Ova su imena zato potrebita, jer kad je temeljakom *c*, onda je *e* njegovom trećicom, *f* četvrticom; a kad je temeljakom *d*, onda mu je *f* trećicom, *g* četvrticom itd. Kad ne bi tonovi imali stalna kao imena, težko bi jih bilo razlikovati.

Glasomjer. Sve ono, što sam dosada kazao o broju trepova potrebitih za stanoviti ton, i o razmjerju tih brojeva potvrdjuje i ova sprava, zvana glasomjer

Digitized by Google

(Sonometer, Monochord). Na šupljem podstavku napete su tri žice, od kojih ima srednja s jedne strane utez, da se vidi, kolike treba težine žici, dok zazvekne stanovitim tonom. Po tom se može izračunati sila, koje treba za potrebit žici napon.

Žice leže s obje strane na kobilicah *a* i *b*. Al treba i treća manja, pomična kobilica, koja se podmetne n. pr. pod sredinu koje žice, dakle nad *M*. Kad zagudiš ili darneš žicu, glasnuti će se samo onaj diel žice, koji je medju krajem i pomičnom kobilicom, jer ova prieči, da se trepet ne prenese dalje.

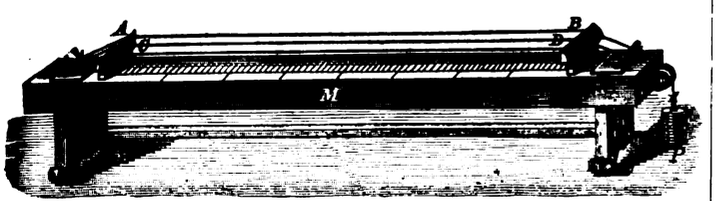

Glasomjer.

Sada izvadi pomičnu kobilicu i napni žicu *D* tako, da od sebe daje glas nazvan veliki *C*: ako onda podmakneš kobilicu upravo pod sredinu žice, uvjerit ćeš se, da zagudjena žica zveči kao *mali c*, to jest kao osmica od velikoga *C*, jer je žica postala jedanput kraća, zato i jedanput brže trepti. A kad bi ovu polovicu žice novom kobilicom prepolovio, dobio bi novu osmicu, naime $\bar{c}$.

Al ne samo osmicu možeš izviti pomoću kobilice nego i ostale tonove, po imenu *F* skrativ žicu na $^3/_4$, *G* na $^2/_3$ itd.; što je kraća žica, to brže trepti, i to joj je tanji ton. U tom pogledu valja za cieli osmak razmjerje već gore navedeno, al izvrnuto. Ako je žica 1 mjer (meter) dugačka i toliko napeta, da daje od sebe glas *C*, onda ju moraš evo ovako skratiti, da dobiješ sve tonove osmine:

C	D	E	F	G	A	H	c
1	$^8/_9$	$^4/_5$	$^3/_4$	$^2/_3$	$^1/_5$	$^8/_{15}$	$^1/_2$

To će reći: ako je žica od *C* 1 mjer dugačka, a ti želiš dobiti ton *D*, moraš žicu skratiti toliko, da bude samo $^8/_9$ mjetra dugačka, za *E* treba ju skratiti još više, naime na $^4/_5$, za *F* na $^3/_4$ itd., dok dodješ do $^1/_2$, to jest do polovice, te ćeš dobiti osmicu *c*.

Sad ćeš dakle razumjeti, zašto pritiskuje (a tim skraćuje) guslar strune, — da dobije tanji glas.

Različita ljestvica. Na strani 68 razložio sam potanko, koliko treba da žica zatrepti, ako želiš iz nje izvesti tonove *c*, *d*, *e*, *f* itd. Pa što bi bilo, da žica zatrepti koji put više ili manje? — Ne bi dobio čista tona, što se vrlo često dogadja na glasoviru, kad žice popuste i ne imaju prave napetosti, a na guslah, kad guslar ne pritisne na pravu mjestu strunu, ter ova onda postane kraća ili duža nego što treba, pa zato i ne zatrepti onoliko puta, koliko se baš hoće dotičnomu tónu.

Kazao sam, da medju dva susjedna tona ima razmjerja u trepetanju, da n. pr. *c* trepti za časak 128 puta, a *d* 144 puta, dakle 16 puta iliti za $^1/_8$ više. Al nemoj sada misliti, da i svaki sliedeći ton takodjer baš samo za $^1/_8$ više od svoga susjeda s lieva zatrepti; već tu ima i druge razlike, naime $^1/_{15}$, i to medju *e f* i medju *h c*. Oni tonovi, u kojih ima razlike za $^1/_8$ ili $^1/_9$, zovu se puni ili cieli; a oni drugi s razlikom od $^1/_{15}$ zovu se polutonovi. Medju svaka dva ciela tona može se dakle uvrstiti po jedan poluton. Pogledaj glasovir, imenito onaj diel, gdje se prstima udaraju tipke (Tasten). Nekoje tipke su ravne, druge uzvišene: ove su posljednje polutoni uvršteni medju pune tonove, i zovu se prema ovim cis, dis, fis, gis, ais, n. pr. onaj s desna pokraj *c* je *cis*, onaj koji je do *d* je *dis* itd.

Prema tomu, gdje ima polutona, zove se ljestvica tvrda ili meka (dur, moll): u tvrdoj je trećica cieli ton, a četvrtica poluton; u mekoj (koja nekako muklije glasi), trećica je poluton, a četvrtica cieli ton. Kad je *c* temeljakom, to je dakle njegova trećica *e*, a četvrtica *f* na tvrdoj ljestvici; na mekoj pako je trećica dis, četvrtica *f*.

Ako postaviš drugi koji glas temeljakom, ljestvica tvrda dobit će takodjer trećicu punoglasnu, a meka poluglasnu. Odtuda ona velika množina glasbenih ljestvica.

U obće zove se ljestvica, koja sadržava u svakom osmaku samo osam punih tonova prvotna (diatonische Scala); a ona, u koju su uvršteni i svi polutoni, zove se poluglasna (chromatische Scala).

Kajde. Kao što je svaka rieč sastavljena od više ili manje glasova: onako je sastavljena i svaka pjesmica, svaki napjev (melodia) od tonova. Govoreć: mama, razlikuješ 4 glasa, zato i pišeš 4 slova. Onako bi dakle mogao napisati i kakvu pjesmicu, jer svaki ton ima svoje slovo, iliti ime, kojim se označuje. Nego buduć da su tonovi podieljeni na osmake, kojih ima 10, to bi morao svakomu slovu, kad znači kakov ton, dodati još i od kojeg je osmaka; dakle želeć naznačiti ton *c*, morao bi još uviek dodati, je li prost, ili nadbrisan ili podbrisan i koliko puta — a tim bi pisanje i čitanje tonova vrlo otežčalo.

I brojem bi mogao naznačiti svaki ton, kad bi napisao, koliko puta zatrepti; n. pr. mjesto *C* moglo bi se napisati 128 (najme trepova). Nu ovakvo pisanje bilo bi jošte nespretnije.

Glasbari se dosjetiše mnogo prostijemu i opet razgovjetnijemu načinu pisanja tonova: oni upotrebljavaju mjesto slova kajde (Noten), to jest piknje ili tačke. Mjesto, gdje takva piknja stoji, označuje ton. Toga radi nacrta se 5 crta i piknje se pišu na crtu i medju crte, evo ovim redom:

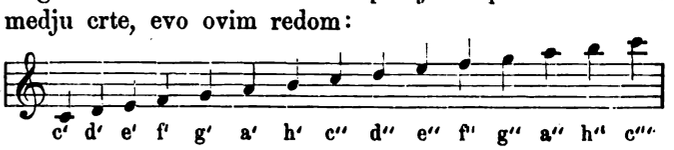

Digitized by Google

Kako vidiš, tonovi idu svi redom. Kajda na najdolnjoj crti znači ton *e'*, kajda medju najdolnjom i sliedećom crtom znači *f'* itd.

Nego buduć da ima puno tonova, koji ne imaju više mjesta niti na crtah niti medju njima: šta ćemo s njimi? Pomislit ćemo si jošte više crta, pa nastaviti pisanje kajda kao na pravih crtah. Pogledaj gore n. p. *a''*, napisan je povrh crtâ, i jedna je crta prevučena preko njegove kajde, kao da je to šesta crta, pa *g''* stojeći pred njim, kao da je medju petom i šestom crtom. Ovim se redom mogu tonovi bez kraja i konca bilježiti, ne samo nad crtami, nego i pod njimi, kao što vidiš kod *c'*, *d'*.

Kad treba mjesto cieloga tona poluton, metne se pred kajdu ♯ ili ♭.

Ovoliko će dostajati onim štiocem, koji nisu glasbari, da dokuče narav muzike i da razumiju ponešto one kuke i kvake od kajdá; jer nije moja namjera načiniti od njih muzikaše.

Slaganje. Kada dvojica istu pjesmicu pjevaju ili sviraju, pa to ne ugadja uhu, kažemo, da pjevači ili svirači ne slažu; a kad njihovo sviranje il pjevanje uhu godi, onda velimo, da liepo slažu. Ne treba da pjevaju baš istim tonom, i opet mogu slagati, samo ako je ton srodan.

Pa u čem se sastoji to slaganje, ta srodnost i ugodnost glasova? Zašto dva tôna zajedno izuśćena liepo glase, a druga dva zvuka ružno?

To visi o srodnosti i složnosti ili nesložnosti njihova trepeta. Krupnu zvuku hoće se manje trepova nego tanku glasu, to jest, stvar, koja se je glasnula krupnim glasom, nije uz isti časak toliko puta zatreptila, koliko stvar, koja se je oglasila tankim zvukom. Recimo pako, da uz isto vrieme, kad krupniji zvuk zatrepti jedan put, drugi tanji glas zatrepti dva puta: ne ima li tu očita razmjera, proporcije? Na jedan trep krupna glasa sliede dva trepa tanka zvuka, dakle kao da stupaju dvojica, pa dok jedan koracne jedanput, drugi načini dva ili tri koraka, te jim se svaki drugi ili treći korak slaže.

Već smo iz prvašnjega razlaganja naučili, da je od dva tona onaj ton, koji jedanput brže trepti, osmina onomu drugomu; uho nas pako uči, da se prvica i njezina osmina najbolje slažu, da su najskladnije (harmonične). Zašto? Jer se u njih svaki drugi trep sastaje. Zato glasbarom rabi osmina više puta mjesto njezine prvice.

Za ovima je najskladniji onaj sazvuk (akord), gdje jedan zvuk zatrepti dva puta dok drugi zatitra tri puta, to jest u kojih trepetu ima razmjer 3 : 2, a ovako trepte prvica (2 puta) s peticom (3 puta).

Isto se tako slažu tonovi, kojim je razmjer 4 : 5, a to je prvica s trećicom; zatim 3 : 5, naime prvica sa šesticom. U obće slažu se tonovi trepteći u razmjerju brojeva 1, 2, 3, 4, 5, 6; al su ipak najskladniji oni, u kojih ima razmjer od prva tri broja, a to su trozvuk prvica, petica i osmica.

Neskladni su pako tonovi, kojih trepet ima razmjer 8 : 9, a to je drugovica, i 8 : 15, a to je sedmica.

Odavde razabiremo, da što je razmjer trepeta jednostavniji, to su tonovi skladniji.

Ugadjača. Tko nije muzikaš, čudi se, kako to, da glasba liepo slaže, makar tu bila i stotina svakojakih gudaca? Kako postupaju oni, koji prave svakojako glasbeno orudje (glasbila), te sva jednako zveče i i glase, makar bilo jedno napravljeno u Beču, drugo u Parizu.

Tomu ima jednostavna sprava, zvana ugadjača (Stimmgabel). Ova je tako napravljena, da kad ju zagudiš ili njom o stol udariš, zatrepti upravo 440 puta i glasne se kao $\overline{a}$. Ovo je po prilici sredina tonova a piše se u kajda ovako:

Kad vodj glasbe kucne viljuškom, svaki glasbar udesi prema njezinu zveku svoje orudje, n. pr. gusle, koje imaju osobitu strunu, *a* zvanu, jer je za taj ton udešena. Znaduć jedan ton, vješt će glasbar prema njemu ugoditi iliti udesiti (stimmen) ostale žice.

Obilje tonova. Ovdje mi se čini sgodno napomenuti, koliko se svakojakih tonova izviti može na različitih glasbilih (muzikalnih instrumentih).

Najbogatije su u tom pogledu orgulje, jer se na njih, kad su velike, izviti može 9 osmina, to jest malo ne svi muzikalni tonovi, koji rabe, naime od subcontra C ($\underline{\underline{C}}$) sa 16 trepova, pa do pet puta nadbrisana c ($\overline{\overline{\overline{c}}}$) sa 4224 trepa. — Glasovir obsiže sada obično sedam osmaka; najkrupniji mu je ton *A* (sa 27 trepova), a najtanji je *C* od 4200 trepova. — Guslice (Violine) obuhvataju pravo govoreć samo 4 osmine (naime od 200 do 3000 trepova); nu vješt gudac umie i puno više tonova izviti. — Basu je područje od 40 do 175 trepova, nego veliki bas, što ga je bio Vilaume sagradio, imao je strunu, koja se je zagudjena glasila tonom $\underline{C}$ (od 32 trepa). Najtanji je ton glasbenoga sbora (orchestra) pet putah brisani *d* ($\overline{\overline{\overline{d}}}$), a izvija se na svirali zvanoj pikolo uz 4752 trepa.

Čovječji glas ne obsiže niti pune 4 osmine, naime od $\underline{E}$ pa do $\overline{\overline{c}}$. Al dašto jedan čovjek ne bi mogao niti ove sve tonove izpjevati, već se razlikuje mužko grlo od ženskoga. Mužki glas je opet dvostruk: bas obsižući *E* do $\underline{f}$, i tenor od *c* — do $\overline{\overline{c}}$. Ženski se glas takodjer razdvaja, ima tu alt od *f* do $\underline{f}$, i sopran od $\underline{c}$ do $\overline{\overline{\overline{c}}}$.

Digitized by Google

Tonovi, koji valjaju za muziku, obsižu šest i pol osmaka, dakle 40 do 4000 trepova.*

Dr. B. Š.

Dva hrvatska glasbenika

(Konac.)

Čujte drugu liepu ali istinitu šalu, neka se vidi, kako se ljudi povadjaju za svojom uvjerom, kako ni pošto ne brbljaju za drugimi. Neki moj učenik imao je pred više gosti glasovirati. Pustih mu na volju, neka si izabere glasbotvor od Beethovena ili Liszta, a on odabra Liszta. Neki od pozvanika, čuvši to dan, dva dana prije, i nadajući se Lisztovu komadu, spremahu se na rat. Nu moj učenik predomisli se, ne znam s kojega razloga, u zadnji čas, te odluči, da će mjesto Lisztova Beethovenov komad glasovirati. Ne hćedoh mu prigovoriti, jer u takovu slučaju valja učitelju vrlo opreznim biti, pošto se krivnja piše na njegov račun, ako se onim ne uspie što je on predložio bio. Moj učenik glasovirao je dakle Beethovenov glasbotvor. Kad je mladić svoje svršio, uzeli ljudi grditi u sav glas — nipošto učenika ili glasoviranje — već upravo mene, kojemu je kako je poznato, nova glasba milija od Haendlove, Haydnove i Mozartove. Govorilo se po prilici: „Ne znamo, kako se je taj Koch privezao uz Wagnera, Liszta, Reineka, Bramsa itd.; što nam je mladić glasovirao, nije nego pusto, prazno zveketanje bez lika i sadržaja; jedna nota od Mozarta ili Beethovena milija nam je od ciele knjižurine takove nadri-glasbe". Doznav za kritiku te gospode, poručih im drugi dan, da je naslov glasbotvoru što ga je moj učenik glasovirao, sliedeći: „Adagio favori od L. van Beethovena. opus 15".

* * *

Silu sam toli smiešnih ali i ozbiljnih i važnih priča zabilježio u svom dnevniku i listovniku, a već u tih samih bilježkah naći će se dosta gradiva za našu umjetničku poviest, jer niesam ja smislio tih pošalica, već su ciela istina.

Nije mi svrha, pripoviedajuć sve to, zahtievati, da se moji priedlozi na sliepo i bez obzira prigrle. Ja radim više za budućnost nego li za sadanjost, i zato ne marim ulagivat se svojim suvremenikom, a uz to gojim sladku nadu, da će moje zamisli napokon održati pobjedu, ako i ne pod mojim, a ono pod tudjim imenom. Mislim naime to, da se jugoslavenska narodna glasba otme tudjinstvu, da se priznaje podpunoma njezina kulturna važnost, da se otresemo starih, tako zvanih, njemačkih glasbenih klasika, da se osnuje pjevački savez, da se uvede u škole hrvatsko nazivlje, da se dokinu gimnazijalni koncerti itd.

Tomu se hoće ponuke s vana i ne ima druge; posvuda tako biva, dakle i kod nas. Tako se morahu n. pr. ponajprije poljski umjetnici Mikuli i Konopósek koristiti mojimi priedlozi o slavenskom glasbenom oblikoslovju, što sam ih iztaknuo u predgovoru svomu „Srbsko oro". Rus Lisenko morao je prije upotriebiti moju misao o sedmodjelnoj omjeri glasbene ljestvice. Dr. Beling u Pruskoj morao je prvi iztaknuti važnost slavenskih pučkih plesova, što mu ih poslah i protumačih. Franjo Enkel u Pešti mogo je po mom naputku prvi u svojoj operi „Branković" praktični dokazati, kako se naše „Kolo" obraditi može, dr. Javunek, prof. Leger u Parizu, glasbena matica u Ljubljani morahu se pobrinuti za moju sbirku pjesama prije nego li domaći ljudi. Pražka „Politika" digla se prva, da obrani moju izreku da je od najveće važnosti po kulturnu poviest Slavena, da se izpita poviest stare slavenske glasbe. Češki „Hudebni listy" i petrogradski „Muzikalniji sviet" prihvatiše prvi moj priedlog, da se sastane slavenski glasbeni kongres, da se uvede jedno slavensko glasbeno nazivlje (uz dialektične razlike dakako) itd.

Mnogi od poštovanih čitalaca „Vienca" reći će možebiti: Taj se čovjek suviše hvali, tko će gledat, kako si bez obzira lovor sadi, tko li podnosit, kako se sam tamjanom kadi! — Dà, umjetniku, drzne li se reći „to i to je moje djelo", prigovara se obično na taj način, al se ne smatra hvalisanjem, kad n. pr. politiki vele: „taj i taj zakon stvorili smo mi, te i te reforme izveli smo mi;" ili ako gospodar veli: „to je plod mojega rada", kad obrtnik veli: „to je izišlo iz moje tvornice". — Nu kako u svietu sve kakov takov razlog ima, bit će valjda i koji taj razlog, zašto se sviet prema umjetniku tako vlada. Mislim, da ta navika polazi iz one dobe, gdje obilažahu umjetnici ili kao podli cehovski cjepidlačari pokunjene glave, a necehovski se umjetnici odlikovahu dugom kosom, otrcanim odielom, neobičnim vladanjem i neurednim životom. Nu možebiti je koristno po napredak naše domovine, kad revnujemo kazati, da niesu „umjetnice tek lude i puste izjelice" (Tu izreku nekog višeg činovnika zabilježio sam si u svoj dnevnik).

Ako je koga volja suditi me po odlikah, što sam ih stekao (kod hrvatske izložbe g. 1864. kolajnu I. reda; g. 1871. diplomu srbskog učenog družtva, g. 1867. začastnu diplomu glasbenog zavoda u Zagrebu, g. 1872. začastnu diplomu hr. pjevačkog družtva „Kola"; g. 1873. kolajnu kod bečke izložbe): to mi se čini, da je moje dosadanje djelovanje ipak spomena vriedno, premda i sam priznajem, da je sve to tek početak većemu djelovanju bilo.

Svojim „katekizmom glasbe" udario sam doduše temelj hrvatskoj teoriji, nu valjalo bi, a i vrieme je, da uzpišem veću učevnu knjigu o teoriji, upotriebiv potrebne reforme i obziruć se osobito na slavensku glasbu; nu želit bi bilo sastaviti i slavensku glasovirnu i pje-

* Ovaj je članak izvadjen iz „Akustike" našega vrloga dr. Šuleka. Knjiga je nagradjena Draškovićevom nagradom, a izdat će ju svetojerolimsko družtvo.

Digitized by Google

vaću školu, da mladež, učeća se glasbi krene pravcem slavenskim; bilo bi od prieke nužde da se narodne pjesme i plesovi, neizcrpivo vrelo domaćim skladateljem, i druge slavenske glasbene starine, od kojih imam jedino ja toliko i toli sistematično uredjeno čislo, izdadu tiskom na sviet — sve bi to, velim, nuždno i potrebno bilo, al se ja pripravih za mnogo važnije i znamenitije djelo. Da pokažem poštovanim čitaocem „Vienca“, šta bi se sve uz povoljnije okolnosti uzraditi moglo, navesti ću ovdje ulomak iz predgovora moga djela: „Pokus glasbene poviesti južnih Slovena“. Evo ga:

Osnova.

A. Starija poviest.

I. Opis i poviest svih glasbala, što ih imadu Jugoslaveni sada, i što ih nekad imahu. (Rukopis toga djela je svršen, a ima ga do 10 tabaka, al ne jamčim, hoće li ugledat sviet, jer ne imam tiskarskog troška.)

II. O pjevanju narodnjem. Analiza napjeva glede sastava, oblika i ritmike. Uzporedjivanje sjevero- i jugoslavenskih sa drugimi neslavenskimi narodnimi pjesmami i tumačenji, po čem da se koji napjev može nazvati slavenskim, germanskim ili romanskim. O harmoniji jugoslavenske glasbe, odnosno o pratnji i modulaciji napjeva.

III. Opis i poviest jugoslavenskih narodnih plesova (sa nacrti i kajdami) i drugi oblici svjetovne glasbe kod Slavena.

IV. O staroslavenskom kajdopisu i njegovoj poviesti. Slavenska crkvena glasba iztočne i zapadne crkve. U koliko se crkvena glasba povela za narodnom, a narodna za crkvenom. — U koliko narod poznaje i estetični shvaća glasbu. (Odsjeci II. III. IV. niesu jošte izradjeni, al je gradivo skupljeno i poredano.)

V. Stara poviest glasbe Slavena izražava se u prvih četirijuh knjiga.

Po sadanjem svom položaju ne imam dakako nade, da bi se mogao latiti i izradjivanja nove poviesti umjetnosti, premda sam već od mnogo godina nabrao liepo čislo glasbotvora i podataka, nu bilo, što bilo, milo će svakako biti saznati kojemu od budućih iztražitelja, kako sam u glave razporedio noviju poviest glasbe, i zato evo nacrta u mom predgovoru:

B. Novija poviest.

I. Životopisi svih onih Jugoslavena, koji si stekoše u obće zaslugu za razvoj glasbe kao pisci, pjevači, vještaci, skladatelji, glasbalari; vrst i broj njihovih radnja uz kratku ocjenu; nekoliko primjera iz njihovih djela, ili po okolnostih — osobito kod teorije kao n. pr. glasba Grka od Patricija — cieli sadržaj.

II. Životopisi muževa, koji su radili o tom, da naša narodna glasba izidje na vidjelo.

III. Bilježke o glasbenom životu Jugoslavena (narodne svetkovine, koncerti) od g. 1800. po prilici, i najnoviji pravac u toj struci; sve to sastavljeno iz raznih knjiga i časopisa, iz moga dnevnika i drugih prinesaka. Sadanji glasbeni zavodi Jugoslavena, škole, pjevačka družtva, zadruge koncertne, kazališta, glasbeni sborovi; kako je sve to osnovano, uredjeno i kako se to održava.

IV. Poslovice, pjesme i aforizmi iz djela slavenskih pisaca, pjesnika i umjetnika, u koliko se tiču glasbe i estetike. Podpun rječnik svih rieči, tičućih se glasbe i estetike.

V. Novija poviest sliedi iz prijašnjih četirijuh knjiga.

Toliko hćedoh reći o spomenutom predgovoru. Nadajmo se, da će po vremenu bolje biti, da će po vremenu prijatelji našega naroda i njegova razvitka na učiti, od kolike da je važnosti po narod umjetnost. Ja sa svoje strane obećajem, da ću u toj struci dalje raditi ma i svezanih ruku, ne mareć, je li moj rad ovomu il onomu gospodinu mio il nemio. Nu opet vas mogu uvjeriti, gospodine uredniče, da mi nikad nije bilo ni na kraj pameti, da budem komu takmacem, il da komu zavidim koricu hljeba; vazda sam gledao uklonit se s polja, na kojem drugog vriednika nadjoh, vazda sam govorio u sav glas, da zemlja mora umjetnike obskrbiti pristojno; jer samo tiem načinom može se dizat dostojanstvo umjetnosti, jer samo na taj način posvetiti će se naši mladići umjetnosti; al odavna želim, da se u našoj domovini svaki valjan čovjek stavi na mjesto, što ga ide, i komu je po svojih sposobnostih dorasao, jer samo na taj način moći će se za budućnost nešta valjana i trajna uzraditi.

Uz osobito počitanje Vaš

Franjo Š. Kuhač-Koch.

Evo dviuh slika hrvatskih glasbenika, koji se medju sobom popunjuju — teorija i praksa. To je bilo našincem na pameti, kad se je radilo, da Koch i Zajc dodju u Zagreb. Koliko nam je drago, da imamo ta dva umjetnika u našem kolu, toliko žalimo, da ne mogu pune duše, razvezanih ruku, povadjajući se za svojim plemenitim zanosom raditi ob umjetnosti. Gdje nam je pjesnički zanos ilirske dobe? Gdje? Da ga je bar nešta ostalo. Kamo sreće! Bar bi nam bio kvasac za budućnost. Nu što je Fr. Kuhač napisao, živa je istina. Pao je mraz na naš obraz. Mnogo ljudi, koji si prišivaju predikat: inteligencija „par excellence“ gledju na sve te kukavne mužikaše, stihotvorce, črčkare, mazala, komedijaše i zidare porugljivim posmjehom, iz kojeg možeš razabrat krilatu rieč: „Tko sam ja, tko si ti?“ Mnogi umišljeni auktoritet zaboravlja, da u obće njegova auktoriteta ne bi bilo, da mužikaši i stihotvorci niesu zagrmili pjesmicu „Još hrvatska nij propala!“ Nu tješimo se, na sreću takovi ljudi niesu tvorci poviesti. Slavodobitna kola poviesti narodnjeg napredka sdrobit će njihova imena u prah i pepeo, vječiti zakon poviesti odpuhnuti će sve tudje šišmiše, i sunce znanja i umjetnosti ogrijat će i Slavenski Jug!

Digitized by Google

LISTAK.

Salaš u Hercegovini. (Sa slikom.) Na vršku vrletne gore, izmed golih stiena, iznad strmih ponora običaju si Hercegovci posagraditi množinu stanova (salaša, majura), koji tad sačinjavaju cielo selo, ili bolje rekuć tvrdju; — jer ovamo će se težko uzpeti dušmanin. A dušmani su tude vuci i Turci, — vuci vrebaju na stado, Turci na ljude i na stado. Na ovih nepristupnih skalah mogu bar živiti od krvoločnog vraga.

Oro gniezdo na timoru vije,
Jer slobode u ravnici nije.

U sadašnjem ustanku, ako ostane ograničen na četovanje, bit će ponajviše ovakovi stanovi skrovištem ustaša. Ovamo med ove divlje krši, kamo se dušmanin nikad ne će usuditi, uzmicat će oni pred Turskom silom, i odavle će opet na novo navaljivati na narodnoga krvnika.

Stan ili salaš hercegovački dieli se u dva sprata, ako se tu u obće može govoriti o strogoj razdjelbi. Odozdo jest smještena staja, iz koje se po ljestvah dolazi u gornji sprat, kamo se penju koze, ovce te pastiri i čuvari. Ali salaš nije redovito obitavalište nego samo prikrovište za vrieme paše, dakle neka vrsta ljetovnika. U salašu imadu pastiri sve, što im treba, osobito pako primitivnu tvornicu sira. Sir, što ga tu prave, veoma je tečan i mljekarstvo je tude već prilično dotjerano. Izpred salaša ima visoko vješalo, gdje se kože suše, da vuci do njih ne dopru. Kraj njih strši u vis ptičar za hvatanje ptica, osobito prepelica. Na dugačku prutu učvršćena je košara, u koju pastiri nameću staklovine i sličnih blistajućih stvari. Tresuć štapom, miču malo košaru, a ptica, zamamljena blistavilom sjeda na košaru, koja je sva omazana ljepkom. Na taj način nahvataju silu ptica. Navali li bura, tad imaš što čuti. Sve stiene cvile i stenju užasnim jaukom i praskom. Znade vjetar i srušiti takov salaš te poubijati i poodnositi stado i pastire. S lieve strane na slici vide se ljestve, po kojih pastiri silaze u ponor po vodu. Na takovih stanovih živu pastiri ljeti sasma idiličan život. Od svega svieta odieljeni šale se tu i pjevaju, tu se nadmeću i hrvu — a ljeti vraćaju se s umnoženim stadom kući.

Put čuvara našega muzeja g. S. Ljubića po Italiji. Kako smo javili bio se čuvar našega muzeja, čuveni naš akademik g. Šime Ljubić prije nekog vremena uputio u Italiju radi znanstvenih studija, navlastito pako da razgleda rimske gradove Pompeji i Herkulan. G. Ljubić izdati će bez dvojbe obširno izvješće o svom putovanju, nu mislimo, da ćemo ugoditi našim štiocem, ako već sada priobćimo nekoliko crtica toga velezanimivoga puta. G. Lj. bio je svuda po Italiji i to po učenjacih primljen i dragovoljno u sve javne zavode uveden, talijanska uprava pružala mu svaku pripomoć, a rimski list „Fanfulla“ pozdravio je hrvatskog književnika vrlo prijazno. Preko Mletaka podje g. Lj. u Ferraru. U tom gradu učestvovao je naš putnik velikoj narodnoj svetkovini. U sveučilištu bio je naime 24. svibnja svečano odkriven mramorni kip Ariostov. Izim znamenitih učenjaka bijaše kod toga čina prisutan i talijanski kraljević nasljednik. U isto doba bijaše u Ferrari velika gospodarska izložba, a i izložba od jedno 400 slika. U Bolonji razgledao je g. Lj. tamošnji bogati muzej, i navlastito zanimive izkopine pred grad. vratima „porta Izaia“. Tu se nalaze u 4 sloja pod zemljom ostavci od 4 razne kulture: rimske, gallske, etrurske i oskičke. Starine i okostnice vade se vrlo pomno po slojevih iz zemlje, te se tako smještaju u muzej. — Vrlo su zanimivi nadpisi imena po hodnicih bolonjskog sveučilišta. Za prijašnjih vjekova imao je svaki narod na sveučilištu svoje viećnike i branitelje, a tu ima mnogo naših imena.

Tako je ubilježen g. 1635. Dalmatinac Ivan Puljičić kao viećnik ilirski. G. 1597. Zagrebčanin Nikola Talkoci. Na spomeniku što ga profesori bolonjezki staviše g. 1688. u sveučilištu svomu drugu Guidu nalaze se imena profesora: Ivan Kos, Fran Vojvodić, Jakob Mavračić i Grga Vrbanić. — U Turinu našao je g. Lj. medju jermenskimi tobože rukopisi kodeks pisan ćirilicom i staroslovenskim jezikom „Mudre izreke kralja Salamuna“, nadalje u pinakoteki sliku „Muka Isusova“, slikanu na svili od našega Julija Klovija. Taj umotvor kupio je kralj Viktor Emanuel u Milanu za turinsku sbirku. — U Firenci u Laurencijani imade mnogo arabskih rukopisa o turskih ratovih na balkanskom poluotoku, a i jedan turski opis jadranskog mora iz 16. vieka. U Rimu je Lj. boravio duže vremena te razgledao navlaš nove izkopine. Nu imao je priliku potanje razgledati i velezanimiv po nas bugarski kodeks sa miniaturami. S vana napisano je na toj knjizi latinskim jezikom: „Codex slavicus, complectens Constantini Manassis comp. chronicum in slavoserbicum dialectum e graeco conversum“. Knjiga pisana je na pergameni vrlo finimi ćirilskimi pismeni. Pri okrajcih dodane su crvenilom bilježke iz bugarske poviesti. U samom tekstu (205 str.) ima puno malih miniatura, a tri velike slike na cielom listu. Na prvoj slici stoji s jedne strane Isus držeći pero, s druge strane opet ljetopisac Manase opet držeći pero, a u sriedi pod krunom u kraljevskoj odori „car Joan Aleksander“ (bugarski) a dalje upisano je latinskim jezikom „Joannes Alexander Macedo ad cuius peticionem iste liber fuit translatus de graeco in slavonico“ (sic). Druga slika prikazuje nam s jedne strane krilata andjela i bugarskoga cara Mihajla, u sriedi cara Ivana Aleksandra, a i s druge strane cara Ivana Stražimira.

Na trećoj, žalibože vrlo oštećenoj, slici vidi se sliedeće: Na odru leži mrtav Ivan Asjen, sin bugarskoga cara Iv. Aleksandra. Do nogu mu stoje car i carica, do glave mitropolit i svećenstvo, pjevajuć opielo. Nad njima nosi andjeo Asjenovu dušu u nebo. Na drugoj se strani istog lista vidi, kako Isus sjedeći na priestolu prima u nebo Asjena. Kodeks polazi dakle iz g. 1350. Zanimiv je ne samo radi nošnje i povjestnih bilježaka već osobito za rodoslovje bugarskih careva, a bez sumnje je važan i za jezikoslovce. G. Lj. dao je prve dvie slike fotografovati, a ustupio ih je blagohotno „Viencu“ da ih priobći, na čem mu liepa hvala. U Napulju razgledao je g. Lj. arkive, nu nije ništa po nas važna našao, jedino je izpitivao listinu od 1404., gdje se najprije spominje ime „Frangepan“, o kojoj se je reklo, da je to ime potlje dodano, al Ljubić, razgledav ju, tvrdi da je ime „Frangepan dictus Allegretti“ izvorno u listini stajalo. Za tim krenu Ljubić put cilja svoga puta u Pompeji i Herkulan, gdje proučaše kroz duže vremena gradske muzeje i prisutan bijaše kod samoga izkapanja. Veselimo se unapried uspjehu tih studija.

Zabava: U šumi — Crne niti — Otčeva zadnja želja — Mazepa. — **Pouka:** Postanak i narav glasbe — Dva hrvatska glasbenika.
Listak.

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 14. kolovoza 1875.

Br. 33. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Moj stric.

Pripovieda D. L.

I.

U dvoru mojega djeda, što no stoji Kupi tik obale, živio sam mnogo godina poslije majčine smrti. Rado sam tamo bivao. Milinje i radosti majčina krila nadoknadjivala mi baba, sieda, nagrešpana lica starica. Riedko si otca vidjevah. Činovnikom u Zagrebu, nije mogao od silna posla, da se često izmakne iz grada. Bio tih, smrknut čovjek. Moram priznati, niesam ga ljubio. Kako da za njim i ginem. Mlada mi duša hleptila za dragovanjem i grijućom ljubavi. On došav kadkada do nas, tužno me samo pogledao i ništa više. Uz njega bilo mi kano cvietu na zimskom suncu.

Baba znala me pitati, zašto li ne skačem i ne pjevam uz otca, kako to činim, kad sam kod nje ili kod djeda.

Šta da joj odgovorim? Zamukoh.

Moja pokojna majka ne bijaše jedino diete u starih mi roditelja. Znam, da ju ljubljahu, ta ova ljubav i mene ne malo grijaše, ali na Miroslava, mojega strica, raztrošiše sav raj roditeljske ljubavi. Bio je i dostojan te ljubavi. Vanjštine, da je nije ugodnije ni pomislit, duha poletna kao ptica krilatica. „Naše sunce“ znala bi mu baba reći, kad je njezine težke brige svojim tetošenjem razćerivao.

Stricu sam Miroslavu bio uviek za nogami, kao kakovo psetance. Da mi je ikada ma koju gorku rekao ili što žalna učinio, ja bi mu ruku poljubio. Kada bi došao k nam na dvor, a to se navadno dogadjalo u jeseni, tada nasta obćenita radost.

Zadnje ljeto, što sam sproveo na djedovu dvoru, kako mi sudbina dosudi, imao je takodjer doći. Jedva dočekah taj dan. U oči mu ne htjedoh u postelj leći, da budan dočekam strica Miroslava. Jedva me djed utiša, da će me rano, jako rano probudit.

Težko sam one noći sanjao. U snu plakah. Prošlo je mnogo godina, ali se toga sna i danas sjećam, kao da sam ga noćas snivao. Njegova se strahota duboko zapisa u mladu mi dušu.

U našem vrtu vidio sam strica Miroslava mrtva. Oko glave vijala mu se crna zmija. Za čudo, glava joj bila ljudska, nu u lice joj nikako ne mogoh zagledati.

U jutro me sbilja baba probudi otrvši mi tople suze rumena lica.

— Čemu li ti plačeš, ranče moje? Ustaj brzo, stric je Miroslav došao, našali se starica.

A ja skočih iz tople postelje, te bos u rubačici iztrčim iz sobe, da pozdravim i poljubim strica Miroslava.

Jao, njega ne bijaše. Djed me utiša, da će skoro doći. Vratih se u sobu, da me baba odjene. Smijala se mojoj naglosti, primetnuv, da više ljubim svoga strica, nego li svoju babu i staroga djeda.

— Da, babo, ja vas sve ljubim, nu stric je Miroslav na tom svietu za me jedini.

Ljubnem joj staro lice i odtrčim cestom daleko od dvora, da svakako prvi strica zagledam. Vrieme si prikratih beruć cviećе i loveć leptire. Nu nikada se ne odaljih od ceste toliko, da ne bi vidio svakoga prolaznika.

Moglo je podne biti; jer sunce visoko već stojaše na nebu, kad se sjetih, da se treba u dvor povratiti.

Strica Miroslava nije bilo!

Tužan se vraćah u dvorac, ne zasitiv si najljepše želje. U dvorištu nadjoh tudja, zaprašena kola, što su kojim pokrajnim putem ovamo zakrenula. Potrčim uz

Digitized by Google

stepenice u sobu i zagledam — naše sunce. Od radosti zape mi rieč; jedva sam mogao do strica koraknuti.

— Uviek sam na te mislio, dragi moj stari prokšenjače, kad li budeš opet uz mene čevrljao kao lastavica ponad svojega gniezda. Donesao sam ti liepih knjiga. Umieš li već čitati?

— Nešto malo. Gospodin me župnik pohvalio, što i neka slova pisati umiem.

— Ta znam ja tebe. Ti ćeš naskoro i ostalo znati.

Pogladi mi rukom razštrkanu kosu i pritegnu me k sebi. I za vrieme objeda sjedio sam uz njega. Tako bilo svaki put.

Od toga dana otvore mi se vrata raja na ovomu svietu. Stric Miroslav bio velik ljubitelj naravi. To mi od nekada godilo. Činjaše mi se, da razumiem piev ptica i lahor tužaljiva povjetarca; bilo mi je, kao da je zuj pčela veseli piev marljivih težaka a romon potočića razblaživao mi mladjanu dušu. Kud li mi dva sve ne prodjosmo! Svi nas luzi i livade pune; svaka šumica i gaj zamni od naše pjesme; pa uz to imao stric Miroslav toli ugodno grlo, kao zvono obližnje župne crkve. I pripoviedčice, što mi ih on pripoviedaše, bijahu sladke i mile kao sjaj jutarnjega sunca. Cieli bi ga bio dan rado slušao. O svakoj ptici, o svakom kukcu i leptiru znao je što liepa i zanimiva pričati. Koliko puta zanemarismo objed, na koj nas je baba željno izgledala. Koja nas i briga za to?

Tako živismo cieli prvi mjesec djačkih praznika. Stric Miroslav bijaše naime pravnikom u Zagrebu. Jednoga dana reći će djed stricu:

— Čuješ sinko, valjalo bi, da posietiš naše bližnje susjede. Što će oni o tebi misliti. Odavna bi bio morao, da to učiniš, a ti jošte niti koraknuo. Ajde sutra. Upreć ću ti kola. Zavrni najprije kumu Markoviću, taj ti je i onako najbliži. Dobro bi bilo, da podješ i do barunice. Njezina se Danica vratila proljetos iz odgojilišta.

Nakon podužeg izpričavanja prihvati stric djedov priedlog.

Molio sam, da smiem s njim poći.

Dozvoli, rekav: bit će i meni ugodnije.

Posietismo kuma Markovića, staroga čudaka, koj je nekada proputovao dosta svieta, te odtuda zamrzio na svoju domovinu. Vidio ju u mnogom nazadnu, pa si utuvio, da ne će nigda dočekati bolje budućnosti. Primio nas je vrlo hladno. Nije očekivao mnogo dobra od najnovijega pokreta u Hrvatskoj.

— Sve je to umjetno cvieće. Razplinut će u zrak ne ostaviv niti sjemenja niti ploda.

Stric ga Miroslav nije hotio o protivnom osvjedočavati. Bio nekako zlovoljan, tužan. Razstadosmo se s njim na brzo i hladno. Krenusmo do baruničine kuće. Do njezina dvora bilo koji sat voziti se. Tužna li pogleda, kad si nanj svrnuo okom. Vidjelo se, da je slaba ženska tomu zapuštenomu zemljištu gospodaricom. I dvor bio pust i taman. Kako su već dvorovi naših velikaša po običaju gradjeni nekim bezštilom, tako je bilo i s Gajevcem. S prednje ga strane kitile dvie omašne sivkaste kule i malen perivoj, s čega i priličio dvor uvehloj ruži uz bujni zeleni busen.

Barunica primila nas prijazno. Sjedeć u jednoj sobi sama na tamburetu, čipkala je vrlo žurno. Bila je to vremešna gospoja. Odievala se u odielo jasnih boja nekako neobična kroja, kako baba spomenu višekrat, na teatralnu. Ne dignu se niti sa sjedala, već pruži stricu ruku, koj ju poljubi.

— Liepo od vas, liepo, da se sjetiste i nas. Ta vi ste odavna na dvoru. Sjednite do mene, gospodine Miroslave, hoću da vam u lice gledam. Takva mi je navada, pa i rado činim, kad s kim govorim.

Stric sjede do nje, ja uz njega.

— Vi ćete oprostiti, gospodjo barunice, ali ako i preko volje nešto kasno, ipak dolazim, izpriča se uzbunjen baruničinom izrekom.

— Ta htjedoh da vam moju Danicu predstavim.

— Čuo sam, da je baronesa ovdje.

— Svršila svoj oficijelni uzgoj. Majčina ruka treba da manjkavo nadoknadi, uzpripovjedi barunica, odloživ čipkanje na bližnji stolić.

— Sretan, koga s tolikom ljubavi susreće ta sveta, draga majčina ruka, prilaska joj se stric.

Ona ga nagradi smiešeći se blaženim pogledom.

— Kako gospoji majci i gospodinu otcu? Lako njim; toliko godina pa ipak jošte čvrsto hrašće, nu ja sirota sama. U vas je velika podpora vašim roditeljem. Mužka se ruka svagdje poznaje, potuži se barunica.

U to stupi u sobu baronesa Danica. Nakloni se stricu i pozdravi majku.

— Gospodin Miroslav Križević, naš susjed — moja kći Danica.

Predstava se svrši opetovanimi nakloni s obijuh strana. Za vrieme razgovora medju odraslimi mogao sam promatrati Danicu.

Baronesa Danica, djevojče od kakovih 17 godina, bijaše liepa, gospodo, znajte, liepa kao majka božja. Nu njezina ljepota bijaše kano u ljiljana. Nije te mogla ugrijati, oduševljivati poput krasote ruža, koje ti dušu občaraju svojim miloduhom. Bila je, što no obća rieč, kip od kamena. Ja ju u prvi mah zamrzih. Kad me pogleda ili kad me se ma bilo upravo i nehotice dodirnu, srsi mi prolažahu tielom. Račun o tome niesam mogao složiti Ali čuvstvo srdca nije se dalo zatomiti.

Za vrieme posjeta pripoviedaše Miroslav mnogo toga. Govorio o životu u Zagrebu, izrazivao se oduševljeno o novomu pokretu što političnoga, što kulturnoga smjera. Baronesa mu Danica riedko što povladjivala. Tumačila velikim žarom prednosti literatura inih naroda.

Digitized by Google

Mislim, da je hćela iztaknuti svoje znanje i umienje pred stranci.

Stric ju smiešećke gledao; zurio u te njene velike crne, tajnovite oči, kao u duboko jezero, htijuć, da mu dno zagleda.

— Što će nam, baroneso, tudji cviet u tudjem vrtu nikao, reče najednom stric, pošto je dulje vrieme šutio.

— Nieste li, gospodine Križeviću, nikada zaželjeli ružu susjedova vrta. Nieste li se odvažili i prisvojiti si ju.

— Jesam. Ali ju presadih u drugu zemlju.

— Tako i valja. Mi svi moramo da budemo neka vrst preživača. Uz najbolju volju nitko nije moguć podpuno kopirati drugoga, moram svojoj individualnosti da prilagodim njegova svojstva. Tako vam je i s tom presadjenom ružom. Pa ajte, kažite mi, u kojem od vaših slavljenika da misaon čovjek nadje svoj uzor?

— Ja vam, baroneso, nikada ne oprostih te nemarnosti za naš rod. Takova krasna, čvrsta svrž, pa tudjincu sladki plod nosi.

— Vi ne opraštate? Za okladu da ćete oprostit, s vremenom barem vidit ćete i vi, da sam danas pravo govorila. Sbilja i vi ste literat, to je liepo, vrlo se radujem; jer i ja sam svećenica Apolonova. —

— Ne mogu joj se dosta načuditi, sjedit će cieli dan uz knjigu i papir. Pomislite, uze grčki da uči, želi prevadjati Omira iz originala, reče barunica na pô se tužeć na pô hvaleći svoju kćer.

— Divno! Ta mišljah što takova, uzklikne stric Miroslav.

— Vi mi to na očijuh opaziste, uštipne ga baronesa vragoljasto mu se smiešeći.

— Niesam. Odviše sam kratkovid. Nu po govoru poznah. Smiem li se nadati, da ću okusit sladke plodove vaše muze?

— Čemu. Da mi se smijete? Nitko ne ugleda moga svetilišta. Mogla bi koga zavesti poput Eve.

— Uz vas je lako griešiti. Nebo vam prašta i ljudi moraju. Čemu, da krijete vaše blago? Nu kako se i usudih nadati — ja, koji sam toli nespretan bio, te vam vaše kumire okaljao.

— Ne ću, da mi poričete žensko srdce. S vremenom može vam se želja izpuniti.

— Baroneso, vrlo ste milosrdna. S toga vam i ljubim ruke.

— Vi ćete kod nas ostati na objedu? Zar ne? Učinit ćete mi veliku ljubav, zaplete se najednom barunica u razgovor.

— Hvala na dobroti, gospoje barunice, ali ne mogu. Ima kod kuće silna posla. I ročište je sutra u Netretiću radi odmjerbe šuma, pa obećah otcu zastupat ga u tom poslu, izvinjavaše se stric.

— To je malenkost! ta valjda ćete majčinu želju izpunit — oglasi se Danica uz nehajan izraz glasa.

Vidio sam u strica, kako ne zna, bili ponudu primio ne bi li; nu meni bilo u toj kući kao da će mi tram na glavu pasti, pa jedva sam čekao, da se toj nesnosnoj neodlučnosti ugnem. Upilih u strica svoje oči, pune molbe, bojazni i nezadovoljstva.

Razumio me je, nije hotio ostati.

Barunica obeća, da će babu na skoro pohoditi. Baronesa črčkala suncobranom po piesku svakojake prilike. Meni se činjaše, da je svaka nalik zmiji. Kadkada bi samo digla svoje oči i pogledala strica.

Razstadosmo se. Bilo mi je srdcu laglje. Za vrieme vožnje bijaše stric mučaljiv. I meni šumila glava. Svinuh se uz njega, te sam snatrio. Miran ne bijah nikako, jer mi duša slutila nešto neobična, grozna.

Došav kući nadjosmo pospremljen stol. Naši bili već poodbjedovali. Baba se sva razžalostila i smutila, srdila se na sebe i na sav sviet. Ta njezino sunce, da ostane bez jela. Ja niesam htio jesti. Niesam bio gladan, akoprem od jutra nit mrvice ne založih. Molio sam, da smiem u postelju leći. Tumačili, da sam od silne žege obolio. Legoh i na skoro zasnuh.

Bilo u sumračje kada se probudih. Uz moju postelju sjedio stric Miroslav. Jedno sam ga vrieme motrio, ne maknuv se. Zapadajuće sunce obasjalo mu lice. Miran je bio, nit okom nije trenuo.

— Striče Miroslave, trgnuh ga iz snatrenja, ja bi ustao.

— Zar te ne boli više glava?

— Ne boli, zdrav sam. Bila sparina kriva.

— Dakako. Ajde, da te obučem.

— Ne, striče, zovi babu.

— Ej baba je za poslom, pusti ju na miru. Ja ću na mjesto nje.

Ne dao se odvratit. Učinio sve kao najbolja pestinja.

— Zar ne, striče, mi ne ćemo više u Gajevac, izmakne mi se na jednom.

— Kamo? U...

— K barunici u Gajevac.

— Što ti se ondje strašna sgodi, te si ga tako zamrzio.

— Meni ništa — ali, dragi striče, ne idi više onamo.

— Ti dakle misliš, da je po me ondje pogibelji. Ne moj se bojati, ima u mene srdčanosti. Pa zar ti se dvor i perivoj ne mile, ne prija li ti barunica i Danica. Ta krasna je.

— Jest krasna, pa ipak mi se čini, kao i ona šarena guja, što si ju neki dan na livadi ubio.

Nasmija se, ali mu smieh bio slab, plah, ne od srdca.

— Ti si mi ljuto zamrzio liepu Danicu. Učini li ti što na žao?

— Nije, baš nasuprot. Striče, ne idi više onamo! Obećaj mi, striče, dragi, mili striče, da ćeš mi po volji učiniti.

*

Digitized by Google

— Ta ne budi djetinjast. Ne mogu ti želju izpunit.

Nu ja nisam hotio popustit. Zašto sam pako bio toli svojevoljan, ne znadoh niti sam. Stric mi Miroslav na posliedku odlučno odbio moj zahtjev. To me uzlovolji. Podjosmo u jedaću sobu — što se u nas palačom zove — na blagovanje. Kod večere pitala me baba, kako mi se svidio Gajevac.

— Ej što da ti babo pričam o'tom gniezdu; ja onamo ne ću više. Gadno mi je bilo, odgovorim osjećajući, da na meni počiva stričevo oko.

— Valjda si utvore vidio. Pokojni, stari barun te možebit uplašio. Ne boj se, ne će on s one slike nikud nikamo, našali se djed.

— Ne bojim se mrtvih — rekoh malne ljutit, te počeh svom silom, da utaložim jed, gutati babine kolače.

Stric na to s nekim žarom govorio babi i djedu o barunici i o Danici. Preko običaja se više puti uzžestio. Rado ga slušali, ta naše sunce ne bijaše odavna toli govorljivo.

— Ma ti si obožavatelj te barunice i njezine kćeri, dragi sine, reče mu djed. Nije ti to sve zlato. Barunica nije ona krotka koka, već je goropadna kukavica. Ona je strovalila svoga supruga u grob. Pomisli, siromaka bolestna na tielu i duši prisili, da podje s njom u Beč, te da ondje proživu zadnje poklade svoga života. On se vrati u Gajevac mrtvacem. Ona osta u Beču radi — velike tuge. A kako ju je taj čovjek ljubio!

— Ta bila neznatna roda, nu vanredne ljepote. To i Pavloviću — tako bilo obiteljsko ime baruna — zamelo i srdce i pamet, doda baba.

— Što ćete, svaki je od nas grešnik.

— Pravo, Miroslave, ali nije svatko velik grešnik. A takova je barunica. Jer je prevarila mnogo i mnogo puta onoga, kojemu bi morala biti odana ne samo kao žena, nego i kano svojemu najvećemu dobročincu.

— Ništa zato. Mene se to ne tiče. Njezina je kći krasna.

— Sbilja je liepa. Na daleko ne ima takove ljepote. Sve ju kao kraljicu slave.

Ja sam to vrieme šutio; ne hćedoh se u govor uplesti. Sav govor ove večeri vrtio se jedino oko stanovnika Gajevca.

Bilo je kasno, kadno legosmo spavati. Jedno sam vrieme slušao, kako stric Miroslav preko običaja hoda po svojoj sobi, koja bila do one, u kojoj baba i ja spavasmo. Nu san me umori i ja usnuh.

II.

Ovo što dalje pripoviedam, nekate mi zamjeriti, prepisao sam ponajviše iz stričeva dnevnika, što ga je uz veliku točnost svaki dan popunjavao, a koji je evo danas, preda mnom na stolu. Kako ga dobih, kazat ću vam kasnije. Dodat ću i po koju svoju, da se odužim „našemu suncu".

Dobila baba poruku, po nekomu seljaku, što se na težačtvu u Gajevcu bavio, da će barunica sutra poslije podne s Danicom k nama. Takova vrst pošte bila je u nas na selu i najobičnija i najprikladnija. Ta čemu papira i crnila, kad ti je živa rieč na poslugu. Odlučila s toga baba, da dočeka goste po ugledu svoje kuće. Trebalo je prirediti i priskrbiti. Na selu je svatko dobro došao; obje ga ruke dočekaju. Ona žurba u dvoru bila nešto i radi riedkosti posjeta.

Strica Miroslava nije bilo kod kuće, kad se ta viest čula. Bio kod bližnjega župnika, što je višeputi i k nama zalazio na partiju „preference-a". Već sam unapried odlučio izbjeći tomu posjetu, samo kako da strica odvratim od kuće.

— Da je barunica sama, neka bi bila, ali onaj kameni stup, govorah sam sobom. Reći ću babi, da ih neka ne prime. Ne — to ne bi htjela. Učinit ću se bolestnim, pa će stric uza me bit. Hoće li? Težko. Moram drugačije smisliti — — Što to tebe pači, tko dodje il ne dodje, zaječi mi u duši. Nije me briga — ali stric Miroslav, moj stric!

Čekao sam ga, da mu prvi javim viest. — Ali on se kasno vratio kući. Putem ustrielio nekoliko prepelica. Običavaše uviek s puškom po okolici hodati; pratio ga je navadno izvrstan prepeličar. Bio je toga „Pegaza" kupio u Českoj za skupe novce.

Djed je sjedio, kao obično, pred dvorom pod ovelikom višnjom.

— Dobar večer, otče; pozdrav od župnika; on leži jadan u ljutoj groznici.

— Koga vraga? Hotio sam mu poručit, da dodje sutra do nas.

— Siromah; svaki ga dan muči po dva puta. Evo ustrielio sam nekoliko prepelica.

— Baš u sgodu.

— Bit će nam slasti. Ja sam i onako vragometno ogladnjeo.

Skinuv pušku i sjednuv do svojega otca, dovikne si psu, da miruje: Ovamo, Pegaze, miruj, pokudi ga.

— Ej prekrij, sinko, te prepelice. Uzet će ih baba. Treba ti ih ona za svoje goste.

— Neka ih; lako za to.

— Pomisli, tko će doći sutra u pohode.

— Barunica.

— Kako to znadeš?

— Tako. Mišljah.

— Valjda si se s Perudincem sastao?

— Niesam; ta obećala, da će doći.

— Pogodi. Ajdemo gore. Već je hladno.

— Hvala, ostat ću.

— Ta reče nešto o gladu.

Digitized by Google

Crnogorka. (Slika Jaroslava Čermaka.)

Digitized by Google

— Šala je bila, šala — prošlo je. Pošalji po pušku i prepelice, idem do mlina, da se prošećem.

Na hodniku dočekah staroga si djeda. Baba me nije pustila dolje. Za život bi bio rado znati, tko to i što s djedom govori.

— Djede, čudno da nema strica Miroslava. Ostao je preko noći u Bosiljevu kod župnika.

— Nije, ludo moje, nije. Eno ga pred dvorom. Šeće.

— Zašto ga nisi gore dozvao?

— Doći će; zašto ti već ne leže.

— Niesam snen. Ne reci, dragi djede, da si me vidio; jer bi se baba na me srdila.

— A gdje je baba?

— U tvojoj sobi.

— Ajd pošalji dolje; pred dvorom je stričeva puška i ubijene ptice. Reci Nikoli —

Jedva sam čekao, da je djed zamakao u sobe, a ja se polagano u tami odsmucam dolje. Niesam hotio nikoga zvati. Istina, težko mi je bilo preko stepenica. Ogledam se, ali nigdje da bi živa stvora. Jedva sam disao; ne sa straha, jer toga niesam već onda poznavao, već s čudne neke tjeskobe srdca.

— Striče Miroslave, reknem po tiho, misleć nije li gdje u blizini sakriven tamom.

Nitko se ne oglasi, već iz daljine čuh čvrste korake. Želih ga dočekati. Uzalud, morah odgoditi svoje nakane. Što sam mu hotio povjeriti ne znam pravo. Jedna se zviezda liepo caklila nebom. Gledam ju dulje vremena. Na jednom izmakne te ju izgubih. Bio sam s toga jošte više zlovoljan i raztužen.

O tom danu pripomenu stric u svom dnevniku čudnu opazku.

— Ne znam, veli, što me se tiče, ali ona mi je viekom na pameti. Svaka me travka, svaki kamenčić nje sjeti. Povjetarce mi o njoj lahori i šum Kupe o njoj baje. A svemu u mojem srdcu skladna jeka rajske glasbe. Razplinuo bih se od milja. Sutra će doći, kao sunce, da me razžari. Danice, ded prograni i obasij me. Ta srdce mi za tobom gine kao cviet za rosom. Što mi Vladimir — mišljaše mene — toliko zazire od nje. Jadno diete ne zna, da mi je ona sviet, u kojem živem. Ugušit će tu zlovolju, jer ju ja ljubim. Što to rekoh. I sam od te rieči zazirem. Ne kaljam li je? Ne, ta ljubav je sveta, ona pere ljage ona i posvećuje. Da odkrijem svoju ljubav roditeljem. Niesam tajio od njih do sele niti najmanje misli. Ali to i ne smiem — barem sada ne — — —

Osvanuo dan, da ga je ljepšega poželjeti težko; dan, za kojega se može reći, da ga grehota sprovesti medju četiri zida. Ma da se razplineš od milja i lasti. Potekoh za rana iz dvora. Nadjem strica, koj me milovaše.

— Zar ne, striče, mi ćemo poslije podne u Lužčić, ta ti si mi već davna obećao, da ćeš me tamo povesti.

— Hoćeš li sada poći, a ti ajde; poslije podne ne mogu, odvrati mi odrješito.

— Ne možeš — iztepah jedva.

Takova bo odgovora u njega ne doživih. On mi nije do sada zaniekao najobiestnije prošnje.

— Ne mogu, jer će iz Gajevca stranci doći.

Taj sam si uzrok i mislio. Ne rekav mu više slovca išao sam uza njega poniknute glave. Sve mi ladje potonuše, a kako bi se spasio, kad mi ne ima ni slamke u pomoći. Na zelenu busenju sred vrta polegosmo u travu. On je čitao, a ja sam se zabavljao svojimi pustimi misli. Kadkada ga upitah za koješta. On mi ne odgovori, ili posve protivno. Znajte, reći ću vam, težko, da je i čitao. Gledao u onu knjigu, a njegove misli, ej gdje bijahu njegove misli!

Poslije podne i to vrlo rano, zaštropoću kola pred dvorcem. Starinska to bila dereglija, težka, da su ju mršavi i slabi konji jedva dovukli. Čim sam ih zamietio, potekoh u sobu, iz koje se je dvorište moglo najbolje pregledat.

Barunica se i Danica dovezoše. Stric iztekne na dvor pred nje i učini se vrlo zaslužnim oko gospoja. Stara barunica bila odjevena u crveno. Morao sam se nasmijati, kad pogledah u to njezino žuto lice. Danica se vrlo blagorodno nasmija stricu. On ju pogleda kao u pitanje, te povede izpod ruke barunicu u dvor. Niesam hotio ići za stranci u sobu. Već kad sam znao, da su u babinoj sobi valjda posjeli, podjem k djedu. On je kao obično poslije podne sladko spavao. Niesam ga hotio probuditi. Imao sam i ja znanaca, koje je trebalo pohoditi. U staji oštenila kuja četvero štenadi — moju radost i nadu radi buduće igre — u vrtu bile u ribnjaku ribice, na dvorištu u golubinjaku nešto golubova. Sve ja to obidjoh. Dobacivah ribam kruha, kad kroz šikarje do kojega sam čučio, vireć opazih baronesu i strica Radoslava. Digoh se, i kao zec bjegac u najgušći kraj vrta. Tu se za kamenu klupu sakrih. U zao čas i to dvoje dodje do nje i baronesa sjedne. Stric Miroslav stajaše pred njom. Tako sam im i nehotice mogao razgovor slušati. Govorahu živo.

Baronesa kao da se čudi, što joj stric njezinim namišljajem neda pravo.

— Tko da vas pojmi, gospodine Križeviću, vi ste mi danas pravom zagonetkom. Takove misli! Ja ih ne razumiem.

— Ne ćete, baroneso, ne ćete možebit. Nu ja ih dobro pojmim. Zar vam nije dokučivo, baroneso, da čovjeku na posliedku može dosaditi i on sam i sav sviet i život, upita ju on

— Da — ta ima svaki dan tomu primjera. Ali zašto da ste vi toli strašno na sviet zamrzio? Ta to je grozno. Iza tih rieči nasmija se baronesa nekako porugljivo, kao da mu je htjela reći: Ta ti si diete, pa mi se želiš pričinjat mužem.

Digitized by Google

— Sbilja, ja sam više puti na vas mislila. Sjednite, čemu da se stajanjem utrudite. Mišljah na vas, što li radite cieli dan u toj zabiti.

— Živim kao svatko u ovoj okolici. Pa onda taj život ne traje do vieka.

— Vi dakle želite čim prije otići, reče Danica onako mirno, kao da pita, samo da nešto rekne.

— Istina, griešim tom željom, odgovori stric, zatežuć svojim odgovorom, ali ju ipak gojim.

— Meni vas je žao, ja vas ne rado gubim.

— Baroneso, čemu ta šala, kad me i boli — kakav da sam ja za vas gubitak. Toga ne mogu vjerovati.

— Ne vjerujete, naravski; ja ću vam i više reći — — Al ne — ne ću da vam kažem.

Stric ju Miroslav za ovih rieči promatraše sav strven, uništen od ljubavnoga plama. Danica mirna, mirna poput egipatske sfinge. I ono, što govoraše ne naglašivaše, već joj jednako rieči tekle kao mrzla voda. Zamisli se ona. On joj prihvati ruku i privine ju ustima, te ju strastno poljubi. Baronesa mu je ne iztrže.

— Miroslave, jednom mora biti — ja ću, da vam odkrijem što prije zamučah — ja vas ljubim!

Ej, pero moje, težko pero moje! Kada ćeš moći opisati onu radost, ono blaženstvo strica mi, kada se svinula njemu na grudi liepa Danica. Meni dune u glavu moj san, one noći, kada je stric imao doći na dvor.

Dà, to je ona zmija —

Bili se dogovorili čim prije i koliko moguće puti sastati. Odoše za tiem u dvor. Ja niesam onda ponjao, što im govor znači, ta bijah djetetom, nu svakako odlučih, nikomu ni rieči ne kazati, što sam čuo i vidio.

III.

Stric je Miroslav mnogo polazio barunice. Ne bi bilo dana, da nije u Gajevac zakrenuo, što pješke, što na kolih. Baba i djed bijahu sretni, kada im on svoju ljubav za Danicu odkri. Kao mala djeca veselili se starci tomu. Ta i koju bi mu želju zaniekati mogli? I on bijaše preko mjere sretan. Na me i zaboravi. Sada sam morao tumarati sam kao i prije, ali niesam bio onako objestan, bez radosti mi duša ginula — bez nade. Istina, došav kući, bijaše ljubezan kao uviek, ali nikada mi ne bijaše onakov kao prije.

Jednoga dana — bila nedjelja — odvezla se baba na misu u Bosiljevo. Povela i mene. Kaputaši imaju odieljena klecala. Jedva se mi smjestismo, kad eto zaruže baruničina kola. Stara prilagodi se u klup do babe a uz mene sjedne Danica. Bilo mi, kao da je smrt uz mene. Neprestance ju promatrah. Pa da se vješticom, vilom, čim li pretvorila bila, ja se ne bi začudio bio.

Poslije mise, kad smo iz crkve izašli, primakne se baronesa Danica k meni:

— Vladimire, pozdravi naše sunce, reče mi tihano.

— Ne ću toga stricu kazati, ne treba on vaših pozdrava, odgovorim, a moje joj oči odavale, što se u meni sbivalo.

— Ti si vrlo prokšen, moj dragi.

— Ja vas ne volim.

— Što sam ti sakrivila, da me tako gledješ, kao vatra su ti oči.

— Vi ste kriva, da moj stric — ne mogoh dalje, jad mi grlo stegao.

— Što ti je stric žalna učinio?

— On me ne ljubi.

— Ne govori tako. Ti si bolestan.

— Pa da i jesam, ali ja vas mrzim kao i pakao.

Ona na te rieči probliedi. Vidio sam, da ju ljuto uvriedih. Bilo mi je poslije toga nekako odlanulo na srdcu.

— Barem si joj kazao, što ju ide. Neka me i stricu tuži, što zato, tješah si i mirih saviest. Baba uz me sjedila niema. Zatvorila oči, da ju sunce ne boli.

— Babo, zašto ide stric toliko u Gajevac, a? ded reci mi?

— Znaš, on je zaručen s Danicom. Ono će njegova gospodja biti.

— A je li to tebi i djedu pravo?

— Ala si ludasto diete; pravo il ne, to se ne pita.

— Draga babo, imaš li me rado? Ako da, onda reci stricu, da — da ju ne uzme.

Na te rieči nasmija se starica od srdca.

— Za boga, ta valjda se niesi ti u nju zaljubio! Kako, pogodih li? kazat ću joj, da počeka na te. Što ti sve ne izbrbljaš, moje diete.

— Kada će ju uzeti?

— Počekaj, treba jošte koja godina. On mora da nauke svrši, da postane veliki gospodin.

To me utješilo. Jošte koja godina — do tada...

Danas se sgražam s onih misli, što mi se onda glavom rojile. Jad, srčba, pakost, želje pune zmijskoga ieda zamaglile mi glavom.

Drugi me dan ulovi stric kod objeda. Niesam mu prije hotio pred lice doći. Bježao sam od njega.

— Vi ste to diete liepo odgojila, majko, — potuži se on na me babi. — Sirota mi Danica danas pripoviedaše, kako ju je jučer grdno uvriedio. Ne znam, što da mislim. Težko, da diete samo takove misli goji, uzvrpolji se stric, hoteć tiem saznati i moje tobožnje sukrivce.

Babi bilo to dovoljno. Kad se naše sunce razljutilo na me, morala i baba da se ljuti. Buka i vika na me. Jedini djed uze me braniti.

— Što ćete? luda, mlada glava upilila si, da vidi strašilo po bielom danu.

Od te sgode zamrzio stric na mene. Bolilo me je, vrlo i ljuto, ali si pomoći niesam mogao. Ne progovorih s njim, dok ne osvanu dan njegova odlazka. Baronesa

Digitized by Google

bijaše cieli taj dan uz njega. Banili se u obće ti ljudi, kao da je dvor njihov. Poslije podne razstadosmo se. Za čudo njemu bilo teže razstat se, nego li nam. Plakao kao malo diete.

— Ja sam se tomu danu veselio, ta rekla mi baba — jošte koja godina! Nije mu biti pod čarobnim plaštem te Sirene. To mi je godilo srdcu. Svaki od nas želio mu sretan polazak, nu svaki s drugih razloga. Radi česa ja, nitko si nije mislio.

Razstadoh se s mojim stricem! Vaj, vaj, prijatelji, razstadoh se s mojim stricem Miroslavom!

IV.

Mi u dvoru ostali sami. Došla jesen, opustili luzi i šume, povenulo lišće po drveću i trava livade. Bura oko dvora uz pljusak kiše a kasnije uz mećavu brijaše. Čavke i vrane graktale, da te je u srdcu zazeblo, a vrebci od gladi i studeni dolietali jadni na prozor. Baba po običaju gospodarila po dvoru, djed navadno po vas dan sjedio uz peć, pa me podučavao. Kao luč zabludjenika u pustoši razveseli nas po gdje koj put pismo od strica Miroslava. Bijaše onda svetak za ukućane. Svaki nas morao list na glas čitati i to na glas, a svakomu nas bilo ipak uvieke, kao da nikada ne čusmo tih sladkih i dragih rieči. Svakoga se je on sjećao, pa uz to pisao od srdca srdcu.

Oni iz Gajevca bijahu u nas na dvoru česti i rado vidjeni gosti. Rod — gotov rod. Nekako prije nove godine dobi barunica poziv, da podje u pohode svojoj sestri u Peštu, što je bila ondje jedna od prvih velikašica.

— Ne mogu odbiti sestrina poziva; odavna je ne vidjeh; bijasmo nešto faché; što ćete, svaki ima svoje mušice, doda barunica, kad je priobćila babi svoju namjeru.

— Danica bi mogla kod nas ostati kroz to vrieme. Bilo bi i Miroslavu draže, rekne baba.

— Rado bi ju ostavila, ali moram, da ju prije udaje uvedem u družtvo. Eto iz instituta u jaram supruga. Neka se razveseli. Pa onda mi sestra i piše za nju, da ju svakako dovedem.

— Ja ću Miroslavu pisati, on će mi valjda dozvoliti, našali se Danica.

— K tomu pod mojom pazkom. Najdulje ću ondje ostati četrnaest dana.

Sad ma baš nikoga nije bilo u dvoru. Župnik nije mogao radi velika ovogodišnjega sniega do nas. Stric Miroslav spočitovao svojim roditeljem, zašto li privoliše, da otidje i Danica s majkom. Pripumenu nešto o prošlosti stare barunice. I sbilja prošlo četrnaet dana i drugih k tomu, iz Pešte niti traga niti glasa. Iz Zagreba dolazili sdvojni listovi, stric se ljuto tužio, da mu baronesa vrlo riedko piše i kad piše, sve je toli hladno, da ga duša boli. Molio je. da mu dozvole, da otidje u Peštu. Djed, koj je znao za adressu barunice, pisa ovoj. Za kratko vrieme stigne iz Pešte odgovor, da su zdrave i da se „superbe“ zabavljaju. Vidjelo se na djedu i babi, da im takov odgovor nije ni malo drag. Stric Miroslav na poslied posve zamučao.

Sjedjasmo svi za stolom jednu večer, kad li starac župnik iznenada dodje. Lice mu bilo smrknuto, zabrinuto.

— Čudite se, da toli kasno dolazim. Tjera me na to viest, koju vam moram prijaviti, rekne on iza pozdrava.

— Da li je kakva nesreća, upita ga brižna baba.

— Jest i nije. Sada nije, ali mogla bi biti kako ja Miroslava poznam.

— Za boga što je!

Umjesto odgovora izvadi starac novine i pročita: „Grof Nemesy zaručio se dne 15. o. m. s gospodičnom barunicom Danicom Pavlovićevom.

Baba i djed malo da ne svisnuše od boli.

— Jao, jao sine moj, sto ćeš li ti? jadan, zaplače baba. Ne zamrkni mi ti, moja radosti, ti, moje sunce!

— Gospojo, nije ona njega zavriedila. Kakva mati — takva i kći, utješi ju župnik, skočiv do djeda, koj sjedjaše poniknute glave.

Ja sam plakao. Nju sam mrzio, onu zmiju, onaj ledeni kip. Za nju mi ne tekle suze.

— Što će na to stric? projuri mi glavom. Djede, ajdemo po strica.

Baba na to pristala, kasnije i djed, da sutra valja krenut ponj. Svi bo znasmo, koli ju on neizmjerno ljubi.

Ali nam se nije trebalo iz dvora maknuti. U jutro stiže glas iz Zagreba, grozan glas — stric se Miroslav ustrielio. Zavismo se u tugu i žalost.

Za uviek nam zapade „naše sunce“.

Ja sam izgubio — svoga strica. Na njegovu dnevniku nadjosmo napisano:

„Momu milomu Vladimiru. Ej zašto ne razumjeh slutnje tvoje ljubavi?“

* * *

Na groblju u Bosiljevu tri su ploče nad tri groba. Prvoga oplakah strica. Za njim se na brzo svinuše i baba i djed. Na smrtni dan babin bilo u Gajevcu veselje. Novovjenčani se grof i grofinja dovezoše. Nu niti njihova sreća ne osiedi. Danica ga naskoro ostavi te pobježe s nekim tajnovitim markizom u Pariz. Kasnije sam čuo, da je predstavljačica na nekom parižkom kazalištu najniže vrsti. U Gajevcu vam se danas magjarski grofovi šire. Barunica umre, ne oplakivana nit sažaljivana po nikome. Ja sam sve preživio. Meni bje dosudjeno, da budem svjedokom razsapu našega dvora. Kad vam bude krenuti uz Kupu prama primorju, zagledat ćete i pusti i razrušeni dvor mojega djeda, pa tad se, molim vas, sjetite i — mojega strica.

Digitized by Google

Dievin san.

Spjevao Gjuro Arnold.

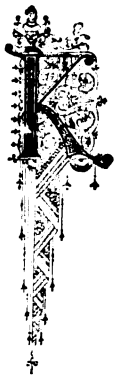

o andjeo stidna i čarobna spava
Na mekom joj uzglavju počiva glava,
A zlaćeni prami joj na grudi pali:
Sunčani to traci po srebrnih valih.

Rumenilo lišca joj oblilo bajna
Ko zora na sniegu da svanula sjajna;
Od mirisa ružina sladji joj dasi
Romone sa usna ko sirenski glasi.

U krajeve tudje ju poniele sanje
Gdje ljubav se sije, a zloba se žanje —
Tu pred njom se poljana prostire bojna,
A potoke stvara si posjeka sdvojna.

Junaci domaje tu hrabro se bore,
Pregnuća im žestokim plamenom gore;
Tu jednim od mučica oči se mute,
A drugim se duše već u nebo pute.

Al što li je bez straha djevica stala,
A oči joj zastrla ručica mala,
Pa zuri u bučnu i užasnu vrevu,
Ko smirit da namisli valove gnjevu?

Zar ima na bojištu viteza brata,
I k njemu se želi posadit na hata,
Da s divovi pomahom sablje si krive
Blistuca — jedinac dok dušmanin žive.

Ne, sve su joj braća — al jedan joj draži...
I njega sad oko joj plameno traži,
I k njemu se bliže dovinuti žudi,
Da oklop mu bude na junačkih grudih.

Al što se je netom nasmiešila sretna
Ko proljetni danak sred vrtića cvjetna,
I uzdasi žarki se k uzdahom nižu
Ko molitve skromne što k zviezdam se dižu?

Ženika si spazi, na vrancu gdje juri
Lahkokril ko maleni listak na buri...
Zapramao k njojzi... još samo trenutak —
I usnami dirnu joj svileni skutak...

Al u to ga samrtno pogodi tane...
Sa vranca se svali i... izdišuć si dahne...
A djevica tužna očajava, leti,
Da sustavi krvcu... da ne dâ mu mrieti.

I ljiljanu podobna k njemu se vije,
On diše i gleda ju, jošte joj žije,
A turobni pogled po licu joj bjega
Ko mjesečni traci po površju sniega.

„Na tihotne zviezde ću za čas se popet,
Ah ondje se, dušice, vidimo opet...
Spomeni se kadkada na mene tudi,
Domaju si ljubi i sretna mi budi...“

Jedared još glavu si podigo vojno
Svom dušom ju ljubnuo plameno, sdvojno,
A ona u rieku sad hoće da djika...
Al prene sa — zagrli... došla ženika.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

X.

Ljudevit Maglaj.

Da je Ljudevit Maglaj oštra glavica, osjećali su već njegovi učitelji, kad je drzovit, vazda spreman na boj, vazda spreman narugat se drugovom i njim samim, ponosito uzdižuć glavu, polazio gimnazij. Glupi djaci i nespretni učitelji bijahu vazda ciljem njegove za rana razvijene satire. Brzo shvaćao, lako učio, pronicao svaki mig učiteljev i preticao ovoga dosjetlivošću i rječitošću, zato ga i većina učitelja mrzila i hćela mu vazda prigovoriti, pa upravo to, i jedino to podržavalo ga u brizi za naukom. Ljudevit očitovao se za rana što no se veli „slobodnim duhom“, što je njemu škola, što zakon? sjedni na grom i odjuri preko devet svjetova. Osim duhom nadarila ga narav i tjelesnom ljepotom, njegovo lice ne bijaše doduše osobitih rimskih i grčkih crta, ali je nosilo na sebi pečat osobitosti, i baš osobitost ta poražuje najvećma. Dame su vazda o njem govorile da je „interesantan mladić“, a ipak bijaše njegovo lice oblo, nos običan, pravilan, nu oči — te su toli drzovito gledale na sviet, kao da yele: poznamo sve to i nebo i zviezde i ljude i djavole, i vas gospodje s crnimi ili modrim

Digitized by Google

očima, pa čelo bijaše u njega visoko i svietlo i vlasi padale su vazda na osobit način preko njega. Tko bi jedanput zavirio u njegovo tamno, oštro oko, osjećao bi namah, da imade s osobitim čovjekom posla.

Da je Ljudevit dospio u ruke čovjeku plemenitih načela i ciljeva, stvorio bi bio od njega velikana, nu nesreća hćede, da se je našao medju samimi ljudmi, koji su uživanje svieta smatrali najvećim dobrom, i ovo uhvati u njem brzo korien, osvoji mu sve moći, da je svoje obilne darove do kraja života na to trošio. U tom ga još pomože sreća, bogat rodjak, austrijski general ostavi mu na smrtnoj postelji do sto tisuća forinti i otvori genijalnoj jogunici put po svem svietu.

Svršiv gimnazijske nauke, podje Ljudevit na njemačke universe, i tu se razvije do Don Juana, kojemu je trebalo para tražiti. Šta je njemu smutit djevojci glavu, zamamit gospodju na krive staze? Afektiranom poetičnošću, dosietkom, satirom, cinizmom, osbiljem, dostojanstvom — kako je već trebalo dotičnoj osobi, svlada mnogu ženu. Kako ima žena slabih, znao je on odviše dobro, te bi si često pripievao: La donna e mobile... Nu njemu se prohtjede filozovski doktorat, i on ga steče ne možda novcem, bog sačuvaj! — hitrom naukom, filozovski sistemi i kombinacije nadjoše u brzo mjesta u njegovoj glavi. Nekoji filozofi i baš idealisti otruju ga desparacijom, ta nigdje, nikad boljega svieta, reče on zatvoriv posljednju filozovsku knjigu, te se pusti još većom nebrigom u more razkoši.

Iz Njemačke krene Ljudevit u Francezku, i to ravno u Pariz. Probaviv tamo dva tri mjeseca steče si veliko poštivanje u krugu genijalnih glava, literata, journalista; očara svojim osobitim (exotique) humorom i dosjetljivošću — a tu ljube Francezi — nekoliko znamenitih parižkih dama, pribavi si dostup u najznamenitije krugove i steče si u mnogih kućah naslov: ami de famille.

Iznenada stane udvarati nekoj slavnoj sa ljepote poljskoj plemkinji, iznenada se s njom zaruči, i nestade isto tako iznenada iz Pariza, saznavši, da je imetak njezina otca konfiscirala ruska vlada.

Iz Pariza ode u London, gdje si mal ne isto tolik glas steče, nu morade ga doskora ostaviti, povadiv se sa sinom nekoga lorda radi ljepotice, koja je vješto znala sjediti na dva stolca.

Najdulje probavi Ljudevit u Italiji. Sva politična družtva di giovine Italija slavljahu njega kao čovjeka, pred kim valja skidati kapu — bisogna aver rispetto per la grande energia, i kod mnogih političnih izgreda odigra Ljudevit ulogu vodje. Tim se više začudiše ti mladići, kada im reče, da je Hrvat. — Croato? è possibile?... zamirahu od čuda, spominjući se od Austrotalijanskih ratova naših Ličana, o kojih pjeva satirik Giusti, da imadu velika usta, a Aleardo Aleardi, da se radjaju u lancih... svakako imadu tomu kruta povoda.

Nu plameni mladići! i plamene djevojke Italije znale su Ljudevita dobro, njihove munjevite oči zapinjale na njem kao na riedkom dragulju. Pa koja da nije bila s njega uzhićena, kad je znao tolikim nadzemaljskim zanosom krasnosloviti pjesmu Leopardia, na udaju njegove sestre, kad je slovio rieči:

Žene, od vas ne malo
Domovina traži, al ne uz ruglo i sramotu;
Sladkim trakom zenica vaših
Sudjeno vam je blažit
Mač i požar — —

zablistavahu se suze u očima unuka junačkih Rimljanka.

Pa tko bi vjerovao, uza sav taj bujni i burni život obuzimaše Ljudevita Maglaja neizbježiva dosada! U najvećem slavlju javljao se na njegovih ustnah smieh priezora, a kćeri slave nazivahu ga „il mistico riso“ otajstven smieh, i nalazile ga osobito očaravajućim. Napokon se uteče na otok Capri, naruči si dvie tri knjige o modernoj umjetnosti, te posveti misli muzam i tihoj ljubavi. Upravo se desila ondje neka krasna, zlatovlasa ali prsobolna Njemica, i njoj šaputaše iz smjerne duše sladke rieči, od kojih su tiesne grudi ove ljepotice još tjesnije postajale. U burnih dnevih sjede na koju stienu ili na razvaline Tiberijeve vile, da kroz strujanje valova naslućuje daleke pozive sirena...

Često naruči si djevojke, da mu na zamirućih tracih sunca plešu „tarantellu“, pod njim lelijaju se zeleni valovi, tamo prieko bieli se Napulj i mrgodi se Vezuv, pod kojim počiva grad — raka Pompeji, a njegova duša zaplovi u more prošlosti... spomene priče o Diani i Endymionu...

Kad mjesec osvane sjajno,
Kad ruža klone snom,
Diana se bliži otajno
Endymionu svom...

Napokon mu i to dosadi, list nekog prijatelja, koj mu je pisao koli blažene čase provodi u družtvu svoje zaručnice u razkošnoj Moslavini — isti prijatelj ne propusti opisati ondješnje gajeve i pivnice — sjeti ga domovine. Njega obuzme čeznja za rodnim krajem, za hrvatskim družtvom, hrvatskom iskrenosti, i po gotovo svlada ga ta čeznja, kad začu svoga vjernoga pratioca Ivana, gdje pjeva pod maslinom žarkoga juga, da se je daleko orilo preko valova sredozemnoga mora:

Oj, divojko dušo moja,
Čija li si ti?

Žurno, kao da mu je kuga za vratom, zaputi kući, dojavivši otcu tekar iz Trsta svoj povratak.

XI.

Čudan susret.

U sedam sati jutrom čekaše Ljudevita bielac, kojega je Ivan brižno očistio i osedlao. Jutro bijaše prekrasno, iz šuma dizala se biela para, a potok prelievao

Digitized by Google

se poput srebra. U vinogradih čula se pjesma seljakinja, koje su podvezivale trsove, porušene vjetrom, iz sela preko brda dostrujali zvuci zvona i ulievali u cikot jutra neku žaobu, nu Ljudevit se osjećao voljke volje i osobita zdravlja, voljko skoči on na bielca i poćera ga niz brdo. Na pragu staje gledao ga otac, i mislio: nije u svakoga otca takav sin.

Prešav Ljudevit mostić potoka zakrene cestom uz brdo, odkuda je htio saći u prekogorsku ravnicu, da posieti staroga župnika i još kojega znanca. Pustiv konju uzde, da polagano kasa, razpline se čuvstvom u čaru jutra. — Ej, liepa ti je naša Hrvatska, mislio si on i korio sebe sa dosadanjega života, čemu je to sve bilo? potratio si mnogo novca, a ne stekao ništa, do li gorka izkustva, da je sve ništa — laž — varka —

Tko je ono? zapita se najednom, približiv se do Koviljevićkina dvorca, na lievoj strani ceste stajaše ženskinja, obučena u tamno odielo, zastiruć lice suncobranom. Bit će to kakova fina gospodična, pomisli on.

Kad se sam približi gospodični, koja je medjutim dalje koracala, uzdigne ova suncobran i izpod njega svane Irmino lice. Mislite si sada Irmina čuvstva — u konjaniku prepozna ona svoga progonitelja iz Rima, onoga istoga L. M., koj se je njoj grozio valovi Tibra.

— Ah! cikne ona, sagne opet brzo suncobran i podje žurno dalje. Ljudevit ju prepozna takodjer, ali se ne smete, podbradak njezin činjaše mu se još uviek liep, te odluči po što po to nagovorit ju, premda ga je malo suzdržavao neki stid rad onoga lista.

— Molim, gospodično, poviče on za Irmom sustavivši konja, vodi li ta cesta u selo?

Irma morade se hoćeš, ne ćeš ogledati i odgovoriti nejasnim, pomućenim glasom: vodi.

Ljudevit razumi doduše njenin odgovor, nu pritvori se, kao da ga nije razumio, i — kamo ćeš ljepše prilike? — okrene konja do nje.

— Prostite, liepa gospodično, niesam razum — molim — nije li varka — nieste li vi bili kada u Rimu? izgovori on prekidce, osvjedočiv se, da je Irmin podbradak još ljepši, obliji nego li ikad.

Irmi zapne dah u grlu, krv joj navali u lice, strašna se borba razrieši u glasnom smiehu. — Gospodine L. M. jesam, odgovori ona.

— Onda smo stari znanci, prihvati Ljudevit, vi ste ono kamenito srdce, na koje sam ja uzalud jurišao.

— Irma Rössler, kako ste izvolili napisati na listu, koj mi je dao povoda bojat se, da vas kojega dana vidim u mutnih valovih —

— Nije bilo nužde, nije bilo nužde, ja sam si stvar promislio, prekide ju Ljudevit, poravnjujuć si šeširić, pri čem mu se na licu crtalo neko neudoblje, meni su tako kazali vaše ime, je li drugačije, smiem li pitati?

— Dà, odvrati Irma, a smieh navaljuje neprestance na njezina usta, i prisili ju, da je visokim glasom govorila, ja sam se tako pisala po otcu, ali me inače zovu po majci Koviljevićevom.

— Ne zakonita kći, pomisli Ljudevit, i sjeti se otčeva pripoviedanja od jučer. — Vi ste dakle kći gospodje, što je kupila ovaj dvorac.

— Jesam.

— Hm... liepo... Ljudevit ne znade, što da govori, od smetnje počne pucketati bičem konju nad ušima... ja sam od tamo prieko, izmrmlja on surovim glasom, došao sam malo kući, da vidim, što otac radi.

— Tako, uzraduje se Irma, a ja niesam nikad čula, da Maglaj imade sina osim Marka, on je dakle vaš brat?

— Kako vidite, moj pravi rodjeni brat, od iste majke i istoga otca, ja nešto stariji, on nešto mladji, ja nešto manji, on nešto veći.

— Sbilja Marko je nešto veći, ali vam malo nalikuje, primieti Irma, i bljesne okom preko Ljudevitova lica.

— Tako je, tako... hm... gospodično, ja ću, ako dozvolite, privezati konja za grm i pošetat se malko s vama, ako dozvolite, skoči Ljudevit sa konja, te učini, što reče.

Irma se nadje u neprilici, sam taj susretaj zabuni ju neobično, što takova ne da se ni sanjati; čovjeka, s kojim se je na oko upoznala na čudnovat način u dalekom, stranom gradu, sresti u šumi, na selu, gdje se svake treće godine jedva jedno gladko lice pojavljuje.

— Čudnovato, kad bi mi bila ciganka proricala, da ću se s vami ovdje sastati, ja bi ju po ustiju udarila bila, začudi se Irma.

— Svakako čudno, ni ja se ne bi čemu takovu nikad nadao, odvrati Ljudevit, pošav uz Irmu, koja je polagano koracala uzbrdo, u ostalom vi nieste nikad posvema nestali iz moje pameti, meni se uzprkos vašemu njemačkomu imenu činilo, da ste Hrvatica, dakako čudna pomisao ondje, u ono vrieme, ali mi se tako činilo.

— Je l' moguće? Irma stane malko i pogleda oštro u Ljudevitove oči, isto tako se meni činilo, kad sam vas prviput vidjela kod Rafaelova groba, lahko da je Hrvat, rekoh si ja, kad ste me onako izpod oka pogledali, i zato sam se onda nasmijala. Sjećate se, gospodine Maglaju?

— Sjećam, i te kako, kimne glavom Ljudevit, možda je upravo onaj smiešak bio povodom, da ste dobila toli desperatan list.

— Ah, idite s onim listom... zar ne, vi ste se samo šalili?

Ljudevit se nasmije smiehom satirika, kad bi rado, da mu se smieh ne tumači zlo, kako bi se šalio, valjda

*

Digitized by Google

ne ću svoja čuvstva izvrgavati smiehu, to jest ne ću govoriti nešto, što je po sebi vrlo smiešno, da me nije silila ljubav —

— No! vi se hoćete rugati.

— Kako bi! tomu ste vi odviše krasna — osobito vaš podbradak, mislio Ljudevit — ja sam se drugi dan, kad vas nije bilo na sve moje molbe u galeriji, bacio u Tiber.

— O! vi! — klikne Irma i stane, kao da će se okrenut.

— Dà, upravo u Tiber, nastavi udarajuć bičem po grmlju Ljudevit, al su me ribari izvukli, nu odlučeno učinjeno, ja sam čovjek, koj se ne igra; drugi dan, kad sam se opet osviestio, bacim se opet u Tiber, i opet me izvukoše, i treći dan opet, nu onda me sami valovi iznieše na obalu, tako da sam se uvjerio, da se u Tibru ne ću moći utopit, zato podjem na more i pokušam ondje sreću, ali mi se isto tako dogodi, prem sam to svaki dan kušao, da mi ne preostade drugo, nego utopit se u vašem čaru, gospodično Irmo Rösslerova ili Koviljevićeva.

— Nije nužde, nasmije se Irma i odmahne rukom.

— Razumiem vas, vi ste htjela reć, kad ga nijedna voda ne podnosi, ne ću ga ni ja, gospodično, vi se varate, ako me toli malo cienite, u ostalom ja se ne ću hvalit.

— Vi si jako samovoljno tumačite moje rieči, nu dosta je šale, znate, pripoviedajte mi, što ste doživili putem, nè nè, kuda ste otišli, kad ste toli nenadano ostavili Rim?

— Ja, ravno u Napulj, odvrati Ljudevit.

— Ah, Napulj! uzdahne Irma, bila sam mu toli blizu i niesam ga vidjela.

— Neka vam ne bude žao.

— Zašto? Irma uzvine obrve i njezine oči sinuše žarom juga pri tom pitanju.

— Jer bi se bila prevarila u svojih nadah. Napulj je sam za se smradan grad, napučen najprostijom masom svieta, što je liepo? okolica. Napuljski zaljev gledati pri osvitu ili zapadu sunca, to je toliko kao... kao...

— No?

— Gledati vaše oči, jest Irmo, pinije i čempresi, Sorrento i Vezuv, nu šta je sve to, vaše oči kažem ja!

Irma sagne stidno glavu i zašuti, kao da se osjeća uvriedjena takovom hvalom, Ljudevit opazi to i primi ju za ruku.

— Irmo, reče on, budmo prijatelji, meni je vanredno ugodno, da sam moju čarobnu neznanku iz Rima opet našao, ne zato, jer bi se bojati bilo, da mi bude dugočasno ovdje, nego zato, što vas cienim kao liepu i duhovitu djevojku, a nadam se, da se ni vi sustezati ne ćete, ako kadikad potražim vaše drugovanje, ako se kadikad po svojoj volji pošalim s vama, znate, ja sam vam čovjek, koj se je odavna prostio sa zakoni etikete.

— Kad bi mene poznali, uvidjeli bi, da sam ja to isto učinila, ja sam doduše djevojka, ljudi će mi prigovarat, ali mi to ne smeta, ja sam svoja, svoja ću bit, slobodna dok dišem! uzvrati Irma i nakloni se, da ostavi prijatelja.

Ljudevit skine s glave šeširić, dirne još jednom Irmine ruke i krene natrag, da potraži konja. Prije, nego li Irme nestade u grmlju, ogleda se ona za njim i uzrujanost javljala se na njenu licu, sa radošću poprati njeno oko Ljudevitov strojni lik. Pa da čovjek ne vjeruje u čudesa, šaptala ona, pribiruć odielo, da joj ga trava ne orosi.

Ljudevit nadje konja, kako grizka travu, zajaši ga, ali ne ode u selo, kako je bio odlučio, već kući.

Unišav u svoju sobu, otvori širom prozor i pogleda na Koviljevićkin dvorac, pa gle! u isti mah učini isto Irma, njezino bliedo lice prepozna namah Ljudevit, izvadi iz žepa rubac i stane njim mahati. Čas zatim mahala mu i Irma, ali ne rubcem, već lepezom, kojom je hladila svoj nemir.

Ljudevit se sjeti, da imade negdje medj prtljagom durbin, hitro razbaca knjige i odielo iz ladica, te ga sbilja nadje. Jedva on naravnao durbin i razabirao kao kroz maglu crte Irmina lica, trgne se ona i nestane je u sobi, al ne za dugo. Za čas donese ona durbin, još veći nego Ljudevitov i naperi ga nanj. — Vražka djevojka! izmrmlja Ljudevit i nasmije se, a taj smieh razabere sasma jasno Irma — njezin je durbin bio bolji!

Sve to opazi Maglaj, stojeći na dvorištu, izprva mišljaše, da mu sin motri okolicu, nu poslije opazi, da je ciljem njegovu durbinu jedna od djevojaka, kojih je majka zatravila njegovo staro srdce. Što bi bilo, stane on kombinovati, gladeći si brkove, ele krasne misli! kad bi ja majku, Ljudevit Irmu, Marko Olgu oženio.

Ni Marku ne izbjegoše bratove operacije; bog s tobom, šaptao on, ali Olgica je moja! Koli blažen bijaše on! jutros srete opet Olgu kod ptičjega gniezda, a Olga mila kao golubica ne plaši se više njega, već sluša njegov govor, zadieva cviće za grudi, koje joj on ubire i zarumenjuje se i smješka sladko, osjetiv kako njegov pogled bludi po njezinu licu...

— Vi ste moja duša, reče joj Marko jutros.

— Ja bi htjela biti vašom dušom, odvrati mu ona i uzdahne.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Mazepa.

Spjevao lord Byron, pohrvatio I. T.

(Dalje.)

VI.

Inadjosmo se, vidjesmo se,
Uzdahni kadšto ponapose;
Ni slovca ona — al joj muk
Odavao mi ognja buk.
Tristovrstan je glas i znak,
Kiem milje zene, gukne pak
I nenaumce sve u skoku
Povjerava se uhu, oku.
Nehotce miso mune, sine,
Stradavšoj duši iz dubine,
Tajnovito se iz dna krade
I razumljaju nit se dade,
U kariku se lanca tukne,
U srdašcima plamen bukne,
Munjevita ih spaja žica,
I biesan oganj tuj se stica.
Uzdahni kadšto, suza kani,
A ja se nerad od nje strani,
I kad joj spoznah preprijazni,
I kad već često bez bojazni,
Mogásmo nać se prosti žape,
Ah onda — onda sborit hćedoh,
Al u grlu mi riečca zape,
I drkćuć opet mučat sjedoh.
Dok jednom igru zaigraše,
Bijaše luda, kao ine,
Da samo brže čas nam mine,
Već ne znam, kako li se zvaše
I kako se je to povelo,
Da do nje zapade me sielo,
I ne bje mar mi za dobitak,
I ne bje žao za gubitak,
Bogovah gledeć milo lice,
I slušah guk joj razkošice,
Okò nje vierno stražeć pažah
(Ej kud nam noćas takva straža!)
I vidjeh gdje se zamislila
Ne mareć kakve sreće bila,
Pa ipak mnogo jošte sati
Naumce tobož osta stati,
Nit vidjeh brige, nit čuh slovca,
Dočepat da se kani novca,
I sinu miso poput munje,
Da drugog kljuna to je trunje,
Da vidî valjda, kog će svladat
I srećan ja da smiem se nadat.
Proslovih onda, ne znam, što,
Bezumce valjda, nesgrapice,
Milorjek ne bjeh, gledah nice,
Al ona čula, to sam zno,
Tko čuje jednom, opet čut će;
Zar gvozden grad je srdce to?
Tko brani, bodri još pregnuće.

VII.

Ja ljubljah nju, a ona mene;
Dokazaše mi, da s te ciene
Ne omilješe vama žene.
S tog tajim slast i tuge breme,
Da ne kratim vam sanku vrieme.
Al ne diči nas svakog čilost
Savladat se, nit mož' pogodit
Baš svatko kano vaša milost
To puku, to sebi gospodit,
Ta knez sam i ja, bjeh to pače
I tisuće sam znao srotit,
Uoštrit umjeh ljude, mače,
Al sebe ne bjeh jak ukrotit.
Nu povraćam se duljit priču:
Ja ljubljah nju a ona mene,
Gdje ljubav sladka tako zene,
Tud gorke potle biljke niču.
Otajstveno se sastajasmo,
Gdje slast se sladka daje, krade,
I osjećasmo, srećni da smo,
Nadkrilila mi ona nade.
Svi dani, noći vieka mog
Ne vriede mi trenutka tog
I nikad tja do smrtne svieće
Već ne doživljeh takve sreće,
I svu bi dao Ukrajinu
Za takve sreće premilinu,
Da mogu opet pažem biti,
Gospodar srdca, duše njene,
Kog samo britka sablja kiti,
Koj pjeva pjesme zaljubljene,
Kom dade narav krasan dar,
Jačinu mladu, mladi žar.

Otajstveno se sastajasmo,
Mnijahu mnogi, u tom spoju
Nestašniji i brži da smo,
Al ne bje tako u čast moju,
Ah rado platih glavom mladom
Da samo smjedoh na glas dati:
Već mogu dragu svojom zvati!
Odoljet bilo težkim jadom,
Što sastajah se s njome kradom.

VIII.

Na ljubav dragih vreba svaki,
Uvrebaše nas dakle taki;
Za cielo mogao bi vrag
Ne pretirati dragim trag,
Al vraga nije bilo tuj,
Već svetac neki čuj, te čuj,
Te kaži namah, što je čuo,
Bijaše svetac zloban, tmuo!
Tek neke liepe noći dakle
Oko nas sluge se namakle,
Uloviše nas, grof bjesnjaše,
Goloruk bijah, tek se sjaše
Na grudi oklop, ali što ću —
Toliku videć množ, sljepoću?
Dogodilo se to kraj dvora
Boljareva, a svanu zora,
I rekoh zori: posljednja si,
Jer nikog nema da me spasi.
Još koji, mišljah, trepetljaj,
Pak svemu tomu bit će kraj,
Zazovem majku božju, svetce
Uzdahnuv očima uzletce,
Pomoći ne bi l' mogo koj,
Do dvora vrag me pogna moj.
S Terezom ne znam, što se sbilo,
U tinji čas nas razstavilo,
Ni nadati se ne bje inu
Razabrav grofovu ljutinu,
A ljutio se nije krivo,
Bojaše bo se jadnik živo,
Da ne bi ljubav ota tajna
Nagrdila mu grba sjajna,
Da ne bi njega, glave roda,
Zaniekat tegla ta gospoda,
Da ne bih, gdje ljubljasmo dva,
Zaniekao ga jošte ja;
A moglo bit i primisalja,
Da mirit se je s pažem kralja,
Prokune dakle tog dječaka,
Što gnjevnu došao mu šaka.

IX.

„Izvedte konja!“ Već ga eto,
Plemenjak tatarske je bagre,
Vilovito mu oči žagre,
A nogama je svojim kreto
Brzinom uma — kano jelen,
Kad skokne skokom niz tu zelen,
Uloviše ga divljeg netom,

Digitized by Google

Ne ukroćen je uzdom, petom,
I digni grive ćuleć uši,
I propinji se, pjeni, puši,
Pa stepskoj takvoj divljoj zvieri
Privedoše me izpod dverî
Te služinčad me na nju vrgne,
I priveže me, konop škrgne,
I jedan šine, ždriebac klisne,
Poskokce niz dô bjegat tisne
Bujice poput, kuda trgne.

X.

I teci, teci! Sapa jur
Izdavala me uz taj žur;
Zarudi zora, kud će, kamo?
Vilovit konj mi leti samo,
I nije l' varao me sluh,
Zlobnika svojih viku čuh,
Ujedljiv kikot vražjeg ruga,
Od grofovijeh podlih sluga
Donosio ga vjetar meni;
Bjesomučan ja glavom šèni,
Zagriz' u konop, o vrat kime
Ko uzdom s grivom spetljali me,
Obrnuti se trgnem, sunem,
Da kukavice te prokunem,
Uz grmeć topot konjskih nogu,
Kreštavila si čut ne mogu,
Žalòstim sâm se mnogo zatim
Ne mogši ruglo da im vratim,
Al kašnje vierno se odužih,
Pustota dokazom mi služi,
Jer ondje sada mosta, triema,
Ni obkopa ni vrata nema,
Ne raste trava tud po lukah
Već ruševini na vrh kuka,
Gdje s ognjišta je dim se vio,
Da boravite ondje dane,
Ne nadjoste ni sumnji hrane
Da ondje igda grad je bio.
A ja ga vidjeh kuda siže,
Gdje tornjeve mu plamen liže,
Gdje krunište se prasnuv svali,
Gdje olovo se riekom tali
I niz krov suklja sa visine,
Kud osveta se riedko vine.
Onako kad su odbili me,
Strelimke, baš na mrtvo ime,
Ne mogli bojati se tada,
Da još će jednom iznenada
Osvanut straher sionika
Sa deset tisuća konjika.
Bijaše, bogme, naum kleti,
Svrh konja kad me vezat staše
Pogibat kad me otjeraše!
Podpunce im se ja osvetih;
Poravna vrieme neravnote,
I nije sile, koja s' ote,
Ne oprostiš li sâm sramote,
Kad oprezan si za vremena
I vrebaš srdca uvriedjena.

(Nastavit će se.)

POUKA.

Homiopati.

Povjestno-kritična crta.

Napisao ju dr. Josip Derenčin.

„Tko radi, bog ne brani!"
Nar. poslovica.

Komu je jednom bilo pogledati Lipsko i njegove znamenitosti, zaufano ga medju ostalim nije minuo ni spomenik dra. Samujla Hahnemana, utemeljitelja one nauke, o kojoj sam voljan danas koju reći.

Na prostranom trgu posred miomirisna cvieća, u hladnom povjetarcu sjedi na povisokoj mramornoj polozi ćelavi starac pišuć, visoka čela i dugačke halje: — Hahneman je to, kako ga izradio glasoviti Steinhauser po primjeru starih Grka i Rimljana, kojino su slične spomenike dizali Aristotelu, Aristidu, Demostenu, Ciceronu i drugim slavljenim umnikom i junakom, kojim je znanje i umieće preko obilja cvalo i pratila ih sreća junačka.

Životu ovoga muža, koji je u liečničtvu nazad pol vieka svojom dosljednošću i dubokoumnošću bio uzrokom ne male bune i prekreta, izvolite mimogred žrtvovati časak, jer se na njem osniva ciela nauka, njezin razvitak i njezina brza propast.

Samujlo Hahneman rodio se god. 1755. 10. travnja u Meissenu od ne bogata al vrstna slikara. Otac ga pored javnih učiona htio uzgojiti u toliko, da mu sin uzmogne sâm misliti i raditi, što mu — kako ćemo vidjeti — podje posvema za rukom. Svršiv niže škole, koje polazijaše s Birkholzom, Lessingom i Schlegelom, valjda se ni sâm nadao nije, da će sviet jednom i o njem što govoriti. God. 1775. dodje u Lipsko, da uči medicinu podučavajuć u englezkom i francezkom jeziku, budući bez novčane pomoći roditeljske. Svojim učenjem uspje toli sretno, da mu profesori radi poklanjahu školarinu, videć u njem osebujni veliki talenat. To ga tako ohrabri, da se odvažio u Beč na nauke, gdjeno je iza drugih dvijuh godina postao kućnim liečnikom erdeljskoga namjestnika baruna Bruckenthala. Tuj si je toliko prištedio, da je mogao izpunit si najvruću želju, te g. 1779. proglasio se doktorom liečničtva. S doktorskim šeširom (kako se onada običavalo) i ovlašten javno liečiti ode u Hettstädt a malo kašnje u Dessau odkle je god. 1781. primio službu gradskoga liečnika u Gommeru nedaleko Magdeburga. Tu se Hahneman oženio i dobio desetero djece. Za toga vremena živio je mirno radeć i upoznavajuć učeni sviet sa svojimi sposobnostmi. Iza 4 godine ode u Lipsko, gdjeno postade članom gospodarskoga družtva, a kašnje i članom akademije znanosti u Maincu. Ostaviv za sada liečničtvo, koje mu se nije dalo obavljati samo za novce, bavio se sada ponajviše prevadjanjem, lučbom a najviše ljekoslovjem. Učeć posljednje zapeše mu oči u očevidna protuslovja i različitosti mnienja pojedinih spisatelja, o djelovanju chinove kore, i ujedno mu misao munù, ne bi li bolje bilo tu ljekovitu koru kušati u zdravom čovjeku, da bolje spoznaješ ljekovitu joj moć. Što smisli to učini. Uzimajuć tu koru i kušajuć na samom sebi, kako ona

Digitized by Google

djeluje, očuti da ta ljekovita kora, uzrokuje vrlo slična ćućenja onim kako no ih osjećamo i kod groznice (Wechselfieber). Iz ovoga doživljaja sievnu i druga misao: „možda svi ljekovi djeluju (liječe) baš bolovitom onom moćju, kojom uništuju njoj toli slične znakove (symptome). Dugo se Hahneman mučio ovom doista originalnom i valjda nikad ne dokazanom mišlju, dugo nastojao ju pokusi dokazati, dok je u javnost s njom stupio i proglasio da svi ljekovi liječe po zakonu jednakosti, t. j. da se jedna bolest drugom istom njoj sličnom liječi, jer da svaki liek uzroči bolest. Hahnemanovo načelo bijaše dakle baš protivno današnjemu a i staromu ljekarstvu, jer mi sada velimo, da liek neposredno ozdravlja i liječi. Dočim je Hahneman tvrdio, da to biva baš obratno, čim liek najprije u čovjeku jednaku bol uzroči, koja pak prvu iztisne. To njegovo načelo „similia similibus“ (t. j. liječi jednako jednakim) dalo bi se popularno izreći takodjer s poslovicom našom „klin se klinom izbija“ ili prispodobiti ga s onom još danas u vinskih priedjelih naše domovine, živućom navadom: liečiti mamuru (Katzenjammer) i opet vinom u jutro, vinom na tašte! Kako je to Hahnemann bio pronašao trudio se je neumorno, da to na čim više ljudih pokuša, zašto mu se desi liepa prilika godine 1792. u Georgenthalu (Thüringerwald), kamo ga pozvaše za predstojnika liečišta sagradjena po vojvodi Ernstu.

Nekoliko godina kašnje priobćio je svoje misli u Hufelandovu žurnalu nu bez uspjeha i odziva. To ga ne obori i ne sklonu, da se okani svojih načela budući čvrst značaj i dosljedan čovjek. Malo kašnje izda poziv na predplatu knjižice, u kojoj htjede priobćiti važan liek proti crveni, nu ne našav dovoljno predplatnika morade izdati tu knjižicu svojim troškom. Taj liek bijaše paskica (Beladonna), koju je Hahnemann za vrieme jedne pošasti od crveni (Scharlach) jako spasonosno i uspješno rabio. Sbog toga zamrziše ostali liečnici nanj, tim više, što je običavao primati plaću odmah poslije svakoga prepisivanja i dieliti sam svoje, kako ćemo malo niže vidjeti, osebujno pripravljene ljekove. Ta mržnja i progonstvo tjeralo ga od jednoga mjesta u drugo, te se je vratio opet u Dessau, tek ovdje malko popostao, baveć se više literaturom i pokusi nego li praksom. Zabavljen timi pokusi opazio je tuj Hahnemann, da čim je više koji liek razriedio, da ga po svomu mnienju učini neškodljivim, da je tim bolji postao dotični liek. Taj postupak nazvao je potenciranjem a tako 1, 2, 3 itd. puta razriedjenu ljekariju 1. 2. 3. potencijom dotičnoga lieka.

Naravski da se drugi liečnici na tu novost i opet uzbuniše proti njemu, tako da se on uze braniti u popularnih časopisih, predavati i prisvajati za svoju nauku i neliečnike, koji uradiše za homiopatiju sbilja mnogo.

Godine 1810. izda Hahnemann svoj „Organon der rationellen Heilkunst“ — (kako je s početka volio zvati homiopatiju) u kojem je svoju nauku i misli znanstveno obrazložio i opravdao. Taj organon ostà i ostat će viekom pravi homiopatički alkoran. On doživi mnogo prievoda i 6 izdanja. Posljednji ga put izda sin staroga korjenita homiopata Köningshausena, koj je medju ostavinom Hahnemannovom u Parizu našao još do 8 punih svezaka strukovne radnje. Taj je čovjek ipak radio! Malo na to preseli se Hahnemann u Lipsko, gdjeno je badava tražio utemeljiti svojoj nauci učilište, te je s toga samo privatno predavao i podučavao i ako malomu broju učenika. Iz ovih odabra si nekolicinu, da s njima pravi pokuse o djelovanju pojedinih liekova, što mu je nauku nemalo unapriedilo. Ne prodje mnogo vremena te se Hahnemann na književnom polju i opet oglasio djelom: „über die Behandlung der vener. Krankheiten“, i tim pooštrio jal svojih protivnika, koji je postigo vrhunac, kad dočuše, da je slavni vodja knez Schwarzenberg došao k Hahnemannu na liečenje. — Osebnjost Hahnemannova bijaše naime i ta, da nije nikada bolestniku u kuću išao, van samo kod kuće prepisivao.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Crnogorka. (Sa slikom.) Jaroslav Čermak boraveći dugo vremena u Crnoj gori, proniknuo je pravim umjetničkim okom sav život i sve ćućenje naroda našega. On ga je upoznao i na bojnome polju gdje se umire za uzvišene pomisli i na domaćem ognjištu, gdje se roje najtananiji osjećaji. Koli su silnog dramatičnog efekta njegove slike. „Baši bozuci vode zarobljene djevojke“ te „ranjeni Crnogorac“, — toli su umilne i duboko istinite slike, vadjene iz domaćeg života. Crnogorka, vrativ se sa trudnog dnevnog posla, traži odmora u obiteljskome krugu. A tko je ta obitelj? — diete, koje se uz majku privija, i ljubljenica koza. Domaća je životinja našemu puku svud mila, on ju zaista smatra članom svoje obitelji, on s njom razgovara, on ju cjeluje, on ju ljubi kao čedo svoje — a životinja odvraća tu ljubav vanrednom privrženosti i ljubkosti, koju jedva umije uvažiti i razumjeti onaj, koj nije nigda okusio slasti seoskog života. Svu dražest takova idilična prizora podaje nam slika Čermakova.

25godišnjica posvetbe biskupa Strossmajera. Dne 8. rujna navršit će se 25. godina, što je biskup djakovački posvećen. Da se taj dan proslavi onako, kako dolikuje slavnomu mecenatu našega naroda, čine se u Djakovu velike pripreme, a najodličniji gosti spremaju se ne samo iz naše domovine nego i iz stranog svieta u pohode biskupu u Djakovu, koje ima biskupe takove, kojim bi se mogli ponositi kud i kamo veći narodi. Taj će se dan u ostalom proslaviti ne samo u Djakovu nego u svoj domovini.

Fr. Kikerec, prispio je, kako javlja „Glas Crnogorca“

Digitized by Google

pred nekoliko dana na Cetinje, da tu i u ostaloj Crnojgori probavi dulje vremena, čineć studija za ilustrovanje eposa „smrt Smail Age-Čengića".

Gčna. Irma Terputec, sjetiv se da je rodom Hrvatica, prispie prije više vremena u Zagrebu, te će u narodnom kazalištu dati koncert. Kako smo čuli, počet će do skoro i naše operne predstave. Ne bi li probitačnije bilo, da uprava gleda, da gčna. Terputčeva pjeva nekoliko opernih predstava? Gja. Vizjakova, koja je sada pošla u Rusiju, izjavila se, kako čujemo, da bi bila pripravna pjevati u operi — al ne sa zagrebačkimi pjevači, već je rada dovesti talijansko družtvo iz Milana i to vrlo skupo družtvo, koje bi za kratko vrieme pozobalo cielu podporu naše opere, a hrvatska opera morala bi se dakako razpustiti. Hvala na toj rodoljubivoj pripravnosti. — Zviezda gje. Matilde Mallingerove počela je bljednuti, tako bar javljaju bečki listovi. Grlo ju sve više izdaje. Tako je nade, da će gja. Mallingerova opet postati domorodkinjom. U ostalom je stigla gospoju Mallingerovu neka osveta. Zatajiv svoje hrvatsko porieklo i dobročinstva Hrvatske, proglasila se ona Njemkinjom, te se samo bavila njèmačkom — Wagnerovom glasbom — a upravo pjevanje tih njemačkih vratolomnih partija uništilo je Malingeričino grlo u toliko, da ne će za koju godinu ni pjevati moći.

Darovi za muzej. Izim Lanzine sbirke i liepog čisla dubrovačkih novaca, što ih je g. Špiro Brusina donio iz Spljeta, — dobio je naš muzej u novije vrieme nekoliko vele zanimivih stvari. Ponajprije spomenut ćemo dar presv. g. grofa Artura Nugenta, a to je slika salivena od gvoždja iz XV. vieka $^3/_4$ metra duga i $^1/_3$ metra široka. Prikazuje spasitelja na krstu a do njega dva razpeta razbojnika, a pod njima stoje rimski vojnici sa kopljem. Hvala g. grofu, ugledali se naši velikaši u njegovu darežljivost i revnost za umjetnički rad. — Drugi je prinesak kaciga od mjeda, nadjena u pećini kod Trogira. Kaciga je obla, ima sa strane krila. S gora presječena je, kako se čini mačem. — Treći jednako znameniti — i opet našega biskupa Štrossmayera — jesu četiri zlatna novca od Vukašina, Milutina, Lazara i Dušana, i velika, zlatna, prekrasno sačuvana medalja od cara Dušana. Ti novci izkopani su ne davno u staroj Srbiji, te ih ima samo biogradski muzej. Više o njih ne ćemo za sad govorit, jer ćemo doniet i opis i slike.

Zemljovid Hrvatske i Slavonije. Revna i za našu školsku književnost velezaslužna knjižara Fiedlerova (Županova) izdala je velikim troškom i trudom toli potrebni zemljovid Hrvatske i Slavonije u 12 listova. Karta namienjena je poglavito školam, ali kako je u njoj označena svakolika najnovija politična i sudbena razdjelba zemlje, morat će ju nabaviti i svi uredi u zemlji. U orografičnom i hidrografičnom pogledu ova je karta upravo izvrstna, a u topografičnom sadržaje samo veća i važnija mjesta. Risao ju je znani kartograf kod c. vojnog zapovjedničtva u Zagrebu g. J. J. Paulini te je ista otisnuta na 72 kamena. Ciena joj je, razapetoj na platnu 10 fr. a. vr. Svim školam, uredom i privatnikom budi ovo djelo što srdačnije preporučano.

Nove knjige. „Hrvatsko-njemačko-taljanski rječnik znanstvenoga nazivlja." Sastavio ga dr. Bogoslav Šulek. 1376 strana u osmini. Ova velevažna knjiga, o kojoj se je već toliko govorilo i pisalo, dotiskana je iza osam godina, što je predana u štampu u tiskari Gajevoj. Dao bi se o štampanju ove knjige napisati cieli jedan humoristični roman. — Koliko će godina trebati, dok se udari knjizi ciena, te dodje u trgovinu, to ne možemo unapried pouzdano kazati, al ćemo to u svoje vrieme napose javiti.

— Layevog djela jugoslavenskih ornamenta kupilo je gradsko poglavarstvo 5 eksemplara za ovogodišnje školske darove ženskoj mladeži. Ne znamo, da li su oni exemplari, štono ih je lane zem. vlada kupila od gosp. Laya već razdieljeni medju ženske škole?

— Narodni prijatelj ili mali revizor naših svrha. Napisao Jovan Šarić, sveštenik i narodni učitelj. U Zadru štampa Vodičke str. 56.

— Narodna biblioteka. Knjiga I. Dubrovnik ponovljen spjevao Jaketa Palmotić Gjonorić. Izdao i raztumačio Stj. Skurla. Snopić 2. u Dubrovniku. Troškom i tiskom. D. Pretnera 1874.

— Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu Br. 3. Sadržaj: Dr. Šandor Brešćenski: Osnova stečajnog reda za njemačku carevinu. — Dr. Vrbanić: Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene statistike i njezin prvi zadatak. Gradjansko-pravni slučaj. — Književnost. — Viestnik.

— Godišnje izvješće o glavnoj učioni u Sisku g. 1874/5. U Sisku. Brzotiskom Adolfa Fantoa. (U tom izvješću ima članak: Nešto o daljnjem postupku s dječakom ili mladićem od učitelja Ivana Kiša).

— G. Ivan Tkalčić revni naš izpitavalac starina povratio se ovih dana iz Dalmacije. Boravio je ponajviše u Dubrovniku, gdje je prepisao tri knjige izvješća bivše republike Dubrovačke ob odnošajih prema vanskim državam navlastito iztoku. Putopis njegov priobćit će „Vienac".

Bečki reporteri. Svemu svietu je poznato, da u mnogo bečkih novina ima malo morala. Parnica varalice Plahta i Offenheimova znamenita parnica dokazaše, koliko tu blatnih ruku i blatnijih duša ima. Najkukavniji su ljudi u toj novinarskoj vojsci reporteri sudbenih razprava. Časopis „Journalistische Mittheilungen" karakteriše te propalice, koji te „pikantne" opise tatova, varalica i propalih žena donose, krsti ih otrovnim izrodom novinstva. Odvjetnik branitelj mora da miti piskara, da ga kuje u zviezde, ili da bar šuti, ako je slabo govorio. Ako je zločinac bogat, valja da se pogodi sa novinarom. Zločinac plaća a novinar ne piše u novine, ili spominje prievaru kao malicu. Ako li se stvar zašutiti neda napisat će novinar krivo ime, n. pr. mjesto „Meyer" piše „Beyer" i poštenje zlotvora spašeno je bar pred svietom. Ako je odvjetnik branitelj liepom svoticom razigrao novinara, dodat će ovaj u svom izvješću toliko puti frazu: „Glasovi u občinstvu: Bravo!" koliko je forintača dobio. Svoje izvješće začinja reporter obješenjačkim humorom, te crta najveće lopove ko šaljivce, iznosi najgadnije prostote bludnih žena i prikrpava im dramatične opazke. Takov reporter obično ne zna slovnice ni pravopisa, nije ništa učio i zaslužuje kadšto 10.000 fr. ali nikad manje od 900 fr. na godinu. A ljudi se otimlju za takovim štivom. Divne li moralne snage bečke štampe, uzvišene li zadaće javnih glasila!

Dopisnica uredničtva.

— G. B. u Mitrovici. „Sriem" ćemo upotriebiti, izvolite nam poslati nastavak svojih članaka, bit će nam mili.

— I. G. na Rabu. Do skora ugledati ćete novelu u našem listu. Liepa hvala.

Zabava: Moj stric — Dievin san — Crne niti — Mazepa. — **Pouka:** Homiopati. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 21. kolovoza 1875.

Br. 34. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Nadpis na topoli.

Staru pričn prekrojio i upjesmio Tomislav Maretić.

Kuda bludi Branko stari?
Kud ga konjic nosi vrani?
Što li radit tudier mari
U toj gluhoj, pustoj strani? —
Tul mu puncat o ramenih,
Uza nj sablja, lovski rog;
Jezdi kneže zamišljeni,
A svedj vranca bode svog.

Jezdit mu se samu mili
U tu šumu dalje gustu,
Jer su mu se jadi svili
O srdcu mu hladnu, pustu;
Ostavio družtvo svoje
Te na drugi krenu put;
Čudne mu se misli roje,
Čudna tud ga vodi slut!

Mir si tudier carstvo vije,
Ništ ga nije narušilo,
Kan da stopa prošla nije.
Ni preletlo tudar krilo.
Grob je tudier zvuku, glasu,
Kakvi šum tuj tražiš man;
Tek mač zvekće o pojasu,
Teke konjic topće vran.

Znojak s čela Branku kapa,
Znojan slabo kad bje toli;
Vranca mal ne izda sapa,
Biela pjena sveg ga poli...
Kad al potok tih se oda
Žuboreći liepo sve,
Kneza trže žubor-voda,
Kad se pred njom obre, glè.

U hlad debel kneže ide
A sred šumske sred tihoće,
Sa svog konja tad se skide,
Napiti ga vode hoće.
Osjeti se tadar kneže,
Gdje je družtvo — a on tu,
Kako trubnu — porazleže
Kroz goru se trubljaj svu.

Na mekanu zatiem travu
Izvali se kneže siedi,
Zamišljenu spusti glavu,
Preubavi kraj taj gledi...
Na topòli, a tik hridi
Što li ono piše, što?
Skoči kneže baš da vidi —
Skoči kneže, čita to:

„U toj su mi špilji kosti,
„Kneginjom sam Mirka bila;
„Plienom ljudskoj bijah zlosti,
„Ta me Branku omrazila.
„Dvaest ljeta grobom sreće
„Šuma mi je bila ta;
„Na meni se sgriešlo veće
„Neg što ikad sgrieših ja! —

Čita kneže nujan, strven,
Zirka plaho svuda kolom,
Tudier stoji kao drven,
Ko topola pred topolom.
U špilju ga krok ponese,
Iz nje nut ga za koj tren;
Bolan hvata za srdce se
Kao mrtvac blied i zden.

Novom snagom Branko sjeknu,
Te rog uze rukom bielom,
Opet trubnu, da sve jeknu
Tom planinom eto cielom.
Družtvo traži kneza stara,
Hrli od kud čuje zvuk;
Zabrinuto za gospara
Žustro jezdi kroz taj muk.

Trubi Branko, družtvo leti
A na konjih vilenjacih,
Videći ga sva u sjeti
Začude se svi junaci.
Svi se motre iz prijeka,
Što knez muči kao grob;
Valja tuga da je neka,
Valja crna da je kob!

„Vidjte, što to piše drvo,
„Kićena mi družbo slavna,
„Tad jad znate koj me shrvo,
„Koj me kini poodavna.
„Na ti sablju, vranca na ti,
„Odsad knezuj, Vuče, ti;
„Pobratime, druže zlati,
„A sad kući podjte svi.

„Ja ću kajat griehe ovdje,
„Uz Mirku ću tudier biti;
„Taj dan Vuk me neka dodje
„Svako ljeto posietiti.
„I kad mene nadješ mrtva,
„Grob nam kopaj, spomen diž;
„Zlobnih usta da smo žrtva,
„Urezat ćeš na naš križ!“ —

Digitized by Google

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

XII.

Irma i Ljudevit.

Čim se povrati Ljudevit Maglaj kući, nastadoše velike promjene u kućnom redu, sve to zakrene, reć bi, u finiji tečaj, postane udobnijim, „pogospodičilo se“, vele naši seljaci. Da ste vidjeli, kako se je Ljudevit začudio, kad mu reče otac, da ne bi dosad običavao piti crne kave poslije objeda! pa stari Maglaj ne bi se odsad više usudio osvanuti na dvorištu u kaputu, na kom je već prije pet godina nestalo puceta, kojemu su rukavi bili oglodani, kao da ih je oglodao mlinski žrvanj. Inuš moraše kod objeda dvoriti u staroj livreji, koju je djed nabavio, ni služavka ne smjede više bosa u sobu. Stari Maglaj znao bi, kao svi naši vlastelini odlično kleti, te bi poslije gnjeva kunuć uživao neku nasladu — jadan i nevoljan morade se te naslade drugi dan poslije sinova dolazka odreći, nu za to bi ipak starac tvrdio: takav sin nije u svakoga otca. Najgore prodje kuharica; koliko se je god običavala hvaliti, da je bila u biskupskoj i grofovskoj kuhinji, ne smogne ipak ni iz daleku zadovoljiti mladomu gospodinu. — Joj, joj, žestila se ona u kuhinji, kad bi naš car blagovao, kako se mladomu gospodinu hoće, zaijo bi krunu i caricu.

Što je služinčad više zamrzila na Ljudevita, tiem više obljubi njegova slugu Ivana. Dosljedno svomu poriekl u, baci ovaj namah svoje kaputе i hlače u kut, obuče se u krupnu košulju i gaće, turi na glavu okrugli, težki šešir, zakićen paunovim perom, i stane se jednako šaliti sa svakim, koga bi srio. Osobito činjaše mu se u volji jedna djevojka, koja je služila u časti sudopere.

— Ej, Janice, govorio joj on, nasloniv se na kuhinjska vrata, je si li bila noćas s dragim.

Djevojka šine okom po njem, zarumeni se i okrene mu ledja.

— Nu pa da sam bila, odgovori ona, šta je to tebe briga!

— Hm, briga... ako ne zna dobro ljubiti, ja bi mjesto njega.

— Gle ti njega, plane Janica, nalivši opet vode u lonac, kojega je već bila izplavila, hodi ti k tvojim Talijankam, ja se ne dam od tebe ljubiti.

— Ne daš! a kad bi te ja silom ljubio?

— Tužila bi te mladomu gospodinu.

— A kad bi mladi gospodin rekao: slobodno? približi se Ivan djevojci i shvati ju za rukav.

— Posula bi te pepelom, odvrati Jana i stane se otimati.

— Ne bi, nè.

— Branila bi se ugarkom.

— Bome ne bi! Ivan ogrli djevojku i poljubi ju naglo, nu još naglije iztrgne se Janica, dosegne sa komina pepela i pospe njim Ivana, da nije mogao otvorit oči.

Pod večer spremi se Maglaj sa sinovi Koviljevićki. Starac se osobito veselio, kako će svoga plemenitoga sina predstaviti gospodji, nadao se zasjati još većma svojim sunčevićem — niesu Maglaji tko god! šaptao on, a grudi mu se nadimale od ponosa.

Koviljevićevi se medjutim nadali tomu posjetu; Irma pripovjedi namah svoj čudnovati susret majci, čim je došla kući, a Koviljevićka uzdavala se vrlo mnogo u čare svoje starije kćeri, nije ona uzalud na nju nalikovala!

Kad Maglaji stupiše u sobu, sjedjaše Koviljevićka u fotelju, skloniv zamišljeno glavu na desnu ruku, Irma sjedjaše pred glasovirom, preigrivajuć Chopinov vals, a do nje Olga, pletuć čarape.

Maglaj pohrli namah gospodji, primi ju za ruku, i okrenuv se prema Ljudevitu, reče dostojanstvenim glasom: moj ponos, moj najstariji sin Ljudevit, doktor filozofije, vratio se iz Rima.

Koviljevićka digne se dostojanstveno sa fotelja, reče, da se raduje i nada naći u gospodinu doktoru isto toli ljubezna prijatelja, kao što joj je njegov otac i brat, gospodin se doktor kavalirski nakloni, izjavi kićenom besjedom istu radost i istu nadu, i poljubi gospodji kažiput.

Irma skoči sa stolca, nasmijav se radostno, te ponudi gospodinu L. M. stolac kraj sebe. — Ja sam se nadala... šaptne ona pouzdano.

— Igrate Chopina, reče Ljudevit glasom poznavaoca glasbe te sjedajuć munu očima u jedan mah preko nota i Irmina podbradka.

— Jest Chopena, ah, da znate koli sam lastna i vesela, kad igram te nježne melodije, koje se poput valovlja prelievaju jedna u drugu.

Ljudevit se očituje takodjer velikim štovateljem Chopinove glasbe, i zapita Olgu, koju mu ni ne predstaviše: da li i ona ljubi Chopina.

— Ljubim, odvrati ona tiho, smete se i pobjegne u drugu sobu pod izlikom, kao da nešto traži.

— Moja stidljiva sestra, nasmjehne se Irma, udariv dva, tri gromna akorda, da što tiše zaigra talijansku:

Le rose e le stelle
Sonn' mie sorelle...

— Umiete gospodično i pjevat? zapita ju Ljudevit. pošto doigra.

Digitized by Google

— Umiem, ali se bojim, da se ne biste uzhitili s mojega glasa.

— Ništa za to, ja bi vas želio čuti, ja sam osvjedočen, da je u vas srebrno grlo.

— Srebrno grlo? čini mi se, da mi je već netko tako rekao, dà, veli se tako obično mladim djevojkam. Irma okrene lice k Ljudevitu i pogleda ga oštro u oči, koje čudno sievahu izpod krasno savijenih, crnih obrva; Ljudevit se na to nasmije: u vas je srebrno grlo i zlatne su vam oči, nu znate meni se vaš vrat osobito mili, ja bi ga želio poljubit, reče on i nasloni se rukom na kraj glasovira, zakruživ okom oko Irmina vrata.

— Pa što bi vi dali, da smiete moj vrat poljubit? upita ga Irma, gledjuć ga svdjednako ozbiljno u lice.

— Ja... ja bi dao... nu što bi dao? dao bi deset života.

— Kad bi ih imali punu tisuću.

— Kako vas volja vjerovat, zakikota Ljudevit, trgnuv ramenom, ali ja bi vrlo mnogo dao.

— A bi li vi nešto zaigrali, kad bi vas ja zamolila.

— Sad nè.

— Evo, meni se čini, reče Irma maknuv se na drugi kraj glasovira, gdje se nasloni onako kao Ljudevit, da mi je već netko rekao, da bi dao nekoliko života za moj cjelov, nu ja bi ga dala... ah, ništa, ništa...

— Što ste htjela reći?

— Ludoriju! udari Irma jednim prstom po crnoj tipki.

Ljudevit se pomakne bliže Irmi i primi ju za ruku, koja je drhtala.

— Vi ste odviše iskrena djevojka te ćete doreći, što ste počela, reče on molećim, mehkim glasom.

— Nije vriedno, vi bi to možda našli smiešnim, stane se Irma suztezati.

— A kad ja ne bi pustio dotle vaše ruke, dok ne bi rekli?

— Dosadilo bi vam držati ju.

— Kad bi mi dosadilo držati ju, a ja bi ju poljubio, nasmije se Ljudevit.

— To se ne bi pristojalo.

— Gledje li vaša majka na nas? upita Ljudevit i ogleda se k stolu, gdje su sjedili njegov otac i brat, a medju njimi gospodja, pripoviedajuć o župniku, što ju je nedavno posietio.

— Ne gledje, odvrati Irma, ona je krasna majka ona ne mori svoje kćeri dosadnimi prodikami.

— Sbilja! nu onda je do gotovo dozvoljeno vašu ruku poljubit, kaza hitro Ljudevit i poljubi Irminu ruku u dlan.

Irma skoči u vis, strese ljutito glavom i nasloni se na prozor kraj glasovira. Ni malo ne smeten nasloni se Ljudevit kraj nje.

— Vi ste se razsrdili na me, reče i približi svoju glavu k Irminoj, nemojte, gospodično, jer bi me to veoma raztužilo, ja ne bi mogao spavati noćas.

— Ja se ne ljutim, čemu se i ljutit? al ću vam kazati, što sam prije htjela reći, kako sam počela, molim vas? upita Irma i okrene se k Ljudevltu i mal da se njihova lica ne sukobiše.

— Nu — ja bi dala — cjelov naime, rekoste.

Irma se opet zamisli neodlučna, bi li kazala. Ljudevit stane na slabom svjetlu, koje je ulazilo iz sumraka u sobu, motriti profil njezina lica. Bijaše to čisti rimski profil, čelo ravno sagnuto, nos zavinut i tanak, usta malena i krasno izbočena, a podbradak razkošan, punan kao u medicejske Venere, bijaše prozirniji, bjelji, nego li ostalo lice, da se činjaše, kad bi grlom proteklo rujno vino, morao bi se njegov zlatni ruj zasjati kroz taj podbradak, koj je toli očaravao izkusna Ljudevita.

— Vi me smatrate zlobnim čovjekom, Irmo, kad toli oklievate, a znam, da ste nešto liepa htjela reći, naruši šutnju Ljudevit.

— Čujte dakle i ne razumijte me zlo, odluči se napokon Irma, htjela sam reći, ja bi dala cjelov onomu, koj bi meni žrtvovao jedan svoj život, ali žrtvovao, posvetio ga meni, inače sam ja Elizabeta, znate ona englezka kraljica.

— U tih riečih imade krasna misao.

— Svaka djevojka ovako misli, i ne može inače, to je raj i nebo, što ga žena zamisliti može, žalibože taj raj toli riedke nadju, u mužkaraca je odviše malo poezije, da bi joj ga znali, pa ma i htjeli, sačuvati. Jeste li kada, Ljudevite, čitali Lenauovu pjesmu:

Niemand kann verlornen Harrens Schmerzen
Einem sehnsuchtsvollen Frauenherzen
Je vergelten, Niemand ihr vergüten,
Was in solchen unermessnen Stunden
Still der Wurm genagt von ihren Blüthen,
Der auch nicht, um den sie es empfunden.

Ja sam mnogo pročitala pjesama, ali niesam nikad našla toli krasnih, istinitih misli, kao što u ovih stihovih, rekla bi: duše nesretnicâ, njihova salomljena srdca krvare iz njih. To je vapaj svegakolikoga ženstva, to su njegove suze, kojih vi, mužkarci ne razumiete... Irma uzdahne i zagleda se u noć. Na istoku se upravo podigao mjesec, i čisti valići potočića zablistali na njegovu tihom svjetlu, i Irmine oči zablistale se od beznadne čeznje za srećom...

A znate li kako djevojka čezne? Krila njezine duše ponarastu dulja od sunčanih trakova, i njima traži i hvata sreću silnijom, sdvojnijom strašću, nego li utopljenik slamku.

XIII.

Noćna vožnja.

I starci se znadu često dobro domisliti. Naklapajuć Maglaj i Koviljevićka stanu razgovarati o liepom vre-

*

Digitized by Google

menu, o krasnoj mjesečini, što će se noćas moći uživati, dok se Maglaj ne dosjeti, da bi bilo ugodno zapreći konje, i povesti se u kočijah prieko — ravnicom. Koviljevićka nadje tu misao veoma praktičnom i zapita Irmu i Ljudevita, bili se i njima htjelo provezti po mjesečini. Ovi namah pristanu i trebalo je samo prirediti kola. S toga se požure Maglaji kući.

Ne mine pol sata, zaštropoće stara, obiteljska kočija Maglajeva pred Koviljevićkinim dvorcem, u njoj sjedjaše stari Maglaj i Ljudevit, a za njom mala kolca natrpana sienom i gunjem pokrita, na kojih sjedjaše Marko. Ivan je sam upravljao kočiju. Pod svodom ulaza čekala već Koviljevićkina kočija i za malo razredi se čitavo družtvo vrlo udobno. Koviljevićka sjedne k Maglaju, Olga, prem se mnogo sustezala sklonu se tek na Markove rieči: „ja ću se na vas veoma srditi“ k Marku.

Ivan kao vieran sluga zamieni svoj kozlić sa kozlićem Koviljevićkine kočije i poćera prvi konje, pucne bičem, da je nekoliko puti jeknulo u jarku. Polagano sadju kola šumom niz brdo, a kad se Ivan nađje u ravnici, poždene konje u skok.

Selo i župna crkva biele se spokojno na mjesecu, kadikad svidi se tek kojemu psetu hrapavim glasom zaževkati na prolazeće, u polju njiše se klas, a pod njim čvrči čvrčak i javlja se prepelica, kočije lete štropoćuć iza razigranih konja, kojim kopita gromko topoću po kamenju ceste, a iza svake kočije vije se dugi rep prašine, koja se sjevuca na mjesečini.

Irma i Ljudevit prestigoše daleko ostale, ali šutijahu kano za okladu, dočim si je Ivan žviždukao pjesmu.

— Kažite mi, Irmo, progovori prvi Ljudevit, što se je vam najviše mililo u Italiji?

— Od kipova? upita ova, sagnuv naprvo glavu, a njezino lice svane bielo, bielo kano mramor na mjesecu.

— Da, od kipova!

— Onaj grčki dramatik, ne znam kako se zove, u lateranskom muzeju.

— Sofokles?

— Jest, Sofokles, ja ga nalazim stoputa veličanstvenijim od belvederskog Apolona, jeste li vi čitali koju od njegovih drama?

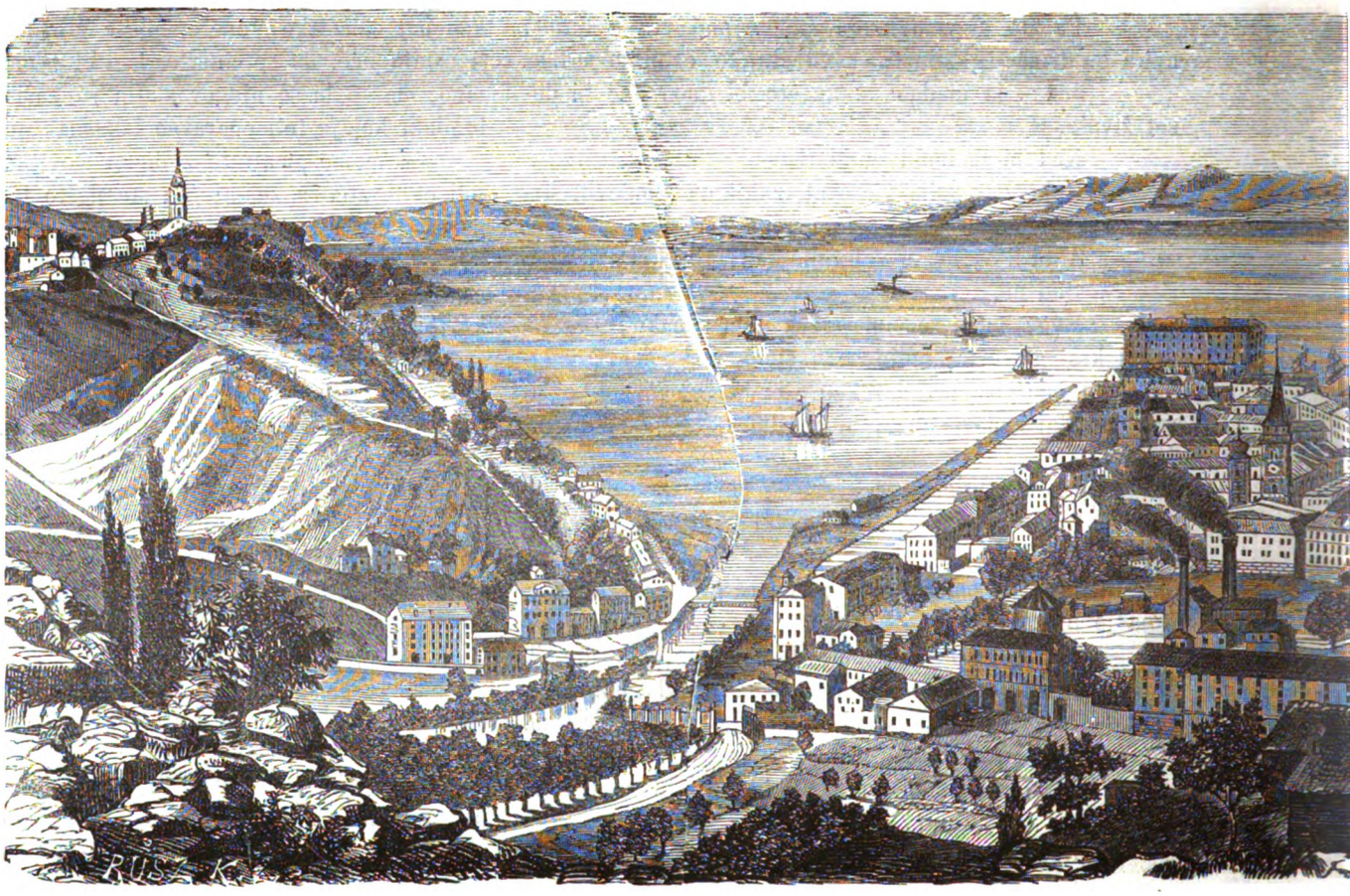

Ri

Digitized by Google

— Jesam čitao nekad nešta u školi, odvrati Ljudevit nebrižno.

— Moraju, da su i njegove drame toli veličanstvene.

— Da, vele tako.

— Znate vi grčki? opet će Irma.

— Znam nešto, al sam već mnogo toga zaboravio.

— Znate? klikne žestoko Irma, hoćete vi mene učiti grčki? Ja ću čitat Sofokla u originalu.

— Možete ga čitat u prievodu.

— Ah, u prievodu! Čitala sam nešto u njemačkom prievodu, ali je to bilo bog sť ga znao kako, strašno, dosadno.

— Lahko, da bi vam bilo i u originalu.

— Ta nije moguće, vi ćete me učiti grčki, hoćete, hoćete...

Ljudevit obeća, da će sve učiniti, štogod uzmogne.

— A koj se kip najvećma mili vam? upita sada Irma.

— Meni? stane premišljati Ljudevit, — mnogo toga, no, da vam kažem, Ariadna u vatikanskom muzeju.

— Joj, Ariadna! klikne glasno Irma, da se je Ivan na kozliću ogledao i upitao sam sebe: — kakva jadna? tebi, djevojko, baš ništa ne fali, nego pošten muž, hm, pa moj gospodar nije štogod, imao je on već i boljih.

— Dok se ovo dvoje zabavljalo, spominjući osobitosti stare i moderne umjetnosti, šalili se Koviljevićka i Maglaj o koječem.

— Zečevinu u dobrom umoku, kako si ju sâm pripraviti umiem, govorio Maglaj.

— Ta to ste mi već dvaput kazali, kažite mi sad, što još rado jedete?

Reka.

— Kopunovinu, kad nije pretusta, mesnate kobase, bubrege, ah, pržolice! pržolice, gle, skoro sam zaboravio, znate onako s vrhnjem i krumpirom.

— A ne jedete ih radje s češnjakom?

Maglaj se zamisli, tomu je u istinu trebalo duboka razmišljavanja.

— Nè, gospodjo! digne prst, na kom se sievao veliki pečaći prsten, nikako ne, pržolice s vrhnjem i krumpirom, to je moj život, kad jedan ćedan ne jedem pržolice s vrhnjem, onda sam bolestan.

Digitized by Google

Koviljevićki bude dosta pržolica i zapita Maglaja, je l' bi se još mogao zaljubiti?

— Zar možete podvojiti? upita ovaj polu smijuć se, polu mrgodeć se, kao da je uvriedjen.

— Hjo, dragi moj, siede vlasi ne odavaju mnogo ljubovnoga žara, primieti Koviljevićka i pogleda Maglaja lukavo u lice.

— Nije ga nikad bilo toliko u mene, razžesti se ovaj i udari se šakom po prsima.

— To je žalostno, uzdahne Koviljevićka.

— Zašto da je žalostno?

— Što bi vaši sinovi rekli, da vi primjerice mene oženite?

Maglaj nije očekivao toli krasnoga pitanja, zato skoči malko od radosti na sjedalu, i stane žestoko govoriti:

Što? — pa što bi rekli moji sinovi, je l' ih briga, što otac radi? valjda im ne ću polagati račun pod moje stare dane, — kakve stare dane, šta govorim, ja niesam doduše mladić, ali niesam ni starac, vjerujte mi, gospodjo, kad bi ja imao krojiti zakone — tu uzdigne Maglaj opet prst, ne bi — dozvolio ženiti se prije če — ter — desete godine, ne bi, ta molim vas, to je najljepša doba! Prije četrdesete godine čovjek ne zna, što je pamet.

— Tako Tirolci misle, opazi gospodja, — ali vi imate više, gospodine Maglaju.

— Četrdeset i pet, četrdeset i pet, gospodjo, šta je to pet godina preko četrdeset, požuri se dodati Maglaj.

Koviljevićka bane u grozan smieh i pokaže svekolike svoje biele zubiće.

Najdalje zaostadoše Marko i Olga. Magarci, što su ih vozili ne htjedoše nikako napried, a kad bi ih jače ošinuo Marko onda poskočiše, kao da će kolima po zraku. Često puta bude prisiljen Marko uzeti tanji kraj biča u ruke, da debljim počasti neposlušne dugoušate sivce, ali bi ga namah sudržala Olga plačnim glasom:

— Nemojte, dragi Marko, nemojte, i magarci imadu srdce.

Marko se nasmije toj nevinoj dobroćudnosti i pusti magarce, neka klipšu, kako ih je volja.

— Vidite tamo makov cviet kraj ceste, pokaže Olga prstom na lievu stran ceste, — rosa se u njem blista, ah, kako je krasan...

Marko sustavi magarce i skoči sa kola.

— Kamo ćete? upita ga bojazljivo Olga.

— Po cviet.

— Nemojte dragi, Marko, ja ga ne ću, čemu se vi trudite? klikne Olga i uhvati Marka za ruku.

— Vi ga želite, ja ću vam ga ubrat.

— Ne ću, ne ću!

— Ali ga ja hoću, izpriča se Marko, skoči preko grabe i donese cviet.

— Evo vam ga, Olgice, pruži ga on svojoj miljemici, ova se nasmjehne, zaprieti mu se prstom, te zadjene cviet u vlasi, što se poput zlata prelievahu od blagih trakova mjeseca, koji se je tobože veselio, da je opet našao ljubovnike po svojoj volji.

Marko skoči opet na kola i potjera magarce, šinuv ih po ušesima.

— To ih mora boljeti, primieti Olga, i vas zaboli kad vam jabuka pane na glavu, nemojte, vi ste inače toli dobar, ljubezan, nemojte ih meni za volju tući.

Marku zaigra srdce od milinja, vam za volju ne ću ih više tući, reče on i baci bič u grabu.

— Moj dragi! klikne radostno Olga i privine se od mila k Marku; ovaj joj prihvati ručicu i stane ju gladiti.

Ne bi dugo i neka se mrka ljudska podoba približi k njima, udarajuć težko krupnim, podkovanim čizmama po cesti.

— Tko je to? upita plaho zamirućim od straha glasom Olga, kad se je čovjek deset koračaja približio.

— Bit će tko iz sela, utješi ju Marko.

— Da nije razbojnik, opet će Olga i primi se rukama za Marka.

— Nije, dušice.

— Joj — — joj —

Čovjek prodje mimo kola, i od njegove crne, razkuštrane brade uplaši se Olga toli, da je skrila lice u grudi Markove, tek onda, kada joj ovaj kaza, da je čovjek daleko odmaknuo, usudi se ona podić glavu. Možete mislit, kako je Marko u dnu duše slavio onoga mrkogledju ta Olgica je počivala na njegovih grudih blizu njegova srdca, što je toli puno i prepuno njene milote i ljepote!

Zakrećuć raznimi cestami stadoše magarci pod starom lipom, stojećom kraj ceste. Lipove grančice upravo izćerale žute pupoljke s dugimi repići, a nekoji cvietci procvali već, i napunili sparni zrak miomirisom.

— Hoćemo ih ovdje pričekat, reče Marko, magarci i onako ne će dalje.

— Meni je pravo, odvrati Olga, uhvati se Marku za rame i skoči s njim zajedno s kola. Do lipova stabla upriličio netko sjedalo, valjda žetelice, koje su nedavno ovuda morale žeti, jer je sama strnjika stršila po polju, na to sjedalo sjedoše mladi ljubovnici.

Tko bi kazao, što su oni šaputali, sitne, malovriedne rieči, ali su tim benavenjem bili blaženiji, nego da im je tko čitao uzvišene stihove. Oko njih mir i pokoj, a u njihovih srdcih igra ljubav melodije sladje od serafinskih pjesama.

Pa se i staroj lipi zanjihala od radosti glava, nježne svoje cvietke stane im sipati na glave, kao što majka sipa blagoslov na čelo svoje najmilije djece...

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Indijska koliba.

Napisao ju Bernardin de Saint-Pierre — pohrvatio Ivan Gostiša.

Sma tomu tridesetak godina, što se u Londonu sastalo društvo umnih Ingleza, koji naumiše proći raznimi krajevi, da unapriede sve znanosti, riečju da prosvietle ljude i da ih usreće. Te umnike podpomognu zemljaci im, trgovci, lordovi, biskupi, sveučilišta i kraljevska obitelj inglezka, a uz ove pristadoše i neki sjeverni evropski vladari. Bilo je tih umnika brojem do dvadeset; londonsko kraljevsko družtvo odredi svakomu pojedincu pitanja, na koju mu je bilo odgovoriti. Premda su pitanja bila različita za svakoga pojedinoga umnika i sudarala se samo sa zemljom, kojom mu je bilo putovati, to su bila ipak sva u nekoj svezi, tako da je pojedino svjetlo razširilo trake svoje i nad svimi drugimi. Predsjednik kraljevskoga družtva, koji je ta pitanja razredio pomoćju svojih drugova, dobrano znadjaše, ako si jedno shvatio i pogodio, da si se dovinuo drugomu i trećemu; onaj, koji je tražio istinu, daleko nadilazaše ostale, nego li se u obće misli. Napokon, da se poslužim riečmi predsjednikovimi, kojimi ih ovaj poduči, bijaše to enciklopedijska sgrada, koja nadilazaše sve dojakošnje podhvate ljudske u drugih naroda; to dokazuje najbolje, pridometnu, koliko treba akademija, da se cjelina raznese po istinah, koje su se razsule po svem svietu.

Svakomu tih učenjaka putnika bijaše, osim toga, što su imali na pitanja odgovoriti, još i putem sakupljati najstarije primjerke biblije i najredje rukopise svake ruke; ako ne u izvorniku, a to bar dobar priepis ili odtisak. Radi toga dobiše od svojih podupiratelja preporučne listove na konzule, ministre, poslanike velike Britanije, na koje bi naišli na svom putovanju; a što je najviše, dobiše valjane mjenice, od najglasovitijih mjeničara londonskih.

Najumnijega od tih učenjaka, koj je govorio arapski, hebrejski i indijski, pošalju u iztočnu Indiju, u tu kolievku svih umjetnosti i znanosti. Ovaj se uputi ponajprije Holandijom, posieti ovdje sinagogu Amsterdamsku i sinod Dordehtski; za tiem podje u Francezku i pohodi Sorbonnu[1] i akademiju znanosti u Parizu; u Italiji silu akademija, muzeja i knjižnica, medju ostalimi muzej fiorentinski, knjižnicu sv. Marka u Mletcih i u Rimu vatikansku. Dok je boravio u Rimu, nije bio na čistu sam sobom, ne bi li prije nego što će u iztok, krenuo na slavno sveučilište Salamansko, nu ga strah inkvizicije svrati od tog namišljaja, te se punim pravom odmah zaputi u Tursku. Odjedri dakle u Carigrad, gdje mu za novac upriliči effendi[2], da je mogao prolistati sve knjige u mošeji sv. Sofije. Odavde krene u Egipat do Kovtâ;[3] za tiem do Maronita na gori Libanonu, do monakâ na brdu Karmelu, a od tuda do Sane u Arabiji; za tiem u Ispafan, Kandahar, Delhi, Agru: napokon tiekom triju godina prodrie do obala gangovih, u Benares tu Atinu indijsku, gdje je razpravljao sa Bramanci. Daleko je nadmašio sve ostale učestnike svojom sbirkom starih izdanja, izvornika, riedkih knjiga, odtisaka, izvadaka i opazaka sviju naroda. Zadovoljiti ćemo, reknemo li, da je bila u devetdeset zamotaka, a težila po Troy-anskoj[4] mjeri do devet tisuća pet sto četrdeset i pet funti. Već je bio na domaku krenuti s tim silnim blagom kući u London, tiem više, što je daleko prekročio sve nade kraljevskoga družtva, kad ga netom obuze neka zamisao i stade se vrzti u njem poput bolesti.

Pošto se posavjetova sa židovskimi rabini, protestantskimi ministri, nadintendanti crkve luteranske, katoličkimi učenjaci, akademici parižkimi, kruskanskimi, arkadskimi i sa dvadeset i četiri drugih slavnih italskih akademija, grčkimi popovi, turskimi molhami,[5] domenskimi verbiestami, perzijskimi seidri i kasi, arapskimi šeici, drevnimi parsami, indijskimi pandekti, urone sam u se; pa je samo dvojbu umnožao, ne razjasniv do tri tisuće pet sto pitanja kraljevskoga družtva; a jer stoji jedno s drugim u čvrstoj svezi, to se porodi odatle posve drugo mnienje, nego li što ga izreče slavni njegov predsjednik, da neznanstvo jednoga priedmeta može potamniti svjetlo drugoga; tim postaše i najjasnije istine mal' ne posvema problematičnimi, pa ne možeš jedne od druge razlučiti u tom pustom labirintu odgovora i protivnih tvrdnja.

Učenjak dodje do toga jednostavnim priegledom. Bilo mu tu odgovoriti na dvie sto pitanja o hebrejskom bogoslovju; na četiri sto osamdeset o raznih običnah grčke i rimske crkve; na tri sto dvanaest o staroj bramanskoj vjeri; na pet sto osam o sanskritskom ili svetom jeziku; na tri o sadašnjoj indijskoj upravi; na dvie sto dvanaest o trgovini Ingleza s Indijci; na sedam sto dvadeset devet o drevnih spomenicih otoka Elefante i Salsette, koji su na blizu otoku Bombay; na pet o starini svemira; na šest sto sedamdeset i tri o porietlu sivog jantara i osebinah raznih vrsti bezoara; na jedno o još ne pronašastom uzroku tieka indijskoga mora, kojeno teče šest mjeseci put iztoka, a šest put zapada; na tri sto sedamdeset i osam o izvoru i pravilnom izljevu Gasaga. Po tom bilo je učenjaku sabirati sve, što

[1] Sorbonne, teološki fakultet u Parizu.
[2] effendi, viši činovnik za izvanske stvari.
[3] Cophtes, prasjedilac egipatski, kršćanske vjere.
[4] mjera Troy-anska, fran. le pois de Troye; engl. Pound-Troy imade dvanaest unca.
[5] Molha, verbiest, seidre, casy, imena svećenika; schei, znači poglavicu; parsi, ime perzijskih prasjedioca, obožavatelja ognja; pandekt učenjak.

Digitized by Google

bi mogao čuti na svom putu o izvoru i izljevu rieke Nila, kojim se već tolike vjekove bave učenjaci evropski. Nu to mu se učini već dovoljno prorešetanim i nekom stranputicom u njegovu poslanstvu. Ali ipak imao za svako pitanje, što ga je izmudrilo kraljevsko družtvo, jedno po drugom pet raznih razrješaja, čim se je nakupilo za tri tisuće pet sto pitanja devet tisuća pet sto odgovora; i mislio je, da će i svaki od ostale devotnaestorice braće toliko sa svoje strane donieti, po čem bi bilo kraljevskomu družtvu riešiti do tri sto pet-

Već se naumi vratiti u Inglezku, smeten i zlovoljan; kad al mu bremareški brame objave, da jedini brama slavne pagode u Jagrenatu, štono se nalazi na obali Oriksa uz žal morski kraj ušća gangova, jedini može razriešiti sva pitanja kraljevskoga družtva u Londonu. I zaista bio je najglasovitiji pandekt ili učenjak, za kog ikad ču govoriti: njega dolažahu pitati za savjet sa svih strana Indije i drugih azijatskih krajeva.

Do mala se uputi inglezki učenjak u Kalkutu i uteče se ravnatelju inglezkoga družtva u Indiji; ovaj

Rieka: Tvornica papira na Rječini.

deset tisuća potežkoća prije nego što će koju istinu osnovati o čvrstu temelju. Po tom će dakle ciela njihova sbirka na mjesto da sjedini po svojih pravilih svaki pojedini priedlog, razlučiti jedan od drugoga i nikad ih ne sastaviti. Drugo razmišljavanje bilo još teže po učenjaka: premda je iztraživao, kakav je već bio, hladnokrvno i politično, ipak si pribavi nepomirljivih neprijatelja u većini učenjaka, s kojimi se je natjecao. Kako li će se snepokojiti moji zemljaci, kada im u mjesto istine donesem u svojih devetdeset zamotaka novoga gradiva za razdvoj i prepirku?

da uzčuva čast svoga naroda i slavu znanosti, dade mu nosiljku od crvene svile, sa dva krepka koulisa,[6] koji bi se izmjenjivali; dva prtljagonoše, po jednoga nosioca vode, vrčeva, lule, suncobrana, da ga štiti od dnevne žege; jednoga nosioca vatre za noć; drvara; dva kuhača; dvie deve i njihove gončine, da mu nose hranu i prtljagu; dva teklića, koji će ga najavljivati, četiri indijska vojnika na persijskih konjih, koji će ih voditi i

[6] Jednim se coulisom zovu četiri čovjeka, koji nose nosiljku.

Digitized by Google

stjegonošu sa stiegom i inglezkim oružjem. Mislili su, da je učenjak po ljepoti svoje povorke članom inglezke kompagnie. Medju tiem se sbi, da je učenjak umjesto da prima darove, sam ih darivao. Buduć u Indiji ne smieš doći praznih ruku do odličnikâ, to ga obdari ravnatelj stvarmi svoga naroda, liepim dalekozorom, persijskim sagom za glavu braminâ, prekrasno izšaranim indijskim platnom za ženu i trima komadima kinezkoga taffeta, crvena, biela i žuta, od kojih da odkroji ogrtače svojim učenikom. Pošto natovari darove na deve, krenu učenjak u svojoj nosiljci s knjigom kraljevskoga družtva na put.

(Dalje sliedi.)

Mazepa.

Spjevao lord Byron, pohrvatio I. T.

(Dalje.)

XI.

Poteci konj i konjik ljuće
Ko zujeć da nas vjetar nosi.
Zaminule nam ljudske kuće
I nesta traga gradskoj kosi;
Zasini poput meteora,
Što ganjaju se iznad gora,
Kad sjevernice luči moć
Pretvorit trgne danom noć.
Ni selu, gradu nigdje traga,
Ravnica sve je duga, naga,
Oko nje šume crni rub
I stari vidiš grad na strani,
Koj zemlju, tobož' oštar zub,
Od Tatarina ljuta brani,
Al ljudskog slieda nema nigdje,
Već lani što se Turad vidje,
Da prodje tuda uz kraj donji,
A turski kuda prodju konji
Tud polje već se ne zeleni.
Pričinilo se sparno meni,
Zamnievali mi zrakom vaji,
Odazvati se uzdisaji
Ne mogu, nit se molit Bogu,
Toliki bies je konjskih nogu.
Niz obraz curkom curi moj
Na konja grivu studen znoj,
Savladao ga čudan strah,
Daleko leti konjic plah,
Pomišljah kadšto, sad će stat,
Jer eto znojem njeg porosih,
Al mari za to biesan hat,
Što vezana me tako nosi;
Dapače kanda to ga bode,
I svaki trzaj, ne bi l' uda
Izkoliančio neslobode,
Umnoža bies taj konja luda.
I kad mu slabim glasom viknuh
Ljutinom većom popodjiknu
Naćuliv uši, ko kad jeka
Zaječi trublje iz daleka.
Okrvavljen je konop veće
Kud reže uda, vrat i pleće,
Kroz usta suha plamteć gori
I utrobu mi žedja mori.

XII.

Zakrenusmo u divlji lug,
Bezkonačno je širok, dug,
Svud krajem debla jaka, stara,
Oluja kojih ne pohara,
Iz Sjeverije štono brije
I bjesneć mota, lomi, rije,
Proriedila se gora stara,
Al pomladak se bujan vidja
I gustog lišća stiene stvara
Dok ne nadje se jesen ridja,
I ne skine taj nakit nice,
Ne pocrljeni sve mu lice,
Ko krv kad stine na junacih
Na ovjenčanih tih mrtvacih,
Gdje iza boja stegne zima
I lubanje se smrznu njima,
Da ne mož' gavran, mrka ptica,
Prokljuvat junačkoga lica.
Zelèni grič se divlji svuda,
Kestènić koji onud, tuda
I jela vita, jaki hrast
U moju sreću razdaleko,
Jer drugčje kako ću se spâst,
I ne bih jedne o tom reko.
Ne satrše me griča grane,
Pregorjeh hrabro ljute rane,
Okorjele od vjetra struje,
A konop priečkom omaku je.
Ko vjetar jureć na toj muci
Ne priečili nam lug ni vuci,
A noću čuh, gdje jure za mnom
Ustopce kroz taj mladikovac,
Gdje skače rulja šumom tamnom
Da ne stiže ju pas ni lovac,
I kuda mî, tud nagne ona
Uzprkos jutra vidiona,
Puškomet nema, gdje u skoku
Zamietih mnogog o svom boku,
Lahkoću skoka noćju spetih,
Činjaše mi se, rulja leti,
Zaželjeh mač i koplje bojno,
U čopor da se bacim sdvojno,
Pa bude li mi poginuti,
Da zaglave i vuci ljuti.

Kad pognaše mi konja biesna,
Poželjeh, da mu jenja bies,
A bojah sad se srdca tiesna,
Projurit hoće l' dugi lies.
Al zaludan mi bio strah,
Ko srna pogna u taj mah,
Ni brže ne praminja snieg,
Oko kuće kad zidje brieg,
Da ne možete na prag veži,
Toliko konj mi kroz lug bježi
Poskokce i neumorice,
Pomamce, plaho, razuzdice,
Ko diete ćudi razmažene,
Kad volji mu se na put stane,
Ko razdražene rade žene
Izhrvat naum kada kane.

XIII.

Popodne šumu prevalimo,
Zahladio nam lipnja zrak,
Il hladniju sam krvcu imo
I s muke gnjev mi posta mlak.
Ni ne bijah vam, koj sam sada,
Bujice poput onda padah,
A osjećaja sila minu,
Ni pojmit bilo kad žestinu,
A gnjev i strava mah mi ote
I uz sto mukâ, uz sto jada,
Od zime, gladi i sramote
Golišav, samcat, svezan stradah
I roda takva žarke krvi,
Pregnuća takva, sve da smrvi,
I ljut vam, spreman ujest bijah
Baš ko čegrtuša je zmija,

Digitized by Google

Pa nije čudo, za ne mnogo
Posvema da već iznemogoh!
Činjaše mi se, zemlje nije,
A nebo da se vrti, vije,
Te sad ću spuznut, ne znam kuda,
Al konop drži slaba uda,
Otežča glava, a učesta
Kucakat srdce, onda presta.
Oblačina se mota kolom,
Klamitat uze drvlje dolom,
I okom munja tad proleti,
Obnevidjeh. — Pa kom je mrieti
Hrdjàvje ne će mriet od mene:
Od jezdnje strta ne čuvene
Zaokuplja me mrak i bježi.
Provirit rad bi,
Al strah me nadbi,
Ne mogu željet osjet svježi,
Činjaše mi se, val me hita
Na dasci u vis, u dubinu,
Dok napokon me ne izrinu
Na pustoš žala kamenita.
Tolikoj život pri slaboći
Bijaše nalik na nu svieću,
Bolestnik što ju zri po noći
U groznici se prûć s pameću.
Al i to minu — samo jače
Vrtoglaviti onda začeh,
S tjeskobe neke mnijah, propet
Onako da ću ginut opet,
Preboli čovjek mnogi krat
Bol grdju, dok si skrha vrat:
Al briga mene! — Ni taj mah
Nit igda smrti bje me strah.

XIV.

Osviestih vam se napokon,
Al gdje sam? Muka, zima mi je,
A kočio mi uda spon,
Laganije mi bilo bije:
Tek jedna bol u živce sune,
Grčevito mi tielom mune
A brïdeć krvi led se kravi,
U ušjuh čudan šum se javi
I bije srdce prelagano,
Prozirkujem po mjesečini
Kroz staklo kano ukaljano
I blizu mi se rieka čini,
O zviezde zapinju mi oči,
A biesan konj u rieku skoči
I veličajna rieke moć
Zašumi kroz tu hladnu noć,
Poprečke konjic na naj kraj
Uporavio osiljaj,
Probudila me voda hladna,
Za časak uda ojačala
Zabrekla s povežaja jadna,
Nadjača konjic silu vala,
Prevalio mu pjene snieg
I dohvatio drugi brieg,
Al meni uz to ne odlanu,
Jer za mnom bila groza mraka,
I preda mnom je skrka taka,
A što li mi ga noći, danu
Odvalilo se povezanu,
Ne mogu znati ura, milja,
Tek sumnjam, da li živem sbilja.

XV.

I sav se cakleć mokre grive,
Sve voda iz nje curkom curi,
Poškaljce stazom strme njive
Plahovit divlji konjic juri
I eto nas na vrhu; — mrak
Zaokupio vidik vas,
Daleko hvata tmine pas,
Dosegnut okom ne bih jak,
I vrućica vam tako oku
Prinese propast preduboku.
A gdjegdje samo biela pruga
Pomolila se osamljena
Iz noćnih kad se mjesec sienâ
Odsievat uze s mrazna luga.
A kolibici traga nigdje,
Nit igdje živi stvor se vidje
Sve pustom pustinjom izidje.
I nigdje svjetlo ne svjetluca,
Dočekljiv stan se ne smijuca,
Nit divlji oganj svjetlomrca,
Da poruga se žacne srdca,
Da hoće išto, što se kreće,
Varaknuti me, kamo sreće,
Bar znat bi bilo mi po ćudi
Da negdje blizu ima ljudi.

(Konac u budućem broju.)

POUKA.

Homiopati.

Povjestno-kritična crta.

Napisao ju dr. Josip Berenčin.

(Dalje.)

Pošto mu ne podje za rukom ozdraviti kneza, podigoše svi lipski ljekarnici — koji su dosele s obzira prema knezu velikom mukom šutiti morali — parnicu obtuživ Hahnemanna, da im smeta u obrtu. Uzprkos sbilja ženijalne obrane napisane na tu obtužbu rukom Hahnemanna, bje on ipak odsudjen, te zapriečen tako u svom djelovanju poprimi žalostan mjesto kućnoga liečnika i dvorskoga savjetnika kod vojvode Ferdinanda u Cöthenu. — Tuj mu stala sreća cvasti, jer pokraj obilne prakse i dobra glasa, što si ga je po prostranom svietu stekao, počela se i homiopatija širom širiti i njegova djela u raznih jezicih prevadjati. — Još za boravka u Lipskom napisa, i izda Hahnemann 2. izdanje spomenutoga Organon-a, „die reine Arzneimittellehre“ i „das Buch über chronische Krankheiten“, gdje je zaista čudnu razvio ideju, tvrdeć naime, da sve bolesti na svietu polaze od boline, Sykosis i Psore, o kojoj još kašnje.

Tako radeć u krugu svoje obitelji i ljubavi privržênika svojih, doživi prigodom svoga doktorskoga jubileja godine 1829. veliko slavlje, jer tom prilikom pohrliše k njemu ne brojeni prijatelji iz Englezke, Francezke, Amerike i drugih zemalja i jer se onoga dne dobrovoljnimi prinesci udari temelj homiopatičnoj prvoj bolnici u Lipskom, koja je pako kašnje propala to s nesloge, to s pomanjkanja materijalne podpore. Od toga vremena zašutio Hahnemann ter se nije već bavio pisanjem diela van ponajviše obranami na napadanja svoje nauke.

Žena mu još prije nekoliko godina umre, a naš sjedina stari još čvrst i jak hajd da se po drugi put ženi s vele darovitom i bogatom nekom gospodjicom iz

Digitized by Google

Pariza. I tako se 60godišnji novi suprug preseli iz Cöthena u Pariz te izmieni mirni ladanjski život sa bukom i sjajnošću velika grada, gdjeno mu, kako vele, ruke bijahu pune posla liečenjem; jer je sada iznimice išao bolestniku u kuću, što kako jur rekosmo nije inače činio nikad. Proljećem god. 1843. umrie Hahnemann od kljenuti plućiu u 89. godini vieka svoga.

Njegov povjestnik — učenik mu — piše, da je bio vrlo ugodan i mio starac, rječit i bistrouman čovjek al i sam priznaje, da je Hahnemann prerad štedio i novce odviše ljubio, što se svakako ne slaže sa značajem učenjaka i reformatora, kako se homiopatom mili nazivati ga. Nu želeći ne njega već njegovu nauku nepristrano prosuditi, ne ćemo se osvrtati ni na dobre ni zle strane njegove osobe, ta i poviest naše domovine jasno kaže, da se veliki i povjestni čini mnogih vriednika i umnika ne suglasuju vazda sa poštenjem njihovim.

Svakako je Hahnemann bio vrlo popularan čovjek i to poglavito zato, što je preveć u ljekove vjerovao, učeć, da se svaka bolest dade ako ne izliečiti a to bar znatno poboljšati. Občinstvo to posljednje i zahtieva ne mareć za znanstveni pravac liečničkoga znanja. „Koga će mi vraga klopanje i sluškanje kad me ozdraviti ne može“ čuti je vrlo često. Hahnemann si popularnost privriedio osobito širenjem pučkih spisova, dočim mu s druge strane najpače i najviše pomagala sama narav, koja kako znamo bolestnu čovjeku mnogo pomaže, samo ako joj ne ustaviš tok.

I Hahnemann akoprem izučen alopat zanemarivao je sbilja sve, što bi u prilog išlo liečničkomu napredku, akoprem je živio u vieku, u kom se liečničtvo stalo baš preporadjati. Njegov bog bijahu liek i djelovanje njegovo, za drugo pitao nije, dapače svakoga izključi iz zajednice i družtva svoga, koj bi se ma kako usudio u pomoć uzeti koje god drugo znanje ili umiećе kako ćemo niže saznati. I ako mu svaki nepristran sudac mora priznati, da je bio duboki umnik, to mu se nikako ne može oprostiti, što je odlučno i bezuvjetno zabacio svako iztraživanje konačnih uzroka bolesti, jer i ne gledeć, da sadanja liečnička škola, povedši se poglavito za patologičnom anatomijom i fiziologijom, to uči, to je ovo načelo prem občenito i rek bi uzko spojeno sa naprednim nagonom, mišljenjem i čini ljudskoga uma u svem i svačem. Hahnemannov zakon ili bolje rekuć hipoteza sličnosti nije nikakvo iznašašće tolike važnosti, koliko njegovi učenici misle, dočim točno i sviestno njegovo poznavanjo ljekova i potenciranje istih moglo bi bilo kad biti obret neke važnosti.

Rekoh, da je Hahnemann mislio, do svaki liek, čim je jače razriedjen, tim više i bolje djeluje i to donekle obrazložio tiem, da je lieku pripisivao nekakvu tajnu moć, koju naš um ne može dohititi, već koja se objavlja jedino u pokusu i to samo u zdravom čovjeku, jer inače da se ne bi moglo razlikovati, što spada na bolest što na djelovanje lieka. Nadalje je potenciranje doduše logično al ipak još manjkavo tiem obrazložiti nastojao, tvrdeć, na čim se veću površinu liek prostirati može, tim uspješnije i mogućnije da će i djelovati, što će se dogoditi, budu li i najzadnji fizikalni molekuli (čestice) u tom lieku što mnogobrojnije (kolikogod um shvatiti može) jednomjerno pomiešani. Tuj mi je napomenuti, da je Hahnemann davao ljekove najviše u tekućoj formi, dakle ili u razvodnjenoj vinovici razstopljene ili pako kao smokove (tincturae).

U tom potenciranju i ako nije pošao toli daleko, koliko njegovi nasljednici — što ću niže spomenuti — dotjero je ipak dotle, da je tvrdio, da se može nespretnom množinom lieka prouzročiti dati umjetna bol. Ako pako nije htjela bol od svoga posebno pripravljena lieka prestati, onda je bio tomu kriv neki tajni neprijatelj, koga je „psora“ nazvao, i identificirao ga sa svrabom, koga drugi liečnici običnom čistoćom, kupanjem, sumporom, katranom itd. zarinu u tielo, gdje čami do buduće prilike dok napokon na polje ne izidje. Ta psora iliti nutarnji svrab zakrivila je po mnienju Hahnemannovu najmanje $^7/_8$ od bolesti ljudskoga roda, zato bi i bolje bilo — govoraše — ne liečiti svraba kako ga mi liečnici liečimo, van shodnimi nutarnjimi sredstvi (!) za da se toj psori ne zametne trag i da tako ne otegoti pravo liečenje. Čudimo se doista, kako je mogao riedak misaonik — ko što bijaše sbilja Hahnemann — upasti u tako nizka i tamna načela. U starijoj antipatičnoj medicini ne nalazimo nigdje traga sličnomu umovanju, u njegovo doba, reformatorno za liečničtvo, slavilo je baš onda velika slavja pronašav za mnoge i mnoge kožne bolesti pravi i ako ne konačni uzrok, a to najprije za svrab u svrabcu (accarus scabiei), a kašnje i za druge kožne bolesti. I naša doba ima u vele revnih i neumornih iztražitelja i motritelja bolesti, koj po svom bogatom izkustvu ne mogoše potvrditi taj zakon a ni glasovati i svjetoznani profesor Hebra, koj je iztražujuć svoj priedmet malne proputovao cieli sviet i jur liečio preko 20.000 kožobolnih! Bilo s toga kreševa medju Hebrom i Hahnemanci dosta, i oni mu zato spočitaše, da nema ni pojma o homiopatiji, koje načela i sustav da samo s mržnje zabacuje — nu krivo su imali, jer se bar ja još sjećam, kako nam Hebra govoreć o boginjah kazivao, da je (valjda po homiopatskom načelu „similia similibus“) kušao i bljuvaći sres u masti i lieku proti toj pošasti, izkusiv, da ovakva mast izmetne po koži na dlaku slični osip kao i boginje same, nu bez uspjeha. O toj psori govori Hahnemann toliko, da čovjeku baš dosadjuje takva dječarija, tim više ako pomisliš, da je Hahnemann prije nego li mu u glavu udrila psora, čvrsto mislio, da je kava, koju čitav sviet pije, kriva mnogo, što nekoje bolesti osobito prkose racionalnim specifičnim ljekovom, kakono on svoje smokove zvaše. Ovakvih prostih misli i fixih ideja ima u Hahnemanna ko što rekoh na do-

*

Digitized by Google

sadu dosta. Nešto zanimivija mogla bi po štioce moje biti teorija ob obročićih i potencijah (Gaben- und Potenztheorie), o kojih sam jur nešto natuknuo.

Tek što je Hahnemann znao, koje će ljekove trebati i davati, nametnu mu se drugo pitanje: koliko će od svakoga? Iza kako se, košto on veli, osvjedočio, da veliki obroci (dosis) neizmjerno škode i to javno perom obranio, stao je davati n. pr. 1 kapljicu dremkova smoka (opium tinctur) sa 500 kapljica razvodnjene vinovice. Od te smjese kapnu i opet samo 1 kapljicu u 500 kapljica razriedjene žeste, i od ove posljednje smjese dade bolestniku 1 do 2 kapljice na dan, bojeć se da bi mu mogla biti prejaka. Kao što je radio s dremkom tako je i s drugimi bilinskimi sokovi postupao i to ne samo 2 puta košto sam sad za primjer naveo, van 6 do 18 puta, jer je kašnje izreko: da nema homiopatična lieka, koj bi — ma kako slab — bio slabiji od bolesti, koju ne bi on iztisnuo, i da s druge strane treba dobro paziti, da se prejakim liekom ne poveća bolest i nepomrsi prave znakove. Sâm Hahnemann veli u svojoj krasnoj obrani na buku lipskih ljekarnika, da mu se zabrani davati ljekove —, da su obročići njegovi toli maleni, da ih u običnoj formi (razriedjene u vinovici ili usitnjene na kugljice s mlječnim sladorom (Streukügelchen) ne možeš ni pomoćju ćutila ni pomoćju lučbe spoznati. O mom gotovom lieku, veli nadalje, ne znaš da li ima ili nema što u njem, za to se homiopat ni ne može nikako osvjedočiti, da li mu je ljekar liek valjano priredio ili ne. Homiopat može se jedino dakle u sama sebe pouzdati, samo on može znati što je dao! Istina! Do kojega su rek bi nevjerojatna stupnja poslije Hahnemanna učenici i pristaše njegovi dotjerali potenciranjem, zanimat će nas kašnje.

Rekoh, da je Hahnemann jur god. 1812. počeo predavati privatno svoju nauku i oko sebe sabrao malenu al hrabru četu mladića, kojino mu ostaše uzornom dosljednošću vierni i preko groba. Ove mladiće izabra si u svoj „Prüfungs-Verein“, te se uprav čudimo, kako su se ovi ljudi 10 na broju baš stoičkim zaptom okanjivali i čuvali svake hrane i zabave i vršili najstrože zapoviedi učitelja svoga, koj ih na to majstorski umio sklonuti živahnom riečju i temeljitimi razlozi. Na obilne poruge i rugla od strane drugih liečnika i od progonstva ostalih profesora — žestokih neprijatelja Hahnemannovih, pred kojimi su vele daroviti mladići morali ostaviti Lipsko, znao ih Hahnemanu ljudski hrabriti, da ne klonu duhom. Najvolio bi svoju desetoricu očinskom ljubavju oko stola svoga gledati. Tuj se u ugodnom i koristnom razgovoru zategnulo često u kasnu noć. U tom se mora Hahnemanu sbilja priznati čista ljubav i pravi zanos za svoju nauku. Kamo sreća, da bi ga danas čim više učitelja nasljedovalo! — Ovi pokusi jesu zaista hvalevriedni, svaki nepristran čovjek imao bi ih odobriti. Ja mislim, da je Hahnemann sasvim pravo učinio zabaciv idiosynkrasiu (samosjet), t. j. neku osobitu prihvatljivost za stanovite ljekove te izjaviv, da su to znakovi bolesti ili promjene u ustrojstvu tiela, štono liek uzročuje. Ta liepa misao sigurno je cieli viek naprednija od udobne rieči idiosynkrasia ili samosjet, kojom se još i sada u modernom ljekarstvu uči..... ništa! Tuj mi je ujedno napomenuti, da je Hahnemann pazio samo na znakove (symptome) a nikako na bolest, za koje on ne imaše imena. Sva naša imena, kojimi različite bolesti krstimo, zabacio je Hahnemann. Ujedno je bezuvjetno zahtievao, da se pokusi imaju praviti na zdravom čovjeku a ne kako su onada činili (osobito u Francezkoj) na živini. Homiopatija postavlja naime pri tom nekoliko uvjeta, kojih se od živine dočepati ne možeš, jer ona da nit zna govoriti, nit kazati, što ćuti.

I tako je Hahnemannova nauka iz te pokušaće družbe bacala klice, koje se zatim osnažiše prostiruć moćne grane po cielom svietu. Ti homeopati iz te družine nikli hvaljahu se početkom našega vieka osobitom srećom, jer je duh vremena bio onda vičan na same novosti, pa i homiopatija bila novost. Zvani bijahu u najbogatije i najnaprednije gradove, kneževski dvorovi, vojvodske obitelji snubile ih za skupi novac. Nu ne samo to, nego i država štitila ih donekle, i često razašiljala ih iztražiti jednu ili drugu pošast, da pronadju kako valja najprije i najbolje zlu doskočiti. Tako je god. 1821. najkorenitiji i najoriginalniji homiopat Stapf bio poslan od pruskoga ratnoga ministra u renske pokrajine, da iztraži ondje buknulu pošast od okobolje. I tako se iz te sreće podigoše dari homiopatične klinike, gdje se nova nauka javno mogla predavati. Da slična učilišta još sada obstoje, to će valjda mnogu štiocu poznato biti — najbliža nam je stolica za homiopatiju na peštanskom sveučilištu, kakva li je — ne znam.

Kolikogod je Hahnemann privriedio homiopatiji tu uglednost i napredak, toliko je s druge strane i zakrivio, da je, kako rekosmo, ostaviv Lipsko rad zabrane dispenzovanja ljekova — pustio svoje epigone na cjedilu. Postav imućan i ugledan osobito izvan Lipskoga pobježe pred hajkom nezasitljivih ljekarnika u Cöthen ostaviv profesorsku stolicu za homiopatiju za sobom praznu, budući mu mlada još nauka nije nasmogla čovjeka sposobna za to mjesto. Pusti, da razmirica ljekarska propane a konačno je ne uredi, što je istom mnogo kašnje na uštrb homiopatiji učinjeno. Sve to mogao Hahnemann najbolje sam, i to samo on glavom izvojštiti, jer je tada docentom bio ugledan kod vlade i inače bogat i moguć. Njegovim pako odlazkom puče jaz razdora i navala sa svih protivničkih strana. I najbolji mu učenici ne mogoše to oprostiti, proglasiv ga kašnje u homiopatičnih časopisih javno starom blebetušom i ludjakom. Za čudo je, što te mržnje za nekoliko godina nestade, te što Hahnemann opet postade prorokom homiopatičnim.

Uzprkos svemu tomu bješe se konsolidovala lipska

Digitized by Google

družina uzorno i uspješno. Homiopati stali bogme izdavati strukovne listove od kojih izmed ostalih spominjem samo Stapfov „Arkiv“, Schweickertovu „Zeitschrift für naturgesetzliche Heilkunst“ i Rumellovu „Allgemeine Zeitung“ a to je dokaz, da je hominpatija bila nauka, koja se sbilja sviestno i osbiljno znanstveno gojila. — Ovimi časopisi objelodaniše osobito spomenuta desetorica vrlo plodnu radinost, razprave iz njih citovane mogle bi nešto vrieditи i drugim naravski bezpristranim liečnikom.

Neprijatelji zavidjeli im taj bujni rad i neumrlost, udariše ih ružiti javno što bolje mogoše, spočitujuć im mane njihove nauke često i nedostojnim načinom. Hahnemann je doduše u zadnje vrieme odbijao te navale, nu ostade pri tom stari okorjelac, koji se preporoditi ne da. Ali njegovi učenici brzo uvidiše, da ne mogu odoljeti duhu vremena, ako se ne osvrnu i na druge pomoćne znanosti, na pathologičnu anathomiju, fiziologiju i na fizikalnu diagnozu i ostalo, čega stari Hahnemann ni za boga ne hćede priznati. Tako je prem revni i vierni homiopat Rummel sam priznao, da bez temeljita poznavanja alopathije t. j. onakova sistema liečničkoga, kakav se danas uči i treba, nema ni pravoga homiopata. Isto je tako kašnje liepo rekao Müller, da će svi ljekarski sustavi ostati nepodpuni dok sve prirodne zakone ne upoznamo, jer da ljekarstvo i onako nije ništa drugo, van ljudskomu zdravlju služeća prirodna znanost. I sbilja. Što je god homiopatija starijom bivala, tiem su više Hahnemannovi učenici (ako i ne svi) naginjali pomoćnim znanostim, po kojih je onda liečničtvo baš oživljelo. Prema tomu stadoše proti Hahnemannu i njegovim užim jednomišljenikom tvrditi, da sama, čista homiopatija ne dotječe za lječitbu, već, kako rekoh, da treba uzeti i druge nauke u pomoć. I tako nastadoše suficientiste i insuficientiste, koje posljednje Hahnemann sam izazva, postav sada u velike intolerantnim fanatikom. Zaludu ga najbolji prijatelji nastojahu uvjeriti, da se suzitba znanstvenih načela na jednu jedinu osobu ne da drugčije okrstiti, nego dogmatičnim despotizmom i fanatizmom, Hahnemann ostade pri svojem, govoreć tvrdoglavo, da njegova „božanska nauka“ (unsere göttliche Kunst) ne treba ni za boga nikakve pomoćnice. — Nu koliko se god evo otimahu Hahnemannovi epigoni njegovoj diktaturi, toliko su ga opet s druge strane baš majmunski nasljedovali. Stožernu ideju Hahnemannovu, da nema ma i najmanje kolicine lieka, koja ne bi u čovječjem ustroju ljekovito djelovala, izpredoše učenici njegovi do nevjerojatnosti. Tako je Grosz najsvjestniji homiopat počeo s vremenom tvrditi, da je najbolja i najljekovitija potencija 1500. ± (dočim je Hahnemann donekle imao samo 30 potencija). Toliko je preko vrha prianjao uza zakon, kog mu je učitelj utemeljio, da je reko: Za mnoge bolesti dosta je samo dihati (!) 100 kapljica od te 1500 potencije. Kašnje je Grosz još izjavio, da može jednom ljekovitom kapljicom 30. (potencije) miešanjem poliečiti (u liek pretvoriti) kabao vode. Stari Hahnemann za čudo pristade uzanj, prihvati 1500 potenciju, nu požali ujedno, da bi se težko mogo pronaći stroj, kojim bi jednom ljekovitom kapljicom poliečio kabao vode. Malne suvremeno uhvati se u Ruskoj i general Korsakov na tom liepu te pošav valjda pravcem Groszovim — izjavi, da ljekovi ne djeluju tvarno, van pomoću neke sile. Prema tomu stajao je taj čovjek umnik baš komarcu rebra bieliti, uztvrdiv, da je još posvema dobro izkusio ljekovitu moć, dočim je stotom potencijom sumpora poškropljenu a za tim osušenu čašu ponjušio! Jednom kugljicom sumpora 20. potencije, veli, da je moći drugih 15·500krugljica poliečiti, miešajuć ih 5 časova. Takvi extremi sigurno da su proizvodi prevruće mašte. Nu ako nije nitko drugi toli daleko dospio kao Grosz a osobito Korsakov, komu kao stručniku nije moći vjerovati, to ipak uzeše taj tema samostalno razpravljati i učenjaci. Tako je i Dopler prof. matematike i fizike na pražkom sveučilištu u jednoj znanstvenoj razpravi „o velikom i malom u prirodi“ stao razlagati, da ne treba suditi djelatnost ljekova po veličini njihove mase ni po težini njihovoj, mjerodavna da je samo veličina površine, na koju lik djeluje.

(Konac sliedi.)

Pamflet na Matiju Gubca.

Siromah Matija Gubec, prvi zatočnik čovječnosti, prvi mučenik ravnog prava svih u Hrvatskoj bez razlike ljudi, sigurno nije slutio, da će se zagorska gospoda 140 godina poslije užasne mu krunitbe na Markovu trgu njegovim imenom sramotno pošaliti. A ipak to učiniše ti feudalni carići, i nama, koji o Gubcu plemenitije mislimo, osta pamflet, valjda umotvor pijane gospodske skupštine, koji dosele nije priobćen bio hrvatskomu obćinstvu. Kako je spis karakterističan, priobćit ćemo ga dakako u hrvatskom prievodu, jer je izvor latinski. U našem muzeju ima listina od žuta papira, posve nalik na plemićki list. O listini visi na svilenoj modro-crveno-bieloj vrpci u drvenoj kutiji pečat od crna voska; na pečatu vidiš u okviru od cvieća kladivo, zidarsku žlicu, trokut, dlieto i čekić. Napis ne da se više čitati. Čelo lista čita se fino izradjeni naslov: „Nos Mathias Gubecz“. Pismena pisana su ozgô zlatom, a dolje zelenim hrastovim lišćem. Kao na svakom plemićkom listu nalazimo i tu nekakov grb. Na štitu stoji s desna hrast, a pod njim seljak, u sredi tri krmka, a s lieva seljačka koliba, nad grbom stoji kučma kapa sa dva volovska roga, a oko štita vidiš grablje, kosu, sjekiru, branu, bič, srp, ralo i kolo. Listina piše ovako:

Mi Matija Gubec, prvi izabrani car Nitkova, vazda pijan, sela Bune, Žitkovice, Novog Brda, Mraklina i Kra-

Digitized by Google

ljevaca preslavni razbojnik, kao i gornje i doljne Stubice, i susjednih joj strana najglavniji bunitelj i varalica, napastnik mira i poštenja, a čovječnosti i uljudnosti najveći neprijatelj i. t. d., dajemo ovim listom na znanje svim, kojim se dostoji, da smo uvažili molbu podnesenu od nekih viernih naših Pijandura našoj Veleprostoti, premisliv i uvaživ ujedno prostotu, pijanstvo i druge osobite seljačke službe, kojimi si je vierni naš Nikola Miković već prije u raznih prilikah za našu kraljevinu, krunu i Veleprostotu zasluga steko i unapried ih sticati obećaje.

S tih dakle vrlina kao po vlastitoj našoj kraljevskoj dobroti i darežljivosti, kojom smo vikli po izgledu naših predšastnika kraljeva Nitkovije i Pijandurije, nagradjivati svakoga za naše pijano carstvo zaslužnoga, i pune čaše prazniti revnoga, te poticati ga tim na veće revnovanje, odlučismo spomenutog Nikolu Mikovića kraljevskom svojom punovlasti i osobitom milosti dići iz dosadanjeg stališa, i primiti, pripisati i uvrstiti u sbor broj pravih pijandura kraljevine vinske i priklopljenih joj strana, dozvoljavajuć i dopuštajuć po našem znanju i volji, da mogu on i njegovi baštinici u buduće za sva vremena vršiti sve lumparije, pijanke, i prostote, kako ih vršiti običavaju svi pravi i nedvojbeni vinske nam kraljevine nakićeni Pijandure na koj goder način..... Za dokaz njemu izkazane milosti, blagosti i darežljivosti naše. kao i njegova krmačtva dajemo mu sliedeći grb (sliedi opis grba, kako je prije naznačeno). Dano na kraljevskom našem gradu Novom Brdu, dne 14. mjeseca Havana g. 1713. kraljestva našeg Nitkovije petdesete, Pijandurije pako petdeset i osme godine. Svjedoci pako pri tom bijahu uzvišene i previerne pijanice naše: Velemožni prostak Pijanić, uzvišeni šćetinjak Pijančević poglaviti varalica Pijaković, i dični kradljivac Pijandurić, predšastnika naših Pijančevića i Pijakovićke sinovi i velikoga kljuseta (Bucephali) unuci i nasljednici naši

Matia Gubec. Ivan Čuk, kancelar.

Što znači taj u Stubici nadjeni list? Nam se čini, da to nije ruglo neposredno na Gubca napereno, pamfleti se pišu proti suvremenikom, Gubec zaglavio je g. 1573. a ovo je pisano g. 1713. Mi bi rekli, da je pijana zadruga otmene gospode — kakovih je mnogo bilo u našoj domovini za ono doba mraka i nerada — takve diplome izdavala svojim članovom rugajući se najprostijim načinom kukavcu seljaku, kao glupoj zvieri. Mi priobćiv taj svakako karakteristični pojav, pitamo, na čiji je obraz pao taj mraz. Na seljake nikako. *A. Š.*

Rieka.

I.

Grad Rieka, koj sa svojim kotarom obuhvaća tek 0.34 austr. □ milje i po popisu od 1869/70. god. broji ukupno 17.884 stanovnika, leži na sjevero-iztočnoj obali jadranskoga mora. Grad se prislonio na onu krševitu visočinu, koja se od morske obale uzpinje do Kupe i Une, i koja, kano orografska cjelina, jest ujedno skrajni sjevero-zapadni sglob velike balkanske visočine. Stariji dio grada leži na podnožju planine, koja se poput zaravanka spušta u more; te i ona, kano što svakolika visočina, pripada kraškoj tvorbi. Po toj planini razsijana su i ona sela i zaselci, što no sastavljaju kotar riečki. Noviji dio grada diže se u ravnici, koju je ljudska ruka otela moru. Riečka obala čini samo čest one primorske cjeline, koja se stere od zatona kod Volovskoga do naše Kraljevice.

Pred Riekom pukô morski zaljev, kojega osim one visočine tuj zaokružuju Učka (4410′) i otoci Cres i Krk. Taj zaljev zvao se nekada labinski (sinus flanaticus) od istarskoga grada Labina (Flanona), sada se zove kvarnerski. S toga naliči more pred Riekom velikomu jezeru, a ne prostranoj pučini. U to jezero izlieva se Rječina, od koje je gradu ime (Rieka, Fiume, Flumen), izviruća $2^1/_2$ milje daleko na sjevero-iztoku pod Strmcem. Ova rieka protiče eocensku dolinu od sjevera k jugu, te dieli prema svojemu ušću Rieku i njezin kotar od predjašnjega kotara bakarskoga. Iznad rieke na lievoj obali njezinoj uzpinje se na strmoj hridi Trsat sa svojom starodavnom gradinom a na podnožju mu Sušak.

Slika stavlja nam pred oči donji, novi grad Rieke i Trsat sa samostanskom crkvom. Na desnoj obali Rječine opaža se drvored, jedino oveće šetalište (scoglietto) riečko. Rječina služi ujedno za omanju luku; dočim se veća gradi na jugo-zapadnom dielu grada ondje, gdje se gat morski s ono nekoliko brodova vidi. Okolica riečka nije tako pusta, kano što bi se iz kraške formacije njezine slutiti moglo. Marljiva ruka primorska umjela je zemlju po onoj hridi pretvoriti u vinograde, a u onih prodolih prikazuju se oku liepi vrtovi i ubavi ljetovnici. Podnebje je na Rieci dosta blago, dočim srednja toplota godišnja iznosi 14.4° po Celsiju; a medju najtoplijim i najstudenijim mjesecem mienja se među 24·6 i 4·3° Podnebje bilo bi još povoljnije, da ne promišljena prošlost nije šume izsjekla i tiem vjetrovom vrata širom otvorila.

Ime se Trsata u davnoj prošlosti ističe iznad imena Rieke. Trsat se dično spominje jurve u II. stoljeću poslije Isukrsta, te je pripadao Liburniji, koja se je duž mora protezala od Raše do Zrmanje. Sudeć ipak po rimskih ostancih, koji su se na riečkom zemljištu našli, bijaše i Rieka već u rimsko doba naseljena. Mjesto imalo tada zauzimati diel sadanjega staroga grada prama dolini, kojom izpod Trsata Rječina teče. Trsat bijaše utvrdjen grad a Rieka primorsko pristanište. U VIII. vieku prvi put se Rieka (kod Pavla djakona) spominje pod sadanjim imenom u lat. prievodu (Fluvius).

Dotle je Rieka dielila sudbine zapadnoga Ilirika i

Digitized by Google

Dalmacije. Ali već se u njoj i njezinoj okolici sbio velik narodnji prevrat, kojemu je narod hrvatski dao povoda osvojivši početkom VII. vieka rimsku Dalmaciju i posavsku Panoniju. Prvobitno pučanstvo ili ustupi mjesto novim gospodarom ili se stade u nje pretvarati. Ovaj se prekret opaža duž iztočne obale jadranskoga mora od Labina do Bara i u istih rimskih naselbinah, medju koje Rieka nije spadala. Oni priedjeli bijahu već u ono staro doba zatočište Hrvatstva. U našem primorju, kod Rieke, borilo se je najžešće Hrvatstvo za samostalnost svoje države. Kada je Karlo veliki, osvojivši gornju Italiju i Istru (788), odavle stao podkapati hrvatsku državu, riečka okolica oštro mu se oprie. Vojvoda Erich, rodom iz Strassburga, imao je Hrvatsku podjarmiti. God. 799. pade sa svojom vojskom pod Trsat. Odavle se vidi, da se je franačka vojska utaborila kod Rieke, a da su se Hrvati iz Trsata branili, pa iz one tvrdjave napadali Franke. Obrana bijaše uspješna; jer sam Erich bijaše pod jesen one god. umoren.

Rieka je i u potonje doba vierno pristajala uz Hrvatsku. Kada je Hrvatska god. 1102. stupila u savez s Ugarskom u osobi zajedničkoga vladaoca; kada je uslied toga državni život hrvatski stao se sa obala jadranskoga mora pomicati u Posavinu, pa tiem primorje bude izloženo rastućoj mletačkoj vlasti: Trsat i Rieka niesu se mletačkomu lavu poklonili, kano što bližnji otoci, za kojimi je on posegnuo, da zagospodi cielom Adrijom. Trsat s Riekom spadali su k hrvatskoj županiji vinodolskoj, kano što Grobnik, Bakar, Hreljin, Drivenik, Griže, Bribir, Novi i Ledenice sa svojimi okolicami. Županija vinodolska dodje god. 1223. pod vlast krčkih knezova, koji su već od god. 1193. imali i modrušku županiju, a tiem bili gospodari ciele one visočine izmedju Kupe i Adrije. U dotičnoj povelji kralja Bele IV. od god. 1260, kojom se predjašnje darovnine potvrdjuju, navodi se izrekom „fluvius et locus Rika“ u hrvaštini i to ikavskoj, kano što se i danas u primorju zove. Ponajviše hrabrosti krčkih knezova (Frankopana) imade „Rika“ zahvaliti, što je god. 1242. od tatarske divljači poštedjena bila.

Početkom XIV. stoljeća pripravljaju se novi za Rieku odnošaji, koji počeše ju Hrvatskoj odtudjivati. Ovi odnošaji niesu u početku bili državopravne naravi. Najprije priedje Rieka iz ruku krčkih knezova u posjed divinske u Istri vlastele, koja si je dobavila bila obalu izpod Učke do same Rieke. Već god. 1312. vršili su oni vlastelinska prava na Rieci; a god. 1365. ugovorom od 1. travnja izmedju Frankopana Stjepana i Ivana s jedne i divinskoga vlastela Huga s druge strane bješe im ustupljena. Kada je obitelj divinske gospode god. 1399. s knezom Ugolinom izumrla, priedje njezin imetak na njemačke knezove od Walsee, kojih je Raimberto imao za suprugu Ugolinovu kćer Katu. Raimberto primi iz ruku puljskoga biskupa, pod kojega je crkvena vlast spadala, Rieku, Kastav, Veprinac, Mošćenice itd. ili primorje ovkraj Učke. Od Wallsejskih grofova priedje Rieka na austrijske nadvojvode habsburžkoga doma, od kojih car Fridrih III. kupi ju od gr. Hinka g. 1471. Hrvatski knezovi krčki niesu rado gledali, što im se je Rieka izmakla; pa bi Ivan Frankopan volio bio god. 1461., da su ju Mletčani osvojili.

Jurve tiem, što su divinska gospoda god. 1366. priznala austrijske vojvode za svoje gospodare (Lehensherrn), nastupi pogibelj za Hrvatsku, da Rieku izgubi. Ova pogibelj rastiaše pod moćnimi knezovi od Wallsea, koji su po krvi i prošlosti uzko skopčani bili s Njemačkom i Austrijom. Pod njihovom zaštitom stala je Rieka rasti. Crkva sv. Jerolima, započeta već god. 1315. pod divinskim Hugom, bi god. 1404. pod rečenim Raimbertom od Wallsee dovršena. Riečko zemljište nije se više smatralo za hrvatsko nego za kraško (am Karst), koje je bilo cjelokupni dio Kranjske. Kano takovo priznaje se ono i u izpravi, kojom je Rieka prešla u svojinu austrijskih nadvojvoda (1471).

Tri stoljeća (od 1471. do 1776.) priznavala je Rieka austrijske vladaoce za svoje neposredne gospodare. Jedina mletačka republika upotriebila je svaku sgodu, da svoju vlast i na onu obalu prenese. U ratu god. 1508. s carem Maximilijanom I. doplovi mletačka mornarica pod zapovjednikom Novagierom dne 26. svibnja iz Omišlja pred Rieku i prisili grad, da se predade, pokle bi vatrom skoro uništen. Gradski kapetan Ivan Ranber povuče se u Ljubljanu, a Novagiero izvjesiv na Rieci zastavu sv. Marka, postavi Andriju de Mula riečkim provediturom, Jerka Kvirina zapovjednikom tvrdjave. Mletčani su dobro vidjeli, da im je za uzdržavanje Rieke tvrdi Trsat neobhodno potrebit; s toga su uzastopce nastojali, da im dodje u ruke, što se i sbude dne 28. r. m. Rabljanin Jerko Crnotić posta zapovjednikom grada Trsata. Imajući Mletčani Rieku i Trsat u svojoj vlasti, lasno su predobili Kastav, Lovran, Mošćenice, Cersam, Brzec, Novigrad, Lupoglavu t. j. sva mjesta izpod Učke. Ali su doskora Mletčani izagnani iz Rieke i to hrvatskim oružjem. Ban naime Andrija Bot zahtjevao je od Mletčana, da povrate Trsat; a kada ne htjedoše, sdruži se s Bernardinom Frankopanom, te navali u lipnju 1509. god. na Rieku, i posjede ju, izagnavši odanle Kvirina. Ali se hrvatski stieg kratko vijao na zidinah, jer su Mletčani već 2. listopada o. g. unišli u grad. Ali i taj put za kratko vrieme; dočim bi već prije 7. rujna 1510. uzpostavljena na Rieci austrijska zastava; a primirjem uglavljenim 6. travnja 1512., kano i mirom utanačenim sa republikom dne 17. kolovoza 1518. utvrdjeno je ovo stanje.

U glavnoj diobi austrijskih zemalja izmedju braće Karla i Ferdinanda, koja bi bruseljskim ugovorom od 7. veljače 1522. god. uglavljena, dopade i Rieka Ferdinandu uz Trst, Pazin, Karst, Metliku itd. Nadvojvoda

Digitized by Google

Ferdinando prvi, kralj hrvatski iz habsburžkoga doma, potvrdi dne 23. srpnja 1530. gradski statut, kojim se je Rieka upravljala. Taj štatut bi kašnje potvrdjen po Josipu I., i Karlu VI., te je on do kraja ostao temeljnim pravom za grad Rieku i njegove odnošaje, samo što je predposljednja t. j. III. knjiga, sadržavajuća kaznene ustanove, novimi uredbami Karlovimi i Marijo-Terezijskimi zamienjena.

Rieka pod austrijskom vladavinom ne bi utjelovljena ni jednoj nasljednoj austrijskoj pokrajini. Ona je bila posebna obćina: „magnifica communitas terrae Fluminis s. Viti“, u kojoj, kano u inih nasljednih pokrajinah, gradski (zemaljski) kapetan zastupao je vladaoca, koj ga je takodjer imenovao i izašiljao. Gradu bijaše zajamčena samouprava, koju je vršilo vieće, sastojeće od 50 viećnika. Viećnici birali su se izmedju patricija; te samo onda, ako se onaj broj od 50 viećnika ne bi mogao popuniti iz patricija, popunjavalo se vieće iz gradjana ne-patricija. Gradskomu vieću na čelu stajala su dva „iudices-rectores“, koji su se svake godine mienjali, i kojih je prvoga kapetan imenovao, drugoga biralo samo vieće. Sudstvo je rukovao „vicarius“, imenovan nekada po vladaocu a kašnje biran po vieću. Ne budući Rieka sgoljnim austrijskim gradom, koj bi utjelovljen bio drugoj pokrajini i zastupan u njezinu zastupstvu stališkom, bješe ona vlastna vršiti i državopravne čine; kano što je dne 29. stud. 1725. prihvatila pragmatičnu sankciju u svojem vieću. U takovih slučajih vršilo je gradsko vieće prava staliških zastupstva u austrijskih pokrajinah.

U doba krvave borbe s Turčinom nije se ni Rieka mogla oteti svim posljedicam njezinim. Ona je do duše pod zaštitom Austrije, Hrvatskoj u zaledju, i daleko od neposrednoga ratišta prilično poštedjena bila od Turadi; ali je češće povučena bila u razmiricu, koja se je izmedju senjskih uskoka i Mletčana zamitala. Medjutim je Rieka na krvavom pozorištu veoma čednu ulogu igrala.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Nove knjige. Odmetnik, povjestna pripoviedka od Ivana Antunovića, kaločkoga kanonika. U Zagrebu. Slovi dioničke tiskare. 293 strane u 8mini.

— Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih napisao Ivan Antunović, urednik „bunjevačke šokačke vile“. U Kaloči. Tiskom Malatin i Holmayer. 1875. 144 str. u osmini.

— Godišnje izvješće izraelitičke glavne učione u Zagrebu. Zagreb 1875. Tiskom Lav. Hartmana.

— Izvješće o kraljevskoj velikoj gimnaziji u Požegi g. 1875. U Zagrebu tiskom „Narodnih Novina“. Sadržaj: O temeljnih načelih za sistem Platonove filozofije. Laches prema istim uz analizu. Napisao Franjo Košćal.

— Program velike gimnazije karlovačke (sriemske) za školsku g. 1875. U Novom Sadu. Štamparija Ignjatije Fuksa. Sadržaj: Metrika srpskih narodnih pjesama. (Svršetak od prošle godine).

— Poviest bugarskoga naroda (na češkom jeziku) od Koste J. Jirečka. Svezak 3. U Pragu 1875. (Od naseobe Bugarske do ratova sa Grci). Svakako bi vriedno bilo, da se to djelo prevede na naš jezik.

— Druge Kolopisme Pera Perova Dujmovića kopača creskoga. U Kopru. Tiskarnica Appolonia i Kaprina 1875. 43. strane u 12ini. Pero Dujmović je seljanin creski i „gudar“. Dobiv u ruke knjižicu, bjesmo se poveselili, da ćemo tu naći narodne pjesme od otoka Cresa, al se prevarismo. Pjesmice creskoga „kopača“ kovane su po umjetnom kalupu, a cresko je nariečje na mnogo izpremiešano književnim jezikom. Dvie su tri kolede nekako izvorne, al drugo je većim dielom bez pjesničkoga duha. U ostalom je hrvatska knjiga na Cresu svakako zanimljiv pojav. Isti Pero Dujmović bio je već lani kod Josipa Tordellia u Mletcih izdao „Prve kolopisme“, knjižicu sa 57 strana, većinom ljubavnih pričica. Dobri Pero veli sam u predgovoru: „Pisane jesu u prostomu, domaćemu jeziku creskomu zato, ako ti u ovih stihovih visoki i plemeniti jezik hrvatski išteš, jih možeš udilj od sebe bacit, jerbo nisu za te“. Ne bi li koja prosvećena duša naputila vriednoga kopača da pokupi po Cresu prave pučke pjesme?

— Izvješće o kr. velikoj gimnazij u Osieku 1874/5 u Zagrebu. 1875. U tom izvješću ima članak o metričkoj mjeri od prof. Juraja Penza.

— Godišnje izvješće o kraljevskom učiteljištu u Djakovu 1874/5. Tiskom J. Franka u Osieku. U tom ima članak „Uzgajajmo značaje“ od ravnatelja Vilima Korajca.

— Godišnje izvješće više djevojačke učione u Varaždinu 1874/5. Članak: Smjer odgoja na viših djevojačkih školah.

— O slovanskoj trgovini na jugu. U Ljubljani. Pretiskano iz „Slavenskog Naroda“.

— Nauk o desetnih slomcih od J. Žnidaršića. U Ljubljani 1875. str. 119.

— Mali prirodopis s podobami, poslovenil Lapaine. U Brnu 1875.

Narodno kazalište. Dne 17. kolovoza t. g. prikazana bje u našem kazalištu u slavu rodjendana kraljeva vesela igra „Poslanički atttaché“ od Meilhaca, poznat odavna komad.

Javoru. U zadnjem broju pita „Javor“, da li smo hotomice mimoišli obznanu kritike, što ju je prof. I. Turoman u 117. knjizi „o Veberovoj latinskoj slovnici“ napisao. Upućujemo gospodina, koji nas za to pita, na broj 19. našeg lista od ove godine, gdje smo u književnom pregledu listka sav sadržaj 117. knjige „Ljetopisa“ a i ocjenu g. prof. Turomana točno zabilježili. Po tom se najbolje vidi, da li smo taj članak zašutili. Takva pristranost nije nam ni na kraj pameti.

Zabava: Nadpis na topoli — Crne niti — Indijska koliba — Mazepa. — **Pouka:** Homiopati — Pamflet na Matiju Gubca — Rieka. **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 28. kolovoza 1875.

Br. 35. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Munja od Gabele.

Pjesma po Čermakovoj slici.

išina pusta na široko,
Na sviet je pao pokoj niem,
Evropa stisla svoje oko,
Prekrilio ju težak driem.
Kroz prozore joj polumjesec zuri,
Na mekoj svili pruža stare kosti,
I sniva sanak, sniva — bože prosti! —
Ta divan sanak, sanak o — kulturi.

Tišina pusta — Gledaj! Bljesnu!
Sa juga puče grom!
Evropa skoči — pita: Munja l' kresnu?
Il sipa Etna? Gori l' crkva, dom?

„Evropo gospo!“ jeka odgovara,
„Oj varaš mi se, nije munje žar.
Oluja opet planula je stara,
Iz hercegove zemlje abrdar!“

„I ništa više?“ veli Evropa,
„Hajduci slave opet krvav pir,
Šta krt po mojem perivoju kopa;
Ja velim: Laku noć i mir!“

„I ništa više? moja gospo stara!“
Slobode svjetske dogrmi joj Duh,
Do obzorja ju vuče plamnog žara:
„Tu gledji mir svoj, krvav, proklet, gluh!“

Tu stoji brieg a kuća malo niže,
Krvolik plamen iz krova joj liže.
Čuj krič iz — bielog zavitlaja dima!
Oh krič — ta srdca ti se prima
Ko da ti guje prsi stežu,
Ko da ti nožem srdce režu.
Sad sinu mjesec — dim se dieli.
Strahote! Do tri mrka vraga
Izgorjeloga gle kraj praga.
A što se ono do njih bieli?
Oh, žena! Janje med tri vuka
Vaj! — kriknu žena. Sve je gluho.
Razderaše joj bielo ruho.
A krvava se vražja ruka
O snježno tielo ljuto svija,
Iz turskog oka sikće zmija;
Vragolik smieh im odkri zube,
A gnjusna usta njedra ljube.
Ko div se gola žena prieči,
Put neba širi biele ruke,
I kriknu kričem zadnje muke;
Daleko gorom vapaj ječi,
Al ne ču nitko. — Biedna ženo,
Ta muž ti leži smrskan eno,
A tu ti mrtvo mužko čedo,
Ni njemu djavo življet ne do,
Kad plod si smako, ubij sjeme,
Nek kaursko se satre pleme.
Al bog? Na vratu joj je krst.
I njega strga vražji prst,
Bjesomučnom ga gazi nogom.
Šta plač tvoj, biedna ženo, vriedi,
Kad plavo nebo mirno gledi,
Što biesna neman radi s bogom.
„Oh ljudi! — Lju —“ iz sdvojne grudi
Svom silom vrisnu glasa svog.
Zar ljudi? Ljudi? Nema ljudi,
A gdje je bog?

Digitized by Google

I ništa više? Ništa više?
Evropo gospo, nije l' dosti?
Ti čuvaš pseto, neka diše,
Ti, majko dične čovječnosti!
Ti šalješ spasa knjige svete
Ljudòžderske u strane sviete;[2]
Ti crnu djecu odkupljivaš,
Blagoćom da ih prigrljivaš —
Al tu — gdje brat ti usred raja
Sto paklenijeh kuša vaja,
Gdje lanac pada s biednog roba
Na vratih samo crnog groba,
Gdje narod samo stoke broj,
Gdje plaća samo kolac, krv,
Gdje proklet svakog ráda znoj,
Gdje svaki čovjek gažen crv.
Gdje plienom bluda kći i žena,
U roblje gdje se sinak ćera,
Poštenje gazi, blati vjera,
Gdje vlada jakrep, zmaj, hiena.
Tu — laku noć! — i ništa više?
O znam te, znadem, gospo pusta,
Groboduh dah ti duša diše,
U tvojih žilah krvca susta.
Ti penješ kule pod oblake,
Ti sušiš more, siečeš gore,
Munjevite ti krotiš zrake,
Bez ruke tebi para ore.
Ti vječnim ledom pute krojiš,
Ti repatica mjeriš tok;
U pustinji ti piesak brojiš,[3]
Iz tvrdog kama vadiš sok,
Obaraš zrnom slavne sgrade,[4]
Od knjiga praviš barikade[5]
Milijun kuješ bajoneta,
I preko mora vodiš most,
Ti roniš do dna morskog svieta
I pračovjeku tražiš kost.

Al tu — gdje živa bieda diše,
Tu laku noć — i ništa više!

Veličju, slavi tvojeg znanja
Duboko cieli sviet se klanja,
„Jer s tebe širom ljudskog roda
Svud sieva pamet, mir, sloboda![6]

Al lažu — tvoje evangjelje
Od artije su samo banke,
Za trbuhom ti idu želje
I sve pregnuće duše tanke.
Dà, antikrst je tebi pop
A bog tvoj — gvozden top.[6]

Ti spasit narod? — Ženo biedna!
Oj u kraj! — Niesi toga vriedna.

A vi junaci blizu sunca
Sad trgnite mi jatagan,
Oborite se sa vrhunca
Sloboda zove, zove dan!
I svojom rukom, svojom krvi
Dokažite, da nieste crvi,
Bizancijo se sad i Rim[7]
U divne žrtve sljubi dim!
Razsiecite mi zastor hrama
Dą plane iskra božjeg plama
Sloboda! prva rieč vam budi
Sred bure svetog boja tog.
I sviet će reći: Evo ljudi!
A na nebu nam stari bog!

A. Š.

Opazke pjesmi:

[1] Abrdar = top budnik. Allarmkanone.
[2] Poznato je, da englezko biblijsko družtvo šalje sveto pismo u svih jezicih svieta na razne strane, pače u centralnu Afriku medju kanibale i u braziljske šume.
[3] Evropske vlade bacaju silne novce, da se protraži srednja Afrika sve u ime civilizacije, a članovi tih ekspedicija gube obično glavu.
[4] Prusi za zadnjeg rata ne poštediše krasne stolne crkve u Strassburgu i spališe granatami slavnu od starine strasburžku knjižnicu.
[5] Kad je pruska vojska stajala pred Parizom, zaokupi jedna četa i villu slavnoga državnika Odillon-Barota. Premda je bilo dosta gradiva za gradnju barikade proti Francezom, podigoše „od osobite šale“ barikadu od knjiga dragocjene knjižnice glasovitog Franceza. Tako pripovieda pruski častnik, očevidac te kulturne šale, u „Salonu“ od god. 1874. s velikim humorom.
[6] Nijedan priedmet nije od njemačkih novinara za bečke izložbe 1873. toliko slavljen bio, koliko orijaški top Prusa Kruppa t. j. „la suprème raison d' êtat moral“.
[7] Bizancijo i Rim = pravoslavni i katolici.

A. Š.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

XIV.

S n i.

Kasno poslije ponoći povratiše se Maglaji kući. Svaki njih bijaše zanesen miljem svoje drugarice, osobito otac, kojemu je primjer Koviljevićke silno smutio glavu. Gle, ona me sama potiče, da nastojim oko nje, „što bi vaši sinovi rekli, da n. pr. mene ženite, šta?“ smijao se starac u svojoj sobi spremajuć se u postelju. I dugo poslije ne mogaše Maglaj usnut, prevrćuć se amo tamo. Jedva da bi zaklopio vedje, eto ti pred njim

Digitized by Google

Koviljevićke, žestoka pomamna oka, gdje mu pruža na oprostu poslije vožnje ruku, i šapće: vi ste dobar čovjek, gospodine Maglaje, ja vas štujem ... šta!

„Bilo, šta bilo", odluči otac napokon, „molit ću ju za ruku, a ona ne će se protivit, Ljudevit će doduše malo mrko gledat, e pa šta? niesam li ga liepo dočekao, uprav po želji, ne činim li mu sve po svakom migu, svakoj rieči?... al mi se sve čini, da moji mladići ne će drugčije od mene; Marko sve kradomice škilji za Olgicom, a Ljudevit bi lahko, — eh; Ljudevit je fin gospodin, mogao bi dobit i kakovu kontesu, nu svejedno, ta njemu i onako ne ima obstanka kod kuće, a kad ode, lahko mu napišem: Dragi sinko, tvoj otac ženi se sa Koviljevićkom, šalje ti svoj blagoslov i basta, amen!

Čudan san vijao se te noći Maglajevom glavom. Starac sgriešio bog zna kako proti zakonu, i njegovi ovršitelji sapeli starca u težke okove, da ga vode u duboku tamnicu. Jedva on sašao u vlažnu uzu, koga ono vidi sgurena u kutu? — Koviljevićku bliedu, upala lica, ugaslih očiju ... dušo, ti tu! vikne starac u čudu, a blieda žena uzdiže se poput duha, i hvata ga suhim rukama oko vrata, i grli ga i stiskuje neizmjernom snagom, da mu se krv sustavlja u žilah, dah zapinje u grlu, a oči da mu izskakuju, nu njemu bilo uza svu tu muku sladko, ugodno ...

Ni Ljudevit ne mogaše dugo usnut. Do postelje mu sjedjaše, pušeć cigaru, Ivan, razgovarajuć se sa svojim gospodarom.

— Pa kako ti se mili ovdje, niesu te još spopale želje, putovat na novo? pitao ga ovaj.

— Jok, gospodine, strese Ivan glavom.

— Kako to?

— Prostio mi bog griehe, nije to bilo u redu, ja sam priprost seljak, pa valja, da ostanem seljakom.

— Gle, gle! začudi se Ljudevit podnimiv se na ruku.

— Znate, signor dottore, kad čovjek mnogo putuje, utrudi se.

— Ti bi se dakle gdje ugniezdio?

— Bome bi, gospodine, bio sam vam jučer u selu, i ... ne ću reći, vi bi se smijali.

Ljudevit pogleda oštro slugu si, a ovaj obori oči.

— Čemu bi se smijao, kaži samo, ako hoćeš francezki ili talijanski, znaš li još štogodj?

— Znam, nakesi se Ivan i zasuče oba brka u vis, ta kako ne bih umio, signore, osobito talijanski.

— Naučila te valjda Marietta u Rimu?

— Kakova Marietta, Marietta je bila zlosretnica, vazdan mi se rugala, da imam grandi piedi come un cavalaccio, ne ću joj toga za živa oprostiti.

— Nu pa koja te naučila?

— Hm ...

— Šta se stidiš?

— Antia, gospodaru, Antonia, ona bi mi uviek rekla:

Croato, Croato
Da piombo fatto,

pak bi se onda nasmijala, bože dragi, kao šećer sladko.

— A znaš li što to znači? nasmija se Ljudevit.

— Znam, nešta dobra, ona bi se uviek nasmijala sladko, čekajte Hrvatu, Hrvatu, od piombo —, ne znam baš šta znači, al mora da je nešto sladka.

— Olovo, zakikota Ljudevit, „Hrvate od olova brate".

Ivanu izpane cigara iz ustiju.

— Vi se šalite, gospodine, uzpravi se on.

Kako je god Ljudevit nastojao uvjeriti Ivana, da piombo znači olovo, ne hćede ovaj nikako vjerovati, već stade tvrditi, da znači nekakvi šećer ili slasticu, jer se je Antonia svaki put toli sladko nasmijala, kad bi to rekla.

— Nu pa što si vidio u selu? upita opet Ljudevit pošto se je bio u ludo namučio muke tumačeć talijanštinu.

— Vidio sam svoga prijatelja Andriju.

— Pa šta je na tom, je l' obogatio?

— Bome nije, velik je siromah, ne jede nego sira i kukuruznoga kruha, ali ima ženicu, liepu, dobru i dječicu, već su mu preko koljena.

— Idi do vraga! valjda te nije spopala želja ženit se?

— Nije me baš sasma spopala, ali je liepo, kad čovjek ima ženu, koja ga miluje, liepo je gospodariti za se, pa ne imao više od pedlja zemlje.

Ljudevit zievnu, puhnu nekoliko puti na svieću, dok se ne utrnu, i okrenu se k zidu. Ivan, videći, da se gospodaru spavati hoće, zaželi mu lahku noć i ostavi na prstiuh sobu.

Ma kako se god Ljudevit narugao bio željam svojega sluge i njega osvajale slične želje. Sva mu prošlost stajaše pred očima, reć bi, na geografičnoj karti, a on gledaše mjesta kud je prolazio, bitke, okršaje, slavlje, ponižaje, pa gorko, neugodno, neudobno, tiesno bijaše mu od svega toga pri duši. Bijaše tu uspomena, sa kojih se je zarumenjivao kao dječak, od kojih je odvraćao lice, kao da će im izbjeći. Nu poslije kratke borbe raznolikih osjećaja, slegnu se napokon bura i u njegovoj duši budne tiho, pusto, kao u domu, kojega su izseljeni gospodari odavno ostavili, a u tu pustoš savija se ruža čudna mirisa — Irma, smiešeć se sad tiho, sad razkošno, kao da pita: zar sam ja sama tuj?

Oko treće ure noćju skoči Ljudevit sa postelje. Bijaše mu toli tiesno, uzglavlje, reć bi, goraše mu pod glavom. Mladić zapali svieću. Zrak bijaše nešto zahladnio, zato obuče spavaću haljinu i papuče i stane se šetat duž sobe. Prošav nekoliko puti mrka čela, otvori prozor i pogleda u noć. Mjesec bližio se zapadu i sre-

*

Digitized by Google

bren oblačić visijaše nad njegovim bliedim čelom, zapadne gore žarile se o njegovu svjetlu, a napose visoka jela, porasla na strmoj stieni, koja se je otajstveno dizala iz niza brdina u vis. — „Jelo, jelo“, izmrmlja Ljudevit, zagledav se u daljinu, „brzo si strunula na samotnoj litici, jedan ljuti vjetar, a nigdje druga, da te podupire, i podnevno te sunce spržilo na suhu kamenu“.

Sve misli Ljudevita sletiše se na jednom poput lastavica naglo k Irmi. Dozivao si u pamet djevojku, kakova mu se prije činila, naime lahkoumnom djevojkom, koja zna, da je prelieпa, koja ne želi van uhvatiti

je iz vana dolazilo u sobu, dade mu razabrati brata, kako polu razkriven, razgaljene grudi, baciv jedan uzglavak na tle, drugi grli. Valjda i njega zanio sanak.

Sav uznemiren sjedne Ljudevit do Markove postelje, i stade ga motriti, najednom mu se pričini, da se bratova usta miču, da šapću, da sbilja, iz sna šapnuše ime: Olgo, Olgice... za uviek tvoj... začuje Ljudevit, gdje mu brat jeca težkim, snenim glasom, a čudno ga je čuti za tihe noći.

Ljudevit se nagne nad Marka i spusti svoju ruku na njegovo čelo, kadno se ovaj trgnu, uhvati ga stra-

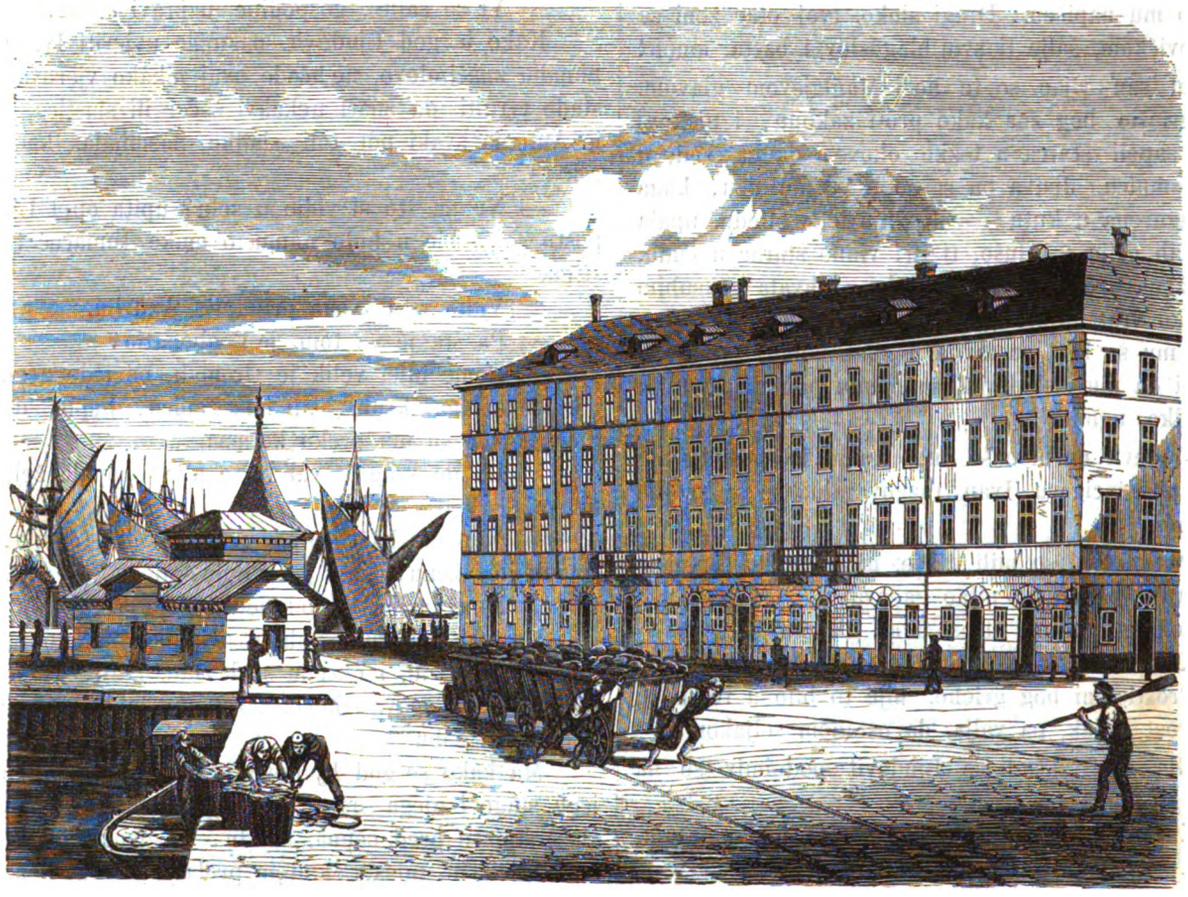

Rieka: Trgovačka pomorska akademija.

sgodan trenutak, da skrši krila mladiću, da nad njegovom sklonjenom glavom stavi pobjednu nogu. Dozivao si u pamet, kakova da je sada, djevojka naime hitra, izkusna, duhovita, koja podpuno razumie cilj i zadaću svoju. Ljudevit razumio namah, što je Irma htjela reći Lenauovimi stihovi: „ja bi dala cjelov onomu, koj bi mi posvetio, žrtvovao svoj život“, opetova on njezine rieči, i koli krasne plemenite činile se njemu te rieči.

Ljudevit ostavi prozor znojna čela, pošeta se opet sobom, otvori desna vrata, zadje u drugu sobu, otvori u ovoj malena vratašca i zadje k Marku. Svjetlo, što

stveno za lakat, te se probudi, izmrmljav nešto nerazumljiva.

— Marko, što ti je? upita tiho Ljudevit.

Marko uzpraviv se na postelji, iztare oči, i pogleda u čudu brata.

— Ti ovdje?

— Niesam mogao zaspat, pak sam došao malko, da vidim što ti radiš, ako ti se hoće spavat, reci mi ja ću te ostavit.

— Ne... ah... gle, jastuk mi je dolje pao, je l kasno?

Digitized by Google

Turci otimlju kršćansku ženu. (Slika Jaroslava Čermaka.)

Digitized by Google

— Tri. Ljudevit pridigne jastuk i stavi ga pod Markovo rame.

— Tri?

— Dà tri, ti si nešto liepa morao sanjati?

— Ah, sanjati, šta je san... Marko sakrije lice rukama.

Tko bi izkazao, čim se uzmuti u tom trenu Ljudevitovo srdce, on se sagne k bratu i zagrli ga, kako bi ga majka zagrlila, da mu je živa. — Marko, znam sve, ne treba ti ništa tajiti, ti ljubiš Olgu, reče on tihim, blagim, drhćućim glasom, kakovim ga Marko nikad nije čuo govoriti.

— Ti... ti... znaš... stane se uznemiren čuditi Marko i protre još jednom oči.

— Ne boj se, ja znam sve, ako ti mogu pomoći, uzdaj se u mene, ja ću sve učiniti, ako hoćeš sutra.

— Lujo, brate, kliknu Marko dirnutim glasom, i poljubi brata u čelo, — ti si dobar. Mislio sam tako uviek o tebi, hvala ti na dobroti, ne ću toga nikada zaboravit... šaptaše Marko i suze mu sinuše u očiuh.

Dugo još razgovarahu braća; već je zora počela svitati, kad je Ljudevit ostavio Marka, a za toga dozri u njem želja, pomoći bratu i zadovoljiti riečim, koje je izustila tolikom bojazni i prezanjem Irma. Bijaše mu najednom, da zagrli čitavi sviet, i da mu je sada dopao u susret Ivan, ne bi mu se zaista narugao na ženitbenih željah, već bi mu viknuo: živio tvoj prijatelj Andrija, ako bog da, sluga i gospodar oženiše se na jedan dan!

Blagi san zaklopi Ljudevitu oči i dade mu sanjati do kasnoga jutra, dok ne zaječi srebrni očaravajući smieh u obližnjoj sobi. — Je l' moguće, Irma? skoči tada Ljudevit sa postelje i stane se što brže na vrat na nos oblačiti.

(Dalje sliedi.)

Mazepa.

Spjevao lord Byron, pohrvatio I. T.

(Konac.)

XVI.

Ihajde dalje — ali krokom,
Obnemogao jer je skokom;
Još pjenast, pjenom al ne baca,
Polagano mi konj koraca.
I nejako bi sada diete
Gospodilo mu umorenu —
Al koja sreća tiem me srete?
Razvežite me u tom trenu,
Sloboda šta će satrvenu?
Al ipak sjeknuh snagom mlad,
Da prekinem si spone kako,
I drugda što bi bilo lako,
Sad ne dâ muka, nemoć, glad!
Vredovnija mi samo svuda
Ozledjuju se bôna uda,
Okanih dakle tog se truda.
Činjaše mi se, jezdnji kraj je,
Al dokle smjer joj pravi traje?
Zarudjelo je malko nebo,
Osvanut veće dan je trebo,
Polagano se sunce vilo,
Golubast onaj i siv veo
Neprestano se nebom meo,
Al napokon se u vis sveo,
Al sunce zlatom zahitilo,
Razturilo si zrake hitne,
Posakriše se zviezde sitne,
A nebo, zemlja, svakim krajem
Zasvietli jednim sunca sjajem.

XVII.

I sunce žarko skače, ljesta,
Na tihu svietu magle nesta,
Obuhvaćala što je mene,
Al zašto rieku, lug i stiene
Prevalih? Čovjeka ni blaga
Ne nadjoh nigdje stopi traga,
Ne nadjoh nikom stvoru tuda
Ni obilježja njegva truda.
A niem i tih je bio zrak
Ko rake mrak.
Nit zapjeva nam tuda ptica,
Nit kukac zujnu iz živica,
Još koju vrstu sipućući,
Sve mišljah, srdce će mu pući,
Prenosio me konj pustotom,
Jedinac drug mi sgodom otom.
A za tiem hržnjavu što jaču
Jelika iz nekoga začuh,
Zar bura jureć žešće, brže
Uz krcnju granja tobož hrže?
To nije bura, rulja konja
Kroz jelik leti, kano lonja
I eto nà ih — hćeh jauknut,
Al grč me grla sili muknut,
Divljaka rulja juri, hiti,
A što ih smognu ustaviti!
Gle konjâ deset puti po sto
Bez uzde, uzdignuta repa,
Nakostriešena griva liepa,
A nozdrvama pušu prosto,
I nikad koji podkovan,
Nit ostrogom nit bičem gnan,
Dà, tisuća ih divlja, prosta
Uzgrabce juri — straha dosta —
Jer poput valovlja se valja
A hržu neki već iz dalja,
Da tobož pozdrave nas slabe,
I ko da ostruge mi rabe,
Poteče konj još časak kasom,
I odhrže im slabim glasom
U odziv tobož, tad se sori,
Obnemogao sipâ, gori,
Postakljele mu žive oči,
A smrt mu noge poukoči,
Dà, posljednji i prvi put
Konjika nosio je ljut!
Kad rulja zdriebca na tlieh spazi,
Gdje uzanj svezaše me vrazi,
Gdje krv mi brizga pod zavrazi,
Popòstane i zirne, njuhne,
Poleti, propne se i puhne,
Poskakuje i bježi, njisne,
Natražke kroči, u kraj klisne.
Vilovit vranac rulju vodi,
Gospodi njojzi, nju slobodi,
Ne nadjoh na njem biele dlake,
Ni prigovora ma ni mrake,
I hržu, pjene se i skaču,
Pohite opet u svoj gaj,

Digitized by Google

Jer ne vjeruju otimaču
I bježe ljudski pogledjaj.
Napustiše me tuj do luga
A svezana za mrtva druga,
Koj poda mnom si smiri kosti
I tereta se, straha prosti —
Al od njega si ja ne mogu
Izkoliènčiti ruku, nogu,
Te moram svezan i s tog ljući
S mrtvacem ostat drug mu mrući,
Za cielo bilo mi uzdanut,
Što ne ću sjutra živ osvanut.

Od zore tja do kasna mraka
Razkidala me bola jaka,
Toliko samo bijah živ,
Da mogah znati, za čas koj
Života dobiti ću boj,
Ni bezsvjestnosti ne bih kriv,
Već sta se smrt mi miljet moja,
Što negda se je silno bojah.
A vele, da je milost odje,
Što svakomu nam jednom dodje,
Pa ipak se je plaši mnog,
Da tobož zamkom ta je bieda,
U koju mudrac da se ne dâ
Ma bio željan konca svog:
A gdjeki mačem smrt si zadâ,
Al vazda grozno poput gada
I zazorna se smrt nas tuka
I nemila je na svieh mukah.
Al eno čuda, putenjaka
Uživšega se djevojaka,
Uživšega se vinca, blaga,
Gle, njemu smrt je često draga,
I lakše mre od siromaka,
Jer onaj sveg se uži sit,
Što mož' na svietu liepa bit
I nema ničemu se nadat,
I nema nizašto postradat,
Budućnost izuzevši samo,
(A dobri i zli slabo znamo
O njojzi išta za života,
Već kakva živcem je tvrdota)
I nema valjda s čeg se kajat.
Siromah na muci se nada,
Gdje morao bi možda sdvajat,
A smrt je, misli, zlu mu rada,
Uzkratit će mu liepu sgodu,
Uzkratit sreću njemu, rodu.
Još sjutra samo nemoj kratit,
Pa sav će mu se trud naplatit,
Pregorjeti će težke muke
I naći sreće pune ruke.

Ta sjutra ne će biti kletve,
Ta sjutra dan je njegve žetve,
Prevrnut će se kob podpunce
I odsle grijati ga sunce.
Ta sjutra rad bi započeti
Vrlinu ljubit, bolje smjeti,
Gospodit, kaznit, praštat, davat,
Al sjutra vječni san će spavat.

XVIII.

Zaidje sunce, svezan ležah
Sa ždriebcem hladnim, ukočenim,
I s njim se vidjeh ustrvljenim
I nastup smrti svak čas prežah.
Ne nadah se ni snijuć spasu
I posljednjom si iskrom kriesa
Uzvrnuh oči put nebesa,
I spazih, spoznah ga po glasu,
Oko nas gdje se gavran krili
I pričekati sam se sili,
Dok oba mu se ohladimo,
Jer topla mu se jela ne će,
Proleti okolo i mimo,
Sve bliže, bliže svrh nas lieće
I napokon se do nas spusti,
Dokučit bi ga mogo rukom,
Da konopac mi ne dogusti
I makoh dlanom — težkom mukom,
Zagreboh prstom u krš pusti,
Zakrieštah glasom muklim vrlo,
Nenalikim na ljudsko grlo,
Te gavran uplašen odleti.
A onda ništa ne zamietih,
Tek zadnjim uztitrajem na snu
Daleko vidjeh zviezdu jasnu,
Gdje pridje, umače u tami
Jasnoće mile zračicami,
A onda duša se razazna
Ozebla, umorna i prazna,
I zadnji kanda nasta časak
Zazuji uzdisaja glasak,
I ubrzala hropnja sape,
I grč mi jadno srdce sape,
U glavi sievati učesta,
I zajecah a za tiem s mjesta
Izdanuh — tada svega nesta.

XIX.

Probudio se s nesvjestice;
Zar nada me se nadnie lice?
Ah gdje sam? Je l' to kuće krov?
Zar postelja je log mi ov?
Je l' izba ovo, gdje sad bivam,
I žive zar su ljudske oči,
U kojih sjaju blažen plivam?
Zažmirih, s pameti se bočih,
Jer pobojah se, jaoh, kuku,
Još jednom istu mučit muku.
Djevojčica je bujna vlasa,
Milolika, a vitka stasa,
Na klupi sjedi, u me gledi,
A pošto bojazan pobiedih,
Pohitim sretat pogled mili
I diviti se žarkoj sili,
Gdje slobodnom se i sve draže
Milosrdnom se meni kaže,
Sigurniji vam tako bivah,
Da liepa ta je slika živa,
Da živa netko brz občuvat
Ne pustio me ptiću kljuvat.
Kad kozačka je vidla kći,
Da minuše me težki sni,
Nasmiešila se, sborit hćedoh,
Andjelak ali moj ni ne do,
Poskokce s klupe namah usta,
I vrže milo prst na usta,
Da tobož ne dam čut ni glasa,
Dok snagom pak se ne opasah
I ne bude mi težko sborit,
Poravna uzglavlje mi mala,
I ručicu mi svoju dala
I podje vrata si otvorit,
I poče nekomu govorit,
Kol' sladke glase pronie ona,
Ko cilik gudbe, cinik zvona!
Al ne ču onaj, kog je zvala,
Te poć će van, al prije toga
Još liščem šenu put mog loga
I ručicom mi znamen dala:
Da nemaj straha kakvagod,
Da njezin mene čuva rod,
Da za čas opeta će doći.
A kad je nesta ko u noći,
Ah smrče mi se na samoći!

XX.

Povratila se s roditelji.
I što ću priči kraj izvodit?
Odazvah joj se žarkoj želji,
A drugo ćete svi pogodit.
Kozaci kad su onog dana
Našli na me povezana,
Odnieše mene hitimice
Do prve svoje kolibice.
Izliečiše me, iza muka —
Vladarom tog da budem puka.
Da izkali si gnjevno srdce
Vratolom onaj odagna me

Digitized by Google

Na biesnu konju u vlast smrtce
U pustare i šume same —
Te svezan, gô kroz grmlje često
I krvav dodjoh ja na priesto!
Ah nije znano nijednomu,
U vieku što je sudjeno mu!
Ta valjda Dnjepru kraju na nom
Napasu nam se sjutra konji:
Ja valove mu, ne slušanom
Prodičih pjesmom, ako po njih
Upriličimo pod krov doć.
A sada, druzi, dobru noć!

I hetman pruži svoja uda
Do hrasta u list, sto ga tuda
Posakupio za svoj log:
Zar treba naći branitelju
U takvoj sgodi bolju stelju,
Počivat samo dâ li Bog?
Mazepa usnu. Neki prose:
A zasto kralj se ustručavo
Zahvalit mu se? Ne čudmo se:
Već cielu uru on je spavo!

Indijska koliba.

Napisao ju Bernardin de Saint-Pierre — pohrvatio Ivan Gostiša.

(Dalje.)

Putujući razmišljavao je o pitanju, o kom će razpravljati s bramanskom glavom u Jagrenatu; bi li začeo s kojim od onih tri sto sedamdeset i osam, u kojih su bili izvori i proljevi gangovi, ili s tiekom indijskoga mora, mienjajućim se svake pô godine, koje bi pripomoglo iztraživanju izvora i periodičnih spomenika oceana za svu zemlju. Nu premda to pitanje zasiecaše osobito u fiziku što više nego li sva predjašna iztraživanja o izvoru i poplavah Nila, ipak si ne steče još dovoljne vrednoće u učenjaka evropskih. Naumi dakle upitati bramu o sveobćoj poplavi, koja stvori tolike razpre; ili postupiv dalje, da li je sunce često puti promienilo svoje putanje, izilazeć na zapadu i zalazeć na istoku, kako to napominju egipatski svećenici po Herodotu; a osobito o dobi sazdanja svieta, kojoj pripisuju Indijanci mnogo milijuna godina drevnosti. Čestimice pronadje, da bi bolje bilo, da ga upita, kako bi se bolje mogli vladati narodi, a osobito o pravih ljudskih, o kojih ne ima nikakova zakona; nu tih posljednjih pitanja ne bijaše u njegovoj knjizi.

Medju tiem doviknu si učenjak, od sveg tog čini mi se najpotrebitijim, da upitam indijskoga pandekta, kako li se može istina naći, kojim sredstvom, ili razborom, kako to do sada mišljah, to je taj u svih ljudi razlik: nadalje mi ga je upitati, gdje valja tražiti istinu; jer nalazi li se ova u knjigah, to si ove protuslove: i napokon imadu li svi ljudi u njoj udioničtvovati; jer odkad ju upoznaše, razkrstiše se s njome. Uzmogne li bramanski poglavica na to odgovoriti, držati ću ga prvakom svih znanosti, a što će biti ponajbolje, življeti ću mirno sa svim svietom.

Evo, što je učenjak sam sobom mislio. Deseti dan dospio na obalu bengalskoga zaljeva; putem sretao silu naroda, koj se je vraćao iz Jagrenata, svi očarani znanošću poglavice pandektskoga, koga dodjoše za savjet pitati. Jedanaestoga dana ranom zorom ugleda veličajni hram jagrenatski, sagradjen uz obalu morsku, koja kao da vlada timi velikimi zidovi i galerijami, timi ogradami i timi tornjevi od biela mramora. Vinuo se u vis u sred devet viekom zelenih drvoreda, koji se razilaze u isto toliko carstva. Svaki je drvored druge vrsti od paome, tekovine, kokosovine, mangerovine, latanovine, trstine, badema i jagluniča;[7] i odavle se polazilo put Cejlona, Golkonde, Arabije, Perzije, Tibeta, Kine, kraljevstva Ava, Siama i put indijskih otoka. Učenjak dospie u hram drvoredom od trstike, koj obtiče Gang i začarani otoci njegova ušća. Taj hram akoprem sagradjen u ravnici, tako je uzdignut, da gledaš li jutrom s njega, ne bi prije večera mogo stići protivnoga kraja. Čudom se začudi, kada je na blizu razgledavao taj sjaj i tu veličajnost. Vrata od tuči ljeskahu se traci zalazeća sunca; a orlovi uhvatiše se u kolo nad njegovim pročeljem, koj se gubio u oblacih. Oko njega su veliki bassini od biela mramora, na kojih dnu vidiš slike svih stanova, galerija i vrata: svud pusta dvorišta i vrtovi zaogradjeni velikimi gradnjami, u koja se spuštahu brame, kad će obavljati službu crkvenu.

Učenjakovi teklići pohitiše najaviti ga: i već se eno kreću mlade bayaderke iz jednoga vrta i dolaze plešuć i pjevajuć a bubanj im bubnja. O vratu im nizovi žitova cvieća, a za pojasom strukovi jasminova cvieća. Učenjak sred toga miomirisa, plesa i glasbe, popostupa do vrata pagode, u koje dnu speti u svjetlu bez broja zlatnih i svetiljaka jagrenatov kip, sedmu prietvorbu Brame u čovjeka u slici piramide, nu bez nogu i bez ruku, koje izgubi, kad no htjedne odnieti sviet, da ga spase. Pod njegovima nogama krivci ponikoše zemlji licem, od kojih jedni glasno ohećavahu, da će se u sveti dan objesiti ledjima o dvokolice; drugi, da će se dati sdrobiti točkovima. Premda s krike fanatika, koji težko uzdisahu pronosec taj zavjet, obuze neki strah sve, ipak suma učenjak stupiti u hram; kad al ga neki stari brama, što je čuvo hram, suzdrža na pragu, i upita za razlog, što ga amo vodi. Kada razlog začu, reče učenjaku: „Tko je godj nečist, ne može doći ni pred Jagrenata ni pred velikoga svećenika, ako se nije do triputa u kupkah hrama okupao i ako ima na sebi, što je načinjeno od ma koje životinjske kože, a ponajviše od kravlje,

[7] Razne vrsti stabala, što u Indiji rastu.

Digitized by Google

jer je ova posvećena bramanci, ni od veprovih štetinja, od ovih predaju.

— Ali kako ću prinieti darove? upita ga učenjak. Nosim poglavici brama perzijski sag, runo angorske koze, kinezke svile.

— Sve stvari, prihvati brama, — predajte u hram Jagrenatov ili velikomu svećeniku, sami su po sebi čisti darovi; ali nije tako s vašom odjećom.

Učenjaku bilo je dakle svući haljinu od englezke vune, postole sozuti od kozje kože i ostaviti dabrov šešir. Za tim ga opere stari brama do tri puta, ogrne katunastim platnom sandalske masti i odvede na ulaz stana poglavice bramanskoga. Učenjak naumi unići, noseć izpod ruke knjigu sa pitanji kraljevskoga družtva, kad al ga upita vodilac, u što li je knjiga uvezana. „Uvezana je u teleću kožu", odvrati učenjak.

— Šta? zaupi sav izvan sebe brama, „zar ne znate, da je krava svetinja bramancem, a vi mislite doći do našega poglavice s knjigom, koja je uvezana u kravlju kožu?" Bilo se dakle opeta okupati u Gangu, nu tu muku prikrati si, nadariv vodioca nekolikim žutacima. Ostavi dakle knjigu u nosiljci; a sam sobom malko razmisli: Napokon imam ga upitati samo tri stvari. Zadovoljiti ću se, ako mi odgovori, čim se traži istina, gdje se nalazi i da li se ima svim ljudem kazati.

Stari brama uvede dakle englezkoga učenjaka, ogrnuta katunovim platnom, gole glave i golih nogu, pred velikoga svećenika Jagrenatskoga u pustu dvoranu svedenu na pilovih sandalskoga drvlja. Zidovi bijahu zeleni, sazdani meltom, u kojoj bijaše kravljega blata, a bijahu toliko sjajni i izgladjeni, da si se u njima mogao ogledati. Tlo bilo prikriveno veoma tanahnom rogozinom šest stopa u duljinu i širinu. U dnu dvorane bilo uzvisitije mjesto, opleteno ebanovim perilom, a nad tim iza drugoga perila od crvenkaste indijske trstike eno bajnoga poglavice pandekta biele brade i sa tri reda vunenih vrpca preko ramena, kako bramani običavaju. Sjedio na žutu sagu, nogama unakrst, a toli mirno, da nije ni okom krenuo. Nekoji učenici branjahu ga od muha mahalicami od paunova repa; drugi paljahu u srebrnih posudicah miomiris alvina drveta; a drugi opet udarahu o tympane. Ostala ih velika množina poredala se u mnogo redova sa obijuh strana dvorane, bili su to fakiri,[8] i joguisi i santoni, mučaljivi i očima oborenima o tle, a rukama unakrst na prsiju.

Učenjak htjede pokročiti do pandekta, da mu se pokloni; ali ga njegov vodilac susdrži na devetoj rogozini pred pandektom, veleć mu, da niti omrahi ili veliki muževi indijski ne idjahu dalje; da ni indijski rajahi[9] ne pregoše preko devete rogozine; sinovi Mogulovi, preko treće; i da se niti istomu mogulu ne dopusti ta čast, da se približi bajnomu poglavici i da mu poljubi skute.

Medju tiem donese nekoliko brama ća do podnožja uzvišenoga mjesta dalekozor, platno, komade sukna i sag što no učenjakovi ljudi donesoše pred ulaz dvorane; stari brama svrnuv onamo okom ne pokaza nikakva zadovoljstva — stvari odnesoše u unutarnje dvorane.

(Dalje sliedi.)

[8] Koludar.
[9] Rajah je knez indijski.

POUKA.

Homiopati.

Povjestno-kritična crta.

Napisao ju dr. Josip Berenčin.

(Konac.)

Vidjeli smo, da je isto i Hahnemann učio, nu Dopler ga u svojoj razpravi ipak ne cituje, jer i razvija svoja načela na polju fizike pomoćju munjevine. Medju ostalim misli za tiem Dopler, da razgnječivanjem dviju lučbeno srodnih tvari u sve to veću površinu — nastane lučbena slučenina, i da ako se mala čestica tako razmrvljene tvari približi dobromu vodiću munje, da će ovaj oduzeti svu munjevinu spomenutoj čestici i ova ostati nemunjevna. -- Ako se to trvenje dvijuh tvari do stanovita stupnja nastavi, onda budu te neizmjerno malene čestice munjevinom površine svladane i privučene. Buduć pako da — kako pravo veli Dopler — u zdravu tielu ima svigdje i slobodne munjevine, to je i sasvim logično, da se ta munjevina uslied bolesti u tielu može i gdjegod poremetiti. Kako se pako u rječištu ondje najviše nabere mulja, gdje ima koja zapreka, tako može i na bolestnu mjestu, gdje je munjevna struja u živcih poremećena, nakupiti se najviše čestica lieka te tako neposredno djelovati.

I poznati Spalanzani pravio je pokuse u tom pogledu sa žabljimi jajci do skrajnosti razriedjenimi. — Za njimi stadoše, mora se priznati, Rummel, Jennich, Grosz i drugi Hahnemannovići u tom pravcu sviestno i znanstveno raditi. I zaista ako ne drugo a to sigurno mora čovjek homiopatom bar to priznati, da su nauku o ljekovih i djelovanju njihovu toli točno i znanstveno gojili, koliko nitko od pristaša modernoga ljekarstva. Kad čovjek sve njihove radnje ma u izvadku pregleda, mora se sbilja čuditi, kako današnje novo lječničtvo samo mehanično uči ljekoslovje, pathologična anatomija i fiziologija, te vječne zviezde pratilice našega lječničtva ne bi bogme izgubile svoju neoborivu vriednost, da se i nauka o ljekovih i djelovanju njihovu što finije i znanstvenije prosije.

Digitized by Google

Ne zadovoljena moć uma urodila je u Hahnemanaca još većim cjepidlačenjem. Tako je n. pr. Hering htio, da mu se priznaje, te nije sve isto mućnuti ljekarijom 2, 3 ili 4 puta, jer da čim više puta staklenicom strešeš, tiem jača i postane moć ljekarije. A suglasno s tiem pojavi se kašnje dr. Lutze, koj je pak stao tvrditi, da djelovanje lieka biva životnim magnetizmom, što ga ljekovi (u prahu) dobivaju trenjem, i miešanjem od onoga, koj ih priredjuje. Njemu nije svejedno, miešam li i dogotavljam li liek ja ili tko drugi, jer ako je u meni manje životna magnetizma nego li u drugoga, bit će i liek lošiji ili obratice. Ta se načela u homiopatiji ne održaše predugo, već propadoše brzo.

Ne prodje mnogo, što je Grieselich po glavnom homiopatičnom načelu „similia similibus curantur" mnogo obogatio homiopatičnu ljekaru upotriebiv stanovite proizvode bolesti izcjedke (exsudate) itd. za ljekove. Tako je primjerice boginjastim davao kraste od boginja, svrabljivim kraste od svraba, bolestnikom od crveni ljuske od kože, što su se oljuštile od takvih bolestnika i druge takove naravski jako razriedjene u vinovici i potencirane ljekove. Tu ideju možeš naći i u drugih liečnika. Tako primjerice i Lachmund preporuča u Vogl-ovoj knjizi krastu od boginja proti zadušljivu kašlju (Keuchhusten). Hering dotjera u svojoj gorljivosti nešto dalje, davajuć suhobolnim i bolnikom od kratelji ono, što bi izbacili. Poslije njega stao Lux tvrditi još većom postojanošću, da je od kužne bolesti najbolji liek samo kužilo te je prema tomu primjerice kod crveni davao krugljice, štono su drugi takovi bolestnici koji čas samo u rukuh držali. Isto su tako za liek kušali davati krv, nokte, kožu, slinu drugih zdravih ljudi, kojim su pripisivali veliku moć. Nu i ako je u tom nešto istine, bilo je to sigurno za to, što u tih tvorinah, ko što nas lučba uči, ima pepeline, solajke, nišadora, koje i dan danas još za liek upotrebljujemo.

I tako se homiopatija rek bi, razplinu u glavah njenih gojilaca bavećih se najsićusnijimi tričarijami. Karakteristična ostaje za tu nauku ipak ta okolnost, da je već propadajuća homiopatija svuda i vazda — ako smiem vjerovati svomu povjestničaru — oživljela za bješnjenja kolere, dakle baš uz onu crnu pošast i u težka vremena, gdjeno lieka najviše treba, a što homiopatija još i dan danas makar i malo broji privržnika, to su valjda zavriedili najpače pučki spisovi i homiopatične knjižice. Slični poučni spisovi, primjerice Der Familienarzt od Müllera, der Reisearzt od Caspari-a, der Hausarzt od Günthera i mnogi drugi, bijahu do novijega vremena u liečničtvu, kakvo sada vlada, dakle u Alopatiji riedki pojavi možda s pukoga koristoljublja. Prošle godine imao sam priliku čitati vrlo koristno djelce neumornoga i velezaslužnoga pučkoga zdravoslovca Kleneke-a, koje bje u kritici nekih bečkih liečničkih novina samo zato odsudjeno, što se je revnik trudio tobož proti interesu liečnika (?) općenita načela ob izboru kupaka i lječišta razjasniti i upriličiti svakomu čovjeku, jer da onda ne treba liečnika ako se publici sve kaže. (!?) Čudnovato, kanda je liečničtvo puki zanat i spekulacija te ne bi smjelo u općenitih načelih postati svojinom svakoga pojedinca!

Vidjeli smo, da je homiopatija imala svedjer i svuda ljutih i žestokih neprijatelja, od kojih su u novije vrieme najprije prof. Eberhard Richter u Draždjanih a kašnje osobito poznati inače prof. Bock u Lipskom slabimi dokazi htjeli pobiti homiopatični princip.

Kolikogod su ova dvojica imenito Bock u Gartenlaubi pisala proti Hahnemanismu, ipak niesu — koliko je meni poznato — nepristranu čovjeku mogli dokazati, da bi današnji njihov sistem liečničtva nešto boljega za ljekoslovje postigao bio, nego li su pravi homiopati.

Iza ove dvojice prišio je i Wunderlich u svojoj inače vrlo hvaljenoj poviesti liečničtva homiopatiji mnogu neliepu krpicu. Govoreć o njoj ubi sama sebe pristranošću i nelogičnošću rekav: „Bio li pojedinac koliko god ti drago u svom plemenitom — dielomice bezuspješnu nastojanju ne uvažen, ostavljen i s toga žalostan, to neka takav čovjek ipak ne zaboravi, da je on jedinac ništica prema neizmjernomu tečaju svieta. Nu sličnih je rugača bilo dosta, ta ruga, veli naš narod, nadje dosta druga.

Naravski, da se pravi homiopati imadu strogo razlikovati od spekulanta, koji sa sama koristoljublja, neuki i bez svakoga vlastitoga izkustva i znanja u toj stvari, stanu pazariti kapljicami i brusiti jezik za novce. Pravi homiopati — to mora svaki priznati bijahu zaista znanstveni ljudi i čiste im bijahu ruke. Nu koliko ima baš današnji sistem liečnika, koje bi trebalo bičem poštenja i strukovnoga ponosa izpuditi iz družtva, u kojem prava znanost ne može ići za tiem, da puni žepove pod lažljivom krinkom humanitornosti, marljivosti, ljubaznosti i sto drugih obljubljenih atributa!

Nije mi od dokolice zailaziti za homiopatijom po cielom svietu i po velikom Slavenstvu, ali napomenut ću samo, da osim Amerike homiopatija ne nadje nigdje plodnijega tla do li u Ruskoj, gdjeno je sam car dao otvoriti na petrogradskom sveučilištu stolicu za nju i štitio ju osobitom naklonošću. I naša mila Hrvatska, ni u drevnoj davnini neplodna za znanstvenih pokreta, ne zaosta ni sad najzadnjom. Medju revnimi, sudeć mu po književnom radu, medju vele znanstvenimi radnici na polju homiopatije za vrieme njena cvjetanja nalazim u poviesti zabilježena, velehvaljena umnika, Hrvata, imenom Josipa Attomyra (valjda Jatomira), komu evo kano književniku dopusti „Vienče", dostojnu uspomenu: Josip Jatomir rodi se 9. rujna 1807. u Djakovu, gdjen mu otac bijaše pošten kolar. Izučiv god. 1825. gimnaziju u Osieku ode u Beč, da stupi za vježbenika u posadnu bolnicu. U ono vrieme pukao glas po Beču o

Digitized by Google

vještini Marenzelerovoj, koga godinu prije pozva cesar Franjo I., da uči homiopatiju na bolestnicih. Sjajni uspjesi Marenzellerovi izazvaše dra. Mükischa, da nanj navali posebnim djelom nazvanim: „die Homeopathie in ihrer Würde als Wissenschaft und Kunst". Jatomir čitaše s velikom voljom i pomnjom taj rugopis i postavši sliepi neprijatelj homiopatiji dodje u Kečkemet, gdje je pukovnički liečnik dr. Müller bolestne konjanike po načelih Hahnemannovih sretnim uspjehom liečio. Činjenice, veli povjestnik, pobiše u mladića sliepu protimbu prema homiopatiji, a vatrene rieči zanesena homiopata Müllera, dojmiše se ga neobično živahno, te se naš Jatomir oda dušom i tielom homiopatiji. Što je smogao u kratko vrieme jedne godine uraditi to i bude, te ode zatiem u Beč u carsku lječničku akademiju, da douči svoje zvanje. Marljivijega djaka od njega ne bijaše tada u akademiji a vrstnoća njegva i brzo shvaćanje prikupljahu oko njega mnoštvo sudrugova i suučenika njegovih. U svakom razgovoru i prepirci uze braniti Hahnemannovu nauku, te si zato i steče nemalo neprijatelja. Braneći tako neobičnom gorljivošću načela homiopatije od napadanja neukih mu protivnika oboli na prsima te morade u bolnicu. Izišavši iz nje poslije 14 dana nešto prizdravio al uviek još kašljucajuć, zaputi opet u Kečkemet, gdjeno ga prijan Müller izlieči. U to vrieme bijaše jur izašla knjiga o kroničnih bolestih od Hahnemanna, o kojoj s drugim razpravljajuć i braneć ju dostade se Jatomir i opet pogibeljna kašlja, koj ga svali na rub groba. U tom položaju, veli se, da je pročitavši spomenuto Hahnemannovo djelo došo do namisli liečiti se na homiopatičnu prahom od sipe (Tintenfisch, sepia officinalis), te da je iza kratka liečenja sasvim ozdravio na veliko čudo protivnika mu, koji rekoše, da mu je bol neizlječiva. — Ozdravljenu Jatomiru nalože vratit se u bolnicu ili opet slušati predavanja, što je posljednje i učinio. Nakon godine dana podvrgnu se izpitom, nu premda najbolji djak — propade — najpače s osvete. Ista sudbina stiže i nekoga Meleckera, s kojim ode naš Jatomir u Monakov, gdjeno ga dobro primiše i koncem godine 1831. doktorom liečničtva proglasiše.

Doktorom vrati se Jatomir u Beč i tuj bude domaćim liečnikom grofa Karla Čakija, koga je na njegovu putu pratio. Iz Ugarske morade s gospodarom sbog neke bune pobjeći opet u Beč, što mu je vrlo žao bilo, jer je gorio za željom kušati homiopatiju o samrtnu kosu kratelja. Ta mu se želja izpuni istom god. 1832. kad se buna utiša i on se opet s grofom povrati u gornju Ugarsku, kuda je onda ljuto harao kratelj.

Druga jaka bolest prisili ga, te po savjetu prijateljevu ostavi grofa Čakija i stupi u istu službu u vojvode od Lucce. Poslije trogodišnjega boravka na jugu, gdjeno se bavljaše biljarstvom i rudarstvom, povrati se opet u Ugarsku k spomenutomu grofu u Cipe, gdje si i kuću sagradi. Kad je grof morao ići u Požun na sabor, bilo je i Jatomiru s njim poći. Tuj jur od prije poznat, bude praksom toliko zabavljen, da si je konačno poželio počinka i u tu svrhu najmio malo imanjice u Hadersdorfu kod Beča nakaniv postati gospodarem. Nu nepovoljne okolnosti osujetiše mu nakanu i naš mali šljivar morade za sada opet u Požun, odkle ode g. 1839. u Peštu, gdje je uz učitelja si, spomenuta Müllera sretno prakticirao. Neugodni neki odnošaji potjeraše ga opet u Požun, koga već ne ostavi do smrti, samo što za nekoliko mjeseci ode u Beč, da se nasluša slavljenih tada svjetskih profesora, da se upozna sa novom naukom pokuckivanja i posluškivanja. Uzprkos njegovu slabu zdravlju i neimaštini čezniaše dakle za svim, što bijaše znanstveno i napredno te sbilja veliko. U Požunu, gdje i umre na 29. siečnja 1856., radio je najviše na književnom polju i obogati homiopatičnu literaturu izvornimi djeli i razpravami, izmedju kojih su osobito obranbeni sastavci za homiopatiju tiskom objelodanjeni. Ostala njegova djela, o kojih se pohvalno govori, jesu: „Die venerischen Krankheiten. Ein Beitrag zur Pathologie und homeopat: Therapie, Leipzig 1836. T. O. Weigel. Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Frenologie basirt Leipzig 1842. G. Wigand" i napokon izvorno djelo, koje bi imalo biti vrlo zanimivo i koje, štono rieč, imade mnogo krasnih samostalnih ideja: „Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten", od koga izadje god. 1851. kod W. Braunmüllera u Beču samo I. svezak razpravljajući moždane i hrbtenjaču. Šteta, što ga je smrt zapriečila dovršiti to zanimivo djelo, šteta po znanost, što ga je bol umorila još mlada, te iza toli kratka i marljiva mu književnoga rada. Da je poživio, možda bi bio svojim talentom uzradio u korist današnjega liečničtva, i možda bi upoznav hrvatsku majku, koja ga je rodila i zemlju, koja ga nosila, svomkolikom snagom pregnuo, da proslavi svoje porieklo.

U koliko je istina, da je homiopatija bila spasonosna kod ove ili one pošasti kratelja, da li valja vjerovati kako je ovoga ili onoga velezaslužna i visoka muža — košto se to veli o Jatomiru, Bonninghausenu i kraljici Englezkoj, koju da je jedino korjeniti homiopat Štapf izliečio — spasila, to se ne da kazati. Mnoge i mnoge naime bolesti jenjavaju kako nas svakdanje izkustvo uči i bez lieka, a način i zakoni, po kojih se to dogadja, niesu nam žalibože za većinu bolesti poznati, a bog zna, da li će ikada i biti.

Evo me na koncu! Još samo jednu.

Da me naime nitko ne bi biedio, da sam pišuć ovu crtu njezinu priedmetu možda prepristran bio, reći ću to, da sam ja samo i jedino govoriti želio o principih homiopatije, koja je po mom mnienju svakako, ako ne drugo a to bar čisto (makar gdjegdje čudnovato i originalno) znanstveno razpravljanje liečničtva. Kad se o njoj povede govor, imao bi nepristrani i naobraženi liečnik — komu ne smie biti ni poviest njegove nauke

*

Digitized by Google

ne poznana — a da ne priedje u drugi tabor, prihvatiti rieč, a nipošto razgovor naprečac samo odbiti, košto bi mu dužnost bila učiniti, kad ga tko zapita što o Baumscheidtismu, Mesmerismu, puštanju krvi i drugih majstorijah. To su, brajne, druge gusle!

Rieka.

II.

Rieka je stala dičnije mjesto zauzimati, odkad se je po dovršenoj stoljetnoj borbi sa Turčinom iza karlovačkoga (1699.) i požarevačkoga (1718.) mira počelo u Beču odlučnije raditi o nutrnjem razvoju habsburžkih zemalja; odkada se je najpače započela posvećivati veća briga trgovini i prometu. Trst i Rieka bijahu odabrani, da postanu glavnimi tržišti austrijskimi kod jadranskoga mora. U tu svrhu proglasi ih Karlo VI. dne 2. lipnja 1717. slobodnimi lukami, davši im i nadopunivši povlasti izpravami od 15. i 18. ožujka 1719., pak od 19. prosinca 1725., 3. kolovoza 1729. i 20. svibnja 1730. god. Karlo odluči zasnovati i ratno brodovlje; a odabra mu za gradilište našu Kraljevicu i dozva brodograditelje iz Francezke i Englezke. Da se trgovina iz Podunavlja nakrene na Rieku i u hrvatsko primorje, započe se god. 1726. graditi cesta iz Karlovca na Rieku, koja bi po kralju nazvana „Karolina“. Cesta je 17 milja duga, prolazi kroz prodolice i klance, uzpinje se preko planina (Stari laz 2608′), a silazeći k Primorju prodire velike stiene (Peć, 400 hvati duljine), tako, da je i danas, u doba željeznica i prorova, divljenja dostojna. Uz cestu su umah naselbine dovedene, da posreduju promet izmed Karlovca i Rieke. Što Karlo započe, to njegovą nasljednica kći M. Terezija nastavi. Dvorsko trgovačko vieće u Beču (1754.) imalo promicati trgovinu i obrt ciele monarkije; neposredni organ za „primorje austrijsko“ bješe mu trgovačko nadzorničtvo (intendenza) u Trstu, kojemu su bili u trgovačkih poslovih podčinjeni i naši gradovi: Rieka, Senj i Bag. Na Rieci bje osnovan zdravstven ured (1755.) i trgovačko mjenbeno sudište (1758).

Godina 1776. donie bitnu promjenu u državopravnom položaju grada Rieke. Poslije karlovačkoga i požarevačkoga mira niesu hrvatski i ugarski stališi prestajali raditi svakom sgodom o zemljištnoj cjelokupnosti svoje domovine, koja bi tečajem minulih vjekova toliko osakaćena. Pokle je dolnja Slavonija konačno Hrvatskoj utjelovljena (g. 1741.), bi obećana i utjelovba primorja (1750). Ali ovo obećanje ne samo ne bi izpunjeno, nego odgodjeno u neizvjestno, kada bi pod upravom nadzorničtva trsćanskoga sastavljeno „austrijsko primorje“, kojega su sastavni dielovi bili i naši gradovi: Rieka, Senj i Bag. S toga su hrvatski stališi i redovi godine 1764., prosvjedujući proti „austrijskomu primorju“, zahtievali, da se hrvatsko primorje utjelovi materi zemlji i sastavi županija vinodolska. Dvanaest godina kašnje zadovolji M. Terezija toj pravednoj želji; te razvrgnuv „austrijsko primorje“ i odieliv od Trsta Rieku, Senj i Bag, utjelovi prvu gradjanskoj, Senj pako i Bag vojničkoj Hrvatskoj i uspostavi severinsku županiju sa sielom na Rieci.

Tako je Rieka s kotarom god. 1776. povraćena hrvatskoj domovini i predana kr. dalm. hrv. slav. namjestničkomu vieću kano naprama bakarskomu kotaru „odieljeno tielo“ (separatum corpus), samostalan municipij; dočim za trgovačke i pomorske poslove bješe ustrojena posebna oblast (gubernij) poput one u Trstu.

Savjetnik našega vieća Nikola Škrlec imao naredbu o utjelovbi izvesti. Rieka se je radovala, što je Hrvatskoj povraćena; a ovu radost očitovala u predstavci svojoj, koju je iz gradskoga vieća dne 4. studenoga 1777. upravila na kr. dalm. hrv. slav. namjestničko vieće. U to doba (1776.) imao je grad s kotarom 5.132 stanovnika i 11.500 for. poprečice godišnjega prihoda.

Ali do skora bi ova tjesnija sveza izmedju Rieke i Hrvatske razklimana. Kada je naše kr. nam. vieće neoprostivom lahkoumnošću naših otaca g. 1779. dokinuto, te njegovi poslovi kano glede ciele Hrvatske i Slavonije tako i glede netom utjelovljene Rieke predani zajedničkomu ugarskomu nam. vieću: odpade ona karika, koja je Rieku vezala s Hrvatskom; pa Rieka bješe Ugarskoj tjesnije privezana još i tiem, što je za važne trgovačko-pomorske poslove imala već u svojoj sredini kr. gubernij, neposredno odvisan od ugarske vrhovne oblasti. U takovih okolnostih izadje kr. povelja, od 23. travnja 1779. god., na koju se Magjari i riečki autonomaši rado pozivaju, da pobiju pravo Hrvatske na Rieku.

Pod Josipom II. učinjen je nov korak za što veće otudjenje Rieke i hrvatskoga primorja. Prigodom na ime onom, kada je taj centralističkimi misli opojeni vladar Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju podielio u 10 okružja i preustrojio županije bi sjeverinska županija nar. od 20. ožujka 1786. dokinuta, te njezin bakarski i vinodolski kotar spojen sa riečkim pod imenom „ugarskoga primorja“, ostatak pako pridružen zagrebačkoj županiji. Tiem je načinom skovano „ugarsko primorje“ (prev. odp. 19. srpnja i 11. listop. 1787.) na uštrb Hrvatskoj i njezinu državnomu pravu. Ovaj neustavan kov pridržala je ustavna Ugarska, jer njezinim težnjam povoljan, i pokle je dne 28. siečnja 1790. godine ugarski ustav uzpostavljen bio, te sve josipinske uredbe zametnute. Josipinska uredba o „ugarskom primorju“ s Riekom na čelu omili magjarskim državnikom na toliko, da su oni za njom opet posegli, iza kako Rieka, odstupljena s Hrvatskom do Save ugovorom od 14. listopada 1809. svemoćnoj Francezkoj, a kašnje, god. 1812., Austriji predana, bješe iznovice god. 1822. utjelovljena Ugarskoj. Sada bi ona uredba jošter nadahnuta mišlju o „magjarskom moru“ i pomorskoj sili magjarske države. Hrvatski pokret g.

Digitized by Google

1848. obustavi ovu struju magjarsku na Rieku i naše primorje; ali nagoda od g. 1868. i njezine posljedice daše joj iznovice odušak.

Pišući o Rieci niesmo mogli propustiti, a da u kratko ne nacrtamo njezina državnoga položaja.* Ta borba za taj položaj izpunjava bitni dio poviesti grada Rieke od god. 1471., najpače poslije 1776. god. Rieka postade kamenom smutnje izmedju Hrvatske i Ugarske, koja na onoj znamenitoj točki našega primorja svom državnom vlasti podupire talijanštinu proti hrvaštini, jer ne može za sada prodrieti magjarštinom. Pod magjarskom zaštitom talijanski se živalj na Rieci danomice jača; a što nije jošte prekoračio Rječine, ima se jedino zahvaliti budnoj hrvatskoj sviesti našega primorja. Hrvatska da skrštenih ruku gleda, kako joj se truje onaj priedjel, kojim joj je jedino ugledan položaj u svietu zajamčen!

Rieka je po svojem položaju upućena jedino na trgovinu i obrt. Iza ledja joj prebogate hrvatsko-slavonske šume i zemlje obilne sirovinami; grad pako sam obskrbljen izdašnom vodom ne samo za stanovničtvo nego i za tvornice. Marija Terezija, kada je Rieku providila uredbami smierajućimi na promicanje trgovine, velike si odanle proricala u budućnosti blagodati: „Čini nam se, — tako piše dne 23. travnja 1779. god. — da jurve vidimo one preobilne plodove, koji se mogu izčekati iz ove spasonosne uredbe. Brodovi, nakrcani prirodninami, kojimi ova kraljevina milošću početnika naravi obiluje, zaputit će se u strane zemlje i luke, i bit će ondje domaći, gdje su do sada sasma ne poznati bili. Za sve domaće prirodnine primivši druge stràne, kojih ne ima u kraljevini, a isto tako obrtnine i umjetnine, koje su se do sada skupo kupovale, vraćat će se kući, željno ovdje izgledani, te će tako domaći u tom nedostatak podmiriti. Tiem će se putem svekolike česti kraljevine za kratko vrieme obogatiti; jer će se strano blago dielomice uvesti, a još više, jer će se domaće, kojega se velika množina svake godine iz utrobe zemaljske izkopa, u obsegu pokrajina sačuvati. Laglje će si svaki gradjanin sticati način ne samo za uzdržavanje svoje nego i za udobnije življenje; odavle će se stanovnici svaki dan to više poticati na radnju; pustare napučit će se ljudstvom . . .“

I sbilja ove nade niesu bile puste. Promet i obrt rasao je naglo na Rieci, odkada je dobila na Hrvatskoj i Ugarskoj naravski naslon. Jer dočim je uvoz i izvoz god. 1775. iznosio 1,028.841 for., 25½ kr. iznosio je god. 1780. već 2,580.096 for., 49 kr. umnožio se indi u pet godina za 1,496.750 for. 23½ nov. God. 1780. unišlo je na Rieku 1 419 a odplovile su 1.362 ladje. Po samoj Karolini dovezlo se na Rieku g. 1778. ne manje od 90.000 centi raznolikih surovina. Tiem se načinom promet postupice do konca vieka množio, tako, da je on g. 1789/90. iznosio 4,122.035 fr. I obrt se razmjerno razvijao; k postojalim tvornicam: sladorani, užari i kožarnici prispješe tvornica tkanina, pepeljarnica, bjelionica itd. Proizvodi domaćih tvornica iznosili su god. 1780. do 1,500.000 fr. Početkom ovoga vieka dobila je Rieka sa svojim zaledjem novo spojilo prekrasnom ludovicejskom cestom, gradjenom god. 1802—1812., koja se glede izvedbe može mjeriti s najumjetnijimi alpinskimi cestami. Ali zlatno doba u trgovinskoj poviesti riečkoj bijaše od god. 1850/51 do 1862., u koje je uvoz i izvoz od 3,087.007 for. poskočio na 13.058.400 for. Ali kada je m. listopada 1862. otvorena željeznica od Siska do Zidanoga Mosta, stade se svraćati trgovina iz Podunavlja na Trst, stari trgovački put na Rieku presahnu i promet se od hrvatskoga primorja odvrati. Ni obje železnice, koje su u najnovije doba dogradjene do Rieke iz Karlovca i sv. Petra, niesu Rieci znamenito pomogle, jedno što se madjarska trgovinska politika protivi dogradjivanju sisačke željeznice do Zemuna i Osieka, drugo što je Trst na Adriji preoteo mah, te poput môre tišti Rieku i hrvatsko primorje. Ugarska država gradi doduše liepu luku na Rieci, ali ta je luka pusta a bila bi sasvim prazna, da hrvatske šume ne dovabe po koju ladju.

Najznatnija tvornica kod Rieke, ali već na hrvatskoj strani, t. j. ovkraj Rječine, jest papirana izpod Trsata, vlastničtvo tvrdke Smith & Meynier (vidi sliku u predjašnjem broju). Ona je zasnovana već 1828. godine. Spada medju prve zavode te struke u monarkiji. Ona obsiže 11.800□°, posluje parostrojem od 200 konjskih sila, troši na godinu do 20.000 centi finijih i 12.000 ct. prostijih krpa; pogori 60.000 mierova lignita iz Istre i 100 bačava englezkoga uglja na izvadjanje plina za domaću porabu. Ova tvornica zabavlja preko 500 radnika a izvodi preko 20.000 centi različitoga papira, koj se šalje u sve krajeve svieta.

Rieka se oku dosta liepo predstavlja. Dolnji, novi grad uz more pravilan je, ulice, osobito glavna (corso), široke, a trgovi dosta prostrani. Gornji, stari grad naliči mletačkim omanjim gradovom: uzke krivudaste ulice s visokimi kućami. Prem je Rieka dosta starim gradom, to se ona ne može pohvaliti ni jednim gradjevnim spomenikom starije ili srednje dobe. U tom je pogledu Rieka daleko zaostala za manjimi, ne ću reći talijanskimi, nego i za dalmatinskimi gradovi, kano što su Zadar, Trogir, Šibenik. Ni jedna crkva riečka nije umotvorina ni srednje ruke. O sbornoj crkvi veli se, da je god. 1200. obnovljena; ali kakova je sada, ne zasiže u toli davno doba, te ne ima na njoj ni u njoj ništa spomena dostojnoga. Crkva sv. Vida, nekada isusovačka, dogradjena 1638. god po grofici Ursuli Thonhausenovoj, pomoću careva Ferdinanda II. i III., snimka je romanskih rotunda i to dosta loša. Još su neznatnije

* Obširnije vidi knjigu dra. Fr. Račkoga: Rieka prama Hrvatskoj. U Zagrebu 1867.

Digitized by Google

svjetske sgrade. Prem je Rieka, kano primorski grad stajala u neprekidnom saobraštaju s Italijom: to se na sgradah njezinih ne opaža ni najmanji dojam razvoja talijanske umjetnosti. Što je duh talijanski u tom pogledu porodio uzvišenijega, to se Rieke ni dotaklo nije. Rieka predstavlja samo niži talog talijanštine. Riečani se rado hvale svojim kazalištem. Imadu pravo, ako misle na njegovu veličinu prema veličini grada; ali s gledišta gradjevne umjetnosti kazalište im toliko vriedi, koliko crkva sv. Vida. Ni u najnovije doba ne opaža se na Rieci napredak, prem je gradjevna umjetnost svuda krenula na bolje. Na Rieci grade se velike kućerine, ili bolje magazini. O kakovu slogu ne ima ni govora. Ni pomorska akademija, kako se iz priložene slike svaki osvjedočiti može, ne čini iznimke. Ona je obična velika kuća bez ikakova umjetničkoga karaktera.

Rieka nije grad prošlosti — kažu Riečani — nego grad budućnosti. Ovako moglo se govoriti prije više godina; ali sada trezniji Riečani pod pritiskom trgovinske nevolje inače sude. Odlično je svojstvo domoljublje; ali ovo ne smie biti izključivo mjestno, kano što je do sada riečko bilo. Rieka može imati ljepšu, ako i ne bog zna koli sjajnu budućnost, ako ne bude proti naravi griešila; a grieši proti naravi, kada svoje domoljublje ograničuje na uzani prostor od 0.34□ austrijske milje, te ono, što je preko Rječine, smatra inozemstvom. Takovo shvaćanje ne može roditi velikih misli, ne može poticati na velika djela, jer je liliputansko. Rieka ne smie odieliti svoje sudbine od zaledja svojega. Ona se ima tiesno prisloniti na Hrvatsku, bez koje živiti ne može, i na balkanski poluotok, kojega je češću geografskom, pà i etnografskom, koliko se tomu protivili njezini sadanji politici. Rieka je na hrvatskom zemljištu, puk joj hrvatski, sva okolica čisto hrvatska; što na okolo driema, to se oživljuje na život novi. Balkanski će poluotok, prije ili poslije, proći kroz one faze, kroz koje je apeninski poluotok prošao. Ove prietvorbe ne bi mogla prepriečiti Rieka, kada bi sto puta veća i bogatija bila. Ni talijanština, a mnogo manje magjarština, ne može se dugo održati na Rieci. Za sadanjim paroxizmom sliedit će reakcija, koja će izbaciti nesrodne, silom okolnosti urinute, življe. Sadanje trzanje jest nenaravno i prielazno. Hrvatska Rieka mogla bi dično mjesto zauzeti u hrvatskom i jugoslavenskom pokretu; dočim je pod talijanskom, kamo li magjarskom firmom smiešna karikatura, podobna izvoditi Čehiade i Alfonsiade. Prekret misli na Rieci pouspješit će se velikim onim prevratom, koj se na slavenskom jugu pripravlja i kojega sitne doskočice dnevne zapriečiti ne mogu.

—*a*—

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ne rušimo starine!

Ništica nije sastavina ljepote. Ništica i ništica ne čine simetrije jer ništa i opet ništa ne sačinjavaju ino nego opet ništa.

Pri poljepšavanju i osnivanju gradova i javnih trgova valja imati na umu to temeljno načelo.

Nameće mi se to razmatranje pošto čujem, da se misli u Zagrebu srušiti „Kamenita vrata“ na koja se u gornji grad ulazi blizu kuće velikoga prijatelja i poznavatelja umjetnosti grofa Nugent-a.

Grad u ravnici ležeći nikada ne će u svojoj cielosti moći postići onakav krasan dojam kao grad, koji se je briegu privio, jer ne će imati prilike izticati liep profil. Makar koliko hramova, kuba i tornjeva iz ravnice stršilo u vis nad kućami — nikad se ne će toli liepo ukazati na okupu kao grad, kog podpomaže pri razporedjaju sgrada brežuljasto zemljište.

Ali nije ljepoti grada dovoljno, da mu je položaj liep, to mu je doduše ljepoti podloga i silna podpora, ali ju valja istom stvoriti. Ta ljepota biti će samo tad moguća, kad se osvrnemo pri svakoj promjeni, pri svakoj gradnji ne samo na pojedinosti, već i na cjelinu, na sliku ukupnu, na profil grada.

Zagrebu bi gornji grad imao biti kraljevskom krunom, spomenikom prošlih vremena, skupom hramova moći, znanosti i umjetnosti, dolazećemu iz daleka odlazećemu u tudjinu pozdravom kraljevskim, dičnim i uzvišenim. Sva naša težnja za poljepšajem grada imala bi smierati na to, da nam gornji grad bude ne samo u pojedinostih što ljepši već da mu u svem bude što ljepši profil.

Da to postignemo valjati će nam istina bog mnogo toga još učiniti, ali je galerijom i crkvom sv. Marka liep početak zametnut, jedno pako već sada učiniti možemo: ne rušimo bez nužde starinâ! Laglje je što stara pregraditi nego li šta nova sagraditi.

Kupole, vrata, tornjevi gradski i crkveni najprikladnija su sredstva liepu profiliranju gradova. Ne rušimo dakle onih naših kamenitih vrata, već od njih kušajmo što liepog stvoriti nalik na onu krasnu kulu stare gradske kuće u Monakovu, koja takodjer vratima služi.

Takova bi, liepim živahno izmišljenim krovom urešena kula gornjemu gradu pram istoku nakitom bila a promet medju gornjim i dolnjim gradom lje nije tolik, da bi tu ljepotu kakvom neprilikom platiti morali.

Tko pako da plati gradnju? Na to estetik naravno ne ima dužnosti odgovarati, ali ako ne budne takovu poljepšaju novaca, a ono neka vrata čekaju onakova

Digitized by Google

kakova su, jer praznina nije estetični elemenat kako s početka rekoh.

Ima u nas još dosta toga, što čekati mora, primjerice sva Strossmajerova promenada, gdje će, ako Bog da, naći i buduća biblioteka mjesta i tim mladi Grahor, učenik Ferstelov, uhvatit priliku takmiti se sa Šmidtom, komu bi na toj promenadi želili još jednu liepu zadaću a to jest pregradjaj tornja na zdvercih, koj bi gornjemu gradu imao biti ono, što bi mu za rukom Šmidtovom mogao postati i toranj nad „kamenitimi vrati“, sjajan alem kamen na kruni grada Zagreba, priestolnice Hrvatske!

Dr. I. Kršnjavi.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 20. kolovoza pjevala se u našem kazalištu opera „Faust“, što bi mi samo naprosto javili bili, da niesu izišle pred občinstvo dvie nove sile naše opere, dramatična primadonna gčna Danešova i prvi bariton g. Kinski. S toga moramo u kratko o njih govoriti, prepuštajuć obširnu ocjenu glasbenim kritikom dnevnika. Čujemo, da je gospodična Danešova (Margareta), učenica pražkog konzervatorija dne 20. kolovoza u svom životu prvi put pjevala na pozorištu i pjevala „Margaretu“ velemučnu dramatičnu partiju. To moradosmo svakako iztaknuti i po tom se vidi, da će se posve pravedan sud o njoj suditi tek poslije druge, treće predstave, kad se mlada novakinja malko uslobodi. Za sada opazit ćemo u obće dvoje. Glasba je „par exellence“ ona umjetnost, koja bez daljnje refleksije, dakle bez pričine duha budi naše osjećaje, razigrava srdce. Ne hoteći tražit daljnjih uzroka, reći ćemo iskreno, da se od pjevanja gdčne. Danešove nije u našem srdcu ni žilica makla, a pri kraju trećeg čina ima prekrasnih liričkih miesta. Nasuprot čudili smo se prikazivanju gospodične. Kretanje, mimika ne bijaše ni pošto plaha i nespretna kao kod početnice, gospodična je dapače kušala i deklamacijom i kretanjem potanko izraziti svako mjesto, i to na toliko, da je često zalazila u nenarav i radila više nego što treba, a kadkada psihološki momenat krivo izrazila. Svakako se vidjela ruka kazališnog učitelja, komu je često na pameti više vanjski efekt nego li nutrnja istina. Nu, kako rekosmo, ovo je bio prvi debit. Drugčije možemo govoriti o baritonu g. Kinskom (molimo da se u buduće piše na oglasih „Kinskoga“ a ne „Kinskia“). O prispodobi sa Kašmanom dakako ne ima ni govora, dapače i g. Antun je Valentina mnogo bolje pjevao. Uprava se je valjda i kod toga malenog pokusa (osobito u 4. činu) uvjerila, da g. Kinski nije bariton za nas. Da čujemo još Lukreciju!

Poslije „Margarete“ pjevat će se, kako čujemo „Lukrecija“, „Trovatore“ i „Ciganka“. Mi u istinu ne razumiemo te operne operacije, nit ne nalazimo u njoj logike; mi se ne ćemo osvrnuti ni na umjetničku stranu opernog ráda znajući predobro, da sa neka gospoda grohotom smiju, kad se govori o idealnoj il kulturnoj zadaći našega dramatičnoga zavoda. Al govorit nam je o gospodarstvenoj strani, koju je n. pr. g. izvjestitelj vladin svakom prilikom naglasio. Mudro trošiti znači mnogo dobiti, u malom stiskati i cincariti znači o veliko gubiti. Da se prištedi koja stotina forinti, budu pjevači kasno engažovani, te niesu mogli naučit novih opera, za baritona znamo već sada, da se mora po svoj prililici drugim zamieniti, koji će morati opet sve s nova učiti. Da vidimo, kakav će biti tenor? Uprava valjda pamti žalostno svoje izkustvo od prošle sezone, gdje je tenor Lendinara svoju plaću upravo za ništa vukao, jer njegovo cvrkutanje nije nitko smatrao tenorom. Mi smo u svoje vrieme opominjali „Ne odpuštajte Raverte! Dajte mu 100. for. U njega je silno grlo“. Badava. Mudrost ex officio je nadvladala, Raverta je dobio na drugom kazalištu 250 for. mjesečne plaće, a mi smo jednomu cvrkutalu morali plaćati 300 franaka na mjesec. Tako se organizuje uviek u nevrieme. Mi tu govorimo posve iskreno, bojeći se, ne će li kazališni rad usred sezone zapeti, pa će izaći još veći deficit, al tad ne recite, gospodo, da je občinstvo krivo. A sad se uče i pjevaju opet stare opere? Čemu? Kad staru operu s nova učiš, potrošit ćeš vremena koliko za novu. Zato što su stare opere poznate upravi i občinstvu, niesu družtvu, osobito kad novi članovi i jezik učiti moraju.

Zašto za boga ne pjevate „Roberta“, „Židovke“, „Niemu od Porticia“, „Romea i Juliju?“ Ta nije li vam „Faust“ najviše novaca donio? Tako se gospodari, operni „drobiš“ ne ima u nas ciene. A koja će biti posljedica? O tom ćemo govorit poslije prodaje loža, govorit, kad se bude razpravljao kazališni deficit, komu bar ovaj put niesu „nesretni“ literati krivi. Za dramu niesu nikakve nove sile engažovane, koliko znamo, dapače pronosi se glas, da će darovita glumica gčna. Ivka Kraljeva ostaviti naše pozorište? Radi hira nekoga gospodina otišla je gčna. Barabaševa, radi hira neke gospode izgubismo Jelensku, radi hira izgubit ćemo gčnu. Kraljevu, pa tjerajte radi hira i Jovanovića i Mandrovića i Rajkovića i druge. Vi ste sačuvali svoj auktoritet — ali gdje će vam biti hrvatsko kazalište? Mi niesmo nikad zagovarali glumca, kad je štogodj nepravedna tražio, al ako gčna. Kraljeva 80 i nekoliko forinti traži, to s obzirom na operne plaće nije ništa nepravedna. I mi tom prilikom i opet velimo, da se kazalište neupravlja papirnimi dekreti. Hrvatsko kazalište je i onako jedini stalni dramatički zavod na cielom svietu, gdje su književnici ex principio izključeni, a na taj način niti će kazalište doći do stalnog umjetničkog (ma ni slovničkog pravca), niti ćemo ikad doći do samostalne dramatične literature, il ćemo napokon mi hrvatski književnici pisat komade za Novi Sad i Biograd, da ne doživimo, što je dr. Franjo Marković sa svojim, dvie godine driemajućim Benkom Botom, doživio.

Nove knjige. Danica, koledar za prestupnu godinu 1876. Izdaje ga družtvo sv. Jeronima. U Zagrebu 1875. Tiskom „Dioničke tiskare“. 12 tabaka u 8mini. Ciena 25 novčića. Naklada 10.000 iztisaka. Sadržaj: Priestupna godina 1876. Visoka kraljevska kuća. Abecedni priegled imena svetačkih. Koledar, Ljetopis družtva svetojeronimskoga, sastavio Gj. Posilović. Izvadak iz pravila družtva svetojeronimskoga. Tomo Gajdek (slika). Kako došlo, tako prošlo, napisao A. Šenoa. Pisar i izpisanik, vesela pučka gluma u dva čina, složio I. T. Narodna o Zagrebu, spjevao Ivan Trnski. Dječja poskočnica (sa kajdami), spjevao Ivan Trnski, uglasbio Franjo Š. Kuhač. Mara i pčela, spjevao Ivan Trnski. Isus u kući Martinoj, slika u crkvi djakovačkoj, (sa slikom). Škropionica od Rendića (sa slikom). O groznici, uzrocih joj, obrani i prigledbi, napisao dr. Fran Hensler. Ne dajmo da nas nestaje, napisao Ivan Trnski. Kakva će biti godina 1876.? Crtice iz gospodarstva, pri-

Digitized by Google

obćio Petar Zoričić. Nove mjere, napisao dr. Bogoslav Šulek. Gradjanske i vojničke oblasti u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Sajmovi. Družtvo sv. Jeronima pogodilo je sbilja pravu žicu, izdavajuć „Danicu“, koja je evo od nekoliko godina postala najpopularnijom knjigom u hrvatskom narodu, te se ne širi samo po gradjanskoj i vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji, već zalazi u Dalmaciju, na otoke, u Istru, Medjumurje, Bosnu i medju Bunjevce u Ugarskoj. Koledar je sbilja ponajbolji provodič stvari poučnih i zabavnih, pod njegovim okriljem zalaze zdrave misli u seljačku kolibu, budi se driemna sviest narodnja. Ta zna se, da su kod naše braće Slovenaca „Koledarčik“ i „Pratika“ bili predteče živlјeg narodnjeg pokreta. „Danica“ za buduću godinu nudja našemu puku obilje poučna i zabavna gradiva. Mi tu knjižicu iztičemo u našem listu, jer to nije slupana sajamska roba, što se vidi po tom, da su tu naši književnici Ivan Trnski, dr. Bogoslav Šulek, Josip Miškatović, dr. Gj. Posilović, dr. Franjo Hensler, Franjo Kuhač, A. Šenoa, Petar Zoričić učestvovali. Ima tu pjesama, pripopoviesti, gluma, životopisa, sastavaka ob umjetnosti, o gospodarstvu, ima i slika i kajda i praktična strana je dobro izradjena. K tomu je ciena od 25 nov. sbilja vrlo malena. Budi ta knjiga što bolje preporučena narodu, a družtvu svetojeronimskomu i uredniku g. dru. Ivekoviću za nju slava i hvala.

— Prostodušni. Istinita pripoviest crpljena iz rukopisa otca Guesnela od Voltaira. Preveo Josip Gržanić. Tiskom primorske tiskare u Kraljevici str. 48, ciena 30 nov. Čisti dohodak namienjen je povećanju stipendijalne zaklade senjske, za jednog slušatelja na hrv. sveučilištu. Prevodilac izpušta u sastavljenom prošlom vremenu pomoćni glagol; — inače je prievod sasma dobar.

— Pomorski život od Nikole Abramovića. Hrvatska pjesma o „pomorstvu slavenskoga naroda“. U New-Yorku, 1875. Tiskom Sigmunda Vojtića. To je valjda prva pjesma hrvatska tiskana u novom svietu.

— Zabavna knjižnica II. dio. Devetdeset i tri. Roman nap. Viktor Hugo. Svezak XIV. U Kraljevici 1875.

— „Zlatarovo zlato“ od urednika ovoga lista prevodi sa sada i na poljski jezik i to po profesoru Bronislavu Grabrovskom. Kako već javismo, dovršen je češki i njemački prievod toga romana, a pripravlja se i magjarski.

— Gledališne igre za slovensko omladino. 1. svezak izdaje ih Ivan Tomšić. Sadržaj: Star vojak i njegova rejenka.

— Vodnik, učitelj ljubljanske gimnazije, od Pleteršnika (u ljubljanskom programu).

— Novo izdanje pjesama Zmaj-Jovanovića. Z. Jovanović na daleko je najbolji od sadanjih srbskih pjesnika, pjesnik „božjom milosti“. Pjesme ne previjaju mu se u frazah, već zvone iz dubine duše, navlastito lirske, jer se Jovanović epikom manje bavi. Prošle godine slavila se u Novom Sadu njegova dvadesetpetgodišnjica velikim oduševljenjem, a sada pozivlje isti onaj odbor narod na predplatu cjelokupnih diela Jovanovićevih. Knjiga imati će 60 tiskanih araka a stajat će 5 fr. Predplata traje do listopada i ima se poslati gdji. Milici Jovanovićki u Novi Sad. Čitaoci naši poznavaju gledište naše u poslu književnom, mi ne marimo za političke zadjevice, prolazne izlive dnevne strasti, mi imamo kulturni pokret pred očima, koji je jači od svih dnevnih razprava i za to, poznavajući preliepe pjesmotvore Jovanovićeve, pozivljemo i Hrvate, da se predplate na Zmajeve pjesme.

F. Kikerec boravi od nekog vremena u Cetinju, gdje ga toli Nj. Visost knez i prejasna mu obitelj, koli ostali odličnici crnogorski u njegovu nastojanju svojski podupiru. On je dosad naslikao više portreta navlastito kneza i kneginje te kćerke njihove, tad vojvodu Mirka i sve skoro vojevode, izuzam starog Cerovića (Novice), koj nikako ne će da pristane na to, da sjedi slikaru.

Ljubićeva numismatika. Nedavno bio se neki prijatelj „našinac“ kako se čini, našao, te je napisao u „Auslandu“ upravo perfidan članak o Ljubićevu krasnom djelu o jugoslavenskih novcih. Prigovori su odviše glupi i svako diete bi ih pobiti mogli. Taj kritičar iz busije navodi n. pr. da je Ljubić tek malen broj novaca opisao, a u njegovoj knjizi opisano je 4699 komada novaca, a ima 444 slike. „Magazin für die Litteratur des Auslandes“, list vrlo solidan i razširen, nasuprot donosi vrlo povoljno izvješće. Opisav cielo djelo, završuje: Knjiga je od ogromna obsega, a od tolike je ciene, da se u istinu veleznamenitim djelom nazvati može“.

Srećko Vulović iz Erceg Novoga poziva svekolike rodoljube iz Boke Kotorske, da mu pošalju iz svojih privatnih knjižnica na priepis rukopise pjesničkih djela narodnih bokežkih spisatelja, od kojih on kani najbolje putem štampe objelodaniti.

Umjetnost. Kako „Soča“ javlja, odlikovala je akademija liepih umjetnosti u Mletcih slovenskoga slikara J. Šubića zlatnom medaljom za prevrstnu rješitbu neke slikarske zadaće. Bog dao, te se dovinuo slave Čermakove i ne zaboravio slavenskoga juga.

Na koncertu u malom sjeminištu u Gorici, komu je prisustvovao knez nadbiskup gorički i novi knez biskup ljubljanski Dr. Pogačar pjevalo se i hrvatski, pa će se opet pjevati a ne bilo nikomu zazorno!

Akademična čitaonica u Zürichu. Dobismo šesto godišnje izvješće akademične čitaonice u Zürichu za vrieme od 1. srpnja 1874. do 1. srpnja 1875. Vidi se na prvi mah, da družtvo stoji u slobodnoj Švajcarskoj, gdje nema govora o premahu jedne narodnosti nad drugom. Popis djaka članova razredjen je po narodnostih, tu ne ima samo oficioznih naroda, ne ima tu samo cis- i translajtanskoga naroda već Čeha, Poljaka, Hrvata i Srba, a posebice Austrijanaca i Madjara. Zato ima i svaki narod novina, i svoga zastupnika u odboru. Od jugoslavenskih novina nalazimo u toj čitaonici „Obzor“, „Vienac“, „Srbadiju“, „Otačbinu“, „Vidovdan“, „Budućnost“ i „Zastavu“.

Kod Michelangelove svečanosti dne 10. rujna u Firenci zastupat će Hrvatsku g. dr. Mirko Tkalac u Rimu, koga je za to umolila jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Vrednijeg i učenijeg zastupnika tom sgodom mogu si Hrvati jedva željeti.

Na ubaviest. Mnogim od naših polugodišnjih i četvrtgodišnjih predplatnika, koji nas upitaše, hoće li moći dobiti bakrorez krasne Čermakove slike ranjenog Crnogorca, koju samo godišnjakom obećasmo, — odgovaramo, da smo se na mnogostrane upite pobrinuli, da nam umjetnički zavod Goupila u Parizu povrh već obećanih 300 komada, pošalje još 100 komada. Tako se ufamo, da će se namiriti želja onih, koji niesu godišnjaci, ako pošalju svotu od dva for. na odpravničtvo našega lista.

Zabava: Munja od Gabele — Crne niti — Mazepa — Indijska koliba. — **Pouka:** Homiopati — Rieka. — **Književnost i umjetnost:** Ne rušimo starine. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 4. rujna 1875.

Br. 36. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Hercegovački ustaša.

Budnica.

Što me pitaš? — ne pitaj me:
Je li; ili nije hora?
Što bit mora, biti mora.
Gdje se glasi aj me! aj me!
Znadeš, da tu nije poček;
Već odlučni krvav doček:
Pobjeda; il kobni sraz!

Što me pitaš? — ne pitaj me:
Što li ćemo stignut po tom? —
Tko će se pogadjat ' skotom?
Gdje se glasi aj me! aj me!
Pomoć' nam; il pomoć ne će,
Ruka se na ranu meće,
Svet je njene krvi mlaz.

Što me pitaš? — ne pitaj me:
Na Lovćenu što se krste
Žarke-munje, braću vrstê,
Što i Bosna vapi aj me!? —
Slobod se u krvi kupa,
S tog pod crvenkapom stupa
Na poprište svaki rad.

Što me pitaš? — ne pitaj me:
Prekrštenih ruku stati
Može onaj, koj ne pati;
Al koj viče aj me! aj me!
Valja mačem pravdu pisat;
Ne pod robskim igom disat,
Tek na tudji čekat — „kad" —

Što me pitaš? — ne pitaj me:
Što su mladež s one strane —
Srodne braće spekle rane,
Ter podciknu: pušti daj me!
Daj sokolu ti zaprieti,
K svojoj družbi da ne leti.
Ne daj vreloj krvci vret!

Što me pitaš? — ne pitaj me
Po dušmanu udri starom
Golim nožem džefrdarom!
Gdjegod čuješ veći aj me!
Veći hura! neka zamne,
Žešća vatra neka plamne
Za ovaj — il onaj sviet!

A. Palmović.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

XV.

Uz put.

Kad je Ljudevit banuo u sobu, iz koje se bio čuo smieh, mal da se ne sudari s Irmom. Krasna, jasna u jutarnjem tankom odielu, svietlih očijuh, svježa tek malo rumena lica, na smieh pripravnih ustnica, svane ona pred njim, utičuć odgaljenim rukama, s kojih su rukavi preko lakta spali, tek razcvaćelu ružu u vlasi, dar staroga Maglaja, koji se u taj par zabavljao s Olgom, stojeć do prozora.

— Stid vas bilo, mi djevojke morale smo po vas doći, stid vas bilo, vi driemni čovječe, kliknu Irma zagledav Ljudevita.

— Kad čovjek toli spokojno snivati može kao vi, gospodjice, lahko se ustaje, izpriča se Ljudevit.

— Tko vam je kazao, da ja spokojno snijem? upita Irma, zataknuv ružu i pogledav Ljudevita oštro uz dražestan smiešak ustnica.

— Sudim tako po blaženosti vašeg lica.

Irma sklopi ruke i nasmija se glasno, — po blaženosti mojeg lica? hahaha! Recite mi dakle o čem ste vi razmišljali?

Digitized by Google

— O vas!

— O meni? uzvinu Irma krasne obrve.

— Rekoh vam, o vas, kako da vas što prije naučim jezik Sofoklov, al znajte ja sam strog učitelj.

— A ja pokorna učenica, ja rado učim, što je pametno, reče Irma, okrenuv se Maglaju, — vaš će me gospodin sin učiti grčki, je l' vam po volji?

— Kako da nije? Da se ja u to razumiem, bio bih vam možda još bližnji učitelj, nakloni se Maglaj na način, kojim se starci običavaju naklanjati mladim djevojkam, t. j. zastidjeno kao da se boji biti smiešnim. Olga gledala medjutim, zirnuv kradomice na Ljudevita, u jarak. U njoj je drhtalo srdce od čežnje, da vidi Marka, i tiha bojazan šuljala se njim, ta da me toli rado ima, on bi na mah došao; nu ona mu je krivo činila, Marko bijaše u šumi za dvorcem i prispodabljao neki cviet s njom, sa svojom neprispodobivom Olgicom.

— Znaš li ti, zašto su gospodične k nama došle? upita Maglaj sina s djetinjastim posmjehom izpod brkova.

Ljudevit strese glavom, ne — znam.

Maglaj hćedne nešto reći, ali mu Irma migne rukom, — neka pogodi.

— Valjda su hćele razgledati tvoj vrt, baš se ne možeš dičiti osobitim cviećem.

Irma zaniječe glavom. — Po vas, gospodine.

— Po mene? začudi se Ljudevit.

— Po vas, gospodine, da ste odmah s nama pošli, i vi i vaš gospodin otac.

— A Marko? šaptnu sama sobom Olga, i pomisli da je njezina sestra od zlobe izostavila Marka, kad opazi njega samoga, gdje ulazi u kuću. Djevojku otvori naglo okance njihove se oči sretoše kao rosa i zviezda pri dolazku noći.

Ljudevit stavi prst na čelo, kao da razmišlja. — U istinu, reče on, — to se ne da odgonetnuti.

— Samo se šalimo, prihvati Irma, došle smo k vama, da vas pitamo, hoćete li s nami u selo, majka je rada poći u crkvu.

Ljudevit izjavi se pripravnim na sve, makar u vatru, Maglaj očitova što prije, da i on pristaje, a Marko, koji stupi upravo u sobu, ne bi za sve blago svieta bio zaostao.

Malo poslije silažaše čitavo družtvo sa Koviljevićkom u crkvu, ponajprije Marko s Olgom, zatim Ljudevit s Irmom, a najzad roditelji.

— Je li vam molitva mila? zapita Maglaj gospodju, kad već bijahu podno brda.

— Ja se nikad ne molim, odgovori mu hladno gospodja.

— Ne molite se? kako to, da ste zaželjeli ići u crkvu?

— Hćelo mi se viditi malko te buke crkvene, reče gospodja.

Maglaj ju pogledje iz kosa, „to ne znači ništa dobra“, pomisli on, — Maglaj bijaše čovjek, koj je svaki dan zaboravio moliti, ali se svaki dan korio za to, takovi su naši starci.

Polazeć dalje spazi Maglaj u grabi modar, poljski sviet, i skoči s djetinjom radosti za njim, da ga ubere za gospodju svojega srdca, ali jao! noga mu se makne, i Maglaj pane kolik je bio dug i širok u blatnu grabu. Sad da vidiš njegovu smetnju! Da je bio u družtvu mužkaraca, kleo bi bio mjesec i zviezde i Muhamedovu bradu, ali se sad zastidi kao dječarac. — Nije ništa, nije ništa, mrmljao, dok su ga Koviljevićka, i Irma, koja je na klik majke pritekla u pomoć, otirale mirisnimi rubci.

Cielim putem do crkve izvinjavao se Maglaj, neka gospodja ne misli, da je to sa slaboće ili starosti bilo, već jedino i jedito pukim slučajem ili radi uzanih čizama.

— Trebalo bi, da su krupnije, primieti ozbiljna lica Koviljevićka, a u njoj sve puca od smjeha.

— Dakako, dakako, potvrdi Maglaj, a misli: evo evo nà, sad si propao, nespretnjače, ni cvieta joj ne znaš ubrati.

Sretniji bijaše Ljudevit.

— I ja vam rekoh, da sam noć probdio, reče Irmi, motreći ju sa strane, — vi ste mi bili neprestano na pameti.

— Pa što ste o meni razmišljali? upita ga Irma, gledjuć u dalj niz tu bujnu ravnicu, kojoj kao da ne ima kraja, kao ni želji ni misli.

— Mislio sam o vaših riečih o Lenauovih stihovih.

— Ah, je l' moguće? stane Irma i uzdignuv ruku, kao da će u taj par suzdržati ono, što je u taj par sunulo njezinom dušom.

— Razumio sam vas, šaptnu Ljudevit, velim vam, da su mi one vaše rieči cielu dušu prevrnule.

— Na kratak čas, vi ste ih brzo zaboravili u daljini, u tudjini.

— Ne kanim nikamo putovat, meni je dosadio taj ciganski život, hvala sretnomu slučaju, da sam se čitav vratio, ja ću se smjestiti kod otca i življeti farmerski život, zar ne, Irmo, sreća i zadovoljstvo nalazi se samo u naravi?

— Ne nalazi svagda, reče Irma pošav očito uznemirena dalje, imade duša, koje traže vječitu borbu strasti, koje ljube promjenu i radi nje zamrze često na — na...

Ljudevit pogleda u Irmine oči, bijaše ih svietla vlaga zastrla, lice joj probliedilo i sjalo se kao proziran mramor u sutonu, ili slonova kost na svjetlu.

— Nadate li se viernim ostati svojoj odluci? Progovori Irma, pošto su oba puna srdca zašutili bili.

— Kad bih našao vierne podpore.

— Podpore... opetova tiho Irma zastrv si lice suncobranom; ona se poboja, da Ljudevit ne spazi ne-

Digitized by Google

mirna joj lica, nu Irma bijaše prelukava i ljubopitna djevojka, da ne zatraži jasniju oznaku te podpore, al uzalud, Ljudevit navrnuv govor inamo, stade čuvstvovati o hrvatskom seoskom životu, i za čudo! Irma se očitova gorljivom Hrvaticom. — Al znate, gdje sam takovom postala? u Italiji, u stranom svietu, reče ona, opisujuć svoja čuvstva, zarodjena na ostancih rimskoga slavlja i prošlosti.

Marko i Olga hrlili medjutim napried. Od onoga dana, kad se pomirila Olga sa svojim mladim prijateljem, odvrže prijašnju bojazljivost i djetinji stid. Ne samo, da se uslobodila, već se i njezino meko tielo jačalo, bar se tako činilo Marku, premda se njegove oči ne usudiše nikad dulje od trena zaustaviti na djevičanskoj nježnoj grudi.

— Mi ćemo prvi u crkvu, reče Olga i pobrza napried.

— Mislit će, da smo im utekli, nasmija se Marko, hrleć uzporedo s njom.

Kad već bijahu blizu sela, zazvoniše zvona s tornja, pod kojim se je sakupljala svjetina, što starci, što mladići, što babe, što djevojke jasna lica a stidna pogleda, odjevene u bielo kao golubice.

— Čega vas sjećaju zvona? poče Marko pristajuć pomalo, kad opazi, da se Olga umorila.

Olga se ogleda golubinjim očima na Marka. — Kažite mi prije, čega vas? reče djevojka.

— Vjenčanja dvoga dragih, čekajućih dugo, dugo onaj sretni dan, koji će ih na vieke sastaviti.

Olgina se ustanca raztvore tihim smieškom, tako se angjeli smijati moraju, kad čuju božju rieč, i bog zna zašto, da li od stida? okrene ona na stranu lice.

Nekoliko časaka ne pogleda Marka. Razumjela je ona te njegove rieči: „dvoga dragih“ — i suviše. „Nas dvoga!“ kucaše joj srdce.

XVI.

U crkvi.

Maglaji imadjahu od starine, buduć pokrovitelji župne crkve, veliku, ukusno izrezanu klup od orahova drva kraj oltara; u tu klup ne bi zvonar pod bogom nikoga pustio do li članove Maglajeve obitelji a kad tih nije bilo, upravo nikoga. Naši znanci stigoše u crkvu, kadno bijaše već odčitano evangjelje, i proturiv se nekako kroz svjetinu, dodju do klupe. Al ne bijaše prazna, sjedjaše tu krasna, mlada djevojka, rumena lica i modrih očiju poput neba, obučena u priprosto zelenkasto odielo a na glavi joj crne čipke i širok slamnat šešir.

Čim pristupi stari Maglaj klupi, doleti zvonar kao lud, turajuć i bijuć košćatimi laktevi svjetinu, izmrmlja nešto kao izpriku Maglaju i rekne bezobzirno mladoj djevojci, neka ostavi klupu, jer da su gospoda došla. Djevojka podigne glavu, pogledje milo i bojazljivo naše družtvo, i ostavi zastidjena oborenih očiju klupu, da si potraži mjesto medju seljakinjami, koje su joj iskrenom uslužnosti ustupile mjesto kod pokrajnog oltara u prostom seljačkom klecalu.

Bijaše na toj djevojci toliko milja, da bi se bio i čovjek suha srdca opitao za nju, a kamo li ne bi naši znanci, uznjihani kojekakovimi čuvstvi. Irma zapita Ljudevita, ovaj otca, a ovaj zvonara, tko je ta djevojka? na što mu zvonar ponizno odgovori, da je žena učiteljeva.

— Mila zaista ženica, izrazi se na to Maglaj na prema gospodji, i ova i ostali potvrde njegove rieči, smještajuć se u klupu.

Buduć se u crkvi ne podnosi razgovor, osobito medj pukom, koji je pobožan, kao što bijaše puk ove župe, moradoše stari i mladi ljubovnici zauzdati dosadanje preklapanje, nu zato se tim više podadu ozbiljnomu razmišljanju o svojih odnošajih, motreći se iz potaje postrance. Jedina Olga, činilo se, da moli, njezine nježne ručice počivale su složene na koljenih, i oči pratile svećenikove obrede.

Kad dodje red na podizanje, zašute orgulje i mlad čovjek, radostna, svježa lica, smjesti se, sašav sa kora, do žene, koju smo gore opisali, u seljačku klupu. Kad dodje zasinu njezino lice veselim pozdravom, ona mu pruži ruku, šapnuv nešto obori plaho mile oči, kao da je sagriešila proti svetosti podizanja.

Sve to opaziše oči gospode iz gospodske klupe, i sve te oči zasvietle umiljajem i sučuvstvom za taj mladi par.

I sbilja liepo li ih je bilo gledat, kad na cilik zvonca sagibahu složno glave, očito što bliže jednu do druge; kad staviše ruke na prsa, i čim bi se pop okrenuo k oltaru, susretajuć se očima punima blaženstva iskrene ljubavi.

Kad podizanje minu, dignu se opet mladić, stisnu pruženu mu ručicu žene, sluhnu pazljivo, što mu ova prišapnu, nasmjehnu se, te odbrza na kor, da u sladkih nježnih akordih opetuje šapat mile si žene.

Ne ima dvojbe, da se ovakov prizor silno dojima srdaca, kojih mute ljubavni osjećaji, pa ne treba dokazati, što su u taj par očutili i zaželjeli crkvari u gospodskoj klupi.

Oči Marka i Olge sretoše se blaženim pozdravom, ko što one učitelja i učiteljice, i srdca njihova klicahu: „I mi, i mi ćemo jednom tako! Ljudevit i Irma pogledju se medjusobno, kao da se pitaju: Jeste li vidjeli, zar nije krasno? moglo bi i nama tako biti. Pa Maglaj istom! Stare mu se oči zališe suzami od sladke slutnje buduće sreće. Ma da i niesi mlad, ma da te i minula žestina mladosti, ali imaš kamo sklonuti glavom, kad njome bura nesreće zavije.

A Koviljevićka? — nju su mučile paklene muke, i one grudi, na kojih zaželi Maglaj počinuti od bure, talasahu se olujom nedohitnom njegovoj pameti. Zašto

Digitized by Google

probliedi njezino lice smrtnom bljedoćom? zašto li joj bljesnuše oči užasom u svetom hramu, u kolu pobožnih ljudi, gledajuć dvoje mladih, nevinih duša u sreći? zašto... nu čitatelji znadu, i težko bi bilo kazati, kako se u nje križahu munjimice ledne misli i plameni uzbuktaji djavljega srdca...

Znate, što je demon?

Nu žena takova značaja, kao što bijaše Koviljevićka, koja se naučila od djetinstva ubijat i zatirati svaku klicu najtišega čuvstva u sebi, svlada se za čaš, zapovjedi buri utihnut, licu da svane bezbrigom, a očima, da se osmješkuju, kako to ište mjesto i družtvo.

Uhvativ se grčevito za ruku Maglaja očitova ona nehotice, što se je rodilo u njezinu srdcu, dà, hvataj se za starca, dok mu kosti ne pucaju!... siktalo je u njoj poput zmije, kad joj gaze glavu...

Izašavše po misi družtvo iz crkve spazi namah mladu ženu pod orahom, stojećim preko puta do crkve, gdje nemirno izčekuje svoga druga. U taj čas zavrište iza nje seoska djeca, povadiv se žestoko radi komadića kolača, što im ga je netko dobacio, na što se ona okrene i ne opazi onoga, kojega je toli željno izčekivala, kako se hitro do nje došuljao kušajuć joj neopazice izvadit iz ruke molitvenik.

— Znam te, znam, oglasi se ona tankim glasom u pravi čas, okrenuv se hitro kao lastavica, i udari ručicom zlobnika. Ovaj se pokaže nevještim, ponudi joj ruku uz tihi smieh, i mladi par krenu smijuć se i čevrljajuć poput ptica u proljeću kući u selo.

Evo, mladi, neznatni ljudi, pa gospoda iz gospodske stolice ne govorahu čitavim putem, vraćajuć se kući, o drugom, nego o njih!

Kad su bili Maglaji na mjestu, gdje se je razstati trebalo od Koviljevićevih, sine staromu Maglaju u glavu, da pozove gospodje na objed.

— Ne mogu doduše obećati bog zna šta, ali onako u prijateljskom razgovoru — stade se on izpričavati.

Majka pogleda kćeri, kćeri majku, pa malo zatim smjesti se cielo družtvo za stol, pokriven stolnjakom bielim ko snieg. Maglajeve oči sievahu neizkazivim zadovoljstvom i radosti, kad mu se pridesi nazdraviti čašom najplemenitijega vina, što se je skrivalo u dubini njegove pivnice, onako kako mu je srdce želilo. Siromah starac ne imaše ni časka mira na svom stolcu: — Izvolite, gospodjo, samo malko, meni za volju, — Irmo, takova junakinja, pa da se stidi, ne daj bože, Maglaji daju, što imaju, a ti Olgice? gle, gle, hoće da me obmani golubica, neš ti ne, još ovaj komadićak ili vas pogledati ne ću, — nudjaše on neprestance svoje goste neutrudivo poskakujuć oko stola.

Justus Liebig.

Kad donese služkinja kopuna na stol, a danas gledaše služkinja osobito mrko, natoči Maglaj sve čaše redom, izkašlja se, zatim pogladi si bradu, uzpravi brkove, te ustavši, na desno naklonjene glave i zamagljenih očiju, stane nazdravljati na sliedeći način:

Stara je hrvatska navada, pozdraviti gosta čašom rujna vinca, pa makar i ne bio kućegazdi sasma po ćudi, kako bi trebalo... hm, hm... nu danas je sreća hćela, da u svojem domu vidim najmilije goste, što mi ih je ikad srdce zaželjelo. Hvala dragomu bogu,

Digitized by Google

koji je tako udesio, da vidim vas, premilostiva gospodjo, — tu se nakloni Maglaj gospodji, i prelije malko vina iz čaše, — i vas moje golubice, dostojne kćeri svoje majke, kod svojega stola... hm, hm... ne ću zaboraviti nikad toga dana, nikad... Ne mogu izkazati radost, koja u taj par osvaja moje grudi, al dozvolite, da jednu reknem, koja mi najjače na srdcu leži...

Mladići i djevojke pogledju sad pozorno starca, posljednje mu rieči drhtale sve većma čuvstvom i oči njegove zamagljivavale se sve to više.

— Kad čovjek, nastavi Maglaj, okolo sebe gleda, pa spazi ovako mladi sviet, kao što je taj, koja misao sine mu u glavi? mislim, da pogadjate, mladost je mladost, i treba da ide zajedno, ni ptica ne leti sama, a kamo li čovjek, najbjedniji stvor. Evo, draga gospodjo, bog nas obdario djecom mladom, liepom, čilom, zdrava uma, poštena srdca, — da svoje ne hvalim — vriedni cvietci najvrednije majke, nu i za čudo djeca naša slažu se dobom, ne mogu bolje. Što više? Naša djeca, kako sam to sa radošću opazio, slažu se ne samo dobom, već i srdcem, i ne treba mnogo uma, da čovjek uvidi, što žele i što ka ne. Neka im bilo od moje strane! njihova je volja i moja najvruća želja, za to dižem ovu čašicu, da im nazdravim i u buduće... i... i u buduće, a dobri bog će dati, da ih vidim danas ili sutra sjedinjene ne samo vezom prijateljskim, već onim svetim, ne razkidivim vezom, koj dvoje dragih spaja i preko groba. Moj blagoslov nad njima, a ja... a... a ja... ja!... Maglaj zaklopi oči, a iz ovih spuste se dvie krupne suze na njegovu bradu, od smetnje prebaci čašu, izvadi zatim rubac iz žepa, da si otare oči, nu čuvstvo ga prevlada toli silno, da se morade odkloniti k prozoru, gdje zarida gorko kao diete.

„Već je zrelo!“

Svikolici skoče namah uplašeni od stola, upitaju ga, što mu je, ali ne bude im drugog odgovora, do li: „Mira mi dajte, nije mi dobro“, na što ga Koviljevića uputi, neka ide u svoju sobu, kamo ga ona sama odprati, mignuv djeci, da ih ne sliede.

Zanjihujuć se na noguh uz pratnju gospodje, držeće ga izpod ruke podje u svoju sobu i spusti se tamo na divan, zakriv si rukama lice.

— Gospodine Maglaju, kažite mi što vam je? možda

Digitized by Google

bi vas znala utješiti, poče gospodja, sjednuv do njega, te gvireć sućutnim očima kroz prste u njegovo lice.

Starac zarida opet.

— No kažite, komu ćete ako ne meni?

— Oh, ja nesretnik, oglasi se Maglaj i pusti si po gospodji snieti jednu ruku s lica.

— Zašto nesretnik, šta vas je to snašlo na jedan put? ja nikako ne uvidjam, samo treba reći, pak ćemo učiniti zajedno...

— Zajedno... ah!

— Gospodine, vi sumnjate o mojem poštenju, mojoj odanosti za vas, reče uzvišenim, tanjim glasom gospodja, uzev Maglaju i drugu ruku s lica, te primi obe njegove svojimi. Da ste vidjeli kako se te ruke odbijale jedne uz druge!

— Gospodjo!

— No? samo brzo bez straha, kako se pristoji Maglaju... ta vi ste moj, pogladi ga gospodja po bradi.

Maglaj otvori širom oči, prsa mu se nadmu: i ja sam vaš do groba, — ja vas ljubim, — ja vas molim za ruku, vi me ne ćete uništiti, vi ćete biti mojom ženom — bane najednom Maglaj i baci se na koljena pred Koviljevićku, skloniv glavu na njezino krilo. — Vi me ne ćete uništiti, ja nesretnik, oh da znate kako gori... ovdje... dan i noć...

Gospodja pogladi Maglajevo čelo, uzdigne ga ljubezno na noge, te posadi uza se, umirujuć ga blagimi riečmi... no vi ste moj, sve ćemo učiniti... a licem njezinim trzale se žilice, divlja radost pobjednika bacaše na njezine oči iskre, od kojih je Maglaj još dublje propadao u nesvjesticu.

Sat kasnije izadje Maglaj sa gospodjom iz dvorca na šetnju. — Mladež bijaše se razprhnula kojekuda — a njegovo lice sjalo se tolikim zadovoljstvom i srećom, da se sluge i služkinje začudiše šapćuć: baš se nije na šta god namjerio. (Dalje sliedi.)

Ektor i Andromaka.

(Iz VI. knjige Ilijade redak 369—497.)

Preveo Mirko Turić.

Ovo joj reče i otidje kacigom tresući Ektor,
odmah pak zatiem stigne u svoje preliepe dvore,
ali bjeloruke ne bje Andromake nigdje u sobah,
nego na kuli sa svojim stajaše djetetom ona
i s odjevenom liepo služkinjom roneći suze.
Nu kada Ektor u kući vriedne ne nadje žene,
stane tad na prag i domaćim 'vako služkinjam reče:
„Nude mi, služkinje moje, sad kažite istinu pravu:
Kuda bjeloruka ode Andromaka iz dvorova bielih,
ili ka jetrvam il' k odjevenim zaovam liepo,
ili je u hram Atenin otišla, gdje i sve druge
Trojanke žene rudokose božici mole se strašnoj?"
Na to mu okretna reduša odvrati ovimi riečmi:
„Ektore, kada već hoćeš, da kažemo istinu pravu,
niti ka jetrvam nit' k odjevenim zaovam liepo,
niti je u hram Atenin otišla, gdje i sve druge
Trojanke žene rudokose božici mole se strašnoj,
nego na Ilijsku veliku kulu, jerbo je čula,
da su Trojanci u nevolji, a velika Akajska sila.
Zato odmah tad odtrča ona brzo pram zidu
kao poludjela; za njom pak nosi dojkinja diete."
Ovo mu reduša reče, a iz kuće odjuri Ektor
istim udariv putem kroz liepe ulice grada.
Dodje na Skajička vrata prolazeć tvrdjavom veljom —
tuda bo hćede on junak izać' na bojište ravno —
tada mu žena Andromaka dodje trčeć u susret
bogata kćerca junaka hrabrena Eetijona,
kraljujuć koji življaše pod brdom šumovitim Plakom
Plačkoj u Tebi, vladajuć svojim kiličkim pukom.
Kćer mu bijaše oženio mjedeni oklopnik Ektor.
Ona ga susreti sad, a služkinja za njom idjaše
noseć na grudima nestašno djetešce, nejako sasvim,
njegova sinčića mila, liepa kô danica zviezda.
Ektor ga zvaše Skamandrijom, drugi mu dadoše pako
ime Astianaks; Ektor bo sam je branio Ilij.
Milo se smijuć pogleda svoje djetešce drago,
ali Andromaka stane do njega roneći suze,
uzev ga lagano za ruku poče govorit ovako:
„Tvoja će hrabrost tebe pogubit, nit ti je milo
nejaka djeteta i mene nesrećne, koja ću skoro
biti udovica, jer će te brzo ubit Akajci
na te navaliv, a ako te izgubim bolje bi bilo,
mene da crna pojede zemlja, jer druge mi nema
nikakve utjehe, kad mi se razstaneš svojim životom,
nego tugovat, a nemam sirota ni otca ni majke.
Starca mi otca ubio junak božanstveni Akil
i razorio kilički liepi grad napučen vrlo
Tebu visokih vrata; pa pogubi Eetijona.
Ali mu ne uze oružja, jer se je bojao toga,
nego ga na vatri spali sa njegovim oružjem sjajnim,
nasu mu zemljom grob, a oko njeg zasadiše briešće
kćeri Egidonoše Zeusa, iz gorice vile.
Sedmero mile braće sam imala kod kuće svoje,
ali na jedan te isti dan odoše svi put Ada,
sve ih bo smaknu brzonogi junak hrabreni Akil,
kada su pasli bjelorune ovce i goveda troma.
Majku mi, koja kraljevaše pod šumovitim Plakom
doveo amo bijaše sa inim velikim plienom.
Nu ju pusti iz robstva uzev ucjenu skupu;
ali Artemida ubi ju strielom u otčevih dvorih.

Digitized by Google

Sad si mi, Ektore mili, eto i otac i majka
i još bratac moj dragi, muž moj cvatući liepi.
Smiluj se dakle pa ostani ovdje na visokoj kuli,
da ti ne ostane diete sirotom a udova ženom.
Kod smokve postavi vojsku, odkuda najlakše može
dušman u grad unići a zid mu na udarcu vrlo,
jer su već tri puta kušali najbolji od svih junaci
obimi sa Ajasi, te slavnim sa Idomenejem,
i s Agamemnonom, pa sa Diomedom i s Menelajem.
Il' ih je na to naputio mudri kojigod gatać,
ili im njihovo srdce govori tako i kaže."
Na to joj odvrati veliki kacigom tresući Ektor:
„To je ah ženo i meni na srdcu, ali se sramim
od Trojanaca i od Trojanaka haljina dugih
ostaviv ratište klonit se boju bježeći babski.
Pa mi ni srdce ne da, jere sam vikao uviek
biti junakom i prvi medju Trojanci se borit,
stičući veliku otčevu slavu i vlastitu svoju.
Znam bo to dobro u duši, srdce moje mi kaže,
doći će zaista dan, kad pasti će Ilijos sveti,
tako i Prijam i Prijama puk, na koplju junaka.
Ali me nije toliko do Troje i nevolje njene,
niti do Hekabe, niti do Prijama gospodara,
niti do braće, od kojih će sigurno junački mnogi
s dušmanske poginuv ruke pasti u prašinu zemlje,
koliko do tebe, kad te plačuću vodio bude
njedom odjeven Akajac, uzev ti zlatnu slobodu,
te kad u Argosu budeš u žene tudjinke tkala
i iz Mesejide i Hipereje nosila vodu,
težkim doista srdcem, ali ćeš pod silu morat.
Mnogi će sigurno reći, kada te vidi gdje plačeš:
„„To je gle žena junaka Ektora, prvi što b'jaše
medju Trojanci u boju, kad se pod Trojom borahu.""
Tako će mnogi govorit, a nova bit će ti tuga,
takova muža što nemaš, eda te izbavi robstva.
Ali mene mrtvaca prije nek pozrije zemlja,
nego što čujem ti vapaj i tebe robinjom vidim."
Ovo joj rekav za sinčićem svietli posegne Ektor,
ali se djetešce okrenu prsima dojkinji svojoj
od straha plačuć pred obrazom svoga dragoga otca,
sjajna se poplašiv mjeda i kite konjskoga repa,
vidiv gdje strašno se niše na vrhu kacige bojne.
Milo se nasmija otac mu dragi i majka;
kacigu odmah sa glave svietli skine si Ektor,
stavi ju na zemlju tada si uze na ruke sina,
svoje djetešce drago poljubi nišuć na rukuh,
stane tad molit se Zevsu i inim bogovom svima:
„Zevse i drugi mi bogovi silni, dajte i ovo
djetešce poput mene da bude dika si puku,
silan i čestit da bude i Ilijom moćno da vlada.
Mnogi tada da reče: „„ovaj je bolji od otca"",
iz boja ići kad bude; plien da krvav donese
smaknuv dušmana kletog, majci nà radost, diku."
Reče i ženi si dragoj položi na ruke diete,
ona ga privinu k sebi, na svoje mirisave grudi
suznim okom se smijuć; mužu se smili sirota.
on ju pogladi rukom i stane govorit ovako:
„Nemoj se siroto moja toliko žalostiti s mene,
nitko bo ne će me poslati u Ad, ako mi nije
sudjeno, nitko pako sudbini još uteko nije,
bio on hrdja il junak, kad se već rodio na sviet.
Nego vrati se kući i svojiem bavi se poslom,
krosnami, preslicom tankom zapovjediv služkinjam kućnim,
svojim za poslom da idu, a rat je briga mužkarcem
sviema, što ih u Iliju ima, a najviše meni".
Ovo svietli joj reče Ektor i kacigu uze
s konjskiem repom, a žena mu draga ode si kući
često se obziruć natrag i roneć obilne suze.

Indijska koliba.

Napisao ju Bernardin de Saint-Pierre — pohrvatio Ivan Gostiša.

(Dalje.)

Učenjak zače vrlo liepo govoriti na indijanskom jeziku, kad li ga prekide njegov vodilac, veleć, da mu je čekati, dok ga ne upita veliki svećenik. Naloži mi dakle, da sjedne po ondašnjem običaju pobočke, nogama unakrst kao krojač. Učenjak sam sobom prokle sve te trice; nu šta ne bi sve učinio, samo da nadje istinu, kad je već dodje tražiti do Indijanaca?

Za tiem sjede učenjak, glasba ušuti, a za nekoliko časaka zavlada mrtva tišina, tad ga poglavica svih pandekta upita, radi šta je došao u Jagrenat.

Premda je veliki svećenik Jagrenatski dosta razgovietno govorio indijski, da ga je mogla razumjeti veća čest skupštine, to se ipak pronosila rieč od jednoga fakira do drugoga, a od ovoga do trećega, i tako sve redom dok je ne predadoše učenjaku. Ovaj na istom jeziku odvrati: da je došao pitati u Jagrenat poglavicu bramansku, komu slava na daleko slovi, na koj li način može upoznati istinu?

Učenjakov odgovor doglasiše opeta na isti način poglavici paudekta, kako i učenjaku pitanje. Tako se nastavljalo do svršetka.

Stari se poglavica paudekta malko razmisli i rekne: istina se ne može upoznati van po bramancih. Sva se skupština nakloni u čudu s odgovora svoga glavara.

— Gdje mi je treba tražiti? prihvati živahno englezki učenjak.

— Svu istinu, odvrati stari učenjak indijski, kriju

Digitized by Google

četiri bete,[10] pisane prije sto dvadeset tisuća godina na sanskritskom jeziku, od kuda i sami bramanci znanje crpu.

Na to odjeknu odobravanjem sva dvorana.

Učenjak ostade hladnokrvan i progovori velikom svećeniku Jagrenatskomu: Pošto bog sakri istinu u knjigama, za koje znadu samo bramanci, naravskim posljedkom sliedi, da je većina ljudi, koji slučajno niesu brame, sakrivena spoznaja istine: ako je tomu tako, to je bog nepravedan.

— Tako htjede Brama, odvrati veliki svećenik. Ništa se ne može oprieti volji braminoj. Povladjivanje se ponovi. Kada se umiriše, upita Englez još i trećom: Treba li istinu priobćiti svemu svietu?

— Čestimice, odvrati stari pandekt, pametno je tajiti ju cielomu svietu, a nuždno priobćiti bramancem.

— Šta, kriknu žestoko englezki učenjak, zar da ju kazujemo bramancem, koji je nikomu ne odavaju! Za ista, silni li su nepravednici ti bramanci.

Na te se rieči uzburka skupština. Mirnom dušom slušaše pohuliti boga, ali se na taj prigovor uzplahirili. Paudekti, fakiri, sautovi, joguisi, bramanci i njihovi učenici, sve se htjelo porječkati sa englezkim učenjakom; nu veliki svećenik utaloži buru, mahnu rukom i prosbori jasnim glasom: Bramanci, ne prepirajte se s evropskimi učenjaci. Na to se dignu i udalji uz poklik ciele skupštine, koja glasno uzmrmlja na učenjaka i bi bio zlo prošao, da se Indijanci ne boje Engleza, koji puno vriede na obalah gangovih. Kad učenjak izlažaše iz skupštine, reći će mu vodilac: — Naš prebajni otac bio bi vam podao po običaju sorbeta, betela i miomirisa; ali ga uvriediste.

— Tu se je meni ljutiti, odgovori učenjak, što se latih uzaludna truda. A na što se tuži vaš glavar?

— Je li moguće, poviče vodilac, da se želite s njime prepirati? Ne znate li, da je on proročistem indijskim, i da mu je svaka rječica zraka znanja?

— Ne bih nikad o tom podvojio, odvrati učenjak i lati se svoje haljine, svojih postola i šešira. Snevremenilo se i unoćilo, htjede poći u koj stan toga hrama; al mu to uzkratiše, jer da je nečist. Kako ga je silovito uznemirila ta svećanost, zapita piti. Donesoše mu vode u boci; nu čim izpi, odma je razbiše, jer budući nečist da ju je okaljao čim je iz nje srknuo. Veoma razdražen pozove svoje ljudi, koji bješe popadali ničice po stubama hrama, da se mole, i baciv se u svoju nosiljku, krenu drvoredom od trstine uzduž mora, kad se unoćilo i naoblačilo. Putujući prosbori sam sobom: prirječje indijsko sbilja vriedi: svaki Europejac, koj dolazi do Indijanaca, dostane se strpljivosti, ako je ne ima, ima li je, to mu je nestane. Koliko je do mene, ja ju izgubih. Nije li to strašno, ne ću li sbilja naći sredstva, kojimi da se traži istina, kojimi li se nadje i ima li se priobćiti sviem ljudem! Čovjek je upravo proklet na tom svietu, da viekom luta i da se viekom prepire: Vriedilo mi upravo doći do Indijanaca, da tražim svjetla u bramanaca!

Dokle je učenjak tako sam sobom mislio, pritisnu zemlju ona oluja, koju Indijanac zove tyfon. Vjetar je duvao s morske strane, i kako je raznosio valove gangove, pobaca ih kao pjenu o otoke ušća. Sa obale digoše se pješčane gromade; iz šuma oblaci lišća, koje vjetar nosi u dar mar put rieke i poljana i u visine zračne. Čestimice se zaplete u drvoredu trstike, i premda ta indijska trstika nadilazi sva i najveća stabla, ipak se njima poigrava kao biljkama u prairijah. Mogo si vidjeti, kako se je u sred prašna i listovita vira uzmigolio cieli drvored, gdje se je s jedne strane na lievo i na desno naklanjao, s druge strane kako se je šumeći u vis vijao. Ljudi učenjakovi bojeći se, da ih ne polome stabla ili ne poplave vode gangove, koje već prevališe obale, krenu u poljane i zapute slučajno na obližnje visočine. Eno već se unoćilo; idjahu mal ne tri sata po najvećoj tmini ne znajući kuda, kad al netom munja sjekne oblakom i zasvietli svodom, daleko o desnu vidio se hram jagrenatski, otoci gangovi, burno more i malo ponaprieda omalen dol i šuma medju dva brda. Poteku ovamo, da si potraže utočišta i već zaori grom svojom gromornom tutnjavom, kad no stupiše na ulaz doline. Opasivale ju sa svih strana litice a unutri podiglo se drevno drvlje do neizmjerne visine. Premda im oluja naklanjala tjemena strahovitim šumom, to im ipak ostaše panjevi nepomični kao što i hridi, što ih opasivahu. Taj je dio drevne šume naličio na zaklonište; nu težko se je bilo unutar zavući. Trstika vijugajuća se šumi po kraju zaplela se o dno stabala a lijane dohvaćahu s jednog stabla na drugo te tako svestranice stvoriše se listnatom ogradom a mjestimice izidjoše gotove zelene špilje, nu bez ikakova izlaza. Medjutim si indijski vojnici prokrče sabljami put, a za tiem se provlačila ciela pratnja s nosiljkom. Ovi mišljahu, da će se ovdje ukloniti oluji, kad al kiša lievajuć kao iz kabla, izli nad njima tisuće bujica. U toj nevolji svjetlomrcnu im kroz drvlje na najužem mjestu doline svjetlo. Masalki poteče onamo, da si zapali baklju; nu do mala obeznaniv sa dotrči vičuć: — Ne bližite se onamo, ono je parija! — Sva prepala se četa zaviče: parija! parija! — Učenjak misleć, da je to kakova zvier, lati se samokresa. — Šta je taj parija? upita svoga bakljonošu?

— To je čovjek, odvrati mu ovaj, koj ne zna ni za vjeru ni za dom.

— To je, dometnu poglavica vojnika, — Indijanac toli proklete kaste, da takne li se ga nas koj, smrti je predan. Podjemo li mi do njega, to ne smiemo devet mjeseci u hram, a da se očistimo, valja nam se oprati devet puti u Gangu i isto toliko puti ima nas prati ruka

[10] Beth ili vedam, to su svete knjige.

Digitized by Google

kojega brama od glave do pete u mokrači kravljoj. Svi Indijanci zaviknu: mi ne ćemo do parije.

— Kako — upitati će učenjak svoga bakljonušu, saznadoste, da vam je onaj zemljak parija, to jest, da je bez vjere i doma?

— Evo ovako, odazove mu se bakljonoša, kada otvorih vrata od kolibe, ležao vam je taj čovjek sa psetom si na istoj rogozini, na kojoj mu je i žena a njoj je baš davao piti iz kravljega roga. Ciela svita učenjakova opetova: — Mi ne idemo k pariji.

— Ostajte ovdje, ako želite, unese se Inglez; koliko je do mene, to su mi sve kaste indijske jednake, samo ako me občuva od kiše.

To rekavši skoči sa svoje nosiljke, vrže knjigu pitanja pod pazuho, putnu vreću na rame, a rukama prihvati samokrese i lulu, pa će sam do kolibe. Jedva što na vrata pokuca, eto gdje mu ih dolazi otvoriti mlad, milovidan muž, nu odmah malo uzstupi veleć:

— Gospodine, sirota sam parija, i ne zavriedih tolike časti, da vas gledam; nu ako mislite, da se ovdje možete skloniti, vele ćete me usrećiti.

— Dragi prijatelju, pobrza Inglez, radostnim srdcem ulazim u tvoj gostoljubivi dom.

Medjutiem se udalji parija s bakljom u rukama, sa svežnjem drvlja i s košarom punom kokosova ploda i smokava; podje do učenjakove svite, koja se je bacila nedaleko odanle pod neko deblo, te im rekne: „Kad mi ne ćete nadobiti te časti, da se k meni skrenete, evo vam plodova u ljusci i koži, te ih možete jesti, a da se njimi ne okaljate, i evo vam ognja, na kom ćete se sušiti i obraniti od tigara. Bog s vama!“ Na to se povrati u svoju kolibu, i progovori učenjaku: „Gospodine, ja vam opet velju, da niesam ništa drugo već kukavica parija; ali sudeći po bieloj vašoj koži i po vašoj nošnji, nieste Indijanac, te se nadam, da ne ćete odbiti hrane, koju će vam ponudit siromašni vaš sluga. U isti čas stavi na jednu rogozinu breskava, jabuka, ignama,[11] koruna pečena u pepelu, prženih smokava i lonac riže, zasladjen sladorom i kokosovim mliekom; pa za tiem se udalji na svoju rogozinu, do svoje supruge i svoga djeteta, koje spavaše kraj nje u kolievci. — Vrli čovječe, rekne mu Inglez — vi više vriedite, nego li ja, budući dobro dielite i onim, koji vas preziru. Ja, ako me ne počastite svojom prisutnošću, mislit ću, da me držite opakim čovjekom i odma ću se udaljiti iz kolibe, pa neka od kiše moknem i neka me tigrovi razderu.

Parija sjedne na rogozinu, na kojoj mu sjedjaše i gost. Oba se dadu na jelo. Medjutiem veselio se učenjak, što je liepo sjeguran u sred nepogode. Koliba bijaše nepomična: ne daleko od nje suzio se dolac, sagradjena bijaše na svaru ili banianskoj[12] smokvi, od ove spuštaju grane svoje šibice ća do korienja i zaokružuju time silu svodova, koji podupiru glavni panj. Lišće toga stabla bilo tako na gusto, da nije propustilo ni kapljice kiše; pa premda je bučila oluja svojim silovitim ječanjem praćenim tutnjom groma, ipak ne uzmože uznemiriti plamena, koj se do pod krov vinuo, ni svjetla u svjetiljci. Učenjak se divio Indijančevu miru i njegove žene, još mnogo tajnovitijemu, nego li što ga čine elementi. Djetešce im crnomanjasto i gladko kao ebanovina, snivaše sladko u kolievci; majka ga ljuljaše svojom nogom, dočim je uz to nanizivala niz od crvenoga i crnoga graha. Otac bi milo pogledavao sad na jedno, sad na drugo. Isto pseto pridruži se uzajamnoj sreći; legne do mačke kraj ognjišta, uzdignu kadkad oči i uzdahnu pogledav gospodara si.

Kad se Inglez napio, pruži mu parija tinjajući ugljen da si njime upali lulu; i upaliv si svoju, poda neki znak svojoj ženi, koja donese na rogozinu pladanj sa dvie čaše kokosovine i veliku posudu punu punča, koju pripravi za večere od vode, araka, te od soka naranče i sladorove trstike.

Dok su ovako jeli i pili, prosbori učenjak Indijancu

— Našavši vas, mislim, da sretoh čovjeka, na kakova još nikada ne naidjoh, najsretnijega, a po tom i najrazumnijega. Dozvoljite mi, da vas upitam nekoliko pitanja. Kako možete toli mirovati kraj tolike oluje? Ništa vas drugo ne brani, već to drvo, a drvo povlači na sebe grom.

— Nikada još, uleti mu u rieč parija, ne udari grom u baniansku smokvu.

— To je zaista čudnovato, odazove se učenjak; biti će valjda, da je u drvetu negativna elektriciteta, kao u lovorike?

— Toga ja ne razumiem, reći će mu parija; nu moja žena misli, da je to s toga, što nekoč bog Brama potraži zaštite u njenom hladu: koliko je do mene, to mislim, da ne će bog dati u tom burnom podneblju banianskoj smokvi, da na sebe povlači grom, kad joj dade gusto lišće i svodove, pod kojimi neka se ljudi kriju od bure.

— Vaš je odgovor veoma pobožan, odvrati učenjak. Dakle je vjera u boga, koja vas miri. Saviest većma tješi, nego li znanost. Recite mi, molim vas, koje ste vi sekte, kad nieste nikoje indijske, jer se Indijanac ne će s vami družiti. U listini mudrih kasta, koje putem razgledavah, ne naidjoh nigdje na parijsku. U kojem je indijskom kraju vaša pagoda?

— Svagdje, odgovori parija: — hramom mi je narav; stvorca joj obožavam za rana sunca a blagodarim mu kod zapada. Nesreća me učila, s toga ne ću nikada tvrdovati onomu, koj je nesretniji od mene. Trudim se, da si usrećim ženu, diete i istu mačku i psa. Na koncu života izgledam smrt kao sladak san na domaku dana.

[11] Igname indijsko bilje.

[12] Banianci čine neku vrst sekta u Indiji, pa se po njih prozva ta vrst smokve.

Digitized by Google

— Iz koje knjige crpiste te nazore? — zapita ga učenjak.

— Iz knjige naravi, primetnu Indijanac — druge ne poznajem.

— To je velika knjiga, kliknu Inglez; nu tko vas ju nauči čitati?

— Nesreća, vrati mu parija: budući da sam od one kaste, koja se smatra najgorom u mojoj domovini, ne mogavši biti Indijancem, učinih se sam čovjekom; družtvo me odagna, a ja se utekoh naravi.

— Nu u toj samoti imati ćete bar koju knjigu? primieti učenjak.

— Nijedne, zanieče parija; ne umiem ni čitati ni pisati.

— Dobro se sačuvaste od svake dvojbe, reći će učenjak, taruci si čelo. Mene poslaše iz Inglezke, moje domovine, da potražim istinu u najvećih umnika svih naroda, ne bi li tiem razbistrio ljude i usrećio ih; nu iza mnoga uzaludna iztraživanja i iza silovita prepiranja, zaključim, da je ludo istinu tražiti, jer nadješ li ju, ne možeš je nikomu priobćiti, a da si ne stečeš silu neprijatelja. Recite mi iskreno, ne mislite li i vi tako, kao i ja?

— Premda sam samo neznalica, odvrati mu parija, ipak ću vam, pošto u mene uztražiste savjeta, reći, da je svakomu čovjeku dužnost tražiti istinu za vlastito dobro; inače bi bio tvrdica, slavičnik, ponosnik, zlikovac, ljudožder, da sliedi samo predsude i dobitak onih, koji ga uzgojiše.

Učenjaka, koj je još uviek mislio o onih triju pitanjih, koja upravi na poglavicu pandekta, uznese odgovor parijin. — Kad vi mislite, progovori mu, da je svakomu čovjeku tražiti istinu, recite mi dakle, kojim će se sredstvom poslužiti, da je nadje; jer nas naša sjetila varaju, a um nas još više zavodi. Um je malne u svih ljudi razlik; u istinu mislim, da nije drugo do u svakog pojedinca njegov vlastit interes: zato je i toli razlik po svoj zemlji. Ne ima ni dviju vjera, ni dvaju naroda, dvaju okružja, dviju obitelji, ta šta govorim? ni dviju ljudski glava, koje jednako misle. Kojim ćemo ju sjetilom dakle tražiti, kad se razborom ne možemo poslužiti?

— Mislim, prihvati parija, jednostavnim srdcem. Sjetila se i um mogu varati, nu jednostavno i priprosto srdce, makar se i dade zavesti, samo ne će nikada varati.

— Otajstven i dubok li je vaš govor, pripomenu mu učenjak. Istinu traži dakle srdcem si a ne umom. Ljudi čuvstvuju jednako ali misle razno, jer im istina polieže iz naravi i jer su posljedice, koje iz nje proizticu u njihovu korist. S toga treba tražiti istinu priprostim srdcem; jer priprosto srdce ne će nikada hćeti ono čuti, što nije čulo, niti ono vjerovati, što nije vjerovalo. Ono nije ovdje, da se vara, niti da po tom druge vara: toliko se je priprosto srdce udaljilo od slaboće, koja je spopala većinu ljudi, poteklih za svojom korišću, samo se srdce odlikuje onom pravom jakosti, kojom se istina traži i čuva.

— Vi boljma razpredoste moju misô, nego li bih ju ja mogao razpresti, primetnu parija. Istina je poput nebeske rose, da ostane čistom, treba ju sakupiti u čistu posudu.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Špilja „Samograd“ kod Perušića.

Komu da ne zaigra srdce, kad se popne na vrh gore zagrebačke te odavle zatoči okom u Zagorje ili ravnu Posavinu. Ondje se redaju izmjenice brdašca i humovi pokriveni vinskom lozom ili bujnom šumom; dižu sela i seoca, vijugaju biele ceste poput gujâ ili prepliću zlatne njive i polja te brzi potočići; ovdje se pako stere ravnina poput zelena saga, kojom se provlači rieka Sava.

Kamo godj nogom staneš, kud godj okom svrneš, svigdje ti se vidu namiću plodonosne njive krasnih okolica i priediela. Nu uputi se gornjom krajinom, kamo i mene sreća prošle godine zanese, drugčije ti vidik puca pred očima.

Pred putnikom se gdjegdje otvara labirinat raznoličnih stiena i klisova, te misliš, da si u sred kamenita mora. Tjemena glavica ili su šumom obrasla ili su gola. Na takovih golih brdinah ističe ti se kadšto mjestance obraslo zelenilom, nalik oazi, na kojem ti oko zapinje. Vidiš ravninu posutu gričem, na kojoj jedina bujad i vries uspievati može. U koliko gornja krajina podaje žalostnu sliku, kad gledaš onu množinu golih i pustih kukova, hridina i litica, koje se nad zelenilo šuma poput snježnika uzpinju ili siromašni narod, koji se trudi i muči hoteći naravi prkositi; u toliko je zanimivo putovati istom. A po čem?

Množina krasnih slapova, rieka, potoka i potočića, koji se vijugaju valovitom kotlinom ogulinsko-plašćanskom, gackim i ličkim poljem ili padaju s vrletnih visina velebitskih, očarava oko, razigrava dušu. A nije li divno gledati 13 jezera s nebrojenom množinom srebropjenih slapova, koji u milijun bisernih kapljica igraju poput alema, slap Plitvice i Slunjčice, pravjeke šume i ubave doline prepliće se medju brdinami, strašne ponore, kotline i gudure. A koliko veličje, popneš li se na velebitske Oštarije (3033 stopa). Od ovdje ti se otvara krasan vidik na more jadransko. Tuj ti se stere otok

Digitized by Google

Novalja, Časka i Barbac, kraj kojih odmiče po koja ladja ili čamac. Kad je zrak čist, krasan ti se vidik otvara do Zadra pa i do Jakina u Italiji. Koli je divno pogledati nad sobom obzorje lazurne boje, a pod sobom prelievajuće se o suncu more, a još divnije, kad se pojavi večernje rumenilo ili kad s jutra sunce svojimi zlatnimi i žarkimi traci grli vrške i glavice velebitske.

Osim toga ima gornja Krajina množinu krasotâ osobito naravskih tvorinâ. Medju takove naravske tvorine broji se i špilja „Samograd" kod Perušića u otočkom okružju.

Špilja ima u našoj domovini mnogo, poimence kod sv. Šimuna, u Vrabčah, koja ima i krasne sige, kod Barilovića ima pet omanjih i jedna veća „Vražić" zvana, kod Brloga na Kupi, Ozlja, u brdu Šimičiću kod Letinca nedaleko Brinja itd. nu od svih tih daleko je ljepša razlikošću tvora, obiljem siga, veličinom i prostranstvom špilja Samograd. Prije no stanem opisivati špilju, reći ću koju o Perušiću.

Mjesto Perušić stoji na dalmatinskoj poštarskoj cesti, koja ide iz Žutih Lokavâ na Otočac, Gospić, Gračac i Malom Popinom u Zrmanju. Crkva, učiona i župni dvor biele se na brdašćih četvrt sata od mjesta udaljenih.

Crkva Perušićka ima devet liepih žrtvenikâ, a prvi s desna od glavnoga žrtvenika posvećen je bl. dj. Mariji, koju rese pet nizovâ zlatna i srebrna novca, od raznih vladarâ. Gledaocu je to neka mala numismatična sbirka. Nekoliko koračaja od župnoga dvora ima mjestance odkud ti se sedmoslovčani stavak jekom šest put odziva. Nedaleko od crkve stoje na brdašcu razvaline gradine, od kojih je najbolje sačuvana kula do 5° visoka. Godine 1553. predobio je Perušić Malkoč paša bosanski, a dvie godine kašnje dao je i utvrditi spomenutu kulu. Bilo je g. 1569. kadno Senjani ovdje Turke hametom potukoše, a malo zatim ga porazi Gašpar Tržački. God. 1685. a 22. srpnja osvojise Perušić gjenerali Leslie i Herberstein, a Turci pobjegoše u Bilaj. Ostalo je ovdje ipak turskih obiteljih, koje se kašnje pokrstiše. Po ostancih rimske ceste, dalo bi se naslućivati, da je tuj rimsko mjesto stajalo.

A sad o samoj špilji.

Špilja „Samograd" udaljena je od župnog dvora pol ure, u samoj utrobi gore Grabovače. Svakako valja imati vješta provodiča, i nešto zubalja ili bolje iztesanih luči jer od njih ne ima toliko dima.

Do Samograda je put vrlo hrdjav, jer je svuda razsijana sila sdrobljena i šiljasta kamenja.

Put vodi kraj brdašca, na kojem stoje gradine, velikom poljanom a zatim zakreće kraj nekoliko kućarica uz brdo. Za pol ure dodjosmo do Grabovače. Tuj ti zieva velika kotlina do 12° široka a 6—7° duboka a oko nje stoje osovne stiene, obrašćene šikarjem i drugim biljem. U kotline vode pripresto sklesane skaline, kojimi vrlo oprezno ići moraš; jer inače nestalo te u kotlini. Čim se približismo otvoru špilje, prhnu nad nami nekoliko goluba dupljaša (Columba venas), koji ovdje po pukotinah stanuju. Otvor špilje pukao je na zapadnoj strani, te je 3° širok a do 4° visok. Kroz otvor struji hladan zrak, i akoprem nije temperatura toli nizka ipak je dobro, da se čim ogrneš. Sa svoda ulaza spuštaju se kao zavjesa raznolici stalagmiti, rumenih okrajaka.

Dno je ulaza koso te puno ovelikoga djelomice kalcinirana kamenja. To vlažno tlo otegoćuje ponekle ulaz putniku. Prošav ulazom zakreneš na desno i eto te u prvoj dvorani punoj prekrasnih stalaktita i stalagmita u stotine različitih slikâ i prilikâ. Vidiš ih u prilici dubićâ, grana i grančica, gdjegdje se poredaše poput brdinâ, medju kojimi ima dolinâ, ravnica, puteva i po koje jezerce. Dakako sve to u malom. Dvorana ova bit će visoka oo 10° a široka 4—5°. Odavle dolazi se sigastom pregradom u dvoranu. I tu ima krasnih prilikâ. Da spomenem samo najčudniju na desnoj strani dvorane. Svoda i stiene prihvatio se je do tri stope dug, kusast čunj (Kegel), postavljen vrhom na podnicu drugoga čunja, ovaj stoji na trulu, a ovo na povećem čunju, koj leži podnicom na tri omanja čunja, ova tri opet na tri, dok se svršuju šiljastimi kukovi, koji se dna špilje prihvatiše. S druge ti se opet strane prikazuje siga u prilici orgulja. Ovu dvoranu pregradjuje strma sigasta stiena, kojom se ne može proći. Ali da ti ni daljna divota naravi ne ostaje sakrivenom, reć bi da se je narav zaoto pobrinula, te s desna iste strmine ostavila upravo tolik otvor, da se krozanj provući možeš. Eto i treće sjajne, ogromne dvorane. Divota ti bliešti pred očima, kan da si ušo u vilinje dvore. Pred tobom stoje tri poveća i tri omanja korita puna bistre vode poput ribljeg oka, a studene poput leda. Kako je divno odielila i obrubila siga batricami jedno korito od drugoga! Pogledaš li pod špilje, pričini ti se da je oblożen mozaikom, toli krasno se je siga naslagala i u najumjetnijih prilikah poredala. Likovi su zvjezdasti, okrugli, trakasti, vlasuljasti, bubrežasti, ljušterasti, tisuće i tisuće likova, slažu i mienjaju se na tom prostoru. Popošav nekoliko koračaja, dodjosmo do najveće satvorine naravi u Samogradu.

To su vam dva stupa, od kojih je jedan do 3° visok, a 1° debeo, a drugi s lieva do $1^1/_4{}^0$ visok, a do 4′ debeo. Koliko je tisuća da miljuna kapi vode trebalo, dok se je ta množtna sige naslagala. Uzmemo li po Nagelu, koji piše, da se siga u 70 godina samo za $^1/_{36}$″ odeblja, to treba za stup od pol stope debljine 90720 godina, koliko je dakle tisuća proteklo dok se onaj stup na hvat odebljao? Na jednom i drugom stupu naći ćeš upisana ili uklesana imena onih posjetnika, koji ovamo dodjoše. (Pravo barbarstvo čovječih patuljaka, koji su na divotnu satvorinu prirode udarili svoj pečat, misleći, da

Digitized by Google

će postati bezsmrtni, a onamo su nagrdili krasotu prirode Op. Ur.) Stupovi niesu gladki, već se siga naborice naslegla, a ima na njih i liepih oblika. Od ovdje ide strma stiena, kojom se moraš četveronožke povlačiti, te ćeš doći u četvrtu omanju, takodjer krasnu dvoranu. Tu ima na kraju škulja. Provodič moj mi govorio, da se ne može dalje, nu g. Pilar, koj je kratko vrieme poslije Samograd posietio, tvrdi, da se ovuda ulazi u petu veliku dvoranu, u kojoj se nalazi veliko jezero. Ovdje da je konac ovomu veličanstvenomu i divnomu tvoru naravi. Da je moguće pustiti u špilju sunčanu zraku, da zasine tim čarobnim prostorom ta Samograd prometnuo bi se dvorom od bisera, kako ga je vila gradila. U špilji je tiho, ništa ne čuješ, van kako kaplja za kapljom pada s visine.

Siga je samogradska žuta ili crvena, a s nutra biela kao snieg.

Samograd je preko 2000 koračaja dug, a i krasan je, koliko se po mom slabašnom opisu vidi. Iduć polagano, treba čovjeku pol druga ura dok sve pregleda. Pa da moraš i dulje u njoj boraviti, ne bi ti bilo dosadno, jer se duh dovoljno zabavlja, gledajući onu množinu raznovrstnih slika i prilika.

Samograd se žali bože slabo posjećuje, jedino ako se k njemu godinom jedno ili dva družtvanca potrude, da se nagledaju te vanredne ljepote, tog divnog tvora naravi. Ne bi li bilo pametno, da se u Zagrebu sabere družtvo, pak mjesto u Postojnu da u Samograd uputi. (Planinsko naše družtvo zaista ne će minuti tog čarobnog mjesta. Ur.) Naš Samograd, mislim, ne zaostaje nimalo za postonjskom špiljom što se krasote tiče, udobnosti za putnike tu dakako ne ima ni malo. Valjalo bi odstraniti neke zapreke, i to spomenute strme prielaze iz jedne dvorane u drugu, množinu kamenja kod ulaza, a napokon bi si krajiška vlada veliku zaslugu stekla, da dade špilju zatvoriti; jer čovjeka srdce boli, kad gleda onu množinu slomljene sige, koja po dvoranah i pred ulazom leži, koju barbarske ruke oštećuju. Obašav sve, povratismo se istim putem. Kad izadješ iz špilje te zagledaš žarko sunce, bujnu zelen i osjetiš ugodnu toplinu, pričini ti se, kao da si se preporodio, ili nakon duljega vremena iz tog vilinjega svieta izišao na sviet božji.

Špiljo krasna! špiljo divna! oprašćajući se s tobom s tvojom skromnom tišinom, čistim ti zrakom, krasnimi, veličanstvenimi i milolikimi prilikami, kličem ti iz dna grla: Sjaj mi! Sjaj!

Samograd bi valjalo točno izpitat; jer je presv. g. Ivanu Kukuljeviću sretno za rukom pošlo, naći u njem starinskoga posudja i to: tri dna, dva odlomka s uresom i tri bez uresa. To se je našlo u trećoj dvorani. Po tom se može slutiti, da su nekoč ljudi u Samogradu stanovali. Ali da se bolje pretraži, našlo bi se sigurno i ljudskih kosti, a možda i životinskih okamina. Ne bi li možda naš Samograd izašao na glas svietom, kao što prije nekoliko godina špilja aurignačka i abevillska u Francezkoj?

Pisao D. Hirc.

Justus Liebig.*

(Sa slikom.)

Obično se govori, da što naučnjak zamisli i smisli, to ne ima nikakve praktične vriednosti, to su samo znanstvene mušice, koje se liepo slušaju, al kakve osobite koristi u životu ne donose. Bilo je doduše puno takvih učenjaka, koji su toga sila napisali, za što sviet nije mario; nu slika ova prikazuje muža, koji, premda znanstvenjak, više je koristio svojim učenim radom ratarstvu, obrtnosti i drugim praktičnim strukam nego milijuni tako zvanih praktikera, te je nepobitno dokazao, da prava znanost (akoprem puka praktična korist ne može biti njezinom svrhom), opet umie biti u prilog i svagdanjoj potrebi, baš i onda), kad se to izprva ni malo ne sluti.

Ne će biti dakle s gorega, ako malko pogledamo u oči tomu Liebigu, da vidimo, kako i koliko je svojim znanjem svietu u obće koristio. Njegove zasluge o samu znanost ne spadaju ovamo, al i tih ima toliko, da bi se htjela knjiga, a ne mala razpravica, kad bi ih čovjek htio nabrojiti na broj.

Justus Liebig rodio se je godine 1803. u Darmstadtu, gdje mu je otac trgovao mirodijami i mastili, koja je sam pravio. Tomu se je htjelo svakojakih jednostavnih lučbarskih operacija, pa gle čuda: upravo taj posao omili njegovu sinku toliko, da mu vieran ostà do groba, akoprem jednoč mal da ne zaglavi. Njegov otac gotovio je šelak; staklene posude bile su mjehurom čvrsto svezane, da se vinova žesta u njih samo svrući, a ne uzkipi. Toga naš Justus nije znao, nego pošto je otac otišao iz djelaonice, videć njegov sin, kako se vinova žesta u staklenoj posudi muči, ne mogav prodrieti mjehura — probuši ga. Al ima šta gledati! Žežka tvar izleti kroz bušotinu i razprsne se naokolo, a najviše na Justa, koji je bio sav šelakom kao naličen. Srećom se nije spirit u posudi upalio, inače bi bio jamačno živ izgorio, a ovako se je samo nekoliko prljotina dobavio.

Drugoga bi ovakva nesreća odvratila bila od onakva posla; al nije Liebiga, već je on nastavio i na svoju ruku svakojake kemičke operacije, i tako si je pribavio već kao dječak neobičnu vještinu i okretnost u eksperimentovanju, čitajuć uz to sva poznata lučbarska djela. Dok je navršio dvanaestu godinu, već je bio proučio sve lučbarske knjige darmstadtske dvorske knjižnice. Za to je slabo napredovao u običnih školskih priedme-

* Obširna razprava o znanstvenoj radnji Justusa Liebiga ima u XXIX. knjizi „Rada jugosl. akademije“ od dra. Bogoslava Šulka.

Digitized by Google

tih; jer dok je učitelj suhoparno razlagao pravila gramatike, duh Justov je boravio kod njegovih retorta i lončića, te nije znao valjano odgovarati na učiteljeva pitanja. Jednoč ga upita učitelj: „A moj Liebigu, što će biti od tebe, kad ništa ne znaš?“ Liebig odvrati: „ja ću biti chemik“. Sva škola udri u smieh; jer se onda lučbom gotovo nitko nije bavio, a kamo li da si ju tko izabra za cilj življenja. Nu Liebig održa rieč, premda mu silne zapreke na put stajahu.

Budući da se onda lučba u školah nije onako učila kako danas: dade otac sina u nauk nekomu ljekaru (apotekaru), da se ondje vježba u lučbi; jer drugdje tomu ne bijaše prilike. Justus otidje drage volje i uredi si u sobici na tavanu osobitu lučbarnicu, gdje je svoje pokuse izvodio. Jednoč je gotovio nekakov razbučni preparat, ovaj se zapali, soba i komad krova odleti u zrak; nu Liebig ostà živ, al pobježe kući. Nit ova nesreća ne bijaše podobna odvratiti ga od kemije, već on otidje na sveučilište pa onda u Pariz, a za nekoliko godina tako se uvježba u omiljeloj znanosti, da je u 21. godini imenovan profesorom lučbe na sveučilištu giessenskom.

Od onda počimlje novi viek lučbe i slava Liebigova; od onda se je učenje lučbe, kojom su se dotle ponajviše samo ljekari bavili, tako razprostranilo i njezina obća korist tako priznala, da se dan danas potrebuje stanovita mjera lučbarskoga znanja ne samo za svaki zanat, nego baš i za ženske struke, najpače za varenje.

Kako je pako Liebig pribavio lučbi toliku popularnost? Ponajviše svojom lučbarnicom iliti chemičkim laboratorijem u Giessenu, u kojem je zajedno sa svojimi učenici (kojih je dobio iz svih strana svieta), ili barem na njihove oči, raztvarao u počela mnoge stvari dotle neraztvorene. U tome im je priskočila u pomoć osobita metoda i sprava, kojoj se je bio Liebig prvi dovio.

Al najljepši lovor-vienac upleo si je svojim iztraživanjem organičnih tvari, to jest raztvaranjem živine i bilja, da se dozna od kakvih su počela sastavljene. Tu je odgonetnuo mnogu zagonetku, o kojoj su si njegovi predšastnici badava glave razbijali, a upravo tim je neizmjerno koristio, ne samo znanosti, nego baš i praktičnomu životu. Jer akoprem je Liebig istinu tražio njoj samoj za volju, opet nije nikada propustio pokušati, ne bi li ta istina i neposredno čovječanstvu koristila, znaduć, da svaka istina donosi sbilja i neposredni dobitak ljudem, samo što ga ovi ne umiju odmah iznaći. Tako je n. pr. Liebig iztražujuć narav hlora i alkohola obrio novi dotle ne poznati slučak od obje te tvari prozvan chloral. Izprva se nije ni slutilo, da bi to čemu bilo — a dan danas se chloral u veliko hvali kano izvrstan liek od bezsanice i tažilo boli.

Do Liebiga se je obćenito vjerovalo, da se bilje hrani zemljom crnicom iliti pršću, zaboravljajuć, da je crnica (prst) samo ostanak sprhloga bilja: čim se je dakle hranilo, od čega je naraslo prvo bilje? — Putujuć L. po Berchtesgadenu vidio je ondje velikih drveta rastućih na kamenu jedva zemljom zastrtih. Kako je bio oštrouman, umah ga tekne um, da ovolika drveta nisu mogla izrasti iz ono malo crnice, nego da tu ima druga. Dugotrajnim i vrlo mučnim iztraživanjem pronadje napokon, da trave sbilja hranu svoju ponajviše piju iz zraka (u kojem ima uviek preveliko množtvo otopljena ugljena u formi plina, te se zove ugljevina (Kohlensäure). Iz zemlje pako vadi bilje ponajviše samo ono, što nalazimo u njegovu pepelu: zato je pepeo svakoga drveta i trave drugčije sastavljen. Odprije se je mislilo, da je svaki pepeo jednak i da to nije važna stvar: stoprv Liebig dokaza, da su baš one tvari vrlo znamenite, koje nalazimo u pepelu, da su te tvari u gnoju otopljene i da se upravo zato gnojem umnožava prirod i ljetina.

Od kada je L. ove istine na svjetlo iznio i dokazao, počeli su umni gospodari posve drugčije gnojiti svoja polja. Oni iztražuju sastavine svoje zemlje, pa joj onda dodaju one tvari, kojih nema u zemlji, a treba ih bilju, što ga žele u toj zemlji izvoditi. Tako je nastalo umješno gnojenje to jest popunjavanje zemlje. Sada razumiemo, zašto zemlja slabo radja, kad se slabo, ili neprimjereno gnoji, ili kad se nikako ne gnoji. Jer gnojiti, to će dan danas reći, davati zemlji tvari potrebitih za rast pitoma bilja, a povadjenih dugotrajnim sijanjem. Ako se iz polja nekoje tvari samo vade, a ne povraćaju (kao što bivaše svagdje, dok se nije znalo čega zemlji treba) — mora se napokon i najplodnija zemlja iztrošiti, izjaloviti, kao što sbilja biva ondje, gdje se polju ne vraćaju tvari potrošene od njega na sjeme, nego samo tvari potrošene na slamu (a to biva žalibože ponajviše i kod nas jošte).

Sad ćemo razumjeti, zašto su zemlje, nekada na glasu sa svoje rodovitosti, sada neplodne i puste — jer im je poradi dugovječnoga sijanja žita i nedostatna gnojenja, ponestalo iz mekote onih tvari, od kojih se sjeme gradi; ovamo ide Sicilija, Afrika, a bogme se je opazilo već i u Banatu, da mu ponestaje plodnosti. — Sad ćemo razabrati, zašto se dubokim oranjem plodnost umnožava — jer se iz dubljine vade na vrh tvari potrebite rastu bilja, kojih nema više dosta u mekoti, to jest u površini do sada oranoj.

Zato sada uman gospodar ne gnoji polja onako nasumce, nego po stanovitom pravilu i načelu: on daje polju, čega mu baš treba. Nu ja ne mislim naše gospodare, da oni tako rade — oni su jošte slabo i čuli za Liebigova gospodarska pravila, a kamo da se po njih povode; nego se samo čude i kamene, kad čuju, koliku množinu ljetine izvodi onakov umni gospodar.

Al nije L. proučio samo narav bilja, nego i životinja, te je prvi dokazao, kako se životinja hrani i što

Digitized by Google

biva s tom hranom. Toga je radi izpitivao narav mesa, po imenu, što je ono u mesu, čim nas hrani. Ovdje mu je opet prva briga bila vaditi iz toga obreta korist po čovječanstvo, a plod toga nastojanja je mesni vadik (Fleischextract), koji je velika polakšica osobito za bolestnike i putnike, putujuće zemljom, gdje nema govedine; zatim nadomjestak materinskoga mlieka (Ersatz der Muttermilch), kojim je mnoga mati diete svoje od smrti spasila.

Da se ova mesna suština (esencija) kod nas vadi, bila bi preskupa, jer za svaku funtu toga ekstrakta treba 36 funtih najbolje govedine. To bi dakle bila polakšica i ljekarija samo za bogate, a Liebig je htio priskočiti u pomoć siromahom. Što dakle uradi? Znaduć da ima u južnoj Ameriki neizmjerno množtvo goveda, koja se ondje samo radi kože kolju, a meso se ostavlja u polju, gdje sagnjije ili se njim zvjerad hrani: nagovori imućnike, da ondje sagrade fabriku za mesni vadik. Sada se u jednoj ovakvoj tvornici u Fray-Bentosu pravi svake godine pol miliuna funti mesnoga vadika i na to se potroši 18 miliuna funti priesne govedine.

Dan danas umni gospodari ne hrane više niti marve onako samo nasumce, nego po načelih znanosti obretenih od Liebiga. Posljedica je tomu, da našinci, postupajuć po staroj metodi, ne znadu onako ugojiti svoje marve kako uman gospodar.

Još jednim načinom je Liebig čovječanstvu vrlo koristio, što je prvi počeo znanost popularizovati, to jest znanost tako razlagati, da ju može donekle svatko učiti i proučiti. U tom pogledu je osobito na glas izišao svojim djelom „listovi o lučbi“ (chemische Briefe), u kojih je lučbu, ovu dotle nekemiku upravo nepristupnu znanost tako liepo i razgovietno razložio, da sada može pomoću te knjige svatko prodrieti u otajstva kemije, te je ova sbilja postala općenito koristna znanost.

Kad jošte čovjek pomisli, da je Liebig i kao učitelj na glasu bio, da je uprav on veliko množtvo glasovitih sada lučbara odgojio, dakle da je i za tu struku vremena stekao; pa kad sada omjeriš onoliku ogromnu radinost o djelatnost mnogih naših učitelja: kako da se ne diviš tolikomu velikanu i da ne žališ, što je smrt preklani tolikoga dobrotvora čovječanstvu ugrabila? — Nu ako je i sagnjilo njegovo tielo, duševno njegovo blago djeluje svejednako, a mi smo svi nasljednici te njegove ostavštine: „To i jeste razlika — piše Pettenkofer — medju ovim i drugojakim zemaljskim blagom — što iz duševnoga svatko može grabiti punom šakom, nit ostaje zato drugomu manje, dapače što ga više nabereš, to više ostaje drugim“.

Dr. B. Š.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Književne obznane.

IV.

U XXXII. knjizi „Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (str. 220, ciena 1 fr. 50 nov.), koja je nedavno izašla, imadu 4 razprave i jedna književna obznana. Dvie su razprave poviestne: o Krčeliću i njegovih annuah od akademika M. Mesića, za tiem o municipijih u hrvatskoj državi za narodne dinastije od M. Brašnića. Mesić je u svojoj razpravi objelodanio zanimivih podataka o Krčeliću i razvio njegovu književnu djelatnost. Annue dale su mu povod, da nacrta hrvatsku poviest prošloga vieka. Brašnić progovori o ustrojstvu gradskih municipija u Hrvatskoj prije XII. vieka i o njihovu položaju u hrvatskom državnom sustavu. Na kraju razprave izbroji glavne organe kod gradskih municipija u Zadru, Trogiru, Spljetu, Biogradu, Rabu, Krku, Orovu, Klisu, Ninu i Braču. Razprava je sastavljena po suvremenih listinah. Historično-literarna razprava akademika Pavića: o kompoziciji Gundulićeva Osmana veoma je zanimiva. Pavić dokazuje, da je današnja Osmanida sastavljena od dvaju pjesmotvora: od Gundulićeve Vladislaviade i pjesme o Osmanu, kojih nije sam Gundulić sastavio u jednu, već neko drugi (možebit njegov sin Šiško) poslije smrti njegove. Ovo svoje mnienje potvrdjuje Pavić riečmi Gundulićeva suvremenika Stjepana Gradića i de Angelija, kojih prvi spominje Vladislaviadu, drugi dva Gundulićeva eposa, za tiem ustrojstvom sadašnjega Osmana. Razprava je velikim trudom i oštroumno izvedena. Ako se tko i ne bi u svem slagao s našim akademikom, to će mu ipak priznati, da je on prvi Osmana kritično proučio i ocienio. Tiem putem doći ćemo do prave poviesti naše književnosti. Akademik dr. P. Matković poznatom u zemljopisu vještinom priobćuje svoja iztraživanja o razglobi i hipsometriji slavonskoga gorja, te je i ovdje položio zrnce dubljemu poznavanju jednoga diela naše hrvatske domovine. Akademik dr. I. Hanël stao je ocjenjivati djela o slavenskom pravu, pa razsudjuje ovdje veliki sbornik pravnih običaja, koje sakupi akademik dr. V. Bogišić, a izdade naša akademija. Iz priloženih na kraju ove knjige zapisnika sjedničkih može se čitalac uvjeriti o radnji našega učenoga zavoda i o stanju našega muzeja. Iz priegleda o zakladi akademičnoj doznaje se, da je ona imala koncem god. 1874. ukupno 333.858 for. Ova svota bi se liepo umnožila, da se priberu zapisi, koji još niesu izplaćeni.

Drugo djelo, koje je netom izdala naša akademija,

Digitized by Google

jest VII. knjiga „starih pisaca hrvatskih“ (str. 480, ciena 3 fr.), u kojoj su „djela Marina Držića“. Ovu je knjigu priredio ravnatelj Fr. Petračić po načelih, po kojih su i prošle izdane. Ovdje se prviput izdavaju na svjetlo svakolika sada poznata djela M. Držića, koje se svojom sadržinom diele u dvoje: pjesni razlike i komedije i prikazanja. Posljednjih imade dvanaest. Upotriebljena su dva rukopisa: akademični i kneza M. Pucića. Djela Držićeva znatna su ne samo za poviest naše književnosti, nego i za poznavanje prosvjetnoga stanja u Dubrovniku polovicom XVI. vieka; pa bi ih s te strane učiti valjalo. Što su njegove komedije dosta nečedne, pa takove predstavljane na pirovih u kućah dubrovačke vlastele, tomu se ne će čuditi nitko, koj poznaje ovu vrst talijanske suvremene književnosti i običaje one dobe.

Možebit ne će biti našim pravoslovcem nepovoljno, ako im spomenemo novo djelo R. Hubea: „Pravo polskie w wieku XIII. (Warszawa 1875., str. 271). Kao što sva iztraživanja ovoga vrstnika, koj je i našemu obćinstvu poznat iz Miškatovićeva prievoda „o značaju prava rimskoga“ (Beč 1869.), tako je i ovo učeno, osnovano i jasno. Ovakova je knjiga ne samo za pravoslovce, koji se po svojem zvanju bave naukom, nego i za zakonodavce, ako ne će, da se zadovoljuju prevadjanjem tudjih zakona. Valjalo bi u nas u obće baviti se više historijom prava i proučanjem pravnih običaja. Tada bismo bili ne samo teoretično nego i praktični napredniji. Ali u to ime valjalo bi našoj omladini više i marljivije učiti slavenske jezike. Kada sam poveo rieč o pravoslovnoj knjizi slovenskoj, dopustiti ću si, da pozornost obratim naših pravoslovaca na „Sbornik gosudarstvenyh znanij“, koj u Petrogradu izlazi pod redakcijom akademika V. P. Bezobrazova, a sudjelovanjem profesora A. D. Gradovskoga, M. D. Gorčakova, G. A. Leera, F. F. Martensa i I. E. Jansona, priznanih uglednika pravoslovnih u Rusiji. Upravo sada izašla je II. knjiga.

Jezikoslovce zanimat će razprava Slovenca prof. I. Šumana: Die Wurzel spar-im slawischen u. in den verwandten Sprachen (Wien 1875. S. 36).

Onomu, koj se želi upoznati sa sadašnjim školstvom srbskim, dobro će doći knjiga: „Školski sbornik zakona, pravila, naredaba itd. (Beograd 1875.), koj je srbsko ministarstvo za nastavu izdalo. Neka se u to i naša vlada ugleda.

Dobismo i svezku za kolovoz „Otačbine“, srbskoga mjesečnika za književnost, nauku, družtveni život, Sadržaj je veoma raznolik, pače i odviše, jer ne prudi stvari, a čitaocu smeta, što se jedan članak ili razprava provlači kroz više svezaka. Istorijska študija Č. Mijatovića o Gjurgju Brankoviću čitala bi se mnogo ugodnije, da se daje u većih odlomcih. U ovoj svezci od 10 tabaka ne ima ništa manje od 20 članaka, a dosta bi ih bilo pet. Preporučamo uredničtvu ovu opazku.

LISTAK.

Perkovčev spomenik, što ga vrli naš mladi umjetnik Rendić već poldrugu godinu radi, napokon je sada dovršen. Podnožje, izradjeno je u Karari od biela mramora, te je u šest škrinja opremljeno za Samobor. Figura nadgrobne vile takodjer će doskora na put. Spomenik moći će se valjda negdje mjeseca listopada odkriti. — Prijatelj nam se Rendić gorko tuži, kako se je pri ovom prvom ovećem djelu prevario u računih. Svota, za koju se je sa odborom samoborskim pogodio, ne će doteći ni da namiri vlastite svoje, u gotovu novcu izdane troškove za mramor, pomagače, modelle, opremu i vozarinu, te ne samo da on pri cielom poslu nikakove zasluzbe ne ima, nego će od svoga kukavnoga štipendija još priplaćati morati. Žalostne kobi naših umjetnika! Al se ufamo, da će se ova stvar još lako udesiti, da vrli naš mladi umjetnik barem ne bude štetovao. Pri odkriću spomenika, ako ne prije, bit će sgode, da se ono, što još treba, posakupi. Mi već sad upozorujemo na tu okolnost mnogobrojne štovatelje Perkovčeve.

Palača za galleriju. Osnova palače, po nacrtu Schmidovu podnešena je, vele, gradjevnoj oblasti, i čim potvrda stigne, započet će se gradnja. Glede mjesta za gradnju bio se je porodio priepor. Proti gradnji na platou Strossmajerova šetališta, koje je gradsko zastupstvo toj svrsi namienilo, diglo se je prigovora sa više strana, a svi su se ti prigovori na tehničku stranu obarali. Ob ovih prigovorih viećao je pred malo dana ovdješnji „skûp tehnika“, te je zaključio sa svimi glasovi proti 4, da je ono mjesto za gradnju najsgodnije, te da će se gradnjom monumentalne sgrade na onom mjestu ciela fizonomija grada znatno poljepšati, a ne će se time šetalište znatno suziti. Razgledav tada osnovu graditelja Schmidta, štono ju biskup Strossmayer gradu predloži, zaključiše, da ta osnova odgovara svim zahtjevom umjetničkim i tehničnim, te da se ima gradnja po njoj neokljevce započeti. Hoće li se još i sad, nakon toli jasnih rieči od strane strukovnjaka, naći još gdjegod ljudi, koji će spletkariti proti gradnji?

Kazalište po svietu. Nestor njemačkih dramatika i dramaturga Hinko Laube pripravlja se za novu borbu. Preuzeo je najme s nova upravu svog mezimčeta, bečkog „Stadttheatera“. Prva predstava bila je dne 1. rujna i prikazala se Sofoklova „Antigona“. Zatim izići će na pozorište toga takmišta bečkog dvorskog kazališta novi komad od Lindnera (Juan d' Austria), Lindaua (Kamen smutnje) od Dahna, Wicherta itd. I u dvorskom bečkom kazalištu spremaju se na nov rád. Tu se pripravljaju novi komadi: Parizina od Mosenthala, Nero od Wildtbrandta, Ato velesvećenik od Mosinga, „Ljubav za ljubav“ od Nissela. Ne bi li i za nas štogodj bilo?

Wagnerov orkestar. Rikard Wagner, začetnik njemačke karakteristične glasbe, sagradio si je u Bayreutu u Bavarskoj kazalište, gdje će se samo njegove opere pjevati i koje ima na neki način biti Mekom nove njemačke opere. Ponajprije pjevat će se tu ogromna opera „Die Niebelungen“. Orkestar za tu operu sastoji se od sliedećih glasbala: od 18 prvih gusala, 18 drugih gusala, 12 viola,

Digitized by Google

12 violončela, 8 violona, 4 frula, 3 hoboja, 1 englezkog roga, 2 klarineta, 1 dubokog klarineta, 3 običnih fagota, 1 kontrafagota, 8 rogova, 3 običnih trubalja, 1 duboke trublje, 3 tenorske pozaune, 1 duboke pozaune, 1 kontrabas pozaune, 4 bombardona, 6 harfa, 4 bubnja, 10 tanjura, 1 tamtama, nekoliko volovskih rogova i dvajuh nakovala. Valja znati, da se u toj novoj operi prikazuje sudnji dan.

Kristian Andersen, čuveni po svem svietu danski pisac, koji je svojimi pričami očaravao i staro i mlado, umro je 4. kolovoza u Kodanju. Rodjen bje na otoku Fünen g. 1805. od siromašnih roditelja. Već za prve mladosti protrpio je Andersen mnogo nevolje, već kao dječak počeo je sastavljati literarne sastavke. God. 1819. po smrti otca podje u Kodanj. Poslije pomagahu ga prijatelji. Andersen se liepo naobrazi i proputova cielu Europu. Male i čarobne pričice stekoše mu vječnu slavu, nitko mu u toj struci nije ravan. Hrvatskim štiocem poznati su neki od tih plodova, ta Vienčev prievod Andersenove „Majke“ bje uvršten u poliglottu, što je nedavno izišo u Kodanju u slavu 70. rodjendana Andersenova.

Antonio Feliciano Castilho, najbolji portugižki pjesnik novijeg vremena, preminuo je u Lisabonu. Rodio se g. 1800., te se po volji svoga otca morao posvetiti pravoslovlju, kojega se skoro odreče, te se posve podade pjesničtvu. Najpoznatija djela su mu: „Cantos de Echo e Narciso“, „A primavera“, „Amor e melancolia“, prievod Ovidijevih metamorfoza. „Excuraçoes poeticas“, „Mil e um Mysterios“.

Paganini darežljiv škrtac. Glasoviti guslač Paganini, koji je umio sviet očaravati na jednoj samo struni, bijaše bogataš al i strahovit škrtac. Odielo bijaše mu vazda mrljavo i prljavo. Jednom sgodom pokaza se ipak van reda darežljivim. G. 1838. bio je čuveni poslje skladatelj Berlioz jošte početnikom. Dne 3. rujna 1838. bude prvi put u Parizu pjevana Berliozova opera „Benvenuto Cellini“ — i propade, a občinstvo ju okrsti rugalicom „Malvenuto Cellini“. Mladog, siromašnog skladatelja kosnu se taj neuspjeh toli živo, da je pogibeljno obolio. Preboliv bolest primi na jednoč sliedeće pismo: „Dragi prijatelju! Do Berlioza nije bilo čovjeka, koji bi bio jak uzkrisiti Beethovena. I ja sam se vašom božanstvenom, vašeg veleuma dostojnom skladbom nasladjivao, i zato mi je dužnost umoliti vas, da u znak moga počitanja primite onih 20.000 lira, kojih će vam predat barun Rothschild. Vaš Nikola Paganini“. Znamenita u istinu al i sjajna kritika. Pa da priča ob Orfeju nije istinita!

Nov rukopis Strabonovog zemljopisa. Stari grčki pisac Strabo napisao je, kako je poznato, znamenito zemljopisno djelo o starom svietu, koje se je samo dielomice sačuvalo. Nedavno nadje pater Cozza u Rimu u prašnom zakutku bazilianske opatije Grottaferrata silu mrljavih zamotaka, te ih stade razvijati i nadje za čudo podpuno djelo Strabonovo. Nije se samo našlo, što je propalo bilo, već je na tom rukopisu tekst vrlo korektan i njemačkim glossatorom nestade prilike pisati foliante o variantih. Papa je odredio, da se djelo izdade na sviet po talijanskih učenjacih.

Ženski karakteri kod Shakespearea zove se djelo, što ga je poznati njemački pjesnik Friderik Bodenstedt nedavno u Berlinu izdao. Spomenusmo tu knjigu, jer nam u istinu osobitom vještinom tumači psihologku jezgru Dezdemone, Ofelije, Anne, Hermione, Kleopatre i drugih znamenitih žena u dramah britanskoga velepjesnika, te se pravim životom razlikuje od cjepidlačarije suhih germanskih komentatora, koji su n. pr. vikli tražit, koliko da ima genetiva u divnih pjesmah Omirovih. Mi ćemo u svom listu donieti iz te knjige karakteristiku Porcije iz „Trgovca mletačkog“.

Prva predstava Hugonove tragedije „Ernani“. Znameniti pjesnik Viktor Hugo bio je u prvoj poli našega vieka probudio strašnu buru u francezkoj literaturi. Taj otac gallske romantike drznuo se dirnuti u onih „10 zapoviedih“, što i ih je Boileau svrstio bio u stihove, po kojih su Corneille, Racine pače i Voltaire gradili svoje tragedije. Hugo pišuć drame pogazi jedinstvo vremena i mjesta kao i Englez Shakespeare, koga je Voltaire izvolio okrstiti pijanim divljakom. Literarni sviet razdieli se u dva tabora u klasične starovjerce i romantične novovjerce, ili kako im je sviet govorio od šale „Hugolâtres“ (obožavatelji Hugona). Imala se prikazat tragedija „Ernani“. Pristaše prevratnog dramatika zahtievali od ravnatelja kazališta „Gymnase“, da im se ustupe sva mjesta u orkestru, na drugoj galeriji i sav parter izim 50 sjedala, da mogu razrediti valjano svoje „dlanove i šake“. Ravnatelj im to dozvoli uz uvjet da moraju unić prije, nego li se občinstvo pripusti kasi. Nu ravnatelj bijaše sotona, te nije mario romantičnu četu otet ruglu občinstva. Zato dade zaključat mala vratašca, odredjena za klakere, i junaci moraju unić na glavna vrata. Već u jedan sat po podne stajahu „Hugolatri“ pred vratima. Sviet prolazeći čudio se dugoj kosi i neobičnomu odielu romantika, kojim je vodja bio orijaški Teofil Gautier, poslije znamenit pisac. Nadodjoše i prijatelji klasicizma, i da ne bude policije, bilo bi šaka. U tri sata provališe „Hugolatri“ u kazalište. Početak bio je urečen za sedam sati. Šta da se radi puna četiri sata? Hugolatri počeše čevrljati i pjevati, a u 5 sati — vrieme objeda u Francezkoj — izvadi čudna četa iz svojih romantičnih žepova kruha, kobasica, sira, butine, maslaca a taj romantični objed trajao je, dok se nije skupilo sve občinstvo, pri čem se nadošli vlastnici loža čudjahu neobičnomu mirisu bielog luka. Ernani bude prikazan, gromoviti dlanovi Hugonovih poklonika održaše pobjedu, u drugoj predstavi pljeskala polovica gledalaca, a druga smijala se grohotom. U trećoj padale u najtragičnijih prizorih tisuće odrezina papira, a smiehu ni konca. Napokon zavlada moda, poći u Ernani, da mu se grohotom nasmiješ. Taj škandal trajao je nekoliko nedjelja. Napoleon III. zabrani prikazivanje svih Hugonovih komada. Nu kad republika svrgnu usurpatora, bude „Ernani“ opet prikazan, i ovaj put doživi bez „dlanova“ pravo istinsko slavlje!

Književna molba.

Ja skupljam gradju za hrvatski imenik bilja, da iznesem na vidjelo bogatstvo našega jezika; no skupiti je sve sâm ne mogu, tomu se hoće obće pomoći. Molim dakle svakoga p. n. rodoljuba, koji znade, kako se zove hrvatski bilje njemu poznato, da mi izvoli dojaviti ta hrvatska imena. Ne treba toga mnogo, zadovoljit ću se i sa nekoliko imena; a ne treba ni da budu ta imena baš u književnom jeziku, meni će dobro doći i provincializmi. Osobito molim imena različitih vrsti (fela) cvieća, povrća, voća (dakle i groždja). Poštarinu ću drage volje sâm podmiriti.

Dr. B. Šulek.

Zabava: Hercegovački ustaša — Crne niti — Ektor i Andromaka — Indijska koliba. — **Pouka:** Špilja „Samograd“ kod Perušića — Justus Liebig. — **Književnost i umjetnost:** Književne obznane. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 11. rujna 1875.

Br. 37. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Majčino mlieko.

Po narodnoj priči spjevao A. Šenoa.

I.

Crn je danas na Brubnu dan,
Umro je dobri, stari ban;
Za njim žena i sinak osta,
Osta liepa banova kći,
Bilo je plača, suza dosta,
U glas jedan ti nariču svi:

„Zašto preminu bane nam?
Slaba je žena, narod sam.
Zašto odvrnu od nas lice?
Ti nam bješe krilo i štit;
Avaj junačka perjanice!
Bog zna, kakov će sinak bit!“

Pticom hrlio brzi čas,
Pjesma tek spominje banov glas;
Žena kuka u pustom dvoru,
Kćerka dielila majčin plač.
Sinak? Obija strn i goru,
Zakon mu sila, pravo mu mač.

Leti kao da srta tries,
Ko da mu vranca bode bies;
Blagost presahnula majčina mlieka,
Duša mu nojca, srdce mu kam,
Ognjica spopade mladca prieka,
Gorom vrluda sam i sam.

Vrativ se u dvor jedan dan
Reče majci: „Ja sam ti ban,
Čemu da žena žezlo nosi?
Otac bje banom, banom je sin,
Sestru mi zoran junak prosi,
Kralj mi ju prosi Arapin.

Čuli me majko, valja da znaš,
Kralju sam dao vjeru baš;
Mani se suza, jesi li čula?
Nek ti se na put sprema kći,
Pa jer mi tiesna banova kula,
Podji sa kćerkom na put i ti!“

Majku popade groza i strah,
Sestra probliedila sniegom sva,
Malo za majčine suze haje
Kameno srdce, vilenjak sin,
Silom golubče gavranu daje;
Sestru mu odvede Arapin.

Al kad je bilo krenuti čas,
Majke se ozva očajan glas:
„Neka me čuje s gorice jeka,
Proklet bio sin moj i ban!
Dok ne okusi majčina mlieka,
Proklet mu svaki u godini dan!“

Ostavi majka prokleti dom,
Ali se dvorom orio grom,
Gorom grmila sto puti jeka:
„Proklet bio sin moj i ban,
Dok neokusi majčina mlieka
Proklet mu svaki u godini dan!“

II.

Gdje je ljudi brubnjanski ban?
Ne zna ga sunce, ne zna ga dan,

Digitized by Google

Ne znan narodu užasno vlada;
Tek kad crna omrkne noć,
Crn ti konjik juri iz grada,
A pre zore natrag će doć.

Banovina mu drktala sva,
Svaku majku popada strah;
Jer je zakon, svakog da dana
Mladić mora na službu u grad;
Ali od službe brubnjanskog bana
Nijedan jošt se ne vrati mlad.

Ah i Stojanu kucnuo sat,
Ne ima neg njega udova mat;
Gvozdena ruka na vrata joj kuca:
„S bogom, majčice meni je red!“
„Stojane! Sinko!“ Srdce joj puca,
Ubit će staricu samrtná zlied.

Pa kroz trepet i užas ljut
Sprema mu starica brašna za put,
Suze roneći pogaču-peče,
Kaplju primiesi mlieka mu svog,
Suze roneći starica reče:
„Stojane! Sinko! Čuvo te bog!“

Digo se Stojan, junak mlad,
Došo pred bana na brubnjanski grad.
Gvozdenom sjedi pod obrazinom
Kao kamen zlokobni div;
Težko je Stojanu pustom tišinom,
Drkće mu srdce, jedva je živ.

Trgnu se bane u jedan mah,
Uzdigo glavu, drktao plah:
„Čijeg si, kliknu, junače roda?
Šta li u torbi čuvaš mi, čuj?“
Stojan mu majčinu pogaču poda:
„Evo od majčice nosim ju tuj.“

Ugrizo bane pogače kus,
Strese se, ko da ga stresao trus:
„Majčino, majčino okusih mlieko!
Blago tebi junače mlad!
Skinu prokletstvo sa mene prieko,
Blago tebi, spašen si sad!“

„Zle me vile smamio čar,
Zle me krvi smutio žar;
Svetinju vječit svrgoh s uma,
Iz srdca minula ljubav sva;
Zavrgoh svoje, samo sred šuma
Grlila mladca vila zla.

Bijah gori neg gorska zvier,
Arapu dadoh majčinu kćer.
Zlokobnu samo ljubljah vilu;
Življeti za nju voljan i mriet
Tjero sam, čuješ li, majčicu milu
Iz srdca, s grada u nemili sviet.

Al kad joj bilo krenuti čas
Majke se ozva očajan glas:
„„Neka me čuje s gorice jeka,
Proklet bio sin moj i ban!
Dok neokusi majčina mlieka
Proklet mu svaki u godini dan!““

Majčine kletve sgodi me tries,
Nakaza budem, strašilo, bies;
Ne zna me sunce, danica zviezda;
Samo za noći spustih se klet,
Vranca da svoga s prokletog gniezda
Poćeram gore u vilinski sviet.

Majčine kletve sgodi me grom,
Majke klele moj gospodski dom;
Mladić me služio svakoga dana,
Pod mrak bude sgažen ko crv,
Mladčevo meso bila mi hrana,
Vruću sam pio mladčevu krv.

Tako mi lazio krvavi čas,
Ti si, mladiću, kletniku spas!
Kaplju si donio majčina mlieka,
Spasio sebi život si mlad.
Spala je sa mene kletva prieka,
Vrati se svojoj majčici sad!

Gledaj da nije laž moj riek!
Tajnu al čuvaj mi sav svoj viek:
Nakaza osta čovječjeg roda,
Bog mi je prostio, što sam kriv;
Ako l' me duša u svietu tom oda,
Propadoh tielom zdrav i živ“.

Obrazinu dignuo tad,
Mramorom mramori junak se mlad:
Kozji rozi banu vrh čela,
Zmije mu spletoše čela rub,
Poput vuka mu glava ciela,
A u ždrielu mu vilinji zub.

III.

Veselo vrati se Stojan mlad,
S kraja minuo krvavi jad,
Prèsta mladića harač ljuti;
Svjetina čudi čudu se tom,
Ali Stojane šuti pa šuti
Pazeć majku, ženu i dom.

Digitized by Google

Žena ga mučila jedan dan:
„Stojane, reci kakov je ban?
Stojane mili, sladki!“ mu rekla;
Odleće mladić manito baš.
Tajna ga grizla, tajna ga pekla,
Pa u gusti šapnuo šaš:

„Zemljo, slušaj me, zemljice, čuj!
Ali mi čuvaj tajnu tuj!
Kozji rozi banu vrh čela,
Zmije mu spletoše čela rub;
Poput vuka mu glava ciela,
A u ždrielu vilinji zub!“

Zemlja čula, i šaš to ču.
Vjetar raznio tajnu svu;

Gromom propali banovi dvori,
Tek od gradine ostao rub;
Al još danas po toj gori
Naći ćeš brate vilinski zub.

Tako ide svjetinom glas.
Pamti mi sinko svaki čas:
Nebom je majke okrilje meko,
Majčino srdce cieli ti sviet,
Božje piće majčino mlieko,
Majčino oko nebeski cviet!

Opazka: Kod razvalina Brubna grada u Krajini nalazi se sila okamenjelih dugoljastih pužića, nalikih na čovječje zube, narod veli da su to „vilinji zubi“ i priča po prilici o njih, što sam ja izpjevao.

A. Š.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

XVII.

Cjelov.

Sunce bijaše već potrnulo, ali se nebo i vrhunci zapadnih gora još uviek sjali rumenkastim sjajem. U doline spustile se sjene i dizale se sve više, da svojim tamnim zagrljajem ogrle cieli sviet. Gdjedje zaiskrila nebom zviezda, pustiv nekoliko drhćućih trakova oko sebe, reć bi da se boji, što li će vidjet dolje u potamnjelom svietu. Lagano kao duh naletavalo na drveće i nizku travicu povjetarce od sjevero-iztoka, šapćući sada tiše sada glasnije, a netom utihne, kao da se sakrilo za brdo, da sluša vilinji piev, pa sbilja nešto zučilo zrakom poput zvuka, nikla iz dubina, cviet i listić nagnu se na jednu stranu, da slušaju taj zvuk, kojega ne čuje uho, već samo nježnimi čuvstvi uznjihano srdce. Nu kako lošiji zavidja boljemu, digoše se iz svojih skrovišta noćni kukci i leptiri, te stanu križati širom polja, brujeć i gudeć neskladno i prosto. Dolje u tiho plovećem potoćiću javi se žaba, za njom druga i treća, pa za čaš zaječi jarkom njihov reget, pa ne znaš, bi li mu se ljutio ili smijao.

Na lievoj strani Maglajeva dvorca bijaše nasadjen kuhinjski vrt, i dobra gazdarica našla bi u njem sve moguće povrtelji i bilje, što ga je godj trebala, da se priredi najsavršeniji vegetabilni objed. Glave kupusa stajahu na sve strane naklonjene na čisto obradjenih gredah, kao dušmanske glave na ratištu, a ogromne tikve značile bi kraj njih glave njihovih vodja. Stare kruške i jabuke divile se s visine, i očitovale škripnjom grbavih grana svoje negodovanje.

Za kuhinjskim vrtom spustio se niz brdo cvjetnjak, cvjetnjak prošlosti, a sada neprolazno šikarje. Svi ti grmići ruža, čemina, sitnih borića, tuja, breza, i bog si ga znao kakvoga bilja, srastoše se i zagrliše kao od sdvojnosti i prkosna jada na nemarna gospodara preko staza i prolaza, da si tezkom mukom mogao zaraštenimi stazami prolaziti, a grmovljem nikako, jer bi te zlobnim grancicami smelo i splelo, da ne bi bio kadar bez pomoći noža riešiti se njegovih spona.

Tim cvjetnjakom prolažahu Ljudevit i Irma, i biedni grmići moradoše čuti dosta grdnja i psovaka radi njihove divlje ćudi. Irma uplete se svaki čas medju grane, sad bi joj odielo prihvatio trn, a Ljudevit kidaj i rješavaj, da je smiešno, sad joj se kosa zadjenu o sagnutu granu, a Ljudevit prtljaj i motaj, dok ne odmota kose — za mladića svakako ugodna služba, trnci koji ga pri tom prolaze, bijahu toli ugodni, sladki!

Ljudevit hodio je naravski za Irmom, te razmatrao s otraga njezin stas, pa koli čaroban i dražestan činjaše se on njemu. Vila! Venera strojnija od kapitolinske! Ta vitka jedroća, ta lagahna snaga, ta obla ramena i ruke, ti tanki pregibi taj božanstveni spust od pazuha k pasu i te nožke, sad ozbiljno, dostojanstveno koracajuće, sad poskakujuće djetinjom obiesti preko krupna kamena.

Što je Ljudevit dulje razmatrao Irmu, činila mu se sve čarobitijom i sitnijom, on ju omjeri o sebe, pa dječak, dvanaestogodišni dječak, kojega bi još zanjihavao na svojih rukah.

Motajuć se amo tamo puteljci, namjeriše se mladići na klupu, stojeću u sjeni jela, što su u okrug bile nasadjene. Bijaše unutar tih jela tamno, samo se bielo oličena, inače vrlo klimava klupa, bielila, i odozgo zaviri-

*

Digitized by Google

valo plavetno nebo sa dvie, tri zviezde. Na klupu sjednu Ljudevit i Irma.

Izprva govorahu s velikim uzhitom o čaru noći, poslije im rieči sve redje postajale, dok sasma ne utihnu, slušajuć kucaj svojih srdaca i dah, i silniji uzdah. Jeste bili kada na samu ovako sa djevojkom, za kojom čeznete? Oh, čudno je to, čudno, duša se muti, krv navaljuje u lice, a srdce bije, da mislite, i nebo bi bilo pretiesno za njegove udarce.

Sve bliže sagibahu se glave Ljudevita i Irme, jedan osjeti vrući dah drugoga, da mu ovlažuje lice, i najednom bijahu im oči posve blizu jedne naprema drugim, te se motre diveć se i čudeć ta je l moguće?

— Irmo, sve — sve za vaš cjelov, dahnu najednom žestoko Ljudevit i pritisnu svoja goruća usta na Irmina, ova se trzne, hćede se uzpriečiti, al pane zaklopljenim očima glavom na Ljudevitove grudi. Noć vijaše oko njih svoje otajstveno kolo, cvieće šaptaše potajce priče o nimfah, i satirih, a zviezde sastaviše iznad ljubovnika krunu ljubavi — nu jedna se sviezda odkine iz njihova kruga i propade u tamu noći. Ovako rieši Ljudevit najčistijim čuvstvom budućnost svoga života.

Pošto se Koviljevićka s otcem i brat s Irmom odstranio, odvede Marko Olgu u svoju sobu, pokaže joj sve svoje knjige, pročita joj iz njih nekoliko liepih stihova i obeća dapače, da će joj pročitati jedanput kad budo sgoda koju od svojih pjesama, na što ga Olga stane moliti, da joj pročita sada.

Marko uzme suztezati se, al se ipak odluči nakon dugih molba, da pročita jedan od onih papirića, raztresenih ladicom njegova stola.

— Al se ne smijte, stavi on uvjet, ponudiv Olgi do prozora stolac, te sjedne do nje, zarumenjivajuć se čas, čas bliedeći.

Drkćućim rukama stavi listić pred svoje lice, da ga ne vidi Olga, a ona se sve previjala od nemira i uzbune.

— Nitko ne znade, koli ju ... poče on, ali se sbuni, izpričavajuć se, da nije vriedno.

— Molim vas, kako se bog moli, čitajte, sklopi Olga ručice.

Marko se nakašlja, pogladi si čelo, te stane smjelim, prisiljeno hladnim glasom čitati:

Nitko ne znade, koli ju ljubim,
Ah, možda ni ona ne,
Kako se dušom za njom gubim,
Snivajuć sladke, rajske sne.
Tiha je, nježna, mila i čedna
Kao golubić, kao cviet,
Ah, jednom poljubit usta joj medna,
Pa robom do noguh njezinih mriet!

— Pa komu ste to izpjevali? upita Olga, pošto Marko okrenuv lice na stranu, te smiešeć se lukavim smieškom dočita pjesmu.

— Zar možete pitati? uzpravi se Marko tobože uvriedjen.

— Šta ja znam, koga vi imate, komu želite do noguh mriet, trgne Olga ramenom.

— Olga!

— Zašto?

— Vi ste me uvriedili, ja bi vas mogao kazniti.

— Zašto da sam vas uvriedila? ja bar ne znam.

— Mislite li, da ima koga na svietu, o kom bi ja sanjao, osim vas?

Olga pogleda Marka golubinjim očima, te mu stisnu na pomirbu ruku, šapnuv odani: „vjerujem".

— Što mislite, što se meni u vas najvećma mili? reče čas kasnije uzradovani i razigrani Marko.

— U mene ne ima ništa, što bi se militi moglo, odvrati mu Olga i nasloni se na prozor. Marko se nasloni namah do nje.

— Vi me opet hoćete vriedjati, razsrdi se Marko, vi govorite više puta... ne znam kako... eh ima nešto, što se meni osobito, osobito mili, vi ne bi mislili kako. — Vidite, ova pjegica na vašem licu, pokaže Marko prstom, rad koje se pjegice, kako će se čitatelji sjećati, Olga suze ronila pred zrcalom u kasnoj noći. Olgino se čelo smrkne, ona odkrene opet lice, tako, progovori ona plačnim glasom, govorite meni, da vas ja vriedjam, a kad tamo vi... vi... ja vas ne ću više pogledati, pamtite si Marko, šta ću ja, kad me je takvu bog stvorio.

Nije se Olga od šale pričinila uvriedjena, njoj se Markove rieči u istinu činile porugom, za to se veoma razžalosti, i sve laskave i šaljive rieči, ne mogoše ju dugo riešiti tuge. Šta ćete, ta mlada je djevojka!

Tek pod večer stane Olga zaboravljati uvredu, popuštajuć sve polako od okorjele šutnje, a napose onda, kada ju Marko upita, gdje li će stanovati, kad se uzmu.

— Gdje je vas volja, makar u selu, odvrati ona tiho.

— A kakovo ćemo imat posoblje?

— Modro, ja vanredno volim modro.

— Sa bielimi cvjetići, je l'?

— Dà, dà, s bielimi cvjetići.

— U jutro ćemo se šetat do ptičjega gniezda.

— Ne će bit moguće, nakloni brižno glavu Olga, ja ću morati kuhati kavu i pospremiti sobe, u jutro nikako.

— U večer dakle.

— Da, u večer, možda do onda ptice novo gniezdo sagrade.

— Al onda ne smiete bježati, ako vam pomognem sagibati granu.

— Ako budete zlobni.

— Niesam ni onda zloban bio.

Sad počne Marko nagovarati Olgu, da mu kaže, ako iskra ljubavi u njoj za njega imade, zašto je onda pobjegla od njega?

— Pa da me ciepate, ne znam zašto.

Digitized by Google

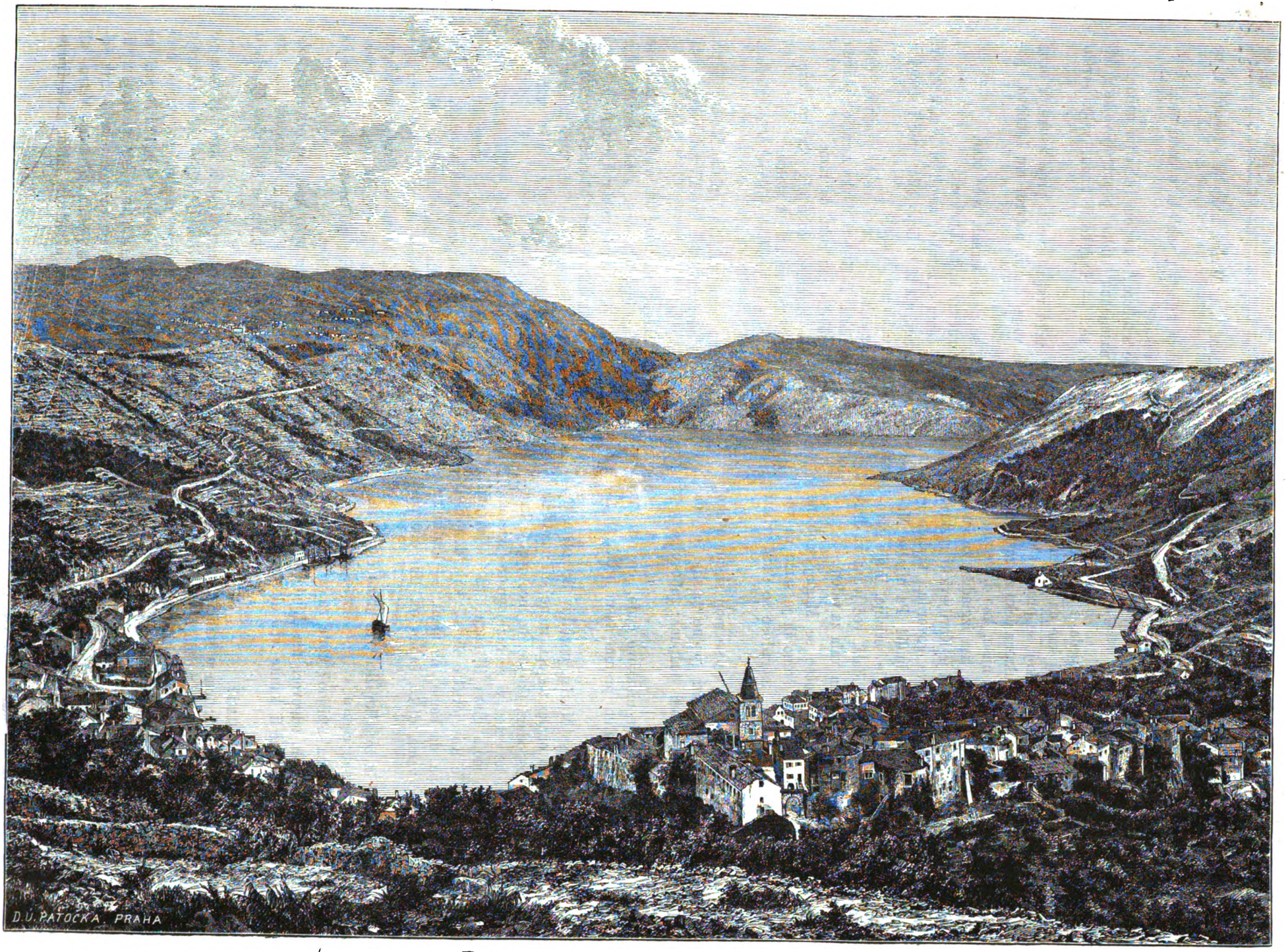

Bakarski zaljev. (Po fotografiji I. Löwy.)

Digitized by Google

— A kako sam vam se činio prvi čas kad ste me sgledali?

— Bolji nego sada, odgovorila ona Marku.

XVIII.

Niti se trzaju.

Maglaj i sinovi sjede kod objeda, i svaki od njih gleda zamišljeno preda se. Maglaj kao da se pomladio, zarumenjev se poput mladića, koji se preza, i ujedno hrli k sreći, što ga razkriljenim rukama čeka za zastorom budućnosti, a taj zastor miče se i njiše, kao da će sad nà skočiti u vis. Nabori se njegova lica izgladiše za čudo brzo u ovo nekoliko dana, odkad je Koviljevićki razkrio tajnu svoga srdca, i oči njegove govorile: ta liep je ovaj sviet, ta dobri su na njem ljudi! Pa nije se Maglaj pomladio samo tielom, već je smjelije, hrlije govorio, nije se više rieč od rieči kidala, već jedna za drugom strujala poput ne pomućena vala za valom.

U ovo nekoliko dana počeo se Maglaj neobično liepo odievati, sva ta odiela, štono ih je samo na velike svetce vadio iz ormara, moradoše se sada grijati o suncu djelatnoga dana.

— I tko bi bio rekao, da će se moji sinčići ovako na brzo ni ne pitajuć, zaljubiti, počne poslije objeda Maglaj, nasmijav se smiehom podpuna zadovoljstva u lica svojih sinova.

— Za nas to baš nije nikakovo čudo, odvrati mu Ljudevit, pogladiv si malim prstom desni brčić, ali ti, ti — hahaha!

— Eh, ja, trgnu se Maglaj, uozbiljiv lice otčinsko, ja se niesam zaljubio onako na oči, mene sili nužda na to, tko će da mi gospodari, tko će da me njeguje kad oslabim? bome vi ne ćete, vi se razbjegnete svietom, pa briga vas kako moja glava ili noga, pa valja vam uzeti na um, da je Koviljevićka žena, koja donosi u kuću liep novac, pa, da bome, ne meni, — kratki su moji dani, — već vama, djeco, šapnu on tiho ovo posljednje.

Marko izvadi iz žepa knjižicu, te stane čitati, dočim si Ljudevit zapali cigaru.

— Pa je l' sasma osbiljno? upita za čas Maglaj.

— Kako ti rekoh, odgovori mu Ljudevit hladno i triezno, ne znam, kad li kanite vi, ali ja se ženim jesenas.

— Kaniš li ovdje ostati?

— Nè, zaputit ću s Irmom u Italiju, poslije u proljeće vraćam se natrag, onda možda se ovdje smjestim, nu najvolio bi, da mogu gdje kupiti dobro, ne znaš ti, da li je gdjegod na prodaju imanje?

— Ne znam, sinko, odvrati Maglaj, izvaliv oči, čitaj novine, ovdje u blizini ne ima ništa, izim sitnjarija, ti bi dakle kupio nešto velikoga?

— Tako, za kakovih petdeset, šestdeset hiljada.

— Razumiem, a ti Marko, kako je s tobom, ti ne ćeš od otca?

Marko zaklopi knjigu i pogleda u čudu otca.

— Što si rekao?

— Kako je s tobom? s tvojom ljubavlju naime.

Marko se nasmjehnu stidno poput djevojke i odvrati zarumeniv se: — Daleko je tomu, valja svršiti prije nauke.

— Bravo! tako valja, svršiti prije nauke, a onda možeš što te je volja činiti, potvrdi mu Ljudevit, potreptav ga po ramenu.

— Zaručiti se može namah, reče otac.

— Čemu zaručiti? upita Ljudevit.

— Znadeš, čemu su zaruke, mogli bi sezaručiti svi zajedno, bože dragi, ala bi to liepo bilo, otac i sinovi u isti dan; klikne uzhićeno Maglaj.

Ljudevit se zamisli, — ja se ne bi protivio, reče on, makar istog dana. Bi li se ti Marko zaručio? okrenu se on k ovomu, položiv mu ruku na rame.

Marko se sav zarumeni do u oči, dah mu zapne, on se stane uznemireno micati na stolcu.

— Nu bi li? zapita Ljudevit motreć oštro njegovo kretanje.

— Bi, šapnu napokon tiho i plaho Marko, a pri toj rieči morade odvratiti lice; sreća, neizreciva sreća sievala na njegove oči.

Sad skoči Maglaj na noge od uzhita sjajućim se licem, te poljubi najprije Ljudevita, a za tiem Marka u usta, — u isti dan, djeco, moja mila rodjena djeco, valja da se zaručimo, ja ću vas, vi mene blagosivljati, šaptaše drkćućim, blaženim glasom starac. Po tom bude odlučeno, da se svaki dogovori sa svojom ljubovcom, i da se ustanovi stanoviti dan.

Pod večer odpute se sva trojica Koviljevićki. Ova ih primi blieda i ukočena, oči joj se kresijahu divlje, dočim joj se siva usta raztvarahu kao od užasa, kao da ju nešto davi u grudih. Maglaj ju uplašeno zapita, što da joj je, a ona mu odgovori, da se zli dusi veru njezinom kućom. — Zli dusi, začudi se Muglaj, ne mogav razumjeti te rieči. Napokon ju nagovori, da se proveze s njim i s djecom kao prije po ravnici, jer da će joj večernji hlad razhladiti glavu.

Ljudevit i Marko odu brzo kući, da pripreme kola i za pol sata vožahu se naši znanci ravnicom kao što prije četrnaest dana, kad su im se još srdca njihala u sladkih sumnjah.

Noć bijaše jasna, ali mrtva, slabi kries zviezda ne mogaše oživiti njezina mrtvila. U daljini sasma na kraju nebosklona bljeskale se sparne magle, podavajuć noći otajstveni užas. Ni psi ne lajali u selu, ni čvrčci ne cvrčali, ni prepelice ne glasile se poleglom travom livada. Daleko, daleko na kraju ravnice jeknuo krik sličan onomu, kojim se glase ljudi, kad spaze vatru, ali se taj krik namah izgubi u mrtvom muku noći, Ljude-

Digitized by Google

vit započe namah s Irmom dogovarati se o danu zaruka, pa kad se dogovoriše, stanu se smijati svojim roditeljem, napose Maglaju. Ivan, koj ih je vozio, slušaše pozorno njihove rieči, i baš nijedna ne uminu njegova uha. — Tko bi bio rekao, moj gospodar, hoće da se zaruči, ne rekav svojim viernim slugama ni jedne besjede, tako ti je na svietu, ej, Janice, Janice, jesi mi vražki zavrtila glavom, ne bude druge, nego da se i ja ugniezdim, mrmljao on za se, švigajuć bičem konjem okolo ušesa.

Marko, koji se je možda najvećma radovao, da svojoj miljenici priobći privolju otca i brata i da se s njom pripravi na zaruke, ne smogne ni jedne rieči, da o tom progovori. Njegovi magarci, kao da su znali za njegovu nevolju, ne hćedoše nikako napried, te mu na taj način zadadu dosta briga i posla, da se ne opazi, kako on od samih misli a Olga od plahosti šuti. Olga se naime večeras nekako pogružila u se, drhćuć na svem tielu, a u istinu nasluti ona sve, što se je kod Maglajevih sbilo od ono nekoliko nejasnih riečih, što ih Marko izreče, pa se uplašila od toga. Mlade, nevine djevojke prezaju se uviek od ovakovih formaliteta, te vole ljubiti tiho i potajno, odkrivajuć tek zviezdam i skromnomu cvieću svoje želje.

Kočija, u kojoj sjedjahu Maglaj i Koviljevićka, letila najbrže napried, ovi naslonili se u kuteve, pruživ si ruke.

— Sve je dakle u redu, začne Maglaj, Ljudevit Irmu, Marko Olgu, a ja vas, dušice moja, što velite vi na to? pa kad mu Koviljevićka ne odgovori, nastavi pripoviedati, kako se je sa sinovi dogovorio, da se ustanovi dan za zaruke.

— Dan za zaruke? digne se uplašeno iz kuta gospodja, sievnuv divlje očima.

— Dà, sladka moja, zar vam nije pravo? hehehe...

Koviljevićka se opet pusti u kut i pokri lice rubcem.

— No... no... draga... što vam je? zar vas boli glava? hoćete se vratit?... stane ju diveć se tješiti Maglaj, gladeć joj ljevicu, štono joj bje nemoćna pala na koljena.

— Kažite kočijašu neka okrene, reče izpod rubca gospodja.

— Dakako, kod kuće je sgodnije o ovakovih stvarih razpravljati, potvrdi Maglaj, te rekne kočijašu, što gospodja želi, nu jedva ovaj okrenuo kola, začu se od ceste vika čovjeka, kojemu bijaše grlo neobično hrapavo i promuklo.

— Stani, velim ti, inače ti razmrskam glavu... vidiš ju, oštro je nabijena... zavikne glasno promukli čovjek, te prisili kočijaša da stane.

— Je li unutri Koviljevićka? upita čovjek kočijaša.

— Je... jest...

— Je l' još tko s njom?

— Go... go... gospodin Maglaj.

Maglaj turi iz kočije glavu, da vidi, tko se za njega upituje, ali ga Koviljevićka biesno trgne nazad, on osjeti upravo njezine nokte u svojem mesu.

— Vi se bojite? zapita ju on u strahu, videć kako se Koviljevićka trese od groze.

— Šutite, šapnu mu ona i pokuša lice sakriti za njegova ledja, šutite, opetuje ona, i zadavite toga čovjeka, ako vam je moj život drag.

Maglaj ne znajući, što da učini od smetnje i čuda, hćede da gospodju sakrije, i da skoči sa kola, kadno se netko uzpne na kočiju, turnuv u nju razkuštranu, izderanu glavu.

— Ančice, golubice, jesi l' tu?. reče poderanac porugljivim glasom.

Gospodja kriknu grozno i sagnu se sasma za Maglaja, smetena na toliko, da se ne maknu, raztvoriv širom usta i oči.

— Ja sam, tvoj Gjuro, opet će isti, te pogleda preko Maglajevih ramena na Koviljevićku.

— Tko ste vi? usmjeli se sada pitati Maglaj, ali mu u glasu drhtao najveći strah.

— Kazat će vam ona, odgovori poderanac, ej, dušice, stane on vikati, što se bojiš mene, kad se niesi bojala Rösslera, ta mi smo stari drugovi!... Je l' da, ti stanuješ ondje na briegu, mi se još noćas vidimo, pripravi se samo... dovrši promuklim glasom, skoči sa kočije i nestane ga u noći.

(Dalje sliedi.)

Indijska koliba.

Napisao ju Bernardin de Saint-Pierre — pohrvatio Ivan Gostiša.

(Dalje.)

Vrlo si dobro reko, iskreni čovječe, pohiti Inglez; ali je najteže ipak: naći ju. Gdje treba tražiti istinu? Priprosto je srdce u našoj moći, a istina u moći sviju ljudi. Gdje će se naći, kad je kod većine ljudi, koji su zalutali u svoje predsude i koji se dadoše zavesti svojom koristi? Obišao sam premnoge narode: prolistao njihove knjižnice, razgovarao se s njihovimi učenjaci, ali ne nadjoh do li protuslovlja, dvojbe i mislî, koje su tisuć puti različnije od jezika. Ako dakle ne nadješ istine u najslavnijih hraniliŝtih ljudskoga znanja, kuda li ćeš ju poći tražiti? u koga se je uzčuvalo priprosto srdce?

— Veoma bi sumnjao o istini, odvrati parija, da ona ne dolazi po meni, već pomoćju drugih ljudi: ne

Digitized by Google

treba je u njih tražiti, u naravi je. Narav je vrelo svemu; jezik još nije nerazumljiv, kao što je u ljudi i u njihovih knjigah. Ljudi stvaraju knjige, nu narav stvara stvari. Crpsti istinu iz knjiga to ti je toliko, koliko da ju crpeš iz slike ili kipa, koj može samo zastupati jedan kraj i kojeg vrieme mienja dnevice. Svaka je knjiga izum ljudski, a narav je izum božji.

— Pravo rekoste, prihvati učenjak, narav je izvorom naravskih istina; nu gdje je izvor povjestničkim istinam, ako ne u knjigah? Kako ćeš se danas osvjedočiti o činu, koj se je sbio možda pred dvie tisuće godina? Oni, koji nam ih predadoše, bijahu li bez predsude, bez lakovjerna duha? bijaše li u njih priprosta srdca? Osim toga, nije li trebalo knjigam, koje do nas doprieše, prepisalaca, tiskara, tumača, prevoditelja; a sav taj sviet, da nije manje više okrnjio istine? Koli dobro pripomenuste, da je knjiga samo izum ljudski! Dakle nam je zabaciti povjestnu istinu, jer do nas dolazi samo ljudmi, koji su priedmetom bludnje.

— Šta će nam, reći će na to Indijanac -- poviest prošlih stvari? Poviest onoga, što jest, ujedno je i poviest onoga, što je bilo i što će biti.

— Prevrstno, kliknu Inglez, nu to ćete dopustiti, da su moralne istine nuždne sreći ljudskoga roda. Kako dakle da ih potražimo u naravi? Živina se bije, ubija i izjeda: elementi se sami na elemente dižu: zar da i ljudi tako medju sobom rade?

— O nipošto, pobrza dobri parija; svaki će čovjek naći strašilo svomu vladanju u vlastitom srdcu, ako mu je srdce priprosto. Narav usadi u takvo srdce onu: ne čini drugim onoga, što ne ćeš, da tebi drugi čine.

— To je istina, povladi učenjak — ona priudešava koristi roda ljudskoga našim; nu kako ćeš vjerozakonske istine odkriti medj tolikimi tradicijami i kulti, koji razcjepkaše narode?

— U samoj naravi, odazove mu se parija; ako ju promatramo priprosta srdca, vidjeti ćemo ondje boga u svoj njegovoj mogućnosti, duh mu i dobrotu; pa kakovi smo slabići, neznalice i kukavice, evo dosta razloga, da ga obožavamo, da mu se molimo i da ga dragovoljno ljubimo cielim si životom.

— Divno! prikriknu Inglez; nu recite mi sada još: kad si jednom našao istinu, treba li je saobćiti svim ljudem? Ako li ju raznesete i razglasite, progoniti će vas bezbrojni narodi, koji živu u protivnoj bludnji, tvrdeći, da je ta bludnja upravo istina, i da sve, što ju želi uništiti, da je sama ista ona bludnja.

— Istine treba saobćiti, odvrati mu parija — ljudem, koji su priprosta srdca, to jest dobrim stvorovom, koji ju traže, a ne zlim, koji od nje zaziru. Istina je nježan biser, a zlikovac je krokodil, koj ne može biser zataknuti za ušesa, jerbo ih ne ima. Ako dobacite krokodilu biser, to će ga, na mjesto da se njime resi, progutati, lomiti svojimi zubmi, i njim ljutit baciti se na vas.

— Još vas imam nešto upitati, preuze Inglez; po tom, što do sada rekoste, sliedi, da su ljudi za uviek prokleti, da tumaraju, premda im treba istine; jer pošto progone one, koji im ju žele saobćiti, koj će se učenjak toliko osokoliti, da im ju saobći?

— Onaj, koj vam za ljudmi hoda, odgovori mu parija, onaj, koj ih gleda podaviti: nesreća.

— Nu za ovaj put, čovječe naravi, prihvati Inglez, vidim, da se varate. Nesreća tjera čovjeka na praznovjerje; ona utrudjuje srdce i duh. Čim su ljudi nesretniji, tiem su gori, lahkovjerniji i podliji.

— Takvi su oni, koje ne stignu dostatna nesreća, prigovori parija. Nesreća priliči crnomu briegu Bemberskomu, koj je na skrajnjem kraju kraljevstva Zahorskoga kad ga ugledate, ne vidite ničesa, do golih litica: nu kad se vršku dovinete, svelo se nad vami nebo, a pod vami puklo kraljevstvo kašmirsko.

— Divne li mi i opravdane prispodobe! uzklikne učenjak, svaki ima u svom životu brdo, na koje mu se je uzpeti. Vaše je bilo negdje vrlo hrapavo, kriepostni moj samotniče, jer se uzdigoste nad sve ljude, što ih poznajem. Zaista bijaste negdje vrlo nesretan! Nu recite mi jošte, zašto zaziru Indijanci toli od vaše kaste, a bramansku zašto toliko hvale? Došao sam do prvaka jagrenatskoga hrama, koj ne misli više nego li onaj kip, a daje se častiti, kano da je bog.

— To dolazi odtuda, odvrati parija, što bramanci vele, da u početku oni potekoše iz glave boga Brama, a parijci iz njegovih nogu. Nadalje prikrpiše, da je nekog dana Brama, putujući, uztražio u nekoga parije hrane, a ovaj, da mu podade ljudskoga mesa: po toj je priči njihova kasta častna po svoj Indiji, naša prokleta. Mi se ne smiemo ni približiti njihovim gradovom, a svaki nas nair ili reišput može ubiti, ako se samo u toliko približimo, do koliko nam dah dopire.

— Tako mi svetoga Gjure! poviče Inglez, ludò i nepravedno! Kako mogu Bramanci takovom ludorijom zavesti Indijance?

— Kad ih već od rane mladosti na to priučavaju, rekne mu parija, i kad im to neprestano opetuju: dadu se ljudi tomu priučiti poput papiga.

— Nesretniče, uleti mu u rieč Inglez, kako ćete se izkopati iz toga jaza priezira, kud vas baciše bramanci, čim se već rodiste? Ništa mi se ne čini toli sdvojnim, koli da je čovjek sam u svojih očiju nitkov: to je toliko, koliko otet mu svaku utjehu; jer je ona utjeha najsigurnija, koju možeš, našav ju, uporaviti na samoga sebe.

— U početku upitam se, prihvati parija, da li je poviest Bramina sbilja istinita? nu osvjedočih se, da je s drugoga razloga ne pronose bramanci, već da si izvojuju time božansko porietlo. Bez dvojbe izmisliše onog pariju, koj hćede učiniti Bramu ljudožderom, samo s toga, da se parijam osvete, što ovi ne hćedoše vjero-

Digitized by Google

vati u onu svetost, koju si brame pripisivahu. Za tiem si reknem: dobro, neka bude i to istina: bog je dobar. i ne će hćeti, da ciela kasta pati rad krivine jednog svog člana, kod koje ostali ni ne sudjelovahu. Pa recimo, da je i ciela kasta parijska kriva onoj krivnji, to doista niesu njihovi potomci sukrivci. Bog ne će kazniti djece radi grieha njihovih pradjedova, kojih ni ne vidješe, kao što ni ne će djedove kazniti radi grieha, što će ga učiniti diete, koje se još ni ne rodi. Nu povjerujmo još i to, da sam ja dionikom kazne nekoga parije, koj pred tisuću godina bogu vjerom krenu, a da znam, da sam sukažnjenik, bi li bog mogao ostaviti život stvari i ne satrti je, koja mu omrznu? Da me je bog prokleo, ne bi mi ništa ponaraslo što si zasadih. Napokon si reknem: prihvatiti ću i to, da na me zamrzi bog, koj mi dobra udjeluje; ugodit ću mu dakle i ja sliedeć njegov primjer, činiti ću kao i on pa dieliti dobra onima, koji na me mrze.

— Nu, upita ga Englez, kako možete življeti, kad vas je cio sviet od sebe odbio.

— Na to si ovako odgovorih, odvrati Indijanac: ako ti je cio sviet neprijateljem, budi si sam prijateljem. Tvoja nesreća ne nadilazi sila ljudskih. Ma kolika bila kiša, malena će ptičica uhititi samo kaplju na jednom. Podjem dakle tražiti si hrane u šumu i na obalu; nu često nagazih samo na malko divljega ploda, a uz to se još izvrgoh divljoj zvjeradi: tako spoznah, da je narav za čovjeka malo ili ništa učinila i da me pribi uz ono družtvo, koje me je od sebe proćeralo. Često sam daklę zalazio u pusta polja, kojih imade sila u Indiji, te ovdje naidjoh na koju hranivu bilinu, štono ju poljodjelci ostaviše na strništih. Prolazio sam tako iz jednoga kraja u drugi, siguran, da ću svagdje naći za svoju potrebu ostanaka poljodjelstva. Kada nadjoh sjeme koje koristne biljke, posijah ga opeta govoreć: nije li za mene, biti će za drugoga. I tiem si olahkotih nesreću, znajuć, da i ja mogu drugomu dobra dieliti. Strastno me obuze želja: da moguući u koj grad. Iz daleka divio sam se njihovim zidinam i tornjevom, silovitomu toku ladja na obalah i karavanam na putevih, obterećenim trgovcem, koji se razilažahu po svieh točkah obzora; ratnim četam, gdje su polazile na stražu u zadnje zakutke carstva; povorkam poslanika s bezbrojnom im svitom, koji su se sticali sa sviju krajeva, da dojave sretnu sgodu, ili da sklapaju saveze. Približih se toliko, koliko mi dopuštahu njihovi drvoredi, gledajuć s čudom, gdje prolaznici uzvitlavaju silne valove praha i sav drhtah pun želje za tom bučnom vrevom, što se je radjala u velikih gradovih i koja je na obližnjoj poljani naličila na burno valovlje, koje se razbija o liticah morskih. Rekoh si: kad se ljudi iz toliko raznih krajeva sastaju, kad u zajednici goje industriju, bogatstvo si i igru, sva je prilika, da čine grad stecištem svih naslada. Nu niesam mogo danju poći unutra, ali šta me je noću prieočilo? Slabašan mišić, na koga toliki neprijatelji vrebaju, ide i dolazi, kud ga vodi tama; on prolazi iz najsiromašnije kolibe u kraljevsku palaču. Naraduje se do mile volje zviezdam nebesnim: za što da meni treba sunca? Bilo je to nedaleko od Delhia, kada tako sam sobom razmišljavah; te me misli još većma ohrabriše, kad sam ulazio u grad. Udjem na Lahorova vrata. Tuj prodjem dugom opustjelom ulicom, zagradjenom na lievo i desno kućami, koje rešahu terrasse i triemovi, gdje su se nalazili dućani. Nešto dalje odavde upoznam dobro zatvorene velike caravanserails-e[18] i puste bazare ili tržišta, gdje je svuda zavladala duboka tišina. Približiv se unutarnjemu gradu uočih prekrasan stan omraha, pun palača i vrtova, što zalegoše porječje Gemne. Ovdje odjekivaše sve svirkom svirala, i pievom bajaderâ, koje plesahu na obali rieke uz posvjet bakalja. Stanem do vrtnih vrata, ne bih li se naužio ugodna klikota; nu odavde me oždenu robovi, koji nevoljnike ganjahu batinami. Udaljiv se od stana mogućnikova, prodjem kraj nekoliko hramova moje vjere, gdje se je sila nesretnika, palih na zemlji, kupala u svojih suzah. Pobrzam, da se udaljim od tih spomenika praznovjerja i strašila. Prodirući glasovi molaha, koji u visinah zračnih dovikivahu noćne satove, sjetiše me, da sam na podnožju minaretu neke mošeje. Nedaleko odavde bijahu evropska upraviteljstva sa svojimi pavilloni i čuvari, koji neprestance dovikivahu kaber-dar! čuvajte se. Prodjem za tiem uz veliku sgradu, koju upoznam po zveketu lanaca uzom i po uzdisajih, koji se odanle razliegahu. Do mala začujem jadikovanje sa prostrane bolnice, od kuda su upravo izilazila kola, natovarena trupli. Uz put opazim tate, gdje trče ulicami; oružničku stražu, gdje ih uzastopce tjera; ciele čete prosjaka, gdje se ne obaziruć na trstikove udarce, kupe na vratima palača radi kukavnih ostanaka, što preostavaju od svetkovina i žene, gdje se u mraku podavaju sramoti, samo da uzmognu življeti. Napokon iza duga hodanja po istoj ulici, dodjem na prostrano mjesto, koje obkoljivaše tvrdjavicu velikoga Mogula. Zaštićivahu ju šatori njegove straže, rajahâ ili nababâ i njihove čete, kojih se jedna od druge lučila bakljami, stjegovi i dugimi trstikami, koje se završivahu repovi tibetskih krava. Duga jaruga, puna vode, zarubljena topovi, bila tobož obkopom tvrdjavici. Promatrao sam pri svjetlu stražarske vatre gradske tornjeve, kako se uzpinju do oblaka i duge zidove, kako ginu u obzorju. Hćedoh unići; nu s velikih korata ili bičeva obješenih na pilovih, brzo me minula želja, ma i samo koraknuti onamo. Ustavim se dakle podaleko i sjednem kraj nekoliko robova crnaca, koji mi dopustiše, da se odmorim kraj njihova ognja. Odavde čudom gledah palaču, pa si rekoh: tuj dakle stanuje najsretniji čovjek; ta mu palača osigurava odanost tolikih vjera; ona mu nado-

[18] Caravanserail jest svratište karavanam.

Digitized by Google

bljuje slavu, da toliko poslanika dolazi; ona mu namiče blago, kojim se toliki krajevi izcrpljuju; ona mu upriličuje naslade, rad kojih tolike karavane prolaze i koje toliki naoružani ljudi mučaljivo čuvaju.

— Dokle tako razmišljavah, nasta na jednom cielim mjestom vika i eto, gdje dolazi povorka deva, urešenih rojtami. Do mala opazim, da nose glave urotnika, koje mogulovi generali poslaše iz provincije Dekanske, gdje jedan od njegovih sinova, koga ondje imenova upraviteljem, ratovaše tri pune godine. Malo za tim dojuri satnik na dromedaru i dojavi gubitak nekog indijskog grada izdajstvom vodje, koj se predao kralju perzijskomu. Jedva što glasnik prodje, eno već drugoga, koga posla upravitelj Bengalski s viesti, da su Europejci, kojim vladar, da im napreduje trgovina, dopusti upriličiti komptoir na ušću Gangovu, sagradili si tvrdjavicu i odavde zadobili gospodstvo brodarstva na rieci. Nekoliko časaka iza tih dvaju glasnika, vidio sam, gdje iz tvrdjavice dolazi častnik i dojavlja nešto poglavici stražarskoga odjela. Mogul mu zapovjedi, da ide u stan omrahov i da povede sa sobom tri kraljevića, sapeta u verige, koji su bili obtuženi, da su pristali uz državne neprijatelje. U suton imao je uhvatiti molaha, jer da se je ovaj u svom govoru prijazno izrazio o perzijskom kralju a glasno reko, da je indijski kralj vjerom krenuo, što je preko Muhamedova zakona vina pio. Napokon se živom istinom pronosilo, da je Mogul zapovidio ubiti a onda u Gemnu baciti jednu svojih žena i dvie stražarske poglavice, budući se dokazalo, da su i ovi bili u uroti njegova sina. Dok sam gledao te tužaljive sgode, dizao se silan plamen iz seraljske kuhinje, ta smjesa dima narasla oblakom a crveno svjetlo osvjetljivalo tornjeve, tvrdjavice, jame, trg, minarete mošejâ, zažarilo se sve obzorje. Odma zamniju silovitom bukom nespretni bakreni talambasi i karne ili stražarske svirale: konjaničke čete razlete se gradom, lomeć vrata obližnjih kuća i sileć silovitimi udarci koraha, neka stanovnici idu gasiti vatru. Oćutim koliko li je malenu pogibeljan velik susjed. Velikaši su zao oganj, koj pali i one, koji mu dobaciše tamjana, ako se odveć približi. Hćedoh pobjeći nu svi drvoredi bili posjednuti. Nikako ne bi bio mogao otići odavde, da božjom providnosti ne bijaše strana, gdje ja stajah, seraljskom. Dok eunuki skidahu žene sa slonova, mogoh pobjeći, jer kako stražari sa svih strana tjerahu ljude bičevi, da u pomoć priteku, tako ih opet odganjahu slonovi svojimi rili. Tjerana ovako sad od jednoga sad od drugoga, ne stade me iz te strašne smjese i u plamenitom sjaju, dokopam se drugog kraja pregradja, gdje se u kolibah, udaljen od velikaša, odmarao narod od truda. Ovdje opeta laglje disah. Ja si rekoh: Napokon vidjeh grad! vidjeh stanove svjetskih vladara! Oh, koliki tih vladara niesu do li robovi! Ovi se ća i u mirnom vremenu pokoravaju nasladi, slavičnosti oholosti, skuposti, u snu se boje četa nesretnika i zlorodica, koji ih obkoljuju, tatova, prosjaka, dvorjanika, palikuća i istih svojih vojnika svojih velikaša i svećenika. Kako li je tek danju u gradu, kad je tako noću. Ljudsko zlo raste privremeno nasladom: koliko da sažaljujem vladara, koj ih je sve sjedinio! Njemu se je čuvati gradjanskih i izvanjskih ratova i istih onih, koji ga savjetuju i brane, svojih vodja, straža i istih žena i djeteta si. Javne tvrdjavice ne će suzdržavati praznovjernih utvora, i njegovi slonovi, toli valjano upitomljeni ne će udaljiti od njega crne brige. Koliko je do mene to se svega toga ne bojim: nikoj samodržac ne vlada mojim tielom i mojom dušom. Ja mogu bogu služiti, sliedeć si glas sviesti i ništa mi se ne treba bojati, ako sama sebe ne mučim: za ista manje je parijâ nesretnijih od vladara. Dok si tako govorah obliju me suze i bacim se na koljena, zahvaljujuć nebu, da me je naučio snašati nesreću i da mi je pokazalo nesreća još nesnosljivijih od mojih.

Iza tog vremena polazio sam samo predgradja Delhiška. Odavde gledah zviezde, gdje sjaju nad ljudskimi stanovi i kako se slievaju s njihovom vatrom, kao da su nebo i grad samo jedna cjelina. Kad se pomoli mjesec, da razsvietli putanju, opazih tu drugih masti, nego li ih vidjeh danju. Čudom gledah i divih se tornjevom, kućam i drveću, kako se na jednom zasrebriše i zaogrnuše velom i gdje se na daleko zrcale u Gemnijskih vodah. Slobodan tekoh opustjelimi ulicami i velikimi mučaljivimi stanovi i pričini mi se, kao da je cio grad moja država. A da dodje do sbilje, uzkratilo bi mi čovječanstvo šaku riže, toliko omrznu moja vjera! Kada dakle ne mogoh živiti medju živimi; potražim groblje sa njegovimi grobovi, da se ondje najedem jestvina, što ih izpostavi štovanje otaca. Ta mjesta najvećma ljubljah. Rekoh si: tu prestaje svaki strah života, pa iste smrti: ovdje je svratište, gdje putnik za uviek stane i gdje parija miruje. To misleć zabavih se i zaželjeh si smrt a zemlju počeh prezirati. Put iztoka svrnem okom i gledam, kako se sve časomice pomolio bezbroj zviezda. Premda ne znadoh njihova udesa, ipak osjećah, da su u nekoj svezi s onim svietom i da je narav, koja ljudem podade toliko stvari za njihov obstanak, kojih ne vide, spojila ih bar s onima, kojih vide. Moja mi se dakle duša dizala sa zviezdami put svoda nebeskoga, pa kada zora priljubi njihovim milinam i vječnim svjetlom svoje rumenilo, pričini mi se, kao da sam na vratih nebeskih. Nu čim te vatre uresiše trulo pagodi, izginem kano sjena, pobjegnem daleko od ljudi, da odahnem na poljani u podnožju nekog brda, gdje usnuh uz piev ptičica.

— Ćutljivi i nesretni čovječe, unese se Inglez, vrlo me se dojimlje vaša poviest: vjerujte mi, većina gradova nije zavriedila, da ih gledaš danju, nego noćju. Doista narav posjeduje noćnih krasota, koje niesu manje ćutljive; neki slavni pjesnik moga doma ne slavljaše

Digitized by Google

drugih[14] Nu recite mi, kako napokon dospjeste, da i dnevno svjetlo sretnim nazvaste?“

— Bijah zadovoljan, da sam noću sretan, odazove se Indijanac; narav priliči liepoj ženi, koja danju pokazuje prostačini samo svoje lice, a noću tek odkriva tajne svomu miljeniku. Nu ako su i pustoši pune naslada, to ima u njih i nestašica; ona je nesretniku poput tihane luke, od kuda gleda, gdje strasti nište druge ljude, a njega se ne dotiču; nu dok čovjek misli, da je postojan i nepomičan, eno gdje ga vrieme vodi. Ne dade se baciti sidro u rieku života; na jednaki način nosi onoga, koj se opire njegovu toku i koj ga zapušta, razumnika kao i nerazumnika, oba će doći do konca svojih dneva, jedan će prekročit, što mu se je dalo, a drugi se ne će onoga naužiti. Ne bih htio biti razumnijim od naravi, niti vi tražite sreće izvan mjesta, kojeg ona dopita. U obće želio bih prijatelja, komu da mogu priobćiti svoje ugodnosti i svoj trud. Tražio sam ga dugo medju svojimi vršnjaci, nu ne naidjoh do na zavidnike. Medju tiem nadjem ćutljiv, a pošto ga upoznah, i vjeran stvor, nu nepristupan predstavam i istini, nije bio moje vrsti, već životinjske; bilo je to pseto, koje evo vidite. Izložiše ga na uglu ulice, gdje mal' ne pogibe od gladi. Smililo mi se; dignem ga: priljubi se uzza me i budne mi nerazdruživim drugom. Ne bijaše to dosta; uztreba mi nesretnijega stvora od toga pseta, koj bi poznavao sve nesreće ljudskoga družtva i koj bi mi pomogo podnašati je; koj ne traži više od naravnih dobara i s kojim bi se mogao poigrati. Providnost mi izvrši i tu želju, podav mi dobru ženu. Tražio sam ju u svojoj sreći, a ona bijaše na izvoru mojih nesreća. Neke noći, kadno bijah na bramanskom groblju, eno gdje ugledam u svjetlu mjesečevu mladu bramanku, na pô zaogrnutu žutiem velom. Čim opazim kćer, u kojoj kola krvca mojih kinitelja. plašljivo odstupim; nu nekako preumiv se, pristupim opeta, jer me domamio poso, kojim se je bavila. Stavljala jestvine na humak, što je krio pepeo njene majke, još pred malo časaka zdrave, te spaljene s tielom otca joj, po običaju one kaste; i zapali tuj tamjan, da dozove sjene. Suze mi briznu na oči, jer vidjeh nesretnijega stvora od sebe. Reknem si: — Jao! mene vežu spone nepoštenja, a tebe pako spone poštenja. Ja sam mirno živio u dubini svoga jaza, a ti viek plašljiva na obronku njegovu. Ista kob, koja ti ukrade majku, prieti i tebi, da će i tebe shvatiti. Zadobila si samo jedan život, a umireš dvie smrti: ako te vlastita smrt ne tjera u grob, povuć će te smrt supruga tvoga, makar budeš zdrava i jaka. Zaplačem i ona naricaše: naše oči, ugrezle u suze, susretoše se i progovore si kao suze nesretnika; ona svoje odkloni, zaogrne se velom i nestade je. Druge noći eno me opeta ondje. Ona vrže više hrane na majčin grob: mišljaše, da joj treba a kako bramanci često truju pogrebne plodove, da tiem parijam zaprieče, da ih nejedu, donese tamo samo takove plodove, da ih mogu ja uzeti. Taj me znak čovjekoljublja ganu, a da joj pokažem, koliko mi je do njenog djetinjega dara i da joj se odužim za voće, podadem joj cvieća: bilo je tu maka, koj je imao reći, koliko me se kosnu njena tuga. Sljedeće noći radostno ugledam, da je odobrila moj dar, zalila je makovo cvieće, a kraj groba stavila je košaru voća. Požala i zahvala ohrabre me. Ne usudiv joj se govoriti kao parija, da je time ne uvriedim, već da joj reknem kao čovjek čuvstva, koja u meni uzbudi: poslužim se po indijskom običaju govorom cvieća, ne bi li me ušlišala; pridodavši maku žutelj.[15] Iza ove noći nadjem okvašen mak i žutelj. Dojduće noći bio sam još hrabriji, uz mak i žutelj stavim i fulsapatku,[16] koju rabe kožari, da njom omaste kožu, koja je ujedno izrazom čednoj i nesretnoj ljubavi. Ranom zorom drugoga dana posietim opet grob nu eno fulsapatka uvenu, jer je nitko ne orosi. Nadošle noći, drkćuć stavim onamo tulipan, komu je rujno lišće i crno srdce očitovalo vatru, koja je mene spalila. Do sutra što s fulsapatkom, to se sbilo i s tulipanom. Obuzme me jad; medjutiem donesem prekosutra ružicu pupoljak s trnjem, kao znak mojieh nada, pomiešanih sa silnim strahom. Nu koliko li me sutra iznenadi, kad bijaše ružin pupolj po daleko od groba! Mišljah da sam izgubio pamet. Premda mi se i to moglo sgoditi, odlučim progovoriti joj. Čim se nadošle noći pomoli, bacim joj se pred koljena, nu mučaljiv mogoh joj pružiti samo ružicu. Ona prihvati rieč i rekne: „Nespretniče, ti mi govoriš o ljubavi, a doskora me ne će biti. Po materinu primjeru poći mi je na lomaču sa suprugom, komu je umrieti: on bijaše star, podjoh za nj djetetom: s bogom; otidji i zaboravi me; za tri ću dana biti sama hrpom pepela“. To rekav uzdahne. Ja pako očajan poviknem: — Nesretna bramanko, narav razvrgnu spone, koje vam podade ljudsko družtvo; razriešite si negve praznovjerja: lako vam je, uzmete li me suprugom.

— Šta, šta, poviče u suzah, zar da utečem smrti, da bezsramna s tobom živem. Ako me ljubiš, dopusti mi, da umrem.

— Bogu se ne mili, kriknem, da vas ne izvučem iz vaših zala, da vas time strovaljujem u svoje! Ljubljena bramanko, potecimo zajedno u dno šumam jer bolje se je još povjeriti i ljutim tigrovom, nego li ljudem. Nu nebo, u koje se nadam, ne će nas ostaviti. Bježmo: ljubav, noć, tvoja nesreća, tvoja nevinost, sve nas podpomaže. Poskorimo, nesretna udovice! Već ti se lomača sprema i tvoj suprug ubojnik zove te onamo. Rukama, propala lijano! priljubi se uza me, biti ću ti palmom. Za tiem, ridajući pogleda grob majčin i svrnu

[14] Young u svojih „noćnih misli“.

[15] Calendula efficioalis.

[16] Indijska bilina.

Digitized by Google

oči put neba, pusti jednu ruku u moje, a drugom dohvati ružicu. Za tiem ju uzmem za ruku i tako krenemo na put. Bacim joj veo u Gang, da joj rodbina povjeruje, da se je ovdje utopila. Mnogo noći hodasmo kraj rieke, a danju se sakrivasmo po riži. Napokon panemo u onaj kraj, koj rat liši stanovnika. Prodrem u dno šume, sagradim si kolibu i prigradim malen vrt: tu živemo presretno. Suprugu si častim kao sunce, a ljubim kao mjesec. U toj si samoći nadoknadjujemo druge stvari samimi sobom: sviet nas prezire, nu kako se medjusobno cienimo, hvala, koju ja njoj podajem i kojom ona meni odvraća, sladja nam je od odobravanja nestalne svjetine. Kad to izreče pogleda na djetešce u kolievci i na ženu si, koja je točila suze radostnice.

(Konac sliedi.)

Smrt Ivane d' Arc.

(1431.)

Spjevao Francez Casimir Delavigne; pohrvatio —t—

Ućuti taboru! tu sužnjica je dieva;
Osudio je Beldfort, nesreći joj rad:
Na mlado tielo smrt već ljuta eto zieva...
Ućuti taboru! tu umrieti će sad...

Opremiše se, kog to misle smaći, gle?
Zašt' užegoše eto zublje?
Drhtimce zvoni zvon sve dublje...
Ta žàlostiva od kud krika? hrpe te
Vojnika kud će, ta se vreva kud talasa?

Na licih radost sieva svim:
Razžario ih ponos veće,
Poredaše se u red do tog časa:
Englezi to su, slast je njim
Sad dievu gledat, umriet gdje će.

Razgnjeviše l' se ljuto svi!
Al zar je muka ščepat grudi, lanci spete!
Posamkê stoji, a vojnika viču čete:
Umorite ju! ti si ti
Paklenim sve nas bahorenjem obajala...
Ne korite je, hrdje vi!
Preganljiva bijaše, to joj hrabrost dala,
Ponosila se Francezkom bez drhta, strâ,
I to su njeni čini, čari;
Za dòmovinu kogodj mari
Zar uz to treba išto mu do oružja?

Sad spasa sliku grli revnosti dubokom;
Zavijorio pramovi joj vjetra pir:
Na pogubište laganiem kroči krokom,
Na licu predjašnji joj mir.
Uzišav na vrt, glednu na okô sirota:
Zabuktjela je lomača nut buktom već,
Krvnici stoje žapimice; plam se mota
A ona niknu glavom, prepav se strahota,
I plač joj navrie teć.

Ej plači, plači zlosrećnice,
Kad mladosti ti vene cviet,
A dieva tek si napunice
Ej s bogom, tebi valja mriet;

Bistrotek ko što gine vrutak
Pri izvorištu jurve svom,
Na vrelu pastier pivši tom
Zaboravlja ga za trenutak;

Baš tako viek tvoj, milku dob
Završuje se u toj tuzi;
Zapustiše te i Francuzi,
A hudu od njih odgna kob.

Zamotrit ljubkih ne ćeš gora, niti luga,
Ni hrama, selca, ni les champs de Vaucouleurs,
Zemunice ni svojih druga,
Ni otca izdišuća za te, svoju kćer.

Zar nikoj vitez trgnut ne će za nju mača?
Zar tomu djelu sbilja nema preginjača?
Oniemiste li? niko li se ne će mać?
Da spase dievu, nikog nij na hrvalište?

Junaka sbilja kanda nikog nije nać,
Zagrmi nebo, pravda ište,
Oblačinama pretmastim se sada svij;
Silovitiem sad vodam' lomaču ugasni
Il pošlji, nebo, al ne kasni
Franceza kog konjika, ako groma nij.

Uglibiše se za čas za dva u tišinu,
Iznebuške se plamen zasja, buknu, vinu...
Sirotu Jeanu gusti eno duši dim,
Al pregalici još se nadme grud životom,
Izgorjelu si na pô po tom
Englezom ruku grozimice kaza svim.
Što l' plaši još, Englezi, vas?
Bez oružja je, nij' za boj.
Obkolila ju vatra, zamire joj glas,
Al šanu još: o Francezko, o kralju moj!

Digitized by Google

POUKA.

Bakar.

(Sa slikom bakarskog zaljeva.)

Čaroban se vidik otvara pred našima očima. Mi stojimo pod brdom Sopaljem na cesti, što iz seoca S. Kuzme brdî, zvanimi Ravno i Cesta, u Bakar vodi, odakle je ova slika uzeta. Kad se čovjek iz tiesnih Dražkih prodolah do S. Kuzme popne, pak u nekoliko stotina koračaja do ove točke dodje, mora ostati zasupnut. Golo kamenje po gorskih glavicah, šumice po kotlinah, sokovito trsje i granate smokve sa žukvami po bočinah, mliečne ceste s oba kraja brda, more puno nježnih zatoka, brodovi i ladjice u luci, u dalekom zadku bajni čaj i oblaci u zraku, naokolo bieleća se sela s crkvami, a uprav pod nogama Bakar: stari na brežuljku, a novi po obali, razsvietljen traci žarkoga južnoga sunca. Daleko mora čovjek putovati po svietu, da na jedan put vidi toliko različitih i divnih pojava. Cielu uru može iole ćutljiva duša proboraviti na ovom mjestu, utopljena u tu divotu. Ali se napokon čovjek prene, pa mu oko i nehotice padne na desno krilo gradsko. Po kućah, što su ovdje neskladno nabacane, vidi se, da je grad bio nekoč opasan zidom, u koji su sada kuće urezane. Izmedju njih se pokazuje mrki grad Frankopanski, koji Bakrani kaštel ili kazarma zovu, što se u njem kadšto vojnici nastanjuju. Više puta je služio i kano bolnica za bolest škrljevo. Sagradjen je u slici trokuta sa tri tornja prama sjevero-zapadu. Pod glavnim su tornjem, koji je okrenut prama staroj cesti, glavna vrata. Ovaj je toranj sav obrašćen gustim bršljanom, izmedju koga proviruje shod, odakle se uživa prekrasan vidik na brda, što se gradu u zadku dižu. Pod trećim su tornjem, koji već u ulicu gradsku prodire, pobočna vrata, nad kojimi se čita ovaj glagoljski napis:

1530 — gda — čini učiniti — ovu bastiju — gdin —
e — žim — dezara — budušći on tada — kapitan — nadarmadom —
kraleve — stlosti — naonai — i kapitan — bakarski — gover —
nat — — — jakob — depini — biše — e kapitan — bakarski i vinodolski.

Grad je na dva kata s velikimi prozori, koji se na drugom katu skoro do krova dižu, s okružicom Nutrinju je gradsku potanko opisao nadvojvoda toskanski Ljudevit Salvator u prekrasnom djelu: Der Golf von Buccari-Portorè 1871. Za nas ne ima u nutrinji ništa znamenita, osim što je u njoj zdenac, podzemna tamnica, i kapela sv. Mihalja, i što se iz soba gornjega kata vidi sav Bakar i okolica, a sagradjen je po svoj prilici 12. vieka.

Gradu na lievo vide se Vela Vrata, tik kojih se bieli sgrada glavne učionice i dječačke i djevojačke, koja je nekoč bila mužki samostan. Iza te dvie sgrade, predočujuće nam prosvjetu i moć vojničku, ističe se treća vjera: zvonik i crkva S. Andrije. To je župna crkva, koja je dugo vrieme bila porušena, ali je brigom sadanjega biskupa senjskoga, a tadanjega župnika bakarskoga, dra. Vjenceslava Soića, i prinesci Bakrana g. 1853. popravljena, ter ju osobito nedjeljom i svetci mnogobrojno polazi pobožni puk bakarski. Da drängt sich hier die ganze elegante Welt Buccari's zusammen, feine Dämchen und robuste Vegliottinen oder Mädchen aus dem Contado, sonnverbrannte Schiffer mit faltiger Stirne, und die frohe Jugend der Hafenburschen mit den grossen, weit offenen, schwärmerischen Augen, kaže o tom rečeni nadvojvoda. Prama pročelju crkve stoji sam zvonik, okružicami na više spratah podieljen. Crkva sagradjena je 12. vieka okruglim načinom. Na pročelju ima zabat i troja vrata. S nutra počiva na četverouglastih zidanih stupovih s četiri luka na svakoj strani, koji srednju ladju diele od dvie pobočne. Široka je i svietla. Oltari su čestimice od mramora, ali slike im niesu baš umjetne. Na velikom je oltaru slika S. Andrije zaštitnika, a na jednom od pobočnih S. Nikole, koji se kano zaštitnik mornara osobito štuje. Oko njega po zidu ima mnogo slika, predočujućih pogibelji morske, iz kojih su se zavjetnici spasili. Imade još u Bakru i crkvica s. Križa u Gradu, koja se odavle ne vidi, ali vidi se desno od zvonika na Primorju crkvica s. Margarete, kojoj se na god drži prekrasni, od mene u Paskvi opisani sajam margaretinski; a lievo od istoga zvonika, takodjer na Primorju vidi se zvonik i crkva s. Marije, koja je služila za župnu, dok je s. Andrija ležao u podrtinah. — Ima još kapelica sv. Josipa i kapelica sv. Križa na gori Kalvariji.

Izmedju zvonika i crkve sv. Andrije vide se visoke ljestve: to je tunera ili trata kod mora, na kojoj sjedi ribar po vas dan lova, gledajuć, ulaze li tune u mrežu. Kad udju, javi on to drugim ribarom dolje, koji mrežu s jednoga kraja pritegnu i ribu uhvate. U Bakru ima još jedna tunera na desnom krilu pri zavoju ceste. Tune, što se u Bakru i u okolici love, u samom gradu do 3000 centi na godinu, prodavaju se i u Rieci, Trstu i Mletcih, ter daju liep dohodak gradu. Tik pod crkvom sv. Andrije leži maleni i jedini trg „plac", gdje se na malo trži mlieko, kruh, povrtalje, drva; a tomu trgu na lievom kraju stoji kuća, biskupija zvana, u kojoj su nekoč, već od g. 1494., stanovali biskupi: nad vratima joj se i sada vidi biskupski grb; sad se kuća daje u najam.

Pod biskupijom s druge strane leži prostrana batrica, zvana vrata, na kojoj raste nekoliko ogromnih dudova i jagnjeda. Nasred nje strši u vis motka, standard, s koje se po nedjeljah i svetcih, pak i kad koji brod ulazi u luku, vije narodna bakarska zastava. Na toj batrici a tik pod biskupijom stoji najveća kuća u Bakru, koju je sazidao neki Giacomo Corusco, da u njoj namjesti tvornicu boja, ali je u kratko propao, pa kuća stoji ponajviše prazna i pusta. Wenn ich hier in der Abenddämmerung vorüberging, so kam es mir zuweilen vor, als sehe ich noch die schöne Tochter des Hauses auf dem Balkon sitzen, wie sie sich unaufhörlich

Digitized by Google

mit dem Fächer Kühlung zuweht und voll Wonne die labende Luft des Golfes einathmet. Haus und Umgebung übten überhaupt eine geheimnissvolle Anziehungskraft auf mich aus und gern liess ich meine Augen von hier aus über den feenhaften Golf schweifen, piše Salvator.

Bakar nam predočuje sliku trokuta. Dieli se na „Grad“ i na „Primorje“. Grad smo već prilično proučili, samo što nam je još primietiti, da su ulice u njem krivudaste i tiesne, toli da možeš na više miesta iz kuće u kuću preko ulice ruku pružiti, tarac je ponajviše kako ga je majka narav stvorila, grebenast; neke su kuće tako osobito sagradjene, na mletačku, da ih je nekoliko Salvator snimio. Narav tih ulica opisuje Salvator ovako: Aus den kleinen Fensterchen der benachbarten Häuser, deren halbbaufällige Läden eine Stange hält, lachen uns anmuthige Frauengesichter entgegen, oder es ertönen aus der einsamen Klause der Stikerin italienische (doista riedko) und slavische Lieder in süssen Melodien, die von den umliegenden Höhen wiederhallen und weithin in der Ferne verklingen. Hier ist die Stätte zurückgezogener Dürftigkeit, aber stillen, friedlichen Lebens. Desto reicher gestaltet sich die Staffage ihrer Gassen: alte Weiber mit braunen Tüchern über dem Kopfe sitzen vor der Hausthür, emsig mit dem Spinnrocken beschäftigt, und junge Mädchen, deren Haare von dem schmucken, geknoteten Tuch zusammengehalten werden, blicken mit dem blassen venetianischen Antlitze schwermüthig von den Geländern ihrer Pergola herab. Nicht selten wird man von der Schönheit ihres Wuchses, die keine Kunst verunstaltete, und die die dürftigen Kleider nur noch mehr hervortreten lassen, wahrhaft überrascht.

Medju gradskimi kućami i primorskimi desno leži dol, najtiši, pa zato i najplodniji u svem gradu, koji se zove „Lazi“. Loza, smokve, trešnje, morganji, bademi, žukva, pače vrba uspieva ovdje prekrasno.

S Vrata vode četiri ulice na Primorje: lievo krivudasta bez stuba do crkve sv. Marije, zvana Lokaj; od te se odjeljuje druga pod imenom Stara Cesta; u sredini stubasta; desno što stubasta što ravna s taracom od sitnih okruglih kamenčića mozaički sastavljenih, pod imenom Koguli.

Primorje je široka polukružna ulica uz obalu morsku, koje nije odavle viditi, osim skrajnjih ogranaka desno i lievo. Kuće su po novom ukusu sagradjene, na jedan i na dva kata. Ovdje se stiče sav život bakarski: trgovački, uredovni, zabavni. Desno pri zadnjem zavoju ceste prama gradu širi se škver Mešćica, koji se i odavle vidi, i na kojem se neprestano grade brodovi trgovački i za domaće i za inostrane principale, jer ih porad osobite vrstnoće i prijatna lika, koji se ovdje brodovom daje, i inostranci daju u Bakru graditi. Nekoliko koračaja od crkve sv. Margarete stoji s jedne strane viećnica gradska, s druge pomorski ured na maloj posebnoj lučici, u kojoj se od uzbunjenoga u zaljevu mora čuvaju ladjice bakarske. Trgovački se brodovi nanizuju lievo uz obalu, kojoj se u onom dubokom moru toliko približuju, da se samo preko daske na nje s kopna prelazi. Na Primorju imadu dvie kavane i jedna jedita gostiona nižega reda, vidi se, da sad malo inostranaca polazi nekoč toli bučni i bogati grad. Većih brodova malo doplovi u Bakar, ponajviše dolaze manji trabakuli, koji pristaju kod onih kuća, što se vide kod mora na lievom zatoku, i što se Magazini zovu. Krcaju drva za gradnju i gorivo, što su na obali naslagana, i ugljevlje, što se čuva u magazinih: sve to plod naših hrvatskih šuma Gorskoga kotara, od kojih ponajviše i grad Rieka živi. Znamenito je u Bakru, čega po mnienju Salvatorovu ima malo gdje u pomorskih lukah po svietu, da izpod ovoga krša ključa na dva mjesta kristalojasna, studena i zdrava voda, koja nikad ne presiše. Na desnom je vrelu namješten i mlin kod Jaza, koji služi i za pranje rublja. I više takovih vrela ima u okolici bakarskoj, poimence: Jarčina Javori Vrulja. Ova je obilna voda prava blagodat za ovu okolicu, iz koje seljakinje dolaze u Bakar po vodu, ter ju s velikim trudom u lodricah na plećih uz brdo po kamenju kući nose. Bez nje bi okolišna sela morala izumrieti. Na Primorju, piše Salvator, sve žive: piljarice prodaju voće pod sjenatimi stabli, od sunca izgoreni dječaci lunjaju amo tamo, seljakinje idu s posla pjevajući kući, često uz pratnju miešnica. Povrh toga Primorjem rado šeću Bakrani, osobito kasno poslije podne, gdje Bakarke svoju toaletu pokazuju. Ali šetnja traje samo kratko vrieme, na večer vlada ondje podpuna tišina; jer se običaj južnih gradova, po noći lunjati, nije još uveo u čednom Bakru. Pače svatko ide po ondješnjem običaju na večer rano kući. Drugi zatok desno zove se Mandrać, gdje se dječaci ljeti kupaju; dječaci velim, jer odrasli se ljudi čudnovatim načinom malo kupaju; samo neka odličnija gospoda dadu se kadšto na barčici odvesti u dalje zatoke, da se ondje operu: nu prva kiša u kolovozu obustavlja svako kupanje, ma kako inače toplo bilo: prima pioggia di Agosto, rinfresca il mar ed il bosco. Za Mandraćem ide zatok Percinov, a zadnji rt, što se desno vidi, zove se Punta Kakaljevo. Lievo vode iz Bakra dvie ceste: jedna uz obalu u Vinodol i Senj, a druga uz brdo u Karlovac pod imenom Ludovicejska cesta, sagradjena g. 1805. a desno jedna, sagradjena poslije Franceza god. 1809. do 1812.

Sad da bacimo još jedan pogled na bočine brda, osobito lievo. Svuda, kuda oko siže, vide se vinogradi, nasadjeni nasred raztepenih pećina i podzidani, kako to položito zemljište zahtieva, pa ti se predočuju kano rebra gorska, odakle se valjda i zove ono brdo Rebar. Svaki je vlastnik povrh toga obzidao svoj vinograd gromačami, to jest zidom od naslagana kamenja bez morta, i osigurao trnjem od otimačine. Odatle toliko

Digitized by Google

zidova na slici. Kod zadnjega zavoja prekrasne Ludovicejske ceste za brdo uživa se divan vidik na tiesno ušće bakarskoga zaljeva i na dalji Kvarner s otoci Krkom, a desno s visokom Učkom u Istriji. Napram Bakru preko mora leži mjestance Bakarac s dvie tunere, desno od Bakarca bočinom sve do mora leži Kraljevica s krasnom lukom i gradom Frankopanskim, gdje je sada bolnica za bolest škrljevo; a lievo po brdu raztresena su dva sela: sv. Josip i Hreljin. Do ovoga posljednjega na rtu one položite bočine strše podrtine Frankopanskoga grada Hreljina, koji je bio opredieljen da brani ušće od zaljeva proti neprijateljem, ter se može prispodobiti strahovitoj Sebastopolskoj Severnaji. Ušće se je to još g. 1381. zatvaralo lancem. — S našega bi se stanovišta imala viditi i željeznica karlovačko-riečka, koja dolazeći iz Hrvatske iza brda, smjelimi se zavoji vijuga mimo navedenih sela, pod kojimi ima postaja Meja, zvana po nekoliko ondje raztresenih kućah, pa iza bakarskih gora udara do blizu sv. Kuzme, gdje ima postaja Bakar, pak onda Dragom nad kućami dalje u Rieku. Kad sam se prvi put vozio tom prugom, na kojoj mnogobrojna, prosječena brda i visoki, samo nabacani, a ne podzidani nasipi slabo daju sigurnosti i utjehe, pa kad sam došao na visinu Peć, osvoji me neopisivi zanos, a mogu reći i nemalen strah. Zanos, što sam imao pred sobom uprav divan vidik. Lievo Kvarner s otoci Krkom i Čresom, a prama zapadu s istrijanskom Učkom, pun brodova i barčica pod jadri, pod nogama Omišalj, Kraljevicu i Bakarac s divnim zaljevom bakarskim, a okolo sebe silu sela kostrenskih i završkih, provirućih izsred sokovitih vinograda: Marunić, Soić, Mihletić, sv. Barbaru, Kalinu, sv. Josip, Hreljin, Piket, Meju i Praputnik, a prama sjevero-zapadu gorostasni Snježnik nad Kamenjakom. Strah, što se onuda željeznica vije uprav na rubu od gorja po nasipih samo nabacanih, ter treba da se vlak samo malko poremeti, eto te u bezdnu. A to se na ovoj prugi može tim lašnje dogoditi, što je neobično strmo sagradjena, ter se nizbrdice težko obustavlja a uzbrdice težko pomiče, osobito za kiše, pa treba nizbrdice prikapčati vlaku još jedan lokomotiv, a uzbrdice pred lokomotivom nasipavati pepela. Kad si pako još pomisliš silnu buru, što uprav ondje najjače bjesni, i što često cieli vlak trese i diže, onda te uprav groza hvata, budući neprestano u pogibelji života.

Ako je Bakar s okolicom toli krasan s traga, što ćemo kazati, kad ga gledamo s prieda? Ušav kroz tiesno ušće u zaljev, pa krenuv prama Bakru, grozi ti se s lieve strane golo kamenje vrha Babnoga, dočim ti se s desne nasmjehuju bujni vinogradi vrhova Crnoga i Rebra, kad u čas pristaneš u Bakru, koji ti odkriva svoje veselo Primorje, pa ti pogled vodi uz brdo, tako da vidiš skoro svaku kuću i svaki prozor, dočim ti vid zatvara brdoviti zadak s otajstvenom Gorom Kalvarijom. Pomisli si razsvjetu tako položenoga grada: čarobna je. Svaki se prozor vidi, gdje plamti u ognju, a svaki se pohiljaduje u pučini morskoj, pa vidiš u cielosti dva grada: jedan na kopnu, drugi u moru, sievajući milijuni svjetiljaka. Putovao je lani samnom u Bakar poznati prelat Sebastian Brunner, koji je proputovao svu Italiju, Francezku i Njemačku, ter ga nije skoro ništa više zanimalo; al kad smo pristali u Bakru, reče mi živahno: Schauen Sie, das ist herrlich! Al i nadvojvoda toskanski piše o nekih točkah ovako: „Čarobno je krasan vidik s vrha Babnoga na polu-otok Kraljevicu, na daleke Bocche, i na dalmatinske gore, što se u zadku čine, kano da si ih dahnuo onamo. Pa kad za poldnevne vrućine mlaki zrak nad morem drhće, a more se u punom svojem sjaju cakli, onda bi čovjek skoro rekao, da je ono, što tjelovno oko vidi, samo utvara razgrijane mašte. Ciele bi sate mogao čovjek proboraviti na ovom visu i oči razigravati u daljinu, kano što to rade mladi kozari i mile ljubezne djevojčice, koje tiho i nepomično sjede po stienah, pak ukočeno i zamišljeno gledaju u široki sviet, tako nepomično, da bi ih doista držao za kipove, kad im se ne bi kadšto čuo proničući glas, kojim svoje okolo pasuće i veselo bekećuće koze zovu. — Na podnožju šume Artac (rtac) leže sokovito-zelene livade, koje su ugodnom oprekom napram kršu. U ovom dražestnom kutu ima u obće toli velikih naravskih oprieka, ter ti treba samo nekoliko koračaja, da se preneseš u sasma novi sviet. Ovdje je suša i kamenita pustoš, ondje svježost, smiešeća se zelen i ugodna sjena, ter misliš prije, da si kod alpskoga jezera, nego li na morskoj obali. Srednji su visi brda Ravna do ceste i preko nje zarasli u šumu hrastovu i jasenovu, koja nam sa zaljevom, jezeru sličnim, u zadku tvori čarobnu sliku svježosti i bujnosti. — Čaroban je sa mola Bakaračkoga za tihe večeri pogled na maleno seoce kod tihoga driemajućega zaljeva, koji okružuju ružičasta a o zapadu sunca grimizno crvena brda i na usidrene u blizini ribarske ladjice, koje se s cielom okolicom zrcale u moru. Nu kad dolom zviždi bura studeno i oštro, i kad ocielnoplave valove diže u ciele oblake od pare i pjene, pa kad se ovi sdruže s prašinom obale, ter zviždećim virom poput munje lete po uzbunjenom moru: onda misliš, da si se sa svieta vječnoga proljeća i južne tišine prenio u paklenske krajeve živalja i u ledeni sjever.

Zaljev nam Bakarski predočuje sliku pačetvorine, dug je nešto preko dvie morske milje (3000 hvati), a širok poprieko pol milje (300 hvati); dubljina mu je znamenita od 8—18 hvati, a kod samoga kopna u Bakru 6 hvati, tako da mogu uz bakarsku obalu pristajati i najveći brodovi. S toga bi se u tom zaljevu moglo držati i veliko ratno brodovlje. Neškodi mu nijedan vjetar, osim bure, koja se savrh Bakarca tako ustrmljuje, da je kadšto pogibeljna i brodovom u samoj luci Bakarskoj, pa treba da se brodovi i sidrom učvršćuju, i

Digitized by Google

čelom privezuju uz obalu. Ulazi se u zaljev veoma lahko, osobito za široka (juga), koji je inače u Kvarneru jako pogibeljan, što brodove prama kopnu tjera. Ali za bure se kadšto i ne može unići, jer se ona veoma žestoko ustrmljuje uprav na ušće. Zato moraju brodovi, iduć u Bakar, počekati ili u Kraljevici ili u Valli Bonaccia u kanalu di Mal-Tempo, dok mine bura. Izlazi se lahko uz buru, pristrančujuć uz lievu obalu do Bakarca, a težko uz široko. Nu svakako je naravska luka Bakarska mnogo sgodnija od umjetne Riečke, što se u ovu i za široka i za bure težko ulazi, a za široka težko izlazi, pače su brodovi za široka u istoj luci slabo sigurni.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Ovih dana pjevala se u našem kazalištu stara stvar, Verdijev „Trovator“, al ju pjevale „nove sile“. Gčna. Ferenczy Vranović pjevala je Leonoru, g. Dalfy Manrika, a g. Kinsky grofa Lunu. Gčna. je Ferenczy prava umjetnica, i drago nam je, što dobismo takovu primadonu. Prikazanje joj je razborito, karakteristično, ako i nije nadahnuto žarom južnoga sunca. Što rekosmo za Valentina g. Kinskoga to valja i za Lunu. G. Kinsky ima doduše umiljato grlo, al pjevanje mu je posve nedramatično, nekarakteristično (n. pr. konac 3 čina i početak 4. čina) u obće bez svakoga izraza. O prikazivanju ne ima ni spomena. Na isti način moramo svečano protestovati proti slasti, slušati g. Dalfya kroz tri godine u prvih tenorskih ulogah. G. Dalfy ne pjeva iz prsiju, glas mu ne ima ni mrve tenorske miline (n. pr. „Spavaj pokojno majčice sladka“ u 4 činu) i prelazi kadkad u drečanje (n. pr. „Grozno put neba plamen se diže“). A šta da kažemo o mimiki, o glumljenju? G. D. nezna gdje da se namjesti, pritiskuje gornje lakte tielu, a agira doljnjimi laktovi i glavom kao automat. Koliko upravi čestitamo na primadoni, toliko ju molimo, da se pobrine bez obzira za drugog tenora i baritona, jer ova gospoda, niesu za nas. Skrajnje je vrieme. Što posljednji put naslućivasmo, evo je živa istina. Medjutiem čujemo, da je g. Nolli pozvan u Zagreb. To smo već prije nekoliko mjeseci zagovarali — mi literati.

Nove knjige. Rječnik hrvatsko-njemački. Uredjuje g. Gj. Deželić. Knjiga II. svežčić 17. Od rieči „pravac“ do rieči „prikopčaj“. Tiskom Lavoslava Hartmana. 1875. U Zagrebu.

— Crkva katolička i vjeroizpoviedanje istočnou Boki Kotorskoj. 1875. Razsudba članka: Istorički pregled o pravoslavnoj crkvi u Boki Kotorskoj od Г. П. u šematizmu pravoslavne eparhije Bokokotorske i Dubrovačke za g. 1874. Tisak dioničke tiskare.

— Sbirka zakona i naredba tičućih se uprave seoskih obćina, te zakon o zadrugah sa opazkami. Dionička tiskara str. 352 u 8ni. Ova će sbirka dobro doći našim seoskim obćinam i svoj inteligenciji, pošto je medju ostalimi uzroci, što se zakoni toli nehajno vrše, jedan od najglavnijih neznanje zakona. Dosad ne bijahu nigdje skupljeni svi nuždni zakonski propisi, kao što su u ovoj zbirci, a zakonu zadružnom dodane su i opazke praktičnog juriste. Ciena f. 1.50.

— Čitanka za prvi razred, čitanka za drugi razred gimnazije. Sastavio prof. Tade Smičiklas. U Zagrebu. 1875. Tiskom Narodnih Novina. Dr. Franje Marković sastavio nam je izvrstnu čitanku za gornje razrede niže gimnazije, a sad nam i naš revni T. Smičiklas izradi dvie čitanke za niže razrede, koje se jednakom vrstnoćom dičiti mogu. Knjige su te u toliko vriedne jer su radjene po osnovi psihološkoj. Pisac nije samo svrstio sve, što ima valjana u hrvatskoj i srbskoj knjizi za mladež prvih razreda, već je i usvojio vrstne ulomke stranih literatura, i zato piscu čast i hvala!

— Hrvatska stilistika sastavio ju za pedagogije, preparandije, više djevojačke i gradjanske škole kao i za gimnazije i realke Janko Tomić učitelj u višoj djevojačkoj učioni u Karlovcu. U Zagrebu. Tiskom Dragutina Albrechta. 1875. 502 strane u osmini. Potanja ocjena toga obširnoga djela sliedit će naknadno.

Karta Bosne i Hercegovine, izašla kod Zamarskoga u Beču nakladom dr. Jordana. Ciena 25 nč.

Novo izdanje „Danice“. Prvih 10000 „Danice“, koledara sv. jerolimskog družtva već je razgrabljeno, stranom po predbrojnicih, stranom po naručbinah, a družtvo mora uslied mnogobrojnih upita pripraviti drugo izdanje u 5000 iztisaka. Zaista radostan statistički podatak za našu knjigu. Habent sua fata libelli, al ovo je svakako dobra i vrlo dobra sreća.

Statistično vieće. Po zakonu hrvatskog sabora od 18. veljače 1875. sastavljeno je statistično vieće za trojednu kraljevinu a ovih je dana vlada k tomu izdala i naputak. Kako iz njega razabiremo biti će zadaća toga vieća izradjivati: 1. statistiku geografskih i topografskih odnošaja; 2. statistiku žiteljstva; 3. statistiku državnoga i narodnoga gospodarstva; 4. statistiku državnih i socijalnih odnošaja. Statistično vieće priobćit će svake godine počam od 1874 godišnjak gdje će u kratkih summarnih priegledih priobćivati podatke, a izim toga redovite statistične objave u svežčićih. Tim je, hvala bogu, stvoren organ, koji će izradjivat točno statistične operate, potrebne za znanost, upravu i gospodarstvo. Ne možemo, da ovdje ne izjavimo želju, da ovo vieće izradi što strožu i potanju instrukciju, kako da pojedine oblasti sakupe pouzdane podatke, jer poznajemo više miesta, gdje su statistični podatci nikli iz fantazije kojega pisara.

Nove opere. U Italiji pjevat će se buduće sezone sliedeće nove opere: „La Gioconda“ od Ponchiellia, „La Cleopatra“ od Rossia, „Marija Tudor“ od Gomeza, „Luigi XI.“ od Podeste, „Mattia Corvino“ od Pinzuttia, „Marion de Lorme“ od Perettia.

Najveća sbirka karikatura. Slavni Englez Cruikshank prodičio se najvećma tim, što je osobitom vještinom crtao karikature na svoje glasovite suvremenike osobito na Napoleona I. Cruiksbank sastavio je 1100 karikatura, pa je sada pod starost — broji 83 godine — tu sbirku prodao jednomu družtvu za 50.000 for.

Zabava: Majčino mlieko — Crne niti — Indijska koliba — Smrt Ivane d'Arc. — **Pouka:** Bakar. — **Listak.**

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 18. rujna 1875.

Br. 38. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cielna 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

BISKUPU

J. J. STROSSMAYERU

NA DVADESETPETGODIŠNJICU NJEGOVA VLADIKOVANJA.

Baš dvaest i pet sitnih kapi kanu
U grdnu vječnost — odkad Ti nam sinu,
Na ruci noseć zviezdu nam u tminu:
Oj slava! triput slava onom danu!

Da l' Bog nam s neba pusti sladku manu?
Putanju suhu l' utre kroz pučinu?
Iz krute stiene da l' se vrelo vinu?
Il cvieće osu suhu roda granu?

Badava hvataš, pjesmo, slova vierna,
Tu gomila je rieči licumjerna;
Jer rieči, misli spali srdca plamen.

Baš dvaest i pet lieta — doba ova
Životu roda dvaest pet vjekova:
Dà, Ti nam reče, što da znači: Amen!

A. Š.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

XIV.

U požaru.

I dovezoše Koviljevićku kući. Maglaj ju povede izpod ruke, u salon, ne smijuć je pitati: što li sve to znači? Njemu se od čuda i straha zavrtio mozag, da je zaboravio i na svoje ime. Trnci ga prolazili po svem tielu, užas mu sustavljao krv u žilah, kad pogleda sa strane gospodju; ona mu se činila jednim od onih zlo-

Digitized by Google

bnih duhova, o kojih je ona danas govorila. Ustne joj drhću, a nijedne rieči iz njih, oči joj se izvaljuju, a toli grozno, ledeno, ukočeno, koli u umirućeg.

Maglaj ju posadi na fotelj blizu prozora, koji širom otvori, neka božje nebo ublažava pozlobljeli lik. Oko nje se sakupe kćeri joj i Maglajevi sinovi, ali se nijedno ne usudi štogod zapitati, već oniemi kao i ona. Olga pobliediv pobjegnu u drugu sobu, i za njom Marko, pa doskora spuste se iz njenih očiju sdvojne suze, koje se uhvatiše o Markove ruke, i mal da ne zaplaka on sâm. On skloni svoju glavu do njene, i njemu i njojzi bijaše laglje: Ta mi smo naši, kucahu sigurnim udarcem njihova srdca. Oni doznadoše od kočijaša, što se je sbilo, ali im ne bijaše kadar um ni iz daleka naslutiti, ma i najmanju sjenčicu materine prošlosti, njim se jednostavno činilo, da se je majka sgrozila, i da se je za to ukočila.

Ni Irma ne ostade dugo kod majke; ona ode, nakloniv duboko na prsa glavu, u svoju sobu, i Ljudevit pokuša za njom poći, ali mu ona na vratima mahne rukom: nikako! To razljuti Ljudevita, da ode kući ne prostiv se s nikim. On nadje u svojoj sobi Ivana, gdje je sio na škrinju poduprv rukama glavu, i Ivan bijaše toli zamišljen, da se je tekar onda probudio iz svojih sanjarija, kad ga Ljudevit udari po ramenu.

— Šta ti je? upita ga ovaj.

Ivan protare oči skočiv na noge — ništa... ništa... izusti on kao iza sna.

— Ti si sigurno mislio o djevojci? opet će Ljudevit.

— Ma niesam.

— Nego o čem?

— Mislio sam, kako li je to, da se vi kanite zaručiti, a nieste meni ma ni jedne slovce kazali, gdje ste mi prije sve povjeravali.

— Nu? Nu?

— Meni se sve čini, da je tomu kriva ta Koviljevićka, znate, od prvog mi se maha činila, da nosi vraga u očiuh.

Ljudevit strese glavom, sjedne na divan, mahnuv Ivanu, da sjedne do njega i stane s njim razgovarati. Dugo, dugo govorahu oni pouzdano i iskreno, mekim, prijatnim glasom, ne kao gospodar i sluga, već kao prijatelji, kojih je sudba naviek sastavila i svezala.

Ivan kimaše svedjer glavom i očitova napokon gospodaru, da se je do smrti zaljubio u služkinju Janicu, bez koje da ne će nikud više.

Medjutiem sjedjaše Maglaj, sdvojan i stravljen, kao čovjek, koji znade, da se nad njim sakuplja oblak pun nesreće i biede, piljeć preda se. On bijaše naložio slugam Koviljevićke, da se oboružaju puškami i sabljami, i da straže pred kućom, i zatvori sam sva vrata. Sluge se najprije začudili, onda uplašili, i napokon odlučе sjesti na prag kuće, da čekaju toga junaka, koji kani u noći gospi u pohode.

Da mu bude što laglje, zapali Maglaj svjetiljnjak i svjetiljku, neka vidi razbojnik, da se bdije u kući, i čudno, grozno li bijaše lice starim, okamenjelim ljubovnikom pri toj silesiji svjetla.

— Draga, dušo... samo jednu rieč... pokuša Maglaj progovoriti Koviljevićki.

— Ni četa hajduka ne može nam ništa, nastavi ju tješiti šaptom, kad ne dobi odgovora; gospodja odgovaraše samo težim disanjem i zastre si svakiputa oči rubcem.

U jedan sat po ponoći kao da je počela Koviljevićka osvješćivati se, ona se uzpravi na fotelju, pogleda bojazljivo oko sebe, nu Maglaj, ta njezina straža, zaspala kraj nje na drugom fotelju, počimajuć hrkati. Zatim gospodja ustane, prodje dva, tri puta sobom, turi glavu na prozor i stade gledati u noć.

— Maglaju... Maglaju... pokuša ona čas za tim buditi Maglaja, gladeć ga po vlasih... čujte... imam vam nešto reći...

Maglaj se najednom trgne, kliknuv uplašeno, udari oko sebe rukom, kao da mu je razbojnik za vratom i vikne: tko je, što je?!

— Tiho... ja sam.

— A vi! mislio sam, da...

— Tiho, tiho... kazat ću vam nešto, al me ne pitajte, ako boga znate, zašto tako, samo činite, što vam kažem.

— Sve, sve.

— Idite dolje i kažite ljudem, ako bi onaj čovjek došao, ili ako bi ga gdje vidjeli, ili... zamisli se gospodja... ili još bolje, neka ga potraže, al ne puškami, i neka mu kažu, da dodje ovamo, da mu ne ćemo ništa, da se ja želim s njim razgovarati.

— Dušo!... izbulji oči Maglaj.

— Tiho... ne čudi se, i čini što ti velim, molim te zaklinjem te bogom i mojim životom, baci se Koviljevićka Maglaju pred noge.

Ovaj se sagnu k njoj, ogrliv ju žalostno. — Odmah reče on hrlo i poleti iz sobe.

Stupiv Maglaj na prag kuće, ne nadje ni jednoga sluge, oni bijahu već svi zaspali u svojih posteljah, i vanjska vrata bijahu priprta. Maglaj posluhnu, i začu vani čudno praskanje, kao da netko tisuće slamaka u jedan mah prekida.

Turi nogom vrata i klecnu od straha. Staje sa obih strana u dvorištu plamćahu plamenom, dim i plamen sukljao visoko u vis, sipajuć žarke iskre na sve strane, slama i staro sieno prhalo širom bukteć, kao da je barutom nadjeveno, a naslon krova pucaše i kidaše se na sve strane, svaki čas pade komad goruće daske u dvorište, zveknu razbieljeni čavao, sve nebo bijaše krvavo... Maglaju se činilo, da je zašo u pako.

Digitized by Google

— Gori! Gori! stane on vikati iz svega grla, skočiv natrag, potraži služinsku sobu i probudi vikom služinčad.

— Gori! Gori! skoči ova na noge i razbjegne se u dvorište, al tko će da ugasi staju, koju je plamen već ogrlio sa svih strana?

Jedni skoče k zdencu i stanu vući vodu, drugi skoče u štalu da izvedu marvu i da spase svoju robu, treći pobjegnu u selo, da dozovu pomoć.

U to stane u štalah rikanje volova, vrisak i hrzanje konja, strašna lupa i metež, ovdje sluga bježi, da ga iskre ne zapale, ondje vrišti djevojče, lomeć ruke, sve puca, sve lomoće, grmi, svaka slamčica kao da je oživila i da zove u pomoć!

Sad pohiti Maglaj Koviljevićki. Banuv u sobu sgrabi ju za ruku vičuć: Bježte vatra je na sve strane.

— Vatra! gori li i kuća? bljesnuv reć bi veselo okom.

— I ona će skoro, hitro, hitro! stane ju vući Maglaj.

— Spasite moje kćeri, a mene prepustite... počme ona odlučno, al joj zapne, otimljuć se rukam Maglaja.

— Irmo, Olgice, kuća gori, spasite se! klikne ona glasno kad mu se ote i otvori hitro vrata, koja su vodila do njezinih kćerih.

Najprije se pojavi Marko s Olgom, on se bijaše sve dosad razgovarao sa svojom zaručnicom, i obojica se ustuboče pred majkom, iza njih doleti Irma razpletenih vlasi u bielom noćnom odielu blieda kao smrt.

— Spasite se, kćeri moje, bježite dolje, gospodin će vam Maglaj dati utočište za ovu noć, reče brzo Koviljevićka, poljubi obje djevojke u čelo i povuče ih do drugih vrata mašuć im neka bježe.

— A ti majko? upita Irma.

— Ne bojte se za me, odgovori odlučno gospodja.

— Mi ne ćemo bez tebe, reknu u isti mah kćeri, te se uhvate za majku.

— Bježite, spasite se, vaša majka, vaša majka mora još ostati, zavapi zdvojno Koviljevićka, kidajuć se od djevojaka.

Medjutim bijaše Maglaj opet izletio na polje, da vidi kuda zahvaća plamen, i doleti sav iznemogao natrag, vičuć, da se već i krov od kuće zapalio, i ako gospodja brzo ne pobjegne s djecom, da će propast u vatri.

Sad nastane prizor, od koga bi bilo težko naći žalostnijega.

Kćeri obujme rukama majku, plačuć i jaučuć, te ju stanu vući na vrata, i ova im se otimlje, moli ih i zaklinje, da ju radi nje i njih samih puste ovdje. I Maglaj uhvati zdvojno Koviljevićku, trzajuć ju nemilosrdno, neka se spasi. Marko bijaše niemi svjedok, ne znajuć, što da čini, pucajućim srdcem gledaše on svoju Olgicu, kako želi spasiti majku, i on zaželi ruke Samsonove, da njimi čitavi ovaj skup digne u vis i ponese na čist zrak.

Koviljevićka bijaše jaka žena, ona se svak čas ote svojim kćerima, te produlji otimanje do četvrt sata, kad najednom stane pucati krov i strop, zrak se u sobi ugrije, kraj prozora prolete redomce usijane opeke, iskreće se daščice, frcajuć ća u sobu. Najednom se soba zadimi, iz nevidljivih dosad pukotina stropa udje dim, zrak postane sve zadušliviji, sparniji, žešći, pucnjava se podvostruči — bijaše skrajnje vrieme. Sad il nikad. Svikolici pograbe gospodju bez obzira i bijahu već na izlazu, nu žena se toli silno trgnu, da ju pustiše, i prije, nego li su bili kadri dohvatit ju na novo nestane Koviljevićke u sobah.

Maglaj skoči sa sinom za njom, ali se u drugoj sobi tolika sparina sgustila, da ne mogoše napried bez skrajnje pogibelji, da i nje rušeći se krov ne pogrebe u svojih ruševinah.

Povrativ se natrag, nadje djevojke obnemogle, gdje se, ogrliv jedna drugu nasloniše o zid. Maglaj primi oko pasa Irmu, a Marko Olgu, te ih što povedu, što ponesu dolje, gdje se već silna svjetina sakupila bila. Na izlazu dvorišta namjere se i na Ljudevita, što no bijaše s Ivanom dovezo od kuće štrcaljku.

Sad nastane silan metež i vika, čitavo selo dohrlilo k vatri, a većina ljudi u mjesto da pomaže, buljila u plamen kao djeca. Cestom od potoka čuo se štropot kola dovažajućih vodu, iz štala muklo, zamrlo rikanje marve popaljene od plamena, i svi mogući pokušaji ostaše jalovi, da marvu spase.

Iz vike i buke čuo se sdvojan vapaj djevojaka: „Spasite majku, spasite majku!“

Maglaj oblietao neprestano kuću. Nadje stepenice i pokuša njima, da spasi gospodju, al su stepenice bile prekratke, pa toga mu ne dade vatra; dva puta obasuše iskre Maglaja.

Jedan sluga uzpne se pred kućom na drvo, i pripovjedi, sašav dolje, kroz strah, da je vidio Koviljevićku, kako poput šišmiša lieće sobom, i da je došla na jedan prozor, kao da će nanj skočiti dolje, kad ju u jedan put dim zavi, te se ona sruši.

Za dva, tri sata uništi plamen staje i sve štogod je bilo drvena na kući, tako, da se ona sruši, tek dvie zidine ostanu poštedjene, nalike s daleka zubčastim klisuram. Do jutra sukljao crven plamen i crn dim iz podrtina, pokopavših Anku Koviljevićku.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Odvod u vojsku. (Od Artura Grottgera.)

Digitized by Google

Michelangelo Buonarotti.

Digitized by Google

Senjkinja.

Po narodnoj priči spjevao Lav. Vukelić.*

I.

Zagrmljele šibe sa Nehaja grada
I razloj se groma još o stienje lomi;
Već ne brojen junak na Cilnicu pada,
Podprašuje diljku i ljut gladi nož. —
U prsieh Vladko mi srčbu si tomi
Prem oko mu sieva i usne mu bliede,
Pred kršne junake, pred vojvode siede
Pristupio — pazi ga naroda množ.

„Oj vojvode slavne, oj vitezi smjeli!
„Golema se gradu nam sbila sramota;
Ta Zora u pandjah Arslambega cvieli,
„I možda“ — al kinu već razjaren puk:
„„Što, Zora? — ljepota svih senjskih ljepota,
„„Da nečistu skotu nazove se plienom?
„„Hajd udri! hajd na nje!““ — zahujilo trenom,
Ko tutnjava groma i talasa bûk.

Vojevoda Vuče srebrokosa glava
Tad u kolo uđje i nestade klike.
Čuvena mu negda na razbojih slava,
A čuven mu sada na saboru glas.
I vojvodam sbori: „Oj naroda dike
„Za milost mi s Vladkom vas sila zamolit.
„Moj sin je, — al jad ću i za njim utolit,
„U nedobar bude li molba mi čas.

„Vi znate, kad lani na gjurgjev se danak
„Pod Udbinom s Vladkom Arslambeže sčepa
„I ledinu njime moj razbio ranak,
„Da svetit se zakle Arslambeže ljut.
„Toj osveti žrtva je Zora mi liepa,
„Što Vladku sam svomu za ljubu ju obro, —
„Al nekrste jedan, lje pamtit ćeš dobro.
„Kad hrdja te nanie te dirnu nas nut! —

„Arslambeg se dokra tom zelenom gorom,
„Uvrebav ju sgrabi, gdje na vodu rani,
„I u dim bi Vladko mi trgo za Zorom, —
„Al jad nek je težak, i zakon je svet. —
„Al zakon junaku nam svakomu brani
„Bez vojvode znanja za oružjem seći.
„Dozvolte mu eto za Zorom poteći,
„I braće mu krilu dozvolite let.

„A na glavu, Vladko, ti polažem ruke:
„Osveti se, sinko, za nove nam jade,
„Odmazdi im težke nam stoljetne muke,
„Osveti se, il' se ne vratio živ! —
„Od devet jedinac mi osta, — a sade —
„Samohran ću starac“ — i smrštio čelo
I briznuše suze, — ta srdce mu smjelo.
I ljubav poznade, uz osvetni kiv.

A vojvode vele: „Da, junaci, podj'te!
„Operite tu nam nanešenu ljagu,
„Il s krasnom nam Zorom, il bez nje ne dodj'te,
„Zamienite glave kad uzbude mriet.
„Da, podj'te, osvet'te, pokažite vragu,
„Da ruža u Senju za nj' procvala nije.
„Povratite Zoru; a Turčinu prije
„Da Senja se mane, daj olovo svjet!“

II.

I krenula četa i narod ju prati
I klikteći smjelost joj, osvetu budi
A oni mi idu, ko kićeni svati,
I ne ko na pokolj, već reko bi čast.
Pripievajuć viernomu pobru si Budi,
Mlad Vladko mi pjeva o davnih junacih,
Odpievaju braća mu, hrabri vršnjaci:
U boju im život u boju im slast.

I žurno se četa Velebita hvata
I Stolac i Plješine prevali žurno;
Kad pod Huk, al silna oluja zavlata,
I obara na nje i triesak i grom.
Oblačinom podbi mu čelo se burno,
Oblačine lome i nebom se gone,
I bujicom niz brieg se kukovi rone,
I niz brieg je hrašća zapraštio lom.

A četa mi stupa nje ni brige nije,
Što gromi se ore, što gora se lomi,
Tek oružje svietlo kabanicam krije,
Da skisnuv ne izda u ograšja tren. —
Dobjesnila bura, dotutnjeli gromi
Pa mitili Rajinac veliki, mali;
I pod Kozjak skoro na oddušak pali,
Divokoze mame na lovski gdje plien.

* Jezgra je ovoj pjesmi narodna priča, da su negda Turci zarobili Senjkinju djevojku. Četa što je pošla za otmičarom u potjeru, stigla ih u Lici medju Smiljanom i Bužinom u klancu, gdje pade velika krv, i gdje i Senjkinja sâma pogibe. Mjesto su mi kazivali, gdje se je to dogodilo, i to mjesto zove se „Senjkin klanac“ za uspomenu ovoga dogodjaja. Žalost je samo, što narod sve više i više zaboravlja ovakove priče.

Digitized by Google

Junaku je lov, što je djevojci kolo;
Al danas mi družbi ni do lova'nije,
Njoj gnjevom je srdce to kinulo 'holo
Za turskom ju krvi obladala žedj.
Prem dubrava pjeva i nebo se smije,
I košuta spieši na hladno joj vrelo,
I koza preskakuje klisure smjelo,
Njoj srdce je hladno i ponikla vedj.

Prenabili puške, ponategli mače,
Pokriepili hranom otrudnjelo tielo,
Pa trgoše; Zora dok sužnjicom plače,
Počivati ne da im osveta, jad.
Te napried! kroz klance, kroz uvale smjelo,
Oj žurno, već sunce nam za goru sjeda,
A za glavu, da se krvopiji ne da,
Da zamakne s plienom u kameni grad.

III.

Prižeglo je sunce sa vedroga neba,
Prevalili Turci te Bužimske strane,
Odmorit se putu na zalaz im treba,
Na zalaz, da Vladko im ne stigne trag.
Gdje bukovlje gusto izpreplelo grane,
Počivat, hladovat Turadija stala,
I med njimi, janje med vukove, pala
Već premrla Zora na kićeni sag.

Razpalili čibuk, pripirili kavi,
Al svietla je šara još svakom u ruci,
Da iznenad ljuti se potjernik javi,
Nek pozdravi namah ga olovo, prah.
Kraj Zorice aga u nemiloj muci,
Nit čibuka pije, nit kavom se sladi
Tek bône joj grudi ublažiti radi,
Izliečiti ranu, što sâm joj ju dà.

„Sevdisanje* moje, razvedri mi lice,
„U zavičaj ti povratka nema,
„U zaborav daj ga, — a druge će ptice
„Milopojkom nov ti oblietati dom! —
„Da prava ti sreća tek sada se sprema
„Jest, dženeta slasti ćeš sada uživat,
„U odajah divnih ko vila prebivat,
„Ko carica vladati u srcu mom."

Primaknuv joj aga se poseže rukom,
Potegnut ju hćede na požudne grudi,
Al djevojka planu nad tolikom brukom
I nevino srdce joj obuze grust.
„Ta bezumlje to je, što srdce ti žudi. —
„Znaj, prije ćeš u njedrih guju odhranit.
„Neg ubojit iz srdca mrz mi odstranit.
„Na zator ti, život pregorjet ću pust! —

„Da, vodi me, vodi, u dvorove biele,
„Da smjesti me, smjesti u ložnicu svoju,
„Pa jarnô si zubljom u dvorove biele,
„Pa rinuo u srdce svoje si nož!
„U najtamnju sapni me tamnicu tvoju,
„Plam, gvoždje, il otrov ma i tu ću naći,
„Ta osveti sladkoj mi ne ćeš umaći,
„Tek ubij me sad — pa se spasiti mož.

Kad doreče aga se grohotom smije:
„U harem ćeš zlato, u tamnicu ne ćeš.
„Šta gvoždje, plam, otrov? — za dieve to nije,
„Za ljubav su one, za osvetu ne. —
„Po haremu Vladko kad čuje da šećeš,
„Preboljet će — druga će tješit ga dieva
„A silom" — al' zape, jer — u grmlju sieva,
I grmi, i Turke već olovo žnje! —

IV.

Poskakala Turad, i napried će biesna,
Al' s lieve im ruke već oganj se prosu,
Okrenula lievo, al' zadade s desna:
Zaskočio Uskok je svaki već kraj.
I turskom se krvi već poprište osu,
A Senjana jošte ni na oko nije.
U nevidu, strahu ih stotinu mnije,
A Ture ih znade, da svaki je zmaj.

Na uzmak već plaho Turadija nagnu:
Ta Omer i Selim već ranjeni jako
A Tair i Jusuf i glavom već sagnu,
Što sami bi često održali boj.
Dok najprvi oganj pregrmio tako,
Arslambeg se muči u dvostrukoj muci:
Bi l' pred četu hrabreć ju sabljom u ruci,
Bi l' iznio biegom plien ubavi svoj

Pa k junačkoj hrabro mu srdce prevagnu,
I trže s' od bedre krvopija ljuta,
A Turad, što plaha već bježati nagnu,
Oživljela. opet joj kinula krv.
I srnula nožem — al' u polak puta
Već oštrim će nožem ju Senjanin sretat,
I gvoždje se vitlat, i gvoždje zveketat,
I na zemlju padat za strvinom strv.

Arslanbeg i Vladko prekrstili mače
I udarac zvekće i varnica sieva
Nit postupi koji, nit uzmicat zače:
Na premca se premac baš namjeri svog.
Zamahnuo Vladko u prekipu gnjeva,
Al puče mu sablja od siona maha, —
A Zorica ciknu od užasna straha:
Ta pogibe dragi ne izbavi l' bog! —

* Sevdisanje = milovanje.

Digitized by Google

Dok trenu, već ljubav plahoću joj s vlada,
Prileti, i biele si podnese grudi
Da izbavi Vladka — već udarac pada, —
Kud ne misli, ne hti Arslambeže ljut. —
Sam pogubi sliepo, toliko što žudi; —
Al i njem je balčak već Vladkov sred čela, —
Polećela duša iz kršnoga tiela,
I tražila cvieleć za Zoricom put. — — —

V.

Razpršili s' Turci kad pogibe aga.
Pristupili k Vladku si Senjani tužno.
U naručju mrtva mu djevojka draga,
U grudih mu boli i srčbe je vàr. — — —
„Što j' Ture sve, život nam ovaj je dužno! —
„Bez Zore nam u Senj već povratka nije;
„Zakun'mo se braćo! dok srdce nam bije,
„Osvetiti Zoru nam jedini màr! —
„To jedini mar, — a da Ture ga ćuti,
„U zelenu sad nam se odmetnut goru. —
„U nepovrat idu ti hajdučki puti,
„A krvca i požar im kazuju trag!“ — — —
I u raku hladnu položili Zoru,
Pa u okrug Turke za vječite straže,
A glasnika šalju u Senju da kaže,
Što učini biesan u sljepilu vrag.

To sačuo Vuče, i srdce mu puče,
Pa i njega Vladko na Turadi sveti,
I žari i pali i sieče i tuče,
I Turkom daleko je trepet i strah. —
Al brzo mu viernoj glas izgin'o četi,
U pepelu, krvi joj nestali trazi. —
Brzopleto vrieme sve na brzo srazi;
Al Senjkin se grob eno danas još zna. —

Indijska koliba.

Napisao ju Bernardin de Saint-Pierre — pohrvatio Ivan Gostiša.

(Konac.)

Učenjak taruć si suze prosbori: — u istinu, često čovjek zavriedi ljudski prezir, gdje ga ovaj časti, a pohvalu, gdje ga ovaj kudi. Nu bog je pravedan; tisuću puti ste sretniji u svojoj sami, nego li glava Jagrenatska u svem svojem sjaju. Izvrgnut je kao i sva njegova sljedba kocki sreće: radi toga i podižu bramanci tolike gradjanske i strane ratove, koji veće toliko vjekova pustoše tu liepu zemlju; namiču tolike silne poreze, tobože radi države, kojom po mnienju puka upravljaju. Nu ako i jesu takovi okrutnici, to su oni ipak prve žrtve neljudske vjere. Silomice govore o strahu, utuve ga u narod, da izgubi time čuvstvo istine, pravice čovječnosti, pobožnost i negve praznovjerja vežu ih, kojimi žele uhvatiti svoje zemljake i prisiljeni su svaki se čas prati, čistiti i uzkratiti si mnogu nevinu nasladu i napokon, što se samo s užasom može spomenuti, gledaju uslied nekih barbarskih dogma, gdje im gore živi roditelji, majke, sestre i vlastite kćeri: tako ih narav kazni, kad joj oskvrnuše svetišta. A koliko je do vas, to vam dopuste biti iskrenim, dobrim, pravednim, gostoljubivim, pobožnim; i vas ukrade težkoj kobi i zlim mislim vlastita vaša sniženost.

Izza ovoga govora razstade se parija sa svojim gostom, da mu upriliči miran počinak, pa se pristrani sa ženom i djetinjom kolievkom u bližnju malenu sobu.

Ranom zorom drugog dneva probudi učenjaka piev ptičica, koje se ljuljahu na Indijskoj smokvi i glas parije i njegove žene, koji uzeše moliti jutarnjicu. Digne se dakle; nu kada otvore vrata parija i njegova žena, da mu doviknu dobro jutro, veoma ga to uvriedilo, što opazi, da u cieloj kolibi ne ima do jedne i to bračne postelje, pa da mu je uzmognu propustiti, bdili su cielu noć. Pošto ga liepo pozdraviše, gledahu, da mu čim ljepši zajutrak sgotove.. Za to vrieme šetao se on vrtom: taj kao što i kuća bijaše ogradjen svodovi od Indijskih smokava, koji se tako izprepletoše, da tog šikarja niesi mogao okom prozrieti. Samo je opazio, kako se medju tiem smokovjem uzpinju crvene litine, koje zaokružiše dolinu; njom žuboraše potočić, koj je taj u dar mar zasadjeni vrt natapao. Bilo je ovdje amo tamo razbacanih mungosa[17], naranča, kokosovaca, sapunovaca,[18] breskava, hljebovaca,[19] smokava i raznoga drugoga razsutoga drveća svakog cvieta i svake masti. Isti im panj bio pokriven; betel ovio se oko paomovite areke i bibernjak uz sladorovu trstiku. Zrak srkaše njihove miomirise. Premda još sve drvlje krila tama, ipak mu već rano sunašce razsvjetljavalo tjemena; na njem šikali se blistavi medosasi kao rubini i topazi, dočim u nizkom grmlju sakriveni, prosuše iz svojih gniezda milozvučne glasove bengalisi i sensa-soule.[20] Učenjak šetao se po tom čarobitom hladu, udaljiv se od divljih i častohlepnih misli, kad ga eto parija zovne na zajutrak.

— Divotan li vam je vrt, reći će mu Inglez; prigovorit mi je samo, da je premalen; da sam na vašem mjestu pridodao bih mu travnik i produljio ga u šumu.

[17] Herpestes mungo.
[18] Sapindus.
[19] Artocarpus incisa.
[20] Indijske biline toga imena.

Digitized by Google

— Manje vriedi prostor, odvrati parija, više valja, da je sakriven: muharici je dostatan jedan jediti list, da joj je gniezdom! Govoreći tako udju u kolibu, gdje nadju u jednom nuglu ženu parijinu, kako si djetešce doji: ona ponudi zajutrak. Iza šutljiva ručka, pripravi se učenjak na put, Indijanac će mu: Goste moj, poljane je pokvasila noćna kiša, a putevi su nesigurni; proboravite i današnji dan u nas.

— Ne mogu, odazove se učenjak, odviše imadem sa sobom svjetine.

— Vidim, dometnu parija, da ste naumili ostaviti bramance i vratiti se kršćanom, čija vjera nalaže, da živemo kao braća. Uzdišuć digne se učenjak. Parija dade neki znak svojoj ženi, ova ponikla pogleda i mučaljiva pruži učenjaku košaricu smokava i plodova. Parija prosbori mjesto nje i rekne Inglezu: — Gospodine, oprostite nam naše siromaštvo; nije u nas miomirisa, da njime pokadimo gosta po indijskom običaju, ni siva jantara, ni aloina stabla; u nas ima samo cvieća i voća; ne ćete dakle prezrieti te košarice, koju moja žena svojiem rukama napuni: nije u njoj maka ni žutelja, već čemina i i bergamoske, kao znak njena trajanja, naše dobrovolje kao uspomene, koja će jedina ostati, kad se već ne budemo vidjeli.

Učenjak primi košaru i progovori pariji: — Ne ću vam precieniti gostoljublja i dokazat koliko vas štujem: ako vas molim, da primete ovaj sat; Graham ga sagradi, najglasovitiji urar londonski; svake se godine samo jednom navine.

Parija će mu: — Gospodine, ne treba nama sata; u nas je jedan, koj viekom teče i koj nikad ne popostane; taj je sunce.

— Moj vam sat bije pojedinu uru, unese se učenjak.

— Nama ih dopjevkuju ptičice, odazove se parija.

— Primite dakle taj niz crvenih koralja, da ih nanižete supruzi si i djetetu.

— Nikad ne će uzmanjkati koralja ženi mojoj ni djetetu mi, dok je u našem vrtu graška.

— Uzmite dakle, prikriknu učenjak, te samokrese, da njimi branite kuću od tatova.

— Siromaštvo je bedem, koj nas čuva od svakoga tata; novac, što ga vi posjedujete, privući će ih k sebi. U ime boga, koj nas štiti i koj će nas nagraditi, ne ćemo primiti nikakova dara za gostoljublje!

— Ja bi samo želio, reći će mu Inglez, da vam ostane koj spomen od mene.

— Dobro dakle! moj goste, prekine ga parija, kada dakle hoćete, ajde, da se mienjamo: vi ćete meni dati svoju lulu, a ja ću vama svoju: kada uzpušim iz nje sjećati ću se, da evropski pandekt ne prezire gostoljublja siromašnoga parije. Odmah mu podade učenjak svoju lulu od inglezke kože, kojoj bijaše naustnjak od žutoga jantara, a u zamjenu primi parijinu, kojoj čibuk bijaše od trstike, a lula od pečene zemlje.

Za tiem zovnu svoju svitu, koja sva promrznu prošle zle noći; pa pošto ogrli pariju, baci se u svoju nosiljku. Žena parijina, stojeć pred vratima kolibe, i držeć u rukama diete zaplaka; njezin suprug poprati učenjaka do šumskog izlaza obasuv ga blagoslovi. — Naplatio vam bog, reče mu, vašu dobrotu, kojom sretate nesretnike! bio mu ja žrtvom za vas! sretno vas dopratio u Inglezku, u taj kraj umnika i prijatelja, koji po svem svietu traže istinu, ne bi li njom usrećili sviet!

Učenjak će mu: — Prošao sam polovicom zemaljske kruglje, nu svagdje me sretao samo užas i nesklad; ne nadjoh istine i sreće do u vašoj kolibi. Kad to rekne, oproste se jedan s drugim, lijući suze. Učenjak već dobrano poodmako od toga kraja, kada još opazi pariju na dnu stabla, gdje rukama maše, želeć mu tako sretan put.

Putem u Kalkuttu ukrca se učenjak u Šandernagoru, odkuda odplovi u Inglezku. Nadošav u London predade svojih devetdeset umotanih rukopisa predsjedniku kraljevskoga družtva a ovaj ih poda u britanski muzej, gdje se još istoga dana sakupiše učenjaci i novinari, da prevode, hvale, prosudjuju, kritizuju i prepisuju. Učenjak sačuva za sebe tri parijina odgovora o istini. Često bi pušio iz svoje lule, pa kad ga upitaše, šta li je najkoristnijega naučio na svom putu, odgovorio bi: — istinu traži priprostim srdcem; naći ćeš je samo u naravi; a priobći je samo dobromu čovjeku. Tomu je znao pridodati: — sretan si samo uz dobru suprugu!

POUKA.

Bakar.

(Konac.)

Toliko po prilici kaže slika. Sad da vidimo, što je izvan nje znamenita u Bakru. Od ruda ima samo bakarca, od koga mu i ime dolazi; kamen, od koga sastoje gore, koje se poput vienca oko grada i zaljeva viju, ponajviše je vapnenac, koji se u slici i klisura i koturine pomalja, razne boje, na više miesta crvenkaste poput koralja. Tiem je bogatije zastupana flora. Salvator, vojvoda toskanski, navadja ova što stabla, što šikare, što bilja: Stabla jesu: lovorika, jasen (ornus europaea), smrdljika (pistacia terebinthus), briest, javor francezki (acer monspessulanum), jarebika, kostanj, kostilja (celtis australis), javor bieli (acer pseudoplatanus), rašeljika (prunus mahaleb), jagnjed, dud, lipa, hrast,

Digitized by Google

jabuka, morganj, hruška, šljiva, breskva, mandalica, smokva, oskoruša, vrba ili žukva; grmovlje: ostrušnice, kupine, borovica, smrić (juniperus olycedrus), trnjina (prunus spinosa), žutilica, ruže, glog jednosjemeni (crataegus monogyna), breberika (ruscus aculentus), bilje: kuš, ružmarin, oštrika zvjezdolika (onosma stellulatum), glavasta bodljika (echinops ritro), smilje, kovilje, zečina biela (centaura alba), klobučac (cyclamen europaeum), bršljan, čubar (satureja montana), postolčić (evonymus europaeus), rutvica (ruta divaricata), kozja krv, aronika, čupavac (mesembry-authenium), vranjemil (statice cancellata), komoljika (artemisia salatilis), terputac primorski (plantago maritima), zievalica, pelin, divizma ljubičasta (verbascum phoenicum), kukučnjak (physalis alkekengi), divlja šparga, hrskavica (paronychia capitata), bukvica (betonica hirta), lisičina (echium vulgare), sliez vlaknasti (althaea cannabina), glavica (cephalaria), oman ljekoviti (inula squarrosa), pavit (clementis vitalba), konopljika (vitel agnus castus). — Od životinja imade konja, goveda, ovaca, koza i veoma malo svinja; običnih ptica pjevačica, medju kojimi se odlikuje stjenjak, živuć i po liticah, napokon morskih kaleba, koji po zaljevu ribe hvataju, prkoseći i buri i jugu, i igrajući se s valovi i pjenom morskom. Izmedju riba, kojih je pun zaljev, ističu se lovratice, koje se love na udicu, lokarde i sardele, koje se love u mreže uza svjetlo od ognja, gorećega na barki, napokon tune, koje se love navedenim jur načinom. Ima nešto i ugorova ili jegulja uz obalu pokraj Jaza.

Bakar je već bio za starih Rimljana, kano što se vidi po žarah i poganskih novcih, ondje izkopanih. Početkom VII. vieka bijaše kraj, u kojem je Bakar, dio novoustrojene hrvatske kraljevine. Od g. 1193—1670. bijaše Bakar pod Frankopani i Zrinjskimi, ter je znatno sudjelovao, braneći Belu IV. od Tatara. Zrinjski su često dolazili u Bakar, poimence pako znamo, da je god. 1585. Nikola bio ondje. Inače su oni imali ondje svoje namjestnike i kapitane. — Po izumrću ovih obitelji posjede primorska im dobra, dakle i Bakar, kraljevski fiškuš, ali g. 1777. utjelovi Marija Terezija Bakar Hrvatskoj, poimence pako županiji severinskoj, dok ga g. 1778. dne 13. svibnja ne proglasi kraljevskim gradom i slobodnom lukom s područjem od Trsata do Kraljevice, koje je obuzimalo sudčije: Bakar, Bakarac, Kraljevicu, Hreljin dolnji, Praputnik dolnji, Kostrenu, sv. Barbaru, sv. Luciju, Krasicu dolnju, Podvežicu i Trsat. Od to je doba Bakar s kotarom imao autonomno pravo, izvršavati u svojem krugu gospodska i kraljevska prava, i upravljati svojim imetkom. Zato je imao: 1) gradsko poglavarstvo (magistrat), kano I. molbu u političnih, sudbenih i gospodarskih poslovih; 2) kapitansko vieće, sastojeće od samih patricija, pod predsjedničtvom civilnoga kapitana, koji je ujedno bio gubernator cieloga Primorja sa stolicom na Rieci, kano II. molbu u političnо-gospodarskih poslovih; 3) kapitanski sudbeni stol, sastojeći od patricijalnih savjetnika, kano II. molbu u civilnih i pravnih, a kano I. molbu u kaznenih poslovih. Ujedno dobi grad glavnicu od 30.000 forinti, da utemelji pučku školu i pravo pobirati uvoznino od inostranih vina, da se podupiru siromasi gradski. Tako je Bakar liepo napredovao u trgovini i u slobodnom razvitku svojih duševnih sila, dok g. 1809. ne padè pod Franceze, koji su ga podredili intendanciji riečkoj, pod kojom ostade sve do god. 1822., kad mu se povrati prijašnje autonomno ustrojstvo, koje mu se opet g. 1850. uz ukinuće ustava obustavi. G. 1855. izgubi Bakar svoje oblasti, osim magistrata, s ograničenom vlašću, izgubi gospodska i kraljevska prava i slobodnu nutarnju upravu. Nu god. 1860. dobi opet sva svoja stara prava, ter je kotar bakarski od g. 1848. pošiljao na sabor hrvatski tri zastupnika. Takovo ustrojstvo, kad bi se i bilo valjano i pravično upravljalo imetkom, već samo sobom gutaše skoro sav dohodak kotarski, ter za druge potrebe i samoga grada i sdruženih miesta preostajaše malo novaca Često mu se namitahu takovi načelnici, koji niesu hotjeli ni u samom gradu točno plaćati, na primjer, učitelja, niti provìdjati škole učili. Taj nered bijaše povodom, ter sdružene občine, već od davna, osobito pako od g. 1861. ustaše putem hrvatskoga sabora raditi, da se oddruže od grada i priklope županiji. Uza sav prosvjed bakarskih zastupnika na saboru, izmedju kojih su neki uvidjali zlu upravu, al ujedno zahtievali, da se uprava preustroji i popravi, ali občine u interesu boljega napredka ne diele, podje ipak občinam za rukom, ter se na saboru god. 1873. izreče dioba, koju g. Vardian, povjerenik zemaljske vlade, i izvede poslije medjusobnoga porazumka grada i občina glede imetka. Sad sastoji grad od grada sama i občina: sv. Kuzma, Škrljeva dolnjega i Vitoševa, a druge su občine podpale pod županiju. Dao Bog, ter im pod njom bilo bolje; ali ja kano Bakranin, koji od svega srdca ljubim svoj zavičaj, čestitam gradu, što se je riešio onoga obsežnoga ustroja i drugih neprilika. Sad će oštroumni, obzirni, marljivi i rodoljubni gradjani uzeti poslove gradske u svoje ruke, pak ih uspješno urediti. Plod se taj već vidi u tom, što se u Bakru, gdje je pored riečke željeznice prestala svaka trgovina s liesom hrvatskim, neprestano grade brodovi, i što se je ustrojilo parobrodarsko družtvo, koje se tako liepo razvija, da se propadajuće senjsko kani s njim sdružiti. Samo napried tako pohvalno i slavno! Povrh zakona vinodolskoga valjali su za Bakar posebni statuti od 14—16. vieka, a napokon zakoni hrvatski.

Bakar spada pod modrušku biskupiju, ter je već u 15. vieku imao sborni kaptol, a sada ima samo dio modruškoga kaptola, sastojeći od kanonika štioca, arcidjakona i kanonika meštra, koji je ujedno župnikom.

Bakar ima 388 kuća i nešto preko dvie hiljade

Digitized by Google

stanovnika, ponajviše katolika. Ima solaru i trgovinsku carinaru, brzojavni ured, ured morske luke, poštu, financialnu stražu i postaju oružničtva, glavnu i pomorsku učionu, napokon kotarski sud.

Bakar ne proizvadja ničega, osim vina i nešto voća, ter se po isto povrtalje mora često slati u Rieku. Trs se goji na osobit način poput naših brajda, a proizvodi se veoma dobro vino. Na glasu je bakarska vodica, koja se pravi od groždja, bieli par zvana, tako, da se samo zrna uzmu i sdave, mošt se samo 8—10 dana pusti kipljeti, pak onda se prociedi i u botilje zatvori. Tiem se vinom može dobro zamieniti francezki šampanjac, osobito ako je dvie godine staro: bielo je poput vode, pjeni se, sladi i reže. Nu što onoga groždja ne ima mnogo, a Primorci rado piju pjenjušicu, počeše ju i od drugoga groždja graditi pod imenom vodice, ali sa slabim uspjehom: vino se doduše pjeni, al i gorči, a ostavlja mnogo taloge; takovim se vinom kvari glas vodici, ter bi bolje bilo, da se i ne gradi. Nu svekoliko se voće i vino bakarsko lahko potroši kod kuće, pa se ne može ništa izvesti.

Oko g. 1780. tjerao je grad znatnu trgovinu, tako da se je g. 1784. uvezlo robe u vriednosti od 94.747 fr., a izvezlo 539.927 for., što je za ono vrieme mnogo bilo. Dovozio se je kopnom duhan i žito iz Ugarske, canjki i drva za ogrev i za gradnju iz Hrvatske i Slavonije, a ugalj iz bližnjega gorskoga kotara, pa se je sve to izvozilo morem ponajviše u Francezku i Italiju; a morem se je dovozila sicilska sol: brodova i velikih i malih, bila je luka često puna. Nu pošto je bližnja Rieka sagradila kakvu takvu luku, a osobito pošto se je otvorila karlovačko-riečka željeznica, Bakar je posve opustio — i osiromašio.

Al ga i iz te nevolje izkapaju stanovnici, kojimi završujem ovaj opis. Bakrani su srednjega uzrasta, mužkarci jezgroviti, plećasti, ženske ponajviše vitke, i jedno i drugo ponajviše crnomanjaste masti, fino izrezana lica, u ženske mletačkoga bljedila, premda ima i crvenih, poput jabučicah. Čeljad u obće zdrava i jaka. Tomu se pridružuje vesela ćud, ter se u Bakru mnogo pjeva, premda ga mornarski pogibeljni život često u crno zavija. Bakrani su otvoreni, iskreni, živi, ljubezni, osobito pako ženske, ter se svaki inostranac čudi ne prisiljenoj iskrenosti i slobodi, kojom se one u svakom družtvu kreću; a i rječiti su i mužko, osobito pako žensko, koje svoje misli brzo i okretno, s nekakvim retoričkim aparatom izražavati umiju. Premda razumiju, osobito mužkarci i ugladjenije ženske i talijanski, najvole ipak govoriti hrvatski, bakarski, a jako ciene štokavštinu, kano plemenitiju, ter se ne mogu dosta naslušati štokavskih prodika koga Dalmatinca misionara ili kapucina prodikača, kad osobito u korizmi u Bakar dodje. Bistroumni su u obće, čemu mnogo pomaže umjereni im u svakom obziru život.

Dok se je na svoju ruku ratovalo, Bakrani se pokazivahu hrabri, o čem svjedoči ova narodna pjesma:

Subota večer je Device Marije,
Pod Bakar dojadre dve bele galije,
Va njih dojadri generale Korso mlad,
Komu se zahoće prebeli Bakar grad;
Ime mu je sluge po imenu Petar,
Ki je na boj pripravan ko hladan vetar.
Prva lumbarda, ka je z galije udrila,
Slavnom Bakru gradu niš nij učinila —
A prva lumbarda, ka je z Bakra udrila,
Debeli galiji kus bande (bočine) odbila.
A druga lumbarda, ka je z galije udrila,
Gradu va kaštel balotu (tane) je pustila —
A druga lumbarda, ka je z Bakra udrila,
Debeli je galiji timun (krmilo) odbila; —
Začel je skubsti svoju sedu bradu,
Pak je šal na Artac, nazobal se plavca,
V stražovikih ubil Žirićeva vranca,
Šal je nazad gradu, Bakranom govorit:
Bakrani junaci, podajte ključi van,
Za vavik blazi vam! —
Na to razsrdi se jedan pošten starac,
Pak je ubil Korsu na taj prvi harac. —
Ne bijaše ljudi, ki bi ga nosili,
Leh su ga Bakrani na kolac nabili,
Bakrani junaci, kako jedne bore!

Istu hrabrost, premda na drugom polju, pokazuju Bakrani još i danas, boreći se neprestano s vihrovi i valovi po morih cieloga svieta, koji im je zanat najmiliji, tako, da se drugih slabo primaju, osim onih, koji služe domaćoj potrebi: zidara, stolara, postolara i krojača ima i medju njimi. Ali na moru su junaci prve vrsti: pošteni, marljivi, uztrajni, vierni, oštroumi; inostrani ih narodi jako ciene i traže. Po više godina stiču po svietu novac, pa ga vierno šalju kući svojim ljubljenim ženicam, koje kadšto pohadjaju, ali ponajviše na kratko vrieme, dok se opet ne zapute. Kad su kod kuće, ne rade ništa, već se pušeći i po gradu šećući razgovaraju o svietu. Pače i oni, koji duže ostaju kod kuće, ne primaju se nikakva posla, osobito ne niže vrsti, kano težačtva, kirije itd., to se protivi njihovu ponosu, koga mnogo imadu. Vole samo o palenti živiti, nego li se poniziti. Premda su u obće vierni supruzi, imade ih ipak, koji se odbiju u daleki sviet, tjerajući kavalirstvo, ali ih ipak pod starost ljubav zavičaja obično kući dozove. Rado se liepo odievaju, osobito rado rese nutrinu kućnu: bogati popluni, sazi, svila, porcelan, pače često i zlato i srebro kite im ormare i pretince. Ali ne ljube samo svoj zavičaj, već i cielu domovinu Hrvatsku, kojoj su uviek vierni bili, ter se porad nje s bližnjom Riekom svadjali, pače i borili. Zaslužuju ime domoljubnoga grada kojim ih Hrvatska odlikuje. Samo za Čeha bili su se nekim čudnim načinom pomeli, osobito prostiji sviet, nadajući se bogatstvu od Magjara, ali su se brzo razabrali i osovili. Odkako su se oslobodili tutorstva onoga obsežnoga magistrata, počeše odličniji i bogatiji svojski

Digitized by Google

raditi za napredak svoga grada, osobito putem parobrodarstva, kano što sam već spomenuo.

Ženske su vierne supruge, ter premda im muževa ne ima po više godina kod kuće, malo se čuje za bračne izgrede. Ljube muža i djecu, ter se za nju posve žrtvuju, do skrajnosti. Umjerene su u svačem, poslene, štedljive i mukotrpne. Prostijim je preslica i pletilo, a odličnim švelo i platilo uviek u ruci, sve do kasne noći. Na ovom putu (na staroj cesti, koja iz Bakra u Rieku vodi), piše Salvator, vidiš često osobito ženske, gdje pod težkimi bremeni za najjače poldnevne vrućine sapate uzlaze. Ma kako ponizujuća bila ta služba, na koju običaj odsudjuje jugoslavjansku ženu, plemenito je ipak njeno držanje, pa kad nam takovo crnomanjasto, južno diete, u škuroj opravi, skrivajući pod dugimi trepavicami bukteću vatru svojih očiju, svoj smierni Bog dozove, tada mislimo, da pred sobom vidimo ne zemaljsko biće, već blaženu nebesnicu. Kadšto počivaju težačice u sjenu sokovito zelenih hrastova, koji su tik ceste, i čavrljaju veselo medju sobom, skinuvši na kamen težki teret svojih ledja. Malko počinuvši, dignu se opet, ter ih dugo još vidiš, gdje se penju uza strmu stazu. Al uza svu poslenost rado se na prozor naslone, pa gledaju onako u bieli dan, ili po ulicah u gradu, posjedaju, pa čavrljaju medju sobom, ili pjevaju. I one se rado liepo nose i kite zlatom: naušnicami, ogrlicami, prstenjem, što im često služi za zalog, kad im muževi niesu dugo mogli štogod poslati. A da si laglje nabave toga nakita, štede neobično, osobito kod jela. Što pojedeš, kažu, nitko ne vidi, već što na sebe metneš. Izvanredno ljube domaćnost, ter malne i ne znadu za šetnju, osim nedjeljom poslije blagoslova, da se pokažu. A u svoj su zavičaj toli zaljubljene, da se nigdje drugdje ne ćute sretnimi. Neki su se Bakrani i Bakarke i iz našega divnoga Zagreba kano iz pustoši povratili u Bakar, tu bujnu oazu.

Napokon mi je i pohvalno spomenuti pobožnost Bakaraka: crkve su, osobito nedjeljom i svetkom uviek pune: pobožno se u njih moli, pjeva, rieč božja sluša, procesije se marljivo polaze, pak i na daleki Trsat, osobito o Rokovu. I kod kuće se pobožno i kriepostno žive: gotovo u svakoj kući ima slika bogorodičina, pred kojom svake subote gori uljenica na uspomenu mrtvih, ili na zaštitu brodarećih muževa. O ubojstvu i otimačini niti se ne čuje u Bakru, preljubstvo je veoma riedko, čistoća skoro obćenita, manje kradje u vinogradih počinjaju samo djeca od obiesti, kletava skoro nikakvih, osim kad se jezičave bake prostijega spola posvade med sobom, što često biva, tad lete munje i grme gromovi srditosti, da sve sieva i tutnji. Riečju, bakarski je moral u obće jako povoljan.

Bakrani se odievaju na evropejsku: mornari mornarski — jaketom i mornarskimi klobuci, odličnjaci franceski; ženske ljube tamne boje, proste, i žene i djevojke, vežu si glavu rubcem, osobito svilenim, ponajviše crne boje. Ali kad je kakva svetčanost, uzimaju na glavu bieli turban, što im veoma dražestno pristaje, kano što su učinile, kad je bio neumrli ban Jelačić pohodio grad Bakar.

Ovo su po prilici glavni potezi bakarskoga značaja, koje nam je i vojvoda toskanski pobilježio. Njega sam na više miesta za to naveo, da mi se ne bi reklo, da sam budući Bakranin pristrano sudio. Nu tim ne budi rečeno, da je sve ovako, ima i u Bakru svačega, što sam jur u svojih novelah opisao, a možda ću još i više opisati. Ovoliko sam o Bakru i za to kazao, da svratim pozornost našega obćinstva, osobito odlučujućih krugova na taj biser Hrvatske, koji bi zaslužio, da se okuje u zlato blagostanja, pak uviek na prsiju nosi.

A. T.

Michelangelo Buonarotti.

(Sa slikom.)

Od 8. do 11. rujna slavila je Talijanska i s njom čitavi naobraženi sviet u Florenciji četirstogodišnju uspomenu muža, koj se punim pravom smatra najvećim umjetnikom svoje dobe, koj je u poviesti ljudstva pojav, kakovih sviet tek malo radja. Nadmašujuć snagom duha svoga, neizcrpivom dubinom i bogatstvom čuvstva, vrednotom i veličanstvom umjetničkih proizvoda svoje suvremenike, podigo je Michelangelo talijansku umjetnost do tolike visine i savršenosti, koliku je ona u obće i stići mogla.

Dugo je trebalo vremena dok se je umjetnost u Italiji mogla otresti spona, kojom su ju sapinjale stroge, ukočene forme bizantinskoga dogmatizma, zavladala sredovječnim kršćanskim svietom.

Kako je sporo i lagano napredovao onaj pokret, koj je išao za tiem da život, nauku i umjetnost privede na onaj stupanj razvitka, na kom mu bijaše možno dosizati najveće i najplemenitije težnje uma ljudskoga!

Uz prve pojave slobodnijega političnoga života i žešće stranačke borbe u Evropi, probudio se nenadanom dosele snagom u Italiji duh novoga života, slobode i napredka, stao se stari sredovječni sviet preporadjati u novi, moderni.

Veleumi, kao Dante, Petrarca i Boccaccio stvoriše temelje i doćeraše talijansku književnost do vrhunca.

Giotto je prvi oslobodio slikarstvo bizantinske ukočenosti, povrativ se jedinomu i najbogatijemu vrelu istine — naravi. Massaccio i stariji umjetnici toskanski dovedoše slikarstvo napokon do štadija, u kom je trebalo samo još veleuma Leonarda da Vinci, da ga krene pravcem, kojim će stići svoje najviše ciljeve.

Nikola se Pizanski u kiparstvu prvi obratio onoj neizcrpivoj školi i riznici za umjetnike, koja će im uvieke uzorom biti — antiki naime. On je prvi uveo študij

Digitized by Google

ostanaka stare slavne umjetnosti, a njegovim tragom potekoše svi prvi vajari pred Michelangelom: Ghiberti, Bruneleschi, Donatello itd.

I u graditeljstvu se uplivom antike pošlo novim pravcem, ostaviv gotiku, koja se već vremenom bijaše premetnula u maniru.

U to vrieme, kada je nauka i umjetnost silnim krokom napredovala, kada je Italija Evropi u svakom pogledu prednjačila, kad su se natjecale sve državice talijanske medju sobom podupiruć naučnjake, pjesnike i umjetnike, držeći bogate i sjajne dvorove, gradeći hramove i palače, — u to vrieme rodio se za vlade sjajnoga Lorenza Medičkoga Michelangelo Buonarotti-Canossa dne 6. ožujka 1475. u jednom kaštelu doline singaruške u Toskani.

Obitelj Buonarottâ spada medju stare plemićke obitelji florentinske, koja je prvobitno nosila ime Canossa, jedne od najstarijih i najuglednijih toskanskih obitelji, — po ženskoj lozi dapače, da je carskoga roda. Mnogi njegovih predja obnašahu državnu službu, otac mu bijaše imenovan podestom u Chiusiu i Capresu, u koje vrieme i spada porod Michelangelov.

Vrativ se u Florenciju i ponarastav, bijaše Michelangelu opredieljeno, da uči nauke, ali za rana osjeti već dječak u sebi klicu umjetnosti, te on uzprkos očevoj protimbi, koj je to smatrao nedostojnim plemića, stupi godine 1488. u risarsku i slikarsku školu braće Dominika i Davida Ghirlandaja, koje Florentinci tada kao osobite umjetnike štovahu.

Ovdje je Michelangelo prionuo svom dušom uz nauku i za malo vremena ne samo da je preteko sve drugove svoje, nego mu i učitelj Dominik stao zavidjati, gledajuć kako mladić i njega sama nadkriljuje. Svojim umjetničkim darom i vještinom, te svojom bistrinom i oštroumljem svikao se Michelangelo tako Lorencu Mediceju, te ga ovaj ne samo primi u svoju vajarsku školu nego ga kod sebe u svom gradu nastani, da mu bude pod okom, kako će se laglje brinuti za njegov napredak i odgoj.

To bijaše za Michelangela nov sviet — obćenje i život na dvoru razširi mu tiesne i djetinske pojmove, a poznavanje starih i novih kipotvorina sasma ga preporodi. Doskora poče i sam raditi, — prvo mu je djelo slobodna kopija Satirove maske, koja Lorenca toli zadovolji, da je mladoga umjetnika češće k sebi dozivao, s njim svoje umjetnine pregledavao, za njegov ga sud pitao i na râd ga poticao.

Na savjet Poliziana, koj ga je u poznavanje starina upućivao, učini basreliev prikazujući borbu Herakla s Centauri — djelo, koje je sve čudom napunilo, i koje je umjetniku samomu još pod stare dane bila najmilija uspomena na mladi njegov rad.

Tako probavljaše Michelangelo vrieme učeći i radeći pod nadzorom samoga Lorenca, koj je znao sakupljivati oko sebe najznamenitije muževe svoga vremena, kojega je dvor sjajem i bogatstvom sve ine nadkriljivao, tako, da je Florencija za njegova vladanja zlatnu dobu proživljela.

Ali to ne potraje dugo. Lorenzo Magnifico nakon kratke bolesti umre u proljeću 1492., a njegov sin Pietro niti iz daleka ne bijaše ravan svomu slavnomu otcu. Ponosit, bogat, pohlepan nije se mario pretvarati i laskati narodu, nego je silovito i otvoreno pošao za tiem, da si neograničeno gospodstvo nad Florencijom steče.

Premda je boravio. Michelangelo i opet na dvoru Medicejskom i marljivo se bavio umjetnošću, nije se nikada Pietru tako priljubio, kano otcu mu. Michelangelo u obće ne bijaše pristaša obitelji Medicejskoj, smrću Lorenca utrnuše svi prijazni odnošaji medj njim i dvorom; Michelangelo kako je u svem za plemenitim pregnuo, tako je uza sve svoje obveze prama Medicejom pristajao vierno i vatreno uza stari republikanski ustav rodnoga si grada i uz gradjansku slobodu, koja je od vajkada bila najveća poluga za procvat i veličinu Florencije.

Zato nije ni najmanje oklevao ostaviti Florenciju i poći u Bolognu videći, da će sigurno izagnati Pietra.

Došav u Bolognu, ne bijaše mu dangube, nego primi naručbinu, da u crkvi s. Dominika a za grob toga svetca učini andjela sviećnjakom u ruci. Kao da je sav svoj mladenački zanos ulio u mramor, tako je taj angjelak pun milinja, toli jednostavno namišljen, toli jednostavno izveden, da te se njegova priprosta nježnost neodoljivo dojimlje.

Vrativ se u svoj rodni grad, gdje je Savonarola silnom moći svoje rječitosti i bezgraničnom odvažnosti uveo novi demokratski ustav, medju ostalim učini Michelangelo kip božića Kupida, te ga ukopa u zemlju, da mu dade izgled starine. U istinu kupi ga znameniti poznavalac umjetnosti kardinal San Giorgi u Rimu za skupe novce pod antiku, — znak, kako duboko bijaše prodro u narav starinske umjetnosti. Ova varka bude doduše brzo odkrivena, nu u Rimu obrati umjetnik time vanrednu pozornost na se, te bude doskora onamo pozvan. Tu on učini glasovitu grupu „pieta“, što no je najkrasniji ures Petrove crkve u Rimu.

Premda si je Michelangelo po svojih dosadanjih djelih bio stekao dobar glas, slavnim umjetnikom još ne bijaše, a ni kip pijanoga Baka, koga je u Rimu sgotovio nije mu slave pribavio, akoprem su mu tom sgodom svi priznavali temeljito poznavanje čovječjega tiela i neizmjernu točnost u izvadjanju.

Tekar njegova „Pieta“ stvori ga prvim vajarom Italije! Bogorodica na svom krilu oplakuje tielo sina svoga! Sama kompozicija i namještaj figura nije nov, ali crte tako su plemenite, tielo Isusovo, odielo Marijino tako je divno izvedeno, nada svim pako izraz duboke boli na krasnom licu Bogorodice tako neodoljivom moći djeluje,

Digitized by Google

da je to možda najsavršenija grupa novije skulpture! Tim svojim djelom pokaza se Michelangelo u svoj snazi svojoj, odsada što je njegov veleum proizveo, sve je samoniklo, — izskočilo kano Minerva iz čela Jupitrova.

Oko god. 1499. vrati se Michelangelo u Florenciju. Odasvuda najčastnije naručbine, on radi neumorno, mladenačkom vatrom; učini krasnu mramornu grupu bogorodice s djetetom, koja ni najmanje ne zaostaje za onom u Rimu (danas u crkvi Bogorodice u Brüggu). Kardinal Piccolomini naručuje petnaest kipova za siensku stolnu crkvu, — ali najčastnija bijaše naručba poglavarstva grada Florencije, da od kamena, koj je već stotinu godina ležao na kiši i suncu i koga nitko već ne mogaše upotriebiti, izvaja nekakov kip.

Neizmjernim veseljem i revnošću lati se Michelangelo posla i već g. 1504. stojao je prekrasni kip mladolika Davida pred florentinskom viećnicom, Palazzo Vecchio, ponosno kao simbol mlade slobode florentinske. Mladić silna, ponešto još nerazvijena tiela upro se o desnu nogu, desnica mu ruka nemarno počiva o stegnu, ljevicu podignuo, da praćkom baca kamen, a krasnom glavom okrenuo na onu stranu, gdje mu sokolovo oko izčekuje neprijatelja, — tako već vjekove nepomičan stoji, a mladenačka mu vatra jošte iz lica i oka sieva, kao što i duh njegova stvoritelja daleko potomstvo jošte pomladjuje.

U isto doba življaše u Florenciji čovjek, koga sav sviet priznavaše najvećim slikarom, Lionardo da Vinci, koj bijaše došao iz Milana, gdje je na dvoru moćnih Sforza bio slavljen i čašćen; njegov duh nadkriljivaše ondje sve druge, bijaše on na dvoru glasbenik, matematik, mjernik i strateg; njegova je umjetnica ruka stvorila u posljednjoj večeri u crkvi sv. Marije delle Grazie prvu sbilja savršenu i veličanstvenu sliku, kojoj se još dan danas divimo. Takovu mužu, da ga slava Michelangelova ne zasjeni povjeri republička vlada, da zidine velikoga vieća izpuni slikarijami.

Lionardo da Vinci bijaše jedini, koj se je kano dostojni premac mogao takmiti s Michelangelom; Lionardo zrio muž i najslavniji slikar, vatrenih očiju i krasne pune brade, — Michelangelo naprotiv malne nagrdna lica, čelo mu se izbočilo, lubanja razširila, lice mu bilo nerazmjerno a oči malene i svietle, a posvema ga je nagrdjivao nos, koga mu za mlada drug njegov Torrigiano bijaše sgnječio. Lionardo bijaše druževan i sjajan, Michelangelo tugaljiv i samotan, često osor i ironičan. Premda po naravi skrovan, strpljiv i dobroćudan, ne mogaše podnositi, da mu se u umjetnosti pravo krnji. Prema drugim pravedan, za sebe je samosvjestan i gdje vidi da zavredjuje biti prvim, ne popušta nikomu.

To ga ponuka, da se slavnim Lionardom upusti u borbu na polju slikarstva. Za protivnu stienu od slike Lionardove učini karton, prikazujući epizodu iz boja Florentinaca sa Pižani. Florentinski vojnici se kuplju, u taj par zatrubi bojna trublja, neprijatelj se bliža, — vojnici skoče iz vode i odievaju se na vrat na nos. Taj momenat upotriebi Michelangelo za svoj nacrt. Sva se Florencija zadivi, kad je to djelo izloženo bilo; tolikom smjelošću i lakoćom najteže probleme slikarstva još nitko prije njega riešavao nije. Michelangelo je tim jednim nacrtom odbacio sve stege stare umjetnosti i slikarstvu opredielio nov, stalan pravac! *D. K. B.*

(Konac sliedi.)

Artur Grottger.

K slici: Odvod u vojsku.

Kao što bolest u školjci tvori krasni biser, koj kiti dražestne grudi, tako je i Poljska u doba najvećeg narodnog trpljenja, najveće nesreće i propasti, rodila najboljimi plodovi umienja. Nad obzorom njenim, koj se je žario krvavim žarom uništujućeg rata, pomaljala se je zviezda za zviezdom, pjesnik za pjesnikom, koji sviet obogatiše divnimi plodovi fantazije. U novije doba pridružila im se je liepa kita umjetnika, naročito slikara, kojih je upliv i na vlastiti narod i na strani sviet tim silniji, čim je umjetnost tvorna razumljiva svakomu narodu, te je ne ograničuju spone jezika.

Na izložbi parižkoj g. 1867. slavili su Slaveni, a naročito Poljaci znamenite pobjede na polju umjetnosti. Uz Matejka, koga naši čitatelji već poznaju po slici Rejtana (br. 23. „Vienca“), i uz Čermaka, od koga već više plodova nedostižna mu kista prikazasmo svojim čitateljem, najveće je tu lovore ubrao mladjani Artur Grottger. Žalibože da na bečkoj izložbi 1871. ne bijaše više njega uz premca mu Matejka.

Na njegovu grobu oplakuju Poljaci jednoga od svojih najboljih umjetnika, koj si je u kratko doba života — umre u 30. godini — znao radnjami svojimi osigurati trajni spomen i steći nezaboravno ime.

Grottger se je rodio g. 1837. u Otinjovici u Galiciji. Kad je car austrijski god. 1854. boravio u Galiciji, nariše ga mladjani Grottger sjedećega na konju usred svojih generala i to takovom podobnošću, da je time sveobće divljenje svih poznavaoca pobudio, a car mu podieli podporu od 600 for., da se može posvetiti umjetnosti. S timi novci odputi se na slikarsku akademiju u Beč, gdje je tada bio ravnateljem poznati slikar Ruben,* koj ga do brza vanredno obljubi, toli sbog znamenitog umjetničkog talenta, koli sbog tanke plemenite ćudi. Al je Grottger često zalazio sa staze razumna života. Jedared je noći probavljao kraj svojih radnja, a drugi put ih je probdivao u preveselu i razkalašenu družtvu. Taj mu život podkopa zdravlje i uplete ga u kojekakove novčane neprilike, koje ga prisiliše, da napokon god.

* Naši čitatelji poznaju njegovu sliku: „Posljednju husitsku bitku“ u br. 12. ovogodišnjega „Vienca“.

Digitized by Google

1857. uteče u Lavov. Al Ruben je nerado izgubio najboljeg svog djaka; s toga mu on poizplati dugove i tim mu omogući povratak u Beč.

Neko se vrieme Grottger posveti sasvime umjetnosti i činilo se je, da će se priučiti razboritu, urednu životu. Jednoč ode Ruben u Monakov na izložbu i čudom se začudi sastavši najednoč na ulici Grottgera. Izpriča se, da je došao posietiti izložbu i izprosi nekoliko dana dopusta. Prodjoše tjedni i mjeseci, a on se ne vraća. Nestalo ga. Najednoč se opet pojavi god. 1859. na bečkih ulicah mršav, izdrpan, sdvojna pogleda. Bijaše utekao pješke svojim monakovskim vjerovnikom, zaslužujuć si risarijami najnuždniju hranu i kukavno noćište na tom dugom putu. Bečki ga prijatelji primiše, malo ga pomogoše a i ravnatelj mu Ruben brzo oprosti tu lakoumnost.

Sliedećih je godina neumorno radio. G. 1863. izloži u Beču više slika, koje na se pozornost povukoše. Kao Matejko i drugi poljski umjetnici crpio je priedmete svojim slikam iz poviesti Poljske. U ciklusu „Polonija“ predočio je u prvom nacrtu Poljsku, sapetu, zastrta lica, okovanih ruku. Oko nje stoje tri joj sina, od kojih jedan, označen revolucionarnom kapicom, nastoji osloboditi joj sputane ruke. Daljih osam slika predočuje tečaj ustanka, počamši kako se oružje brusi, pak do strašnoga bojišta, gdje mati nariče nad mrtvim tielom svoga sina. Posve idealni smjer, koj proniče sve umjetničke tvorove poljske te koj sveudilj čezne za nedostižnom svrhom oslobodjaja domovine u sdvojnom boju proti ogromnoj prevlasti, nalazi i u Grottgeru jednog zastupnika.

Kao što u „Poloniji“, tako je i u sliedećih ciklih: „Varšavi“, „Litvi“ i „zimskih večerih“ predočio svoju domovinu u boju proti žezlu ruskomu. Ovaj revolucionarni smjer potaknu bečku policiju, da zabrani ove Grottgerove cikle i da bude izagnan iz akademije. Tim izgubi i carsku podporu. Tad mu pruži svoje gostoljublje grof Palfy, koj bijaše njegovu „Poloniju“ kupio. Ali nemirni mu duh naskoro odvrati se odavle. Ode najprije u domovinu, a tada prihvati poziv slavnoga francezkoga slikara Géroma, koga bijahu poljski cikli začarali, da dodje u Pariz.

Sa sobom je ponio ciklus od 10 slika pod imenom „vojna“, ili kako ga on sâm prozva, „dolina suzâ“, u kojih nam predočuje sav jad i svu biedu, u koju se čovječji rod strmoglavljuje ratom. Kao što je Dantea u putovanju njegovu u pakao pratio Virgil, a Komenskoga u njegovu labirintu svieta Všudybyl i Vševěd — tako i Grottgera vodi genij, koj mu se, neodlučnomu i lutajućemu u fantazijah, ukazuje u radionici, te ga poziva, da podje s njim. Na tom mu obhodu pokazuje prizor za prizorom, jedan užasniji od drugoga — sve muke, koje ratom čovjek svaljuje na čovjeka. A takove prizore umie on risati toli neobuzdanom silom, toli viernom karakteristikom, toli dubokim osjećajem, da bi omekšao i najkamenije srdce, potresao i najbezćutnijom dušom. U geniju predočio nam je lik svoje ljubovce. Evo sadržaja tim slikam:

1. Straszna wróżba (strašni znakovi), kako se sretna obitelj u svom zadovoljstvu uznemiruje pojavom repače zviezde, koja navješćuje žalostnu budućnost.

2. Losowanie t. j. žriebanje i odvod u vojsku.

3. Odjazd na vojnę, gdje muž ostavlja ženu i diete u gorkoj žalosti, te polazi u rat.

4. Glód a nędza. Ljudi ratom uplašeni ostavljaju svoju domovinu i bježe iz spaljenih kuća.

5. Pożoga, — dušmanin bombarduje grad i obara ga u prah i pepeo. Stanovničtvo bježi da spasi barem goli život.

6. Sąd doražni, — prieki sud nad uhvaćenim špijunom.

7. Ludzie czy szakale! Bojište posijano trupli, ljudi dolaze da pliene mrtvace kao divlja zvjerad.

8. Sprofanovanie kościalóv, — pogrdjivanje hramova. Dušmanin zauzev grad ne štedi niti kuće božje.

9. Powrót do domu, gdje je dušmanin ostavio užasnih tragova svoje okrutnosti, — sve srušeno i oboreno, trupla najmilijih mu stvorova leže mrtva na podu.

10. Ludskości! Kajnovi rodzie! Čovječanstvo Kajnov porode! Slikar vratio se sa obhoda svoga sa genijem, sjeda k poslu i slika kip Boga, koj gnjevom svojim grozi pokoljenju ljudskomu, koje ratom truje svoj obstanak.

Slika, koju danas donosimo, jest ona pod brojem 2., predstavljajuć odvod u vojsku. Mladić podajuć se svomu udesu, posiže desnom rukom u posudu, da izvuče koban il zlokoban žrieb. Ne bi ga bolila glava za sudbinu svoju, da ne ima starice majke i žene sa nejakim djetešcem, koje bez njega ostaju biedne sirote. S toga mu se i u ovaj posljednji čas vidi iskra nade na obrazu, da će mu sreća poslužiti. Surovi vojnik odturuje mater i ženu, koje se dotiskuju u sobu srdcem treptećim od izčekivanja. Mati jača, mnogoj nesgodi već vikla, očekuje prividno mirno uspjeh žrieba, dočim žena lomi ruke, ne bi li od neba izvojštila sretnu kob, — ali joj srdce sluti, da će ostati sama, zapuštena. Vojnici od komisije bezbrižno i bezćutno izčekuju posljedak, da ga unesu u protokol. Ti ljudi vidili su već tisuć sličnih prizora i vrše svoju službu bez ikakva tračka čuvstva. Jedini predsjednik pokazuje nešto sućuti sa bjednici. Sam umjetnik, vodjen genijem, trne izčekivajuć, kako li će se svršiti taj užasni prizor.

Tolika snaga leži u toj slici, da nas u istinu čini protrnuti. Kolika šteta za umjetnika tolika talenta. Da mu je dalo još koju godinu poživljeti, da ga nije smrt silom odkinula od kista u tako mlado doba, kad drugi slikari tekar počimlju svoje lovore ubirati, — on bi bio

Digitized by Google

jamačno postao jedan od najznamenitijih slikara našega doba. Još iste godine 1867. umre, — pošto onih 10 kartona kupi car austrijski za svotu od 400 for.

U najnovije doba izadje nakladom Miethke sbirka njegovih nacrta (škica), koja nam, većim dielom u ljubkih pričicah i patriotičnih prizorih odaje veliki, neizcrpivi genij Grottgerov. Kolika žalost, što ta zlatna ruka toli rano iznemože!! *L. M.*

LISTAK.

Strossmayerova dvadesetpetgodišnjica. Na svih stranah naše domovine bje proslavljena dvadesetpetgodišnjica vladikovanja dičnog dobrotvora našega naroda, koji je u nas začetnik pravog znanstvenog i umjetničkog rada, odasvud primio je slavni vladika čestitaka i svi hrvatski listovi ovkraj i onkraj Velebita pronieše njegovu slavu. Svaki Hrvat dozivlje pomoć višnjega, da nam tu milu glavu još puno godina uzdrži u zdravlju i jakosti! Nečemu se ipak vrlo čudimo kraj toga veselja. Nigdje ne čusmo ništa ob oficielnoj čestitki. A zašto? Toga ne razumiemo. Sapienti sat.

Narodno kazalište. Prije nekoliko mjeseci predložismo, neka se gospodin Nolli iz Ljubljane za baritona engažuje. G. Nolli bio je onda sbilja uspio. U Zagrebu pako vlada hvale vriedni običaj, da se sve ono ne čini, što kritika kaže, i čini nam se, da ćemo morati reći o g. Dalfyu, da je daleko bolji tenor od Rogera, Naudina, Andera, Waltera itd., da se napokon g. Dalfya riešimo. U prkos našemu predlogu nije bio g. Nolli engažovan. Poslaše g. Schwarza u Prag, da nadje baritona; a to je stajalo novaca; g. Schwarz nadje Kinskoga, i Kinski dodje; njegov je put stajao novaca; g. Kinski je ovdje učio i pjevao, to je opet stajalo novaca; g. Kinski je propao i povratio se u Prag, to je opet stajalo novaca. Al nije samo to. Sad se došlo na to, što je kritika prije nekoliko mjeseci govorila. Gospodin Nolli biti će engažovan, i pravo je. Ali g. Nolli mora učiti opere, što bi ih naučio bio, da je odmah bio primljen; to i opet stoji novaca; za to vrieme ne će se moći nove opere učititi ni pjevati, to opet stoji novaca itd. sine fine dicentes. Al nije samo to. To isto doživit ćemo i kod g. Dalfya, jer se nadamo, da uprava niti ne sanja, da bi ikad g. D. kroz tri godine prvim tenorom biti mogao. Vikalo se se prije s neke strane na odbor, da ne umie gospodariti, jer da su literati raztrošni ljudi. Počelo se šteditи. Kako? Članovom artističnog odbora, kojim je zadaća, da kontroluju predstave, bude uzkraćen slobodni ulaz u kazalište. Štedilo se dalje, kako vidjesmo kod Nollia — a moral? Prazne lože. Šteta od nekoliko tisuća forinti! Nu pustimo šalu, jer nam nije do šale. Mi velimo, da na takav način propasti mora, mi velimo, da naše kazalište kraj takovih eksperementacija ne vrši zadaće, za koju narod 36.000 fr. plaća.

Nove knjige. Spomenica na svečano otvaranje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, prvoga hrvatskoga, dana 19. listopada 1874. U Zagrebu. Tiskarna Dragutina Albrechta 1875. 203 str. u 8mini. Ta knjiga, koja će do koji dan ugledati sviet, ima biti literarnim spomenikom ove preznamenite slave, što no ju prije godinu dana slavismo. Mislimo, da bi si ju morala nabaviti svaka inteligentna hrvatska kuća, da od otca priedje na sina, od sina na unuka, kao uspomena slavnog dana, na koji je hrvatski narod stao u kolo kulturnih naroda. Reći nam je u kratko, šta u toj knjizi ima. U I. dielu pripovieda nam se, kako je hrvatsko sveučilište postajalo (1861—1874.), mučna poviest naše velike škole od dana kad je slavni vladika djakovački u saboru iznio tu ideju sve do časa, kad je ban Ivan Mažuranić u kraljevo ime sveučilište otvorio. Tu je uvršten i zakonski članak od 5. siečnja 1874. ob ustroju sveučilišta i radnja odbora za svečanost. U II. dielu opisana je sama svečanost 19. ožujka. (Govor banov, prvoga rektora M. Mesića, pozdrav svih prisutnih zastupnika stranih sveučilištah i učenih družtva). U III. nalazimo sve čestitke stranih sveučilišta i učenih zavoda, u IV. dielu sve brzojavne pozdrave, u V. darove i stipendije u VI. zaklada, u VII. svetkovinu cielu i u VIII. spomenicumedalju. Ta knjiga velikom pomnjom sastavljena po dr. Fr. Markoviću liep je opis jedne od najvažnijih epizoda naše poviesti, i biti će svakomu Hrvatu, koji je to narodnje veselje doživio, draga uspomena.

— Kitica od deset u raznih sgodah ubranih cvjetova Preuzvišenomu Gospodinu J. J. Strossmayeru, bosanskodjakovačkomu i sriemskomu biskupu na dan 8. rujna 1875. prikazana od O. M. Nedića, vanjskoga namjestnika biskupa bosanskoga. Tisak I. Franka u Osieku 1875. 20 str. u 12tini.

Specialgeschichte der Militärgrenze aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft von Fr. Vaníček, pensionirtem Gymnasialdirektor. Band I—IV. Wien aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1875.“ Pod ovim naslovom ugledala su četiri debela svezka u osmini sviet, koja imaju biti nekim literarnim nadgrobnim kamenom bivše naše junačke Krajine. U kratko ćemo navesti sadržaj: U I. svezku imade ponajprije uvod historičan o Hrvatskoj za turskog ratovanja u 16. vieku i zamet vojne krajine. Za otim sliedi prvi dio t. j. vrieme „neuredjene“ vojne krajine od osnovljaja krajine (1538.) do g. 1736. Drugi dio pripovieda sgode od 1737. (Hildburghausenova uredba) do uredjaja Marije Terezije 1753. Drugi svezak obsiže uredjaj Krajine pod Marijom Terezijom i Josipom 1754—1781. Treći svezak nastavlja poviest od 1787—1807. (turski i francezki ratovi) a četvrti do dokinuća Krajine g. 1872. Pisac, kako smo u kratko razabrati mogli nije pripoviedao samo ratnu poviest, već govori i ob organizaciji, naseljivanju, upravi, pravosudju, crkvi, trgovini i narodnom gospodarstvu, te je uvrstio u svoje obširno djelo mnogo arkivalnog gradiva i sve štatute i uredbe, a upravo po tom je djelo važno, tim više, što je smio bez zapreke unići u sve arkive. Ne možemo jošte kazat sa kakova je gledišta poviest pisana (a to je pitanje svakako važno) nit ne ćemo reći u koliko je pogodjena karakteristika, je li pisac i svagdje kritično uvažio razne krajiške reforme. Mi ovdje samo izvješćujemo, prepuštajuć znanstvenu kritiku našim povjestničarom. Žao nam je samo, da si to djelo, priredjeno inicijativom ratnog ministarstva, ne mogu nabavit posebnici, navlaš književnici, jer za sada nije na prodaju, a svrha djela je, mislimo, da bude čitano i učeno, a da ne počiva samo po arkivih i javnih knjižnicah. Bar na književnike imalo bi se sl. c. kr. glavno zapovjedničtvo obazrieti, jer će im to djelo često rabiti.

Zabava: Biskupu J. J. Strossmayeru — Crne niti — Senjkinja — Indijska koliba. — **Pouka:** Bakar — Michelangelo Buonarotti — Artur Grottger. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „**dioničke tiskare**“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 25. rujna 1875.

Br. 39. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Do vidjenja!

prijatelju M. R...

Ne tuži, kad ti valja poći
Iz doma svog u strani sviet,
Viek misli: časak mora doći,
Gdje dom i rod ćeš opet zriet.
U žiću tom se mnogo mjenja,
Ti mirno reci: do vidjenja —
Ne tuži s tog, ne tuži!

Ne tuži, kad se jesen prašta,
U blàži laste lete kraj,
Ogoli voćnjak, cvjetna bašta,
Zaniemi gora, polje, gaj.
U lišća kratak čas življenja,
A cvieće šapće: do vidjenja —
Ne tuži s tog, ne tuži!

Ne tuži, ma i srdce puklo,
Života tvoga rajski san,
A zvonce kuca sjetno, muklo
Na posljednji ga prateć stan.
Ni gore ljubav — znaj — ne jenja
Strmògled šušti: do vidjenja —
Ne tuži s tog, ne tuži!

Gjuro Arnold.

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Dalje.)

XX.

Anka Koviljević.

Valja da se u poviesti na čas povratimo natrag, i nekoliko crta priobćimo o prošlosti žene, koju smo čitavim tečajem pripoviedke imali priliku motrit.

Anka Koviljevićka rodila se u neznatnom mjestu u Slavoniji od vrlo lahkoumne majke, ljubovnice nekog aristokrata. Veli se od starine, da je sudba djece, koja svoga otca ne smiju nazivati otcem, crna, i zaista može se uztvrditi, da se je i značaj Ankin na svoj način razvijao.

Isti aristokrat bijaše čovjek razkošan, proste ćudi, čovjek bez čuvstva, bez srdca, zloban i sebičan. Njegova ga okolina mrzila iz dna duše, pa nije čudo, ako je mnogo od te mržnje padalo na njegovu milostnicu.

To razvi u nje ponos i priezor svega, što je dopalo u njezinu blizu. Kad je ona išla ... skim mjestom, postajkivali ljudi na ulici i pokazivali na nju i njezinu kćer prstom, djeca joj se rugala, starci grozili, a žene ju navodile za zločest primjer. Mješćani .... na odlučiše nekoliko puta u svojih tajnih sjednicah u krčmi kod „crnoga bika“, da ... Koviljevićku skupa s njezinim djetetom dobra primjera radi iztjeraju iz svoje sredine, nu srećom osta to samo pri odluci, a omražena Koviljevićka banila se i na dalje u svili i baršunu ... nom.

Digitized by Google

Kako je majka znala i sudila, učila je svoju kćerku, i Ankino se mlado srdce za rana napuni nerazložnom i ne ograničenom mržnjom na sve, što joj nije laskalo i dobro činilo. Bogate i sjajne opravice, udvaranje otca — grofa i njegovih dvoranika, odgoje ju na to, da je sve oko sebe smatrala prostotom i seljačtvom. K tomu stane se razvijati do krasote, za kojom se svakomu otimale oči i kojoj pred noge svatko sterao svoje srdce i duboko počitanje; pa razkoš, pa bogatstvo, — isti grof trošio je na tu tajnu svoju familiju silni novac, u Ankine majke bijaše osobit dar kako će izprešati novac — učini ju mladom tirankom, koja je željela u svom vrtu u mjesto ruža krvava srdca, po kojih bi ona plesala.

Nu doskóra, kako ljudi vele, obrnula se kocka, grof umre iznenada, ne ostaviv iza sebe ni novčića svojoj ljubeznici. Pa šta ćeš sad? Naučena na sve moguće, što si žensko, željami preobilno, srdce zaželjeti može, a sad ni toliko ne, da si pripravi siromašan objed.

Iz početka pomogli zlatni nakiti i skupi dragulji, poslije se i suvišnjije odielo prodavalo, a skoro nestade i toga. Pa šta ćeš sad?

Iz toga se izleže nevolja, od koje je tamnica svjetlija.

U kući jad i nevolja, prazan želudac i gole stiene, a vani priezor, ruglo, bezobzirna svjetina, ni da si radom pomogneš, a tomu je valjalo priskočit u pomoć, ako ne ćedoše, da poginu od glada. Pa u toj biedi dražila majka Anku na još veću mržnju, preziranje, osvetu!

Ne bude druge, i Koviljevićka pobjegne s kćerkom iz ...na, da si drugdje nadje utočište. Nastane za njih život, u kojem budne jedan dan crniji od drugoga, one se stanu potucati kao djeca, koju je sveobća majka zemlja odbila od sebe, od nemila do nedraga, a svagdje ista bieda, isti ponižaji, sramota, glad, golota!

Potucajuć se tako svietom umre Koviljevićka, ostaviv iza sebe Anku, bez ikakve pomoći, bez ijedne sućutne duše, koja bi joj bila pružila ruku.

Druga bi se djevojka bila poslije takova poraza skrušila, no ona stane još žešćom strašću gojiti u dubinah svoga srdca nazore, usadjene joj po majci. „Budi kamen, i ako ne možeš biti i tući, a ti gnjeti, tiskaj!“

Uza svu nevolju bude Anka od dana do dana krasnijom, te je očaravala do ludila mlado i staro, i ta ju krasota spasi i dovede na stepen pobjednice, sa kojeg je mogla bez milosrdja šikati na svoje žrtve. Ovdje ondje pojavi se ona a sve joj se namah klanja kao kraljici, ona stane razkošno življeti, sretni dnevi obilja vrate se opet, nu to ne bude Anki dosta. Krasan, plemenit mladić zaljubi se u Anku, i ova ga dovede do toga, da ju on oženi.

Mladi par stane sjajno življeti, putovati, gostit, priredjivat plesove, što se daje i ne daje smoći, a Anka svedjer kraljuje u svili i dragulju.

Naravski, nije to moglo dugo trajati, imetak Ankina muža propane za godinu dana, i on sam ne preživi njegova gubitka — sušica stisne ga u grob.

I opet je valjalo poći u sviet, i opet robit varavim oružjem ljepote! kad se slučajem na jednoj zabavi ne namjeri na Martina Rösslera.

Martin Rössler bijaše rodom iz Hamburga, gdje je trgovao suknom, te si stekao ondje velik imetak. Rössler bijaše od najranije mladosti skroz hipohonder, i kad se povadi sa nekoliko prijatelja, kad se prevari u nekoliko računčića, odluči pošto po to kamo bilo pobjeći iz domovine. Iz Hamburga podje u Austriju, proputova Česku, Madjarsku, dok ne dospjede u Hrvatsku. Ovdje saznade za prodaju dobra u Slavoniji, koje on i namah kupi, najpustije šume stane ondje krčiti i nasadjivati voćem, nabavi makine, naruči plemenita sjemenja, te se pokuša u ekonomiji. Al mu doskora budne samotno pri duši. Sastavši se, kako rekoh na jednoj zabavi s Ankom, snadje se od nje očaran, i ponudi joj sasma razložno i triezno, kao pravi Niemac, da imade toliko i toliko imetka, da mu treba gospodarice, prijateljice, i ako je ona voljna, da će njemu biti drago, predati joj žensku struku svoga gospodarstva, u ostalom, da će on sve činiti, da ju zadovolji, i da on nikoji trud ne će ostavit ne nagradjenim.

Anka ga posluša i podje k njemu, sprijatelji se s njim i rodi mu dvie kćeri — Irmu i Olgu. Življelo se to sasma kao muž i žena; kad kćeri poodrastoše, pošalje ih Rössler u zavode, da se naobraze, a sama Anka bude nazivana gospodjom. Nu znate, što je demon?

Rössler imadjaše u službi svakojakih ljudi, gospodara, španova, šumara, i medju njimi šumara Gjuru Majdanovića, krasna mladića. Kad se on god vraćao iz šume, pričekala ga na oknu gospodja, da se njegovom bujnom mladosti nasladjuje; kad je krasan i vitak kao gorski jelen ulazio u dvor, znala ona uzdahnuti, i misli smišljat, dok ne smisli, što su čitatelji vidjeli početkom pripoviesti.

Ne bi dugo, gospodja zamami krasnoga šumara, da joj se baci pod noge, i obeća joj sve učinit u ljubavi za nju.

Oboje skuju plan, kako da orobe Rösslera, za koga je gospodja znala, da skriva u željeznoj škrinji mnogo blaga, i skuju ga na način, po kom bi padala krivnja na tada slovećega razbojnika Peru. Buduć da Gjuro ne bi bio sam kadar to provesti, nagovorio on svoga druga lugara Iliju, da pomogne uz dobru odplatu od dvie hiljade forinti, kojim da si može zasnovati gospodarstvo u selu; a gospodja imala medjutim opojiti Rösslera nekolicinom kapljica razriedjena drienka u vinu, da se prerano ne probudi. U najgorem slučaju bude odlučeno ubiti bogatoga Niemca.

I tako se sbude. Taj se u nečas probudi, liepi šumar trgne nož i zakolje ga, blago se razgrabi, Ilija dobi svoje dvie hiljade, a drugo ostane Gjuri.

Digitized by Google

Gospodja i njezin ljubovnik bijahu dobre sreće i i pameti, te sudu zamažu oći, i rieše se svake sumnje, pa mogahu na taj način življeti i uživati po volji u ljubavi ugrabljeno blago, što je iznosilo preko sto hiljada zajedno s dragim kamenjem, kojega Gjuro proda bečkim zlatarom.

Sad se gospodja sa Gjurom preseli u Madjarsku u Földvar, te stanu ondje življeti, kako je dalo liepo vrieme; nu i ovdje nadje gospodja veliki krug štovatelja, s kojimi se Gjuri ne htjelo dieliti sreću, te se on doskora povadi sa gospodjom, dok se podpuno ne razvadiše i ne podieliše blago, obećav si medjusobno sačuvati tajnu do zadnje ure. Dobiv gospodja svojih petdeset hiljada odputova u Hrvatsku, kupi ondje imanje, i smjesti se tamo tobože u podpunoj sigurnosti.

Medjutim živovao njezin Gjuro kojekako. Vino, karte, žene budnu njegova zabava, te se taj mladić za čas nadje slomljen od bolesti bez novca, moren od saviesti, a pun ne obuzdanih strasti. Sad pomozi Anka, kako znadeš; šalji te šalji novac, podupiraj druga zločinca, ako ne ćeš, da ti se osveti, a kad tamo u Anke nestaje novac, jer je skoro sav prošao u kupovninu.

Tako osvane Gjuro Majdanović kod gospodje sav biesan i polu lud, poderan i propao, želeći se žrtvovati, samo da se osveti, i osveti se požarom!

XXI.

Rješava se.

Drugi dan u jutro nadjoše uzrujani seljaci palikuću Gjuru Majdanovića u krčmi „k crnomu bundašu“, stojećoj na kraj sela, gdjesepijan zavalio na klupu, hrčuć bez bojazni i bez straha.

— Hej! udari ga jedan seljak rukom po glavi, probudi se, već je kuća izgorjela, dat će ti drugu, ali malo dublje, pod zemljom, ako bog da.

— Gle vraga, umorio se pri poslu niti se ne miče, začudi se drugi seljak glasom renomirana satirika, a ostali seljaci, nagrnuvši u krčmu udare u rozgot.

— Oborite ga, javi se treći.

— Oborite ga, opetuju svi.

Ni pet, ni šest, ležaše Majdanović na tlih širom razširenih nogu i ruku, ali se opet ne maknu.

— Napio se rakije, rakije! stanu sada vikati seljaci, treba ga politi vodom.

Za čas donese jedan dječak čabar vode, te ga izli na Majdanovića, da je sav premoknuo do kože.

Al se i opet ne maknu palikuća, samo ga muklo hripanje odade, da je živ. Sad donesu i drugi i treći čabar vode, i opet ga poliju, dok ne otvori zakrvavljene oči.

— Hej dječače, javi se opet seoski satirik, bome si dobro pečenku izpekao, nije ni pepela od nje ostalo.

— Šta? koga? izbulji oči Majdanović, podižuć se prednjim tielom.

— Jesi bome samu gospodju, primieti jedan šaljivi starac, da nije za malo, bio bi pošao po tvojem pečenju i naš gospodin Maglaj.

Majdanović se strese od zime — voda mu curila na sve krajeve poderana odiela, te sjedne opet na klupu.

— Ne-š tako nè, sgrabi ga za rame seoski prisežnik, držeći u ljevici lance za slučaj, ako se palikuća ne bi dao dobrovoljno povesti na sud.

Majdanović se uzpravi, — pa u istinu bijaše to još uviek krasan čovjek, široka prsa, vitak stas, plemenite crte lica, kojemu su doduše kalne strasti mnogo toga ružnoga pripisale na čelo i oko ustnica — te omjeri okom prisežnika.

Ovaj mu se nasmije. — Daj ručice, reče on, da ti je malo nakitimo, vidiš ovim, strese prisežnik lisicami.

Majdanović se još većma uzpravi, kao da se pripravlja na borbu s čitavim selom.

— Sgrabite ga, sgrabite ga! zaviknu sad nekoji, i nekoji pograbe na taj glas Majdanovića sa svih strana, da ga sapnu u lisice. Al se Majdanović strese, udari šakom jednoga po glavi, drugoga po prsima, a trećega nogama u crieva, da su se junački mladići jaučuć previjati stali.

— Hoće da uteče, da nas poubija, razlieže se sada vika, jedni nagnu na vrata, drugi navale na vrata, nastane vika i metež, dok napokon nekolicini smjelijih ne podje za rukom sapeti Majdanovića.

Dva ćedna iza toga bude on doveden pred sud. Staviše mu pitanja, na koja on jasno i razgovietno bez ikojeg okolišanja i bojazljivosti odgovori. Sudci se začude, doznavši, da je i Koviljevićka bila dionica zločina, još većma se začude nemaru suda, štono ju je po umorstvu Rösslera pustio bez sumnje na slobodu.

Da se stvari izjasne bude potražen na sve krajeve sukrivac Ilija, kojega nakon pol drugog mjeseca nadju u nekom neznatnom slavonskom selu u časti krčmara sa ženom i sitnom dječicom, tusta i debela kao prase.

Siromahu Iliju mal da ne pane kap, kad ga odvedoše iz plačuće obitelji, i kad bude preslušan od suda, priznade se u svem, bacajuć krivnju na Majdanovića i gospodju.

Sad bude zavedena duga iztraga, u koju budu i biedne kćeri Koviljevićke upletene. Mislite si Irmu i propalu Olgicu pred sudom, da odgovaraju na strašna, krv uledjujuća pitanja!

Nakon pol godine bude riešena iztraga, Majdanović i njegov sukrivac Ilija odsudjeni po strogih paragrafih zakona, a Irma i Olga proglašene podpunoma nekrivimi.

Al kćeri zločinke? sirote, na koje će do groba prostota kazivati prstom poruge?

Pustimo veo iznad onoga, što se medjutim sbivalo u srdcih nesretnih djevojaka, koje nastani Maglaj kod sebe sa milosrdja.

Digitized by Google

Jednog dana pozove Maglaj oba sina u svoju sobu, da ih pita, što da učini s djevojkama.

— Ja ostajem kod rieči, reče mu odrješito Ljudevit, a Marko se baci otcu oko vrata suzami u oku, moleć ga i zakliňjuć, neka pridrži bar toli dugo njegovu Olgicu, dok ne dovrši nauke.

— A nije te stid, kćer...

— Otče! zavapi zdvojno Marko, zar je ona kriva, vidiš kako je nevoljna propala, pak govoriš ovako... otče, jedini otče, ništa nikad ne ću više od tebe tražiti, samo ju pridrži, dok si priskrbim kakovu zaslužbu, ja ne mogu bez nje življeti... Mladića zaliju suze, od kojih bi se i najokorelije srdce ganulo, nekmo li srdce Maglajevo.

— Učinit ću ti za volju, rieši on napokon drhćućim glasom, te mal ne proplače sam.

Kad ga sinovi ostaviše, baci se Maglaj na onaj divan, na kom je Koviljevićki očitovao ljubav i sakrije lice rukama.

— Ja stara luda, stane on jecati, trule kosti, pak... pak... ženiti se... zaljubiti se... bog me pokarao, hvala mu i dika!... Da je mjesec dana zaostao taj nesretni Majdanović, što bi bilo od mene?... muž zločinke... zločinke... oh!... Da niesam ništa opazio prije... oh, stara luda, trule kosti... bog me pokarao, hvala mu i dika na nebesih!...

(Konac sliedi.)

Cetinje.

Proslov kod koncerta za Hercegovce

od V. Vežića,

govorila dne 8. rujna u Varaždinu gja. Ida Bušićeva.

Tko će radost ponimiti moći
mile majke u lebdećieh grudih,
tko l' blaženstvo i milinu čutl,
što joj, kano medena rosica,
u ganutu rominja srdašcu!
kad doživi sreću ne sanjanu,
da joj milo od srdašca čedo
dovine se vrh tjemena slavi,
da ga štuje malo i veliko,
da j' ljubimac milog roda svoga,
i ugodnik otačbine drage.
Takva sretaa i blažena majka,
i u ovoj zemljici hrvatskoj
još sretnije porodila čedo.
Odgoji ga, ne u dvoru sjajnu,
u obilju, i razkoši pustoj,
nego skromno, na njedarcu svome,
na kucaju krotkog srdca svoga,
u ljubavi, milom brigovanju,
i u plodnom blagoslovu svetom,
što iz srdca samo niče majci.
A jer bi joj, od ljubavi velje,
kojom za njim živi i umire,
težko bilo namienit' ga ikom,

Digitized by Google

namieni ga Bogu velikomu.
Moli majka svevišnjega Boga,
da joj prikaz milostivo primi.
Draga j' Bogu topla molitvica
dobre majke, za čedašce svoje,
pak joj voljno molbu uslišao:
vrhu čeda, sebi namienjena,
prosu obilj blagoslova svoga;
krasniem njega nadario umom,
u nježno mu usadio srdce

Uzvisi ga, u milosti svojoj,
na visoki priesto nadpastiera,
s' kojeg vlada dvaest i pet ljetâ,
dobri otac, miliem stadom svojiem;
a danas se dvaest-peti vrši
god, od kada desnica obilna
narodnoga našeg ugodnika
doprinaša goleme darove,
miloj majci, otačbini svojoj,
miloj braći, milom rodu svomu,

god svečani milog sina svoga,
sa današnjiem štono svanu danom,
al' ako je roditeljka majka
preminula našeg ugodnika,
još ga druga sada gleda majka,
druga majka, koja njega voli,
njega voli, i zanj' boga moli,
kô, da joj je na srdašcu rasô,
a to j' naša otačbina draga;
po cieloj se uzbudile ćuti,

Vadjenje spužva u Dalmaciji.

ćut duboku, za nevolju ljudsku
i cviet bieli milosrdja svoga.
Zadahnu ga dubokom ljubavju
pored svoje, i za drugu majku,
drugu majku, otačbinu dragu.
Obasu ga zemaljskiem obiljem,
da uzmogne srdcu odoljeti,
te pomoći u nevolji braći,
i podići otačbinu svoju,
da se digne do prosvjete liepe,
i da padnu sve predsude sliepe.

svetoj crkvi, zaručnici svojoj.
Ali tko bi sve nabrojit' mogô,
šta j' njegova darovala ruka,
koliko l' se j' Bogu i narodu,
kroz tolika odužio ljeta?
Pa i čemu da slovimo o tom,
kad mu djela bieliem svietom slove?
A bilo bi i svakog stidno,
koji ne bi poznavao danas
ne umrla Josipova djela.
Plemenita ne doživi majka

čiste ćuti hara i ljubavi,
pak se svakdje snuje i priprema,
za god slavni, svečanost dostojna.
Ali usred toga brigovanja
stigoše nam glasi iz nenada:
„Naša braća prolievaju krvcu,
naša braća u nevolji cvile.“
Dobar pastier svoje stado moli,
kad nam braća prolievaju krvcu,
da od svakog odustane slavja,
a najljepše da će biti slavlje

Digitized by Google

i za njega i za narod cieli,
ako složno hitro i obilno
pomognemo braći mučenikom;
pak i mi se tako danas ovdje,
njegovomu odzivljemo glasu.

Otci, majke i djevice nježne,
i mladenci, vi uzdanje liepo
budućnosti mile otačbine,
koja u vas sad upire oči,
dok vam bratac svoju krvcu toči,
poslušajte, duhom pogledajte,
što vam tamo preko Une biva,
preko Une, preko Save hladne,
i u staroj zemlji Hercegovoj.
Ah slušajte u ljubavi samo,
ah slušajte srdcem otvoreniem,
pak će vam se približati glasi
i srdaca doviuut se vaših.
Čuti ćete, il' čujete veće,
plač, jecanje i uzdahe gorke,
i molitve k Bogu vapijuće
stare majke, grleć sina svoga,
vierne ljube grleć vojna svoga,
nježne sestre, grleć bratca svoga.
Čuti ćete cikut i cvilenje
ne brojene dječice nejake,
gdje se s' svojiem grle roditelji,
na razstanku, u boj polazećiem,
i za njima slabe šire ruke,
ne bi li se povratili natrag.

Od zuluma i pritiska težkog,
nesmiljena divljeg gospodara,
sve u čete odmeće se listom,
ne bi li se jednom izbavilo
od kletoga jarma Osmanova,
ne bi l' i nje ogrijalo sunce,
na slobodne štono sjaje ljude.
Šta j' svetije od ognjišta svoga?
šta j' svetije od slobode svete?
šta j' svetije na širokom svietu
od poštenja, ljubovce i kćerce?
Za te svete, bozanske zaloge
naša braća svoju krvcu liju.

Medju grobom i medju slobodom,
cieli narod na oružju stoji,
te potonji zavjet učinio,
il' se u grob sunovratit grdni,
il' slobodu izvojevat krvlju.
Nu kako bi pregorjeti mogo,
divlji Turčin, koj od robstva živi,
da uskrsne na slobodu raja?
Osveta mu prsi zaplamtila
i za krvlju upalila žedju.
Al jer srdca da udari nema
na ustale pod oružje borce,
koji no se posvetiše smrti,
sieče, kolje slabo i nejako,
bez zaštite što ostalo doma,
plieni kuće, ciela sela pali
I ćud zviersku opačinom kali.
Ciela zemlja u plamenu gori,
cielom zemljom mrka krvca teče,
mrka krvca, dječice nejake,
mrka krvca majkâ i djevicâ,
mrka krvca nemoćnieh staracâ.
A pitoma Europa gleda
suhiem okom, neumolniem srdcem,
grozovita ona mučeničtva,
koja vapaj do nebesa dižu
za osvetom i pomoću brzom.
Ah gluha je Europa ciela,
za slavjanske boli i pečali,
pak nit haje, nit vapaje čuje,
Iz slavjanskieh što prodiru grudî.
neg varvara u zaštitu prima,
proti svomu kršćaninu bratu,
u kojem se ugasila nije
kroz stoljeća težkog robovanja
sviest slobode, časti i poštenja.

Od strahota pred varvarom biesniem,
sve što nije za oružje bojno,
sve ostavlja kuće i imutak.
Kud će bratac nego bratu svomu,
kad užasna nevolja ga snadje?
K nami dodje na tisuće jadne
nejačadi, da svoj život spase,
od risovâ i zvjeradi ljute,
od zlotvorâ i turskieh krvnikâ,
kojiem za sad nije osvetnika.

Nek se nitko, tko je Hrvat pravi,
za Evropom ne povede gluhom,
na narodno mislimo poštenje,
na glas krvi i čovječje ćuti,
i na udes naše braće kruti.
Sjetimo se, da u boju gine
krv od krvi, put od puti naše.
Štovat gosta, pomoći putniku,
narodne su krieposti nam stare.
Kakvi gosti i putnici k nami
pribjegoše, da im pomognemo?
Jadne majke, bez sinova svojih,
jadne ljube bez suprugâ svojih,
sitna djeca bez svog roditelja,
jer ti svoju prolievaju krvcu
za najveće na tom svietu blago,
a od njih se mnogi, već nikada
k svojim dragim povratiti ne će.
Ne ima Bogu zadužbine draže,
neg pomoći slaboj sirotinji,
pak se uzdam, da mi želja živa
ne će ostat glasak u pustinji.

Svemogući stvoritelju sveti,
ako otci sagriesiše naši,
ako i mi umnožasmo griehe,
duga nam je i pokora bila,
preko tri ju već trpimo vieka,
daj, ta krvca, što se sada lije,
da ne bude zaman prolivena;
milostivi, dobri stvoritelju,
daj obrati u istinu sada,
onu želju pjesnikova srdca:
„Ne će krni zakloniti mjesec*
od slobode i prosvjete sunca,
koje crnca do čovjeka diže,
dan će doći, već daleko nije,
da će raje izčeznuti ime,
te iz mukâ uskrsnuti narod,
svoj, slobodan na zemljici svojoj.“

* Vežić — Nikola Zrinski.

POUKA.

Kako se spužve vade.

Piše Kišpatić.

(Sa slikom.)

Da vam je zaći u dubinu mora sa kapitanom Nemom u njegovu podmorskom brodu, kako si ga je u svojoj bujnoj mašti zamislio čuveni Francez Jules Verne i vještim i učenim perom orisao u romanu „dvadeset tisuća milja pod morem“, nagledali bi se čuda ne vidjena, pred očima otvorio bi vam se nov sviet u svoj svojoj dražesti i ljepoti, da bi ga jedva umom

Digitized by Google

obujmiti mogli. Raznolikost boja, kako se samo pod žarkim južnim suncem razvinuti može, razastrla se širom mora, da ti je se oko dosta nasititi ne može. Korali u svih bojah razširili svoje čaške kao ljiljani, a težko bi povjerovao, da to nije morsko cviće, da ne vidiš, kako se listići miču i hvataju maljušne životinje, da ih do usta dovuku. Uz korale nanizao se čitav vienac stvorova, za koje bi vam bilo još težje odlučiti, da li su životinje ili biline. Ljepušni su to vrčevi, maleni grmići, granata stabla, okruglaste gromade, dugoljaste šibke, pa to sve u bojah šarene dûge. Spužve su to, za koje se je još prije desetak godina mislilo, da su bilinski stvorovi. Sam glasoviti prirodoslovac Schmidt, koji je duž dalmatinske obale spužve tražio, redao i učio, veli, kada pog leda svoju liepu sbirku spužava, da često posumnja, da li su to sbilja životinje. Na oči je težko povjerovati, što učenjaci dokazaše, da je spužva životinja a da nije bilina. Pa ipak drugčije nije. Tek povećalim staklom odkriva nam se u spužvi njena životinjska narav. Ono što nam u trgovinu dolazi pod imenom spužve, nije nego okostnica spužve. Prava životna tvar je mekana i sluzava, te sastoji od samih bjelankastih stanica. Iz te sluzave tvari izlučuju se tanka i gibka iglasta vlakanca, koja se onda po čitavom tielu razpliću kao okostnica. S vana obrasla je spužva naokolo ponešto debljom kožom. Na njoj se nalaze pomanji otvori, kroz koje ulazi voda a s njom i manje životinje u spužvu. Otvori ovi vode u uzke kanale, koji se na sve strane šire i razgranjuju po tielu. Silne dlake trepavice, što se u kanalih nalaze, tjeraju svojim trepetanjem vodu prama glavnom izlazu. Oti kanali služe spužvi kao želudac i kao pluća. Mozgu i živčevlju ne ima u spužvi ni spomena, pa tako ne ima u njih ni vida, ni sluha, ni njuha, ni ukusa. Ako se od spužve odkinu i poveći komadi, to joj tielo nadoraste, a pojedini odtrgnuti komadi prirastu na dnu mora i živu za se kao nova životinja.

Spužavâ poznamo danas već nekoliko stotina vrsti, od kojih neke i u sladkih vodah živu. Većina ih je bez ikakve vriednosti za čovjeka, jedina spužva umivaljka (Badeschwamm) postala je radi njenih finih i gibkih iglica pri liečenju i u kućnoj porabi dosta važnom. Već kod starih Rimljana i Grka prale su se otmjenije gospe spužvami, a danas se služe spužvami već svi narodi. U trgovinu dolaze danas ponajviše spužve iz sredozemnoga mora i to iz Grčke i Dalmacije. Mnogi stanovnici uz morsku obalu živu danas jedino od lovljenja spužava. Spužva živi, kako je poznato, uviek prirasla na dnu mora uz kakav čvrst priedmet, s toga ni nije lovljenje baš olahak posao. Član francezkoga družtva za aklimatizaciju, Lamiral opisuje lovljenje spužava u Grčkoj ovako:

U barku na vesla ili jadra dadu se četiri ribara i jedan pomoćnik. Ronac postavi se na prednji dio barke, pomoli se bogu, objesi oko vrata kakvu mrežu ili kesu i uhvati se za ovelik kamen, koji stoji privezan na dugačkom užetu. Duboko udahne, pa onda skoči gol u more. Kamen ga povuče na dno, a tu odmah stane kidati spužve i metati u svoju kesu. Uže, na kom je kamen privezan drži pomoćnik u rukuh, te ga vodi na sve strane, kamo ronac ide. Ne može li ronac više pod vodom uzdržati, potegne za uže, a dva ga druga stanu naglo gore vući, dok mu polovica tiela nad vodu ne izadje. Sav umoren uhvati se ronac rukama za barku, a voda mu poteče iz ustiju, nosa i ušiju, pa gdjekad navali sa vodom i krv. Sada dodje red na drugoga ribara roniti, pa tako ide redom, dok se svi ne umore. Vješti ronci zarone 18 do 30 metera dubljine, a mogu ostati pod vodom pol drugu do tri a kadkad i četiri minute. Lov traje obično od rana jutra pa do dva sata poslije podne, a svaki ribar može pri mirnom vremenu po 5 do 8 komada spužava naloviti.

Prem je ovaj način lova tegotan, to je ipak najizdašniji, jer se spužve jako liepe i čitave nikako ne dadu nego rukom poodkidivati. Spužve sa dalmatinskih obala dobivamo ponajviše oštećene i izkidane, a tomu je samo način lova kriv.

„Na dalmatinskoj i istrijanskoj obali“, piše dr. Oskar Schmidt, „gdje sam potanko proučavao lovljenje spužava, ne love ih roneći nego dugimi vilami sa četiri zuba. Samo stanovnici malenog otoka Krapnja bave se jedino tim zanatom. Trideset do četrdeset barka obilaze čitave godine za liepa vremena razkidanom i klisurastom obalom. U barci se nalaze obično dva čovjeka: jedan stoji na prednjem kraju, držeć vile u ruci, dočim drugi sjedi na stražnjem kraju, te veslom upravlja barku. Držalo u vilicah je 20 do 40 stopa dugo. Veslar dotjera barku uz pećinastu obalu u dubljinu od 12 do 40 stopa, a lovac motri oštrim okom u dubinu na spužve, koje je moći po crnoj boji spoznati. Najsgodniji je dakako lov za tiha vremena. Ako je more malo uztalasano, to se sa uljem umiruje. U to ime ponesu sa sobom uviek hrpu gladkih kamenčića i posudu ulja. Lovac stavi kamenčić jednim krajem na vodu, pa ga u okrugu po površini baci. Tako učini nekoliko puta, a ulje se po vodi nekoliko hvati poput tanke kožice razširi i valove tako umiri, da je moći liepo do dna viditi. No lovac ne smie samo na one spužve računati, koje okom zapazi jer ih većina raste skrivena pod pećinami, za to i mora svuda vilami zabadati, pa uz sve to ostane veći dio nedotaknut. Kada su spužve polovljene, tad ih na obali nogami i rukami gaze i stiskuju i nekoliko puta peru, dok ne spadne s njih crna koža i ne izcuri sva životna tvar izmedju pojedinih vlakanaca. Da se uzmognu sada upotrebljavati, valja ih sada još jednom u mlakoj sladkoj vodi izprati. Tako isto postupaju i sirski i grčki ribari sa svojimi spužvami.

„To se dakako ne slaže s tim, što u svakoj novoj spužvi, kada ju kupimo, nadjemo toliko pieska, da ju

Digitized by Google

jedva izprati možemo. Ali tomu je drugi povod. „Ribari prodaju svoje spužve trgovcem skroz čiste ali ih ovi u svojih skladištih pieskom zasipavaju, samo da budu teže, jer se one, kako je poznato, na vagi prodaju.“

„Odmah na početku moga znanstvenoga iztraživanja sa spužvami“, piše Schmidt dalje, „bacio sam svoje oko na lovljenje u jadranskih vodah. Ribare i obćine upućivao sam, da bi im lov razboritim razredjivanjem mnogo izdašniji bio, kada bi se složili, da se primjerice u pojedinih okolicah svake treće godine lovi, a da sićušne spužve, koje su u trgovini skroz bez ikakve vriednosti, ostave na miru. Ali sav mi trud ostao uzaludan. Da umnožim spužve, smislio sam umjetnim načinom razplodjivati ih. Oslanjajuć se na izkustvo mnogih prirodoslovaca, a i sam sam zaključio iz naravi nižih životinja, da će spužva, ako ju čovjek svježu na sgodnom mjestu u nekoliko komada prereže, pa stavi u zaklonjeno plitko mjesto, s nova porasti i razviti se u podpunu spužvu. Pa to se i obistinilo, te sam u kratko vrieme sa svojim prijateljem u liepoj luci Sokolici na dvie hiljade spužava odgojio.“

Schmidt je spužve, koje je htio umjetno razplodjivati, po moru nalovio, pa ih pod vodom u probušenoj škrinji donio do onoga mjesta, gdje ih je nakanio nastaniti. Svaku je spužvu finim i oštrim nožem u sitne komadiće od jednoga do tri kubična palca porezao, pa ih redom na šibke ili u škrinju drvenimi čavli pričvrstio i stavio na dao, kamo sunčano svjetlo ne dopire. Od sto komada uginula mu je jedna ili riedko kada koja više, sve su se ostale liepo razvile i dobile svoju naravnu crnu boju. Dapače i oni komadi, koje je na kamenje postavio, u brzo su za kamen prirasli, pa se dalje razvijali. Glavnomu neprijatelju spužava, crnu ladjaru (teredo) stao je tiem na put, da je svoje priedmete namazao smolinom od kamena ulja. I trud mu se liepo naplatio.

Bilo bi vrieme, da nam dalmatinske obćine i sama vlada stanu na put razbojničkomu haranju dalmatinskih ribara, pa da se zakonom uvede red, jer samo tako može spužva postati važnim proizvodom dalmatinske trgovine.

Michelangelo Buonarotti.

(Konac.)

U isto vrieme posta papom kardinal della Rovere, pod imenom Julia II. On spada medju najsilnije, najneograničenije crkvene poglavare. Njegova nepokolebiva volja, njegova silovitost, njegova skrajna odlučnost pošla je jedino za tim, da moć katoličkoj crkvi uzvisi i da poveća sjaj i ugled rimskim papam. Bijaše to sbilja pojav dostojan svoga vremena. Što ga osobito uzvisivaše nad svimi papami prije i poslije njega, to je ljubav za proizvode velikih umjetnika i onaj pronicavi pogled, kojim je prave umjetnike upoznao i k sebi privući znao.

Čim se uzpe na Petrovo priestolje, pozove Michelangela, da mu nacrta osnovu za njegov nadgrobni spomenik. Da se je nacrt Michelangelov ikada izveo, bio bi to najdivniji, najveličanstveniji spomenik kršćanske umjetnosti. Njegova osnova kazuje nam preko petdeset kipova u tri sprata poredanih, medju kojimi su glavne podobe papa, Mojsija i Pavao, znaci nazornoga i djelatnoga života. Žalibože to je djelo tekar četrdeset godina kasnije izvedeno obsegom, koj ni iz daleka ne odgovara prvotnoj osnovi. Jedini kip izveden po prvom nacrtu jest divni njegov Mojsija, — taj najsavršeniji proizvod novije vajarske umjetnosti. Koli veličanstvena je čitava namisao! Kao Titan sjedi tuj čovjek, silna mu ljevica počiva u krilu, odielo navlaš podignuto, da se vidi koljeno, — najkrasnije stegno što ga je ljudska ruka ikad stvorila, desnicom prebire guste pramove brade, štono se valovito spuštaju niz orijaške grudi, — a oko, ono se živim ognjem kriesi, ustnice silovito trzaju, na čelu počiva izražaj silne, nepokolebive volje, — kanda vidi sablazan, gdje se zlatnomu teletu klanja. Čitavo tielo, svaka mišica miče se grčevito, još časak pa će svom snagom srnuti, da sve oko sebe shara, satre! — Dobar diel vlastite jadljivosti svoje a silovitosti Julija II. nehotice je Michelangelo u tu gigantičnu podobu ulio, pa i pravo je u tom smislu imao papa Pavao III. rekav, da je sam Mojsija dostojan spomenik Juliju. U Mojsiji kao da se čita ćud Julija, koj bi vlastoručno svoje uzorite kardinale izprebijao, kad bi bio nezadovoljan s njimi, koj je kao starac u bitki kod Mirandole god. 1511. jašuć po najvećem sniegu i mećavi vojnike svoje bodrio obećavajuć im pljenitbu grada, ako se junački drže. — U Mojsiji kano da čitaš narav Michelangelovu, koj je papi poručio, kad ga ne htjede preda se pustiti: neka si traži Michelangela, gdje ga naći može, pa prekinuv sav posao otišao u Florenciju; — koj je u Carrari od stiene, što se nad more nadvisila bila, htio izklesati diva, koga će mornari na milje daleko za ravnanje opažati. Stojeći pred Mojsijom kano da čitaš priču iz dobe silnih stvorova, silnih želja i strasti, kojih naš patuljački rod niti shvatiti ne može.

Uzalud je papa pisao vladi florentinskoj, da Michelangela na povratak sklone, tek nakon svečanih očitovanja, da je sve oprošteno, podje on u Bolognu, gdje je papa upravo boravio i gdje je u znak pomirbe Michelangelo izlio orijaški mjedeni kip papin. Tri godine iza kako bijaše na crkvi sv. Petronija kip taj postavljen (1511), narod ustavši proti papinoj vladi razkrha Michelangelovo djelo na komade.

Jedva se Michelangelo vratio u Florenciju, dobije poziv od pape da dodje u Rim. Bijaše mu sada sasma drugi posao namienio. — Kapela Sikstinska naime imala se uresiti slikarijami. Bijaše to tanka spletka protivnika

Digitized by Google

Michelangelovih, koji mišljahu, da će se on, nevješt slikanju na liepu, tom sgodom osramotiti. Uzprkos izgovaranju Michelangelovu prisili ga papa na taj posao. Težkim srdcem poče on ogromno djelo. Ne dopuštajuć, da mu itko pomaže, zatvorio bi se sa svojim slugom i radio neprestano, neumorno: jedino željeznoj uztrajnosti papinoj, koj ga je sveudilj gonio, a moralnoj i fizičnoj snazi Michelangelovoj, koj je neumorno radio, ima se zahvaliti, što je strop sikstinske kapele za cigla 22 mjeseca bio dovršen.

Čitavi se Rim s papom na čelu divio tomu novomu proizvodu Michelangelova genija — takova šta do tada kist ljudski izveo nije. Sve što je on sam, što je Rafael i Lionardo do tada radio, oslanjalo se na staru florentinsku maniru, — ovdje je sviet diveći se motrio novi čin, možda najsmjeliji, što se ikada koj umjetnik usudio stvoriti. Mašta pjesnika i sistem filozofa u divnom su skladu s vanjskom formom slikarije. Michelangelo je stvorio nešto, što se ne upire o nikakav uzor — sikstinska kapela je nova, jedina, nenadmašiva, umjetnik je stvarajuć divne te podobe za sva vremena razkinuo verige, koje su još do tada sapinjale slikarstvo!

Shrvan sav od napora, dao se Michelangelo na počinak, radeći na svoju ruku oko spomenika pape Julija. On bijaše u Rimu osamljen i odasvuda obkoljen zavidnici: Bramante, veliki taj graditelj, vazda mu je bio najljućim neprijateljem, — Rafael, premda si niesu bili osobni neprijatelji, ne mogaše obljubiti čovjeka mrka, jadljiva, samotna, u pitanjih umjetnosti nepopustljiva i svojeglava. — Rafael bijaše mlad, liep, druževan, naučen na vesela družtva, sretan i nestalan u ljubavi, njegovi soneti zaneseno pjevaju o blaženstvu sreće, koju je steko u ljubavi; — Michelangelo naprotiv do pod svoju starost niti je ljubio niti je ljubljen bio, njegovi soneti su pjesme jadikovke za nedosežnim idealom, njega strast razgara, a ne ima na svietu duše, koja bi ga utješila, koja bi ga razumjela! To je i uzrok, da se ova dva najveća genija nikad ne mogahu sbližiti ni razumjeti.

U to doskora umre Julio II. (dne 21. veljače 1513.) taj posljednji tip pravoga guelfskoga, ratobornoga papinstva.

Giovanni de Medici, koj nastupi papinsku stolicu pod imenom Leona X., povjeri Michelangelu gradnju pročelja na sv. Lovri u obiteljskoj florentinskoj crkvi Medicejâ. Dugo se je taj posao vuko, češće se prekidao, a napokon nigda se ne dovršio, kako se to u ondašnja burna vremena češće sgadjalo.

Za života još Leonova bje mu naručeno, da gradi sakristiju iste crkve i u njoj nadgrobne spomenike Giulianu i Lorencu de Medici. To je druga glavna radnja njegova života. I taj se je posao mnogo godina vukao i prekidao, osobito za slavnoga obsiedanja grada, kadno je Florencija posljednji put hrabro i sdvojno ustala na obranu svoje slobode. Michelangelo bivši vrhovni nadzornik tvrdjave vojevaše uz revnost vatrena patriote i republikanca, braneć ju do posljednjega časa, kadno Mediceji udjoše u grad i za uviek uništiše slobodu florentinsku.

U to doba republikanskoga zanosa pada poprsje Brutovo u muzeju florentinskom. Grubo je to, koščato lice, veličajno i strahovito ujedno, kao kakva užasna vizija. Zašto je Michelangelo ostavio ovaj genijalni kip ne dovršen, to se ne zna, nu sigurno nije s onoga razloga, koj mu podmetnuše kašnji tirani florentinski, podpisav izpod ne dovršena lika slavnog republikanca sliedeći distihon:

Dum Bruti efigiem sculptor de marmore duxit,
In mentem sceleris venit, et abstinuit.*

U kipotvorinah sakristije zrcali se duša Michelangelova tužna i skršena nad sramotom domovine svoje. Neki tužni elegični izražaj vlada u svih figurah, kipovi Mediceja kao da su sjene starodobnih heroa grčkih, četiri štatue zore, dana, sumraka i noći, kao da prikazuju svu slavnu poviest i tužni konac slobode florentinske. Kadno suvremeni pjesnik Giovanni Batista Strozzi, sav udivljen nad prekrasnom podobom „noći“ izpjeva sliedeće stihove:

la Notte, che tu vedi in si dolci atti
dormire, fu da un Angelo scolpita
in questo sasso, e perchè dorme ha vita;
destala, se no'l credi, e parlerati!**

odvrati on gorkimi i karakterističnimi stihovi:

grato mi e 'l sonno e più l' esser di sasso
mentre che 'l danno e la vergogna dura.
Non veder, non sentir m' è gran ventura;
però non mi dentar; deh! parla basso!***

Smrću pape Klimenta VII. prekide Michelangelo posao u sakristiji i bojeći se osvete kneza Alessandra Mediškoga, ode u Rim, odakle se za života svoga više ne vrati u domovinu svoju!

Jednako dostojno i slavno kako je Michelangelo svoje umjetničko djelovanje započeo, tako ga za svoga posljednjega boravka u Rimu svrši.

Po nalogu pape Pavla III. Farnežkoga stvori on u sikstinskoj kapeli veleliepu sliku posljednjega suda. Nije to dosadanje traditionalno ponimanje i poredanje figura, ne sjedi tu Isus miran u slavi svojoj, ni ne vidimo gotova suda, slave nebeske i vječnoga prokletstva — tu se tek bore dva principa, dobro i zlo; Isus sâm ne

* Kad je umjetnik radio Brutov lik od mramora, sjeti se zločinstva njegova, te odustade.

** Noć, što vidiš, gdjeno toli sladko sniva.
Angjelom u kamen uklesana tu je
I jer spava, živе; tko li ne vjeruje,
Nek ju budi, noć se sborit slova živa.

*** Sanak mi je mio, što sam kamen, više
Dokle kletva ova dok sramota traje.
Ne vidjeti, ne čut mnogo mi se haje
Zat' me nemoj budit! Molim sbori tiše.

Digitized by Google

ukazuje nam se slavodobitnim kraljem neba, ovdje on buduć prvi pobornik dovršuje silnu onu borbu, koju je svojim porodom na zemlji započeo a smrću svojom posvetio. Dojam slike je moćan, neodoljiv — to je prava „vojujuća crkva“ u najširem smislu svojem! — Ipak se je i ovoj veličanstvenoj umotvorini našlo kojekakovih prigovaralaca, a najviše se sgražahu neki licumjerci u papinoj okolini s toga, što je Michelangelo većinu svojih figura naslikao golo, primjećujuć, da takva slika spada u kupalište a ne u crkvu. Nekoga Biagia od Cesene, papinog ceremonijera, stavi Michelangelo s toga u sred pakla kao vražjega stanara Minosa. Kad se je ovaj sbog toga potužio papi, odvrati mu papa: „da te je vrgo u očistilište lako bih te napolje izmolio, ali iz pakla ne ima spasa“. — Drugomu nekomu kardinalu, koj se je grozio, da će otić iz vatikana, ako taj bogomrzki čovjek tude ostane, odvrati Pavao III.: „lakše ću ja naći sto kardinala, nego jednoga Michelangela“. Tom sgodom izusti onu latinsku: „castis omnia casta“ t. j. nevinomu svaka je stvar nevina. Nu kad je kašnje zasio na papinsku stolicu strogi kaludjer Pavao IV. Caraffa, sablažnjivaše se njegovo oko sa bujne golote Michelangelovih svetaca i svetica, te on naloži slikaru Danielu da Voltera, da ove golišavce malko prikrije pristojnimi plaštevi i haljinami što ovaj i učini. Sbog toga nazvaše pomenutoga, inače valjanoga slikara, podrugljivo braghettone t. j. krojigaće.*

U to vrieme pada prijateljevanje Michelangelovo sa slavnom pjesnicom, kneginjom Vittorijom Colonna, kćeri Fabricija a udovom markeza Pescare — prvih plemića i vojskovodja svoje dobe. Michelangelo ne bijaše nikada oženjen. Neliep, plah i neprijazan nije našao stvora, koj bi ga obljubio i razumio, sam piše jednom: „ja ne imam prijateljâ, ne trebam ih i ne ću da ih imam“. Ljubav za umjetnošću i slobodom bijaše mu jedino na svietu.

Tek pod stare dane razvilo se prijateljstvo med njim i Vittorijom Colonnom, ženom, koja je svojom krasotom, kriepošću, znanjem i položajem spadala medju najznamenitije svoga vremena. Deset godina trajaše njihovo prijateljstvo, koje Michelangelo toli krasno u svojih sonetih opjeva; ali smrt Vittorije (1547.) ote mu i tu radost, — tako da si slavni umjetnik osamljen i zapušten sam poželi skoru smrt. Nu drugčije mu bijaše dosudjeno!

Kadno rimski pape zamisliše na mjesto stare, već sasma propale bazilike sagraditi crkvu sv. Petra, katedralu svega kršćanstva, koja bi sve hramove na svietu ljepotom i sjajem nadmašivala, te kad na tom orijaškom poslu klonu napokon i veliki duh Bramantov, tad pozove Pavao III. Michelangela, starca od 72 godine, da on, velikan svačim, i tude stvori nešto veličajna. Težko bijaše sklonuti ga na to, al napokon se ipak lati posla, i to uz jedan uvjet, da ne prima nikakove plaće ni nagrade. Pak evo, — najveći slikar, najveći kipar ukaza se najednom i najvećim graditeljem. On katedralu kršćanstva učini ujedno priestolnicom renesanse. Petrovska kupola, kao nebu pod oblake uzdignuti panteon, namišljena, da ne možeš veličanstvenije, najplemenitijih poteza, najsmjelije gradnje pravi je triumf architektonske ljepote!

Kupola sv. Petra i dvie kapitolske palače, sagradjene takodjer po nacrtih Michelangelovih, vierno su obilježje modernoga Rima, komu je tiem njegov duh udario vječni i neizbrisivi značaj!

Kao velikan iz prošlih vremena življaše starac Michelangelo u Rimu, radeći što na svoju ruku što oko gradnje bazilike. Proživiv generacije, preosta sâm od svojih nekadanjih prijatelja i drugova. U domovinu se podnipošto ne htjede vraćati, ne mogši pregorjti boli i sramote sa gubitka stare Floretinske slobode, koju je on toli žarko ljubio i toli junački branio!

I on i njegovi mnogobrojni štovatelji davno već bijahu spremni na posljednji njegov čas. — Kad je obolio sam se papa dnevice izvješćivaše o bolesti, a najotmeniji rimski kardinali posjećivahu ga. Pošto je još naredio da ga sahrane u rodnom mu gradu, izdahnu dne 18. veljače 1564. u 90. godini života. —

Rimljani ne dadoše da se lješina velikoga Michelangela iznese iz njihova grada. Po noći ga odnesoše iz Rima, i po noći, tajno, skriveno prispje tielo njegovo u Florenciju nakon trideset godina dòbrovoljna progonstva. Bilo je to na naročitu zapovied kneza Cosima de Medici, koj se je bojao, da će spomen velikoga Michelangela u narodu pobuditi uspomenu i želju za starom slavom i slobodom! Ali to ne bijahu više Floretinci od nekada, ne razumješe oni, zašto je Michelangelo otišao iz domovine i za što se više živ u nju vratiti ne htjede! — Michelangelo počiva u crkvi Santa Croce, u tom pantheonu talijanskom, — uz grobove Danta, Alfiera i Machiavella. Nadgrobni mu je spomenik liep i jednostavan, dostojan njega sama! —

S Michelangelom izčeznu posljednji zbilja veliki umjetnik talijanski, — on bijaše, koj je umjetnost podignuo do vrhunca svoga, svi drugi moradoše za njim, — poslije njega umjetnost pada. Sve iole valjana tek je slabi odsjev njegova svjetla, dok se napokon ne izgubi u pukom, nerazbornom oponašanju njegove manire, bez duha, bez osjećanja, bez talenta.

Danas Florencija, ta talijanska Atina, i s njom ujedinjena i slobodna Italija i čitavi sviet slave četirstogodišnjicu poroda Michelangelova. — Ni mala Hrvatska nezaostaje pri tom natjecanju. Njezina prošlost, njezin najnoviji pokret na polju znanosti i umjetnosti ovlašćuje

* Posljednji sud Michelangelov rezao je u bakar glasoviti bakrorezac prošloga vieka Hrvat: Kolunić Rota.

Digitized by Google

ju, da čedno ali uztrajno s velikimi kulturnimi narodi stupa stazom duševnoga napredka! —

Ovo nekoliko redaka budi i moj slabi prinesak k uveličanju genija, za koga svi Talijani osjećaju, da uz Danta i Rafaela sačinjava trojicu najvećih muževa, što ih je domovina njihova rodila. Pjesnik, slikar i on treći jednako velik u svakoj umjetnosti! Ima li igdje vojskovodja ili državnik dostojan da se s njimi usporedi? Jedina je umjetnost, koja označuje procvat naroda!

D. K. B.

Životopis C. Valerija Catulla, Albija Tibulla i Seksta Aurelija Propercija.

Napisao A. Palmović.

Kad je i stari, prožgani šaljčina Anakreon hrvatskomu čitateljstvu poznat, preveden Arm. Pavićem baš kako treba: mislim ne će biti manje vriedno upoznati makar izdaleka ota tri pjesnika rimska, jedva po imenu u nas poznata.

C. Valerij Catull rodi se u Veroni, kad je slovio u Rimu Terencij Varo. Nekoji hoće: da mu je suvrenik C. Sallustij Crispo. Iz drugih se opet ljetopisa doznaje: da se je Catull rodio nešto manje od osamnaest godina prije Pub. Vergilija, komu da je poslao pjesan o „Lesbijinu vrebcu".

Kako se vidi niti je bio rodjen u neznatnom mjestu, niti je bio sin neotmjenih roditelja, otac bo mu bijaše, kako piše Svetonij, dobro pažen od Julija Cezara, pače je uživao i njegovo prijateljstvo.

Bivši još dječakom dovede ga Manlij u Rim na nauke, gdje s hitra uma i učenosti toli je bio u volju gradjanom i u njih priman, da se je u malo časa mogao podičiti štićeničtvom neumrloga U. T. Cicerona, što je i sâm dokazao krasnim epigramom, u kom ga hvali zaštitnika.

Manlija pako i njegovu svadbu u velike je oslavio, ujedno se izpričavajuć, da mu se ne daje po staru o ljubavi pjevati, jer da mu je umro brat, s kojim da je ukopana ciela njegova kuća, s toga neka od jadnika ne pita blaženih darova.

Medju ostalimi prijatelji najvećma je volio Furija i Aurelija, a s nježnošću je grlio Verranija, koga umilno zove „Verankom".

Evo za primjer jedne pjesni:

Furiju i Aureliju.

Furiju i Aurel'ju! Katula druzi:
Prodro sad ôn u najodstojnije Inde
Gdje se o žal — eôjski daleko šumni
Talas odbija.

Budi sad u Hirkance, Arabe mázne;
Budi u Sake; i strelônoše Parte;
Budi kud Nil sa sedam svojih točilâ
More zakâlja.

Preo visokih bud koracao Alpa,
Slavodobića gledeć Cezara vèlog,
Galičku Renu, još i Britane strašne,
I najpotônje.

Uz mene sve vi to pokušati spremni,
Štogodje volja tâ nebešćanâ sdrži,
Javite nekoliko mojoj djevojki
Nemilih rieči:

Moju da ljubav, kao prije, ne cieni,
Koja je pala, a po njezinoj krivnji,
Kao na kraju polja cviet, mimôšlim
Plugom dotaknut.

Ljubio je i svoju sugradjanku Ipsitillu i Clodiju, koju drugačije zove i Lesbijom. Kako svjedoče svi književnici dobio je epitet: „učeni". Ovidij ga, ako i ne pravo s Vergilijem jednači, po čemu lahko se domišljati kakav je imao glas medju učenjaci! Val. Martial sam ga sebi predpostavlja.

Njegove pjesni, po sudu Plinijevu, nešto otvrde, omilješe ipak mnogo sa svoje elegancije, te se je o njih osobito liepo izrazio Gellij.

One se diele u troje: u lirične, heroične i elegije sa epigrami. U njih je žestoko udarao na Jul. Cezara, Mamurru i Nonija Strumu. Budi i to spomenuto: da ga je uza sve to Cezar uzivao svojemu stolu i gostio, kao i prije.

Najljepše mu pjesni, kako ja mnijem, ove su:

Veraniju, kad se je vratio bio iz Španije. Zatim Furiju i Aureliju; Fabullu, poslav mu šaljivu uzovnicu. Mamurri, jur spomenutomu, o kom spotiče Cezaru, da si je uz njegovu preveliku dobrohotnost dovukao silna bogatstva iz provincija, što da je moguć učiniti samo nesramnik, proždor i kockaš. Izsmjehava Egnacija, tupa vrkoča ili gizdelina. Napokon pjesan „o Atyu", u kojoj opisuje živim čuvstvom i riedkom tančinom čeznuće za domovinom. Da i ne spominjem pjesni, spjevane Lesbiji.

On umre u Rimu, ne nastupiv ni tridesete godine, u ono doba, kad je Pub. Vergilij u Cremoni nauke nastavljao.

O njem nosi i ono:

„Tantum parva suo debet Verona Catullo;
Quantum magna suo Mantua Vergilio!"

Toliko duguje mala Verona svomu Katulu;
Koliko velika Mantova svomu Vergiliju!

Albij Tibull, vitez rimski, kako se nagoviešta, rodjen bi u Rimu za konzulovanja Hirtija i Panse, koji oba poginuše, poslani, da oslobode Bruta. Roditelji mu bijahu iz reda vitezova, za rata i za mira dosta zaslužnih.

Buduć liep i duhom i vanjštinom, pribavio si je mnoge prijatelje, najpače odličnike u gradu, medju kojimi Mesalu Korvina, koj ga osobitom brigom njegovao i uviek ga s uslužnošću susretao. Tibul uzvratno u zahvalu divno je izpjevao njegove krieposti.

*

Digitized by Google

Putujuć jednom s njim u provinciju feačku, opasno oboli, te prije smrti svoju sreću i prijateljsku vjeru ovako zavolje izjaviti potomstvu:

Ovdje počiva nemilom smrti satrveni Catul
Kopnom Mesalim svedj, ko i na moru drug.

Prijateljevao je s Horacijem Flakom i Makrom, pjesnici. Volio je uza nje Marata i Cerinta. Ljubio je djevojke: Neru, Nemesu, Sulpiciju i Deliju, koja se pravim imenom zvala Plautija, kako svjedoči L. Apulej, gdje o ljubavi razpravlja.

Flako Horacij opisuje ga razumna, liepa i bogata:

„Non corpus eras sine pectore: Dii tibi formam,
Dii tibi divitias dederunt“ — — —

Medjuto u pjesni, namienjenoj Mesali, tuži se, da mu se malo kada mili pjesnikovat, jer da je nesrećom od bogatca tako rekuć na bogca spao. Prije, veli, da je imao pune hambare; blaga velike čopore, do volje ga bilo gospodaru, tatu i vuku; a sada od svega toga da mu je ostalo samo željkovanje.

Pisao je četiri knjige ljubovnih pjesni. Da ga pjesnikom ocienimo, dovoljno je pročitati prekrasnu elegiju na njegovu preranu smrt, spjevanu samim pjesnikom temeljakom Ovidijem.

Koga tako i toliki velikan žali, mora biti znamenit, a kakav bi još mogao biti, da je dulje poživio?!

Do groba ga pratijahu: mati, sestra, razpuštenih vlasi, Nemesa i Delija. — Ovidij navodi u žalobnoj pjesni razgovor medju dviema njegovih ljubovnica.

Delija pošla od groba progovoriv:

„Kud sretnija sam življela, dok sam bila tvoja žarka ljubav!“ „„Što?““ — odvrati Nemesa, „„moji jadi, da su tvoji jadi?! — mene je držao još mrtav klonulom rukom““.

Seksto Aurelij Propercij rodjen je u Mevaniji, umbrijskom gradu. Imade ih, koji tvrde: da mu je otac bio odlikovan vitežkom časti i triumvirskom vlasti. On da je bio jedan od pošlih s L. Antonijem, koji na zapovied Octavija Cezara, pošto bje osvojena Perusija, bijahu dovedeni pred žrtvenik božanstvenoga Julija i na mjestu poubijani.

To je bez dvojbe: da se je Propercij, izgubiv sva dobra, u Rim prenio, gdje je u brzo izišao na glas sa darovitosti uma i uzornih pjesnih. Meceni i Corneliju Gallu bijaše veoma u volji, njim je i često o svojoj ljubavi i djevojke duhovitosti pisao. Plinij mu priznaje: da je bio u elegijah majstor, kojih je napisao četiri knjige. U njih slavi djevojku Hostiju, koju inače, kako hoće Apulej, Cyntijom zove. Tako piše Sidonij Apollinar Hesperu:

„Valja znati, da je često pjesan dopunjala Corinna s Nasonom, Lesbija s Catullom, Cesenna s Getulikom, Argentarija s Lukanom, Cyntia s Propercijem, Delija s Tibullom.

Pjevajuć sliedio je Grka Cyrenea Mimuerma i Phileta.

Evo prievod jedne mu pjesni:

Put u Atene.

Dalek mi put je putovat ća u mudre Atene,
Da me uz dalek put ljubovna ostavi bol.
Sve sam pokušao — kud godj bi samo pobjeć se dalo; —
U koj god stignuh kraj — isti me progoni bog.
Hajde nu! drugovi, sada tisnite ladju u more,
Jednaka s vesli kob jednako veslat vam daj!
Pripnite jedra, i u najvećem zlu da su sretna;
Morskoga putnika gdje vjetar sad sprovodi blag.
Zdravo mi stojte! Vi tornjevi rimski, vi prijatelji,
Zdravo! kakvagodj sad, djevojko, bila mi ti.
Biesna jadranskog mora ja gostom budući ću plovit,
Bogovom morski uz šum prisiljen molit se sad.
Plovit ću Jonijem onda; – dokle se utiša voda,
A u Lekeju mi pak lagano počine brod.
Što li prestane, — sdržte vi noge, pospješite k poslu
Istmo gdje zemljami dva stješnjuje mora — tam;
Odtud, kad no me luke pirejske obala prime,
Svoj ću ugodit hod dugi na Tezejev drum.
Tudier: il ću Platonovom naukom bistriti um si;
Epikure, il poć u tvoj umudrit se vrt;
Il ću se govor učit: Demostenovo oružje;
Mudri Menandre taj knjiga ti kušati smok;
Il će svakako kipovi moje zaokupit oči:
Bud je u bielu kost rezala ruka, bud mjed;
Il će godinâ odugi broj, ili ta provalna bezdna
Ranâ ublažiti brîd, duši mi pribavit mir;
Il će me udes usmrtit ne slomljena ljubavi kletom;
Tako mi bude taj smrti bar valjani dan.

Fabij Quintilijan, strog književni sudac, pošto bi najveć Tibula preporučio, veli: „Imade ih, koji vole Propercija, nego Ovidija, koj da im je u elegiji razmaženiji; a Gall tvrdji“. Ovidij ga nazivlje pjesnikom sladkim i nježnim, njemu je i svoje pjesme čitao.

„Često mi običavaše pjesni čitat Propercij,
Koj mi bijaše drug, bratinski vezo nas vez“.

Slavenska družina u Bukureštu.

Istom je mjesec dana odkako putem „Obzora“ dojavih hrvatskoj braći našoj, da smo ovdje ustanovili narodnu obću čitaonicu pod imenom „Slavenska družina“, a danas evo već mogu javiti, da smo sinoć slavili prvu svečanu družtvenu zabavu, koja nam je podjednom bila i utemeljiteljnom svetkovinom.

Rad sam, da opišem tu zabavu na radost jednokrvne braće na široko, i na daleko, pa sam u tu svrhu odabrao naš „Vienac“ kao vierno glasilo te struke.

Istom je dakle mjesec dana životu „Slavenske družine“ i družina odvažila se dati zabavu, koja joj sigurno na čast služi i koja će biti upisana u pametaru grada Bukurešta.

Zabava slavljena bje u družtvenih prostorijah svratišta „Caracas“, koje prostorije, i to: tri velike sobe,

Digitized by Google

jedna krasna dvorana i bašća, bijahu posve svečano urešene i sjajno razsvietljene. Čim se družina sa svojimi gostovi u zabavno kolo posakupila, koje je kolo ukrašeno mnogobrojnimi slavenskimi ljepoticami, brojilo do 250 osoba, započe ponajprije deklamatorno-muzikalna zabava po priloženom programu.

Prvi broj, sačinjavao je pozdrav predsjednika družine, g. Gjure Klarića, na završetku kojega odpjeva pjevački sbor družine „Mnogaja ljeta“. Zatiem sliedjaše družtvena hymna „Pomoz Bog“ od Gjure Klarića, u glasbu stavljena E. F. Pařizekom, a pjevana pjevačkim sborom; 3. „Perles d' ecume“ za glasovir od F. Kulaka, udarala gdčna. Vilka Müllerova, 4. „Nowa miłość“ poljska pjesam od Komorowskoga pjevana podpredsjednikom g. Duninom, 5. koncert na citari, a) napjev iz „Robert le diable“, b) Spomen na Ems, c) Koračnica, posvećena družini od grofa Gelderna; 6. „Gde rodat mi?“ (Gdje stanak moj) u bugarskom jeziku, pjevao medicinar A. Agostolov; 7. „Na wlast“, češki sbor od F. E. Pařizeka, pjevan pjevačkim sborom; 8. dvie romance za violoncello i glasovir, gudio g. Krüger uz pratnju g. Š.., 9. „Putnik“ od Preradovića, krasnoslovio g. Lacković medicinar, 10. „Spinnlied“ za glasovir od H. Littoffa, udarala gdčna. Müllerova i 11. „Naprej“ ta slovenska pjesma od Jenka, pjevana pjevačkim sborom.

Svi brojevi redom izvedeni su krasno i oduševljeno, da i protivnici tu hvalu družini priznati moraju, a bezkrajno pljeskanje dade tomu živi dokaz.

Poslije koncerta započe ples, koji je trajao do biele zore.

Možete misliti, koli ugodno se dojmila ta prva zabava članova družine, ne samo poradi kratka vremena, nego ponajglavnije s toga, što se tu upoznala braća i sestrice živuće ovdje, a ne znajući jedno za drugo, da su braća i sestrice po krvi jedne majke; a strani gosti Vlasi, Niemci itd. uvidješe, da je ipak moguće u slogu sakupiti sve grane Slavena, pošto su sve slavenske grane i u nas zastupane, pa nas ne smeta ni jezik ni pismo, a da budemo jedno tielo i jedna duša, ma bilo komu zazirno ili ne!

Ako Vam je povoljno, priobćit ću Vam i u buduće napredak i razvitak naše družine, koja će svakako služit na probudu narodnje sviesti i narodnoga ponosa u Slavena na dičnom Balkanu. Zdravstvujte! (Molimo. Ur.)

LISTAK.

Cetinje. (Sa slikom.) Priestolnica Crnegore jest maleno mjestance, stojeće 3500′ iznad površine morske usred uzane doline, cetinjsko polje zvane, koju sa svih strana obkoljuju, ili pravo rekuć zatvaraju gole sivkaste brdine od procjepnih vrletnih hridina. Kuće, svieh ih 60 do 70, porazbacane su u ovoj tihoj oazi. Tik izpod brda, na kom je „cetinska kula“, u vrieme rata ovjenčana nizovi turskih glava, stoji vladikin manastir, štono ga je g. 1483. sagradio Ivan Crnojević, prenesav ovamo svoje sielo, pošto Turci razoriše tvrdju Žabljak. Ovaj manastir popaljen je kašnje višeputa tako g. 1623., 1687., 1714. i 1785., nu svagda opet obnovljen, tako da se od stare gradje vrlo malo razabire. Sada u tom bivšem manastiru stanuju većim dielom državni činovnici. O boku brda vidi se cetinska crkva. Izpod briega u dolini jest oduga kuća, crveno obojadisana, sagradjena od ogromna kamenja sa mnogo liepih arhitektonskih pojedinosti — to je stari vladikin dvor. Sve te sgrade okružene su zidom i kulami. Izmedju manastira i dvora ima prostrano mjesto, a u sredi cisterna. Tu se drži pučki sabor ciele Crnegore. Novi knežev dvor jest liepa moderna sgrada, urešena umjetninami i dragocjenostmi svake ruke, osobito oružjem i trofeji, Turkom otetimi. Medju dvorom i selom, koje sastoji od dvorova prvaka i vojevoda crnogorskih, ponamješteni su topovi.

Svetčano odkriće Perkovčeva spomenika. Naš mladi umjetnik Ivan Rendić boravi već dvie nedjelje u Samoboru, gdje postavlja nadgrobni spomenik našeg Perkovca, kojim se je cielu godinu i pol skoro izključivo bavio. Spomenik, koga je od biela kararskoga mramora načinio, jest bez dvojbe najljepša te vrsti umjetnina u cieloj našoj domovini. Onaj nacrt, štono ga mi prošle godine u br. 26. priobćismo, ne bijaše stekao odobraja odbora samoborskoga, nego je Rendić po želji njegovoj načinio nov ponešto mirniji nacrt, po kom je konačno izveo spomenik. Djelo je izvrstno, te ćemo svojim čitateljem još ove godine donieti sliku spomenika, da ga uzmognu viditi i oni, koji ne će moći prisustvovati odkriću u Samoboru dne 30 rujna. Program svečanosti tom sgodom jest jednostavan, kako dolikuje takovu činu. Mnogo gosti iz svih strana Hrvatske, a osobito iz Zagreba, Karlovca, Križevaca, Siska, pohitit će na grob toga čelik-muža, koji je govorom i perom umno i odvažno branio pravo naroda.

Putovanje Kuhačevo. Piše nam prijatelj iz Sriema, da vrli naš glasbeni pisac Koch-Kuhač putuje po Sriemu, da pribire novih prinesaka za svoju bogatu sbirku narodnih glasbina. Navlastito pohodio je fruškogorske manastire, gdje ga dobro primiše. Liepo ga je dočekao i presv. g. grof Adolfo Pejačević, velik brižnik narodnjega napredka, koji je skupio veliku sbirku narodnih rukotvorina i starina. Kuhač našao je mnogo napieva i glasbala, te je više toga nabavio za muzej. Ne mora li nam sa tolike revnosti poskočiti srdce. Liepa li napredka u glasbenoj umjetnosti za nas: Ljudi imamo, pjesama imamo, nov hram glasbene umjetnosti imamo, kojemu je na čelo upisana klasična vinjeta: „Arti musices“, sve imamo, i da se božanska umjetnost još većma razširi medj obćinstvom, moraju naši glasbenici davat — lekcije.

Odlikovanje. Naš čuveni starinar prof. Šime Ljubić bio je za svoje veliko numismatično djelo od talijanske vlade odlikovan redom i viteštvom talijanske krune, a od crnogorskog kneza komanderstvom réda Danila za neodvisnost Crnegore.

Srećko Lay poznat hrvatskomu obćinstvu po sbirci priedmeta domaćeg obrta, štono ju od njega nabavi zemlja

Digitized by Google

za naš narodni muzej, a širemu občinstvu poznat po svom djelu „Südslavische Ornamente“ (na prodaju kod Sv. Galca u Zagrebu), dobio je od ministarstva prosvjete u Beču podporu od 1000 fr., da nastavi izdavanje svoga djela. Zagrebačko gradsko zastupstvo votiralo mu je u to isto ime 100 fr., a hoće li naša zemaljska vlada što učinit?

Krežmovi koncerti. Skorih dana zapala nas je u našem kazalištu osobita umjetnička slast — koncerti domaćih mladih umjetnika Franje i Anke Krežma dne 19. i 21. rujna. To dvoje mladih nije samo dikom roditelja i naše domovine, već i ponosom bečkoga konzervatorija, gdje je gudač Franjo Krežma stekao prvu nagradu. Osobito nas je uzhitilo gudanje mladoga umjetnika u drugom koncertu (varijacija po „Normi“ od Vieuxtempsa na jednoj žici), i glasoviranje Beethovenova koncerta B-dur za 4 ruke za 2 glasovira. U prvom koncertu pjevala je i gdčna. Danešova ariju iz „Mislava“, a u drugom g. Grbić pjesmu „Dragoj u tudjini“. Mladi umjetnici pohodit će najprije hrvatske gradove zatim će ići u inozemstvo. Mi im želimo od srdca dobru sreću, jer ju njihova vještina sbilja zaslužuje. Dà kod prvog koncerta bijahu lože prazne. Sramota! i tri puta sramota!

I. Šubić, mladi naš slikar u Rimu, dovršio je ovih dana oltarsku sliku sv. Gjurgja za crkvu u Uštici na Savi (blizu Jasenovca). Kad vidjesmo sliku svetih triju kralja, što ju je lani naslikao za crkvu jasenovačku, preporučismo ga našemu svećenstvu i ponudismo se sami za posredovanje. Žalibože da naše svećenstvo voli naručivat nevaljale slike kod kakova Tirolca ili putujućeg mazala, nego li kod pravog umjetnika. Evo im Jasenovac i Uštica na turskoj granici prednjače. Najnovija mu je slika u istinu valjana i svako hvale dostojna. Bit će doskora izložena u dvorani narodnoga doma, gdje će občinstvo, a osobito svećenstvo imati sgodu viditi ju.

Lože narodnoga kazališta. Kako smo nagovještali, nije prodaja loža ove godine sretno uspjela. Do 27 loža ne bude prodano. Kazališna blagajna štetuje tim 7000 fr. — ogromna zaista svota. Čujemo, da tu štetu kane popraviti tim, da će povisiti cienu ulaza i sjedala. Takov bi pokus kazalištu donio još veću štetu — jamačno od 2000 do 3000 for., jer će kazalište prazno biti. Deficit čujemo da je ove godine veći, nego što je lani bio. Bože mili! Nije li skrajnje vrieme pomisliti, da se ovako ide bez obzira u ponor? Čujemo, da je engažovan g. Grbić. To nam je drago. Al uz njega ostaje i Dalfy!! Tko će ga slušati? To je Lendinara redivivus.

Nove knjige. Osvrt na prvi kongres austrijskih narodnih gospodara u Beču. Sastavio Gust. Vlast. Vichodil, tajnik hrv. gospodarskog družtva. Str. 33. Tisak Drag. Albrechta.

— Djela Matije Antuna Relkovića, što ih izdaje prof. vinkovački Martin Seneković, izišao je svezak 3. Tisak Plavšića u Vinkovcih. Sadržaje svršetak basna.

— Studien über Bosnien, die Hercegovina und die bosnischen Bahnen, unter Beschreibung einiger genereller Tracirungs-Methoden. Mitgetheilt von Geiger und Lebret, Ingenieure. Sa putnimi nacrti, tlorisi i kartom bosanskih željeznica. U Beču kod Waldheima u četvrtini str. 23.

— Otačbina. Svezka za september 1875. Urednik Vladan Gjorgjević. U Beogradu. 1875. Sadržaj: „Kroz Švajcarsku“, od Vl. Gjorgjevića. „Boka“, od Stjepana Ljubiše. „Vasa Rešpekt“, roman od I. Ignjatovića. „Napredak jestastvenice“, od dra. Dokića. „Moja igra“, pjesma. „Kumis ili vino od mlieka“, od S. Petrovića. „Pram mjeseca“, pjesma od Vladislava. „Sćepan mali“ od Ljubiše. „Narodni pokret u Srbiji“, od Milovanovića. „Knez Miloš“, drama od Maksimovića. „Stevan Dušan“, roman. „Iztočno pitanje“, od Debeljaka. „Glava šećera“, od Glišića. „Hercegovina“, (sa kartom). „Hercegovačka bojna“, pjesma od Jakšića. Svezki ovoj dodan je svjetlopis Natalije buduće knjeginje srbske.

— Borba za pravo. Napisao dr. Rudolf Ihering, professor prava na sveučilištu göttingenskom. Preveo H. Hinković. Zagreb, 1875. Nakladom kr. sveučilišne knjižare (Albrecht i Fiedler.) 57 strana u 8mini. Ciena 50 novč.

Reisebriefe aus Serbien von dr. W. Runge. Dortmund str. 76. nakladna knjižara Köppen. Knjižica je dosta prijatna i nepristrana, dakako koliko se može očekivati od Niemca.

Statistiska narodnjega školstva u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Priredio ju i izdao „hrvatski pedagogijski književni sbor“. Str. 230 ciena 60 nč. Pri sastavljanju ove tobožnje štatistike imao je pedagogični sbor žalibože veoma malo podataka. Iz Dalmacije nije dobio ni popisa plaća učiteljskih, ni soba školskih, niti točan popis polazeće mladeži, niti točan popis mladeži po spolovih, ni broj mladeži za školu sposobne. Još žalostnije stoji u tom obziru u hrv. i slavonskoj krajini; jer tu se ni ne zna, koliko mladeži polazi školu, niti odnošaji škole ni učitelja. Jedino glede civilne Hrvatske i Slavonije podatci su prilično podpuni, ali niti tu nije si sastavitelj dao truda, da barem glavna data sastavi u neke pregledne skrižaljke. Riečju od štatistike ne ima u djelu ništa, nego je knjiga puki šematizam; pošto čovjek niti najglavnijih podataka štatističnih iz nje ne saznaje, na ime omjer djece za školu sposobne i djece školu polazeće. Jedini statistični podatci, koje iz ove statistike doznajemo jesu sliedeći: U Dalmaciji g. 1872/3. ima u svemu dvie preparandije a 277 pučkih učiona sa 12.463 djece. U gradj. Hrvatskoj i Slavoniji ima tri učiteljišta, 5 gradjanskih, 37 glavnih i 470 pučkih učiona sa 857 učitelja i 51.558 školske djece. U Vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji ima 1 učiteljište, 9 gradjanskih i 419 pučkih učiona sa 574 učitelja. — Knjiga će ova doprinieti barem tomu, da se u buduće budu vjernije priobćivali i skupljali podatci o pučkih škola.

Nov bugarski zabavni list. Dobismo broj novog beletrističkog lista „Znanie“, što izlazi na bugarskom jeziku u Bukureštu pod uredničtvom Ivana P. Ažerova. Sadržaj mu je sliedeći: 1. „Budi česten“, (pjesma). 2. „Tri kartini iz blgarskijat život“ (pripoviest). 3. „Za doistoričeskite vremena“ (historički članak). 4. „Kakva trjeba da bude hranata“. 5. „Kratki ponjatia za zemljedelieto“ (gospodarski članak). 6. Za nacionalnite raztenia“. 7. „Gorkata Marga“ (narodna pjesma). 8. „Blgarskoto književno družestvo v Braila.“ Bibliografija. Razne viesti. Od srdca pozdravljamo svog bugarskog druga!

Zidanje stolne crkve zagrebačke. Sudbina naše prvostolne crkve zagrebačke u raznih vjekovih vrlo je nejasna osobito s prvine. Zna se, da je biskupija utemeljena po sv. Ladislavu, al o gradnji crkve pače o graditeljih vrlo malo. To je izvjestno, da je po Tatarih skoro sasvim porušena bila. Naš revni pisac g. Ivan Tkalčić ušao je u arkivu zagrebačkog kaptola zapisnikom i spomenikom, kojimi se taj dosad nejasni dio poviesti znatno razjašnjuje. Po spomenicih daje se tvrditi, da je poslije poraza tatarskog biskup Filip počeo crkvu graditi na novo, a dovršio ju biskup Ivan početkom XV. stoljeća gotskim slogom kako sad stoji.

Digitized by Google

U nadjenih zapiscih točno su označeni graditelji, kao i potanki trošak radnje. Nadamo se, da će nam g. T. te velezanimive starine priobćit u „Starinah“ naše akademije.

Naši arkivi. Jedno od ovih velevažnih literarno-umjetničkih pitanja, koja čekaju, da ih sabor izvadi iz očistilišta jest svakako pitanje arkivalno. Ne znamo, kako se o reformah u tom obziru potrebitih misli, ali znamo, da je skrajnje i preskrajnje vrieme, da se o tom radi. Svakim danom čujemo, koliko dragocjena gradiva po naših arkivih ima, al čujemo i to — bar je to „Obzor“ iztako, da listina nestaje. Poznato nam je, da se je to historično gradivo za predožujskog vremena prodavalo za sir i fišeke, znamo, da je sila toga izgubljeno — al sad, gdje se toliko radi o poviesti, gdje naša akademija izdaje starine, bilo bi vriedno, da se zemaljski arkiv uredi, da se učini pristupnim književnikom i da se svi municipalni arkivi prenesu u zemaljski arkiv, jer po vani obavljaju poslove arkivara crvi i miševi. To spomenusmo, jer će se budućega mjeseca opet sastati naš sabor, koji bi to pitanje mogao — ne samo u načelu riešiti. Radi priznajemo, da ima i drugoga velevažnoga posla, al mi smo od strašnih idealista postali strašni realiste, i valjalo bi ipak imati na umu, da narodi ne živu samo o hljebu.

Poljska slikarska škola. U umjetničkom domu bečkom izložiše Matejko i njegovi učenici Jablonski Pawlovicz, Piwnicki, Pruszkowski, Lipinski i Bendlikowicz slika. Niemci priznavaju već, da ima poljska škola, koju je Matejko u Krakovu oko sebe sakupio, priznavaju i to, da se ti slikari odlikuju živom karakteristikom i koloritom, samo još ne će da kažu, da je to slavenski. Jedino vriedja Niemce, da Poljaci suviše crpe iz svoje poviesti. Žao im je valjda, da im Poljaci ne slikaju samo bitku kod Sedana, koje se je i njemačko gledajuće obćinstvo zasitilo.

Crkveno odielo XIV. vieka. Prije dva mjeseca javili smo u ovom listu, da je preuzvišeni g. biskup Štrosmajer nabavio za naš narodni muzej troje sredovječno crkovno odielo, a sada opet radostno spominjemo da je isti preuzv. g. dobio opet ine tri sredovječne kazule, kojim kupom mnogo će se obogatit sbirka sredovječnih rukotvorina našega muzeja. Kazule te bijahu do sada u grobničkoj župnoj crkvi, pa dobrotom tamošnjega župnika Martina Juretića i posredovanjem našeg vrloga pisca Ivana Tkalčića, odstupljene su za ine tri nove preuzvišenomu biskupu. Najstarija polazi bez sumnje iz XIV. vieka. To bijaše doisto nekoč prekrasno ruho, nu budući da su ga kasnije prekrojili i tim nešto oštetili, izgubila je dosta od svoje visoke ciene. S prieda na toj kazuli nalaze se tri izvezene slike s imeni i to sv. Marije Magdalene, inoga svetca, komu se naslov odgonetnut ne može i napokon sv. Petra; s traga pako u krstu nalaze se kako je kazula dugačka sv. Jerolim, sv. Kliment, sv. Jakob i jošter jedan svetac, komu žalibože i glava i naslov manjka, poprieko pako izvezena su četiri evangjeliste. Obrazi svetaca vezeni su raznobojnom svilom, a odielo im i ini uresi zlatnom žicom. Duljina u krstu iznosi 102 cent. širina i 15 cent. slike svetaca dugačke su 19 cent. Ta kazula kad se popravi, što joj je barbarstvo oduzelo, prem ju vriemc i poraba neoštetila toliko, bit će od velike ciene. — Druga kazula bit će nešto poznija od prve. S prednje strane ne ima nikakova veza, nu s traga nosi križ, čija duljina podieljena je u tri polja, na gornjem izvezen je spasitelj kao zakonoša novoga zavjeta, lievom drži knjigu a desnu dignuo, kao da tumači zakone, a u srednjem izvezen je neki biskup, koj ljevicom drži knjigu a desnom štap, na dolnjem polju zlatna je ploča na kojoj po svoj prilici nekoč izvezeno bilo ime pobožnoga darovatelja, poprieko pako i to s desne strani Isusove izvezen je sv. Petar, a s lieve sv. Pavao. Duljina toga što je vezeno iznaša 90 cent. širina 14. Slike vezene raznom svilom a njihovo odielo zlatnom žicom, dobro su sačuvane, i ne će im trebat mnogo popravka. — Treća kazula nosi s traga sliku sv. Petra, koja je sama dugačka 71 cent. Svetac drži lievom smotak pergamene, a desnu podignuo kao da pripovieda, lice mu osbiljno, odielo zlatno a sam bosonog. Nadamo se, da ovim novim prirastom nije svršeno, jer u koliko nam je znano ima vrlo starih župa po našoj domovini, bogatih nekoč crkovnim odielom, pa kako bi gg. svećenici koristili i svojoj crkvi i narodu, da ovakovo staro sredovječno odielo ustupe preuzvišenomu g. biskupu, koji će im dragovoljno kupit novo, a ne da ga prekroje il u zakutak bace, da ga gad izjede, pa tako sasvim nestane, kako je to bivalo u našoj prvostolnoj crkvi, jer je ponestalo staroga odiela, kojim je u XIV. vieku ona toliko obilovala.

Rimski klasik odkriven. U spisih fuldejskih arkiva, koji su preneseni bili u Marburg, nadje dr. Koeneke na koricah računske knjige 16. vieka rukopis iz 13. vieka i to do sada ne poznati vjekopis rimskoga filozofa Katona, što ga je i Plutark pišući o Katonu rabio bio. Nejasna mjesta Plutarkova mogu se po tom latinskom rukopisu posve lasno protumačit.

Antigona u Beču. Dne 1. rujna izveo je Heinrich Laube u bečkom „Stadtheatru“ Sofoklovu „Antigonu“ sjajnim uspjehom. Navlastito je sama Antigona uzhitila germansko obćinstvo hrama uzorne njemačke dramatike. Antigonu prikazivala gospodjica Veverka, Českinja iz Praga. Vidi se, da samo u Germana ima osjećanja za višu umjetnost.

Slovnica 2000 godina stara. Časopis „Record“ javlja, da je troškom englezke vlade dotiskano (svjetlopisom preneseno na kamen a zatim litografovano) znamenito djelo — i to staroindijska slovnica „Mashabhasija od Patanjalisa“. Litografisano je dakako samo 50 primjeraka i razdieljeno u indijske knjižnice. Osnovatelj indijske slovnice jest Panini, koji je živio početkom trećeg vieka prije Isusa. Pravila njegove slovnice valjaju i dan danas. To djelo popunio je njegov učenik Katiajana svojim spisom „Vartikas“, a sve je to popunio u drugom vieku prije Isusa pisac Patanjali svojim djelom „Mashabhasija“, koje je sada prviput izdano na sviet. Bez tih slovničkih spisa ne mogu se razumjeti plodovi sanskritske knjige najpače „Vadas“. To foto-litografsko djelo broji 4674 strane.

Shakespeareovo rodno mjesto. Veliki britanski dramatik rodio se u varošici Stratford na Avonu u grofiji Warwick. Rodni gradovi slavnih muževa obično dobivaju za baštinu jedan dio slave svoga veleumnika, nu poštovani gradjančići Stratforda dobiše više od svoga bezsmrtnog Vilima. Slava Shakespeareova nije mrtva glavnica, već nosi stratfortskim žiteljem obilne kamate. Shakespeare, koji je god. 1616. ostavio taj sviet, odieva, nastanjuje i hrani još dan danas svoje sugradjane. Mali Stratford je muzej, kamo zalaze tisuće i tisuće stranaca, koji u tom zabitnom mjestancu silu novaca ostavljaju. U Stratfordu znade zato i svako diete, svaka baka za Shakespearea. Kako i ne bi? Kad je blagoslov njegove slave toli obilan, da ljudem ne treba ništa radit, a u Stratfordu i ne ima obrta ni tvornice ni trgovine — sve žive od Shakespeareovih drama. U velikoj župnoj crkvi stoji mu grob, a nad njim vierno poprsje od kamena, bojadisano. U Stratfordu stoji i kućica, koju je

Digitized by Google

god. 1596. S. kupio, u kojoj je umro, a kraj kuće crkvica sv. Križa, u kojoj se je starac Shakespeare svaki dan bogu pomolio. Do prije kratkog vremena stajala je tu i liepa murva, pod kojom je odpočivao, ali vlastnik nekakov Mrs. Gastrell dade ju posjeć i pravit od nje Shakespeareove burmutnice, kojih se prodaje toliko, da bi se gradivu htćela ciela bukova šuma. Još se pokazuje divlja jabuka, pod kojom je Shakespeare do kasne noći piti znao sa veselom družbom, još se pokazuje kućarica Anke Hathaway, kojoj je S. namienio divne sonete svoje, koju je kašnje i oženio, još zvjerinjak, gdje je Sh. zvieri krao, jošte suša, gdje je zvjerokradica Shakespeare zatvoren bio, još kuća i soba, gdje se je rodio, a na prozoru kućice čitaš u staklo urezane autografe Byrona, Walter Scotta, Washingtona i dr., još vidiš na viećnici oporuku Shakespeareovu — a sve, sve to nosi novaca. Za čudo ne ima nego 200 godina, da je umro, zna se da je živio, a opet je taj velepjesnik, rekli bismo, mitologična osoba. Zna se, da mu je otac bio mesar, a on? Vele zvjerokradica, mesar, tkalac, konjušnik, užigač lampa, fin dvoranin, običan lakrdijaš. Niemci dokazuju, da je poznavao izvrstno grčku i rimsku književnost i jezik, Francezi vele, da je bio osobito vješt španjolskoj knjizi, neki pruski liečnik napisao je debelu knjigu, gdje dokazuje po „Learu“, da je Sh. bio osobito vješt ljećničtvu, Voltaire veli, da je „pijan divljak“, a Viktor Hugo mu odgovara „dà, pijan kao ocean, divljak kao pravječna šuma amerikanska“; njemački romantici zovu ga polubogom, pokojni Benedix, pisac dosadnih komedija, bacao ga u blato, anglikanski svećenici smatraju ga čas porodom djavla, čas uzorom pobožnosti, njemačko shakespearsko družtvo iztražuje svaku piknjicu njegovih drama, a neki ludi lord posvetio je sav svoj život izdavanju knjiga, u kojih dokazuje, da je sve bezsmrtne drame pisao neki ne poznati lord, a Shakespeare da ih je samo prepisao i pod svoje izdao. Dakako! Mesarski sin — pa pjesnik! Šta je dakle bio? Shakespeare bio je, jest i bit će do vieka Shakespeare — i samo Shakespeare.

Amerika odkrivena 1000 godina prije Kolumba. Englezki učenjak Charles Leland izdao je djelo pod imenom „Fusang or the discovery of America by Chinese Buddhist priests in te fifth century“ (Odkriće Amerike po kinezkih budističkih svećenicih u 5. vieku). Već prije 100 godina zapodjela se žestoka literarna borba medju učenjaci, da li ide slava odkrića Amerike Kineze ili Kolumba. Začetnik mnenja, da su kinezki popovi odkrili Ameriku bijaše Francez Deguignes, a prije 30 godina potaknu razpru opet Niemac Neuman. Tragovi odkrića nalaze se u kinezkih zapiscih popa Honi-Šin iz 5. vieka, što ih je Neuman preveo. Honi-Šin pripovieda, da je putujući po moru došao u kraljestvo odaljeno 20.000 kinezkih milja, gdje je našao osobitu vrst bilja, gdje se ljudi odievaju korom od drveta, gdje zlato i srebro nikakove ciene ne ima, te opisuje obširno običaje toga naroda. Leland priobćio je iz nova prievod toga djela, i dokazuje srodnošću sjevero-azijatskih i amerikanskih jezika, starinami, mjerenjem puta, pričami, da je zemlja „Fusang“, o kojoj govori Honi-Šin, Amerika. Bez dvojbe podignuti će se koj protivnik tomu mnienju, koji će kušati, da spasi Kolumbovu slavu.

Monumentalno djelo o narodih Amerike. Amerikanski učenjak Hubert Hove Bancroft izdade skorih dana u New-Yorku prvi svezak svoga monumentalnoga djela „The Native Races of the Pacific States of North Amerika“. (Domaća plemena Pacifik-država sjeverne Amerike.) Djelo je ogromno — amerikansko, nipošto humbug, kako se obično o Amerikancih misli, već radnja sistematična, temeljita i jer je osnova kao i način sastavljanja van reda zanimiv, spominjemo taj literarni pojav u našem listu. Bancroft bijaše prije jedan od prvih knjižara u San Francisku, sada je jedan od prvih učenjaka u Americi. Prostor, o kojem Bancroft piše, proteže se od Alaske do panamske užine, a piše o mitologiji, arkeologiji, poviesti, običajih, vjeri, uredbi, jeziku svih indijanskih plemena od početka njihovih priča, do današnjega dana. Zanimivo je, kako se je pisac za to djelo pripravio, a pripravljao se od g. 1850. Ponajprije skupi i popisa veliku knjižnicu, tićuću se toga priedmeta. Iz svih mogućih knjiga, rukopisa, listina, starina, novina valjalo je kritički izabrat gradivo i ujedno naučiti sve indijanske jezike i njihova narječja, valjalo je pohodit sva plemena, njihove običaje, priče, predavanja. Pisac je to radio zajedno sa cielim kolom učenih ljudi, kojim je on vodja i censor bio. Dva puta putovao je Brancroft u Europu, da protraži arkive, te je tom prilikom kupio 3000 svezaka iz strukovne knjižnice pokojnog cara Maksimilijana. U svem skupio je 16000 svezaka i pamfleta, sve moguće mape, službena izvješća, rukopise, sve novine i silu starina. Samo djelo, što ga učena kritika u zviezde kuje, imat će pet ogromnih svezaka, a ne će sizat dalje, nego do naseljivanja Evropejacâ.

Originalnost njemačkoga pisca. Neki pisac Karl Braun izdao je pripoviesti pod imenom „Mordgeschichten“, a njemački kritici, pače i Gotschall pohvalili su pisca ne malo. Berlinski pako jedan list iznosi na vidjelo, da djelo glasovitoga Karla Brauna nije nego od rieči do rieči prevedena pripoviest „Zioba“, tiskana g. 1868. u „Revue des deux mondes“. Pa kako se sviet čudi, da radje čitamo površne Franceze, nego li temeljite, klasične Niemce?

Dopisnica uredničtva.

— G. B. na Rieci. Prije nego nam stiže vaše ugodno pismo, bio je priedmet vaše razprave natiskan u „Viencu“. Molimo vas za vašu daljnju pripomoć.

— G. M. na Krku. Kritiku primismo i uvrstit ćemo. Hvala vam i molimo više toga. Vi znate, da vaš rád cienimo.

— Prijatelju u Sriemu. Hvala na pozdravu i liep odpozdrav. Želimo da bude budući pozdrav punih ruku. Ono od trećega pera prolistasmo, i ne prevari li nas prvi pogled, bit će tu štošta za nas. Svakako ima živih varnica.

— Prijatelju u Požegi. Srpanjski dani minuli, a „Andrea de l' Sarto“ (ne varamo li se) nije nas pohodio. Kad dodje pozdravit ćemo ga svojski, ko što i sad vas.

— C. M. Ovdje. Pechanova replika u „Školskom prijatelju“ nije nas minula, kako mislite. Reći ćemo svoju od srdca. Bili bismo to već učinili, da nam nije pod rukom trista osbiljnijih poslova.

— Nekoj gospodi, koja nam poslaše književnih prinosa. Žao nam je, da ne možemo o raznih stiho- i prozotvorih, poslanih nam, javit obširno mnienje. U „Viencu“ ne ima g d j e, pismom ne ima kada.

— G. L. u K. Što primismo, dobro. Sve ćemo obrediti.

Zabava: Do vidjenja — Crne niti — Proslov kod koncerta za Hercegovce. — **Pouka:** Kako se spužve vade — Michelangelo Buonarotti — Životopis C. Valerija Catulla, Albija Tibulla i Seksta Aurelija Propercija — Slavenska družina u Bukureštu. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 2. listopada 1875.

Br. 40. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Ustaj, pomagaj!

Spjevao Lav. Vukelić.

rvatski mladjan sine, ustani, ustaj!
Pomagaj! — Braća ginu! — Kletnji čini kraj! —
„Ili slobodu zlatnu; il junačku smrt!“
Ne dajmo gazit više, ne dajmo ih trt.
Tudjoj slobodi bili stoljeći smo štit,
Sad za slobodu braće hajd' se, hajde bit!

Hrvatski mladjan sine, ustani, ustaj!
Pomagaj! — Braća ginu! — Kletnji čini kraj! —
Hrvatska krvca stara u kom jošte vri,
Oružje, bojna slava najmilji mu sni.
Ciče već zora eno, bieli puca dan,
Ustani hrabri sine, liep se izbi san! —

Hrvatski mladjan sine, ustani, ustaj!
Pomagaj! — Braća ginu! — Kletnji čini kraj! —
Prigrli pušku, sablju, u boj pohitaj.
Ne ćeš li — Hrvatska ti brani ogrljaj;
Bratom te ne nazvao Hrvat nikad brat;
Mužkiem imenom se odsle ne smieš zvat. —

Hrvatski mladjan sine, ustani, ustaj!
Pomagaj! — Braća ginu! — Kletnji čini kraj! —
Hrvat se koji zoveš, pa te smrti strah,
Kune te pradjedova tvojih slavnih prah,
Kosti će kukavici izmetnut ti grob;
Slavni gdje s' borci stane, ne počiva rob! —

Hrvatski mladjan sine, ustani, ustaj!
Pomagaj! — Braća ginu! — Kletnji čini kraj! —
Hrvatska blagoslovi majko sinka svog,
U boj ga spremaj sveti, kud ga zove Bog.
Makar ti srdce puklo, šalj' ga u boj taj,
Umre li za slobodu, sastat će vas raj.

Hrvatski mladjan sine, ustani, ustaj!
Pomagaj! — Braća ginu! — Kletnji čini kraj! —
Trobojnim pod barjakom, uz topova grom,
Siev sablje, puške prasak, vojuj, mri za dom! —
Vjekove krv je tekla, osveti je čas!
Hrvatski mladjan sine, braći budi spas! —

Crne niti.

Roman. Napisao R. F. Jorgovanić.

(Konac.)

XXII.

Razstanak.

Drugi dan pod večer sastade se Ljudevit s Irmom na pragu dvora.

— Kamo vi? upita Irma.

— Kamo vi? upita Ljudevit.

— Ja hćedoh unutar.

— Ja hćedoh van.

— I ja ću van, ako vas je volja mene popratit, reče Irma, zakloniv si na čas oči rukom.

— Dobro, ja ću vas pratit, ali kamo?

— Na vrt.

— Na vrt? Ne bi l' u sjenicu?

— Ah, sjenicu. Irma si odmakne vlasi, što su joj

Digitized by Google

pale na čelo i zagleda se u stran, — neka, reče ona iznenada, idemo u sjenicu.

Oba podju u vrt i odtuda po krivudastih, zaraslih stazah do sjenice. Ljudevit idjaše za Irmom, budeći si u pameti onaj večer, kad je Irmu poljubio. On spomene njeno tadanje lice, i začudi se, kako se je najedenput promienila. Gdje bi ju god srio u sobah, na dvorištu, u vrtu, svagdje ga je ona kušala izbjeći, a kod objeda gledala neprestano preda se, munuv kadikad kao uplašena preko njegova lica. Kad se je s njom razgovarao, volila je govoriti o sitnjarijah, te bi svakiput, kad je Ljudevit zapodio rieč o vjenčanju, zašutila.

— Imam vam nešto kazati, Ljudevite, činit će vam se čudno, ali ne mogu inače, ja sam dobro promislila, reče Irma, kad sjedoše na bielu klupu.

— Što bi vi mogli kazati, čega ja ne bi odobravao, primieti Ljudevit na šaljiv način.

Irma se zagleda u jedan bor, zatrepetav trepavicom lievoga oka; Ljudevitu se pričini u tami, da je njezino lice probliedilo.

— Sbilo se nešto, začne ona tihim, otegnutim glasom, na što niesam ni ja ni vi slutili, moja je majka bila zločinkom —

— Irmo, zakrči joj Ljudevit rieč, shvativ ju za ruku, ne govorite više o tom, tko pita, što je bila vaša majka? ja znam, što ste vi, ja vas cienim i samo vas hoću, Irmo!

Irma odmahne rukom i spusti glavu, igrajuć se prsti rubovi odiela.

— Uvjerena sam, nastavi ona nešto glasnije, da vi plemenito mislite, i moram vam i opet reći, da ste vi od svih ljudi, s kojimi sam se dosele u svietu srela, jedini mužkarac prema želji moje duše, ali ... što sam toli neodlučna?... trgne Irma glavom, — ja sam, Ljudevite, nakanila sutra otići.

— Vi, otići? a kamo? začudi se Ljudevit, dignuv glavu.

— Otići u sviet, izusti Irma odvažno i pogleda smjelo Ljudevita u oči.

Ovaj se uhvati za glavu, ja vas ne pojmim, reče on pomućenim glasom.

— Kako da vam kažem jasnije? po onom, što se je sbilo s mojom majkom, ne mogu, ne mogu... Irmi zapne u grlu, glas joj podrhtavao, kao da joj je na plač.

— Hm... ja toga ne razumiem...

— Ja sam sve zrelo promislila, sve što vam mogu kazati jest, da ne mogu, ne mogu...

Irma zastre si lice rukama; Ljudevit ju stane oštro motriti, najednom se sbuni, podupre rukom glavu, te stane nogom topotati po piesku.

— Vi ste dakle namjerili razkinuti naše sveze, izusti on nakon kratke šutnje kroz zube.

— Dà, tako bi se dalo najkraće izreći.

— A zašto, pitam vas ja?

— Ja sam vam natuknula razlog, vi ste pametan čovjek, te ćete uvidjeti.

— Hm... tako dakle... sada tekar... u Ljudevitu stane se buditi ponos, prkos, s kojeg mu je glas drktao.

— Oprostite, niesam imala prije snage, da kažem, ni...

Nastane šutnja. Ljudevitu se smrkne čelo, Irma odvrati od njega lice.

— Čujete Irmo, progovori prvi Ljudevit sigurnim, odlučnim glasom, ja sam vam sve kazao, što ja mislim, što ćutim, kazao sam vam nekoliko puti, da mene posve i posve ništa ne smućuje, što se sbilo s vašom majkom, i tko je bila ona, rekoh vam, da vas ja ljubim samo radi vas, radi vaših sposobnosti, radi vaše ljepote, ako vi uza sve to imadete razloga promišljati se, ako vi toga ne znate ili ne ćete cieniti, hm... ustane Ljudevit, — onda budite uvjereni, Irmo, da ja ne ću ni časak biti onaj, koj bi se priečio tomu, ili ća molio... vi ste dakle za stalno riešila? pitam vas još jednom.

Irma se sva odkrene, nagnuv na slonilo klupe glavu. Ljudevit ostane ukočen; na jednom začuje tiho ridanje, tiho kao od djeteta, kojemu je majka na umoru.

— Vi plačete Irmo? upita hladne Ljudevit, te se okrene na jednoj nozi.

— Ne plačem, nè, podnipošto! skoči Irma sa klupe, a suze joj se sjale u očima, — prevarilo me malko čuvstvo, reče ona brzo, al ništa zato, ja sam vam rekla, što mi je bilo na duši, i što sam bila dužna reći, a za ostalo zahvaljujem se vam g. na vašoj dosadanjoj brizi, vi ste se u istinu vladali kao kavalir! — tu rieč naglasi Irma — medju nama ne ima ništa više, nego uspomena...

— Liepo, liepo, zanjiše Ljudevit glavom.

— Jošte za jedno bi vas molila.

— Jedno, valjda posljednja molba, — na ustnicah Ljudevita igraše zloban posmjeh, dok su mu oči odavale svu očajanost duše.

— Nadam se posljednja, rada sam naime još sutra u jutro odputovati, bili htjeli toli dobri biti, priskrbit mi kola.

— Da vam priskrbim kola, da odete — u sviet, dobro, hoću, premda se kavalieri ne brinu za kola svojih ljepotica.

— Zahvaljujem, prostenje Irma mučno, pruživ Ljudevitu ruku, a ovaj ju jedva dirne prstima. Na to odbrza Irma u dvorac.

— Kao grom iz vedra neba, vidi ti nju! izgovorí Ljudevit, pošto odmakne Irma, te se sruši obnemogao na klupu. Napokon sam ja ostao ludjakom, a ona „promislila sam si, promislila“, tko je to vidio! Nije ništa drugoga, nego joj se hoće moljakanja, do biesa s tvojom ljepotom i gizdom, ja ne molim više, dosta sam se sni-

Digitized by Google

zivao. Ali nepojmljivo, nepojmljivo! Ljudevit se primi za glavu i stane ju stiskati, neki bies navali u njega, da ga trga na komade. Bijaše mu kao čovjeku, koj se umjesto na postelji našao u sred brzice rieke, medju virovi, koji ga na sve strane natežu. Njemu bijaše nedohitna odluka Irme, ta od kud, zašto, kako? pitao se nekoliko puti. Sve gusće magle noći padale po njem, sve ga veća groznica stala tresti, dok sav omamljen, skršen, očajan ne podje spavat o drugom satu poslije ponoći. — Sutra dakle, šapnu još zamiruć od umora, sutra — u sviet! genijalna djevojka — što ćeš?

Drugog dana u pol deset stajahu pred dvorcem kola, priredjena za Irmu. Medjutiem bijaše u kući metež i plač. Maglaju hćede glava pući, kad začu, da Irma odilazi za naviek, a Olga se raztapala u suzah, premda je ona već prije saznala za Irmine namjere, i Marku bijaše uz nju strašno.

Čovjek, kojemu je najstrašnije bilo, vladao se je hladno i prkosno, bez ikojeg znaka smetnje, upitivao kočijaša za Irmu priredjenih kola, je l' ovo, je l' ono u redu, da gospodični ne bude tvrdo sjedit.

Kad Irma skoči na kola uz lelek sestre, uz silno pridržavanje Maglaja i Marka, upita ju Ljudevit, je li sbilja posljednji uzrok njezina odlazka majka joj.

— Jedini i posljednji, odvrati ona.

Ljudevit pojimaše u tom trenu onu: tako mi je, kao da će mi srdce pući.

Irma mu pruži ruku, on ju stisne, kučiš pucne bičem, začuje se: s bogom, i za četvrt sata bijaše Irma izvan vidika Ljudevitu.

Osam dana iza toga ostavi Ljudevit otca, da podje opet u tudjinu, al podje sam; njegov vierni pratilac Ivan ostavi ga u najvećoj tuzi, da se ženi s Janicom. Svi nagovori i obećanja Ljudevitova bijahu zaludna — bilo bi proti volji božjoj, da se dulje potucam svietom, jok, gospodine, vaš sluga, vaš rob, ali nikuda dalje, odgovori mu Ivan.

Još jedanput sastane se Ljudevit s Irmom, i taj sastanak budne povodom njegovoj smrti. Tri godine, kako se razstao s Irmom, navrne se on zimom u Beč, da tamo sprovede dane po staroj navadi. Neke studene zimske noći ode on u operu. Ogledajuć se po ložah, spazi u drugom katu nad ulazom staru, siedu gospodju, veoma sjajno narešenu, a pokraj nje djevojku, koju na prvi mah prepozna za Irmu. Dva, tri puta pogledje gore, sbuni se — dà, ona, njezino lice sjalo se sjajnije od sniega na mjesečini. On pokuša, da pozornost Irme svrati na se, ali zalud, djevojka odmicala se sve više natrag, dok je nestane u dubini lože. Sav uzbunjen izidje mladić poslije čina van, da popije čašu četrunovine, odlučiv po što, po to nagovorit Irmu pri ulazu. Ali čujte! kada udje opet u kazalište, spazi, da se loža izpraznila, i da Irmi i staroj gospodji ni traga ne ima. Kao lud iztrči iz kazališta, poleti niz ulice u nadi, da ju još gdjegod sretne, pa kad nikoga ne nadje, vrati se u kazalište, ali loža prazna ko i prije. Ljudevit ode ravno u ložu, ali ju nadje praznu. Na podu ležao poderan zavoj lista, a na njem napis: „Visokorodjenoj gospodji grofici Aureliji Hemling u Beču".

Tri dana uzporedo lietao Ljudevit od jednog kraja grada do drugog, da saznade, gdje ta grofica stanuje; tek četvrti dan pod veče nadje neku babu, koja ga povede u neku palaču. Došav tamo, saznade, da je grofica prije tri dana odputovala sa „gospodjicom drugaricom Irmom" u Draždjane. — U Draždjene! kliknu Ljudevit, da se je vratar uplašio.

Drugo jutro bijaše Ljudevit na putu u Draždjane, ali ga blizu Praga shvati tolika vrtoglavica, da morade u Pragu ostati. Tuj ga stane tresti sad groznica sad vrućica, dok ga bolest ne svali sasma na postelju.

— Bolest je pogibeljna, ako imade kakovih dužnosti obaviti, preporučio bi vam radi veće sigurnosti, reče mu liečnik, kad spazi, da je bolestnik počeo buncati. Ljudevit zamoli papira i crnila, dade dozvati javnog bilježnika i svjedoke, te sastavi oporuku, u kojoj ostavi sav imetak svomu bratu. Kad podvuče manupropio pod svoje ime, pričini mu se pero zmijom, te ga baci daleko od sebe.

Nekoliko dana iza toga prispješe Maglaj, Marko i Olga na njegov sprovod u Prag. — — —

Marko se već odavna vjenčao s Olgicom, već im djeca školu polaze, a Maglaj nazivlje još uviek njegovu ženu bielom ptičicom. Kad ne ima nitko kad zabavljati djecu, lati se toga posla starac, te skače oko nje ludje od kakova dječarca.

Muževi gdje. Skaggs.

Nacrtao Breet Harte; preveo —t—

Sunce se radja iza brežuljaka. Ura je istom, kako se vatrom zapožarile gromade Sierske; a dvie ure prije toga dojurilo je i jutro uporedo s poštarskimi koli tamo sa Placervilla — tako si obično ondje dolazak jutra pomišljaju. Suhoj, studenoj, bezrosnoj, kalifornskoj noći kao da se jošte ne da skinuti sa dugačkih klanaca i obrubljena gorja. Pa i na brdjanskoj cesti jošte brije hladni zrak i svaka duša na cieloj cesti, kolika je godj, traži pomoći i lieka od studeni, zato je i došao pospani krčmar na postaju te se posadio medju svoje boce i čaše.

*

Digitized by Google

Seljaci iz okolice Spljetske.

Digitized by Google

Ne bi se morda prevario, kad bi reko, da su se krčme prve prenule i oživljele. Nekoliko ptica cvrkutnulo na makljenih duž ceste; ali su zazvencale čaše i boce u dvorani „Mansion House“ kud i kamo prije. U dvorani jednako još svietlila erlava viseća lampa, koja je bila svakako hrdjava, jer je cielu noć gorjela; lampa je ta bila nekako vrlo nalik na nekakva staroga noćnoga vucibatinu, koji je jednako pod njom u naslonjaču pucketao — sličnost je bila toli očita, da je krčmar, čim je prva zraka sunčana udarila na prozor, očistio ustopice lampu i vucibatinu izpsovao; vidio je, da se njih dvoje nekako sudara, te mu ih se napokon i smililo.

Ivan Perkovac.

Već je i ogranulo ponosito, veličajno sunce. Pošto je ominulo preko iztočnoga sljemena, uze kao i dosada sjati nad Angelsom, te za dvadeset minuta poskoči toplomjer za dvadeset stupnjeva, a mazgove potjera žar sunčani u slabašnu sjenu ograda i plotova; crljena se prašina sievom uzbjelasa, sve od žarkoga sunca, koje stade opet žeći rtaste omorike, koje bijahu braništem gorju. Tako zavlada omara, te putnici, koji sjedjahu poštanskim kolima na vrhu, naginjahu vrućimi svojimi líci u sjen kola kao u vodu.

Običavao je kučiš wingdamskih poštanskih kola patrnjati bičem svoje konje, kada je bio blizu Angelsa; tako se je vazda uvezao unj hitro i jatorno. Lahkovjerni sviet mislio je, da njegovi konji voze cielim putem tako kao sada, a drvorez u krčmi prikazivaše poštanske konje i kola kako pticom lete, i sviet je vjerovao. Pri tom je sve to prezirniji postajao njegov muk i sjedeć na baku sve to više rasla u njem „službena“ sbiljnost, kad su se potukači kupili oko njegovih kola, tek najveće nebojše od njih usudili bi se upitati ga što. Ali će mu danas poštovani sudac Beeswinger prosboriti možda i prenaglo, ali što ćeš de, on je politička osoba.

— Što je nova, političnoga dolje, Bille? upitati će sudac, kad je ovaj silazio sa svoga ovisokoga sjedala, ali za to ipak ne bio prijazniji ni licem ni kretanjem.

— Ništa osobita, odpovrnu Bill hladno i promišljeno Predsjednik Sjedinjenih Država bio se gotovo obeznanio, što vi ne hćedoste primiti stolice u kabinetu. U političnih krugovih za to žale, te žale ljuto.

U Angelsu vrlo su obične ironije, pa i ovolike krupne; s toga niti se je ko na to nasmijao niti namrgodio. Bill podje u krčmu šuteći kao da si ga posjekao.

— Ovaj put niesi povezao onoga Rothschildova poslovodje? progovori krčmar onako čedno kao i drugi koji su govorili s Billom.

— Niesam, odvrati Bill dvolično. Rekao je, da se ne može prije poskrbljeti za Johnsonovo zemljište, dok ne upita savjeta u englezke banke.

Gospodin Johnson, na koga je to šibalo, bijaše

Digitized by Google

prisutan. Stari je on bio noćni klatež, koga je netom krčmar bio izpsovao, i kako spomenuto zemljište nije bilo po kapitaliste znamenito, čekali su svi na nj, ne će li on šta odvratiti na to javno peckanje. On i učini, što se je čekalo na prosto primietiv, neka se on brine za se, te popodje nesigurnim krokom do gostioničkoga stola, kao da ga je ko bio svetčano pozvao. Billu u čast spominjemo, da nije mario pogreške izpraviti, već ozbiljno reče: „Još jedan čavao tvomu liesu!“ — bila je to vesela zdravica, a drugi dodaše: „Sva ti kosa s glave poodpadala!“ — i što je nagnuo glavom i laktom, sasu svoju žganicu i osovi se krepko.

— Nuto, nuto, stari majore! reče Bill staviv na stol svoju čašu, i ti opet ovdje?

To bijaše neki dječarac, i čim se dječarac plaho osjeti, da taj nadimak njega ide, prikrade se postranice do vrata, gdje se ustavi, te uze lupkarati šeširom o vratni stožer, te se pri tom vladaše toli ravnodušno, da niesi mogao s tom ravnodušnosti složiti njegovih oborenih, ali živih, crnih očiju i netom porumenjelih obraza. Nitko ne bi rekao, da mu je u istinu četrnaest godina, budi što je bio maljušan, budi što su mu zavoji lica i stas bili nekako heruvimski, budi što je iz njega virila sama mila prostodušnost.

Svaka je duša u Angelsu poznavala dječarca. Zvali ga jedni častnim naslovom, kojim ga bio Bill okrstio, a drugi „Tom-om Islington-om“ po njegovu poočimu; bio je svim u naseobini poznanikom, te uza to i klepanjem mjestne kritike i razpravljanja. Čudnovata njegova osobitost, tromost i ne čuvena ljubezan — to je u naseobini, koja istom postaje, kao što je Angels, svojstvo u jednu ruku sumnjivo, u drugu sretno — sve je to bilo često priedmetom vatrenih priepora. Velika i poštovana većina mnila ga sudjenim na vješala, a manjina, koja nije bila toli poštovana, radovala se je vidjevati ga gdje se ne stara odviše oko svoje budućnosti; jedan ili dvojica niesu vidjeli u zlokobnih slutnjah većine niti što nova, niti što strašna.

— Pa što onda, Bille? upitati će dječak polumehanično i takova lica, kao da ponavlja šaljivi obrazac, koji Bill podpunoma razumie.

— Pa što onda! odvrati Bill poput jeke ali prevršeno oštro, a to je Tommy isto tako dobro razumio. Pa što onda? I ja mislim nikada ne će ništa dobra biti, dok se budeš skitao po krčmah i gubio dragocjeno vrieme s vucibatinami. Kidaj mi se s očiju!

Ukor je doustio Bill toli prevršivajuć i toli se razmahnuv (Bill se je naime mašio preko reda), da je dječak umakao, ako je i bio do sada jednako veseo. Bill podje za njim do vrata.

— Odnio me živoder, ako opet ne otidje s tepcem Johnsonom, doda, pogledav niz ulicu.

— A što on to čeka, Bille? upita krčmar.

— Ta list od tetke. Mislim, da će se načekati, dok ga dobije. Jedva su dočekali, da ga se oslobode.

— On ovdje žive lieno, utaman, umieša se neki član narodne skupštine.

— Dà, dà, kaza Bill, koji nije dao nikomu zlo govoriti o svom štićeniku, kad ljudi vide, da on ne ima kakove službe u slavnoj narodnoj skupštini, već je to njim življeti utaman. Pošto je Bill odapeo tu partsku strielu, pritegnuvši osobito krepko luk, eda bi tako pokazao, koliko je brz na uvredu, namignu krčmaru, skinu si polagano omašne, gužvaste bukskinžke rukavice, od kojih su njegovi prsti izilazili vrlo otekli i nečim tobože obaviti, podje do vrata, ne pogledav nikoga i viknu glasno: „Svi u nutra!“ i pri tom se je vladao vrlo nebrižno i ravnodušno, eda li ga tko sluša, pope se na bak i odjuri tupo i glupo.

Morda je i pravo učinio, te je otišao, jer u krčmi uzeše prezirno govoriti o Tom-u i njegovoj obitelji. Nije se samo naslućivalo, da je tobožnja Tomova tetka njegova prava majka nego se i tvrdilo, da tobožnji Tom-ov ujak nije u onako čistu rodbinstvu dječaku da bi ga mogao tanki ukus Angelšana odobriti moralnim i potrebitim. Javno je mnienje pače bilo, da poočim Islington drži kod sebe dječaka i to pod nagradu za svoje mučanje o tih istinitih stvarih, a dobivao je u istinu Islington za hranjenje dječaka neku priplatu.

— Ne će on po zlu poći, kad troši novac mjesto dječaka, reče krčmar, koji je koliko se dade za cielo znao, kuda i kamo Islington toliko troši. Ali došavši dotle, prestadoše o tom ostali razpravljači govoriti, i krčmar se ostavi toli pogana razgovora, tè se lati ozbiljnijih svojih poslova.

Bilo je napokon dobro, te nije Billa još većma podražila u njegovoj momentanoj pouci ova sgoda njegova štićenika. Sada je došao naime Tom vodeći nesigurno stupajućega Johnsona do ograde, koja je bila kraj Mansion House; onj se je na pô oslanjao Johnson, na kom si mogao vidjeti, kao da je voljan srnuti u suncem zažarenu ulicu, ali se je ipak nekako držao sredine. Do Mansion House bio je zdenac na smrk i valov za konje. Amo je vodio Tom svoga druga ne prosboriv putem baš nijedne, ali je on očito bio već navikao voditi ga amo. Dječak pomože Johnsonu skinuti kaput, odvezati ovratnik i zavrnuti oždrielje a Johnson za tiem pruži glavu pod otvor cievi posve osbiljno. Isto tako osbiljno i promišljeno uhvati Tom ručicu od zdenca. Dva, tri časka niesi čuo ništa do pljuskavja vode i pravilna udaranja smrka i to je prekinulo veličajno, smiešno mučanje. Iza toga budne stanka, te Johnson kritično opipa rukami svoju glavu, hoteć doznati, da li je to jošte njegova glava, a za tim će okom na svoga vodju.

— To je trebalo tako da bude, odgovori Tom na Johnsonov pogled.

Digitized by Google

— Pa kako ne, odvrati mrmoreći Johnson i tako se vladajući, tobože da se hoće riešiti svake odgovornosti u ovom poslu, svoj je dio dobio pa nikomu ništa.

Glava, koja je netom bila pod smrkom, bijaše omašna i pokrivena gustom kosom ne poznate masti, lice bijaše crljeno, podbulo i mrtvosrdno, oči krvave. Ali glava, koja se je digla izpod smrka bijaše manja i drugčija, kosa gladka, mrka i mehka, obraz blied i upao, oči bistre i igrave. Sada ne bje ni znamena Bahu, koga je prije bio pun mršavi nervozni asceta. Ako se i jest Tom bio posve privikao gledati na njem takve promjene, ali mu se sada ne dade na ino, već upitljivo pogleda u valov ne bi li u njegovoj plitčini možda zamietio priličje negdjašnega Johnsona.

Tanka pruga od vrba, joha i divljih kestena obrubljavaše okrajak ograde. To je drvlje izilazilo poput rojta na visu gore. Naša se do dva mučaljivca požuriše u tanak sjen, jer je sunce sve više pripicalo. Tek su se malo poodmakli, ali se iznebuške okrenu Johnson, koji je kitro odvojio i poviknu: Oj? svomu drugu.

— Ja niesam ništa rekao, odpovrnu mirno Tom.

— Pa tko veli, da si ti što rekao? Johnson će njemu pogledav ga lukavo. Naravno, niti si ti što rekao, niti ja. Govorio nije niko. Pa kako si i mogao pomisliti, da si što govorio? nastavi piljeći izvjedljivo Tom-u u oči.

Dječak mirno stupi do svoga druga, te ne rekav ni crne ni biele, uze ga za ruku. Iz njegovih očiju nestade u taj par običnoga titravoga smieška.

— Naravno, Tommy, ti niesi ništa govorio, reče Johnson glasom, kao da moli oprost. Niesi ti, maliću, takov, da bi htio ludjakom držati mene, staru popilicu. S toga te i mogu trpljeti. To sam u prvotač na tebi opazio. Tada sam rekao: taj te malić, Johnsone, ne će ludjakom držati. Ni u kakva adrapovca i pijanca ne možeš se više pouzdati, a u nj se možeš mirne duše. To sam tada sobom rekao. Oj?

Tommy se nadje mudar te kao da preču ovaj upit, a Johnson će opet: Da te nešta drugo upitam, ne ćeš me ni tada ludjakom držati — jelde, Tommy, jelde?

— Ne ću, odgovori dječak.

— Da te dakle upitam, nastavi Johnson, ne pazeći na Tom-ov odgovor; oči mu se još boljma razigraše a ustnice nekako nervozno trznuše — da te dakle primjerice upitam, da li je ono netom mimo nas krme protrčalo — ej? Bili ti rekao, onako kako jest, je li, nije li? I ti me starca ne bi s toga držao ludjakom?

— Ne bi, reče krotko Tommy, krmak je ono bio u istinu.

— Da te opet upitam — zaintači Johnson — da li je na njem bio zeleni šešir sa žutimi vrpcami, ti me ne bi ludjakom držao, te bi rekao da je bio? Johnsonu pogled budne još lukaviji.

— Dakako, odvrati Tommy. Čujte, na njem je bio šešir.

— Sbilja?

— Ta dakako, ponovi Tommy, na njem je bio zeleni šešir sa žutimi vrpcami i — sa rumenom ružicom.

— Ružice niesam smotrio, reče Johnson polahko i sviestno promisliv; bilo mu je očito lakše pri srdcu. Ali tiem ne mislim reći, da na šeširu ne bje ružice. Ej?

Tommy pogleda mirno svoga druga. Na njegovu bliedu čelu zasja nekoliko krupnih znojenih kaplji, te se ustaviše na krajevih spuštenih mu vlâsi. Jedna mu ruka bila u Tomovoj, ta se grčevito trzaše, bijaše studena i vlažna; drugom, prostom rukom bio se razmahao od mile volje u zrak, kao da ju je kakvi ne uredjeni mehanisam poticao. Tommy ne mareći zato, stade, te sjednuv na panj mignu svomu drugu, neka se posadi uza nj. Johnsov posluša ne rekav ni riečce. Bio je to neznatan čin, ama se je po njem vidjelo više možda nego li po ikojoj drugoj sgodi toga neobičnoga zajedničkoga putovanja, koliku moć ima nad tim tupim i preko reda razdraženim čovjekom bezbrižni poludjevojka dječak, ali koji sam sobom vladaše.

— Nije li budalaština, reče Johnson, pošto je dječak mučao i pošto se je nasmijao, nasmijao niti veselo niti muzikalno i poplašio gušterieu, koja se je u obojicu bila zagledala kao da im se čudi — nije li budalaština, da ti krmci imaju šešire, Tommy; nije li to budalaština?

— Nije, odvrati svedjer mirni Tommy, sad imaju šešire, a sad ih ne imaju. Životinje su vražki, čudnovati stvorovi. To je rekao Tommy živo, ali mi i žao spomenuti, da je rekao, što nije istina i što se ne može nikako vjerovati o kalifornskoj fauni. Johnson ga pogleda smeteno, a za tim uze preda se piljiti u zemlju, te reče:

— A zmije Tommy?

— A zmije ne grizu, odgovori Tommy, barem ne grize ona vrst, što ju vidite. Umirite se medjer, striče Ben-e, umirite se; zmije su ominule. A sada je vrieme da uzmete svoj obročić.

Johnsom poskoči namah, kao da je htio panj preskočiti, ali ga Tommy u taj par jednom rukom uhvati za lakat, a drugom izvadi iz žepa bocu. Johnson se ustoboči i omjeri okom bocu. Ako misliš, maliću, promuca, primivši bocu nervozno drhćućimi prsti. Reci: Stante! Za tim dignu bocu i stane grgotati, a Tommy ga uze kritično motriti. Stante, viknu iznebuške dječak. Johnson se lecnu, zacrljeni se i dade mu natrag bocu. Kako mu se je lice zacrljenilo, tako i ostade, oko mu se umiri, ruka mu na ramenu Tom-ovu ne drhtaše toliko. Podjoše dalje.

Put ih vodio brdu postranice — vodio ih stazom, koja se je vijugala obraslom osamom, koja bi bila ljepušna i mirna, da nije bilo njom porazbacano školjki, kositrenih škrabica s prahom i praznih boca, što je očito ostalo iza prvoga neznatnoga čopora doselaca. Na izpucalu deblju goleme omorike visahu dva čuperka, ostala

Digitized by Google

od kojega medjeda, koji je onuda bazao; pri dnu omorici bijaše prazna boca u kojoj je valjda bila žganica ljuta nad sve ljutine; bijaše to remek hygienske civilisacije, a bijaše na njoj grb republike, koja sve vrači. Iz jedne duhan-škrabice pomolila se glava čegrtuše; na škrabici bila krasno priliepljena šarena prilika neke obljubljene plesačice. Podalje razsjelo se zemljište i bilo zabraždjeno; tu si mogao vidjet porazbacanu otesanu gradjevinu, nepravilnu liniju jarka, hrpu bjelutka i nečisti, erlavu kolibu i imanje Johnsonovo.

Izuzme li se posve jednostavna obrana, koju si mogao imati u toj kolibi od kiše ili studeni, to je ta koliba bila gotovo isto toliko divlja, koliko i priroda oko nje. Bila je posve praktično uredjena za obitavalište kakovoj životinji, tek što bi si ju životinja bila upriličila udobnijom i raznoličnijom. Valjda su i ptice, koje su k njoj dolietale hrane radi, osjetile, da umiju vrstnije graditi. Bila je nečista i gadna do zla boga; izilazila je vrlo starovjekom, sve da joj je bila gradja nova, kunjala je u sjenu, a sunce ju samo kadšto obasjalo, kao da mu se ne će i kao da se boji, da ne će lik kolibe biti tiem ljepši i masti njezine milije. Nekoliko provalija izdubenih niz obronak — eto to je bilo zemljište Johnsonovo, što ga je on težao za časova svoje dokolice. Pred ždrielom svake provalije bio se nagomilao kup hridnoga drobtinja i šljunka. Ni Tom ni Johnson ne bijahu ni kopnomjeri ni graditelji, i u istinu niesi drugoga česa vidio do pokušaja, kojih su se redomice laćali, ali ih se i redomice kanjivali. Danas se latiše nečesa drugoga; budući da je sunce toli pripeklo, da se je činilo, koliba će izgorjeti, te budući da se je dugačka suha šindra razpucala i potekle aromatske suze iz greda jošte sirove omorikovine, povede Tommy Johnsona u oširoki prosjed, te se baci lagodno na kameno tlo. Ovdje ondje sgusnula se je vlaga u tihe kapljice, koje su se monotono i kao na uspavanje ozgo runile. Vanka prižeglo sunce — sjaj mu bio bez masti, čist od svake pare i intensivan.

Poduprieše se na svoje laktove i motrahu nekoliko časaka sunčevo pripicanje, komu su se uklonili.

— Što ćeš reći, reče Johnson ne pogledav svoga druga, veće progovoriv spram okolice, što ćeš reći; dvie igrice i tisuću dolara?

— A vi načinite od toga pet tisuća, odgovori Tommy ozbiljno, govoreći isto tako spram okolice.

— Koliko sam ti dužan, upita Johnson, pošto je podugo mučao.

— Sto sedamdeset pet tisuća, dvie sto pedeset dolara, odvrati Tommy ozbiljnim prometničkim tonom.

— E dobro, reče Johnson, zamisliv se malo, kako to i doliči tolikoj svoti, ako dobiješ, neka ti bude ravno sto osamdeset tisuća. Gdje su karte?

Karte su bile u staroj limenoj škatulji u pukotini povrh njegove glave. Koliko su rabile, toliko su već postale mastne i izlizale se. Johnson ih podieli, premda su mu ruke jednako drhtale, te kako se je njihao, nagnu se nenamjerice k Tom-u; pošto su pale karte, htjede u ravnotežje, ali je to jedva težkom mukom postigao. Ali premda je on sam bio nespretan za kartanje, obrnu ipak g. Johnson dječaka, koji je bio posve pod smotom karata, a obrnu ga toli bezobrazno, polagano i nespretno, da je Tommy uzeo kašljati i ogledati se koje kamo, samo da pritomi svoju zabunu. To je očito i prinudilo mladoga gospodina, te je dodao bezcieni listić svojim kartam, što ih je držao u ruci i kojih je bilo na broju, koliko treba, a to je učinio, ne bi li se njemu sreća nasmijala.

Ma kartanje zateglo se vrlo, te je i pozornost bila sve to slablja. Johnson dobi. Taj dogodjaj zabilježi on drhtimice okrnjkom olovke, jerogliti, kakovih mu je ciela listnica bila puna. Tada umukoše obojica, te izza toga se istom maši Johnson u žep i pruži nešto svomu drugu. Kako je bilo vidjeti, bijaše to crljeni nekakvi komad kamena.

— Da ti budeš, reče Johnson zatežući, te kao i prije tupa lica, da ti budeš, Tommy našao slučajno ovakov komad kamena, što bi ti bio rekao, da je?

— Ne znam, odsječe Tommy.

— Ne bi li možda bio rekao, nastavi oprezno Johnson, da je to zlato ili srebro?

— Ni zlato ni srebro, neokljevce će Tommy.

— Ne bi bi možda bio rekao, da je živa? Da imaš dobra prijatelja, za koga bi doznao, kamo polazi, i od kuda može dan na dan izvaditi po deset bačava, svaka bačva kad bi vriedila do dvie tisuće dolara, ne bi li morda rekao, da je u njega nešta fina, vrlo fina — t. j. Tommy, kad bi ti govorio, kako ne govoriš.

— Ali, reče dječak, zahvativ se stvari, koju je Johnson bio zapreo, znadete li vi, gdje toga ima? Da li ste se vi na to namjerili, striče Ben-e?

Johnson se obazre oprezno. — Ta ja znam, Tommy, gdje toga ima, ako hoćeš na tačke. Ali na zemlji ima samo jedan primjerak — i to pobočni komad od ovoga — a taj je u Frisku. Za koji dan doći će ovamo poslovodja, da ga pregleda. Poslao sam ponj. Ej?

Svjetlomrcave mu i titrave oči posve se smiriše na Tom-ovu licu. Dječak se niti ne iznenadi a niti ne zabrinu. A kao da se ni najmanje nije sjećao Billove ironične i njegovimi krpicami nadošite izjave ovoga diela naše pripoviedke.

— A toga nitko ne zna, nastavi nervozno šapćući Johnson, — niko toga ne zna do tebe i poslovodje u Frisku. Nikogovići, koji rade, prolaze mimo starca kopača, te ne vide znamenja nikakovoj masti, a ne vide ni razpala se bjelutka; nikogovići, koji ševrdaju oko Mansion House vide starca po krčmah ležati, te smijuć se. vele: „Dolijao je“, i ne dočekuju ništa. A ti može

Digitized by Google

biti misliš, da su što dočekali, ej? upita Johnson iznenada, pogledav dječaka oštro, nepovjerljivo.

Tommy pogleda, strese glavom, te se metnu kamečkom za kunićem, koji je baš protrčao, ali ne odgovori ništa.

— Kada sam te ja prvom vidio, Tommy, nastavi Johnson očito umiren, kada si prvi dan umjesto mene cmrkao, a bio si mi sasvim tudjinac, te ti toga nije trebalo raditi, tada rekoh sam sobom: Johnsone, Johnsone, to je malić, u kojeg se možeš pouzdati. To je malić, koji te ne će budalom držati, to je dječak prav i zdrav — zdrav i prav, tako upravo, Tommy, tada sobom rekoh.

Za čas stane, tada opet nastavi prijatno šapćući: — Tebi treba glavnice, Johnsone, rekoh, da ti blago raste, a treba ti i pomoćnika. Po glavnicu moraš istom slati, ali tvoj pomoćnik, Johnsone, taj je ovdje. Ime mu je Tommy Islington. Tako upravo tada sobom rekoh.

Opet stade te stade trti mrzle ruke, ne bi l' mu se ugrijale. — Šest je mjeseci, kako si moj pomoćnik. Od tada niti lopatom ne zabodoh u zemlju, Tommy, ni motikom obrnuh pregršt zemlje, a da ne bih na te pomislio. Dieliti se pa dieliti — rekoh. Kada sam pisao svomu poslovodji, pisao sam mu i za svoga pomoćnika, Tomm-a Islington-a; a njemu nije trebalo znati, da li je Tommy muž ili malić.

Prikuči se bliže mladiću, i valjda bi ruke bio nanj stavio i podragovao ga. Ali sve da ga je toli očito ljubio, ipak ga se je nekako žapao pače i pribojavao, nešta je vazda naslućivao, te se je bojao, posve se pouzdati; bilo je to beznadovno čuvstvo, da stoji pred nekakvom ogradom, koje nije mogao prekoračiti. Valjda je kadšto bio o tom sviestan, kad je pogledao u oči dječaku, te namotrio u njegovih očiju, koliko se Tommy intelektualno, scieni, koliko je u njega blagosti i miloće, ali drugoga ničesa. Pošto se je bio nešto malo smeo, te tim još nervoznijim postao, pokuša, ne će li moći ostati jednako miran, a to su pokazivale drhtave mu biele ustnice i nemirni prsti: bilo je to patetično-komično.

— U mojoj je ležanci zakoniti prodatbeni ugovor o nedieljenoj polovici mojih zemalja, a glavno je u toj piskariji dvie sto petdeset tisuća dolara, što sam ih zaigrao, — što sam ih zaigrao, a ti, Tommy, a ti imaš to od mene tražiti, jesi li čuo? — da je sada komu bilo vidjeti, koli je intensivno lukavo pogledao — i to je podjedno zadnja volja.

— Zadnja volja? — upita Tommy, sveseliv se i začudiv.

Johnsona je bilo strašno pogledati.

— Ej? upita naglo. Kakva volja? Ko šta veli o kakvoj volji, Tommy?

— Nitko nije rekao ništa! odvrati Tommy mirno, ne porumenjev.

Johnson se pogladi rukom po hladnu čelu i stade si čupkati vlažne krajeve svojih vlasi i nastavi: — Kada mi se je znalo pozliti, tada bi uzeli govorkati ljudi, a možebiti i ti s njimi — to je Whiskey. Ama nije, Tommy. Otrov je — otrov od žive. To mi jedino manjka. Imprimovan sam (htio je reći impregnovan). Imprimovao me Merkur.

— Ja sam već o tom podavna slušao, nastavi Johnson, okrenuv se k dječaku, a budući da si i ti, maliću, svaštoznanče, valjda si i ti o tom već slušao. Ljudi, koji imadu u jamah s rumenicom posla, ti su prije ili poslije imprimovani. To ih ne omine. Imprimuje ih Merkur.

— Kakvi ćete za to uzeti uztuk? upita Tommy.

— Dodje li poslovodja, i donese li meni ova jama novca, reče Johnson zamišljeno, poći ću u Newyork. Reći ću u svratištu gostioničaru: Kaži mi ovdje najboljega liečnika. On će mi ga kazati. A ovomu ću reći: Imprimovao me Merkur — koliko tražite za godinu dana liečenja? On će reći: Pet tisuća dolara, evo vam pilula, kad podjete spavati po dvie i evo vam prašaka, uzimati ćete ih izpred objeda, a za tjedan dana dodjite k meni. Za tjedan dana ću otići opet k njemu, biti ću izliečen, podpisat ću certifikat, koji će to potvrditi.

Tommy ga blago pogleda, to ga osokoli te nastavi:

— Tako ću se izliečiti. Za tim ću poći gostioničaru, te ću mu reći: Kaži mi najveću i najelegantniju kuću, koja je ovdje na prodaju. A on će reći: Najveću kuću ima naravno Ivan Jakov Astor. Ja ću mu reći: Kaži mi ju, i on će mi ju kazati. I ja ću reći: Što tražite za tu kuću? On će me prezirno pogledati i kazati: Odlazite, starče, vi ste valjda bolestan. A ja ću ga oko lievoga oka, on će me pitati oproštaja, i ja ću mu dati za kuću, što uztraži. Tada ću nabaviti u kuću mahagonskoga pokućtva i živeža, te ćemo nas dvojica u njoj stanovati — nas dvojica! (Dalje sliedi.)

Rognjeda.

Historična pjesma.

Spjevao Ryleev; pohrv. Tomislav Maretić.

Ugasno suncu zadnji trak;
Plavetnim mjesec plovi svodom,
Sad sakrije se za oblak,
Ko labud sad je gle nad vodom;

Svjetlucajući jarče sve
Nad Lybed-vode žal taj bajni,
Bljedolike si trake gle,
Na terem sipa ubav, sjajni.

Ušutlo sve je... žuber čut
Tek potoka je, gdje žubori,
I umiljati vjetric nut
Sa hvojami vam tuj šumori.

82

Digitized by Google

Rognjedu težko mori zlo,
Ko jutren mjesec sva je blieda;
Na okno s rankom gledi to
U sobi sjajnoj — dà Rognjeda.

Koliko jeca tužna joj,
Pod velom grud joj mlada trepti,
Iz oborenih očju njoj
Bljesaka suza, biser liep ti.
Nejačak sin joj Izjaslav
Na majku gledi, čemu l' plače,
Uz grudi joj se stište sav,
Te grli majku sve to jače.

„Ej majko moja, klikće on,
„Žalostiš viek se, veneš viekom:
„Žalobit lik ti viek i bôn,
„Kad prestat li ćeš suzit riekom,
„Razorio je već te jad,
„Kad plačeš, majko, to me boli;
„Tugaljiv sam ti i ja mlad,
„Tugaljivu te videć toli.

„Pripovjedi mi, Rogvolod
„Koliki li ja junak bio:
„Junakom vidio sav ga rod,
„U grudih nosio rod ga cio.“
„„Ne spominji ga, sinko, ne,
„„Strahotu kakvu saznat hoš'li?
„„Ah, sinko dragi, to je žlje.*
„„Rognjedu sjećaš na jad prošli!

„„Kad slušat hoćeš, a ti čuj,
„„Što srdce tvoje žudi:
„„Duh Rogvolodov budi tuj,
„„Govòrenje ti slij u grudi,
„„Zažeži duh taj, tanku ćut
„„Za velja djela u teb', sine,
„„Na dušmanina plamen ljut
„„I ljubav svoje dòmovine...

„„U djedu tvome, ocu mom
„„Varjažke krvi krv je tekla,
„„Na svietu svak se čudi tom
„„Koliko pobjeda l' je stekla.
„„Mladićem već je Skanski gaj,
„„Gdje rodio se, ostavio,
„„Krivičke zemlje cieli kraj
„„Osvojiti je mladjan htio.

„„A puci mirnog kraja tog
„„Ustrmiše se na došljake,
„„Izagnat hćeše vraga svog,
„„Izagnat hćeše te junake...

„„Al sreća im bila zla!
„„Pokorio je sve te puke, —
„„I dò mala je zemlja sva
„„U Rogvoloda došla ruke.

„„U Polocku je, sinko, znaj
„„Zavlado blago Rogvolode,
„„Obljubio ga narod taj,
„„Da ù gore bi za nj i vode...
„„Krivičanin ga ljub'jo sam
„„Ko svoje krvi gospodara;
„„Krivičkih mačâ s njime plam
„„Litvanca srazi, vraga stara.

„„I drugih carstva care s njim
„„Udružiti se bila želja,
„„Junakom tudjim bila svim
„„Tvom djedu služit slava velja.““
Silovit kad al topot čų,
Tad sinu pričat presta žena,
Konjika kršna vidi tu
Od puta prašna, ùznojena.

„Tvoj Vladimire, knjeginjo,
Planinom lovi preubavom,
Doglasiti ti imam to,
Pohodit da te ide glavom“.
„„Opominje l' se žene još...
„„Al ne da vidi lice mojc —
„„Sav poso mi se čini loš,
„„Tek zato doć će, blizu što je!““

Ljutinu veli sav joj lik,
Zapalio joj plamen lice.
Sovuljaga se noćnih krik
Razkričo poljem časomice...
Unoćalo se... mjesec blied
Drhtimce šilje trake dolje;
Zauči vjetar zden ko led,
Oluja biesni sve to bolje;

Uzkipljela se Lybed sva;
Sa drvlja lišće leti, pada;
Silovit bije dažd se na;
S olujom eto silna grada —
Oblačine se kupe gledj,
Ko zmije, munje usijane
Križakaju se... grmi svedj;
Sad ovdje, ondje šuma plane...

Zaorila je u taj čas
Od lovskih rogâ sva dolina:
Lužanjak sada ori vas,
Sad čut ih ne da grmljavina...

Sad gromak zvuk je, sad je niem...
Sve boljma čut je, gdje se bliže...
Zatutnje konji dvorom tiem,
Konjika četa u dvor stiže.

To glavom bio Vladimir.
Rognjeda žena njega čeka;
Od nevolje je njome mir,
Na licu strast joj gori neka.
Junačina ju grli čil;
— Uzbunila se od strâ — misli,
U naručju mu sin je mil,
Uz lica su si lica stisli.

Odvedu konje ponajprê...
S Rognjedom knez je pooholom,
Junake kneže zove sve,
Počastit će ih sad za stolom.
Na stolu vepar već je tust,
Velecjen stolnjak stol taj krije;
Od jelâ dim se diže gust,
Te palačom se sjajnom vije.

I medovine pun je stô',
Zaredala je kupa veće.
Vesele svi se... neka bô
Rognjedu mladu samo sleće.
„Da čujemo te sada piet!“
Bojána bodre vitezovi
„Junake kîm se divi sviet“
I Bojan sad se pjesmi dovi.

O Ruriku će zapjevat,
O Svjatoslavu, njegvih vojnah,
S Zimiskom koj je bio rat,
Plemena koj je jarm'jo bojna;
I dušmani se čudli svi
Junačtvu njegvu neumrlom,
Za slavom kako gramziv bî,
I smrću kako umrie vrlom...

Što Bojan pjeva, pomno sve
U grudma junak svaki shrani,
Junačtvo kakvo tada bje,
Zanosljivi su očarani.
Ušut'jo pjevač... za čas, dva
Probudiv s nova žice mile,
Na usta kneza slavi sva,
Kolike l' snage b'jaše, sile.

„Tudjincem vladat ti si zno:
Junaka takvog nigdje ne bî,
Čak Neustrijsko polje to
I Albion se čudi tebi.

* Žlje = zlo.

Digitized by Google

Već davna silni taj ti mač
Razorio je Polock tvrdi;
Već davna raste korov, drač,
Krivičani gdje b'jahu grdi.

To Rogvolod je"... proz taj muk
Rognjedi bôn se jecaj vinu;
Utolio je guslam zvuk
I burna radost u čas minu...
„Okan' se, ženo, suza sad!"
Govorio joj kneže milom
„Junaka slavit tko je rad,
Nek slavom slavi, a ne cvilom.

Oživljet će nam Rogvolod
U djelih, sincih Izjaslava,
Uzkrilit će se u sav rod
Gromorkom njegva silna slava".
Umirio ju kneže sam;
Već njene oči manje tuže;
Vatrolik u njih blisnu plam,
Zarudješe joj licem ruže...

Uz pjesmu čuješ čaša zvek,
Iznôvce Bojan sve ih tješi...
I gostba minu, sada tek —
U svoju sobu kneže spieši.
Odpasuje si s boka mač,
I pancier što ga on imade;
San snivat mu je došla rač
U ogrljaju žene mlade.

Pukotinami prozora
Sjevuca munja časomice,
Razsvietliv postelj bračnu na,
I u njoj muža, žene lice.
Oluja bjesni kao bies,
A vijor uji neprestance;
Sve grada, kiše stoji tries,
Gromore gromi uzamance.

Upokojiv se kneže spi,...
Rognjeda usta, svieću uždi,
Drhturit stanu živci svi,
Mač britki skine, sva se snuždi...
Koraca... stane... kroči krok,
I disat jedva da još može...
Uzkipi sad joj krvi tok...
Sad stine... k odru ide, bože...

Sad mahnu mačem... prasnu grom
Potresoše se sjajni dvori —
I kneza ogrljena snom
Probud'jo grom je, kad se sori —
Do odra ženu vidje tik...
U očiju joj igra plamen...

Taj trgnut mač i grozan lik
Grehote njene jesu znamen...

Iz ruku trže mač joj knez:
„Mahnitaš, što li, stvore ludi?"
„„Za britkim mačem sezi, sez'
Govorio mi Crnbog hudi!"" —
„Zar tako muža ljubiš ti?"...
„„Pa tebe ljubit... zlico velja?...
„„Ti ne znaš, čija li sam kći,
„„Da smako si mi roditelja!...

„„Uzpalila te ljubav zla!
„„Mog otca ubi, tirjanine,
„„Mog brata, koga ljubljah ja,
„„I zaručnika, ničij sine!
„„Domaju moju spali ljut,
„„Upaliv nju mi, krv si lievo
„„Kud vodio tę samo put,
„„I Polock spali, koj je sievo.

„„Ti osvete još ne bje sit...
„„Ti ljubav hćede robinjice,
„„I mužem mojim hćede bit,
„„Dok grad goraše grlit lice!
„„U glavni odvede me grad;
„„Porodila sam sina tebi...
„„Jadovat samo mogah jad,
„„U tvojim očma milka ne bi!...

„„Počinio si silan broj
„„Junačtva sjajnih kao zlato!
„„Al uzrok da li to je koj,
„„Rognjeda da te ljubi zato?
„„Viek uzdisaji, patnje viek,
„„Moj život to je bio svedjer;
„„Još nikad, bozi, moj se riek
„„Potužjo na vas nije medjer!...

„„Al prviputa danas ah...
„„Potužit mi se, na vas blaznit.
„„Ne date, koj je dom u prah
„„Pretvorio mi, jošte kaznit!
„„Krvožednica, kneže, znaj,
„„Da tvoje želim uviek krvi!
„„Ej, kadgodj, bože koj, mi daj
„„Da život mač mu čiji smrvi!""

Rognjeda još u rieči bje,
A kneže k sebi viče stražu.
„Ej skupo platit to ćeš lje!
Ljutinu njegvu oči kažu.
Čim cikne zora, čekaj smrt!
Ta postelj bračna stratište ti!

Pogubit ću te tuj i strt,
Da znadeš, kako muž se sveti!"

To reče, — ode. Isti par
Govorit o tom sve već stalo —
Da žene mučat hoće bar,
Da smiriti se hoće malo...
K Rognjedi žene tada bjež,
Još dva će časka biti s njome:
Orosle suze obraz svjež
I lamaju si ruke bome...

U grudma nemir sad je svim...
Tek Izjaslave spava mladjan,
S nasmješkom milim, ljubeznim;
Osvojio ga sanak sladjan.
Rognjedu što l' će eto stić
On ništa ne zna, mirno snijuć,
Iz postelje ga ne će dić
Ni žena plač, ni bura vijuć.

Gromovit presto grom je jur;
Ušutli vjetri u tom gaju;
Sve manje istok već je škur,
Rumeni eno traci sjaju.
U zlatu, srebru vidiš svu
Rognjedu, gdjeno čeka bodra,
Tu zlokob čeka svoju zlu
Kraj ukrašena svoga odra.

Potavn'jo danici je siev;
Kroz okna blisnu sunca traci —
Osvojio je kneza gnjev,
U ložnici ga nut s junaci.
„Doneste mač mi, viknu ljut"
I stade plač i stade jecaj —
„Nek zakon vlada svaki put;
Ubića, zloće, svak se lecaj!"

Al u tren eto sina tuj:
„Mač, oče, k sebi, ruke k sebi.
Umori majku moju, čuj,
Umori ju! da se čudim tebi!"
Ko iz neba da tresnu grom,
Obladala je kneza strava,
Zabun'jo se u času tom
Rognjedu motri, Izjaslava...

Sad Vladimiru zamrie riek
I dah mu stinu, srdce bije;
U kostima mu led se priek
I ljuti plamen sada lije;
Uzavreše mu strasti sve,
I kazna, milost mu u grudi...
Orosile ga suze gle —
Iz grudi trže: prosta budi!

Digitized by Google

POUKA.

Odkriće Perkovčeva spomenika

u Samoboru 30. rujna.

Dne 30. rujna slavila se u liepom mjestancu Samoboru osobita slava — rodoljubive ruke odkriše svečano spomenik na grobu dičnoga hrvatskoga pisca Ivana Perkovca, i to spomenik, koji je prava umotvorina, izradjena od vješte ruke hrvatskoga kipara Rendića. Slava bijaše dostojna i ozbiljna, kakova mora i biti takovom prigodom, jedino žalimo, da se nije više gostiu iz raznih strana domovine sastalo bilo. Od književnika dodjoše iz Zagreba u Samobor: Rector magnificus sveučilišta g. Matija Mesić, akademik g. dr. Boguslav Šulek, g. J. Miškatović, urednik „Obzora“, g. Radoslav Lopašić, g. prof. Tadija Smičiklas, tajnik „Matice“, g. L. Mrazović, g. Fr. Folnegović i urednik „Vienca“. U 10 sati pred podne služio je u župnoj crkvi misu i pjevane zadušnice preč. g. domaći župnik Glasić. Misu pjevahu vrlo skladno gja. Schwarzova, g. Kamilo Vizner i sbor pjevačkog družtva „Jeka“. Po ovom opielu krenu ciela povorka na brdo, gdje samoborsko groblje stoji i to pjevačko družtvo pod zastavom, svećenstvo, gosti, gradsko poglavarstvo, sve gradjanstvo i domorodkinje samoborske. Ciela povorka razredi se u kolo oko groba, i tu izadje ponajprije g. Crkvenac, domaći kapelan i revni tajnik odbora za Perkovčev spomenik. Nacrtav u kratko postanak i djelovanje odbora, koji je revnošću svojom i pripomoći cieloga naroda izveo to u istinu prekrasno djelo, spomenu i važnost Perkovčeve osobe i na njegove rieči, da odbor odkriva pred narodom spomenik, skinu umjetnik Rendić platno sa kipa, i pred očima pojavi se preliepi umotvor od kararskog mramora u naravnoj veličini. Na visokom podstavcu stoji krst, a do njega Hrvatica vila pod crvenkapom tužna lica držeći rukom lovor-vienac. Djelo uzhitilo je sve prisutne, a „Vienac“ doniet će sliku i potanki opis spomenika. Zatim govorio je A. Šenoa sliedeće svečano slovo:

Gospodo i prijatelji!

Stari Izraelićani običavahu polazit grob milih si pokojnika, i izmoliv molitvu stavit nanj kamečak, u znak, da ih se milo sjećaju, da su živi, spominjući vrline mrtvih, voljni ih nasljedovati.

Čim je više kamečaka složeno bilo, tim bijaše grob slavniji, tim više štovaše sviet uspomenu pokojnika, i pravom se moglo reći, da i kamen govori.

I mi Hrvati izadjosmo na grob u ovom liepom zaklonu hrvatskih gora, da stavimo kamen na zadnji stanak čovjeka Hrvata, kamen sazdan od kamečaka dobrotvorne ruke naroda hrvatskoga, da se sjetimo onoga, koga ova hrvatska zemljica pokriva. A tko je taj čovjek? Je li vriedan tolike slave? Znam da tomu pitanju i ne treba odgovora, znam, da je već odgovorilo vaše srdce. Čitajte zlatna pismena na kamenu — il bolje ne čitajte ih. Kiša i bura će izbrisat zlato, vrieme će izjesti slova. Ne ima tu slavna imena ni plemena, ne ima grba ni časti, ne ima slave ni sjajnog gospodstva, pod ovim kamenom počiva gradjanski sin Ivan Perkovac. Ne čitajte ih? Čemu tražit, što u srdcu nosiš? Tko je od nas pročitao nadgrobnicu Kraljevića Marka? Nitko živ. Al Marka, Markovu sablju spominje pjesma od crnog do sinjega mora.

Znam, da bi se nekim hćelo, da potanko izpričam, gdje je bila Perkovčeva kolievka, kako je živio, kakve je sreće bio, kako li je umro. Znam. Radoznali smo, ljudi smo. Nu ja vam toga ne rekoh. Čemu? Ta poviest je svakoga čovjeka u kratko: rodio se, živio je, umro je. Al dužnost je spomenuti, po čem se uzvišen čovjek luči od ostalih ljudi, dužnost je spomenuti, da je duša pokojnika primala u sebe sav narod, cielo čovječanstvo, da mu po puta života nije svietlila blieda svieća razuma, da si nadje što udobnije mjesto, već je plamtila pred narodom zublja žarkog mu srdca, da vodi narod kršnim putem do hrama slobode; dužnost je spomenuti, da je taj čovjek od ljubavi za narod zaboravio sebe, da ga je sažgalo vlastito živo srdce.

Mi bijemo boj, ljut dugotrajan boj. Hrvatska zemlja je tvrdjava naša. A dični pokojnik naš, sin priproste kuće, al čovjek velika uma, stao je mladićem u narodnu vojsku, i vojevao je u njoj do smrti!

Jeste l' ga čuli u punom sboru kraljevine?

Nepomičan stajaše on ko mramoran kip, al kad mu iz ustiu zazvonila muževna rieč, savinula se pred njim duša protivnika kao jesenski list od vjetra, kao ljuta sablja sievala mu rieč nad glavami vragova domovine. Jeste li čitali njegovo pismo? Munje se sipale iz njegova pera, a iz svake munje čitao si rieč „Sloboda!“ Dà, zlatno mito, koje je mnogu dušu smamilo, mito odbilo se od Perkovčevih prsi, kao što otrovna striela od tvrdog oklopa snažnog junaka. Borio se vas svoj život, nikad za sebe, i kad ga je neumitna smrt dohvatala nemilom rukom, u čas gdje je izdisala domovina od sramote, kad je znao, da će mu se tielo srušit u pepeo, opet se je borio smiešeći se za prosvjetu naroda, i boreći se pade junak u grob s mačem u ruci. Nitko mu ne izvinu junačke sablje. Pamtim predobro njegov osmjeh u oči smrti, ne jedan put čitao sam iz njega Perkovčevu misao: „Meni je mrieti, narod nek živi!“ Vi Samoborci stisnuste mu trudne oči, vi mu prostrieste postelju u milom hladu bujne zelen-gore. Čudno! Zašto baš vi? Gledajte ono brdo, pogledajte kako se ruši ponosita gradina, znak krutog nasilja, neprijateljica slobode. Stotine i stotine godina borahu se Samoborci proti njoj za gradjansku slobodu, i održaše pobjedu. Gniezdo se sile mrvi, a Samobor cvate i danas. Vriedni ste, da na vašoj

Digitized by Google

slobodnoj gradjanskoj zemlji stoji grob zatočnika gradjanske slobode! Čuvajte svetinju ovu, jer Samobore! ti od sele niesi zadnji od hrvatskih gradova!

A ti, biela vilo, što si nikla iz srdca pokojnika kao bieli liljan, biela vilo, u koju je vješta ruka hrvatskoga umjetnika zapisala sav naš jad! ti geniju naroda našega, straži stražu nad ovim svetim grobom. Reci Hrvatom: „Još Hrvatska nij propala!“ dok slavi zatočnike svoje slobode! reci Hrvatom: Ljubite se, kao što je Ivan ljubio svoj narod, budite pošteni kao što on, budite neumitni kao što on, razkinite zlatne mreže kao što on, borite se za slobodu kao što on! Biela vilo, tužna stojiš pod znakom muke i spasenja, žalostno je lice tvoje, mutno oko gleda prema jugu. Kaži kameni jade! Čuješ li mukli grom? Čuješ li jauk i lelek, vidiš li suze? Šuti biela djevice, šuti! A ti, stari hrvatski bože, čuj! Ti, koj si vidio Zrinske i Frankopane, koji si vidio Kosovo i Siget, evo gledaj, svetu danas slavimo slavu, slavimo spomen slobodnjaka. Usliši nas, stari hrvatski bože, pomiluj nas! Daj da se tužno lice kamene djevice razvedri blaženim posmjehom, da istinom bude, što bijaše želja ovoga vriednoga pokojnika, i da ti gorski vjetar ponese zlatnomu stolu iz ustiu kamene djevice glasnu pjesmu slobode.

„Slava Perkovcu!“ kliknu občinstvo u sav glas, a pjevačko družtvo „Jeka“ odpjeva sliedeću od Ivana Zajca sastavljenu himnu:

Slava tebi, vierni sine,
Slava tebi, čelik dušo,
Na braniku domovine
Hrvat tvoje srdce kušo;
Junak slavan
Svagda spravan
Dizat sveti stieg slobode,
Svako doba, svaki čas
Grmio si u sav glas:
Oj k slobodi mili rode!

Ti med zviezdam' zviezda sjaješ,
S tvoga svjetla planu grudi,
Utjehu si rodu daješ,
Opominješ: Budte ljudi!
U sto muka
Krepka ruka,
Čisto srdce, vedra glava
Nek Hrvatu kaže put,
Napred! Put je strm i ljut
Al nam čeka narod slava!

Ne skroti te jad i bieda,
Ne jauknu s ljute rane.
Junak pade prije reda,
Kob ti skonča slavne dane;
Ali čista
Spomen blista
Gle Hrvatom svako doba!
Tvoje sjeme daje plod,
Slava tebi! kliče rod,
Vječna pamet kraj tvog groba!

Provod se zatim vrati u mjesto, gdje je preč. g. Glasić za svojim stolom počastio goste strane i domaće. Tom prilikom bude pročitan i pismeni pozdrav slavnog vladike biskupa Strossmayera i preuzv. g. bana Ivana Mažuranića, tom prilikom bude proslavljen i naš umjetnik Rendić, odbor i vriedne rodoljubke, jastrebarske gospodične Jagunićeve i Šplajtove, koje zapodjenuše misao, da se Perkovcu podigne spomenik.

Dužnost nam je ovdje javno izreći hvalu odboru, koj je revnovao, te toli liepa misao posta toli krasnom istinom. Liepo je gledat taj divni umotvor sred čarobnog hrvatskoga gorja, i tko godj posieti samoborsko groblje, reći će: „Slava Perkovcu, al i: Slava našemu Rendiću!

Šuma i zdravlje naroda.

Poviest prastarih naroda spominje koliko su ljubili, pače pobožno štovali sve šume, gajeve i dubrave. Starim lovačkim narodom bijahu šume naravno utočištem od nepogoda vremena i obrana od neprijatelja, a davahu im uza to tvorivo za njihove sprave i oružje kao i divljač za hranu. Nu već selećim se pastirskim plemenom bijahu guste šume zaprekom, te popaliv ih stvoriše si prostrane pašnjake a kad poslije ratarstvo preote mah, morade šuma sve više uzmicati pred plugom i kosom, popadala liepa granata šuma na štetu kulture. Pustošiti šume štetno je po narod, štetno po zemlju s više razloga.

Da ne govorimo koliko sa zatora šuma gubi narodno gospodarstvo, iztaknut ćemo u kratko, koliko vriedi šuma po svojih prirodnih vrlinah za zemlju, za zdravlje naroda.

Razvitak i blagobit čovjeka visi mnogo o povoljnu podneblju i prikladnu tlu, jednom riečju o nekih izvjestnih naravoslovnih uvjetih njegove domovine. Pri tom je pako od velike važnosti, da li je dosta površine pokriveno šumom. Poviest i svagdanje izkustvo nas uči, da od šuma poglavito polieže toplina i vlaga zraka, manja ili veća promjenljivost površine i sastavina naše zemlje.

Pod našim blažijim nebom doista ne mienjaju šume toliko srednju godišnju toplinu zraka, koliko razdiobu topline dobe dana ili godišta. Za dobe rastlinstva razvija se u šumi sa živovanja drveća mnogo vlage, s koje je kao i s obrane od šunčanih traka danju šumski zrak sveudilj hladniji od zraka na prostom polju, a noću je topliji od vanjskog, jer se svojim gustim drvećem ona danju usisana toplina ne može toli naglo razpršiti kao u prostoru pod vedrim nebom. Isti omjer kao za dobe dana valja i za dobe godišta. U šumi nastaje kašnje zima, a zateže se početak proljeća. Buduć da se razne struje zraka neprestano medjusobno izjednačiti rade, to se može lasno vidjeti, da šuma oso-

Digitized by Google

bito preoštru vrućinu kao i preoštru studen ublažuje, što je za toplinu pokrajine veoma povoljno.

Sa različite topline šume i polja nastaje neprestano kolebanje zračnih struja, kao što to n. pr. na obalah morskih biva. Nu te struje imadu samo neku mjestnu vriednost. Od mnogo je veće važnosti zaštita šuma od bure i oluje, ona im razbijâ moć i brzinu, te ublažuje mnogo njihovih nepovoljnih posljedica. Na obali morskoj samo je šuma jaka ublažiti žarki jug; mnoge pokrajine samo zaštitom šuma ostaju plodonosne i obradjive, a posvuda na povišjem gorju nestaje svakog rastlinstva od uzašnih bura gdje je čovjek utamanio šume.

O množini šume visi, koliko da ima u kojoj zemlji i kako se razdjeljuju oborine t. j. kiše, snieg, rosa. Čim se više šume tamane, tim više nestaje vode po riekah i potocih. U šumah, kako rekosmo zrak je uviek vlažniji, a ljeti i hladniji, s toga se i para češće sgusne i kišom te rosom obara. Najvažnije je pako to, da je šuma kadra vlagu bolje i dulje suzdržati. Šumsko je obično rahlo i do poveće dubljine propustljivo, u koju voda lašnje prodirati može, a izim toga upija korienje drveća a navlastito lišće i mahovi na mnogo vode. Odavle procjedjuje se tako suzdržana vlaga u dublje slojeve podzemnog tla, te nam neprestance vrela i izvore napaja. Iz izvora nastaju potoci, koji se opet stiču u rieke. —

Na prostoj ravnici u velikoj pustari izzhlapi vlaga od vrućine sunčanih traka i jakih vjetrova, a preko golih brdina i naših primorskih goleti odtiče kišnica naglo te skuplja se u bujne i tamaneće poplave. Silna voda, koja bi bila mogla bližnju okolicu primjerno razdieljena kroz više nedelja povoljno kvasiti, naglo odtiče a goleti lišene vlage i plodovite zemlje strše nam sve više razrovane, izsušene i puste u vis. Kolike se jadikovke čuju sve češće iz onih naših krajeva, kojih su pradjedovi van reda nerazboriti bili, te su svoje gorske šume do kraja izkrčili, sada im bujne, kišne vode visočine pustoše a nizine strašnimi i sve većimi poplavami uništuju. U tih okolicah doduše riedko daždi, ali zapadne li kiša, tada se samo pojavljuje provalom oblaka ili barem žestokom olujom. Nad golimi se stienami razvrući zrak, ta ovako mnogo vlage upije, koja se samo malom razhladom naglo pretvori kišom.

Šume nam dakle diele razmjerno vodu, šume su nam glavnim uvjetom cvatućoj uredjenoj i trajnoj kulturi onih krajeva kojih rieke u njihovu obsegu izviru.

Izkrčite po bregovitih krajevih šume do koriena, pretvorite bujnu zelen pustom, suhom hridi! Pitam vas, šta bi bilo? Ta gledajte Kras, naše tužno Primorje, gledajte bogatu nekoč posestrimu Dalmaciju! Nije li to užasan odgovor?

Napokon morat će se sa svih nekoč krasnih i bujnih zemalja još i sadanji kršni stanovnici izselit, jer im gola klisura ne će davati ni kapi vode a kamo li hrane. Posljednji prašak crnice zemlje odpuhnuti će biesna bura u duboko nezasitno more.

Koliko je šuma s prirodoslovnog obzira važna po zemlju i njezina svojstva, toliko je znamenita po zdravlje naroda. Svatko zna, da je u obće na selu zrak zdraviji od gradskoga. Premda u zraku svagdje ima jednako kisika, ipak se gradski zrak od seoskoga znatno razlikuje. Gradskomu zraku primiešan je dim i čadja kućnih i tvorničkih dimnjaka, izparivanje kožarnica, sapunarnica, klaonica, talionica loja i varionica, itd. zatim gnjili i razstvarajući plinovi kloaka i kanala itd. Sve su te sastavine ne samo nepotrebite disanju, već je to upravo kuživo, zdravlju škodljivo, životu pogibeljno. Bilinstvo, a navlastito drveće imade tu moć i zadaću, da veći dio tih sastojina u se uvlači te zrak čisti. Osim toga je seoski, osobito šumski zrak zdraviji, jer ima u njem više osona, t. j. one tvari, koja budi životnu snagu čovjeka, te uništuje svaku kugu, svako nezdravlje.

Svi štatistični podatci o gibanju pučanstva gradova prema seoskomu potvrdjuju nam to mnienje, da je u obće u svih gradovih zdravlje lošije, nego na selu. Zato se i punim pravom u gradovih, koji se medju naprednije broje, radi uzdržavanjem ili novim nasadjivanjem vrtova, perivoja, šetališta ili barma aleja, koliko je moguće, nadomjestiti šumu, ako je ne ima. Tko pako ikako može, taj već od nekog naravnog nagona barem ljeti bježi iz grada na selo, da se naužije svježega šumskoga zraka te da si okriepi svoja pluća, umorne živce te pribavi opet nove životne snage.

Od najveće koristi po zdravlje naše pako jesu šume zato, što uredjuju i ublažavaju, kako prije spomenusmo vlagu i toplotu zraka. U zemlji, gdje ima dovoljno i prikladno razdieljenih šuma, izravnavaju se sve velike opreke topline i vlage. Od kolikog je zamašaja nagao prelaz sa najžešće vrućine i sparine u protivnu studen po naše zdravlje, poćutio je malne svaki nas već u ovoj našoj domovini, gdjeno ima sila takovih opreka. Liečnikom je pako odavna dovoljno poznato, da su one godine najnezdravije, u kojih velike i žestoke promjene vremena vladaju. U takovih se godinah toli domaće koli i pošastne bolesti neobično pomnožavaju.

Prekomjerna vlaga i močvar troši se narastom bujnog šumskog drveća, a gdje se šume nerazborito krče, kao što djelomice u našoj podravskoj i posavskoj ravnici, ondje se radja kao i u neretvanskoj dolini sve više močvara a i sve više kuživih vrućica i one žutih i zelenih groznica, koje nam baš nemilice narod tamane. Englezi su primjerice razkužili svoje naselbine u Indiji, Australiji i na rtu dobre nade, a Francezi Alžir i južne dielove Francezke zaokruživ ih gustimi nasadi šuma, navlastito nekom vršću drveća Eucalyptusa, te se hvale liepim uspjehom.

Šuma je zatim obranom od suhe, bridke bure, s koje mnogo zapala dišućih organa nastaje. Naidje li

Digitized by Google

vjetar na svom putu na šumu, to mu ova odstupiv dobar dio svoje proste vlage i topline ublaži škodljivost. Osim toga šuma zaustavlja bridkoću i moć bure, a mnoge tvari kao prašina, piesak i ona sitnozorna tjelešca, kojim se uzrok mnogih bolesti pripisuje, ostaju u njih, u tieh naravnih čistilih.

Uma se i srdca čovječjega nedvojbeno dojima sva krasna priroda, sve rastlinstvo a navlastito krasni gajevi i guste tamne duhrave. Pa sbilja! da smo jaki umjetnim načinom nadomjestiti gospodarstvenu korist i važnost šuma za napredak i zdravlje naše domovine, pa da ne imamo rastlinstva, da ne imamo šuma, nestalo bi nam duševne snage, nestalo bi nam srdca i svakoga pjesničkoga i umnoga uznosa.

Sviet bez zelenih šuma, bez šumskoga zraka i hlada pa i bez tamne, šumske zabiti ne da se ni pomisliti, na njem ne bi naše živahnom maštom nadareno slovensko pleme ni kukavno životariti moglo. Šume su oni prastari, vjekoviti hramovi čovječanstva, u kojih nam se grudi onim nabožnim čuvstvom izpunjuju, kojom slutimo najbližju blizinu i svemoć božju; ovdje nam prebiva onaj pravi prijatelj, koji nam ostaje za sveg našeg života postojan i vieran, koji nas u tugi tješi, s radostnimi se raduje, koj trudna i umorna usniva te ublažujuć i umirujuć svakoga se dojima, koji se miloti šumske naravi povjerava.

U rajskom gaju počima poviest čovječanstva; iz prenapučenih zemalja srednje Azije doseliše se ona krepka plemena naroda, koji sada Evropu zapremaju, te kojim bijahu kedri Libanona hramom svjetine. Feničani i Grci visoko cienjahu i poštovahu svoje šume i biline, te bijahu slavni i dični dotle, dok su im dubrave i gajevi, Atosa, Olympa i Libanona šumorili svojim tamnim i gustim lišćem. Nu napokon nestade šuma, nestade naroda, zemlje se izsušile a narodi pogiboše. Posjekoše šume, a sebi podsjekoše korien životne snage.

U našoj se liepoj domovini izim Dalmacije, Istre i Primorja jošte podosta zeleni, još nam pjevaju ptice po vrhovlju drveća, još smo na mnogo miesta kadri s naših vitkih jela i krepkih, kršnih dubova mnogo stoljeća izprebrojiti, ali bi moglo i to prestati, kao što nam žalostni primjeri naših južnih suplemenika posvjedočuju. Ne dao bog, da se to ikad sbude, nego udielio nam tu milost, da nam se i to poboljša, te da nam se šume zelene do vieka domovini na slavu i čast!

Dični pokojnik dr. Vl. Čačković, noseći već u sebi smrt a opet svejednako brižan za zdravlje svoga naroda, poslao nam je taj doista važni sastavak prije više vremena, važniji po nas, jer o tom pitanju visi budućnost naše domovine. Tko znade, da su se duž cieloga našega Primorja zelenile šume, tko zna, da se je na Vratniku nad Senjom razbijala bjesnoća bure o stoljetnih hrastovih, kojih je poslije vlada u prkos molbam senjskih patricija prodala Mletčićem, a tko dan danas gleda tu kamenu pustoš, razumit će, da je šuma zivot. Osobito valjalo bi, da to imaju na umu, koji upravljaju krajinom. Podjite u gornju krajinu medju orijaške hrastove, bukve i jele, gdje se pod bujnim zelenilom stere stoljetni hlad. Kako to buji, kako duši godi! Al glednite u one čistine, gdje je sjekira harati stala, izpod zelenila pomalja se gô kamen, pomalja se smrt. Izkrčite gornju krajinu, ubiste nas, po golih glavicah ne će biti ni vuka ni hajduka — ne će biti nikakva živa stvora.

Napisao dr. Vladoje Čačković.

LISTAK.

Repetoir I. narodnog kazališta. 1. listopada: „Pitt i Fox“ od Gottšala. 2. list. „Vilinske ruke“ od Scribbe-a. 3. list. „Lukrecija Borgia“ (opera). 5. list. Isto. 7. list. „Ne igrajte se ognjem“ od Puttlitza. 9. l. „Stradella“ (opera). 10. „Stari klobučar“. 12. list. „Stradella“. 13. list. „Jedna plače, druga se smije“. 14. l. „Marija i Magdalena“. 16. l. Opera. 17. l. „Ultimo“ od Mosena.

Narodno kazalište. Dne 25. rujna bila je u našem kazalištu zadnja dramatična predstava ove sezone. Prikazaše francezku komediju „Mali vragoljan“, o kojoj ne ćemo ništa reći, jer je poznata. Glumci će nam oprostiti, da ih ovaj put mukom minemo, jer se je sav naš pozor otimao za mladom novakinjom, koja je ovaj put kušala prikazat glavnu ulogu — za gospodjicom naime Dragojlom Freudenreichovom, kćerju veterana našega kazališta Josipa Freudenreicha. Njoj, njezinoj sretnoj budućnosti posvećene su ove rieči. Ne će nam zaista nitko upisati u grieh, da o njoj obilnije govorimo, nitko, mislimo, koj za napredak naše dramę mari, pa zna, kako nam samo sliepi slučaj pribire novih sila, koj zna, da se za omladak dramatične družine upravo ni malo ne mari. Takov pojav je s toga kod nas svakako historična prigoda u našoj dramatici, i podje li prvi pokus sretno za rukom, to se moramo čuditi našoj sreći, koja u nas zamjenjuje rad.

Po prijašnjih malih pokusih bili smo se uvjerili, da u Dragojle Freudenreichove mnogo prirodjenog dara ima, da tu našu uvjeru potvrdila je i ova predstava. Mogli smo naslutiti, da će Dragojla Freudenreichova, diete vještih glumačkih roditelja, biti u prvi mah slobodna i okretna, i sbilja, mlada novakinja ne zadrkta od prizora sto i sto radoznalih glava i stakala, od sto plinskih plamenova, uvjereni smo, da nije njezino mlado srdce hvatao strah, kad je prviput šušnuo zastor. Budi nam dozvoljeno, da po tom reknemo svoju o individualitetu gospodjice, a to nam je i dužnost, jer se radi o tom, da se domaćoj umjetnosti uzgoji vrstna sila, a ona da nadje pravi put na pozorištu, u umjetnosti — u životu. S toga bi grieh bio, prigovoriti onomu, čemu se jošte prigovoriti ne može. Osbiljan i triezan sud ne o prikazanju ovog komada, nego o osobi novakinje u obće, jedino je shodan za ovaj par.

Umjetnost i narav niesu dva protivna elementa. Umjetnost oplemenjuje, diže, čisti narav, umjetnost je najsavršeniji stupanj naravi, a što nije naravno, to ne može ni umjetno biti u pravom smislu. Ne iztičemo ovih rieči za-

Digitized by Google

ludu, moramo ih pače izticati, govoreći o prvom povećem pokusu novakinje. Glumac, istina, oponaša tudje osjećaje, tudje misli, tudju ćud, umjetnost ga upućuje, da mu duša, srdce, pamet obuhvaća širi krug, nego u samom sebi nalazi, kad glumac ne može na pozorištu nego samoga sebe prikazati, tad nije umjetnik. Al početnik u oboe nije umjetnik. „Ars longa“ govorahu već stari. S toga namiću se dramatičnomu početniku dvie glavne zadaće, kojih nikad s vida pustiti ne smie. Za prvo početnik ima se držati naravi; govor, pokret, izraz, sve to ima biti naravno, omjereno pravom mjerom, ni više ni manje. U to valja, da učitelj uputiti početnika, u to valja uputiti i gospodjicu Freudenreichovu. Upućivanje dramatično valja da bude razložno ne samo mehanično udešavanje glasa i pokreta. Početnik mora saznat, što da znači ciela uloga, kako ju ima govoriti i zašto ju ima tako govoriti. A držeći se svega toga, valja paziti, da talenat pitomca ne bude prama učitelju posve pasivan, već davat mu prilike, da se sam snadje. Oštro oko razabrat će odmah na prvi mah prejaki pečat učitelja. Za drugo treba novaku ili novakinji birati struku i uloge, najbliže njegovoj ćudi. Mlado srdce, mlada glava, ne ima široka vidika ni daleka zanosa. Osbiljnu narav hćeti škučit pod jaram vesele uloge, veselu, nestašnu ćud hćeti nukat na refleksiju ili tragičnu bol velika je pogreška kod novaka. Premladoj djevojci namieniti zreliju ulogu opet je grieh kao što n. pr. vidjesmo u „Mariji Stuartoroj“ darovite gdjice Barabaševe. Dielenje struka i prelaz iz jedne u drugu ima stalne psihološke zakone. To je dakako sve teorija. Al zašto to rekosmo ovom prilikom? Jer mislimo, da liepi dar gdjice Freudenreichove treba navraćat na sentimentalne uloge, da ju treba čuvat vragolije. Nek raste mladica, kako ju je bog dao, ne ciepite mušmule na naranču. Sentimentalna struka na našem pozorištu i onako je prazna. Eto vam prilike!

Nove knjige. Latinska vježbenica za hrvatske gimnazije I. dio za V. VI. razred. Izdao Franjo Maiksner. U Zagrebu 1876(!) Tiskom Lavoslava Hartmana. 234 str. u 8mini.

— Njemačka vježbenica (za gimnazije i realke) Napisao V. Lipeš. Svezak III. U Zagrebu 1875. Troškom kr. sveučilištne knjižare (Albrecht i Fiedler) 203 str. u 8mni.

— Uzorni ratar, kakovi bi imao biti. Napisao Mijat Stojanović, školski nadzornik (po Hirtu). U Senju. Tiskom i nakladom H. Lustera 1875. 125 str.

— Njemačko-hrvatsko nazivlje za tjelovježbu i za mačevanje. Priredio Andrija Hajdenak. U Zagrebu 1875. Troškom piščevim (Tisak?) 67 str. u 16tini Začudismo se, dobiv u ruke provedbenu naredbu za učiteljišta, ter našav ondje drugo nazivlje nego u knjižici g. Hajdenaka, koj se tiem predmetom upravo bavi. Zar se nije njegovo nazivlje moglo usvojiti? To bogatstvo našega jezika nije nego konfuzija. Okanimo se jedanput toga bogatstva, složimo se, budimo točni.

Vojničke knjige. Vježbenik za kralj. hrvatsko-ugarsko domobransko pješačtvo. U Zagrebu kod L. Hartmana. I. dio, strana 255. II. dio, str. 86 sa 9 tablica litografisanih. Prievod nadporučnika i profesora Vukovića u vojničkoj akademiji Ludovicejskoj u Pešti. Ciena I. dielu 60 nvč., II. 20 nvč.

— Službovnik za kr. hrvatsko-ugarsko domobranstvo. U Zagrebu L. Hartmana. I. dio, str. 376. Ciena 60 nvč. II. dio, str. 224 sa 9 tablica. Ciena 60 nč. Preveo nadporučnik Vuković.

— Pristojbenik za kr. hrv.-ugar. domobranstvo. U Zagrebu 1874. Str. 292 u velikom oktavu. Ciena 1 for. 20 nvč. Preveo Marko Tomičić, računarski oficial kod kr. domobranstva.

— Naputak za sastavljanje, držanje u dobru stanju (!) izpitivanje, rukovanje i spravljanje pješačke puške Werndlova sustava i njenog streljiva sa dvie kamenorezne table. U Zagrebu kod L. Hartmana 1875. Str. 46. Ciena 30 nvč. Preveo iz magjarskog kapetan domobranski Rónai.

— Naputak o podkivanju za uporabu u učionah za podkivanje c. kr. vojske. U Zagrebu kod L. Hartmana. Str. 64. Ciena 30 nvč.

— Ustrojne ustanove za opremanje austrijsko-ugarske vojske. Treći diel: Naputak za vojničko opremanje po vodi. Preveo dr. Šulek iz magjarskoga po nalogu kr. ug. ministarstva za obranu zemlje. U Zagrebu kod L. Hartmana. Str. 206 sa 4 tabele kamenorezne.

— Ustrojne ustanove za opremanje austrijsko-ugarske vojske. Treći diel: Naputak za vojničko opremanje željeznicom. Preveo kapetan Rónai. U Zagrebu kod Hartmana 1875. Str. 243. Sa 12 kamenoreznih tablica.

— Dodatak k drugomu dielu ustrojnih ustanova odnosećih se na opremljenu austrijsku vojsku. U Zagrebu kod L. Hartmana 1875. Preveo kapetan Rónai. Str. 20 i 6 velikih tabela.

Šubićeva slika sv. Gjurgja, o kojoj u zadnjem broju javismo, bit će sutra i sliedećeg četvrtka izložena u akademičkoj dvorani (narodnog doma), da ju občinstvo uzmogne viditi.

Gustav Pfleger Moravsky, čuveni pisac i pjesnik češki umro je nedavno u Pragu u 42 vieka svoga. Pokojnik bijaše jedan od najdarovitijih pisaca novije češke dobe, te je počeo raditi u isto vrieme sa Hálkom i Nerudom (g. 1754). Budući slab na prsih morao je ostaviti sveučilištne nauke, te je postao čivovnikom pražke štedionice. U prkos tomu bijaše čovjek vrlo uaobražen i vrstan poznavalac starih i novih književnosti. U zvom romanu „Pan Višinsky“ i u pjesmah „Cipriše“ pokazao se romantikom. Pisao je i drame „Pan Rišavy“, i „della Rosa“ i vesele igre „Ona me ljubi“ pak „Telegram“ (poznat i kod nas). Najveću cienu imaju negove pripoviedke i socialni romani („Z molého světa“, „Pani fabrikantova“) i skoro bismo rekli, da je Pfleger začetnikom socijalnog romana kod Čehova. Vriedno bi bilo, da se pojedine njegove stvari prevode i na hrvatski jezik.

Ranjeni Crnogorac, bakropis slike Jaroslava Čermaka, štono ga svojim ovogodišnjim predplatnikom uz odštetu 2 fr. dajemo za premiju, stigo je već iz Pariza. Odpravničtvo razašiljati će slike tek koncem mjeseca listopada. Tko ju želi prije imati, dobit će ju, ako po nju pošalje.

Poziv na predplatu.

Početkom četvrtog četvrtgodišta pozivljemo svoje prijatelje, da obnove predplatu. U ovom zadnjem kvartalu izići će historička pripoviest „General Rabata“, u ostalom ostat će „Vienac“ i sadržajem i slikami, kakov je dosele bio.

Zabava: Ustaj, pomagaj! — Crne niti — Muževi gje. Skaggs — Rognjeda. — **Pouka:** Odkriće Perkovčeva spomenika — Šuma i zdravlje naroda. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 9. listopada 1875.

Br. 41. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gršetić.

I.

Tko je vidio Rieku pred dvadeset godina, a danas se opet tamo vrati, ne bi grada više ni poznao. Kako mu je strmo i klisurasto na sjevero-iztočnoj strani, to je moralo more uzmaknuti i ustupiti puno mjesta, da ondje stanovnici liepe i velike palače sagrade, ulice umjetno poredane izvedu i trgove razšire i poravnaju. Naravski se tu potrošilo liepa vreća novca. Al što zato, kad je Rieka sada liepa! Nu dragi moji Riečani, vratimo se za dvadeset godina natrag na bolja, na zlatna vremena. Svaki čas odlazili brodovi puncati trgovinom a drugi dolazili krcati ili prazni kako im već u prid bilo. Nekoč bilo, sad se spominjalo, pa, Riečani moji, s bogom! Baš se bio neki trojarbulaš brod usidrio posred luke. Kapetan zapovjedi, da se čamac pusti u more, zatim se posadi na krmi, primi desnicom kormilo a mornari krepko zaveslaše prama obali. Priletio do obale kapetan zavinu kormilom a čamac pristade uz kraj. Kapetan, mlad čovjek, skoknuv skokom na kopno odmah podje za svojim poslom. Dodje pred krasno gradsko kazalište i unidje u trgovačku kavanu. Tu se pozdravi s nekim gospodinom, koji mu je na pitanja odgovarao i o nečem ga upućivao. Gospodin mu se uljudno nakloni a on skinuv klobuk okrenu na lievo i podje širokim „Corsom“ ravno prama kapucinskomu samostanu. Popodje još malo dalje i svrati svoj pogled na ukusno lice prilično velike sgrade te pročita latinski napis nad ogromnima vratima.

Bijaše to glavna bolnica ili bolje nekakov mješoviti gradski zavod. Sgrada je podosta liepa i prostorna. Po sriedi joj je široko dvorište, a sred dvorišta stoji maljušna crkvica. U sgradi boravi svakovrstna čeljad, tu je vidjeti novorodjeno diete i sjedoglava starca, tu mahnitih i bedastih, tu siromašnih i bolestnih. Tu žive dakle čeljad, koja nije svietu od nikakve koristi.

Bila biela nedjeljica; blagoslov se bližao svomu svršetku, skladna se jeka pobožnog pjevanja jošte okolicom razliegala. Zatim svanu ura slobode. Starci se i bake koje kuda u dvorištu o zidove ponaslonili i poredali, ne bi li se na slaboj sunčanoj zraci ogrijali, a djeca se pripravljala na igre. Vela se dvorištna vrata otvorila i ukaza se liepo odjeven čovjek. Upita za čuvara. Na pitanje priskočilo mnogo dječurlije i zaokupilo došljaka ter dočim ga svi otvorenima ustima pazili jedan će izmedju njih: Čuvar je u gradu ali eno čuvarice, kažuć prstom na dobnu već ženu, zamišljenu valjda u kojekakve sigraće zasnutke, koji bi mogli djecu zabavljati i veseliti.

Čovjek približi joj se te uljudno zaprosi: Molim, gospodjo! Na ove rieči prenula se starica kao da je kod nje top zaorio, s jedne valjda iznenadjena s druge što nije možda već tri godine takovim naslovom bila počašćena. Brzo popraviv si odjeću ne znaše kako li bi što hitrije odgovorila, a vilice joj zaklopoću. Napokon reče laskavim nu skoro nerazumljivim glasom: Zapovidaju, zapovidaju, signoretto, ča bi radi?

— Čuo sam u gradu, da se ovdje odhranjuju nezakonita djeca...

— Dà dà, signoretto, zakonita i nezakonita, zabobotala tobože uvriedjena starica.

— A navršiv dvanaestu godinu, nastavi istim glasom stranac, da mogu ići kamo im drago, da se svaki prehrani kako bolje umie.

Dok mu ona glavom klimajuć to potvrdjivala i kojemu se grošu nadala i veselila, eti ti na žalost čuvara

Digitized by Google

koji joj i te već zasnovane osnove pomrsi a baka hoćeš, ne ćeš, za korak odstupila i ružno se namrgodila.

— Što bi rada taj gospodin? Zapita muklim glasom čuvar staricu.

Mjesto nje odgovori gospodin: Rad sam odvesti sobom koga dječaka, ako se može i hoće li primiti ponudu.

— E, gospodičiću moj dragi, odgovori čuvar otezujuć, djeca si izbiru na svoju volju zanat, koga im drago, nu kad se štogodj po učionah izuče il kakvu zanatu priviknu, valja im: trbuhom za kruhom.

— Dobro, dobro; to je i pravo! Nu ono: trbuhom za krukom zaudara mi nekako hrvatski, ti moraš bit rodom Hrvat.

— Kako to, gospodičiću? odvrati mu ozbiljnim glasom promjeriv ga oštrim pogledom od glave do pete, Ja Hrvat? Ja karabanja?! Ajbò, ajbò! ne ću ja te sramote na se.

— Oprostite, izpriča se i začudi stranac, ja sam mislio, jer govorite toli dobro naški...

— Hm naški, stisnuv plećima, naški tako... tako, onako naški po kastavski, jer znajte, ja sam rodom Kastavac.

— Al to nije naglasak kastavski nego baš hr... Kapetan zaustavi rieč, jer se po bojao, da opet ne uvriedi Kastavca.

— E znajte, moj gospodine, odgovori ponosno čuvar. Ja nisam... to jest, ja sam bio g e m a n j d a r u rigimenti Finfen, sada sam, brate, do koljena zagazio, pomisli Kastavac opaziv da je pridošljak dlanovi začepio si uši i uzkliknuo:

— Aj, aj, aj, kume moj dragi, bolje da si mi i to rekao kastavski!

— Tà znam ja, znam, hoće Kastavac kano da popravi, da regiment Finfen nije naški, ali recimo mjesto toga da je ogulinski, barem to bi moralo biti naški, jer ja sam putovao svom Štajerskom i Kranjskom pa i tamo tako govore.

— No dobro, pa nek bilo, odmakne rukom i nasmieši se kapetan, ali ono gemanjdar!...

— Što gemanjdar? Zar ne kažu tako svi Štajerci, Kranjci, Hrvati i Niemci; tà hvala Bogu i mene su punih osam godina tako zvali, pa za sve to vrieme nitko se ne usudio kazati mi u brk, da to nije naški a vi... ne znate li, da sam i ja ono, što se kaže baš naški muš...

— Htio si valja reći muž, nu jezik ti se nešto zapliće...

— E de vero, je, gospodine, je; kako ni kad je? Vrag ga odnio, izgubio sam u ratu jedan kutnji zub, pa kadno kadšto malko zapentan.

Stara se baka izpod brka Kastavcu nasmijala i za rukav ga povukla te zahrndala i smiešno i jadno: „muč pijanduro!“

U isti čas opazi kapetan, da je počeo Kastavac nešto odviše mudrovati i jezikom zapinjati; očima žmirkati a glava mu se zazibala kano vjetrom uzluljana sirčena glavica; osvjedočio se stranac, da starac tu mudroliju nije crpio iz knjige u školi nego iz vrča u krčmi, pa ga ostavio, da se preguda s babom i krenuo u polaču, da potraži ravnatelja. Dočim se stara pravdala s čuvarom i radostno trla dlan o dlan, zadovoljna što nije ni njemu stvar dobro pošla za rukom, vrati se kapetan s ravnateljem opet u dvorište. Ravnatelj, čovjek osbiljan, dapače nešto osoran, bio rodom Riečanin, ljubimac hrvatskoga jezika i naroda i premda nije imao nikad Hrvata učiteljem ipak svojim marljivim čitanjem prilično je pravilno naški govorio a drago mu bilo, kad se mogao s pametnim razgovarati, s toga doletiv veselo sa gospodinom u dvorište reče mu: — Eno ih, gospodine, ona dvojica, što se onom maljušnom ladjicom zabavljaju i medjusobno smiju i razgovaraju. Vi bi radi samo jednoga a oni su već jednom prilikom očitovali, da ne će nikad jedan bez drugoga odavle izaći.

— E djeca su se zavolila, ali najposlije privolit će i jedan bez drugoga.

— Ne znam, ali težko, gospodine.

— Je li moguće! Pa zašto ne bi?

— Smiešno je al i čudnovato. Bit će tomu nekoliko godina. Tamna bila noć. Oštar duvao vjetar. Oko ponoći zacinka zvončić i začu se plač u onoj sobici, u koju se spuste djeca bačena škuljom, koja je na vanjskom zidu zavoda baš u tu svrhu učinjena. Čuvarica skočila do sobe, kad eto u liepu dapače dragocjenu kovčegu dva jedra i rumena dječačića. Uz njih pisma nikakova do jedinoga obilježja, što ga uviek sobom nose. Jedan imao o vratu na zelenoj vrpci maleni kano da je pečatni prsten, na komu bijahu urezana slova J. S. Drugi mjesto prstena nosio maleni srebrni križić, na kojem je bilo vještom rukom izvajano zlatno propelce i gdjekoje nakitno perce. Drugi dan prozvali ih mi na krstu Mirom i Spirom Šestopercem, jer ovaj zadnji, koji je bio urešen prstenom imao takodjer šest prstića na desnoj ruci. Djeci je netko dokazao, kako dodjoše amo. Ponarasli, počeli se bratimski ljubiti, dapače jedan drugoga uviek za ruku vodili. Nu gledjite ih eno. Uviek ne razdruživi, mirni, veseli, mudri, pobožni i poslušni, osobito Miro, dočim je Spiro nešto živahniji i oprezniji. Jednom došao neki kapetan, da si uzme Mira, ali zaludu. Čovjek, komu nije srdce od kamena, morao se smilovati njihovim molbam, njihovu plaču.

— Zovnite mi jednoga, prihvati gospodin kapetan.

— Miro, nu dodji malo amo.

Jošte ravnatelj dobro ne izusti a Miro kapom u ruci pozdravi jednoga i drugoga. Spiro odmah baciv igraljke, prišuljao se i naslonio na obližnji zidac pomno motreć kuda i kako će mu drug. Miro se s prvine nasmjehivao, mudro i mirno razgovarao a pobratim ga motrio i u svakom čuvstvu skoro predticao; iznenada se Miru lice

Digitized by Google

smrklo, ustne mu zadrhtale a debele suze niz obraz mu potekle. U isti tren pojavi se žalost na Spirinu licu, dosjetio se mladić, da se tu opet o nekakvoj nesreći snuje. Budući živahniji primakne se bliže, nikoga ne pazeć no jedinoga svoga druga te razabra jasno zadnje ravnateljeve rieči: „Umiri se, Miro, ta i sam znaš, da to ne može tako potrajati. Vi morate već jednom ići u sviet a obojica vas ne će nitko u službu uzeti. Toga si svetca izbijte iz glave, ta nieste više djeca! Drugčije vas skorim odavle protjerah".

Miro ništa ne odgovori već uprô kosimice oko u Spira, tobož da se o tom važnom poslu s njim posavjetuje. Na njegov pogled Spiro pristupi, te će žalostno nu ponosito prama svomu ravnatelju: „Ma se to i sjutra, gospodine, dogodilo, mi bi i drugdje, makar prosjačkom palicom u ruci nu ipak sretno živili: uzev mi tko njega, uzeo mi je i život".

Kapetan nije znao, čemu da se većma čudi: da l' Spirinoj odvažnosti, da li njihovoj iskrenoj i silnoj ljubavi, koja im je mladjahna srdca tako divno očarala, toli čvrsto spajala; na jednnč munu mu glavom ne bi li i njemu po vremenu obojica mogla utjehom i podporom biti. Dočim je tako razmišljao i jednoga te drugoga u čudu motrio, zapovjedi im ravnatelj da otidju, a mlada pobraća podavši si ruke poniknute glave odstupili.

— Vi mi nieste vjerovali, a sad se uvjeriste na svoje oči.

— Vjere mi, takva što još ne vidjeh, ni braća si toliko ne vole.

— Uzmite obojicu, pa pokajete li se, recite mi, niesi čovjek!... Oba su mladca predobra srdca; polaze i učione. Učitelji hvale ih do neba, osobito im omili Miro. Njemu darova neki K. F. učenjak slavski Kačića, pa se diete još čemu domislilo: izprosilo od učitelja, da mu kupi i tamburicu, to se učenjaku jako mililo te mu kupio i tamburicu. Da vam ga je čuti, mili gospodine, kako tanahnim milim glasom pjesme uz tamburu pjeva, ne bi se ga nikad živi naslušali. Učitelji kažu, da se mnogomu od njega nadaju, te da će pogriešiti svoju stazu, podje li na more. On bi se toga možda i okanio, ali Spiro kan' da će poluditi za morem. Ne znam, što li će od toga biti?

Gospodin nije znao odmah, što da odluči, te će ravnatelju:

— Meni bi, duše mi, oba na ruku bila ali niesam vlastnik broda, te ne znam, što bi gospodar reko, da trošim za obojicu.

Spiro ne budući daleko i pozorno prisluškujuć doču, što se o njih na dalje snovalo pa i ne upitan odvrati kapetanu:

— Ne tarite si glave, gospodine, o našoj plaći; koliko nakaniste plaćati jednomu vi plaćajte obojici; ili ako vam je koristnije: hranite nas i odievajte a mi vam odmah poslušni sluge. Mislim, da se na bolje uvjete namjeriti ne ćete. Čim stupimo u red mornara, trošiti ćete na nas koliko i na druge.

— Pristanete li na te uvjete, gospodine, gotov je posao, doda Miro.

Ravnatelj i kapetan iznenadjeni krenuli glavami, jedan drugoga pogledali i nasmijali se. Kapetan odvrati svejednako smijuć se:

— Ele ste mudri. Dobro. Vi ste 'mi omiljeli, pa kad ste toli dobri i skromni, a mi ćemo odmah sjutra zaputiti i to, djeco, u daleke strane, u novi sviet, u Ameriku a odanle valjda u Kitaj. Malo ne pô godine ne ćete vidjeti ništa do mora i neba. Pokupite i pripravite sve što imate. Zorom da ste mi spremni.

Više i nije trebalo. Kapetan podje opet sa svojim poslom, a djeca ne znala prije što da čine. Pljesnuli dlanom o dlan i hajde skakućuć stubami u svoju sobicu. Za tren omotali i povezali u rubac ono malo svoje krparije. Miru bijaše prva misao: tambura i Kačić. Dobro se je spominjao, što su mu ljudi poviedali o mornarih i njihovu Kačiću. Malo kašnje dotrčali k ravnatelju ne bi li im dozvolio izaći, da pozdrave neke drugove i prijatelje. Hajde de, reče ravnatelj, samo pametno, da ne bude vam i nadalje ovdje čamiti. Uhvativ se izpod ruke podjoše zajedno i pripoviedali znancem o svojoj sreći. Najposlije vraćajuć se kući i prolazeć uz samostan Kapucina, koji paze taj sirotinski zavod i bolnicu, svrate se, da pozdrave otca gvardiana. Gvardianu, otcu Fabianu bilo mučno i žalostno čuti tu novinu, najvećma tugovao za Mirom i nagovarao ga milo i drago, da ga ne budi sram i po svietu pjevati Bogu, osobito na moru na tom vječnom grobu! Djeca mal ne zaplakala; otca u ruku poljubila pa se vratila kući.

Svu noć djeca ne trenula okom. Čas se razgovarala, čas mučala: čudne li im se misli motale po glavi. Zdrava Marija zazvonila. Miro skočio na noge i ode po običaju. Čim zadani eto i brodarskog poslanika na ulazu zavoda, da ih povede na brod. Spiro nosio dva umotka i tamburicu Mirovu.

— Nieste li dvojica? zapita vodja.

— Jesmo, prijatelju.

— A gdje je taj drugi?

— Proći ćemo mimo samostana i zazvati ga: on odpieva misu otcu gvardianu.

— Samo da ne zakasnimo, jer je brod sasvim spreman.

Oni na crkvena vrata a gvardian dieli sveti blagoslov. Spiro i njegov vodja kleknuli po dno crkve. Miro klečeći pred misnikom na podnožju oltara, pogleda ga u oči, prekriži se i uzdahne. Ustne mu zatreptile i suze na oku zasjale. O sladka to ćućenja, blažena to ljeta!

Otac Fabian dovršiv misu i opaziv Spira i druga mu, pozove svu trojicu sobom na zajutrak i svi pošli za njim u blagovaonicu. Miru se nije htjelo zalogaja. Tužnim okom gledao svoju zdjelicu.

*

Digitized by Google

— Za što ne piješ? zapita ga otac Fabijan. Kad si već jednom naumio otići, zaludu je premišljati, sad ne treba zatezati.

— Ala, ala vreda, reče mornar u dva srka gucnuv svu kavu, žurimo se. Kapetan će beštinat kako pas, perchè za svaku malu ljuto beštinâ!

Miro je mramorkome mučao. Ni besjedicu da iztisnuti smio. Mjesto njega odgovori tronutim glasom pobratim mu Spiro: Mi ne imamo, tko da nas poprati ni tko da se nas spomene. Otče, pišite nam kad godj; ako vam stigne glas, da se utopila dva pobratima, otče, spomenite se njihove duše.

— Otče... otče! Ah sladko to ime! šaptaše biedni Miro, suze ga zalile te dubok uzdah zakrči mu rieč. Dà sladko je to ime onomu, koji ga može spominjati i njime si srdce nasladjivati, ali... meni je odviše gorko!

— Ohrabri se Miro, produlji Fabian sprežuć svoj nemir. Razumiem te. Niesam prorok, al ne ćeš umrieti prije no saznaš budi što o svojoj rodbini.

Miro prihvati objeručke prste jedva viređe iz duga i široka Fabianova rukava, pritisnu ih na svoje goruće ustnice: Otče... dobri i jedini moj otče, moji su roditelji za stalno nedaleko odavle. Polazim u daleke strane, u nepoznate zemlje. Pobrinite se za mene jadnu sirotu. Spomenite se, otče, mene ko što ću se ja spominjati dnevice vaše dobrote. Podje li vam za rukom, a vi javite mi, javite mi odmah, jer ni more ni gore povratka mi zapriečiti ne će. Tko srećniji tada, tko zadovoljniji?

— Ti znadeš, gdje ja stanujem, piši. Moja pako briga, da te jednom budi kada mu drago razveselim.

— Ah kako da vam sada već zahvalim!

— Ne nagli. Misliš li, Miro, da bi tad bio sretan?

— Oh... sretan? I možete me zato pitati?

— Miro, jošte si diete, ne varaj se, udubi si dobro u svoje srdce, u svoju pamet ove moje rieči: Na ovome svietu ne ima zadovoljstva, ne ima sreće!

Ove zadnje dvie rieči duboko se kosnu srdca Mirova, kano da ga je tko ranio. Zamuknu.

— Ala, ala letimo, jer će i mene kapetan vražki izružiti, krene poslanik kano da odlazi pozdraviv otca gvardijana.

— Evo nas. Mladci uzmu svoju malenu prtljagu i podju za mornarem. Gvardijan pratio ih do mora. Deveta ura odbijala; debele verige počele se po brodu motati i štropotati: kotve su utvrdjene na svomu mjestu. Tiho povjetarce počelo nadimati spuštena jadra. Brod zapljuštio iz luke vijorećimi po vjetru barjaci. Dva momčića mlada kano kapljica dielila se s Riekom podravljajuć otca Fabijana na obali stojećeg rukom i glavom.

(Dalje sliedi.)

Zdravo Marijo!

Spjevao **.

Krsta svjetlost mnoga ljeta
Krnj je mjesec potamnjivo,
To se negda otca sveta,
Glave crkve kosnu živo,
Zamnu zvona njegvom boli,
Kud je krsta, sviet se moli:
Zdravo, Marijo, majčice Boga,
Svjetla ne daj de mračiti svoga!

Širem, diljem svieta ciela
Bielim crkvam po zvonicih
Zvoni usred dana biela,
Kape sniimlju pobožnici,
Milijuni glave gole
Materi se božjoj mole:
Zdravo, Marijo, milosti puna,
Molbe pobožnih čuj milijuna!

Turčin kleti duše nema,
Robi, plienja, zemlje svoji,
Sva Evropa nanj se sprema,
Sviet se gadnog robstva boji,
Zvono nuka i sokoli,
Zvono zvoni, sviet se moli:
Zdravo, Marijo, Boga što rodi,
Čete kršćanske k pobjedi vodi!

Raja spala u red skotu,
Muke muči, pak se grba,
Trpi zazor i sramotu,
Hrvat klone, gnjetu Srba,
Silno roblje suza poli,
Zvono zvoni, sviet se moli:
Zdravo, Marijo, gospod je s tobom,
Ne daj kršćanu ostati robom.

Raja ne mož' već podnosit,
Ne mož' kukat neprestance,
Ide krvlju polja rosit,
Baca ralo, stresa lance,
Pušku sgrabi i mač goli,
Zvona zvone, sviet se moli:
Zdravo, Marijo, milosti puna,
Tebe zaziva kršćanska buna.

Jači ne će da priteku,
Nit pomagat braći daju,
Turci pale, kolju, sieku,
Nekrst ništi tužnu raju,
Poginuti sama voli,
Zvona zvone, sviet se moli:
Zdravo, Marijo, sinkom izhodi
Krstu pobjedu, osvit slobodi!

Digitized by Google

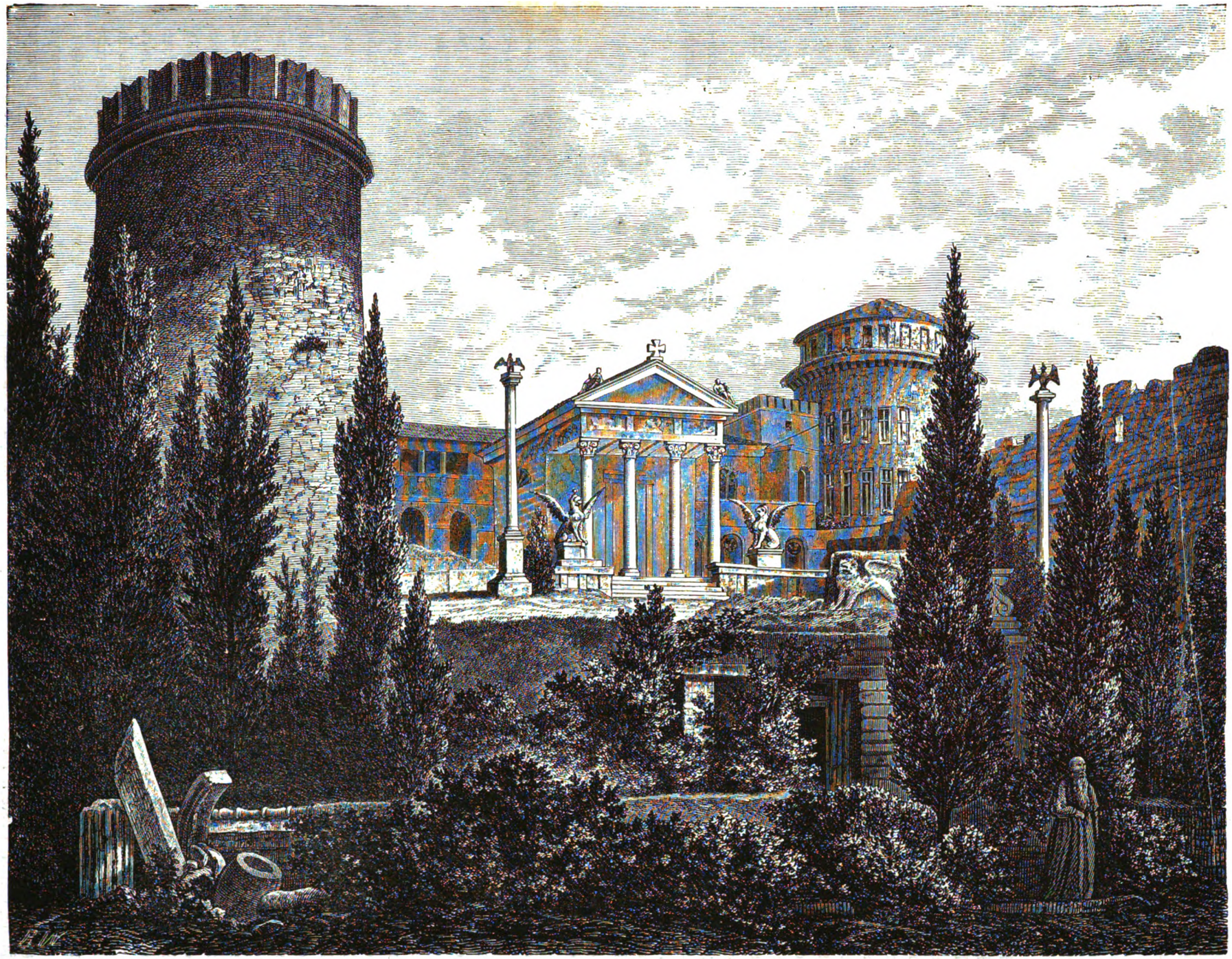

Grad Trsat nad Riekom.

Digitized by Google

Muževi gdje. Skaggs.

Nacrtao Breet Harte; preveo —t—

(Dalje.)

Sunce nije više sjalo na obronak. Omorike stadoše hlad sipati na Johnsonovo zemljište i zrak u špilji budne hladnijim. Posta mračnije, al se njegove oči zakriesiše te nastavi:

— Tada ćemo u koji dan gospodsku čast učiniti. Pozvati ćemo gouverneure, članove skupštine, ljude, koji kroje modu i ostale. Uz njih ću pozvati čovjeka, koji se koči visoko, čovjeka, koga sam prije poznavao; ali on ne zna, da ga ja poznam, i on se ne opominje mene. Graditi će se taj čovjek velikim, žapati će se nečesa, obrisati će si usta bielim rubcem, nasmiešiti će se i stati me motriti. Tada će reći: S vama jednu čašu, gospodine Johnsone, i on će si natočiti čašu punu, natočiti ću i ja svoju, te ćemo ustati. A ja ću mu tada o glavu čašom i vinom, o prokletu glavu. On će na me skočiti — jer je vrlo surov taj čovjek, vrlo surov — ali će ga nekolicina gostiu ščepati i on će reći: Tko ste vi? Ja ću reći: Skaggs, Bog te ubio, Skaggs! Pogledj mi u lice! Vrati mi moju ženu i diete, vrati mi novac, što si mi ga ukrao, vrati mi pošteni glas, koji si mi oteo, vrati mi zdravlje, koji si satrô, vrati mi zadnjih dvanaest godina! Vrati mi, prokleta hrdjo, vrati brzo, jer ću ti srdce izčupati na nožu. A on, Tommy, ne će moći vratiti. A ja ću mu izčupati srdce, izčupati ću mu srdce.

Dok je to govorio, oči mu zvjerski sjale, ali se u čas ulukaviše.

— Ti misliš, Tommy, da će me za to objesiti, ali ne će. Lahko za to, Tommy. Poći ću k najvrstnijemu odvjetniku i reći ću mu: Imprimovao me merkur — čujte — merkur me imprimovao. On će izkriesiti na me oči, poći će k sudcu i reći će: Ovomu nesretniku ne možemo suditi — merkur ga je imprimovao. On će dovesti svjedoke; ti ćeš, Tommy, doći i reći, da si vidio, koliko sam bolovao, a liečnik će doći i reći, da je vidio, koliko li mi je zlo bilo, a porotnici će posvjedočiti ne dignuv se sa svojih sjedala, da niesam kriv, pošto mi se duh poremetio — pošto me imprimovao merkur.

Uzrujao se vrlo, misli mu se zarojile, dignu se na noge, ali bi bio pao, da ga ne bude Tommy pridržao i za tim poveo na čisti zrak. Na jasnijem svjetlu vani opazi Tommy čudnu promjenu na njegovih žutih, bliedih licih, te Tommy ne počasiv časka uhvati ga za ruke, te ga stade na pô voditi a na pô vucariti kolibi.

Kada u nju dodjoše, položi ga Tommy na prostu klupu, te stade bojske motriti čovjeka, koga je spopala mahnitost i drhat, pa mu reče:

— Čujte, striče Ben-e, idem u grad — znajte, u grad po liečnika. Da se nieste digli ni kretali, dok se ja ne vratim. Čuste li me?

Johnson kimnu glavom dobrano.

— Za dvie ure ja se vratih.

Što bi dlanom o dlan, već ga ne bje.

Uru je Johnson svjerovao. Tada iznebuške ustane i stane piljiti u jedan ugao kolibe. Ne piljio dugo u nugao, pa mu se poče smijati; ne smijao se dugo, pa poče razgovarati s nuglom; ne razgovarao dugo, poče kričati; ne kričao dugo, poče kleti i jecati. Tada opet mirno legnu.

Toliko je bio miran, da bi svako ljudsko oko povjerovalo, da spava, ili da je umro. Kako je bila tišina, osokoli se vjeverica, spuzi s krova i ustavi se na gredi poviš ležaće klupe, i čovjek na to pruži nogu polagano i oprezno na podnicu, oči mu svjetlomrcnuše poput vjeveričinih. Čas iza toga, bile su mu obje noge na podu; ama nikakva štropota. Tek za koji čas zacvili klupa, a vjeverica šmrcnu pod strehu. Kada se je opet nadvirila, bijaše tišina, a čovjeka više ne bje.

Uru iza toga namjeriše se na cesti prema Placewille dva gončina mazgovâ na čovjeka razkostrušenih vlasi, ukočena, krvava pogleda; odielo mu trnje poizkidalo a crljeni ga brdski prah zamrljao. Podjoše za njim. On ne budne lien, već se ljutito okrenu, trgnu iz ruku prvomu samokres, pa bjež. Kašnje, pošto je sunce bilo zašlo za Paines Ridge, čulo se sitnogoricom u Deadwood Slope škripucanje opreznih koračaja. To će biti kakva životinja, mislio bi, kad bi vidio, kako se sve to većma primiče, a ne možeš pravo razpoznati, što je. Ta to će svakako biti životinja, bud se od nje čuju sve jednako monotoni glasovi. Ali kad se je zvuk približio i grič se razstavio, vidio si, da je to čovjek, a taj je čovjek bio Johnson.

Tlapilo mu se bjedniku, kao da ževkaju nanj lovski psi, koji će ga sad nà za petu i koji ga neprestano gone; čuo je i pucketanje utvorena biča, koji se je nemilice svijao oko njegovih uda, u ušiju mu zujio i dalje ga tjerao; kojekakve gadne sablasti kreštahu oko njega — sve mu se to tlapilo, ali je uza to jošte mogao razabrati pravcati glas, šumljavu naime i odronjivanje bujica. Stanislavljeva rieka! Valjala se žućkasta voda kakvih tisuću koračaja pred njim. Sve da mu i je duša bila toliko poremećena i nemirna, ipak ga je osvajala jednako jedna misao — dohvatiti se rieke, u njoj se okupati, te bude li trebalo i preplivati ju, samo neka ga razstavlja za uviek od groznih sablastih, neka ih udavi u svojih dubokih vrtlozih; u njenoj žućkastoj vodi mislio je oprati sve mrlje i sve masti svoje prošlosti. I sada stade skakati sa hridine na hridrinu, sa panja na panj, sa grma na grm. Sad bi ga divlje rozgve omotale i za čas ga ustavile, sad bi se našao u prašnih

Digitized by Google

provalijah, dok napokon trtajući, padajući, oklizujuć se i posrćući ne dospje do obale. Na njoj se sruši, digne se, dotrta opet do hridine, te pane na nju razširenih ruku. Ta se je hridina nakrenula prema tieku vode. Johnson ostade na njoj kao mrtav.

Dvie tri zviezde pomoliše se nad Deadwood-Slope-om. Studeni se vjetar uzpuhao, čim je sunce zašlo, i zviezde tek da titrahu; vjetar uze duvati nad razžarenimi obronci i stade se igrati s talasići rieke. Ondje je upravo bila okuka, gdje je ležao pali čovjek; kada se je većma unoćalo, činjaše se, kao da se voda sad diže, a sad da je nestaje. Trulo drvlje, panji, odlomčine razkršene ustave — mulj i smet na nekoliko milja — sve si to sad vidio, a sad ti se je sakrilo. Svakakva se je tude nabrala trulež i starež ciele dugačke naseobine rudničkoga okružja; gušta i izmet kukavne civilizacije pokaza se još na časak a za tim utonu u tminu, te se više ne vidje. Vjetar okrenu vodom, te nečisti valovi kao da se nastaviše, ne bi li skinuli pala čovjeka sa hridine, te ga povukli sobom ća u more.

Svuda gola tišina. Kako je zrak bio čist, jasno se čuo rog, koji je puhao četvrt milje daleko. Jasno ozvanjaše preko rieke zveket ostruga i rozgot na državnoj cesti prema Paynes-Ridge-u. Tuckanje uzda i kopita izdavaše nekoliko časova, eto pošte iz Wingdama, koja i projuri svietleć svojimi svjetiljkami nekoliko stopa mimo hridine. Tada bijaše cielu uru tišina.

Malo iza toga pomoli se okrugli, puni mjesec iznad svih vrhunaca te se ogleda u rieci. Iznajprije se razsvietli Deadwood-Hill-ska glavica te izilažaše kakovom bielom mrtvačkom lubanjom. Kao da si odpuhnuo tmine sa obronaka, pomoliše ti se panjine, prašne provalije i iz zemlje izrasle hridine Deadwood-Slope-ske kao da su oblite crnilom i srebrom. Mjesečina se sve više lievaše, taknu obalu i hridine, te jasno obasja rieku. Hrid bijaše u to prazna, čovjeka ne bje, a rieka jednako šumljaše i valjaše se u more.

— Imam li ja što? upita Tommy Islington, kada je nedjelju dana iza toga stala pošta pred Mansion House i Bill polahko stupio u krčmu. Bill ni crne ni biele, već se okrenu prema strancu, koji je s njim bio unišao, te mu prstom kaza na dječaka. Stranac se obrnu; lice mu izilazilo na pô trgovačko, na pô izvjedljivo te stane kritično motriti Tom-a.

— Imam li ja što? ponovi Tommy. Mrva ga smelo mučanje i pomno promatranje.

Bill pokroči oprezno do stola, nasloni se nanj i okrenu se vesela i prijatna lica k Tom-u. — Ako što vriedi — uze polahko — sto tisuća dolara u gotovu, a pô milijuna nadana novca, tada imaš nešto, majore!

II.

Na iztoku.

Značajno je po Angels, da se nije osobito iznenadio, kada je Johnsona nestalo i kada je on ostavio cieli svoj imetak Tom-u, a sviet zanj prije mislio, da ni ne ima šta ostaviti. Obreo se novi sloj, eto rumenice do volje; ta ih je novost više zanimala nego ikakvi drugi dogadjaji ili sitnice. Osnivači susjednih slojeva načičkaše se u Angelsu, obronak sa svake strane Johnsonova zemljišta bude na četvrt milje izmjeren i prekupljen; trgovina tiem uzbuja, a retorika „Nedjeljnoga vjestnika“ izjavi, da je Angelsu svanula nova era. „Zadnjega se četvrtka“, doda isti časopis, „na gostioničkom stolu u Mansion House utržilo preko pet sto talira“.

Ob udesu Johnsonovu nije nitko dvojio. Gornji putnici wingdamskih poštovnih kola vidješe ga onomadne ležeć rieci na obali, a kada je Finn sa Robinsonova broda pristavio, da je tri put odapeo revolver na neki nejasni priedmet, koji se je vodom gledao domoći ladje, a činio mu se, da je to bio medjed, sleglo se upitkivanje. Ma da se je kako bio prevario u svom sudu, ne posumnja nitko o njegovu gadjanju. Imalo je to pripoviedanje mnogo istinita osnova, te naseobina povjerova, osobito, kada su dočuli, da je Johnson trgnuo iz ruku gončinu mazgova samokres. Vjerovahu, da je tada trkao glavom bez obzira poput Malajca Amoka.*

Još je jedna karakteristična po Angels. Nije se nitko protivio ni nitko zamrzio na sretna sada Tom-a Islingtona. Većina je svieta držala, da je Tommy u prvotač bio doznao za obret Johnsonov, da ga je pazio radi svoje koristi te se pri tom mudro vladao — sada počeše drugčije misliti o Tommy i štovati ga kako malo koga.

— Nije on budala. Vidio je to Yuba Bill umah s prvine, reče krčmar.

Yuba Bill prisvojio si je skrbničtvo oko Tom-a, pošto se je ovaj dostao Johnsonova zemljišta i pošto je bilo najvećih bogataša iz Calaverasa spremnih dati mu asignate. Kada je Tommy polazio na istok, da bi dovršio svoju naobrazbu, praćaše ga Yuba Bill do San Francisca i prije nego će se s njim oprostiti u paroplovu, pristrani se s njim za čas, te mu reče: — Uztreba li ti, Tommy, ikada novca mimo toga, što imaš za svagdanje potrebice, a ti piši. Ali ako hoćeš, da te ja svjetujem, doda i nekako promuknu glasom, i rieč mu bude tiem blaža, a ti zaboravi na sve one gingave vucibatine, na koje si se namjerivao u Angelsu — na sve, Tommy, na sve! I tiem — dragi maliću — pazi na se — i — i Bog te blagoslovio a mene ukleo budalom prve klase, br. 1. A. Dorekav to Yuba Bill pogleda ljutito naokolo, stade bezobzirce koracati i laktovi gurati sviet, koji je ulazio u ladju, zapodjede prepirku s pravim, zdravim vozarom i hitivši ga kao kakov svežanj u njegova kola, sgrabi uzde i pojuri biesan spram svoga svratišta.

* Amok se zove u malajskoga plemena mahnitac osobite vrsti, koji naime samo trče cestom i svakoga gleda mačem preburaziti.

Digitized by Google

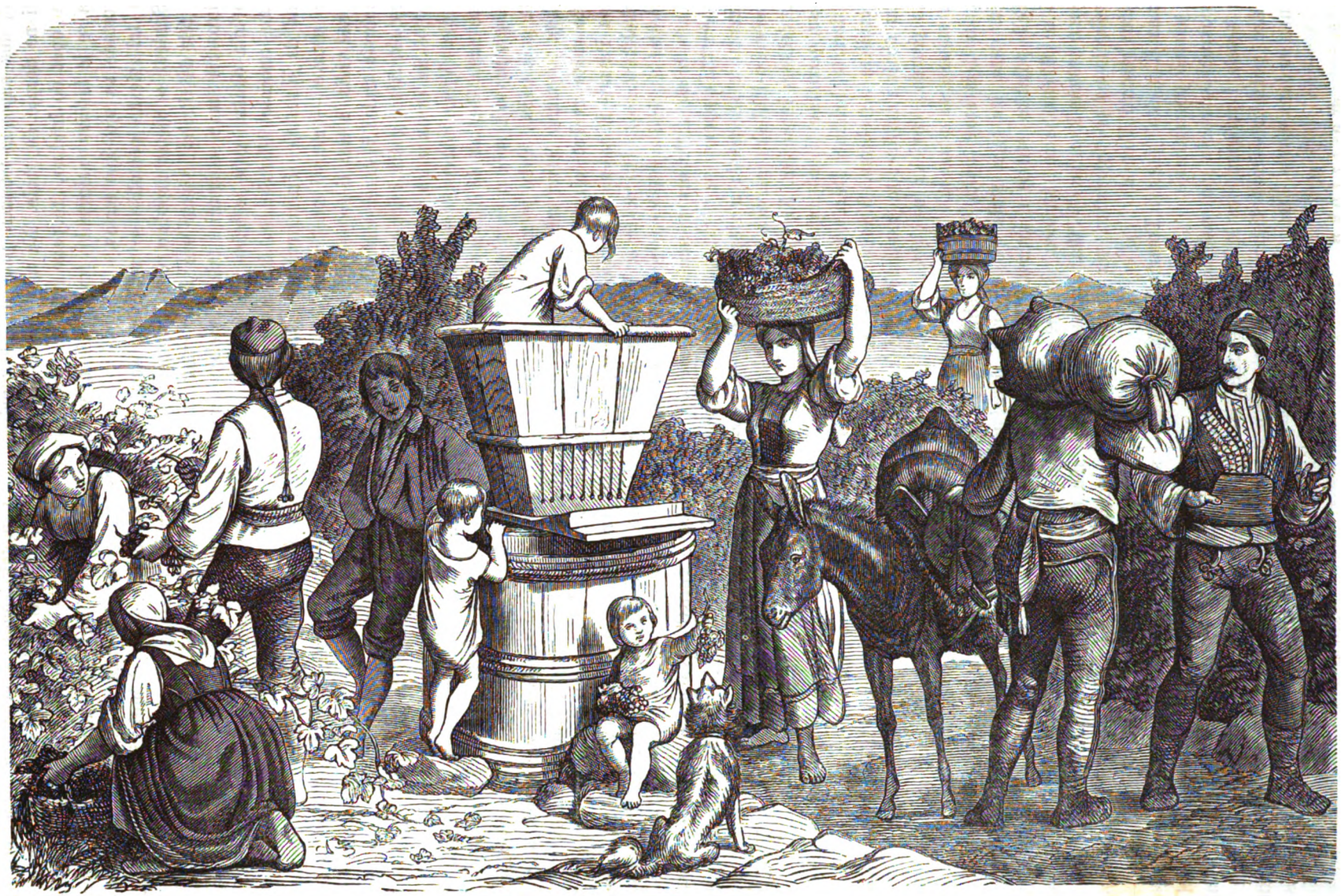

Trgatba u Dalmaciji.

Digitized by Google

— Stojalo me, uze nekoliko dana iza toga Bill pripoviedati tu sgodu, stojalo me to drugo jutro pred sudcem kakovih dvadeset dolara, ali se možete okladiti o što vas volja, da sam pokazao vozniku u Trisku, kako valja voziti. Tada niesi mogao življeti u Montgomery-Street-u deset časova — niesi nikako.

Tako nestade obiju prvih vlastnika velikoga sloga rumenice, a sviet na njih u Angelsu i zaboravi, Calaverus ih se više ne sjećaše. Za pet godina zaboraviše i na njihova imena, za sedam godina prozva se grad drugčije, za deset se godina razširi grad brdu do obronka, a dimnjak zajedničke talionice bukćaše noću poput mrtvačke svjetiljke poviš mjesta, gdje je nekoć bila koliba Johnsonova, a danju kvaraše blagovonju omorika. Razvrgoše i Mansion House, a wingdamska pošta napusti državnu cestu i ugodi kraćim putem preko rumeničnoga grada. Samo gole brdine Deadwood-Hill-ske posizahu jošte nebu pod oblake, a pod njimi jošte mrmoraše i tecijaše ne umorena i nemirna rieka Stanislavljeva kao i prije.

Granjivo polagano ljetni danak nad atlantskim morem. Bilo se uzmaglilo nad vodom, a ne bje vjetra, da razgoni pare, koje se podalje uzdizahu spram plavetna neba i izilažahu tamno crljenimi prugami, pa kad se te pruge većma razsvietlile, niesi mogao ni zviezda zamietiti od njihove jasnoće. Do mala obsinu sunce i mrke hridi Greyport-ske, te se za tim razasja i ciela siva obala, i svjetionici ugasoše jedan za drugim. Sada se pomoli do sto jedara zapušenim zrenikom, te pojuriše spram obale. Poodjutrilo se u istinu, a neki iz najboljega družtva Greyport-skoga mišljahu, da je doba poći spavati, pošto su cielu noć probdili.

Kada se je sunce uzplamsalo, obasja crljenim plamom kuću na pržini, u kojoj je cielu noć gorjelo svjetlo i glasba ozvanjala. Traci sunčevi zatritraše na širokih prozorih velikoga konservatorija, koji je ponosito gledao na zeleno busenje pod sobom, koje je cielu noć bilo obavito parami od mora i od obale, a mjesec obasjavao pare. Krasne se lampe duž dugačkoga verandaha stadoše gasiti, gospodje i gospoda izidjoše dvovratničmi vrati iz salona gledati. Pošto je odjurila kočija liepe Miss-Gillyflower, mlada ženica spusti kapke i usnu u karmoisinskih vanjkušcih.

— Kako su cielomu svietu upale oči, draga Roso, vidjet te je kao da si duhom postala, reče Blanche Masterman.

— Čini mi se, da ne imaš pravo, odvrati Rosa prostoumno. Granjivanje sunca vrlo je opasno. Vidj samo, kako se ta jasna crljen pravilno ubada u Mrs. Brown-Robinson, u vlasi i u sve.

— Angjelom se, reče grof de Nugat učtivo dignuv ruku spram nebesa, ovakve nebeske masti svakako čine vrlo neprikladnimi njihovoj toiletti.

— Ali su oni u bielo odjeveni — osim u Mletcih na slikah reče Blanche. Kako je svježih lica Mr. Islingtonl To nam u istinu nije komplimenat.

— Mislim, da sunce vidi, da me nije volja s njim se takmiti, čednо reče mladi čovjek. Ali, doda ja sam dugo živio na čistu zraku, te mi treba samo malo sna.

— Koliko je to dobro! kliknu entusiastično Mrs. Brown-Robinson i tako se krenuv, da se je baš ne najpovoljnije po nju moglo opaziti, da je u nje čuvstva šestnaestgodišnje djevojke ili praktična izkustva tridesetdvogodišnje žene, koliko je to dobro i liepo! Kakovih li vidjeste rodjaja sunčevih u tih divljih romantičnih okolicah! Ja vam zavidim! Moj je nećak bio vašim suučenikom, pa mi je često ponavljao vaše doživljaje, što ih sam pripoviedaste. Ne bi ste li mi sada hćeli kazivati koji svoj doživljaj? Molim vas. Vi ste negdje presit našega ovoga tobože krasnoga života! Razumiete me. (To reče prijazno šapćuć). Pa kada čovjek pomisli, kadno ste Indijci putovali širokim Zapadom, s bivoli i surimi medjedi. Vi ste dašto vidjeli bivola i surih medjeda!

— Dakako, moja draga, reče Blanche malo uštipljivo prebaciv svoj plašt preko ramena i uzev rukom svoj chaperon, uspavkali su njega u najmladjoj mladosti bivoli, i on dan danas ponosito kazuje na sura medjeda, na druga svoga djetinstva. Dodjite k meni, te ću vam sve o tom pripoviedati. Dobro radite, reče ona sotto voce Insligtonu, kada je stupio na kola, vrlo dobro radite, te ste poput onih životinja, o kojih nam pripoviedate; ne poznate svoje prave snage. Pomislite samo, česa nam svega ne biste mogli pripoviedati iz svoga izkustva, nam, koje toli s lahka sve vjerujemo. A vi hoćete otići. Lahku noć!

Mala ruka u rukavicah pruži mu se sa prozorka od kola, i što bi trenuo, odjuri kočija svojim putem.

— Ne odbija li Islington liepih nada od sebe? reče kapetan Merwin u verandahu.

— Može biti ne bijaše mu u volju, što je nadošla jošte moja ljubezna tetka. Ali tako eto ga gostom Blanch-ina otca; a evo mene, ako se njih dvoje već ne gledi rado.

— A nije li podosta opasno medju njimi biti?

Može biti ponj, premda je već u dobi i premda je čudak. A kako ona budalami drži sve mužkarce, koji išta vriede i to na obiju polutkah, ne će biti ništa nova, bude li i njega budalom držala. Dakako — doda smiešeć se — to su izjave ogrčena srdca. Ali to bijaše zadnja godina.

Morda je Islington prečuo te rieči, a ako ih je i čuo, ta kritika ne bijaše nova. Bezbrižno se obrnu i podje ulicom prema moru. Odtuda uze koracati pržinom prema grebenom, gdje naidje na vrtni zid, koji kao da mu se je bio opriečio. Preskoči ga lahko i spretno poput kakova dječaka, te se uputi busenjem prema hridi. Najbiranije družtvo Greyport-sko ne ustajaše rano, te kad su ga vidjeli konjušari, gdje toli rano izlazi a u

Digitized by Google

družtvenoj odjeći stadoše ga kritizovati kao što i čiste služavke u verandasih, koji su po arhitekturi Greyportskoj gledali u more.

Samo jednom opazi, i to kad je stupio medju granice Cliffwood-Lodge-a, slavnoga stana Renwyka Mastermana, kako nanj izvališe oči, te ga sumnjivo motre; ali njega ne uplaši nekakvo gingavo čeljade, koje se u brzo sakri u kuću. Ne hćede Islington stazom prema sgradi, već on podje duž hridi, dok se ne dohvati male glavine i pavillona; tada sjede i uze gledati u more.

(Konac sliedi.)

Spominjanje.

Od umora zamro je sviet,
Sve tiho, tiho sni,
O slavlji sniva ružin cviet,
A ja o Mariji.

Nje sladkočujno nujan glas
Napominje mi san
U ovaj kasni, noćni čas,
I ja sam žalostan.

Milote suzu vidim proć
Niz bliedi obraz njen,
I vjerovat mi nije moć,
Da sam zabòravljen.

Utjeha.

Ah, smir' se jednom smiri,
I pusti uzdisaj,
Koliko krasnih stvari
Dospieva nà svoj kraj.

Na nebu gasne zviezda,
U polju vene cviet,
I tvoja silna ljubav
Jedared mora mriet.

Ta koliko srdaca
Već razbi udes ljut,
Pa tko će znati, — pukne l'
I tvoje ovaj put?

—g—

POUKA.

Trsat grad.

Od I. K. S.

(Sa slikom.)

Na istočnoj strani grada Rieke svetoga Vida,[1] iznad tiesnog klanca, što ga prosieca voda Rječina, diže se krševito brdo, koje u slici poluotoka obkružuje sa juga more jadransko, sa zapada uz Rječinu umjetna cesta Luizina, sa istoka pako i sjevera duboke jaruge i ponori, zeleni prodoli, gole stiene, biele vrleti i poveća ili pomanja brdašca, posuta seli i zaseoci, nasadjena vinogradi, maslinom, te različitim južnim voćem i zelenjem.

Na rečenom brdu stoji od predavnih vremena ponositi grad Trsat, gledajući pred sobom čarobni zaljev sinjega mora, o otoci negda hrvatskimi, sada pod tudjom upravom stojećimi, zaokružen na zapadu od visoke gore Učke i krševitog primorja istranskog. Pod nogama gradu s desna leži šarena varoš, što je svoja nova krila razširila uz obalu morsku, dočim mu stara počivaju na brdu s desna kraja Rječine. Zaboravivši na porieklo svojih starih stanovnika, odtudji se taj grad narodu, poviesti i zemljištu, s kojim ga veže priroda i prošlost, zabaci već od davna isto svoje prastaro ime „Tarsatika“, koje joj od počela bijaše jedno s gradom Trsatom, koj ga mirno i gizdavo sa svoje visine kroz vjekove motri i straži, kao razmaženo djetešce, odtudjeno svojoj poštenoj majci hrvatskoj.

Ime grada Trsata i Tarsatike gubi se u najdavnijoj prošlosti. Prirodoslovac Plinio († 79. po nar. Is.) poznavaše jur taj grad, ubrojivši ga medju liburničke gradove, i uvrstiv ga po svom položaju med Flanonu i Senj.[2] Tabla Peutingerova i putopis Antoninov spominju takodjer isti grad, odaljen od Alvone (Labin) i ad Turres (kod Novoga) dvadeset, a od mjesta ad Titulos (Starada ili Jablanac) osamnaest rimskih milja. Klaudio Ptolomeo (160. po Is.) stavlja Tarsatiku u Liburnu medju Alvonom, Flanonom i Velcerom (Bakrom) kraj ušća rieke Oena (Rječine).

Svi dakle stariji zemljopisci poznavaju Tarsatiku kao napučeno mjesto jur za vrieme Rimljana. Nu i rimske starine izkopane i sačuvane na Rieci i na Trsatu, svjedoče, da je gore i dolje jur za Rimljana bila znamenitija naselbina, koja se je bavila valjda već onda trgovinom po moru.

[1] Tako zove taj grad Glavinić još početkom XVI. vieka, dočim ga je narod nazvao senjskom Riekom.

[2] L. III. c. XXI.

Digitized by Google

Nema dakle sumnje, da je poglaviti dio stare Tarsatike stajao uz more, na podnožju brda, gdje se danas razlegla ponosita Rieka s obližnjimi mjesti, dočim je na današnjem Trsatu stojati mogla osamljena kula, s ljetnimi stanovi trsatičkih gradjana. Staro predavanje zove dapače i danas jošte najveću južnu oblu kulu trsatsku, obrašćenu prastarim brsljanom, „kulom rimskom“, te bi tako ova kula, što do dvie tisuće godina straži visoku stražu nad morem, bio jedan izmedju najstarijih spomenika u Hrvatskoj.

Znamenitost okolice trsatičke, za vrieme Rimljana, dokazuju i ostanci ogromnog zida, koji se je od Kalvarije nad Riekom uzduž Rječine, zatiem preko Lopače kod Jelenja duboko u Kranjsku protezao i kojega tragovi vide se još danas na mnogih mjestih Hrvatske i Krajnske.

Za vriemę hrvatskih narodnih vladara, pripadao je grad Trsatika kotaru vinodolskomu, kao i u kasnije doba. S imenom ovoga grada skopčana je uspomena jedne izmedju najstarijih i najslavnijih pobjeda naroda hrvatskoga nad franačkimi četami Karla velikoga. Bijaše tada vladarom hrvatskim Vonimir (Vojnimir), koji je sa svojimi Hrvati, Karlu velikomu i njegovu sinu Pipinu pomagao u mnogih slavnih bitkah proti Obrom u Panoniji. Čim bješe Obri svladani, naumi siloviti kralj franački Karlo osvojiti i Hrvatsku. Bez ikakova poznata razloga naloži on godine 799. tadašnjemu hrabromu vojvodi furlanskomu Enriku, da navali na Hrvate. Sa znamenitom vojskom pohiti ovaj u primorje hrvatsko i prodre do grada Tarsatike, ali ga tu (iuxta Tharsaticam civitatem) dočekaše Hrvati u zasjedi, te obkolivši i uništivši mu vojsku, uhvate i ubiju istoga vodju franačkog.[3]

Kasnije, tečajem mnogih vjekova, ne spominje se Trsat ni Trsatika. Ali nema dvojbe, da je taj grad dielio jednaki udes s ostalim primorjem hrvatskim, pošto je pripadao županiji modruškoj, a napose podjedno kotaru vinodolskomu. Kad u dvanaestom i trinaestom stoljeću (gg. 1193., 1209. i 1223.) darovnicami kraljeva Bele III. i Andrije II. najprije županija modruška a zatiem i sav Vinodol padne pod vlast knezova krčkih, postane dakako i Tarsatika vlastničtvo silnih ovih knezova.

Da li je već u ono doba stajao na istom mjestu kao danas utvrdjeni grad, to se pravo ne zna. Vjerojatno je ipak, da su knezovi krčki i modruški odmah početkom svoga vladanja upotriebili važno strategično mjesto, ležeće naprama njemačkoj Kranjskoj i prema moru, utvrdivši ga kraj rimskih ostanaka jakim zidom i kulami proti svim navalam neprijateljskim.

Iza slavne pobjede Hrvata nad Tatari (1242.), kad no knezovi krčki, modruški i vinodolski neumrle zasluge stekoše, povećaše kraljevi Bela IV. i njegovi nasljednici Stjepan i Ladislav znatno povlastice i imanstvo rečenih knezova.

U ovo doba podigoše ovi prebogati knezovi uzduž primorja hrvatskog, počam od Rieke sve do preko Senja, čitavu povorku tvrdih gradova, kojih razvaline rese još danas divnom romantičnošću kršovita brda primorska.

Medju ovimi gradovi bijaše Trsat jedan izmedju najvećih i najznatnijih. U prvom početku imao je samo četiri oble kule, kasnije bijahu dodane još tri, tako je u svem urešen bio sedmerimi, što oblimi što četverokutnimi kulami, i malim zvonikom gradske kapele. Čelo grada, sada podrto gledaše prema moru i na grad Rieku; pobočna i stražnja krila gradska dizahu se nad strmom i golom vrleti poziruć na duboku Rječinu, na grobnička brda i na raztrešena po brdima sela i zaseoke sve do dalekoga Senja. Uzki i tamni hodnici vodjahu u nutarnje sobe i dvorane. Nad iztočnimi vrati, utvrdjenimi dvimi kulami stajaše stražarnica, a pod njom plitke i duboke tamnice. Čitav grad bijaše opasan tvrdim platnom, uzduž kojega bijahu iz nutra zasadjeni vrtovi i voćnjaci, te namještene sgrade gospodarske. Poveći kolni drum vodio je jur u petnaestom vieku iz grada u Rieku i u Bakar.

Ne daleko od grada stajaše jur u 13. stoljeću župna crkva sv. Jurja, a ponešto dalje prazno mjesto, nazvano Ravnica naprema Dolcu. Na ovoj Ravnici, vlastničtvu neke udove Agate ukaza se u noći 10. svibnja g. 1291. ne vidjenim čudom neka kućica nalika na crkvicu. Sagradjena od prosta kamena na četiri ugla s jednim prozorom i vrati, urešena i malim zvonikom, nije imala ta kuća krova, bivši čuvana po svoj prilici od nebeskoga svoda. Iz nutra bijaše ukrašena oltarom i slikom B. D. Marije i sv. Ivana. S dola bijaše na istoj slici prikazan pozdrav Marijin, a na stieni visjaše križ s latinskim nadpisom „Jesus Nazarenus rex Judaeorum“. Još bijaše u kutu drugi kip B. D. Marije s djetetom, izrezan od cedrova drva, i odjeven bielom odjećom. Svi ovi priedmeti ne bijahu dakako izradjeni običnom ljudskom rukom, nego od sv. Luke i drugih apostola i evangjelista. Nitko nije znao ni slutio odkuda iznenada ova božja kuća, kad bolestni župnik trsatski Aleksandro[4] naviesti puku, kako mu je u snu po samoj materi božjoj, u bielo ruho odjevenoj, prijavljeno; da je ova kuća donešena po angjelih iz Nazareta, i da je to ona ista kuća, u kojoj se rodila i stanovala mati božja, kad joj angjeo naviesti, da će roditi. Puk povjerovà svomu pobožnomu župniku. Sviet nagrnu sa svieh strana klanjati se svetoj kući[5] i pravoj slici matere božje. Čudo ne čuveno raz-

[3] Perz. Script. rer. Germ. Continuatio Annalium Laurissensium. — Annales Fuldenses. — Regionis Chronicon. — Eginhardi vita Caroli M. ad a. 799.

[4] U vinodolskom zakonu spominje se god. 1280. župnik trsatski: Vazmina.

[5] Do g. 1750. imala je ova kuća sliedeće naslove: Sacrosancta casa. — Gloriosa cella. Domus aurea. Domus sapientiae. Vas insigne devotionis. Sanctuarium Dei. Propitiatorium altissimi. Civitas refugii. Puteus aquarum

*

Digitized by Google

glasi se po svemu kršćanstvu. Pobožni povjestničari tvrde dapače, da je tadašnji hrvatski vlastelin Nikola Frankopan poslao čitavu komisiju pobožnjaka u svetu zemlju, sa vodstvom trsatskog župnika Aleksandra, te je ovo povjereničtvo imalo zadaću izpitati na licu svete zemlje, da li kuća nazaretska, pretvorena kako se pričalo, po sv. apostolih u crkvicu kršćansku, na svome mjestu jošte stoji ili ne. Povjereničtvo uvjerilo se u Nazaretu, da je svete kuće tamo doista nestalo, i da tragovi i temelji kuće odgovaraju sasvim duljinom i širinom kući trsatskoj. Ovo poslaničtvo sastavi i pismeno izvješće o svom četveromjesečnom putovanju, koje još početkom XVII. vieka Franjo Glavinić za svoju poviest trsačke majke božje[6] upotriebi, ali malo zatiem izgori ova prevažna izprava zajedno s trsatskom knjižnicom, na tugu i žalost svega podpuno vjerujućega svieta.

Nesretni požar uništi nam dakle jedini spomenik čudotvorne poviesti, o kojoj mi drugo kazati ne znamo, nego ono, što štaro pobožno predavanje priča. Ali na koliko je s istom poviešću skopčana i ličnost Nikole kneza Frankopana (?), o kojem pripovieda poviest, da je bio ne samo knez krčki, modruški i vinodolski nego i ban hrvatski, to moramo ovo posljednje odrješito zaniekati, jer godine 1291. spominju se istinabog kao banovi tri brata: Stjepan, Nikola i Radoslav, sinovi Stjepana Babonića i Hinko sin bana Hinka starijega Gusingovca, ali medju knezovi krčkimi i modruškimi, ne spominju suvremena pisma u čitavom 13. stoljeću ni jednoga bana od kuće knezova krčkih, dakle ni Nikole. Premda je oko toga vremena uz knezove Bartola, Vida, Ivana, Dujma, Leonarda, Friderika, Petra, Skinelu Marka živio takodjer jedan Nikola (1307—1335.) sin Bartola, a brat Marka i Skinele.

Tri godine i sedam mjeseci stajaše po priči kuća nazaretska na Trsatu, kad opet u noći 10. prosinca 1294. doletiše ne vidjeni angjeli, te svetu kuću odnesoše u Italiju, namjestiv ju najprije kraj neke šume mjesta Rekanata, ne daleko od grada Jakina, i to na polje neke žene Lorete, od koje dobi crkvica ime loretska ili lauretanska. Od tuda prenesoše ju opet poradi razbojničkih napadanja na neko poviše brdo, a odovuda po trećikrat, poradi svadje dvajuh brata, vlastnika onoga brda, na javnu cestu rekanatsku,[6] gdje još i danas, pet sto sedamdeset i osam godina, ne znam da li bez popravka, nepomično stoji.

Na trsatskoj Ravnici, gdje stojaše kuća nazaretska, dade knez Nikola (?) sagraditi kapelu u starogrčkom slogu, sa nizkim krovom. Godine 1367. posla za ovu crkvicu papa Urban V. na prošnju krčkih knezova Stjepana i Ivana vlastnika trsatskih, sliku B. D. Marije slikanu od sv. Luke na cedrovom drvu,[7] koja, kako crkveni ljetopisi pripoviedaju, počini množinu čudesa. S toga razloga naumi jur Nikola Frankopan sin Ivanov, ban hrvatski († 1432.) sagraditi uz crkvu, takodjer samostan. Nu bivši u tom zapriečen, izvede njegovu misao sin mu Martin Frankopan, koj darovà najprije g. 1431. redu sv. Franje neke prostorije oko grada Trsata, sagradivši i poveću crkvu na čast B. D. Marije, i to kraj grada Trsata, nedaleko od kolnoga puta („prope castrum nostrum vocatum Tersatt“ — limes — via publica per quam curribus ad castrum nostrum Tersatt ascenditur).

Tekar g. 1453. podieli papa Nikola V. knezu Martinu dozvolu, da može na Trsatu sagraditi rečenu crkvu zajedno sa samostanom za otce sv. Franje male braće, države bosanske, koji se bješe tamo naselili već oko g. 1431. Martin Frankopan sagradi doista uz crkvu takodjer rečeni samostan, podieliv mu posebnom darovnicom, pisanom u gradu Trsatu dne 15. kolovoza g. 1468. znatne darove i imanstva, te bude nakon svoje smrti g. 1479. u novoj trsatskoj crkvi i zakopan. Njegov grob resi još danas mramorna ploča s izklesanim kneževim kipom i latinskim nadpisom. Darovnicu Martinovu potvrdiše još za njegova života nećak mu Ivan Anž, sin brata mu Bartola, u Bakru g. 1474. i brat mu Stjepan sa sinom Bernardinom Frankopanom u Modrušu god. 1475.

Toliko o crkvi i samostanu trsatskom.

(Dalje sliedi.)

O labudih.

Piše Pajo Krempler.

Čuo sam već mnoge govoriti, da im je priroda u zimskoj odori oku ugodnija od iste proljetne, kad sav zrak od cvieća i bilina mirisi, kad svu zelen list i šareno cvieće zaodievaju. U takove i ja spadam, te mi je najvećom slasti, kad u zimsko vrieme, kad svu narav snieg, led i inje pokriva, u goru se prošetati mogu. Oh, koli srdcu godi pogled u šumu u gori, kad se sniežne pahuljice gusto na zemlju spuštaju! Kako li mi je pri duši, kad u cičoj zimi drveće injem okićeno promatram! Kad bura sniegom vitla, divno mi je tako, da se i najljepši proljetni dan prema tomu u sjenu ljepote pretvara. Tko da me u sobi uzdrži u takovo vrieme, kad mi je ikako moguće u narav poći! Aj, doći će, doći i prije neg bi želio i tomu ne pozvani, al i neizbježivi gospodar: starost — slabost! Al dok možemo, hajd u narav!

---

viventium. Terror Daemonum. Spes desperantium. Gloria Jerusalem. Tabernaculum foederis. Solium gloriae Dei. Sacrarium Divinitatis. (Beschreibung des heil. Hauses zu Loretto. Frankfurt 1750.)

[6] Franc. Glavinich. Historia Tersattana. Udine 1648.

[6] Greiderer: Germania Franciscana. L. II. 92.

[7] Kako gore spomenusmo, bijaše i u nazaretskoj kući slika Marijina slikana od sv. Luke.

Digitized by Google

Gospone (gospodin u narodu samo su velika gospoda), gospone, danas sam vidio labuda, glas je, koj mi zna dušom potresti, kao mladcu viest, da mu je mlada blizu, te ako samo kako mogu, ne imam mira, dok mu se bar iz daleka ponositu plivanju nadivit ne mogu. Oj zimo, divna zimo, u svom čarobnom nakitu, kako si nam dobra, da takove goste sa visoka sjevera k nami mamiš, da oni tvoju uzvišenost još većma uzvise! Da zime ne ima, ne bismo ni raznolikih sjevernih gostova u nas imali, kao bez naše blage topline slavulja, prepelicu, lastavicu itd. od juga.

Labuda poznaju sve strane svieta, samo jednačnik zanj ne zna. Evropa s Azijom tri ih vrsti ima: crvenokljuna, žutokljuna i labuda patuljka. Obitavaju u velikih sladkovodnih jezerih i barah, u kojih ipak dosta vode biti mora. Nu osim toga ima ih po drugih vodah. U plitkih vodah prave si gniezda, a onda odlaze u more, da se hranit uzmognu. Kad im Katarinje dodje, bore se mužkarci ljuto, da si svojom snagom ženu izvojšte i da im sklona bude, a kad se ožene, ljube se medjusobno, muž i ženka, ljubavi nježnom, poljubci sladkimi, obavijaju se svojimi ponosnimi vratovi, ljubakaju se kljunovi, u pogibeljih jedno drugo brane. Labud i labudica vierni su si, kad se jednom nadju, do smrti, nit se ikada razstaju. Kad im dragi Bog brak blagoslovi, te misle, da će im se doskora obitelj pomnožiti, idu si zajedničku kućicu graditi. Mužak nosi za gradju potrebne stvari, a ženka dom si gradi. Dom njihov, gniezdo, grade u veliko, al ne umjetno, od svakojakih bilina, što u vodi rastu. Grade ga pako ili na malenih sigurnih otocih ili pako na samoj vodi tako u veliko, da oba na njem prostora imaju. Ženka u to gniezdo iznese šest do osam velikih, jakih, ne bielih jaja, iz kojih za pet, šest nedjelja prekrasni gusto u pahuljice odjeveni labudići izadju. Čim ih brižna majka svojom toplinom od srdca od vlage jajeta osuši, vodi ih na široku vodu, i tamo ih uči, gdje i kako se hraniti imaju. Često ih poreda na se, te s mladimi na ledjima, gizdavo vodom brodi. U noći ili u studeno vrieme prikupi ih pod svoja krila. U obće pako brani ih od neprijatelja do skrajnosti. Roditelja ljubav prama naraštaju nije ništa manja od ljubavi, kojom se medjusobom ljube, jer mužkarac takodjer uviek ili uz ženku na gniezdu sjedi, ili sveudilj oko gniezda pliva, a uviek pozorno sve na okolo okom prati, ne prieti li njegvim milim odkud kakova pogibelj, a tada svom odvažnosti brani ih, što često i životom plati. Kad mladi poodrastu, sami se hraniti mogu, te im pomoći roditelja više ne treba, odalje se od njih, pa se nikad više ne vrate. A zablude li ipak kada u krug roditelja, progone je ovi, kao sve ine.

Labudi su mudri i pametni, te se i čovjeku tim bolje priviknu, čim im je on prijazniji: „Imao sam, pripovieda Brehm, samca, koj se naučio mene od svih drugih ljudi razpoznavati, odzivao mi se, kad sam ga zvao, dolazio k meni, kad sam htio, bio on daleko ili blizu. Kad bi moj glas spoznao, pridigao bi se visoko, pruživ vrat gotovo osovito, udario bi krilima i oglasivao se zaredice. Pošto mi odzdravi, popodje prema meni, malne uviek na osobit način: Zaokruži naime vratom tako, da se kljunom zemlje dodiraše i tako lagano teturao k meni. Morao li je do mene vodom plivati, zaronio bi isto tako vratom duboko u vodu i plivao vrlo čudnovato dulje vremena. Došav k meni, opet bi se pridigao, te vikao više časova na me, kao da mi tim svoju radost i sklonost odati hoće. Ipak ne smjedoh preko željeznih rešetaka do njega, jer bi me tad uviek živahno svojimi krili bijuć, pozdravljao, što bi prije za kaznu, nego li za draganje smatrao. Ako li sam u ogradi samoj podaleko od njega bio, sliedio me poput psa uzastopce i to uviek na opisani čudnovat način“. — Svaki okret labudova kaže nam njihov ponos. Nu oni takodjer vrlo rado drugimi gospodare. U tom su najbjesniji i najokrutniji absolutiste. Sve, što je od njih slabije, nemilosrdno progone, i prem se medjusobno u veća jata sdružuju, ipak nikad ine ptice plovice u svojoj blizini ne trpe, te vole, zablude li, samovati, nego se s kojimi drugimi pticami sdružiti.

Labudi zato plitke vode vole, što ondje laglje do hrane doći mogu, jer ni iz daleka hvatanju životinjica toli vješti niesu, kao što su patke. Hrane se pako ne samo svakojakimi kukci, ličinkami, crvi, školjkami, gušteri, i ribicami, već takodjer sjemenjem svake vrsti, lišćem, korienjem itd. Hrane se pako poput gusaka ili pataka t. j. zarone dug svoj vrat u vodu, i tuj po blatu razkapaju, ne bi li ondje štogod našli, da pojedu.

Najponosniji i najdražestniji labud jest na naših ribnjacih običan labud crvenokljunac, najljepši po perju crni australski, koga takodjer jur mnogo po Evropi ima i crnovrati labud. Najviše se baje o žutokljunu labudu.

Žutokljunac labud, koga Švabe zovu Singschwann a naravoslovci Cygnus musicus, nije toli dražestan kao crvenokljunac, jer ne umie vratom toli liepo kretati i gizdavo previjati, već ga više poput guske osovito nosi. No razlikuje se sebi u prilog opet od ovoga tiem, što ugodniji i zvučniji glas ima, koj je tiem ugodniji, čim ga iz daljega slušamo. Mnogo se o njegovu glasu baje, pak buduć i nešto istine u tom ima; ne će nam neugodno biti, ako čujemo, što o njem razni pisci pišu:

Faber veli, da svoje ime (C. musicus) podpuno zaslužuje, jer kad u manjih jatih zrakom leti, čuje mu se milozvučan melankoličan glas poput udaljenih trubalja. „Napokon sam čuo glas toga labuda, veli Hameyer. Sjedilo osam do deset ovih ptica po prilici sto koračaja daleko na Grabovu, te sam slušao njihov blgozvučan glas. Melodije ne bijaše; bijahu samo poje-

Digitized by Google

dini trajniji, milozvučni glasovi. No buduć su jedni glasovi tanji, drugi krupniji bili, nije ih neugodno slušat bilo, te su sačinjavali harmoničnu cielost. Prem dosta daleko bijahu, ipak dopiraše zvuk preko mirna jezera do mog uha jasno.“ Najljepše ga opisuje Schilling: „Žutokljunac ne očaruje motrioca svojim liepim tielom, pazljivošću i lukavosti samo..., već svojim zvučnim, ravnoglasnim, čistim grlom, kojim u sgodah vabi, opominje, a u većih se jatih s drugimi neprestano natjeca. Kad se za ciče zime sve vode do brzih rieka smrznu, te plitkih miesta, kojih labud najvoli, izpod leda nestane, kad ove krasne ptice u stotinah na još nesmrznutih dubokih vodah sjede, i rek bi, svojom melankoličnom vikom sudbinu, što si iz dubljine potrebne hrane nabaviti nemogu, nariču: tad sam za dugih zimskih večeri i noći prečesto na uru daljine njihov mnogozvučan, tužan glas slušao. Sad bi prispodobio njihov glas pjevajućemu zovu zvonova, sad glasu puhala; no ipak nijednomu od tih slični niesu, već ih u mnogom nadkriljuju, baš s toga, što dolaze od živih stvorova, te su našim ćutilom srodniji od glasa mrtva kova. Ovo neobično pjevanje obistinjuje u istinu bajku, koju smo pjesničkim djelom smatrati naučili, bajku o labudovoj pjesmi, pak je često i doista nadgrobna pjesma ove liepe ptice jer kad u dubljini nalazeću se hranu doseći ne može, glad ju toli izmuči, da više od slabosti u blažije kraje seliti ne može, te ih je često u led smrznutih i ogladnjelih na po ili baš sasvim mrtvih naći. Ipak sve do konca života svoju jasnu tužaljku pjesmu pjevaju.“ U tom smislu još mnogi drugi, koji ga slušati priliku imadjahu, pišu, te prem ih ima, koji tvrde, da im glas iz bliza preugodan baš nije, nitko im blagozvučnost u daljini ne poriče. Zato ih u Ruskoj na ribnjacih u veliko goje. Ima ih pako divljih osim u Rusiji, još u srednoj Sibiriji, sjevernoj Americi i Islandiji.

Crni labud najljepši je, život mu je pružen, vrat razmjeriče dulji od onoga u crvenkljunca, glava malena, spretna, kljun dug, kao glavu mu, bez rožka, perje smedje crno, samo na kraju krila ima nekoliko kao snieg bielih pera. Oka je grimizno crvena, kljuna karminocrvena, preko kljuna ima u duž bio potez, a noge crne. Nešto je manji od crvenkljunca. Tako opisuje ga Brehm.

Do nekog vremena bilo je u Australiji vrlo mnogo tih labudova, al ih sad ondje sve manje biva. Kultura ih i civilizacija uništuju. Prvi put je u Evropu g. 1726. donesen; i bio neko vrieme vrlo skup, al sad nije, pošto se i u nas razplodjuje, te ga jur po svih evropejskih ribnjacih i zoologičnih vrtovih imade.

Ni crnovrat labud ne zaostaje vrlo ljepotom za crnim. I on je liepa tiela, krila su mu kratka, jedva mu do repa sižu. Biel je, glava mu i vrat crni, nad okom ima bielu prugu. Oka je smedjega, a kljun — poput olova na rtu je žut, rožčići su mu poput krvi crveni, a noge slabo crvene. Živi na južnom rtu Amerike, na jugu Peruva do Falklandskih otoka, pak na istočnoj obali do Santosa u Braziliji.

Hormby ih je prvi donio u Evropu, te su ovdje imali mlade prvi put g. 1856. Sad ih ipak još uviek malo gdje ima.

Meso labudova tečno je, te je rad njega više lova, nego rad perja i pavuljica. Ptice su to, kako spomenuh, u obće vrlo plahe, oprezne, mudre i lukave, s toga treba velike majstorije, da ih uloviš ili ubiješ. Sliedeći liep primjer pripovieda nam Schilling: Žutokljunca labuda nastrielismo na nekoj vodi, a ovaj, da se, spasi, skoči na kopno, pak bjež u poveći ribnjak medju pitome labude. Svaki put, kad ga potle uvrebati i ubiti htjedosmo, uteče nam uviek medju ove, i tako si život spasi“. — Love ih na sve moguće načine: puškom, mrežom te istimi udicami. Drugih neprijatelja, osim čovjeka, mnogo ne imadu.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

I.

Dne 1. listopada javi nam kazališni oglas, da je počela nova dramatska godina — t. j. nova sezona. Koledar nam ne kaže, da li će godina sretna ili nesretna biti, pa da nam to i proriče, to se zna, da dan danas ni živa duša astrologiji ne vjeruje. I tako je bolje. Nada usrećava sviet, nadajmo se dakle boljemu, i recimo po starinskom običaju: „Na sretno vam mlado ljeto bilo!“ Šta bi inače? Kritika je u nas i onako Kasandra, a Kasandra je vrlo tragična uloga, osobito kad aritmetički proricati stane. Pustimo premise, kombinacije, nagovieštanje. Budimo kroničari. Dramatska umjetnost je u nas odnekle „dikla samonikla“ bez tudje pričine i tako gospa kritika ne ima nego bilježiti, što da se je g. 1875/6. na našem pozorištu sbilo; prepuštamo drugoj mudrosti ravnati Tespisova kola i ne želimo nikomu sudbine Fajetona. Mi hrvatski kritičari, zapisujuć sgode i nesgode naše drame, kupimo samo gradju za buduću kulturnu poviest našega naroda, i to s toga, jer nam se čini, da gospodski smieh nije jedina svrha kazališta.

Vrata nove sezone otvorio nam je poznati njemački kritičar Gottschall. Dne 1. listopada prikazaše naime prvi put njegovu komediju „Pitt i Fox“. Ne bismo rekli, da je naše občinstvo po predstavi osjećalo, što se poslije komedije osjećati mora. Svatko je zaista ponešto žalio propast ministra Foxa. A i jest čudna ta komedija,

Digitized by Google

taj „Pitt i Fox“. Fox jest čovjek lakouman, prevrtljiv, raztrošan, zaljubljen, zadužen — i prvi ministar Englezke. Sudeći po običnoj logici i po novijem izkustvu, nagovieštat će svatko, da je Fox bio državnik bez načela, bez programa, da se je, štono veli „ljudski naužio svoga ministarstva!“

Gottschall za čudo crta državničku stranu Foxova značaja posve drugčije. Fox mu je čovjek slobodnjak, državnik okretan, rodoljub, koji kraj svojih kavalirskih željica ne zanemaruje zvanja, Fox je zadužen, al u prkos tomu nepodmitljiv, Fox želi „indijkim zakonom“ indijsko pučanstvo osloboditi krvopija iztočno-indijske kumpanije, Fox zastupa dakle uzvišenu misao, pa uz njega stoji ogromna većina englezkoga parlamenta, dakle naroda. Mogli bismo pitat, da l' je moguće, da l vjerojatno, da se dvie toli oštre protivštine u jednom čovjeku spojiti mogu? Nu recimo, sjećajući se privatne prevrtljivosti slavnih francezkih državnika, da se mogu spojiti, al ćemo morati ipak priznati, da Gottschallov Fox nije opak čovjek, da on dapače do svršetka „komedije“ osvaja sve naše simpatije.

Protivnik Foxov Pitt, jest mladić triezan, miran — jest, recimo istinu, konzerzativac. Govori o mirnu razvoju, priznaje nevaljanost kumpanije, ali brani kumpaniju i njezine povlasti i govori u obće o politici kao odvjetnik u civilnoj parnici, Pitt govori u palamentu proti Foxu al ne uspieva, pa kad je ljubavna spletka i neustavna pressija kralja na lordove Foxa srušila, postaje Pitt bez svake svoje pričine ministrom i naruga se propalomu takmacu. Pitt zaista nije simpatičan karakter, tim manje simpatičan, kad vidimo po surovom ravnatelju kumpanije, kakve ljude novi ministar brani. Kralj Georges III. — premda nekakov deus ex machina — crtan je mnogo bolje od svojih državnika. Nujan, ćudljiv, mrk, kadšto oštar, čovjek absolutične žice — premda englezki kralj — pravi Hanoveranac. To je po prilici gradja za državnu akciju komada, uz koju teče dosta romantična ljubavna spletka, gdje kitničarka po nekom križiću postaje kćerkom nekog indijskog bogataša pa se napokon udaje za siromaškog pisara. Komedija zalazi kadkad u lakrdiju, kao što prizor, gdje dvie otmjene dame stoje preobučene u seljanke kraj dva plasta siena.

Najživlja figura — kadšto prekrupna — jest Snougthon, ravnatelj indijske kumpanije, pol englezkog čudaka, pol indijskog divljaka — prava causa movens te vesele igre, u kojoj umovanje zamjenjuje živi dosjetljivi dialog francezkih dramatskih plodova — nu, recimo, stvar je tekla iz njemačkog pera, koje zazire od Franceza, al ih badava dostići kuša.

Kako je mogao sagraditi čuveni estetik Gottschall takovu komediju i zašto ju je tako sagradio? Niemac je. I u tom plodu pritajiva se njemački parodoxon, da je bog stvorio Germane samo zato, da budu skrbnici ostalih „divljih“ naroda, i da ti narodi ne imaju ni prava oteti se nemilomu jarmu.

O samom prikazivanju vrlo nam je mučno govorit, i po tom može čitalac slutiti, da nije savršeno bilo. „Pitt i Fox“ je mnogo teži od sličnih francezkih komedija, gdje naravna živahnost olakšava glumcu posao. A živahan, onako pravo zdravo živahan — gdjegdje možda suviše bijaše taj put samo g. Rajković (Snougthon) u svem karakter vrlo dobar. Inače ne zamietismo pravog sklada, dovoljne brzine. Ako odbiješ Rajkovića, promišljenog Pitta g. Mandrovića i oštro crtanog Georgesa III. g. Freudenreicha, bijahu to samo glavne crte nedovršene slike, komedija je pomoćju šaptaoca tekla — tekla — i tekla lako — lagacko.

U ovoj predstavi izadjoše na naše pozorište neki u Zagrebu jošte nevidjeni glumci, „nove sile“ govori se obično. Gottschall se je nemilo narugao palamentarizmu, crtajući same karikature od narodnih zastupnika. Svi znamo, da se kadšto budale i neznalice zavuku u sabor, ali ima po saborih i pametnih ljudi, Gottschall je pako doveo same glupane na pozorište. Te uloge prikazaše neke „nove sile“, i tom sgodom moglo bi se kazališnoj upravi samo svjetovat, neka gleda te „nove sile“ zamieniti novimi silami. G. Dinulović, bude li manje razbacivao ruke, bit će po vremenu dobar, a g. Leskoviću, koji se je oprostio sa Talijom, želimo na prozaičkom putu života svaku sreću pod uvjetom, da se je do smrti okanio dramatske umjetnosti.

Dne 2. listopada vidjesmo „Vilinske ruke“. Predobro poznajemo tu vrstnu igru Scribe-a i ne valjali hrvatski prievod pokojnog Špire Dimitrovića, koji silno traži penziju, napokon prievodi niesu bezsmrtni. O samom je komadu suvišno govoriti. Dakle o predstavi. Tako valja. Predstava bijaše isvrstna, sve skladno i udesno, sve gladko i brzo. G. Jovanović, Mandrović i Rajković, gdja. Ružička i gdčna. Kraljeva st. natjecahu se vještinom, da je prava slast bila gledati ih. I drugi su glumci ovaj put toli sviestno vršili svoju zadaću, da kritik zbilja drugo ne zna nego hvalit. Nu ima nekoliko malih prigovora. Francezke vesele igre moraju se brzo, lako i jasno govoriti. U ovoj predstavi opazismo da neki umjetnici govore polagano — zapinjuć, neki prebrzo, nejasno gutajuć rieči, čim se harmonija govora gubi. Ne milo nas dirnulo krivo hrvatsko naglašivanje, na to ne pazi se ni najmanje, a to je prevelik grieh. Dà u prvoj i drugoj predstavi primietismo i to, da su neka gospoda i neke gospoje kadšto strahovito griešili proti slovnici s puke nemarnosti i to u komadu, komu je i prievod i onako loš.

Naša bi se drama i kako razvijati mogla, al joj treba još nekoliko epizodista, treba odiela i dekoracija. Čujemo, da uprava ne kani upravo ništa trošiti na dramu. Naravska posljedica te nenaravske škrtosti biti će propast opere.

Digitized by Google

LISTAK.

Trgatbá u Dalmaciji. (Sa slikom). Domovina nam je mal ne diljem vinorodna, al vino žalibože nije ni iz daleka onakvo, kakvo bi moglo biti, da se s njime i pri berbi, i pri prešanju i u pivnici postupa većom pomnjom i prema izkustvu, što ga stekoše drugi narodi, kojim je vino izvorom blagostanja i bogatstva, kao što bi moglo biti i nama. Osobito u našem Primorju i Dalmaciji rodi toli vrstno vino, da se može, čim mu se iole pomnje posveti, uzporediti vinom španjolskim i južno francuzkim. Pa ipak to vino riedko ili nigda ne izadje iz sinjeg mora, jer se na daljem putu sbog nezrelosti svoje prevrne t. j. izkvari. Al kako se to vino primitivno priredjuje! Ima priedjela n. pr. na gdjekom otoku, koji su od svega svieta reć bi odruženi, kamo nove misli i izkustva tek nakon pol vieka dopru. Nije tu riedkost naći, osobito starijih ljudi sa perčinom. Naša slika pokazuje takovu berbu i ujedno prešanje pod vedrim nebom. Stavi se badanj, a na badanj prošupljena daska, a na dasku tako zvana preša, a preša je mlad momčić, koj bos djipa po groždju i tako ga nogami izciedi u badanj. Kad se jedno diete do sita naskače, ulazi drugo i tako se redaju redom. Velika je šala, kad sva djeca u selu imadu od crna groždja ljubičaste noge.

Kad se je groždje u badanj izciedilo, natače se u mješine, koje se naprćuju na magarca i tako odpremaju u selo, a tu se ulievaju u bačve. Al ima dosta vinogradara, koji niti ne imaju bačava, nego vino u mješinah čuvaju, a pivnica je po gotovo riedkost, jer samo imućnik može u živu liticu izdubsti dati podrum. Izvan podruma ne može se pako vino čuvati dalje od godine dana. — Što ide u trgovinu, to se donosi na more i tu ulieva u pripravljene sudove, odakle tada polazi bud u koj oveći dalmatinski grad za domaću porabu, bud na Rieku, u Jakin, Mletke, Trst, Senj itd.

Nove knjige. Mjesečnik pravničkoga družtva. Br. 4. Sadržaj: Mladji naraštaj u juristićkoj praksi. — Pravničko družtvo u Zagrebu. — Gradjansko-pravni slučajevi. — Kazneno-pravni slučaj. — Dopis. — Seljani oženili kaludjera. — Književnost. — Viestnik.

— Mjesečnik pravničkoga družtva. Br. 5. Sadržaj: Koji blagdani imaju se smatrati kao praznici. — Ne osnovani iztražni zatvor i odšteta. — Mjenbeno-pravna razpravica. — Gradjansko-pravni slučajevi. — Hrvatski i zajednički zakoni. — Književnost. U članku „Hrvatski jezik zajedničkih zakona“ obara se pisac na loše prievode naših zakona. Gotovo je nevjerojatno te spada u „bajoslovje“, kakovi se tu primjeri užasnoga sloga navode. Ali što velimo: sloga! Tu još laborira gramatika i sintaksa. Bilo bi u istinu već vrieme, da se ponešto pazi i na to, kako se piše; jer tko se neprestance ne vježba u tom kinezkom slogu, ne može ga niti razumjeti. Tim će se načinom k hrvatskomu, srbskomu, bosanskomu, slavjanskomu i ilirskomu jeziku doskora pridružiti jedan, od svih najljepši: pravnički. —

— Koledar i ljetopis bratovšćine hrvatskih ljudi u Istri za 1876. U Kraljevici. Tiskom Primorske tiskare 1875. Str. 48.

— Uporaba diferencijalnoga računa kod teorija krivih crta u ravnini. Napisao dr. Vjekoslav Körösköonji, ravnatelj gospodarskog učilišta u Križevcih. Sa 4 tabele. U Zagrebu 1875. Tiskom Dr. Albrechta 48 str. u 8mini.

— Primjeri spisa o postupku u sitnicah od Jos. dr. Kaserera, prievod s njemačkoga. Ciena 65 nč.

— Djela M. A. Relkovića, što ih izdaje u Vinkovcih prof. M. Seneković, izišao je 4. svežić.

— Narodne pripoviesti iz susjedne Varaždinu Stajerske, kao primjer prostonarodnoga govora i prinos za poznavanje jugoslavenskih dialekta. Priobćuje u izvješću kr. realne i velike gimnazije i male gradske realke u Varaždinu prof. M. Valjavec. Ima 21 pripovjedka na 46 strana u 8mini.

Književnost. U Albrechtovoj tiskarni izašla su dva libreta i to Alesandro Stradela opera od Flotova i Milostnica (Favorita) opera od Donizetti-a. Oba je pohrvatio I. T., dakako prema štokavskomu naglasku, da pjevanje ne izlazi onako nesgrapno. Oba se libreta mogu dobiti kod kazališne uprave, a „Stradela“ prodavat će se večeras kod kase, jer se prvi put ta opera hrvatski pjeva.

Dopisnica uredničtva.

— Gospodji A. kraj Osieka. Nepravo nas korite, da navlaš zanemarujemo Slavoniju. Mi to možda ove godine činjasmo ali ne navlaš, nego od nužde. Ta i sama opaziste, kako u Slavoniji ima žalibože malo interesa za našu književnost. Samo se varate, kad taj žalostni pojav držite posljedicom nemara. Nije li žalostno, da beletristički list imade u Slavoniji manje predplatnika nego na Istri i na kvarnerskih otocih? Nije li žalostno, da tu ima činovnika, dostojanstvenika svjetskih i duhovnih, profesora itd., kojim ni Vienca ni ikakova drugoga hrvatskoga lista ne možeš u kući naći? Al nije to uzrok, da Slavoniju, kako velite „zanemarujemo“. Pravi i jedini uzrok jest to, što od ondješnih književnika ne možemo ni uz opetovane molbe dobiti niti mjestnih opisa, niti narodopisnih crtica. Isto tolika bieda, kolika je sa članci, jest i sa slikami. Niti nacrta niti fotografija ne možeš dobiti, pak baš ni od glavnoga grada ni za skupe novce. Nacrti, što ih od Vaše vješte ruke primismo bijahu prvi iz ovih krajeva i dobro su nam došli, pak ćete ih još ljetos viditi u Viencu, kao i druge neke priedjele, koje nam poslaše rodoljubna vlastela iz Rume, Valpova, Daruvara, i Iloka. Ujedno doniet će naš list opis rimskoga Sriema od štovanog nam prijatelja G. Bogetića.

Valjalo nam je dakle najprije sabrati slavonskih stvari, a to ne bijaše lasan posao.

Naumivši malo po malo obaći svu domovinu odabrasmo ljetos ponajviše Dalmaciju, kao kolievku Hrvatâ, i kršno nam primorje za priedmet opisa i slika; jer su nam oni krajevi nuza svu svoju zanimivost i krasotu ponajmanje poznati. Na godinu doći će red na Slavoniju, — samo ako nam tad ne bude prigovora iz Dalmacije?

Ostajte nam dakle zdravo i nastavite za naš list liepe svoje radnje, — a mi Vam obećajemo, da ćete doskora i Vi i ostali rodoljubi slavonski biti s nama zadovoljni.

Zabava: Lice laže krv ne laže — Zdravo Marijo! — Muževi gje. Skaggs — Spominjanje — Utjeha. — **Pouka:** Trsat grad — O labudih. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 16. listopada 1875.

Br. 42. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Dva Dujmovića.

Krila ti desnog, galebe,
Reci mi, dvorovi čí su,
Što no se bieli ponose
Braća na strmom visu?
Jesu li gusarski stan,
Užas biednom mornaru?
Dignu li gradinu staru
Vojvoda, kralj ili ban?

Nije to carska palača,
Nije to gniezdo gusara,
Ali je dika velika
Braću gradina stara:
Dujmovićev je dom,
Hrvatska kuća prava:
I pod lancima lava
Vierna plemenu svom.

Krila ti desnog, galebe,
Zašto su pusti dvori?
Zašt' se niz gladke valove
Vesela pjesan ne ori?
Zašto sve gluho ko grob?
Gdje su junaci stari,
Gdje li smjeli mornari?
Koja ih zastiže kob?

Živio starac Dujmović,
Čestita glava sieda,
Blažen do dva sokola,
Do dva sinka si gleda;
Liepo mu sazrio plod,
Staromu srdcu nada,
Krvca sinova mlada
Slavni će ponovit rod.

Junačkom mladac desnicom
Jedra sred bure ravna,
Bogatom Indije tovarom
Plovi im korablja slavna;
Oštar je mladcem i mač,
Razbojske šajke Mora
Bježe od Dujmović dvora,
Dalek od puta im Brač.

Ali će jutra jednoga
Dujmović sinovom reći:
„Dosta je morskoga landanja,
Hvala bogu na sreći;
Drugi nek goni naš brod
Ciljem dalekog briega;
Evo na glavi mi sniega;
Zar da nam propadne rad?

Na srdcu dvie vam djevojke,
Do dva rumena cvieta;
Hora je nositi jabuke,
Mlada proliću ljeta,
Sklonit se u dom je čas:
Sidro su stalno — žene,
Djevojka jadnica vene
Težko čekajuć vas!

Evo me ljeta pritisla,
U grob vam otac gleda,
Ali mi želja jedina
Svietom se razstati ne da:
Ploda svog želim si cviet,
Unučad Dujmović stari
Očima gledati mari:
P' onda će sladko mriet!"

Starcu glava klonula,
Srdce mu rieči uze,
S brade i lica uvela
Guste mu kanule suze.
„Hoćemo, ćako, dà!
Jednom još pusti mornare
Nevjestam tražiti dare!"
Klikoše sinka mu dva.

* * *

Svilne se viju zastave,
Svirac glasovito sviri,
Zvekeću toke srebrne,
Hrlo se kolo širi.
Klikom jeknuo dom;
Zaručna pjesma se pjeva,
Suncem sievala dieva,
Puške grmio grom.

„S bogom, otče naš čestiti!
S bogom, majčice stara!
S bogom, dušice nevjeste!"
Kliču do dva mornara,
„Kada pak spazite nas,
Valja vama, da znate,
Kupiti sinovom svate!"
Isti odoše čas.

Ura za urom minula,
Mjesec za mjesecom lazi,
Majčica tužna se brinula,
Sinovlji brod da spazi.
Tužno stajao žal,
Ništa, ah ništ' se ne vidi,
Tek pod stanovnom hridi
Muklo šumori val.

Digitized by Google

Bože! Dodjoše glasovi,
Ribar ih mletački done,
Sutra će doći sinovi,
K Braču ih vjetrovi gone:
„Sinci, sinci će doć!“
Kroz suze klicao tajko:
„Zovi svatove, majko!
Radi cielu mi noć!“

Svilne se viju zastave,
Svirac glasovito sviri,
Zvekeću toke srebrne,
Hrlo se kolo širi,
Svatovsku pjesan čuj!
Stidne nevjeste stale,
Poput sunašca sjale,
Sad će bit mladenci tuj!

Morem se jedra bielila:
„Amo de! Vidiš li, ženo?
Plakao starac od srdca:
„Oni su. — Eno ih — eno!

Bože! — Blažen li čas!
Baš do krm'la stoje,
Znam ja sokole svoje!
Ču li im veseli glas?“

Svilne se vijore zastave — — —
Vjetrovi krpe im nose —
Bura uzjari bregove,
Raztrese djevojkam kose
„Isuse!“ — Ruknuo grom!
Noć je! Striela ju sieca!
„Sinci!“ starac jeca
„Tonu!“ — Trese se dom.

„Dajte mi čamac! — Marijo!
Eno ih! — — Jarbol se sruši!
Isuse! — —“ Talas ih zalio,
Mahnito more se puši,
Neba trese se svod,
Evo ih! Zacvieli mlada,
Koprenom mahnu im s grada —
„Isuse!“ — — Smrvi se brod!

* * *

Crne se viju zastave,
Zvonovi muklo zvone,
Do dvie mlade koludrice
Krvave suze rone;
Starca ubila kap.
Prate na groblje ga pusto,
Žalobnu pjesmu uz to
Pjevao valova slap.

Desnog ti krila, galebe,
Dosta je! Šuti mi, šuti!
Suzom se oči zalile,
S jada se srdce muti.
Svietu javi mi kob:
Kao spomenik sada
Kite zidine grada
Junačkog plemena grob.

A. Šenoa.

Opazka: Bit će ih, kojim će se ova pjesma činit suviše romantičnom. Budi im rečeno, da je do imena sve ciela istina. *A. Š.*

Lice laže krv ne laže.

Pisao Jozo Grčetić.

(Dalje.)

II.

Bez sumnje je pomorstvo najveći izvor bogatstva siromaku čovjeku, nu da dobro promisli, koliko je na tom putu pogibelji i nevolje, nikad ne povjeri svog života valovom. Tvrda je kora mornarskomu hljebu. Koliko puti biesni vijori ne pokidaju jadra i ne pokrhaju jambore a kukavni mornar u crnoj noći uz bljeskanje munje i uz tutnjavu groma mora kano pauk plaziti po smrznutih konopih na luljajućem se brodu, da jadra ponabere držeć se na zviždećih konopih nogama i zubi, da ga vjetar ne strese i u bjesneće valove ne baci. Koliko puti uza svu pomnju i revnost kapetana, uz vas trud i napor jakih mornara, kad misle, da se oteše očitoj smrti, brod leteć kano oblak nemilom tminom iznenada prasne o klisurastu obalu i sdrobi se kano ljuska orahova na tisuće komada.

Na južnoj obali otoka Zanzibara moglo se pred nekoliko godina opaziti takovu nesreću. Jedno jutro u sumračju stršila na obali, kano okostnica gorostasne zvjerine, izprebijena rebra prilično velika broda; malo dalje plivali na uzbunjenih i mutnih valovih razni ostanci toga propalog nesretnika. Počelo se daniti. Zrak se razvedrio, vjetar utišao a valovi ponešto umirili i izgladili. Na žalu trsio se krupan mladić, da povuče iz mora neko je priedmete na suho. Med ostalim dovuče takodjer tielo, koje je jošte disalo. Mladić za stalno ne spadao med utopljenike jer je imao uza se hrta i lovačku pušku. Strašno bilo pogledati utopljenika; moglo mu je biti do 50 godina al bi mu ih čovjek odmjerio preko 60. Dok je mladić skočio, da izvuče drugo truplo na piesak, starac se podbočio na lakat sileć se, ne bi li se podigo, al mu život prevagnuo te se opet na uznak srušio.

Mladić opaziv, da drugomu utopljeniku ne ima pomoći, da je mrtav, priskoči opet k starcu, pridigne ga i zapita francezkim jezikom za ime i domovinu njegovu. Starac ga razumjede, jer odmah odgovori nu reć bi jako zlovoljno, da je iz Evrope, Austrijske carevine i baš sa Lošinja.

— Sa Lošinja? Iz Maloga ili iz Veloga Sela? Zaviknu mladić primorskim narječjem.

Starac u čudu dignu glavu prama njemu, oštrim ga pogledom promotri pa srdito nastavi: Iz Malog Sela dà, nu zašto me niesi, čovječe, pustio, da se utopim... da poginem?!.

Mladić se zapanji. Mjesto da mu se starac od srdca zahvali na spasenu životu, a on se na njega srdi i ljuti, što ga je oteo smrti. Hćede da ga ovdje ostavi bez pomoći, i malo ne otidje svojim putem al mu prelećelo mišlju da to nije možebiti nehar već tajna bol ili neka rana, što mu život ogorčava i truje, pa s toga da malo za život mari. Ne znajući, šta je, prihvati mladić radoznalo: Rad sam znati, starče, što te je potaklo te si

Digitized by Google

mi toli nezahvalan, i ne pričekav odgovora nastavi: Nu ja bih skoro i pogodio: ti si, čovječe, povrh ove nesreće i prije bio nesretan, pa ti je život dosadio; ali nemoj tako; dobra volja i vrieme ima lieka i za najljuću ranu.

Starac zabunjen nije znao, što da odgovori. Srdce mu omekšalo. Tamne mu se crte na licu izpravile, oštri se pogled ublažio. Pomisliv, da je doživio toliko dobro te i pomilovanja od ne poznata stranca, sasvim ga smelo i narav mu preobrazilo. Hćede da ga zagrli svesrdice, rad prvašnjeg odgovora ne zagrli ga, već mu samo srdačno na usluzi zahvali.

Mladi ga lovac zapita za ime, ali utopljenik mjesto da odgovori samo se žalostno nasmjehnu, nu malo zatim nemarno reče: bio sam zapovjednikom tog broda, koga su ostanci eto pred tobom na valovih razpršeni.

— Ne misli sada o nesreći, nego dodji sa mnom da se preobučeš... da se malko oporaviš. Nije daleko do stana moga dobrog gospodara. Poslati ću momčad, da otme moru, što se bude moglo: Sve se može nadoknaditi samo žalostni mornari nemilo propadoše. More, more... oj nezasitno i okrutno groblje! reče tronutim glasom mladi lovac a kano da su mu misli u turobnu prošlost zaronile, uzdahnu, zatim podigne utopljenika, da ga sobom povede.

Dà, odgovori težko dignuv se starac pogodiv lovčeve misli. Smrt je nenadoknadivom štetom onomu, komu bijaše život omilio, komu je udes sladio putovanje do groba, onomu, komu se je brinuti, da vrši svoje dužnosti za svoju obitelj ili za one, što mu se milo smjestiše u srdcu, ali komu ne ostaje u tom svietu nikakve nade, da mu se barem za časak zaustavi hrlo kolo nesreće, ne će li da protivnim tiekom krene, tomu ne ostaje drugo van spustiti se na svome nesretnom kolu sunovratce u smrt, jer mu je ona najmilijim čedom njegova srdca.

— Čudno li poigrava sreća sa čovjekom u viru života! zakrči rieč mladić, shvativ gnjev starčev. I meni je život pred malo vremena bio nesnosljivim, i sada mi samo pelinak po njem cvate, nu uza svu tu težkoću mučno bi mi bilo dieliti se s ovim svietom.

— Moli se Višnjemu, odvrati odpočinuv i odahnuv starac, zahvali mu, da ti tako uztraje, jer prekinula se ona tanahna nit, koja ti s ovim svietom skapča ovaj život, ma ti zamitao i težke brige za ono, što ti je sada drago, prekinula se, velim, ona ljubav medjusobna, s koje ti je sjajno i liepo na ovome svietu, jaoh ti ga onda i naopako! Sviet ti se zamrazio a ljudi su ti kano lutke, kojimi okreće grdni stroj: sebičnost, svakoga svoja volja! a tebi tada ne ostaje nego: smrt!

— Budi na tvoju, ali ne smieš prijatelju tako mudrovati. Imade svaki čovjek i vriedna ravnatelja, koji je jak vladati tim strojem: imade zdrav razum, pa taj može krenuti i napried i natrag, i lievo i desno; može se uzvinuti do neba i zaroniti do pakla, kako mu je drago: stroj se kreće kamo ga ravnatelj goni.

Utopljenik opet stane i promjeri mladića svojim pronicavim pogledom.

— Da li si trudan? Ne boj se, nije daleko do stana. Zapovjedi svomu stroju, te odpočini, ja sam svomu već zapovjedio. Mladić se nasmjehnuo i na kamen već sio.

— A misliš ti, da se može uviek srdce razumu podvrći, reče sjednuv starac, misliš li, da može svagda reći: stani, pa se stroj odmah ustavi? Ti si veli mudrijaš, pa reci mi, nije li se kadgodj sbilo, da je drugi preoteo zapovied nad tvojim jakim strojem, te niesi smio učiniti, što si hotio i želio?

Mladić se smete. Nije znao što da odgovori. Zamuknu. Starac pogodi ga sada u zlo mjesto. Mladić se zažario po svemu licu Glavom poniknu od stida. Neizkusan pomisli da mu stranac po licu, na srdcu čita i pogadja i najtajnije misli. Ne bje više govora ni o razumu, ni o volji, ni o srdcu, nego mladlć odmah usta i krenu prama Zanzibaru uza svoga ne poznatog druga.

Jedan uz drugoga muče stupali prama gradu. Pustimo ih, nek idu u miru.

III.

Mladi lovac bio čovjek visoka i plećata stasa, vrlo krasna lica a u svem veoma darovit, ne bijaše odviše živahne i vesele ćudi kano što to bivaju naši primorski sokolovi. Sve njegove vrline prekrivala turobna koprena. Bijaše nadzornikom na imanju talijanskoga gospodina Viktorina, vlastelina na otoku Zanzibaru, življaše kao bubreg u loju, ne manjkalo mu ni ptičjega mlieka. Al kraj svega toga ne promieni mu se ćud. Nukao se da bude veselim, jer mu je ponešto i narav takova bila, ali oštro oko moglo je opaziti u bistrih mu zenicah žalostivo srdce. Štogodj bi zaigrao na svojoj tamburi, a bio joj osobit vještak, ma i najveseliju pjesmu, sve je iz nje zvonila nježna tuga. Štogodj bi zapjevao, a grlo mu bijaše skladno, ma i davoriju, probudila bi u srdcu slušaocu više turobne milote nego li radostna uzhita. Jedni sudili, da je tomu kriva narav njegova glasa a drugi to pripisivali tajnoj boli duše, koju je badava od svieta tajio.

Bilo, kako mu drago, nitko se ne mogaše doviti razloga čudnog i neveselog mu živovanja, a on ne mogaše naći prijatelja, komu da se povjeri dušom i tielom, da razloži svoje jade i tako barem na časak zatomi one misli i boli, s kojih nije mogao mirovati ni u snu.

Gospodar mu Talijan, komu se bio ondje otac trgovcem naselio, bijaše čovjek blage i mirne ćudi. Volio mu kano rodjenu sinu. Mladić mu bijaše zahvalan svom dušom ali mu se nije smio povjeriti, premda ga je Viktorin uviek na to nukao, pa čim bi nakanio mladić, da mu odkrije jade svoga srdca, munu mu glavom neodoljiva misao: Stranac je čemu da se potužim ono-

Digitized by Google

mu, koji pomoći ne može, koji pliva u lasti i bogatstvu? Činilo mu se, da bogataš stranac ne može nego površno sažaliti tudje nesgode i nevolje, dapače kriomice mu se

na širokom svietu! Mogao je naći srdce, koje bi moglo razumjeti njegove jade, al on toga ne hćede vjerovati.

Taj mladić bijaše riečki dječarac Miro. Kažemo

Slap Radolne u Kranjskoj.

i rugati. Krivo je mislio. Bio je istinabog slugom njegovim, bio je daleko... daleko od svoje domovine, daleko od svojih... svojih? kojih? Ta ne imaše nikoga

Riečanin, jer je bio tu uzgojen a sam bog znade, gdje je prvo svjetlo ugledao. To ga je i bolilo, peklo, to bijaše ona duboka neizcjeljiva rana. Svatko u svojoj

Digitized by Google

nevolji znade, komu da se uteče. Jedan pogled majke, jedna rieč otca razvedri tamno lice sinu; jedan prijateljski posmjeh ili uzdah može ga ohrabriti, razveseliti ali... ali on jadan imao je prijatelja pa i toga mu na grozan način ne stade. Pa je li moglo biti lieka od stranca.

Zašto mu je toliko volio Viktorin? Čim je stupio mladić u njegovu službu, počeo je svom silom nastojati oko poboljšanja bogataševa imutka. Ne štedeći truda radio je i danju i noćju a s te njegove brige raslo je sve većma bogatstvo i cvala sve više sreća u Talijanovoj kući. Nije trebalo mladiću, da bičem ćera na radnju kukavne crnce; jedna njegova blaga rieč bila dovoljna, da prionu življe uz svoj posao. Ljubili ga kano svoga otca. Premda drugim gospodarom nije bila po volji takova blagost prema roblju ipak je to Viktorinu godilo. Ne bijaše oholica i lahko bilo sklonuti njeovo srdce na milosrdje; videći pako, da je njegovo gospodarstvo boljim putem udarilo, predade mladiću upravu svega svoga imanja. Bogataševa supruga zavolila ga s početka kano da joj je porod od srdca. Ljubila ga je kano svoju jedinicu Irenu. Da odvrati ljubav za ljubav pjevao bi svako veče pjesme i talijanske i hrvatske uz svoju tamburu. Irena bila angjelak, barem se takovom majci činila, mladica tek nazivala. Bila šutljiva, nešto plaha malo ne divlja djevojka. Ugadjalo joj pjevanje ali nije bila za glasbom zanesena. Volila bi se zabavljati igračkami kano maleno diete nego li osbiljnijim radom.

Dr. Franjo Rački.

Odievala se čudnim afrikanskim načinom kano divljaci te hajde po perivoju svojim kupljem (malena mreža na štapu) u potjeru za kukci i leptiri. Miro ju gledao takovu i vele joj se divio. Jednom zaplienila na leteć velika klješćana. Hitro i radostno primila ga nježno svojimi malenimi prstići a on ju nemilo skvačio svojimi kliešti za kažiprst lieve ruke. Vruća krvca prsnula izpod kože. Irena prestrašena stala otresati rukom i vikati iz sveg grla. Poletila služinčad na sve strane: Irena zamukla, ne bi je više čuti. Prisluškivali na sve strane, nigdje ni žive duše! U to bane iz gusta grmlja Miro noseć Irenu na ruku kano maleno diete a ona bez sviesti previsila mrtvice glavu preko desnog mu ramena. Zaprietio slugam, koji ga spaziše, da buke ne čine i svaki na svojem mjestu nek ostane. On opet izginu u gušćavi, primaknu se vodometu i položi svoje sladko breme u hlad te natoči u svoje dlane vode studenice, koja iz mramorna labudova grla u vis sukljaše. Umio i uvio ranicu, zatim orosi lice djevojci, ona se osvieti i oči otvori. Probliedjelo lice planulo joj kano proljetna zora prije no se sunce iza gore pomoli. Zabunjena... prst zaboravi ne znajući što će. Onako čudno na afrikansku odjevena hćela bi uteći al se bježati stidi. Miro da je rieši te neprilike reče:

— Kako vam se to, gospodično, dogodilo? ona mučala a on nasmiehnuv se: — Eto istina je. Tko drugomu mreže nastavlja, sam se u nje ulovi!

Srdito kano malo uvriedjena odgovori:

Digitized by Google

— A ne znate li, da se kadgod i najmudriji prevari?

— Ostavimo šalu, gospodično, odvrati osbiljno Miro. Majka će vas nestrpljivo očikati. Sluge su čuli vikati, pa će o nesreći javiti . . .

— O nesreći? Oh velike ti nesreće!

— Želite li, da vas sprovedem? zapita ju udvorno Miro.

Ona ga pogledala u lice:

— Ti kano da si me lavu iz čeljusti izvukao. Ti hoćeš, da mi do kuće podporom budeš; a što bi tek bilo, da si junak slavodobitnik? (Dalje sliedi.)

Na Sutli.

Spjevao K.

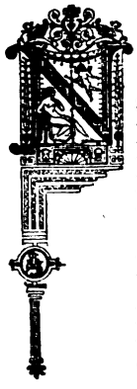

a zapad leti sunce zlatno
Na krilih židka, modra zraka;
Na zapad leti moja misô
Na krilih vjetra nježna, laka...

Bijaše nekoč... davno, davno,
Al pamet mi se dobro sjeća:
Bijaše to u tihu večer —
Oj moja prva, hitra sreća!

Pod granom bujne vinske loze
Sjedjaše ona mlada, vedra —
Ko amazonki, živo, strastno
Nadimahu se biela njedra!

A oko, plamna božja iskra,
Što vrh nebesa devet sije,
Za koje čarom svih angjelâ —
U tajnu milju srdce bije —

— To oko tamo gledalo je
Na zlatnih krilih gdjeno sunce
Za crne gore klonulo je,
Obasjav zadnji put vrhunce.

Po nebu sljednji rumen planu,
Na licu njenom planu prvi —
Ko angjeoski dah ju obli —
Oj tihi rumen žarke krvi!

Ko umorna i krotka srna
Sred crne gore tamna hlada —
Na krilce ruke spustila je
Poniknuv tužno, sjetno tada . . .

Tek gdjegod listak trsov šušne,
Kan vjetric da mu štogod šapne;
Il' sinu gdje na nebu zviezda,
Kan' suza kad iz oka kapne . . .

Oj što ga misliš, krasna dievo,
Oj moja žarka amazonko!
Oj reci, dušo, zašt' umuknu,
I zašt' ne sboriš milo, zvonko?...

Il' jad te kakav tajni mori,
Da oblačno je sad ti čelo?
Oj reci, reci, dušo draga,
Oj vesela mi viek gazelo!

I tada počuh tiho, tiho . . .
Zatravljivo i hitro reče . . .
I prvi put zadrktah mladjan,
I koljeno mi hrlo kleče . . .

I rajske gudbe bajni zvuci
Divòtom strujili po zraku,
I zadnji pramen sunca planu,
I razplinu u crnu mraku.

Al drugo, žarče, ljepše sunce
Oj ljubavi i moje sreće —
Oj razkoši mi sinulo je,
I mislih: nikad mrknut ne će!

A lukav mjesec siede viasi
Pomaljô iznad vinske grane —
I jednom jošte — Bože — jednom
Na mekih ustnah, cjelov plane...

Ko biser kad se blistav truni,
Il zvono tajno iz daleka —
Šumorila i zujila je
Kroz dolak tihi Sutla-rieka . . .

Oh, bjaše nekoč... davno, davno
Al pamet mi se dobro sjeća —
Bijaše to u tihu večer,
Oj moja prva, brza sreća!

Na zapad leti sunce zlatno
Na krilih židka modra zraka;
Na zapad leti moja misô
Na krilih vjetra nježna, laka —

Oj Sutlo-rieko, ded ju primi,
Na žalu nek se tvome smiri —
I kada ona k tebi dodje —
Nek pozdrave ju tvoji viri! —

Muževi gdje. Skaggs.

Nacrtao Breet Harte; preveo —t—

(Dalje.)

Do mala ga osvoji ne izrečeni mir. Talasi samo plakahu mjestimice grebene, a inače kao da se voda ni malo ne burkaše, dizaše se ritmično u širokih težkih slojevih, te se činilo, kao da i ona jošte spava. Zrak bijaše pun svietlih para, u koje ponirahu sunčani traci. Kako je bila tišina morem, činjaše se Islingtonu, kao da se je i ovdje razlio prijatni blagoslov nježne kulture, magičnoga bogatstva i čarobnosti utančena života. Kako li je to, mišljaše sobom, umilovan i razmažen ocean, ljubljen, dragovan i slavljen! Ovdje se sjeti i divlje Stanislavljeve rieke pa i Deadwood-Hill-a, te mu se tiem kontrastom pričini baršunasto busenje i umiljate hvoje gotovo tropičnimi. Pogleda u okolo, kad al koga speti? Djevojku nekoliko samo koračaja daleko, djevojku vitku, koja gleda u more — Blanche-u Masterman. Ubrala je negdje veliki list poput mahalice, držala ga nad so-

Digitized by Google

bom, kao kakvi suncobran, on joj zasjeni plave pramove i sakri sive oči. Skinula je svoje svečano odielo sa nabori i dugačkim skutom, te se prerušila u uzanu poluantiku odjeću, koja kako bijaše tiesno skrojena, ne bi nekako pristajala manje tankim udovom, ali ta ista odjeća stojaše na oblih i pravilnih udovih njezinih kao na kakvoj božici. Islington ustade, a ona mu podje u susret ne usiljeno i iskreno pruživ mu ruku. Da li je ona njega prije opazila? — Ne znam.

Sjedoše na priprostu klupu i Miss Blanche okrenu lice prema moru i zasjeni svoje oči listom.

— Ne znam u istinu, koli sam dugo ovdje sjedio, reče Islington, i da li niesam napokon i zaspao te i sanjao. Jutro mi se činjaše toli dražestno, da niesam mogao u postelju. A vi?

Činilo se izpod lista, kao da Miss Blanche-u progoni gadna krilata stjenica, koje ne mogaše ni ona ni služavka joj otjerati. A da je duže spavala na vratih bi strugalo pseto Odin, a i oči bi joj bile crljene. A more je toli divno. A njoj je jutrnji posjet obaviti.

— Milo mi je, te vas ovdje nalazim, ma s koga mu drago uzroka, reče Isligton mirno po svom običaju. Kako znate, danas mi je zadnji dan u Greyportu. Mnogo je sladje, da se oprostimo ovdje pod vedrim nebom, nego li pod divnimi freskami vašega otca, ovdje gore. Ja bih se radje sjećao kakova diela ove ugodne prirodne slike, koja nam svim pripada, nego li da vas se sjećam pa makar ičim ogradjene.

— Znam, odvrati Blanche isto tako iskreno, da naše kuće niesu gradjene prema civilisaciji, koja je u nas manjkava, ali ne mislim, da sam ikad prije čula tu misao ljepše izrečenu. Kamo polazite?

— Jošte ne znam. Snujem ovo i ono. Idem u južnu Ameriku; biti ću predsjednikom kojoj rebublici, kojoj, sve jedno mi je. Bogat sam, ali u onom dielu Amerike, koji je izvan Greyporta svakomu valja raditi. Moji prijatelji misle, da treba, da si osnujem kakvu veliku cielj po cieli svoj život. Ali je mene majka rodila potukačem, te ću valjda potukačem i umrieti.

— Ja ne poznam nikoga u južnoj Americi, reče Blanche iz tihana. Potonje sezone bijahu ovdje dvie djevojke, ali one ne nošahu doma zobunaca na pritege i bieli im haljetci nikada ne bijahu valjano čisti. Podjete li u južnu Ameriku, a vi valja da mi pišete.

— Pa i hoću. Znate li mi reći, kako se zove ovaj cviet, što sam ga našao u vašoj postavi? Posve je nalik na kalifornsku cvatnju.

— Možda i je kalifornske vrsti. Otac ga je kupio u nekoga suludasta starca, koji je jednom ovamo došao. Znate li ga?

Islington se nasmija. Bojim se ne poznam ga. Ali dozvolite mi, da vam ga poklonim načinom ne trgovačkim, ne prometničkim.

— Hvala vam. Opomenite me, da ja i vam poklonim prije nego odete, ili volja vas, izaberite si sâm.

Kao zajedničkim nagonom ustadoše oboje.

— S bogom.

Hladna cvjetolika ruka bijaše časak u njegovoj.

— Ne bi ste li mi hćeli milostivo za čas zadjeti o bok onaj list, prije nego odem.

— Ali su moje oči crljene, i ja sam prava sablast.

U to budne duga stanka, te list pade na zemlju, i do dvie vrlo liepe bistre i kritične oči pogledaju u njegove. Islington bje kao prisiljen odvrnuti pogled. Kada se je opet okrenuo, ona već poodmače.

— Mr. Hislington, gospodine!

Bio je to Chalker, englezki konjušnik, usipio se od trčanja.

— Oprostite gospodine, što amo dolazim, ali je netko ovdje.

— Netko! Koga biesa mislite? Govorite li englezki, ta do biesa, mislim, vi ne govorite englezki, reče Islington ljutito.

— Rekao sam: Neko, gospodine. Molim, oprostite, ne vriedjam vas, ali je došao neki neotmjeni čovjek, gospodine. U knjižnici je.

Islington bje ljutit, vrlo nezadovoljan sam sobom, oćutje, kako je osamljen, te upita: Za što neotmjeni čovjek?

— Neotmjen čovjek, molim, oprostite. Više je, gospodine, nalik na slugu. Ja sjedim pri vratih, a on mi sgrabi ruke, potisnu ih i reče: U žep ruke, mladiću, ili morda čekate kakva agenta, te držite svoje ruke u vis? Tada mi ih složi unakrst i reče: Stani pri kratkih zavojih ceste, inače si ogulio svoju dragocjenu kožu. Tada je pitao za vas, gospodine. Ovamo vodi put, gospodine!

— Stupiše. Islington se požuri dugačkim gotskim predsobljem i otvori vrata knjižnička.

Sred sobe u naslonjaču posadio se čovjek, koji je naočice motrio veliki, tvrdi, žuti šešir vrlo široka oboda, što no je pred njim bio na podu. Ruke složio medju koljena, jednu je nogu osobitim načinom bio izpružio preko boka stolici. Čim ga smotri Islington, kako se vlada neliepo, pomisli, kakvi je to adrapovac? Ali za tren, za dva skoči u sobu i razširiv mu obje ruke, viknu: Yuba Bill!

Čovjek se dignu, uhvati Islingtona za ramena, okrene ga, pritisnu ga k sebi, opipa mu rebra poput kakva dobroćudna ljudoždera, ruke mu pošteno strese, nasmije se i reče nekako tužno: Pa kako si me prepoznao?

Islington gleda, kako se Yuba Bill očito promatra, kako se je spretno prerušio, nasmija se i pomisli, to je valjda bio instinkt.

— Pa ti to? reče Bill potisnuv Islingtona na rukohvat i omjeriv ga kritično, pa ti to? Kad čovjek pomisli — kad čovjek pomisli, dječarac jedva konju do

Digitized by Google

uzda, dječarac, koga sam često bičem otjerao s ulice, dječarac, s kojim se nikad nije govorilo ob odielu, taj dječarac sad je i te kakvi gizdelin!

Islington se osjeti poveseljev se i prestrašiv, da je još jednako u družtvenom odielu.

— Provrgao se, nastavi Yuba Bill osbiljno, u restauracionalnoga konobara u garsonka. Ej Alfonže, donesi mi pastetu od gusjih jetara i razljevušu, do biesa!

— Dragi djede! reče Islington nasmiešiv se i pokušav ruku pružiti do bradatih ustiju Billovih, ta ni vi nieste onakov, kao dosle. Morda ste nezdrav, Bille? Kada se je Bill malo boljma okrenuo bio k svjetlu, opazi Islington, da su mu oči duboko utonule, a vlasi i brada da su mu obilno izpremiešane sjedimi nitmi.

— Imam ja tu koječesa, reče Bill ponešto nevoljno. Metnem li na se taj podbradač (mislio je masivni zlatni lanac od ure s velikimi koluti) i izvadim li tu zviezdu jutrnju (pokaza iglu na prsiju s veoma velikim soliterom) tada mi je težko na srdcu. Inače sam posvema veseo, dragi maliću, posvema veseo! Ali ne htjede pogledati Islingtonova oštra oka i odkrenu se od svjetla.

— Vi mi imate nešto kazati, Bille, najednom će Islington, te kao da hoće nanj navaliti, kazujte namah.

Ali Bill ne reče ništa, već se nelagodno prignu za svojim šeširom.

— Ta vi nieste došli tri tisuće milja daleko amo, ne dojaviv mi toga prije, samo da sa mnom čavrljate o predjašnjih starih vremenih — reče Islington prijatnije —. ma da mi je i te koliko milo. što vas vidim. To nije vaša navada, Bille, ta vi to znate. Ovdje nas ne će nitko buniti, doda, kada Bill upitljivo pogleda na vrata, gotov sam slušati vas.

— Ali ponajprije da mi jedno rečeš, kaza Bill, prikučiv svoj stolac bliže Islingtonu, odgovori mi, Tommy, pošteno i neokljevce, jasno i pravo na jedno pitanje.

— Govori, reče Islington tihano se nasmiešiv.

— Da ti kažem, Tommy — danas, umah sada, hodi sa mnom, ostavi ovo mjesto na mjesec dana, na godinu, na dvie — a morda i na viek — bi li te, Tommy, išto uzdržalo ovdje — išta, dragi maliću, česa ne bi mogao ostaviti?

— Ništa, odpovrnu Tommy mirno. Ja sam ovdje samo u posjetih. Namišljah danas ostaviti Greyport.

— Ali da ti morda kažem, Tommy, hodi sa mnom na put u Kinu, u Japan, u južnu Ameriku, bi li pošao sa mnom?

— Bi, odvrati Tommy malko pomučav.

— Ničesa daklem ne ima, reče Bill približiv se stolicom i pritomljujuć prijatno glas, ne ima primjerice mlade ženice — ti me, Tommy, razumieš — koja bi te mogla ustaviti? Ovdje se smrtimice ljubi, a bio čovjek mlad, bio star, Tommy, žena mu je vazda ostrugom i bičem.

Bill to doreče nekako iedovito, i to karakterisovaše tu abstraktnu istinu, te ne opazi, kada je mladi čovjek odvratio „Ne ima“ da mu je lice malo porumenjelo.

— A sada čuj. Sedma je već godinica, Tommy, što sam ja bio voznikom jednih od prvih poštarskih kola, koja dolažahu iz Gold-Hill-a. Ja stanem pred poštom, a eto ti preda me šerifa grofovskoga, koj mi veli: Bille, evo šenuta čovjeka, koga mi dadoše, da ga odvedem u stoktonsku ludnicu. Miran je i miroljubiv, ali oni, koji su u kolih, ne će s njim da budu. Jesi li voljan primiti ga k sebi na bak? A ja kažem: Ta metni ga slobodno. Taj ti je čovjek, Tommy, bio mirni i miroljubivi — Johnson. On sjede uza me.

— On me ne poznavaše, nastavi Yuba Bill ustavši i staviv ruke Tom-u na ramena. On nije znao za te, za Angels, za živin rudnik, pače nije znao ni kako se zove. Rekao je, da se zove Skaggs, ali ja znadjah, da mu je ime Johnson. Bilo je vrieme, kada si me ti, Tommy, mogao s baka srinuti, a bilo je vrieme, kad ja niesam mogao zadosta razložiti družtvu, kako je to, da se na jednom dvadeset sedam putnika vide u American-Riveru plivati, pet sto stopa pod cestom.

— Šerif reče, požuri se nastaviti Bill ne dajuć Tom-u uplitati se u govor njegov — šerif reče, da su ga pred tri godine donesli u Murphy-ev stan, voda s njega curkom curila i potresli mu se moždjani, a djetići ga obično redomice dvorili. Rekoh šerifu, da ga ja poznam, a šerif ga na to izruči mojoj pomnji, ja ga odvedoh, Tommy, u Frisko, u Frisko, predadoh ga najvaljanijemu liečniku i plaćah sâm zanj. Imaše svega, što bi poželio. Ne gledji onamo, dragi maliću, ne gledji za boga!

— O Bille, reče Islington ustavši i pošavši k prozoru, čemu mi toga sve dosle ne rekoste?

— Čemu? — upita ljutito Bill k njemu se obrnuv. — Čemu? Niesam bio poludio. Ti si polazio visoke škole, u svietu si sve više na glas dolazio i svietu nešto privredjivao; a ovdje je bio starina. koji kao da je svietu nešto umro, koji bi već bio imao odavna umrieti, te toga nikada niti ne tajio. Ali ga tebi valjalo uviek većma trpljeti nego mene.

— Oprosti, Bille, reče Islington primiv ga za ruku. Znam, da si najbolju namjeravao, ali pripoviedaj dalje.

— Ne imam još mnogo pripoviedati, a kako vidim tebe glava ne boli za to, što ja pripoviedam, reče Bill hladno. Zanj ne bijaše lieka, veljahu liečnici, imaše, što oni zovu monomániju — govoraše jednako o svojoj ženi i kćeri, koje mu ih je neko izpred mnogo ljeta ukrao, te se uviek mišljaše osvetiti tomu nekomu otmičaru. Šest je mjeseci, kako ga nestade. Sliedio sam ga i tražio u Carsonu, u Omahu, u Chicagu, u Newyorku — i ovdje!

— Ovdje! ponovi Islington poput jeke.

— Ovdje. I to me je danas amo dovelo. Bio on smušen, bio zdrav, lovio on tebe ili koga drugoga, tebi

Digitized by Google

valja odavle seliti. Ne smieš ga vidjeti. Nas dvojica, ja i ti, Tommy, podjimo širokim svietom. Za tri, četiri godine on će ili umrieti ili će ga gdje nestati, a dotlem ćemo se mi vratiti. Hajde! I Bill se dignu.

— Bille, reče Islington, ustavši i primivši prijatelja za ruku, reče isto onako mirno i tvrdoglavo kao i prije, bio on gdje mu drago, ovdje ili gdje drugdje, bio zdrava uma ili poremećena, ja ga idem tražiti, pa ću ga i naći. Svaki dolar, što ga imam, njegov budi; a svaki dolar, što sam ga potrošio, imam mu nadoknaditi. Ja sam, hvala bogu, još zdrav i mogu raditi, a ima li kakova puta iz ovih neprilika, valja mi ga naći.

— Znao sam, da će tako biti, kaza Bill nezadovoljna lica, koje ipak ne mogaše sakriti očita udivljaja, gdje onaj tako mirno sbori, znao sam tvoje hire, kleta budalo, te niesam ni čekao što pametnijega. Zdravstvuj — sveti bože! tko je to?

(Konac sliedi.)

POUKA.

Dr. Franjo Rački.

(Sa slikom.)

Narod bez svoje poviesti,
Putnik je putnog bez lista,
Zaprieke nalazi svud,
Daleko ne može doć.

Ako je ova izreka pjesnikova istinita, ko što bez dvojbe jest, tad oni muževi, koji su sav svoj trud uložili u to, da razbistre poviest svoga naroda, da mu u njoj otvore knjigu punu nauke za dalnji narodnji život, a punu utjehe i bodrenja u doba patnje i stradanja, tad ti muževi u istinu zaslužuju najveću zahvalnost i priznanje svega naroda; jer oni su mu učitelji i vodje, i tješitelji i bodritelji, — a često i proroci!

Jedan od takovih muževa jest hrvatskomu narodu Rački. On si je reć bi stavio ciljem života da razpita i osvietli sjajne pojave duha i čina iz onog sretnog doba, kad je hrvatska, kako priča hrv. kronista, još imala „od svoje krvi kralja". Grdna kletva kralja Svinimira izpunila se gorko, i oči nam se upiru čeznjom i bolju u prošlost, — ne bi li iz starih zabluda i zlokobi crpili nauku za sretniju budućnost.

Život čovječji ne može doduše pružiti podpune, savršene slike sve dotle, dok neprestane kretanje, radnja, miena, — riečju, dok se nad njim nesklopi grob. Ponajpače se ovdje radi o tom, da se ocieni život i rad muža, koj je, buduć u svietu muževne dobe, tekar započeo svom bistrinom uma, svom uztrajnosti valjana značaja obradjivati mal ne pusto polje hrvatske poviesti; nu u ovo malo godina svoga života postao je reć bi središtem sveg nam znanstvenog nastojanja, pak će i kratak samo i površan nacrt njegove dosadašnje radnje predočiti nam sliku neumornog radnika umnog iztražitelja i pravog Hrvata.

Franjo Rački rodio se 25. studenoga 1829. u Fužinah, kršnoga nam gorskoga kotara (županije riečke). Kao većina najvrstnijih nam ljudi i on je seljačkoga poriekla. Roditelji mu, Grgur i Margareta Padavićeva bijahu imućni posjednici.

Pučku školu svrši u rodnom si mjestu, te roditelji odlučiše dati ga na nauke, pošto već starijeg mu brata namieniše za nasljednika u gospodarstvu. Prva dva gimnazijska razreda posjećivaše na Rieci (1839—42.) a ostale u Varaždinu s vrstnim uspjehom. Smieraše otići u Peštu, da uči filozofiju, nu burna godina 1848. pokvari mu račune i on se odputi u Senj u sjemenište biskupsko. Ljubav za narodni preporod kao u svoj mladeži, tako se i u njem razbukti i sve mu misli i želje lietahu samo okolo toga cilja. Još klerikom bivši započe on pisati, doduše plaho i skromno, ponajprije u „katoličkom listu" razprave moralnog i teološkog sadržaja (prvi mu je članak g. 1849. pod naslovom: kršćanstvo i čovječanstvo), a kašnje u Nevenu članke zabavno-poučne, ponajviše prirodoslovne.

God. 1849. bude poslan u bečki Pazmaneum, gdje se je osim teoložkih i filozofskih nauka bavio osobito učenjem slavenskih i stranih jezika; odavle pisaše on on već obširnije članke ponajviše u „katol. listu", većinom historičnoga i filozofskoga sadržaja sliedeći u filozofiji sustav dra. A. Günthera, koj je tada u katol. njemačkoj znanosti veoma obljubljen bio. —

Povrativ se u Senj bude god. 1852. dne 15. kolovoza redjen za svećenika, a pošto je tada na ondješnjoj velikoj gimnaziji upravo izpražnjeno bilo učiteljsko mjesto za fiziku, preuze on na ponukanje svoga vanrednog dobrotvora i zaštitnika biskupa Mirka Ožegovića predavati taj priedmet. Iz te dobe polazi mu pokus o kemičkom nazivlju u IX. knjigi „Kola".

Nu biskup Ožegović bijašc Račkoga još dok je u Pazmaneju učio namienio za profesorat na bogosloviji, te je samo čekao sgodu, da se mjesto izprazni u višem svećeničkom odgojilištu kod sv. Augustina u Beču, gdje bi dovršio svoju bogoslovsku naobrazbu. To se i sbude god. 1853.

Stekavši koncem godine 1855. doktorat teologije, vrati se Rački u Senj da na tamošnjem biskupskom liceju zauzme stolicu crkvene poviesti i kanoničkoga prava a osim toga da bude nastojnikom nauka u sjemeništu, a malo kašnje prisjednikom duhovnoga stola i biskupskim fiskusom.

Još od doba svoga djakovanja volio je R. baviti se historijom. U Beču stao je sakupljati izvore za poviest

Digitized by Google

navlastito slavensku, te učiti njezine pomoćne struke. U Senju nastavi tu nauku, a ujedno stade sakupljati gradju za domaću poviest. Tu stupi ponajprije s većim djelom na književni vidik. Kako je iztraživanjem Dobrovskoga, Šafařika, Vostokova, Kopitara itd. pitanje o početku kršćanske slavenske prosvjete postavljeno na dnevni red, stao se je i Rački još u Beču zanimati ovim pitanjem. U Senju izradi djelo o sv. Ćirilu i Metodu, kojega je uvod: pod naslovom: nacrt jugoslavenske poviesti do IX. vieka priobćio u (Arkivu za jugoslavensku poviest str. 235—281), dodav ujedno razpravu o poslanici pape Hadrijana II. na knezove Rostislava i Kocelja, koje su istinitost njemački kritičari stali bili sumnjičiti, a koja je za djelovanje slavenskih apostola vele znamenita. Podpun život sv. Ćirila i Metoda izadje u Zagrebu god. 1859. pod naslovom: „Viek i djelovanje sv. Ćirila i Metoda, slavenskih apoštola“ (štr. 420). Ovo je najobširnije djelo u stranoj i slavenskoj književnosti o tom priedmetu. Ali ono ne bijaše gotovo po osnovi Račkoga. Iza životopisa imalo je slieditи iztraživanje o pismu i o književnoj djelatnosti ovih slavenskih prosvjetitelja. O pismu razpravljao je R. obširno u posebnoj knjizi: Pismo slovjensko (u Zagrebu 1861.), a o književnom radu sv. Ćirila i Metoda u Tisućnici (u Zagrebu 1863. str. 1—26). Rački pristaje uz mnienje, da je glagolica starija od tako zvane ćirilice i da je sv. Ćiril obreo, ne ćirilicu kako neki misle, već upravo glagolicu.

Bivši u Senju tražio je i sakupljao R. uz ine historijske spomenike navlastito glagolske rukopise, listine, napise itd. Od ovih iztraživanja priobći on u „Katol. listu“: „priegled glagolske književnosti crkvene s osobitim obzirom na sv. pismo i liturgičke knjige“ (1856. br. 34. i 35.), onda znamenite bilježke historičke iz glagol. časoslova novljanskoga (1857. br. 46.) itd. Od mnogih inih radnja, koje u to doba padaju, spominjemo članke; „Prabiskupi dalmatinsko-hrvatski“ („Kat. list“ 1857. br. 1, 2, 3, 20); — „O premještenju biskupske stolice iz Krbave u Modruš“ (ib. br. 8); — „Život sv. Tome arcidjakona spljetskoga“ (Neven g. 1857) itd. U to vrieme napisa Rački u „Narodnih Novinah“ obširnu kritiku o Sladovićevoj poviesti biskupije senjske i modruške, koja bijaše u Trstu god. 1856. izašla, kojom je prigodom ne samo popravio mnoge pogreške, nego je i mnoge nepoznate podatke iznio na vidjelo.

Skoro bijaše Račkomu dosudjeno drugo područje. Biskup djakovački J. J. Strossmayer, upozoren na sbor i kaptol sv. Jerolima u Rimu po Mati Topaloviću, kojega je bio poslao u Rim, da prikloni pažnju svete stolice na slavenske stvari, stao je raditi, da se ovaj narodni zavod ne samo spasi od propasti, u koju je srnuo, nego da se i prema narodnoj časti preustroji. Sporazumno sa biskupom Ožegovićem, koj je svaki plemeniti podhvat rado podupro i prigrlio, bude za taj zadatak odabran naš Rački. Tako je on koncem god. 1857. došao u Rim za kanonika ilirskog kaptola sv. Jerolima.

Rački je u Rimu djelovao u dvojakom pravcu, narodno-crkvenom i književnom. U prvom pravcu radio je ponajprije, da se sbor i kaptol sv. Jerolima urede, da im se ugled podigue u onom svjetskom gradu i da se uzpostavi onaj vez s našim narodom, koj je već odavna prekinut bio. U tom ga je obziru veledušno podupirao biskup Strossmayer, koj i sam sliedeće godine dodje u Rim, pa obavjestivši se o stanju toga zavoda i proniknuvši svojim bistrim duhom njegovo znamenovanje za naš narod, pokloni darežljivom svojom rukom 20.000 for. za bolju dotaciju kaptola. Rački je takodjer bitno sudjelovao, da se u jednoj od sbornih kuća stanovi prirede za kanonike, u koju je svrhu osim samoga sbora i pokojni kard. Haulik (5000 for.) sa svećenstvom hrvatskim doprinesao. Već tada poče se raditi, da se višak sbornoga prihoda upotriebi s jedne strane za bolju obskrbu kaptola, s druge za podporu mladjim svećenikom, koji bi htjeli usavršiti se u onom središtu katoličtva, a s vremenom i hrvatskim umjetnikom, poglavito, koji se daju na crkvenu umjetnost. Korak je za oboje učinjen time, što je u upravu sbornoga imetka veći red i veća štednja uvedena, pa imade nade, da će se doskora ove želje sbilja izpuniti.* Od onoga doba nastao je življi saobraštaj izmedju naše domovine i onoga liepoga zavoda našega u Rimu,** o kojem samo pojedinci naslućuju, što bi mogao u budućnosti po naš narod biti. Upoznavši se Rački s uglednici kod rimske stolice, stao je s biskupom Strossmajerom raditi o tom, da se ona slavenskoj liturgiji sklona pokaže, pa je u istinu već dotle dotjerano bilo, da je papa djakovačkomu biskupu povjerio bio, da dade po slavenskih vrstnjacih izpraviti crkvene knjige i prirediti za novo izdanje. Već se je i odbor pod nadzorom Račkoga a načelničtvom biskupa Strossmayera sastavio bio, te bi taj posao bio daleko dospio, da niesu obojica političkimi okolnostmi na drugo polje povedena bila. Kad bi taj prvi korak učinjen bio, mislilo se je poći dalje, te uzpostaviti slavenski jezik medju katoličkimi južnimi Slaveni u njegova starodavna, rimskom mu stolicom priznana prava.

U onom drugom pravcu, naime na književnom polju Rački je marljivo crpio gradju za jugoslavensku poviest u bogatih rimskih knjižnicah i arkivih. Malo je

* Od kako je Rim postao glavnim gradom talijanske kraljevine, te vriednost kućâ znatno ponarasla, umnožio se je godišnji prihod od kuća našega narodnoga zavoda u toliko, da se ukazuje višak od 20.000 franaka na godinu. Sbor je odlučio taj višak upotriebiti u crkveno-narodne svrhe.

** Poslije Račkoga imade u kaptolu uviek revnih rodoljuba hrvatskih, koji nastavljaju zastupati hrvatske interese u Rimu.

Digitized by Google

koj dan prošao, da ga niesi vidio u vatikanskoj, kasamatenskoj i drugih javnih i privatnih knjižnicah. Koliko su mu one svekolike poznate, može se ponešto razabrati iz njegove obznane: „Rukopisi, tičući se južno-slovinske poviesti u arkivih srednje i dolnje Italije“ (Rad knj. XVII.) Uza sabiranje gradje bavio se Rački prepisivanjem glagolskoga evangjelistara Assemanova, potaknut na ovaj mučni posao pokojnim Pavlom Šafařikom, koj je s njim rado dopisivao. Tako je taj starodavni spomenik drevnoga slavenskoga jezika mogao svjetlo ugledati (u Zagrebu 1865.) s obširnim historičnim i filološkim predgovorom od Račkoga i Jagića.

Tražeći Rački pristup u vatikanski arkiv upozna se s njegovim vrlim predstojnikom, otcem Augustinom Theinerom, a ovo poznanstvo zametnu medju njimi čvrstu svezu, koja je tekar smrću glasovitoga oratorijanca prekinuta. Ovoj se svezi ima pripisati, što se je pater Theiner sklonuo sakupljati u vatikanskom arkivu izprave, tičuće se poviesti južnih Slavena, kojih prvi dio izda on sâm god. 1863. u Rimu podporom biskupa Strossmajera, dočim je drugi dio, uredjen po prijatelju mu Račkom, ovih dana izišao, izdan našom akademijom (Vetera monumenta, slavorum meridionalium historiam spectantia).

Hoteći Rački unići i u predslavensko doba naše poviesti, stade učiti i rimske starine, pa u tu svrhu polažaše marljivo ne samo tamošnje muzeje i sbirke, nego i arkeološke zavode i družtva, imenito prusko-njemački zavod (instituto di correspondenza archeologica), kojim su tada upravljali na glasu učenjaci dr. Henzer, dr. Brun i dr., a polazili njemački i strani arkeolozi prvoga reda, kano n. pr. de Rossi i mnogi drugi. Ovdje imao je Rački priliku sastajati se s prvimi uglednici te vrsti, pa su ga i oni držali dostojnim svoga družtva, imenovavši ga članom onoga zavoda. Jednakom je revnosti sudjelovao i kod inih rimskih učenih sborova, koji su ga takodjer u svoje krilo primili.

Iz Rima bijaše Rački nakanio pohoditi i druge talijanske knjižnice i arkive. Ovu namjeru stade izvoditi uputiv se god. 1859. mjeseca rujna s o. Theinerom u Napulj, s kojim je gradom naš narod od pamtivieka obćio, da u tamošnjih sbirkah pocrpi gradju za našu poviest. Jedan dio ove gradje priobći on u knjizi VII. Arkiva (str. 1—71). Ovom prigodom svrati se on sa svojim suputnikom u slavni samostan na Monte Casino, gdje probavi nekoliko ugodnih dana, te se uz ostale upozna i sa talijanskim povjestničarom o. Tostiem, ne propustiv ni ovdje priliku, da pregleda književne spomenike, sahranjene u toj kolievci velezaslužnoga benediktinskoga reda. Iz Napulja polazio je čarobnu okolicu napuljsku, naročito Herkulanum, Pompeji, Bajne, Kapri itd. Opis tih polažaja nalazi se u listku „Narodnih Novina“. U obće, što bi god u Rimu i Italiji za naš narod zanimiva i koristna opazio, iznosio bi u hrvatskih listovih na vidjelo, te tim pomagao zasladiti gorčinu one njemačko-absolutistične dobe.

(Konac sliedi.)

Trsat grad.

Od I. K. S.

(Konac.)

Sve do smrti Martina Frankopana, vladali su knezovi Frankopani gradom Trsatom bud zadružno, bud pojedince. Neki od njih bijahu neposredni gospodari grada Rieke. Tako je vladao g. 1338. Riekom knez Bartol Frankopan, kojega umoli mletačka vlada iste godine, neka zabrani na Rieci kovanje novaca na priliku mletačkih soldina.[1] Istoga kneza Bartola, kao gospodara Rieke i Trsata, umoliše Mlečani i g. 1350., da im dozvoli kupiti vojnike u gradovih Rieci i Senju za rat s Genovezi. Sinovi Bartolovi, knezovi Stjepan i Ivan, niesu žalibože umjeli, bivši gospodari trsatski, pridržati susjedni grad Rieku, već su ga g. 1368. dne 1. travnja, ugovorom pisanim na Rieci, s prijateljstva, (kako vele) predali Ugonu deviuskomu (de Duymo) na vječna vremena.

Martin Frankopan, „knez krčki, modruški, bakarski i senjski, špan sve zemlje verbasa i grada Kozara,“ bijaše prvi, koji po smislu diobe, učinjene sa svojom braćom u gradu Modrušu g. 1449. dobi kao nezavisni vlastnik gradove Trsat, Bakar, Kotor, Bribir, Novi, Grižane, Belgrad i Starigrad, zajedno s nekim dielom dohodaka na otoku Krku i s polovicom grada Senja. Osim toga bijaše on nasliedio po svojih ženah Jeleni Mutinskoj i Dori Ursini-Blagajevoj gradove Okić, Lipovec, Pokupsko, Komogovinu, Kostajnicu, Ostrovicu, stari i novi Gradec i Petrinju, zatiem grad Kozar i županiju vrbasku s gradom Vrbasom u turskoj Hrvatskoj. Martin bijaše dakle u svoje doba jedan od najbogatijih vlastelina hrvatskih.

Po njegovoj smrti († 1479.), pošto nije imao djece, razgrabe mu rodjaci veću stranu rečenih gradova, samo stari i novi Gradec kod Hrastovice, s trgovištem Petrinjom ostavi Martin oporukom u ime zadužbine crkvi zagrebačkoj.[2] Primorska imanja, zajedno s Trsatom, pripadnu njegovu bratu Stjepanu i sinu istoga Bernardinu Frankopanu, kojim kralj Matija dne 1. ožujka 1481. darovanje gradova Ozlja, Ribnika, Dubovca, Zvečaja, Modruša, Vitunja, Plaškog, Klipca, Drivenika, Novoga, Hreljina, Bakra, Grobnika kao i grada Trsata novom darovnicom potvrdi, prem da je isti kralj jur g. 1466. neku razpru medju braćom Stjepanom i Martinom glede

---

[1] Ljubić. Listine II 31. 40. 42.

[2] Arkiv nadbisk. zagr. Privil. vol. II. Nr. 61.

*

Digitized by Google

vlastničtva gradova Modruša i Tržana ili Tržca[3] na korist prvoga riešio.

Stjepan Frankopan brat Martinov poče se prvi pisati knezom Trsačkim. On bijaše neko vrieme (1434—1437) banom hrvatskim, a dvakrat kapetanom ili upravljateljem zemlje Krajnske (1439 i 1453). Stjepan umrie oko g. 1484. te ostavi sav svoj veliki imetak jedincu si Bernardinu. Ovaj oženiv se s Aloysiom de Marsano od Aragonije, postade jedan od najbogatijih i najuglednijih velikaša, vladajući na ogromnom prostoru svoga vladanja, malne nezavisno sklapajući političke saveze s Ugarskom, Njemačkom, s Turci i s Mlečani, kako mu se uprav svidilo, i kako mu išlo bolje u prilog. Za vrieme kraljevanja Matije Korvina bijaše Bernardin Frankopan najprije privrženik cara Friderika, zatiem dvorio je opet kralja Matiju, i dovede mu iz Napulja suprugu Beatricu, kćer Ferdinanda od Aragonije, svoga rodjaka, od kog bješe nadaren zlatnom kolajnom sa krilatim lavom. Još većma osili Bernardin kad mu se kći Beatrica udade za Ivana Korvina sina kralja Matije. Pošto mu po smrti ovoga kralja ne podje za rukom staviti ugarsku krunu na glavu svoga zeta, napusti novoga kralja Vladislava IV. i pristade uz cara Friderika i Maksimiljana. A kad se ovi s Ugarskom izmiriše, nudio je hrvatsku kraljevinu i Mlečanom (1510.) i Turčinu (1521.).

Godine 1522. budući starac od 82 godine, dodje u Mletke, da stupi u prijateljski savez s onom vladom, proti kojoj je sin mu Krsto prije malo vremena toli slavno vojevao. U veliko vieće, što se bješe radi njega sakupilo pod predsjedom dužda Antuna Grimana, dovede ga odbor odlične mletačke vlastele. Starac visoka stasa, suh i blied, s velikom bielom bradom i brkovi, odjeven bogatom narodnom odjećom od crvena skrleta, posuta zlatom i dragim kamenjem, ne htjede drugim jezikom govoriti nego hrvatskim, obćeći s duždom i viećem kroz usta tumača, prem da je znao latinski,[4] a valjda i talijanski. Još je Bernardin kasnije živio do dvanaest godina, bivši vazda ljut protivnik Ferdinandu I. kao i junački mu sin Krsto, kojeg je na svoju žalost preživio, podupirući postojano stranku Zapoljevu.

Za vrieme vladanja Bernardinova pade grad Trsat dvakrat u ruke neprijateljske. Prvi krat, oko 1490. osvoji taj grad car Friderik u ratu s Matijašem kraljem. U požunskom ugovoru mira, medju Friderikom i sinom mu Maksimiljanom s jedne, a s Vladislavom IV. s druge strane, podpisanom 7. studena 1491., spominje se u §. 35. naročito grad Trsat. O njem bješe ugovoreno, da ima i nadalje ostati u rukuh cara Friderika doživotno, a po smrti carevoj, da ga ima odmah vratiti sin mu Maksimiljan. Na to obveza se sliedeće godine 1492. dne 2. siečnja u Insbruku napose i rimski kralj Maksimilijan,[5] a ugovor mira potvrdiše takodjer stališi i redovi hrvatski dne 27. ožujka 1492., te je medju velikaši i plemići podpisan na prvom mjestu Bernardin Frankopan.[6]

Ali čini se, da je uz prkos tomu ugovoru kralj Maksimiljan i po smrti svoga otca zadržao Trsat, jer inače ne bi smjeli bili Mlečani, vodeći g. 1508. rat s Maksimiljanom, ali ne s ugarskim kraljem, kad uzeše na silu grad Rieku, osvojiti takodjer grad Trsat, što ga je tada branio neki Niemac s njemačkom posadom, Mlečani postaviše gradu Trsatu zapovjednikom Jerolima Crnotića Rabljanina, nu prije predaje iznese carski zapovjednik iz grada svu hranu i džebanu, predavši Mlečanom prazne zidine.

Ovom prilikom vidješe trsatski fratri kako su Mlečani barbarski postupali sa Riekom, porobivši sve kuće i crkve, razgrabivši s crkvenimi dragocjenostmi iste svete moći, popalivši ujedno grad, i razorivši ga tako, da se moglo reći tu stajaše Rieka.[7] Čuvši i vidivši to fratri na Trsatu, odnesoše sve vredniye pokretnosti crkvene i manastirske, zajedno s pismi, preko gore u nutarnju Hrvatsku, sahraniv svoje blago u tvrdi Medvedgrad nad Zagrebom,[8] kojim vladaše tada Beatrica kći Bernardina Frankopana, udova Korvinova.

Nu Mlečani ne zadržaše dugo ni Rieke ni Trsata. Odmah po osvojbi grada, zahtievao je tadašnji ban Bot Banjski od Mlečana, da taj grad kao pravu svojinu i zemljište kraljevine Hrvatske povrate. Mlečani se izpričavali, da su zato osvojili grad Trsat, jer bijaše u njem njemačka posada i njemački zapovjednik, kojega smatrahu odvisnim od Maksimilijana, s kojim ratovahu. Nu znajuć ujedno, da Trsat svojim položajem gospoduje nad Riekom, oklievahu predati ga, ali hrvatski ban ne hćede čekati odluke mletačke, već dogovorivši se s Bernardinom Frankopanom, zakonitim vlastnikom trsatskim, udari on zajedno s njime u lipnju mjesecu g. 1509. oružanom rukom na Trsat i na Rieku, osvojivši oba ova grada, koji padnu opet u ruke starih svojih gospodara Frankopana.

Mnogo veću nesreću postignu grad Trsat g. 1527. kad ga osvojiše Turci, provalivši iz Bosne preko Vratnika u Istru, opljenivši okolicu bakarsku, tersatsku, riečku i kastavsku, i namjestivši u Trsatu do 1.000 zarobljenika. Nu za mala ostaviše ovi nemili gosti grad bez ikakve borbe, ne mogavši se držati u primorju.

Sliedeće odmah godine pretrpi stari knez Bernardin ne samo veliku štetu i na drugih svojih imanjih od Turaka, nego i pregorku žalost, koju mu zada nenadana

[3] Ovaj grad Tržac ili Tržan na Mriežnici, i drugi Tržac ili Tržić na Uni imadu se strogo razlučivati od Trsata, od kojega jedna grana Frankopana nosijaše priziv knezova trsačkih.

[4] Marino Sanudo. Arkiv VIII. 147.

[5] Firnhaber. Beiträge zur Gesch. Ungarns. 109. 129.

[6] Isti 137.

[7] Sanudo. Arkiv VI. 319.

[8] Glavinich. Hist. Trsattana. 59.

Digitized by Google

smrt slavnog mu sina Krsta, ubijenog pred Varaždinom od neprijateljskog zrna. Odvažni starac od 88 godina imao je još uviek toliko duševne sile, da je po smrti svoga sina preuzeo vodsvo stranke Zapoljeve u Hrvatskoj, ne mareći za silni napredak pristaša Ferdinandovih[9].

Nekoliko godina kasnije, oko 1533. umre stari Bernardin[10], te ostavi veću stranu svojih velikih imanja Stjepanu Frankopanu Ozaljskomu, unuku svomu po sinu si Ferantu. O istom Stjepanu govorio sam obširnije u poviesti grada Ozlja. Ovdje mi valja samo opetovati, kako je ovaj Stjepan, bivši svak Nikole Zrinjskog, bana hrvatskog, s ovim kao suprugom sestre si Katarine g. 1544. sklopio prijateljski ugovor, da će se od sele oba smatrati rodjenom braćom, i glede imetka i glede nasljedstva; te da onaj, koj kojega preživi, obijuh imetak naslieditи ima. Po smislu toga ugovora potvrdi kasnije (g. 1562. i 1570.) po smrti svoje sestre Katarine, Stjepan Frankopan pravo na nasljedstvo svojih imanja iz nova ne samo Nikoli Zrinjskomu, nego i njegovim sinovom Jurju, Krstu i Nikoli. Medju Frankopanovimi mnogobrojnimi imanji bijaše spomenut i grad Trsat, nu ne imam dokaza, da li je taj grad ikada Zrinjskoj porodici pripadao.

Po smrti Stjepana Frankopana (1577.) sklopi porodica Zrinjska nov ugovor sa Gašparom, Nikolom i Jurjem Frankopani, uslied kojega dobiše oni od Stjepanovih imanja: Novigrad, Zvečaj, Lukovdol (Severin) i Novi na moru. Grad Trsat ne bijaše tu imenovan. S toga je vjerovno, da već tada Frankopani ne bijahu posjednici grada Trsata, kojega je valjda knez Stjepan ili prodao, ili na silu predati morao carskoj komori, te ga ova pridieli tako zvanoj morskoj vojničkoj krajini, jer već g. 1559. nalazim medju krajiškimi gradovi podčinjenimi senjskomu kapetanu, uz Ledenice: Rieku takodjer grad Trsat[11]. Godine pako 1597. spominje se Trsat medju ona 44 krajiška grada, koji su se imali popraviti, bivši znatno oštećeni.

Godine 1601. provale Turci iz Like do Trsata, voljni da porobe grad i samostan s crkvom trsatskom, ali se Trsaćani sjediniše s ostalimi Vinodolci, Senjani i Karlovčani te razbiše i proćeraše Turke do modruških brda.

Čini se, da je u to doba grad Trsat, budući suviše odaljen od ostalih krajiških gradova, putem prodaje ili darovanja prešao opet u ruke civilne, jer suvremenik Glavinić tvrdi, da je tada vlastnikom grada bio neki Gašpar Roop Istranin, koji je glavna gradska vrata sa iztočne strane prenio na zapadnu. Nadalje nalazim medju pismi trsatskog samostana, da je g. 1612. bio vlastnikom grada neki Gašpar Knezić, imajući parbu sa samostanom poradi neke daće. Nu moguće je, da je taj Gašpar Knezić i Gašpar Roop jedna te ista osoba.

U ratu, tako zvanom uskočkom, medju Austrijom i Mletčani, prodru ovi posljednji mjeseca kolovoza g. 1616. preko Bakra do Trsata, nu nemogavši grad osvojiti, provale dalje prema Istri, dočim u isto doba plienjahu Turci okolicu vinodolsku, na što se Vinodolci pod Ernestom Paradeiserom listom dignu i neprijatelja proćeraju[12].

U to doba bijaše vlastnikom grada Trsata opet jedan Frankopan i to Nikola, od g. 1616. do 1622. ban hrvatski, kojega Hrvati radi mnogih zloporaba proćeraše sa stolice banske. Budući prijatelj crkve i crkvenih redova, utemelji on po naputku zagrebačkih ježuvita, u Zagrebu zavod za odgojenje plemićke mladeži, predavši ga u ruke ježuvitom, a osim drugih crkava i manastira poljepša, kao trsatski vlastelin, crkvu i samostan na Trsatu. Godine 1647. umrvši u Beču, ostavi oporukom 17.000 fr. za svoj sprovod i za siromake, te mu tielo, položeno u dragocjenu bakrenu škrinju, velikom svečanošću dovedoše u Hrvatsku, gdje ga u Trsatskoj crkvi sahraniše u raku pradjeda mu Martina Frankopana.

Rečenoga Nikolu Frankopana Trsatskoga imenova g. 1638. njegov po imenu srodnik markez Mario Frangipani u Rimu baštinikom svoga imetka i svoga naslova, pod uvjetom, ako bi isti Nikola umro bez odvjetka, da tada naslov markeza s pravom baštinstva rimskog ima proći na njegova brata Vuka Krsta, koj doista, zajedno sa svojimi sinovi posljednjimi hrvatskimi Frankopani, naslov nosijaše, nasljedivši baštinu rimskih Frangipana. Nu pošto Vukova sina Franju Krsta pogubišе Austrijanci pripade ova baština barunu Kornelu Frankopanu od Kastela i Torčenta u Furlanskoj, kojega potomci i danas žive.

Iza užasne propasti hrvatskih Frankopana, padne Trsat, s drugimi ogromnimi imanji Zrinjsko-Frankopanskimi pod upravu gradačke komore, koja ga upravljaše po vojnicih kao i ostale pogranične gradove hrvatske. Od poznatih upravitelja, bijaše g. 1686. Ivan Petar de Argento zajedno i kapetan grada Rieke. Godine 1715. spominje se Barun Oktavio de Tarsiis kapetanom riečkim i trsatskim. Oko g. 1730—1736 Grof Adelmo, Antun Petaci Riečanin, ujedno upravitelj Primorja. Pod ovimi i sličnimi kapetani i vojničkimi upravitelji zapušten bješe grad na toliko, da je početkom ovoga stoljeća ležao razvaljen. Tako zanemaren padne pod upravu Bakra, od kojega kupi ga g. 1826. tadašnji c. kr. podmaršal i vojnički zapovjednik austrijskog primorja grof Laval Nugent.

Taj česti muž, porieklom iz daleke Irlandske, obljubi Hrvatsku kao drugu svoju domovinu. Pokupiv neka znamenita imanja u Hrvatskoj, i bivši osobiti prijatelj

[9] Sanudo.

[10] Po svjedočanstvu Sanuda bijaše mu g. 1526. osamdeset i dvie godina, rodio se dakle 1440. a umro u velikoj starosti od 93 godine.

[11] Arkiv c. kr. ministarstva rata.

[12] Arkiv min. ratnog. Croatica. 1616. f. 177. 180. 191.

Digitized by Google

starih gradova, čim je primio u ruke Trsat grad, odabra u njemu mjesto za svoj i svoje porodice grob. Razvaline prastaroga grada oživu pod njegovom rukom iz nova, stare štrbave prodrte zidine preporode se u svom prvobitnom mladjahnom liku. Kule budu popravljene, duboki studenac opet izčišćen, opustošene sobe priredjene za stan i za riedke umotvorine, što ih veleumni novi gospodar trsatski po svemu svietu sabra. Posred pusta grada otvori se grobni hram, urešen krasnom oltarskom slikom, a u hramu leže sada ostanci jednoga izmedju najvećih prijatelja Hrvatske, jednoga izmedju najumnijih i mnogozaslužnih maršala carstva austrijskog, Lavala grofa Nugenta, novoga osnovatelja i vlastnika trsačkog. On leži tu u kamenitom grobu, urešenom liepim spomenikom, zajedno sa svojom suprugom i kćerju, dočim se od bivših tamnica priredjuje sada grobište za ostalu njegovu porodicu.

Popravak grada Trsata izvede većom stranom mletački graditelj i vajar Paranuzzi. Znamenito je kod ovoga popravka da su starine gradske još starijimi starinami popravljane. Tako je pročelje grobnoga hrama poduprto četirima mramornim stupovima izkopanim u istranskom gradu Pulu. Tu bijahu dva tanka stupa od crna mramora, s korintskimi glavicami, koja su izkopana u Minturnu u Siciliji, odakle ih, kao dar kralja napuljskoga Ferdinanda stari grof Nugent na Trsat dovede. Pogovara se, da su ova stupa resila negda grob rimskoga novarke (brodovodje) Augusta Vara, kojega grobna ploča nalazi se takodjer ovdje s nadpisom. Q. AVGUSTO VARO NAVARCHO CLASS. PRAET. MISSEN. Pridvorje rese dva rimska stupca prislona (balustrade), izkopana u starom gradu riečkom. Ponosito se dižu na dvorištu i pobjedonosni stupovi od žulja Napoleona I. sa francezkim orlom, što ih ovaj po bitci na Marengu podignu. Imadu sliedeći nadpis:

HIC
PROPE MARENGUM
XVIII KAL. IUL.
ANNO MDCCC.
BONAPARTE
PRIMO CONSULE
GALLICAE REIPUBLICAE
EXERCITUS DUCE
VICTORIA PARTA.

Na drugom nadpis taljanski istoga sadržaja. Još riese dvorište dva velika orolava, grb porodice Nugenta, što ih je sadašnji vlastnik od gvoždja načiniti dao.

U sbirci vajarskih umotvorina sahranjenih u istočnoj kuli mramornih statua, izkopanih u Minturnu, Pulju, i po raznih mjestih Italije, na koliko se sjećam, nalaze se poveće statue Silena, Ganimeda, Fauna, Venere, Circe i Mnemozine, zatiem pomanje, Jupitra, Baka, Vertumna, Termina, Kupida, June, Hebe, Diane, Terpsikore, i Higee, poprsja careva Klaudija, Vespasijana i jedne Vestalke, glave pjesnikinje Safe, boga Pana, itd. Osim toga imade više mjedenih statueta, uz različite druge grčke i rimske i etrurske priedmete te fragmente od kamena, mjeda i željeza sa malom sbirkom rimskih nadpisa na kamenu.

Sbirka slika, razredjena u više soba, ima do dvie sto komada većom stranom iz taljanskih škola, i nekoliko njih od najboljih mletačkih umjetnika. Medju ovimi nalaze se i dvie do sad nepoznate slike našega Andrije Medulića, od kojih prikazuje jedna Floru, s malim dječakom usred polja i cvieća; druga pako sasvim slična prvoj, predstavlja muža s djetetom u poljskom priedjelu. Obe slike na drvu, u dugoljastoj četvrtini. Tu ima takodjer jedna sbirka okolica riečkih i trsatskih crtana od Anibala Manzona.

Sadašnji vlastnik trsatski i poznati rodoljub hrvatski grof Artur Nugent, radi kao veoma ugladjen velikaš i ljubitelj starina, pomnom revnošću oko uzdržanja sbiraka svoga otca, ne štedeći truda ni troška, da sačuva i poljepša takodjer grad, kojega vanjske prostorije pretvorio je u liepu bašću, urešenu različitim južnim drvećem, biljem i cviećem, kako nam ga i slika prikazuje.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

I.

Opera. U subotu dne 9. listopada bude u našem narodnom kazalištu prviput pjevana komična (ili kako nam oglas reče „romantična“) opera „Alessandro Stradella“ od Flotova

Ne upuštamo se u potanju ocjenu same opere, pošto nije plod novije dobe, te bi za cielo slabo prošla, da ju uzporediš sa novimi operami. Nekad se dakako govoriti moglo: Opera „Stradella“ je dražestna, glasbotvor pun elegancije, instrumentacija je divna itd. ali odkako se stvorilo mnogo vrstnijeg i boljeg, pala je dakako ne samo „Stradelli“ i sličnim operam pače i tako zvanim klasičnim operam ciena. Velika je po nas zadovoljština, da misli naše ob izboru opera, koje prije više godina iztakosmo, i na koje se u ono doba digla užasna hajka, da te misli sve to većma prodiru; dà, gospoda kulturni nametnici izvolievaju naše tadanje priedloge na prosto ponavljati, te prodavati ih občinstvu pod sjajni domišljaj svoje mudre glavice. Sva je dakle, kako se čini, prilika i nada, da će se sviet i u nas okaniti stare škole, te izaći u bujni, kitni gaj nove umjetnosti! šteta, što će tomu u nas trebati dugih stran-

Digitized by Google

putica i što te stranputice silu novaca i vremena stoje. Pozorište, budući zavod naobražavanja, valja, da se obzire na naše doba; ne valja s toga izbirati i prikazivati djela, koja nam tumače davno vrieme, prošli razvoj i ukus umjetnički, djela zastarjela, i po današnju naobrazbu malne nekoristna. Pojedine dionice (parte) spomenute opere bijahu na sliedeći način razdieljene: Grbić: Alessandro Stradella, pjevač; g. Chlostik: Bassi, bogat Mlečić; gčna. Daneš: Leonora, njegova štićenica; g. Novak i g. Dalfi: pustaije.

G. Grbić osvjetlao si je lice ko što vazda, kad mu je grlo čisto. Ta dionica posve je prema njegovu grlu, pa nam je on više toga iznio na uho, nego se je od zadaće „Stradelle" nadati. Začinku „Čuj ljubo, čuj!" u prvom činu pjevao je g. Grbić sjajno, a popievku: „U tavnih Abrucih" (pri kraju II. čina) udesio je meko i ljubko, da je dosegla do dna srdca. Na svršetku pjesme razvio je pako toliko vještine, da je i svoje protivnike prinuko na pljesak. Živo i vatreno pjevao je i pjesmu: „Italijo, ti dome moj!" (početak III. čina) nu sav žar umjetničke duše skupio je u slavopjevu: „Marijo dievo, majčice (4 prizor III. čina). Liepomu pjevanju odzivalo se živo pljeskanje i klicanje. Slava i hvala g. Grbiću na takovu uspjehu od srdca.

Zadaća g. Chlostika po sebi je toli majušna, da ju možeš i s malo grla svladati, i pjevač ju je zbilja dobro riešio.

Gčna. Danešova, osoba mlada i dražestna, upravo nas je iznenadila. U gospodjice doduše ne ima silna grla, ali je ono ljubko, tanko i udesno pa s toga i milo. Vidilo se, da joj škola i kako valja, da umie prikazivati razborito, pa s toga je vrstna sila za mladu dramatsku struku, a čuvenomu joj učitelju čast i dika! Mi smo onog večera gospodičnu Danešovu prviput čuli i valja reć, da ne razumiemo onih kritičara, što joj nabacuju, da vazda distonuje. Niesu nam, hvala bogu, uši začepljene pamukom, a da ne uzmognemo prosuditi grlo pjevača; s toga možemo tvrditi, da je u gospodične — izim nekih majušnih stranputica — intonacija posve pravilna. U nas je sviet viko mjeriti sve u veliko, i ne obazirati se na ništa. Ne domišljaju se ljudi, da je na primjer naše kazalište skroz neakustički gradjeno, da je nadalje malne svako sveglasje (Orchester) drugčije ugodjeno. Ako je dakle pjevačica (osobito početnica) privikla stalnoj sitnini sveglasja, te je udesila svoj zapjev (Ansatz) po toj ugodbi, to je lako moguće, pače posve naravski, da će se njezino grlo ponešto odmicati od nove nepoznate ugodbe sve dotle, dok joj zapjev neprivikne istoj.

Uvjereni smo, da će gospodjica, kad se kod nas jednom udomi, zadovoljiti i najtanje uho, ako nekoj spletkarskoj četi ne podje za rukom krivo uvjeriti občinstvo, da gčna. Danešova krivo pjeva. Nu mi ćemo po svojoj umjetničkoj sviesti raditi, da iznosimo pred občinstvo cielu istinu, jer se mi, kako nas štovani štioci „Vienca" poznavaju, ne šalimo u tom poslu, pa ćemo znati smrviti zmiji glavu.

Najsjajniji broj te dionice jest arija na početku drugoga čina: „I tako već smo tuj". Gčna. Danešova dokaza, da je dobrano učila koloraturu, te je osobito dražestno pjevala stihove „Vas nek ćuti sreću sviet", i dvopjev sa Stradellom podje joj dobro za rukom. I pjesmu „Meni se mile Rima zidovi sveti" sa vješto upletenim glasbosklonom (Cadenz), pri kraju pjesme bila bi uspjela bez prigovora, da je gospodjica svoj ćurlik posve doćerala. Nu razlog toj nestašici njezine kolorature biti će valjda mladost i nejako jošte grlo, i posve je pravo učinio učitelj joj g. Pivoda, da nije ćurlik htio iztisnuti na silu, pustiv neka se s vremenom naravski iz grla razvija. Taj oprez treba sto i sto puti preporučit učiteljem i učenikom pjevanja. Kraj svega hladnog ozbilja našega občinstva probudi gospodična živahan pljesak. I bila bi ga u istinu zaslužila, da je i za pol slabije pjevala. Po njezinu pojavu postaje Leonora u istinu prilikom idealnom, koja nam je mnogo milija, koja nam čini pozorište dražim od grla, koje bi sviralo kao nemlade orgulje, od grla, koje vazda tralaliče po pravilih pusta zanata.

Vrstan bijaše Malvolio g. Novaka; zna se, da je Novak pjevač siguran, zna se, da je osobit vještak komičnomu pievu. G. Novak umio je vrstnom mimikom razbit ledene prsi našeg občinstva, i ugodno razigrati mu srdce. I gospodinu Dalfi-u nasmijalo se občinstvo od srdca, ali ni pošto komičnomu pustaiji Barbarinu već komičnomu opernomu pjevaču. Ta, duše nam, g. Dalfi pjeva nekako iz trbuha! Ma ni ciglog glasca nije jasno i glasno iztisnuo iz grla, već je grgotao, kan da radi oponašati pentavca. Nije već onaj „Dalfi" (Sin pjesme), koj umie uzvijati glas, a da ne zakriešti, još manje pako tenor, koj bi smio zamieniti g. Grbića ni sada ni poslije.

Tropjevak Barbarina, Malvolia i Bassia „Mirno tiho, pazi sve" (Svršetak III čina) uspio je u prvoj predstavi bolje nego li prošloga utorka, gdje se je opera drugi put pjevala; sve se to melo i plelo, te bilo jao i pomagaj!

Razredba prizora bijaše prema zadaći i okolnostim prilična.

Sborovi bijahu dobro uvježbani, al su vrlo slabi, a to se nemilo ćuti kod opere „Stradelle," gdje je baš sva glasbena sila svedena na sborove. Ali šta ćemo? Nije druge, nego reći kao što onaj gospodin, kojega upitaše za premali stas nekog čovuljka, te im odgovori: „E, za patuljka dosta je velik!"

O sveglasju (Orchester) reći ćemo, premda je sva opera upravo složno tekla, da ga baš ne treba hvaliti, jer to i ne bi bila kraj lake glasbe „Stradelle" nikakova pohvala. Al je vriedno, da se iztakne hrvatski prievod

Digitized by Google

libreta, jer je upravo majstorski, pače po našem mnienju mnogo bolji od njemačko-francezkog izvornika. Skroz kratki stihovi teku toli gladko i naravski, prozaični i glasbeni naglas slažu se toli čudno, da miloglas stihova na neki način pjevača navodi na glasbenu mjeru. Prevodilac rieči, g. I. T. dobro je uradio izpustiv naprosto neslane pošalice, upletene u njemačkoj knjižici u ulogu pustaija. Nam Hrvatom ne treba njemačke „dobroćudnosti," koja no veli: „Počekajmo nekoliko godinica, dok pjevaču ne stane grla." Ta onda ga je ubilo vrieme a nije nož razbojnički. Hrvatskomu narodu biti će veća čast, čuvati svoje pjevače, dok im puno grlo zvoni od puna srdca.

F. Š. K.

LISTAK.

Nove knjige. — Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, (povjestni spomenici Južnih Slavena) u vatikanskom arkivu skupio o. Augustin Theiner, izdala jngoslav. akademija znanosti i umjetnosti. Svezak II. str. 346 u velikoj četvrtini. Tisak dioničke tiskare.

— Izvješće o c. kr. višjoj dubrovačkoj gimnaziji koncem školske godine 1874/5. U Dubrovniku. Tiskara Dragntina Prettnera. 1875. 99 str. u 8mini. U programu ima prije svega razprava g. Fr. Bulića, pisana latinskim jezikom i to obrana Horaca od onih, koji ga biede, da se je caru Augustu suviše ulagivao. Za otim sliedi gladki prievod hrvatski Horacijeve poslanice Pizoncem o pjesničtvu. Preveo ju osmercem neslikovanim g. J. Peričić. Nadalje pripovieda g. A. Vučetić ob „odnošajih Dubrovčana sa bosanskijem velikašima za stečenje Konavala". A najzad opisuje g. Fr. Bulić dosta zanimivu sbirku pjeneza, pohranjenih kod dubrovačke gimnazije. Ugledala se sva srednja učilišta u obilje dubrovačkog programa.

— Životinje. Dio II. Piše M. Kišpatić. Sadržaj: Majmuni, poluopice, netopiri. Izdaje jeronimsko družtvo. Sa 22 slike. U Zagrebu 1875. Tiskom dioničke tiskare. 120 str. u 8mini. Ciena 50 novč.

— Das Goldkind (Zlatarovo zlato) Historischer Roman aus Agrams Vorzeit. Nach dem Kroatischen des A. Šenoa übersetzt von R. Podrmanski. Agram 1875. Druck Carl Albrecht. 306 strana u vel. 8mini.

Školski zakoni. Izašle su u služb. izdanju četiri knjižice zakona i naredaba, tičuće se novog školskog zakona i to:

Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandija u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Str. 42. u 8mini.

Školski i nastavni red za pučke učione i: Ustrojni štatut za preparandije. Str. 104 u 8mini.

Naredba, kojom se izdaju naukovne osnove za obće pučke i gradjanske škole. Str. 110. u 8mini.

Naredba ob upravi pučkih škola. Str. 34. u 8mini.

Prirodopis rudstva. Po Pokornom izradio za niže gimnazije Ž. Vukasović. Sa 166 slika. Ciena 70 nč.

Vukelićevu crtu „Hajduk Rade", tiskanu u „Viencu" priobćio je „Světozor" u českom prievodu.

— Prohodanje po području pravnoga mudroznanstva i narodnoga gospodarstva. Napisao Vinc. Vanjurka iz českoga preveo A. B. Tisak od Voditcke u Zadru.

Matejkova slika za našu galeriju. Preuzvišeni g. J. J. Strosmajer kupio je prekrasnu sliku glasovitoga Poljaka slikara Matejka, koja predstavlja krvavu epizodu iz borbe polabskih Slavena i Niemaca, kako najme jedan vitez brandeburški ubija polabsko-slavenskoga kneza Přemislava. Ova slika bijaše nedavno u Beču izložena, te steče obćenitu pohvalu, kano što sve umotvorine ovoga glasovitoga umjetnika. Mi ćemo o toj novoj za našu galeriju stečevini obširnije u našem listu progovoriti, kad slika stigne u Zagreb. Za sada radujemo se, što ćemo uz Čermakovu imati i Matejkovu sliku, dakle djela dvaju čuvenih slavenskih umjetnika. A za to hvala našemu dičnomu mecenu!

Poprsje Dežmanovo. Kod Pierrotti-a u Zagrebu može se dobiti poprsje dičnoga našega Dežmana od pečene zemlje (terra cotta) za cienu od 2 fr. Ovo je poprsje izradjeno prema velikomu, što je naš Rendić izklesao od mramora za muzej. Mnogobrojni prijatelji pokojnika imat će priliku svoju sobu uresiti kipom vrla Hrvata.

Slava prve godišnjice našega sveučilišta slavit će se dne 19. listopada u sabornici svečanim načinom. U oči toga dana biti će u narodnom kazalištu svečana predstava. Opis slave doniet ćemo poslije.

Sa sveučilišta. Radostno bilježimo najnoviju viest služb. lista, da je naš revni i zaslužni dr. Pilar imenovan sveučilistnim profesorom.

Dopisnica uredničtva.

— Gosp. barunu Lj. V. u Karlovcu. Hvala Vam liepa na poslanih fotografijah. Mi ćemo sve, što nam poslaste redom u „Viencu" donieti, dokle dospijemo od drugog materijala, koga nam se je sila nakupila. Nastavite svoje radnje, koje smieraju na poznanje jednoga od najzanimivijih priedjela naše domovine. Kamo sreće, da u svakom kraju naše domovine, osobito u liepoj Slavoniji imade takovih plemenitih revnika!

— Prof. S. M. u Sinju. Vjera i Bog, da nam je stalo do oživljaja hrvatske samosviesti u Zadru, kao i Vama i svakomu pravomu domoljubu. U Zadru se sabiru sve niti političnoga života, ondje novinstvo, ugled zemaljskih oblasti, ondje stjecaj učenjačtva te osobito pomoć svećenstva i pomoć makar samo male kite rodoljubnih gospodjâ pretvoriše za malo vrieme mrtvež i nehaj u živ život u ponosno vijorenje hrvatske zastave.

Dašto, da se to mora perom izvojštiti, ali treba i živom besjedom poticati te izdragivati, treba osobito ljepotice na ljepotu i dragotu narodnu namamiti.

Ne bi li se to moglo postići najprečim putem, da se naše glumištno družtvo možda već budućega ljeta pozove u Zadar?

Zabava: Dva Dujmovića — Lice laže krv ne laže — Na Sutli — Muževi gje. Skaggs. — **Pouka:** Dr. Franjo Rački — Trsat grad. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 23. listopada 1875.

Br. 43. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Moli boga za me.

Izvorna pjesma.

Dobro moje, milje moje,
Sele, zrno biserovo,
Razstat mi se s tobom bô je,
Da mi reći ne zna slovo.
Razstavlja nas udes ljut.
Suze su nas obuzele;
Moli boga za me, sele,
Da mi sretan bude put.

U daljinu, u tudjinu
Bratcu tvomu poć je eto.
Kad ću vidjet dòmovinu? —
Mord' za koje istom ljeto,
Mord' za duže nego mnîm.
A ti dotlen dneve ciele
Moli boga za me, sele,
Da te skoro ogrlim.

Hladni ljudi hladne ćudi
U tudjini jesu jao;
Bit ni cigle ne će grudi,
Gdje bi srdce ogrijao,
Gdje bih sestru mogo znat,
Od koje me eto điele.
Moli boga za me, sele,
Molit će ga za te brat.

Ako l' kada čuješ mlada,
Da mi zla se smije sreća,
Da mi grud je puna jada,
Glog da berem mjesto cvieća,
Mojoj sreći da je noć:
Tadar sklapaj ruke biele,
Moli boga za me, sele,
Moli svetu njegvu moć.

Roditelje, prijatelje
Odavno nam smrtca uze;
Naše nade, naše želje,
Sališe se sve u suze.
Ti tek bratca imaš svog,
A ja sestru dragu vele;
Moli boga za me, sele,
Te će dobar bit nam bog.

Da u bielo sad te čelo
Ljubnem jošte bratac sjetan.
Uz te zlo me nije srelo,
A ni ne će — bit ću sretan,
Ti mi teke zdrava bud
Titnjajući poput jele.
Moli Boga za me, sele,
Moli svedjer, moli svud!

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gržetić.

(Dalje.)

Mladić ne odgovori ništa, nu opet nije mogao pregorjet porugljive rieči, u srdcu ga nešto žacnulo, ali ne zaboravi, da je njezin sluga.

— Ne odgovaraš?... Oprosti, reče djevojka oboriv oči na ranjeni prst. Niesam te htjela uvriediti. Prati me, ali samo do kraj perivoja. Hvala ti velika od mene a moji ćete za uslugu obilno nadariti. Sve ovo govorila je nekako čudnim glasom.

Mladić je svejednako šutio. Uputili se sjenicom prama stanu. Druga služinčad razkalakala se svim perivojem tražeć majčinu mezimicu. Sama majka potrčala iz dvora te stade pitati sada jednoga, sada drugoga, kako joj koji pred oči doleti, da li je Irenu kakova nesreća snašla. Odgovora nikakova. Zabrinu se veoma. Srdce joj se treslo a nije znala kamo da poleti. Kad eto banu predanju lagahnim skokom mila jedinica. Majka ju živo ukori, što takove šale sbija.

— Prosti, mamice, al nije šala, već živa istina, i svinuv majci ruke o vrat, prisloni lice k licu.

— Ta što ti se dogodilo? zapita u strahu majka.

Digitized by Google

— Malena ranica, al velika nesreća!

— Za miloga Boga, nemoj tako, govori jasnije.

— Evo majko, donie joj pred oči kažiprst omotan, uštipnu me...

— Što?! možebit zmija? viknu užasnim glasom majka.

— Nemoj prezati majko. Umiri se. Uštipnu me malena životinja, nekakov kukac, komu je ime čudno, al ga zaboravih.

— Je li rana otrovna?

— Ne znam. Mislim da nije; ali strah me, da će mi oticat za svega života!

— Ne budali, Irenice moja... Baraku, Kingaru, Mateko... gdje je ta blažena služinčad? zvala majka okrećuć se sad na lievo sad na desno. Letite po liečnika ili zovnite Mira, on se razumie u svašta, nek nosi vidaricu travu, i sbilja Miro priskočio iz grmlja noseć nešto ljekovite trave.

— Miro, za volju božju pomozite. Evo, Irena je otrovana. Razvijmo prst, vidajmo ranu, ne dajmo, da joj se otrov po svoj krvi razlije, vikala sdvojna majka. Zaludu ju tješila Irena kažuć joj, da se je samo šalila. Da ju malo umiri pružila svoju malenu tresuću se ruku Miru a lice naslonila na grudi materine. Čim pristupi Miro i primi ju za prst zadrhta joj ruka. Časak se zasramila, al joj se to rumenilo odmah pretvorilo u mrtvačko bljedilo. Miro sve to dobro opazio, al ko da ništa ni ne vidi travu k rani privio i nježno prst ovio. Zatim poljubi kano pokoran sluga i opet pusti ručicu.

— Majko, vodi me dolje... vodi me u moju sobu, šapnu jedinica majci.

Medjutim uvjeri Miro majku na tanko, da nije rana otrovna a da je na brzu ruku izlječiva, s toga posve umirena odvede gospodja svoju Irenicu sobom, a Miro duboko se nakloniv povrati se svomu poslu.

Stupiv u svoju sobu zaprosi Irena majku, da ju na samu ostavi. Majka to rado nčini, samo da svojoj miljenici učini po volji.

Budući sama proplaka djevica. Prvi put za njezina vieka pucalo joj od žalosti srdce, a nije znala zašto. Znala je, da joj je dosle mala sobica bila rajem, znala je, da joj je tu radost i sreća cvala a sada da ne može naći počinka: zašto, pitala se, zašto? I činjaše joj se, da vidi daleku, nejasnu sliku. Vidjela je svoj budući život kano malenu i lomnu šajčicu na uzburkanom moru, koja radi unići u zaklonjenu luku, da se tu smiri al ne može već kao da joj je sudjeno tudier se prebijati dok ju ti valovi ne progutnu. Dà, činilo joj se, da vidi grudi, da vidi srdce, gdje bi joj se žive strasti mogle sasvim smiriti i utišati, ali to srdce kao da ju odbija, kao da hoće, neka se ta prva nenadana ljubav troši neka ju spali.

Miro je dobro poznavao majku. Znao je, da bi se ona protivila svakomu bližnjemu savezu sa Irenom, s toga je gledao svom silom, da uduši i zatare onu prvu iskru prijaznosti za Irenu. Povrh toga zavjetovao se, da ne će prdružiti se nijednoj djevojci do svoje smrti, ne podje li mu prije za rukom upoznati svoje roditelje. Uz tolike zapreke i neprilike nije ipak sasvim sdvajao, već je tajio i sakrivao svoju ljubav, da nitko u kući ne mogaše dokučiti čuvstva njegova. Svi ga smatrahu poštenim, umnim i radinim mladićem i ništa više. Jedina Irenica u najskorije vrieme zaviri nešto podublje u njegovu dušu. Ona je upoznala, da nije samo naklonost ona uljudnost, kojom ju dvori, nego da je tu nešta više, ali i ona je mučala i pretvarala se vladajuć se hladno prama njemu misleći kao i on, i ne hoteći za živu glavu uvriediti ljubeznu majku. Trsila se i ona, da zatomi onu tinjajuću vatru u svom srdcu, al sve bijaše zaludu. Što je većom silom odbijala tu misao, tim je većom žeštinom baš ta misao navaljivala i zaokupljala joj svu dušu.

Rana na prstu bila za kratko vrieme izvidana. Irena bi se opet puštala u potjeru za kukci i leptiri, ali ovi lietali i lepršili na stotine oko njezina lica, djevojka ih nije uznemirivala, a kamo li mrežicom zarobljivala. Nije više skakutala niz humce kano hitra srna. Krasna li bijaše nekoč, krasna, kad bi se spuštala lahkim skokom niz strmu cviećem posutu plas. Jedva si mogao opaziti kako su joj malene nožice travom prolietale kano da se trave i ne dotiču, a laka haljina prhala za njom kao šarena leptirova krila. Svakog jutra u cik zore onoga blagoga podneblja pohitila bi na polje, popela bi se na kakav vršak, da sluša odatle, kako joj hrtovi pred Mirom ževkaju zanjušiv slied kakvoj divljadi, dočim on u zasjedi očekivaše, da joj smrt zadade.

Divila se plavetnoj bezkrajnoj pučini, što se pred njom na daleko zrcalila. Sve to bijaše izvor njezinoj radosti ali u skoro izvor njezinoj žalosti. Svakog jutra motreći ono prostrano i sjajno more, i biela jedra po staklenom mu površju, smrkavalo joj se pred njezinim suznim očima znajući, da će koji taj dan svu tu ljepotu morati prezirati dapače proklinjati, jer će joj odvesti sreću u daleke strane.

IV.

Tolike je muke trpila na vršku i onog jutra kad se je vraćao Miro od lova uz starca utopljenika. Opazi ga sa svoga vidika i prepade se, misleć nije li to možda koj njegov prijatelj ili znanac, što ga je došao tražiti, da ga odvede u domovinu ili u koje tudje strane. Vidje kako obojica mučke prolaze a ona se ni ne maknu.

Biedna Irena! ljubljaše žestoko, al njezina ljubav bijaše jošte tajnom. Ne hćede je očitovati ni istim roditeljem. Voljela je sama trpljeti, nego li da tko drugi uz nju jadikuje.

Roditelji doduše opazili, da im se je kćerka silno promienila. Prvašnja joj živahnost i okretnost pretvorila se sjetom, mrtvilom. Uzroka dakako ne mogahu pogoditi a svašta činjahu, da Ireni urade po volji. Utoplje-

Digitized by Google

nika primiše gostoljubivo kano da je stari njihov znanac, a to najvećma s toga, ne bi li im svojim družtvom i razgovorom kćerku možebit razvedrio i razveselio, ali naopako! djevojka bivala sve to sjetnija. Jedini Miro razumio je njezinu bolest ali joj pomoći ne mogaše, dapače je za stalno trpio više od nje, s toga počeo je snovati, kako da se za dobe svog jada rieši i opet u Evropu povrati. Varao se, ne znajući, da je prekasno! Promišljao dnevimice o svojoj nesrećnoj prošlosti i o svojoj nejasnoj budućnosti. Promišljao je ob onom strašnom imenu, kojim ga možda nepravedno žigosahu. Majke nije proklinjao. Sam bog zna, što li ju na to navelo, da ga je ostavila i u tudje ruke predala. Dao bi odmah svoj život samo da ju može za trenutak upoznati. To ga je trapilo, to ga je najvećma mučilo. Pomisliv uz to na Ireninu ljubav, sav bi se sgrozio. „Kako — reko bi — kako? ja čovjek bezimenjak, čovjek preziran, siromašan, bez krova, bez novca, bez domovine, bez... ah bez otca, bez maj... A ona? ona djevojka plemenita, bogatašica, miljenica svojih ljubeznih roditelja, pa da se sveže vječnim vezom sa čovjekom... s Mirom? Nikada!... Ali kako mogu sam sebe tako zasjenjivat? Što bi ja učinio, da pristanu njezini roditelji? Ah Ireno tada... tada bi te usrećio!“ Takove se misli mutile po Mirovoj glavi, ali ih nikomu odkriti ne hćede.

Utopljenik čudio se tolikoj Talijanovoj gostoljubivosti. Bio kako tako zadovoljan. Oporavio se i počeo misliti na odlazak. Znao je dobro za onu poslovicu: svakoga gosta tri dana dosta. Zaprosi dakle Viktorina, — tako bijaše ime gospodinu — ne bi li mu znao kazati, da li je u luci koji brod, što bi morao zajedriti put Evrope. U to stupi u dvoranu Irena, povrativ se sa svoje jutrašnje šetnje te je dospjela čuti zadnje strančeve rieči, na koje mu ne bude odgovora, jer se Irena bacila u naručje svomu otcu, a on ju poljubi u čelo i zapita smiešeć se, da li joj je bila šetnja ugodna.

Ona se suho nasmjehnu i odvrati: — Tako, tako... prilično, ćako, a gdje mi je majka?

— Ima razgovora s Mirom.

Ireni se čelo naoblači.

— Doveo nam ovoga dobroga čovjeka, dapače spasio mu život, pa nas hoće odmah da ostavi, nu na sreću mislim, da nije nijednoga broda, koji bi bio na putu u Evropu.

— Ufamo se, da nas ne ćete toli brzo ostaviti, nije li? obrati se Irena prama njemu.

— Kako vam drago, gospodično, ne budem li vam dosadjivao za neko vrieme... i nakloni se Ireni, motreći ju kano da joj izpija svojim pogledom sievajuće oči.

Ona protrnu cielim tielom kano da joj taj stranac sudbinom zakrenuo i povećao joj nesreću. Nakloni mu se i podje... podje ravno svojoj majci, da traži utjehe.

Utopljenik zamišljen nastavi: — Mene moj crni udes svakuda proganja. To je reć bi moj zakleti neprijatelj, što me kano moja sjena svakuda sliedi.

— Kako to?

— Kako? Gospodine Viktore, evo ovako. Znam, da vam nije stalo do moga dosadanjega tužnoga života, nego jedva što sam stupio u vaše radostno i mirno družtvo već moram da ga trujem. Miro želi samnom odputovati u Evropu, dakako proti mojoj volji.

— U Evropu! ponovi čudimice Viktorin. Uviek mu je ta blažena Evropa na pameti kano da je ondje raj zemaljski. Al to nije moguće! Miro je angjel tješitelj naše kuće, poslanik mira u našoj obitelji. On nas ostaviti ne će... ne smie!

— Al mi je odkrio tu svoju želju, samo ne zna kako da ju vam dokaže. Vidite, on je poslanik mira, ja razdora, gavran sam, što trujem i zrak, kuda prodjem, reče zlovoljno utopljenik.

— Ne mislite o putu, odgovori zamišljen Viktorin, vi bi nam sobom odveli našu sreću, naš blagoslov. Da, Miro je uzorit mladić. Istina, vazda spominje svoju domovinu, ali čim ga zapitaš o njegovoj rodbini, o njegovu zavičaju, tad ponikne glavom, upre oči na tle i mramorkome zamukne. Svaki dan govori o nekom svom prijatelju, pobratimu, što li, koga je izgubio na svomu putu u ove strane. Kako sam kaže, nije mu bilo sudjeno biti mornarom. On podje u mornare za ljubav svomu pobratimu. Nu loša im sreća bijaše; jer se odmah za prvih godina njihova putovanja brod razbi nedaleko odavle. Čim se brod raztreska, osta doduše zdrav, al ne mogav se dočepati obale uhvati komad grede te se tako svu noć i po dneva borio s bjesnimi valovi, dok se napokon more utiša. Stojeć na obali opazih ga, gdje vesla obima rukama prama kraju. Poslah odmah svoju momčad u pomoć, koja ga sasvim već iznemogla k obali pritegnu. Pošto se oporavi, kod nas se i nastani. S početka mišljasmo, da će on umrieti, da je što puklo u njem, jer se jedva vukao po svojoj sobi. Mi ga molili, da ostane za koji dan u postelji, dok se malo bolje oporavi, al mjesto da nas posluša, da odpočine, on postajao sve to nemirnijim, veleć, da mu nije ništa, da je zdrav zdravcat i neka mu dademo posla. Povjerih mu nadzorničtvo nad jednim odielom svoje službičadi. Rado se je posla primio i tada opazismo, da je on sbilja jak i zdrav na tielu al da mu duša jako boluje. Ubijala ga tuga za izgubljenim pobratimom, koji mu je toli nemilo zaglavio, da ga nije niti vidio, a kamo li poljubio u najnemilijem trenutku, na razstanku za uvieke. Mladić misli bez sumnje, da je morao zaglaviti njegov pobratim i sva ostala mornarica, jer je odmah pisao na poslanike u Madagaskar i u Mahé na otoke Seychelleske, zatim na Rieku, pa u Lošinj odakle je bio kapetan broda, al uviek dobi nepovoljan odgovor. Vlastnik broda pisao mu, da on ne bi bio ništa ni znao o razsulu svoga broda, da mu nije

*

Digitized by Google

on tu strašnu nesreću javio, dapače da ga želi vidjeti i s njim se o tom razgovoriti.

Dočim se Viktorin s utopljenikom razgovarao, začuli se miloglasni zvuci, al ne više tambure nego guittare. Razgovor umuknu. Zatim počela se razliegati tužaljiva pjesma: „Gdje stanak moj...“ Utopljenik snebivao se sa toli milozvučna sklada. Pjevanje preneslo ga u njegovu domovinu, zaboravio je, da je na otoku Zanzibaru. Ota pjesma tako ga je zaniela, da ga je Viktorin čudnovatim pogledom u lice motrio.

Medjutiem stupi u sobu sva uzhićena Irena i andjeoskim posmjehom približila se otcu i poljubi mu desnicu.

(Dalje sliedi.)

Ljudeviti.

I pitaš, zašto lica su mi blieda,
Hladovit pogled poput krhka leda,
I pitaš odkud sdvojne misli ničU,
Pa koja li me mori viekom bieda,
Na čelu da se tuge znaci sliču...
Ah nemoj pitat — slušaj tužnu priču.

Vaskolik sviet mi bio šara bajka,
Ja dječak još i već me sudbe šajka
Iz rodbinskoga malog kruga ganu...
Na razstanku me zagrlila majka;
Iz modra oka suzica joj kanu,
Ko zviezda s neba prema jutru ranu.

„Kudgodier žića valovje te neslo,
Poštenje, sinko, neka ti je geslo...“
Slovljaše ona tomeć bolnu sjetu;
U mladih grudih srdce mi se treslo
Ko rose kap u nevinome cvietu,
Ko suhi list u silna vihra letu.

Još dugo mi u duši ona sjala,
I domak milen, gdje mi zibka stala —
Al tokom rieke hrlo teče vrieme
Uništujući spomen silom vala;
I meni mladu sruši se na tjeme
Crnolikijeh briga težko breme...

Odrasoh tako... Borba nasta veća...
I sam se pitah često, gdje je sreća:
Kad gorki vaj se k vaju svedjer nizo,
A putem raslo trnje mjesto cvieća;
K nebesom ipak ja sam glavu dizo,
I kad se čelom znojni mlaz mi klizo.

Al kad za ljubav samo priezor primah,
Podvojio sam, da tu pravde ima,
I paklen jad mi strovo žiće cielo,
A srdce mrazna sledila mi zima;
Očajljiv bjegah — tražeć mira sielo...
Al skoro klonuh — sna me prikri velo...

I snivah: zviezde zlaćene da trune,
Hulimce krieštеć da me netko kune,
Širokim svietom kletva da se ori —
Al netom začuh zlatne zvonit strune...
Okružilo me svjetlo nalik zori,
A iz tog svjetla angjeo se stvori.

„Životu tvomu još je staza duga,
A ti već klonu slomljen trhom tuga?
Ohrabri se — ta svjetlo ima sjenu,
A radost vaj za vječitoga druga...“
I ručicu mi dadne... u tom trenu
Munjevit žar me prodje — te se prenuh.

Al ne znam pravo je l' sam bdio... snivo...
Prea meni si stala, čarna dievo,
Ko majka što pri čedu pjesme poje;
Tugaljiv pogled po meni ti sievo
Ko da mi šapto: razkri srdce svoje,
I moje svjetskom zlobom ranjeno je...

Odavat na to ja ti tajne začeh...
I rekoh ti, da još mi oko plače —
Jer srdce mi je do dna smrzlo more — — —
Prižeži zato crnim okom jače,
I biserne ćeš na dnu naći dvore
A u njih priestô — ljepši zlata zore...

Ah čuj me, dušo — sidji na dno dolje,
Kraljevat možeš u tih dvorih bolje...
Ta vani ljudstvo zakon, pravdu krši,
Ta vani ljudstvo kano zvier se kolje...
Nad glavom tvojom pako angjel prši,
Ah sidji — priča nek se liepo svrši!

Gjuro Arnold.

Digitized by Google

Mića Ljubibratić.

Digitized by Google

Muževi gdje. Skaggs.

Nacrtao Breet Harte; preveo —t—

(Konac.)

Podje do otvorenih staklenih vrata, ali se vrati posve blieda lica i ukočenih očiju. Islington poleće do vrata i zirnu na polje. Bieli rub od haljine upravo se sakri iza ugla od verandaha. Kada se je vratio, nadje Billa pala u stolicu.

— To je svakako Miss Mastermann, ali što je tebi?

— Ništa, reče Bill slabačka glasa. Imaš li tudier koju kaplju whiskey-a?

Islington donese kondirić, nali žganice u čašu i preda ju Billu. Bill ju izkapi i reče: A tko je ta Miss Masterman?

— Kći gosp. Mastermana, t. j. čini mi se, pokćerka.

— Kako joj je ime?

— Ne znam ni sam, reče Islington mrzovoljno. To ga izpitkivanje više iedilo, nego što je pokazivao.

Yuba se Bill dignu, pokroči do staklenih vrata, zaključa ih, pokroči i do drugih vrata, pogleda Islingtona, ustuboči se, i tada se tek vrati k svojoj stolici.

— Niesam ti ni rekao, da sam bio oženjen, jelde, da niesam? reče iznebuške pokušav uzalud nasmijati se, te pogledav Islingtona.

— Niesi, kaza Islington, komu je većma dodijavalo njegovo vladanje nego njegove rieči.

— Živa istina, reče Yuba Bill. — Bilo je to izpred tri godine, Tommy, izpred tri godine!

Pogleda toli oštro Islingtona, da se je ovaj ne malo smeo i ne promišljeno upitao: Koga ste uzeli?

— U tom grmu je zec, odpovrnu Yuba Bill. Toga ne mogu samo onako kazati. To je u istinu bila vražija mati! a i žena pô tuceta drugih ljudi!

Vidjelo se očito, da je rad nesretni svoj brak pripoviedati ljudem, da se nasmiju; Islington se vrlo uozbiljio, te to nekako primiri drzkoga i priprostoga Billa, koji prikuči svoju stolicu bliže Islingtonu i prosbori:

— Bijaše daklem tako. Stizasmo neke večeri prilično veseli, ali okrenu se k meni skoroteča, i reče mi: U nutra se svadjaju, bolje bi bilo, da staneš s koli. Ja stanem, a iz kola skoči ponajprije nekakva žena, a za njom dva, tri momka. Oni stanu kleti i psovati, te da će nekoga živoga razčepati. Doznalo se, Tommy, da su htjeli pijana muža te žene izturati iz kola, jer ih je uzeo grditi i tući, a da mene nije bilo, drago momče, bacili bi ga sbilja na pô ceste. Ali ja stvar uredih, uzeh ih k sebi na bak, te mi pojurismo napried. Žena bijaše vrlo blieda, Tommy, ali je ona vazda bila blieda, nikada rumena, a i takovih žena ima. Ali joj iz oka ne kanu ni suzica. Gotovo svaka žena bi zaplakala tudier. Bijaše komično, ali ona ne plakaše. Tako sam tada mislio sobom.

Ona bijaše vrlo duga, imaše svietle vlasi, kovrčaste, bijaše duga poput uzlovita biča od srneće kože, a gotovo bijaše i iste masti. Oči joj pronicahu svakoga na pedeset koračaja, noge joj se i ruke bjelasahu. A kuda joj živci ponešto živnuli, kada joj bilo toplije, te kadi se je izvila, divne li ljepote, mili bogo!

Malo Bill porumenje i smete se, gdje se je sam bio toliko uznio, stane liečak, te upita: Oni odsjedoše pri Murphy-u.

— Pak? reče Islington.

— Ja ju izza toga vidjevah počesto, a kada bijaše sama, vazda bi sjela na bak. Ona mi pričaše svoje patnje, kako se njen muž opija i kako ju zlostavlja; pa ga malo kad vidjeh, on je otišao u Fusko. Nas se dvoje slagasmo, Tommy, liepo se slagasmo.

— Počeh borme k njoj polaziti; jednoga dana rekoh sobom: Bille, tako ne će biti ništa, i ja okrenuh drugim putem. Jesi li ikad poznavao Jacksona Filltree-a, a, Tommy? upita Bill prekinuv na jednom pripoviedanje.

— Niesam.

— A jesi li možda o njem što načuknuo?

— Niesam, reče Islinton nestrpljivo.

— Jackson Filltree bijaše kočiš na brzovozu od Whites-Farma do Sumita. Jednom mi on reče: Bille, moj put je do biesa hrdjav. A ja njemu: Vjerujem ti, Jacksone. Jamačno ću na njem i zaglaviti, reče on. A zašto ne kreneš dônjim putem? Ne znam, ali ne mogu. Tako mi vazda odgovaraše, kad bih ga pitao. Jednom dodje k meni taj Filltree, te mi reče: Ja sam prodao svoju vožnju baš poradi toga kletoga puta; al mu jamačno niesam utekao, sudjeno je, na njem ću poginuti, Bille. Dorekav to, nasmija se. Izza dviju nedjelja nadjoše mu tielo na tom putu, bio je silazio sa sumiiske ceste. Ljudi rekoše: Ludorije; ali ja rekoh: Sudbina. Drugi dan, kada me premjestilo na cestu placervillsku, dodje ta žena iz gostioničkoga dvora preko pošte. Reče, da joj muž bolestan logom leži u Placerville-u, to mi reče; ali je to bila sudbina, Tommy, sudbina. Ne minula ni tri mjeseca, a njen muž uze prejaku dosu morfina protiv „deliliria tremensa“ i umrie. Ima ljudi, koji vele, da mu je ona dala morfina, ali je to sudbina. Godinu dana izza toga vjenčah se njom, sudbina, Tommy, sudbina.

— Življah s njom tri mjeseca, reče duboko dahnuv, tri mjeseca upravo. Nije to mnogo vremena sretniku. Doživio sam mnogo ljutih dana u svom životu, ali ta tri mjeseca donesoše mi danâ, dužih od ikoga dana moga života, danâ, Tommy, kadno sam bio gotov, ili nju ubiti ili sebe. Ali dosta o tom. Ti si, Tommy, jošte

Digitized by Google

mlad; ne će mi se pripoviedat tieh stvari, kojih ja starac pred tri godine niesam mogao vjerovati.

Ljutita lica okrenu se k prozoru i umuknu svedj držeći stisnute ruke medju koljeni, te ga Islington upita, gdje li mu je sada žena.

— Ne pitaj me više, drago momče, ne pitaj me. Rekao sam ti, što sam ti imâo reći. Dignu se i pokroči do staklenih vrata a vladajuć se, kao da ima u ruku uzde.

— Lahko ćeš se domisliti. Tommy, kako bi dobro bilo, da se malo prodjem svietom. Ako ti ne ćeš sa mnom, pa dobro. Ali meni je ići.

— Al valjda ne ćete prije nego doručkujete, oglasi se ljubko Blanche Masterman, stvoriv se pred njimi. Otac mi ne će nikada oprostiti, dočuje li, kad ga ne bje kod kuće, da sam dozvolila prijatelju gosp. Islingtona ne ugošćenu otići. Vi ćete ostati. Jelte? Molim. Vi ćete mi dati ruku, a kada se gosp. Islington do sita nagledje plava neba, doći će i on za nami u jedaću sobu, te će vas predstaviti.

— Ja sam formalno prevoljela vašemu prijatelju, reče Miss Blanche, kada su bili u salonu i gledali Billa, koji je ševarjem bevrljao sa svojom lulicom u ustiju. Pita svašta čudnovata. Tako je htio primjerice doznati, kako li se zvaše moja majka djevojkom.

— Ali je on čovjek od oka, primieti ozbiljno Islington.

— Vi ste se danas pokunjili. Vi mi ni ne zahvaljujete, što sustavljam vas i vašega prijatelja ovdje, ali znajte, vi nieste mogli prije otići nego je otac došao.

Islington se trpko nasmieši.

— Pa ja mislim, mnogo je bolje po nas, ovdje se oprostiti pod ovimi freskami. Jelte? S bogom.

Pruži mu malu svoju tanku ruku.

— Vani, gdje sunce sjaše te mi se oči zacrljeniše, požuriste se vidjeti me, doda lukavo.

Islington pogleda žalostnim svojim očima njezine. Nešto blisnu na liepih joj trepavicah, te se odroni.

— Blanche!

Ona prilično porumenje, te bi bila svoju ruku pritegla, ali ju Islington stisnuo. Ne bijaše joj posve za cielo, da joj nije i stas u pogibelji. Ipak ne mogaše kud ni kamo, već kaza: Da li ste sigurni, da ne ima možda kakove mlade žene, koja bi vas mogla ovdje ustaviti?

— Blanche! viknu Islington, kao spoćitujuć joj.

— Kad gospoda razpravljaju svoje tajne pri otvorenu prozoru, a mlada djevojka na sofi u verandahu čita kakvi benasti francezki roman, ne mojte joj se čuditi, ako ona više pazi na njih nego li na knjigu.

— Pa vi sve znadete, Blanche?

— Znam, reče Blanche, da čujete: znao sam tvoje hire, hm! budalo, te niesam ni čekao što pametnijega. Zdravstvujte! Tada se ukrade svomu plienu poput ljepušne i nevine sladke zmije, umače.

Umiljati valovi šumorahu, muzika se i tihi glasovi ozvanjahu te eto i ljetnoga mjeseca ponad Greyport-om. Mjesec gledaše grdne stiene i ševarje, široko busenje i obalu te blistavu, široku površinu vode. Neke si priedmete osobito dobro mogao zamietiti na mjesečini, bielo jidro na obali, kristalovu kuglju na busenju, a ponajpače se razpoznavaše sgrbljena osoba, nešta joj svietla u ustiju, te se penje nizkim zidom Clifford Lodge-skim. Muž i žena izadju iz sjene drvlja na čistu mjesečinu, a ona osoba skoči sa zida, osovi se i čeka u sjeni.

Ta je osoba bio starac izvaljenih očiju. Drhtavom rukom čvrsto držaše dugi, ostri nož, ali uz taj nož bijaše većma vidjeti kukavan nego li nemilosrdan, većma patetičan nego li strahovit. Ali u tinji čas bude mu nož iz ruku izbit, a pred njim se obrete druga osoba, koja je očito s njim skočila sa zida.

— Bog te ubio, Mastermane! kriknu staračac. Umah ću te probosti.

— Ja se zovem Yuba Bill, kaza Bill mirno, vrieme je već, da se kaniš proklete svoje ludosti.

Staračac izkolači nanj biesno oči. Poznam te. Ti si, prokleta huljo, Mastermanov prijatelj, pusti me, idem srdce ću mu izčupati, pusti me. Gdje je moja Mary? Gdje je moja žena? Evo je! evo! evo! evo Mary! Bio bi u sav glas kričao, da mu ne bude Bill stavió snažne ruke na usta, te se okrenu onamo, kamo staračac poziraše. Jasno opazi na mjesečini Islingtona i Blanche-u izpod ruke, gdje stupaju puteljkom po vrtu.

— Ženu mi vrati! promrmlja staračac muklo izpod prstiju Bill-ovih. Gdje je?

Yuba Bill iznenada kao da pobješnje. Gdje je tvoja žena? reče pritisnuv staračca ledji o vrtni zid te ga stisnuv kao u procjepu. Gdje je tvoje žena? ponovi srdito se smijuć i divljim ga pogledom hoteći probosti. Gdje je žena Jack Adama? Gdje je moja žena? Gdje je vražija mati, koja je jednoga muža zaludjela, koja je drugoga svojom rukom u pakao rinula, koja je mene za uviek satrla i upropastila? Gdje? Gdje? Pitaš gdje? U tamnici u Sacramentu, u tamnici, čuješ li? u tamnici radi umorstva, Johnsone, radi umorstva!

Staračac zievnu, ukoči se, živci ga izdadoše te se iznebuške savi kao mrtav pod noge Billu. Yuba Billa svladaju iznebuške nova čuvstva, pade do staračca, pridignu ga nježno u svojih ruku, te mu stade šaptati: Pogledji, starino Johnsone! Pogledji za ime božije! ja sam evo, Yuba Bill! ono je gore tvoja kći i Tommy! ne poznaš li ga, Tommy, mali Tommy Islington?

Johnson otvori polagano oči. Šaptaše: Tommy! Tommy! Sjedi do mene. Ali ne sjedaj toli blizu na obalu. Ne vidiš li, kako se rieka diže i kako me vabi, čuješ li, kako šumi i buči više hridi. Nabujava! drži me, Tom-

Digitized by Google

my, drži me i ne pusti me jošte. Mi ćemo življeti, da mu srdce izčupamo, Tommy, mi ćemo življeti, mi ćemo —

Tada mu glava klonu i šumna rieka, jedinomu njemu vidljiva izbuja iz tmina, te ga sobom ponese, ali ne više u mrak, veće u daleko, mirno, blistavo jezero.

Popivka*

o porazu Turaka kod Siska 1593.

Milo tuže turske bule, Kupe vode gledajući,
Kupe vode gledajući, Hasan-pašu proklinjajuć:
Oh prokleta Kupa voda, koja si se izmešala,
Koja si se izmešala to s junačkom crnum krvjum.
Odbiraj se Kupa voda od junačke crne krvi,
Naj ju budu milo bule k srdcu svomu pritiskale.
Nit se Kupa odbirala od junačke crne krvi,
Nit je bule primajući k srcam svojim pritiskale.
Oh prokleti Hasan-paša! bilo ti se zahotilo
Tvrda grada, bila Siska, tvrda grada, bila Siska,
Bilo ti se zahotilo Turovoga lipa polja,
Turovoga lipa polja i Zagreba lipa mista.
Bilo ti se zahotilo prelipoga kaptoloma,
Prelipoga kaptoloma, popovskoga lipa blaga.
Bilo ti se zahotilo popovskoga srebra, zlata,
Sveta Kralja** zlata križa, sveta Kralja zlata križa.
Bilo ti se zahotilo zagrebačkih mladih snaha,
Bilo ti se zahotilo i divojak zagrebačkih.

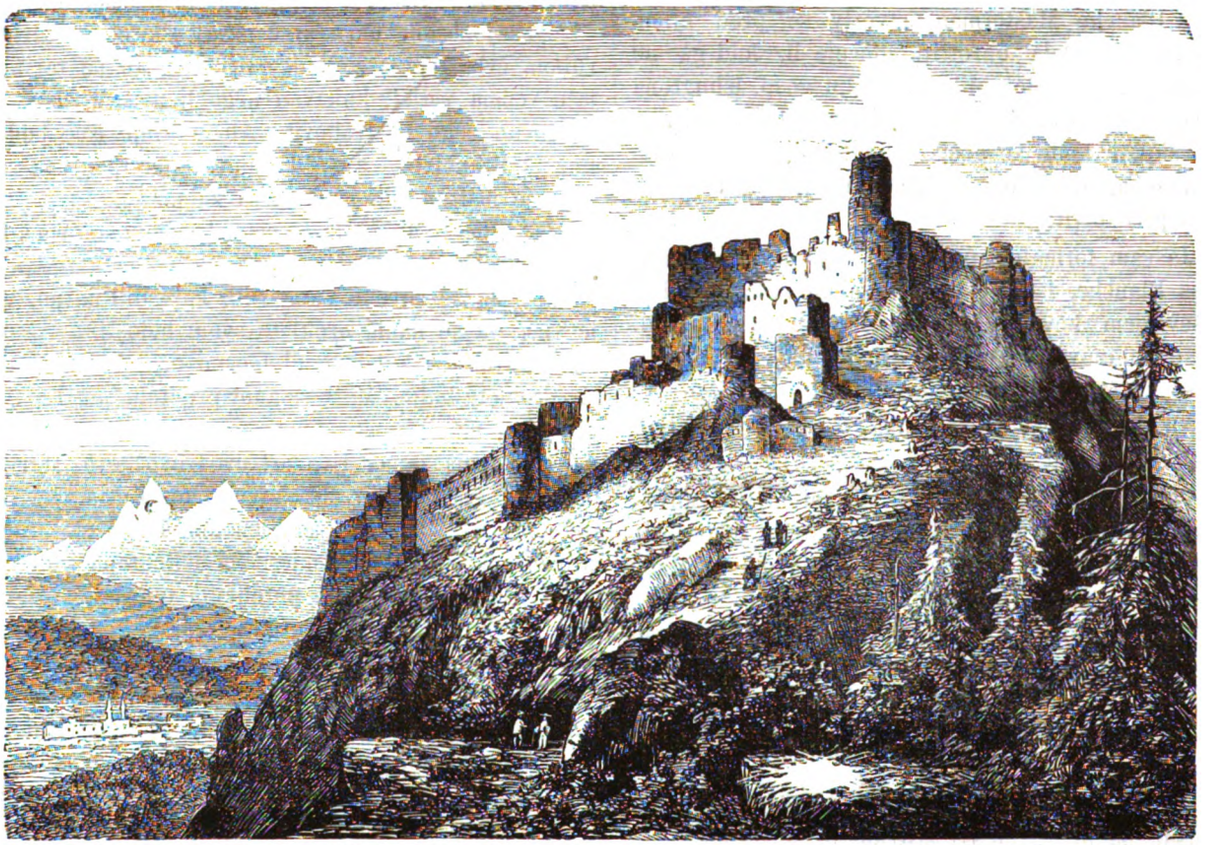

Šipuška gradina.

* Ovu pjesmu o slavnoj sisačkoj bitci priobćio nam je iz svoje sbirke starih rukopisa naš vriedni suradnik gosp. Radoslav Lopašić. Pjesma je narodna, te po svoj prilici izpjevana malo vremena poslije same bitke i u toliko vele zanimljiva i po sastavu i po pravcu. Dosele ne bje tiskana a sačuvala se u vlastoručnom zapisku Petra Znike, prabilježnika trojedne kraljevine, čuvena pravnika svoje dobe, koj je umro oko god. 1641. Bio prabilježnikom od god. 1831. Obitelj Znika bijaše slavljena u našoj domovini, iz nje polazi i zagrebački kanonik čuvar Znika, koji je dao načiniti mramornu propoviedaonicu u stolnoj crkvi zagrebačkoj. Po tom, što je Znika svojom rukom zabilježio tu pjesmu, vidi se, kako su naši ljudi već za onda shvaćali „istočno“ pitanje, ako se tako anakronistički govoriti smie. *Ur.*

** Sveti Kralj = prvostolna crkva zagrebačka.

Digitized by Google

Bilo ti se zahotilo turopoljska bila hliba,
Turopoljska bila hliba, kravarskoga dobra vina.
Hliba se je bil založil, vode Kupe se je napil,
Kupe vode prez mertuka i s vnogimi vitezovi,
I s vnogimi vitezovi, i s vnogimi delijami,
I s vnogimi delijami, carovimi janičari.
Oh Kaurska lipa zemlja kako se ti sad veseliš,
Lipo pojuć stare majke, stare majke i vdovice,
Stare majke i vdovice, mladi momki i divojke,
Lipe pisme popivajuć, Hasan-pašu proklinjajuć.
Oh prokleta Turska zemlja, kako se ti sad žalostiš.
Milo tuže turske majke, turske majke i starice,
Turske majke i starice, turske bule i divojke,
Tužne pisme popivajuć, Hasan-pašu proklinajuć.
Oh prelipa Bosna zemlja i široka Romanija,
I široka Romanija i bogata Natolija,
Kaj se toga počrnilo iz slavnoga Carigrada,
Kaj je toga opustilo od dolnjega Biograda.

POUKA.

Dr. Franjo Rački.

(Konac.)

Ljeti god. 1860. vrati se Rački u svoju domovinu, da posieti rodbinu i prijatelje. On je mislio nakon kratkog vremena vratiti se natrag u Rim i nastaviti svoje djelovanje u onom dvojakom pravcu, tim više, što su ga ondje muževi od upliva naumili bili upotriebiti za slavenske poslove. Ali inače bijaše sudjeno! Po želji biskupa Strossmayera, koj je u ono doba boravio u pojačanom carevinskom vieću, uputi se iz rodnog si mjesta u Beč, da se posavjetuje o naših javnih poslovih. Ovdje bude takodjer zasnovana jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i u izgled stavljeno podignuće hrvatskoga sveučilišta. Prvi bijaše Rački, komu je naš slavni mecen svoj naum odkrio.

Poslije listopadske diplome pokrenu se zanimanje za javni život i u našoj domovini toli silno, da je i Rački nehotice tom strujom zaplivao. Za vrieme banske konferencije koncem 1860. i početkom 1861. bijaše on svuda uz biskupa Strossmayera, pomagajući mu izvoditi velike njegove misli oko duševnoga preporoda našega naroda. Sve mu je to priečilo povratak u Rim. Osim toga bijahu sveudilj nemiri i u Italiji, koji su se istom utišali onda, kad je dne 17. ožujka 1861. Viktor Emanuel proglašen kraljem Italije.

Rački stupi sada prvi put na javno političko polje, te se pridruži našim prvim pobornikom, koji su branili riečju i perom državno pravo hrvatsko. Jedva je izišao „Pozor“, stade mu on odmah priticati u pomoć članci, ponajviše historičko-političkoga sadržaja. Kako u ono doba bijaše zavladala podpuna „pometnja pojmova“ u našoj domovini, kako su naši prvaci od mržnje na tek minuli njemački absolutizam upravo srnuli u tabor magjarski, slabo razlikujuć izmed hrvatskoga i ugarskoga državnoga prava, — pripomagao je Rački razbistriti i razsvietliti ove pogibeljne vrtloge. Da ne spominjemo novinske članke, koji smierahu tomu, poteče iz nastojanja toga obširnije djelce, koje Rački početkom god. 1861. u Djakovu sastavi, te malo kašnje u Beču izdade pod naslovom: „Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga za narodne dinastije“. Pokle je ovdje označeno prije svega hrvatsko zemljište, opisuje se stanje i uredjenje Hrvatske do konca XI. vieka, odakle se jasno vidi, da je Hrvatska bila na zapadnu uredjena država mnogo prije njezina sdruženja s Ugarskom. Po tom oštro razlikuje hrvatsku od ugarske krune. Djelce ovo, prem prigodno i na brzu ruku sastavljeno, našlo je odziva, jer je u njem prvi put državno pravo hrvatsko historičkim smjerom nacrtano. Žali bože što je javni život jači bio od teorije; ali ovakovimi književnimi radnjami razčistio se je mnogi korov, te se je put prokrčio onomu pravcu, kojim je stupala narodna stranka.

Kada je Rački, ponukan svojimi prijatelji, stupio u sabor, otvoren dne 15. travnja 1861., a tim zaplovio strujom, koja je podignula ladju naše domovine, tad se je morao odreći nade, da će se već igda povratiti na svoje mjesto u Rim. U saboru je Rački ne samo pristajao uz narodnu stranku, koja je nastojala izvojštiti našoj domovini čim veću državnu samostalnost koli prema Austriji, toli prema Ugarskoj, nego je u svih znatnijih pitanjih, koja su se u onom znamenitom saboru razpravljala, bitno sudjelovao. Čim se je u sjednici od 29. travnja potaknulo pitanje o uzpostavi zemljištne cjelokupnosti trojedne kraljevine, bude Rački izabran u odbor, koj je imao sastaviti predstavku na krunu. Ova predstavka poteče iz njegova pera, a on bijaše i članom velikoga poslanstva, koje je ovu predstavku ponielo pred kraljevski priestol. Kano član osrednjega odbora sudjelovao je i kod sastavljanja čl. 42. ob odnošaju Hrvatske prama Ugarskoj. U 85. sab. sjednici, dne 10. rujna stavi Rački na stol kuće posebnu osnovu adrese; jer je iz adresnoga odbora izstupio bio, ne slažuć se s negacijom u pitanju ob odnošaju napraina Austriji. Ova osnova bude primljena kano temelj za konačnu adresu, kojom je sabor na široko označio državno pravo trojedne kraljevine. Nadalje bio je Rački članom odbora, koj je imao izraditi osnove ob uredjenju akademije, sveučilišta, o preustrojstvu srednjih i pučkih škola, narodnoga muzeja itd. Sve te osnove prihvati sabor, nu sankcije ne dobiše nikada. U ovoj mirnoj djelatnosti za prosvjetu naroda tražio je utjehu i spas.

Digitized by Google

Kr. odpisom od 8. stud. 1861. bude naš sabor razpušten, pokle se ni kod nas ni u Ugarskoj ne postiže sporazumak u državopravnih pitanjih. U našoj domovini nastade sada stanka u javnom životu sve do god. 1865., kadno bude na 2. studenoga novi sabor urečen, da prije svega iznovice uredi državopravne odnošaje Hrvatske kraljevine. Ali za ove stanke vodio se je boj u skupštinah i novinstvu. Na ovom drugom boristu nalazimo Račkoga medju prvimi pobornici narodne stranke. On je u Pozoru nastavio pisati članke i razprave u obranu državnog nam prava, hoteći Hrvatsku spasiti od preuzkoga prisloua tako na Austriju kako na Ugarsku, što je on sa svojimi političkimi prijatelji mislio polučiti u federativnoj monarkiji.

Al ne proteče mnogo vremena, pak se našemu Račkomu otvori drugo polje, na kojem je mogao svoje misli o prosvjeti našega naroda djelom izvoditi. Kako je naime g. 1861. kr. namjestničko vieće preustrojeno bilo, nije imalo posebnoga organa za nadziranje naših učiona i za rukovodstvo didaktičko-pedagogičkih poslova. Posljednje mislilo se je polučiti školskim odborom; ali se do skora opazilo, da je poseban organ neobhodno nuždan, a bacilo se oko na Račkoga. Tako je on početkom g. 1863. imenovan školskim savjetnikom i nadzornikom kod kr. dalm. hrv. slavonskoga namjestničkoga vieća. Rački je našao sustav školski, koj je pod Thunovim ministarstvom uveden. G. 1860. promieni se doduše nastavni jezik u naših školah, ali sistem Thunov ostade ne taknut; jer zakonske osnove sabora g. 1861. ne dobiše sankcije. S toga je Rački u novom svom zvanju imao točno označeni djelokrug. On je u tih tiesnih granicah nastojao naše školstvo usavršiti te izpuniti one praznine, koje su silnimi promjenami u narodnom životu nastale bile. U srednjih učilištih bila je velika oskudica učiteljskih sila, pošto su novom ustavnom erom mnogi strani učitelji, ne znajući hrvatskoga jezika, koj sad postade nastavnim, ostavili naša učilišta. Isto tako nebijaše hrvatskih školskih knjiga. Da se odgoje domaći vrstni učitelji, nastojaše on čim više mladića poslati na austrijska sveučilišta. Sastavak knjiga razdielio je Rački medju vrstnije učitelje, a da se u nazivlju postigne jednoličnost, dade sakupiti gradju za učevno-nazivni rječnik, pa tu gradju povjeri priznanomu vrstnjaku dru. B. Šuleku, da ju proredi i uredi. Tako je postao „rječnik znanstvenoga nazivlja“, koj je tek ovih dana dogotovljen, a bio bi imao izaći već pred 7—8 godina. Da se je na nadležnom mjestu bdilo oko izvadjanja Račkove osnove i naredaba, imali bismo mi od davna za srednja učilišta sve učevne knjige hrvatskim jezikom.

Kad je Rački potakuo učitelje srednjih škola na rad izvan škole i na samostalno iztraživanje, stade g. 1864. u družtvu sa V. Jagićem i J. Torbarom izdavati znanstveni časopis „Književnik“, preuzev sam redakciju historičke struke. U Književniku sastadoše se sve naše bolje književne sile, te je on i u stranom svietu stekao veliko priznanje. U tri godišnjaka (u 12 svezaka) priobći Rački osim manjih razsuda književnih proizvoda, više ovećih razprava, od kojih se osobito ističe: Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka, gdje prviput kritički ocieni najstarije nam historičke izvore, naročito Konštatina Porfirogenita, Tomu Arcidjakona spljetskoga, i kroniku hrvatsku. Ova se radnja ima smatrati pripravom za kašnje historičke radnje najstarije hrvatske poviesti. Nadalje spominjem još razprave: prinesci za epigrafiku jugoslavensku, zatim: odnošaj hrvatskih despota i doseljenika naprama kruni i kraljevini Hrvatskoj i Ugarskoj; — Ob obrani hrvatsko-slavonske granice itd.

Račkova samostalna i refomatorna radnja nije se milila onomu sporomu duhu, koj je disao u banskih dvorih, te mu s toga bude doskora pridieljen još jedan savjetnik, koj preuze nadzorničtvo srednjih škola, dočim njemu preostade samo pučka škola. Ali ni ovaj ga postupak ne ozlovolji. On obrati svu svoju pažnju na to, da se škole čim mnogobrojnije polaze i da se nastavna osnova usavrši. U prvom smjeru radio je on ne samo preko municipalnih oblasti nego i svojim neposrednim uticajem, sprovadjajuć svake godine po više mjeseci na službenom putu i svagdje sam zavirujući u škole. Nastavna osnova, koja je onda za pučke škole izdana, služila je i ostala u krieposti do danas t. j. do novoga školskoga zakona. Znajući, da uspjeh pučke obuke visi ponajviše o učiteljih, osobitu je pažnju na učiteljišta obratio, pa često sam u nje zalazio. Starije učitelje pridržavao bi i tim na napredak, što bi one, koji su se zapustili, pozivao na drugotni učiteljski izpit.

Ali uza sve to nije si Rački umio steći prijazan tadašnjih mogućnika. A zašto ne? Jer si ni u svojem službenom djelovanju nije unutar granica zakona dopustio krnjiti svoje neodvisnosti, i jer je i kano činovnik htio ostati neodvisni politički značaj. I jedna i druga od ovih „mana“ dovede ga u česti sukob sa banom Šokčevićem.

U saboru, koj se je sastao dne 2. stud. 1865. sudjelovao je kod izradka adrese od 10. veljače 1866. i na tom je temelju bio izabran u sjednici od 10. ožujka u kraljevinski odbor, koj se je imao u Pešti sa ravnopravnim ugarskim odborom dogovarati o državopravnom savezu medju Hrvatskom i Ugarskom. Ovi dogovori, kako je poznato, počeli su dne 16. travnja iste godine. Rački je bitno sudjelovao kod izradka pismenih odgovora ugarskoj delegaciji, a razprava o Rieci poteče iz njegova pera. Ova razprava popunjena i izpravljena izadje g. 1867. u posebnoj knjizi „Rieka prema Hrvatskoj“ s dodatkom izvornih izprava. Ovu je knjigu naš neumrli P. Preradović preveo na njemački jezik; nu magjarski politici i historici pronašli su za mudro,

Digitized by Google

šutiti o tom djelu, u kom je Rački nepobitno dokazao, da Rieka i po poviesti, i po stanovničtvu i po svih naravskih odnošajih jest hrvatska a ne magjarska. Magjari pokazivahu se s početka popustljivi prema hrvatskim pravednim zahtjevom trebajuć nas jošte za odpor proti Austriji; ali polažuć pouzdanje za svoje zahtjeve u vanjske zamršaje s Pruskom, koji su upravo tad do vrška dospjeli bili, odgadjahu razpravu s našim odborom. Kad su pako početkom lipnja 1866. primietili, da je rat sa Pruskom neizbježiv, bijahu posve nepristupni. Dne 16. lipnja bijaše posljednja zajednička sjednica, a dne 17. lipnja provali već pruska vojska u Hanover. Dogovori bijahu tobož odgodjeni, ali u istinu razbijeni. Bitka kod Kraljičina Gradca (3. srpnja) i Klapkina legija utrše Magjarom put do porazumljenja s popustljivijom Austrijom. Sad su se i naprama Hrvatskoj nategnule druge žice, kano što svjedoči kr. odpis na naš sabor od 11. i 23. travnja 1867. Ali naš sabor ostade u svom odgovoru na prvašnjem stanovištu, te bude dne 25. svibnja razpušten.

Rački, stojeći i sad u prvih redovih narodne stranke, bijaše tim zazorniji u tadanjih službenih krugovih. Ali kako mu ne bijaše prigovora u službi, ne znadjahu ga kako odstraniti. Tad im u dobri čas dodje okolnost, da je Rački dne 26. srpnja 1866. izabran i prev. riešenjem od 10. travnja 1867. potvrdjen za predsjednika jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. S razloga, što bi tobož za njega odveć naporan bio dvoji posao, bude premilostivo riešen školskog nadzorničtva kod kr. namj. vieća.

Postavši predsjednikom novo osnovane akademije, koja je već 5. lipnja 1867. imala svoju prvu vanrednu sjednicu a 28. srpnja svečano otvorena, dobi još više dokolice za književnu radnju. Već u svojoj uvodnoj besjedi nacrtao je on osnovu za rad akademije, koje se ona točno drži i koja će joj još mnogo godina služiti ravnalom. Toli sjajan uspjeh i svestrano priznanje akademijskog rada polazi ponajviše odatle, što ima jasno označenu ciel i što joj je radnja prema toj cieli udešena. Rački izvodi ovu osnovu ne samo predsjednikom, kojega mu čast bi već tri put povjerena, već i akademikom svojimi radnjami. Radeć neumorno o poviesti piše razprave i izdaje spomenike. Od njegovih većih razprava spominjem ovdje sliedeće: Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. vieka (Rad 2. 3. 4); — Bogomili i Petareni (7, 8, 9); — Kada i kako se preobrazi hrvatska kneževina u kraljevinu (17), — Dopunjci i izpravci za stariju poviest hrvatsku (19); — napokon: Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI. vieku (24, 25, 27, 28, 30, 31). Većina ovih razprava jesu na izvorih i samostalnu iztraživanju osnovane obširne monografije, koje će se doskora sklopiti u saveznu cjelinu hrvatske poviesti, za koju naš slavni mecena biskup Strossmayer razpisa nagradu od 1000 dukata, i od koje se doskora nadamo viditi prve svezke.

Osim tih velikih radnja ima u Radu i Starinah više inih razprava arkeološkog, povjestnog i kritičnog sadržaja. U svojih književnih obznanah izpravljao je mnoge pogreške u našoj historiografiji. Kao prilozi k novijoj književnosti vriedni su spomena nekrolozi pokojnim akademikom: Erbenu, Vocelu i Petranoviću. Uzporedice s tim iztraživanjem izdavao je Rački povjestne spomenike kao: razhod grada Zagreba, — prilozi k poviesti bosanskin Patarena, — popis župa zagr. biskupije g. 1334 i 1501. itd. Ovamo ide i veliko izdanje: Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza K. Frankopana (u Zagrebu 1873). Iste te godine predao je akademiji za štampanje: izprave o seljačkoj buni u Hrvatskoj god. 1573. te sbirku; hrvatskih dopisa turskih oblasti sa našimi pograničnimi u XVI—XVIII. vieku, koje će se obe sbirke doskora štampati troškom akademije.

Znajući Rački, da se knjiga ni nauka ne smie odieliti od života, nije se ni prošlih godina uklanjao s političkoga polja, kad ga je g. 1868. narodno povjerenje na nj pozvalo. U to doba, žalostnimi slovi upisano u našoj novijoj poviesti, on pripadaše onoj šestnaestorici zastupnika narodne stranke, koji su, uloživši prosvjed proti oktroju izbornoga reda, izstupili iz Rauchovog sabora. U nastaloj iza toga žestokoj borbi činio je svoju dužnost, koju mu je hrvatska sviest nalagala. Kad je odporom narodne stranke ugarska vlada napokon prisiljena bila, da kuša s njom pomirbu, bijaše opet Rački medju onom petoricom, koji po ministru predsjedniku Lonjaju koncem g. 1871. u Beč pozvani, zastupahu ondje iskreno i odlučno program narodne stranke. Na zahtjev, da se revizija nagodbe povjeri narodnoj stranci pošto se fuzionira sa unijonisti, ne htjedoše tada pristati pozvanici hrvatski. Kako se je Rački vladao kašnje, kad je lipanjski sabor (1872.) napokon ipak prisiljen bio popuštati i od svojih dosadanjih zahtieva u mnogočem odstupiti, to nam je još svim dobro u pameti, pak bi bilo suvišno ovdje potanje razlagati. Dovoljno je reći, da on toga postupka nije odobravao, i da je, videć gdje preteža većina narodne stranke pristaje uz novi okret stvari, ostavio parlamentarno polje, na kom je dvanaest godina toli uspješno i častno djelovao. Njegova je tu poglavito zasluga, da je, razloživši u saborskih adresah mnogu tamnu stranu naše poviesti, sviest o cjelokupnosti Hrvatske, naročito o pripadnosti Dalmacije i Krajine proniknula savkoliki narod, te postala i izvan granicah toli neodoljivom i nedvojbenom. Poviest našega duševnoga razvoja, spominjat će iz njegovog parlamentarnog djelovanja, da je on bitno sudjelovao oko oživotvorenja našeg sveučilišta, i da su narodni naši zavodi, poimence muzej, arkiv itd. nalazili u njem topla zagovornika

*

Digitized by Google

Od to se je doba Rački posvema posvetio znanosti, te se sada svom dušom bavi davno započetim izučanjem stare južno-slavenske, ponapose hrvatske poviesti. A da ju uzmogne osoviti na kritičnu podlogu, sabrao je i kritički proučio sve izvore do god. 1102. (do saveza s Ugarskom), kojih mu je izdanje povjerila jugoslavenska akademija. U to je ime on god. 1873. proputovao Dalmaciju i pregledao tamošnje arkive i knjižnice, pa rezultat svojih iztraživanja priobćio u razrednoj sjednici dne 13. prosinca iste god. (Rad 26). Nije tek puka zvjedljivost ili kakav otajstveni nagon uzrokom, što si je Rački odabrao taj mučan i zagonetan odsjek u hrvatskoj poviesti, nego težnja i namjera, da se narodu našemu odkrije slika, što je on bio, kad je u sklopu drugih naroda svojim duhom disao, svojim žićem živio, pa da u toj slici uči, što mu sada i u napredak raditi valja, da vjekovi prekinutu nit opet nadoveže.

Spominjući književni rad Račkov, ne možemo propustiti a da ne napomenemo njegovo suradničtvo kod našega „Vienca“. On mu vazda bijaše jedan od glavnih prijatelja i sveudiljnih suradnika. Od njegovih članaka spominjemo: Knez Krsto Frankopan, ne poznan do sad pjesnik (1871. br. 3), — Petar Zrinski i Krsto Frankopan na stratištu (1871. br. 17), — Crtica o hrvatskih i talijanskih Frankopanih (1871. br. 37), — Na Lokrumu (1872. br. 34), — Gundulićev Jerusolim oslobodjen (1872. br. 7), — Antun de Dominis (1874. br. 48—52), — Dubrovnik (1875. br. 10—13). — Rieka (1875. br. 34 i 35). Osim toga više književnih obznana, crtica itd.

Djelovanje i radnja Račkova stiče u stranom svietu (po običaju) više priznanja nego u vlastitoj domovini. Postade članom mnogih učenih družtva, poimence: carske akademije ruske u Petrogradu, kr. českog učenog družtva u Pragu, arkeologičkog i historičkog družtva u Moskvi i mnogih drugih. On stoji u književnoj svezi s prvimi učenjaci slavenskimi i inostranimi.

Proputovav velik dio zapada on je vlastitim izkustvom proučio i na svoje se oči osvjedočio, što sve rad i uztrajnost proizvodi, pa to izkustvo potiče i njega na jednaku uztrajnost i rad. Bude li ovih vrlina u nas mladjih, tad ne ima dvojbe, da nam se domovina može nadati sretnijoj budućnosti. *L. M.*

Mića Ljubibratić.

(Sa slikom.)

Vodja sadašnjeg hercegovačkog ustanka jest potomak obitelji poznate u jugoslavenskoj poviesti. Sava Ljubibratić bijaše biskupom Hercegovačkim, kašnje Dalmatinskim. Iguman Petar Ljubibratić stolovao je u Biogradu, dok je Biograd bio pod vlasti Austrijskom, bivši generalni vikar metropolita sriemskoga, te je mnogo obitelji iz neprijateljskih krajeva doveo u opustošenu Slavoniju i Ugarsku. God. 1694. imenova ga car Leopold I. grčko-nesjedinjenim biskupom sriemskim i slavonskim sa sjedištem u Pakracu. Mnogi članovi iste obitelji doseliše se u Hrvatsku i u Ugarsku, gdje im još i sada živu potomci.

Mića rodio se u Šumi nedaleko Trebinja. Boraveć u Dubrovniku, gdje je polazio ondješnji gimnazij, stiže glas god. 1857., kako je Luka Vukalović sa 450 junaka kod samostana dužkoga pobio i u Trebinje potisnuo bega Resulbegovića. Odmah poteče u svoje rodno mjesto te ga zapali, da ne bude Turkom utočište. Tad se uputi k Luki i predstavi mu se kao novi drug. Od to doba bijaše on Vukaloviću desnom rukom, pobočnik mu i tajnik. U listop. 1862. ugovarao je s Turci u Mostaru, te tu bude Vukalović imenovan bimbašom ostalih krajeva od Sutorine i Zubaca. Nu Turci, ne znajući za vjeru raji zadanu, na svaku ruku nastojahu dočepati se Luke, te zavedoše i podmitiše nekoliko načelnika i Vukalovićevih sudrugova, da ga na lukav način namame i uhvate. Ostavljen od svih, sa lih 20 drugova, uzmače Vukalović na tromedju Austro-Tursko-Crnogorsku u planinu Jastrebicu, te se tu uz vierna si druga Ljubibratića otimaše Mumin-efendiji, kajmakamu Mostarskomu. Videć ipak, da mu tu ne ima života, ostavi Vukalović težkim srdcem domovinu, te se odputi preko Dubrovnika, Trsta i Beča u Rusiju, gdje je o milostinji ruskoj živuć umro g. 1873. kraj mora azovskoga. Ljubibratić sa ostalimi drugovi ode u Biograd, gdje je oženiv se sestrom bivšega ministra Gruića provodio tih život, baveći se uzgredice i spisateljstvom (prievod Korana).

Čim puče prva puška kod Gabele, pohiti u svoju domovinu, potičuć na boj proti krvniku. Sakupiv nekoliko stotina bojnika zauze samostan Duži, kog je junački branio od posade Trebinjske, dokle Turci, okoristiv se njegovim odsućem (u Kosierevu) ne nahrupiše iznenada i ne zauzeše ovu važnu točku. Njemu se ima pripisati pobjeda kod Glavskoga, a u družtvu sa Petkovicem pobi hametom Turke kod Gabele.

Tajnikom mu je šurjak dr. Gruić, advokat iz Biograda a glavni mu pobočnici Luka Petković i Trifko Vukalović. U njegovu sboru ima, osim ustalih Hercegovaca, množtvo dobrovoljaca iz Crne gore, Dalmacije, Hrvatske i Italije. Na pismo, što evropejski konzuli upraviše nanj, u kom ga pozivahu na dogovore, odgovori on 19. kolovoza, zahtievajući, da se dogovori vode na neutralnom zemljištu, da ne bude prisutan turski poslanik kod dogovorâ, da se zaključci stave pod geranciju Evrope.

Velevlasti, kojim dakako nije ozbiljno stalo, da se stanje raje popravi, nego tek žele Turkom biti na ruku pri pacifikaciji ustanka, ne htjedoše pristati na ove uslove, — a boj traje sveudilj i ne će prestati, dokle se ne izvojšti sloboda!

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

II.

Drama. Da nastavimo svoju kroničarsku dužnost o kazalištu. Prije svega ćemo umoliti naše občinstvo, da sud o francezkom „Staromklobučaru“ odgodimo do druge predstave toga komada, jer nam ne bje sudjeno, vidjeti ga prvi put.

Dne 13. listopada prikazaše nam opet igrokaz „Jedna plače, druga se smije“ (Une femme qui pleurt, une femme qui rit) od Dumanoira. Kad rekosmo „opet“, ne izrekosmo time ukora. Nipošto. Dumanoirov komad nije novica, al je, ne varamo li se, osam punih godina ležao na ugaru, pa sada kan da je novica. U tom se igrokazu ljudi mrvu preko naravi smiju i plaču, ali mi volimo toj „slobodi pjesničkoj“, nego li benastu smiehu il dosadnu plaču. Predstava, da govorimo po duši, bijaše nam prava slast. Sve gladko, sve fino, sve složno i skladno, sve umno i živo. Ne treba tu izticati pojedinih uloga. Reći ćemo, da su taj komad prikazali gg. Mandrović, Rajković, Jovanović, gje Bajzova, Ružička i Kraljeva, i tim izrekosmo podpunu pohvalu. Dà, gja. Jovanićka prikazala je mjesto bolestne gčne. Perisove namigušu Jeanette Vauneau. Gja. Jovanovićka je glumica razborita, revna, pa ako i ne opazismo sve potrebne koketerije, ne vidjesmo opet ništa, što bi harmoniju komada kvarilo.

O vriednosti Lindauovog igrokaza „Marija i Magdalena“ govorili smo već lani, ovaj put dodajemo samo, da je prievod upravo uzašan, nesnosljiv. Je li moguće, da se g. 1875. na hrvatskom pozorištu tako govori? I ovaj put bijaše predstava izvrstna. Gja. Ružička prikazivala je upravo majstorski, a uz nju gg. Mandrović, Freudenreich, Jovanović a i Rajković, a i g. Ban i gje. Kraljeva, Bajzova i Jovanovićka. U svem si opazio podpunu harmoniju.

Dne 17. listopada vidjesmo veselu igru „Ultimo“ od Mosera. O vrstnoći te komedije trubilo se mnogo po njemačkih novinah, i občinstvo zagrebačko nadalo se osobitoj poslastici. Mislimo, da je občinstvo ponešto hladnije ostavilo kazalište. Moser kuša nam u 5 predugih čina dokazati, da svaki rád i duševni i materijalni ima svoju cienu u tom svietu i da se oba ta ráda k napredku svieta složiti moraju t. j. teorija i praksa moraju biti u svietu dvie ljubeće se sestre. Da tu stvar negativno dokaže što bolje, latio se pisac burzovne sljeparije, koja mu služi zapletom. U toliko ne bi piscu bilo prigovora, valja dapače priznati, da je Moser prilićan dramatički „routinieur“, koji namiešta svoje baterije u sgodno vrieme, da bude efekt što jači t. j. da se sviet što jače smije. Kraj toga je „Ultimo“ u cielom vrlo slab. Osnova nije jasna, logična, sastav nije lahak, umjetan, čin razvija se polagano, a opet pogàdjaš već na početku, kako će se sve „sretno“ svršiti. „Ultimo“ je i plitak, vrlo plitak — duha, prave žive dosietke tu ne traži nitko, kadkad prsne po koj vrlo naívan prskavac -- pa onda je stvar povlači lagano dalje. Prema tomu ne traži nitko ni živo crtanih karaktera. Ponajoštrije crtan je trgovački savjetnik Schlegel. To je prav i zdrav čovjek, ali druga lica slikana su po „šabloni“ kako se u nas sobe bojadišu, ili su suviše krupna i drastična kao n. pr. profesor Reinhard, mladić Albert Richter. Stari Lange i sluga Schöneman posve su suvišni. Najslabije crtane su ženske. U kratko „Ultimo“ je dugo i slabo spetljano čislo komičnih i dugočasnih prizora, koje će iztisnuti kadšto iz občinstva grohotan smieh, al ne će buditi velikog pozora. „Ultimo“ je komedija, koju možeš jedanput za godinu i to u nedjelju gledati. Šale radi može ostati u repertoiru, al svjetujemo upravu, da komad što redje prikaže. „Ultimo“ je srebren novčić, koj će se brzo izglodati, pa vidiš, da nije pravi groš. Četvrta predstava bila bi svakako prazna.

Prikazivanje „Ultima“ bijaše kojekakvo, jer se je mnogo gledalo na šaptalačku kolibu. Najviše milio nam se g. Rajković (trgovac Schlegel) slika puna života i istine. Podobro prikazivali su i drugi (Jovanović, Kraljeva, Bajzova, Freudenreih) al su uloge slabe, pa si glumac ne ima čim osvjetlati lice.

Dvadeseti listopad donese nam tri vesele sitnice; „Zlo vrieme“ neprirodnu malicu, koju spasi samo osobita vještina gje. Ružičkove i gdina. Jovanovića; „Partiju piketa“ i „Liek od nervoznih žena“. Partija je stara znanica, al dobra starica, a g. Freudenreich u njoj tipična slika. G. Rajković i gčna. Kraljeva pomagahu ga liepo. Ali ljubovnik — g. Žagar! Drktavica nas popade, kad je mladi „doktor“ izmucao svoju ulogu, te se u čudu upitasmo: Jesmo li zbilja u zagrebačkom kazalištu? Ta takov se grieh do boga čuje. „Liek od nervoznih žena“ je duet o starom motivu ljubomorstva. Glumci srednje ruke bili bi taj komadić zakopali, ali umjetnička vrlina gje. Ružičkove i g. Jovanovića osvjetla taj sitni novčić.

Govoreći u omjer, reći ćemo, da nam se dramatsko družtvo do sada junački drži, ali — jezik, mili bože jezik! Prievodi su s veće strane slabi, pače i loši. Pa tek na pozorištu, kad ga glumac na svoje udešuje. O tovaru krivih naglasa ne ćemo ni govoriti, ali o slovnici — dà o slovnici. Mislite li, da je 2., 6., 3., 7. padež sve jedno te isto? Tu se čine sbilja barbarski grehovi — to je živ škandal. Tankoćudno francezko ili talijansko občinstvo odgovorilo bi na takove griehe — gnjilimi narančami. *A. Š.*

Digitized by Google

Književne obznane.

V.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdade netom sbirku „Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia“, iz vatikanskoga arkiva po Theineru sabranu. Ova druga knjiga, prva izadje u Rimu 1863. godine, izdana takodjer darežljivošću pokrovitelja akademije, biskupa J. J. Strosmajera, uredjena je po akademiku dru. Fr. Račkom. Sadržaje vatikanske izprave od g. 1524. do 1800., s dodatci XIII. i XIV. stoljeća. Imade ukupno 332 broja; ali taj bi se broj bio znatno umnožio, da nije urednik više dopisa, koji polaze od jedne osobe i u isto vrieme, uvrstio u jedan broj. Ova je druga knjiga svojom sadržinom mnogo znatnija i zanimivija od prve. Osobito su zanimiva izvješća papinih poslanika iz Beča, Gradca i Praga, u kojih se prijavljuju u Rim sve iole znatne viesti o dogodjajih i osobah. Tiem putem su došle u Rim priepiske naših zemljaka, koje bi se inače izgubile bile. U toj knjizi naći će povjestnik dragocjene gradje za životopis fr. Gjure Martinuzzi-Utešenića, bana Nikole ml. Zrinskoga, jedno zanimivo pismo A. Dudića o Petru Zrinskom itd. I razmirica izmedju Nikole Zrinskoga i gr. Montecucola, kojoj je pravi uzrok dosta nejasan, naći će razjašnjaj u listovih hrvatskoge bana. Zanimiv je takodjer dnevnik o obsjednuću Kaniže god. 1664. (p. 177), kod kojega je Nikola važnu ulogu igrao. Za što Kaniža nije pala, to razjašnjuje to pismo našega bana upravljeno na kralja u Beču mjeseca srpnja t. g. (p. 182). Ne manje su znameniti prilozi o uskocih i o crkvenom uredjivanju Slavonije poslije karlovačkoga mira. Iz njih vidi se, da je i onda proti hrvatskomu interesu radila ona ruka, koja nam uviek dosljedno stoji na putu narodnoj zajednici. Ovom knjigom dopunjuju se prilično spomenici, koji su se u Rimu naći mogli. Ciena je knjigi samo 10 fr. doista ne čuveno malena a udarena je tako akademijom samo za to, da ju i manje imućni našinci kupiti mogu.

Preda mnom evo obširna djela: „Specialgeschichte der Militärgrenze aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft von F. Vaniček Wien 1875. Bd. I—IV. Prepuštajući kritiku drugomu mjestu ovdje ću progovoriti samo nekoliko rieči. Sgodna bijaše misao, da se piše i izda poviest krajine u oči njezina razpusta. Valjalo je na neki način obračunati, što je institucija privriedila od početka svojega obstanka. Valjalo joj izdati oprostnu priznanicu. Ovomu se zadatku podvrže Fr. Vaniček, 60godišnji starina, koj je u krajini kano učitelj i ravnatelj 28 godina služio. Osim djela svojih predšastnika (Stopfer, Hitzinger, Hostinek itd.) i pojedinih mnonografia upotriebio je Vaniček za svoj rad i rukopisnu gradju i u vojnom ministarstvu u Beču, kod general-komande u Zagrebu, Temišvaru i Petrovaradinu, u tajnom državnom arkivu u Beču, pojedina izvješća i poviesti pojedinih krajiških pukovnija itd. Ovako sabranu gradju razdielio je pisac u troje: u vojničko-političku, ratnu i prosvjetno-povjestnu. Poviest pako krajine razpravlja Vaniček u četiri periode: prva (1538—1737.) počima ob ustrojstvu triju kapetanija (koprivničke, križevačke i ivaničke) u gornjoj Slavoniji i dočima ustrojnim uredjivanjem vojvode Hildeburgshausena; druga dopire do uredbe kantonskoga sustava god. 1787.; treća zaključuje ukinućem lenske sveze (1850.); napokon teče četvrta do ukinuća krajine.

Starija poviest u prvoj dobi izašla je mršavija, jer je pisac našao u arkivih malo ne poznatih izprava. Tuj se pisac prislanja većinom na razpravu dra. Fr. Račkoga: „ob obrani hrv.-slav. krajine“ („Književnik“ g. 1866.) Najobširnije razpravlja pisac o neprekidnih organizacijah krajine, jer je za taj odsjek našao najviše gradje u ustanovah, uredbah, naputcih itd., izdanih na krajiške oblasti. U vojenoj poviesti popunio je pisac poznate iz Hamer-Purgstalla, Engela itd. podatke iz raznolikih izvještaja, koji su mu ruku dopali. Ovaj diel počima s ratom turskim god. 1575. Već za uskočke provale mogao se pisac poslužiti rukopisnom gradjom (I. 263.) Novu je gradju takodjer upotriebio za bitku na Kupi g. 1593., za osvojenje Petrinje (1594.), za sudjelovanje krajišnika u 30godišnjem, u holandesko-francezkom (1672—1678.), u 14godišnjem turskom (1683—99.) ratu itd. Vaniček je po koje novo zrnce iznio takodjer za razbistraj crkvene, prosvjetne, trgovinske i narodnogospodarstvene poviesti naše krajine. Učitelj će rado čitati, što se navodi o postupičnom razvoju krajiškoga školstva poslije 1775. godine. U obće djelo je pored svih svojih mana, koje se ne mogu u tom listu iztaknuti, veoma zaslužno. Pošto su već oblasti toliku žrtvu za izdavanje toga djela iz krajiške imovine doznačile, bile bi mogle na dušu uzeti još neznatan izdatak za izprave, koje bi se bile mogle djelu na kraju dodati.

Iz daleke Rusije dobismo ovih dana liep prilog k izvorom za našu poviest u knjizi: Monumenta historica Slavorum meridionalium, vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis italicis deprompta a V. Makušev. Varsaviae 1874. Tom. I. p. 559. Profesor varšavskoga sveučilišta V. Makušev, koj je neko vrieme u Dubrovniku i u Zagrebu proveo i koj se jugoslavenskom poviesti revno zanima, priobćuje u ovoj knjizi spomenike, koje je u Jakinu, Bolonji i Firenzi našao. Najprije navode se spomenici u kratkih izvodih, onda znatniji i čitavi. Da se djelo upotriebiti može, naveo je Makušev na kraju kronologično kazalo, u kojem su listine navedene po godinah i za tiem je naveo kazalo zemalja i gradova, kojih se izprave tiču. Listina cielih imade 312. počam od konca XII. (1188.) do kraja XVII. vieka. Ova knjiga napose je tiskana iz „varšavkija universitetskija izvě-

Digitized by Google

stija“ t. j. iz organa toga sveučilišta, gdje je Makušev sva svoja iztraživanja u Italiji priobćio. Onim, kojim nije to poznato, budi ovom prilikom rečeno, da svako sveučilište rusko izdaje u svezcih svoj organ, koj se u dvoje dieli: u prvom se dielu priobćuje život sveučilištni, u drugom naučne radnje profesora. Tiem su putem izašle mnoge razprave, koje su nauku znamenito pomakle. Svake se godine priobćuje takodjer naučan rad profesora po fakultetih u priegledu, u kom se navodi što je koj profesor i gdje napisao. Tako dolazi svaki profesor pod nadzor i vlade i nauke i javnoga mnienja. Zaista liep običaj!

LISTAK.

Šipuška gradina. (Sa slikom.) Uzpneš li se na južni bok Visoke Hole (3684′), najvišeg vrška Braniškoga klanca, štono iz Šariške vodi u Šipušku stolicu, puknut će ti pred očima dražestna, a uza to veličajna šipuška visočina. S desne ju i s lieve okružaju ovisoki šumoviti bregovi, kao zelen okvir prijatnu sliku, kojoj se u zadku podiže veličajna zubata Tatra. Sva je dolina pokrivena bielimi seli, a usred nje podiže se ne nadano strma stiena, na kojoj se je posadila mrka i osbiljna gradina Spiška ili Šipuška. Oko ti se otimlje sad na jednu, sad na drugu stranu, sad poglediš na orijaško djelo naravi, a sad pozireš na silovite ruševine najljepšeg negda grada, gdje stolovahu kraljevi, vladari i palatini, gdje bje kolievka Zapoljina. U tih se je nepredobitnih zidinah banio negda kraljevski sjaj. Sva poviest ugarska ovud je proletila i svojim sjajem i svojimi užasi. Ponajprije navaljivahu nanj Mongoli, tad se utvrdiše razbojnička vlastela, tad Husite, pak Zapolja, Bethlen, Rakoczy, Tekelija. Svim njima bijaše Spiš najsigurnijim oslonom. Sa sjevera i zapada grad posve je nepristupan. Na osovitih stienah strše kule, prkoseć svakoj navali. Sa juga obkoljuju ga tri reda zidina, na kojih se još opažaju tragovi minula sjaja i propale veličine. Mnoga se već zidina nagiblje i doskora će se stropoštati u bezdan, mnogo se je već svodova porušilo; nu još se dobro vidi trag sjajne dvorane, u kojoj se je rodio Ivan Zapolja. — Divotan je pogled sa zidina gradskih. Prema zapadu biskupsko sjedište Spiško u Podhradih (Kirchendrauf) sa starodavnom katedralom iz 12. vieka, — malo dalje zanimivi izvori Sivobradski (gdje iz pećine zimi teče voda, dočim je ljeti smrznuta, ne iztražena inkrustirajuća voda itd.) tamo kupke Baldočke, stiena Duvenjik i napokon sjedoglava Tatra. Pučanstvo je tuda većim dielom Slovačko, ali ima nešto Niemaca i Magjara. Zanimivo je kako i tu Niemci nastoje prije svega poniemčiti imena miestâ. Tako prekrstiše Gnjazdo u Kniesen, Podolince u Pudlein, Tvarožna u Dunendsdorf, Velika u Felk, Vlahi u Vallendorf a sâm Spiš u Zips. Bilo je u svemu 16 neodvisnih sela spiške stolice, kojim Marija Terezija potvrdi stara prava, kao neodvisnu jurisdikciju i druga neka privilegija.

Repertoir narodnog kazališta. Dne 20. list.: „Zlo vrieme“, „Partija piketa“, „Liek od nervoznih gospodja“. 21. list.: „Bogomoljci“. 23. list.: „Don Juan“. 24. list.: „Mademoiselle de la Seiglère“. 26. list.: „Don Juan“. 27. list.: „Ne igrajte se ognjem“. 28. list.: „Klavigo“. 30. list.: Opera (?). 31. list.: „Ferranda od Sardou-a“.

Nove knjige. Zabavna knjižnica. Svezak XV. i XVI. Dvadeset i tri. Roman od Viktora Huga. U Kraljevici. Tisak i naklada „Primorske tiskare“.

— Orao illustrovani kalendar za g. 1875. U Novom Sadu. Sadržaj zabavni: 1. „Sava Tekelija“ (sa slikom). 2. „Bački dištrikt“ od Kneževića. 3. „Putne slike iz Dalmacije, iz Boke i Crne Gore“ (sa 5 slika). 4. „Uskok“, poviest od Gj. Jakšića. 5. „Kosta Trifković“. 6. „Pravne pouke“. 7. „Voćarstvo“. 8. „Tetreb“. 9. „Panta Nagrajsalo“, pripoviedka. 10. „Gjuro Daničić“. 11. „Šta valja s mužkom djecom“. 12. „Školska štedionica“. 13. „Zarad zdravlja“. 14. „Svetozar Marković“. 15. „Bojak biju Hercegovci“ itd.

— Pančevac, kalendar za narod sa slikami za g. 1876. uredio Panta Popović, u Pančevu tisak i naklada braće Jovanovića str. 100 ciena 35 nč.

Dobrovoljačka predstava u Osieku. U drugoj polovici prošloga mjeseca bavih se slučajno u Osieku i tu imadoh priliku posietiti dobrovoljačku predstavu u osječkom kazalištu, koja je bila namienjena koristi braće Hercegovaca i domaćih osječkih sirota. Ja sam tu dobrovoljačku predstavu vele pozorno pratio i moram iskreno i sa veseljem posvjedočiti, da koliko me je i hrvatsko srdce boljelo, što sam morao iz hrvatskih srdaca njemačke zvuke slušati, da sam bio očaran s liepe igre i umna shvaćanja pojedinih uloga. U hrvatskom prologu, sastavljenom prevriednom gospodjom Subotićevom, zazivala je nježnim u srdce dirajućim načinom majka posavka sestru si po krvi i jeziku majku podravku na pomoć. Prolog taj govorio je vrlo odlični naš mladić Neumann, koga sam čuo jednoglasno od sviuh Osječana najvrlijim talentom osječke gimnazije hvaliti. Al pošto je sirotinja, to da mu je vele mučno nauke nastaviti, pa zato ne bi bilo s gorega, da se na ovu odličnu mladu silu na svom mjestu u shodno vrieme osobiti obzir uzme. Koliko je taj prolog g. Neumann liepo slovio, to ipak mislim, da bi se bilo bolje pristojalo, da je ovaj prolog koja osječka gospodjica izgovorila. Nježna čuvstva majčina izriče o mnogo ljepše djevojačko srdce. Toj bi ulozi bio pristojao posve mili glas i ljubezno biće gospodjice barunice Albertine Unukićeve, koju kašnje slušasmo u jednom komadu, te se ne mogosmo načuditi liepu zvonku glasu, kojemu se i prilikom dvadeset i petgodišnjice našega djakovačkoga vladike, gdje je ista gospodjica dva komada u crkvi sa velikom vještinom izpjevala, divismo. Mlada gospodjica barunica bila bi publiku sa svojim vatrenim hrvatskim srdcem i ćućenjem sigurno još bolje očarala, nego je to g. Neumann mogao postići.

Za prologom hrvatskim predstavljala su se dva njemačka komada i to: „Sein Freund Babolin“ i „Die einzige Tochter“ od grofa Fredra. Iza prvoga komada predstavljao se je kao intermezzo tableau: „Wein, Weib und Gesang“, a iza drugoga pjevao se je ciganski kor iz „Trovatora“. I predstave i intermezza uredjena i predstavljana su tako, da im se sa nijedne strane prigovoriti ne može, dakako obziruć se uviek na to, da su to dobrovoljci predstavljali. Tu je vladala u svem čednost i neka mjera, a da se nije ma u čem mladenačko veselje ograničilo. Ako bi se koga od ovih mladih sila imalo pohvaliti, to zaslužuju osobiti spomen gospodjica Irma i gosp. Bela Adamović.

Digitized by Google

Jedno je, kao što već spomenuh, što je moralo svako hrvatsko srdce razžalostiti, a to je, da se u drugom glavnom gradu Hrvatske ovakve zabave na njemačkom jeziku obavljaju. Vidiš sve otmjene hrvatske obitelji, kojih se imena u hrvatskoj poviesti od duga vremena spominju, — al ni roditelji ni djeca ni rieči hrvatske. Ako već roditelji ne imadoše prilike, da se nauče hrvatski, zar da se ne će osviestiti mladež, pa ljagu, kao da ne mari za svoj materinski jezik, sa sebe otresti? liepo je i koristno za mladež znati više jezika, ali ne valja odnemariti svoj jezik pod izlikom, da je još neugladjen, da mu je knjiga siromašna, a tko ga se možda srami, sličan je onomu neharniku, koji prezire svoje siromašne roditelje, koji ga odhraniše i najvećom svojom žrtvom do više časti uzdigoše. Ja doista ovakvih preziratelja Hrvatstva i hrvat. jezika u Osieku ne nadjoh. Veći dio i roditelja i mladeži u Osieku žali od srdca, da svoj jezik onako ne govori, ko što bi se moglo zahtievati, al moramo iskreno izpovjediti, da tomu niesu krivi ni sami roditelji ni sama mladež, a to napose što se tiče ženske mladeži. U tom poslu bih se ja usudio našu vladu osobito upozoriti, i od nje odriešito zahtievati, da već jednom u Osieku osmorazrednu žensku školu, u kojoj bi se mladež ženska u svih ženskih naucih mogla podpuno naobraziti, ustroji, pa stajalo to žrtava koliko mu drago. Zahtjev je ovaj pravedan, da mu se vlada oglušiti ne bi smjela. Osječki gimnazij i realka goji i njeguje pohvalnim načinom hrvatsko čuvstvo u mladeži mužkoj, osmoklasna ženska škola bi to isto morala činiti kod mladeži ženske. Privatne bi se škole imale u Osieku bezuvjetno zabraniti, jer se u njih mladež od doma i naroda svoga sasvim odtudjuje.

Kad sam već o kazalištu glagoljati započeo, to hoću da o kazalištu govoreć i zaključim, a to iznosec na javu pravednu želju, da bi naša vlada od vremena do vremena slala u Osiek naše zagrebačko kazališno družtvo, da Osječani napokon uvide, da je moći i hrvatski liepo predstavljati. Zagrebačko kazalište je zemaljski zavod, koji se podupire iz zemaljskih prihoda, pa zato nije pravo da grad Zagreb sam ugodnost toga zavoda uživa.

Armina Pavića, vrlog hrvatskoga književnika imenovao je ban docentom hrvatske književnosti na našem sveučilištu. Tim je napokon popunjena ova stolica, koja bi imala bila biti jedna od najprvih na filozofičkom fakultetu hrvatskoga sveučilišta.

Štipendiji: Presvietli je biskup Juraj Dobrila utemeljio, kao što čitamo u „Našoj Slogi“, osam stipendija, pet po 100 f. 80 novč. u srebru, a tri po 112 f. a. v. na godinu za učeću se mladež iz porječko-puljske biskupije. Ti će se stipendiji početi podjeljivati poslije smrti slavnoga i svakomu Hrvatu mila zakladnika.

Odlikovanje Knez crnogorski odlikova poznatoga profesora, Vjek. Ficherta, redom sv. Danila radi njegova rodoljublja i posebnih zasluga stečenih na književnom polju.

Slika grada Trsata, što ju u 41. br. „Vienca“ otisnusmo, polieže od vješte ruke g. satnika Horačka, učitelja risanja na mornarskoj akademiji na Rieci, koji je tu sliku po naravi snimio i aquarelom izhitrio. Radujemo se, što mu je naš otisak po volji i radujemo se, što ćemo moći od iste ruke na vidjelo iznieti dvie tri slike iz banovskih Toplica (iz Topuskoga). Vrlo bi nam milo bilo, kad bi g. satnik izvolio i imao kad snimiti Omišalj i druge divote po Primorju, osobito u obližnjoj Istri!

Slaganje na takmu. Dne 10. listopada doživismo u Zagrebu osobito takmenje. Od 60 hrvatskih u Zagrebu nalazećih se slagara, slagalo ih 18 na takmu te bje u to ime razpisano 6 nagrada za one, koji će najviše i najpravilnije složiti. Prvu nagradu (3 dukata) steče „Vienčev“ slagar g. Belošević (od dioničke tiskare) složiv 64 redka. Nagrade budu svečano razdieljene prilikom večernje zabave zagrebačkih tipografa.

Matica hrvatska. Već se štampa II. dio Verne-ova „puta oko mjeseca“ sa istimi slikami, koje su u francezkom izvorniku i u Parizu rezane, u tiskari dioničkog družtva, prievod dra. Šajatovića i velika sbirka pjesama (antologija), što ih je izabrao i uredio urednik ovoga lista, u Albrechtovoj tiskarni, te možemo p. n. gospodu Matičare uvjeriti, da će zadovoljni biti i ovim i onim prvogodišnjim pojavom rada „Matice hrvatske“.

Magjari predshakespearski dramatici. Ne ima naroda na svietu, koj bi umio svoju slavu bubnjati po širokom svietu i iznositi malice svoje, kao što naši susjedi, u kojih rječniku rieči „čednost“ ne ima. Zna se i to, da se izticu za kulturne apostole divljeg iztoka t. j. nas Slavena, premda mi o tom izim željezničkih napisa ništa ne znamo i ne ćutimo. Nu opet niesmo mislili, da snivaju prvenstvovati i u dramatici velikim kulturnim narodom Evrope. Sad se uvjerismo, da su i u tom prvi ljudi. Neki Madjar priča nam u „Magazinu“ o nekoj magjarskoj dramici u 5 prizora pod imenom „Izdajstvo baruna Melkiora Balaše“, od unitarskog prodikača Pavla Narádia, koja je g. 1569. tiskana, dakle iste godine kad se je Shakespeare rodio. Taj Madjar veli: Hans Sachs je bio starac, Shakespeare se tek rodio, Englezi još ne imadjahu pozorišta (!?) ni Španjolci, jer su Calderon i Lopez de Vega mladji, ni Francuzi, jer su Moliere, Corneille i Racine mladji (starije taj mudrac ne poznaje). „Dakle Madjari imali su medju svimi kulturnimi narodi prvo razvito pozorište, što se po toj drami punoj vještine i protestantskih dosjetaka (!!!) vidi, te je valjda moralo i drugih biti. (Ako ih je bilo). A šta bi taj Madjar reko, da mu stanemo govoriti o našem Luciću, Držiću, Nalješkoviću, Palmotiću, o družinah dubrovačkih itd. Sad bar znamo, zašto je Shakespeare toli slavan. Mislite li zato, što je pisao Cezara, Leara, Rikarda, Otela, Kleopatru itd? Nipošto. Slavan je zato, jer se na sreću rodi one iste godine, u kojoj je glasovita dramica „Balaša“ izišla izpod tiska.

Dopisnica uredničtva.

— Nekim predplatnikom „Vienca“. Pitate nas za slike staroga Zagreba. Niesmo je zaboravili, ali ćemo ih istom doniet početkom buduće godine. Odgodismo ih zato, jer će u njih izići povjestne crtice o našem glavnom gradu, crpljene iz spisa gradskoga arkiva. Razumieva se po sebi, da ćemo priobćit i onu iz XVI. vieka, premda ju je „pučki prijatelj“ donio.

— G. A. R. u O. Onih 25 novč. jest trošak omota, drva i tovarnog lista.

— Prijateljem, koji propitkuju, što je od obećana „brusa jezika“ javljamo, da taj naum nipošto ne odumismo, već da nam se je za poučni dio lista nagomilalo toliko gradje, da dosle niesmo mogli ustupiti prostora tiem razpravicam, koje će, kako se nadamo, i kašnje dobro doći i lakše se uvršćivati, kad im jednom poduljemu uvodu mjesto uhvatimo.

Zabava: Moli boga za me — Lice laže krv ne laže — Ljudeviti — Muževi gje. Skaggs — Popivka. — **Pouka:** Dr. Franjo Rački — Mića Ljubibratić. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište — Književne obznane. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „**dioničke tiskare**“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 30. listopada 1875.

Br. 44. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Tri hajduka.

Spjevao R. F. Jorgovanić.

Tri hajduka polje diele,
Tri im vranca — do tri striele,
Kuda lete, tutnji muklo
Kao da je zvono puklo.

Svuda pali mraci tavni,
Što se iskri usred ravni?
Prije neg' bi kamen digo,
Ljut je hajduk krčmi stigo.

„Hej, krčmarko! žurna l' jesi,
Rujna vinca daj donesi,
A da bujna radost sine,
Strune diraj ciganine!"

Dira cigan tanke strune,
Dok se čaše vincem pune,
A krčmarke kćeri vite
Sa hajduci plesat hite.

Svaki hajduk svoju hvata,
Ne nudi joj suha zlata,
Već joj nudi hitru pticu
A u gori slobodicu.

Još krčmarka dobra, stara
Ne iztoči tri pehara,
Nit je cigan vinom pobit
Doigrao spiev žalòbit;

Već hajduci brka gusta
Djevojčica ljube usta,
Treni okom — orla brže
Svak na konja svoju vrže.

„Anko, zviezdo moje noći,
„Zar s hajdukom ti ćeš poći?"
„„Prosti, majko!... oko smjelo
„„U hajduka mene smelo..."

„Maro, Maro moje l' suze
„Čisti biser hajduk uze?"
„„Prosti majko!... utri oko,
„„Hajduk grli prežestoko..."

„I ti, Jelo, — zadnja nada —?
„Nek prokletstvo na vas pada! —"
„„Prosti majko!... što je pako,
„„Dokle hajduk ljubi tako...

Gleda cigan, gleda nujno
Kadno nesta družtvo bujno?
Baci gusle, trgne vrati —
Predanj pade mrtva mati.

Prepokraćena spavaća haljina.

Humoreska od I. T.

Quantum potes, tantum aude.

Što vam idem pričati, dogodilo se sbilja u varošu dinja, u našoj hrvatskoj domovini. Pitate me, koji je to grad i odkud mu taj pridjevak? Čitao sam negda, već je tomu davno, u Martina Sarkastija metamorfozi: „a s t peponum quos terra nutrit — dorsum qui lingunt, servum pecus unius omnes", to će reći, da su neki u varošu dinja nekada igrali, kako im je mogućnik svirao. Od onda svaki put, kad mi taj domorodni grad na um pane, sjetim se i dinja ili pokraćenoga im genitiva, u kom je M a r t i n u s S a r c a s t i u s obreo perje, po kom se ptica poznaje, ako ti je ciele i ne pokažu. Sad dakle znate, koji je to grad: „varaš dinj" — „u rieči ti kažem, pogodit me ne ćeš".

Bilo je to dakle u varošu dinja, ali kašnje, kad se već ondje nije igralo, kako je tko svirao i kad se je već zidala nova liepa glumiona dakako uz prigovor onih,

Digitized by Google

koji su mislili, da će se tuj šepiriti tudjinka Talija. Netko je dapače s te bojazni napisao ugljenom na toj još ne pobieljenoj sgradi: „Samo da ne oniemimo!“

Ne znam, što je tiem htio reći, ali je te opomene na zidu nestalo, il ju je kiša oprala, il zidar pobielio, il koji kulturträger otro, da se otci grada ne dosjete uglaviti, kako bi se u toj sgradi imalo samo Gajevom latinicom ili Vukovom ćirilicom glumiti.

Ali snieg praminja, od tušte i tame bielih lepirica ne vidiš ni obližnjih kuća, sunce već zašlo, sumrak nastao, snieg prikrio nečiste ulice u dobri čas, kao kad planinka videći gosta, gdje dolazi, brže bolje prostre po mrljavu stolu bio stolnjak, da ne bude prigovora. Tako ni mi ne smiemo prigovarati bielim ulicam varoša dinja, al ne bilo nikomu zazorno, što prigovaramo slaboj razsvjeti, jer eno netko izišav iz svratišta „k bielomu janjetu“ basrlja ulicom pokraj parne kupelji tegobno prteći po sredini, kao slab matematik, kad se pomete u velikom računu, a nema svjetla — da mu svjetlucne.

Zagrnuo se taj netko u novovjeku kabanicu s rukavima l kukuljicom, navukao kukuljicu na šubaru a poštapivao se omašnom drenovačom, u koju se je mogao pouzdano upirati, jer mu se je snieg na pete nabijao.

Posrnuv po koji put jedva se održa ali i opsova grdo mrak i mračnjake i staru godinu, s koje se je razvrgla za taj večer vierna četvorka vistaša u bielom janjetu, gdje je naš Netković igračem prigledavajuć preboravljao svaki večer koji sat a onda istom dolazio kući na večeru.

Ajde, nek se taj netko sbilja zove Netković, bolje tako, nego da se zove Nitković.

Gospodin dakle Netković zavrnuo u drugu ulicu i mrmljajući i psujući jedva nekako doprtio do svoje kuće i banuo onakav s kukuljicom na glavi i sniegom potrusen u sobu, gdje se žensko kikotanje osupce prekide i gdje dva biela grla u jedan glas jeknuše: ah!

— No — što ste se zabezeknule?

— Ej svače, reče mladja, niesmo ti se nadale, ti drugda dulje boraviš s gospodom, pa smo se začudile tvomu ranomu dolazku.

— Ti, domišljanko, muči, reče Netković snimajuć kukuljicu i šubaru s glave, zašto moja žena ne govori?

Sbilja stajala njegova gospodja kraj jednoga stolca, rek bi, upanjena i jedva izmuca:

— U istinu, ti si nas iznenadio!

— Valjda vam niesam dobro došao? Daj, miči se, pomozi mi kabanicu svući.

Al za čudo, gospodja se ni ne mače, a tiem brže dotrča njezina sestra, i prihvati za rukav svakove kabanice te ne mareć za to, što se je snieg s kabanice po njoj trusio, potegnu i povuče, te svakojakom doskočicom nastojaše sváka obrnuti, da ne gleda u ženu si.

Sve bilo uzaman. Gospodjina sbunjenost bila tolika — da je Netković nehotice razvalio oči i upiruć ih u gospodju stao se čuditi — —

I skoči do nje i pograbiv ju za ruku povuče ju te kliknu —

— Što je to? Što drhćeš, čega se žapaš? —

— Evo gle — izmuca gospodja nešto uvriedjena, nešto po naravi mekoćudna i pokaza na stolac, kog je zaklanjala — hćela sam te na novu godinu iznenaditi novom spavaćom haljinom, a ti iznenada prvo dodje nego li ju zaklonismo — i tako sva moja radost pretvori se u strah i bolu uvrede.

— No — no, pa daj ju amo, il ju na staru, il na novu godinu obukao, to je napokon sve jedno.

— Dà, dà, to je sve jedno, doskoči opet sestra gospodjina, razmota novu spavaću haljinu i silom oblačeć u nju svaka udari u šalu: a sjutra će sretni posjednik nove spavaće haljine doći svojoj ženki i reći: Evo nov dan, nova sreća, čestitam ti — osvojila si me svega, uspavala si u ovu spavaću haljinu sve moje sumnje i i sve moje pomrkivanje, svu nujnost i osornost, ta je spavaća haljina stvorila od mene najumiljatijega muža! — Ali gle, sestrice, jaoh nama — preduga je:

I sbilja bila spavaća haljina za dobru stopu preduga.

— Valjda si jù dala omjeriti ob onoga dugog častnika, što često mimo moje kuće prolazi? Možda je njemu i namienjena?

— Ta, sladki svače, onda bi ju j a bila naručila a ne moja sestra, jer onaj častnik radi m e n e prolazi mimo tvoje kuće. Ali se gospodja smrče, suza joj zali oko i nestade je iz sobe.

— Eto vidiš, što si opet svojim pesimizmom sagradio! spočitova mu liepa svast, djevojka kakovih 18 godina, novovjeko diete bielih, krasnih ali oštrih biser-zubića.

— Čuješ, Ljudmilo, reče g. Netković djevojci, ti znaš, da ja ne vjerujem nikomu, al i to znaš, da ne mogu gledati suza ni naoblačenih lica. Danas je stara godina, ja joj volim nego li novoj. Od nove se ničemu dobru ne nadam, ne ću je dakle ijučuć pozdravljati, ali bi rad oprostit se liepo sa starom! Drugda je bilo u mojoj kući na staru godinu liepa družtva, pjevalo se i pilo i veselilo — a odkad smo se podielili u narodnjake i madjarone, nestalo svega. Pokazala se hrdjavština i kukavštiua, otimanje za službami, ocrnjivanje i ozloglašivanje onih, koji bi nam mogli na putu biti — čuješ, Matildo, pokazalo se, da Hrvati umiju lagati i olagivati, grbati se i puzati, lisičit se i — Matildo, nema ništa od nas! Od onda nema družtva u mom domu, ja se bojim, kad mi je komu pružiti ruku, da ću ju pružiti izdajici, odavaocu.

— Ali molim te, dragi svače, ne nabacuj se opet blatom na cio sviet, bilo je vazda hrdja i bit će ih, koliko sudim — sve manje i manje — ali po tvojoj sumnji i sumnjičenju ne samo nikad bolje već upravo jao i i naopako onim, koji su oko tebe. Tebi se svejednako

Digitized by Google

čini, da se cio sviet utapa i davi — pak ajde vjerujmo, da je to istina; ali se nikako ne ćeš da dosineš one visine, na kojoj je Noe stajao, ne ćeš, da korablju gradiš, ne ćeš, da nas pribireš oko sebe, koje kaniš spasiti, već potopimo se svi — i onako ne će ništa od nas biti, potopimo se i podavimo se svi i ti s nami!

— Grdobo nijedna, umukni! reče gospodin Netković svojoj svasti. Kad nema nikoga drugoga, ti reci našemu stanaru, mladomu gospodinu profesoru, ako nije gdje pozvan, neka ne ide u gostionu večerati, neka ne ostavi nas troje ovako samo — poklat ćemo se opet, a vi pripravite večeru i čaja, pak ćemo se onda razgovarati o tom, bi li sbilja vriedno bilo graditi korablju.

— Draga srdca, pače bilo ti prosto svom tvojom sarkastikom navaljivati na me, samo nemoj sestru navijavati na plač staroj godini za volju!

— Dobro dakle, odpovrnu gospodin Netković, ajde ju umiri, meni je preduga spavaća haljina milija nego li prekratka, može ju krojač za koji dan pokratiti. Spremite, što znate, imate podrug sat kada — a onda da mi se ne mrgodite za stolom.

Ljudmila odskakala i najprije umirila i udobrovoljila svoju sestru, gospoju Netkovićku, dobru dušicu, koja je življela samo svojemu mužu i trogodišnjemu sinčiću, tankoćutna i bezazlena, kao što se veli, da su andjeli. Razumjela prostoumnu šalu i ta joj se milila, al ju nije umjela izvoditi a još manje znala bi se pregovarati i koga doskočicami pobijati, voljela je mučati i trpljeti. Vesela joj i slobodnija sestra nije bila ni malo na nju nalika ni vanštinom ni dušom, ali Ljudmili ipak ne bijaše nikakva prigovora. S toga se gospodja Netkovićka liepo sa sestrom slagala, ova ju u družtvenosti nadopunjala i neosjetice postala tako u domu Netkovićevu mogućnicom, koja je svoj obitelji a i služinčadi vrlo trebala i mnogo vriedila.

Ta dakle mogućnica za mali časak, jedva bi čovjek mogao izmoliti očenaš, utanačila sa sestrom, što će sgotavljati za večeru. Onda nagovorila sestru, nek ostane u djetinjoj sobi, a sinčićeva dadilja neka najprije na ime gospodarevo ide pozvati gospodina profesora, kod kog je i onako obavljala poslove sobarice, a onda da će ići po neke mirodije i napokon pomagati u kuhinji. Za tiem Ljudmila posla kuharicu, da ulovi i zakolje tukana, a sama zasuka rukave, da umiesi i sgotovi jabukovnjaču i neke sipke kolačiće, štono su bili gospodinu Netkoviću najmilijom poslasticom.

Gospodin Netković zavalio se u svojoj sobi u naslonjač te prihvatio Šuselkinu „Reformu“, jedini politični list, što ga je posebice naručivao i kod kuće uz najveću pozornost čitao. Šuselka mu se jedini činjaše neprevrtljiv i dosljedan od kraja do konca, njemu se jedinomu u duši klanjaše videći, da je pravednik i poštenjak, premda ga je inače držao sanjarom.

S nikim nije o politici govorio. Kad se je nehotice u družtvu desio, gdje se je o visokoj toj vještini razpravljalo, izmumljao bi kako kad: „jadni sanjalac!“ ili „puki varalica“ ili pak „sinja kukavica!“ ili „I taj bi rad bar velikim županom ili tja samim banom postati.“ A sam se ne bi nikada u razpravu upletavao.

Pa je ipak negda gospodin Netković bio veliki slobodnjak i pregalac, prednjačio u skupštinah zanosljivim i razboritim govorom, prvakovao u kolu boraca novinarskih —

A onda? Onda izadje nedozrelicom, pretjerancem, čovjekom, koji bi se mogao bolje razumievati u sve drugo, nego li u politiku!

Pa onda? Onda izadjoše njemu drugi varalicami, kukavicami i što ti ga ja znam, kakvimi grdobami.

To ti je slavna državopravna politika. Junaci trgnu britke nože, a lisice vrebaju, na kojoj će strani biti boljega pliena. Onda još dodju kojekakve propalice i vrtoglavci, te okuže sviet —

Pa da gospodin Netković ne mrzi na politiku?

Gospodin Netković postade tako pravim pesimistom, postade neopasnim sarkastom, jerbo je svoje sarkazme u družtvu samo na pô usta izmumljivao, da ih je jedva tko čuti mogao, ili ih je samo gdjekomu pravomu prijatelju povjeravao, za koga je dobro znao, da ih ne će razbubnjati i njega tobože opet na poprište povlačiti.

Nije se doduše držao za najboljega i najpoštenijega čovjeka na svietu, nije zahtievao, da mu se dopita i prizna svojstvo nepogrešivosti, ali je ipak toli povoljno o sebi sudio, da si je mogao prišaptati: „bar niesi hrdja, ni kukavica!“

Mržnjom i zlobenjem hrdja i kukavica dotle doćerao, da je često izkalio srdce i na onih, koji mu bijahu mili i dragi.

Kad bi sâm čitao i kad mu se ne bi ljubilo sarkazme izmumljavati samu sebi, onda bi uzeo olovku, i glosovao svojimi sarkazmi i samoga Šuselku — dakako najčešće nadopunjujuć njegovo mirno razlaganje i pobijanje krupnimi doskočicami i smiešnimi uzklici, kakvi su ovi: „Hoćeš, mali! — Još nešto! — Tuj li si, dušo? — Pa to su ljudi? — Sram ih bilo! — Sloboda — tlačiti drugoga. — Jednakost — to jest ne dati, da drugomu krila rastu. — Bratinstvo — šala, kojom se žalost nebratskoga postupanja zabašuruje!“ i još krupnije.

Ostavimo gospodina Netkovića, neka čita i glosuje, koliko mu drago, bar će mu išto odlahnuti.

Medjutiem njegova mila ženka znajući, da ju nitko ne će buniti, uzela predugu spavaću haljinu, gdje ju je ostavila, uzela nožice, iglu i konca, zatvorila se u djetinju sobu, odrezala dobar pedalj haljine pri dnu, zarubila ju za četvrt sata i odniela ju opet onamo, gdje je bila, zadovoljna, što je nitko nije vidio i veseleći se, kako će njezinu mrkomu gospodaru ipak drago biti, da može haljinu već na staru godinu obući — ta od nove godine nije se nikako htio čemu boljemu nadati.

(Konac sliedi.)

*

Digitized by Google

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gržetić.

(Dalje.)

Pjevanje uviek trajalo nego napjev se morao promieniti, jer su sad strune drugčije: tiho, muklo i odviš žalobno zujile, zatim se pojavila srdce dirajuća talijanska pjesma: Quando le sere al placido... Otac, kći i utopljenik bijahu kano tri kamena stupca, nu kad je bilo pjesmi kraj a Miro prije burnim zanosom zatim umirajućim i zadušenim glasom ponavljao ono: Ah mi tradia!... Utopljenik sav uznemiren usta na noge, prsa mu se nadimala i opet padala, kano da ih uzrujavaju burni valovi. Jedva jedvice bilo mu čuti riedko i težko odisanje. Ireni nestalo posmjeha sa rumenih ustnica. Bila je sva zabunjena. Mislila je jadna, da su njoj namienjene one kobne zadnje rieči. Opaziv Viktorin tu promjenu, privinu si kćerku na grudi. Pomno, malne sa strahom gledaše preobraženo utopljenikovo lice i plahi mu pogled, kojim kano da će sve sažeći i satrti, što mu predanj pade. Pjevanje prestalo a utopljeniku kano da je u srdcu oluja ponešto jenjala i obrativ se prama Viktorinu reče: Pravo govorite, gospodine, da vam je to poslanik mira i meni bi mogao s vremenom takav biti, da tu ostanem, ali... ali ipak moram otići.

— Kada i kamo mislite krenuti? zapita ga nezadovoljan Viktorin.

Grad Sokol u Srbiji.

— Kada i kamo? — protare si lievom rukom kano da skidâ s glave neke nemile misli. Ah ne znam baš ni kada ni kamo, nu moj put mora svakomu da bude tajnom. Ja sam već dosle proklet a od sele ne ću da me itko proklinje, ne ću da itko na svietu za mene znade. Odavna već spadam živ medj mrtve.

— Čini mi se, Miro nas ostaviti ne će.

— Umirite se, odvrati utopljenik, umirite, dobri čovječe, Miro ne smie samnom otići. Kažite mu slobodno, da sam se predomislio i da ću još puno vremena uz vas ostati. Za živu glavu ne bih vam htio mira narušiti.

— Vi ne biste, al Miro će s vami. Znam ga dobro, pokima glavom Viktorin.

— Istina je. Medj nama je skoro prijateljstvo niknulo i dobro se ukorienilo, nu ne budi vam za čudo, ja nikoga na svietu ne ljubim. Vas počitavam a Miru nešto više volim od samoga počitanja. Neobičan je to pojav u meni al me srdce sililo, da vam se tako izrazim.

— Hvala ti, čovječe, odvrati prijazno Talijan. Liepa ti hvala, nu molim te, niesi li i ti možda Hrvat kano što se okrstio i naš Miro?

— Čuvstvom Hrvat a pokrajinom Istranin, pa to je svejedno, i s toga čini mi se, da sam u Miru stekao brata

Digitized by Google

— Plemeniti ljudi moraju da su ti Hrvati. Imao sam priliku ne samo čitati nego se osobno uvjeriti o njihovoj uztrajnosti, odanosti i o njihovu junačtvu pa kako su bili zanemareni! Kakovu su nagradu stekli? Crni nehar. A tko bi se potužio na njihovu gostoljubivost. Za svoje mladosti na raznom svom putovanju upoznah se sa više Hrvata: dobri, vriedni su ljudi. Šteta, velika šteta, što niesu ujedinjeni i svoji. Nu koliko razumih i oni napreduju. Dajmo narodom slobodna razvoja pa ćemo vidit, kamo će za trenutak uspjeti!

Govorahu dalje. Utopljenik divio se Talijanu, koli dobro poznaje odnošaje hrvatske i kako on na otoku Zanzibaru o njih sudi: Meni je za čudo, koli vi sve to dobro znate kano da sborite u stolnom Beču.

— Ne ćeš se toliko čuditi, kad ti reknem da sam za rata godine 48. bio u Milanu, a moj otac bio častnik u austrijskoj vojsci te u zadnje vrieme prešao na talijansko zemljište, ne da se bije već da svomu zavičaju ne čini štete. Nije mu bilo moguće izkazati svoje junačtvo proti svojoj braći, proti domovini. Ljubio svom dušom svoj narod, pa čim opazio, da je propala Talijanom sva nada, da se opet late oružja i ustanu na spas matere zemlje; tada se s ogorčenom dušom ovamo preseli. Vidiš dakle, po čem mi je poznata Austrija i njezini narodi.

Pavao Skalić. (Po starom bakrorezu.)

Utopljenik hćede odgovoriti i zametnuti govor o domaćoj politici da nije stupila u dvoranu gospodja Elvira sa svojom Irenom. Na licu im se moglo opaziti, da su nekako nezadovoljne. Zaplakane oči izdavahu osobito Irenu. Ona valjda odkri majci svoje srdce sve do čista. Gospodin Viktorin dosjetio se njihovoj nevolji: Zašto se natmuriste? ovaj čovjek ne će za sada otići, umirite se, ostati će još za koje vrieme našim gostom.

Ono za koje vrieme težka bila muka na srdcu Ireninu. Ona šapnula al je nitko nije čuo: dakle će ipak jednom otići!

— Gdje je Miro? zapita Viktorin. Zašto nije ovamo došao?

— Pošao je na polje da pregleda poslenike, odgovori Elvira, zatim se povrati i dočeka nas kod vodometa. Nakanismo prošetati se perivojem, ne ćeš li ti, Viktorine, s nami?

Viktorin ništa ne odgovori, već usta.

— Zar nas ne ćete popratiti i vi, dobrodošli gospodine? zaprosi Irena utopljenika. Mi ćemo vam pokazati imanje, pa ćemo vam naći liepo mjestance u našoj obitelji.

Utopljenik ustade i svesrdno se na ponudi pokloni nu ipak ne može zamučati: Žao mi je što ću oto mjestance samo za malo vremena popunjati. Uzroka vam ne mogu kazati, meni je tako sudjeno.

— Ostavimo taj neugodni razgovor, prekine Viktorin. Nitko se ne smie protiviti tvojoj nakani, a ufam se da ćeš se dotle promisliti.

Svi krenuli srednjim putem, za tiem na lievo te se pridružili Miru što ih je očekivao kod vodometa pod gustimi i kitnjastimi bananami.

Tu se zametnu razgovor o gospodarstvu za tiem o navadi i običajih stanovnika onoga otoka. Na jedan mah nesta iz družtva Irene. Utopljenik se svakuda obazirao

Digitized by Google

te najposlije opazi ju za puškomet odaljenu klečeću na povišem humku u gustu grmovlju. Nije se usudio pitati, kakova li je ondje svetinja sahranjena, nu oprezni Viktorin pogodi njegovu misao te mu se približi i reče: Ondje leže ostanci moga pokojnoga otca! Bog će mu biti milostiv, jer mu se nije nijedna želja za života izpunila. On se poslije svojevoljnog prognanstva nastanio na Madaskaru i tu umom i radom za kratka vremena obogatio, nu razlozi meni ne poznati prisisiliše ga, da se drugamo preseli. Mene nije bila volja ovamo doći, osobito iza kako pročitah Burtonovu knjigu: Položaji sredotočne Afrike. Mislio sam, da je taj otok, na koj su se morali seliti, gomila suhoparna pieska, da je to gniezdo divljih Crnaca poput gorila pod krutom vladom kakva ne otesana i osorna Arapina. Kako i sam vidiš ljuto se ja prevarih. Stvari niesu grozne kô što se čovjeku predstavljaju. Zanzibar jest jedan izmed najplodnijih otoka indijskoga mora. Nije brdovit al nije sasviem ni pladnjast. Krasni humci pretvaraju ga valovitim zelenim morem a na okrajcih rube ga kokova stabla. Imade i malenih plodnih dolinica, gdje se je moguće ukloniti od žarkoga sunca zakloniv se u debelu hladu. Ovdje imade čovjek svega, na što može pomisliti ali sve to bogatstvo, sve te udobnosti ne mogu učiniti, da zaboraviš svoju domovinu. Da sam siromamašniji al da sam u svojoj krasnoj Taliji, bio bi srećnijim i zadovoljnijim.

Utopljenik se ni ne maknu; samo duboko uzdahnu i debelim glasom promumlja: Meni ne bi ni to pomoglo!

V.

Povorka uzpela se na humak stojeći nad vodometom. Svi posjedali pa drvene klupe: kćerka uz majku, utopljenik uz Viktorina a Miro ostao stojeć. Odatle u večernjem hladu zagledali se u pusto i valovito more, kojemu se na drugom kraju bieljaše gromada sgrada pokritih plosnatim krovom. Na povećih kućah visiahu zastave konzula amerikanskog, englezkog, njemačkog i francezkog, a sve nadvisivaše krvavi stieg sultana Syeda Burghasha. U luci stajahu usidreni raznovrstni ratni i trgovački brodovi. U jednom priedjelu grada bila plokata Nazi-Moya iliti „stablo kakao“, kamo su Evropljani dolazili u šetnju, da tu na večernjem lahoru odahnu.

— A što se ono bjeluca u daljini prema sjeverozapadu? zapita utopljenik.

— Ono su sniežne gore malo dalje od afrikanske obale, a ovamo više k jugu na obali je Bagamoyo. Koliko su puti onuda odvažni putnici zaputili u pustošne sredotočne strane one grdne i ne poznate pustoši, da si ime osvjetlaju odkriv nepoznatih strana, al se mnogi odanle i ne vratiše.

— I ja bi, Viktorine, dragovoljno tamo išao, da mi je prilike — reče tihano uzdahnuv Miro.

— Sbilja? Da te kakav silan zaskoči lav, kano što je pred nekoliko godina bacio neustrašivog Levingstona i smotao pod noge, i da ga odmah puškom ne pogodi u sred srdca njegov drug, ne bi više ni koraknuo, da potraži izvore Nila.

Na takove rieči Irena sjeknula kano munjom svojim pogledom u oči Mirove rekav uzrujanim glasom: — Takove ludorije ne mogu sbijati nego zanešenjaci Englezi!

— Molim vas, Viktorine — zapita utopljenik — gdje je sada glasoviti starina Levingston?

— Levingston? — zamumlja Viktorin. — Sam bog si ga znade. Minule su dvie godine, da se o njem ne može ništa saznati. Zatukao se u sredotočje Afrike, pa je valjda ondje i poginuo. Sve karavane, koje su onud prolazile, niesu mogle o njem ništa saznati. Ne ima o njem više glasa. Jamačno je propao.

— Ne znate li — primieti Miro — da ga je pošao tražiti Stanley?

— A znade li Stanley, kud je Levingston zaputio? zapita utopljenik.

— Lahko bi mu bilo saznati, al on podje tako na sreću.

— Aha, liepe li sreće, zaći u taj pjeskoviti ocean, da ondje tražiš zabludjela čovjeka. Od toga ne će ništa biti, dodao nasmjehnuv se Viktorin.

— Ipak odvaži se pokušati sreću — produlji Miro. — Dà. Mjeseca siečnja g. 1871. prošao je ovuda. Desila se prilika, te se ja upoznah s njim u gradu, kad se je šetao ulicom Baniana, da si tu nakupuje koješta za svoj put. Vriedni taj mladić želio je, da mu budem suputnikom, al nije mi srdce, da ostavim onoga, koji mi je spasio život.

— On dakle misli izkopati Levingstona? — uplete se u govor Elvira.

— Ne misli. Englezu došao valjda hir, pa nije znao, kako da se drugčije proslavi — doda porugljivo Viktorin.

— Nije nego ovako: — odvrati Miro — Stanley bijaše u Madridu, kad mu iz nenada kao iz vedra neba stiže brzojav iz Pariza: „Dodjite amo radi prevažne stvari“. Podpisan bje James Gordon Benett mladji, mladi vlastnik New-York-Heralda.

Ja pokupim odmah svu prtljagu — reče mi Stanley — pa hajde brzo ravno put Pariza. Druge noći bijah već u glavnom francezkom gradu. Pošav odmah Grand-Hotel-u pokucah na vrata gospodina Benetta.

— Slobodno. Unišavši nadjoh gospodina Benetta u postelji.

— Tko ste vi? zapita me.

— Ime mi je Stanley, odgovorim.

— Ah dà, zbilja: sjednite, imam vam povjeriti nešta važna.

— Navukav domaću halju nastavi gospodin Benett:

— Što mislite, gdje može biti Levingston?

— Doista ne znam, gospodine!

Digitized by Google

— Mislite, da je živ?

— Možebiti da jest, a možda i nije.

— Dobro, ja mislim, da jest živ, i da mu se udje u trag, šaljem vas po njegovu sliedu.

— Mene? rekoh u čudu, mislite li sbilja, da ću naći Levingstona? Hoćete li da ja podjem u srednju Afriku?

— Dà, hoću da podjcte, da ga potražite, da sakupite svaku viest o njem, a budući je starina možebit u nuždi, uzmite sobom sve što treba, da mu pomognete. Vi ćete se dakako vladati po svom planu i činiti sve po svojoj volji, al da mi nadjete Levingstona.

Čudio sam se takovoj ne nadanoj zapoviedi. Slati me u srednju Afriku, da potražim čovjeka, koga sam ja i mnogi drugi mrtvim držali, te odgovorih: „Jeste li ozbiljno proračunali trošak toga mučnoga podhvata?“

— Koliko može stati?

— Burton i Speke putujući u srednju Afriku potrošili su 3000 do 5000 zlatnih šterlinga, mislim da tu ne ćete potrošiti manje od 2500 šterlinga.

— Dobro. Evo što morate učiniti. Izvadite najprije tisuću šterlinga na moje ime, kad ih nestane izvudite drugu tisuću, kad ovim bude kraj još tisuću i tako dalje, al nadjite Levingstona.

Prenuh se s takove odluke, al poznavajuć tvrdu volju Benetta i pomisliv, da nije možda dobro proračunao troškove i koristi toga podhvata nastavih: „Čuo sam, umre li vam otac, da bi vi prodali Heralda“.

— Tko je to rekao, ljuto se je prevario, jer ne ima novca u svem gradu New-Yorku, kojim bi se platiti mogao New-York-Herald. Moj ga otac pretvori velikim dnevnikom a ja ću, da ga još povećam. Hoću da bude dnevnikom u pravom smislu rieči. Želim, da javlja svaku viest, koja može zanimati sviet, a do troška malo mi stalo.

— Takovih se ljudi hoće, da mogu narodi napredovati — zakrči rieč Mirovu utopljenik — a u Hrvatskoj imamo ih vrlo malo.

Svi slušahu pomnjivo, slušahu Mira i čekahu, da produlji govor, al on pogledav Irenu kao da joj ne bi htio dosaditi svojim govorom, al će ona odmah da ga izbavi te neprilike zapitav ga svojim tanahnim nu zvonkim glasom: „Pa kamo je zaputio Stanley?“

— Stanley? — opetova Miro — Blago njemu! — lahko uzdahnuv i hoteć izraziti svoju goruću želju za takovim putem, ali ne hoteći nikad nikoga u družtvu ni najmanje da razžalosti, dovrši samo, što mu dokaza neustrašivi englezki putnik: Stanley — reče — po naputku Bonnettovom podje najprije u Misir, da vidi kako se otvara prokop suezki, zatim zaputi uz Nil i upozna na otoku Phila gospodina Higginbothama, koji bijaše na čelu podhvata Bakorova i tu zaprieči dvoboj med njim i mladićem Francezom.

Razgovarao se s kapetanom Warrenom u Jerusolimu i snišao u podzemlje, da razgleda znakove radnika Sirskih na temelju templa Salamunova; posietio džamije Stambulske i Krimsko ratno polje; vidio putnika Arabije, Palgrava u Trebizondi i baruna Nikolaja, civilnog gubernatora Kaukazkog. Projurio Perziju, gdje ga primilo jako gostoljubivo družtvo, brzojava Indo-evropejsko; upisa svoje ime na spomenicih persepolskih a mjeseca kolovoza 1870. stignu u Indiju. Krenuv 12. listopada iz Bombaya prama Zanzibaru stignu ovamo 6. siečnja 1871. Izpriča mi još koješta al se sada svega dobro i ne spominjem. A znadete i sami, da je odavle prešao u Bagamoyo a odanle sam bog si ga zna kamo i kuda. Krasno li je šetati gustim hladom onih golemih dubrava, grdnim pieskom onih samotnih pustara!

Miro zamuknu. Bilo je već i kasno. Suton se počeo hvatati zemlje a gdjekoja zviezda zatrepetela na vedrom nebu. Družtvance se dignu i krenu k vodometu. Svi išli muklo i tiho pod gorostasnimi bananami. Jedino se čulo pljuštanje žive vode, koja je mamila uzvrućeno družtvance, da se tu odmori i razhladi. Irena sjednu na ono isto mjesto, gdje ju Miro bezsvjestnu položio i ranu joj na prstu vidati počeo. Valjda se je i sada sjetila onoga zlokobnog trenutka, jer joj se svakim časom mienjalo lice. Srdce joj bilo očevidno sbunjeno. Sad bi joj lice živim rumenilom planulo sad sniežnim lierom bljednulo, al je nijedan uzdah ne izda, nu premda je tamno bilo, pozorno majčino oko shvati joj misli i srdce. Majka približiv se po tiho kćeri privinu ju svojoj grudi.

Viktorin se i utopljenik tihomice razgovarahu, a Miro buljio u nebo kano da zviezde prebraja, nu on ni jedne zviezde ne opazi, kano da ih na nebu i ne ima. Misli mu bludjahu kojekuda u prošlosti. Mislio je na svoga dobročinca otca Fabiana, komu je već bio pisao tri pisma, al ne dobi odgovora, javio bje otcu žalostnu viest o svom pobratimu Spiru al sve je to pisao, kano da i nije pisao. Otac gvardian valjda je preminuo. Nije dakle imao na svietu nikoga, komu da svoje srdce odkrije, komu da se potuži, u koga da svjeta potraži. Rado bi se bio povratio u Evropu, al gdje da se nastani, komu da se uteče? Sav mu je sviet bio domovinom a svako zemljište inostranim! Jedina mu utjeha bijaše Spiro, i njega nestade! Tako snuždeno vrludalo mu oko kojekuda, dok mu ne zape na Ireni, gdje ju majka njegujući stiskaše i privijaše k svomu srdcu. Pri tom prizoru sasvim klonu duhom. Nikad ne ućuti onolike slasti, onakva blaženstva. Skoro je zavidjao Ireni onoliku sreću, što ga osjećala pustiv glavu na majčine grudi. Ta imaše najmiliju i najmogućniju utjehu do sebe: ljubav majčinu; al Miro nije ni slutio biedu i nevolju, što je u onaj čas Irenino srdce stiskala.

Ohladiv se vrati se družtvo u kuću.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Sa slikom.)

Šestnaesti viek bijaše za narod hrvatski doba velike nevolje i različite borbe, ali ujedno viek, u kojem se je maleni naš narod proslavio sa velikih ljudi na polju državnom, ratnom, znanstvenom i književnom.

Više nego polovicu zemlje hrvatske osvojiše tečajem XVI. vieka Turci. Na istočnih granicah neprestade ni za časak krvavi boj s Turčinom. Na moru jadranskom trajaše podjedno razdražena borba s Mlečani za slobodu trgovine i brodarenja. Mnoge pokrajine cvatuće negda Hrvatske ostadoše puste, jer čim Turci doprieše do varaždinskih, zagrebačkih i zagorskih polja, izseliše se čitave porodice i sela u Ugarsku, Austriju, Moravsku, Njemačku, pače u Belgiju. Mnogobrojne pustolovne čete naših vojnika odoše iz osiromašene domovine za plaćenike u daleki sviet, da služe inostranim vladarom, da prolievaju krv za tudju zemlju i svrhu. U samoj opustošenoj zemlji nastavljahu se davni krvavi okršaji poveće vlastele medju sobom, plemstvo dizalo se na seljake, plemići i seljaci na svećenstvo radi desetine, devetine i crkvenih zloporaba. Napokon prodre i duh Viklefa, Husa i Lutera takodjer u Hrvatsku, te porodiv ljutu borbu vjerozakonsku, započne duševan boj sa silnim još tada rimskim svećenstvom.

Ali u toj velikoj nevolji, u toj neprestanoj tjelesnoj i duševnoj borbi, ojačaše sile pojedinaca na toliko, da su neki Hrvati XVI. vieka, ne samo u svojoj tužnoj domovini, nego i u dalekih inostranih državah, slavno stekli ime, stojeći na uzvišenom mjestu časti i ugleda, sjajući kao prve zviezde na tudjem obzorju.

Medju ovimi Hrvati neka mi bude dozvoljeno spomenuti samo vojskovodje i državnike Krsta Frankopana, Nikolu Zrinjskoga i Nikolu Jurišića neumrle branitelje gradova Jajca, Sigeta i Kiseka. Nadalje Jurja Utješenovića, Ivana Statilića i Petra Petrovića i Antuna Vranića, koji kretahu sudbinom Ugarske i Erdejske. Našega Jurja Draškovića, koji se proslavi ne samo na saboru tridentinskom budući carski poslanik i prvi govornik, nego i u domovini kao umni državnik. Našega Petra Berislavića, koji krstom i mačem steče ne umrlo ime. Našega Andriju Dudića, koji se iztaknu umnim govornikom ne samo na višerečenom crkvenom saboru, nego i državnikom i poslanikom na dvoru kralja poljskoga Žigmunta. U poviesti svieta nije posljednji ni proslavljeni naš odmetnik Mehmed Sokolović, najveći vezir osmanova carstva, koji je uz velike vezire Rustema i Aliju takodjer od hrvatskoga roda, pomogao dignuti carstvo turško do najviše sile.

Pauk-ptičar.

Pak dočim se je u XVI. vieku turski istok ponosio mnogimi Hrvati, najboljimi državnici i ratnimi vodjami na kopnu i na moru, brojila je i na zapadu rimska stolica tri Hrvata medju svojimi kardinali, po imenu Utješenovića, Draškovića i Vrančića, dok napokon ne zasjedne istu stolicu sv. Petra najveći muž svoga vieka i potomak hrvatske siromašne porodice iz Hruščice (odtuda nazvan Peretti) pod imenom Sikst V.

Ne treba mi dalje govoriti o muževih, koji se proslaviše u drugih strukah. Nu valja mi svakako obzir uzeti još i na one, koji u novom vjerozakonskom pokretu digoše borbu proti nekim zloporabam crkve.

U borbi za reformaciju crkve prednjačili istinabog, osobito na sukromnom polju narodne književnosti, medju svimi južnimi Slaveni, kranjski i štajerski Slovenci, polučiv takodjer pogledom na razširivanje nove vjere, štampom i sabiranjem potrebitog novca, velik uspjeh. Ali najsilnije borioce, najvještije radnike za vjersku

Digitized by Google

reformu, dadoše opet Hrvati. Sjetimo se samo dvajuh silnih promicatelja reformacije, Mate Vlacića Frankovića, nazvana Flacius Illyricus, rodom iz Labina, prijatelja Luterova, nakon kojega smrti svietljaše kao prva zviezda svojim obširnim znanjem, neumornom radinosti, mnogobrojnimi spisovi, od kojih je dosta spomenuti samo „Centuriae Magdeburgicae“ u osam velikih folijanta, zatiem „Clavis scripturae sacrae“ i „Catalogus testium veritatis“. Njegovi ostali spisovi na latinskom i njemačkom jeziku nadilaze broj od 70 knjiga, a ujedno pomagao je prevadjati i na hrvatski jezik protestantske knjige, tiskane u Vitenbergu, Tubingi i Urahu.

Ne manju slavu steče svojom zaslugom za reformaciju Petar Pavao Verger, rodom iz Kopna, najprije vierni privrženik vjere rimske, bivši poslanik papinski na dvorovih njemačkih, zatiem biskup modruški i koparski, napokon ljut protivnik pape i rimske vjere. Bijaše ljubimac svih skoro njemačkih protestantskih vladara, podupiratelj knjige protestantsko-hrvatske, slovenske i talijanske, a ujedno neumoran pisac na latinskom, talijanskom, njemačkom i hrvatskom jeziku.

Pod ravnanjem slovenskih čuvenih reformatora Ivana baruna Ungnada Sunečkog i Samoborskog, kao i Prima Trubara iz Raščice u Kranjskoj, djelovahu u isto doba na polju hrvatsko-slovensko-protestantske književnosti neumornom revnosti Antun Dalmatin, Stjepan Konzul, Istranin, Juro Svečić, Juro Jurišić, Grgur Vlahović, Franjo Hlej, Istranin, Nikola Mozes iz Cresa, Ivan Fabijanić, Ivan Lamela, i Mato Živčić iz Pažina, Antun Bočić iz Modruša, Petar Kranjčić iz Ozlja, Ivan Juraj i Nikola Drinovački iz Bosne itd.

Ne malim požrtvovanjem podupiraše novu crkveno-hrvatsku književnost i protestantske prodikače Nikola grof Zrinjski, slavni junak sigetski, kao i njegov sin Juraj, u Medjumurju, oko Varaždina, Ozlja i Karlovca. Nadalje Petar Erdedski, ban hrvatski i svak Ivana Ungnada, oko Metlike, Okića, Želina, Siska i Cesargrada. Juraj Stančić Gradački, nazvan Horvat, u križevačkoj županiji oko Gradca. Ivan Horvat Lomnički, predstojnik stolne crkve šipuške u Turovom polju. Petar Vragović Dubravački, oko Dubrave u bjelovarskoj županiji. Franjo Barbo, kapetan riečki, na Rieci, u Istri i u Primorju. Hanibal de Comitibus (Knežić) u Istri.

U istom kaptolu zagrebačkom bijaše kanonik i pisac prve štampane kronike hrvatske Antun Vramec tajni privrženik nove vjere, a i sam biskup zagrebački Matija Bruman slušao je g. 1563. pod Okićem sa zadovoljstvom prodiku pastora Grgura Vlahovića, kojega je tadašnji ban Petar Erdedski vodio sa sobom po svojih imanjih, da širi novu vjeru. Poznato je napokon, da i pečuvski biskup Andrija Dudić Orehovečki, priedje na vjeru protestantsku, oženiv se liepom Poljakinjom.

K ovim može se pribrojiti i slavni učenjak, crkvenjak i državnik Antun Vrančić, koj prije nego bude biskupom a kasnije primasom ugarskim, podupiraše tajno novu vjeru, dopisujući revno sa svojim prijateljem Melanhtonom, glavnim vodjom Luterana.

U red spomenutih pristaša i zatočnika nove vjere, ide i Pavao Skalić, o kojem naumih obširnije progovoriti.

Rodio se godine 1534.[1] u Zagrebu od otca Mihalja i matere Katarine Jambrovićeve.[2] Što su mu bili roditelji, to do sada uza sav svoj trud niesam mogao doznati. Nu svakako je izvjestno, da su Skalići u 16. vieku bili gradjani zagrebački i da je neki Mato Skalić, po svoj prilici brat Mihaljev, bio g. 1530. dekanom t. j. starešinom grada Zagreba.

Ovaj Mato Skalić, bijaše čovjek žestoke krvi, umne glave a uz to revan pristaša nove vjere.

Godine 1538. poslaše ga gradjani zagrebački za svoga poslanika u nekih ratnih poslovih, zajedno sa gradskim sudcem Mihaljem k zapoviedajućemu generalu carske vojske Ivanu Katzianeru.[3] Sliedeće god. 1531. osvoji Mato na svoju ruku, s vojnici po njem plaćenimi, smjelom rukom tvrdi grad kaptola zagrebačkog u Varaždinskih Toplicah, budući je kaptol s gradom Za-

[1] Ovu godinu njegova poroda prihvaćaju svi njegovi dosadanji životopisci, s toga ju prihvatih i ja. Premda sam Skalić u svom djelu „Satyrae Philosophicae“, čim spominje, da mu se je otac g. 1528. ili 1529. oženio, veli da je tri godine zatiem umro, ostavivši njega još u zibki (in cunis me unico filio relicto) a sestru Pavlovu u šestoj godini. Dakle mu nije otac mogao umrieti tri godine poslije ženitbe, nego šest do sedam, te bi vrieme, kad je Pavao u kolievci ležao padalo u g. 1534. U svojih Epitaphiah stavlja Skalić smrt svoga otca u g. 1537.

[2] Glede roditelja Skalićevih vlada velika pometnja, budući da o njih nikada istine govorio nije. Jedna svjedočba grada Zagreba od g. 1563. veli: da je Pavlov otac bio Mihalj Skalić, a mati Katarina Jambrević (možebit Jambreković?). Proti toj svjedočbi gradskoj tvrdi druga kaptola zagrebačkog od 17. svibnja 1564., da se je otac Pavlov zvao Mihajlo Jelenčić, a mati Katarina Skalićka. Da mu je otac bio učiteljem, a djed mu Grgur Jelenčić prostim seljakom ili kmetom. Sâm Pavao kaže u jednom od svojih rodoslovja (Satyrae Philos. p. 424), da mu se otac „tempore exilii et peregrinationis suae“ t. j. u vrieme tobožnjeg progonstva svoga otca, kad se je desio u Zagrebu zvao „Cervinus“, što će reći Jelenski ili Jelenčić, koje ime da je primio od jelenjih rogova, koje je nosio grb njegov. (Licet Cervina familia vetustissima sit, comitum de Cervino monte (?) et Dolenstein (?) Nadalje da mu se je otac zvao Stubičkim (de Ztubicza) radi županije zagorske, od koje je Stubica glavno mjesto, i odkuda bijaše otčeva dojka (nutrix), što će valjda po Skalićevom rječniku reći majka.

[3] Kerčelić Hist. Eccl. Zagr. 358.

Digitized by Google

grebom u vječnoj zavadi bio. Proti istomu kaptolu započe Mato i g. 1539. novi boj, pošto je od kaptolskih kmetova iz Cerja, Popovca, Kraljevca i Botinca pootimao na zagrebačkom trgu sve blago i kola, natovarena različitom robom, što ju bješe isti kmetovi donieli na prodaju.[4]

Radi toga nasilja bude Mato Skalić god. 1540. po kraljevskom personalu Franji od Reve pred kraljevski sud pozvan, ali pošto na urečeni rok došao nije, bje parnica odgodjena. Kasnije umjeli su njegovi pokrovitelji, poimence ban Nikola Zrinjski, kojega je hrabro pomagao u borbah proti kaptolu zagr., izraditi, da je čitava parnica zaspala,[5] na što Mato Skalić g. 1546. sa zahvalnosti prema banu ovomu pomogne iznovice oteti grad i mjesto Toplice iz rukuh Kaptola.

Iste g. 1546. umre Mato Skalić i ostavi za sobom udovu s malenim sinkom, radi kojega je ista udova odmah po smrti svoga muža imala parnicu s nekom gradjankom Maricom.[6]

Mato Skalić bijaše u svojih mladih godinah velik ljubimac razuzdanoga kneza braniborskog Jurja, brata kasnijeg vojvode pruskog Albrechta. Ovaj Juraj uzamši za ženu bogatu udovu vojvode Ivana Korvina, a kćer Bernardiua Frankopana, dobi u Hrvatskoj velika imanja te je podupirao znatno pristaše nove vjere, medju kojimi bijaše i Mato Skalić. To poznanstvo bijaše kasnije bez sumnje u prilog Pavlovu prijateljstvu s vojvodom pruskim Albrechtom, koji je sa čitavim svojim dvorom običavao polaziti svoga brata Jurja. Dalo je dapače Pavlu povoda staviti se u srodstvo sa vojvodami braniborskimi, kao i sa Frankopani i Korvini.

Pavao Skalić bijaše maleno diete, kad mu je umro otac, a moglo mu je biti 12 do 13 godina kad mu je umro rodjak, po svoj prilici stric mu, Mato Skalić. Moguće je, da je od Mate nasliedio onu odvažnost, bezobzirnu smjelost, slavičnost i taštinu, kojimi se je svojstvi izticao kroz sav život. Mati mu Katarina, udova, nadje za revna prijatelja zagr. kanonika Petra Herešinca, koji se pobrinu za mladoga nade punoga Pavla, te je radio zajedno s Matom Skalićem za njegov odgoj.

Kad Pavao dovrši prve nauke u Zagrebu, preporuči ga Herešinec biskupu ljubljanskomu Urbanu Tekstoru, koji se je tada desio na dvoru bečkom carskim izpovjednikom. Taj biskup, nazvan kladivom Luterana (Malleus Lutheranorum) bijaše veliki privrženik Ježuvita; s toga odluči on mladoga Skalića predati u ruke Ježuvita, potaknut valjda na to tim većma, što je čuo, da mu porodica u Zagrebu bješe sklona novoj vjeri. Ali budući da je za uzgoj mladića trebalo i sredstva, koja su mu manjkala, to se domišljati biskup uteče molbom caru Ferdinandu, svomu velikomu zaštitniku, povede mladoga Skalića u Znaim, gdje se tada car bavio i predstavi mu ga. Caru omili bistra uma mladić i zato ga predade bečkim Ježuvitom, da ga na carski trošak podučavaju u bogoslovnih naucih.

Jur godine 1547. nalazimo Pavla 13godišnjega mladića na bečkom sveučilištu upisana pod imenom „Paulus Scalitz de Zagrabia“. Do skora dobi on od svoga poglavarstva svjedočbu, da je na javnih predavanjih i izpitih dokazao divne dokaze svoga uma i znanja.[7] God. 1549. bude povišen na čast Bakalaurea, a g. 1551. bje mu podieljen naslov magistra i doktora mudroslovja.

Iz Beča otide mladi Skalić na sveučilište bolonjsko, gdje položiv izpit na tisuću petsto petdeset i tri pitanja, bude imenovan g. 1552. doktorom bogoslovja. Odlikovan ovom čašću, dodje u Rim. Da zadovolji svojoj taštini i slavičnosti s jedne strane, s druge pako da svrati na sebe pozor rimskoga svieta, htjede i u Rimu zametnuti javnu razpravu o 10.447 pitanja iz različitih znanosti, i premda je glede toga od strane Ježuvita nagazio na zapreke, prepirao se ipak javno sa nekimi učenjaci s veoma dobrim uspjehom.

Tim načinom steče u Rimu mnogo štovalaca ali svojom taštinom i mnogo protivnika, koji govorahu, da divnim prirodjenim si pamćenjem hoće da nadvisi slavnoga Ivana Pika Mirandulu, koj prošloga vieka s istoga razloga na velikom glasu bijaše.

Čini se, da je mladi hrvatski učenjak probudio pozor i kod samoga pape, te da je već za vrieme boravka u Rimu otvorio si stazu kasnijemu odlikovanju, dobivši od pape i preporučno pismo uz hvalu svoje učenosti.

Dok se je Skalić bavio naukom van domovine udala mu se majka po drugi put. Za koga? to se pravo ne zna. Ali po više spomenutoj svjedočbi kaptola Zagr. od g. 1564. može se nagadjati, da je njezin drugi suprug bio onaj učitelj Jelenčić, za kojega je kaptol tvrdio, da je i pravi otac Pavlov. Sam Pavao ne taji, da mu se je mati po drugi put udala za Jurja Cervina, samo što je po svom običaju načinio toga Cervina (Jelenčića) potomkom slavne porodice knezova od Jelenabrda i Dolensteina.[8] S ovim mužem rodila je sina Uriela, o kojem veli Skalić (1565.) da je vojnik bio, i dvanaest godina vojevao u Ugarskoj.

Pavao tuži se na svog očuha, da se je malo brinuo za njegov uzgoj, dapače da ga je posve zanemario[9], s toga

[4] Marcellović. Extractus Dipl. msc.

[5] Kovačević. Th. Manifestatio dissidiorum civ. Zagrab. cum Capitulo zagr. Msc.

[6] Liber sententiarum civit. Zagr. Msc.

[7] In publicis lectionibus et disputationibus specimen admirandum sui ingenii et eruditionis dedit. (Rukopisne izprave u Vallenrodovoj knjižnici u Königsbergu.)

[8] Amicorum diligenti et sedula hortatione Georgio Cervino ex nobilissima Comitum Cervini montis et Dolenstein familia nubit. Satyrae Philos. p. 464.

[9] Ego interea disciplinae litterariae comissus, ut moris est, non usque adeo a vitrico curor, potius negligor. Satyrae Philos. 464.

Digitized by Google

je i vjerovat, da se iz Italije odmah vratio u Beč ni neposietiv svoje matere i domovine.

Došav u Beč, predstavi se Skalić caru Ferdinandu, kojemu preda preporučno pismo pape Julija III. a zajedno podnese u znak svoga dobra napredka u naucih novu diplomu doktorsku i svoje djelo: „Conclusiones in omni genere scientiarum uprav. g. 1553. dotiskano, koja se radnja može smatrati početkom njegovih enciklopedičnih djela.

Zadobiv na hitro milost cara Ferdinanda bude po njem povišen na čast dvorskoga kapelana, dočim ga sliedeće godine 1554. papinski legat na carskom dvoru Zakarija Delfin, biskup hvarski, imenova notarom i akalitom kapelanom dvora papinskoga.[10]

S ovih časti razigra se u mladiću od 20 godina još veća slavičnost, jer crkvene ove časti važile su u ono doba mnogo više nego li danas. Kako sam Pavao tvrdi, upotrebljivao ga je car često puta, kad ne bje u dvoru ljubljanskoga biskupa, za svoga izpovjednika, moleći se zajedno s njim bogu i kajući se za svoje griehe. Njemu bijahu dakle širom otvorena vrata do cara, a po tom i do najvišeg crkvenog i gradjanskog dostojanstva; ali taština njegova prišaptivala mu je vazda, da se tomu hoće slavno ime i plemstvo, a k tomu što veće bogastvo, dà Pavao bijaše tvrdo uvjeren, da sin prostoga gradjanina hrvatskog višeg cilja nikada postići ne će. Naumi dakle pokušati, ne bi li lahkim načinom steći mogao jedno i drugo.

Dočepav se nekako darovnice kralja Bele IV. od g. 1263. podieljene Frideriku i Bartolu knezovom krčkim i modruškim,[11] za njihove zasluge učinjene u vrieme navale tatarske, sastavi Skalić, po primjeru ove, posve sličnu darovnicu istoga kralja Bele, kojom tobože ovaj iste g. 1263. nagradi Filipa i Bartola Skalića od Like za počinjena junačtva u istom ratu tatarskom darovav mu grad Skrad sa županijom ličkom i čitav priedjel s oba kroja rieka Une (Hune). Darovnica je tobože izdana kod Bosne po istom kancelaru Farkašu, koji je pisao i frankopansku listinu.

Tu smišljenu listinu, koju valjda ukradjenom pečaću uresi, dade on g. 1552. vidimirati po ljubljanskom biskupu Urbanu, ter tu pravovaljanu izpravu podnese caru Ferdinandu, da mu ju potvrdi, kao potomku slavnih Skalića, knezova od Like i Une.

Dvie godine bijahu protekle, dok su mudri savjetnici kraljevi promišljavali, bili mladomu siromašnomu svećeniku potvrdili toli važnu darovnicu, kojom je on mogao tražiti ne samo grad Skrad s pristojališti već i čitavo Pounje, kad bi ga od Turaka natrag bili predobili.

Napokon odvaži se na preporuku biskupa pečuhskoga (Dudića?) tadašnji kancelar i nadbiskup ostrognoski, Nikola Olah, bivši negda biskup zagrebački, rečenu darovnicu podnieti kralju na potvrdu, koji ju doista dne 1. ožujka 1555. na korist Pavla i njegove braće i bratučeda uz veliku pohvalu mladoga nadarenika potvrdi. Medju ostalim veli car o njem: da je umio slavu i junačke zasluge svojih predja nadvisiti dubokim znanjem, bistrim umom, neumornim trudom, pohvaluom marljivoštju i drugimi vrlinami znavši ujedno steći od najučenijih ljudih zasluženo priznanje i pohvalu.[12] U istoj darovnici dozvoli car, da Pavao namišljeni grb strarih Skalića urešen jelenskimi rogovi itd. još i kaldeiskimi magičnimi pismeni sa slikom sunca i drugimi uresi nakititi može.

Imajući carsku potvrdu lažljivog si plemstva, zajedno s pohvalnicom u ruci, osokoli se Pavao Skalić, te se poče odmah pisati knezom ličkim i hunskim (comes Hunnorum et Likae), barunom skradinskim, kraljevskim dvornikom. itd. Na temelju iste darovnice sagradi on sve svoje kasnije varke i sljeparije, glede rodoslovja svoje porodice i pripadajućih si po pravu djedinstva ogromnih imanja u Hrvatskoj, Italiji i Njemačkoj.

Nezadovoljan tim naslovom, što ga steče potvrdom lažljive darovnice, smisli nekakvo srodstvo svoje porodice ne samo sa slavnom kućom veroneskih vojevoda od Skale (Della Scala) hercega od Beneventa, Samnita i Virovitice, nego takodjer s carskom kućom grčkih Paleologa, s kraljevskom lozom bosanskih i srbskih vladara, i despota,[13] s porodicami erdeljskih Korvina, vojevoda braniborskih, knezova Frankopana itd. pretvoriv svoje gradjanske roditelje mužkog i ženskog spola u same vojvode i vojvodkinje, knezove i kneginje itd.[14] K ovim

[10] Neki tvrde da i knezom palatinom.

[11] U arkiv frankopanski mogao je ulaziti Mato Skalić štićenik Nikole Zrinskoga supruge Katarine Frankopanove.

[12] Vriedno je, da se ovdje u izvoru navedu rieči careve iz kojih se vidi, koliko je znao Skalić već u svojoj mladosti predobiti i zasliepiti cara i njegove savjetnike. Govor glasi ovako: „Dicti venerabilis D. Pauli — gloriam virtute militari partam, Philosophiae et optimarum artium exacta insignique cognitione clariorem facere, suamque gentem et familiam, rerum alioquin militarium fortissimis gestis, iam inde ab antiquissimis temporibus claram conjuncta militiae summa excelentium, quarumcumque disciplinarum eruditione, nobiliorem reddere, aliisque multijugae virtutis ad astra tollere curavit. Ab ipsa enim infantia humaniorum liberaliorumque artium deditus studio, paucorum annorum periculo perfecit, ut peragratis variorum Regnorum celebrioribus et insignioribus accademiis, felicissimi ingenii solertia ac animi irrequieti industria, continuaque diligentia, difficiliorum et inter alias praecipuas quasque disciplinas excelentiorum artium cognitionem, ad unguem et ultra praeteriti saeculi hominum industriam et acumen consecutus, a doctissimis et insignibus viris, magnis in re literaria titulis et honoribus condecorari meruerit etc.

[13] Tvrdio je medju ostalim, da neki Vladislav Skalić bijaše kralj bosanski.

[14] Tako veli za svoga djeda, da mu se je zvao Bonifacio Skalić, i da je bio: Commilito regni Hungariae, ma-

Digitized by Google

visokim naslovom moralo je dakako pripasti i veliko imanje, s toga je dokazivao ujedno, da mu po slavnom djedinstvu pripada veliki dio Hrvatske i Bosne, čitave vojvodine u Italiji, a navlastito znameniti gradovi hrvatski: Skrad, Steničnjak, Medvedgrad, Stubica, Bistrica, Susedgrad, Krapina, Varaždin, Beilštein itd. radi kojih se dobara po smrti Beatrice Frankopanke, (koja je po Pavlovu rodoslovju bila takodjer od porodice Skalićeve), borahu neke hrvatske porodice medju sobom perom i mačem.

Skalić poprimi dapače i po slici sunca, koju nosiaše u grbu, takodjer naslov „Sol Signatus Bosnensis“ i ovaj posljednji naslov zato, budući je, kako sam veli, darovnica kralja Bele pisana tobože na granici Bosne i jer Lika i Hun ne stoje daleko od Bosne.

Takova luda slavičnost, bezkrajna pohlepa za naslovi morade dakako poroditi sumnju i sažaljenje kod njegovih ozbiljnijih prijatelja, a mržnju i progonstvo od strane njegovih neprijatelja. Ponajbolje morali se njegovi znanci i rodjaci u Hrvatskoj čudom čuditi tomu, u što se pretvorio dobro poznati sin zagrebačkog gradjanina. Bijaše dosta potajna smieha, ruganja i grdnja, koje napokon i do bečkoga dvora doprieše.

Čim Skalić opazi, da se njegovi prvašnji zaštitnici, koji bijahu ponajviše pristaše katoličke stranke, medju kojimi je bio i poznati ježuvita (?) Guzman, od njega odvraćaju, naumi pridružiti se k silnoj tada strani protestanskoj, znajući dobro, da pustolovje i šovinizam nigdje toliko ne napredova, koliko u kolu protestanta onoga vremena.

S toga razloga sprijatelji se on s učenim Ivanom Sevastijanom Phauserom, predikačem mladoga kralja Maksimilijana. Taj Phauser bijaše najveći protivnik katoličkog svećenstva, osobito Ježuvita, bijaše ujedno i dobar prijatelj našega Petra P. Vergera, s kojim je često dopisivao, a mnogo je vriedio kod svoga gospodara Maksimiljana. Phauser videći, da će po Pavlu Skaliću veoma važnoga privrženika svoje vjere steći, preporuči ga i kralju Maksimiljanu, koji ga pod svoju zaštitu primi.

Javno obćenje s protestanti i pogovori, da se je posve iznevjerio katolicizmu, uzdrma još više prvašnje povjerenje carevo, kojemu bijahu jur doglasili, da je staro plemstvo Skalićevo smišljeno i da je potvrdu carsku bezobraznom lažju izmamio.

Da pobije taj glas, sastavi Pavao i drugu lažljivu izpravu na hrvatskom jeziku, podpisanu od dvanaest plemića nekakove obćine jezerske[15] koja obćina bijaše tada pod Turci. Izdana je ta izprava tobože godine 1544. na dan svete Margarete, dakle u doba kad je Pavlu Skaliću stoprv 10 godina bilo, i kada te izprave ni trebao nije. U njoj je iztaknuto medju ostalimi: Kako su rečeni plemići (jezeranski) pitani: Ako bi što znali dokle su (sa) kršćani živjeli za roda i plemena Skalićeva (tako) i ako bi u hrvatskoj zemlji koju plemenščinu bili imali tere držali, i kako su tamo došli, i odnuda kamo su se preselili? Na to (vele plemići) tako odgovorihsmo: Da su od starih vrimen Skalići vseli Liku, i Hun (!) držali i toje dvoje zemle poglavita gospoda bili. — Da su k tomu vsu Vlašku zemlu imali, i u Verone dvor držali, i da kral Matiaš iz vugerskoga kolina Skalić, sám i jedini ostanak iz vlaškoga kolina gospodina Bonifaca Skalića dozva, i njemu Hun, Liku i neke druge zemle u nimškom orsagu veki vekoma kako svomu blišnjemu rodu, dà i darova. Biohsmo (govori nadalje rečenih 12 plemića 1544.) i pri gospodinu Bonifacu pri njegovoj svatbi, jere ga kralj Matiaš oženi s niku svoje polače gospodičnu Magdalenu, Tomaša Paloga (Paledoga) kćerju, koj rod, prve držaše Carigrad i vsu grčku zemlu, iz koje rodi ta gospodin Bonifac jedinoga sina gospodina Mihala (Pavlova otca) a Matijaš malo po svadbi umre (1490.) za njim gospodin Bonifac, tere — sina jedinoga, — kralici Beatrikš — preporuči. (Zatiem nastavljaju da je buknuo rat med kraljem Fernadom i Ivanom vojvodom 1526. a gospodin Mihal Skalić ni simo ni tamo ne znajući, u Viroviticu k gospodinu Žigmuntu Ferencu hercegu od Beneventa i svetoga angela pri garganskoj gori, k svaku Matijaša kralja (?) prihodi — i onda ga gospodin Žigmund Ferenac svojom kćerjom oženi Katarinom tere po njoj, po smrti Žigmunda Ferenca gospodin u Virovitici postà. Med tim se gospodin Mihal u Zagreb preseli, i vojsku spravi, hotejući se za svoje imanje pokusiti. Med tim i on umre i ostavi u Zagrebu gospu i jednoga sina s jednom kćerju, Pavla tere Oršicu.“[16]

(Dalje sliedi.)

Godišnjica našega sveučilišta.

Koliko smo se u ovom listu naradovali otvoraju hrvatskoga sveučilišta Franje Josipa I. i čemu se od njega nadamo, znadu naši čitaoci iz lanjskoga tečaja a iskreno opet ponavljamo, da nam je vrlo mnogo stalo do napredka, do slavnoga glasa toga našega najvišega učevnoga zavoda.

Kao što smo dosle, tako ćemo i odsle draga srdca bilježiti i spominjati svaki mu radostni pojav i svaku mu radostnu sgodu.

Tako evo spominjemo prvu godišnjicu, što ju je

gnus princeps Hunnorum, Marchio Veronae et Vincentiae ili Viroviticae etc. Njegov otac Mihajlo bijaše tobožni sin Bonifaca i Magdalene kćeri Tome Paleologa iz carske kuće. Mati Pavlova Katarina povišena je na kćer Žigmunta Franje, vojevode od Beneventa, itd.

[15] Ne zna se pravo, da li se tuj ima razumievati ili Jezero (Gjulhisar) u turskoj Hrvatskoj ili pako Jezero u nekadašnjoj otočkoj regimenti.

[16] Izprava ova pisana ćirilicom na perg. nalazi se u c. kr. arkivu berlinskom. Priobći ju Jireček u Šafařikovih Památkah dr. pis. jihoslowanuv. W Praze 1873. l. 111.

Digitized by Google

zajedno sa instalacijom novoga rektora magnifika na 19. o. mj. proslavilo sveučilište u saborskoj dvorani.

Sam visoki sabor, preuzvišeni g. ban i preuzvišeni g. poglavar krajine sa još trojicom generala, mnogi drugi dostojanstvenici i uglednici, mnogobrojno izabrano občinstvo nadje se u saborskoj dvorani, da vidi i da uzvisi dvostruku svečanost.

Prvi rektor hrvatskoga sveučilišta, sadašnji član sabora, profesor i naš slavni historik, počastni kanonik zagrebački, Matija Mesić narisa oprostnim govorom napredak prve godine a tankoćutno i domoljubno natuknu, kolikih treba izgledati napora i izticaja, da se sveučilište dosine glasa, da zasvietli onim sjajem, koji je jak ogrijati i oživiti sve živce državnoga tiela, narodnoga zajedinstva.

Pošto bje pročitan zapisnik o novom izboru i pošto Mesićev nasljednik zasjede stolicu, pozdravi g. dr. i profesor Brešćenski novoga rektora magnifika i sadašnjega člana visokoga sabora g. dra. Spevca iznoseć hvale njegova znanja i dosadašnjega nastojanja, po kom se je dostao toga uglednoga dostojanstva.

Novi rektor pozdravi u kratko skupštinu, a za tiem duljim govorom izpripovieda i razloži postanak i razvitak sveučilištnoga ustrojstva do dananjega stepena, na kom se zove: „litterarum universitas“.

Srdcu nam je godilo, kad se preuzvišenici porukovaše sa odstupivšim prvim rektorom i kad uprav tako milo pozdraviše dogovorivšega njegova nasljednika čestitajuć mu novo dostojanstvo.

Burni pljesak občinstva u obadva trenutka zasvjedoči, da marimo za naše sveučilište i za njegove odličnike pa da se Zagreb ponosi tiem visokim zavodom.

Radostno bilježimo, da gospoda sveučilištni profesori ili sveučitelji marljivo rade i da se živo nadamo skoro ugledati plodove njihova rada u čast sveučilišta a u olakšicu sveučilaca, koji za sada još moraju iz njemačkih knjiga učiti i učeć prevadjati, da budu spremni hrvatski odgovarati.

Radostno spominjemo, da se je broj slušalaca umožio i da još svejednako dolazi po koji djak sa drugih univerza, da se ovdje upiše, ta ipak je mnogo lakše u u Zagrebu življeti, nego li primjerice u Beču.

Veselo ćemo napomenuti i to, da su sveučilištari na dan svoje slave upriličili komers i da je bilo liepa sporazumka i odlične pažnje medju učitelji i njihovimi slušaoci, pak da je sievnula mnoga varnica i u srdca dirnula po gdjekoja zdravica! Neka nikne iz te pažnje onaj mar, bez kojega naša universitas litterarum croatica ne može biti „doctrinae lumen, gentis vigor“.

Želimo pako svesrdice, da visoka vlada popuni skoro profesorska mjesta, kano što je dielomice ovih dana već učinjeno, da visoki sabor ne tvrduje, dajuć i dozvoljavajuć, što treba za nabavu knjiga i drugih učila, kao što je u proračunskom saborskom odboru pokrenuto, i dielom prihvaćeno, a dielom opet, žalibože, oporečeno.

Napokon neka i visoka vlada i visoki sabor koliko više drže na umu, da nam treba još jedan fakultet, — neka i visoka vlada i slavno gradsko zastupstvo uzmu na dušu, da nam već sad treba botanički vrt, bez kojeg će težko biti predavati biljoslovje. Taj bi botanički vrt trebao i gimnaziji, i realci i preperandiji i višoj djevojačkoj školi, a mogao bi biti liep ures gradu Zagrebu. Tuj se dakle ne bi smjelo oklievati ni tvrdovati.

Ne smiemo tom sgodom ne spomenuti dičnoga početnika našega sveučilišta, biskupa Josipa Jurja, kog su se dakako i svečari liepo sjetili. Jedva koje sveučilište ima takova osnovatelja, u njegovo se velikodušje i domoljublje može hrvatski mladić s ponosom ugledati.

Slava mu! I kucalo mu živo srdce još dugo za hrvatski narod i ne osjećalo nigda bóle s naše mlitavosti, s naše nedoraslosti ili, što bi još gore bilo, s naše indolencije naprama velikim idejam.

A kako se je u novije doba pokojni bistrički opat Tumpić i prečastni još živući kanonik Miković, podav se za našim mecenom, sjetio naših visokih zavoda, tako i drugi imućnici i velike duše neka ne zaborave, koliko još mnogo, te mnogo trebamo, da pristignemo drugè naprednije narode.

Takvi su darovi sbilja: monumentum aere perennius!

Galba.

Povjestna crta po francezkom akademiku M. Beulé-u.

Ako narodi, osvojeni državnim jedinstvom, žele saznati, kolika pogibelj čeka priestolnicu, što no preko svake mjere skuplja u sebi svu snagu i život zemlje, ako narodi, iztrošeni stalnom vojskom, žele razumjeti, koliku im opasnost nameće veliko zapovjedničtvo, nikad im nauka boljeg od poviesti Rima. Kratak je nauk, al je i jasan. U manje od 18 mjeseci budu zamjenice tri cara uzvišena na priestol i sbačena s priestola. Ne imajući prava na vrhovnu vlast, ne imajući koriena u državi, nehajni oslobodit domovinu, ne mareći braniti je, ne imajući ni izprike za svoju smrt, ne bijahu nego lutkom sgode i nesgode, lutkom vlastite slavičnosti. Nalik pjeni, što no nam javlja narast biesnih valova, pa se opet razpline, bijahu kratkoživi zastupnici bezvladja u pokrajinah, demagogije u vojsci. Baciv se u vir razuzdane sile, kadno mogahu ostati na žalu, voleći pustolovinam nego li svojoj gradjanskoj dužnosti, miteći vojnike i strepeći od njih, oni su krivi svim smutnjam, što no ih potakoše ili ne zapriečiše. Trieznim al strahovitim perom svrstio je Tacit sve nevolje, nikle iz toga nemira.

„Kušam“, reče, crtati doba, puno prevrata, krvavo sa svojih bojeva, razharane burami, okrutno i sred

Digitized by Google

mira; do četiri vladara pogiboše od mača; tri domaća rata bješnjahu, a vanjskim ne znaš ni broja; na Iztoku pobjeda, na Zapadu poraza; Ilirija se uzbunila, Galija se kolebala, Britanija osvojena i odmah izgubljena: Sarmati i Svevi digoše se na nas, Parti skočiše na oružje za Laži-Nerona; u Italiji bilo nesreće ne čuvene do sele, ili ne vidjene odviše vjekova; gradovi bogatog primorja kampanskog budu spaljeni ili zasuti, u Rimu uništi plamen preslavne hramove, dà i Kapitol spali ruka rimskih gradjana; svetinje budu gažene nogama, preljub se širio po najplemenitijih obiteljih, more bijaše osuto prognanici, po otocih tecijaše krv tajno umorenih izgnanika, najkruće nasilje vladalo sred samoga Rima. Zlotvorom bude, tko je primio il odbio plemstvo, blago i časti, a vrlina bude povodom sigurne smrti; grdna bijaše plaća uhoda, grdna njihova opačina; oni osvojiše, orobiše zvanje svećenstva, konzulata, namjestničtvo pokrajina, dvorske časti i vladu; mržnja i užas dignu roblje na gospodare, slobodnjake na patrone; pa ako i niesi imao neprijatelja, izjedoše te prijatelji."

Ne kanimo ponovit takove poviesti, već odlučismo dignuti pravdu na one pustolove, što no si jedan drugomu oteše grimiz, crtati njihovu priliku. Svaki od njih koristio se pobunom različite moći. Galba je glavom bune pokrajinske, Oto bune pretorijanske, Vitelij glavom buntovnih legija; a svu trojicu smoždi tišma sliepih čopora, mislećih, da je njihov glavar, što i oni, gonjenih neodoljivom silom prema Rimu.

Kaligula, Klaudijevi slobodnjaci, Nero bješe iztrošili bogatstvo i mukotrpnost pokrajina; ali bješe i izsisali Rim, dozivljuć u pomoć sve izvore presilne centralizacije. Pokrajine ćutile, da priestolnica malakše, vriedjalo ih, da se Rim ponizuje, da pokrajine vidjelé, da se priestolnica odriče gospodstva. Zato su i radile izaći na vidjelo, oslobodit sviet mahnita silnika, radile dokazat svoju snagu, krojeći carstvu sudbinu.

Galiju zapade čast, da se digne prva na noge. Gali bijahu ljudi odvažni, vrstni, da svojski sbore, vrstniji da trgnu mač, nestrpljivi, veledušni i nelukavi, željni novotarija, osudjeni da dižu bunu, koja njim samim nije od nikakove hasne, da brane nezavisnost drugih robujući sami, da dadu drugim slobodu, nevješti sačuvati ju sebi. Ime osloboditelja (vindex) bio si nadjenuo Kajo Julijo, potomak vladarskog plemena južne Galije, i carski odvjetnik, koj dignu na noge sto tisuća vojnika, te ih zakle, da ne traže za sebe ništa. On spisa liepe proglase, dosta jake, da svrgnu Nerona s priestola, on dignu Španiju, utre put Galbi, namami na svoju zemlju rajnske legije i gladne Španjolce, on se napokon ubi vlastitom rukom; al ga slava ide, da je stvorio cara! Galija, koja bijaše podnožjem slavi Julija Cezara, osveti se na oči svieta, svrgnuv sa priestola zadnjeg potomka Cezarove kuće; al opet ne ubi carstva, po njoj dapače stade još boljma cvjetati carska čast.

Galba, komu je Vindeksov pokret više škodio, nego li ga je poticao, bješe, mudar i obziran, preživio četiri cara, za kojih je izginula sila plemstva. Unuk sudca, pisca dosta slabe poviesti, sin konzula grbavca i slaba govornika, bješe po materi svojoj, Sulpuciji Ocelini, steko znamenit imetak. Lozu je vuko od obitelji Sulpicije, manje slavne u poviesti, nu znamenite ipak, jer je uviek u poviesti poznata bila, a čuvene, jer bijaše mnogobrojna i starodavna. Po materi bijaše rodjak carici Liviji, kojoj se silno udvoravaše, koja mu namre nekoliko milijuna.

Tiberijo pobijaše oporuku, il, pravo reć, ne ovrši je nikad, a Galba je šutio i bude zato nagradjen preturom. Kaligula učini ga zapovjednikom na Rajni, Klaudio prokonzulom u Africi, a Nero, pošto je Galba sedam godina bio probavio u zabiti, namjestnikom u Tarragon ji.

Svagdje pokazivao se čistim činovnikom, točnim upraviteljem, strogim vojskovodjom. Bogatstvo njegovo, povećano što štedljivim životom, što prognanstvom drugih, kojih imanje pade u žepove njegove rodbine, olakšavalo mu te vrline, a namicalo mu sve to veću pogibelj. Za osam posljednih godina Neronova carevanja nije imao druge brige, nego gradit se mrtvim, živuć u Španiji. Starost medjutim, namićuć mu svoje breme, odbijala ga po malo od svakoga posla. Tako navrši šestdeset i tri godine. Jedva bi ga pismo Vindeksovo probudilo bilo od driemeža, da mu ne javiše drugi glasovi iz Rima, da je Nero, polakomiv se za njegovim bogatstvom, odpremio vojnike, da ga ubiju. Prijatelji nanukaše ga, neka izmedju dva zla manje izabere: ostaneš li vieran caru, propade ti glava; slava mu bijaše jedini spas. Galba se izjavi, primi naziv imperatora, uredi oko sebe kakovu, takovu vladu, pozva narod na oružje, pobuni Španiju i Luzitaniju, kojom upravljaše Oto, i izjavi, da će biti namjestnikom senata i naroda Rimskoga. Starac pobuniv pokrajinu, nije imao uz sebe, van jednu legiju i dvie čete konjaničke; s takovom šakom ne ide se osvajat Rim i sviet. Saznavši, da je Vindeks poginuo, a vojska mu razćerana, hćede Galba, da se sam skonča; al u brzo razumi, da se je Nero svojom rukom smako, da se slobodna Italija odazivlje svim negovim željam. Osokoliv se tako, nadjenu si priziv cezara i krenu put Rima.

(Dalje sliedi.)

Pauk-ptičar.

(Sa slikom.)

Recite, nije li grieh ljubavne spletke odkrivati? Mudra ženska glavica znala bi smisliti najstrašniju osvetu nesretniku, koji bi se drznuo širiti svietom nježnije tajne njena srdca. Pa se ipak tomu ne bi dosjetila, što učini grčka božica Atena. Naučila mlada Grkinja Arahma, kći bojadisara Idmona, od božice Palade-Atene plesti i

Digitized by Google

vezti, pa joj se prohtjelo takmiti se sa božicom, da pokaže, da je vještija pletivu od svoje učiteljice. Božica stvorila se starom ženom dodje k mladoj Grkinji, da ju odgovori od nesretna posla. Ali se mlada ne dade smesti. Sprela je prekrasnu umotvorinu, uplela u nju sva ljubkovanja bogova i božica. Zavidna božica, što ju je učenica nadkrilila i odkrila ljubovne tajne neba, spopa pletivo, pa ga na komade razkinu. Arahma biesna, ne znade si drugčije pomoći, nego se objesi. Arahna se Ateni smili pa ju opet nadari životom, ali kakvim — pretvori ju paukom, da se uviek za čitava života vješati može. I tako posta prvi pauk, a u znanosti mu ostalo do danas ime grčko „arahnida“ — pauci.

Jadnik li je pauk, jer ga i danas sa svih strana progone. Svojom nesnosnom mrežom gadi nam sobe, na šetalištih ju preko puta prevlači, čini nam se, kao da nas tim hoće dražiti. Ali jadnik o tom ni ne pomišlja, već se skrbi za svagdanji kruh, pa se ne ljutimo za to. Zar nas ne veseli u jeseni, kada vidimo po zraku letiti paučinu? znamo, da se imamo nadati još kojemu liepomu danu, dolazi nam, kako velimo, b a b j e l j e t o.

Ali ostavimo naše obične sićušne pauke, već podjite sa mnom u Ameriku, da vam ih ondje pokažem, kakvi su to gorostasi, pa da se čuda nagledate. Gledajte ga medju granjem, gdje je preko pedalj široko svoje noge razkrebačio, pa upravo udara putem prama malenu gnjezdašcu — rekao bi, da nije veći od orahove ljuske.

Na gniezdu straži stražu mužak, dočim se iz gniezda pomolilo nekoliko bojazljivih glavica, kao da znadu, kakov im se zlotvor približuje. Jadna majka obliće oko pauka, ali zalud joj sav cvrkut, proti toli moćnomu neprijatelju ne ima obrane i pomoći! Pauk mirno dalje koraca, pa kad se je gniezda dohvatio, daje se na sladak zajutrak. Čvrstom čeljusti zahvaća golišava ptića, iz ustiju mu teče otrovna slinovica, koja će ponajprije nesretnika ubiti, a onda mu pomoći, kad guta i prebavlja. Čini vam se to bajkom. No ne posumljaste o tom a pravo da kažem, još ni sami prirodoslovci ne znaju, bi li to vjerovali. Gospodja M e r i a n o v a razniela je prva taj glas, da u Americi žive vrst pauka, koja guši i jede male kolibriće. Nazvaše ga paukom ptičarom (Vogelspinne, mygale avicularia). I B a t e s pripovieda, da je našao u pukotini drveta na finoj paučinu dvi male ptice. Jedna bijaše mrtva, a na drugoj da je ležao pauk-ptičar. Kada je pauka odtjerao, bila je ptica još živa, ali sva slinkom oslinjena. Slinka je pauka ptičara manjim životinjam jak otrov, a i čovjeka neugodno peče i pali. S toga se je i Bates čudio, da ga se Indijanci ni najmanje ne boje. Kada je došao u neku indijansku kuću, spazi, gdje djeca vode na tankom užetu po kući ptičara. Zar to ne bi i kod nas bila liepa zabava?

Prije nekoliko godina zaluta jedan pauk ptičar iz Amerike po brodu u Englezku i zatim u Gdansko (Danzig). Tu dodje u ruke prirodoslovca Menge-a, koji ga je skoro godinu dana u staklenoj posudi hranio. Mahovinu i koru, što u posudi postavi, izpreplitao je pauk svojim predivom. Prvoga dana baci mu u posudu kućnoga pauka, ali ptičar ga odmah svojimi klještami sgnječi i do mrve pojede. Drugi i treći pauk nije bolje prošao. Jednoga dana dobi ptičar malenu žabu. Preko dana nije ju ni dirnuo, kad u jutro, al od žabe već polovice ne ima, a drugu je polovicu upravo grizao. Izpregrizav sve i smiešav slinkom stade gutati, a od žabe ne preostade ni kože ni kosti. Za koji dan dobi druge dvie žabe, ali ih se nije ni dotaknuo jer je valjda još bio sit. Nu čim je za neko vrieme dobio opet jednu žabu, spopao ju odmah svojimi klještami i čeljustmi, pa ju je dotle sisao, dok od žabe niesu preostale kosti i crieva. Kada se je pauk naijo, povalio bi se na trbuh, otegao ravno noge, pa po nekoliko dana nepomično odpočivao, kao da je u najdubljem snu. Jednoga dana nadje Menge pauka ozliedjena pa od toga vremena nije se niti maknuo niti što ijo, dok poslije šest mjeseci ne poginu.

M. K.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

III.

Drama. Zabilježit nam je dva komada, koja su ovih dana prikazana bila — pred praznimi žalibože sjedali i to: „B o g o m o l j c e“ od Sardou-a i komediju „M a d e m o i s e l l e d e l a S e i g l é r e“ od Julija Sandeau-a. „Bogomoljci“ poznati su občinstvu predobro, stalan su komad našega repertoira, a to je i pravo. Glumci pridržali s veće strane svoje uloge, i to sve glumci prve vrsti, nije dakle bilo dvojiti, da će predstava vrstna biti. Nu ne možemo opet prešutiti, kako nas je nemilo dirnuo krivi i upravo lakoumni izgovor rieči. Prievod „Bogomoljaca“ je vrlo dobar, glumci dakle ne mogu odbijati griehe na prevodioca. A i ipak se govorilo kojekako i naopako.. Mi tu ne govorimo o najtanjih tančinah deklamacije, već o glasovih i o slovnici ili bolje reći neslovnici. Strahovito je slušat kad se na hrvatskom pozorištu veli „mrsim“ mjesto „mrzim“, „l-i-udi“ mjesto „ljudi“, „khako“ mjesto „kako“, al je i skrajni nemar, kad u istom prizoru čuješ jedanput „ljudem“, onda opet „ljudim“, zatim „ljudima“ i „ljudma“, kad u istom prizoru čuješ i „protiv vas“, i „proti vam“, „spram vas“ i „prema vam“, kad se mjesto trećeg padeža sto puti čuje sedmi padež, kad smo neki dan čuli „bila je našimi (!) prijateljmi (!!!) na usluzi“. Sve to ne stoji u

Digitized by Google

knjizi, sve je to smrtan grieh na pozorištu, jer bismo mogli na taj način čuti za koje vrieme na našem pozorištu: „Liep naš domovina“ ili „pečena zec“. Tomu nehajstvu mora da bude jednom kraj. Ne pišemo to od zabave, pa ako ne bude skoro lieka toj nevolji, zapisat ćemo svaki takov „lapsus linguae“, te ćemo ga naprosto natiskat u „Viencu“, pa nek sudi sviet, pišemo li rad puste zadjevice ili od sbilje.

Komedija „Mademoiselle de la Seiglére“ uvrštena je u stalni repertoir svih velikih kazališta (al se nikad ne prikazuje nedjeljom). Jules Sandeau, srodan perom Augieru, vrlo je dobar novelista, al se i vidi u njegovih dramatičnih plodovih, da je novelista, jer mu se govor širok, epičan. „M. de la Seiglére“ je predivo tanko, fino al vrlo dugačko, a to je i posve naravski, jer je pisac od šest osoba zapleo vrlo zapletenu spletku, koja se umno razpliće. Uzmite i to, da Sandeau, budući epičan pripoviedalac pojedina lica na tanko i fino crta, to se nije ni najmanje čuditi, da čin polagano, i dosta mirno napreduje, al je komedija opet fina, savršena cjelina.

Sandeau osvaja si zemljište po umnoj osnovi korak po korak, dočim ostali mu dramatički zemljaci obično navaljuju na občinstvo ženialnim jurišem. Bilo bi dobro, da se komad u buduće nešta skrati. Prievod bijaše posve pravilan. Čin možemo iztaknuti u nekoliko rieči. Rojalizam i bonapartizam su dva protivna elementa komada, legitimističkog markeza (g. Rajkovića) podupire prevejana aristokratica (gja. Bajza), bonapartističkog pukovnika (G. Jovanović) podupire prevejan odvjetnik (g. Mandrović). Nu ima još jedan elemenat u komediji, markeževa kći (gja. Ružička). Političke protivštine rješavaju se tim, da ih ljubav spaja, mladi pukovnik oženi markeževu kćer.

Gdje malo osoba prikazuje velik komad, i to zapleten komad u kom se i mnogo govori, imadu glumci i dosta mučna posla, i zato ide naše glumce i podpuna hvala. Navlastito je g. Rajković izvrstno karakterisao markeza, do najtanje potankosti. Vriedan drug bijaše mu g. Mandrović, koj je spletkara odvjetnika oštro doduše al mirno i naravski prikazao. Svaku hvalu zaslužuju i gje. Ružička i Bajzova i g. Ban, jedino valja gji Bajzovoj primietiti, da ulogi barunice Vaubert više oštrine i živahnosti treba. G. Dinulović (sluga) pokazao je dosta dara.

A. Š.

LISTAK.

Sokol, grad u Srbiji. (Sa slikom.) Tko zna, kako su se Turci pol čitava vieka tvrdoglavo opirali zahtievanju Srbije, da izadju iz srbskih gradova (tvrdjava), mislio bi da su ti gradovi, kao Smederevo, Šabac, Užica i Sokol, neke nepredobitne tvrdjave. Nu tomu nije tako. Svi ti gradovi, izuzam jedino jaka utvrdjenja u Beogradu, Ršavi i Kladovi, nisu drugo nego starodavne gradine, kako ih po naših krajevih i po svoj Europi dosta imade još iz vremena sredovječnoga viteštva. Te „tvrdjave“ nebi mogle niti dva sata odolievati navali savršenoga modernoga oružja, i samo Turci, koji razlikujuć se u tom bitno od nas Slovena, sve svoje vrlo poštuju i ciene, mogli su ovakove sredovječne zidine smatrati za strategičke kakove točke. Vojničke znamenitosti mogle su te kule imati samo donle, dok se je vojevalo mačem i kopljem. „Nu iz tih hajdučkih gradova,“ kako ih narod naziva, izlazili bi Turci na robljenje u svojoj okolini, zadavajuć strah i trepet svemu stanovništvu. Zapovjednik takova „grada“ bijaše mudir t. j. občinski glavar, a posada bijaše domaća, tursko stanovništvo. Sokolski Turci držahu svoj grad nepredobitnim, i vanrednim ponosom pripoviedahu, da ga je Laudon g. 1788. a kašnje Karagjorgjević uzalud kušao predobiti — o čem u poviesti doduše ne ima traga, ali na tankih munarah vidjali su se tragovi topova još sedamdeset godina kašnje. — Sokol stoji dva sata od Drine, (koja čini bosansku granicu,) na putu izmed Zvornika i Valjeva usred kršnih, malne posvema golih planina na šiljatu zubu oštre jedne kose. Njegove četiri kule strše, kao da su iz litice izrasle, a iznad njih pomalja se peta najviša, sa koje se divotan pogled otvara na selo, koje se nadovezuje uz grad u dugoj povorci kojih 80 kuća baš na bridi oštre kose, — pa tad na dolinu, koja se prostire podnožjem, i na obližnja srbska brda, dočim se u obnožju pomaljaju sivi vrški bosanskoga gorja. Uzlaz u grad vrlo je tegotan, — o kolih ne ima tu govora, a i na konju težko ćeš proći, nego tek s jedne strane pješke, konjem u povodu. God. 1862. kad uslied carigradskog traktata nakon duga oklievanja i uztezanja Turci ostaviše gradove, morao bi se bio Sokol srušiti, nu tko da ruši te priraštene zidine? On leži danas zapušten kao tisuć takovih hajdučkih gniezda, a okolišni seljaci dolaze svaku nedjelju onamo igrat kolo, ko što su Parižani g. 1790. plesali na razvalinah bastille.

Nove knjige. Zemljopis za niže razrede srednjih učilišta. Napisao dr. Petar Matković. Naklada kr. zemalj. vlade. U Zagrebu 1875. 286. str. u 8mini.

— Novi pako. Pjesma I. Sundečica. U Zadru. Tiskom „Narodnoga lista“ 1875. 79. str. u 12tini. Ciena 50 nov. O vriednosti te zanimive pjesme govorit ćemo posebice.

— Vježbenica u hrvatskom slogu. Sastavio Josip Vitanović ravnatelj realke osječke. I. dio. Za niže realke i gradjanske učione. U Osieku. Nakladom pisca 1875. 111 str. u 8mini.

Sveučilišna knjižnica. Tečajem naukovne godine 1874/5 bilo je u sveuč. knjižnici u 2 polugodištu 1310, u drugom 1334, ukupno dakle 2.644. uporabe, što prema lanjskoj godini čini više za 1.089. uporaba. Vidi se dakle, da se knjižnica prilično marljivo uporabljuje, a još će se i više, čim bude definitivno uredjena i poraba olakšana.

Zabava: Tri hajduka — Prepokraćena spavaća haljina — Lice laže krv ne laže. — **Pouka:** Pavao Skalić — Godišnjica našega sveučilišta — Galba — Pauk-ptičar. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 6. studenoga 1875.

Br. 45. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Svrzikapa.

Spjevao A. Palmović.

Vilinskog, čarnog nam Zagorja duž
Zakon vlastela usvojiše otaj:
„Mi smo gospòda; ti muž, pak robotaj!“
Zato je oružje spodbio muž.

Muž ne bje svoj, niti imo što svog:
Kruha mu rezale psovke i štapi,
Vinske je suzami gutao kapi,
Vlastel mu prietio: „ja sam tvoj bog!“

Gubec se izdade seljački kralj,
Prvi je robski s njim potrgo lanac
Gregorić Ile i Andre Pasanac,
Taj po vlastelu im najteži malj.

„Zagorci, braćo, pod zastavu svi!
Danas nam treba u račun uzeti
Tko su gospoda; a tko li su kmeti!“
Jeknuše jaka do poklika tri.

„Kog je god nasilna spopala pest:
Boljar; bud plemić, — pod našimi stiezi
Dostojno mjesto ti, — s nami prisezi!
Čovječnost braniš i njezinu čest.“

Burno zaorî svud poborni zov,
Od njeg, ko zadnju da trublju su čule,
Gospodske òd strâ potresle se kule;
Drâgo al seljački primi ga krov.

Tko ono stupa, ko ljutiti ris? —
— Lepoić Vinko jur zagorskim vrsi
S četom kmetovâ gre s golimi prsi,
Reć bi na vihorov nàtrča sbris.

Kakav ga žestok razpalio gnjev
Jao si! onomu sad svrzikapi,
Komu odavna on zdravicu napì,
Oštra, gle, noža u oku mu siev!

Pavao vlastel bje čudnovat svat:
S prva po kmeta tko bolji od Pavla?
Okrenu kašnje s gospòdom do djavla,
Sve svrzikapom ga uzelo zvat.

Lepoić krasnu tek izprosì kćer;
Pavlovi sluge iz zasjede padnu,
Pošlu na ranilo uhvate jadnu:
Biserdjevojku, nevinosti lier.

Ali je Pavo pogodio zlo,
Ništa jer ne mogo opravit milom,
Nikoju ne voli ljubiti silom;
Ružica svakoja svoje će tlo.

Kmet da ju ljubi, — to ne će ni čut;
„Hladno nek gvoždje ju ljubi i kida,
Četir se ò nju nek otimlju zida!“
Reče, od zavisti zelen i žut.

Zida u kuli je izkopo hvat —
— Strašni će negdje mu puknuti sudi! —
Živu ju uzida — čuste li ljudi? —
Metnuv joj alku o labudji vrat.

S njeg djevičanska, ah, puknula grud,
Kopnom i morem i dò neba tija
Njezin za osvetom cviel zauzbija —
Strašni će negdje mu puknuti sud! —

Digitized by Google

Listom provrvio nebogi kmet,
Sjekiru jamlja širòko na pleće,
Zadnji da ogrev gospodi nasieče,
Kosu, — da pokosi kukolj i sniet.

Oholi dvorovi kmetov su plien.
Riču lumbarde a zidinam prama,
Grom ko za gromom kad gore prolama;
Prvoga sjaja ne osta ni sjen.

Brani se vlastel što može i znâ,
Brani se Pavao; — kad li lumbarda
Od sebe osvetni, pakleni žar dâ,
Izgubi Pavle i srdce i dah.

Gradina skrknu i puče na pol.
Lepoić bljednu, od groze protrno,
Omrknu sviest mu, pred očma mu crno,
Kostur gdje s alkom se stropošta dol.

Istom mu taman se razvedri gled,
Ta svrzikapa već osta bez kape,
Smrtno mu zrno u jabuci zape:
Lepoić davnu osvetio zlied.

Isti čas vieran ponimio sluh
Zveket na kosturu zamašne alke,
Ko da si čuo iz prošlosti dalke,
Gdje mučenički se okrenu duh.

* * *

Sramno je Gubec nek okrunjen, nek;
Nà glavu što su mu zlodusi metli
Ugasnu — kruna; al — druga mu svietli.
Novom ga krunom nov okruni viek.

Prepokraćena spavaća haljina.

Humoreska od I. T.

(Konac.)

Milota je to zavirivati u liepu, čistu kuhinju, gdje mlada gospodska krasotica zasukav rukave povisoko više lakta i privezav oko vitka pasa bielu kecelju, kojoj su zalistavci pribodeni o grudih, ne drveči se, već veselo prianja uz posao, ili mlinčenjakom spretno razvlači žućkasto tiesto, il od bjelanca žustro uzvitlava bielu pjenu, ili ogradjuje hladno pečenje tresalicom i natrvenim hrenom — milota takva privirkivanja udomaćuje dušu gledaocu, uzvisuje vrednoću sretnici, koja se ne tudji od takova posla i zasladjuje za cielo jestojske i poslastice, što ih punana biela ručica gotovi.

U prvom katu Netkovićeve kuće ima liepa soba sa prozorom u dvorište, s tog se prozora vidi liepo u kuhinju razi zemlje, gdje gospodična Ljudmila sprema večeru. Krila zavjese na prozoru te sobe potresuju se često, čini se, da gospodin profesor ne glosuje nikakva klasika, već da podpunoma uživa milotu tajna privirkivanja, koju u predjašnjih redcih pomalo nacrtasmo.

Ne možemo reći, da je gospodična Ljudmila to privirkivanje opazila ma bilo samo stotim dielom pogledjaja; jer se gospodin profesor nije mogao pohvaliti, da je domaća gospodična igda iz kuhinje uzdigla oči k prozoru u prvom katu. Toga živa duša nije vidjela. Ali vele ljudi, da su neke krasotice toli osjetljive, da im i vlas na glavi i ista peta na cipeli zna i opaža, kad se o njih zapinju mužki pogledi.

Toliko je ipak Ljudmila povjerila svojoj sestri, da joj nimalo nije neugodan taj starogodišnji gost i da bi namah za njega pošla, samo da je za dlaku veći. To do duše nije baš velika zapreka, jer čovjek može za dlaku veći prekonoć narasti ili za dlaku veći izaći ma bilo samo malo debljim podplatom i nešto višom petom na novoj obući.

Ali je zanimni gospodin stanar Netkovićev izašao na glas ne toliko svojom priličnošću već pripoviedanjem djakâ, da je najmarljiviji i najoštriji profesor, da je napisao valjanu knjigu o svome priedmetu i da preliepo predaje. To bogme djaci znadu i komu mogu kažu, samo ne kažu drugim profesorom pa tako to i ženske dočuju, a takva hvala u njih, hvala Bogu, već više vriedi, nego li ona, da je tko najbolji plesač.

Gospodična Ljudmila, kako je bila vješte i srećne ruke, brzo obavila svoje poslove u kuhinji, tukan se već zažario u peći, sipki kolačići bili već gotovi i hladili se na kuhinjskom prozoru, a jabukovnjača bila na toplu mjestu, odkle će ju kuharica turiti u peć malo prvo večere, da se ne prepeče. Imala Ljudmila pol sata kad, da se preodjene i malo uljepša dakako u čast starogodišnjemu gostu. Ali joj toliko vremena nije trebalo, da se ponapravi. Što bi još mogla uraditi? Metnu prst na čelo — i nasmijucnu se, nešto joj munu kroz mudru glavicu. Nije bilo kad oklievati nit ona bješe tomu vikla. Odškrinu vrata na djetinjoj sobi i pomoliv sestri samo plavokosu glavicu i kroz smiešak provirujuće biele zubiće reče:

— Sestrice, sve sam sgotovila. Djevojka će prire-

Digitized by Google

diti sto i postolje a ja se idem u svoju sobu preobući i još malo bolje uzkuštrati, da izadjem to rogobatnija. A ti se dakako još bolje popogladi, da bude to veće suprotice. I nestade je.

Uzput navratila se naumice u onu sobu, gdje ih je sat prije zatekao Netković, te sgrabiv kobnu spavaću haljinu, koju je našla na istom stolcu, gdje je prije bila, odjuri hodnikom u svoju spavaću sobicu, gdje je imala svu svoju osobinu i dakako svoje nožice i svu šivaću spravu, pače i novo šivalo. Tuj se zaključa.

Što je Ljudmila jednom smislila, da je pravo, to je i rekla ili izvela. Oklievalo nedospievalo. Spavaća haljina bijaše sváku za cielu stopu preduga, Ljudmila odmjeri dakle pri dnu haljine cielu stopu duljine i nožicami nemilice zareza te tolik okrajak prugaste vunine i postave naokolo za čas odvali, novi kraj haljine u šivalo namače i za četvrt sata opet zarubi. Napokon smota haljinu i po mraku odnese ju ne vidjena i ne čuvena opet na onaj stolac u obiteljskoj sobi.

A iza toga nagizda se i našušuri koliko je običaj zahtievao, a kunem vam se, nije dugo pri ogledalu stajala, već kad je trebalo dočekati gosta i spremnoj biti, do se večera nosi, eto već Ljudmile, gdje zove sestru:

— Ajde, dušo Danice, to bilo sestri njezinoj krstno ime, Muftija bi mogao za po trenutka prije doći, pa onda zlo i naopako, da nas ne nadje! Muftijom zvala Ljudmila sváka, kad se je mrgodio, te takovom sgodom zapjeva često i zapjeva ovaj put:

Makar ruglo bilo,
Što je njemu milo,
Makar bilo to
Crno, mrzko zlo:
Radi, nastoj, želi,
Muftija što veli.

Ali izadje gospodja Netkovićka iz djetinje sobe, gdje je blagoslovila spavajućeg sinčića, a prikričala dadilji, da ne ostavlja djeteta sama, zaprieti se smijuć svojoj veselici kažiputom liepe ručice, a onda ju svesrdice poljubi, prekinuv joj pjevanje i reče:

— Bog ti platio, Ljudmilo, da nije tebe, tužne mi stare godine uz moga mrkogledju.

— Muči, muči, sestrice, on je svakojako poštenjak i dobričina, on samo ne vidi svoje sreće i ne će, da se je do mila Boga naužije. A znajući to, ne trebaš da se žalostiš, da budeš onako vredovna —

— Ne ću, ne ću, draga moja veselice! I uz to jedna drugoj popravljajuć i pritvrdjujuć zavojke na glavi, tamo i onamo povlačeći vrpce, i udesujuć nakit, da bolje pomaže ljepoti — unidjoše u dočekaću sobu, a u isti par netko kuc kuc na vrata.

— Slobodno! reče gospodja Netkovićka, a udje gospodin profesor Jug, stanar Netkovićev i pokloniv se sestram udari u sbilju:

— Oprostit će mi gospodje, ako ne počmem o sniegu, koji će se sjutra lanjski zvati, već ako im kažem, da sam sretan i presretan, što mogu dočekati novu godinu i veselo probaviti večer u toli malom ali svojtljivom i milom družtvu.

— Dobro nam došli, gospodine profesoru, susrete ga gospodja Netkovićka, izvolite se uz nas posaditi, dok dodje moj muž i kažite nam brže, čim se hvalite u našem Varaždinu.

— Ne idem nikud u pohode, jer nemam kad; ne marim za kavansku dangubu — jer je skupa, nezdrava i da istinu reknem vrlo dugočasna, najvolim, imam li kad, popošetati do kojega bližnjega gospodskog dvora ili po šetalištu u gradu. Jedino, čim se hvalim, jest odanost mojih djaka i moj —

U taj par otvori g. Netković širom vrata i ne pouzdanim pogledom zirnu na malo družtvo, ali ipak slobodnim glasom samosviesti i pretežnosti, kojom je negda prvakovao u javnom životu, reče:

— Dobro nam se udomaćili, gospodine profesoru! Mislio sam, da će vam drago biti, što na ovakvoj mećavi i po mraku ne morate u gostionu — molim vas, svucte rukavice i držte, da ste doma, ne tudjite se, na sva usta govorite, kako vam je na duši — želio bi da po svojski proboravimo posljednji večer ove godine. Ljudmila izadje ne prežurnim korakom, da kuharici doglasi gospodarevu zapovied, a zatiem nadje se namah u jedaćoj sobi, gdje već samovar milo brujaše. Kuharica donie prvu jestojsku i vrže ju na stol, a zatiem izadje — da po redu, kad gospodja pozvoni, donosi drugo, jer u Netkovićevu domu nije bilo sluge na gospodsku odjevena s bielimi rukavicami, ali po Lisi i Hasanu zaudarajućega, već je kuharica donosila jela i metala ih na sred okrugla malena stola, odkud je svaki lako i po volji zahvaćati mogao. Ljudmila usula čaj, još jednom dobro pogledala, je li sve u redu, a onda otvoriv vrata dočekaće sobe nakloni se malo i reče veselo: Izvolite!

G. profesor videći, da je on jedini gost, poteče gospodji, savi desnicu u laktu i lakat podiže a gospodja se podhvati te eto ih u jedaćoj sobi. Prva sjede gospodja i opredieli profesoru mjesto o desnoj ruci do sebe. S lieve joj ruke posadi se g. Netković a naprema njoj Ljudmila.

Uzeli večerati, gospodja nudila sad ovomu sad onomu; kad je bilo drugu jestojku donieti zvoncem zvala; Ljudmila ustajala i nasipavala čaja; kuharica dolazila i odlazila, te uz to i uz tihi zveket jedaće sprave, uz gdjekadašnji klokot bistre vodice ili rujnoga vinca, što se je u čaše usipavalo, razpredao se govor sad tiši, sad glasniji i žešći, pratilo ga smijuckanje, smieh i rozgot, pomagale ruke i oči, a gdjekada i kimanje te potresanje glave, gospodin bi Netković dapače po koji put hotice ili nehotice kinuo, a to bi kadšto pristalo da ne treba bolje i povod bilo novomu zadirkivanju i šali.

*

Digitized by Google

Sbilja, pripomenu gospodja Netkovićka, vi rekoste, da je jedino, čim se hvalite, odanost vaših djaka i — što još?

— Udobnost i mir mojega stana i prijazan toli častne obitelji, koja se roditeljskom brigom za me brine.

Nadalo se bilo gospodinu Netkoviću da kine, ali se ovaj put suzdrža, samo pomisli: Znam ja, kud ti šibaš.

— Ne laskam vam, milostiva gospodjo, nastavi profesor, ni vam, gospodine Netkoviću —

U taj mah kinu sbilja gospodin Netković i potvrdi: — Istina je, ni nemate mi za što laskati. Vraga sam se ja za vas brinuo!

— Ali ste vi glava ovoga doma, pa bih rad, da zavriedim i vašu kakvu takvu pozornost i da budem dostojan vašega uzdanja.

Gospodin Netković uze se nehotice zanimati za svoga ukućanina pa da uzmogne izkrčiti korienje svoje nepovjerljivosti, sleti iznebušce učenjaka:

— Zar se i vi gradite hrvatskim domoljubom, kao oni drugi —

— I to jesam, odvrati odrješito mladi profesor, i oni su drugi domoljubi —

Tuj se gospodin Netković lecnu, kanda je na putu opazio zmiju. Pridiže nož, kojim si je baš zalogaj krušca priredio, a činilo mu se, da je nož batina, kojom će zmiju po glavi. Ali ga profesor objekoli:

— Nemojte se lecati, velju vam, i oni su drugi domoljubi; svatko bi rad, da se u obitelji, u svom plemenu dostane ciene i ugleda. Ali vam nema prave nauke, nema moralne jačine, pak vam oni, koji bi trebali, da vode rodjake i svojake, lutaju i uzdišu za vodjami, koji su učeniji, odrješitiji.

— Al se baš vodje takvih nesokolova ižopače, idu za svojom koristi; nema ništa od nas, izmumlja gosp. Netković.

— Ne ću reći, da tuj nema ni malo pritruna koristoljublja, ali će prije biti istina, da se umniji vodje ogledaju na svoju vojsku, na te nevježe i nejunake, pak da prema tomu udešuju svoje osnove. Ali svakojako treba izpitivati znanje i značaj tieh vodjâ — a tuj nas eto opet u magli nenaučnosti i na slabih nogu našega moralnoga nejačtva —

— Dakle propadosmo, nema ništa od nas! pridostavi naš pesimista.

— Ne mislim, ako se mi bar gdjekoji osokolimo i uzmemo upućivati svojad, na čem smo slabi. — Kud se godj obazrete, tveba nam nauke i moralne uztrajnosti, treba nam poštenja, pak bogme i pjesme — uzleta i ponosa. A tomu je svemu pristupna hrvatska duša. Treba dakle da svaki nas na svojoj njivi i ore i kopa i brna i sije. Quantum potes, tantum aude; pa makar samo iz grma te njive pjevucao: napried, napried! Zar biste vi radi, gospodine, ds vam sinčić ostane svega vieka nejačak i nepregalac, i da žive u kržljavom i nenaprednom narodu? —

Tu se stresao Netković, kanda ga je počela groznica hvatati. Mrzeći kojekakve kruhoborce — nije ni pomislio na svoje diete.

— Tko ima od srdca poroda, njemu ne može i ne će nigda sve jedno biti, da li mu narod napreduje ili nazaduje i kad se baš ne može što izvojštiti, ne će namah kopljem u trnje. Tko ništa ne čini, zlo čini. Tko spava i sreća mu spava.

— Gle ti njega, taj bi, da mu utone ladja, još i na sidru izplivao, prizna mu Netković.

— Bi na sidru nade, izusti umnik pregnutljivo i pogleda u oči susjede si uz desnu ruku. Činilo se toj susjedi, da je mali profesorčić narasao ovelikim krasnikom.

— Čuješ, Ljudmilo, meni se čini, da bi ipak vriedilo graditi korablju, pa ako obći potop nastane, pribrati u nju i ovoga gospodina — što si porumenjela? Dohvati der onu bocu medjumurca i napuni nam male čašice — ali i sebi!

— I Danici! — pridodala Ljudmila uštipljivo i na brzu ruku dohvatila bocu, izvadila čep i usula rujnoga mirisavoga medjumurca u sve četiri male čašice na stolu.

— U zdravlje gospodina profesora, komu se dakako klanjam; naučila se od njega naša mladež ne napustiti liepoga ponosa, ne biti doduše nečednom al ni u nevolji malodušnom, išla u njegvu povodu za naukom za poštenjačtvom! Bog vas živio evo s mojom svasti. —

— Ali dragi svače! — hćede prigovoriti nešto Ljudmila.

— Ta zar ću ga napiti s mojom novom spavaćom haljinom? osieče se Netković i trknu se s gostom. Moradoše i gospodje — a što su im uz to kuckanje govorile oči, nije baš bila nemilost, dapače. —

— Šteta — našali se nazdravljač, što nieste za stopu od mene veći, mogli biste po ukusu vaših obiju susiedâ imati gotovu spavaću haljinu za novu godinu, liepa je, uvjeravam vas, ali nam je obadvama preduga.

— Ali, svače, ti se varaš, spavaća haljina, koju ti je Danica dala skrojiti, nije ti preduga. Ovomu bi gospodinu bila dakako još preduga, ali vjeruj mi, tebi će baš pristajati. To pronese Ljudmila toliko iskreno i slobodno, da se je i ista njezina sestra začudila.

— Ta bies ju odnio, tu spavaću haljinu, malo prvo bila mi je preduga, a sad da mi pristaje — to bi ju bile morale samo vile prikratiti, dok ste vi večeru spremale. — Ajde ju donesi, da vidimo to čudo i Ljudmila ode u bližnju sobu te za čas doprti sbilja to starogodišnje čudovište.

— Kad ne vjeruješ, a ti ju obuci! nabacila mu posmješljivo Ljudmila, gospodin pako Netković, tiem podražen, ne bio lien te hitimice svukao kaput, i obukao

Digitized by Google

Kostajnički grad. (Po nacrtu K. bar. Kušlana.)

Digitized by Google

kobnu spavaću haljinu. — Nuto! reče a obe se sestre zabezeknuše i sâm g. Netković najprije čudjaše se čudom pogledajuć sad ženu si, sad svast, a onda se trže rozgotom smijati — spavaća haljina dohvaćala mu jedva nešto niže izpod koljena, bila mu je za dobar pedalj prekratka. Sbilja smiešno bilo vidjeti g. Netkovića u toj prepokraćenoj spavaćoj haljini a i smiešno bilo vidjeti nepriliku gospodjâ. Jedna se i druga osjećala krivom, a nijedna nije mogla pojmiti, kako se je to sbilo.

— Koja vas je dakle tu majstoriju izmajstorila?

— Ja, reče nedužno smiešeć se gospodja Netkovićka.

— Ne ona, već ja, dragi svače, uleti se Ljudmila, a od ljutine, što je nožicami valjda previsoko zasegla, bila gotova zaplakati.

— Ta glete je, profesoru, jača je od vihra, brža od striele, tvrdja od stanca a hudja od vile.

— Jest, jest, ja sam svemu kriva, što je prošlo i što biva, preteče opet Ljudmila sestru, koja se je spremala priseći, da je ona haljinu prikratila i to u djetinjoj sobi, dok je Ljudmila u kuhinji pomagala. Ali Netković budući mudar i dosjetljiv pravnik hćede iznebušiti i tako pronaći onu, koja nije kriva, zapitav:

— A gdje vam je odrubljeni okrajak?

Al hoćeš mali! — Ne iznebuši nijedne, jer objedvie odprhaše, jedna u djetinju, a druga u svoju spavaću sobu, te za malo eto opet jedne i druge, a svaka nosi svoj odsječak haljine uzdižuć ga objeručke, da zasvjedoči svoju krivnju a sestrinu nedužnost. I u isti par pogledav jedna i druga, što je sestri u ruci — baciše odrubke i smijuć se i plačuć zagrliše se liepe grešnice.

— Hahaha, dakle objedvie udesiste kradomice, da me iznenadite — hvala vam. Tu hvalu izusti Netković malo oštrije a sestre se odgrliše.

— Ja sam dobar pedalj odrubila, kad je Ljudmila radila u kuhinji, tužila se gospodja.

— A ja sam onda, kad sam već sve dogotovila u kuhinji, odvalila čitavu stopu, krivila se Ljudmila. Bješe mi pogledati, nije li haljina već pokraćena. Ja sam ju prepokratila i kvaru kriva.

— Dobro, dobro, umiri se Ljudmilo! Ne će biti kvara, samo ako me uzhtiješ poslušati.

— Evo me, dragi svače, na sve spremne poslušnice, štogodj ti duša podnosi zahtievati.

— Tako ti poštenja!

— Tako mi poštenja, oglasi se tiho Ljudmila i uzdahnu: kvar je velik, samo ne krivi sestre.

— Dobro dakle, ti si kriva, vidjet ćemo to junačko srdce i pregnuće kako ćeš krivnu svoju okajati. Danice, obrnu Netković pitati svoju gospodju, jesi li ti sbilja bila naumila poklonit mi ovu spavaću haljinu.

— Da komu drugomu? začudi se gospodja.

— Dobro dakle, nastavi mudrijaš, ja primam dar, i tu ne sudjenu mi svojinu poklanjam tebi, Ljudmilo, ali uz jedan uvjet. Čuješ li?

— Čujem i kad sam već rekla, prihvaćam i uvjet, makar morala u njoj o bielu danu kroz sve varaždinske ulice protrčati.

— Haljina je dakle prava tvoja svojina i bud si ju ti sama prepokratila, to je ona u neku ruku dobrokobnica tvojoj sreći. Čuj Ljudmilo! Neki mi je gospodin jutros pisao, neka mu dozvolim s tobom govoriti, da vidi je li on prema tebi i jesi li ti prema njemu. Nije to onaj dugonja, za kog si rekla, da radi tebe prolazi mimo moje kuće, već je čovjek mala stasa, kojemu bi ta spavaća haljina posve pristajala. Taj mali čovjek velik je umom i srdcem i makar je mladji od mene, uputio me je u malo rieči, da je vriedno korablju graditi, ne bi li se ipak Hrvatstvo spasilo, ako potop nastane, kog se ja bojim. Ja želim, da tomu mojemu prijatelju u brk kažeš, je li ti sbilja do onoga dugonje stalo, i ako nije, da mu u svoje ime pokloniš tu spavaću haljinu. Mogao bi mu ju ja sam pokloniti, ali mu je ja ne namienih, već mu ju urisiše tvoje biele ručice. Od mene bi to bio poklon za nevolju, a od tebe će biti dar milosti, bit će znak, da je čovjek prema tebi. Ta što vam je obiema? — Gle, i vi se, gospodine profesoru, zabuniste? Nieste li vi profesor Jug, koji mi je ono pismo pisao? Ta ovo je Ljudmila, s kojom ste radi govoriti!

— Ali dragi, sladki Netkoviću, osokoli se progovoriti gospodja mu, takvi se znaci milosti darivaju samo u četiri oka, hodi, dragi da pogledamo, da li nam sladko spava mali sinčić!

Netković skoči na noge i pristrani se uz veselo smijuckanje sa svojom milom ženkom, a kad se vratiše, nadjoše gospodina profesora u novoj spavaćoj haljini, koja mu toli liepo dolikovaše, da se ga Ljudmila nije mogla sita nagledati.

— Vidiš, vještice, reče Netković, da nema kvara! a sad, Danice, donesi brže bolje moju staru spavaću haljinu, da se podomaćimo i ovako u družtvu dočekamo novu godinu. Gospodine profesoru, od sjutra počamši moj ste svakidašnji gost, pa onda što Bog dâ — i što Ljudmila reče. Čini mi se, gradit ćemo zajedno korablju.

— Sladki svače, ja sam izpunivši tvoj uvjet svoju već rekla, oprosti mi, što sam te nehotice oplienila, ali u toj prepokraćenoj tebi ne sudjenoj spavaćoj haljini gledam i pazit ću svoju sreću, bit ću to srećnija uz blaženu si sestricu!

Digitized by Google

Muza.

Spjevao Nekrasov, pohrvatio B. B.

Ne, Muze prekrasne i laskavo pojeće
Zatreptit nad mnom piev sladkoglasni baš ne hće!
U krasu nebnome, tol nečujno ko duh
S visine sliećući, moj mladenački sluh
Čarobitomu nij naučala mi skladu,
U zibci svirale ne pustila mi mladu,
Sred mojih zabava i dječjih misli nije
Uzbunila mi um po maštah nejasnijeh,
I oku uzhitnu ne javljala se netom
Ljubećom družicom u časku onom svetom,
Kad naporno nam krv uzbunjuju tu našu
I Muza, ljubav, s njom kû čvrsti vezi pašu.

No rano na da mnom zazvuče mi spone
Nelaskave i mrzke Muze nam one,
Sirota pečalnih oj biedne pratilice,
Na trude rodjenih, na biede, okovnice, —
Plačuće Muze te i bolne i skrbeće,
I žedjajuće viek i ponizno proseće,
Kumirom jedinim što zlato žudi zriet.

Tješeći tog, koj nov na božji dodje sviet,
U biednoj izbici, gdje luči blišt titraše,
Tegobom ubita i trudom pogružena,
Pjevaše ona mi — i tuge puna bjaše
I žalbe vječite nje piesan ne hinjena.
Bi, kad ne podnoseć tegobitoga zla
Lijaše suze, moj sažaljujući vaj,
Sred mladenačkog il prekidala me sna
Smetenom pjesni svom... Nu skrbni uzdisaj
Zvučaše bolnije u smutnji nemirnoj.

Sve u njojzi se ču u smetnji bezumnoj:
Računi neznatne i rugobne taštine
I mladenačkih svih oj zamisli miline,
I ljubav propala i suze pridušene,
Prokletstva, žalosti i grožnje oslabljene.
U mahu jarosti, prot krivdi čovječjoj
Prisegla bezumna zapodjet žestok boj.
I divljoj podav se i mračnoj radosti,
Igraše biesno tol u mojoj kolievci,
Vičući: osveta! i drzkim jezikom,
Svjedokom gospodnji zazivajući grom
U duši turobnoj, ljubećoj i nježnoj
Kratkotrajnim al bi čas metežne žestine;
Polako slabeći, tegobita se bol
I slegla, utihla... netom eto gine
Vir strasti užasnih i ljutoj skrbi tol
U cigloj prekrasnoj minuti čarobnoj,
Kad stradalica ta, klonuvši glavicom,
„Oj praščaj vragovom!“ šaptaše nada mnom...

Plačuće tako svedj nepojmljive i dieve
Upijao mi sluh moj surove joj pieve,
Dok napokon se s njom po redu običnome
Ne nadjoh mladjan tad u boju žestokome.
No stalnog s djetinstva i krvnog sa mom spoja
Razrovat Muza nij baš trudila se moja:
I bezdni tamnimi očajanja i zla
I glada i umora svedj ona m' vodila, —
Poćutit patnju me naučila je svoju,
Dupustila u sviet naviestit o njoj koju....

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gržetić.

(Dalje.)

VI.

Drugog dana pregledavao je s Mirom sve liepo uredjeno Viktorinovo imanje. Poslenici pouzdano al smjerno i veselim licem dočekaše svoga nadzornika Mira. Nije mu trebalo biča. Karao je ljenčine poput svoje djece a oni ga počitavali kano svoga otca. Svi se čudjahu toliku posluhu. Imanje cvalo je sve većma, cvalo i umnožalo se stostrukim plodom. Utopljenik zavoli Mira, to jest njegovu mudrost. Miro pako ublažio ponešto utopljenika o njegovoj sudbini. Dnevice rasla povjera, prianjaše jedan uz drugoga al utopljenik ipak nije mogao iztisnuti miloga Spira iz Mirova srdca. Miro je o svom drugu uviek štogod znao pripoviedati, svakom ga prigodom spominjati i njegove vrline u zviezde kovati. Utopljeniku malo da nije dosadilo to vječito hvalisanje, nu Mirovo je oko lako to svatilo te bi odmah svratio drugim pravcem najradje govorio o narodnom gospodarstvu.

Tužio se mnokrat, da bi sve svoje duševne i tjelesne sile rado posvetio svomu narodu, al komu to narodu? Ta ga je misao mučila... ubijala! Dakako svomu drugu kaza sve, što je znao o svom životu a uviek se je silio dokazivati, da je rodom Hrvat jer na Rieci rodjen.

— Tako je. Tako mora biti, reče mu jednom utopljenik. Rieka je bez dvojbe Hrvatski grad, a tko se u njem rodi, ne može i ne smije biti drugo nego Hrvat.

— Hm da, tako je — pokimao bi Miro glavom — al na Rieku se može raznimi putevi doći; a tko ne zna,

Digitized by Google

odakle ni kako je onamo dojedrio, mora o tom svome zavičaju vrlo dvojiti.

— Ta ti volja; al se drži onog, što je istini najpriličnije dok se o protivnom ne uvjeriš. Ja te mogu dakle punim pravom okrstiti „Hrvatom.“

— I meni je milo — i poljubi utopljenika; življe mu srce zakuca, lice sjajnije sievnu, al sve to za tren, pa zatim opet ugasnu kano da si iskru u vodu bacio.

Tako živarila ta dvojica nekoliko dana, dočim Elevira vodila na šetnju svoju mjezimicu Irenu, al zaluda! Irena se je bila sva promienila. Prije živahna, okretna, i vesela bijaše sada troma i nevesela. Jedina joj bila zabava šetati perivojem, sjesti u sjenicu do vodometa, i bacati ribicam mrvice. Irena govorila je vrlo malo medju svojim, al se tiem više sa zlatnimi ribami razgovarala.

Miro pomljivim pratio je okom vladanje Irenino pa je već mogao razumiti, da je on sam razlog toj njezinoj promjeni. Mučio si glavu danom i noćju, kako da Ireni povrati prvašnji mir i radost i da opet bude veselica Viktorinova. Svaki dan sliedio je ne čuven i ne vidjen Irenu motrio ju iz zaklona al joj se nije nikad smio približit. Tresao se pred njezinim vatrenim okom. Mnokrat je sam sebi govorio. Ona me strastveno ljubi al ja ne smiem da joj ljubav vratim, da bude po meni nesretna. Srdce mi gori plamom a ja moram da budem ledom.

Napokon se Miro ipak predomisli te se približi Ireni, da ju tješi, nu svaka njegova rieč zadade joj smrtnu ranu. Ona kano da je mirno slušala al joj se grudi tresle i nadimale, srdce trepetalo a krv joj navre na lice. On čekao odgovor ali ona mramorkome mučala.

— Vaš mi otac reče, krenu li stvari na bolje, uredi li se Italija bolje, da će se i on vratiti u svoju staru postojbinu, nu ja kako znate moram što skorije poći u svoju . . . valjda domovinu. Moj dobri prijatelj otac Fabijan odgovori mi i kako čuste, veli, da mi mora nekoje važne stvari priobćiti ali da toga ne može pismom. Dakle vidite da ne smiem kasniti.

Ona je svedjer šutila.

— Rad sam još koje vrieme ovdje probaviti, da vas dvorim kano sestru, dapače kano kraljicu svoju, ali takova mi je valjda sudbina.

Njezine se ustne sve grčevitije stiskale.

— Molim vas, Ireno, uviek ste mi bila dobra; zašto da se sada na me srdite?

— Ne srdim se na vas nego na vašu sudbinu.

— Stroga je i okrutna sbilja, al nije mi druge bolje.

— Dakako kad čovjek bolje ni ne će.

— Kako ne bi? svatko bi za bolju žrtvovao svašta.

— Dobro — ustade Irena i odsječe odrješito — odvedite me sobom a mjesto da vi mene dvorite, ja ću dvoriti vas: eto vam bolje sudbine!

Miro zamuknu, glava mu klonu, nije znao, što da odgovori al se odmah i razabra te će na to: Ne bi bilo ni dično ni pristojno takovoj gospodični koja je plemenita roda i najplemenitijeg srdca, da si potajnim biegom potraži svoju sreću a ostavi svoje roditelje, da za njom plaču, da ju možda i prokunu.

— Oprostite, ne mislih tako — odgovori ponešto u čudu Irena — Bože me sačuvaj, ne ću da vas tim načinom usrećim, nu mogla bih lasno sklonuti svoje roditelje, da se odavle selimo.

— Pa sva ta smutnja, sve te neprilike sbog mene? Vi bi se mogli kašnje pokajati.

— Pokajati? Jeste li kada ljubili?

— Niesam nikad.

— A tako! Onda nije mi čudo, što me ne možete razumjeti. Pazite se, da ne zavolite djevojku koja nije a i ne će ikoga ljubiti. Miro, sad nije više zapreke vašemu polazku; podjite i kada vam drago. Jošte vam evo svjeta: Vi mi rekoste, da bih se mogla pokajati a ja vam velim, pokajete li se vi jednom za ovaj maleni grieh, strahovita vam je sudjena pokora. — Reče, skoči na noge i odleti kano vijor kroz gusto grmovlje te je za ćas nestade med oriaškimi bananami.

Miro osta kamenom, bilo mu je, ko da se zemlja pod njim trese, dobro je bio opazio, kakvim ga pogledom Irena na odlazku omjeri. U njem on shvatio, koliko je morala jadna trpljeti. U tom oku sievala je isti hip i bol i suza, i prkos i mržnja, ljubav i očajanje. Nije znao što da počme. Bio bi volio, da ga nije u životu. Razumio je, da će još ubiti Irenu, ode li. Osjeti kako ga za njom srdce boljelo, ali uza sve to nimalo duhom ne klonu; žrtva nek se prinese ma mu i bila smrt. Želio je Ireni još dvie tri dokazati, al je više ne bijaše vidjeti. Hineći, da je boležljiva, ne izlazaše nikad iz svoje sobe. Tako sjetno neveselo prolazio je dan za danom. Mir ostavi obitelj Viktorinovu. Miro uz utopljenika počeo se spremati na put. Nije mu već bilo više obstanka na otoku Zanzibaru. Ne prodje mnogo dana, a ovelik parobrod klopotao je na mirnoj pučini i pljušteć uz Viktorinovu bašću. Bilo je za jutrnje krasne zore. Dva putnika motrila pomnjivo odmičući se perivoj, al su tu samo radini poslenici mahali desnicom, držeć kapu ljevicom, na pozdrav mimo prolazećemu parobrodu. Zatim doleti pred oči putnikom i ukusna sgrada i počela zaostajati kano da bježi na protivnu stran za svim otokom. Miro ni da bi trenuo okom; bilo sve zaludu. Prozori bijahu svi pozatvoreni kano da nije više ni žive duše u toj liepoj palači. Nije mogao opaziti ni duše. Srdce mu pucalo. Počeo se kajati, ali prekasno. Hotio bi parobrod zaustaviti i na kraj odploviti, al strojevi za njegove muke ne znaju nego se silni kotači okreću i tjeraju parnjaču na visoko more.

Miro i utopljenik bijahu na putu prama Evropi. Viktorin nije znao, što da počme. Obitelj mu sada turobna, nevesela, sve radi Irene. Jadni Viktorin dugo je i mnogo promišljao pa najposlije sve misli u jednu

Digitized by Google

smisli. Naumi sve porazprodati. Zatim poče snovati i tražiti način kako da najsigurnije i najbrže pohiti u svoju domovinu, svoju liepu Italiju sada valjda srećniju, misleći, ne bi li tako utješio dapače uzradovao svoju Irenu i umirio svoju sada već nesnošljivu i zanovetljivu Elviru.

Očekivao je dan na dan shodnu priliku, da prevali u Evropu i to najpriličnije suezkim prokopom.

VII.

Početkom svibnja godine 1873. opaziše nekoji Zanzibarci, da se prikazuje na pučini Bagamoyu mnogo malenih ladja i da se gradu Zanzibaru sve većma primiče.

Iznenada puče glas, da se Stanley vraća sa svoga puta iz Afrike. Na taj glas svi osobito Evropejci budući ondje pohitiše na obalu, ne bi li saznali, da li mu se je sreća sljubila. I sbilja opaziše amerikansku zastavu. Na obali čuo se žamor raznih jezika, ali svi se u tom slagahu, da je to bez dvojbe odvažni putnik Stanley.

Dok se oni tako razgovarali, ladje se k obali primakle. Svi mravom zamukoše. U to stupi na brieg sav radostan Henrik Stanley uz mnogu to bielu to crnu momčad. Čim koraknu prama svjetini, skinu uljudno kapu, malo ne u čudu s tolika svieta i nakloniv se liepo pozdravljaše množtvo. Svi milo odzdravljali ali opet nasta mrtva tišina kano da ljudi od njega nešto žele.

Stanley čovjek dosjetljiv opet skinu kapu i veselo se nasmjehnuo i podviknuo: „Gospodo! starina Levingston živi“.

Kao da je munjevna iskra med njih bačena, svi maknuli a hiljada glasova u raznih jezicih odjeknulo: „Živio Stanley, živio Lewingston!“

Nedaleko odatle desila se Viktorinova obitelj motreći to neobično komešanje, a da nije začula zadnju viku bila bi mislila, da se tu snuje o kakvu prevratu. Elvira se već bila i prestrašila al ju muž umiri tumačeć joj uzrok toga komešanja, nu Irena ne moguć mirovati podbadaše mater i nagovaraše otca, da otidju i da ostave što prije otok, jer da će se što takva il prije il kašnje dogoditi. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Dalje.)

Ova izprava jasan je dokaz kako bijaše samo zato napisana, da prevari neuke i strane, kojim poviest hrvatska ni malo poznata ne bijaše. Ne znamo, da li se Skalić jur u Beču usudio s njom izaći na svjetlo, ali kasnije u Njemačkoj služila je podobro njegovoj svrhi.

Toliko znamo, da mu na bečkom dvoru cara Ferdinanda, pošto je izašla na javu njegova varka, ne bijaše duga obstanka. Lišen časti dvorskoga kapelana, pridruži se sasvim kao „Exul Christi“ k protestantskoj stranci kralja Maksimiliana, te podporom ovoga posieti ponajprije Požun i Prag zatiem podje u Njemačku i bavio se neko vrieme u Regensburgu, gdje se je bio sprijateljio s evangeličkim prodikačem Nikolom Hahnom, nazvanim Gallus, posjeti zatiem Basileu i dodje napokon sa preporučnim pismom kralja Maksimiliana u Vittenberg k vojvodi Kristoforu.

Na dvoru vojvode vittenberžkog, velikog pokrovitelja protestantskih prognanika, nadje Skalić mnogo svojih zemljaka. Tu je živio velezaslužni Ivan Ungnad, barun simečki i samoborski, veliki župan varaždinski. Tu je stajao najveći prijatelj vojvode, bivši biskup Petar Pavao Verger i nećak mu Ljudevit. Tu primaše svoje novčane podpore Trubar, Dalmatin i Konzul. Ovamo je pošiljao svoje savjete smioni i učeni Matija Vlačić Franković, profesor hebrejskoga jezika. A svi ujedno poslovahu sporazumno i neumorno oko pisanja, prevadjanja i tiskanja protestantskih knjiga na hrvatskom i slovenskom jeziku. Upravo ta učena družina, stojeća pod pokroviteljstvom ili u službi vojevode Kristofora, začetnica je slavensko-protestantske književnosti.

U sredini ove družine porodi se dapače prvi krat misao, da se stvori, poput jezika Luterova za Niemce, općeniti literarni jezik takodjer za sve Slavene. Veleučeni Petar Pavao Verger bijaše onaj, u kojega glavi zače se ova misao, jer naumi sva narječja slavenska upotriebiti za jedan jezik, na koj hćede poput Lutera, prevesti sveto pismo, razumljivo svim Slavenom.[17] Nu pošto je kasnije uvidio, da za takav ogroman posao, ne ima dosta sila, prevadjao je protestantske knjige samo na hrvatski jezik, kojemu bijaše kao Istranin posve vješt, poznavajući dobro i staroslavenštinu, budući da je, kako sam svjedoči, čestoputa kao biskup modruški i koparski čitao i pjevao misu glagolsku i molio iz časoslova.

Upoznav se Skalić s otom hrvatsko-slovenskom družinom prione uz nju i poče takodjer revno podupirati književni rad, prevadjajući knjige na hrvatski jezik i brinući se u Tubingi i Urahu oko tiskanja bogoslovnih knjiga.

Kako jedna svjedočba akademije tubingske potvrdjuje, vladao se u Tubingi veoma čedno i pobožno.

[17] C. H. Sixt. Petrus Paulus Vergerius. Braunschweig 1855. p. 373.

Digitized by Google

„Kako se pristoji knezu plemenitomu, i mužu izvrstne krieposti pobožnomu i svestrano učenomu.[18] Ivan Ungnad spominje ga takodjer pohvalno u jednom dopisu na kralja Maksimiljana (12. travnja 1561.) u kojem veli, da je grof Skalić poslao kralju početak tiskanoga katekizma, kojega je sam preveo na jezik hrvatski[19].

Medjutim, kako iz vlastitih Skalićevih spisa doznajemo, bijaše njegova postojana želja, doći natrag u Beč na dvor carski, nadajući se podjedno, da će svoju svrhu postići po kralju Maksimiljanu, s kojim je dopisivao, ali mladi kralj češki, tajni privrženik nove vjere, ne bijaše ni sam veoma prijazno gledan u Beču. Uz prkos tomu čini se da je ipak Skalića pozvao na svoj dvor, ostavivši ga onom prilikom kad je otišao na krunitbu u Frankfurt sa svojim prodikačem Pfauserom u Austriji. U to doba otide Skalić stanovat u cistercitski samostan sv. Križa, počem se je moglo misliti, da se nije bio sasvim odreko katolicizma, jer ga inače redovnici u svoj stan ne bi bili primili.

U isto vrieme molio je i cara Ferdinanda, da mu povrati svoju prvašnju milost, na što mu car odgovori, „Da ga je na svom dvoru negda rado gledao, pazeći ga prijazno i milostivo, dapače podjelivši mu i veću plaću nego li njegovim drugovom. Da je nadalje ne gledeć na njegovu mladost i nepostojanost po svom dvorskom maršalu kao i po Guzmanu i po kralju češkom dao ga zahman opominjati, da se glede vjerskih nazora popravi. Da ga je htio dapače iz nova u službu primiti ali da se je vladao u svem kao čovjek neposlušan, ponosit, lahkomišljen i tašt, s toga da njegovu milost iz nova zadobiti ne može, van ako se povrati sasvim u krilo crkve rimske.

Moguće je, da bi se Skalić već tada sasvim povratio bio u krilo katolicizma, kad bi bio mogao slutiti, da će se s milošću carevom povratiti i staro povjerenje, i da će se obzir uzeti na njegove nepravedne zahtjeve glede naslova i imanja, kojih sljeparijom steći željaše. Ali budući da zato nade ne bijaše, povrati se u Njemačku.

Kako je gore spomenuto, prijateljevao je Skalić još ono vrieme s kraljem Maksimiljanom. Ovo dokazuje njegovo dopisivanje s kraljem, odkojega su nam sačuvana tri dopisa. U prvom iz Beča na dan sv. Nikole g. 1557. pod adresom: „Soli signato“, piše mu kralj njemačkim jezikom: „Budući da ima pouzdanog listonošu, to da nije mogao propustiti, da mu ne piše ovaj listić i da mu ne javi, kako je vazda nastojao, da ga blizu sebe zadrži, čemu je bog svjedok, ali da je od stanovita mjesta (valjda od cara) primio nepovoljan odgovor, kojega će čuti od listonoše. Medjutim da će mu i nadalje ostati milostiv i podupirati ga“. — U drugom dopisu pisanom iz Beča dne 25. kolovoza 1558. latinskim jezikom, davajući mu naslov grofa i doktora, javlja mu, da će dva po njem preporučena učenjaka, Lälija Soeina i Ivana Oporina, kada dodju, sa svim štovanjem primiti. Od prvoga prihvatio je Skalić mnoge protupapinske nauke, a od drugoga, bivšeg učenika Paracelsa, nauči mnoge magičke umjetnosti Paracelsove, kojimi se kasnije u Pruskoj koristio. — U trećem pismu dne 10. prosinca 1560. odpravljenom i latinski pisanom, ne podieli mu kralj više naslov grofovski, nazivajuć ga jednostavno: Honorabilem, devotum, nobis dilectum Paulum Scalichium, S. Theol. Doctorem, ali mu dosta strogo naloži, da svoje na ogled mu poslane rodoslovje ni pošto ne podnese caru, jer bi si takim postupkom još više neprijatelja stekao, kori ga nadalje, da se on bogoslovac bavi toli nekoristnom radnjom.[20]

Iz toga pisma dade se lasno razabrati, da je kralj u ono doba jur potanje upućen bio o lažljivosti njegove obiteljske poviesti. Ovo pismo bijaše odpremljeno u Tubingu, gdje se je Skalić profesorom na sveučilištu bavio. Nu Skalić ne gledeć na ukor kraljev, posla mu ipak i tiskano svoje rodoslovje, izpričivajući se kasnije, da je kraljevo pismo tek onda dobio, kad bje djelo već natiskano. Ali time uvriedi kralja na toliko, da mu ovaj uzkrati svaku dalnju milost i podporu, spočitujući mu taštinu, slavičnost i ne čuvenu smjelost.[21]

Po ovom pismu bude sasvim odbijen od Austrije, te privezan za sav svoj život uz Njemačku. Budući da je struja protestantska po svoj Njemačkoj u ovo doba znatno nadvladala bila, povjeri joj se sliepo i Skalić, te odreče se i prvašnjeg svog svećeničkog staleža postavši svjetovnjakom. O čem, želeći se kasnije pred katolici izpričati, uztvrdi, da su ga na taj korak naveli veoma važni razlozi (urgentissimae causae) i da je to uradio dozvolom cara i pape,[22] što nije ni malo vjerojatno.

Kad se je činilo, da se je Skaliću sreća posve iznevjerila sinu mu sunce boljeg udesa od onuda, od kuda mu se je najmanje nadao, naime iz nove pruske vojvodine, gdje mu se pojavi mogućan i vieran zaštitnik i to Albrecht, zadnji veliki meštar njemačkih vitezova, a prvi vojvoda pruski.

Ovaj novi naslov vojvode imao je Albrecht zahvaliti Žigmuntu kralju poljskomu, od kojega, kao njegov vazal, primi u Krakovu, klečeći pred njim, kao pred svojim suverenom, znakove vojvodske, zajedno s novim pruskim grbom i zastavom.[23]

Vojvoda pruski Albrecht bijaše jur starac od 70.

[18] Ut par est comiti generoso, et viro exemia virtute pietate omnique doctrina predito.

[19] Kostrenčić Urkund. Beiträge zu gesch. der protest. Literatur der Südslaven. str. 18.

[20] J. G. Kreuzfeld: Scalichius. Berlinische Monatschrift 1791.

[21] Scalich: Miscellanea, p. 441.

[22] Scalich: Miscell. De rerum causis, p. 241.

[23] Chronicon Bernardi Yapovii. Script. Rer. Polonicarum. Cracoviae 1874. T. II. 202.

Digitized by Google

godina. Poznat je u poviesti kao hrabar i odvažan vojnik i vojskovodja, i kao veliki prijatelj učenih ljudi, navlaš takovih koji radi nove vjere evangeličke progonjeni bijahu. Čuvši on o nesreći i progonstvu, a u jedno o velikoj učenosti Skalićevoj, pozva ga vlastoručnim pismom od 6. rujna 1561. na svoj dvor u Kraljevac Königsberg. U pismu izrazi vojvoda svoje duboko sažaljenje rad zle kobi Skalićeve. Spominje kako je čuo hvaliti visoki njegov um i veliku učenost, kako on sam od djetinstva mnogo cieni učenjake podupirući njihove učevne podhvate, i kako je vruće zaželio s njime ne samo upoznati se, nego i u svom dvoru pridržati ga, nadajući se, da se Skalić tomu protiviti ne će. Obećaje mu napokon, da će ga u progonstvu rado savjetovati i pomagati te nastojati oko toga, da bude u njegovoj zemlji posve zadovoljan.

(Dalje sliedi.)

Prošlost Dubrovnika.

Ako te pretegne uspomena slavnoga imena, ter se zaustaviš u krasnome i tihome Dubrovniku, da zaboraviš kukavnost njegove sadašnjošti kušajući iztraživati spomenike njegove dične prošlosti, uljezi u najodličniju medju sgradama, što potres god. 1667. ne obori, u njegovu starodavnu Divonu (dogana, carina). Kako narovoslovac, po iznadjenome gnjatu kakve gorostasne izčeznule zvijeri, ugata i preustroji nekadašnju njezinu veličinu, tako i ti okolo ove uzorne sgradje, podigni ovaj starinski grad, kakav bijaše kada je cvatio najprostranijem trgovanjem i najuljudnijem zavodima. — Po jadranskome moru, koji se pred Dubrovnikom ne ograničeno širi, razašlji tri stotine njegovijeh brodova, što jedre na sve strane svijeta; napuči njegove sada opustošene ulice trgovačkom radinosti, koja razpružajući svoje naselbine do usred Azije, bješe pristaništem i ostavištem uvozu i izvozu plodovima medju jadranskijem morem i crnijem morem, iztraži trgovačke uredbe na načelima poštenja, koijeh su spomena stihovi, koji stoje i dandanašnji urezani povrh občinskijeh mjerila:

Fallere nostra vetant et falli pondera, meque,
Pondero cum merces, ponderat ipse Deus,

pak zaplači razmišljajuć tu propalu slavu!

Povjestnička znamenitost Dubrovnika naslanja se osobito na njegovo trgovanje. — Oni, koji su dosada o njemu pisali, ne imajući glavnijem prijedmetom njihovijeh iztraživanja zakone i uredbe, koje su podupirale trgovački razvitak, ostaviše jednu prazninu u povijesti napredka ljudskog izobraženja. — Ipak Matko Lukarić, dubrovački trgovac nastanjen u Bosni, koji gostoljubivo dočeka Šišmana, ugarskoga kralja i Stjepana Despotu srbskoga nakon Smederovskog poraza, i povjeri im na odlazku 15.000 zlatnijeh dukata; Mihajlo Pracat, koji po smrti ostavi uglednu svotu 20.000 genuina[1] blagotvornijem zavodima svojega rodnoga mjesta; glavnica 20,000.000 dubrovačkijeh dukata[2], kojom su razpolagali trgovci one strane grada, koja se Prijekijem nazivlje, mogle su ponukovati povjestničare, da se izključivo bave uzrocima toli ogromnog bogatstva. Ako god 1573. izadje na svjetlost u Mletcima, u tiskarnici „all' Elefanto" prvo djelo o trgoslovju: „Della mercatura e del mercante perfetto" (O trgovanju i o savršenome trgovcu), Dubrovčanina Benka Kotrulji-a, za porabu njegovijeh sugradjana, očevidno je da u gojenju te struke znanstva Dubrovnik je predhodio najizobraženije zemlje.

Jedna hitroumna njemačka putnica tvrdi, da svijet iztočni počimlje sa dubrovačkijem predgradjem „na Pločama". Zaisto ko razgleda ona prostrana spremišta (bagiafere) sagradjena na obali morskoj, gdje su se čuvale i odkuživale dragocjene trgovine, što su neprestano snosili mnogobrojni karvani iz susjednijeh turskijeh pokrajina; ko razgleda njim pridružene lazarete i bližnji tabor (pazar), gdje se zaustavljala kuga i divljačtvo a prolazila svaka vrsta božjeg blaga; ko spomene nagomilanje i radinost naroda, različita po izvoru, po jeziku i po odjeći, što se ondje vidjaše u dane sajama, još u doba našeg djetinstva, spovidjet će, da baš u Dubrovniku doticaše se zapadni i iztočni svijet, da on bijaše prvijem pristaništem njihova uzajemnog trgovanja.

Da se razprostrani i umnoži trgovačka djateljnost i na suhu i na moru podpomagale su obrtnost, zanati i umjetnost. God. 1490. Italijanac Pantela ustroji svitarnicu; god. 1530. počme se tkati svila i bršun. Kovnica, mastionice, ribanje koralja, lijevnica topova, staklarica, prašarnica, voštarnica, tabakarija, slanice, škari, zanati zlatarski, kovački, crevljarski, papučarski primame u Dubrovnik toliko inostranskijeh porodica, da, kako nam svjedoči De Diversis, na koncu XV. stoljeća, pučanstvo se umnoži do 40.000 duša u gradu i predgradjima.

Nit se je umjetnost ograničavala samo na materijalne potrebe života, ona je podupirala duševni napredak. U knjizi oporuka bilježnog arkiva god. 1502. na strani 174. medju zadnjijem naredbama popa Luke Radanovića ovu nalazimo: „Ostavljam dumu Pavlu, sinu „Vukašinovu, slovotisak sa šest upirnica slavjanske az„buke i sa ostalijem orudjem, što će se naći u kući". Izobraženje Duhrovčana u književnosti grčkoj, latinskoj, slavjanskoj i poznavanje italijanske do toga dopre, da herceg Sorgo (Sjerković) usudi se upisati bez bojazni prećeranosti: „da bijaše tolik broj onijeh, što su gojili „književnost grčku, latinsku, ilirsku i znanja, da u sva„koj dobroj obitelji nahodio se barem po jedan, što se „odlikovao".

Uz gojenje krasnoslovja napredovaše u znanstve-

[1] Vrijedi 30 austrijanskijeh florina.
[2] Dubr. dukat malo veće od po flor. austr.

*

Digitized by Google

nijem naucima sbirka starodavnijeh zakona, uredjena god. 1272., pod naslovom: Statuta grada Dubrovnika; pojav je zakonoznanstva, koje se je onda preporadjalo po izobraženoj Europi, i kojemu pripadaju: zakonik Ariga za Švedsku, Alfonsa X. za Kastiliju, Ljudevita za Francezku, dike uljudnosti onog doba. Jedan zakon g. 1417., koj se nalazi na poglavju 162. zelene knjige (Libro verde) strogo zabranjuje trgovanje robovima, „smatrajuć, da je grdna, opaka i pogana trgovina, ko„jom ljudski porod, stvoren na sliku i priliku božiju, „preobraća ljude u razprodivu stvar, kao da su živin„ska stoka". — God. 1432. utemelji se zavod za siročad „razmatrajući, da je neuljudno i sramotno odbacivati „jadnu dječicu, koju kadgod niti tko privriježi, niti milo„srdno sahrani i pomože".

Zavodi, iz kojih diše toli plemenito napredovanje u uljudnosti i izobraženju, ne mogahu se učvrstiti nego blagosovom mira nutrnjega. Dubrovnik nakon junačkijeh rata u doba svojega postanka, da brani sebe i svakoga, ko je u njemu tražio utočište od varvarskijeh vala, obkoli se zidima i tvrdjama neobórivijem neprijateljim, koji su na njega nasrtali. — Te sgradje ostaju i dan današnji uzornijem spomenicima ratoznanske vještine onog doba. Ostavljajući pako nestalnu sreću ratovanja, hitrosti, oprazne politike, Dubrovnik uzdrža se nezavisan za trinaest stoljeća i malo prije neg padne žrtvom prijevare u velikijem europeskijem prevratima na početku ovog vijeka, ovako ga je pozdravljao knez Zanović:

„Čiem u živom ognju goru
Sve četiri svieta strane,
Gradovi se čvrsti oru,
Tvrdje su im razkopane,
Čiem biesnoga Boga od rati
Svuda kosi mač ognjeni,
I kuga ga i glad prati
Ter sve krši, sieče, plieni;
Ti čestiti grade slavni,
Sred bogastva slobod' tvoju
Srećno uživaš i mir stavni
U tišini, u pokoju;
Žaleć tudje muke, jada,
Ljute rane, gorke škode,
Epidavra davnog grada,
Dubrovniče slavni rode!"

Dobrostanje jednako razdijeljeno medju svijem stališima stanovnika, obogaćenijem trgovinom po kopnu i po moru, vladanijeh mudrijem zakonima, koji dopriješe do toga stepena izobraženosti i do tako upitomljene uljudnosti, medju divljaštvom, što ih je obkruživalo sa svijeh strana, uzrokavaše, da su ih smatrali narodom posebnijem; i ne bi samo zbog ljubavi rodnog mjesta, da Palmotić zapjeva:

. . . . . sciat itala tellus
Haud ragusinis vicinam serpere terris
Barbariem, ingenuas sed libera stare per artes
Moenia. — — —

Inostranci slagali su se u tome mnijenju — Englez Toma Watkins ovako piše: „Ne imam riječi, da pristojno po„hvalim Dubrovčane, koji u obće govoreći, nadareni su „svijem shodnijem svojstvima, što donosi dobar izgled „i izvrstno odgojenje. — Veće znadu, a manje su po„nosni, nego li ostali narodi, s kojim sam obćio; veće „udvorni medju sobom a manje nenavidni. Njihovu go„stoljubivost ne može se predobiti; jednom rieči toliko je „malo mana u njihovoj naravi, da, kako mi moje izku„stvo o različnijem narodima dopušta razsuditi, ne oka„njam se nazvati Dubrovačku državu najboljom i naj„srećnijom". — A u bližnje doba Hrvat grof Janko Drašković ovako je Dubrovnik hvalio: „Pošto nakon „nesrećnog poraza na Kosovu (15. lipnja 1389.) panu „pod turski jaram Bugarska, Srbija, Bosna i Hercegovina „i odtud nebrojne nevolje napadnu na bijedne one ze„mlje a njihova plodna polja postanu za mnogo vjekova „pozorištem krutijeh bojeva, koji satru svaku klicu izo„braženja, mala Dubrovačka država, kao grčka Atina, „spasi svoju nezavisnost i slobodu. — Hitrosti svoje „politike smjelo i mudro okoristi se okolnostima i dogo„djajima, tako da učvrsti svoju nezavisnost mogućnijem „savezima i koristnijem ugovorima s Otmanskom Portom. „Kad su Turci ujarmili sve ostale jugoslavenske zemlje, „Dubrovnik, okoristivajuć se njihovijem zaštitom, razvi „toli snažno svoje sile fizične i umne, da se inadio tr„govanjem s najvažnijem europejskijem državama i da „ih je malomanje nego svijeh preskočio u moralnome „izobraženju".

Osim što Dubrovčani, previdivši osvojenja turska u Europi, sprijatelje ih jednijem ugovorom mnogokoristnom svojemu trgovanju, još god. 1359. kad se Orhan II. nalazio u Brusi, drugi ugovori s najmogućnijem kršćanskijem silama, potvrdjavaše im njihovo pokroviteljstvo i medjusobni savez. Carevi Bizantinski bijahu prvim pokroviteljima Dubrovnika; god. 866. car Vasilj posla im svoje brodovlje, da se oslobode obsade Saracina. — God. 1357. Ljudevit, kralj ugarski, svečano obeća: „da „će mu Dubrovčani biti saveznicim i udijeli im u obći„jem i posebnijem odnošajima ista prava i povlastice, „koje su uživali ugarski tuzemci". — God. 1508. Ljudevit XII., kralj francezki, dopušta: „da Dubrovčani „budu dionicim svijeh povlastica, prava i sloboda, što „pripadahu trgovcima u ostalijem njegovijem kraljevi„nam, krunovinam i zemljama... i da budu smatrani „ujedno i svaki posebno kao njegovi previjerni, pod „osobitom njegovom zaštitom, obranom i pokroviteljstvom".

Prilični ugovori saveživahu ih sa Španjolskom, Napuljskom i s mnozijem manjijem državama. — No pokrovitelj, koji se najveće brinuo za uzdržavanje slobode Dubrovnika i koji skoči mu u pomoć kadgod mu prijetijaše pogibelj, bijaše rimski Papa. — Francuz Euzeb Salverte u svojoj knjizi „O upitomljenju Mletaka i Dubrovnika"

Digitized by Google

ovako tumači uzrok tome: „Kako Mlečići tako Dubro-„včani bijahu čvrsto privrženi rimskome vjerospovije-„danju. Spletke i prijetnje, da ih premame istočnoj cr-„kvi, izjalove, ta stalnost prevede u njihov grad mno-„žtvo slavenskijeh latina, njihov nakup uzmnoži važnost „republike. — Niti to bi sama korist njihova privrže-„nja; Pape razumijevahu, da im je dužnost braniti taj „pravovijerni grad i zaskočiti njihovijem posredovanjem „u pomoć, kako nedostatne sile njegove vlade ne bi „bile zadosta, da ga spase". — Da ovdje ne nanosimo odveć opetovanijeh dokaza, nek jednoga napomenemo najnovije dobe. — Kada god. 1768., zbog jedne neopazljivosti prema ruskome admiralu Orlowu, kad je prvi ušao u sreduzemsko more s brodovljem, da ratuje s Turcima, razjari se Katarina II. proti Dubrovčanima, Klemen XII. spasi ih postavljajući preporučnu riječ za njih Toskanskome velikome hercogu Leopoldu; „jer bi „nam se činilo, da zanemarivamo našu dužnost", on mu piše, „kada bi propuštili prositi i uvijerne se uzdati u „tvoje sudjelovanje, da se izbavi poraza i propasti ovaj „katolički narod, kojemu smo i moramo biti toliko pri-„kloni".

Svećenstvo, bogoljubno i izobraženo, bdilo je na obranu vladajućeg vjerozakona. — Mnogobrojni samostani, u koijem življahu kaludjeri Beneditinski, Malobraćani, Dominikanci i Jezujite, mješte da su bili ukloništem nevaljanosti, bijahu središtem naucima, tako da medju odličnijem ljudima, koji su uzdigli slavno ime Dubrovnika; mnozi se broje iz ovizijeh pobožnijeh redova.

Kuga, potresi i divljaštvo, bijahu tri glavna neprijatelja, što su neumorno prijetili ovome malušnome ali uglednome gradu. Da se obrani kuge, izda zdravstvene uredbe, koje mogu biti uzorom svijem sadašnjijem zavodima proti okužnijem bolestima. — Kada god. 1667. trešnja razori Dubrovnik, naporom uzhićenog domoljubstva podigne se iz svoijeh obalina. — Izvanredna izobraženost njegovijeh stanovnika, koje se još tragovi poznavaju, za trinaest stoljeća rvala se proti divljačtvu... paka Dubrovnik propane. — „Ne sruši se, govori gosp. „Ida Düringsfeld, no izčezne. — Njegovo more, njegove „klisure još ostaju, ali davnoga Dubrovnika veće nije. „Zidovi ga obkoljivaju kako i prije; hridi se ne ruše, „al se Dubrovnik razruši. — Pokojan kao nijedno drugo „mjesto, pokojan za vjekovječnost, počiva kao svete moći, „izpod prozračnog stakla svetog vedrog i modrosjajnog „neba". Vječna mu pamet.

Ivan August Kaznačić.

Kostajnica.

Po nacrtu K. bar. Kuslana.

(Sa slikom.)

Kad se petrinjskim putem iz sela Pajana vijugajuć se desno i lievo nizdol spušta, divni ti se pogled u dolinu otvara. Ponajprije opažaš tursku Kostajnicu onkraj Une, koju naseliše god. 1863. prebjegli Turci iz Srbije a u sredini te varoši novosagradjenu džamiju, kako se ponosno koči svojom visokom munarom, iz koje svaki dan hodža bugarećim glasom poziva pravovierne na molitvu. Zatim ti se pomalja bistro-zelena Una koja razdvaja i bezbrižno pere obale dvaju gospodara jednokrvne hrvatske braće. Premostiše ju velikim drvenim mostom Francezi god. 1810—11., za vladanja Napoleona I. Da ne bude njega, uz austrijsku njegu, težko da bi ga i sad još bilo.

Napokon kad si zaokružio obronke vinorodnoga Djeda, koji ti je dosad zaklanjao pogled na našu Kostajnicu, na jednoč vidiš pred sobom častne zvonike kostajničkih crkva, i dugačku povorku kostajničkih sgrada.

Sama Kostajnica leži u tiesnoj dolini, uz obalu Une, a na podnožju strmoga i kamenitoga brda Djeda. Stanovnika imade do tri hiljade, koji su stranom katoličke, stranom pravoslavne izpoviedi i bave se raznim zanatom, ratarstvom i trgovinom.

Kostajnica je, da pravo rečem, jedna jedincata dugačka ulica uzduž Une, te sastoji ponajviše od samih na sprat drvenih kućica, izuzam po koju gdje zidanicu, a dieli se na troje i to: na gornju varoš „Novovljani" zvanu, srednju Majdanci[1] i dolnju Madjari[2] U Novovljanih jest župna crkva sv. Nikole sa župnim dvorom, porezni ured i glavni trg, zatim novosagradjena osmorazredna gradjanska škola i brzojavni ured. U Majdancih ima djevojačka učiona, ljekarna i razni dućani. U Madjarih je crkva sv. Arandjela, velika gostiona, samostan sv. Franje sa crkvom sv. Antuna, tridesetnica, viećnica a pred njom liep trg sa kladencem na stroj i pošta.

Da bude čovjek zdrav, od potrebe mu je prije svega svjež zrak, i dobra voda, a obojim je Bog Kostajnicu obilno kao malo gdje nadario.

Što se zraka tiče, taj je vrlo blag i svjež, jer varoš stoji na tvrdom tlu i okružena je s jedne strane mnogobrojnimi vinogradi i vrtovi, koji se steru po bokovih brda Djeda ujedno štitećega varoš u zimi od navale sjevera, a s druge strane opasana je bujnimi šumami na tursko-hrvatskih gorah.

Što se vode tiče, ne imade joj na daleko ravne. Glasoviti izvori i kladenci obzidani su tesanim kamenom i vazda ima u njih bistre i dobre vode. Vriedno je spomenuti tri takova zdenca.

1. Tekija nazvan, kraj puta u varoši na podnožju starca Djeda na 2 željezne cievi s nadpisom iztesanim u kamenu:

1811.

DE BRATE IZ BOŽIE MILOSTI NAPITKA.

---

[1] Majdanci dolazi od rieči turske majdan, a znači mlin, s toga i zovu taj dio mlinovi, pa i pravo kažu, jer su zaista dva mlina iza kućah na Uni.

[2] Možebit da su to doseljeni nekad Banaćani?

Digitized by Google

2. Paunovac, zdenac u varoši kraj puta na podnožju Djeda s 1 cievju i nadpisom vrlo oštećenim.

3 Na Čaprama kod sv. gospe, zdenac na brdu Djeda na 2 cievi s nadpisom ćirilskim. Ovdje je svake godine 20 rujna na pravoslavnu sv. gospu veliko proštenje, na koje dolazi na stotine raje iz Bosne. Na ovaj dan, tko želi vidjeti liepu nošnju i običaje narodne, neka ne žali troška, pak neka dodje u Kostajnicu, taj dan će svakomu posjetniku u ugodnoj spomeni ostati dok bude živ i sa radošću će se sjećati prostodušnosti potlačene, ali ipak vesele braće turskih Hrvata.

Na desnoj obali Une, na otoku, što ga čini Una i unska otoka Unica, diže se kostajnička tvrdja ili tako zvani raštelski grad. Zemljište toga otoka, kao i sama tvrdja, te ostala drvena stanja (skladišta) sa obzidanim prostorom za kontunacionalnu robu, spadaju još u austrijski teritorium,[1] zdanja sagradjena su za vrieme slavnoga ratovanja Napoleona I. u naših krajevih. Grad je prilično dobro uzčuvan, izuzam stražnji dio, gdje je jedna kula vrlo oštećena. Nad glavnimi vrati (kapijom) jest na tamnom četverokutnom kamenu oštećen sliedeći latinski nadpis:

TEMPORE QUO CAESAR LEOPOLDUS SCEPTRUM
. . . . . TENEBAT . . . . . .
GESSERAT HUNGARIAE PRIMUS . . . . . .
. . . . . VANI REX . . . . . .
. . . . . .
COMENDANS PA/LUS KEGLEVICH . . . . . .
. . . . . BANUS . . . . . .
EXACTOR O . . . . . BUS . . . . . .
EGR . RANCISCUS REFA . . . ILLUSTRAE . . . . .
. . . . ANNO SALUTIS HUMANAE.
1693.

Kad je god. 1537. izdao njemački zapovjednik Kacianer u Slavoniji našu vojsku, dade ga car Ferdinando I. zatvoriti; nu on pobježe iz tamnice te dodje u Kostajnicu nagovarati Nikolu Zrinjskoga, neka priedje u Tursku, ali u zao čas po se, jer ga Zrinjski dade smaknuti. Godine 1556. bijaše zapovjednikom tvrdje neki Niemac Lustthaler, koji predade Kostajnicu Turkom za 2000 dukata. Toma Lukšić, gvozdanski vojvoda, dade toga izdajicu na konjske repove raztrgati. Turci se učvrstiše u Kostajnici i odavle navaljivahu na Hrvate. Ferhat-paša plienjaše priedjele izmedju Ivanića i Zagreba. Ali i njemu svanu crni dan. Kod sv. Jelene na dolnjoj Zelini dočeka ga Lenković i Ivan Alapić sa junačkimi Hrvati, te njegovu vojsku malne hametom potukoše. On sam dopade smrtnih rana, ostali pako Turci nagnani u Savu, potopiše se.

God. 1596. potukoše naši pod banom Draškovićem Turke kostajničke i upališe grad. God. 1624. navali opet Gjuro Šubić Zrinski hrabro na kostajničke Turke, te ih do 700 potuče. God. 1657. osvoji Ban Nikola Bakač Kostajnicu i očisti ju od Turaka. Toliko u kratko iz povjestnice naše o Kostajnici i njezinoj tvrdji.

Odmah iza Kostajničke tvrdje počima turska Kostajnica. Prešav most na Unici te prvu stražarnicu tursku i djumruk (tridesetnicu-harmicu), eto nas na čaršiji (trgu), koju na okolo okružuju drveni raznom robom natrpani dućani i mehane. Usred čaršije izkopan je prije dvie godine bunar, a nad njim je uzdignuta bogomolnica za trgovce muhamedanske, kojim trgovina ne dopušta da podju na molitvu u džamiju. Skreneš li iz čaršije na lievo, doći ćeš u priedjel, gdje stanuje do pet katoličkih i dvadeset hrišćanskih obitelji, bavećih se raznim obrtom. Podješ li istim putem natrag na desno uz drugu stražarnicu, koja je na briegu kako se na našoj slici vidi, doći ćeš poljem u priedjel, gdje stanuju uprav sami Muhamedanci sa kajmakanom. Kuće su većom stranom drvene, na sprat visoke, ravno uz put. Kraj zidane džamije jesu uredi i kukavna školska koliba, a njoj nasuprot kuća kadijina, koja je jedina najurednija u cieloj turskoj varoši. Odavle vodi dobar vozni put kraj Une u Priedor, prvu željezničku postaju na pruzi banjalučkoj.

Odkad je buknuo ustanak u Bosnoj vrti se on ponajviše oko Kostajnice, a rodoljubni Kostajničani i sad zasvjedočuju ljubav prama prebjegloj jadnoj raji i prama junačkim ranjenikom. Turska je vlada bila zaiskala od Austrije, da joj ustupi grad Kostajnički za smještanje oružja i zaire, ali ovomu zahtjevu ne htjede Austrija zadovoljiti. Najnoviji dogodjaji svim su nam u živoj pameti i ne treba ih navoditi. Brda, koja se vide u otražju naše slike, jesu Baljska brda, gdje se za vrieme čitava ustanka zadržavaju ustaši. Karaula, što se vidi na brdu, jest tursko središte, a na podnožju joj leži (iza grada) turska Kostajnica, gdjeno je ovih dana na čaršiji samoj bjesnila krvava bitka.

Fran I. Dobrinski.

[1] Dok uz zdanja i grad, taj stari spomenik iz prošlosti naše ne zapade kojom sgodom ona zla sreća, koja u najnovije doba stiže slavni Cetinjgrad.

Galba.

Povjestna crta po francezkom akademiku M. Beulé-u.

(Dalje.)

Ime „Cezar“, osvojeno po ljudih dan danas za rieč općenitu, bijaše u ono doba ime vlastito. Pripadaše samo obitelji Cezarevoj t. j. baštinikom bud po krvi bud posinovljenim. Galba, usvojiv si taj priziv, ponovi silovito prijašnje uspomene, izjavi svietu, da će nasljedovati politiku to je tiranstvo cezara. Taj grieh urodi odmah zlim plodom: prinuka ga poći u Rim ne osloboditeljem, komu gradovi otvaraju vrata, koga narodi dočekuju, na ruke već silnikom, koj opet stavi na sebe vojničku odoru, obsjedjuje gradove, ucjenjuje narode, koj daje ubijati zvaničnike, što no kasne proglasit ga. Galba baci togu i udari na sebe oklop, o vratu visi mu nož, znamen prava suditi o životu i smrti, što si ga je osvojio bio. Po ovoj

Digitized by Google

pogreški skočiše nasuprot drugi vojvode da ugrabe vlast, a primjer Galbin opravdao je njihovu silu. I oni htjedoše, da budu proglašeni imperatori, i oni radijahu prisvojit si priziv. cezara. Nimfidij Sabin, zapovjednik carske straže, Fontej Kapito vojvoda u Germaniji, Klodij Macer upravitelj Afrike ne imadjahu veće pravo nego li Sulpicij Galba, posegnuti za slobodom Rima, riešenog Neronove tiranije; mamila ih je na to dobra sgoda ta ćutili oni, da ima u njih sile. Pokrajine odoliše ovaj put vojskam i čete pretorijanske i legije, ne budući pripravne na pobunu napustiše Sabina, Kapita i Macera. Al uza sve to zače Galba dobu pobuna i vojničkog bezvladja. Tajna carstva bude odkrivena; znalo se odsad, da možeš stvarati careve i van Rima, i da će pobunjena pokrajinska vojska lakše svietu nametnuti gospodara, nego li glasovi senata. Cezarizam, oboren zajedno sa Neronom, podignu se s nova, te se stade širiti po svih stranah carstva, nalik rak-rani, koja se, izrezana na jednom, pojavlja na drugih udih tiela, širi svoj korien posvuda, truje čitavo tielo.

Tako idjaše Galba put Italije, al put bijaše mu krvav. Budući bolestan, dao se nosit na nosilih. Silno globio je sve gradove, koji ga u prvi mah ne bješe priznali carem, porušio im zidove, pogubio zapovjednike i namjestnike zajedno sa ženami i djecom. Razprši nadalje i poubi po svojih konjanicih vojnike mornare, pozvane po Neronu iz Ostije, koji bješe došli pred njega, da im potvrdi nove povlastice. Rimljani napokon, čekajući nekoliko nedjelja, imadjahu kada ostavit se prvašnje nade, dosjetit se novomu jadu i pokajat se sa zanosa, što ih je prvih dana za Galbu zanio bio. Pričalo se na široko, kakov da je skupac, kakov li krvopija. Sviet spominjao vojnika, koga je Galba bio u Africi osudio, neka umre od gladi, jer je svoj obrok prodao bio; spominjao mjenjača, komu je dao u Španiji odsjeć ruke, štitnika varalicu, koga je dao propet na krst, premda je bio rimski gradjanin; dà, još ne primaknuv se vratima Rima, bio je za tiha mira prolio čitave rieke krvi. Senat, razumiv, da se je Galba proglasio njegovim namjestnikom, ne malo se uzradova, vitezi odahnuše, a pošteni gradjani stadoše šetati po ulicah pod kapom slobodnjaka, koja u naše dane bude kapom slobode; al svjetina naricaše za Neronom, carska straža bijaše zlovoljna, nemirna, samo silno, nikad ne ovršeno obećanje, samo sjajne nagrade prikazane lakomim joj očima po prijateljih Galbinih mogahu ju obuzdati. Plaho, prestravljeno izidje dakle pučanstvo Rima pred svoga novog gospodara. Od sedam godina ne bje ga vidjelo; od starosti bje oslabio, sa boravka medju barbari, reć bi podivljao; jedva ga je bilo prepoznati. Neke osvajaše čudnost, neke strah, neke prezir. Da vam kažemo, što se je prikazalo očima Rimljana.

Starac nevelik, vrlo suh, posve ćelav; ruke i noge mu savijene od uloga, te nije mogao ni pisati ni hodati već ga je valjalo nositi na nosilih. Godine bješe mu udarile na lice jak pečat, a grdni neki otok o lievom boku jedva pridržavali mu povoji. Lice odavalo ćud strogu. krvožednu, štedljivu pače skupu, silna trbušina pokazivala, da je izjelica, a da nije sladokusac. Nos u sriedi više zavinut nego nalik orlovu bijaše, štono vele stari Latini, kvakast, ustne debele, žive, vilice izvinute, oštre; lica suha, nagrešpana, modre oči propale, ugasle, a nad njima obrve na oštroj, reć bi prisječenoj lubanji; čelo nizko, stisnuto, puno bora, poput škrinjice od suhe kosti; uši velike, razmaknute; vrat suh ko u kornjače, pun zaruba i kože. Ta suha, nesgrapna glava, reć bi izrezana od čvorasta drva, dozivljaše čovjeku u pamet stare gorštake sabinske, suvremenike Katona, štono življahu štedljivo, pijući zavrelicu, vješti zakonu i pravdanju, ljudi prometni i pazljivi na dobitak. Po svem tom bijaše mu lice pravilno, pošteno, stisnuto, uztrajno, ali bez zanosa, bez veličja, sve to bijaše skučeno starosti, ili, reć bi, kukavno.

Zarobljeni narodi baš su kao i sluge; oštrim za čudo okom zaviruju u dušu svoga gospodara, na prvi mig će razabrati, imaju li se čemu nadati, imaju li se čega bojati. Galba ne svidi se Rimljanom; vrline ih njegove vriedjahu koliko i máne, iz njegova lica razabirahu više prietnje nego li nade.

U brzo možeš nacrtat, šta da je uradio Galba, kakove li bijaše ćudi narod poslije tobožnje vladavine, koja nije trajala, nego pol godine. Senat, zanešen s prvine s povoljnosti careve, ohladni.

U skoro uvjerio se na svoju žalost, da ne ima posla, da ništa ne važe, jer mu svu moć preoteše ljubimci Galbini. A taj starac, komu je sva volja klonula bila, prepusti vladu trima kukavicama, koje bijahu više no carski doglavnici. Icel njegov slobodnjak i prijašnji milostnik, Tito Vinije, namjestnik mu, kadno vladaše Taragonijom, Kornelij Lako, bivši mu viećnik a za njegova carevanja kapetan carske straže bijahu pravcati gospodari carstva. Olakšavajući carsko breme duši nestalnoj, nehajnoj ili umornoj navraćahu na zlo carevo pouzdanje, obmanjivahu njegov oprez, izigravahu sve dobre mu nakane. Ta trojica stvoriše pravi triumvirat, ko ono cezarevci pod Klaudijem, jedino im narod priši nadimak „pedagogi“, jer su u istinu ravnali to veliko diete od šestdeset i tri godine. Nepošteni, požudni, gonjeni brzim vremenom, gladni za zlatom, bojeći se sutrašnjeg dana, prodavahu, kradjahu, razbacivahu, mećahu na pazar časti i milosti. Biesna bijaše rulja bez stida i srama, a neumitni Galba ju je zaklanjao. I opet se stalo izćerivati, zapljenjivati, ubijati. Senatori i vitezi budu globljeni bez suda, osudjeni bez pravde, pogubljeni bez svjedoka, to jest umoreni. Vitezi, imućniji od senatora pa s toga i više progonjeni, doživiše izim toga veliku sramotu, koja okalja cieli njihov red. Icel, onaj rob jedva riešiv se okova, Icel ona kukavica, prisvajaše si čast

Digitized by Google

viteza, nadjenuv si ime Marcijan, Icel nosaše zlatni prsten.

Žalostno trajao je narod svoje dane. Car budući štedljiv, nije darovao javnih igara, nije dielio novaca. Privriedit si kruh ràdom bijaše narodu posao nov, posao tegoban, ili ako je preživario dane ne radeći ništa, danci bijahu dugi, neveseli, što nevoljni, što dosadni.

Grdne li muke po narod poslije vječitih svetkovina Nerona, kojih si samo ostavio, da sjedneš za obilne stolove. Narod mrzio je na toga skupca, koji mu izvede na oči slona, igrajućeg po konopu, mjesto skupocjene hajke, koji u nagradu divnomu Kanu ne dade nego pet dinara. Za predstave Atelana, vrlo jeftine, jer mladi Rimljani zamjenjivahu glumce, osveti se narod Galbi, okrenuv se prema njemu i opetujući u jedan glas stihove:

Ide vajme! kukavica,
Ide iz svog sela!

Prijatelji Neronovi da sdvoje. Galba ih je progonio, silio ih da povrate. Neron bio je za posljednjih godina vladanja svoga razdielio do 800 milijuna medju svoje laskavce i slobodnjake, pjevače, glumce i plesače. Galba sastavi sudište od 30 vitezova, da sračuna i razvede sve svote darovane, pa kad je račun izveden bio na čisto, prodavali sudci imanja, kuće, namještaj vlastnika. Pol Rima dodje pod ličbu, a druga polovica kupovala je pod laku cienu; sve ulice bijahu pune stvari nudjenih na javnu prodaju, pune ljudi bez zaklona, pune žena plačućih. Al ni protivnici Neronovi ne doživiše velike radosti. Badava zahtievahu, da se pogubi Tigelin, bivši kapetan carske straže i Halot, uškopljenik i mezimac Neronov. Galba, ne hoteći se pokazati osvetljivim, te ponukan s druge strane molbami „pedagoga“, bojećih se, da bi i njih takova huda sreća snaći mogla, odbi tu molbu.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija. Pošto je nedavno čitana bila razprava dra. B. Šuleka „o prvobitnom čovjeku“ čitao je dne 27. listopada pravi član g. Matija Mesić razpravu o „korespondenciji hrvatskoga historika Krčelića i o njegovoj velikoj pravdi! Ovo je dopunak prijašnjoj većoj razpravi o anuah Krčelićevih. Sada je akademik predao svu gradju svoje razprave akademiji. Akademik je navlastito po izvorih novo navedenih iztakao, kako ti novi podatci samo ono potvrdjuju, što je u prvašnjoj razpravi uztvrdio bio. Zatim predloži predsjednik akademije g dr. Franjo Rački dva zanimiva povjestnička priloga. Prvi prilog priobćio je čuveni slavista dr. Fran Miklošić i to izvješće o fruškogorskih monastirih od g. 1772. sastavljeno po nalogu tadanjeg dalm. hrv. slavonskog vieća. U izvješću opisuje se postanak svakog monastira, rukopisi u njem nalazeći se, kao i oni kaludjeri, koji se kakvomgodj naukom bave.

Drugi spomenik „liber de introitibus stacionum et territorii communis Ragusii“ od g. 1286 — 1291 „sastavljen u ono vrieme po dubrovačkom notaru Tomazinu de Sevene priobćio je g. Ivan Tkalčić, kaptolski arkivar. Ovaj vele zanimivi opis od 18 velikih listova prikazuje nam viernu sliku obrtnog i gospodarskog života grada Dobrovnika u XIII. vieku, jer je tu upisan sav prihod od mesnica, dućana i ubilježena imena obrtnika. Popis taj može se smatrati i katastrom grada Dubrovnika, jerbo je točno svagdje mjera kućišta i zemljišta naznačena.

Svjetlopisi Perkovčeva spomenika. Zagrebački svjetlopisac g. Pommer snimio je za naš list Perkovčev spomenik u Samoboru, te ćemo ga skoro donieti. Izim toga sgotovio je g. Pommer poveći broj tih svjetlopisa u vizitnom i kabinetskom formatu, te si mogu rodoljubi hrvatski za jeftinu cienu nabaviti snimak Rendićeva umotvora, koj će se za kratko moći dobiti u kr. sveučilišnoj knjižari Albrechta i Fiedlera. Mi te svjetlopise tim toplije preporučamo občinstvu, jer je g. Pommer namienio četvrtinu nečista prihoda tih svjetlopisa još ne pokrivenu trošku za spomenik i ne možemo nego javno zahvalit mu se za taj rodoljubivi čin. U svemu ima se za spomenik podmiriti još od prilike 300 for. U tu svrhu skupio je neki g. narodni zastupnik medju svojimi drugovi na saboru svotu od 145 for. Ugledali se i drugi rodoljubi u ovaj liepi primjer.

Nacrti Kušlanovi. U današnjem broju donosimo sliku stare tvrdjave kostajničke, rezanu po izvornom nacrtu pokojnog Drag. baruna Kušlana, sina g. baruna Slavoljuba Kušlana, kr. financijalnog savjetnika. Pokojnik bijaše vrli mladić te se je mnogo bavio crtanjem, pa je navlaš snimio više krajeva naše domovine. Prerana smrt ugrabi toga mladog revnika. Od prijatelja pokojnika dobismo više tih nacrta medju ostalim gradine Erdut, Vočin itd., koji će idućom godinom u „Vienca“ izići. To bar budi spomenik revnosti mladog Hrvata.

Nove knjige. Narodna biblioteka III. Pripovijesti crnogorske i primorske. Skupio, složio i pregledao Šćepan Mitrov Ljubiša. U Dubrovniku. Nakladom tiskarne Dragutina Prettnera. 278 str. u 8mini. U toj knjizi ima izim crtice o Boci još sedam pripoviesti i to: 1. Kanjoš Macedonović. 2. Skočidjevojka. 3. Šćepan mali. 4. Prodaja patriane Brkić. 5. Pop Andrović. 6. Kradja i prekradja zvona. 7. Prokleti kum. — U svoje vrieme rekosmo, da tu knjižicu željno očekivamo, i evo se je sretno dočekasmo. Tri pripoviedke poznajemo od prije, pa baš s toga naše veselje. Ovo je sbilja čista izvor-kapljica iz tvrdog kamena bokeljskog, a tko je rad načitat se našega jezika bez tudjeg krpeža, proštij si te pripoviedke. Valjati će o njih koju obilnije reći, za sad iztaknimo, da to niti je čista narodna priča, niti umjetna smislica već i jedno i drugo, al naše je, samoniklo. Naš je sud: Kupujte knjižicu i kupujte ju!

— Osnovi fizike za više razrede narodnih škola. Napisao Mito Petrović. (Sa 47 slika). Pančevo 1875. Štampa i naklada braće Jovanovića. 80. str. u 8mini.

Zabava: Svrzikapa — Prepokraćena spavaća haljina — Muza — Lice laže krv ne laže. — **Pouka:** Pavao Skalić — Prošlost Dubrovačka — Kostajnica — Galba. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 13. studenoga 1875.

Br. 46. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična pripoviest.

I.

Bilo po podne u kasnu jesen. Starcu Vratniku bila se glava obavila bielim oblakom. Sa visina gruvala bura, kan' da će polomiti drevno hrašće oko Senja, kan' da će senjske kule pobacat u more. Tjesnac morski medju hrvatskim žalom i otokom Krkom kipio od biesa. Dokle je oko seglo, osulo se zeleno valovje bielim skorupom, bura kopala se ručuć, gruvajuć, cvileć, fijučuć u slane glibove, dižuć pod nebo grdne oblačine vodnih kapi, što no se o suncu kriesile, kan da bog sipa u vodu sav dragi kamen raja nebeskoga. Od samih sjajnih kapi niesi mogao razabrati drugoga briega, dà duž cielog tjesnaca ne bijaše vidjet mletačke ormanice ili fuste, koje inače i za bure vrebahu na vražje uskočke barke.

U gradu Vrbniku, što no se nad morem bjelasa na otoku Krku baš naproti Frankopanskomu kaštelu Novomu, stajaše za prozorom zadnje kuće djevojka jaka, snažna. Ne će bit navršila šestnaest godina, ali na mladom, premda finom licu pokazivalo se za čudo puno tvrde volje, iz crnih joj očiu sievalo je neko osobito junačtvo. Djevojka, u crno sukno odjevena, gledaše vrlo pozorno u to pusto, valovito more, u taj gromorni metež, kan' da joj oko nešto uvrebati radi. Čas je natezala drobnimi prsti zlatni križić, što joj visijaše o vratu, čas gladila je punom rukom crnu gladku kosu. Prsi joj se nadimahu silovito, iz oka sievnu kadšto suza na crne dugačke trepavice. U jedanput pojavi se na pragu druge sobe starica, odjevena u crno, sieda, grbava, lica nagrešpana al dobroćudna. Složiv ruke na trbuh stane starica pod vratima, te stade brižnim okom gledati djevojku.

— Dume, čuli me, Dume! propenta starica plaho.

— Šta je, teto? krenu djevojka nekako zlovoljno glavom.

— Nu reci, Dume moja, jesi li s mislila štogodj ob onom — —

— Ne dirajte po boga u to, teto, mahnu Dume zlovoljnije rukom, stegnuv guste obrve, — ne dirajte, velju, u tu zlied. Kako ću smisliti, kad o tom i misliti ne smiem. I čemu? okrenu se opet prema prozoru.

— Al bi ipak dobro bilo, nastavi starica: mletački gospodin! à? Ne namjeri se svakdan koza na zelen list, ne nadje djevojka svakdan plemića. Ipak bi dobro bilo.

— Teto! okrenu se djevojka odvažno, ne trošite mi više meda za taj kolač, meni ga lje ne osladiste. Otrov te otrov. Gospoština! Čemu meni to? Nije me majka na to rodila. Ne srdite se. Dobra je vaša volja. Sama sam, vi ste mi otac i majka. Pustite predobro, kad je dobro. Čemu, rekoh, čemu? Lipše li nam svakdanja korica? Ima je, hvala bogu, stariji mi namrli kuću, smokava, masline, vina, stoke i broje me u pobolje baštinice. Ne išćem gospoštine, a najmanje kad me njom nudja ovaj bliedi suhonjavi Mlečić.

— Al dobar ti je, pa jednom valja da je djevovanju kraj.

— Lako za moje djevovanje. Ima kada, pa i nije sramota. Dobar mi je! Al ja mu niesam dobra. Recite vi, po boga, neka srdce ovako bije, a ne onako, kad ne će i ne će — — —

— Občuvala te sveta Lucija, namrgodi se starica, tebi se kreću jedra po drugom vjetru, i po zlu vjetru. Šta će sviet, bit će sramota. Valjda ne ćeš — občuvao nas sveti Antun. —

Digitized by Google

Djevojka osovi glavu. Življe joj planuše oči, i odvažno progovori prekrstiv ruke:

— Sramota? Po čem mislite sramota? Nije li veća sramota pred bogom se komu zakleti: „ljubim te“, a ti ga mrziš? Šta me sliećete? Ja ga ne ću.

— Al tvoj skrbnik kum Niko sve je ovako sa gospodinom Vittoriom udesio, i on će danas doći u prosce.

— Znam, nasmjehnu se djevojka, virnuv izpod oka na more.

— A ti?

— A ja? Ja ću reći: Ne ću i ne ću, jer ne dam gaziti svojega srdca, a ja ću reći gospodinu Vittoriju, nek si traži mladu, gdje ga volja, pa kad je kum Niko sve udesio, nek se on udaje, ja, živoga mi boga, ne ću.

U ovaj par čuli se na stubah koraci i za malo udje u sobu čovjek visok, suh, blied, crna oka, malene brade. Bijaše odjeven na gospodsku crnim baršunom. Po uzkom šiljastom licu, po zavinutom nosu vidjelo se, da nije otočanin. Premda ne staru ne bijaše mu lice mlado. Koracao je polagano, klanjao se duboko, smiešio se sladko i gladko, al srdce mu nije znalo ništa o sladkom pomjehu.

— Signora, signorina! pokloni se, oprostite što malo zakasnih. Idem iz grada Krka, gdje sam se bavio po važnih poslovih, a bura nije momu konju dala ni disat. Al što kašnje, to bolje.

— Sjednite, signor Vittorio, stade se starica vrtit po sobi, obrisav rubcem stolicu, sjednite. Dà bura, zlo je vrieme, občuvaj nas bog i sv. Antun. Došljak sjednu. Na jedan čas umukoše svi. Starac pogleda staricu, a ona slegnu rameni, zatim pogleda djevojku, al Dumi otimahu se oči za bjesnilom bure.

— Gospodjice, nastavi Vittorio, eto me ovdje rad vas. Ja sam kod suda sve uglavio sa Nikom, i valja sreći udariti samo pečat. Ako i nieste punih lieta, opet sam rad čuti i vašu rieč, nek se ne reče, da je sila. Vidite, dobra sam roda sin, i kako vjerno služim presjajnu republiku prost mi je put do veće gospoštine. I vi ste plemenita roda kći. Dielite sa mnom sreću, i budite, za čim mi se srdce otimlje već dugo vremena, budite mojom.

Djevojka stupi pred Vittorija, prekrsti ruke na prsih i ošinuv ga velikim sjajnim okom, reče ozbiljno:

— Nikad.

Mlečić, probliediv, skoči na noge.

— Nikad? Velite, odvrati drktavim glasom, je li mletački plemić zaslužio tu rieč od vas za svoju odanost, za svoje poklone?

— Je li Dume migom pokazala mletačkomu gospodinu, da su joj ti gladki pokloni mili? zapita djevojka.

— Mletački je plemić mislio, nastavi drkćuć Vittorio, da djevojka od stida ne smie odati srdca, mletački je plemić mislio, da djevojka ne će biti toli luda, da odbije čast poći za svoga gospodara.

— I ta djevojka veli vam, odgovori krepko Dume, vam mletačkomu plemiću: Nikad!

— Liepo li pripraviste djevicu, signoro Marto, okrenu se Vittorio porugljivim posmjehom drkćućoj starici.

— Ma jesam, po boga, al slomite gvoždje, promuca kroz strah Marta.

— I slomit ću ga, kriknu Vittorio biesno, zaludu se priečiš, djevojko luda! Diete si jošte, ne smieš imati svoje volje. Moram te imati, moram. Da te još pitam? Ovo je mletačka zemlja. Gospodaru svomu moraš se klanjat, ako ne ćeš ženom, al ćeš ljubovcom. Moraš — — — Mlečić skoči za mladicom. Oči mu se kriesile ko risu, lice probliedilo na smrt, usnice drktale ko od groznice.

Djevojka uzmaknu. Blieda, drkćuć gledala željno oh željno u more, a more grmilo, kipilo, vrilo, ko da će poplavit nebo, raznieti zemlju. Prestavljena uhvati se Dume za srdce. Al u to pojavi se pod prozorom dječačić pod crnom bodulskom kapom. Dignuv se na prste naheri glavu prema prozoru, pljesnu dlanima, kimnu glavom i odleti. Krv skoči djevojci na lica. Mlečić ju uhvati za ruku. U to pojavi se u sred burnih talasa crna točka — barka.

— Ah! Slava ti bože! kliknu djevojka i baciv biesnog Mlečića od sebe ko zmiju, osovi se smjelo i zaviknu:

— Vittorio Barbaro! Plemiću mletački! Nikad tvoja biti ne ću — ču li me: Nikad! I opet se skupi Mlečić al djevojka odjuri iz kuće. Starica se plačuć križala, Vittorio stiskao pesti, i kriknuv:

— Držite ju ljudi! Poludila je! pohiti za djevojkom.

Silovitije duvala bura. Poput morske zmije bacali se bieli talasi na brieg, tvrde se hridine tresle pod biesnom nalogom mora, a kroz sumrak cvilio cviel, da će ti prorezat srdce.

Uz klis niz klis, uz kamen niz kamen letila djevojka bez duše, bez glave prema obali morskoj. Vijor joj odnese rubac, bura joj se zaplitala u crnu suknju, kosa joj letila vjetrom, postole joj padoše s nogu, tvrdi ju grič obrani, al ona letila šireći bielè ruke, letila ko srna, ko lastavica, ko zviezda k moru, k obali morskoj. A za njom hujila bura, ko da piska trista zmija otrovnica, a nad njom grmili vjetrovi, ko da se smije trista paklenih duhova, a za njom letio sa četom Vittorio, jadovit, sliep, mahnit biesan, krieštec:

— Ljudi! Dižite baklje! Držte djevojku! Poludila je!

Već se je hvatao mrak. Na jasnom nebu sinu zviezda za zviezdom, na nebo skoči mjesec prosipljuć zlato svoje na široko razjareno more. Po valovju munule tisuće munja. Jače popuhnu vjetar, jače planuše crvene zublje Mlečićeve čete.

— Za njom! kriknu Vittorio, eno je na rtu stoji, dalje ne može. Za njom!

Na rtu do mora stajaše djevojka. držeći se desnom rukom litice, lievom zaklanjajuć prsa. Vijor joj raznosio kosu i haljine. Al čuj! Od mora čuo se kroz gromor

Digitized by Google

valova klik. Gle na divljoj pjeni ljulja se barka sad uz val sad niz val — sad — sad ju pokrilo more, al eto je opet čitave, eto gdje se primiče rtu sve bliže i bliže.

— Santa trinità! viknu Vittorio, jeste li vidjeli onu barku! Ta vozi li se sam sotona po moru u šetnju? Svetoga mi Marka tu se plete prokleta mreža. Da nije — brže junaci! Još niz ovaj hum! Eno vam rta! Djevojka ne može nikamo! Brže junaci!

Silan talas odmaknu barku podalje od kraja. Užasom opazi djevojka, kako joj se crvene zublje krvnika Mlečića sve više primiču, užasom opazi kako tri čovjeka u barki zaman rade pritisnut se kraju. Sad — sad će ju uhvatit. U jedanput je ne sta sa rta. — Spustiv se s kamena niže žalu zavuče se biedna u duplje, što ga je bilo izdublo more. Tu pritisnu glavu uz studenu hrid, sklopiv oči, prekrstiv ruke, šapćuć molitvu, a oko nogu joj kipila morska pjena.

— Upri sokole! upri! ozivao se iz bure gromoran glas; talas dignu barku, primaknu je kraju, al u to osovi se u njoj grdna ljudina, zagrli objeručke tvrdu liticu i privuče se tako kraju pod rtom.

— Dume! dušo! kliknu junak, evo me! Dodji na moje junačke ruke, da te otmem krvopijam! Da je pako zinuo, bio bih došao po tebe čuvši crne poruke. Junaci pripazite, da nam more ne odnese barke. — Dodji, dodji, desno krilo moje, dodji!

Djevojka klonu bez sebe na ruke junaka, a ovaj ju ponese u svoju barku.

— Stante! zagrmi u to glas sa rta, Vittoriev glas. Djevojku dajte razbojnici!

Bez sviesti stajaše Mlečić, a do njega gledaše se u čudu četa seljaka i arbanaskih plaćenika.

— Tebi da je dam, kujin sine? nasmija se grohotom iz barke junak, nà ti druge jabuke, mletačka kučko! Puška planu, Vittorio klonu na koljena, a junak zagrmi.

— Ta ti jabuka od Juriše Orlovića, vojevode senjskoga. Uprite sokolovi u ime boga i sv. Nikole!

Barka se otisnu od kraja. Arbanaski vojnici izbaciše za njom puške. Badava. Ne stade je medju talasi. Silnije i silnije brujila bura, silnije se prašilo more, a nad njim drktala zlatna mjesečina.

(Dalje sliedi.)

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gržetić.

(Dalje.)

VIII.

Dne 29. svibnja 1873. u 10 sati u veče zazviždnu zviždalo na parobrodu „Afrika“. Bijaše već tamno, ali se je opet moglo razabrati, da se je ukrcalo mnogo putnika sa obale Zanzibarske.

Jutrom, kad se je stalo daniti, počeše se putnici kupiti na palubu, da se naužiju svježa zraka sred široke morske pučine. Dva plećata mladića šetahu amo tamo od prove do krme živahno razgovarajuć, dočim je treći sjedio na klupi prateći očima govornike kao da im je korake brojio. Bijaše to jedan kirangoza (zastavnik) iz družtva Stanleyeva.

— Što si se tako zabuljio, junače moj kirangozi? Zapita ga jedan od one dvojice šetalaca.

— Ništa, gospodaru, ništa. Tako. Promišljao sam.

— Što ništa? Dakako ti si promišljao, tko da je ovaj gospodičić kraj mene. Ovo ti je drugorodjenac Lewingstonov: Osvaldo. Išao je da traži svoga otca, al mu mi prištedismo put.

Kirangozi digo se na noge i reče duboko se nakloniv: „Ah koli vriedna otca vi imate. Vi se možete dičiti, dapače ponositi, što ste sinom toga čestitoga starine. Veselim vam se.

Osvaldo se malo nakloni a Stanley mu prijazno reče: ajde u naše družtvo, te sada sva trojica počeše hodati na dosta prostranoj palubi.

U to pomolile se nekoje glave iz soba te se pokazaše na palubi g. Viktorin, gospodja mu i gospodična Irena. Svi putnici krenuše okom na obitelj. Viktorin gledaše sjevero-zapadnu stran Afrike motreć u daljini pustu i divlju joj obalu. Gospodja žmirkala prama jugu ne bi li opazila kakav Seychellski otok, kamo putovahu a Irena piljila u svoje ruke igrajuć svojimi sitnimi prstići. Ne bijaše ni tu prave radosti ni sloge.

Brod nije velik grad, da se tu čovjek koječim i kojekako zabavlja. Brod je palača a putnici mu jedna jedincata obitelj ili barem najbliži susjedi. Obično a i nuždno je da se putnici približe i zametnu razgovor o koječem. Nije dakle ni čudo, što se naša tri putnika približiše i zametnuše govor s obitelju Viktorinovom. Poslije običnog pozdrava zapita Viktorin nadošlu gospodu: „Bez zamjere gospoda putuju na Mahi?“

Stanley se nakloni: Upravo onamo a odanle put Evrope.

— Drago mi je, bit ćemo dakle suputnici, odgovori Viktorin.

— To bi i nam vrlo drago bilo, odvrate tri radoznala mužka glasa.

— Molim vas, gospodo, vam će bit poznato, nije li na parobrodu ono družtvo, što je tražilo Liwingstona?

— Baš mu je čast s vama govoriti, odgovori zadovoljno se nasmjehnuv kirangozi, evo sina Liwingstonova, evo Stanleya.

Na te rieči prene se Irena i pogleda oštro kiran-

*

Digitized by Google

goza. On se skoro i prepa. Viktorin ustade, duboko se nakloniv, reče: „Radujem se, veoma vam se radujem Stanleye. Vam će se sva Englezka radovati i zahvalna vam biti!“

Stanley se učtivo zahvali.

— A tko je taj gospodin? zapita iznebušice ali uljudno Irena kažuć na onoga suputnika, što prvi progovori.

Svi se okrenuli prama njemu ali svi mučali.

Kirangozi morade sam sebe predstaviti a on to učini dosta čudnovatim načinom. Nasmjehnuv se slegnu plećima i reče „Gospodin Stanley mogao bi kazati, da sam mu bio kirangozi al to ne bi značilo ništa, a ja ću vam kazati opet ono što ne znači ništa. Ja sam ovca bez zvona, sluga bez stalnoga gospodara. Malo vam je rieči sav moj vjekopis. Djetetom biah austrijski podanik, zatim mornar brodolomnjak, onda afrikanski zarobljenik, poslije opet Stanleyev kirangozi a sada... sada opet ovca bez zvona.“

Svi mu se smijali, samo ga Irena pomnjivo i čudno pazila.

— Ne gledajte me u čudu, nastavi kirangozi. — Na svietu ima kojekakvih stvorova. Jedni znadu govoriti o sebi svakako i svašta, drugi ne znadu ni pisnuti; jedni znadu kuda im je udariti, drugi se kojekuda prebijaju, jer ne znadu, gdje im je zavičaj dapače ni domovine il ne mogu il ne ću da poznaju, a evo baš pred vama jednoga, koji spada u posljednje. Takovi većinom ne imaju stalna cilja u svomu životu već idu onamo, kamo ih zviezda vodi ili bolje kamo ih kob njihova goni, jer im je sav sviet majkom domovinom pa im je svejedno, stanovali oni na kojoj mu drago točki naše zemaljske kruglje. Tako su i meni vile sudile pri mom porodu, pa evo me danas, gdje bez svrhe tumaram sred široka svieta, kano ladja bez krmila sred sinjega mora, dok se ne raztreska o klisure i ne potone osamljena, zaboravljena kano da je nikad na svietu ni bilo nije.

— I bolje je tako — doda u pol glasa Irena.

— Oprostite, gospodično, — prihvati Stanley — tu se ne slažemo. Kirangozi

Polazak na vojn

Digitized by Google

u. (Nacrt A. Grottgera.)

nacrtao odviš crno taj ljudski život. Čovjek mora da teži za slavom, jer ga to nuka na velika djela, a s toga i na veliku korist i napredak ljudstva. Ne kažem to, da iztaknem svoj podhvat, niesam odviš slavičan ali bez takova načela ne ima nikakva ozbiljna napredka u znanosti, a umjetnost bi propala.

— Toga vam ne pobijam — odgovori dostojanstveno Irena — ali ne valja to za svakoga, ta vi znadete, da imade svagdje iznimaka.

— Kano na primjer za mene, nasmjehnu se kirangozi.

— Dà — odvrati Staney — ali u svačem treba žive uztrajnosti.

— Pravo imate — reć će ona pogledav ga živahno, treba uztrajnosti, ma se i ne postigla željna svrha.

— Gospodo, zajutrak je gotov — reče približiv i nakloniv se gologlav mladić — Stanley i mladi Levingston odoše nakloniv se učtivo.

— Zar ne idete i vi, gospodine kirangozi? — zapita Elvira.

— Ne idem.

— Molim vas, a kako to, nieste li vi od njihova družtva?

— Jesam. Ja sam stopram Stanleyev sluga. Istina bog, on je plemenita srdca, ljubi me kano brata, nu on je Englez a ja... Kirangozi umukne i obori oči na tla.

— Nu a vi? pa što vi? — zapita hitro Irena.

— Ja sam već kazao...

— Da, vi ste kazali — navaljivala Irena — al ste i rekli, da ono ne znači ništa.

Kirangozi dignuv glavu zaviri u Irenino lice kano da će joj obličje snimiti. — Htio sam kazati, da sam ja već smirio želudac.

— Nemojte se prenavljati. Nek i bude tako. Vi ćete izvoliti opet uz nas, kad već bude, zajutrak ponoviti; ali velim opet, nemojte se prenavljati nego nas malko zabavite. Vi ste mnogo putovali. Vidite, krasno je, al dugočasno nam je vrieme, molim prikratite nam ga. Pripoviedajte nam štogodj sred te pustoši morske.

— Dajte, dajte — dostavi Elvira

Digitized by Google

samo, da vidi zadovoljnu svoju mjezimicu. — Pripoviedajte, gospodine kirangozi.

— Molim, nemojte me nazivati gospodinom — reče ozbiljno kirangozi. — Ja niesam nego prosti sluga, stvor, komu ne doliči nikakov naslov.

Pri tom izrazu smrknu mu se lice, kano da mu nekakva crna koprena prekrila obličje; nego se odmah prenu kano da se je nečemu domislio. Posrnu rukom u svoju putničku torbicu, što mu je visila o boku, izvuče nekakvu knjigu bilježnicu, prelista palcem za tren nekoliko listova i reče: Evo ako i loše ipak nešto zabave.

— Zar ste vi i književnik? zapita ga Viktorin.

— O ja niesam ni književnik ni pisac, nasmjehnu se i reče kirangozi, ja jedvice umiem čitati i pisati. Imao sam doduše pobratima, koga je bog obilato bio nadario i pjesmom i prozom ali... tu duboko uzdahne, ali ga bog k sebi uzeo; bio draži bogu nego svietu. Ovo je zapisnik moga pokojnoga kapetana. On mi je po smrti sve ostavio, što mu preosta a medj ostalim i ovaj dnevnik, u koga je bilježio svoje ljubezne ludosti, kažem ludosti, jer je gotovo lud svaki, koj ne može il ne zna uzpregnuti želji svoga srdca, unapried znajući, da zaželjene svrhe pošteno nikad postići ne može.

Irena ga čudno pogleda i vidjelo se, da joj ta opazka nije ni malo po volji bila, al na onu rieč „pošteno" kašljucnu i lice joj maljašno zarudi.

— Evo dakle, što je kapetan pisao:

„I meni se dogodilo, ko što se dogadja svakomu, koji ne zna za dobe obuzdati svoje strasti. Postah nesnosljivim. Moja ne razborita ljubav dovela me na tanak led, u najopasniji škripac, te da ne propanem, odlučih po što po to osvetiti se i vratiti šilo za ognjilo pa makar ogreznuo do vrata u krvi."

— Molim vas, kakov je to strašan uvod a grozne misli, opazi kirangozi pogledav u čudu slušatelje, zatim produlji:

„Bio sam mladić neizkusan a naobražen, koliko treba čovjeku da može ravnati brodom. Postah kapetanom i zagledah se mlad u mladu djevojčicu; u bogatu, ljepušnu, vriednu i vrlo pametnu. Ime bijaše joj Jelica. Roditelji joj ne bijahu Lošinjani, već njezin otac plaćenik tu se nastani i tom prilikom dovede sobom svoju malenu jedinicu. Stekao si mnogo novaca. Nakupovao mnoga imanja i svakovrstnog dara božjega te kad se prestavio s ovoga svieta, ostavi i preporuči svoju jedinicu najboljemu si prijatelju Stjepanu K., jer sirota ne imaše uza se nikakve rodbine a majka joj bje odavna umrla. Kraj svega toga pokojni joj otac preporuči im na smrti, nek se to dvoje ljubi, dapače bude li moguće nek se uzmu. Oni mu to na smrtnoj postelji i obećaše. Čim to dočuh, zakleh se, da će po što po to Jelica biti moja. Prevarih se jadan. Do mala vremena bijah Stipu (tako ga Maloselci nazivali) u svatovih. Ona prijašnja tinjajuća vatra buknu sad živim plamenom. Harala i skončavala mi je srdce i pamet."

— Eto čovjeka bezočnika, nepoštenjaka — naruši Viktorin.

— Dakako — prihvati kirangozi — jer nije znao obuzdati srdca. —

Irena opet kašljucne i pogleda prama pustoj afrikanskoj obali.

— Zanimivo — odvrati Elvira — izvolite dalje. —

„Počeh snovati planove — produlji kirangozi. — Počinka mi nije bilo ni danju ni noćju. Izticao sam pred njom sve svoje vrline, ako li ih je moglo biti. Uvjeravao ju svakom mogućom zakletvom o mojoj prekomjernoj ljubavi, al je moje sladke rieči uviek poput klisure odbijala. Počeh se Stipu približivati i ulagivati a za kratko postasmo dobrimi prijatelji. Ali Stipe bijaše čovjek izkusan, muž oprezan. Već za rane mladosti morao je svojimi žuljevi pripravljati si budućnost. Verao se po tankih konopcih na visoke jambore velikih brodova po uzbunjenom moru: uprô bi veslom kano mahnit u slabahnom čamcu i vozio silnim pregnućem proti kipećim valovom kad se je radilo da se spasi kakav brod samo da otme nesretne žrtve. Svojim pronicavim okom naučio se čitati i najtajnije misli u srdcu svaga iskrnjega. Svakoga je ljubio, i častio: ta bijaše poštenjak i na glasu kapetan. Nije mu bilo drago ljenjariti. Namjeri mu se dobra prilika, odputuje i namisli odvesti sobom svoju Jelicu, al promislio, da nije pametno sa trudnom ženom zaploviti na dalek put u sinje more. Tad se stopram u meni pojavi bolja nada. Stipe ode a ja počeh smionije jurišati na Jeličinu neuzkolebivu postojanost. Kad se ja još većma usmjelih, ona mi zabrani polaziti kuću. Ne smirih se. Počeh ju mučiti sad ljubeznim sad prietećim pismom. Zaludu. Ona se nije ni malo bojala dapače me je prkosice odbijala. Nu jedno moje pismo, bolje da ga nikad i niesam napisao, koje se nekako u njezinoj kući našlo, sav joj život ogorča i kašnje svu njezinu blaženost upropasti. Ja sam ju ljubio strastveno, ali uz tolik njezin odpor moja se ljubav promieni u mržnju. Krv mi uzavri a srdce odjekivaše osvetom. Ah koliko sam se puti kašnje pokajao, al je bilo prekasno! Vrieme se približavalo. Skorom je njezin porod morao ugledati svjetlo božje. Ja se sprijateljih sa starom primaljom lakomom Jampridom. Što ne može zlato u lakomica? Pili danas, gudi s jutra, najposlije siplji ja punom šakom. Jamprida bila je moja, ona prista, obeća sve. Naša pogodba bijaše: Odmah drugu noć poslije poroda morala se ona kriomice noćju uvući u kuću; Jelici porod oteti i ... grozne, ah paklene misli... užetom i kamenom o vratu u dubine ga morske spustiti. Ona je to i učinila!"

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Slovjenskim bogovom.

Spjevao Petar Marković.

j k slavskim prhni bogovom mi, pjesmo,
I slavskim pukom tumačicom budi,
Oj rec' im, pjesmo, kako smo i gdje smo,
Slovjenac od svih bjedniji je ljudi.
Dà, reci im, kad sami niti znadu,
Nit znati mare izvore nam jadu.
Približi im se visokomu trunu
Pa izlij pred njih grud mi jada punu.

Oj slavski bozi! traje l' još vam vlada?
Il svi u pako survani ste s truna?
Zar sila sva vam skršena je sada,
Iz ruku žezlo, s glave pala kruna?
Dà, i vam možda s tudjih bogova je
Ko nam rad ljudstva težke snosit vaje!
Ko na nas ljudstva kivna milijuni
I na vas možd' su bozi jala puni.

Al što to rekoh!... bog je premac bogu,
Nit zna za kiv, nit za tvore hude,
Svi isto misle, ćute, znadu, mogu,
A kiv i kavga za nas tek je ljude.
Al, kako onda Slovjen viek da pati,
Od svih da jada najveći ga shvati?
Baš on ah! zašto robom biti mora
Kad i njim bozi vladaju od sgora?

Il niesu l' slavni naši bozi stari
U milost tudjim nas i sebe dali?
Opočinuti možda svaki mari,
A tudji bozi vladat su nam stali?
Slovjenstvo možda svi su pogazili,
A Thorr[1] i Lada vjerenici mili?
Ah kako bilo! to ah znadeš teke,
Da mučenikom Slovjen bjaše vieke.

Oj slavski bozi! nebu sa visina,
Gdje krv se lije, vidjet vam je moći,
Gdje krvi valom nujna teče Drina,
Oj tamo hoće l' koji od vas poći?!
Oj hoće l' poći, da zakrili borce
I hrabreć da ih prati bar nazòrce,
Jelinskih poput bogova nek ne da
Prisustvom svojim, da mu borac prëdâ.

Slovjenstvo zadnju uze liečit ranu
I krvlju svojom izpirat ju stade,
Već predzadnja mu kaplja krvi kanu,
Al još poùvehle mu niesu nade.
U vas se uzda, vas za pomoć moli...
A pogine li, zadnju kaplju proli,
Bar sviet će znat, da rod si riešit negvî
Hoćaše Slovjen, al ne — bozi njegvi.

[1] Starim sjevernim Germanom bog.

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Dalje.)

Primiv ovo laskavo pismo, odgovori Skalić veselim srdcem vojvodi, izraziv svoju hvalu na pozivu. Nu da nadvojvodu još bolje za se predobije, pošlje mu svoje rodoslovje, i priobći mu napose, kako on potiče iz staroga slavnoga plemena Skaligera, kako je svoja nasljedna dobra u Talijanskoj, Njemačkoj, Ugarskoj i Hrvatskoj po nesreći svojih predja i svoga otca izgubio; kako ga je šadašnji rimski kralj pod svojim skrbničtvom odgojiti i školati dao, nagovorivši ga zatiem da bude svećenikom samo zato, da mu i posljednja otčinska dobra oduzme. Kako u zrelijoj dobi odreko se „grozovitoga papinstva“, (dem gräulichen Papsthum) ne obziruć se ni na cara, ni na milost drugih ljudi, već jedino na zapovied božju, otišav svojevoljno u progonstvo, služeći jedino spasonosnoj rieči božjoj, podavši se nauku i živući u oskudici, budući da je i ono malo potrošio, što je sa sobom donio.

„Još sam naumio bio, piše nadalje Skalić, da se preporučim za službu svomu rodjaku, despoti srbskomu, i drugim vladarom, kao i vama, kad iznenada kao po božjoj naredbi, dodje vaš milostivi poziv, kojemu odazvati se odmah pripravan bijah. I to ne samo s toga, što ste vi, slavan, pobožan i milostiv vladar na glasu, koj učene ljude, ljubi a prognanike podupire, već jer ste mi i u rodu, potičete bo od mojih predjah, budući da je Beatrica kći Martina della Scala od Verone a supruga Barnabe Viskonta od Milana, koj preminuvši g. 1385. a bijaše moj šukundjed, imala kćer Angleziju, od koje potiče Jelisava supruga Markeza Friderika od Brandenburga, djeda vašega.“ Na koncu obeća Skalić, da će sa sobom donieti i mnogo izprava i povelja careva, kra-

Digitized by Google

ljeva i papa, iz kojih će vojvoda uviditi istinitost njegova rodoslovja, i koliko je dosad nedužno stradao.

Da staroga vojvodu još većma zasliepi, umoli on Krsta od Virtenberga, u kojega je državi bavio oko tri godine, da mu dade preporučno pismo. Vojvoda Krsto ne uzkrati mu ovo, te napomenu u njem, kako je Skalić grof od Huna došao na preporuku kralja českoga u Virtenberg, baveći se na sveučilištu u Tubingi, da je muž izvrstan, učen i veoma dobra vladanja. On želi, nastavi nadalje vojvoda Krsto, iz Pruske posietiti svoga rodjaka despota srbskog i kneza vlaškog u Poljskoj i preporuča toga prognanika, lišena svojih dobara, što toplije.

Drugo preporučno pismo od 20. listopada 1561. dobi Skalić od baruna Ivana Ungnada, s kojim je još prije svoga odlazka čudnovat ugovor sklopio bio. Tu se obveza Ungnad da će sa svimi silami nastojati oko toga, da se Skaliću izgubljena imanja povrate, za koj trud obeća mu Skalić nakon obračunbe troškova, polovicu dobivenih imanja, svjedoci toga ugovora bijahu i podpisani su Wolfgang Dvorski grof od Rena, vojvoda Krsto od Virtenberga, grofovi Juraj Ernest i Popo od Heneberga i dva brata Ulrih i Sevastijan grofovi od Helfensteina i Gundelfinga. U samom preporučnom pismu iztaknu Ungnad velike vrline Skalićeve, koji da je „in omnibus facultatibus“ čovjek izvrstan, učen, divnoga i dubokoge uma, kako će vojvoda moći razabrati iz krasnih svjedočba poslanih mu od cara, sveučilišta bolonskoga i samog pape, dok je tumarao još po antikristovoj tmini.“

Mjeseca studenog g. 1561. spremi se Skalić na put u Prusku. Na putu posieti svoje prijatalje grofove Jurja Ernesta i Popa od Henneberga u gradu Kühndorfu blizu Meiningena, od ovih dobi takodjer preporučno pismo u kojem oba grofa preporučuju mladoga učenjaka sposobnim, da bude ili savjetnikom, ili što on sam želi profesorom, u kojih službah moći će biti od velike koristi premda nije još posve vješt dvorskomu i svjetskomu životu, niti govori dobro njemački, ne poznavajući mnoge izraze i rieči.“

Koncem godine 1561. dodje Skalić praćen od Karla Ungnada sina Ivanova na dvor vojvode Albrechta u Königsberg, te bude tu kao grof od Huna i Markez od Verone veoma prijazno primljen. Radi svoje ljepote i stranog neobičnog vladanja, kao i načina kako je izgovarao sladko njemačke rieči, nadalje radi zle sreće i svoga stradanja, što ih je pretrpio kao prognanik i protestant, omili on doskoro ne samo vojvodi nege i čitavoj dvorskoj družini, a osobito, kako si je sviet prišaptivao, mladoj vojvodkinji, Ani Mariji ženi staroga vojvode.[24] Do skora znao je sav pruski dvor, da zanimivi mladi stranac pripada najslavnijoj porodici i da potiče ne samo od markeza veronezkih i vojvoda od Beneventa, nego da je rodjak vladara bavarskih i pruskih a potomak cara Andronika Paleologa, kralja Ferdinanda i Jakova od Napulja i Aragonije, kralja Petra od Sicilie, kralja Matijaša Korvina, Kraljice Jelisave od Kastilije, kraljice Ivane od Sicilije, kraljice Izabele od Novare i vojvoda, i knezova od Milana, Mantove, Montferata itd.

Još većma umio je Skalić predobiti za sebe dvor pruski, dokazivajuć pravo na mnoga imanja u Hrvatskoj, od kojih su neka pripadala negda Jurju od Anspaha, markezu od Branibora, koji ih je dobio po svojoj ženi Beatrici Frankopanskoj udovi Ivana Korvina, na kojih imanjih bijaše nekoč i sam vojvoda Albrecht. Bijaše dakle od koristi po vojvodu, da ta imanja, oteta u vrieme rata medju Ferdinandom i Ivanom Zapoljskim, Skalić stranom za sebe, stranom za kuću braniborsku nekako izvojšti. S toga je rado pristao uz molbu Skalićevu, da će ga prvom dobrom prilikom poslati u Poljsku, pa da ondje po kralju i kraljici, kćeri cara Ferdinanda, uznastoji zadobiti natrag rečena imanja.

Medjutim uze ga vojvoda Albrecht samo na vrieme u svoju službu sa 200. for, plaće i sa stanom i hranom u kneževskom dvoru, kao i s obskrbom njegovih konja. Ali za kratko vrieme omili starcu mladi, okretni, prijazni i umni Hrvat na toliko, da ga načini svojim savjetnikom i ministrom, podieliv mu dekret dne 18. siečuja 1562. uz doživotnu plaću od 1000 poljskih for. zajedno sa veoma udobnim stanom u posebnoj dvorskoj kući, na Tragheimu u Königsbergu, koja se i kasnije zvala Skalichienhof.

Staromu vojvodi bijaše Skalić već s toga dobro došao, jer je na dvoru bio sasvim osamljen, ne imajući nikoga, u koga da se pouzda. Njegova supruga, različita po godinah i mislih, lahkoumna i praveći dugove, nije ga mogla usrećiti. Njegov sin zadavao mu kojekakovih jada i briga. Od dvornika i rodjaka ne bijaše mu nitko prijatelj. S toga steče umni stranac odmah sve povjerenje i pouzdanje vojvode, a ujedno i prvo mjesto medju njegovimi savjetnici ili ministri.

Nenadano povišenje mladoga stranca, koji nije umio dobro ni njemački, miešajući uviek latinske rieči i izraze u njemački razgovor, probudilo je na pruskom dvoru najveće čudo, ali ujedno i tajnu mržnju i nenavist prema sretnomu štićeniku. Stari savjetnici, medju kojimi bijahu neki od ugledne porodice Truhses, počeše već sada dizati se na njega, ali tim veću sramotu doživiše, kad ih mladi savjetnik sve do jednoga nadvlada, i, kako ćemo viditi, kod vojvode izradi, da izgubiv svoja častna mjesta, moradoše ih odstupiti prijateljem Skalićevim.

Povišen na čast prvoga ministra, pomisli Skalić, da je nadošlo vrieme, gdje bi mogao boljom srećom tjerati posao za svoja namišljena prava na dobra. S toga naumi zaputiti se u Poljsku, te po kralju i kraljici raditi, da mu bečki dvor zahtievana dobra predade.

[24] Acta Borussica I. 3. Kreuzfeldt. 244.

Digitized by Google

Dobi preporučno pismo od svoga vojvode, u kom ovaj medju ostalim veli: „da je u Skaliću našo čovjeka svim znanostim i umjetnostim vješta, izkusna, veleučena i izvrstna muža“. Istom i još većom hvalom obsipao ga vojvoda u preporučnih pismih na neke poljske velikaše, tvrdeći o njem, da je vješt ne samo svim znanostim nego i sposoban za sve poslove i najteže razprave, te da s velikim izkustvom i učenošću spaja toliku ljubežljivost i tankost u vladanju, da se može pravedno reći, kako „uprav božanski darovi toga muža umnožavaju sjajnost njegova poriekla i porodice“. U isto vrieme napisa vojvoda preporučna pisma na cara i na kralja českoga, iz česa bi se dalo zaključiti, da je Skalić namjeravao iz Poljske poći na dvor bečki.

S timi preporučnimi pismi odputi se Skalić početkom godine 1562. u Poljsku, i dodje u Vilno na dvor kraljevski, gdje ga veoma dobro primiše. Kralj i kraljica dozvoliše mu više puti pristup pred svoje lice, a dvorski boljari zavoliše ga diveći se vanrednoj mu rječitosti na latinskomu jeziku i velikoj učenosti. — Skoro svaki dan prepirao se sa svećenici, doktori i profesori o bogoslovnih raznih pitanjih, i budući da su se razpre često vodile javno, probudiše tim veće čudo u obćinstvu i na dvoru, jer množini slušatelja imponirala je još većma njegova svestrana učenost.

Skalić sam hvali nada sve kraljevsku porodicu, a osobito kraljicu, kćer cara Ferdinanda, nadvisujući ju nad svimi u poviesti poznatimi kraljicami radi njezine ljepote, radi velike krieposti i čednosti.

Ali čim je sjajnijim uspjehom prikazivao Skalić svoju sljeparsku komediju na dvoru poljskom, tim većom pozornošću pratili ga njegovi protivnici, a ovim na čelu bijaše carski poslanik Sauermann. Ovaj izviešten iz Beča potanko o Skalićevoj osobi, pokušao je javno ustati proti njemu, govoreći o njem, da je varalica i od svoga cara prognan i časti lišen. Isto tako žestoko navaljivao je na njega i mletački poslanik, poznavajući poviest porodice vojvoda od Skale bolje, nego sâm Skalić, koj se je gradio njezinim članom. Ali ovi tobožnji neprijatelji ex officio ne mogahu prodrieti sa istinom. Skalić je umio kralja i kraljicu zajedno s velikaši toli za sebe predobiti, da je od njih dobio preporučna pisma na cara, zajedno s pismom na vojvodu Albrechta, kojemu priobćiše, kako su Skalića ne samo toplo preporučili dvoru bečkomu, nego i poradi njegove riedke učenosti i mnogo vriednih krieposti hvalom obsipali.

Vojvoda pruski jedva je dočekao povratak Skalićev, šaljući pisma u Poljsku puna žalosti, što se toliko vremena ne vraća, nu zajedno radujući se, što ga i na poljskom dvoru toli prijazno primiše.

Koncem travnja 1562. vrati se Skalić u Prusku. Ne imajući srdca da ide k caru ili kralju ugarskomu s preporučnimi pismi kralja poljskoga, zamoli svoga gospodara, da on ista pisma pošalje kralju Maksimiljanu. Albrecht posla dakle rečena pisma kralju, preporučiv s nova svoga štićenika. U pismu od 28. svibnja 1563. spominje vojvoda opetovano Skalićeve porodične nesgode i njegove vanredne krieposti i sposobnosti. On veli o njem, da bi mogao biti svemu kršćanstvu od velike koristi, kad bi se njegova sreća poboljšala. S toga preporučujući ga toplo, moli kralja neka pripomogne, da se Skaliću vrate imanja njegovih predja, i da toli odlična, učena i duhovita muža ne prepusti nadalje valovom biede i nesgode.

Na to pismo ne stiže od kralja odgovor, a Skalić ne usudi se dalje tjerati taj posao, već ostane kroz čitavo ljeto godine 1563. u Königsbergu, zametnuv dugotrajnu razpru s profesorom sveučilišta i liečnikom dvorskim, doktorom Matijem Stojem, koji u jednom od svojih književnih uztuka nazva Skalića privrženikom Skota; radi česa da se ima svaki protestant strogo čuvati njegovih nauka. Nu vojvoda pruski, pristav uz stranku svoga ljubimca, zabrani dru. Stoji nadalje putem štampe napadati ga, jer takovo napadanje može škoditi i sveučilištu, na kojem je Skalić, povrativ se iz Poljske, predavao bogoslovje.

Nu i na istom sveučilištu imao je Skalić velikih protivnika poradi nauka L. Socinova i Osiandrova, sliedeći ih u svom predavanju. Prvi ustade proti Skaliću Titius, koji ga potvori, da predaje svakojake krive nauke i da kvari mladež. Na što ravnatelj sveučilišta učenikom svečano zabrani, da ne smiju nadalje slušati predavanja Skalićeva. Ali ta zabrana bijaše od učenika tolikim negodovanjem i tolikom vikom i nezadovoljstvom primljena, da je razjareni ravnatelj prisiljen bio poviknuti: „Ergo audiatis Scalichium praeceptorem vestrum i nomine, omnium diabolorum[25].“ Ovo služi najboljim dokazom, koliko ljubljen bijaše Skalić od svojih učenika, i kakovom da je čarobnom snagom rječitosti umio predobiti za sebe staro i mlado. U svojih predavanjih običavao je istinabog napadati svoje protivnike i sveučilištne drugove, ali toli finom ironijom ili sofistikom, da je pred vojvodom uviek dokazati mogao kako njegovo napadanje ni malo uvredljivo nije. Često je znao svojim saučiteljem spočitovati pred slušatelji, da su neznalice, ali da oni tomu krivi niesu, nego jedino slučaj, što boljih učitelja imali niesu; i da on tomu nije kriv, što učenici hrpimice na njegova predavanja lete, dočim su klupe njemačkih učitelja prazne, jer od njega u jedan dan više nauče, nego od njih za čitav mjesec. Hinc illae lacrymae, što ga proganjaju i proti njemu pišu.

Napokon dosadi Skaliću ipak napadanje protivnika, te on obustavi od svoje volje za neko vrieme predavanja, dok ih po nagovoru vojvode opet ne nastavi, predavajući prvašnjom žestinom svoje prave nauke, „veras scientias“, kako sam reče.

[25] Voigt. Berl. Kal. 1848. 21.

Digitized by Google

Medjutim obćio je Skalić neprestano sa vojvodom Albrechtom, svaki malne dan posjećivahu se ta dva medjusobno kao najbolji prijatelji. Vojvoda je slušao nekim zanosom Skalićeve polu njemačke polu latinske razprave o bogoslovnih i drugih znanstvenih pitanjih, a ponajviše ga zanimaše razgovori o mistici i magiji, te o tajnom životu ljudi i duhova, o čem je znao Skalić nekim čudotvornim čarom govoriti.

Pismeno obćenje s poljskim dvorom nije Skalić takodjer prekinuo, dopisujući često s Bernardom Posibelom i dvorskim meštrom Gavrom Tarlovskim, kojega nazivaše svojim otcem. U svojih pismih nije nikad zaboravio preporučati se kralju i kraljici, a ujedno uplesti bud koju zanimivu viest o svojoj osobi i o svojih visokorodjenih rodjacih. Ali jur godine 1563. pade Skalić u prvu nemilost kod poljskoga dvora radi nekog odličnog Talijana Gvanina, kojega je prijateljske razgovore zlorabio priobćiv ih u jednom tiskanom djelu. Isti Talijan živio je prije na dvoru pruskom, odakle dodje na dvor poljski i čini se, da je zastupao republiku mletačku, o kojoj bješe Skalić uprav napisao neke nepovoljne stvari, priobćene mu po Gvaninu.

Drugim nekim bogoslovnim djelom o sakramentih imao je još više neprilike u Prusiji. Izdavši isto djelo, prepunjeno svakojakimi geometričnimi figurami, diogrami, šestili, trokuti, četverokuti i kojekakvimi znakovi, posveti ga svomu vojvodi. Ovaj ne mogavši ga razumjeti, predade ga učenomu matematiku Ivanu Aurifabru, da mu ga protumači. Ali matematik izviesti vojvodu, da ni on Skalićevih neobičnih izraza i slika ne razumie, i da mu djelo u obće, puno hypoteza, za bogoslovnu znanost ni malo ne vriedi, jer članci vjere ne dadu se tumačiti slikami nego razboritimi dokazi. Ta kritika probudi dakako veliku zlovolju u Skalića, ali tim većma odobravaše ju njegovi protivnici.

Broj pako ovih protivnika Skalićevih množio se sve to više. Odkad on sa četiri nova savjetnika vojvode pruskoga na ime: s Ivanom Funkom iz Nürnberga, s Ivanom Schnelom iz Pomorja, s Mateom Horstom iz Meklenburga i knjižničarom Ivanom Steinbachom iz Annaberga prijateljstvo sklopi, učvrsti istinabog svoje mjesto na dvoru pruskom, ali morade na štetu države sva moguća sredstva upotrebljivati, da ove savjetnike kod vojvode u milosti uzčuva, a ujedno i njihovim zahtjevom zadovolji; što dakako mnoge njegove protivnike još većma razdraži.

Da broj svojih prijatelja poveća, pozva na dvor pruski mladoga učenjaka Mihalja Skriniusa iz Gdanskog, koj dobi čast profesora i knjižničara na sveučilištu, te koj mu sa zahvalnosti uviek vieran osta, podupiruć ga u svem. Isto tako počasti on profesorstvom magistra Ivana Campinge iz Gröningena i Hinka Zella iz Strasburga, koji mu je pomagao pisati izmišljenu poviest njegove porodice. Vojvodskog dvorskog meštra i dvornika Petra Mörtlina kao i mnoge druge znao je predobiti novcem i darovi.

Ponajglavniji protivnici Skalićevi bijahu oni stari vojvodski dovjestnici, kojih odstrani, medju ovimi tri od porodice Kreiza, zatiem veliki stolnik Ivan Jakov barun od Waldburga, i nadvornik knez Joakim od Norka. Svi ovi bijahu vezani rodbinstvom, težeći složno za vlašću, bogatsvom i gospodstvom, gazeći zakon i pravo, i varajući svoga vladara na svakojake načine. Da se osvete Skaliću, bijaše svih njih glavna misao, dapače ako se smie povjeravati jednomu pismu Skalićevu pisanom vojvodi, upotriebiše oni i otrov i nož iz potaje, da odstrane za uviek neprijazna stranca.

U to doba početkom g. 1563. bolovao je Skalić mnogo sa kolike, o kojoj pisa jednoč vojvodi, da svoju bolest može prispodobiti promjenljivu mjesecu travnju, jer kad ćuti, da mu je najbolje, dodje vjetar i kiša, t. j. ljuta bol, koja ga natjera u postelj. U vrieme te njegove bolesti vidjevahu poznanci, koji ga posjećivahu, čestoputi neku mladu ženu, gdje ga dvori i kuću mu redi. Protivnici njegovi da ga ocrne pri vojvodi, koj držaše mnogo do krieposti, prijaviše mu, da je Skalić ili tajno oženjen, ili da prostu ljubovcu u kući drži. Vojvoda doglasi mu odmah dobivenu viest, umoliv ga, da mu odgovori, koliko je istine u toj viesti. Skalić budući bolestan odgovori vojvodi u povećem pismu na deset strana medju ostalim: kako veoma žali, da mu tjelesna i duševna bol (mei dolores tam corporis quam animi) ne dozvoljuje ustmeno o toj važnoj stvari razgovarati se s vojvodom. S toga mora po svom prijatelju Funku odgovor pismeni poslati. Što se upitne žene tiče, to mu je ona po njezinu otcu predana u službu kao gospodarica, brez koje u svojoj bolesti biti ne može. A oženiti se ne će, jer kako je vojvodi višeputi kazao, on se je odvažio samo ženu od ravna si visoka roda uzeti, a takove još našao nije. Dokle pako ne oženjen živi, naći će se dakako uviek ljudi koji će sumnjičiti njega i njegovu gospodaricu. Pa kad bi ovu i odstranio, zar ne bi pao u još veću sumnju, kad bi svakih osam dana mienjao gospodaricu; a ipak ne mienja nitko rado ni svoje vierno pseto, kamo li vierna čovjeka. Bolje je svakako, nastavi, kad je čovjek radi jedne žene u sumnji, nego kad je radi više njih. Moli ga napokon, neka ne sluša njegovih neprijatelja, neka ne vjeruje, da nečist život živi, jer kad bi to htio, ostao bi bio medju papisti, i mogao bi kao dobar epikur živiti po dvorjanski, i držati ne jednu ženu, nego deset, dà trideset, četerdeset.[26] O samoj gazdarici, koju ne imenuje, veli da je iz dobre kuće, da je u rodu s mnogimi porodicami u Gdanskom, da je po materi od plemenite krvi i da potiče od znamenitoga plemena Knackovskih.

Odgovor Skalićev umiri sasvim staroga vojvodu. On mu povjerova, da žena, što je s njim zajedno živila,

[26] Vol. Berl. Kal.

Digitized by Google

nije drugo nego služeća gospodarica, medjutim, bijaše ipak ona ista Ana Fogenova, kći gradjana iz Gdanskoga Benedikta Fogena, koju Skalić kasnije sa sobom u Francezku povede i kojom se zatiem u Münsteru oženi.

Nu jedva umiri Skalić svoga vladara radi jedne tužbe, kad eto druga još krupnija dodje, i to od kraljice poljske Katarine. Umna ova žena pronikla je ponešto u tajne Skalićeve jur onda, kad se desio u Vilnu na kraljevskom dvoru; i ona podvoji, da li je on doista od toli visoka roda, kako je sam tvrdio, kasnije dade po svojih ljudih na carskom dvoru u Beču potajno razpitati o rodu i plemenu Skalićevu, te dobi o njem glase veoma nepovoljne, pak i od samoga cara Ferdinanda otca svoga. Te glasove priobći ona vojvodi pruskomu, dodavši: da njegov „Božjom pomoćju herceg od Skale, veliki knez hunski, markez od Verone“ itd. nije drugo nego varalica. K svojemu pismu dodade kraljica još jedno pisamce svoga otca, koji joj o Skaliću na njemačkom jeziku sliedeće doglasi: „was Paulus betreffen thut, dieweil ich mit wenig Worten Ew. Liebden nicht berichten kann, und auch dass nichts heimliches ist, habe ich nach der Länge, doch nur die Substanz aller seiner Sachen, Thun und Wesen, und wie es mit ihm gegangen ist, in Schrift stellen lassen, daraus E. L. sehen wird, was das für ein Vogel ist, und in Summa, er ist der hoffärtigste Mann, den ich mein lebenlang nur kennen gelernt, dazu gar ein Lügner und gar ungesundig. So viel mag ich E. L. mit Grund berichten“. — Ovomu pismu dodade kraljica još drugo istoga smisla kralja Maksimiljana, kojega je Skalić smatrao svojim viernim pokroviteljem. Ona zaključi svoje pismo primjetbom, da će odsad vojvoda valjda više vjerovati caru i kralju, nego li toli lahkoumnomu čovjeku, i da ne će htjeti radi njega gubiti milost i prijateljstvo cara i drugih vladara.

(Dalje sliedi.)

Sol.

Piše Mijo Kišpatić.

Oprostite mi, što sam si odabrao danas toli zazoran priedmet svomu člančiću, Bože me sačuvaj, da sam htio reći, da bi izmedju vas koga, trebalo malo osoliti, da nam tečniji bude. Pa ipak nas ima mnogo, koji ne bi smjeli reći, da imadu uviek dosta ili premalo soli. Svaki je doduše već na krstu dobio soli — jedan više drugi manje, pa nije ni čudo, da imamo ne slanih i preslanih ljudi na svietu. No najviše se bojim za sebe, da ne budem preslan. Krasni nam spol dobro znade, kakvih se može neprilika zadobaviti, kada donese na stol preslanu juhu, a svatko se još dobro sjeća, kolike je neugodnosti sol pripravila prije nekoliko godina jednomu velikomu gospodinu u Hrvatskoj. Mnogi su se onom sgodom nemilo nasolili, a ja si ne bi želio, da i mene moja sol toliko nasoli! Nu gdje da počmem soliti? Sa živimi ne smiem početi, radje ću sa pokojnici; jer mrtvi bar ne ujedaju.

Kada je rimski cenzor Livij udario porez na sol, nadjenu mu narod prišivak „salinator“, što mu je kašnje i u poviesti stalo. Pa nekako sretno prodje, nu na druge, koji su se stali za solju jagmiti, podigoše se isti bogovi.

Kada je u srednjem vieku veliki knez kievski, Svjatopolk, zabranio uvažati iz inozemstva sol, samo da u vlastitoj zemlji od soli što više prihoda dobije — tako pripovieda stara ruska legenda — stade neki pobožni kaludjer pretvarati pepeo u sol, pa ju medju sirotinju dieliti. To bijaše prva opozicija proti monopolu. Dočuv za to čudo knez, dade svu tu sol zaplieniti i pred sebe iztresti, al gle — od soli eto opet pepela. Pa kada je sirotinja po drugiput stala pepeo kupiti, pretvori se opet u sol. Druga priča pripovieda o kralju Lizimahu, da je udario porez na sol, što si narodi od pamtivieka sa morske obale skupljahu. Bogovi se radi toga razjariše, te od toga časa nestade sa morske obale toga božjega dara i dotle se opet ne pojavi, dok nije kralj porez ukinuo.

Te priče svjedoče jasno, koliko je u narodu uvriežena mržnja na najnepravedniji porez. Nijedna ruda nije toli potrebna blagobiću čovječjega tiela kao sol, s toga su se narodi od pamtivieka opirali tomu nenaravnomu porezu. Francezkomu dvoru donašala je trgovina solju godišnjih 54 milijuna franaka čista dohodka. Sve je to morao siromašni narod plaćati, a razkalašeni dvor Ljudevita XIV. XV. protepao je te novce u razkoši i zabavi. Francezka revolucija ukinuv odmah monopol soli, dozvoli svakomu gradjaninu, da smie sol bez državnoga nadzora kopati i prodavati bez ikakva poreza. Nu čim opet Borboni zasjedoše na francezki priestol, uzela je vlada opet prodaju soli u svoje ruke, te je na svakoj centi 6 do 7 for. čista dohodka imala. God. 1872. digao se je njemački sabor proti državnomu monopolu soli. Sa onih pet milijarda franaka, što ih Niemci od Franceza u ime ratne odštete dobiše, poboljšalo se je bilo imućtvo u toliko, da su zastupnici punim pravom mogli zahtievati, neka se ukine porez na sol. Ali se vlada ne htjede toli lahko odreći onih deset milijuna talira, što ih od soli svake godine dobiva, pa je tako priedlog i propao. Država ne nadzire nijedno kriomčarenje toli lahko, kao kriomčarenje solju. Kopanje i izradjivanje soli ne da se skriti, jer se ona samo u veliko pojavljuje i izradjuje. Silnu dobit, što ju država od soli imade, namiruje većim dielom samo sirotinja, pa u tom stoji baš ta nepravda toga poreza. Uz mesnatu hranu, kojom se bogatiji hrane, ne treba nikada toliko soli kao uz kruh i korun, o kojem sirotinja živi. S toga i veli slavni lučbar Liebig, da je porez na sol najružniji i najnenaravniji, što ga ima, te da ne služi ni najmanje na čast čovječjemu razumu.

*

Digitized by Google

Od svih kovina i dragulja, što ih iz zemlje kopamo, sol je radi svoje moralne i zdravstvene vriednosti po čovjeka od najveće koristi. Za njom tek dolazi željezo, a onda kameni ugljen. Korist nam se njena ne namiće doduše toliko očima, ali je ipak narav rekao bih kriomice prisilila sve narode, da ju ciene i smatraju svetinjom kućevnoga mira. Tko da ne pozna liepi ruski običaj, kojim domaćina svoga gosta dočekuje, pružajuć mu „hljeb i sol“? U kući mu nije ništa toli sveto i važno kao kruh i sol, da kada ih tudjincu jedan ponudi onda ga u svojoj kući hrani i brani, ma i imovinu i život izgubio. Stara njemačka poslovica veli, da bi valjalo uz svako zrno soli po jedan otčenaš izmoliti, a tko sol razsipa, morati će pred nebeskimi vrati toliko dana čekati, koliko je zrna prosuo. Stara hrvatska poslovica veli: „ne vjeruj nikomu, dokle s njim ne izjedeš „štrtinku“ (četvrt vagana) soli“, a već stari Grci i Rimljani rekoše, da nam nije prijatelja, dok s njim ne pojedemo žlicu soli. Stari Rimljani imadjahu srebrnu soljenicu, koja je uviek morala na stolu stajati. Ona je prelazila baštinom od otca na sina, a s njom je išao i otčev blagoslov u kuće, kako to i Horac u svojih odah opjeva. — U svetom pismu staroga zavjeta govori ze o solnoj vezi medju čovjekom i bogom. Homer nazivlje sol božanskom, te su ju sbilja Grci uviek bogovom žrtvovali, smatrajuć ju uzorom čistoće. Kinezi slave još danas svetkovinu soli, a Meksikanci imaju posebnu božicu soli. Kada Arapin sklapa s kim najsvetiju svezu prijateljstva, podieli s njim komad posoljena kruha. Kršćani su u prvom vieku pri krštenju, primajuć kojega novoga člana u svoju zajednicu, stavljali mu nešto soli u usta, što se je i kašnje pri kršćenju sačuvalo. U srednjem vieku iztjerivali su kršćani djavla solju, najsvetijim darom božjim.

U našem narodu (u provincijalnoj Hrvatskoj) sačuvala se je veoma liepa pripoviedka, koja pokazuje, koliko naš narod štuje i cieni sol. Ajde da ju u kratko pripovjedim, jer mi se čini, da nije dosele nigdje štampana.

„Bio jednom stari kralj i imao tri kćeri, kad bješe već ponarasle, te došlo vrieme da ih poudade i nadieli, pozove ih kralj preda se, pak ih redom upita, kako ga koja od njih ljubi[1]. Najstarija mu se stane zaklinjati, da ga ljubi kao srebro i zlato. Otac ju udade za mlada kraljevića, koj ju bješe zaprosio te pokloni joj jedno kraljevstvo. Srednja reče, da ga ljubi više od same sebe, tad ju udade za mlada kraljevića, koj ju je zaprosio bio i pokloni joj jedno kraljevstvo. Najmladja kći bijaše dobra srdca, i jerbo je otca najviše ljubila, reče, da ga ljubi kao sol. Kralj na to plane, jer je najmladju kćer najvolio i reče: „Mislio sam, da mi ti od svih najvećma voliš, ali sad vidim da me ni malo ne ljubiš. Zato mi više ne dolazi pred oči, od mene nikakova diela ne čekaj, jer ti niesi moja kći“. Tad zapovjedi, da ju odvedu u šumu i da joj sagrade kolibu, gdje će živiti. I dade joj dvorbu i hranu, ali joj pod očinskim proklestvom zabrani ikada ostaviti kolibu. Tu je ona dakle živila više godina. A hranu joj je donosila vierna služavka. I ona je rasla i bivala sve ljepšom. Jednom dodje carev sin iz drugoga carstva u tu šumu, da lovi lov, pa se namjeri na onu kolibu i sgleda kraljevu kćer. Ne vidiv tolike ljepote nikad, odmah zavoli kćerku i reče joj, da će ju odvesti k svomu otcu, i da ona mora da podje za njega. Tad mu ona izpripovjedi sve kako je s njome bilo i zašto je ovdje, te kako joj je otac pod kletvu očinsku zapovjedio, da se odavle ne kreće do smrti. Razumiv to carev sin podje k svomu otcu pa mu izpripovjedi sve kako se je zaljubio i kako ona djevojka ne smie pod očinsku kletvu otić iz šume i zašto, te reče: „ja bez nje življeti ne mogu; nego valja da mi ti izvojštiš kćer od onoga „kralja““. Otcu bijaše težko ali se domisli, kako će namudriti onoga kralja pak mu poruči, da će ženiti sina, i da mu dodje u svatove. Kad dodje kralj u svatove, te sjedoše k stolu ali ne ima mlade. Tad upita kralj, gdje je mlada? Na to mu reče carev sin, da će doći. Kad dodjoše jela, ne može kralj da jede, jer mu jelo ne bijaše slano. Tada reče: „Gdje vam je sol, da si osolim jelo?“ A sluge mu rekoše, da ne ima soli. Sve što je više jela dolazilo, sve mu se je više grustilo i ne mogaše već ničega okusiti, nego reče caru: „Kako vi možete živiti bez soli? U mome kraljestvu svaki i najveći siromah ima u kući soli.“ A car ga upita: „Da li i on jede slano?“ — „Ta kako ne bih jeo slano, odvrati kralj, volio bih suh kruh soljen jesti, nego najbolju gostbu ne slanu.“ Čuvši to car prihvati: „Ako ti je sol toliko mila, kako si ti mogao kćer prognati, koja te ljubi kao sol?“ Tad onaj kralj uvidje kako je krivo učinio, veoma se razžali i pozove sluge, da podju tamo i tamo u onu šumu, te da mu dovedu kćer. I udje carev sin i dovedši ju za ruku reče i „prije pitaste za mladu, evo, vaša je kći moja mlada.“ Tad bijahu svi vrlo veseli, a kralj opaziv, da je nadmudren i uvidiv, da za najmladju kćer od svih najvoli, dade joj svoje kraljestvo, i tako se carević njom oženi“. —

Malo je naroda naći, koji ne znaju za sol, samo najdivlji i najosamljeniji ne služe se njom. Tako se nalaze neka beduinska plemena u nutrnjoj Arapskoj, onda u srednjoj Africi i južnoj Americi, koja ne jedu soli. Za brazilijske divljake vele, da dobiju grčeve, ako sol jedu, jedan putnik pripovieda, da mu je neki Novoselandac rekao, kada ga je upitao, da li ga divljaci ne će pojesti — neka se ništa ne boji, jer je divljakom meso od bielih ljudi previše slano. — Svi drugi napredniji narodi poznavaju sol, pa su se njom još i u prastaroj davnini služili. Današnja jezikoslovna iztraživanja dokazaše,

[1] Sličan motiv upotriebio je Shakespeare u svojoj tragediji: „kralj Lear“.

Digitized by Google

da su se svi srodni europejski narodi, stanujući još u zajedničkoj kolievci i govoreć jednim jezikom solju služili. Jasno se to vidi iz velike sličnosti rieči, kojimi razni narodi sol označuju. Tako se zove sol grčki ἅλς, latinski sal, gotički salt, slavenski sol, a irski salan.

Svi ti narodl, dok su još u predpovjestno doba stanovali u Aziji, upoznaše se sa solju na morskoj obali. U toplih otih priedjelih izparuje se morska voda mnogo brže nego na sjeveru, a sol se onda, koja se u vodi raztopljena nalazi, na dno dâ i tvori tanku koru. Sve životinje a i ljudi dolazili su na obalu i tude sol pobirali. No upravo su takve okolice vrlo neplodne i puste, s toga se moradoše svi narodi, koji se počeše pastirstvom i lovom baviti, povući dalje od mora u plodnije krajeve. Ali tude im je sada manjkala najnuždnija primjesa uz meso i sir — naime sol. Pojedini ljudi stadoše nositi sol dalje u zemlju i ondje ju prodavati, te tako se poče razvijati prva trgovina.

Dosoljenim narodom u Europi bio je mnogo teži posao doći do soli. Starih izvora nadjoše na mnogih mjestih, pa im je odtale valjalo podmirivati svoju potrebu. U svojoj nevještini palili su, kako to rimski spisatelj Tacit pripovieda, velike hrpe drvlja, pa vatru polievali slanom vodom. Čista voda pretvorila bi se u paru, a sol ostala na zemlji smiešana sa ugljenom i pepelom. Dakako da je takva sol bila oštra, ali druge ne imadoše, pa su se i tom morali zadovoljiti.

Ovakva slana vrela bila su prvim narodom u velikoj cieni, tako da su radi njih znali pojedini narodi krvave bojeve voditi.

U isto ono vrieme, kada je čovjek stao zamjenjivati svoje jednostavno kamenito orudje sa prikladnijim i uztrajnijim od tuča, stala se njegova vještina i premoć znatno razvijati. Kopajuć i tražeć kovine u zemlji, naišao je čovjek i na slojeve kamene soli, pa se znatno tim pomogao, jer nije morao više iz daljine sol dopremati ili ju dugotrajnim postupkom iz slanih izvora izparivati. Takva mjesta dodjoše brzo na glas. Sol se stala u veliko kopati i u trgovinu izvažati. Trgovci bi zamjenjivali sol za robove, marvu, konje, vosak i druge potrebštine, pa to kući dovažali ili opet dalje prodavali, upravo kako to čine i danas narodi na iztočnoj obali Afrike. Putevi se tim urediše, tako da su po njih počeli i drugi trgovci svakovrstnu robu prevažati i promitati. Čini se nevjerojatno, da bi mogla tako neznatna stvar, kao što je sol, dovesti u doticaj i spoznati tolike narode i razviti im trgovinu. Pa ipak je tako. Kamo god se je čovjek naselio, morao je ponajprije soli imati za svoju svakdanju potrebu. Ako je nije ondje našao, gdje se je nastanio, morao si ju je držati i kupovati, a uz sol se stalo onda i druga trgovina razvijati. Uz trgovce pridružiše se i svećenici, šireć kršćansku vjeru te tako postadoše solju bogate pokrajine nesamo izhodište trgovine nego i prosvjete. Pa od kolike su tek danas koristi ovakve naslage soli, pošto se je razvila i kemična fabrikacija. Pri svakom takovu rudniku zaslužuje si nekoliko stotina siromašnih radnika svoj svagdanji kruh, i opet na stotine vještih tehničara nalaze poštenu zaslugu, a novac, na milijune dolazi u promet. Putevi se i željeznice grade, da se samo sol laglje i jeftinije odpremljivati dade, a uz to se širi i trgovina sa drugom robom. U Českoj, u kojoj ne nadjoše do danas soli, sagradiše prvu željeznicu do komorske solne pokrajine (Salzkammergut). U kemičkih tvornicah stala se u novije vrieme sol mnogovrstno i to s velikim uspjehom rabiti. Od soli pravi se soda, bez koje opet nema sumpora i statkla. Kod bieljenja, bojadisanja i pravljenja papira i platna upotrebljuju danas sol u velikom. — U saveznih amerikanskih državah pokolje se svake godine po nekoliko milijuna svinja, meso se osoli, pa se po željeznicah i brodovih po čitavom svietu razvaža. U Rusiju i južnoj Americi ne bi mogli toli lahko unovčiti svoja silna stada goveda, da im nije soli, kojom meso usoljuju i pošilju u druge krajeve. Koliko milijuna i milijuna centi usoljene ribe prodje trgovinom po svietu! Silan taj promet i trgovina, naša prosvjeta, koja se papirom širi, naše odielo a i zdravlje vlastita tiela — sve to ovisi o soli. Pa ići jošte udariti porez na sol, znači priečiti čovjeku u njegovu napredku i blagostanju.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

II.

(*Opera.*) Govorit nam je o ponovah operâ „Don Juana“ i „Fausta“. — Na 23. listopada ponoviše „Don Juana“, al pjevala ga tri druga grla pa uspjeh izadje vrlo hrdjav, jerbo g. Noli nije bio još svojoj dionici posve vješt a gčna. Ferenczi distonovaše taj večer grozno. Druga ponova na 2. studenoga podje puno bolje za rukom, a osobito se odlikovaše gčna. Daneševa Cerlinom. Ne samo da se prikaza milovidnom već i pjevaše vrlo dobro i glumljaše divotno te izgovaraše hrvaštinu razgovietno uz dosta valjano naglašivanje. I g. Noli zadovoljio nam je taj večer svojim „Don Juanom“; on nije doduše bariton poput Beka, pa da pravo rečemo, ni poput Kašmana, ali niti svojom prilikom niti svojim pjevanjem ne vriedja obćinstva. Njegovom prozom ne će se doduše hrvatski jezik dosinuti nikakve slave, ali oni drugi sborahu toli krasnom ingleštinom, da niesi mogao razlikovati, nije li to više turski nego li ingleski

Digitized by Google

— a prema tomu bijaše Nolova hrvaština sâm biser i suho zlato.

O gospodični Ferenczovoj vele ljudi, da je vrlo praktična pjevačica, pa će ti ljudi s te ruke imati pravo, ali ta hvala ne vriedi više, nego bi vriedilo orguljašu sv. Katarine svjedočanstvo, da bez pogreške orgulja napjev: „Na lica mi padamo“. Šteta samo, što u grlu gospodične Ferenczove nema mladjahne svježosti i što dobrano nadmašuje onaj napun, s kog se dosle zamierasmo našoj drugčije vrlo cienjenoj pjevačici, gospodji Lesićki. S toga smo evo spremni zamoliti tu gospodju za oproštaj, jer odkad vidismo gospodičnu Ferenczovu, klanjamo se i divimo pruživosti u spomenute gospodje. Da je gdčna. Ferenczova negda vrlo dobrom pjevačicom bila, hoćemo da vjerujemo, te s toga u ime božje neka jednu godinu i Hrvatom pjeva, ali se je ta naša vjera vrlo uzdrmala u 5. prizoru drugoga čina na koncu šesteropjeva, gdjeno je ta gospodična proizniela zvukove, koji su joj uza svu nestašicu toga orudja vrlo zubati bili. Gdje se pjevačica tom dionicom iztaći može, to je bezdvojbice konac 9. prizora u prvom činu i tako zvani pismovni napjev (Brief-Arie) u drugom činu i na ta dva mjesta sjeknula je gospodična Ferenczova svom svojom snagom, koja ju u višem položaju još toliko ne izdaje, ali koje joj u nižem položaju posvema nestaje, te se čovjeku čini, da ti niži zvukovi iz drugoga grla dolaze.

U istinu nam je žao, što ne možemo prema takvoj gospodji iz velikoga svieta umiljatiji biti ali eto niesmo krivi, što se ona svejednako izgovara kihavicom (hunjavicom), a bojimo se, da će nas napokon počastiti i gospodja Malingerova gospodskim posjetom, ali dakako istom onda, kad dodje u godine, gdje kihavica toli učestava.

Gospodja Lesićka pjeva donu Elviru u svaku ruku uprav majstorski, svojim je neporušivim, vazda jednako pojastim, krasnim grlom, svojom umnom igrom, svojom brižnom napravom te napokon svojom marljivošću svejednako u volji občinstvu i nema večera, kad ne bi postigla obilate priznaje.

Od Ottavija g. Dalfija ne zapamtismo ništa drugo, već jedinu besjedu „strašno“, kojom se je u jednu i drugu ruku posve prema istini oglasio, kad mu je donna Anna prvo osvetnoga napjeva pripoviedala, tko je i s koga razloga umorio njezina otca.

G. Novak nije nam svojom igrom predočio onakva Leporella, kakav bi trebao da bude.

G. Chlostik bijaše valjan gouverneur.

Dionicu Masetovu, u kojoj više vriedi igra nego li pjevanje, izvadjaše g. Anton, a galerija mu se grohotom smijaše. Jedina je nesreća po g. Antuna, što najsretnije izvodi samo takove dionice.

Sveglasje zamnievaše nekakvom suhoparnom točnošću i bojazljivom pažnjom. Ta dašto, „Don Juan“ je remek-djelo, a Niemci imadu nemalo razloga tim se ponositi, ta sâm je čin od kraja do konca toliko ćudoredan i tanko izpreden, da treba tu operu osobito preporučiti materam, u kojih su liepe i mladjahne kćerke.

Ponova opere „Fausta“ na 26. listopada napuni kuću, kao svaki put dosle. A kako i ne bi? Opera je „Faust“ na visu umjetnosti najnovijega kroja, tu je duhovitim zahvaćajem, a ne sjećajući ni na kakav „kyrieeleyson“, narisalo divnimi zvuci čudnu priču, pa će ju svatko i svagda prerado slušati. Na javi sanjaš još po vas dan poslije izvedbe o toj ženijalnoj glasbi, a druge te opere, pa ni klasične, bome ni najmanje ne uznemiruju.

Ovaj put činjaše se, da g. Grbić nije posve razpoložen, premda baš „Fausta“ najbolje pjeva. Ali budući uvježbani pjevač, kakov je g. Grbić, umio je prikriti svoju nerazpoloživost tolikom vještinom, da nam je uz prkos toj slučajnoj nevolji ugadjao.

Chlostikovu Mefistu treba, ako ne baš sve, a ono bar vrlo mnogo, da bude onakov, kakova bi si mi željeli.

Gospodična Daneševa nije posve zadovoljila prikazujući Margaretu; jer ako je i gdjekoja mjesta zanosice pjevala i glumila, to su opet druga mjesta bila mlitava, poimence imala je nakitni prizor puno življe izvesti. Još moramo gospodičnu Daneševu svjetovati, neka ondje, gdje glasbotvorac naumice iztiče razglasje (dissonance), tiho pjeva, bud se naši svirci u sveglasju ne će da odreknu prava posvirati jače, nego li se to ljubi i pjevaču i občinstvu. Drugčije naše sveglasje ni u kojoj drugoj operi ne glasbuje s tolikim zanosom, kao baš u „Faustu“.

Druge smo pjevačke dionice već prije u „Viencu“ ocienili. *F. Š. K.*

Iz Dubrovnika 31. kolovoza 1875.

III. knjiga „Narod. biblioteke“ Drag. Prettnera.

Hoćeš ljudim ugoditi,
Rec', što mogu razumiti.
Narodna poslovica.

Slavni Tomaseo besjedeći o najpokonjoj oporuci Kraljevića Marka, kojom dokonča svoj zemaljski život, oviem riečima zaključuje: „Ovaj čovjek hoće da sebi „zadobije sve, što je neumrlo isto oko i junačku de„snicu“. — Gospodin Ljubiša takodjer hoće da sve neumrlosti zadobije, neumrlost političnu, neumrlost juridičnu, neumrlost književnu. Treća knjiga „Narodne biblioteke“ što izlazi nakladom tiskarnog zavoda Dragutina Prettnera u Dubrovniku, koja je ove dane svjetlost ugledala, sadrži: „Pripoviesti crnogorske i primorske, skupljene, složene i pregledane od Stjepana Ljubiše. — Ja ne živem u blatu politike, no mislim, da ona, koja teži, da utemelji prava svake narodnosti, poduzeće je, kojiem će se dičiti za vieke sadašnje stoljeće i da će ostati slavno ime onizieh, koji su se

Digitized by Google

borili za tu svetinju. Ako je razpra medju narodnjacima o sredstvima, kako taj žudjeni cilj dostignuti, promislimo, da „koliko ljudî, toliko ćudi“ i da „svemu svietu isti Bog ugodio nije“; ipak slava sviem oniziem, koji su svedjer vierni ostali narodnoj zastavi. Nek sposobniji od mene sude o vriednosti gosp. Ljubiše kao zakonoslovca, ja moram da se ograničim govoriti o njem kao književniku; puška moja do daljega ne domeće. On je medju spisateljima našiem, koji su se srećno uvjerili, da književestvo mora biti savezom ljubavi medju neukiem i izobraženiem narodom i da jezik prostog puka nije toli siromašan, kako neki misli. Prije nego preziremo siromašni narod, tražimo ga upoznati, a upoznamo li ga, zaisto (ako od Boga prokleti niesmo) zaljubiti ćemo ga. Pripoviesti u ovoj knjizi skupljene su iz ustâ puka, u mjestima gdje dotik inostranskieh jezikâ i inostranskieh pojmovâ nije pokvario bistru pamet i čistu jugoslavensku rieč. Odmori ti se duša i razum, kad se dočepaš knjige, gdje misli na svu silu zavite, ne uzvisuju se po neograničeniem prostorima maglovitijeh visinâ, po kojiem se gubi ljudska misao i gdje divlje strasti ne zauzimlju mjesto naravnieh ćutjenjâ. Iz narodnieh pjesamâ, poslovicâ, pričâ i pripoviesti moramo naučiti uzorita svojstva našeg sladkog jezika, kratkoću jasnu i prostu, hitrost njegova sastavljanja. Po slogu spoznati ćeš odma, kakva je duša spisateljeva. Živahan je slog u pripoviestima gosp. Ljubiše a vatrena je duša njegova, upaljena ljubavlju naroda svojega, to moraju priznati i isti protivnici njegovi.

A tu je kriepost steko, jer je od djetinstva obćio s prostiem narodom; upoznao se je s njegoviem nevoljami, njegove je jade jadovao, njegoviem je se radostima veselio. Da je svedjer živio, kako žive odkad je postao predsjednikom dalmatinskog sabora, ne bi nam zaista bio priobćio pripoviesti, koje danaske čitamo. Nije moja namjera, da sada tanko po tanko pretresam ovu književnu radnju, koja se ne samo odlikuje bogastvom čistoga jezika i jasnosti narodnog skladanja, no zanimiva je takodjer sa povjestničkog gledišta za ono doba o kojem i pripovieda i zbog narodnieh pričâ, predanjâ, običajâ o kojiem se zabavlja. Kao svaki proizvod čovječanskog uma, i u njem imade manâ, medju kojiem mislim da je najveća, da jezik prem na bokeljsko narječje zanosi. Al ja samo na to kanim, da ovo djelo obćinstvu objavim; svakome čitatelju pako slobodna razsuda.

J. A. K.

LISTAK.

Polazak na vojnu (k slici.) U broju 38. ovogodišnjeg „Vienca“ progovorismo nekoliko rieči o poljskom slikaru Arturu Grottgeru i o njegovu ciklusu nacrtâ: „vojna“, te doniesmo iz njeg sliku: odvod u vojsku. Upućujuć čitatelje na onaj opis protumačit ćemo danas u kratko drugu sliku iz istoga niza. Umjetnik nam predstavlja onaj čas, kada muž, polazeći u rat još na posljednji pozdrav mahne ženi svojoj, koja držeć bolestno diete sva poništena odvraća lice s težke boli. Drugovi njegovi već pojezdiše kraj svojih dvorova, oprostiv se morda za uviek sa ženom i djecom, njega je još posljednjega čekao taj turobni prizor. U zadku stoji umjetnik, vodjen svojim genijem, oko mu se krade za ostavljenom, koja u cvietu ženske ljepote i snage mora da izkusi toli gorku bol. Slika ova dokazuje nam u veliko snagu dubokog liričkog talenta Grottgerova.

Kazališno pitanje u saboru. Financijalni odbor našega sabora predložio je, da se za trošak kazališta uvrsti naprosto svota od 30000 for. a. vr. kao i lani. Ne znamo kako se to porodilo, al se veoma začudismo. Za prvo nije se govorilo o deficitu, koj je, kako čujemo, mnogo veći nego prošle godine, te ne razumismo, kako se je to prešutiti moglo sada, što će svakako zaključkom računa izići na vidjelo, što se je pako već kod proračuna za buduću godinu iztaknuti moralo, da se pronadje put, kako da ne bude u buduće deficita. Za drugo začudismo se, kako nije odbor našao povoda, da progovori koju ob organizaciji toga zavoda, koj danas ne ima upravo nikakova organizma. Kad mala zemlja, ko što je Hrvatska, daje za zavod na godinu 30000 for. vriedno je i pitat, na što se to troši, kako li je to uredjeno. Ali naše se kazalište organizuje — i to konsekventno u nevrieme — već od g. 1860. i vrlo nam je žao, da ga uredjivaju od jedno 17 godina iste ruke, a niesu vješte bile uredit ga. Naše jadno kazalište uzdiše neprestano: „Srdce mi boluje, a ne znadu, šta mi je.“ Presv. g. dr. Subotić popravio je ravnodušnost financijalnoga odbora, da je predložio — a predlog mu bude po saboru prihvaćen — neka enquetno povjerenstvo izradi priedlog, kako da se uredi kazalište. I to je nešto, premda će to peta enqueta biti, koja će se baviti tim pitanjem. I saborski odbor za taj posô skupio je dosta gradiva, te izradio je štatut, nu g. vladin upravitelj kazališta nije ni jedanput došao u sjednicu odbora, da rekne svoju, već kad je sve sgotovljeno bilo, izradi on, da se štatut ni ne predloži saboru, te sastavi poslije nekakvu organizatornu mašineriju, kojoj se svatko načuditi morao, kojom je od kazališta odagnao sve literarne sile, jer književnici imajući nešto imena i ponosa, ne hćedoše biti puste lutke, ne hćedoše visiti samo o dobroj voljici redatelja. Francezi, Niemci, Englezi ne mogu ravnati svojih uzornih kazališta bez savjeta književnika, a mi Hrvati možemo!!! Uz takove okolnosti ne će naše kazalište nikad biti umjetničkim zavodom: ne će hrvatski narod ni kad imati nikad izvorne dramatske literature, jer drame pisat može samo onaj književnik, koji poznaje praktičnu stranu kazališta, a kad se književnici gone od kazališta, ne će se nikad upoznat sa tehnikom. Da vidimo, što će enqueta izradit. Vriedno će biti tom prilikom razpravljati, da li je veći deficit bio pod literati ili sada, ili u koliko je neliterarno gospodarstvo bolje. „Vienac“ će to pitanje malko razjasniti u obće, pošto je toliko vremena šutio. Na dalje šutit bio bi grieh proti narodu.

Sa sveučilišta. Prošloga tjedna započeše svoja predavanja na filozofskom fakultetu gg. profesori Armim Pavić i Gjuro Pilar. Prvi razložio je u svom uvodu, koliko da je koristno i nuždno, da se predaje hrvatska književnost,

Digitized by Google

koju je u glavnih crtah nacrtao. Potonji govorio je u svom uvodnom predavanju o sastavu prirode i o metodah učenja i iztraživanja prirode, razložio osobito granice, koje postoje, ili bolje rekuć ne postoje izmedju tri tako zvana „carstva prirode". Novoimenovani profesor Dvořak ne može još ovaj semestar započeti svojih predavanja iz fizike, pošto si tekar ima stvoriti fizikalni kabinet. Za sad niti ima kabineta, niti kakove ma i najčednije biblioteke, dapače niti sobe, gdje bi mogao experimentalno predavati. Profesori zoologije, botanike i kemije, koji bi imali bili prema zakonu već ovaj semestar započeti svoja predavanja, niesu jošte imenovani; nu svaki se dan izčekuje, da će imenovanja sa previšnjega mjesta stići. Glasoviti matematik Veir iz Praga koj bijaše predložen za katedru matematike, iznevjeri nas u zadnji čas, te će se sad trebati pobrinuti za novu silu. U filozofskom fakultetu predaje ovaj semestar prof. Fr. Marković logiku, poviest filozofije i poetiku; — prof. M. Mesić: nastavak hrvatske poviesti (Arpadovci i Anžuvinci) i izvore hrv. poviesti XII. i XIII. vieka; — prof. N. Nodilo: grčku poviest, izvore grčke i izvore prastare historije; — prof. Lav. Geitler: tumač staroruskih pjesama „Igor" i „Zadonščina", oblike hrv. jezika sa sravnjavajućeg i historijskog stanovišta, gramatiku litavsku i gramatiku starobugarsku; — prof. Fr. Maiksner: rimske starine, poviest lirskoga pjesničtva u Rimljana i tumačenje Tacitova Agrikole; — prof. Arm. Šrabec: grčke starine, poviest grčkoga govorničtva, tumačenje Sofoklove Elektre; — prof. Arm. Pavić: poviest hrvatske gramatike i tumačenje dubrovačkih pastirskih igra; — napokon prof. Gj. Pilar: obću mineralogiju, kristalografiju. U svem biti će na hrv. sveučilištu na sva tri fakulteta tečajem zimskog semestra 55 kolegija sa 213 ure na tjedan.

Broj slušatelja umnožao se je i ljetos znamenito. Upisana su na filozofskom fakultetu 44 redovita slušatelja, na bogoslovnom 16 redovitih a 61 izvanredni, na pravoslovnom 175 redovitih a 15 izvanrednih. U svemu dakle 311 slušatelja ili za 21 više nego lanjske školske godine. Ovaj prirast jest ponajviše na filozofskom fakultetu, koj će, čim se popuni, brojem slušatelja svake godine rasti.

Gja Marinkovićka. Dne 10. listopada doživismo u našem kazalištu riedak slučaj. Gja. Marinkovićka, glumica novosadskog pozorišta gostovala je kod nas i to u Birchpfeifferičinoj „karakternoj slici" Mati i sin. Mi ćemo o toj predstavi dakako govorit u redovitoj kritici, al da ne zakasnimo, svakako da već u ovaj list uvrstimo kratak pripomenak: Mogli bismo pitat, zašto sada na pragu zime to gostovanje? Mogli bismo pitat, sluti li to na engegament? Čitali smo o toj gospodji puno hvale, a gledjuć ju na pozorištu, sliedeći pozornim okom prikazivanje, uvjerismo se, da u gje. Marinovićke ima „routine". Nu u prvi mah moradosmo se pitat, kakove su prema njoj naše glumice t. j. glumice prve. Mirno i hladno možemo odgovoriti: Svakako bolje, nadaleko bolje. U govoru gje M. ne nalazimo one karakteristike, što u naših glumica, ne nalazimo one sile izraza, koju n. pr. gja Bajzova u tom komadu iznosi. Da vidimo buduće predstave. Ima li uprava suviše novaca, da engažuje novih sila, neka traži epizodista. Gjam. Ružičkovoj, Bajzovoj, Perisovoj, Kraljevoj, Jovanovićki ne treba zamjenica. Dobro bi bilo još jednu mladu glumicu sentimentalne struke engažovat, pa čemu tražit — ta eno vam gospodična Freudenreichova!

Franjo i Anka Krežma, naši mladi zagrebački umjetnici podjoše iz Zagreba u Ljubljanu, gdje su dali dva koncerta. Slovenski listovi ne mogu dosta nahvaliti njihove vještine. Ljubljanski Niemci i Njemčari ne pohodiše tih koncerta. Zašto? 1. Jer su oglasi slovenski bili. 2. Jer su umjetnici iz Zagreba, dakle Slaveni. 3. Jer je Franjo Krežma imao visoke t. j. hrvatske čizme, a ne „kanone" njemačkoga burša. Ima li primjera tomu biesu? Iz Ljubljane krenuše umjetnici u Trst, gdjeno prirediše koncert u dvorani „della Minerva". Tršćani bijahu sa gudnje Franje Krežme vanreda uzhićeni. „Cittadino" veli pri kraju svoga izvješća: „Trinaestgodišnji Krežma ima Paganinijevu dušu; znameniti majstor Faccio (iz Milana) reče sinoć, da nije još čuo toli divne igre. Uzhit svih glasbenika, profesora i diletanta bijaše vanredan".

Trnskova pripoviedka „slutilac", štono bijaše priobćena u Vincu god 1871., prevodi se na češki u ilustrovanom listu „Svetozoru".

Smrt Smail-age Čengića prevedena je već pred više godina na češki po starijem Kolaru; sad ju prevodi po drugi put u „zabavnoj biblioteki" Vilim Kinberger, koj ju je već prije na njemački preveo. — Ovdješnja knjižara Fidlerova nakanjuje ovu nedostižnu pjesan izdati u sjajnom ilustrovanom izdanju. Čujemo da je ilustracije izradio poznati Katzler po pripoviedanju Kanitzovu. Tumač pjesni piše naš pjesnik i sveučilištni profesor dr. Franjo Marković.

Slavenska književnost. Počam od nove godine izlaziti će u Ljubljani izvorni i prevedeni romani i novele u redovitih svezcih.

L. Arnoštu Förchtgottu-Tovačovskomu, slavnomu češkomu skladatelju, koga smo sliku ove godine (u br. 11.) donieli, postavljen je u Beču nadgrobni spomenik. Velik je to obelisak, urešen lirom. Na podnožju urezana su prva dva redka njegove obljubljene pjesme: „Přijde jaro, přijde, zase bude máj" kajdami i riečmi. Prigodom odkrića 17. listopada prisustvovahu sva slavenska družtva u Beču a nad grobom pjevaše „slav. pjev. družtvo" samo njegove skladbe.

Aus halbvergessenem Lande. Kulturbilder aus Dalmatien. Od Theodora Schiffa sa risarijami od Kliča i Žadnika. U Beču, str. 158 u velikoj osmini. Ciena f. 2.50. Carevo putovanje po Dalmaciji povuče sa sobom risara i feljetonista, koji sad svoje ne slane dosjetke sa priestola svoje novinarske kulture siju kao za okladu po svakojakih tursko-židovskih novinah bečkih. Za svoju izciedjenu i iznemoglu maštu nadjoše u ovih neoskvrnutih krajevih brus, na kom su si za dva mjeseca dana pamet i jezik brusili i novce služili, pripoviedajuć svomu naobraženomu obćinstvu svakojaka čuda i čudesa iz onih „divljih", „pustih", „barbarskih" priedjela, gdje se o Niemcih „skoro ništa ne zna". Uzalud nastoji „civilizovani taljanski elemenat" privesti ovu divljač kulturi. Schiff jest jedan takovih Press-fakina, koji su se u gostoljubnih kućah dalmatinskih tovili i pitali više nedjelja, pa tad naknadno umjesto zahvale na svog kućegospodara baciše nekoliko lopata gnjusa, da ga time pouče, kamo sliedeći put sličnu bagru udriti valja, kad se na vrata pomoli. U ovoj se knjizi predočuje u poglavjih pod ironičkim naslovom „Kulturnih slika" čitava povorka predsuda i praznovjerja, koga u našem puku ne ima niti deseti dio, koliko u naobražena Niemca u Bavarskoj, Tirolskoj, Švajcarskoj itd.

Zabava: Čuvaj se senjske ruke — Lice laže krv ne laže — Slovjenskim bogovom. — **Pouka:** Pavao Skalić — Sol. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište — III. knjiga „Narodnn biblioteke" Drag. Prettnera. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 20. studenoga 1875.

Br. 47. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Molba.

Spjevao Ivan Zahar.

Ok suze lievah, pjesme niesu tekle,
Sad teku pjesme, kad već suzâ nemam...

Ko diete loptu gledajuće smatrah
Tu kruglju svieta, smiešeć joj se sladko,
U njojzi tražeć igre, odsmjeh sladki;
U srdcu mome vjera, nada, ljubav,
Ah ljubav žarka, sve raztalit rada!
Sad nema toga, jer je bilo sanja!
Sad zemlja mi je samo biesni vrtlog,
Što sa mnom vije, kud je njega volja,
Ja rob i sluga moram slušat rieči:
„Igračkom zar da zemlja bude tebi?
„Ta majka ti je, ti si njezin porod,
„Ti drhći, stvor, pred svojom začetnicom,
„I u prah pani, klekni na koljena!
„Kroz njene žile krv u tebe teče,
„Čim ona diše, tim tvoj život sieče:
„To tvoja vjera, nada, tvoja ljubav!“
Od toga doba rob sam viečne boli,
Sad gore dizan, sada bacan doli.
Dà, vidim, zemljo, vidim, da si majka,
Al koja sáma davi djecu svoju!

Ti vječni duše! što si godj i gdje si,
Uz čiju volju jesam tek i niesam —
Ja tebe ćutim, blizu bit mi moraš,
Milostiv, blag, obećajuć mi sreću!
Čuj molbu moju u kraj nepoznati:
Daj trpiti mi sa uvreda svieta,
Sa žalosti, sa ljubve nesretnice,
Daj oskudievat, daj da janje budem,
Što krv prolieva, mre ko čista žrtva —
Al ne daj, zloće da oberem put,
Da cielosti me sustav van izbaci
Ko vjetar pljevu, kano pčele trut!

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična pripoviest.

(Dalje.)

II.

Brojila se godina 1600. po spasu. Gladko more prelievalo se poput zelene svile, a mlado svibanjsko sunce sipalo je svoje zlato u valove hrvatskog mora, preko otoka Krka, Raba i Prvića, svibanjsko sunce prostiralo se nad stare zidine i kule Senja grada, koji no, ovjenčan gustom hrastovom šumom, mrko stajaše stisnut u zaklon medju glavicami Vratnikom, Orlovim gniezdom i Trbušnjakom. Osamljena bielila se do mora van zida crkvica „sv. Marije na rtu“, sigurno utočište pobožnih mornara, ponosito uzpinjala se kula svetoga Save, a na glavici nad gradom sjedjaše kao orletina nad gniezdom tvrda gradina „Nehaj“, koju je slavni hrvatski junak Lenković prije 42 godine podigo bio proti osmanlijskomu biesu — i, recimo pravo, proti krilatomu lavu. U senjskoj luci stajaše nešto barka, dvie tri li ladjice. Pa nije ni čudo. Dok su inače jarboli vrvljeli po ovom morskom zaklonu, idući iz Rieke i Trsta, polazeći u Jakin i Le-

Digitized by Google

vanad, sad nije smio jadni trgovčić ni da izadje u tjesnac morski, nije smio ni da doveze dva, tri barila vina iz Vinodola. Mletački brodari bješe zaokupili sav tjesnac, i dobro si mogao s daljine razabirat biela im jedra, mletački pomorski vojskovodja vrebao je kao krilati zmaj na svaku nemletačku barčicu, da ju nemilimi nokti ugrabi, i da mornare, ako je ladja Senjkinja bila, objesi na krstu svoga broda, ne bi li time steko vječnu slavu pred silnom si gospodaricom, prejasnom republikom mletačkom, koja je imala samo jedan trn u svojoj peti — „proklete“ Senjane Uskoke. Tà, ako je i bilo minulo osam godina, svaka je senjska majka znala pričati, kakvi da su krvopije Mlečići, kako je proveditur Almorò Tiepolo sred tiha mira prosuo bio svoje topove na pitomi Bag i kako je, osvojiv na prievaru grad dao razbojski objesit kapetana, poručnika i dvadeset valjanih junaka. K tomu zievahu sa tvrdjice sv. Marka na Krku grdne lumbarde, a što je najgore bilo, Mlečići, ne uzdajući se više u hrvatske i dalmatinske vojnike svoje, namicali sve to više plaćenika Arbanasa, ljutih krvnika bez duše.

Divno sjalo je sunce dne 18. svibnja i 1600. nad Senjem, al u Senju bijaše sve mrko i neveselo. Po uzanih ulicah prolažahu pod kalpakom i oružjem mrki ljudi, zaustavljajuć se hrpimice, razpravljajuć živo i žestoko; bezposleni mornari, sjedeć na praznih bačvah, psovahu do zla boga, dva tri pristara vlastelina, stajahu pred fratarskom crkvom, izpod zabrinuta oka gledjuć za četom oružanih Uskoka; ženske stojeće po „balaturah“ pred kućami križale se neprestano, mahale rukama i bilo šaptanja i šaputanja bez kraja i konca.

U uličici, kojom se ide od kaštela prema moru, stajaše kuća uzka, siva, visoka. U toj kući pri zemlji bijaše krčma, ili bolje reći, mrko, presvodjeno duplje, u kojem ne bi bio čovjek vidio u pol biela dana ni prsta pred nosom, da nije tu danju i noćju gorila uljenica, razsvjetljujuć nekoliko drvenih klupa i stolova, nekoliko bačava i četu mrkih gostiu. Gospodar toj krčmi bijaše „Crni Niko“, rodom Lošinjanin. Pred mnogo godina zavede mu mletački poručnik mladu ženu. Niko proburazi Mlečića nožem, prebjegne iz Lošinja u Senj i tu bude krčmarom.

Po duplju „crnoga Nike“ razliegao se mukao žamor. Upiruć se u lakte sjedjaše za stolovi čudno društvo, ljudine krupne, plećate, ošišanih glava, dugih brkova, žutkaste puti, sjajnih crnih očiju. Na glavi im stajahu kape od janjećeg krzna, podšivene crvenim suknom, za pojasom blistao se nož, sa ramena visio im sur gunj, a do zida za njima sjajile se duge puške. Svi ti ljudi upirahu oči u čovjeka, sjedećeg čelo stola do stupa pivnice. Bijaše to garav svat, tamna, žuta, nagrešpana lica, visoko obla čela, nad kojim se je bielila kosa ko planinski snieg. Nad crnima očima savijale se guste biele obrve, a pod krupnim nosom spuštali se brci kao krila labudova. Na širokih prsih sievale mu krupne srebrne toke, a za pojasom srebrom okovane male puške. Starac stavi kalpak preda se na stol, otre si znoj s čela i podignu glavu.

— Ded vojvodo! prihvati iz kuta Pero Radaković, nizak mrkonja debele ošišane glave, ded pričaj. je l' prava istina, što ide po narodu? Da vas krenu? A? Trista im —!

— Za istinu pitaš me, Pero? odgovori sjedoglavi starac, vojvoda Pavle Milovčić. Bog zna, što je istina, a gospodi priliepio se jezik uz nebo, da im ne utekne na zube, što im se po mozgu mota. Nu to se tako od tjedan prosulo medju puk, ne zna se kako, pa znaš sinko, svaka šala pol istine!

U to pomoli se iza bačava oblo crveno, obrijano lice pod crnom kuštravom kosom. Male se oči zakriesiše, široke obrve se skupiše i na tanki nos provali čudan smieh.

— Ha, ha, ha! Pero Radakoviću, brkat si, al kako ludo pitaš, reć bi, da još piješ majku, a ne sisaš moje, „crnoga Nike“ vinske mješine. Istina, je l' istina? Zmija ti sisa krv, a ti još pitaš, je li žedna. To si valjda izbrojio na prste, da Mlečić voli Uskoku ka i vrag tamjanu. Gdje, pitam te, ima mletački jarbol, o kojem nije visila senjska glava? Bolan Pero! Čuj, što ti vele moja barila! Dum, prazno! Dum, prazno! Prazno i prazno! Ni da posrkneš svoju kapljicu jutrošnjicu i večernicu. Sve prazno brate, jer Mlečići ne dadu, da ti šajke po moru idu po vino i kruh. Pa ded, Pero, preori naš grič, ili oberi grožđje na Vratniku. Bome ti glava ka i moja barila. A plaća iz carske kese nekako sporo kaplje.

— Šta kaplje? zakrči mu bližnji vojnik rieč, reci, kesa se presušila. Govore nam: Bit će, djeco, novaca, bit će sutra i prekosutra. Bit će gaće, ali kad će, a mi zapiši svoj račun za uho i stoj kao rosa na listu.

— He vidiš, dragi brajane, odsmješi mu se krčmar, daleki putevi od Gradca do Senja, daleki putevi, slabi jarmovi. Pa bog zna, nije li se putem koja vreća cekina prosula, a u njoj upravo tvoja plaća bila.

— Dosta šale! lupnu Pero šakom po stolu, da šutimo, da mirujemo, kako nam pišu. Pa reci, ne odrubi li mletački gjeneral Gjustinian nedavno 17 naših glava, pa ih iztaknu u Veneciji na trgu, a dječurlija i bake rugale se našoj junačkoj braći? Kuga ih podavila, jer niesu bolji od Turaka. Liepih mi krstova, kojim je duša vučjom dlakom podšivena.

— Ta ti je mudra bila, odvrati crni Niko, evo ti vrč vina, pa mi ga plati, kad dobiješ carsku plaću. Al vam velju, djeco i junaci, svetoga mi Jure, ne trubi crni Niko u vražji rog. Velju, vam, skupite pamet. Niesam toga pobrao s masline, već kan da je pred vama pod pečatom. Miesi vam se kolač, a u njem ima otrova. Kane vas podavit kao miševe; al šta podavit? Ja znam, hoće da vas svezane predadu Mlečićem, neka vas povješaju, neka vas natiču na kolac, neka vas prikuju uz veslo mletačko. Živoga mi boga, to vam se miesi.

Digitized by Google

— Zar tako! Zar to? zagrmi družina lupajuć po stolovih.

— Ne će, tako nam častnoga krsta, skoči Pero na noge, ne će, dok nam je živa na ramenu glava. Vojevodo! Povedi nas kapetanu, da čujemo, šta je!

— Povedi nas! žaori ciela četa.

Već se je bio vojvoda Milovčić digo, da povede četu, al u to pojavi se na pragu visok, zoran junak, široka čela, orlova nosa, dugoljasta lica. Sudeći po sjajnom odielu i oružju bijaše i on vojvoda Senjana Uskoka. Kako zadje medju družinu, planu mu crno sumorno oko, pojaviše mu se kao kroz lagan smieh izpod crnih brkova gusti bieli zubi. Staviv desnicu na nož o pojasu progovori jasnim, blagim glasom:

— Kamo naumiste, braćo? Al mjesto odgovora odazva se četa u jedan glas:

— Zdrav nam bio vojevodo, Jurišo Orloviću!

I opet nasmjehnu se junak, i opet zapita:

— Pitam, kamo ste naumili, junaci?

— Do kapetana, brate! odgovori stari Milovčić; dodjoše glasovi, da nas i djecu i žene kane maknuti iz Senja u Otočac, a neki vele, da nas kane predati Mlečićem pod roblje. Pa bi sramota bila, al puške mi moje, ne će, il ne okusio više zrna soli.

— Budite na miru, braćo, odvrati Juriša Orlović, valjda me znate, da sam vaš. Vaša duša moja glava. Budite na miru, velju. I ja sam i ovdje i ondje ugrabio crnih glasova, al po duši ne znam, šta je istina, šta li je laž. Nu eto, ne ima pol sata, dojedrio iz Rieke biskup Antun, pa odmah pozva našega kapetana k sebi, da mu saobći dobre novine.

* * *

Dok je vojvoda Juriša Orlović tako mirio svoje junake, razplitao se u starom biskupskom dvoru vrlo živahan razgovor. U malenoj sobici sjedjaše za pisaćim stolom crkovnjak, odjeven u modro biskupsko. odielo. Bijaše mu po prilici 40 godina. Uglasta kapa od svile zaklanjala je fino, visoko čelo; lice gladko suzilo se prema bradi sve većma, jaki nos bje iznikao baš izpod čela, pod kojim plamsahu do dvie žive žeravice — do dva crna oka. Iz toga gladkog, al oštrog lica, obrubljenog dugom smedjom bradom mogao si razabrat dvoje — razum i strast, a taj crkovnjak bijaše „izabrani biskup senjski“ Antun de Dominis, Rabljanin, sin hrvatske zemlje a talijanske majke. Biskup, igrajuć zlatnim krstom na prsih, zabadao je svoje nepomične oči u vojnika, koji je na proti njemu sjedio. Čovjek taj bijaše jak, pun, žilav. Pod kratkim čelom stojaše mu širok nos, oblo lice, urešeno tankimi brci i španjolskom bradicom. Duga ne gusta kosa, razdieljena u dvoje, padaše mu na bieli vezeni ovratnjak. Čovjek bijaše odjeven zobunom od crne kože žutih rukava, na noguh mu visoke žute čizme a na lievoj strani spuštao se o bandaljeru dugačak mač. Na lievoj strani prsiu imao je vojnik tri srebrnom žicom izvezena križića. Dok je biskup mirno sjedio, pomicaše se kapetan živo na svojoj stolici, srdeći se možda biskupovu miru.

— Reverendissime! reče stisnuv male oči, oprostite mi, al moralo je biti. Znam, da vam je bilo težko ostaviti Rieku, i da ste se i ondje bavili važnim poslom, al nadam se, da će vam se i u Senju nuditi prilika, da poslužite dobro i cara i nadvojvodu. Govorim vam iskreno, kao vojnik, sluga carev, a vama govorim, jer sam mnogo čuo o vašoj mudrosti, pa znam i to, da ste radi ovomu gradu povratiti mir. Zato sam upravo vas zvao. Ja već niesam jak obuzdati svojih ljudi. To je upravo pobjesnilo. Iz Gradca mi pišu, neka Uskoke držim na uzdi, da se tako mletačkomu vieću otme prilika pritužbam. Al kako ću? Senjski Uskoci imaju dobit na godinu 10.000 dukata, al ne dobivaju ih. Sve nam dolaze prazni listovi, a ovdje sjedi medju zidinami 800 ljudi gladnih i žednih sa ženom i djecom, 800 vojnika neviklih plugu sjedi na kamenu bez groša. Mletačke ladje brane svaki privoz kruha i vina, Mlečići vješaju bez obzira svakoga Senjanina, pa opet se traži, neka ti ljudi vojuju na Turčina. A sad je netko — ne znam tko — razsuo glas, da će se ciela uskočka vojska raztepsti, izagnat iz Senja. Ne vjerujem toga, valjda nije vlada sliepa, te će se sama lišiti toli junačke desnice, gdje si Venecija osvaja izključivo gospodstvo na jadranskom moru, gdje vreba na Furlansku i austrijsku Istru. Pa kad je to sve tako, je l' čudo pitam, da ti ljudi trgaju uzde, da kadkad provale noćju na barkah pa ugrabe ovdje ili ondje koju glavu mletačke stoke, il da otmu koju ladjicu dalmatinskoga vina. I u mene teče talijanska krv, al vojnik sam, i pravičan sam, pa znam, da je pod tom tvrdom korom zdrava jezgra, da je u tih ljudi zdrava, poštena srdca — pa da njih ne ima, da od senjske ruke ne strepi Osmanlija, ne bi se po ovom žalu vijala carska zastava, al ne bi bome ni mletačka bandiera lepršala nad dalmatinskimi gradovi. I u istinu daje mi se na žao, kako je sav sviet digo hajku na moje Uskoke. Opaziv, kako im je upravo dogorjelo do nokata, da ne mogu biti ni živi ni mrtvi, pisah vam, prečastni gospodine biskupe! Ta vi ste napokon tu biskup, pa ako se i rodiste na Rabu, na mletačkom zemljištu, opet teče i u vaših žilah hrvatska krv — kao što i u ovom narodu. Vi ste se, kako sam čuo, o tom dogovarali sa gradačkimi i pražkimi ministri, pa ćete i lieka znati. Zato vam pisah, zato vas molim i zaklinjem, učinite nešta, da se taj biedni narod umiri i da mu se život poboljša. Ja sam ministrom sto puti pisao, al uviek bi mi odgovorili: Umirite četu svoju, za sad ne ima novaca. Liepa doista nauka. „Miruj, vierni narode, pa grizi kamen!“

Biskup je kraj tolike hvale Uskoka sve življe igrao sa zlatnim krstom. Kad je Danilo Barbo svoje živo pri-

*

Digitized by Google

poviedanje svršio, prihvati De Dominis van reda prijateljskim glasom:

— Hvala vam, gospodine kapetane, velika vam hvala. Ne imam vam šta oprostiti, pače valja mi hvalit vašu mudrost, da ste me amo pozvali ne bi li buru utišio. Ne mislim doduše o Uskocih kao što vi, nit ih toliko slavim. Ja tu stvar gledam mirno s daleka, a vam, koji živite medju tim narodom, čini se koješta posve naravski, što drugi ljudi smatraju barbarstvom. Ne pozivljem se ja na Mlečiće, kojim Uskoci dakako u volji biti ne mogu, al uzmite na um, šta o njih pisà sveti otac Kliment VIII. caru Rudolfu, neka rieši sviet te napasti, uvažite, kako i kralj španjolski nuka cara na veću strogost, pa i samim savjetnikom cara je taj metež dozlogrdio. Jesu ti vaši Senjani divljaci, jesu. Zovu ih branikom kršćanstva, i da se Turčin plaši njihova imena. Nu pitam vas mogu li Mlečići drugčije raditi, kad Uskoci nemilo harače po moru otimljući stoku, djevojke, robu, ništeći sela, vinograde, masline? Može l' republika mirovati, kad joj se svaki dan Turčin grozi, da će mu brodovlje provalit u jadransko more, ako republika ne iztriebi senjske gusare. Bio sam za tim poslom kod cara Rudolfa u Pragu, bio i kod najvojvode Ferdinanda u Gradcu, govorio sam mnogo o tom sa ministri, i trudio sam se mnogo sa carskim poslanikom Rocciem u Mletcih, kako da se toj nevolji lieka nadje. Nu čovjek snuje i bog boguje, a najveće je zlo, da je pražka i gradačka kesa prazna. Al uza sve to ne sdvajam. Odlučio sam taj posao izvesti na kraj, to bijaše mi prva miso, kad me zapade senjska biskupija i hoću da spasim meni bogom povjereno stado, hoću da se povrati medju kršćanske vlade mir i pokoj.

— Hvala, reverendissime, sto puti vam hvala, pokloni se kapetan iskreno, velika će to biti zadušbina, al kako — — —

U taj par čuo se silan štropot i žamor. Kapetan skoči k prozoru, da vidi šta je, a i biskup se dignu naglo. Maleni trg pred starim biskupskim dvorom i pokrajne ulice bile se napunile mrkih, zlovoljnih Uskoka. Kalpak do kalpaka, duga puška do puške stiskale se tuj. Oči nemirne čete upirahu se u prozore biskupije, a iz nejasnog žamora ozvala bi se kadšto po koja krupna rieč. Biskupovo se lice smrknu, al mu se oči ipak radoznalo otimahu za tim buntovnim čoporom. Ta donle ne bje vidio na okupu toliko Uskoka.

— Dodjoše bez sumnje po mene, prihvati ponešto od neprilike kapetan, da čuju kakove im glasove nosim.

— To su dakle ti ljudi, nasmjehnu se biskup nešto porugljivo, rad kojih sva Italija govori „Čuvaj se senjske ruke!“ Divlji u istinu svatovi, ali im je ime, čini mi se, opasnije, neg oni sami.

— Šta da im reknem? Jer, ne bude li im polakšice, provalit će u velike na mletačke zemlje. Tako mi se barem zagroziše. Što da im reknem?

— Recite im, gospodine kapetane, odgovori biskup poslije časka, neka dodju vojevode u dvie ure poslije podne u kaštel. Saobćite to i gospodi od magistrata. I vi ćete dakako doći. Recite im, da ćemo ondje mir uglaviti.

— Dobro, reverendissime, u dvie ure. Klanjam se vašoj Prečasti duboko!

Biskup blagoslovi, kimnuv glavom, kapetana, i za kratko razidje se četa izpred biskupova dvora. Mirno stojeći do prozora pritišćuć svoje čelo u staklo, gledaše čuveni crkovnjak za timi kršnimi junaci, za tim trepetom nekrštenih i krštenih barbara. Biskup zadubljen u čudne misli, ni ne opazi, kako se otvoriše pokrajna vratašca, kako u sobu unidje malen, suh ali dosta mlad čovjek u fratarskom ruhu.

— Monsignore! šapnu došljak — monsignore! progovori glasnije, ne dočekav se odgovora.

— A, ti si Antonio? krenu biskup glavom. Jesi li se nagledao toga gusarskog gniezda, jesi li čuo za kakove novine?

— Ja pravo ne smiem sudit o tom, kako izvoljeste reći, „gusarskom gniezdu“, ta vaša je stolica. Razgledao sam pod zaštitom ovog svetog presvuka koješta i vaše fratrove. Svetoga mi Marka, ti su sinci svetoga Franje u vas posve druge ćudi, nego li naši talijanski redovnici. Ti mrki, plećati momci naginju na gusarsku žicu. A opet su mudri. Čuvši da sam tobož talijanski fratar, umukoše mukom i ni riečce ne mogoh iz njih iztisnuti, ni hrvatski ne hćedoše govorit preda mnom, već me samo pozdravljahu kratkom latinskom formulom. Kako bi se ti kršni pobožnjaci tek krstili bili, da su saznali, kako se pod janjećom kožom taji mletački vuk, i da mi se pod uzajmljenim habitom krije znak službenika visokog vieća desetorice. Dà išo sam dalje — monsignor, čudite se, vaš svjetli rodjak Labieno Veluto izvalit će na to jamačno oči — zadjoh u lavju špilju, u krčmu nekog Lošinanjina „crnog Nike“ nedaleko od kaštela. To vam je pravo gniezdo svih uskočkih stršena. U Dalmaciji priučih se nekako tomu vašemu jeziku, pa sam sve razumio. Ondje se je i suviše govorilo. U vas je sbilja čudan običaj. Ne čudim se, da na lavu sv. Marka nije ni dlaka ostala, ali da ste čuli mastnu kritiku carskih i nadvojvodskih viećnika, da ste čuli, kako su Vas stavili na rešeto ti pakleni duhovi — pomozi bože! Dvoje sam iz njihove vike razabrao. Za prvo naslućuju, što im se od nas sprema, da ih najme kanimo izkadit iz Senja; za drugo razumio sam, da ih najviše peče, što su galije presjajne republike začepile senjski tjesnac.

— A koj im je nečisti duh sve to prišapnuo? popita srdito biskup.

— I ja sam o tom mozgao, al badava. Nu bojim da će skoro opet okršaja biti medju Uskoci i našom vojskom. Medju ostalim razumio sam i to, da je arcisotona Juriša Orlović oteo prije nekoliko dana zaručnicu

Digitized by Google

Narodna nošnja kod Osieka. (Po nacrtu Valeria.)

Digitized by Google

sekretara našega generala Paskvaliga, bogatu djevojku iz Vrbnika, a divljak hoće da ju oženi, pa ju je zaklonio u kuću kneza Martina Posedarića. Barbara je, kako ga pamtim, osvetljiv čovjek.

— Martina Posedarića? promumlja biskup. Znaš li, da republika ne ima većeg neprijatelja od njega, ni Jure Daničić ne bijaše Dubrovčanom veći krvnik, nego Posedarić Mlečanom. Ali dà — u dvie ure imam dogovor sa Uskoci, da ih primirim. Valja sklopit s njima ugovor.

— Koj dakako ne veže nikoga ni na nebu ni na zemlji, nasmjehnu se uhoda republike.

— Dapače! koj veže bar na neki čas Uskoke, a to pod pismom i pečatom. Toga divljaci pogaziti ne će, jer, da pravo kažem, tvrde su vjere.

— Po mom mnienju, monsignor, valja im prije svega dokazati, da je samo prazna vika, što se pogovara, da ih kanimo maknuti pod silu iz Senja.

— Dobro, potvrdi biskup, a za drugo reći, da im prejasna republika dozvoljava, da mogu bez pogibelji brodit u ne oružanih barkah po Kvarnevu.

— To jest, slegnu Antonio rameni, napisat se to može, ali kakov će pečat udarit na to general Paskvaligo, ne znam. Ja bar ne bih glave dao za takov ugovor.

— Svejedno, odvrati biskup; sada idi da sastavim pismo. A poslije dodji, da ti kažem kada valja krenut odavle!

Pokloniv se izidje tobožnji fratar iz sobe.

Oko jedne ure po podne tutnjeli gromorni bubnjevi po senjskih ulicah. Radoznale ženske glave, kojih je riedko u Senju vidjet na prozoru, provirivahu iz svih kuća. Gradjani si dokazivahu, kako su poslovi sbilja vrlo ozbiljni, jer da je išao u kastel carski komesar Andrija de Baunoch, a i debeli gradski notar Jerolim Srebrnjak da je vrlo važna lica koracao onamo, paće i sam prečastni gospodin biskup. Nitko nije dakle mislio, da će tu šale biti, samo zlobnik „crni Niko“ bubnjao je prsti po praznom barilu, vičuć kroz smieh: „A ja velim, ter velim: Dum, dum, dum! Sve prazno i šuplje do vieka. Blaženi oni, koji si sami konopac pletu!“ Na glas bubnja prikupi se uskočka četa pod oružjem na trg pred kastel. Kao klisurnice stajahu mrki ti junaci poniknute glave. Vidjelo se, da im se pod kalpakom viju čudne misli, vidjelo se, da im u oku tinja tajna jarost, a duge puške im sievale o svibanjskom suncu toli čudno, kan da su reći hćele: — Bit će još i za nas posla!

U kuli senjskoga kastela bilo se je medjutim skupilo čudnovato družtvo za dugim drvenim stolom: carski komesar Andrija de Baunoch, gospodin vrlo debeo i drieman, koji je, kimajuć glavom svačije mnienje odobravao, biskup de Dominis, kapetan Danilo Barbo, Vuk Hreljanović, brkata ljudina i kastelan senjski; Jerolim Srebrnjak, gradski notar, koji se je silno znojio zarezujuć pero. K tomu nadodjoše i uskočki vojvode Juriša Orlović, Pavle Milovčić, Miša Radić, Gašo Stipanović i Ive Vlatković na junačku vjeru pod svietlim oružjem. Jedva bje carski komesar natako očale, jedva notar zamočio fino pero svoje, al se dignu starac Milovčić, pa će ovako gospodi:

— Eto dodjoste, svietla gospodo, medju nas biedne zabogare, medju nas Uskoke Senjane, da nam reknete, što misli naš svietli car i gospodar, a vama to i pristaje, jer ste mudri, učeni i sborni, a mi od sáblje i puške nikud dalje. Po boga vas molim, učinite što će bit pravo i zdravo po kršćanski narod. Velju vam, da nam je zlo i da nas je pritisla svaka bieda. Carska nam plaća lipše, a mletački nas dužda goni nemilo i kolcem i konopcem. Žena gladna, djeca bosa, plugu niesi vikao, grič nije podatljiv, a sramota je zdravu čovjeku, stavit kapu na koljeno i čekat, što bog da. Velju vam, da smo kao česvina na golu kamenu, i more nas bije, i sjever nas brije i vjetar nas vije, pa odkida granu za granom. Dižu na nas graju, te smo vuci, vješaju nas, gospodo, nas krštene ljude, a pitam ja vas tko je gubio glavu za svetu vjeru Isusovu? Vele, da će nas bacit iz Senja, razgradit nam ognjište. Težko je, gospodo, izčupati iz zemlje drevan dub, koji je pustio korien na sve četiri strane, težko pticu maknut iz staroga gniezda. Kuda ćemo, kamo ćemo? Jesmo li vam dobri za dobru sgodu, a vi nam dajte živsti, niesmo li vam dobri, radje u more, pa bogu hvala. Ako ste ljudi, pomozite!

Biskup slušao je rieči siedoga starca poniknutih očiju, prekrštenih ruku. Zatim će vojvodam:

— Dragi moji vitezovi! Evo me sreća k vama doniela, hvala budi bogu. Odkako sam pastir ovoga vašega stada, goni me srdce, da medju vam bude mir jer je mir i ljubav zakon božji. Meni vjerujte. Ta i ja sam čovjek vašega jezika, i opet znam, što je volja cara gospodara, pred čijim sam svietlim licem mnogo za vas govorio, nu našli se zlobnici, te pričaju laži, da vas kane izćerati izpod krova. A ja vam velim, da je to gola laž.

— E kad nam ti kažeš, biskupe gospodine, bit će istina, vjerujemo! doda starac Milovčić.

— Čujte gospodo! viknu Orlović, skočiv na noge. Notar se preplaši, te mu pero pade iz ruke. — Čujte gospodo, ponovi Orlović, top sa Nehaja! Šta je to?

Kapetan, vojevode izletiše iz kastela prema moru, vojnici vrevom za njima. Izidjoše pred „mala vrata.“ Užasna prizora! Od Raba letila mala ladjica a u njoj starci, i žene i djeca.

— Naši su to ljudi! viknu Orlović.

— Da Senjani! odvrati Uskok Radanović, voze nešta živeža.

— Gle! prihvati kastelan Hreljanović tjera ih mletačka ormanica. Vidite li na zastavi lava?

— Ha! Arbanasi su u njoj! zaškrinu zubi Orlović,

Digitized by Google

dà vodi ih neki crni Mlečić. Bog ga ubio! Junaci naperite topove, pustite barke u more! Na noge junaci!

Uskoci priskočiše k ladjam. Vuk Hreljanović primakuu žarku šibu topu. Grom zagrmi, munja planu i zrno odnese mletačku zastavu. Kao lastavica jurile uskočke barke. Al eto mletački brod primako se maloj ladjici. Arbanasi nagoše puške. Petdeset pušaka puče. Užasan vapaj ču se od ladjice. Ladjica prevali se, starci, žene, djeca sve propade u duboko more.

— Tako vam boga, ćerajte! kriknu Orlović, žive da ih uhvatimo! Badava. Vjetar se okrenu i uhvati jadra mletačkog broda, koj strelimice odmaknu put Raba.

Suznih očiu vrati se Orlović na kraj.

— Desnu bih ruku dao bio, da sam mogao ščerat proklete hulje na dno mora!

— Vodi nas vojevodo! zaviknu uskočka četa u jedan glas, vodi nas na Mlečiće!

— Junaci! progovori biskup blied, prestravljen, dovukav se u kolo razjarenih junaka, zaklinjem vas, slušajte me! Kunem vam se, da tomu niesu kriva mletačka gospoda, već divljač arbanaska, koja je svojevoljno prolila nevinu krv. Skupo će oni to platit, kunem vam se. Dodjite, tà mletačka gospoda hoće da vam opet otvore more. Vojevode čestiti, molim vas, vratite se u kaštel.

— Je l' vjera, da ćeš ove osvetiti, biskupe? zapita Orlović.

— Jest.

— Da vidimo! reče Orlović — Hajdmo djeco!

— Nikad! odvrati Milovčić, — prije ću slomiti sablju.

Vojevode podjoše izim starca za biskupom u kaštel. Zlovoljno čekala četa, čekala tri pune ure. Napokon dojaviše vojevode, da je učinjeno pismo, da Senjani smiju slobodno brodit po moru od Baga do Istre, al bez oružja, za svoju potrebu i trgovinu, nu da ne diraju u mletačke brodove, i da će to svakomu od svojih braniti, a sve to da ima trajat, dok njihov posao ne uredi car glavom. Nerado potvrdiše Uskoci pismo i zavjeriše se vjerom, al ako im je i srdce kipilo od ljutosti, ta žene i djeca bijahu gladna, ta sad bar nije trebalo bojati se, da će ih goniti iz zavičaja, iz junačkog Senja.

Došav u svoju sobu nadje biskup Antonija.

— Hvala bogu, uzdahnu satrven, uspjelo je djelo; mal da nam ga arbanaska ludost ne pokvari. Al je dosta muke bilo. Sutra zorom krenut ćemo, Antonio!

Pred fratarskim samostanom sastade se kapetan Danilo Barbo sa čovjekom gorostasnim, ogrnutim crnom kabanicom.

— Zdravo, kapetane! pozdravi ga gorostas.

— Oj! Da ste mi zdravo kneže Posedariću! odzdravi kapetan. Odakle u tu kasnu dobu?

— Od fratara, kapetane! Vi sklopiste danas sa Mlečići mir, a zastupao ih je biskup. Kapetane, kapetane! Čuvajte se toga pauka. Mreža se zapliće. Laku noć!

(Dalje sliedi.)

Moj djavolak.

Spjevao T. M.

Svjetovo me jednom ti'o
Božji sluga koludar —
Još dječarac sam vam bio,
Prema dievam žarki žar
Ne bi l' mi se sgasno, stišo,
U raj lakše ne bi l' išo.

„Djavoli ti dieve sve su,
„Djavoli su crni, znaj.
„Na tom svietu one jesu,
„Tek da ljudem otmu raj
„Zlaćene su mreže njine,
„Njimi love djecu tmine.

„S tog im, sinko, ni na domak;
„Putem nemoj krenut zlim.
„Gotov ti je paklu pomak,
„U mreže li padneš njim.
„Napast li te snadje kada,
„Mol' se vruće Bogu tada."

Čuvo sam se djevojaka,
Bjegao ih mladjan, lud;
Ali sjeta svakojaka
Trovala mi srdce, ćud.
Sve od raja padah niže,
Paklu bijah sve to bliže!

Tad se jakom Bogu molih,
Da me sjete mine mrak,
Te mi brzo oblak boli
Liepa sunca razbi trak:
Bog mi dievu nasla milu,
Svaku drnu srdca žilu...

Istine mi samo polak,
Kaludjeru, kaza ti:
Dieva liepi jest djavolak
Al u pako nè vodi:
Moj djavolak, pun miloće,
Mene povest ù nebo će!

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gržetić.

(Dalje.)

— Ah nije moguće — ciknula Elvira.

— Moguće je, odvrati mirno Viktorin, al mislim, da je težko gdje naći takove zvieri na ovom svietu.

— A vi ste ipak bio prijateljem takovu čovjeku? — upita ga grozećim se okom Irena.

— Bio sam njegovim plaćenikom, poslušnim morna-

Digitized by Google

rom — odgovori žalostno kirangozi, i ne dignuv pogleda sa kobnoga dnevnika, okrene list i produlji:

„Sad ne preosta nego tražiti brod, da se ukrcam s cielim paklom na duši, da zaplovim u prekomorske daleke strane. Sbilja do mala vremena desila mi se prilika, da zabrodim u Falmuth, odatle u Boston, a odavle?... odavle kamo mu drago, samo ne u domovinu. Ne znam, kako je moralo biti pri srdcu onoj tvrdokornoj nesretnici, al kako sam doznao po drugih, malo da nije poludila. Premda je sumnjala, dapače za stalno držala, da sam ja uzrok njezinoj nesreći, ipak se usudih (biah toliko bezdušan, bezobrazan i okrutan na svomu odlazku), usudih se poslati joj pisamce, kojim se preporučivah njezinoj milosti, i bude li se mene kada spomenula, nek upravi svoje pismo u Boston. Drugog dana u cik zore počeo „Srećko“ (tako bilo je ime momu brodu) dizati kotve, odvezivati debele gumine, kojimi je bio pripet kraju i spuštati široka jadra, da krene iz luke. Naravski po običaju, sakupi se na obali množina uglednije gospode i proste svjetine, tko da pozdravi kapetana, tko da poljubi mornara, te je' tu bilo razgovora, stiskanja ruka, poljubaca, smieha i plača. Ja odzdravih nemarno na pozdrave, a moje oko šibalo put sgrade, što se je banila malo dalje mora, al joj bijahu zatvoreni svi prozori, kano da je ondje sve mrtvo. Srdce mi se sklopilo i zapovjedih krmilaru, da zakrene i upravi brod prama izlazu luke. Moje srdce okameni, ne stade mi misli. Ugodan vjetar puhaše. Brod krenu iz luke na sva jadra, pod vijućom se zastavom, na kojoj je bilo velikimi i krasnimi slovi izvezeno „Srećko“, te se spuštao, krileći se kano lastavica povrh sitnih talasića, spuštao se svečano i krasno narešen u široko more. Dočim ja šetah zagružen po palubi, brod se dobro od obale odmaknuo bio; al bi se ja svaki čas ukočio pa neganjivim pogledom piljio u daleko zaostavši Lošinj, zatim opet zamuham glavom pa opet podvostručim korake. Mornari se veselili, šale sbijali, posmjehivali, ne znam, da li budućemu dobitku ili meni namrgodjenu i naslonjenu na lievoj strani broda, gdje sam uzeo motriti crnu dubinu morsku. Najposlije opaziv me toliko sjetna zamukli svi, a prijatelj mi, pristar krmilar, valjda žaleći me, naruši tu grobnu tišinu svojim hrapavim glasom: Što si se, kapetane, baš sada toli zamislio; noć se približuje a oni oblaci onamo na zapadu ne slute na dobro, ne bi s gorega bilo, da pritvorimo gornja jadra; more se počelo nešto nadimati a vjetar sve to većma navaljuje. Zapoviedaj, dok je hora. — Zapoviedaj sâm kako najbolje i najmudrije znadeš — odgovorim nemarno al neustrpljivo. — Medjutim nostromo uze dalekozor i naperi ga na brod, što je ne predaleko od nas letio protivnim pravcem. Ja se obazrem i opazim, kako se gledalac napinje i muči, ne bi li pročitao ime mimo prolazećeg broda, što je na zastavi mu izvezeno. Malo opet pomuca te poviknu „Velopinj“. To ime udari me u srdce, kano da mi ga je tko sulicom prosipio. Sgrabim dalekozor, naperim ga i opazim dapače istoga Stipa kapetana, gdje je i on svoj dalekozor u „Srećka“ naperio. Meni se pričini, da su se naše oči sukobile na onom povećajućem staklu. Zavrćelo mi se u glavi a lice, osjećah, probliedilo mi poput mramora. Već otvorih usta,

U košutnjaku.

Digitized by Google

da viknem krmilaru, nek zakrene i nalegne brodom opet put Lošinja. Ugrizoh se zubi za jezik i uzdrhtah od glave do pete; okrenuh se prama jugu, zapovjedih mornarom, da razapnu i ostala jadra. Oni se ustubočili i čudno na me gledali. Ja se tad nasmjehnuh strahovitim posmjehom, i mahnuh im rukom, da ne treba, zatim udjoh u svoju sobu da odpočinem. Protekla malo ne godina a ja se usidrio u luci Bostonskoj. Podjoh ko što navadno svomu konzulu, nije li za me kakvo pismo ili kakova naredba. I sbilja tu me čekalo nekoliko listova. Počeh ih pregledati i prevraćati. I spetih okom pismena njezine ruke. Ne znam ni sam kakva me tada čuvstva obuzeše, znam, da se bješe sva uzbunila i jedno na drugo strašnu borbu zametnula. Što hitrije razpečatih pismo al u njem nema imena pisalici. Htjedoh ga odmah poderati al da vidim, pomislih, možda je ipak Jeličino.

— Što misliš, Ireno — zapita Elvira kćerku — da li je bilo njezino?

— Moguće!

— Pogodiste, prihvati kirangozi. Bilo baš njezino. Slušajte dalje.

— Valjda joj muž umrô, odvrati Viktorin, pa joj se sada ovog prohćelo?

— Molim, slušajte:

„Krvoločni okrutniče! pusti razbojniče! Stigne li te ovo moje pismo, stignuti će te i moje prokletstvo ma propao u sredotočje zemaljsko ili sakrio se u ždrielo paklensko, promisli nečovječe, ako si vrstan pojmiti, na što si spravio sreću i zadovoljstvo jedne mirne obitelji. Pročitaj i ugrezni u bies svoje paklene radosti, ne ugrezneš li u bezdno svoje dušeyne grižnje. Nije li ti bilo dosta proganjati me dnevom i noću bez prestanka? Niesi se htio zasititi mojimi suzami, već si zaželio napiti se krvi iz srdca moga. Hrlio k meni moj ljubezni Stipe radostan i veseo, da me radostnu i veselu zagrli i poljubi, a kad tamo, ja mu pohitih u naručje blieda, žalostna, izmučena i kazah mu tresućim se glasom dobrodošlicu, da mu se je čedo rodilo pa odmah i umrlo. Leti on jadan na groblje, da obljubi žalostnim poljubcem ledeni križ nad svojim porodom al križa tu nije, spomenika tu ne ima nad njegovim miljem, a ja kukavica laži, sakrivaj svoju nepažnju i nepomnju, kako znadoh. tada Stipi počelo pucati medju očima, namračilo mu se čelo, tamnim pogledom duboko mi u oči pogledao. Ja zadrhtah kano šiba nad vodom. Vratimo se kući, bila mu jedina rieč. Ah zašto se ondje poda mnom nije otvorio grob i zasula me crna zemlja! I mi se vratili kući. On zaključa sobu. Znala sam, da će me koriti, da će za razlog pitati i premda je moje srdce naslućivalo buru njegove ljubavi, ipak se ne nadah onakvu udarcu, kojim me utamani, uništi, ne nadah se udarcu, s koga ću, sva je prilika, skoro doživljeti. Hrabrila me moja nedužnost ali kako da ju dokažem? Htjedoh prosloviti, nu on mahnu rukom i izvadi iz njedara maleno pisamce: moju groznu osudu. Ja se samo od čuda kamenjah al njemu se ruke tresle, ognjevite mu striele iz očiu vrcale. Predade mi pismo i jednu jedinu reče: čitaj. Primih, razvih, pogledah... mal da se ne oborih. Čitaj glasno, zagrmi Stipe. Ja počeh jecajućim glasom: Dragahna Jelice! Mislim, da ne ću nikad zaboraviti onoga časa, kad nam se susretoše plamteći pogledi. Kolika milina sievaše iz tvoga ljubezna oka, kako da zabudem? Obadjoh mnoge i najveće gradove i vidjoh sjajnih i rajskih lišca ali mi se pogled nigdje i nikada ne susrete s tolikim blaženstvom, koliko mi sinu iz tvog oka. Tako ti zdravlja, dozvoli mi da te mogu barem još jednom pohoditi prije svoga odlazka. Ti itako, bilo kada mu drago, moraš biti moja — tvoj Kažimir. — Moraš biti moja, opetova Stipe podmuklim glasom. Ja se bacila na koljena, svila mu se do noguh; dokazivala mu, svaku rieč suzami zalievajuć, da sam sasvim nedužna. Zaman; moja osuda bila već izrečena, nije ju mogao opozvati. Mirno ustupio, položiv pismo na ono isto mjesto, gdje ga je i našao a za koje ja nigda dotle ne znadoh. U sobi nasta grobna tišina, samo se moje suze čule, gdje na tle kapaju. Ja pokušah govoriti, al mi on zabrani praviti se. Pričini mi se, da se je umirio, pristupi k meni. Jedva jedvice odahnuh, nadom opojena oči k njemu uzdigoh. O ne ufaj se više u mene — reče — vidiš, koliko bih ja imao pod noge vrći tvoje poštenje, da moram objelodaniti onaj bezobrazni, nesramni list, a s tvojim poštenjem ide i moje ime pod noge. Ne ću, da ti se osvećujem pred svietom. Ostavljam ti samo tvoju griešnu sviest, neka te ona muči do smrti; a onoga moga prijatelja... hé prijatelja! — i tu se grozno nasmija — njega idem tražiti, da se malo u brk pogledamo, da se ogledamo. Koliko sam pretrpio i trpim, ti jedina znadeš. Rastanimo se na miru pa ajdmo svako svojom stazom kako se nikad već ne sastadosmo. Meni bilo more kolievkom pa nek mi bude i grobom. Idem . . . idem napried. Brod je i onako na putu, ostani s Bogom! Da me je prokleo, ne bi me bio toliko ožalostio, koliko otim svojim govorom. Ja nedužna a on jadan prebija se od nemila do nedraga razciepanim srdcem. Pazi se dobro, zlotvoru moj, budi oprezan, jer meni je moj Stipe drugi za Bogom, ja volim njegovoj duši, nego li svojoj sreći, pa makar nigda i ne doznao za moju nedužnost, to nebi ipak rada da mi se vrati, osvetiv se i okaljav se tvojom otrovnom krvlju. To bi bila opet težka rana na mojoj duši, koja bi me pekla sve do smrti! Tu dakako nije trebalo podpisa. Sad ja jedino željah i nastojah, ne bi li me udes gdje sa Stipom sukobio. —

— Molim vas prestanite, kirangozi! — reče Irena prihvativ ga lagahno za ruku — ta tu ne ima govora nego o jadu, osveti, krvi . . .

— To je grozno i slušati, doda Elvira.

Digitized by Google

— Grozno da, odvrati, kirangozi — grozno zbilja, jer nije izmišljotina nego stvar sasvim istinita.

— Meni se čini, progovori Viktorin — da je danas težko gdje naći takva nečovjeka.

Kirangozi slegne ramenima.

— Takva šta ne može porodíti nego surovost — reče Irena. Čovjek naobražen zazire od krvi; znade uzpregnuti i najdivlje strasti.

— Bio ponešto naobražen — odvrati kirangozi — al mislim bio bezbožan.

— Kako to naobražen a bezbožan!?

— Jest Ireno. Bijaše veoma uljudan sa svakim na brodu. Da nije njegova dnevnika, on bi mi ostao bio na pameti malo ne uzor poštenjak. Jedino me ponešto sbunjivalo, što je lasno srtao u svaku pogibelj. Pred očevidnom smrti ne bi uzmakao, ne bi ni uzdahnuo ni oko k nebu obratio, nego bi se u takvoj prigodi nekim paklenim posmjehom ponosio, što može prkositi približujućoj se propasti. Kano da ide u svatove. Vi mi se, Ireno, čudite, nu vjerujte, biah mnokrat prisutan takovu prizoru.

— Vjerujem, čovjek je takov. Udari li pravim putem, to se njegova kriepostna djela redaju i zakaričuju jedno za drugim neprestance u dug lanac, nu čim na tom lancu jedna karika pukne, sune čovjek stranputice, te se započme karičiti lanac zločinstva bezkrajan i strašan!

Kirangozi se zapanjio slušajuć i gledajuć Irenu a i roditelji joj čudili se toj ne nadanoj i neobičnoj njenoj govorljivosti.

— Nego znate, kirangozi, što ću vam kazati — produlji Irena — takove stvorove moramo žaliti, za njih se moliti. Za cielo taj vaš kapetan nije imao nikoga svoga, nitko ga nije odvraćao, nitko pomilovao.

— Istina — odgovori ganut kirangozi. — Na umoru kazao mi biedan: Vidiš, dragi, ja ne imam nikoga na svietu, nego... tu zamuknuo zatim uzdahnuo — nego onu nesretnicu, što me je kao gromom ošinula prokletstvom. Evo ovdje naći ćeš sve potanko napisano — i tada mi predao ovaj dnevnik. — Uzmi, pročitaj. Ako li ju ikada na svietu susretneš ili štogod o njoj saznadeš, zamoli ju, bude li joj moguće, neka mi oprosti... Sahrani mi truplo, moj mili druže, da me mrtva u ovoj pustoši ne razkidaju i ne povlače po zemlji divlje zvieri, prem sam to zaslužio, al sam čovjek i duboko se kajem... Ab prosti mi Bože! — I preminu.

— Dakle je vaš kapetan sbilja umrô? zapita ga Viktorin.

— Umrô dakako, umrô jadan na pustoj obali afrikanskoj.

— A tako? — pomislih —

— Što pomisliste? — zapita ga nešto zabrinut kirangozi. — Ta ja sam ga glavom zakopao.

— Pomislih na nekoga drugoga kapetana utopljenika; nu vi ste svoga zakopali a ovaj nije umrô.

— Pa tko je taj bio? Oprostite, čudan sam znati.

— Poznavao sam ga, al mu imena ne znam.

Elvira opazi, da taj razgovor odviše sbunjuje njezinu mjezimicu, jer se je počela trzati i očima okolo šibati, s toga se uplete u razgovor i reče: — Kirangozi, bili nam hćeli kazati, kako postaste slugom Stanleyevim?

— Čim se brod polomio i potonuo — odgovori on, a nitko se ne spasi, jedini ja skvačih komad daske te poslije strahovite i dugotrajne borbe jedvice živ doplovih na obalu. Kad se pred zoru malo osviestih, popeh se na obližnju klisuru, da malo bolje razgledam kopno i more, gdje se nahodim. Svuda mrtva tišina, samo još uzburkani valovi klokoću pretačuć se iz špilja u pukotine i odbijajuć se od gričastih izrovanih klisurina. Iza ledja podigla se gusto zamrežena travurina a malo dalje korov i crna dubrava. Preda mnom prostrlo se prostrano more, pa kud ćeš mi sada?... Malo više k istoku opazim plivajuću bačvu a iza donjega dna pomalja se nešto crna, kano da je čovječja glava. Preskačem od kuka na kuk k onoj strani i bačva stigla malo ne na kraj u neko zastienje. Bačvi na utorah bile prilieplјene, kano prikovane ruke moga kapetana, dočim sve ostalo truplo bilo pod morem. Pritegnem i dovučem na suho i bačvicu i kapetana. Jedva još dihao. Čim ga protresem i prosušim povrate mu se sile, upoznao me. Pridignem mu glavu, al mi puna ruka krvi. Velika mu se rana otvorila pri zatiljku. Mogao mi još koju kazati. Predao mi svoj prsten i dnevnik, jer je to imao uza se, a preporučio mi svoj pogreb kô što već čuste. Ja mu učinih sve po volji.

— Vi bijaste ipak toliko sretan, te ne izgubiste glave — naradovala mu se Irena.

— Sretan! Slušajte, mila gospodjice. Čim obavih otu svetu dužnost, počeh se ja verati kroz grmlje i šikarje sve uz obalu, ne bi li osvanuo u kakvu selu, gradu ili opazio kakovu ladju: riečju počeh nastojati, da si sbilja spasim život, al kad tamo, čujem žamor. Gusto je grmlje kano pleter. Verem se naprvo i prisluškujem. Nenadna, grozna ti prizora. Opazim nedaleko gdje crni divljaci prikučili glave ovjenčane perjem kojekakve ptičjadi, cere se i kese svoje biele zubove poskakujuć oko lomače, al radi silne vatre ne mogoh razabrati, što je na lomači. U svom strahu pomislih, da je čovjek. Svalih se trepećućim srdcem u travu i pomislih: sad je na tebi red, da te izpeku; rado bi se taj čas bio mienjao sa svojim kapetanom. Pretvorim se ja četveronožcem, pa gdje je niža trava, tu bogme plazi i puži potrbušice kano zmija. U jedvine jade dovučem se opet do samoga mora, al i tudjer sve pusto. Sav dan putovah prama jugo-zapadu sve uz obalu skačuć s jedne stiene na drugu. Noćju nije bilo puta, trebalo noćivati u špiljah. Prve zore probudi me vika, što se je u daljini čula.

Digitized by Google

Pomolih glavu iz svoga noćišta i opazih oblak velikih ptica, što se nada mnom u visini viju i grakću. Umirih se al se ljuto prevarih. Uz graktanje nada mnom zajekivao u daljini hrapavi glas divljaka. To se urnebesno čvrgoljenje sve jasnije čulo. Pomislih: propadoh. Ali sila Boga ne moli. Hranio sam se kojekakvim voćem a osobito divljim mogranjem. Ne bje druge: svučem odjeću i sav se dobro namažem korom mogranjevom. Popostanem na suncu i eto me crnca divljaka, te ne će biti tolike pogibelji sretnu li me divljaci. Put pod noge pa ajde! Težkim naporom stignem u Bagamoyo. Malo vrieme proboravih tuj još uviek čovjek bjeloput u crnoj koži, živuć, kako sam mogao, kad eto dojadri Stanley. Ja ga odmah zaprosim, ne bi li me uvrstio u svoje družtvo. Nikad radje, reče Stanley, dodji, a uvjeti tebi kano i drugomu. Nikad bolje, rekoh ja, i Stanley pribrojio me svomu družtvu.

— Dakle bijaste zadovoljan? namakne se Irena — a nije vas bilo strah, da nahrupe na vas divljaci?

(Dalje sliedi.)

Brat i sestra.

Visoko, visoko na studenoj krši
Jutrom kud magle se viju,
Smjelòletih orla kud suri rod prši,
Topoli kućicu kriju.

U krilu joj stani zoròlika dieva,
Bratac ju čuva i štiti,
On lovac ne sluti, što srdce joj sgrieva,
Kamo li miso joj hiti...

Duboko, duboko u tihotnom gaju
Dvorac medj cviećem se gubi;
Čaroplamne očice u njem se sjaju —
Lovac sa krši ih ljubi.

On djevojče ljubi ko putnik na stazi
Noćnoj si zvjezdice sjajne;
I s bratom joj mladjahnim liepo se pazi,
Ne zna za srdca mu tajne.

Pred dvorcem se bašta blágobajna pruža,
Kroz nju se potočić toči:
Na žalu mu niče i liljan i ruža,
U vis i dub se tuj koči.

Na klupi, što stoji pod stoljetnim dubom,
Sladjahni lovca raj čeka:
Tuj ù veče.— s lova se vraćajuć — s ljubom
Šapće o sreći do vieka. — — —

Već potonu sunce, te nojca sa sjenom
Milenim gajem se šulja;
A lovca sa bogatim k dragoj si plienom
Prati milòpoj slavulja.

I prati ga lišća šaputanje tajno
Bodreć ga žurna na samu,
I prati ga mjeseca svjetilo bajno
Granja prosievajuć tamu.

Još malo i malo pa njojzi će pasti
Blažen na plamene grudi,
Sa usna će srkati nebesne slasti —
Kakove ne znadu ljudi.

Al bližeć sve više se k mjestancu svetom,
Znane nasluškuje glase,
Vaj! što ga sad žacnu, da postade netom,
Zemlja li uzdrma sva se?

Na klupi, što stoji pod stoljetnim dubom,
Sladjan gdje lovca raj čeka
Gdje ù veče — s lova se vraćajuć — s ljubom
Šapće o sreći do vieka;

Mladića sad vidi sa divotnom dievom —
Plavetne glavice dvije —
A mjesec u pramove čarobnim sievom
Srebrne vience im vije.

S tog pokroči na stran, za stablo se skloni,
Bilo mu kucaše burno;
Sad čuje i govor mladićev gdje zvoni
Sve uz cjelivanje žurno:

„Ti ljubiš me dakle, ti ljubiš me plamom
Ljubavi prve i vruće,
Ti pratit ćeš mene života mi tamom,
Bit ćeš mi božicom kuće.“

Al lovac za stablom sve preza i sluša,
Mladić što djevojci sbori,
Sa zlòsluta mlada mu zadrhta duša,
Srdce mu grievom uzgori.

„Tko bio bi drugi?.. to mora bit ona,
Vječnu što vjeru mi zada,
A drugoga ljubi i drugom je sklona —
Propade žiću mi nada!“

*

Digitized by Google

Plam osvete na licu mu sine,
Oči se biesom zakriese;
Smrtonosnu diljku sa ramena skine,
Ruka mu silno se trese.

I k obrazu primače vjernu si drugu
Mjereć i pereć sve muče,
Dok silno ne jekne po tihotnom lugu
Prasak od puške, što puče.

Još mileno nečije grlašce vrisnu,
Nešto se stropošta nice,
A lovcu osvetljivo srdce sad svisnu,
Mrko probliedi mu lice.

Nut pohiti napried, da vidi, da l' srazi
Hinbenu ljubu ko žrtvu,
Kad tamo — u brata joj naručju spazi
Vlastitu sestricu mrtvu.

Gjuro Arnold.

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Dalje.)

Vojvodu pruskog uznemiri i raztuži veoma kraljičino pismo, koje on odmah Skaliću priobći. Nu ovaj umio ga je umirit, tvrdeći, da su sva pisma i carska i kraljevska osnovana na laži, prevari i kleveti njegovih neprijatelja. Da ovo još većma potvrdi, predade on vojvodi nekakovu svjedočbu grada Zagreba pisanu 17. siečnja 1563. valjda po njem sastavljenu, u kojoj se od strane sudca i obćine grada Zagreba potvrdjuje, „kako je prije nekoliko godina, prilikom neke provale Turaka u Hrvatsku, došao u Zagreb plemeniti Mihajlo Skalić pravi sin visokorodjenog Bonifaca Skalića, gospodara od Verone, nazvan takodjer Skaliger knez od Huna, zajedno sa presvietlom gospodjom Katarinom, pravom kćerju pokojnoga Sigismunda vojvode od Beneventa, ženom svojom, koji budući ugledni ljudi postadoše začastnimi gradjani i podložnici svoga kralja. Kako im se je zatim za neko vrieme rodio zakoniti sin, plemeniti gospodin Pavao Skalić, i zatim takodjer kći Uršula, udata najprije za plemenitog gospodina Lovru od Dana ili Bogdana. a poslije po drugi put za Franju Puhakocija Puhakovačkog, vlastelina u varaždinskoj županiji, gdje ona i sad žive". Pismo ovo bje potvrdjeno većega vjerovanja radi pečaću grada Zagreba.

Ta svjedočba i još druge izprave Skalićeve umiriše s nova staroga vojvodu On odgovori kraljici, kako se je iz vjerovnih svjedočaba podpunoma uvjerio o istinitosti njegova visoka poriekla, te da mu radi toga pouzdanja svoga uzkratiti ne može. Kraljica odgovori ogorčeno, kako veoma žali, da vojvoda više vjeruje Skaliću nego li izvješću cara i rimskoga kralja, da car ne običava tvrditi štogodj, o čem se nije podpunoma uvjerio; da je istinito, a istinu o Skalićevu rodu i plemenu može ipak on kao njegov car i kralj prije saznati nego li itko drugi. „U ostalom", dodade kraljica, „mala me briga za vašeg razuzdanog i nevaljanog čovjeka, neka si radi, što mu drago, neka se gradi čim mu drago, meni niti može štogodj dati niti uzeti. Što sam pisala, pisala sam za vaše dobro, i jer me boli, da taj nevaljani čovjek biedi moga otca i cara, da mu tobože krivicu čini i njegova mu imanja uzkraćuje, premda nikad ne će dokazati moći kakvu nepravdu" itd. Vojvoda odpiše i na to kraljičino pismo, „da njegova vjera u Skalića nije n malo uzdrmana, i premda o carskoj rieči ni malo ne sumnja, to da ipak po izkustvu znade, kako se vladari krivimi izvješći i klevetnimi glasovi često zasliepiti dadu. A da su Skalićeve izprave lažljive, to se ipak prije dokazati mora". U tom smislu dopisivao je vojvoda tečajem godine 1563. još višeputi s kraljicom, dok ova napokon obustavi dopisivanje, moleći vojvodu neka ne primi ono za zlo o čem mu je pisala, budući da je sve proizteklo iz čista srdca te iz štovanja prema vojvodi.

Jedva se utišale pismene navale iz Poljske, kad iz nenada dodje drugi juriš na Skalića s prijateljske strane i to od prvašnjeg mu pokrovitelja kneza virtemberžkog Krsta. Skalić bijaše naime u jednom od svojih djela ljuto navalio na Petra Pavla Vergera, Istranina, koji bijaše sada prvi savjetnik vojvode Krsta. Ovomu prituži se Verger radi nanešene si sramote, a vojvoda savjetova ga, neka sam Skaliću ne odgovara, jer će ga on po pruskom vojvodi silnije napasti. U tužbenom pismu dojavi dakle vojvoda virtemberžki vojvodi pruskomu, da je njegov prvi savjetnik Skalić velika varalica, jer se gradi onim, što nije. Priobći mu govor kralja Maksimilijana, koji mu prilikom svoje krunitbe za rimskoga kralja povjeri, kako je potvrdu tobožnje listine kralja Bele od cara Ferdinanda biskup pečuhski izmamio, predloživ ju na podpis s drugimi manje važnimi izpravami, te je car podpisao ono, čega sam ni znao nije. Kako je nadalje kralj doznao, da je mati Skalićeva, kći veoma siromašna gradjanina iz Hrvatske, koja i sada u Ljubljani od šivanja živi. O Skalićevu otcu još viesti dobio nije, ali se nada do skora dobiti ih.

Nu vojvoda Albrecht primi takodjer te viesti sasvim

Digitized by Google

hladno, zahvali se istinabog vojvodi Krstu na pismu; nu primieti, da daljnje dokaze željno očekuje.

Toliki nasrtaji od strane raznih vladara, prisiliše medjutim Skalića, da izmišljeno svoje rodoslovje što većimi sofismi i pismenimi dokazi podkriepi. S toga zamoli svoga prijatelja i vojvodinog knjižničara Henrika Zella, da izradi potanku poviest njegove porodice, podavši mu množinu geneologičkoga gradiva, listina, izprava, oporuka, izvadaka iz ljetopisa, privatna pisma itd. K ovomu djelu, velikim trudom izradjenomu, bijahu na kraju dodani još grbovi raznih slavnih porodica, tobožnjih rodjaka Skalićevih, kao i veliki grb Skalićev, a tiskano je isto djelo troškom vojvode Albrechta u Kraljevcu (Königsberg) god. 1563.

U ime dodatka k tomu djelu napisa u isto doba i sâm Skalić na 15 listova pergamene poviest svoju i svoje porodice zajedno s prepisi svih svojih listina i izpravah. Ovo rukopisno djelo urešeno takodjer Skalićevim grbom i potvrdjeno od petorice Skalićevih prijatelja i pruskih tadašnjih dostojanstvenika, nalazi se u jednoj od knjižnica u Königsbergu. Isto djelo pisa Skalić za svoje bolesti, velikim trudom i naporom, kako se vidi iz mnogobrojnih poslanicâ, što ih je u to doba pisao vojvodi Albrechtu, izpričavajući se, da ga ne može polaziti, priobćivajući mu ujedno kojekakve magičke prikaze i poviesti dobrih i zlih duhova, s kojimi je budući spiritistom onoga vremena mnogo obćio. Za porabu tajne magične znanosti dao je takodjer kovati srebrne novce sa tajinstvenimi znakovi, kojih je vojevoda mnogo cienio. Za istoga vojvodu, da ga za magiju još više predobi, sastavi Skalić takodjer neku kabalističku molitvu proti zlim duhovom, koju molitvu nazva „Scala mala“. Isto tako dade načiniti magički prsten za svoju porabu, koji se i danas čuva.[27]

Skalićevo geneologičko djelo moralo se je staroga vojevode Albrechta silno dojmiti, jer odma u početku mjeseca ožujka g. 1564. kad je djelo po prilici izpod tiska izašlo, darova mu vojevoda ne samo veliki kraljevski dvor Tragheim, u kojem je Skalić stanovao, zajedno s vrtom, nego i mjesto Kreuzburg, s vojvodskim dvorom i sa svimi pristajališti, mnogimi seli i mlinovi itd. što bijaše prije vlastničtvo Melkiora od Lesgewanga. U ime velikog tog imanja bijaše Skalić obvezan davati šest za rat spremnih konja, sa šest konjanika kao leno poput drugih lenovnika.

Po što je Skalić po tom daru postao pravim pruskim državljaninom, dodade on k svomu naslovu još i naslov gospodara i viteza od Kreuzburga. A od vojvode izprosi novu milost za svoga prijatelja Ivana Kampige, koji bude imenovan profesorom stare literature na sveučilištu. Nekog gospodina od Sahtena povisi na čast savjetnika, ili ministra. Svoga starog prijatelja Pfausera, dvorskog prodikača kralja Maksimiljana, primi takodjer u vojvodsku službu, ali time razjari još više svoje protivnike.

Jur oko sredine g. 1564. nadraže oni s nova vojvodu virtemberžkog, neka piše vojvodi Albrechtu, kako se dvor carski ljuti, što Skalića, toga poznatog varalicu iz prkosa proti Beču kod sebe drži. Slične glasove primi Albrecht takodjer iz Beča. Ali sve to bijaše zaludu.

Napokon dignu se proti Skaliću u samoj Pruskoj, silan protivnik, i to pruski plemić Albrecht Truhses od Wezhausena vlastelin Velikog Klitena kod Domnave, rodjak onih savjetnika, kojih Skalić od dvora odstrani. Taj Truhses čuvši u Beču o lažljivosti Skalićeva rodoslovja, razglasi tu poviest na pruskom dvoru. Uslied toga bijaše Skalić prinuždden podići parnicu proti Truhsesu radi potvore. Budući da je po izreki suda Truhses za godinu dana morao dokaze sudu predložiti, podje on u proljeću g. 1564. iz nova u Beč, i zamoli kralja Maksimiljana, da mu dokaze iz Hrvatske nabavi. Kralj Maksimiljan uslišao molbu pruskoga plemića, odpravi početkom g. 1564. iz Beča zapovied zagrebačkomu kaptolu, na latinskom jeziku, sliedećeg sadržaja:

„Pisasmo vam ovih prošlih dana, da nam pošaljete neko izvješće o Pavlu Skaliću, bivšem kapelanu Njeg. veličanstva cara i otca našega; nu ne primismo od vas odgovora. S toga vas opetovano sjećamo pisma i strogo vam nalažemo, da poslije kratke ali revne iztrage, nas o svem izviestite, o čemu vam pisasmo. Poimence: Tko bijaše otac Pavla Skalića? tko li majka? kojega staleža? da li bijahu od plemenita roda ili gradjanskog? (mechanici) gdje stanovahu? od čega li življahu? Nadalje što i od kojega staleža bijahu njihovi pradjedovi i djedovi? bližnji i daljni rodjaci? Da li su imali kakovih imanja ili prava na kakav posjed? gdje su ta imanja? kako se zovu? Sve to da nam pod zakonitom vašom pečatju odpisati i javiti ne propustite“[28].

Na to pismo odgovori kaptol zagrebački 17. dne svibnja 1564. Da se Pavla Skalića otac zvao Mihajlo Jelenčić, i da je bio učitelj u Zagrebu. Njegova pako mati Katarina da se zvala Skalićka, nu ne zna se s kojih razloga. Niti se zna da li plemenita ili ne. Djed Pavlov nije za sigurno bio plemić. Ostala svojta njegova otca prosti su seljaci, niti su ikada bili posjednici plemićkih dobara. Njegovo pravo rodoslovje jest dakle sliedeće: Grgur Jelenčić djed. Mihajlo Jelenčić otac, učitelj u Zagrebu. Ovoga žena Katarina Skalićka i njezin sin Pavao Jelenčić nazvan Skalić[29].

Osim toga izvješća dobi rečeni Truhses još jedno

[27] Voigt.

[28] Izvorno pismo nalazilo se u mojoj knjižnici, sada medju listinami jugoslavenske akademije. Datum je na izpravi poderan, i može se samo čitati: „Viennae vigesima p....ij. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto“.

[29] Ja sam već gore svoje mnienje o tom pismu izjavio.

Digitized by Google

od Vilima de la Scala, koji se takodjer nazivao gospodarom od Verone i Vičence. Taj plemić živući u Bavarskoj, dao je Truhsesu pismenu izjavu, da iza kako njegov stric u nekoj bitci pade, nema nijednoga od porodice de la Scala na životu osim njega i njegova brata Ivana, te da pavao Skalić, namišljeni de la Scala, ne pripada njihovoj porodici. Sam kralj Maksimiljan preda Truhsesu pismenu izjavu, da je povelja njegova otca Ferdinanda I. podana Skaliću, izmamljena sub- et obreptitie[30].

S timi izpravami dodje Truhses pred pruski sud. Ali budući da onaj rok, do kojega bi imaoi ste izprave podnieti, izminu, to je pritužba njegova nastojanjem Skalićevim naročitom naredbom vojvodskom od 1. listopada 1564. odbijena. Nu pošto vrhovno sudište[31] ne htjede kroz čitavu godinu konačnu i povoljnu za Skalića odluku izreći, prem da je po vojevodi više puti na to pozvano bilo, obrati se Skalić prizivom na inostrane gradove, sveučilišta, sudove i pravoslovce, u koju svrhu pošalje u njemačku svoga prijatelja Ivana Steinbaha savjetnika i knjižničara, s potrebitimi novci da izposluje povoljnu odsudu.

U tu svrhu izradi Skalić pomoćju Petra Mörlina novu još obširniju poviest svoga rodoslovja, kojim se hćede opravdati pred vojvodom kao i pred svojimi protivnici, i pred inostranimi sudišti. I doista podje mu za rukom, da je veća strana inostranih sveučilišta i pravoslovaca, nastojanjem Steinbahovim, dopitala pravo Skaliću proti Truhsesu.

Još povoljniju odsudu izreče sam vojvoda Albrecht, u kojoj ovaj u ime gospodina boga izjavi: da je „Illustris Paulus Scalichius, commilito regni Hungariae, njegov dragi prijatelj, rodjak, savjetnik i sin“ sasvim nevin. Naproti odsudjen je Truhses sa svimi svojimi pristašima na vječno mučanje, i na odštetu svih potrebnih troškova. Pošto ga isti neprijatelji krivo obtužiše, da želi postati nasljednikom vojvodovim i predati mu sina u vlast tudjeg vladara, budu ujedno proglašeni ovi protivnici Skalića i vojvodskih savjetnika buntovnici i krivci uvredjenog veličanstva. Skalić dobi o tom osobitim proglasom od 2. lipnja 1565. pribijenim na crkvena vrata svih miesta dozvolu, da se može svojim neprijateljem osvetiti, kako mu drago (propia auctoritate et vindicta).

Taj proglas razljuti ne samo Skalićeve protivnike još više, nego pobuni i čitavu Prusku, osobito plemstvo i činovničtvo, koje ne mogaše pregorjeti sramotu, da je podčinjeno inostrancu pustolovu, koji se je mogao osvetiti svakomu kako je htio. Uvidiv ipak protivnici Skalićevi, da u Pruskoj proti njemu lieka ne ima, odlučiše tužbu proti vojevodi i njegovoj vladi podnieti suverenu zemlje Pruske, t. j. kralju poljskomu Sigismundu II. U ime plemstva i gradjana, savjetnika i sudaca svih pruskih zemalja, odpremi se dakle jedan odbor iz Pruske u Varšavu i podastre kralju u ime svih stanovnika Pruske obrazloženu tužbu, koju Albrecht Truhses sastavi, a plemići Ilija i Friderik Kanic, nadvornik Krsto od Kraica, kancelar Ivan od Kraica, Jakob Truhses od Valdberga i Maršal Izakim od Borka s ostalimi bivšimi savjetnici podkriepiše. Uslied te tužbe bude od kralja poljskog odredjeno iztražno povjerenstvo, sastavljeno od samih Poljaka. Članovi mu bijahu Ivan od Sluczewa, vojvoda od Brzesta, Petar Zborowski kastelan od Biecza, Ivan Kostka kastelan Gdanski blagajnik Pruske i kapetan od Pruske i Države, napokon Nikola Firlei od Dambiowice, kao tajnik. To povjereničtvo dodje dne 25. kolovoza 1566. u Königsberg sa 250 konja, ali Skalića ne nadje tu.

Sluteći na zle posljedice iztražnoga povjerenstva, zamoli Skalić staroga vojvodu, da ga pošalje u Francezku pod izlikom, da izprosi ondje koju princezu za njegova sina. Vojvoda uslišav molbu odluči mu dati 30 konjanika za pratnju, da može sigurnije putovati. Ali Skalić, znajući kako njegovi neprijatelji po čitavoj Pruskoj na njega vrebaju, pazeći da ne uteče, dogovori se sa svojimi prijatelji savjetnici Matiom Horstom i Šnellom te ostavi iznenada i potajno početkom kolovoza 1565. Neuhaus, gdje se je neko vrieme bavio, zajedno sa svojom ljubovcom i malenim sinkom, te dodje tajnimi putevi do nekog sela, gdje ga prijatelj Šnell sa konji i kočijom dočeka. Da ga svjetina ne prepozna, legne on u kočiju, i zamoli Šnella, da na njega sjedne, kao na sjedalo, te tako dodje sretno do Königsberga. Pod stranim imenom izadje iz ovoga grada na brandenburžku cestu, dodje sretno do Brandenburga, premda ga je neka kočija sliedom sliedila, i uteče stranom pješke kroz šume, i stranom na iznajmljenih kolih sretno u Gdansko, premda su u nekom selu njega i njegovu slugu prepoznali bili. Nekoji od njegovih sluga, došavši za njim iz Königsberga, pripoviedahu, kako je nadvladala misao u Pruskoj, da je samo u čarobnoj mantiji iz Neuhausa pobjeći mogao, budući da neprijatelji sa svih strana na njega vrebahu.

U Gdanskom bavio se Skalić preko mjesec dana. Glavni mu bijaše posao i ovdje kovati krive izprave, s kojim bi se mogao u Pruskoj rehabilitovati ili barem proturiti kroz sviet. Te izprave napisane su većom stranom u ime vojvode pruskog, kralja francezkog i njegovih velmoža itd. Medju njimi bijaše preporučno pismo vojvode Albrechta na sve kraljeve vladare i poglavare gradske, u kojem vojvoda preporuča svoga rodjaka Pavla Skalića kneza hunskog itd. kao svoga rodjaka poslanika u važnih poslovih, moleći ih, da ga čestito primu i na

[30] Proti ovoj kraljevoj izjavi navede Skalić kasnije u svojoj obranbi, da je Maksimilijan počinio crimen sacrilegii, kad je zatajio povelju svoga otca, koju mu ovaj ex certa scientia podade.

[31] Medju sudci bijahu Dr. Jonas, Dr. Ambroz Lobwasser i meštar Luka David, koji obširnu poviest Pruske u rukopisu ostavi.

Digitized by Google

putu podupiru.[32] Druga izprava bijaše svjedočba vojvode Albrechta, da je Skalić u Neuhausenu predao mu pečatnicu pape Ilija III., kojom ovaj Skaliću s važnih razloga dozvoljava, da može ostaviti svećenički stalež, i da se može oženiti sve na korist rimske crkve, kojoj će budući svjetski čovjek bolje služiti moći. Treća izprava bijaše preporučno pismo vojvode Albrechta, u kojem ovaj preporuča Skalića papi Piju IV. priznavajući, kako je po naputku i nagovoru njegovu pristao opet uz rimsku crkvu, zašto moli papu, neka usliša savjete Skalićeve, koji na to idu, da se čitava Pruska vrati pod okrilje papinsko. Sliede za tim naputci za poslanika Skalića kako se ima vladati na dvoru kralja francezkog Karla IX. i pape rimskog.

(Dalje sliedi.)

Putne crte iz Slavonije

od Mihovila Pavlinovića.

II.

Stara Gradiška u oči Petrova.

Lievom obrvom polja požežkog okrenusmo na Brestovac; te se navezosmo nad južne dolove put Cernika i put Nove-Gradiške. Nakon prostranih njiva lâna i pšenice; nakon živice glogove i ljeskove, vinjagom prepletene; nakon gajeva kestena i hrasta i smreke, pod Bilibrigom i Baćindolom, oborile vododerine: po bregovih, ukazale se koze do kozâ, golet; a dolom oko nas sparina, kreč i gladišika. Mjesto biljarica veličkih pri vodi bistrici sretasmo svinje cerničke po brlozih; mjesto mobâ žetelicâ i guljarâ po dionicah, vidjasmo niz plandišta bezposlene čobane uz praznoruke čobanice; mjesto bielih selija slavonskih, polegle kolibe čadjare. U ta se korita na gluho zavukli nekakovi grofovi tudjorodi. Briga ti se njih za naše šume!

U Gradiškoj su pri brdih ljudi nešto okrutniji; pa kažu, da niesu ni žene do kraja mekog obraza. U mnogih vašarskih kolih na trgu, doista nije se vidjalo gizde, pa ni mrtvokosti posavske. Nova Gradiška, uzprkos glasovitoj toj pivari, što joj raznosi ime tja do Banjaluke i do Sarajeva, svesrdno će pristupiti u narodno kolo, da ponese zastavu hrvatske slobode, kô što je nosila zastavu krajišku; netom se otrese današnjega polutanstva; što podražava stare zlovolje, i jari nove neke pustolovine. Pametno bi bilo, da netko ne izazivlje vjetra po tišini. Na to upućuje vlastito i obće dobro. Zar da bi danas tko razuman tražio Hrvatske u Kragujevcu, jali Srbije u Gradiškoj?!

Put k Staroj Gradiški, kroz češća i ljepša sela, kroz lugove, kroz livade i dolove, kaže ti da si nadomak Posavja.

Nego čudnih ti znamenja! Sat prije nego ćeš u Staru Gradišku, kuće se digle na grede, poput korabljâ na vlaci; cesta se propela, ne znaš bedem li je, okô li je; zamašite mostine razvratile okna nad poljanu. Tih se okna iznizalo cio topomet do jablanika, u kojem, kâ u toru, leži Gradiška grad. Sa visoke te ceste, pravo kraljevske, sa tih moštovâ hrastovnjaka, k' zapadu razgledajuć nepregledne livade, kojima se, poput svilena saga, prelieva žutokosi pavuljak, srdce ti se širi, sluteć na božji perivoj. Ali, kad ti oko uteče pod iztok, u novom jezeru livadâ i pavuljka kad koju mlàku sretne i spredne.

„Čemu naboji? Čemu ovoliki mostovi?“ — „Igralište je ovo Savi, gospodine“ odgovori mi uzdišuć moj dobri starko Joso. Kad s jeseni Vrbas zaplahiri, tad Sava, kô da se od napasti uklanja, zakorači na obale. Kada za Vrbasom nabrêkne Bosna; pa sustopice okupe utoci i pritoci, Sava opet kô mamurna svani na livade, pa zalizuj dalje i dalje, kô da nešto traži na opip. Nego, kad vâl počme šapurati s valom; kad se ogrle i oni od Siska i oni od Mačkovca, te počmu zapljuskivati se i jedan mimo drugog propinjati, tad se Sava blane, i sbilja odapne svoj skok. Užasan skok! Šume kukuruza tonu, kuće plivaju, marva se duši; sve trepi; cvieli kršćeno i nekršćeno. T'ad najbolja utjeha ladja vozarica; a najhitriji pomoćnik led, kad suv krene da posviesti biesne te goste. Pod ledom svak ćuti do proljeća; a na proljeće opet plime i osjeke, pa napokon izpare i groznice.

Da je Sava uredjena, dragi bože, zemaljskoga raja! Lasno ti ga slutiti i u današnjoj divljači. Sunca je zahod: šetamo se obalom kroz vrbljak; pa da se uklonimo prašini, što magli izpod kola, skrenemo na livade. Od zapadnih pučina, kô izmedju mora, propela se trma; iza trme sunce zatrubilo u nebo; a trakovi probrali i i razpleli okrajke, pa ih grânê i rêsê na svakoje gradje i cvjetove. Sva ta mrka kosa, kadkad usije ti se na očima: bljesne, pa kan da nešto podmuklo iz dubina u njoj progovara.

Kad nam rosa osvojila noge a mrak oči, vratismo se opet na Savu. Nad obalu posjedali Uskočani; a mladež zapjevala da sazivlje u kolo. Od iztoka zasjao mjesec, pa zlatnim stupom Savu premoštio. S glave tog vilinskog mosta, spahinska môbâ zapjevala: Oj djevojko i obrve tvoje; a Tùre iz Čardaka (turske

[32] Ovo pismo (literae patentes) priobći Skalić u svom djelu „Methodus revocandi Haereticos.“ Početak glasi ovako: „Commisimus illustri domino Paulo Scalichio, comilitoni regali, Dynastae Hunnorum, marchioni Veronae etc cognato, propinquo, consiliario et filio nostro charissimo, nonnulla negotia nostra gerenda gravissima, quorum gratia ad diversa loca nec non ad multos Germaniae Principes, et potentissimos quosdam Reges iter facturus est. Quapropter praememoratum D... Dominationibus vestris maiorem in modum commendamus etc. Datae in Nova Domo 2. et 23. augusti 1563.

Digitized by Google

stražbenice) pustilo se ladjom niz vodu, pa uz šargiju gigoće:

Sunce žarko, ne sijaš jednako. S naše strane odgovara pjesma: Kolika je dubina u Save.

Sve tri pjesme preko tihe vode i sjajne mjesečine sretnule se; sve tri uzdišu na jednu ljubav, na ljubav spolnu.

O starom junačtvu, o današnjih mukah, o nâdi na dan svoj, ni spomena pri Savi; premda nije baš davno, da su graničari osvajali Brebir, i da je sva Gradiška gorila u bojnom plamenu. Uskoci pribjegoše iz Vrbaske, stopro nakon mira Biogradskog.

Tursko je zasjelo na Savu, kô što na cio iztok, razbludom tvrdje nego sabljom. To nam valja dobro razumiti i držati na pameti, kad god snujemo o budućnosti.

Na Savi, tik vrata gradiških stoji bosanska Meka. U debelu hladu izmedju lipâ i pajasena, turski odačastnik klanja na grobu velikoga pengabera (proroka) Gajbije. Tko ne može u Meku Muhamedu, nek dodje u Staru Gradišku Gajbiji, pa ti je cio agjija (svetac). Gajbija življaše za bečkoga rata; on prorokova Kara-Mustafi, da se ne će sretno vratiti; i da će biti Turskoj, Sava medja i moja (njegova!) ledja; on iz mrtvih ustaje, i zalazi u vjernike, kad se god oglasi rat; i po licu mu se nagadja, čija će ostati ruka! Turci Gajbiju proglasili velikim muftom, htjeli mu kosti u Bosnu; a vlada bečka, ne bud luda, ne dopusti to; nego, haldovanje, i odačašćenje u Gradišku. Godine 1820. cesar Franjo zapovjedi, da se to turbe (grob) kamenom obzidje; godine 1832. Turci na turbetu džamiju sagradili; a kapetan Brebirski, Kosarac, ostavio vakuf (zadužbinu) da se pengaberu gradiškome prižiže kandilo. Sad visoka Kapija plaća čuvara, koji mienja peškire i vodu, da pengaber pije i avdes uzimlje, kad ustane, i kad ga god ćeif. Gajbija je mučenik, jer ga družina posjekoše, kad nehti da s njima prklja preko Save. Priča se, da se je taj vračajući mnogo služio znamenom križa. Da ne bude po čem taj prorok kakav vragometan graničar, nalik malomu Šćepanu, caru ruskome u Crnoj Gori?

Od ponoći začesti grmljava, pa trgnula oluja. Kad na uranku, izadjosmo na avliju, da odahnemo i da pogledamo u sviet, Sava pozelenila, a vrieme se opet spremilo od Drave. S brdina pakračkih podpasale lužašte grede; u pramsunje odtrglo se i tmastih i zelenih pramena; pa tumaraju po nebu zlokobni vjestnici nove tuče i gore pohare.

Izpod savskih poplava i strašnih oluja utiče krajišniku i žita i lana, da se goji i da se odieva: ali ne utiče od njega lako uspomena ovih bičeva božjih; da ga bar sviesti, da vjere ne izgubi.

Svieste Gradiščane poplave više nego smrt. Kad sam vidio, kako se susjede okupljaju oko djevojke u crnih boginjah, i kakve joj mrtvoj momci čine sprovode, noseć pred liesom zeleno granje i biele mahrame, uz naricanje drugaricâ kô da je od obične bolesti preminula, čudan sam primio dokaz o zdravstvenoj upravi u krajini. Netko mi hvaljaše i majčino milosrdje, kad djeci boginjavoj daju vode iz svojih usta, da se je radje napiju. (!)

Ako razgledajuć u Gornjem Varošu najbolju zadrugu, ne nadjoh obilja, prostorije i reda kô što u Otoku; opet nadjoh u sgradi više gojatne momčadi, i više djece; kô što sabrah ljepših pjesama, i nasladih se mužkijemu kolu. Uz to kolo prekrasna pjesma:

Ne puš vitre, ne lelujaj gradom,
U njemu je Jurjevica mlada,

pripovieda, kako pri uslišanoj želji da pohodi majku, milostiva snaša oblači jedno po jedno sva svoja raznocvjeta odiela, te joj nijedno ne pristalo do crnoga. Idje sirotica majci na pozdrav; al' ne sreta na putu, ni ptice pjevalice niti kola djevojačkog; pa prispieva na nenadnju žalost. Ta pjesma u kolu, koje se tapimice okreće, pripjevana čedno i tugaljivo, glavami prognutim, rukami pod pasom, ta pjesma suze ti navrće. Za tapom nastalo kolo za igranje. Gajdaš zapovrnuo, pa se naglo oko njega stalo okretati: žensko uho, rukama nauznak prepletenimi, odapelo kô na vito. Uz naglo to igranje i sviranje, zna vragometan gajdaš izmećati poskočica i šalnih i mastnih. Srećom da ih gajda i djevojački skok donekle pridušuju.

Netom udari prvi zvêk na Gospin pozdrav, kolo se raztrglo; pa kad se skupa pomolismo, jedva kaljužom i sîpom dosljepasmo do stana. Čudnih mi se misli putem vrzalo po glavi; a čudo snašlo i Gornje Varošane: od kud taj kaputaš? Na što promiranja i propitkivanja? Valjda će Magjari novu štibru da udare na Krajinu?

Bez sumnje krajina bi se izvratila prije nego se misli, kad bi bilo po krajini više mladjih duhovnika ruke Andrijine; i kad bi se odciepljena djeca što prije povratila krilu majke svoje Hrvatske.

Nikola brate, ja ti javno upravih ovo nekoliko redaka, da tebi odgovorim, i da oduška dam svomu srdcu: da javno zasvjedočim onoj ljubavi, koja nas spaja od prve mladosti; kad u družtvu više prijatelja, a na osob pok. Luke, tumarasmo kroz naše primorje; penjasmo se uz njegove litice i razgledasmo s njegovih proziraka ljepotu, nagadjajuć budućnost naše domovine.

Primi srdčeni pozdrav
Tvoga

Mihe P.

Velečastnomu
Nikoli Vežiću
u
Primorje-Makarsko.

Digitized by Google

Galba.

Povjestna crta po francezkom akademiku M. Beulé-u.

(Konac.)

Ni sami dvoranici ne bijahu zadovoljni. Ta razkoši, sjaju, veličju, vriednu carske glave ne bijaše traga. Priprosti život, strogi običaji, trieznost gradjanska, hinjeno neko siromaštvo pristajahu bolje neznanu plebejcu, nego li glavaru svieta. I žene i mladići bijahu razjareni: ne bijaše već zabava, ni darova, ni svetkovina, ni važnosti. Sve se ukoči sa starca nevesela, skupa, koji ne ljubi žena, ljubi pače protivno, ako je istina, da jošte štagodj ljubi.

Šta da se rekne za legije? Zabušene, zatim pokorne, u skoro prevarene niesu tajile ni najmanje svoje zlovolje. One ne bješe dobile ni nagrade ni dara prilikom sretnog ulaza po običaju posvećenom po carevih. Osudjene do vieka čuvati medje ne dobivahu ni poklona vriednih, da im oslade progonstvo, i nagrade njihovu viernost. Ranjska vojska bila je već poslala odaslanike svoje pretorijaucem u Rim. „Car izabran u Španiji, rekoše, ne svidja nam se, izaberite drugoga, a mi odobravamo unapried vašeg izabranika“. I kako se ne mogahu dočekati novog izbora, pripravljahu se, da će Vitellija proglasiti carem: na dan kalenda mjeseca siečnja odkaza ranjska vojska posluh, ne hoteći se zakleti nego senatu.

I pretorijanci bijahu Galbi neprijatelji. Caru, prispjelu u Rim sa stražom Gala, Španjolaca i sa legijami sakupljenimi putem i nije trebalo carske straže. Pretorijanci bješe napustili Nerona, bješe se urotili sa Nimfidijem, bijahu dakle nepouzdani i nepotrebni. Čovjek odvažan bio bi uhvatio tu sgodu, da oslobodi Rim te kuge; nu starac car je pretorijance uzčuvao podražujuć ih ujedno. Odpustiv četu germansku, poznatu po svojoj viernosti, ne potvrdi a ma ni najmanje stvarce, što ju bješe njegovi prijatelji obećali pretorijancem, proćera vojnike i častnike najprikornije, ne pomiriv se ipak s ostalimi. Galba pooštri red, odbi pritužbe, uzkrati poklone, progovoriv liepu rieč, vriednu druge dobe, gdjeno si mogao potvrditi snagom, što si rekao riečju, progovorio: „Ja popisujem svoje vojnike, ja ih ne kupujem“.

Takove rieči, ne imaju li moći, vrći će te samo na ruglo; kad čuješ samo za silne nakane, al ne vidiš čina, rodit će ti nakane priezirom. Strogost davnih vjekova bila je malahnula sa staračke slabosti; poštenje uništi sila i opačina carevih viećnika. Najmanje mudro bijaše strogo groziti se svietu, a onamo ništa ne raditi, zabranjivat svietu pogreške, a trpit ih u carskoj palači. I vrline Galbine, budući neplodne, ostarjele, omrznuše rimskomu narodu.

To bijaše kobna posljedica prve pogreške. Ako je Galba htio popraviti ćud, povratiti red u vojsku, poštenje u upravu, pravicu u vladu, radinost u gradjanstvo, valjalo je narodu dozvat u pamet vrlinu staroga Rima, predstavit se zavremenim gospodarom, povratiti moć zakonom i ostati samo republikanskim zvaničnikom; po tom bi sve opravdano bilo; strogost bila bi posve naravska; krutost postala bi nuždom, štedljivost moćju, priprosto vladanje zavriedilo bi počitanje. Nu proglasiv se carem probudi Galba misli posve protivne i razigra sve lakome želje. Od onog časa, odkako se nemudri starac stade otimati za strahovitom baštinom cezara, odkako se zavuče u tu krvavu obitelj, grdnu i po veličju i po opačini, po dobrom pravcu i po grehovih, po smionstvu i po ponosu, odkako ponovi predavanje cezarizma, valjalo je biti dosljednim i prihvatiti sve dužnosti cezarizma. Dužnost bijaše cezara razmekšavati, zabavljati, mititi narod, da ga tim jače zarobi. Udobnost, lienost, razkoš bijahu izvori carske vlade; carstvo je tvorilo dobro dieleći živež, pripravljajuć žrebove, igre, svetkovine; strah ljudi poštenjaka, služba bezposlena laskavcem, zlato biesnomu vojničtvu — sve to bijahu uzori carstva. Caru je valjalo, da stoji vazda poput glumca na pozorištu, da gledaoci nikad ne ohlade, valjalo je narugat se narodu, zanosit ga lakrdijom, razdraživat grdnimi stranputicami, prikazivat mu glumom sve, pače i ubojstvo iz zasjede, dà i stratište. Dužnost bijaše caru žrtvovati pokrajine priestolnici, vojsku pretorijancem, ljude plemiće, umne i radine bezposlenomu izmetu, jer cezarizam nije nego vječita revolucija, despotizam svjetine, skupljen u jednom silniku. Ne znati toga načela, znači ludovati; ne povadjati se za njim, znači izazivati vlastitu propast.

Galba poslije nekoliko mjeseci carevanja ne bijaše nego prognanik u pustih carskih dvorovih. Zaokupljen po svojih „pedagogih“ i po svojoj starosti, nevješt carevanju, neznan svojim podanikom, bez prijatelja, bez glasa, pusti iz ruku pače i vlast, koju ugrabiše lakome ruke, da njome pazare. Kako je star bio, bio bi se narod i strpio, skora mu smrt opajala mnoge nadom, a obećavale duhu neznanu budućnost: nu Galba počini grdnu ludoriju! Misleć, da će si utvrditi vladu, izabra svojim nasljednikom Pisona Fruga Liciniana. Piso bijaše mladić pripadajući najčestitijim obiteljim, rodu Krassa i Skribonija; sviet ga je hvalio čovjekom kriepostnim, zaslužnim, ćudorednim. Dvornikom ne bijaše taj nasljednik nikako po ćudi. Šta! Poslije nevesele vlade starca Galbe, da ti vladarom bude pošten čovjek? Carstvo, ta vječita razkoš da se prometne vječitom dosadom? Da robuješ bez naslade, bez svetkovine, bez mita, bez pijanke? To bijaše Galbi smrtna rana. Dà, kako je pomahnitao bio, predstavi pretorijancem svoga nasljednika, ne obećav im novaca: propade. Na dan, kad je valjalo posinit Pisona, već se je bila zaplela urota; šest dana poslije buknu buna, i to kakova buna.

Nije trebalo, no jedan potres, da obori priestol bez podpore, da satre jednim mahom starca i mladića, koji

Digitized by Google

bolni pregnuše, da prikazuju cezare. Slobodnjak i dva malena častnika prenesoše carsku čast na drugoga. Slobodnjaku bijaše ime Oromasto: prije bio je robom Otona, nekadanjeg upravitelja Luzitanije, koji je radio, da ga posini Galba. Uvidiv Oton, da ga je prevarila nada, pustio je svomu slobodnjaku, u koga bijaše više smjelosti i pameti, nek radi po volji. Prevrat ne stajaše više od 200.000 franaka; Oton ne imadjaše toliko novaca, već ih uzajmi od Galbina roba, komu pribavi mjesto intendanta. Tiem novcem podmiti Oromast dva podčastnika, Barbija Prokula i Veturija i dvadeset i tri pretorijanska vojnika: više i nije trebalo, da se prevrne sudbina svieta.

Bijaše 15. dan mjeseca siečnja. Galba prinosaše žrtvu na Palatinu, uz njega desio se i Oton revan dvoranin. U jedan put pojavi se Oromast i namignu gospodaru si. Oton reče caru, da je rad kupiti staru kuću, a graditelji da ga čekaju radi popravka. Otidje dakle, zadje pod Tiberijevom kućom u podzemni hodnik, koj izlazi na Velabrum baš naproti Kapitolu, sidje na forum i nadje kod „zlatnog miljarija“ dvadeset i tri pretorijanca, koji ga proglasiše carem i trgnuv svoje mačeve povukoše dalje. Prestravljen sa te male šake ljudi ne mogaše Oton pritajiti straha, od straha ne mogoše stati na noge, vojnici baciv ga u ženska nosila, podigoše Otona na ramena te stadoše letiti vičuć u sav glas, koj im se živo razliegao po napučenih ulicah Eskvilina. Prolazeći stadoše zapanjeni, nekoliko tumarajućih pretorijannaca pridruži se svojim drugovom; sve se više pribiralo svjetine; rulja dodje do Sejanova taborišta, utočišta i tvrdjave tiranstva. Tu nije trebalo nego nekoliko rieči, da ćeš dati novaca, da prevrneš vojsku, koja je mrzila na Galbu; vojska pozdravi novoga cara, uvede ga u glavni stan, pa se hukom i bukom razredi oko njega.

Za to vrieme ne prestajaše Galba dosadjivat bogovom, moleći za carstvo, koje već nije njegovo bilo. Za kratko raznie se novina, svjetina pojuri na Palatin, oda urotnike, tražeć u sav glas njihovu smrt, svjetina obkoli Augustov dom, porodi se metež. Tu se razredi straža. Počeše priegovori; Galba još ne bje razpustio legije, koje se skupiše na brzo od medja, da ga povedu u Rim; uzdajući se u njihovu vjeru, odpremi k njima pouzdane častnike pa čekaše za zatvorenima vratima. Ilirske legije, utaborene na trgu Agrippe, pozdraviše carske poslanike ubojitim kopljem. Čete, prispjele iz Germanije, desivši se pod pridvorjem slobode, odkazaše posluh. Vojnici mornari, kojih je Galba desetati dao, prebjegoše, sgrabiv oružje, k pristašam Otonovim.

Sav se Rim uzmuti: trgovi, ulice napuniše se gradjana; sve pita, sve čeka, a ništa se ne radi. Idu po gradu glasovi ovakvi i onakvi: „Ubiše Otona. — Oton nadvlada. — Oton bježi u progonstvo. — Oton vodi vojsku na Rim.“ Napokon iznese vojnik pred senat krvav mač, reče, da je ubio u čas nametnika. Sad se senatorom i vitezom ugrijalo srdce. Kasno se zanieše, al tim silnije planuše. Popev se na Palatin, razbiju vrata, i kleknuv pred Galbu čestitaju mu bez kraja i konca na tolikoj sreći. Njihova radost pospieši propast starca, koj privoli, da se pokaže puku, koj dopusti, da ga pod oklopom ponesu na forum. Trg i ulice osuše se silnom svjetinom, sad potisnuta, sad ustavljena, sad premećuć se, sad se stiščuć težkom razmicala se mukom svjetina pred carem. Nije bilo čuti nego neprestani šumor, tajni neki čudesni šum, što je predteča bura. Ljudi, noseć cara budu potisnuti sad amo, sad tamo. Nosila careva bijahu prava prilika šajki napuštenoj od krmara biesu valova.

U jedan put zatutnji top od konjičke čete, silazeće sa Eskvilina; dodju do taborišta; traže Galbu, dovikujuć svjetini, nek se razmakne. Ljudi srću, zaklanjaju se pod svodovlje, popinju se na kipove, razbiju rešetke hramovom, zaokupe krovove. Forum prometnu se arenom, gradjani budu gledaoci oko toga pozorišta; ne mareći za sudbinu Galbe, gledalo je sto tisuća Rimljana dramu, koja se je imala prikazivati, kan da gledaju gladiatora, poćeranog na poprište.

Hoteći izmaknut, bješe sluge Galbine prebacili nosila, u kojih se je nemoćni gospodar zaludu pogibelji otimao. Odaslanici Otonovi potjeraše svoje konje na njega i sišav s konja završiše mačem svoj krvnički posao. Lješina bude ostavljena kraj Kurcijeva jezera a Forum opusti. Kašnje nagazi nanj prost vojnik, vraćajući se od potrage hrane. Vojnik baci svoje breme, odrubi lješini glavu, i ne mogav ćelavca uhvatit za kosu zataknu glavi palac u usta, da ju na prstu ponese Otonu.

Tako zaglavi taj neznatni starac, minuv kao kratak san, starac, komu bijahu nakane bolje od snage, više negrešnik nego kriepostan, potisnut na vidjelo svojim bogatstvom, vriedan zapovjednik dok ne bijaše carem, nehajnik dok je sjedio na priestolu, lutka svojih prijatelja, čuvajuć tudje dobro, štedeć svoje, stišćuć državno — najveća hvala, kojom cara pohvaliti možeš. Oboren silnom si zadaćom, koje nije ni razumio, uminu u vrtlogu svojih predšastnika. Njegovo carevanje jedva je vriedno da broji u poviest.

S o l.

Piše Mijo Kišpatić.

(Dalje i konac.)

Pa je li sol sbilja neobhodno nuždna kao hrana čovječjemu i životinskomu tielu, ili ju jedemo možda samo za to, da nam draži usta ili želudac? Niesmo li se možda samo na nju naučili kao na primjer na duhan ili kavu ili na vino? — Životinjstvo će nam u tom najbolji odgovor dati. Životinja se na umjetna dražila težko dade sviknuti, ali zato joj je sol neobhodno nuždna hrana. Pa tako ne može ni čovjek bez soli živiti, ako hoće, da si ne poremeti zdravlje. Sama se je narav pobrinula, da životinji a i samu čovjeku nikada ne uzmanjka soli.

Digitized by Google

Diete dobiva nuždnu množinu soli već u materinjem mlieku, a ima je uviek i u mesu, bjelancu i svih gotovo dielovih biljke, kojimi se čovjek i životinja hrani. Sol se nalazi razširena u silnih slojevih u zemlji, u raznom kamenju, a s vodenimi parami diže se svaki dan dovoljna množina soli u zrak, a odavde pada na zemlju i služi biljkam kao hrana.

Koliko sol pomaže dobromu uzgoju naše domaće stoke, poznato je svim gospodarom. Stoka se za slanu hranu brzo pomaže, liepo udeblja, ugladi i oživi, te tako lahko ne oboli. Jasno je to dokazao glasoviti Boussingault sa svojimi pokusi. Životinje, kojim je dulje vremena sol uzkraćivao, postadoše trome i liene, dlaka im je izgubila naravan sjaj, pa stala izpadati, životinje postadoše u pravom smislu rieči bolestne. U Novom Holandu i Kaplandu, gdje po livadah rastu slane trave, imadu ovce najfiniju vunu. Životinje, koje se hrane samo bilinskom hranom, trebaju mnogo više soli nego one, što jedu meso. S toga naša domaća stoka, srne i jeleni jedu požudno slanu hranu ili si sami traže slane izvore. Na takvih mjestih znadu lovci najviše lovine dočekati. U amerikanskih pustarah imade više slanih močvara, kamo bivoli, jeleni i druge životinje u velikih čoporih hrle, da se soli naližu. Oko močvara stoje nagomilane ogromne hrpe životinjske pogani, što dokazuje, da ih je od uviek u velikoj množini onamo dolazilo.

Novija lučba dokazala je kako i koliko djeluje sol u čovječjem tielu. Sol se dade lučbeno sastaviti u dva počela ili tvari i to u solik (Chlor) i sodik (Natrium). U sto dielova soli nalazimo do 60 dielova solika, a 40 po prilici dielova sodika. Obe ove sastojine su neobhodno nuždne za probavljanje hrane u želudcu. — Kako je poznato, nalazi se u želudcu nakiseo sok, koji hranu prokuhava. Kada je čovjek zdrav, mora u tom soku biti uviek neka stanovita množina solika spojena sa vodikom u solnu kiselinu. Solna kiselina raztaplja hranive česti iz hrane, da uzmognu kroz crieva probijati u sitne žilice i odavde u krv. — Druga sastojina soli — naime sodik — podupire priugotavljanje žuči u jetrih. Žuč se izlieva u crievo, ovdje se pomieša sa hranom i u njoj raztaplja mast, koja se u hrani nalazi. Ne raztopljena mast ne bi mogla probiti kroz crieva u krv, da nije žuči. Ako dakle čovjek ili životinja dobiva sa hranom malo soli, to si ne može dovoljno solne kiseline i žuči stvoriti, probavljanje hrane mora zapinjati i propadati: mnoge hranive česti, koje bi mogle u krv prieći, prodju kroz crieva neupotriebljene van, pa nije čudo, da tielo uz takve okolnosti mora propadati.

Sa probavljenom hranom udje u krv i dovoljna množina soli, kojom se onda obskrbljuje živčevlje, meso, mlieko, pljuvačka, sjeme, kosti i drugi ustroji. Zenica našega oka zahvaljuje svoju sjajnost soli, u pepelu od spaljene krvi naći ćemo do polovice soli. Belgički lučbar de Saive tvrdi, da sol pomnožuje plodnost, unapredjuje razvoj i rast tiela i stvara hranivije meso i mlieko.

Sokovi, što se u tielu nalaze, moraju tielom probijati na sve strane, a to bi im težko bilo bez soli. Sol probija vrlo brzo kroz sve kožice, a s njom prolaze i ostali sokovi. To svojstvo soli može i štetno djelovati na tielo. Mnogo soli u tielu raztaplja i previše bjelanca, pa ga iz tiela izvadja, a tielo tim oslabljuje i opada. Profesor Voit u Monakovu davao je psu nekoliko dana uz meso 5, 10 do 20 grama soli. Pas je počeo mršaviti i propadati, ali se je uskoro oporavio, kad je prestao sol jesti. Suvišna sol je u psu više trošila, nego što se je hranom nadoknadjivalo. To se isto dogadja sa debelimi ljudmi, koji odu u koje slane kupelji. — Sol izvlači iz čovječjega ustroja uviek mnogo vode, s toga i osjećamo poslije slanih jela žedju.

Oto svojstvo soli, da ona lahko probija kroz tielo, je uzrokom, da je mnogo svakim danom gubimo. Nešto malo izlazi sa pogani, a i nešto sa znojem. No najveći dio soli izlučuje se iz krvi u bubrezih, odkle ona sa mokraćom iz tiela izlazi. U zdravom čovjeku izlazi prosjekom na dan toliko soli, koliko je u hrani pojede. Tko mnogo vode pije, tomu sa mokraćom više soli izlazi, a to mu valja onda u hrani nadoknaditi. Onaj opet, koji preslana jela jede, mora više vode piti, da mu ona suvišnu sol iz tiela izvuče. Hraneć se ne slanom hranom, pojavi se već za nekoliko dana bolestno stanje u bubrezih, koje je moći popraviti zasoljenim jelom. Nepobitna je dakle istina, da čovjek treba neobhodno nuždno za uzdržavanje svoga zdravlja stanovitu množinu soli, te da mu ona nije jedino za draženje guta i želudca.

No nastaje pitanje, da li ima u samoj hrani onoliko soli, koliko je životinja ili čovjek treba, ili da li moramo uz hranu još i rudnu sol primješivati. Mnoga opažanja dokazaše, da sa bilinskom hranom ne ulazi nikada u tielo dovoljno soli, s toga joj valja uviek više primiešati nego mesnatoj hrani. Travoždere životinje čeznu uviek za solju, dočim mesoždere mogu biti i bez nje. Tako i kod čovjeka zavisi množina soli, što ju hrani primješati mora, od vrsti hrane, što ju jede. U obće se uzimlje, da čovjek svake godine treba najmanje 15 funti soli.

Kamenu sol je u naravi lahko poznati po tom, što se u vodi brzo topi, što je slana ukusa i što se lahko u kocke dade kalati. Čista sol je prozirna kao staklo. Nu tko još nije vidio crvene, zelene, žute, modre i sive soli? — Crvena boja je od nešto malo željeza, zelena i modra od bakra, siva od smoline, a žuta od gline i ilovače. Pa osim tih nečistoća tko bi rekao, da ima u soli još i milijuna sitnih stvorova, koji su nekad u moru živili. Pod sitnozorom moći ih je još spaziti. Radnici u Berchtesgadenu raztope u vodi izkopanu crvenu sol, bace onu vodu, u kojoj su ostale još ne raztopljene

*

Digitized by Google

tvari, na stranu. Za neko vrieme stane voda tako smrditi, da i nevješt mora pomisliti, da u njoj trunu životinjske tvari. Često naći je u soli sitne mjehurčiće pune raznih plinova, koji su nastali pri trunjenju ustrojnih stvorova u samoj soli. Kada se takva sol namoči, stanu plinovi probijati mjehurčiće, pri čem se čuje lahko puckaranje (Knistersalz).

Sol se u veliko upotrebljuje, kako je poznato, za solenje mesa, jer ga ona od gnjilobe čuva. U nasoljenom mesu pokaže se u brzo mnogo slane vode — salamure, u sto funti mesa ima na 75 funti samo vode, koju onda sol iz mesa izvuče. Meso postane tim tvrdje ali i laglje. No iz mesa ne izadje samo voda, nego s njom i mnogi drugi hranivi sokovi, upravo tako kao pri kuhanju govedine; s toga i možemo nazvati tu slanu vodu hladnom juhom. Salamura je isto tako hraniva kao i govedja juha, pa bi se mogla jesti, samo kada bi se iz nje suvišna sol odstranila. Upravo za to je usoljeno meso isto tako slaba hrana kao i izkuhana govedina, jer mu sol izvuče do trećinu njegove hranivosti.

Odkle sol i gdje joj postanak?

Svagdje, gdje sol dolazi u većoj množini, ima ona zahvaliti svoj postanak moru. U prosjeku dolazi u sto dielova morske vode na tri i pol diela soli. Ako pomislimo, kolika se ogromna mora po zemlji šire, lahko je uviditi, da se samo u njih neizmjerna množina soli nalazi. Kada bismo u svih morih na svietu samo jedan palac na površini vode izparili, dobili bi preko 10 bilijuna kubičnih stopa soli, dakle toliko, da je ne bi moglo čitavo čovječanstvo u nekoliko tisuća godina potrošiti. Kada bi se sav veliki ocean izparío, ostalo bi na dnu toliko soli, da bi od nje mogli sagraditi šest puta tolike brdine kao što su čitave Alpe.

Sva mora niesu jednako slana, u jednom je više, a u drugom je manje soli. Zavisi to o tom, koliko u koje more iz rieka dolazi sladke vode i koliko se iz mora preko dan vode izpari. Tako je sredozemno more slanije od crnoga mora, jer leži na jugu, gdje se svaki dan mnogo vode izpari i jerbo u nju ne utiče razmjerno toliko rieka koliko u crno more. Kada bi se sredozemno more pri Gibralti zatvorilo, da mu se voda ne može miešati sa oceanom, nastalo bi iz njega za neko vrieme toli slano jezero, da u njem ne bi mogla nijedna životinja živiti, a kad bi se kroz koju tisuću godina sva voda izparila, sva bi se sol na dnu naslagala. Na taj način nastala su sva slana jezera a sigurno i oni slojevi soli, što ih u zemlji zakopane nalazimo. — Na abisinskoj granici nalazio se prije ovelik zaljev, lava iz obližnjega vulkana presjekla ga je iznenada i od mora odielila, tako da je od zaljeva postalo slano jezero. U jezero ne utiče danas nikakva rieka, a žestoki traci južnoga sunca izpariše već na polovicu jezero. Veći dio soli naslagao se na dno, tako da se na obali kao snieg bieli. Za dulje vremena izčeznuti će sva voda, a sol će se u slojeve naslagati. Iz svetoga pisma poznato je svakomu mrtvo more kao prokletstvo božje, jer u njem ne može niti životinja niti biljka živiti. Stari narodi ne znadoše si protumačiti, kako je mrtvo more preslano postalo, pa izmisliše razne priče. No današnjemu zemljoznanstvu je to laglji posao. Kao što su skoro sva jezera tako je i ovo bilo nekad spojeno sa morem. Vulkanična sila uzdigla je Palestinu, te je tako mrtvo more ostalo odieljeno od sredozemnoga mora, s kojim je nekada u savezu bilo, te je tako danas mrtvo more slano jezero. Mrtvo more leži u vrlo toplom podnebju, tako da se iz njega na dan više vode izparuje, nego što Jordan u more donese. A i sam Jordan donaša uviek sa sobom mnogo soli, jer prolazi kroz slane doline, pa tako postaje mrtvo more svakim danom sve slanije. Na obali njegovoj stoje debeli slojevi kamene soli, da ju je moći gotovu vaditi.

Mnogo su zanimivije slane pustare ili stepe. Sol se u velikih ravninah na široko i daleko bjelasa, samo gdje i gdje pomalja se po gdjekoja travka. Na glasu su u tom kaspičke stepe. Od kaspičkoga mora pa sve do altajskih gora protezalo se nekad ogromno more, koje se je vremenom osušilo. Na drugih mjestih ote ogromne doline nalaze se još danas pomanja slana jezera kao ostanci izginula mora. Medju svimi timi jezeri najznamenitije je Eltonsko jezero. U njem samom naslagalo se do danas na sto stopa debelo soli, sva bi se Rusija odatle mogla solju obskrbljivati. Perzijske slane stepe sjaju se kano snieg, a na suncu svjetlucaju se sitni ledci u svih bojah. Samo mjestimice pojavljuje se koja travka, ali koju ovca ni okusiti ne će, jer joj je preslana. Liep je pogled na slane stepe iztočne Afrike, koje se biele kao sniežne krajine u Sibiriji. — Pa sve te slane stepe, kojih ima još i u Španjolskoj, Australiji i Americi, svjedoče nam, da su se onuda nekada silna mora širila.

No najveći dio soli, što je u trgovini imamo, dobivamo iz zemlje kao kamenu sol. Sve te silne naslage nastale su od morâ, koja su se u jezera pretvorila, pa onda izparila i posušila. Poslje tisuće godina došlo je na takve naslage opet more, iz toga mora naslagao se mulj, koji se je, poslije kako je more odatle opet otišlo, u tvrd kamen pretvorio. U takvih slučajevih valja nam gdjekad po koju stotinu stopa kroz zemlju i kamenje kopati, dok do soli dodjemo. Vierna je pratilica soli u zemlji malne uviek i bez iznimke sadra. Običnp sačinjava sadra doljnu podlogu soli, nad sadrom leži sol a onda opet sadra — i to se češće opetuje. U moru ima uviek nešto malo sadre, koja pri izparivanju prije soli na dno sjedne, a onda se tek stane sol slagati. Ne ću da vas mučim tumačenjem, kako su se i u kojem razmjerju ove naslage tvorile, jer to spada medju zamršenija geologična pitanja, s kojimi još niesu ni sami zemljoznanci na čistom.

Za vrieme tercialne dobe — dakle u vrieme, dok još čovjeka nije na svietu bilo — protezalo se či-

Digitized by Google

tavom sjevernom Njemačkom veliko more, pa upravo tude i u to doba stvorile su se ogromne naslage soli. Tako računaju, da su naslage soli kod Strassfurta do blizu 5000 stopa debele. Do dna same soli još niesu ni došli. Sadra se i tu skroz pravilno pojavljuje. Uviek dolazi jedan četvrt palca debeo sloj sadre, a onda nekoliko palaca soli, onda opet sadre i to se opetuje na 1500 puta. Ote odieljene slojeve soli nazivlju rudari g o d o v i, pa ako je sbilja za svaki takav sloj trebalo godinu dana, dok se je naslagao, to je moralo proći bar petnajst tisuća godina, dok se je sva ta sol uslojila. Od toga istoga mora naslagali su se slojevi soli kod Segeberga u Holsteinu, kod Inovraklawa, Ciechocineka i Sperenberga, gdje se do danas najdublji prokop u zemlji nalazi. Izkopano je 4052 stope duboko, a od toga dolazi 3769 stopa na sol.

Ali je najveličanstvenija rudokopnja soli radi svoje romantičnosti u Bielički, u Galiciji. U samoj rudokopnji nalaze se tri sprata, do kojih se strmimi skalinami dolazi. Radnici kidaju sol željeznim orudjem u velike komade, a samo mjestimice ostavljaju čitave stubove, da im se svodovi ne poruše. Tim načinom postadoše silni hodnici i prostrane sobe. Vide se tude dvie kapele izkićene kipovi i oltari od soli, velika plesna dvorana, staja za konje, malo jezero, veliki magazini, silan ures, stupovi, skaline, kipovi i sve to od čiste soli. Gledajući te krasote pri čarobnom svjetlu od tisuće svjetiljaka, pričinja ti se, da su te sa ovoga svieta prenieli u vilinske dvore. — Radnici su malne svi blieda lica, ali čvrstih mišica. Konji, kojimi se sol kroz hodnike prevaža, ne vide obično nikada više sunčana svjetla, ali im ipak za to tude prija; viditi im je to po liepoj dlaci i debelom mesu. Mnogi običavaju svoje konje, kada im omršave, pustiti na neko vrieme dolje u solnik, da se oporave i ugoje. U Vieličkoj se kopa svake godine na dva milijuna centi soli.

Kod Kardone u Kataloniji leže slojevi soli na bielom danu, kako nigdje drugdje na svietu. Ogromni komadi soli sačinjavaju čitave doline, te naliče ogromnim ledenjakom po sjevernih gorah. Oti komadi izčičkani su na svojoj površini silnimi stupovi i piramidami, što ih je voda izlizala. Gladka površina i tvrdoća soli ne dopuštaju, da ju voda ipak toliko raztaplja, koliko bi čovjek mislio. Voda je, kako su proračunali, u zadnjih sto godina samo četiri palca soli olizala.

Velikih slojeva soli nalazimo jošte u komorskoj solnoj pokrajini (Salzkammergut), zatim kod Ausseea u Štajerskoj, Halajna u Salcburžkoj, Halla u Tirolskoj, kod Sovara u Ugarskoj, kod Vizakne u Erdelju. A tako je i u ostalih dielovih svieta: nije skoro veće države, gdje još ne bi bili kamene soli našli.

Kao što kamenu sol tako nalazimo i slana vrela ponajviše u dubokih dolinah. Ona izlaze ili iz zemlje, u kojoj se nalaze slojevi kamene soli, ili prolaze kroz kamenje, u kom imade primiešane soli. Svakako nije na tolikih mjestih žaliti truda i zemlju prokopati, osobito ako se u blizini nalazi i sadre, jer se je često takov trud bogato naplatio. Više puta izlaze slana vrela kao visoki vodomet, a gdjekad ne dopru ni do površine zemlje, nego ih valja sisaljkami izvlačiti. Austrija a i Njemačka dobiva iz svojih slanih vrela dovoljnu množinu soli. Slanih vrela ima i kod nas i to blizu varaždinskih i stubičkih toplica, pa kod Hana u Dalmaciji. U gornjoj i dolnjoj Tuzli u Bosni dobivaju iz slanih vrela na godinu do 1000 centi soli. Austrijski konzul Teodorović u Sarajevu veli u svom ovogodišnjem izvješću, kako se oto izradjivanje soli nebi izplatilo, da se drva za grijajanje vode ne dobivaju badava iz državnih šuma, što mu mi toli na lahko povjeravati ne možemo.

Dobivanje i izradjivanje soli je veoma različito; zavisi to o vrsti soli, koju izradjujemo. Najlaglje je dakako kopati sol ondje, gdje se ona stienom na površini pokazuje. Mnogo skuplji i teži posao je kopati ju u dubljinu. No i pri tom pomaže jedno to, što voda u solne prokope riedko kada prodire, kao što to čini kod ugljenika, a drugo što svodove u prokopih ne treba silnimi balvani podupirati, jer se sama sol dosta čvrsto drži.

Ako je kamena sol onečišćena glinom, ilovačom ili sadrom, to je s njom posao mnogo teži, jer ju onakvu nije moći rabiti. Valja ju tude najprije u vodi raztopiti i onda u posudah izpariti. Da to što jeftinije bude, to se izkapaju u slojevih oveće šupljine, u nje se napusti voda, da se sol raztopi. Solju se nasićena voda onda izgrabi i izparuje.

Kako već spomenusmo, sol se dobiva još i iz slanih vrela i to samo iz takvih, u kojih ima na 200 funti vode bar 16 funti soli. Da se pri izparivanju vode prištede drva, to upotrebljuju ponajprije tako zvana K a p a l a (Gradirwerke). Namjeste naime u pravilnih hrpah veliku množinu sitna granja i trnja, a slanu vodu dovedu kroz ciev nad takvo kapalo, da lagano kapajuć kroz granje prolazi. Prolazeć kroz kapalo izpari se mnogo vode, a preostala voda, koja tim postane mnogo slanija, nakupi se u doljnoj posudi. Zasićenu tu vodu stave sada u posudah na vatru, tako da se ona sva izpari, a čista sol ostane na dnu posude.

No nas će Hrvate najviše zanimati način, kako se sol dobiva iz slane morske vode u dalmatinskom i hrvatskom primorju. — Na ravnih morskih obalah naprave radnici plitke ali široke jarke, slaništa (Salinen, Salzgärten). Pred slaništi stoji oveća jama, u koju se morska voda ponajprije pusti i neko vrieme drži, dok se nečistoća na dnu ne utaloži. Odavde se pusti voda kroz male kanale u slaništa. Voda se na suncu izpari, a po slaništih se nakupi sol. Poslenici pokupe sada sol, te ju snesu na velike hrpe. Svaka hrpa se pokrije slamom ili travom, da joj kiša ne naškodi, te ostavi dulje vre-

Digitized by Google

mena u soliŝtu, doklegod se iz nje neke suvišne raztopive rude same ne izvuku i u zemlju ne prodru.

Najjeftinije izradjivanje soli je u morskih slaništih, nešto skuplje dodje sol, koja se kopa, a tri, četiri a i pet puta skuplja je sol, što ju dobivamo iz slanih vrela. Tako u Austriji dodje centa morske soli državu na 10 novčića, u nepovoljnih okolnostih i 30 do 40 novčića; kopana rudna sol dodje na 20 nov., a centa soli dobivene iz vrela na 55 nov. Vidi se iz toga, da je sol iz slanih vrela najskuplja, al za to i najčišća i najbolja.

Potrošak soli u pojedinih država je razan, jer on zavisi o hrani i blagostanju naroda. U Austriji dodje svake godine na glavu 14 i pol funte, u Ruskoj 16 i pol, isto toliko u Francezkoj i Bavarskoj, u Badenu preko 18, a u Saskoj ni 10 funti.

Pa tko bi rekao, da ota neznatna sol zauzimlje uz željezo i ugljen u čovječjem obrtu dično — a možda i prvo mjesto. Ako uzmemo u obzir etičnu, zdravstvenu i obrtničku vriednost soli, to pred njom izčezava umišljena vriednost zlata i dragoga kamenja, ona ih daleko nadkriljuje, s toga podpunim pravom zaslužuje onu čast, što joj danas još Slaveni izkazuju, pružajuć ju tudjincu pod najsvetiji amanet.

Izpravak: Str. 745. red 26. mjesto — bez koje opet nema sumpora — ima doći „bez koje opet nema sapuna.“

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

IV.

(Drama.) Od posljednje ocjene dramatskog rada na našem pozorištu vidjesmo: „Vilinske ruke“, „Zapisnike vraga“, „Zvonara notredamskog“, „Klaviga“, Sardouovu „Fernandu“, „Ljudevita XI.“ i Birchpfeifferičinu sliku „Mati i sin“. Sve su nam to stari znanci izim „Fernande“, sve smo to već vidjeli i ocienili, zato nam i ne će nitko pisati u grieh, ne govorimo li obilno o tih predstavah. A i ne bi imali šta reći, van da su svi ti komadi dobro uvježbani bili, da su ih naši valjani glumci prikazali vještinom, svake hvale vriednom. Za jedan jedini prigovor znamo i to u svih komadih: Izgovor i naglas. Tu ćeš naići na stotine pogrešaka. Iztaknuv osobitu vještinu g. Mandrovića u „Ljudevitu XI.“, svratit ćemo svoj pozor na dva komada, na „Fernandu“ od Sardou-a i na „Klaviga“ od Göthea.

„Fernanda“, već od nekoliko godina poznata svoj Evropi, bude 31 listopada prvi put prikazana na našem pozorištu. Da je Sardou osobit vještak dramatskoj tehnici, da umie majstorski sastavit i razplesti sve niti čina, da najmanju osobu karakteriše, da ti njegovi prizori nikad dosaditi ne će, da će te silno potresti, sve to znamo već od prije, sve to izkusismo opet gledjuć i slušajuć „Fernandu“. Druga je, kad se daš na potanku psihološku analizu, kad se upitaš, je l' to sve i podpuna istina, je l' ta istina svagdje toli estetska, kako to zakoni umjetnosti ištu. Hamlet dakako veli: „Pozorište budi ogledalom vieka“, a naš viek nije jamačno pobožniji ili čišći od „Fernande“, nu naći će se stotine ljudi, koji će zavapit „C'est trôp!“ Valja priznat, da francezki dramatici crpe svoje gradivo većinom iz šeste zapoviedi božje, nu valja s druge strane žalibože reći, da mi vrlo malo izvora imamo — pa ni tih radi odiela vidjeti ne možemo, valja reć, da je nefrancezka dramatika il plitka, il opet toli tendencijozna (borba njemačka medju crkvom i državom a la Bismark), da ne bi na hrvatskom pozorištu nikakova smisla imala. Ako ti razlozi nešta valjaju, opravdano je i prikazanje „Fernande“ na našem pozorištu.

Augierov „Giboyer“ veli za svoga sina, da je „liljan iznikao na smetištu.“ Za djevojku Fernandu moglo bi se reć, da je ruža nikla na smetišu, koju bezdušnik Roqueville na silu pogazi, koju poštenjak Pommerol spasiti a osvetljiva grofica upropastiti radi, koju sangvinični markez d' Arcy za svoj šešir stavi ne sluteći zla, koju, ako i samo dušom čistu, odbaciti kani al ju opet premda okaljanu za srdce djene pričinom spasitelja Pommerolla. To vam je u kratko čin Fernande, o kojem vam obilnije govoriti ne ću, jer ste me valjda razumili. Jednom rieči: puno hipoteza, kojim se Voltairov Kandid u svietu nadao nije, nu kojih je u istinu našao; dosta pojava, kojih će ovaj i onaj okrstit predsudom, nu te „predsude“ opet su još i sad valjanim zakonom moralnoga svieta, koj ne luči, ne uvažava duševne čistoće bez tjelesne.

Govorimo radje o predstavi. Bijaše u istinu majstorska, ako odbiješ dvie tri stanke i polagani tempo govora. Prije svega Fernanda gje. Ružičke. Koliko istine? koliko zanosa u toj ponešto nevjerovnoj slici! Gdja. Ružička prelazi naočice u drugu fazu svoga dramatskog života. Bivši dosele glumicom, počimlje postajati vještakinjom. Katastrofa upravo nas je uzdrmala. Jedan od glavnih faktora drame jest odvjetnik Pommeroll (g. Rajković) i on se je u istinu svom vještinom izticao. Ljubovnik d' Arcy ne može občinstvu lako ući u volju, jer je nedramatički prevrtljivac, značaj „sans consequance“, komu ne možeš ni na koncu drame vjerovat, da mu ljubav nije pusta strast već čuvstvo. Nu g. Jovanović prikazao ga je toli živo i vješto, te nas se pojedini prizori toli silno dojmiše, da smo slaboće Arcyjeva značaja zaboravili. Na isti način protumačila je gčna. Perisova vješto i oštro nesimpatičnu ulogu osvetljive grofice, gja. Bajzova vrlo sumnjivu majku, a gčna. Kraljeva (gja. Pommero) pro-

Digitized by Google

skakutala je svoju nestašnu ulogu dražestno. Milo nam je bilo gledati, kako su i glumci prvog reda gg. Mandrović i Freudenreich prikazali posve majušne al karakteristične uloge. Tako valja.

„Klaviga“ poznajemo svi. Čini nam se, da bi ta tragedija davno zakopana bila da joj nije Göthe otac. Dvie glavne slike, prevrtljivi arkivar (g. Jovanović) i sušicom uništena Marija (gja. Ružička) ne mogu nas nikako zanieti, ni onaj dramatični „pompe funèbre“ pri kraju čina. Klavigovu prevrtljivost ne može njegova prekomjerna slavičnost opravdati, a sušica spada u patologiju, nipošto u psihologiju, patologije pako ne gledamo rado na pozorištu.

Nu bilo kako mu drago, „Klavigo“ bijaše i opet izvrstna predstava, kojom si se nasladit mogao. Prije svega spomenut nam je i opet gju. Ružičku. Kolikom viernosti prikazivala nam je razdražljivu, boležljivu, zaljubljenu djevojku; kako skoči i kriknu, kad se začuše koraci Klaviga pred vratima. I g. Jovanović iznio je svoju nelaku i neliepu zadaću vrlo vješto. Osobito nam je pohvalit g. Mandrovića (Beaumarchais) i g. Freudenreicha (Carlos). Prvi crtao je muževnu, odvažnu ulogu razborito al opet dosta živo, mirno i dostojno al opet krepko. G. Freudenreich imao je ovaj put nelaku zadaću. Tko je „Klaviga“ čitao, znat će koliko retoričnog gradiva valja svladati Carlosu. Obično ti dugi govori dosadjuju občinstvu, nu g. Freudenreich razvijao je svu sofistiku Carlosa jasno, oštro, promišljeno, te ga je občinstvo pozorno slušalo.

Pohvalit moramo i Sofiju Guilbert gje. Bajzove i Buenka g. Rajkovića, nipošto pako Guilberta g. Ružića koji je, zapličuć jezikom, pravi „diabolus rotae“ te inače izvrstne predstave bio.

A. Š.

LISTAK.

Narodna nošnja kod Osieka (k slici). Svud je nošnja u našega naroda veoma čista i slikovna. Otidji u Bugarsku ili Arbaniju, obadji Bosnu i Dalmaciju, svrati se u Slavoniju ili Crnugoru, dodji u Hrvatsku i na otoke, svuda ćeš naći čisto platneno (prteno) ruho, svud ozbiljan, odmjeren ukus u uresu. A što svemu tomu daje pravu vriednost jest to, što sve te stvari narod naš sam svojom rukom sgotavlja i udešuje, što se na svakoj i najmanjoj malici, koju na njemu opažaš, zrcali njegov tvorni duh i njegova narodna osebina. Već vanjština kuće ugadja ti svojom napravom, tu triem, tu izčičkani strop, tu vitki dimnjak, sve to je izhitrila ruka vješta graditelja. Udji u kuću. Tu je stol i stolac, tu postelja i škrinja sve izrezkano i oličeno starim načinom. Po stolu prostrt stolnjak, postelja pokrivena pokrivačom, kraj police visi otarak (ručnik) sve sa šarenimi okrajci i prebranimi pasamami (Einsatz) to crvenom to modrom predjom to na prosti to na dvoji prebor. Na stolu mastilo za ulje, tanjuri za voće, korsov za vodu, tamo na polici čutura, sve to pocakljeno i izšarano cviećem i bebkami. Svaki komadić ruha, košulja skuti i kecelja (pregača) i tkanica, poculica i opanak, opreg i podvežanj, — sve je to toli liepo i odabrano, toli skladno i čedno i bojom i likom. Prekrasnimi ćilimi slobodno bi se podičiti mogla gradska gospodja, koja iz njemačkih modnih novina srče neukus svoga vezila. Okolo vrata tanki gjerdani, na ušiju remeke egedice, daščice, pletene remeke i druge vrsti naušnica, kako ih tananije i raznoličnije ne udesi ni hitri Mlečić ni tankoćudni Rimljanin. Takovih ljepota ne umie izvesti moderna industrija svojimi mašinami. Pravo reče u tom pogledu prigodom bečke izložbe u bečkoj Novoj Pressi jedan vještak: „Priedmeti jugoslavenske kućne industrije imadu nebrojene umjetničke motive, koji su isto tako originalni kao i jednostavni i naravni, — a to je ono, čega je našoj modernoj dekorativnoj umjetnosti posvema nestalo. Moderna umjetnička industrija, koja je svojim dosadašnjim ukusom posve propala, nalazi okrepe u novih motivih, koji joj ovdje sukljaju kao iz živa vrela u ne slućenom bogastvu i ljepoti. —

Ni u narodnih nam pjesmah ni u pripoviedkah, ni u poslovicah ni običajih, ni u igrah ni u napjevih ne nalazi se toliko obilja duševne invencije a niti toliko dokaza prastare velike kulture Slavena još u doba zajedničkog im života, koliko u ovih veličajnih ostancih ornamentacije.

Slikovitošću narodne nam nošnje nasladjivahu se slikari sviju naroda. Koliko je ljepote crpio u Crnojgori i Hercegovini Jaroslav Čermak, našim je čitateljem podosta poznato. Francezki slikar Valerio, putujuć po Dalmaciji, Bosnoj, Slavoniji itd. snimio je mnogo narodnih tipa i nošnja, pa ako i nije bud htio bud umio izvoditi ljepotu detaila, to su ipak njegovi nacrti i slike vanredni interes pobudile. Njegova „plesuća Bosanka“ i „Bosanska pastirica“ postale su vrlo popularne u Francezkoj. Slika, koju danas donosimo, predstavlja djevojke i žene iz okolice Osieka, noseće voće, živad i predju u varoš na trg. Tipi su vrlo dobro izvedeni.

U košutnjaku. Narav je neizcrpiva u svojih ljepotah. Svakim korakom u prirodi naći ćeš nešto, što će ti oko priputati i srdce uzigrati. No najveće veselje je za svakoga motriti inače plahu zvjerad, gdje u zvjerinjaku bezbrižno skakuće. Umjetnik nam u današnjoj slici predočuje umilno družtvance jelena i košuta gdje se je u košutnjaku na odmor okupilo pokraj hladnoga potočića. Kolika razlika izmedju jelena u slobodi i jelena u zatvoru! Onaj plah i bojazljiv, a ovaj miran i odvažan. Obćeći sa ljudmi, koji ga ne proganjaju, postao je slobodniji. U čovjeku ne nazrieva protivnika i krvnika, s toga se njega ni ne boji, nego na njega kadgod i navaljuje. Što je divlje i plaho, što je krotko i umiljato, sve je to čovjek svojim postupanjem u životinji stvorio.

Nove slike za našu galeriju. Tek što u jednom od posljednjih brojeva javismo, da je biskup Strossmajer za svoju t. j. za narodnu galeriju kupio znamenitu sliku Matejkovu „umorstvo kneza Primisla“, već nas evo na novo iznenadjuje viest, da je neumorni sabiratelj namaknuo opet dvie umotvorine i to jednu sliku mladog vele genijalnog poljskog slikara Kotarbinskoga u Rimu i jednu našeg Splićanina Moretti-a u Mletcih. Ova posljednja, predstavljajuć žalost Marijinu nad mrtvim tielom Isusovim (tako zvana „pietà“) stigla je već i u Zagreb, te je izložena u dvorani narodnoga doma. Bit će sgode o svem trojem obširnije progovoriti.

Digitized by Google

Peleševo putujuće dramatsko družtvo obilazi svu zemlju, davajuć hrvatskim jezikom predstave. Poduzeće g. Peleša svake je pohvale dostojno. Neka se odsad naša vila oglašuje po hrvatskih gradovih, kuda se je do sad šepirila samo tudjinka Thalija. Ovaj je pojav tim radostniji, što razabiremo iz kazališnih cedulja, koje nam slučajno dopadoše ruku, da ovo družtvo mnogo valjanije njeguje domaću dramu, nego naše zemaljsko kazalište, komu bi to ipak ponajglavnijom svrhom imalo biti. Medju ostalim davali su proljetos u Slatini sliedeće izvorne komade: „Zvonimir“, „Zidanje Ravanice“, „Šaćurica i šubara“, „Gjuragj Branković“, „Graničari“, „Školski nadzornik“ i dr. Tko ne vjeruje, može u našem uredničtvu viditi kazališne cedulje. U našem se teatru umjesto toga daje „Fernanda“, „Zvonar notredamski“ itd.

Magjarsko družtvo za domaći obrt. Nedavno ustrojiše Magjari u Pešti družtvo, komu je svrha nastojati o tom, da se u Pešti i u peštanskoj županiji, a zatim i u ostaloj zemlji počme promicati kućna industrija. U tu će se svrhu ustrojiti škole za tkanje, vezenje itd., razaslat će se po zemlji učitelji, koji će puk u tih strukah podučavati, razpisat će se nagrade itd. Kao što je poznato, ne umie Magjar u svojoj kući baš ništa uraditi, dočim nasuprot svaki Slaven, bio Hrvat, Srbin, Sloven ili Rusin svojom rukom namiruje svaku svoju potrebu, sgotavljajuć platno, tkanice, stolce, stolove, košare, ćilime, riečju svaku najmanju stvarcu. Premda se Magjari, živuć malne izključivo pomiešani sa slavenskimi plemeni, sveudilj s njima druže, to ipak ovim dugim obćenjem ništa niesu naučili od njihove vještine u kućnoj obrtnosti. Uzrok je tomu, što Magjar ne ima nikakova talenta u tome smjeru. Vrlo dakle dvojimo, da li će ovome družtvu poći za rukom, da Magjare pouči u onom, u čem ih stoljetno obćenje sa Slaveni ne mogaše poučiti. Svakako je ovo družtvo svake hvale dostojno te svjedoči, kako Magjari ponjaju zamašaj kućnoga obrta. Družtvo, premda tek zasnovano, ima već više stotina članova i do 8000 for. kapitala. A kod nas? Što se kod nas čini, da se ovaj od vjekova i vjekova tradirani obrt uzdrži, i da pronikne i višje slojeve našega naroda? Ta nije tomu davno, slušali smo u krugovih, iz kojih bismo se boljemu nadali: „Ta što će vam te krpetine i stari lonci, koje su već psi po smetlištu vukli! — gradite nam radje ceste!“ Da treba ceste, o tom nitko ne dvoji — ali cestami dolazi i dobro i zlo. U posljednji red spada to, da sve većimi komunikacijami više i više nestaje dragocjenih narodnih osebina, a uvlači se kramar i Žid sa svojom prtljagom. Za malo i nestat će svega toga — a tko će htjeti uztvrditi, da nije domaća obrtnost veliki izvor materijalnog bogatstva za naš narod? Ubije li nam svu radnju svojom konkurencijom fabrika i mašina, ne samo da će nestati velikog duševnog bogatstva našega naroda, nego će mu i novac odlaziti u inozemstvo za nevaljanu i ružnu robu; — jer je tobož jeftinija od one, koju trudom kod kuće sgotavlja tisuć puta bolje i ljepše nego je ona kupovna. Ako dakle hoćete ceste, nastojte izravnati i ono zlo, koje njima dolazi. Ekskluzivnost svagdje je škodljiva, a najškodljivija kad biva na štetu već postojećeg dobra za ono, čemu se tek nadamo!

Nove knjige. Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu. Br. 6. Sadržaj: 1. Dr. Fran Vrbanić: „O pojmu trgovca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu“. — 2. Ivan Zahar: „Utok u postupku o zadružnoj diobi“. — 3. Ivan Pirka: „Razjašnjenje §. 919. općeg gradjanskog zakona“. — 4. Ivan Pirka: „Mjenbeni slučaj“. — Slučaji civilni i karni. Književnost. Viestnik.

— Crkva katolička i vjeroizpoviedanje istočno u Boki kotorskoj. Razsudba članka „Istorički priegled o pravoslavnoj crkvi u Boki kotorskoj“ od G. P. u šematizmu eparhije Boko-kotorske i Dubrovačke za g. 1874. U Zagrebu 1875. Brzotiskom dioničke tiskare. 39 str. u 8mini.

— Živila Hrvatska! Prvi potpourri hrvatskih napieva složen za glasovir Slavoljubom Ližičarom. 2 izdanje. U Zagrebu. Troškom knjižare Albrecht i Fiedler. 19 listova u 4tini.

— Načela fizike, osnovane na temelju uzdržavanja sile. Priredio Lovro Borčić, ravnatelj c. kr. realne gimnazije u Šibeniku. I. Dio. Mehanika i Akustika. U Kraljevici. Tiskom „Primorske tiskarne“ 1875. 286 str. u 8mini sa slikami. Preporučamo to djelo velevriednoga g. pisca.

— Poslovni propis, valjan za sve željeznice u području krune ugarske. Službeno izdanje. U Budapešti 1875. Peštansko tiskarsko dioničko družtvo. 67 str. u 8mini.

— Otačbina: Svezka za oktobar 1875. Urednik Vladan Gjorgjević. U Biogradu. U toj svezci ima ovo: 1. Jedna noć, pripoviedka od Jakšića. 2. Nešta iz dinamike neba, od Danića. 3. Vasa Rešpekt, od Jaše Ignjatovića. 4. O trgovačkim družtvima, od Mihajla Gjorgjevića. 5 Knez Miloš, drama od Milana Maksimovića. 6. Poveza, od M. Rakića. 8. Iztočno pitanje s vojnog gledišta, od I. Debeljaka. 8. Gjuragj Branković, studija od Čed. Mijatovića. 9. Šveljа, pjesma od Jakšića. 10. Kroz Švajcarsku, od Vladana Gjorgjevića. 11. Bugari i njihova književnost, od Stojana Novakovića. 12. Glava šećera, pripoviest od Glišića. 13. Sanitetska služba u boju, od Vladana Gjorgjevića. 14. Književnost. Politika. Bibliografija.

— Kratki nauk madjarskog jezika od Milovana Jankovića. Pančevo 1875. Štampa i naklada braće Jovanovića. 99 str. u 8mini.

— Mala zemljodjelska čitanka za srbske narodne škole. Napisao dr. Gjordje Radić (sa 44 slike.) Pančevo 1875. Štamparija braće Jovanovića. 47. str. u 8mini.

— Srpske narodne pesme. Skupio po Sriemu B. M. Pančevo 1875. Naklada braće Jovanovića. 151 str. u 8mini.

— Latinska slovnica za slovensku mladež. Spisal Ladislav Horvat. Novomesto 1875.

— Latinsko-slovenske vaje (vježbe). Spisal. L. Horvat. Novomesto 1875.

— Slovanski Jih tako se zove djelo, kojega je prvi svežčić pod naslovom: „Hercegovina, země a lid“ upravo izašao nakladom knjižare Ottove u Pragu. Napisao Jan Černi, ciena 40 nč.

— Djindjilino. Tekar ovih dana dodje nam ruku prievod ove Giustijeve komične pjesni. Preveo ju je dr. A. Kačić-Peko. Tisak Mohovića na Rieci sa slikami str. 30. Ciena 80 nč.

Matejkov album izlazi nakladom Löwenthala u Krakovu, te je upravo ugledao svjetlo prvi svežčić obsižući 15 kartona slavnoga majstora. Razlažući tekst napisao je Wojcicky.

☛ Današnjemu broju dodan je jedan arak priloga.

Zabava: Molba — Čuvaj se senjske ruke — Moj djavolak — Lice laže krv ne laže — Brat i sestra. — **Pouka:** Pavao Skalić — Putne crtice iz Slavonije — Galba — Sol. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 27. studenoga 1875.

Br. 48. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Bačeni vienac.

Spjevao Jovan Hranilović.

U jelengradskih tvrdih dvorih
Svatovske pjesme grmi grom;
Ta nevjestu si Niko bane
U drevni kamen vodi dom.

Na vitih konjih plemčad skače,
Čas talom jekne sablje rt,
Čas ljesnu oko plamno-hitro.
Čas ljubko — čas ko plaha smrt.

Al gledj' tko ono strašno, mrko
Na jelengradski zuri dvor —
Čas grud mu nadme grčna strava,
Čas okom ljesne plamen spor.

Utihnu sve — glas pjesme zvonke
Kroz svježi drkće ljetni zrak,
Vrh jelengradskih starih kula
Trepetnu sunca tračak lak.

Na vitih konjih plemčad skače
A uz nje divnih dieva red;
Oj oka onaj žarni plamen
I mrtvog srdca topi led.

Al nevjesta ko dragi kamen,
Ko prvi ranog sunca trak,
Ko mjesečev na rajskom visu
Taj smiešak prvi, srebren, lak.

Nit' nebom sinjim zlatna zviezda,
Nit biser usred morskog' dna,
Plamečkom tol ne ljeska divnim
Ko njena modra oka dva.

U oku njenom čarni kraji
I angjelov sred raja san
Oh sretan stoput — blažen — sretan
Taj ženik njen je Niko ban!

A ona? divnim okom zirka
U dalek taman gorski dol;
Na plamnom licu, sjetnom oku
Duboka, tiha, tajna bol.

Na bielom vratu zlatna kosa
Ko mjesečev na sniežku trak,
A vedro čelo — vrh jezerca
Ovinuo joj vjenčac lak.

Al ona? plamnim okom zirka
U dalek taman gorski dol
U plamnom licu — sjetnom oku
Duboka, tiha, tajna bol.

I grmnu puške, jeknu pjesma
I čaša kucnu stola šir,
I urnebesni smieh i buka;
Baš gospodski je sjajni pir.

Al gledj', tko ono plaho, mrko
Na jelengradski zuri dvor —
Čas grud mu nadme grčna strava,
Čas okom ljesnu, plamen spor.

I pjesma jeknu, vjetar dune
I grmnu puške —, presta pir,
Sa modrog neba mjesec ljesnu
A gorom, dolom, svud je mir.

Digitized by Google

Pod jelengradskim tihim dvorom
Bljedolik mladac koči gled —
Zar dragoj srdca goni sila
Zar s usta njenih srkat med?

Sa Jelengrada u noć tihu
Još ljeska nečji oka plam —
Ta nevjestin je vitki stasić —
Ta nevjestin je zlatni pram!

Zar s oka joj se biser truni?
Na čelo pada mladcu dol,
A mladac! Trnuše mu oči —
Ah gorka mu je srdca bol.

Ta silnik njegvo zlato grli,
Bogataš, silnik, Niko ban,
Ko noć je crn — ko noć je mrk
A ona — vedra kao dan.

I krni mjesec nebom gasne,
Još tamom drhće zadnji trak,
I mladcu bolnim sjetnim okom
Plamečak zadnji ljesnu lak.

Al gle, što ono s okna pade —
Zamiri zrakom svježi cviet,
Ta vienac u noć tihu pade
Sa blieda čela nevjeste.

I grmnu čuj kroz noćnu tminu
I sievnu ljute diljke grom,
I jecnu još — pa dol i goru
Zakrili nojca tihim snom . . .

* * *

Od jelengradskih divnih dvora
Sad drač je gust, sad gol je kam,
Tek samotni tu bor šaputa
Sa vjetrom gorskim sam te sam.

O davnoj slavi, davnom sjaju
Još šušne kadšto list mu žut
I mnogu priču, mnogu bajku
U tihi gorski saspe skut.

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična pripoviest.

(Dalje.)

III.

Po plavetnom nebu gonili se jatomice bieli, srebroliki oblaci čas zaklanjajuć, čas odkrivajuć mjesec i zviezde. Težka sparina pritiskaše zemlju. Silna jugovina bacaše kao od obiesti pod oblake talase morske, vrh kojih je zlatna mjesečina plamtila, bacaše ih u vis kao što ludo diete baca drago kamenje: muklo brujeć zadievala se silovita pjena u orijaške zidine Lida, uzmičuć opet, da poslije silnije navali.

Visoki zvonik sv. Marka izvijao se poput diva iz silesije kuba, tornjeva, krovova, bielih poput sniega od sjajne mjesečine, koja je samo gdjegdje zavirivala u uzke kanale, u uže ulice mletačke; od Gjudeke drktahu kroz noć žarke iskrice, male svjetiljke ladjara, samo kadšto orila se kroz mir vesela koja pjesmica, da brzo opet umukne, i zavlada tajan, veličajan mir nad „kraljicom mora“, kojoj duždevaše Marino Grimani. U jedan put zadrkta zrakom čudan zvon, batovi mjedenih muževa nad Mercerijom javiše Mletkom polnoć. U to doba jurila je mala crna gondola poput hitre ribice plitvinom od Piacete put velikoga kanala. U gondoli sjedjaše čovjek pod širokim klobukom, ogrnut saboritom kabanicom, nu kako je bio na čelo navuko krila kloboku, kako si je bio uzko skupio kabanicu, niesi mu mogao razabrat lica. Bijaše mu bez sumnje preša, jer dva tri puta reče gondoljeru u pol glasa:

— Brže, Nikoleto!

Nu jedva se ta crna ladjica otisnula bila od Piacete, izniknu izpod stupovlja duždeve palače čovjek, visok, blied, sub, sudeć po odielu redovnik svetoga Dominika. Pri mjesečini činilo se, da je to lice mrtvaca, ali žarko oko pokazivalo je, da je živ. Čovjek pohiti k pristaništu i pljesnu dlanima.

— O! progleda iz gondole privezane sanen gondoljer, vi podne? Sad!

— Vidiš li mladče onu ladjicu, što juri prema velikomu kanalu?

— Kako da je ne vidim. Ta mjesečina je.

— Za njom! Brže za njom! Al uz kraj u sjeni, da nas nitko ne speti, dignu redovnik suhi kažiprst.

Za jedan hip pusti se prva ladjica za drugom u lov, lako, lagano jureć pod sjenom visokih kamenih palača.

Napokon prista prva gondola uz stube gospodske palače, kojoj bielo kameno pročelje, umjetno izrezani gotski prozori i tankimi stupovi urešeni triem čudno sievahu o mjesečini. Ogrnuti gospodin izišav na kraj, prišapnu gondoljeru:

— Bene, Nikoleto! Pričekaj me tude! i brzo zadje u kuću.

U isti mah dojuri druga ladjica. Dominikanac nagnu glavu i njegov gondoljer zakrenu u malen kanal kraj palače.

Digitized by Google

Neznanik pobrza uz kamene stube i otvori naglo vratašca na lievoj strani.

Tu sjedjaše, pišuć za stolom visok u crno odjeven čovjek puna lica, živa izraza, modrih jasnih očiju, prosjede brade. Čim vrata zaškrinuše, dignu glavu. Došljak baci kabanicu i šešir — i biskup Marko Antun de Dominis stajaše pred svojim rodjakom Labienom Velutom, mletačkim senatorom.

— Eto te napokon rodjače! viknu Labieno, skočiv na noge, mišljah da ti se kakova nesreća pridesila, i da ne ćeš ni doć; ni od Antonija ne ima glasa!

— Ne boj se, dragi Labieno, zdrav sam i živ, odvrati kroz lagan posmjeh biskup, ne znam kakva bi mene nesreća snaći mogla u srdcu prejasne republike, koj sam joj prevjeran sin; ondje, na drugom briegu, na hrvatskoj zemlji, dà! — Zadocnio sam nešto, jer mi je sreća van reda poslužila, kako ćeš poslije saznat. A jesi l' pripravio što treba?

— Jesam. Dosta se načudih tvojoj zapoviedi. Kod moje Angjeline sjedi signora Marieta Quirini, carski poslanik Rossi et caetera. Marieta se je inače otimala sladkim riečim Austrijanca, jer je vjerna svomu mužu, al danas toli sladko se smieši, toli milo govori poslaniku — da sam od čuda izvalio oči — a muž joj — naš mili Marin, naš ljubomorni prijatelj, naš bistrooki „savio di Terra ferma", mirno gleda to šaputanje i ljubakanje Austrijanca, bubnja smiešeći se prsti po stolu i pije malvazije, kan da ga se Marieta i ne tiče.

— Naš dragi prijatelj Marino, nasmieši se biskup zadovoljno, jest pravi „savio" t. j. mudrac i predobar mletački državnik, da bude ljubomoran. Dà, Labieno, ti se čudiš Marieti, al ja ti velim, svaki njezin osmjeh stoji uskočku glavu, svaka sladka rieč stoji senjsku barku. Marijetine crne oči su ona Arkimedova točka, s koje ćemo dignut senjske razbojnike iz njihova gniezda!

— Marijeta je dakle zmija pod ružami? Politika dakle?

— Pa ti toga niesi opazio u prvi mah?

— Ne razumiem ništa. Sve mi je to apokolipsa.

— Poslije ćeš. Jesi l' govorio sa duždom, sa viećnici desetorice?

— Ta valjda si i ti?

— Jesam. I dužd i signoria znadu predobro, da mletačka republika ne ima vjernijeg sina od mene. Ta ne rodih li se na Rabu, na mletačkom zemljištu? Nije li moja mati Mletčanka, sestra tvoje majke bila? A majčino mlieko u svakom je čovjeku jače od otčeve krvi. Nu vi, gospodo mletačka, nekako ste nepovjerljiva prema svakomu, koji se nije rodio u lagunah, koj ne vuče svoju tanku i debelu krv od dužde Pavla Anafesta, osobito ima li u čovjeku malo slavenske primjese, ko što u meni. Zato sumnjam, da mi dužd i „mudro mu vieće" izpipaše sve misli, a meni odgovoriše samo pol svoga mnienja.

— Valjda znaš načela naše države. K tomu si senjski biskup, sinovac biskupa Ivana, koji je kod Klisa pao, boreći se za Austrijance.

— Senjski biskup! nasmija se Dominis, Labieno! ne nadah se od tebe toli smiešnoj primjetbi. Misliš li ti, da sam ostavio Rim, stolicu svieta, da sam napustio red družbe Isusove, sveučilište, samo zato, da trajem i završim svoje dane u Senju, tom leglu bune i razbojstva, da budem do smrti pastir šugava stada? Po boga niesam! Dodji! uhvati biskup Labiena za ruku, i dovukav ga k prozoru, mahnu rukom put neba: Gledaj one zviezde, ona zlatna pismena nebeska, koja nam doglašuju vječitu slavu. U njih mi se zadubio duh, iz njih gatam i čitam. O njihovu plamenu upalilo se srdce moje i krila mi rastu, duša mi pregnu dovinuti se te slave. Nu niesam ja ludi Ikar, ne ću, da mi sunce oprži krila; sagradit ću si stube do hrama slave, a Senj je prva, najniža stuba.

— I opet apokolipsa! odvrati u čudu Labieno.

— A šta misliš, zašto sam radio dočepati se po mojom stricu senjske stolice, toga kukavnog zakutka, ja, komu je pretiesan Rab, pretiesni Mletci, pretiesan Rim, pretiesan sviet, koj posegoh da skinem koprenu s neba? Pol vieka stoji pred vama ta nenada zagonetka — Uskoci Senjani — ta kost u mletačkom grlu, vaši se državnici o tom znojili, vaši admirali o tom mučili, vaši se generali o tom sramotili — dà slavna Venecija prima ranu za ranom, sramotu za sramotom od šake divljaka, gospodarica jadranskog mora drkće na jadranskom moru. Koja je vaša luka sigurna, koj brod po moru slobodan. Ne blista li svuda uskočki nož? Junaci su ono, pravi lavovi. Vi ih vješate, rubite im glave, al kao lernejskoj zmiji mjesto jedne niknut će tri glave. Austrijanci, ljudi bojazljivi, boje se Turaka, boje se Mletaka, boje se Uskoka, rad su imati more a ne imaju novaca. Mletci moraju zavladati cielim žalom jadranskog mora; Trst, Rieka, Vinodol, Senj sve mora da se klanja svetomu Marku. Uskoci su tomu jedina zapreka, valja ih dakle uništit. Ta posve logična misao namećala mi se sto puti i napokon rekoh: Marko Antune rieši ti tu zagonetku; bit će ti početak slave; zato podjoh u lavje ždrielo i postah senjskim biskupom. Razumieš li me Labieno, ja ću sam pod Senjem lagume kopat, da ga dignemo u zrak.

— Tvoje rieči, biskupe, odvrati Labieno, jasne su, žive i s toga istinite. Tebi vjeruje dužd Grimani i njegovi savjetnici. Nu hoće li se austrijski ministri, koji nam sve obećavaju, a ništa ne rade, hoće li se povest za tvojim savjetom? Oni se pače digoše Uskoke jače braniti. Nije li nadvojvoda Ferdinand poslao ljubljanskog namjestnika Rabatu, koji je prekjučer u vieću glasno zahtievao, da se Trstu i Rieci opet otvori trgovina, a Uskoci da će se po mogućnosti ukrotiti, nije li se naprasnik, španjolski poslanik Iniko de Mendozza, podu-

Digitized by Google

piruć Austriju, pače zagrozio senatu mletačkomu u ime svoga kralja.

— Ne plašimo se toga moj Labieno! Mendozza je ohola luda, koj na svoju ruku brblja, njega valja bacit. Rabata je strog, mrk, bezobziran, pače okrutan vojnik, „condottiere“, koji bi na zapovied i svoga otca objesio. On će nam biti proti Senjanom mač a mi ruka i glava, jer u njega malo glave ima.

— Rabata? začudi se senator.

— Ta dà. Ti znaš predobro, koliko sam na pražkom i gradačkom dvoru radio, da skrham Uskokom vrat, pače previše, preživo radio, te su me moji protivnici stali sumnjičit pred carem i nadvojvodom, da me liše senjske biskupije. A to nije težko. Rudolf nije car, državnik, on je astrolog, čovjek sumnjičav, ćudljiv, a njegovi ministri, osobito Česi fine lije, koji se još i sad srde, odkako se pražki dogovori medju carem i republikom razbiše. U Gradcu osujećuju moje osnove protestantski ministri, a u Hrvatskoj mrze ban i general Lenković na Mlečane — dakle i na mene. Po tom, rodjače dragi, vidiš, da mi valja biti na oprezu, da se sam izticati ne smiem. Drugi neka rade i ne znajući, da je sve to moja osnova. Pregledajmo malo svoju vojsku. Evo ti carskog poslanika Rossija. Čovjek je gizdelin, dosta tup, pa po nas bolje, poludio za žarkima očima Mariete, žene našega prijatelja Querinia. Zaljubljen pako državnik, ma i bio od naravi pametan, neškodljiv je. Prišapnuo sam Marietinu mužu, kako ona od Austrijanca izhoditi mora, da Rabata bude komisarom u Senju. Ti se čudiš, smiešiš? Dà, baš Rabata. Taj goropadni vojnik bez vlastite misli i osjećaja povadja se već sada za mojim migom, a nadvojvodi Ferdinandu, revnu katoliku, vrlo je omilio, jer u Kranjskoj gvozdenom šibom lupa po lutorovoj čeljadi. Pomisli još i to, rodjače, da se je taj nepromišljeni vojnik prekjučer, govoreći živo za svog vladara, zaletio, te ga svatko smatra protivnikom republike, tim manja će biti sumnja, tim lakše njegovo imenovanje, pa imam li tu vojničku lutku u Senju, on će ti Uskoke sjeći i vješat sve po mojoj volji. Na moru vreba na njihove barke vaš general Paskvaligo, gvozden bat, a turske zapovjednike valja opomenut, neka razbojnike ne puste na svoje zemljište. Niesu li tako odasvud spleteni u paukovu mrežu?

Poturica bosanski. (Nacrt F. Zveřine.)

— Dà, al po tom još nije sve primorje i Senj mletačkom zemljom.

— To mi reče i dužd Grimani i njegovi savjetnici, nasmija se de Dominis; nu ja vam se u istinu čudim. Da protivniku izbiješ mač, ne valja lupat po sablji, već raniti ruku. Po malo ali sigurno. Senjani niesu svi jednaki. Plemići nek ostaju patriciji, samo valja izmedj njih iztriebiti kukolj: Daničiće, Hreljanoviće i navlastito Posedariće. Ponajljuće vojvode treba uništit; oni, koji dobivaju od cara plaću, smirit će se, plaćenik ne buni se nikad žestoko. Ti će ljudi po vremenu biti trgovčići, obrtnici. Najgore, koji ne primaju plaću, valja uklonit; ti živu od grabeža, idu po moru, jer ne imaju od čega

Digitized by Google

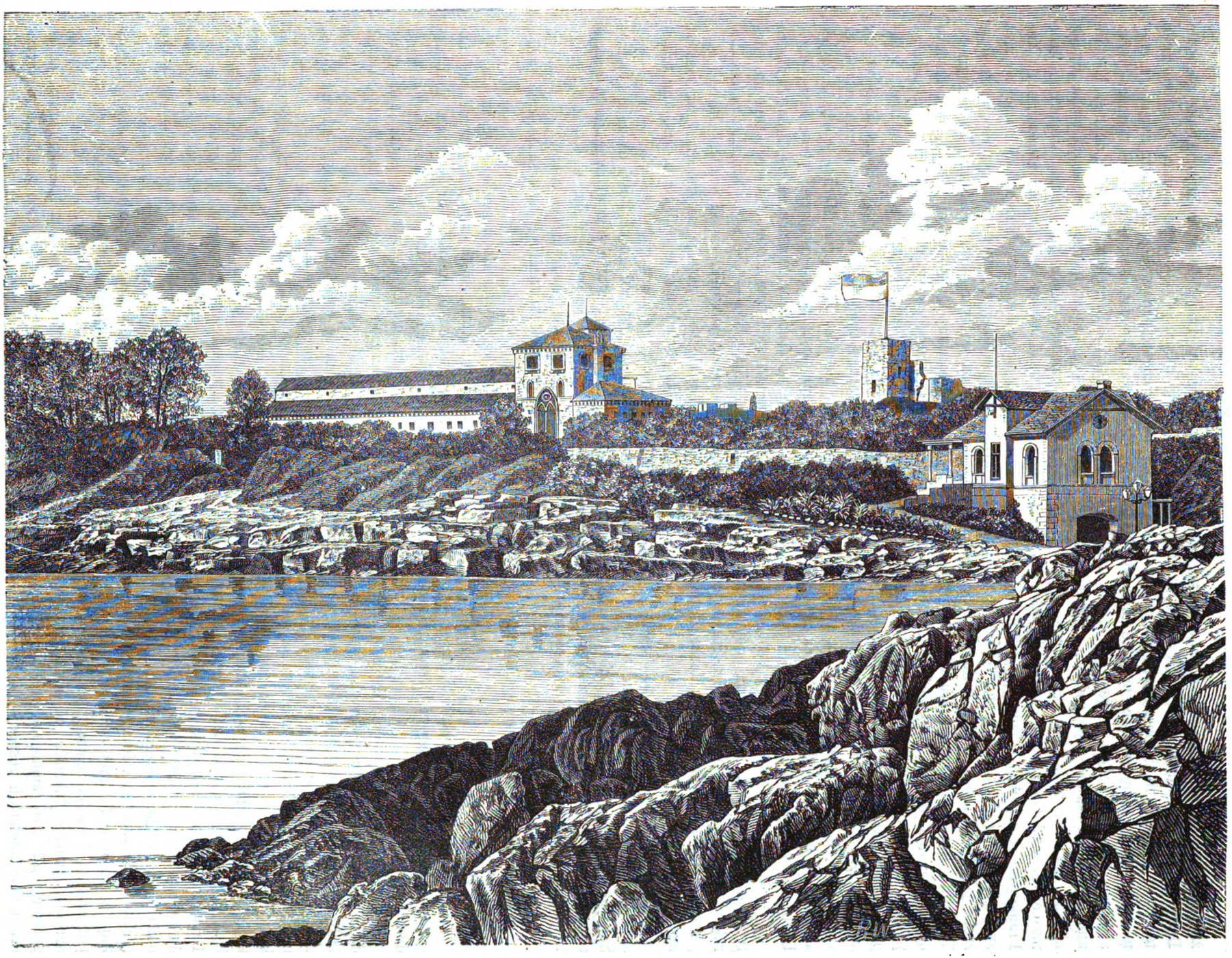

Pristanište na otoku Lokrumu kraj Dubrovnika.

Digitized by Google

življeti. Spali im barke, premjesti ih u tvrdjave Otočac, Brinje i Prozor, šalji ih dalje u Hrvatsku na Turčina, taj će ih il potuć, ili će oni braniti kršćansku, dakle i mletačku medju. Senj je važno branište austrijske vlade, al samo dok su Uskoci u njem, jer samo ti djavoli umiju skakati i verati se po pećinah, Niemci boga mi ni malo. Pa uzmi onda; Senj bez obrane, Austrija bez mornarice, brodovlje mletačko zaokupilo jadransko more, Frankopani se iztrošili, a pomorski gradovi pristajat će sve više uz Mletke, jer ih ovamo vuče trgovina, pa će zrela jabuka od sebe pasti u krilo prejasne republike. To zadnje dakako ne rekoh caru ni nadvojvodi, ali mi oni odobravaju osnovu, ne misleći, kakvih će tu biti posljedica. Što više. Zaklonio sam tu svoju namjeru liepom mekom. Austrijanci ne imaju novaca, senjske šume su liepe. Mletački trgovci mogu pod rukom kupiti šume vrlo jeftino, Uskoci izgubit će po tom svoje glavno zaklonište — šume, a Austrijanci će tim novcem ukloniti Uskoke. Šta veliš, Labieno?

— Sada velim, da mi je sve jasno, i da se čudim tvojemu divnomu umu, rodjače, pa podje li ti sve to za rukom, nitko nije zaslužio od mletačke republike veće počasti, nego li senjski biskup Marko Antonio de Dominis.

— To mi reče i zadarski nadbiskup Minuci, nasmieši se zadovoljno Marko Antun, to mi reče i Grimani. Sada sam ti sve dokazao, dragi Labieno, i ti radi prema tomu. Nu bilo bi vrieme, da zadjemo u družtvo, da Rossi posve ne poludi, pa će valjda doći —

— Tko?

— Rabata.

— Zar on?

— Da on.

— Da niesi biskup, rekoh bi, da si — —

— Matematik bez rogova i repa. „Gradatim ad sidera tollor". Ajdmo!

Obojica zadjoše u sjajnu dvoranu. Zidine presvodjene, prostrane dvorane pokrivahu tapete od pozlaćene kože. Sa svoda visijaše sjajan svetiljnjak u spodobi staklenih ruža od fina kristala a plamovi mirisavih voštanica blistahu u ogromnih ogledalih od muranskog stakla, steruć dalje svoje svjetlo na žive, zanosite slike, na kojih je Diana ljubila u snu Endimiona, sveta Magdalena razpelo, na kojih je Leljo bacao zlaćene striele za Driadom, il mletački junak za crnim Saracenom. Sred dvorane prskala ružična voda iz kljuna mramorna labuda a na dugačkom stolu stajahu orijaške posude od srebra, pune žarkoga cvieća, zlatni kondiri, i kristalne kupe u kojih se ljeskalo munjevito vino od Kiosa poput rubina. Izmedju zelena lišća bujile zlatne sicilske naranče, rumene lubenice od Krfa, sladko, zlatoliko grožđje i mirisave tamnorujne breskve. Naokolo sjedjaše divno kolo mletačkih gospodja, hladeć se lepezom, koja je titrala na njihovih grudih kao leptir na punoj ruži. Ta gledjite ih. Eno čelo stola bujne visoke gospodje u saboritoj haljini od ljubičaste kadife. Niz bielo čelo, niz biela ramena padaju ljepotici zlatni uvojci, a crno joj oko plamti ko danica zviezda sred tamnoga neba. To je gospodarica Angjelina Veluto. A do nje. Kao lepršast oblak savija se nježno haljina od bielih čipaka oko bujne mladice visoka čela, dugih trepavica, crne bujne kose, nad kojom se kruna od alema ljeska. Veliko joj oko sieva kao rosna ljubica, nježni joj se vrat savija poput liljana, a rumene usne smieše joj se dražestno, ko da je lovor pirnuo ružicom. To je Marieta, mlada žena Mariana Quirinia, koj je obavljao u duždevu vieću važno zvanje „savio di Terra ferma", a sada za stolom srkao malvaziju, čupajuć si dugačku bradu i bubnjajuć prsti po stolu. A dalje si vidio o svjetlilu voštanica sve više ljepotica, sve više u crno odjevenih mletačkih plemića. Do krasne Mariete sjedjaše čovjek odebeo, tupa nosa, kratko ostrižene, plave kose, uzvinutih brkova, načičkan, našušuren u odielu od modre svile, vezenom srebrnom žicom. Sive oči, tupi nos, debele usne, šiljasti brci — sve se to smijalo na njem. Bijaše to nesretan ljubovnik, carski poslanik Rossi.

— Illustrissimo! nasmija se Marieta, zar vas od našeg ženskog hahakanja ne boli glava, vas, koji toliko važnih državnih poslova u glavi nosite?

— Signora! odvrati gučuć Rossi nasmijav čudnovato svoj široki nos, stavio sam državne poslove kod kuće pod ključ, tu se podajem dušom i tielom poeziji, i čini mi se, da sam pastir medju vilami!

— „Ljubovnik sramežljiv!" umieša se kroz smieh Angjelina.

— Signora! odvrati Rossi sladko šapućuć, ja niesam sramežljiv, i ima dosta junačtva u meni, da bih smio provalit u perivoj Armidin, nu ne znam bi li mogao odoljeti njezinoj divoti kao što Gofred buljonski.

— Ne recite onda, Illustrissimo, šapnu Marieta izpod oka glednuv poslanika, da ste junak, kad unapried priznajete, da ste slabi.

— Veselim se dapače svojoj slabosti, odvrati Rossi, jer je u tom slučaju kriepost.

— Nu mogla bih vam odgovoriti, prihvati mekanim glasom Marieta, da je ta kriepost po gospoju vašega srdca slaba utjeha, jer slab prema jednoj, bit ćete slabi prema svim gospojam, a viernost — — —

U to unidjoše u dvoranu senjski biskup i rodjak mu senator. Svi ih gosti udvorno pozdraviše, a navlastito stisnu poslanik Rossi biskupu živo ruku.

— Da ste mi zdravo, gospodine poslaniče, započe de Dominis u pol glasa, jeste li gledali popravit ono, što je ludjak Mendozza pokvario. Ti Mlečići, čini mi se, vrlo su razjareni. Valja nam biti na oprezu; ja se u te poslove ne pačam, al što vam predložih, odobrava i nadvojvoda. Valja nam radit za mir i ugled naših vladara.

Digitized by Google

— Mislim, odvrati Rossi tajinstveno, jednim okom zureć u liepu Marijetu, mislim, da će sve na dobro izići. Dakako razjareni, ko biesni lavovi.

— Sbilja?

— Nu ja sam cieli posao fino zapleo i Grimanu sve razložio. S početka ni čuti, sto i sto prigovora i pritužba. Nu kad sam točku po točku razložio oštrimi razlozi, kad sam dokazao iskrenost naše vlade i potrebu složne prijateljske politike, umekšao se dužd, upuštao se u potanju razpravu navlastito glede pomorske trgovine iz Rieke i Trsta, a viećnik Badoer tražio je potanje obaviesti o senjskih šumah. Na razstanku reče mi Grimani: Illustrissimo, kad nam nadvojvoda tumači svoje želje po ustih toli mudra državnika, ne ima sumnje o sretnom uspjehu.

— To znači po prilici, da nije trebalo poslati Rabatu, doda biskup.

— Mislim, žmirnu Rossi lukavo očima.

— I nije ga trebalo. Rabata je dobar kršćanin, valjan vojnik, strog upravitelj, al državnik nikada! Njemu bi valjalo povjerit važno kakovo zapovjedničtvo, gdje treba stroge ruke, gvozdena bića, a ne poslat u mletačke mreže, kojim je samo vaša mudrost dorasla. Radite samo tim pravcem dalje, a ja ću mislit, da Rabatu, možda suparnika vašega, odstranimo— daleko!

Rossi pokloniv se duboko odšulja se opet liepoj Marieti.

Za toga razgovora prijavi malen u crvenu svilu odjeven crnac, da su prispjela dva gosta i to plemeniti barun Josip Rabata, namjestnik kranjski i poklisar Njegove carske Svjetlosti i Antonio Capogrosso, poručnik prejasne republike na galiji g. Loredana.

Družtvo se dignu od čuda. Za časak udjoše gosti. Rabata bijaše čovjek visok, pun, jak, reć bi debeo. Na kratkom vratu stajaše mu debela glava. Na okruglom, debelom licu vidio si nizko, prignuto čelo, gusto nabrane vedje nad bliedima modrima očima, koje ukočene gledahu preda se; pod krupnim nosom stiskale se čvrsto debele usnice, nad bielim ovratnjakom vidio si debeo podbradak. Duga plava kosa padaše mu na ramena ali bradi i brkovom ni traga. Čovjek bio bi reko, da je u Rabate žensko lice, al nepomičnost njegova oka i dvie crte iduće od nosnica do kraj usnica odavahu, da se u tom čovjeku ne taji ženska ćud. Poklisar imao je na sebi zobun od crne kadife žutih svilenih rukava, kratku kabanicu, visoke žute čizme i širok šešir sa crnim i žutim perom a uz bok dugačak, njemački mač. Poručnik Antonio, čovjek malen, pokloni se odmah biskupu, s kojim se je zajedno pod krinkom fratra povratio bio iz Senja.

— Gospodo i gospodje! prihvati Labieno pristupiv Rabati i pruživ mu desnicu, velika mi je radost pozdraviti pod mojim krovom dičnoga baruna g. Rabatu, carskoga poklisara i desnog prijatelja moga dragog rodjaka, prečastnog biskupa senjskoga. Radi toga prijateljstva pozvah slavnog ovog gosta u moju kuću, da mu prikratimo čas po našem običaju. Predajem ga vam gospodje, tà gdje valja tražit zabave, gdje prolazi sladje i hitrije čas nego uz krasne dame?

Rabata pokloni se silovito. te mu zazveknuše ostruge.

— Hvala, eccellenca! odvrati domaćinu, oprostite te zakasnih. Trebalo je sastavit izvještaj o mom poslanstvu, a carska je služba prva. Predajem se gospodjam, premda se za života predao niesam, nu oprostite ne budem li vam po ćudi, jer sam vojnik i oženjen.

Gosti zaokupiše stranca, koj je praznio čašu za čašom grčkoga vina smijuć se uz to grohotom pošalicam mletačkih dama.

— Illustrissimo! šapnu Marieta Rossiu, koj je Rabatu vrlo hladno pozdravio bio, sparno mi je, mučno mi je, izadjimo na zrak, na balkon!

— Vaša mi je zapovied najsvetiji zakon! promuca poslanik, te podje kroz staklena vrata za liepom gospodjom na balkon. Poručnik Capogrosso opaziv to, prisloni se na stup uz pritvorena vrata, na oko zamišljen, na oko gledajuć Dianu i Endimiona.

Liepa gospodja nasloni se na gotičku ogradu balkona. Mjesečina sterala se čudno po divnom joj čelu po bielih ramenih, po sjajnoj kosi, a oči joj drktahu poput noćne rose

— Rossi, reče pridušenim glasom, ostaje li Rabata dugo u Mletcih?

— Što to pitate signoro! začudi se poslanik.

— Rossi, ostaje li Rabata dugo u Mletcih?

— Za dva, tri dana ostavit će ih, da se vrati u Ljubljanu.

— Ljubljana je blizu, vrlo blizu, Rabati je nadvojvoda vrlo milostiv.

— Čujem! odgovori poslanik ravnodušno.

— A vi se ničega ne bojite?

— Čega?

— Znate li, da vam Rabata može biti suparnikom?

— Meni?

— Da dodje mjesto vas za carskoga poslanika u Mletke.

— Mjesto mene? Zar ste signoro — —?

— Čula sam — ne ću reći, šta. Ja ne ću da taj medjed dodje mjesto — — v a s. Privikla sam se na vaše poklone. Zapriečite to!

— Oh, Marieto! koliko sam sretan!

— Ne govorite o sreći, dok je nesreća blizu.

— Al kako?

— Gledajte ga odstranit daleko — iz Ljubljane — ta kamo? — kamo? zamisli se liepa gospoja staviv ruku na čelo.

— Dà, kamo? opetova zaljubljeni poslanik.

— A, planu gospodja, u Senj! u Senj! medju uskočke gusare!

Digitized by Google

— Divne li misli, Marieto! Dà, tako će naša ljubav biti sigurna.

— Dà, samo pod tim uvjetom! doda gospodja. Imate li prijatelja na gradačkom dvoru?

— Imam i koliko!

— Dobro! pohvalite Rabotu, njegovu odvažnost; recite, da je samo on dorasao Senjanom. I naša ljubav je sigurna! doda Marieta mekše podav Rossiju ruku.

— Sutra poći će kurir u Gradac.

— Dobro! vratimo se u dvoranu!

Medjuto je oko poručnika Capogrossa razmatralo sliku Diane, al fino uho otimalo se za razgovorom liepe Mariete, toli živo, da se sagnuo bio prama balkonu, da mu je mjesec kradomice virio pod borove doljnje haljine, gdje na prsih stajahu srebrom vezena slova C. D. X. t. j. consiglio dei dieci.

U dvorani razgalilo se Rabati u sjajnom družtvu srdce.

— Sablje mi, kriknu Rabata dignuv kristalnu čašu prema svjetlilu, u vas je liepo, gospodo, u vas je kao u raju! Vaše palače, vaše crkve, vaše gospodje, vaše vino, sve to godi oku i srdcu!

— A opet se digoste ljuto na prejasnu republiku pred viećem, dà, mal da nieste slavu pjevali razbojnim Uskokom! progovori Quirini.

— Ja da branim Uskoke? Tršćane, Riečane dà! Al onaj senjski smet, svetoga mi Josipa, nikada. Tako mi sablje, viknu Rabata lupnuv po svom balčaku, bude li prilike, zakrenut ću im vratom, il mi recite da niesam plemić. Znam ja te djavolske svatove, kazivao mi je o njih moj vriedni prijatelj, biskup senjski, a znam i to, da niesu svietlomu nadvojvodi Ferdinandu po ćudi. General sam, ljubim disciplinu, a gdje je Uskokom disciplina? Nu sada sjajna gospodo i liepe gospodje, valja mi poć; rad sam već sjutra krenut u Ljubljanu, rad sam da putem pohodim svoje rodjake u Gorici, pa mi je preša! — Al Uskoke ću ja — ne bojte se! — Španjoljac Mendozza govorio je ludo! — Ja ću to sve urediti.

— Generale! pristupi Labieno, koj je dosad sa biskupom gororio bio, hvala vam na počasti; vjerujte mi, veliku sam danas sreću doživio, nu oprostite mi na razstanku molbu. Nè molim za sebe, već za poručnika Capogrossa, koj vas je amo dopratio. Rodom je iz Luke od dobre obitelji, a dosad služio je upravo junački u našoj vojsci osobito na Kandiji. Njegova je satnija razpuštena, a mladić traži službu, koju će ovdje težko dobit, jer nije rodom Mlečanin, zato moli, ne bi li vaša milost — —

Antonio stupi pred Rabatu i pokloni mu se vojnički.

— Da ga ja namjestim? nasmjehnu se Rabata, omjeriv Antonija od glave do pete, na Kandiji, velite? Dobar junak! Ben! Svidja mi se. Bilo po vašem, eccellenza! Primam ga u goričke mušketire za poručnika. Okretan je, velite. Ben! Nek bude mojim pobočnikom. Sutra zorom će sa mnom. A za Uskoke se ne bojte! Ja evo dižem čašu i velim „Morte ai ladri!“

— „Morte ai ladri!“ odazva se mletačko družtvo živo kucajuć čašami.

Pokloniv se družtvu ostavi ugrijani general sa svojim novim pobočnikom dvoranu, a maleni crnac odprati bakljom obojicu do gondole.

— Gdje je vaš stan, Antonio? zapita ga general, sjednuv u ladjicu.

— Jedno petdeset koraka odavle u onom uzkom kanalu, al ja vas odpratih kući, illustrissimo.

— Čemu to? Spremite svoje stvari, i dodjite sutra zorom u palaču carskoga poslanika. Možete li kopnom kući?

— Mogu, illustrissimo!

— A vi izadjite. Felice notte!

— Felicissima, illustrissimo! pokloni se Antonio i skoči na kameni hodnik, iduć kraj malenog kanala. Gondola generala odjuri, a Antonio krenu u uzku ulićicu, pjevušeć kroz zube veselu pjesmicu. Baš hćede zakrenut za taman svod, za kojim mu kuća stajaše, al u hip stvori se pred njim ljudina — redovnik. Antonio prestrašiv se, uzmaknu za nekoliko koraka i posegnu za mačem.

— Stani! zaškrinu redovnik, uhvativ častnika za ruku! stani kukavice!

— Vi — i — i ujače Cipriano u Mletcih? zadrkta Antonio.

— Ne zovi me ujakom, izrode, koj si opačinom svojom ubio majku, jadnu mi sestru. Antonio poniknu nikom.

— Ti si uhoda desetorice. Znam, da ti je na prsih cimer izdajstva. Ti si bio kod Veluta. Tko bijaše ovdje u gostih? Antonio ne odgovori.

— Govori, velim ti.

— Ne ću! osovi Antonio prkosito glavu i oko mu planu poput risa?

— Ah tako li? nasmija se redovnik. Ti znaš, da bi me mletački inkvizitori stavili na muke. Zovni der drugove svoje, ali ih dozvati ne ćeš. Govori, tko je ondje bio, šta li se govorilo, il će se sutra u lavjem ždrielu od kamena kraj duždeve palače naći pismo i dokazi, da Antonio Capogrosso pravi sa tajnom družbom krive [illegible]ekine. Jesi li kada vidio, kako se takovi kovači zib[illegible] na vješalih medju stupovima svetog Teodora i Mar[illegible] na Piaceti? Govori!

— Kod Veluta? promuca Antonio biesan, bijah Rossi, Quirini, de Dominis i Rabata.

— Govori dalje, kazuj sve! reče redovnik dignuv o mjesečini bliedo lice i držeć svejednako Antonija.

— Napijahu smrt Uskokom — Marieta Quirini sklonu tajno Rossi-a, da radi, neka Rabata dodje u Senj, a — mene učini Rabata svojim pobočnikom na molbu Velutijevu. To je sve.

Digitized by Google

— Tebe?! — Tebe?! zadrkta fratar.

— Dà.

— Dobro! nastavi Cipriano mirnije, idi s Rabatom, idi u Senj, al radi samo što ti ja kažem, inače — ovdje vješala — ondje uskočki nož! Nà kukavice, svrši redovnik, baciv kesu cekina na kamen, uzmi zlotvore, ni republika ne plaća bolje. Dakle nož — ili vješala! A mene vidio niesi!

— Hvala ujače! promrmlja Antonio, dignuv kesu, niesam vas vidio ni jednim okom. Laku noć!

Al redovnika bje nestalo.

(Dalje sliedi.)

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gržetić.

(Dalje.)

— Nije — odvrati kirangozi. Bijah u valjanu družtvu, a pokazalo se takovo u prigodi, gdje se je bilo boriti s prirodom i s divljaci. Znali smo i gladni premoći ogromne zapreke i skučiti pod posluh neupitomljive divljake. Nu tko bi izbrojio sve nezgode i neprilike, koje su nam priečile put do Lewingstona? Ali uz tolike patnje i pogibelji ne mogu premučati radosti, koja nas je već sdvajajuće iznenadila. Divni je to mladić, taj Stanley! Neumoriv pregalac oživljao nam svojim primjerom već zamrlu nadu, bodreć nas na uztrajnost. Bilo 30. listopada 1871. jutrom. Dolazila nam u susret povorka (karavana) Vuaguhha, koljeno stanujuće na jugo-zapadu uzduž jezera Tanganika. Zapitasmo kakve bilo viesti a oni rekoše, da je neki bjeloputan čovjek došao iz Manyeuma u Ujiji. Svi se nadjosmo u čudu. „Bjeloputan čovjek?“ zapitasmo. Da bjeloputan čovjek — odgovorili oni.

— Kako je odjeven? zapita Stanley.

— Kano gospar, odgovorili kažuć na Stanleya.

— Da li star ili mlad?

— Star je. Sjedoglav je i bolestan.

— Odakle dodje? navaljivao naš gospar.

— Iz dalekih strana s one strane Uguhha od Manyeuma.

— Kažete li istinu? i znate, stoji li sada u Ujiji?

— Jest. Vidjesmo ga, bit će tomu osam dana.

— Mislite li, da se je ondje ustanio, odkako ga vidjeste?

— Sigue (ne znamo), odvratili.

— Je li stanovao uviek prije u Ujiji, zapita ih jošte Stanley.

— Da, bit će tomu puno, da je bio otišao, odgovore hladnokrvno i odu.

— Hurra — viknuo Stanley — to je Lewingston! Mora biti Lewingston!

Ne može biti nitko drugo, ali ne naglimo — to rekav promieni se lice Stanleyu — može biti uprav drugi, može biti koji sa obale zapadne... a tko znade, nije li Baker! Ne, nije, Baker nije sjedoglav. Nu sad nije oklievati, ljudi moji, put pod noge, treba da letimo.

Stanley kano da je pomahnitao; ne ima mira ni počinka a niti ga nama dao. Bilo 10. studenoga. Nikad ne ću zaboraviti toga dneva. Bio to dan slave, sreće i zadovoljstva. Zrak svjež i zdrav, okolicom se liepo zelenile krasne dubrave, nebo kano da se ljubezno smije zemlji i njezinim sinovom. Bistra Mhutina tiho žuboreć u hladu medju zelenim bregovima kano da se natječe s nami, tko će prije u Ujiji.

— Napried braćo, zagrmi Stanley.

— Napried, gosparu! odjeknula sva grla njegve družine.

I daj brže sad na lievo, sad na desno sad na nizbrdo, sad uza stranu; stigosmo napokon zasopljeni na vrhunac, odakle opazismo kroz zeleno granje široko jezero Tanganik.

Jošte se popesmo na zadnji klisurasti vrhunac a odatle ugledasmo ujijijsku luku.

— Dignite zastavu, nek se vije i nabijte oružje, reče ozbiljno Stanley.

— Sve pripravno, odvratili zanešeni pratioci.

— Jedan... dva... tri pali!

Zagrmljelo petdeset pušaka jednim udarcem u pozdrav!

Krenusmo put sela i kad što opetovasmo grmeće pozdrave, Ujijanci mislili, da ide karavana. Tisuće stanovnika letili nam na susret. Čim ugledaše zastavu, pomisliše, da je sbilja karavana ali kad razabraše, da je to zastava amerikanska, malo se zabezeknuše. Tada uze ta crna svjetina sa svih strana vikati „Bindera Musungu!“ (zastava bjeloputna čovjeka) Bindera Merikani“ (zastava amerikanska), i obkoliše nas Vuajiji, Vuamayamveuzi, Vuangouana, Vuaguhha, Vuamanyema i Arapi, koji nas zaglušivahu svojim vikanjem: Yambo, yambo bana!

— Niesmo daleko od sela Ujiji a množtvo se sgrnulo oko nas. Iznenada na lievoj našega gospodara progovori netko: „Good morning sir!“

Stanley se na taj pozdrav trznu i ogleda.

— Bio najbrže Lewingston, prenagli se Viktorin.

— Nije, gospodine. To bio od crnaca najcrnji ali i najveseliji čovjek, odjeven dugom bielom košuljom i fesom od amerikanskoga platna na svojoj rudastoj glavi.

— Ta koji ste vi bies? zapita ga Stanley.

Digitized by Google

— Ja sam Suzi, sluga doktora Lewingstona, odgovori on nasmjehnuv se i pokazav dva reda bielih zubova.

— Kako? Doktor Lewingston je tuj?

— Jest, gospodine.

— U tom selu.

— Jest, gospodine.

— Good morning sir! reče netko drugi.

— Oè, tu je i drugi?

— Jest, gospodine.

— Dobro. Kako vam je ime?

— Meni je ime Ćumah, gospodine!

— A je li doktor zdrav? —

— Ne odviše, gospodine.

— Sada vi, Suzi, letite k doktoru i prijavite mu moj dolazak.

Istom Stanley izreče a on već odleće strelimke pa se odmah i povrati. Doktor iznenadjen ne hćede mu povjerovati i poslao ga, neka mu kažem svoje ime. Medjutim obaviestiše Lewingstona o svem. Ja bijah na čelu povorke sa zastavom te kad prispjesmo stadoh na stranu a mimo mene prodje Stanley prama bjelobradu starcu Lewingstonu. To bijaše svečan trenutak. Stanley vas treptio i jektao s radosti: starac bio blied, lice ga izdavalo umornim.

Ne znam, kakova čuvstva obuzeše tada našega gospodara, al se očevidno ustručavao razširiti ruke bjelobradcu, da ga svega izljubi. Starac bio Englez a Stanley mu nije znao za ćud, s toga mu se približio mirno, skinuo klobuk i reko: Doktor Lewingston, ako se ne varam?

— Jest — odgovori on, milo se nasmjehnuv i nadignuv malko svoju kapu.

Pokrili se i podali si desnice. Zahvaljujem Bogu, što mi je dozvolio, da vas mogu vidjeti. —

— I ja sam odviše zadovoljan — odvrati on — da se tu nahodim, te vas mogu primiti.

Kirangozi bio bi i dalje pripoviedao al odbila ura po podne i Viktorinova obitelj bila pozvana k objedu. Elvira ponudi kirangoziu neka izvoli s njimi na objed a da će ih kašnje zabavljati pripoviedanjem, štono je vrlo po volji njoj i njezinoj kćeri. Kirangozi se udvorno naklonio i ponudu prihvatio.

IX.

Na sjevero-istočnoj strani jadranskoga mora proteže se s juga prama sjeveru dugački otok Lošinj. Na jugo-zapadnoj strani istoga otoka nahodi se glavni grad, Lošinj mali, ili kako ga tamošnji stanovnici nazivlju Maloselo. Ta varoš broji nešto preko 6000 stanovnika, ali je to mjesto, mislim omjerice prema broju žitelja, najbogatije medju svima, što se nahode na jadranskih obalah. Ne imade tu ni ravnica ni poljana, da bi rodile žitom nego jedino u izobilj maslina i puno limuna i naranča i to je uresom tomu gričastu i pjeskovitu otoku. Grad je sazidan u obluk na poluokružnom briegu a kuće su poredane podižuć se jedna iza druge tako, da čim si stupio u luku jednim si pogledom sav grad pogledao. Luka je veoma znamenita radi položaja, veličine i bogatstva. Tu se gradi većinom u isti čas po dvadesetak brodova i s toga baš utiče tamo silno bogastvo. Imadu tamošnji žitelji preko 250 velih brodova, što plove svakom stranom svieta. Kamo sreće da se u njih ugledaju naši primorski gradovi, koji s neprometa rakomice idu. Luka je široka i prostrana a tomu je dovoljan dokaz, što se je tu za francezko-talijanskog i austrijskog rata poredalo i usidrilo preko 90 franceskih najvećih ratnih brodova, a moglo se uz njih usidriti jošte dva put toliko. Maloselci su prometni ljudi i radini pomorci. Mislim, da ne ima jedne obitelji, koja ne bi imala barem jednog kućana, koji se ne bi trzao i borio na moru, da steče krvavim znojem komad hljeba i novca te poboljša blagostanje i poljepša obitalište svoje družine. Na njihovih dvorovih i vrtovih opazit ćeš odmah, da si se primako južnomu podnebju, jer ćeš tu naći pod otvorenim nebom cvatućih naranča i limuna i to malne u svako doba godine. Stanovnici su marljivi poslenici, ne jako gostoljubivi, al su pobožni i bogabojeći. Medju ostalimi crkvami imadu jednu malenu zavjetnu „Nunciatu“ (blagoviest), koja je malone pó sata daleka od grada na južnoj obali i to na ušću druge luke „Cigale“. Jedva će biti broda lošinjskoga, koji proputuje jadranskim morem u Trst ili Mletke, a da se tuj ne približi i gospodar ne prijavi rodbini. Svaki dan hodočasti malo i veliko k Nunciati, gdjetko da se pomoli a drugi da uzput zirne po bezkrajnoj pučini, ne bi li opazio očekivani brod, što se možda iza više godina vraća.

Bilo god. 187* a parobrod „Stambul“, što putuje iz Rieke primorjem dalmatinskim sve do Kotora, doletio k zavjetnoj crkvici, malo tu popostao, zatim odplovio put Rieke, unišao u tamošnju luku i usidrio se, da izkrca putnike. Tu nastala, kao vazda, velika vreva i silno komešanje. Gdjeki vuče sâm kovčeg, gdjeki leti nazad, jer je zaboravio kišobran; ovaj viče na nosioca, da mu što ne razbije il ne okalja, onaj prikričuje, da mu za boga štogod ne izgubi, a svaki rad bi, da može što prije stupiti na kopno. Silna ljubopitna čeljad sakupila se na moru, da dočeka i popogleda putnike i da svakomu svoje prišije. Svi se izkrcali, samo još dva putnika zaostala i sasvim polagano primiču se kraju. Svjetina se razišla, a ono malo, s nebrige zaostalih, i ne pazilo na posljednje prihodnike, kojih nit je tko očekivao nit je tko poznavao. Bio to sjedobrad čovjek a uz njega mladić. Tko ih je malo iz daljega u čamcu vidio, morao je misliti, to je kakav „moletta“ ili „lumbrijar“ sa svojim sinom, nu čim na kraj stupiše i malo se izpraviše te protresoše, namah oči o njih zapinjale. Bio to mladić Miro sa svojim prijateljem utopljenikom, s kojima se razstadosmo na otoku Zanzibaru. Sretno doplovili na Rieku. Utopljeniku svikao se mladić, koji ga je spasio,

Digitized by Google

te kud Miro, tud i on, a Miro ne imadjaše ništa drugo na umu, već da ikako dozna, tko su mu roditelji, te mnijaše, da je otac Fabijan već štogodj prokljuvao. S toga pohiće najprije u kapucinski samostan, da se baci na grudi, ne, ne, nego da se baci na koljena pred otcem Fabijanom i da mu izljubi ruke i skute, pa da što čuje, al mu se ta ožidana radost pretvorila u težku žalost; on ga u samostanu ne nadje! Rekoše mu, da će se starac istom poslije uzkrsa vratiti. Zatim poleti odmah u zavod, gdje je bio odhranjen, ali i tu nadje sve druga lica. Dakle mi nema već nikakve utjehe, reče poluglasno i sklopiv ruke pogleda žalostno utopljenika, a ovaj hladno susrete njegov pogled i suho se nasmjehnu, hoteć tobože reći: u mene ti pitaš utjehe? Tko je ne ima, ne može je ni dati!

Mladić se obazirao ne znajući, što da počme. U to nahrupe dječica na uzka vrata mimo njega u crkvicu, da slušaju sv. misu. On se u njih zagledao — sva mu se jadna mladost ne zasladjena materinom pažnjom uze povraćati u pameti, te od srama, što nije mogao imenovati svojih roditelja, morade se razkrstiti sa svojom najljepšom srećom — ta ga misao uništivala. Dok se je on tako drvenio a utopljenik crkvicu razmatrao, pristupi k njima kradomice poslužnik i reče: — Ča bi rada gospoda, zapovidaju, zapovidaju — i skinuv kapu duboko se nakloni.

Miro se okrenu i upozna staroga slugu Kastavca, te mu se približi i u lice ga poljubi. Starac ga zapanjen gleda i promatra od glave do pete, al se ničemu ne može dosjetiti: — Ja vas borme ne poznam — reče zabunjen.

— Zar ne poznaš već svojeg negdašnjeg vierna poslušnika Mira?

Kastavac uprô kažiprstom medju obrve i zagledav se u tla, a onda će sam sebi: — Aha gle ti benaste glavurine — pa zatim uprv oči u lice Mirovo — a gdje vam je Spiro?

Miro se nije nadao toli neugodnu pitanju, te slegnuv ramenima, mjesto odgovora uze propitkivati, nije li se morda u zavodu igda što opazilo, da se tko za njih brine — ili bar pita, kud su dospjeli?

— Ako tko ča ima na duši, kazat će to samo na izpoviedi. Otac Fabijan, komu se najveći grešnici idu izpoviedati, mogao bi što iz crne duše izmamiti, makar se krivac i vješala bojao.

— Šteta, što ga nije ovdje, čuo sam da je u Lošinju, primieti Miro.

— A je, nebore je. Ove korizme prodiče tamo. On vam je pravi apuštol. Tumači rieč božju, kano da je bio glavom učenik Isusov. Takova prodikača nije blizu. Bog mu daj zdravlje; kad bi god ovamo došao uviek bi mi darovao po koji novčić; Bog mu platio!

— Razumiem te, razumiem — Miro segne desnicom u žep i utisne mu u ruku srebrnu banicu, te se za tim oprosti s Kastavcem.

— Ne mogu toli dugo čekati na povratak otca Fabijana, ja moram k njemu u Lošinj. A ne da mi se bez vas onamo, hoćete li sa mnom? upita prijatelja. Ovaj se u prvi mah otimao, ali napokon ipak pristao.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Dalje.)

Baveći se u Gdanskom kovanjem sličnih izprava, dopisivao je ujedno sa svojimi prijatelji Horstom i Turkom u Königsberg kao i sa samim vojvodom, kojemu se je medju ostalimi tužio, da ni ovdje nije siguran za svoj život. Na što vojvoda zamoli pismeno grad Gdansko da mu dadu stražu sigurnosti. Nu dobije za odgovor, da njegovu Skaliću ne prieti ni najmanja pogibelj, uz prkos tomu tužio se Skalić podjedno, da ga plaćeni ubojice sliedom sliede ali da im on preobukom itd. mudro izmaknuti znade.

Koncem rujna mjeseca ostavi Skalić grad Gdansko i udari na manastir Olivu, pod izlikom, da će putovati u Pomorsku, ali budući da ga ondješnji opat svjetova, neka ne putuje onim putem, jer će pasti u neprijateljske ruke, krene natrag, i odputi se kraj Visle u Poljsku, te dodje dne 2. listopada u Torunj. Budući da si je zabio u glavu, da i ovdje neki mladi plemić Zemenski nanj vreba, ostavi on naglo i taj grad te dodje preko Leslave u Poznanj, odkuda opet radi namišljena progonstva uteče po tajnih putevih u Kiestrzyň. Odtuda odpremi se preko Berlina i Vittenberga, kneževine anhaltske i gradova Halla, Vojmira, Erfurta, Gote, Frankfurta na Majni i dodje sretno do francezke granice. Dne 26. studena bijaše u Nanciju, gdje ga, kako se sam hvasta, slavno primiše hercegi, grofovi i druga odlična gospoda. Ali po nesreći susretne se i s nekim trgovcem Mailletom, s kojim je radi prodaje pepela jur prije u savezu bio, te se s njime ljuto zavadi, našto ostavi Nancy i podje u Pariz.

Medjutim izadje još u srpnju mjesecu njegovo djelo: „Satyrae Philosophicae, sive Miscellaneorum liber", zajedno s rodoslovjem Skalićeve porodice od Zella, koje

*

Digitized by Google

pruskog vojvodu veoma zadovolji. Ujedno ne prestadoše raditi za Skalića u Königsbergu njegovi prijatelji a ponajbolje mlada vojvodkinja, koja željaše, da se Skalić svakako vrati u Prusku, sâm vojvoda izreče dne 28. listopada 1565. osudu nad Truhsessom, u kojoj Skalića opetovano za nevina proglasi, ali uz prkos tomu ne povrati se lukavi Skalić u Königsberg, premda je u Parizu dugove pravio, potrošiv od vojvode dobivenih 7300 talira.

Obzirnost i lukavost Skalićeva spasi mu život. Dok se je on u Parizu bavio, i odtuda u svojih dopisih staroga vojevodu svakojakimi osnovami zabavljao, dodje u Königsberg spomenuto poljsko povjereničtvo, pozove dne 28. kolovoza 1566. pred sud Skalićeve prijatelje i nove državne savjetnike Ivana Funka, Matiju Horsta, Ivana Šnella i Ivana Steinbaha, pronadje, da su krivi veleizdaje, te odsudi prvu trojicu na smrt, dočim Steinbaha kazni progonstvom.

Nad Skalićem izreče isto povjerenstvo dne 28. listopada 1566. takodjer odsudu, kojom bude iz Pruske i svih poljskih zemalja prognan, s dodatkom, da ga može svaki državljanin ubiti, ako se gdjegod u državi, pokaže zajedno mu oteše sva stečena imanja. Razlozi osudi bijahu ovi: 1. Da je početnik i uzrok svih nereda i nemira u Pruskoj. 2. Da je po zlih savjetih mnogo zla na štetu krune poljske počinio. 3. Da je zle i lahkomišljene ljude savjetnici uz vojvodu ponamjestio, novu vladu sastavio a staru sasvim uništio. 4. Da je proti slobodi podložnika radio, mir narušivao, opasne za državu i protivne slobodi zakone bez znanja vojvode izdavao. 5. Da je napokon ne dozvoljenim putem i financijalnimi operacijami plemstvu imanja oteo, a druga za sebe stekao.

Skalić bijaše već radi kojekakovih neprilika ostavio Pariz, baveći se u Monastiru (Münster), kada od Jurja Funka, tajnika Albrechtova, dobi viest o svojoj odsudi. Sad mu bijaše prvi posao, da pobije razloge navedene u odsudi, koje oprovrgnuće uz oštre napadaje na povjereničtvo, priobći kralju poljskomu, od kojega ipak nikakva odgovora ne dobi. Sliedeće godine 1567. priobći tiskom, na njemačkom jeziku osudu, koju su najznamenitiji gradovi i pravoslovci izrekli u njegovoj parnici s Truhsessom, te proglasi sve osvade lažju i potvorom. (Lauter Schmähreden, Lästerungen, falsche und erdichtete Zureden, und eitle Träume der Wachenden.)

Kad ni to ne pomože, napisa dne 7. rujna 1567. pod imenom vojvode Albrechta otvoreno pismo, u kojem vojvoda žali, što Skalić radi progonstva i napadanja svoje poslaničtvo u Francezkoj i u Rimu svršiti mogao nije. Izjavlja kako je po poljskom povjereničtvu krivo odsudjen, i prognan. Žali nepravdu počinjenu mu, te mu ujedno nalaže, da ide svakako u Rim i da kaže papi, kako je po neprijateljih zapriečen bio, poslati mu obećanih 100.000 for. Napokon potvrdjuje mu s nova posjed Kreuzburga i grada Zintena.

Da predobi za sebe papu i više katoličko svećenstvo priedje Skalić u Münsteru opet na rimsku vjeru. Izjavi dapače, da se njoj nikad iznevjerio nije, te da je naslov „Exul Christi“ samo s toga primio, da steče kod protestanta veći ugled i važnost. Tim načinom predobi za sebe münsterskog biskupa grofa Ivana Hoju, koj zamoli kralja poljskoga, da dozvoli Skaliću braniti se proti izrečenoj odsudi, i da se može slobodno vratiti u Prusku. Istom molbom obrati se rečeni biskup i na kardinala Stanislava Hoziusa biskupa varminskoga, čovjeka u Poljskoj i kod rimske stolice velevažna. Nu te molbe, kao Skalićeva vlastoručna pisma na kralja Poljskoga kao i njegovi javni i sudbeni prosvjedi ostadoše bez uspjeha.

U njegovoj nevolji, lišenu dostojanstva i svakoga sredstva za život, progonjenu od neprijatelja, neuslišanu od prvašnjih pokrovitelja, osta mu vierna jedina njegova ljubovca Anna Togen, s kojom ga dne 12. svibnja 1570. u manastirskoj crkvi kaludjericâ sv. Benedikta, vjenča katolički pop Gašpar von Büren. Od biskupa münsterskog i posvećenog biskupa Osnabrika i Paderborna izprosi on svjedočbu, kojom rečeni biskup pismeno izjavi, kako je došao pred njega Pavao princip od Skale i Huna, markez od Verone i nasljedni gospodar od Kreuzberga, sa svojom suprugom Annom, kćerjom Benedikta Togena Primata kneževine hunske, vlastelinstva Kreuzburžkog vječnoga župana i gradjana Gdanskog, priobćio mu izreke, zašto dosada, živući medju luterani ne mogaše stupiti u sveti zakon bračni po rimskom obredu. Stoga prima biskup to dvoje s nova u krilo rimske vjere, oprašta ih od svake crkvene kazni, te priznaje njihovo vjenčanje sasvim valjanim, prem da je svršeno prije absolucije. Jur sliedeće godine kršten bi u istoj crkvi sin Skalićev Hinko Ivan, kojemu kumovahu i svjedočahu sami plemići.

Godine 1568. umre stari vojvoda pruski Albrecht, i njegovo priestolje zauzme sin mu Albrecht Friderik, kojega Skalić zamoli, da mu učini po pravu i da mu povrati oteta imanja i plaću; ali mladi vojevoda bijaše jur od prije protivnik Skalićev, ne samo da mu na molbu ni ne odgovori, već zamoli kneza saksonskog, da ne dozvoli Skaliću ni Steinbahu stanovati u njegovoj kneževini, ni tiskati knjige, koje grde prusku vladu i savjetnike. Isto tako zaprosi i biskupa münsterskoga, da ukori Skalića radi njegova napadanja na prusku vladu. Biskup odgovori, da će ga opomenuti, nu da Skalić veoma oskudno i samotno živi baveći se samo izdavanjem knjiga, te da ga nadbiskup od Moguća i Triera zagovara pred carem. Nu i sam biskup monastirski zauze se toplo za Skalića, moleći pismeno njemačke izborne i druge knezove, vladare i biskupe njemačke, da podupru Skalića u njegovih poduzećih radi velikih zaslugah za vjeru i domovinu i radi njegove učenosti. Kasnije preporuči ga dapače i samomu mladomu vojevodi pruskomu, savjetujući, da će dobro učiniti, ako ga primi opet u milost.

Digitized by Google

U ono doba sastavi Skalić pod naslovom „Antigraphum“ veliku sbirku svih istinskih i lažljivih izprava, tičućih se njega i njegove porodice, zajedno s podatci o svom životu u Beču, Bolonji, Tubigi, itd. Izdade tiskom jednu razpravu proti luteranom, pod naslovom „Oratio ad Pontificem“ u kojoj potvori pokojnoga vojvodu pruskog, da je htio prieći na vjeru rimsku, iznevjeriv se novoj vjeri. Proti ovoj knjigi dade mladi vojvoda po Petru Sicku sastaviti djelo: Oratio de statu Ecclesiarum Prutenicarum et de confessione Alberti senioris opposita calumniis Pauli Scalichii, 1572. in 4. na što opet Skalić odgovori sliedeće godine 1573.

(Konac sliedi.)

O znanstvenom iztraživanju prirode.

Od prof. dr. Gjure Pilara.*

Znanost je, gospodo moja, uljenica u koju uviek ulja nadoljevati treba, da svietli; ona je životni proces a nipošto mumifikacija rada čovječjega duha. Pomislite si, da danas širom svieta prestane duševni rad na sveučilištih, na akademijah i na inih znanstvenih i učevnih zavodih ili da taj rad postane čisto utilitarnim, pa bi se za koje stoljeće gusta tmušina navukla na obzorje ljudskoga duha. Tko zna, ne bi li se stagnacija, koja bi se na tom polju porodila, malo po malo upila i u ostale grane ljudske djelatnosti te bi kao nekoč barbarstvo zavladalo u hramu i na priestolju.

„Alere flammam“ ima biti geslom svim, kojim je sveta dužnost oko toga nastojati, da se čista znanost i u našoj domovini uvrieži. Ona doduše ne nosi nikakove neposredne koristi; nu dovoljno nam ja znati, da su one zemlje najnaprednije, gdje je znanstveno iztraživanje priedmetom sveobće njege, a da i mi uzanj svesrdno prionemo. Prototyp čiste znanosti, jest filosofija, skoro posve na abstraktnih pojmovih osnovana. Koja mi korist od te znanosti? reć će mnogi utilitarac, zasvjedočujuć već time tjesnoću svoga duševnoga obzorja. Čujmo pako što veli čuveni profesor Rivier, pravnik po svojem zvanju. „Pour ma part“, veli on u govoru ove godine izušćenu, „je ne saurais concevoir de juris-prudence vraiment scientifique et vraiment progressive avec une philosophie degradée“. Dakle ne samo da se, tumačeć rieči glasovitoga profesora, ne može pomisliti pravoslovje u obće bez filozofije, već ono nit može bit napredno nit znanstveno uz izvraćene filozofičke principe. Za prirodoslovne nauke vriede iste rieči s malom promjenom. Napredna filozofija novijega vremena jest pravom vezom svih znanosti, svih struka, ona je duša u silnoj tjelesini fakta. Poput svjestna muža, koj se nakon trudna posla osvrne duhom na pojedine svoje čine, ocjenjujuć njihovu važnost i njihov domašaj, tako ni pravi strukovnjak ne zadovoljava se samo sabiranjam gradiva i mučnim izpitivanjem prirode, već se od vremena do vremena stavlja na više filosofičko stanovište, odkle svoj rad kontrolirati, ocieniti i prama svrsi duševnoga napredka ljudskoga udesiti može. Samo na taj način moguće mu je svoja duševna svojstva što najbolje i najplodonosnije uložiti.

Uočujuć po filosofičkih metodah pojave prirode u velikom i malom nesamo, da time izpitalac prirode nalazi više naslade i zadovoljstva, nego mu je još osjegurana ta velika prednost, da rezultatom svojih iztraživanja nikad prevelike važnosti podjeljivati ne će, nit će se usmjeliti svojim dedukcijam absolutnu temeljitost pripisivati. Historija znanosti poznaje primjera, da su pojedine tvrdnje velikim dokaznim aparatom podkriepljene ljudski viek i stoljeća trajale pak se je ipak poslije pokazalo, da je sve ne osnovano, pače pravoj istini skroz protivno. A to se je istom onda izviditi moglo, kad su i druge struke znanosti korak dalje pošle. Najpoznatiji primjer duboko ukorienjene bludnje jest mnienje ob plosnom obliku naše zemlje i o kretanju svemirskih tjelesa u prostoru. Tisućljeća trajalo je to uvjerenje, te su najdarovitiji astronomi med inimi i veleumni Tycho de Brache ostali vierni staromu osvjedočenju, dočim su s druge strane točnošću svojih pažnja pripravili i omogućili uzkrsnuće novijih istini odgovarajućih nazora. Koliko je borbe trebalo, da se stara osvjedočenja izkoriene, jamačno će nam uviek sakriveno ostati, nu posve izkorienjena jošte niesu. Tomu su tek dvie ili tri godine, da se je u Englezkoj našao čovjek, koj je za svoga vieka možda više knjiga pročitao nego Herschel ili Airy. Taj je napisao knjigu, koju Englezka publika radi njene duhovitosti rado čita, dokazujuć, da sve nije istina što se piše, da se zemlja u prostoru kreće ili da je ona kruglja. „Zemlja je pladnjasta“, veli on med inim, pa u dokaz navadja medju ostalim pažnje Coxwella i Glaishera i Barrala i Bixia. Ovi aëronaute popevši se u velike visine na balonih, opažali su, da je pod njimi ležeći dio zemlje najdublji a da se od središnje točke prama obzorju sve to više diže. Tim je spomenuti pisac hotio dokazati, da je točka izpod balona najniža, a okrajci horizonta da su višji, da je dakle zemlja nalična zdjeli. Ovo je dakako samo prividan dokaz, buduć je taj prikaz pojav optički, koj ima svoj razlog u nejednakoj debljini zraka, kroz koj svjetlo do našega oka dopire, te u lamanju svjetla koje odtale polazi.

Kako se synthetičkim putem zamršena pitanja rješavati mogu, dokazuje najbolje pitanje o postanku naše

* Uvodno predavanje držano dne 6. studenoga t. g. na hrvatskom sveučilištu. Gosp. profesor bijaše toli prijatan, odstupiti nam kratke bilježke svog nastupnog predavanja, izpustivši ono, što svojom strogom znanstvenošću ne bi odgovaralo smjeru našega lista. Ufamo se, da će nas se g. profesor i na sadašnjem svom zvanju kadikad sjetiti. Ur.

Digitized by Google

zemlje ili o plutonizmu i neptunizmu.* Dok budu geolozi tražili dokaza u samoj kori zemaljskoj, naći će uviek dokaza i za jedno i za drugo mnienje. Tako uprav sada, poklem je plutonizam prividno prevladao bio, podižu neptuniste na temelju nekih pokusa i pojava opet smjelo glavu, reducirajuć cieli plutonizam na vulkanizam a ovaj na trvenje, radjajuće topline ne duboko pod površinom zemlje. Nu tko to pitanje uzme sa višega filozofičkoga stanovišta promatrati, te dovede tjelesinu naše zemlje u savez sa njenim izvorom, sa suncem, a ovo sa ostalimi tjelesi svemira, mora doći do toga uvjerenja, da je naša zemlja postala od ognjene kruglje, te da je velikim dielom još uviek žarkotoplo tielo sa ohladnjelom korom.

U obće tkogod se uputi u znanstveno iztraživanje, doskora će se uvjeriti, da nijedna disciplina od desetljeća do desetljeća ne ostane nepromjenjenom, uviek dolazi novih a kadkada tako bitnih dodataka, da uslied toga sasma drugo lice dobiva. Bitnost vidivoga svieta u svojoj potankosti shvatiti i upoznati, to je ideal (asymptota), kojemu se naše znanje manje više približati može ali dostići ga ne će nikada. — U tom približanju istini sastoji se cieli napredak i ciela poezija znanstvenoga iztraživanja.

* Plutoniste mniju, da je zemlja postala od ognjene kruglje, te da je jezgra naše zemlje još uviek žarka. Neptuniste to nieču, te predmnievaju, da je zemlja postala od raztopine vodene pukim taloženjem.

Kako se pojmovi mienjaju po vremenu, kako najbolje definicije postaju malo po malo netočnimi i nejasnimi, te zlo omedjašenimi, to želim to pokazati na definicijah onih individualnosti, koje u svojoj skupnosti našu zemlju sačinjavaju, naime na prirodninah.

Najstariji prirodopisci dielili su sve individualnosti zemaljske u tri velika carstva: u carstvo životinja, u carstvo bilja i u carstvo ruda. Za to dieljenje niesu imali ni descti dio danas poznatih prirodnih objekta pred očima, zaoto su njihove definicije bile nepodpune. Prva su dva carstva napram trećem u kašnje vrieme odlikovana naslovom organičnih, dočim je treće anorganičnim prozvano.

Ta je dioba u novije vrieme pomućena synthetičkimi radnjami francezkoga kemika Berthellot-a, kojemu je i za rukom pošlo nekoliko organičnih sastavina iz anorganičnih neposredno sastaviti.

Poimence proizveo je nekoje alkohole med njimi methylički i ethylički, njim odgovarajuće kiseline, nekoje sladore, dakle takove djelomice sastavine, o kojih se je mislilo, da im treba vitalne snage životinja i bilja za njihovo proizvadjanje. Kašnje radnje francezkih, njemačkih i englezkih kemika pokazale su način, kako se i mnoga druga organična tjelesa synthetično od svojih elemenata sastaviti mogu, tako da dan danas svaki kemik nosi u grudih osvjedočenje, da će se utrvenim putem moći sva organična tjelesa sastaviti.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Robinjica.

Spjevao kanonik Mato Vodopić.

Iz Dubrovnika 8. studenoga 1875.

Kanonik Vodopić nije od onieh sveštenikâ, koji misle da, kad prociediš ljudskog žuča, prokapi ljubav božja i da je koristno naslanjati častni krst na turske handžije; pak razmišljajući stoljetna stradanja naše braće kršćanske pod otmanskiem zulumom, sa svojiem narodom uzdiše, plače i jada. Nek se diplomatična mudroznanost bavi sanjanjem prijateljskieh odnošajâ medju nasljednici Hristova evangelija, koji u svakome čovjeku izkrnjega štuju, i onim Muhamedova korana, koji psetom svakoga kaurina nazivlju, bistri um naroda te nakazne osnove mrzi, prezire, odmeće. Povjestnica prošlosti i sadašnjosti nauka mu je budućnosti, pak voli slušati pjesnika, da mu davne njegove nevolje spominje, nego podrugljiva lakrdisanja o oslobodjenju po turskieh reformah.

Veće je poznat našemu književestvu kanonik Vodopić, osobito njegovom Marijom, konavoskom pripoviesti, koje izašao je na svjetlost prvi ulomak u Biseru, zagrebačkom zabavniku god. 1863., drugi i treći u Dubrovniku, zabavniku dubrovačke štionice god. 1867. i 68. (proizvod žalibože jošter u svojoj cjeloći ne izdan); i tužnom Jelom, gruškom pripoviesti, pečatanom u Dubrovniku god. 1870. U IV. knjizi istog zabavnika, koja stoprv sada izlazi kod Pretnera, evo nam i njegove Robinjice, napose izdane kao IV. knjiga „Narodne biblioteke“, koja se izdava nakladom istog gosp. Pretnera. Pjesma, što se priedmeta i oblika tiče, na način je onieh narodnieh, koje bilježe treće doba u narodnome pjesničtvu, u kome hajdučko junaštvo podiže se izmedju robstva i samosilja i s njime se neprestano bori. Hajduk ljubimac puka, ne samo sbog duševnog nagona, po kom čovjek ljubi nesrećnu hrabrenost, da li zato, što je hajduk posljednji pedepsnik turskog zuluma, posljednji, prem da nedostojni, nasljednik Dušana i Kraljevića Marka. Pjesma narodniem nalikuje i po mjerilu stiha i u izrekami, no ipak u razvitju priedmeta i u opisivanju strastî umjetnomu se pjesništvu posve približa. — Kad Asan-aga opit rakijom i divljačkom nasilnosti, nakon što izruži

Digitized by Google

Andjeliju, nesrećnu robinjicu, nazivom kaurskog kopileta, prietnjom, ako dosta nije kadunina handžija da ju ukroti, da će svojom rukom meso joj na komade kidati i zapovidje joj, da u odaji njegva Omera primi, čim dotjera do najkrajnjeg očajanja njezine jade, tako da se uhvati prozora kule:

pak se nagne da niz prozor makne,
al odozdo glas je zaustavi,
što joj živim zadrmao srdcem:
Stan, djevojko, ne izgrdi lica...

to, mislim, da je dramatičan položaj, koji posve spada ukusu umjetnog pjesništva. Glas koji zaustavi robinjicu, bijaše glas hajduka Stjepana, koji se je s junačkom četom bio privukao pod Asanovu kulu, da osveti smrt svojieh roditeljâ dokon upaliti kulu i ubiti silnika sa njegova četiri sina...

on ugleda cvilni robinjicu,
gdje se krsti i s prozora smiera.
Pozna junak, da je pri nevolji,
na razkršću života i smrti:
brže bolje pod prozor se tište,
mahne rukom i besjedi tiho:
Stan, djevojko, ne izgrdi lica,
ne ukidaj mladjahna života.

Kad je odvratio robinjicu od namišljenog samoubojstva i primivši ju na junačke mišice, prenio ju na sigurnu stranu:

igra srdce u hajduku živo
jak da će mu prelomiti grudi;
ali zato junak i ne haje,
neg' još svome velio je srdcu:
Miruj moje, miruj srdce ludo,
osvete je, ne celova doba,
ti spominji sažežena baba,
satarenu majku i sestricu:
čemer pišti, ljubavi se ogji —

Pak dovrši krvavu osvetu; plane vatra sa svijuh stranâ Asanove kule, brzo zrno iz Stjepanove puške udre Agu medju oči crne, pod njegoviem sinovima tavan se prolomi:

sve što kula uzimaše živa,
sve bez glasa sred ognjena jaza
pod gomilu leže zakopano.

Sutradan kada:

sinu sunce pod slavljanskim nebu
i ogrija Nevesinj planinu,
u planini lipu srebro-listu
a pod lipom četu od junakâ
gdje počiva na zelenoj travi,
robinja se razgovara mlada
sa junakom kô s rodjenim bratom.

Taj razgovor dovede Stjepana na spoznanje, da je Andjelija zarobljena mu sestra.

Andjelijo, mila sestro moja,
Evo tebi rodjenoga brata!

Tužih Boga siljen od nevolje,
ali sade do neba ga hvalim
da je meni utažio srdce!
Veće niesam odsječena grana,
Već se imam oklinjati s kîme
i pred družbom i pred dušmaninom
Nije srdce ljudsko varalica:
ono mi je povidjelo tajnu
kad na kletoj opazih te kuli,
ono mi je zakucalo živo
kad na ruke primio sam tebe
Andjelijo, moja mila sestro!
Der! počini na srdašcu bratu,
I poslušaj kako ono kuca:
mrtvo bješe al se razigralo,
zeblo bješe al se razgrijalo. — — —

Ovo je u kratko osnova pjesme, koja zauzimlje 1206 stihovâ. Ako njezin poetični izmišljaj ne odlikuje se novosti i uzhitom, ipak će ugodna biti svakome čitatelju sbog jasnog uredjenja, sbog čistoće jezika, sbog narodnog priedmeta, sbog prigodnog časa, u kojem na svjetlost izlazi. No kao knjizi „Narodne biblioteke“, mislim, da je sgodno bilo priložiti joj takodjer Mariju (barem ulomke što su već pečatani) i Tužnu Jelu. Vriednost ovog našeg spisatelja ne može se dostojno procieniti čitanjem same robinjice. Ako imamo pjesnikâ, koji se s njime natjecati mogu u ovoj vrsti proizvodâ, ipak, koliko je meni poznato, jako ih je malo, koji su u prostopisniem pripoviestima doprli do njegove izvrsnosti. Osobito ga glede živahnosti i istinitosti opisivanja, uporedjivam s englezkiem Walter Skotom. Niti će ovo sravnjenje kao prećerano naći oni, koji su pročitali njegove pripoviesti i koji su vješti mjestima, običajima, govoru, življenju našieh Konavljanâ i onome našieh primoracâ, koji se, kao Gružani, pomorstvom bave. Zahvaljujući kanoniku Vodopiću, da je naše književestvo Robinjicom obogatio i radi njegove namjere i radi njezine važnosti, molimo ga, da ne zapušti njegovē krasne pripoviedke, da izdade već Mariju u njezinoj cjeloći i da se ne zaustavi, posred puta, kojiem će bezumjeno dostići do visoka stepena u našemu književestvu. *I. A. K.*

LISTAK.

Lokrum (k slici). Upućujemo čitatelje na 34. br. „Vienca“ od g. 1872., gdje nam dr. Franjo Rački obširno opisa ovaj čarobni otočić, negdašnje milo boravište nadvojvode Maksimilijana, štono se pred Dubrovnikom podiže iz mora kao morska vila, kao plivajući zeleni raj. Sjedneš li u maloj luci dubrovačkoj na Pločah u barčicu, za četvrt sata prebacit će te vješti veslač do pristaništa Lokrumskoga, koje nam slika pokazuje. Gola litica zagrlila morski okrajak. A uzpni se nekoliko koraka uzbrdice, kraj malene stražarnice, pa ćeš se za čas naći usred najbujnije vegetacije, koja sve odiše balzamičnim miomirisom, kako ti je ljepše i raznoličnije ne ugleda oko ni na pozlaćenih obalah Na-

Digitized by Google

puljskih ni Sicilskih. Tu ciela stabla kamelija, tu obilje svakog voća, tu smokva i naranča, limun i datulja, tu gajevi od lovorike i masline, od ružmarina i mirte. A sve to okružuje sjajno plavetno more, a presvodjuje modro žarko nebo. Stara tvrdjava vrhu maslinova gaja sa svojimi crnimi ždrieli topova i uzred gaja mrki benediktinski samostan, štono ga Maksimilijan, nesretni car meksikanski bijaše za dobe svoje sreće uredio sebi i svojoj supruzi za stanovanje — to su jedine sgrade na otočiću. Svojom važnom ozbiljnosti kontrastuju one vanredno čudnovato sa cielom svojom okolicom, koja je toli dražestna, umilna, ljubka, kao pravo utočište sreće i mira. Lokrum spada k Dubrovniku kao što Capri k Napulju — bez tih otočića i jedno bi i drugo sačinjali samo krnju sliku. Oni su im hoš produljaj, i predstraža, hoš navjestnik i poklisar, nedostižna oba svojimi divotnimi kontrasti ne obuzdane vegetacije i ljute krši usred sjajna mora, koje im poigravajuć cjeliva skute.

Svečana sjednica jugosl. akademije znanosti i umjetnosti obdržavana je u četvrtak u prisutstvu mnogobrojnog občinstva u velikoj akademičkoj dvorani (narodnoga doma). Predsjednik dr. Fr. Rački razloži u vrlo liepoj besjedi značenje i zamašaj duševnog zajedinstva naroda, te od složna rada na tome polju izčekuje bolju budućnost južnomu slovjenstvu i na polju političkom. Tajnik dr. Matković predočuje u kratko rad akademije tečajem prošle godine i sredstva kojim sve razpolaže, spominjući vanredno veledušni čin pokrovitelja, kojim je akademiji za gradnju akademije poklonio znatnu svotu od 40.000 for. pa se nada od zemlje i naših velmoža, da će i oni sa svoje strane po mogućstvu doprinieti u tu svrhu. Iza toga izvješćuje, da je pravim članom akademije izabran prof. Gjuro Pilar, a dopisujućimi članovi: Ivan Tkalčić, prof. Fran Erjavec i prof. Hube u Varšavi. Na koncu čita pravi član Arm. Pavić još neke nove dokaze, kojimi podkrepljuje svoju tvrdnju u pogledu kompozicije Gundulićeva Osmana.

Kako se u tudjini ocjenjuje rád našega akademika g. Špire Brusine. Već je opetovano spomenuto bilo ime vrloga našega prirodoslovca u našem listu, te navlastito iztaknuto, koliko strani na glasu učenjaci hvale njegove znanstvene razprave. To nam pokazuju i počasti, koje ga zapadoše od stranih učenih družtva. G. Brusina bio je imenovan dopisujućim članom družtva prirodoslovaca u Modeni, zatim u Brnu, fizikalno-monomičkoga družtva u Kraljevcu (Königsberg), carskog družtva prirodoslovaca na sveučilištu Charkovu i začastni član bizantinske akademije „El Chark“ u Carigradu.

Prilikom svečanog otvoraja našega sveučilišta izdade g. B. na sviet djelo „o izkopinah trojedne kraljevine“ i posveti ga slavnomu našemu mecenu biskupu Strossmayeru. Vriedno je saznat, što o toj radnji znanstvenici sude.

Bečka kritika geologičkoga zavoda veli, da si je ovom knjigom pisac steko veliku zaslugu za upoznavanje faune mlado-tercijarnih brukiških i lakustričkih slojeva iztočne Europe te dalje veli: „nudja nam se tu množina podataka i izpravaka, kojih sbog njihova obilja ni u kratko iztaknuti ne možemo. Ista ocjena na drugome mjestu nazivlje pisca „eine Autorität.“

Nestor njemačkih konkiljologa dr. L. Pfeiffer u kaselskom časopisu zaključuje tim, da dodani popis i tumač tablice povisuju cienu te velikom revnosti i uz pomoć mnogo znamenitih izvora kritično pisane knjige, kojoj je vanjski lik vriedan izvrstnog sadržaja (zasluge dioničke tiskare za tisak, i Albrechtove litografije za slike).

Glasoviti čuvar berlinskoga muzeja Dr. Martens piše u frankfurtskom časopisu, da je to jedna revna i bogata radnja.

Stutgartski ljetopis za mineralogiju, geologiju i paleontologiju veli: „Predobro je poznato, da pisac, budući predstojnik zoologičkog odsjeka muzeja trojedne kraljevine mnogo, vrlo mnogo u svojoj struci radi; nu što je ovaj put zašao u paleontologiju, budi mu upravo hvala.“

Podpredsjednik francezkoga geologičkoga družtva Tournouer čitao je u sjednici istoga zavoda podulju razpravu na temelju istoga djela, zatim je pako u parižkom časopisu posebnu ocjenu izdao, koju tako zaključi: „En resumé, le travail de M. Brusina est fort interessant, et par son objet et par la manière dout il est traité. C' est une publication, qui témoigne à la fois des richesses paléontologiques de la région, du zéle et de l' initiative scientifique des naturalistes d' Agram“ .... Londonska ocjena veli pako da: The author has Worked „con amore“ and to good purpose.

Po toj sveobćoj hvali vidi se, da je g. Brusina jedan od onih umnih zatočnika, koji pomaže osvjetlati jadnoj Hrvatskoj lice, što su ga stranci smatrali do sele crnim. Hvala mu i čast zato!

Alamanak hrvatske omladine. Akademičko djačko družtvo izdalo sliedeći poziv:

Hrvatska omladino!

Družtvo „Hrvatski dom“, osnovano u krilu vlastitoga sveučilistnoga hrama, a na ognjištu hrvatske učeće se omladine, nakanilo je odlukom svoje glavne skupštine preuzeti izdavanje omladinskoga zabavnika i pozvati svu hrvatsku mladež na suradničtvo kod toga djela.

Već je prvim zabavnikom, koga u sviet posla drug naš u Beču „Velebit“, pokazala hrvatska omladina, da je shvatila zahtjeve današnjega vieka i oduševljeno stupila na polje prosvjetnoga rada. Trud njezin steče priznanje naroda. — Dužnost nam je zasvjedočiti, da je omladina hrvatska u tom svojem radu uztrajna i postojana, da je sviestno i triezno prigrlila geslo hrvatske prosvjete. U tu svrhu naumismo sabirati svake godine umnu radnju svojih vršnjaka, i u godišnjih ju zabavnicih predavati narodu na uzdarje.

Molimo za to i pozivljemo hrvatsku omladinu, da svojim perom svekolika sudjeluje pri djelu, koje će postaviti spomenik našoj mladoj dobi.

Svatko, koj kani pisati za naš zabavnik, neka izvoli svoju radnju i njezin sadržaj javiti „Hrvatskomu domu“ u Zagrebu do 15. prosinca 1875.

Gotove radnje primaju se do 1. travnja 1876.

U Zagrebu, dne 21. studenoga 1875.

Za odbor „Hrvatskoga doma“

Z. Halper, predsjednik. M. Turić, tajnik.

Pozdravljamo od srdca taj plemeniti poziv, pozdravljamo tim više, jer je postao u Zagrebu, u srdcu Hrvatstva, pozdravljamo ga tim radostnije, jer hrvatskomu oku zaista ne ima ljepšega prizora, nego kad se hrvatski mladići skupljaju u složno kolo na rád, koj nas je izvukao iz groba, koj nas jedino može spasiti. Na noge se dakle, tko je vještak peru, da svoj kamen prinese „Hrvatskomu domu“. Na noge se, hrvatsko občinstvo! Ako je koja knjiga zavriedila, da ju imaš na svojoj polici, zaista je ova, jer mladi nasad treba gojiti, da poraste i naraste do kršna dublja, kojeg ne će slomiti ni jedna bura svieta.

Zabava: Bačeni vienac — Čuvaj se senjske ruke — Lice laže krv ne laže. — **Pouka:** Pavao Skalić — O znanstvenom iztraživanju prirode. — **Književnost i umjetnost:** Robinjica. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 4. prosinca 1875.

Br. 49. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična priporiest.

(Dalje.)

IV.

Nedaleko od samostana sv. Pavla pustinjaka do gradskih zidina stajaše u Senju kuća uzka, visoka od siva kamena, a nad vratima kuće u kamen uklesan grb knezova Posedarića, starinom Dalmatinaca iz Posedarja, sada senjske vlastele. U prvom spratu stanovaše knez Martin Posedarić, udovac sa kćerkom si Klarom, u drugom pako spratu u skromnoj sobici, majka mu gospa Lucija Posedarićka, starica sliepa od osamdeset i pet godina. U sobici, čisto obieljenoj, ne bijaše vidjet nikakova sjaja ni gospodstva. S jedne strane virio je čudno u sviet izšaran, trbušast ormar, uzidan valjda prije jedno sto petdeset godina u debeli zid kuće. Za staklenimi okni ormara vidio si nešto mletačkog staklenog posudja, nešto turskih čašica, čudne starinske prilike i ne ima sumnje, da je te riedke darove koj Posedarić, bivši mornar, prije mnogo i mnogo godina donio bio preko mora u Senj. Okolo zidova stajahu jake klupe, u kojih je stara gospa čuvala svoje haljine i tumbane, svoje gjerdane i kožun. U sriedi sobe stajaše velik stol, a u kutu postelja uzka, duga, visoka na jakih noguh, pokrivena perzijskim sagom. O zidu vidio si samo sliku čudotvorne majke trsatske, pred kojom je dan i noć gorila srebrna svjetiljka, a do nje visila vrlo nejasna prilika nekog trgovačkog broda, pod kojim bijaše upisano ime „San Antonio di Padova, vasello dei Possedari“. Do same postelje na drvenu stolcu sjedjaše sliepa, sgurena starica. Bijaše to više kip od kamena, nego li živ stvor. Crna, kratka jaketa, sapeta srebrnimi dugmeti, rukava u sriedi širokih a pri kraju uzkih, crna suknja od svile odievala je staričino tielo, a oko glave i vrata bijaše joj omotan biel, bielcat rubac, iz koga je virilo žuto, nabrano lice, fina nosa, tankih upalih usnica, velikih, tamnih — al ukočenih očiu, virilo lice iz rubca kao stara slika iz sjajnog okvira. Noge joj stajahu na sagu u papučah od žute kože, sa strane visio joj o pojasu debeo, srebren lanac, a na njem nekoliko velikih ključeva. Suhima rukama motaše debelo zrnje svete krunice. Za koga je molila? Za sav rod, al najviše za svoga Niku. Ta već punih dvadeset godina moli za Niku, plače za Nikom, svojim mladjim sinom, pa je i osliepila od suza. Niko je išao na brod, na more u Amsterdam, al od onda ne ima glasa od njega. Stariji joj sin Martin priča, da će se Niko skorim povratit iz Genove, starica plače, moli i vjeruje i čeka Niku iz Genove, čeka dvadeset godina, premda sav ostali sviet izim starice zna, da su Niku prije dvadeset godina kod Malte ubili tunežki gusari.

Nu ima li koja duša, da joj dojavi taj žalostni glas, da zarine nož u to dobro, staro srdce? Ta na mjestu bi pala mrtva. Bijaše po podne. Sunce je blistalo kroz malene prozore, silovita bura drmala je prozori, drmala cielom kućom. Starica moljaše. U to se otvore vrata. Starica krenu glavom onamo. U sobu udje čovjek visok, širok, silnih prsiju. Lice mu bijaše dugoljasto, bliedo al krasno, crno mu je oko igralo kao munja na moru, crna mu brada padala do pojasa, kosa bijaše mu kratko pristrignuta. To liepo, snažno muževno tielo odievala je haljina od plavetnog sukna, uzke crne gaće, a na glavi mu stajaše crven-kapa. Za čovjekom koracaše djevojka, prava otčeva prilika, spuštenih dugih pletenica, poniknute glave, odjevena u crno, a najzad udje u junačkom zlatnom ruhu pod sabljom mladić, pun, zdrav, crnokos, oka sokolova, jakih obrva i malenih brčića. Oko djevičino bludjaše nestalno ovamo, onamo,

Digitized by Google

kadkad joj planu oko pod dugimi trepavicami, kadkad joj se lice osu ružicom, a pune grudi nadimahu joj se silovito, a mladić — idjaše slobodan, veseo kao jelen u gori, oko mu sievaše kao sjajne toke na junačkih mu prsih, rumene, pune ustne mu drktahu izpod crnih brčića od radosti, od blaženstva.

— Tko je? zapita starica otvoriv usta, à ti li si Martine? Imaš li kakov glas od Nike, imaš li sinko?

— Ne imam, odgovori snažni junak mekanim, blagim glasom, al sutra će doći otac gvardian iz Rieke, on će nam sigurno donieti dobrih viesti, jer mi na odlazku obeća, da će se na sve strane razpitati.

— Hoće li? Hoće li? odvrati starica, dugo je to sinko Martine, ah predugo! Sinoć sam liepo o njem snivala. Ljubila sam ga, grlila ga i gledala ga, čuješ li Martine! gledala ga ja, sliepa sirota. Dugo je tomu. Pomozi mu majka trsatska! Al pošto si došao Martine? Vas ima tu više — i Klarica je tuj, jesi li zlato moje? Jesi li?

— Jesam, babo sladka! zavapi Klara i klonuv na koljena, spusti liepu glavu u staričino krilo. Starica, prenuv se, uhvati ju obiema rukama za glavu, ele si objestna! Kako li se preplaših. Pa vidj! vidj! Mokre oči! Šta ti je snašlo mlado srdce? Po što ste došli Martine, da mi nosite nemir u moj mir?

— Majko draga! reče knez Martin, ne doniesmo vam nemira, već sreću i radost!

— Sreću i radost, sinko? zaklima starica glavom, oj to su u mene riedki gosti; ne pamtim im već imena.

— U istinu, majko, nastavi Martin. Danas mi pade na dvor biel goluban, pa me upita na junačku vjeru, ima li tu biela golubica. A ja mu rekoh, da je se pravo ne sjećam. Al mi reče goluban, da je on poznaje u oko, i da bi mu pristala; još reče, da je od dobra roda i kuća da mu je prazna. Tad pozovi ja golubicu, i upitaj ju, šta li bi rekla, da goluban zaguče, a ona ne reče „Ne ću!“ Doletiše i braća golubanova i rekoše, da će zakriliti ju svojima krilima, i da joj nikad ne će nedostajati prosa.

— Šta mi tu baješ kao na božić, i čemu te šale, ne znaš li, da je danas velik post? razsrdi se nekako starica, pritiskujuć življe Klarinu glavu. Govori, po boga, na tašte Martine? Šta je? Svatovi? Klaricu da mi udate, moje diete, moju Klaricu?

— Dà, majko, odgovori knez. U dvie, tri sve rekoh: Moju Klaricu snubi vrli plemić i junak Jure Daničić, sin moga pobratima Ivana. Vi znate, majko, da je to slavna krv. Vi poznajete njegova otca, vi ste poznavali slavnog mu strica Gjuru, radi čijeg je junačtva car Rudolf cielomu plemenu Daničića podielio ugarsko plemstvo, vi bijaste, majko, posestrimom Klare Antulovićeve, babe toga mladića, komu je junačtvo preraslo brčiće; našeg je naroda sin, Senjanin i vlastelin. Ja rekoh: u ime božje! Djevojka porumenje kao ružica, a evo nas, dobra starice majko, pred vama, da i vi reknete svoju i da mlade blagoslovite.

— A ti? Ti? dignu starica djevičinu glavu, i guste joj kaplje drktahu na ugaslih očijuh, šta ti veliš, Klarice?

— Ja — šapnu djevojka zažariv se silno — ja sam toli sretna — sretna babo sladka!

— Vidj! nastavi baba staviv ruku na Klarine grudi, kako to srdašce leti — leti kao lastavica. Tu ne ima lieka van kapa, kapa! Znam ja to, što će reći: kuc, kuc, kuc! A od mene si tajila, idi grešnica mala! Jer po srdcu tom sam izmjerila, da to nije planulo preko noći, da su to stariji računi. Mudri li ste. Izmolili ste litaniju, pa sad vas ovamo, da baba rekne: „Amen!“ Mudri li ste? Dà, šta sliepa baba, u kut, je l'?

— Nemojte, majko, vaše čiste ruke neka su pečat toj sreći; bez vas ne ima blagoslova! doda knez.

— Ti ćeš dakle babu ostavit? proplaka starica mirnije, privinuv djevojku uz uvele grudi.

— Oh babo! Tebe ostavit! Mogu li? zajeca djevojka.

— Možeš li? Ludice! Moraš, moraš! nasmjehnu se baba kroz suze, ne znaš li, što bog kaže! Ostavit ćeš otca i mater i poći ćeš za svojim mužem. Šta baba? Još koj otče naš pa u grob. Namučih se, hvala bogu, dosta toga svieta! Al ti si mlada, mlada, ti idi po svom srdcu. A, reci, gdje ti je mladi?

— Evo me, majko, kleknu mladić pred staricu, evo me na koljenih pred vama, a ne ću se dignuti bez vašega blagoslova, tako mi vjere!

— A ti si to, sinko, progovori stara tražeć rukom Gjurinu glavu, dodji amo, da vidimo, nastavi gladeć mladićevo lice, mlad si, čutim, gladak si; junak si, čula sam; je l' ti mila, onako od srdca mila?

— Oh jest, majko!

— Pa reci, sinko, je l' liepa? Ti to bolje znaš. Ja je nikad vidjela niesam, čuješ li nikad! Jer već mi je bog bio dignuo vid, kad ju majka porodi na sviet. Kazuj, je l' liepa?

— Jeste, majko, odgovori mladić, preliepa.

— Dobro, uzmi je, u — zmi! šaptaše na drktave usnice baba, „blagoslovio vas, djeco moja, bog! Zakrilili vas svi božji andjeli! Budite sretni vi i vaš porod i molite za dušu vaše sliepe sirote, babe! Klarice dušo, čuj! Rekoh ti, šta je božja rieč. Ti slušaj boga. Ovo ti je gospodar, otac, majka, krov i štit — ovo ti je sve. Bez njega ti ne ima života, kao ni mahu bez kamena, njegova duša tvoja duša, njegova tuga tvoje suze, njegova radost tvoje veselje. Jednu ćete pogaču grizti, iz jednog vrča piti, pod jednim ključem počivati. Slušaj ga, ljubi ga, tješi ga! Ti znaš, da mužkoj glavi valja ići u sviet, u buru, u list, u krv, da mu valja ići u zlo. Pa je brižan, pa je plamenit i jarostan i mrk. Toli ga, blaži ga, gladi mu čelo i moli boga za njegovo zdravlje. A ti, sinko, čuvaj mi diete; dobra je, čista je kao rana

Digitized by Google

rôsa. Jest i vrele krvce, a to smo svi — i ja stara sirota; al ne prekipi Klarica. Drži mi tu ptičicu na svilenoj uzici, ne drži je na krutu lancu, da si ne slomi krila. Čuvaj mi je. Bog vas blagosovio, djeco!“ Moja draga djeco! zajeca starica iz dubine srdca, pokriv si rukama lice.

Mladić se dignu na noge. Prekrstiv ruke stajaše niem, poniknute glave pred čudnim ovim prizorom, gdje no se grljahu starost i mladost, snaga i nemoć, plačuć zajedno s tuge i radosti. Napokon dignu ponosito glavu i spustiv lievu ruku, stavi desnicu na srdce, pa će ovako:

— Starice majko! I vi kneže, drugi otče moj! Na svoje ime, na svoje zdravlje, na svoju vjeru junačku, na svoju sablju uzdanicu, na svoju desnicu ruku kunem vam se ovdje pred vašim čestitim obrazom i pred licem presvete bogorodice, da ću Klari svojoj vazda biti dobar drug, da joj vjere nikad prevjeriti ne ću, da ću ju pazit ko oko u glavi, da ću se njome dičit ko junačkom perjanicom, da će mi stavno stajat u srdcu do mirnoga mi groba. I ne ovršim li, što vam evo obrekoh na moju dušu, ne ugledo nikad lica božjega!

— Amen! završi knez.

— Idite, djeco, idite! mahnu starica, kasno je, leći mi je; oj kako bura potresuje sviet. Izbavi nas milostivi bog oda zla. Driema mi se. Oj da mi je snivat o Niki, da ga opet vidim u snu. A ti, Martine, da mi niesi zaboravio! Za sve pitaj gvardiana! Laku noć djeco!

— Laku noć, babo! odazvaše se mladi.

— A dà! dosjeti se starica, uhvativ ključeve, Klarice! hodi der. Evo otvori tiem ključem ormar. U drugom pretincu naći ćeš crvenu škrinjicu. Donesi mi ju.

Klara učini, kako starica reče, a ova otvoriv obzirno kutiju, stade po njoj pipati i kopati.

— Hà! Evo! nasmija se starica. Zatim izvadi velik zlatan križ, obložen rubinom o zlatnu lancu. „Nà, uzmi na dar od mene, Klarice! Taj mi križ dade mati moja, kad mi se bilo udavati, a ja ga pričuvah za unuku. Dobro ga čuvaj! Sveta je to starina, u našoj obitelji čuvana od sto i sto godina. Dade ga jednomu pradjedu momu knez krčki Frankopan. Za onda bijahu knezovi krčki Senju gospodari. Dade mu ga sbog vjernosti i junačtva. Čuvaj ga! Dok je čitav, ne može ti nahuditi nesreća. Ču li me! Izpadne li koj kamen, zlo po tebe! Ovo stavi opet liepo u ormar. A sad laku noć!“

Mladi odoše sa knezom. Klara se svrati sa otcem u svoj stan, a mladi junak oprostiv se s njima izidje na ulicu. Tu naidje na Orlovića.

— Dobra ti sreća junače i gospodine! podviknu mu Uskok, kako zdravlje? Pa šta te i pitam? Idu gradom glasovi, da kupiš kićene svatove! E, valja ti posao, na liepu sreću si se namjerio. Baš ti vriedi mlada tri careva grada. Hoćete li skoro?

— Hvala ti, Jurišo vojvodo! odsmjehnu mu se mladić. Hoćemo, ako bog da poslije tri Kralja. Ne čudi se, ugledao sam se u te! Ti si, kako ljudi pričaju, vražki zaigrao. Mlečići da pucaju od jeda. Niesam te vidio pol vieka, niti si me zvao u svatove, a nepozvanu gostu za vratima mjesto. Nu, reci, kako to bi?

— Ne karaj me, gospodine Jurju, odvrati Uskok, tà valjda pojedosmo zajedno koje zrno soli, koju mrvu hljeba pa i ne treba poziva i dočeka. Nu ja tvoga čestitoga lica minuo niesam, al tebe ne bje pri kući, već si nekud poletio bio u krajinu. A meni bijaše preša, i velika preša! Kako to bi? Naopako, velju ti, gospodine Jurju! Ne nasjeko se nikad turskih glava, ako niesam pri tom glavu u torbi nosio. Al pomože bog i sveti Nikola. Jednom potisnuše naši Uskoci barku u more, ne bi li se gdje našla šaka mletačkih glava. Bijahu to momci moje čete, vražki momci do jedinoga Brnka Arapčevića, pravog krvnika i zlotvora. Uvrebasmo čamac iz Vrbnika, pa za njim! Kad opazih, da to niesu Mlečići, već pitoma vrbnička krv, rekoh svojima: „Manite, braćo! Ne zadievajmo se u te mirne ljude, ta ono je naš rod!“ Badava, momci uhvate barku, pa da pliene bez obzira. Nu ne hulja Brnko ne traži ni srebra ni zlata, već kao pašće zaskoči jadnu djevojku. Jesi l' ti čuo, da junak dira u djevojku? Uzkipilo u meni, te viknem: Brnko! U kraj šape! al hulja mi na to: „Traži ti, vojvodo, svoje, ja nadjoh moje, djevojka ide mene milim il zlim!“ Djevojka otimaše se kroz plač, a ja trgni malu pušku, namjeri i odapni a krvnik ljosnu u more. Tako izbavih Dumu, i povratih je kući. Nu sbilo se, te se pri tom i zavolismo. Al dà, neki se Mlečić bio polakomio za bogatom baštinicom, a rodjaci joj i danju i noćju: „Uzmi, pa uzmi gospodina!“ Kad je na tiesno bilo, posla mi djevojka po ribaru glasove: a ja, gospodine, sred ljute bure po nju. Sastavim vraga sa crnom zemljicom, smognem nekoliko Arbanasa i iznesem svoju Dumu iz pasjega ždriela. Posedarići ju primiše liepo u kuću, a gospodjici Klari od mene hvala i od boga blagoslov, te je biednoj siroti dala krova, jer kod mene, neženje, nije mogla noćiti. Nu poslije se vjenčasmo, a sad je Dume moja žena. Tako bi, a da vidiš, kakova je, evo nas pred mojom kućom, pa ti zadji k meni: Ženka će se veselit, kad čuje da si Klarin zaručnik. Nešta je dakako stidna, al što ćeš? Mlada krv, pa se zaletila amo u tudji kraj.

— E dobro, da vidimo, je l' prama tebi, odgovori Daničić i oba zadjoše u Orlovićevu kuću.

V.

Bilo je blizu božića, vrieme tmurno i burno. Oko osme ure večernje sjedjaše za dugačkim stolom refektorija u senjskom fratarskom samostanu vrlo živahno družtvo. Braća, izmoliv svoje obične molitve bješe se već uklonila u svoje izbice, samo je otac Viktor, gvardian samostana, čovjek jak, pun i visok, zaostao sa svojimi gosti, odličnom senjskom gospodom. Sumorna svjetiljka

Digitized by Google

sterala je slabo svjetlo svoje po kamenom podu dugačke dvorane, po čadjavih slikah svetaca iz reda sv. Franje, po velikom bakrenom vrču nasred stola, po muževnih licih junačkih Senjana. U velikom kaminu od kamena plamsao je veseo plamen. Bijaše tuj toplo i udobno, a gospoda su malo marila, kako bura silovito bije u prozore, kako nemilo fijuče po dimnjacih. Čelo stola sjedjaše otac Viktor, čovjek crnih, pronicavih očiu, vrlo pametna lica. Do njega poredali se kapetan Danilo Barbo, knez Martin Posedarić, vojvode Gjuro Daničić i Juriša Orlović, kastelan Vuk Hreljanović, vlastela i starješine Vuk Matijašević, Antun Mikulčić i Mihovil Radić, ljudi kršni i čestiti, a malo podalje, bliže kaminu driemao je, prekrštenima na trbuhu rukama, gradski notar. Otac gvardian natakao je marljivo iz bakrenog vrča u čaše dalmatinsku rumenu kapljicu, a gosti gucajuć razgovarahu vrlo živo, mašuć silovito rukama.

— E boga mi! kneže Martine! protegnu se kapetan Barbo, klepećuć lievom rukom u žepu srebrnimi novci, a lupajuć desnicom po stolu, baš si liepo pogodio; dobit ćeš vrla zeta. Valjan si Jure, valja ti glava, valja ti ruka. Gledte, kako se je mladić zažario! Bog te vidio, čega se stidiš? Ta niesi djevojka. Bog te živio mladi junače! I tebe i tvoju mladu! dignu kapetan čašu i za njim svi gosti kličuć: „U zdravlje Jure!“

Jure zahvali se pokorno.

— Hm! pucnu kapetan jezikom izpraznjiv čašu, ala grije ta tvoja kaplja, otče gvardiane!, vidim da malo haješ za mletačke galije, što nam obsiedaju luku, jer ili tvoja pivnica ne ima dna, kako je puncata, ili su ti taj divni napitak u mješinah krilati andjeli prenieli preko brodova toga mletačkog pasoglavca Paskvaliga!

— Niesu nam se, hvala bogu, bačve presušile, odgovori gvardian kroz smieh, pritočiv kapetanu, našla bi se u ovom našem siromaštvu još koja kapljica za ovu svietlu gospodu, koja se, mislim, ne mogu potužiti —

— Da pater Viktor ne napaja žedne, zamumlja prenuv se od driema gradski notar.

— Nu ako se nama niesu bačve presušile, nije vašemu gospodstvu kesa, nasmija se Viktor, jer sudeć po srebrnom zvonu u vašem žepu — —

— Ha! ha! ha! primi se kapetan za trbuh, „jeste li čuli, gospodo, kakov je klevetnik pater Viktor? Nà! baci kapetan srebrnu škudu na stol, nà čitajte, šta škuda piše. Nit vam je na njoj krilati grabežljivi lav, niti ime dužda Paškvala Čikonja ili Marina Grimana — al borme, ne ćete na njoj ni naći slike svjetloga cara Rudolfa ili nadvojvode Ferdinanda. Škuda je od pokojnoga nadvojvode Karla. Po tom mora svaki pametan čovjek zaključiti, da ta škuda nije mletačko mito, ni carska plaća, koje pod Ferdinandom još dobio niesam, već mrvica od sretnijih vremena. A? Je l' tako? sagnu kapetan glavu.

— Kapetane, lupnu kastelan Vuk Hreljanović Danila po plećih, ti si veseo svat i poštenjak, nu reci mi, po boga, šta nosiš na svome srdcu ta srebrna tri križića kao nekakov biljeg smrti. Kazuj, šta će to — —

— Jest biljeg smrti! kriknu Barbo skočiv na noge, a oči mu planuše kao risu; al pustimo to, Vuče! smrknu se sjednuv i spusti glavu.

— Kazuj, Danilo! Šta je to? zamoli knez Martin.

— Kazujte! navališe svi.

— Pa dà! Pa hoću! dignu kapetan glavu i iztrusiv čašu prihvati: Ta tri križića znače smrt — znače osvetu. Čujte me. Dvadeseta teče tomu godu. Bijah mladić kao dren i zastavnik kranjskih arkebuzira u Gorici. Čuvali smo onda medju od Mletaka. Sa mnom življaše mati i sestra. Plemići smo od starine, negdje iz Italije, al rod vojnički — pa tu se živi od spore plaće, a kesa nije nikad puna. I mi izim moje plaćice ne imadjasmo nego dvie tisuće cekina imetka, a od tih stavismo tisuću pod ključ, nek žutaci čekaju, dok mi se sestra ne uda. Moja sestra! Bože moj! Krasna li bijaše ta zlatokosa djevica, ko ružica, ko zviezda, ko andjo! — — Zvaše se Karlotta. Pa toli stidna, toli ljubka, toli, mila — — oh! Ta niesam pjesničar, da vam ju ljudski opišem, al, velim vam, u crkvi ljepšeg andjela vidjeli nieste. Življasmo tiho u zakutku, ja hodajuć po vojničkoj službi, mati i sestra radeći kod kuće. Ja niti sam pio, nit kockao se, i kako me niesu vidjevali kod veselih pijankah, prišili mi drugovi nadimak: „Svetac Danilo“. Briga mene! Življah veseleći se sa mojom i zlatokosom sekom. Bijasmo sretni i presretni. U jedan put dodje mojoj četi zapovied, da krene put mletačke medje. Valjalo je ženske ostavit u Gorici. Majka i onako od uloga ne mogaše izlaziti iz kuće, pa šta će i ženske pod vojničkim šatorom? Nekako mi je težko bilo, kad je nekog jutra bubnjar moju kumpaniju sazivao na pohod, kao da je po mojem srdcu lupao. Majka plakaše, plakaše sestra, plakah — sablje mi — i ja. Odoh. Tri mjeseca čarkasmo sa Mlečići po medji, pa se napokon povratismo u Goricu. Sretna li mene! Al kad ja tamo, čudne li promjene! Majka ni da se makne, a Karlotta, moja rumena, puna, vesela Karlotta — blieda, suha, nevesela, sve preda mnom gleda u zemlju. Gledao sam dan, dva, tri dana, gledao tjedan dana, ja kao da sam Karlotti na neprilici bio. Napokon rekoh sestri oštro: Govori! a ona u plač. Govori! dogrmih joj jače, i ona mi je govorila — — ah šta! Bio vam tu neki bogat plemčić, djavolast prevrtljivac gladka lica. Taj je uvrebao Karlottu, kad je išla u crkvu Zapali se usijana glava. Vrti se, namiguj, uzdiši, pa ovo, pa ono, i kad na sve to kucanje nije bilo odziva, podmiti staru služavku, zavuci se pod mrak u kuću, kad je mati spavala — i — i moja sestra imala je biti majkom — a nije imala muža. Majka dakako nije ništa o tom znala. Lupih se šakom u čelo, proćerah služavku, opasah sablju, podjoh k plemiću. Čudeći se mojemu gnjevu, odgovori ljubezno, da će uzeti djevojku. Zavje-

Digitized by Google

rio se i djevojka mu volila. Neka bude i tako, rekoh i sve potiho dokazah majci. Plemić je dolazio u kuću, uročismo dan za svatove. Bijaše preša. Dodje rok, al ne ima mladoženje. Potražim ga, ne ima ga kod kuće,ne ima ga u Gorici — pobjego u sviet — —

— Ubila ga puška! planu Juriša posegnuv za svojim nožem.

— Za pol godine umre mi od žalosti sestra, umre i njezino čedo, dva mjeseca iza toga zakopao sam majku. Poslije dočuh, da je božji taj grešnik oženio bogatu kćer sestre biskupa lavantinskoga, s kojom je već od više godina zaručen bio. Krenulo me iz Gorice; prije odlazka pohodih na groblju tri mila križa; na njih zakleh se pred bogom, da ću se osvetit. Onog dana priših si na srdce ova tri križića, nek me sjećaju osvete — i, imena mi moga, osvetit ću se. Dvadeset godina ih nosim i nadam se skoroj prilici.

— A taj plemić — ta hulja? zapita knez Martin.

— Jest gospodin barun Josip Rabata, vicedom kranjski, odgovori kapetan.

— Ubio ga tries božji! zagrmi Juriša.

Gosti mučahu. Kapetanu vinula se suza na brk. Malko se zamisli i izprazni drugu čašu. Mrk nastavi:

— Pustimo to! Moja je stvar! Ne tiče se vas! Govorimo o drugom. Dà, otče Viktore, šta ste čuli na Rieci o naših senjskih poslovih?

— Razpitivao sam dosta; ništa niesam saznao van, da se biskup Mark-Antun voza radi tih poslova ovamo i onamo.

— Sve mi se čini, prihvati ozbiljno knez Posedarić, da nieste pametno uradili, podpisav proljetos onaj mir sa Mlečići. Mi ga Senjani držimo, drže li ga oni? Smiju li naše ladje slobodno izlazit iz luke? Pa tko se je zajamčio za Mlečiće? — Senjski biskup!

— Istina, istina! potvrdi stari vlastelin Radić.

— A kako ne bi to pismo valjalo, kad sam ga ja pisao in optima forma i na to udario pečat, doda notar Srebrnjak.

Prof. Šime Ljubić.

— Prevariše nas na vjeri, gospodo! planu vojvoda Orlović.

— Čini mi se, nastavi knez Martin, da nam baciše tu meku, neka mirujemo, dok ne spletu oko nas mrežu. Ja ne vjerujem biskupu.

— I narod se silovito buni! primieti Jure Daničić.

— Gospodo! progovori kapetan Barbo, ne mislite, da se meni taj račun čist čini. Vidim to i sam. Uzdao sam se u biskupa. A bio sam rad umirit senjski narod, jer ovamo mletačka nevolja, onamo — osobito kod Kaniže — turska. Ma se eto prevarih.

— Sa Mlečići ne ima nikad mira, nit će ga biti, osovi knez Posedarić junačku glavu i oči mu planuše življe. Ili će oni nas izjesti, ili mi njih skončati. Dok bude u meni duše, kucat će u tom srdcu živa mržnja na Mlečiće, jer su oni zator roda našega, jer rade, da im budemo roblje — pusto roblje. Moj rod polazi iz stare djedovine hrvatske — iz Dalmacije. Gledajte tu nekad liepu — sada jadnu zemlju. Iztriebiše vinograde, posjekoše masline, da tjeraju naš narod na more, izkorieniše naše šume, da si sagrade korablje, u kojih će rob Dalmatinac svojim znojem, svojom krvlju sticati bogatstvo i slavu oholoj Veneciji. Pitajte Carigrad, Moreju,

Digitized by Google

Famagustu, Lepanto! Čija li je to slava? Mletačka. A čija je sievala sablja, čija li tekla krv? Zar himbene senatorske čete sa Markova trga, zar bogatih kramara sa Rialta? Nipošto. Hrvatska je sievala posjeklica, iz hrvatskoga srdca tekla je junačka krv za tudju slavu! Što čeka vas, budete li meki, pokorni, vas slobodne junake, dične plemiće? Robstvo, vječito, kleto robstvo, lanac na mletačkoj galiji, muka pod olovnim krovom ili smrt u podzemnom duplju duždeve palače. Ta gledajte mene! Moj rod je napustio staru domovinu, liepu Dalmaciju, gdje sada našinac ne vriedi ništa, gdje mu tudjinska noga stoji za vratom, gdje ne smieš slobodno junakovati, disati ni misliti. Pa pitam vas, koja obitelj u ovom gradu ne ima od Mletaka tražit brata, otca, sina, muža il vjerenika? I ako vam to dosta nije, sjećajte se krvave rane naše, sjećajte se slavnoga Klisa tog vječnog spomenika junaka Petra Kružića! Na ove svoje oči gledah tu vječnu sramotu slavne Venecije. Četvrta tomu teče godina. Vi znate, kako je knez Bartolović oteo pomoćju senjskih junaka tvrdi Klis iz pandža osmanskog zmaja, vi znate kako je slavni kapetan Albričić branio junački to gorsko gniezdo, vi znate kako mu naši junaci pod pokojnim biskupom Antunom pritekoše u pomoć, kako je i biskup pao, kako general Lenković, moj rodjak Jure, i ja jedva živi utekosmo od zasjede turske, za koju su Mlečići dobro znali, kako Albričić predavši se na vjeru izgubi glavu. I vidjasmo jedra mletačkih galija, dà, mletački general Benedikto Moro stojeći sa svojom vojskom — kršćanskom vojskom pod oružjem gledaše, mirno kako stostruka turska vojska na prievaru skončava kršćanske junake — i mletački general ne pomaže. Ja sam to gledao. To vam je slavna Venecija, to vam je stara ona varalica, s kojom sklopiste mir. Nu ja se zakleh onog dana na sablju moga otca, da ću do groba mrzit Mletke, osvećivat im se do smrti svoje.

— Valja ti rieč, kneže! skoči vojevoda Orlović, valja ti, kao da si je uz gusle slagao. Ne stalo im traga sa svieta od naše sablje! Da bog da!

— Da bog da! ozva se družtvo.

U taj par otvoriše se neopazice vrata refektorija, a u sobu stupi prekrštenih ruku visok, suh, blied redovnik u bieloj halji sa crnim talarom. Oči mu plamćahu čudnovato. Ustavio se ne opažen na vratih, reče!

— Da bog da! Amen.

Sve se glave okrenuše prema vratima u čudu.

— Mir s vami i blagoslov Gospoda na vas! produži redovnik. — Duh gospodinov nadahnu me, i bura na svojih krilih donese me k vam, kojim podade bog Izrailu plameni mač, da obranite sveti znamen križa od pogana i lažnih proroka! Mir s tobom slavni rode makabejski, koj si skrhao lance Irudove, koj si razmrskao glave vragova, kao što Gedeon crepove. Uljezi u tebe moć i jakost Gospodina, da ti junačko srdce odoli himbi paklenoj. — Redovnik umuknu časak, zatim nastavi: U čudu me gledate, zatočnici sv. Krsta, ne znan sam vam po vidu, stran po jeziku. Ali po srdcu sam vaš. Natovarih na ledja svoja težak kamen, da me bura ne odnese u valovito more, i pješice prevalih planinu, da vam javim, kako ručeći lav obilazi oko vas, ne bi li medj vami ugrabio plien. Jeste li čuli za patra Cipriana Guidia iz Luke, koj se pred licem svetoga otca dignu da obrani junake Uskoke proti paklenoj himbi bludne Venecije, koga zloba mletačka okova u težke verige, baci u mračnu tamnicu, koj je streso te lance i dogrmio cincarskomu plemstvu na Rialtu „Lažeš na Uskoke, božje zatočnike!“ jeste li čuli o božjem službeniku, koj stoji na desnici slavnog Hrvata, gjenerala Lenkovića?

— Jesmo! skočiše gosti na noge.

— Taj Cipriano Guidi — sam ja!

— Cipriano Guidi! začudiše se svi.

— Taj Cipriano dodje, da vam kaže, da se Senju sprema zlo. Vaš pastir — Mark-Antun vas je izdao Mlečiću. Zavjerio se tajno, da će svoje stado izdati vuku. Prevario je cara, hineći pravicu, prevario je vas, hineći mir. Razćerat vas rade iz Senja u sve kraje svieta, izkorienit vaše liepe šume, smaći vaše vojevode, sažeći brodove, otet vam glavu, blago, sablju, ime domovinu — a himba Marka Antuna izabra svojim orudjem mićenika mletačkog generala Josipa Rabatu.

— Sangue di dio! Rabata! kriknu kapetan lupiv se šakom u prsa „Hora se primiče. Smrt izdajicam!“ dignu kapetan čašu.

U isti hip zabljesnuše sablje i noževi. Junaci prekrstiše svjetlo oružje a gvardian položi nanj razpelo.

— Junaci! progovori knez Posedarić mirno i svečano „tako nam raja i zavičaja, tako nam vjere i poštenja, tako nam imena i plemena, tako nam sablje i slave, proklet onaj medju nami, koj ne obrani dom od izdaje, narod od nevolje, grad od propasti!

— Proklet! zagrmiše gosti.

— Osveta Veneciji! Smrt Dominisu i Rabati!

— Smrt! odazva se družtvo.

— Amen! završi redovnik, razširiv nad glavami ruke.

Amen! Amen! ruknu bura nad Senjem poput trublje sudnjega dana.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

Požar Rima.

Četvrti spiev Hamerlingova eposa: Ahasver in Rom.* Pohrvatio T. Maretić.

S Neronova se bakanala ruši
Bjesomučnički čopor gle bakantski,
Podcikujući glasno „evoë“
Uz cimbulanje ù ulice srlja.
Čelovodja im eno Silen kaše,
A oslu njegvu ovjenčana glava
Nut lozom svježom, ružinimi vienci,
A tovar sve pun veselja grizka.
Pozivat rulju vitez stao, neka
Proveseli se, neka cikti slaveć
Nerona-Dijoniza, novog boga.
Usopila se za njim marva, vincem
U mjehovih natovarena žarkim,
I zlatna kaplja u grlo svim curi,
Tko žedja samo. A iz punih kesa
Nut blistavo se širom baca zlato,
U jagmu za njim divlja skače rulja.
„Da žive Nero“ — tisuć viče grla,
Pridružuju se tisuće bahantom
I udaraju u cik urnebesni.
Bjesomučnička satvori bujica
Nepregledniem se morem, koje buči,
Da sedam Rimu brežuljaka drhće.
Raztrko jedan ù krčme se čopor,
Neronov novac opaja ih sve,
I nà ulice opet banu. Pozdraviti
I puk i cieli Rim je Neron dao.
S Neronova sad ljutog nešto straha,
S nagnuća nešto svog u dvorih bielih
Nadpijati se stali sve u jagmu,
Sve ozvanjaju pijanke već bučne.
Koliko zveče pusti vrči ali
Razabrati se ipak daje ime
Nerona-Dijoniza!
Cieli eto Rim
S bakantskoga se buka je uzbučio:
Unoćalo se — sve to ljući bies,
A Rim je cieli pjana bludnica.
Bahantska vreva ulicam' glavinja,
U ruci nose zublje tî bjesnici.
Bakanta nuto nekog — nije l' starac
Vatrooki li, mrki starac to?**
Iz ruku hiti osmoljenu zublju,
A na kuću ju hiti. Pjana rulja
Smjeloći otoj zapljeska i kliknu
Plamenit prvi pozdravivši sukljaj;
Na inih stranah pokušaše ini
Smjeloću istu. Ovdje, ondje plamnu
Iznebušice u noć. Posvud rulja
Il stoji ili plesajući klikti
Kraj bogatunskih kuća, čut joj milo
Veselu praskat vatru. Gradi užas
Unutra samo požarnica vatra.
Stanari tužni na ulice bježe.
Ugasit gdjeki glede, al bakanti
Mahnitajući prieče. Nut Silena,
Na oslu jaše, uzanj druzi vierni.
Naperiv cievi mješinama vinskiem
Ugasit grede razžarene hoče,
A zlatnim vincem gasi, ali žedni
Uzvrpolje se popilice donj
I dràgokupu svaku zlatnu kap
U usta love. U ulici drugoj
Ugasit vatru užurbo se sviet,
Al punu pregršt bakant zlata baci
I gasioci ustopice bježe
U jagmu žuto pokupiti zlato,
Nek gori kuća, ni brige ih nije.
Upućuje se s kraja na kraj Rimu
Ognjevit plamen na bakantskih zubljah;
Uzbukti u čas na sto miesta vatra;
Već u oblaku dim se vitla svietlu;
Srebrolik sad je oblak, sad rumenkast,
Milijun u njem iskrica treperi,
Svjetlucajući raztrune se mrakom
I popadaju po svih kućah sniegom.

* Robert je Hamerling znameniti pjesnik u novijoj knjizi njemačkoj. „Danton und Robespierre“, „der König von Sion“, „Sinnen und Minnen“ te „Ahasver in Rom“ njegova su djela, koja mu iznesoše pjesničko ime daleko na čuvik. Da bi nam čitaoci bolje prievod razumjeli, kazati ćemo dvie tri besjede. Pjesniku nije Ahasver vječni Židov, kako to priča veli, već je njemu Ahasver representantom ljudstva, koje ne umire, koje preživljuje sve dogodjaje i uskoruje sve krize, te komu imadu služiti napori i život pojedinaca. Po priči Ahasver svedj želi umrieti, a ima individuum, koji žudi živjeti, a da bi mu život bio što sladji, ma sva ostala individua propala. Treba samo spomenuti ime Neronovo, pa ne treba daljega komentara, tko je taj individuum. Tako je Nerona upotriebio, da bude kontrastom Ahasveru, koji uviek gleda umrieti. Pa kako može tolika strahota i tolika nakaza moralna biti u obće priedmetom pjesni? — pitahu neki pjesnika, koji im odvrati, da može. Sve da je Neron i čoekom i vladarom individuum vrlo abnormalan, opet je tipičan po svoju razvraćenu dobu. Tako je Neron došao u pjesmu te se oko njega i vrti gotovo ciela. Suetonij crta Nerona, da se čoek učudi i pita, da li je to ipak istina, a Hamerling prikazuje Nerona što može blaže, ali svedj tako, da su si Suetonijev i Hamerlingov Neron — blizanci — ako već niesu jedan te isti tip.

** t. j. Ahasver, koji je poznat čitaocu ciele pjesni iz predjašnjih spjevova.

Digitized by Google

Bugarski knez Boris obraćen na kršćanstvo. (Slika P. Maiksnera.)

Digitized by Google

Crvenkast plamen prvom kroz dim bukti,
Pobiediv u čas uzvije se sjajan,
A kuće gore mal ne bèz dima.
Uzbanili se jasni plami zrakom.
Na vršcih kućam od mramora kipi
I kvadrizi se u dim, iskre gube,
Te ruše u žar. Uzpraskale ploče
Gromovito se. Modrikastiem plamom
Raztaljuju se kovi, ponad ulja,
Razgorjela se riekom, crn je oblak;
Pobunio je požar pijanke.
Od vina gostom lica se crvene,
Te žene, ljudi iz dvorana lete,
U grimizu su, vienci im u vlasih.
Razmahnuv amo, tamo rukama se
U šaroj vrevi izlazka si traži
Gospodar i rob, diete i starina.
Iz obavite ognjem kuće leti
Da sebe spase ovaj, onaj pak
Poletio je da imetak spase.
„Ej vatra tu je, i tu, i tu!“ viče
Već sa svih strana uplašena vika.
Čuj jauk ovdje, čujder lelek ondje,
Čuj, gdje taj kune, gdje se onaj moli.
I rozgota je dosti krupnih šala.
Tirsonoša je burnu viku otu
Nadvikat vrstan jekteć: „evoë.
S imućem svojim tisuće ih bježe:
Dragulje jedan spasava si žurno,
Vucinja drugi orudje, odielo,
A starež treći bezcjenu da spase
Požurio se biedan, sav je smušen.
Nut majke neke, izbavivši lonac
Gdje bezobzirce trči. Mudriji je
Trimalcijon bogatun, mudro smisli,
Nek vuku zlato robovi mu znojni,
Za zlatom pako njegvim neka nose
U mekanoj ga nosiljci od svile;
Al gustom vrevom ko bi prošo tom —
Proturuju se tužko nosioci,
Zaustavlja ih burna rulja, te ih
Smijuške plienit stade, s nosiljkom
Sve kikoćuć se udobnika sruši.
Križàkâ vreva sve se tisućami,
A biesna rulja sve to većma raste
Gomilajuć se ulicami tiesnim'.
U mraku sada nesta vreve, sada
Na požarnome pomoli se svjetlu;
Po ženah, starcih i djeci se gazi,
Sorivaju se razvaline na njih,
Oblačine ih dima guše. Trupla
Uz razbacanu imovinu leže,
Prekò njih vreva razlilila se morem —
Strahote morem, u kom pojedina
Razabrat strašna ne mož' vala okom.
A sve to dalje požarovo ždrielo
Strahovito se otvora i guta.
Iz žarke vatre razbieljene grede.
Ko zubi kakve napasti se biele.
Vijugasto se uzvitlao u zrak
I u njem titra plamen dò plamena
Vijoreć poput stiega zatornoga.
Brežuljkom, kućam naokolo nut
Plamenita se jezera sve liju,
U ogromno se sticajući more.
U cirku, što je od drveta, žarka
Prožderat žuri ognjena se neman,
To sladjana joj gostba; za tiem poput
Grabežljivice žedne zvieri ljute
Na silno ulje namjeriv se stane
Strahovitiem ga žarkiem srkat ždrielom.
Gorostas mastno napio se već,
Al sit još nije. Doline su sve
Već žeravice pune, a brežuljci
Ogrnuše se u dim. Al se u čas izvi
Nad zadimljeniem visom plamen silni.

(Dalje sliedi.)

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gršetić.

(Dalje.)

S prvim parobrodom, koji se je vraćao u Trst, zaputiše put Lošinja.

I eno ih sbilja već na Lošinjskom pristaništu, gdje se baš izkrcaše na kraj. Obojica stoje ne znajuć kuda će krenuti. Utopljenik uprô svoj pogled prama sjevernoj strani u jednu točku kano da su mu onamo oči prikovane. Reko bi, da ga je strah ma samo za pedanj koraknuti. Miru je Lošinj nepoznat, te ne zna kuda bi kamo li bi, pa zapita svoga druga: — Kud ćemo sada?

— Hajdmo natrag na parobrod i prodjimo se Lošinja. Ja ne znam, što ćemo tuj — odgovori osorno utopljenik.

Miro ga čudno i debelo pogleda, te zapita mimo trčećeg dječačića, da li zna, gdje je na stanu korizmeni propoviedalac otac Fabijan?

Dječačić, na gospodsku odjeven sa školskom torbicom o boku, malo oklievao, ali onda ipak pristade, da im pokaže, gdje stanuje — po svem primorju znani i omi-

Digitized by Google

ljeli propoviedalac. Hitio dječačić, da ne zakasni u školu, jedva ga Miro i utopljenik pristizali. Dovedši ih u neku zahodnu ulicu udje dječak u jednu kuću, te uzleti uza stube i eto ga opet za malo sa sličicom u ruci nazad te reče: otac je kapucin gorika i čeka vas. Putnici mu se zahvališe, dječačić odjuri poput vjetra, a oni uljegoše u kapucinov stan.

Razumieva se, da ih je otac Fabijan milo dočekao i da se Miro nije mogao dosta naradovati, ali žalibože ne bješe starcu do onda pošlo za rukom dokopati se kakve takve viesti o Mirovih roditeljih. Ipak se još nadao dobru uspjehu. U to ga dodje crkvenjak zvati, da je hora propoviedi — starac se izpriča, a putnici ne imajući drugoga posla i budući oba turobna i sjetna brzo odlučiše, da će i oni na prodiku. Možda će im bolu ublažiti.

Uzelo zvonjeti. Ljudi obojega osobito ženskoga spola povrvljeli sa svake strane prama crkvi a otac Fabijan stupao muževnim korakom uz dvije dakako nepoznate osobe. Ljudi se sustavljali i uljudno pozdravljali otca propovjedaoca i svi čudno gledali u nepoznata lica njegovih pratilaca. Svatko mislio: bit će Riečani, valjda rodbina mu. Mladićev stas i uzrast i njegvo premda sjetno ali uz to vrlo umiljato lice ljubilo se svakomu, dočim onomu starijemu nitko nije mogao ugledati obraza, jer je vazda ponikle glave i nice oborenih očiju uza starca kapucina stupao.

Crkva bila dubkom nabijena, jer Kastavac nije nimalo pogriešio, rekavši, da je Fabijan pravi „apuštol". Njega rado hodio slušati i onaj, koji je potucajuć se bielim svietom malaksao vjerom, a dogadjalo se, da je zlatousti starac mnogoga dozvao pameti, odvratio ga od stranputice, a mnogoga opet utješio i ublažio.

Miro i prijatelj mu proturali se nekako u crkvu te morali tu stati kano pribijeni ne mogavši ni naprvo ni natrag, ni lievo ni desno, nu ne bijaše im mučno stati, jer je starac govoreći o tom, koliko je čovjek dužan usrećiti svojad i svakoga iskrnjega uza sebe, razgalio svu nutrnjost svoje liepe duše i bratskim besjedami navaljivao na svačije srdce.

Prodika se dovršila. Sviet se poče točiti iz crkve, Miro se s mjesta ne ganu nakaniv razgledati crkvu. Malo kašnje maknu se i poče promatrati pomnjivo žrtvenike, dočim mu prijatelj ostao naslonjen o stupac pri mramornoj kamenici punoj svete vode. Sad će Miro k njemu a on rek bi jošte većma zaduben u svoje misli ne miče se kano ni onaj stupac, koji mu bijaše podporom. Uz Mira koracala lagahnim korakom gospodja liepa na licu al joj ne uzmognu opaziti očiju jer uviek stupaše oborenim pogledom, a jedva ju spetio uza se, čuvši šušnjavu crne joj odjeće. Valjda obudovljela. U isti tren Miro i ona zajeli blagoslovljene vode a Miro će poluglasno svomu prijatelju: Stjepko, zar ne idemo?

Na te Mirove rieči gospodja podignula trepavice i svojim nešto ugaslim nu krasnim okom pogleda pitaoca a zatim kano nešto tražeć obazrie se naoko i ukoči svoje zenice na zaraštenu licu Mirova prijatelja. Malo stade, uzkoleba se i kano neodlučna, kuda da izadje, odvrluda prama glavnom izlazu i odmah je nestade. Medjutim se Mirov prijatelj razbodrio te, ne opaziv ništa, uz mladoga si druga iz crkve krenu. Jedva oni na prag velikih vrata uočiv liepe sgrade, što se na protivnom obronku bieljahu, eto im pod nogama na kamenih stubah nasta nekakov žamor, smotalo se klupko nekolicine ženskih glava, vrćele se i komešale, uzdisale i zajaukivale te vodom nekoga poškrapale. Prijatelji dosjetiše se tomu jadu i odmah obojica pomisliše, da se je nekomu smučilo, što se često dogadja u crkvah, osobito nježnomu spolu, s toga se ne iznenadiše već bezbrižice htjedoše naprvo, nu ženske glave pridigle onesvieštenu, da ju malko osove, razputaju i razpašu, tada druzi nehotice svrnuše očima na bolestnicu; Miro odmah spoznade onu liepu udovicu, štono malo prije iz crkve odvrluda, obrati se k prijatelju, da mu pripovieda, koliko se ga je dojmio divan obraz te gospodje al kad tamo on prijatelja jedva pozna. Pobliedio kano krpa, izbuljio oči, i sav se okamenio, samo mu se usta na pô otvoriše, te se siva nekako nakostriešeua brada tresaše, a zubi mu škljocahu.

— Stjepko, za ime božje, što ti je? zapita ga Miro tihim ali, preplašenim glasom,

— Miro — šapne — pridrži me.

Miro ga prihvati izpod pazuha i odvede do njihova stana. Stjepko se iz početka jedva vukao, nu zatim trgnuv se podvostručio korake i za trenutak eto ih u njihovoj sobi. Stjepko se bacio na divan i kad ga Miro zapita, što mu se je to dogodilo, on hitro odvrati: molim te Miro, kano što se Bog moli, poleti pred crkvu i prati pomnjivim okom onu gospodju a uztreba li joj štogodj, pomozi!

Iznenadiv se Miro ne hćede ništa više pitati i ne rekav ni cigle odleti strelimke do pred crkvu. Ali ondje nema već ni žive duše. Pohiti jednom ulicom, drugom... trećom... sve bezuspješice. Nema druge, vrati se napokon k prijatelju. Nadje ga sjedećeg na onom istom mjestu, gdje ga i ostavi. Jedinu promjenu opazi, što je na koljenu grčevitom desnicom stiskao bieli rubac, a oči mu bili zakrvarene, kano da se je nadimio ljuta dima. Nikad mu još ne vidje suze na oku.

— Nu? zapita, čim Miro zatvori vrata.

— Ništa! odgovori Miro oboriv trepavice.

— Ništa! kako to ništa?

— Ništa prijatelju... ni žive živcate duše.

Stjepko sagnuo se gornjim tielom naprvo, uprô laktima na koljena i poduprô obima rukama prignutu glavu.

Jadnik se smili Miri; htjede mu na svaki način pomoći, te mu se približi i reče mu pouzdanim glasom:

Digitized by Google

Stjepko, mislim da ne dvojiš o mom prijateljstvu, povjeri se meni, odkrij mi svoje srdce... nu ja te već razumjedoh, ti si se u onu udovicu za... gledao... I meni se u velike mili to divno lice.

Stjepko se izpravio i plaho, malo ne prezirno, promjeri druga si:

— Nemoj se pritajivati — nastavi mirno i ljubezno Miro. — Ti si se nekoč meni na Zanzibaru smijao, kad sam o ljubavi sborio, a ja sam ti već onda današnji slučaj proricao. Nego jedino molim te, da mi kažeš; jesi li ikada već prije onu krasnu gospodju poznavao? Nemoj tajiti, ne će to biti prvi put, što si ju vidio!

— Ah nije prvi put, Miro, nije. Ja ju vidjeh mnokrat prije. Danas ju vidjeh slučajno. Ja je već nikad vidjeti ne smiem.

— Ti je vidjeti ne smieš? tako? ha, ha, ha — nasmija se Miro prisiljenim glasom — i ja tako sborah, ti ju ljubiš!

— Dà, dà, ja ju obož.... ne, ne ja ju prezirem!

— Ah nemoj tako, sad te opet ne razumiem. Stjepko, nemoj griešiti.

— Pravo imaš Miro. Ja griešim, ja ludujem i benavim poput preostarjela čovjeka.

— Čuješ, Stjepko — reče Miro ozbiljnim glasom — nije tu ludorije ni benavenja nego je tebi srdce nabreklo čuvstvom s nekakve strašne meni nepoznate tajne. Ako misliš, da je bolje tako, ja te više ne uznemirujem.

Stjepko uhvatio Mira za obje ruke i uprv svoje plamteće oči u hladne zenice Mirove svečano reče: — Zakuni mi se da me izdati ne ćeš — al mu snage nesta i prazne ruke na koljena klonuše — nu što kažem izdati, kad sam se već sam izdao! Miro, ona gsopodja bila nekoč moja ljubezna Jelica, bila moja srdačna prava, zakonita žena; sada... sada je kukavna udovica! Zaklonio obima rukama lice i težko zaridao.

Miro se snebivao, malo razumio, a ne pade mu nikakva utješna na um, da osokoli druga. Već se sam zamisli i poruši. I on tako odbio od sebe srdce Irenino. U to se otvorila vrata a u sobu stupio otac Fabijan vesela obličja i liepo ih pozdravio. Namah opazi njihovu sjetu i udari u pitatbu te ih jedva nekako utješi. Doznavši, što se je sve medju Stjepkom i njegovom gospodjom dogodilo, uze ga zaklinjati, neka se ne prenagli, neka bar po drugi put ne ogrieši duše. A svoga nekadašnjega učenika Mira stade sokoliti, da je gospod jak i svemoguć, pa da se može sve na bolje okrenuti.

Stjepko se do duše umirio, ali postao još većma mrk i nije htio iz kuće izlaziti, samo da se sa svojom nevjernicom ne sastane, a nije mu se dalo otići bez Mira — bez svoga jedinoga utješnika. (Konac sliedi.)

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Dalje.)

U isto doba napisa Skalić obširno pismo na kardinala Hoziusa, pod naslovom: O načinu kako bi se rimska vjera u Pruskoj opet razširiti mogla. (De instauranda romanae et chatol. ecclesiae doctrinae in Prussia). U ovom pismu tuži se, da je već pet godina prošlo od kako je u poslu rimske crkve poslan k raznim europejskim vladarom, pa da nije ni denara budi od koga za podporu dobio, žrtvujući za dobro i korist rimske crkve i pruske zemlje, svoj imetak i svoje zdravlje. Navadja nadalje, kako se kod poljskog dvora za njega zauzeo velezaslužni za rimsku crkvu biskup Hoja ali zabadava, budući da ne može ni to postići, da bude saslušan u svojoj pravednoj stvari, o kojoj su povoljan sud izrekli najučeniji sudci u Njemačkoj, Italiji, i Francezkoj itd. Znamenito je, što u tom pismu govori o tadašnjem stanju crkve, o kojem medju ostalim veli: In qua ecclesia hodie nulla est caritas, nulla fides, nulla foedera, nulla legum nulla precepositorum reverentia, nullus dogmatum consensus, sed velut in dissono choro suam quisque canit cantionem". Zanimivo je i drugo pismo, pisano njegovu prijatelju Gerandu Martellu, liečniku biskupa monastirskog, koje priobći u svojih satyrah pod naslovom Epistola, qua omnes abditae artes et scientiae perstringuntur et perfectissima ratio prophetandi et miracula operandi traditur. U tom pismu napada na svoje protivnike.

Godine 1573. koncem travnja načini Skalić u Monastiru svoju oporuku, u kojoj svoga sina Hinka Ivana „principa od Skale i Hune itd. postavlja baštinikom svih svojih imanja i prava, imenujući za njegove skrbnike majku mu Anu, zadiem Ivana Schade kaptolskoga sindika i Gerarda Martella biskupova fisika u Monastiru. Ženi svojoj ostavlja gradove Kreuzburg i selo Siten, ako bi pako žena i sin umrli bez odvjetka, ostavlja sav svoj imetak, gradove, i prava vojvodi pruskomu. Svomu rodjaku Ulrihu od Helfenšteina u Wirtenbergu upisa 4000 talira, a siromakom 3000 talira. Iz ove oporuke vidi se, da je i na koncu svoga života, bivši u velikoj oskudici, ostao postojano onaj pustolovac, koj bijaše tečajem svoga života.

Jednu godinu prije svoje smrti doživi Skalić još posljednju pobjedu svoga pustolovja. Po smrti poljskoga

*

Digitized by Google

kralja Žigmunta Augusta, podje za rukom biskupu leslavskomu Stanislavu Karnikovskomu kod novoga kralja Henrika Valezkog izprositi milost za Skalića, te ovaj dobi kraljevsko pismo, kojim mu se dozvoljuje ne samo povratak u Prusku i Poljsku, nego mu se povraćaju i oteta imanja, te bude vojvodi od Hluma naloženo, da ga u posjed iz nova uvede. Ujedno dobi Skalić zapovied, da dodje pred kralja, da pred njim odgovori onim, koji ga obtužiše.

U jeseni iste godine dodje Skalić s kraljevim pismom u Gdansko i započe s vojvodom pruskim i njegovimi savjetnici dogovor, kako da svoju stvar poradi otetih imanja sretno kraju privede. Ali prije nego taj posao dovrši, pade u smrtnu bolest, te umrie u Gdanskom mjeseca svibnja ili lipnja g. 1575. Bez ikakva svečana pogreba bude zakopan kod karmelita u starom gradu Gdanskom u prostoj raci, bez nadpisa i spomenika.[33]

Odmah po njegovoj smrti bijaše prva briga pruske vlade, da si pribavi njegova pisma, osobito one izprave, koje se ticahu prava posjeda konfisciranih dobara, darovanih mu po starom vojvodi Albrechtu. Gradsko poglavarstvo gdansko posla u Königsberg točan popis svih pisama, što bijahu sahranjena kod udove Skalićeve, te vojvoda pruski stade se dogovarati sa siromašnom udovom, i nagodi se po duljem pogadjanju za dosta veliku svotu novaca, primiv sva zaostala pisma Skalićeva. Medju ovimi našle su se dakako i sve njegove lažljive i krivotvorne izprave, sa raznimi koncepti na latinskom i njemačkom jeziku, a i vrlo zanimivi dopisi sa starim vojvodom Albrechtom.

Sgode Skalićeve udove i sina joj niesu poznate. U Zagrebu je živio još god. 1575. Vladislav Skalić aliter Kerhern predstojnik crkve B. D. Marije na kaptolu, koj se g. 1578. i 1579. spominje kao kanonik Zagrebački, nu ni za njega ne zna se, da li je Pavlu u rodu bio.

Skalić bijaše čovjek vele učen, hitrouman i toli ugladjen i prijazan, da su ga ljudi, osobito višega stališa odmah zavolili. Govorio je mnogo i rado se znanstveno prepirao. Rado je i pio izabrana vina, a ne bijaše neprijatelj lukulskim gostbam. Svojim finim vladanjem umio je predobiti vladare i veliku gospodu, a navlastito gospodje, što je dakako još više podizalo njegovu prirodjenu taštinu i prekorednu slavičnost, koje dvie mahne, kao dvie glavne crte njegova značaja okaljaše njegov život i ozloglasiše mu ime, ćerajući ga vazda na stranputice i varke.

Kao svaki učen čovjek imao je on dosta protivnika i neprijatelja, davši im po svojem slavohlepju najjače oružje proti sebi u ruke.

Proti Skaliću pisahu medju inimi: doktor Ivan Vier, nazvan Piscinarius, rodom iz Brabanta, u svom djelu: Liber apologeticus de pseudomonachia Daemonum, kao dodatak k djelu de praestigiis et incantationibus. Zatiem kako gore spomenuh Petar Sick, u svojoj obrani vjere protestantske u Pruskoj. Napokon glavni Skalićev neprijatelj Alberto Truhses od Vezhausena, iznoseć na svjetlo njegove varke geneologične.

Nu bilo je i takovih učenjaka, koji su ga do nebesa dizali, medju ove spadaju Oswald Gabel chower, Matija Šinkel, Franjo Carranius, Ivan Rex (König?) Austrijanac, koj nekoliko pohvalnih pjesama u njegovu slavu izpjevaše. Za njega pisahu takodjer Zell, Scrinius itd.

Ovjenčani pjesnik Gjorgje Turi rodom iz srbskog Biograda, sastavi na Skalića Epigramm u kojem veli:

Cum te non novi, Scalam te, Paule, putavi.
Cum bene te novi, Paule, es arundo mihi.

Učeni J. G. Scaliger sin Jul. Caecsara, koj se je takodjer potomkom knezova De la Scale gradio, veli o Skaliću: Paulus Scalichius, qui se pro Michaelis filio gerebat, homo Slavus erat, in Carnis (?) natus, in Croatia educatus in Germania institutus. An de genere suo mentitus sit, id neque scimus, neque confutamus, neque nostra refert.

(Konac sliedi.)

[33] Voigt.

O znanstvenom iztraživanju prirode.

Od prof. dr. Gjure Pilara.

(Konac.)

Obret toga fakta učini u znanosti silan prevrat, te je bilo ljudi, koji su ozbiljno zahtievali, da se iz kemije izluči naziv organične ili ustrojne kemije, buduć med organičnimi i anorganičnimi spojevi nikakove razlike ne ima, te se organična reducira samo na opis ugljika i njegovih spojina.

I prirodopisaca kosnula se je ta činjenica, te izumiše nov naziv, da spase pojam. Rekoše naime, da se imaju razlikovati organizovana tjelesa od organičnih, prvim je uvjet obstanka vitalna djelatnost, čim ova prestane, pretvore se u organična tjelesa manje više komplikovana sprhnućem (gnjilećom) ili putrefakcijom.

Ne ima dvojbe, da je to rieč za nevolju, to sami zoolozi priznaju. Ali s jedne strane nije zasad moći protivno dokazati a s druge strane je potrebno, da u znanosti ostavljamo zasada netaknute pojmove organiziranih, organičnih i anorganičnih tjelesa. Razloga bi ipak bilo, da se i ovdje dosljednija razdioba prema najnovijim iztraživanjem učini. Tako na primjer nije točan naziv anorganičnih tjelesa.

Uzmimo na primjer tanak izbrusak kojega od prirodnih stakala n. pr. obsidiana, stavimo ga pod mikroskop, koj povećaje jedno 500 puta, pa će nam oko čudom motriti najrazličitije spodobe, nalik praprutom, algam, infuzoriam. Ti oblici zvani trichiti, postali su u staklu po vremenu, a prvobitno ih nije tu bilo. Oni rastu i razvijaju se na štetu prvobitne bezlike stakle-

Digitized by Google

nine te su naprama njoj sjegurno organizovana tjelesa, dočim je staklenika amorphna t. j. bez lika.

Sravnimo li sada s timi trichiti, koje svatko uvršćuje med anorganične osebine, istovjetne bezlike protoplasmatične tvarine, koje zato ipak pokazuju sve životne pojave, to zaisto moramo priznati, da se pojam organičnosti ne može uzeti kao temeljna razdioba, te bi imali tražiti novih razlika, to jest preustrojiti zajedničku osnovu, na kojoj počivaju tri dosada priznata prirodna carstva.

Čim se više i dublje priroda izpituje, sve većma dolazi se do uvjerenja, da je malne ne moguće naći definiciju, koja bi svaka za se obuzimala živinsko, bilinsko i rudno carstvo, to jest, dolazi se do onoga, što je već slavni Linej ućutio, da med timi trimi carstvi odrješite medje ne ima, izrekav: naturae regna in minimis conjunguntur (t. j. carstva se prirode u najsitnijih stvarih spajaju).

Pretresimo malo definiciju živinskoga i bilinskoga carstva, da se o tom osvjedočimo. Obično se životinja označuje kao organizovano biće, koje posjeduje slobodu gibanja, te je osjetljivo, dočim su biline organizovana tjelesa bez slobodna gibanja i bez osjetljivosti. Osim toga rečeno je više puta, da se životinje odlikuju time, da predpostavljaju za svoj razvoj biline, kojimi se hrane, dočim biline same, iz anorganičnoga carstva svoju hranu izravno povlače.

Ove se definicije iz znanosti malo po malo ali vidljivo gube, jer gibati se u stanovitom prostoru mogu i biljke osobito niže vrsti i to dokle su u prvom zametku (dokle su tako zvane spore). Nu i med višim biljem ima cielih rodova, kojih je osjetljivost i gibkost točnimi pažnjami dobro poznata. Većina bilja i drvlja klone lišćem pod večer, da žarenjem pram svemiru topline ne izgubi. Osobito vidljivo je to kod akacija (ne robinija koje se vulgarno tako nazivlju). Kad za hladna jutra polag toga drvca prodjemo, nit ga ne razpoznamo, toliko mu je oblik promienjen. I onako uzani listići tiesno su se prislonili na stabku sve dva po dva, da izgleda kano žalostna vrba sa podugim listom. Kakav mu je list u suncu perast, svakom je od nas poznato.

U Indiji ima biljka sastavljena lista. Terminalan je listić ovelik a sa svake mu strane stoje dva manja listića, koji ciel dan pravilno kano ura gore dole titraju. Komu napokon nije poznata gibivost i osjetljivost stidne mimose, koja kod svakoga doticaja svoje listiće poput akacije sklopi te stapku obori. Kad za vedra neba oblak nadodje i tad se poplaši te sklopi svoje listiće.

U najnovije vrieme proučili su velikom pomnjom Hooker i Ch. Darwin nekoje biljke, dokazav da su one ne samo osjetljive za doticaj nekojih svojih organa, već da im ta osjetljivost služi za pribavljanje živinske hrane. Još do sedamdesete godine bilo je malo botanika, koji su dopuštali da se može bilina životinjom hraniti. Pokojni dr. Hannon, moj cienjeni učitelj botanike, nije ni to mogao dopustiti, da *Dionea muscipula*, biljka živuća u močvarnih priedjelih karolinskih, zaoto svojimi listići kukce a osobito muhe hvata, da si njimi bližnje zemljište ognoji — a zašto? „parce que cela sartait completement hors du caractere du regne vegetale“ (jerbo bi to bilo posve proti značaju bilinskoga carstva). A što učimo iz pažnja Hookerovih i Darwinovih toli vješto u djelu „The insectivarons plants“ opisanih? učimo, da ta biljka nesamo da je osjetljiva, kad joj kukac šćetinu na površini lista takne, te da ga ona uslied brza sklopa uhvati, već da ona tog kukca poput životinje probavi, izlučujuć kiseli sok naličan želudačnoj pepsini. Pače biljka pozna svoju hranu. Ako joj metneš kamečak na štetinu ona se doduše zatvori, ali samo na kratak čas, jer dobrza videć da je prevarena opet se raztvara; dočim ako je kukca uhvatila, ili ako joj se komad mesa na list stavi tad po više dana probavlja.

I kod nas ima jedna biljka, koja je ustrojena da kukce hvata i probavlja. To je *Drosera rotundifolia*. Maleni okrugli listići te biljke posuti su ticali sa glavicom, koja je žljezdasta ustrojstva te neko vrieme ljepivi sok izlučuje, na koj se mušice priljepe. U tom slučaju sva se ticala prama središtu počnu gibati te obliepe mušicu izlučenim sokom koj životinjicu raztroši. Kad je životinjica raztrošena i sav sok upijen, ticala se opet razšire a novi sok namienjen novomu plienu izlučuje se na glavicah ticala.

U Indiji ima takodjer biljkâ, koje su tako ustrojene, da im velik broj kukaca plienom postane te bezdvojbeno za hranu služi: Te su vrsti mnogobrojni Nepcuthes.

Mnogi botanici da izbjegnu težkoćam, koje iz te nove povorke pažnja proizlaze tvrde, da kod bilja to ne može biti osjetljivost, nego puka razdraživost uslied vanjskoga učinka. Nu zaboravljaju označiti razliku medju razdraživošću i osjetljivošću, što će možda za uviek ostati nerješivim pitanjem. Titrajuć se riečmi, koje bi same opriedieljenja trebale, ne rješavaju se velika znanstvena pitanja, i zaoto je u kritičkih slučajevih puno dostojnije i puno znanstvenije priznati nedostatak dojakošnjega znanja, nego se zaklanjati za dosjetljive, nu u stvari prazne izreke.

Pogledajmo sada, koje su bitne razlike medju organičnimi i anorganičnimi individualnostmi.

Životinja ili biljka, veli se obično, živi, počimlje sa zametom, raste sredstvom upojene hrane i dolazi povorkom promienâ do podpuna oblika, razplodjuje se, te skončava i raztvara se.

Historija rude jest dakako jednostavnija, no i ona počimlje tako rekuć sa zametom. Jer n. pr. u solnoj raztopini, posve čistoj, ne tvore se ledci ako ne ima matice, sve ako i jest presićena. Jednostavan pokus može ilustrovati taj faktum.

Digitized by Google

Rastopimo koju sol u vrućoj vodi do sitosti, osobito takovu, koja se na taj način puno obilnije raztopi nego na hladno, kao sodni sulfat ili alaun (stipsu), slijmo ju u stakleni ballon, izvucimo vrat posude na vatri na tanku ciev i stopimo ju na kraju, tad raztopina neopredieljeno vrieme može ostati i posve se ohladiti, ledci se u njoj tvoriti ne će. Odkrhnemo li šiljak posudi tad se za nekoliko trenutaka ciela tekutina ukruti u ledce, a podjedno se razvije toliko topline, da višekrat, ako je tekutina veoma koncentrovana bila, čovjek posudu jedva u ruci održi.

Što se je kod toga pokusa dogodilo? Odkrnuv šiljak tanke cievi sunuo je zrak u posudu, noseć sa sobom množinu sićušnih nevidivih elemenata, te svakako med njimi i koju sastavinu srodnu, ako već ne identičnu, oko koje kristalizacija mogućnom postaje.

Da je zbilja nukleus potreban oko kojega kristalogenetični proces nastaje, možemo izviditi varirajuć isti pokus Raztopimo n. pr. alaun kod 45°—50°C slijmo ga u jednakih dielovih u dva staklena balona te pustimo nek se oba plutovim čepom začepljena ohlade.

Prem je tekutina do narmalne temperature ohladjena, ne tvore se obično u njoj ledci i ne će se tvoriti sve ako posudu i odčepimo. Nu ako u jednu od tih stresemo mikroskopični ulomak alauna, ma i ne bio istoga radikala već n. pr. chromni alaun, tad se naglo osmerci nižu i množe i doskora je ciela posuda uledjena uz prije spomenuti razvoj topline. Druga posuda, u koju ništa nije bačeno ostane višeputa dugo bez svake kristalizacije i ako se takova započme uslied toga, što atom alauna unj padne, to je proces kristalizaciji ipak veoma polagan i samo na površinu omedjen.

To vam je sličan pojav onomu kako na organičnih tjelesih pliesni postaju. Ako organično tielo n. pr. mošt, šećer, čuvamo od pristupa zraka, ostaju nepokvareni indefinitno vrieme, kako to pokazuju obširne i temeljite radnje francezkoga kemika Pasteura*. Naprotiv ako su iste tvari zraku posve izvrgnute ili još više ako se u posude uliju, u kojih je već vrijućih organičnih substancija bilo, tad sa organizmi, koji vrienje prate, u brzo i u velikoj množini razviju.

Analogija je dakle izmed rude i organičnih tjelesa u pogledu zameta dosta znatna, što smo upravo željeli pokazati, a nipošto ne mislimo uztvrditi da bi identičnost postanka postajala; to već izključuje rezultat razvoja, dolazeć s jedne strane do geometričkoga oblika a s druge strane do organizovanoga, krivimi plohami omedjenoga individualiteta.

Istina je, da je za razvoj organičnih bića potreban hraniv sok, kojeg organizmi upijaju, nu i ledcem je potrebna lužina, iz koje se tvore i u kojoj se grupiraju. Ledci postaju doduše slaganjem molekula na molekule, nu i veći dio organičnoga carstva postaje slaganjem celule do celule a kod mnogih kao n. pr. kod najjednostavnijega organizma, živućega na dnu mora, pod imenom *bathybius*, nit stanica ne ima, već je cieli stvor kolloidna sluzina, koja se vanjskim prirastom povećava. I kod ovoga organizma kao i kod ruda ne ima medje raštenju, te se tako dogoditi može, da jedan individuum silne prostore u dubini morskoj zapremljuje.

Dugo se je izticala vjekovječnost krystala. I u tom su pogledu najnovija iztraživanja skroz promienila starodavne nazore. Ako želimo govoriti o dugovječnosti krystalla ne smijemo imati pred očima eklerite, med kojimi diamant prvo, a bjelutak najvažnije mjesto zauzimlje. Naprotiv moramo uzeti krystale sve u skupu pače i one, koji se u laboratoriju produciraju. Tu nam se ponajprije pokazuje, da velik broj ledaca ne može na zraku održati svoga lika, jerbo izgubi lahko svoju ledčenu vlagu (Krystalwasser) pa se onda razpadne. Nu i oni ledci, koji su vrlo tvrdi, razpadnu se u svoje prvotne rastavine, bud izmienjenim uplivom topline i zime i uslied učinaka atmospheričnih. Živac se odlikuje svojom vanrednom tvrdinom, pa ipak spada medju ledčane spodobe, koje je dosta lahko raztvaraju.

Mikropetrografična iztraživanja* rudâ Zirkelova, Vogelsangova, Rosenbuschova, i inih mnogih izpitalaca, dokazala su bjelodano, da u prirodi ni u jedan tren stanke ili nepomičnosti ne ima. Sve se mienja radjajuć se s jedne strane a raztvarajuć se s druge. Uzmemo li više stienja sa istoga ležišta na tanko izbrušena pod sitnozor, to ćemo ponešto moć pregledati velik dio historije onih krystalla, koji se u stienju nalaze. Ovdje se jedan radja te absorbira elemente drugih okolo stojećih, koji se uslied toga nalaze u stadiju raztrošenja. Prije nego stienje sprhne, postaje velik broj ruda posred krute masse, a taj dosad ne slućeni život postaje po mnienju Zirkelovu uslied kolanja sokova u najtvrdjem stienju, te Zirkel taj sok upravo „Steinsaft“ nazivlje. Čim cirkulacija toga soka prestane, prekine se dalnje radjanje te nastane razprhnuće sastavina stiene. Da je cirkulacija tih sokova i sbilja moguća, jamči nam silan tlak vode u velikoj dubini pod površinom zemaljskom, zatim uviek dost znatna šupljikavost (poroznost) stienja, koja je experimentalno dokazana.**

Konačnost mineralnih individualiteta postoji dakle te je nuždna posljedica njihova postanka. Materija

* Možemo i zrak pripustiti ali samo kroz vatu ili amiant ili sumpornu kiselinu, koja arganizme uništuje, pak pliesni ne će biti.

* Iztraživanje ruda sitnozorom zove se mikropetrografijom.

** Florentinski akademici, hoteći dokazati poroznost kovova, napuniše šuplju srebrnu kruglju vodom, hermetično ju začepiše pak podvrgoše jakomu tlaku, a voda je proticala i u kaplje se sabirale na cieloj površini kruglje.

Digitized by Google

je vječna, neuništiva, ali oblici koji od nje postaju, podvrgnuti su vječitoj promjeni, a ta promjena sačinjava svemirski, zemaljski i individualni život.

Iz ovog, što smo u prediućem nabrojili, razvidit se može, da sva tri prirodna carstva postaju u vremenu, te nakon stalnoga vremena nestaju raztvarajuć se u svoje prvke i sastavne česti. Dugovječnost je najznatnija kod rudnoga, srednja kod bilinskoga a najmanja kod životinskoga carstva. Osim toga vriedi pravilo, da su u istom carstvu oblici jednovjetni dugovječniji nego kompliciranі. Diamant kao prvak ima viša uvjeta dugovječnosti nego chromni alaun, koji se takodjer u kockastom sustavu kristalizuje ali zaoto je od više prvaka sastavljen (kao od kalia, chroma, vodika, sumpora i kisika). Prvi traje tisućleća a drugi se razprhne u pepelnasto-ljubičastu tvarinu veoma lahko čim u suhu zraku nekoliko ekvivalenata vode izgubi. Bathybius raste bezkonačno i svaki odlomak nastavlja rast. U sladkih vodah živuće *hydre* skoro su neuništive, svaki odlomak se nakon kratka vremena razvije u podpunu životinjicu. Rast takodjer kod nižih životinja ne ima drugih granica nego pomanjkanje za život dovoljnih uvjeta.

Osobito se to vidi kod nekojih mekušaca a osobito glavonožaca (cephalopoda). Pojedina individua živuća u povoljnih okolnostih mogu doseći izvanredne dimensije a ništa ne dokazuje nuždu skore smrti. Isti zakon obratnosti organizacije i dugovječnosti vriedi i u generičnom smislu kao i u individualnom. Diluvialni veliki sisari pojavili su se i izumrli u periodi, iz koje svi mekušci još sada živu.

Nadalje naglasili smo, da se ni rude nerazvijaju u ledce ako ne imaju nukleus t. j. maticu, oko koje se novo postavše molekule naslažu u podpun ledac. U tom vidimo neku analogiju sa generacijom iz zameta (germinus).

Napokon rekli smo, da ledci postaju takodjer pretežno u tekutinah, koje olahkoćuju grupiranje molekula i da rastu površnim naslagom nove tvari. Nu i kod mnogih životinja i bilja prirast je čisto površan i zaoto ni to nije exkluzivna karakteristika ruda.

Sve to može nas dovesti do uvjerenja, da su definicije netočne, ako se uzme obzir na sve poznate slučajeve, u obće, da nam naši sustavi nikada ne daju pravoga lika prirode. To je smjer moga ovoga čitanja, to sam uvjerenje razširiti nastojao.

Da bi se zato sustavnosti otresti imali, toga niesam namjeravao reći, a evo razloga. Znanost je u svojoj cjelini skup fakta. Samo pojedine dielove može čovjek za svoga kratkoga vieka proučiti, od ostalih može imati manje više dovoljan priegled, a taj ovisi uviek o sustavu, prema kojemu su cjelokupna fakta poredana. Osim toga ne bi bio moguć napredak u znanosti bez sustava, u kojem su istovjetni objekti uviek podjedno tumačeni. Tkogod se bavi izpitivanjem prirode, moć će se uvjeriti o velikoj pripomoći, koju pruža dobro i sustavno uredjeno djelo. Ne radi se dakle o tom, da se definicije odstrane, nego da se usavrše, da se istini bliže privedu.

Svi smo slušali definiciju okruga na sliedeći način: „Okrug je krivulja, koje je svaka točka od neke stalne točke, središte zvane, jednako udaljena". Tim je načinom okrug nedvojbeno označen. Nu je li to jedini i najbolji način? Sjegurno ne, prvo jer je ovdje potreban pojam točke, i jer se uvadja neka duljina, naime polumjer u definiciju što ju ne čini baš odviš jasnom. Nu ako se reče: okrug je jednomjerno savijena krivulja, pitam vas, da li ne ćete odmah u toj definiciji razaznati okrug? Ima li koja druga krivulja isto svojstvo? Zaista ne ima! S toga uprav sadržaje ta definicija u sebi napredak, te zamjenjuje malo po malo prije navedenu stariju definiciju.

Iz navedenih razloga potrebne su svakomu prirodopiscu definicije one skupine oblika, kojom se baviti ima. Organični produkti prirode, naime životinje i bilje imali bi sliedeće oznake: da su to živuća bića, koja počimlju sa zametom te rastu upijajuć hranu većinom iz nutra (intussusceptiom), prolazeć nîzom promiena do podpuna razvoja, za kojega odlučuju sjeme i zamet, te svršuju naglom dekomposicijom u sastavne tvari, što se kod viših organizama smrću nazivlje.

Naprotiv tomu ledac (krystal) jest bez života u običnom smislu rieči, te ima analognu ali jednostavniju razvojnu poviest. Počima sa nuklalnom molekulom, povećava se površnim prirastom (extussacceptiom), ne ima skoro nikakovih razvojnih phasa te je najmanji ledac isto tako savršen kao najveći. Reprodukcije doduše kod ledaca ne ima, nu svaka čestica mu, postavljena u matičnu lužinu iste sastavine razvije se do podpuna ledca. Ledci napokon prestaju na više načina, bud izgubiv svoj oblik bud svoju kemičnu sastavinu. U prvom slučaju dobijemo kalance (Spaltungsgestalten) u drugom *pseudomorphose*. Ako li se pako ledčasta struktura opaziti ne može, tad imamo pred sobom bezliko ili *amorphno* tielo.

Kao što imamo za poznavanje životinja i bilja zoologiju i botaniku tako bi morali za poznavanje ledaca imati znanost kristallogiju zvanu. Nu buduć jedno te isto tielo dolazi i ledčasto i bezliko, to se je nauka razširila na sve prirodne proizvode, koji ne spadaju u dvie prije imenovane znanosti. To je mineralogija u širem i starijem smislu. U novije vrieme učinila se je razlika med tjelesi, koja su smjesa od više mineralogičnih individualiteta te dolaze obično u velikih gromadah. Mechanično sastavljene proizvode uči nas poznavati petrografija, a ostatak bud chemično sastavljenih bud jednovjetnih tjelesa ostaje u području mineralogije ili rudoslovja u užem smislu.

U nedavno prošlo vrieme brojilo se je k mineralo-

Digitized by Google

giji i mnogo organičnih ostanaka koji su svoje prvobitno ustrojstvo izgubili. Davalo im se naziv fossila. Nu po vremenu odpalo je mnogo toga postavši posebna znanost, paleontologija, samo se još nekoliko fossila u mineralogiju uvršćuje kao ugalj, smole, jantar itd.

Ako je već kod organičnih osebina težko označiti, što je vrst, to je kod anorganičnih još teže, osobito ako se i amarphna tjelesa uvaže. Kod ovih zadnjih naime jedine su kemične oznake, na kojih se vrst osniva, a svaka nam analyza daje drugih rezultata, dokazujuć da ima prielaza iz jedne sastavine u drugu. Uzmimo za primjer kalcit i dolomit, koji se veoma riedko nalaze tako čisti, da ne bi nekoliko postotaka od drugoga primiešano bilo. Smjesa od jednakih česti naziva se dolomitičnim vapnikom a moglo bi se jošte više razlika po physikalnih i morphologičnih oznakah ustanoviti.

Mnogi mineralozi sdružuju s mineralogijom i nauku o plinovih. To bi i mi učiniti mogli, nu buduć se to obično uzima u područje kemije, to ćemo u koliko shodno tu metodu slieditи.

Mineralogija treba za svoje popunjenje pripomoćnih znanosti a te su fizika, kemija i matematika. Po svojem glavnom ustrojstvu dieli se ona u pripravni (ili propedeutični) dio, tako zvanu mineralogičnu terminologiju i u opisnu physiographiju.

Dosada je u svem prilično opredieljenih vrsti ruda do 1000, neznatan broj napram množini životinja i bilja. Prama tomu je i literatura mineralogična manje obsežna prem je inače dosta mnogobrojna.

LISTAK.

Prof. Šime Ljubić. Danas donosimo sliku velezaslužnoga čuvara hrvatskoga narodnoga muzeja. Sbog množine već odprije tekućega materiala donieti ćemo njegov vjekopis u budućem broju.

Bugarski knez Boris obraćen na vjeru kršćansku (k slici). Grčki neki ljetopisci pripoviedaju, da je sv. Metod, putujuć iz Carigrada u Moravsku, te boraveći uzput god. 863. u Bugarskoj, sklonuo tude kneza Borisa, da se dade krstiti i to time, što mu je naslikao posljednji sud. Veličanstvo toga prizora toliko se dojmilo Borisa, da je prionuo uz kršćanstvo. Ova legenda pokazuje, koliko se je od vajkada snage i upliva pripisivalo umjetnosti, i kako se je njezina zadaća za crkvu shvaćala, te kako su se sveti apoštoli njom služili, da vjeru Isusovu najprije razšire, a tada da ju uzveličaju. Kad bi čovjek zavirio, kako neki današnji nasljednici apoštolâ umjetnošću uzveličuju vjeru, čudno bi se zapanjio. Ima tu doista u inače bogatih crkva, pak i biskupskih, takvih slika, koje bi bile kadre čovjeka odvratiti od kršćanstva: jer ih je, — kako jednom sgodom primjeti biskup Strossmajer, — naslikao sam nečastivi, da se gospodu Bogu naruga. — Naša je slika od českog slikara Petra Maiksnera, te izvrstno predočuje, reć bi, djetinje ganuće Borisovo.

Sa sveučilišta. Stigla su imenovanja trojice profesora za prirodoslovno-matematičnu struku filozofskog fakulteta. Imenovani su za zoologiju Fran Erjavec, sada profesor na realki u Gorici, dični slavenski i hrvatski pisac; za kemiju dr. Aleksander Veljkov, sada assistent na politehnici u Pešti; — a za botaniku dr. Bohuslav Jiruš, sada assistent na medicinskom fakultetu sveučilišta u Pragu. Profesor za matematiku nije još imenovan.

Ivan Rendić, baveći od nekog vremena u Zagrebu, učinio je u sadru poprsje g. odvjetnika M. Mrazovića, te će doskoro započeti raditi oko poprsja Nj. Preuzvisenosti bana Mažuranića. Poprsje Mrazovićevo izvrstno je pogodjeno kao što je i Kurelčevo i Krestićevo, te se može vidjeti izloženo sutra i u četvrtak u dvorani jugoslavenske akademije (sgradi narodnog muzeja). Rendić dobio je još na jednu godinu zemaljski umjetnički stipendij, te će se koncem ovoga mjeseca vratiti u Firencu, da tamo dovrši u mramoru naručeno po biskupu Strossmajeru poprsje Andrije Medulića Schiavone i da izradjuje skiceza 12 naručenih basreliefa za lunete iznad vratâ djakovačke crkve.

Čermak i Matejko, oba ova slavna slavenska slikara, obrekoše preuz. biskupu Strossmajeru, da će ga buduće godine u Djakovu posietiti. Tom sgodom probavit će umjetnici neko vrieme u Hrvatskoj. Naročito kani Matejko proučiti zemlju i narod, te poviest hrvatsku, pak će u tu svrhu putovati našimi krajevi.

Jules Verne, slavni francezki pisac — je Slaven. Varšavski list „Wiek“ javlja iz posve pouzdana izvora, da je glasoviti pisac Jules Verne, kog će djela doskora i u hrvatskom prievodu troškom matice hrvatske izići, rodom iz Plackoga u Poljskoj, da se zove Julijo Oleszević i da mu brat još sad u rodnom mjestu žive. Ime Verne jest prievod poljskog mu imena, te znači jasen.

Nove knjige. Hrvatski uredovnik ili Dragoljub. Kolendar za urede, odvjetnike, bilježnike, privatne pisarne itd. u prestupnoj godini 1876. Sastavio Gjuro Deželić. Naklada i tisak Hartmana u Zagrebu. Ovaj je kolendar vrlo dobro došao, jer sadržaje mnogo podataka od prieke potrebe za svaku kuću: političnu i sudbenu razdiobu Hrvatske, poštarski, željeznički, brzojavni i parobrodarski red; skrižaljke metričke mjere, sajmove, te imenik ugarskih, dalmatinskih, krajiških i hrvatsko-slavonskih oblasti političnih, sudbenih, vojnih, školskih itd. — Tako zvani književni dar vrlo je mršav i ne sadržaje ništa spomena vriedna, što bi u književnost zasiecalo; jer ustanove baždarske i katastralne, težko će itko ovamo ubrajati. Knjiga stoji 1 for. i svakomu se preporuča.

— Majka i kći. Izvorna pripoviest. Pripovieda Vjekoslav Klaić. Tisak Drag. Albrechta str. 72. Ciena 40 nč.

— Vom schwarzen Berge. Crnogorske crtice, slike i poviesti od Gustava Rascha. Str. 240. Ciena 2 for. 70 nč. Glasoviti putopisac Rasch osobiti je prijatelj južnih Slavena, te je u svojih mnogobrojnih člancih i feljetonih po svih velikih njemačkih listovih vrlo prijatno pisao o naših odnašajih. Ova je knjiga sabrana iz raznih članaka.

Zabava: Čuvaj se senjske ruke — Požar Rima — Lice laže krv ne laže. — **Pouka:** Pavao Skalić — O znanstvenom iztraživanju prirode. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 11. prosinca 1875.

Br. 50. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična pripoviest.

(Dalje.)

VI.

Sredinom mjeseca siečnja 1601. bijaše na Rieci svan reda živo. Tiesne ulice, nizke krčme staroga grada bijahu puncate raznolike, šarene vojske, a dan za danom dolazile nove čete iz Gorice, Pazina, Trsta, Karlovca i Ljubljane. Najviše buke pako bijaše dne 26. siečnja prije podne, jer je imala stići zadnja kumpanija goričkih arkebuzira pod kapetanom Odoardom Lokatellom. Redovnici, gradski starješine, kramari, postolari, piljarice, kranjski oružnici od žute kumpanije, istarski bieli konjanici, njemački muškетiri, karlovački laki katane i štajerski zeleni oklopnici — sve je to jurilo na gradska vrata kod mora, jer su Goričani imali doći na brodovih iz Trsta, čemu je privolio i g. Gierolamo Kornaro, mladi upravitelj mletačke Istre i g. Filip Paskvaligo, zapovjednik mletačke mornarice u jadranskom zaljevu, koj je sa svojimi brodovi stajao u Omišlju na otoku Krku. Sviet se je dosta čudio toj nenadanoj milosti mletačke gospode, koja niesu trpila oružane nemletačke ladje u tom moru, nu ljudi su dobro znali, da su se mletački generali i g. carski povjerenik Rabata o tom liepo dogovorili bili, sviet je po tom slutio, da će koga toga Uskoka zaboljeti glava — jer se je sva ta vojska spremala na Senj.

Pred vratima pod velikim gradskim tornjem kod mora bio se naslonio o zid malen bradat častnik u arkebuzirskom odielu pod širokim šeširom, gledajući mirnim al pozornim okom tu šarenu vrevu. Taj častnik bijaše signor Antonio Capogrosso, pobočnik carskoga povjerenika Rabate. Gledao je on tu radoznalu gomilu ljudi, kan da ga se sve to i ne tiče, kan da se nasladjuje tim bučnim prizorom. Iznenada ustavi se pred njim drugi častnik, brkata ljudina, crvena nosa pod trošnom kacigom. Iz očiju sievaše tomu čovjeku svjetlost rakije.

— Zdravo, druže! viknu promuklim glasom, drago mi je da te vidim. Anastasius sam Holcinger, zastavnik prve čete njemačkih muškетira!

— Ne razumiem njemački, odvrati mu arkebuzir taljanskim jezikom slegnuv rameni.

— A — à! natucaše zastavnik talijanski — „niente tedescho! Bene! ma znaš druže arkebuziru — mi Uskoke peklī, sjekli ovako, ovako! i pri tom je Holcinger stao unakrst presiecati zrak rukom — per bacco! sì — mi pojeli Uskoke — sve! Maledetti ladri!

— Bene! nasmjehnu se Capogrosso slegnuv i opet rameni.

— In verità ladri ladrissimi! Pogani! Turci! Vragovi! piju krv — jedu ljudsko meso — sono canibali, in verità canibali! Per Bacco! grmio zastavnik dalje zibljuć se na nestalnih noguh i presiecajuć zrak: Al mi ovako — ovako!

— Bene, bene! odvrati nestrpljivo Capogrosso.

— Na komade, parola d' onore! Ja sam triezan, veoma triezan, parola d' onore! Šta vi mislite, da niesam triezan? U taj par opazi Antonio bodulsku barku, koja je upravo uz kraj pristala bila. Oči mu planuše i skupiv obrve reče dosadnomu junaku:

— Addio, signor Olcinger!

— Mio rispetto! pokloni se muškетir skinuv kacigu i pokloniv se tri puta „Mio rispetto!“ zatim odklipsa prema moru.

Iz bodulske barke izadje bradat crkovnjak. Ba-

Digitized by Google

civ brodaru mletačku škudu, protisnu se brzo poniknute glave svjetinom i krenu prema gradskima vratima.

— Dobro došli, reverendissimo! pozdravi ga Antonio.

— Oj da si mi zdrav junače! odvrati mu došljak — biskup de Dominis.

— Gospodin me carski povjerenik posla, da vas dočekam. Kako naši poslovi? Jeste li našli generala Paskvaliga?

— Baš idem komesaru, odvrati biskup. Naši poslovi? nikad bolje. Paskvaligo dozvoljava, da se vojska preveze morem u Senj.

— Benissime!

— Al brzo valja radit. Senjani su nešta načuli o naših namjerah. Netko nas je morao izdat.

— A dà? Koja to hulja?

— Ne znam. Vittorio Barbaro, pobočnik Paskvaligov, govorio mi je o tom u Omišlju. Veli, da se spremaju Senjani na odpor, da tu ima neka zavjera.

— Je l' moguće?

— Glava da je svemu knez Posedarić, a uz njega pristaju i Daničić, razbojnik Juriša, pače i gvardian Viktor. Ni Barbo nije čist čovjek.

— To mislim i ja, odvrati uhoda.

— Ti medjutim ne govori ništa Rabati. Piši slobodno vieću desetorice. Dà, reci, da je Rabata nešta mekši. Nu treba mu novaca.

— Bene.

Obojica dodjoše govorkajuć tako pred patricijsku kuću blizu crkve sv. Vida, u koju brzo udjoše.

U sobi prvog sprata ležaše na postelji, posvema obučen, Josip Rabata. Bijaše nešto blied, sumoran a oči mu neobično mutne. Opaziv biskupa pridignu se malko i pruži mu ruku.

— Ah reverendissimo! dobro mi došli! Brzo li se povratiste.

— Da ste mi zdravo, illustrissimo, pozdravi ga biskup.

— Zdravo! zdravo! K vragu mi je zdravlje! Vidite, opet me trese groznica, koja me je u Gorici uhvatila bila.

— Vi dakle ne ćete moći u Senj?

— Hoću, moram. Al kazujte, nadjoste li Paskvaliga? — dà čujte, poručniče Capogrosso!

— Na vašu zapovied, ilustrissimo! izpravi se častnik.

— Je l' kapetan Lokatello prispio sa svojom četom?

— Nije, al mu se nadamo svakim časom.

— Pišite mi ordonanciju svim vodjam četa. Nek su mi sve čete spremne na pohod. Prvi će njemački mušketiri. Zastavnik Holcinger neka manje pije, il ću ga proćerat. Zatim će —

— Kapetan Gallo?

— Nipošto. Gallo ima u svojoj kumpaniji mnogo Hrvata, a i g. Vid Klekovič. Momčad im je nepouzdana, ne ide rado na Uskoke, pucat će u zrak — a Klekovič je meka srdca čovjek. Ti će ići zadnji. Drugi će ići arkebuziri gorički, kranjski i tršćanski pod Lokatellom i Grasellom. To su moji ljudi. U njih mogu se pouzdati. Š njimi će i štajerski draguni i čički bieli konjanici. Odmah da se svim razdieli hrana i streljivo i da bude dosta. U Senju ne ćemo ništa naći. Idite, Capogrosso. Za dvie ure donesite mi ordonancije, da ih podpišem. Dà, podjite kapetanu mušketira na Trsat, neka još danas k meni dodje.

— Na vašu zapovied, — generale! pokloni se poručnik te izidje, sporazumiv se neopazice jednim migom sa biskupom.

— Dakle što veli general Paskvaligo? upita željno Rabata.

— Ljuti se, strahovito se ljuti, odgovori biskup.

— A zašto?

— Kada dodjoh u Omišlju pred njega, nahrupi na mene, da vam, illustrissimo, ne vjeruje, i da ne kanite ovršiti, što republici obećaste. Sramota je, reče, što se dan na dan sbiva. Uskočki djavoli opet oplieniše kod Zadra nekoliko mletačkih ladja ulja, kod Hvara oteše cieli brod sardilja, a proveditor mi Cornaro piše, da je u istarska sela provalila pod carskom zastavom četa zlokobnika Juriše. Je li to strogost, koju nam Rabata obeća, jesu li to zasluge, za koje traži nagradu?

— Al, reverendissimo, ne rekoste li generalu, da ću tu vražju gamad uništit jednim mahom. Pa jesam li ja kriv, da se nesretnik Barbo oglušio mojim strogim zapoviedim?

— Dokazah mu dakako sve, govorio sam mu četiri pune ure, ta vaše gospodstvo zna, kakov sam vam prijatelj; ali, vjerujte, Mlečić je tvrde glave.

— Nu, svetoga mi Josipa, šta ću? Muči me groznica, muče me vjerovnici. Sav sam se iztrošio. Treba mi za kratko 5000 cekina, inače zlo po mene!

— Žurite se zato, generale, ovršite generalove uvjete, pa onda dobit ćete, šta tražite, pače više.

— Onda istom. — Biskupe! Biskupe! Šta će to biti? Zaplienit će meni i mojoj ženi sve što imamo, a carsku plaću čekati? — —

— Žurite se, prijatelju, jer Senjani su nešta nanjušili. Vojvode i vlastela bune se, najviše Posedarić —

— A Barbo?

— Ne radi ništa. Evo uvjeta! Zapisasmo ih zajedno ja i Paskvaligo? Po moru možete dakle voditi vojsku. Ovaj papir vriedi najmanje 5000 mletačkih cekina.

— Al tajna da je odana, velite? probliedi Rabata silno. Po kom? Da gradački dvor — —?

— Mirujte! Ne stoji li uz vas Marko Antun Dominis? Idem u trsatski manastir po važnome poslu. Do večera povratih se; vi proučite uvjete i izdajte zapoviedi. Mir s vami! reče biskup i izidje.

* * *

Digitized by Google

Za jedno pol ure penjahu se senjski biskup i poručnik Capogrosso uz silne one stube, kojimi se dolazi do hrama čudotvorne majke božje trsatske nad Riekom. Govorahu živo, žestoko. Došavši dovrh stuba, reče biskup:

— To su ti, dragi Antonio, uvjeti uglavljeni sa Paskvaligom. Što si čuo, ne treba pisat u Mletke. Za prvo nije dobro, da se odavle takova šta piše, za drugo obavit će to Paskvaligo sam. Tvoja budi skrb jariti Rabatu na Uskoke i pripazit, što radi. Nu sada s bogom, ja idem u samostan, a tebe zove dužnost u mjestance Trsat. Ne čekaj, ja ću se duže pozabaviti, pa fratri su Hrvati — ljudi nepouzdani. Ne treba da te vide. S bogom!

— Sve po vašoj zapoviedi, poljubi Capogrosso biskupa u ruku. Učinit ću, kako rekoste. Rabata je i onako moj!

Za pol ure povrati se poručnik iz sela Trsata. Veselo pjevušeć koracao je uhoda republike, pa da se spusti niz stepenice. Bijaše mu voljko, veselo pri duši. Poslovi njegovi nikad bolje. Dan vedar i miran. U jedan put ozva se iz bližnje šume poznat glas:

— Stani, Capogrosso! Poručnik, protrnuv, stade, a iz šume izidje čovjek — Cipriano Guidi.

— Vi — i — i ujače? izmuca poručnik.

— Ja, kukavice! Govorio si s biskupom. Bio je kod Paskvaliga u Omišlju. Šta su uglavili? Govori.

— Kašu Uskokom. Sad je kraj šali. Rabata ide sbilja na Senj. Ljuti se pletu konopci.

— Šta uglaviše, pitam te?

— Sa svih strana prikvačit Senjane. Sa mora zatvorit će Senj Paskvaligo sa brodovljem, sa kopna Rabata sa vojskom. Po turskoj medji namjestit će bosanski paša vojsku. Pa onda davi, sieci, haraj. Prava stupica. Najviše se vesele Orlovićevoj glavi i za kneza Posedarića ne bih mnogo dao. Barke će im sažgati, mletačke podanike izdati, a prostu momčad premjestit u Otočac. To je onako po prilici sve, ujače.

— A dalje, dalje?

— Dalje? — Hm! Kad se sve to ovrši, dobit će Rabata 5000 cekina.

— Poharaj ga, bože, planu redovnik, a kada će vojska krenut u Senj?

— Kada? opetova poručnik, pogledav dominikanca izpod oka — hm, za tri, četiri nedjelje dana.

— Za osam dana pričekaj me na ovom mjestu, zapovjedi Cipriano podav mu kesu, a pamti uskočki nož il mletačka vješala! i nestade ga u šumi.

— E, vidiš, Antonio! mrmljaše poručnik silazeć niz stepene i zveketuć punom kesom, ti si više sreće izkusio nego li zaslužio! Svi ti vjeruju, svi te plaćaju, a ti — ti — nikomu na svietu — ni bogu ni svim svetcem izim svetomu Antunu padovanskomu. Baš mi je dobro došla ta kesa. Krčmarica je Pepina liepa glavica, a srdce joj odmah zadrkće, kad zazvone cekini. Ti sveti novci moraju mi danas donieti blagoslova u Pepininoj — krčmi. Hvala, ujače dragi!

* * *

Sve više je ginuo dan. Žarka rumen sterala se po sjajnome moru, žarka rumen na nebu za Učkom gorom, koja se ljubičinom bojom odbijala od plamenog zanebja. Poput crnih nemani prostirahu se sred kristalnog zaljeva Cres i Krk, oko obale morske prostirala se sieda, kamena Rieka, opasana zidom i kulami, a pred Riekom drktahu gladčinom morskom ladje bjelojedrice poput bielih golubova. Od trsatskog samostana čulo se večernje zvono, naoko zelenio se ružmarin, bujna lovorika i sred zime. Navrh trsatskog brda stajaše bliedi dominikanac Guidi prekrštenih ruku, zadubiv se u taj divni, sjajni prizor. U tamnih mu očih plamćaše zlato zalazećega sunca, na bliedom mu licu drktaše večernje rumenilo. U jedan mah osovi glavu, i krenu glavom. Od samostana idjaše polagano poniknute glave — biskup senjski.

Dominikanac zakrči biskupu put. Mark Antun prenuv se dignu glavu.

— Mir božji s tobom! pozdrazi ga redovnik.

— I svi božji andjeli s tobom! odzdravi mu biskup, tko si?

— Božji, kako vidiš, Mark Antune!

— Ti me poznaješ? Ja te se ne sjećam. Talijan si?

— Da me ne poznaješ? Sjećaš li se, kad je jedne nedjelje u crkvi „Ara coeli“ u Rimu neki dominikanac propoviedao o Makabejih kršćanstva? Sjećaš li se, Marko Antune, kad si jednog petka srio na „Foru“ bliedog dominikanca u lancih, koga su sluge „svetoga ureda“ na zahtjev mletačkoga poslanika Ivana Moceniga tjerali u tamnicu? Sjećaš li se?

— Ci-priano! osupnu se biskup.

— Dà, Cipriano, Marko Antune!

— Šta ti tu tražiš?

— Ja sam glas vapijućega u pustinji, ja sam vijor, koj izlazi na usta boga gromovnika, ja sam sluga sina božjeg, poslan, da izčupam drač i kukolj iz srdaca ljudskih, ja tvoj andjeo, tvoj demon, tvoja zviezda, tvoja sjena, dočekah te, Marko Antonio!

— Ti? uzmaknu biskup.

— Antonio! zaklinjem te starim našim prijateljstvom, žarom naših mladih osjećaja, čuj me! kleknu redovnik pred biskupa uhvativ ga za desnicu. Sjećaš li se mladoga Isusovca, koj je govorio gromove, koj je iz ustiju sipao striele, koj je znao zamahnut razpelom srebrnim kao mačem arkandjelovim, kad je govorio o slavi jadnog si naroda, o mukah kršćanstva, o zvierstvu Osmanstva? O plamenu njegove rieči zapalilo se srdce moje. Gledah ga pred sobom, poput keruba, komu se glava visi u oblake, komu se krila prostiru nad kopnom i morem — a sada? Savija mu se zlatna mletačka zmija oko srdca, u tom negda proročkom srdcu niko

*

Digitized by Google

je sjajan, otrovan cviet, koj obori andjele s neba. Dà, taj plameniti mladić izdajica je roda svoga — bogovat mu se hoće. Prijatelju Antonio, gledaj ono rumeno more, u kojem se zrcali božje nebo? Je l' tvoja duša takova? Gledaj biela jedra hitrih ladjica, je l' tvoja saviest toli čista? Čuj srebrni zvuk božjega zvona, kuca li tvoje srdce tako? Nije, nije, nije! Ti ostriš nož na božje zatočnike, ti prodaješ bogom povjereno si stado vukovom, ti daviš nevinu djecu, kao kralj Irud, jer ti je srdce prekipilo s oholosti, jer se plaćom Judinom uznieti radiš put vječnih nebeskih zviezda — ti — grešnik — ti izdajica. Poznajem tanke tvoje i mletačke mreže. Antonio! nastavi redovnik i suza zadrkta o večernjem rumenilu, prijatelju, zaklinjem te — ja stranac — ne pogazi, naroda svoga, sjećaj se boga! Vrati se s puta grieha, izbavi Senjane!

— Mahnitče! planu bliedi biskup iztrgnuv se iz Ciprianove ruke, napastniče, umini! Ne ću! ne ću, ne ću! Ti gmižeš po talogu, moj je cilj sunce!

— Pa proklet bio! skoči dominikanac na noge, dovini se sunca, sažgi si krila i padni na dno paklenog jaza. Dovini se sunca, al ono će zapast. Prinosi krvave žrtve kumiru tvojega srdca, al ti umniče nad umnici svoga vieka, ti slavni mužu, jak ugrabiti nebu zviezde, ti izdajice naroda svoga i krsta bio proklet! Još jednom ćemo se vidjet, a donle bio proklet!

VII.

Istu noć vidjelo se, kako otac Ciprian na konju juri od Rieke prema Ljubljani. Bilo mu je, kako se je činilo, vrlo prešno. Na razstanku od Trsata reče pred vratima nekomu fratru:

— Brate Jerolime! pazi dobro na sve, što se na Rieci radi; pa opaziš li, da se Rabata diže u Senj, ti pohiti dan prije onamo i predaj gvardianu Viktoru pismo, što ti dadoh. Nu nadam se, da ću se za osam dana vratit iz Ljubljane i Gradca, a Rabatu, čujem, da drži groznica na postelji.

— Sve će biti, kako rekoste otče, Cipriane! odgovori fratar.

Dominikanac lupnu konja šibom i poleti dalje, a Jerolim zadje opet u samostan na počinak. U zoru razliegala se po čitavoj Rieci silna bubnjava, orile se bojne trublje. Uplašeni stanovnici gledahu u čudu iz prozora, šta tu biva. Još bijaše dosta mračno, al i u tom sumraku opazilo se, kako jedan dio vojske i to Goričani, Riečani, Tršćani i Štajerci idu hrpimice prema moru, i kako se drugi dio: Niemci i Karlovčani, u pravilnih redovih pod zastavom kreću iz grada preko Rječine. Iz nejasne vike i bubnjave, iz topota konjskih kopita, iz škripanja tarnih kola, i psovaka hrlećih častnika, kojimi su, mašuć golom sabljom, ćerali svoju momčad, moglo se razabrati, da vojska ostavlja grad, da je kopnom i morem krenula put Senja. Dok je pješadija grnula na brodove, nošahu četiri goričke arkebuzira gospodska nosila, zastrta zavjesom, put luke. Najednoč dojuri malen častnik na konju i dignu zavjesu.

— Gospodine generale, sve je u redu; Niemci i Karlovčani već polaze po kopnu pod kapetanom Vidom Klekovićem, a ostala se vojska redovito ukrcava.

— Dobro! odgovori iz nosila Rabata; izim vojske ne zna nitko ništa, Capogrosso?

— Nitko.

— Jeste li častnikom dojavili znakove, koje valja dati Mlečićem kod fortece sv. Marka? zapita u nosilih do Rabate sjedeći biskup.

— Jesam, odvrati častnik.

— Jesu li pisma odpravljena turskim zapovjednikom? zapita opet Rabata.

— Jesu, i providuru g. Kornaru pisah, neka istarske posade za sada ne diraju u carsko zemljište.

— Bene, Capogrosso! prihvati Rabata, ja ću sa prečastnim biskupom po moru, al vi morate svakako sa starim Klekovićem po kopnu. Starac je slab, a četa mu je biesna. Karlovčani nepouzdani, a Niemci rado piju. Dakle držte ih na uzdi! Žurite se. Addio!

Capogrosso dodirnu se rukom šešira na odzrav i odleti prema Rječini.

Za jednu uru kretala se vojska od dvie tisuće glava pješaka i konjanika, da ukroti biesne Uskoke.

* * *

Bijaše baš podne. U sobu kneza Posedarića provali kapetan Barbo. Knez sjedeć sa svojom družinom za objedom, pusti žlicu i dignu se u čudu.

— Šta je! kapetane? upita Posedarić.

— Nieste li primili pismo od Cipriana?

— Niesam.

— Čudno! Znate li šta? Rabata ide sa jakom vojskom na Senj.

— Je l' moguće? Tko vam to reče?

— Ljudi od Orlovićeve čete, dolazeći iz Krajine, opaziše s brdina, kako se po cesti silno oružje ljeska, i kako vojska poput dugačke zmije gmiže prema Senju. Velim vam zlo po Senjane!

— Šta ćemo?

— Zovnite svoje drugove, ajdmo u samostan — kod gvardiana valja nam se dogovoriti. Ondje nas ne će lasno opaziti ni mletački uhode — ni njemački častnici.

— Bene! podjite napried! Kapetan otidje

— Klaro, okrenu se knez svojoj plahoj jedinici, dodaj mi kapu i kabanicu, pa jedite, jer se ne ću skorim povratiti! Uzdahnuv učini Klara po zapoviedi, a knez krenu žurnim korakom k samostanu. Kod gradske viećnice sretnu se sa budućim zetom si, vojvodom Daničićem.

— Kamo si naumio, Gjure?

— K vam, kneže, i Klarici.

Digitized by Google

— Pusti sada Klaricu. Podji sa mnom! Šta se provlači po ulicah tolik narod?

— Zli glasovi, kneže! Rabata ide.

— Tko to reče?

— Vojvoda Marko Marglitić dodje iz Ledenica i dokaza, da su njegovi ljudi vidjeli kod Novoga njemačke pješake. A i po moru plovi, veli, silna vojska.

— Ajdmo brže! odvrati knez, evo samostana!

Unišav u sobu gvardiana Viktora. nadjoše više gradskih viećnika, vojvodu Orlovića, i kapetana Barboa. Usred sobe sjedjaše na stolcu odrpan, prašan, blied, tršački fratar Jerolim, jedva dišuć.

— Govori, Jerolime, stavi mu gvardian ruku na rame, ni ne pozdraviv došljake govori, kako je bilo?

Fratar stisnu oči, uzdahnu i progovori:

— Zlo, vrlo zlo, otče gvardiane! Duša mi je bila na jeziku, a život na tankoj niti. Zadnjega petka po večeri, zovnu me onaj Talijan — onaj Ciprian — valjda ga znate — u svoju ćeliju, gdje je već osam dana u nas gostom bio. Nà ti pisma! reče mi, to ćeš ponieti u Senj otcu Viktoru, dan prije nego se Rabatina vojska digne ovamo; jer, reče, Senjane veliko zlo čeka i neka se čuvaju. Ja idem generalu Lenkoviću u Lubljanu i nadvojvodi u Gradac, pa dotle ne će vojska ni poći, al ti pazi, pa za veću sigurnost primi to pismo. To reče mi po drugi put, kad ga izpratih pred samostanska vrata. Kroz san čuo sam neki neobičan šumor, nu mislih, da je bura. Al kad u jutro sadjoh na Rieku, dokazaše mi, da je pred zoru otišo i Rabata i njegova vojska. Vidiš, rekoh. Ciprian se je kruto prevario na računu, sad, Jerolime, sedlaj, pa odapni u Senj. Pismo saših u podstavu svoga klobuka, a gvardian, dobro znajući za sve, reče mi: Jerolime, teci, i da si lagan kao po velikom postu. Poletih i dobro letih sve sretno do Hreljina. Tamo negdje kraj ceste stoji malena krčma na osami. Čuo sam dosta buke iznutra i zato poćerah konja. Bio sam mirno prošao uz Rabatine konjike i pješake — nu to bijahu ljudi od Karlovca, i kad bi me liepo upitali: Kamo otče sveti! odgovorio sam im: idem u Novi k bielim fratrom! pa bog! Al ovaj put nije gladko prošlo. Bilo me je i strah. Vidjeh pred kućom naslonjene puške njemačkih mušketira. Zažmirnem očima, prekrižim se i poćeram konja. Nu jedva minuh krčmu, eto za mnom graje! Stani, pope, i stani, pope! jedva sam disao, al moj konjic letio kao bies. Krenem malko glavom. Mušketiri lete za mnom, napred neka pijana ljudina i malen u crno obučen oficir. Držte popa! vikaše pijanac, držte popa! vikaše onaj mali, koj je napokon i poklopio svoga konja. Ja na strmu, uzku putu kraj ponora, a hajka mi za ledjima! S bogom, Jerolime! mišljah. U to, na moju sreću, izmaknu se pijanomu mušketiru noga a on, kako je dug i širok, poljubi zemlju. Rulja se nešta zaustavi, malenomu častniku prope se od vike konj, a ja uhvatim malu pušku, puc! konj malog crnjaka svali se na zemlju, a ja bjež i bjež! Bože nikad tako bježao niesam, nu kako zakrenem za prvo brdašce, popuhnu bura i odnese mi šešir bez traga, a u njem žalibože i pismo. Mušketiri vikali još časak za mnom, al ja liepo izmakoh, pa evo me ovdje!

— Oh nesretniče! A šta je u pismu bilo? zapita ga gvardian.

— Ne znam, otče, al svakako zlo po vas svih.

U to navali u sobu kastelan Hreljanović.

— Gospodo! viknu bez daha, mletačke galije primiču se senjskoj luci. Kapetane Barbo! od Rabatine vojske dodje dragun, pa vam donese pismo!

— Bože izbavi nas od zla! prekrsti gvardian ruke.

— Zateći nas hoće, viknu Posedarić blied, s mora Mlečići, s kopna izdajice! Skupimo pamet, gospodo, ne valja gubiti vremena. Rabata ide s jakom vojskom, da podavi sve Uskoke Senjane! Ali ne smie svih naći. Ja mislim, da ostane u gradu samo 300 ljudi, a s njima stari, manje odlični vojevode, a šest stotina junaka neka sa vojvodami Orlovićem, Stipanovićem i Radićem izidju iz grada još ove noći i s njima svatko, koj se je ikad sa Mlečići ogledao bio. Ti, Jure, ostaješ, tebe poznaje samo turska glava.

— A vi, kneže? zapita gvardian.

— Ja sam knez, plemić, vlastelin i niesam plaćenik, ja ostajem, da čuvam stari svoj dvor i grb, koj je svjetal pred svietom i carstvom.

— Ostajem i ja, planu Orlović.

— Ne ćeš, odvrati knez, treba ljudem provodiča. Vi vani čekajte po planinah, što će biti. Medjutim dojavih sve nadvojvodi. K tomu znaš, da bi volili Mlečići vidjet tvoju glavu navrh svetog Marka u Veneciji, nego li na tvojih ramenih.

— Kako knez reče, dobro je! završi Barbo, na posao junaci! Ja ostajem dakako u Senju, i moja budi briga, da zlo ne bude gore. Sad s bogom! Da vidim, što piše Rabata!

* * *

Krčma „crnoga Nike“ bijaše pusta. Svjetiljka drktaše žalostno u tihom mraku, a gospodar Niko sjedjaše poniknute glave pred praznom bačvom. Vani hujio vjetar, vani prolietale kradomice sjenke ljudi oružanih, a kroz buru lelekalo fratarsko zvono. U tren otvoriše se vrata, a kroz njih utisnu se suho, kutasto lice, ridjih brkova pod crnom uskočkom kapom. Sive oči sinuše — bieli zubi se izceriše.

— Niko — Niko! viknu u pol glasa stranac.

— Šta je? zapita gospodar.

— Daj mi, rakije Niko?

Niko dignu glavu.

— Tebi, Bogdaniću? Tebi huljo? Ni kaplje!

— A zašto? sladki Niko! upita Uskok unišav u krčmu.

Digitized by Google

— Jer ne znaš boga, ni poštenja. Jer si oplienio crkvu bogorodice na Krku, jer si osramotio ženu i ubio joj diete na Rabu, jer si krvopija.

— Dà vidimo, nasmjehnu se Uskok, trgnuv svoj nož, žedan sam, ne imam novaca. Toči, pseto! Doći će Rabata, bit će ti vino cjenije. I ko zmija dignu se Bogdanić na krčmara. Niko uhvati sjekiru. Al u isti par lupi jaka šaka Bogdanićemu o zemlju.

— Kučko! šibaj bez traga! zagrmi vojevoda Milovčić, stvorio se pred Nikom, nosi se ridjane otrovni, da ti ne izčupam poganog jezika. Pokunjene glave izpuzi hajduk iz krčme.

— Jes čuo, Niko! nastavi stari vojvoda, po mojoj si ćudi, valjan si. Žao bi mi bilo, da podješ po zlu. Iza brda valja se oluja, pa Mlečići su, čini mi se, kivni na te, a i nimačka gospoda, jer da jariš naše junake. De skupi svoju prtljagu, pa otisni se sa Orlovićevom četom o polnoći u goru. A tog mi se ridjana čuvaj, jer je hulja i nečovjek. Hoš li?

Niko se zamisli, provuče ruku čelom i reče nakon časka:

— Hoću, vojvodo! Hvala! Pravo govorite! Rabata ide, Mlečić bi me mogao — i Niko pokaza prstom na vrat.

— Pa ne ćeš sam. Ići će i Vujica Vedašić i Budonović, koj je izjio kod Hvara pun brod mletačkih sardilja. Pred po noći samo dodji na Velja vrata, pa da podjete. S bogom, Niko!

Krčmar zaključa krčmu, da skupi nešto svoje prtljage.

Medjutim kupili se sa svih strana oružani Uskoci, šapćuć, mrmljajuć, poniknute glave, gnjevna oka. Mjesec je blistao kroz tamnu noć, sterao svoje bielo svjetlilo po kamenju senjskom, po dugih puškah i mrkih licih; o vjetru vijahu se crljene kabanice junaka, po kamenju ozivahu se težki koraci, a iz kuća čuo se nariek žena, jecanje djece, čuo se plač starice majke, a iz kuća mješala se u buru kletva, težka kletva do boga na izdajice, na izrode.

Na pragu svoje kuće stajaše pod crnim kalpakom, pod svietlim oružjem zorni junak, vojvoda Juriša Orlović kao bor u gori. Ljevica mu stajaše na junačkoj sablji, a desnica savijaše mu se oko ramena žene mu Dume, koja je bila spustila glavu na sjajne mu toke.

— Ne plači, dušo moja, golubice moja! stade ju junak tješiti, ta i meni kaplje krv iz živog srdca, gdje ga odkidam od tvoga. Al eto vidiš, tko će voditi biednu braću? Zar da ih pustim ko stado bez pastira? Ili nije li bolje iznieti glavu, nego ju sam nosit pod nož krvnika, da me zakolje kao brava? Pa šta i za moju glavu, al valja mi ju čuvat za tebe, zenice moja! Miruj dušo, dadne li bog, biti će bolje, i sretni ćemo se naći. Čuvala te bogorodica. S bogom!

— Junače moj! Druže moj! zajeca Dume na njegovih grudih.

— S bogom! poljubi vojvoda ženu u čelo i odjuri za četom, a ona kleknu na pragu rukama pokrivajuć gorke suze svoje.

O polnoći krenu 600 junaka i drugoga naroda na Velja senjska vrata. Žalostno idjahu pred njom vojevode, muklo tutnjaše bubanj, tužne, poniknute glave koracahu junaci. U svačjem oku mogo si čitat pitanje: Šta će to biti? U svačjem oku odgovor: Jao si grešnikom! Muklo tutnjaše bubanj, gubeć se dalje i dalje u šumah, u gorah tà ondje, gdjeno se radja — bura.

Dne 29. siečnja 1601. u jutro zagrmiše sa zidina senjskih topovi, zazvoniše sa tornjeva senjskih zvona u slavu sjajnoga gospodina baruna Josipa Rabate, carskoga povjerenika i punomoćnika, koj je zajedno sa biskupom Dominisom unilazio u grad na čelu vojske od 2000 ljudi i to na Velja vrata, jer mu bura ne dade, da udje u luku. Sumorno, bliedo, ukočena oka njihaše se pod širokim pernatim šeširom to krupno, bezćutno tielo; general kan da nikoga ni gledao ni vidio nije, ni one male satnije njemačkih pješaka, što mu pred kaštelom učini počast. Četa za četom unidje na gradska vrata uz svirku i bubnjavu, četa za četom zakrenu u kaštel, stojeći kraj vrata na trgu grada, i draguni, katane, oklopnici, mušketiri, arkebuziri, kopljanici i topnici sa lumbardami svojimi. A grad bje niem, a grad bje pust, sva kućna vrata zatvorena. Najzad unidjoše i njemački mušketiri, al ne zakrenuše u kaštel, kao ni lumbardaši. Ovi naperiv svoje lumbarde pred kaštelom na kuće grada, postaviše se gorućom šibom uz njih. Niemci, napuniv muškete razidjoše se na sve strane, da po kulah, vratah i zidinah zaokupe straže razoružav uskočkoga stražanina.

Na svakom kraju ulice postavi se mušketir, kapetan Odoardo Lokatello zaključa svojom rukom Velja i mala gradska vrata. U jedan put otvoriše se opet vrata kaštela. Iz njih izidje kapetan Grasello, bubnjar i dva pješaka i profuz. Ta četica, prolazeći cielim gradom, zaustavi se na svakom uglu, i profuz pročita glasno ordinanciju carskoga komisara:

„Svatko da se pokori bez prigovora pod gubitkom glave. Zabranjeno je svima plienit i vozit se barkom po moru. Plaćenici bit će premješteni u gornju krajinu. Za jedan dan ima se svatko prijavit na kaštelu i zapisat svoje ime. Gusari i zlotvornici imaju se za dva dana sami stavit pred sud. Tko prigovara najmanje, izgubit će glavu. Nitko ne smie nosit oružja, nitko ne smie izlazit iz grada ni danju ni noću. Tko se ne prijavi komesaru, izgubit će glavu“.

I pod Posedarićevom kućom zatutnji bubanj, i pod njegovim prozorom raztrubi nesgrapno grlo profuza krvničku ordinanciju u sviet. Knez Martin stajaše na prozoru. Velika suza skoči na liepo mu oko, grčevito stisnuv šake pred lice uzdahnu:

Digitized by Google

— Oh gdje si slobodo junačkog mi zavičaja? Al ne bje mu odgovora, ta grad bijaše niem, bijaše pust, ko mrtvac u raki. Al čuj! Eno ti odgovora! Pred lukom ziblju se galije generala Pakvaliga pod mletačkim lavom. Čuj! Čuj! Na galijah se pije, na galijah se svira, na galijah se pjeva:

— „Morte ai Segnani!“

(Dalje sliedi.)

Požar Rima.

Četvrti spiev Hamerlingova eposa: Ahasver in Rom. Pohrvatio T. Maretić.

(Dalje.)

Brežuljci rimski jurve su vulkani
Žeratak i lug ko iz zjala bljujuć.
Palatin gori, gori i Aventin
A sad u vienac savio se plamen
Nad Forum i nad ponosne mu kuće,
Vrhunce koje pod oblake dižu
Ponòscê, strašno ì mramorne stupe
I kolonade, lukove si oble.
Vijuga nut se oko mramornoga
I visokoga kapitola plamen!
Vrhunac sveti, ponositi gori.
Razžarilo se Martovo je polje,
Zapalilo ga tisuću je plama.
Razmahnuo je ljuti živalj već
Mučaljiviem se čempresoviem grobljem,
Ta Eskvilinom — preko Tibera
Plamenit pozdrav oganj šilje mnogi
U perivoje poput noći tihe
Na obronku Janikulovu cvjetnu.
Daleko tamo izvilo se gorje
Al mrko, tiho, pod zrenikom, koji
Razžario se žarom u tu noć.
Basilike, mavsoleji i hrami,
Amfiteatar, portici i terme,
Navmahije i veljeg cirka sgrade —
Plameniti su stećci sada to.
Gromoradni se stupi kan da hoće
Protivit svojim' oklopî granitnim'
Giganti kao ratoborni plamu.
Al oklope im razbi plamen, sliza
Mjedeno sgloblje i gvozdene spojke
Ko vruću krvcu iz tiela im, te ih
Probušiv ljutit u pepeo baca.
Ništ prevelika strahotniku nije,
Ni premalena; ništa prezret ne će,
I miran nije, dok sve krupno, sitno
Ne pretvori se u prah, sve mu isto
I ù isto će on obratit sve.
Prožderat gleda bogatunu stô
Od cedrovine, ko božjaku štake,
Murinsko sudje, ko drvene zdjele,
I cinikove papuče, i stolac
Kurulski, ì liktorske sjekirice.
Iz svilnih leti perina bogatun,
Ergastulu su razbiti kračuni,
Bjež tamničari tamnička pred vrata
Lukulskom gostbom još se oganj gosti,
Mavzolej gori pepelice-žare
Hijene poput mrtvožderke kopa
I oganj srče. Žeže bezobzirce
Filosofovu bradu, obrazinu
Ko harlekinsku. Ruši sramne stupe
I častne luke. Vience skida, trga
Sa stiega slavna pobjednoga, kao
Sa vrata kakve bludničine kuće...
Gorostas grozni tako ždere sve,
A kudgodj stupa, sve mu uklanja se.
Pljenjači samo u kuće još kročit
Imadu srdca; ubijači samo
U osamini, okruženoj plamom,
Gdje uhodino ne vidi ih oko,
Prezìrcê, drzko udaraju u smieh —
Ta Rim to gori, preopaki Rim
I drzki; sve se smelo u smeću je
Te vidjet ne mož' mnogoga zločinstva.
Tek sebi svako prijatelj je, brata
Ni muža ne ima, niti majke; dušman
Dušmána riva u plamen potàjcê.
Krasnolike nut žene, koja smišlja,
Dragulje svoje, dali čedo svoje
Iz ognja sobom izbavit joj valja.
Al smisli u čas — izbavi dragulje.
Sjedoglav eno starac, na ledjih ga
Da spase, ne ima nijednog Enèje —
Življaše dosta — sin mu cereći se
Zatvorio je svojom rukom sobu,
Izgorjet u kojoj će... Ne gledjimo,
Ah ne gledjimo! Požarnice vatro,
Zagrni ote prizore nam plaštom:
Od ljudske zlobe niesi biesom grdja!
Uništujući veličajna ti si!
Penati gòrê, uplašeni glede,
Gdje u pepeo srušit ćeš ih na.
Povratit mi se k strašnim slikam tvojim. —
Nut zabati se praskajući ruše!
A hrami gòrê na brežuljcih tamo,
Za stupom gromko od njih pada stup.
Raztopili se kovi, stali teći

Digitized by Google

Ko rieka lave. Kad se sori s vrha
Silovit balvan u taj sivi lug
Nagomilani u tom nizu dole —
Izgorjelo je sve već — ali tada
Put neba iskre ne brojene vrcnu,
Ko divski da je kopitom si konj
O divsku stienu udario silno.
Iz razrušenih razvalina puk
Poutico na trgove je eto;
Al i tu žagri zažareni zrak,
Neugodan je paljevine vonj,
Zagušljiv dim se s parom širit stao.
Razvrućio se i sam Tiber, te je
Već odlomčina i pepela pun,
U vale što je popadao njegve.
I vrti gòrê; lovorovi gaji
I mirtovi već bukte; ù ribnjacih
Uzavrela je voda, ribe gòrê
Izvaliv usta, po tih vrućih valih
Praćikaju se, iz tog žara ne bi l'
Utekle, ali napokon se žive
U vodi skuhaju, te plove sada
Po površini. Opaljene ptice
Iz zraka stale padat. Zvjerinjaci
Zapalili se, iz njih sunu lavi
I leopardi, panteri i tigri.
Urlikajući lete ulicami
Prestravljujuć uplašenu vrevu,
Kad netom vidi otvorene ralje
Tolikih zvieri, gdje no zieva na nju.
Al ì zvieri se uplašiše same
Uočiv požar, urlajuć se vrzu,
Dok oganj nije opaso ih grozni,
Pod razvaline popadaše hripljuč.
Kolobar sunčev s istoči se u to
Kroz guste pare i oblake probi,
Al mutno sunce vidjeti je bilo,
Zamietila ga priroda je jedva,
Jer noćca bila i od sunca svjetlja.
Svjetluca teke sunce, ali prizor
Užasniji je, grozniji sad vidjet.
Na bielu sjaju vide se jutrenom
Opustošena garišta još boljma.
Po gdjeko lice kojeg boga viri
Iz razrušenih krovova crkvenih.
Ocean para, dima i plamena
Nad mrkimi eto stienami se valja,
Gdje začadjeni još se koči stup,
Iz uglevlja se i pepela dižuć.
Nagorjelo je svodje u luk, nalik
Na vrata grozna slavnoga trijumfa,
Kog imo genij zatora i smrti.
Popuhno bridko iztočnjak i pogno
Oblačinu je iskarja pa dima
I žege punu u more tirensko.
Ugasili se uztinjaše plami
Iz pepelišta. Golemi se požar
Razmahno opet krvavimi krili
S vrhunca ovog nà onaj vrhunac.
Do tvrdog neba uzpinje se plamen
Žeguca ì oblake ko leptire,
Kad neoprèžcê prhuću kraj svjetla. (Dalje sliedi.)

Lice laže krv ne laže.

Pisao Joso Gršetić.

(Konac.)

Desiv se jednom sa otcem Fabijanom na samu prihvati Miro:

— Ne znam, što me vuče k toj gospodji, al bi dao svoju glavu za nju i prisegao bi, da nije kriva. A ipak mi je do Boga žao moga Stjepka, te morao bi mrziti nevjernicu.

— Nemoj, sinko, ni za što prisizati, Bog zna, kako je ta stvar. A ja ću svakojako otići gospodji Jelici, da joj uprem u dušu — valjda će mi istinu kazati, pa ćemo onda gledati, što bi se moglo učiniti. Ti ne prestaj tešiti oko Stjepka, i čuvati ga, da si onako nesrećan kakov je, sâm ne nahudi ili da ga opet ne nestane. Bude li ti lazno, i sâm otidji gospodji Stjepkovoj, imaš joj šta pripoviedati, kako si joj spasio druga, pa ćeš i sâm vidjeti, je li vriedna milosti i smilovanja, koje i tebe k njoj privlači.

Sbilja prijavio se otac Fabijan kod Stjepkove sudjenice i našao ju vrlo oslabljelu i propalu. Toliko ju uzdrmao taj ne nadani sastanak. Napokon bilo otcu Fabijanu lako nagovoriti bolestnicu, neka se izpovjedi — ona mu sve potanko izkaza i jedino se kajaše, što je išla mužu lagati, da mu je porod umro — mjesto da je ugrabljen, silom zadavljen. Otac Fabijan vjerovaše nesrećnici, pronadje ju posve nedužnu i pomiri ju s Bogom!

— A ono pismo, što moradoste čitati? zapita otac Fabijan.

— Puko je pretvaranje i paklenska osveta. Ja ga nigda ne primih, već ga je onaj nesrećnik valjda potajno nakučio, kako će ga moj drug naći i mene nevjerom pokriviti, odvrati bolestnica.

— A koja vam je bila babica?

— Lamprida.

— Živè li još?

Digitized by Google

— Eno je u ulici, kako se ide od crkve k luci.

Sve kimao glavom i čudio se o. Fabijan, a nije se nipošto nadao, da će moći osvjedočiti Stjepka o nedužnosti njegove Jelice.

X.

I sbilja zahman nastojao o. Fabijan, da uputi Stjepka, koli mu je nekriva gospodja. Zaman ga zaklinjao, neka ne upropašćuje svoje duše i gospodjina zdravlja. Sve mu bilo licumierstvo, prievara! Mrčio malo na Mira, što ga je silomice dovukao u Lošinj i zakle se, da ne će nikada više u svoj zavičaj. Nu mi jednu a Bog drugu.

Bilo 25. ožujka god. 18** uprav na blagoviest a taj dan je velika svečanost kod „Nunciate“ na ušću Cigaline luke. Vrieme bilo ljuto i tmurno. Čuo si buru gdje búčt i zvižduče, gdje se obaljuje sa sniežnog Velebita strašno motajući i brijući po obližnjih vrhuncih te odatle udara na kuće i brodove Lošinjske. Već odbila šesta a jošte je malne sasvim tamno. Uzkom ulicom hiti mladić, dobro odjeven i plaštem omotan sve do ušiu. Nije ga lahko poznat, sliedimo ga, dok se ne pomoli na vidjelo. Unidje u prostu i malenu nu čedno i čisto uredjenu kućicu. Poleti stubami. otvori sobu, u kojoj je sve pusto i prazno do nekoliko stolica. Kucne lahko na druga i začuje čist nu jako slab ženski glas: Unidjite, Miro, unidjite slobodno.

Smrt Smail-age.

Miro otvori i zatvori te na prstih stupi tihomice do postelje, gdje je ležala bolestnica Jelica. Prihvati nevoljnicu za bielu ruku, napipa bilo i zapita šapćućim glasom: Kako jutros?

— Ne znam ni sama . . . he onako, čini mi se mrvičak bolje.

— Hvala Bogu! odvrati odahnuv Miro.

— Kako je vam, gospodine Miro! doda ganutim glasom bolestnica.

— Mladić odvrati od nje glavu.

— Jest, jest . . . nemojte od mene odvraćati lica; znam da je riedko komu drago, kad ga u oči hvališ, nu ja nemogu drugčije naplatiti vaše brige i pažnje . . . Da nije vas . . . oh dà, dà; da nije vas, nada mnom bi se već zemlja crnila . . . Ah kada ću i kako da vam se odužim . . . i tuj zamukne, jer ju obliše suze. Znala ona dobro, da joj je Miro spasio muža od nedvojbene smrti na obali Zanzibarskoj, pa joj se činilo, da mu je već s toga dužnica za cio svoj viek.

Izim toga tješio ju i hrabrio Miro kako je najbolje znao i mogao.

Iz njihova razgovora vidjelo se, da nije prvi put, što je Miro uz njezino uzglavje. On ju je odmah, čim je na javu izašlo, da je Stjepkova prava drûga ne smetnuv s uma prijateljevu prvu želju i uput otca Fabijana posietio i češće obilazio, jer ga je svejednako nešto k njoj vuklo i jer mu se je zadužbinom činilo, da nedužnu nesretnicu prijatelju na životu održi. Tetošio oko nje i dvorio ju kao rodjeni sin. A liepo hvaljaše svoga nesrećna prijatelja i hranjaše u nje nadu, da će sve još dobro biti. Da nije bilo njega, ona bi biedna i nevoljna, od svega svieta prezirana i ostavljena, bez utjehe i pomoći za cielo poginula od prvih udaraca bolesti. Ali ju Miro sokolio, te se za podvorbu i liek brinuo, on je dane kod nje proboravio, te da joj prikrati vrieme i olakša boli, pripovïedao joj svoje putovanje, svoje sgode i nesgode, a ona gledala pouzdano u njegovo turobno lice, činio joj se spasiteljem Stjepkovim i njezinim, činio joj se poslanik nebeski, oko kog se je nesretnica privila.

— Danas je — reče ona mirno — liepo kod Nunciate . . . Ah da mi je tamo biti! Nije prošao ni samo

Digitized by Google

jedan tjedan ni zimi ni ljeti, da se niesam ondje za njega . . . za moga Stipa pomolila — pak uzdahnu: ali njegove ljubavi ne izmolih i ne izplakah, valjda još niesam te milosti pri svemogućem zaslužila.

— Strpte se, još nije sve izgubljeno, utješi ju Miro.

— Ja se još nadam, nadam se pouzdano, da ću mirno umrieti.

— I ne može biti drugčije. Nedužnost je uviek pobiedila, odgovori iskreno Miro.

— Medjutim stakla zvrndala, vratnice se podavale i praskale a kuća se časomice iz temelja tresla. S toga Miro pripomenu: — Slabo vrieme onim, koji su danas pošli na svečanost k Nunciati.

— Strahota — odgovori slabim glasom Jelica — ubit će vjetar jadnoga Fabiana jer mora danas tamo propoviedati.

— Sbilja, siromašan starac, kako će se vratiti? Ja bi mu morao na susret.

— Koja je ura?

— Podne valjda prošlo.

— Ne idite dakle nikuda, Miro, jer se je on već morao vratiti.

Ona jedva to izrekla a netko pokuca na vrata i sav zasopljen, razkuštrane brade unidje otac kapucin. Prožuljiv dobro omrznute ruke, sjedne na stolicu, koju mu ju Miro primaknuo.

— Nu kako ste mi danas? Čini mi se, ako lice ne vara, danas vam je bolje — upita bolestnicu veselim nu ponešto hrapavim glasom otac Fabian.

— Ne mogu se tužit, al se vi moradoste danas strašno umoriti!

— He tako, bilo se pohrvati. Bura mi malo dodijala i zagluhnula me a nešto mi i straha zadala — reče starac stisnuv ustnicama i zamahnuv glavom.

— Da vas nije gdje obalila? upitaju ga u isti par prestrašeni Miro i bolestnica.

— O o o . . . toga ne; ja joj se još ne dam pod noge.

— Valjda kakova druga nesreća!

— Nije, Miro, nu tako mi zdravlja, mislio sam, da će se dogoditi i baš strahovita nesreća. Ja sam već Bogu preporučao duše putnika, koji su se tamo nahodili. Uprav ti ja zaključivao svoj govor pri žrtveniku. Vjetar zahuji vani strahovito; more bije o klisure, čini ti se da je potres, šumeća pjena dopljuskuje sve do crkvenih vrâtâ. Vráta bila priprta, jer nekoji mužkarci, medju kojimi opazih i Stipa, stiskali se uz vrata ne mogav unići, jer je crkva bila dubkom puna. Kroz zvižduk vjetra dopirao mi do uha neki drugi žamor ali ne mogoh razbrati, da li je pred crkvom ili gdje dalje. Podignem desnicu, da svršivši govor, blagoslovim pobožnike, al u taj čas nekako uzljuljalo se ljudstvo i na vrat na nos pojurilo iz crkve. Pogledam kroz vrata i gotovo se zabezeknem opaziv nedaleko ušća luke velik parobrod. Vidjelo se, da napinje svu svoju snagu proti vjetru i da nastoji puklo kud puklo udesiti, kako će kroz uzburkano, jako uzko i pogibeljno ušće probuktati u luku. Mužkarci, ponajviše pomorci, divili se mučnu i pogibeljnu podhvatu kapetanovu, koji je sad krmilaru sad mašinisti zapoviedao sa svoga visokoga mjesta, kud treba brodom šenuti, ne činjaše se to pametno, al se moralo tako, ili da goni u svu burom zaprašenu i zamaglenu pučinu jadranskoga mora. Parobrod bio gotovo na ušću kad se nenadomice uzavi vijor te ga zamete dimom i prahom kano da će ga sad na skrhati, samljeti i progutati. Na parobrodu jedva se čulo užasno vikanje a groznom jekom odjeknulo iz stotine grudiu pred Nunciatom. Žene se uzele busati zatim zatisnule oči rukama pa utekle u crkvu da ne vide toli grozna prizora, a mužkarci lativ se kojekakve sprave poskakali na klisure uz more, ne bi li spasili čeljad, raztreska li se brod. Čim se uzvitlana gomila pjenećih se valova, dima i praha razplinula, ukaza se parobrod čitav i ne oštećen, strojevi svom silom okretahu vitlima, premda vatraši kapetanu doglasiše, da je more poplavilo peć i vatru ugasilo. Malo tu bilo promišljati. Kapetan zapovjedi, da se sva sila pare napusti u strojeve. Kolesa zaklopoću neizmjernim naporom i hitrinom a parobrod projuri uza same klisure u luku. Spusti brže sve svoje ogromne kotve al ne bi dosta, jer je vjetar sve većma bjesnio, te ga morali privezati na kopnu za kamene stupove. Pri svem tom poslu vriedni Lošinjani poput pravih pomoraca pripomagali svesrdno i uz veliko požrtvovanje a med njimi nije bio posljedni naš Stipe. Ja se malo zabavih u crkvi a medjutim stupili na kopno nekoji putnici više mrtvi nego živi, medju ostalimi nekoji znanci Stipovi, kojih on liepo dočeka i pozdravi. Došli su zajedno u grad a on ih valjda odveo u kavanu, da se tu odmore i oporave. Četvorica su. Ako se ne varam po govoru, morala bi to biti sve jedna obitelj: muž sa ženom i svojom djecom sinom i kćerju. Dolaze iz Lesandrije a putuju u Trst.

Miro i Jelica slušali zasvim pozorno pripoviedanje Fabianovo i divili se. On dovršio. Bura se bila malo utišala. Sve bijaše u sobi tiho i mirno. Baš htio o. Fabian nešto spomenuti o Lampridi kad na jednom začuše hitre korake drvenimi stubami, zatim u prednjoj sobi i odmah dva žestoka pokucaja na vratih Jeličine ložnice. Sve troje, kano da se prepade te mukom mučaše. Vrata se širom otvoriše i Stjepko poput munje sunu u nutar, al se ustuboči korak pred posteljom. Pogleda zabunjen svoje prijatelje i tronutim glasom reče: — Jeste li mi još prijatelji? — oni pokimaše glavami — nemojte me pustiti sama u ovom odlučnom trenutku; ja niesam vriedan, niesam dostojan približiti se ovoj mučenici . . . izprosite mi vašim zagovorom, vašom vrednoćom u nje oproštaj.

Jelica sve razumjela. Ona nekako premogla, poduprla se, pridigla, te onako sjedimice na postelji ruke

Digitized by Google

razširila i svoga okajana Stjepka očekivala. On to dobro opazio, malo oklievao kano da ga je strah približiti se toj nedužnoj duši, a onda se privinuo u naručje svoje mučenice. Za toga svečanog trenutka sve grobnim mukom mučalo. Najprva progovorila Jelica udušenim nu zanesenim glasom: — Znala sam ja dobro da se molba duše pravednice ili prije ili kašnje ali svakojako usliša.

— Tako nam kažu i svete knjige — reče krupnim, pobožnim glasom otac Fabijan i pridigne dosle priklonjenu glavu.

— Stipe, što se to s tobom dogodilo? — zapita ga, čudeći se, Miro.

— Što se dogodilo? Evo na, pogledaj... čitaj — i predade mu poznati nam dnevnik Kažimirov.

— A tko je ovo donio?

— Tko?... kirangozi. Nude pregledaj!

Fabian i Miro čudno se pogledaju. Obojica u isti čaš pomislila, nije li Stjepko možda poludio. Kirangozi! toga imena nije nikad nitko onuda čuo. Uza sve to Miro otvori spomenicu, dnevni onaj zapisnik, te hitrim okom pogledao napisane listove. Pomlazka ustima i pokrene glavom, kano da ne vjeruje crnu na bielu. Prevrćuć tako dolistao do najprvoga lista. Tu malo bolje zaviri, popostane, porumeni, ustane: Što li je ovo? Ja valjda ne vidim dobro ili mi se tako pričinilo. Čitajte vi, otče, molim vas, čitajte — i postavio se s lieva Fabianu turajuć mu knjigu pred oči i kažuć mu prstom, što da pročita.

Kapucin gleda i glasno čita: Dnevni zapisnik kapetana N. Kažimira.

I opet će Miro: Al, Stipe, odakle ti ovaj zapisnik?

— Ta već sam ti kazao — i obrativ se dvojici — Da sbilja u svojoj smotnji mal ne zaboravih. Znaš Miro, prije bi se bio nadao smrti nego njihovu dolazku u ove strane! Današnjim parobrodom, što se malo ne razbi, dodje amo obitelj Viktorinova. Molim te, leti u kavanu te me izpričaj. Oni niti ne znaju, zašto sam ih onako naglo ostavio. Pripovidješe mi koješta o svom mladom suputniku, kako su se s njim upoznali, kako ih je on zabavljao tim dnevnikom. Tad se uplete u govor i mladi suputnik, pa čim napomenu nešto o Kažimiru i njegovu nesretnom svršetku, da se bolje o tom uvjerim, zamolim ga, da mi ustupi za čas otaj blaženi dnevnik. Rado mi ga dade. Površno progledam uspomene, skočim na noge te poteci ovamo s otvorenim dnevnikom u ruci. Ne znam, što se je sbilo kašnje, samo začuh grohotanje, mislit će, da sam poludio. Nà, vrati dnevnik mladomu gospodinu i zamoli ga, neka mi oprosti on i sve družtvo, što ih onako na cjedilu ostavih, al ne mogoh odoljeti, ne mogoh srdcu zapovidjeti.

Miro mjesto da odmah poleti, zamislio se težko. Mislio prezajuć u svom srdcu, mislio na nepoznatoga mladoga gospodina, što je bio Ireninim suputnikom; ipak otvori usta i reče gotovo tresućim se glasom: Polazite li i vi, otče Fabiane?

— Polazim odmah ravno kući, jer će me gospodarica s objedom čekati.

Oproste se sa sretnim sglobom, izadju a na ulici stisnu si desnice, te Fabian udari jednom ulicom prama svomu stanu a Miro drugom prama kavani. Eto ga, gdje pritisnu kvaku, gdje potisnu vrata i gdje unišav stade na sredini promatrati gospodu. Kirangozi bivši mu za plećima opazi ga odmah, čim je stupio unutra. Srdce mu trznulo, kano kad se čovjek nešta iznenada prestraši. Ustade i neodlučnim korakom podje k njemu. Miro se tad okrenu i oko sretnu se s okom. Kirangozi hćede nešto progovoriti al ga Miro već spoznade i uzkliknu: Moj Spiro! — kliknu to takvim glasom, kakova nije lahko čuti, te sva gospoda uproše svoje poglede u njih al se oba mladića već zagrliše i izljubiše. Premda tiem ne izgledanim sastankom obeznadjen i presrećan, to ipak Miro čudnim okom zirnu onamo, odakle je Spiro došao i opazio obitelj Viktorinovu, gdje je ustala da ga pozdravi. Prvim pogledom šiknu u oči Ireni al joj pogleda ne svati. Ona stajala blieda, oborila oči na stol, pa ni da bi trepavicom makla: pravi mramorni stup!

Medjutim se Miro približio, s Viktorinom se izljubio, gospodji Elviri ruku poljubio a gospodični Ireni duboko se naklonio; ona mu doduše naklonom pozdrav odvratila, ali nit ga u lice pogleda, nit mu koju prosbori.

Svaki će biti već odavna upoznao u Kirangozu Mirova pobratima Spira, koji se u to većem nadje čudu, što obitelj Viktorinova tolikom prijaznošću dodje u susret Miru. Al mu to dapače i uzrok svoga putovanja Viktorin na brzu ruku razjasnio, Spiru se lice malo namračilo, al ga odmah ta nevolja prošla, jer stade govoriti Elvira i nekako licumierno žaliti na Mira, koji da je mogao usrećiti njezinu Irenu al da on toga nipošto nije hotio, s toga da je ona izabrala drugoga, koji je vrstan shvatiti ljubezna čuvstva mlada srdca a to je baš prisutni njegov prijatelj Spiro.

Na ove zadnje rieči protrne Miro od glave do pete, al osta sjedeć na svojoj stolici. Viktorin se u velike začudio jer on ni sam nije znao, što mu je to žena splela za njihova putovanja. On bi bio svakojako volio pozetiti Mira, ali je eto bilo prekasno, jer je Spiro za putovanje jako omilio gospodji Elviri pa mu ona s toga kćerku obećala i sbilja Irena onako malo s lakoumnosti malo s osvete, a nešto s toga, da ugodi majci, privoljela misleć, da od toga brašna nikad ne bude kruha. S toga i sada za materina pripoviedanja mučala a Miro to mučanje tumačio privolom i premda je ona u svom srdcu stalno mislila: il Mira il nijednoga! ipak se ludo prevarila.

Miro vrati Spiru Kažimirov dnevnik a Viktorinu u kratko razloži, zašto ih Stjepko onako naglo ostavio i utekao iz kavane. Oni se tomu ne mogahu dosta načuditi. Viktorin zaželio namah pohoditi toli sretna Stjepka

*

Digitized by Google

i njegovu bolestnicu. Družtvo ustalo i Viktorin stupao uz zlovoljnu Irenu, Spiro uz ponositu Elviru a Miro pri strani vodeć ih prama Stjepkovu stanu. Eno ih pred kućom.

Miro ni pet ni šest požurio stubami i sunuo u Jeličinu sobu. Oči mu se iskrile poput žive vatre te će pridušenim glasom: — Stipe, trči dolje, Viktorin ti ide u pohode.

Stjepko poleti u susret svomu prijatelju.

Miro sav uzbunjen i turoban približi se Jeličinoj postelji, prihvàti ju za ruku, poljubi joj desnicu goru-

Bog ti prostio, Miro, niesam toga slutila i odvrati ga drhćućom rukom od sebe, okrenuv pogled k drugoj strani.

-- Ni ja se niesam tomu nadao. Vi se varate ljubav se ne dâ dieliti. Vi ste bila sama utjehom mojom. Evo vam moje uspomene, jedini zapis, što mi na svietu jošte bješe preostao — tad segne desnicom u njedra, izvadi i odrieši maleni križić, što mu visio o vratu te ga utisnu bolestnici u ruku rekav zasvim tronutim i drhtavim glasom: Sve drugo izgubih do li vas. Evo ništa drugoga dragocjenijega i milijega ne imam . . . spomenite se odsle mene u svojih molitvah, kano što se

Grad Šabac u Srbiji.

ćima ustnicama i reče: gospodjo, s bogom!

Ona ga nekako čudno i debelo pogleda.

— Dà, dà . . . s Bogom! Jedva što sam našao odziva svomu srdcu i melema svojoj duši u vaših grudiu, već mi udes gorki sve to nemilostivo kida. Za vaše nesreće ja bijah radostan, ja bijah ljubljen . . . vi ste sad sretna a ja nesretan. Ja vam ne zavidjam — i suze mu lice poplavile.

Ona prestrašena trže naglo svoju ruku, misleć, da stoji pred njom sjena Kažimirova i jedva mogla šapnuti:

dosle spominjaste svoga Stipa . . . s Bogom! . . . I nestalo ga odmah iz sobe, jer već u prednjoj sobi začu se žamor dolazećih.

Jelica hćede uspomenu za njim baciti, al opaziv da je to križ, poljubi ga i zagleda se u njega. Upoznade ga. Strahovite joj misli zaokupiše glavu. Onako slabašna ciknu, da je jedva bilo čuti. Nadošljaci počeli unilaziti u sobu, dočim Miro oborenim pogledom projurio mimo njih a na izlazu prednje sobe opet sukobi se sa Spirom, što je za ruku vodio svoju Irenu. Miro stisnu ruku svomu od djetinstva pobratimu i reče mu pri-

Digitized by Google

Harambaša dalmatinski.

Digitized by Google

vidice posve mirnim glasom: Budi mi sretan! s bogom!

Spiro ga tobože u čudu pogleda a Irena jedino tada podigla oči i pratila Mira očajnim pogledom, koji za trenutak niza stube sleće i kojega nestade za uvieke pred njenima očima.

Medjutim se druga vršila u bolestničinoj sobi. Elvira i Stjepko vrtili su se živahno oko bolestnice i vikali, neka tko ide letimice tražiti liečnika. Liečnik došao i očito Stjepku kazao, da je Jelica u velikoj pogibelji. Viktorin uz te neprilike morao noćiti kod znanca si Stjepka, da mu bude pomoćnik i utješnik u nevolji, te tako zaboravio na parobrod, na kom je imao produljiti put do Trsta a odanle u Taliju. Svu noć ni oka ne zatvori. U cik se zore bolestnica malo razabrala, te Stjepko sav uznemiren i žalostan pohitio k otcu Fabijanu. Malo kašnje zvonjelo velo zvono i zvalo redovnika, da se požuri u crkvu i odnese bolestniku duševnu pokrepu. Istodobno zažviždao jučeranji parobrod u Cigalah i dizao kotve zovuć putnike, da ne zakasne.

Mnogo bogoljubne svjetine pohrlilo u crkvu, da proprate božastvo. Tako je navada u Lošinju. U to bane iz crkve otac Fabijan i uporavi hitrim korakom prama Jeličinu stanu, a svjetina, osobito stare bake hramlju za njim. Svi ostali na ulici, samo jedna babetina proturala se za njim u kuću i u bolestničinu sobu.

Primiv svetotajstvo pridiže se Jelica i gledaše jednoga te drugoga u sobi, kano da ih prebraja. Tražila Mira. Ne nadje ga, al mučaše, nu zape joj oko u jednom kutu pri vratih i mahnu rukom. Na to se došulja k postelji ona stara baba.

— Dodji amo, dodji, Jampridо. Znadem, zašto si došla i zašto te je otac Fabijan amo doveo, ja ti mogu sada sve oprostiti.

Stara Jamprida na to zamrmljala: — Niesam toliko kriva, koliko mislite... niesam ih utopila, te uzev po običaju ljubiti ruke svoj gospodi, naidje na Spira, prihvati ga za ruku, pogleda ga u lice, povuće ga k prozoru, zagleda se u prsteni prebroji mu prste — Isuse, Bože! — viknula hrapavim glasom, gospodjo Jelice, evo ti sina šestoperca — i privukla Spira svom silom k postelji. Nastala grobna tišina.

Jelica ga prihvati za ruku, pogleda prsten: — Jest, jest, ovo je moj prsten i pritisne Spira na svoje grudi, zatim izvadi nešto izpod uzglavnika, pruži ruku prama Jampridi. A poznaš li ovo?

— Ah to je križ, što sam onomu drugomu o vrat ovjesila!

Svi zapanjeni slušahu tu zagonetku, dok se malo po malo sve ne razbistrilo. Nije tu bilo radosti ni kraja ni konca, samo Jelica uz toliku radost, što je našla i muža i sina uzdisala za nesrećnim Mirom, koji se je onako strastno s njom oprostio i ne znajući, da je njezin sin. Sad tekar pojmila, zašto je mladić onolikom sinovskom poslušnošću i pažnjom oko nje tetošio — krv ne laže. Sad je istom shvaćala nesreću Mirovu, koji je toliko ljubio Irenu, pak ju je ipak pregorio — i sada ju opet pobratimu prepustio. Briznula plakati kano maleno diete i zaklinjala malo i veliko, neka idu tražiti pobjegla, al Miru ne ima već traga u Lošinju. Nekoji kazali, da je odplovio onim istim parobrodom, kojim su se putnici dovezli, pa da se je kašnje pridružio Bakerovu družtvu u Africi, ipak se za stalno nikad o njem ništa nije doznalo.

Stjepku činilo se čudno, da su i Miro i Spiro njegova dva sina a Jelica mu kroz žalostan posmjeh prišaptnula: — Nemoj se, Stipe, čuditi, bili su blizanci!

POUKA.

Pavao Skalić.

Gradjanin zagrebački, učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski, prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vieka.

Napisao Ivan Kukuljević Sakcinski.

(Konac.)

U družtvenom životu obćio je Skalić s mnogimi taljanskimi, njemačkimi, francezkimi i poljskimi učenjaci. Dopisivao je s carem Ferdinandom, s kraljevi Maksimiljanom českim i Žigmuntom poljskim, s nadvojvodom Karlom, s knezovi i vladari njemačkimi, s poljskimi vojevodom Nikolom Radzivilom, kancelirom carskim Teod. Biblianderom, s katoličkimi biskupi kao i evangeličkimi prodikači, a poňajviše sa svojim glavnim pokroviteljem vojvodom pruskim Albrechtom.

Najmiliji priedmet zabave i razgovora Skalićeva bijaše magija, misticizam i neka modernomu spiritizmu srodna vrtoglavna demonija i nauka o carstvu duhova. On je jur 16. vieka obćio s duhovi ne sredstvom fluida, niti po pomičnih stolovih, nego kojekakovimi magičnimi pjenezi, prstenjem i nastroji, kojih on sam izmisli.[34]

Budući da je ta nauka i ostarjeloga u svakom smislu pruskog vojvodu izvanredno zanimala, to Skalić

[34] Medju ostalimi izumi nekakovu magičnu medailu, koju stari vojevoda dvanaestkrat iznovice kovati dade. Tiskom ju priobći Handknach u svojoj poviesti pruske crkve. Skalićev magičan zlatan prsten priobćen je u djelu „Dass erläuterte Preussen“ a čuva se u knjižnici u Königsbergu, gdje se nalazi i velika strana Skalićevih rukopisa. Čudnovati taj prsten, predstavljajući od sdola trokut, ima sliedeći nadpis: Efapiemt. † Teapem. † Baf. † Bafa. † Hacem. † Haecaem † Tetragramathon. † Adunay.

Digitized by Google

nije propustio o istom priedmetu veoma često podučavati ga. U jednom pismu od 27. svibnja 1563. izviesti ga veoma obširno o čudotvornom prikazanju triju duhova, koji na troja različita vrata u njegovu sobu dodjoše, od nikoga ne vidjeni osim njega, on opisa točno, kako bješe ovi dusi obučeni i o čem je s njimi kroz dva sata razgovarao. Priedmeti bijahu crpljeni iz nauke o tajnostih (De arcanis) o Bogu, o angjelih, o djavolu, o duši, o svetotajstvih, i o svakojakih zemnih i nadzemnih stvarih. „Dok sam se s dusi razgovarao, veli Skalić, bijaše sve tiho, sva je družinčad u kući spavala, isti psi ne lajahu, prizor bijaše svečan, zanimiv, ali i strašan.“

U obće tvrdio je Skalić, da bolje poznaje dobre i zle duhove, nego tko drugi, nekom sgodom kada liečnik Hercega od Clevea Ivan Wier, čovjek učen i slobodouman, napisa kritično djelo o parnicah proti vještícam, proglasiv za smiešnu budalaštinu sve ono, što se govori o njihovoj nadzemnoj ili djavolskoj moći, i o prikazivanju duhova, opisivanju pakla, i o imenih od 570 vražjih knezova, i o sedam milijuna manjih vragova i duhova, uze Skalić proti njemu braniti čitavo carstvo vragova i njihovu moć i snagu.

Za svoga u te mudrolije jur dobro upućena pokrovitelja, sastavi on i kabalističnu molitvu pod imenom „Scala mala“ sa svakojakimi barbarskimi i čudnovatimi izrazi, kojimi da se mogu tjerati vragovi. On je vidio ljestve Jakovljeve, po kojih se može doći u nebo. Znao je imena od 72 andjela, upravitelja zemlje, kojim se ima čovjek moliti u molitvi sastavljenoj od 72 stiha, on je poznavao svakojake izreke, kojimi se dozivlju i gone dusi, sastavio je neko djelo pod imenom „Epistemon“ koje govori o svem, što se znati može (de omni scibili).[35]

Jednom rieči, magija i mystika, s pomoćju fizike i astronomije onoga vieka bijahu nauke, kojimi je znao zasliepiti velike ljude bez uma, i male, sliepo vjerujuće.

Od njegovih sada veoma riedkih enciklopedičnih, bogoslovnih, filozofično-mističnih i povjestnih djelih, sačuvanih u tisku i u rukopisu, poznata su mi po naslovu niže nabrojena. U ruci imao sam, sastavljajući ovaj vjekopis, žalibože samo dvie Skalićeve knjige, naime „Satyrae Philosophicae“[36] i Liber Miscellaneorum.[37]

Ovieh dana, bivši u Pešti, našo sam u muzeju sedam tiskanih Skalićevih knjiga, koje mi do sad ne bijahu poznate.

Iz ovih knjiga crpio sam još neke podatke, koji njegovu obiteljsku povjest znatno razsvjetljuju.

Medju izpravami, koje Skalić u svom njemačkom djelu: „Gegenbericht Herrn Pauli Scalichii etc. auf die vermeinten Fürbringen, schein und Schriften so Albrecht Truchsess von Wezhausen etc. eingelegt. Königsberg im monat junio anno 1565“ tiskane su i one izprave, koje Truchsess upotriebi proti Skaliću. Tu dolaze i tri znamenita izvješća kaptola i grada Zagreba, pisana usliedd naloga dobivena od cara Ferdinanda I. i kralja Maksimiljana dne 17. i 19. svibnja g. 1564, a priposlana Truchsessu po kralju Maksimiljanu. U kaptolskih izvješćih na cara i na kralja spominje se kao otac Pavla Skalića Mihajlo literat Jelenčić, učitelj u gradu Zagrebu, sin Grgura Jelenčića, čovjeka neplemenita, rodom iz Oroslavja, a kmeta vlastelina dolnjo-stubičkog, pod kojega je pripadalo Oroslavje.[38] Ovoga Mihalja nazivali su u Zagrebu prosto samo školnikom, njegovu pako ženu Katarinu, majku Pavlovu, nazivahu Skalićkom, nezna se s kojeg uzroka. Ova Katarina udala se po smrti Mihaljevoj za drugoga muža i opet učitelja u Zagrebu, imenom Grgura, koj bijaše rodom iz maloga Kalnika. Isti Grgur preseli se kasnije sa svojom ženom u Samobor, pošto mu žena svoju kuću u Zagrebu prodade. U Samoboru je ista žena, mati Pavlova, i umrla. Sam Pavao bijaše još kao diete odpravljen u Ljubljanu, gdje ga pod svoju zaštitu uze tamošnji biskup Urban.

U izvješću grada Zagreba, priposlanu kralju Maksimiljanu po njegovu pismenom nalogu od 1. svibnja 1564., opetuje se o pravom otcu Pavla, nazvana Skalića, Mihalju literatu sinu Grgura Jelenčića, ono isto, što i u kaptolskom pismu. Nu o Pavlovoj materi Katarini Skalić svjedoči grad, da je bila udata najprije za nekog Prevorića gradjana Koprivničkoga, kao udova udade se po drugikrat za Mihalja Jelenčića otca Pavlova, a po treći krat za Jurja, literata zagrebačkog, inače kmeta, rodom iz maloga Kalnika, a sada gradjana Samoborskog, koj se takodjer po svojoj ženi počeo nazivati Skalićem. O Pavlovu polazku u Ljubljanu veli grad to isto, što i kaptol.

Još jednu svjedočbu grada Zagreba o svojoj materi navadja Skalić u svojoj drugoj „Apologiji“, u kojoj se pripovieda: kako se u Zagrebu govorilo o Katarini Skalićkoj, da je kao diete došla sa svojom materom bivše od plemenite krvi iz kninske županije, budući od onuda protjerana po Turcih. Kad Katarini doskora zatiem majka u Zagrebu umre, ode ona u službu vojvode Lovre Ujlačkog, i udade se (u Slavoniji) za jednoga pribjega iz Turske. Po smrti ovog ode za Jurja Prevorića iz Koprivnice, zatiem za gradjana Zagrebačkog Stjepana Kürsnera, po smrti ovoga za literata Mihalja Jelenčića iz Stubice, učitelja i bilježnika biskupa zagrebačkog, napokon za Jurja Paserića[39] nazvana po svojoj ženi Skalićem, rodom iz maloga Kalnika.

[35] Voigt. Berl. Kalender. 1848.

[36] U carskoj knjižnici u Beču.

[37] U mojoj bivšoj knjižnici, sada akademije jugosl. Želiti bi bilo, da se koj književni naš zavod za to pobrine, da sakupi po mogućnosti sva tiskana djela naših slavnih učenjaka, kao što sam bio počeo sabirati djela Matije Flacija Frankovića, sabrav ih preko antikvara iz čitavoga svieta 70 na broju.

[38] Taj vlastelin bijaše tada zloglasni Franjo Tahy.

[39] Ovoga načinio je Pavao odvjetkom porodice Passerina principa od Mantue

Digitized by Google

Sve dakle svjedočbe govore, da je Pavao bio sin Mihalja Jelenčića i Katarine nazvane Skalićke, ali kako je ova do imena Skalićeva došla, to se ne zna, budući da i po svom rodu nije bila Skalićka, nego Jambrevićka. Moglo bi se dakle nagadjati, da ni kaptol ni grad Zagreb niesu znali pravo poviest porodice Pavlove, bivši poglavito glede otca mu krivo upućeni, budući da mu je mati više muževa imala.

Ali znamenito je to, da sâm Pavao Skalić, na dva do tri mjesta, u svojih tiskanih djelih, kao da je zaboravio na porieklo svoga otca od plemenite kuće Skalića Scaligera i de la Scala, tvrdi, da mu se otac zvao: Michael, cognamento Cervinus et Corvinus, pro loco et tempore[40] na drugom mjestu opetuje to isto: „Cognomentum paternum nunc Cervini suggilabant. At cognomentum isthoc fortunae ab insigniis, tum cognatione desumptum est.“ Opet dalje veli: „Quemodmodum enim pater meus tempore exilii et peregrinationis suae Cervinns ab insigniis, ita et ego sol signatus cognominari malui. Ut pater meus de Ztubiza propter zagoriensem comitatum, ita et ego Bosnensis, quod et privilegia penes Bosnam data erant, et Bosnensium reges ad ultimum usque Stephanum Scalichii fuerunt.“

U drugom njemačkom djelu[41] priznaje nadalje Pavao, da mu je otac iz nužde kadikad morao mienjati svoje ime: „Dass will ich warlichen nicht in abrede stehen, dass mein vater nach gelegenheit der ort und zeit, als wol als ich, damit man unbekandt sey, den zunamen geendert und endern müssen!“

Dozvoljuje nadalje da mu je otac Mihalj bio biskupovim bilježnikom, kad veli: „Das notariatampt ist auch so gar ein grosse schande nicht.“[42] Svojim očuhom naziva ovdje Jurja Paskovića ili Paserića, te kaže o njemu da se zove takodjer Jelenčićem, „von den eltesten graffen von Hirsbergk und Dolenstein, in lateinisch comites de Cervino monte, auf windisch Jelenchich.“

Iz svega ovoga vidi se, da je otac Pavlov po svoj prilici bio od porodice Jelenčića iz Oroslavja i da je Pavao primio ime svoje matere Skalićke, isto onako, kao kasnije i njegov očuh Grgur (Juraj) Paserić ili Pasković, a možebit i sam otac Mihaljo Jelenčić, prem da se ne zna pravo, odkuda materi Pavlovoj ime „Skalićka.“

O samom sebi priznaje i Pavao da je u djetinstvu „prima pueritie“ doveden u Ljubljanu i po materi predan biskupu Urbanu.[43] Svjedočba sveučilišta bečkog veli, da je „Paulus Scalitz Zagrabiensis“ kao stipendista g. 1547 i 1548. polazio sveučilište, da je stanovao u Beču „in Pruck Bursen,“ da je g. 1549. za vrieme dekanata Gašpara Pierpacha postao bakalaurom, a g. 1551. pod dekanatom Benedikta Kleinsnitza magistrom filozofije. Svjedočba bolonjskoga sveučilišta veli, da „Magnificus et illustris vir, dominus Scalich, liberalibus artibus et Philosophiae, Viennae, inclita Pannoniorum urbe, est doctor creatus et solemniter institutus“ i na dalje, da je: scientia praeclarus, ingenioque acutissimus, moribus modestus, atque omni doctrina mirifice praeditus.

Kao brat i bratučed Pavla Skalića spominje se u Ferdinandovoj povelji Valentin Uriel i Zakarija Skalić, a od svoje sestre Uršule, udate za Franju Puhakovečkog, priobćuje Pavao u svojih satirah jedno pismo, prevedeno iz hrvatskog (ex Croatico sermone) na latinski, i pisano u Puhakovcu dne 3. listopada 1562., u kojem mu javlja smrt matere, izražujući ujedno svoju želju, kako bi ga rado još jedankrat vidjela, i to radje nego sve blago ovoga svieta.

Medju svojimi neprijatelji spominje Pavao tri kanonika zagrebačka: učenoga Pavla Gregorijanca, čtavca, Stjepana Radetiusa od Zemča, naddjakona, i Grgura Botku naddjakona i predstojnika crkve, koji dva posljednji bijahu mu prijatelji u Bolonji, kad je doktorat položio, pa ipak svjedočahu proti njemu u pitanju njegova rodoslovja. Spominje još medju Hrvati svoje suvremenike Jurja Draškovića biskupa, grofa Nikolu Frankopana i Grubera vlastelina Samoborskog, kod kojih, veli, da je njegov očuh Pasarić ili Pasković služio kao upravitelj grada Samobora. Medju svojimi učitelji (Praeceptores) zagrebačkimi, navadja nekog Mihalja, kojemu je i na sprovodu bio (braneći se tobože, da to nije njegov otac bio). Zatiem nekog Stjepana, i Krsta od Križevaca.

Skalićeve slike ili podobe nalaze se u nekih njegovih tiskanih djelih, zajedno s njegovim grbom[44]. Rezane su većom stranom u drvu. Najbolja je ona, koju priobći Boissard u svom djelu „Icones virorum illustrium“ Pars III. Ova slika rezana je u bakar po nekom rezbaru B. R. ili B. A. te se nalazi takodjer napose odtisnuta. Po njoj priobćena je slika i u „Viencu“. Prikazuje Skalića u njemačkoj gradjanskoj odori, urešena na vratu zlatnom kolajnom, što ju dobi od bavarskoga kneza.

[40] Pauli Scalichii. Satyrae Philosophicae. Regiomonti 1563. Tab. Genal. p. 424 . . 425.

[41] Andere Apologie oder Schuzrede.

[42] U jednom iztražnom pismu proti Franju Tahu, od g. 1567. spominje se njeki Mihalj djak (literatus) notar kaptola zagr., kojemu bješe Tahy na silu oteo kuću pod susedom.

[43] De antiquissima Scalichiorum sive a Scala etc. origine. p. 46.

[44] Taj grb razdieljen je u četiri polja. U prvom gore, dva pseta plaze po ljestvi (odtuda Scala), u drugom tri rieke s krunom nad kojom se dižu jelenski rogovi. U trećem, dolnjem sunce s trakovi, prekršteno dvimi štapovi. U četvrtom mjesec prekršten dvimi štapovi, na svakoj strani mladi mjesec. Ovaj grb sastavio je zajedno s poveljom Belinom sam Skalić, uzevši obzir na ime svogâ otca Jelenčić-Cervinus i svoje matere Skalić-Scala, Scaliger, svoga očuha Pasarića kao (odtuda psi na ljestvi) i na svoje učeno ime Sol signatus, odtuda sunce prekršteno itd.

Digitized by Google

Drugi pomanji sninak ove slike ima nadpis: Paulus Scalichius comes Hunnorum S. Theol. D. Dolje stih: Regulus Hunnorum, Scalae haeres glorior esse, Gentis, Sacrificus Caesaris, inde Papae.

Treća slika u drvu rezana prikazuje Skalića u bogatoj odori njemačkih vitezova, vezenoj zlatom. Na glavi mu je malen okrugli klobuk, urešen perom. Od sgora stoji nadpis: Schalichius Paulus Comes Hunnorum. S. Th. Doctor. Dolje isti stih, koj na predjašnjem bakrorezu.

Konačna opazka. Ova će razprava izaći i u posebnoj knjizi, u kojoj će se nalaziti i podpuni popis Skalićevih djela štampanih i rukopisnih, koga ovdje ne mogosmo priobćiti radi premalena prostora, prem da je vanredno zanimiv. Op. Ur.

O „Čengijić-agi" Ivana Mažuranića.

Napisao dr. Fr. Marković.*

Knez Orsat Pucić u „Dubrovniku" od g. 1849. priobćujući narodnu pjesmu „Žalostna smrt Smajil-Age Čengića", kaza, da bi od koristi bilo prispodobiti ovu pjesmu sa „Smrtju Čengić-age" od Ivana Mažuranića, izašlom prvi put u Iskri g. 1846., jer bi se tim najbolje proučiti moglo, u čem se razlikuju umjetne vile od prostonarodnih. Izišavši g. 1862. u IV. knjizi narodnih pjesama Vukovih opis istinitoga dogodjaja, kako pogibe Smail-aga Čengić, i tri još narodne pjesme o tom, njemački je pisac u senjskom gimnazijskom programu g. 1864. išao izvodit onu prispodobu, poglavito glede pjesničke kompozicije i crtanja značaja, a samo nješto malo glede pjesničkoga govora. Mnijem, da se ovaj posao ima u koječem bud izpraviti, bud nadopuniti; ovo ću oviem pokušati da učinim.

Istiniti dogodjaj, po Vuku, bješe ovaj. Za vladike crnogorskoga Petra II. Grahovljani, susjedi Crne gore, sasvim se odmetnuše od Turaka, pa kad zato Turci god. 1836. vojskom Grahovo pritisnuše, tristo Crnogoraca mladih diže se, medju njimi trojica od roda vladičina, da udare na njih, ali ih Smail-aga Čengić, — koji bijaše od najslavnije plemićke porodice turske u Hercegovini i Bosni, a na glasu izmedju prvih junaka u carstvu turskom — varkom namami, obkoli i posječe. Grahovljani se opet podlože Turčinu. Vladika pak nagovori glavare u Drobnjacih, što su susjedi Crnoj gori a od najhrabrijih plemena hercegovačkih, da ubiju Smail-agu kad dodje harač kupit, a oni obreku. Medju njimi najznatniji bijaše Novica Cerović iz Tušine, komu su Turci bili na vjeru ubili otca, i Šujo Karadžić, koga su otca jednako bili posjekli. Ovi i drugi glavari drobnjački svetili se Turčinu, gdje su god mogli, te Smail-aga nalazeći si samo jednoga udvoricu i privrženika Gjoku Malovića, njega metnu obrknezom drobnjačkim. God. 1840. dolazeći aga u Drobnjake da kupi harač, s vojskom od 400 ljudi namjesti se kod svoga Gjoke u Dužih, ali ga oni drugi glavari odmame na Metličak, da tu nanj s četom od preko 400 ljudi udare. Premda njeki pop pak njekakov Turčin Smail-agi dojaviše, da će sutra nanj udariti, on, misleći da ga Drobnjaci hoće poplašiti, ostane, hvaleći se drugim Turkom, da će on sam na petsto uskoka udariti, na što se Ahmet Bauk zareče, da će on na tristo. Sutra u zoru udare Drobnjaci; Smail-aga, bivši mu uskoci noćju odveli konja, posjede tudjega pa sabljom na uskoke udari, opominjući Bauka, što se je bio zarekao, ali pogodi ga zrno; Bauk pobježe, i drugi se Turci razbjegoše. Glavari drobnjački odnesu glavu i oružje Smail-agino na Cetinje.

Narodna pjesma u Dubrovniku i prve dvie u IV. knjizi Vukovoj (broj 57 i 58) pripoviedaju malne to isto u desetercih, i to je sve što ima na njih pjesničkoga, ako deseterac već čini poeziju. (Medju tima pjesmama imaju njekolike razlike, ali nebitne.) Tu je ona udvorica turska Gjoko Malović, koji tuži agi svoju junačniju braću, pače svjetuje se s njim, kako bi ih na vjeru ubili; tu onaj Cerović (ili Karadžić), himbeno zavara agu, da ga iz zasjede može zaskočiti; tu izdajnica popadija kaže agi, što mu spremaju tobož uslužni glavari; tu je lahkovjerni Smail-aga, na koncu usred ovelike vojske hvastav, da će sam na 500 udariti, dočim je na početku, čuvši od Gjoke za odmet drobnjački, s više strana vojske si u pomoć prizvao, da smie poći u Drobnjake. Od ovakovih osoba, bez vrednoće ili veličine značajne, ne može nastati poetičan čin; i dočim su narodne one pjesme ostavile istiniti dogodjaj u svoj neljepoti njegovoj, bez ikakva idealizovanja, one su gola proza sastavbom svojom, kako ni u govoru nema nikakva pjesničkoga uresa, do običajnih uresnih epitheta; ni cjeline nema u njih, toliko nuždne u pjesničkoj kompoziciji, pošto Gjoko Malović, odmetnik i zasjednik, u prvoj polovini dogodjaja upravo glavni pokretač, u drugoj izčezava nevidom. Mnijem zato, da se u ovih triju pjesmah ne ima ni tražiti značaj narodnih vila; ove su pjesme, ko što i druge nove, daleko zaostale za starijimi epskimi i lirskimi narodnimi.

Da li je umjetnik pjesnik „Smrti Smail-age Čengića" poznao samo istiniti dogodjaj, ili mu kako došla rukû i koja narodna pjesma o njem, sve jedno, on je mnogo promienio značaje a posve motive čina, oplemenio i uzvisio ih, himbu, hvastavost, izdaju izbacio, izveo čin veličajan i pun ethičkoga pathosa, te je tako od dogodjaja, koji u tadanjih jadnih okolnostih postavši pridrža i u fotografiji narodne pjesme obraz svoj neliep premda prirodan, izklesao idealan a ipak ujedno naravit lik, koji pokazuje biesni ponos turski u strahotnosti uzvišenoj, patnje rajine u bolu uzvišenom, osvetu junaka crnogor-

* Preštampano iz sjajnog izdanja, koje će izaći ovih dana nakladom knjižare Fiedlerove i Albrechtove.

Digitized by Google

skih u zanosu uzvišenom domoljublja, čovječtva, vjere. A što onim pučkim pjesmam po gotovo manjka, naime podpun umirni konac, to je umjetnikova pjesan istom pridoniela; dok pučka pjesma ostaje u jadnoj istinitosti realnoj, ona ima pred sobom i za sobom tisuć družica, koje pripoviedaju „opet to, malo drugačije“, kako su i dotični tužni dogodjaji kroz tri vieka uviek „opet to, malo drugačije“. Umjetnikova pjesan cjelina je s konačnim koncem: sa slikom, koja svesilnoga njekoč zulumčara pokazuje kao nemoćnu starinarsku uspomenu, a ovaj pobjedonosni i umirni „fuit tyrannus“ moguć je umjetnoj pjesni samo uslied toga, što je prije u svom razvoju prikazala podpun moralni slom Turčina, a moralnu veličinu protivnika njegova.

Toliko se oddvaja ova umjetna pjesan od onih pučkih; razstavlja ih estetički ukus, razstavljaju ih klasici, Gundulić, visoki sviet prosvjetnih i poviest ljudsku ravnajućih ideja, i — trajni stariji poklad same narodne poezije.

Da se to uvidi, razmotrimo crtanje značajâ, kompoziciju čina i pjesnički govor. —

Smail-aga svestrano je karakterisan, te se živo njegova osoba junačka, strahotna, ističe iznad svih ostalih; on je doista glavna osoba pjesni. Pjesnik, prikazujući njegov značaj nutarnji u odlukah mu i činih, i vanjski mu lik riše, ponajshodnijim načinom, ne navlaš, nego uzgredice: povodom psihologičnoga crtanja. Krepka stasa, ponosito uzpravno stoji, visoko i oholo držeć glavu, jasno mu čelo, i oko jasno i žarko; ovakov mu je lik, jer mu je srdce ponosito i volja kruta nepognuta i usred prizora, koji drugoga Turčina strahom potresa. U viteških igrah ne ima mu ravna, jahač je i kopljanik nad ine Turke; zabava mu i lov sokolovi; sjajno oružje ljubi, i usred polja čador mu narešen obiljem njegvim, te svakom razkošju turskoga velikaša; razbludnik je, sramotnik rajskih djevojaka. Ne podnosi, da mu se volji tko suprotne, bio Turčin, bio raja; hoće da njegova volja bude zakon za sve druge. I ne smie mu se opriečiti nitko; na njegovu volju i Turčina vriedna Turci sramotno skidaju sa života s robskim posluhom; mučeć Turčin, koga on osakati (nehotice, ali od obiesti), podnosi svoju bol i nagrdu, a da ni nepomisli na odmjenu. Takov samovoljnik, ne pozna straha od nikoga na svietu; i gdje se Turčin drzne (i razložito) opomenut ga, da bi mu se valjalo bojati Crnogoraca, on, da pokaže, koliko ih se ne boji, sramotno ih gubiti daje, zarobljenike svoje, prieteći istom smrću sav im narod uništiti, a Turčina, koji smjede i pomisliti, da bi se on bojao koga, sramotnom kazni smrću. Takova neustrašna ponosa hoće da bude i svaki drugi Turčin prema Brdjaninu, mišu gorskome, a koji bi podnio da se boji, jednakom mu sramotnom smrću prieti. Gdje se volja njegova ne vrši, očituje silu svoje volje strahotom muka, koje zadaje neposlušniku, ne mareć da li taj može ili ne može; njemu se mora volja izvršiti. Zato raju, što mu harača ne da, na muke će udariti strašne, pa gdje mu promaši volja sa slučajne nesgode te pomišlja, da mu se neuspjehu smijati može bud raja bud Turčin: on je pakleni demon, i hoće da satare sviet. On nije okrutnik od krvoždje, već od bezmjerne samovoljnosti i bezmjerna slavohlepja. Svoju slavu junačku držeći nada sve na svietu, on cieni i pjesmu, pronosnicu slave svoje, ali da bude te bi mu pjesma sramotu pronosila, on bi htio prije zadaviti i zadnjega čovjeka, satrti i vlaha i Turčina, da nema tko glasa o njem pustiti. Ovakova silna slavohlepna strast dakako ne čini ga hvastavcem; ne zariče se on, kako onaj Smail-aga narodne pjesme, da bi udario na pet stotina, već da bi ih dvaest posjekao. Sam junak, priznaje bar u sebi i makar na silu junaka i Crnogorca: divi mu se, gdje bez straha gine na oči mu; pače videći gdje ima koji se njega ne boji, protrne strahom — samo za čas, odmah se svlada, dostojanstvo i veličajnost junaka odmah si povraća. Koliko je strastan i srdovit, suspreže se i miran hoće da se ukaže drugim. Prema svičaju svoga roda i plemena obasiplje i odlične Turke i sluge i raju karakterističnimi psovkami i kletvami. — Tako je prikazan Smail-aga u veličajnosti strahotna samovoljnika; o muhamedanstvu njegovu nijedne crte, kako u obće u svoj pjesni što je Turaka ništa nije na njih fanatizma vjerskoga: tu je sam fanatizam despocije; tim je Smail-aga obćenit typus samosilnički, premda je dakako ujedno i typus samosilnika Turčina bosanskoga plemića, komu su pradjedovi njekoč junaci bili roda . . . .

(Dalje sliedi.)

Prof. Šime Ljubić.

(Sa slikom.)*

Tko je bio prije deset godina u našem narodnom muzeju, pak danas unj stupi, taj će opaziti u istinu toli golemu razliku, kako ju razmjerno težko da nalazi u ikojem muzeju ovoga svieta u toli kratku vremenu! Bijahu u četiri sobice narodnoga doma strpane sbirke i prirodoslovne i arkeoložke. Al što velim sbirke! To bijaše hrpa slučajno skupa snešenog kamenja, oružja, starih novaca, te jedan vuk, jedna lisica, jedan zec i još gdjekoja malenkost. U stražnjih dvorištnih sobah bijaše nekoliko škrinja knjiga, pod ključem muzealnih sluga, a na izbor svim „ljubiteljem“ književnosti. — A danas? Onaj prostor, koj nedavno bijaše dovoljan i predovoljan za sve sbirke, danas je već pretiesan za samu arkeoložku sbirku, da i ne govorimo o sbirkah prirodoslovnih i o biblioteci, koje sad napunjuju veliku dvokatnu muzealnu sgradu, poznatu pod imenom „starog kasina“! Od onog vremena prirasla je sbirka egipatska, sbirka starogrčke ceromike, sbirka narodnih ornamenta

* U predjašnjem broju 49.

Digitized by Google

od Laya. Sbirke oružja, napisa, novaca , te kamenog, mjedenog i gvozdenog orudja iznikle su reć bi iz zemlje. Smiemo li po hrvatskom muzeju suditi napredak hrvatske znanosti glede poznavanja naše domovine s prirodoslovne i starinarske strane — a stranci to čine, ako kod nas i ima ljudi, koji muzeju slabu važnost pripisuju — tad možemo biti ponosni napredkom od deset godina i sudeć prema njemu, smiemo izčekivati, da ćemo doskora bar donekle dostići ostale napredne narode zapada. Prvi je tomu ipak uvjet, da tjeramo predsude i neznanje prije svega barem iz onih krugova, koji su po ovom položaju zvani, da budu prvi zatočnici prosvjete.

A komu imamo pripisati toli silni napredak?

Uz požrtvovnost zemlje i naroda, ide najveća zasluga za toli uspješan razvitak nar. muzeja, naročito njegova arkeološkoga odjela nedvojbeno njegova revnoga čuvara prof. Šimu Ljubića, koga sliku u posljednjem broju doniesmo. Vriedno je, da u kratko nacrtamo mnogostrani rad toga muža na polju naše arkeologije i poviesti.

Šime Ljubić rodio se 24. svibnja 1822. u Starom Gradu na otoku Hvaru (Lesini) u Dalmaciji od Petra Ljubića i Pole Skuteri. Porodica Ljubića spominje se medju drevnimi plemićkimi imeni u Bosnoj, te se izseli zarana u Hrvatsku, valjda uslied buna patarenskih. Već tečajem XIV. vieka znadjaše si ona steći gradjanstvo mletačko, a zatim plemstvo ugarsko-hrvatsko, koje joj god. 1568. Maksimilijan II. potvrdi.

Šime dovrši pučke škole u svom rodnom mjestu, a gimnaziju, filozofiju i bogosloviju stranom u Dubrovniku i u Spljetu, a većim dielom u Zadru. Još dječakom, izpjeva prigodom smrti kneza Lilienberga sonet, koj bude tiskan u imenu cielog razreda, te steče svestranu pohvalu. To ga ohrabri na slične radnje, te on sačini još više pomanjih pjesni, a za filozofičkoga tečaje pokuša se i u dramah, sastavljajuć ih po uzoru Alfierovu, koga je mal ne svega na izust znao. U isto doba prione svom vatrom i uz glasbu, te sastavljaše za manja družtva glasbene malice. Nakon svršene filozofije (7. i 8. razreda) bijaše naumio posvetiti se nauci, al kao mnogi drugi naši učenjaci morade i on, da ugodi volji roditelja, odabrati stališ svećenički, komu ga već u povoju bijahu namienili.

Nu i za bogoslovnoga tečaja ne mogaše on odoljeti srdcu, da se ne bavi narodnom poviesti i jezikom. Na nauku poviesti poticaše ga najviše izvrstni dalmatinski starinar Petar Nisetić, a na nauku jezika vrli starina Ante Kuzmanić. Još bogoslovom stade on, čim poče izlaziti hrvatski list: Zora dalmatinska i taljanski Dalmazia pisati u oba ova lista razne književne i znanstven članke, pa ih pomagaše do njihova izčeznuća. Prva poveća razprava bijaše mu pjenezoslovna, naperena proti nadpopu Kaporu, koji se je trudio da dokaže, da je Justinian I. car rimski, rodom Slaven, kovao slavenske novce (vidi Zora Dalm. g. 1844 br. 31 i sl.) U to se doba zametnu u javnih listovih borba o tome, gdje je pravo ležao Pharos, glavni grad otoka Hvara za grčkoga i rimskoga gospodstva, da li na mjestu današnjega Hvara ili pako današnjega Staroga Grada, te gdje je prije zavedena biskupska stolica. Ljubić zastupaše temeljitimi razlozi mnienje, da Stari Grad leži na tlu staroga Pharosa, a da je sadašnji Hvar podignut stoprv koncem XIII. vieka.

U 4. razredu bogoslovije (1846.) u Zadru izdade dvie razprave: Običaji kod Vlaha u Dalmaciji (115 str.) i Ribanje i ribarsko prigovaranje Petra Hektorovića (120 str), a ovo je bila prva knjiga natiskana u Dalmaciji Gajevim pravopisom, za onda toliko progonjenim i sumnjičanim. Toga radi morao se je dugo boriti sa pokrajinskom Dalmatinskom vladom. Ujedno se lati sabiranja narodnih pjesama i poslovica, od kojih je mnogo u Zori tiskano bilo. Prve sakupi još god. 1846 u odebeo smotak na broju jih 150 komada pod naslovom: Narodne ljubezne pjesme i dobivši službeni „imprimatur," objelodani poziv na predplatu. Posveta bijaše namienjena tadanjemu pukovniku, ali već na glasu slavnomu Josipu Jelačiću, koj ju rado primi: — nu razne okolnosti zapriečiše izdanje te knjige. Malo kašnje skupi i uredi i poslovice, predstaviv im razpravu: o ljubomudrju slavjanskoga jezika.

Dne 2. veljače 1847. reče prvu misu, te postade duhovnim pomoćnikom u rodnom si mjestu. Tu podiže dozvolom vlade privatnu školu za gimnazijske nauke, koju uzdrži sve do god. 1855. Tu sabiraše marljivo stare grčko-dalmatinske novce, te grčke i latinske napise, pa time udari temelj ogromnoj svojoj sbirci, a ujedno sve više i više prianjaše uz arkeologijska študija. U to doba prevede na hrvatski i na taljanski za onda na glasu djelo F. G. Eichhoffa: Poviest jezika i književnosti Slavjana, a iz hrvatskoga u stihovih na taljanski zlatnu pjesmu Ivaniševićevu: Kako se pjesnik naučio pieti, dodavši uvod i život pjesnikov.

U prvi čas prionu on uz pokret god. 1848. U rodnom si mjestu podignu narodnu čitaonicu, gdje se je sakupljalo sve, što bijaše odličnijega na otoku Hvarskom. Ban Jelačić rado privoli, da to družtvo bude njemu posvećeno.[1] Sad stade on pisati i političke članke u domaćih i stranih časopisih. U domaćih zahtievaše naročito, da se uvede narodni jezik u sudove i u isti sabor,[2]

[1] Božidar Petranović, bivši tad poslanikom u Kromjerižu pisa mu (2. velj. 1849.): „Drago mi je bilo čuti, da se i u Starom Gradu družtvo slovinsko podiglo. Vaša je u tomu najveća zasluga. Kamo sreće, kad bi i u ostalih otocih podobnih Vami rodoljuba bilo! Naša bi narodnost tadaj u brzo razvila se. Nastojte . . ." itd.

[2] Isti Petranović (5. listopada 1848.) iz Beča: „Iz vaših sastavaka poznao sam podpuno, da ste pravi Ilir, i vatreni vierni sin majke Slavie. Vaše predloženje,

Digitized by Google

da se ukinu crkveni savjetnici kod namjestničkoga vieća itd. To njegovo nastojanje o probudjivanju narodne sviesti i bezkrajno povjerenje, koje mu narod prigodom izbora pokazivaše, pobudi dakako dosta zavidnika, koji nanj zamrznuše, te ga tajno vladi opisaše, čim se prevrat sleže, kao „torbido e inquieto“. Uslied tih denuncijacija bude on 19. lipnja god. 1849. od slnžbe odpušćen i pod strogu policajnu pazku stavljen, tako da mu svaki tjedan pretresahu spise i knjige. No gradjani složno udare prosvjedom proti takovu činu, te ga vlada još 2. studenoga iste godine vrati u službu, premjestivši ga ipak u Supetar na Braču.

Medjutim ne zapuštaše Ljubić svoje obljubljene nauke. Proučivši stare grčko-dalmatinske novce, napisa o njih obširnu razpravu, koja je tiskana g. 1851. u XI. svezku arkiva c. bečke akademije znanosti pod naslovom: numografia dalmata,[1] koja izadje sliedeće godine u hrvatskom prevodu u arkivu družtva za jugosl. poviest u Zagrebu pod naslovom: pjenezoslovje dalmatinsko.

(Dalje sliedi.)

da se jezik hrvatski uvede u budući naš sabor zemaljski, dopao se mnogo meni i g. Ivičeviću, koj vas pozdravlja. Nastojte ...“ itd.

[1] Neki su htjeli, da je to radnja P. Nisetića, ali to nije istina. Sam Nisetić u svom pismu (od 8. travnja 1852.) veli: „ho letto con piacere la vostra memoria numismatica nell archivio dell' academia. Tocca a voi, che siete giovanne, di lavorare“. Izvornik ovog pisma čuva sam g. Ljubić, te nam ga dragovoljno pokaza na naš upit u tom pogledu.

LISTAK.

Sjajno izdanje „Cengić-Age“. Proslavljena junačka pjesan našega velepjesnika i bana Ivana Mužuranića: „Smrt Smail Čengić-Age“ doživila je evo šesto izdanje, te ugleda ovaj put sviet u sjajnu ruhu. Knjižara sveučilišna Albrechta i Fiedlera izdade taj jedini umjetni epos naše knjige na finoj artiji, ukusnim tiskom, ukrašen sa 6 liepih slika, (portret pjesnikov, agovanje, noćnik, četa, smrt Čengić-age, kob) u sjajnu vezu. Sliku „Smrt Čengić-age“ donosimo u današnjem broju. Nu to izdanje dobiva tim veću vriednost, što je naš vrli književnik dr. Franjo Marković napisao vještačkim perom estetski uvod o samoj pjesni, gdje ističe vrlo umno karakter, krasotu i umjetničku cienu Mažuranićeva pjesmotvora. Pošto nam podieljena dozvolja, priobćujemo i mi taj essay u našem listu, a mi to čineći, preporučujemo to djelo što toplije našemu obćinstvu. Knjiga stoji 1 fr. 50 nov. Nadamo se, da će ovo umjetničko izdanje biti ponukom, da će se višeputi ovako liepo spojiti tvorna umjetnost sa poezijom, što osobito domaćim umjetnikom preporučamo.

Grad Šabac u Srbiji (k slici). Već onomad, opisujuć u br. 44. grad Sokol, rekosmo, da se pod „gradovi“ u Srbiji ne imadu morda razumievati kakove tvrdjave u današnjem značenju. Šabački, tako zvani Turčigrad štono malo izpod naše Mitrovice na Savi leži, jest takva stara gradina, sastojeć od četiri kule, spojene medjusobno visokimi zidovi. Negda bijaše njegova strategička važnost veća. Mnogo se je oko njegovih zidova krvi prolilo tečajem četiri stotine godina, odkad ga god. 1470. sagradi sultan Muhamed. Već ga godine 1475. predobi Matija Korvin, a kašnje još često mienjaše gospodare. U tursko-austrijskom ratu uzalud kušaše pukovnik Diller, zapovjednik grada Rače zauzeti ga, — ali mirom požarevačkim dopade ipak Austriji. Kad je u ratu g. 1737. austrijska vojska pod Seckendorfom na sve strane potučena, jedva se izpod njegovih zidina spasi uzmičuć od biesnoga Turčina te provali preko Save. (God. 1839. zapoviedaše grof Valvazor u Šabcu.) Mirom biogradskim dopade Šabac opet Turčinu u ruke, pošto mu porušiše obkope. God. 1788. u austro-ruskom ratu proti Turkom nije Austrija ništa učinila, osim što je pod osobnim vodstvom cara Josipa II. zauzela Šabac. Kad je sultan Selim III. nastojao skršiti vlast objesnutih Janičara, pokušaše oni svom silom oprieti se, te zauzeše med ostalimi gradovi pod vodstvom bega Novljanina i Šabac, prkoseć odatle valiji biogradskomu Hadži Mustafi. Odavle zavladaše oni nad svom Srbijom, i odurno gospodstvo Dahija započe. Al zato Šabac prvi pade pred slavodobitnim ustankom srbskim. Jakov Nenadović zauze ga malom četom junaka g. 1804 prije nego mu stiže pomoć iz Bosne. Al g. 1806. opet nenadano nahrupiše bosanski Turci, te se kod Mišara postaviše, da dočekaju Kara Gjordja i Stojćevića, koji se sa 7000 pješaka, 2000 konjanika, te sa tri topa i sa jednom lumbardom primicahu. Dva dana uzaluda navaljivahu na šance, a treći dan razbiše ih Srbi hametom. Najodličniji bosanski begovi padoše. Al g. 1812, nakon nesretnoga boja kod Negotina i Deligrada pade opet Šabac u turske pandže, dokle god. 1872. napokon Turci ne moradoše sve gradove pustiti. O tom liepo piše Vuk Karadžić u svom „ustanku na Dahije“ i Ranko u svojoj poviesti srbske revolucije — Iza Turčigrada leži veliko mjesto, koje spada medju najugodnije u cieloj zemlji, te je u očiju Srblja „mali Pariz“.

Harambaša dalmatinski (k slici). Harambaša jest glavar jedne čete pandura, koji u Dalmaciji čine stražu sigurnosti. Odjeća im je narodna kao i oružje, a po narodnom ga običaju četa izmed sebe odabire. Ima ih pješke i na konju, ali im je jednako vierna drugarica i pratilica lula. Slika, što ju donosimo, potiče kao i ona u broju 40. ovogodišnjega Vienca od ruke Fr. Čermaka.

Savjeta hiljada, neobhodno potrebnih svakomu gradjaninu i seljaku. I. Svežčić. Sastavio podžupanski perovodja g. Dragutin Jagić. Tiskom Fantó-a u Sisku. Knjižica sadržaje mnogo savjeta za život obiteljski, za domaće gospodarstvo, vinogradarstvo i voćarstvo.

Današnjemu broju „Vienca“ priloženo je pol arka priloga.

Zabava: Čuvaj se senjske ruke — Požar Rima — Lice laže krv ne laže. — **Pouka:** Pavao Skalić — O „Čengijić-agi“ Ivana Mažuranića — Prof. Šime Ljubić. — **Listak.**

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 18. prosinca 1875.

Br. 51. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična pripoviest.

(Dalje.)

VIII.

Mutan dan sterao se nad gradom, sivi oblaci gonili se nebom, more žamorilo po pustoj luci, oblizujuć žal, kao zmija kad si traži pliena, a sa gore hujila bura, zaglušujuć tužno jecanje crkvenih zvonova, muklu bubnjavu bubnjeva; samo na časke čuo si težke korake mrkih arkebuzira, koji četimice obilažahu gradom, da protraže sve uskočke kuće, da skupe, što je u njih bilo blaga. A grad bijaše pust, kao da je narod u zemlju propao, grad bijaše mrtav, prazan kao noć bez zviezda, kao srdce bez ljubavi. Samo kadkad pojavio se ulicom koj sluga božji u crnom ruhu, mutna oka, poniknute glave, kan da ide blagoslovit grob, samo kadkad si vidio, kako koj Uskok vojnik polagano bez oružja ide na kaštel, da zapiše ime svoje. Mnogi podje, al mnogi se i ne povrati. Pred kaštelom stajahu troja vješala, a na svakih zibalo se bliedo truplo uskočkog junaka, ruku natražke svezanih. Kraj prvih vješala sjedjaše na zemlji žena, savijajuć ruke oko koljena. Crna joj kosa padala raztrešena izpod crven-kape niz mrko čelo, niz zlatni djerdan, niz bielu košulju. Tamno joj lice bilo se stvorilo kamenom, a crnima očima piljila je u truplo na vješalih, ne trenuv ni okom, ne prosuziv suze.

— Makni se ženo! viknu stražanin, šta tu sjediš, te buljiš u toga obješenjaka? Nije ti tu mjesto!

— Ta gdje? odvrati mirno žena, omjeriv muškетira, ovo je moj čovjek! Gdje ti je duša? Daj, da se ga bar još jedan put nagledam.

— Prijatelju! pristupi neka starica k vojniku, ded molim te boga radi, reci, znaš li ti za moga sina; Pero Radaković mu je ime. Jutros podje amo na kaštel, a još ga ne ima kući. Bit će ti za dušu!

— Ne znam. Mani me se! odgovori stražanin, ako je lopov, ko što ovi, valjda će i njega objesit.

— Prijatelju, gospodine! zakuka starica, pusti me gjeneralu, da mu skute cjelivam —

— Natrag, bako! viknu muškетir, il ću te kundakom.

A biedna starica lomila ruke i pritiskala suzno lice na tvrde zidine kaštela. Da ga omekša? Kamen da ima srdce, kad ga ne imaju ljudi?

U kuli kaštela sjedjaše za malim stolom Rabata, premećuć artiju, a do njega stajaše poručnik Capogrosso.

— To je dakle popis svih tih kukavica? reče general.

— Koliko ih nadjosmo. Budonović, „Crni Niko“ — a navlastito onaj djavo Juriša utekoše nam sa jedno 600 momaka.

— Jesu, grom i pako! Da znam tu hulju, koja im je tajnu odala?

— Zaslužila bi doista vješala.

— I bi. Jesu li Dalmatinci pohvatani?

— I povezani. Još danas, čim bura malo jenja, predat ćemo ih mletačkomu gjeneralu.

— Bene. Jeste li si zabilježili sve Uskoke, kojih smrt zahtjeva Paskvaligo?

— Još danas bit će obješeni.

— Je l' oružje Uskokom oduzeto? Kuće pretražene?

— Jest sve po vašoj zapoviedi.

— Dobro. Prije nego ih smaknemo, ostaje nam dvoji posao. Al u istinu vrlo težak. Šta će — —?

— Al Paskvaligo veli, da je to prvi uvjet.

Digitized by Google

— Nu kako ćemo?

— Prepustite to meni. Al šta velite za vojvodu Daničića?

— Tu ne mogu ništa učiniti. Javite to Paskvaligu, recite to i biskupu. U Gradcu mi rekoše, da ne dirnem u Daničiće. Ondje ih osobito milostivo gledaju. Ali ako nas za one druge pozovu na odgovor?

— Svalite svu krivnju na mene, a ja ću uteć. Vi ste čist.

U to unidje zastavnik goričke vojske i dotaknuv se rukom klobuka reče:

— Gospodin kapetan Danilo Barbo moli, da smie doći pred lice gospodina generala.

Rabata se trznu.

— Nek unidje, reče častniku, a vi Capogrosso idite po svom poslu! Kad ga ovršite, javite mi. Dà vojvodu Marglitića iz Ledenica ne zaboravite!

Pobočnik izidje pokloniv se, a u isti čas stupi u sobu kapetan Barbo. Oko mu zasinù, čim opazi gjenerala, a ovaj, ne dignuv oka, virio je nepomično u artiju pred sobom. Prvi put poslije dugo i dugo godina bijahu ta dva čovjeka opet na sámu.

— Na vašu službu, gospodine gjenerale, progovori kapetan.

— Gospodine kapetane! prihvati Rabata suhim glasom svejednako gledjuć u papir, vi znate vrlo dobro, pošto sam amo došo —

— Znam.

— Vi znate. šta je volja i želja njegove carske i arcivojvodske svjetlosti —

— Kojoj sam vazda dušom i srdcem neumitan i prevjeran sluga bio.

— Za prošlost vas ne pitam, al sada kan da vam je vjera malahnula. Vaše mi se vladanje nikako ne mili, kapetane. Vi ste ovdje bili glavarom, a ne umjedoste zauzdat toga lupežkog čopora, ne mogaste gusare odvratit od opačina i zlodjela, kojimi vriedjahu imetak i čast mletačke republike, i po toj vašoj mlitavosti zadaste našoj vladi mnogo neprilika. Dà, kad sam ja kao komesar ovamo poslan bio, da ukrotim gvozdenom rukom tu uskočku zvjerad, ne zapriečiste, da umakne veći dio tih lupeža a na čelu im Juriša Orlović. A i sad, gdje sam sio sudit sad zlotvorom, ne ima mi od vas pomoći.

— Vi me, gospodine gjenerale, odvrati Barbo, pozivljete, da se opravdam. Dobro. Mnogo mi toga nabaciste, zato vas molim, da me slušate.

— Izvolite sjesti gospodine kapetane! mahnu Rabata rukom, ne pogledav ga?

— Da niesam neprijatelj Uskokom? I niesam. A zašto bih i bio? Prejasna habsburžka kuća, koju ja pošteno služim, ima dva neukrotiva neprijatelja: Mletke i Turčina, to su i moji neprijatelji. Proti Mlečićem borio sam se, kako i sami znate, već za mladih godina na Soči, a poslije i proti Turčinu, a za Mlečiće predobro i sigurno znam, da su radi carstvu oteti Primorje. Najveći pako i najopasniji neprijatelji Mlečićem i Turčinu jesu Uskoci — i zato im niesam neprijatelj. Ubijte njih, izvadili ste austrijskoj temelj vlasti u ovih stranah. Senj u rukuh uskočkih jest orijaš sa dvie gvozdene ruke, desnicom kroti krilatog lava, ljevicom osmanskog zmaja. Ubijte toga orijaša, do senjskih vrata vladat će vam bosanski paša, a u Senju mletački providur. Niemci, Talijani ne obraniše Senja. Velite, da su gusari, razbojnici. Tako viče na njih sav sviet, a ti crni glasi poliežu iz Mletaka, i jer Mlečići imaju svojih poslanika, agenta, uhoda po svem svietu, a Uskoci nikoga, i jer Mlečići imaju pune galije zlata, a Uskoci ni šuplje pare, i jer su Mlečići gladka, milosborna gospoda u svili i kadifi, koji u potaji ubijaju otrovom, a Uskoci surovi, srdčani junaci bez mnogo rieči u crvenih kabanicah, koji samo na očitom mejdanu ubijaju poštenom sabljom — zato vjeruje sviet, da su Uskoci gusari i razbojnici. Al ja ih poznajem i znam to da nije istina. Junaci, pošteni, negladki, dà kadkad kruti — al vriedni, valjani. Da idu po moru biti boj. Iz Gradca ne dobivaju plaće, Mletci im krate trgovinu; zemlje ne imaju, al žena, djece — i junačkih rana, a nitko ih više ne ima na junačkih grudih, nitko nije više krvi prolio za kralja od Juriše Orlovića, a sad pitam vas, gospodine gjenerale, jesu li zaslužili vješala?

— U istinu, odgovori Rabata griznuv si usnice, vi ste, signor Barbo, više odvjetnik Uskoka, nego li carski kapetan. koj se ne bi imao pačat u politiku, već slušat samo zapoviedi.

— Ja sam vojnik, plemić, poštenjak, illustrissimo, viko govorit istinu pred bogom i svietom, a ovdje niesam advokat, već mi je dužnost govorit istinu za onu četu, kojoj sam postavljen zapovjednikom. Gjenerale! Vi počeste ovdje krvav sud! Zorne junake vješate, druge progonite kao niemu zvier, vaši vojnici pliene kuće, majke, žene, djeca cvile i nariču, grad je mrtav, dà i crkve, to jedino utočište biednih ljudi prazne su, vi šutite, šutite kao kamen, vi samo hvatate i vješate, a narod očajava!

— Šutite kapetane, skoči Rabata na noge, za svoje čine odgovaram samo caru i bogu!

— Bogu! — — Generale, ako vas je bog čuo! Nu pustimo vašu saviest. Čujte me! Sad govori plemić Danilo Barbo plemiću Josipu Rabati. Gledajte na mom srdcu ova tri križa! To je moja majka, moja sestra, moje sestre i — vaše diete, tri žrtve vašega nemilosrdja. Giuseppe Rabata! Sjećate li se Gorice, pamtite li Karlotu, moju biednu Karlotu? Tri su to smrtne rane na mojem srdcu, tri glasa osvetnika do boga. Evo, ja vam poklanjam te tri žrtve, ja se odričem osvete, al ostavite ovaj biedni narod na miru. Zaklinjem vas, Giuseppe Rabatta! skinite vješala, odpravite mletačkog komesara Barbara, koj se, kako dočuh, sprema u Senj, ne ka-

Digitized by Google

ljajte svojih ruku uskočkom krvi na štetu cara i gospodara — i od mene vam sve oprošteno!

— Kapetane! ruknu Rabata blied na smrt, jeste li ikad vidjeli pismo zapovjednika, na kom stoje kolo i vješala? Znate li vi, da som punomoćnik carev, sudac na život i smrt?

— Znam, odgovori Barbo mirno; tako dakle? O ubijte me! Moja oporuka je u rukuh generala Gjure Lenkovića, koj će ju otvorit, čim poginem. I za vas ima u njoj zapis. Ubijte me, ili ako ste čovjek izidjite mi na junački ogled!

— Danilo Barbo, zadrkta Rabata od biesa, vi nieste više kapetanom, ja vas lišavam časti senjskoga zapovjednika i za dva dana da ste mi ostavili ovaj grad.

— Dobro! Rabata! Ja i onako ne imam ovdje više posla. Tri ova križa življe mi zapekoše srdce. Svaki drži se svoga posla, vi vješala — ja osvete! I razjaren ostavi kapetan sobu.

— Gjenerale! viknu Capogrosso, provaliv u sobu, valja brzo radit. Sve sam pripravio. Dobit ćemo, ako bog da, i Orlovića.

— Čekaj, da se predomislim, oklievaše Rabata.

— Sjutra će doći Vittorio Barbaro i doniet će — pet tisuća cekina!

— Idi, radi kako znaš, odvrati gjeneral, spustiv se na stolac.

* * *

Dvadeset draguna sa kornetom pojuri na brzih konjih put franjevačkog samostana. Pred vratima zaustavi se četa, a na kraju svake ulice namjesti se po jedan konjanik. Kornet sa dva vojnika sidje s konja i provaliv u samostan zapita brata vratara:

— Gdje je gvardian?

— Evo ga gdje ide ovamo hodnikom, odvrati fratar plaho.

— Gvardiane! reče častnik patru Viktoru, koj je upravo nadošao bio, staviv mu ruku na rame; moj ste sužanj u ime gospodina komesara. Podjite sa mnom!

— Kamo? Što sam kriv?

— Buntovnik ste. Naloženo mi je, da vas predam kapetanu mletačke galije, da vas povede u Rim pred sud.

Fratar se sgrozi, ali draguni uhvativ ga pod rukom, izvedoše ga na ulicu, i dragunska četa ćerala je golimi sabljami redovnika do luke, gdje je velika mletačka barka sa dvadeset arbanaskih vojnika čekala. U isti čas dovukoše arkebuziri na lancu dvadeset Dalmatinaca do luke. Žalostni, oborena blieda lica koracahu nevoljnici. Dvadeset i više godina bijahu živjeli u Senju pobjegnuv od krvnika lava, a sad ih povrati Rabata mletačkoj nemilosti, jer tako je želio mletački gjeneral — Paskvaligo. Okolo luke stajahu vojnici držeć navinute puške, al iz kuća provališe ljudi, hrleć za vriednim redovnikom, komu su guste suze kapale niz staro lice. Žene, djeca, starci — svatko je kušao dotaknuti se njegova skuta. Došav do mora, reče dragunski častnik zapovjedniku mletačke barke:

— Pozdrav od njegove ekselencije g. baruna Josipa Rabate jasnoj sinjoriji. Evo predajem vam, g. kapetane fratra buntovnika, da ga povedete u Rim, a izviše predajem vam 20 dalmatinskih zlikovaca, neka im sudi sjajna republika, njihova gospodarica, po svojoj želji. I ostale ćete dobit, čim ih pohvatamo.

Grozan jauk zadrkta zrakom. Okovani nevoljnici klekoše zadnji put plačuć na ovaj kamen, koj im toliko vremena slobodnim utočištem bijaše, a sied starac medju njima poljubi tu svetu hrvatsku zemlju. U jedan hip kleknu i ostali sviet, a starac redovnik dignu oko k nebu, razširi ruke drktavice nad pukom i zavapi kroz plač:

— Bože milosrdja! Svrni okom na ovaj biedni narod! Izvedi ga iz tmine i pustinje na svjetlo spasa i istine! S bogom zemljo moja, koljievko moja! S bogom narode moj! Bog te blagoslovio!

— Blagoslovi i mene! zavapi knez Posedarić, izvinuv se iz svjetine i kleknuv pred redovnika: „Oprosti im otče, jer ne znaju, što čine!“

I udari svjetina u glasan plač, a fratar položi slabu ruku na glavu junaka. Al u taj par priskočiše mletački vojnici, ugrabiše slugu božjeg, ngrabiše biedne Dalmatince i odvukoše ih silom u barku, a arkebuziri i draguni razćeraše narod sabljom i kundakom.

* * *

U kući Posedarićevoj sjedjaše do prozora Klarica vezuć, a do nje staraše Gjure Daničić, zadubiv svoje oči u lice krasne djevojke.

— Gjure! prihvati djevojka dignuv glavu veliki li smo grešnici, kad nam bog nasu u čašu radosti toliko pelina. Mišljah, da će nam skoro osvanuti sreća, a eto nam je zagrnu crn oblak i — sam milostivi bog zna, kad li ću vaša biti.

— Utješite se, Klarice draga! smiemo li pomišljati o sreći, gdje se svuda nesreća odaziva, smiemo li se veseliti, gdje drugi plaču? Koliko li poteče nevine krvi ovih dana? Oh Klaro, junačko srdce svija mi se od boli, kad vidim, šta tu biva. Ah da ima pomoći, da možemo krvnika uništit. Al mi smo zatvoreni u gradu, malo nas je i narod je klonuo duhom, a krvnika čuvaju lumbarde i ciela vojska. Užasno je to!

— Ah eto nam otca, primieti Klarica virnuv iz prozora, baš mi je drago da dolazi, jer niesam rada, da je u takovo vrieme van kuće. Za malo unidje knez Martin u sobu, mrk i niem. Baciv kapu na stol, sjednu u kut, stišćuć šake na koljena, spustiv nujnu glavu.

— Gjure, reče napokon, znaš li, Mlečići odvedoše gvardiana?

— Mlečići?

— Ja slutim na izdaju?

Digitized by Google

Al još ne bje knez svršio rieč, a u sobu stupi poručnik Capogrosso.

— Čast mi je, poklonit vam se, gospodine kneže; njegova milost, g. carski komesar barun Josip Rabata pozivlje vaše plemenito gospodstvo na dogovor u važnu poslu, da se, koliko mislim, privedu Uskoci na red.“ Klara probliedi, a vjerenik joj se prenu.

— Gospodin Rabata mene? dignu knez u čudu glavu, čudim se. Medjutim odmah dodjoh za vama, gospodine, i bit će mi drago, mogu li mu bit od koristi.“ Capogrosso omjeriv okom mladu i vojvodu pokloni se i ode rekav, da su poslovi vrlo prešni.

— Ne idite, otče! zagrli djevojka otca.

— Zašto da ne idem? odgovori knez, možebit mogu kako umekšati vuka i olakšati narodu biedu.

— I ja ću s vama! doda Daničić.

— Nipošto! Ti mi čuvaj kuću. Nadam se, da ću se skoro povratit.

— Oh dodjite, dodjite skoro, sladki otče! moljaše djevojka a suza joj skoči na oko.

— Miruj! Ima te tko čuvati! S bogom, djeco! reče knez poljubiv djevojku u čelo i podav ruku Gjuri.

Ura za urom minula; govorkajuć milo čekahu zaručnici; al još ne bje kneza kući. Majka Lucija bila je već dva puta poslala služavku, neka knez k njoj dodje, al joj Klara odgovori, da ga još ne ima.

— Korite nas žene, reče Klara zaručniku, da smo brbljave, al kad se tek vi muževi sastajete, ne ima govoru ni kraja ni konca. Šta li će smisliti u kaštelu; nu sad će, mislim, skoro doć. Ded Anice pogledaj pred vrata, ide li gospodar? Al čekaj! Gjure, molim vas idite mu vi u susret. Vi mi ga dovedite.

Mladi vojvoda pobrza put kaštela. Vrata bješe zatvorena.

— Otvori mi, reče straži.

— Ne smiem, gospodine! odvrati mušketir, ove noći ne smie nitko unići ni izići.

— Al moram gjeneralu, nastavi Gjure uzrujan.

— Ne smiete ni vi ni drugi po gjeneralovoj zapoviedi.

Sbunjen stajaše mladić pred vratima. Nečemu se domisli. Brzo zakrenu u ulicu kraj veljih vrata u stan kapetana Barboa. Ne nadje ga, i povrati se Klari. Djevojka se prepa opaziv zaručnika bez otca.

— Otac, gdje mi je?

— Ne znam.

— Bijaste li u kaštelu?

— Ne puštaju nikoga unutra.

— Ni — ko — ga? Bože! Bože! uhvati se djevojka za glavu, hodajuć nemirno po sobi, zatim nastavi idite, idite, molim vas, potražite Barboa —

— Ne nadjoh ga, Klaro!

— Dakle Hreljanovića, Mikulčića — idite biskupu — idite, pitajte — ja ne znam ništa — ništa!

— Idem! s bogom, Klaro!

— Već je i kasno — al molim vas idite, pa mi javite sutra — il još danas — vi ćete to bolje znati — meni je krv sunula u glavu.

I opet poleti Daničić prema kaštelu. U jedan put doču niz ulicu silnu trku. Opazi, gdje leti čovjek razširenima rukama bez daha a za njim častnik sa četom goričkih vojnika. Sad dostignuše vojnici bjegunca.

— Pomozi Isuse! zavapi čovjek, al častnik zarinu mu straga mač kroz rebra i čovjek klonu u svoju krv.

— Šta si tražio, dubrovačka psino u Senju, to si dobio! nasmija se gorički častnik izdišućemu ranjeniku.

Al Daničić poleti dalje, sva mu je krv kipljela, a srdce spopadao neobičan nemir.

Baš je odbilo osam na stolnoj crkvi sv. Jurja, kada dodje na trg pred kaštel; vrata bijahu zatvorena. Straža stajaše ko kamen. Al čuj! Iz kaštela orio se bubanj, čula se rieč vojničkog zapovjednika. Vrata se otvore. Iz njih proplamti crveno svjetlilo zubalja, o kojih se čudno ljeskahu puške i kacige mušketira. Iz vrata izidju 50 vojnika bakljonoša i dvie satnije pješaka pod puškom. Bakljonoše razrede se u kolo, pješaci svrste s desna i lieva kraj vrata. Četiri momka prislone nad vratima dugačke ljestve. Sad se popinje jedan momak na ljestve. Nešta nosi pod rukom. Sad je navrh ljestava. Zabija klinove. Sad je nešto objesio.

— Ha! ha! ha! Felicè notte! nasmija se momak. Bubnji zatutnjiše, baklje planuše, a užasno rumenilo zadrkta na dvih krvavih glavah, visećih nad vratima kaštela, na glavi ledeničkog vojvode Marka Marglitića — i kneza Martina Posedarića.

Krv šinu mladiću u glavu, oči mu se zamute, bubnjava mu šumila mozgom. Sve mu se činjaše tlapnjom. Ne stade zubalja, ne stade vojske, straža zaklopi vrata. Sve mu se činilo tlapnjom. Al nije — tlapnja, ah nije! Znoj mu skoči na čelo, rukama uhvati glavu. Dà, dà, dà istina je, ciela grozna istina! istinu pokazuje bieli mjesec, steruć svoje svjetlo na liepo bliedo čelo, na otvorene velike oči, na crnu kosu — na krv Martina kneza Posedarića. Zazeblo mladića, a glava mu gorila; tisuć noževa, da mu je sjelo u srdce, ni kapljica nebi bila skočila na grudi. A sve bijaše niemo, sve gluho — sred puste zimske noći. Jedva živ hvataše se mukom zida, i hodajuć natražke udaljivao se malo po malo od groznoga pozorišta, a zatim trčaše uz ulicu niz ulicu bez, uma, bez glave, trčaše gradom kao zvier pune dvie ure. Tri puta dodje pred Klarinu kuću; na njezinu prozoru drktaše svjetlo. Al ne — nije smio unutra. U to mu sinu miso. Zakrenu natrag uz brdo. Pred kućom kanonika Tvrdiševića stade i poče lupat halkom. Bez duše pade pred starcem na koljena.

— Vi ste Klari — kum! Rabata ubi joj otca. —

Digitized by Google

Krvava glava visi nad vratima kaštela — ona ne zna — recite joj vi — ja ne mogu!

IX.

U rano jutro podje mladi vojvoda sa otcem si u kneževu kuću. Mladić nije vidio, je li noć il dan, sjaje li sunce il mjesec, mladić nije ćutio, jel zima il ljeto, mladić nije opazio, kako biesni vojnici kundakom ćeraju žene, djecu, starce ulicami. Mozag u glavi bijaše mu kamen, a srdce je kipljulo ko senjska bura. Uzpeše se na stube. Vrata bijahu otvorena. U kutu šaptaše sjedoglavi kanonik Tvrdišević sklopljenih ruku tihe molitve. Šuteć stajahu do prozora Barbo, Hreljanović i patricij Homolić a na postelji sjedjaše obučena razsute kose — Klara. Složiv ruke u krilu buljaše ukočenima očima pred sebe. Reć bi, da je od kamena. Samo kadkad drktnu joj usna, liznu iz črnog oka bjesomučan plamen, samo kadkad skoči na crvene nabrekle vedje živa, gorka suza. Bijaše niema, gluha, sliepa, samo u glavi vrtili joj se usijani moždjani. Mladić zaustavi se na pragu.

— Je l' da je živ? Je l'? Recite Gjure! skoči djevojka munjimice prema mladiću „imajte milosti. Živ, živ! To sve je san — san! nastavi pritišćuć prste čelu — san? san? Krste bože! Nije, nije san! Otca mi ubiše — otca — oh! oh! oh! i baci licem na postelju.

— Klaro! stavi joj mladić ruku na rame.

— Ne dirajte me, Gjure. Sve tielo mi je jedna rana! pridignu se poslije časka djevojka. Joj! Joj! Samo da pameti ne imam — da mi je leć u crnu zemlju! Tebe — tebe junaka — diku — zviezdu — tebe otče razderahu vuci — tebe smače krvnik, krvnik Rabata. — Recite, je l' toga čovjeka rodila majka? — Zna li on što je srdce, što je suza, što je diete? Ubiše — —

Suznih očiju, niemi gledahu svi jadnu djevojku.

— Ubiše? ozva se mukli glas od vrata. Svi krenuše glavom. Na pragu stajaše sliepa, sgrbljena majka Lucija upiruć se u štap. „Čula sam krič i spuzih niz stube amo. Ubiše? Koga? Nikolu?

— Ah babo, sladka babo, baci se Klara sdvojno pred staricu, obujmiv joj koljena, ubiše mi otca, Rabata mu skinu glavu — babo, babo moja!

— Martina? vrisnu starica zadrktav i sliepe joj se oči zavrtiše grozno, bože! je si li spavao? Oprosti mi taj grieh! prekriži se starica triput. Mužkarci priskočiše, da ju pridrže.

— U kraj! viknu stara! gdje je? Gdje mu je truplo? Povedite me k Rabati.

— Ali kumo! utješi ju kanonik.

— Povedite me k Rabati! lupnu starica srdito štapom u zemlju. Vi me, kume kanoniče, povedite i Gjure — jesi li tu? I ti podji. A vi ostajte mi kod golubice! Čuvajte ju. Idem po sina.

Kanonik i vojvoda uhvatiše staricu pod rukom, da ju povedu u kaštel. Polagano koracaše u papučah stara sgrbljena knjeginja. Suznih očiju gledahu ju po ulicah mrki senjski junaci. Straža hćede im kratiti ulaz, al Gjure gurnu mušketira na stran. Pred vratima Rabatine sobe stajaše poručnik Capogrosso.

— Vodite nas generalu, reče vojvoda.

— Ne mogu, kod njega je mletački izaslanik g. Vitorio Barbaro.

Vojvoda odrinu poručnika od vrata.

— U kraj, krvniče! zaškrinu mladić zubi, i otvori brzo vrata.

U sobi sjedjaše Rabata, a do njega Mlečić Vitorio Barbaro, poslanik generala Paskvaliga.

— Tu je, šapnu kanonik starici. General skoči na noge.

— Tko je smio? — zaviknu Rabata. Starica trznuv se osovi glavu, zatim progovori:

— Ja, kneginja Lucija Posedarićka. Jesi li ti tu, Rabato? Gdje mi je sin, moj sin Martin? Po njega dodjoh. Gdje mi je sin?

— Šta me pitate? promrlja Rabata, bijaše buntovnik, objesih ga, skinuh mu glavu.

Starica se propne. Žuto joj lice omrknu pod bielom maramom, a mrtve oči točijahu se kao dva staklena koluta. I dignu štap:

— Ded! Gdje si zlosine? Da te se dodirnem, vriskaše Lucija tražeć štapom po zraku, „objesio Martina? Plemića? kneza? junaka? Kao roba! Vidiš, jakrepe! Ja sam sliepa, stara majka. Mladjeg mi sina dvadeset godina ne ima. Osta mi stariji, moj štap. Ti si ga slomio. Osta mi jedinica unuka, ti ju ubode usred srdca. Ti — krvopijo, koj gaziš lice carevo! Ti si se napio sladke krvce čeda, koga sam nosila pod srdcem, izpraznio si mu srdce do zadnje kapi, a meni nisi ostavio ništa.

— Ženo! kriknu Rabata.

— Šuti, kugo ljudska! Dodjoh ti u pohode! Vidiš li ovo suho drvo u mojih rukuh. Osušio se tako i ti, i kad se to drvo zazeleni, cvala ti sreća. Nogom si me turnuo u grob, bog ti ne dao svete zemlje, ni uskrsa, i kad dodjemo zajedno na sud božji, dat ću bogu pravedniku ovaj štap, a na njem urezane tvoje griehe krvlju našega roda. Sina mi daj! mrtvog sina, da ga zakopam! Sina mi daj!“ I starica klonu Daničiću na ruke.

Rabata, prisloniv se blied o zid drktaše. Po njegovu čelu treptili borovi, bliede modre oči zabadale se u tlo, a ljevicu pritiskaše na srdce; a Mlečić stajaše ko kamen.

— Vojvodo! ruknu Rabata, platit ćete mi, što dovedoste amo tu ludu ženu.

— Već niesam vojvoda! dignu Daničić glavu, poslah svoju ostavku u Gradac. Ja sam Gjure Daničić, velikaš kraljevine, vlastelin senjski i narečeni zet Martina Posedarića, koga iznenada ubiste. Dajte nam mrtvaca!

Digitized by Google

— Generale! provali bez daha u sobu mlad častnik pod kalpakom u žutoj dolami, ja sam Borisavljević, častnik garde generala Lenkovića. Što me je konj nositi mogao, letio sam amo. Evo vam pisma od mog generala. Čitajte! Rabata svrnuv okom na pismo, protrnu.

— Da ne dirnem u Posedarića? reče muklo, prekasno. Objesio sam ga. Capogrosso, predajte tim ljudem truplo.

— Toga junaka? prestravi se hrvatski častnik.

X.

Lagano dizao se mjesec na planine. Uzkom tmurnom ulicom idjahu dva čovjeka.

— Capogrosso! reče prvi, dobro ste obavili svoj posao. Glava je zmiji pogažena. Vieće desetorice odužit će vam se, kako ste zaslužili.

— Hvala vam, signor Barbaro! Još prekosutra da krenemo divljake iz Senja, pa prejasnu republiku ne će više boljeti glava.

— All jo mnogo tih hajduka van grada?

— Dosta ih se povratilo. Zaćerasmo im žene i djecu u škripac, pa im to potajno doglasismo, i tako dodjoše na milost, a preksutra ih odpravismo u Otočac. Je l' Rabata primio plaću?

— Izbrojih mu 5000 cekina i predah mu od sinjorije veliku zlatnu kolajnu. Vriedi 2000 cekina. Ta je Posedarićeva glava dosta skupa. Al puko bih od jada, što ne ugrabiste Jurišu.

— Mudar je on i Rabata ga se nešto boji, osobito od kako je primio Lenkovićevo pismo. A dà, vi ste osobito kivni na Jurišu, signor Vitorio, on vam je oteo liepu Bodulku.

— Jesam, sangue di Dio, da ga imam. Al gdje je ona?

— Ta ovdje u gradu. Hoćete ju? A per bacco! lupnu se poručnik dlanom po čelu. Sunu mi nešto glavom. Kako bi bilo, da vam priskrbimo Dumu i uhvatimo Orlovića u jedan mah?

— Kakva je to djavolska dosjetka? nasmija se Vitorio.

— Pustite mene. Dodjite sa mnom!

Oba zakrenuše za ćošak. Proverav se kroz nekoliko uličica, dodjoše do kolibe blizu gradskoga zida. Poručnik kucnu triputa na prozor. Za časak sinu iz nutra svjetlo, a za drugi čas otvoriše se vrata. Mlečići zadjoše u kuću. U malenoj mračnoj komori stajaše postelj pokrivena gunjem, razkliman stolac, star stol a na njem svjetiljka i boca rakije. O zidu visijaše puška, nož, torba i velika srebrna slika bogorodice.

— Oj vi, gospodine! stade si kuštrav ridjoglavac otirati oči. Ta šta vas nosi amo u to doba? Već je i minula ponoć. Malo prije čuh, kako si straže doviknuše.

— Bogdaniću, prihvati Capogrosso sjednuv na postelju i dignuv cekin u vis, poznaješ li ti to?

— E kako ne bi? izceri Bogdanić zube — cekin!

— Za to se dobiva mnogo rakije, nastavi častnik, dočim je Vitorio kraj vrata stajao.

— E da bome, odvrati Uskok.

— Za glavu crnoga Nike dobio si danas deset cekina.

— Jesam, i vriedila je.

— Pa kako ga ulovi? zapita Vitorio.

— E, gospodine, Bogdanić će, liepo. Al bio je to i magareći posao. Da ga živa donesem! Jesam li dadilja a on ludo diete? E, onako kvrc iza pećine zato se mnogo i nepita; al — živa! Pustiše me iz grada. Ja izvadim nož, zarežem si nožem malko ruku, te je briznula krv. Sve na skokove pojurim na Orlovo gniezdo, gdje se po špiljah kriju Uskoci. Ja pred njih pa jadaj, pa jao majko moja! I slagah, kako me hćeli objesit, a ja se sakrio, i bjegao, i kako me je dragun ranio, a ja jadan sa zida skočio, pa jedva glavu iznio i više te ciganije. Bome povjerovaše. Napojili me, založili me, povezali mi ranu. Tu sam dva dana živio baš gospodski. Nadjem tu i crnog Niku, budi mu duši lako! Niko, rekoh sinoć, peče me rana. Nešto sam ti kriv, al evo dosta za mene pokore, pa kršćanska smo djeca. Ded Niko, sidji sjutra zorom malo niz brieg, pa traži ondje pod pećinom nešta koriena za moju ranu. Dobro, reče Niko, kad nas je nevolja sastavila, kan da i nije ništa bilo, ridjane. Hoću! U zoru podje moj Niko nizbrdice, žalostna mu majka, a ja gmižice grmom niz goru, pa uljezi za pećinom pod grm, mrtav kao i lija kad se na tića omrsi. I dodje Niko. Ja ni makac, on sve bliže meni a dobre pol nre od špilje. Niko se sagnu, a ja skoč na ledja mu, zabaci mu kabanicu preko glave, sveži klečeć na ledjih i glavu i ruke, prekorami ga ko vreću pa trč s njim bez obzira u Senj. Žao mi je, te jadnika sam ne proburazih. Gledo sam sa strane, kako ga predadoste mletačkim Arbanasom, a oni urličuć kao i vuci spopali jadnika, pa na konopcu nebu pod oblake, ni da mu s bogom rekoše. Jadni Niko! Šta ćemo?

— Jesi hulja bez para, nasmija se poručnik.

— Šta ćete? kad u susjeda kokoši ne ima, a ti ih kradi svomu gospodaru. Suho grlo ne čeka božje kišice.

— Čuj, nastavi Capogrosso, dobit ćeš trideset takovih žutaka.

— A dà? Kako? začudi se Bogdanić.

— Uhvati živa Jurišu?

Uskok uzmaknuv počesa se za uhom, pa će na to:

— Jeste li čuli, gospodine poručniče, taj orah ne ide na svačije zube.

— Dobit ćeš četrdeset.

— Hm! Da to nije gotova glava bez ramena. Juriša je junak, al je i lija, a pred Uskoke ne smiem. Raznieli bi me: jer su valjda za Niku naslutili.

— Ti radi, kako znaš. Namami ga u grad. Doglasi

Digitized by Google

mu, da je onaj mletački gospodin, komu je oteo Dumu, u Senju, i da će ju sobom povesti na Krk.

— A! zaklima Uskok glavom, omjeriv Vitoria, tako; valja vam meka. Prišaptnut ću ja to brbljavomu grobaru, koj vozi svaki dan mrtvace iz grada. U njega propitkuju Uskoci, pa eto vam sjutra Juriše ovdje. Za drugo se ne brinite. Sve ću vam dojavit.

— Al kako će u grad.

— Ne bojte se. Juriša je kao i vila Zna svaki kamen na gradskom zidu, pa vrata su od jučer onako otvorena. Al ne navalite na njega, dok ne bude u svojoj kući, i to za jedno dvie, tri ure, da se ne dosjeti jadu.

— Dobro. Laku noć!

— Da bog da — a dà! Kad no prekjučer obijah goru, dade mi neki kaludjer za vas ovo pisamce. Uskok maši se u torbu i iznese papir. Poručnik ga primi, probliedi. Na listu bješe napisane rieči; „Il mletačka vješala il uskočki nož!“

— Hajdmo! reče poručnik sgnječiv list. I Mlečići odoše.

XI.

Već se je hvatao sumrak. More bijaše mirno kao mlieko, po sjajnoj gladčini žarila se večernja rumen, a o pol kristalnoga neba drktahu majušne zviezde. Nad gradom Senjem sterao se mir, mir bolestnika, komu je duša na jeziku. Na kraj male uličice u zaklonu blizu trga stajaše kuća uzka, nevelika, u koju se od ulice uzlazilo hodnikom na stube ili kako Senjani vele „balaturom“, a do zemlje vidio si vrata „konobe“, gdje se vino čuva. U nekoj sobici te kuće sjedjaše na šarenoj škrinji mlada žena, moleć boga, a na licih vidio si trag težkih suza. Soba bijaše mal ne prazna. Samo je bilo opaziti dvie visoke postelje, a na zidu sliku bogorodice. Ta soba bijaše stan vojvode Orlovića — ta ženska bijaše Dume Orlovićka, mlada žena junačkog vojvode. Netko zakuca na vratih, žena se trznu, lecnu. U sobu zatisnu glavu baka.

— Dume! šapnu žena, Dume! Dobar večer!

— Da bog da, odgovori Dume, šta vi tu susjedo?

— Skočila sam k vam, nastavi stara, hoću da si spržim malo ribice, pa valja da se vratim Dume! Pomozi vam majka božja trsatska, zlo ide na vas; čuvajte glavu.

— Zlo? Šta bi još goreg biti moglo? Bez muža stojim ka barka na buri

— Da ne može gore? I kako! Ima tu u Senju neki Mlečić Vitorio.

— Vitorio! — skoči Dume, probliediv i uhvativ držak noža za pojasom, Vitorio!

— Eto vidite, Dume! — Samo da mi se ne prižgu ribice. Dà dà! Vitorio! Reče mi kuma Magdalena, da je pričuhnula dvie, tri besjede od vojnika, da se Vitorio spravlja na vas. Čuvajte glavu, zla su vremena — ali pšt, ja sam to samo čula. — Laku noć, Dume, laku noć!

Stisčuć čvrsto držak noža hodaše mlada žena nemirno po sobi. Prsi joj se nadimahu silovito, oči plamćahu kao od vrućice. Napokon kleknu, sklopiv ruke, pred bogorodicu i moljaše svom dušom, i plakaše svim srdcem. Vrata zaškrinuše. Noćni dah utrnu svjetiljku.

— Dume! šapnu netko na otvorena vrata.

— Pomozi Isuse! vrisnu žena, skočiv na noge i opazi pred sobom vojnika komu se kaciga ljeskala o mjesečini.

— Dume! viknu čovjek glasnije i zatvoriv vrata baci kacigu. Dume sladka ženo! razširi ruke prema mladoj ženi. Pritisnuv ruku na čelo, stvori se Dume kamenom, al za tren, poleti čovjeku na grudi, kličuć:

— Jurišo! Jurišo! Oh moj — moj Jurišo! Moj dragane! Moj dane! Ha! Ha! Ha! Ti si, ti si — ti! Ah hvala ti, veliki bože!

Što mu je snažna ruka dala, privinu junak ženu na svoje srdce, što mu je srdce dalo, sastavi usta sa usnama milovanja svoga, a iz oka kanu mu kaplja na bielo joj čelo, kaplja ko žarko gvoždje.

— Dragane, reci po boga! zapita Dume, uhvativ rukama lice, kako si došao? Kakvo je to na tebi odielo?

— Čuh od grobara, da je Vitorio u Senju i za tebe da se zlo misli.

— Jest u Senju, zadrkta Dume.

— Glava mi je pucala, srdce kipilo. Prije nekoliko dana uhvatismo u šumi pijana draguna. Njegovo odielo navukoh, da mogu slobodno od Rabatine straže u grad, Zar sam smio pod svojim licem doci amo, gdje čekaju vješala? Udjoh u grad, evo me! Al šta je to? Soba prazna.

— Sve mi odnieše Rabatini vojnici, jer da je to ukradjeno blago.

— Oh božji grome! lupi se vojvoda šakom u čelo, kakova li kuga dodje na naš rod!

— Oh da sve znadeš, da si čuo za biednog kneza —

— Sve znam, odvrati junak spustiv glavu. Biedna Klaro! Jadni Daničiću! Nu ti — ti podji k njim, ti u ovoj kući ne smieš boravit sama.

— A ti?

— O zori k braći u goru?

— Al ako te prepoznadu? — Bože! Veliki bože moj! zajeca žena — — ako — — čuj! Tko ti reče, da je Vitorio ovdje? —

— Grobar.

— A njemu?

— Ne znam. — — —

Netko pokuca. Vojvoda stisnu za vrata.

— Tko je? zapita Duma.

— Ja — sam Homolićev Fran! ozva se glas dječaka: Evo, Dume, listić za vas! Žena otvori vrata i uze dječaku pismo.

Digitized by Google

— Laku noć! viknu mali i odleti.

— Zapali svieću. Zaključaj vrata. Da vidimo! progovori Orlović. Žena učini, a on uze čitati listić: „Čestita gospodjo! Od hrvatskog častnika saznao sam, da će Orlović doći večeras u grad. Rabata zna zato. Zatvorit će vrata. Uhvatit će vam muža. Čuvajte ga. Pozdravlja vas Danilo Barbo“. Vojvoda probliedi.

— Neka dodju! Skupo će mi platit glavu.

— Šuti! prestravi se Dume. Mnogo ih je, ubit će te, a ja? Bože, bože! Sad mogu doći. Jao, jao! Što ću nevoljna? bjedovaše žena, al u jedan put sunu u vis.

— Dodji sa mnom, uzmi kacigu! Nehotice podje Orlović za ženom iz sobe. U hodniku otvori Dume nizka vratašca, i držeć svjetiljku udje u otvor. Muž za njom. Lagano spusti se žena niz ljestve u pivnicu. „Dodji Jurišo!“ šapnu ona drkćuć. Dodjoše do tla. U nizkoj presvodjenoj konobi stojahu bačve, sanduci, a u kutu prazan badanj. Žena odmaknu badanj, a pod njim zinu u zemlji duboka rupa. Muž se začudi, a ona mahnuv mu prstom, reče:

— Vidiš. To izkopah, dočuv, da se zlo sprema Uskokom, da sakrijem naše siromaštvo i - - tebe. Što imasmo vriedna, sakrih, sad ću sakrit najvriednije — udji Jurišo!

— Ja — junak?! uzvrti se vojnik.

— Molim te — mene radi, zamoli blagim glasom žena. Juriša skoči u rupu, a Dume, tresuć se ko šiba, turnu prazni badanj na staro mjesto i popev se iz konobe na hodnik, zatvori vratašca.

Za jednu uru sastaše se za ćoškom Orlovićeve kuće dva čovjeka.

— Poručniče! Sad je hora, da povučemo mrežu, izbieli Bogdanić zube.

— A znaš li sigurno, da je unišo? zapita Capogrosso.

— Ne fali. Ode mu glava! Poručnik zadje u bližnju ulicu. Za malo se povrati, a uz njega sievalo o mjesecu dvadeset mušketirskih kaciga.

— Deset momaka ostat će na ulici, zapovjedi poručnik. Pripravite puške! ostali neka protraže kuću od krova do zemlje. Pripravite puške! Bez krvi ne će biti, jer je junak. Zastavnik Olcinger napred! Mušketiri popeše se brzim korakom uz stube a pred njima dugački zastavnik, noseći baklju ljevicom.

— Otvori! grmio je častnik, dok Bogdanić i poručnik čekahu na ulici.

— Tko je? odgovori ženski glas.

— Otvori u ime gospodina generala Rabate! viknu Holcinger, i raztrieskav kundaci vrata provali ljuta mu četa u sobu. Sred sobe stajaše Dume. Groznica ju tresla. Vojnici uzmakoše.

— Gdje je Orlović? kriknu častnik.

— Juriša? Valjda u gori.

— Ne šarajte! Tu je, u kući. Gdje? U taj par pojavi se Capogrosso.

— Tu? Jeste li poludili? odvrati Dume na oko mirna.

— Protražite kuću! naredi poručnik. Četa se razidje bukom po kući. Dugim mačem probode zastavnik postelje, izbaci posteljinu, prevrnu škrinju. Ništa! A Dume stajaše mirna. Mušketiri se povratiše. Orloviću ni traga, a Dume stajaše, mirno gledjuć poručnika.

— Corpo di Bacco! lupnu Capogrosso nogom, eto nas prevari pijanica Bogdanić. Gdje ti je Orlović? otresne se na Uskoka, koj se je došuljao bio.

— U kući je, odvrati Uskok, zabodši svoje oči u Dumu al ona stajaše mirno.

— Poručniče! doleti jedan karlovački pješak šta tu tražite? Orlović vele, da se je zavuko u jednu kuću pokraj mora. Tako viču po gradu!

— Napred momci! Onamo! trgnu Capogrosso svoj mač i da pojuri s četom put mora. Dume uzdahnu.

— Stante! kriknu Bogdanić na ulici eto konobe! Protražite ju. U njoj vam je! Dume uhvati se za srdce. Mušketiri razbiše pivnici vrata, a provaliv unj, dignu zastavnik zublju.

— Ništa! grom i pako! razsrdi se poručnik.

— Čekajte! nasmija se Bogdanić, „da vidimo!“ I podje od bačve do bačve. Svaku prevali, svaka prazna. Dodje do badnja. Zaviri unj! — —

— Ništa! zaškrinu zubi: „Ode četrdeset cekina!“

— Napred mušketiri! dignu Capogrosso mač, prema moru. A ti huljo! platit ćeš mi!

Četa koracaše hrlim korakom prema moru.

Bubanj udaraše muklo, škadron konjanika proleti munjimice iz kaštela, sva vojska krenula k moru, da pretraži sve kuće, crkve samostane, da nadje zlotvora Orlovića. Al u malenoj sobi klečaše Dume uzdignutih ruku šapćuć kroz suze radostnice: Bože moj! Spasitelju moj! Velik si, milostiv si; hvala ti, slava ti!

Ulica osta pusta. Mjesečina sterala se taracom. Sred ulice stajaše Bogdanić. Kušajuć palcem goli nož, šapnu:

— I opet je Juriša u kući: Ne puštam četrdeset cekina. Lagano zavuče se Uskok za ćošak i tu se sguri. Za malo pojavi se na pragu konobe dragun pod kacigom. Orlović, ozirnuv se dva tri puta, podje dalje prema ćošku. Da zakrene — ali iza ćoška zabljesnu nož! Juriša klonu — al u hip zamahnu šakom i udri — a pred njim ležaše omamljen Bogdanić.

— Huljo, zaboravi, da imam košulju od gvozdene žice.

U jedan mah strgnu vojvoda sa Uskoka dugi pojas. Razderav ga u dvoje, zaveže izdajici usta, sveza mu noge i ruke pojasom. Brzo naprti Uskoka na ledja, uhvati nož zubi i ovako pohrli put gradskoga zida do veljih vrata. Tu se uzpinjahu uz zid drvene stube. Vojvoda se pope uz njih. Sad stajaše na zidu, — al o mjesecu sievnu puška stražanina.

Digitized by Google

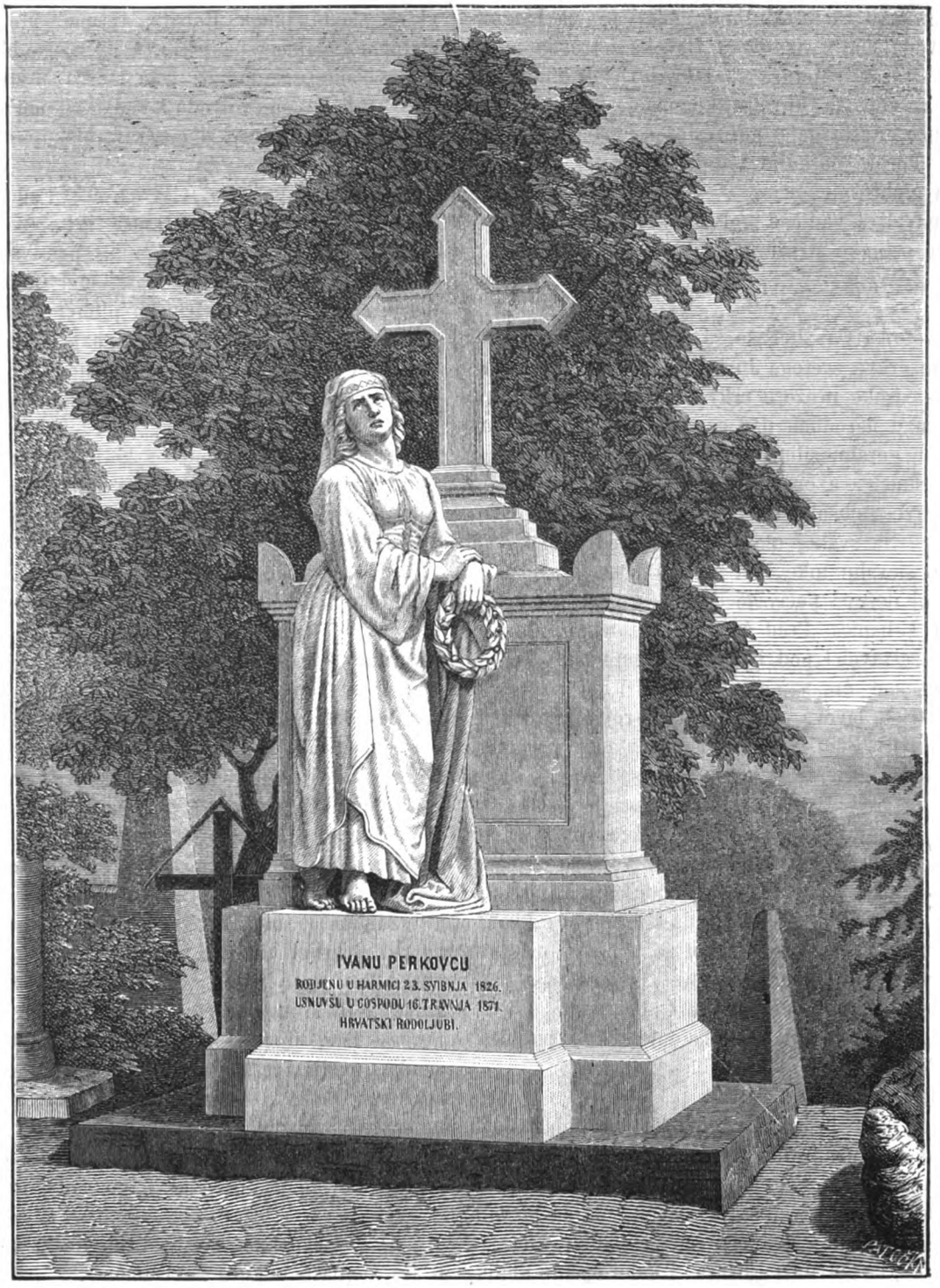

Spomenik Perkovčev od I. Rendića. (Po fotografiji Pommerovoj.)

Digitized by Google

— Stoj! zagrmi straža i naperi pušku. Kao munja okrenu se vojvoda, držeć svezanog Uskoka prema straži u zraku ljevicom, privezujuć uže uz gvozden klin u zidu. Puška planu — Bogdanić zaruknu, ritnuv se u zraku. Pogodi ga zrno u rame. Mušketir poleti prama bjeguncem, al vojvoda šinu u vis, dignu Uskoka i tresnu njime u vojnika, stražar zatetura — i on i Uskok sunuše u dubinu — a vojvoda uhvativ konopac spusti se kao zmija niz uže i nesta ga u goru. Još se orila bubnjava, još se čuo korak pješadije i topot konja — i zavlada mir — tihi gluhi mir.

Drugoga jutra nadjoše pod gradskim zidom razmrvljene krvave ostanke stražanina i uskoka Bogdanića.

XII.

Ob devetoj uri razliegaše se nad Senjem gromorno zvono stolne crkve svetoga Jurja „confaluna i patrona“ grada. Kroz visoke prozore crkve titralo sunce, steruć svoje zlato nad narodom, nad gospodom, nad kamenom. Pred oltarom gorahu silne voštanice, dim tamjana vitlao se čudno o suncu, a orgulje grmljahu širom visokog svoda. U crkvi stajaše poredano trista uskočkih vojnika pod oružjem. Na svakoj glavi sjedjaše crn kalpak, na svakih prsih sievahu toke, za svakim pojasom blistaše nož, u svakoj desnici počivase diljka, a sa ramena padaše crvena kabanica. Pred četami stajahu vojvode pod perjanicom, zastavnici pod izderanom zastavom. Veselo titralo sunce nad njima, a oni? Mrki i tužni. Trista Uskoka, tà trista lavova. Lavova? Dà o robskome lancu. Poći je, ostaviti Senj. Tako hoće mletački poslanik, tako zapovieda general Rabata, koj se kraj velikog žrtvenika bani sred svojih častnika. Poći je u Otočac, u Brinje, u Prozor, dalje od mora sa ženami, djecom, starci. Zašutiše orgulje. Sva Rabatina vojska, stojeća pred kaštelom izbaci puške, bubnji zabubnjaše, svirala zasviraše — a plač žena, sjedećih na kolih pred crkvom, prodiraše zrak, i mnoga suza vinu se u crkvi niz junačke brkove. U crkvi umuknu sve. Sa oratorija gledaše zaklonjen Barbaro i poručnik Capogrosso.

— Ljepše parade nije doživila mletačka republika, nasmija se Vitorio.

— I nije, odvrati mu častnik.

Sad se okrenu biskup de Dominis, da blagoslovi narod. U jedan hip zadrkta, probliedi. Oko mu zape na slici, na krvavoj glavi svetog Ivana Krstitelja. Bilo je biskupu, kan da živa krv teče iz glave. I dignu biskup ruku, a jače probliedi. Nedaleko od žrtvenika klečaše na kamenu u crno zavita — Klara. I kako biskup dignu ruku, dignu Klara veliko, sjajno oko — i pogleda Dominisa. „Ne mori!“ jeknu tajinstven glas u njegovoj duši paklenom jekom i svršiv blagoslov, pohiti bez obzira u sakristiju.

Polagano pomicaše se uskočki narod kroz Velja vrata na Vratnik. Vojnici, konji, kola, djeca, djevojke starice, starci — sva ta čudna povorka komešala se gorskim putem, sve je šutilo, plakalo, molilo, sve je to niemo prolazilo kraj kaštela, gdjeno stajaše osovljene glave slavni junak Rabata, igrajuć prsti sa velikom, zlatnom kolajnom na prsih, a uz njega blagosivljao putnike biskup. Nadodje i četa starca Milovčića.

— S Bogom vojvodo! podviknu mu de Dominis.

Starac se ustavi, i omjeriv biskupa okom sokolovim reče:

— Ti blagosivlješ taj narod? Pamtiš li naš ugovor u tom kaštelu? Bog ti prostio!

Četa krenu dalje, a Dominis poniknu nikom.

Narod stajaše nad Vratnikom. Kao alem blistalo more, a iz njega provirivahu pitomi otoci. Evo i biele crkvice na rtu, eno i starca Nehaja — evo podno gore na obali morskoj staroga — slavnoga Senja — a nada svim širilo se jasno, plavetno nebo, kao čaroban krov. Još jedan hip, još jedan mig — i uminut će more, uminut otoci, masline, Senj — kolievka, grobovi — slava — sve što je srdcu milo i drago. Tu stade uskočki narod a predanj izadje stari vojvoda Milovčić. I skinu kapu, i reče narodu:

— Evo, djeco! poći nam je! Kamo? To bog zna. Još jednom pustite oko niz goru — zadnji put, još jednom pogledajte slavno mjesto, što vas porodi na ovaj sviet, što vam čuva kosti vaših otaca — još jednom to zlatno more, puno vašega slavnoga imena. A sada gdje vam je ime? Ne ima ga. U pustinju ideš, narode moj, pošteni narode, u pustinji odnjihat će majka svoje čedo, i samo majčina pjesma spominjat će Senjane Uskoke. S bogom zibko, naša, s bogom slavo naša, s bogom štite! Pogledaj još jednom ovu tvoju sirotčad, koju pognaše, da obija bieli sviet kao ptica bez gniezda. S bogom! Čuvala te ruka nebesnica i cvala ti sreća!

Muklo jecanje odazva se starcu. I kleknu narod, da poljubi svetu hrvatsku zemlju, za koju je prolievao toliko krvi — a jadna i biedna starica dignu kamečak s puta i dade ga sinčiću, rekav:

— Drž, djeni to za srdce, rodna ti je to, sveta zemlja, ugrijat će ti dušu i u kasne dane.

Narod dignu se na put, iduć lako, lagano, dok ga ne stade u pustome gorju, al na pećini kraj Vratnika sjedjaše bliedi Dominikanac pokrivajuć si rukama lice, plačuć, ko što je Jeremija plako nad Jerusolimom.

U večer pokuca na Klarinih vratih kapetan Barbo. Klara sjedjaše u kutu sa Dumom.

— Dodjoh, reče kapetan, da vam kažem: S bogom! Za jednu uru polazim u Gradac pred nadvojvodu, da mu dojavim, što se tu sbilo. Vidite! na prsih mi je uvezen četvrti križ — vaš otac. Čuvao vas bog i moj prijatelj Gjure! (Konac sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

O „Čengijić-agi“ Ivana Mažuranića.

Napisao dr. Fr. Marković.* (Dalje.)

Izpod toga gorostasa duboko stoje ostali Turci. Pjesnik je Turke nasploh samo prigodomice označio, ali dovoljno; zvierski su prema nemoćnoj raji, čije muke smiešna su im zabava, robski poslušni silniku agi, u boju hrabri i proti boljim junakom Crnogorcem; običaja su divljačkih u jelu bujnu i pilu žestoku. Izmedju njih ističu se tri potanje označena lica: Safer, Bauk, Novica. Safer, haračlija, nesgodom od age oslieplјen na jedno oko, ne smie ni pomišljati da bi se svetio agi, već se sveti raji krvoločnom zlobom; ponavljajuć raji prietnje svoga oštetnika age, on, nagrda i robska duša, u svojoj zloći izlazi groznosmiešan. Bauk vojvoda, dobar junak i dobar pjevač, nu i šarenjak, lukavac, ne dosiže junačtvom Smail-age, ali ne podnosi rado prednost Smail-aginu te gdje može nadbija ga lukavštinom, nit se boji osvetit se njemu slabo pritajenom rugalicom pjesmom, gdje ga aga izazvà, da mu se prizna slabijim junakom, pak ga poruži a sebi traži slavu od pjesme njegove. Što ne nosi glavu tako visoko kao Smail-aga, bolje ju zna iz pogibelji zakloniti, mudru glavu; iz pokolja obćega umie izmaknuti biegom.

Kako se Bauk sveti ironijom većemu junaku, tako Novica odmetničtvom — u zaklete dušmane agine i svoje, u Crnogorce. Kavaz (kao tjelesni stražar) Smail-agin, junak, koji je često crnogorskom krvju omastio ruke te ga za to sva Crnagora zna i mrzi, ponosit je toliko, da se od age ne da u srdce uvrieditі, a da se ne bi osvetio njemu. Takovu junaku, aga mu sramotno ubija otca uzprkos molbi i vapaju njegovu, pogazi tim u njem — sinovsku ćut, koja i u Turčinu krutu ostade još živa: osta iskra čovječtva u njem. Od sad on samo za osvetu živi, nek vidi silnik, da nije crva nemoćna pogazio. Nu oči u oči aga je njemu pregolem, da bi mu se s mjesta svetio; tomu srdca nema. Ima srdca, da u najvećoj smrtnoj pogibelji, on, krvnik Crne Gore, njom se provlači, da si na Cetinju u vladike potraži puta k osveti. I krsti se, samo da se osvete dostane. Krštenje nije mu samo orudje osveti, već polazi i od dubljega, čestitijega pokreta duše — ono je iskreno, ozbiljno; inače bi se izgubila ozbiljna ljepota ganuća čete crnogorske, koju do suza dira njegova molba, da smie krstom i drugom im vojenim biti. Turstvo ga porazi posve, ubiv mu otca, nu tiem čovjeka u njem trznu iza sna, i nagna ga na slutnju bar, da mu je kao čovjeku samo uz krst i uz crnogorstvo živjeti. Bilo bi nephisologično, da se takav kavaz iz Savla u Pavla pretvori, i ovakvim se obilno prikaže; pjesnik je to samo jednim potezom, kratkim prizorom, natuknuo. Premašna ostaje u njegovu značaju žedja osvete; i na koncu, kad ne ubi age, bar mu ubijenu hoće da skine glavu; ali ni te se osvete ne dočeka, prije smače ga vierni Turčin Hasan.

Uz ove razne značaje turske raja je nasploh karakterisana, ne ističuć se nijedna osoba o njoj. Ta svih je jednako dugovječno robstvo potisnulo u jednolikost nevolje i bezvolje; tu se ne mogu osobnosti razviti. Raja je gola sirotinja, bez krova, bez njive, bez stoke, bez ruha, bez kruha: sve joj Turčin oteo, sve ona za Turčina radi, a još on traži od nje harača: zlata, gošćenja i za razbludu djevojaka. Ne smažuć Turčinu harača, trpi od njega muke nečovječne, sramotne: gone ju u trk, vezanu na konjske repove, bičuju samrtvu, vjese strmoglavce nad ognjem i dimom. Ona podnosi bezvoljna, ni suzâ više nema; samo može za odgovor agi vičućemu „harač“, vapiti: hljeba! Nitko ni ne pokuša usuditi se, da bi Turčinu odmazdio. Tako raju strašno robstvo liši čovječje sviesti i volje. A kako je pjesnik posve zapriečio nastanak estetične neprijatnosti, koju bi u čitaocu slika ovakovih bezvoljnih mučenika mogla poroditi: to ćemo vidjeti poslije.

Uz Turčina junaka nečovjeka, raju mučenika obezčovječena, stoje u pjesni Crnogorci — junaci ljudi. I oni su na sploh karaterisirani; ta oni su narod junakâ, njih su vjekovi obrane slobode i krsta uzvisili do jednoličnosti junačke; tu se osobnosti ne ističu. Život i značaj Crnogoraca u svih je glavnih crtah označio pjesnik, od kojih su njeke amo tamo u prigodah spretnih raztresene, te crtanje izlazi jedinstveno i podpuno. Gol krš im domovina, ne rodi ni vinom ni žitom ni svilom; ali ne haju za to, vični trieznu životu: napitku iz vrela, i hrani od stada i krda; ne treba im k tomu no praha, olova i gvoždja, a toga Turčin im nosi, ako ne smognu sami; i odjeću i obuću i oružje pjesnik im je označio, te im vidimo živo vanjski lik pred sobom. Krepki su, desnice jake, oka sokolova, srdca vruća. Zadanu vjeru drže, pobratimsku ljubav paze, svetinju bračnu čuvaju. Za junačka djela poznaju judnu samo nagradu: slavu u pjesmi. Kršovita domovina njim je zlatna; jer je djedovâ i otacâ im i njih samih kolievka, nema im od nje draže na svietu, jer za nju djedovi, otci i oni sami krv svoju liju. Nje se Turčin ni dirnuti ne smie i platio bi s mjesta glavom, jer dobro pamte krvnika svoga. I oprezan je Crnogorac: ne prevari ga neznan tudjina, ma mu se kazivao prijatelj; nevjera Turčin izliečio ga povjerljivosti. A gdje ih nesreća zadesi te ih zarobi Turčin i ubija, herojski umiru bez straha na oči zloradu Turčinu, bez jada i ljutine, mirno, boga spominjući uzdišu, jer su vični za vjeru ginuti. Nisu hvastavci, nego junaci razborni, koji nakane, što i znadu da učinit mogu, a zna ih svaki, da je dorasao dvojici dušmana, te da se ne tiče njega

* Preštampano iz sjajnog izdanja, koje će izaći ovih dana nakladom knjižare Fiedlerove i Albrechtove.

Digitized by Google

ona: dva loša ubiše Miloša; takovi idu u boj za krst častni i slobodu zlatnu. Bojovnici krsta, u njem milost i okrepu znadu nalaziti, i bogoduha srdca čista služiti bogu, osvetnici ne svoje, no njegove srdčbe biti. Blagoviešću ljubavi uzgojeni, ćute duboko, da su neljubavna djela ljaga čovjeku, da im je biti gostoljubnim, viernim, milostivim, te gdje posrnu, kajanju su pristupačni, dozivljuć se dostojanstvu ljudskome; ćute i do suza uzvišenost djela, gdje se zlotvor im prijašnji od nesreće k njim i krstu zaklanja. Primiv okrepu velu blagoviestnu, gdje se podigoše na Turčina osvetnici za svoje jade ljudske polaze proti njemu posvećeni izvršitelji volje božje, od čete razorne budu četa stvorna, koja čineći viteška djela budućnost stvara potomstvu svome.

Iz toga naroda junakâ ističe se ipak jedna osobnost, vodja njegov, ali ne vodja mačem, već vodja idejom: uzoran muž, glavar duševni, koji u sebi kao u ognjištu sastavlja sve vrline naroda, pa kao genij njegov prošlost mu i budućnost, i zvanje mu uzvišeno u ljudskoj zajednici obuhvaćajući, iz sebe svjetlo idejalno prava čovječtva izsieva u narod. On je reć bi velika ona duša, kojom živi taj narod, on sve mu pojedince u jednu veličajnu osobnost spaja. Krasan je to kontrast prema turstvu i junaku njegovu Smailagi, koji se gorostasan slavični sebičnjak ističe usred atoma, u koje se razpršuje turstvo, dočim idejalni junak Crnogorski, živući samo za narod, vezom idejala u silnu ga jedinstvenu cjelinu sbija. Duševni vodja taj ujedno je duhovni pastir naroda (poviest crnogorska pjesniku podavše realnu podlogu ovakovu idejalnu liku), — ali bez sićušnih obilježja pompe; veličajnosti njegova nutarnjega zvanja odgovara veličajnost vanjskoga oblika: podnebesje mu je crkva, brdo i dolina oltar, miris iz cvieta i svieta te iz krvi za krst prolivene tamjan, sunce zapadno duplieri sjajni.

Čudoredno slobodan, što drži dužnošću čovjeka, to i čini; veličajno obavlja krst nevjernika Novice, uvodeć ga u svetinju vjere uzvišenom kratkoćom pred svjedoci planinami visokimi i sinovi im junaci gorani; tajnom okrepom nebeskom skup slabih ljudi pretvara u četu božju nepobjednu, zamjenitom ljubavlju i zvanjem bogoduhim ujedinjenu. — Ovako iztaknuvši pjesnik idejalnoga vodju Crnogoraca, vodju im u samom boju navlaš je ostavio u tami, i ništa više od njega ne spomenuo do imena (Mirko), a i to samo reć bi na pol usta („šapćuć bi ga Mirkom zvali“).

Ova koncepcija značajâ estetički je savršena: sačinja red raznih poetičnih individualnosti, kojih je svaka živa i naravita a ipak tipna, red podpun, jer polazeći od jedne skrajnosti, nečovječnoga samosilnika, ohola slavohlepnika Smail-age preko sličnih mu nu slabijih ostalih individualosti turskih silazi do bezvoljne raje, pak se preko Novice uzdiže do druge skrajnosti, idejalnoga crnogorskoga prosvećenoga glavara. Tako je slied kontrastnih poetičnih značaja u svoj cjelosti završen, kao u slikarskoj kružnoj kompoziciji. Čemu bi tu bio onakvi hvastavi Smail-aga, kako ga ima narodna pjesma? Pa ipak njemački pisac programa senjskoga misli, da je u narodnoj pjesmi Smail-aga junačniji, a žali za Cerovićem onakvim i popadijom, što ih nema i u pjesni umjetnikovoj! Čin pjesni razvija se razloživošću, napetošću, gradacijom i cjelovitošću dramatičnom; pet dielova pjesni: agovanje, noćnik, četa, harač, kob — prikazuju se svojim sadržajem svakomu na prvi mah kao pet aktova drame: tako podpunu cjelinu sastavljaju ovi uzročnim vezom spojeni dielovi. Ali nije to posve točna oznaka razvoja pjesni; ovako bi ona bila drama u ruhu epskom; a ona je pravi epos u biću svom: jer uz dramatičnu t. j. psihologičnu motivaciju, njezinu je razvoju i drugo pokretalo: uticaj sile nadljudske, uzvišene, reć bi čudesne. A to je bitni elemenat epa. Pak preko sve to jačih i ganutljivijih kontrasta provodeći ponosnoga slavohlepnoga junaka od svemoći njegove do podpuna poraza, uzbudjuje pjesan u nas za junaka tragično zanimanje one vrsti, kako ga ćutimo za kakova Rikarda III.; nu veličajni stupaj povjestne pravde sudinje, štono sad tiše sad jače u pjesni ozvanja, i pogled joj svevidni, koji davnu davninu, sadanjost i prošlost ubuhvaća, to izdiže pjesan iz uzkih mjera tragednijih, daje joj razmak tragične epopeje povjestne; ova je pjesan tragična epopeja četiristoljetne despocije.

Škropionica od I. Rendića.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

Prof. Šime Ljubić.

(Dalje.)

Tad se uze baviti većim djelom: poviesti narodne književnosti dalmatinske. Svoj rukopis posla na ocjenu prof. Sutini u Zadar. On ga pokaza svim najvještijim, a to bijahu: Santić, Kuzmanić, Petranović, Skarić i dr. Sutina mu javi pismom, da su u razsudi sudjelovali tada najvještiji katolici i pravoslavni, te: „il risultato si fu soddisfacente, cipè l'applauso dell' opera, e vivissimo desiderio, che vegga la luce". Ovo djelo osta ipak u rukopisu, — prodje doduše u Zagreb, jer ga povjestničko družtvo bijaše htjelo izdati, nu pošto ga tu neki pocrpiše, bude mu vraćeno.[1]

U Supetru na Braču nagazi Ljubić na župnika od najhudjih Lojolaca. Vječna borba i kreševo s tim čovjekom zaustavljaše ga znatno u književnih radnjah. Jedva se ga otrese god. 1852. kadno bude dne 7. travnja premješten u Nerežišće, da izmieni iznemogla već bračkoga nadpopa kanonika Definisa, koj se je rad bolesti odputio bio na dopust. Tu si Ljubić bijaše stekao obću ljubav tako, pa ga doskora zahtievahu od kurije za definitivna. Nu spletkam nekih župnika, a navlastito supetarskoga, koj je znao i biskupovu kumu Peru na svoju predobiti, podje za rukom pomrsiti te osnove. Tako on koncem godine prodje u svoje rodno mjesto i dobi župu sv. Nedelje.

Sokoli.

Nastavljajuć uz to predavanja gimnazijska u svom privatnom zavodu nalazio je Ljubić i vremena da sakuplja gradju za biografični slovnik dalmatinski, te da uz P. Nisetića i N. Ostoića sveudilj nastoji oko arkeologijske nauke. Al naskoro uvidi on, da mu za takovu nauku nedostaje sredstva u malenu gradiću, pa si zaželi zaploviti u široki sviet. Tada se upravo bijaše po Thunovoj osnovi podigao u Beču zavod za uzgoj učitelja za srednje škole. Ljubić dobi dopust, da ide u Beč. Tu si izposlova, da bude na temelju svojih već tiskanih radnja riešen kućne zadaće, te položiv pismeni i ustmeni izpit bude 27. svibnja godine 1845. potvrdjen za učitelja jezika i knji-

[1] Posredovanjem slavnog Vuka Karadžića poče ga kašnje štampati knjižar Venedikt u Beču, a u „Glasniku" dalmatinskom izadje (god. 1856. u br. 77.) i poziv na predplatu, ali se tiskanje obustavi na petom arku, sbog nesreće, koja stiže izdavatelja.

Digitized by Google

ževnosti slavenske na cieloj gimnaziji. Ali da uzmogne postati pravim profesorom, valjalo mu se je usposobiti još u jednom priedmetu. On zamoli dakle za podporu, da se uzmogne u Beču pripraviti za poviestničku struku. Dne 31. rujna 1855. dozvoli mu ministarstvo, da može zamoliti biskupa, da ga odrieši pastirske službe. Biskup opetovano odbi molbu i njegovu i njegovih mnogobrojnih prijatelja[1], kojih si bijaše i kod dvora stekao. Nu čega svi ovi nisu mogli, to čini kuma Pere uz obećanje dobre nagrade. Jednom bude biskupu podmetnut medju drugimi spisi i spis, kojim se Ljubić odrješava pastirske službe, te mu se dozvoljava da ode u Beč na nauku, a da ga zamieni O. B. Lucić. On u hitnji podpisa i taj spis, a Ljubić što brže put pod pete, te bjež u Beč.

U Beču probavi on dvie godine na sveučilištu, polazeć predavanja Aschbacha, Jägera, Miklošića, Sickela, Eitelbergera, Simonya i dr. a kad zamoli, da mu se podpora produlji po običaju još za treću godinu, bude mu molba odbijena, te mu naloženo. da položi izpit i da se vrati na gimnaziju, gdje bijaše nestašica usposobljenih učitelja. On taj izpit položi 28. listopada 1857. uz sjajne svjedočbe, te bude potvrdjen za učitelja poviesti i zemljopisa za čitavu gimnaziju.

Za vrieme svoga boravka u Beču, mjeseca srpnja 1856. bude na savjet Eitelbergerov po c. kr. družtvu za iztraživanje i sačuvanje starih spomenika u Austriji poslan u Trst k dru. Kandleru, da ovomu vještaku pripomogne pri iztraživanju okoliša od rimskih naselbina. Kandler mu povjeri svoja odkrića u tom priedmetu, te ga uputi da ode u Dalmaciju, i da tamo, gdje se je stari oblik bolje nego drugdje uzčuvao bio, uporabi njegova načela. Ljubiću podje za rukom iznaći savršeni tip za tu znanstvenu struku[1] Vrativši se u Trst izruči dotične spise dru. Kandleru, koj malo kašnje umre te se ne zna kamo su ti spisi dospjeli. Putujuć po Dalmaciji ne propusti on potraživati i proučivati stare spomenike, kudgod bi prolazio, te si sakupi gradiva za debeli svezak, koj bi tiskan u XXII knjizi arkiva c. akademije znanosti u Beču g. 1859. pod naslovom: studî archeologici sulla Dalmazia sa četiri table. Centralni odbor za iztr. i uzčuv. starina zahvali mu se na revnoj radnji i pohvali vanredno njegov spis, a predsjednik Czörnig ponudi mu čast odborskoga tajnika, koju on ipak po savjetu prijatelja si Musaffije ne primi, jer si je mislio, da ovaj odbor ne će dugo trajati.

U Beču je Ljubić polazio tajni dvorski arkiv, gdje izpisa sve donle ne izdane povelje dubrovačke i mnogo drugih prevažnih spomenika jugoslavenske poviesti. I ovaj je rukopis putovao u Zagreb, da bude tiskan od povjestničkog družtva, no pošto ga tu pocrpiše, jedva ga nekako natrag dobi. I u ostalih bečkih arkivih a ponajviše u carskoj knjižnici prouči sve iole za jugoslavenstvo znamenite rukopise te ih stranom sam prepisa stranom prepisati dade. Tu se upozna lično sa svojim prijateljem Teodorom Mommsenom, komu pruži na porabu svoju bogatu zbirku grčko-latinskih dalmatinskih nadpisa[2] Arkeološki sastavci, koje je do tada izdao bio u Bulletinu arkeološkoga zavoda u Rimu, pribaviše mu čast dopisujućega člana istoga družtva (prosinca 1856.)

U Beču dovrši svoje djelo: dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia te ono radje god 1856. (str. 325 u 8. Beč. Sommer.)

O tom se djelu kritika veoma povoljno izjavi, a naš slavni zemljak Nikolò Tomaseo, braneći tu radnju proti nekomu taljanskomu listu koj se podsmievaše tolikomu množtvu vrlih muževa dalmatinskih, primieti ove, po Dalmaciju važne rieči: „se si riguardi alla stretezza del sito, alla miseria del luogo, al difetto di scuole interne non che di stamperie, al non trovare i libri illirici nel paese, lettori che pochi, alla divisione de riti latino e greco, la quale diradava anco i pochi facendo due alfabeti e due linguaggi sovente affettata, mente discordi: si troverà, che quanto i Dalmati fecero per le lettere slave è pochissimo sì, ma è più che gl' Italiani, in tanti milioni d' uomini e di ricchezza e d' esem-

[1] Medju timi nalazila se je i jedna u književnosti dobro poznata Njemkinja. Evo što ona o tom piše: „Abends kam gewöhnlich der Abate Ljubić und zwängte sich gleichfalls in den Taubenschlag ein. Er war ein junger feuriger Kopf, dem nichts als Raum fehlte, um sich mit Glück auszuzeichnen. Er hatte mehrere Werke in Manuscript, mehrere kleine herausgegeben, die Volkslieder von Lesina gesammelt. Aus diesem Manuscript, welches er mir in Spalato anvertraute, übersetzte ich einen grossen Theil von den Volksliedern, welche ich herausgeben werde, sobald ich in Agram gewesen bin. Kann Don Sime Ljubić studiren, was in Deutschland und Böhmen über das Slavische erschienen ist, so wird er ein sehr guter Vermittler zwischen den Nord- und Südslaven werden. Aber um die deutschslavische Literatur studiren zu können, müsste er nach Deutschland, und dazu bedürfte er dann wiederum die Erlaubniss des Bischofs. Er bat mich, sie ihm zu verschaffen. Ich versuchte bei meiner Rückkehr nach Lesina auch wirklich eine bescheidene Fürbitte, aber Monsignore Bordini sagte sanft und liebreich: „Ich kann's nicht! sie möchten immer alle fort, und ich habe lauter Gemeinden und keine Pfarrer". (Ida von Düringsfeld: Aus Dalmatien. Prag 1857. sv. II. str. 123).

[1] Vidi Wiener Zeitung od listopada 1856. i Wiener Courir od 8. studenoga 1846.

[2] Vidi Mommsenov Corpus Inscript. lat. Tom. III. Dalmatia. Mommsen o tom izviesti akademiji znanosti u Berlinu, koja mu se listom od 27. srpnja 1857. podpisanim Gerhardom i Lepsiusom liepo zahvali: „se le stupende fatiche epigrafiche di Vostra Signoria, encomiateci da un Mommsen, ci fanno coltivare il rispettabile suo nome nella serie lucente dei veri amanti e promotori della scienza" itd.

Digitized by Google

pi e di tradizione e di libri e d' aiuti, non facesero per le loro. (Uvaži li se, kako je položaj tiesan, kako je zemlja siromašna, kako ne ima u njoj ni školâ ni štamparijâ, uvaži li se, da u zemlji ne ima ilirskih [hrvatskih] knjiga, a čitatelja tek malo, pa kad se još pomisli da dvoji zakon, latinski i grčki, i to malo čitatelja razdvaja, čineć dva alfabeta, latinski i ćirilski, i dva narječja, često se naumice razlikujuća: tad će se morat priznati, da to što su Dalmatinci učinili za književnost slavensku, ako i nije mnogo, al je ipak više, nego su Taljani [dalmatinski] uz toliko miliuna ljudi, uz toliko bogatstvo, uz tolike primjere i tradicije, i knjige i podpore, učinili za književnost svoju.)

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

III.

(*Opera*). Zabilježit nam je važan dogodjaj, da je na našem narodnom kazalištu na 13. studenoga prvi put pjevao g. Alfred Šifer i to u operi „Ciganki". Taj nam je dogodjaj s toga važan, što je g. Šifer rodom Hrvat i što je u Zagrebu kod g. Zajca pjevati učio. Gospodin je Šifer mladovjek krasnik, simpatične vanštine, zvonka, krupna glasa, a premda je svršio prava, nije mu ipak zazorno, da se posveti kazalištu. Mi se tomu radujemo ne s toga, što ćemo u domovini jednoga pravnika manje, a jednoga pjevača više imati, nego s toga, što je prieka nužda, da naši umjetnici budu znanstveno naobraženi i inteligentni ljudi, kako će lakše shvaćati umotvotvorine i više tajne umieća, a uz to otresti se prostota muzikantstva. Nije to u bûk besjeda, da naobrazba čini čovjeka slobodnim, jer je na čelu napisana robska podložnost i cinizam onim, u kojih nema druge naobrazbe i koji ne umiju drugo, već samo u trublju trubiti, ili koj napjev izpjevati. Naša domaća umjetnost može si dakle čestitati dostavši se takova novaka umjetnosti, a mi našemu Hrvatu, jer će g. Šifer i u umjetničkom svietu za cielo i podpunoma biti Hrvatom, dovikujemo svesrdice: dobro nam došao!

Občinstvo pozdravilo je liepo prvi uspjeh g. Šifera, a što mu neki tobožnji prijatelji rekoše, neka ne misli, da je svojim pjevanjem zavriedio onaj vienac, što mu je onaj večer dobačen, to mi velima, da je g. Šifer samom svojom odlukom, da se posveti hrvatskoj umjetnosti, zavriedio ne jedan, već deset vienaca. G. Šifer znade sam, da se ima još mnogo učiti i vještbati, a znade to bolje od one gospode, koja se drznuše njemu to prikričati, dočim bi najprije trebalo, da ta gospoda sama sebe tako svjetuju. Ta baš onaj podli način, kojim se je g. Šiferu govorilo, da se na svem, što glasbe umie, ima zahvaliti g. Zajcu, a zatim onaj cinizam, kojim uztvrdiše, da g. Šifer pravo rekši ništa ne umie, najrazgovjetnije tumači onu istinu, da samo „naobrazba čini čovjeka slobodna". Mi se niesmo nikada nikomu ulagivali te se ponosimo tiem, što smo vazda, kako to ljudini doliči, istinu gudili, te tako i sad velimo, da je g. Šifer ne samo onoliko liepo nego dapače mnogo i ljepše pjevao, nago li oni pjevači, što su iz tudjine amo došli i prvi put u Zagrebu pjevali, a ne bojimo se ni to kazati, da bi naši novaci umjetnosti puno dalje dotjerali, kad ne bi ustrojstvo našega glasbarstva posvema pogrešno bilo. Kad bi druga koja zemlja opazila, da joj u omladine imade toliko nmjetničkoga dara, kao što ga ima u omladine hrvatske zemlje, ona bi za cielo za tu umjetnost sve žrtvovala, a u nas moraju takovi priprirodjeni darovi propadati sa vredovne slavičnosti jedne ili dviju osoba ili sa straha, da se koja treća ili četvrta osoba ne kompromituje.

Kako je občinstvo g Š. svesrdice pozdravilo, išlo je to dakako pjevača, ali najpače i poglavito Hrvata. Ponimamo i opravdavamo taj pojav, dapače željeli bi, da u krug naših umjetnika stupaju samo takovi, koji posvema prianjaju uza Slovjenstvo. Pošto smo pako osvjedočeni, da g. Šifer uz tu ideju prianja, to mu i opet dovikujemo: živio!

Oba puta, na 13. i 25. stud. bijaše glumiona dubkom puna. Veoma nas je uzadovoljio, kako već natuknusmo, g. Šifer ulogom grofa Albana, g. Grbić ulogom škotskog prognanika i osobito gospodja Lesićka ciganskom kraljicom, g. Anton bijaše valjan vodja ciganski a gospodična Daneševa prekrasna Arlina; ta plava ciganka očarala nas je sve svojim krasnim grlom i svojom duhovitom igrom. Gospodinu se Dalfi-u dogadja ono, što se je dogadjalo bečkomu komiku Nestroju; kad bi god ovaj stupio na pozorište, udarilo bi sve občinstvo u smieh, a tako i kad se g. Dalfi ukaže, ne udara se doduše u rozgot, ali se svakiput pojavi zlovolja i negodovanje.

Na 4. o. mj. pjevala se prvi put Donizettova „Milostnica". Ne znamo do duše, koji je vodac vodio našu drugda revnu upravu kazališta, kad je tu operu izabrala. Ako se je već svakojako imala koja Donizettova opera pjevati, to nije trebalo najslabije djelo toga glasbotvorca izabrati. Izim dviju, triju melodija, koje nešto malo u uho diraju, a i te su prosta talijanska deračina, nema ništa u toj operi, što bi vriedilo slušati, a kamo li, da te zanese. Recenzent „Agramerice" ima pravo, kad se ruga ukusu naših sastavljača repertoira, veleći, da je šteta, što Grci niesu imali kakve opere, jer bi ta za cielo došla na naše pozorište.

Digitized by Google

Artistična uprava nastoji to opravdati tiem, što se „Milostnica“ i u Parizu daje, pa da su Parižani vrstniji prosuditelji umjetnosti, nego li zagrebački recenzenti. Ali je Donizetti „Milostnicu“ lih za Pariz pisao i u njoj radio da oponese francezku narodnu glasbu, pa se s toga ta opera smatra francezkom narodnom tvorbom. Koliko je dakle hvale destojno, što Francezi svoja narodna djela paze i ne dadu, da pod pismarskom prašinom trunu, toliko je opet istina, da se u Parizu ni „Ljubav i zloba“ ni „Hunjadi László“ s istoga uzroka ne pjeva. Kad je tako, duše mi, ne treba ni da Hrvati opere pjevati daju, koje su Francezu samo s povjestnoga interesa ili s narodne ponositosti mile; ta to bi bilo robsko ulagivanje. Svakomu kazalištu a i našemu trebaju načela, jer bi se inače dogoditi moglo, da će nam se još prikazivati takve komedije, gdje se ili Napoleon I. ili pruski granadiri u zviezde kuju.

U nekih se krugovih ne će da prizna, da je glasba, poimence opera za 35 godina, a toliko ima „Milostnici“, u velike napredovala, i da ima opera, koje su nekada s ljepote slovile, a danas su djetinske dapače smiešne. Znamo predobro, da ćemo se tiem sudom zamjeriti gospodi, koja misle, da i oni imadu koju reći o „glasbenoj ljepoti“, pa će se napinjati dokazujuć, da „ljepota“ ostaje vazda „ljepota“. Ali to nije tako, jer primjerice hrvaština, kojom se je prije 50 godina pisalo, milila se je valjda tadašnjim čitaocem, a danas nam se čini djetinska, neliepa — a zašto? Jer je od onda hrvaština, hvala Bogu, u velike napredovala.

A koliki se je napredak u glasbi postigao, čusmo na 23. studenoga na koncertu glasbenoga zavoda, gdje se je riedkosti radi izvodila Wagnerova „overtura letećemu Holandezu“. Dašto da gospoda, roneća krokodilske suze, kad u kojoj overturi ne zaječi kakov „Kyrie eleison“, ne razumiju jezika, kojim Wagnerova glasba sbori, i da škripe zubi, kad se obćinstvo kojom novom operom — mi žalibože ne čusmo druge izim „Gounodova Fausta“ — uzhiti i nasladjuje. Ali to tamo im škripnja, uz prkos kojoj glasba ipak napreduje. A mudro bi bilo, da i uprava kazališta za tim napredkom ide. Pa, kako rekoh, kad smo već morali slušati Donizetta, da ste nam bar njegov „ljubovni napitak“ ili drugo šta izabrali, a ne „Milostnicu“, koja je žalibože i pjevačem nezahvalna muka. Žao nam je te muke i žao nam je potraćena vremena i novca. Ako je slavna uprava ikada razloga imala napisati priznanicu gospodinu Grbiću i gospodji Lesićki, to ga je imala ovaj put, jer bi se bilo po svoj prilici toj operi u slavu živiždalo, da nije bilo napora i vještine njih dvoga. Gospoda Nolli i Klostik pripomagoše im, koliko mogoše, ali ipak ta pomoć ne bijaše dosta izdašna. Gospodična Daneševa pjevala je malu dionicu Inese, kako valja; orkestar bijaše ljudski uvježban, ali sborovi slagahu tako, da nam se je koža ježila i samo tom ježnjom kosnu nas se „Milostnica“.

F. Š. K.

LISTAK.

Perkovčev spomenik i škropionica od Ivana Rendića (k tomu dvie slike). U broju 26 lanjskoga „Vienca“ donieli smo bili nacrt Perkovčeva spomenika, kako ga prvobitno bijaše zasnovao mladi naš kipar Rendić. Koliko god je ona osnova bila originalna i smjela, ne steče ipak odobraja samoborskoga odbora, te bude umjetnik umoljen, da učini drugi nacrt. Taj drugi nacrt steče odobraj odbora. A narodnimi darovi sabere se doskora toliko novca, da se je spomenik mogao naručiti. Nakon radnje od jedne i pol godine bude ovaj spomenik napokon dne 30. rujna ove godine odkriven (vidi „Vienac“ br. 40). Ne treba nam ga mnogo opisivati, čim mu donosimo sliku, koja najjasnije govori. Biela vila, Hrvatica stoji na grobu, držeć lovor vienac neumrlomu pokojniku. Dubokom bolju podiže mutno oko prema nebu, odkle joj sieva iskra nade u spas roda. Usred hrvatskih gora stoji ona tude kao bieli liljan, niknuo iz plemenite duše pokojnikove, odišući miomirisom čistog neoskvrnutog rodoljublja. Odtraga na podnožju urezani su u mramor stihovi Preradovićevi, pokojniku namienjeni:

Čvrst je bio na braniku roda
I poletan kao soko sivi,
I upravna, neustrašna hoda,
Puteva se kloneć vazda krivih.

Druga slika (koju nam blagohotno odstupi odbor družtva sv. Jeronima iz ovogodišnjega kolendara „Danice“) jest osnova (kalup) **škropionice** od istoga umjetnika, štono je namienjena za crkvu djakovačku. Krotki je to blagi andjelak, koj pobožnomu puku nudja svete vodice, — ideja koliko umiljata toliko i originalna.

Sokoli (k slici). Što je Jelen medju sisavci, to je sokol med pticami. „Moj sivi sokole“ veli narodna pjesma svojim najboljim najodvažnijim, najplemenitijim junakom, u njih slavi „oko sokolovo“ i „srdce sokolovo“, jer u njega je odvažan, smion polet kao u nijedne ptice. Prije nego li je onaj zlokobni fratar Schwarz izumio barut, kojim i „hrdja može svladati junaka“, služili su se u lovu sakolovi. Najmilija ptica gospodjam i vitezom bijaše sokol, za njega bijahu na dvorovih posebni sokolovci, falkonjeri, koji ih pitomljahu i obučahu, da hvataju i donose ptice. Al ih ovaj gospodski život i mekoputnimi učini; jer naučni na mažnje i na ljubav gospodja, sasma izvrnuše narav, te po cielu noć sjedjahu poput goluba uz krevet svoga gospodara ili na ramenu svoje gospodje. Odkad ga zapustiše gospodje i vitezovi, on svoje gniezdo opet na timoru vije, — vrativ se u svoju slobodu, on je opet junak, kako ga narodna pjesma poznaje.

Zabava: Čuvaj se senjske ruke. — **Pouka:** — O „Čengijić-agi“ Ivana Mažuranića — Prof. Šime Ljubić. — **Književnost i umjetnost:** — Narodno kazalište. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 25. prosinca 1876.

Br. 52. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. VII.

Čuvaj se senjske ruke.

Izvorna historična pripoviest.

(Konac.)

XIII.

U prostranoj sobi gradačkog nadvojvodskog dvora sjedjaše do prozora gospodja pristara, prosjeda u širokom odielu od crne kadife, pod crnom koprenom; vrh širokog i jakog joj čela blistaše diadem od alema. Ruke složiv u krilo ruke, gledaše jasnim modrim okom dva čovjeka, koja pokorno pred njom stajahu. Jedan od njih bijaše vojnik — kapetan Barbo a drugi redovnik — Cipriano Guidi.

— Kapetane! reče nadvojvodkinja, mati nadvojvode Ferdinanda, vaša me priča dira u srdce. I ja sam majka, i ja razumiem, da je vaša sirota majka poginuti morala, i ja mislim, da u toga Rabate ne ima srdca ni poštenja, ako je istina, što mi evo dokazaste.

— Tako mi krsta, tako mi rana, što no ih dopadoh za slavnu carsku kuću, sve je živa istina, prejasna gospo! reče vojnik.

— Nu, nastavi vojvodkinja, po čem sudite, da je Rabata, smaknuv Posedarića, krivo uradio, da on nije po našu korist ukrotio Uskoke. Vaša tužba tiče se vas, nu senjski poslovi su javni, spadaju u politiku, o kojoj ja, žena, malo razumiem, al je opet Rabata pravo uraditi mogao.

— Oprostite mi, prejasna gospo, što pred vašim svietlim licem smiono govorim.

— Govorite, govorite, odvrati nadvojvodkinja, zapoviedam dapače, da govorite istinu!

— Ja mislim, prejasna gospo, da čovjek nevjera u privatnom životu može lako vjerom krenuti i u javnom zvanju, jer se poštenje ne da lučiti u javno i privatno.

— Istina je, odvrati žena, govorite dalje.

— Rabata je izdajica svietle krune, čovjek naprasit, krvolok, al opet slab i kukavica; Rabata je zadužen i raztrošan.

— Al o izdaji govoriste?

— Imajte milost, prejasna gospo, pročitajte ova pisma, što ih ovaj vriedni svećenik dobi od poručnika gjenerala Rabate. Neka su od ruke biskupa Dominisa, neka od mletačkog gjenerala Paskvaliga, a pisana su Rabati.

— Dajte! reče nadvojvodkinja i uze čitat pisma, što ih joj je kapetan predao bio.

Čitajući probljednu časimice nadvojvodkinja. Pročitav ih skoči na noge.

— Strahota! viknu, istinu rekoste. Pa tim ljudem pokloni prejasni moj sin svoju milost. Ta to je upravo paklena mreža, po kojoj je carstvo imalo izgubiti Primorje. Pa Dominis, taj sveti Dominis! Bože! Bože!

— Uvidjate li, prejasna gospo, da je kneza Posedarića smakla ona ista ruka, koja prejasnomu domu hćede oteti more?

— Dà, dà, kapetane, uvidjam i sgražam se sa opakosti ljudske.

— Jednu milost, prejasna gospo, kleknu kapetan pred nadvojvodkinju.

— Budi vam, valjani kapetane moj!

Barbo podje do vrata, i odgrnuv zavjesu od damaska uvede krasnu, crnooku, bljedoliku djevojku, odjevenu u crno. Djevojka kleknu pred nadvojvodkinju, i gorke suze kanuše na mlade grudi.

— Evo, prejasna gospo, suze ove nevine djevojke govore jasnije od mojih rieči. Ova biedna sirotica, što kleči pred vašim prejasnim licem, jest knjeginjica Klara

Digitized by Google

Posedarićeva, kojoj pradjedovi prolievahu rieke krvi za svetu vjeru Isusovu, kojoj otca, slavna junaka objesi sramotno Giuseppe Rabata, kojoj babu ubi žalost za milim jedincem, kojoj zaručnika junaka i plemića Gjuru Daničića progna iz Senja isti Rabata u Krajinu, pošto je uklonio ostale Uskoke, koj junak leži smrtno ranjen u borbi proti Turkom!

— Bog mu izvidao rane! uzdahnu redovnik.

— Siroto djevojko! prihvati kroz suze nadvojvodkinja, žalim te od srdca. Govori, kakovu milost tražiš?

Djevojka dignuv glavu, pogleda velikim suznim okom nadvojvodkinju, zatim kapetana.

— Djevojka ne razumie talijanskoga jezika, prejasna gospo, reče kapetan, govori samo svojim — hrvatskim jezikom.

— Šta dake traži? Da joj osvetim otca?

— Ni pošto, prejasna gospo, njeno srdce ne poznaje toga čuvstva; ona traži da se njezinu otcu, njezinu rodu vrati ime i poštenje, da se njoj vrati zaručnik, koga joj prije jedanaest mjeseci odkinu od vjerna srdca silnik Rabata.

— Bit će joj po volji! reče gospodja poljubiv djevojku u čelo.

Za posljednjih rieči kapetana, razmaknuše se zastori visokih vrata, a na pragu pojavi se u crnom španjolskom odielu čovjek omalen pod crnom kapom, dugačke, šiljaste brade. Za malo koraknu u sobu.

— Hvaljen Isus, ljubezna nadvojvodkinjo i majko, progovori došljak; nadam se, da vam je zdravlje, za koje se svaki dan bogu molim, dobro. Nu u vas se skupilo družtvo, kako vidim; vi se mimo vašeg običaja zabavljate politikom; vi ste, okrenu se kapetanu, ne varam li se kapetan Barbo?

— Na službu carska visosti! pokloni se kapitan.

— To je don Cipriano, je l'. A ta djevojka?

— Klara, kći Martina Posedarića, odgovori Ferdinandova mati.

Nadvojvoda skupiv obrve, nastavi:

— I opet senjski poslovi? A dà! Već jedan put bijaste u tom poslu preda mnom, Barbo. Tužiste Rabatu.

— Jesam, prejasni gospodaru!

Pošto dodjoste drugi put? Bio sam se sa vaše tužbe razsrdio na gospodina Rabatu i na biskupa. Niesam gjenerala ni pustio pred svoje lice. Al poslije saznah, da je Rabata pravo uradio, da je sve to vaša privatna osveta, i spletka mojih protestantskih viećnika koji mrze na gjenerala. A Rabata se je preda mnom i opravdao. Što ste opet došli? Čuvajte se, Barbo; znam, da ste junak, pa bi mi žao bilo vaše glave. Rabata je pošten čovjek. Idite!

— Nipošto! zakrči mu rieč nadvojvodkinja, prejasni sine moj, čitajte ova pisma, pa onda sudite pravedan sud!

— Pisma? čija? zapita u čudu nadvojvoda.

— Čitajte!

Ferdinand spusti se na sjedalo.

— Valga me dios! planu pročitav prvi list — u što sam se uštapio? Vidim, vidim tajne nokte mletačkog lava, pokarao ga bog! I s Turčinom?! — Pa ja slab — ja kukavica. O himbo ljudska! Na svome srdcu sam grijao zmiju! I liepe senjske šume da poharaju Mlečići za šuplji dinar. Tako mi rana božjih! skoči Ferdinand, ljutit, baciv pisma na zemlju, sudit ću strašan sud! Ali — — okrenu se kapitanu — Barbo! ako su to pisma kriva? Ta kako mi je biskup neki dan sve živo razložio — Barbo! Ako vas je strast zaniela, ako je to lutorska ruka pisala?

— Serenissime! stupi Cipriano pred Ferdinanda, vjerujete li, da sam pravi sin crkve?

— Vjerujem.

— Serenissime! Na razpelo božjega sina zaklet ću se, da su ta pisma istinita. Dva puta nas odbiste, rekav: „Dajte mi dokaza!“ Evo ih doniesmo. Šta više; vaša slavna kuća ne ima zaista vjernijih sluga od bana Draškovića i slavnoga gjenerala Lenkovića!

— Vjere mi ne ima, potvrdi Ferdinand.

— Oni su moji svjedoci, nastavi fratar predav nadvojvodi pisma, po njihovih riečih neka sudi vaša svjetlost, govori li skromni sluga božji laž.

Ferdinand uze čitat. Oči mu plamćahu, lice mu se osu rumenilom. Čitajuć prokliknu kadšto:

— Čuješ li majko! I ban veli tako — — Dà, izdaše nas — Ljudi kršćani! Govorahu klevete na Uskoke — poubiše! Bože milostivi, kako ću se za taj grieh opravdati? — Da čujemo našega Lenkovića — I on tako. — Bože! I Daničić da nam pogine? Ima l' nade, da će ozdravit, otče Cipriano?

— Ima, hvala bogu, svjetlosti, pokloni se Dominikanac.

— Čekajte, stade Ferdinand dalje čitati, Orlović, Orlović? — A dà, to, reć bi, da je onaj zloglasni Juriša, za koga mi je biskup toliko govorio, koga su Mlečići toliko željni. Neće ga imati, vjere mi ne će! Divna li junaka. Čujte, prejasna majko, što piše Lenković: Ne mogu Vašoj Svetlosti dosta nahvaliti vojvodu Jurišu Orlovića, koga je Rabata objesit htio. Orlović podje sa šakom valjanih junaka četovat na Turčina u Liku. U nekom klancu sukobi se sa velikom turskom četom, koja se je digla bila da robi po hrvatskom zemljištu. Živa se zametnu sječa te trajaše pol dana. Juriša zaustavljaše sa trideset svojih ljudi do stopetdeset nevjernika od podne do mraka, te poubi polovicu tih pustih razbojnika. Ostali klonuv duhom uzmakoše natrag u Liku i tako bude biedna krajina spašena od nemila pogana. Nu mal da to nije Juriša platio glavom. Razigran pobjedom pohiti dalje u tursku zemlju, izgubiv kod prvog okršaja trećinu svojih vojnika. Kod turskog nekog čardaka zametnu se s nova boj, u koj jača sila turska navali.

Digitized by Google

U ravnici, nezaklonjeni ničim, popadahu naši vojnici, i kad napokon preostali uzmicati počeše u bregove, gdje ih je po dogovoru druga uskočka četa dočekati imala, bude Juriša ranjen u nogu i uhvaćen od Turaka, te je svatko mislio, da će taj junak kukavno zaglaviti, Mlečići pako i njihovi prijatelji silno se radovahu njegovoj propasti. Nu za malo pojavi se na svačije veliko čudo vojvoda živ u Otočcu. Ležeć u okovih u turskome čardaku slušao je Juriša, kako se Turci dogovaraju, da će ga sutradan povesti agi i nabiti na kolac. Još je i to čuo, kako će oni po prah, jer da ga ima samo malo ondje u kutu čardaka. Juriša stavio se, kao da spava, te Turci i ne slutili zla. Kad je bilo oko ponoći, svi su već Turci usnuli, samo je jedan stražanin na pol bdio, na pol driemao. Lagano dopuze Juriša do stražara i začepiv mu šakom usta udari mu nož njegova druga u srdce. Zatim uze iz kuta prah, spusti se niz stube, priveza smotak praha jednomu stupu, na kojem stajaše čardak, zataknu unj dugu, suhu šibu, zapali ju gubom, i udari onako u okovih u bieg. Udaljiv se jedno trista koraka, zakloni se pod pećinu, da vidi. što će biti. Al u jedanput potrese se zemlja, planu plamen sred tavne noći i čardak i Turci poletiše u zrak, a Juriša izbavi našu krajinu od nekoliko najljućih krvnika. Oprosti mi Vaša Svjetlost, što toliko toga pišem, al po tom će Vaše prejasno Gospodstvo sudit, da li je Juriša Orlović čovjek, koj se ima ćerati iz Senja, koga kani Rabata objesiti. — — —

— Grozno! zadrkta nadvojvodkinja.

— Dà, grozno, prejasna majko, odvrati Ferdinand al sto puti groznije su muke, kojim osmanski vragovi muče nevini kršćanski sviet. Kapetane! Gdje je Rabata?

— Na Rieci, Vaša Svjetlosti, odprema vojsku Njegove Svetosti i velikog vojvode toskanskog u Zagreb, da idu na Turke. Nu valjda se je već povratio u Senj.

— Kapetane, hvala vam, nastavi nadvojvoda, a i vam, otče! Dodjite sutra u ovaj moj dvor, da ponesete Orloviću kapetanski patent, i Gjuri Daničiću zlatan lanac i nek se povrati u Senj. Rabati sudit ću sud — sudit i Dominisu, al to se ne tiče vas, vi šutite. Samo to možete svietu reći, da sam vam poštenjakom poklonio svu svoju milost, a Rabata da ju je izgubio. Dakle sutra dodjite. S bogom!

— A toj biednoj djevojci, reče Ferdinandova mati, recite, da ću joj vazda biti vjernom zaštitnicom, da ću joj povratiti ime, poštenje i zaručnika.

— Tako će biti. Amen! doda nadvojvoda. Pa Rabatu hćedoh počastit hrvatskom gjeneralijom!

XIV.

Bijaše noć, tvrda, mrka noć — ni mjeseca, ni zviezda, ni neba. Na Orlovu gniezdu, na kršnom brdu lomljaše bura jako granje. Kroz tminu drktahu od Senja grada sitne iskrice, svieće po senjskih kućah.

U svojoj sobi sjedjaše biskup de Dominis zamišljen. blied; naproti njemu Rabata, nemirno stisćuć oči, a za Rabatom stajaše Capogrosso.

— Razumiete li to, biskupe, zapita gjeneral.

— Razumiem i ne razumiem.

— Meni je sve zagonetka. Orlović kapetan i da se povrati; Daničić počašćen i da smie u Senj! Bojim se — —

— Al ja se ne bojim, odvrati biskup. Zagonetku je lasno odgonenut. Gradački su ministri vrlo logični. Radi se o tom, da se prodaju senjske šume. Gradačka vlada ne ima novaca — ne može čekati. Ferdinand traži mnogo, Mlečići davaju malo. Da se poso brže svrši, valja Mlečićem zadat nešto straha, Uskoke malo pogladiti. Kad se podpiše ugovor za šume, možete Orlovića vješat bez straha. Shvaćate li?

— Shvaćam, reverendissimo, odvrati gjeneral; vi umujete posve jasno.

— Istina je, prihvati poručnik, poslovi stoje tako, al pita se, hoće li prejasna republika pristati, znajući da Posedarića već ne ima u životu? Svakako je neprilika, trpiti Orlovića u Senju. Od Daničića, čovjeka zaljubljena, ne ima pogibelji.

— A da, nasmija se Rabata, zaboravih vam javit, da sam se za Orlovića pobrinuo. Svuda kupi se vojska, da podje osvojiti Kanižu. Veći dio moje vojske otić će te ne će ostati nego nekoliko kumpanija mušketira. Opasno bi bilo, da toli malo vojske bude ovdje, gdje je svaki Senjanin vojnik, gdje je ostalo dosta Uskoka. Valja ih maknut. Zato sastavih četu od 300 Senjana, da podju u Kanižu —

— Gubiti glavu, nasmija se Capogrosso.

— Dà. Kadno prije 10 dana dodje Orlović po dozvoli nadvojvode u Senj, pozvah ga k sebi. Dodje pod oružjem mrk. Pozdraviv ga, pohvalih ga radi njegova smionstva u Lici. Rekoh mu, da ću poslat četu pod Kanižu, i Juriša da će joj biti kapetan.

— A on? zapita poručnik živo.

— Reče, da će se predomisliti i za dva dana odgovorit.

— A za dva dana? zapita biskup.

— Dodje i reče, da pristaje.

— Čudno, zaklima poručnik glavom, od mlade žene u Kanižu!

— Ne čudim se, odgovori biskup, takov je; ne ima njemu bez sablje života. Pošljite ga u pako, ići će. Kada polazi?

— Sutra, odgovori Rabata,

— Sretan mu put u Turke, nasmije se poručnik.

* * *

Bijaše noć, tvrda, mrka noć — ni mjeseca, ni zviezda, ni neba. Kao mrk div dizaše Orlovo gniezdo svoju glavu. Po gorskoj stazi verahu se čudne sjene. Sjena za sjenom pope se uz brieg, sjena za sjenom kao da je propala u brdo na istom mjestu, gdje se je kroz suho granje žarila plamena rumen. Propala? Kamo? U utrobi Orlova gneizda pukla bje široka, visoka špilja, sigurno

*

Digitized by Google

utočište vukovom i Uskokom. U sto i sto gomila nicahu kameni rtovi sve više i više, sklanjajuć se na vrhu u u ogroman svod; na sto i sto miesta vidio si crnih tragova dima tà od vatre gorskih junaka, koji su se ovdje zaklanjali bili svoje kosti od bure, svoju glavu od krvnika. I sad plamsaše sred špilje velika vatra, steruć svoje rumeno svjetlo po bielih vapnenih šiljcih, po grdnome svodu, po tamnih zakutcih, po mrkih licih junaka, što no se poredali bili oko žive vatre. Bijahu to uskočki vojevode. Podalje o zidu stajaše Danilo Barbo, prisloniv ledja o stienu i buljeć u plamen.

Kraj ulaza špilje stražaše stražu Uskok pod puškom.

— Hora je narode! reče vojvoda Ive Vlatković trgnuv svoj nož, i položiv ga na zemlju,

— Puko je sud! odvrati vojvoda Gašo Stipanović i izvadiv nož položi ga u nakrst Ivinu.

— Komu je krivo, izidji pred naše lice, zovnu Ive. I unidje pod sjajnim oružjem, pod crvenom kabanicom jak, visok starac, žuta lica, bielih brkova. Lievom rukom držaše kalpak, a desnica mu stajaše na srdcu. Ni licem ne maknu, ni okom ne trenu.

— Meni je krivo, narode, a rad naroda moga, reče Pavle Milovčić.

— Da čujemo rane tvoje, vojvodo! zapita Ive.

— Evo dolazim pred vas, vojevode čestiti, i skinuh kapu, koje ne skidam neg pred živim bogom, da vidite sjedine moje, pa mogu li lagati. Evo dolazim pred vas, pa vas gledam okom u oko ja, koji pred nikim u zemlju gledao niesam, pa velju gatajte iz oka, sborim li istinu. Evo dolazim pred vas i polažem ovu junačku posjeklicu, kojom se dičim, pred vaše noge, pa pala mi od nje glava, slažem li, količko je zrno pieska. I kunem vam se živim bogom na nebu, kunem vam se svetim krstom i rajem vječitim, kunem vam se grobom otca svoga i junačkim imenom. I slažem li, satrla me nebeska visina i proždrla me paklena dubina, ožednio i ne našo kapi; ogladnio i ne našo kore; ozebo i ne našo sunca; izgorio i ne našo hlada, osliepio i ne našo štapa; poginuo i ne našo groba. Idem iz pustinje od naroda našeg, idem sa tvrda kamena, gdje ne ima kruha ni ruba, idem iz gudure, gdje se roče vuci i hajduci, idem iz kuće, kojoj je nebo krov, a postelja crna zemljica, na kojoj nariču i plaču starci i djeca, majke i udove. Donosim vam suze, što no teku za otcem, i sinom i vjerenikom, koj je sramotno poginuo na vješalih. Donosim vam krvave rane junaka, koji bez zaklona u ludo gube glave, donosim vam ime naše, koje je potavnilo pred svietom.

— A koga tužiš s tolike krivine, vojvodo!

— Tužim Josipa Rabata, koj nam je satro rod i poštenje, koj je u crno zavio naše majke, koj je prevario cara gospodara, koj radi svetu zemlju našu prodati krvnikom Mlečićem. Ja rekoh, a vi sudite!

— Eto čuste, vojvode, reče Ive, šta mu je krivo, a vi sudite po dobroj pameti i čistoj duši, da mu bude pravo.

— Rabata da gubi glavu! zagrmiše vojvode u jedan glas.

— I meni je krivo, i meni sudite, pojavi se pred sborom Gjure Daničić pod svietlom odorom. Na moju vjeru, pravo ću vam reći: Objesio je kneza, junaka, koji mi zavjerio svoju jedinicu, objesio ga bez suda i pričesti. Ubio tugom staricu majku mu, a mene junaka prognao u bieli sviet, odkinuv me od vjerenice moje. Ja rekoh a vi sudite.

— Da gubi glavu! zaori muklo špiljom.

— I meni je krivo junaci, skoči kapetan Barbo:

— Bog da mi je svjedok i ova četiri krsta. Prevario mi na silu sestru, zavjerio joj se i prevjerio. Ubio sestru, ubio mater, ubio diete, ubio prijatelja. Sudite!

— Da gubi glavu! zaori po treći put.

— Vojvode, reče Ive, eto čuste naš sud, i da ste spremni. I da bude tako za tri dana, dok ode tudja vojska. Da gubi Rabata glavu o bielom danu, na oči svieta, ni noćju ni zasjedom.

— Amen! odgovoriše vojvode.

XV.

Bijaše jutro zadnjeg dana g. 1601. Poručnik Capogrosso koracao je zamišljen prema kaštelu.

— Dosadilo mi je u tom pasjem gniezdu. Ujaka ne vidim nigdje, to je zlo, mora da je blizu, blizu moje glave. Iz Gradca ne ima glasa, nad Rabatom vije se gavran. Dà, dà, to su oni papiri!

Poručnik prodje kraj straže u kaštel, prodje dugim hodnikom do vrata zadnje kule, do Rabatina stana. Unidje. Rabata sjedjaše na postelji.

— Što tebe nosi Capogrosso u rano jutro? dignu gjeneral glavu. Jesu li stigla pisma iz Gradca?

— Niesu.

— Čudim se. Rekoše mi, da će skoro stići pismo od nadvojvode, da budem hrvatskim gjeneralom, nu još ništa. Već sam Senja sit.

— I ja dovrh glave, odgovori hladno poručnik.

— A što si došao?

— Da vam pravo kažem, illustrissimo, dodjoh, da zatražim svoj odpust.

— Odpust? začudi se Rabata.

— Pa dà! Uskoke ukrotiste. Glave im poubiste. Orlovića odpraviste sretno prije četiri dana put Kaniže, odakle se nikad povratiti ne će. Prekjučer ode i vaša vojska. Pa vi ćete i onako na gjeneraliju u Karlovac. Hvala vam dakle za svu milost — — — —

— Pa zašto ne bi ti sa mnom?

— Bih od srdca rado. Al vidite, rodjaci mi priskrbiše kapetaniju u firentinskoj vojsci, i žele, da budem kod njih. Pa moje zdravlje! Loše je, vrlo loše u tom hrvatskom zraku, šta tek, da dodjem medju medjede u Karlovac? — —

Digitized by Google

Crkva sv. Marka u Zagrebu. (Nakon restauracije po arhitektu Fr. Schmidtu.)

Digitized by Google

— Ne razumiem te, začudi se Rabata; al u taj par zaori iznenada mukla bubnjava.

— Šta je to? dignu Rabata glavu.

— Koj je to bies? opetova poručnik, ta danas ne ima ni parade ni službe, pa to nije mušketirski bubanj. To zvoni, kao da Neapolitanac vodi medjeda. Sad ćemo vidjet? reče Capogrosso i izleti na vrata. Za nekoliko časaka povrati se blied.

— Generale! viknu, Uskoci ulaze u grad!

— Jesi li poludio? Kakvi Uskoci?

— Tri kumpanije pod zastavom i bubnjem, a pred njima Juriša!

— Ju—u—riša! Jesi li poludio? Ta on je na putu u Kanižu! izvali Rabata velike oči.

— Juriša je u Senju! Vidjeh ga na svoje oči s prozora. Čini mi se, da ide k vama.

Rabata provuče ruku čelom, prodje dva tri puta sobom, pa će zatim.

— Poteci! Njega pusti! Nikog drugog. Mušketiri da su spremni. Bubnjar neka zabubnja.

— Trista im! lupnu poručnik jarostan nogom i ode po zapoviedi.

Za jedan čas udje u sobu Juriša Orlović.

— Božja vam pomoć, gjenerale!

— Odakle vi, kapetane? zadrkta Rabata.

— Upravo s puta. Dodjoh do Karlovca.

— Pa kako ste smjeli?

— Predomislih se. Ne idem u Kanižu, dignu Uskok otresito glavu.

— Ne idete, kad ja zapoviedam.

— Ne idem.

— Zašto?

— Jer Senju obrane treba od Mlečića i izdajica.

— Orloviću! zaruknu Rabata, to će vas stajati glave.

— Pa dobro! slegnu Uskok ramenom.

Rabata skoči k vratima i zavikne.

— Stražo!

— Na zapovied! unidje podčastnik mušketira sa četiri momka.

— Odvedite toga zlikovca. Uzmite mu oružje. Zatvorite ga u tamnu kulu kraj vrata.

— Do vidjenja Rabato! nasmija se Orlović i ode mirno.

Kao tigar za rešetkom obilazio Rabata po svojoj sobi. Poručnik unidje.

— Šta je? otresnu se Rabata.

— Sa Vratnika vodi Pavle Milovčić iz Otočca četiri kumpanije Uskoka.

— Za jednu uru da ste mi objesili Jurišu.

Na trgu pred kaštelom vrvila je sila naroda mužkog i ženskog sve plaha i čudna lica. Jošte bijahu vrata kaštela otvorena. Sa trga se vidjelo, kako straža preko dvorišta vodi Jurišu u zatvor — u kulu. Sad izidje na dvorište bubnjar i zabubnja na okup. Sa svih hodnika doletiše mušketiri u dvorište. Sad se poredaše. Sad napuniše puške i u jedan put zaklopiše se štropotom težka vrata kaštela.

— Ubit će Jurišu! orilo se po gradu. Ljudi, Rabata nam ubi Jurišu! Pomozite! Spasite! Hà! Na Velja vrata unidje Pavle Mihavlić.

— Zdravo junaci! vikaše narod, Stante! pomozite! Pogibe Juriša. U kaštelu je!

— Stoj, zagrmi Pavle trgnuv svoj nož i četa stade. U isti par ozivaše se bubanj od stolne crkve. Trkimice doleti na trg Jurišina četa i na čelu joj junak Gjure Daničić visoko dižuć sjajnu sablju.

Gologlavi, bez kabanice, koj nožem, koj puškom u ruci dojuriše smioni junaci. Na trgu se ustavi.

— Punite puške! zagrmi Daničić.

— Punite puške! opetova starac Milovčić.

— U kraj! U kraj! prodiraše očajan glas zrak. Blieda, drkćuć, suznih očiu protiskivaše se kroz svjetinu Dume. Oči joj sievahu divljim plamenom, kosa joj padaše razčupana niz ramena, suknja joj se vijaše zrakom, i šireć biele ruke vriskaše, da ti srdce pukne:

— Jurišo! dušo! Gdje si! Gdje si! Jao ubiše te! Ubiše te!

Žena dodje na trg. Vrata kaštela zatvorena. Grčevito uhvati si kosu, stiskivaše rukom srdce svoje klimajuć glavom. I kleknu pred Uskoke vičuć.

— Boga vam živoga, pomozite!

— Na juriš! zapovjedi Daničić, dignuv sablju.

— Stani! zakrči ga Milovčić, šta ćeš na juriš? Vrata su tvrdja od kamena.

— Ha! skoči Dume, gledjite kod zida stoji top. Pun je! Pomozite.

Deset Uskoka baci puške i nože i pohrli k topu. Lumbardaš zapali šibu, da ga izpali na narod, al ga uskočka puška sastavi zemljom. Uhvatiše top. Dume trgnu goreću šibu iz ruku mrtvoga topnika i dižuć ju u vis vikaše:

— Napried! Napried!

Dovukoše lumbardu na trg. Milovčić ju namjeri. Sad! Zavitlav u zraku šibu, primaknu ju Dume prahu. I planu i grmnu. Bieli dim sunu u zrak i gvozdeno zrno razkrha hrastova vrata. Bubnjevi zabubnjaše.

— U ime božje! Juriš junaci! zamahnu Milovčić nožem i kao bura sasu se razjarena četa na kaštel. Pod vratima stojahu dvie kumpanije mušketira kao zid.

— Pali! zakriešti Capogrosso i dviesta pušaka planu na Uskoke. Koj jauknu, koj vrisnu! I pade ovaj, i pade onaj; koj klonu na koljeno, koj se uhvati za srdce, a svjetina razpuhne se kao pljeva. U top se upiraše Dume hvatajuć se za srdce.

— Juriš! zagrmi Daničić i kao bujica zahuji njegova četa put vrata i stade zveket i stade triesak, i stade grom i stade jauk i stade škripanje, i molitva i kletva i izdisaj.

Digitized by Google

Časak i borba umuknu. Gle iz vrata izadje Daničić i vodi za ruku — junaka — kapetana — Orlovića.

— Spašen! kliknu Daničić.

— Zdrav bio! klikovaše narod, a Dume — Dume — pohiti — poleti — kao vila — kao striela i kleknuv pred svoga druga, jecaše kroz plač:

— O moj — moj — Dane — moja zviezdo!

Po dvorištu kaštela tecijaše krv, ležahu kacige, sablje, klobuci, noževi, puške. Dvie kumpanije izsječe uskočka ruka, dvie stotine nevinih žrtava Rabatina izdajstva. A on? Deset Uskoka pojuri golim nožem uz stepene kaštela, pred njima Pavle Milovčić. Sad dodjoše dokraj hodnika, do stražnje kule. Vrata bijahu zaključana. Od jednog kundaka padoše. U sobi stajaše Rabata. Razširiv krakove držaše desnicom mač, ljevicom malu pušku. Kosa mu visijaše niz čelo, lice požućelo, usne bliede, a velike biele oči, da će mu skočit iz glave.

— Glavu daj! zavapi Milovčić.

Rabata dignu malu pušku na vojvodu. Oroz caknu al puška ne planu. Nu ko munja namjeri se deset pušaka na Rabatina prsa. Planuše. Rabata klonu na koljena.

— Vjerujem u Bo — zamrmljaše mu bliede usne — al u taj par zabljesnu nož, glava mu odskoči i mrtva trupina svali se u krv.

— Gdje mu je desna ruka — prokleti Mlečić? zapita vojvoda. Tražite — tražite, da ne uteče.

— Evo mu kape! skoči Uskok vojnik.

— Kod kamina? Otvorite vratašca — Ništa! Udjite!

Vojnik se uvuče u otvor i pogleda u vis?

— Je li? zapita Milovčić.

— Jest, odgovori vojnik.

— Mjeri!

Vojnik dignu pušku, izpali i skoči iz otvora, nešto jauknu i ko kamen pade iz dimnjaka Capogrosso. Zrno mu probi glavu.

— Strgnite mu častno odielo, nije ga vriedan!“ I vojnici strgoše častničko ruho, al pod ruhom pojaviše se na crnoj kadifi srebrna pismena: C. D. X. — Consiglio dei dieci.

Gromom ozivaše se narod, kad vojnici staviše nad vrata kaštela krvavu glavu izdajice — Josipa, a kad mu neki viećnici hćedoše prenieti drugi dan tielo u stolnu crkvu sv. Jurja, razbjesni se ženskad senjska i baci nevrednika iz hrama božjega.

— Još jedan da nam u šake dodje! reče starac Milovčić, „biskupa da kako ugrabimo, ne odnese žive glave, jer on je istočnik svega zla.

— Jest, odgovori Orlović, al njega tražite badava. De Dominis, sluteći na krvavi sud, ukloni se za rana i pusti u škripcu samo sliepo si orudje — Rabatu. Tielo ubismo — al duša pobježe.

U Senj povratiše se Uskoci, u Senj se povrati tihi blagi mir. I opet šetala po zidinah uskočka straža, i opet stajaše pred kaštelom Uskok pod sjajnom puškom, a nad njim o mjesečini blieda, krvava glava Rabatina, ko što je prije godinu dana stajao mušketir pod krvavom glavom junaka Martina Posedarića. Gradom zapoviedahu izmjenice vojvode, dok ne dodje carski kapetan Tršćanin Francol, koga Uskoci liepo primiše, koj im vraćaše milo za drago.

— Jurišo! reče Dume zagrliv svoga muža sjedeć za večerom, ah sretna li sam, što te ovako grlim bez straha, što te grlim od srdca, ne bojeći se krvnika. Moj si, moj do moga groba!

— I ti do moga groba moja! odvrati kapetan poljubiv ženu u čelo, ti si me spasila dušo! Prosnismo strašan, krvav san. Slava bogu, probudismo se; ah da se svi probudiše! Al sad barem sviet zna, što valja senjska ruka.

— Slava bogu! doda stari Pavle Milovčić; slava mu i dika, te će ove stare moje kosti počivat u svetoj zemlji, koja me je na sviet porodila.

XVI.

Godina bila uminula, godina mira i pokoja. Milo sievaše proljetno sunce kroz gotske prozore fratarske crkve, blieštec veselo nad grobnicami senjskih junaka, nad mramornim kipom bogorodice u fratarskoj kapeli. Kraj majke božje gorahu dvie voštanice. Bijaše toplo, voljko i milo, kao sladak san o zori. Crkva bijaše prazna. U jedan put zazveknuše taracom junačke sablje. Pred oltar bogorodice kleče junak u sjajnoj odori pod junačkom sabljom, junak visoka čela, žarka oka, vranih brkova, pred oltar kleče djevica, sladka sumorna pogleda. Življe zaigralo sunce trepereći o srebrnih tokah mladića, o zlatnoj kruni djevice, o žarkoj suzi, štono drktaše poput alema u crnome joj oku. — A oko njih poredaše se plemići i vlastela, a uz njih stojaše kapetan Danilo Barbo. Pred oltar stupi franjevac, otac Viktor i zapita mladića:

— Gjure! Ljubiš li tu poštenu djevicu?

— Ljubim! odgovori junak smiono a oko mu planu put munje.

Zapita fratar mladicu:

— Klaro! Ljubiš li toga poštenog mladića?

— Ljubim! dahnu djevica, kao kad ranim jutrom dahne rosna ruža.

* * *

U kući Posedarićevoj razilaze se svatovi.

— Sreća vam cvala mladenci moji! reče na odlazku kapetan Danilo — ej da je moj pobratim Martin živ! Koliko radosti! Al mu je opet obraz svjetal pred svietom, to je priznao i sam car. A Dominis, crn mu obraz, jede mletačku plaću za svoje izdajstvo na stolici spljetskoga nadbiskupa. S bogom djeco! Kasno je. S jutra valja mi se vratit na službu, na Rieku!

Digitized by Google

Gjure i Klara ostaše sami. Kroz otvorene prozore drktala mjesečina, milen vjetrić lepršao od mora. Junak zagrliv mladu si ženu povede ju nježno pred sliku kneza Martina, na kojoj je čudno igralo noćno svjetlilo.

— Blagi duše junačkog mučenika, dignu mladić glavu prema slici, evo me pred tobom sa tvojom jedinicom, mojom Klarom. Svetom ti se zakletvom zakleh za tvoga života, da ću ju ljubit i braniti. Primi i opet zakletvu moju, svrni okom na nas, otče, blagoslovi!

Čudno zatitra mjesečina na slici, a jecajući pusti Klara glavu na junačke grudi mladića.

— Gjure, moj Gjure! dignu nakon časka glavicu. Evo zlatnog lanca, što mi ga dade pokojna baba. Jedan rubin bio je izpao prije godine dana jučer ga nadjoh opet i dadoh ga stavit u lanac. Uzmi ga, stavi ga pod ključ, da nas nikad ne ostavi sreća!

— Nikad! dušo! zagrli vojvoda Klaru.

XVII.

Dne 21. prosinca 1614. skupi se na trgu „Piazza de fiori“ u Rimu silna svjetina, da se nagleda ne vidjena čuda, da pogleda, kako će se sažgati na lomači pod vedrim nebom mrtvo tielo. Zar kakvog triumfatora rimskog? Ne, tielo prokletnika. Silno buktaše plamen, silno se vitlaše crni dim nebu pod oblake. Četiri crnoruhe sluge donieše na ramenih crnu mrtvačku škrinju bez imena, bez znaka, bez krsta. Odkriše škrinju. U njoj ležaše prekrštenih ruku bradat crkovnjak, tamne žute puti u svilenom odielu; svjetina uzmaknu, prekrstiv se, a sluge baciše truplo u plamen. Življe uzigra plamen, življe praskaše lomača, crnje vijaše se dim pod čisto nebo. I lomača izgori do pepela, i sviet se razidje, a jasna noć steraše se stratištem. Do lomače dovuče se sgrbljen visok starac biele glave — Dominikanac, i stade štapom razkapati pepeo, sve klimajuć glavom.

Ivan Gundulić.

— Otče! zapita ga čovjek, pristupiv k redovniku, šta tražiš?

Dignuv glavu pogleda redovnik čovjeka.

— Oprosti! Ja sam stranac. Koga to spališe?

— Dominisa.

— Zar slavnoga učenjaka i biskupa?

— Slavnoga?

— Tako govori sviet.

— Reci izdajicu. Bude pastir narodu svomu — izdade ga radi sebe. Bude viećnik caru — izdade ga radi sebe. Bude protestant i prijatelj engleskomu kralju, protestantu — izdade novu vjeru i novoga prijatelja radi sebe, bude opet katolikom radi sebe. Po njegovoj smrti odsudi ga inkvizicija, a danas izvukoše ga iz dominikanske rake i tu ga sažgaše. Vanitas vanitatum vanitas! nasmieši se redovnik gorko.

— Ti si ga poznavao.

— Dà, za mladosti, bijasmo veliki prijatelji, a poslije ondje na hrvatskom kršu — ljuti vragovi. Bijaše veleum.

— A što tražiš po pepelu?

Digitized by Google

— Srdce tražim, srdce! Ne ima ga! odvrati redovnik Cipriano mirno, zatim koracaše polako put samostana, doviknuv čovjeku:

— Vanitas vanitatum vanitas! Laku noć, stranče!

XVIII.

Ljeto za ljetom minulo, sunce za suncem ginulo, prohujiše vjekovi, utonuše svjetovi, i svjetobornog zlatnog lava, tu bezsmrtnu krilatu zvier probode mač imperatora Korzikanca i zlatna barka duždova razbi se u jadranskih talasih, a grimizna joj jedra raznese bura. Vanitas vanitatum vanitas!

Prohujiše vjekovi, a u pustoj fratarskoj crkvi u kamenom Senju stajaše hrvatski sin, poniknute glave, plaha srdca. Bijaše tu pusto, bijaše niemo. Ne ori se više visokim svodovljem pobožni mrmor fratara. Ne ima ih više. Hrvatski zmaj, Gjuro Lenković podignu im taj kameni stanak, još mu je utisnut junački biljeg na čelu svetoga hrama — al ne ima ih više. Gledaj! kako rumeni žar večernjeg sunca viri na visoke prozore u crkvu, prostirući rumenilo svoje pločami, kao da si ruže prosuo po kamenu. Pristupi bliže! Vidiš li po kamenu biljega? Na pol pogaženi, na pol izbrisani. Čiji su, koga li kriju? Slavni biljezi, sjajni biljezi, hrvatski sine, drevna, bezsmrtna svetinja tvoja. Čitaj! Pod žarkimi ružami večernjeg sunca driemaju vojvode senjski, driemaju sladko u slobodnoj mirnoj postelji, snivaju sladko sanak o slobodi, koje im ne spregnu ni zlatna Venecija i kroonik Osmanlija. Čuj! Ne zazveknuše li u grobovih sablje? Gle! Ne dižu li se ti kamenovi od sebe? Ne ničU li o večernjem žaru iz crne rake silni divovi pod svietlim oružjem, pod srebrnimi tokami, ne trepere li o zažari rujnoj zlatne čelenke? Recite, orijaške sjene, što vas mami iz slobodnog groba? Što teče s nova vrela krv iz mrtvog srdca? Što sinu izpod driemnih vedja munja i suza? Razumiem grobni taj šapat. Sinu li krst na svetoj Sofiji? pitate vi. Ah da vam je bezsmrtno tielo, kao što je ime! Uminuše. Driemaju opet. Čudnu ljuljanku pjeva im bura. I ona utihnu. Poput rubina počiva gladko sjajno more; o crnoj obali otoka blisiče srebrna pjena, kao galeb krile se morem biela jedra, i na jugu diže divska ramena pod kristalno, zvjezdano nebo Velebit, oltar hrvatske slobode. A maslinom šapuće vjetric starinsku pjesmu, šapuće: Čuvaj se senjske ruke! U utrobi gore plamti tajinstven plamen, govori narod, a piri ga božja ruka, tvrdi se kamen razžari, propne, zadrkće, zatresne, zagrmi, a s vrhova zaurla bjesomučna bura, i grabi more iz dna, da poprska zviezde, da ćera ladju tudjinku od rodnoga kraja. Kroz gromove, jauk i urnebes čuješ starinsku pjesmu, bura pjeva: Čuvaj se senjske ruke!

Sine hrvatski! I u tvome srdcu gori božji plamen i tvoje grudi su kruti kamen; sine hrvatski, pamti do groba svetu starinsku pjesmu:

Čuvaj se senjske ruke!

Napisao August Šenoa.

POUKA.

O „Čengijić-agi" Ivana Mažuranića.

Napisao dr. Fr. Marković.*

I. Agovanje. Smail-aga daje pogubiti zarobljene Crnogorce i stara Turčina Duraka, otca kavazu svome Novici. To je početak, kao exposicija razvoju čina. Motivacija tomu početku jasno probija: Turčin Durak je posumnjao o neustrašenosti Smail-aginoj. Toga junak ne podnosi, i da dokaže, da ne pozna straha, usmrti junake zarobljene i svjetovaoca opreznoga. Sliedeći tako okruta ubojnost Smail-ova iz njegova pathosa samovolje i ponositosti, psihologički nam je objašnjen on kao čovjek, kojega i strašne čine iz veličajnoga mu svojstva razumiemo; ovako postaje silnik aga estetički zanimiv značaj. Nu osim toga je prizor smaka Crnogoraca i Duraka, koji bi mogao djelovati mučno i grozno, uzdignut u estetičnu visinu uzvišenosti: pjesnik nam prikriva muke crnogorske odvraćajući nam pogled na sjaj herojstva njihova, a porazna kratčina opisa Durakove smrti i niemi muk okó nje daje nam zrieti veličajni mir Smail-age, koji kao nepomični nedohvatni mrak pritište sav prizor. Iz toga mraka kao da nam se pomoli tries, koji je Smail-aga iz svoje ruke pustio — da udari natrag u sama njega: slutimo Novicu osvetnika.

II. Noćnik! Krijući se noćnim mrakom, odbaciv narodno obilježje, koje bi ga izdavalo, uviek u strahu za svoju glavu, ali uviek svladavajući strah taj jačom njekom težnjom, provlači se Crnom Gorom krvnik njezin, kavaz Smail-agin, biesni Turčin Novica, dok dopada na Cetinje, da gospodaru najavi smak junaka brdjanskih i osvete se dostane za pogubljena otca svoga. — Ovim drugim dielom pjesni izveden je prvi od onih triju motiva, koji razvoj čina pomiču napried k propasti Smail-aginoj: sam Turčin Turčinu sudi — prvi. To je veoma sretna misao s estetičkoga pogleda. Situacija osvete i osvetnika težko se prikazuje estetički: zato je sgodno Turčina potisnuo napried u nju pjesnik; pak ga još uzdigao estetički tim, što iz sinovske ćuti želja za osvetom u njem niče, i što kroz smrtnu pogibelj mora proći i do nade samo, da bi se osvete doželio. Ali pjenik je još više učinio: tek pod konac diela ovoga doznajemo, da osvete radi dolazi Novica na Cetinje — po-

* Preštampano iz sjajnog izdanja, koje je već izašlo nakladom knjižare Fiedlerove i Albrechtove.

Digitized by Google

što nas je prije diljem opisa njegova pogibeljna puta osvojio pjesnik dramatičkim interesom za čudnoga noćnika: tri puta poslije povećih odsieka pjesnik ponavljajući o Novici rieči: „vidi mu se, mrijet mu se ne će, a jest nješto, što ga napried kreće“, Novica nam postaje čudna, živo zanimiva osoba. Još djeluje liepo kontrast plaha nemira i straha Novičina ovdje prama samosviestnomu krutomu miru Smail-age i herojskomu miru umirućih Crnogoraca u prvom dielu. Tako je tu u malom kompozija baš umjetničke ljepote, kako u velikom u svoj cjelini eposa.

III. Četa: Prema koncu ovoga diela dosiže razvoj čina svoj vrhunac — kako u drami na koncu trećega akta — izza kojega u četvrtom dielu sliedi peripetija. Za ljepotu kompozicije ovaj je dio osobiti značajan. Novica — pjesnik je bez dvojbe hotimice tako učinio — izčezava posve kao pokretač osvetne čete crnogorske: njegova osobna osvetljivost nije dostojan poetički motiv četovanju crnogorskom; a pjesnik ne spominje ni osvete crnogorske za pogubljenu braću svoju nijednom riečju. Motiv, koji diže četu, prikazan je uzvišen: tajnovit glas kao duhovâ višnjih proleti Crnom Gorom, kao da su same duše poginulih heroja prolebdile nad domovinom — taj glas potrese svu zemlju od kraja do kraja, i kao da tvrde stiene jedna za drugom na taj poklič ustaju žive, noćju niče reć bi iz stienâ junak za junakom oružan i gine u mraku, sastajući se s inimi isto tako čudesno niklimi junaci. Tako tajnovito skupi se čudna četa i ide mrakom bezglasna, ni sama ne zna kuda, ide kao oblak i munja, kučajuć kao desnica višnja kazneća težkoga grešnika. Sve oznake, koje sačinjavaju uzvišenost tajnovite, tihe, višim naumom ravnane bezsviestne sile, podao je pjesnik polazećoj četi. Ovako je posve prekrio prozaički motiv osvete uzvišenom slikom pohoda čete, kao bezsviestnoga orudja vječne pravde. Prikazav zatim četu u danovanju njezinu na Morači kratkom realnom jasnom slikom tabora junakâ trieznih i bojovnoj pripravi vještih, izvodi pjesnik opet drugačiju uzvišenu sliku čete, kako ju duševni joj glavar veličanstvenim govorom i tvorom do sviestna orudja božjega uzdiže. Tu je onaj divni prizor, koji sam gore u karakteristici Crnogoraca i idejalnoga im vodje upotriebio; tu se uzvija plameni nebotični stup idejalne ćuti domoljubne, uljudbene, bogoduhe, tu je reć bi svetilište ciele pjesni. U govoru duševnoga glavara, na vrhuncu njegova zanosa, probija uzvišno-sjetni glas pjesnika sina zemlje, njekoč slavljene kao „predzidja Europe“; s visine zatočničtva za prosvjetu i krčanstvo svetom korbom porazuje narode sretnije ali ohole i nehajne, koji trome prekrštaju ruke, dok taj narod za krst podnosi muke, te su ga barbarom zato nazvali, što on umiraše, dok su oni spali. Ova misao, i drugdje često izrečena — bez uspjeha, ovdje nam silnom snagom zanosi srdce, jer je ovdje posve pripravljena i motivirana, jer ju izriče, okružen junačkim narodom, velik duh s visoka vidika, sa svetim osvjedočenjem, kao da govori duh poviesti ljudske. — Divni ovaj prizor oživljen je dramatičnom opreènostju svojih dielova. Izza onoga govora tronutu četu pokajnicu, tihe jaganjce, čas prije gorske lave, opet u lave pretvara dolazak nenadani — Novice. Svi junaci mahom noževa se laćaju — na krvnika roda svoga, — prvi put ugledana ovdje — da odmah opet na njegovu prošnju, neka mu dade mjesta u četi i u krstu, tronuti do suza veličajnomu prizoru krštenja njegova pribivaju. Nebeska duga, što ju ganuti vide kroza suze u odsjevu sunca, visoke planine na okolo kao svjedoci krštenju Turčinovu: to velebnom uzvišenošću kratki taj prizor krasi. Pak svetotajnom okrepom starac duševni pastir bogosličnu snagu podav četi, i sva se izljubiv redom, ostavlja ju, da ide dalje — bojovnica sveta. — Tako, ukrašen kontrastnimi moment kao sjenom i svetlom, oživljen dramatičnom pokretnostju, dosiže ovaj dio na koncu najintezivniji sjaj etične idejalnosti, izza kojega sliedi porazni kontrast, najdublji mrak skrajne biede ljudske, robstva rajina:

IV. Harač. Njemački pisac u senjskom programu, tražeći povjestnu realnost u motivih trećega diela, i Novicu izvlačeći na svjetlo kao pokretača pohoda crnogorskoga, iznio je napried prozaičke elemente, koje je navlaš pjesnik potisnuo natrag; ali još je on više, mnijem, promašio, veleći da je razlog slici rajinih muka u „Haraču“ — tendencija, te da je ova slika pogreška kompozicijona radi duljine svoje. Nije tako, nego baš kompozicija pjesni zahtieva ovu sliku kao nuždni sastavni dio svoje cjeline. Muke rajine jesu treći, najjači, odlučni motiv propasti Smail-agine. Nije četa crnogorska osvetnica ni Novičina otca, ni brdjanskih žrtva, nego mučenice raje — i kao osvetnica rajina ona je istom osvetna bojovnica božja. Izza trećega diela nuždno sliedi ovakovi četvrti dio, s ovakovom slikom agina zuluma. —

Prikaz muka rajinih i nečovječnih joj mučitelja lako bi izašao grozan, neestetičan; ali pjesnik naš izveo ga estetičnim, te najjače tu pokazao silnu snagu svoju kao pjesnik umjetnik. Bjesnoća Smail-agina psihologički je motivirana: vitežki vještak džilitanju nesgodom osramoti se pred Turci, i što je zanj još mučnije, pred rajom neposlušnom, koja harača ne daje, Turčinu Safera kopljem pogadja i oko mu izbija. Povod, zašto daje mučiti raju, izvire iz ponosa, slavohleplja, samovoljnosti; mogući smieh rajin hoće odkloniti mukami; slično je motivirana još grdja bjesnoća Saferova. Ali glavno je ovo. Sliku rajina povlačenja na konjskih repovih, padanja i bičevanja uzdigo je pjesnik do uzvišenosti bole i strahote trima prispodobama: kao Hektore izpod Troje, kad već Troju ostaviše bozi, vuku raju konji po prahu: na pogled popadale k zemlji raje grohotom se smiju Turci kako demoni u hadu vječnim mukam grešnika; biči uzkrisuju sumrtvu raju, kako stražnja trublja mrtve na sud. Uzvišene prispodobe prikrivaju nam

Digitized by Google

grozotu realnu svjetlom vizije: kao da smo u Danteovu paklu, Vergilijevu hadu, pred Homerovom Trojom. A ubijeni Hektori su ovi mučenici povlačeni u prahu, domovina im slavna njekoč bjaše, narod taj bijaše junački njekoč — ali bozi ga ostavili te sadanji mu naraštaj, to su samo trupovi davnih junaka! Uzbudjujući ove uspomene prispodoba, kao grimiznim kraljevskim plaštem zastire pale robove. Zatim svojim vapajem i tužbom na Turčina, odsudnom, da se do neba čuje, — što učini od čovjeka stvor stoput jadniji nieme životinje, poraznim kontrastom spokojna bitka što ga priroda svakoj zvierki daje i skrajnjega stradanja, u koje Turčin čovjeka roba svoga potisnu: pjesnik potiskujuć gledaoca u najcrnji mrak tuge iz nje mu kao daje nazirati svjetlo spasenja.

Još ne prestaje opis rajinih muka; biednici toliko su lišeni odpornosti životinjske, nekmoli čovječje, da mogu jošt i milost moliti u svoga mučitelja, vapeći „hljeba, hljeba, gospodaru!“ na turski klik „harač, harač, rajo!“ To je već skrajnost robske ćuti; ona u Turčinu samo još veći bies izazivlje, ludim robovom još veće muke pribavlja, falake i oganj. Ali do mukâ ognjem i dimom ne dolazi: takov prizor već bi bio estetički nesnosan: u pripravah zateći će mučitelje osvetnici božji. Živom izmjenom kontrastnih prizora, dramatičnim napredkom i iznenadjajem proveden je od ovoga vrška rajine biede čin do katastrofe, poraza Smail-agina.

Opis rajina stradanja završuje divno noćna slika turskoga čadorja na mjesečini. Noć je pala, nasred zvjezdanoga neba trepti mjesec, tužna svieća pozorišta tužna; ovim sjetnim, mirnim prizorom počima slika. Usred mirna i pusta polja starodavna je lipa — (Slovjenu drvo sveto); oko nje dižu se čadorovi turski, a sve ih nadkriljuje agin čador, što je na mjesečini vidjeti kano labud ptica biela medj bielimi pticami golubovi. — Ovakova prispodoba ovdje neizkazano je uzvišena. U čadorih, koji kriju strašnoga agu i strašne Turke, moći nazirati sliku labuda i golubova, u ovom ponoru biede sačuvati ćut za liep plastički pojav, jaka je samo najuzvišenija vila, koja idealnim okom smie gledati i najstrašniju muku pače i čarom ljepote ju obsjati, a smie za to, što zna, da joj sama donosi liek. Pjesnikova vila ne zastire si plaštem lica, kako onaj slikarov Agamemnon kod žrtve kćeri svoje; ona vodi gladaoca u Hadov kraj nedrhtavom rukom, mirnim pogledom. Što sad sliedi poslije one prispodobe, prikazuje se posve kao prizor božanske komedije; pjesnik pratioca svoga, čitaoca, vodi kako Vergil Dantea. One uzvišene misli, koje su gore trima prispodobama o Hektoru, hadu, zadnjem sudu potaknute, sad se razvijaju u veličajnu, tajnovitu sliku. Mirom estetične kontemplacije ukriepiv pratioca, pjesnik ga sad privodi bliže, da upozna što su ti darovi: grobovi su otaca slovinskih, svietom slavnih. Jadni potomci, robska raja, da se ne bi sjetila bolje slavne prošlosti, Turad divja oko onih grobova kao demoni vrze se i smišlja, kako će mukami raju od spominjanja na junačke predje odvratiti. Samo divlji glasi demonâ, jauk i uzdisaji žrtava iz toga grobišta slavne prošlosti prodiru do pratioca pjesnikova; pjesnik blago mu sakrivajuć pogled samih muka, kao fantasmatom ga uzvišenotužnim zatravljuje, i tiem ga podržaje na visini estetične, tragične boli, te mu mogu, i osviešćenu, da nije tlapnja nego istina strašna pred njim, militi suze ublažne. Ovom slikom stravne visije, ovim sjajem elegičnoga spomena na slavne djedove robova biednih, pjesnik je muke bezvoljne, obezčovječene raje posve uzdigao iz neprijatne grozovitosti u visinu estetičnu, u tragičnost uzvišenu.

Ovako nam velebnimi čuvstvi potresav srce, pjesnik sada, u kontrastih i dalje čin izvodeći, zabavlja fantaziju mirnom plastikom označnih prizora: prikazuje nam Turke pri ognju spremajuće večeru, pak večeranje, pak u kratko spomenuv pripreme na daljne muke rajine i nestrpljivost Saferovu, živo prikazuje razkošni i sjajni čador Smail-agin, u kojem nas zatiče čudan pojav: uz smrtonosno oružje javorgusle. Javorgusle, zarobljenomu narodu tješiteljice i čuvarice spomena narodnih borioca proti Turčinu, Turčinov čador rese! Ostavivši vjeru i rod i i krvnim mu zatornikom postavši, poturčena plemčad pridrža si gusle, i njoj da budu glasnice slave; gorke li ironije u razvoju poviesti naše. Ali „gdje šestopera nije, tu ni pjesan slovinska ne zrije“; u koga šestoper, u toga i javorgusle, robovi ostadoše goloruci bez obojega. Nu ipak u Turčina javorgusle čudan je pojav. Napetost našu živo pobudiv pjesnik, ostavlja nas sada još u čudu i drugomu nas prizoru odvodi: uzvišenoj slici mrke, burne noći u okolišu turskoga tabora. Dvaput (uz malu promjenu i triput) ponavljajući refrain „težko onome, koga sade stiže u putu noćca crna a noćišta jadan ne imade“ zanimivo nas pripravlja na iznenadni pojav, što ga tada u silnom clairobscuru odkriva: svjetlica, što za tren razsvietlja crnu noć, ukazuje nam skup stupajući put čadorja. Samo nam slutiti daje, tko to stupa, nagadjajuć, tko je provodič a tko je vodja. Tako tajnovito, uzvišeno prikazan je dolazak čete crnogorske. Već je obkolila čadorje, i prisluškuje, da bi razpoznala Smail-agin čador. Veličajna četi pratnja prirodna, prispodoba nje s iznenadnim triesom ili lâvom gorućom, dosadanjom patnjom raje živo u nas pobudjena želja za spasiteljem: to već otimlje četi navalnici potajnoj u mnogo onu estetičnu neprijatnost, što nam ju svakako potajni napadač pobudjuje; k tomu još prvi glasi, što ih četa čuje, okrutnički je smieh Safera očekivanim još većim mukam raje. Ali još će pjesnik udar čete pripraviti tako, da vapijemo nju, i potajnu navalnicu, kao božju osvetnicu i spasiteljicu raje; on će to pripraviti prizorom, koji nam sad o Smail-agi izvodi.

U čadoru aga baš se i opet sjeti sramote, što no

*

Digitized by Google

mu nikako mirovati ne da: on, junak, nije uspio svojom voljom, ne skupio harača, džilitom promašio, Turčina osliepio mjesto raje — te mu se raja smijati može. Da se umiri, zaište pjesmu uz javorgusle od Bauka, očekujuć pjesmu o slavi svojoj junačkoj. Ali Bauk mu rugalicu pjeva, koja mu obećaje najstrašniju sramotu, da će rajin sliepac pjevati: hrdja bjaše Smail-aga silni. To pokrene u njem demonskoga razornika; tu postiže značaj njegov vrhunac uzvišene strahotnosti, to je on Atila, Sulejman II., Rikard III. Na robove bezvoljne i bezpomoćne razvaliti će strašni bies svoj te viče slugam: „na muke raju! razkivajte sve paklene vlasti! ja sam junak, to će pjesma rieti, k tomu će cilju svi ko žrtva pasti.“ U taj mah udara četa. Tako je juriš njezin estetički motiviran; on je etički nuždan. Ona udara kao osvetnica božja, kao spasiteljica raje, novim paklenim mukam uprav izručene. Prvi postrada Safer, nestrpljivi prvi mučitelj; drugi Smail-aga. Kako Rikard III. u slavljenom prizoru Shakespearovu viknu „konja! konja!“ (takodjer u istinitom dogadjaju i u narodnoj pjesmi o Smail-agi ova je crta) i posjednuv konja, obara ga zrno. Strašni pokolj na vidjelu tresovâ veličajno je opisan; uzdanici agini pogibaju, i Hasan, smaknuvši prije Novicu, što baš htjaše mrtvomu krvniku svome Smail-agi skinuti glavu: Novica, i pokršten, ostao je Ture, nema mu mjesta u pobjednici četi božjoj osvetnici; Bauk — uteče u mraku noćnom. Sad je odgonenuto čudo javorgusala u čadoru Turčinovu; u pjesmi Baukovoj Turstvo, poraznom četom već obkoljeno, samo sebe rugam uništuje moralno, a taj Bauk ne pogiba, on živi dalje i pjesma njegova. Tako je veleumno čudna ironija povjestna, javorgusle u sluzbi Turčina, nadbijena drugom, odgonetkom svojom: javorgusle čuvaju spomen sramote turske. I narod ima pripoviestî s ovom idejom; u ovoj pjesni krasno je to upotriebljeno, i što je značajno, pjesma Baukova posve ima karakter proste narodne.

V. Kob. — U Crnojgori pod Lovćenom u pustinjakovoj izbi stoji Turčin u odjeći i oružju sjajnu; strašan je vidjeti, ali je samo starinarska figura, marionetta. Udri nogom o zemlju, silnik skršta ruke, glavu sagiba i desnicu k čelu diže na pozdrav. To je glava, odielo, oružje silnoga njekoč — Smail-age. — Eto tiranina Turčina u (budućoj) crnogorskoj ambraskoj starinari: to mu je kob. Tud, analogno onomu dantovskomu prizoru u sredini Harača ali ujedno krasno kontrastno, opet pjesnik pratioca čitaoca vodi; ali sad sretni mirni pratilac sam tumači, sam razumie, što gleda. Poslije junačkoga zanosa silnoga i težke tuge, što pratioca u pjesni dosad osvajaše, krasno sliedi ovaj spokojni konac, ovaj vedri dan, na kojega sretnoj javi sjećaš se na tužnu prošlost kao na pusti strašni san. Tako je čin veličajno strahotau veleumno harmonički završen. Nije osbiljna rieč, kad se pjesni ovakove kompozicije i sadržaja priznaje samo ime „nationalne pjesni“ (senjski program) ili kad se samo veli, „da pogadja u žicu slovjenske pučke epike“ (J. Scherr). Pjesan se ova, ako i nije stihovi duga, po sastavbi savršenoj umjetničkoj i veličajnom sadržaju ima zvati klasičnom epopejom hrvatskom. Crnogorci junaci, Turčin silnik, robovi raja: četiri vieka Balkanova nadjoše svoga Homera. Nije li u pjesni izcrpljena bitna sadržina sgodâ i značaja od četiri vieka jugoslavenske poviesti? Ne ima li pjesan oblikom sva obilježja umjetne epopeje, odbiv naivnu obširnost, koja ovakovu tragičnomu priedmetu ne bi dolikovala?

Stojeći pod silnim dojmom sastava pjesni, neshodno je ovdje potanje razabirati svojstva pjesničke dikcije; naći će se tomu prikladnija sgoda. Samo će se glavne oznake spomenuti.

Kako je čin pjesni mnogo nalik činu narodnih pjesama, reć bi golom okostnicom isti, pa ipak posve drugačiji, biljega idejalnoga, tako je i dikcija pjesni kao narodna, reć bi „isto to, ali posve drugačije“. Govor teče u pjesni sad jednostavno, prostonarodno, sad posve umjetno, a uviek liepo, savršeno estetički. Tu se je pučka poezija posve stopila s umjetnom, pučka je podpuno dotjerana do ljepote umjetničke.

Tu se signifikantna kratkoća i jedrina, mirna plastična slikovnost spaja i izmienja s retoričnim bujnim pathosom i uzvišenom (uviek estetički omjerenom) fantastičnošću. Tu su običajni ukrasni pridavnici, jednostavne naravite prispodobe kako u pučkoj pjesmi; tu su opet onomatopoije i aliteracije (česte u Homeru, još češće u Vergilu), metafore, personifikacije, metonymije, česa svega u pučkih pjesmah ili nimalo nema ili posve malo; neke prispodobe veličajne, kako je gore spominjano, staroklasičnoga su ili romantičnoga sredovječnoga biljega, a neke, posve prostonarodne (kako ona o golubovih i labudu) okolinom svojom uzdignute su do nenadane duhovitosti. Tu je mirni parataktični parallelisam i polysyndeton pučke pjesme; tu opet govorničke inversije, retorički provedene anafore, epistrofe, symploke, asyndeti, naspori (klimaxi), silne čuvstvene apostrofe, retorična pitanja, antithese, duhovite ironije; najpače naspori i asyndeti (n. pr. u opisu rastućega bjesnila Smail-agina uslied Baukove pjesme) izdižu pjesan posve iz prostonarodne dikcije; ni slika prirodnih (n. pr. bure u noći) podpuno izvedenih ne pozna pučka pjesma. Zatim ponavljanje istih izreka, u narodnoj pjesmi naivno, kadšto dosadno bez ikakva znamena i dojma, pjesnik rabi umjetno kao za dramatičnu gradaciju. Niesu oni obćeni umjetnički ukrasi u pjesni neprirodno spojeni s inače narodnom dikcijom; sve ono više pjesničke i govorničke forme posve su naraviti i neizhitreni tvorovi jače fantazije, za ljepotu osjetnije, i silnijega pokretnijega ćućenja; zarodaka ima im i u govoru pučkom.

I gradja je stiha umjetno-narodna; sad teče posve na narodnu jednostavno desetarac odsječen jedan od drugoga, sad je umjetno retorički, posve prema mislim,

Digitized by Google

stih izpresiecan, pak se prelieva u drugi, treći i dalje, te se puno i bujno razvaljuje patetički govor. Jednozvučnost ne prekinuta slieda desetaraca uklonjena je izmjenom deseterca s osmercem (od prilike ima toga u Abydoskoj mladoj od Byrona), osmerac služeći kratkoj jedrosti, deseterac zanosnoj bujnosti. Sroka nema narodna epska pjesma, do onoga u jednom te istom stihu, gdje se druga stopa slaže s petom. Taj je srok često upotriebio pjesnik, uviek naravito označno za misao, najpače anthitezu, koju ovakvi srok ističe jače; nu rabio je pjesnik i srokove na kraju dvaju stihova, kakovih narodna pjesma epska ne poznaje, najpače na završetcih odsiekâ, uzdižući tom harmonijom zvuka silu misli; mjestimice, posve prema sadržaju shodno, ima i cielih umjetnih strofa. Pjesnikova dikcija jednako je savršeno liepa, kako i kompozicija, a sve ima ipak 'tako izvoran narodan značaj, da će i svaki pučanin razumjeti moći.

Samo pjesnik staroklašičnom knjigom uzgojen, koja izražaj dotjeruje tankoćutno do pjesničke i govorničke prave ljepote, pak zadahnut starim hrvatskim pjesničtvom, poimence Gundulićevim te njegovim u mnogom većim savršenstvom od jednostavne pučke pjesme, a k tomu i ljepotu jednostavne pučke pjesme usvojivši si: samo takov pjesnik mogaše ovakovu dikciju stvoriti. A sve se ovo troje mogaše sastati u — Hrvatskoj.

Samo u Hrvatskoj sastali se u doba narodnoga preporoda uvjeti, koji su mogli poroditi ideju i kompoziciju onakovu, kakova je u ovoj pjesni. Na velikoj misli ilirstva, na muževnoj sviesti slavne prošlosti Hrvatske zemlje, nikad ne podjarmljene, na uspomeni Zrinjskih i drugih tolikih junaka, koji su Hrvatskoj pribavili ime predzidja Evrope, na obnovi starohrvatske književnosti i njezine najnarodnije misli, na pogledu junačke Crnegore, na zapadnjačkoj prosvećenosti hrvatskih prvaka narodnih: na ovih činjenicah mogla je u Hrvatskoj dozoriti onakova vedra i muževna pjesnička idejalnost, koja je u pjesni ovoj podpunu duševnu pobjedu nad tiranstvom turskim održala.

Ima po glavnoj ideji srodnosti medju ovim epom i Gundulićevim epom Osmanom, komu je dva spieva nemnogo prije nadopunio isti pjesnik, koji je stvorio „Smrt Smail-age“. Ali je i razlike u ideji. A Osmanu propada Turstvo (glavarom svojim) od Turaka samih, u Smail-agi od Crnogoraca; tamo se daleka Poljska samo iz daleka pomila kao junakinja kršćanska, ovdje je susjeda Crnagora osloboditeljica rajina. Za dva dvieka pokročila je poviest dotle, da je sad tek hrvatski pjesnik mogao prikazati pobjedu jugoslovintsva nad turstvom i anticipirati skori povjestni dogodjaj.

Ideja, koju Osman Gundulićev, tolike druge starohrvatske umjetne, pak malone sve narodne epske pjesme njete, u ovoj je pjesni istom purim žarom sinula; ova pjesan završuje četiristogodišnji pokret jugoslovinstva proti osmanstvu.

Malo je epa u književnostih svieta, koji bi ovakov široki kulturnopovjestni temelj i znamen imali: koji ga imadu neprolazna su stečevina ljudstva. Budućnost će i „Smrt Smail-age“ brojiti medju njimi.

Narod hrvatski pojmio je od početka znamen ove pjesni; što je nikla u njegovoj sredini, bilo mu je jamstvom njegova zvanja, njegove budućnosti.

Ovu je pjesan usvojio sav narod; što je književnosti hrvatske stare i nove, nijedan umotvor nije ni s daleka tako popularan, jer nijedan nije tako podpuno, vedro, muževno, prosviećeno očitovanje genija narodnoga.

Sadržaj pjesni, slike njegove strašne i tužne, gleda narod hrvatski sad u istini živoj; ali, vieran geniju svomu, podaje uznositim idejam pjesni život, te na vidiku junaka rajinih pomila mu se sve to više „Kob“ u živoj istinitosti.

Ne može biti, da bi na narod, na kojega srdcu ovakova je pjesan nikla, okrenula se oštrica rieči: „ne bi trome prekrstila ruke, dok vi za krst podnosite muke, nit bi zato barbarim vas zvali, što vi mroste, dok su oni spali.“

Ne može biti, a da narod, koji je u sviet poslao ovakovu pjesan, poruka svoje i triezne i zanosne muževnosti, poslao glasnicu „bjelodanku budnu pticu“ kako neumrli Petar Preradović veli, ne može biti da taj narod ne sine

„ . . ko pero sveto i zlatno,
Kojiem nebo za unučad poznu
Djela otaca bilježi vitežka.“

Prof. Šime Ljubić.

(Konac.)

Boraveć u Beču sastavio je Ljubić razpravu o jezicih u Dalmaciji, koja je u izvadku tiskana u Oesterr. Blätter für Literatur und Kunst (1857 br. 30. i sl.) te je članke književne, kritičke, arkeologičke i političke slao „Glasniku Dalm.“ i „Osservatore dalmato.“

Vrativši se koncem listopada 1857. u Dalmaciju, bude umah postavljen namjestnim učiteljem na Spljetskoj gimnaziji. Taj zavod bijaše tada na zlu glasu i to ne bez razloga. Ljubić došav tamo, izjavi se prirodjenom si iskrenosti o tih ranah ne bi li im se čim prije lieka našlo, no u zao čas po se. Svojim nastojanjem u tom pogledu, tad imenovanjem za člana c. kr. centralnog odbora za iztraživanje i uzčuvanje starih spomenika u Austriji (2. veljače 1858.), a navlastito imenovanjem za čuvara c. kr. muzeja spljetskoga (6. kolovoza 1858), ogorči tamošnje mračnjake i glupake, te ne nalazeć javnoga uzroka, udare tajnom klevetom i potvorami, koje upravljahu na zloglasnoga Roznera u Zadru, da ih dalje na ministarstvo odprema uza svoju za-

Digitized by Google

činku. Napokon morade on mjeseca studenoga 1858. u Beč, da pravicu traži. Na to ga je bodrio sam nadzornik srednjih škola Koren.

Nu čekajuć na riešenje stiže mu druga znamenita ponuda, koja odluči o svem smjeru njegova života i kašnje mu radnje.

Ministar Bach ponudi mu, ne bi li pošao u Mletke da ondje u arkivu potraži diplomatičke izprave, kojimi bi se dalo dokazati, kako su postale one dvie turske pruge, Klek i Sutorina, što presiecaju Dalmaciju na dva mjesta, te dopiru do mora. Ljubić prihvati tu ponudu i ode u Mletke, gdje bude dodieljen ravnatelju toga zavoda kao pomoćnik za uredjivanje najstarijih spomenika u ogromnom tom arkivu. Do tada ležale su najvažnije izprave ne taknute, reć bi zakopane u prahu. Ljubić prvi strese s njih stoljetnu prašinu. Koliko je on za tri godine svoga službovanja ondje izradio, živi su svjedoci njegvom rukom pisani katalozi malne svih listova starijega doba. Mnogo je toga, do tada ne poznata iz one dragocjene rude izkopao, te pružao učenjakom, koji dolažahu sa svih strana svieta, da uče prošlost svoga naroda. Osobito je na ruku išao izvornimi izpravami o padu republike (1797—8) slavnomu povjestničaru Romaninu, koga je i vlastitim iztraživanjem i razpravami podupirao.

Uz to je nastojao i o djelu, što mu ga Bach bijaše povjerio glede Kleka i Sutorine, te proučivši više od 1000 omašnih svezaka izvornih depeša, dovrši velikim trudom taj posao u četiri debele knjige listina i jednoj knjizi zemljovida, izradiv povjestnički uvod za lašnje shvaćanje samih dopisa. Tu radnju podnese on najprije u izvadku, a zatim na zahtjev Schmerlingov podpuno ministru vanjskih poslova Rechbergu, koj mu 17. prosinca 1851. o njoj javi, te mu je trud nagradjen sa 300 f. uz carsko priznanje za revnost i marljivost, pokazanu pri ovoj radnji.[1]

U Mletcih naštampao je Ljubić više razprava, medju kojimi spominjem: In risposta all' opusculo del sig. Vin. Duplancich col titolo „dalla civiltà italiana e slava in Dalmazia“ (Verona 1861), — zatim: intorno la questione dalmatica, a Nicolò Tomaseo a Firenze; — intorno l' ellezione del deputato di Lesina-Citavecchia Girolamo Macciedo i druge mnoge.

Osim toga pokupi materijal za popunbu Dantove divine comedie, koj izdade g. 1866. u Padovi prijatelj mu Barocci, čuvar gradskoga muzeja Corner u Mletcih. Da štogod i za Mletke sastavi, skupi najstarije spise o izgovoru mletačkom pod naslovom: scriti in dialetto veneziano nel XIII. e XIV. secolo[2]. Glavniji mu bijaše sastavak s naslovom: gli ultimi succesi di Alberto Waldstein narati degli ambasciatori Veneti, koja bude tiskana u 28. knjizi arkiva c. bečke akademije (god. 1862). Profesor i akademik Jàger o toj se je publikaciji ovako izjavio: „ove listine spadaju bez dvojbe medju najdragocjenije izvore, koji su akademiji priobćeni odkad postoji“.

Pišuć u razne časopise (osobito u Ost u. West) članke, ponudi mu namjestničtvo mletačko uredjivanje književnoga diela službene mlet. Gazette; nu on ne primi te ponude, jer se nije slagao sa smjerom ovoga lista.

Osim državnog arkiva prouči Ljubić i ostale privatne i javne mletačke sbirke. Koliko je tu materijala skupio neprocjenive vriednosti za jugoslavensku poviest vidi se odatle, što jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdaje već dosad u pet debelih knjiga listine iz mletačkih arkiva, kojih do sad već na broju 3075 imade, a dopiru tek do god. 1864. Neizmjerni materijal leži jošte u rukopisu, a med njim su najzanimivija izvješća proveditura i knezova, što su ih čitali u mletačkom vieću pri svom povratku iz Dalmacije o stvarih, dogodivših se ondje za njihove uprave i o stanju gradova, kojimi su upravljali.

Medjutim ga dalmatinski zavidnici, te Lapenovi čoporci i ovdje ne puštahu na miru. Ravnatelj arkiva Mutinelli, nahuškan po njih, tajno ga ocrni u Beču. Uslied ove denuncijaclje bijaše već stigao dekret na namjestničtvo u Mletke, kojim se Ljubić od svoga mjesta diže. Sutradan bio bi mu imao biti uručen dekret, kad al mu neki poštenjak, činovnik kod namjestničtva, pusta sirota sa cielim čoporom djece, povjeri zadnju večer o čem se radi, stavljajuć time svu svoju eksistenciju na kocku. Neodvlačno brzojavi Ljubić u Beč na ministarstvo nastave, razjasni stanje stvari, odkriv lice klevetnikom, te uslied toga bude brzojavno još isti dan obustavljen dekret, kojim bi imao biti dignut. On ostade, a Mutinelli morade otići iz arkiva.

Rat god. 1859. i nastojanje Italije, da oslobodi i Mletke izpod Austrije, učini tamo svim strancem vrlo neugodan boravak. Tako i Ljubić zatraži učiteljsko mjesto na riečkoj gimnaziji. Ta je molba ležala na stolu hrvatskoga dikasterija u Beču dobrano dugo, i već je isti Ljubić na nju zaboravio bio, kad mu iznenada god. 1861. stiže imenovanje za profesora na osiečkoj gimnaziji. Prem da on toga mjesta tražio nije, prihvati ipak imenovanje, buduć željan da se vrati u domovinu i nadajuć se premještaju na Rieku, za koje odmah i zamoli, te mu bude obećano, da će mu se zadovoljiti molbi „prvom prigodom“. Rješavajuć ga službe pohvali ravnatelj arkiva knez Dandulo (27. stud. 1861.) njegovu uspješnu i neumornu radnju, te dodade, koli mu je žao, da arkiv gubi toli izvrstnu i riedku silu.

Ljubić do tada ne bijaše u Hrvatskoj, ali je ovdje po imenu već dobro poznat bio. Već 18. svibnja 1861. bijaše V. Pacel stavio u 13. saborskoj sjednici priedlog:

[1] O tom pisao je u ovogodišnjem „Obzoru“.

[2] Ovo će doskora izići u književnom listu „Archivio veneto“.

Digitized by Google

„da se sabor pobrine, kako bi se čuvarom muzeja namjestio g. prof. Sime Ljubić, Dalmatinac, radeći sada u pismohranah mletačkih, koj je svojimi književnimi radnjami dovoljno dokazao svoju sposobnost".

Usred prosinca 1861. krenu preko Pešte u Osiek, sve u nadi skoroga premještaja na Rieku. U programu gimnazije osječke napisa Ljubić razpravu: ulomak iz mletačkoga križoboja 1203—4 u koliko zasieca u našu poviest, (naime zauzeće Zadra itd.) Iz Osieka posjeti Biograd i prodje Slavonijom. Osječka županija izabra ga mjeseca studenoga 1862. članom skupštine.

Tek mjeseca ožujka 1863. premjesti ga dvorska kancelarija na priedlog školskoga savjetnika Račkoga na Rieku. Gimnazijski ravnatelj Golub u Osieku rješavajuć ga službe zahvali mu se vanrednom pohvalom ponapose za trud, što ga je imao uredjivanjem i popisivanjem ondješnje knjižnice.

Na Rieci nastavi Ljubić svoj književni rad. Za program g. 1865. napisa razpravu: Vladanje mletačko na Rieci 1509—10, (što ju Rački ocieni u „Književniku" iste godine). Kao suradnik „Književnika" napisa više razprava, od kojih spominjem: o nekojih pjenezih grčkih sa otoka Hvara (1869.), zatim: predaje jadranske o Diomedu slovinskom (1866.) te kritiku Šafařikova izdanja „akta mletačkih, prinadležećih k istoriji Srba i ostalih Jugoslavena". Uslied ove kritike zamoli ga srpsko učeno društvo, neka uredi sbirku srbskih spomenika u mletačkom arkivu, koju je isto društvo izdalo bilo u svom „Glasniku"; nu pošto je Ljubić bio već odlučio sve povjestne spomenike mlet. arkiva tičuće se Jugoslavena redom izdati, to prestade potreba ove radnje.

Kao učitelj hrvatske poviesti i književnosti na Rieci uvidi nuždu jedne knjige, o tih priedmetih, koja bi se mogla upotriebiti za školsku obuku i za daljnje obrazovanje. On se podhvati toga posla, te uz pomoć već prije spomenutoga djela o dalmatinskoj književnosti koje je imao u rukopisu izdade već god. 1864. tiskom Mohovića na Rieci prvi svezak svoga „ogledala književne poviesti jugoslavenske za podučavanje mladeži". Ovo djelo dodje bez svake zapreke u trgovinu. Najednom iznenada državni odvjetnik, potaknut nekimi, koji bijahu ovim djelom u svojoj taštini povriedjeni, naloži da se „Ogledalo" redarstvom uzapti. Tobožnji razlog toga postupka bijaše jedna stavka, u kojoj je, govoreć o protivnicih naše glagoljice rekao: „već odavna propade omiško narodno sjemenište, a u Zadru ga satre jedan Čeh, nadbiskup Josip Franjo Novak. Težka mu zemljica u grobu!" (str. 47). U toj želji pokojnomu biskupu ležala je povreda „javnoga morala". Naproti ovoj tankoj osjetljivosti državnoga odvjetničtva za čast biskupsku, ne nadje častni starac Ožegović, biskup senjski, ni trunka kakve povrede morala, te dapače imenova Ljubića nadstojnikom crkve sv. Andrije i podieli mu dozvolu, da može čitati misu glagoljski. Dakako da je i riečki sudbeni stol odbacio zahtjev drž. odvjetnika, da se iztraga povede. Medjutim bude proglašena za tiskopise amnestija u cieloj monarkiji, te tako ode i priziv drž. odvjetnika ad acta, a Ljubić dobije svoje knjige, ako i ne sve. Drugi dio ogledala izadje g. 1869., — a o trećem radi spisatelj, al bog zna kad će izdati ga na svjetlo; jer odveć zasieca u današnje polit. odnošaje.

Iz „Ogledala" preštampa Ljubić napose sve ono, što se tiče političke poviesti hrvatske te izdade kao posebnu knjigu pod naslovom: pregled hrvatske poviesti.

Medjutim se je radilo u Zagrebu ob ustrojstvu akademije znanosti, te joj budu pravila napokon g. 1866. potvrdjena. Medju prvimi, po saboru predloženimi akademici (njih 16) bijaše imenovan i Ljubić. Akademija poče osbiljno misliti i o ustrojstvu narodnoga muzeja. Ljubić bude, pošto akademija bijaše zaključila za tada ne popuniti mjesto čuvara, najprije imenovan prvim pristavom i privremenim ravnateljem muzeja. Napokon bude u akademičkoj sjednici od 5. svibnja 1869. „naimenovan čuvarom narodnog muzeja jednoglasno, pošto mu jedan izmedju devet članova ne dade glasa". Ali ga Rauch ne htjede za svoga banovanja predložiti kruni na potvrdu. Kad Bedeković zasjede na stolicu, sklone ga Pulszky, desiv se u Zagrebu, da Ljubića predloži kruni na imenovanje; ali ipak prije upita akademiju za mnienje. Akademija proti priedlogu svoga pododbora, koj je hotio da se nikakav čuvar ne postavlja, zaključi većinom glasovu, da se ponovi prijašnja predstavka radi Ljubićeva imenovanja. Uslied toga bude Ljubić previšnjim riešenjem od 16. prosinca 1871. po Nj. Veličanstvu potvrdjen prvim čuvarom narodnoga muzeja u Zagrebu.

Medjutim radio je Ljubić i na književnom polju. Nabrajati sve njegove razprave u spisih akademičkih odveć bi prostora zapremilo. U Radu i u Starinah ima ih mnogo, od kojih spominjem razprave: ob odnošajih dubrovačke sa mletačkom republikom do g. 1358., (knjiga 5. g. 1869.); o Markantunu Dominisu Rabljaninu. (knj. 10. god. 1870) — ob odnošajih med Dubrovčani i Mlečani za ugarsko hrvatskoga vladanja u Dubrovniku 1358—1526. (knj. 31. god. 1875.); — razvod istarski latinskim i talijanskim jezikom (starine 6. god. 1874. i mnoge druge arkeološke, numismatične itd. Osim ovih razprava izdala je akademija, kako već gore spomenuh, listine ob odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike, od kojih je dosad izišlo pet omašnih knjiga, koje će sačinjavati neku cielost, te će se opet nastaviti nakon nekoliko godina.

Digitized by Google

Po njegovih spisih i s njegovim uvodom izdala je akademija medju starimi pisci hrvatskimi (knjiga IV.) djela Petra Hektovića, a sudjelovao je i kod izdavanja izprava o uroti bana Petra Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana.

Godine 1869. prihvati akademija priedlog Ljubićev, da se izdaje javni organ muzealni i preporuči ga vladi. Vlada u svibnju 1870. rieši, „da ne ima zapreke, da se već ove godine započme izdavanje kataloga narodnog zem. muzaja“, a račun dotičnoga troška, koj ne bi smio nadilaziti 350 for. da joj se dostavi.

Sliedeće godine 1871 izadje u istinu prvi svezak: Viestnika nar. zem. muzeja u Zagrebu za god 1870. Ovo djelo steče svestrano priznanje vanjskog učenog svieta; ali sve mu to ne pomože, jer ovaj prvi svezak ostade i posljednji; premda često za to umoljena, ne htjede vlada doznačiti troška za nastavak ovoga prevažnoga izdavanja, koje bi imalo i stranomu svietu i nama tek odkriti sve bogatstvo našega muzeja. Sad doista imamo muzej, bogat, uredjen, prilično dobro smješten, — ali što je hasne, kad prolazeć ovuda ne imaš nikakve knjige, koja bi ti bila vodjom i uputnikom u tom malom labirintu. Trebalo bi da se akademija kod sadašnje vlade zauzme za to, da se potrebna sredstva doznače, pak ne dvojimo da bi se omogućio nastavak ove toli važne, dične i po zavod potrebite publikacije.

Učeno družtvo srbsko, koga je Ljubić dopisujućim članom, izdade g. 1870. u Biogradu njegovo djelo: Споменици о Шћепану малом, koje bijaše izpisao iz mletačkoga arkiva, te koji izpunjuju jednu od važnijh strana crnogorske poviesti. Sam je pako g. 1873. izdao u Zagrebu talijansku polemičnu knjižicu: Faria Citta-Vecchia, e non Lesina. Pietro Hektorović Cittavecchiano e non Lesignano.

G. 1869. zamisli Ljubić sastaviti obširno djelo o jugoslavenskoj numismatici, te u akademičkoj sjednici 13. srpnja 1870. pročita razpravu o tom priedmetu i osnovu, po kojoj je mislio svoju radnju izvesti. Akademija zaključi tada, da se to djelo tiska akademičkim troškom; nu kašnje zamieni svoj zaključak tim, da će Ljubića pripomoći u izdavanju toga djela sa svotom od 800 fr. pod uvjetom, ako izostavi uvodne povjestne prieglede, „koji ne samo niesu potrebni, nego su još i na štetu djelu“ i još pod kojekakvimi drugimi uvjeti. Uslied toga izdade Ljubić, da ne ostane bez one podpore, svoje djelo u dvostrukom izdanju, naime jedno s uvodi kako ga je željela akademija bečka, koja mu pruži 1000 for. podpore i vrli starina Janko Šafařik, koj mu izposlova kod kneza srbskoga podporu od 2000 for., — a drugo bez uvoda, kako ga je zahtievala jugosl. akademija. Djelo ugleda svjetlo početkom god. 1875. u vele sjajnom izdanju na velikoj četvrtini sa 20 u mjedu rezanih ploča. Sve potežkoće tako težka i skupocjena djela umio je pisac svladati, da iznese djelo, koje je svoje vrsti prvo u hrvatskoj, i u obće jugoslavenskoj književnosti. Domaće i vanjske novine obasule su ovo djelo hvalom,[1] a car austrijski, knez crnogorski, kralj talijanski obasuše ga odlikovanjem.

U sjednici akademije od 27. travnja t. g. podnio je pismeni priedlog, da se započnu uz „Rad“ izdavati naposeb svi staro-grčki, rimski i drugi suvremeni spomenici, koji su se tečajem vremena odkrili na jugoslavenskom zemljištu. Akademija je uvažila predlog i odredila, da se s tim izdanjem započne još početkom god. 1876. te Ljubić sprema za prvi svezak sve pisane spomenice grčke i rimske, koji se nalaze u našem muzeju.

Pred nekoliko dana čitao je u akademičkoj sjednici razpravu vrlo zanimivu o staro-srbskih zlatnih novcih, a radi oko numismatike primorskih gradova tečajem srednjega vieka.

Ljubić dakle, kako se vidi daleko je od toga, da prestane raditi. On sveudilj radi neumorno na polju književnom, a mi i sav mu narod želi, da što dulje na tom junačkom poprištu uztraje! *M.*

Crkva sv. Marka u Zagrebu.

(Sa slikom.)

Godine 1245. nakon slavne pobjede Hrvata nad Tatari utemelji Bela IV. sadašnji gornji grad Zagreb Grič (dočim prije toga bijaše samo Kaptol, te vlaška i petrinjska ulica), dozvavši naseljenike iz Hrvatske, Italije i Njemačke. Na sadanjem južnom šetalištu sagradi si kraljevski grad, od kog danas samo još stoji toranj „na zdvercih“. Naseljenici, podigav si zidine i posagradiv si kuće najprije se pobrinuše za crkvu. Kraljica Marija dozvoli im na prošnju njihovu a uz posredovanje zagrebačkog biskupa Filipa, koj ujedno bijaše njezinim kancelarom, „da se na Grečkom gradu podigne nova župa i crkva, koja će sasma nezavisna biti od nadležnosti zagrebačkoga kaptola“.

Dobivši tu dozvolu, pozvaše gradjani vješte graditelje iz Mletaka, koji se nastaniše u sadašnjoj mletačkoj ulici, te oni sagradiše domala u sred grada crkvu u slogu gotičkom, posvetiv ju zaštitniku republike sv. Marku. To bijaše po svoj prilici sadašnje svetilište crkve.

Kašnje se je crkva prema povećanu pučanstvu povećala time, da je s desne i s lieve prigradjena po jedna kapela i tri broda, koja svojom kratkoćom ne odgovaraju posvema veličini svetilišta. God. 1492. bude napokon još i sakristija prigradjena. Da nam se je prvobitni oblik bar ove gradje sačuvao, imali bismo u Zagrebu spomenik iz najljepše dobe procvata umjetnosti,

[1] Obširne ocjene bijahu u „Numismatische Zeitschrift“, redigirt von Dr. Karabacek (Wien 1875. Bd. 5) i u „Zeitschrift für Numismatik“, redigirt von Dr. v. Sallet. (Berlin 1875. Bd. III. Heft 2.)

☞ Konac u prilogu.

Digitized by Google

koj bi barem u detailih, ako i ne morda u cielosti svojoj bio uresom Zagrebu; — al razne nesgode, koje stigoše grad Zagreb, uništiše mal ne posvema oblik ove gradjevine.

Dne 15. ožujka 1645. izgori malne cieli gornji i dolnji grad, a i crkva Markova bude znatno oštećena: izgori joj sav crkveni krov, svodovi na svetilištu popucaše, a na lievoj se kapeli porušiše, crkveni se zvonik strovali.

A jedva što bijaše crkva i toranj velikimi žrtvami gradjana i podporom kralja Leopolda I. popravljen, pogori s nova čitav skoro gornji grad dne 25. lipnja 1674. Tom prilikom ne osta nijedna crkva ni kuća ne oštećena osim crkve Kapucina (gdje je sadašnja realka i plateau), gimnazije Jezuitske i škole Paulinâ (konvikt), te dvie kuće gradskih viećnika Mihalja Cvetušića i Ivana Uzolina.

Poslije ovoga požara izgubi crkva sv. Marka sav prvobitni oblik. U 17. vieku zavlada posvuda užasni onaj neukus propale umjetnosti, komu je crkva još danas živim svjedokom. Barbarstvo u tobožnjem izpravljanju starog toga spomenika išlo je tako daleko, da su krasne šiljaste prozore sa kamenitimi ružami ciglom zazidavali i zaokruživali, crkveni pod za nekoliko stopa podigli, kamen bojadisali i krečili; sagradili masivno pjevalište, više naliko kakvoj suši nego li choru gotičke crkve 14. vieka; prikrpali kapelice, a stupove obliepili pozlaćenimł angjeli, oblaci, puževi i zviezdami.

S toga nije čudo, da se u novije doba, gdje no se ukus opeta vraća k uzorom klasičnim i sredovječnim, pojaviše glasovi, koji zahtievahu, da se crkva sv. Marka poruši, te ili makar radje i ostane prazna pijaca, nego da se na njoj koči toli nagrdjena i izkvarena sgrada. Ali drugi opeta puni pieteta za stare spomenike, tomu se odlučno uzprotiviše, navodeć, kako je to jedan od riedkih spomenika sredovječnih u našem gradu, kako bi moguće bilo uz razmjerno mali trošak povratiti crkvi njezin prvobitni oblik i učiniti od nagrde ures. Ovo mnienje napokon i preoblada, te se zastupstvo grada Zagreba obrati na glasovitoga poznavatelja gotike, arhitekta Fridrika Schmidta u Beču, koj se već mnogo godina bavi popravkom i dogradjivanjem hrama sv. Stjepana u Beču, da dodje ovamo, te da izjavi svoje mnienje. On i zbilja dodje početkom ove godine, te izjavi, da bi se crkva dosta malenim troškom, koj se ne mora na jedan put namaknuti, dala stranom restituirati, a stranom izpraviti. Pošto je sadanji župnik sv. Marka preč. g. opat Drag. Pogledić obećao, da će namaknuti sredstva za gradnju, izradi Schmidt glavnu osnovu o nuždnih preinakah. Osnova ova nastoji prije svega vratiti crkvi njezin prvobitni oblik, u koliko se dade ustanoviti, a tad popraviti i dotjerati prema zahtjevom gotike onoga vremena, ali i prema današnjoj promienjenoj okolini.

Prema toj osnovi, ima se prije svega srušiti sadašnja, sa sjeverne strane prizidana sakristija i kapela sv. Felicijana, zatim stubište za toranj i tavan, te sagraditi na istoj strani novo prema slogu crkve. Iznutra mora se srušiti chor sa preddvorjem, a umjesto njega sagraditi drugi prostraniji. Pod će se ponešto spustiti, da crkva bude viša.

Kao skoro sve crkve, tako ima i Markova dva ulaza, jedan sa juga o boku, a drugi sa zapada na pročelju. Južni veliki portal jest, prem izkvaren, ostanak stare crkve iz 14. vieka i malne jedini njezin sadašnji ures. Ovaj će se portal samo u toliko izpraviti, što će mu se vršak (krovište) znatno uzdići nad krov crkve te uresiti gotičkim prozorom. Tim će se oblik portala upriličiti, a ujedno će se ponešto oživiti jednolični ravni krov. Pročelje crkve (sa zapada, prema banskoj kući) sada je do zla boga nagrdno. S lieve strane siže krov malne do zemlje, vrata su umjesto u sredini posve s jednoga kraja, te umjesto u gotičkom, u romanskom slogu. To pročelje ima se posve promieniti: odozgor doći će izmed dva gotička šiljna prozora kip sv. Marka, a izpod njega bit će prigradjeno predvorje sa vratima.

Osobito će se pako promieniti utisak ciele crkve tim, što će se krov znatno podići t. j. uoštriti, a nad svetilištem posvema osebno ušiljiti, — kao što je po mnienju Schmidtovu prije požara bez dvojbe bio. Prozori bit će svi prema gotskom slogu u šilj, te od biela kamena, kao i ostali ornamenti na obrubih, krovištih i bridinah. Krov bit će pokriven ljaštenim bojadisanim criepom.

Što se tornja tiče, to bi troškovi nove gradnje bili vrlo zamašni. S toga je Schmidt sadašnjemu tornju dodao samo obtok sa još četiri tornjića, što doduše nije u slogu crkve, ali bar ponešto maskira nagrdni onaj luk, kojim je toranj okrunjen.

Mislimo da smo ugodili svojim čitateljem, donesav sliku crkve, kakova će biti nakon restauracije Schmidtove. On sam bijaše toli prijatan, te na našu molbu narisa za „Vienac“ ovaj nacrt u perspektivi sa okolišećimi zgradami s desna sabornicom, s lieva kućom bar. Kušlana. Slika pokazuje južnu stranu te pročelje sa zapada.

Kad se sagrade skele i stane derati krpež, naći će se sigurno starih ostanaka od uresa, napisa i dr. a morda i tragova najstarije gradje. Samo da se posao čim prije započne i dovrši! Markovska će crkva tada biti ne samo dragocjenim historičkim spomenikom, kao što je sada, već i arhitektoničkim uresom grada Zagreba.

---

† Vjekoslav Babukić.

Listak po listak pada od onoga liepoga vienca, kojim se je ovjenčavala doba ilirska; u prebrzom redu pokapamo prve prosvjetnike naše i začetnike ideje ilirske; premnoge već samo spominjati možemo, da su onda cvali i blagoslovno djelovali. Danas već spominjemo Vjekoslava Babukića, a pred četiri dana gledasmo ga u našoj sredini, vidjesmo ga, gdje težkim korakom bolan i nujan koraca prema gimnaziji, da još i u tridesetoj godini odličnoga svoga učiteljskoga rada sdušno i po mogućnosti svojim dužnostim zadovolji.

Vjekoslav Babukić pojavlja se već u prvoj Danici Gajevoj i trudi se pisati kajkavski, ali iz svakoga redka te kajkavštine protiče čista štokavština, kako ju je on od majke naučio. Snažno i krepko izadje on odmah sliedeće godine, kad se je počelo pisati štokavskim jezikom sa svojom „osnovom slovnice jezika slavjanskoga narečja ilirskoga“, koja je izašla kašnje napose, prevedena je i na talijanski jezik, i u istinu je osnov, na kojem se dalje gradila gramatika hrvatska.

Kad se ogledamo na prvu godinu „Danice“, koja prve godine donosi i rječnik, onda nam se lasno i jasno predočuje ona maglovita tmina, u kojoj se nalaziše prvi

Digitized by Google

pisci ilirski, većinom kajkavci. Niesu u toj „sbirci někojih rěčih pomanje poznanih u gornjoj i dolnjoj Iliriji“ takovi pojmovi, koji bi potrebni bili za nove nauke, već najnaravnije rieči svakdanjega razgovora, koje su se jedna po jedna snašale s raznih strana naroda hrvatskoga, a danas ih svako diete izgovara.

Prvi živi rječnik bio u ovih težkih prvih godinah novoga života jezika i naroda hrvatskoga naš Babukić. „Kaži Bábo, kako je to u narodu“ od dana do dana bila je onda rieč medju mladimi književnici.

Babukić bio je po zvanju odvjetnik, ali doskora prebaci se on sasvim medju književnike. I „Danicu ilirsku“ uredjivaše, al ne pod svojim imenom. Mnogi članci kano ti: Ljubitelji jezika slavjanskoga kod inostranih naroda (1839.), Ilirsko kazalište u Sisku (1839.), O izobraženosti starih Slavjana (1840.), Literatura ilirska (1841.), Starine ilirske (1842.) i mnogi drugi pokazuju raznolikost sadržaja i osobitu ljubav priedmeta.

Ne smie se nikada zaboraviti i ono liepo nastojanje Iliraca upoznati svoj narod i s književnostmi drugih slavenskih naroda. U tom je naša sadanja književnost duboko pala, a nastojanja Iliraca umjeti će cieniti može biti istom naši potomci. Babukić oglašivao je osobitom slavenskom ljubavlju slavenska djela i preporučivao ih je domoljubom ilirskim, kazujuć im po svojih silah sadržaj i vriednost njihovu.

Kad su Ilirci osnovali čitaonicu, o kojoj Jan Kolar reče, da ima više slavenskih novina nego li igdje drugdje na svietu, bio je Babukić tajnik revan i sdušan i dobar kano dobar dan u godini, kako liepo veli Kolar. A kad se je čitaonica pretvorila u „Maticu ilirsku“ budne i tamo tajnikom, a zapisnici iz one dobe svjedoče nam, kako je oduševljeno radio. Njegovom redakcijom izadje prvi put Gundulić dopunjen i izpravan. Kolikim su oduševljenjem Ilirci Gundulića očekivali i primili, svjedoči to liepo, što je pokojnik više puta pripoviedao, da su iz Beča i Budima pitali, kakov je to pjesnik, nije li to pogibeljno za državu —

Na vršak slave i priznanja dospje Babukić godine 1846. kad je prvi zasio stolicu slavenskoga jezika na akademiji zagrebačkoj, što je sav narod velikim oduševljenjem pozdravio. Bila je to prva znamenita dobit Iliraca borećih se za svoju narodnost. Iz svih gradova Hrvatske dodjoše oduševljeni domoljubi, da čuju prvo predavanje slavenskoga jezika na akademiji zagrebačkoj. Babukić stajao je kano uzornik i uglednik u nauci jezikoslovnoj u prvom redu medju prvaci narodnimi. — Njegovo dopisivanje s Vukom Štefanovićem u „Kolu“ (knjiga IV., 9. 1847) i s Hadžićem Svetićem i Savom Tekelijom pokazuju stečeno priznanje na svih stranah našega naroda.

Potaknut od bana Jelačića napisa veliku slovnicu ilirsku, koja je izašla istom god 1854. To je njegovo najznatnije djelo. Oslanjajuć se na Dobrovskoga, kojega je „Institutiones linguae slavicae“ skoro na pamet znao, dao je u njoj i nauke o korienih. U toj posebnoj nauci jezika stao je i ostao Babukić te se od etimologije nije odmakao, nije pošao za historijsko-komparativnom školom jezikoslovnom novije dobe. Zastupnici nove nauke ne poštediše ga i zadaše mu ljutih rana, kojih on nikako nije mogao preboljeti. — To se osobito pokaza kad je on napisao predgovor Jerolimu Kavanjinu: o jeziku (god. 1861). Kritika udari na njega upravo kao s namjerom, da mu zada smrtni udarac, na ime tobože svetih načela nauke. —

Posljednja radnja Babukićeva jest od god. 1862., kad priredi novo podpuno izdanje Kačića s predgovorom. Posljednjih trinaest godina ne ima od njega glasa u književnosti.

Znade se ipak, da se je puno bavio rječnikom i omiljelom mu od mladjih godina etimologijom.

A nikada ne ćemo prežaliti, što pokojnik nije napisao svojih spomena iz ilirske dobe. On je divnom memorijom svojom sve dogodjaje iz prvih godina Ilirstva znao pripoviedati liepo po datumu, kako su se dogadjali i njemu su svi ti dogadjaji bili kô žive slike uviek pred očima; a znao ih je liepo i sladko pripoviedati. Koliko sam ga puta na to opominjao, neka nam ostavi na pismu te liepe uspomene. Ogorčen bi me odbijao. Kritike novije dobe izbile su mu pero iz ruke. —

Pokojnik je bio sretan i blažen, kad je obćio sa svojimi prijatelji od mladosti; uljudan i dobar sa svojimi drugovi; dobar i mehak sa svojimi učenici; vieran svomu narodu, oduševljen za ideju slavensku, kako ju je nazrievao u Ilirstvu. Vječna mu pamet. *T. S.*

LISTAK.

F. Kikerec na Cetinju. Od našeg darovitog mladog umjetnika primismo ovih dana pismo iz Cetinja, u kom opisuje svoj život tamo. Svietli knez odredio mu je za atelier liepu prostranu sobu u staroj palači, štono zovu biljar. Tu čini studija i portrete. Portretirao je do sad do petnaest najodličnijih Crnogoraca i Crnogoraka, med njima mitropolitu, kneginjicu Zorku i majku kneževu — dočim svoje studije kani izložiti o proljeću u Beču. Osim toga poglavito nastoji o tom, da po prvobitnoj osnovi izvede ilustracije za „Čengić-agu“. Po želji gospodara, komu se te radnje veoma svidješe, obreče mu ilustrovat i „Gorski vienac“. Nacrte, koje bijaše za naš „Vienac“ priredio, odstupi žalibože ondješnjemu amerikansko-englezkomu konsulu za londonski „ilustrated news“, al nam obećaje druge do skora poslati. Ufamo se, da će rieč i održati. Osim toga pripovieda iz Cetinja mnogo zanimivih crtica, iz kojih razabiremo, da mu ne fali ni malenih umjetničkih avautura. Iz Cetinja bio je na Rieci, a na proljeće kani obaći svu Crnugoru.

Izpravak. U 50. br. „Vienca“ na str. 812. pri kraju prievoda Hamerlingova eposa: „Ahasver in Rom“ nije imalo stajati: d a l j e s l i e d i, jer je opis požara, koliko te godine priobćit naumismo, svršen.

Današnjemu broju dodan je sadržaj i naslov za cielu godinu. Osim toga ima u prilogu prošpekt sa pozivom na predplatu. Prvi broj dojduće godine izaći će već I. siečnja, te s toga pozivamo predplatnike da se što prije jave, jer bi inače mogli ostati bez prvih brojeva.

Zabava: Čuvaj se senjske ruke. — **Pouka:** — O „Čengijić-agi“ Ivana Mažuranića — Prof. Šime Ljubić — Crkva sv. Marka u Zagrebu. — † Vjekoslav Babukić. — **Listak.**

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google